

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXX' III Nr. 1—2 IANUARIE - FEBRUARIE 1965
EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

[BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE]

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE:

P. F. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI:

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor

P. C. Arhim. IRINEU CRACIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor

P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale

COLABORATORI

Înalt Prea Sfințitii Mitropoliți, Prea Sfințitii Episcopi,
Profesorii Institutelor Teologice, Seminariilor Teologice
și Școlilor de cântăreți bisericești;
Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali,
protopopii, preoții, candidații la titlul de magistru și doctor
în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. CO-
LABORATORII SÎNȚ RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE DE
PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI
REVISTEI «BISERICII ORTODOXE ROMÂNE»

IUV. 260

BIBLIOTECA MIPTOTULUI IAN

I-P-4

BISERICA
ORTODOXĂ
ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXIII
Nr. 1-2
IAN.-FEBR.
1965

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

C U P R I N S U L

SCRISORI IRENICE, PASTORALE, MESAJE

- Scrisori irenice primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian cu
prilejul Sfintelor Sărbători ale Nașterii Domnului din 1964* 5
- Telegrame și scrisori de felicitare primite de Prea Fericitul Patriarh
Justinian cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Nașterii Domnului
din 1964 și Anului nou 1965* 11

VIAȚA BISERICESCĂ

- Aniversarea zilei de naștere a Prea Fericitului Părinte Justinian
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române* 35
- Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și
Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia* 38
- Sărbătorirea hramului Institutului Teologic și Seminarului Teologic
din București* 40
- Primirea de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a supe-
riorului general al Ordinului Salvatorienilor* 43
- Încetarea din viață a lui Vasile Onea, prim-epitrop al Bisericii Orto-
doxe Române din Viena și președinte al coloniei Române din
Austria* 45

ÎN APĂRAREA PĂCII

- Confederația internațională pentru dezarmare și pace, de Pr. Prof.
M. ȘESAN* 48
- Conventul de la Beienrode și Fundația H. Iwand, de Pr. Prof. M. ȘESAN* 50

INDRUMĂRI PASTORALE

- Povățuiri și îndrumări duhovnicești. — Spicuri din Pastoralele de Crăciun ale Ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române* 52

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

- Udriște Năsturel și răspîndirea romanului religios «Varlaam și Ioasaf», de L. PREDESCU* 64

DOCUMENTARE

- Alte precizări în legătură cu predosloviile Noului Testament de la Bălgrad (1648), de G. F. TEPELEA* 113
- Din corespondența inedită a unor fețe bisericești din Țara Românească cu Transilvania, în veacurile al XVIII-lea—al XIX-lea, de Prof. Dr. GEORGE POTRA* 125

SCRISORI IRENICE PASTORALE-MESAJE

SCRISORI IRENICE PRIME DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE NAȘTERII DOMNULUI DIN 1964

Cu prilejul Sfințelor Sărbători ale Nașterii Domnului din anul 1964, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a primit din partea Întâistătorilor Patriarhiilor Ortodoxe tradiționalele scrisori irenice, în care se subliniază unitatea Ortodoxiei, precum și datoria de a duce la îndeplinire divinul mesaj al păcii și buneivoini între oameni.

Redăm aci, în traducere, conținutului acestor scrisori :

Scrisoarea irenică a Patriarhului Ecumenic, Sanctitatea Sa ATENAGORA al Constantinopolului :

PATRIARHIA ECUMENICA
Nr. 1022

Prea Fericite și Înalt Prea Sfințite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Autocefale Române, Frate mult iubit și prea dorit în Hristos Dumnezeu și împreunăslujitor al Smereniei noastre, Domnule Justinian, îmbrățișându-Vă frățeste în Domnul, cu multă bucurie Vă întimpinăm.

Înălțînd laudă și slavă întru cei de sus, în bisericile noastre pline de lume, cu prilejul praznicului Întrupării Domnului și Mintuitorului nostru Iisus Hristos și sărbătorind cu bucurie și veselie sufletească și duhovnicească Sfinta și Marea Sărbătoare a Nașterii Domnului, cu multă plăcere

venim acum, prin scrisoarea aceasta a noastră, pe calea gândului, întru întâmpinarea mult iubitei și prea doritei Voastre Prea Fericiri, aducându-Vă călduroase mulțumiri pentru cuvintele și urările Voastre sărbătorești, făcându-Vă și noi urările noastre cordiale pentru Prea Fericirea Voastră, pentru Sfânta Biserică pe care o conduceți și pentru binecredincioasa ei turmă, cu ocazia mării sărbători și a Noului an mîntuitor care vine.

Hristos, adevăratul nostru Dumnezeu, Care din nespusa Sa iubire de oameni a luat chip de rob și ne-a adus, ca un Dumnezeu mîntuirea și înfierea, să înmulțească între noi credința și dragostea și întărirea în timpurile acestea grele prin care trecem, revărsindu-și din belșug harul Său asupra credincioșilor Săi și păzind în noi neclintită hotărîrea de a ne strădui pentru unitatea Bisericilor Lui, potrivit cu voința Lui cea sfîntă.

Tot El să întărească și să susțină și pe Venerabila Voastră Prea Fericire, în sfînta slujire pe care o săvîrșește, plină de toată binecuvîntarea de sus, hărăzindu-Vă Prea Fericirii Voastre, respectabilei Ierarhii din jurul Vostru și turmei celei binecredincioase Noul an, care începe, plin de toată bunătatea.

Îmbrățișîndu-Vă iarăși, în Hristos cel născut, rămînem cu dragoste frățească și cu deosebită cinstire, al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor Frate în Hristos.

† ATENAGORA al Constantinopolului

Nașterea Domnului, 1964.

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului HRISTOFOR, Papă și Patriarh al Alexandriei și a toată Africa :

HRISTOFOR

Papă și Patriarh al Alexandriei și a toată Africa

către

JUSTINIAN

Prea Fericitul Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei, Locțiitor al Cezareei Capadociei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, îmbrățișare frățească în Domnul.

Am primit cu multă bucurie scrisoarea frățească de felicitare a mult iubitei și prea doritei Voastre Prea Fericiri, cu ocazia sărbătorilor Nașterii trupești mai presus de fire a Dumnezeului-Om, Mîntuitorului și Răscum-părătorului sufletelor noastre.

Dîndu-vă, la rîndul nostru, cu multă dragoste și cu cinstire deosebită, îmbrățișarea sărbătorească, Vă urăm din toată inima, ca și Noul an al bunătății lui Dumnezeu, care începe, să-l dăruiască Domnul, Prea Fericirii Voastre, soborului Prea Sfințiților Arhieriei din jurul Vostru, sfințitului cler

și întregii turme binecredincioase din Preasfânta Voastră Biserică, cu pace, plin de tot darul care se coboară de sus și de toată bunătatea, și rămânem al Prea Fericirii Voastre Frate iubitor în Hristos,

† **HRISTOFOR** al **Alexandriei**

9 ianuarie 1965.

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului TEODOSIE al VI-lea, Patriarhul Antiohiei și al întregului Orient :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericit Vlădică și mult iubit întru Domnul
Frate și împreunăslujitor,

«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe
pământ pace, între oameni bunăvoire !»

Mulțumirea noastră față de Domnul Dumnezeu și Tatăl este nețărmurită, pentru că ne-a învrednicit ca împreună cu Prea Fericirea Voastră, în pace și sănătate, să ajungem la slăvitele și scumpele zile pentru fiecare creștin, în care noi cu inimile pline de duhovnicească bucurie și frățească dragoste sărbătorim marele praznic al mântuirii noastre: *Nașterea Domnului și Anul nou.*

Noi ne rugăm fierbinte Nou-născutului Prunc Dumnezeiesc ca să dăruiască neamului omenesc o pace permanentă și totală, așa cum a fost cîntată ea de cetele îngerilor peste Betleem în noaptea sfîntă a Crăciunului.

Însuflețiți de aceste gînduri, Noi, cu frățească și sfîntă sărutare, salutăm din suflet și felicităm fierbinte pe Sanctitatea Voastră cu prilejul Nașterii Domnului și Anul nou, dorindu-Vă sincer să trăiți întru mulți ani în pace, sănătate și bună înzilire, spre binele și slava Bisericii Ortodoxe Române, și rămânem cu frățească dragoste întru Hristos Cel Nou-născut.

† **TEODOSIE** al **VI-lea**,
Patriarh al Antiohiei și Întregului Orient

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului BENEDICT, Patriarhul Ierusalimului :

Prea Fericirii Sale
Patriarhului JUSTINIAN al Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

Cu prilejul Nașterii mai presus de fire a Mîntuitorului Hristos, care luminează noul an al bunătății Sale, îmbrățișînd cu bucurie pe Prea Feri-

cirea Voastră, din adîncul sufletului, rugăm să se coboare asupra Voastră bogata binecuvîntare a Cuvîntului lui Dumnezeu celui Întrupat, întru mulți și fericîți ani, spre binele Prea Sfintei Biserici.

Patriarhul BENEDICT

Scrisoarea irenică a Sanctității Sale ALEXEI, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia :

Prea Fericirea Voastră,

Cu un cuvînt de bucurie și dragoste Vă felicit de luminata sărbătoare a Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos.

Să mergem la El, Cuvîntul negrăit, care sălășluiește în iesle, unii pe calea magilor și înțelepților Răsăritului, alții pe cărările smeriților păstori de la Betleem; să ne unim în fața Lui în credință, dragoste și bucurie, și așa să înălțăm cu toții slavă întru cele de sus lui Dumnezeu și mulțumită pentru bunăvoințe între oameni.

Să ne binecuvînteze Dumnezeu pe toți cu pace și zile bune în Anul nou al bunătății Sale, care ne-a sosit

Cu frățescă dragoste către Prea Fericirea Voastră,

† **ALEXEI**

Patriarhul Moscovei și a toată Rusia

Nașterea Domnului 1964.

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului GHERMAN, Patriarhul Serbiei :

Prea Fericitului Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungrovlahiei, Loctiitor al Cezareei Capadociei și Patriarh al României, dorit și iubit Frate și Împreunăslujitor al Smereniei Noastre — Chir JUSTINIAN — frățește îmbrățișez în Domnul pe Prea Fericirea Voastră și vă felicit din inimă.

«Astăzi toate de bucurie s-au umplut, Hristos se naște din Fecioară...».

Plini de bucurie duhovnicească ne-am învrednicit și în acest an ca împreună cu Arhieriei și clerul Nostru, precum și cu păstoriții credincioși să preaslăvim luminata zi a praznicului Nașterii Domnului. Dorim ca și cu acest prilej să împărtășim bucuria aceasta cu Prea Fericirea Voastră, Arhieriei, clerul și credincioșii Sfintei Biserici surori a României și în ziua aceasta a prăznirii Întrupării lui Dumnezeu Cuvîntul să ne unim rugăciunile noastre, spre a cere milele lui Dumnezeu — ca să dăruiască omenirii întregi pace pe pămînt și să sădească duhul bunei învoiri între oameni.

Cu aceste gânduri dorim Noi să cinstim pe Prea Fericirea Voastră la acest dumnezeiesc praznic, dorindu-Vă de la Dumnezeu viață lungă și sănătate deplină întru conducerea și pentru folosul Bisericii Române surori.

Cu aceleași bune urări și pentru Anul nou — 1965 —, care vine, Noi Vă salutăm cu vechiul și dumnezeiescul nostru salut,

HRISTOS SE NAȘTE !

Mă încredințez sfintelor Voastre rugăciuni și rămân devotat întru Hristos Mîntuitorul Cel Nou-născut, frate și împreunăslujitor.

† **GHERMAN**
Patriarh al Serbiei

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului CHIRIL, Patriarhul Bulgariei :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică și Iubite întru Hristos
Domnul Frate și împreună-rugător al smereniei Noastre,

În numele meu și în numele Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, din inimă și cu dragoste Vă felicităm cu ocazia luminoaselor praznice ale Nașterii lui Hristos și ale Anului nou 1965.

Să ne bucurăm, împreună cu magii de la Răsărit, cu bucurie mare (Matei II, 10) de luminoasa comemorare a săvîrșirii făgăduinței divine, descoperită oamenilor prin vechii prooroci : dragostea Părintelui Ceresc din abundență a coborît pe pămînt și a mîntuit pe om din păcat, l-a reînțors în casa divină, în casa ascultării lui Dumnezeu, a binelui, a bucuriei și a fericirii.

Cor îngeresc a anunțat nașterea lui Hristos Domnul ca pe cel mai important eveniment din istoria omenirii. Și o nouă stea a răsărit, ca toate marginile pămîntului să fie atrase de lumina ei și de precizarea că răsare ziua cea nouă a noii vieți. Îngerii au anunțat că Acela care se naște întru smerenie va proslăvi pe Părintele cel ceresc și va propovădui pacea și bunăvoirea între oameni, răspunzînd în felul acesta, celor mai intime nădejdi ale fiilor pămîntului.

Iar steaua care a strălucit în noaptea tainică, niciodată n-a apus, și pînă astăzi luminează clar în inimile oamenilor credincioși și în istoria spirituală a omenirii. Această stea e însuși Iisus Hristos, Binevestitorul dragostei, «Prințul Păcii» (Isaia IX, 6), Care ne-a descoperit calea în care să rămînem fii ai luminii (Ioan XII, 36) și lumină a lumii (Matei V, 14).

Pentru a intra pe deplin în adevărul luminoaselor praznice ale Nașterii trebuie ca noi să alăturăm glasul nostru la imnul îngeresc pentru pace pe pămînt și bunăvoire între oameni. Și glasul nostru trebuie să răsune mai puternic acum, decît a răsunit glasul urmașilor lui Hristos în trecut. Deoarece astăzi pacea și bunăvoirea sînt periculos amenințate

și pentru că niciodată mijloacele de distrugere n-au fost așa de puternice ca azi.

Rugăm stăruitor pe Hristos-Dătătorul de viață, să binecuvînteze cu un an pașnic și plin de prosperitate, ca să trăim toți oamenii de pe pămînt în credință și dragoste și să săvîrșim dreptatea (I Ioan II, 29), pentru slava lui Dumnezeu, pentru pacea pe pămînt, pentru prietenie între popoare și bunăvoință între oameni.

Salutîndu-Vă din nou, cu sîrutare frățească, rugăm pe Mîntuitorul Cel ce s-a născut din Fecioară, să Vă întărească cu sănătate și putere, pentru o îndelungată și tot mai rodnică slujire arhipăstorească a ogorului divin, să binecuvînteze clerul și turma Voastră de Hristos iubitoare.

Ne încredințăm sfintelor rugăciuni ale Sanctității Voastre.

† **CHIRIL**
Patriarhul Bulgariei

Scrisoarea irenică a Prea Fericitului EFREM al II-lea, Catolicosul Patriarh al întregii Gruzii :

Prea Fericirea Voastră,

Mulțumim Domnului Dumnezeu pentru mila pe care a făcut-o cu neamul omenesc — dăruind pe Fiul Său Unul-născut, «pentru ca tot cel ce crede în Dumnezeu să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16).

La Betleem s-a săvîrșit o mare minune : Dumnezeu s-a împăcat cu omul, cerul și pămîntul s-au unit.

Mare facere de bine — Mare bucurie !

Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoință !

Bucuria Domnului ne luminează și ne îndeamnă sufletul nostru să aducem Celui ce este în ieslea Betleemului slavă și laudă din inimi smerite și buze curate. În vremurile de astăzi, Biserica lui Hristos se întemeiază puternic pe nădejdea că va aduce popoarele la înțelegere și că în lume se va statornicii pacea atît de necesară pentru toți.

Doresc Prea Fericirii Voastre, Arhipăstorilor Voștri, păstoriților voștri și Bisericii Voastre, precum și tuturor celor ce caută ajutor ceresc și dumnezeiască binecuvîntare, ca Noul an sosit — 1965 — să fie un an al păcii plin de daruri și un an al bogatelor îndurări dumnezeiești !

Cu sentimentul dragostei frățești întru Hristos și al profundei cinstiri, Vă îmbrățișez, Vă sîrut și rămîn al Vostru întru Hristos smerit împreunăslujitor și frate,

† **EFREM al II-lea**
Catolicos-Patriarh al întregii Gruzii

**TELEGRAME ȘI SCRISORI DE FELICITARE
PRIMATE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI
ALE NAȘTERII DOMNULUI DIN 1964
ȘI ANULUI NOU 1965**

De Sfintele Sărbători ale Nașterii Domnului (1964) și de Anul nou (1965), Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit din partea unor Întfiștătători, ierarhi și slujitori ai Bisericilor Ortodoxe și eterodoxe din țară și de peste hotare, numeroase telegrame și scrisori de felicitare, cu urări de bine și de sănătate, oglindind totodată prețuirea de care se bucură Biserica Ortodoxă Română și Întfiștătătorul ei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în rîndurile căpeteniilor și ierarhilor Bisericilor surori întru credință și ai altor confesiuni creștine din lume.

Reproducem parte din ele :

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului MACARIOS, Arhiepiscopul Ciprului :

Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, prea iubite și mult dorite Frate și Impreunăslujitor, Domnule Justinian, îmbrățișându-Vă frățeste în Domnul, cu multă bucurie Vă întimpinăm.

Cuvîntul lui Dumnezeu, cel mai înainte de veci, se naște ca prunc tînăr pe pămînt și se așează înfășat în iesle pentru ca să răscumpere lumea din robie și să ridice chipul cel mai înainte căzut al omului.

Mulțumind din adîncul inimii Domnului și Dumnezeului nostru, pentru că, cu harul lui, ne învrednicim din nou să sărbătorim Nașterea Lui trupească pe pămînt, plini de bucurie, strigăm împreună cu profetul : «Binecuvîntat este Domnul, Dumnezeul lui Israel, că ne-a cercetat și a făcut răscumpărare poporului Său» (Luca I, 68) și cîntăm plini de veselie împreună cu îngerii : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14).

Felicîtînd pe Venerabila Voastră Prea Fericire cu prilejul acestei sărbători plină de veselie pentru toată lumea, ne rugăm Cuvîntului lui Dum-

nezeu, Celui ce în chip negrăit s-a întrupat pentru noi, ca, petrecînd-o cu sănătate deplină și în toată fericirea și îndeplinind sub ploaia binecuvîntărilor și bunelor îndrumări divine voia cea sfîntă a Domnului cu privire la Biserică și la turma credincioșilor, să Vă învrednicească a sărbători cu bucurie și cu veselie, ani cît mai îndelungați, amintirea sfîntă a Întrupării Sale celei mai presus de fire pentru mîntuirea neamului omenesc și să Vă dăruiască Noul an care se arată la orizont plin de binecuvîntări cerești și de haruri și nenumărați alți ani după el.

Rugînd pe Venerabila Voastră Prea Fericire să împărtășească salutarile noastre frățești și urările noastre de bine, cu prilejul Sfintelor Sărbători ale Nașterii Domnului și Anului nou, și respectabilei Ierarhii din jurul Vostru și îmbrățișîndu-Vă din nou, în Hristos cel Născut, rămînem, ai Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor Frate în Hristos,

† *MACARIOS al Ciprului*

În Sfînta Arhiepiscopie a Ciprului.
Crăciunul, 1964.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului HRISOSTOM, Arhiepiscop al Ate-
nei și Primat al Bisericii Greciei :

Prea Fericite Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Locțiitor al Cezareei Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, Frate iubit în Hristos Dumnezeu și împreunăslujitor, Domnule JUSTINIAN, îmbrățișîndu-Vă frățește în Domnul, cu multă bucurie Vă întîmpinăm.

«Iată Fecioara în pîntece va lua și va naște Fiu și vor chema numele lui Emmanuel». Profeția s-a împlinit. Căci, cu adevărat Emmanuel s-a născut, s-a născut nouă Mîntuitor, «care este Hristos Domnul, în cetatea lui David». Îngerii laudă în cer pe Dumnezeu Cel ce s-a întrupat, cîntînd : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire». Steaua arată locul Nașterii Lui. Păstorii stau de veghe, închinători smeriți se apropie plini de spaimă de iesle și magii de la Răsărit se grăbesc spre Betleem și închinîndu-se aduc Răscumpărătorului celui născut, aur, tămîie și smirnă. Lumea întreagă se bucură, că Dumnezeu a făcut răscumpărare poporului Său.

Părtași fiind și noi la această bucurie și veselie generală, venim pe calea gîndului către Prea Fericirea Voastră și către toți cei ce din mila lui Dumnezeu se găsesc în fruntea Bisericilor Ortodoxe surori și Vă trimitem scrisoarea aceasta ca mărturie a simțămintelor și urărilor noastre și ale Sfîntului și Sfințitului Sinod din jurul nostru, față de Prea Fericirea Voastră și de turma credincioșilor cea încredințată de Dumnezeu Vouă, și asupra Bisericii Voastre toată bunăstarea și înflorirea, toată dezvoltarea și tot sprijinul, iar Prea Fericirii Voastre să Vă împlinească toate cele dorite și mîntuitoare și Noul an care se arată la orizont să

fie pentru Prea Fericirea Voastră, cât și pentru Biserica în fruntea căreia Vă găsiți, plin de binecuvântări și de toată bunătatea, spre binele lumii întregi.

Cu acestea, felicitîndu-Vă iarăși, în Hristos cel ce s-a născut și dîndu-Vă Prea Fericirii Voastre, Înalt Prea Sfințiților Arhieriei din jurul Vostru, sfințitului cler și binecredinciosului popor al Prea Sfintei Voastre Biserici, sărutarea frățească în Hristos, rămînem, al respectabilei Voastre Prea Fericiri, iubitor Frate în Hristos, cu totul devotat,

† *HRISOSTOM al Atenei*

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului GHEORGHE, Mitropolit locțiitor al Varșoviei și al întregii Polonii :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,

«Slavă intru cel de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bunăvoire» (*Luca II, 14*).

Salutîndu-Vă în sărbătoreștile zile ale Nașterii lui Hristos, cînd așa de minunat răsună cuvintele imnului îngeresc, aduc Prea Fericirii Voastre cele mai sincere doriri de bine !

Mîntuitorul Hristos, Care s-a întrupat pentru noi, să păzească pe Prea Fericirea Voastră în sănătate deplină și bun spor în toate, cu mulțime de bunătăți.

Anul nou — 1965 — care vine să fie un an al păcii și bucuriei duhovnicești pentru întreaga omenire.

Al Prea Fericirii Voastre Milostiv Arhipăstor și părinte, cel mai mic ascultător,

† *Arhiepiscop GHEORGHE*
Mitropolit locțiitor al Varșoviei
și al întregii Polonii

Orașul Varșovia, — Nașterea Domnului, 1964.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului DROTEI, Mitropolit de Praga și al întregii Cehoslovacii :

Prea Fericite Patriarh Justinian,

«Viața s-a arătat și noi am văzut-o și mărturisim și vă vestim... această viață veșnică, care era la Tatăl și s-a arătat nouă» (I Ioan I, 2).

Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan — vulturul teologiei — prea iubit ucenic și apropiat al lui Hristos după descoperirea de sus vestește în-

tregii lumi (Ps. XVIII, 5) despre mîntuitoarea faptă care s-a săvîrșit și prin care omenirea a cîștigat renașterea spirituală și prin aceasta și intrarea în împărăția cerească a Tatălui. Ce adînc al înțelepciunii lui Dumnezeu și cum «taina cea din veac ascunsă și de îngeri neștiută», ni se descoperă prin întruparea lui Dumnezeu-Cuvîntul !

Domnul nu numai «că pe pămînt s-a arătat și cu oamenii a viețuit», dar de acum înainte s-a făcut deopotrivă cu noi, — oamenii muritori —, înomenindu-se, pentru ca să ne îndumnezeiască și să ne sfințească firea și să ne facă părtași vieții veșnice. Iar ca pregătire pentru acea viață Domnul ne-a dăruit această viață vremelnică pămîntească. Aceasta ne determină a aduce după puteri obolul jertfei noastre pentru întărirea păcii, pentru ca noi toți să trăim «o viață pașnică și tihnită... în toată cuvioșia și bunăcuviința» (I Tim. II, 2).

Împărțind bucuria acestei Sfinte Sărbători cu Prea Fericirea Voastră, din tot sufletul Vă felicit și fierbinte Vă salut, Prea Fericite, de Marele și Mîntuitorul Praznic al Nașterii lui Hristos. Rog pe Domnul cel întrupat să dăruiască Sanctității Voastre sănătate deplină, întărindu-Vă puterile duhovnicești și trupești cu înziliră îndelungată.

Anul nou ce vine să fie pentru Sanctitatea Voastră un an al Domnului plăcut, plin de belșugul milelor lui Dumnezeu, al păcii și a tot binele !

Al Sanctității Voastre smerit rugător și iubitor mai mic întru Hristos Iisus frate,

† DOROTEI,
Mitropolit de Praga
și al întregii Cehoslovacii

Praga, Nașterea Domnului, 1964.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului PAAVALI, Arhiepiscopul Careliei și al întregii Finlande :

Prea Fericirea Voastră,

La sfîrșitul acestui an al milei Domnului, am onoare să felicit pe Prea Fericirea Voastră și să împărtășesc împreună cu Voi aceeași bucurie a prăznuirii Nașterii Domnului și Mîntuitorului nostru.

«Dumnezeu așa a iubit lumea, încît a dat pe Fiul Său cel Unul-născut...» (Ioan III, 16). Fiind părtași ai negrăitei iubiri a Dumnezeului tuturor, să ne bucurăm și să-i aducem mulțumiri, îndeosebi pentru acele realizări care au fost făcute de creștini și de Bisericile creștine pentru apropierea lor în dragoste frățească, făcînd să sporească în lume lumina credinței și căldura dragostei.

Să mulțumim Domnului și să-I aducem laude pentru faptul că din nou Sfintele Biserici Ortodoxe au putut să se întrunească la Rodos și să primească împreună hotărîrile lor luate de comun acord, ca un dar de la

Duhul Sfint și ca o manifestare a vocii lui Dumnezeu. Ortodoxia — «noi avem această comoară în vase pămîntești, pentru ca măreția puterii să fie a lui Dumnezeu, și nu a noastră» (II Cor. IV, 7) — este în măsură să răspîndească lumina sa întregii creștinătăți și pentru acest motiv ne bucurăm că Bisericile Ortodoxe locale s-au unit din nou după o mie de ani într-un singur glas, arătîndu-se «vase pămîntești» în slujba Domnului și a sprijinirii Bisericilor noastre.

Dorind Prea Fericirii Voastre și Sfintei Voastre Biserici dragoste și ajutor îmbelșugat de la Dumnezeu, rămîn al Vostru smerit frate în Hristos,

† PAAVALI,

Arhiepiscop al Careliei și al întregii Finlande

Crăciunul, 1964.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului IACOB, Arhiepiscopul Bisericii Ortodoxe Grecești din cele două Americi :

Prea Fericite,

Cu prilejul mîntuitoarei de lume Sărbători a dumnezeieștii Întrupări, adresez din inimă iubitei și venerabilei Voastre Prea Fericiri o salutare frățească, urîndu-Vă să întâmpinați, împreună cu turma dreptcredincioasă a Bisericii României, Sfînta Naștere a Domnului și Mîntuitorului nostru, ca și celelalte Sărbători ale credinței noastre, în pace.

Vă urez, de asemenea, ca Dumnezeu, Cel ce a condus prin înger pe păstori la ieslea cea primitoare de Dumnezeu a Fiului și Cuvîntului Său întrupat, să conducă și să întărească și pe păstori Sfintei Sale Biserici, încît cu toții să păstorească în liniște turma cea încredințată lor, veghind și păzind străjile nopții (Luca II, 8) «pînă ce se va lumina de ziuă și lumina va răsări în inimile noastre» (II Petru I, 19).

Cu dragoste adîncă în Hristos cel născut, al Prea Fericirii Voastre iubitor Frate în Hristos cu totul devotat,

† IACOB al Americii

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului SPIRIDON, Mitropolitul Rodosului:

Prea Fericirea Voastră,

Cu ocazia respectabilelor și de lume mîntuitoarelor sărbători ale Întrupării și Botezului Domnului și a Noului an care vine, respectuos depun înaintea Prea Fericirii Voastre omagiile celui mai adînc respect și urarea fierbinte ca Domnul cel născut din Fecioară să Vă dăruiască sănătatea netulburată și îndelungare în zile spre slava Sfintei noastre

Biserici Ortodoxe, iar Noul an al bunătății Sale să Vi-l dăruiască plin de pace și de toate bunătățile lui.

Cu acestea, rămîn cu cel mai adînc respect și sărut dreapta Prea Fericirii Voastre.

Al Venerabilei Voastre Prea Fericiri, Frate mai mic în Hristos

† *SPIRIDON al Rodosului*

În Sfînta Mitropolie a Rodosului, 23 decembrie 1964 .

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului APOSTOLOS, Mitropolitul Carpatului și Casosului :

Prea Fericite Stăpîne,

Săvîrșind înainte prăznuirea Nașterii lui Hristos, împreună cu binecredincioșii noștri creștini, îmi îndrept gîndul și inima către respectabila Voastră Prea Fericire, trimițîndu-Vă felicitări frățești și urare fierbinte, ca Cel ce a venit să se nască în peșteră să Vă hărăzească sănătate neîmpuținată, spre binele Bisericii al cărui cîrmaci de corabie ați fost așezat Prea Fericirea Voastră și pe care o conduceți cu atîta experiență.

Urîndu-Vă ca și Noul an să fie prielnic și aducător de roadă în lucrări pastorale, spre binele binecredincioșilor creștini, solicit rugăciunile Voastre asupra mea și asupra turmei mele iubite.

Cu multă dragoste frățească, smerit Frate în Hristos,

† *APOSTOLOS*

Mitropolitul Carpatului și Casosului

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului IACOB, Mitropolit de Christupolis :

Prea Fericirea Voastră,

Sintem aproape de sărbătorirea marelui fapt al Întrupării Fiului și Cuvîntului lui Dumnezeu, Care s-a făcut Om pentru ca noi oamenii să ne îndumnezeim.

Această expresie a iubirii lui Dumnezeu a fost exprimată mai limpede de curînd, prin proclamarea în toată lumea a unității și a legăturilor frățești, ce nu pot fi distruse, în toate Bisericile Ortodoxe de Răsărit. Și ele reflectă împreună, în armonie, pace și dragoste, asupra lumii creștine dezbinată, dorind sincer și cu toată seriozitatea restabilirea unității Bisericii lui Hristos.

O mare sarcină apasă asupra noastră a tuturor creștinilor ortodocși de Răsărit : să anticipăm această dorință arzătoare a lumii creștine pentru o colaborare și apropiere și să ajutăm pe toți aceia care activează cu sinceritate pentru restabilirea unității de credință în Trupul lui Hristos .

Folosesc această împrejurare pentru a încredința pe Prea Fericirea Voastră de marea bucurie ce am simțit când am avut privilegiul să Vă întâlnesc în trecut și să primesc binecuvântarea Voastră, și în același timp să Vă exprim cele mai bune și respectuoase urări ca Prea Fericirea Voastră să Vă bucurați în sănătate deplină cu Sfântul Vostru Sinod și clerul și credincioșii de un Crăciun duhovnicesc, iar Noul an să fie îmbelșugat în har și binecuvântări pentru Voi și Biserica Voastră.

Sărutându-Vă mâna și îmbrățișându-Vă frățește, sînt al Vostru cu adine respect în Hristos,

† IACOB de Christupolis

Scriboarea Înalt Prea Sfințitului ELIY SALIBY, Mitropolitul de Beyrouth.

Prea Fericite,

Dupa cuvenita salutare în Domnul Iisus, răscumpărătorul nostru și cereca sfințelor Voastre rugăciuni, Vă felicit de sărbătorile ce vin ale Nașterii Domnului, Anului nou și Bobotezei și sincer Vă doresc tot binele.

Rog pe Domnul Dumnezeu, Carele a făcut din umila peșteră, în care a născut, cer - - ca El să Vă păzească cu păstoriții voștri în slavă și cinste mea mulți ani, mulți ani!

Folosesc acest prilej fericit pentru a Vă încredința încă o dată, Prea Fericite, de devotamentul și respectul sincer pe care-l păstrez pentru Înalta și dătinuta Voastră persoană.

† ELIY SALIBY,
Mitropolitul de Beyrouth

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului ELIE KARAM, Mitropolitul Libanului :

Prea Fericirea Voastră,

Vă rog să primiți sincerele mele felicitări și bune urări pentru marele praznic al Nașterii Domnului, dorindu-Vă sănătate și bună reușită în toate, în luminoasa Voastră slujire, spre binele Sfintei noastre Biserici Apostolice.

În rugăciunile mele, întotdeauna îmi amintesc de Prea Fericirea Voastră și rog pe Domnul să Vă dăruiască îndelungă înziliră.

† Smeritul ELIE KARAM,
Mitropolitul Libanului

23 decembrie 1964.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului NICODIM, Mitropolitul Leningradului și Ladogei, membru al Sfintului Sinod :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,

Mila lui Dumnezeu ne-a învrednicit ca și în acest an să fim părtași la marea sărbătoare a venirii în lume a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, și cu veselie duhovnicească să cîntăm minunata slavoslovie îngerească : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace între oameni bunăvoire».

Prăznuind luminata Naștere a Domnului, cu bucurie salut pe Prea Fericirea Voastră, Prea Fericit și Mult cinstit Vlădică și Vă doresc în Noul an al bunătății lui Dumnezeu sănătate deplină, cu bun spor în lucrarea Prea Fericirii Voastre, spre slava Bisericii lui Dumnezeu și spre folosul de Hristos iubitorilor Voștri păstoriți.

Mă încredințez sfintelor Voastre rugăciuni.

† NICODIM,
*Mitropolit al Leningradului și Ladogei,
Membru al Sfîntului Sinod*

Nașterea Domnului, 1964 .

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului PIMEN, Mitropolitul Krutițelor și Kolomnei :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,

Vă rog să primiți din partea mea fiască urare de praznicul Nașterii lui Hristos — praznic al păcii și buneivoiri.

Bucuros felicitînd pe Prea Fericirea Voastră, rog pe Domnul ca El să Vă înmulțească pacea și să răsfrîngă bunăvoința Lui către Prea Fericirea Voastră și păstoriții Voștri în Anul nou al bunătății Sale, pentru toate zilele vieții Voastre, sporind pacea Sa Vouă și la toată omenirea pămîntului.

Cu fiască întru Hristos dragoste către Prea Fericirea Voastră,

† PIMEN,
Mitropolit al Krutițelor și Kolomnei

Nașterea Domnului, 1964.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului BORIS, Mitropolitul Hersonului și Odesei :

Prea Fericirea Voastră,

Vă felicit de marea sărbătoare a Nașterii Domnului și de Noul an.

Și anul acesta, ca și în veacurile trecute ne vestește din nou veșnica bucurie a Nașterii lui Hristos Mîntuitorul nostru și o dată cu aceasta și bunătatea și veșnica Lui milă (Ps. CXVII, 29).

Bucuria aceasta cuprinde cerul și pămîntul, toate neamurile omenirii și umple întreaga lume.

Prin venirea Sa, Hristos ne-a unit pe noi în dragoste și înțelegere, a dat tărie oamenilor Săi și i-a binecuvîntat pe toți cu pace.

Drept semn de mulțumită, vom deschide lui Hristos, Celui ce s-a născut, ieselele inimilor noastre și-i vom aduce și noi Lui cîntarea îngerească de «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace...!» (Luca II, 14).

† BORIS,

Mitropolitul Hersonului și Odesei

Nașterea lui Hristos, 1964. — Odesa.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului DOSITEI, Mitropolitul Macedoniei :

Prea Fericirii Sale,
Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române
D. D. JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Pacea lui Dumnezeu cu noi, Hristos s-a născut !

Prăznuim pacea lui Dumnezeu, Nașterea Dumnezeu-Omului și Anul nou 1965 și din inimă Vă felicităm și ne rugăm Dumnezeu-Pruncului născut să dăruiască Prea Fericirii Voastre pace, mîntuire și ajutor în toate, iar evlavioșilor Voștri păstoriți pace și dragoste cu care înarmîndu-se să lupte pentru pacea omenirii.

Al Prea Fericirii Voastre confrate și rugător,

† DOSITEI,

Arhiepiscop de Ohrida și Scoplie,
Mitropolit al Macedoniei

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului SOFRONIE, Mitropolitul Cerveniei și Durostorului :

Prea Fericirea Voastră,

Vă felicităm din inimă cu prilejul marelui praznic al păcii și dumezeieștii buneivoini între oameni — Nașterea Domnului și Anul nou 1965.

În rugăciunile mele Vă doresc sănătate deplină, mulți ani cu zile bune și înțelepciune de sus (Iacob III. 17), pentru ca să reușiți cu tot folosul cel bun să cîrmuiți Biserica noastră soră românească, clerul ei, de Dumnezeu iubitor și ca să puteți activa și mai departe pentru strînsa colaborare între Bisericile și popoarele noastre pentru pace în lume.

Mă încredințez sfintelor Voastre rugăciuni și rămîn al Prea Fericirii Voastre devotat confrate și pururea rugător,

† SOFRONIE,

Mitropolitul Cerveniei și Durostorului

Telegrama Înalt Prea Sfințitului MAXIM, Mitropolitul Loveciului :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Felicităm din toată inima pe Sanctitatea Voastră cu prilejul mării sărbători a dragostei și păcii, Nașterea lui Hristos, și Noul an 1965.

† MAXIM,

Mitropolitul Loveciului

Telegrama Înalt Prea Sfințitului CLIMENT, Mitropolit de Stara Zagora:

Prea Fericitului JUSTINIAN,

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

Cu deosebită bucurie felicităm pe Prea Fericirea Voastră cu ocazia marelui praznic al Nașterii Domnului și Anului nou.

Domnul și Mîntuitorul nostru Cel ce s-a născut în Betleem să Vă dăruiască sănătate, pace și bună sporire în toate acțiunile Voastre, pentru Sfînta Biserică și credincioșii săi fii.

† CLIMENT,

Mitropolit de Stara Zagora

Telegrama Înalt Prea Sfințitului PIMEN, Mitropolitul Nevrocopolei :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN,

BUCUREȘTI-ROMÂNIA

Respectuos și din tot sufletul felicităm pe Prea Fericirea Voastră de Anul nou, care a sosit și de luminatele sărbători ale Nașterii Domnului.

Cu stăruință rog pe Dumnezeuiescul Prunc născut — Iisus — să Vă păzească pe Prea Fericirea Voastră, Întâistătătorul Bisericii surori Ortodoxe Române, în deplină sănătate și puteri în lupta pentru pace, cu succes deplin, pentru sfânta noastră Ortodoxie.

† PIMEN,

Mitropolit de Nevrocopole

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului METODIE, Mitropolit al Kerkyrei și Paxelor :

Prea Fericite,

Cu ocazia sosirii sărbătorii care ne aduce aminte de Nașterea Dumnezeului-Om și Răscumpărătorului nostru Domn Iisus Hristos și a apropierii la Răsărit a Noului an, ducându-mă cu gândul la Prea Fericirea Voastră, exprim Prea Fericirii Voastre și Bisericii Ortodoxe Române în fruntea căreia Vă găsiți, felicitările mele smerite.

Vă rog, în același timp să primiți urările smereniei mele, pe care unindu-le cu doririle de bine cele plăcute lui Dumnezeu ale Voastre, să le înălțați către Dumnezeu, Cel ce s-a intrupat și s-a făcut om, spre restabilirea dragostei și păcii în toată lumea.

Imbrățișându-Vă cu toată dragostea frățească și schimbînd cu Prea Fericirea Voastră și cu Sfînta Biserică în fruntea căreia Vă găsiți sărutarea fierbinte în Hristos, rămîn prea mic Frate în Hristos și împreunăslujitor,

† METODIE al Kerkyrei și Paxelor

Telegrama Înalt Prea Sfințitului PANTELIMON, Mitropolitul Tesalonicului :

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Frățești salutări și urări pentru Crăciun și Noul an.

† PANTELIMON al Tesalonicului

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului TIMOTEI, Mitropolitul Maroniei :

Prea Fericite Stăpîne,

Cu ocazia mării sărbători a Nașterii Dumnezeiescului Mîntuitor, Care s-a făcut prunc pentru noi și a Noului an al bunătății Domnului, care se apropie, supun respectuos Venerabilei Voastre Prea Fericiri smeritele mele urări frățești de sănătate și de îndelungare în zile.

Cu aceasta, cerînd rugăciunile Voastre cele bine primite de Dumnezeu, rămîn al Venerabilei Voastre Prea Fericiri prea mic Frate în Hristos,

† *TIMOTEI al Maroniei*

Komotini, Crăciunul 1964.

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului IACOB, Mitropolitul Mytilenei :

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul mării și de lume veselitoarei sărbători a Întrupării Mîntuitorului și a Noului an al bunătății Lui, salutînd cu multă bucurie pe Prea Fericirea Voastră, ne rugăm Domnului să Vă dăruiască sănătate, putere sufletească și trupească, ani îndelungați, spre binele binecredincioșilor creștini ai Bisericii surori în fruntea căreia Vă găsiți și spre slava credinței noastre ortodoxe.

Cu acestea, îmbrățișînd pe Prea Fericirea Voastră cu mult respect și solicitînd rugăciunile Voastre bine primite de Dumnezeu întru întărirea noastră și a turmei credincioșilor noștri, rămînem cu cel mai adînc respect și cu cea mai mare dragoste,

† *IACOB al Mytilenei*

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului SERGHIE, Arhiepiscop de Iaroslav și Rostov :

Prea Fericirii Sale,
Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Trimit Prea Fericirii Voastre urările mele fiești cu ocazia Anului nou și a apropiatelor sărbători ale Nașterii Fiului lui Dumnezeu după trup și a arătării lui Dumnezeu.

Cu cel mai adînc respect mă grăbesc să Vă exprim, Prea Fericirea Voastră, urările mele cele mai sincere de sănătate, putere și mulți ani glorioși de patriarhat.

Mă folosesc de acest prilej ca să exprim Prea Fericirii Voastre devotamentul meu respectuos.

Al Prea Fericirii Voastre frate întru Hristos,

† *SERGHIE,*
Arhiepiscop de Iaroslav și Rostov

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului LEONID, Arhiepiscop de Perm și Solicamsk :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,

Felicit pe Prea Fericirea Voastră călduros și respectuos cu prilejul prea luminosului praznic al Nașterii Domnului și al Noului an sosit, 1965.

Noul an să fie pentru toți un an al păcii și nesfârșitei bunătăți a lui Dumnezeu.

Respectuos mă încredințez rugăciunilor Voastre de Întăistător și Vă cer binecuvîntare,

† *LEONID,*
Arhiepiscop de Perm și Solicamsk

Telegrama Înalt Prea Sfințitului PAVEL, Arhiepiscopul Novosibirskului.

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Felicit din inimă pe Prea Fericirea Voastră de marele praznic al Nașterii lui Hristos și transmit cele mai bune urări pentru Noul an — 1965. Mă încredințez sfintelor Voastre rugăciuni.

† *PAVEL,*
Arhiepiscop al Novosibirskului

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop CIPRIAN din Moscova :

«Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace între oameni bunăvoire».

Prea Fericirea Voastră,

În aceste zile binecuvîntate primiți Vă rog sincerele mele felicitări de marele praznic al Nașterii Domnului și Anului nou.

Din tot sufletul doresc Prea Fericirii Voastre sănătate și tot binele.
Cu fiască dragoste rămân devotat Prea Fericirii Voastre,

† *Arhiepiscop CIPRIAN*

Nașterea Domnului, 1964.

Telegrama Prea Sfințitului PITIRIM, Episcopul Volocoleamskului :

Prea Fericirea Voastră,

Vă felicit din inimă de Nașterea lui Hristos și Anul nou, dorindu-Vă pururea în rugăciunile mele pace, sănătate și ajutorul lui Dumnezeu în ierarhiceasca Voastră slujire.

Cu dragoste și profund respect,

† *PITIRIM,*
Episcop de Volocoleamsc

Scrisoarea Prea Sfințitului MIHAIL, Episcop de Stavropol și Bacu :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,

Vă rog să primiți sincere felicitări cu prilejul mîntuitorului praznic al Nașterii Domnului și de Noul an ce vine, însoțite de cele mai frumoase și sincere dorinți de tot binele.

Al Prea Fericirii Voastre smerit rugător către Dumnezeu,

† *MIHAIL,*
Episcop de Stavropol și Bacu

Scrisoarea Prea Sfințitului METODIE, Episcop de Volini și Rovno.:

Prea Fericite Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române,

În marea și sfînta sărbătoare a minunatului eveniment care a avut loc acum două zeci de secole, cînd, în peștera din Betleem, s-a descoperit taina Întrupării lui Dumnezeu, taina mîntuirii noastre — Vă rog să-mi îngăduiți, și mie, să prezint Prea Fericirii Voastre salutări și urări, modeste, dar sincere, cu prilejul Nașterii Domnului și al Noului an, care urmează, din mila lui Dumnezeu.

Steaua de la Betleem, care a arătat celor trei magi de la Răsărit calea către Pruncul Hristos, să Vă însoțească și pe Prea Fericirea Voastră pe calea atît de grea pe care a mers Pruncul Hristos Dumnezeu, să întă-

rească puterile spirituale și trupești ale Prea Fericirii Voastre, pentru a putea vesti mai departe, Cuvîntul lui Dumnezeu și pentru întărirea păcii tuturor popoarelor, care trăiesc pe pămînt, pace vestită de îngeri în noaptea de Crăciun.

Cu aceste gînduri, cu doriri de bine și cu sentimente de bucurie Vă doresc Prea Fericite, din tot sufletul, viață lungă, cu sănătate deplină și fericire, spre slava lui Dumnezeu și fericirea Bisericii lui Hristos al cărei păstor sînteți.

Incredințîndu-mă rugăciunilor și binecuvîntărilor Prea Fericirii Voastre, Vă rămîn smerit frate,

† *METODIE,*
Episcop de Volîni și Rovno

Crăciunul anului 1964, Luțk.

Scrisoarea Prea Sfințitului ANTONIE, Episcop de Provat :

Prea Fericite,

Din inimă Vă salutăm de Nașterea Domnului și Noul an 1965 care vine.

Să ne oprim din nou cu cugetele noastre în fața peșterii din Betleem cu Dumnezeiescul Prunc și ea și în loc de daruri scumpe, noi să aducem inimile noastre sărace, pe care să ne rugăm să le lumineze Domnul cu lumina ce a pornit de la ieslea Nașterii.

Să ne rugăm ca Cel născut să binecuvînteze popoarele cu pace și să înmulțească dragostea inimilor noastre.

Prea Fericirii Voastre, Vlădică, Vă doresc sănătate și bun spor de sus în sfînta și înalta slujire.

Incredințîndu-mă sfintelor Voastre rugăciuni, rămîn întru Hristos al Vostru fiu duhovnicesc,

† *ANTONIE,*
Episcop de Provat

Orașul Vidin, Nașterea Domnului.

Scrisoarea Prea Sfințitului IOSIF DICOV, Episcop vicar de Znepolis:

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Vlădică,

Cu ocazia Anului nou 1965 și a luminosului praznic al Nașterii Domnului celei mîntuitoare, Vă rog să primiți felicitările mele cele mai călduroase și bunele urări pentru sănătate și rodnice acțiuni arhipăstorești.

Astăzi întreaga Sfîntă Biserică Ortodoxă cîntă împreună cu îngerii : «Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, pre pămînt pace și între oameni bunăvoire» !

Fie ca Dumnezeu-iesc din Betleem să binecuvînteze Noul an cu pace și bună voie între oameni.

Intru mulți ani, Prea Fericite Vlădică !

Mă încredințez sfintelor Voastre rugăciuni arhipăstorești și rămîn al Prea Fericirii Voastre devotat frate intru Domnul Hristos.

† IOSIF DICOV,
Episcop Vicar de Znepolis

Sofia, Nașterea Domnului, 1964.

Scrisoarea Prea Sfințitului VASILE, Episcop de Wroclav și Szcreciun:

Prea Fericite Părinte Patriarh,

Binevoți a primi fiasca și sincera noastră felicitare cu prilejul marelui praznic al Nașterii lui Hristos și al Anului nou.

În smeritele noastre rugăciuni în timpul sfintelor slujbe rugăm și totdeauna vom ruga pe Prea Puternicul și Bunul Dumnezeu Mintuitorul, Cel ce s-a născut în Betleem și a fost pus în iesle Împărat, pentru sănătatea Prea Fericirii Voastre și pentru prosperitatea Bisericii Ortodoxe și binele poporului Vostru și pentru nobila cauză a păcii a toată lumea.

Ne încredințăm Sfintelor Voastre rugăciuni și binecuvîntări.

Plecîndu-ne spre dreapta Prea Fericirii Voastre, rămînem totdeauna smerit rugător pentru Prea Fericirea Voastră.

† VASILE,
Episcop de Wroclav și Szcreciun

Polonia-Wroclav, Nașterea Domnului, 1964.

Scrisoarea Academiei duhovnicești din Moscova (Zagorsk) :

Prea Fericirea Voastră.

Prea Fericite Patriarh JUSTINIAN,

Membru Onorific al Academiei duhovnicești din Moscova.

De ziua marelui praznic al Nașterii Domnului. Academia și Seminarul duhovnicesc din Moscova aduc Prea Fericirii Voastre felicitări cordiale, dorîndu-Vă în rugăciunile noastre ajutorul lui Dumnezeu în activitatea Voastră. spre binele Bisericii lui Hristos.

Incredințându-ne rugăciunilor Voastre cerem binecuvîntarea Prea Fericirii Voastre și rămînem ai Voștri devotați,

*Docent Arhimandrit FILARET,
Inspector al Academiei și Se-
minarului duhovnicesc
din Moscova*

*Prot. Prof. A. OSTAPOV,
Secretar al Sfatului Academiei*

Nașterea Domnului, 1964.

Scrisoarea Prea Cucernicului Prot. LAZĂR MILIN, Decanul Facultății de teologie din Belgrad :

Prea Fericirea Voastră,

Cu rugăciune și dorință fierbinte către Domnul, urăm Prea Fericirii Voastre și Sfintei Biserici Ortodoxe Române fericire și pace, în numele profesorilor și studenților Facultății de teologie din Belgrad, ca și în numele meu personal.

Felicit pe Prea Fericirea Voastră de Crăciun și Anul nou, cu saltul creștinesc :

«Pacea Domnului ! Hristos s-a născut !»
Sărut sfînta dreaptă a Sanctității Voastre.
Binecuvîntează Părinte !

Cu profund respect,
*Prot. Dr. LAZĂR MILIN,
Decanul Facultății*

Belgrad, 15 decembrie 1964.

Telegrama Prea Sfințitului Episcop NICOLAE al MACARIOPOLEI, Rectorul Academiei teologice din Sofia :

*Prea Fericirii Sale JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Cu ocazia Anului nou și a marelui praznic al Nașterii Domnului, cu smerită plecăciune felicit pe Prea Fericirea Voastră, urîndu-vă bogate mile din partea Pruncului Dumnezeiesc — Cel care se naște.

† NICOLAE AL MACARIOPOLEI,
Rector-Episcop

★

În afară de felicitările și urările primite de Crăciun și Anul nou din lumea ortodoxă, Prea Fericitul Părinte Patriarh JUSTINIAN a mai primit și alte călduroase felicitări și urări, din partea unor conducători și reprezentanți de frunte ai altor Biserici creștine, care, exprimînd sentimentele creștinești prilejuite de aceste mari sărbători, dovedesc totodată prețuirea de care se bucură în țară și peste hotare Biserica Ortodoxă Română și Arhiepiscopul ei.

Publicăm cîteva din telegramele și scrisorile primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian din partea unor reprezentanți și credincioși ai Bisericilor eterodoxe.

Scrisoarea Arhiepiscopului de Canterbury MICHAEL RAMSEY, Mitropolit și Primat al Bisericii Anglicane :

Prea Fericirea Voastră,
Iubit Frate în Hristos,

«Har și pace de la Dumnezeu Tatăl nostru și de la Domnul nostru Iisus Hristos».

Sărbătoarea Nașterii Mîntuitorului nostru se apropie din nou, și noi Vă felicităm în numele lui Hristos, amintindu-Vă cu mulțumire mesajul îngerului :

«Nu vă temeți, căci iată vă aduc veste bună, care va fi o mare bucurie pentru toate popoarele; căci pentru voi s-a născut în această zi în Cetatea lui David un Mîntuitor, care este Hristos Domnul» (Luca II, 10—11).

Prin aceste cuvinte ale salutării îngerești, păstorii, ocupați cu umilele lor treburi, devin cei dintîi cunoscători ai vestirii pline de bucurie a Întrupării. Întunericul nopții care îi înconjura a fost risipit de vestea cea bună a venirii Mîntuitorului nostru și în cîntarea oștilor cerești care laudau și preamăreau pe Dumnezeu, ei alergară cu grabă să ducă omagiul lor Pruncului-Împărat.

Și noi în această sfîntă sărbătoare ne grăbim cu bucurie să aducem smerita noastră închinare lui Hristos, Împăratul și Dumnezeul nostru. În acest fel noi sîntem uniți cu toți frații noștri credincioși care mărturisesc și cinstesc pe Dumnezeu în Treime, care este binecuvîntat din neam în neam.

Împreună cu Voi, Noi păstrăm comoara Evangheliei mîntuitoare în vasilă pămîntescă al inimii noastre omenești, rugînd ca bucuria lui Hristos să fie pentru tot poporul.

Milostivul Dumnezeu să Vă binecuvînteze, iubite frate, în acest timp al Crăciunului, împreună cu tot clerul și credinciosul popor încredințat păstoririi Voastre, și El să Vă întărească pe toți în slujba Sa.

Cu dragoste frățească și urări, al Vostru iubitor frate în Hristos,

† MICHAEL,
Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anghia
și Mitropolit

Scrisoarea Prea Fericitului VASKEN I, Patriarh suprem și Catolicos al tuturor armenilor :

Prea Iubite Frate în Hristos,

În ajunul sfințelor sărbători ale Nașterii Mintuitorului nostru și în prag de An nou, este pentru noi deosebit de plăcut să Vă adresăm felicitări și urări frățești și mulți ani cu sănătate și muncă ziditoare, spre înflorirea Sfintei Biserici strămoșești a poporului român și spre mânguierea sufletească a tuturor aceluia care cu dragoste Vă stimează și sincer se bucură de marile înfăptuiri ale Prea Fericirii Voastre, între care Vă rugăm să ne considerați și pe Noi.

Vă încredințăm cu toată căldura sufletească a Noastră că am fost întotdeauna un sincer și iubitor frate al Prea Fericirii Voastre încă din anii, când în calitate de Episcop păstoream obștea credincioșilor armeni din România. Credeți-mă, iubite frate și prieten, că deși în curînd se împlinesc zece ani de cînd am plecat de pe meleagurile ce-mi erau dragi, port în suflet neîntinată icoana senină a de Dumnezeu binecuvîntatului pămînt românesc.

Cu acest prilej luminat, sîntem fericit să Vă aducem la cunoștință că apreciînd destoinicia duhovnicească a tînărului șef actual al Eparhiei Armenice din R. P. Română, Arhimandritul Dirayr Mardikian și dînd urmare cererii Consiliului Eparhial, l-am sfințit episcop duminică 29 noiembrie a. c. în Catedrala Sf. Ecimiadzin.

Sîntem încredințat că P.S. Episcop Dirayr însuflețit de darurile Duhului Sfînt, va păstori turma credincioșilor armeni cu și mai multă rîvnă și spor, în slujba Sfintei Biserici a Domnului nostru Hristos și în slujba Patriei românești, precum și spre împlinirea mării porunci dumnezeiești, de pace pe pămînt și bună înțelegere între oameni.

Primiți, Vă rugăm, sincerele noastre urări de ani mulți de fericită arhipăstorie în pace și prosperitate.

Cu dragoste de frate,

† VASKEN I

Scrisoarea Eminenței Sale Dr. M. NOVAK, Patriarhul Bisericii Cehoslovace :

PATRIARHIA BISERICII CEHOSLOVACE

Prea Fericirea Voastră,

În ceasul acesta sfînt din noaptea betleemică a Nașterii, cu toții mergem bucuroși să cinstim și să slăvim pe Împăratul Păcii, fiindcă Însuși Dumnezeu ne-a cercetat pe noi «ca să lumineze pe cei ce ședeau în întu-

neric și în umbra morții, ca să ne îndrepteze picioarele noastre pe calea păcii» (Luca I, 79).

Cu acest prilej din toată inima aduc Prea Fericirii Voastre urările cele mai sincere de tot binele. Vremea sfântă a sărbătorilor Crăciunului ne amintește tuturor de pogorîrea Fiului lui Dumnezeu și Întruparea Lui spre a trăi în lumea noastră, vestind pacea și viața. Vestirea aceasta a vieții și a păcii este pentru toți creștinii de pretutindeni și din orice Biserică cel mai mare dar adus nouă de Dumnezeu dragostei : acest dar trebuie să fie apărat de noi toți, păstrat și înmulțit, așa după cum am hotărît la ședințele Adunării a doua mondiale creștine pentru pace, de la Praga din vara trecută.

Preaslăvirea Domnului din noaptea Crăciunului constituie cea mai desăvârșită pace adusă de Ziditorul acestei păci pe pământ. El împacă pe om cu Dumnezeu și vrea ca și oamenii și popoarele să trăiască în pace între ele. De aceea noi năzuim cu tot sufletul și cugetul nostru să-i urmăm Lui.

Din partea mea și în numele Administrației Centrale Bisericești, precum și din partea întregului popor credincios — doresc să exprim bucuria noastră cordială Prea Fericirii Voastre, pentru faptul că pe calea aceasta putem păși în unire frățească împreună cu Prea Fericirea Voastră și cu Biserica Ortodoxă Română. Dorim deci Prea Fericirii Voastre, Sfintului Sinod, Episcopatului, clerului și întregului popor credincios al Bisericii Voastre, deplinătatea milelor lui Dumnezeu în anul 1965 care vine și pe care-l dorim ca pe un an al binecuvîntării lui Dumnezeu pentru conlucrarea rodnică în cadrul tuturor Bisericilor noastre.

Fie ca Domnul să împace viața noastră, El care s-a născut pentru mîntuirea noastră, care a adus pace, bucurie și nădejde pentru orice inimă omenească.

Vă asigur Prea Fericite de profundul meu devotament și rugîndu-Vă să nu mă uitați în rugăciunile Voastre, rămîn întru Hristos cu sinceră dragoste,

Dr. M. NOVAK,

Patriarhul Bisericii Cehoslovace

Scrisoarea Eminentei Sale Dr. J. KIIVIT, Arhiepiscopul Bisericii Evanghelice-Luterane din Estonia :

Prea Venerabile Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române !

Îngăduiți-mi să Vă transmit, Vouă, și prin persoana Voastră Bisericii Voastre, cele mai calde salutări și binecuvîntări, cu ocazia Sfintelor Sărbători ale Crăciunului și Noului an, care se apropie.

Fie ca divinele cuvinte : «Eu sînt lumina lumii, cel ce-Mi urmează Mie nu va umbla prin întuneric, ci va avea lumina vieții» (Ioan VIII, 12), să devină pentru toți oamenii drept călăuză în viața lor.

Cu creștinească afecțiune, al Vostru devotat,

*D. Dr. J. KIIVIT,
Arhiepiscop*

31 decembrie 1964.

Scrisoarea Cardinalului BEA, președintele Secretariatului pentru unitatea creștinilor de pe lângă Conciliul al II-lea de la Vatican :

Prea Fericirea Voastră,

În curînd vom sărbători taina dragostei Dumnezeuului nostru, care «așa a iubit lumea încît a trimis pe Fiul Său în lume pentru ca lumea să fie mîntuită prin El».

Bucuria care umple inima noastră, cînd privim adîncul milostivirii divine și minunea mîntuirii noastre, se revarsă în recunoștință față de frații noștri. Despre această dragoste aș vrea să vorbesc Prea Fericirii Voastre în aceste zile în care toți creștinii se adună în jurul leagănelui Pruncului-Dumnezeu.

Prea Fericirea Voastră să fie încredințată că această dragoste frățască se exprimă în rugăciune și că eu voi cere Dumnezeuului Celui mai-nainte de veci, Care a binevoit, pentru noi, să se nască din Fecioară, să dăruiască din belșug puterea și pacea Sa. Să ne ajute să putem sprijini dezvoltarea legăturilor tot mai frățești între bisericile noastre și intronarea păcii Sale între toți oamenii de bunăvoință.

Binevoți a primi, Prea Fericirea Voastră, expresia respectuoasei și frățești mele afecțiuni.

† *AUGUSTIN Cardinal BEA*

Otatea Vaticanului, 18 decembrie, 1964.

Scrisoarea Eminentei sale STANLEY, Episcop de Gibraltar :

Prea Fericirea Voastră,

Cu mare bucurie Vă trimit, Vouă și credincioșilor Voștri, cele mai bune și calde urări cu prilejul mării sărbători a Întrupării Domnului nostru, precum și asigurarea că veți fi în rugăciunile mele.

Noi în Eparhia noastră, ca și Voi în Patriarhia Voastră, ne vom ruga pentru pacea lumii și pentru unitatea Bisericii creștine, în mod special în

aceste zile de praznic, cînd avem mesajul lui Dumnezeu de pace între oameni și bunăvoire.

Dumnezeu să Vă binecuvînteze și să Vă țină cu dragostea Sa.
Al Vostru frate iubitor în Hristos,

† STANLEY,
Episcop de Gibraltar

Telegrama Prea Sfințitului Episcop DIRAYR, Șeful Eparhiei Armeano-Gregoriene din R. P. Română :

*Prea Fericirii Sale Părintelui JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Cu prilejul marelui praznic al Nașterii Domnului și a Anului nou — 1965 — Vă prezint cele mai sincere felicitări și urări din partea Bisericii Armene și a credincioșilor săi din R.P.R.

Vă dorim și rugăm pe Bunul Dumnezeu să Vă dăruiască deplină sănătate și viață îndelungată, întru întărirea rodnicei activități ce o depuneți pentru slava Bisericii Ortodoxe Române.

Fie ca minunata vestire îngerească de la Betleem să cuprindă inimile tuturor oamenilor prin dumnezeiescul Său mesaj : Pace pe pămînt, bunăvoire între oameni.

Al Prea Fericirii Voastre smerit și devotat întru Domnul,

† *Episcop DIRAYR,*
Șeful Eparhiei Armeano-Gregoriene din R.P.R.

Telegrama Eminentei Sale Dr. FRANKLIN CLARK FRY, președintele Comitetului executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor :

Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI-ROMÂNIA

Bucurați-Vă, Emmanuel s-a născut.

FRANKLIN CLARK FRY

Telegrama Domnului VISSER'T HOOFT, secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor :

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Hur și pace de la Domnul Hristos Cel întrupat doresc Bisericii Voastre.

*VISSER'T HOOFT,
Consiliul Ecumenic al Bisericilor*

Telegrama Domnului Consilier superior HEINZ KLOPPENBURG (Republica Federală Germană), vicepreședinte al Conferinței creștine pentru Pace :

Prea Fericirii Sale Patriarhului JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Cordiale urări cu prilejul Nașterii lui Hristos.

*Adînc respectuos,
HEINZ KLOPPENBURG*

Scrisoarea Domnului GERALD GÖTTING, secretar general al Uniunii creștine democrat (Republica Democrată Germană) :

UNIUNEA CREȘTINĂ DEMOCRATA
Secretariatul general

Prea Fericirea Voastră,

Îngăduiți-mi, Vă rog, a Vă saluta din inimă și a saluta în persoana Mamtelității Voastre, cu ocazia Sărbătorii Nașterii lui Hristos, întreaga venerabilă Biserică Ortodoxă Română.

Am întâmpinat în anul acesta zilele în care, cu 50 de ani și cu 25 de ani în urmă au început cele două războaie mondiale. Amintirea lor ne-a reînnoit nouă, creștinilor din R.D.G. îndatorirea de a face totul pentru a ajuta să se asigure pacea pe pămînt. În strădaniile acestea noi dobîndim noi puteri și noi îndrumări din mesajul de Crăciun al Evangheliei.

Mă gândesc întotdeauna cu recunoștință că, în această nobilă strădanie, noi ne simțim legați de creștinii din țara Voastră și cu Biserica Voastră, care promovează neîncetat toate strădaniile de pace.

Îngăduiți-mi, Vă rog, ca o mică dovadă a acestei simțiri, să Vă trimit un Calendar cu Icoane, care a apărut într-o editură a noastră. Poate că în anii care vin ar fi cu puțință să se alcătuiască un astfel de Calendar cu Icoane sau cu alte lucruri și din tezaurul de artă al atât de bogatei Bisericii Ortodoxe Române.

Adăug la salutările mele de Crăciun cele mai bune doriri pentru Anul nou, care să fie pentru noi toți un an de pace deplină !

Cu salutări cordiale,

GERALD GÖTTING

Berlin, 11 decembrie 1964.

VIATA BISERICESCA

ANIVERSAREA ZILEI DE NAȘTERE A PREA FERICITULUI PĂRINTE JUSTINIAN PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române întâmpină, în fiecare an, cu deosebită bucurie, data de 22 februarie, ziua în care s-a născut Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Exprimând sentimentele lor de nețărmurită dragoste și de adânc devotament pentru cîrmuitorul și părintele lor duhovnicesc, slujitorii și credincioșii își îndreaptă în această zi cugetele lor către atotmilostivul Dumnezeu, rugîndu-L fierbinte să reverse neîncetat harul și binecuvîntarea Sa cerească peste Întîistătătorul Bisericii noastre, hărăzindu-i îndelungă-inzilirie, sănătate deplină și puteri sporite de muncă, pentru a sluji binelui, păcii și fericirii tuturor oamenilor.

Subliniind și anul acesta importanța acestei fericite aniversări, la centrul patriarhal, în paraclisul palatului patriarhal, în ziua de 22 februarie, orele 12, s-a săvîrșit un Te-Deum de un sobor de slujitori, în frunte cu Prea Sfințitul Teoctist Arăpaș, episcopul Aradului.

Pe lângă Prea Fericitul Patriarh Justinian, au participat la această slujbă de mulțumire : Înalt Prea Sfințitul Firmilian, mitropolitul Olteniei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Tit Sîmedrea, Prea Sfințitul Episcop Valerian al Oradiei și Prea Sfințiii Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali ; Dl. Prof. Dr. Nicolae Lupu și Dl. Dr. Botiș, membri ai Consiliului Național Bisericesc, P.C. Pr. Ioan Găgiu, directorul Administrației Patriarhale, P.C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de Penă și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, consilierii patriarhali, inspectorii patriarhali și salariații superiori de la centrul patriarhal ; P.C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, consilierii, inspectorii, protoiereii Capitalei și salariații superiori de la centrul eparhial al Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor ; P.C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din București împreună cu un grup de profesori ; P. C. Dumitru Popescu, direc-

torul Seminarului teologic din București, cu o delegație de profesori; P. C. Prot. Nicolae Guranov, superiorul bisericii bulgare din București, împreună cu epitropii, etc.

La sfârșitul Te-Deum-ului, în numele membrilor Sfântului Sinod și al tuturor celor prezenți, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a rostit un cuvânt omagial, înfățișând înțelepciunea cu care Prea Fericitul Patriarh Justinian călăuzește Biserica Ortodoxă Română pe drumul adevăratei slujiri a lui Dumnezeu și a oamenilor și aducându-i, în numele clerului și tuturor credincioșilor, cele mai calde urări de sănătate și spor în muncă pentru întronarea păcii și dragostei între oameni, pentru înflorirea Sfintei noastre Biserici și pentru propășirea patriei noastre, Republica Populară Română.

Mulțumind Prea Sfințitului Episcop Teoctist și tuturor celor prezenți pentru urările exprimate, Prea Fericitul Părinte Patriarh a mărturisit că socotește asemenea popasuri necesare în viața fiecărui om, fiindcă ele dau posibilitatea să se verifice dacă sporul anilor a adus și un spor de roade folositoare pentru semenii noștri, în mijlocul cărora toți ne depănăm firul vieții, dând în același timp un avânt în împlinirea datoriilor ce ne revin.

În închiere Prea Fericirea Sa a încredințat pe toți că se va strădui să slujească mai departe Biserica și Patria, pe drumul lor de progres și înflorire.

Toți cei prezenți au intonat imnul patriarhal și au semnat apoi în condica de la palatul patriarhal.

Cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit numeroase telegrame și scrisori de calde felicitări și sincere urări, din partea unor întăistătători și înalți ierarhi ai Bisericilor Ortodoxe, precum și din partea unor înalte personalități ale vieții publice din țară și străinătate.

Reproducem mai jos două din aceste telegrame :

TELEGRAMA PREA FERICITULUI PATRIARH CHIRIL AL BULGARIEI

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Cu bucurie și dragoste frățească în Hristos Domnul nostru Vă salutăm din inimă cu prilejul aniversării Voastre, cu urările Noastre de sănătate și prosperitate.

† CHIRIL,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Bulgare

**TELEGRAMA DOMNULUI PROFESOR D. DOGARU,
SECRETARUL GENERAL AL DEPARTAMENTULUI CULTELOR**

*Prea Fericitului JUSTINIAN MARINA,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Cu ocazia aniversării zilei de naștere a Prea Fericirii Voastre, Vă rog să primiți cele mai alese urări de sănătate, prosperitate și viață îndelungată.

La mulți ani !

D. DOGARU

**SCHIMB DE TELEGRAME
INTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ȘI SANCTITATEA SA PATRIARHUL ALEXEI
AL MOSCOVEI ȘI A TOATĂ RUSIA**

La 4 februarie a.c. s-au împlinit 20 de ani de la instalarea Sanctității Sale Alexei în Scaunul de patriarh al Moscovei și a toată Rusia.

Cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Întfiistătorului Bisericii Ortodoxe Ruse următoarea telegramă de felicitare și urări :

*Sanctității Sale ALEXEI,
Patriarhul Moscovei și a toată Rusia*

MOSCOVA

Cu dragoste frățească în Hristos-Domnul și cu sufletul plin de bucurie, membrii Sfintului nostru Sinod și Noi personal felicităm pe Sanctitatea Voastră cu prilejul celei de a 20-a aniversări a intronizării Voastre în istoricul Scaun patriarhal al Moscovei, și uniți în sfântă rugăciune cu arhiepiscopii și episcopii, preoții și credincioșii Sfintei Biserici a Rusiei implorăm binefacerile divine pentru sfințita Voastră persoană; sănătate, putere de muncă, pace și lungime de viață, ca să continuați cu deplin succes sfintul Vostru apostolat, pentru fericirea Bisericii Ortodoxe Ruse, pentru triumful păcii și cooperării frățești între toate Bisericile și toate popoarele pământului.

† JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

București, 4 februarie 1965.

Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian prin următoarea telegramă :

*Prea Fericitii Sale Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Binevoii a primi, Prea Fericite Părinte, mulțumirile mele sincere și aceleași urări pentru Sfinta Voastră Biserică și pentru Prea Fericitura Voastră mult iubită.

† *Patriarhul ALEXEI*

★

La 25 (12) februarie, Biserica Ortodoxă Rusă sărbătorește pe Sfintul Alexei, fost mitropolit al Moscovei și a toată Rusia. În această zi își serbează ziua onomastică și Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei. Cu acest prilej, Prea Fericitul Patriarh Justinian i-a trimis următoarea telegramă :

*Sanctității Sale ALEXEI,
Patriarhul Moscovei și a toată Rusia*

MOSCOVA

Cu prilejul zilei Voastre onomastice, din toată inima felicităm pe Sanctitatea Voastră, cu dragoste frățască în Domnul nostru Iisus Hristos, pe care-L rugăm cu căldură să sporească sănătatea și puterile Voastre, spre a Vă împlini încă mulți ani sfintul Vostru apostolat, pentru binele Bisericii surori a Rusiei și pentru strălucirea Ortodoxiei în lumea întregă.

† *JUSTINIAN,*
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

București, 25 februarie 1965.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit din partea Sanctității Sale Patriarhului Alexei următoarea telegramă de mulțumiri :

*Prea Fericitii Sale Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Primiți, Prea Fericite Părinte, sincerele mele mulțumiri și urări reciproce călduroase.

† *Patriarhul ALEXEI*

SĂRBĂTORIREA HRAMULUI INSTITUTULUI TEOLOGIC ȘI SEMINARULUI TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI

Sîmbătă 30 ianuarie a. c., Institutul teologic de grad universitar și Seminarul teologic din București și-au prăznuit după datină hramul Sfinții Trei Ierarhi : Vasile cel Mare, Grigorie de Nazianz și Ioan Gură de Aur.

La ora 8,30 dimineața, în biserica Sfînta Ecaterina — paraclisul Institutului — profesorii celor două instituții de învățămînt teologic, personalul administrativ, studenții și elevii au întîmpinat cu multă bucurie duhovnicească pe P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul — vicar patriarhal, care a oficiat Sfînta Liturghie, înconjurat de un sobor alcătuit din P. C. Pr. Prof. Ioan Coman, P. C. Pr. Prof. Vladimir Prelipceanu, P. C. Pr. Prof. Ene Branîște, P. C. Pr. Prof. Ioan Rămureanu, P. C. Pr. Prof. Dumitru Popescu — directorul Seminarului —, P. C. Arhid. Al. Munteanu, Secretarul Institutului teologic, P. C. Diac. C. Dumitrescu, de la Catedra Sfîntei Patriarhii și P. C. Diac. Nifon Mihalache, student în anul al IV-lea.

Răspunsurile au fost date de corul studenților anului al IV-lea, dirijat de Dl. Asistent Constantin Drăgușin.

În cadrul Sfîntei Liturghii s-a săvîrșit hirotonia în diacon a noului asistent Ioan Bria de la Institutul teologic.

Predica zilei a fost rostită de studentul Petrescu Grigore din anul al IV-lea, care a conturat personalitățile celor trei sfinți patroni.

După Sfînta Liturghie, s-a oficiat polihroniu și parastasul pentru ctitori și pentru profesorii decedați ai Institutului și Seminarului.

Asistența a trecut apoi în sala de festivități a Institutului.

P. C. Rector Diac. N. I. Nicolaescu a deschis programul festiv cu o aleasă cuvîntare prin care a exprimat bucuria și înălțarea sufletească pe care cele două școli teologice le simt în această zi. P. C. Sa și-a exprimat, de asemenea, bucuria că la acest praznic a primit sfînta taină a hirotoniei în treapta de diacon un nou asistent al Institutului teologic — Ioan Bria.

În continuare, P. C. Părinte Rector a subliniat temeiurile pentru care viața și opera celor trei Sfinți Ierarhi se cuvine să fie cinstite. Biserica Ortodoxă a așezat pe Sfinții Trei Ierarhi în ceata dascălilor de teologie, pentru rîvna lor în cunoașterea, trăirea și propovăduirea Evangheliei, pentru binele pe care l-au dorit și l-au realizat în lume. Ei au îmbogățit tezaurul

literaturii teologice cu opere de cea mai mare importanță doctrinară și morală, valoroase atît prin conținutul lor de idei, cît și prin frumoasa lor formă. Veacul în care au trăit a fost un veac de luptă împotriva idolatriei și împotriva nedreptăților sociale. Prin cuvîntul, prin scrisul și prin pilda vieții lor, Sfinții Trei Ierarhi au propovăduit neconținutul unitatea Bisericii și ortodoxia doctrinei creștine, au propovăduit munca, virtutea și dreptatea.

Primind taina hirotoniei pînă la cea mai înaltă treaptă — a arhieriei —, Sfinții Trei Ierarhi s-au dovedit a fi în lume «apostoli ai păcii».

Sfîntul Vasile cel Mare a avut un rol deosebit în domeniul liturgic și în organizarea vieții monahale; a înființat diferite instituții de asistență socială, predicînd cu tărie dreptul oamenilor la viață.

Sfîntul Grigorie Teologul a apărat unitatea Bisericii și a propovăduit pacea lumii, ca pe bunuri de mare preț. El a avut «o inimă de rugăciune, de evlavie și de înaltă teologhisire».

Sfîntul Ioan Gură de Aur ne-a lăsat o dumnezeiască liturghie și o neîntrecută tâlcuire a textelor biblice, tâlcuire de care nu se poate lipsi nici un bun predicator. Cu curaj, el a mustrat trufia, avariția, luxul, războiul și nedreptatea socială, pentru care a și fost numit «ambasadorul săracilor».

P. C. Părinte Rector N. I. Nicolaescu a subliniat principalele învățăminte din viața și opera Sfinților Trei Ierarhi, din care au de învățat neșpus de mult și dascălii de teologie și ucenicii lor. P. C. Sa și-a exprimat nădejdea că toate aceste învățăminte se vor reflecta în activitatea Institutului teologic din București.

În încheiere, P. C. Rector N. I. Nicolaescu a adus respectuoase mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și I. P. S. Mitropoliți și P. S. Episcopi membri ai Sfîntului Sinod, pentru grija părintească pe care o poartă și pentru sprijinul pe care îl acordă Institutului teologic în toate privințele.

P. C. Sa a mulțumit de asemenea Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, pentru atenția pe care o arată față de Institut.

În continuare, a luat cuvîntul P. C. Pr. Dumitru Popescu, directorul Seminarului teologic. P. C. Sa a arătat că cei trei Sfinți Ierarhi și-au închinat întreaga lor viață marilor idealuri ale umanității. Opera lor reflectă experiență și străduință îndelungată. Pentru ei, luminarea minții, cultura, se află pe primul plan. Luminarea minții este un mijloc prin care oamenii înaintează spre asemănarea cu Dumnezeu. Cîndva, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a cerut profesorilor de teologie să pună la îndemîna elevilor toate mijloacele științifice și culturale care pot duce la propășirea vieții. Această orientare își are izvorul în concepția despre cultură și știință a Sfinților Părinți. În epoca cea mai gîngășă, în care cultura creștină și cea elină se confruntau fâțiș, Sfinții Trei Ierarhi au găsit mijloacele cele mai potrivite pentru a pune aceste două culturi împreună în slujba omului. Învățămîntul nostru teologic urmează această direcție a culturii pentru viață. Este direcția ce se poate observa cu claritate în tratatul Sfîntului Ioan Gură de Aur *Despre Preoție*.

După ce a subliniat că piatra de temelie a operei Sfinților Trei Ierarhi a fost dragostea, P. C. Director Dumitru Popescu a încheiat, aducând prinos de mulțumire Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian — ctitorul și îndrumătorul școlilor noastre teologice, — colaboratorilor Prea Fericirii Sale de la Centrele Patriarhal și Mitropolitan, precum și Departamentului Cultelor.

A urmat programul artistic-educativ : concertul corului studenților teologi, dirijat de Dl. Prof. Nicolae Lungu și Dl. Asist. C. Drăgușin, și lecturi din opera celor *Trei Mari Luminători*.

După cântarea *Veniți toți*, din slujba Sfinților Trei Ierarhi, glas 1, armonizată de Dl. Prof. N. Lungu, elevul Vasiliu Ștefan a citit un fragment din opera Sfântului Vasile cel Mare, despre lupta împotriva războiului și necesitatea vitală a păcii.

Tot din cântările de strană face parte și cântarea executată în continuarea programului : *Pre învățătorii cei mari*, glas 6, armonizată de Asistentul C. Drăgușin.

Studentul Moldoveanu Nicu a citit un fragment din opera Sfântului Grigorie de Nazianz, despre dragostea și frățietatea dintre oameni.

S-a intonat apoi psalmul de pocăință *Miluieste-mă Dumnezeuule*, pe melodia compozitorului Gh. Cucu.

Magistrandul Roman Emil a dat citire unui fragment din tratatul Sfântului Ioan Gură de Aur *Despre preoție*, în care se subliniază cât de necesară este vocația pentru slujirea preoțească.

Partea a doua a programului artistic a început cu executarea *Cîntecului robului negru* de W. Dawson, care reflectă strigătul de dreptate al celor aflați încă în cătușele asupririi coloniale și discriminării rasiale.

Mama, cunoscuta compoziție corală a maestrului Ioan Chirescu, a avut ca interpret al părții de solo pe studentul Moldoveanu Nicu din anul al IV-lea.

Programul s-a încheiat cu două coruri patriotice : *Pragul unei mîndre ere*, compus de Asistentul C. Drăgușin în întîmpinarea celei de a douăzecea aniversare a Eliberării, pe versurile poetului Mihai Beniuc, și *Hora Republicii*, pe versuri de Ioan Socol, compusă de Prof. N. Lungu, în spiritul tradițional-clasic al cântării corale românești.

Prea Sfințitul Episcop Antim a felicitat corpul didactic al celor două școli teologice și pe studenți și elevi pentru frumosul program prezentat și, îndemnîndu-i să se străduiască neconținut pentru a fi cât mai folositori Bisericii și Patriei, a transmis tuturor binecuvîntarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Praznicul Sfinților Trei Ierarhi, ocrotitorul școlilor noastre teologice, s-a încheiat într-o atmosferă de bucurie duhovnicească generală.

PRIMIREA DE CĂTRE PREA FERICITUL PĂRINTE PATRIARH JUSTINIAN A SUPERIORULUI GENERAL AL ORDINULUI SALVATORIENILOR

În ziua de 22 ianuarie 1965, Părintele Bonaventura Schweizer, Superiorul General al Ordinului catolic al Salvatorienilor, însoțit de Monseniorul Francisc Augustin, Conducătorul Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București, a fost primit la reședința patriarhală din București de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

După prezentare, Părintele Superior Bonaventura a declarat că scopul vizitei sale este să cunoască pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care se bucură între conducătorii Bisericilor Ortodoxe de un prestigiu deosebit și care a ajuns să fie respectat și prețuit în lumea creștină pentru colaborarea prietenească și pentru atitudinea cu adevărat creștină pe care o are față de toate cultele religioase, precum și pentru înțelegerea și soluționarea evanghelică pe care, împreună cu ierarhii și slujitorii Bisericii Ortodoxe Române, le acordă problemelor creștinismului și ale lumii contemporane.

La dorința Prea Fericirii Sale de a cunoaște mai de aproape organizarea și misiunea pe care o îndeplinește în Biserica Romano-Catolică ordinul Salvatorienilor, Părintele Superior General Bonaventura a informat pe Prea Fericirea Sa că acest ordin monahal este răspândit în multe țări (în țara noastră are cîțiva călugări la Timișoara) și urmărește două țeluri : să răspundească mai întîi învățătura Mîntuitorului Hristos între necreștini și în al doilea rînd să împrăspăteze și să intensifice trăirea religioasă între credincioșii Bisericii Romano-Catolice. Pentru acest din urmă scop, ordinul Salvatorienilor organizează așa-numitele săptămîni ale misiunilor interne, la care participă reprezentanți de seamă ai ordinului și de multe ori însuși Superiorul ordinului.

Ordinul are, de asemenea, și o activitate samariteană, îngrijindu-se de ajutorarea celor lipsiți și a celor bolnavi, precum și o activitate culturală, editînd, în diferite limbi, reviste și alte publicații religioase.

În continuarea convorbirii, punîndu-se problema Conciliului al II-lea de la Vatican, Părintele Superior General Schweizer a spus că a luat parte ca membru la cele trei sesiuni ale Conciliului și, în această calitate, ar dori

să știe care sînt părerile Prea Fericirii Sale asupra acestui Conciliu al Bisericii Romano-Catolice. Prea Fericirea Sa a încredințat pe interlocutorul său că a urmărit de aproape lucrările Conciliului al II-lea de la Vatican, revistele Bisericii Ortodoxe Române înfățișînd clericilor și credincioșilor discuțiile care au avut loc și hotărîrile luate pînă în prezent de acest înalt for al Bisericii Romano-Catolice .

«Ne bucură, a spus Prea Fericirea Sa, faptul că Biserica Romano-Catolică a început să privească celelalte Biserici creștine și în special Biserica Ortodoxă, cu alți ochi de cît a făcut-o pînă acum. Calea de înțelegere și prietenie deschisă de papa Ioan al XXIII-lea trebuie continuată. Lumea contemporană așteaptă de la Bisericile creștine mai mult sprijin în năzuințele ei de unitate, de pace și colaborare. Deși actualul Papă, Paul al VI-lea, a manifestat oarecare prudență față de perspectivele mult mai largi pe care le deschisese Bisericii Romano-Catolice papa Ioan al XXIII-lea, noi avem totuși convingerea că pînă la urmă și Papa Paul al VI-lea va îmbrățișa fără rezervă și de pe cea mai autentică poziție creștină toate problemele legate de refacerea unității Bisericii Mîntuitorului Iisus Hristos, ca și pe cele legate de spiritul cel nou de apropiere, de pace, de libertate, de dreptate și progres social și moral pe care-l manifestă pretutindeni omenirea vremurilor noastre».

Părintele Superior General Bonaventura a mulțumit respectuos Prea Fericirii Sale pentru cîntea ce i s-a făcut de a fi primit și l-a încredințat că nu va uita niciodată dragostea și primirea părintească cu care a fost înconjurat de Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române.

După ce a vizitat paraclisul patriarhal, sala festivă a Adunării Naționale Bisericești și căminul arhieresc din palatul patriarhal, Părintele Superior General Bonaventura Schweizer a semnat în condica palatului, notînd : «Omnia Salvatori ! (toate pentru Mîntuitorul !).

Rar am fost primit așa de călduros și cu adevărat frățește în multele țări pe care le-am vizitat, cum am fost primit aici la București, îndeosebi de Prea Fericirea Sa, atît de binevoitorul Patriarh Justinian.

Fratres sumus in Christo Jesu Salvatori. Gratias intimas ! (Sîntem frați în Iisus Hristos Mîntuitorul. Respectuoase mulțumiri). P. Bonaventura Schweizer, Superior Generalis».

**ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ A LUI VASILE ONEA,
PRIM-EPITROP AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
DIN VIENA ȘI PREȘEDINTE AL COLONIEI ROMÂNE
DIN AUSTRIA**

În ziua de 15 ianuarie 1965, a încetat din viață președintele Coloniei române din Austria și prim epitrop al parohiei ortodoxe române din Viena, Vasile Onea, în vîrstă de 83 ani.

Defunctul președinte se bucura de stimă și prețuire deosebită în cercurile românești din Austria, ca unul care a condus colonia română din anul 1931, pînă la moarte.

Pentru înalta prețuire a simțămintelor românești pe care Vasile Onea le-a dovedit în lungul timp cît a stat în fruntea Coloniei române din Austria, cu înțelepciune, tact și perseverență, Comitetul coloniei împreună cu consiliul parohial al bisericii ortodoxe române din Viena — în aducerea la îndeplinire a dorinței exprimate de defunct — au solicitat, prin P. C. Pr. Prof. Dr. Gh. Moiescu, parohul bisericii, Prea Fericitului Părinte Patriarh să trimită un episcop, un preot și un diacon din țară, care să-i officieze slujba înmormîntării și să se roage pentru sufletul lui.

Prea Fericitul Părinte Patriarh a delegat în acest scop pe P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, P. C. Preot Gheorghe Soare, consilier patriarhal și P. C. Arhidiacon Mihai Marinescu, de la Catedrala Sfintei Patriarhii.

Slujba înmormîntării s-a oficiat în ziua de vineri 22 ianuarie 1965, la orele 13, în capela cimitirului central din Viena, unde se afla depus corpul defunctului. Răspunsurile au fost date de corul parohiei ortodoxe române din Viena.

La slujba înmormîntării au asistat, pe lîngă familia defunctului, I.P.S. Mitropolit Hrisostom Tsiter, Chiriarhul Bisericii grecești din Austria, P. C. Protopop Ștefan Popovici, parohul bisericii sîrbe din Viena, membrii Epitropiei, Consiliului și Comitetului parohial, membrii Coloniei române din Austria.

Au fost prezenți, de asemenea, Dl. consul adjunct Teodor Stănescu și Dl. Ioan Buzea, atașat cultural, reprezentanți ai Ambasadei Republicii Populare Române la Viena.

Au asistat peste 300 de persoane, care au ținut să aducă un ultim salut fostului președinte al Coloniei române din Austria.

La sfârșitul slujbei au rostit cuvântări : P. C. Pr. Prof. Dr. Gh. Moiescu, parohul parohiei ortodoxe române din Viena, Dl. Karl Krenko, episcop al parohiei și vicepreședinte al Coloniei și P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul.

În cadrul cuvântărilor, s-a dat citire scrisorii de mai jos trimisă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, către parohia ortodoxă română din Viena și către membrii Coloniei, scrisoare care a impresionat pînă la lacrimi întreaga asistență :

«Am luat cunoștință, cu multă părere de rău, de stingerea din viață a venerabilului președinte al Coloniei române din Austria, Vasile Onea, care era în același timp și prim-episcop al parohiei noastre de la Viena.

În repetate rînduri, cînd am avut prilejul să-l primim în reședința Noastră patriarhală din București, Vasile Onea Ne-a lăsat impresia puternică a omului cinstit și a bunului român, care, deși departe de țara natală, n-a încetat să iubească pămîntul străbun și să preamărească pe Dumnezeu, după pravila creștinească a Bisericii-mame, de care s-a simțit totdeauna legat.

Aceste calități, pe lângă multe altele, pe care le-a putut cunoaște și aprecia mai îndeaproape Colonia română din Austria, au făcut ca el să se bucure de stimă și de încredere unanimă, rămînînd timp de 34 ani în fruntea Coloniei române.

Luînd act de dorința exprimată de el însuși, încă de pe cînd era în viață, ca la moartea lui să se trimită din țară un arhiereu, un preot și un diacon, care, împreună cu parohul nostru de la Viena, să-l prohodască și să se roage pentru iertarea păcatelor lui, Noi am delegat să ia parte la înmormîntarea fostului președinte ale Coloniei române din Austria și prim-episcop al bisericii noastre din Viena, pe Prea Sfințitul Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, împreună cu P. C. Preot Gheorghe Soare, consilier administrativ patriarhal și cu P. C. Arhidiacon Mihai Marinescu, de la Catedrala Patriarhală, care vor rămîne la Viena și după înmormîntare, spre a săvîrși, duminică 24 ianuarie 1965, slujba parastasului, pentru odihna sufletului celui adormit întru Domnul.

Exprimăm familiei îndurerate adîncă Noastră părere de rău pentru pierderea celui drag al lor și rugăm pe bunul Dumnezeu să-i mîngîie și să-i întărească duhovnicește în durerea pe care o încearcă.

Transmitem Coloniei române din Austria condoleanțele Noastre, împreună cu urarea de a alege în locul celui plecat către Domnul, un nou președinte, însuslețit de aceleași simțăminte și de același dor de muncă și de afirmare, pe care le-a dovedit cel pe care îl conduceți astăzi la locul de veșnică odihnă.

Iar pe Vasile Onea, Dumnezeu să-l ierte și să-l așeze în ceata aleșilor Săi».

Cortegiul impunător cu carul funerar, în frunte cu soborul slujitorilor și corul bisericii, a condus apoi pe o distanță de aproximativ 1 km corpul neînsuflit al defunctului, pînă la mormînt, unde s-a săvîrșit — după tradiția creștinească — înmormîntarea, pe cosciug presărîndu-se pămînt adus din țară.

Duminică 24 ianuarie 1965, s-a oficiat Sfînta Liturghie în capela ortodoxă română de către : P. C. Consilier Gh. Soare, P. C. Prof. Gh. Moisescu și Arhid. Marinescu, asistînd P. S. Visarion, după care a urmat parastasul pentru defunctul președinte, săvîrșit de același sobor, în frunte cu P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul.

Atît la Sfînta Liturghie, cît și la slujba parastasului, au fost de față: Dl. Ambasador Mircea Ocheană, însoțit de funcționari superiori ai Ambasadei R.P.R., familia defunctului, membrii consiliului și ai comitetului parohial, precum și foarte numeroși credincioși.

După oficierea parastasului, s-au rostit cuvîntări de către : P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul și P. C. Pr. Prof. Dr. Gh. Moisescu, parohul bisericii, subliniindu-se meritele fostului președinte Vasile Onea, și legătura strînsă a credincioșilor parohiei, atît cu Biserica Ortodoxă Română, cît și cu țara noastră.

În ziua de miercuri 27 ianuarie 1965, cu mașina Ambasadei, delegația s-a deplasat în localitățile Tulln și Zwetendorf, unde au vizitat cele două cimitire ale ostașilor români îngropați acolo în timpul războiului din 1914—1918.

Cimitirul din Tulln se află la o distanță de 35 km de Viena și aici sînt îngropați 46 ostași români; iar cimitirul din Zwetendorf se află la o distanță de 65 km de Viena, și are o suprafață de 300 mp, aici fiind îngropați 155 ostași români. Cele două cimitire au fost amenajate prin grija parohiei ortodoxe române, din dotația acordată de Patriarhia Română și cu sprijinul autorităților locale austriece. Mormintele sînt frumos aliniate, crucile așezate în ordine și cimitirele sînt împrejmuite cu soclu de ciment și gard de sîrmă împletită.

Participarea delegației Patriarhiei Române la ceremonia înmormîntării defunctului președinte Vasile Onea a constituit un act de părintească grijă din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru fiii săi duhovnicesți din Austria și o meritată prețuire pentru regretatul președinte al Coloniei române, care a depus o muncă neprecupețită, închinată timp de mai bine de jumătate de veac în folosul obștii românești din Viena.

Veșnică să-i fie pomenirea !

CONFEDERAȚIA INTERNAȚIONALĂ PENTRU DEZARMARE ȘI PACE

Confederația internațională pentru dezarmare și pace, înființată în ianuarie 1964, își desfășoară activitatea coordonând acțiunea numeroaselor organizații și asociații din lume, care luptă pentru acest scop nobil. Începând din ianuarie 1965, conducerea CIDP publică un buletin lunar numit «Presa păcii» (Peace press), care apare la Londra, cu scopul de a informa despre toate acțiunile care se desfășoară în lume pentru înlăturarea armelor nucleare și a focarelor care amenință pacea, subliniindu-se activitatea organizațiilor afiliate și anume Asociația Accra-Ghana, care urmărește problemele păcii pentru Africa, Asia și Australia ; Compania pentru dezarmare nucleară, din Londra și din Canada ; Comitetul celor 100, din Anglia ; Comitetul Prietenilor păcii, de la Londra ; Asociația internațională pentru reconciliere, de la Londra ; Asociația marșurilor pentru pace, din R.F.G. ; Asociația SANE pentru folosirea în scopuri pașnice a energiei nucleare, din New York ; Asociația pentru pace Sarva Seva Sangh, din India ; Asociația internațională contra războiului, din Anglia ; Asociațiile pentru pace ale femeilor și tineretului și altele din numeroase state ale lumii. Peste tot aceste organizații ridică glasurile împotriva cursei înarmărilor și pentru dezarmare, combat militarismul organizației NATO care urmărește crearea de forțe nucleare multilaterale, cer încetarea agresiunii militare americane în Vietnam, combat discriminările rasiale din Republica sud-africană, îndeamnă la înțelegere între Indonezia și Malaya etc.

Toate aceste măsuri și acțiuni urmăresc scopul ca «anul cooperării internaționale» (ACU) 1965 să aducă în adevăr rezultate și mai favorabile și concrete pentru pacea mondială. În acest scop CIDP colaborează în cursul anului 1965 la organizarea următoarelor întruniri : Comisia pentru drepturile omului, la Geneva între 11 și 29 ianuarie ; Conferința pentru

dezarmare din Australia, la Melbourne, 30—31 ianuarie ; Conferința pentru zonă denuclearizată în Europa centrală, la Gelsenkirchen R.F.G., 31 ianuarie ; ședința Comitetului de lucru al CIDP la Roma, 13—14 februarie ; Conferința asociațiilor contra războiului, Washington, 10—11 martie ; Conferința a XIV-a Pugwash, la Venetia, între 11 și 16 aprilie ; Congresul Consiliului Mondial al păcii, la Helsinki, 10—17 iulie ; Congresul internațional al luptătorilor creștini pentru pace, la Liège-Belgia, 24—30 iulie, al IX-lea Festival al tineretului și studenților pentru pace și prietenie, la Alger, în august 1965.

Organizațiile din cadrul CIDP susțin numeroase manifestații pentru pace : trimit delegați la ONU și către diferite ambasade cu cereri pentru zădărnicierea acțiunilor războinice, stăruie prin mijlocirea organizației UNESCO pentru apropierea dintre membri și țin conferințe și dialoguri de lămurire ; publică numeroase tipărituri în problema păcii și trezesc opinia publică la atitudine conștientă împotriva militarismului nuclear și pentru colaborare înțeleaptă între popoare, state și blocuri de state.

Pr. Prof. M. ȘESAN

CONVENTUL DE LA BEIENRODE ȘI FUNDAȚIA H. IWAND

Profesorul de teologie sistematică Hans Iwand, de la Facultatea de teologie evanghelică din Bonn—R.F.G., pătruns de necesitatea creștină de a înlătura dintre creștini ideea de militarism și revanșism, de a se adînci contactele dintre Vest și Est, a reușit să organizeze la Beienrode pe Helmstedt, lângă Königslutter din regiunea Hannovera, un centru de întruniri. Pentru ca din însuși titlul așezămîntului să se desprindă și scopul lui, i s-a dat denumirea : «Casa miinilor ajutătoare» (Haus der helfenden Hände). Aici au început să se întrunească convente-conveniri anuale între teologi și tineret, pentru lămurirea problemelor de actualitate, aceasta cu atît mai mult cu cît însuși prof. H. Iwand a făcut parte, împreună cu cunoscuții militanți anifasciști Martin Niemöller, H. Gollwitzer, W. Schmauch și alții, din «Biserica mărturisitoare» (Bekennende Kirche), care s-a ridicat din 1934 împotriva regimului hitlerist din Germania.

În anul 1956, cînd prof. H. Iwand s-a alăturat cu toată însuflețirea Conferinței Creștine pentru Pace, el a imprimat conventelor de la Beienrode perseverența pentru împăcare între oameni și popoare, potrivit principiilor evanghelice ale dragostei către aproapele.

La 3 mai 1960 prof. Iwand a încetat din viață subit. Pentru meritele sale, plenara Conferinței Creștine pentru Pace ținută la Praga în iunie 1960 i-a acordat titlul de «doctor honoris causa» în teologie — post mortem.

Conducerea «Conventului Beienrode», alcătuită din președintele bisericesc Ernst Eilm din Bielefeld, consilierul H. Kloppenburg din Dortmund și Pastor Ernst Burdach, a hotărît să aplice în cadrul activității conventului și mai accentuat principiile Conferinței Creștine pentru Pace și să le transmită tineretului vest-german ca un testament al profesorului H. Iwand. Pentru lămurirea opiniei publice, s-a inițiat publicarea revistei «Ajutorul» (Die Hilfe).

Pentru accentuarea străduințelor pentru pace, în amintirea prof. H. Iwand, s-a constituit în vara anului 1963 «Fundația H. Iwand», la Beienrode, spre a contribui la «unitatea creștinătății europene» și a păcii prin contacte, înțelegeri și colaborarea între Vest și Est. În curatoriu Fundației au intrat cunoscuți luptători pentru pace : Prof. G. Casalis din Paris, președintele bisericesc M. Niemöller din Hessa, Prof. M. Fischer din Ber-

lin-Vest, Prof. L. M. Pakozdy din Debrețin, președintele bisericesc K. Scharf din Berlin-Vest, Prof. J. Soucek de la Praga, superintendent bisericesc G. Kakob din Cottbus-R.D.G., Pastor M. Stöhr din Darmstadt-R.F.G., Prof. E. Wolf din Göttingen-R.F.G. și alții.

La 15 mai 1964 s-a ținut la Beienrode prima plenară a Fundației, cu care ocazie s-a hotărât sporirea activității în toate direcțiile. În consecință s-a stabilit și un premiu pentru tema : «Viziunea Bisericii în meditațiile profesorului H. J. Iwand», fiind invitați la concurs și colaboratori din Est. Totodată s-au mai alocat și sume pentru întreținerea la studii în Germania a unor reprezentanți din Est, pentru a se adînci astfel contactele reciproce.

Conventul de la Beienrode din 5—9 octombrie 1964 a avut un program bogat, din care desprindem referatele : Prof. G. Casalis : «Slujirea profesională a Bisericii» ; Prof. F. Dobias din Praga : «Teocrația dragostei» ; consilier J. Doehring-Düsseldorf : «Referat despre poziția Bisericii evanghelice din Germania» ; Pastor G. Möckel-Berlin : «Vecinătatea cu Polonia» ; Prof. M. Palfy-Budapesta : «Din istoricul teologiei Bisericii Evanghelice din Ungaria după primul război mondial, pînă azi». Ca introducere a fost prezentat referatul comun : «Spiritul vremii și Hristologia».

Prof. G. Casalis a susținut în ianuarie 1965 un seminar cu tinerii, dezbătînd tema : «Creștinismul actualizat».

Conventul din octombrie 1965 va avea următorul program : ore biblice, susținute de Arhiepiscopul J. Kiivit din Tallin-U.R.S.S., Prof. W. Niemczik din Varșovia, Pr. Prof. M. Șesan, reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române (primit membru în Fundație) și Pastor E. Burdach. Referatele vor cuprinde subiecte de ordin social-creștin și vor fi susținute de Prof. H. Kimmerle din Bonn. de Chr. Macholz din Heidelberg, de Prof. E. Krämer din Dortmund și de Prof. J. Lochman de la Praga.

Conventul de la Beienrode constituie un sprijin eficace pentru filiala regională a Conferinței Creștine pentru Pace din R.F.G., condusă de cunoscutul activist pentru pace și contacte între Vest și Est, consilierul H. Kloppenburg din Dortmund.

Pr. Prof. M. ȘESAN

ÎNBRUMĂRI PASTORALE

POVĂTUIRI ȘI ÎNDEMNURI DUHOVNICEȘTI

SPICUIRI DIN PASTORALELE DE CRĂCIUN ALE IERARHILOR BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Pastoralele adresate de către Ierarhii Bisericii Ortodoxe Române clerului și credincioșilor, cu prilejul marilor sărbători creștine, a Nașterii și a Învierii Domnului îndeosebi, dau puțință conducătorilor de Biserici și de eparhii să îndrepte gânduri și îndemnuri părintești către toți fiii lor sufletești. Aceasta dă pastoraletor o destinație, o semnificație și o însemnătate proprie, care, deși se exprimă în idei și înțelesuri asemănătoare, date fiind motivul lor festiv și scopul lor bisericesc, găsesc totuși variate gânduri și cuvinte, pentru a mărturisi înțelesul unic și bucuria una a faptului sărbătorit.

Aceasta vine din bogăția de conținut, de tîlc și de învățătură a faptului însuși. Și Nașterea și Învierea Mîntuitorului, și alte mari prilejuri sărbătorești, oferă cu prisosință material de interes pastoral, fie în latura doctrinei creștine, fie în latura învățaturii pentru viață. Este, de aceea, firesc ca pastoralele Ierarhilor să cuprindă în fond aceeași substanță și să prezinte totuși aplicări și asemănătoare și diferite.

Pastorala Frea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pornește de la cuvîntul evanghelic despre trimiterea Fiului lui Dumnezeu în lume «nu ca să osîndească lumea, ci ca lumea să se mîntuiască prin El» (Ioan III, 17).

Mîntuitorul a așezat la temelia învățaturii Sale cîteva mari pietre de neclintit, pe care sărbătoarea Nașterii le descoperă ochilor noștri sufletești în toată frumusețea și strălucirea lor.

Dumnezeu este Ziditor al lumii, care este fructul înțelepciunii, puterii și voinței Lui, izvor a toate cîte sînt, văzute și nevăzute. Dumnezeu este Tatăl tuturor oamenilor, iar omul este cununa întregii creații. Din iubire pentru oameni a trimis Dumnezeu pe Fiul Său, care a descoperit oamenilor adevărata față a lui Dumnezeu, ca bun, iubitor și lesne iertător, făcînd să

răsară soarele său peste cei răi și peste cei buni, și să plouă peste cei dreپți și peste cei nedreپți.

Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat pentru mîntuirea tuturor oamenilor, care vor crede în El. Luînd asupra Sa firea omenească, El a încorporat în Sine întreg neamul omenesc, fiind rînduit jertfă de ispășire pentru toți oamenii. El este «pîinea vie», care s-a pogorît din cer, din care cine va mîncea va fi viu în veci.

«Se desprinde cu totul limpede, din toate acestea, că Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos a gîndit lumea ca o unitate, ca un întreg, și a fost stăpînit de convingerea că El a coborît pe pămînt pentru toți oamenii, întrupîndu-se pentru toți. Stăpînit de această convingere, Mîntuitorul Hristos a dorit mult ca toți cei ce vor crede în El «să fie una, așa încît lumea să creadă» cum că Dumnezeu L-a trimis».

Pentru continuarea lucrării Sale mîntuitoare în lume, Iisus Hristos a întemeiat pe pămînt Biserica Sa cea «una, sfîntă, sobornicească și apostolească», cum mărturisim în Simbolul credinței, cu misiunea de a propovădui neschimbat adevărul dumnezeiesc, după învățătura Evangheliei una, despre Nașterea lui Hristos și despre jertfa Lui pe crucea de pe Golgota, una, «toate arătînd că în lume trebuie să existe o singură Biserică a lui Hristos, Biserica întregii creștinătăți», în care oamenii nu se mai deosebesc după neam sau stare, ci «întru toți este Hristos».

Biserica este un singur trup, «trupul lui Hristos». Capul și conducătorul Bisericii este unul, Iisus Hristos. Credincioșii și slujitorii Bisericii sînt mădulele Bisericii, ca trup al lui Hristos. Pentru zidirea Bisericii, El a rînduit anumite daruri, ca slujiri și răspunderi, dar toate, sînt supuse Lui, fiind El capul Bisericii, iar Biserica trebuind să fie «un singur trup și un singur Duh», avînd un Domn, o credință, un botez.

De aici rezultă datoria noastră de căpetenie de a participa toți «la lucrul slujbei pentru desăvîrșirea celor credincioși și pentru zidirea trupului lui Hristos». Aceasta este mărturisirea de credință a Bisericii Ortodoxe a Mîntuitorului. «Sufletele noastre sînt îndurerate că unii dintre urmașii Sfinților Apostoli, cuprinși de căutarea slavei și a ambițiilor deșarte, i-au răpit unitatea prin schisme și erezii».

După multe încercări de refacere a unității creștine în trecut, a venit vremea ca dorința aceasta, azi mai puternică decît oricînd, să stăpînească «cugetele multor Biserici și asociații religioase creștine», care, prin reprezentanții lor se și străduiesc «să se unească din nou sub conducerea aceluiași cap, care este Hristos Domnul».

«Avem nădejdea că Mîntuitorul născut în ieslea Betleemului va lumina drumul conducătorilor de Biserici creștine spre împlinirea acestei arzătoare dorinți a lumii creștine de pretutindeni».

La nașterea lui Hristos a răsunat, cîntată îngereste, o vestire minunată : «*Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu, pe pămînt pace, între oameni bunăvoire*» : Vis sfînt al oamenilor de bunăcredință de pretutindeni și din toate timpurile, a cărui împlinire a întîrziat prea mult.

«Ca oameni ai Bisericii, credincioși și păstori sufletești, avem cei dintîi datoră să ascultăm îndemnul acestei vestiri îngerești, făcînd pace între noi, arătînd bunăvoință și înțelegere unii față de alții, împlinind astfel chemarea Mîntuitorului Hristos, care, atît de mult a dorit ca urmașii Săi să trăiască în pace și unire pe toată fața pămîntului».

Acest sentiment al păcii și al unirii trebuie să stăpînească pe oamenii Bisericii creștine cu atît mai mult, cu cît la dragoste frățească și bunăînțelegere ne cheamă pe toți Hristos însuși și cu cît omenirea este stăpînită azi și ea de sentimentul fraternității și al unității.

Este unul din multele și din însuflețitoarele apeluri creștine la pace universală ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, nelipsite din pastorale și din toate chemările Sale.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei pornește de la cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel despre măreția tainei credinței creștine (I Tim. III, 16) : «Dumnezeu s-a arătat în trup, s-a îndreptătit în Duhul, a fost văzut de îngeri, s-a propovăduit între neamuri, a fost crezut în lume, s-a înălțat întru slavă». Subliniind bucuria de care tresaltă întreaga făptură la Nașterea Domnului, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin zugrăvește în culorile lui cerești și pămîntești tabloul marelui fapt mîntuitor — cetele îngerești, steaua. păstorii, magii și la mijloc Fecioara Maică, purtînd în brațe pe Dumnezeu-Cuvîntul.

Privind înapoi, pe linia făgăduirii Mîntuitorului, pastorala îl vede așteptat cu ardoare de cei evlavioși, sub înrîurirea glasurilor proorocilor, și dobîndind în cugetarea religioasă veche un chip conturat de împlinirea nădejdelor pe care credincioșii le legau de lucrarea Lui pe pămînt în lumina Descoperirii dumnezeiești.

Mesia este prezis ca Domn al Păcii, ca avînd o împărăție fără hotar și aducînd o pace fără sfîrșit, ca un mare profet care va vesti oamenilor vremurile lui Dumnezeu, ca încheind cu oamenii un Nou Legămînt în locul celui vechi, legămînt de pace, legămînt veșnic, ca propovăduind binele pentru toți și ca neavînd odihnă pînă nu va întemeia dreptatea pe pămînt. În același timp, proorocii au vestit nașterea Lui din Fecioară, în Betleem, patimile, moartea și învierea Lui. Dar Mîntuitorul n-a venit în lume numai ca urmaș al lui David, ca mare profet și ca arhiereu desăvîrșit, ci ca însuși Fiul lui Dumnezeu, care, smerindu-se a luat trupul nostru și ne-a dat Duhul Său : A luat duhul nostru ca să ne sfințească și ne-a dat Duhul Său ca să ne mîntuiască (Sfîntul Ioan Gură de Aur).

Lucrarea mîntuitoare a Domnului Iisus Hristos este prilej de proslăvire a Tatălui ceresc, pentru dragostea și îndurarea Lui față de oameni. Ea se înfățișează ca lucrare de așezare a păcii pe pămînt, prin înzestrarea tuturor cu darul dragostei lui Dumnezeu. Hristos împacă în Sine toate cele cerești și cele de pe pămînt, prin sîngele Său cel vărsat pe cruce, dărînd pace tuturor celor pe care i-a împăcat cu Sine.

Prin unirea tuturor cu Mîntuitorul, s-a dărîmat zidul care despărțea pe oameni și în locul urii s-a așezat pacea. Pacea este un dar pe care tre-

buie să ni-l însușim prin credință și să-l arătăm prin fapte, în viețuirea noastră a unora cu alții, și a tuturor în întreaga lume. Ca rod al mîntuirii noastre, pacea face parte din însăși ființa noastră, este un bun al nostru și temelia vieții noastre. Ea trebuie propovăduită, trăită și sporită. Cu intruparea lui Hristos întreaga făptură s-a înnoit, o nouă zidire a început.

Să întîmpinăm pe Hristos cu daruri curate : credință neclătită, nădejde stăruitoare și dragoste fierbinte, înnălțîndu-ne la vrednicia la care ne cheamă, vrednicie de fii ai lui Dumnezeu și de mădulare ale trupului lui Hristos. Pe dreapta credință a Bisericii noastre să întemeiem cugete curate, iar din acestea să rodească faptele cele bune.

Inalt Prea Sfințitul Nicolae al Ardealului pleacă de la cuvintele îngerului către păstori în noaptea Nașterii Mîntuitorului, vestindu-le bucuria că li s-a născut Mîntuitor, care este Hristos Domnul (Luca II, 11). Crăciunul este praznicul bucuriei creștinești, rînduit așa de Dumnezeu dintru început și pînă la sfîrșitul veacurilor.

Bucuria aceasta vestită păstorilor prin îngeri ne-o împărtășesc și nouă credincioșilor colindătorii, cu vers înfiorat de simțiri cerești, bucurie neîmputînată de fireștile griji ale vieții de toate zilele.

Nașterea lui Hristos să ne fie și nouă spre bucurie ca păstorilor și crailor de la Răsărit și ca nesfîrșitelor șiruri de creștini, care de douăzeci de veacuri străbat an de an, întru înfrînare și rugăciune, calea postului, ca să întîmpine întru curăție deplină acest mare și dumnezeiesc praznic.

Împăratul cerurilor, pentru iubirea de oameni, pe pămînt s-a arătat și cu oamenii a petrecut. Nașterea Mîntuitorului este mai ales aceasta : arătarea desăvîrșitei iubiri a Tatălui din ceruri față de noi, faptele Sale cuvîntătoare.

Omul cel dintîi s-a făcut vinovat prin neascultare de Dumnezeu, iar urmașii lui mai tîrziu prin neascultare de proroci. Dumnezeu a lăsat pe om să cunoască plata păcatului, dar nu s-a lipsit de nădejdea mîngîietoare în izbăvirea care avea să vină la «plinirea vremii». Hristos Domnul s-a intrupat ca să ne ridice iarăși la scaunul vredniciei cerești.

Petrecerea Fiului lui Dumnezeu pe pămînt este o jertfă pilduitoare și rodnică. De roadele ei ne împărtășim în toate zilele vieții noastre. Ea nu este bucurie de o zi — două, ci trebuie să fie o bucurie statornică. Pastorală face elogiul bucuriei cu frumoase cuvinte ale înțelepților Vechiului Testament.

Voia Domnului fiind sfințirea noastră, trebuie să ne ferim de orice înfățișare a răului, umblînd cu pază în toate zilele vieții noastre, iar paza necesară a trăi cu înțelepciune și a avea pace cu toți oamenii. Căile înțelepciunii, a cărei laudă se face de asemenea în cuvintele cărților sapiențiale și profetice ale Vechiului Testament, sînt și căile păcii, care este roadă a Duhului Sfînt.

Înțelepciunea luminează și îndreptează viața noastră, iar pacea o păzește de orice întîmplare rea și o cruță de suferințe. Deși cei ce seamănă vrujbă între frați sînt tot mai puțini și neputincioși în zilele noastre și

puterea «făcătorilor de pace» crește, primejdia războiului nu este încă înlăturată și viața omenirii continuă să fie pîndită de pierzare.

Să nu contenim a ne ruga pentru pace. Ea odrăsleşte belșug și bunăstare, înfrățire și fapte de într-ajutorare iubitoare.

«Cei douăzeci de ani de cînd poporul nostru harnic și vrednic — ocîrmit înțelepțește — își întemeiază o viață nouă, stau mărturie despre binefacerile păcii și ale bunăvoirii celei dintre noi.»

Biserica noastră a avut în acest răstimp bucuria de a-și revedea refăcută unitatea, iar prin actul de unificare bisericească a fost desăvîrșită și așezarea lăuntrică a Mitropoliei Ortodoxe ardelene, de la a cărei reînființare s-au împlinit în sărbătorile Crăciunului o sută de ani.

Pastorala îndemănă la ascultare de poruncile dumnezeiești și de învățătura Bisericii, precum și la stăruire în alipirea față de ocîrmitorii țării.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei împletește cununa laudei și bucuriei Nașterii Domnului, îndeosebi din graiul frumoaselor și plinelor de tîlc și de simțire cîntări bisericești ale marelui praznic, începînd cu timpul de apropiere, postul Crăciunului, în care, «ca o cădere lină cîntările numite catavasii pregătesc sufletele noastre spre întîmpinarea Pruncului : «Hristos se naște, măriți-L !»... Ca o dumnezeiască adiere, un-dele acestor cîntări pornesc inimile noastre către ascunsa pătrundere a tainei întrupării : Peștera devine cer. ieslea sălașul în care s-a culcat cel neîncăput, Hristos Dumnezeu !

Vestirile se întetesc în preajma Crăciunului prin înainte-prăznuirea Nașterii și prin amintirea vechilor proorocii despre Nașterea lui Hristos, a Ziditorului, care a luat prin întrupare chipul și sufletul zidirii Sale. Proorocii și patriarhii Vechiului Testament, precum și cei adormiți întru nădejdea izbăvirii, sînt chemați să se bucure de Nașterea lui Hristos. «căci s-a arătat tuturor Mîntuirea, prin nașterea în cetatea Betleemului». Toată făptura și toată suflarea este chemată să laude pe Domnul.

Pastorala deslușește iconomia întrupării și Nașterii Domnului după scrisul proorocilor și după graiul cîntărilor bisericești, care înfățișează gîndul din veci al lui Dumnezeu și planul mîntuirii noastre. David este chemat să-și ia psaltirea și să cînte de față cu Duhul Sfînt «că fără de amestecare se naște din Fecioară Cel mai înainte de luceafăr, carele din pîntecele Tatălui a strălucit, Hristos Dumnezeu, Domnul slavei». Acest plan l-a văzut cu duhul marele Isaia, vestind că Fecioara va lua în pîntece și va naște fiu și vor chema numele lui Emanuil, și Miheia proorocul care glăsuiește că din Betleem va ieși povățuitor pentru Israel. Iar o stihiră de la utrenie grăiește și mai arătat cum «taina cea din veci rînduită de Tatăl ... se arată astăzi».

În diferite chipuri și cuvinte talmăcesc cîntările bisericești înțelesul cel dumnezeiesc al Nașterii Mîntuitorului, care îmbrăcîndu-se cu trup omenesc, a venit să dea dar peste dar. să mîntuiască chipul nostru și să-l facă nesticăcios, să facă pe om nemuritor. Sfînta Naștere a însemnat «întoarcerea noastră din noaptea necunoștinței», dezlegarea osîndirii lui

Adam, surparea șarpelui, deschiderea raiului, îmbrăcarea noastră în nestri-căciune și în slavă nemuritoare.

Pe Maica Domnului, pricinuitoarea acestor negrăite bucurii, cântările «o înveșmîntează în cele mai alese cuvinte și măiestrite asemănării».

Pretrecînd cu ochii minții și cercînd cu simțirile noastre adîncul cîntărilor, văpaia dragostei ne învăluie sufletul, ca o undă caldă și dătătoare de viață. Această bunăvoință a lui Dumnezeu ne copleșește și inima noastră tresare de cea mai fericită nădejde, căci s-a făcut mîntuirea neamului creștinesc, prin venirea lui Hristos.

«Să prăznuim Nașterea Lui cu bună cinstire și să-I aducem din suflet nădejde, credință și dragoste». Din peștera smereniei în care s-a născut Hristos și din văpaia ei de dragoste pentru om și pentru făptură se înalță tămîia faptelor bune, pe care se cuvinte să le aducem lui Hristos, în loc de aur, tămîie și smirnă.

«Să unim întregul nostru prisos de dragoste, de îngăduință și de împreunăviețuire, ca să se aștearnă pe pămînt și în lume pacea cu tot binele care izvorăște din ea. Să împletim din muncă și din osîrdie cunua patriei și poporului nostru și să punem început bun Anului care vine. Să grijim de minte și de suflet, vistieriile de preț ale credinciosului și să le umplem cu învățătură și cu sfințenie, să prăznuim aceste sfinte sărbători cu osebită cuviință, cu cuget curat și cu duhovnicească veselie».

Inalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului. Pastorală Inalt Prea Sfințitului Mitropolit al Banatului poartă în frunte cuvintele Sfințitului Evanghelist Matei despre magi : «*Și deschizîndu-și vistierile lor, I-au adus daruri : aur, tămîie și smirnă*» (II, 11). Se subliniază dintru început contrastul dintre condițiile omenești atît de sărăcăcioase ale Nașterii Domnului, ca ieslea unui simplu staul, și faptele neobișnuite care aveau să arate totuși că în Betleemul Iudeii a văzut lumina zilei Cineva cu totul deosebit de semenii Săi.

Inchinarea și darurile magilor sînt dintre aceste fapte. «Îngenunchind în fața Pruncului Iisus și deschizîndu-și înaintea Sa vistieriile, arătau prin aceasta că rodul pîntecelui Maicii Preacurate este mai mare decît ei, că este Domn și Stăpîn».

Magii reprezintă într-un fel pe toți credincioșii, care și ei trebuie să se apropie de ieslea lui Hristos, aducînd daruri scumpe. De darurile magilor Pruncul Iisus nu avea nevoie, dacă ele se iau în înțelesul lor material.

Semnificația lor era aceasta : aurul era adus lui Hristos ca unui rege, tămîia — material de cult — ca unei ființe dumnezeiești ; smirna — folosită mai ales la îmbălsămarea morților — era o prevestire a morții jertelnice a lui Iisus Hristos.

Transformate în daruri ce trebuie să aducem noi Mîntuitorului, aurul echivalează cu împlinirea celei mai mari porunci și datorii, iubirea de Dumnezeu, iar aceasta este tot una cu a nu ocări pe Făcătorul nostru prin jertfe nevrednice, prin păcate și întinăciuni. «Dumnezeu ne-a cerut să fim cinstiți, drepecți, buni, blînzi, înțelepecți, negrabnici la minie, pașnici,

nesfadnici. Nu poți cinsti pe Dumnezeu doar cu buzele, iar în viața de fiecare zi să-L hulești prin netrebnicii.

Cinstirea cea mai mare adusă lui Hristos, aurul cel mai strălucitor oferit Lui, este împlinirea poruncilor Lui. A trăi potrivit învățaturii lui Hristos, a trăi în Hristos, este darul cel mai de preț ce putem aduce Fiului lui Dumnezeu».

Tămia înseamnă împlinirea celei de a doua porunci dumnezeiești : a iubi pe aproapele ca pe tine însuși. Acest spirit de comuniune și de solidaritate umană stă la temelia credinței noastre. Datorită lui, creștinul se simte una cu întreg neamul omenesc și face totul pentru fericirea și continua lui propășire. De aici îndatorirea de a sluji aproapelui, de a-i face bine, de a nu-l asupri, de a nu-l nedreptăți.

Smirnei îi corespunde iubirea de sine, nu ca egoism, ci ca măsură pentru iubirea aproapelui, prețuind în noi ca și în semenul nostru pe Acela care ne-a creat. După învățătura Bisericii, fiecare din noi este un templu al Sfântului Duh, și, fiind făcuți după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, purtăm în noi ceva din Creatorul nostru. Înfirmăm în noi orice păcat, înfășurându-l în giulgiul bunelor doriri și lăsând să trăiască și să înflorească doar virtuțile, ne oferim ca pe o mireasmă bine mirosoare Domnului Iisus.

Pastorala face mențiune cu mulțumire de strădaniile ce depun clerul și credincioșii pentru a cinsti pe Dumnezeu cum se cuvine Tatălui ceresc, a sluji aproapelui ca semen și a se arăta «vase alese», și cere ca acestor strădanii să li se adauge altele, spre a fi vrednici de numele lui Hristos și totodată de veacul minunat în care trăim.

Poporul nostru a propășit mult în ultimii douăzeci de ani de viață. Patria noastră s-a priment și a atins culmi necunoscute în trecut. Împreună cu toți fiii ei și sub înțeleapta conducere a celor ce-i stau în frunte, avem sfânta datorie de a munci, pentru ca cele înfăptuite să sporească încă mai mult.

Prea Sfințitul Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului. Un cuvânt de frumos colind deschide pastorala : «Astăzi s-a născut Hristos, Mesia cel luminos». Nașterea lui Hristos este temelia credinței, sprijinul nădejzii, chezașia mântuirii, praznicul bucuriei noastre. În actul minunat al intrării Domnului se cuprind întreaga lucrare de răscumpărare, pe care El a desfășurat-o pe pământ.

Pînă la aceasta, urmașii lui Adam au fost în așteptarea înfrigurată a Mîntuitorului ; de la El, oamenii au căpătat certitudinea mîntuirii, pentru care li s-au deschis căile luminoase și li s-au pus la îndemînă de către Dumnezeu mijloacele, cu milostivire și îndestulare. Îndreptățita bucurie a Nașterii lui Hristos o arată în răstimpul sărbătoririi Nașterii Domnului simțămintele credincioșilor, exprimate în duioase colinde.

Pastorala evocă «buna atmosferă familială intimă a căminului creștin la sărbătorile Crăciunului, în care regăsim propria noastră copilărie.

Acest gînd plăcut trezește însă și durere în suflet, pentru acele «cazuri nefericite», în care totul este lipsit de bucurie și rece, întunecat și

plin de tulburare : Este vorba de casele în care «lipsește zîmbetul nevinovat și drăgălășenia zglobie a copiilor». Goală și chiar pustie este casa fără copii, lipsită de bucurie, umanitate și căldură.

Familia fără copii este supusă oricăror ispitiri și zbuciumări, în primădie de a se desface. Nașterea și creșterea de copii este și una din datoriile noastre cetățenești, pentru că prin copii se asigură viitorul, propășirea și viața patriei noastre.

Este de asemenea de tristă mirare și dureroasă privesc și situația soților care se despart, arătînd ușurătate și lipsă de judecată sănătoasă și de îngăduință reciprocă și călcînd poruncile sfinte.

Bucuria praznicului Nașterii Domnului se unește cu cea a împlinirii a douăzeci de ani de viață nouă a patriei noastre. Ne putem mîndri cu mărețele înfăptuiri, cu diferitele progrese, cu roada bogată a vredniciei, priceperii, statorniciei și înțelepciunii poporului nostru, care au schimbat cu totul înfățișarea și viața scumpei noastre patrii.

Prea Sfințitul Episcop Partenie al Romanului și Hușilor unește dintru început deosebitele mărturii despre marea și sfînta taină a lucrării lui Dumnezeu în lume prin Nașterea lui Hristos : ale Sfintei Scripturi, ale Sfintei Tradiții, ale cîntărilor Nașterii și ale frumoaselor obiceiuri strămoșești de Crăciun. Un text de la Sfîntul Vasile cel Mare este citat ca lămuritor al iconomiei mîntuirii prin întruparea lui Iisus Hristos. Nașterea Domnului rămîne în mîntea și în inima credincioșilor ca evenimentul cel mai de seamă de la înlemnirea lumii pînă astăzi.

Ea înseamnă pentru om o a doua naștere, o zidire nouă, mai desăvîrșită decît cea dintîi, prin care nu numai nemurirea s-a dat omului înapoi, dar și asemenea cu chipul slavei Sale l-a făcut pe om.

Nașterea Domnului a fost prima dimineață spirituală a oamenilor și a vieții renăscute în Hristos. Bucuria nașterii lui Hristos nu s-a stins o dată cu împlinirea în lume a lucrării Lui mîntuitoare. Prăznuirea ei trebuie să se facă în adevărată sfințenie și înălțare spirituală. Și nașterea și jertfa Mîntuitorului au arătat că omul se află în centrul iubirii lui Dumnezeu pentru creatura Sa.

Intemeind Biserica pentru a duce mai departe lucrarea Sa, Mîntuitorul i-a dat legi morale și porunci de îndeplinit pentru a servi vieții omului în sfintele și înaltele lui năzuințe de bucurie și de fericire. Pentru desăvîrșirea vieții omenești sînt încă multe lipsuri de îndeplinit, multe rele de înlăturat. Toți oamenii trebuie să formeze o mare familie, uniți strîns în solidaritate și bună înțelegere. Iubirea de oameni trebuie să fie nu numai un cuvînt, ci și faptă vie.

Marele progres al științei și al tehnicii veacului nostru trebuie să fie pentru om nu nesiguranță și groază, ci belșug și fericire. Iubirea, bunătatea și respectul pentru om nu vor folosi niciodată arma de distrugere a vieții.

Împlinirea a douăzeci de ani de viață nouă în patria noastră, sărbătorită cu nespūsă bucurie, pentru pacea și sporul ce au adus, ne îndă-

torează să mulțumim lui Dumnezeu pentru toate câte ne-a dat. În dorința sa de sporire neconținută a binelui, în interesul fericirii și al demnității omenești, oamenii trebuie să trăiască în pace. Dintre toate problemele la ordinea zilei, cea mai mare și mai urgentă este cea a menținerii și a întăririi păcii în lume. Pacea este prima condiție a fericirii. Să ne rugăm pentru ea. să luptăm și să sprijinim în numele lui Hristos pe toți cei ce se străduiesc să facă binele și să asigure pacea lumii.

Prea Sfințitul Episcop Antim al Buzăului începe pastorală cu considerații privitoare la bucuria Nașterii Domnului, ca plinind vremea proorociilor despre Mîntuitorul, prin care Dumnezeu a binevoit să se facă om, pentru noi oamenii și pentru a noastră mîntuire.

Hristos întrupat a venit în lume ca prunc nou-născut, pentru a câștiga inimile noastre, căci vederea unui copil drag și surîzător ne pricinuește o mare bucurie și dragoste. Bucuria aceasta au manifestat-o glasuri îngeresti, păstorii și magii.

Ca și păstorii și ca magii, venim și noi să ne închinăm și să aducem daruri : credința, nădejdea și dragostea noastră. «Să veghem neîncetat la îndeplinirea tuturor datoriilor de creștini și de buni și adevărați cetățeni ai patriei iubite». Noi nu avem nevoie să facem o călătorie lungă, ca magii, pentru a afla pe Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos. Îl avem în sfînta biserică, unde se află icoana chipului Lui. Pe sfîntul Prestol El este de față în Sfînta Împărtășanie. Prin Biserică intrăm în legături familiale cu Dumnezeu, după cuvîntul unui sfînt Părinte bisericesc : «Cine nu are Biserica de mamă nu poate avea pe Dumnezeu de tată».

Numai în cea mai strînsă unitate cu ea putem să trăim viața și învățăturile Domnului Iisus Hristos. Pentru a mulțumi Mîntuitorului și a-I răsplăti pentru toate câte ne-a dat nouă, El nu are nevoie de bunurile noastre, dar cere inima noastră : «Cu inima se crede întru dreptate, iar cu gura se mărturisește spre mîntuire» (Rom. X, 10).

Fiind toți mădulare ale Trupului lui Hristos, trebuie să trăim în pace și în deplină iubire frățească, înfrățire în muncă, pentru binele și fericirea tuturor. Cu îndreptățită mîndrie am sărbătorit împlinirea a douăzeci de ani de la eliberarea patriei, fiind martori la mărețele înfăptuiri, care au schimbat cu totul fața țării.

Una din marile îndatoriri ce ne pune Biserica în față este pacea. De aceea Bisericile creștine trebuie să depună toate eforturile pentru înfăptuirea unității creștine, a pacificării lumii, a înfrățirii popoarelor și a progresului general».

Prea Sfințitul Episcop Chesarie al Dunării de Jos zice : La popasul duhovnicesc al marelui praznic creștinesc al Nașterii Domnului, se aud iarăși graiurile cerești pentru pacea și bunăvoirea între oameni. Dumnezeu a făgăduit, proorocii au proorocit, arhanghelul a vestit Sfintei Fecioare și Hristos s-a întrupat prin bunăvoirea Părintelui ceresc.

Slava Lui este slavă dumnezeiască. Oamenii s-au spăimîntat atunci, dar îngerul le-a binevestit bucurie mare. Aceasta este bucuria tuturor celor care țin de așezămîntul sfînt al Bisericii.

Unind firea dumnezeiască cu firea omenească. Hristos se află într-o permanentă legătură cu credincioșii și revarsă darul și slava Sa asupra lor, ca unora care s-au împărtășit prin El firii dumnezeiești. Întrupîndu-se, Iisus Hristos, zice Apostolul, a sărăcit pentru noi, ca pe noi să ne îmbogățească. Sărăcia Lui este smerenia Lui cea mare, bogăția noastră este viața duhovnicească pe care ne-a adus-o El și care este o bogăție ce nu trece și nu se strică.

Ea este vie și lucrătoare, folosește vieții de acum și celei viitoare, ține de trup și de suflet, de credința în Dumnezeu și de iubirea de oameni. «Orice facere de bine către semenii noștri corespunde necesității întregii omeniri și nouă fiecăruia în parte; ea ne apropie pe unii de alții și ne face să fim de folos unii altora. Și nu este o mulțumire mai mare decît aceea de a fi folositori semenilor noștri și societății».

La toate strădaniile pentru mai bine trebuie adăugată grija păcii dintre noi și din toată lumea. «Bunul păcii, zice Fericitul Augustin, este atît de mare, atît de valoros, încît între toate lucrurile pămîntești nimic nu este de dorit mai mult decît pacea». Ea contribuie la fericirea oamenilor, la apropierea dintre ei și la prosperitatea obștească.

Poporul nostru este iubitor de pace și de bună conviețuire cu celelalte. Ne bucurăm că și noi, fiii Bisericii strămoșești, participăm la acțiunea nobilă a poporului nostru și că munca noastră face parte din munca uriașă a poporului nostru, care de douăzeci de ani construiește sub îndrumarea conducătorilor țării noastre viața nouă și oameni noi pentru vremuri de pace statornică.

Prea Sfințitul Episcop Teofil al Clujului zice cu colindul: «Acest praznic luminat eu cu drag l-am așteptat», ca să binecuvînteze cu dragoste părintească pe toți și să vestească iarăși Nașterea lui Hristos, care trebuie proslăvit și întîmpinat cu întreaga noastră dragoste.

El vine la noi ca un mare făcător de bine, ca să înceapă sublima lucrare a răscumpărării noastre. «El vine să săvîrșească un schimb neînchipuit de măreț și de prețios pentru noi. Hristos împrumută de la noi firea omenească și ne imbie nouă firea Sa dumnezeiască».

Făcîndu-Se om, Hristos s-a înfrățit cu toți oamenii pămîntului pe latura naturii Sale omenești, dar El a venit ca să se înfrățească cu omul și în latura firii Sale dumnezeiești, să ne facă prin harul îndreptării părtași la firea Sa dumnezeiască, prin nașterea noastră sufletească de sus, la o viață nouă spirituală, dumnezeiască, nevăzută cu ochii cei trupești, naștere din Duh.

Prin cele trei virtuți creștine, credința, dragostea, nădejdea, se săvîrșește nașterea cea duhovnicească din Dumnezeu, ne facem fii adoptivi, copii înfiați ai lui Dumnezeu. Această viață dumnezeiască a harului trebuie să stăpînească și să facă plăcută lui Dumnezeu toată activitatea noastră.

«De la noi, copiii Lui cei înfiați și frații lui Hristos, Părintele ceresc așteaptă să purcedem în toată vremea și în tot locul la împlinirea voii Lui de pace, de dragoste frățească și de într-ajutorare». Glasurile noastre din zi în zi să răsunе tot mai hotărîte pentru păzirea și întărirea păcii în lume. «Binele obșteșc, pe care îl promovează cu multă stăruință conducătorii înțelepți ai patriei noastre iubite, cere de la noi toți unirea sforțărilor și sporită grijă pentru împlinirea îndatoririlor fiecăruia la locul său de muncă».

Prea Sfințitul Episcop Teoctist al Aradului: Creștinătatea întreagă și noi în sfințele noastre biserici străbune răspundem în această zi a împlinirii vechilor făgăduințe dumnezeiești la chemarea cîntărilor Nașterii lui Hristos. Împreună cu Sfîntul Ioan Gură de Aur, să ne îndreptăm gîndurile cu adîncă evlavie la înțelesul marelui praznic: «Îngerii cîntă, arhanghelii melodiază, heruvimii înalță imne, serafimii doxologesc; toți prăznuiesc văzînd pe Dumnezeu pe pămînt și pe om în ceruri, pe Cel de sus jos, din pricina tainei întrupării, și pe cel de jos, sus, din pricina iubirii de oameni».

Nașterea Mîntuitorului este întruparea și arătarea iubirii dumnezeiești față de noi, Dumnezeu fiind însăși întruchiparea iubirii. Dragostea dumnezeiască a lui Iisus Hristos de a primi să ia chipul și asemănarea omului și să ne împărtășească cinstea de a fi asemenea Celui Preaînalt pune cugetului nostru cîteva îndatoriri mari cu privire la chipul cum trebuie trăită viața pe pămînt.

Noi sîntem datori să răspundem iubirii dumnezeiești iubindu-ne unii pe alții și făcîndu-ne viața fericită unii altora, după «porunca cea nouă» ce ne-a dat Mîntuitorul. Trebuie să ne apropiem de orice om cu iubire de frate, să descoperim în el chipul lui Dumnezeu, să stimăm valoarea și demnitatea Lui, să-i adăugăm în suflet liniște și pace.

De multă vreme creștinătatea nu se mai prezintă în fața lumii ca o unitate, și aceasta zădărnicește lucrarea de slujire a omului însetat de pace, fericire, libertate și bunăstare. În lume se face auzită tot mai mult chemarea la pace și unitate, și Bisericile trebuie să contribuie mai rodnic la formarea unui climat prielnic legăturilor dintre oameni și popoare. Lucrarea lor pentru îmbunătățirea vieții ar dobîndi mai multă tărie și frumusețe.

Prea Sfințitul Episcop Valerian al Oradiei: Luînd trup omenesc, Fiul lui Dumnezeu a arătat oamenilor calea mîntuirii. El a venit în chipul unui copil nevinovat, ca să aducă neprihănirea și pacea sufletului. Tragedia ființei umane a stat în mindria, lăcomia și neascultarea ei, dar cum începutul păcatului a venit prin femeie, tot prin femeie a venit și mîntuirea. Fecioara Maria a șters lacrimile Evei și i-a redat cinstea și demnitatea dinainte de păcat. Cîteva citate din Sfinții Părinți întăresc această idee.

Împreună cu imnologii Bisericii, colindele poporului nostru cîntă cinstea și lauda Sfintei Fecioare, împreună împletind flori duhovnicești gingașe și tilmăciri prețioase pline de învățăminte. Frumoase colinde sînt

citare în acest sens, arătând încercările, durerile, suferințele pricinuite Maicii Domnului de ura și răutatea omenească. de la fuga în Egipt pînă la răstignirea Mîntuitorului. Biserica îi închină de aceea rugăciuni și cîntări din cele mai alese, ca semn al dragostei și recunoștinței noastre.

Sfînta Fecioară și-a îndeplinit cu sfințenie nu numai misiunea sa de Maică a Domnului, ci și îndatoririle de fiică a patriei sale pămîntești. făcînd călătorie lungă de la Nazaret pînă la Betleem, ca să-și împlinească datoria față de stat, de a merge să se înscrie la recensămînt în cetatea lui David, ceea ce este învățătură și pentru noi, cum trebuie să ne purtăm ca fii ai Bisericii și buni cetățeni ai patriei.

«Să ne împlinim fiecare cu tragere de inimă datoria la locul de muncă unde sîntem rînduiți, ajutînd la ridicarea țării noastre și la așezarea ei pe temeliiile solide ale păcii, înfrățirii și dreptății pentru toți oamenii și popoarele».

Privite în totalul lor, Pastoralele Ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române însumează un număr bun de considerații interesante pe tema hristologică și soteriologică a Nașterii Domnului, cu indicatele citate biblice și cu unele patristice, pe tema doctrinei și vieții creștine morale corespunzătoare, precum și pe tema socială, națională și mondial actuală, cu sublinierea generală a marilor schimbări și a progresului realizat de țara noastră în cei douăzeci de ani de regim democrat.

Prilejul festiv — bisericesc și național — a fost astfel bine folosit, și folosul Pastoralilor ierarhilor noștri este îndoit, potrivit celor două laturi ale vieții credincioșilor : bisericească și socială.

ÎN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

UDRIȘTE NĂSTUREL ȘI RĂSPÎNDIREA ROMANULUI RELIGIOS „VARLAAM ȘI IOASAF“

VIAȚA LUI UDRIȘTE NĂSTUREL

Familia scriitorului Udriște (numit și Uriil. Uriște, Orest) Năsturel își are obirșia în satul (moșia) Fierești (Fierăști. Hierăști), din fostul județ Ilfov, cea ce-l determină să se iscălească «ot Fierești». Deși nu fusese de la început stăpînă peste întregul sat Fierăști¹, familia Năsturel a locuit și a avut pămînturi întinse în el încă din timpuri îndepărtate. Cînd a stăpînit această familie pămînturi în «Fierești»? Generalul Constantin Năsturel-Hierăscul ne spune că de cînd marele Ban Udriște Năsturel-cumpără, în 1520, moșia Hărăști, el se și numi de atunci. Năsturel de Herăscu. Această formă — Herăscu — se vede, este prea modernă, nu o întîlnim decît prin secolul al XVIII-lea. Erăscul, Fierăscul. Herăscul și în secolul al XIX-lea. Herescu și Heresco. Prin secolul al XVII-lea găsim constant forma : «ot Hierăști» și «de Fierăști», adăugată pe lîngă numele «Năsturel» iar în secolul al XV-lea și al XVI-lea numai numele de botez și al statului arată persoana. Documente precise cari să afirme proprietatea *Năsturelilor* peste moșia Fierăști nu am aflat pînă azi².

Totuși, «din actele moșiei, rezultă că «la anul 1620 domeniul Fierăști era deja în stăpînirea lui Radul Năsturel Postelnicul ot Fierști»³.

Din cauza acestei origini, recunoscută ca atare, scriitorul nostru pune următoarea iscălitură la prefața slavonească de la *Antologhiul* din 1643: «Orest Năsturel, al doilea logofăt, în satul meu *părintesc* Fierăști»⁴.

Asupra originii familiei, aflăm următoarea informație, cioplită pe mormîntul familiei : «Familia D-lor Năsturelilor se trage din Romani ;

1. Gen. P. V. Năsturel, *Istoria leagănelui Năsturelilor*, «Revista pentru istorie, arheologie și filologie», vol. X (1909), partea II, p. 201—208.

2. *Ibidem*, p. 200.

3. *Ibidem*, p. 208.

4. Cf. Bianu-Hodoș, *Bibliografia veche românească*, I, p. 132.

s-au cinstit cu titlul de grafi de către Impăratul Austriei Ludovic I la anul 1370, și anume cel dintii al familiei a fost Graf Henrihi N.(ăsturel)»⁵.

Udriște Năsturel s-a născut cam la 1600—1605⁶. Despre primele învățături primite, însuși Udriște își amintește în prefața adresată lui Varjaam la *Imitația lui Hristos* (vezi *opera*): «Cînd atinsei etatea adolescenței, am simțit în același timp, în sufletu-mi, o puternică și călduroasă pasiune pentru limba romană sau latină, în mod evident rudă cu a noastră, pînă într'atît, încît nopți și zile neîntrerupte mă înflăcăram pentru limba (latină) și pentru instruire. Astfel a ținut pînă în momentul în care un profesor dotat cu înțelepciune și știință a binevoit să potolească setea inimii mele arzătoare de dragoste pentru cunoașterea acestei limbi, apelînd la singura instrucțiune (acea care-i adevărată), nu la arta literară artificială, ci la simplitatea care înțelege tot ceea ce-i bine, fără discursurile inutile ale unei științe zadarnice.

Acest lucru a determinat ca această mică carte (*Imitația*) să smulgă, treptat, sufletul meu slab din completa sa ignoranță, și lumină (astfel) pe tînărul om care studia»⁷.

Din cauza acestei pasiuni pentru cultură, Udriște e angajat ca diac (gramatic, piseț) încă din tinerețe. Astfel la 1622 scriind un act de vînzare al unui țigan din Tîrgoviște, el iscălește: «Udriște grămatic»⁸. Tot ca grămatic apare și la 8 februarie și 14 martie 1625⁹. La 21 iulie 1627, Udriște scrie un alt act în satul Pietrar¹⁰; iar la 24 iulie același lucru în Tîrgoviște¹¹. În 1628 scrie un act slavonesc în București, pe care-l iscălește «Udriște Năsturel piseț tînăr»¹². Tot piseț e Udriște și la 6 martie 1628, cînd subscrie unui act slavonesc: «Credinciosul nostru piseț Udriște Năsturel»¹³. La 13 martie 1629 apare scriitor la București¹⁴.

Carierea de diac îi dădea posibilitatea de a fi pe lîngă Curtea Domnească. Tînărul diac Udriște, captează astfel simpatia Domnitorului. Așa că, la

5. D. G. Lecca, *Familiiile boierești române*, București, 1899, p. 356—357.

6. Gen. Năsturel, Prefața cit., p. primă («Corecturi») și p. LIX propune anul 1597. Eu cred «cam 1600—1605», deoarece de la 1622—6 martie 1628 era diac «tînăr»; ceea ce înseamnă că, dacă s-ar fi născut la 1597, la anul 1628 ar fi avut 31 ani și n-ar mai fi fost «tînăr».

7. E. Buslaev, *Istoriceskaia hristomatija cerkovno slavjanskago i drevne-russkago jarkov*, Moscva 1861, col. 1097—1098.

8. B. P. Hașdeu, «Arhiva istorică», I, 1, p. 128. Identificarea lui «Udriște Grămatic» cu Udriște Năsturel a făcut-o N. Iorga, *Notă*, «Revista Istorică», XVI (1930), III 10—12, p. 239.

9. *Documente privind istoria României*, B, XVII, vol. IV, p. 482—483, Nr. 498 și p. 485—487, Nr. 503 (cf. P. S. Năsturel, *Insemnări din Hirău și împrejurimi*, în «Monumente și muzee», I, 1958, p. 220).

10. Hașdeu, «Arh. istorică», I, 1, p. 14.

11. *Ibidem*, p. 8.

12. Ilie Bărbulescu, *Cercetări istorico-filologice*, București 1900, p. 96; Cf. Gen. Năsturel, *Pref. cit.*, p. XLI—XLII; Cf. Gen. Năsturel, *Gen. Năsturel*, vol. XI, part. 2, 1910, p. 203—204.

13. Gen. Năsturel, *Pref.*, XLII; Cf. Năsturel, *Gen. Năsturel*, p. 294.

14. Năsturel, *Gen. Năsturel*, p. 294.

10¹⁵ și 14 mai 1629¹⁶ aflăm că i s-a acordat și favoarea de a fi consilier intim al Domnului, căci iscălește astfel pe acte: «Urii Năsturel *tainic*»¹⁷.

Copist rămîne mai înainte. La 23 mai 1629. «Urii Năsturel pisetul în cetatea noastră București». La 3 aprilie 1630 scrie un hrisov¹⁸.

În sfîrșit, Udriște Năsturel părăsește tocul cu care scrisese atîtea jalbe pentru țigani, țărani, boieri și Domn și e avansat la rangul de boier, ca să se consacre scrierilor serioase și personale ce-i vor aduce locul în literatura românească. Primul document în care apare prima dată ca al doilea logofăt, poartă data de 13 februarie 1632¹⁹. În același rang apare și la 10 mai 1634²⁰. Cu puțini ani mai înainte, Udriște Năsturel își rupse degetele și-și stîlcise coastele scriind jalbe pentru toți. Acum, la 16 martie 1638, are și el mindria să «dicteze» altuia un document, în București²¹, și să fie trimis la Viena (martie 1638), la împăratul Austriei, în misiune diplomatică, de către cumnatul său Matei Basarab, Domnul²².

Ca al doilea logofăt, Udriște Năsturel apare și la 1638 (6 și 18 iunie)²³, 8 octombrie 1639²⁴, 10 și 14 noiembrie²⁵ și 13 decembrie 1640²⁶, 9 mai și 9 iulie 1641²⁷, 15 ianuarie 1642²⁸, 21 august 1643²⁹, 24 mai 1646, 26 martie 1647³⁰, 28 august 1648³¹, 12 ianuarie³² și 20 octombrie 1650³³, 13 noiembrie 1651³⁴, 22 septembrie 1652³⁵, 26 aprilie și 17 decembrie 1653³⁶, 20 iulie³⁷, 20 august, 8 noiembrie, 9 și 10 decembrie 1654³⁸, 25 ianuarie³⁹, 20 martie⁴⁰ și 18 aprilie 1655⁴¹, 4 și 15 iunie și 23 decembrie

15. *Ibidem*. 16. *Ibidem*, p. 294—295 și Gen. Năsturel, Prefață, p. XLII.

17. La 13 mai 1629 apare, de asemenea, dar fără specificarea rolului politic (S. Zotta, *Documente relative la Hrizea Vistierul și la moșia Dobreni*, «Arhiva genealogică», II, oct.—dec. 1913, p. 188).

18. Năsturel, *Gen. Năsturel*, p. 295.

19. *Ibidem*, p. 295—296 și Gen. Năsturel, Pref., p. XLII—XLIII.

20. *Ibidem*, p. 296.

21. *Ibidem*, p. 297.

22. Iorga, *Studii și Documente*, IV, p. CLXXXIV.

23. Al. Ștefulescu, *Documente slavo-române relative la Gorj, Tîrgu-Jiului*, 1908, p. 483 și 487.

24. Gen. Năsturel, Pref., p. XLIII—XLIV; Cf. Gen. Năsturel, *Gen. Năsturel*, p. 298.

25. Năsturel, *Gen. Năsturel*, p. 298—299.

26. *Ibidem*, p. 299; Gen. Năsturel, Pref. p. XLIV.

27. *Ibidem*, p. 300—301.

28. Iorga, *Studii și documente*, V, p. 298; vezi și Năsturel, *Gen. Năsturel*, p. 301.

29. Năsturel, *Gen. Năsturel*, p. 303—304; vezi și iscălitura la Pref. *Antologhiului* slav. din 1643 (Opera lui Năsturel).

30. Năsturel, *Gen. Năsturel*, p. 304.

31. *Ibidem*, p. 304—305. Vezi și titlurile la *Imitația lui Hristos și Varlaam și Ioasaf*.

32. Al. Ștefulescu, *Documente slavo-rom.*, p. 551 și Al. Ștefulescu, *Tismana*, p. 329.

33. Năsturel, *Gen. Năsturel*, p. 305.

34. *Ibidem*, p. 305—306. 35. *Ibidem*, p. 306. 36. *Ibidem*, p. 306—7.

37. *Ibidem*, p. 308; *Gen. Năsturel*, Pref. p. XLVIII; Năsturel, *Gen., Doc.*, I, p. 363, 364.

38. *Ibidem*, p. 308—309.

39. Iorga, *Studii și documente*, V, p. 121.

40. Năsturel, Pref., p. XLVIII—XLIX; Cf. Năsturel, *Gen. Năsturel*, p. 309.

41. Năsturel, *Gen. Năsturel*, p. 309.

1656, 11 iunie 1657, 7 ianuarie ⁴², 11 ⁴³ și 31 iunie ⁴⁴, 2 și 12 iulie 1658 ⁴⁵ (ultimul document).

Din cauză că ultimul document ⁴⁶, care pomenește despre Udriște Năsturel e din 1658, se presupune că în acel an el a decedat ⁴⁷. E sigur apoi că a murit în rangul de al doilea logofăt ⁴⁸.

*

Udriște Năsturel joacă un rol însemnat de diplomat în politica externă a Munteniei, deși are numai rangul unui boier de a doua mână.

Pe lângă delegația ce i se încredințase — după cum am văzut — la împăratul Austriei, pe când era încă tânăr, Udriște Năsturel a fost toată viața veșnic pe drumuri, fiind onorat de Domn cu diferite misiuni străine, unele chiar de fină diplomație.

În 1648 (aprilie), e trimis de Domn ca delegat al său în Ardeal, la Rákóczy ⁴⁹.

În aceeași lună, cu patru ani mai târziu, Năsturel e trimis tot în delegație la Belgrad ⁵⁰.

La 1655, în calitate de trimis special, încheie o alianță între Matei Basarab și Rákóczy ⁵¹.

Pe lângă aceste împuterniciri, Năsturel fusese sorocit ca trimis pe lângă Cazaci, ceea ce nu se întâmplă ⁵², și era cel mai indicat să trateze cu Levăkovic ⁵³, trimisul papii Urban al VIII-lea ⁵⁴. Din scrisoarea latinească pe care o trimite Levăkovic lui Năsturel, rezultă că întrevederea n-a avut un rezultat satisfăcător ⁵⁵.

*

Udriște Năsturel se ocupă, pe lângă politică și de curente și frământările religioase ale timpului său. El avea cunoștință, desigur, de propa-

42. *Ibidem*, p. 310.

43. *Ibidem*, p. 311.

44. *Ibidem*, p. 311—312.

45. *Ibidem*, p. 312.

46. Iorga, *Studii și documente*, V, p. 185 dă un doc. din 1658, dar fără dată de lună și zi. Să fie același document cu cel de mai sus?

47. Emil Turdeanu, *Varlaam și Ioasaș*, «Cercetări literare», I, 1934, p. 11 (Cf. extras, București, 1934) greșește dînd anul 1659.

48. Vezi textul corespunzător notei.

49. Iorga, *Studii și documente*, IV, p. CCXXX.

50. *Ibidem*, p. 277.

51. *Ibidem*, p. CCLXI.

52. *Ibidem*, V, p. CCLXXXIX.

53. Despre misiunea lui Levăkovic, vezi Hurmuzaki, *Documente*, VIII, p. 461—462.

54. Ilie Bărbulescu, *Studii privitoare la limba și istoria românească*, București, 1902, p. 180.

55. Gen. Năsturel, *Pref.*, p. LVII—LVIII; Cf. Năsturel, *Gen. Năsturel*, p. 323—325.

ganda protestantă de atunci, căci posedă în biblioteca sa un exemplar din *Catehismul calvinesc* tipărit de unguri la Alba-Iulia în 1642, pentru convertirea românilor ardeleni. Acest Catehism este găsit în biblioteca lui Năsturel de Mitropolitul Moldovei de atunci, Varlaam, în trecerea acestuia prin Muntenia. Iată ce spune Varlaam: fiind în misiune diplomatică la Tîrgoviște și discutînd cu boierii de frunte de acolo, «mai virtos cu (un) oarecare boier cinstit și sloveasnic (= cărturar) și a toată destoinicia și înțelegerea harnic, drept pravoslavnic creștin, al doilea logofăt și fraatele doamnei a bunului credincios și a luminatului domn Ioan Mathei voevod, domnului Udriște Năsturel, carele ca un iubitoriu de învățătură și socotitoriu credinței cei drepte, în mișlocul altor cărți noao ce mi-au arătat, adusu-mi-au și o cărtăluie mică în limba noastră românească tipărită...»⁵⁶ (adică *Catehismul calvinesc* din 1642). Mai mult: Udriște Năsturel era în relații cu învățații din vremea sa. Un preot rus, Arsenii Suhanov, trimis în 1650 de țarul Rusiei să cerceteze manuscrisele religioase din Orient, este introdus de Năsturel la Matei Basarab și citește acestuia scrisoarea de recomandatie pentru Suhanov din partea țarului⁵⁷.

Cu această ocazie, Suhanov cercetează biblioteca lui Năsturel, cînd observă în ea o gramatică slavonească tipărită în Polonia⁵⁸.

Existența acestei gramatici se explică prin faptul că Udriște Năsturel instruisese niște elevi ruteni⁵⁹, încît Prof. P. P. Panaitescu⁶⁰ presupune că Năsturel «ținea deci un fel de școală și era în relațiuni constante cu rutenii din Polonia».

De altminteri, el cunoștea rusește. La 1657 redactează un act în această limbă «după normele diplomatice moscovite, scris fiind cu o literă cursivă, cu inițialele de formă latină», spune N. Iorga⁶¹.

În concluzie: deși nu în mare rang boieresc, totuși Udriște Năsturel ajunge omul priceput în diplomație și de încredere al lui Matei Basarab, cumnatul său. E un om învățat, cunoscînd limbile latină, slavonă, ruteană, rusă și, probabil și grecească, bucurîndu-se și de o bogată bibliotecă și de frumoase relații cu învățații.

56. Varlaam, Prefață la *Răspuns*, Suceava 1645 (Cf. Gh. Șincai, *Hronica*, ed. București, 1853, t. III, p. 45 (Cf. *Ibidem*, ed. Buc. 1886, t. III, p. 70—71); Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, I, p. 151.

57. Arsenij Suhanov, *Dispute avec les Grecs sur la foi et Journal de Voyage*, publié par I. Belokurov, II, Moscou, 1894, p. 8.

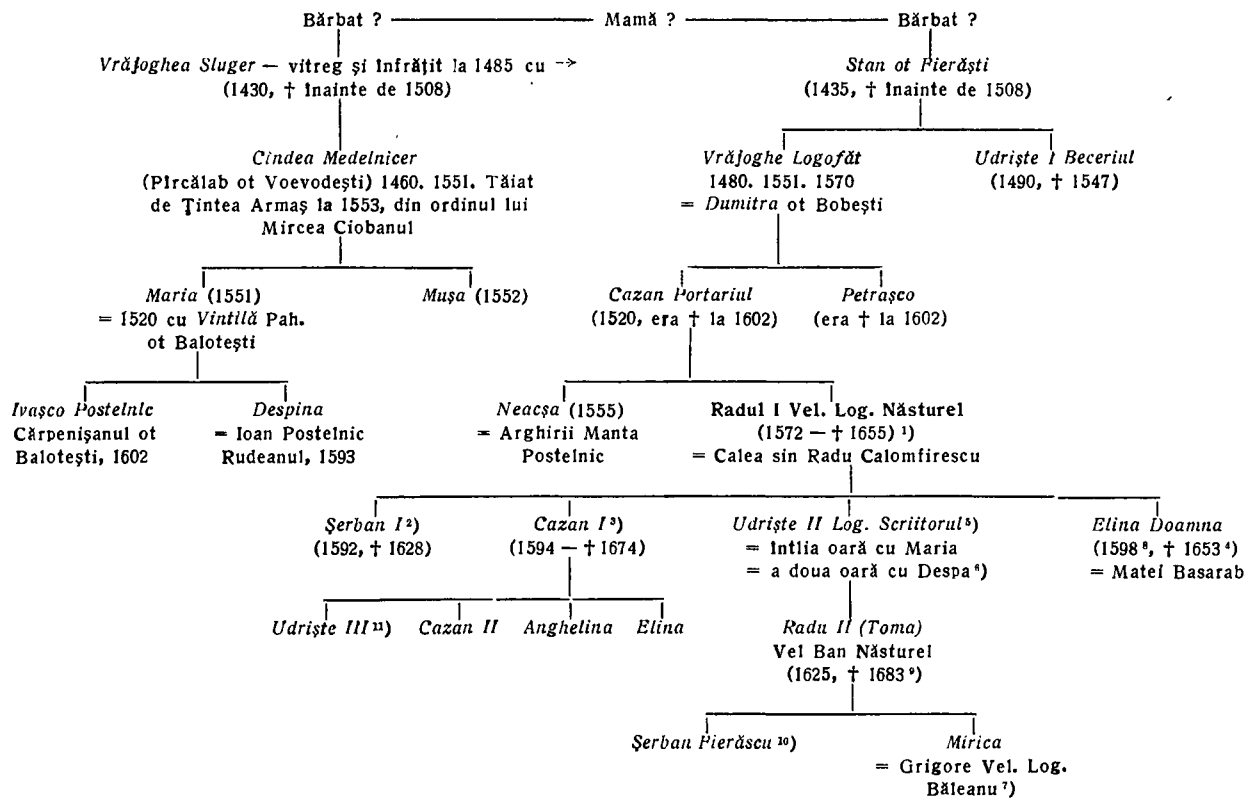
58. *Ibidem*, I, p. 211, și II, p. 40.

59. *Ibidem*, II, p. 43.

60. În *L'influence de l'oeuvre de Pierre Mogila dans les Principautés roumaines*, în «Mélanges de l'École Roumaine en France», 1926, I-ère partie, p. 40 (Cf. în extras, Paris, 1926).

61. În *Moșile familiei Beldy*, Anal. Acad. Rom., s. III, t. IV, Mem. secț. ist., nr. 6, București, 1925, p. 3 (385). Se pare că mormîntul lui Udriște Năsturel a fost descoperit la București (N. Iorga, *Mormîntul lui Udriște Năsturel?*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», XXII (1929), fasc. 61, p. 113—115).

ARBORELE GENEALOGIC AL FAMILIEI NĂSTUREL *

* Acest arbore genealogic a fost întocmit după acel din Gen. Năsturel, *Prefața*, cit. (București, 1904), p. primă („Corecturi“) și XL, după indicațiile ulterioare tot ale Gen. Năsturel, *Genealogia Năsturelilor*, publicat în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie“ și după O. G. Lecca, *Familiiile boieresti române*, București, 1899, p. 353—358.

Am căutat să omitem amănuntele pe cât ne-a fost posibil. Cu atât mai mult ne-am ferit de a combate sau corecta date emise de alții, pe care le veți găsi rectificate în lucrarea Gen. P. V. Năsturel, *Originea boierilor Năstureli*. Astfel: Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga, București, 1902, p. 352—354 (rectificare: Gen. Năsturel, *Originea boierilor Năstureli*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie“, vol. X, 1909, partea I (ianuarie—martie), p. 1—8); Lt.-Colonel Dimitrie Pappazoglu, *Istoria fondării orașului București*, București, 1891 (rect. Gen. Năsturel, *Originea...*, p. 12—14); G. Ionescu-Gion, *Portrete istorice*, București, 1894, p. 51—62 (Rectificare: Gen. Năsturel, *Originea...*, p. 14) și N. Iorga, *Studii și documente*, V, 1, p. 710 (rectificare: Gen. Năsturel, *Originea...*, p. 15—25).

Asupra ramurilor pînă la Radul I vel. log. Năsturel, vezi amănunte în Gen. Năsturel, *Istoria leagănelului Năstureliilor*, p. 210—232.

De la Șerban (nr. 10) în jos nu ne interesează. Doritorii, totuși, pot vedea O. G. Lecca, *Familiiile*, p. 356 și 358.

1. *E tatăl scriitorului*. Apare prima dată la 16 iunie 1602 (Gen. P. V. Năsturel, *Prefață la Udriște Năsturel — Viața Sfinților Varlaam și Ioasaf*, București, 1904, p. XL). La 1620 apare ca simplu „boier“ (Lecca, *op. cit.*, p. 354), iar la 27 iunie 1622 (St. D. Grecianu, *Genealogiile documentate*, I, București, 1913, p. 262 și 362) și 6 mai 1623 (*Ibidem*, 274) apare în rangul de postelnic, rang în care se menține și la 12 aprilie 1632 (I. C. Filitti, *Arhiva Gheorghe Grigore Cantacuzino*, București, 1919, p. 212, nr. 675), pentru ca la 16 martie (Alex. Stefulescu, *Mănăstirea Tismana*, București, 1909, p. 307) și 27 noiembrie 1633 să-l găsim înaintat logofăt mare (Filitti, *op. cit.*, p. 213, nr. 676). Dar el iese din mișcarea politică, deoarece la 3 august 1634 apare ca fost mare logofăt (Grecianu, *Genealogiile documentate*, II, București, 1916, p. 218), în care situație îl aflăm și la 26 ianuarie 1641 (*Ibidem* I, p. 7) și 29 iulie 1654 (*Ibidem*, p. 363 și 364). La 1655, „logofătul“ Radu Năsturel e deja decedat (Năsturel, *op. cit.*, p. XLIX), Radu logofăt Năsturel e tatăl Doamnei Elina Matei Basarab și al boierilor Udriște logofăt și Cazan Vistierul (G. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, 1899, p. 483).

Amănunte, vezi la: Gen. Năsturel, *Genealogia Năsturelilor*, în „Revista pentru istorie, arheologie și filologie“, vol. XI, partea I, 1910, p. 37—57.

2. La 1616 (noiembrie) apare „cel mai tânăr între diiaci“. La 18 noiembrie 1623 e logof. ot Hierăști. Se crede că a avut o cultură occidentală aleasă (P. V. Năsturel, *Prefața cit.*, p. XL).

Vezi amănunte despre el în Gen. Năsturel, *Genealogia...*, voi. XI, partea 2, 1910, p. 382—387.

3. La 13 iulie 1642 (Filitti, *op. cit.*, p. 215, nr. 681) și 7 iunie 1652 apare ca postelnic (*Ibidem*, p. 169, nr. 523). În același rang apare și la 6 martie 1653, cînd e și ispravnicul scaunului Bucureștilor (Năsturel, *Prefața cit.*, p. XLI; Lecca, *op. cit.*, p. 355). La 20 martie 1655 e tot postelnic, cînd se arată că e frate cu Udriște II vtorii log. (Năsturel, *Prefața cit.*, p. XLIX). Iar într-un doc. din 29 iulie 1654: „Radul Logof. Năsturel și cu feciorii lui Cazan Postelnicul și Udriște Logofătul“ (Grecianu, *Genealogiile documentate*, I, p. 363 și 364).

Vezi amănunte în Gen. Năsturel, *Gen. Năsturel...*, vol. XI partea 2, 1910, p. 287—293.

4. A murit la 15 august 1653 (N. Iorga, *Socotelile Brașovului*, în „Anal. Acad. Rom.“, s. II, t. XXI, Mem. sect. ist., București, 1900, p. 205; Cf. și: Gh. Șincai, *Cronica*, a. 1653; A. Tr. Laurian și N. Bălcescu, „Magazin istoric pentru Dacia“, IV, p. 328; Ioh. Chrt. Engel, *Geschichte der Moldau und Walachey*, Viena, 1804, partea I, p. 297).

5. *Scriitorul nostru*. Vezi amănunte mai sus. Într-un doc. din 1655: „Udriște al doilea logofăt Năsturel, fratele Doamnei Elinii“ (Năsturel, *Prefața cit.*, p. XLIX).

6. Vezi pomenirea ca soție a doua, la 1655 (Năsturel, *Prefața cit.*, p. XLIX). Despre soțiile scriitorului, vezi: Gen. Năsturel, *Genealogiile Năsturelilor*, vol. XI, partea 2, 1910, p. 325—326.

7. Intr-un document după 1688: „Mirica sin vel Ban Radu Năsturel“ (Șt. D. Grecianu, *Citena documente*, București, 1902, p. 5, nota 2 și Grecianu, *Genealogiile documentate*, I, p. 312 și 318).

8. Născută la 1598, s-a măritat la 1612 cu Aga Matei, din Brincoveni, care a devenit apoi, la 1633, domn al Munteniei (Dr. C. Diaconovich, „Enciclopedia română“, I, 410). Despre Elina vezi și: Gr. Musceleanu, *Monumentele străbunilor*, I, București, 1873, p. 81; Gion, *Ist. Buc.*, p. 530—531; titlul la opera lui Udriște Năsturel: *Imitația lui Hristos*; N. Iorga, *Bisericile Doamnei Ecaterina din Slătioara* (Vilcea), în „Bul. Com. Mon. Ist.“, an. XXIV (1931), p. 38—39; N. Iorga, *Doamna Elina a Țării Românești ca patroană literară*, în „Anal. Acad. Rom.“, Mem. sect. ist., s. III, t. XIII (1932—1933), p. 57—67; N. Iorga, *Incă o piatră de mormânt a lui Matei Basarab*, în „Bul. Com. Mon. Ist.“, an. XXIV (1931), p. 78; Anonim, *Ședința la Acad. Rom.*, în „Curentul“ din 1932, nr. 1508, p. 2. Amănunte în Gen. Năsturel, *Genealogia Năsturelilor*, vol. XII, partea I, 1911, p. 7—30.

9. Radu a învățat carte pînă la 1652 cu profesorul Teodor, care în acel an pleacă în Ucraina (A. I. Iațimirski, *Slovenskie i russkie rukopisi rumunskih bibliotek*, în „Sbornic“, t. 79, St. Petersburg, 1905, p. 435). Radu era prieten cu un savant aventurier sîrb, Gheorghe Brancovici, care, în cronică sa vorbește despre Radu ca de un om foarte cult și bun cunoscător al limbii latină și siavonească (I. Radovic, Prof. G. Brankovic, Belgrade, 1911, p. 236).

De la 1665, documentele scot în evidență rangurile boierești ale lui Radu. Astfel, în acel an, la 27 martie, el apare ca vtori (greșit „mare“) logofăt (D. I. Băjan, *Documente de la Arhivele Statului*, Cimpulung, 1908, p. 32). În același rang îl aflăm și între 5 mai 1665 și 11 mai 1771 (Grecianu, *Genealogiile documentate*, I, p. 8, 299; Filitti, *op. cit.*, p. 222 (nr. 704), 223 (705), 89 (282), 55 (191), 225 (708), 98 (301), 144 (430), 225 (709), 225 (710); Grecianu, *Genealogiile documentate*, I, p. 34, 76, 90, 109, 301; Ștefulescu, *Tismana*, 359; Filitti, 227, nr. 711).

La 22 aprilie 1673 e înaintat mare serdar (Filitti, *op. cit.*, p. 229, nr. 714) cînd Grigore Ghica Voevod, revenind pe tronul Moldovei, poruncește lui Radu Năsturel să închidă pe toți boierii ce nu-i erau pe plac, și astfel ajunse Radu la mare cinste la curtea lui Vodă. Dar în anul următor, Radu Voevod alungă pe Duca și Radu e nevoit să fugă în munți. Totuși Radu se împacă cu noul domn (Aug. Tr. Laurian și N. Bălcescu, „Magazin istoric pentru Dacia“, V, p. 13).

În această perioadă, desigur, Radu a fost pentru scurt timp și vice-cancelar al Moldovei (Iorga, *Studii și documente*, IV, p. CCCXII, nota 4).

La 11 februarie 1674 înaintează ca medelnicer (Filitti, *op. cit.*, p. 145, nr. 431) și apoi mare logofăt la 2 mai (*Ibidem*, p. 178, nr. 569) și 2 iunie, același an (*Ibidem*, p. 230, nr. 715).

La 10 ianuarie 1677, Radu apare prima dată, în documente, ca mare Ban (Al. Ștefulescu, *Tismana*, p. 369), rang în care-l aflăm și la: 12 ianuarie 1677 (Grecianu, *Genealogiile documentate*, I, 306), 17 mai 1679 (Filitti, *op. cit.*, p. 56, nr. 193; aci mai aflăm că e Udriște al II-lea logofăt, scriitorul, și nepotul Doamnei Elina Matei Basarab), 4 februarie (*Ibidem*, p. 230, nr. 716) și 8 mai 1681 (Al. Ștefulescu, *Tismana*, p. 374) și, în sfîrșit, la 14 octombrie 1683 (Grecianu, *Genealogiile documentate*, I, p. 115 și 231).

Prin acest timp deci a murit, și în rangul de mare Ban.

10. Apare mare postelnic de la anul 1695 pînă la 1703, mare sluger la 1713, mare clucer în 1717 și vel Ban la 1718 (Filitti, *op. cit.*, p. 117, 121, 123 și 173; Lecca, *op. cit.*, p. 356).

Intr-un document din 28 octombrie 1703 citim: Șerban Fierăscul sin Radului Banul Fierăscul“ (Grecianu, *Genealogiile documentate*;) I. 365).

11. Vezi amănunte în Gen. Năsturel, *Genealogia Năsturelilor*, „Revista pentru istorie, filologie și arheologie“, voi. XII (1911), partea I, p. 30—34.

OPERA LUI UDRIȘTE NĂSTUREL

1. *12 versuri slavonești* pe pagina a treia a *Pravilei* tradusă de Mihail Moxa și tipărită la Govora în 1640. Ele sînt închinete stemei țării și sînt iscălitte «Uriil Năsture(l) ot F.(ierești)». Iată-le în traducere românească :

«Fața aceasta drept stemă pasăre corb poartă.
Pe deasupra al căruia zbor, coroana acum atirună.
El arată pe al unei case prea luminate și prea veche.
Pe al casei neamului Basarab, prea viteazul
Bărbat cu sceptru, ce nu fără spor pe tron se vede.
Ale unei vitejii biruitoare, al multor auz minunează.
Deci tronul, înălțimea acestei case invederează.
Și sceptrup al lui vitejie curat înfățișează.
Sub dînsul oricărui pămîntean e pacinică viețuirea.
Nu lăsa să se risipească, Doamne, în perire
A lor coroană, ci ea să nu aibă curmare
Iar al corbului piept să fie pururea ferit»⁶².

2. *Două Precuvîntări slavonești* la *Antologhiul slavonesc*, tipărit la Cîmpulung, 1643⁶³.

În una din precuvîntări, scrisă pentru Melchisedec din Peloponez, egumenul Mînăstirii din Cîmpulung, Năsturel zice : «Această precuvîntare a fost întocmită și scrisă de mine». Aci, Năsturel dă informații prețioase despre existența unei tipografii la Mînăstirea din Cîmpulung, și despre o «moară făcătoare de hărtie». Această precuvîntare e iscălită astfel de Năsturel : «Această precuvîntare a fost întocmită și scrisă de mine»⁶⁴.

A doua precuvîntare, adresată cititorilor, tot în numele lui Melchisedec din Peloponez, e intitulată : «*Precuvîntare către cetitori, făcută de Orest Năsturel, al doilea logofăt*»⁶⁵.

3. *Precuvîntare la Ev(an)g(he)lie învățătoare, sau Cazanie*⁶⁶, Govora 1642.

62. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, t. I, p. 109. Versurile sînt citate și de Al. I. Iațimirski, *Slovenskie...*, p. 433—434.

63. *Antologhiul* citat și descris în I. P. Karataev, *Opisanie*, I, Petersburg, 1883 (în «Sbornicul secției pentru limba rusă și folklor» a Academiei Imperiale de Științe, t. XXXIV, nr. 2), p. 501—502, nr. 555 ; Stoian Novacovici, *Srpski štampari y rymyniui*, Belgrad 1898, p. 338.

64. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 129—132 ; Cf. V. A. Urechia, *Istoria Școalelor*, IV, p. 16—21 (Cf. *Ibidem*, cu titlul : «O scrisoare a lui Udriște Năsturel», în «Anuarul Facultății de Filozofie și Litere a Unversității din București pe 1897—98», București, 1899, p. 63—68).

65. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 133—135.

66. Urmează titlul : «preste duminecile anului și la praznice gpdsckii (= împărătești) și la alți sfinți mari. *Scoasă și primenită de pre limbă rusască pre limbă romă-*

Cazania cuprinde 600 p. + 4 foi la începutul volumului, nenumerotate (cele 600 p. au mici erori de paginație). Pe ultimele 3 foi nenumerotate se află o «Predoslovie cetitorului» și Tabla de materii ⁶⁷.

Din predoslovie cităm următorul pasaj : «Dereptu aciasta eu cu răvne pohtiiu pentru frații miei și *cugetai să scot* aciastă sfântă carte ce se chiamă Evanghelie învățătoare tâlcuită, să fie propoveadanie creștinătăției noastre, a sfintei biseareci apostolească a răsăritului, *de o am primenit de în limba ruscă pre limba românească. Si după aciasta cu porunca șă cu voia luminatului domnū M(ateiū) B(asarab) V(eovod)*, și cu blagoslovenia prea sfintitului mitropolit Kyr Theofilū împreună cu sfinții și iubitorii de Hs arhiepiscopū Kyr Ignatie Răvniceskii, Kyr Ștefan Buzevski, și cu sfatulū cinstiților boiari ai țării rumânești, dentru carii mai vartos purtătorii de grije,

Uriil Nasturel predoslov. Leatū 7147» ⁶⁸ (= 1639).

La sfârșitul tablei de materii se află nota : «După aceaia și eu Preda vtori cartū, mă *ustiniū* cât putui de mintea mia a ajunge ziua și noaptea de tipării aceaste svinte cărți» ⁶⁹.

Din titlul *Cazaniei* (vezi nota 66) și din Predoslovie, rezultă că această *Cazanie* a fost tradusă din rusește în românește de Silvestru ⁷⁰, din propria-i inițiativă («*cugetai să scot... și după aciasta*»), și că a fost tipărită de Preda, cu voia și cheltuiala lui Matei Basarab. Cartea a ieșit de sub tipar la 28 septembrie 1642. Iar Predosloviea către cetitori e scrisă la 1639 de Udriște Năsturel, care o scrie în numele traducătorului, numindu-se de altfel chiar «predoslov(nic)», adică făcător de prefețe (predoslovii). De altminteri, că Năsturel avea oarecum o ocupație constată de a scrie predoslovii, pentru alții, am dovedit-o și la *Antologhiul* din 1643. Prin urmare, rămâne stabilit — contrar aparențelor — că Năsturel a scris și de data aceasta numai Predosloviea.

Stil și imagini. — Predosloviea are o anexă, pe care, deși nu e iscălită, nu o putem considera decît tot a lui Năsturel. În această anexă întîlnim frumuseți de stil și imagini ca acestea :

«Pentru aciasta vâ rog cu deadinsu, priimiți aciastă floare prea înfrămșetată și dulce mirositoare adusă den raiul vederei ceriului cu multū

nească cu voca și cheltueala creștinului domnu Mateiū Basarab voevod, iară cu usteneala și izvodirea lui Silvestru er(omonahă. Tipărită întru dumnezeasca lavră govora carea iaste hramulu uspenie bte ot căzdania mira, 7151, ot vâplăstenia giia, 1642, Mșta *Septemvriū dni 28*» (cf. T. Cipariu, *Crestomație sau Analecte literare*, Blaj, 1858, p. 150—151; Cf. Cipariu, *Principia de limbă și scriptură*, Blaj, 1866, p. 109; Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 120, nr. 42; Cf. M. Gaster, *Crestomație românească*, I, Leipzig, București, 1891, p. 97).

Fragmente din *Cazanie* a dat Cipariu, *Crestomație*, p. 152—158.

67. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 120—123; Cf. Cipariu, *Crestomație*, p. 150.

68. *Ibidem*, p. 121—122; *Ibidem*, p. 151.

69. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 123.

70. «cu usteneala și izvodirea (= izvor, traducere) lui Silvestru er(omonahă», zice titlul.

păcătoasa mână mea grabnică împlătoare, și de tămpă și întunecată mintia și miroșiți întru ia mirezma ceriului, și cu aceea îndulciți sufletele voastre cu dulceață fără sațiu și cu vedearia frămseteii, veseliți ochii cei înțelegători, și cunoașteți rădăcina bunătății lui, că iaste multă roditoare de înțelegerea sufletească și plină de preamândriia cea minunată, și întru ea ascunsă vistieria a toate bunătățile»⁷¹.

4. *Imitația lui Hristos*⁷², mănăstirea Deal, terminată de tipărit la 15 aprilie 1647. Tradusă din latinește în slavonește. Cu o prefață a traducătorului, adică Udriște Năsturel, adresată lui Varlaam, mitropolitul Moldovei.

Cartea s-a pierdut și nu-i la Academia Română. Aflăm de existența ei, fiind semnalată prin bibliotecile din Rusia, de către cercetătorii ruși⁷³ și studiată de Buslaev⁷⁴, deși totuși, e foarte rară, observă V. S. Sopicov⁷⁵.

Înainte de războiul mondial, traducerea slavonească a lui Năsturel era semnalată în următoarele biblioteci din Rusia: 1. La Academia de științe din Petersburg⁷⁶; 2. În biblioteca negustorului A. I. Casterin din Petersburg⁷⁷; 3. La contele T. A. Tolstoi în Moscova⁷⁸; 4. La negustorul I. N. Țarschii, în Moscova⁷⁹; 5. În Colomna, în biblioteca negustorului

71. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 122.

72. Urmează titlul: «cu ajutorul lui Dumnezeu și cu porunca și cu toată cheltuiala prea luminată și drept-credincioase prințese Doamna Elena, stăpînă Ungro-Vlahiei transalpine, soția prea luminatului Domn și Voevod Io Matei Basarab, cu osteneala adevăratei sale rude Urest Năsturel, al doilea logofăt, tradusă acum din limba latină în limba slavonă; fu scoasă la lumină din tipografia lor domnească, care se află în mănăstirea Dealului, în anul de la zidirea lumii 7155, iar de la mântuirea lumii 1647, luna aprilie 15 zile, s-a sfîrșit» (Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 158, nr. 158; Cf. Gen. Năsturel, *Genealogia Năsturelilor*, vol. XI, 2, 1910, p. 317).

73. Ca: V. Undoliski, *O cerc slaviano-russcoi bibliografii (Descrierea bibliografiei slavono-ruse)*, Moscova, 1871, nr. 605; E. Sahanov, *Obozrenie slaviano-russcoi bibliografii (O privire asupra bibliografiei slavono-ruse)*, nr. 487; I. P. Karataev (vezi nota 80; Sopicov (vezi nota 75), Socolov (vezi nota 76), Stroev (vezi nota 78 și 79) și Arhimandritul Leonid (vezi nota 87).

74. În *Istoriceskaia*, col. 1097—1102. Buslaev reproduce prefața din *Imitatio* adresată lui Varlaam, și câteva citate din text.

75. În *Opit Rossiiskoi Bibliografii (Încercare de bibliografie rusească)*, S. Petersburg, 1813, partea I, nr. 790.

76. P. Socolov, *Catalog cnigam bogoslovskim v Akademii Nauk (Catalogul cărților teologice la Academia de Științe)*, S. Petersburg, 1832, nr. 455.

77. V. Undoliski, *Catalog slaviano-russkih cnig u Kasterina (Catalogul cărților slavono-ruse de la Kasterin)*, Moscova, 1848, nr. 304.

78. P. Stroev, *Opisanie staropeciatnih knig u grafa Tolstogo (Descrierea cărților vechi ale contelui Tolstoi)*, Moscova, 1829, nr. 107; vezi și nota 79.

79. P. Stroev, *Dopolnenie k opisaniiam bibliotek grafa Tolstogo i kupța Țarskago (Completarea descrierii bibliotecilor contelui Tolstoi și negustorului Țarscki)*, Moscova, 1841, nr. 71.

S. P. Karataev⁸⁰; 6. În Arhanghelsk, la seminarul teologic. Ultimul exemplar e complet și curat⁸¹.

Cît privește vreun exemplar la noi în țară, pe vremuri a existat unul, dar și acela a luat drumul Rusiei : «Știm — afirma Hașdeu pe timpuri — că în biblioteca fostului exarh al Valahiei, Moldovei și Basarabiei, Gavriil Bănulescu, Mitropolitul Chișinăului și Hotinului, se afla un exemplar pe care cu mîna lui era scris : «s-a luat din sfînta mănăstire Tismana în Gorj».

Exemplarul acesta a ajuns pe urmă în mîna protoiereului Petru Cunițchii în Odesa⁸².

Care-i cauza că ne-am oprit mai mult asupra răspîndirii cărții lui Năsturel în Rusia ? Răspunsul îl vom da cu cele scrise de Hașdeu, care se referă la aceeași întrebare. Iată-le : «Învățații ruși, pentru cari ea (*Imitația*, lui Năsturel) ar fi trebuit să aibă un interes deosebit, ca prima și cea mai veche traducere a operei lui Toma din Kempî în limba slavonă, nu i-au acordat atenția cuvenită. Ea merită, însă, atenția lor chiar numai prin faptul că această carte «*De imitatione Christi*» a fost tradusă pe urmă de opt ori în Rusia și traducerea lui Năsturel, român de origine, a precedat cu o sută șaptezeci și doi de ani traducerea făcută în anul 1819 de contele Al. Speranschi, faimosul autor al «codului de legi al imperiului rusesc». Însuși numărul traducerilor ne arată că această carte se prezenta în Rusia de pe vremuri ca lectura religioasă favorită, necesitate populară. Dar cine a prevăzut o astfel de cerință sufletească pentru literatura religioasă a poporului rus ? Și cine a făcut pentru prima dată cunoscut Rusiei o astfel de operă, care pe urmă a căpătat o importanță populară așa de mare, la care n-a ajuns nici o carte cu conținut religios ? O doamnă româncă și un boier român !»⁸³.

Descriem unul din cele două exemplare (cel mai în bună stare) de la Hilandar :

Imitația are formatul octav. 7 + 216 p. (Prefața + textul) și zece foi nenumeroțate.

Pe verso-ul copertei sînt 12 versuri slavonești⁸⁴ închinată doamnei Elina, sora lui Năsturel și soția lui Matei Basarab. Versurile sînt neiscălite, dar desigur că-s compuse de Năsturel : Iată-le :

«Atot bine cinstitoareii stăpînei noastre,
Făcătoareii de bine vădită în toate lăcașele ;

80. Karataev, în *Opisanie*, p. 529, nr. 633 și Karataev, *Hronologhiceskaia rospisi slavianskîh knig* (*Lista cronologică a cărților slave*), S. Petersburg, 1861, nr. 570.

81. B.P.H.(așdeu), *O indicație bibliografică*, publ. de Eufrosina Dovicenco, *Un studiu necunoscut al lui Hașdeu despre traducerea cărții «De imitatione Christi» în 1647*, în «*Revista istorică*», XVIII, 1932, nr. 10—12, p. 325. Cartea se mai afla în două exemplare la Mănăstirea Hilandar de la Muntele Atos și au fost descrise de Sava de la Hilandar, *Rucopisy a starostitsky Chilendarske* (*Manuscrite și cărți vechi la M-rea Hilandar*), Praga, 1896, p. 89.

82. *Ibidem*, p. 326.

83. *Ibidem*.

84. Cf. Bianu-Hodoș, *op. cit.*, p. 158—160.

Cu dumnezeiască inspirațiune, care asemenea
Cu har împărătesei aceleia cu același nume,

(Acelia) ce această cruce a aflat, acea răvnă pune
Prin purtarea de cruce, lumii propovăduind :

Viață celor întru Hristos la drept a imita
Și pe urmele acestuia neclintit a se ținea.

Primiind fructul fără de cruțare istovit
Imbrăcat în haina de podoabă a limbei slovenești,

Destoinici pentru aceia de bărbătească virtute
Cununi de mulțămire nu încetați a-i împleți»⁸⁵.

Imitația lui Năsturel a fost semnalată la noi prima dată de M. Gaster, care o găsește pomenită în studiul Arhimandritului Leonid⁸⁶. Din titlul *Imitației* (vezi nota 72), rezultă că ea a fost tradusă de Năsturel⁸⁷, cu porunca și cheltuiala Doamnei Elina.

În prefața adresată lui Varlaam, Năsturel arată cum a început, cu multă dragoste, de mic copil să învețe latinește⁸⁸ (căutînd astfel să-și asume paternitatea traducerii din latinește a *Imitației*). Tot în prefață, Năsturel mai afirmă că «limba latină e în mod evident originea acelei a noastre» (românească). «Această declarație — constată P .P. Panaitescu⁸⁹ — anterioară operelor marilor cronicari moldoveni influențați de umanismul polonez, e una din primele cari se fac asupra originii latine a limbei noastre».

Buslaev constată că limba slavonească a traducerii lui Năsturel e extrem de arhaizată, apropiindu-se prin ortografie și lexic de textele slave bisericești din secolul al XV-lea⁹⁰.

5. *Varlaam și Ioasaf*. — Se află numai în manuscris. E o traducere făcută de Udriște Năsturel din slavonește în românește la 1649⁹¹.

85. Gen. Năsturel, *Genealogia Năsturelilor*, p. 319.

86. În art. : *O carte românească în 1646*, în «Românul» din 6 noiembr. 1881 (Cf. *ibid.* în «Tipografia română», I, 15/27 noiemvr. 1886, nr. 10). Vezi nota 87.

87. Că e tradusă de Năsturel, dovedesc și Gaster, *O carte... și Arhimandritul Leonid, Slovenosrpsca Chüjñița na cv. Gori Atonskoy y monastir y Hilindari i sv. Pavly*, în «Glasnic srpskog ycnog dryštva», vol. 44, y Beogrady, 1877, p. 256 (nr. 23).

88. Vezi reproducerea textuală a Prefetei, mai sus, la textul corespunzător notei 7), la paragraful : *Viața lui Udriște Năsturel*.

89. În *L'influence...*, p. 46.

90. Arh. Leonid, *op. cit.*, citează *Imitația* ca apărută la Mănăstirea Dealu în 1634. Desigur, o confuzie. Vezi și Gaster, *O carte...*

91. Ediții ale romanului *Varlaam și Ioasaf* au dat : E. Gârleanu, București, 1874 (dar necompletă și neterminată, după o ed. manuscrisă din 1820) ; Al. Odobescu, în «Anal. Acad. Rom.», Sect. II, t. I, 1881, p. 5. (Numai începutul, publicarea fiind întreruptă în tipărirea ei ; astăzi cartea se află la Acad. R.P.R., cota : II, 108659) ; Gen. Năsturel, *op. cit.*, p. 1—297 (singura completă și bună, după copia lui Fota din 1674. combinată cu celelalte manuscrise ; vezi mai jos) ; o prelucrare a lui Ioan Mihălcescu, București, 1921, «Bibl. pentru popor», nr. 14 ; ed. Lucian Predescu, în *Din cronicarii români*, cit. (fragmentată).

Cuprinsul. E un roman în care se face apologia creștinismului. Creștinismul pătrunde din ce în ce mai mult în India, cu toate că era supus la prigoniri și pogromuri de către împăratul de acolo, Avenir.

Acest împărat era «mare în bogăție și în putere», ce «biruia pre cine sta împotriva lui, că era și viteaj la războaie și cu mărirea trupului și cu frumusețea obrazului, minunat era și cu toate lumeștile și de grab veștejitoarele vitejii se lăuda; iară cu sărăciia sufletului era cuprinsă până în săvrășit și cu multe răotâți era înneecat având legea cea păgânească și purtândă grijă foarte de înșelăciunea idolească».

Cu toate acestea Avenir era mihnit pentru că n-avea un copil. Într-o zi capătă un băiat, frumos, căruia împăratul îi pune numele de Ioasaf și, după cum era obiceiul, întreabă pe filozofii și cititorii în stele de la curtea sa despre viitorul noului născut. Un cititor în stele proorocește că Ioasaf se va lepăda de legea idolatrică a tatălui său și va îmbrățișa pe cea creștinească. Împăratul se mihnește și poruncește ca Ioasaf să fie crescut — pînă la «împlearea vrăstei cei dentăiu» — într-un castel, păzit de slugi, unde să nu vie în contact cu durerea (moartea, bătrînețea, boala), ci să cunoască numai bucuria și fericirea.

Dar Ioasaf, fără învoirea împăratului, tot iese în afară de porțile palatului și poate vedea și auzi dureri pricinuite de boli și bătrînețe, făcîndu-l să cugete asupra suferinței din lume.

În acest timp, un pustnic creștin, Varlaam, auzind de cazul lui Ioasaf, pornește spre India și sub haina unui negustor, izbutește să stea de vorbă cu prințul indian. Varlaam ceruse să fie primit, sub motiv că are o piatră de preț, unică, care «și celora ce sînt cu inimă oarbă le poate da lumina înțelepciunii, și deschide surzilor urechile și mușilor le dă a grăi și a înțelege și bolnavilor dăruiaște săn(ă)tate, pre nebuni înțelepțește, dracii goneaște și tot ce iaste bine și pohtit den dăstul dăruiaște cui o căștigă». Piatra scumpă era religia creștină. Varlaam îi explică lui Ioasaf despre religia creștină și deșertăciunea vieții lumești. După ce îl convinge pe Ioasaf, Varlaam pleacă în pustie. Auzind împăratul că fiul său fusese corupt, îl căută pe Varlaam, dar nu-l găsi. Atunci încercă cu vorba să-și întoarcă fiul de la noua religie, dar nu izbutește. Disperat, împăratul se sfătuiește cu un sftenic al său și hotărăsc să adune pe toți creștinii, care, puși în față cu filozofii săi, să discute religia creștină. Totodată însărcinează pe un vrăjitor, Nahor, să se deie drept Varlaam și să arate că învățăturile pe care le infiltrase în sufletul prințului, fuseseră minciuni. Cine va ieși victorios din această dispută, de partea religiei aceluia să treacă prințul. Dar Nahor face, spre surprinderea împăratului, apologia religiei creștine, și filozofii păgîni ai lui Avenir ies înfrinți. În urmă, Nahor pleacă în pustiu și se face ascet.

Avenir apelează atunci la vrăjitorul Teoda, care aduce în palatul lui Ioasaf femei frumoase ca să-l corupă. Dar tot în zadar, și Teoda trece la creștinism, făcîndu-se ascet. Înfrînt, Avenir n-are încotro și-și împarte împărăția în două cu Ioasaf, cu care ocazie, acesta convertește pe mulți

din împărăția sa la creștinism. În cele din urmă și Avenir se face creștin, distruge idolii din împărăția sa și, pocăit, moare după patru ani.

După patruzeci de zile de la moartea tatălui său, Ioasaf cedează împărăția sa și se duce în pustiu, căutînd pe Varlaam și hrănindu-se cu ierburi. În sfîrșit, după multe chinuri îndurate, îl găsește și trăiesc împreună pînă ce Varlaam moare. Ioasaf îl îngroapă și, după un timp, moare și el. Trupurile lor sînt aduse cu multă cinste de împăratul Indiei în țara sa și îngropate la un loc⁹².

Stilul romanului. Rare romane populare de cuprins religios, care au circulat prin vremuri și pe la multe popoare, au frumuseți de stil și gîndire ca *Varlaam și Ioasaf*.

Dacă ar fi să cităm toate figurile poetice și retorice, sau toate maximele romanului, ar însemna să umplem zeci de pagini. De aceea, înțelegerea frumosului și a spiritului de umanitate, voință, dreptate, etc. care se degajă din roman, nu poate fi gustată decît citindu-l, în întregime. Va fi o lectură tot atît de plăcută ca și multe din romanele «moderne» de astăzi.

Pentru acest considerent de spațiu, mă voi mărgini numai la cîteva citate, luate la întîmplare. Iară dar cugetări, figuri de stil, comparații :

«Toată viața omenească se sfîrșește într-aceastea : unii viind, alții ducându-se» (p. 127).

«Că binele și odihna aceștii vieți mai slabă iaste de cît umbra, și așa pîiare de grab, ca și urma corăbiei ce înnoată pre apă, și a pasării ce zboară pre văzduh» (p. 32).

«Si am început a-m(i) zidi casa sufletului cea căzută și stricată» (p. 129).

«Trimeaterea bogăției în locul de veac(i) se face cu mâinile săracilor» (p. 131).

«Cum trimeate soarele zările înaintea, când va să răsare, spre lumina tuturor, și poruncește să lumineze pre toți, iară deaca închid vre-unii ochii și nu vor să vadă strălucirea soarelui, soarele pentru ac(e)asta n-are nici uă vină... iar soarele luminează celor ce caută cu față descoperită lumina lui. Intr-același chip și lumina lui Hs. pre toți luminează ; însă, fiește care de cît îi iaste pohna și vrearea, atăta se face și părtaș» (p. 134).

«Aceastea grăind cătră dănsul, părea-se că seamănă pre apă, că în sufletul nebun nu va intra înțelepciune» (p. 171).

«Iară el, văzându-i, turbureala și valurile sufletului» (p. 178).

Originea romanului. Iată o problemă nedefinitiv soluționată nici astăzi. În genere, s-a ajuns la următoarele concluzii :

92. Rezumatul romanului și în : Gaston Paris, *Poèmes et légendes du moyen-âge*, Paris (1900), p. 182—185 ; N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*, I, București, 1929, p. 232—235 ; M. Gaster, *Literatura română populară*, București, 1883, p. 36—38. Citatele la facem numai după ediția Gen. Năsturel, singura completă și științifică.

Pînă nu de multă vreme, mulți învățați au crezut că autorul romanului ar fi Sfîntul Ioan Damaschin, din secolul al VIII-lea⁹³, care l-ar fi scris în limba siriacă, de unde apoi ar fi fost tradus în grecește⁹⁴. În urmă s-a dovedit că adevărul e cu totul altul⁹⁵.

Făcîndu-se comparații între roman și legenda lui Buddha (ce se află în cartea indiană *Lalitavistara* și a tatălui său Cuddhodana regele din Kapilavastu, s-a constatat o asemănare izbitoare⁹⁶. Iată rezumatul legendei lui Buddha : regele din Kāpilavastu, numit Cuddhodana, căpătînd un copil de o frumusețe puțin întilnită, proorocii indieni, brahmanii, chemați să-i prezică viitorul, văd în viitorul copilului o schimbare radicală de viață, spre spaima regelui Cuddhodana : anume că micul principe va renunța la tron și se va face ascet. Ca să evite acest lucru, regele ia măsuri în prealabil. El clădește trei palate : pentru primăvară, pentru vară și iarnă, în care prințul să locuiască ca și închis, păzit de 500 slugi, ca să nu pătrundă pînă la el nici o suferință dinafară.

Cu toată paza vigilentă, într-o zi, plimbîndu-se Sidhârta, tinărul prinț, prin grădina plăcerii, întilnește un om bolnav de friguri și persecutat de gîndul morții. Atunci află prințul pentru prima dată ce e boala, și, cuprins de gînduri, renunță să se mai adape din plăcerile pentru care venise în grădină și se întoarce în palat.

93. Despre viața și operele acestuia, vezi studiile : I. A. Fabricius, *Bibliotheca graeca*, t. IX, Hamburg, 1719, p. 722 (Cf. *Ibidem*, ed. Hamburg 1804, t. IX, p. 682 ș.u.) ; Dr. Karl Krumbacher, *Geschichte der bysantinischen Literatur*, München, 1891, p. 171—174 ; G. Dem. Teodorescu, *Istoria filosofiei antice*, București, 1893, p. 460—464. Toată opera Sfîntului Ioan Damaschin e reprodusă de P. Michalis Lesquien, în J. P. Migne, P. G. v. XCVI, Paris, 1891.

94. Gaster, *Lit. român. populară*, p. 33.

Insuși Udriște Năsturel crede că autorul romanului e Sfîntul Ioan Damaschin (vezi titlul, mai încolo, al romanului în manuscrisele românești).

95. Dr. Aizog, într-un studiu din *Patrologie* (a lui J. P. Migne trad. par l'abbé P. Belet, 1877, v. LXXXII, col. 625) spune : «Se atribuie încă (lui Damaschin), nu ne interesează pe ce motive, două opere hagiografice : *La vie de saint Barlaam et de Saint Josaphat et la Passion de saint Arthemius*».

96. Încă din secolul al XVI-lea, un istoric portughez Diogo do Couto a constatat asemănarea romanului cu legenda lui Buddha (Hermann Zotenberg, *Notice sur le livre de Barlaam et Joasaph*, Paris, 1886 (extrait des «Notices et Extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale», t. XXVIII, p. 63 ; vezi și G.(aston) P.(aris), recenzie despre opera lui Zotenberg, în «Revue critique d'histoire et de littérature» din 7 iunie 1886, nr. 23, p. 444—447). Chestiunea asemănării cu legenda lui Buddha fusese apoi părăsită pînă în secolul al XIX-lea, cînd apar studii numeroase comparative în această chestiune, ca : M. Laboulaye, în «Journal des débats» din 26 iulie 1850 ; M. Liebrecht, *Die Quellen des Barlaam und Josaphat*, în «Jahrbuch für romanische und englische Literatur», t. II, 1860, p. 314 ș. u. (Cf. în vol. : *Zur Volkskunde*, Heilbronn, 1879, p. 441) ; Max. Müller, *On the Migration of Fables*, în «Contemporary Review», pe iulie 1870. (Cf. în vol. *Chips from a German Workshop*, vol. IV, 1875) ; Stoiian Novacovici, *Varlaama i Joasafa*, în «Glasnic», vol. 50, Belgrad, 1881, p. 34—43 ; Anonim, *Alerius, Josaphat, Buddha*, în «Beilage zur Allgemeinen Zeitung», 1890, nr. 207 (28 iulie), 215 (5 aug.) și 213 (7 aug.) ; Dr. Karl Krumbacher, *op. cit.*, p. 466—467 ; M. Gaster, *Lit. rom. pop.*, p. 39 ; Emmanuel Cosquin, *Contes populaires de Lorraine*, I, Paris, 1922, p. XLIX—LIII (Cf. *Ibidem* în «Études folkloriques», Paris, 1922, p. 38—42.

Într-altă zi, ieșit pe poarta dinspre răsărit ca să se ducă în grădina Lumbinî, întilnește un moșneag încovoiat de bătrînețe și suferințe și înțelege atunci tînărul prinț ce-i bătrînețea. Ca și prima dată, renunță la plăceri, și se întoarce și mai întristat în palat.

În sfîrșit, într-altă zi, ieșind pe poarta dinspre apus spre grădina desfătărilor, îi iese în cale un mort, pricepe atunci nimicnicia vieții și cugetă astfel : «Nenorocită sănătatea pe care boalele o distrug, nenorocită tinerețea pe care bătrînețea o nimicește, nenorocită viața în care omul rămîne așa de puțin».

În prada acestor gînduri triste, Siddhârta se întoarce spre palat. În drum dă peste un tînăr care citea *Vedele*, ca să se facă brahman. Atitudinea demnă a acestuia, în haina-i de călugăr, cu ochii în pămînt iar îl impresionează profund. Aflînd apoi că tînărul viitor brahman întilnit în cale renunțase la toate plăcerile lumești, Siddhârta înțelege că acel ascet e cu adevărat liniștit, că numai el dintre ceilalți oameni, pătrunsese cu adevărat sensul vieții și că numai în religie se află balsam pentru suferința omenească. Întors în castel, prințul cere cu insistență tatălui său să-l lase să se facă ascet. Regele se opune, cere sfatul tribului și se hotărăște ca prințul să fie împiedicat cu forța din calea noilor sale gînduri. Dar Siddhârta, într-o noapte, profitînd de o mai slabă veghe a servitorilor, iese din palat în ascuns, se duce la grajd și, neținînd seamă de rugămintele vizitiului, încalcă pe cal și se face nevăzut.

Ca și Ioasaf, povestea budistă supune pe prințul indian, în prealabil, unui examen de conștiință și de voință, înainte de a ajunge la cunoașterea supremă a noii religii. Anume, într-o pădure în care se refugiase, după fuga de la palat, tînărul prinț este ispitit de Mara, zeul iubirii, al păcatului și al morții, care încearcă să-l corupă cu ajutorul fiicelor sale. Dar Siddhârta rezistă.

Prin urmare, *Varlaam și Ioasaf* a fost creat prima dată în India și nu de Sfîntul Ioan Damaschin, al cărui nume vom vedea prin ce împrejurări a fost amestecat în paternitatea romanului.

Cosquin, într-o admirabilă sinteză a întregii probleme a originii romanului, conchide : «E inutil de a insista asupra asemănării acestor două reproduceri Varlaam și Ioasaf în paralelă cu Buddha», sau mai mult asupra identității pe care o prezintă în privința fondului. Singurele modificări sînt acelea pe care le-a prilejuit transformarea legendei budiste în una creștină. Astfel personajul Varlaam a luat dezvoltare considerabilă ; acest lucru e natural. Buddha ar fi putut să ajungă, prin propriile sale reflecții, să cunoască nimicnicia «religiei în care era născut și necesitatea de a fonda o alta ; însă, dacă Ioasaf putea să-l imite în prima parte, cu totul *negativ*, a formării sale religioase, îi trebuia în schimb, pentru a deveni creștin, o cultură exterioară. De acolo, rolul important al lui Varlaam. Însă mai e ceva : însuși numele eroului legendei ce o studiem, arată originea budistă a acestei legende. Numele de *Ioasaf* e identic cu acela de *Yûasaf*, care, la arabi, înseamnă fondatorul budismului, Buddha.

În sfârșit, putem să remarcăm că multe din cuvintele puse în gura personajelor legendei creștine poartă numele unei origine budiste⁹⁷. Însă originalul legendei lui *Varlaam și Ioasaf*, în prima versiune creștină, e redactat în limba greacă. Cu alte cuvinte, survine întrebarea : pe ce căi și prin intermediul căror limbi, legenda lui Buddha, în forma ei păgînă, a ajuns în mîna unui grec, care, impresionat de frumusețea fondului ei, a tradus-o în grecește, modificînd-o după preceptele creștinismului ?

Aci, problema e neclară. Întîi să arătăm cînd și unde a fost tradusă legenda în grecește. Zotenberg⁹⁸ arată că traducerea grecească s-a făcut de un călugăr grec, Ioan, de la Schitul Sfintul Sava, lângă Ierusalim și că s-a făcut înainte de anul 634, deci înainte de apariția arabilor în acele locuri. Cum a ajuns, așadar, legenda din India în Ierusalim? Ea a urmat aceeași cale de răspîndire ca și *Panciatantra*, căci se identifica cu aceasta din urmă. Ernest Kuhn⁹⁹ indică următorul itinerar: întîi, din India, legenda (recte : *Panciatantra*) a venit în imperiul sasanid (vecin cu India), unde a fost tradusă în limba pehlevi și de aci în limba arabă sau siriacă. Din una, apoi, din aceste ultime limbi, s-a tradus în limba grecească de acel călugăr de la Schitul Sfintul Sava. Dar Kuhn nu arată din care limbă arabă sau siriacă, a fost tradusă în grecește. Cosquin¹⁰⁰, ajungînd la aceeași concluzie, se întreabă nedumerit: din limba arabă e greu de admis că s-a tradus în grecește, deoarece arabii nu ajunseseră la anul 634, — cînd s-a făcut traducerea în Ierusalim. Rămîne, concludde Cosquin, mai probabilă versiunea siriacă. Totuși și aci, observă Cosquin, ne lovim de constatarea că romanul *Varlaam și Ioasaf* a păstrat pronunția arabă a numelor personajelor. Și Cosquin lasă soluționarea pe seama specialiștilor¹⁰¹.

Eu aș vedea posibilitatea traducerii în grecește din limba siriacă, pentru că în limba siriacă, întocmai ca și-n cea grecească, s-ar fi putut păstra pronunția arabă a numelor personajelor.

*

O dată cu pătrunderea legendei lui Buddha în limba și-n versificarea grecească a călugărului Ioan de la Schitul Sfintul Sava, romanului creștin nou-născut, *Varlaam și Ioasaf*, i s-au deschis porțile altor traduceri din toate părțile Europei, în ale numeroaselor ei limbi, căpătînd astfel o dezvoltare considerabilă, cum n-a mai avut nici o legendă sau alt motiv popular sau religios.

97. Cosquin, *Contes...*, p. LIII—LIV (Cf. *Ibidem*, în «Études», p. 42—44). Asupra originii romanului au mai scris: J. Rendel Harris, *The Sources of Barlaam and Joasaph*, în «Bulletin of the John Rylands Library Manchester», IX, 1925, p. 119—120; H. Günther, *Buddha in der abendländischen Legende*, Leipzig, 1922; Adhémar d'Alès, *L'apologie d'Aristide et le roman de Barlaam et Joasaph*, în «Revue des questions historiques», an. 52 (1924), p. 354—359.

98. În *Notte*, cit.; vezi și Krumbacher, *op. cit.*, p. 467.

99. În *op.*: *Barlaam und Joasaph*. Eine Bibliographisch-literargeschichtliche Studie, München, 1893.

100. În *Contes...*, p. LIV.

101. *Ibidem*, p. LV.

Versiunile grecești. Am văzut mai sus că prima redactare creștină a legendei lui Buddha s-a făcut pe la 634, în limbile grecească, de călugărul Ioan de la Schitul Sfântul Sava de lângă Ierusalim. Apariția acestui nume a dat naștere credinței generale că același Ioan ar fi chiar creatorul romanului *Varlaam și Ioasaf* și că el ar fi aceeași persoană cu Sfântul Ioan Damaschin din secolul al VIII-lea.

Intr-adevăr aproape toate redacțiile grecești ale romanului pomenesc de acest Ioan. *Redacții manuscrise* s-au găsit numeroase la Muntele Atos. Să le enumerăm: 1) copie după manuscrisul lui «Ioan Monahul» de la Sfântul Sava¹⁰²; 2) copie din 1263 după «Ioan Monahul» de la Schitul Sfântul Sava¹⁰³; 3) copie după «Ioan Monahul» de la Sfântul Sava¹⁰⁴; 4) copie după «Ioan Monahul» de la Sfântul Sava, din 1565¹⁰⁵; 5) copie după «Ioan Damaschin»¹⁰⁶; 6) altă copie, fără nici o menționare¹⁰⁷; 7) copie după «Ioan Damaschin»¹⁰⁸; 8) copie din 1702 după «Ioan Damaschin» de la Sfântul Sava¹⁰⁹; 9) copie după «Ioan Damaschin»¹¹⁰; 10) idem¹¹¹; 11) copie după «Ioan Monahul» de la Sfântul Sava¹¹², de la începutul secolului al XIII-lea¹¹³; 12) copie din 1617, după «Ioan Damaschin» de la Sfântul Sava¹¹⁴; 13) copie din 1748 după «Ioan Monahul», Sfântul Sava¹¹⁵; 14) copie din 1585 după «Ioan Monahul»¹¹⁶; 15) copie din secolul al XIX-lea după «Ioan Damaschin», Sfântul Sava¹¹⁷; 16) copie din secolul al XVI-lea, după «Ioan Monahul»¹¹⁸; 17) copie din secolul al XVI-lea după «Ioan Damaschin»¹¹⁹; 18) copie din secolul al XIV-lea, după «Ioan Damaschin», Sfântul Sava¹²⁰;

102. Spyr P. Lambros, *Catalogue of the greek manuscripts on Mount Athos*, vol. I, Cambridge, 1895, p. 96, nr. 1072.

103. *Ibidem*, p. 264, nr. 2949.

104. *Ibidem*, p. 271, nr. 3074 (3).

105. *Ibidem*, p. 297, nr. 3282.

106. *Ibidem*, p. 327, nr. 3613.

107. *Ibidem*, p. 385, nr. 3790 (4).

108. *Ibidem*, p. 419, nr. 3897 (8).

109. *Ibidem*, vol. II, Cambridge, 1900, p. 144, nr. 4531 (3).

110. *Ibidem*, p. 149, nr. 4581.

111. *Ibidem*, p. 149, nr. 4582.

112. *Ibidem*, p. 149, nr. 4583.

113. Acest text, găsit numai într-un fragment, are pe marginile lui adnotări franțuzești (făcute mult mai târziu), care vor să traducă textul grecesc. A fost publicat în întregime de Paul Meyer, *Fragments d'une traduction française de Barlaam et Ioasaph*, Paris, 1866.

114. Lambros, *op. cit.*, II, p. 149, nr. 4584.

115. *Ibidem*, p. 149, nr. 4585.

116. *Ibidem*, p. 230, nr. 4965 (1).

117. *Ibidem*, p. 308, nr. 5670.

118. *Ibidem*, p. 391, nr. 6045 (2).

119. *Ibidem*, p. 399, nr. 6078 (1).

120. *Ibidem*, p. 463, nr. 6543. Manuscrise grecești ale romanului vezi și în Sofronios Kehaioglu, *Istoria*, Atena, 1884.

Redacții tipărite : 1) ediție grecească și latinească a scos la 1594, J. Chambery ¹²¹ ; 2) o altă ediție grecească și latinească a ieșit la 1645 ¹²² ; 3) Fr. Boissonade dă o ediție grecească în 1832, după două manuscrise aflate la Paris ¹²³ ; 4) o ediție grecească în paralelă cu traducerea latinească dă, la 1891, P. M. Lesquien ¹²⁴.

Dintr-o analiză a diferitelor versiuni grecești manuscrise, înșirate mai sus, se poate constata că cele mai vechi versiuni nu vorbesc decît de un «Ioan Monahul» (și chiar unele versiuni mai noi) și nu de un «Ioan Damaschin» (pe care-l pomenesc versiunile noi). Apoi, toate versiunile, fie vechi, fie mai noi, localizează pe redactorul *originalului* grecesc la Schitul Sfîntul Sava de lîngă Ierusalim. Așa că, pe drept cuvînt, observă St. Novakovič ¹²⁵ : «Textul grecesc și cel slavonesc, făcut imediat după cel grecesc, vorbesc numai de «Ioan Monahul».

Prin urmare, la început era vorba de un Ioan Monahul, de la Schitul Sfîntul Sava de lîngă Ierusalim. După secolul al VIII-lea, cînd apăruse Sfîntul Ioan Damaschin, copiii i-au atribuit acestuia paternitatea creării romanului, fiind induși în eroare de asemănarea de nume.

Această greșeală s-a perpetuat pînă aproape de zilele noastre.

Traduceri arabe, copte și armenesti. Versiunea grecească a lui Ioan Monahul a fost tradusă iar în limba arabă «pentru uzul creștinilor vorbind această limbă, și există un manuscris, datînd din secolul al XI-lea, al acestei traduceri (arabe) făcute probabil pe o versiune siriacă, astăzi dispărută. Traducerea arabă, la rîndul ei, dădu naștere unei traduceri copte și unei traduceri armenesti» ¹²⁶.

Traduceri latinești. În secolul al XII-lea, *Viața lui Varlaam și Ioasaf* pătrunsesse deja în Europa occidentală, prin intermediul unei traduceri latine ¹²⁷. Prima traducere latină cunoscută a fost făcută de Iacobus a Voragine, arhiepiscop al Genevei (mort în 1298), în a sa *Legenda aurea*, care a fost populară mult timp ¹²⁸. Pe urmă, abatele Guido face o traducere latină, care e înserată de Vincentius din Beauvais (mort către 1624) în al său *Spectulum historiale* ¹²⁹. Au mai apărut ediții tipărite latinești la: 1476 ¹³⁰, 1556 (la Roma, în cartea *Viețile sfinților*) ¹³¹, 1593 (la Cologne,

121. Fr. Adolf Ebert, «Allgemeines Bibliographisches Lexicon», I Band, Leipzig, 1821, col. 138, nr. 1655.

122. *Ibidem*, nr. 1655.

123. În *Anecdota graeca*, vol. IV, Paris, 1832.

124. În P. G. vol. XCVI, col. 859—1250, cu o prefață de Lesquien, col. 857—860.

125. În *Varlaam și Ioasafa*, în «Glasnic», vol. 50, Belgrad, 1881, p. 4 ; vezi și Gaster, *Lit. rom. pop.*, p. 33.

126. Cosquin, *Contes...*, p. XLVII.

127. *Ibidem*.

128. *Ibidem*; Gaster, *Lit. rom. pop.*, p. 33.

129. *Ibidem*.

130. Fr. Adolf Ebert, *op. cit.*, col. 138, nr. 1656.

131. Gaster, *Lit. rom. pop.*, p. 33—34.

1593, după versiunea rusă a lui Voragine)¹³², 1692 (La Anvers a lui Billio), 1643 (la Cologne, a lui Brunaeo), 1628 (a lui Rosweydius)¹³³, și edițiile grecești și latinești de la 1594 și 1645 (vezi la versiunile grecești).

Traduceri franceze. În secolul al XIII-lea, francezul Gui de Cambrai scoase din traducerea latină a lui Voragine (adică *Legenda aurea*), material pentru o poemă franțuzească, și tot acesta compuse, în același secol, alte două poeme franțuzești după *Varlaam și Ioasaf*, precum și o traducere în proză¹³⁴. O altă ediție tipărită, a lui Prevosteau, a apărut la 1599¹³⁵, și una din 1600, a lui Auvray¹³⁶.

Traduceri germane. În același timp cu Cambrai, un poet german, Rudolph Ems, traduce în nemțește, romanul, după o traducere latină¹³⁷. Pe urmă, alți doi germani versificară traducerea lui Ems¹³⁸.

De asemenea s-a aflat un manuscris nemțesc din 1475 al traducerii romanului¹³⁹ și o traducere tipărită la 1843¹⁴⁰.

Traduceri provenșale. «Bibliografia, zice Cosquin¹⁴¹, mai menționează o traducere provenșală, probabil din secolul al XIV-lea».

Traduceri italiene. Cea mai veche traducere italiană s-a aflat într-un manuscris din 1323¹⁴². O ediție a dat Giovanni Maria Salvioni, tipărită la Roma în 1734¹⁴³.

Traduceri spaniole. Ele s-au făcut după cele latinești¹⁴⁴. O traducere, tipărită la Madrid, în 1608, a dat Joan de Arze Solorzano¹⁴⁵.

Traduceri suedeze și daneze. Prin intermediul unei traduceri germane în proză, romanul a pătruns în Suedia și Islanda¹⁴⁶.

132. Vezi toate aceste ediții în: *S. Ioannis Damasceni, Historia de vitis et rebus gestis S. S. Barlaam eremitaie et Joasaphat Indiae regis, Jacobo, Billio, Brunaeo...*, interprete, Cologne, 1593.

133. Gaster, *Lit. rom. pop.*, p. 33—34.

134. Cosquin, *Contes...*, p. XLVIII; Cf. Cosquin, *Études*, p. 27. Versiunile lui Cambrai vezi-le-n op.: *Barlaam und Josaphat. Franzoesisches Gedicht des dreizehnten Jahrhunderts von Gui de Cambrai, herausgegeben von H. Zotenberg und P. Meyer*, Stuttgart, 1864, p. 310 ș. u.

135. Fr. Adolf Ebert, *op. cit.*, col. 138, nr. 1655.

136. *Ibidem*.

137. Traducerea lui Ems a apărut, în urmă, tipărită la Königsberg în 1818.

138. Cosquin, *Contes...*, p. XLVIII; Cf. Cosquin, *Études*, p. 27—28.

139. Vezi ed. românească a romanului, tipărită de Al. Odobescu, dar numai în exemplarul de la Academia Română, cota II, 108659.

140. Ediția aceasta e scoasă la Leipzig în 1843 și tradusă de Franz Pfeiffer.

141. În *Contes...*, p. XLVIII și *Études*, p. 27—28.

142. *Ibidem*.

143. Titlul ed.: *Storia de'ss Barlaam e Giosaffatte*, Roma, 1734, 1 vol. p. 127 (citată și de Fr. Adolf Ebert, *op. cit.*, col. 138, nr. 1655). Această traducere a ieșit și în ediția a doua, Roma, 1816, p. XXII + 146.

144. Cosquin, *Contes...*, p. XLVIII și *Études*, p. 28.

145. Fr. Adolf Ebert, *op. cit.*, col. 138.

146. Cosquin, *Contes...*, p. XLVIII și *Études*, p. 28. Edițiile engleze vezi-le

Traduceri ebraice. Ediția tipărită la 1642¹⁴⁷ și alta la 1477 a lui Gtl. Zeiner¹⁴⁸. Aci, desigur că concepția creștină a fost înlocuită prin cea mozaică.

Traducere etiopică. D'Abbadie posedă un manuscris din 1690, scris în această limbă¹⁴⁹.

Traduceri în limbile slave. În toate limbile slave moderne, precum și în slavona veche, este foarte răspândit romanul lui Varlaam și Ioasaf¹⁵⁰.

Cel mai vechi manuscris — copie — în slavonește datează din 1518 și se află la Mănăstirea Sfântul Nicolae Gregoriat de la Muntele Atos. El e scris în ortografie sud-slavă¹⁵¹. De asemenea, mănăstirile noastre au fost pline de manuscrise slave ale romanului. Astfel: la Mănăstirea Agapia erau două manuscrise fără dată¹⁵²; la Mănăstirea Neamț un manuscris sud-slav din a doua jumătate a secolului al XIV-lea¹⁵³ și un fragment cu ortografie sîrbească de la finele secolului al XIV-lea¹⁵⁴; la Mănăstirea Agapia se mai afla un fragment din secolul al XVI-lea, cu ortografie rusească¹⁵⁵.

În sfîrșit, o traducere rusească s-a tipărit la 22 iulie 1637 la Mănăstirea Kutneinski (Ucraina) cu spesele familiei Moghilă și cu o dedicație a lui Iosif Polovko către Petru Movilă. Textul acestei traduceri e în ortografie slavo-rusă. El e tradus din grecește¹⁵⁶.

Traducerea românească. Vom vedea mai jos că manuscrisul traducerei lui Udriște Năsturel se află într-o copie făcută la 1671. Această copie are textul pe două coloane: slavonește și românește. Iațimirskii, care — după cum vom arăta — studiază această copie, constată că textul ei slavonesc e de ortografie *slavo-rusă*.

De aci, concluzia istoricilor noștri literari: originalul slavon, după care a făcut traducerea Udriște Năsturel, trebuie să fie de ortografie slavo-rusă. Astfel:

*N. Iorga*¹⁵⁷ crede că Năsturel a făcut traducerea după manuscrisul din 1637 de la Mănăstirea Kutneinski.

în cartea: *Joseph Jacobs, Barlaam and Josaphat, English Leves of Buddha edited and induced*, London, 1896.

147. Ebert, op. cit., col. 796, nr. 9856.

148. *Ibidem*, col. 138, nr. 1657.

149. Gaster, *Lit. pop. rom.*, p. 34.

150. O ediție rusească s-a publicat în cartea: *Jitie Varlaam i Ioasafa*, St. Petersburg, 1887, în publicația «Pametniki drevnei pisimennosti i iskycctva», nr. LXXXVIII (Cf. Cartoian, op. cit., p. 248).

151. Descriș pe larg de Stoian Novakovici, *Varlaama i Ioasafa*, în «Glasnic», vol. 50, Belgrad, 1881, p. 1—121.

152. A. I. Iațimirski, *Slovenskie*, p. 69 (l. 197 și 112).

153. *Ibidem*, p. 691—695. 154. *Ibidem*, p. 781—783. 155. *Ibidem*, v. 66—67.

156. Ed. 1637 e descrișă de: E. Buslaev, op. cit., col. 1077 ș. u.; Arhim. Ghenadie Enăceanu, *Petru Movilă*, în «Biserica Ortodoxă Română», an. VIII (1884), nr. 2, p. 103; E. Picot, *Pierre Mogila*, în E. Legrand, «Bibliographie Hellénique», IV, Paris, 1896, p. 133—134 și Karataev, *Opisanie*, p. 455—456, nr. 450.

157. În: *Istoria literaturii religioase*, I, București, 1904, p. 166.

P. P. Panătescu¹⁵⁸ presupune că originalul lui Năsturel, «putea să fie textul în limba sud-slavă (adică a manuscrisului din 1518 de la Muntele Atos) care circula în manuscrisul sau textul slavo-rus imprimat în Minăstirea Kutneinski în 1637». Ilie Bărbulescu¹⁵⁹ crede, de asemenea, că traducerea lui Năsturel s-a făcut după un «original ruso-slav cu amestecuri bulgărești».

Așadar, Năsturel, care avea legături cu învățații din Kiev și cu Petru Moghilă, va fi putut obține textul ruso-slav tipărit la Minăstirea Kutneinski în 1637.

Vom încerca să dovedim că Udriște Năsturel n-a copiat nici după manuscrisul din 1518 de la Atos, nici după cel din 1637 de la Minăstirea Kutneinski, nici după vreuna din copiile slavonești pe care le-am semnalat că au existat cindva împrăștiate în Moldova.

Ce-i drept, căutînd să facem comparație de texte, ne vom lovi de inexistența lor actuală (fie că s-au pierdut, fie că nu ni le putem procura) și de slabele indicii ale istoricilor care ni le-au semnalat. De pildă: pe cele două manuscrise slave, fără dată de la Minăstirea Agapia și fragmentul tot de la Minăstirea Agapia, din secolul al XVI-lea, nu le putem compara cu textul slav din copia din 1671 (care se află la Academia R.P.R. și e făcut — pare-se — după originalul lui Năsturel), din cauză că acel ce le semnaleză — Iațimirski — nu reproduce nici un rînd din ele.

Așa că nu ne rămîn decît patru manuscrise slave, care sînt descrise mai pe larg de istoriografi: unul de la Atos (1518), două de la Minăstirea Neamț și cel din 1637 (Kutneinski). Cu toate acestea, și comparațiile de mai jos păcătuiesc uneori de o insuficientă documentare, provenită însă tot din cauza sîrćeniei istoriografilor. Pentru că atenția istoricilor români s-a oprit, în privința originii probabile a traducerii lui Năsturel, la manuscrisele din 1518 și 1637, vom compara întîi cîte un fragment din acestea, anume *titlurile* cu titlul slav corespunzător din copia din 1671.

*Titlul manuscrisului slav
din 1518.*

La Novacovici, p. 59.

*Titlul manuscrisului slav
din 1637.*

*La Picot, p. 133 și
Novacovici, p. 51.*

*Titlul manuscrisului rom.-slav
din 1671.*

f. 1.

Житіє и жизнь прѣ-
подовнаго оца нашего
Івѣнтоніа Барлаамаго...

Гисторіѣ алько прав-
дивое выписаніе ст: Ива-
нна Дамаскина, в Жи-
тін стѣх прѣд: вѣцз Бар-
лаама і Івсафа и в на-
верненю індѣанз...

Житіє и жизнь прѣ-
пдвнх вт наших Барла-
ама и Івсафа.
схписано вт прѣдвнаго
вѣцза нашего Івѣнна
Дамаскина. Дшевнѣа
радн ползы...

158. În *L'Influcne...*, p. 43—44.

159. În *Curentele literare la Români*, București, 1928, p. 251.

Așadar, titlurile sînt deosebite unele de altele. La fel și textul manuscriselor (nu mai e nevoie de alte comparații de texte). Rămîne stabilit că Năsturel n-a tradus după manuscrisele din 1518 sau 1637 (E exclus ca Năsturel (sau copistul lui) să fi redat, *modificat*, originalul slav ; cazul ar fi fără precedent).

Comparînd acum copia din 1671 cu celelalte două manuscrise slave, constatăm și de data aceasta că Năsturel n-a putut avea drept original nici cele două manuscrise slave din secolul al XIV-lea de la Mînăstirea Agapia. Textele prea diferă. În concluzie, putem afirma că — pînă acum — originalul lui Năsturel n-a fost încă descoperit, ipotezele lui N. Iorga și P. P. Panaitescu rămînînd ca atare.

*

Dar se ridică o întrebare, care n-a dat de gîndit nici unui istoric literar. Anume : textul slav (în paralelă cu cel românesc) din copia din 1671 a existat într-adevăr și-n originalul lui Năsturel din 1649 ? Cu alte cuvinte : n-a adăugat ulterior, copistul din 1671, cu de la sine putere, un text slav la traducerea românească a lui Năsturel ?

Răspunsul nostru este : originalul din 1649 al lui Năsturel a avut — în paralelă — și textul slav ! Motivele acestei afirmații sînt de ordin logic. Anume : 1) copia (sau poate originalul !) cu Nr. 588 (fost la Academia Română), adică cea mai apropiată de originalul lui Năsturel, are textul tot pe două coloane, slavonește și românește ; 2) copia din 1674 — deși n-are textul slavonec — are totuși o notă după *Cîntecul pustiei*, care sună : «ac(i)astă rugăciune la Sloveani nu se află, ce numai la latini». Această notă arată tocmai că originalul copiei din 1674 (care original, vom dovedi, e chiar traducerea lui Năsturel) a avut textul și în slavonește. Altminteri acea urmă de justificare uitată din nebăgare de seamă de copistul din 1674 — n-ar fi avut nici un rost să existe ; 3) copistul Fota, în nota sa de pe manuscrisul din 1674. spune că Năsturel a tradus romanul Varlaam și Ioasaf «după elineaste, sloveneaste și rum(â)neaste». Cu alte cuvinte Năsturel ar fi tradus din grecește în slavonește și românește. Așadar, Fota autentifică existența în două limbi (slavonește și românește) a traducerii lui Năsturel ; 4) în sfîrșit, e greu de admis ca acel copist din 1671 să fi găsit originalul slav (sau o copie a acestuia) care servise traducerii lui Năsturel și pe care să-l fi adăugat ulterior cînd a făcut copia. Că ar fi tradus, poate, acel copist, iar în slavonește originalul românesc al lui Năsturel, anexînd noua traducere la copia sa din 1671, e și mai greu de admis, deoarece limba textului slav din copia din 1671 e de nuanță slavo-rusă, cu amestecuri bulgărești, ceea ce n-ar putea fi limba unui slavist din Țara Românească.

MANUSCRISELE ROMĂNEȘTI. Academia Republicii Populare Romîne, secția manuscrise, e bogată în copii de pe romanul lui Năsturel. Dar ele nu au copiat pe acesta, ci pe copistii acestuia, doi anonimi și Fota, singurii prin care ni s-a păstrat opera lui Năsturel, originalul fiind pierdut.

Copiile după originalul lui Năsturel se află în trei exemplare : unul din 1671, unul din 1674 și altul din același secol. Să le cercetăm.

Manuscrisul 2470, din 1671. În 8°, foi 443 pe două coloane : în stînga text slavonesc, în dreapta text românesc, în traducere. Se află la Academia R.P.R.¹⁶⁰.

Iată titlul textului românesc :

«Traiul și viața a preacuvioșilor părinților noștri a lui Varlaam și a lui Ioasaf, scrisă de preacuviosul părintele nostru Ioan Damaschin, pentru folosul sufletesc, iară acum den limbă slovenească, întoarsă fu pre rumânească, de mult păcătosul robul lu Hs. Udriște Năsturel de Fierești, al doilea logofătū. Văleato biitia mira 7157» (= 1649)¹⁶¹.

Pe fila 443 are nota : «S-a scris această carte în zilele lui Io Antonie Voievod, fiind cursul anilor 7179 (= 1671), cu cheltuiala lui Petroniu Arhimandrit Tismănean».

Pe f. 441 v. — 442 se află «Cântecul lui s(făn)tu Ioasafū cândū aū intratū în pustie»¹⁶², în proză. Iată-l : «Priimeaste pustio ca maica pre fiiul său, întru linul și tăcătoriuul sǎnulu tău, pre mine carele am fugit de-n reaca curvǎ lumea aceasta. O prea frumoasǎ pustio cǎ te iubiu mai vrǎtos de cǎt cǎmǎrile împǎrǎtești și de cǎt poleitele palate. Nu opri cu înfricoșerile tale verzile ramuri ce se clătescū de suflarea a mici vânturi. Și mă voiū duce în codru prin frumoasa viaa ta și voi fi ca o fiiarǎ sǎlbatecǎ singurǎ rǎtǎcind și fugīnduū de oameni și de această viaa cu multe valuri, șezānd, plāngānd și jǎlcuindu-mǎ întru adāncul și sǎlbateculū sǎnulu tău».

Pe f. 442 v., col. II, găsim o notă slavonească, care tradusă, sună astfel : «Facerea lui Ioan Damaschin. Mǎrire lui Dumnezeu a totputerniculu celui slǎvit în troiūǎ, care mi-a ajutat de am început și am sfǎrșit».

Pe f. 441 se află o notă care dovedește cǎ romanul e terminat : «Cǎ aici iaste sfǎrșitul aceștii povești, carea (iaste) scrisǎ voaǎ împotriva puterii, cum (am) auzitū den cinstiți și nemincinoși bǎrbați carii o au dat mie (ce sē zice) au spus mie rǎ (?) voi carii cetiți și auziți».

E de reținut cǎ această notă e anterioarǎ foii pe care se află inserat «Cântecul pustiei» (vezi mai jos). A doua constatare e următoarea :

160. Cartoian, *op. cit.*, p. 248, afirmă eronat cǎ, actualmente, manuscrisul acesta se află la Moscova, trimis cu ocazia războiului. Adoptīnd informația lui Cartoian, Emil Turdeanu, *Varlaam și Ioasaf. Istoritul și filiațiunea redacțiilor românești*, în «Cercetări literare», I, București, 1934, p. 3 ș. u. (Cf. extras, București, 1934), nu controlează la Secția manuscrise a Academiei R.P.R., ci afirmă, de asemenea, cǎ manuscrisul nr. 2470 se află la Moscova. De aci, toate erorile studiului lui Turdeanu pe care le vom semnala, în parte, la locul cuvenit. Ba, mai mult, în altǎ lucrare intitulatǎ : *Varlaam și Ioasaf*, București, 1934, (extras din «Biserica Ortodoxǎ Romānǎ», an. LII (1934), nr. 7—8), p. 7, Turdeanu afirmă : manuscrisul nr. 2470 «aflător acum la Moscova»; iar cu 4 rīnduri mai jos se contrazice astfel : manuscrisul nr. 2470 «se găsește și acum în depozitul Academiei Romāne — nefiind trimis la Moscova».

161. Titlul citat și de Gaster, *Crestomație*, I, p. 129—130.

162. Acest manuscris a fost descris și de Iațimirski, *Slovenskie*, p. 438—440 și de Gen. Năsturel, Prefața cit., p. XIII—XVI.

După f. 381 v (glava 30), se află rupte două foi din textul manuscrisului, din care au rămas, doveditoare, resturile din cotor. Totuși, textul e continuat de aceeași mână, ceea ce înseamnă că, neplăcându-i cum a scris cele două foi, copistul le-a rupt de mai sus de cotor și le-a rescris. De altminteri, întreruperea copierii se vede și din faptul că, de la cele două foi rupte, copistul continuă să scrie cu o cerneală mai proastă, spălăcită. Iată un rînd din foaia anterioară celor două foi rupte și un rînd din foaia de după rupere : «După aceasta scoaseră ceia ce băgase, și»; și continuă după rupere, repetînd pe acel și : «și se deșteptă».

Mai mult : pînă la acele două foi rupte, copistul nu numerotase foile ; după rupere, el începe să numeroteze.

În sfîrșit, ultima observație, care, de asemenea a scăpat istoriei literare : de la p. 382 v. — 441, copistul elimină textul slav de pînă atunci de pe coloana din stînga, și dă numai text românesc pe ambele coloane, cel din dreapta continuînd pe cel din stînga.

*Manuscrisul generalului Năsturel*¹⁶³, din 1674. Are lipsă titlul și două foi de la început. Nu se află la Academia Republicii Populare Române.

Manuscrisul e terminat, pentru că are următoarea notă la p. 558 : «Până aici iaste cuvântul aceștii povești, carea o scris(ei) voao, împotriva puterii, cum am auzit den bărbați cinstiți și nemincinoșu, carii au spus mie»¹⁶⁴.

Pe p. 559—560 se află în proză «Cîntecu lui Sf. Ioasaf, cînd au intrat în pustiă», care sună :

«Priimeaste-mă pustiiu ca o maică pre fiiu-său în sânul tău cel lin și negâlcevectoriu, carele am fugit de rea curvă lumea aceasta. O prea frumoasă pustie ! Îndrăgitu-te-am mai virtos de cit cămările ceale împărătești și de cit palatele ceale poleite. Nu opri, pustiiu cu înfricoșerile tale, ramurile ceale verzi care se clătesc de suflarea a mici vînturi. Și mă voi duce în codru pren viia ta cea frumoasă și voi fi ca o fiară, sălbatecă, clătindu-mă singur și fugîndu de oameni și de această viiață cu valur(i) multe. Șezîndu, plîngîndu și jeluindu-mă în adîncul și sălbatecul tău sin».

Pe p. 560 găsim următoarea notă explicativă a *Cîntecului pustiei* : «ac(i)astă rugăciune la Sloveani nu se află, ce numai la Latini»¹⁶⁵.

Această notă prezintă o mare importanță, pe care istoria literară n-a observat-o. Pe lîngă faptul că ea vine să ne întărească încă o dată convingerea că Năsturel știa latinește, deci că el a putut traduce din latinește în slavonește *Imitația lui Hristos*, dar rezultă de aci că Năsturel a tradus din slavonește numai textul romanului, pe cînd *Cîntecul pustiei* l-a tradus din latinește.

163. Descriș de Gen. Năsturel, Prefața cit., p. XIX—XXVIII.

164. Gen. Năsturel, Prefața cit., p. XIX (Cf. și p. 296).

165. *Ibidem*, p. XIX (Cf. și p. 297).

De altminteri și alt fapt vine să confirme această observație a noastră : nota de la p. 558, în care se vorbește despre *terminarea* traducerii romanului, e *anterioară* paginii 559, pe care se află înserat *Cîntecul pustiei* (același lucru de constatat și la copia din 1671). Ceea ce arată că acest cîntec a fost adăugat pe urmă, adică după ce se terminase traducerea romanului.

Să trecem iar la descrierea manuscrisului.

Pe p. 561 e nota copistului Fota, grămatic domnesc : «Ac(i)astă sf(â)ntă carte, a prea cuvioșilor părinților noștri a lui Varlaam și a lui Ioasaf, scosu-o-au întîiu Udrîște, al doilea log(o)f(et)ă, *dupre ellineaște, sloveneăște și rum(â)neaște. Scosu-o-am și eu Fota, gramatic domnescă, dupre izvodul rum(â)nescă, dumnealui Dumitrașco, biv vel serdar. Și am scris în zilele creștinului Domnă Grigorie Ghika voevod. Leată 7182 (= 1674) ot grad Buc(u)rești»¹⁶⁶.*

Aci vom face o observație importantă. Generalul Năsturel — și după el toată istoria literară — a citit datarea lui Fota 1673. Dar nici Gen. Năsturel nu-i sigur. Citind data în felul următor : *зрнн*, el afirmă că nu prea e sigur că ultima literă ar fi *а* (= a), căci — adaugă Gen. Năsturel, ar putea fi și *р* (= g), ieșind astfel anul 1675. Dar, continuă Năsturel, nu poate fi *р*, de oarece atunci anul 1675 n-ar mai coincide cu rangul lui Dumitrașco și cu domnia lui Grigorie Ghica, pe care le pomenește Fota în acea notă. Și Gen. Năsturel documentează acest lucru în mod valabil¹⁶⁷.

Noi, cercetînd această dată, pe care — din fericire — Gen. Năsturel o dă în facsimil¹⁶⁸, am ajuns la concluzia că acea ultimă literă nu poate fi nici *р*, dar cu atît mai puțin *а*. Litera în cauză are linia din stînga, dreaptă, iar liniile de sus, de asemeni. Or, un *а* slavonesc de mină are *totdeauna* în dreapta o linie verticală (în majoritatea cazurilor, mult mai lungă decît restul corpului literii), iar în stînga un semicerc. Dar nici *р* nu poate fi acea literă, deoarece, dacă linia din stînga și cea de sus se apropie de un *р*, totuși linia de jos în nici un caz n-are ce căuta. Noi credem că litera cu pricina e un **Б** (2), căreia, din cauza deteriorării manuscrisului, i s-au șters legătura celor două linii curbe, de sus și jos, cu linia dreaptă din stînga. Încolo, trăsăturile literii seamănă perfect cu un **Б**.

Cu alte cuvinte, noi vom citi 7182, adică 1674, dată care intră în cadrul argumentațiilor istorice ale generalului Năsturel contra lui 1675¹⁶⁹. Vezi facsimilul de la Năsturel, p. XXII, reprodus de noi).

Manuscrisul 588 din secolul al XVII-lea. Astăzi nu se mai află la Academia Română. Așa că vom fi nevoiți să ne rezumăm numai la descrierile necomplete ale cercetătorilor.

166. *Ibidem*, p. XXI (Cf. și p. 298).

167. *Ibidem*, p. XXIII—XXVIII.

168. *Ibidem*, p. XXII.

169. Această copie din 1674 a fost utilizată de Gen. Năsturel la ediția sa tipărită (vezi și Năsturel, p. LXVI), completată cu cea din 1671 și cu alte manuscrise.

Format 4⁰, foi 303. Textul pe două coloane : în stînga cel slavonesc, în dreapta cel românesc ¹⁷⁰.

Acest manuscris are următoarele versuri slavonești, care lipsesc din celelalte două copii : «Mărire a tot puternicului și Treimeii slăvitului Dumnezeu, acum și pururea și în veci, amin».

«Odraslele de neam bun, un neam numeros,
Ți-aduce ție, Hristoase, fruct pios,
Azi ni se cuvine să avem credință, dragoste, nădejde,
Și totdeauna să cîntăm pe Sfînta Treime,
Căci aci pe toate trebuie să le suferim,
Iar acolo în veci cu îngerii să cîntăm.
Acum avem vreme să sămănăm munca,
Iar acolo să secerăm fructul binefăcător.
Căci aci pe noi nimic nu ne sloboadă,
Acolo însă de viață binefăcătoare ne învrednicim.
Cînd avem vreme, să facem binele,
Căci atunci vom primi mulțumire (bine).
Aci toată averea ne părăsește,
Iar acolo ne-ajunge viața liniștită și fercită.
O, Hristoase împărate, îngăduie-ne să-ți cîntăm mereu
Împreună cu Tatăl și cu Duhul, în toate veacurile».

Iar pe margine se află însemnarea : «(Udr)îște Năsturelū din Herești, al doilea log(o)făt» ¹⁷¹. Survine întrebarea : Nu e acest manuscris (588) originalul lui Năsturel ?

Istoricii literari ¹⁷² cred că manuscrisul din 1671 și Nr. 588 ar fi copii tot ale lui Fota. Mi se pare însă că acest lucru ar fi exclus, din mai multe motive :

a) Atît manuscrisul din 1671, cît și 588 au textul pe două coloane, slavonește și românește. Or, copia lui Fota din 1674 n-are textul decît în românește ; b) Dacă cele două copii ar fi fost ale lui Fota, acesta ar fi pus desigur și pe ele acea notă în care se declară de copist, după cum făcuse la copia din 1674 ; c) În sfîrșit, comparînd caligrafia celor două copii, 1671 și 1674, am constat că ea diferă.

Dar, dacă Fota nu e copistul decît al manuscrisului din 1674, în orice caz, n-a copiat, la rîndul lui, după manuscrisele din 1671 și 588, din cauză că, față de cel din 1671, are în plus nota de la sfîrșitul *Cîntecului pustiei* (cu *sloveni* și *latini*), și în minus a doua notă de terminarea lucrării, cu

170. Cf. Gen. Năsturel, Prefața cit., p. XXXIII—XXXIV; Cf. I. Bianu și R. Caracaș, *Catalogul manuscrisurilor românești*, II, p. 351.

171. Bianu-Caracaș, *op. cit.*, p. 351—352. Deci, Turdeanu, *op. cit.*, în «Cercetări literare», p. 3, greșit afirmă că manuscrisul 588 n-are nici o notă.

172. Ca de pildă, Turdeanu, *op. cit.*, în «Cercetări literare», p. 3, 4 și 5 și Emil Turdeanu, *Varlaam si Ioasaf*, București, 1934, p. 3 (Extras din «Biserica Ortodoxă Română», an. LII (1934), nr. 7 și 8), din cauza arătată, nu cunoaște copia din 1671 de la Academia R.P.R.

«Ion Damaschin», iar față de manuscrisul Nr. 588, în minus acele 16 versuri slavonești.

Totuși, din puținele reproduceri făcute de Gen. Năsturel din manuscrisul pierdut nr. 588, se poate constata că manuscrisul acesta e *prima copie* (dacă nu chiar originalul) executată după originalul lui Năsturel. Totodată, conchidem că manuscrisul din 1671 a copiat pe cel cu Nr. 588, pe cînd manuscrisul din 1674, e independent de ambele copii (Nr. 588 și cel din 1671), cel mult fiind *influențat* de copia Nr. 588.

Iată o paralelă între aceste trei manuscrise :

COPIA Nr. 588

— Împărate, în veaci să trăiești, că bun și spășitoriu sfat ai sfătuit; că de nu e nic(i) lesne aflată împărăția ceriului, însă cu toată *lututea* (*tăriia*, *puterea*) se cade a o căuta. «Că cela-ce o va căuta (zice), afla-o va» (Luca, cap. 11). Că dulc(e)ața cestor bună-tăți aceștii vieț(i) îndulcește ia amu și împodobește la arătare.

COPIA DIN 1671

— Împărate, în veaci să trăiești, că bun și spășitoriu sfat ai sfătuit; că de nu e nici(i) lesne aflată împărăția ceriului, însă cu toată *lututea* se cade a căuta. «Că cela-ce o va căuta (zice), afla-o va» (Luca, cap. 11). Că dulc(e)ața cestor bună-tăți aceștii vieț(i) îndulcește ia amu și împodobește la arătare.

COPIA DIN 1674

— Împărate, în veaci să trăiești, că bun și spășitoriu sfat ai sfătuit; că de nu se află împărăția ceriului, nic(i) așa cu lesne, iară se cade cu toată *tăriia* a o căuta (Luca, cap. 11); că «Cela-ce o va căuta (zice), o va afla». Că dulc(e)ața cestor bună-tăți ale aceștii vieți ia îndulcește și împodobește la arătare¹⁷³.

Cuvintele *tăriiu* și *puterea*, puse între paranteze la copia nr. 588, se află în original, afirmă Gen. Năsturel, ca adaosuri marginale. Așadar, din comparațiile efectuate, se poate constata că manuscrisul din 1671 a copiat pe Nr. 588, iar cel din 1674 e independent. Totuși, faptul că manuscrisul din 1674 a transcris acel cuvînt marginal — *tăriia* — al copiei Nr. 588, ne hotărăște să credem că Fota a avut în față și acest manuscris. Cu alte cuvinte, Fota a făcut o compilație după 2 manuscrise, unul necunoscut nouă, luat ca bază, și cel cu Nr. 588, luat ca ajutor. Mai mult: la cuvintele din textul manuscrisului din 1671: *cu șapte părți, răpaosul și necurmată*, Gen. Năsturel mai indică că în pierduta copie Nr. 588 au existat și cuvintele marginale: *de șapte or(i), odihna și neîncetată*. Or, aceste cuvinte marginale, toate sînt trecute și în copia din 1674 (p. 32, col. 2, r. 23, 25; p. 33, col. 2 r. 8).

Că manuscrisul din 1674 n-a copiat pe cel din 1671, ne-o mai dovedesc următoarele paralele :

COPIA DIN 1671

Intăiul capitol

Țara (*laturea*) ce se chiamă India, departa iaste de Egipt, și iaste foarte mare, și cu mulți oameni, și iaste încungiu-

COPIA DIN 1674

Capul I-ii

Țara ce se chiamă India iaste departe de Egipt și iaste foarte mare; și cu mulți oameni, și iaste încungiu-

173. Gen. Năsturel, Prefața cit., p. 32.

rată cu marea, și cu lucii *aduncuturi*, pre care... (p. 4).

Ultimele rinduri :

...*fără de măsură se mira, slăvindu pentru toate, pre cea ce în toată vrea-mea, ajută, celor ce-l iubescu, și cu mari daruri i cinsteaște.*

marea și cu lucii *aduncur(i)*, pre care... (Năsturel, p. 5).

Ultimele rinduri, Năsturel, p. 296 :

...*se mira slăvind pre cea ce ajută în-tru toate celor ce-l iubescu și-i cinsteaște cu daruri mari.*

Mai mult, stilul *Cîntecului pustiei*, din transcrierile ce le-am făcut la locurile cuvenite, diferă de la manuscrisul din 1674 la cel din 1671. Astfel avem diferențele (transcriem pe cele mai mari) :

Manuscrisul din 1671 :

*tăcătoriu
că te iubiū
rătîcînd*

Manuscrisul din 1674 :

*negulcevitoriu
îndrăgitu-te-am
clătîndu-mă.*

În concluzie : Fota a copiat în 1674 după un manuscris necunoscut nouă, care nu e cel din 1671, căci e mai redus, scurt și avînd alături, drept ajutor, manuscrisul Nr. 588.

Manuscrisul de la Sibiu, din 1688—1689. Se găsește în posesia Mitropoliei din Sibiu. Format 4°. Are 253 foi. La început lipsesc o foaie sau două.

Titlul : «Traiul și viața preacuvioșilor părinților noștri, a lui Varlaam și a lui Ioasaf, scrisă de prea cuviosul părintele nostru Ion Damaschin, pentru folosul sufletesc. Blagosloveaște părinte (istoriia de întoarcerea lui Avenir împărat...; povestea lui Avraam)».

La sfîrșit are nota : «până aici iaste sfârșitul acestei povești, care o scriu voă în potriva puterii cum am auzit de la bărbați cinstiți și nemincinoși cari o au spus mie».

Se mai află : «Cântecul sfintului Ioasaf, cînd au intrat în pustie... Această rugăciune în ceale slavonești, nu se află scrisă, ci numai în ceale latinești. Sfârși-se de Domnul viața fericitului Varlaam și a lui Iosaf»¹⁷⁴.

Apoi în slavonește : «† Mulți ani dă Doamne drept credinciosului și cinstitului și de Hristos iubitorului, lui și cetății noastre, lui Ion Constantin Voivod și soției sale Mariei și feciorilor săi, Domnul să-i țină întru mulți ani...».

Pe marginea textului, pe câmpul liber : «Aci semnez pentru copilul... care mi l-a dăruit Dumnezeu... s-au născut la septembrie 20 în zioa sti... Condrat l(eat) 7192 (=1683), domnul țării au fost Io Șarban voevod sni Costandin post. Cantacuzin. Aci iar semnez pentru nașterea copilei cari mi-o-au dăruit Dumnezeu de s-au născut al doilea, născutu-s-au luna lui Febr. 11 în zioa sfintului mucenic Vlasie leatul 7195 (=1687) în zilele luminatului și creștinului Don Ion Șarban voevod Domnul Țării Românești ; aci iar semnez pentru nașterea copilei Stanca cari s-au născut de al treilea, născutu-s-au în luna iunie, leat 7197 (=1689) în zilele luminatului Domn și bunului creștin Ion Constantin voevod Brâncoveanul ;

174. Cf. Gen. Năsturel, Prefața cit., p. XXXVIII.

iar mai semnez și aci pentru nașterea copilei Marii care s-au născut de al patrulea, născutu-s-au în luna lui I... la 24... în zilele luminatului Domn Ion Constantin voevod.

Pe scoarța din urmă : «se se știe de cînd am scris eu logofătul Pătrașcu ot Tirgoviște, l(eatul) 7222» (=1714)¹⁷⁵.

Pe f. 113 v. se află însemnarea : «Să se știe că această sf(i)ntă și d(u)m(ne)zăiască carte iaste (a) lui... Pătru Bianghia ot Braș(o)vu, și amu cumpărat drept bani gata. Vlt. 1702»¹⁷⁶.

Din toate aceste date putem trage concluzia că această copie datează cel puțin înainte de primii ani (1688—1689) ai domniei lui Constantin Brîncoveanu, cînd semnează pe ea cel cu 4 copii. Celelalte două însemnări, din 1702 și 1714, nu pot fi ale celui cu 4 copii.

O comparație, pentru a găsi filiația acestei copii, e greu de făcut, deoarece generalul Năsturel dă indicii insuficiente, iar E. Turdeanu și mai insuficiente, deși d-sa, studiind manuscrisul la fața locului, ar fi putut da o descriere mai amplă decît gen. Năsturel căruia îi obiectează că a «descriș (manuscrisul) numai în parte»¹⁷⁷.

Comparînd așadar cu textele anterioare, putem ajunge la concluzia aproximativă : cu manuscrisul Nr. 588 nu se aseamănă, neavînd menționarea numelui lui Năsturel și acel *Cîntec al pustiei* în versuri (existente la manuscrisul Nr. 588). Rămîn cele două copii din 1671 și 1674. Să le comparăm :

Copia din 1671

Traiuł și viața preacuvioșilor părinților noștri, a lui Varlaam și a lui Ioasaf, scrisă de preacuviosul părintele nostru Ioan Damaschin pentru folosul sufletescu. *Iar acum den limbă slovenească...*

*
Că aici iaste sfârșitul aceștii povești, carea (iaste) scrisă voă înpotriva puterii, cum (am) auzit den cinstiți și nemincinoși bărbați, *carii o au dat mie (ce se zice) au spus mie ră (?) voi carii cetiți și auziți.*

(Nu există).

Copia din 1674

(N-are titlu, fiind rupt)

Până aici iaste cuvântul aceștii povești carea o scriș(i) voao, înpotriva puterii, cum am auzit den bărbați cinstiți și nemincinoși, *carii au spus mie*

ac(i)astă rugăciune la Sloveani nu se află, ce numai la Latini.

Copia din Sibiu

Traiuł și viața preacuvioșilor părinților noștri, a lui Varlaam și a lui Ioasaf, scrisă de preacuviosul părintele nostru Ioan Damaschin pentru folosul sufletescu. *Blagoslovește părinte.*

până aici iaste sfârșitul acestei povești, care o scriu voă înpotriva puterii cum am auzit de la bărbați cinstiți și nemincinoși, *cari o au spus mie.*

Această rugăciune în ceai slavonești nu se află scrisă, ci numai în ceale latinești.

175. Cf. Gen. Năsturel, Prefața cit., p. XXXVIII—XXXIX; E. Turdeanu, *op. cit.*, extras «Biserica Ortodoxă Română», p. 4—5.

176. Turdeanu, *op. cit.*, extras «Biserica Ortodoxă Română», p. 4—5.

177. *Ibidem*, p. 4.

Concluzii : titlul manuscrisului sibian, deși-i la fel cu cel din 1671, totuși e necomplet. În nota a doua, manuscrisul sibian se aseamănă cu cel din 1671 și se deosebește de cel din 1674, în privința cuvântului «sfârșitul»; în schimb, sfârșitul e asemănător cu manuscrisul din 1674 și diferă de cel din 1671. În sfârșit, nota a treia e motivul cel mai puternic al apropierii de manuscrisul din 1674.

Prin urmare, manuscrisul sibian a luat naștere — presupunem nu mai — dintr-o contaminare a copiilor din 1671 și 1674¹⁷⁸. Spunem «presupunem», pentru că s-ar putea ca manuscrisul sibian să fie o copie după alt manuscris necunoscut nouă, sau chiar tradus direct din slavonește.

În privința datării, mai avem de observat :

Dacă admitem contaminația, vom data manuscrisul sibian între 1674 și 1688—1689. Dar, ce o fi oare cu nota slavonească din copia sibiană ? În ea, autorul roagă pe Dumnezeu pentru sănătatea lui Brîncoveanu, a soției și copiilor lui, precum și pentru «cetatea noastră» (Bucureștii !). Nu ne putem îndoi că autorul notei scrie chiar în vremea lui Brîncoveanu. A cui e nota ? Gen. Năsturel afirmă că e scrisă de *mîna copistului manuscrisului*¹⁷⁹ ; E. Turdeanu¹⁸⁰, dimpotrivă : de o mină străină, a aceleia cu patru copii. Dar ce rost, mă întreb, ar fi avut acel jălbar cu 4 copii să se roage pentru Vodă ? Înclin deci a crede că acest lucru nu l-a putut face decît copistul manuscrisului : numai el ar fi fost interesat să aducă mulțumire lui Brîncoveanu. De altminteri, aceasta era și datoria tuturor copiştilor și tipografilor de atunci, și toți se conformau ei (exemplele sînt pretutindeni). Datăm, prin urmare, această copie sibiană pe la 1688—1689, la București.

Manuscrisul sibian n-a servit ulterior, drept model, nici unei copii. Cauza își are explicația în faptul că manuscrisul din Sibiu, imediat ce a fost scris, a trecut Carpații în Ardeal, și a circulat neîntrerupt din mîna în mîna de la anul 1702 pînă la 1836, neajungînd totuși în posesia nici unei mînăstiri și reducîndu-se astfel posibilitatea de a fi copiat ca un obiect de utilitate publică.

Interesant de urmărit e itinerarul parcurs de acest manuscris pînă ce a ajuns în posesia bibliotecii Mitropoliei din Sibiu.

Am văzut că la 1702, copia deja trecuse Carpații și ajunsese în mîinile lui Petru Bianghia din Brașov. De aci are bucuria s-o dețină «Anania din Nevoeș» (plasa Deva). După aceea, i se pierde urma timp de un secol și mai bine, cînd e citită de «Popa Mihail din Certeza» la 18 august 1810. În același an însă, la 22 octombrie, trece în posesia lui Aron Popovici, cantorul din Simeria. Pe la 1836, manuscrisul aparține lui «Ștefan Nicolau, dascăl normalicesc în Băcăinți» (plasa Geoagiu). De aici, pro-

178. Turdeanu, *op. cit.*, p. 5, e de aceeași părere, deși nu argumentează *de loc*.
179. P. XXXVIII.

180. P. 4.

babii, trece în comuna apropiată Geoagiu, de unde intră în biblioteca mitropolitană din Sibiu¹⁸¹.

Manuscrisul 2458. Din 1700. Format 8°, foi 268. Se află la Academia Română. Are titlul :

«Traiul și viața a preacuvioșilor părinților noștri, a lui Varlaam, și a lui Ioasaf. Scrisă de preacuviosul Părintele nostru Ioan Damaschin, pentru folosul sufletesc, iar acum din limbă slovenească, întoarsă fu pre rumânească, de multu păcătosul robul lui Hs. Udriște Năsturel din Hierești, al doilea log.».

Pe f. 1 v. are un tropar.

Pe f. 267 v. e însemnarea : «Că aci este sfâșitul aceștii povești care-a scris voao, împotriva puterii cum auzit den cinstiți și nemincinoși bărbați, carii mi-o-au dat mie, ce să zice, au spus mie». Această notă arată că această copie cuprinde întreg romanul.

La sfârșit, pe verso-ul foi 268, e altă însemnare :

«Această sfântă și Dumnezească Carte ce iaste de suflete folositoare, a sfinților părinți, Varlaam și Ioasaf, scrisu-s-au din porunca, și cu toată cheltuială, a sfinției sale Părintelui Kir Ioan Arhimandritul, egumenul aceștii sfinte mănăstiri Hurezul. Și m-am nevoit de o am scris eu smeritul și multu Păcătosul *Dositei Ieromonahul ot Hurez*, al sfinției sale ucenic. Ce mă rog tuturor cinstiților Părinți, când vă veți întâmpla a ceti pe această sfântă carte, și unde veți afla vr-o greșăală, cu numele Domnului, mă rog să indireptați cu duhul blândețelor. Pentru că au scris mână de tină, și fire slabă, ca și cei ce vor indirepta să aibă milă de la Domnul Hs. Și s-au scris când era leatul 7208» (=1700).

Pe foaia 268 se află : «Cântarea sf(î)ntului Ioasaf când au intrat în pustie»¹⁸². În proză.

Acest manuscris e copiat după cel din anul 1671, din mai multe motive : a) Cîntecul pustiei e identic, fără nici o modificare, cu cel din manuscrisul 1671 ; b) n-are însemnarea provenienței acestui *Cîntec*, ca și manuscrisul din 1671 și în deosebire de cel din 1674 ; c) din comparația următoare :

COPIA DIN 1671

Ultimele rînduri :

fără de măsură se mira, slăvind pentru toate, pre cela ce în toată vremea, ajută, celor ce-l iubesc, și cu mari daruri i cinstește.

COPIA DIN 1700

Ultimele rînduri, f. 267 v :

fără de măsură să mira slăvind pentru toate pre cela ce în toată vremea ajută, celor ce-l iubesc și cu mari daruri îi cinstește.

Or, aceste rînduri, la copia din 1674, după cum am văzut la locul cuvenit, diferă.

181. E. Turdeanu, *op. cit.*, extras «Biserica Ortodoxă Română», p. 5, nota 1.

182. Cf. Gen. Năsturel, Prefața cit., p. 299.

Totuși, copia din 1700 uneori diferă de cea din 1671 :

COPIA DIN 1671

Întăiul cap. (f. 4)

Țara (laturea) ce se chiamă India, departe iaste de Egipt, și iaste mare foarte, și cu mulți oameni, și iaste încungiurată cu marea, și cu lucii aduncuturi, pre care...

COPIA DIN 1700

Întăiul cap. (f. 3)

Țara ce să chiamă India, departe iaste de Egipt și iaste încungiurată, cu marea, și cu lucii adâncături, pre care...

Iar acele cuvinte : *vărtutea* (f. 19, r. 17), *cu șapte părți* (f. 19 v, r. 4) și *necurmată* (f. 19 v, r. 16), deși sînt la fel ca în copia din 1671, totuși cuvîntul *răpaosul* de la copia din 1671, în copia de față, din 1700, e înlocuit prin *odihna* (f. 19 v, r. 5), care se află în manuscrisul Nr. 588.

De aci deducem că manuscrisul din 1700 a avut ca bază și un manuscris străin de cel din 1671, anume mai redus, poate chiar pe cel cu Nr. 588.

Manuscrisul din 1764. Se afla, cîndva, în Biblioteca Imperială din Viena, de unde l-a copiat în 1878 Gr. Tocilescu (vezi mai jos). Titlul : «*Viața sfântului Iosafat, pe carele, Varlaam, l-au întorsu la credința creștinească, tălmăcită den limba, italiană, în românească, de Vladul Boțulescul de Mălălăești* (sic), logofătul, aflîndu-se la închisoare în castelul de la *Milan* în *Italia* ; la anul de la Hs. 1764»¹⁸³.

N-are nici *Cintecul pustiei*, nici nota cu sfîrșitul romanului. E o traducere după o tipăritură italiană. Această tipăritură e un rezumat al romanului, numai de 58 p. și a fost tipărită de *Giovani Ronanni*. Tipăritura se află anexată manuscrisului lui Boțulescu.

Manuscrisul lui Samuel Micu (Klein). E o traducere făcută probabil după ediția italiană a lui *Giovani Maria Salvioni*, tipărită la Roma, în 1734¹⁸⁴.

Klein a tradus romanul la Viena. Manuscrisul s-a pierdut. Îi cunoaștem existența dintr-o scrisoare a lui Klein din 2 aprilie 1782¹⁸⁵.

183. Despre trad. aceasta, vezi I. Bianu-Caracaș, *op. cit.*, p. 97; Gr. Tocilescu, *Adresă*, în «Anal. Soc. Acad. Rom.», t. XI, ses. an. 1878, Sect. I. p. administrativă și dezbateri, București, 1879, p. 212—213; Gen. Năsturel, *Prefața cit.*, p. XXXIV; I. Bogdan, *Cîteva manuscrise slavo-române din Biblioteca Imperială de la Viena*, în Anal. Acad. Rom., ser. II, t. XI, Mem. secț. ist., București, 1890, p. 27—28; Gaster *Lit. pop. rom.*, p. 35 (dă greșit anul 1743); Gaster, *Crestomație*, I, p. LIV. Fragmente din trad. lui Boțulescu a dat Gaster, *Crestomație română*, II, Leipzig — București, 1891, p. 76. Cu toate aceste indicii, E. Turdeanu, *op. cit.*, nu cunoaște manuscrisul din 1764.

184. Cartoian, *op. cit.*, p. 421, pronunța greșit *Leonardo Salviati*. E. Turdeanu, *op. cit.*, nu cunoaște ediția lui Klein.

185. Dr. Iacob Radu, *Doi luceferi rătăcitori*, în «Anal. Acad. Rom.», s. III, t. II, Mem. secț. lit., nr. 3, București, 1925, p. 36 (202).

Manuscrisul 2577. Din 1781. Format 4° mare ; foi 96. Se află la Academia R.P.R. Are titlul:

«Viața prea cuvioșilor Părinților Noștri Varlaam și a lui Ioasaf. Scrisă de prea cuviosul părinte nostru Ioannu Damaschin. pentru folosul sufletesc».

Pe f. 96 găsim nota : «Pînă aicea iaste viața și lucrurile fericitilor și minunațiilor părinți, Varlaam și Ioasaf. și într-acestaș chip au fost sfîrșitul lor. Carea am scris voao după cît ne-am fost puțința cum am auzit din cinstiți și nemincinoși bărbați carii mi-au spus mie». Va să zică, manuscrisul e complet.

Pe f. 96 v. se află altă notă : «S-au scris de Ieromonahul Grigorie Râmnicianul cu chieltuiala Ieromonahului Rafail 1781, Mai 18. În sfânta Episcopie a Râmnicului».

Pe aceeași foaie (96 v.) e înserată: «Cântarea lui Ioasaf când au intrat în pustie, glas 8». În proză ¹⁸⁶.

Acest manuscris pare a fi copiat după cel din anul 1671, din motivele : a) *Cântecul* se aseamănă foarte mult de cel din 1671, cu micile deosebiri : «liniștitul» (= «linul»), «dintr-această lume rea și curvă», atît te iubim», «poleșile ceale poleite», «nu mă opri», «și cu sunetul verzilor ramurilor tale» ; b) n-are nota provenienței *Cântecului*, ca și la manuscrisul din 1671 și cu deosebire de cel din anul 1674 ; c) din compozițiile următoare :

COPIA DIN 1671 (f. 4)

COPIA DIN 1781 (No. 2577) (f. 1 v.)

Intăiul cap.

Cap. 1

Țara (laturea) ce se cheamă India de parte iaste de Egipt și iaste mare foarte, și cu mulți oameni, și iaste încungiurată cu marea, și cu *lucii aduncături*, pre care...

Țara ce să cheamă India, iaste departe de Egiptu, și iaste foarte mare și cu mulți oameni, și iaste încungiurată cu marea, pre care...

Ultimele rînduri :

Ultimele rînduri (f. 96) :

fără de măsură se mira, slăvindu pentru toate, pre cela ce în toată vremea, ajută, celor ce-l iubesc, și cu mari daruri i cinstește...

foarte să mira, slăvind pentru toate pre cela ce în toată vremea ajută celor ce-l iubesc și cu mari daruri îi cinstește...

In sfîrșit, cuvintele:

In sfîrșit, cuvintele:

*vurtulea
cu șapte părți
răpaosul
necurmată*

*vărtutea (f. 7, r. 8—9)
cu șapte părți (f. 7, r. 13).
răpaosul (f. 7, r. 13)
necurmată (f. 7, r. 21).*

Manuscrisul Nr. 2510, din 1784. În 8°, foi 218. Se află la Academia R.P.R. Titlul: «Viiata a prea cuviosilor Părinților noștri lui Varlaam, și lui Ioasaf. Scrisă de prea cuviosul părintele nostru Ioan Damaschin, pentru folosul sufletesc și tălmăcită de pre limba slavonească pre limba rumânească, de Udriște Năsturel».

Pe f. 216--216 v. e nota: «Până aicea iaste curgerea aceștii Istoriei carea am scris Voao pre cât am putut, după cum am auzit de cinstiții și nemincinoșii bărbați, carii mi-au spus mie».

Pe f. 216 v. e altă notă: «S-au scris în sfînta Episcopie a Râmnicului, 1784».

Pe f. 217: «Cântarea sf. Ioasaf când au intrat în pustie». În proză.

Tot pe această foaie e însemnarea: «Facerea lui Ioan Damaschin. Mărire lui Dumnezeu a tot puternicul celui slăvit în troiță, carele mi-au ajutat de am început și am și sfîrșit».

Pe f. 217 v.--218 v. se află două tropare ale lui Varlaam și Ioasaf¹⁸⁷. Este, așadar, o nouă ediție a aceluiași Grigore Râmnicianul care a copiat și manuscrisul din anul 1781 (Nr. 2577). Deși am arătat că manuscrisul din 1781 pare a fi fost copiat după manuscrisul din 1671, totuși această copie din 1784 e executată după cea din 1700 (Nr. 2458), ca bază, și slujindu-se și de copiile din 1671 și 1674.

Că manuscrisul din 1784 are ca bază pe cel din 1700, o dovedesc:

MANUSCRISUL DIN 1700 (f. 3)

Intăiu cap.

Țara ce să chiamă India, departe iaste de Egipt și iaste încungiurată, cu marea, și cu lucii adâncături, pre care...

Ultimele rînduri (f. 267 v.):

fără măsură să mira slăvind pentru toate pre cela ce în toată vreamia, ajută celor ce-l iubesc și cu mare daruri îi cinstește.

In sfîrșit cuvintele:

vărtutea (f. 19, r. 17)
cu șapte părți (f. 19 v., r. 4).
odihna (f. 19 v., r. 5).
necurmată (f. 19 v., r. 16).

MANUSCRISUL DIN 1784 (f. 2).

Intăiului cap.

Țara ce să chiamă India iaste departe de Egipt și iaste încungiurată cu marea, și cu adîncuri lucii, pre care..

Ultimele rînduri (f. 216):

foarte se mira, slăvind pentru toate pre cela ce în toată vremea ajută celora ce-l iubesc și totdeauna îi cinstește cu mari daruri.

In sfîrșit cuvintele:

vărtutea (f. 15, r. 1).
cu șapte părți (f. 15, r. 7—8).
odihna (f. 15, r. 9).
necurmată (f. 15, r. 20).

Că manuscrisul din 1784 s-a slujit și de copiile din 1671 și 1674, o dovedește *Cântecul pustiei*, care cuprinde elemente din amîndouă aceste

187. *Ibidem*, p. 299—300.

manuscise : «Primeaște pustie ca o maică pre fiul său întru linul și tăcutul tău sân, pre mine carele am fugit de această rea și înșelătoare lume. O prea frumoasă pustie, că te iubiiu mai mult decît cămărilor împărătești și decît palatele ceale poleite. Nu opri cu înfricoșările tale ramurile ceale verzi ce să clătesc de suflarea a mici vânturi și mă voiu duce în ceale mai dinlăuntru ale prea frumoasei viei tale și voi fi ca o hiară sălbatecă singur rătăcind, și fugând de oameni și de această viață cu multe valuri, șazănd, plângând și tânguindu-mă întru adâncul și sălbatecul tău sân».

În sfârșit, că manuscrisul din 1784 nu e o copie după cel din 1781, după cum ar fi fost de așteptat, ambele fiind ale aceluiași copist, o dovedește următoarea confruntare :

MANUSCRISUL DIN 1781 (No. 2577)

MANUSCRISUL DIN 1784

Căci într-ânsa nimic nu este statornic...
(f. 7, r. 11—12).

Căci într-ânsa nici o pază nu iaste... (f
15, r. 6—7).

Manuscrisul Nr. 9. Din 1786. Format 4° mare, foi 252. Se află la Academia R.P.R. Pe f. 3 se află titlul: «Aciasta este poarta cărții aceștii și o am lăsat pre ea deschisă, ca ori carele va voi să intre cu cetirea printr-ânsa, și mari și frumoasă lucruri minunate va vedea și văzîndu-le multă să va mîngăea sufletul lui din cetirea cu luare aminte. Si s-au scris aciastă carte în zilele luminatului Domnului nostru Alexandru Ioan Mavrocordat, întru întâia domnie a Mării sale, în sfânta Mănăstire *Neamțul*, când era prea cuviosul părintele nostru stareț Paisie, de minte cel mai nevrednic decît toți: când era cursul anilor de la Hristos «1786».

Pe f. 1 e înserat Cuprinsul.

Pe f. 2, o scrisoare «Către frate».

Textul romanului se termină la f. 187. De aci încep diferite rugăciuni, pînă la f. 250.

Pe f. 186, nota : «Până aicea iaste sfârșitul aceștii Istoriei, carea o am scris-o Voao (zice Sfântul Ioan Damaschin carele o au și scris-o), împotriva puterii, după cum am auzit bărbați cinstiți și credincioși, carii au spus mie (aicea grăiaște tot Sfîntul Ioan»).

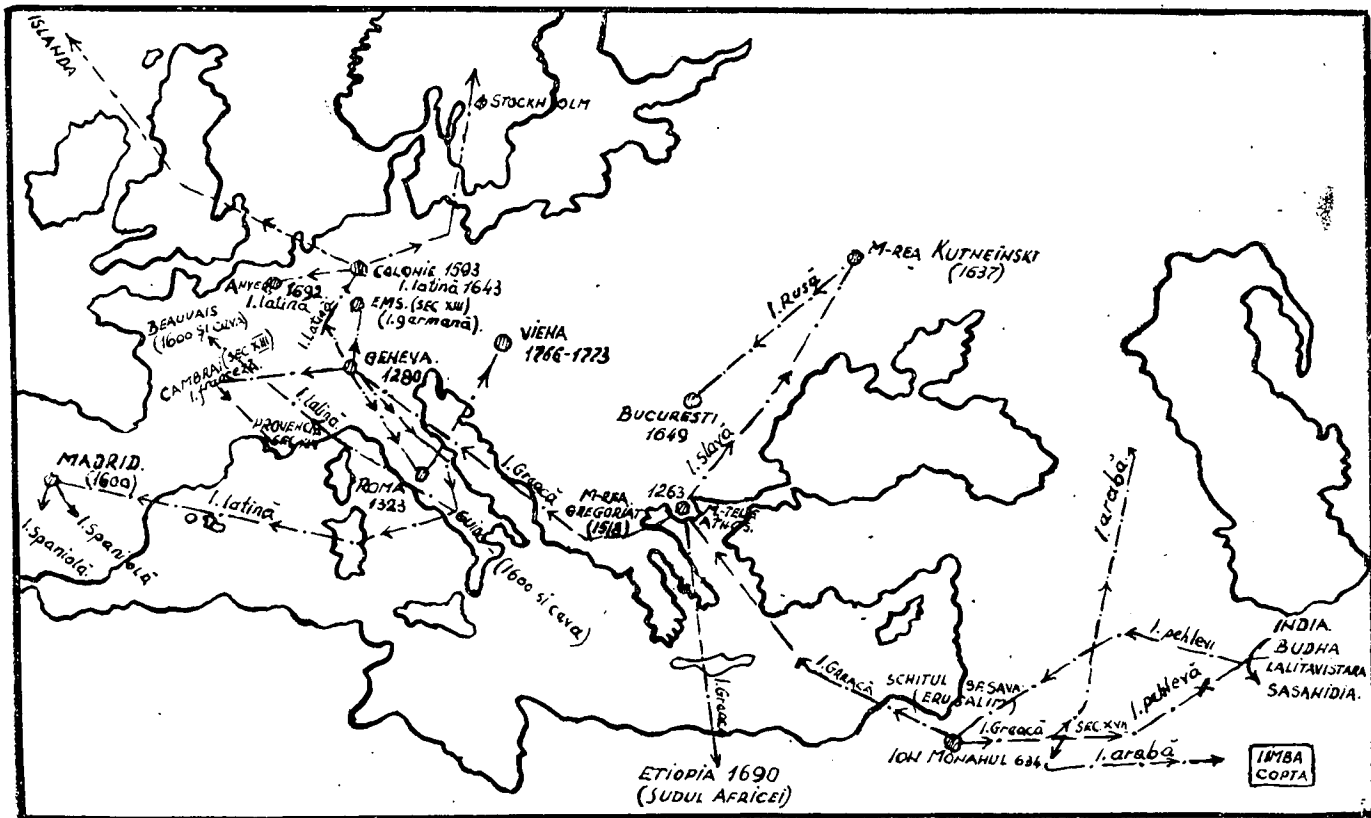
Pe f. 187 e altă notă : «Sfârșitul acestei Istoriei a lui Ioasaf și a lui Varlaam ce au scris-o sf-tul Ioan Damaschin. *August 31, 1786*».

Pe f. 250 v. și 251 se află o notă lungă, fără importanță, a copistului, care iscălește : «*Ioanichie Monah Saon*».

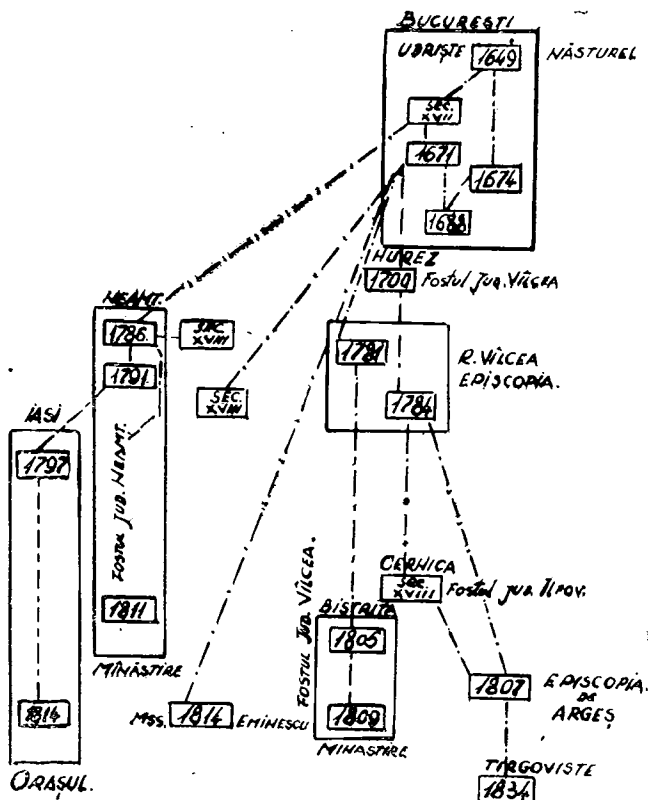
În sfârșit, pe fila 186 v., se găsește: «Cântecul lui Ioasaf când au intrat în pustie». În proză ¹⁸⁸.

S-ar părea că manuscrisul acesta e copiat după cel din anul 1674, din motivul că acel *Cântec al pustiei* se aseamănă cu cel din 1674, cu excepția

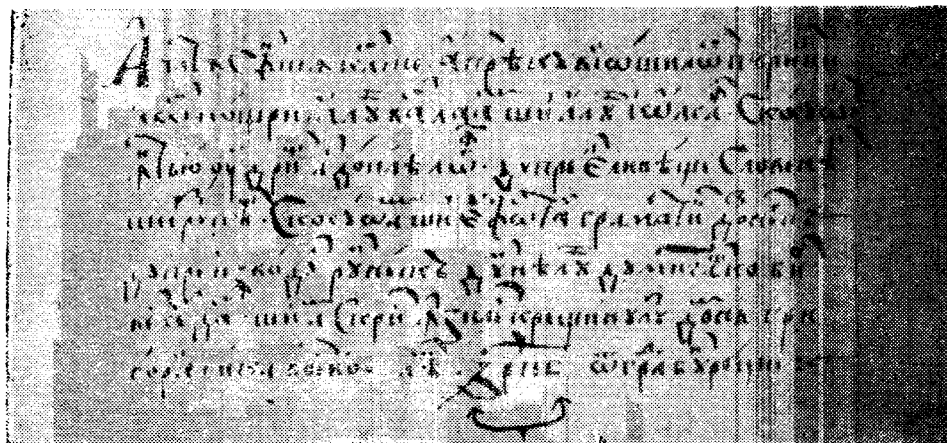
188. Cf. J. Bianu, *Catalogul manuscriselor românești*, I, p. 30—36.

Răspindirea romanului «Varlaam şi Ioasaf» în Asia Mică şi Europa

Răspindirea copiilor romanului «Varlaam și Ioasaf»
în România

Facsimil din romanul «Varlaam și Ioasaf»

micilor deosebiri : «netulburătoriu» (= «negulcevitoriu»), «de curva cea rea de lumea aceasta», «vânturilor celor mici».

Totuși nu e așa, deoarece o confruntare ne dovedește contrariul :

MANUSCRISUL DIN 1674

(p. 296)

se mira slăvind pre cela ce ajută întru toate celor ce-l iubesc și-i cinstește cu daruri mari.

MANUSCRISUL DIN 1786 (Nr. 9)

(f. 186)

mult se miera, slăvind pentru toate pre cela ce ajută în toată vremea celor ce-l iubesc, și-i cinstește cu daruri mari.

Apoi cuvintul *neîncetată* (p. 33. col. 2. r. 8) de la manuscrisul din 1674, în cel din 1786 e transformat în *necurmată* (f. 16, r. 1). Manuscrisul din 1786 nu e copiat nici după cel din 1671 :

MANUSCRISUL DIN 1671 (f. 4)

Intâiul cap.

Țara (*laturea*) ce se chiamă India, de parte iaste de Egipt, și iaste mare foarte, și cu mulți oameni, și iaste încungiu-rată cu marea, și cu *lucii aduncuturi*, pe care...

MANUSCRISUL DIN 1786 (f. 6)

Capul întâiu

Țara ce să chiamă Indii, departe iaste de Egiptu, și iaste mare foarte, și cu mulți oameni, și iaste încungiurată cu marea și cu *luciuri adânci*, pe care...

Manuscrisul din 1786 nu e copiat după cel din 1671 și din motivul că acele cuvinte : *vîrtutea, cu șapte părți, necurmată* care se află în formele acestea în manuscrisul din 1671. în cel din 1786 aceste cuvinte se pronunță : *tăria* (f. 15 v. r. 14), *de șapte ori* (f. 15 v. r. 19) și *necurmată* (f. 16, r. 1).

Prin urmare, manuscrisul din 1786 nu e copiat nici după cel din 1671, nici după cel din 1674¹⁸⁹.

Eu cred că manuscrisul din 1786 ar fi o copie după manuscrisul Nr. 588, din cauză că acele trei cuvinte se găsesc întocmai în acest manuscris. Totodată, acest manuscris (1786) nu e copie nici după cele anterioare — din 1700, 1781 și 1784 —, pentru că o confruntare a lor, prin citatele de mai sus, cu manuscrisul de față, ne lămurește acest lucru.

Manuscrisul 1540. Din 1791. Romanul cuprinde 181 foi + 2 foi goale + 23 foi cu alte lecturi : «Luna lui August în 16 zile. Povestire pentru chipul cel nefăcut de mână a(l) D(o)mnului nostru Is. Hs. și pentru aducerea lui din Efes la Țarigrad» (f. 184—188) ; «Luna lui August în 16 zile. Vieța și mucenicia sf(â)ntului Corneliu Sutașului» (f. 188 v.—195). Se află la Academia Republicii Populare Române.

189. Așa că E. Turdeanu, *op. cit.*, în «Cercetări literare», p. 14, greșește afirmînd că manuscrisul 9 e o «contaminare» a manuscriselor Nr. 588 și cel din 1674.

Pe f. 1 : «Și s-au scris această sfântă carte când era cursul anilor de la mântuirea lumii 1791, luna lui...» (textul e rupt).

Tot din cauză că e rupt, lipsește titlul.

Pe f. 3—5 găsim «Scara», dar necompletă, fiind ruptă.

Pe f. 1 v, se află o dedicație lui Grigorie Negruzzi, deasemenea ruptă.

Pe f. 180 : «Până aicea iaste sfârșitul aceștii istorii care o am scris-o voao (zice sfântul Ioan Damaschin, carele o au și scris-o) împotriva putearii, după cum am auzit de la bărbați cinstiți și credincioși carii au spus mie».

Pe f. 180—180 v, se află «Cântecul lui Ioasaf când au intrat în pustie».

Pe f. 181 : «Sfârșitul aceștii Istoriei, a lui Ioasaf și a lui Varlaam ce au scris-o sfântul Ioan Damaschin».

Din comparațiile făcute, am putut constata că această prelucrare s-a făcut după copia din anul 1786. Iată dovezile : 1. comparați cele două note care indică sfârșitul romanului («până aicea iaste...») și veți constata perfectă asemănare ; 2. nota manuscrisului din 1791, f. 181, este identică cu cea de pe f. 187 din manuscrisul din 1786 ; 3. iată o comparare de texte :

MANUSCRISUL DIN 1786

Primele rînduri (f. 6):

Tara ce să chiamă Indiiia, departe iaste, de Egiptetu, și iaste mare foarte, și cu mulți oameni, și iaste încungiurată cu marea și cu luciuri adinci, pe care...

Ultimele rînduri (f. 180):

mult să miera, slăvind pentru toate pre cea ce ajută în toată vremea celora ce-l iubesc și-i cinsteaște cu daruri mari.

MANUSCRISUL DIN 1791

Primele rînduri (f. 5):

Tara ce să chiamă Indiea, iaste departe de Egiptet, și iaste mare foarte și cu mulți oameni, și iaste încungiurată cu mări și cu luceuri adânci, pre care...

Ultimele rînduri (f. 180):

mult să mira, slăvind pentru toate pre cea ce ajută în toată vremea celor ce-l iubesc și îi cinsteaște cu daruri mari.

4. *Cântecul pustiei* e la fel ca-n copia din 1674 și 1786. Totuși, tocmai ceea ce deosebește varianta *Cântecului* din copia 1786 de cea din 1674, se află în copia din 1791. Adică : în copia 1674 : «negulcevitriu», «de rea curvă lumea ac(e)asta», a «mici vânturi» ; în copiile 1786 și 1791 : «netulburătoriu», «de curva cea rea de lumea aceasta», «vânturilor celor mici». Și, deși în corpul copiei din 1791 nu se specifică locul copierii, presupunem că el nu poate fi decît Neamț, mai ales că și caligrafia ambelor copii arată aceeași mână.

Manuscrisul Nr. 3186. Din 1796. Volumul (8°) manuscris cuprinde mai multe lecturi bisericești. Textul Vieții lui Varlaam și Ioasaf cuprinde f.

1—54¹⁹⁰. Se află la Academia R.P.R. Titlul: «Viața pre cuvioșilor părinților noștri Varlaam și Ioasaf, feciorul împăratului Avinir de la India».

Pe f. 54 e data: «1796, fev. 26».

N-are *Cântecul pustiei*.

Copia aceasta e numai o *prelucrare*. De aceea n-am putut-o compara cu copiile anterioare, de care se deosebește mult. În schimb, această copie din 1796 a fost copiată de manuscrisul de mai jos, Nr. 63.

Manuscrisul Nr. 1573. Din 1797. Are 152 foi. Lipsește prima foaie; așa că n-are titlu. Se află la Academia R.P.R.

Pe f. 151 v.—152: «Până aici este sfârșitul aceștii cărți care o scriu voă împotriva puterii, cum am auzit de la bărbați cinștiți și nemincinoși care au spus mie».

Pe f. 152: «Această istorie sfântului Varlaam, și sfântul Iosaf s-au scris în zilele prea înălțat, domnul Moldoviei Măriea-sa Alexandru Ioan Calimah, la anul 1797, fev. 23, de *Toader fecior. popii lui Costandin*, fiind slugă la d-lui Vasilie Ros(e)t. Spat.(arul)». N-are *Cântecul pustiei* și celelalte note.

E o copie *prelucrată*. De aceea cu greu ne-am putea hotări a-i stabili o filiație. Presupunem totuși că a avut de bază copia din 1791, din motivele: 1) nota care indică sfârșitul romanului e aproape la fel cu aceea din copia 1791; 2) comparînd textul copiei din 1791 cu cel din 1797, care sună: Primele rînduri (f. 1): «Țara ce se chiamă India iaste departe de Egipt și iaste foarte mari și cu mulți oameni și iaste încungiurată cu mare și cu noianuri bune pre care»; ultimele rînduri (f. 161 v.): «să mira, slăvind pentru toate pre cela ce ajută în toată vreme celor ce iubesc și-i cinsteaște cu daruri mari».

Manuscrisul Nr. 63. Din secolul al XVIII-lea. Format 4°, foi 126. Se află la Academia R.P.R.

Cuprinde mai multe bucăți. Romanul lui *Varlaam și Ioasaf* se află de la f. 64 v.—100 v. E o *prelucrare*. Titlul: «Viața cuvioșilor Părinți Ioasaf și Varlaam».

N-are *Cântecul pustiei*¹⁹¹.

Acest manuscris e copiat după cel de mai sus din 1786. Iată un singur pasaj din el: «Iaste o țară, o împărate, la răsărit, ce să chiamă India, cu norod mult și îndestulată cu toate bunătățile și bogățiile și cu norod mai

190. Celelalte texte din manuscrisul nr. 3186 sînt: «Viața Sfîntului Iosif cel prea frumos cu trupul și cu sufletul» (f. 54v.—85v.); «Stihuri politicești pentru Iosif cel pre frumos» (f. 86—87v).

191. Cf. J. Bianu, *Catalogul*, I, p. 151.

mult decît întru alte țări. Incunjurată cu mare și cu uscat, și să hotărăște cu țara Persă» (f. 64 v.).

Iată același pasaj și în copia prelucrată din 1786 : «Iaste o țară în partea răsăritului ce să chiamă India, cu norod mult și îndestulată cu toate bunătațile și cu roduri mai multe decăt într-alte (repetarea e în text — n.n.) părți, încungiurată cu mare și cu uscat, și să hotărăște cu țara Persilor» (f. 1)¹⁹².

Manuscrisul Nr. 2008. Din secolul al XVIII-lea. Formatul 8°, foi 319. Se află la Academia R.P.R. Are titlul :

«Viița a prea cuvioșilor Părinților noștri lui Varlaam și lui Iosaf. Scrisă de prea cuviosul părintele nostru Ioan Damaschin, pentru folosul sufletesc și talmăcită de pre limba slovenească pre limba rumânească, de Udriște Năsturel».

Pe f. 316, nota : «Până aici iaste curgerea aceștii istorii carea am scris voao precăt am putut, după cum am auzit de cinstiții și nemincinoșii bărbați carii mi-aū spus mie».

Pe f. 317 : «Cântarea sfântului Iosaf când au intrat în pustie», în proză¹⁹³. *Cântarea* e întocmai ca cea de la manuscrisul din 1784 (Nr. 2510).

Pe f. 317 v. e aceeași notă cu «Facerea lui Ioan Damaschin...», ca și-n manuscrisul din 1784.

Pe f. 317 v.—319, aceleași două tropare ca-n manuscrisul din 1784¹⁹⁴. Odată, acest manuscris se afla la Mănăstirea Cernica¹⁹⁵.

O confruntare de texte ne va convinge definitiv că acest manuscris e o copie după cel din 1784. Într-adevăr :

MANUSCRISUL DIN 1784

MANUSCRISUL Nr. 2008

Intiulu cap. (f. 2)

Intiū cap. (f. 3)

Țara ce să chiamă Indii iaste departe de Egipt și iaste încungiurată cu marea, și cu adîncuri lucii, pre carea...

Țara ce să chiamă Indii iaste departe de Egiptu și iaste încungiurată cu marea, și cu adîncuri lucii, pre carea...

Ultimele rînduri (f. 216) :

Ultimele rînduri (f. 316) :

foarte să mira, slăvind pentru toate pre cela ce în toată vremea ajută celora ce-l iubesc și totdeauna îi cinsteaște cu mari daruri.

foarte să mira, slăvind pentru toate pre cela ce în toată vremea ajută celora ce-l iubesc și totdeauna îi cinsteaște cu mari daruri.

192. E. Turdeanu, *op. cit.*, p. 19 nu observă această asemănare între manuscrisele Nr. 3186 și Nr. 63.

193. Cf. Gen. Năsturel, *Prefața cit.*, p. XXXVII—XXXVIII.

194. Vezi mai sus.

195. Unde a fost semnalat de N. Iorga, *Manuscrisele Mănăstirii Cernica*, în «Biserica Ortodoxă Română», an. XXVI (1902), nr. 2—3, p. 316, Nr. 52.

In sfîrșit, cuvintele :

vîrtutea (f. 15, r. 1).
 cu șapte părți (f. 15, r. 7—8).
 odihna (f. 15, r. 9).
 necurmată (f. 15, r. 20).

In sfîrșit, cuvintele :

vîrtutea (f. 21, r. 6).
 cu șapte părți (f. 21, r. 14—15).
 odihna (f. 21, r. 16).
 necurmată (f. 21v., r. 10—11).

Manuscris din secolul al XVIII-lea. Foi 299. Are titlul :

«Vieța a prea cuvioșilor părinților noștri Varlaam și Iosaf. scrisă de prea cuviosul părintele nostru Ioan Damaschin. Pentru folosul sufletesc. Și talmăcită de pre limba slavonească pre limba rumânească de Udriște Năsturel».

Are același cuprins cu manuscrisul din 1671¹⁹⁶.

Manuscrisul din secolul al XVIII-lea. Foi 227. Are același titlu și același conținut ca și cel de mai sus de 299 foi¹⁹⁷.

Manuscrisul Nr. 2596. Din 1805. Format 4° mare. foi 532. Se află la Academia R.P.R.

Manuscrisul cuprinde mai multe vietii de sfinți : a lui Varlaam și Ioasaf se află pe foile 412—532 v. Titlul: «Vieța prea cuvioșilor părinților noștri Varlaam și a lui Ioasaf. Scrisă de prea cuviosul părintele nostru Ioan Damaschin, pentru folosul sufletesc».

Pe f. 532 v.: «Deci aici facem săvîrșirea aceștii istorii. Care s-au scris de cel mai înainte numit Preacuviosul părintele nostru Ioan Damaschin».

Pe aceeași foaie se află iscălitura copistului : «*Ghenadie Ierodiacon*, 1805. Fev. 9». E de la Mînăstirea Bistrița. N-are *Cîntecul pustiei*¹⁹⁸.

Acest manuscris e o copie după cel din 1781. Într-adevăr :

MANUSCRISUL DIN 1781

Cap. 1 (f. 1 v.)

Tara ce să chiamă Indii iaste parte de Egiptu, și iaste foarte mare și cu mulți oameni, și iaste încungiurată cu marea, pre care...

MANUSCRISUL DIN 1805 (Nr. 2596)

Cap. 1 (f. 412 v.)

Tara ce se chiamă Indii iaste departe de Egiptu, și iaste foarte mare, și cu mulți oameni, și iaste încungiurată cu marea, pre care...

196. Cf. Năsturel, Prefața cit., p. XVI. Nu indică dacă are *Cîntecul pustiei*.

197. *Ibidem*, p. XVI—XVII. De asemenea nu indică dacă are acest Cîntec.

198. E. Turdeanu, *op. cit.*, în «Cercetări literare», p. 26, datează greșit acest manuscris la 1745 și, totodată, îl atribuie greșit ierodiaconului Ilarion de la Mînăstirea Bistrița. Eroarea lui Turdeanu provine de la două datări din corpul manuscrisului, care însă se referă la alte lecturi religioase, cuprinse între cartoanele manuscrisului. Astfel, la bucata : *Viața Sfîntului Epifanie* (f. 185v.) se află data de 14 martie 1745 și acel Ilarion; iar la bucata : *Viața Sfîntului Averchie Ierapolio* (f. 193v.) se află data de 19 iulie 1745.

Ultimele rinduri, f. 96 :

foarte să mira, slăvind pentru toate pre
cela ce în toată vremea ajută celor ce-l
iubesc și cu mari daruri îi cinstește.

Alt citat, f. 7, r. 11—12:

Căci într-ânsa nimic nu este statornic...

In sfârșit cuvintele :

*vărtutea (f. 7, r. 8—9)
cu șapte părți (f. 7, r. 13)
răpaosul (f. 7, r. 13)
necurmată (f. 7, r. 21)*

Ultimele rinduri, f. 532 v. :

fără de seamă să mira, slăvind pentru
toate, pre cela ce în toată vremea ajută
celor ce-l iubesc, și cu mari daruri îi
dăruiaște.

Alt citat, f. 419. col. II, r. 13 :

Că într-ânsa nimic nu iaste statornic...

In sfârșit, cuvintele :

*vărtutea (f. 419, col. 2, r. 8)
cu șapte părți (f. 419, r. 14—15)
răpaosul (f. 419, r. 16)
necurmată (f. 419, v. col. I, r. 1).*

*Manuscrisul Nr. 2796, din 22 februarie 1807. Foi 243. Titlul : «Viața
prea cuvioșilor părinților noștri a lui Varlaam și a lui Ioasaf, scrisă de prea
cuviosul părintele nostru Ioan Damaschin, pentru folosul sufletesc și tăl-
măcintă de pre limba slovenească prea limba rumânească de Udriște Năs-
turel».*

Se află la Academia R.P.R. Are o introducere.

Pe f. 240 v. : «Până aicea iaste curgerea aceștii Istoriei carea am scris
voao precum am putut, după cum am auzit de cinstiți și nemincinoși băr-
bați carii mi-au spus mie».

Pe f. 241 : «S-au scris în sfânta *Episcopie a Argeșului* de smeritul
intre monași, *Ilarion Dascălul Craioveanul*, această Istorie *părintelui Nic-
tarie Monah de la Sfânta Mănăstire Cozia, cu a sfinției sale cheltuială.
1807, fev. 22*». Pe f. 241—241 v. : «*Cântarea Sfintului Iosaf când au intrat
în pustie*» — în proză.

Pe f. 241 v. : «Facerea lui Ioan Damaschin. Mărire lui Dumnezeu a
tot puternicul celui slăvit în troiță, carele mi-au ajutat de am început
și am și săvârșit».

Pe f. 241 v. — 243 v., se află două tropare.

Pe f. 243 v., nota copistului : «Mulțămim lui Dumnezeu celui ... carele
mi-au ajutat de am început a scrie și am și săvârșit de a scrie. *Am început
de a scrie de Noemv. 1 și am săvârșit la Fevruarie în 22...*

*1807, Fevr. 22»*¹⁹⁹.

Va să zică, această copie e făcută de Ilarion Dascălul Craioveanul,
călugăr la Episcopia de Argeș, pentru și cu cheltuiala călugărului Nectarie
de la Mănăstirea Cozia. Ilarion a făcut copia între 1 noiembrie 1806 și
22 februarie 1807.

Comparînd această copie, am constatat că ea e absolut identică cu cele
din 1784 și Nr. 2008 (de la Cernica). Presupun că e mai probabil ca manu-

199. Cf. Gen. Năsturel, Prefața cit., p. XVII—XVIII.

scrisul din 1784 să fi servit de bază, pentru că acesta, știm sigur, a fost copiat în Episcopia de Vilcea, în apropiere deci de Argeș.

Manuscrisul Nr. 418. Din 1807. Format 4°, foi 188. Se află la Academia Republicii Populare Române²⁰⁰. Are titlul:

«Viiata a prea cuvioșilor părinților noștrii Varlaam și Iosaf, scrisă de prea cuviosul părintele nostru Ioan Damaschin, pentru folosul sufletesc și tâlmăcită de pre limba slavonească pre limba rumânească de Udriște Năsturel». Copia e făcută de Radu.

Pe f. 186 v., nota : «Până aici iaste curgerea aceștii Istoriei carea am scris voao precât am putut, după cum am auzit de cinstiții și nemincinoșii bărbați carii mi-au spus mie».

Pe f. 186 v. — 187 : «Cântarea sfintului Iosaf, când au intrat în pustie». În proză. La fel cu manșcrisele Nr. 2510 și Nr. 2008.

Pe f. 187, se află «Facerea lui Ioan Damaschin...», întocmai ca la manșcrisele Nr. 2510 și Nr. 2008.

Pe f. 187—188, cele două tropare ca la manșcrisele Nr. 2510 și Nr. 2008.

După care manuscris e copiat acesta de față ? Comparînd manuscrisul din 1807 (Nr. 418) cu cele din 1784 (Nr. 2510) și Nr. 2008, am constatat că el se aseamănă în toate privințele cu aceste două manșcrise, chiar pînă la punctuație.

Manuscrisul Nr. 1590. Din 1809. Format 8° mare, foi 169. La Academia R.P.R. Are titlul : «Viiata prea cuvișilor (*sic*) părinților (*sic*) noștri Varlaam, și Iosaf. Scrisă de prea cuviosul Părintele nostru Ioan Damaschin, pentru folosul sufletesc». Titlul exact ca la copia din 1805.

Pe f. 4 v. și 167, nota copistului : «Ioanichie Ieromonah Schev(o)filax Bistrița Bărbătescul. 1809».

Pe f. 1—4 : e o introducere a lui Ioanichie.

Pe f. 166 v. : «Deci aici facem săvârșirea aceștii istorii, carea s-au scris de cel mai nainte numit Preacuviosul părintele nostru Ioan Damaschin».

Această notă e exact ca cea de la manuscrisul Nr. 2596 (citată mai sus), din 1805.

Are «Cântarea cu plângere spre râvnă d(u)mnezeiască a sf(â)ntului Ioasaf fiul lui Avenir împărat, ucenic fiind prea cuviosului Varlaam, cînd aș mers în pustie» (f. 168—169).

E primul *Cîntec al pustiei*, anexat romanului, ce se află în versuri²⁰¹.

Că manuscrisul de față e o copie după cel din 1805, o mai dovedesc confruntările :

200. Cf. Bianu-Caracaș, *op. cit.*, p. 97—98; Gen. Năsturel, Prefața cit., p. XXXIV.

201. Cf. Gen. Năsturel, Prefața cit., p. XXXV—XXXVII. Gen. Năsturel reproduce în întregime *Cîntecul pustiei*.

MANUSCRISUL DIN 1805 (Nr. 2596)

Cap. 1 (f. 412 v.)

Țara ce să chiamă India iaste departe de Egipt, și iaste foarte mare, și cu mulți oameni, și iaste încungiurată cu marea, pe care...

Cuvintele :

vărtutea (f. 419, col. 2, r. 8)
cu șapte părți (id., r. 14—15)
răpaosul (id., r. 16)
necurmată (f. 419 v., col. 1, r. 1)

MANUSCRISUL DIN 1809 (Nr. 1590)

Cap. 1 (f. 5v—6)

Țara ce se chiamă India, iaste departe de Egipt, și iaste foarte mare, și cu mulți oameni, și iaste încungiurată cu marea, pre care...

Cuvintele :

vărtutea (f. 15, r. 21)
cu șapte părți (f. 15v, r. 1)
răpaosul (id., r. 2)
necurmată (id., r. 10)

MANUSCRISUL
DIN 1805

Ultimele rinduri, f. 532v.:
făr de seană să mira,
slăvind pentru toate, pre
cela ce în toată vremea
ajută celor ce-l iubesc,
și cu mari daruri îi dă-
ruiaște.

MANUSCRISUL
DIN 1781

Ultimele rinduri, f. 96 :
foarte să mira, slăvind
pentru toate pre cela ce
în toată vremea ajută
celor ce-l iubesc și cu
mari daruri îi cinsteaște.

MANUSCRISUL
DIN 1809

Ultimele rinduri, f. 166v.:
foarte să mira slăvind
pentru toate, pre cela ce
în toată vremea ajută
celor ce-l iubesc, și cu
mari daruri îi dăruiaște.

Am reprodus și un citat din manuscrisul din 1781, adică acela după care deja copiase manuscrisul din 1805, ca să arăt că, probabil, manuscrisul din 1809 a avut, ca ajutor și manuscrisul din 1781.

Tipăritură din 1811. În volumul *Viețile sfinților*, Mănăstirea Neamț, 1811, pe luna noiembrie 19, f. 165 v. — 182 (la Acad. R.P.R., secția cărți vechi, cota 799) se află reprodus romanul lui Varlaam și Ioasaf, dar fără *Cântecul pustiei*, note, etc., și în rezumat numai. De altminteri, are nota marginală (f. 165 v.): «De la sfântul Ioan Damaschin în scurt adunat». Pare să fie tipărită după manuscrisul 9 din 1786.

Manuscrisul 2769. Din 1814. Conține 252 foi. De la f. 1—37 v.: «Hronograful sf(ânt)ului Dimitrie Rostovschii»; f. 38—109: «A lui Iliodor istorie etiopească»; f. 110—115 v.: «Istoriia Aretusii și a împăratului Iraclic tatăl său, a lui Irotocrit și a lui Pezostrat tatălui său vizirului». De la f. 116—252 se află romanul lui Varlaam și Ioasaf. Se găsește la Academia R.P.R.

Titlul: «Viața și petrecerea a celor dentru sfinți cuvioși părinților noștri Varlaam, și Iosaf indianilor. Scrisă de pre cuviosul și sfântul părintele nostru Ioan Damaschin pentru folosul și mântuirea sufletelor acelor ce să vor nevoi a ceti viața cea cu osârdie a lor ce easte tălmăcită de pre slovenie pre limba rumânească de Udriște Năsturel al doilea logofet».

Pe f. 252: «Până aicea este sfârșitul aceștii cărți, care o scriu voaă împrotiva puterii cum am auzit de la bărbați cinstiți și nemincinoști, carile au spus mie».

N-are *Cântecul pustiei* și celelalte note.

Pe f. 116 e nota :

«...Iar acum cu ajutoriul lui D(u)mnezeu am scris-o eu în orașul Iașii, în casăli D(u)misali sulgeriului Teodor Nour, în care vreme mă aflam cântărețu la biserica sf(ă)ntului prooroc înainte mergătoriului și botezătoriului Ioan. în zilele pre înălțatului Domn al Moldaviei Scarlat Alexandru Calimah Vvod și a preoșfinții sale Mitropolitului Veniamin, la anii de la facerea lumii 7323, iar de la Hs., 1814, Iunie 10. Cel mai mic, mai păcătoș și mai nevrednic între cărturari, *Grigorie fiul răposatului Ieremie Cumpănă den sat. Pocreaca, ținut. Vasluiului*».

Pe f. 232, romanul se termină cu data : «1814, Septvr. 8». Ceea ce înseamnă că acel copist, Grigorie, a făcut copia în Iași între 10 iunie 1814 și 8 septembrie același an.

Copia de față s-a făcut după cea din 1797. Motivele : 1) Notele cari indică sfârșitul romanului sînt identice ; 2) ambele n-au *Cântecul pustiei* și celelalte note ; 3) asemănările de texte sînt perfecte. Într-adevăr :

MANUSCRISUL DIN 1797

Primele rînduri (f. 1) :

Țara ce se chiamă India iaste departe de Egipt și iaste foarte mari și cu mulți oameni și iaste încungiurată cu mare și cu noianuri bune pre care...

Ultimele rînduri (f. 151v) :

să mira, slăvind pentru toate pre cela ce ajută în toată vreme celor ce iubesc și-i cinsteaște cu daruri mari.

MANUSCRISUL DIN 1814

Primele rînduri (f. 117) :

Țara ce să chiamă Indie iaste departe de Egipt și este foarte mare și cu mulți oameni, și este încungiurată cu marea și cu noianuri bune pre care...

Ultimele rînduri (f. 252) :

să mira foarte, slăvind pentru toate pre cela ce agiută în toată vremea celor ce-i iubesc, și-i cinstește cu daruri mari.

Manuscris din 1814. Căpătat de M. Gaster de la Mihail Eminescu. Are titlul: «Viața și petrecerea acelor dentru sfinții cuvioși părinții noștri Varlaam și Iosaf indianilor. Scrisă de pre cuviosul și sf(ă)ntul părintele nostru Ioan Damaschin. pentru folosul și mântuirea sufletelor acelor, ce să vor nevoi a ceti viața cea cu osârdie a lor, ce iaste tălmăcită de pe slovenie pre limba rumânească de Udriște Năsturel al doilea logofăt»²⁰². Cuprinde *Cântecul* și cele două tropare²⁰³.

Acest manuscris, din puține fragmente ce ni-au rămas tipărite de Gaster, e lucru cert că-i o copie după manuscrisul din 1671, deoarece e singurul manuscris care reproduce cuvîntul marginal, *laturea*, al manuscrisului din 1671 :

202. M. Gaster, *Crestomație*, I, p. 129—130.

203. M. Gaster, *Lit. rom. pop.*, p. 35 (nu reproduce *Cântecul*). Gaster, *Crestomație*, I, p. 130—134 și *Lit. rom. pop.*, p. 40, 42, a reproduș fragmente din manuscris. Tot Gaster, *Geschichte der rumänischen Litteratur*, în «Grundriss der romanischen Philologie» (a lui Gröber), II Band, abt. 3, Strassburg, 1901, p. 415, dă anul 1815 al manuscrisului.

MANUSCRISUL DIN 1671

Intâiul cap.

Țara (*laturea*) ce se chiamă India, de parte iaste de Egipt, și iaste mare foarte și cu mulți oameni, și iaste încungiurată cu marea și cu lucii aduncaturi, pre care... (f. 4).

MANUSCRISUL DIN 1814

Intâiul cap.

Țara (*laturea*) ce se chiamă India de parte iaste de Egipt, și iaste mare foarte și cu mulți oameni, și este încungiurată cu marea, și cu lucii aduncaturi, pre care... (Gaster, *Crest.*, p. 130).

Manuscrisul Nr. 1398. Din 1834. În 8° mare, foi 147. Există la Academia R.P.R. Titlul : «Viața a pre cu ²⁰⁴ cuvioșilor Părinților Noștri lui Varlaam și a lui Iosaf. Scrisă de prea cuviosul Părintele nostru Ioannă Damaschină, pentru folosul sufletesc. Și iaste tălmăcită de pre Limba Slovenească pre cea rumânească de Udriște Năsturelă».

Copia e executată de *Gheorghe sin Popa Vasile*, din Târgoviște, la 10 Ianuarie 1834.

Pe f. 141 v : «Până aici este curgerea aceștii Istoriei carea am scris voao precătă am putut, după cum am auzit de cinstiți și nemincinoși bărbați carii mi-au spus mie».

Pe f. 142 : «Cântarea sfintului Ioasaf, când aū intrat în pustie». În proză ²⁰⁵. Exactă ca la manuscrisele Nr. 2510, Nr. 2008 și Nr. 418.

Pe f. 142, un tropar, ca la manuscrisele Nr. 2510, Nr. 2008 și Nr. 418.

Pe f. 143—147 : «Istoria lui Melchisedec».

E copie după manuscrisul Nr. 418, din anul 1807.

Manuscrisul Nr. 417. Din 1878. În 4°, pp. 81. Se află la Academia R.P.R. E copie făcută de Gr. Tocilescu, în 1878, după traducerea manuscrisă din 1764 a lui Boțulescu ²⁰⁶.

Manuscrisul Sextil Pușcariu. Nu posedăm nici un indiciu. E numai menționat ²⁰⁷.

L. PREDESCU

204. Eroarea e in text.

205. Cf. Gen. Năsturel, Prefața cit., p. XXXIV—XXXV.

206. Cf. Bianu-Caracaș, *op. cit.*, p. 97; Gr. Tocilescu, *Adresa*, citată; Gen. Năsturel, Prefața cit., p. XXXIV. E. Turdeanu, *op. cit.*, nu cunoaște manuscrisul nr. 417.

207. S. Pușcariu, *Istoria literaturii române, epoca veche*, ed. II, Sibiu, 1930, p. 230.

ALTE PRECIZĂRI ÎN LEGĂTURĂ CU PREDOSLOVIILE NOULUI TESTAMENT DE LA BĂLGRAJ (1648)

Într-un articol publicat în revista «Limba română»¹ din anul trecut, am arătat că Noul Testament (1648) nu are doar două predoslovii așa cum se susține în mod curent (adică «Predoslovie către măriia sa craiul Ardealului» și «Predoslovie către cetitori»), ci încă 23 de predoslovii, pe lângă cele două citate în tratate și manuale. Am analizat în continuare datele istorice și geografice pe care le aduc unele din aceste predoslovii («predoslovie la corintheani», fila 222, «predoslovie către coloseani», filele 267—268) și am adus câteva argumente în vederea considerării acestor predoslovii drept originale.

Ne propunem să ne ocupăm în cele ce urmează de alte predoslovii și de «summe», insistând îndeosebi asupra raporturilor dintre trei predoslovii ale Noului Testament cu predosloviile corespunzătoare din Biblia 1688.

PREDOSLOVII DIN NOUL TESTAMENT (1648) REPRODUSE ÎN BIBLIA 1688.

Frații Greceanu, reproduc în Biblia (1688) trei predoslovii din Noul Testament (1648) : predoslovie la evangelistul Marcu (N. T., fila 40a — Biblia 1688, p. 774a); predoslovie la evangelistul Luca (N. T., fila 646, — Biblia 1688, p. 778) și predoslovie la evangelistul Ioan (N. T., fila 104, — Biblia 1688, p. 812b). Aceste reproduceri ilustrează caracterul antologic al Bibliei și constituie mai ales o dovadă a unității limbii vechi bisericești, căci un text din Transilvania este reprodus cu modificări neînsemnate în Muntenia, după 40 de ani.

1. G. F. Țepelea : *Predosloviile Noului Testament de la Bălgrad (1648)*, în «Limba română», 1964, nr. 2, p. 149—157.

Iată textul paralel al predosloviilor :

Noul Testament, f. 40 a

Предословіа лѣн сѣнтѣ Марк еуганствѣ
Инци депре еугліа лѣн Марк' тревбе
сѣ шнм' трен лѣкрѣри

Атѣн депре че аѣ екрнѣ Марко. Иаоа
варѣ чнне аѣ фост мр' ? шн а че лнмѣж
аѣ екрнѣ еугліа лѣн ? И треа варѣ кѣте
пѣрци арѣ еугліа лѣн.

Сѣнтѣлѣ Марка шн Ііаа ден екріе де
кѣвннтеле шн де фаптеле лѣн хс, де
кннѣри, де моартѣ, де аѣнѣлаца аѣ хс,
нарѣ нашѣрѣ лѣн хс ѡ ласѣ кѣ ел тоатѣ
ле скріе ма пре скѣрт'. скнсаѣ пентра-
часта ка шн алаацн еуганстн ка сѣ арате
пре іс назарнѣнѣлѣ кѣн хс. кареле сѣ
аратѣ аша, а кареле еаѣ аѣлѣвѣ тоатѣ
че а фост пророчнт' пророчн де хс, ачѣлаан
хс шн ачѣствѣ тоатѣ саѣ аѣлѣвѣ а іс
назарнѣнѣлѣ кѣм' аратѣ еуганстн пен-
трачѣ іс назарнѣнѣлѣ асте хс чѣлчѣ ера
фѣгѣдѣнт' пѣрннцнлор'.

де адоа варѣ мр' наѣ фост ден чѣн
донспрѣжѣче апсан че аѣ фост' ден' чѣн
о де оученнч' кѣм' знк' оиннн фостаѣ
аскѣлтѣторю шн оученнк' лѣн пѣтрѣ де
карѣ поменѣше а еѣѣршнтѣлѣ кѣрцін де
аѣтѣ. скнсаѣ еугліа лѣн а лнмѣж грѣчаскѣ
ка шн алаацн еуганстн шн апостоан сѣ
ел кѣ аѣ скрнѣ еугліа ман еѣртѣс пѣнтрѣ
рѣгарѣ рнмлаанлор' че наѣ скрнѣ а лнмѣж

Biblia 1688, f. 774 a

Предословіа сѣнтѣлаѣ Марко еуганствѣ
Инци депре еугліа лѣн Мар' кѡ тревбе
сѣ шнмѣ трен * лѣкрѣри.

Атѣю депре че аѣ екрнѣ Мар' кѡ ?

Иаоа варѣ чнне аѣ фостѣ Мар' кѡ ? шн
а че лнмѣж аѣ скрнѣ еугліа лѣн ? И
треа варѣ кѣте пѣр' цн арѣ еугліа лѣн

Сѣнтѣлаѣ Мар' кѡ ка шн Маа ден, скріе
де кѣвннтеле шн де фантеле лѣн хс,
де кннѣри, де моартѣ, де аѣнѣлацѣрѣ лѣ
хс. нарѣ нашѣрѣ лѣн хс ѡ ласѣ кѣ ел
тоатѣ ле скріе ман пре скѣртѣ, скнсаѣ
пен' трѣ ачаста ка шн алаа' цн еуганстн
ка еѣ арате пре іс назарнѣнѣлѣ кѣн хс,
кареле сѣ аратѣ аша, а кареле саѣ аѣлѣвѣ
тоатѣ че аѣ фостѣ пророчнт' пророчн де
да хс ачѣлаан хс шн ачѣствѣ тоатѣ саѣ
аѣлѣвѣ а іс назарнѣнѣлѣ кѣм' аратѣ
еуганстн пѣнтрѣ ачѣла іс назарнѣнѣлѣ
асте хс чѣлчѣ ера фѣгѣдѣнт' пѣрннцнлор'.

де адоа варѣ Мар' кѡ наѣ фостѣ ден
чѣн еі, апостоан, че аѣ фостѣ ден' чѣн о
де оученнчн кѣм' знкѣ оуннн фостаѣ ас-
кѣлтѣторю шн оученнкѣ лѣн пѣтрѣ де карѣ
поменѣше а еѣѣршнтѣлѣ кѣрцін денѣтѣю,
скнсаѣ еугліа лѣн а лнмѣж грѣчаскѣ ка
шн алаацн еуганстн шн апостоан сѣ еа
кѣ аѣ скрнѣ еугліа ман еѣртѣс пѣнтрѣ
рѣгарѣ рнмлаанлор' че наѣ скрнѣ а лнмѣж

* În transcrierea textului chirilic citat din Biblia 1688, din cauza lipsei literei «ѣ» în forma grafică m a fost folosită forma grafică T, ca în textul Noului Testament 1648.

Iar literele suprascrise au fost coborite în rînd, atît în textul din Noul Testament 1648, cit și în textul din Biblia 1688.

ЛЪТННѢСКЪ ЧЕ ГРЕЧАСКЪ. КЪ АТЪНЧН ПРѢТЪ-
ТННДЕННАЕ ПЕТРЕЧЕ КЪ АНМЕЖ ГРЕЧАСКЪ.
ПАВЕЛ' АПСЛЪ .АКЪ АЪ СЪРНС ЛА РИМАЛѢНН
ЧЕ АЪ СКРНЪ .А АНМЕЖ ГРЕЧАСКЪ ШН У-
ВРЪБНОР' .АКЪ НАЪ СКН' УВРЕАШЕ ЧЕ ГРЕ-
ЧѢШЕ

¶ ТРЕА, ЕВГЛІА ЛЪН **Марк'** АРЕ ТРЕН
ПЪРЦН ПАРТЕ ДЕ .АТЪЮ, ДЕСПРЕ ДЕРЕГЪТОРІА
ПРОРОЧІЕН ЛЪН ХС, КАРЪ У А АРЪТАТ' ПРО-
ПОВЕДЪННА, ЕВГЛІА ШН ТАЪКЪННАД' ЛЪЦА
ЛЪН ДЪМНЪЗЪЪ ЧЕРТЪНД' ПЪКАТЕЛЕ ШН .А-
ВЪЦЪТЪРА СТЪМБЪ...

¶ АТЕ АВКРЪРН .АКЪ СЕМНЪЗЪ АНЧ' КЕМАРЪ
АПСАНОР ШН ТРИМЪТЕРЕА ЛУР А ПРОПОВЕДЪН
А ІЪДЕА ШН МИНЪВНАЕ ЛОР' ШН .АНТРАРЪ
ЛЪН ЧА .АПЪРЪТЪСКЪ .А ІЕРОСААИМ' ШН КЪ-
РЪЦНРЪ БЕСЪРЕЧІН. ¶ ЧАСТЪ ПАРТЕ ДЕ .АТЪЮ
АСТЕ КЪПРННСЪ .А ЧЪЛЕ ТРЕНСПРЪЗЪЧЕ КАПЕТЕ
ДЕ .АТЪЮ, А ДОВА ПАРТЕ АСТЕ ДЕ ПОПІА
ЛЪН ХС КАРА У А АРЪТАТ' .АТЪРЪ РЪБДАРА
СА ПЕНТЪРЪ ПЪКАТЕЛЕ НОАСТРЕ ШН МЪРННАД'
НЕНТЪРЪ НОН ШІН КЪПРННСЪ АЧАСТА .А Е КА-
ПЕТЕ .А ЕІ, СІ. А ТРЕА ПАРТЕ АСТЕ ДЕ .АЧЕ-
ПЪТЪРА .АПЪРЪЦІЕН СЛАВЕН ЛЪН ПЕНТЪРЪ СКЪ-
ЛАРЕ ДЕ .А МОУЦН. ШН ТРИМЪТЕРЕА АПСА-
НОРЪ .А ТОАТЪ АДМЪ СЪ ПРОПОВЕДЪАСКЪ
ЕВГЛІА, ШН .АНЪАЦАРЪ ЛА ЧЕРЮ ШН ШЕ-
ДЪРА ДЪ ДРЪПТА ТАТЪЛЪН. АЧЪСТЪСЪ КЪ-
ПРННСЕ .АН АЛ' СІ КАПЪ.

Προδολογία α λβκζη ευαγγελιστβα
Noul Testament, f. 64 b

ЛЪКА АЪ ФОСТ ВРАЧЮ ДЕН АНТІУХІА ДЪПЪ
АЧЪА АЪ ФОСТЪ .А КАЛЕ СОЦІЕ КЕДННЧОАСЪ

ЛЪТННѢСКЪ, ЧЕ ГРЕЧАСКЪ КЪ АТЪНЧН ПРѢТЪ-
ТННДЕННАЕ ПЕТРЕЧЕ КЪ АНМЕЖ ГРЕЧАСКЪ,
ПАВЕЛ' АПОСТОЛ' .АКЪ АЪ СКРНС' ЛА РИМ-
ЛЕНН ЧЕ АЪ СКРНСЪ .А АНМЕЖ ГРЕЧАСКЪ ШН
УВРЪБНОР' .АКЪ НАЪ СКРНС' ОВРЕАШЕ ЧЕ
ГРЕЧѢШЕ...

¶ ТРЕА ЕВГЛІА ЛЪН **Мар'** КЪ АРЕ ТРЕН
ПЪРЦН ПАРТЕ ДЕНТЪЮ ДЕСПРЕ ДЕРЕГЪТОРІА
ПРОРОЧІЕН ЛЪН ХС, КАРЪ О АЪ АРЪТАТ' ПРО-
ПОВЕДЪННАДЪ ЕВГЛІА, ШН ТЪАКЪННАДЪ ЛЪЦЕ
ЛЪН ДЪМНЪЗЪЪ, ЧЕРТЪНДЪ ПЪКАТЕЛЕ ШН
АКЪЦЪТЪРА СТЪМБЪ...

¶ АТЕ АВКРЪРН .АКЪ СЕМНЪЗЪ АНЧН КС-
МАРЪ АПОСТОАНОР ШН ТРИМЪТЕРЕ ЛОР' А
ПРОПОВЕДЪН .А ІЪДЕА ШН МИНЪВНАЕ ЛОР' ШН
АТРАРЪ ЛЪН ЧЕ .АПЪРЪТЪСКЪ .А ІЕРОСААИМ'
ШН КЪРЪЦНРЪ БЕСЪРЕЧІН АЧАСТЪ ПАРТЕ ДЕН-
ТЪЮ АСТЕ КЪПРННСЪ .А ЧЪЛЕ ПІ КАПЕТЕ
ДЕНТЪЮ, А ДВА ПАРТЕ АСТЕ ДЕ НОПІА ЛЪН
ХС, КАРЪ О АЪ АРЪТАТ' .АТЪРЪ РЪБДАРЕ СА
ПЕНТЪРЪ ПЪКАТЕЛЕ НОАСТРЕ ШН МЪРННАДЪ ПЕН-
ТЪРЪ НОН, ШІН КЪПРННСЪ АЧАСТА .А Е КАПЕТЕ
А ЕІ, СІ, А ТРЕА ПАРТЕ АСТЕ ДЕ .АЧЕПЪТЪРА
АПЪРЪЦІЕН СЛАВЕН ЛЪН ПЕНТЪРЪ СКЪЛАРЕ ДЕН
МОУЦН ШН ТРИМЪТЕРЕА АПСАНОРЪ .А ТОАТЪ
АДМЪ СЪ ПРОПОВЕДЪАСКЪ ЕВГЛІА, ШН .АНЪА-
ЦАРЪ ЛА ЧЕРЮ ШН ШЪДЪРЪ ДЪ ДНЪВТА
ТАТЪЛЪН АЧЪСТЪСЪ КЪПРННСЕ .АН АЛ' СІ КАПЪ

Προδολογία α λβκζη ευαγγελιστβα
Biblia 1688, p. 788 b

ЛЪКА АЪ ФОСТЪ ВРАЧЮ ДЕН АНТІУХІА
ДЪПЪ АЧЪА АЪ ФОСТЪ .А КАЛЕ СОЦІЕ КРЕ-

ЛВН ПАВЕА ШН ꙗ проповѣданїа е҃в҃глїи со҃це
кѡмь съ кѡноаще ден дѣнїа к стїх ѕї шн
ГІ ДІ ЕІ ШН КАП КА СТИХ А, В, Г нпроч шн
кап' кз кн шн епистола коласѣннаорь
Д СТИХ ДІ ШН епистола а до҃ва а лвн
тнмоѡею ꙗ кап' Д СХ ЛЕ.

Де Іѡань е҃в҃гансть чнне аѡ фость.

Noul Testament, f. 104 b

Іѡан' е҃в҃ганст кареле аѡ скрнс е҃в҃гліа
шн трен посланїн, шн апокалїпснс' фост
таѡ ѡ҃нѡа ден' чен донспрѣзече апосан
а лвн хс шн днтралаалцн аѡ фост' ман
драг ѡ҃ченнк' лвн хс кѡм' ꙗсѡш' араѡѡ
ꙗ е҃в҃гліа са ꙗ кап' ка сх ка. фостаѡ
фечор' лвн зеведею шн фрате аѡ Іакоп
челвн ман маре пре карелеа' ѡморѡ ірод'
кѡм' съ араѡѡ ла маѡею ꙗ кап' Г СХ
Е МР Г СХ ЗІ ДѣНІА ЕІ СХ Е ШН аѡ фост
трнмес' ꙗ прнбеѡїе де діѡннсіе ꙗпзрат'
ꙗ ѡстровѡла патмосѡла шн аколо аѡ скрнс
картеѡ апокалїпснс кѡм' скрне ꙗ кап'
А СХ ѡ ШН ꙗ Г СХ ЛІ. іарѡ дѡпѡ моартѡ
лвн діѡннсіе аѡ веннт ꙗ ефес' кѡм' скрне
евсеѡїе ꙗ хнсторїа бесѡречїн ꙗн а треа
карте ꙗ кап' нї. шн дѡпѡ че вѡзѡ скрн
соартѡ ачелѡр трен е҃в҃ганстн де маннте шн
мѡртѡрнснндѡ деспре скрнсоартѡ лвн ашаѡ
сѡрнс ачаѡстѡ карте е҃в҃гліа вѡзѡндѡ кѡ
аѡ лѡсать чеа неще лѡкрѡрн че съ кѡвнн'
а шн кѡм' скрне е҃всеѡїе ꙗн а треа карте
ꙗ кап' ка.

дннчолсъ лвн павеа шн ꙗ проповѣданїа
е҃в҃глїен со҃це, кѡмь еѡ кѡноаще денѡ дѣнїе
к, стнх ѕї ш, ГІ, ДІ, ЕІ ШН КАП КА, СТИХ
А, В, Г, нпроч, шн кап' кз кн шн епистола
коласѣннаорь Д СТИХ ДІ ШН епистола а
до҃ва а лвн тнмоѡен ꙗ кап' Д', СТИХ ДІ.

Де Іѡан' е҃в҃ганельсть чнне аѡ фость.

Biblia 1688, p. 812 b

Іѡан' е҃в҃гансть, кареле аѡ скрнс е҃в҃гліа
шн трен посланїн шн апокалїпснс', фостаѡ
ѡ҃нѡа' ден' чен еї апостоан а аѡ хс шн
днтралаалцн аѡ фость ман драг ѡ҃ченнк'
лвн хс, кѡм' ꙗсѡш' араѡѡ е҃в҃ангелїа са,
капѡ, ка, стнх' ка, фостаѡ фечор лвн
зеведею, шн фрате лвн Іаков' челвн ма
маре пре карелеа' ѡморѡ Ірѡд' кѡм' съ
араѡѡ ла маѡен ꙗ кап' І, стнх' В, шн
аѡ фост' трнмесъ ꙗ прнбеѡїе де діѡн
ннсіе ꙗпзрат' ꙗ остроѡла патмосѡла шн
аколо аѡ скрнс' карте апокалїпснс',
кѡм' скрїе ꙗ капѡ а, стнх' ѡ шн ꙗ Г
стнх' ДІ, іарѡ дѡпѡ моартѡ лвн діѡннсіе.
аѡ веннт' ꙗ ефес' кѡм' скрїе е҃всеѡїе ꙗ
хнсторїа бесѡречїн ꙗн а треа карте ꙗ
кап' нї, шн дѡпѡ че вѡзѡ скрнсоартѡ ач
лор' трен е҃в҃ганстн де маннте. шн мѡрт
ѡрнснндѡ деспре скрнсоартѡ лвн аша аѡ
скрнс ачаѡстѡ карте е҃в҃гліа вѡзѡндѡ кѡ
аѡ лѡсать чеа ннще лѡкрѡрн че съ кѡвнн'
а шн, кѡм' скрїе е҃всеѡїе ꙗн а треа карте
ꙗ капѡ ка.

Din alăturarea textelor reiese că deosebirile între Noul Testament 1648 și Biblia 1688 sînt următoarele :

Noul Testament 1648 (Ev. Marcu)	Biblia 1688 (Ev. Marcu)
1 Марк	1 Мар' кѡ
2 ꙗтѣю	2 ꙗтѣю
3 трен	3 трен
4 адоуауарѣ	4 адоуауарѣ
5 пѣтрѸ	5 пѣтѣр'
6 съ ва къ аѸ скрнс'	6 съ ва къ аѸ скрнсѣ
7 прѣтѸтннднннѣ	7 прѣтѸтннднннѣ
8 пѣрцн	8 пѣрцн
9 ѡудекатѣ	9 ѡудекатѣ
10 ꙗнѣцарѣ	10 ꙗнѣцарѣ
11 де ꙗ морцн	11 ден морцн
12 проповѣдѸнндѣ	12 проповѣдѸнндѣ
13 анч'	13 анчн
14 чѣ	14 чѣ
15 кѸрѣцнрѣ	15 кѸрѣцнрѣ
16 де ꙗтѣю	16 дентѣю
17 кара	17 карѣ
18 рѣбдѣрѣ	18 рѣбдѣрѣ
19 дѣ дрѣпта	19 дѣ дрѣптѣ

Predoslovia Evangelistului Luca

1 аѸ фот	1 аѸ фотѣ
2 дѸпѣ	2 дѸпѣ
3 аѸ фостѣ	3 аѸ фотѣ
4 кредннчѸасѣ	4 кредннчѸасѣ
5 еуглн	5 еуглн
6 дѣннѣ	6 дѣннѣ
7 стѣ	7 стнх'
8 кѣтѣ	8 кѣтѣ
9 епнстѸлѣ	9 епнстѸлѣ

Predoslovia Evangelistului Ioan

1 ѡуанѣ	1 ѡуанѣ
2 еуглнстѣ	2 еуглнстѣ
3 аѸ скрнѣ	3 аѸ скрнсѣ
4 трен	4 трен
5 дѸспрѣзѣче	5 еѣ

6	ΑΠ ^Ε ΛΗ	6	ΑΠΟCΠΟΛΗ
7	Α Λ8Η	7	Α Λ8
8	ΔΗ ^Τ ΤΡΑΛΑ ^Τ ΧΗ	8	ΔΕΗ ^Ι ΠΡΑΛΑΛΛΙΗ
9	Α8 ΦΟCΤ ^Ι	9	Α8 ΦΟCΠ ^Β
10	ΜΑΗ ΔΡΑΓ	10	ΜΑΗ ΔΡΑ ^Γ
11	ΑΡΑΤЖ	11	ΑΡΑΠ ^Ж
12	ΕΥΓΑΙΛΑ	12	ΕΚΑΗΓΕΑΙΛΑ
13	ΚΑ ^Π	13	ΚΑΠ ^Β
14	C ^Χ	14	CΠΗΧ ^Ι
15	ΦΟ ^Ε ΤΑ8	15	ΦΟCΠΑ8
16	ΦΡΑΤΕ	16	ΦΡΑΠ ^Ε
17	Λ8	17	Λ8Η
18	ΙΑΚW ^Τ	18	ΙΑΚWΕ ^Ι
19	ΜΑΗ	19	ΜΑ
20	CЗ ΑΡΑΤЖ	20	CЗ ΑΡΑΠ ^Ж
21	Μ ^Ι	21	ΜΑΡΚW
22	ΩCΤΡΟΒ8Λ ^Β	22	ΟCΠΡΟΒ8Λ ^Β
23	ΠΑΤΜΟC8Λ8Η	23	ΠΑΠΜΟC8Λ8
24	ΑΚΟΛΟ	24	ΑΚΟΛW
25	Α8 CΚΡΗ ^Ε	25	Α8 CΚΡΗC ^Ι
26	ΚΑΡΤ ^Ε	26	ΚΑΡΠ ^Ε
27	ΑΠΟΚΑΛΗΨΗ ^Ε	27	ΑΠΟΚΑΛΗΨΗC ^Ι
28	CΚΡΗΕ	28	CΚΡ ^{ΙΕ}
29	ΗΕΨΕ	29	ΗΗΨΕ
30	ΑΨΑ8 CΚΡΗ ^Ε	30	ΑΨΑ Α8 CΚΡΗC ^Β
31	Α8 ΛΨΑΤ ^Β	31	Α8 ΛΨΑΠ ^Β
32	ΙΑΡЖ	32	ΙΑΡ ^Ж
33	Δ8ΠЖ	33	Δ8Π ^Ж
34	ΑЧΑCΤЖ	34	ΑЧΑCΠ ^Ж

Din compararea predosloviilor la evangheliști din Biblia 1688 cu Noul Testament 1648, se desprind următoarele :

1. Biblia 1688 preia cu modificări de amănunt textele a trei predoslovii : predoslovia la Evangheliile după Marcu, Luca și Ioan. Predoslovia la Evanghelia după Matei o lasă la o parte, fie pentru că traducătorii nu sînt de acord cu conținutul ei, fie pentru că nu voiau să atragă atenția asupra sursei (aceasta fiind prima din seria predosloviilor din Noul Testament), pe care o preiau întocmai.

2. Traducătorii Bibliiei 1688 transcriu întotdeauna pe Ж din Noul Testament de la sfîrșitul cuvintelor cu ж, de exemplu : Δ8ΠЖ = Δ8ΤЖ ; CЗ ΑΡΑΤЖ = CЗ ΑΡΑΤЖ ; ΑЧΑCΤЖ = ΑЧΑCΤЖ ; ΙΑΡЖ = ΙΑΡЖ ; ΓΕ Τ CУ Π, ex. : ΦΡΑΤΕ = ΦΡΑΠ^Ε ; Α8 ΦΟCΤ = Α8 ΦΟCΠ^Ι etc. Este vorba deci în primul rînd de diferențe de grafie.

3. Majoritatea modificărilor grafice din Biblia 1688 sînt în funcție de poziția cuvîntului din pagină sau privesc redarea integrală a unui cuvînt pe care în Noul Testament îl găsim prescurtat: ex сѣ в Noul Testament și сѣх' в Biblia 1688. Deci Biblia 1688 redă integral cuvintele pe care Noul Testament le prescurtează.

4. Sunetul e deschis final (probabil sub influența maghiară din прѣстѣиндѣннѣ (Noul Testament Evanghelia după Marcu, fila 104) este redat în Biblia 1688 prin ѣ: прѣстѣиндѣннѣѣ, Biblia, p. 774a, r. 29).

5. Traducătorii Bibliei 1688 transcriu concesiva сѣ ва кѣ аѣ скрѣс ѣглѣа din Noul Testament prin „сѣ ва“...

6. „ѣ“ este folosit pe o scară mai largă în Biblia 1688. Astfel кап' din Noul Testament este redat prin капѣ в Biblia 1688; аѣ скрѣс' (Noul Testament) prin аѣ скрѣсѣ (Biblie); аѣ фостѣ (Noul Testament) prin аѣ фостѣ (Biblie) etc.

7. Vocala e se închide în i în Biblia 1688, față de Noul Testament Astfel în Noul Testament găsim forma неѣе, в Biblia 1668 ниѣе. În general fonetismele din Biblia 1688 sînt mai evolute, fără a exclude unele inconsecvențe. De exemplu: Noul Testament: де .ѣ морѣи — Biblie деѣн морѣи, dar Noul Testament дѣнѣтраллѣи — Biblie: дѣнѣтраллѣи.

8. Mai plin de semnificație pentru unitatea limbii române este faptul că un text din 1648 din Transilvania este considerat accesibil în Muntenia după 40 de ani, doar cu modestele modificări semnalate.

Cele trei predoslovii nu sînt singurele pagini transcrise în Biblia 1688 după Noul Testament 1648. Paralelismul poate fi observat și în cadrul paginilor traduse. Astfel textul din Noul Testament, fila 120 b, Evanghelia după Ioan, cap. al XIV-lea, e redat cu modificări neînsemnate în Biblia 1688:

NOUL TESTAMENT 1648

fila 120 (b) — cap 14

«Era bolind un om numele lui Lazăr de i(n) Vithania den satul m(ă)rii și a marthei surorilor lui. (Și era maria aceea care unsease pre domnul cu mir și ștersease picioarele lui cu părul ei al căreia frate lazar bolia) Și trimeasă ră surorile la el zicînd, doamne, iată ceace iubi ai boleaste. Auzind aceasta Is.

BIBLIA 1688

pag. 822 (b) — cap. 11 vers. 1

«Și era bolind oare carele lazar dela vithania den satul mariei și marthei, surorii ei. Și era maria ceea ce au fost uns pre d(o)mnul cu myr și au șters picioarele lui cu părul ei al căria frate lazar bolia. Deci trimiser(ă) cătră el surorile zicînd, d(o)amne iată pre cela ce iubești boleaste. Și auzind Is zis(e) această

zise, aceasta boală nu iaste cătră moarte, ce pentru slava lui dumnezeu ca să să slăvească fiul lui dumnezeu pentru ea». Că iubea Is. pe martha și pre sora ei și pre lazar».

boală nu iaste spre moarte ce pentru mărirea lui d(u)mnezău ca să să mărească fiul lui d(u)mnezău pren ea. Și iubea Is pre martha și pre sora ei și pre lazar»....

Asemenea paralelisme am mai identificat, răsfoind la întâmplare și între Noul Testament fila 67a (Luca cap. 1, vers. 57) — Biblie p. 789; Noul Testament, fila 676 (cap. 2). — Biblie p. 790.

Gaster și N. Iorga semnalaseră la timpul lor influența Noului Testament 1648 asupra Bibliei 1688, iar I. Bălan a ilustrat ulterior această influență prin câteva texte paralele. Cele trei predoslovii semnalate de noi demonstrează influența Noului Testament 1648 asupra Bibliei 1688, care uneori merge pînă la simplă transcriere. Determinarea cu precizie a acestor influențe face necesar un studiu paralel mai amănunțit între cele două texte. Cînd este vorba de texte preluate — ca în cazurile semnalate între Noul Testament și Biblie — studiul paralel ilustrează pregnant o tendință a limbii, o evoluție a ei. Însăși preluarea fără modificări nu e lipsită de semnificație, ea fiind o dovadă concludentă a unității limbii. *Iată de ce înainte de a se trece la concluzii asupra problemelor de limbă dintr-o epocă, credem că este necesar să se facă cercetarea raporturilor dintre texte, deci operă de filologie și istorie literară.*

Celelalte predoslovii nu prezintă interes printr-un conținut bogat în date istorice și geografice (vezi «limba română», 1964, nr. 2) și nici prin stabilirea de raporturi cu alte texte. Aceste predoslovii se remarcă însă prin expunerea logică, sistematică printr-un stil — dacă îl putem numi astfel — argumentativ sau didactic. De exemplu predoslovioa la Evanghelia după Matei. În cadrul acestei predoslovii problemele sînt grupate metodic în jurul unor întrebări :

1. «Cine au fost Mathei», 2. «În ce vreme au scris», 3. «În ce limbă au scris», 4. «Despre ce au scris».

În întrebări și răspunsuri se observă același spirit metodic ca în Predoslovioa către cetitori, unde problemele sînt grupate în cinci puncte. Ex. La întrebarea «cine au fost Mathei?», traducătorii precizează :

«Î[n]tăi lui Mathei i-au fost porecla Levi, fiul lui alfeiu și era vameș pre carii îi chema... publicani pentru că era oameni răi și răpitori și cu chemarea lui $\bar{\kappa}\epsilon$ den publican se făcu ap(o)st(o)l, scrietoriul ev(an)g(e)lii. De chemătura lui iaste scris la Mathei cap. 9 : s(ti)h 9».

La întrebarea «I(n) ce vreme au scris», răspunsul este : «au el au scris î(n)tăi. De aceasta adevărat nu să ști. De să creade lui evsēbie și lui theofilact M, î(n) iudei... au scris î(n)tăi, ev(an)gh(e)lia în al treile an al calugălii î(m)păratul frîmleanilor» etc.

În toate aceste predoslovii predomină expunerea clară, concisă. Vechea observație a lui N. Iorga asupra stilului concis al Noului Testament 1648 este deplin justificată cînd e vorba de predoslovii.

Reproducem cîteva fragmente, care, dacă n-au meritul unor frumuse i literare, au pe acela al simplităţii  i limpezimii.

Predoslovia a cărției lui iacov apsl (fila 173—176) .

«Mul i s-au  (n)doit de cine-i scrisă această carte de iacov apsl au de alt iacov ? iară să iaste a lui iacov apsl, a căruia de ei iaste, a celui mai mare au a celui mai mic ? Că Hs doi iacovi au avut(u)  (n) numărul aps-lilor : unul iacov feciorul lui Zevedeu carele să chiamă iacov cel mai mare iară altul iacov al lui alfeu, pentru ca să să usebeasc  l-au chemat mai mic ; pre acesta-l chiamă pavel apsl că-i fratele domnului».

Predoslovia a cărției lui Ioann (fila 191).

«De unde  i la carii au fost scrisă această carte. Mai toți c rtularii depreună scriu că Ioan apsl evglia sa au scris în efes : numai unul, dorotheiu zice că au scris în ostrovul pathmosului evglia  i apocalipsis. după evglie să vede c-au scris această carte  (n)că  (n) b tr ne etele lui  (n) asia. iară la carii o au scris nimic  de aceasta scris nu să află. putem creade drept aceea că au scris la toate besearicile : mai vr tos celora ce era  (n) asia.

Predoslovia cărției lui iuda apsl (fila 199 b)

«De scriitoriul ace tii c r i : aicea ni-ia vedea 2 lucruri, unul numele Iudei, a doilea deregătoria lui. Numele i-au fost Iuda cu care nume să chema doi ucenic(i) a lui Hs.: unu au fost Iuda feciorul lui alfeiu  i frate lui iacov din frații lui Hs., acesta iaste scriitorul ace tii c r i. Iară alt iud  era carele v ndu pre Hs., feciorul lui simon dii(n) scariot».

 n unele predoslovii, ca în «Preadoslovia la ovreai» în disputa cu adversarii, traducătorii recurg la termeni tari apropiindu-se de stilul polemic.

«Mul i s-au aflat  i acum  (n)că s ntu carii s-au  (n)doit, de ceastă carte că n-ar  fi scrisă de Pavel  i den numărul cărților sfinte o au lepădat : aceștia era mar ion, evion, arion,  i alți eretici. *Ce noi lăsăm nebuniile acelora  i ne  (n)so im cu c rtularii* aceea carii  (n)va  de preună  (n) be-seareca lui dumneze u  i cred că-i scrisă de pavel  i sfint  care să arată dentr-aceste lucruri 1) că toți c rtularii grecești cred că-i scrisă de pavel această carte 2) dentr-aceasta  (n)că să..., etc.».

Predosloviile s nt în general construite după sistemul didactic. Se enun  ideea principală, problemele sînt grupate  i tratate pe puncte sau prin întrebări  i răspunsuri. Se resimte aici la tot pasul influența textelor latine comentate.

Fără îndoială că aceste texte alcătuite sub impulsul calvinismului maghiar trebuie să ducă la întrebarea în ce măsură e vorba de o influența sau chiar de o traducere din limba maghiară. Din cercetarea textelor maghiare similare apărute între ediția lui Heltai (1562)  i 1648 existente la Biblioteca Universităţii din Cluj nu am putut stabili o descenden a directă. Noul Testament al lui Heltai nu are predoslovii, nu conține date istorico-geografice, nu face o prezentare a evangheli tilor. Traducerea lui Carolyi Gaspar, prima traducere integrală a Bibliei în limba maghiară Viszoly (1590). nu are nici ea predoslovii, ci doar note marginale de ordin dog-

matic. De altfel din motive tactice confesionale, traducătorii nu indică nici măcar utilizarea unui text maghiar ca sursă a traducerii, deci ipoteza unor predoslovii traduse din limba maghiară, este după părerea noastră exclusă. Promotorii calvinismului de la Alba-Iulia, aveau tot interesul să arate că acțiunea de calvinizare e o pornire proprie a cărturarilor și poporului român și nu că este inspirată direct de curtea lui Rákocky (ceea ce un simplu text tradus ar fi confirmat-o din plin).

În schimb se poate vorbi de o influență maghiară în limbă fie prin intermediul școlii, fie al conversației și lecturii. Această influență reiese din calcuri ca «*dă înainte*» (prezintă), «*oloși*» (italieni), «*ocă*» (cauză, motiv) etc.

Influența dialectică e mai pregnantă în aceste predoslovii ca în restul traducerii. Siliți să recurgă la autorități ecleziastice ca Ieronim, Teofilact etc. să emită ipoteze traducătorii fac deseori apel la condiționalul perfect în forma lui locală; de-au *vrut pune*, s-au *vrut zminti*; conjuncții ca *batâr* (măcar); pronume nehotărâte ca *fite cine* etc.

Elementele arhaice atestate în secolul al XVI-lea sînt numeroase în predoslovii. Astfel în predoslovii Epistolei lui Iacov întîlnim arhaismul *chiar* cu sensul de *clar*: «să va că din toți apslîi firea credinței dereapte nice unul nu o au tălcuit mai chiar (κ) de Iacov (κ) *bucă* cu sensul de gură: «era în besearici carii cu *bucile* pline să lăuda că cunosc pre dumnezău (predoslovii I-a a cărții lui Ioan); *a custat* cu sensul de a trăit: «că el *au custat* pînă la al treile an a lui Traian i(n)părat» (suma Apocalipsului lui Ioan) etc.

Prepoziția *de* e întrebuițată cu sensul «decît»: mai chiar (κ) de Iacov (κ) adecă mai clar decît Iacov (κ).

Formele de genitiv-dativ prezintă alternanțe. Întîlnim astfel în predoslovii gen.-dat. în *iei*-ca: începutie a *înturnării* (predosl. I-a la Solun); săvirșitul *lumiei* (predosl. II-a la Solun); împotriva *scripturiei* (Coloseni); *summa cărției* (coloseani); îndemnătura *scrisoriei* (Filipuseani) —, alături de genitiv-dativ în *ii*, ca: începutul *cărții* (fila 134 b); iepisc(o)p *beseareicii* (fila 173 b).

În cadrul traducerii, întîlnim genitiv-dative ale substantivelor care au nominativ singular în *a* cu *eei*, neredus la *ei* — ca: întru durerea *mileei* (Galateni, cap. 3, vers. 12); *iară științei* tineare (fila 187-a, vers. 7).

Desigur că predosloviile scot în relief și alte aspecte ale limbii române din secolul al XVII-lea. În cadrul acestei expunerii, ne rezumăm la reliefaarea celor mai pregnante.

SUMMA

Fiecare capitol din Noul Testament 1648 este precedat de un rezumat, de o «șumă» sau «summă» cum o numesc traducătorii. Aceste rezumate arată capacitatea de sintetizare a autorilor. Într-un spațiu de 3—7 rînduri, în propoziții enunțiative, în formulări similare cu titlurile de azi ale unor articole, traducătorii se străduiesc să redea ideile sau evenimentele relatate într-un capitol.

Iată câteva exemple :

Fila 178 cap. 4 :

«Numără lucrurile reale carele nasc din faptele trupului 7. Arată smc-
renia inimei 8. Oprește fălia. Și oprește clevețele : 14. Zice să nu ne ui-
tăm de slăbiciunea noastră».

Fila 184 a, cap. 3 :

«Să nu urască muierile creștine pe bărbații săi batăr c-ar fi strein(i)
de la evghelie. Arată înainte pilda muierilor credincioase. Dă-le înainte
multe fealuri de porunci 14. Î(n)deamnă să suferească cu inimă bună scră-
bele 17. Și să răspundă cu hrăborie de credința sa 18».

Fila 288 b, cap. 7 :

L) Învață de căsătorie. 4. Carea-i rînduită pentru ca să nu fie curvie.
Și căsătorii să nu să despartă. 18, 20. Î(n)vață pre *fiete carele* să se agiungă
cu soarta lui 25. Arată pentru ce să rămîne î(n) vergurie ce să zice fără
căsătorie 35. Și cărora să cuvine a să căsători.

Fila 267 b :

«Cine au fost Colaseanii cărora le-au scris Pavel. Și de orașul lor. De
î(n)demnătura scrisorii pentru ce s-au î(n)demnat a scrie această carte. De
summa cărției. De părțile aceștii cărți».

Fila 320, cap. 22 :

«Arată-să izvodul apei vieții. 2 și pomul vieții 7, 8. Săvirșaste-să
proצועstvia 9 în care Ioan arată care-s scrise î(n) ceastă carte și spune
că acestea toate i le-au grăit lui acela carele-i alfa și omega».

În aceste note scurte, ce constau adesea doar din părțile principale ale
propoziției, fenomenele mai deosebite de limbă ies mai pregnant în relief.

Remarcăm astfel : *arăță-să* și *săvirșească-să* cu postpunerea pronume-
lui ca limba slavonă ; deasa utilizare a calculului maghiar «*dă înainte*»
«*arăță înainte pilda muierii credincioase*» ; frecvența prepoziției *de* cu
sensul despre («de orașul lor, de summa cărției») forma veche *căsătorii*
pentu cei căsătoriți ; *clevețele* pentru clevetirile ; *fălia* pentru lăudăroșe-
nia ; genitivul în *iei* («de summa cărției ; regionalismele *batăr* (cu sensul
de chiar dacă) ; pron. nehot. *fiete carele* ; *conjunctivul prezent al verbului a*
suferi pers. 3 pl. sub forma *să suferească* ; iotacizarea verbului a răspunde
la conjunctiv prez. 3 pl. (*să răspunză*) ; bărbații săi în loc de bărbații lor.

În general prezentarea «sumelor» este inegală sub raportul exprin-
mării. Există capitole rezumate clar, surprinzător de vioi, alături de altele
vagi și greoaie.

La prima vedere o dezbatere asupra unor rezumate nu și-ar avea locul
în această prezentare. Nicăieri nu se pot însă urmări mai bine posibilitățile
de exprimare ale unui autor decît atunci *cînd trebuie să exprime mult prin*
termeni puțini, cînd încearcă să sintetizeze și este silit să facă apel la toate
compartimentele limbii.

«Sumele» oferă un excelent material de studiu pentru lingviști în
special în ceea ce privește substantivul (exprimarea cazurilor), verbul (ex-
primarea prezentului, a condiționalului), și în ceea ce privește utilizarea

prepozițiilor și a conjuncțiilor. Stilul lapidar, eliptic al sumelor anunță epoca modernă.

CONCLUZII

1. Preluarea unor texte din Transilvania cu ușoare modificări de grafie, în Biblia 1688, ilustrează așa cum am mai arătat — *unitatea limbii vechi bisericești*.

Se confirmă astfel poziția lui Ibrăileanu², care susținea: «Limba noastră literară are ca bază limba veche bisericească iar aceasta n-a fost graiul vreunei regiuni, ci limba formată prin contribuția graiurilor tuturor ținuturilor locuite de români — graiuri mult mai asemănătoare acum patru sute de ani și tot mai mult diversificate pe urmă».

2. Predosloviile, «summa», precum și multe pagini traduse arată că «limba noastră nu e nouă ci din contra veche și staționară» (Eminescu)³.

Ea era capabilă să exprime cu limpezime încă din prima jumătate a secolului al XVII-lea probleme teoretice de limbă (predoslovia către cetitori), noțiuni de istorie, de geografie, de exegeză teologică desprinse (în predoslovii) de tutela unui original străin.

3. Nu se poate vorbi în legătură cu cărțile vechi bisericești *doar de un singur stil*, «stilul cărților bisericești»⁴, ci de mai multe stiluri, după cum cărțile se încadrează în literatura artistică, exegeza teologică sau în administrația bisericească. Credem că am reușit să demonstrăm prin citatele de mai înainte și cele din lucrarea publicată în «Limba română» și că există în aceeași lucrare, adică în Noul Testament 1648, mai multe stiluri sau mai multe aspecte ale stilului artistic și științific (în funcție de clasificarea la care recurg cercetătorii).

E drept că nu poate fi vorba decât extrem de rar de o exprimare artistică. În schimb sîntem de cele mai multe ori în fața unei exprimări clare, metodice, didactice. Sub acest raport predosloviile Noului Testament 1648 prezintă un pas înainte față de predosloviile anterioare.

Prin numeroasele sale predoslovii, prin influența exercitată asupra Bibliei 1688, prin glosele marginale, Noul Testament 1648 trebuie să fie privit într-o lumină nouă de toți cei ce urmăresc cu interes trecutul limbii și culturii noastre.

G. F. ȚEPELEA

2. G. Ibrăileanu, *Problema limbii literare*, din volumul *După războiu*, Ed. Viața Românească, Iași, 1921, p. 43.

3. Cf. Ms. 2257, f. 68.

4. Vezi Ion Coteanu, *Stilurile moderne ale limbii române literare*, în «Limba română», 1960, nr. 2.

DIN CORESPONDENȚA INEDITĂ A UNOR FEȚE BISERICEȘTI DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ CU TRANSILVANIA, ÎN VEACURILE AL XVIII-LEA—AL XIX-LEA

(1781—1827)

În prima jumătate a secolului al XVI-lea culminează epoca de strînse și multiple legături comerciale dintre Țara Românească și Transilvania, avînd ca instrument de schimb orașul Brașov. Presiunile turcești în Ungaria, care după lupta de la Mohaci (1526) au dus la desființarea statului ungar lovit mortal de Soliman Magnificul, au izbit și comerțul Brașovului și au făcut ca negoțul Țării Românești să se orienteze spre sud. Drumul Brașovului încetează de a mai fi artera principală de legătură între Marea Neagră și Europa Centrală, iar negoțul peste Carpați slăbește din ce în ce mai mult.

Relațiile comerciale cu Transilvania, dar mai ales cu tirgurile mari din Viena și Lipsca, se înviorază abia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. De astă dată alături de Brașov, care are un rol mai puțin însemnat, se ridică Sibiul, care cuprinde în sfera sa de negoț toată Oltenia și jumătatea răsăriteană a Munteniei. Instrumentul de acțiune al comerțului sibian cu Țara Românească este casa de negoț Hagi Constantin Pop, ale cărei legături cu Viena, Triest, Veneția, Lipsca și alte centre importante îi asigură satisfacerea oricăror comenzi venite de dincoace de Carpați.

CASA DE NEGOT HAGI CONSTANTIN POP

Relațiile comerciale cu Țara Românească ale casei de negoț Hagi Constantin Pop reies cu prisosință din imensa corespondență și arhivă care se păstrează în colecția de documente a Academiei R.P.R. «Din toată această corespondență se vede că vestita casă de comerț a avut ramificații și interese în întreg cuprinsul românesc și în cele mai mari și îndepărtate centre industriale și comerciale europene, printre care amintim punctele extreme Londra, Moscova, Țarigrad, apoi Budapesta, Viena și Leipzig... Firma Hagi Constantin Pop, a cărui seriozitate și cinste era cunoscută în toată Europa, nu era în contact numai cu negustorii propriuziși, ci și cu nobilimea din Ardeal și de aiurea, cu domnitorii și boierii din Principate, precum și cu diplomații străini din aceste ținuturi de la care s-au păstrat foarte multe scrisori... Mult timp prin această firmă, domnitorii, fețele bisericesti și boierii din Țara Românească s-au aprovizionat cu diferite mărfuri și articole necesare, precum și cu delicatessuri ce nu se găseau în țara noastră sau în Orientul apropiat, de asemenea cu gazetele Occidentului, grecești în bună parte, nemțești și câteva în limba franceză; și tot prin ea se desfăcea, pînă departe, mierea, ceara,

vinul, pieile și lina din Oltenia și Muntenia, precum și vitele și în special porcii pe care boierii îi trimiteau în adevărate turme la Sibiu»¹.

Organizatorul și conducătorul acestei case de negoț din Sibiu a fost Constantin Pop. El își începe ucenicia neguțătoarească, după cum mărturisește singur într-o scrisoare² din 1779 septembrie 2, în prăvălia lui Hagi Pătru Luca, care mai târziu îi devine socru.

Hagi Constantin Pop, «om de pământ din țara aceasta» cum se intitulează singur în scrisoarea amintită mai sus, a avut cu soția sa Păunica, trei copii: Zamfir sau Zenovie, cum este numit în școala grecească din București³, Maria-Mariuța, căsătorită la 3 octombrie 1792 cu Iosif Manicate Safrano, și Constantin-Dincă, destinat de tatăl său să continue conducerea casei de negoț după moartea sa. Cel mai mare fiu face studii la Sibiu, la București între 1799—1802 (fiind călăuzit și controlat de Iosif episcopul de Argeș), și-apoi la Viena. El se dedică carierei militare și în 1806 este aghiotant⁴ al maiorului Pop, iar în 1808 se afla la Budapesta. Mai înainte, în 1805, tatăl său îi dă sfaturi într-o scrisoare: «ofițerii ce[i] ce sînt gazdă bune și se feresc de lucruri necuvincioasă au cînte la reghement și avanțeruiesc (avansează) mai curînd ca alții... La purtarea ta se vor uita cu ochii deschiși, fiind de alt neam».

Priceputul și energicul neguțător moare relativ tînr, la 30 octombrie 1808, urmînd la conducerea casei de negoț fiul său cel mic, Constantin, care avea abia 18 ani; el era ajutat de un vechi credincios al tatălui său, Stan Popovici. S-a înțimplat însă ca noul conducător al firmei să nu trăiască de cît cîteva luni după tatăl său; el moare la 21 iunie 1809 și mama sa înștiințează rudele și prietenii într-un anunț tipărit și redactat în limba germană⁵. Aceste decese în familie grăbesc sfîrșitul carierei militare a lui Zamfir, care trebuie să treacă la conducerea casei de negoț. În 1810 el era încă ofițer la Viena⁶, cînd Păunica conducea afacerile casei, dar în curînd părăsește armata și trece la conducerea firmei întemeiată de bunicul său și foarte mult dezvoltată de tatăl său. El se căsătorește cu Iosefina, conduce un timp firma din Sibiu, apoi se stabilește la Viena ca bancher; aici el obține titlul de cavalier de Böhmetten și ajunge director al Băncii Naționale Austriace⁷.

Relațiile comerciale ale casei de negoț Hagi Constantin Pop, foarte întinse și foarte active, se datoresc în primul rînd pricepuților și credincioșilor săi reprezentanți, răspîndiți peste tot unde se puteau închea legături comerciale. Aceștia erau aleși cu pricepere de Hagi Constantin Pop și puși să facă toate felurile de negoț în centrul lor de afaceri sau în spațiul teritorial în care activau. Imensa corespondență a acestei case de negoț ne informează despre unii dintre numeroșii reprezentanți ai firmei, din care unii dăinuiau încă de cînd conducea afacerile: o avea Hagi Pătru Luca. Astfel, în 1770, la Mehadia și Orșova era Crăciun Cristea⁸; tot în Mehadia era Hagi Ivan Pop⁹, iar Antonie Nicolantîn¹⁰ activa în toată Oltenia și era cel mai activ reprezentant al firmei. În 1786 reprezentant al casei din Craiova era Tudoran Mihai care aprovizionă firma cu lînă, miere, ceară și piei¹¹; el făcea achiziții în cantități mari în toată Oltenia. În timp de peste

1. Dr. George Potra, *Un neguțător din secolul al XVIII-lea: Antonie Nicolantîn din Rîmnicul Vilcea*, în „Buletinul Camerei de Comerț și Industrie din București”, anul LV (1946), nr. 3—4, p. 1—2.

2. Dumitru Z. Furnică, *Din istoria comerțului la români*, Buc., 1908, p. 102.

3. N. Iorga, *Scrisori de boieri și negustori olteni și munteni către casa de negoț sibiană Hagi Pop*, Buc., 1906, p. V.

4. N. Iorga, *Scrisori de boieri și negustori olteni și munteni către casa de negoț sibiană Hagi Pop*, Buc., 1906, p. 169.

5. D. Z. Furnică, *op. cit.*, p. XXXV.

6. N. Iorga, *op. cit.*, p. 169.

7. Idem, p. VII.

8. D. Z. Furnică, *op. cit.*, p. 22.

9. Idem, p. 28.

10. Dr. George Potra, *op. cit.*,

11. D. Z. Furnică, *op. cit.*, p. 140—145.

o jumătate de secol cît casa de negoț Hagi Constantin Pop a fost frunțașă comerțului sibian, în jurul ei au muncit cu credință și sîrguință un număr mare de slujitori, ei înșiși negustori pricepuți în cercul lor de acțiune, despre care atestă imensa arhivă care se păstrează pînă astăzi.

*

Dar în afară de acești reprezentanți, oameni de încredere ai firmei, stabiliți peste tot unde apăreau condițiile de dezvoltare ale unui negoț susținut, casa Hagi Constantin Pop a avut o întinsă corespondență cu un mare număr de clienți care i se adresau direct. Aceștia, cunoscuți și prieteni ai patronului, i se adresau cu tot felul de cereri de mărfuri, pe care casa de comerț le satisfăcea prompt și conștiincios.

Cea mai mare parte dintre clienții din Țara Românească o alcătuiau boierii și marii ierarhi. Corespondența schimbată între aceștia și conducătorii firmei, mai ales cu Hagi Constantin Pop și soția sa Păunica, ne arată nu numai natura și felul tirgurilor, dar și relațiile prietenești care existau între patronii firmei și clienții săi.

Vom înfățișa mai jos o parte din corespondența schimbată între casa de negoț Hagi Constantin Pop și conducătorii Episcopiei de Argeș pe un interval de timp de aproape o jumătate de secol. Această corespondență ne înfățișează aspecte de viață și de preocupări spirituale ale marilor slujitori ai Bisericii, într-o vreme de aspre și continue frămîntări politice, în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea și primul sfert al secolului următor. Arhimandriții și ierarhii care s-au perindat la conducerea Mînăstirii și a Episcopiei de Argeș vor dobîndi o lumină mai vie și mai caldă din scrisorile schimbate cu conducătorii firmei sibiene. Lipsiți de rigiditatea scrisului oficial, ceremonios și distant, ei vorbesc în scrisorile lor deschis și sincer, cu accente de prietenie și încredere.

Toate scrisorile pe care le vom prezenta aici sînt inedite și fac parte din fondul Hagi Constantin Pop care se află la Academia R.P.R.

*

ARHIMANDRITUL PARTENIE (1790—1798)

Date biografice despre arhimandritul Partenie nu avem. Nu știm deci dacă și-a făcut ucenicia monahală în Mînăstirea domnească din Curtea de Argeș sau a venit din altă mînăstire. Știm numai că la începutul anului 1790 el se găsea ca arhimandrit în această mînăstire, însărcinat cu funcția de econom. În această calitate a cunoscut pe Hagi Constantin Pop, cu care a devenit prieten și a purtat corespondență de tirguiești cu vestita casă de negoț din Sibiu. După cît se vede din corespondență, Partenie nu era un cărturar bisericesc și nici un om de cultură cu un nivel mai deosebit; el era totuși o figură luminoasă a Bisericii de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

O scrisoare din 12 ianuarie 1790 a arhimandritului Partenie de la Mînăstirea Curtea de Argeș ne arată relațiile de prietenie dintre el și Hagi Constantin Pop. După formula cu care se începeau mai toate scrisorile între prieteni, urîndu-i sănătate, călugărul își anunță misiunea pe ocolite, spunînd: «după aceasta știu că capul solului nici odinioară nu să taie: mai întîi să mă ierți și să lumineze D[umne]zeu înțelepciunea dumitale ca să fie primită rugăciunea mea, de va fi voia lui D[umne]zeu». Intervenția lui Partenie era să obțină mina Mariuței, fiica lui Hagi Constantin Pop pentru Dumitrache Budișteanu, fiul visterului Răducanu Budișteanu, ispravnicul județului Argeș, pe care îl lăuda cu pricepere: «adevărat copil cum se cade, fără de nici un nărav și procopsit întru toate și la învățătură și la treaba neguțătorii, cum și la stat om deplin după plăcere, cu moșie, cu mori, cu țigani, cu casă bună, nedator la nimeni». Și după ce face această prezentare, arhimandritul Partenie face propunerea deschis, fără ocol, prietenește: «voiește, de va fi primit, să-l cîștigi un cinstit ginere cu fiica dumitale».

Propunerea călugărului ar fi fost destul de interesantă, cu toate că și alți boieri ar fi fost bucuroși să se încuscrească cu bogatul negustor din Sibiu. Această propunere nu se împacă însă cu școtelile negustorești ale lui Hagi Constantin Pop care avea un concurent pe piața afacerilor și pe care voia să-l cîștige, fiindcă acesta avea un băiat. Este vorba de Manicate Saffranos și de fiul său Iosif. Nu știm ce răspuns a dat Hagi Constantin Pop la scrisoarea lui Partenie; se pare însă că ar fi invocat vreo diferență de vîrstă între băiat și fată, fiindcă Partenie răspunde după două săptămîni, la 1790 ianuarie 26: «pentru treaba cea de temeii foarte bine ar fi să vă încuschirați (*sic*), așa socotesc, că de copil încă vei mulțumi... potrivă va fi vârsta adecă... cum să afle coconița dumitale de vîrstă»; Partenie îndeamnă și pe vistierul Răducanu Budișteanu să scrie lui Hagi Constantin Pop, ba să-i trimită niște vînat drept «pescheșu», fiindcă el adaugă în scrisoare: «și după cum îți scrie dumnealui vistier să poate a fi îngăduială; eu așa zic blagoslovenia lui Dumnezeu să va ajute ca să săvîrșiți».

Cu toate acestea marele neguțator a ales tot calea neguțătorească, fiindcă la 1791, decembrie 10 se vorbea despre logodna¹² fiicei lui Hagi Constantin Pop cu Iosif Saffranos, iar la 1792 noiembrie 2 s-a făcut chiar nunta¹³.

În cele două scrisori de pețire, arhimandritul dădea și comenzi pentru anumite țirguieli. În prima cerea 5 coți de flanel pentru care trimitea 10 zloți nemțești, apoi terpetin, mănuși «faine», cositor și țipirig, iar în cea de a doua scrisoare ruga să i se trimită, după rețetă, niște doctorii «dar foarte mă rog ca răteata să mi-o pui în plicul cu scrisoare[a] cei vei trimite ca să-l am, că cu atăta m-am ales și eu din cetatea Sibiului».

În 1790 iunie 12 îi comunică propunerea unui neguțator localnic care ar putea vinde orice cantitate «de unt va primi cu preț, de nu să va putea mai mult, măcar 25 de parale *copul* prin cîntar, adus gata aci în Sibiu». Și el încheie: «ci de se va putea face această treabă prin dumneata, eu sînt bucuos a sluji». Mai cere să-i trimită «un toc de talere de cositor și un toc de tipsii de mijloc».

Casa de negoț Hagi Constantin Pop păstra în depozit orice obiecte lăsate de cunoscuți și prieteni. Minăstirea din Curtea de Argeș depozitase aici moaștele Sfîntului Nifon de teama evenimentelor care se precipitau în Țara Românească. În vara anului 1790 s-au restituit aceste moaște, dar rămăsese acolo mina Sfîntului Nifon. Partenie trimite pe părintele Bogoslov, ecleziazarul sfintii minăstiri s-o ridice și scrie în acest sens la 8 august 1790. Pe scrisoare se confirmă primirea: «am primit sfînta mână al sfîntului Nifon». La această scrisoare răspunde Hagi Constantin Pop la 11 august 1791, în care îi scrie că «pachetul la sfintele moaște l-am predat la părintele Bogoslav monah și am scris în răvaș precum le-au primit». El confirmă de asemenea primirea pentru păstrare a unor odoare pe care «le-am pus într-u[n] sepet și le-am pecetluit de la vamă și cu pecetea sfîntii tale și le-am pus la mine în magazin la păstrare, în loc bun». A primit și doi cași pentru care «foarte mulțumim sfîntii tale de dragoste».

Din anul 1791 se păstrează șapte scrisori trimise de Partenie, mai toate pentru țirguieli. La 31 ianuarie cere: «24 hărtioare cu doftorii de la apotica împăratească», «15 coturi flanel închis cu picături de altă formă, să fie de căptușală la un cojoc de lupu», «14 coturi pânză de rasă neagră», «2 oca zahar fain», «1 ceasornic de aramă sau de hier care să arate ceasurile și să facă deșteptare», mai cere un baston «curat de trestie», «iar altu fealiu nu». La această scrisoare Hagi Constantin Pop răspunde la 9 februarie că i-a trimis ce a comandat «numai pânză de rasă n-am cumpărat fiindcă nu m-am priceput ce va să zică pânză de rasă, căci, că știu că rasa este de lână, iar de pânză nu». Baniii trimiși «n-au eșit cât ai scris sfîntia ta... și i-am trecut la catastif la mine». Arhimandritul ar fi vrut să-i schimbe niște bani, dar Hagi Constantin Pop îi spune că «pentru galbeni pe lei nu se găsească aicea nici cu 5 lei galbinu». Mulțumește pentru cașul pe care i l-a trimis în dar.

12. N. Iorga, *op. cit.*, p. 22.

13. *Idem*, p. 25.

La 26 februarie 1791 arhimandritul cere 4 sfeșnice «de materie cum sînt cele din biserica dumneavoastră... care sfeșnice știu că nu se fac aci, la Sibiu, ci de lă locul lor mă rog, cînd se va găsi ocazion să poruncești a se face și cu adus cu tot până aci la Sibiu, cât va fi prețul voi avea răspuns». La această scrisoare Hagi Constantin Pop răspunde la 27 martie 1701, că va porunci sfeșnicele la Beci din vreme «și la sfeți Petru socotesc că vor fi aici; așijderea și un ceas de masă cu repetir de deșteptare, la care sfinția ta vei trimite din vreme bani nemțești, că eu am și rinduit de acum la Beci Rf. 200 ca să dea arvună pentru aceste lucruri». Mulțumește pentru nucile trimise în dar și «rămăi și eu îndatorat sfinții tale».

La 12 mai trimite zloți nemțești 500 pentru sfeșnice «și câți vor trebui la plata sfeșnicilor să vor da» și pentru «un ceasornic repetițiu» și «de să va putea găsi butcă, pe cum poltescu eu» dorea să se cumpere negreșit. Mai cere să i se schimbe 500 zloți în bani turcești și să i se facă unele țirguieli mărunte. Arhimandritul nu uită să facă și daruri prietenului din Sibiu și-i trimite o dată cu scrisoarea doi cași sărați și două hirșii. La 15 mai Hagi Constantin Pop răspunde că a primit 500 Rf «ca să plătesc din aceștia și ce o rămănea ca să fie pentru butcă». Îi schimbă și alți 500 Rf «în bani turcești cu câte 8 lei $\frac{1}{2}$, care fac cu *bașul* lor lei 540». Iar mai departe îi scrie: «eu, părinte», i-am schimbat, dar de n-o fi cu voia sfinții tale și-ți va părea încă greu se va găsi un mijloc de împăcare. Și pentru doi cași foarte mulțumesc sfinții tale».

La 30 mai arhimandritul Partenie trimite o mie de taleri în păstrare, iar «încă de ași putea să mai câștig bani nemțești ași mai trimite». La 6 iulie trimite o socoteală a banilor și stăruie ca jupîn hagiul «să primească *bașul* banilor turcești», adică diferența de curs a monezilor trimise, și repetă rugăminta pentru ceasornic. La scrisoarea aceasta răspunde la 11 iulie prezentînd socoteala schimbului unor bani din care a ieșit în pagubă: «apoi las la înțelepciunea sfinții tale, găsești cu cale să păgubesc eu 65 sau 70 lei, nefiind cu nimic vinovat». Despre sfeșnice arată că vor fi gata în septembrie, cînd vor veni de la Beci, «iar ceasornicul de masă la august 15 zile va fi aici și ți-l voi trimite cu cineva». Mulțumește pentru un cașcaval și doi cășuleți, dar «văz că întotdeauna faci osteneală cu mine, rămăi și eu îndatorat al sfinții tale mai mic fiu duhovnicesc».

În scrisoarea din septembrie, fără dată, Partenie se plînge că a pierdut adevărurile eliberate pentru banii depuși și spune că «am mers la Râmnic, destul de greu, și am făcut zapis cu mărturii» ca să înlocuiască adevărurile pierdute și trimite pe părintele Pimen, egumenul Mănăstirii Berislăvești și pe nepotul său Daniil ca să prezinte zapisul și să ridice banii depuși. De asemenea trimite adevărurile despre «*sanducul* [?] cu ohodoarele (*sic*) mănăstirii» spre a fi ridicate și aduse la Argeș. La această scrisoare Hagi Constantin Pop răspunde la 9 septembrie, scriîndu-i că «pentru amaneturile cu bani ce sînt la mine ale sfinții tale, netrimețînd dumneata adevărurile mele și cărțile mele, eu nu le detei». Negustorul se teme că «mă va apuca nepotul sfinții tale să-i număr banii și judecata va zice de ce ai dat banii și n-ai luat adevărurile». Negustorul cere o adevărură de primire, semnată de arhimandrit și de nepotul său în fața lui Nicolifă Iovipali și indică și textul care trebuie scris în adevărură. Încheie scrisoarea spunînd: «să am iertăciune părinte că eu ași fi dat amaneturile, dar mi-e frică de nevoie, în loc să-mi fac bine, să-mi fac rău».

În ultima scrisoare, din 2 octombrie 1791, arhimandritul se plînge că nepotul său Daniil a pierdut cele două adevăruri de păstrarea a patru sute de galbeni și două mii de lei turcești, dar mărturisește în scrisoare: «ori de cine s-ar scoate aceste 2 adevăruri să nu țină seamă nici de cum, că eu mi-am primit amaneturile ce se cuprinde mai sus, deplin, în mîna mea». Această scrisoare este semnată de Daniil și de Nicolifă Iovipali¹⁴, cum ceruse Hagi Constantin Pop, drept mărturie a faptului. Numai așa s-au restituit depunerile arhimandritului.

14. Era un negutător din Rîmnic, reprezentantul lui Hagi Constantin Pop (vezi N. Iorga, *Scrisori de boieri și negustori*, 1906, p. 21, 82, 87, 88, 90).

Din 1792 nu cunoaştem de cit o singură scrisoare cu data de 5 aprilie în care Partenie vesteşte că a trimis căruţa să ridice sfeşnicele şi «mă rog din banii ce arăţi dumneata că au mai rămas, să se cumpere făclii albe, ca să le punem în sfeşnice, adică de ceară albă şi cu buceale şi la un cap de făclie şi la altul».

Alte scrisori nu mai cunoaştem pînă la 27 ianuarie 1796. Nu este însă nici un motiv să se creadă că corespondenţa s-a întrerupt în aceşti patru ani. Un fapt nou totuşi intervenise şi anume înfiinţarea Episcopiei de Argeş şi sosirea la mînăstire a primului episcop Iosif. În scrisoarea amintită se scrie: «prea sfinţia sa părintele episcopul fiind dus în eparhie, spre Slatina... mi-a poruncit ca să scriu dumitale să cumperi nişte vâpsele, i aur de poleială... pentru care mă rog ca de s-ar trimite mai de grab, fiindcă şade zugravul fără de lucru». De asemenea el transmite arhimandritului Neofit¹⁵, fost egumen la Mînăstirea Sfîntul Gheorghe din Bucureşti şi stabilit în Sibiu, că i se închină «cu toată merita plecăciune». Altă scrisoare din acest an este datată 29 mai şi anunţă că trimite 1000 taleri, care «vor rămănea la dumneata suptu păstrare, lăngă cei care mai sânt... că dănd Dumnezeu pace şi viaţă voui [vreau] să-i cheltuiesc aici pe trebuinţe de ale mînăstirii». Arhimandritul era bătrîn, îşi făcuse testamentul şi îşi simţea moartea aproape, de aceea nu uită să scrie prietenului său din Sibiu, care îi păstra toate economiile personale: «iar fiind poruncă a ne muta [a muri], cine va veni cu diata mea, mă rog așa să se urmeze».

Din 1797 sînt două scrisori. Una din 19 martie, în care trimite o listă de tirgueli şi se închină cu toată plecăciunea părintelui arhim[andrit] chir Neofit, căruia «şi prea sfinţia sa părintele episcop încă îi va fi scris». Cea de-a doua scrisoare este din 8 aprilie şi în ea cere 20 de coturi postav negru şi 20 de coţi stofă neagră «ţesută în patru îte de fabrica de Beciu».

Ultima scrisoare este din 1798 august 17. În ea arhimandritul Partenie arată că era bolnav şi se pregătea să plece la Bucureşti «ca să mă caut la dohtor». Lui îi comandase Hagi Constantin Pop nişte iconiţe pe tablă de aramă, pe care le lucra vreun călugăr meşter din mînăstire. El înştiinţează: ««iconiţele cu discolie pã aramă fiind şi pã amândouă părţile mai vartos, am avut puţină zaticneală şi cu lucrul mînăstirii până s-au isprăvit de au fost gata acum la praznic». Îi cere însă să-i trimită costul 20 taleri «preţul icoanelor după cum s-au socotit a fi cu dreptul». Sfirşitul scrisorii mărturiseşte o îndoială şi o tristeţă stăpînită: «şi cu acestea Dumnezeu să te fie sănătos, păzindu-te întru toate căile vieţii, vesel, liniştit şi în starea cea bună, iar şi cu duhul întru toată fericirea vieţii ce va să fie după aceasta, rămăind şi eu al dumitale smerit nevrednic rugător». Nu mai semnează arhimandrit, ci simplu monah; e poate sentimentul de modestie cucernică a sfîrşitului. Moare¹⁶ la 20 septembrie 1797.

*

ARHIMANDRITUL DOROTEI (1798—1827)

Unul dintre vrednicii slujitori ai Mînăstirii Curtea de Argeş şi al Episcopiei de Argeş, sub păstoria primului episcop Iosif, este arhimandritul Doroteu. Activitatea în administraţia mînăstirii şi a episcopiei se desfăşoară între anii 1798 şi 1827. Este de presupus totuşi că el se afla în mînăstire mult mai înainte, venit poate de la vreun schit sau o altă mînăstire mai mică. Date cu privire la viaţa sa nu cunoaştem de cit foarte puţine, care se pot desprinde din corespondenţa sa cu casa de negoţ Hagi Constantin Pop din Sibiu. De aici deducem că era ardelean şi avea în satul Lancrăm, în apropiere de Sebeş, în Ardeal, un frate, preot, căruia îi scria din cînd în cînd prin mijlocirea corespondentului său din Sibiu, trimiţîndu-i uneori şi bani.

15. N. Iorga, *Istoria bisericii româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, Valenii de Munte. 1909, p. 154, 174.

16. N. Iorga, *Contribuţii la istoria literaturii române*. Buc. 1906, p. 210.

Arhimandritul Dorotei n-a fost un cărturar și nici un om de cultură religioasă, cum au fost contemporanii săi Chesarie din Rîmnic, episcopul Iosif și arhimandritul Neofit rețraș la Sibiu, cu care schimba scrisori din cînd în cînd sau îi trimitea cuvînte de sănătate prin scrisorile adresate lui Hagi Constantin Pop. Pe el nu l-au preocupat problemele de cult, de ritual sau de doctrină teologică și l-au interesat prea puțin cărțile bisericești care apăreau în această vreme fie peste munți, fie în țară. Corespondența sa cu Sibiu se reduce numai la nevoile de tîrguiești ale Episcopiei de Argeș și la unele chestiuni de afaceri în legătură cu administrarea averii episcopale. Astfel scrisorile sale se referă numai la tîrguiești pentru nevoile de viață ale monahilor adunați în jurul mînăstirii lui Neagoe Basarab și rare ori conține vreo știre care ieșea în afara preocupărilor sale de zilnică administrație mînăstirească.

Scrisorile lui au un stil sec, care nu utilizează formulele obișnuite de sănătate cu care încep, de obicei, scrisorile de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. În afară de «smerită dragoste» sau «smerită plecăciune» el nu mai adaugă nimic. În același mod este și sfîrșitul scrisorilor, care se încheie totdeauna cu «sânt al dumitale smerit» sau «rămân al dumitale dorit». Se vede de aici un nivel redus de cultură, închis într-un stil fără nici o rezonanță sufletească.

Prezentăm mai jos scrisorile arhimandritului Doroteu, adresate casei de negoț Hagi Constantin Pop, grupate pe ani, desprinzînd din ele ceea ce este mai prețios atît pentru negoțul marelui negustor sibiian, cît și pentru a avea o lumină justă asupra vremii cînd se desfășoară această corespondență. Semnalăm de la început că arhimandritul Doroteu se adresează lui Hagi Constantin Pop cu cuvîntul «pan» neobișnuit în Țara Rîmânească în această vreme ca formulă de reverență.

Este de reținut faptul că Dorotei îndeplinește funcția de econom al episcopiei pînă la începutul anului 1799, iar de la această dată încoace este numit în locul său Meletie.

Din anul 1798 sînt patru scrisori. Prima are data de 16 august și arhimandritul anunță că scrie în numele episcopului Iosif care este ocupat cu hramul bisericii episcopale, dar care totuși «trimite dumitale molitvă și blagoslovenie». El cere 10 măji de fier și cinci butoaie cu cuie de șindrilă și se roagă ca mai în grabă să le trimiți pînă la vataful Constantin de la Căineni». Comunică de asemenea că icoanele comandate zugravului de-acolo sînt aproape gata, dar m-au poftit ca prin mine să-i trimiți banii. Cere și pentru el 10 coji de postav negru, «cotu po 2 zloți nemțești». A doua scrisoare este din 1 septembrie și în ea confirmă primirea tîrguicilor. Icoanele nu sînt terminate deplin «însă pînă nu va lua banii în mână nu va [vrea] să le dea, căci iaste cam săcnos la fire». Sînt lucrate însă foarte frumos — spune el — «că la aramă foarte anevoie se lucrează». În a treia scrisoare din 5 septembrie comunică prețul de 20 taleri al icoanelor «că m-am căznit să lase mai jos, dar n-a vrut» și că a luat toate măsurile pentru o bună împachetare să nu se mîtoșască sau să se atingă, ca să se strice chipurile sau la vestminte». Cere să se procure «o căruță ferecată, măcar și mai vechie, cu preț pînă la taleri 20 sau și 25 turcești, numai să fie cîlibie și de doi cai». Ultima scrisoare din 1798 este din 20 octombrie. Prin ea înștiințează că renunță la căruță, fiind prea scumpă, mai vîrtoasă și vremile încă se află tot cam înperechiate aicea în partea locului». Amintește de un car mocănesc, comandat de episcopul Iosif și cere și 35 oca «drod» (sîrmă de hier) pentru «zăbreale la ferestrele bisericii cei nouă ce au făcut-o prea sfințea». Toate aceste scrisori sînt semnate Doroteu ieromonah, iar pe cele care urmează, pînă în 1814, semnează ecleziarh.

În anul 1799 sînt tot patru scrisori. Cea dintîi poartă data de 26 februarie; în ea se comunică despre trimiterea banilor pentru zăbrele și întrebă dacă este gata carul comandat. Se mai roagă a se trimite o scrisoare popii Ioan, frate cu Doroteu și să se cumpere o «minghinea de masă în care lucrează ceasornicarii», pentru care trimite un galben împărătesc. Altă scrisoare este din 10 mai; în ea se cere «două testeale» de hîrtie groasă pentru condici. Prin a treia scrisoare, din 29 august, se confirmă primirea zăbrelelor și a geamurilor; episcopul este cam

«zaiț» și pleacă la Cîmpulung. Ultima este din 10 noiembrie; se comunică primirea celor zece măji de fier și se cere «un diamant pentru tăiatu sticlelor».

Din anii 1800 și 1801 nu se păstrează nici o scrisoare, iar din 1802 numai una, cu data de 8 august, în care se vestește: «fiindcă din ina[ltă] înțelepciune prea luminatului nostru domn, ne scrie prea sfinț[ia sa] părintele episcop de la București, că vrăjmașii de cari goniți au fost, cu ajutorul lui Dumnezeu, s-au depărtat». Cere două lăzi, una a sa și alta a economului, lăsate în păstrare, însă «mă rog... a trimite... să le vadă vameș[ul] și cercetîndu-le... să le pecetluiască ca să nu le mai deschiză și la Boița». Ar vrea să se găsească niște care «ce au trecut cu lână acolo», care întorcîndu-se goale să le tocmească a aduce lăzile» și câtă chirie va fi, își va lua-o aicea deplin». A trimis și un ceasornic mare la reparat și întrebă dacă este gata.

Din 1803 cunoaștem doar o scrisoare cu data de 14 iunie, în care cere 6 greble cu colți de fier și «de la spițarie 3 drame de *anomi* [?], că în loc de *anomi* mi-au dat *comid*». O notă interesantă: «de nu va fi venit dumnealui Hagi de la băi să se deschiză de chir Stan i Ianache și să urmeze ceale scrise».

Intre anii 1803 și 1814 fondul Hagi Constantin Pop de la Academia R.P.R. nu mai conține nici o scrisoare de a arhimandritului Doroteu. Nu avem la îndemînă nici o informație lăaturalnică după care să aflăm că în acest timp s-a întreprins corespondența cu Sibiu, astfel că este de presupus că scrisorile trimise de arhimandrit s-au pierdut.

Din 1814 sînt trei scrisori, în care prima este din 5 iunie. Arhimandritul cheamă la Argeș pe clopotarul Gheorghe Volf, ca să toarne «două clopote care se pot sui peste 600 oca», dar să aducă clopotarul și cositor de Olanda, cît va socoti că este necesar. Scrisoarea este adresată Păunicăi, soției lui Hagi Constantin Pop și are în afară de adresa în litere chirilice și o altă adresă în limbă latină aproximativă: «Honorabili et mihi desiderabili d-no Constantino Popp, perfecta ac integra sanitate». Altă scrisoare este din 30 iunie, în care se repetă chestiunea cu clopotarul Volf, căruia îi fixează prețul muncii la 3 lei de oca, după cum i s-a plătit și pentru clopotul ce a făcut la Mînăstirea Cozia. Prin scrisoarea din 25 august comunică la Sibiu că a venit clopotarul, «carele au și vărsat [turnat] clopot[ul] cel mare, eșind foarte bun cu glas; acum au început tiparele și pentru alte două mai mici, amăndouă cam de 400 oca».

Din 1815 nu cunoaștem nici o scrisoare, iar din 1816 sînt trei scrisori. În prima, datată 16 martie, se roagă a se trimite o scrisoare «popii Ioan-frate-mieu» și «să vorbești cu vătufu de fleșari de acoloa, din cetatea Sibiului, pentru suhatul din Toaca al mănăstirii Berislăveștilor», pe care vrea să-l arendeze, pe 3 ani, dar să i se numere banii pe primii doi ani acum, iar pe al treilea an la începutul lunii mai. Arenda cerută este de 500 taleri pe an. Altă scrisoare este din 10 aprilie, în care mulțumește că s-a ostenit de a vorbit cu reprezentanții breslei măcelarilor pentru suhatul Toaca, deși cu prețul oferit, numai 200 taleri anual, nu se poate da. Se arată bucuros că Păunica Pop este «dorită ca să vie în plimbare să vadă Argeșu».

A treia scrisoare este din 22 decembrie, adresată lui chir Stan Popovici, care conducea acum casa de negoț din Sibiu și căruia arhimandritul îi scrie mai slobod la mînă și la condei: «că deși dragostea cea adevărată nu pre hîrtie scrisă pe cerneală iaste întemeiată, deacă de pe tabletu inimii va fi ștearsă, dar însă eu totdeauna cu cine m-ași întîlni, viind din partea locului, nu preget a cerceta pentru dumnea-voastră».

Din 1817 sînt tot trei scrisori. În prima, datată 12 aprilie, se roagă de firma Hagi Constantin Pop să intre «în tocmeală și în anul acesta cu fleșarii de acoloa din Sibiu pentru suhatul Toaca», însă să intervie să dea mai mult de cît au oferit, iar dacă n-or vrea, să se dea și cu două sute de lei. A doua scrisoare este din 16 mai și se referă tot la suhatul Toaca, pe care fleșarii ar vrea să-l arendeze pe mai mulți ani, dar el răspunde că nu este posibil acest fapt, decît numai pe un an «fiind știut dumitale amestecurile de aici». Prin scrisoarea din 16 decembrie arhimandritul explică, la cererea fleșarilor, că suhatul Toaca aparține atît Schitului Berislă-

vești, care are drept la 2 ani de arendă, cit și Schitului Cornetul, care nu are de cit un an de arendă. «Deci încredințează dumneata pe mușteriu că de aceasta nu iaste nici o grijă, numai una iaste, carea și altădată am arătat-o, nestatornicia deselor schimbări de iegumenaturi, dar și aceasta socotesc a să *diordosi* cu aceasta. Căci dacă preasfințitul episcop va voi și epitropu sf. Pantelimon va primi... socotesc ca să facem un contract pe câți ani va voi mușteriu... numărând banii arenzii din an în an câte taleri 500, adică cinci sute lei turcești». Cere «răspuns cu hotărîre ca să știu și eu în ce chip să *progăluesc* zapisul».

Din 1818 sînt două scrisori adresate lui Stan Popovici. În prima, datată din 18 februarie, se referă tot la suhatul Toaca, pentru care trimite zapisul de arendă pe anul în curs, cit privește pentru anii care voiesc a-l lua... rămîne dar pînă când preaos[înțitul] pār[inte] episcop va veni de la București... și... vă voi sili a îndeplini cererea c.[institului] țeh». Cealaltă scrisoare este din 30 iunie, în care se arată că episcopul «au primit a întări contractu, făr de nici un enteres». Arhimandritul a adăugat însă o cantitate de luminări peste preț «pentru că înainte vream când stăpănea dumnealor suhatu au fost dănd pe tot anul câte un zavod de un sfert de an, și nouă nu ne este trebuincios acela, am socotit mai bine lumănări în loc să se dea». Atragē însă atenția că epitropul Mînăstirii Pantelimon din București, căreia îi erau închinat Schiturile Berislăvești și Cornetul, «fiindu-mi parte mirenească și ca casă grea, poate să pretendisească a ceare cevași *rușfet* și să va arăta c[institului] țeh ca să fie de la dumnealor, scriindu-mi-să ca să știu pînă unde să făgăduiesc». Pe scrisoare se notează de către reprezentantul casei de negoț la data de 29 iulie spre a se comunica arhimandritului: «că mai mult de 300 lei pe an nu pot da, «că lumini (luminări) nu să bagă să dea;... că porcii să nu facă stricăciuni suhatului; că epitropului Cornețului cu legătură nu făgăduiesc nimic, ci de-i vor face vreo cihste rămăne la *perisisul* dumnealor».

Din 1819 sînt șase scrisori ale arhimandritului Doroteu către casa de comerț Hagi Constantin Pop.

Prima scrisoare este din 8 martie, în care călugărul scrie că «a înțeles piedicile care au zăticnit venirea dumatiale la țargul Răurenilor». Se pare că aceste piedici erau de natură politică. Se reia chestiunea suhatului Toaca: «după mijlocirea dumatiale și după pohtia cinstitului țeh, contractul să fie pe zece ani și tocmeala din an în an, patru sute cincizeci lei turcești, care totdeauna să se numere la sf. Gheorghe, după cum au cerut dumnealor, rămăind altele la *proerisis*, într-acest chip fiind primit dumnealor să-și împlinescă lipsa de vite». La 20 martie scrie altă scrisoare, tot «pentru *simfonia* suhatului Toaca, de care nici un interes al meu la mijloc n-au fost». Fiindcă «cinstit arăt dumatiale că după cum l-am văzut în catastișele celor de mai nainte igumeni că-l vindea, cu mare pogorîre l-am tocmit eu», iar cu trimișii cinstitului țeh m-am ajuns tot după cum țu-am scris dumatiale, 450, care i-am și primit și le-am dat și adeverîntă». A treia scrisoare este din 12 iunie și se referă tot la contractul suhatului Toaca, fiindcă «își va fi alergat cinevași gura» ca să îndemne pe epitropul Pantelimonului ca să ceară pentru el 20 de galbeni, «că au bănuit că l-am tocmit eftin». Se pare că arhimandritul voia să aibă și el ceva din acest «rușfet». Mai trimite «un ceas de sîn» la reparat.

Din 7 iulie sînt două scrisori, una adresată lui Martin Spek, maistărul de fleșari, și alta lui Stan Popovici. În prima scrisoare arhimandritul apără pe epitropul Mînăstirii Pantelimon pentru «rușfetul» de 20 de galbeni, arătînd că «epitropia nu ceare nimic pentru sineși, ci pentru spital, la care nu puțină cheltuială mearge pentru bolnavii care se caută cu cele trebuincioase... și să obicinuiască și aceasta când prin știrea epitropiei s-ar da cevași în arendă, a să ajutora cu cevași și spital[ul] pentru nevoia ce arăt... Că să nu socotiți dumneavoastră că puțin lucru s-au făcut ca adecă pe 10 ani să să facă contract, în vream ce mănăstirile nu sânt slobode nici într-un chip ca să dea moșiile cu arendă, mai mult de cit pe un an». Iar mai departe arhimandritul se supără și scrie mîndru și grav: «apoi pentru ce să vi să pară dumneavoastră cu supărare și să vă lăudați că veți face arătare și slăvitului comandir-ghegeneral?». În josul scrisorii face o precizare care îl privește personal: «iară

pentru cele ce-mi făgăduiți dumneavoastră mie, eu sânt mulțumit ca să mă iubiți și acelea rămân la bunul *proerisit*, iar eu nimic nu cer».

În scrisoarea adresată lui Stan Popovici, arhimandritul precizează : «că și părintele episcop s-au supărat asupra mea văzând atita *sclărotită* a episcopului». Iar mai departe își varsă supărarea pe țehul fleșarilor din Sibiu : «apoi în loc de mulțumită să se laude cu comander, ca când catanele ar păzi țara aceasta, să dea de frică... ci mai mult nu zic». El nu este de acord să dea ceasornicul trimis la reparat unui sărac și să ia altul mai bun, că «mai mare păcat îmi fac când să-l dau săracului, carele în loc de a-mi mulțumi mă va ocări că l-am băgat în cheltuială». Ultima scrisoare din 1819 este din 30 decembrie. Între timp Stan Popovici a trecut prin Berislăvești. Arhimandritul însă își manifestă supărarea : «am *catorthosit* așa după cum au poftit dumnealor ; apoi de și-au uitat ceia ce prin dumneata mi-au scris, că întâi nu făgăduiesc, dar pă urmă după săvârșire împlinesc și acum tăcere adăncă... sau voia dumnealor iaste să mă păgubească pe mine, a plini eu de la mine».

Din 1820 este numai o scrisoare din 8 martie, în care arhimandritul ia cunoștință că țehul și tovarășii săi «prin bună îndrumarea dumitale, s-au făgăduit a da la cei iscăliți în contract zece galbeni», dar, dacă aceștia nu vor fi mulțumiți, «nu mă vor lăsa pe mine păgubaș». Trimite contractul pentru suhat, «iară galbenii aceia vor fi în păstrare la dumneata, poftindu-te de se va găsi mai efină, după lipsa banilor de acum, a mi să face o căruță mai *cinașe*, de cai... și *filodorima* o trimit eu de aicea la episcop».

Arhimandritul Doroteu a scris la Sibiu în 1821 șase scrisori. Prima este din 4 februarie și se confirmă primirea căruței comandate, cu socoteala costului, și se anunță că se păstrează un vas cu pelin. Altă scrisoare este din 27 februarie și prin ea se cere ca să ridice vasul cu pelin, fiindcă «de la 6 ale aceștia s-au umplut schitul de băjănari și unii din ei au îndrăznit de au și început un vas de al schitului fără de a da voe iconomul, nici, și nu poci să mai cutez a zice că va putea sta în păstrare, căci spaima s-au înmulțit și nevoia îi face pe cei fără de omenie a se obrăznicii. Și mai mult de atăta nu încape a-ți scrie». Arhimandritul cere ca să trimită fratelui său, popa Ioan, în satul Lamcrâm, cărțile pe care i le lăsase încă din anul trecut. A treia scrisoare este din 20 martie și dă știre despre situația din Țara Românească în timpul răscoalei lui Tudor Vladimirescu ; este neșemnată, scurtă, scrisă cu teamă și în unele părți scrisă în criptogramă : «va fi ca căciula țiganului care au încat-o pe apă, zicând că tot era el dator să o dea de pomană pentru tată-său». Altă scrisoare este din 6 aprilie, în care se confirmă că Stan Popovici a ridicat butoiul cu pelin ; are și rînduri în criptogramă «că aicea răzvrătirea s-au început, dar unde privește sfârșitu, numai Dumnezeu va ști». Următoarea scrisoare este din 2 iulie ; în ea se dă știri despre răzvrătirea lui Tudor Vladimirescu : «apoi nemerind tocma în furia celor ce fugea și alții îi gonea... m-am întors înapoi scăpînd cu viață ; iar pe la schituri toate s-au mistuit, numai de foc până acum am scăpat». Cere să intervie pe lângă Hristea luminărarul din Pitești, care îi este dator o sumă de bani, s-o poată dobîndi. Trimite o scrisoare dascălului Nicolae, în legătură cu niște vite ce-au fost trecute peste munți, despre care nu știe nimic. Ultima scrisoare din 1821 este datată 28 octombrie și se referă la trimiterea unei scrisori unde scrie : «și de va veni vreun răspuns mă rog a-l *enhîrisi* la păr[intele] iconomul, chir Meletie».

Din 1822 sînt două scrisori : una din 5 aprilie, în care spune că arenda suhatului de 450 lei să se dea economului Meletie și cere să i se permită să bage și el în suhat vreo 50 de vite care le are de vînzare «ca să se pască împreună cu al meu cioban și... poate tot dumnealor le voiu da». Altă scrisoare este din 17 octombrie, în care arată că maicele călugărițe de la Schitul Văleni «au mare nevoie și de un ceasornic de păreate, cu deșteptător, pentru slujbele bisericii, mai ales noaptea când iaste nor, de pot brodi sorocul».

În 1823 Doroteu trimite patru scrisori la Sibiu. În cea dintîi, cu data de 1 februarie, trimite un ceas la reparat și o scrisoare care să fie trimisă la adresă. Cea următoare este din 13 iulie și cuprinde rugămîntea către Stan Popovici de a da medelnicerului Nicolai un împrumut «căci omul are stare bună aici, dar din lipsa vremii nu le poate arunca pe nimic». Altă scrisoare este din 31 iulie și arhimandritul

se plinge că fleșarii «nu o să se ție de parolă», fiindcă n-au trimis arenda, nici vitele la suhat; se roagă de Stan Popovici să vorbească cu fleșarii «a despăgubi mănăstirea pe acest an sau să știu a da instanție la c[insti]t Aghent. Următoarea scrisoare este din 25 septembrie; din ea reiese că fleșarii nu vor să dea nimic ca despăgubire, fiindcă nu recunosc ca a lor semnătura după contract, la care arhimandritul se resemnează: «iar pentru filosofia de care de obște priveaște, deși cei ce nu s-au ostenit nimic nu vor mulțumi; Dumnezeu știe al cui iaste sacul cu mălaiul și va răsplăti după dreptatea sa!» Se roagă să i se trimită o scrisoare la adresă.

Correspondența continuă în 1825 cu opt scrisori. Prima este din 28 ianuarie și se referă tot la suhatul Toaca, pe care fleșarii vor să-l arendeze iarăși. Arhimandritul cere însă ca banii tocmelii să se trimită mai înainte «arătându-le ca să fie primite în suhat și vitele mănăstirii de *tamazlic*, care se vor aduna ca vreo 60, fără de a plăti cevași pentru pășunea lor». Altă scrisoare este din 10 martie, cuprinzând tot «*mădeaua* suhatului Toaca»; se pare că fleșarii vor să arendeze pășunea pentru a o da altora cu ciștig, dar «pe alți streini nici într-un chip nu-i îngăduie pămîntenii». Următoarea scrisoare este din 4 aprilie, scrisă din Berislăvești, în care se cere ca banii de arendă, «taleri 450 lei turcești» să-i primească firma și să-i păstreze acolo, iar din ei «a mi se cumpăra 20 de mii ținte de Beci, în butoaie, pentru șindrilă de ștejar, că-mi trebuiesc la mănăstire ca să șindrilesc niște chilii». Altă scrisoare este din 7 mai; confirmă primirea țințelor, dar mai cere altele «mai lungi și puțin mai groase și la țință să fie ca paraoa, căci ține de nu răzbate ploaia pă lingă ea». La 11 mai urmează altă scrisoare, în care se cere ca o dată cu țințele comandate în urmă să se trimită și vopsele «pentru zugrăveala tămplii de la Berislăvești». La câteva zile urmează scrisoarea din 26 mai în care confirmă primirea târguiellilor; alta urmează imediat la 30 mai, în care se cer alte târguieli pentru zugrăveală: «5 tefeale de aur, de sfișgurt și 4 de argint». Ultima scrisoare din 1825 este din 11 iunie, în care scrie fleșarilor să plătească sarea și mălaiul pe care el le-a dat la vitele și boarii lor.

Din 1826 sînt cinci scrisori. Cea dintîi este din 6 aprilie, în care se confirmă primirea sumei de 450 taleri, arenda suhatului Toaca; cît pentru suhatul din moșia Dăngești pe care ar vrea să-l arendeze fleșarii va comunica rezultatul mai tirziu. Altă scrisoare este din 20 aprilie; arhimandritul pretinde că fleșarii să dea pe fiecare an, cît au ținut suhatul în arendă, cîte doi pui de zăvozi. «Și fiindcă până acum nu am avut nevoie de ei, acum îi ceream pe toți; după toți anii care au trecut». Următoarea scrisoare este din 23 mai și se referă tot la zăvozi, pe care-i cere să fie de doi ani sau doi ani jumătate, și să-i trimită pînă la Ciineni. Altă scrisoare este din 20 noiembrie; se referă la niște bani trimiși popii Ioan, fratele arhimandritului, pe care «nu i-au primit» și la suma de 24 taleri și 5 parale pentru plata sărei și mălaiului. Ultima scrisoare din 1826 este din 20 noiembrie, în care cere să se achite o sumă de bani în contul său.

În anul 1827 arhimandritul Doroteu scrie numai două scrisori. Prima este din 16 aprilie în care spune că a călătorit la București și în Vlașca și la reîntorcere a primit un zăvod și o zevoaică, care i-au și făcut *teslim* drept la mănăstire; mai cere opt perechi de zăvozi conform contractului, care urmează a se face toți *teslim* la vătaful de la Ciineni. Dorește însă ca zăvozii să fie tineri și de soi bun «ca să nu mă rușinez unde sînt orânduiți a se duce». Ultima scrisoare este din 7 iunie. O dată cu ea trimite o alta pentru popa Ioan și întreabă ce s-a făcut «căci n-am primit nici o știre de *mădeaoa* cea știută dumitale cu zăvozii de la fleșari și am cam dat de rușine cu cine vorbisem să-i dau. Eu am pățit ca acela ce tocmise o piele de urs (am găsit scris acest basm la un cărindar (*sic*) însă (scrie în grecește) pățaniile sunt învățături».

Correspondența arhimandritului Doroteu încetează cu ultima scrisoare pe care am prezentat-o. Alte date în completarea activității sale nu cunoaștem.

EPISCOPUL IOSIF (1781—1813)

Înainte de a intra în cuprinsul corespondenței inedite rămase de pe urma episcopului Iosif, este absolut necesar a face o scurtă biografie a acestei distinse fețe bisericești, care s-a dovedit un cărturar de seamă și un minunat gospodar al averii episcopiei, a locașurilor bisericești și a tuturor acareturilor ce posedă Mănăstirea Curtea de Argeș.

Din ruină și scrum în care se găsea vechea ctitorie a lui Neagoe Basarab, episcopul Iosif — prin mare trudă și alergătură, prin viu grai sau scris, către toți buni creștini — a izbutit să renoveze minunata biserică, s-o pună în adevărata ei lumină și să devină astfel, în continuare, un monument spre care se îndrepta atenția și admirația locuitorilor autohtoni cît și a călătorilor străini care ne vizitau țara; unii dintre aceștia imortalizînd-o în frumoase descrieri sau în reprezentări artistice care au trecut hotarele țării încă în acea vreme.

Episcopia de Argeș a fost înființată la 18 octombrie 1793 în zilele lui Alexandru Constantin Moruzi voievod și ale lui Dositei, mitropolit al Țării Românești, «carele însuși a făcut propunere că găsește cu cale a se mai adăuga o episcopie scaunului Mitropoliei Ungro-Vlahiei»¹⁷. Tot mitropolitul a propus ca eparhia episcopiei să cuprindă județele Argeș și Olt și să aibă sediul la Mănăstirea din Curtea de Argeș, zidită de Neagoe Basarab la 1518. Cel indicat să urce primul în scaunul episcopal din Argeș a fost Iosif, episcop de Sevastis.

Episcopul Iosif s-a născut în satul Malaia din plaiul Coziei, pe apa Lotrului, din părinți țărani; părinții Lazăr și Maria au mai avut un fiu, Ioan, căsătorit cu Paraschiva. Spre bătrînețe ambii părinți s-au călugărit sub numele de Arsene și Marta, aceasta sfîrșind viața sa schimnică la Schitul Turnu, retrasă într-un bordei de piatră în munți.

Copil încă, la vîrsta de 13—14 ani, Iosif s-a dus la Schitul Turnu, la învățătură bisericească, unde a rămas șapte ani. Aici s-a călugărit, dar însetat de învățătură, după îndemnul starețului, a trecut la Mănăstirea Cozia, unde era o școală cu dascăli renumiți și unde a învățat grecește cu vestitul Lavrenție, ucenicul lui Damaschin. Aici se remarcă ca o minte ageră de cărturar și este înălțat la rang de diacon. Chesarie, episcopul de Rîmnic, marele cărturar bisericesc (26 octombrie 1773—9 ianuarie 1780)¹⁸ l-a luat pe lingă sine, ținîndu-l chiar în timpul pe care-l petrecea la București la Divan și îndemnîndu-l să urmeze școlile înalte din această vreme. În măsura puterilor diaconul Iosif l-a ajutat pe Chesarie în opera de tipărire a cărților bisericești: *Octoiul* (1776), *Triodul* (1777) și *Ceaslovul* (1779). Moare însă în București fără să ajungă să-și tipărească toate *Mineiele*, care sînt opera de căpetenie a acestui mare cărturar.

Urmează în scaunul episcopal din Rîmnic Filaret al II-lae (1780—1792 octombrie 23), care hirotonește preot pe Iosif și-l înalță la rangul de protosinghel, trimițîndu-l la Craiova să administreze metocul episcopiei și să fie egumen al Mănăstirii Sfîntul Dimitrie, cea mai veche biserică din capitala Olteniei și unde însăși episcopul își avea reședința cînd venea în oraș¹⁹. Noul episcop vede în protosinghelul Iosif un om de adîncă cultură și-i acordă tot sprijinul, însărcinîndu-l cu organizarea tipografiei și cu supravegherea tipăriturilor. Imitînd pe Chesarie, episcopul Filaret tipărește un nou *Triod* și un *Molitvenic* în 1782, apoi un *Acaftist*, un *Ceaslov*, un *Catavasier*, o *Evangelie* în 1784, *Penticostariul* în 1785 și *Liturghiile* în 1787.

În timpul episcopului Filaret, protosinghelul Iosif cunoaște pe Hagi Constantin Pop, cu care se împrietenește și prin care aduce multe servicii episcopiei în materie de tîrguiești și chiar episcopului. Din tonul și stilul scrisorii din 1781 octombrie 16 reiese că Iosif cunoștea întreaga familie a Hagiului și era destul de intim cu toți :

¹⁷. Mss. colecția George Potra.

¹⁸. N. Iorga, *op. cit.*, p. 150, 155.

¹⁹. Mss. colecția George Potra.

«Se închină Păuniței și coconiței cei mici și să-mi trimiți numele că am uitat să întreb cum o chiamă»²⁰.

În septembrie 1792 episcopul Filaret ajunge mitropolit al țării, fiind înscăunat la 23 septembrie de prietenul său Ienăchiță Văcărescu²¹. În strămutarea sa la București el ia și pe protosinghelul Iosif, pe care în scurtă vreme îl face arhieru și apoi episcop de Sivas sau Sevastis. Păstoria lui Filaret al II-lea nu ține decât câteva luni, fiindcă noul domn, Alexandru Moruzi, credincios turcilor, bănuindu-i sentimentele sale filo-germane îl sili să demisioneze²² în septembrie 1793 iar la puțină vreme după această dată încetă din viață. Urmașul său a fost Dosoftei Filitis, fost egumen la Mănăstirea Sfântul Ioan din București și de la 11 octombrie 1787, episcop în Eparhia Buzăului.

Noul mitropolit aprecia sincer pe Iosif, episcopul de Sevastis, căruia voia să-i dea un loc de seamă în orînduiala bisericii din Țara Românească. El propuse să se înființeze o nouă episcopie la Curtea de Argeș, avînd sediul în Mănăstirea lui Neagoe Basarab și desprinsă din eparhia mitropoliei județele Argeș și Olt ca să creeze eparhie pentru noua episcopie.

Începură formele canonice pentru înființarea Episcopiei de Argeș: la 17 noiembrie 1793 se obțin *ecdosîsul* patriarhieresc, semnat de Neofit, patriarhul Constantinopolului cu alți 12 mitropoliți, aprobînd «după canoane mutarea a iubitului de Dumnezeu episcopul Iosif Sevastis, la cea din nou întocmită episcopie a Argeșului»²³. La 13 decembrie același an s-a făcut canonică alegere subscrisă de 11 arhierii și s-a hotărît ca Iosif Sevastis să fie episcopul Argeșului». În fine, la 23 februarie 1794, Alexandru Moruzi voievod semnă hrisovul pentru milele acordate Episcopiei de Argeș și pentru numirea noului episcop: «alegînd pe iubitorul de Dumnezeu episcopul proin Sevasti chir Iosif, de carele am luat înștiințare că încă protosinghel fiind al sfintei Episcopii Rîmnicul s-au arătat de a-l putea socoti acum de vrednic, spre a păstori turma cea aleasă a acestei eparhii și a se putea arăta ca o cetate stînd deasupra muntelui și a-și străluci lumina sa înaintea oamenilor, ca să-i vază faptele sale cele bune și să slăvească pe părintele ceresc după evanghelie»²⁴. Și mai departe hrisovul domnesc recunoaște episcopului Iosif o cinstitie personală: «Și cu toate că acestei sfinte Episcopii orînduiala s-au întocmit a fi după Episcopia Buzăului, aflîndu-se aceea mai veche, care orînduială să se păzească nestrămutat, *prosopicos* însă, acestui cinstit și iubitor de Dumnezeu episcop i-am dat rînd mai sus de cit cel acum hirotonisit episcop al Buzăului, chir Costantie, și pentru vîrsta sa și pentru căci a fost hirotonisit mai înainte Episcop Sevasti și mai virtos pentru politia și slujbele sale cele bisericesti, cit și cele politicești cu care ne-au înștiințat că s-au purtat».

Instalarea episcopului Iosif la Curtea de Argeș s-a făcut chiar în iarna anului 1793. De altfel el semnează o anafora în această calitate cu privire la moaștele Sfintei Filoftea încă de la 14 martie 1794²⁵, cînd el se afla la Divan în București, ceea ce înseamnă că cunoscuse situația episcopiei încă înainte de data hrisovului.

Revenind la corespondența urmată între episcopul Iosif și Hagi Constantin Pop vom cerceta această corespondență încă din primele luni ale anului 1781.

Cea mai veche scrisoare este datată din 8 aprilie 1781, în Craiova și este semnată de Iosif în calitate sa de protosinghel al Episcopiei de Rîmnice. El anunță că episcopul Filaret se află în București, dar «la plecarea mi-a zis ca să fac despre partea prea sfîinției sale] *heretismos* pentru aceste sfinte zile și trimite dumitale molitvă și părintească blagoslovenie». De asemenea amintește de niște sfesnice de care-l rugase episcopul și despre care «și eu te poftesc de va fi cu puțință să nu zăbovească că ne sînt trebuincioase». Din același an este și scrisoarea din 16

20. N. Iorga, *Contribuții la istoria literaturii române*, Buc, 1906, p. 199.

21. V. A. Urechia vol. II, seria 1786—1800, p. 81.

22. N. Iorga, *Ist. bisericii rom.*, vol. II, p. 146.

23. Mss, colecția George Potra.

24. Mss, colecția George Potra.

25. V. A. Urechia, vol. IV, seria 1786—1800, p. 32, 807.

octombrie²⁶ pe care am amintit-o mai sus și în care era vorba de un *discopotir* «ce au fost dat dumitale izvod a să face acii»; trimite salutări arhimandritului Neofit.

Trec aproape nouă ani în care nu mai avem nici o scrisoare de la protosinghelul Iosif către Hagii Constantin Pop din Sibiu. Această lipsă nu se poate explica printr-o întrerupere a corespondenței între cei doi, care nu era posibilă; explicația ar fi că nu s-au păstrat aceste scrisori.

După această lungă întrerupere aflăm scrisoarea din 1790 aprilie 8, pe care o amintește și N. Iorga²⁷, fără să-i indice data exactă. Obiectivul scrisorii este o cruce pe care o cerea episcopul Filaret și pentru care trimisese un model, cerînd «să se găsească un meșter, ori aici, [Sibiu] ori la Viena, ca să facă una asemenea cu aceasta la chip, însă mai mare». Dă chiar unele indicații ce trebuie respectate cînd se va începe lucrul. «Și cînd va fi mai cu înlesnire, a se lucra de aur, așa să va porunci. Și cînd de aur se va lucra, trupurile celor răstigniți să vor albi cu smalt, ca să fie întocmai ca pelița omului; și diamantul ce iaste deasupra, să fie mai mare și frumos, asemenea și rubinurile ce sînt la cornurile crucii să fie mai mari, asemenea cu diamantul. Și jos, unde sînt două găuri deschise să se puie zmaragduri, și din dos să se lase loc a să pune niscareva moaște. Și mărgăritarele ceale spînzurate să fie potrivite, și piatra de zamfir, ce iaste din jos spînzurată, să fie mai mare, după potriwa crucii. Și pentru toate acestea și pentru lucru, cită cheltuială să va face, o vom împlini dumitale cu mulțumită, numai mă rog ca să să facă lucru frumos».

Între timp episcopul Filaret, care se găsea în București, se pare că-și schimbase hotărîrea asupra crucii și trimisese lui Iosif un nou model, «după care să facă altă cruce», pe care Iosif s-a grăbit să-l trimită la Sibiu prin Hagii Iane. În această privință trimite o nouă scrisoare, la 15 aprilie 1790, în care scrie: «Și nici un răspuns nu am luat în primire, ci mă rog dumitale să am răspuns mai întîi de primire; al doilea de s-au găsit meșter aci, sau s-au trimis la altă parte, fiindcă-mi cere prea sfinți[a sa] părintele să aibă știre pentru aceasta».

Din 2 septembrie este o scrisoare a lui Hagii Constantin Pop către protosinghelul Iosif, în care este vorba de primirea «a două pungi cu bani, pecetluite și așa pecetluite vor sta pân[ă] le vei primi sfinția ta». Atrage atenția însă că atunci cînd le va cere, să trimită și această scrisoare și să se menționeze persoana cui trebuie să le încredințeze. Anunță apoi că a comandat potîrul, iar atunci cînd va fi gata îl va trimite arătînd și prețul cît costă. În legătură cu această scrisoare, care a revenit lui Hagii Constantin Pop, protosinghelul Iosif scrie, la 15 februarie 1791, să se dea «acele două pungi pecetluite, în care sînt taleri 800 bani turcești și galbeni *deto* 2000, peste două mii lei», în mîna Nuțului, trimisul său.

În iulie 1791 Hagii Constantin Pop trece prin Rîmnic spre moșia sa din Gioroc ca să vadă cum merg treburile acolo, iar mai apoi ca să-și aranjeze socotelile cu reprezentanții săi din Oltenia. Protosinghelul Iosif se afla atunci la reședința episcopală, dar neștiind nimic despre trecerea prietenului său prin oraș, nu i-a ieșit în întîmpinare și pentru aceasta îi scrie la 15 iulie, că îi pare foarte rău «fiindcă aveam a vorbi cîte cevași din porunca prea sfinției sale părintelui și mai mult pentru dorirea ce aveam să mă întîlnesc că să te văz; și aceasta o cunosc că pentru nenorocirea mea s-a întimplat». În scrisoare el îi cere să-i restituie «amanetu ce am trimis în anul trecut, în două pungi pecetluite ca să le dai în mîna trimisului acestuia, ca să le dau și eu ale cui sînt, căci omul are și viață și moarte». Este vorba de lucruri de valoare lăsate în păstrarea firmei Hagii Constantin Pop, pentru care, ca să fie restituite, îi trimite și adeverința de primire. Prietenia îl obliga pe Iosif să spuie și Păunicăi, soția lui Hagii Constantin Pop, o vorbă bună și să-i trimită un dar: «dumneai cocoanii Hagicăi trimițu părintească dragoste și mă rog să primească acest testemel».

Alte scrisori nu mai avem pînă în septembrie 1792, cînd episcopul Filaret este înălțat în scaunul Mitropoliei din București. Atunci el ia cu sine pe protosinghelul Iosif, care devenise un colaborator foarte apropiat și pe care îl va înălța arhieru

26. N. Iorga, *op. cit.*, p. 199.

27. Idem, *op. cit.*, p. 200.

și apoi imediat episcop în locul liber al episcopiei de Sivas sau Sevastis, cum am văzut mai sus. La 17 noiembrie 1792 noul episcop scrie prietenului său din Sibiu : «Mă aflu și eu sănătos aicea la sfânta Mitropolie a Bucureștilor, fiindcă așa au binevoit D[eu]mnezeu ca, cu schimbarea stăpînirii bisericești, să schimb și eu locul»²⁸. Prin această scrisoare îl roagă să-i procure un ceasornic, «însă să bată ceasurile în clopot, după cum ceale de masă». Dă chiar unele recomandări asupra ceasornicului: «lucrul, innăuntru, să fie sănătos, că de aceeaia să face mare ; clopotul să sune frumos când va bate ceasurile, însă la fiește ceas să bată singur, iară nu repetir ; și împreună cu trimiterea lui să să trimită încă alte două chei, căci aicea, deacă să strică, nu să potrivească altele». Semnează simplu, fără emfază : Iosif, episc. Sevastis²⁹.

Unul din principalele motive pentru care noul mitropolit îl luase cu sine pe Iosif era gîndul său de a reorganiza tipografia din București și de a începe o mare activitate pentru tipărirea cărților bisericești. Fostul protosinghel era un cărturar, care minuia că nimeni altul limba românească, turnată în tipare noi de stil și gîndire ; el cunoștea perfect și limba greacă. I se atribuie lui, și pe bună dreptate, prefețele la cărțile tipărite la Rîmnic și semnate de Filaret. Opera pe care o gîndea mitropolitul nu se putea realiza fără puterea de muncă și priceperea noului episcop de Sevastis.

Hagi Constantin Pop își făcuse și el un plan de tipărirea cărților bisericești pe care îl vedea realizabil cu sprijinul lui Filaret și al prietenului său Iosif. Scrie deci mitropolitului, în mai 1793, că ar fi cazul să se retipărească *Mineile* lui Chesarie care se răspindiseră și se epuizaseră în ediția de la Rîmnic. Acest gînd îl avea și mitropolitul, numai că el voia s-o facă în tipografia din București. Știm acestea din scrisoarea fostului protosinghel datată din 19 mai 1793 : «Iară pentru tipăritu *Mineilor* lunovnice ce sânt a să tipări acii, am arătat preasfin. părintelui mitropolitului — care trimită dum. molitvă și părintească bl[a]goslov[enie] — și mi-au dat răspunsul că și prea sft. au făcut gătire a tipări aici la Mitropolie». El motivează în scrisoare hotărîrea mitropolitului, spre a convinge pe Hagi Constantin Pop : «și cînd acii să vor tipări, după cum are preveleghiu tipografia de aici ca să nu fie primite cărțile dintr-alte țări, atuncea pentru folos va fi numai din cele ce se vor vinde acoloa în țară». Iosif îi cere totuși o informație relativă la costul tiparului, adică de cîtă «cheltuială poate să ție un minei și atuncea să va socoti și să vă da dumitale cel desăvârșit răspuns». Iosif întrevedea chiar o soluție ca să se tipărească *Mineiele* în Transilvania, dar să se menționeze că au fost tipărite în București.

Tot planul însă s-a năruit foarte repede, fiindcă — cum am văzut mai sus — Filaret n-a rămas în scaun de cît citeva luni și a trebuit să plece, iar urmașul său nu s-a gîndit măcar o clipă să retipărească *Mineiele*, pe care ar fi vrut să le dea tiparului Nectarie, episcopul de Rîmnic, care își refăcuse tipografia.

În 1794 episcopul Iosif, cu spiritul său de bun și priceput gospodar, era preocupat să-și organizeze reședința din Curtea de Argeș și să înlăture lipsurile pe care le avea minăstirea lui Neagoe Basarab, care, era socotită cel mai frumos locaș de rugăciune din țară. În vara acestui an a trecut prin Curtea de Argeș sir Robert Ainslie, consulul Angliei la Constantinopol, însoțit de pictorul Luigi Meyer, care admirară biserica și luară mai multe tablouri³⁰.

La puțin zile după instalarea sa la episcopie, poate chiar în prima iarnă pe care o petrecea la Curtea de Argeș, episcopul Iosif se duce să-și vadă pe mamă-sa, monahia Marta, care «viețuia de mai mulți ani ca schimnică într-un bordei, sub muntele de piatră al schitului Turnu». Cînd s-a aflat în împrejurimi «că e mamă de episcop și presupuindu-se a avea bani», făcătorii de rele au bătut-o din care bătaie, după cinci zile, a încetat din viață³¹.

28. Idem, *op. cit.*, p. 200.

29. Idem, *op. cit.*, p. 201.

30. Epis. Grigore, *Comorile Argeșului*, București, 1933, p. 6.

31. Mss. colecția George Potra.

La 13 decembrie 1794 episcopul Iosif scrie la Sibiu, cerînd «să mi se aducă de la Viena un ceasornic de masă... însă să fie lucru sănătos... cel ce mi s-au trimis... tot nu-și vine în fire»³². La 13 mai 1795 comandă 6 topuri de hîrtie de scris, și 2 cărți: un *Ceaslov* și o *Psaltire* «de ceale mari». Tot în 1795 iunie 3 revine asupra hîrtiei și spune că a plătit chiar costul ei unui «fecior de la tipografia lui chir Petru Bart», care venise la Argeș însoțit de un sas. Îi trebuia hîrtie de format mare ca să facă din ea o condică în care să se copieze «toate cărțile (documentele) moșiilor și de aceeaia voiam ca să fie niște hîrtie mai aleasă, mai sănătoasă și mai mare de cît ceia ce iaste ordinaricon». Mai cerea de asemenea sămînță de napi fiindu-i necesară pentru hrana călugărilor «căci la noi părinți avem mulți și carne nu mănăncă, ci cu rădăcini de acestea și cu alte verdețuri iș[i] mîngăe trebuința de legumă». El se roagă însă ca această sămînță să fie cumpărată «de la un om de omenie, că, de câte ori au cumpărat oricine sămînță de la Sibii și au sămănat, au eșit alte *bolbotine*: lauru, știri, urzici și altele». Mai departe el dă informații despre ciuma care se întindea în această vreme: «boala ciumii urmează la București și la alte locuri mai ales la câteva sate ale Craiovei»³³. Asupra hîrtiei revine la 4 iunie 1795, cînd cere pesmeți și câteva sticle cu vin³⁴.

Schimbul scrisorilor continuă în 1795 cu multe știri din țară. După ultima scrisoare citată urmează alta din 6 iunie, în care îi scrie că lăcustele fac mari stricăciuni în holdele țării, deși se fac încercări să fie stîrpite. «Am auzit că și în Ialomița au ieșit și în părțile Craiovei». De asemenea ciuma continuă să facă ravagii «la București, și mai ales în mahalaua Gorganului și pe Podul Mogoșăei». Boala a pătruns și în apropiere de Argeș: «la Fedeleșoiu era să se oprească înainte de Rusalii, dar alaltăieri iarăși a urmat, cum mi-a spus un negustor din Rîmnic». Și alături de ciumă au apărut și lăcustele pînă în Loviște, unde distrug «puținul grâu ce aveau nenorociții creștini». Și ciuma continua să facă victime, scrie episcopul la 25 iunie: «suntem însă cu frică despre înspăimîntătoarea boală a ciumei, care s-a întins aproape în cele mai multe locuri ale acestei țări; numai Dumnezeu sfântul să se indure, pentru că paza omenească este prea mică... La Craiova, după știința ce am luat, s-a aprins grozav ciuma; a murit și starostele Ioan de această boală. Erau niște nemți la han și, înbolnăvindu-se, s-a ținut ascuns și după moarte i-au îngropat în pivniță și așa s-a umplut orașul, căci erau meșteri de fier și de altele și veneau la ei cei ce aveau nevoie». Scrisoarea este scrisă în grecește, ca să nu fie citită de toată lumea și să nu se alarmeze despre întinderea ciumei.

În aceeași zi episcopul Iosif trimite o scrisoare și egumenului Neofit, care, cum am văzut mai sus, era în corespondență și cu arhimandritul Partenie. Acestuia îi arată teama de ciumă, fiind «n-a rămas nădejde de fugă, ci numai în mila atotputernicului Dumnezeu». Se pare că Neofit ar fi vrut să plece din Sibiu și el îi spune «că sfântul nostru stăpîn e bucuros să te aibă lingă sine, știi prea bine, pentru că mi-a spus adesea».

În vara anului 1795 Hagi Constantin Pop încearcă să realizeze vechiul său plan de a retipări *Mineiele* lui Chesarie de la Rîmnic. În acest scop scrie, în grecește, episcopului Iosif «că de mult aveam răvnă călduroasă ca să înnoesc amintirea răp[osaților] episcopi de Rîmnic chir Chesarie și chir Filaret, cu retipărirea celor douăsprezece Mineie, pentru folosul sufletesc al neamului nostru». Îi amintește chiar de condițiile pe care le fixase mitropolitul Filaret și îi aprobase costul: «iar prețul poate să coste un corp³⁵, cu bani turcești, 36 de lei acolo, cu hîrtie de Sibiu, și cu hîrtie venețiană lei 47, iar poarta și marca le vom pune ale Țării Românești, cum orînduiești prea sfinția ta. Iată și proba tiparului cum am de gînd a tipări acele cărți»³⁶. Chestiunea nu putea fi rezolvată de cît de mitropolitul Dosoftei, care nu vedea cu ochi buni asemenea tipărituri. În afară de aceasta însuși episcopul Iosif

32. N. Iorga, *op. cit.*, p. 202.

33. Idem, *op. cit.*, p. 202.

34. Idem, *op. cit.*, p. 203.

35. Adică toate cele 12 volume.

36. N. Iorga, *op. cit.*, p. 205.

ar fi vrut să introducă unele modificări în textele făcute de Chesarie, care aveau adaosuri slavone și grecești, păstrind traducerea textelor clasice grecești. De asemenea ar fi vrut să tipărească, la Sibiu, o carte de rugăciuni scoase din *Psaltire* și o slujbă pentru sfântul Nifon. În această privință el scria într-o scrisoare grecească fără dată din 1795: «Ca să nu stea tipograful de geaba, iată că trimit această carte de rugăciune, aleasă din toată *Psaltirea* și, dacă-i place, poate s-o tipărească așa cum e îndreptată de mine. Și pentru munca ce am făcut, rămâne la alegere să-mi dea cît va vrea și poate să ieau și ceva cu banii, după prețul ce va costa. Nădăjduiesc să aibă trecere, pentru că n-a mai ieșit altă dată de subt tipar în românește, ci numai grecești, odată, la Mitropolie. Numele tălmăcitorului și tipografului am socotit că nu trebuie să se puie, ci dacă nu va vrea să o tipărească, mi-o va trimite înapoi cum i-o trimet»³⁷.

Scrisorile continuă³⁸ destul de des în 1795. La 25 iulie dă știri despre ciuma care «triumfă în multe părți», aflind «de la Rîmnic că și-a plătit obșteasca datorie dumnealui păh[arnicul] Jianu», rudă cu soția lui Hagi Constantin Pop. Îl mai roagă să întrebe pe tipograful Petru Bart» cît ar costa coala în bani turcești, că nemțești nu se află», pentru o carte de tipărit. La 9 august³⁹ îi scrie iarăși despre ciumă și-i precizează titlul cărții pe care vrea s-o tipărească: *Acoluția sf. Nifon al Constantinopolei*. Se pare că Hagi Constantin Pop este hotărît să tipărească *Mineiele* dar episcopul îi atrage atenția «că în tiparul ce s-a făcut la Râmnic, scriitorul care a așternut în manuscris acolițiile, a pus ce s-a întîmplat și n-a urmat nici stilul Mineielor romaice, nici al celor slavone, ci a pus ceva din cele muscălești, ceva din filadele unor sfinți care n-au acoluție, nici în cele romaice, nici în cele slavone și pentru că se cîntă acolo la cele mai multe biserici din târguri la strana dreaptă grecește și la stînga românește, e destulă cacofonie... Deci cînd se vor tipări de acum înainte au nevoie de îndreptare». El recomandă «să nu se puie numele tipografiei Sibiului, nu de alta, dar numai pentru bănuiala românilor care spun că sînt cărți nemțești, cum știe această și tipograful». El lămurește că va scrie mitropolitului despre *Mineie* și dacă el «va găsi cu cale, eu sînt bucuros să mă însărcinez cu îndreptarea ce spun, și sînt și misteriu pentru cîteva exemplare, dacă pronia dumnezeiască mă va păzi neatins de această grozavă boală a mîniei lui Dumnezeu». La 10 septembrie⁴⁰ îi scrie că tipograful cere prea mult și astfel nu poate tipări cartea, «până nu vedem ce are de gînd mitropolitul pentru Mineie... Altfel mă tem să nu-mi dea vină că am făcut împotriva părerii lui un lucru care-l supără, căci acum este o vreme de supărări și de unde nu e nici o pricină, răsare una». Mai scrie despre cutia de argint în care să puie moaștele Sfîntului Nifon, despre niște ceasornice care «sînt ale unor pustnici ce se află aici în plaiurile Episcopiei», despre ciuma care înspăimîntă, «pentru că această boală n-are credință» și despre biserica cea mare a Episcopiei, care «e foarte frumoasă ca una ce este cunoscută în Țara Românească și în alte locuri, dar așa e de rece încît ucide pe oameni». Sfirșește scrisoarea anunțînd că a început «o nouă biserică pentru iarnă cu numele sfîntului Nifon și celorlalți sfinți ale căror moaște le avem și nădăjduiesc că pînă la sfîrșitul acestei luni va lua întregire clădirea».

La 22 septembrie 1795 chir Manasi amintește de «prea învățatul fiu al lui Hagi Constantin Pop; cere niște stofă pentru călugări și «o materie de bumbac pentru giubea și anunță că arhimandritul Partenie este bolnav și cere să i se facă o rețetă; mai cere și un clopoțel de masă cu sunet frumos, căci mă căznesc să chiem copiii»⁴¹.

Prin altă scrisoare din 28 septembrie cere țirguiei (2 teflale aur, 1 oca făioară albă de Veneția, fain, 5 oca cleiu și 2 tuțumuri hărtioare cu carmil roșu) pentru zugrăveli, «stricate din răzmiriță». La 6 noiembrie scrie că a primit vopselele și ceasornicul care este tot stricat; la 17 noiembrie spune că «ciuma stăpânește totul

37. *Ibidem*.

38. *Idem, op. cit.*, p. 205.

39. *Idem, op. cit.*, p. 206.

40. *Idem*, p. 207.

41. *Idem*, p. 208.

și s-a întins și în părțile Slatinei, în eparhia mea; pe lângă aceasta suferă lumea și de războiul civil care urmează în părțile Vidinului și Dumnezeu să fie milostiv, pentru că și lipsă de bani mare urmează pentru săraci». Este nemulțumit de niște hamuri pe care le-a primit, iar la 27 noiembrie face mai multe comenzi de târguieți.

Din decembrie 1795 sînt două scrisori: una de la 1 în care confirmă că a primit «*arariul* cu patru perini ale hamurilor și cu hățurile de patru cai»; și alta din 16 în care scrie tot pentru hamuri și că se duce la Slatina «pentru că încă n-a fost acolo».

Din 1796 sînt mai multe scrisori, cîteva scrise în grecește, publicate de N. Iorga⁴². Cea dintîi este din 2 februarie, în care episcopul Iosif scrie despre intenția sa de a tipări Teofilactul lui Chesarie: «este aceasta [carte] foarte de folos pentru neamul nostru, care încă nu s-a tipărit niciodată în limba românească, adică tîlcul dumnezeieștii și sfintei Evanghelii de Teofilact, pe care și răp. episcop Chesarie avea de gînd a o tipări..., dar l-a preîntîmpinat moartea și lucrul a rămas». La 28 martie Hagii Constantin Pop primește o scrisoare de la un protejat al său, un copil anume Gheorghe, pe care-l trimisese să intre în cinul călugăresc, care îi scrie că «am învățat seamnele psaltichiei... și cântu în biserica de răsună măn[ă]stirea... și m-au făcut ipodiiakon... dar cere *algea* pentru antereu, postav de nădragi și bani de cheltuială».

La 20 iunie 1796 episcopul trimite bani pentru «dresul ceasornicului Vișorea-nului» și îi ferecește «pentru liniște și pentru că nu aveți frica boalii acesteia ce o avem noi de vreo doi ani». În scrisoarea din 16 iulie episcopul scrie că se ocupă cu «*meremeturile* (repararea) celor stricate din trecuta rîzmeriță» și dă veste că «Gheorghe copilul, ce mi l-ai fost trimis în anul trecut, cu toate că s-au cunoscut de loc ee fel de ipochimen iaste, însă ca să nu măhnesc pe dumneata, n-am însemnat nimic, ci l-am dat la dascal psaltu, ca să învețe cîntări cu meșteșugul psaltichiei... s-au bolnăvit de friguri, cu dureri de piept, și aceasta s-a întîmplat din *ataxiile* lui». După ce s-a însănătoșit a fost pusă să învețe gramatica, dar «mai plăcînd pe un copil, iarăși ardelean, au fugit într-o noapte și făcînd răvaș, au trecut pe la Căineni... Putea să mai *smeređuiască* și pe alți copii, după cum au făcut celui ce l-au luat cu el». Hagii Constantin Pop, în răspunsul pe care-l dă la această scrisoare, spune: «durerea pieptului zice să-i fi pricinuit din bătaia dascălului... Nu l-au dat în seama nimănuia cînd au fost pîr. preaosf[in]țitul la București... la gramatica grecească au zis precum că nu l-au trimis să învețe. ... la cercetarea ce s-au făcut despre învățătura, cu întoarcerea episcopului toate le-au știut ce au învățat, ... nu a planisit numitul Gheorghe pî numitul ardelean Ion, ce Ion pre Gheorghe și tot Ion au făcut carte mincinoasă».

În scrisoarea din 5 august episcopul Iosif scrie că se află la Pitești și că a trimis 10 galbeni dascălului Atanasie «pentru Gheorghe copilul, pentru dragostea dumitale și a domnului doftorului Molnar» și este gata să-l primească «oricînd să va trimite trecînd cu vederea toate urmările lui de mai nainte». La 26 august cere din nou să trimeată pe Gheorghe la mînăstire ca să-l ia cu el la București și acolo să-l dea pe seama dascălului Mitropoliei. Cere apoi ca să se comande «la glăjărie» să facă un geam după o măsură pentru o icoană făcută după un izvod din Rosiia, «cu lucrul zugrăvelii foarte frumos». Scrisoarea următoare este din 3 septembrie și prin ea vestește că trimite iarăși ceasul la reparat; «pînă acum cu dreagerile ce i-am făcut am cheltuit încă pe jumătate din cît preț am dat pe el».

La 4 octombrie, după întoarcerea din București, nu găsește pe Gheorghe la mînăstire; «precum se cunoaște nu-l mai trage inima să mai vie». Cere sticlele pentru icoană și ceasornicul trimis la reparat. La 3 noiembrie scrie despre tipărirea lui *Teofilact*, după textul stabilit de călugării moldoveni Gherontie și Grigore, și-i spune: «de-ți iaste voia să faci o pomenire fără de moarte sufletului, în locul Mineielor să se tipărească Tîlcul evangheliei, carele pînă acum n-au mai ieșit la lumină în limba noastră romănesacă cu tiparul». Cere răspuns fără zăbavă. În răspunsul său din 26 noiembrie, Hagii Constantin Pop îi spune că lipsește tipograful.

42. Idem, p. 209—217.

Crede însă că nu se va putea tipări «fiindcă sint multe cuvinte împotriva latinilor... și nu crezu să să dea slobozenie de la gubernum».

În ianuarie 1797 episcopul era în București, de unde scrie referindu-se tot la *Tâlcul Evangheliei* și-i spune că «acei părinți s-au întors la Țara Moldovei și iarăși celui ce s-au dus la Viena să va pune la socoteala noastră, căci aștept și sticlele să vie; după ce vor veni le voi arăta cele scrise». Cere ca «cheltuiala ceasornicului ceale pentru icoane». Termină trimițând «moltivă și pârintească blagoslovenie «dumneaei cocoanii hagicăi și prea iubiților fii». La 14 iulie 1797 scrie că n-a primit răspuns cu privire la tipărirea *Tâlcului evangheliei*, iar la 26 august scrie din Curtea de Aregș cerînd să i se trimită «4 tefeale de aur și trei testeale condeae pentru treaba zugrăviei... ca să nu rămăe lucrul besearicii sfântului Nifon jos».

Am văzut mai sus că arhimandritul Partenie, fost egumen al mînăstirii pînă la înființarea Episcopiei, moare la 20 septembrie 1797. El a fost înmormîntat în afara bisericii, în partea dreaptă a altarului. Episcopul Iosif pune pe peretele bisericii, lîngă mormînt, o inscripție cu următorul text : «În dreptul acestui loc odihnesc oasele robului lui Dumnezeu, Parthenie schimonahu, ce a fost egumen aicea 14 ani pînă la leat 1793 când s-a făcut mănăstirea scaun de episcopie și acum la leat 1797 septembrie 20 au răposat, fiind prea sântia sa chir Iosif întăiu episcop⁴³.

Din 1798 sint puține scrisori, deoarece episcopul face multe călătorii la București și în eparhie. La 18 iulie întreabă de sănătate, fiindcă, «acum de vreo patru-cinci zile abia am scăpat din București și am venit la eparhie». Se roagă de iertare că n-a scris, fiindcă «atâta *diastimă* am zăbovit la București, pentru că *peristatica* ale vremii mi-au stat împotrivă». La 3 octombrie⁴⁴ scrie să i se facă «un car bun, legat cu fier, că îmi trebuiaște pentru calabăcurile ceale trebuincioase când umblu prin eparhie și când merg și mă întorc de la București... Acum sint iar călător la Slatina, din poruncă domnească, pentru îndreptarea unei hotărnicii de moșie și nici la culesul viilor nu pociu fi estim aici la episcopie».

Din 1799 sint mai multe scrisori. La 14 februarie scrie din București, bucurîndu-se că este gata carul comandat, dar «fiindcă drumurile sânt cu îngreuiare pentru multă zăpadă, va mai sta acoale pe loc pînă să va ușura și atunci să va trimită pînă la hotar, căci de acolo iaste poruncit vatafu Constantin al plaiului Loviștii ca să mi-l trimită la episcopie». Cere ca banii să-i plătească cuiva la București «că poate să am zăbavă aici pînă după Paști, mai vîrtos acum cu așteptarea domnului ce ne-au dăruit Dumnezeu».

La 23 aprilie 1799 episcopul dă știri despre Zamfirache⁴⁵ Pop, feciorul Hagiului, care se afla în București la învățătură, dar «pentru a fi la un conac și la o masă cu dumnealui nu să poate însărcina», arătînd că n-are loc la «mănăstirea Doamnei Bălașii unde se află acum școala». În scrisoarea din 7 mai îi scrie despre niște socoteli ale preotului din Cîineni, iar în cea din 3 iunie îi scrie iar despre Zamfirache instalat la învățătură, făgăduind că «în cătă vreamă mă voi afla aici, nu voi lipsi cu cercetarea, întocmai după cum îmi scrii dumneata..., precum și după ce mă voi întoarce la eparhie, iarăși nu voi înceta și prin scrisori». De asemenea în scrisoarea din 20 iunie continuă cu informațiile: «Și căt pentru Zamfirache, prea iubit fiul dumneavoastră, vestesc dumitale că se află sănătos întru *epimilia* învățaturii și dumnealui dascălul pune toată silința după cum s-au și făgăduit și mi-l laudă zicînd că are bună nădejde pentru procopsirea lui». Arată că a stat de vorbă cu Zamfirache și foarte mă bucur și eu întocmai ca și dumneata văzând bune semne la acest de Dumnezeu dăruit fiu al dumneavoastră, pe carele îl și rog ca să-i păzească această răvnă pînă cînd va face și roadă bună, coaptă, a procopselii care să-i fie lui spre

43. Mss. colecția George Potra.

44. N. Iorga, *op. cit.*, p. 217.

45. N. Iorga, *op. cit.*, p. 218.

folos și dumneavoastră spre bucurie». Cere 40 oca plumb, dar dacă se poate, să fie mai eften de 50 parale ocaoa.

La 16 iulie se interesează iar de plumb, spunind că trebuiesc trei sute oca, dar fiindcă este oprit la vamă «vom răbda până va face Dumnezeu milă a să mai potoli turburările». Îi mai trebuie «60 ochiuri sticle pentru ferestre, să fie tăiate gata după această măsură... și o cutie pesmeți dulci pentru praznicul Sfintei Adormiri⁴⁶». Scrisoarea următoare este din 10 august în care episcopul înștiințează că a doua zi va fi «prăznuirea sfântului Nifon, patriarhul Țarigradului, în beserica cea noao» și că Hagi Constantin Pop va fi pomenit, fiindcă s-a «ostenit cu trimiterea celor ce am avut trebuință și cu facerea cutiei în care i să păzească cinstita mână». De asemenea îi spune că a făcut un chivot săpat și poleit și o cutie în care se păstrează capetele Sfintului Nifon și ale celor doi mucenici Serghe și Vachus. Adaugă în grecește: «Mă rog din tot sufletul, părințește, pentru dumneaei cocoana Păunița și cu multă mulțumire pentru dulciuri [care] de sărbătoare o să se cheltuiască în cinstea domniei sale».

În anii care urmează scrisorile sînt mai puține. Astfel, în 1800 martie 22, episcopul se plînge că este bolnav și are mult de lucru cu «dregerea zugrăvelii la biserică, pentru care am tocmît zografii ca de la april înainte, avînd pace și sănătate să să apuce». Care vopseli: «lazuru albastru, chinovar nepisatu, lazuru verde, chi lermeniu, ohră subțire, caluru piatră, un butoi de ulei, 20 teafeale... toate pentru sfînta beaserică cea mare a Episcopiei⁴⁷». La 21 aprilie cere «un bucătariu, că aici, în pămîntul țării s-au obicinuit a avea tot țigani». Cere și «doao ciubuce ceară roșie, ca să am de pecetluit când voi scrie dumitale». Altă scrisoare este din 17 noiembrie, în care cere vreo trei-patru oca «de rișcă sau irișcă care se seamănă pe Țara Oltului... să se trimită pentru sămăntă, ca să-i prindem ruda, fiindcă la această casă mare este foarte trebuincioasă».

În primăvara anului 1800, episcopul Iosif construiește în cuprinsul minăstirii două fîntini intrate în tradiție ca fiind construite de meșterul Manole. Este sigur că izvoarele au existat, fiind poate captate primitiv, iar episcopul a făcut numai construcția de piatră a celor două izvoare, pe care a pus cite o inscripție⁴⁸ săpată în piatră.

La prima fîntină se pot citi versurile :

«Această apă limpede și lină
Din firea ei rece și bună,
Vederei mult veselitoare
Și setei potolitoare;
Din izvoarele adîncului
S-au scos în fața pămîntului
De Iosif smeritul episcopul

Cu Meletie economul
Ca cine va bea să mulțumească
Și pre ei să-i pomenească
Că pentru aceasta s-a îndemnat
Și la acest loc bun o au mutat
Unul adică dînd cheltuială
Iar cellalt puind osteneală».

La a doua fîntină este inscripția :

«Cursul apei din fântină
Cînd este rece și bună
La ea mult norod s-adună
Ca setea să-și potolească

Inima să-și răcorească.
Vederea să-și veselească.
Și cine bea mulțumește
Și pe ctitori proslăvește

46. Idem, p. 219.

47. Idem, p. 220.

48. Mss. colecția George Potra.

Cu toții-i fericeste
 Și pînă când apa curge
 Pomenirea nu se stinge
 Ci și mai mult se adaoge
 Că curge cu îndestulare
 Aceasta s'fîrșit nu are
 Să ia să bea fiecare;
 Acest izvor era tînuit
 Din vechime negăndit
 Până acum când s-au inoit,
 Făcîndu-se întîi cercare
 Pentru gustul care-l are,
 Așa au și găsit cu cale

Că îndată cum o au aflat
 Într-acest loc o au mutat
 Bun lucru cu adevărat.
 Prea sfinția sa stăpînul,
 Iosif întăiul episcopul
 Cu Meletie iconomul,
 Căci și aici s-au ostenit
 Și nu puțin au cheltuit
 La cișmelele ce au făcut,
 Cum și alte lucruri multe
 Cu mari cheltuieli făcute
 Pre afară și în curte⁴⁹.

Din 1801 prima scrisoare e din 24 iulie în care episcopul Iosif scrie că se află în Craiova, unde zăbovește mai mult pentru niște reparații și construirea unor case «ca să fie pentru primirea domniei la praznic, de vreme ce s-au făcut conac și a nu *proscălesi* pe domni la praznic nu să poate». Crede «că abia pentru praznicul sfinței episcopiei voi scăpa de aici». La 24 august este în Argeș de unde scrie despre popa Radu din Cîineni, după cît se pare un protejat al lui Hagi Constantin Pop: «pentru câștig au fugit la Căineni, acum zice că nici acolo nu are, apoi nu știu ce loc să-i mai găsec să aibă venit». Mai scrie despre un împrumut pe care i l-a dat prietenul său din Sibiu, cu soroc de zece luni «socotind că la secere vor eși bani de la magazia de bucate». La 28 noiembrie episcopul scrie despre tipărirea unui *Antologhion*, un rezumat din *Mineie* și cere să vorbească cu tipograful Ioan Bart. «De-mi va da mina, după prețul ce va cere, să dau cuvînt să se apuce de gătire și eu încă să mă apuc de întocmire, a le face după cum îmi iaste scoposul».

Din 1802 nu s-au păstrat scrisori⁵⁰, iar din 1803 sînt puține. La 20 aprilie acest an episcopul scrie că a terminat zugrăvirea tindei, fiindcă «am socotit că în zilele episcopiei mele să fie s'fîrșit și tinda sfintei biserici de zugrăvit, ca să nu rămăie bălțat și neisprăvit la cei ce vor fi în urma mea»⁵¹. Trimite pe Ilie zugravul ca să cumpere cele necesare. Altă scrisoare este din 5 octombrie, în care episcopul Iosif arată că «într-aceste zile am pătimit frică de tâlhari carii, după cum vei fi înțeles, au omorît pe slugerul Vișorean[u] și tot înprejur să află că au mai călcat și pe alții de atuncea până acum». Cere «de să află aici la Sibii materie de lînă, ce să numește camilot, fain, să fie fața albastră sau mohorită».

Din 1804 sînt două scrisori. La 6 mai scrie din București «fiind plecarea prea iubitului fiului dumitale cam de grab, n-am știut ca să fiu scris răspuns la cinstita scrisoarea dumitale ce mi-au adus. Camilotul nu-i place și cere «de se va găsi negru, bun, de pînză, ca acela ce era mai scump la prețu, către taleri 3 nemțești, să mi se trimită pentru o rasă, coturi 12, cu ocazion ce se va întămpla să vie aici la București, să vie aici la București sau și la Argeș». Trimite o scrisoare către doctorul Molnar și se roagă să se trimită aceasta imediat, chiar cu stafeta, «că iaste trebuincioasă». Cealaltă scrisoare este din 24 august, scrisă din Argeș, și episcopul răspunde la cererea lui Hagi Constantin Pop pentru un zugrav, care nu poate veni, fiindcă «iaste legat la alte părți». Alt zugrav nu mai este, iar cei care se mai gă-

49. Mss, colecția George Potra.

50. Episcopul este amintit într-o scrisoare, din 22 septembrie, a lui Merkelius, publicată de D. Z. Furnică, *op. cit.*, p. 207.

51. D. Z. Furnică, *op. cit.*, p. 225—226.

sesc sînt niște cîrpaci. «La București iaste unul grec ce din pricina cutremurului, fiind stricate besearicile, și dregîndu-se, să întrec care să-l apuce mai întîiu». Mai cere un clopot cam de 15 oca «însă să fie material care să dea glas bun». Iar pe o foaie alăturată scrie : «ași avea trebuință și de o căruță de pe trei cai pentru trebuința drumului» și dă unele amănunte cum ar dori să fie lucrată. Ar vrea însă să știe cît costă, «ca să știu de vine mai cu lesnire de cît la București».

Cea mai mare parte din anul 1805, pînă la 11 octombrie cînd scrie scrisoarea, a stat în București. Trimite o scrisoare ca să se dea lui Gheorghe Nicu Ioanu. Spune apoi că în acel an au fost în țară «înnecări și stricăciuni de roade... că s-au luat oamenii de gînd pentru ale vieții trebuințe».

La 23 martie 1806 trimite urări în vederea sărbătorilor de Paști și textul *Slujbei Sfîntului Nifon*, pe care se roagă să-l dea lui Gheorghe Nicolau pentru tipărire. Din 1807 s-a păstrat tot o singură scrisoare, datată din 13 decembrie, în care confirmă primirea unui antimis pentru sfințire și cere iertare că n-a trimis restul de bani, «după cum ne-ai fost scris în anul trecut, căci așa au mers vremea, iar acum vom face împlinire peste puțină vreme».

Correspondența pare să înceteze cîțiva ani, fiindcă abia în 1811 apar iarăși cîteva scrisori. Cauza acestui fapt poate să fie moartea lui Hagi Constantin Pop, întîmplată la 1 octombrie 1808. În scrisoarea din 8 martie 1811 cere să i se trimită anumite stofe după proba trimisă⁵². La 9 iunie mulțumește pentru «un brău beresicesc cu pafta de argint înpodobită cu pietre albe», pe care l-a primit prin Agenția Austriacă din București, fără nici o scrisoare lămuritoare. Episcopul scrie : «deci de va fi pentru noi trimis, nu lipsim printr-aceste puține scrise a face mulțămîta ce se cuvine și milostivul Dumnezeu să primească darul acesta ca întru miros de bună mireasmă în jertfealnicul cel mai presus de ceriuri. Iar noi, din partea noastră, nici odată, precum pînă acum, așa și de acum înainte, nu vom fi uitători cinstitelor numelor dumitale și al răposatului, trecîndu-să și dania aceasta în pomelnicul sfintei episcopii». Scrisoarea dă amănunte despre o mitră episcopală comandată mai înainte, cerînd ca iconițele să fie de smalț și să aibă ca podoabe pietre prețioase (mărgăritare, diamante, briliante, ametiste și smaragde), «fiindcă m-am apucat de fac o mitră mai bunișoară ca să rămăie celor după mine». Altă scrisoare este din 23 iunie și se referă tot la mitră, dar mai răspunde la cererea protopopului Gheorghe, care ar fi vrut o liturghie arhierescă ; el îi spune că asemenea carte nu se găsește tipărită, ci doar una în manuscris «scrisă cu mîna în chipul tiparului»⁵³ la episcopul Romanului din Moldova. La 28 iulie același an trimite doctorului Molnar un plic «cu coalele ceale tipărite» pe care le-a corectat, iar la 11 august scrie tot despre mitră și anume despre «iconițele ceale ce am cerut a se face la Viena cu zmalț». Mai cere «postavuri faine, postavuri de mijloc, undelemn franțusescu, siropuri de migdale și de lămăe, siropu de rum, tacămuri de porțelane felurite și de cele mai bune, șampanii, pantofi după moda franțozască, ștrînfi de mătasă, ștrînfi de bumbac»⁵⁴. Ultimele două scrisori din 1811 sînt : una din 15 decembrie, în care confirmă primirea iconițelor, și alta din 21 decembrie, prin care arată că a trimis iconițele înapoi spre a fi montate la mitră și 262 taleri în lei turcești.

Din 1813 este o singură scrisoare, cu data de 17 ianuarie, în care își manifestă bucuria, «pentru săvârșirea tipăririi Evangheliilor» și mulțumește pentru Evanghelia primită. Scrisoarea este adresată lui Zenovie Hagi Constantin Pop.

⁵² N. Iorga, *Contribuții la istoria lit. române*, p. 226.

⁵³ Idem, p. 227.

⁵⁴ Idem, p. 228.

O ultimă scrisoare este din 20 noiembrie 1816 în care episcopul Iosif scrie, desigur lui Zenovie Pop, arătându-i că Molnar când a tipărit Evangheliile «mi-a fost scris că are scopos a trimite 30 evanghelii din ceale tipărite la Buda ca să se împartă în dar pe la besearicile care voi socoti eu», însă el a murit și n-a primit cărțile. Îi cere să intervină pentru respectarea acestei făgăduieli. Îi mai cere de asemenea să caute să obțină manuscrisul său cu *Tălcuirea antifoanelor glasurilor*, care fuseseră trimise să se tipărească la sfârșitul cărții, dar care nu s-au tipărit, nici n-au fost trimise înapoi.

*

După 14 ani de păstorie, când probabil economisise ceva bani din veniturile ce i se cuveneau, episcopul Iosif construiește o biserică în satul său natal Malaia, pe apa Lotrului, chiar pe locul părintesc. Biserica are următoarea inscripție⁵⁵ care, după cum reiese din text, a fost pusă după moartea înaltului ierarh. Și anume: «Această sfântă biserică cu patronagiul sfântul ierarh Nicolae și cuvioasa Paraschiva s-au clădit din temelie de reposatul preaosfinția sa Iosif, arhieru Argeșului, în zilele blagocestivului domn Io Alexandru Ipsilante voivod la anul de la Adam 7315 [1807] iunie 5». În pomelnicul cel mare al bisericii din comuna Malaia se pot citi următoarele nume: «Iosif arhieru, Stancu, Ion, Pătru ereu, Catrina, Stana, Theodosie arhimandrit, Ștefana monahia, Cozma arhimandrit, Grigore arhimandrit, Grigore, Theodora monahia, Stoica, Marta monahia, Ilarion arhimandrit, Sofronie arhimandrit, Marin, Constantin, Radu, Nicolae, Ștefana, Pătru, Petrică și cu tot neamul lor»⁵⁶.

De asemenea în pomelnicul Schiturilor Stănișoara și Turnu, cărora episcopul Iosif le-a dăruit multe cărți bisericești, se poate citi: «Iosif arhieru, Arsene monahu, Marta monahia și cu tot neamul lor»⁵⁷.

În timpul păstoriei sale ca episcop de Argeș, cam cu un an înainte de moarte, episcopul Iosif primește Mănăstirea Cozia, cu toate metocurile sale «pentru a să păzi orînduiala ctitoriceștilor testamenturi și neadormită pomenire a celor răposăți ctitori». Cartea domnească dată de Alexandru Nicolai Șuțu, la 3 iunie 1819, cuprinde următoarele dispoziții esențiale: «Fiindcă iubitorul de Dumnezeu, sfinția sa episcopul Argeșu, chir Iosif, din mica sa copilărie s-au aflat cu sirguintă slujitor sfintei mănăstiri Cozia din jud. Vilcea... unde și chipul călugăriei au primit, al cărui bun cuget cunoscîndu-se pornit spre sporirea și înfrumusețarea sfintelor lui Dumnezeu lăcașuri s-au fost întocmită cele de mai jos arătate ponturi încă de la leat 1818 februarie 26 pentru mănăstirea Cozia cu metoașele ei și s-au fost dat arhieriei sale. Hrisovul fixează drepturile și îndatoririle arhierelui Iosif în conducerea Mănăstirii Cozia, astfel: «Mănăstirea să o aibă pe chipul arhieriei sale până la sfârșitul vieții, fără de a o socoti metoh sau închinată Episcopiei Argeșului și după petrecania sa să rămăie în ocărmuirea stăpînirii»; dacă egumenul «nu va păzi cele de arhieria sa întocmite, arhieria sa să orînduiască igumen»; să plătească anual 550 taleri școalelor și 1200 lei la cutia milosteniilor sau cînd să va întâmpla (să ferească Dumnezeu!) boală de ciumă în țară; să facă «dregerile și meremeturile ce vor fi trebuincioase atît în mănăstire, cît și pe la acareturile de pe moșiile mănăstirii sau metoașe»; egumenul va da socoteala numai arhieriei sale «și vericînd, va fi trebuință, volnic este să o caute; în caz de stricăciune «ori alte pagube mănăstirii sau vre-unui alt acaret al mănăstirii sau al metoașelor din vreo năvălire de vrășmași și de război ori de cutremur sau de foc pricinuit de vrășmași sau hoți, atunci întâmplătoarea primejdie să o facă cunoscut stăpînirii spre a i se da voe să se împrumute să dreagă cele stricate la ioc». Marele logofăt de Țara de Sus este îndatorat să facă contract cu arhierul

55. Mss. colecția George Potra.

56. Mss. colecția George Potra.

57. Idem.

Iosif» cu ponturile de mai sus arătate»⁵⁸. Nu se cunoaște pînă acum nici un document în legătură cu Mînăstirea Cozia sub stăpînirea episcopului Iosif.

Păstoria primului episcop al Argeșului, mare ierarh și mare cărturar al Bisericii Ortodoxe Române, încetează la 27 octombrie 1820, după cum se vede dintr-o însemnare anonimă pe o carte veche: «Într-o zi miercuri, a doua zi de sfîntul Dimitrie, la 4 ceasuri din zi, s-au pristăvit prea sfinția sa părintele episcop Iosif al Argeșului și s-au îngropat în mănăstirea «toți Sfinții», metoh al sfintei episcopii Argeș, prea fericitul meu stăpîn»⁵⁹.

*

ECONOMUL MELETIE (1800—1828)

Un alt slujitor al episcopiei de Argeș care poartă corespondența cu casa de negoț Hagii Constantin Pop din Sibiu este Meletie. Despre acest călugăr nu avem prea multe date biografice. El apare documentar la Mînăstirea Argeș abia în 1799 februarie 26, în scrisoarea ieromonahului Dorotei către Hagii Constantin Pop, cînd îi scrie că a fost desărcinat de episcopul Iosif din funcțiunea de econom și în locul lui a fost numit Meletie. S-ar părea că acest Meletie să fi fost adus la Argeș chiar de episcopul Iosif, care îl cunoscuse cînd era protosinghel al Episcopiei de Rîmnîc. În adevăr în 1791, cînd episcop la Rîmnîc era Filaret, obștea călugărească a Mînăstirii Hurezi cere ca în locul egumenului Rafael, bătrîn și bolnav, să fie numit Pahomie. Un număr de călugări din această mînăstire semnează chiar o cerere către protosinghelul Iosif în această privință între care este și Meletie⁶⁰. Cererea a fost satisfăcută în urma intervenției protosinghelului către episcopul Filaret. S-ar putea ca Meletie de la Mînăstirea Hurezi să fi fost adus de episcopul Iosif la Mînăstirea Argeș și la începutul anului 1799 să fi fost numit econom al mînăstirii. El rămîne în această funcție și după moartea episcopului Iosif.

Din scrisorile arhimandritului Dorotei aflăm că Meletie stătuse un timp oarecare la Sibiu, după cum se vede din scrisoarea din 28 octombrie 1821: «dragostea dumitale mă silește a te supăra pentru trimiterea acestei scrisori unde scrie și de va veni vreun răspuns mă rog a-l *enhîrisi* la păr[intele] iconomul, chir Meletie, prin carele și aceasta trimite». Meletie rămîne la Sibiu mai multă vreme. Îl găsim astfel aici la 5 aprilie 1822 cum reiese din scrisoarea arhimandritului Dorotei către Stan Popovici: «...ca să iai osteneala dumneata a arăta cinstitului țeh de fleșari ca după contractul ce îl avem, să binevoiască a să da acei taleri patru sute cincizeci, lei turcești, în mîna părintelui iconom chir Meletie ca să mi-i trimită sf.[sa] aicea». La 28 ianuarie 1825 Meletie este tot la Sibiu, după cum reiese din scrisoarea arhimandritului din această dată: «Părintelui iconom Meletie mă închin cu dorită dragoste și n-am primit răspuns de la ceia ce i-am scris dinaintea sărbătorilor».

De ce stă Meletie la Sibiu atîta vreme este greu să răspundem, fiindcă nu avem nici o știre de nicăieri. S-ar putea să fi mers bolnav, să-și caute sănătatea sau să fi fost însărcinat chiar de episcop cu vreo misiune. El avea un văr anume Tudoran, la Sibiu, în serviciul casei de negoț și este amintit, cum am văzut mai sus, alături de episcopul Iosif, ca ctitor al celor două cișmele construite în curtea Mînăstirii Argeș. În orice caz la începutul anului 1828, îl găsim bolnav la Pitești, cînd nu mai semnează cu nici un titlu călugăresc, ci pune doar o cruce înaintea numelui.

Scrisorile sale cu casa de negoț Hagii Constantin Pop nu sînt prea numeroase, deși încep în 1800 și sîrșesc în 1828. S-au găsit numai cinci scrisori.

La 21 septembrie 1800 el scrie la Sibiu că are un nepot, copil de 15 ani, care «are și ceva știință de carte elinească și condei» pe care vrea să-l bage în serviciul casei, că «am socotit că la altă *mădea* să nu-l dau, făr de căt tot unde s-au

⁵⁸ Mss, colecția George Potra.

⁵⁹ Idem.

⁶⁰ I. Ionașcu, *Contribuții la istoricul mînăstirii Hurez*, Craiova, 1935, p. 21—22.

procopsit neamul nostru». În scrisoare mai cere și sticle (geamuri) și semnează «Meletie iconom Argeșanu».

Altă scrisoare este din 1801 noiembrie 10 și în ea este vorba de niște sobe pe care le-ar vrea vistierul Ioan din Pitești, care este nepotul episcopului Iosif: «și iată că-mi făcu acest răspuns care îl trimisei dumitale ca să te *pliroforisești*, fiindcă dumnealui scrie de trei sobe acum ca să să trimiță».

A treia scrisoare este din 24 septembrie 1810. Economul Meletie trimite la Sibiu cinci sute de galbeni, dintre care «326 olandezi, 39 venetici și 135 împărătești amândurora Evropi[i]lor». Alte amănunte lipsesc în scrisoare.

La 10 noiembrie 1814 Meletie scrie la Sibiu că «din pricina arderii sfintei episcopii, Dumnezeu știe câtă *stenohorie* și cheltuială ni s-au pricinuit». El cere să i se trimită o sobă de fier «ce avem trebuință la o casă mare de musafiri», (fiindcă celelalte case nu s-au gătit). Mai trimite un «ceasornic repetit să să dea la meășter ca să-i puie un păr bun, că cel ce-l are ieste scurt, din care pricină umblă înainte». Scrisoarea este adresată «lui chir Stan al cinstitei case Hagi Constantin Pop».

Ultima scrisoare este după 14 ani, scrisă din Pitești, cu data 21 februarie 1828, în care Meletie se plînge că «mai tot bolnav m-am aflat din pricina aerului cel iute care întrece pă al Sibiului». Scrisoarea este adresată lui Zenovie Pop, rugîndu-l să intervină pe lângă Dincă Iovipale «de a-și răspunde datoria ce are, că iată mergem pe trei ani și știut este dumitale cît și dumnealui chir Stan ceia ce am primit și sorocu zapisului a fost numai un an». Dacă nu i se poate achita toată suma «măcar dintrânșii a mi se înlesni cu acest ocazion care aduce scrisoarea la dumneata».

După 1828 nu se mai știe nimic despre Melette.

*

Tot în legătură cu Episcopia de Argeș mai scrie la Sibiu casei de negoț Hagi Constantin Pop iconomul Calistrat de la Minăstirea Argeș și Teodosie starețul Schitului Stănișoara.

Scrisoarea ieromonahului Calistrat poartă data de 26 iunie 1808 și se referă la o datorie pe care acesta o avea la Sibiu. Reiese că autorul scrisorii era bine cunoscut de marele neguțător sibian, dar călugărul arată că ar fi plătit datoria: «mare *aporie* m-au coprins văzînd polița aceia care au adus-o chir Hristache, adecă ca să împlinescu acei 52 de zloți nemțești, carii i-am și răspuns dumnea-voastră la meșterul acela care a făcut mușcăturile». Explică cum a făcut plata și sfîrșește: «iar eu mă rog ca să am iertăciune și să nu fiu scos de supt *nazarul* dumnea-voastră».

Ieromonahul Teodosie scrie la Sibiu două scrisori: Una poartă data de 8 septembrie 1818 și se referă la o biserică, ce-a construit la schit «și avem bună nădejdie că, fără zăbavă, se va și bolti». Cere însă să i se trimită la Dincă Nicolifă «cue de șindrilă», ca să poată termina construcția. A doua scrisoare este din 26 martie 1820 și cuprinde o cerere de zăbrele și de un ceasornic «dar de ne-ar putea veni pînă la praznicul sfântului mucenic Gheorghie, fiindcă ne ieste hram». Semnează «Theodosie stareț sfântului schit Stănișoara, cu toți părinții».

CONSIDERAȚII ASUPRA MATERIALULUI DOCUMENTAR

Correspondența inedită urmată între casa de negoț Hagi Constantin Pop din Sibiu în ultimul sfert al veacului al XVIII-lea și primul sfert al veacului al XIX-lea și fețele bisericesti care au condus Episcopia de Argeș în acest timp este un bogat izvor de diverse informații pentru cercetările istorice ale acestei vremi. Spre deosebire de documentele cu caracter public (hrisoave domnești, anaforale, pitace, zapise, foi de zestre, diate etc.) scrisorile particulare, cu caracterul lor intim, deschis și sincer, conțin mai mult adevăr istoric și surprind mai în adînc evenimentele. Autorii scrisorilor oglindesc mai complet epoca în care trăiesc prin directa lor participare la evenimente și prin impresiile culese din această

participare aruncă o lumină mai puternică adevărului istoric. Pentru aceasta socotim că imensa arhivă a fostei case de comerț din Sibiu este un foarte prețios izvor de informații pentru ultimele decenii ale epocii feudale din Țara Românească.

Spre deosebire de documentele amintite mai sus — care în marea lor majoritate sînt seci, întovărășite de formule stereotipe inițiale și finale — corespondența particulară este variată, plină de miez și cuprinzătoare de o limbă vorbită, curentă, care n-o întîlnim în actele oficiale. În ea găsim vorbe de duh, frumoase expresii populare, minunate exemple folcloristice, arhaisme dispărute din limbă, precum și influențele timpului cu cuvinte franțuzești, germane, transformate, slavisme rămase încă din vremuri mai vechi și multe cuvinte grecești și turcești, din timpul domnitorilor fanarioți, care au pătruns în limba cărturarilor și chiar în cea vorbită a poporului.

Cîteodată pentru anumite chestiuni delicate, secrete, care nu trebuie să le cunoască toată lumea, atunci cînd eventual scrisoarea ar cădea în mîna cuiva, respectivii scriu aceste pagini în criptogramă pe care numai cei care poartă numita corespondență o pot înțelege.

Ca o curiozitate și documentare vom da mai jos o serie de astfel de cuvinte rare, întîlnite în corespondența de care ne-am ocupat în acest studiu. Astfel:

ARHAISME: să nu să *motoșească* (mototolească, strice); *săcnos* (nervos) din fire; *dîhonie*, *bolbotine*, *cusurul* (restul) banilor să va împlini, etc.

SLAVISME: *sin*, *po*, *ipac*, etc.

CUVINTE DE ORIGINE FRANCEZĂ: *amanet*, *parolă*, *ocazion*, *enteres*.

CUVINTE DE ORIGINE GERMANĂ: *cop*, *șfigurt*, *șorogștiuc* = *menghină*, *tejea* (*tefeale*), *tuși*, *tușunuri*, *țeh* = *breaslă*.

CUVINTE GRECEȘTI ȘI TURCEȘTI: *amos*, *aporie*, *atahie*, *atihos*, *catorthositi*, *diacopi*, *diastimă*, *diordosi*, *eftihia*, *epimilia*, *epistasia*, *filodorma* (*filodorima*), *herestimos*, *ipochimen*, *iporia*, *isnaț*, *madea*, *marafet*, *meremet*, *meremetisti*, *metaharisi*, *mizil-tatar*, *nazar*, *parachînisis*, *peristatica*, *plîroforisi*, *plîroforisit*, *poliloghîsind*, *polîtivesc*, *prerisisul*, *proerisit*, *proișon*, *regea*, *rușfet*, *scîrotita*, *simfonia*, *stenohorie*, *stenahorisește*, *tamazlic*, *teslim*, *tropos*, *zaiș*, etc.

CONCLUZII

Corespondența casei de negoț Hagi Constantin Pop din Sibiu, cu înaltele fețe bisericești ale Episcopiei de Argeș, pe care am prezentat-o în paginile de mai sus, ne dă posibilitatea să tragem interesante concluzii de valoare istorică pentru sfîrșitul orînduirii feudale din Țara Românească. Varietatea materialului documentar examinat ne face să împărțim aceste concluzii în mai multe grupe distincte, după cum urmează:

Elementul principal care domină această corespondență este *negoțul*. Marea majoritate a scrisorilor trimise de conducătorii Episcopiei de Argeș se referă la mărfurile de care avea nevoie episcopia și pe care le furniza casa de negoț Hagi Constantin Pop din Sibiu. Purtătorii acestei corespondențe (Partenie, Dorotei și Meletie), în afară de episcopul Iosif, au avut funcții administrative și s-au interesat îndeaproape de aprovizionarea cu tot felul de mărfuri și materiale necesare construcțiilor și reparațiilor de la Episcopia de Argeș sau de la unele mînăstiri și schituri din eparhie și anume: cuie, geamuri, fier, vopsele și alte articole necesare zugrăvirii, aramă și cositor, pentru clopote. În afară de acestea mai comandau articole de îmbrăcăminte (postav, stófe, pinzeturi, ciorapi de mătase și de bumbac, mănuși, papuci etc.), medicamente, alimente speciale (dulciuri, pesmeți, biscuiți, vin, sirop de migdale și de lămîie, untdelemn franțuzesc etc.) și mijloace de transport (butci, căruțe, care mocănești, hamuri etc.) necesare călătoriilor la București sau la drumurile de inspecții făcute în eparhie. Se cereau deseori: hîrtie, cărți, ziare. La aceste mărfuri de caracter uzual, care se procurau în mod obișnuit de pe piața Sibiului, se adăugau ceasornicele, de buzunar și de perete, vase de porțelan, obiecte prețioase de cult, (mitre, cruci, sfeșnice, candelabre) și butci luxoase care se comandau la Viena (Beci).

Despre procurarea clopotelor, articol de primă necesitate pentru viața religioasă, corespondența ne dă câteva informații prețioase pentru începutul veacului al XIX-lea. Aflăm astfel că în Sibiu se afla vestitul clopotar, probabil sas, Gheorghe Wolf (Wolf) care turna clopotele la locul unde era chemat, cu o metodă practică proprie, foarte apreciată și dintr-un aliaj în care amesteca și cositor de Olanda. Un frate al acestuia, care se ocupa cu același meșteșug, se afla stabilit la București. Episcopiile și marile mănăstiri preferau însă pe cel de la Sibiu. Așa că Gheorghe Wolf a turnat clopotele de la Mănăstirea Cozia și episcopia de Argeș, fiind plătit după greutatea clopotelor, cu 3 lei de oca.

O altă latură a negoțului pe care-l făcea casa Hagi Constantin Pop cu Episcopia de Argeș este schimbul de bani, împrumuturi și depozitarea spre păstrare a oricăror sume de bani și a diferitelor obiecte de valoare (bijuterii, odoare bisericesti, acte de proprietate etc.).

Casa de negoț a lui Hagi Constantin Pop avea desigur construcții solide și încăpătoare, lipsite de umiditate, în care păstrarea celor depuse de boieri, fețe disericești sau negustori se făcea în bune condiții, iar siguranța lor era asigurată (în afară de lacăte și încuietori speciale) prin faptul că orașul ca și regiunea erau ferite de invaziile și toate calamitățile care bîntuiau Țara Românească.

Printre cele depuse la Sibiu s-au păstrat și moaștele Sfintului Nifon, din pricina evenimentelor care au turburat țara între 1769—1790.

Corespondența pe care am prezentat-o confirmă o străveche practică între locuitorii de pe cele două versante ale munților Carpați: transilvănenii (indiferent că erau români sau sași) își trimiteau vitele la păscut pe plaiurile din Țara Românească. Arhimandritul Dorotei arendează țehului fieșarilor (breslei măcelarilor) suhatul Toaca unde măcelarii din Sibiu pășteau vitele de tăiere, în timpul verii. Iar după pilda acestora însăși Episcopia de Argeș sau unii dintre egumeni îngrășau vite pe care le vindeau apoi la Sibiu, sau în altă parte.

Această îndeletnicire ne înfățișează o nouă preocupare de caracter economic pe care o adoptă mănăstirile și egumenii la sfârșitul orînduirii feudale. Astfel știrile cu privire la negoțul casei Hagi Constantin Pop cu Țara Românească în epoca de destrămare a feudalității completează aspectul negustoresc al acestei epoci și dă în multe privințe precizări și amănunte.

Altă grupă de concluzii se referă la știrile noi pe care le aduce corespondența prezentată cu privire la unele evenimente social-politice petrecute între 1781—1827 (războaie, invazii, răscoale, vizite domnești în țară, călători străini, ciumă, lăcuste, incendii, inundații, cutremure).

Astfel în vara anului 1785 au bîntuit în Țara Românească două calamități: lăcustele și ciuma. Lăcustele au produs mari stricăciuni în holdele țării și s-au depus neobosite silințe pentru a fi stîrpite. În același timp ciuma a făcut numeroase victime, mai ales în populația orașului București, în mahalaua Gorganului și pe Podul Mogoșoaei. Episcopul Iosif care în această vreme stă mai mult la Curtea de Argeș, se teme de boală și crede că numai pronia cerească îl va păzi de îmbolnăvire.

În anul 1805 se amintește că ploile și apele ieșite din matca lor au provocat înecări și distrugerii mari și au făcut «stricăciuni de roade... că s-au luat oamenii de gînd pentru ale vieții trebuințe».

Corespondența dă unele știri de amănunt cu privire la răscoala populară condusă de Tudor Vladimirescu. Astfel se arată într-o scrisoare că încă de la 6 februarie 1821 băjenarii au umplut Schitul Berislăvești. Amănuntele continuă la 20 martie, la 6 aprilie și la 2 iulie, cînd încă valurile băjenarilor nu se retrăseseră în matca liniștei. Ceea ce este interesant în legătură cu aceste știri despre răscoala populară este că și arhimandritul Dorotei este stăpînit de teamă, și ca să nu-i fie descoperită scrisoarea pe drum, își ascunde cuvintele în criptogramă. Teama sa este cu atît mai justificată cu cît băjenarii erau boieri, boiernași și neguțători care fugiseră de minia poporului, căutînd adăpost în schiturile, mănăstirile și pădurile din munții Argeșului.

Altă grupă de concluzii se referă la personalitatea celor trei conducători ai Episcopiei de Argeș în corespondență cu casa de negoț Hagii Constantin Pop. Figurile lui Partenie, Dorotei, Meletie, dar mai ales a episcopului Iosif, dobîndesc din corespondență trăsături mai clare și mai precise.

Arhimandritul Partenie a avut conducerea Minăstirii de Argeș pînă la înființarea episcopiei (1793). Și cu toate că nu era un cărturar, nici un om de cultură, era un bun gospodar și un prieten apropiat al lui Hagii Constantin Pop, pe care episcopul Iosif l-a apreciat în mod deosebit. Scrisorile lui lasă impresia unui bătrîn sfîtos, pătruns de credință și cu o judecată justă asupra omului și a vieții.

Arhimandritul Dorotei stă aproape treizeci de ani în treburile de conducere ale episcopiei. Nici el nu era un cărturar, dar se pricepea în afaceri de tot soiul și era un bun gospodar. Este interesantă chestiunea «rușfetului» ce dorea să aibă de pe urma arendării suhatului Toaca și modul abil cum îl justifică atît față de Stan Popovici, conducătorul casei de negoț din Sibiu, cit și față de breasla măcelarilor.

Economul Meletie, ca vechi cunoscut al episcopului Iosif se bucura de multă încredere din partea acestuia. Din această pricină el este numit în locul lui Dorotei, în funcția de econom al episcopiei. În această calitate Meletie ajută pe episcop în toate lucrările de reparații și construcții ce se fac în Eparhia Argeșului. Se pare că el este acela care ia inițiativa construirii celor două șipote legate prin tradiție de moartea meșterului Manole, constructorul Minăstirii de Argeș.

Din punct de vedere administrativ prin mîinile economului Meletie treceau toate veniturile și cheltuielile episcopiei; el era acela care făcea și desfăcea toate treburile financiare din Eparhia Argeșului.

Știind că firma Hagii Constantin Pop are nevoie de mulți bani pentru negustoria și afacerile sale de bancă, convine cu ea și-i împrumută (8 iunie 1821) frumoasa sumă de 2500 «galbeni împărătești drepti la cumpănă», pe termen scurt și cu dobîndă de șase galbeni la sută pe an. Suma banilor adunați de economul Meletie în timpul serviciului său era foarte mare dacă ne gîndim la puterea lor de cumpărare. Nu e de mirare deci că din banii ce-a adunat a venit și el cu o mică contribuție la facerea celor două fîntîni ce a construit împreună cu episcopul Iosif.

Corespondența episcopului Iosif cu casa de negoț din Sibiu înfățișează multe laturi caracteristice din personalitatea marelui chiriarh. Această corespondență ilustrează mai întii prietenia dintre episcop și familia Hagii Constantin Pop. Apoi vedem în primul episcop al Argeșului un gospodar foarte priceput, care face mari cheltuieli pentru construcția și reparațiile necesare la voievodala ctitorie a lui Neagoe Basarab, pentru noua biserică din apropiere și pentru toate edecurile minăstirii.

Dar latura cea mai expresiv ilustrată de această corespondență este aceea de cărturar bisericesc și de pasionat cercetător și autor în domeniul cărților religioase. Activitatea sa literară ni-l înfățișează ca un vrednic ucenic și urmaș al mitropolitului Grigore și al episcopului Chesarie de Rîmnic. El a fost de asemenea un colaborator vrednic al mitropolitului Filaret, a cărei muncă de cărturar a fost mult ajutată de cultura și cunoștințele de limbă românească ale lui Iosif.

Mai putem observa că pentru toate serviciile pe care i le face casa de negoț din Sibiu, episcopul Iosif se îngrijește de găzduirea și buna învățătură a lui Zamfirache (Zenovie) Hagii Constantin Pop trimis în București la vestita școală de la Domnița Bălașa. Apoi trimite din cînd în cînd unele cadouri alimentare, scrisori cu vorbe bune, frumoase și prietenești și permanent îi anunță că sînt pomeniți la loc de frunte pentru toate daniile ce au făcut bisericii episcopale de la Argeș.

Corespondența primului episcop de Argeș, care ne aduce informații precise pe multe laturi ale personalității sale, scoate în evidență necesitatea unei monografii complete a acestui mare episcop.

Concluziile nu se opresc aici; o analiză de amănunt a corespondenței prezentate poate scoate în evidență și alte concluzii.

ANEXE

I, Scrisori de la Iosif (1781—1813) protosinghelul episcopiei de Rîmnic, iar de la 1793 episcop de Argeş.

1

1781 aprilie 8. /Craiova/. Protosinghelul Iosif roagă pe Hagi Const. Pop să-i trimită cit mai repede sfeşnicele ce i-au fost comandate.

Hs. Anesti.

† Pre cei ce a treia zi au înviat din morţi Hs., dătătoriu de viaţă, îl rog ca să păzească pe dumneata cu întreagă şi fericită sănătate şi cu toate cele spre folosul bun, suflătească şi trupească. Ca după cum întru acest an ai prăznuit sfânta şi luminata zi Înviare, zic, şi celelalte următoare praznice, asemenea să te învrednicească întru mulţi şi fericiţi ani întru toată *esthia*.

După aceasta înştiinţez dumitale că prea sfinţia sa părintele episcopul nostru, la Paşti, au plecat la Bucureşti; şi la plecarea mi-au zis ca să fac despre partea prea sf.[inţie sale], *heretismos* pentru aceste sfinte zile; şi trimite dumitale molitvă şi părintească blagoslovenie.

Şi deosebit mi-au zis pentru nişte sfeşnice ce au fost scris dumitale ca să să facă aci; — de să vor fi gătit, să să trimită aici la mine la Craiova.

Ci şi eu te poftesc de va fi puțină să nu să zăbovească că ne sânt trebuincioase, iară cumva de nu să vor fi gătit, să să facă silinţă.

Şi mila lui Dumnezeu să păzească pe dumneata întru mulţi şi fericiţi ani cu sănătate şi să ne bucuri şi pe noi cu venirea dumitale aici, după cum am înţeles.

Şi sânt al dumitale rugătoriu cătră Dumnezeu şi părinte sufletesc

Iosif protosinghel episc.[opiei].

1781 aprilie 8.

[adresa pe verso in greceşte]

2

1790 martie 4. Craiova. Protosinghelul Iosif, după porunca episcopului, roagă pe Hagi Const. Pop să comande la Viena, după modelul trimis, o cruce de aur, ornamentată cu figuri smălţuite şi pietre preţioase, care să aibă şi un locşor unde să se pună moaşte.

Cu părintească dragoste mă închin dumitale.

† Printr-această scrisoare mai întâiu cercetez pentru fericită sănătatea dumitale, ca bine vestindu-mi-să, să mă bucur.

După aceasta arăt dumitale că la plecarea mea de la Bucureşti, mi-au dat prea sfinţia sa părintele această cruce poruncindu-mi ca să pohtesc pe dumneata a să pune silinţă să să găsească un meşter, ori aici, ori la Vienna, ca să facă una asemenea cu aceasta la chip, însă mai mare după izvod ce trimitu.

Ci dumneata vei îndatora pe prea sfinţia sa şi cu aceasta; şi ori aici ori la altă parte unde vor fi meşteri vreadnici a face acest lucru vei trimite. Şi când va

fi mai cu lesnire, a să lucra de aur, așa să va porunci. Și când de aur să va lucra, trupurile celor răstigniți să vor albi cu smalt, ca să fie întocma cu pelița omului; și diamantul ce iaste deasupra, să fie mai mare și frumos, asemenea cu rubinurile ce sânt la cornurile crucii să fie mai mari, asemenea cu diamantul. Și jos unde sânt două găuri deschise să să facă loc a să pune niscareva moaște. Și mărgăritarele ceale spinzurate să fie potrivite și piatra de zamfir, ce iaste din jos spinzurată, să fie mai mare după potriiva crucii.

Și pentru toate acestea și pentru lucru, cită cheltuială să va face, o vom împlini dumitale cu mulțămită, numai mă rog ca să să facă lucru frumos și temeinic, căci văz că prea sfinția, foarte aminte îi iaste a să isprăvi mai curind, fiindcă îmi scrie și după ce am plecat de la București.

De aceasta nu lipsiu, și mila lui Dumnezeu să păzească pe dumneata cu toată bucuria fericirii, rămîind al dumitale părinte sufletesc.

*Și către Dumnezeu aprins rugătoriu și serv-**

Iosif protosinghel

1790 martie 4, Craiova.

Izvodul cel de hârtie să trimite numai pentru ca să să arate cât de mare să fie, dar lucrul să cere întocmai după cum iaste crucea, atât în față cit și în dos, cu toate semnele ce are. Iară lanțul să va face numai unul mai groșcior, mai sănătos.

[adresa pe verso]:

Cinstitului și al mieu întru duhul sfânt, prea iubit fiu sufletesc, dumnealui Hagi Constantin Pop, cu părintească dragoste să să dea.

3

1790 aprilie 15. [Craiova]. Proigumenul Iosif reinnoiește cererea în legătură cu crucea comandată, prin neguțătorul Hagi Iane din Craiova, deoarece n-a primit nici un răspuns dacă se poate face la Sibiu sau Viena.

Cu părintească dragoste mă închin dumitale.

† Mai întâi rog pre cel ce au înviat a treia zi din mormint ca să te învrednicească după cum ai prăznuit acum, asemenea și la mulți ani cu fericire.

În trecutele zile fiind Hagi Iane aci la Sibii am fost trimis o cruce a prea sfinții părintelui și cu izvod, dup[ă] care să să facă altă cruce. Și nici un răspuns nu am luat de primire, ci mă rog dumitale să am răspuns mai întii de primire; al doilea de s-au găsit meșter aci sau s-au trimis la altă parte, fiindcă-mi cere prea sfinți[a sa] părintele să aibă știre pentru aceasta.

De aceasta nu lipsii și anii dumitale să fie de l[a] Dumnezeu mulți și feriți și sânt al dumitale părinte sufletesc ** și gata la poruncile dumitale ***.

Iosif [proi[gumen].

1790 aprilie 15.

* Ce este subliniat e scris în grecește.

** Scrisoare de forma unui bilet, fără adresă pe verso.

*** Ce este subliniat și semnătura în grecește.

4

1791 iulie 15. Râmnic. *Protosinghelul Iosif regretă că nu s-a întâlnit cu Hagi Const. Pop când a fost la Râmnic. Roagă să se dea omului trimis cele două pungi amanetate. Pentru soția Hagiului trimite un testemel în dar.*

Cu părintească dragoste mă închin dumitale cinstite și al meu întru Domnul prea dorite chir Hagi Constandine.

† La treacerea dumitale pe aici pe la Râmnic, aflându-mă aici în episcopie, nimenea nu mi-au făcut știre ca să fiu eșit să mă întâlnesc, ci tocmai a doua zi am aflat, de care nu puțin m-am întristat, fiindcă aveam a vorbi câte cevași din porunca prea sfinției sale părintelui și mai mult pentru dorirea ce aveam să mă întâlnesc ca să te văz. Și aceasta o cunosc, că pentru nenorocirea mea s-au întâmplat.

Acum, cu trimiterea acestui fecior al meu, nu lipsesc a cerceta pentru fericită și mie mult dorită sănătatea dumitale. Și, al doilea, pohtesc pe dumneata pentru amanetu ce am trimis în anul trecut, în două pungi pecetluite ca să le dai în mâna trimisului acestuia, ca să le dau și eu ale cui sânt. Căci omul are și viață și moarte. Și trimisei adevărîța dumitale ce mi s-au fost trimis atuncea pentru primirea amanetului. Și foarte sânt mulțămît dumitale pentru păstrare până acum, rămîind și eu îndaforat a sluji dumitale la ce-mi vei porunci.

Și anii dumitale fie de la Dumnezeu mulți și cu norocire. Al dumitale rugătoriu cătră Dumnezeu și slugă.

Iosif protosinghel

1791 iulie 15, din Râmnic.

Dumneaei cocoanii Hagicăi trimițu părintească dragoste și mă rog să primească acest testemel.

De va avea trebuință feciorul meu de ceva bani nemțești, să-mi târguiască câte cevași, să-i dai dumneata și eu îi voi împlini unde mă vei orândui.

[adresa pe verso]:

Cinstitului și al meu întru Domnul, prea iubit fiu sufletesc, dumnealui Hagi Constandin Pop, cu părintească dragoste să să dea la Sibiu.

5

1795 septembrie 28. [Argeș]. *Episcopul Iosif roagă pe Hagi Const. Pop să-i cumpere și trimiță anumite târguieli necesare pentru zugrăvirea bisericii episcopiei ce a fost ruinată în timpul răzmeriței. Pentru primirea acestora s-a trimis un om anume în localitatea Cūneni.*

După părintească dragoste, molitvă și blagoslovenie trimitem dumitale,

Fiindcă avem mare trebuință de aceste târguiale pentru zugrăveale, ca să mul dregem ceale stricate din răzmiriță, care nu s-au dres până acum, pohtesc trimiță dragostea dumitale ca să ni să trimiță. Căci innadins trimiseiu om ca să șoză la Căineani până să vor trimite de dumneata. Și să mă erți că prea te supăr pentru multe și adeseaori. Însă fiindcă ceale mai multe sânt tot pentru lucruri spre slava lui Dumnezeu, vei fi și dumneata împărtășit pomenirii pentru oste-nenă, întocma cu cel ce cheltuiaște.

De aceasta nu lipsii și să fii dumneata blagoslovit.
Al dumitale părinte sufletesc

Iosif episcop Argeș[ului].

[17]95 septemvrie 28.

tărguialele

2 tefeale aur
1 oca făioară albă de Veneția, fain
5 oca cleiu
2 tuțunuri hărtioare cu carmil roșu, după această probă ce trimiseiu.

[urmează două pagini scrise în grecește]

[adresa pe verso]:

Cinstitului și mie iubit fiu sufletesc, dumnealui Hagi Constantin Popp, cu părintească blagoslovenie să să dea.

6

1795 decembrie 1. [Argeș]. *Episcopul Iosif anunță pe Hagi Const. Pop că a primit hamurile și tot harnașamentul ce comandase, pentru patru cai.*

După părintească dragoste, molitvă și blagoslovenie trimițu dumitale,

Astăzi am primit *arariul* [?] cu patru perini ale hamurilor și cu hățurile de patru cai, și trei zăbale de fier. Însă o perină tot nu avem la ce o pune, fiindcă hamul cel pocit care l-am trimis să să prefacă, văz că nu s-au trimis împreună cu acestea. Să fiu știut că să va face atâta învăluială m-ași fi lipsit și de aceste hamuri. Și mă mir pentru ce să să facă alte patru perine în vreme că numai acel ham era a să prefacă și a i să pune perine.

Deci, iată că trimiț înapoi ceale ce prisosesc, adică trei perine de trei hamuri și trei zăbale mici de fier, iar o perină s-au oprit aici pentru hamul acela care îl aștept; că o-ași fi trimis și pe aceasta, dar am socotit că să va trimite hamul până a nu ajunge pachetul acesta și iarăși să va face învăluială.

De aceasta nu lipsii și să fii dumneata blagoslovit; al dumitale părinte sufletesc.

Iosif-Argeș

[1]795 dechemvrie 1.

[scris pe margine]

Hamul acela prefăcându-să, să va trimite numai fără perină, iar șleaurile ceale de cânepă să să trimiță că nu s-au oprit aici, iar de să va fi trimis și acelea cu perini, vom trimite pe aceasta înapoi.

[pe verso fără adresă, încă cu următoarea însemnare făcută de firma H. C. Pop]:

1796 ianuarie 5.

I-am răspuns și i-am trimis și hamurile și un ceas.

7

1797 ianuarie 20. [București]. *Episcopul Iosif înștiințează pe Hagi Const. Pop că a primit ceasornicul ce fusese dat la reparat, precum și gemurile pentru icoane.*

După părinteasca dragoste, molitvă și blagoslovenie trimit dumitale.

Toate cinstite scrisorile dumitale ceale trimise mie de când mă aflu aici, aici la București, cu dragoste am primit. Însă tot având nădejde din zi în zi ca să merg la eparhie, căci de aici nu am atâta îndemănare ca să trimit; acum primind și cea după urmă scrisoare, răspuns fiind pentru tălcul Evangheliei, și bine vestindu-mi-să pentru fericită și mie mult dorită sănătatea dumitale, foarte m-am bucurat. Iar pentru tălcul Evangheliei, fiindcă acei părinți s-au întors la Țara Moldovei și iarăși să vie, după ce vor veni le voi arăta ceale scrise. Și iată făcui răspuns și tipografului.

Cheltuiiala ceasornicului celui ce s-au dres la Vienna să va pune la socoteala noastră, căci aștept și sticlele ceale pentru icoane.

Dumneaei cocoanii Hagicăi și prea iubiților fii trimițu molitvă și părintească blagoslovenie; și rămăiu al dumitale părinte sufletesc și cu totul la poruncile dumitale*.

Iosif episcop Argeș[ului].

1797 ghenarie 20.

[fără adresă pe verso]:

8

1797 august 26. [Argeș]. *Episcopul Iosif roagă pe Hagi Const. Pop să-i cumpere și trimiță foițe de aur și alte materii necesare la zugrăvirea bisericii Sf. Nifon. Bani pentru cumpărăturile de mai înainte au fost trimiși prin protopopul de Loviște.*

După părintească dragoste, molitvă și blagoslovenie trimiț dumitale,

Nu lipsesc și acum a cerceta pentru fericită sănătatea dumitale, și după aceasta înștiințez că în trecutele zile făcând răspuns cinstirii scrisorii dumitale, te-am fost poftit ca să ni să mai trimiță, acum mai în grab, 4 tefeale de aur și trei testeale condeae pentru treaba zugrăviei; adică o testea condeae mai suptiri și alta mai de mijloc și alta mai mari, căci acolo se găesc făcute gata. Și văz că până acum nu ni s-au mai trimis. Și noi scrisoarea o am trimis prin Constandin Robescu ce s-au întâmplat atuncea a treace pe aicea.

Ci ori de s-au primit ori de nu s-au primit, ne rugăm acum de iznoavă să ni să trimiță, ca să nu rămăe lucrul besearicii sfântului Nifon, jos.

Iară pentru banii târguelilor celor până deunăzi, să fii încredințat că i-am trimis la chir Anastasie lănariu, pe protopop[ul] de Loviște.

De aceasta nu lipsiu și să fii dumneata blagoslovit.

Al dumitale rugătoriu cătră Dumnezeu și la porunci cu totul gata**.

Iosif-Argeș

[1]797 avgust 26.

[adresa pe verso]:

* Cuvintele subliniate sint scrise în grecește.

** Crecește.

Cinstitului și al smereniei noastre întru duhul sfânt, fiu sufletesc, dumnealui Hagi Constantin Pop, cu părintească blagoslov[enie] să să dea la cetatea Sibiului.

Scrisoare pe hîrtie de format mare, groasă, avînd în filigran stema orașului Sibiu și cuvîntul: „Hermanstadt“.

9

1798 iulie 18. [Argeș]. *Episcopul Iosif se scuză că n-a scris de multă vreme deoarece l-au împiedicat evenimentele și o serie de treburi la București. Roagă să i se trimită socoteala cumpărăturilor pe care nu le-a achitat pînă la acea dată.*

După părintească dragoste, molitvă și blagoslovenie trimit dumatiale,

† Cu scrisoarea aceasta mai întăiu cercetez pentru fericită sănătatea dumatiale ca bine vestindu-mi-să, să [mă] bucur cu sufletul și cu inima ca unul ce dolesc. Pentru mine voind dragostea dumatiale a întreba, din mila lui Dumnezeu, mă aflu sănătos. Și acum de vreo patru cinci zile abia am scăpat și eu de la București și am venit la eparhie.

Foarte mă rog de ertăciune pentru căci n-am scris dumatiale întru atîta diastimă cât am zăbovit la București, pentru că *peristatica* ale vremii mi-au stătut înpotrivă.

Dumneaei cocoanii Păunicăi și prea iubiților fii ai dumneavoastră trimitu molitvă și blagoslovenie.

Și cu aceasta sfârșind, rămăi al dumatiale smerit rugătoriu cătră Dumnezeu și cu totul gata la porunci*

Iosif episcop Argeș[ului]

[1]798 iulie 18.

Pentru niște târguiale de anul trecut, ce mi s-au trimis mai pe urmă, pare-mi-se că sînt dator, dar nu țiu minte cât, pînă voi găsi scrisoarea; însă cînd îmi vei scrie mi să va însemna ca să nu fac greșeală.

[fără adresă pe verso]; în grecește.

10

1799 februarie 14. [București]. *Episcopul Iosif mulțumește lui Hagi Const. Pop pentru carul ce s-a făcut, dar îl roagă să mai amîne trimîterea lui, deoarece drumurile sînt grele din cauza zăpezii prea mari.*

După părinteasca dragoste, molitvă și blagoslovenie tritem dumatiale,

Cîstită scrisoarea dumatiale, de la 29 ale trecutei luni ghenar, cu dragoste am primit și fiindu-mi bine vestitoare pentru fericită sănătatea dumatiale, foarte m-am bucurat slăvind pre atotputearnicul Dumnezeu dintru a căruia milă mă aflu și eu sănătos, aicea la București.

Am înțeles și ceale scrise pentru car, că s-au gătit, de care foarte mulțamesc dumatiale pentru osteneală. Și fiindcă acum drumurile sînt cu îngreuiare pentru

* Grecește.

multa zăpadă, va mai sta acolo pe loc până să vor ușura și atunci să va trimită până la hotar. Căci de acolo iaste poruncit vătafu Costandin al plaiului Loviștii ca să mi-l trimită la episcopie. Iar pentru banii ce rămăiu datoriu din socoteala ce mi s-au trimis, adică florinți nemțești cincizeci și unul și crețari 20, aici neavând *tropos* a-i trimite, mă rog ca să mă orânduiești să-i număr aici la vreun om al dumitale, sau prieten al dumitale, că poate să am zăbavă aici, până după Paști, mai vărtos acum cu așteptarea domnului ce ne-au dăruit Dumnezeu.

Și să ya însemna și chiria până la hotar și vama cât să va face.

De aceasta nu lipsiui, iar darul lui Dumnezeu să fie cu dumneata și cu toată cinstita familie cărora trimitem molitvă și părintească blagoslovenie.

Al dumitale rugătoriu cătră Dumnezeu și smerit părinte sufletesc

[1]799 februarie 14.

Iosif episcop Argeș[ului]

Pentru banii ce rămăi dator, și la chir Anastasie lănariul să pot da de la episcopie, de să va fi aflând tot în Loviște.

[adresa pe verso]:

Cinstitului și mie întru duhul sfânt, iubit fiu sufletesc, dumnealui Hagi Costandin Pop, cu părintească blagoslovenie și cu cinste să să dea la Sibiu.

11

1799 iunie 20. [București]. *Episcopul Iosif înștiințează pe Hagi Const. Pop că fiul său Zamfirache, care a fost luat sub ocrotirea lui la București, este sănătos, învață bine, iar dascălul în grijea căruia l-a dat depune dragoste și stăruință pentru instruirea lui. Roagă să i se cumpere 40 ocale de plumb dacă costă mai puțin de 50 bani ocaua.*

† După părinteasca dragoste, molitvă și blagoslovenie trimițu dumitale.

Cinstită scrisoarea dumitale, de la 8 ale aceștii luni, cu dragoste am primit și foarte m-am bucurat de bună vestire pentru fericită și mie mult dorită sănătatea dumneavoastră. Am înțeles și ceale scrise.

Și cât pentru Zamfirache, prea iubit fiul dumneavoastră, vestesc dumitale că să află sănătos întru *epimilia* învățaturii, și dumnealui dascălul pune toată silința după cum s-au și făgăduit, și mi-l laudă zicând că are bună nădejde pentru procopsirea lui. Că deosebit de istețime, dar și bunătate din fire zice că are.

Am ispitit și eu pe copil de să *stenohorisește* de cevași aicea, sau de-i vine dorire de părinți sau de Sibii, și mi-au răspuns cu față veselă că întru toate iaste mulțumit aicea, având înainte numai scoposul al învățaturii. Și foarte mă bucur și eu întocmai ca și dumneata văzând bune semne la acest de Dumnezeu dăruit fiu al dumneavoastră, pre carele îl și rog ca să-i păzească această răvnă până când va face și roadă bună, coaptă, a procopselii care să-i fie lui spre folos și dumneavoastră spre bucurie.

Am văzut și răspunsul ce au dat cătră dumneata cinstiții neguțători pentru dania de bani a besericii de la Căineni, de care și noi vom arăta preotului și sătenilor de acolo în ce chip au curs treaba aceasta.

Intr-aceste zile, ale lunii aceștia, nădăjduesc că voi câștiga și eu voie ca să merg la eparhie ori la episcopie drept, ori la Slatina. Însă ori de unde mă voi afla, pentru copil nu voi înceta a cerceta și cu ocazion ce să va întâmpla voi înștiința și dumitale.

De aceasta nu lipsii spre răspuns, iar anii dumitale rog a fi de la Dumnezeu înmulțiți cu amândouă fericirile.

Al dumitale rugătoriu către Dumnezeu

Iosif episcop Argeș[ului]

[1]799 iunie 20.

[Înăuntru scrisorii se mai află o hîrtie cu următoarea însemnare]:

Iarăși cu părintească blagoslovenie

† Avem trebuință de vreo 40 oca plumb la episcopie și căutând aicea la București s-a găsit numai la un loc, câte 50 parale ocaoa, și iaste foarte prost, jumătate de un fel i jumătate de altul. Pentru care punem pe dumneata la osteneală ca de să va fi aflând aci mai eftin, ca să vie ocaoa mai jos de cât 50 parale, să ni se trimită aceste patruzeci oca până la Căineni. Și de acolo ni să va trimită de popa Costandin la episcopie.

Și să fii dumneata blagoslovit; acelaș către dragostea dumitale

Iosif Argeș[ului]

[17]99 iunie 21.

Ori în ce chip voiu avea cîstit răspuns.

[adresa scrisorii pe verso]:

Cîstitului și mie întru duhul sfânt, iubit fiu sufletesc, dumnealui Hagi Constantin Pop, cu părintească blagoslovenie și cu cinste să [să] dea la Sibii*.

12

1799 august 10. [Argeș]. *Episcopul Iosif mulțumește lui Hagi Const. Pop pentru toate cumpărăturile și daniile făcute bisericilor de la Episcopie, unde va fi pomenit. Cocoanei Păunița îi mulțumește pentru dulciurile trimise ce vor fi date cu ocazia prăznuirii Sf. Nifon.*

Cu părintească dragoste, molitvă și blagoslovenie trimitem dumitale.

† Cîstita scrisoare a dumitale, scrisă de la 6 ale lunii, astăzi la 10 am primit împreună cu târguiarele care au venit toate deplin, de care foarte mulțămesc dumitale, pentru iubirea de osteneală ce apurarea faci cu noi, rămăind îndatorăți dumitale în toată vremea vieții a nu pune la uitare facerile de bine prin sfintele jertve ce să săvârșesc în sfântul lăcaș al prea curatei Maicei lui Dumnezeu pururea fecioarei Mariei, al căruia dar să fie cu dumneata și cu toată cîstita familie.

Banii târguiarelor, din socoteala dumitale, vom avea purtare de grijă a-i trimite acum după praznic, prin popa Costandin de la Căineni, că acum aflându-ne asupra gătirii nu avusem vreme.

Măine la 11 ale lunii, avem prăznuirea sfântului Nifon patriarhului Țarigradului, în beserica cea nouă la care și dumneata mult te-ai ostenit cu trimiterea celor ce am avut trebuință și cu facerea cutiei întru care i să păzească cîstita mână, pentru care pomenit ești și dumneata împreună cu alții ce s-au ostenit și au ajutorat.

* Hîrtie bună, albă, de format lung; pecete inelară în ceară șocolatie cu grăunțe aurii; în scut are o cruce iar pe margini inițialele: I. G. G. Φ.

Cu ajutorul D[o]mnului și al sfinților am prefăcut și cutia cinstului cap al acestui sfânt și ale sfinților doi mucenici Serghie și Vahu [?]. Și li s-au făcut și un chivot săpat și poleit pentru a încăpea toate într-ânsul.

De aceasta nu lipsii spre răspuns și mulțamesc pentru ceale trimise, iar anii dumitale să fie de la Dumnezeu înmulțiți cu amândouă fericirile și să fii blagoslovit.

Al dumitale rugătoriu cătră Dumnezeu și smerit părinte sufletesc

Iosif Argeș[ului]

[1]799 avgust 10.

Să-mi crezi de scrisoare fiindu-mi de grab.

Mă rog din tot sufletul, părintește, pentru dumneaei cocoana Păunița și cu multă mulțumire pentru dulciuri [care] de sărbătoare o să se cheltuiască în cinstea domniei sale.*

[adresa pe verso]:

Cinstului mie iubit întru duhul sfânt, fiu sufletesc, dumnealui Hagi Costandin Pop, cu părintească blagoslovenie și cu cinste să dea la Sibii.

13

1803 aprilie 20. [Argeș]. *Episcopul Iosif roagă pe Hagi Const. Pop să dea un însoțitor zugravului Ilie ce a fost trimis la Sibiu pentru a cumpăra vâpseli pentru zugrăvirea tindei bisericii episcopale.*

Cu Hs. au înviat, după părintească dragoste, molitvă și blagoslovenie trimitem dumitale.

† Rugând pre acel înviat din morți Hs. Dumnezeu nostru ca întru mulți ani să îmvednicească pe dumneata a ajunge și a prăznuii luminat și cu bucurie (însoțite având amândouă fericirile) aceaste sfinte și luminate zile ale sfintei învierii sale din morți ce au trecut, cât și cealelalte ce așteptăm iarăși stăpânești și sfinte praznice, dăruindu-ți toate cererile spre mântuire; și după [a]ceasta vremelnică și trecătoare viață cea fără sfârșit și bucuria dreptilor ce au plăcut lui din veac, amin.

După aceasta înștiințez dumitale, că bine voind Dumnezeu de am scăpat mai curând de la București înaintea sfintelor Paști, cu toate că mâna nu-mi prea dă, dar am socotit că în zilele episcopiei mele să ia sfârșit și tinda sfintei biserici de zugrăvit, ca să nu rămăe lucru bălțat și neisprăvit la cei ce vor fi în urma mea. Și pentru neputința neajungerii mele, am aruncat nădejdea la cel bogat întru îndurări, ca să trimită ajutorul, cum au trimis și la câte s-au săvârșit până acum.

Deci trebuință fiind pentru vâpseli, iată că trimisem pe Ilie zografu nostru ca să târguiască după foaia ce au făcut. Poftim însă și rugăm dragostea dumitale, ca după cum mai nainte, așa și acum să ostenești cu bună-voire a orândui un om din partea dumitale ca să fie împreună cu dânsul la tocmeala și cumpărătura acestor vâpseli.

Și câți bani vor trebui să dea de la dumneata, pentru care făcându-să socoteală lămurită și trimițându-mi-să voi împlini cu mulțămită, ori aici, unde mă vei orândui să-i dau, ori la dumneata să-i trimită.

* Foarte frumoasă pecete în ceară; cuvintele subliniate sînt scrise în grecește.

Dumneai cocoanii Păuniții și prea iubiților fii ai dumnevoastră trimiț molvă și părintească blagoslovenie. Fiind al dumatiale rugătoriu cătră D[u]m[ne]zeu și gata la porunci*.

† Iosif episcop Argeș[ului]

1803 aprilie 20.

[adresa pe verso]:

Cinstitului și mie intru duhul sfânt, iubit fiiu sufletesc, dumnealui Hagi Costandin Pop, cu părintească blagoslovenie și cu cinste să să dea la Sibii.

14

1804 mai 6 [București]. *Episcopul Iosif roagă pe Hagi Const. Pop să-i cumpere 12 coți de camilot negru pentru o rasă; mulțumește pentru pesmeții ce i s-au trimis. Scrisoarea expedită pentru dr. Molnar să se trimită fără zăbavă, chiar prin ștafetă specială.*

Cu părintească dragoste, molvă și blagoslovenie trimitu dumatiale.

† Rugând pre milostivul Dumnezeu ca să invrednicească pe dumneata a ajunge și a prăznui la multe încungiurări de ani, cu bucurie și cu fericită sănătate, sfintele și luminatele zile ale sfintei Învieri.

Fiind plecarea prea iubitului fiului dumatiale cam de grab, n-am știut ca să fiu scris răspuns la cinstită scrisoarea dumatiale ce mi-au adus. Iar acum nu lipsece mulțumind pentru pesmeții ce mi s-au trimis. Iar pentru chiria stătutului odorălor la vamă, cu greșală am fost scris, din spunerea cu greșală a eclisierului Dorotheiu, că iaste câte o groșiță de o maje pe zi. Iar de ași fi știut că iaste atâta de ușoară pe cât am plătit, ași fi zis ca să ia numai ce ar fi fost mai de trebuință dintrăsele, iar cealelalte le-am fi lăsat acolo spre păstrare. Însă acum fiindcă s-au adus, să facă D[um]nezeu milă cu noi, ca să le avem neștrămutate de la locul lor.

Pentru camilot de care mi-ai fost trimis mostra, am fost scris dumatiale că nu am trebuință, iar acum mă rog ca de să va găsi negru, bun, de pânză, ca acela ce era mai scump la prețu, câte taleri 3 nemțești, să mi să trimită pentru o rasă. coturi 12, cu ocazion ce să va întâmpla să vie aici la București, sau și la Argeș.

Această scrisoare cătră sior Molnar [e vorba de doctorul Molnar] mă rog a să da și de nu va fi aici, să i să trimită de la casa dumatiale, fără zăbavă, că iaste trebuincioasă.

De aceasta nu lipsim, iar anii dumatiale rog a fi de la Dumnezeu înmulțiți cu amândouă fericirile.

Al dumatiale smerit rugătoriu cătră Dumnezeu.

Iosif episcop Argeș[ului]

1804 mai 6.

De nu va fi alt ocazion, să poate trimite cu ștafeta la sior Molnar**.

* Pecete în ceară de culoare oliv; cuvintele subliniate sînt scrise în grecește. Această scrisoare a fost publicată, cu unele greșeli, de Dum. Z. Furnică, *Din istoria comerțului la români*, București, 1908, p. 225—226.

** fără adresă pe verso.

1804 august 24. [Argeş]. *Episcopul Iosif răspunde lui Hagi Const. Pop că zugravul cerut pentru pictarea bisericii nu poate veni la Sibiu, fiind foarte ocupat, dar se va interesa de un altul la Bucureşti.*

Cu părintească dragoste, molitvă şi blagoslovenie trimiţu dumitale.

† Cinstită scrisoarea dumitale, de la 7 ale aceştii luni, cu dragoste am primit şi foarte m-am bucurat pentru buna vestire de fericită sănătatea dumitale, pe care şi de acum înainte rog pre milostivul Dumnezeu ca să o păzească cu întregime.

Am înţeles şi ceale scrise pentru un zograf de trebuinţa sfintei besearicii dumitale, pentru care vei şti că noi am avut unul dupeste Olt carele şi acum zugrăveaşte la sfânta besearică şi poate într-această vară să apropie de săvârşire lucrul ce iaste, şi de va rămănea, puţin va rămănea.

Căruia i-am grăit; şi așa dă răspunsul: că iaste legat la alte părţi, şi ade-vărat iaste. Că episcop chir Dinul David prea mult s-au măhnit căci au venit aici, având o besearică neisprăvită şi mai iaste şi la Dinul Robescu besearica toată încă neincepută.

Altul aicea, în partea locului, cu acest meşteşug de zugrăveală pe zid, nu să află, ci numai nişte cărpaci. La Bucureşti iaste unul grec ce din pricina cutremurului, fiind stricate besearicile, şi dregându-se, să întrec care să-l apuce mai întâiu. Însă voi scrie acolo şi de va putea ca să vie acela, când va trece pe aici voi scrie dumitale cu dănsul.

Am trebuinţă de un clopot ca de oca 15, ci de va fi cu putinţă aici, poftesc dragostea dumitale pentru ca să porunceşti să să facă, însă să fie material ca să dea glas bun. Şi să-l leage să fie de tot gata cu limba lui; şi să va trimite când va fi să vie niscareva cară, sau până aici, sau până la Căineni, la popa Costandin. Şi de acolo să va trimite de dănsul aici.

Dumnaei cocoanii Hagicăi şi prea iubiţilor fii ai dumneavoastră tritem molitvă şi părintească blagoslovenie, fiind al dumitale rugătoriu cătră Dumnezeu.

† Iosif Argeş[ului]

1804 avgust 24.

Să mi să arate şi de câte oca au eşit aceale două sfeaşnice ale arhim[andritului] Nicodim, ca să ştim.

Iaste un policandru neghiob — aşi voi să fac dintrănsul nişte sfeaşnice cum s-au făcut ale arh[imandritului] Nicodim Greceanul. Ci rog pe dumneata ca să pui să întreabe pe meşterul acela câte cât va ceare pe oca pentru lucru şi având înştiinţare, așa să trimiţu materia de aici.

[pe o foaie alăturată scrie următoarele]:

Aşi avea trebuinţă şi de o căruţă de pe trei cai, pentru trebuinţa dumnealui, una încheiată ca o ladă, într-acest chip: la mijloc, din osie până în osie, o ladă mare fără despărţitoare la mijloc. Apoi, denapoi, o ladă pentru ale mâncării trebuincioase; şi dinainte, altă ladă pentru vasele cuhniei, însă dricul tot unul să fie. La numai acestea două să aibă despărţituri de cea mare din mijloc şi să fie încheimată bine şi legată pe la colţuri cu fier. Şi deasupra să aibă capace cu chei să se încheiază, apoi pe deasupra coviltiriului carele să se îmbrace cu piale şi el încă să se deschiză la o parte, având făţani.

Pentru care mă rog să orânduieşti pe cineva să vorbească cu meşterul. Şi mai totat să am înştiinţare, cu cât să poate face, ca să ştiu de vine mai cu lesnire decât la Bucureşti.

[adrem pe verso]:

Cinstitului și mie, iubit fiu sufletesc, dumnealui Hagi Constandin Pop, cu părintească blagoslovenie și cu cinste să să dea la Sibii*.

16

1805 octombrie 11. București. *Episcopul Iosif urează sănătate întregii familii a lui Hagi Const. Pop. Îl anunță că în Țara Românească au fost inundații care au provocat stricăciuni și pagube mari.*

Cu părintească dragoste, molitvă și blagoslovenie trimit dumitale.

† Printr-aceste puține rânduri, mai întâiu cercetez pentru fericită și mie mult dorită sănătatea dumitale și a dumneaei cocoanii și a prea iubiților fii, ca bine vestindu-mi-să, să dau slavă lui D[u]mnezeu dintru a căruia milă, mă aflu și eu sănătos aicea la București, zăbăvindu-mă de la luna lui dechemvrie.

După aceasta pohtesc dragostea dumitale, ca să să dea această scrisoare la chir Gheorghie Nicu Ioanu, răspuns fiind la o scrisoare ce mi-au trimis. Și să fii dumneata blagoslovit.

Al dumitale rugătoriu cătră Dumnezeu și spre porunci gata a slugi.

Iosif episcop Argeș[ului]

1805 octomvrie 11.

De ale anului acestuia înecări și stricăciuni de roade crez că vei fi *pliroforisit* sau până și în partea locului să fie urmat asemenea.

Dumnezeu să fie milostiv, ca să fie numai până la atăta, că s-au luat oamenii de gând pentru ale vieții trebuințe.

[adresa pe verso]:

Herr

Haggi Constandin Popp

in

Hermanstadt

Cinstitului și mie iubit fiu sufletesc dumnealui Hagi Costandin Pop, cu părintească blagoslovenie și cu cinste să să dea la Sibii**.

17

1806 martie 23. [Argeș]. *Episcopul Iosif trimite urări de bine cu ocazia sfintelor sărbători de Paști. Trimite pentru chir Gheorghe Nicolau manuscrisul lucrării Slujba Sf. Nifon ca să se tipărească.*

Cu părintească dragoste, molitvă și blagoslovenie tritem dumitale.

Multă vreme fiind de când nici am scris dumitale, nici am primit scrisoare de la dumneata. Și aflându-mă doritoriu ca să aflu de fericită sănătatea dumnea-

* Scrisoare întărită cu două peceti în ceară roșie: prima a episcopului, avind inițialele și anul 1786 iar a doua pusă de vama de la Turnu-Roșu.

** frumoasă pecete episcopală în ceară roșie, avind literele I, G, C, Φ. (Iosif) și anul 1793.

voastră a tuturor, nu lipsiiu cu aceste puține rânduri a cerceta, ca bine vestindu-mi-să, să mă bucur.

Și fiindcă să apropie sfintele și luminatele ale cei de bucurie și de mântuire pricinuitoare Învierii Domnului nostru Is. Hs. rog de la acelaș ca să te învrednicească a ajunge și a le prăznui luminat și cu bucurie, acum și la mulți ani, cu pacinică stare și cu bună norocire întru toate, împreună cu toți cei iubiți ai cinstiții familii dumitale, cărora părinteaște le trimițu molitvă și blagoslovenie.

Fiind al dumitale rugătoriu cătră D[u]mnezeu, și cu totul gata la porunci*.

1806 martie 23.

† Iosif episcop Argeș[ului]

Fiindcă am pus scopos, prin toată neputința, a tipări *Slujba sfântului Năjon*, ale căruia sfinte moaște le avem la episcopie, iată o trimisei cătră chir Gheorghie Nicolau, care mă rog să i să dea. Și să am ertăciune de supărare.

18

1807 decembrie 13. [Argeș]. *Episcopul Iosif anunță pe Hagî Const. Pop că a primit antimisul pentru sfințire și l-a și trimis înapoi. Cere iertare că nu a achitat datoriiile ce are «căci așa au mers vremea».*

După părintească dragoste, molitvă și blagoslovenie trimitem dumitale.

Cinstită scrisoarea dumitale, de la 30 ale trecutei luni noemvrie, cu dragoste primindu-o, foarte ne-am bucurit pentru fericită și nouă mult dorită sănătatea dumitale, pre care și de acum înainte păzească-o milostivul Dumnezeu întru toată întregimea. Iar pentru că nu ne-ai scris de multă vreme și noi asemenea cerem ertăciune, de la dumneata, că n-am împlinit datoria aceasta.

Am primit și antimisul și după cererea și dorirea dumitale s-au sfințit cu darul duhului sfânt prin noi nevreadnicii; și s-au pus și sfinte moaște după orinduiala bisericii. Și era a să slugi până în șapte zile, dar fiindcă ni să scrie ca să-l trimitem mai în grab, numai astăzi s-au slugit până în șapte zile, iar celelalte șase zile să vor săvârși acolo. Aceaste șapte zile să înțeleg a nu să face *diacopi* [?], iar sfintele slujbe au să să săvârși neincetat până cît va fi în starea lui sănătos.

Foarte ne rugăm a ne da ertăciune că n-am împlinit rămășița de bani, după cum ne-ai fost scris în anul trecut, căci așa au mers vremea, iar acum vom face împlinire peste puțină vreme.

Dumneaei cocoanii și prea iubiților fii ai dumneavoastră trimitem molitvă și părintească blagoslovenie. Și rog pre milostivul Dumnezeu ca să vă învrednicească a ajunge și a prăznui cu bucurie sfintele și stăpâneștile praznice ce așteptăm, acum și la mulți ani; și să fii dumneata blagoslovit.

Al dumitale rugător către Dumnezeu, gata la porunci*.

† Iosif al Argeș[ului]

1807 dechemvrie 13.

Antimisul, neaflându-se alt ocazion, să trimise la vechilul de *proipon* [?] ot Ti-tești în Loviște; scriindu-i ca cu bună cuviință să-l trimiță la dumneata.

Sfințiilor sale d. Vicariu i d. director. trimitem părintească blagoslovenie, dorindu-i.

† adresa pe verso:

* [fără adresă pe verso]; cuvintele subliniate sînt în grecește.

Cinstitului și al smereniei noastre iubit fiu sufletesc dumnealiu Hagi Costandin Pop, cu părintească blagoslovenie și cu cinste să să dea la Sibiu*.

19

1811 iunie 9. [Argeș]. *Episcopul Iosif mulțumește lui Zamfirache Hagi Const. Pop pentru briul bisericesc cu pafta de argint ce a dăruit. Roagă să se facă anumite cumpărături de la Sibiu sau Viena pentru o mitră episcopală.*

După părintească dragoste, arhierescă blagoslovenie trimitem dumitale.

† Încă până ne aflam la București am primit de la cinstita Aghenție un plic scris cătră noi, în care am găsit un brău bisericesc cu pafta de argint înpodobită cu pietrii albe. Și măcar că deosebită scrisoare n-au fost, dar văzând numele dumitale în mijloc, cum și icoana scrisorii pe plic deasupra, am cunoscut că iaste trimis de dumneata, Deci, de va fi pentru noi trimis, nu lipsim printr-aceste puține scrise a face mulțămîta ce să cuvine și milostivul Dumnezeu să primească darul acesta ca întru miros de bună mireasmă în jertfealnicul cel mai presus de ceriuri. Iar noi, din partea noastră, nici odată, precum până acum, așa și de acum înainte, nu vom fi uitători cinstitelor numelor dumitale și al răposatului, trecându-să și dania aceasta în pomealnicul sfintei episcopii.

Iar pentru materia de care scriseasem dumitale va rămănea de această dată, fără numai pentru ceale ce în deosebită însemnare arăt.

Mă rog ca să să scrie a să face atât iconițele de smalt, cât și pietriile, fiindcă m-am apucat să fac o mitră mai bunioară ca să rămăie celor după mine.

Am trebuință și de câtva mărgăritariu și ași voi să știu cum să află la preț în Viena, ca de va veni mai efin, să scriu să mi să trimită.

De aceasta nu lipsiiu, iar darul Domnului și al prea curatei sale Maici să fie cu dumneata.

Al dumitale rugătoriu cătră Dumnezeu și părinte sufletesc.

† Iosif episcop Argeș[ului]

1811 iunie 9.

Fiindcă tot iaste ca să să scrie la Vienna pentru lucrurile ce mă rog a să face, nu strică a cerceta și pentru materie, atât pentru cea de mătase, cât și pentru cea de lână, ca să știm de să află și cu ce prețu.

[pe un bilețel introdus în scrisoare, se află următoarea însemnare]:

Pietriile să fie frumos tăiate, ca să fie arătoase, și să le și puie în căsuțe cu foac după obicei; căsuțele să aibă codița despăcată ca să să întoarcă în două părți când să vor așeza la mitră. Căci când iaste nedespăcată codița și să întoarce numai la o parte, nu să așează piatra bine la locul ei.

Numărul lor iaste arătat în țidulița ce să trimite (de măsura lor cât să fie), adecă 35 albe în loc de diamanturi, adecă birlianturi; și 22 mohorite în chipul pietrii ce să numește amethisos, iar 6 verzi în chipul smaragdului.

Numele sfinților ce să trimit însămnați a să face iconițele de smalt, măcar de sănt însămnați în iconițe, dar ca să să cunoască mai bine, să însămnară și deosebit, cu roșu, care după număr ce li se puse, să vor pune și în iconițe**.

* scrisoare întărită cu o pecete în ceară roșie; cuvintele subliniate sînt scrise în grecește.

** [scrisoarea n-are adresă pe verso].

20

1811 decembrie 15. [București]. *Episcopul Iosif anunță pe Zamfirache Hagi Const. Pop că a primit cele 6 iconițe smălțuite necesare mitrei episcopale ; roagă să i se scrie cât au costat pentru a trimite banii.*

După părintească blagoslovenie.

Prin dumnealui slug[er] Antonache H. Theohari am primit cutia cu iconițele ceale cu smălț zugrăvite, 6 la număr, și cu pietrele ceale trebuincioase pentru mitră, pe deplin, făcute după izvoadele ce am dat. Pentru care foarte mulțămesc, rămăind îndatorat a nu uita facerea de bine.

Și trimițându-mi-să socoteala de câți bani s-au cheltuit, voi răspunde unde să va rândui ; rămăind al dumitale rugătoriu cătră D[u]mnezeu.

† Iosif episcop Argeș[ului]

1811 dechemvrie 15, București *.

21

1811 decembrie 21. [București]. *Episcopul Iosif scrie lui Zamfirache Const. Pop că a trimis 262 lei turcești costul celor 6 iconițe smălțuite.*

După părintească dragoste, arhierească blagoslovenie trimițu dumitale.

Cinstita scrisoare a dumitale, de la 9 ale aceștia, cu dragoste primind, foarte m-am bucurat de fericirea sănătății dumitale.

Am înțeles și ceale scrise pentru iconițele ceale cu smălț făcute la Beci, prin silința dumitale, de a căroră primire am făcut dumitale răspuns cu mulțămită și l-am trimis în săptămâna trecută prin dumnealui sluger Antonache Hagi Theohari. Iar acum după socoteala ce mi să trimite, am dat la dumnealui taleri 262, adecă două sute șasezeci și doi, lei turcești, ca să-i trimiță dumitale, că la Sibii n-am avut mijloc eu a-i trimite de aici.

De aceasta nu lipsii spre răspuns și să fii dumneata blagoslovit.

Al dumitale părinte sufletesc,

† Iosif episcop Argeș[ului]

1811 dechemvrie 21.

La socoteală văz aceste condeae așa :

6 tuți pietrii, tuțim 10... 60... 63 stucuri de pietri îmbrăcate în argint... 2,30... 157,30.

Nu m-am priceput și să mi să desleage *iporia*, că alte pietri n-au fost, afară de ceale legate cu argint-; și întru o hărțiuță 6 pietri nelegate, puțin albastre și trei albe, care în socoteală nu sânt trecute.

[adresa pe verso]:

Cinstit iubitelui meu fiu sufletesc dumnealui Hagi Costandin Pop, cu părintească blagoslovenie și cu cinste să să dea la Sibiu.

*trumoasă scrisoare pe hîrtie albastră, fără adresă pe verso.

1813 ianuarie 17. [Argeş]. *Episcopul Iosif felicită pe Zamfirache Hagi Const. Pop pentru tipărirea Evangheliilor și-i mulțumește pentru exemplarul ce i-a trimis. În legătură cu o greșală din Evanghelia a scris doctorului Molnar.*

După părintească dragoste, arhierescă blagoslovenie trimițu dumitale.

Cinstită fiască scrisoarea dumitale cu dragoste primind și dintrânsa luând bună vestire pentru fericită și mie mult dorită sănătatea dumitale, foarte m-am bucurat.

Am înțeles și ceale scrise pentru săvârșirea tipării Evangheliilor; de care foarte m-am bucurat, rugând pre milos[tivul] D[u]mnezeu ca să blagoslovească acest d[u]mnezeesc lucru. Și să primească osteneala dumnevoastră învrednicindu-vă și la alte faceri de bine ca acestea care sânt spre slava sfântului său nume și spre folosul creștinătății.

Iar Evanghelia ce s-au trimis mie, în dar, astăzi o am primit, pentru care foarte mulțămesc rămăind îndatorat fieștii dragosti[i] dumitale.

Cinstitei dumneaei cocoanei Păunicăi, iubitei maicii dumitale, trimițu părintească blagoslovenie și încredințată să fie că nu iaste pusă la uitare, împreună cu toată cinstită familie, cât voiu fi întru această viață.

Cu atâta sfârșind, rogu ca darul și blagoslovenia lui D[u]mnezeu să fie cu dumnevoastră, iar eu cu toată dragostea rămăiu al dumitale rugătoriu cătră Dumnezeu, *gata la porunci.*

† Iosif episcop Argeș[ului]

1813 ianuarie 17.

Pentru o greșală în Evanghelia, care neapărat cere îndreptare, am dat de știre, excelenței sale domnului Molnar.

[adresa pe verso]:

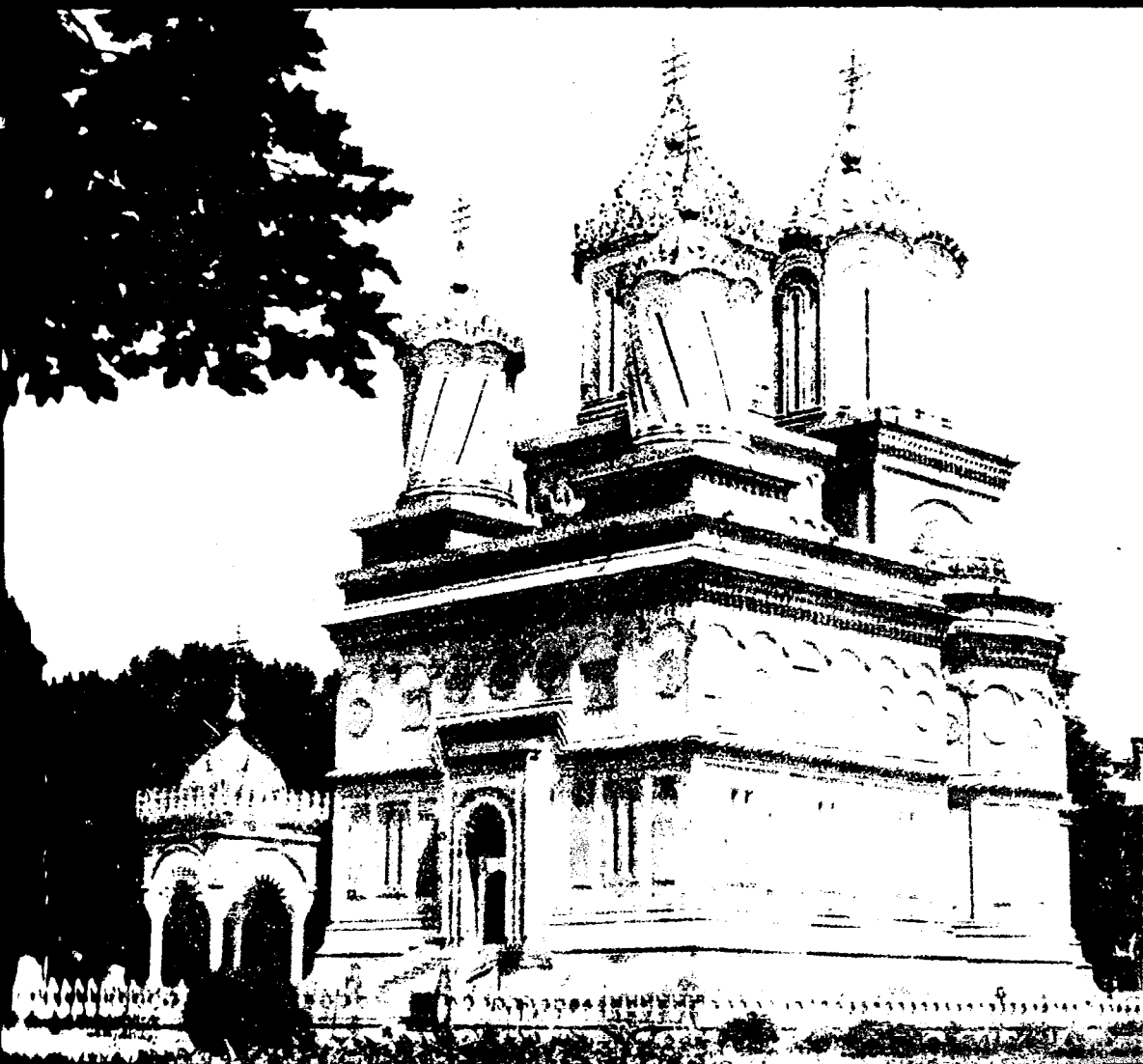
Cinstitului iubitului meu fiu sufletesc dumnealui Zinovie Hagi Costandin Pop, cu părintească blagoslovenie și cu cinste să să dea la Sibiu*.

* frumoasă pecete în ceară roșie; cuvintele subliniate sînt scrise în grecește. Alte documente în legătură cu acest studiu vor fi publicate în numerele viitoare.

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXIII Nr. 3—4

MARTIE - APRILIE 1965

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE :

P. F. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI :

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor

P. C. Arhim. IRINEU CRACIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor

P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei

REDACTOR RESPONSABIL :

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale

COLABORATORI

Inalt Prea Sfinții Mitropoliți, Prea Sfinții Episcopi,
Profesorii Institutelor Teologice, Seminariilor Teologice
și Școlilor de cântăreți bisericești ;
Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali,
protopopii, preoții, candidații la titlul de magistru și doctor
în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SINT RUGAȚI SA-ȘI PASTREZE COPIE DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI «BISERICII ORTODOXE ROMÂNE»

BISERICĂ
ORTODOXĂ
ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXIII
Nr. 3-4
MARTIE - APRILIE
1965

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

C U P R I N S U L

Pag.

Amintirea Președintelui Gheorghe Gheorghiu-Dej va trăi veșnic în inima poporului român.

Telegrama trimisă Consiliului de Stat și Consiliului de Miniștri ale R.P.R. de către Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Telegrame primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian în legătură cu încetarea din viață a Președintelui Gheorghe Gheorghiu-Dej

TELEGRAME

Telegrama trimisă Domnului Chivu Stoica, Președintele Consiliului de Stat al R.P.R., de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române 179

Telegrama trimisă Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al R.P.R., de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române 180

SCRISORI IRENICE, PASTORALE, MESAJE

Pastorala trimisă clerului și credincioșilor de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul Sfintelor Paști din 1965 181

Scrisoarea irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul sfintelor sărbători ale Învierii Domnului din 1965 186

Scrisori irenice primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul sfintelor sărbători ale Învierii Domnului 1965 188

Scrisori și telegrame de felicitare primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul Sfintelor Paști 1965 194

VIAȚA BISERICESCĂ

Sfântirea Sfintului și Marelui Mir, de Pr. Prof. ENE BRANIȘTE 220

† La moartea academicianului Profesor Protopresbiter Dr. Ștefan Țancov, de Prof. N. CHIȚESCU 226

<i>Din viața bisericilor de peste hotare</i> , de I. V. G.	233
<i>Conferința de la Addis Abeba a Bisericilor Ortodoxe Orientale</i> , de Pr. OLIMP N. CACIULĂ	237

ANIVERSĂRI

<i>Optzeci de ani de la dobândirea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române</i> , de Pr. NICULAE I, ȘERBĂNESCU	247
---	-----

ÎN APĂRAREA PĂCII

<i>Din activitatea Conferinței Creștine pentru Pace</i> , de I. I. GEORGESCU și Pr. Dr. GH. I. SOARE	274
---	-----

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

<i>Viața și activitatea cultural-tipografică a episcopului Mitrofan al Buzăului</i> , de Magistrand TURCU NICOLAE	280
<i>Pomelnicul Mînăstirii Argeșului</i> , de AURELIAN SACERDOȚEANU	297

DOCUMENTARE

<i>Morminte religioase grecești din secolul al VI-lea î. d. Hr. pînă în seco- lul I d. Hr. descoperite pe teritoriul țării noastre în ultimii 20 de ani</i> , de Magistrand DUMITRU RĂDUNĂ	331
<i>O dveră necunoscută de la Petru Șchiopul</i> , de Pr. GABRIEL COCORĂ	349

RECENZII

<i>Două rușite albume consacrate Mînăstirii Cozia și Bisericii Trei Ierarhi</i> , de IOAN F. STĂNCULESCU	355
<i>În legătură cu începuturile creștinismului</i> , de AL. A. B.	360

PARTEA OFICIALĂ

<i>Lucrările Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în sesiunea anului 1965</i>	365
---	-----

AMINTIREA PRESEDINTELUI GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ VA TRĂI VEȘNIC ÎN INIMA POPORULUI ROMÂN

La 19 martie 1965, a încetat din viață conducătorul iubit și înțelept al poporului român, Gheorghe Gheorghiu-Dej, președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Române. Întregul nostru popor a trăit zile de adâncă și nețărmurită durere, din clipa în care a aflat că inima celui mai vrednic fiu al său a încetat să mai bată.

Născut la 8 noiembrie 1901, la Bîrlad, într-o familie de muncitori, Gheorghe Gheorghiu-Dej a început să muncească de la frageda vîrstă de 11 ani, cunoscînd direct oprimarea și suferințele poporului. Insușlețit de cea mai caldă dragoste față de popor, Gheorghe Gheorghiu-Dej și-a închinat toată viața, toată puterea sa de muncă, luptei pentru libertatea poporului român, pentru independența reală a României, pentru instaurarea unei orînduiri sociale noi, în care dreptatea să fie lege de temelie, și pentru afirmarea demnității naționale a statului român în viața internațională.

Sub conducerea lui neînfricată, au fost cucerite victorii hotărîtoare, care au schimbat complet cursul istoriei poporului nostru și i-au asigurat mărețele realizări de care se bucură și cu care se mîndrește astăzi. Sub conducerea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej cei mai buni patrioți au organizat și au înfăptuit insurecția armată de la 23 August 1944, — act istoric care a dus la eliberarea României de sub jugul fascist și a deschis perspective largi pentru înfăptuirea celor mai nobile și mai drepte aspirații ale poporului român. Și tot sub îndrumarea înțeleaptă a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej poporul nostru a dobîndit numeroase biruințe, în mersul lui ferm spre progres, spre lumină, spre fericire. Instaurarea puterii populare, abolirea monarhiei și proclamarea Republicii Populare Române, făurirea noii orînduiri sociale, care a înlăturat pentru totdeauna exploatarea omului de către om din viața poporului român, — iată numai cîteva din treptele pe care a urcat poporul nostru către culmea istoriei sale, în anii în care Gheorghe Gheorghiu-Dej i-a fost conducător înțelept și iubit.

Toate înfăptuirile mărețe din ultimii douăzeci de ani de viață liberă ai României sînt strîns legate de înțelepciunea, de munca lui neobosită, de credința lui nezdruccinată în puterile de creație și de afirmare ale poporului român. Industria românească aflată în plin avînt, cu uriașe uzine și fabrici, a căror producție mereu crescîndă acoperă nevoile interne ale țării și dă posibilitatea unor tot mai largi schimburi comerciale cu alte țări; agricultura noastră cooperatistă, înzestrată cu unelte mecanizate, care asigură recolte bogate, pentru bunăstarea obștească; grija deosebită acordată sănătății poporului, înflorirea culturală și dezvoltarea fără egal a învățămîntului, care asigură posibilitatea însușirii valorilor științei și culturii pentru tot tineretul țării, — toate aceste înnoiri ale poporului român sînt indisolubil legate de activitatea neobosită a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Gîndul înalt, mintea clară, îndemnul stăruitor și munca fără preget a lui Gheorghe Gheorghiu-Dej sînt, de asemenea, prezente în prețuirea deosebită pe care România a obținut-o, în ultimii ani, în rîndurile tuturor țărilor de pe pămînt. Prin slujirea consecventă a celei mai sfînte dintre aspirațiile omenirii contemporane, — pacea mondială —, prin acțiunile întreprinse de guvernul Republicii Populare Române pentru coexistența pașnică, pentru colaborarea prietenească și pentru respectul reciproc al drepturilor tuturor statelor, prin contribuțiile pe care știința și arta românească le-au adus la îmbogățirea patrimoniului cultural al lumii întregi, — România a dobîndit pe arena vieții internaționale, o cinstire pe care nu a avut-o niciodată în trecut.

Toate acestea explică unanimitatea cu care poporul român a înconjurat pe Gheorghe Gheorghiu-Dej cu dragostea sa curată și cu recunoștința sa nețărîmîrită. Poporul întreg a simțit mereu, în ultimii ani, inima lui Gheorghe Gheorghiu-Dej bătînd, înfiorată și caldă lîngă inima sa; a simțit judecata lui sănătoasă și clar-văzătoare îndrumîndu-l pe calea cea dreaptă; a simțit grija lui părintească lîngă încordările sale în muncă; a simțit bucuria lui deschisă și generoasă, lîngă bucuria propriilor sale biruințe.

Iată de ce a fost adîncă și fără de margini durerea grea pe care a trăit-o poporul român, în clipa în care, oprită de o boală nemiloasă a încetat să mai bată inima lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, — inimă în care a încăput atîta omenie românească, atîta dragoste de țară, atîta spirit de sacrificiu pentru binele și pentru fericirea întregului popor.

Cu aceleași sentimente de dragoste și de recunoștință a luat parte și Biserica Ortodoxă Română la nețărîmîrita durere a

poporului român provocată de neașteptata încetare din viață a iubitului său conducător. Acordind o înaltă prețuire marilor realizări istorice obținute de regimul democrat popular sub conducerea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, — realizări de ale căror binefaceri s-au bucurat în egală măsură și clericii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române —, slujitorii și închinătorii altarelor ortodoxe din țara noastră au ținut să aducă, încăodată, omagiul lor cald și recunoscător marelui fiu și înțeleptului conducător al poporului român și al României celei noi și înfloritoare.

Ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au încredințat, cu acest dureros prilej, Conducerea de stat a Republicii Populare Române că vor munci și de acum înainte, cu aceeași însuflețire, alături de întregul popor, pentru realizarea mărețelor țeluri pe care Gheorghe Gheorghiu-Dej le-a deschis în istoria poporului român și cărora el le-a închinat întreaga sa viață. Pe această cale, fiii Bisericii Ortodoxe Române își vor mărturisi, prin fapte, prețuirea și dragostea lor față de marele și iubitul conducător al poporului român, a cărui amintire va trăi veșnic în inimile tuturor.

REDAȚIA

TELEGRAMA TRIMISĂ CONSILIULUI DE STAT ȘI CONSILIULUI DE MINIȘTRI ALE R.P.R., DE CĂTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

Exprimînd sentimentele de adîncă durere cu care ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române au aflat trista veste a încetării din viață a președintelui Consiliului de Stat al R.P.R., Gheorghe Gheorghiu-Dej, la 19 martie 1965, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Consiliului de Stat și Consiliului de Miniștri ale Republicii Populare Române următoarea telegramă :

CONSILIULUI DE STAT ȘI CONSILIULUI DE MINIȘTRI ALE R.P.R.

BUCUREȘTI

Întreaga Biserică Ortodoxă Română este profund îndurerată de încetarea din viață a președintelui Consiliului de Stat al R.P.R., GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ.

Mare patriot, luptător hotărît pentru libertatea și propășirea țării, conducător luminat al statului nostru, GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ a cucerit dragostea sinceră, prețuirea aleasă și recunoștința nețărmurită a întregului popor român, pe care l-a călăuzit cu înțelepciune pe drumul făuririi vieții celei noi de libertate și dreptate, pe drumul slujirii cauzei sfinte a păcii și colaborării în lume. Împărtășind întru totul simțămintele poporului nostru față de marele său fiu și conducător, Biserica Ortodoxă Română exprimă pe această cale Consiliului de Stat și Consiliului de Miniștri cele mai sincere condoleanțe în legătură cu încetarea din viață a președintelui GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ și încredințează Conducerea de Stat a R.P.R. că toți ierarhii, preoții și credincioșii ei vor munci și în viitor pentru înfăptuirea mărețelor țeluri pe care el le-a deschis în istoria poporului român și cărora el le-a închinat întreaga sa viață.

Amintirea lui GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ va rămâne veșnică în inimile și în cugetele tuturor fiilor Bisericii Ortodoxe Române, — așa cum este și va fi pururea vie în inima întregului nostru popor.

Președintele Sfintului Sinod

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

**TELEGRAME PRIMITE
DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ÎN LEGĂTURĂ CU ÎNCETAREA DIN VIAȚĂ
A PREȘEDINTELUI
GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ**

În legătură cu dureroasa pierdere suferită de poporul român, prin încetarea din viață a președintelui Gheorghe Gheorghiu-Dej, — numeroase telegrame au fost primite de Prea Fericitul Patriarh Justinian, din partea unor conducători de Biserici sau personalități ale vieții creștine de peste hotare, care își exprimă adinca lor părere de rău. Publicăm numai câteva din aceste telegrame:

Telegrama Prea Fericitului GHERMAN, Patriarhul Serbiei :

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Cu ocazia morții neașteptate a Președintelui Consiliului de Stat al Republicii Populare Române, GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ, rugăm pe Prea Fericirea Voastră să binevoiască a primi condoleanțele noastre sincere și a transmite Guvernului și poporului Republicii Populare Române expresia compasiunii noastre.

Al Prea Fericirii Voastre frate în Hristos,

† GHERMAN
Patriarhul Serbiei

Telegrama Prea Fericitului VASKEN I, Patriarh Catolicos al tuturor armenilor :

*Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN,
al Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Cu adînc regret am aflat vestea dureroasă a stingerii din viață a bravului om de stat și fiu al poporului român GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ, prețuit și iubit de întreaga națiune. A fost un mare spirit ziditor de țară și luptător pentru pace.

Bunul Dumnezeu odihnească-i sufletul în eterna împărăție a păcii și luminii.

În numele Bisericii Armene și al Nostru personal rugăm să binevoiți a transmite Onoratului Guvern Român condoleanțele Noastre și asigurarea celor mai sincere sentimente de înaltă considerație în acest ceas de mare doliu național pentru Biserica și poporul român, primiți din inima Noastră pornite doriri de bine, de pace și prosperitate pentru binecuvîntata Patrie Română.

Cu frățescă îmbrățișare creștină,

VASKEN I
Patriarh Catolicos al tuturor armenilor

Telegrama Eminenței Sale JAROSLAV ONDRA, secretarul general al Conferinței Creștine pentru Pace :

*Prea Fericirii Sale Patriarhului JUSTINIAN
al Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Sanctitatea Voastră, binevoitori a primi, în numele Conferinței Creștine pentru Pace, sentimentele noastre foarte sincere de condoleanțe, cu ocazia morții Primului Secretar al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român și Președinte al Consiliului de Stat al Republicii Populare Române, GHEORGHE GHEORGHIU-DEJ.

Amintirea acestui remarcabil fiu al poporului român ne îndeamnă pe toți să continuăm munca pentru un viitor mai fericit al omenirii și pentru triumful păcii în lumea întreagă.

JAROSLAV ONDRA
*Secretar general al Conferinței Creștine
• pentru Pace*

**TELEGRAMA TRIMISĂ
DOMNULUI CHIVU STOICA,
PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE STAT AL R.P.R.,
DE SFÎNTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE**

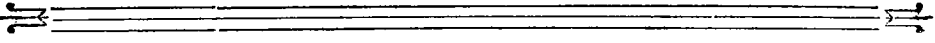
Cu prilejul sesiunii anului 1965, din 21 aprilie, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a trimis Domnului Chivu Stoica, președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Române, următoarea telegramă :

*Domniei Sale Domnului CHIVU STOICA,
Președintele Consiliului de Stat al Republicii
Populare Române*

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit în sesiune ordinară a anului 1965, exprimă Consiliului de Stat al Republicii Populare Române și Domniei Voastre personal, tot devotamentul și toată înalta prețuire, încredințându-Vă că ierarhii, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române vor fi și pe viitor, cu toate puterile lor de muncă și cu toată râvna lor sporită alături de poporul nostru muncitor în strădaniile sale nobile pentru construirea vieții celei noi și fericite și pentru biruința păcii în lumea întreagă.

Președintele Sfintului Sinod
† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

TELEGRAMA TRIMISĂ
DOMNULUI ION GHEORGHE MAURER,
PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINIȘTRI AL R.P.R.,
DE SFÎNTUL SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Cu prilejul sesiunii anului 1965, din 21 aprilie, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a trimis Domnului Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române, următoarea telegramă :

Domniei Sale Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii
Populare Române

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întrunit în sesiune ordinară a anului 1965, cu simțăminte de înaltă prețuire față de Conducerea statului nostru și față de Domnia Voastră personal, Vă încredințează că ierarhii și clerul Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu toți fiii credincioși ai Bisericii vor stăruii și pe viitor cu aceeași hotărîre și cu rîvnă sporită la împlinirea năzuințelor poporului nostru muncitor pentru înfăptuirea bunăstării sale și biruința păcii în lumea întreagă.

Președintele Sfîntului Sinod
† **JUSTINIAN**
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

SCRISORI IRENICE PASTORALE-MESAJE

P A S T O R A L A TRIMISĂ CLERULUI ȘI CREDINCIOȘILOR DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR PAȘTI DIN 1965

Ca în fiecare an, potrivit unei vechi tradiții creștine, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a adresat clerului și credincioșilor, cu prilejul sfințelor sărbători ale Învierii Domnului din anul 1965, următoarea scrisoare pastorală, cu învățături și povățuiri duhovnicești și cu tradiționalele urări pascale :

«Rămîneți întru Mine și Eu întru voi. Precum mlădița nu poate să aducă roadă de la sine, dacă nu rămîne în viță, tot așa nici voi dacă nu rămîneți întru Mine. Eu sint vița, voi sinteți mlădițele» (Ioan XV, 4—5).

Iubiții mei fii sufletești,

H R I S T O S A Î N V I A T !

El însuși, în ultimul Său drum la Ierusalim, a spus ucenicilor Săi «cele ce erau să I se întimple», — zicînd : «*Iată mergem sus la Ierusalim și Fiul Omului va fi vîndut arhierilor și cărturarilor care-L vor osîndi la moarte și-L vor da pe mîna păginilor, care-și vor bate joc de El, îl vor bate cu nuiele, îl vor scuipa și-L vor omori; dar după trei zile va învia» (Marcu X, 32—34).*

Și ajungînd în Ierusalim, toate s-au împlinit precum le-a vestit Iisus. În a treia zi, după îngroparea Lui, venind la mormînt «*Maria Magdalena și Maria lui Iacob și celelalte femei împreună eu ele» (Luca XXIV, 10)*

au găsit piatra răsturnată de la ușa mormîntului, iar în mormînt n-au găsit trupul Domnului Iisus. «*Dar pe cînd ele erau în nedumerire... doi bărbați în haine strălucitoare s-au oprit în fața lor și le-a zis: pentru ce căutați pe Cel viu între cei morți? Nu este aici, ci a înviat. Aduceți-vă amînte cum v-a vorbit pe cînd era în Galileea, cînd spunea că Fiul Omului trebuie să fie dat în mîinile oamenilor păcătoși și să fie răstîgnit, iar a treia zi să învieze. Și ele și-au adus amînte de cuvintele lui Iisus*» (Luca XXIV, 5—8). «*Și pe cînd mergeau să vestească pe ucenici, iată Iisus le-a întîmpinat și le-a zis: Bucurați-vă! Iar ele venînd aproape au cuprîns picioarele Lui și s-au închinat Lui. Atunci Iisus le-a zis: Nu vă temeți! Duceți-vă și dați de veste fraților Mei ca să meargă în Galileea; acolo Mă vor vedea*» (Matei XXVIII, 9—10).

De atunci, în fiecare an, creștinii prăznuiesc această «zi sfîntă, praznic al praznicelor, sărbătoare a sărbătorilor» în amintirea învierii Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. Izvor de bucurie, sărbătoarea Învierii Domnului pune și cîteva întrebări cugetelor noastre cu privire la viața noastră pămîntească și la rostul Bisericii creștine în dobîndirea mîntuirii sufletelor noastre. Cu ajutorul Domnului Iisus, încerc să dau răspuns la aceste întrebări, spre zidirea voastră sufletească, pentru ca deplină să vă fie bucuria acestei zile, iar roadele ei duhovnicești să nu vă părăsească niciodată.

Iubiții mei fii sufletești,

Cînd și-a început lucrarea Sa mîntuitoare pe pămînt, Domnul Hristos s-a adresat oamenilor vremii Sale cu aceste cuvinte: «*Pocățiți-vă, că s-a apropiat împărăția cerurilor*» (Matei IV, 17). Rostite nu de un om oarecare, ci de însuși Fiul lui Dumnezeu, cuvintele acestea au răscolit adînc inimile oamenilor, astfel că «*poporul care stătea în întuneric a văzut lumină mare și celor ce ședea în latura și în umbra morții lumină le-a răsărit*» (Matei IV, 16). Coborînd în ființa lăuntrică a omului, lumina lui Hristos a fost înțeleasă ca o chemare sfîntă pentru prefacerea vieții, pentru așezarea ei pe alte temelii decît acelea ale lumii vechi. Chemînd pe oameni la pocăință, Mîntuitorul Hristos a înfățișat, pentru vremea aceea și pentru toate timpurile, o cale nouă pentru conviețuirea oamenilor, — aratăta limpede în cuvintele: «*Ați auzit că s-a zis celor de demult... Eu însă vă spun vouă*» (Matei V, 21—22, 27—28, 31—32...).

«Celor de demult» le-a fost străin adevărul despre obîrșia comună a neamului omenesc. Ei n-au fost stăpîniți de convingerea că toți oamenii de pe pămînt sînt frați între ei, ca unii ce sînt fii ai aceluiași Părinte ceresc. Străini de ideea frăției universale, ei n-au văzut în fiecare din semenii cu care își împleteau viața un frate vrednic de cinstire și de iubire. Dispreț și ură, nedreptate și asuprire, dreptul celui mai tare. — iată legea care a domnit în lume pînă la Hristos Mîntuitorul. Care a grăit către oamenii timpului Său: «*Aceasta este porunca Mea, să vă iubiți unul pe altul, cum v-am iubit și Eu pe voi*» (Ioan XV. 12). că «*Tatăl rostru unul este, cel din ceruri, iar voi sînteți frați*» (Matei XXIII. 8—9).

Ceva mai târziu, Sfântul Apostol Pavel, aflându-se în mijlocul areopagului din Atena, a spus: «*Dumnezeu, Care a făcut lumea aceasta și toate cele ce sînt într-însa, a făcut dintr-un sînge întregul neam al oamenilor, ca să locuiască peste toată fața pămîntului*» (Fapte XVII, 24—26). Oriunde s-ar afla deci sub soare, oricare le-ar fi trăsăturile feței și culoarea pielii, oamenii de pe toată fața pămîntului își au începutul «dintr-un sînge», sînt frați între ei și își datorează unii altora: iubire, prețuire și într-a-jutorare.

Dar rostul cel dintîi al venirii pe pămînt a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos a fost și rămîne izbăvirea noastră de păcate și din legăturile morții veșnice. El a împlinit această sfință chemare, îndurînd pentru noi umilințe și patimi, cruce și moarte. Fără de păcat, și nemuritor ca Dumnezeu «*Hristos, la ceasul hotărît, a murit pentru cei păcătoși; sîntem răscumpărați acum prin sîngele Lui*» (Romani V, 6—8), ne spune Sfântul Apostol Pavel; iar Sfântul Apostol și Evanghelist Ioan adaugă: «*Sîngele lui Iisus ne curățește pe noi de tot păcatul. Într-aceasta am cunoscut iubirea, că El și-a pus sufletul Său pentru noi*» (I Ioan I, 7; III, 16). «*Binecuvîntat fie Dumnezeu — zice și Sfântul Apostol Petru — Care după mare mila Sa, prin învierea lui Iisus Hristos din morți, ne-a născut pe noi din nou, spre nădejde vie, spre moștenire nestricăcioasă, neîntinată și neveștejită*» (I Petru I, 3—4).

Pentru a continua în lume lucrarea Sa mîntuitoare, Domnul nostru Iisus Hristos a întemeiat pe pămînt Biserica, acest așezămînt dumnezeiesc «*cîștigat cu însuși sîngele Său*» (Fapte XX, 28), precum grăiește Pavel Apostolul către bătrîni comunității creștine din Efes. Biserica — continuînd în lume lucrarea Întemeietorului ei — va trebui să propovăduiască adevărul dumnezeiesc în toată curăția lui, fără adăogiri sau știrbituri; va curăți și va sfinți pe cei credincioși prin Sfintele Taine și-i va călăuzi spre limanul fericit al vieții veșnice.

Mîntuitorul Hristos a încredințat Bisericii Sale această putere, mai ales după învierea Sa din morți, în răstimpul pe care a continuat să-l petreacă în apropierea ucenicilor iubiți. Acum a spus El acestora: «*Mergeți în toată lumea și propovăduiți Evanghelia la toată zidirea. Luați Duh Sfînt, căroră veți ierta păcatele, le vor fi iertate; căroră le veți ține, vor fi ținute. Eu cu voi sînt în toate zilele, pînă la sfîrșitul veacului*» (Marcu XVI, 15; Ioan XX, 22—23; Matei XXVIII, 20).

Pentru a putea împlini în lume această sfință menire, Biserica — adică slujitorii și credincioșii ei — trebuie să simtă neconținut, în sînul ei, prezența nevăzută a dumnezeiescului său Întemeietor. Adevărul acesta a fost limpede arătat de Domnul nostru Iisus Hristos, cu puțin timp înainte de moartea Sa, cînd a spus: «*Rămîneți întru Mine și Eu întru voi. Precum mlădița nu poate să aducă roadă de la sine, dacă nu rămîne în viță, tot așa nici voi, dacă nu rămîneți întru Mine. Eu sînt vița, voi sînteți mlădițe. Cine rămîne întru Mine și Eu întru el, acela aduce roadă multă, că fără Mine nu puteți face nimic*» (Ioan XV, 4—5).

Două sînt învățămintele de reținut din aceste cuvinte. Întîiul privește grija Mîntuitorului Hristos pentru Biserica Lui, pentru viitorul ei. Vrînd să așeze temeliiile acesteia pe adevărul de neclintit al Dumnezeirii Sale, El a cerut urmașilor Săi «să rămînă întru El», să nu se dezlipească de învățătura Sa, să trăiască spiritual prin seva care urcă spre mlădițele cele mai îndepărtate din tulpina trupului Său glorificat prin înviere. Al doilea învățămînt privește urmările nefericite care pîdesc Biserica Mîntuitorului în cazul unei înstrăinări de învățătura evanghelică. Cuvîntul Său îmbracă acum un veșmînt hotărît, zguduitor ca o amenințare : «*Fără Mine nu puteți face nimic, — spune El —; dacă unul nu rămîne întru Mine, este lepădat ca o mlădiță care s-a uscat : se adună, se aruncă în foc și arde*» (Ioan XV, 5—6).

Este vremea ca lumea creștină să ia aminte la înțelesul tainic al acestor cuvinte. Noi o spunem fără înconjur: Hristos nu e prezent acolo unde creștinii nu «*Sînt una în Hristos*» (Galateni III, 38) și unde a fost uitată învățătura Lui despre obîrșia comună a oamenilor; El nu este prezent acolo unde este nesocotită porunca iubirii de oameni și acolo unde mîini vrăjmașe pun în primejdie viața oamenilor și prin arme ucigașe prefac în ruine agonisita lor de mai multe generații. Nu se dovedesc «a fi rămas în Hristos» și a face parte din Biserica Lui, cei care își disprețuiesc semenii și nu se rușinează cînd îi asupresc; cei care pîrjolesc pămîntul aproapelui lor și doboară la pămînt căminele oamenilor pașnici, școlile unde dobîndesc lumină copiii, spitalele unde așteaptă vindecare bolnavii.

«*Fericii sînt făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema*», a spus Mîntuitorul Iisus Hristos (Matei V, 9). Este vremea deci ca acele căpetenii creștine ce se află în fruntea unor popoare creștine să gîndească tot mai mult la datoria lor de creștini de a face auzită și trăită în toată lumea chemarea lui Hristos: «*Pace vă las, pacea Mea o dau vouă*» (Ioan XIV, 27).

Iubiții mei fii sufletești,

Ca oameni trăitori pe acest pămînt, să ne întoarcem privirile acum și spre nevoile noastre de fiecare zi. Sîntem în plină primăvară, anotimpul de care se leagă în bună parte soarta recoltelor. Se cuvine ca plugarul să iasă acum «*la lucrul său și la munca sa pînă seara*», cum spune psalmistul (Psalm CIII, 23). Ogoarele țării se cer muncite cu rîvnă, căci numai astfel putem nădăjdui la un beșug al roadelor pămîntului care să îndeusteleze hrana tuturor.

Muncă răbdătoare și susținută se cere din partea fiecăruia pentru înflorirea țării, oriunde ne-am afla rînduiți de așezările vieții: în mine sau în păduri, în fabrici și ateliere, pe șantierul de construcții, în școli și laboratoare. Să dăruim țării toată puterea noastră de muncă, căci aceasta va aduce fericire și bunăstare în orice cămin.

«*Izgoniți răul, lipiți-vă de ce e bine. În iubire frățească, unii pe alții iubiți-vă; în cinste, unii altora dați-vă întîietate. La sîrguință nu*

pregetați, cu duhul fiți fierbinți, pe Domnul slușiți-L ca supușii Lui. Bucurați-vă cu bucuria nădejdii, în suferință fiți răbdători, la rugăciune dați-vă toată stăruința... Pe cât stă în puterea voastră, trăiți în bună pace cu toți oamenii» (Romani XII, 9, 21 și 18), aducându-vă aminte «că toți sînteți fii ai lui Dumnezeu, prin credința în Hristos Iisus» (Galateni III, 26) cel înviat.

«Binecuvîntat să fie Dumnezeu, Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Care, după îndurarea Sa cea mare, ne-a născut din nou prin învierea lui Iisus Hristos din morți» (I Petru I, 3). Amin !

Al vostru Părinte sufletesc, de tot binele doritor și pururea rugător pentru voi către Dumnezeu, vă spune încă o dată :

HRISTOS A ÎNVIAT !

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

SCRISOAREA IRENICĂ TRIMISĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE ÎNVIERII DOMNULUI DIN 1965

*Prea Fericirea Voastră,
Prea iubite Frate în Hristos cel înviat,*

Întâmpinând ziua Învierii Domnului, din anul acesta, Biserica Ortodoxă Română și Noi personal, cu dragoste frățească, adresăm Prea Fericirii Voastre, precum și episcopilor, slujitorilor și credincioșilor Sfintei Biserici surori, vestirea îngerului, devenită salutarea milenară a tuturor creștinilor :

HRISTOS A INVIAT !

În această sfințită zi, stăruie în cugetul nostru cuvintele rostite de Domnul în noaptea Cinei celei de taină, amintite de Sfântul Evanghelist Ioan și din care înțelegem că «...Iisus, iubind pe ai Săi, care erau în lume, i-a iubit până la capăt» (XIII, 1); că ucenicii Săi vor fi recunoscuți de toți ca atare, numai dacă vor avea iubire unii către alții (XIII, 35); că El este tulpina viței celei adevărate, iar ucenicii sînt mlădițele și precum mlădițele nu pot aduce roadă decît dacă rămîn în tulpină, tot așa și ucenicii nu pot aduce roade decît dacă rămîn în El, căci fără El nu pot face nimic (XV, 1—6) și că, în sfîrșit, rugăciunea Sa către Tatăl a fost ca toți cei ce cred în El să fie una, precum El și Tatăl una sînt (XVII, 21).

Amintirea acestor cuvinte sfinte trebuie să determine Bisericile creștine să ia seama ca trăirea lor să fie permanent numai în Hristos, păstrînd totdeauna vie legătura iubirii frățești între ele.

Îndreptîndu-ne gîndul Nostru, în primul rînd, către Bisericile Ortodoxe surori, nu putem să nu mărturisim satisfacția Noastră pentru eforturile, depuse de ele fără încetare, în scopul realizării apropierii și cooperării frățești cu toate celelalte Biserici creștine, culminînd cu hotărîrile luate în Conferința de anul trecut de la Rodos.

Noi avem nădejde tare că Mîntuitorul Hristos nu va lăsa, pînă la sfîrșit, Biserica Sa împărțită și slăbită în lucrarea, pe care este chemată să o

săvârșească în mijlocul lumii contemporane, de a face pe toți credincioșii săi să dobindească mântuirea, adusă de jertfa de pe cruce și învierea cea de a treia zi a Domnului, și de a contribui cu succes la pacea și buna așezare a lumii întregi.

Cu aceste gânduri, mărturisiri și nădejdi, rugăm din tot sufletul pe Mântuitorul și apărătorul nostru cel mai mare și Domnul ca să dăruiască Prea Fericirii Voastre, personal, precum și episcopilor, preoților și credincioșilor Sfintei Biserici al cărei Arhipăstor sînteți, harul Său mîntuitor și mila Sa cea bogată, și să învrednicească pe toate popoarele lumii de pacea Sa cea dreaptă și adînc stătătoare.

Rămînem al Prea Fericirii Voastre, cu sentimente de înaltă stimă și dragoste frățească și Vă îmbrățișăm cu sărutare sfîntă în Hristos cel înviat.

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

SCRISORI IRENICE PRIMITE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN, CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE ÎNVIERII DOMNULUI 1965

Scrisoarea irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh HRISTOFOR al
Alexandriei și al întregii Africi :

*Prea Fericite Arhiepiscop al Bucureștilor, Mitropolit al Ungro-
vlahiei, Locșuitor al Cezareii Capadociei și Patriarh al Bisericii Orto-
doxe Române, Domnule JUSTINIAN, Frate iubit în Hristos și îm-
preună slujitor al smereniei Noastre, îmbrățișându-Vă în Hristos cel
înviat, cu multă bucurie Vă întâmpinăm.*

*Cel ce întocmai ca un osîndit a fost spînzurat pe Cruce de către cei
nemulțumitori, Dumnezeu-Omul, Mîntuitorul nostru, omorît fiind și îngropat
ca un om, a înviat, Dumnezeu fiind, din mormînt a treia zi, pentru că nu
era cu putință să fie stăpînit de moarte El, Cel ce a dăruit viață celor din
mormînte și prin învierea Lui cea purtătoare de viață a înveselit inimile
tulburate ale credincioșilor Săi ucenici.*

*Cu simțirile curățite, închinîndu-ne și noi Mîntuitorului Hristos, Celui
ce se găsește în lumina cea veșnică, venim pe calea gîndului, cu multă
dorire și dragoste sinceră, și răspundem dragostei Voastre și mult doritei
Voastre Prea Fericii, prin Adevărat a înviat Domnul, și îmbrățișându-Vă
frățește, Vă urăm atît Vouă, cit și sfințîților Arhieriei din jurul Vostru, și
turmei celei iubitoare de Dumnezeu, ca bucuria care a izvorît din mor-
mîntul cel gol al lui Hristos cel înviat să Vă fie de-a pururea.*

Al Prea Fericii Voastre frate iubit în Hristos,

† HRISTOFOR

Papă și Patriarh al Alexandriei și al întregii Africi

Scrisoarea irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh TEODOSIE al Antiohiei și al întregului Orient :

*Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Părinte,
Preaiubit în Domnul frate și împreunăslujitor,*

A sosit iarăși prilejul din fiecare an de a ne aminti despre îngrozitoarele patimi pe care le-a îndurat preaiubitul Iisus : batjocură, cuvinte de ocară, înțepăturile spinilor, străpungerile cuieilor, împungerea cu sulița pînă la însăși moartea, adică moarte pe cruce, apoi îngropăciune în întunericul mormîntului, și toate acestea pentru mîntuirea neamului omenesc. Cu slăvita Sa înviere, care a urmat apoi, El a întărit în credință pe nevinovații Săi Apostoli și tot prin înviere le-a întărit convingerile lor, așa încît ei au devenit niște luceferi strălucitori, care au cutreierat toate țările lumii și au luminat mințile oamenilor cu lumina învățăturii Lui, deprinzîndu-i să mediteze la minunata răbdare în lucrarea misiunii Sale pentru mîntuirea neamului omenesc și propropăduirea Evangheliei dragostei și a păcii între oameni, dîndu-ne astfel exemplul de urmat în viața noastră, pentru ca să ne învrednicim de împărtășirea mărețelor bucurii ale învierii.

Aceste bucurii le dorim și noi Preaiubitei Voastre Fericiri, ca o răsplată pentru faptele Voastre înțelepte, apostolice, în opera mîntuirii sufletelor binecuvîntașilor Voștri fii sufletești, și împreună cu înnoagraful să exclamăm :

«Ziua Învierii, și să ne luminăm cu prăznuirea, și unul pe altul să ne îmbrățișăm, și să iertăm toate pentru înviere și așa să strigăm: Hristos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcînd, și celor din morminte viață dăruindu-le».

Darul lui Dumnezeu prin Paștile mîntuirii noastre să fie întotdeauna cu Noi și în mijlocul Nostru. Amin !

Cu dragoste frățească întru Domnul cel înviat,

† TEODOSIE

Patriarhul Antiohiei și al întregului Orient

Damasc, Paștile Domnului, 1965.

Scrisoarea irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh BENEDICT al Ierusalimului :

BENEDICT

*Din mila lui Dumnezeu Patriarh al Sfintei Cetăți a Ierusalimului și a toată Palestina
cătore*

JUSTINIAN

*Prea Fericitul Mitropolit al Ungrovlahiei, Locțiitor al Cezareii Capadociei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,
îmbrățișare sfîntă în Hristos Iisus cel înviat din morți.*

Lăudînd numele cel mai presus de orice laudă și mai presus de orice nume al Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, Cel ce a pătimit și s-a îngropat și a înviat a treia zi din morți, Care ne-a învrednicit să ducam pînă la capăt cu ușurință drumul Postului și ne-a adus în zilele acestea precinstite ale aducerii aminte de pătîmirea Sa cea de bunăvoie și de slăvita Sa înviere cea făcătoare de viață, la sărbătoarea aceasta a sărbătorilor și împărăteasă a praznicelor, purtînd și noi făcliiile aprinse în mînă, am înconjurat, către miezul nopții, împreună cu tot clerul Sfințitei noastre Frățietăți și cu pelerinii evlavioși care au venit din toate părțile, precinstitul și de viață curgătorul Mormînt, în care Hristos a fost așezat ca mort și din care Soarele dreptății răsărind frumos a luminaat toate cu lumina cea neînserată a sfintei Sale învieri și aducînd apoi Jertfa cea nesîngeroasă, pe însuși Mormîntul cel de viață primitor, ne-am rugat îndelung pentru bunăstarea sfintelor lui Dumnezeu Biserici și pentru unirea tuturor și cu dragoste frățească am pomenit și cînstitul și preaiubitul nume al venerabilei Voastre Prea Fericiri, cerînd cu căldură de la Dumnezeu pentru Prea Fericirea Voastră sănătate trupească și sufletească plăcută și neîmpușinată, iar pentru turma binecredincioasă cea încredințată Vouă și pentru lumea întregă, pace adîncă și nezdruincinată și bogăția binecuvîntărilor cerești.

Și acum, grăbindu-ne din Muntele cel sfînt al Sionului să trimitem, potrivit obiceiului celui sfînt și vechi, această scrisoare de felicitare către Înălțimea Voastră, care lucrați la legătura cea neîntreruptă a dragostei frățești reciproce, Vă întîmpinăm cu salutul încîntător și nespus de dulce: Hristos a înviat ! și Vă felicităm din inimă, că Hristos a înviat, făcîndu-se începătură a celor adormiți, rugîndu-ne Lui totodată, cu toată căldura, să Vă învrednicească să trăiți ani îndelungați și să propovăduiți cuvîntul adevărului, să Vă închinați cu evlavie cînstitelor Lui Pătîmiri și să sărbătoriți cu bucurie Sfînta Înviere cea din morți, veghind și conducînd spre pășunile mîntuitoare turma cea încredințată de sus Vouă, spre slava și lauda binecuvîntatului Său nume.

Rugîndu-Vă să împărtășiți frățeste Înalt Prea Sfințiților Ierarhi din jurul Vostru, colaboratorilor și tuturor celor ce se străduiesc în via Bisericii urările noastre pascale fierbînți și salutările noastre frățești, Vă îmbrățișăm din nou în Hristos cel înviat din morți și rămînem

Al venerabilei Voastre Prea Fericiri Frate iubitor în Hristos și cu totul devotat,

† BENEDICT
al Ierusalimului

Scrisoarea irenică trimisă de Sanctitatea Sa ALEXEI, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia :

*Prea Fericirea Voastră,
și întru Domnul Prea Iubite și Prea Fericite Părinte,*

HRISTOS A INVIAT !

Cu inima plină de bucurie îmi îndrept către Prea Fericirea Voastră glasul de mîntuire izvorît din triumful Celui înviat, Mîntuitorul nostru.

Doresc sincer ca această sîntă bucurie să fie deplină întru noi toți; acei ce prăznuim această mare Zi a învierii, și să ne întărească duhul nostru spre nevoițe noi în sfînta noastră slujire pastorală.

Și să se reverse peste noi binecuvîntările răsărite din Mormîntul Domnului celui înviat, și viața și pacea, — biruința credinței și nădejdea fericirii veșnice în curțile cele cerești.

Al Prea Fericirii Voastre cu frățească dragoste și devotament întru Hristos,

† ALEXEI

Patriarhul Moscovei și a toată Rusia

Moscova, Paștile lui Hristos, 1965.

Scrisoarea irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh GHERMAN al Bisericii Ortodoxe Sîrbe :

*Prea Fericite,
din toată inima Vă felicit cu urarea pascală :*

HRISTOS A INVIAT !

Vă felicităm de mărețul praznic al Învierii Domnului nostru Iisus Hristos, cu o nedescrisă bucurie duhovnicească, pe Prea Fericirea Voastră, clerul Vostru și credincioșii Bisericii Române surori, Vă îmbrățișăm și Vă sărutăm frățește.

Cu rugăciuni stăruitoare rugăm pe Domnul să ajute omenirii întregi să dobîndească pace și să asigure bunăstare Sfintei Sale Biserici.

Incredințîndu-mă sfintelor Prea Fericirii Voastre rugăciuni, rămîn întru dragostea lui Hristos Domnul nostru cel înviat din morți, întotdeauna devotat Vouă Frate și împreunăslujitor.

† GHERMAN

Patriarhul Serbiei

Belgrad, 1965.

Scrisoarea irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh CHIRIL al Bisericii Ortodoxe Bulgare :

*Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite și iubite întru Domnul Frate și împreunăslujitor,*

Cu dragoste Vă îmbrățișez și din toată inima Vă felicit,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Cu bucurie și cu plăcere Vă adresez această felicitare pascală și cu mare mulțumire către Cel înviat din morți, Domnul nostru Iisus Hristos, Care din belșug ne întărește și ne umple de «toată bucuria și pacea» (Rom. XV, 13).

Mormântul cel pecetluit n-a putut să rețină pe Dătătorul vieții și Birătorul morții. El a înviat și s-a făcut începutul învierii tuturor, care sîntem răscumpărați de El.

Noi ne-am botezat în Hristos Domnul, creștem în bunăvestirea Lui, ne sfințim cu Sfintele Lui Taine și știm că cerul și pămîntul vor trece, dar cuvintele Lui nu vor trece (Matei XXIV, 35); știm că El este pururea cu noi (Matei XXVIII, 20); pentru aceasta cu inimi curate îl slăvim și-L rugăm să dăruiască tuturor oamenilor pacea Sa (Ioan XIV, 27), ca să rămînă întru dragostea Lui, în bună învoire între ei, pentru bunăstarea pămîntească și mîntuirea cerească.

Cu osîrdie rugăm pe Cel înviat, Dătătorul de viață, să Vă păzească pe Voi, Prea Fericite și iubite Frate, în bună sănătate și putere, să binecuvînteze cu pace și bucurie sfințita ierarhie, evlaviosul cler și turma cea de Hristos iubitoare a Sfintei Voastre Biserici.

Mă încredințez sfintelor Voastre rugăciuni,

† CHIRIL
Patriarhul Bulgariei

Sofia, 9 aprilie 1965.

Scrisoarea irenică trimisă de Prea Fericitul EFREM al II-lea, Catolicos-Patriarh al Gruziei :

Prea Fericite,

Creștinii întîmpină cu o nespusă bucurie Sfintele Paști și cu aceeași bucurie salută pe fiecare dintre ei cu cel mai frumos salut dintre toate salaturile :

HRISTOS A ÎNVIAT !

Învierea lui Hristos a adus omenirii cea mai mare fericire : a fost restabilită împăcarea — pierdută — dintre om și Dumnezeu, s-a redat nemurirea.

și raiul pierdut ; Hristos — prin învierea Lui — ne-a adus și o altă fericire : pacea.

Este știut că fericirea este acolo unde este pacea..., iar unde nu este pace, acolo nu există fericire.

Cumplitul blestem și înstrăinarea de Dumnezeu au apăsătoriu greu asupra omenirii; toți oamenii erau robi ai morții, ai păcatului și ai diavolului, și ar fi rămas pentru totdeauna sub această grea apăsare, dacă Hristos n-ar fi înviat; însă El a înviat și «a omorât moartea», El a înviat și «iadul s-a robit», El a înviat «și noi am înviat».

«Bine este cuvântat Dumnezeu și Tatăl Domnului nostru Iisus Hristos, Care, după mare mila Sa, a doua oară s-a născut pentru noi, spre nădejde vie, prin învierea lui Hristos Iisus din morți» (I Petru I, 3).

Să-L slăvim și să-I mulțumim, în veci !

ADEVĂRAT A ÎNVIAT HRISTOS !

Încredințându-ne, noi și sfânta turmă încredințată nouă, sfintelor rugăciuni ale Prea Fericirii Voastre, cu adânc respect și cu toată smerenia am cinstea să rămân; cu dragoste frățescă,

† EFREM II

Catolicos-Patriarh al întregii Gruzii

Tbilisi, Sfintele Paști, 1965.

SCRISORI ȘI TELEGRAME DE FELICITARE PRIMATE DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN CU PRILEJUL SFINTELOR PAȘTI 1965

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop MACARIOS, Întâistătătorul Bisericii Ortodoxe Autocefale Cipriote:

Prea Fericite Patriarh al României, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, Preaiubite și mult dorite Frate și împreunăslujitor, Domnule Justinian, îmbrățișându-Vă frățeste în Domnul, cu multă bucurie Vă întîmpinăm.

Toate saltă astăzi de bucurie și cu veselie cîntă, că Hristos, nimicind puterea morții, a înviat a treia zi din mormînt.

Slăvind din adîncul sufletului pe Domnul cel înviat din morți, Cel ce ne-a învrednicit să ajungem iarăși la această zi luminoasă în care «sărbătorim omorîrea morții, nimicirea iadului și începutul altei vieți, veșnice», cu dor adînc venim în comuniune cu venerabila Voastră Prea Fericare, îmbrățișându-Vă frățeste și rostindu-Vă plini de bucurie cuvintele de biruință: «*Hristos a înviat*»; ne rugăm cu stăruință Mintuitorului celui înviat, să Vă înmulțească anii Voștri pe pămînt, să Vă dea sănătate neîmpuținată și să reverse asupra Voastră mulțimea Sa de bunătăți, dăruindu-Vă Bisericii și turmei celei binecredincioase ca un Conducător și Îndrumător bun al lor.

Rugîndu-Vă să împărtășiți salutările noastre pascale frățeste și urările noastre tuturor Prea Sfințiților Arhiei care alcătuiesc Sfîntul Sinod din jurul mult iubitei Voastre Prea Fericiri, Vă îmbrățișăm iarăși în Hristos cel înviat și rămînem

Al Venerabilei Voastre Prea Fericiri iubitor frate în Hristos,

† *MACARIOS al Ciprului*

Scrisoare trimisă de Înalt Prea Sfințitul HRISOSTOM, Arhiepiscop al Atenei, Președintele Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe a Greciei :

Prea Fericite Patriarh al României, locțiitor al Cezareii Capadociei, Mitropolit al Ungrovlahiei și Arhiepiscop al Bucureștilor, Frate iubit în Hristos Dumnezeu și împreunăslujitor, Domnul Justinian, îmbrățișându-Vă în Domnul, cu multă bucurie Vă întâmpinăm.

Cu harul dumnezeiesc ajungînd la cinstitele și mîntuitoarele Patimi și la Învierea cea purtătoare de viață a Domnului, Dumnezeului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, aducîndu-ne aminte de toată Una, Sfință, Sobornicească și Apostolească Biserică, sărbătorim laolaltă amintirea acestor mari și suprafirești evenimente.

Împrejurările externe care în decursul veacurilor au schimbat de multe ori starea și fața lumii, nu au putut nicidecum să schimbe ceva în Sfînta noastră Biserică.

«Iisus Hristos ieri și astăzi, Același și în veci» (Evr. XIII, 8). Biserica întemeiată de El a fost și va rămîne de-a pururea «stîlpul și temelială adevărului» (I Timot. III, 15). Crucea și Pătimirile lui produc cea mai adîncă reculegere în sufletele credincioșilor, iar Învierea Lui din morți, care constituie temelială a credinței noastre, se sărbătorește precum se cuvine, ca cel mai mare dintre evenimintele iconomieii divine.

Deci bucurîndu-ne împreună cu Prea Fericirea Voastră și cu ceata Prea Sfințitorilor Arhieriei din jurul Vostru și veselindu-ne împreună cu venerabilii Mitropoliți din jurul nostru, care alcătuiesc Sfîntul Sinod al Prea Sfinției Bisericii a Greciei, ne rugăm Celui ce a pățimit pentru noi, Mîntuitorului nostru Hristos, celui înviat din morți, să aperse și să păzească Biserica încredințată Prea Fericirii Voastre și să aducă la desăvîrșire turma ei binecredincioasă, îndepărtînd de la ea orice acțiune potrivnică credinței ortodoxe, care i s-a încredințat ca moștenire sfîntă.

Cu acestea, îmbrățișînd din nou pe Prea Fericirea Voastră cu dragoste nețarmurită, rămînem

Al Prea Fericirii Voastre iubitor frate în Hristos cu totul devotat,

† HRISOSTOM
Arhiepiscopul Atenei

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop GHEORGHE, Mitropolit locțiitor al Varșoviei și al întregii Poloniei :

Prea Fericirea Voastră,

Prea Fericite Părinte,

HRISTOS A ÎNVIAT !

«Învierea Ta Hristicase Mîntuitorule, ingerii o laudă în ceruri și pe noi pe pămînt ne învrednicește cu inimă curată să Te slăvim» (Stihire la utrenia din ziua Paștilor).

Rog pe Prea Fericirea Voastră să primiți cu prilejul zilelor sărbătorești ale Sfințelor Paști cele mai sincere și cordiale urări.

Mintuitorul cel înviat, Care a vestit bucurie femeilor mironosițe și Apostolilor, să dăruiască Prea Fericirii Voastre sănătate și pace sufletească, ajutându-Vă în activitatea Prea Fericirii Voastre, spre slava și propășirea Sfintei Biserici a lui Hristos.

Al Prea Fericirii Voastre, Prea Milostive Părinte și Arhipăstor, prea supus ascultător,

† *Arhiepiscopul GHEORGHE,*
Mitropolit locuitor al Varșoviei și al întregii Polonii

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul DOROTEI, Mitropolit de Praga și al întregii Cehoslovacii :

Prea Fericirea Voastră,
Preaiubit în Domnul Frate,

«A înviat Hristos, bucuria cea veșnică!» Sînt cuvintele pe care le rostește mulțimea de credincioși din întreaga lume cu prilejul prea luminatului Praznic al Învierii Domnului.

O adevărată bucurie ne învăluie pe noi în aceste sfinte zile ale Învierii lui Hristos, după toate chinurile pe care le-a suferit dumnezeiescul Martir și pe care noi împreună cu fiii credincioși ai Bisericii Ortodoxe le-am urmărit cu inima strînsă și umilită în Săptămîna Patimilor — chinuri care au întrecut orice suferință omenească.

În zilele acestea însă ale prea luminatului Praznic, noi vedem că totul s-a schimbat. Hristos a înviat ca un Biruitor și a intrat întru slava Sa (Luca XXIV, 46). Acest extraordinar eveniment a adeverit ființa Lui dumnezeiască și omenească și a convins omenirea, care a crezut într-Însul, despre nemurirea sufletului, pentru răscumpărarea căruia El a gustat moartea pe Crucea de pe Golgota, pentru ca noi să trăim veșnic.

«Eu sînt învierea și viața, cel ce crede în Mine, chiar de va muri, viu va fi» (Ioan XI, 25). Aceste profunde cuvinte îl cuceresc pe om cu un entuziasm nestăvilit către o viață plăcută lui Dumnezeu și totodată spre o apărare a păcii generale. Domnul ne-a poruncit să purtăm pacea nu numai în sufletele noastre, dar să și semănăm această sămîntă binecuvîntată în jurul nostru, printre oameni. Și de aceea creștinii care participă la marea operă de apărare a păcii în lume, consideră acea activitate ca o îndatorire a lor religioasă, pentru care lucrul Biserica noastră Ortodoxă își dă binecuvîntarea și în felurite chipuri conlucrează cu ei, sprijinindu-i în năzuințele lor nobile.

Prin învierea Sa Domnul ne-a deschis ușile curților împărăției Sale celei cerești și prin aceasta le dă urmașilor Săi putința de a gusta dinainte din bucuria veșnicei petreceri cu Dînsul în viitoarea și nesfîrșita viață. Acestea sînt simțămintele unei vieți petreceri cu Domnul, care prilejuiește

sufietelor noastre o tresăltare duhovnicească. Bucuria sărbătorii este așa de mare, încît ea nu poate fi ținută ascunsă în ascunzișurile inimii, și de aceea se oglindește în salutări și felicitări reciproce de dragoste frățească.

Cu duhul Vă îmbrățișez Prea Fericite, și cu o sfîntă sărutare pascală Vă trimit căldurosul salut :

HRISTOS A ÎNVIAT !

Încredinîndu-mă rugăciunilor de Întîistătător ale Prea Fericirii Voastre, rămîn cu o nestrămutată întru Hristos cel înviat dragoste, devotat,

† DOROTEI

Mitropolit de Praga și al întregii Cehoslovacii

Praga, Paștile lui Hristos, 1965.

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul PAAVALI, Arhiepiscopul Careliei și al întregii Finlande:

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul praznicului plin de veselie al Paștilor, cînd Domnul nostru cel înviat s-a arătat ucenicilor Săi timp de 40 de zile și le-a vorbit despre împărăția lui Dumnezeu (Fapte I, 3), trimitem Prea Fericirii Voastre și Sfintei Voastre Biserici călduroasa salutare :

HRISTOS A ÎNVIAT !

ADEVĂRAT A ÎNVIAT !

Cu dragoste frățească în Hristos,

† PAAVALI

Arhiepiscopul Careliei și al întregii Finlande

Paștile, 1965.

Scrisoarea trimisă de Prea Sfințitul IOAN, Episcop de Saint-Denis, al Bisericii Catolice-Ortodoxe din Franța :

HRISTOS A ÎNVIAT !

Prea Fericirea Voastră,

Clerul și credincioșii Bisericii Catolice-Ortodoxe din Franța Vă trimit urările lor creștinești.

«Hristos a înviat, El nu mai moare», scrie dumnezeiescul Pavel, «moartea nu mai are putere asupra Lui» ; totodată Biserica Sa scapă, prin învierea Sa, de sub stăpînirea morții. Ea, Trupul celui înviat este izvorul

de viață pentru toate popoarele pământului, și acelea care sînt zdrobite de cel rău, se ridică pentru viața veșnică. Ea adună într-o colaborare armonioasă mulțimea civilizațiilor și a limbilor.

Așa cum cîntă Sfîntul Ioan Damaschinul, «din toate părțile aleargă de la apus, de la miazănoapte, de la mare și de la răsărit fiii săi, ca niște luceferi luminați de Dumnezeu, binecuvîntînd pe Hristos în veci!»

Biserica Catolică-Ortodoxă din Franța, cea mai mică din marea familie ortodoxă, se unește în intonarea acestui imn universal și rostește cu toată solemnitatea :

HRISTOS A ÎNVIAT !

Cerînd binecuvîntarea și rugăciunile Voastre pentru ea, rămîn al Vostru devotat,

† IOAN
Episcop de Saint-Denis
și al Bisericii Catolice-Ortodoxe din Franța

17 aprilie 1965.

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit SPIRIDON al Rodosului :

Prea Fericite,

Cu bucurie și veselie duhovnicească vin respectuos, de slăvita și strălucita zi a Învierii Domnului, să aduc un salut de sărbătoare și să supun Prea Fericirii Voastre felicitările mele frățești, urîndu-Vă ca Domnul, Cel ce a înviat din morți și Care a călcat cu moartea pe moarte, să Vă apere și să Vă păzească, dăruindu-Vă în același timp sănătate nezdruccinată, ca să puteți sărbători ani îndelungați Învieria cea purtătoare de viață a Lui, întru bucurie duhovnicească.

Cu acestea rămîn cu adinc respect, sărutîndu-Vă dreapta,
Al Prea Fericirii Voastre, prea mic frate în Domnul,

† SPIRIDON al Rodosului

Rodos, 10 aprilie 1965.

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop IACOB al Bisericii Grecești din America de Nord și America de Sud :

Prea Fericite,

Cu prilejul apropierii sărbătorii de lume mîntuitoare a Învierii din morți celei purtătoare de viață a Domnului, adresez preaiubitei și mult dori-tei Voastre Prea Fericiri salutul cel plin de veselie :

HRISTOS A ÎNVIAT !

Vă urez ca harul, bucuria și pacea, care au izvorât din Mormântul cel de viață primitor, să însoțească întotdeauna pe venerabila Voastră Prea Fericire, întărindu-Vă să păstoriți în liniște și pace Prea Sfinta Biserică a României, cea încredințată de la Dumnezeu Vouă și turma ei cea binecredincioasă.

Fie ca Hristos, Dumnezeul nostru, Cel ce a zdrobit încuietorile cele veșnice și a nimicit legăturile iadului și a înviat din morți, să ne învieze și pe noi toți împreună cu El, pentru ca în speranță, în bucurie și în pace să sărbătorim împreună Învierea din morți cea purtătoare de viață a Lui.

Cu adîncă dragoste în Hristos cel înviat, frate mai mic în Hristos și cu totul devotat,

† IACOB al Americii

15 aprilie 1965.

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul ELIE KARAM, Mitropolitul Libanului :

Prea Fericirea Voastră,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Părinte Preaiubit în Hristos,

Cu bucurie Vă felicit de glorioasa Înviere a lui Hristos, urez Bisericii și poporului Vostru toate darurile divine și rog pe Dumnezeu să Vă dea sănătate și viață îndelungată.

Cu smerenie,

† ELIE KARAM
Mitropolitul Libanului

23 aprilie 1965.

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit ELY SALIBY al Beyrutului — Liban :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Părinte,

Ne simțim profund fericiți după petrecerea Marelui Post al Păresimilor, mult folositor pentru suflet, însoțit de rugăciuni care izvorăsc din sufletul credincios și inima smerită și care este ca și o armă pentru lupta duhovnicească și un binecuvîntat mijloc de apropiere de Dumnezeu. În aceeași fericită stare am fost și atunci cînd au început amintirile despre mîntuitorile Patimi și pregătirile pentru solemna sărbătorire a luminoasei lui Hristos Învieri, prin care au răsărit din mormîntul sfînt razele cele strălucitoare ale răscumpărării, care vestesc omenirii mîntuirea și

adevărată împăcare cu Milostivul și Dreptul Ziditor. De aceea sintem foarte fericiți să ne adresăm Prea Fericirii Voastre cu o sinceră și cordială felicitare de Sfintele și Marile Paști, rostind:

HRISTOS A ÎNVIAT !

Noi rugăm neîncetat pe Domnul Dumnezeu să Vă dea viață îndelungată pentru binele și înflorirea Bisericii Ortodoxe și pentru ca Prea Fericirea Voastră să rămâneți neîncetat Cîrmaciul acela iscusit, care conduce corabia mîntuirii la limanul pașnic și liniștit.

Îmi îngăduiți, Prea Fericite, să sărut dreapta Voastră sfîntă, să mă încredințez sfintelor Voastre rugăciuni și să Vă cer binecuvîntarea Voastră apostolică.

† ELY SALIBY

Mitropolitul Beyrout-ului

19 aprilie 1965.

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul NICODIM, Mitropolit de Leningrad și Ladoga:

HRISTOS A ÎNVIAT !

Întru această numită și sfîntă zi, cînd cerurile și pămîntul duhovnicește dănuiesc, slăvind pe Cel după trei zile înviat din morți — Mîntuitorul lumii — împărtășindu-mă și eu de această sfîntă bucurie și cu cuget curat venind către a Voastră Prea Fericire, Vă aduc această cordială felicitare pascală.

Din suflet Vă doresc ca lumina cea pururea fiitoare și neinserată a purtătoarei de lumină Învieri a lui Hristos, neconținut să fie cu mult prețuita Voastră Prea Fericire, întărindu-Vă în înalta Voastră slujire a Sfintei Biserici dreptmăritoare.

† NICODIM

Mitropolit de Leningrad și Ladoga

Paștile lui Hristos, 1965.

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit PIMEN al Cruțitelor și Colomnei :

HRISTOS A ÎNVIAT !

Cu toată bucuria felicit pe Prea Fericirea Voastră de praznicul plin de lumină al prealuminoasei lui Hristos Învieri, sărutîndu-Vă cu sărutare pascală și rugînd cu osîrdie pe Dătătorul de viață cel înviat ca să umple din belșug pe Prea Fericirea Voastră cu cerească bucurie și să insuflă în inima Voastră cele mai fructuoase năzuințe, spre binele Bisericii și fiilor ei credincioși.

ADEVĂRAT A ÎNVIAT !

Al Prea Fericirii Voastre sincer admirator și rugător către Domnul,

† PIMEN,
Mitropolit al Crutițelor și Colomnei

Telegrama trimisă de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit IOASAF, Exarhul Ucrainei:

Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT !

Salut călduros pe Prea Fericirea Voastră, cu prilejul Marelui praznic al Învierii celei luminoase a lui Hristos.

† Mitropolitul IOASAF
Exarhul Ucrainei

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul DOSOFTEI, Arhiepiscop de Ohrida și Scoplie și Primul Mitropolit al Macedoniei :

«Și nouă ne-a dăruit viață veșnică».

Praznicul luminos al Învierii să Vă aducă pace, bucurie și dragostea lui Hristos, pentru ca încă mulți ani să prăznuiți și să gustați din binefacerile aduse de Invierea Domnului nostru Iisus Hristos.

Cu bune dorințe,

† DOSOFTEI
Arhiepiscop de Ohrida și Scoplie
și Intiul Mitropolit al Macedoniei

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit SOFRONIE al Durostorului și Cerveniei:

Prea Fericirea Voastră,

În aceste zile prea îmbucurătoare ale Învierii, când «toată făptura se veselește și se bucură că Hristos a înviat și iadul s-a surpat», din toată inima Vă felicit cu străvechea urare creștinească:

HRISTOS A ÎNVIAT !

Fierbinte rog pe Cel înviat să Vă dăruiască sănătate deplină cu viață liniștită și să binecuvînteze truda Voastră, pentru slava Sa și pentru folosul Sfintei Biserici surori Ortodoxă Română întru mulți ani!

Încredințîndu-mă sfintelor Voastre rugăciuni, rămîn al Prea Fericirii Voastre împreunăslujitor întru Hristos Iisus,

† SOFRONIE

Mitropolitul Durostorului și Cerveniei

Ruse, 22 aprilie 1965.

Telegrama trimisă de Înalt Prea Sfințitul MAXIM, Mitropolitul Loveciului:

*Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN
al Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT !

Mă încredințez sfintelor Voastre rugăciuni,

† *Mitropolit MAXIM*

Telegrama trimisă de Înalt Prea Sfințitul CLIMENT, Mitropolit de Stara Zagora:

*Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

De sfînta sărbătoare pascală felicităm pe Prea Fericirea Voastră cu vestea cea bună și mîntuitoare:

HRISTOS A ÎNVIAT !

Din inimă Vă urăm ca Dătătorul de viață cel înviat din mormînt cu harul Său Să Vă întărească și cu îmbelșugare să Vă ajute pentru o slujire rodnică și îndelungată a Sfintei Biserici.

† CLIMENT
de Stara Zagora

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit NICODIM al Slivenului:

HRISTOS A ÎNVIAT !

În această prea luminoasă și însemnată zi a creștinilor, cînd prăznuim biruința vieții asupra morții, cu inima plină de bucurie cerească

felicită pe Prea Fericirea Voastră, cu prilejul Sfințelor Paști și rog pe Dumnezeu să Vă întărească cu harul Său cel atotputernic, ca să conduceți cu tot mai bune rezultate Biserica Română soră și să se ajungă la victoria păcii și a înțelegerii între toate popoarele.

Întru mulți ani!

Al Prea Fericirii Voastre frate în Hristos,

† NICODIM

Mitropolit de Sliven

Paștile, 1965.

Telegrama trimisă de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit PIMEN al Neurocopolei :

*Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN
al Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT !

Cu frățescă dragoste și cu o sfință sărutare pascală felicit pe Prea Fericirea Voastră de luminosul praznic al Paștilor lui Hristos de lume mîntuitor.

ADEVĂRAT A ÎNVIAT HRISTOS !

† PIMEN

Mitropolit de Neurocopole

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit IACOB al Aticeii și Megaridei :

Prea Fericite Frate în Hristos,

Cu dor frățesc îmbrățișînd pe mult iubita Voastră Prea Fericire, mă rog ca Mîntuitorul cel înviat să Vă binecuvînteze din belșug și să umple viața Prea Fericirii Voastre de bucuria învierii Lui.

Frate iubitor în Hristos cu totul devotat,

† IACOB

Mitropolitul Aticeii și Megaridei

Kifisia, Paștile, 1965.

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit DAMASCHIN al Demetriadei :

Prea Fericite,

Cu prilejul luminății sărbători a Paștilor, adresându-Vă un călduros salut de Învierea Domnului, urăm din tot sufletul, Prea Fericirii Voastre, sănătate, îndelungare de zile spre binele Prea Sfintei Maicii noastre Biserici.

Cu acestea, invocând rugăciunile Voastre cele bine primite de Dumnezeu, sărutăm cinstita Voastră dreaptă și rămînem,

Frate mai mic, plin de respect,

† DAMASCHIN al Demetriadei

Volo, 17 aprilie 1965.

Telegrama trimisă de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit PANTELEIMON al Tesalonicului :

*Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

În Hristos Domnul nostru cel înviat, frățești salutări și urări.

† PANTELEIMON al Tesalonicului

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit BARNABA al Kitrului :

Prea Fericite,

Cu ocazia de lume mîntuitoarelor sărbători ale Patimilor și Învierii Domnului, trimit respectabilei și iubitei Voastre Prea Fericiri respectuoase urări de îndelungare în zile, pentru binele Sfintei noastre Biserici.

Cu respect și dragoste în Domnul,

† BARNABA al Kitrului

Katerini, Paștile, 1965.

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit METODIE al Kerkyrei și Paxelor :

Prea Fericite Părinte,

Și de anul acesta al bunătății lui Dumnezeu, de sărbătoarea Sfințelor Paști — a Învierii Dumnezeu-Omului și Domnului nostru Iisus Hristos —

salutînd cu respect pe Prea Fericirea Voastră, cu îmbucurătoarele cuvinte «Hristos a înviat!», Vă îmbrățișez schimbînd cu Prea Fericirea Voastră sărutarea frățească în Hristos cel înviat. Vă rog, totodată, să primiți urările frățești ale smereniei mele, pe care să le îmbinați cu acelea ale Prea Fericirii Voastre, în rugăciunea către Dumnezeu-Omul cel înviat din morți, pentru restabilirea păcii și dragostei în lume.

Cu cel mai adînc respect,

Prea mărunt frate în Hristos și împreunăslujitor,

† *METODIE al Kerkyrei și Paxelor*

Paștile, 1965.

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit IACOB al Mitilenei :

Prea Fericite,

Cu prilejul sărbătorii celei purtătoare de lumină a Învierii Domnului, urez Prea Fericirii Voastre ca Domnul nostru Iisus Hristos, Cel ce a înviat din morți și a dăruit lumii viață, să Vă dăruiască sănătate și putere, întru ani îndelungați, spre binele Prea Sfintei Biserici în fruntea căreia Vă găsiți și spre slava credinței noastre ortodoxe.

Cu acestea, invocînd rugăciunile cele bine primite de Dumnezeu și binecuvîntările Prea Fericirii Voastre, în ajutorul meu și al iubitei mele turme de credincioși, rămîn

Cu cel mai adînc respect,

† *IACOB al Mitilenei*

Mitilene, 25 aprilie 1965.

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop CIPRIAN, de la Serviciul Patriarhiei din Moscova pentru relațiile bisericești externe:

Prea Fericirea Voastră,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Primiți felicitările mele cordiale și sincere dorințe de bine cu prilejul marelui praznic al Învierii Domnului nostru Iisus Hristos.

Al Prea Fericirii Voastre nevrednic ascultător,

† *Arhiepiscop CIPRIAN*
Serviciul Patriarhiei din Moscova
pentru relațiile bisericești externe

Moscova, Paștile lui Hristos, 1965.

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul LEONID, Arhiepiscop de Perm și Solicamsk :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Sfințite Părinte,

Vă felicit Prea Fericite, de luminatul praznic al Învierii lui Hristos și duhovnicește Vă împărtășesc pascala sărutare a păcii și bucuriei :

HRISTOS A ÎNVIAT !

Prea smerit mă rog de binecuvîntare și mă încredințez sfintelor Voastre rugăciuni.

† LEONID,
Arhiepiscop de Perm și Solicamsk

Perm, Paștile lui Hristos, 1965.

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul MIHAIL, Arhiepiscop de Stavropol :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Părinte,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Binevoiti a primi urarea mea sinceră cu prilejul luminatului praznic al Sfințelor Paști și cele mai bune dorințe pe care Vi le cerem în rugăciunile noastre.

Al Prea Fericirii Voastre nevrednic către Domnul rugător,

† MIHAIL
Arhiepiscop de Stavropol

Telegrama trimisă de Înalt Prea Sfințitul PAVEL, Arhiepiscop de Novosibirsk :

*Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN
al Bisericii Ortodoxe Române*

HRISTOS A ÎNVIAT !

Felicit pe Prea Fericirea Voastră de prea luminatul praznic și rog pe Mîntuitorul cel înviat să Vă dăruiască sănătate, bun spor în toate și mulți ani.

† PAVEL
Arhiepiscop de Novosibirsk

Scrisoarea trimisă de Înalt Prea Sfințitul BORIS, Arhiepiscop ortodox al Munchenului și al Germaniei:

Prea Fericirea Voastră,

În numele preoților, diaconilor și credincioșilor noștri, urez Prea Fericirii Voastre, clerului și poporului, cele mai alese bucurii pentru Duminica Paștilor și sărbători binecuvântate.

Al Prea Fericirii Voastre devotat,

† BORIS
Arhiepiscop ortodox
al Munchenului și al Germaniei

19 aprilie 1965.

Scrisoarea trimisă de Prea Sfințitul PITIRIM, Episcop de Volokolamsk :

Prea Fericirea Voastră,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Primiți și urarea mea pascală cu cele mai bune și sincere doriri de pace și bucurii binecuvântate întru Domnul Iisus Hristos cel înviat, pentru Prea Fericirea Voastră, pentru binecinstitorul cler și pentru poporul dreptcredincios al Bisericii Voastre.

Cu profund respect și cu dragoste întru Hristos, și cu rugăciune pentru sănătatea și îndelunga Voastră înziliră.

† PITIRIM
Episcop de Volokolamsk

Paștile lui Hristos, 1965.

Scrisoarea trimisă de Prea Sfințitul PIMEN, Episcop de Saratov și Volgograd :

«Hristos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcind și celor din morminte viață dăruindu-le».

Prea Fericirea Voastră,

Prea smerit Vă rog să primiți fiasca mea și în același timp sărbătoreasca felicitare de marele praznic al creștinilor din toată lumea — luminoasa lui Hristos Înviere.

HRISTOS A ÎNVIAT !

Hristos Domnul, Cel ce a înviat din morți să ne sfințească pe noi toți și să Vă trimită Prea Fericirii Voastre și Bisericii al Cărei Întăistător sînteți, binecuvîntarea Sa, pace și nesfîrșită bucurie duhovnicească.

Cu sinceră întru Hristos dragoste,

† PIMEN
Episcop de Saratov și Volgograd

Scrisoarea trimisă de Prea Sfințitul MACARIE, Episcop de Srem (R. S. F. Iugoslavia) :

Prea Fericite,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Hristos a înviat, cîntă îngerii și oamenii; în toate bisericile se sărbătorește slujba Învierii, în zori de zi, în sunetul clopotelor răsună cîntarea bisericească : «Acum toate s-au umplut de lumină : și cerul și pămîntul, și cele dedesubt. Toată făptura să prăznuiască Învierea lui Hristos, întru care ne întărim».

Pacea și bucuria minunatei Învieri a umplut și inimile și sufletele noastre, pentru că Mîntuitorul, prin învierea Sa din morți, ne-a dăruit viață veșnică.

Împărtășindu-Vă Prea Fericirii Voastre acest sentiment de bucurie, Vă trimitem din Sionul sîrbesc urările noastre sincere și afectuoase.

HRISTOS A ÎNVIAT !

† MACARIE
Episcop de Srem

Sremski-Karloviț, Sfintele Paști, 1965.

Scrisoarea trimisă de Prea Sfințitul NAUM, Episcop de Zletovsc și Strumița (R.S.F. Iugoslavia) :

Prea Fericirea Voastră,

«A venit ceasul ca să se proslăvească Fiul Omului» (Ioan XII, 23).

Așa să-L preaslăvim și noi prin faptă, după cum și Cel înviat pe noi pe toți ne-a înviat trupește și duhovnicește, făcîndu-ne să pătrundem în idealul evanghelic al învierii noastre și în întreaga operă mîntuitoare a Dumnezeu-Omului, Hristos Iisus. Acestea toate să ne înțeleptească, pentru ca împreună cu toții, frățește să ne unim prin dumnezeiasca și nețărnamurita Sa dragoste, care să ne înțeleptească pe toți prin sărbătoarea pascală, pentru ca să fim departe de orice neînțelegere și mai ales să scăpăm de îngrozitoarele fapte de la Hiroșima și Nagasaki. Pentru o lucrare și o misiune nobilă ca aceasta și cu credință în izbîndă, să îndrăznim cu toții la Dumnezeu, fiindcă Hristos ne-a iubit «și pre-Sine s-a dat pentru noi prinos și jertfă lui Dumnezeu» (Efes. V, 2).

Cu aceste dorințe, mă închin și în acest an — ca și mironosițele către Cel înviat —, și din suflet Vă felicit cu triumful și biruința vieții :

HRISTOS A ÎNVIAT !

Cu smerenie duhovnicească mă încredințez sfintelor Voastre rugăciuni arhipăstorești și Vă rămân supus întru Hristos cel ce a înviat, smerit și devotat împreună-liturghisitor mai mic frate.

† NAUM

Episcop de Zletovsc și Strumița

Scrisoarea trimisă de Prea Sfințitul ANTONIE, Episcop de Prova (R. P. Bulgaria) :

Prea Fericirea Voastră,

«Astăzi toată făptura se veselește și se bucură, că Hristos a înviat și iadul a surpat».

Cu această bucurie pascală mă grăbesc și eu să felicit pe Prea Fericirea Voastră, să Vă urez sănătate deplină, pace sufletească și belșug de bucurie «de la Izvorul cel pururea curgător».

HRISTOS A ÎNVIAT !

Mă recomand sfintelor rugăciuni ale Prea Fericirii Voastre și rămân al Vostru, întru Hristos, fiu duhovnicesc.

† ANTONIE

Episcop de Prova

Vidin, 1965.

Scrisoarea trimisă de Prea Sfințitul VASILE, Episcop de Vroțlav și Șcețin (R. P. Polonă) :

Prea Fericirea Voastră,

Prea Fericite Părinte Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române,

Binevoțiți a primi cele mai sincere felicitări ale noastre; cu prilejul marelui praznic al Paștilor.

HRISTOS A ÎNVIAT !

Vă felicităm smerit de luminatul praznic al Invierii Mîntuitorului nostru și rugăm pe Domnul și Dumnezeu cel înviat ca bucuria Voastră să fie neîmpuținată și viața îndelungată, spre folosul și binele Sfintei Biserici și binecinstitorului Vostru popor.

Cu cel mai profund respect, al Prea Fericirii Voastre întru Hristos mai mic și smerit împreunăslujitor,

† VASILE

Episcop de Vroțlav și Șcețin

Scrisoarea trimisă de Prea Sfințitul METOD, Episcop de Mihailovsk (R. P. Cehoslovacă) :

Prea Fericirea Voastră,

Cu dragoste frățească și devotament Vă felicit, Prea Fericite, de înălțătoarele și plinele de bucurie sărbători, și fierbinte rugăm pe Mîntuitorul cel înviat ca El să dăruiască Prea Fericirii Voastre sănătate deplină și ani mulți, spre propășirea Sfintei noastre Biserici Ortodoxe.

HRISTOS A ÎNVIAT !

Cerîndu-Vă sfintele Voastre rugăciuni, rămîn supus și devotat,

† METOD,
Episcop de Mihailovsk

Scrisoarea trimisă de Prea Cuviosul Arhimandrit JUVENALIE, locțiitor al Președintelui Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relațiile bisericești externe :

Prea Fericirea Voastră,
Prea Fericite Părinte,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Adresîndu-mă Prea Fericirii Voastre ca un fiu duhovnicesc, Vă aduc smerită urare cu prilejul purtătorului de lumină praznic al Sfințelor Paști.

Să vă dăruiască din plin Domnul cel înviat pe Prea Fericirea Voastră cu bucuriile cerești pascale și cu daruri și puteri depline, spre slava Bisericii lui Hristos.

Cerîndu-Vă binecuvîntări și sfintele Voastre rugăciuni de întăritor, rămîn cu profund respect și fiască dragoste întru Hristos cel înviat,

Arhimandrit JUVENALIE

Locțiitor al Președintelui Serviciului Patriarhiei
din Moscova pentru relațiile bisericești externe

Moscova, Paștile lui Hristos, 1965.

Scrisoarea trimisă de Prea Cuviosul Arhimandrit PLATON, Locțiitor de Stareț al Lavrei Troița-Serghieva din Zagorsk:

HRISTOS A ÎNVIAT !

Rog pe Prea Fericirea Voastră să primiți din partea mea fiască și smerită felicitare de purtătorul de lumină și plin de bucurie praznic al

Sfintelor Paști. Dorindu-Vă de la Domnul milele Sale cele mari, să petreceți în sănătate deplină, urîndu-Vă tot binele.

Al Prea Fericirii Voastre, prea supus ascultător,

Arhimandrit PLATON

Locuitor de Stareț al Lavrei Troița-Serghieva

Scrisoarea trimisă din partea Academiei duhovnicești și Seminarului din Moscova (Zagorsk) :

Prea Fericirea Voastră,

HRISTOS A ÎNVIAT !

În ziua în care Sfinta Biserică sărbătorește Învierea lui Hristos, Care a omorât moartea și ne-a dăruit nădejde într-o viață veșnică, Academia duhovnicească și Seminarul din Moscova felicită călduros pe Prea Fericirea Voastră cu cuvintele bucuriei veșnice creștinești, și în rugăciunile lor Vă doresc ajutorul lui Dumnezeu în activitatea Voastră, spre binele Bisericii lui Hristos.

Cerînd sfintele rugăciuni ale Prea Fericirii Voastre, rămînem cu fiască dragoste întru Hristos cel înviat.

Rectorul Academiei duhovnicești și
al Seminarului din Moscova

Inspectorul Academiei duhovnicești
și al Seminarului din Moscova

† FILARET

Episcop de Dimitrovsk

FILARET

Docent Arhimandrit

Secretarul Consiliului Academiei,

A. OSTAPOV

Profesor și Protoiereu

Telegrama P. C. Prot. Prof. LAZĂR MILIN, Decanul Facultății ortodoxe de teologie din Belgrad :

Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

BUCUREȘTI

În numele Facultății de teologie a Bisericii Sîrbe și în numele meu personal, urăm Prea Fericirii Voastre sănătate și bucurie de sfintele sărbători ale Învierii Domnului.

HRISTOS A ÎNVIAT !

Decan

Dr. LAZĂR MILIN

Telegrama Prea Sfințitului Episcop NICOLAE al Macariopolei, rectorul Academiei teologice din Sofia :

*Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCÛREȘTI

Cu bucurie pascală felicit pe Prea Fericirea Voastră cu prilejul praznicului Învierii lui Hristos.

Rog pe Cel înviat din morți să Vă dăruiască viață pașnică și îndelungată, pentru păstorirea credincioșilor Sfintei Biserici Române.

HRISTOS A ÎNVIAT !

† NICOLAE al Macariopolei

Scrisoarea trimisă de P. C. Prot. SIMEON CONSTANTINOV-CIUNGAROV, protosul bisericii Uspenia din Asenovgrad (Bulgaria).

Prea Fericirea Voastră,

HRISTOS A ÎNVIAT !

Smerit Vă felicităm de luminata bucurie a Învierii lui Hristos, — Paștile nostru.

Sărutăm patriarhiceasca și sfinta Voastră dreaptă,

*Protoiereu SIMEON CONSTANTINOV-CIUNGAROV
Protosul Bisericii Uspenia din Asenovgrad (Bulgaria)*

Scrisoarea trimisă de P. C. Arhim. FILARET VITALIS, predicator în orașul Preveza (Grecia):

Prea Fericirea Voastră,

Cu adânc respect vin, cu ocazia mîntuitoarelor Paști ale lui Hristos, Dumnezeuul nostru, plin de dragoste fiască și de desăvîrșit devotament, înaintea Prea Fericirii Voastre, ca să Vă urez smerit și din adîncul inimii ca sărbătoarea aceasta să reverse asupra Prea Fericirii Voastre darurile cele dumnezeiești, binecuvîntările cerului și toate cele dorite, cu sănătate și putere multă, spre binele Prea Sfintei noastre Biserici a lui Hristos celui înviat.

O dată cu acestea, Vă încredințez că V-am trimis de curînd, în semn de cinste, umila mea lucrare *Fotios II, marele și strălucitul patriarh al*

Constantinopolului, și sărutînd cu adînc respect cinstita dreaptă a Prea Fericirii Voastre, rămîn,

Prea mic fiu al Vostru în Hristos cel înviat,

† *Arhim. FILARET VITALIIS*
Predicator-Preveza

Sfintele Paști, 1965.

*

Scrisoarea trimisă de compozitorul bulgar, P. DINEV, din Sofia:

Prea Fericirea Voastră,

Cu un simțămînt de profundă stimă, cinstire și fiască dragoste către Prea Fericirea Voastră, eu și soția mea din suflet Vă felicităm de luminatul praznic al Învierii Domnului și sincer Vă dorim sănătate, îndelungare de zile și succes în lucrarea Voastră arhipăstorească.

Fie ca Domnul cel preaînalt și pe viitor să întărească dreapta Voastră, spre înțeleapta cîrmuire a destinelor Bisericii Ortodoxe Române.

Sărutîndu-Vă dreapta Voastră sfîntă, Vă cerem patriarhiceasca binecuvîntare,

PETRU și NINA DINEV

Sofia, 25 aprilie 1965.

Scrisoarea trimisă de Domnul DIMITRIE PAPPAS, Subsecretar de Stat permanent la Ministerul Afacerilor Străine al Greciei :

Prea Fericirea Voastră,

Amintindu-mi, în zilele acestea, în chip cu totul deosebit de Sfînta noastră Biserică, care prăznuiește strălucit cel mai mare eveniment istoric, al Învierii celei purtătoare de viață a Mîntuitorului, adresez Prea Fericirii Voastre felicitările, salutarile și urările mele cele mai călduroase și respectuoase. Cu acestea, cerînd binecuvîntările Prea Fericirii Voastre, Vă sărut dreapta,

DIMITRIOS PAPPAS

Scrisoarea trimisă de Domnul C. S. CONSTANTINOPULOS, fost Guvernator al Sfîntului Munte Atos în timpul sărbătoririi Mileniului (1963):

Amintindu-mi în aceste zile sfinte în chip cu totul deosebit de Biserica noastră Ortodoxă, adresez Prea Fericirii Voastre cuvinte călduroase de felicitare cu prilejul Învierii Mântuitorului și solicit binecuvântările Prea Fericirii Voastre,

C. S. CONSTANTINOPULOS

Paștile 1965.

*

Scrisoarea trimisă de Arhiepiscopul de Canterbury Dr. MICHAEL RAMSEY, Mitropolit și Primat al Bisericii Anglicane :

Prea Fericirea Voastră,
Iubite Frate în Hristos,

«HRISTOS A ÎNVIAT !»
«ADEVĂRAT A ÎNVIAT ! ALELUIA !»

Înainte de răstignirea Sa, Domnul nostru Iisus Hristos a prezis, zicând : «Eu când mă voi înălța de la pământ, voi trage la Mine pe toți» (Ioan XII, 32).

În starea Sa de umilință din Vinerea Mare, oamenii n-au putut să vadă în El pe Împăratul slavei. Cu toate acestea, a treia zi rodul ascuns al jertfirii Sale pe cruce a devenit vizibil.

Prin puterea și slava Tatălui, El a fost înviat triumfător din mormânt. Biruitoarea Sa înviere a descoperit pe Iisus din Nazaret ca pe Mântuitorul cel preamărit, Căruia aparține «toată puterea în cer și pe pământ» (Matei XXVIII, 18).

Mai întâi Hristos cel înviat s-a arătat ucenicilor Săi aleși și le-a dat curaj să fie martori apostolici ai Săi. Apoi mărturia credincioasă a Bisericii Sale și-a răspândit pretutindeni graiul său și a făcut pe oamenii din multe ținuturi să dea mărturie că «Iisus este Domn».

Acum când sărbătorim Sfintele Paști, ne unim în credință cu mulțimile nenumărate ale acelor pe care Hristos cel preamărit i-a atras la Sine însuși. Trimitem din nou Vouă, iubite Frate în Hristos, și tuturor credincioșilor Voștri salutarea acestei sărbători pline de bucurie :

«HRISTOS A ÎNVIAT !»
«ADEVĂRAT A ÎNVIAT ! ALELUIA !»

Atotputernicul Dumnezeu să Vă binecuvânteze pe Voi, clerul și pe toți credincioșii Voștri și Hristos cel înviat viu și prezent să rămână în mijlocul Vostru și să Vă păstreze în iubirea Sa, prin puterea Sfântului Duh.

Cu dragoste și urări frățești,

Al Vostru iubitor frate în Hristos.

† MICHAEL
Arhiepiscop de Canterbury,
Primat al Angliei și Mitropolit

Telegrama trimisă de Prea Fericitul VASKEN I, Patriarhul suprem și Catolicos al tuturor armenilor :

*Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

Prăznuind luminata și sfânta Înviere a Mântuitorului nostru Hristos, cu multă bucurie Vă felicităm și Vă aducem mărturia dragostei Noastre frățești, precum și urări de mulți ani, de fericită arhipăstorie peste drept-credincioșii români.

*HRISTOS A ÎNVIAT !
Fie pace pe pământ*

*† VASKEN I
Patriarh-Catolicos al armenilor*

Scrisoarea trimisă de Prea Sfințitul Episcop DIRAYR MARDIGHIAN, Șeful Eparhiei Armeano-Gregoriene din R. P. Română :

Prea Fericirea Voastră,

Cu bucuria cea mare și deplină prilejuită de mărețul praznic apropiat al Învierii Domnului, îngăduiți să Vă întâmpin personal, și din partea Consiliului Eparhial și a tuturor credincioșilor și slujitorilor Bisericii Armene, pentru a Vă aduce Prea Fericirii Voastre biruitoarea vestire pascală :

HRISTOS A ÎNVIAT !

Învierea Domnului nostru Iisus Hristos a dăruit lumii triumful vieții asupra morții, iar după învierea Sa Mântuitorul le-a vestit ucenicilor Săi pacea. Acesta este supremul mesaj, prin care Hristos cel înviat a îndrumat popoarele pe calea frăției, chemându-le la o conviețuire în duhul blîndetii și al dragostei reciproce, cu neprețuitul îndemn lăuntric de a preface «săbiile în fiare de pluguri și lăncile lor în seceri» (Isaia II, 4).

Slăvită fie deci sfânta Înviere a lui Hristos, care a învrednicit pe oamenii muritori cu temeinica nădejde a unei vieți fericite și veșnice !

Luminat de aceste înălțătoare gânduri pascale, din adîncul inimii rog pe Domnul cel înviat să dăruiască Prea Fericirii Voastre deplină sănătate și viață îndelungată, fericire și pace, întru slava Sfintei Biserici Ortodoxe Române și spre bucuria și mîndria tuturor Bisericilor surori.

Cu dragoste în Hristos cel înviat, rămîn al Prea Fericirii Voastre deotat și smerit frate întru Domnul.

*† Episcop DIRAYR MARDICHIAN
Șeful Bisericii Armene din R.P.R.*

Scrisoarea trimisă de Dr. M. NOVAK, Patriarhul Bisericii Cehoslovace:

Prea Fericirea Voastră,

Cu frățească dragoste Vă trimitem sincere felicitări cu ocazia sfințelor și îmbucurătoarelor sărbători și Vă rugăm să primiți din partea mea, din partea organelor de Conducere ale Bisericii Cehoslovace și din partea tuturor credincioșilor noștri, călduroase urări de bine și de sănătate.

Fie ca dragostea și mila Celui răstignit și înviat, slăvitul nostru Domn Iisus Hristos, Care ne unește pe noi toți și a învins forțele întinericului și ale morții, să sălășluiască asupra noastră, cei care rămânem neconțenit cu gândul la marea familie a fiilor Lui, la propășirea și înflorirea Bisericii Lui și la întărirea păcii, așa de necesare pentru viața tuturor oamenilor din lumea întreagă.

HRISTOS A ÎNVIAT !

Cu adânc respect și devotament pentru Prea Fericirea Voastră, rămânem întru dragostea lui Hristos
al Vostru,

Dr. M. NOVAK
Patriarhul Bisericii Cehoslovace

10 aprilie 1965.

Scrisoarea trimisă de LAURISON LIVINGSTON SCAIFE, Episcop protestant (episcopal) al New-York-ului de Vest, președinte al Consiliului pentru relațiile cu Bisericile de Răsărit :

Prea Fericirii Sale JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,

Urări și pace în Dumnezeu Tatăl și Domnul nostru Iisus Hristos.

Intrînd în Sărbătoarea Sărbătorilor cu prăznuirea biruitoarei Învieri a Domnului nostru dintre cei morți, felicităm pe Prea Fericirea Voastră cu pace și iubire din partea Bisericii Episcopale.

Îndeosebi noi sîntem datori să preamărim pe Tatăl nostru din ceruri pentru glorioasa înviere a Fiului Său, Iisus Hristos Domnul nostru, adevăratul miel pascal, care a fost dat pentru noi și a ridicat păcatul lumii ; Care prin moartea Sa a călcat moartea și prin învierea Sa la viață a fost dobîndită pentru noi viața veșnică.

În fiecare duminică de peste an, în Biserica Episcopală clerul și credincioșii noștri se unesc cu clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe pentru sărbătorirea învierii lui Hristos în sfîntă comuniune cu El, prin primirea

sfintului Său Trup și Sînge, rugîndu-ne ca să fim neîncetat călăuziți pe calea adevărului, ca să păstrăm credința în unitatea duhului, în legătura păcii și în sfințenia vieții.

De Paști îndeosebi ne bucurăm că am înviat din moartea păcatului spre viață de sfințenie și ne unim în cuget cu frații noștri creștini de pretutindeni, rugînd pe Dumnezeu să ne călăuzească pe toți oamenii în calea păcii și să dăruiască în curînd Bisericii Sale integritatea pe care El o voiește și care este nădejdea noastră și ținta noastră.

Cu toate bunele urări și cu rugăciuni pentru sănătatea și prosperitatea Prea Fericirii Voastre, a Bisericii Voastre și a credincioșilor, sintem al Vostru iubitor frate în Hristos,

LAURISTON LIVINGSTON SCAIFE
Episcop al New-York-ului de Vest,
Președinte al Consiliului pentru
Relațiile cu Bisericile de Răsărit

Scrisoarea trimisă de Eminentă Sa ADOLF WISCHMANN, președinte al Bisericii Evanghelice din Germania :

Cu prilejul mării sărbători a biruinței divine asupra urii și distrugerii dintre oameni, Vă trimite sincere urări în comuniunea ecumenică,
Al Prea Fericirii Voastre devotat,

ADOLF WISCHMANN
Președinte

Scrisoarea trimisă de Domnul GERALD GÖTTING, secretarul general al Uniunii Creștine-Democrate (R.D.G.):

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul sărbătoririi Paștilor transmit Prea Fericirii Voastre și în persoana Sa, venerabilei Voastre Biserici, cele mai cordiale salutări. Cu aceasta unesc cele mai bune urări pentru binele personal al Prea Fericirii Voastre. Fie-Vă dăruiată în oficiul plin de răspundere al Prea Fericirii Voastre pentru acțiunea Sa în vederea menținerii păcii o sănătate bună și bogată putere de creație.

Mesajul sărbătoririi Paștilor ne amintește triumful vieții asupra morții. El ne îndeamnă îndeosebi pe noi creștinii să pășim totdeauna și pretutindeni pentru păstrarea și promovarea vieții și să ducem împreună cu toate celelalte puteri umaniste lupta împotriva puterilor care — în scopurile lor imperialiste — amenință pacea.

Datorită politicii de pace dusă cu succes de statele socialiste, raportul de puteri în lume se schimbă tot mai mult în favoarea puterilor păcii.

Putem avea de aceea siguranța că oamenii iubitori de pace din toate po-
poarele vor reuși să obțină victoria finală a păcii asupra războiului.

Cu distinsă considerație,

GERALD GÖTTING

Paștile 1965.

Telegrama trimisă de Pastorul Dr. FRANKLIN CLARK FRY, preșe-
dintele Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor :

*Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN
al Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT ! ALELUIA !

FRANKLIN CLARK FRY

Telegrama trimisă de Dr. W. A. VISSER'T HOOFT, secretarul general
al Consiliului Ecumenic al Bisericilor :

*Prea Fericitului JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române*

BUCUREȘTI

HRISTOS A ÎNVIAT !

Domnul Păcii să dăruiască Prea Fericirii Voastre și credincioșilor Bi-
sericii Voastre bucuria învierii și a păcii.

VISSER'T HOOFT

Scrisoarea trimisă de Pastorul J. N. ONDRA, secretarul general al
Conferinței Creștine pentru Pace :

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul sărbătorilor Paștilor, sărbătorile biruinței Domnului nos-
tru, îmi permit să salut pe Prea Fericirea Voastră cu vestea plină de bucurie

IISUS HRISTOS A ÎNVIAT !

Învierea Sa înseamnă pentru viața noastră personală începutul împă-
răției lui Dumnezeu și în același timp ea ne obligă, atîta vreme cît sîntem

sub har, să trăim și să lucrăm după exemplul dat de Domnul nostru, adică în duhul pocăinței și al iubirii reciproce. Slujirea lumii și a omului ne îndeamnă să ne străduim în a da mărturia creștină pentru ca viața omenirii să fie menținută și viitorul ei să se desfășoare în pace. Cu adevărat Iisus Hristos a înviat!

Domnul cel biruitor să binecuvânteze lucrarea Prea Fericirii Voastre. Cu expresia sentimentelor mele cele mai respectuoase și profunde,

J. N. ONDRA
Secretar general

Praga, 12 aprilie 1965.

VIATA BISERICESCA

SFINTIREA SFINTULUI SI MARELUI MIR

În ziua de 22 aprilie a.c. (Joia săptămîinii Patimilor), s-a oficiat la catedrala Sfintei Patriarhii, cu o solemnitate deosebită, slujba sfințirii Sfîntului și Marelui Mir, necesar pentru nevoile Bisericii noastre. Eveniment de mare însemnătate în viața religioasă a Bisericii Ortodoxe, deoarece Sfîntul Mir este indispensabil pentru săvîrșirea Tainei Mirungerii și pentru sfințirea bisericilor și a antimiselor, sfințirea Mirului constituie totodată una dintre formele de manifestare a autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române. Pînă la recunoașterea acesteia de către Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol (1885), Biserica noastră primea de regulă Sfîntul Mir de la Patriarhia Ecumenică, iar de cîteva ori l-a adus, cu mari greutate și cheltuieli, de la alte Biserici autocefale. Pentru prima oară s-a făcut sfințirea Sfîntului Mir de către Sinodul Bisericii Ortodoxe Române, în catedrala Mitropoliei din București, la 25 martie / 9 aprilie 1882 (deci cu trei ani înainte de recunoașterea de fapt a autocefaliei), iar de atunci sfințirea s-a repetat la diferite intervale de timp, după nevoie. De la 1921 Biserica noastră a sfințit Sfîntul Mir și pentru Biserica Ortodoxă Bulgară, pînă la recunoașterea autocefaliei ei de către Patriarhia Ecumenică și reînființarea Patriarhiei Bulgare.

Anul acesta, s-a făcut sfințirea Sfîntului Mir pentru a 11-a oară de la recunoașterea autocefaliei Bisericii noastre și pentru a patra oară în timpul păstoririi Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Potrivit rînduielilor tradiționale ale Ortodoxiei, sfințirea Sfîntului și Marelui Mir a fost săvîrșită și acum de către membrii Sfîntului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, în cadrul liturghiei Sfîntului Vasile cel Mare din Joia săptămîinii Patimilor, după ce se efectuaseră, în prealabil, amestecarea și fierberea numeroaselor balsamuri, mirodenii și esențe, care intră în compoziția materiei Sfîntului Mir alături de untdelemn și vin și care se fierb, după anumite rînduieli, în primele trei zile din săptămîina Patimilor.

Slujba Sfintei Liturghii (care în această zi se oficiază împreună cu Vecernia din Vinerea Patimilor) a început la orele 9 dimineața, când soborul arhieresc a coborât din palatul patriarhal și a intrat în catedrală. Sub protia Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, soborul a fost alcătuit din I.P.P.S.S. mitropoliți: Justin al Moldovei, Firmilian al Olteniei și Nicolae al Banatului și P.P.S.S. episcopi: Chesarie al Dunării de Jos, Antim al Buzăului, Partenie al Romanului și Husilor, Valerian al Oradiei, Teoctist al Aradului, Teofil al Clujului și P.P.S.S. episcopi-vicari patriarhali Antim Tirgovișteanul și Visarion Ploiesteanul, ajutați de preoții și diaconii catedralei patriarhale. A fost de față și P. S. episcop Iosif al Rîmnicului și Argesului. Răspunsurile au fost date de Corala Sfintei Patriarhii, dirijată de Dl. Conf. univ. N. Lungu.

Cele două vase în formă de amfore, cu Mirul pregătit pentru sfințire se aflau aduse dinainte în sfântul altar. După intrarea soborului în sfântul altar, înainte de «Sfinte Dumnezeule», conform rînduielilor tipiconale, Prea Fericitul Patriarh a citit prima din cele patru rugăciuni de sfințire a Mirului, iar I.P.S. Mitropolit Justin pe a doua. La ieșirea cu Darurile (vohodul mare) vasele cu Mir au fost transportate în procesiune de către arhimandritii din soborul slujitorilor, care le-au adus pînă la usile împărătești, de unde au fost luate de P.P.S.S. arhieriei și depuse pe Sfînta Masă. După Axion, Prea Fericitul Patriarh a citit ultimele două rugăciuni și formulele sacramentale pentru sfințirea Mirului.

La sfîrșitul Sfintei Liturghii, Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit următoarea cuvîntare, în care a arătat rostul și însemnătatea Sfîntului Mir și a sfințirii lui în viața religioasă a creștinilor ortodocși:

*Înalt Prea Sfintiti Părinți Mitropoliți,
Prea Sfintiti Părinți Episcopi,
Prea Cucernici Părinți și Iubiți Credincioși,*

Bunul Dumnezeu ne-a învrednicit să săvîrșim astăzi, potrivit rînduielilor sfînte ale creștinătății Ortodoxe, sfințirea Sfîntului și Marelui Mir trebuitor pentru nevoile religioase ale Bisericii Ortodoxe Române. Un asemenea eveniment nu are loc decît la anumite intervale — mai lungi sau mai scurte — de timp, el constituind un moment de mare însemnătate în viața oricărei Biserici Ortodoxe autocefale; se cuvine deci să amintim pe scurt, cu acest prilej, ce este Sfîntul și Marele Mir și care este rostul și însemnătatea lui în viața religioasă creștină.

*

În convorbirea sa cu fariseul Nicodim, Mintuitorul a spus, între altele, că «de nu se va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea să intre în împărăția lui Dumnezeu» (Ioan III, 5). Potrivit acestor dumnezeiești cuvinte, Sfînții Apostoli au socotit că Taina Botezului prin apă nu este îndestulătoare pentru intrarea cuiva în creștinism și pentru dobîndirea

mântuirii, ci ea trebuie împlinită, confirmată sau întărită și pecetluită prin o a doua taină, care să dea noilor botezați împărtășirea Sfântului Duh, pe care ei îl primiseră în chip văzut la Cincizecime. Și cum în Legea Veche semnul văzut al împărtășirii oricărui dar spiritual era punerea mâinilor peste capul primitorului, Sfinții Apostoli își puneau și ei mâinile peste capul noilor creștini, pecetluind astfel botezul lor și primirea Duhului celui de viață dătător, chiar dacă botezul îl săvârșiseră alții (vezi, de exemplu: Fapte VIII, 14—19; X, 47, 48; XIX, 1—7). Dar întrucât tot în Legea Veche confirmarea aleșilor Domnului, care trebuia să joace un rol de seamă în viața poporului ales — preoți, împărați și prooroci — să făcea și prin ungerea lor cu untdelemn binecuvântat de către Arhiereu sau Marele Preot. Curînd punerea mâinilor ca semn văzut al săvârșirii celei de a doua taine a fost înlocuită prin ungerea noilor botezați cu untdelemn sfințit, mai ales că, de la o vreme, cei ce crezuseră în Hristos, care înseamnă «uns», au luat numele de creștini, adică «unșii» sau aleșii credinței celei noi. Lucrul acesta s-a întîmplat chiar din vremea Sfinților Apostoli și în cărțile Sfintei Scripturi a Noului Testament este adesea vorba de «ungerea», pe care o primeau cei botezați întru Hristos (II Cor. I, 21—22; I Ioan II, 20,27).

Numărul creștinilor crescînd mereu, de la o vreme Sfinții Apostoli nu mai puteau și ei înșiși peste tot și încredințau această misiune urmașilor lor la conducerea primelor comunități creștine, adică episcopilor; numai aceștia aveau dreptul de a sfinți untdelemnul folosit la taina confirmării botezului sau a ungerii, precum se vede lămurit din canonul 6 al Sinodului de la Cartagina (secolul al IV-lea).

La început, episcopii făceau ei înșiși ungerea celor botezați. Cu timpul însă, numărul comunităților sau al parohiilor creștine înmulțindu-se treptat, episcopii nu mai puteau face ei înșiși ungerea fiecărui nou botezat în parte și de aceea au transmis acest drept preoților, prin mijlocirea undelemnului sfințit de ei, adică de episcopi, adăugîndu-se treptat untdelemnului și alte diferite elemente și căpătînd denumirea de Sfîntul și Marele Mir.

Sfîntul și Marele Mir este deci materia necesară săvîrșirii celei de a doua sfinte taine: Taina Mirungerii, prin care se împărtășește celor botezați puterea și harul Sfîntului Duh, necesare pentru întărirea și creșterea lor în viața duhovnicească și în virtuțile creștine. Sfîntul Mir se face din untdelemn curat de măslină, amestecat cu vin curat și cu multe și felurite balsamuri, esențe și arome — în număr de 38 — cele mai multe fiind produsul unor arbuști și plante care cresc în Orient. După tradiția statornicită în Bisericile Ortodoxe, amestecul acestor materii se pregătește și se fierbe cu o rînduială solemnă în primele trei zile din săptămîna Patimilor, fiind apoi sfințit de către soborul tuturor episcopilor eparhioți din țară, în frunte cu Întîistătătorul Bisericii, în Joia aceleiași săptămîni, la liturghia Sfîntului Vasile cel Mare, așa cum am făcut și noi azi, după care se împarte prin mitropolii și episcopii, tuturor bisericilor, spre a fi folosit de către episcopi la sfințirea bisericilor și de către preoți la taina mirungerii. Fără el, taina mirungerii nu se poate săvîrși și deci nici botezul n-ar fi deplin.

Ne putem da deci seama de marea însemnătate a Sfîntului Mir în

viața religioasă ortodoxă: fără el nu poate fi creștinism adevărat și deplin. Fiind sfințit de arhierei, care sînt urmașii legiuitori ai Sfinților Apostoli la conducerea Bisericii, Sfîntul și Marele Mir are puterea și harul pe care le avea însăși punerea mîinilor sfinților Apostoli peste primii creștini, după cum spune Simeon Arhiepiscopul Tesalonicului (Despre Sfintele Taine, cap. 43). Prin ungerea cu el, noul botezat devine creștin adevărat și deplin, un nou Hristos, adică uns al Domnului, precum spune marele teolog bizantin Nicolae Cabasila din secolul al XIV-lea (Despre viața în Hristos, cartea III), pentru că ungerea aceasta este semnul împărtășirii noului creștin cu darurile Sfîntului Duh, Care s-a pogorît în chip văzut, mai întîi asupra Mîntuitorului la Botez și apoi asupra Sfinților Apostoli la Cincizecime și care acum se dă tuturor creștinilor, după botez, sub chipul văzut al Sfîntului Mir. El este «armătura Sfîntului Duh», cum îl numește Sfîntul Chiril al Ierusalimului, în secolul al IV-lea (Cateheza III mistagogică, cap. 1—4). Prin mulțimea și varietatea mirodeniilor din care este făcut, Sfîntul Mir simbolizează mulțimea și felurimea darurilor și a puterilor Sfîntului Duh, care pun în lucrare diferitele virtuți creștine (Simeon al Tesalonicului, op. cit., cap. 65 și 71). El este în același timp semnul și pecetea lui Hristos, despre care Solomon proorocînd, a zis: «Mir vărsat este numele Tău!» (Cînt. Cîntărilor I, 2). Se amestecă în alcătuirea lui balsamurile cu care se ungeau trupurile morților spre a le feri de putrezire, deoarece acestea amintesc și de mirul cel de mult preț, cu care femeia păcătoasă a uns picioarele Domnului înainte de patima Lui, precum și de mirurile cu care Iosif și Nicodim împreună cu mironosițele au uns trupul Domnului înainte de îngroparea Lui.

Amestecate în compoziția Sfîntului Mir, acestea fac dintr-însul «o păvăză duhovnicească a trupului și mîntuire a sufletului», cum spune Sfîntul Chiril al Ierusalimului (Cateheza III mistagogică, cap. 7), ferindu-le de stricăciunea morții, cu care diavolul a pus stăpînire peste oameni, prin păcatul protopărinților, cum zice Sfîntul Gherman, patriarhul Constantinopolului din secolul al VIII-lea (Descrierea bisericii și explicarea tainică a sfintei liturghii).

Se face sfințirea Sfîntului și Marelui Mir în Sfînta și Marea Joi, la liturghia care se săvîrșea odinioară seara după vecernie, pentru două motive: întîi pentru că, cu o zi mai înainte, facem pomenirea femeii celei păcătoase care a uns cu mir de mult preț picioarele Domnului și al doilea pentru că sfințirea strînge în jurul sfîntului altar pe preasfințiiții arhierei ca odinioară pe sfinții Apostoli în jurul Mîntuitorului și al mesei de la Cina cea de taină, pe care o prăznuim în această Sfîntă și mare zi și la care Domnul a investit pe Sfinții Săi ucenici cu puterea profeției, dîndu-le porunca de a săvîrși — ei și urmașii lor — necurmat, în Biserica creștină, slujba sfintei liturghii și amintirea Patimilor și a Jertfei Sale pentru mîntuirea oamenilor, zicîndu-le: «Aceasta să faceți întru pomenirea mea!» (Luca XXII, 19).

Pînă la o vreme, dreptul de a pregăti și sfinți Sfîntul și Marele Mir în creștinătatea ortodoxă îl păstrase pentru sine numai Patriarhul Ecumenic

de la Constantinopol, care îl împărțea apoi tuturor Bisericilor Ortodoxe naționale, care stăteau sub autoritatea canonică a Patriarhiei Ecumenice. Pe măsură ce Bisericile Ortodoxe naționale și-au dobândit autocefalia adică neatârănarea de Patriarhia de Constantinopol și puterea de a se conduce singure, ele au căpătat și dreptul de a-și sfinti singure Sfântul și Marele Mir necesar pentru nevoile proprii. În Țara Românească sfintirea Sfântului și Marelui Mir s-a făcut pentru prima dată de către Sinodul Bisericii Ortodoxe Române la Mitropolia din București la 25 martie 1882, iar de atunci încolo la diferite date, atunci când a fost nevoie. Din 1921 Biserica noastră a sfintit Sfântul Mir și pentru Biserica bulgară, pînă la reînființarea Patriarhiei Bulgare și recunoașterea autocefaliei acesteia de către Patriarhia din Constantinopol.

Este acum pentru a 11-a oară cînd se săvîrșeste la noi sfintirea Sfântului și Marelui Mir și pentru a patra oară de la venirea Smereniei Noastre la cîrma Bisericii Ortodoxe Române.

*

Se cuvine deci să aducem slavă și mulțumire lui Dumnezeu pentru că ne-a încredințat să săvîrșim și azi un act atît de însemnat în viața religioasă a Bisericii noastre strămoșești, autocefale și independente. Sfântul Mir, sfintit astăzi prin puterea dumnezeiască a Sfântului Duh, invocat prin rugăciunile Smereniilor noastre, va merge la toate episcopiile și bisericile ortodoxe din țară, ducînd în ele nu numai împărtășirea darurilor Sfântului Duh, pe care le conține, ci și semnul văzut al leagăturii acestor biserici cu Scaunul patriarhal al țării, fiind deci simbolul unității Bisericii noastre și totodată al leagăturii ei de continuitate neîntreruptă cu Biserica întemeiată de Sfintii Apostoli, de la care porcede în ultimă linie puterea sfințitoare a Sfântului și Marelui Mir.

Aducînd mulțumiri celor care ne-au ajutat să ne procurăm materiile necesare pentru preacătirea Sfântului Mir și binecuvîntînd pe sfintitii slujitori care s-au ostenit cu preacătirea și cuvîncioasa lui fierbere, ne aducem astăzi amînte cu pietate și de vrednicii înaintași ai noștri de odinioară la conducerea acestei Sfinte Biserici, care aduceau Sfântul Mir cu atîta greutate și cheltuială, de la alte Biserici, precum și de cei din veacul trecut, care s-au trudit și au stăruit pentru dobîndirea autocefaliei și a dreptului de a ne sfinti noi singuri Sfântul Mir.

Dumnezeu să le dea neturburată odihnă în împărăția Lui!

Iar colegilor mei de arhierie, II.PP.SS. și PP.SS. membri ai Sfântului Sinod, care s-au ostenit astăzi împreună cu mine la săvîrșirea acestei sfinte slujbe, precum și tuturor preoților și credincioșilor Sfintei noastre Biserici care vor folosi acest Sfînt Mir, să le dea Domnul zile bune și îndelungate, întru toate bunăsporire, pace și întărire în Hristos Domnul, Căruia, împreună cu Tatăl și cu Sfîntul Duh, se cuvine toată slava, cîntea și închinăciunea, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin.

După cuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, vasele cu Sfîntul Mir au fost luate și duse de către sobor în paraclisul palatului patriarhal, unde s-a făcut polihroniu pentru Prea Fericitul Patriarh și pentru membrii Sfîntului Sinod. I.I. P.P.S.S. și P.P.S.S. arhieriei au trecut apoi în cabinetul de lucru al Prea Fericitului Patriarh, unde au semnat actul înscris pentru aducere-amînte în Condica Sfîntă a Patriarhiei.

Prin solemnitatea și fastul deosebit pe care l-a dat acestei sfînte slujbe mulțimea arhierilor slujitori, ca și prin instructiva cuvîntare, rostită, pentru prima dată la un astfel de prilej, de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, sfințirea Sfîntului și Marelui Mir din anul acesta a lăsat o impresie neștearsă în amintirea tuturor celor care au avut bucuria de a participa la acest important și înălțător act sacramental din viața religioasă a creștinătății ortodoxe.

Pr. Prof. ENE BRANIȘTE

LA MOARTEA ACADEMICIANULUI PROFESOR PROTOPRESBITER DR. ȘTEFAN ȚANCOV

Duminică 21 martie. Biserica Ortodoxă Bulgară, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Chiril, a adus un ultim omagiu celui mai mare teolog al ei din prima jumătate a veacului nostru, Protopresbiterul Academician Profesor Dr. Ștefan Țancov.

La doliul Bisericii Ortodoxe Bulgare surori iau parte toate Bisericile Ortodoxe, în general, lucrarea și opera Academicianului Profesor Țancov fiind de mult socotite un bun al Ortodoxiei întregi; Biserica Ortodoxă Română are motive speciale să socotească această pierdere ca a sa proprie și participă îndurerată la ea.

Celelalte confesiuni creștine, care și-au mărturisit prețuirea aleasă pentru această lucrare și operă a lui prin doctoratele pe care i le-au oferit, admirînd în teologul Țancov mai ales pe unul dintre pionierii ecumenismului în lumea întreagă¹, sînt, fără îndoială, sensibile la pierderea luptătorului pentru apropierea și unirea Bisericilor în iubire și adevăr.

Cariera Părintelui Profesor Țancov a mers într-o impresionantă linie ascendentă. Absolvent al școlii teologice din Samocov, în 1899, doctor în teologie al Facultății de la Cernăuți și doctor în drept al Universității din Zürich (1915—1918), a început o strălucită carieră profesorală la Facultatea de teologie din Sofia, în anul 1922 și o va desfășura timp de mai bine de patru decenii, fiind decan între 1922—1924 și între 1938—1939 și Rector al Universității de stat din Sofia în anul 1941.

Părintele Profesor Țancov s-a făcut cunoscut în toată Ortodoxia și în teologia creștină de pretutindeni prin publicații de o importanță deosebită în domeniul dreptului bisericesc și în domeniul dogmatic, și mai ales printr-o acțiune complexă pe teren ecumenist, prin publicații, conferințe și participare la adunări cu caracter ecumenist.

Amintim aici o parte a principalelor sale lucrări de drept canonic și administrativ-bisericesc: *Dreptul Bisericesc*; *Organizarea și conducerea Bisericii Ortodoxe Bulgare*; *Dreptul de căsătorie bulgar*; *Biserica*; *Este Exarhul cap al Bisericii Bulgare?* — studiu canonic publicat în «Ziarul

1. H. L. Henriod, *Stephan Zankov, ein Vorkämpfer der Oekumene in die orthodoxen Welt*, în «Oekumenische Profile-Gestalten der Einen Kirche in alter Welt», caietul II/1, 1956, p. 10—16.

Bisericesc», în 1911, nr. 1, 6, 8, 10—12 și 19—32 ; *Biserica Ortodoxă Bulgară de la eliberare pînă azi*, în «Anuarul Facultății de teologie», tomul al XV-lea (1938—1939), p. 1—372 ; *Dreptul și Biserica*, în «Anuarul Facultății de teologie», t. I, din 1923—1924, p. 65—106 ; *Statul și Biserica*, în «Anuarul Facultății de teologie», anul VIII (1930—1931), p. 307—340, etc.

Venind în întîmpinarea dorinței teologilor străini de a cunoaște de aproape nu numai organizarea Bisericii Ortodoxe în general și a celei Bulgare în special, ci și principiile înalte, din epoca ecumenicității Bisericii creștine, care stau la temelie ei. Părintele Academician Profesor Țancov a publicat în nemțește cîteva studii care dezvăluie o concepție profundă de ordin teologic și care i-au rezervat un loc de cinste în teologia creștină de pretutindeni din prim jumătate a veacului nostru. Amintim printre ele pe cele care descriu situația și prefacerile din Biserica Bulgară : *Die Verfassung der Bulgarischen Orthodoxen Kirche*, publicată la Zürich, în 1918 și *Die Verwandlung der Bulgarischen Orthodoxen Kirche* (la Halle, în 1920, XXII, 288). Raportul dintre Stat și Biserică a fost expus cu o competență mult apreciată în străinătate în studiul publicat în «Anuarul Facultății de teologie din Sofia», tomul al XIV-lea (1936—1937) sub titlul *Nation, Staat, Welt und Kirche in Orthodoxen Osten*, din care cap. I a fost tradus în limba engleză cu titlul *Nation and Church*, în colecția «Church and community» din Londra, 1937, p. 128—168.

Părintele Profesor Țancov este unul dintre marii pionieri ortodocși, care, îngrozit de perspectivele unui nou cataclism, după primul război mondial — și viitorul le-a dat cu prisosință dreptate —, au întins mîna frățește oricui, dar mai ales creștinilor din toate Bisericile, pentru ca într-o colaborare frățească, dincolo de tot ceea ce-i desparte, să ajute la oprirea lucrării satanice de distrugere totală a vieții de pe pămînt.

Într-un spirit autentic ecumenist, Părintele Profesor Țancov a învăluit toate celelalte Biserici Ortodoxe într-o dragoste dovedită în toate împrejurările : ea s-a manifestat însă într-un mod incomparabil mai puternic față de Biserica noastră, de care-l legau nu numai anii petrecuți la studii la Cernăuți și strînse legături de rudenie, ci și prietenii nedesmințite, de o viață, călîtă în lupte comune pe teren ecumenist. Un cuvînt deosebit merită respectul și recunoștința cu care a răspuns Părintele Profesor Țancov la dovezile de înaltă prețuire pe care i le-a arătat de la prima întîlnire Prea Fericitul Patriarh Justinian, al cărui oaspete de onoare a fost ori de cîte ori venea în țara noastră — și, spre bucuria noastră, venea destul de des. Așa se explică de ce Părintele Profesor Țancov s-a ocupat cu multă simpatie de Biserica noastră, făcînd în mai multe rînduri studii asupra organizației ei. Amintim pe cel dintîi : *Organizarea Bisericii Ortodoxe Române*, publicat în «Anuarul Academiei teologice din Sibiu», t. al III-lea (1925—1926), p. 295—348.

Părintele Profesor Țancov și-a desăvîrșit studiile în străinătate și a fost în contact cu instituții și persoane reprezentative ale celorlalte Biserici creștine. Formația sa ecumenică s-a săvîrșit paralel cu însăși formația

sa teologică, pe temei ortodox, și în contact și în deplină cunoștință de cauză despre realitățile din feluritele Biserici creștine.

El a fost din generația teologilor care erau convinși că o cunoaștere mai aprofundată a Ortodoxiei, atât de ignorată în adâncurile de taină ale ființei ei, de protestanți de tipul Harnack și de romano-catolici de tipul Jugie, ar apropia fără îndoială celelalte Biserici de continuatoarea învățaturii, cultului și organizării autentice, ale Bisericii primare. Expunerea splendidă a acestor comori acumulate în cele opt veacuri ecumenice în Biserica creștină a făcut-o el în cele șase prelegeri admirabile, ținute la Universitatea din Berlin și publicate la Berlin în limba germană (cu titlul *Das Orthodoxe Christentum des Ostens — sein Wesen und seine gegenwärtige Gestalt*, 1928). Traducerea ei în alte limbi de circulație universală, ca limba engleză, în afară de cea bulgară și cehă, arată ce importanță deosebită i s-a dat. Este capodopera lucrărilor sale, care reliefează erudiția, profunzimea de gândire și însusirea celor mai înalte concepții ale doctrinei și vieții ortodoxe, avînd în centru pe cele dogmatice. Nu este de mirare că Părintele Profesor Țancov s-a făcut cunoscut în întreaga teologie creștină printr-o lucrare care avea prea puține contingente cu propria-i specialitate: Domeniul organizatoric este schimbător, numai principiile mari, conducătoare, sînt statornice, pe cînd elementul doctrinar rămîne de-a pururea imobil; de aceea teologii celorlalte Biserici se întrebă mai ales în ce măsură se pot apropia cele imutabile.

Părintele Profesor Țancov știa acest lucru și s-a ocupat cu multă osirdie de cele dogmatice. Aceasta este explicația faptului că în 1943, la 14 mai, a ținut în limba germană la fosta Facultate de teologie din București o conferință despre *Probleme și teme actuale ale teologiei și Bisericii Ortodoxe* («Aktuelle Probleme und Aufgaben der Orthodoxen Theologie und Kirche»), în care punea într-un mod original și foarte pătrunzător una dintre problemele stabilite pentru următorul congres panortodox de Congresul Profesorilor de Teologie ortodoxă de la Atena din 1936, și anume aceea despre Tradiție în teologia noastră. Tot astfel cu prilejul tipăririi unui volum omagial închinat Mitropolitului Nicolae Bălan al Ardealului, Părintele Țancov a publicat un studiu adînc asupra «sobornicității» Bisericii.

A avut, de altfel, o activitate publicistică intensă. Cadrul acestui articol omagial nu ne permite decît să amintim cîteva din revistele bulgare și străine la care și-a dat colaborarea mult apreciată, cu privire la problemele puse de mișcarea ecumenică mai ales: «Duhovnaia cultura» (Cultura duhovnicească), «Pregler» (revistă), «Tärkoven Vestnik» (Ziarul Bisericesc); «Internationale Kirchliche Zeitschrift» (Berna), «Una Sancta» (Stuttgart); «Oekumenisches Jahrbuch» (Zürich-Leipzig); «The Student World» (Geneva). A colaborat, de asemenea, la unele colecții, sau volume colective ca: *Réunion chrétienne* (Paris, 1933); *Die Kirche und das Staatsproblem in der Gegenwart* (Berlin, 1935); *Die Stockholmer Weltkirchenkonferenz* (Berlin, 1926), etc.

Erudiția teologică a părintelui Profesor Ștefan Țancov era vastă : citea neîncetat și era la curent cu gândirea teologică greacă și mai ales rusească din epoca modernă și contemporană, ca și cu toate curentele literaturii teologice, publicată în principalele limbi europene. Avea o cultură generală remarcabilă care îi dădea posibilități nebănuite de prezentare a concepțiilor sale, ceea ce a contribuit la succesele sale în teologie.

Nu este de mirare că o asemenea carieră a fost sărbătorită după cuviință atât de Biserica Bulgară cât și în celelalte Biserici, chiar din afara Ortodoxiei. Întreaga Biserică Ortodoxă Bulgară în frunte cu Sfântul Sinod și Întîistătătorul ei, Prea Fericitul Patriarh Chiril, l-au înconjurat cu cea mai aleasă dragoste și cu cele mai mari onoruri la sărbătorirea a 75 și 80 de ani; a fost solicitat să rămînă la catedră pînă după 80 de ani și a fost toată viața parohul catedralei Alexandru Nevski din Sofia. Ne bucurăm că putem aminti că la aceste sărbătoriri organizate de Biserica Ortodoxă Bulgară au participat și celelalte Biserici Ortodoxe — și a noastră în primul rînd, prin articole omagiale și prin felicitări din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian, atât în numele Bisericii Ortodoxe Române, cât și al Prea Fericiturii Sale personal.

Nici Bisericile neortodoxe, precum am arătat mai sus, nu au rămas nesimțitoare la activitatea multilaterală a acestui fiu al Bisericii Ortodoxe. A fost teologul cu șapte doctorate ; în afară de cele două, amintite, patru universități și o academie au crezut că se cinstesc cinstindu-l pe Profesorul Țancov și Biserica sa cu doctoratul «honoris causa» : Universitatea din Atena (1936), din Oxford (1937), din Berlin (1940), Academia teologică din Sofia (1953) și Facultatea de teologie din Budapesta (1955).

Evlavia Părintelui Profesor Țancov era adîncă și discretă: ea îi dădea autoritatea unei misiuni doctorale, pe care a manifestat-o în toată cariera sa de dascăl și în activitatea sa ecumenistă. La Conferința Panortodoxă de la Rodos, din septembrie 1961, care a fost ultima sa manifestare publică mai importantă în străinătate, a ținut o frumoasă prelegere asupra problemei de drept care se discuta în comisia respectivă.

Pe cît era de pe deplin voios, în relațiile sale cu prietenii și în viața de toate zilele — bucurie de copil care și-a făcut datoria și care așteaptă cu încredere răsplata de la Tatăl ceresc —, pe atît era de exigent față de sine cînd trebuia să săvîrșească lucrul lui Dumnezeu, lucrul Bisericii.

Făcînd totul dintr-o convingere adîncă, convingerea aceasta iradia în afară, impunea și convingerea la rîndul ei. De aceea ne simțeam bine în societatea lui; și ne simțeam bine știînd că la Sofia stă de veghe un mare fiu al Bisericii Ortodoxe.

Părintele Profesor Țancov nu mai este printre noi ; nu mai este cu trupul ; a depus pana și a intrat întru bucuria Domnului său pe care L-a slujit cu credință.

Sentimentul cu care l-am urmărit la plecarea dintre noi este de regret, dar și de mulțămîită lui Dumnezeu: A fost un destin împlinit, de

candelă care-și consumă încet, pe deplin, uleiul sfânt pentru ca lumina ei să facă să strălucească icoana lui Hristos vie și puternică. A muncit cu sîrg pînă la vîrsta patriarhală și ucenicii lui sînt astăzi conducătorii destinelor Bisericii sale, de la preoți de țară, pînă la membri ai Sfîntului Sinod.

Dar el rămîne de-apururi viu printre noi prin exemplul unei vieți pe deplin dăruite mării cauze a apropierii, a colaborării și a unirii Bisericilor, pentru împlinirea marilor idealuri ale omenirii de astăzi și pentru propovăduirea unicului adevăr creștin care este acela al Bisericii Ortodoxe.

Opera sa rămîne în patrimoniul teologiei Ortodoxe ca un bun de mare valoare, care o cinstește și-i cinstește memoria: Opera eorum sequuntur illos».

Părintele Profesor Țancov avea un adevărat cult al prieteniei. Grija cu care întreținea în scris și prin vizite legăturile personale cu cei apropiați sufletește era unică. A venit în mod special să-l viziteze pe profesorul Vasile G. Ispir pe patul de suferință și, la vreme, de cîte ori venea în București, prima vizită o făcea profesorului Șerban Ionescu, pentru a-l mîngîia cu lacrimi în ochi în cumplita boală care-l țintuise la pat vreme îndelungată.

Genul său epistolar reflecta o mare bogăție sufletească servită de o sensibilitate rară și de o imaginație vie.

Aceia dintre noi, pe care ne onora cu vizitele și cu corespondența, păstrăm o amintire neștearsă despre sensibilitatea omului și creștinului la frumusețea unei prietenii curate, legate de o comuniune de lucrare, de preocupări și simțiri, manifestată în scris și prin vizite.

Prietenia aceasta și-a manifestat-o în diferite rînduri, față de Biserica și de poporul nostru și de conducătorii lor. Voi evoca acum la sfîrșit numai două dintre aceste momente :

Într-una din neuitatele sale vizite la Institutul teologic din București, din vara anului 1955, întorcîndu-se de la Budapesta, unde fusese încununat cu al șaptelea doctorat, a amintit la masa pe care i-o oferise corpul profesoral legăturile de veacuri care au împletit istoria bulgarilor cu a românilor și a încheiat : «Nu, Dunărea nu ne-a despărțit niciodată, ci ne-a unit totdeauna !»

Acum, la sfîrșit, recitesc cu emoție o parte din răspunsul pe care Părintele Academician Profesor Protopresbiter Dr. Ștefan Țancov însuși îl trimetea, la 15 august 1956, Prea Fericitului Patriarh Justinian, la felicitările adresate de Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române la sărbătorirea a 75 de ani și a 50 de ani de activitate în slujba Bisericii. Aceste rînduri minunate dezvăluie rațiunile acestei prietenii care leagă de-a pururea nu numai pe oamenii singuratici, ci și pe cele două Biserici surori și cele două popoare vecine ² :

«Socotesc ca o plăcută datorie a mea, Prea Fericite, scria Părintele Profesor Țancov printre altele, să Vă încredințez că prețuiesc adînc această atenție și bunăvoință arhipăstorească și caldă, a Voastră și a Sfîntului

2. A se vedea acest frumos text, integral, tradus de regretatul I. Iufu, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIV (1956), nr. 12, p. 1158—1160.

Sinod prezidat de Prea Fericirea Voastră, față de smerenia mea, și mă bucură din toată inima, deoarece în ea văd sensul luminos al legăturilor istorice adânci, pline de iubire și dătătoare de viață, care prin dumnezeiescul har unesc și încălzesc raporturile reciproce frățești dintre cele două Biserici Ortodoxe Naționale — surori sfinte — română și bulgară și dintre cele două popoare evlavioase ale noastre.

Aceste sfinte legături ale comuniunii frățești au fost și rămân suportul și inspirația smereniei mele pentru o astfel de comuniune și pentru colaborarea cu Sfânta Biserică Ortodoxă Română și cu luminații ei arhipăstori și slujitori.

Întotdeauna cu bucurie și recunoștință îmi amintesc și arăt cu ce dragoste părintească am fost primit și înconjurat atât de către înaintașii Prea Fericirii Voastre — Prea Fericirii adormiți Patriarhi Miron și Nicodim, — cât și de către Prea Fericirea Voastră, precum și de către alți arhipăstori, fețe bisericești și de către colegii mei profesori de la înaltele instituții teologice din București și Sibiu, cu ocazia întâlnirilor și comunicărilor noastre de serviciu și profesionale.

Știu, ca delegat al Bisericii Ortodoxe Bulgare pe lângă Biserica Ortodoxă Română, nu numai că Biserica Ortodoxă Română a răspuns cu dragoste frățească la nevoia și rugămintea Bisericii mele Bulgare pentru Sfântul Mir, dar — ceea ce este și mai important și de remarcat — că Sfânta Biserică Română, încă înaintea ridicării nenorocitei schisme de deasupra Bisericii Bulgare, cea dintâi a intrat în deplină comuniune cu Biserica Ortodoxă Bulgară și a făcut de câteva ori demersuri stăruitoare pentru înlăturarea formală a acestei schisme triste.

Dar și astăzi comuniunea celor două Biserici surori este la fel de apropiată și cordială, atât în sfintele sentimente reciproce de abundență dragoste, cât și în inițiativele și acțiunile evlavioase pentru slava lui Dumnezeu, pentru înflorirea evlaviei și facerii de bine între popoarele noastre ortodoxe, precum și pentru pace și bună stare în lume.

Acestor sfinte legături istorice de curată dragoste pentru cele două Sfinte Biserici ale noastre și eu, personal, Prea Fericite, le datoresc marea cinste și bucuria de a fi fost invitat să țin prelegeri la Facultatea de teologie din București și la Academia teologică din Sibiu, să fiu oaspetele lor și să leg, încă de acum câteva decenii, relații colegiale, cordiale și frățești cu profesorii de la amintitele două înalte instituții teologice române. Și sînt pe deplin încredințat că, în urma binecuvîntării binevoitoare date de către Prea Fericirea Voastră, și de către Prea Fericirea Sa Patriarhul Chiril pentru o colaborare activă între Institutele teologice ale Sfintelor Biserici Române și Academia teologică Bulgară, aceste legături și relații frățești între cele două Biserici ale noastre surori, cu îndrumările și ajutorul puterii bisericești diriguitoare, vor contribui încă și mai mult la o dezvoltare dătătoare de viață și prosperitate a popoarelor noastre dreptcredincioase.

Pătruns și însuflețit de aceste legături și relații istorice frățești între cele două Sfinte Biserici surori-vecine, eu cu modestie, dar cu credință

și sirguință, m-am străduit, Prea Fericite, să studiez fidel și viața și dezvoltarea Bisericii Române și să arăt și altora, ca să le fie exemplu, părțile ei bune și luminoase în evlavie, organizare, facere de bine și progres general.

Astfel, prin anul 1926, eu am scris și am publicat modesta mea lucrare : *Organizarea Bisericii Ortodoxe Române*. Iar plăcuta mea posibilitate de a lua parte la vizitarea Sfintei Patriarhii Române de către Biserica noastră Ortodoxă Bulgară în cursul anilor 1954 și 1955 și de a mă bucura de ospitalitatea părintească a Prea Fericirii Voastre, a sfințiților Voștri ierarhi și fețe bisericești, ca și a prea iubiților mei colegi de la Institutele Voastre teologice, mi-au dat posibilitatea din nou de a studia buna organizare contemporană și viața Sfintei Biserici Române. Și cred că în curînd va ieși de sub tipar noul meu studiu despre organizarea contemporană și viața Sfintei Biserici Române.

Prea Fericite, mult stimat Arhipăstor, mi-am permis în prezenta scrisoare fiască de mulțumire să subliniez unele fapte, din care să se justifice afirmația mea, că binevoitoarele felicitări arhipăstorești și urările de bine ale Prea Fericirii Voastre față de smerenia mea m-au mișcat în adevăr adînc și m-au bucurat din toată inima, deoarece le-am simțit, cu inima și cu sufletul, că vin de la un prim Ierarh, Arhipăstori și frați ai Sfintei mele Biserici mame, amîndouă unite de multe secole, iar astăzi încă și mai viu și mai pline de iubire.

Cu caldă rugăciune către Domnul, Atotmilostivul, din inimă mă rog pentru deplină sănătate și tot succesul în activitatea arhipăstorească a Prea Fericirii Voastre, pentru propășirea înfloritoare a Sfintei Biserici Ortodoxe Române surori, pentru o comuniune sfîntă de dragoste frățească și colaborare a celor două Biserici Ortodoxe surori, pentru o ascensiune luminoasă a Sfintei noastre Biserici Ecumenice și pentru slava Domnului Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos».

Dumnezeu să-l odihnească în pace și veșnică să-i fie pomenirea !

Prof. N. CHIȚESCU

DIN VIAȚA BISERICILOR DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA MOSCOVEI

SĂRBĂTORIREA SANCTITĂȚII SALE PATRIARHULUI ALEXEI AL MOSCOVEI ȘI A TOATĂ RUSIA, CU PRILEJUL ÎMPLINIRII A DOUĂZECI DE ANI DE SLUJIRE PATRIARHICEASCA. — În ziua de 4 februarie 1965, Biserica Ortodoxă Rusă a înscris o dată importantă în istoria sa: împlinirea a douăzeci de ani de slujire patriarhicească a celui de al XIII-lea Patriarh al Moscovei și a toată Rusia — Sanctitatea Sa Alexei.

Sărbătorirea acestei date jubiliare a început — încă din seara zilei de 3 februarie — prin săvârșirea slujbelor divine solemne — a vecerniei, privegherii, utreniei și liturghiei — de către ierarhii Bisericii Ortodoxe Ruse, în bisericile Lavrei Troița-Serghieva din Zagorsk și în principalele biserici din Moscova.

Sărbătorirea oficială a avut loc în sala de festivități a Academiei duhovnicești din Moscova în prezența Întâistătorilor și a reprezentanților Bisericilor Ortodoxe surori, a ierarhilor Bisericii Ortodoxe Ruse, a membrilor clerului, a membrilor corpului didactic și a studenților Academiei duhovnicești. Au fost de față, de asemenea, președintele Consiliului pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., V. A. Kuroedov și P. V. Macarțev, membru în Consiliu.

Prot. Prof. A. D. Ostapov, de la Academia duhovnicească din Moscova, a vorbit despre «Drumul vieții Sanctității Sale Patriarhului Alexei», iar Docentul Academiei duhovnicești din Moscova C. E. Scurat a înfățișat «Activitatea de slujitor și predicator a Sanctității Sale Patriarhul Alexei».

După citirea adresei de felicitare din partea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse și înmînarea darului din partea Sfântului Sinod — un panou cu portretele celor 13 patriarhi ai Bisericii Ortodoxe Ruse — au urmat cuvîntările de felicitare din partea Întâistătorilor și reprezentanților Bisericilor Ortodoxe surori și din partea Guvernului U.R.S.S. prin președintele Consiliului pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse pe lângă Consiliul de Miniștri.

Tuturor a răspuns Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, amintind toate treptele slujirii sale, trepte ale pregătirii, pe care a trebuit să le urce pentru a împlini cu dăruire chemarea de patriarh.

Solemnitatea s-a încheiat cu o manifestare artistică a studenților Academiei duhovnicești.

În ziua de 5 februarie Consiliul pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse pe lângă Consiliul de miniștri al U.R.S.S. a organizat la Moscova o recepție în cinstea Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia la care au luat parte Întâistătorii și reprezentanții Bisericilor Ortodoxe surori, membrii înaltului cler și reprezentanți ai autorităților. Cu acest prilej, Secretarul Comitetului Sovietic pentru apărarea păcii, M. I. Kotov, a scos în evidență activitatea desfășurată de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei în slujba păcii, și s-au rostit toasturi în sănătatea sârbătoritului.

SCHIMBĂRI ÎN CONDUCEREA UNORA DIN ORGANELE SUPERIOARE BISERICEȘTI ȘI ALE UNOR EPARHII. — Sfintul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, în ședința din 22 decembrie 1964, a luat următoarele măsuri pentru bunul mers al vieții și activității bisericesti :

a) Mitropolitul Pimen al Crutișelor și Colomnei, solicitînd să fie eliberat de la conducerea treburilor Patriarhiei din Moscova pentru a-și putea îngriji sănătatea, a fost înlocuit cu Arhiepiscopul Alexei al Talinului și al Estoniei, care, în vederea îndeplinirii acestei sarcini, a fost eliberat de sarcina de vicepreședinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relațiile bisericesti externe.

b) În funcția de vicepreședinte al Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relațiile bisericesti externe a fost desemnat conducătorul Misiunii duhovnicești ruse la Ierusalim, Arhimandritul Juvenalie Parascov, care a fost eliberat de această însărcinare.

c) Conducerea Misiunii duhovnicești Ruse la Ierusalim a fost încredințată locțiitorului conducătorului Misiunii, egumenul Ermogen Orehov, care a fost ridicat la rangul de arhimandrit.

d) În urma decedării protoiereului profesor Constantin I. Rujički, a fost chemat la conducerea Academiei duhovnicești și a seminarului din Moscova Episcopul Vienei și Austriei Filaret Denisenco, acordîndu-i-se titlul de episcop de Dimitrov.

e) La conducerea Eparhiei Vienei și Austriei a fost trecut Episcopul Saratovului și Volgogradului Vartolomeu, iar în locul acestuia a fost desemnat locțiitorul de egumen al Lavrei Troița-Serghieva din Zagorsk — a cărei conducere o exercită Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei — Arhimandritul Pimen Hmelevski, care va fi hirotonit arhiereu la Lavra Troița-Serghieva.

f) Locțiitor de egumen al Lavrei Troița-Serghieva din Zagorsk a fost numit egumenul Platon Lobancov.

VIZITAREA BISERICII ORTODOXE SÎRBE DE CĂTRE REPREZENTANȚI AI BISERICII ORTODOXE RUSE. — Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Ladogei împreună cu întreaga delegație a Bisericii Ortodoxe Ruse la Conferința a treia Panortodoxă de la Rodos și cu Episcopul Ilia Samocmed-

ski — delegatul Patriarhatului Gruziei la Conferința de la Rodos — au vizitat, între 27 și 29 octombrie 1964, Belgradul și Biserica Ortodoxă Sîrbă. În timpul acestei vizite oaspeții au fost primiți de Prea Fericitul Patriarh Gherman, în prezența unora dintre ierarhii Bisericii Ortodoxe Sîrbe.

ASPECTE DE LA SĂRBĂTORIREA JUBILEULUI ACADEMIEI DUHOVNI-CEȘTI DIN MOSCOVA. — Academia duhovnicească din Moscova a sărbătorit în chip solemn, în ziua de 14 octombrie 1964 — cînd în Biserica Ortodoxă Rusă se prăznuiește Acoperămîntul Născătoarei de Dumnezeu, care a fost ales patron al Academiei — împlinirea a 150 de ani de activitate în Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk.

La ședința solemnă închinată jubileului, care a avut loc în aula Aca-demiei — în fața prezidiului format din membrii Sfintului Sinod perman-ent și alți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Ruse, Patriarhul-Catolicos Vasken I al tuturor Armenilor, Patriarhului Armean de Ierusalim Egheși, rectorii Academiilor duhovnicești din Moscova și Leningrad, conducătorul dele-gației profesorilor teologi greci din Salonic, precum și Sanctitatea Sa Pa-triarhul Alexei și reprezentanții Consiliului pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse pe lângă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S. și în fața nume-roșilor oaspeți —, Rectorul Academiei Prot. C. Rujițki, Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei și Prot. Prof. A. Ostapov au prezentat viața și activi-tatea Academiei duhovnicești din Moscova în cursul celor 150 de ani de activitate în Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk, iar docentul V. A. Saricev a susținut prelegerea festivă intitulată «Apostolicitatea Bisericii și studiul teologic».

Academia duhovnicească din Moscova a fost deschisă în anul 1687 și s-a numit în primii ani Academia elino-grecească, avînd ca primi dascăli pe frații greci Sofronie și Ioanichie Lihuda (care a fost și primul ei rector). În 1694 — după expulzarea nejustificată a dascălilor greci — începe o perioadă de decadentă, care încetează prin aducerea, de către mitropolitul Ștefan Iarovski, a dascălilor de la Academia din Kiev, prin venirea cărora în Academia din Moscova pătrunde nu numai limba latină și metoda lati-nească de predare, ci și într-o largă măsură pătrunde și spiritul scolastic apusean : din Academie elino-grecească, ea devine Academie slavono-lati-nească, apoi slavono-greco-latinească, care a fost transformată de mitro-politul Platon Lavsin în Academia duhovnicească și mutată în Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk, la 1 octombrie 1914.

Istoriceste, viața și activitatea Academiei duhovnicești din Moscova în cei 150 de ani trecuți se împarte în trei perioade : de la 1814 pînă la 1869; de la 1870 pînă la 1919 și de la 1944 pînă în prezent.

Din cauza primului război mondial Academia duhovnicească și-a în-trerupt activitatea.

Reînființată în 1944 ca Institut teologic cu sediul în Moscova, în 1948 se reorganizează ca Academie duhovnicească și își reia sediul în Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk.

MOARTEA PROT. PROF. CONSTANTIN IVANOVICI RUJIŢKI, RECTORUL ACADEMIEI DUHOVNICEŞTI DIN MOSCOVA. — În ziua de 18 noiembrie 1964 a încetat din viaţă, la vârsta de 77 de ani, Protoiereul Profesor Constantin Ivanovici RujiŢki, doctor în teologie, rector al Academiei duhovniceşti şi al Seminarului din Moscova, preşedintele Comitetului didactic al Patriarhiei din Moscova, vicepreşedinte al Asociaţiei «U.R.S.S. — Grecia», care şi-a dăruit toată viaţa slujirii Bisericii, îndeplinind mulţi ani diferite ascultări, începînd cu modesta slujire de preot de parohie rurală ca să ajungă pînă la înaltele slujiri amintite mai înainte.

NOUL RECTOR AL ACADEMIEI DUHOVNICEŞTI ŞI AL SEMINARULUI DIN MOSCOVA. — În urma morţii prot. prof. Constantin I. RujiŢki, fostul rector al Academiei duhovniceşti din Moscova, Sfîntul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse a desemnat ca rector pe Episcopul Filaret al Dimitrovului şi vicar al Eparhiei Moscovei.

BISERICA ORTODOXĂ CEHOSLOVACĂ

ALEGEREA NOULUI ÎNŢIISTĂTĂTOR AL BISERICII ORTODOXE DIN CEHOSLOVACIA. — În zilele de 23 şi 24 octombrie 1964 au avut loc lucrările celui de al IV-lea Sinod local al Bisericii Ortodoxe Cehoslovace, la care au luat parte 70 de delegaţi clerici şi mireni din cele patru eparhii, şi numeroşi oaspeţi. Sinodul a luat în discuţie: raportul asupra activităţii Bisericii Ortodoxe Cehoslovace în aplicarea hotărîrilor luate la Sinodul al II-lea care au dus la temeinica organizare a Bisericii pe baza autocefaliei, la întărirea legăturilor cu celelalte Biserici Ortodoxe şi la recunoaşterea însemnătăţii Bisericii Ortodoxe Cehoslovace între celelalte confesiuni creştine — datorită participării Bisericii ortodoxe în Consiliul Ecumenic al Bisericilor din Cehoslovacia; raportul asupra evoluţiei istorice a activităţii Bisericii Ortodoxe Cehoslovace în Mişcarea ecumenică şi în Mişcarea creştină pentru pace. Au mai fost prezentate rapoarte asupra mersului vieţii religioase şi bisericeşti în eparhii şi asupra învăţămîntului teologic.

După aceea Mitropolitul Ioan a cerut Sinodului să-l elibereze de sarcina de Înfiistătător cu titlul de Mitropolit de Praga şi al întregii Cehoslovacii şi a propus să fie ales ca Înfiistătător Arhiepiscopul Dorotei al Preşovului, care a şi fost ales în unanimitate.

La înscăunarea noului Înfiistătător al Bisericii Ortodoxe Cehoslovace care a avut loc duminică 25 octombrie 1964, în catedrala Sfinţilor Chiril şi Metodie din Praga, au luat parte — în afară de credincioşi, cler şi ierarhi ai Bisericii Cehoslovace şi de reprezentanţii tuturor Bisericilor şi confesiunilor eterodoxe din Cehoslovacia — delegaţii ale Bisericilor Ortodoxe din Rusia, Polonia, Serbia şi Bulgaria.

I. V. G.

CONFERINȚA DE LA ADDIS ABEBA A BISERICILOR ORTODOXE ORIENTALE ¹

Conferința de la Addis Abeba, care — așa cum s-a subliniat — «este rezultatul devoțiunii, al zelului creștin și al ardoarei de înfăptuiri mărețe ale Majestății Sale Împăratului Haile Selassie I al Etiopiei» ², și-a ținut lucrările între 15 și 21 ianuarie 1965.

Proiectată într-o perspectivă mult mai largă, Conferința de la Addis Abeba trebuia să fie precedată de o Conferință pregătitoare, cu participarea a cîte doi reprezentanți de fiecare Biserică Ortodoxă Orientală și Ortodoxă Răsăriteană, urmată apoi de Conferința Căpeteniilor Bisericilor Ortodoxe Orientale și, în fine, încununată de conferința comună a Căpeteniilor Bisericilor Ortodoxe Orientale cu Căpeteniile Bisericilor Ortodoxe Răsăritene. Abținerea Bisericilor Ortodoxe Răsăritene de limba greacă de a participa la această Conferință a făcut cu neputință realizarea ei în forma în care fusese proiectată la început. S-a realizat numai o Conferință a Căpeteniilor Bisericilor Ortodoxe Orientale, fapt, totuși, deosebit de important, dacă ținem seamă că Bisericile acestea, în tot trecutul lor de peste 1.500 de ani, s-au întilnit acum la o consfătuire comună, pentru prima dată.

Cum s-a ajuns la ideea convocării Conferinței? — Potrivit așezămîntului de bază al statului etiopian, Împăratul Etiopiei nu este numai conducătorul politic al statului, ci în același timp și conducătorul lui religios. Fără a fi investit cu puterea sfințitoare, el este conducătorul suprem al Bisericii din punct de vedere administrativ. Conștient de acest atribut al puterii sale, Împăratul Haile Selassie I, încă de la suirea sa pe tron, s-a devotat ridicării prestigiului Bisericii Etiopiene. Cu tact și cu perseverență, el a izbutit mai întîi să o scoată de sub îndelungata tutelă a Bisericii Copte din Egipt, i-a creat o ierarhie națională, a făcut din ea o Biserică liberă într-un stat liber și, în cele din urmă, a ridicat-o la rangul de Patriarhat, izbutind să păstreze

1. Terminologia folosită de Conferința de la Addis Abeba pentru desemnarea Bisericilor Ortodoxe este aceasta: pentru Bisericile Ortodoxe calcedoniene: *Bisericile Ortodoxe Răsăritene*, iar pentru Bisericile Ortodoxe necalcedoniene: *Bisericile Ortodoxe Orientale*.

2. Darea de Seamă a I. P. S. Mitropolit Nicolaos al Axumului, asupra Conferinței de la Addis Abeba, trimisă Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, p. 1.

și mai departe aceleași bune raporturi cu Biserica Coptă-Mamă, de sub tutela căreia a emancipat-o. Concomitent, Împăratul Haile Selassie I a urmărit realizarea unor legături din ce în ce mai strânse, atât cu Bisericile Ortodoxe Orientale, care s-au separat de trunchiul viguros al Ortodoxiei, prin nerecunoașterea Sinodului al IV-lea Ecumenic de la Calcedon, cât și cu celelalte Biserici Ortodoxe Răsăritene, care au rămas credincioase Sinodului al IV-lea Ecumenic, ca și tuturor celorlalte, care au urmat după el. De altă parte, participarea Bisericii Etiopiei la Consiliul Ecumenic al Bisericilor și suflul de înțelegere și de apropiere dintre Biserici, promovat de Mișcarea ecumenică, au deschis noi orizonturi, zelului Împărat al Etiopiei, în programul său de realizări bisericești. Biserica lui Hristos, a afirmat Împăratul în diferite ocazii, trebuie să se dovedească prezentă în societatea contemporană. Azi, când puterile politice depun eforturi pentru unitatea dintre oameni, Bisericile sînt datoare să se străduiască și ele pentru această unitate. Dar unitatea dintre oameni nu este cu puțință fără unitatea dintre Biserici. Unitatea Bisericilor ar putea să ajute unitatea dintre oameni. O Conferință a Bisericilor, care să discute apropierea dintre Biserici, ar ținti direct la unitatea dintre Biserici, iar indirect la unitatea dintre oameni.

Gîndurile acestea ale Împăratului Etiopiei se conturau din ce în ce mai clare, în timp ce la Conferința Comisiei Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru «Credință și Constituție», care s-a ținut la Montreal, în august 1963, reprezentanții Bisericilor Ortodoxe Răsăritene și ai Bisericilor Ortodoxe Orientale hotărâu convocarea unei consfătuiri bilaterale a unor teologi, reprezentanți ai acestor Biserici, în vederea stabilirii de contacte mai strînse între Bisericile lor, în viitor.

Consfătuirea neoficială a reprezentanților teologi ai celor două grupuri de Biserici a avut loc în august 1964, la Aarhus, Danemarca. Constatările acestei consfătuiri, consemnate într-o declarație comună, sînt deosebit de încurajatoare: «Înțelegerile greșite, moștenite, au început să se lămurească. Cincisprezece veacuri de înstrăinare nu ne-au dus pe căi rătăcite de la credința Părinților noștri... Ne-am găsit într-un deplin acord în ce privește esența dogmei hristologice. Am văzut același adevăr exprimat prin terminologii diferite, folosite de fiecare parte... Ambele părți s-au dovedit că urmează temeinic învățătura Bisericii celei una, neîmpărțită, așa cum este exprimată de Sfîntul Chiril». Iar la sfîrșitul declarației se spune: «Rezultatul final este de o însemnătate crucială pentru toate Bisericile din Răsărit și de asemenea din Apus, ca și pentru unitatea întregii Biserici a lui Iisus Hristos... În acest scop, noi supunem respectuos Bisericilor noastre rodul muncii noastre comune de trei zile. Rămîn (necercetate) multe probleme practice...»³.

Constatările consfătuirii neoficiale de la Aarhus au întrariat și mai mult dorințele de bine ale Împăratului Haile Selassie. El a tras concluziile de rigoare, că o întîlnire a tuturor Căpeteniilor de Biserici Ortodoxe Răsăritene și Ortodoxe Orientale este nu numai cu puțință, ci este chiar bine

3. Minutele și documentele de la Aarhus-Danemarca, 1964, p. 33.

venită, pentru realizarea unei cunoașteri reciproce și apropieri dintre Biserici și și-a luat sarcina să realizeze el singur, la Addis Abeba, capitala statului său, această întâlnire istorică, suportând toate cheltuielile în legătură cu ea.

Anunțarea Conferinței de la Addis Abeba și trimiterea invitațiilor. — Cu ocazia vizitelor de stat făcute în Bulgaria, România și Iugoslavia în luna septembrie 1964, Împăratul Haile Selassie I a vizitat și pe Întistătorii Bisericilor din aceste țări, cărora le-a anunțat Conferința de la Addis Abeba, din ianuarie 1965 și pe care i-a invitat personal să participe la această conferință.

Înapoiat în capitala sa, Împăratul a purces la trimiterea invitațiilor oficiale: prin ambasadorii săi, afară de cele adresate Patriarhatelor istorice din Răsărit, Bisericii Greciei și Bisericii Ciprului, pe care le-a trimis, printr-o ambasadă specială, alcătuită dintr-un ministru al său, un ierarh al Bisericii Etiopiei și un teolog. Potrivit unei note, atașate mesajului de invitare, scopul Conferinței de la Addis Abeba era precizat în modul următor :

Ca Bisericile Ortodoxe: «1) Să se apropie unele de altele și să învețe să se înțeleagă mai bine, prin întărirea relațiilor mutuale; 2) Să examineze problemele comune care se prezintă înaintea lor și să găsească mijloacele unor eventuale soluționări; 3) Să găsească mijloacele de a întreține relații permanente între ele; 4) Să formeze și să numească un comitet care să trateze chestiunile fundamentale, în așa fel, încît să ducă la consolidarea raporturilor mutuale; 5) Să stabilească o colaborare în problemele păcii în lume». Deci, un contact personal al Conducătorilor de Biserici, crearea unor raporturi reciproce frățești, o apropiere mai strînsă, în vederea scopului mai îndepărtat: unirea dintre Biserici și o colaborare în domeniul problemelor vieții practice. Discutarea diferențelor dogmatice serioase dintre Biserici era cu desăvîrșire exclusă.

Invitațiile Împăratului Haile Selassie I au fost foarte bine primite de către Căpeteniile Bisericilor Ortodoxe. Aceasta cu atît mai mult, cu cît, încă de la cea dintîi Conferință Panortodoxă de la Rodos, Bisericile Ortodoxe înscriseseră, printre temele Prosinodului și problema realizării apropierii dintre ele și Bisericile nealcedoniene, iar problema aceasta se bucurase de același interes și din partea celorlalte două Conferințe Panortodoxe de la Rodos.

Totuși, Bisericile Ortodoxe de limbă greacă și-au anunțat rînd pe rînd, abținerea de a participa la Conferința de la Addis Abeba prin căpeteniile lor, și dorința de a trimite la această Conferință numai observatori, în timp ce ele s-au arătat din ce în ce mai dispuse pentru începerea cît mai urgentă a dialogului cu Roma și s-au agitat continuu în această direcție.

Neputîndu-se realiza întâlnirea, la cel mai înalt nivel, a tuturor Căpeteniilor Bisericilor Ortodoxe, la Addis Abeba, Secretariatul General al Conferinței a încunostiințat Bisericile Ortodoxe Răsăritene că, în ceea ce privește participarea lor, Conferința de la Addis Abeba se amîină, urmînd să se întrunească o a doua Conferință, în același scop, la o dată «care va

fi acceptată de toate Bisericele Ortodoxe». În felul acesta, Conferința de la Addis Abeba s-a ținut între 15 și 21 ianuarie 1965 numai cu participarea Bisericilor Ortodoxe Orientale.

Lucrările Comisiei pregătitoare a Conferinței. — Cu cîteva zile înainte de începerea Conferinței propriu-zise și anume la 9 ianuarie 1965, s-a întrunit la Addis Abeba Comisia pregătitoare a Conferinței, care avea să definitiveze ordinea de zi și unele chestiuni în legătură cu bunul mers al Conferinței. Comisia pregătitoare a fost constituită din următorii membri din suitele Conducătorilor de Biserici.

Din partea Bisericii Etiopiei: Arhiepiscopul Filip de la Ierusalim. Preotul Samuel Terrefe (licențiat al Facultății de teologie din Atena) și Dr. Getatsu Haile (profesor-asistent la Facultatea de arte a Universității din Addis Abeba).

Din partea Bisericii Copte: Episcopul Samuel (de la Serviciile sociale și ecumenice ale Bisericii Copte) și Mirrit Gali arheolog.

Din partea Bisericii Armene: Arhim. Dr. Mersep Krikorian (Ecimiadzin) și Episcopul Karekin Sarkisian (Cilicia).

Din partea Bisericii Siriene: Rabban Saliba Samon (Biserica Antiohiei), Preotul Dr. Iosif și Preotul Dr. V. C. Samuel de la Colegiul teologic din Addis Abeba (Biserica Indiilor).

Lucrările Comisiei pregătitoare au fost secrete. Comisia a stabilit ca prezidarea ședințelor Conferinței să se facă rînd pe rînd de către Biserici, începînd cu Biserica Etiopiei și a luat în discuție punctele inițiale de pe ordinea de zi, pe care modificîndu-le, le-a transformat în următoarele șase teme:

1. *Modul și mijloacele rezolvării problemelor care privesc Bisericile în parte și în comun;*
2. *Modul și mijloacele de conlucrare în ceea ce privește formarea teologică;*
3. *Probabilități de lucru în comun pe tărîmul evanghelizării;*
4. *Raporturile cu celelalte Biserici;*
5. *Formarea unui mecanism pentru păstrarea continuă a raporturilor dintre Biserici, și*
6. *Pacea și dreptatea în lume.*

Sosirea participanților la Conferință. — În ziua de 13 ianuarie 1965 au sosit pe aeroportul din Addis Abeba: Patriarhul Ignatie-Iacovos al Bisericii Siriene a Antiohiei, Catolicosul Koren al Bisericii Armene din Cilicia și Catolicosul Basilios-Evghenios al Bisericii Siriene a Indiilor. A doua zi a sosit Catolicosul Vasken I al Bisericii Armene de la Ecimiadzin. Cît privește Patriarhul Chiril al Bisericii Copte din Egipt, acesta, din cauză de boală, nu a putut veni decît la 16 ianuarie. Tuturor oaspeților sosiți li s-au dat onoruri împărătești, fiind întîmpinați, la aeroport, de Împăratul Etiopiei însuși.

Desfășurarea lucrărilor Conferinței. — Inaugurarea Conferinței s-a făcut în chip festiv, în ziua de 15 ianuarie 1965, în prezența Împăratului Haile Selassie I, a membrilor familiei imperiale, a Consiliului de Miniștri, a Corpului diplomatic și a altor mulți demnitari și clerici din Etiopia, în sala «African Hall», din Addis Abeba, sub lozinca «Uniți în Credință».

În cuvîntarea sa inagurală, Împăratul Haile Selassie I a caracterizat prezența la Addis Abeba a Căpeteniilor de Biserici ca o manifestare a dorinței creștine comune după unitate. El a declarat că din primele zile ale urcării sale pe tron, a considerat drept o datorie a sa, să cheme Bisericile care aparțin aceleiași turme la o Conferință. A recomandat Căpeteniilor de Biserici unitate în duh și fermitate în lucrare. Puterea constă în unitate, iar reușita este un rod al conlucrării. «Timp de veacuri, a zis Împăratul, Bisericile noastre Ortodoxe au trăit fără contacte și fără comuniunc între ele. Este probabil ca despărțirea lor în două lagăre să fi avut un motiv serios, dar este probabil ca și să nu fi avut. În orice caz, noi trăim într-o epocă, în care diferendele politice sînt discutate în Conferințe și toți caută pacea și rezolvările prietenesti. Biserica este chemată astăzi să săvîrșească ceva asemănător». Probabil ca Conferința aceasta să nu fie în stare să ajungă aici și acum la rezultate definitive. Este însă de datoria Căpeteniilor de Biserici să înceapă să caute modalitatea și mijloacele de împăcare și de conlucrare între ele. În legătură cu problemele arzătoare ale omenirii ceasului de față, Împăratul a subliniat că, într-o epocă în care se inventează arme dintre cele mai distrugătoare, datoria Bisericilor este să se roage și să dea tot sprijinul lor omenirii care flămînzește după pace. Pe latura aceasta de preocupări există teren de conlucrare cu toate Bisericile. Lucrarea creștină în lume a suferit mult de pe urma dezbinării creștinilor. Ajutate de Biserică, țările pot realiza mult mai mult pentru fericirea oamenilor. După ce Împăratul a subliniat datoria Conducătorilor de Biserici, în calitate de urmași ai Apostolilor, de a lucra pentru îmbunătățirea raporturilor dintre cler și popor, dintre Biserică și societate, a invocat ajutorul lui Dumnezeu asupra Conducătorilor de Biserici întruniți în Conferință, ca în duh de prietenie și de concordie să găsească rezolvarea comună pentru problemele comune.

În continuare, la această inaugurare festivă au mai luat cuvîntul Patriarhul Ignatie-Iacovos al Bisericii Siriene din Antiohia și Catolicosul Vasken I al Bisericii Armene — Ecimiadzin, după care s-a dat citire telegramelor de salut și de urări la adresa Conferinței, din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care și-a ținut cam în același timp sesiunea Comitetului său Central în Nigeria; din partea Patriarhului Ecumenic Atenagora, care printre altele și-a exprimat nădejdea într-o întîlnire, într-un viitor apropiat a tuturor Bisericilor Ortodoxe și din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian al Bisericii Ortodoxe Române, care subliniind însemnătatea Conferinței de la Addis Abeba din punct de vedere creștin, a scos în evidență rolul Împăratului Etiopiei în realizarea acestei Conferințe, felicitîndu-l pentru fericita inițiativă în slujba Bisericii Ortodoxe.

După inaugurarea festivă, Conferința și-a început lucrările porpriu-zise. Nu a fost admis nici un fel de observator la lucrările Conferinței, care s-au ținut într-un spirit de dragoste cu adevărat familiară și care au durat cu anumite întreruperi din zilele de sărbătoare, când Căpeteniile prezente ale Bisericilor au participat la diferite slujbe religioase, pînă în ziua de 21 ianuarie 1965, cînd, tot în chip festiv, a avut loc închiderea Conferinței.

La lucrările Conferinței au participat următoarele delegații:

1. Delegația Bisericii Etiopiei, condusă de Arhiepiscopul Teofil de Harar ;

2. Delegația Bisericii Siriene din Antiohia, condusă de Patriarhul Ignatie-Iacovos ;

3. Delegația Bisericii Siriene din India, condusă de Patriarhul Basilios-Evghenios al Indiilor ;

4. Delegațiile Bisericii Armene, conduse de Patriarhul Catolicos Vasken I de la Ecimiadzin și Patriarhul Catolicos Koren din Cilicia.

5. Delegația Bisericii Copte din Egipt, condusă de Patriarhul Chiril.

Hotărârile la care Conferința a ajuns după cinci zile de strădanii fructuoase au fost consemnate într-un act, potrivit modului cum acestea au figurat pe ordinca de zi. Ele sînt precedate de o expunere introductivă, în care se exprimă convingerea că întîlnirea aceasta a Căpeteniilor Bisericilor, care s-a realizat acum la Addis Abeba va constitui pîrga unor noi adunări ale Bisericilor în viitor, menite să pună din nou în evidență unitatea Bisericii creștine, așa cum a fost exprimată aceasta în timpul primelor trei Sinode Ecumenice, cînd toată Biserica creștină era una și nedespărțită.

Cuprinsul hotărîrilor Conferinței. — Hotărârile asupra temelor discutate sînt expuse pe larg în actul final. Astfel:

La tema I (Lumea cea nouă și Bisericile noastre) :

— S-a aprobat ca fiecare Biserică să desemneze cîte o comisie specială pentru studierea ideologiilor și teoriilor contemporane, iar expunerile comisiilor acestora să fie aduse în fața unei noi Conferințe, care se va întruni în curînd.

— S-a hotărît instituirea de către fiecare Biserică a unor comisii în legătură cu problemele de cult, cu postul etc. Aceste comisii vor încu-noștiința despre rezultatele cercetărilor și concluziilor lor și comisiile celorlalte Biserici.

— S-a propus constituirea unei comisii speciale în vederea unificării calendarului Bisericilor.

La tema II (Conlucrarea în ce privește formarea teologică) :

— S-a subliniat că cultura teologică este necesară nu numai clericilor, ci și laicilor care voiesc să participe la lucrarea Bisericii.

— S-a recomandat alcătuirea unui program teologic unitar, pe care apoi fiecare Biserică să-l modifice potrivit cu tradițiile și necesitățile ei locale.

— S-a recomandat schimbul de studenți și înființarea unui Centru superior de studii teologice.

— S-a insistat asupra folosului desăvârșirii studiilor în școlile superioare străine.

La tema III (Conlucrarea în ce privește evanghelizarea):

— Conferința a recunoscut necesitatea evanghelizării, ca o continuare a operei din trecut a Bisericilor, și a insistat ca în vederea acestui scop să fie pregătiți lucrători vrednici de această sarcină.

La tema IV (Raporturile cu celelalte Biserici):

— Conferința de la Addis Abeba a stăruit mult asupra temei acesteia, care constituie adevăratul ei pivot. De aceea și hotărârile la care s-a ajuns sînt de o deosebită însemnătate, pentru că ele ne dau măsura exactă a modului cum Bisericile Ortodoxe Orientale înțeleg aceste raporturi în momentul de față și pentru viitor. Vom înfățișa deci mai pe larg hotărârile asupra acestei teme.

Conferința s-a ocupat: a) de raporturile cu Bisericile Ortodoxe Răsăritene, b) de raporturile cu Biserica Romano-Catolică și c) de raporturile cu celelalte Biserici din Consiliul Ecumenic al Bisericilor.

a) *Raporturile cu Bisericile Ortodoxe Răsăritene.* — «Deși — se spune în hotărîre —, ca unii care ne interesăm de creștinătate, avem în minte unirea cu toate Bisericile, totuși, din punctul de vedere al celei mai strînse asemănări și înrudiri spirituale cu noi, avem nevoie să cultivăm diferite feluri de apropiere cu ele. Gîndul acesta ne determină să ne ocupăm, în ce privește primii pași ai noștri de chestiunea raportului nostru cu Biserica Ortodoxă a Răsăritului. Noi avem aceeași credință și am avut aceeași comuniune cu ea, pînă la Sinodul de la Calcedon, 451, cînd a survenit despărțirea...». «Cît privește certurile hristologice, care au provocat despărțirea, nădăjduim că studierea în comun, în spirit de reciprocă înțelegere, poate să reverse lumină asupra pozițiilor pe care le avem și unii și alții. Astfel, hotărîm să dobîndim un nou studiu despre învățătura hristologică, începînd cu tot istoricul ei. Studiul acesta poate fi făcut de teologii noștri, ținînd seama de studiile anterioare asupra temei acesteia, ca și de înfîlîrile de consfătuire neoficiale, din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Între timp noi aprobăm ca Bisericile noastre să caute raporturi mai strînse și să conlucreze cu Bisericile Ortodoxe Răsăritene, pe tărîmul problemelor practice».

b) *Raporturile cu Biserica Romano-Catolică.* — «Și cu Biserica Romano-Catolică noi avem aceeași credință și am avut aceeași comuniune pînă la Sinodul Ecumenic de la Calcedon, cînd a survenit despărțirea. Ne bucurăm de conștiința pe care Biserica Romano-Catolică a început să o dovedească cu privire la ea, în ce privește nevoia de a recunoaște celelalte Biserici și îndeosebi pe cele Ortodoxe din Răsărit. Avînd deci în vedere spiritul acesta nou, noi propunem să ajungem la convorbiri cu Biserica Romano-Catolică, pentru o înțelegere mai strînsă. În ce privește raporturile

față. Cuvintele rostite de Împăratul Haile Selassie, cu ocazia Conferinței: «este probabil ca despărțirea Bisericilor să fi avut vreun motiv serios dar este probabil ca și să nu fi avut»; convingerea exprimată de el în cuvintele: «Credem în binecuvântarea lui Dumnezeu că, mai de vreme sau mai târziu, raporturile vor fi restabilite», precum și hotărîrea, potrivit căreia: «Conferința de la Addis Abeba este un început, iar nu un sfârșit, este primul pas, după care va urma altul, întrucît într-un viitor nu prea îndepărtat se va realiza întîlnirea și cu celelalte Biserici» sînt pline de încurajare pentru toți aceia care urmăresc cu interes unitatea Ortodoxiei.

Pr. OBIMP N. CACIULA

OPTZECI DE ANI DE LA DOBÎNDIREA AUTOCEFALIEI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

— 25 APRILIE 1885—25 APRILIE 1965 —

În ziua de 25 aprilie 1965 s-au împlinit optzeci de ani de cînd patriarhul ecumenic *Ioachim IV* (1884—1886) scria mitropolitului *Calinic Miclescu*, primatul României (1875—1886) că, printr-un tom patriarhal și sinodal, emis de Patriarhia Ecumenică, Biserica Ortodoxă Română a fost recunoscută «autocefală și întru toate de sine administrată». Cu acest prilej, în cele ce urmează, voi încerca, pe de o parte, să înfățișez împrejurările în care Biserica noastră strămoșească și-a dobîndit autocefalia, iar pe de alta, să arăt însemnătatea acestui fapt în viața ei de mai apoi.

Se știe că, oficial, mitropoliile Țării Românești și Moldovei au luat ființă în anii 1359 și respectiv, 1401, în împrejurări care acum sînt bine cunoscute. Aceste acte de seamă din istoria lor s-au săvîrșit cu aprobarea Patriarhiei Ecumenice și de aceea, vreme îndelungată, ele s-au socotit în dependență de aceasta, sînd aproape în tot timpul în strînse relații cu ea. În această situație, cele două Biserici românești trebuiau să țină legătura dogmatică cu Scaunul patriarhal din Constantinopol și să recunoască jurisdicția canonică a ierarhului de acolo; uneori trebuind chiar să primească vlădici trimiși din Țarigrad.

Deși prin actele sinodale și patriarhale de recunoaștere a ființării lor, cele două mitropolii românești erau obligate să respecte o asemenea stare, totuși nu trebuie scăpat din vedere faptul că «Bisericile naționale din ambele Principate române se bucurau «ab antiquo» de independență administrativă internă, autonomie bisericească, nerecunoscînd altă autoritate din afară decît supremația și jurisdicția canonică a Patriarhului din Constantinopol și aceasta numai în materie de dogmă și disciplină». Era, prin urmare, mai mult o dependență nominală, nu efectivă; în schimb, în interior, era o «autonomie completă». Această dependență obliga pe cei doi ierarhi români să pomenească pe Patriarhul Ecumenic la liturghie și să-i înscrie numele în diptice, să-i ceară binecuvîntarea și recunoașterea

canonică, după alegerea, confirmarea și înscăunarea lor — când Patriarhul Ecumenic da așa numitul ecdosis —, să ia mirul de la Constantinopol și, în unele cazuri, să se supună judecății bisericești a ecumenicului, cum s-a întâmplat cu mitropoliții ungrovlahi Luca, Ștefan, Teodosie, Antim Ivireanul, Neofit al II-lea, ș.a.

Pe cit se cunoaște acum, în linii mari, acestea erau «semnele vizibile prin care se manifesta dependența de patriarhie. Încolo Patriarhul Ecumenic nu avea nici un amestec în afacerile lăuntrice ale bisericii moldovene sau muntene»¹. Deși, cum s-a văzut mai sus, numărul acestor semne era destul de redus, totuși ele sînt în măsură să arate că Bisericile din principatele române nu aveau încă o independență deplină, deci nu erau autocefale.

Dezvoltarea lor în ceea ce privește organizarea, starea materială și mai ales culturală le îndreptătea însă pe deplin la o asemenea situație. La acest lucru au gîndit desigur pe la finele secolului al XVI-lea voievodul moldovean Ieremia Movilă și fratele său, Gheorghe, mitropolitul Sucevei, cînd au cerut patriarhului alexandrin Meletie Pigas († 1601), locțiitor și al Scaunului ecumenic, să consimtă la ridicarea Bisericii moldovenești la rangul de arhiepiscopie și solicitaseră pentru mitropolitul Moldovei dreptul de a purta mantie arhierescă, obținînd, deocamată, numai mantia și încă mantie cu «patru rîuri», cum aveau patriarhii scaunelor apostolice². Tot deplina independență a Bisericii sale a avut, desigur, în minte și mitropolitul Ungrovlahiei, Antim Ivireanul, cînd, prin anii 1710—1711, scriînd, plin de mîhnire, Patriarhului Ecumenic, Atanasie al V-lea (1709—1711), protesta cu energie împotriva amestecului necanonic al patriarhului Hrisant al Ierusalimului (1707—1731) în treburile bisericii Țării Românești³.

Mai mult, acum mai bine de un veac, cînd mișcările pentru dobîndirea autocefaliei Bisericii noastre erau în toi, se susținea că, cel puțin, Biserica Moldovei a fost recunoscută «autocefală sau neatîrnată» cu cîteva veacuri mai înainte. Între altele, în sprijinul acestei afirmații se aduceau: a) actul sinodic — trimis în secolul al XV-lea de împăratul bizantin Ioan al VII-lea Paleologu († 1448) voievodului Alexandru cel Bun (1400—1432) al Moldovei și mitropolitului Iosif Mușat († c. 1415)⁴ —, prin care Mitropolia Moldovei ar fi fost scoasă de sub ascultarea oricărui scaun ierarhic ortodox, fiind așezată a fi «ca un patriarh»; b) afirmația prinsă în glava 391 din Pravila cea mare a lui Matei Basarab, tipărită la Tîrgoviște în anul 1652, cum că «acum» Mitropolia Moldovei «nici orhideanilor se pleacă,

1. N. Dobrescu, *Studii de Istoria Bisericii Române contemporane. 1. Istoria Bisericii din România (1850—1895)*, București, 1905, p. 9, 16—17.

2. Diac. Niculae I. Șerbănescu, *Legăturile patriarhului Meletie Pigas cu țările române*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXIV (1946), p. 370—371.

3. v. «Biserica Ortodoxă Română», LXXIV (1956), p. 848—850.

4. Acest act este amintit într-o însemnare a mitropolitului Gheorghe al Moldovei din anul 1723. V. Pr. Prof. Liviu Stan, *Pravila lui Alexandru cel Bun și vechea autocefalie a Mitropoliei Moldovei*, în «Mitropolia Moldovei și Sucevei», XXXII (1960), p. 178—180.

nici țarigrădeanului»⁵; c) mărturia lui *Dimitrie Cantemir* că «mitropolitul Moldovei ocupă în Biserica răsăriteană o vrednicie cu totul deosebită, pe care alții (mitropoliți) nu o au. Căci el, deși nu se numește patriarh, totuși nu este supus nici unui patriarh»⁶; și d) firmanul, sultanului *Abd-ul Hamid I* (1774—1789) din anul 1200 al Hegirei, care, «pe temeiul vechilor privilegii a Moldaviei», hotăra ca «patriarhul de Constantinopol să nu aibă nici o putere asupra mitropolitului (Moldovei)»⁷.

Chiar dacă, potrivit acestor probe, am admite că în anumite perioade de timp din trecut, Biserica moldoveană și poate și cea valahă se vor fi aflat în stare de «neatîrnare» față de vreun scaun ierarhic din lumea ortodoxă, totuși ele nu și-au putut-o păstra, mai ales în secolul al XVIII-lea, cînd în țările noastre s-a instaurat regimul turco-fanariot, și, mai cu seamă că, în acea vreme, nici cele două principate române nu-și căpătaseră încă independența politică. Cert este că pe la jumătatea secolului al XIX-lea Bisericele naționale din ambele principate române nu aveau încă o independență deplină și că probele de mai sus au fost în măsură să entuziasmeze și să îndemne la luptă pe cei ce doreau ca Biserica noastră să-și capete autocefalia.

Pe cît cunosc, mișcarea pentru obținerea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române a pornit în același timp cu mișcarea pentru unirea Principatelor române. Ea a fost mai activă în Moldova și înclin să cred că la deschiderea ei a dus, oarecum, încercarea Patriarhului Ecumenic de a se «amesteca în afacerile lăuntrice ale Bisericilor din principate». Spre adevăritare, vom aminti că în anul 1848, patriarhul ecumenic *Antim* «supunea judecății sale bisericesti» pe mitropolitul Ungrovlahiei, *Neofit al II-lea*, pentru cunoscutul său amestec în revoluția din acel an⁸. Nouă ani mai apoi, în 1857, alt patriarh ecumenic, *Chiril al VII-lea* (1855—1860), scria mitropolitului *Sofronie Miclescu* al Moldovei (1851—1860), atrăgîndu-i atenția asupra atitudinii sale prounioniste, îndemnîndu-l «să se pună bine cu guvernul local» și încheind prin a-l amenința cu luarea de «măsuri mai grave»⁹. Intervenția aceasta a patriarhului, prin «care se ținea la o influențare asupra conduitei» mitropolitului *Sofronie Miclescu*, a provocat «o protestare generală în Moldova» și ea a grăbit începutul luptei pentru recunoașterea autocefaliei Bisericii românești, — luptă care, precum am mai spus, în țara de dincolo de Milcov s-a purtat cu mai mult avînt. Chiar în acest an, 1857, arhimandritul *Neofit Scriban* a tipărit la Paris, o broșură intitulată : *Scurtă istorisire și hronologie despre Mitropolia Moldaviei*,

5. *Pravila lui Matei Basarab cu Canoanele sfinților Apostoli intitulată Indreptarea Legei*, ed. Ioan M. Bujoreanu, București, 1885, p. 221.

6. D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, ed. Gheorghe Adamescu, București, f. a., p. 149.

7. Arhim. Neofit Scriban, *Scurtă istorisire și hronologie despre Mitropolia Moldaviei*, Paris, 1857, p. 26. Dintre lucrările generației de acum un veac, care aduceau aceste argumente întru dovedirea autocefaliei bisericii Moldovei, mai amintim : Pr. Grigorie Musceleanu, *Sfîntul Sinod și independința Bisericii Române*, București, 1865, p. 15—42.

8. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 75*, f. 401 v., 416 v.; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 9.

9. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 17.

căutînd, prin cuprinsul ei, să răspundă «la tendința patriarhului d-a încălca autonomia Bisericii moldovene» și în același timp, încercînd «să aducă probe despre autocefalia Bisericii moldovene, ceea ce, fără îndoială, — precum observa istoricul N. Dobrescu —, era un lucru prematur mai ales pentru acele vremi, cînd măcar n-aveam nici independența politică»¹⁰.

În toamna aceluiași an, frații Neofit și Filaret Scriban, arhimandritii Melchisedec Ștefănescu și Calinic Miclescu și iconomul D. Matcaș, deputații clerului în *divanul ad-hoc*, precum și alții dintre deputații laici de aici au pus deschis problema autocefaliei Bisericii Române. În acest scop, în sînul divanului s-a format o «Comisiune bisericească», care avea să se ocupe de «viitoarea organizare a Bisericii Române». De îndată, aceasta, sprijinindu-se pe unele străvechi mărturii privitoare la autocefalia Bisericii Moldovei, — amintite deja mai sus —, și totodată «luînd în privire» faptul că «patriarhul de Constantinopol... încearcă a jigni neatîrnarea chiriarhilor Bisericii Principatelor», exercitînd «de multe ori chiar și în cauze politice înrîuriri necuvenite asupra mitropoliților», și socotînd că «unirea Principatelor cerută de ambele adunări ad-hoc trebuie să centralizeze și autoritatea bisericească a acestor țări, în care religia ortodoxă a Răsăritului este dominantă»¹¹, a întocmit «un proiect de încheiere» asupra chestiunilor atîngătoare de «înființarea unei autorități sinodale centrale pentru trebile duhovnicești ale Bisericii Române», pe care, în ziua de 4 noiembrie 1857, prin deputatul D. Rallet, l-a supus în dezbaterea Adunării divanului ad-hoc.

După ce aceasta i-a făcut cîteva amendamente — unele propuse de arhimandritul Melchisedec —, a «rostit» și votat în unanimitate o seamă de «dorinți», printre care, în ceea ce ne privește, se prevedea: «*Recunoașterea neatîrnării Bisericii Ortodoxe a Răsăritului din Principatele Unite, de orice chiriarhie, păstrîndu-și însă unitatea credinții cu Biserica Ecumenică a Răsăritului în privința dogmelor*»¹².

Pe cît știu, acum se cerea pentru prima dată, în mod oficial, recunoașterea «neatîrnării» Bisericii Române. Lupta astfel începută nu s-a oprit aci. Între timp, pe temeiul încheierii de mai sus, «Comitetul clerical» din Adunarea ad-hoc «înjghebează 14 puncturi de dorinți», care să servească «de bază la viitoarea organizare a fării și a clerului». Aceste «dorinți». la 20 decembrie 1857, prin arhierul Filaret Scriban, au fost aduse în fața Adunării, urmînd apoi să fie înaintate Comisiei internaționale. Adunarea le ia în discuție; le adaugă unele amendamente, le votează în unanimitate, le subscrie și ceva mai tîrziu le înfățișează Comisiei europene de la București, care, la rîndu-i, le prezintă, în vara anului 1858, Conferinței din Paris. Relativ la problema ce urmărim, «dorințele» votate în Adunarea ad-hoc, în cel dintîi punct al lor, cereau în mod expres: «*Autocefalia bisericească a Moldo-României fiică și membru a unei sfînte și sobornicești*

10. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 18.

11. D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *Acte și documente relative la Istoria renașterii României*, VI, 1, București, 1896, p. 154.

12. *Ibidem*, p. 152—160 (proces-verbal nr. 14 din 4 nov. 1857).

și apostolice Biserici de Răsărit, al cărei cap și începător este Domnul și Dumnezeu nostru Iisus Hristos, mărturisește și păzește fără schimbare toate dogmele și sfintele canoane apostolice și sinoadele, precum și toate sfintele tradiții, conformându-se în totul cu credința Bisericii Răsăritului pentru care și pe viitor, la caz de nevoie, pentru păstrarea unității credinței, când sfântul Sinod va găsi de cuvîntă, să se poată consulta în dogme cu Biserica Ecumenică»¹³.

Conferința de la Paris însă în convenția întocmită în anul 1858 nu s-a ocupat și de problema religioasă din Principatele române așa că «dorința» de mai sus a «Comitetului clerical», din Adunarea ad-hoc-a rămas, deocamdată, cu adevărat o «simplă dorință».

Anul ce a urmat, 1859, cum se știe, marchează începutul formării statului național român, al cărui conducător, domnitorul Alexandru I. Cuza (1859—1866), între alte mărețe înfăptuiri, pline de folos pentru națiune, a îmbrățișat cu multă căldură și problema religioasă din România acelei vremi, căutînd, mai ales, să ridice Biserica Ortodoxă Română. În acest scop, el a încercat să-i dea o nouă organizare, — rupînd-o însă, oarecum, cu tradiția —, și s-o scoată de sub tutela oricărei autorități ecleziastice străine. Căci, — cum observa istoricul A. D. Xenopol —, Vodă Cuza «nu să mulțămia numai cu înlăturarea călugărilor greci din minăstirile României. El dorea să mîntuie Biserica țării îndeobște de supremația grecească, pentru a smulge astfel și ultimele vițe pe care rădăcinile domniilor fanariote le mai lăsase încă în pămîntul României»¹⁴. El dorea în țara sa o Biserică independentă, autocefală. Vaza la care ajunsese în acel timp Biserica Română, faptul că ea, repetăm, vreme îndelungată s-a bucurat de o perfectă independență administrativă internă, — fiindcă n-a recunoscut decît în natură de dogmă supremația și jurisdicția canonică a Scaunului patriarhal din Constantinopol —, sprijinul material ce a dat și încă mai da comunităților ortodoxe din Orient, precum și progresele realizate de ea în toate domeniile de activitate, o îndreptăteau pe deplin la aceasta.

Prins de alte treburi de stat însă, Vodă Cuza, în primii ani de domnie, nu s-a putut ocupa, mai cu deosebire, și de Biserică și de aceea unificarea celor două Biserici naționale s-a făcut ceva mai tîrziu decît cea a Principatelor. Acest lucru a produs oarecare neliniște în rîndul unora dintre clericii, care nu renunțaseră încă la lupta pentru autocefalia Bisericii lor. În anul 1862 parte din aceștia au cerut în scris deputaților din «legala reprezentatiune a națiunii» să se facă și pentru Biserica Română o administrație centrală în frunte cu un sinod, ceea ce, desigur, avea să aducă și neatîr-narea ei¹⁵.

13. *Ibidem*, p. 428—429 (proces-verbal nr. 30 din 20 dec. 1857).

14. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, ed. III, vol. XIV, 2, București (1930), p. 41.

15. V. «Biserica» Foae religioasă morală (București), II (1863), nr. 21 din 20 octombrie, p. 161—162.

De bună seamă, întâmpinarea lor a avut darul să grăbească luarea unor măsuri privind Biserica. În mesajul de deschidere a sesiunii 1863—1864 a Adunării electivă a României, rostit la 3 noiembrie 1863, domnitorul Alexandru Cuza arăta că, între altele, acestea i se va prezenta și «*Legea pentru unirea Bisericii Române, care pînă astăzi prin organizațiunea ierarhiei sale este încă în stare de separațiune*»¹⁶. În primele zile ale anului următor, 1864, a și apărut un proiect de lege, privind «*unirea și reorganizarea Bisericii Ortodoxe din România*», elaborat de guvern, în care, în legătură cu independența ei se prevedeau, în primele două articole, următoarele :

1. «*Biserica Ortodoxă Română, întemeiată pe canoanele sinoadelor ecumenice, se numește una, sfântă, catolică și apostolică, făcă și membru a marelui Biserici a Răsăritului, a căreia cap și începător e Domnul și Dumnezeu nostru Iisus Hristos, ...mărturisește și păzește fără schimbare toate dogmele și canoanele apostolice și sinoadele, precum și toate sfintele tradiții, conformîndu-se în totul cu credința Bisericii răsăritene. Biserica României poate dar și în viitor a se consulta în privința dogmelor cu Biserica Ecumenică din Constantinopol, însă cînd sinodul țării va găsi de cuviință.*»

2. «*Biserica Română e independentă de oricare Biserică (autokefalos); ea se va administra de chiriarhul României Unite, care va purta titlul de Primate al României, de doi mitropoliți și de mai mulți episcopi*»¹⁷.

Alături de acest proiect oficial, au mai circulat și altele, ieșite probabil din pana unor clerici ai vremii, toate însă prevăzînd la loc de frunte autocefalia Bisericii Române. Unul, de pildă, își începe primul articol așa : «*Biserica Română este neatîrnată*» și mai departe adaugă : «*Nici un trimis al patriarhului (din Constantinopol) nu poate, fără autorizarea domnitorului, a exersa pe pămîntul român nici o funcțiune în numele Patriarhului în privința Bisericii Române*»¹⁸. Iar altul, întocmit probabil de binecunoscutul arhimandrit Ghenadie Țeposu, mai apoi episcop de Argeș și primul președinte al comitetului de redacție al revistei Biserica Ortodoxă Română, prevedea, între altele, că :

1. «*Biserica Română de ritul ortodocso-răsăriteană, fiind fondată pe temelii Apostolilor (Matei, XVI, 18; I Cor. III, 11; Efes. II, 20) este independentă de orice înrîurire exterioară (Matei XXIII, 8—10; Gal. V, 1); ea confesă nealterat simbolul nicean și toate dogmele dezvoltate dintr-însul și stă în relație confesională cu Biserica cea mare din Constantinopol și cu toate Bisericile de același rit*», și :

2. «*Biserica Română, fiind independentă în administrația ei, se va constitui pe baze conforme cu ale statului român și clerul ei va avea drept de cetățean înaintea legilor*»¹⁹.

Aflînd, desigur, de ceea ce se pregătea cu privire la noua organizare

16. V. *Ibidem*, nr. 24 din 10 nov. 1863, p. 181; *Suplement la Monitorul Oficial*, nr. 219 din 3 nov. 1863, p. 915.

17. «*Biserica*», III (1864), nr. 2 din 12 ian. 1864, p. 13.

18. Ziarul «*Dimbovița*» (București), VI (1864), nr. 15 din 12 iun. 1864, p. 60.

19. *Ibidem*, nr. 26 din 8 iulie 1864, p. 102; «*Biserica*», III, (1864), nr. 23 din 12 iulie 1864, p. 174.

a Bisericii Române, dar mai ales amărit din pricina secularizării averilor mânăstirești, făcută de Vodă Cuza în decembrie 1863, patriarhul ecumenic Sofronie (1863—1866), la 8 februarie 1864, scria plin de mîhnire mitropolitului Nifon, imputînd guvernului introducerea unor reforme religioase potrivnice Ortodoxiei și îndemnînd pe mitropolit să sfătuiască pe domn «la cunoștința datoriilor sale creștinești și domnești» și cerîndu-i să ia măsuri contra reformelor sale. Pe deasupra, scrisoarea patriarhului vădea clar tendința acestuia de a se amesteca în treburile lăuntrice ale Bisericii Române²⁰.

Din răspunsul mitropolitului Nifon, dat la 30 aprilie 1864, relativ la problema ce urmărim, vom reține pasajul în care acesta «pune în vedere patriarhului» că «*biserica fiică — recte Biserica Română — a fost întotdeauna independentă, în ceea ce privește activitatea ei internă*». Cînd «*progresul națiunii și treapta dezvoltării sale intelectuale vor reclama oarecare îmbunătățiri referitoare la starea internă, asigur pe Sanctitatea Voastră că Biserica Română, lucrînd în deplina sa libertate, nu va nesocoti vecinicile ei legături ce există între dînsa și Biserica mamă*»²¹. Înaltul ierarh se așeza deci pe Tradiția de veacuri a deplinei independențe administrative interne a Bisericii ce păstora.

Precum se vede, drumul spre autocefalia Bisericii strămoșești era încă destul de anevoios. Vodă Cuza însă n-a dat înapoi. Cu toată intervenția patriarhului ecumenic din 8 febr. 1864, către finele aceluiași an, la 3 decembrie 1864, el a sancționat «*Decretul organic pentru înființarea unei autorități sinodale centrale pentru afacerile religiei române*», în care, în primul articol se prevedea că: «*Biserica Ortodoxă Română este și rămîne independentă de orice autoritate bisericească străină, întru tot ce privește organizarea și disciplina*»²². Era pentru prima dată cînd statul român, în mod oficial, legifera neatîrnarea Bisericii noastre strămoșești. Acest duh de independență se va resimți în aproape toate legiuirile bisericești făcute la noi pînă ce ni s-a recunoscut definitiv autocefalia, acum optzeci de ani.

Cum era de așteptat, patriarhul ecumenic Sofronie, la începutul anului 1865, scria, în termeni destul de aspri, domnitorului Alexandru I. Cuza, imputîndu-i, între altele, și «*proclamarea de sine a autocefaliei Bisericii Române*»²³. Răspunzîndu-i, în luna februarie a aceluiași an, Vodă Cuza îi

20. Arhim. Fotie Balamaci, *Documente. Corespondența între Patriarhia din Constantinopol și mitropolitul Ungrovlahiei D. D. Nifon, între domnitorul Al. I. Cuza și între toate Bisericile Ortodoxe cu privire la legile aprobate de către guvernul român pentru sinodul din anul 1864*, București, 1913, p. 5—8; «*Ecclesia*», I (1866), nr. 9 din 9 oct. 1866, p. 68—70; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 128—129.

21. Arhim. Fotie Balamaci, *op. cit.*, p. 9; «*Ecclesia*», I (1866), nr. 10 din 23 oct. 1866, p. 75—76; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 128; A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 38.

22. «*Monitorul Oficial*», nr. 273, din 6 dec. 1864, p. 1297—1298; Arhim. Fotie Balamaci, *op. cit.*, p. 10—11; «*Preutul*» Foaie bisericească (Iași), IV (1864), nr. 9 din 19 decembrie 1864, p. 67—68; *Decret organic pentru înființarea unei autorități sinodale centrale pentru afacerile religiei române*, București, 1865, p. 4.

23. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 130.

arăta «că Biserica Română e neatârnată de orice Biserică streină în ce privește organizarea și disciplina», avînd acest drept «ab-antiquo», cum dovedesc o seamă de străvechi mărturii. Totodată domnitorul declara că este hotărît să rămînă pe poziția sa și că va respinge «orice ingerință anticanonică a oricărei Biserici sau cap de biserică străină în afacerile de administrație și disciplină a Bisericii autocefale Române, voind ca Biserica Română să aibă o expresie legală în stat și în Biserica răsăriteană rangul și independența de care întotdeauna s-a bucurat în fața celorlalte Biserici Ortodoxe»²⁴.

Surprins de răspuns, patriarhul ecumenic, la începutul lunii aprilie 1865, a adunat Sinodul patriarhal în Constantinopol și în hotărîrea luată, între altele, se constata că «proclamarea de la sine a Bisericii Române ca independentă» este contrară canoanelor și vechii tradiții a Bisericii²⁵. După aceasta, de îndată patriarhul a trimis în țară pe arhimandritul *Eustațiu Cleobul*, ca să discute cu cei în drept problemele în litigiu, dar misiunea lui a eșuat. La sosire, el a înmînat domnitorului Cuza și mitropoliților Nifon al Ungrovlahiei și Calinic Miclescu al Moldovei cîte o scrisoare din partea ecumenicului, toate trei purtînd data: 17 aprilie 1865 și vîdînd și de astădată, în mod limpede, tendința Patriarhului Ecumenic de a se amesteca în treburile interne ale Bisericii Române²⁶.

Totodată patriarhul Sofronie a încunoștiințat despre situația bisericească din România și pe celelalte trei Patriarhate orientale și a scris și Bisericii din Rusia, Grecia și Cipru; tuturor cerîndu-le părerea în legătură cu ea²⁷.

Între timp, domnitorul Cuza și mitropoliții Ungrovlahiei și Moldovei au răspuns scrisorilor patriarhale din 17 aprilie 1865. În răspunsul său din 12 mai 1865, mitropolitul Nifon, cu toate «observațiunile duhovnicești» ce-i făcuse ecumenicul, nu ezită să apere independența Bisericii sale, scriindu-i: «Biserica Română, Prea Sfînte, după cum cunoașteți, a fost din vechime și cu totul independentă în ceea ce privește administrarea ei. Iar proiectele de legi în contra cărora Prea Sfînția Voastră a ridicat puternic vocea să, nimic alta nu săvîrșesc decît să consfințească din nou un lucru ce în realitate există; să canonizeze mai sigur această stare de lucruri»²⁸.

Aceeași dîrză hotărîre întru apărarea independenței Bisericii Române reiese și din răspunsul domnitorului Cuza, purtînd data: 10 iulie 1865. Acesta mai înfîi critică purtarea arhimandritului Eustațiu Cleobul în România, apoi arată că, în calitatea sa de domnitor care poartă pe umeri «povara neamului românesc atît a celui trecut cît și a celui viitor» este dator să apere «de orice ispite vechea autocefalie a Bisericii dacice». După aceasta, «avînd în mîini sfintele canoane», care «mai mult aprobă decît se luptă cu independența noastră bisericească», demonstrează ecumenicului

24. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 130—131, citînd: *Uricariul*, vol. X, p. 367—395.

25. «Ecclesia», I (1866), nr. 11, p. 83—84; nr. 12, p. 91—93; nr. 13, p. 101—103; nr. 14, p. 109—110; nr. 15, p. 115—117; Arhim. Fotie Balamaci, *op. cit.*, p. 16—31.

26. Arhim. Fotie Balamaci, *op. cit.*, p. 31—38.

27. *Ibidem*, p. 67—70; Cf. «Ecclesia» I (1866), nr. 4 din 12 iunie 1866, p. 26—28.

28. Arhim. Fotie Balamaci, *op. cit.*, p. 66—67; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 121.

că «*prin dreptate, prin obicei, prin datinile consfințite din veacuri ale Bisericii dacice, prin drept, zic, și de obicei și prin datini recunoscute de întreaga Biserică și mai ales de Biserica din Constantinopol..., românii în chestiunile bisericești și acum ca și întotdeauna au stat în limitele orînduieilor canonice și în ciclul deciziunilor și drepturilor, pe care le-a dobîndit statul față de biserica sa națională în toate timpurile și în orice loc al lumii ortodoxe*».

Referindu-se la hotărîrea sinodului patriarhal din aprilie 1865, în mod categoric, scrie că pe aceasta «*ca una care se atinge de drepturile vechi ale Bisericii dace independente nu pot s-o primesc. Și ca un principe creștin al României o resping în numele clerului și poporului și voi lupta în contra ei cu armele puternice și neînvînse ale legilor și ale canoanelor*». Mai departe domnitorul apără în fața ecumenicului principiile legii organice din 1864, făcîndu-i cunoscut că «*independența proclamată în primul articol al legii noastre nu este o inovație zadarnică, ci există de mult, că Biserica Română sau dacă niciodată în decursul veacurilor n-a fost supusă Bisericii din Constantinopol și că, în fine, această independență nu este condamnată de niciun canon al sfîntei noastre Biserici*». Dimpotrivă, cuprinsul acestui articol «*arată și adeverește un lucru așa de vechi cît poate fi de vechi și creștinismul românilor, că, adică, Biserica noastră dacă a existat întotdeauna independentă de orice altă biserică și anume de cea din Constantinopol*», lucru ce în parte «*se explică prin istorie, adică prin șirul întîmplărilor politice, care au rupt Dacia de la statul bizantin*».

După ce amintește ecumenicului că din punct de vedere canonic, o Biserică este liberă să facă ce vrea în cuprinsul granițelor sale și după ce cu vechi mărturii probează independența Bisericii Române, el atrage atenția că Patriarhia din Constantinopol «*n-a făcut niciodată legi pentru Biserica Românească, ci numai a dat binecuvîntare la alegeri de ierarhi făcute în țară*», ceea ce nu se împacă de fel cu «*dreptul de autoritate și de amestec pe care ea și-l pretinde acum*».

După această magistrală apărare a autocefaliei Bisericii românești, domnitorul Cuza, mărturisindu-și respectul ce poartă scaunului ecumenic, — cu care, sincer, vrea să trăiască în înțelegere —, și dorința ca Biserica Ortodoxă Română «*să se păstreze nemișcată în ceea ce privește legăturile ei canonice adevărate cu celelalte Biserici, care, ca și noi, venerează credința ortodoxă*», încheie: «*Și dacă, pe de altă parte, am hotărîrea de a respinge amestecul anticanonic al oricărui Sf. Sinod strein, al oricărei Biserici streine sau al oricărui șef bisericesc strein în ceea ce privește administrația și succesiunea Bisericii Române autocefale, pe de altă parte însă voi fi totdeauna gata să primesc aceea ce voievozii români ortodocși au primit cîndva..., adică să consider pe Prea Sfinția Voastră ca personificarea vie a acelei unități bisericești care produce gloria și puterea bisericii... Declar Prea Sfinției Voastre că voi rămîne credincios la relațiile spirituale vechi ale Bisericii, la exemplul respectului și supunerii*

către sfântul Scaun ecumenic pe care mi le-au dat predecesorii mei și pe care mi le dau încă azi prinții care conduc popoare supuse religiei creștine. Vreau însă ca Biserica Ortodoxă Română să aibă o exprimare legală în stat, iar în Biserica de Răsărit gradul și acea independență pe care a dobândit-o de mult față de celelalte Biserici Ortodoxe, căci numai așa va putea face bine nației...»²⁹.

O asemenea atitudine dîrză, manifesta în răspunsul său la scrisoarea din 17 aprilie 1865 și mitropolitul Moldovei Calinic Miclescu, care, deși cu situația neclarificată încă, în ceea ce privește șederea sa pe scaunul vlădicesc de la Iași, totuși nu se sfia să arate patriarhului ecumenic Sofronie că: «Biserica Română de mult era cu desăvîrșire independentă în ceea ce privește partea sa administrativă. Proiectele de legi în contra cărora se ridică cu putere vocea Înalt Prea Sfinției Voastre, pe de o parte desăvîrșesc încă mai mult... independența despre care este vorba, iar pe de alta orînduiesc această situațiune a lucrurilor în mod mai clar»³⁰.

Astfel de răspunsuri hotărîte însă au iritat și mai mult pe patriarhul ecumenic și de aceea în scrisoarea trimisă la 8 octombrie 1865 domnitorului Cuza el critica în chip violent reformele bisericești ale acestuia, apăra hotărîrea Sinodului patriarhal din aprilie 1865, încerca să reafirme autoritatea sa asupra Bisericii Române, căutînd a prezenta chiar și temeieri istorice, atrăgea atenția domnitorului că n-ar fi fost cazul să discute în scrisoarea sa «despre proclamarea proprie (a autocefaliei) și mai ales despre suspecta independență» a Bisericii Române și lăsa să se înțeleagă că e dispus a lua și alte măsuri mai severe³¹.

La acestea însă nu s-a mai putut ajunge, deoarece, precum se știe, în ziua de 11 februarie 1866 domnitorul Alexandru I. Cuza a fost silit să-și părăsească tronul. La ieșirea din domnie, prin atitudinea lui hotărîtă, purtată în șir de mai mulți ani, lăsa lupta pentru independența Bisericii străbune ajunsă la un așa stadiu, încît ea nu mai putea da înapoi. Și nici n-a dat. Pășindu-se pe drumul deschis de el, începînd de acum și pînă la 1885, în parte din legile ce s-au dat Bisericii Ortodoxe Române și chiar în corespondența ei oficială, de multe ori s-a folosit titlul de «autocefală», deși, precum se știe, nu fusese încă recunoscută ca atare.

Dacă schimbările petrecute în primele luni ale anului 1866 în tînăra Românie au făcut să se renunțe la parte din legiurile bisericești decretate sub domnitorul Cuza, întrucît acestea produsese tulburare în țară și aduseseră încordare în relațiile cu Patriarhia Ecumenică, ele însă nu au dus și la renunțarea la lupta pentru dobîndirea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române. Chiar în prima lună după înlăturarea lui Vodă Cuza, în martie 1866, Consiliul de Stat prezenta Constituantei un proiect de lege organică pentru Biserica Ortodoxă Română, în care la articolul al doilea se prevedea că : «Biserica Ortodoxă a României este și rămîne autocefală,

29. Arhim. Fotie Balamaci, *op. cit.*, p. 70—86.

30. *Ibidem*, p. 87—88.

31. *Ibidem*, p. 88—98.

liberă și nedependinte de orice biserică străină, întru toate ce privește organizarea și disciplina ei»³².

Apoi, Constituția — legea de bază a statului —, promulgată la 30 iunie 1866, înscrisă în cel de al 21-lea al său articol următoarele, cu privire la problema în cauză: «Biserica Ortodoxă Română este și rămâne neatârnată de orice chiriarhie streină, păstrându-și însă unitatea cu Biserica Ecumenică a Răsăritului în privința dogmelor»³³. Pe temeiul celor prevăzute în celelalte alineate ale aceluiași articol din Constituție, s-a purces la întocmirea unei noi «legi organice pentru Biserica dreptcredincioasă română», din care nu aveau să lipsească prevederile privind independența (autocefalia) ei. La începutul anului următor — 23 ianuarie 1867 —, de pildă, guvernul a «propus» Senatului un «proiect de lege organică pentru Biserica Ortodoxă Română»³⁴. Acest proiect, care la articolul 2 prevedea că: «Biserica Ortodoxă a României este și rămâne autocefală, liberă și independentă de orice Biserică streină întru tot ce privește organizarea și disciplina ei»³⁵, timp destul de îndelungat a fost «cenzurat în țară din toate părțile, în mod sever»³⁶. Nici unul din cei ce s-au ocupat de el însă n-a renunțat la principiul autocefaliei Bisericii străbune.

După mai bine de doi ani de discuții, proiectul, prevăzând în primul articol că «Biserica Ortodoxă Română... este și rămâne independentă de orice Kyriarhia străină...»³⁷, a fost votat de Senat la 2 iunie 1869 și după aceasta a fost trecut la Camera legislativă³⁸. Îndeplinindu-se aceste forme și mai înainte ca proiectul să devină lege, capul statului, la 16 decembrie 1869³⁹ — în taină — l-a trimis la Constantinopol, pentru ca patriarhul ecumenic, Grigorie al VI-lea (1866—1871) «să-și facă observările sale» asupra lui. Cum era de așteptat. «observările» acestuia, trimise la București la 25 ianuarie 1870, lăsau încă să se întrevadă pretențiile lui asupra Bisericii Române, cerînd ca în viitoarea lege să se înscrie dreptul său de recunoaștere pentru mitropolitul ales după datina țării, dreptul său de a fi pomenit la liturghie și totodată obligația de a se procura Sfîntul Mir la Constantinopol⁴⁰.

Scurt timp după primirea răspunsului de la Patriarhia Ecumenică, această corespondență a început a fi «viu criticată» de susținătorii, înfocați ai autocefaliei care susțineau că ea tinde la «o nouă aservire a Bisericii Române față cu Patriarhia»⁴¹. Cu toate acestea, spre sfîrșitul anului

32. «Ecclesia» II (1867), nr. 2 din 9 febr. 1867, col. 42—43.

33. Ioan M. Bujoreanu, *Colecțiune de legăturile României, vechi și noi*, I, București, 1873, p. 14.

34. «Ecclesia», II (1867), nr. 1 din 29 ian. 1867, col. 3; «Biserica Română». Foae religioasă morală (București), VII (1872), nr. 6 din 6 februarie 1872, p. 3.

35. «Ecclesia»..., ibidem, col. 4; «Biserica Română»..., ibidem, p. 3.

36. Cf. «Ecclesia» II (1867), nr. 5 din 5 martie 1867, col. 86, 94; «Românul», XIV, (1870), din 2—3 martie 1870, p. 185, 189—190.

37. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 5601* (f. 48/1871), f. 114.

38. Cf. *ibidem*, f. 113 v.

39. Cf. «Românul», XIV (1870), p. 190.

40. *Ibidem*.

41. *Ibidem*, p. 189—190; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 135—136.

1872, la 14 decembrie, proiectul devine *lege organică pentru Biserica Română*, fără însă ca ea să însereze în cuprinsul său vreuna din pretențiile ridicate de patriarhul Grigorie al VI-lea. Deși în lege, — spre a nu se provoca noi nemulțumiri patriarhiei ecumenice —, s-a renunțat la articolul privind «independința» Bisericii Române, întâlnit în proiectele amintite, totuși din toată întinderea sa reiese limpede acest spirit de «neatîrnare». Articolul 8, de pildă, tratînd despre Sfîntul Sinod, nu spune alta decît că el este «*membriu al sfîntei Biserici Ecumenice și apostolice a Răsăritului, al căreia cap este Domnul nostru Iisus Hristos*», păstrînd «*unitatea în privința dogmelor și a canoanelor ecumenice cu Biserica din Constantinopole și cu toate Bisericile Ortodoxe*»⁴². Nimic deci despre vreo dependență de vreuna din aceste Biserici. Mai mult, în legea de față, ori de cîte ori s-a ivit prilejul, Biserica Română este numită de-a dreptul «*autocefală*»⁴³. Deși această calitate nu-i fusese încă de drept recunoscută, ea existînd doar de fapt, totuși începînd din decembrie 1872, mai ales, a fost des folosită în titulatura oficială a Bisericii noastre⁴⁴.

După ce legea organică a fost aprobată, mitropolitul primat Nifon a scris despre aceasta patriarhului ecumenic *Antim al VI-lea* (1871—1873), trimițîndu-i textul ei și «*exprimîndu-și speranța că o va găsi bună*». Patriarhul răspuns n-a dat, dar n-a ezitat a satisface unele cerințe ale legii, dîndu-și, de pildă, asentimentul la hirotonia de arhieriei ce aveau să poarte titulatura unor orașe din țară, cum cerea legea⁴⁵.

Această situație însă n-a durat decît cîțiva ani. În anul 1878, cînd țara noastră lupta cu destule greutăți după războiul ce purtase cu turcii, Sinodul român, «*prin o epistolă foarte respectuoasă*», a solicitat patriarhului ecumenic binecuvîntarea pentru hirotonia, a trei arhieriei. Acesta, gîndind că în o asemenea situație pentru țară, ar putea ridica iarăși problema secularizării averilor mînăstirești, a încercat să tîrăgăneze lucrurile și totodată a început «*să arate și oarecare îndoieli și critice asupra legii organice*», al cărei text, în timpul corespondenței, urmată cu acest prilej, i se trimisese din nou⁴⁶.

În scrisorile primite de astă dată de la Patriarhia Ecumenică, problema ce urmărim poate fi semnalată de două ori: Mai întii în «*epistola*» din 8 decembrie 1879, în care după ce se arată că populația ortodoxă din Dobrogea trece sub jurisdicția spirituală a mitropolitului Ungrovlahiei, se afirmă că aceasta — Mitropolia Ungrovlahiei — «*se află sub suprema suzeranitate spirituală a prea sfîntului nostru Tron apostolic și ecumenic din Constantinopol*»⁴⁷. Și apoi în scrisoarea din 13 februarie 1879, unde

42. «Biserica Ortodoxă Română», I (1874—1875), p. 83.

43. v. Art. 8, 9, 12.

44. Arhiva Sf. Mitropolii, *Dosar nr. 5603*, (f. 24/1873), f. 1, 8, 12, 36, 52; *nr. 5604* (f. 46/1874) f. 1, 2, 3, 17 v., 20, 26, 29.

45. v. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 174.

46. Cu scrisoarea mitropolitului primat Calinic Miclescu din 20 iulie 1879, cf. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 72*, f. 99, 101.

47. «Ortodoxul», Foaie ecleziastică, redactată de dr. G. Zottu (București), I (1880), p. 137—138.

patriarhul ecumenic *Ioachim al III-lea* (1878—1884), după ce obiectează că organizarea Bisericii Ortodoxe Române, așa cum reiese din legea trimisă, «este bazată pe o temelie care nu este în ființă și nu există, adică pe aceea a autocefaliei Bisericii Mitropoliei Ungrovlahiei»⁴⁸, se întreabă: «Dar cum și când și în care mare și sfânt sinod și prin a cărei Biserică binecuvîntare s-a făcut aceasta (autocefalia)? Căci nici a noastră mare Biserică a lui Hristos, nici o alta din Bisericile patriarhicești și autocefale de pe pămînt nu știe un asemenea lucru, nici nu cunoaște Mitropolia Ungrovlahiei (deci nu biserica României), ca autocefală. Și Sfinția Ta știe și cunoaște bine alit din istorie, cît și din orînduiala Bisericii că asemenea lucruri de obicei se fac și se hotărăsc în mod convenabil și după orînduiala care a domnit de la început în Biserica Ortodoxă a lui Hristos».

Cuvintele de încheiere a scrisorii, prin care patriarhul *Ioachim al III-lea* arăta că scrie «din datoria ce avem de a îngriji de Bisericile particulare și din sincera dorință pentru perfecta regularitate și buna rînduială a lucrurilor bisericicești de acolo»⁴⁹, lăsau iarăși să se întrevadă tendința acestuia de a se amesteca în treburile Bisericii noastre, asupra căreia el încă susținea că are autoritate.

Astfel de afirmații, obiecții și pretenții nu puteau fi trecute cu vederea. Și într-adevăr primatul român, *Calinic Miclescu* (1875—1886), răspunzînd, mai întîi, unei scrisori a patriarhului *Ioachim al III-lea* din 13 decembrie 1879, îi scria între altele și următoarele: «În fine rog pe Sfinția Voastră să-mi îngăduie a exprima adîncă mea întristare pentru cele ce scrieți în privința autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române. Fără să mă încerc a arăta drepturile de care se bucură Biserica Română ab-antiquo, cred că e de ajuns a invoca faptul că România e un stat independent în toate privirile, pentru a demonstra că autocefalia Bisericii noastre este un fapt incontestabil și indiscutabil. Sfinția Voastră întrebați, cînd și în care sfînt și mare sinod s-a recunoscut această autocefalie. La aceasta voi răspunde cu respectuoasă întrebare: dacă există vreun canon care să arate modul cum și autoritatea de care se recunoaște autocefalia unei Biserici. Principiul, cum că cele relative la organizarea bisericii se schimbă o dată cu schimbările politice, este recunoscut în modul cel mai evident de sinoadele ecumenice și istoria bisericească ne dă numeroase dovezi despre respectarea sa. Mărturisesc cu toată sinceritatea că niciodată n-am putut crede că Sfinția Voastră în recunoscuta-i înțelepciune va voi cîndva să pună în dubiu autocefalia (Bisericii) noastre pe care sîntem deprinși a o privi, și cu drept cuvînt, ca un fapt incontestabil»⁵⁰.

Și primatul român nu s-a oprit aci. Printr-o altă scrisoare din 16 ianuarie 1880⁵¹, el s-a ridicat și împotriva afirmației patriarhului ecumenic din 8 decembrie 1879, cum că Mitropolia Ungrovlahiei «se află sub suprema suzeranitate spirituală» a Scaunului Ecumenic și întorcîndu-i

48. *Ibidem*, p. 140.

49. *Ibidem*.

50. *Ibidem*, p. 141—142.

51. cf. *Ortodoxul*, an. I (1880), sem. II, nr. 1, p. 4.

răspuns, printre altele, îi spunea că această «*expresiune nouă și neobi-cinuită pentru noi*» înfățișează voința patriarhului «*de a nu recunoaște deplina independență a Bisericii noastre, precum și tendința de a întro-duce în Biserica Ortodoxă un principiu cu totul strein spiritului ei — prin-cipiul absolutismului — pe care predecesorii Sfinției Voastre l-au combătut altădată cu atâtea argumente puternice și cu deplin succes*». Apoi adăuga: «*Ne vedem dar siliți a repeta Sfinției Voastre că Biserica Română cu toată bunăvoința ce are ca, pe lângă unitatea în dogme ce o leagă cu întreaga Biserică Ortodoxă, să aibă și legăturile cele mai intime de dragoste cu acel prea sfânt Tron Ecumenic, totuși are sacra datorie de a apăra inde-pendența ei necontestată și mai cu seamă acum din toate privirile incon-testabilă, recunoscînd împreună cu toate Bisericile autocefale Ortodoxe ca unic cap suprem al ei, pe marele Păstor, Domnul nostru Iisus Hristos*»⁵². Acest schimb de scrisori între cei doi ierarhi ortodocși dezvăluie, pe de o parte, «*pretențiunea patriarhului de a privi România ca o provincie bisericească a Patriarhiei*», — accentuînd drepturile sale asupra Bisericii Române —, iar pe de alta «*demnitatea cu care mitropolitul Calinic Mi-clescu a apărut autocefalia Bisericii noastre, dovedind cu temeinice argu-mente că patriarhul nu are nici un drept de a se amesteca în treburile ei*».

Atitudinea dîrză și hotărîtă a primatului român a făcut pe patriarhul ecumenic Ioachim al III-lea să fie mai potolit. În răspunsul său, întors la 28 aprilie 1880, scria cu privire la autocefalia Bisericii Române, urmă-toarele: «*Marea noastră Biserică a lui Hristos nici că s-a gîndit vreodată, nici că se gîndește să contesteze absolut și în principiu autocefalia prea sfintei Biserici Ortodoxe din România*». Dimpotrivă, «*această Biserică ca o mamă bună și iubitoare ce este, se bucură, se înveselește duhovnicește... și simte realmente o adevărată și adîncă bucurie pentru copiii săi, cînd fac progrese...*». Și după aceasta, adaugă: «*Absolut dar, sau precum se zice, obicinuît, în principiu nu socotim nici contestată, nici contestabilă autocefalia prea sfintei Biserici Ortodoxe a Sfinției Voastre, ci contestate și contestabile considerăm principiul și modul cu care Sfinția Voastră crede că această autocefalie se capătă. O Biserică oarecare ca să devie și să se numească și să fie recunoscută de toți autocefală în sinul celei una, sobornicească și apostolească Biserică, nu este destul numai independența sa politică, nici uniunea ei dogmatică cu cea sfîntă și sobornicească bise-rică..., nici legătura iubirii care este caracterul cel comun și indispensabil al oricărei jînțe creștine, ci, pe lângă coexistența acestora, se mai cere imperios și actul de consacrare bisericească. Niciodată, nici în istoria veche, nici în cea modernă, nici o Biserică nu s-a proclamat de sineși autocefală, cel puțin pe cît noi știm*».

Recunoscînd că într-adevăr în trecut Bisericile Române au avut unele drepturi deosebite față de alte Biserici Ortodoxe particulare, patriarhul Ioachim al III-lea încheie cerînd ca în viitor Biserica Ortodoxă Română să-i recunoască cel puțin drepturile formulate de Scaunul Ecumenic în

52. cf. «Ortodoxul», I (1880), nr. 9, p. 253—254.

ianuarie 1870, cu prilejul rostirii ce făcuse asupra conținutului proiectului legii organice votată în decembrie 1872⁵³.

Cînd lucrurile păreau a lua o întorsătură mai favorabilă, mai cu seamă după ce și țara noastră își cucerise independența de stat, o seamă de noi fapte vin să înăsprească din nou raporturile cu Patriarhia din Constantinopol, întîrziind pentru cîțiva ani dobîndirea oficială a autocefaliei Bisericii străbune. Acest act, al autocefaliei însă, de mulți fiind dorit a se împlini cît mai curînd, s-a purces la unele fapte menite să ducă — într-un fel sau altul — la grabnica lui rezolvare, astfel: În ziua de 9 martie 1882, în Cameră, discutîndu-se modificarea legii organice din 1872, s-a cerut și «*rădicarea la treapta de patriarh a primatului Bisericii Române*», arătîndu-se că «*acest desiderat*» este «*cu totul legitim și conform cu marea desvoltare și însemnătate politică ce a luat statul nostru*»⁵⁴.

Apoi, în a 25-a zi a aceleiași luni martie din anul 1882, ierarhii Bisericii Române au sfințit pentru prima dată în țară, la Mitropolia din București, Sfîntul și Marele Mir⁵⁵, lucru ce putea fi socotit ca o încercare a unei totale desprinderi de sub jurisdicția canonică a Patriarhiei Ecu-menice, în timp ce aceasta încă nu-și dăduse consimțămîntul său la așa ceva.

Aflînd cele ce se făcuseră la București, patriarhul ecumenic Ioachim al III-lea s-a supărat la culme și, la 10 iulie 1882, printr-o «epistolă patriarhală și sinodicească, lipsită cu desăvîrșire de spiritul dragostei, cu care trebuie să se adreseze Bisericele Ortodoxe una către alta»⁵⁶ — cum o califica în fața Sfîntului Sinod mitropolitul primat Calinic Miclescu, — și adresată «mitropolitului Ungrovlahiei și tuturor celorlalți ierarhi din Romînia», — deci nu președintelui Sfîntului Sinod și primatului Romîniei, — învinuia Biserica Ortodoxă Română de unele inovații, mustra aspru pe primat și accentua din nou drepturile sale asupra acestei Biserici⁵⁷.

«Patriarhiceasca epistolă» a fost adusă în discuția Sfîntului Sinod în ședința sa din 23 octombrie 1882. S-a hotărît să i se întoarcă răspuns și s-a ales o Comisie sinodală în frunte cu mitropolitul *Iosif Naniescu* al Moldovei (1875—1902), care să-l întocmească⁵⁸. Sarcina alcătuirii lui a fost lăsată însă eruditului episcop de Roman, *Melchisedec* (1879—1892), membru și el în comisie. Acesta a întocmit un temeinic raport — devenit apoi act sinodal —, prin care, cu puternice argumente istorice și teologice, spulberă una cîte una acuzațiile aduse de Patriarh Bisericii Române. Stăruie mai cu seamă asupra dreptului de a sfinți Sfîntul și Marele Mir

53. «Ortodoxul», I (1880), sem. 2, nr. 1, p. 9—12.

54. «Monitorul oficial al Romîniei. Desbaterile Corpurilor legiuitoare», nr. 73 din 10/22 martie 1882, p. 1162—1164.

55. V. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 75*, f. 3, 28, 46 v. 93 v., 122 v.; «Ortodoxul», IV (1883), nr. 1 din 1 ianuarie 1883, p. 1—5.

56. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 75*, p. 93 v.

57. *Ibidem*, ff. 379—383 (text grecesc cu traducere românească), «Biserica Ortodoxă Română», VI (1882), p. 736—737.

58. *Ibidem*, f. 124 v.

și asupra autocefaliei Bisericii străbune. Cît privește ultima problemă, învățatul ierarh încearcă, mai întii, o istorie, pe scurt a legăturilor dintre Biserica creștină de pe pămîntul românesc și Patriarhia Ecumenică. Vorbește apoi despre întemeierea mitropoliilor noastre, relevînd cum românii au apărut întotdeauna autonomia lor bisericească de «încercările arbitrare» ale Patriarhiei de a o încălca, precizează că «încălcările patriarhiei în drepturile noastre autocefale, datează mai ales din timpul domniei fanarioșilor», amintește jertfele materiale ale Bisericii Române pentru ajutorarea comunităților ortodoxe de sub dominația turcească și arată că, după anul 1821, în «epoca renașterii noastre naționale, politice și bisericești», Biserica Ortodoxă Română a devenit Biserica unui «stat liber și independent», care Biserica își va apăra autocefalia, așa cum a făcut-o și în trecut. Continuînd, înfățișează încercările făcute de Patriarhia Ecumenică, de a știrbi independența Bisericii Române, începînd mai ales de la 1848 încoace, prezintă cele petrecute cu privire la biserică în anii domniei lui Cuza și după aceea pînă la anul 1882 și relevă că acesta este «în scurt istoricul autocefaliei Bisericii Române, pe de o parte — avută și practică de români neîntrerupt ca o demnitate inerentă unei națiuni autonome și apărută cu zel și pietate de toate generațiunile trecute în curgere de mai mulți secolii; pe de altă parte — combătută și îngînată de Patriarhia de Constantinopole, deși ea nu are în favoarea sa decît poate unele cazuri regretabile din domnia fanarioșilor sau reminiscențe de pe atunci». După aceasta încheie capitolul de față, spunînd: «Pe temeiul istoriei noastre române, pe temeiul legislației noastre moderne, pe temeiul demnității statului român și al demnității națiunii române, (Sfîntul Sinod) declară sus și tare că Biserica Română Ortodoxă a fost și este autocefală în cuprinsul teritoriului României și nici o autoritate bisericească streină nu are drept a ne împune ceva. Nu avem nevoie a fi din nou recunoscută de cineva autocefalia noastră bisericească; ea este un fapt istoric îndestulător pentru noi și pentru cei ce ne iubesc și voesc a fi cu Biserica și cu statul nostru în relațiuni amicale. Astfel stăm și astfel vom sta cît va fi în noi o suflare, și nimic nu ne va urni din această pozițiune».

«Declarăm, totodată, că noi, apărînd autocefalia Bisericii noastre de orice presiune din afară, nu voim a ne despărți de întregimea Bisericii Ortodoxe. Noi păstrăm aceleași doctrine bisericești, aceleași discipline, aceleași cult divin, care le-am moștenit de la părinții noștri și care sînt comune Bisericii Ortodoxe din toate țările. Noi recunoaștem în Patriarhia de Constantinopole un centru moral, de unde trebuie să porceadă direcțiunea în chestiunile de interes general al întregii Bisericii Ortodoxe, în privința dogmelor, a disciplinei, a cultului. Patriarhia poate, la trebuință a ne consulta și pe noi în asemenea materii; putem și noi în asemenea cazuri să o consultăm. Patriarhul este socotit de noi ca primul ierarh al Bisericii Ortodoxe și mitropoliiții noștri îl pomenesc la sfintele servicii, implorîndu-i de la Dumnezeu, pace, sănătate, onoare, viață îndelungată și povățuire a Bisericii pe calea cea dreaptă. Vom primi de la acest centru bisericesc, cu dragoste chiar, povățuiri spirituale de folos națiunii și Bise-

ricii noastre. Dorim însă ca corespondența noastră bisericească să fie în formele obișnuite la noi și cerute de demnitatea reciprocă»

Acest întemeiat și cuprinzător raport, devenit, repetăm, act oficial al Sfintului nostru Sinod, ai cărui membri l-au aprobat și semnat în ședința din 23 noiembrie 1882, în februarie 1883, prin Ministerul de Externe, a fost trimis la Constantinopol, ca răspuns la scrisoarea patriarhală și sinodală din 10 iulie 1882⁶⁰. Prin felul cum el înfățișa și fundamenta problemele aduse în discuție, a «contribuit foarte mult a determina pe patriarh să mai cedeze din pretențiunile sale».

Între timp, patriarhul ecumenic Ioachim al III-lea, cel ce scrisese cu atîta pornire la București, s-a retras din scaun. Urmașul său, *Ioachim al IV-lea* (1884—1886), era, se pare, animat de mai bune sentimente față de Biserica noastră, pe al cărei primat, la 27 octombrie 1884, îl și vestea despre alegerea sa în fruntea Patriarhiei Ecumenice⁶¹. Noul patriarh ecumenic, — pe care D. A. Sturdza, ministrul de Culte român din anul 1885, cunoscîndu-l îndeaproape, spunea că era «un arhiereu demn de această înaltă pozițiune, un bărbat luminat, creștin plin de osîrdie, păstor atent al turmei lui Hristos», — din «propria lui inițiativă a făcut propunerea de a recunoaște autocefalia Bisericii Române».

În această situație, la Crăciunul anului 1884 s-a început o nouă corespondență între patriarhie și guvernul și primatul român «pe un ton cu mult mai domol din partea Patriarhiei», care, corespondență, de astă dată, avea să încununeze de succes o luptă purtată cu stăruință de înaintașii noștri timp de mai bine de 30 de ani.

Cu toată atitudinea binevoitoare a patriarhului, trebuia lucrat cu prudență, din pricina intrigilor ce să țeseau «pe malurile încîntătoare ale Bosforului». Fostul ministru de Culte al României, D. A. Sturdza, părtaș la tratativele din 1884—1885 și deci cunoscător a multe din secretele lor, istorisește chiar că însuși patriarhul Ioachim al IV-lea, «se temea de indiscrețiuni care să împiedice realizarea dorinței sale, căci recunoașterea independenței Bisericii Române era legată de rezolvirea mai multor chestiuni delicate asupra cărora urmau încă discuțiuni». Și teama lui era îndreptățită, deoarece cele două părți voiau soluționarea problemei în sensuri diferite: partea română cerea «recunoașterea necondiționată a autocefaliei Bisericii naționale» în timp ce «împrejurimea patriarhului ținea încă la oarecari restricțiuni».

Îa țară, la rezolvarea problemei în cauză era interesat atît guvernul — care însă singur nu putea face nimic, — cît și clerul român «prin înalții lui reprezentanți, prin episcopat». Spre a se grăbi lucrurile, precizează fostul ministru de Culte, «se ținu în februarie 1885, o adunare secretă la Mitropolia din București, la care luară parte mitropolii și episcopii țării». Aci, «înainte de a intra la vorbă, arată el, toți făcură

59. *Ibidem*, f. 384—420; «Biserica Ortodoxă Română», VI (1882), p. 738—757; Constantin C. Diculescu, *Episcopul Melchisedec*, București, 1908, p. 63—66.

60. *Ibidem*, f. 375—377; «Ortodoxul» IV (1883), nr. 11 din 13 martie, p. 81—82.

61. «Revista Teologică» (Iași), II (1884—1885), nr. 39 din 16 decembrie 1884, p. 312.

legămînt solemn, ca nimic din cele ce aveau a se pertracta să nu fie divulgate, pînă ce cu voia și cu binecuvîntarea Celui de Sus, chestiunea nu va fi rezolvită». În această adunare s-au formulat «cererile episcopatului român către Patriarhie d-a se recunoaște autocefalia» și «în taină» s-a redactat scrisoarea către Patriarhul Ecumenic, — contribuind la întocmirea ei episcopii Melchisedec al Romanului și Iosif Gheorghian al Dunării de Jos (1879—1886).

După aceasta, s-au mai urmat cîtva timp «tractative între București și Scaunul Ecumenic» pînă ce «formulele» s-au primit «anticipat de ambele părți»⁶². Numai de acum s-a putut purcede la schimbul corespondenței necesare în asemenea situație. La 20 aprilie 1885 pleca spre Constantinopol. — însoțită de o adresă a ministrului D. A. Sturdza —, scrisoarea mitropolitului primat Calinic Miclescu, prin care acesta cerea formal patriarhului ecumenic Ioachim al IV-lea să dea binecuvîntarea și să acorde autocefalia Bisericii Ortodoxe Române.

În adresa sa, ministrul de culte scria ecumenicului că-i trimite scrisoarea mitropolitului primat, își arăta satisfacția că, dîndu-se curs favorabil cererii primatului «se vor stabili relațiuni cordiale între Biserica autocefală a României și Prea Sfîntul, prea venerabilul și întîiul Tron patriarhicesc al Bisericii Răsăritului» și-i mulțumea «pentru spiritul, plin de bunăvoință și pentru simțămintele înalte ce ați arătat în aceste împrejurări pentru a ajunge cu toții la un rezultat atît de priincios pentru unitatea și pacea sfintei Biserici a Răsăritului»⁶³.

La rîndul său, mitropolitul primat Calinic Miclescu scria patriarhului ecumenic Ioachim al IV-lea, aducîndu-i, mai întîi, în mod oficial, la cunoștință că «*în unire cu datinele cele vechi, Biserica Ortodoxă a României a fost declarată, bucurîndu-se de o independență egală cu aceea a celorlalte Biserici autocefale..., primind pentru trebuințele bisericesti, ale statului direcțiunea administrativă și disciplinară unicamente de la Sfîntul Sinod..., preșezut în mod permanent de mitropolitul Ungrovlahiei primat al României*». Apoi, în numele Sfîntului Sinod, cerea ecumenicului să binevoiască «*a da binecuvîntarea Voastră acestui fapt, săvîrșit în interesul religiunii și a recunoaște Biserica autocefală a României ca soră de același rit și de aceeași credință întru toate*», și-l ruga să comunice «*acest fapt celorlalte trei Scaune patriarhicesți ale Răsăritului și tuturor*

62. Pentru toate acestea, să se vadă: I. Kalinderu, *Episcopul Melchisedec*. Discurs de recepțiune la Academia Română cu răspuns de D. A. Sturdza, București, 1894, p. 90—92 (Răspunsul lui D. A. Sturdza).

63. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 78*, f. 20 v.—21; *Acte privitoare la autocefalia Bisericii Ortodoxe Române*, București (Ministerul Cultelor și a Instrucțiunii Publice), 1885, p. 5 (Se va cita: *Acte*). Menționăm că actele autocefaliei s-au mai publicat în «*Revista Teologică*» (Iași), III (1885—1886), nr. 13, p. 97—99; nr. 14, p. 105—110; nr. 26 p. 201—203 și nr. 41, p. 321—323, «*Biserica Ortodoxă Română*», IX, (1885), p. 336—354; 533—557; p. 21—933; «*Ortodoxul*», VI (1885), nr. 23, p. 177—182; nr. 30, p. 233—235; nr. 49, p. 385—395, și «*Almanahul Cultelor pe 1892*», București, 1892, p. 27—37.

Bisericilor Ortodoxe autocefale, pentru ca acestea să îmbrățișeze și ele și să salute Biserica autocefală a României ca soră de aceeași credință creștinească ortodoxă, urmînd comunicarea lor frățească cu dînsa în Duhul Sfînt și unitatea credinței».

Mai departe mitropolitul primat asigura pe ecumenic că «Sfîntul Sinod al Bisericii autocefale a României ține a conserva intacte dogmele sacre ale sfintei noastre credințe ortodoxe și Tradițiunea bisericii, va avea totdeauna îngrijirea de a da Prea Sfîntului Tron ecumenic și patriarhicesc din Constantinopol, conform cu canoanele și cu învățătura Bisericii, întîietatea de onoare... și de a se pomeni de către președintele Sfîntului Sinod în întîiul loc, după obiceiul stabilit, numele patriarhului, care-și are reședința pe Tronul ecumenic și apostolic al Răsăritului... și va sta întotdeauna în legătură dogmatică și canonică cu prea sfîntul Tron ecumenic ca și cu celelalte Biserici Ortodoxe autocefale», pentru «a se menține prin mijloace canonice și legale unitatea credinței»⁶⁴.

Cum s-a arătat, la patriarhie «terenul era pregătit de mai înainte».

Primind scrisoarea mitropolitului primat, patriarhul ecumenic a adunat de îndată Sinodul patriarhal cu care a hotărît să încuviințeze cele cerute de ierarhul român. Apoi s-a alcătuit tomosul patriarhicesc, prin care «Biserica Română era declarată, în mod oficial, autocefală, din partea Patriarhiei din Constantinopol».

După aceasta, patriarhul ecumenic Ioachim al IV-lea, — în ziua de 25 aprilie 1885, — prin reprezentantul român la Constantinopol, G. Ghica⁶⁵, întorcea răspuns la București, scriind atît ministrului de culte, D. A. Sturdza, cît și primatului, și trimițînd, o dată cu scrisorile, și tomosul de autocefalie.

Ministrului îi arată că i-a primit scrisoarea, că a rezolvat favorabil cererea primatului român și-i mulțumea «pentru lăudabilul zel», ce depune «pentru consolidarea relațiilor cordiale dintre Biserica autocefală a României și Biserica noastră cea mare a lui Hristos»⁶⁶.

Mitropolitului primat îi făcea mai întît cunoscut că i-a citit scrisoarea, prin care «în numele Sfîntului Sinod al prea sfințitorilor arhieriei ai României», cerea ca «Biserica noastră cea mare a lui Hristos să acorde binecuvîntarea ei prea sfintei Biserici a României și să o recunoască ca autocefală și soră omodoxă și de aceeași credință întru toate». Apoi îi arăta că. «luînd în considerare», împreună cu Sinodul său patriarhal, cererea trimisă și, «chibzuînd asupra ei», a găsit-o «întemeiată și dreaptă și iubirepunzătoare cu așezămîntele bisericești». De aceea, primind-o, cu iubire frățească, a pășit la «alcătuirea și subsemnarea sfîntului și legalului tom patriarhal și sinodal, prin care, cu bucurie sufletească, binecuvîntăm pe prea sfînta Biserică a României, recunoscînd-o autocefală și întru toate

64. Arhiva Sf. Sinod, Dosar nr. 78, f. 18 v.—20v. Acte, p. 7—8.

65. Cf. «Ortodoxul», VI (1885), nr. 21 din 2 iunie 1885, p. 165—166.

66. Arhiva Sf. Sinod, Dosar nr. 78, f. 22: Acte, p. 9—12.

de sine administrată și proclamând pe sfântul ei sinod de frate prea iubit în Hristos». Mai departe îl încunoștiința că îi trimite tomosul, îl vestește că, «potrivit prescripțiunilor vechi», a comunicat «acest fapt îmbucurător și tuturor celorlalte Biserici Ortodoxe autocefale», și încheia cu felicitări pentru primat și pentru Biserica Ortodoxă Română, care «ține cu tărie divinele dogme, sfintele canoane și tradițiunile nepătatei noastre credințe, ilustrându-se în fapte bune și prosperând în credință sub conducerea spirituală cea neadormită și plăcută lui Dumnezeu a Sfântului ei Sinod»⁶⁷.

Tomosul de autocefalie, sosit la București, o dată cu scrisorile de mai sus, este din aprilie 1885. Lipsindu-i data de zi, se poate presupune că a putut fi întocmit în timpul când se purtau «tractativele» secrete, amintite mai sus.

Vorbind mai întâi de unitatea credinței bisericii lui Hristos și arătând că treburile administrative și judecătorești ale acesteia se pot modifica «în vedere cu pozițiunea țărilor» lucru la care marea Biserică nu se împotrivesc, tomosul înfățișează apoi modul cum a ajuns la Patriarhie cererea mitropolitului primat Calinic, prin care, pe temeiuri «drepte și legitime», solicită marei Biserici «binecuvântarea și recunoașterea» Bisericii Române ca autocefală și cum el, patriarhul, a «primit această cerere și dorință ca dreaptă și conformă cu așezămintele bisericesti». După aceasta adaugă: «Așadar, după ce am deliberat cu Sfântul Sinod cel de pe lângă noi..., declarăm, ca Biserica Ortodoxă din România să fie și să se zică și să se recunoască de către toți neatârnată și autocefală, administrându-se de propriul și Sfântul său Sinod, avînd de președinte pe Înalt Prea Sfîntul... mitropolit al Ungrovlahiei și primat al României, cel după vremi, nerecunoscînd în propria sa administrațiune internă nici o altă autoritate bisericască, fără numai pe capul Bisericii Ortodoxe celei una, sfîntă, sobornicească și apostolească, pre Mîntuitorul Dumnezeu-omul..... Și așa Biserica Ortodoxă a României, fiind tare întemeiată pe piatra cea din capul unghiului a credinței noastre..., o recunoaștem prin acest sfînt, patriarhicesc și sinodal tom, autocefală și de sine administrată întru toate și proclamăm pe Sfîntul ei Sinod frate în Hristos prea iubit, bucurîndu-se de toate prerogativele și de toate drepturile chiriarhicesceti inerente unei Biserici autocefale; încît, în toată podoaba bisericască, ordinea și în toate celelalte iconomii bisericesti să se administreze și să se conducă de sine, neîmpiedicată și în toată libertatea, conform cu Tradițiunea continuă și neîntreruptă a Bisericii sobornicesceti Ortodoxe și tot astfel să se cunoască de către celelalte Biserici Ortodoxe ale pămîntului și să se numească cu numele Sfîntului Sinod al Bisericii României».

Continuînd, tomosul preciza că : «Sfîntul Sinod al Bisericii României datorește a pomeni în sfintele sale diptice, duple Tradițiunea veche a sfinților... părinți, pe prea sfîntul Patriarh Ecumenic, pe ceilalți patriarhi, precum și pe toate Bisericile lui Dumnezeu ortodoxe și să se înțeleagă direct cu prea sfîntul Patriarh Ecumenic, cu ceilalți patriarhi

67. Arhiva Sf. Sinod, ibidem, f. 21—22; Acte, p. 13—16.

și cu toate sfințele lui Dumnezeu Biserici Ortodoxe în toate chestiunile importante canonice și dogmatice, care au trebuință de o chibzuire mai generală și mai comună, după sfântul obicei al părinților, păstrat de la început» și îndatora pe președintele Sfântului Sinod al Bisericii României să trimită «gramatele sinodale necesare către prea sfântul Patriarh Ecumenic și către ceilalți prea sfinți patriarhi, precum și către toate Bisericile Ortodoxe autocefale», fiind și el «în drept a primi aceleași de la aceștia».

Și încheie, binecuvîntînd «pre iubita sa soră în Hristos, Biserica autocefală a României» și chemînd «din abundență asupra evlaviosului popor, celui din păzita de Dumnezeu țară a României, sfințele daruri și harurile din izvoarele cele nescutate ale Părintelui ceresc, invocînd, atît pentru ei, cît și pentru fiii lor din neam în neam, tot binele și amîndouă mîntuirile»⁶⁸.

*

Așa și-a dobîndit și de drept autocefalia, acum optzeci de ani, Biserica Ortodoxă Romînă, — urmare firească a cuceririi independenței de stat de către tinăra Românie, în anul 1877 —, răsplătîndu-se astfel o plină de frămîntări luptă, purtată cu stăruință timp de aproape 30 de ani. Cu anul 1885, cînd Patriarhia Ecumenică ne-a acordat autocefalia, «nemaiputînd-o împiedica», Biserica Ortodoxă Romînă, precum observa iarăși, istoricul N. Dobrescu, «intră, formal și oficial, în concertul Bisericilor Ortodoxe autocefale și egal îndrituită cu acestea»⁶⁹.

În timp ce din Constantinopol se trimeteau la București aceste interesante acte, aici se făceau pregătiri pentru adunarea Sfântului Sinod, spre a lua cunoștință de ele. În mesajul de deschidere, capul statului anunța înaltului for că «autocefalia seculară a Bisericii Ortodoxe Române a căpătăt binecuvîntarea Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic și că astfel pozițiunea Bisericii Române, egal îndreptățită cu celelalte Bisericii Ortodoxe autocefale, surorile ei de aceeași credință și de același rit, se află bine-definită» și-și exprima speranța că Biserica Ortodoxă Romînă «stînd astfel în pozițiunea ei firească se va întări și se va dezvolta înlăuntru prin strînsa unire a membrilor acestui Sfînt Sinod și prin dragostea creștinească a tuturor slujitorilor altarului»⁷⁰.

68. Arhiva Sf. Sinod, ibidem, f. 22 v.—24; *Acte*, p. 17—23. Tomosul era frumos scris pe pergament cu cerneală colorată, avînd sigiliu îndoit, prins cu șnur de mătase roșie și albă. În afară de patriarhul ecumenic *Ioachim*, mai era semnat de: *Nicodim* al Cizicului, *Calinic* al Halchedonului, *Neofit* al Adrianopolei, *Sofronie* al Amasiei, *Procopie* al Melenicului, *Nichifor* al Aritimnei, *Chesarie* al Moglenei, *Antim* al Debrei și Velizei, *Gavriil* al Samosului și *Ignatie* al Litiței, membrii sinodului patriarhal. Pierdut pentru un timp, el a fost găsit în anul 1910. (v. «Biserica Ortodoxă Romînă», XXXIV (1910—1911), p. 721—724, unde se dă și o fotocopie).

69. N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 178.

70. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 78*, f. 11—12; *Acte*, p. 3—4; «Monitorul Oficial», nr. 26 din 4 mai 1885, p. 537.

Sinodul s-a deschis în ziua de 1 mai 1885 și, după cuvîntarea președintelui, mitropolitul Calinic Miclescu. în care acesta și-a mărturisit bucuria și mulțumirea pentru înfăptuirea mărețului act al autocefaliei ⁷¹, ministrul Cultelor, D. A. Sturdza, a comunicat înaltului for «*tomosul patriarhal pentru autocefalia Bisericii noastre Ortodoxe Române și corespondența urmată în această privință între guvernul și primatul României cu marea Biserică din Constantinopol, ca un fapt îmbucurător pentru Sfîntul Sinod, pentru Biserica Română, cît și pentru întreaga țară*» ⁷².

După cinci zile tomosul și corespondența amintită s-au citit — în traducere românească — în ședința Sfîntului Sinod din 6 mai 1885 ⁷³, cu care prilej mitropolitul Moldovei, Iosif Naniescu a exprimat bucuria și recunoștința celor prezenți pentru «*acest mare act bisericesc*» și a mulțumit tuturor celor ce s-au ostenit pentru înfăptuirea lui ⁷⁴. Totodată ministrul de culte, D. A. Sturdza, relevînd importanța acestui fapt în viața Bisericii Ortodoxe Române, a lăudat «*simțul înalt al Sanctității sale Patriarhului de Constantinopol Ioachim al IV-lea, care s-a ridicat mai presus de toate piedicile și a recunoscut drepturile ab-antiquo ale sfintei noastre Biserici*» și a promis publicarea tomosului și a corespondenței respective ⁷⁵, ceea ce a și făcut ⁷⁶.

A doua zi, 7 mai 1885, Sfîntul Sinod, la propunerea episcopului Melchisedec al Romanului, a hotărît să se trimită patriarhului ecumenic Ioachim al IV-lea o scrisoare de mulțumire și să se încunoștiințeze și celelalte Biserici Ortodoxe autocefale despre obținerea autocefaliei de către Biserica noastră ⁷⁷.

Dînd urmare acestei însărcinări, la 30 mai 1885, mitropolitul primat Calinic Miclescu scria patriarhului ecumenic Ioachim al IV-lea, arătîndu-i cele ce s-au petrecut în Sfîntul Sinod după primirea tomosului de autocefalie, asigurîndu-l că Biserica Ortodoxă Română «*va trage din această binecuvîntare... o nouă putere pentru a îndeplini a sa sfîntă misiune*» și va întări și mai mult relațiile sale cu Patriarhia Ecumenică, exprimîndu-și fericirea că sub păstoria lui s-a îndeplinit «*un act de așa mare importanță pentru Biserica Ortodoxă Română*» și adresîndu-i «*mulțumiri pentru dragostea creștinească și frățească arătată cu această ocaziune*» ⁷⁸.

Totodată primatul român îndrepta scrisori vestitoare — adăugînd și tomosul cu corespondența respectivă — și către celelalte 11 Biserici ortodoxe autocefale — existente pe atunci — înștiințîndu-le despre recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române de către Patriarhia Ecume-

71. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 78*, f. 8, 11 v., 49, 52; «Monitorul oficial», nr. 37 din 19 mai 1885, p. 789.

72. Arhiva Sf. Sinod, *ibidem*, f. 49, «Monitorul oficial», *ibidem*, p. 789.

73. Arhiva Sf. Sinod, *ibidem*, f. 19 v.

74. *Ibidem*, f. 24 v.—25.

75. *Ibidem*, f. 25 v.—26.

76. În anul 1885, cînd a tipărit actele autocefaliel, în broșura citată mai sus la nota nr. 63.

77. Arhiva Sf. Sinod, *Dosar nr. 78*, f. 64.

78. «Biserica Ortodoxă Română», IX (1885), p. 553—554.

nică, mărturisind bucuria «ce resimte omodoxa Biserică a României» cu acest prilej și exprimându-și nădejdea că acest fapt va «afirma» și mai mult «consolidarea relațiilor dogmatice și canonice ce pururea a legat și leagă Biserica noastră, de acea sfântă Biserică ce cu atîta demnitate reprezentați»⁷⁹.

Potrivit uzului și întru împlinirea rugii ce-i făcuse primatul României, Calinic Miclescu, prin scrisoarea sa din 20 aprilie 1885, patriarhul ecumenic Ioachim al IV-lea, la 25 aprilie 1885, — deci tot în ziua cînd scria la București —, a trimis cîte o enciclică, — însoțită de tomosul de autocefalie cu corespondența respectivă —, către celelalte Patriarhate și Biserici Ortodoxe autocefale, făcîndu-le cunoscut că, la cerere, Patriarhia Ecumenică a recunoscut Biserica Ortodoxă a României «*autocefală și de sine administrată în toate și la toate*», iar «*pe sfîntul ei Sinod l-a proclamat iubit frate în Hristos*». În acest scop, «*eliberînd un sfînt tomos patriarhicesc și sinodic anunțătoriu al tuturor acestora, am întărit și consolidat pentru totdeauna această faptă bisericească pentru conservarea veșnică și nestrămutată a unității dogmatice și a celorlalte relațiuni și puncturi de unire între această Biserică și între marea noastră Biserică a lui Hristos și celelalte Biserici autocefale Ortodoxe*».

Comunicînd «*această faptă bisericească, săvîrșită prin harul lui Dumnezeu*», cere «*frățește*» de la respectiva Biserică să recunoască «*pe prea sfînta Biserică a României ca autocefală și de sine administrată în toate și tot deodată să adresați și Iubirea Voastră rugăciuni călduroase către prea bunul Dumnezeu..., pentru ca această prea sfîntă Biserică autocefală să rămîna totdeauna neclintită, în sfînta noastră credință ortodoxă și în veneratele noastre tradițiuni strămoșești, spre a prospera duhovnicește și spre a produce roade demne de sfînta ei menire*»⁸⁰.

Rînd pe rînd, mai apoi, Bisericile Serbiei⁸¹, Ierusalimului⁸², Eladei⁸³, Ciprului⁸⁴ și Rusiei⁸⁵ au scris la București, recunoscînd noua situație a Bisericii Ortodoxe Române, felicitînd-o pentru dobîndirea autocefaliei și rugînd «*pre Mirele cel ceresc... să o întărească și să o acopere cu sfîntul și puternicul său braț, spre a rămîne neclintită în unirea credinței și a păstra cu tărie divinele dogme și sfintele canoane și tradițiuni ale credinței noastre celei neprihănite*»⁸⁶, și spre «*mărirea, glorificarea și întărirea sfîntei noastre credințe și spre sfințirea și liniștea întregii comunități ortodoxe*»⁸⁷.

79. *Ibidem*, p. 557.

80. *Ibidem*, p. 555—556.

81. *Ibidem*, p. 922—923 (cu data 31 iulie 1885).

82. *Ibidem*, p. 924—927 (cu data: 24 august 1885).

83. *Ibidem*, p. 928—929 (cu data: 7 octombrie 1885).

84. *Ibidem*, p. 930—931 (cu data: 14 octombrie 1885).

85. *Ibidem*, p. 932—933 (cu data: 31 octombrie 1885).

86. Din scrisoarea patriarhului Nicodim al Ierusalimului (*Ibidem*, p. 926—927).

87. Din scrisoarea lui Sofronie al Ciprului (*Ibidem*, p. 931).

Aci se poate socoti încheiat acest mult zbuçiumat capitol din trecutul Bisericii noastre. Avînd binecuvîntarea și aprobarea Patriarhiei Ecumene și recunoașterea Bisericilor omodoxe, Biserica Ortodoxă Română era de acum, din 25 aprilie 1885, cu adevărat «*independentă de orice autoritate bisericească streină*», cum foarte hotărît decretase Alexandru I. Cuza în anul 1864; era autocefală. Și s-au scurs de atunci optzeci de ani!...

Azi, la împlinirea a acești optzeci de ani trebuie accentuat faptul că dobîndirea autocefaliei la 25 aprilie 1885 — act de mare însemnătate în istoria Bisericii noastre străbune — reprezenta încununarea a aproape 18 veacuri de viață creștină, — la început mai mult sau mai puțin răspîndită —, pe pămîntul nostru românesc; reprezenta de asemenea încununarea a peste 600 de ani de viață bisericească organizată în cele două țări românești din stînga și din dreapta Mîlcovului, în care timp multe fapte de cultură, sub toate aspectele, s-au săvîrșit și multe acțiuni de bine în folosul celor nevoiași s-au purtat; reprezenta totodată, «recunoașterea faptelor de îndelungată milostenie revărsate cu mîină largă asupra întregii creștinătăți din Răsărit»; reprezenta răsplata vremurilor, cînd Biserica românească era «adăpost și sprijin pentru cetele de vlădici și patriarhi care poposeau la noi după milă și ajutor»; reprezenta, în sfîrșit, consfințirea unei independențe de drept, că, de fapt ea exista în Biserica noastră «ab-antiquo», cum foarte adesea s-a afirmat în timpul stăruitoarei lupte pentru autocefalie din secolul trecut, înfățișată în cele de mai sus.

Dobîndind autocefalia, Biserica Ortodoxă Română a căutat să corespondă acestei noi situații ce i se crea. În cei optzeci de ani ce s-au scurs de atunci, ea a realizat progrese însemnate în toate domeniile de activitate. Potrivit obligației ce-i revenea ca biserică autocefală, a intrat *în legătură cu toate celelalte biserici Ortodoxe*, cu care a păstrat și păstrează neatînsă uniunea dogmatică și canonică. Scrisori, vestind alegeri și înscăunări de întîistătători în Bisericile omodoxe și scrisori irenice cu prilejul marilor sărbători creștine sau și cu alte ocazii, au circulat și circulă, cu regularitate între București și celelalte scaune ierarhice ale întîistătătorilor ortodocși.

În virtutea aceleiași calități de biserică autocefală, Biserica Română a început a *sfinți*, nestingherită, *Sfîntul și Marele Mir în țară*; sfințirea din acest an, 1965, fiind cea de a 11-a în cei optzeci de ani, cîți s-au scurs de la 25 aprilie 1885 încoace. Din anul 1921 și cît timp nevoia a cerut, ea a dat Sfîntul Mir și Bisericii Bulgare, în vremea cînd aceasta era în situația de a nu și-l putea sfinți singură.

În cele opt decenii de autocefalie, în cuprinsul Bisericii noastre s-au ridicat biserici multe și s-au refăcut sfinte locașe, unele minunate piese de arhitectură, avînd uneori neîntrecute lucrări de zugrăveală bisericească.

Continuîndu-se vechiul duh cărturăresc, atît de vestit în trecutul nostru bisericesc, de la 1885 încoace în Biserica Ortodoxă Română s-au tipărit cărți de cultură teologică și de zidire sufletească, s-au întocmit și s-au dat în tipar noi tilmăciri ale Sfintei Scripturi, s-au înființat muzee de artă

bisericească și biblioteci, s-au înmulțit școlile teologice de toate gradele și a înflorit învățămîntul religios.

Paralel cu aceasta, Biserica noastră de optzeci de ani încoace dă la iveală și o seamă de reviste, ale căror pagini, în afară de materiale de specialitate, dezbate și felurite probleme de istorie și cultură românească, pline de interes chiar și pentru cercetătorii dinafara Bisericii. Aceste reviste, editate în bune condiții tehnice și cu o aleasă ținută științifică, sînt prețuite nu numai în țară, ci și peste hotare ⁸⁸.

Din anul 1893, cînd s-a votat Legea clerului mirean și a seminariilor și pînă în anul 1949, cînd s-a aprobat Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române, Biserica noastră și-a întocmit felurite legi, statute și regulamente, după care apoi a reglementat organizarea și funcționarea, atît a ei proprie, cît și a instituțiilor sale. În legătură cu aceasta, amintim că în anul 1925, ca o prețuire a rodnicilor sale strădaniei, puse și în slujba Ortodoxiei, și ca o urmare firească a creșterii numărului credincioșilor ei, survenită în cunoscutele împrejurări de după primul război mondial, Biserica Ortodoxă Română a fost ridicată *la treapta de patriarhie*, întîistătătorul ei luînd titlul de patriarh; se împlinea astfel doleanța exprimată în parlamentul țării în ziua de 9 martie 1882.

Dornică să susțină întărirea Ortodoxiei și să vadă *reîncîndu-se* unitatea creștinătății, Biserica Ortodoxă Română a căutat să întrețină legături frățești atît cu Bisericile Ortodoxe, cît și cu cele eterodoxe. Ierarhi de ai ei au vizitat Patriarhatele orientale, Biserica Greciei, Sfîntul Munte al Atosului și chiar Biserica Angliei. După al doilea război mondial, patriarhul Nicodim a călătorit la Moscova și a primit vizita Sanctității Sale Alexei, patriarhul Moscovei și a toată Rusia, reînnoșîndu-se astfel, firul vechilor legături dintre cele două Biserici. Prea Fericitul Patriarh Justinian a vizitat, de mai multe ori, chiar, Bisericile Ortodoxe din Rusia, Bulgaria, Serbia și Grecia și a participat, în fruntea unei delegații a Bisericii Ortodoxe Române, la sărbătorirea mileniului Sfîntului Munte Atos. La rîndul său, Biserica noastră a fost vizitată de delegații bisericești din Antiohia, Alexandria, Rusia, Bulgaria, Grecia, Serbia și chiar din partea Patriarhiei Ecumenice.

În afară de aceasta, Biserica Ortodoxă Română a fost pârtașă și la inițierea unor conferințe ortodoxe, cum au fost cea de la Constantinopol din anul 1923 și cea de la Vatoped din anul 1930; iar în ultimul timp a participat la Consfătuirile Panortodoxe de la Rodos.

Militînd pentru pașnica trăire a Bisericii Ortodoxe, Biserica noastră a stăruit ani în șir pentru împăcarea Bisericii Ortodoxe Bulgare cu Patriarhia din Constantinopol, ceea ce pînă la urmă i-a succedat.

Și intrucît această pașnică trăire o dorea și în sînul întregii creștinătăți, Biserica Ortodoxă Română n-a stat nepăsătoare în fața încercărilor de a se apropia de Ortodoxie, făcute mai ales de Biserica Vechilor Catolici și de cea Anglicană. Delegații ei au fost de față la multe din con-

88. V. d. p. aprecierile S. S. patriarhului *Athenagoras* al Constantinopolului, «Biserica Ortodoxă Română», LXVII (1951), p. 263—264).

ferințele celei dintii și la parte din congresele celei din urmă. Între 1 și 8 iunie 1935 a inițiat și a ținut la București Conferința româno-ortodoxă-anglicană, încheiată cu bune rezultate pentru netezirea punctelor deosebitoare dintre anglicani și ortodocși.

După primul război mondial, când *Mișcarea ecumenică*, începută mai dinainte, a pășit la o mai susținută activitate pentru apropierea Bisericilor creștine, Biserica Ortodoxă Română, încă din ziua de 30 iunie 1919, și-a dat adeziunea de intrare în această Mișcare⁸⁹. Glasul delegaților ei a răsunat la Stockholm, la Lausanne, la Oxford, la Edinburg și în alte părți unde această Mișcare a ținut ședințe, pledînd pentru unirea bisericilor creștine. Totodată ea a fost prezentă și în *Alianța Mondială pentru înfrățirea popoarelor prin biserică*, în care deasemenea solii ei au ridicat glas în același scop. Cît timp Mișcarea ecumenică și-a dezvoltat activitatea în marginile țelului ce, inițial, își propusese, Biserica Ortodoxă Română a lucrat în rîndurile ei.

Cînd aceasta însă a încercat să se abată de la scopul pentru care fusese creată, ea s-a retras. A stat în expectativă pînă la cea de a treia Adunare generală a Mișcării ecumenice, ținută la New Delhi în anul 1961, cînd, convingîndu-se că aceasta a revenit la țelul său inițial, a cerut reprimirea în Mișcare. Reprimită, ea activează cu stăruință în rîndurile ei, căci vrea ca iarăși «toți să fie una». Delegați de ai săi, aleși în feluritele secții ale Mișcării, participă cu regularitate la ședințele de lucru ținute în diferite țări ale globului, în timp ce secretarul general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, *W. A. Visser't Hooft* a fost de curînd oaspetele Bisericii noastre.

Deosebit de aceasta, Biserica Ortodoxă Română este prezentă și în alte mișcări și conferințe creștine, iar unii din profesorii Institutelor sale teologice sînt chemați să țină prelegeri de specialitate la diferite facultăți teologice din Occident.

Toate cele aci sumar înșirate au ridicat prestigiul Bisericii noastre, în afară, la un nivel neîntîlnit pînă acum. Prin această acțiune îndrumată și susținută intens de Prea Fericitul Patriarh Justinian, Biserica Ortodoxă Autocefală Română este din ce în ce mai bine cunoscută și prețuită de lumea creștină de dincolo de hotarele patriei noastre.

Tot pe plan extern vom aminti că Biserica Ortodoxă Română este membră a *Conferinței Creștine pentru Pace*, în ale cărei foruri sînt aleși și reprezentanți ai clerului ei.

În același timp, este prezentă și activează cu rezultate pozitive și în marea mișcare de mase, care este *Lupta pentru pace*. Reprezentanții ei n-au lipsit de la nici un Congres al partizanilor păcii de pînă acum. Prin graiul acestora, — atît în țară, cît și peste hotare, — vocea ei s-a auzit, îndemnînd la pace între oameni și popoare și ridicîndu-se pentru condamnarea războiului și pentru a povățui pe toți la conviețuire pașnică.

89. V. Pr. Nicolae Șerbănescu, *Biserica Ortodoxă Română și Mișcarea Ecumenică*, în «Ortodoxia», XIV (1962), p. 116.

În sfârșit, menționăm că în ultimele două decenii din acești optzeci de ani, istoria Bisericii Ortodoxe Autocefale Române a mai înscris în paginile sale și alte fapte de mare însemnătate. În toamna anului 1948, sub păstoria Prea Fericitului Patriarh Justinian și ca urmare a părinteștii sale chemări, acei frați ai noștri, care, cu două vercuri și jumătate în urmă fuseseră rupti de către Biserica Romei din trupul Ortodoxiei ardelenе, folosindu-se de libertățile acordate de statul nostru democrat popular, au renunțat la unirea cu Roma și s-au întors în sinul Bisericii Ortodoxe Române. Astfel s-a realizat întregirea Bisericii Române de peste munți și s-a pus sfârșit unei stări de lucruri nefirești de acolo, care, de multe ori, a picurat dezbinare în sufletele populației valahe de la nord de Carpați.

Doi ani mai apoi, în anul 1950, spre «mîngîierea evlaviei adinci și păstrarea unității de închinare a credincioșilor», Biserica Ortodoxă Română a purces la generalizarea cultului, pe întreg cuprinsul ei, a sfinților ale căror sfinte moaște se păstrează de veacuri pe pămîntul patriei noastre. O dată cu aceasta, pentru prima dată în istoria ei, Biserica Ortodoxă Română a canonizat și pe primii sfinți, ieșiți din tulpina neamului nostru românesc. Aceste fapte, de necontestată valoare istorică, s-au putut săvîrși mai cu seamă în virtutea drepturilor pe care ea le-a dobîndit în momentul în care i s-a recunoscut calitatea de *Biserică autocefală*⁹⁰.

*

Acum, la împlinirea a optzeci de ani de la dobîndirea autocefaliei Bisericii noastre, cade-se, mai întii, să îndreptăm gînd de pioasă pomenire pentru toți acei ce s-au nevoit întru obținerea ei și apoi să rugăm pe Cel de Sus ca Biserica Ortodoxă Autocefală Română, care sub păstoria Prea Fericitului Patriarh Justinian, «prin înfăptuiri de uimitoare rodnicie», înscrie una din paginile sale cele mai alese, fără încetare să crească și să înflorească, spre a contribui și mai mult la binele și fericirea credincioșilor ei, fii ai unei nații cu dragoste de muncă și iubitoare de pace.

Preotul NICULAE I. ȘERBĂNESCU

90. Cf. Pr. Prof. Liviu Stan, *Despre autocefalie*, în «Ortodoxia», VIII (1956), p. 391—394.

DIN ACTIVITATEA CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

2 — 5 MARTIE 1965

Lucrările Comitetului de lucru, la Sofia

În urma invitației făcute de Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bulgariei, s-au ținut la Sofia, între 2 și 5 martie a. c., lucrările Comitetului de lucru al Conferinței Creștine pentru Pace.

La aceste lucrări au participat peste treizeci de delegați, membri ai Comitetului de lucru și ai Secretariatului Internațional al Conferinței, veniți la Sofia din toate continentele. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată prin I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului, membru în acest Comitet. Dintre ceilalți participanți amintim pe Prof. J. L. Hromadka, decanul Facultății Evanghelice Komenski din Praga și președinte al Conferinței, I. P. S. Mitropolit Nicodim al Leningradului și Ladogei, Episcop Tibor Bartha (R. P. Ungară) și Prof. G. Casalis (Franța) vicepreședinți, I. P. S. Mitropolit Maxim de Loveci (R. P. Bulgaria), I. P. S. Mitropolit Nifon Saba din Liban, Pastor J. N. Ondra, secretar general al Conferinței, etc.

Programul sesiunii de lucru a cuprins informarea asupra activității desfășurate de Conferința Creștină pentru Pace după cea de a doua Adunare mondială din iunie-iulie 1964, discutarea posibilităților de lucru ale Conferinței în condițiile situației generale actuale, măsuri ce trebuie luate în vederea organizării sesiunii de lucru a Comitetului consultativ al Conferinței, care va avea loc la Budapesta, în octombrie a. c. De asemenea, s-a rezervat un loc important informațiilor privind modul în care au fost primite în diferite țări și Biserici documentele întocmite de cea de a doua Adunare mondială din 1964.

Lucrările sesiunii s-au deschis în seara de 2 martie prin discursul Prof. J. N. Hromadka, urmat de raportul I. P. S. Mitropolit Maxim de

Loveci asupra problemei ecumenice și politice internaționale actuale, care pot interesa Conferința Creștină pentru Pace.

O preocupare permanentă a fost găsirea unei teme centrale pentru lucrările Comitetului consultativ, care se vor desfășura în octombrie a. c. la Budapesta. În urma discuțiilor s-a fixat ca temă centrală: *Solidaritatea și cooperarea pentru dreptate și pace*, urmînd ca referatul principal, prezentat de Prof. J. L. Hromadka și celelalte coreferate să privească această problemă sub tot mai multe aspecte. Prin tema aceasta se urmărește scoaterea în evidență a îndatoririlor ce revin creștinilor zilelor noastre în eforturile depuse de întreaga omenire cinstită pentru ca în lume să domnească dreptatea și pacea. Între coreferatele care se vor susține la Budapesta, cel din partea Bisericilor din Europa aderente la Mișcarea creștină pentru pace urmează a fi prezentat de I.P.S. Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului.

Cu prilejul acestei sesiuni de lucru s-a admis și intrarea unui reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române în Secretariatul internațional al Conferinței, la cererea făcută mai înainte de Biserica noastră și însușită de Secretariatul internațional în ședința sa din 2 martie a. c., tot la Sofia.

În încheierea discuțiilor purtate de Comitetul de lucru al Conferinței cu prilejul sesiunii de la Sofia, s-au dat publicității mai multe documente: *Declarația privind O. N. U.*, *Declarația privind evenimentele din Vietnam*, *Poziția față de prescrierea crimelor naziste* și un *Comunicat*.

În declarația privind poziția Conferinței Creștine pentru Pace față de evenimentele din Vietnam se condamnă orice intervenție armată care calcă pacea și libertatea acestei țări, putînd amenința pacea generală, și se lansează un apel cerîndu-se încetarea intervenției militare în această țară, declarîndu-se în încheiere: «...Avem datoria de creștini nu numai de a ne ruga fără încetare ca Dumnezeu să acorde tuturor popoarelor și în primul rînd poporului din Vietnam o pace dreaptă, ci și de a înmulți eforturile ca să fie înlăturat războiul și să fie instaurată domnia păcii».

Cerînd guvernului vest-german să nu aplice pentru criminalii naștiți prescrierea crimelor, Comitetul de lucru al Conferinței justifică astfel atitudinea sa: «Încetarea dreptei pedepse ar avea un efect demoralizant asupra întregului popor. Cei tineri ar afla cu mare greutate sensul adevărat al dreptății, dacă asemenea acte anterioare ar rămîne nepedepsite... Nu vorbim astfel din dorință de răzbunare. Aceste crime nu pot fi ispășite nici printr-o condamnare politică, nici prin mari pedepse. Știm că ultima judecată se află în mîinile Aceluia care este Stăpînul vieții și al morții, Care vede în adîncul inimilor noastre și cunoaște motivele acțiunilor noastre».

Biserica Ortodoxă Bulgară, care a organizat sesiunea de lucru de la Sofia a Comitetului de lucru al Conferinței Creștine pentru Pace, a acordat o mare prețuire acestei lucrări și participanților la ele. Astfel, la 3 martie, a avut loc, în sala mare a Mitropoliei din Sofia, o întîlnire între membrii Comitetului de lucru cu Prea Fericirea Sa Patriarhul

Chiril, cu membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare, cu cler ortodox, profesori și reprezentanți ai vieții publice din capitala bulgară. La această întâlnire prietenească, Prea Fericirea Sa Patriarhul Chiril a salutat pe membrii Comitetului de lucru, vorbind despre sarcinile Bisericilor în slujba păcii și a frățietății internaționale.

Lucrările sesiunii de lucru de la Sofia s-au încheiat la 5 martie, iar la 7 martie, toți participanții la lucrări au asistat la săvârșirea sfintei liturghii ortodoxe de către un sobor de clerici ruși, bulgari și antiohieni, în catedrala patriarhală din Sofia. A slujit I.P.S. Mitropolit Nicodim al Leningradului și Ladogei, iar la sfârșitul slujbei au rostit cuvântări, în care s-au elogiat eforturile pentru pace ale creștinilor de pretutindeni, Prea Fericirea Sa Patriarhul Chiril și I. P. S. Mitropolit Nicodim al Leningradului și Ladogei.

Sesiunea de lucru de la Sofia a Comitetului de lucru al Conferinței Creștine pentru Pace se înscrie pe linia manifestărilor active ale acestei organizații creștine creată pentru vestirea și consolidarea mesajului păcii predicat în numele Evangheliei Domnului nostru Iisus Hristos-Domnul Păcii. Reușita acestor lucrări constituie o nouă confirmare că forțele păcii, care depun eforturi pentru coexistență pașnică, cooperare și pace generală, sînt azi tot mai puternice. Este o constatare îmbucurătoare care dă satisfacție tuturor creștinilor, deoarece idealul creștin al mîntuirii este indisolubil legat de idealul de pace și înțelegere între oameni. — (I. I. Georgescu).

8—10 APRILIE | *Lucrările Comisiei teologice, la Leningrad*

În zilele de 8,9 și 10 aprilie 1965 a avut loc, la Leningrad, sesiunea de lucru a Comisiei pentru studiul problemelor teologice din cadrul Conferinței Creștine pentru Pace.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române au lucrat în această comisie : P. C. Pr. Prof. Ioan Coman de la Institutul teologic din București, care este și secretarul comisiei, P. C. Pr. Prof. Isidor Todoran, de la Institutul teologic din Sibiu, și P. C. Pr. Gh. Soare, consilier patriarhal.

La lucrările Comisiei au participat reprezentanți și membri ai următoarelor Biserici: Uniunea baptiștilor din Polonia, Uniunea baptiștilor din U.R.S.S., Biserica Evanghelică A. B. din Slovacia, Biserica Evanghelică din Berlin-Brandenburg (Berlin R.D.G.), Biserica Evanghelică din Berlin-Brandenburg (Vest), Biserica Evanghelică a fraților cehi, Biserica Evanghelică din Hessen-Nassau (R.F.G.), Biserica națională Evanghelică din Baden R.F.G.), Biserica Evanghelică luterană din Estonia (U.R.S.S.), Biserica Evanghelică-Luterană din Letonia (U.R.S.S.), Biserica Evanghelică-Luterană din Saxonia (R.D.G.), Biserica Evanghelică-Luterană din Suedia, Biserica Evanghelică-Luterană din Polonia, Federația Bisericilor Evanghelice din Uruguay, Biserica Metodistă din Marea Britanie, Patriarhia Moscovei, Biserica Reformată din Olanda, Biserica Ortodoxă a Antiohiei, Biserica Ortodoxă a Poloniei, Biserica Protestantă din Togo (Africa), Biserica Reformată

a Franței. Biserica Reformată din Ungaria. Biserica Reformată națională din Lippe-Detmold (R.F.G.), Biserica Ortodoxă Română, Federația Bisericilor Evanghelice din Elveția, Biserica Ortodoxă Siriană din India, Biserica Unită a lui Iisus Hristos din Statele Unite ale Americii.

Au participat de asemenea :

Din partea Comitetului de lucru al Conferinței Creștine pentru Pace :

I.P.S. Mitropolit Nicodim al Leningradului și Ladogei, Prof. Georges Casalis din Franța, Arhiepiscopul evanghelic-luteran din Estonia Jan Kiivit și Arhimandritul Juvenalie, vice-președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relațiile bisericești externe.

Din partea Secretariatului internațional al Conferinței Creștine pentru Pace :

Prot. Prof. A. S. Buievski, din partea Patriarhiei Moscovei, Pastorul Z. Pawlic, membru al Uniunii baptiste din Polonia, A. N. Stoian — Uniunea Baptistă din U.R.S.S., Arhimandritul Filaret, profesor la Academia duhovnicească din Moscova, Prot. P. Socolovski, reprezentantul Patriarhiei Moscovei pe lângă Conferința Creștină pentru Pace, N. Zabolotski și K. M. Komarov, profesori la Academia duhovnicească din Leningrad.

Ca invitați au mai participat un număr de 18 personalități de diferite confesiuni creștine și din diferite țări.

Lucrările Comisiei teologice s-au desfășurat în sala festivă a Academiei duhovnicești din Leningrad, sub conducerea președintelui Comisiei Dr. Arend van Leeuwen, membru al Bisericii Reformate olandeze.

Tema principală a sesiunii Comisiei teologice a fost : *Întruparea lui Iisus Hristos și răspunderea comunității pentru lume*, cu subtemele : 1. *Comunitatea în societatea care se schimbă continuu*, și 2. *Problema fundamentării teologice a acțiunii politice a creștinilor*. Un interes deosebit a prezentat pentru participanții la sesiune și tema : *Teologie, istorie, eshatologie*.

O sarcină importantă a participanților la sesiune a fost pregătirea teologică a sedințelor Comitetului consultativ pentru continuarea lucrării Conferinței Creștine pentru Pace, care se va ține între 11 și 13 octombrie 1965, la Budapesta, cu tema principală : *Solidaritate și colaborare pentru dreptate și pace* pe temeiul textului biblic : «*Fericiți făcătorii de pace*» (Matei V, 8).

Sesiunea a fost deschisă prin cuvântarea I. P. S. Mitropolit Nicodim al Leningradului și Ladogei, care a arătat legătura strinsă între învățătura creștină despre pace și dogma centrală a creștinismului : întruparea Fiului lui Dumnezeu.

Prin întruparea Mântuitorului ne-a fost dată descoperirea desăvârșită a iubirii lui Dumnezeu. Iubirea lui Dumnezeu s-a coborât din ceruri pe pământ în persoana Mântuitorului Hristos, care s-a întrupat și s-a făcut văzut oamenilor, ca să le arate drumul de la păcat și necunoaștere, spre sfințenie și adevărata cunoaștere a lui Dumnezeu.

Prin întruparea Fiului lui Dumnezeu, s-a descoperit tuturor adevărul că toți oamenii sînt membri ai unei mari familii, fii ai Tatălui ceresc și frați, în vinele cărora curge același sînge și care trebuie să fie legați puternic prin dragoste.

Istoria omenirii — a spus I. P. S. Sa — nu este un lanț de fapte fără sens, ci plină de sens și însemnătate. Ea începe pe pămînt și este îndrumată spre împărăția lui Dumnezeu. Istoria se întemeiază pe pace, adevăr și dragoste. Omul trebuie să fie purtătorul păcii în întreita sa poziție : cu Dumnezeu, cu conștiința sa și cu aproapele său, chiar cel mai îndepărtat.

Cu cît adîncim mai mult sensul întrupării și opera Mîntuitorului Hristos pe pămînt — a spus I. P. S. Sa —, cu atît ne dăm mai bune seama de însemnătatea datoriei morale care ni se impune prin unitatea Lui în slujire, care temeinicește pacea.

Din prețuirea lui Dumnezeu pentru om — indiferent de condițiile de naștere, educație, limbă, culoare — se impune răspunderea creștinilor pentru apărarea păcii, ca cea mai înaltă îndatorire a vieții omenești și cea mai necesară condiție a dobîndirii împărăției lui Dumnezeu.

Un creștin care mărturisește că Hristos s-a întrupat «pentru a noastră mîntuire» nu poate privi indiferent primejdia unui război, raporturile sociale neumane și asuprirea rasială, atitudinile care sînt împotriva năzuințelor firești ale oamenilor, care trebuie să se bucure în comun de libertate și respectarea drepturilor și condițiilor existenței umane.

În încheiere I.P.S. Sa a urât ca Domnul Hristos cel întrupat, împăratul adevărului și al păcii să încununeze lucrările acestei comisii cu binecuvîntarea cerească.

Intrîndu-se în ordinea de zi a sesiunii, s-au citit referatele asupra temei principale de următorii membri ai comisiei: P.C. Pr. Prof. Ioan Coman, din partea Bisericii Ortodoxe Române; P. C. Prot. L. Voronov, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse; Prof. Malici Lachmann, din partea Bisericii Evanghelice a fraților cehi din Cehoslovacia; Prof. Hans Ruh, din partea Federației Bisericilor Reformate din Elveția; Pastorul Th. Lorenzmeier din partea Bisericii Reformate din Lippe-Detmold; Prof. Gordon Rupp, din partea Bisericii Metodiste din Marea Britanie.

După citirea referatelor, au urmat amănunțite discuții teologice în legătură cu tema principală, discuții în care diferiți vorbitori și întreaga comisie au căzut de acord în recunoașterea faptului că voința lui Dumnezeu îndeamnă pe creștini să-și ia asupra lor răspunderea în toate problemele care privesc binele omenirii.

Concluziile lucrărilor Comisiei teologice au fost apoi concretizate într-un Comunicat, din care se desprind următoarele :

— Sensul teologic și importanța morală a întrupării lui Dumnezeu îndatorează pe creștini să-și lege viața lor personală și socială de temeiurile dumnezeiești ale dragostei și păcii. De aci urmează marea răspundere a creștinilor pentru pace, această condiție fundamentală pusă de Dumnezeu pentru viața omenească.

— Creștinii nu pot sta indiferenți față de acțiunile care duc la înăprirea raporturilor internaționale. În momentul de față ei sînt adînc neliniștiți de situația din Asia de sud-est, unde conflictele locale se pot transforma ușor într-un război mondial și unde este distrusă de mîna omenească viața multor oameni pentru a căror mîntuire a venit Hristos.

— Creștinii trebuie să fie neliniștiți față de opresiunile sociale și rasiale care continuă în diferitele părți ale lumii și față de încercările de a înăbuși lupta popoarelor pentru independență. Problema întrupării a fost discutată în legătură cu răspunderea noastră creștină față de situația din acele părți ale pămîntului în care vechile orînduiri s-au prăbușit, iar cele noi nu s-au consolidat încă. Sînt părți ale globului, în care oamenii mor de foame și în care analfabetismul și o totală nesiguranță prezintă probleme foarte serioase.

În sfîrșit, potrivit sarcinii ei, Comisia teologică a pregătit și raportul pentru Comitetul de lucru al Conferinței Creștine pentru Pace și a schițat perspectivele activității ei în viitor.

Paralel cu desfășurarea lucrărilor sesiunii Comisiei teologice, în cadrul programului stabilit, delegații prezenți au participat la diferite slujbe religioase, recepții și vizite.

Astfel, în ziua de miercuri 7 aprilie s-a oficiat slujba vecerniei și sfintei liturghii, în catedrala Sfîntul Nicolae din Leningrad, iar în ziua de duminică 11 aprilie a. c., s-a oficiat slujba vecerniei și sfintei liturghii, în catedrala Sfînta Treime din Leningrad.

În cadrul aceluiași program, delegații au participat la recepțiile date de I. P. S. Mitropolit Nicodim la Academia duhovnicească, în zilele de miercuri 7 aprilie și duminică 11 aprilie, după săvîrșirea sfintei liturghii. Iar în seara zilei de 12 aprilie, după încheierea lucrărilor, Dl. V. A. Kuroedov, președintele Consiliului pentru treburile Bisericii Ortodoxe Ruse de pe lîngă Consiliul de Miniștri al U.R.S.S., a oferit o recepție pentru toți participanții la lucrările Comisiei teologice.

În cadrul acestor recepții, au luat cuvîntul cîte un membru din fiecare delegație, din partea delegației Bisericii Ortodoxe Române vorbind P. C. Pr. Prof. Ioan Coman.

În tot cursul desfășurării lucrărilor Comisiei teologice, atît prin nivelul la care a fost prezentat referatul principal, cît și prin intervențiile și discuțiile purtate, delegația Bisericii Ortodoxe Române a adus o contribuție reală, apreciată în chip deosebit de toate celelalte delegații străine. — în adoptarea rezoluției finale a acestei sesiuni. — (*Pr. Dr. Gh. I. Soare*).

ÎN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

VIATA ȘI ACTIVITATEA CULTURAL-TIPOGRAFICĂ A EPISCOPULUI MITROFAN AL BUZĂULUI *

Sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de al XVIII-lea, formează o epocă de mare renaștere culturală în Țara Românească¹. Limba românească luptă acum din răzputeri spre a se impune definitiv în Biserică și în scrierile religioase²; pentru aceasta se apropie tot mai mult de sursele grecești, căci acum nu se mai iau cărțile slavone ca originale, ci cele grecești³.

Unul dintre ierarhii români din această perioadă, renumit prin învățătura, prin lupta lui de a introduce limba românească în Biserică și îndeosebi prin activitatea lui tipografică, este harnicul episcop al Buzăului, Mitrofan.

Acest neobosit slujitor al tiparului în limba română, care a lucrat întâi cu marele mitropolit al Moldovei, Dosoftei (1671—1686) și apoi cu minuanatul și iscusitul Antim Ivireanul (1708—1716), ne este cunoscut

* Această lucrare de seminar, în cadrul cursurilor pentru titlul de magistru în teologie, a fost alcătuită sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Alexandru Ciurea, care a și dat avizul să fie publicată.

1. În timpul îndelungatei domnii a lui Constantin Brîncoveanu (1688—1714), lucrează în Țara Românească cinci tipografii: București (1678), Buzău (1691), Snagov (1696) Rîmnic (1705) și Tîrgoviște (1708). Vezi la: Pr. G. Cocora, *Tipografia și tipăriturile de la Episcopia Buzăului*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVIII (1960), nr. 3—4, p. 286.

2. I. Bianu, *Despre introducerea limbii românești în biserica românilor*, București, 1904, passim; N. Iorga, *Istoria Bisericii Române și a vieții religioase a românilor*, vol. II, București, 1930, p. 8—9, 12; Idem, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688—1821)*, vol. 5, București, 1901, passim; Sextil Pușcariu, *Istoria literaturii române*, vol. I, Siblu, 1921, p. 88; N. Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, vol. III, București, 1945, p. 213.

3. C. Solomon, *Biblia de la București (1688)*, Tecuci, 1932, p. 6; N. Cartoian, *op. cit.*, p. 213.

doar din puținele știri, pe care le aflăm în cărțile tipărite de el între anii 1681—1702.

Deși a avut o activitate multiplă totuși nu putem spune că Mitrofan s-a bucurat de o atenție deosebită din partea istoricilor. De aceea în literatura noastră religioasă nu se află nici o monografie completă și temeinică, în care să găsim expusă pe larg activitatea tipografică și rolul proeminent pe care l-a avut acest mare cărturar la introducerea limbii românești în Biserică⁴.

În lucrarea de față ne propunem să înfățișăm mai pe larg decît pînă acum viața și activitatea episcopului Mitrofan, subliniind mai ales aportul adus de el la introducerea limbii românești în Biserică prin tipăriturile sale de la Buzău, pe baza știrilor pe care le aflăm în cărțile tipărite de el și a documentelor, în care el este amintit ca episcop la Huși și apoi la Buzău.

I. PRIMA PARTE A VIEȚII ȘI ACTIVITĂȚII : ÎN MOLDOVA

Mitrofan egumen la Mînăstirea Bisericiani, tipograf la Iași și episcop de Huși. — Despre Mitrofan știm că era moldovean de origine, iar în a doua jumătate a secolului al XVII-lea îl întîlnim egumen la Mînăstirea Bisericiani⁵ din Moldova, care avea hramul «Bunavestire»⁶.

Nu cunoaștem nimic amănunțit despre anii săi de ucenicie, însă cariera lui ulterioară i-o putem urmări bine în operele sale.

Mitrofan a întreprins de tînăr călătoria pentru a învăța meșteșugul tipografiei, dar nu știm unde. Că a călătorit cu acest scop se vede din prefața *Octoihului* tipărit la Buzău în anul 1700, unde mărturisește singur cum a învățat meșteșugul tipografiei «care den tineretile méle multe

4. E vrednic de amintit în această privință doar articolul lui I. Bianu: *Mitrofan, Episcopul Hușilor și al Buzelui, mare tipograf (1681—1702)*, în «Almanahul graficeii române», Craiova, 1927, p. 44—49, în care Mitrofan e prezentat sumar ca tipograf la Iași și Mînăstirea Cetățuia, unde tipărește unele cărți grecești, și apoi la București și Buzău, unde sînt amintite unele cărți tipărite aici. Studiul nu ne relatează însă nimic despre activitatea administrativ-gospodărească a episcopului Mitrofan de la Buzău și nici nu ne sînt prezentate mai amănunțit toate cărțile tipărite aici.

A se vedea și: Daniela Bratu, *Tipografia de la Buzău*, în «Glasul Bisericii», XVII (1958), nr. 8, p. 727—739 și Pr. G. Cocora, *art. cit.*, p. 286—288.

5. *Istoria Bisericii Române — Manual pentru Institutele teologice* (prescurtat, *Ist. Bis. Rom. — Manual...*) vol. II, București, 1957, p. 70 și 199; N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, ed. II, vol. I, p. 398 și vol. II, p. 178, București, 1928—1930; N. Dobrescu, *Istoria Bisericii Române*, curs litografiat, București, 1909—1910, p. 67.

6. Despre istoricul Mînăstirii Bisericiani, ctitoria lui Ștefăniță Vodă din prima jumătate a secolului al XVI-lea, a se vedea la: Arhim. Partenie, *Ochire istorică asupra fondării (originei) monastirii Bisericiani*, București, 1863 și Gh. Balș, *Bisericiile și mînăstirile moldovenesti din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1903, p. 278—279.

locuri umblindă și cu multă osteneală câștigându-l», a fost apoi ocupația sa de căpetenie.

El își începe lucrarea de tipograf și corector de cărți la anul 1680, sub conducerea mitropolitului Dosoftei, care urmărea înfăptuirea idealului ca toate cărțile de slujbă să fie tipărite în întregime în limba română, înlăturând cu totul pe cea slavonă, neînțeleasă nici de preoți și nici de popor. De aceea a și tipărit el două ediții de *Liturghier* numai românește, traduse din grecește⁷.

Întia pomenire despre Mitrofan o aflăm în *Psaltirea slavo-română* a lui Dosoftei, tipărită la Iași în aprilie 1680. La sfârșitul cărții (foaia 212 v.), se spune slavonește că tipărirea ei s-a făcut de ieromonahul Mitrofan de la sfânta Mânăstire Bisericană. *Трѣдолубіемъ печатъ митрофанъ иеромонаха въ свѣтѣи монастири Бисериканнѣ*⁸.

La sfârșitul *Molitvelnicului* tipărit la 1681 de mitropolitul Dosoftei (p. 132), se spune: «Tipăritu-s-au în casa s-tei Mitropolii în Iași la anul 1681 (7189). Mai în 20. Meșterul tiparelor smereni, Ermonah Mitrofan de sv<î>nta Mânăstire de Bisericană. Tiparnicii Ursulă și Nicolai»⁹.

Aceeași muncă a depus-o Mitrofan și la *Viața și petrecerea sfinților*, tipărită în patru volume între anii 1682—1686, căci la sfârșitul tomului doi (f. 84) Dosoftei scrie: «Și sosindă până aici, rugămă pre milostivulă Dumnezeu să ne spodobască și înainte alte șiase luni să le putem face, iară ce om hi gresitū s-avemū iertare de la iubiții lui Hristos și svinții cititori, că noi ca nește prostaci, pe cît am biruitū a grăi în limba rumănească, am nevoitū de-am scrisū cumū ne-am îndreptatu milostivulă Dumnezeu, de pre izvoade grecești. — Smeritulū Dosoftei, Mitropolitū Sucëvei. Și tiparnicii, Ermonahū Mitrofanū făcătorul tipareloru cu ucenicii săi Pavelū și Ursulū, Andrei»¹⁰.

7. I. Bianu, *art. cit.*, p. 48. Prima ediție a *Liturghierului* a apărut în anul 1679, iar a doua ediție în 1683.

În anul 1680, s-a tipărit la București de mitropolitul Teodosie *Liturghierul* pe ideea conservatoare: de a se păstra limba sfântă cea slavonă și a se traduce românește numai indicațiile tipiconale, «iată liturghia toată a o prepune pe limba noastră și a o muta, nici am vrut, nice am cutezat». Vezi: Sextil Pușcariu, *Istoria literaturii române, epoca veche*, ed. II-a, Sibiu, 1930, p. 100.

8. I. Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia Românească Veche* (prescurtat, B.R.V.), tom. I, 1508—1716, București, 1903, p. 230.

9. I. Bianu, *art. cit.*, p. 45 și G. Ionescu, *Activitatea tipografiei Mitropolitane din Iași*, în «Noua revistă română», nr. 39, (1901), vol. IV, p. 103.

10. B.R.V., I. p. 245. Traducerea acestei opere a fost făcută «de pre grecește și de pre sîrbește», în cea mai mare parte după *Sinaxarele* lui Maximos Margunis, apărute la Veneția 1607, după *Cronografele lui Dorotei al Monembaziei* (Veneția, 1631) și Matei Cigala (Veneția, 1637) și după *Noul Paradis* al lui Agapie Landos (Veneția, 1664). Vezi: Al. Piru, *Literatura română veche*, ed. II-a, București, 1962, p. 191 și *Istoria literaturii române*, editura Academiei R.P.R. (prescurtat, *Ist. lit. rom.*, edit. Acad.), vol. I, București, 1964, p. 447.

La 15 mai 1680, Dositei, patriarhul Ierusalimului, ajungea, prin Țara Românească, la Iași, unde a primit de la domnitorul Gheorghe Duca o danie de 20.000 lei, sfeșnice de aur și închinarea către Patriarhia din Ierusalim a noii sale citorii de lângă Iași, Mînăstirea Cetățuia¹¹. Aici Dositei înființează tipografia grecească.

În *Istoria patriarhilor Ierusalimului* a lui Dositei (Cartea XII, cap. XII, 1, p. 1236) se spune, referitor la înființarea acestei tipografii: «Iar în anul 1680 — spune însuși patriarhul Dositei —, fiind la Iași și văzînd pe moldoveni că au tipografie, iar grecii nu, muream de necaz. Iar Dumnezeu, conducătorul și săvîrșitorul celor bune, ne aduce pe un român ieromonah anume Mitrofan și i-am dat șasezeci de lei și ne-a construit o tipografie nouă...»¹².

Tipografia moldovenească de care e vorba aci, este cea a mitropolitului Dosoftei. Acesta, cu banii lui Duca Vodă (16 noiembrie 1678—4 ianuarie 1684), căpătase acum de la Ioachim, patriarhul Moscovei, prin spătarul Nicolae Milescu «literele rusești mărunte, rotunde, aduse de diacul Ionașco al Bilăi... cu care se începu tiparul cărților românești la 1679, de meșterul rus Vasile Stavnițki, ajutat pentru săpăturile în lemn de faurul român sau țigano-român Stancul și pe lângă ei de un Mitrofan, din noua mînăstire a Bisericanilor... și de ucenicii săi, Ursu, Niolae și Andrei»¹³.

Tipografia grecească pe care Mitrofan i-o înjghebă lui Dositei, cu banii lui Duca Vodă, era de mare însemnătate pentru greci, pentru că nu exista alta în tot Răsăritul¹⁴. Chiril Lucaris înființase mai înainte una la Constantinopol, dar n-apucase să tipărească decît două-trei scrieri polemice și fusese aruncată de turci în mare, la intervenția iezuiților.

La această tipografie de la Mînăstirea Cetățuia, Mitrofan publică în grecește în anul 1682: *Întîmpinarea Prea Fericitului și preă înțeleptului Patriarh al marelui și sfîntului oraș Ierusalim, chir Nectarie*, în contra argumentelor aduse de frații din Ierusalim prin magistrul lor Petru, *despre primatul Papii*. Tipărită acum întîia oară în respectabila patriarhicească și domnească mînăstire a sfinților și glorioșilor întîii corifei Apostoli, numită Cetățuia, în anul mîntuirii 1682, luna lui iulie în Iașii Moldovei». La p. 255 se spune: 'Ετυλώθη παρὰ τοῦ ἐν Ἱερομονάχοις Μητροφάνου (s-a tipărit de ieromonahul Mitrofan)¹⁵.

Deci Mitrofan cunoștea bine grecește și de asemenea slavonește.

În octombrie 1683, Mitrofan tipărește cartea lui Simeon al Tesalonicului: «*Dialog contra erezilor și despre credința noastră*, singura cre-

11. P. P. Panaitescu, *Patriarhul Dositei al Ierusalimului și mitropolitul Dosoftei al Moldovei*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXIV (1946), nr. 1—3, p. 100.

12. B.R.V., I, p. 257; D. Stăniloae, *Viața și activitatea patriarhului Dosoftei al Ierusalimului și legăturile lui cu Țările Române*, teză de doctorat, Cernăuți, 1927, p. 23 (afirmă că i-a dat 600 de groși lui Mitrofan, iar nu 60 lei).

13. N. Iorga, *Ist. Bis. Rom.*, vol. I, p. 394; N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 68.

14. D. Stăniloae, *op. cit.*, p. 24; *Ist. lit. rom.*, edit. Acad., p. 340.

15. B.R.V., I, p. 251.

dință adevărată a creștinilor, despre sfintele rînduieli și taine ale Bisericii, despre dumnezeiasca Biserică, arhieriei, preoții și diaconii din ea ... despre sfînta liturghie, explicarea simbolului credinței ortodoxe a creștinilor ... Împreună cu acestea explicarea orînduiei bisericești a prea înțeleptului și prea învățatului mitropolit al Efesului, Marcu Eugeniceu...», cu cheltuiala lui Duca Vodă, cînd Mitrofan apare ca episcop al Hușilor¹⁶.

Cu același titlu apare el și în fruntea cărții, tot grecești, tipărită în anul 1685: *Slujba sfinților martiri Sergiu și Vachū*, unde la sfîrșit (p. 22) se poate citi: ... «παρά τοῦ Θεοφιλεστάτου Ἐπισκόπου Χουσίου κυρίου Μητροφάνου» (de către iubitorul de Dumnezeu Episcop al Hușilor, chir Mitrofan)¹⁷.

Îngrijitor și corector a fost Ioan Molivdul din Heracleea sau Perint.

Meritele cîștigate pe tărîmul tiparului, precum și sprijinul mitropolitului Dosoftei, îl ridică pe Mitrofan în scaunul de episcop al Hușilor, în anul 1683.

Este amintit pentru prima dată ca episcop la Huși la 11 ianuarie 1683 (7191), cînd Duca Vodă, domnitorul Moldovei, scutește «sv<i>nției sale rugătoriuului nostru părintelui Mitrofan Ep<i>sc<o> pul de Huși, un cojocariu și un meserciu... de camănă». Deasemenea scutește sfintei episcopii «și o crăsmă mare sau două mici, ca să fie în pace, de camănă și de besmen și de cepărie, de toate acéstea să fie în pace, precum au fost obicéiul și în zilele altor domni mai n<ain>te de noi»¹⁸.

La 4 mai 1686 (7194) îl găsim încă episcop la Huși, fiind însemnat în documentele din acest an împreună cu ceilalți ierarhi ai țării, cu mitropolitul Dosoftei, cu episcopul Sava al Romanului și cu episcopul Misail al Rădăuților, anume în așezămîntul făcut de Constantin Cantemir (1685—1693) negustorilor din Iași, prin care-i scutește de unele dări¹⁹.

Dar în curînd episcopatul lui a încetat la Huși. Vremurile de atunci nu erau prielnice pentru o muncă liniștită de carte, din cauza războaielor dintre turci și creștini.

II. A DOUA PARTE A VIEȚII ȘI ACTIVITĂȚII : ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ

1. Episcopul Mitrofan tipograf la București

În urma expediției regelui polon, Ioan Sobieski, în Moldova în anul 1686, episcopul Mitrofan, ca adept al politicii mitropolitului Dosoftei,

16. *Ibidem*, p. 273.

17. *Ibidem*, p. 277.

18. Arh. St. Buc., *Episcopia Huși*, ms. 543, f. 108.

19. A se vedea documentul la: Theodor Codrescu, *Uricarul sau colecțiune de diferite acte care pot servi la istoria românilor*, vol. II, ed. II-a, Iassi, 1889, p. 36—38. Hrisovul lui C. Cantemir I Bătrînul de la 1686 e scris pe pergament cu litere chirilice.

care îmbrățișase cauza creștină, de teama domnitorului Constantin Cantemir, pribegi în Țara Românească și se puse în slujba activității rodnice a lui Șerban Contacuzino (1678—1688) și a lui Constantin Brincoveanu (1688—1714)²⁰.

Aici el ajunsese conducătorul tipografiei domnești de la București²¹ și a fost îngrijitorul și revizuitorul (corectorul) *Bibliei de la 1688*²² cea mai de seamă lucrare de cultură bisericească din secolul al XVII-lea. Pe ultima foaie nepagănată a *Bibliei* se poate citi: «A totu meștesugul tipografiei și îndireptăriil cuvintelorū românești ostenitoriu. de Dumnezău iubitorulū Mitrofanū Episcopulū de Huși. Și s-au început acestu dumnezăescū lucru în luna noiembrie, anul de la începutul lumii 7196 (1687) și s-au săvîrsitū în septevrie anul 7197 (1688)»²³. În continuarea însemnării, episcopul Mitrofan cere iertare, împreună cu ucenicii săi²⁴, pentru greșelile de tipar din cartea de față. Antim Ivireanul nu a cunoscut meștesugul tipografiei la aducerea lui în țara noastră, ci și-a făcut ucenicia la București, pe lângă episcopul Mitrofan, conducătorul tipografiei domnești. La numirea acestuia ca episcop al Buzăului, Antim a luat conducerea tipografiei, a cărei grijă a purtat-o pînă în anul 1694. Nu este exclus nici ca Antim să fi învățat și frumusețea limbii românești, tot de la episcopul Mitrofan.

După aceasta, Mitrofan tipărește la București în septembrie 1690, în grecește, scrierile de polemică ale lui Meletie Sirigul: *Întîmpinare la principiile catolice și la chestiunile lui Chiril Lucaris* și ale lui Dositei al Ierusalimului: *Manual în contra rătăcirii calvine*²⁵, într-un singur volum. Această carte a fost tipărită cu cheltuiala lui Constantin Brincoveanu «de către prea iubitoriul de Dumnezeu Episcop fost al Hușilor, chir Mitrofan»²⁶. Deci la anul 1690, Mitrofan nu-și mai păstra titlul de «episcop al Hușilor», ceea ce arată că-și pierduse nădejdea întoarcerii în scaun. Îngrijitor și corector a fost Mihail Macri din Ianina.

20. Melchisedec Episcopul, *Cronica Hușilor și a Episcopiei cu asemenea numire. Dupre documentele Episcopiei și alte monumente ale Țerei*, București, 1869, p. 147.

21. *Ist. lit. rom.*, edit. Acad., p. 531.

22. Vezi participanții la tipărirea *Bibliei din 1688* în: *Istoria României*, editura Academiei R.P.R., vol. III, București, 1964, p. 274; *Ist. lit. rom.*, edit. Acad., p. 451; N. Cartoian, *op. cit.*, p. 216; Al Piru, *op. cit.*, p. 215—216; ș.a.

23. A se vedea mai pe larg data începerii și terminării *Bibliei din 1688*, la: C. Solomon, *op. cit.*, p. 47—48.

În 1682 se tipărește la București *Evanghelia*, iar în 1683 *Apostolul*, ambele în limba română și constituind o dovadă indiscutabilă că pe vremea lui Șerban Contacuzino, în timpul serviciului religios, pericopele din *Evanghelia* și *Apostolul* se citeau de preoți și cîntăreți în românește, pe lângă cazania care se citea încă din timpul lui Matei Basarab. Serviciul liturgic însă se oficia mai departe în slavonește.

24. Unul din acei «ucenici» e ieromonahul Chiriac Moldoveanul, care a tipărit în românește *Evanghelia*, București, 1682 și *Molitvenic*, Bălgrad, 1689.

25. *B.R.V.*, I, p. 315.

26. *Ibidem*. Numele lui Mitrofan la sfîrșitul acestei opere se înseamnă așa: Παρά τοῦ Θεοφιλτάτο Ἐπισκόπου πρώην Χουσιού, κυρίου Μητροφάνου».

În anul următor, 1691, tipărește *Mărgăritare*, titlu sugestiv dat minunatelor cuvântări ale celui mai mare predicator din Răsăritul ortodox, Sfântul Ioan Gură de Aur. traduse de frații Șerban și Radu Greceanu. însemnându-și numele la sfârșit în chip așa de duios : «La tot meșteșugul lucrului acestei sfinte cărți și al diorthosirii limbii rumânești, priimitoriul de ostenințe. Mitrofan, proin Episcopu Hușkii»²⁷.

2. Mitrofan episcop al Buzăului

a) *Alegerea și activitatea administrativ-gospodărească.* — Pentru toate aceste merite deosebite și cu sprijinul fraților Greceanu, la 10 iunie 1691 Mitrofan a fost ales episcop de Buzău.

În *Condica Sfântă* a Ungrovlahiei din acest an (1691) a fost trecut actul următor :

«De vrème ce de D<u>mnezeu iubitoriul ep<i>scopul Buzăului chir Grigorie, mai nainte cu puțină vrème și-a dat cea de obște datorie... am dat voie celor ce aici s-au aflat arhieriei să facă socoteală cu voința și cu poru<n>ca noastră, ori pre care ar alége să-l facă ep<i>scop la eparhiia Buzăului. Și adunându-se ei în beserica Mitropoliei... ca să facă sfat, întâi au pus pre iubitoriul de D<u>mnezeu ep<i>scopul proin Hușilor. chir Mitrofan ; al doilea pre prea cuviosul ieromonah Iosif ; al treilea, pe prea cuviosul ieromonah Parthenie. Dirept aceia s-au scris această mărturie în sf<i>ntul Condic al Mitropoliei Ungrovlahiei și s-au iscălit cu mîinile lor. Vleat 1691, iun<ie> 10»²⁸.

O dată cu urcarea pe scaunul episcopal, Mitrofan desfășoară la Buzău o activitate multiplă. El se îngrijește de buna gospodărire a Schitului Bontești, din ținutul Rîmnicu-Sărat²⁹, ctitoria sa, precum și a episcopiei³⁰,

27. *Ibidem*, p. 321.

28. Arhierul Ghenadie Enăceanu (Craioveanu), *Condica Sîntă a Mitropoliei Ungro-Vlahiei. Publicată după original*, vol. I, București, 1886, p. 65—66. Actul se află reproduș și la: Daniela Bratu, *art. cit.*, p. 728—729.

29. Arh. St. Buc., Secția Istorice, *Episcopia Buzăului*. Pentru schitul Bontești a se vedea documentele din: 23 aug. 1694 (7202) — P. 59/5 și ms. 173, f. 470; 25 oct. 1694 (7203) — ms. 173, f. 470 v.; 27 oct. 1694 (7203) — ms. 173, f. 471; 12 noiem. 1694 (7203) — *Ibidem*, f. 471—471 v.; 17 ian. 1695 (7203) — *Ibidem*, f. 471 v. și P. 59/24; 27 iun. 1695 (7203) — P. 59/25; 27 iun. 1695 (7203) — P. 59/19; 26 iun. 1696 (7204) — P. 59/27 și ms. 173, f. 472; 4 noiem. 1696 (7205) — P. 59/28; 18 mai 1698 (7206) — P. 8/14; 12 mai 1701 (7209) — P. 59/30; 22 dec. 1701 (7210) — ms. 173, f. 438.

30. Vezi documentele din: Arh. St. Buc., *Ep. Buzăului*: 11 iun. 1694 (7202) — P. 82/2 și ms. 172, f. 177—178; 29 oct. 1694 (7203) — P. 27/46 și ms. 172, f. 440; 20 ian. 1696 (7204) — P. 26/67; 4 ian. 1699 (7207) — P. 71/8, și P. 71/10; 28 ian. 1699 (7207) — P. 59/31; 10 noiem. 1699 (7208) — P. 10/56; 2 iul. 1699 (7207) — P. 71/11; 14 mart. 1700 (7208) — P. 27/52 și ms. 172, f. 442; 15 mart. 1702 (7210) — ms. 173, f. 77 v.

A se vedea și documentul din 1692 (7200) la: Acad. R.P.R., P. CXXIV/115; cf. Toma G. Bulat, *Istoricul episcopiei Buzăului*, manuscris, București, 1960, p. 171—172.

prin diferite cumpărături făcute sau danii primite ; de asemenea el judecă din porunca domnitorului Constatnîn Brîncoveanu — potrivit obiceiului de atunci —, unele neînțelegeri, pentru diferite moșii, între unii boieri și moșneni sau numai între boieri³¹. Toate aceste lucruri la cunoaștem din numeroase documente în care este amintit numele episcopului Mitrofan.

b) *Activitatea tipografică a episcopului Mitrofan la Buzău. Cărțile tipărite.* — Episcopul Mitrofan este renumit nu atât pentru grija lui în legătură cu buna chivernisire a treburilor gospodărești ale Episcopiei de la Buzău, cât mai ales prin tipăriturile sale de acolo.

Îndată după instalarea ca episcop la Buzău, Mitrofan a înființat tipografia «domnească»³², cu sprijinul domnitorului Constantin Brîncoveanu.

La această tipografie, într-un răstimp de numai 11 ani, au ieșit la lumină peste 20 de cărți bisericești, tipărite cu o iuteală uimitoare, ceea ce dovedește o muncă foarte încordată. Toate aceste cărți, frumos și înșriiit tipărite sînt închinare marelui domn Constantin Brîncoveanu prin lungi scrisori tipărite în fruntea lor și prin versuri de închinare la stema domnească.

Episcopul Mitrofan, ca ucenic al mitropolitului Dosoftei, era adeptul curentului de românizare a limbii bisericești. Însă acest lucru nu se putea face deodată : întâi, pentru că trebuia traduse cărțile în românește și aceasta era o muncă migăloasă, de lungă durată și de răspundere; iar în al doilea rînd, trebuia să se lupte cu adepții celorlalte curente (cel slavonic și cel grecesc).

Ideea păstrării limbii slavone, ca limbă sacră, stăpînea încă în cărțile noastre de slujbă tipărite pînă atunci. Așa au fost prin urmare tipărite și cărțile lui Mitrofan, care a fost silit să urmeze pilda mitropolitului Teodosie, punînd în românește numai rînduielele de tipic, sinaxarele și paremiile, — traduse din grecește —, în cărțile de slujbă care le-a tipărit el la Episcopia Buzăului, iar cîntările și rugăciunile lăsîndu-le în limba slavonă.

31. Vezi documentele din: Arh. St. Buc., *Ep. Buzăului*: 11 iun. 1695 (7203) — P. 1/29 și ms. 172, f. 120 și 120 v.; 22 ian. 1696 (7204) — P. 26/68 și 69 și ms. 172, f. 51—52; 2 oct. 1697 (7206) — P. 31/68; 4 aug. 1698 (7206) — P. 48/102 și ms. 172, f. 53 v. 54; cf. Toma G. Bulat, *op. cit.*, p. 179; 9 noiem. 1698 (7207) — P. 56/19; 16 apr. 1699 (7207) — P. 56/20; 28 iun. 1699 (7207) — ms. 172, f. 49; 10 dec. 1699 (7208) — P. 33/33; 21 apr. 1700 (7208) — ms. 171, f. 244 v.—245 și 20 apr. 1702 (7210) — P. 48/142.

32. Aceasta se menționează în: *Pravoslavnică Mărturisire* (1691), *Liturghier* (1702) și *Învățătura preoților pe scurt* (1702).

În prefața *Octoihului*, Buzău, 1700, episcopul Mitrofan arată că tipografia «măcar că cu ajutorul lui Dumnezeu pren mîinele mele s-au făcut, iară de la măriia ta îi iaste însuflețirea și viața și pentru aceia se cuvîne să se zică că iaste cu tot a mării tale».

Totuși, episcopul Mitrofan a tipărit, după cum vom vedea, în românește unele rugăciuni, partea citită din Sfînta Scriptură (apostolul și evanghelia) și unele ectenii (mari și mici), în majoritatea cărților de ritual, fără să o spună în prefețele sau în tabla de materii a cărților respective.

În ordine cronologică, cărțile care au fost tipărite la Episcopia Buzăului, în timpul păstoriei episcopului Mitrofan (1691—1702), sînt următoarele :

1. *Pravoslavnică Mărturisire* a săborniceștii și apostolestii Besericii Răsăritului. Dupre grecească, den porunca prea luminatului și prea înălțatului Domn, Ioan Costandin B. Basarabă Voevodă întoarsă în limba rumânească, de Radul Logofăt Greceanul. Ispravnic osîrnic fiind, ca și la alalte cite s-au scos și s-au tipărit aici în țara prea sfîntului chir Teodosie, Mitropolitul Țării. Iproci. Tipăritu-s-au în tipografia Domnească, la Episcopia de la Buzău la anul de la zidirea lumii 7200 (1691) în luna lui Dichemvrie, 2³³.

În 4° cu 4 + 200 pagini. Scrisă cu alfabet chirilic³⁴.

După foaia de titlu urmează două prefețe. În prima, logofătul Radu Greceanu arată că a tradus și tipărit această carte în românește, din porunca domnitorului. Ea cuprinde doșmele ce se află în *Mărturisirea de credință ortodoxă* a lui Petru Movilă, mitropolitul Kievului. În continuare el arată că a fost ajutat la traducerea acestei opere de către fratele său Serban și stolnicul Constantin Cantacuzino.

A doua prefață, semnată tot de Radu Greceanu, este adresată către «pravoslavnicii cititori», pe care-i îndeamnă cu căldură să urmeze învățăturile cuprinse în *Pravoslavnică mărturisire*. «Ceteste-o dară, și iară o ceteste, ca să înțelegi; și de mai multe ori o vei ceti, mai bine vei ști și vei cunoaste bătuta cale a credinței pravoslavnice și a prea sfintei și adevăratei Besericii Răsăritului, care duce la vecinica vieată».

Cartea este împărțită în trei capitole : credință, nădejde și dragoste. Primul capitol cuprinde 126 de întrebări și răspunsuri, al doilea 63 de întrebări și răspunsuri, iar al treilea 72 de întrebări și răspunsuri.

2. *Triod slavo-român*, Buzău, 1697. Existența acestei cărți este însă nesigură, căci nu cunoaștem nici un exemplar³⁵.

33. Vezi și: B.R.V., I, p. 321. Prezentarea sumară sau numai lista cărților tipărite la Buzău între anii 1691—1702 găsim și la: G. Ionescu, *Tipografia de la episcopia Buzăului...*, p. 199—217; Pr. G. Cocora, *art. cit.*, p. 301—303; Daniela Bratu, *art. cit.*, p. 730—733; N. Cartoian, *op. cit.*, p. 223

34. A se vedea prezentarea cărților cu foaia de titlu și verso la toate cărțile tipărite la Buzău între anii 1691—1702, în: B.R.V., I, p. 321—322, 365—366, 377, 395—396, 402—403, 411, 412, 414, 433—434, 435—436, 539.

35. Menționată doar de V. Popp, *Disertație la tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări*, Sibiu, 1838, p. 70 și de Timotei Cipariu, *Crestomația seau Analecte literare dein cărțile mai vechi*, XXV, — Vezi și B.R.V., I, p. 347.

3. *Mineiul* tipărit de episcopul Mitrofan, Buzău, 1698.

12 volume în folio cuprinzând viețile sfinților și slujba celor 12 luni ale anului. Volumul întâi este intitulat :

«Mineiul luna lui Septevrie care acum întâi s-au tipărit, cu tipicul și paremiile și sinaxariul pe limba rumânească. Den porunca și toată chel-tuiala, prea luminatului Domn; Io Constantin Basarabă Voevoda, Oblăduitoriu a toată Țara Rumânească. Mitropolit fiind a toată Țara, Chir Theodosie și s-au tipărit în sfânta Episcopie de la Buzău în anul de la zidirea lumii : 7206 (1698). Înșuși episcopul Buzăului chir Mitrofan, fiind tipograf»³⁶.

În folio, cu 2 + 139 foi. După foaia de titlu, uremază o scrisoare a mitropolitului Teodosie adresată domnitorului Constantin Brincoveanu. În ea, pentru a justifica tipărirea acestor *Mineie*, mitropolitul spune : «pentru că erau învățăturile tipicului și ale orînduialilor la Minei scrise cu mîna, pe limba slavonească, iară preotii noștri de pe la sate nici de cum înțelegînd limba aceea, orînduialile besericii nu să făceau deplin, nici viețile sfinților să citiau, ascultătorii neînțelegînd și proorocești citanii, aramă sunînd era, au țimbele strigînd să auziia». Iar darnicului domnitor îi spunea : «... măcar că mulți domni au venit și au trecut și nici unul pînă astăzi nici în gînd au pus, nici au cercat, ce dentru toti s-au păzit numai la Măria ta... că mare folos aceasta au adus prooslavniceilor».

La foaia 132 se fac două înștiințări de episcopul Mitrofan. În prima, episcopul își cere iertare pentru greșelile făcute la tipărirea *Mineielor*, din cauza oboselii sau a neatentiei, sau «altele pentru supărarea nontii, că și noaptea o am făcut-o în unele vremi în loc de zi». În a doua înștiințare, arată că la traducerea acestor *Mineie* din grecește a luat parte și logofătul Radu Greceanu³⁷.

Volumele următoare au exact același titlu, afară de numirea lunii.

Scrisoarea de dedicație și înștiințările n-au mai fost reproduse la celelalte volume³⁸.

4. *Evhologhion* adecă *Molitvenic* carele cuprinde întru sine toată treaba Besericii ce să cuvine preoților, așezată de sfântii Apосто-li și de purtătorii de Dumnezeu Părinți. În zilele luminatului Domn și oblăduitoriu a toată Țara rumânească, Ioan Constantin Basarabă Voevoda, cu blagoslovenia Prea Sfîntului Părinte, Chir

36. Vezi și: B.R.V., I, p. 365.

37. Vezi și: *Ist. lit. rom.*, edit. Acad., p. 569; Al. Piru, *op. cit.*, p. 290; N. Car-tojan, *op. cit.*, p. 218.

Două volume din *Mineie* tipărite la Buzău în 1698, au fost găsite de episcopul Melchisedec, la Mînaștrea Biserican, avînd pe ele unele însemnări (de donație). Vezi: Melchisedec, episcopul Romanului, *Notițe istorice și arheologice adunate de pe la 48 monastiri și biserici antice din Moldova*, București, 1885, p. 81.

38. Luna octombrie are 152 foi, noiembrie 164 foi, decembrie 173 foi, ianuarie 186 foi, februarie 117 foi, martie 120 foi, aprilie 98 foi, mai 101 foi, iunie 108 foi, iulie 116 foi și august 132 foi.

Theodosie, Mitropolitul a toată Ț<a>ra Rumânească, acum tipărită întâi în sf<i>nta Ep<i>scopie de la Buzău. În anul de la zidirea lumii 7207 (1699) pren osteneala a însuși Episcopului de Buzău. Chir Mitrofanu³⁹.

În 4°. cu 9 + 298 foi + 11 foi nenumerate la sfârșit, cuprinzînd sinaxarul. În prefata adresată către cititori, episcopul Mitrofan arată că a tipărit această carte «...ce iaste de mare treabă în toate zilele și la totu ceasul. văzîndu smerenia noastră că sîntu preoții țării noastre lipsiti și încă mai alesu că cele mai dinainte tipărite nu sîntu cu tipiculu românescu. dreptu aceia m-am îndemnatu de am tipăritu cu toate învățăturile rumânesti pentru înțelegerea tuturor...». Mai departe. arată că păcatul strămosesc se sterge prin botez. iar păcatele următoare prin pocăință și molitvele de dezlegare «ce se citesc de la preoți cu venirea darului D<n>hului celui luminătoriu».

Cartea are în românește: indicațiile tipiconale. partea citită din Sfînta Scriptură și multe rugăciuni, iar în slavonește partea cîntată și o parte din rugăciuni

După doi ani. în 1701. se tipăreste o nouă editie a Molitvelnicului. avînd același număr de pagini și cuprîns. ca cel din 1699⁴⁰.

5. *Octoihu* ce să zice *Osmoglasnicul* care acumî întâiu s-au tipăritu. den porunca și toată cheltuiala prea luminatului Domn. Io Constantinu Basarabă Voevoda. Mitropolit fiind a toată Tara. Chir Theodosie. Și s-au tipărit în sf<i>nta En<i>sc<o>pie de la Buz<ău>, în anul de la zidirea lumii 7208 (1700)⁴¹.

În folio. 3 + 299 foi.

În prefată. episcopul Mitrofan glorifică pe Constantin Brîncoveanu. domnitorul care a sprijinit și aiutat la propășirea culturală a Țării Românești. Spre încheierea prefetei arată cum a învățat el meșteșugul tipografiei.

Cartea are tipicul în românește. iar cîntările în slavonește. ca și *Mineiele* (1698). Ea cuprinde de asemenea și unele viniete și gravuri⁴².

La foaia 299 v. găsim o înștiințare a episcopului Mitrofan. în care-si cere scuze pentru greșelile de tipar, aproape identice cu cea de la *Mineiu* din 1698.

6. *Triodion* ce să zice *Tripésnetă*, care acumî întâiu s-au tipăritu. den porunca și cu toată cheltuiala prea luminatului Domn. Io Constantinu Basarabă Voevoda, Mitropolit fiind a toată țara, Chir Theodosie. Și s-au tipărit în sf<i>nta Ep<i>scopie de la Buz<ău>, în anul de la zidirea lumii 7208 (1700)⁴³.

39. B.R.V., I, p. 377.

40. B.R.V., I, p. 411.

41. B.R.V., p. 395.

42. A se vedea spre exemplificare f.: 75, 110, 182, 216, 293 (aici se află un serafim, în care distingem inițialele: M. E. (Mitrofan Episcop).

43. Vezi și: B.R.V., I, p. 402.

În folio, cu 3+ 712 pagini. După foaia cu titlu, urmează prefața iscălită de mitropolitul Teodosie, în care, făcînd o comparație între evreii luați în robia babilonică și creștini, arată că noi trebuie să-l slăvim pe Dumnezeu, prin cîntările cuprinse în *Triod*.

Cartea are în românește: indicațiile tipiconale, paremiile, sinaxarele, apostolul (p. 602), *rugăciunea pentru binecuvîntarea sălciei la Florii* (p. 498) și alte rugăciuni (p. 560—563), iar cîntările și restul rugăciunilor în slavonește. Dacă acestea se păstrau încă în forma tradițională, nu trebuie să se creadă că-l îndemna pe episcopul Mitrofan numai frica de a strica Ortodoxia sau de a călca datinile, ci mai ales «greutatea de a pune cuvinte românești pe melodiile obișnuite»⁴⁴.

În lucrarea sa, episcopul tipograf a avut în jurul său o serie de buni ucenici, care, fiind prea modesti, n-au îndrăznit să-și pună și ei numele alături de dascălul și episcopul lor, Mitrofan.

De aceea, pînă la tipărirea *Triodului* de la 1700, nu găsim nici un alt nume de tipograf sau gravor, cu toate că ei au existat în mod sigur, căci cărțile apărute sub directa conducere a episcopului tipograf Mitrofan, nu puteau fi opera unei singure persoane, dacă ținem seama de numărul lor mare și de rapiditatea cu care s-au tipărit. De la 1700 cunoaștem o serie de ucenici ai episcopului Mitrofan. Astfel, în *Triod* găsim unele gravuri reprezentînd diferite scene biblice din Vechiul și Noul Testament, semnate de: *Іоаннѣи Бк.* 1700 (Ioanichie Bacov 1700), precum și alte gravuri⁴⁵.

De la pagina 693 a *Triodului* începe, în românește, «*Viata Mariei Egipteanca*», care ține pînă la sfîrșitul cărții. La sfîrșit (p. 712), episcopul Mitrofan face o comparație plastică (pe care o găsim și la *Biblia din 1688*, ca și la alte cărți tipărite de el), pentru a arăta nerăbdarea ce l-a stăpînit pînă la terminarea tipării *Triodului*: «Prezumă doresc să sosească la vadul celū cu adăpostire, care sîntū bătuti de valuri întru luciulū mării, așa am doritū și eu să sosescū la sfîrșitulū cărții aceștia. Tuturorū întru pravoslovie, plecatū, de obște rugătoriu, iubitoriu de ostenēle, Mitrofanū, Episcopulū Buzăului».

7. *Penticostarion* care are întru sine slujba ce i se cuvine lui. Care acum întîiu s-au tipărit, din porunca și toată cheltuiala prea luminatului Domnū, Io Constantinū Basarabū Voevoda. Mitropolit fiind a toată Țara, Chir Theodosie. Și s-au tipărit în sf<i>nta Ep<i>scopie de la Buz<ău>, în anul de la zidirea lumii 7209 (1701)⁴⁶.

În folio cu 2 + 159 foi. Prefața aparține mitropolitului Teodosie, în care-și exprimă recunoștința față de domnitor pentru sprijinul acordat la tipărirea *Penticostarului*.

44. Vezi N. Dobrescu, *op. cit.*, p. 72 și N. Iorga, *Ist. Bis. Rom.*, II, p. 15.

45. A se vedea spre exemplificare p.: 405, 493, 510, 524, 533, 546, 566, 599, 607. De asemenea întîlnim pe multe pagini cite un serafim, în care se dîsting inițialele: M. E. (Mitrofan Episcop) — Vezi p.: 598, 685 și 692.

46. Vezi și *B.R.V.*, I, p. 412 și 538—539.

Cartea are în românește: indicațiile tipiconale, sinaxarele, paremiile, rugăciunea de la Paște pentru binecuvîntarea cărnii, brînzei și oulelor (f. 7 v.), slujba plecării genunchilor de la vecernia din Dumînica Rusalîilor pînă la stihoavnă (f. 130 v.—135), iar partea cîntată în slavonește. La sfîrsit (f. 159 v.) se află o înștiințare a episcopului Mitrofan despre greșelile de tipar.

În interiorul cărții sînt numeroase gravuri semnate de Ioanichie Bacov și Nicola Ioan⁴⁷.

8. *Psaltirea*, a fericitului proroc și împăratul a lui David, cu cîntecul lui Moisi și cu psalmi izbrani (aleși-mărimuri) la praznice, cu paraclisul prea cinstii și cu Pascalii. care s-au tipărit întru sfînta Episcopie a Buzăului. în zilele prea luminatului Domn Io Constantin Băsarabău Voevod. Cu blăgătoslovenia Prea Sfîntului Chir Theodosie. cu mila lui Dumnezeu Mitropolit a toată Ungrovlahia. La anul 7209 (1701)⁴⁸.

În 4°. cu 6 + 220 foi. După foaia de titlu, urmează pe trei foi o prefață semnată de episcopul Mitrofan. în care arată că a tipărit această carte. «fiind și lipsă de aciasta pre la Beserici de aciasta dată și pre la scoale pentru învățătura copiilor». Pe următoarele două foi se află o «rînduală» de felul cum trebuie citită *Psaltirea*. cuprinzînd și cîteva ruăciuni. Pe foaia 6 v. e o gravură reprezentînd pe împăratul David.

De la foaia 1 la 169 sînt cuprinși cei 150 psalmi. în slavonește. avînd după fiecare catismă unele tropare și cîte-o ruăciune în românește. De la foaia 170 la 182 sînt cele «nouă cîntări ale lui Moise». în slavonește. De la foaia 183 la 200. mărimurile cu primele praznicilor împărătești și a altor sfinți mari. în slavonește. De la foaia 201 v. la 208 se cuprinde «Paraclisul Sf. Fecioare Maria». în slavonește. De la foaia 209 începe *Pascalia*. care este în limba română.

La foaia 220 se poate citi: «Pren osîrdia și prenevoința a iubitorului de ostenelă: Mitrofan Episcopul de Buzău».

9. *Învățătura preoților* pe scurt. De șapte taini ale Besericii. cu drepte dovediri den pravila sfîntilor Părinti. Acum tipărită în zilele prea luminatului și înălțatului Domn și oblăduitoriu a toată Țara Rumânească, Ion Constantin B. B. Voevodul. cu porunca și cu toată cheltuiala a Prea Sfîntului Mitropolit, Chir Theodosie.

În tipografia domnească, în sfînta Episcopie de la Buzău la anul de la zidirea lumii 7210 (1702).

În 4°, cu 32 foi numerotate. Cartea este în întregime în limba română. În ordine sînt descrise Tainele: botezul, mirungerea, preoția, pocăința, împărtașania (în două capitole), după care se mai dă altă învățătură intitulată: «Pentru Paștile ce faceți la ziua Învierii Domnului Hristos».

47. A se vedea spre exemplificare foile: 1, 18 v., 51, 52, 72, 86, 98, 107 v., 125 v., 145.

48. Vezi și B.R.V., I, p. 433 și Paraschiv Popescu, *Teodosie mitropolitul Ungrovlahiei*. Teză de licență, București, 1898, p. 54.

Și dați oamenilor anaforă cu vină...». După aceasta urmează celelalte două taine: căsătoria și maslul. După foaia de titlu, urmează pe două foi o introducere a mitropolitului Teodosie, în care arată preoților din cuprinsul mitropoliei importanța celor șapte Taine rînduite de însuși Iisus Hristos. După aceasta se descrie fiecare taină în parte, arătîndu-se importanța ei și modul cum trebuie să se administreze.

Din această carte s-a tipărit o ediție specială pentru Moldova. Textul este același; chiar și înștiințarea tipărită ca prefață este identică, afară de numele mitropolitului: «Antonie, Arhiepiscop și Mitropolit a toată Moldavia», în locul mitropolitului Teodosie⁴⁹.

10. *Sf<i>nta și dumezăiasca Liturghie a sf<i>ntului Ioan Zlaoustă, a marelui Vasilie și a sf<i>ntului Grigorie dvoeslov, care iaste Prejaesștena. Caré acum de nou s-au tipărit și în lumină s-au dat, întru folosul tuturor preoților și diaconilor, ca să poată pre lesne a sluji cum să cade pre rînduiala ei, den izvoadele grecești, tipicul pre limba românească, scos și tocniț din porunca și osîrduia împreună și toată cheltuiiala a prea cinstului jupan Șarban Cantacuzino Vel Păharnic. Întru zilele prea luminatului bl<a>gocestivului Domn Io Constantin Basarabu Voevoda. În dreptîndu cîrma sf<i>ntei Biserici prea sf<i>ntului Chir Theodosie Arhiep<i>sc<o>pul a toată Ungrovlahia. Tipăritu-s-au în sf<i>nta Ep<i>scopie de la Buzău, în tipografia domnească. La anul de la zidirea lumii, 7210 (1702)*⁵⁰.

În 4°, cu 4 + 202 foi. Prefața aparține paharnicului Șerban Cantacuzino⁵¹, în care vorbește despre creație și darurile pe care le-a dat Dumnezeu omului. În încheierea prefeței arată că s-a hotărît să tipărească această carte cu cheltuiiala lui, întru cît a văzut lipsa ei din biserici cărora le-o împarte în dar.

Cartea are foarte multe părți în românește. Astfel, în afară de indicațiile tipiconale, are *rugăciunea amvonului* — întii în slavonește și apoi în românește — la *liturghia Sfîntului Ioan Hrisostom* (f. 48 v.—49), a *Sfîntului Vasile cel Mare* (f. 87 v.—88) și a *Sfîntului Grigore Dialogul* (103—104).

49. A se vedea deosebirea dintre ediția pentru Moldova și cea pentru Țara Românească, în *B.R.V.*, vol. IV, p. 215—216.

Cartea aceasta este reprodusă în «Biserica Ortodoxă Română», 1903—1904, p. 1220—1238, 1336—1351; anul 1904—1905, p. 33—56, 136—152 și în fragmente în «Biserica Ortodoxă Română», 1890—1891, p. 703—711, cu comentarii de Const. Erbiceanu.

50. Vezi și *B.R.V.*, p. 435 și C. Erbiceanu, *Liturghierul din 1702*, în «Biserica Ortodoxă Română», XIII, p. 157—164.

51. Această prefață a paharnicului Șerban Cantacuzino a fost publicată și de C. Erbiceanu, în «Biserica Ortodoxă Română», XXIX (1905—1906), p. 1341—1345.

De asemenea se mai află în românește *rugăciunea colivei* (pentru *vii și morți*) — (f. 105—106). De la foaia 112 începe *Molitvele vecerniei*, avînd cele *opt rugăciuni ale vecerniei* în românește și *rugăciunea binecuvîntării celor cinci pîini* (litie), iar restul cîntărilor în slavonește. La foaia 128 v. începe *Molitvele utreniei* avînd în românește cele *12 rugăciuni ale luminării*, iar partea cîntată în slavonește. —

Între foile 146—164 se află *rînduiala din Duminica Pogorîrii Sfîntului Duh* în întregime în limba română. Tot în românește se mai găsesc în Liturghier «*Pravila cătră d<u>mnezăiasca Cuminecătură*» (cu cele 12 molitve numerotate) și *patru molitve*: *ale Sfîntului Ioan Hrisostom, Sfîntului Vasile cel Mare și Sfîntului Simeon Metafrast* (2) — (de la f. 180 înainte). La foaia 199 începe o «*învățătură către preoți*», despre modul cum trebuie să slujească sfînta liturghie, tot românește⁵².

În afară de cele menționate mai sus, restul cîntărilor și rugăciunilor din Liturghier sînt în slavonește.

La foaia 202 v. se află următoarea însemnare: «*Tipăritu-s-au aceste sf<i>nte Liturghii pren nevoința și multa oșteneală a lui Mitrofan Ep<i>scopul de Buzău*».

În interiorul cărții se află unele gravuri ocupînd cîte o pagină întregă, reprezentînd pe Sfîntul Ioan Hrisostom (f. 13 v.), Sfîntul Vasile cel Mare (f. 51 v.), semnată de Δημήτριος — 1698⁵³, Sfîntul Grigorie (f. 92 v.) semnată de ИВАНКИЕ, precum și alte gravuri mai mici⁵⁴.

11. *Molitvele vecerniei*, Buzău, 1702.

Este o broșură în 4°, cu 23 foi numerotate⁵⁵.

Deși nu a fost nicăieri menționat numele lui Mitrofan, sînt cu siguranță tot opera lui (probabil că în timpul tipăririi episcopul Mitrofan era bolnav).

La sfîrșit (f. 23) se poate citi: «*Tipăritu-s-au acești trataji, cu molitvele carele le cetescă preoții seara la psalmulă celu de vecernie și la psalmii utrării și cu alte rînduiale ale vecerniei și ale utr<ă>nii, cu blagoslovenia și cu porunca Părintelui Chir Theodosie Mitropolitul a toată Țara Ungrovlahiei. Leat 7210 (1702)*».

Cartea are în românește primele *opt rugăciuni ale vecerniei*, plus două la sfîrșit, iar restul cîntărilor în slavonește.

Tot la Buzău au mai fost tipărite: *Molitvele vecerniei și utreniei*, 1703—1704 și *Psaltirea*, 1703 (tipărită de ierod. Grigore Rîmniceanul și Ursul gravor), deci după moartea episcopului Mitrofan, dar probabil că manuscrisele traduse din grecește s-au făcut încă din timpul vieții lui Mitrofan.

52. Vezi: Ene M. Braniște, *Liturghierul: studiu istorico-liturgic*, teză de licență, în manuscris, București, 1938, p. 147—150.

53. Această gravură a lui Dimitrios a fost întrebuințată și în alte Liturghii tipărite la Snagov, Tîrgoviște și București.

54. Vezi foile: 6. 172, 179 v. (ultima e iscălită de «Ursulu»).

55. Vezi și *B.R.V.*, I, p. 539 și IV, p. 29; Daniela Bratu, *art. cit.*, p. 733.

Pe latura aceasta culturală, în afară de bogata activitate de tipăritor și traducător în românește, mai putem aminti îndemnul și sprijinul material acordat de episcopul Mitrofan lui Teodor Corbea, fiul ieromonahului Ioasaf de la Brașov, pentru alcătuirea primului dicționar latin-român din țara noastră: *Dictiones latinae cum valachica interpretatione*. Acest dicționar, păstrat azi în manuscris la Biblioteca Universității din Cluj, se întinde pe 377 pagini, cu textul pe două coloane. Cuvintele latinești sînt scrise cu caractere latine, iar cele românești cu chirilice. Traducerea a fost făcută după *Lexiconul latino-ungar* al lui Albert Molnár⁵⁶.

Cărturarul și harnicul episcop tipograf, Mitrofan, moare spre sfîrșitul verii sau începutul toamnei 1702, căci la 3 octombrie 1702 este ales episcop al Buzăului un ucenic al său, anume «dascălul Chir Damaschin, carele s-a arătat a fi de folos la această sfîntă episcopie»⁵⁷.

*

O dată cu moartea episcopului Mitrofan tipografia domnesacă de la Buzău își încheie prima perioadă de rodnică activitate în domeniul tipăririi cărților bisericești, cu care ea a umplut un mare gol.

Activitatea episcopului Mitrofan în acest domeniu este deosebit de însemnată, pentru faptul că a tipărit cărțile de ritual cu indicațiile tipiconale, partea citită din Sfînta Scriptură (paremii, apostol și evanghelie), sinaxarele, numeroase rugăciuni și unele ectenii (mari și mici) în românește, contribuind astfel masiv la introducerea limbii române în Biserică. Mai mult, episcopul Mitrofan a căutat ca textul să fie cît mai corect tipărit și tradus și în acest scop l-a verificat după izvoarele grecești.

Firește, tipăriturile lui ar fi fost de mult mai mare folos vieții bisericești și culturii noastre românești, dacă ar fi fost scoase pe deplin în românește, după ideea mitropolitului Dosoftei, căci preoțimea noastră nu mai înțelegea slavonește. Dar aceste tipărituri slavo-române reprezintă tocmai faza de tranziție spre oficierea întregii slujbe în românește, episcopul Mitrofan fiind astfel unul dintre precursorii de seamă ai introducerii definitive a limbii române în Biserică.

Cărțile imprimate de episcopul Mitrofan se remarcă prin grija și frumusețea tipăririi; paginile, în general, sînt încadrate în chenare de compoziție tipografică, avînd în interior (o parte dintre ele) unele viniete și gravuri, care vor servi ca motive decorative și în cărțile tipărite mai tîrziu.

El a format în jurul său o adevărată școală de ucenici și meșteri tipografi, atît în Moldova, cît și în Țara Românească, care l-au ajutat apoi în toată activitatea sa tipografică. Dintre aceștia cunoaștem pe: Pavel, Ursul,

56. Vezi: Gr. Crețu, *Cel mai vechi dicționar latin românesc* de Teodor Corbea, în «Voința Națională», București, 1905; *Ist. lit. rom.*, edit. Acad., p. 550; N. Cartoian, *op. cit.*, p. 229.

57. Ghenadie Enăceanu (Craioveanu Arhiereul), *Condica Sfîntă...*, p. 91 și *Ist. Bis. Rom. — Manual.*, p. 200.

Nicola, Ioan, Andrei, Ioanichie Bacov, Chiriac Moldoveanul, Dimitrios etc. și dintre care unii vor continua exercitarea acestui meșteșug și după moartea episcopului Mitrofan (cum e cazul cu ierom. Chiriac Moldoveanul, Ursul, ș. a.).

Am căutat să reconstituim aici, pe baza puținelor știri pe care ni le-a lăsat el însuși sau pe care ni le-au transmis alții despre el, viața de neînțetată și rodnică muncă, în folosul Bisericii și al patriei, a unui ierarh român de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea, pe cit de harnic și învățat, pe atit de modest și puțin cunoscut de către urmași. Vom fi bucuroși dacă cercetări ulterioare vor aduce știri noi pentru cunoașterea mai completă și mai amănunțită a vieții și activității episcopului Mitrofan al Buzăului, a cărui luminoasă figură se înscrie cu cinste printre ctitorii de vrednică pomenire ai culturii și limbii românești.

Magistrand TURCU NICOLAE

POMELNICUL MÎNĂSTIRII ARGESULUI

Importanța pomelnicelor pentru studiul istoriei nu este nevoie să fie demonstrată. Sînt numeroase cazurile cînd ele nu servesc numai cultului și genealogiei, ci și istoriei politice și social-culturale fie prin rubricile sub care sînt înscrise numele, fie prin arătarea motivelor pentru care au fost trecute în pomelnic. Este adevărat însă că orientarea în aceste liste nu este ușoară. Uneori provoacă dezamăgire, datorită faptului că cele mai multe s-au păstrat în copii tirzii și au adaosuri care pun în încurcătură pe cititor pe de o parte, iar pe de alta editorii lor nu au putut observa și lămuri toate divergențele posibil să existe. Cu toate acestea, pentru unele perioade istorice, pomelnicele sînt unicele documente care aduc mărturii valabile.

Pomelnicul Mînăstirii Argeșului este unul din documentele cele mai prețioase ale istoriei noastre fiindcă provine de la cea mai veche reședință mitropolitană a țării¹. El nu ni s-a păstrat în original ci în trei copii succesive, din care partea cea mai veche din prima copie aparține secolului al XVII-lea². Această copie formează arhetipul următoarelor două copii din 1785 și 1809. Acestea, în afară de materialul copiat din arhetip, au și pomelnice proprii. O cunoaștere integrală printr-o ediție critică am socotit că este folositoare și suficient de justificată³.

Al. Odobescu, în timpul călătoriilor sale arheologice din 1860—1861, a cunoscut aceste pomelnice, dar notele sale au fost publicate postum mult

1. A. Sacerdoteanu, *Vechimea mînăstirii Argeșului*, «Biserica Ortodoxă Română», LVI (1938) nr. 11—12, p. 162—165; Idem, *Legăturile mitropoliei Ungrovlahiei cu Transilvania și Moldova*, Ibidem, LXXVII (1959) nr. 7—10, p. 889—890; Idem, *Cancelaria mitropoliei Țării Românești și slujitorii ei pînă la 1850*, „Glasul Bisericii”, XVIII (1959), nr. 7—12, p. 542—545.

2. Vezi descrierea A; f. 11 r., o însemnare într-un ornament arată că s-a scris în anul 1651; v. infra nr. 35.

3. Aceasta cu atît mai mult cu cît li se pierduse urma. V. Drăghiceanu, (*Curtea domnească din Argeș*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», X—XVI (1917—1923), București, 1923, p. 25) amintește că primul pomelnic era la Arhivele Statului, iar I. C. Filitti (*Despina, Princesse de Valachie, fille présumée de Jean Brankovitch*, în «Revista istorică română», I (1931), p. 248), spune că acest pomelnic i-a fost pus la dispoziție spre cercetare de profesorul Onciul. Toate trei pomelnicele în vremurile tulburii din 1916 au fost încredințate spre păstrare lui D. Onciul, atunci director general al Arhivelor Statului, de episcopul de Argeș. El le-a ținut sub cheie, în casa de fier tot timpul și tot așa urmașul său la direcție pînă în 1938, cînd aflîndu-le sub semnatura, le-am integrat colecției de manuscrise a Arhivelor Statului sub numerele 742—744.

mai târziu. Pe lângă o scurtă descriere a fiecăruia reproduce amestecat lista domnilor, pomelnicul lui Matei Basarab și câteva boierești, cu surprinzătoare greșeli de lectură⁴. Faptul acesta obligă și mai mult la editarea lor.

Ediția de față a avut în vedere toate trei manuscrisele, pe care le folosim sub următoarele sigle :

A — scris de Anonimi în secolele al XVII -lea și al XVIII-lea.

G — copia lui Ghiurca Rîmniceanul din 1785.

D — copia lui Dionisie Ecclesiarhul din 1809.

Copia A a fost reprodusă în întregime, nu în ordinea din manuscris, ci constituind la fiecare rubrică ordinea cronologică în măsura în care a fost posibil. Aceasta m-a obligat și la crearea a trei rubrici deosebite : pomelnicul despoților sîrbi (nr. 8), al boierilor intercalați în șirul domnilor (nr. 40) și al boierilor (nr. 47), cărora nu le-am găsit o justificare să-i leg de rubrica specială (nr. 43), la care pot fi o continuare. De asemenea am ținut seama de ierarhia socială : domni, arhieriei și clerici, boieri și laici de rînd sau mireni, la fiecare păstrînd expunerea cronologică cînd a reieșit din text. Pomelnicele fără dată s-au trecut la sfîrșitul grupului din care fac parte. După același criteriu s-au reprodus și pomelnicele ulterioare primilor doi copiiști. •

Copia G a fost confruntată cu copia A și corespondențele au fost arătate în aparat. În general copia este fidelă, dar ordinea coloanelor nu a fost respectată, ceea ce mărește confuzia. Ghiurca Rîmniceanul are însă și lecturi deosebite. Pe cele mai interesante le-am trecut în aparat și am scos în evidență adaosurile lui. Am reprodus însă în întregime textele care aparțin numai acestui manuscris (II, G., nr. 125—217).

Ghiurcă de obicei traduce atît rubricile slavone cît și termenii speciali ca : doamna (госнодѣжа), sora (сестра) împărăteasa (царница) etc.

La copia D am urmat procedeul de la copia G. Această copie parțială prezintă puțină importanță, fiind mult simplificată și redusă. Probabil că fiind grea orientarea în primele două copii în care erau pomelnice din toate perioadele episcopul Iosif a vrut să aibă un pomelnic mai practic scoțînd din el ceea ce socotise căzut în desuetudine. Și de aici am reprodus tot ce s-a adăugat la vechile pomelnice cum și toate pomelnicele noi (III, D, nr. 218—235).

În modul acesta ediția noastră cuprinde toate textele existente în toate copiile⁵.

Prima copie s-a făcut după un original slavon în ale cărui foi sau rubrici copistul nu s-a putut descurca. În special în rubrica domnilor

4. Al. Odobescu, *Episcopia de Argeș*, în «Convorbiri literare» XLIX (1915), p. 1119—1126 (pomelnicele).

5. Al. Odobescu, *Episcopia de Argeș*, p. 1120—1121, mai văzuse un al 4-lea pomelnic «mai mic scris prost cu mîna într-o carte de mucava» pe care era scris: «Acest pomelnic s-au prefăcut după cel mare al ctitorilor și s-au pus toate numele acelea dintr-acesta întocmai după cum este întrînsele, însă osebit de danile și de polecirile lor, acelea nu s-au scris iar celelalte întocmai s-au pus toate numele, Climent Ecclesiar Sfant, mănăstiri Argeș».

introduce pomelnicul despoților sîrbi (v. nr. 8) și al unor boieri (v. nr. 40), iar la arhiepiscopi și mitropoliți (v. nr. 9) pune în frunte pe Mitrofan patriarhul Alexandriei (probabil cel din 1636—1637) și un inexistent Nifon al Ierusalimului; aici credem mai degrabă într-o lectură greșită în loc de Constantinopol. Lista prezintă o contaminare între lista mitropoliților și a episcopilor de Rîmnic, lipsind însă mitropoliții de la început. În tot cazul, acest vechi pomelnic exista cînd a fost înscris Radul cel Frumos, scriitorul simțindu-se dator să adauge «star», adică *bătrînul*, la primul Radul voievod. Cea mai mare parte însă a fost compusă în timpul lui Neagoe Basarab și sub urmașii săi imediați⁶.

Limba originalului a fost slavonă, pe care a transcris-o și primul copist. Ea prezintă elemente morfologice și lexicale vechi, interesante pentru istoria limbii slavo-române, cu toate inconsecvențele grafice ale copistului. Între expresiile de relevat este și *мирининъ вѣльць* (v. nr. 79), ca și întrebuițarea sinonimelor *жена*, *жителница*, *подръжје* și *спроръжница* pentru «soție». Cu toate acestea am socotit util să reproduc în slavonește titlurile rubricilor, pentru nume și unele lămuriri adăugate lor, transcrierea în alfabet latin fiind suficientă. Traducerea rubricelor am dat-o în aparat, după copia lui Ghiurca Rîmniceanul (G) în general corectă, și am intervenit numai acolo unde acesta a omis să o facă. Unde acestea lipsesc, înseamnă că textul fiind obscur, l-am lăsat în slavonește pentru a i se găsi explicația, cum este *а гварк* (v. nr. 43 f. 20 r.).

Pentru datarea primei copii avem unele elemente certe. Dacă menționarea anului 1651 poate fi presupusă ca început, legarea manuscrisului în timpul egumenului Ghenadie arată încheierea lui. Acest Ghenadie a fost egumen la Argeș în anii 1687—1716⁷, însă legarea a avut loc la începutul acestei egumenii, iar către sfîrșit s-a făcut înlocuirea f. 9—10. Din conținutul acestor foi nu reiese că ar fi fost interes să dispară anumite pomelnice. Deoarece primul copist înscrie în lista arhiepiscopilor și pe Ștefan, 1648—1653 înseamnă că în această vreme el încă transcria și adăuga pomelnicul.

Informațiile pe care le cuprinde pomelnicul Mînăstirii Argeșului depășesc cu mult ceea ce așteptăm de la o astfel de lucrare. Așa de pildă, în pomelnicul domnilor apar înrudiri numeroase pe lângă nume care se cer lămurite, ca Bratul voievod sau Dumitru voievod, ori în bogatul pomelnic al despoților sîrbi⁸. Același lucru se observă și la numeroase pomelnice boierești. Dar de cel mai mare interes este lista cu 73 nume de boieri morți în luptele cu turcii (nr. 41), cei mai mulți arătați cu dregătoria pe care o aveau și cu locul de origine. Între ei sînt și zece femei și doi preoți care după cum rezultă din context, au participat la lupte. Data

6. Ambele liste pot face obiectul unei cercetări speciale pe care nu o putem întreprinde acum.

7. Pr. N. Șerbănescu, *Mitropolitul Teodostie al Țării Românești*, în «Studii Teologice», IV (1952), p. 231, n. 8.

8. Identificarea unora a încercat-o I. C. Filitti, *Despina, Princesse de Valachie...*, p. 249—250.

acestui episod aparține epocii lui Radul de la Afumați⁹. La toate acestea se adaugă numeroase pomelnice de mireni anonimi (nr. 79—80, 86—88).

De asemenea sînt numeroase danii de obiecte de cult: poias și cruce de argint (nr. 11), sfită (nr. 14), patrafir (nr. 23), lingurițe (nr. 32), stihar (nr. 33) și altele (nr. 55, 60, 63, 128, 129, 135, 146, 148, 154, 157, 159, 160; 162, 163, 165, 187—194, 220). Pentru păstrarea odăjdiilor este amintită donația unei lăzi de chiparos (nr. 177). Sînt și danii de moșii și de munți, iar uneori și de țigani.

Daniile de cărți nu sînt rare : Ceaslov românesc (nr. 12), Ceaslov mare (nr. 30), Minei (nr. 37), Evanghelie (nr. 97), cărți grecești (nr. 144, 145) și altele (nr. 51 și 208). Alătura de acestea apare și legătorul de cărți popa Ion (nr. 111), ca și răscumpărarea de la turci a unei Evanghelii și a pomelnicului însuși, pierdute în timpul războaielor.

Daniile bănești, de vite sau de stupi de albine, sînt amintite atît de des, încît nu este cazul să le mai arătăm anume

Cu totul caracteristice sînt legăturile pe care le au ardelenii cu Mînăstirea Argeșului : boieri din Țara Oltului (nr. 61), rîșnoveni (nr. 119) și birseni (nr. 123). Tot astfel faptul că se fac înmormîntări în mînăstire (nr. 71, 76, 162).

În sfîrșit sînt și două pomelnice de ofițeri ruși, care vor fi fost la mînăstire în timpul războaielor cu turcii, în secolul al XVIII-lea (nr. 77—78 și poate nr. 124).

Cîteva informații se dau și pentru schiturile mînăstirii, dar mai interesante sînt cele privitoare la reparații și construcții din nou, paraclis, foisor, clopotniță, cum și la restaurarea unor clopote. Acestea devin importante pentru istoria arhitecturii.

Din toate acestea rezultă că pomelnicul Mînăstirii Argeșului devine un document informativ de mare valoare. Onomastica de bogată coloratură se adaugă și ea la aprecierea valorii lui.

DESCRIEREA MANUSCRISELOR

A. *Pomelnicul Mînăstirii Argeșul*. 37 foi (din care f. 31—37 albe). Secolele al XVII-lea și al XVIII-lea.

Arh. St. Buc., *ms. nr. 742*.

Acefal. Hîrtie de trei feluri: groasă cu filigran ancora în cerc timbrat cu o frunză de trifoi, în două variante (f. 1—7, 12, 19—21), mai subțire, diversă, în filigran cu leagăn și stupi (f. 8, 11, 13, 15 și 25), cu arici sau șoarece în scut oval (f. 14, 16, 17 și 27) și cu zgriptor (f. 28) și turcească de două calități cu filigran trei semilune.

Ms. prim a fost mutilat de timpuriu. Mai întîi i s-a smuls f. 3, care a fost între f. 2—3 de acum (de regulă roșul din rubrici lasă urme pe pagina dimpotrivă, ceea ce nu se vede pe f. 2 v., căreia deci îi urma o pagină

9. Un pomelnic asemănător și la Mînăstirea Govora; cf. A. Sacerdoțeanu, *Pomelnicul mînăstirii Govora*, în «Mitropolla Olteniei», XIII (1961), nr. 10—12, p. 804; v. și p. 789—790.

fără rubrică), căci nu se putea constitui coală de 5 foi. Apoi a venit o mutilare după legarea ms., când s-au tăiat două foi și s-au lipit altele (actualele f. 9—10) peste firul de cusătură al legăturii. Urme din vechea rubricare se văd pe f. 8 v. F. 13 de asemenea înlocuiește alta veche.

Liniatură seacă, verticală și orizontală, apare numai la f. 9—10 și 18 formînd trei coloane de care nu se ține seama la scris. La scrisul mai vechi pare să fi fost liniatură cu creion, ștearsă apoi.

Textul este în slavonește (și rusește) și românește, deci scrisul este cirilic. Se disting trei condeie principale: 1. scris în două variante: a) mare, semiuncial (f. 1—3 r., 4 r.—v., 6 r. și 14 r.); b) același duct în caractere mai mici (f. 7—9, 11 r., 12 r., 14 v., 15 r.—16 r., 19 r.—22 r., 23 r.—26 v.). Notă dominantă semnul de închidere format din două puncte urmate de semnul repetării (—). Caracteristic pentru variația scrisului aceleleași persoane o constituie însemnările marginale sau interliniare, în care scrisul tocat tinde către cursiv (f. 22 r., 23 r.); pare să aparțină altei mîini. 2. Altă mîină dar aceeași școală grafică (f. 9—10, 18 r.—19 r.). Reduce caracterele semiunciale, înmulțește literele capitale și introduce clemente de cursivă în rînd (T) și în suprascriere (M și P). Întrebuințează semne pentru locul însemnărilor marginale. Sfirșește totdeauna prin închidere cu punct. Se apropie de scrisul caligrafului Nicola ierei. 3. Al treilea condei se găsește în două locuri (f. 13 r.—v. și 17 v.). E lipsit de personalitate, dar constituie o dovadă de cum se pot imita scrisurile, căci acest scriptor dorește să imite pe primul.

Menționăm că majoritatea însemnărilor marginale aparțin scriptorului respectiv. Cele mai vechi sînt slavonești (f. 6 v.—21 r.) dar și românești (f. 14 v.). Cele ale scrisului 2 sînt în cursivă elegantă. Însemnările ulterioare sînt specificate la locul respectiv.

Celelalte scrieri sînt variate, foarte diferențiate unele de altele, rustice și grosolane pe alocuri (f. 11 v., 12 v., 28 r.), cu vădită tendință de imitare în altele (f. 17 v., 21 v.). Multe pomelnice vor fi fost scrise de titularii lor. Acest lucru este sigur pentru mocanii din Ardeal (f. 29 r.—v.), deosebiți de ceilalți atît prin ductul grafic cît și prin limbă și semne.

Se folosește cerneala neagră, acum decolorată inegal și roșie pentru rubrici și inițiala fiecărui cuvînt; parțial și la marginalii.

Ilustrația, existentă numai la partea mai veche, ridică mult valoarea manuscrisului. În general se compune din frontispicii de arabescuri, vrejuri și flori multicolore, unele încadrînd portrete iconografice (f. 1 r., în medalion IC—XC bust. binecuvîntînd și țînînd în stînga Evanghelia deschisă în care stă scris: *ВРІИДУТЕ КЪ МНѢ ВСЧ ТРЪЖДАЮЩЦЕМ, АЗ ВИ;* («Veniți la Mine toți cei osteniți, eu vă...»); f. 3, r., cap. de chinez chel din care pornesc vrejuri adunate deasupra pe care stă un corb cu cruce în cioc; f. 4 r. în centru o cristelniță din care pornesc două ramuri întoarse apoi sub o cruce cu IC—XC *ВН—КА* între brațe; f. 6 r. vrejurile pornesc lateral din captele a doi bărbați cu barbă despicată; f. 7 r. arabesc; f. 11 r. arabesc în mijlocul lăsat alb avînd *ЛѢТЪ 7159 ПИС* (=scris în anul 7159 <1651>); f. 12 vrejuri simple; f. 14 r. vrejurile pornesc lateral din

capetele a două femei încoronate ; f. 16 r. ramuri bogate în frunze și fructe pornesc dintr-un vas de flori ; f. 19 r. portret mare în cîmp rotund încadrat în arabescuri și flori, reprezintă MP—Θ Yoranță cu pruncul în față, de o parte și de alta ПЛАТНТЕ РАТС ОУРАНС — нь și marginal в прѣдѣлѣ МАТИ БОЖІА ОУСЛЫШИ МОЛБЫ И МИЛОСТІЕ РАБЪ СВОИХ И ПРИИМИ <— O. Preacurată Maica lui Dumnezeu, ascultă rugămintele robilor tăi și primește darurile>; f. 22 r. variantă la f. 12 r.; f. 23 r. vrejuri cu flori, în mijloc în medalion IC—XC în picioare predicînd ținînd Evanghelia cu stînga pe paginile căreia este scris : ПРИИДЕТЕ БЛАГОЧИСТИВНИ ОТЪЦА МОЕГО НАСАКА <— Veniți, binecuvîntații tatălui meu și moșteniți> iar alături : ДРЪВО ОЦЕ НЕ СЪТВОРИТ ПЛАДЪ ПОДАВАТЬ ПОСЪЩІЕ И ВЪ ОГНѢ ВЪВЕРЖИЦІИ <— Copacul care nu rodește se cuvine a fi tăiat și aruncat în foc>; f. 25 r. arabesc. În afară de acestea mai sînt înflorituri marginalii, care marchează de obicei alineate și sînt sugestive. Prin scris și tehnică toate acestea aparțin primului copist.

Ornamentica ulterioară (f. 5 r., 12 v. și 17 v.) nu prezintă importanță.

La f. 27 v. o însemnare, ștearsă apoi :

«Din început era cuvîntul și cuvîntul era la Dumnezeu și Dumnezeu era cuvîntul. +Acest era la început la Dumnezeu. toate prin trînsul s-au făcut și fără de dînsul nimica nu s-au făcut ce s-au făcut+».

Legătura de la începutul secolului al XVIII-lea în piele castanie (290 × 193 mm) cu chenare compuse imprimate în aur. În față: ПОМѢНИКСА МЪ-ПЪСТІРИИ АРЦЕПШЛАН—ГЕНАДНЕ ЕРМ. ЕРМ. În mijloc vinieta cu MP—ΘY cu pruncul ținut pe brațul stîng, cu cite un inger de o parte și de alta. În spate, în mijloc, o rozetă în aur compusă din floarea soarelui stilizată.

G. *Pomelnicul Mănăstirii Argeșului* prescris de Petrache Ghiurca Rîmniceanul, în anul 1785.

Arh. St. Buc., ms. nr. 743, cu 55 foi.

«*Pomelnicul*¹⁰ *sfintei și dumnezeieștii mănăstiri Argeșu, acum a doora prescris în zilele prea luminatului domn Io Mihai Șutul voevod și mitropolit a toată Ungrovlahia chiriu chir Grigorie, cu osîrdia și toată cheltuiiala sfintii sale părintelui arhim. sfintei mănăstiri chir Parthenie, la născut mîntuirii 1785.*

Prescrisu-s-au dar de Petrache Ghiurca Rîmniceanul în mănăst. Argeșu.

Hirtie groasă lucioasă, filigrană 3 semilune și RFAT. Foliotarea actuală (1—56) cu creion roșu începe cu forzetul 1, dar nu cuprinde și pe ultimul. F. 52—54 albe. Cuprinde 10 coale (305 × 225 mm) de cite foi : 4—2—6—3 (lipsă o foaie între f. 16—17) —8—8—6—8—3 (lipsă o foaie între f. 48—49) —7 (lipsă o foaie între f. 55—56). La origine mai avea o coală de 4 foi la sfîrșit, cum arată fragmente și firul de cusătură la legătură.

Liniatura seacă apare uneori, mai ales la scriitori ulteriori. Ghiurca pare să se fi orientat după vîrgătura hirtiei.

Scrisul aparține lui Ghiurca în cea mai mare parte (f. 2—10 r., 11, 13 r., 14—24 r., 25—46 r.,) unui imitator al său (f. 12 v., 13 v., 24 v. și

10. În orig. pomonenicul (on suprascris).

38 v.) și altui imitator (f. 10 r.). Însă apar și multe mâini diferite (f. 18 r., 22 r., 28 v., 38 r., 39 v., 40 r.—v., 41 r., 42 v., 44 r.—51r.).

Întrebuințează cerneală neagră și roșie.

Manuscrisul are o ilustrație bogată în cerneală și în culori, în mare parte imitând pe cea din primul manuscris (A).

Cea mai interesantă este poarta manuscrisului, compoziție de șase medalioane iconografice, înconjurată cu frunze de acant, având în frontispiciu pe Dumnezeu Savaot.

Medalionul de sus cuprinde Adormirea Maicii Domnului cu inscripția : ἡ κοίμησις τῆς Θεοτοκοῦ⁷ — IC—XC.

În stînga : a) Μήτηρ Θεοῦ — Thoma primește brîul. b) ὁ ἅγιος Σεργίος — ὁ ἅγιος Σέργιος.

În dreapta : a) Apostoli caută pe Precista la mormînt. b) ὁ ἅγιος Βάχος — ὁ ἅγιος Βάχος.

Jos : ὁ ἅγιος Νήφων — ὁ Κωνσταντινουπόλεως.

Fol. 8 r. : IC—XC.

Fol. 12 r. : Sf. Vasile arhieru.

Fol. 13. v. : Sf. Meletie, arhiepisc. Antiohiei 1812.

Fol. 14 r. : MP—ΘΥ (imitație după A).

Motive florale : f. 3 r. (între curpeni în monogram POC) ; alte 15 în paginile următoare. Arabescuri și viniete numeroase. Desene neterminate f. 30 r. și 51 r. Lucrează cel puțin două mâini.

La f. 1 v. exercițiu de scris :

«Acele sfinte icoane s-au făcut de sfînt. părintele [arhim. sfintei m.] Par<tenie> arhimandrit ig<umen> m<ănăstirii> Ar<ges> și potesc pre fiestecarele [cine s-ar îndemna a face] a împodobi [cu] aceste sf. ico<ane> cu coroane de argint să nu facă pentru ca să nu să strice icoanele că așa am socotit [pentru le] va fufti (sic) cinevași să le împodobească cu candelile și altele asemenea acestora».

Legătura în piele maro închis, coperta de mucava (310×250 mm). Chenare în impresiune în aur și sec, avînd în față la mijloc Răstignirea, iar în spate Maica Domnului cu pruncul ; în colțuri Evangheliștii.

Răpăducem numai pomelnicele care nu figurează în primul (A).

D. Pomelnicul Episcopiei Argeșului scris de Dionisie Ecclesiarh în anul 1809.

Arh. St. Buc., ms. nr. 744.

«Pomelnic al Sfintei episcopii Argeșu, într-acest chip așezat, scoțîndu-să numele acéste din pomelnicul ctitorilor pentru mai înlesnirea pomenirii la proscomidie, scriîndu-să dupe altu pomelnic vechiu asemene, în zilele păstorii turmei ceii cuvîntătoare a preasfînții sale chir Iosif, episcop al Argeșului, la leatul 1809».

Hîrtie groasă cu filigrane deosebite : «1808» și figură care nu se poate vedea fiind sub cusătură ; cu FRANCISCUS PRIMUS înscris în cerc ; și fără filigrană (f. 50—51)).

Liniat sec și în creion. Scris libraria de două mâini (a 2-a f. 6 v.,

8 r.—v., 9 și 48 r.) și adaosuri de altele (f. 48—51). Rubrici și inițiale în roșu.

Coala de 4 foi numerotate cu cifre 1—10, însă f. 9 și 17 au fost lipite cu următoarele iar foile 18—19 sînt intercalate. Reclamă de 1—3 litere la fiecare pagină.

La f. 47 v. însemnarea: «3262 nume într-acest pomelnic s-au scris în dar de mine Dionisie Eclis.».

Fol. 3 r. și 8 r. sigiliu rotund: **П ПРЦЕШ.**

Legătură nouă fără importanță (225×190 mm).

Reproducem numai acea ce nu figurează în primul pomelnic (A).

TEXTUL POMELNICILOR

I (A)

[Fol. 1 r.] — **СЫ СВАТЫЙ И БОЖЕСТВЕННЪЙ ПОМЪННИКЪ МОНАСТЫРА АРГЕШЪ, ХРАМЪ ОУСПЕНІЕ ПРЪЧНЫЕ БОГОРОДНИЦЕ.**

ЗДЕ АЩЕ КТО ХОЩЕТ ВЪПИСАТИ СЕ СЪ БЛАГОСЛОВЕНІЕМЪ МОНАСТЫРСКИМЪ СЪН ЕСТ ВЪПИСАНЪ КНИГЪ ЖИВОТНЫХЪ; АЩЕ АН КТО ВЪ ПИШЕТ СЕ ПО СВОЕМЪ ХОТЕНІЮ БЕЗЪ БЛАГО СЛОВЕНІЕМЪ СЪН ЕСТ ИСПИСАНЪ НС КНИГЪ ЖИВОТНЫХЪ.

[1.] — **ЗДЕ ПОМНИАЮТСЯ ГОСПОДАРЫ.**

ПОМЪНН ГОСПОДН ДЪШЕ РАБ СВОИХЪ.

<Acest sfînt și dumnezeiesc pomelnic al Mînăstirii Argeș, hramul Adormirea preacuratei Născătoare de Dumnezeu.

Aici, dacă cineva se va înscrie cu binecuvîntarea mînăstirii, acela rămîne scris în pomelnice; iar dacă cineva se va înscrie după voia sa fără binecuvîntare, acela să fie scos din pomelnice>.

<Aici se pomenesc domnii>.

<Pomeniște doamne sufletele robilor tăi¹¹>.

[Fol. 1 r. col. 1]. — Io Basarab voevodu | Io Alexandru voevodu | Io Radul voevodu star.

*

Fol. 1 v. col. 1/. — Io Mircea voevodu | Io Dan voevodu | Io Vlad voevodu | Io Radul voevodu | Io Basarab voevodu | Io Radul voevodu | Io Vlad voevodu.

*

[2. — Fol. 1. col. 1]. — Io Neagoe voevod i¹² = gospodja ego Despina.

[Fol. 1 r. col. 2]. — Io Theodosie voevod | Io Ion voevod | Io Bratul voevod, gospodja ego Ioanna | Io Petru voevod.

[Fol. 1 r. col. 1]. — Io Moisi voevod | Io Radul voevod, gospodja Roxanda | Io Vladislav voevod.

[3. — Fol. 2 r. col. 1]. — ПОМЪНН ГОСПОДН ДЪШЕ РАБ.

Io Dragomir voevod | Io Vintilă voevod i gospodja ego Rada | Io Drăghici voevod | Io Petru voevod | Io Marco voevod | Io Mirce voevod | Io Petrașco voevod | Io Petru voevod | Io Dumitru voevod | Io Mihail voevod i mati ego monahia Theo-

11. G. f. 8 r. om. textul slav și nu-i dă traducerea.

12. I corectură peste Io.

fana i gospodja ego Stanca i dășter ih Frisofic¹⁸ (sic) | Io Nicula voevod | Io Costantin voevod i gospodja ego Maria | Io Șerban voevod i gospodja ego Elina.

*

[Fol. 2 r. col. 2]. Io Marco voevod Mladii | Io Dimitr voevod nareceni Mîrcea [Fol. 2 v. col. 1] i dășter ih Anca.

[Fol. 2 v. col. 1]. — Io Simeon voevod i gospodja ego Melania | Io Iliși voevod | Io Mihail voevod sinove pocoinago Simeonu voevod | Io Gavriil voevod | Io Alexandru voevod | Io Radul voevod | Io Iliși voevod i gospodja ego Elena i ced ih Roxanda i Balas¹⁴ i Susana | Io Leon voevod | Io Radul Voevod i gospodja Victoria suprujnița gospodara Leon voevod i cidiți i Andriiana i Gheorghie.

*

Io Ștefan voevod i gospodja ego Asanina i cedi ih Litar¹⁵ i Costandin.

[Fol. 2 v. col. 2]. — Io Vlad voevod i sini ego Radul i Neagu.

*

Io Alexandru voevod i gospodja ego Iilina | Io Radul voevoda i snu ego Io Alexandru voevoda.

*

Io Radul voevoda i gospodja ego Arghira | Io Alexandru voevod.

*

Io Mathei Basarab voevod i gospodja ego Elina.

[4. — Fol. 3 r.]. — **З**де помнѣется роды благочестиваго господара **И**о матеи **Б**асарабъ воевода¹⁶. помнны господи дше рабѣ своихъ въ царствѣ сн:

Barbul. Preda | Prăvul. Vlăsan | Neagoslava. Barbul | Marga. Harvat | Neaga. Marga | Vlăsan. Maria | Mathei. Calia | Stanca. Datco | Danciu. Peia | Datco. Radul | Radul. Despina | Calia.

[5. — Fol. 33 v.]. — <Altă mînă mai tîrzie> | Udriște logofet. Păuna | Mariia. Despina | Mathei¹⁷.

[6. — Fol. 18 v.]. — Io Șerban voevod i gospodja ego Mariia i sinovi ih: Io Gheorghie voevod, Io Costandin voevod, gospodja Mariia, gospodja Casandra, gospodja Zmaragda, gospodja Elena. | Acesta au dat vinăriciul ot Alămănești¹⁸.

[7. — Fol. 18 v.]. — Io Costandin voevod i gospodja ego Marica i sinovi ih: Io Costandin voevod, Io Ștefan voevod, Io Radul voevod, Io Matei voevod, gospodja Stanca, gospodja Mariia, gospodja Ilinca, gospodja Safta, gospodja Ancuța, gospodja Balașa, gospodja Zmaragda. | Acesta au dat de la vama ot Zimnice milă la mănăstire pe an tl. 250¹⁹.

[8. *Pomelnicul despotilor sirbi. Fol. 1 v. col. 1*]. — S-ti cneaz Lazar²⁰. | Io Ștefan voevod²¹ | Despot Ghiurghia | Gospodja Mara mati ego | Gospodja Irina | Despot Ștefan | Grăguri brat ego | Despot Ioann | Gospodja Elena.

13. Io Mihail voevod și mama lui monahia Teofana și doamna lui Stanca și fiica lor Florica.

14. D.: Vasia.

15. D.: Lirta.

16. G. f. 10 r. trad. Aici să pomeneste neamul mării sale Io Mathei Basarab voevod. G. include și adaosul.

17. D. f. 3 r.—4 r. reproduce numele, omițînd cîteva și contopește pomelnicul lui Matei Basarab cu al lui Udriște din care omite pe Pauna și Despina, continuînd cu numele din nr. 218.

18. G. f. 24 r. citește Alimănești.

19. G., *ibidem*.

20. G. f. 9 r.

21. Marginal: Mold<ova>.

[Fol. 1 v. col. 2]. — Gospodja monahia Platonita | Gospodja monahia Sofronia | Gospodja Maria dăști st-go Ioanna | Gospodja Mara | Gospodja Erina | Mara țarița Cantacuzina sestra ei | Despot Lazăr | Gospodja Elina | Aranita | Gospodja Mara | Despina i Ghiura | Stepan i Anghelina | Elia i Radici²² | Dumitra i Nicola | Irina i ceda ih | Mara i ceda ih | Prezvităr Stancul²³ | Gospodja Anca mati ego.

*

[Fol. 2 r. col. 2]. — Gospodja i dévița Anca | Gospodja i dévița Neacsă²⁴.
[9. — Fol. 4]. — ЗДЕ ПОМѢНАЕТСЯ АРХИЕПИСКОПЫ И МИТРОПОЛИТИ²⁵. ПОСЛѢ НИИ ГОСПОДИ
АДШЕ РАБЪ СКОУХЪ КЪ ЦАРСТВУ СИ:

Mitrofan patriarh Alexandrischi | Nifon patriarh Ierusalimschi | Arhiepiscop Iosif | Arhiepiscop Marco | Arhiepiscop Ilarion | Arhiepiscop Simeon | Arhiepiscop Theodor | Arhiepiscop Pahomie | Arhiepiscop (sic) Nifon | Arhiepiscop Theolipt | Arhiepiscop despot Maxim | Arhiepiscop Dorothei | Arhiepiscop Grigorie | Arhiepiscop Paisie | Arhiepiscop Grigorie | Arhiepiscop Efrem | Arhiepiscop Serafim | Arhiepiscop Evthimie | Arhiepiscop Evstratie | Arhiepiscop Ilarion | Arhiepiscop Dionisie | Arhiepiscop Luca | Arhiepiscop Grigorie | Arhiepiscop Theofil | Arhiepiscop Gerasim | Arhiepiscop Ștefan.

<Adaosuri>: Arhiepiscop Varlaam Coziian. ПРѢСТАВНЄ НОЕМ НІ 4 ЗСАІ.
Arhiepiscop Theodosie Coziian. Dat un rind de odăjdii lt. 7216 | Episcop Ștefan Ribnic | Episcop Daniil Strihaia ; СТРАНИШЮЩЕ ЗЕМЛЕ МОЛАДАРСКОЈ <= înstrăinindu-se în țara Moldovei>²⁶.

[10. — Fol. 6]. — ЗДЕ ПОМѢНАЮТСЯ АРХИМАНДРИТИ І ИРЪМІЕНЫ ПОСЛѢ НИИ ГОСПОДИ
АДШЕ РАБЪ ТВОУХЪ²⁷.

Ieromonah Manasia | Ieromonah Pahomie biv ban | Ieromonah Iosif | Ieromonah Dionisie | Ieromonah Iosif | Ieromonah Anthonie | Ieromonah Macarie | Ieromonah Spiridon | Ieromonah Ghenadie | Ieromonah Savathie | Ieromonah Theofan | Ieromonah Matthei | Ieromonah Vasilie | Ieromonah Theodor | Ieromonah Ignatie | Ieromonah Onofrei | Ieromonah Gavriil | Ieromonah Theofil | Ieromonah Manasia | Ieromonah Hariton | Ieromonah Amfilofi | Ieromonah Mihail | Monah Daniil | Ieromonah Daniil | Monah Isaia | Ieromonah Chiril | Ieromonah Macarie | Monah Evthimie | Monah Nifon.

<Adaosuri>: Arhimandrit Leontie | Arhimandrit Vasilie РАДІ БЄДѢНИЦЪ И ПЕТ
ТВОУХЪ <= Pentru bederniță și cinci tingiri> | Arhimandrit Sofronie²⁸.

[11. — Fol. 9 v.]. Ghenadie ieromonah egumen ot Argeș. Dat un poias de sirmă cu capetele de argint și 1 cruce de argint poleită²⁹.

[12. —]. Varlaam arhimandrit: dat un Ceaslov rumânesc | Daniil ieromonah. Mihail sin ego monah³⁰.

[13. — Fol. 16 v.]. — Pomenicul părintelui arhiemandritului Sofronie care a fost igumen | Arhimandritu Sofronie | Mariia erița. Dobre | Nedelco. Mara | Mariia. Vasilie | Sanda. Neaga³¹.

22. In text: ЕЛЖ И РАДНИЧЬ.

23. D om. rindurile cu Platonita, Sofronia, Erina și Stancul.

24. Aceste două rinduri vin după «Io Șerban voevod i gospodja ego Elina».

25. G. f. 11 trad.: Aici să pomenesc patriarhii și mitropoliti. Lista e dată în altă ordine și omite adnotările slavone.

26. D. f. 5 v.—6 r. pune în frunte, de altă mină, pe Anania și copistul continuă cu nr. 219.

27. G. f. 13 r. trad. Pomenicul arhimandritilor și al igumenilor. Lista are omisiuni, însă ad. Pomenicul părintelui Damaschin. Vezi G. nr. 128.

28. D. f. 6 v. dă numai numele ultimilor trei și adaugă v. nr. 220.

29. G. f. 18 r.

30. G. f. 27 v.

31. G. f. 40 v.

[14. — *Fol. 9 v.*] — Nichifor arhimandrit egum. sfintei mănăstiri Argeși. (Au făcut o sfită de stofă cu stihar, cu poias, cu pafale de argint i alte multe odoară)³²

[15. — *Fol. 10 r.*] — Isaiia eromonah egum. ot Argeș. (Dech. 8 dni 1766 dat 50 stupi, 1300 taleri de au plătit mănăstire de datorie i alte vite)³³.

[16. —]. — Partenie eromonah.

[17. —]. (Dionisie ieromonah igum. Argeș) <sters> 1770 oct. 3 dni. Acest Dionisie minte că n-au dat nimic și să nu-l pomeniți că încă și pin-acum stau bani venitul mănăstirii, stau la dînsul.

<Altă mină>. Și încă nici așa nu l-au chemat ci popa Dragomir l-au chemat ca pre un blestemat care nici în staul n-au intrat, ci numai cu terci s-au adăpat.

[18. — *Fol. 9 v.*] Iosif ieromonah proegumen Tisménii proditele ego Hristina monahia; dat o Evanghelie slovenească ferecată³⁴.

[19. — *Fol. 7 r.—9 r.*] — **ЗДЕ ПОМЕНЕНКЪ ІЕРОМОНАХИИ, ІЕРОДІАКОНИИ, ІІНОКЫИ**³⁵.
ПОВЕННИ ГОСПОДН ДѢШЕ РАБЫ ТРОИХЪ КЪ ЦАРСТВИ СИ³⁶.

Ieromonah Gherasim, Ierodiacon Agathon | Ieromonah Ioanichie. Ierodiacon Marco | Ieromonah Maxim. Monah Theodosie | Ieromonah Samoil. Monah Pahomie | Ieromonah Chriac. Ierodiacon Paisei | Ieromonah Mardarie. Monah Daniil | Ieromonah Paisie. Monah Agathon | Ieromonah Dorothei. Monah Mardarie | Ieromonah Ioil. Monah Romil | Ieromonah Visarion. Monah Ioil | Ieromonah Iacov. Monah Mathei | Ieromonah Silivestr. Monah Sava | Ieromonah Gavriil. Ierodiacon Flavian | Ieromonah Veniamin. Monah Calist | Ieromonah Juveniamin. Monah Manasia | Ieromonah Dorothei. Monah Iosif | Ieromonah Serapion. Monah Leontie | Ieromonah Grigorie. Monah Calivit | Ieromonah Dionisie. Monah Dorothei | Ieromonah Sava. Monah Simeon | Ieromonah Simeon. Monah Pahomie | Ieromonah Maxim. Ierodiacon Lavrentie | Ieromonah Sava. Monah Paladie | Ieromonah Ilarion. Monah Daniil | Ieromonah Grigorie. Ierodiacon Moisi | Ieromonah Vasilie. Ierodiacon Theofil | Ieromonah Ghenadie. Ierodiacon Ștefan | Ieromonah Theofan. Monah David | Ieromonah Evthimie. Diacon Grigorie | Ieromonah Onofrie. Monah Amfilofie | Ieromonah Theofan. Monah Gherasim | Ieromonah Mardarie. Monah Evthimie | Ieromonah Paisie. Monah Marco | Ieromonah Pahomie. Ierodiacon Visarion | Ieromonah Porfirie. Monah Pahomie | Ieromonah Proterie. Monah Lazar | Ieromonah Dorothei. Monah Cozma | Ieromonah Vasilie. Monah Anthonie | Ieromonah Gavriil. Monah Evstratie | Ieromonah Theofan. Monah Ștefan | Ieromonah Theodor. Ierodiacon Isaia | Ieromonah Efrem. Monah David | Ieromonah Iov. Ierodiacon Dorothei | Ieromonah Savatie. Monah Vavila | Ieromonah Ilarion. Monah Macarie | Ieromonah Evsevie. Monah Pavel | Ieromonah Theofan. Monah Theofan | Ieromonah Grigorie. Monah Nifon | Ieromonah Lavrentie. Monah Spiridon | Ieromonah Varlaam. Monah Anania | Ieromonah Gheorghie. Monah Mihail | Ieromonah Nicodim. Monah Spiridon | Ieromonah Mihail. Monah Dionisie | Ieromonah Grigorie. Monah Nicandru | Ieromonah Macarie. Monah Mardarie | Ieromonah Calevit. Monah Ioil | Ieromonah Ioann. Monah Eleazar | Ieromonah Simeon. Monah Ioil | Ieromonah Grigorie. Monah Visarion | Ieromonah Spiridon. Monah Nicodim | Ieromonah Vasilie. Ierodiacon Procopie | Ieromonah Theodosie. Monah Parthenie | Ieromonah Iacov. Monah Nichita | Ieromonah Macarie. Monah Athanasie | Ieromonah Evthimie. Monah Macarie | Ieromonah Ilarion. Ierodiacon Damaschin | Ieromonah Dorothei. Monah

32. *G. f. 38 r.*, ulterior *ad.* i alte multe odoară] i vinericiul de la Ștefănești i muntii de la Nucsoara ce au fost impresurați i alte faceri de bine.

33. După însemnarea ce urmează după paranteza aceasta, scrisă marginal în cartuş de forma stupului, s-ar referi la Dionisie. Prin scris și cerneală ea aparține lui Isaiia, însă a prilejuit adnotările de la Dionisie, care relatează probabil o stare de fapt.

34. *G. f. 18 r.*

35. *G. f. 15 r. trad.*: Aici să pomenesc ieromonahii și ierodiaconii și monahii D. fol. 7 r.—12 v. V. nr. 221—225 pentru adăugiri.

36. *Trad.*: Pomeneste Doamne sufletele robilor tăi în împărăția ta.

Nicodim | Ieromonah Anastasie. Erodiacon Agathon | Ieromonah Sofonie (sic). Monah Theodosie | Ieromonah Spiridon. Monah Eleazar | Ieromonah Porfirie †. Monah Arsenie | Ieromonah Manasia. Monah Spiridon | Ieromonah Sava. Ierodiacon Anthonie | Ieromonah Chiril. Monah Paisie | Ieromonah Theodor. Monah Sava[tie] | Ieromonah Efrem. Monah Dionisie | Ieromonah Maxim. Monah Iosif | Ieromonah Vasilie. Monah Grigorie | Ieromonah Calitiv. Monah Nichita | Ieromonah Amfilofi. Monah Anania | Eromonah Theofil. Monah Varlaam | Eromonah Daniil. Monah Onofrie | Eromonah Măcarie. Monah Neofit | Eromonah Daniil. Monah Varlaam | Eromonah Pavel. Monah Filipp | Eromonah Varlaam. Monah Lazar | Eromonah Theodosie. Monah Avxentie | Eromonah Epifanțe. Monah Simeon | Eromonah Vasilie. Monah Maxim | Eromonah Evstratie. Erodiacon Leontie | Eromonah Spiridon. Monah Vasilie | Eromonah Iacov. Monah Pahomie | Eromonah Mihail. Monah Simeon | Eromonah Hariton. Monah Gherasim | Eromonah Dorothei. Monah Ioan | Eromonah Efrem. Monah Lavrentie | Eromonah Sava. Monah Maxim | Eromonah Vasilie. Monah Serghie | <Interliniar> Monah Nifon | Eromonah Grigorie. Monah Andonie | Eromonah Leontie. Monah Ghervasie | Eromonah Iosif. Monah Dorothei | Eromonah Meletie. Monah Evthimie | Eromonah Arsenie. Monah Măcarie | Eromonah Filothei. Monah Onofrie | Eromonah Iosaf. Monah Efrem | Eromonah Iova. Monah Athanasie | Eromonah Melchisedec. Monah Nicodim || Eromonah Varlaam. Monah Sava | <Interliniar> Erodiacon Efrem | Eromonah Arsenia. Monah Rafail | Eromonah Mitrofan. Monah Ioanichia | <Altă mină:> Eromonah Efrem. Erodiacon Varlaam | Eromonah Savatie | oteți ego, dat un patrafir | <Altă mină:> Daniil monah. Evstratie monah. Nicodim ierodiacon | Lazar monah. Pahomie monah. Antonie ieromonah | Ilarion monah. Ilarion monah. Mercurie ierodiacon | Ethimie monah. Ieremia monah. Ieremia monah | Zaharia monah. Evthimie monah. Serafim monah: dat un felon | Isaia monah. Maxim monah. Theofil monah | Simeon monah. Serghie monah. Gherasim ierodiacon | Ghervasie monah. Gavriil monah. Avxentie ierodiacon | Ethimie monah. Pahomie monah. Iosif ieromonah: dat lei 10 și un Trebnic | Samuil monah. Ignatie monah. Mihail monah | Ieremia monah. Antonie monah. Calist monah | Isaia monah. Calevit monah | Visarion monah. Ignatie monah | Nifon monah. Rafail ieromonah | Vasilie monah.

Nicodim ieromonah и снѣ его вѣканъ: dat o sfită și un stihar³⁷.

[20. — Fol. 13 r.]. Ieromonah Serafim. Dat 2 boi.

[21]. — Ieromonah Varlaam ϩΑΔΙ ΕΔΗΝ ΛΟΖΒΥ (с)ϩϩϩϩ <= Pentru o linguriță de argint>.

[22.]. — Ieromonah Anania igumen ot Brincoveni.

<Altă mină:>

[23]. — Ieromonah Nicodim: Nam. Ana <tăiat: и дѣжннн ето >. Dat patrahir verde de fringhie cusut cu sîrmă.

[24]. — Avramie eromonah. Dat tl. 15.

[25]. — Zaharia monah. Dat vin vedre 100.

[26]. — Varlaam eromonah. Dat ughi 5.

[27]. — <Tăiat:> Avxentie eromonah. ϩΑΔΗ ΕΔΗΝ ЧАШЕ (с)ϩϩϩϩ <Pentru o cupă de argint>. <Rescriș numai numele de altă mină:> Axentie eromonah |

<Altă mină:>

[28]. — Gherasim ierom.

[29]. — Ștefan monah³⁸.

37. G. f. 17 v. ad.: Nicodim ierodiacon, Antonie ierodiacon, Mercurie ierodiacon, Ieremia monah, Serafim monah, dat un felon. Theofil monah. Gherasim ierodiacon, Avxentie ierodiacon, Iosif ieromonah, dat lei 10 și un Trebnic.

38. G. f. 19 v, cuprinde toate numele dar simplifică adnotările.

[30. — Fol. 14 v.]. — Monah Ieremiia, Muşa, Mihai, Voica, Monah Damaschin. Au dat tl. 46, un Ceaslov mare, un toc de tipsii de cositor şi un rozor de vie la Goleşti. Mai dat lei 30 la heleşteul ot Tătarul³⁹.

[31. — Fol. 28 r.]. — Pomelnicul a răpăsutului (sic) Ionichie monahul Ticvianul | VII. Ilinca. Elisaftha monahia. Costandin. Costin. Savia. Savta, Gheorghie. Sanda. Grigorie. Matei | Morţi. Ionichie monah. Gligorie. Catrina. Mitrofană monahia. Victoria monahia. Savta. Ion. Şi cu tot neamul lor | (Au dat danie sfintei mânăstiri via de la Ciuteşti)⁴⁰.

[32. — Fol. 9 v.]. — Nicodim ieromonah. Mihai monah. Iulie 21 dni 7259, dat o lingură de argint la sfintul potiri. Iulie 6 dni 7262, i-am mai dat o linguriţă de argintu la sfinta priceştanie⁴¹.

[33. — Fol. 27 r.]. — Antonie monah. Nastea. Acesta au dat tal. 20 pentru un stihariu dieconesc. 1791.

[34. — Fol. 28 v.]. — Anania ermonah.. Păuna prezvitera. Gheorghie. Stanca. Şerban erei. Maria prezvitera cu tot neamul lor | Acesta au ajutat la drégerea schitului Robaia şi la chilii cu tl. 107.

[35. — Fol. 11 r.]. — $\text{въ 4390} \text{ год} < = \text{Scris în anul 7159} > \text{Здѣ помынается}$
 мнозина монахѣ ⁴² | $\text{помени господн дѣше рѣшы свое монахѣ въ царствєи си:}$ Monahia. Sarra. Varvara. Maria | Elisavtha. Maria. Sofronia. Platonida | Evdochia. Varvara. Anghelina. Efrosina | Romana. Elisavtha. Marina. Anghelina | Platonita. Sotroua. Anghelina. Elisavtha | Athanasia. Thoïda. Magdalena. Praxia | Anna. Salomia. Elisavtha. Magdalena | Anastasia. Maria. Maria. Elisavtha | Salomia. Agripini. Filothea. Marta | Evdochia. Maria. Elisavtha. Etrosina | Maria. Vitalia. Maria. Salomia | Magdalena. Marta. <Adaos:>. Ecaterina: dat o moară de la oraş. Monahia Mariia.

[36. — Fol. 10 r.]. — Aici să pomenesc preoţii⁴³:

Visarion erei. Simeon. Radici. Iacov. Semcul. Radoe. Dumitru. Frîncul. Neacşa. Thoma. Ştefan. Oprea. Stanciul. Cîrstea. Radul. Manea. Oprea. Albu. Marco. Vladul. Nêgoia. Gavriil. Manta. Iane. Datco. Stanciul. Radul. Draghici. Dima. Sima. Gheorghie. Neagoe. Opriş. Oprea. Chiriţa. Evthimie. Draghici. Dragomir. Costandin. Opriş. Barbu. Dumitru. Dumitru. Oancea. Neagoe. Dumitru. Costandin. Parascheva. Ruc-sanda. Costandin. Dima.

[37. — Fol. 17 r.]. — Pomelnicul Nicăi diacon ot Argeş⁴⁴.

Vii: | Cozma arhieru | Barbul <sters>.

Morţii: Nica diacon | Stanca diaconeasa | Danciul. Damaschina monah | Gherghie ereul | Anna ereiţa | Vasilie eromonah | Floarea. Barbul | Şi cu tot neamul lor. (Au dat un Minei rum. şi tl. cincizăci şi un copil de ţigan, Costandin).

[38. — Fol. 9 v.]. — Radul ierei. Neacşa | Stoica ierei. Dana. Avgust 20 dni leat 1794, dat vaci 4, stupi 5, oi 6, boi 2⁴⁵.

[39. — Fol. 12 r.]. $\text{Здѣ помниаютьсѣ презентерѣцѣ и дѣаконницѣ}$ ⁴⁶. | $\text{помени господн дѣше рѣб слонѣ въ царствєи си:}$ Neaga. Armenca. Voica. Stanca | Muşa. Maria. Nestora. Vişa | Anca. Stana. Stana. Varvara. Stana | Mariia. Voica. Rada. Stana | Ivana. Evdochia. Stanca.

[40. —]. — <Boteri intercalaţi în ştrul domnilor>.

39. G. f. 20 v.

40. G. f. 42 r. *simplifică*.

41. G. f. 37 v.

42. G. f. 19 v. *trad.*: Pomelnicul călugărilor. D. f. 20—21 v. şi nr. 226.

43. G. f. 18 v. *aceeaşi listă, însă Sima în loc de Dima*. D. f. 17 v.—18 r. v. şi nr. 227.

44. G. f. 36 r.: Pomelnicul răposatului Nicăi ierodiacon. *Om. copil de ţigan Costandin*.

45. G. f. 28 r.

46. G. f. 18 v. *trad.*: Aici să pomenesc preotese şi diaconite. D. f. 20 r. v. şi nr. 217.

[Fol. 2 r. col. 2]⁴⁷. — Jupan Vlaicul | Jupanîța Stana | Jupan Petru | Jupan Dragomir | Jupanîța Marta | Jupanîța Maria | Jupanîța Calea | Jupan Stan | Rab bojii Dâmian | Jupan Badea i Nehtana⁴⁸ | Anca i Neagu. Moș | Șerban i podrujie ego Anca.

*

[Fol. 2 v. col. 2]⁴⁹. — Stanciul i Vișa | Stan. Balomir | Pana i Manta.

[41. — Fol. 4 r.]. — ЗДЕ поменѣтсе боляры кон погыбоше от агарень по рѣзбоихъ адѣ кѣры христѣанскыє. помѣни господи дѣше рабѣ своихъ⁵⁰: Neagoe vist. Stanciul portar. Gherghii vist. Vladislav cliuci | Baldovin. Dumitru vist. Thoma pirc. Dragomir spat. | Drăghici. Neniul portar. Vlaicul Șerbănescu. Radul ot Tatulești | Tudor logof. Radul dvor. Captare log. Dan Scurtul | Boica sugear (sic). Dragomir vist. Văsiu ot Fintinele. Dan Horghev | Stanciul Furul⁵¹. Badea Chicos. Radul ot Bojurani. Gostea cliuci | Danciul Navrap. Stanciul ot Mîrșu. Ivan ot Șintești. — Sibiiu comis | Oncea vist. Gherghina Danciulov. Harvat logofet. — Cocora dvornic | Neagoe spat. Sina vist. Udria dvornic. — Gherghina pehar | Diicul i Stanca. Neagoe spat. Bogdan. Brata | Stanca. suprijniț eg. Radul. Freja | Mihail. Neaga. Stoica. Voica Cotescu | Stanciul. Boloșin. Rusa. Bratul | Nicola log. Badea. Cazan i Stanca suprijniț | Daniil. Bronitschi. Buica suprijniț. Radul. Iovan | Bira. Dumitru. Ierei Oprea i Anca suprijniț | Voino i Neaga. i Stana. i Neacșa | Vuc. ierei Vuc. Tveatco. Vuia | Petru. Mihail. Peia

[42. — Fol. 23 r.]. — ЗДЕ поменѣтсе великы болярѣ. помѣни господи дѣше рабѣ своихъ въ царствѣ ихъ: ⁵² Pîrvul ban. Drăghici dvor. Neagoe vistiari. Dragan postelnic | Dragomir spatar. Manea vel dvornic. Tudor vel logofet. Radul vel ban | Thoma ban. Vlăsan vist. Balaur log. Triful log. | Șerban stolnic. Radul vel spat. Danciul peharnic. Badea post. | Dragul post. Tudor post. Măican spat. Cîrstea vist. | Izvoran stol. Diicul comis. Vladul ban. Dumitru pîr.⁵³ | Balica med<el>nici. Jițian stol. Prodan med<el>nici. Barbul Datcov⁵⁴ | Stan med<el>nici. Șuica dvornic. Dragomir sugear. Stoica șatar | Radul Pașadia. Drăghici comis. Udriște post. Danciul | Radul. Stănilo. Șerban dvor. Radul | Pecnea pîr.⁵⁵. Turcin cliuci. Dumitru. Giura peh.⁵⁶ | Ioncea. Pahulea stol. Manea armaș. Pătru sugear | Peia portar. Radul portar. Coadă cliuci. Radovan pîr. | [Fol. 23 v.] Mihnea. Dragotă pîr. Cîrstea ban. Anna | Dan. Stana. Cîrsta. Maria | Grigorie. Cherana. Neaga. Ancuța | Thoma. Anghelina. Badea. Petrana | Alexandru. Ținte. Catalina. Fira. Neaga | Maria. Radul. Muș. Radul. Anna. Stana. Salomia | Zlata. Catelina. Balcea. Neaga | Anna. Dumitrașco. Neagoia. Șerban | Neaga. Radul. Neacșa. Andrei | Pîrvul. Vilaia. Mihail. Drăghici | Ion. Neacșa. Dumitru. Caliman | Pîrvul. Radul. Barbuță. Preda | Nega. Ela. Radici. Despina | Negoită Stepan. Stana. Anglina | Dobrovoe. Dumitru. Nicula. Erina | Moma. Coman. Vlaicul. Dobre | Petru. Nicola. Dragomir. Fera | Theodora. Marta. Maria. Stana | Simeon. Voica. Calea. Stana |

47. După «gospodja i dăvița Neacșa» din pomelnicul despoților sîrbi și înainte de «Io Marco voevod Mladii».

48. Sau «Nethana» fiind scris ЗНАЪ ѿ НЕТ(Х)АНА cu X suprascris pe T.

49. După «Io Vlad voevod i sinu ego Radul i Neagu» și înainte de «Io Alexandru voevod i gospodja ego Ilina».

50. Aici să pomenesc boierii care au pierit în luptele cu agarenii pentru credința creștină. G. f. 29 om.

51. Corectură tirzie în «Stanciulea» și sters Furul.

52. G. f. 30 r. — 32 r.; f. 30 r. trad.: Aici să pomenesc boierii cei mari.

53. G. f. 30: Dumitru post.

54. G. f. 30: om Datco.

55. G. f. 30: Pecuea Brîncovean.

56. G. f. 30: Ghiura păh.

Măican. Radul. Stanca. Dumitru | Pătru. Datco. Șerban. Stanciul | Anca. Radomir. Negoia. Draghici | Craciun. Marco. Nenul. Petrașco | Barbul. Pîrvul. Radul. Datco | Ion. Theodor. Melanie. Dima | Petru. Gheorghii. Necula | Șerban. Vilae. Barbul. Preda | Mihaiu. Radul. Dragana. Nanul | Vlaicul. Negul. Mușă. Dragomir | [Fol. 24 r.] Petrașco. Vlaicul. Tatul. Stanciul | Badea. Dedul. Stana. Stan | Stoian. Stanca. Vlaicul. Stoica | Pîrvul. Anca. Ruja. Radul | Vilcean. Etru. Zlatar. Anna | Datco. Samfira. Calota. Anna | Avraam. Nichifor. Costandin. Mihai. Vasilie | Costandin. Tudor. Slamna. Radul | Stanca. Stroe. Preda. Tudor | Socol. Radul. Maria. Danciul | Sima. Neacșa. Pîrvul. Marta | Dragomir. Neacșa. Stana. Elina | Vilaia. Alexandru. Neacșa. Dumitru | Maria. Radul. Catalina. Maria | Roxanda. Stanca. Elina. Anca | Maria. Athanasie. Maria. Stroe | Mihalce. Stana. Dămian. Stanca | Crîstea. Dumitrașco. Mihalce. Nicula | Manta. Iania. Radul. Ilina | Radul. Neacșa. Stana. Anca. Mitrea. Neacșa | Draghici. Marina. Stanciul. Despina | Stanciul. Calina. Laudat | Vasilie. Maria. Pano. Borcea | Maria. Mușă. Neagoia | Neacșa. Dumitru. Stanciul. Dragoia | Zvenie. Vucmir. Stanca. Ivan | Grigorie. Chera. Mirosilav. Rada | Ion. Calea. Pătru. Ivana | Dima. Marica. Paraschiva. Neacșa | Miho. † Stanco. Vișan. Stanco | [Fol. 24 v.] Anghelina. Radul. Pauna. Șerban | Bunie. Chiiajna. Anghelina. Neacșa | Oprea. Voica. Nicola. Chiiajna | Fota. Mitre. Preda. Udriște | Dima. Petru. Dimitrie | Vasilie. Mihai. Hirsova. Nicula | Stana. Erina. Paraschiv. Elena | Radul. Marula. Grigorie. Cherana | Mihalița⁵⁷. Itadul. Dumitru. Stanciul. Despina. Vișa | Conda. Mathei. Samfira. Maria | Radul. Tatomir. Neacșa. Gherghii | Vladae. Despina. Ion. Oprea | Maria. Leca. Nasta. Mathei | Stanca. Dumitrașco. Voica. Panu | Preda. Neagoia. Maria. Raicin | Stanca. Ivana. Mușă. Despa | Podure. Chiajna. Ionu | Evstratie. Elena. Radul. Șerban | Neaga. Șerban. Dumitru | Stan. Stanca. Chirca. Asimina | Hristodor. Euvdochia. Stanislav. Niculcea | Bornemisa Laslo⁵⁸ | Draghici. Datco. Anca. Nedelco | Sora. Voda. Spahiiul. Elina | Voica. Dan. Vlada Despa. Petra. Cîrstea. Vulca. Neacșa Ioanașco. Iania | Anghel. Neacșa. Voica. Nicula | Chiajna. Paraschiva. Athanasie. Mihalce.

[43. — Fol. 19 r.]. ЗДЕ ПОМЕНЕТЕСЬ БОГАРЕ⁵⁹. ПОМЕНЕТИ ГОСПОДИ АДУИ ПАКЕ СЕКИХ ЕЪ ЦАРСТВИ СИ:

Pîrvul. Danciul. Radul. Barbuița | Preda. Ion i Anușca. Sava | Jitian. Buliga. i Stana. Dobroe | Mușă. Mogoș. Neacșa. i Senta | Barbul. i Negrita. i Vasea. Negrea | Manda. Radul. Ivașco. Iancul | i Milea. i Stanciul. i Stan. Sina i Boba | Miclea. Radul. Sima. Danciul | Draghici. i Dragan. i Tudor. Cernat | Radul. Badea. Stoica. Pîrva | Vladul. i Neacșa. Anthonie. Giura | [Fol. 19 v.] Vuc. Dimitri. Bialiga. Triful | Voislav. Radul. Tihul. Radul dvornic | Bojidar. Mogoș. Pîrvul ban. Mușă | Vladul. Petru. Miican. Balaur logofet | Tatul. Stan. Șerb. Șuica | Badea. Mușă. Once. Stanciul | Tatul. Stan. Vlaicul. i Stana | Once. Manea. Neacșa. Staico | Dragomir. Radul. Petru. i Voica | Marga. Albul. Rada. Scurtul | Voica. Badea. i Stan. Dan | Chera. Tudor. Dumitra. Dumitru | Radul. Dragomir. Stana. Neagoe | Cracea. Radul. Vintilă. i Calea | Chera. Radul. i Dada. Văsiu | Gostilia. Tudoran. Dragomir. Calina | Elena. Dumitru. Calea. Dragomir | Radul. Cracea. Coadă. Staico | i Voica. Theodosie. i Neacșa. i Mara | i Neaga. Țigan. Petru. Vlaicul | Mirce. Mihnea. Stancul. Calciul | i Stana. Voico. i Chera. i Gherghina | Vlăcan. Stanciul. Dumitru. Andrei | i Rada. Costandin. Stana. Dumitra | Tudor. Iovaan. Petru. Stepan | Iancea. i Mara. Sîmeon. Dumitru | Stoica. Stan. i Mara. Vladul | Neagoe. Stoica. Petru. Radoslav | i Anna. Dragoș | Catelina. Miloșin | Bratul. Costandin. Bărcan vel comis. Stroe Buzescu. [Fol. 20 r.] Radul. Radul. Vintilă.

57, G. f. 32: Mihalcea.

58, In text cu roșu: БОПНЕ МИГЕН АРАГО. Tot ca trei nume și la G. f. 32,

Insă: Lasta.

59, G. f. 25—27 trad.: Aici să pomenesc boerii,

Petru | Stoian. Mihul. Dumitru. Ivan post. | i Ruja. Preia. Ivaniș. Avraam | Ion. i Neacșa. Ozea. Berinca | i Neaga. Dumitru. Iovana. David i Rada | Nicolo. Stanca. Petru. Dumitru oțetu ego | i Theodora. Bogdan. Vance stolnic Bancea | Stanciul. Mihai. i Neacșa mati. ego i Neagoe vel camar. | i Anca. i Stana. Sora. Vladul | Jupanasa Vișa. Jipa. Vladul. Gherghii i Vișa | Dumitru. Ilie. Mihail. David | Ianca. i Avraam. i Miho. Pamvo | i Marco. Marco. Ne-goită. Ivan post | Petru. Alb. Dumitru. I Stana | Mitrașco. Tudor. Bodea.

Lazar | i Zoica. i Vișa. i Mușa. Petrașco | $\bar{\lambda}$ \overline{rka} Frîncul. Stanciul. Vlăsan.

Stan Șcheos logof | $\bar{\lambda}$ \overline{rka} Martin. Radul. Dunav Dobrota. Vlasul | \overline{rka} Manta. i Vișa. i Danița. i Vlaicul | Theodosie. Stana. Anghel. i Vasilie | Vilcan. Manea. Stoica i Miha. Vlad i Boja i Anca | Dragomir. i Cnăjnia. Ilă i Calea. Martin i Neaga | Dragomir. Dragomir. Oncea. i Calea | Stoica. i Dobra. i Petru. Dragomir | i Anca. Stoica. Olac i Stanca. Tatul | Neagoe. Radul. Radul. Dumitrașco | i Neacșa. Anca. Bobinca. Neacșa | Manoil. Iania. Stamată. Tudoran | Anca. Maria. Voica. Marula | Gherghina. Laudat. Elina. Rale | [Fol. 20 v.]. Udriște. Neacșa. Dragomir. Necșa | Stanca. Petră. Manta. Maria | Despina. Slavna. Vladae. Voica | Ivan. Ion. Stanca. Hrista | Pasca. Vișa. Anca. Negoită | Bustichi. Dan. Doda. Barbul | Radul. Stanca. Vișa. Apostol | Mihnea. Bratul. Mara. Necșa | Barbul. Tudora. Mihailco. Rada | Giurca. Mara. Erina. Despot | Grăgur. Despot. Ion. Elina | Mara. Erina Cantacuzina. Despot | Irina. Aranită. Mara. Anca | Mihai. Pana. Marco. Stanca | Virban. Iania. Mușa. Stoica | Anca. Udriște. Dobra. Radul | Maria. Voica. Tudora. Despot | Ștefan. Maria. Lazar. Ivan | Stana. Theofan. Voica. Maria | Marco. Stanca. Stroe. Sima | Gherghii. Tudora. Bira. Ivan | Gherghii. Caplea. Rada. Mihai | Comana. Opriș. Craciun. Anca | Borce. Voico. Oprea. Oprinș | Vladul. Maria. Staico <<corectat din Stoica>. Stanca | Stanciul. Stana. Gheorghie. Lamba | Dima. Voico. Stana. Oprea | Mușa. Virban. Sora. Lapadată | Stana. Manta. Vlaico. Radul | Dumitru. Stoica. Dedul. Stanca | [Fol. 21 r.]. Radul. Oprinș. Țugulia. Roman | Voica. Stanciul. Gherghina. Dragușa | Oncea. Dragucea

[44. — Fol. 21 r.]. — Ot Vladeni | Dragomir. Maria. Laudat. Anca | Arsenie. Anna.

*

Matha. Ora. Anița. Mara Ageta | Laura. Ghiura. Pauna. Anca.

*

Vladul. Velica. Stanciul. Dragoia | Craciun. Anca. Preda. Radul | Ianiaci | Frațila. Cale. Ioanașco. Evda Anca.

Papa. Elina. Draghici. Caterina | Fota. Despina. Vasilie. Maria | Anca. Voica. Costandin. Oprinș | Negul. Stana. Dobra. Stoica. Anca | Paraschiva. Fiera. Voica. Stanca | Mușat. Samfira. Caplea. Voica.

*

Necșa. Mara. Evthimie. Stana | Mitrea. Oprea.

[45. — Fol. 21 r.]. — $\overline{\kappa\alpha}$ $\overline{\rho\omicron\lambda\lambda\alpha}$ $\overline{\kappa\omicron\tau\omicron\rho\eta}$ $\overline{\epsilon\delta\tau}$ $\overline{\chi\omicron\tau\alpha\theta}$ ⁶⁰. Laudat. Sava. Dragomir. Tudor | Tudor. Vlaicul. Radul. Condilă | Lazar. Once. Dumitru. Iania | Albul. Badea. Anghelat. Arsenie | Neagoia. Zaharia. Ivan. Costandin | popa Gheorghii. popa Stanislav. Pîrvul. Stepan | Dumenică. Ivan. Dragomir.

46. — Fol. 21 v.]. — Costea. Zegorina. Galaction. Deva | Rada. Pasida. Iania. Dumitru | Papa. Neacșa. Udrea. Radul. Mușa | Ilia. Ivana. Stepan. | Slavna | Oprea. Samfira. Gherghii.

60. 24 boieri care sint hotarnicil. G. om.

[47. — Fol. 15 r.) <Boieri>⁶¹. Stoica. Badea. Radul. Opriș | Țigul. Roman. Niçula. Voica | Stanciul. Gherghina. Andrei. Grigorie | Cheraria. Șerban. Stan. Pavlea | Maria. Sora.

*

Stoica <corectat: Staico>. Illea. Neaga. Stanciul | Tudora. Stoica. Miera. David | Stanca. Dragomir. Stoica. Datco | Badea. Buica. Ion. Ghera | Mogoș. Negrita. Radul. Neacșa | Stan. Negrea. Ivașco. Varvara | Neagoe. Manta. Andrei. Manoil | Stepan. Pauna. Vladul. Anca | Calina. Radul. Caplea. Mihai | Dragomir. Stana. Stana. Virjoghii | Nicula. Nenul. Caplea. Ielica <corectat din Ilica> | Stana. Pătru. Radoslav. Stana | Dobra. Radul. Anca. Iania | Gheorghii. Dragomir. Tudora. Stana | Gavriil. Anca. Voico. Mira | Athanasie. Dumitru. Comna. Maria | Ierona. Drăgușin. Neaga. Stanciul | Stanciul. Hamza. Tudor. Stana | Voico. Stana. Pătru. Dedul | Luca. Iania. Iania. Maria | Radul. Preda. Stroe. Preda | Catalina. Maria. Mara. Samfira Leca | Grajdana. Vlada. Șerbu. Andra. Stana | Mirce. Petriaman. Șerban. Stana. Avraam | Vișa. Dula. Radul. Neaga. Anca.

*

[Fol. 15.] — Grajdana. Costandin. Preda. Dumitru⁶² | Stana. Bade. Vilcan. Ieresom | Arsenie. Pîrvul. Neacșa. Pătru | Marica. Neacșa. Vilaia. Dima⁶³ | Stanca. Barbul. Stanca. wцн Danduruc | Dimitră. Stana. Maria. Pătru Șegarcea | Ban Udrea brat Grajdaniî | < Marginal pe 7 rînduri de la Grajdana la brat Grajdaniî >: Radi 1 cadelnită, 1 svita, 1 Minei mare cumpărat tl. 17. Sathii. Hrista. Aspra. Athanasie | Aspra. Fera. Stroe. Vișa | Stana. Preda. Pauna. Socol.

*

Marula. Elina. Costa. Apostol | Drosul. Nedelco. Bogdana. Ivana | Marica. Maria. Elina. Erina | Tudor. Curtisa. Cale. Stana | Maria. Dimitrie. Chiejna. Dimitrașco | Tudora. Duca.

*

Maria. Irina. Calist. Dimitrașco | Mitra. Dimitrie. Mihaiu. Nicola | Nedelco. Stroe. Ion. Chiros | Laudat. Anca. < loc alb > Ianul | Theodoru. Stana. Maria. Theodos | Preda. Vasile. Hrisov. Vasilie | Bogdan. Vișa. Draghici. Arsenie | Theodru. Dimitrie. Dima. Dima | Irina. Paraschiva. Fera. Udriște.

*

Sathie. Hristo. Elina. Vucomir | Curtesa. Chiejna. Fota. Pătru | Ianiul. Stana. Iliana. Stana | Deadul. Stoica. Stanca. Badea.

[48. — Fol. 15 r.]. <adaos interliniar de trei mîini>: Monahia Salomia. Gligorie clucer, Ion snu ego | Stanca. Matei — Preda sin Costandin: dat Șegarcea⁶⁴.

[49. — Fol. 16 r.]. ЗДЕ ПОМЕНАЮТСЯ ГРЪЦИ ЦАРИГРАДСКИ И ПРОЧИ⁶⁵. ИМЕННИ ГОСПОДН ДЪШЕ РЪБЪ СЕОУХЪ ВЪ ЦАРСТВЕН СИ: Manoil Cantacuzino. Duca ot Ianina. Manta post. | Ianea vel vest. Ghinia post. Ghiorma ban. Ocsotea aga | Ianachi stol. Ghina vist. Hareta. Nicola stol | Pratea. Ianea. Tudora. Dragoli | Voica. Voica. i Neagoslav. Dezde | <Adaos>. Paraschiva Hagi. Gheorghie. Zafira.

61. G. f. 21—22, cu schimbări de nume: Catalina | Ecaterina. Anca | Nica. Iania | Ene. Stanciul | Danciul. Curtisa | Turtisa. Duca | Luca. Elina | Elena. Dima | Sima. Fiera | Chiera.

62. G. f. 21 v.—ad.: Dat o cădelniță.

63. G. f. ibidem, ad.: Dat un Menei.

64. La G. f. 22 r., acest pomelnic devine: Grigorie clucer i fiu-său Mathei. Salomia monahia. Stana. Dat Șegarcea.

65. La G. f. 22 v. trad.: Aici să pomenesc grecii țarigrădeni. Lecturi diferite: Duca ot Ianina | Luca ot Iania. Pratea | Cirstea.

[50. — *Fol. 16 r.*] ЗДЕ МОЛДОВЕНЫ ⁶⁶. ПОМЕНИ ГОСПОДИ ДШЕ РАБ СВОИХ ВЪ ЦА-
рствѣ сн: Maxim. Ureche. Mitrofana. Ion | Anghelina. Urechi. Nestor. Mihail |
Catalina. Stana. Radul. Marula | Radul. Mara.

[51. — *Fol. 14 r.*] ЗДЕ ПОМЕНАЮТСЯ ЖУПЫННИЦЕ ⁶⁷ ПОМЕНИ ГОСПОДИ ДШЕ РАБЫ СВОИХ;
Neaga mati voevod. Neagoita buna | Theodora. Voica. Neacşa. Anca | Maria i
Neacşa. popadi Voica. i Rada | Stan. i Voica. Marina. Rada | Marina. Maria.
Efrosina. Neacşa | Voica. Anca.

[52. — *Fol. 17 v.*] — Aicea se pomenesc Brîncovenii ⁶⁸. Preda. Pauna | Papa.
Stanca <adaos>: Bălaşa | Matheiu. Barbul | Costandin. Mariica.

[53.] — Aicea să pomenesc Cocorăştii ⁶⁹. Vlad. Despa. Radul. Monahie Mag-
dalina. Mihaiu. Mihna. Vlad. Voica. Ilie. Dospina. Păuna. Drăghiciu. Despa. Marula.
Dospina. Radul. Preda Stan. Grăjdana. Mariia. Marga. Iordachie. Mihaiu. Iliana.

[54.] — Aicea să pomenesc Creţuleştii ⁷⁰. Mariia. Matei. Costandin. Safta, Rada.
Alixandra. Maria. Barbul. Mariia. Smaragda. Neagolea. Radul. Pan. Tudosie. Pan
Dumitraşco. Casandra. Ancuţa. Pan Pîrvul. Vişa. Radul. Iordachi. <adaos>: Gos-
podja Safta.

[55]. *Fol. 10 v.*] — Filipeştii ⁷¹. Dat 1 felon, 2 stihare, 1 petrahil, rucaviţe,
1 orar, 1 toc de tipsii mari de cositor, 1 toc de taere şi oi 30. Mathei. Anastasiia.
Lupaşco. Tudosca. Chiriiac. Altxandra. Mathei. Safta. Mariia. Ion. Sandul, Ilie.
Ioannu. Neacşa. Chiajna. Sava. Samfira.. Dumitraşco. Dospina.

[56]. — Goleştii ⁷². Silivestru monah. Vişa. Costandin. Matei. Ilinca. Ancuţa.
Radul. Mariia. Mathei. Pan. Marica.

[57. *Fol. 21 v.*] — Goleştii. Oprea post. Anca. Radul. Tatulea | Gorghia.
Evthimie. Stroe. Stoian Nicola. Gheorghie. Anca. Stana | Staiu. Ceama. Ius-
van. Tatu ⁷³.

[58. — *Fol. 18 r.*] — Pomenirea neamului dumisale lui Manolache Lambrino ⁷⁴.
Andronache. Ilinca i snu ego Sofiia. Marica. Gheorghie. Marula. Alixandru. Zmaranda.
Costandin.

Vii: Manolache. Balaşa i snu ego.

[59. — *Fol. 10 v.*] Mălureni ⁷⁵. Dat partea de moşie din Muşeteşti. Leca. Stana.
Drăguşin. Nastea. Nicoară. Elena. Dragomir. Ioan. Şerban. Alexandru. Iordache. Cos-
tandin. Semea.

[60. — *Fol. 13 v.*] — <Fără titlu> ⁷⁶. Vladul. Stanca. Şerban | Mihalcia. Ioasaf
ieromonah. Pentru un rînd de odăjdii | Ianciul ierei. Calea iereiţa | Iosif ieromonah.
Pentru o cădelniţă de argint | Ierei Radul. Albul. Calin | Anghelina. Ion. Cherana |
Pahomie ieromonah. Stan | <Altă mîna>: Damaschin monah.

[61. — *Fol. 12 v.*] — Aicea pomenescu-se boiarii din Țara Oltului carii ungu-
reşti sint: Radul, Stanca, Radul, Neacşa, Dat lei 80 lt. 7208 ⁷⁷.

66. G. f. 22 v.—tra.: Aici se pomenesc moldoveni. *Insă schimbă:* Catalina | Ecaterina.
Mara | Sara.

67. G. f. 20 v. trad.: Aici să pomenesc jupinesele. *Cu omisiuni și lectura Nica în loc
de Anca.*

68. G. f. 23 r.

69. G. f. 23 r.

70. G. f. 23 r. *insă Pan | Pană.*

71. G. f. 19 r.

72. G. f. 19 r.

73. Partea subliniată adaus de două mîini.

74. G. f. 24 r. *citește:* Manolache Brîncoveanu.

75. G. f. 19 r.

76. G. f. 20 r.

77. G. f. 39 r., *in altă ordine.*

[62. — *Fol. 12 r.*] — Hristea capit. Neagoe. Ilinca. Ștefan. (Noem. 1 dni 7261: dat oi 20 mînzări, 2 vaci i 2 boi tineri i tl. 4) <Adaos>: Marina. Ștefană | <șters> Sina. Petrică. Joița ⁷⁸.

[63. — *Fol. 5 r.*] — Pomenecu dumnealui șatrar | Iordache Neculescu. Avgust 22 dni 1769. (Au dat sfintei mănăstiri o candilă de argint și au făcut corona de argint la Maica Precista).

Vii. Lordache. Mariia. Dimitrache. Mariia. Ruxanda. Anastasiia. Mariia. Elena. Asan, Alexe. Iosif. Costandin. Iordache. Ianache. Mihai. Arghira. Nicolae. Aleco. Toma. Bălașa. Asanache.

Morți. Iordache. Păuna. Safta. Gheorghie. Alexandru. Grigorie. Nicolae, Marica. Ilinca. Radul. Iordache. Paisie monah. Safta <adaos>: Gheorghie Iafita. Dima ⁷⁹.

[64. — *Fol. 11 v.*] — Pomenicul Strîmbenilor.

Morți. Ioan. Grigorie. Andrei. Safta. Nastasiia. Tănăsie. Șărbănuș. Nicolae. Costandin. Ancuța. Șărbănuș.

Vii. Moria. Bălașa, Elena. Casandra. Nicolae. Alerandru. Elena. Zoița.

Au dat sfintei mănăstiri: 1 sfiță | 1 stihariu | 1 petrahil | 1 păreche rucavițe | 1 procoveț de cele mari. | Martie 8, 1774 ⁸⁰.

[65. — *Fol. 30 r.*] — Pomenicul lui Bucur Boeriu ot Domnești de dania ce au dat sfintei mănăstiri Argeș. 1792 martie 9 dni. (Dat danie oi zece și un cîrlan de cal de 2 ani).

Vii. Nicu. Erei Radul. Chirvășia. Sava. Ioan ficior Nicului. Paraschiva. Rachila. Moisă. Adam.

Morți. Bucur. Ioana. Theodor. Radu. Bucura. Theodor. Marina monahia. Ioan. Ionașcu. Ana. Stoica. Mariia. Și cu tot neamul lor.

[66. — *Fol. 5 v.*] — Pomenicul dumnealui răposatul Barbul Vulturescu. (Au dat la sfînta mănăstire danie trei țigance: una Marica țiganca lui Vasilie vizitiu i Catrina țiganca Ochii țigan și au mai rămas să mai dea încă una).

Cei vii. Costandin. Grigorie.

Cei prîstăviți. Diicul. Mariia. Iordache. Ilinca. Barbul. Mariia. Nicolae. Gheorghie. Cu tot neamul lor ⁸¹.

[67. — *Fol. 22 v.*] — Pomenicul alu dumnealor Vultureștilor... ru (?).

Vii. Costandin. Gligorie. Damaschin.

Morți. Diicul. Ilaria. Iordache. Reica. Barbul. Maria. Gheorghie. Neculae.

Am dat că mi s-au îngropat tată-miu și mumă-mea și un frate în sfînta mănăstire.

1 țigancă Marica care au luat feciorul lui Pătru țigan.

1 țigancă Catrina care au luat Stoica Ochea, iar două au rămas ca să o mai dau datori sfintii mănăstiri Argeșul ⁸².

[68. — *Fol. 12 v.*] — Pomenicul logofătului Iordachie Berindescul. Iordachie. <Șters și scris cu cerneală ștersăturii: Ionichie monah. Filothia monahia. Misail monah. Gheorghie>. Dat 100 stînj. de moșie ot Copăcel lingă Valea Rea dinsus de Mănești pe Argeș. Și au mai dat o fune de moșie din hotaru Bărbăteștii dinjos de Zăgoneni însă stînj <loc alb>. Iar mai dat o roată de moară în apa Argeșului, roata cea din jos de cătră apus ⁸³.

[69. — *Fol. 11 v.*] — Tudor județu. Despa. Gherghe erei. Nițu diiacon. Petco. Mariia ereția. Mira. Ana.

Tudor erei. Sima. Ioana. Vilaia <șterse: Hrtza. Ion>.

78. *G. f. 39 r., om partea ștearsă.*

79. *G. f. 37 r. omite data și schimbă: șatr.] medelnicer, Ianache] Enache, Iafita] Nafita.*

80. *G. f. 38 v.: Aicea să pomenesc Strîmbenii; om, data.*

81. *G. f. 37 r., schimbă redacția.*

82. *Scris seeolul al XIX-lea și șters în întregime.*

83. *G. f. 29 v.: Valea Rea] Valea Răi; Iar mai dat] Iar au mai dat. <Ad.> Stanca, Mihai, Panteleimon, Dumitrana, Ion, Safta.*

Au dat sfintei mănăstiri moșiia din Valea Danului ce o au cumpărat de la Robie⁸⁴.

[70. — *Fol. 21 v.*] — *Bucșănești*. Vucmir. Stanca | Ivan. Neaga | Vătași. Iliana <adaos: Călina> | Albul. Mihul. Samfira. Acestea s-au scris pentru un clopot carele iaste mai mare în mănăstire⁸⁵.

[71. — *Fol. 18 r.*] — Dragomir căpit. Bucșănescu...⁸⁶. Catrina. Costandin. Arsenie. Mareș. Stana. Safta. Mira sin ego. | Au dat stupi șase, oi 10, i pac stupi 4, vacă 1, bivoliță 1, tl. 10 la foisor cel naltu. Inșă cînd voi muri să mă îngroape aici locul tănine-mieu în mănăstire Argeșul | <Partea subliniată e ștearsă și înlocuită marginal de aceeași mină cu>: în mormîntul moși-mieu Paraschivii.

[72. — *Fol. 14 v.*] — Aicea iaste pomenicul jupînelui Neculfi ot Pitești, pentru rozoare de vie 5 la Pitești: Dumitru. Nanta. Necula. Anca⁸⁷.

[73. —]. Duminică Pitîșteanul. Patna. Catrina. Manole | Despa. Ion. Gherghina | Catina. Pătru. Gheorghie. Necula | Mira. Mariia. Neața dat oi 20⁸⁸.

[74. — *Fol. 18 r.*] — Iordache. Safta. Radul. Mariia. Costandin. Smaragda | Thoma. <adaos> Nicolae | Mariia. Stanca. Costandin. Iordache. Ștefan | Anna. Costandin. Matei. Radul. <adaos> Zmaragda. Mariia.

[75]. — Udrea. Păuna. Costandin. Ion. Sofiica. Thoma. Șerban. Maria. Au închinat schitul Robaia cu toate moșiile lui.

[75]. — Paraschiva. Vișa. Au dat boi 4, iape 4. vaci cu lapte 4 și s-au îngropat în biserică⁸⁹.

[77]. — *Fol. 27 r.*] — За здравне господина подполковника Мягкова <== Петру sănătatea domnului locotenent colonel Measbrov> | Матвья. Плещья. Марню. Софню. Еленѣ. Прення. 28 декабря 1771 года.

[78]. — За здравне Иоакима, Павла.

[79. — *Fol. 25 r.—26 r.*] — За помънаетсе мрениумъ белцемъ⁹⁰. Помени господи дѣше рабѣ своихъ въ царствѣ си: Bratul. Rada | Costea. Rahilia | Mihail. Thoma. Dan. Dragotă i Voic | Nedelco. i Zoica. Armanca. Călmățui | Béjana. Ștefan. Lațco. Aranit | Neag. Ivan. i Crivăț. Neagoe | Petru. Stana. i Voica. Stana | Dragomir. i Stoica. Olivera. Radul | Șerb. Radul. i Petru. Stoica | Ianoș. i Mihaiu. Milcul. Voicil i Dobra | Radoslav. Dumitrana. Stanciul. Petru. Iacov | Digna. Stanislav. Șerban. i Neața | Radul. Manea. Oncea. i Rada | Stanciul. Ion. Stanciul. Cirstea i Mara | Stoica. Ivan. Olivera. Ivan | Vlada. Manea. | i Capotă. Babat | Dumitru. Balciul. Radul. i Neaga | Dumitru Lété Fatul. i Voica⁹¹ | Stroe. i Stanislav. Mathei. Stavar i Dobra | Stoica. Vasiiu. i Stoica. Anita i Radul | Coița. Slavna. Voico. i Neaga | Toader. i Stanca. Giurca. i Mara | Dan. Voico. Neaga. Ghena-che | Stoica. Calciul. Sin. i Neaga | Ivan. Tatul. i Anca. Slavna | Vladul. i Dumitru. Oprea. i Mușa | Cherana. Vișa. i Stanca. Cirstea | Luca. Pătru. Neaga. i Calina | Anca. Șerban. i Mușa. Stan i Radul | Mara. Miloș. Petru. Neaga i Vișa | Ivan. i Stoiana. Dragna. Stoicea | Prodana. Neagoslava⁹². Cerbul. Cernica | Nedelco. Frîncul. Stancul. Vladul | Vladul. Stanciul. Dumitru. Marga | Boba. Costandin. Elena. Neața | Dafina. Coșuta. Nedelco. Vlada | Ilie. i Barbul. Costea. Mero.

84. G. f. 38 r.: Robie] Robiel.

85. G. f. 27 v.: Acestea... mănăstiri] pentru un clopot.

86. G. f. 23 v.: transerie: ...au dat stupi 6, oi 10, vacă 1, bivoliță 1, tal. 10 la foisorul cel nalt, i pac stupi 4.

87. G. f. 20 v.

88. G. f. 40 r.: Pătra] Petna; Manole] Manolache.

89. G. f. 23 v.

90. Aici se pomenesc mireni; literal ar trebui «mireni în straie albe» sau «mireni albi». G. f. 32 v. om. D. f. 21 v.—48 r. (v. nr. 228).

91. Scris la început: «i Voivoca», a tăiat cu o linie subțire literele «voivo», deci ră-mîne i Ica.

92. Corectură peste «Neagoslav».

Stepan | Dumitru. Isiicul⁹³. Moș. Voinea. i Andrea | Boica. i Chera. i Ivan. Mihnea | Voica. i Dobra. Manea. i Dadul | Dobra i Stana. Stroe. i Neaga | Nicola. Costea. i Boba. Ivașco i Catalina | Mușa. Steful. i Dumitra. Dadia. i Negrușă | Radul. Rafail. Dedul. Stanca | Stoica. Badea. Radul. Oprișă | Tugulea. Roman. Voica. Nicola | Stanciul. Gherghina. Manea. Dragușă | Vrabie. Oprișă. Stanimir. Bail. Dobra | Cirstea. Lupul. Țigan. i Neacșa | Once. Stoian. Badea. Praveț | Vișa. Mușa. Stoica. Neacșa | Dragana. Borce. Badina. Udre | Radul. Sima. Udriște. Chiajnia | Șerban. Despina. Cazan. Neaga | Pauna. Maria. Despina. Matei.

[80. — Fol 26 r./ — Jupân Radul Elina. < marginal > Buzescul.

[81]. — Jupân Dragușin vel peh. Dragana. Stan | Gorgan. Nicola. Dimitri.

Maria | Ancuța. Radul. Elina. Despina | Pauna. Radul. Aspra. Fota.

[82]. — Vilcul logof. Maria. Maria.

[83]. — Bunea slugear Grajdana.

[84]. — Jupân Radul. Vladul. Despina. Radul Rudenul | Aspra. Maria.

[85]. — Jupân Socol. Marula. Theodosie. Dumitra | Mathei. Iliina | Dumitru.

[86. — Fol. 26 r./ — Răzvan. Dragan. Sorcă. Iona | Marușca. Nenciul. Stana.

neca. Nicula. Theodora. Chiriac iuzbaș | Gherghina. Pătru. Oprea. Radul.

Radul | Zoica. Ștefan. Chera. Negoia | Bucur. Ivan. Stana. Radul | Dobra.

Velisar. Margarita. Nicola | Cuzi. Elina. Erac. Uremuzi | Ion. Stana.

[87]. — Cernat. Dobra. Alexandru. Danciul | Anna. Radul. Ion. Stanimir | Stanislav. Stana. Stanca. Pahomie | Stanca. Dobra. Rada. Sima | Dajul. Oprea. Stanuic.

[88]. — Benga. Rafail. Stana. Stanislav | Nicolce. Coman. Andrei. Nica. Condilo | Dragoia. Boiana. Mathei.

[89]. — De la Baia Capitan⁹⁴. Poznan. Stoian. Martha. Vuc. | i Iacov. Comino.

[90]. — Cliuci. Ghiura. Martha. Margarita. Manda | Damian. Neacșa. Armanca. Iovan | Anca. Lupu] peh. Lauș. Iovița.

[91]. — Tudoran. Preda. Marga. Căpitan Mihai. Roxanda | Ot Căplia Mathei Marga. Dumitrașco. Draghici | Marian. Vladul. Dragonea. Paraschiva | Preda. Iudita. < Adaos >: Cepar Dumitru. Caplea | Marin. Maria. Stoian⁹⁵.

[92. — Fol. 9 v./ — Ivașco. Elena⁹⁶.

[93. — Fol. 21 v./ — Au dat bivoli 2; Stoian. Samfira. Stoian. Caple. Stoica. Samfira. Apostol. Vișa⁹⁷.

[94]. — Pentru clopotul cel mare și pentru mănăstirea Robaia. Sava șifar. Sivera. Oancea. Radul. Mihai. < Adaos > Voica. Marica. Udriște. Preda Voie⁹⁸.

[95]. — Leat 7185. Au întărit obștia mănăstirii Argeșului. Toma. Radul vel ban. Sofiica. Marica. Serban. Matei.

[96] — Udriște logofăt. Despina. Matei⁹⁹.

[97]. — Istodie. Anna. Dat o Evanghelie rusească cu slova mare. Păuna. Moșă. Rusca. Stana¹⁰⁰.

[98]. — Dat iepe 2, lei 13, taere 11: Gherghi. Stanca.

[99]. — Tal. 22 pol.: Vladul, Armeanca.

93. sau «i Siicul».

94. De al Baia capitan scris marginal cu roșu; se poate deci referi și la Dragoia.

95. G. f. 32 v. — 34 v., care mai adaugă:

a) Nedelco. Bogdana. Hristian. Ivan | Radul. Neaga. Arsenie. Ana | Voica. Elena. Dimitrie. Maria | Păuna. Radul. Dragușin. Radul | Stan. Aspra. Anca. Nicola | Goran. Voica. Gherman. Radul | Caplea. Dragomir Radul. Despina | Draghia. Fota. Marin. Rada.

b) Despa. Ioan. Dimitrie. Sofica | Chiera. Maria. Oancea. Maria monahia.

96. G. f. 18 r.

97. G. f. 27 v.

98. G. f. 28 r. : Aici să pomenească cei ce au zidit din temelie schitul Robaia.

99. G. f. 28 r.

100. G. f. 27 v.

- [100]. — Pentru Domnești: Tudor. Mariica ¹⁰¹.
- [101]. — Au dat danie o iapă cu minzu: Alexandru, Maria ¹⁰².
- [102]. — Au dat danie 2 vaci cu lapte: Leca, Mihail. Ana. Hiera ¹⁰³.
- [103]. — Dat 2 boi, 2 vaci, 4 oi, 4 stupi, 2 oca de ceară: Ianachie. Ianachie. Ion. Nana. Iema. Samfira.
- [104.—]. — Leat 7255 avgust 25 dni. Anghelet. Rada. Pătru. Stamca. Ioan. Au dat 2 boi, oi 28 și moșiia de la Cerboreni, care iaste de cumpărătoare a jup. Pătru i snu ego Ioan, că s-au îngropat în mănăstire ¹⁰⁴.
- [105. — *Fol. 29 r./*. — Serban, Stanca. Dat stupi 10 și o lingură de argint.
- [106]. — Dumitrașco. Dumbravă. Rada. Neața ¹⁰⁵. Ioana. Pentru hrissovul ce am făcut radi vinăriciul ot Alămănești ¹⁰⁶.
- [107]. — Preda ot Șuici. Dat ughi 5.
- [108]. — Pavel monah. Radul. Sora. Rada. Pîrvul. Chira. Dat oi 44 și din hotarul Bărbăteștilor sej. 1212 și 2 livezi la Golești în Cornet.
- [109]. — Pavlache vel ban. Mărgărîta. Mihalache. Neața. Matei. Costandin. Elena. Stanca. Ion. Despa. Radi Bunești zaher ¹⁰⁷.
- [110]. — Badea. Neața. Grigorie. Costandin. *Cazan*. Dat Vătășeștii.
- [111]. — Ierei Ion Legătoria.
- [112. — *Fol. 29 r./*. — Ion. Sora. Stan. Ion. Radul (2). Stana. Stoica. Dat oi cu mei 20.
- [113]. — Dragomir. Au fost slugă mănăstiri.
- [114]. — Bucșă. Dat un berbec.
- [115]. — Bucur. Mariia. Iarța. Stan i snu ego. Dat oi cu mei 15 ¹⁰⁸.
- [116]. — Bucșă. Ionașco. Neața (2). Ghiorghe. Ion. Oncea. Bucura. Ghiorghîță. Maria. Stoica. Nastea. Anca. Aldea. Radul (2). Stoica (2). Coman. Brîndușa. Iona. Nașta. Anca. Dat un berbec. Au dat oi 15 ¹⁰⁹. Iar mai dat oi cu miei zéce. Iar mai dat oi cu miei 10. Iar mai dat oi cu miei 10. Iar mai dat oi mari cu mici. Iar au mai dat 1 cal.
- [117]. — Radul. Neața. Bucur. Radul. Bucura. Stanca. Radul. Bucura. Pentru că au dat oi 10.
- [118]. — Oprica. Mariia. Dobra. Oprea. Stan. Dat oi zéce cu miei ¹¹⁰.
- [119]. — *Fol. 29 v./*. — Pomelnicul Radului Vășcei din Rîșnov. Radul. Mariia. Radul. Radul. Mariia. Stan. Alde. Mariia. Cu tot neamul lui. Dat oi cu miei 20 și un cal.
- [120]. — Popii lui Bunghez. Brîndușa. Radul. Radul (2). Stanca. Manea. Pătru. Dat oie 20 cu mei. Mai dat un cal bun. Dat oie 7 cu miei.
- [121]. — Costandin. Mușa. Dumitru Mușoi. Stanca i snui ih. Dat oie 25.
- [122]. — Pomenicu Marcineștilor pentru muntele Bîndea: Neagoe, Mîrea. Stanciul. Ana. Ion. Neața. Costandin. Aldea. Dobra. Neagoe. Bogdana. Și cu tot neamul lor. Mai 21 dni 1759.
- [123]. — Bîrsénii ce țin munții mănăstirii și au dat milostenie mănăstirii într-acest an 1766 martie 6. Radu. Vișoi, Agapie, Bucur. Dat oi 20, miiale 20. Măilat. Vasilca.

101. *G. f. 27 v.*102. *G. f. 27 v.*103. *G. f. 28 r.*104. *G. f. 28 r.*: Au dat... mănăstire]. Acesta au dat moșiia de la Cerbureni, care iaste de cumpărătoare de la jup. Petru i a fiu-său Ioan; au mai dat doi boi și oi 28, ca în veci să să pomenească.105. *Neața* scris pe loc răzuit: N este din scrisul vechi.106. *G. f. 35 v. Alimănești.*107. *G. f. 35 v. trad.*: Pentru zaherea la Bunești.108. *V. și G. nr. 150.*109. In text: *16.*110. *Nr. 112—118; G. f. 42 r.—43 r. om.* au fost slugă mănăstiri.

Bucur. Măllat. Dat oi 15. miiale 15. Stoaia. Vișoi. Mihai. Dat oi 15, miiale 15, și 1 cal bun¹¹¹.

[124]. — *Fol. 3 v.*. — <Inceputul sec. XIX>. Pătru, Alicsandru — vici | Grigorie. Petru Vasilovici | Dimitrie Ivanovici | Evdochim Stepanovici | Simion Stepanovici.

II (G).

[*Fol. 2 r.*]. — Pomennicul sfintei și dumnezăeștii mănăstiri Argeșu, acum a doora prescris în zilele prea luminatului domn Io Mihai Suțul voevod și mitropolit a toată Ungrovlahia chiriu chir Grigorie, cu osîrdia și toată cheltuiala sfînții sale părintelui arhim. sfintei mănăstiri chir Parthenie, la anul mîntuirii 1785.

Prescrisu-s-au dar de Petrache Ghiurca Rîmniceanul în mănăst. Argeșu.

[125. — *Fol. 3 r.*]. — *Predoslovia pomennicului acestuia.*

Adevărată înștiințare adecă învățătură înainte fu pusă noao de sfînții apostoli și de sfînții părinți ai legii vechi și ai darului celui nou s-au arătat ca să facă pomenire după cei morți zile 40. Și încă mai de bună voe pentru sărăciia sau lipsa preste an să să facă în toate săptămînile zilei <loc alb>. Iar de iaste poruncit oamenilor miréni pentru suflete a da milostenie mănăstirilor pentru cei vii sau pentru cei morți și ei din negrijă sau din necredință nu dau și, cum ar fi întru ponos, nu cred sfînta scriptură și cu al său suflet prin scara cea de mîntuire către Domnul Dumnezeu nu vrură a să apropiia, de acéia vor da răspuns în celalalt veac, înaintea fétii nefățarnicului județ, carele va să dea fiesteacăruia [F. 3 v.] după lucrul lui. Încă și aceľuia osînda va sosi, carele el părinților lui pomenire n-au făcut și vecinilor lui. După moartea aceľuiași însuși pomenirea lui va peri.

Așijderea sau în lăcuința sfîntului loc, indecă (*sic*) în mănăstire sau la biserică, arhimandricii și egumenii sau protopopii și popii sau protodiiaconii și diaconii sau ispravnicii și toți oamenii besericii cariii slujesc la sfînta casă hrănindu-se și luînd milostenii și pentru sufletele acelora, pre Dumnezeu nu roagă, sau cu negrija mănăstirii pentru sufletele cele pristăvite parastas și liturghii nu slujescu din luni spre marți, de miercuri spre joi, de vineri spre sîmbătă, sau sobornicul adecă pomelnicul acesta nu să va pomeni în toate duminicile; de aceștea marele Ioan Zlatoust zice să fie spre dîșii greotatea besericescă și la înfricoșata zi a judecății ei nemiluiți vor fi.

Drept aceia bunilor creștini spre treaba Besericii avuția voastră să dați spre pomenirea sufletelor voastre și a părinților voștri, spre ertare păcatelor, că spre omul blînd și îndurată vorbește Dumnezeu și de lucrurile lui nu-și aduce aminte, că așa zice Eclisiastul: «Cît sînt de frumoase milosteniile în vremea scîrbei, ca norii de ploaie întru vremea secetii».

Aceste cărți sfînțitoare și folositoare de suflet întru care să scrisă cei ce vor să-și ajute sufletele lor întru înfricoșata și marea zi a groaznicei și cutremuratei judecăți a lui Hs. și cu aceste cărți a să izbăvi de munca de véci și a să face părtaș în ceata celor aleși carei au plăcut lui Hs. și [F. 4 r.] au ostenia pentru Dumnezeu și au pățimit pentru împărăția cerească și pentru a sa mîntuire luînd cununa neputrejunii și fură moșteni împărăției cerești. Pentru aceasta Doamne Dumnezeu, pentru rugăciunile maicii tale și ale tuturor sfînților, mă învrednicește a fi moștean împărăției cerești, a vedea și a mă îndulci neurmăteii luminii tale și bucuriei cei nespuse, căriia să scrisă cei ce iubesc sufletul său, vrînd a vedea cetatea cea de sus, Ierusalimul, așteptînd mila lui Dumnezeu, pohtind viața cu Hs. întru împărăția cerească, care au gătitu Dumnezeu celor ce iubesc pre Dînsul, care ochiul n-au văzut și uréchia n-au auzit și la inima omului n-au întrat. Ca cine va avea neam și rudeni și copii mici, să le lase lor să facă pomenire în urmă, că de acestea marele Ioan Zlatoust zice: «De vor fi niscar copii furi sau tilhari, ca să piarză ei pomenirea părinților săi și vor fi pustii și fără pomenire, iarăși și acestora pomenire va peri în veci»; deci, cine va înplini acesté, adecă această poruncă a sfînților apostoli și a sifnților părinți, ca să facă pomenire celor morți.

111. Nr. 119—123; G. f. 43 r.—v. om. titluri și date.

Iată dar a această pomenire petrece în véci, ale cărora nume sînt scrise în cărțile acesté, pînă cîndu va fi lumea și sfințele besérici, pentru carii să aduce cea fără de sînge jertfă pentru toți creștinii cei drept credincioși, pînă la sfîrșitul lumii acestîia, pînă cîndu va veni judecătóriu cel dreptu Hs. Dumnezeu nostru și va da fieștecáruia după lucrul lui.

[F. 4 r.]. Iar de aceasta scrisăm voao păstorilor turmei lui Hs., adecă arhierilor, igumenilor, dascálilor, ca veri cine dintru acei carii sînt de turma voastră, cu sárácie sufleteascá va fi petrecînd și se va pristávi dintru această viață și veți zice căci n-au dat mai mult, iată pentru aceasta dar nu-l vom scrie la sobornic, adecă la pomelnic. Drept aceia dar, iată că nu sînteți păstori ci naemnici. Dar cum veți cuteza să ziceți înaintea lui Dumnezeu la înfricoșata judecată: Iată eu și coconii miei și rugáciunile ce sînteți datori n-ați făcut pentru dînșii. Sau oarecine de va avea avuție și să va pristávi iar beséricii lui Dumnezeu nu va da, sau duhomnicului său, ci va lása neamului său celui trupesc, și voi să răspundeți de păcatul acela ce au iubit de la aceia să aibă, după cum zice Domnul nostru Is. Hs., că cel ce samănă în trup din trup va secera putrejune, iar cel ce samănă în suflet, de la suflet va secera viața de veci. Iar tu păstorule al cuvîntătoarelor oi cu de-adinsul să aibi grijă de sufletele lor, ca să zici cu îndrăzneală înaintea lui Dumnezeu: Iată eu și coconii miei.

Și de va avea cinevaș de dumnezeiasca slujbă cum s-ar zice duminica de léne sau din negrijă nu va pomeni pre cei ce sînt scriși în cărțile acestea, însuși el ne-pomenit va fi înaintea lui Dumnezeu, după cum zice Domnul nostru Is. Hs. «cu ce cumpănă cumpániți cu aceia să va cumpáni voao», adecă cu dreapta judecată a lui Dumnezeu.

[F. 5 r.] Deci, de să va pristávi cinevași dintru această lume avînd și copii, frați, nepoți, prieteni sau care iaste credincios bárbat pofînd cele sufletești și acela să cade rămáșițele cele de avuție a spune și a da cinstitelor și sfințelor biserici spre tocmeală și înfrumusețare, scriîndu-se numele lor la sfîntul pomelnic al acei besérici. Iar după aceia și altor poslușnici ai besérici a da să cade, să așa scrie Sfîntul Apostol Pavel, dascálul a toată lumea, zicînd: «Cei ce slujesc altariului din altari să mánince, iar cei ce slujesc beséricii din beserică să mánince», iar altele ce sînt avuții de prisosít să cade sáracilor fraților lui Hs. a le da, pentru că așa punerile legilor, adecă temeliiile zic: «cel ce dá sáracilor împrumutá pre Dumnezeu și însutit va lua și viața de veci va moșteni».

O, amar celor ce viețuiesc aici iar de sine și de sufletele sale nu-ș aduc aminte, pradă, fac silă, obidesc pre alții și strîng cu nedreptate întru viața lor beséricii lui Dumnezeu nu dau, nici slugilor beséricii, nici sáracilor, nici pre gol îmbracă, nici pre bolnav cercetează și eșînd din lumea aceasta poruncește a îndrepta oamenilor iară într-acestaș chip ca și el, prádătoriu și nemilostivi și el să bucurá de acea strînsoare rea și cu nedreptate așa socotînd în minte că prietenul sau vecinul meu el singur n-au împărțit în viața lui, doară elu știe de unde iaste luată din dreptate au din nedreptate, iar eu nu știu cui voi să împărț. Deci în gînd ca acesta fiînd [F. 5 r.] într-aceia vreme cade spre dînsul íngerul satanii carele iaste rádácina iubirii de argint și ínvățînd zice: «O, búne oame, acesta țle Dumnezeu ț-au dat pentru ale tale bune lucruri: stápinește, mánincă, bea și-ți hránește copii ca să moștenească în urma ta și ei în urma vieții tale vor da și vor ímpărți».

Iar el fár-de minte, becesnicul, príimînd înaintea sa ínșáláciumea drácescá, fu bucuros și începu a stápini și după aceia trái mulți ani întru mîncare și báurá fárde măsurá și așa, eșînd dintru această lume, poruncește muerii și feciorilor fáră índoire să ímpărțiți ale méle cele striine.. Iar muerea ráimînd în urma bárbatului său începe a să socoti cu copii zicînd așa: «Feții miei! Iată ce au socotit fáră omenie párintele vostru și al meu bárbat. Au poruncit avuțiile lui și ale mele să le ímpărțim beséricii lui Dumnezeu și sáracilor iar pre mine și pre voi lasá sáraci. Adevárat, nu iaste bun sfatul bárbatului meu, ci féții miei, eu am socotit așa, într-acestaș chip, că am atíta avuție, să iau un om bogat și pre mine mă va índrági și pre voi vă va iubi și vă va hráni». Și cu acel gînd sufletele lor în iad sînt muncite iar copii ráimin în sárácie și în lipsá, cum zice Eclisiast: «Pomenirea

acestora cu sunet peri» și Luca evanghelistul zice: «De acestea ce să inbogățesc fără minte îi va arunca Dumnezeu pre ei în minte netrebnică a face cele ce nu să cad». Tit apostolul zice întru poslaniile sale: «Fraților, să nu uitați în urma voastră cele ce ați făgăduit lui Dumnezeu și sfinților, pentru că așa ca focul vor arde ale tale cele lumești [F. 6 r.] și în ispită duce și după moarte te dă muncii care n-are sfirșit».

Pomenește doamne sufletele celor ce au iubit sfintele tale beserici și au făcut pomenire pentru sufletele celor morți și adăpară pă slujitorii besericii și pre săraci și-i hrăniră și detersă milostenie pentru părinții lor.

Pomenește doamne sufletele celor ce au dat sntelor tale beserici avuții, cărți sate și moșii.

Pomenește doamne sufletele celor ce s-au nevoit pentru sfintele tale beserici și pentru pravoslavnică credință srngele lor vărsară și sufletele lor pusără, la războaie uciși și în tabere raniți; pre cei uciși cu arma prin cetăți și prin sate și pre cei arși cu foc și pre cei necați în ape și în tot chipul au perit și pre cei robiți și în temnițe închiși și întru amărăciunea robii de foame și de sete și de goliciune, muriră spurcați, neluind ispovedanie, nici prea curatele taini.

Pomenește doamne cu nespuse tocmélele tale sufletele cărora i-au hrăpit apa și mulțimea grindinei și zăpada, gerul cumplit și vîntul și pămîntul i-au împresurat și cu rană purtătoare de moarte și de cutremurul pămîntului s-au prăpădit și marea înfurtunîndu-să și pre cei arși de fulgere și de tunete uciși.

Pomenește doamne sufletele celor în căi pre mare și în ape s-au înecat și în pustii au rătăcit, în munți și în peșteri și în prăpăstiile pămîntului; de sus din copaci și din rîpe, de la vrăjmașul au căzut.

Pomenește doamne sufletele tuturor pravoslavnicilor creștini [F. 6 v.], acehora ce fiind cuprinși de frică cu miinile sale s-au junghiat sau s-au sugrumat, sau cu beție sau cu otravă, sau uciși de cai sau din pizmă sint uciși.

Pomenește doamne sufletele celor ce¹¹² întru clevetire și urgie și în legături și în temnițe închiși de mai marii lor și de sete și de foame și de toată nevoia fiind cuprinși, moarte luară.

Pomenește doamne sufletele celor osîndiți la moarte după vină sau nevino-vați și moarte de nevoe au luat.

Pomenește doamne sufletele celor uciși pre căi de tîlhari și de păgîni și de gadini și de hieri și de pasări¹¹³ mîncăți și de hieri raniți.

Pomenește doamne sufletele tinereilor celor nebotezați, carii s-au născut din părinți pravoslavnici și au murit.

Pomenește doamne sufletele tuturor pravoslavnicilor creștini, ale călugărilor și ale mirenilor și pre cei morți cu moarte năpraznică, bătrîni și tineri. Tu știi, doamne, numele lor. Cu trîmbița cea după urmă să-i înviezi și stării cei de-a dreapta să-i învrednicéști și în sălașele dreptilor să-i sălășluiești.

Odihnește doamne sufletele celor ce au eșit din viața aceasta și cu tot felul de moarte s-au sfirșit.

Că tu ești învierea, viața și odihna celor ce au eșit din lumea aceasta, cu dumnezăeștile tale tocméle toți pravoslavnicii creștini, Hristos Dumnezeul nostru și ție mărire să innălțăm părintelui și fiului și sfîntului duh, acum și pururea și în vecii vécilor, amin.

Pomenește doamne sufletele răposăților robilor tăi și roabelor tale carii mai nainte au răposat și cu dumnezăiasca mîna ta pre cel zidit întii, pre strămoșul nostru Adam și pre [F. 7 r.] strămoșa noastră Evva și tot neamul ce s-au născut dintru ei și ti-au cunoscut pre tine făcătorule și ziditoriule, cel ce ești adevărat Hs., Dumnezeul nostru, după voia ta în lege și mai nainte de lege și cu credință ț-au slujit și au mărit numele tău cel sfînt și cuvios, al părintelui și al fiului și al sfîntului duh, ce este una troiță, pre toți carii s-au pristăvit întru buna credință, cei ce pururea sint pomeniți robii tăi.

112. Urmează „sînt“ sters.

113. In text «pasărimă».

Pomenește doamne sufletele preasfințiților patriiarși.
 Pomenește doamne sufletele sfințiților mitropoliți.
 Pomenește doamne sufletele iubitorilor de Dumnezeu episcopi.
 Pomenește doamne sufletele pravoslavnicilor împărați și împărătese și ale coconilor lor.

Pomenește doamne sufletele credincioșilor domni și doamne și ale coconilor lor. S-au scris de postelnic Petrache Ghiurca Rîmnicean.

[126. — *Fol. 41 v.*] Pătru, Iliana, Sima, Martin, Neața, Maria, (Dat jup. Martin ot Pitești tl. 20 ajutor la zidu din clopotniță pînă în paraclis. lt. 7245 mart 9).

[127]. Savatie monah. Vilsan. Stanca. Tudor. Vasilie. Rafail ieromonah. Dumitru. Marin. Dobra. (Dat doao rozoare de vie în Golești. 1766 iun. 5.

[128. — *Fol. 12 v.*] — Pomennicul părintelui Damaschin arhimand. carele au fost aicea igumen | Mihail ieromonah | Damaschin ieromonah | Arsenie ieromonah | Ghermano ieromonah | Olimpiada monahia | Pavel monah | Anastasia monahia | Radul | Platonida monahia | Ioanichie monahu | Roman monahu | Damaschina monahia | Vasilie ieromonah |

(Au dat un sfînt potiriu mare cu discosul și cu zvezda și 1 cădelniță mare i 1 ibricel pentru proscomidie i 2 sfeșnice pentru sfînt prestol, toate de argint, i 1 cruce pentru o sfeștanie cu mărgăritari i 1 epitrahil de stofă vechiu cu 6 iconițe cusute cu mărgăritari și un stihariu de stofă albă cu flori de fir i de mătase care s-au făcut sacos, i 1 candelă de argint la răspletie i 12 părechi cuțite de argint cu lingurile lor pentru masă i un polieleu de alamă poleit alb cu 12 sfeșnice i 1 sfită de stofă roșie fără fir, ipac altă sfită de Damasc roșie i 1 stihar diaconesc ipac de stofă roșie fără fir, i 1 stihar preoțesc de dimie i 2 epitrahile de stofă vechiu de fir i 1 orar diaconesc de catifea roșie i 1 păreche rucavițe de stofă i un ibric de alamă la umivalniță.

[129. — *Fol. 14 r.—v.*] — Aici să pomenește neamul robului lui Dumnezeu Parthenie arhimandrit igumenul sfîntei mănăstiri Argeșul și părinții arhieriei carii să afla într-acea vreme și ctitorii la doao mănăstiri, unde au fost numitu mai sus igumen și părinții duhovnici la carii s-au ispovedit de ale sale greșale, carele au învălit mănăstirea cu plumb și au făcut patru brîne de piatră la temelia mănăstirii. Au mai făcut vase de argint, însă 1 sfînt potir cu discos și cu zvezdă, doao cutii la sfintele moaște, artoforion, chivot și o evanghelie ferecată cu argint peste tot și icoanele cele mari împărătești i altele mai mici cu praznicele peste an i alte odoară și odăjdii și 1 epitrafion zugrăvit pe sandal. Au mai dat într-acest an tal. o mie să dreagă zugrăveala oltariului și a beséricii peste tot pînă la pragul tinzii cu aur, cu vâpșele bune cum au fost, cum și icoana Platiteva deasupra ușii beséricii, au cumpărat și 1 policandru mare și frumos de alamă și s-au pus în sfînta beserică. Și în urma răsmiriții din zilele mării sale Io Nicolae Petru Mavrogheni voevod s-au făcut alte sfînte icoane cu a sa cheltuială (nefiind igumen). Și policandru și alte odoară de s-au împodobit beserică cu 2 cutii de argint a S. Muc. Serghie și a S. Muc. Tatiana și ușa bisericii cea săpată. | Grigorie arhiepiscop Grigorie arhiepiscop | Filaret arhieru | Cozma arhieru | Serafim arhieru | Parthenie arhim. | Damaschin arhim. | Paisie ieromonah | Irinarh shimonah | Sava ieroshimonah | Athanasie ieromonah | Varlaam ieromonah | Pimen ieromonah | Iosaf ieromonah | Ionașco ierei | Maria prezvitera | Iacov. Ioan. Pavel | Dionisie ieromonah | Io Neagoe voevod | Despina doamna | Ivașco (ctitoru mănăstirii Viereșul) | Sandul (ctitoru mănăstirii Brăslăvești) | Arhieru Grigorie | Parthenie arhieru | Chesarie arhieru | Nichifor arhimandrit | Isaia ieromonah | Petru ierei | Sora prezvitera | Nichifor ieroshimonah | Vartolomei ieroshimonah | Pavel ieroshimonah | Sofronie ieromonah | Dionisie ieromonah | Nichifor ieromonah | Mihail monah | Salomia monahia | Ioanichie ierom. | Mihail monah | Maria. Hri-zea | Floru ierei | Radul ierei | Petru (scriitorul pomennicului).

[130. — *Fol. 42 r.*] — Dimitrie, Ioann, Hagi Doncea. Ioanna. (Aici se pomenește Ioan de la Oreava, carele au răscumpărat acest pomelnic și cu o liturghie de la turci fiind instreinate în Țara Turcească în vremea răzmiriții și le-au adus la leat 1793).

[131]. — Radul (1794 april 1-i. Pristăvitu-s-au robul lui Dumnezeu Radul Budeșteanul, și au dat danie sfintei episcopii o bivoliță).

[132]. — *Fol. 45 r./*. — Aici. să pomenește clucieru Ștefan Balotă, care au dat la casele cele de sus de la fuișor tal. 120 i doao bivolițe cu lapte i o măhramă de tulpă cu sirmă. Gheorghe. Zmaranda. Iordache. Iordache. Sanda (2). Ioan (2). Păuna. Mira. Ene. Enache. Ștefan. Balotă. Iordache. Despa. Costandin. Pirvul. Serban. Matei. Ilinca (2). Maria. Zmăranda. Stanca. Gheorghe (2). Maria. Matei. Scarlat. Grigore. Zoița. Dumitrașcu. Ștefan monah. Chirața. Filothia monahia. Arsenie. Sima. Dragomir (2). Zmaranda. Mareș. Zamfira. Dragomir. (Au mai dat Mira, fata lui Ștefan Balotă cu bărbatul său căpitan Ianache Orbul, o moșie de la Bumbuești din Loviște, danie sfintei episcopii Argeș, pentru a lor vécinică pomeneire, la anul 1794 iulie 17).

<Altă mină:> Și muntele Cioreacu tot în Loviște dat tot de Mira Băloteasa.

[133]. — *Fol. 46 v./*. — Stanciul. Theodor. Maria. Bădea. Dumitrașcu. Dimitrie ierei. Bădea. Hrizea. Sima ierei. Ioan. Dragomir. Ioan. Ioana. Iana. Și cu tot neamul lor. (Aceștia au dat doao epe danie sfintei episcopii. 1795, ianuar 26 dni).

[134.—]. — Vasilie. Grigorie arhieru | Anna. Cozma arhieru | Varvara. Filaret arhieru | Theodor. Gavriil arhieru | Dimitrie. Sofronie arhieru | Iosaf ieromonah | Ioanichie ieromonah | Anna. Ecaterina | Petru. Cu tot neamul lor. (Aceștia au dat tal. 100 în urma rășmiriții pentru dresul temeliei besericii. 1795 fev. 24 dni).

[135]. — *Fol. 47 r./*. — Onufrei monah | Maria prezvitera | Avraam ieréi | Safta prezvitera | Ana. Parascheva. Elena | Cu tot neamul lor | (Aceștia au dat 18 galbeni împărătești pentru prefăcutul candelilor besericii. 1795 martie 20 dni).

[136]. — Lazar. Nastasiia. Dimitrie. Ilie. Elisavet. Grigorie. Costandin. Cherața. Zoița. Hristea. Mariia. Gheorghie. Ioann. Evthu. Ștefan. Petru. Sanda. Mihail. Mariia. Radu. Savva. Cu tot neamul lor. (Acéștea au dat 2 boi. 1795. I pac mai dat 2 boi i doao vaci).

[137]. — Costandinș. Ioana. (Dat 2 vaci fătate și 2 mînzați).

[138]. — Trandifar. Floarea. Ioan (2). Bucura. (Dat 2 capete de oi).

[139]. — Stan. Oprea. Evdochia. Parascheva. Și cu tot neamul lor. (Aceștea au dat o vacă mare. 1795 avgust 20).

Vii: Petru. Eva. Gavriil. Ellena. Și cu tot neamul. (Aceștea au dat doi junci).

[140]. — *Fol. 47 v./*. — Radul ierei. Mathei. (Aceștia au dat tl. 30 la facerea besericii ceii noao, *adecă la paraclisul cel din naintea besericii cei mari*¹¹⁴).

[141]. — Zoița. Costandin. Scarlat. Casandra. Elleni. Mihai. Zoița. Ioan. Nicolae, cu frații și cu părinții lor. Au dat tl. 100 ajutoriu iarăși la facerea besericii ceii noao și pentru a lor vécinică pomonire, li s-au scris și numele aicea. 1795 noemv. 19 <Adaos sub Elleni:> Această Eleni au mai dat tl. una sută la zugrăvitu tîmplei¹¹⁵.

[142]. — Radul. Bucura. Rahila. Avraam. Radul. Marica și cu tot neamul lor. Aceștia au dat zece oi danie sfintei episcopii. 95 dechev. 3.

[143]. — Cosma monah. Au dat danie o vacă.

[144]. — *Fol. 38 r./*. — Neofit ieromonah. Gheorghie. Eufrosina monahia. (Acest Neofit arhim. au dat sfintei episcopii cărțile elinești care anume să arată la sfîrșitul cărții. Au lăsat la sfîrșit și tal. 500 pentru o parisie la sfintele slujbe. Au răposat la anul 1797 mai 17.

[*Fol. 56 v./*. — Însemnare pentru cărțile elinești care au afierosit sfintii episcopii răposatul arhimandrit chir Neofit nomicos încă în viață fiind. 1796 iulie 2.

Τὰ ὀματα :

- 1 Παλαιά διαθήκη κατα τοὺς εὐδομήκοντα.
- 2 τόμοι ἢ σειρὰ τῶν πατέρων τῆς παλαιᾶς διαθήκης.
- 3 τόμοι ἑτέρα σειρὰ τῶν πατέρων εἰς τὸ Ψαλτήριον.
- 1 ἑτέρα σειρὰ εἰς τὸν προφήτην Ἰσαΐαν.
- 1 ἑτέρα σειρὰ εἰς τὸν δῆκαιον Ἰωβ.
- 1 βιβλίον ἐξηγητικὸν τῶν Βασιλειῶν.

114. Partea subliniată adaos de altă mină contemporană cu prima.

115. Adaosul de aceeași mină cu adaosul de la pomelnicul precedent al Radului ierei.

- 1 ἕτερον εἰς τὸ ἄσμα τῶν ἀσμάτων.
 1 μέγας τόμος του Βουλγαρίας ἐξηγητοῦ τοῦ εὐαγγελίου καὶ ἀποστόλου.
 1 ἕτερον τοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς πράξεις τῶν ἀποστόλων.
 2 τόμοι συνοδικά.
 5 τόμοι τοῦ Θεοδορίτου.
 3 τήμοι Ἰωσήφ Βρυενίου.
 1 τοῦ Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου νομικόν.
 1 οἱ λόγοι τοῦ Θεοτόκου.
 1 οἱ λόγοι τοῦ Μακαρίου Πατρίου.
 1 τυπικὸν παλαιὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀκολουθίας.

26

[145. — *Fol. 38 r.*] — Anastasie. Nicolae. Zoi. Mihail. Și cu tot neamul lor. (Aceștea au dat doao tomuri grecești, Chiriadromionu).

[146. — *Fol. 48 r.*] — Pomenicul dumnealui paharnicului Vintilă Prejbeanu. (Vii:) † Vintilă. † Efrosina. † Maria. Scarlat. Zmaragda. Ioan.

(Morți:) Mihai. Hristiana. Alexandra monahia. Preda. Iinca. Badea. Safta. Costandin. Ecaterina. Dimitrie. Elleni. Ioan. Sultana. Panaghiot. Zmaragda. Maria. Efrosini. Chichilia. Dimitrie. Ioan. Elenni. <Adaos> Vintilă. Erfosina. Mariia. Dumitru. Stanca. Frusina.

(Au făcut 4 poale de icoane de maldeh. verde de beteală galbenă și singilul de ghermesut cu flori de fir i o poală de iconostas asemenea i o perdea la sintele uși cele împărătești numai de maldeh. Toate acestea la același paraclis din naintea besericii cei mari. Lt. 1797. oct. 30).

[147]. — Pomelnicul zugravorilor.

Vii. Pafnutie monah. Mihai brat ego. Mariia.

Morți. Nemfodora monah. Ioan. Grigorie și cu tot neamul lor.

(Din osteneala sa și cu cheltuiala prea sf. părintelui epis. argeșiu chir Iosif au zugrăvit patru icoane din artica bisericii marii dupre cum să văd puse pîntre stilpi, însă numai pre o parte. Avg. 15, 1798).

[148. — *Fol. 38 v.*] — Panaghiot. Stamate. Calomira. (1798 oct. 30. Acest chir Panaghiot au dat sfintei beserici a sfintei episcopii un sfînt potiriu mare cu discosul și zvezda lucrate la Rosia și o cădelniță i un ibricel pentru proscomidie și doao sfeșnice pentru sf. pristol, toate de argint și o cruce vechie cu mărgăritare i un epitrahil de stofă vechiu cu 6 iconițe cusute cu mărgăritari i pietricele, un stihariu stofă vechiu cu flori de fir i de mătase i guri de argint).

[149. — *Fol. 47 v.*] — Blagoe. Zoița, cu fiii și cu părinții lor. Dat la paraclisul cel nou tl. 100 la lt. 1801 noemv. 30.

[150. — *Fol. 46 r.*] — Bucur. Maria. Ioana. Petru. Anna. Costandin. Nicolae. Stan. Ioana. (Dat 20 oi danie, leat 1803 septemv. 23.)

[151. — *Fol. 42 v.*] — Veniamin arhiereu mitropol. Mold. Chesarie ieromonah. Grigorie. Maria. (Dat 1 tom tipărit cu tilcul evangheliei sfînt. Theofilact. <lt> 806).

[152]. — Thoma. Maria. Mariia. Savina. Anna. Vasilie. Thoma. Marco. Stana. Mariia. Și cu tot neamul (Dat un cal și oi 10, 1806).

[153. — *Fol. 48 v.*] — Vii. Anăstase. Costandina. Lefterache. Stanca.

Morți. Adrei. Lațco. Dumitru. Ianco. Cali.

(Aceștea au dat tl. 50, — <lt> 807).

[154]. — Gheorghie. Iinca. (Dat un epitrahil de atlas cu flori de fir. 807).

[155]. — Dumitru. Mariia. Dumitru. (Aceștea au dat danie sf. episcopii 1 cal galben <lt> 807).

[156]. — Stefan. Zoița și cu fiii lor. (Dat tl. 100 de s-au adaos la poleiala timpiei. 1810).

[157. — *Fol. 40 r.*] — Samuil arhimandrit. Nicolae. Sultana. (Au dat un rînd de procovețe rusești cusute cu fir și heruvimi zugrăviți pe catifea roșie. 1811 mar. 25).

[158. — *Fol. 28 v.*] — Anghel ierei. Ioana. Au dat 700 de a cumpărat moșiliu din Frasin, de la diacomu Petrișor. 1811.

[159. — *Fol. 46 r.*] — Ecaterina și cu părinții ei. (Au făcut perdeao cea mare de la ușa bisericii de covor de Liptșca. 1811).

Eleni și cu părinții ei. (Au făcut cinci candelae mari de argint. 1811).

[160. — *Fol. 46 v.*] — Ioan. Ecaterina. (Dat o cruce de argint poleită și un sfeșnic cu 3 bucele de madem poleit cu argint. 1811).

[161. — *Fol. 48 v.*] — Petru diacon. Maria diaconeasa. Vasilie ierei. Anca iereița. Maria prezvitera. Balașa <adaos: Dumitru ierei>. (Au vîndut moș<ia> din Frasin cu siliște de pruni cu preț mai jos, alătura cu a episcopiei. <lt> 811).

[162. — *Fol. 24 v.*] — Poménicul sfint. arhim. proin Anionoșanul, carele călugărindu-să aicea în mantie și sfîrșindu-se leat 1812 iulie 23, s-au îngropat aicea în sfînta episcopie, lăsînd danie acestea:

Adecă: 10 capete de cai cu mare cu mic, 6 boi, un care mare ferecat cu fier cu toate ale lui; o sfită de atlas greu cu flori de fir, un stihar de atlas greu cu vârgile tot de fir, un epitrahil asemenea, 1 colan cu pafdale de argint poleite, o păreche rucavițe de atlas greu cu halcale de argint, 2 bedernițe cu clăstecuri de fir, cu buceau lor și un sepet de Liptșca. Dositei arhim. | Daniil ieromonah | Anna prezvitera | Nicolae ierei | Gheorghie ierei | Mihail. Dimitrie | Ioan. David | Sultana. Maria | Safta. Ioana | Costandin. Ioan.

[163. — *Fol. 13 v.*] La leat 1812 au dat sfîntei episcopii doao cruci de argint poleite lucrate supțire și cu pietricele și mărgeanuri mici și șase părechi cuțițe de argint cu lingurile și furculițele lor. Iconomu S. Episcopii | Meletie ierodiacon | Iosif ieromonah | Theodor ierodiacon | Marica | Mihalcea | Floarea | Maria.

[164. — *Fol. 29 v.*] — Aici să pomeneste răposatul Iordache Colfescu biv vel stolnic împreună cu tot neamul său, carele au inchinat sfîntei episcopii Argeș moșiia Ioneștii sud Vlașca, prin dijata sa, la anul <loc alb>. Gheorghie, Ecaterina. Gheorghie. Athanasie. Ioan. Ioan. Theofilact. Și cu tot neamul lor.

Pentru acest răposat nou ctitor îndatorim pe părinții sfîntei episcopii ca osebit de pomenirile cele ce să fac pentru fericirii ctitori, să facă în fieștecare an la luna lui octombrie 16 zile, după sfînta liturghie parastas cu colivă și cu cupă de vin pomenind numele cele arătate mai sus și cînd vor cînta vecinica pomenire să lovească în clopote. † Iosif episcop Argeș.

[165. — *Fol. 40 r.*] — Theofilact ieromonah. Savva ieroshimonah. Ursul. Evdochia. Chiril. <Adaos: Agafia. Maria. Anastasia. Ioana. Ioann. Ilie>. 1814. Au dat o păreche telegari de s-au vîndut cu 400 de lei, ipac o cruce de cimșur săpată de s-au terecat cu cheltuiala episcopii însă prețu lemnului tl. 60. ipac altă cruce de argint cu scaun lucrată în sirmă frumos poleită și doi șerpi deasupra în vîrfu cumpărată cu 200 lei.

[166. — *Fol. 41 r.*] — Rafail ieroshimonah. (Cînd s-au vărsat clopotu cel mare nu dat un clopot spart de 17 oca de s-au amestecat și s-au pus la pomenic. 1814).

[167. — *Fol. v.*] — Dorothei ieromonah. Martha monahia¹¹⁶. Ionașcu iereu. (Au dat o sută de lei de au făcut un felon și un stihariu diaconesc de cele rușești cu firu). Mai dat tl. 250 și la vărsarea clopotelor după arderea episcop. 1814.

O sută de lei au mai dat la zidirea clopotniței. 1818.

Au mai dat și 75 stinț. de moșie de la Mușatești ce i-au fost cumpărat de la Oancea Calotă otam. 1819.

[168. — *Fol. 22 r.*] — Stoian Hagi. Acest Hagi Stoian ot Craiova au dat lei 700 neum 1818.

[169. — *Fol. 49 r.*] — Radu Goleșcu. Zoița. (1818. Au ajutat la zidirea clopotniței cu 500 lei).

[170]. — Constandin Ghica. Ruxandra. (Au ajutat la zidirea clopotniței cu 600 lei).

[171]. — Nifon monah. Magdalina monahia. Vișan. Stanca. Bunea. Ioann. (Acest Nifon monah de aicea călugăr, acum martie 18 lt. 1819, la sfîrșit au lăsat sf. episcopii 318 lei).

116. Seris peste ierodiacon și diaconeasa

[172. — *Fol. 49 v.*] — Pomelnicul dumnealui Ioniță Gamuloiu ce să numește pe călugărie Ioanichie monah. Acesta au dat danie sfintei episcopii Argeș moșiia Stoenesti pe apa Dimboviți sud Mușcel, și tal. 5855. — 1819 maiu 14. Ionichie monah. Zmaranda. Radu, Neacșa. Mihalcea. Prodana. Panait. Gherasim ieromonah. Manda, Ilie. Catrina. Ioan. Costandin. Nedelcu. Stancea. Mariia. Stoica.

[173. — *Fol. 49 r.*] — Iordache ierei. Nicolae ierei (2) Gheorghe ierei. Floarea prezvitera. Anna prezvitera. Ioan. Mihaiu. Sofiia. (1820. Au dat ajutor la clopotnițe tl. 200).

174. — *Fol. 49 v.*] — Mihail. Ana. Damian. Ioana. (Acesta au dat un cal. 1820).

[175. — *Fol. 48 v.*] — Dometie monah. Theodora. Leontie monah. Paraschiva. (Dat tl. 50 la poleiala timpiei). <Adaos:> tl. 336 ipac cind au murit. 1820.

[176]. — Ioan ierei. Theodora. *Dobré. Ioan. Marin. Theodor. Calina.* (Dat tl. 15 și jumă. tat la timpia).

[177]. — Serapion ieroshimonah. Dat tl. 30 de s-au cumpărat o ladă de chiparos pentru odă<di>.

[178. — *Fol. 50 r.*] — Gheorghie. Theodora. Mariia. Roman. Mihail. Calița. (Acesta au dat 2 boi. 1821 nœv. 16).

[179]. — Ioan Diaconu. (Acesta au dat 2 boi. 1821).

[180. — *Fol. 49 v.*] — Gherasim ierodiacon. (Acesta au dat sfintei episcopii danie tal. 100 și o iapă i o vacă. 1821).

[181. — *Fol. 50 r.*] — Bogoslov ieromonah. Stroe. Zoia prezvitera. Mariia. Ioan. Costandin. (Au dat 5 pogoane de loc în cîmpul Cerburenilor și 2 boi i o vacă. 1822).

[182]. Dometie monah. Ioana. Danil. Ana. Parascheva. (Au dat tal. 100 de au făcut un stihar diaconesc, 2 boi, 2 stupi, 1822).

[183. — *Fol. 18 r.*] — Vlaicu. Chiriac. Maria, Elica. Gavriil. Elica. Sandru. Neagoe. Irina monahia. Ghtorghie. Acesta au dat danie sfintei episcopii doi boi mari, 1822.

[184. — *Fol. 50 r.*] — Popa Ghiță ce să numește pe călugărie Grigorie ieromonah. Ioan erei. Gheorghie erei. Mariia erița. Stanca erița. (Au dat o livadă de fin în partea Sasului, ca de 10 oameni. 1823 iul. 10).

[185. — *Fol. 40 v.*] — Marco. (Postelnic Pavel au dat o livadă de fin în Valea Mușii). 1823.

[186. — *Fol. 49 r.*] — Ioil ieromonah. Bălașa erița. (Acesta au dat tal. 48. 1824).

[187. — *Fol. 49 v.*] — Ganciu. Vasina. (Acesta au dat o linguriță de argint. 1825 Dechev. 1).

[188. — *Fol. 22 r.*] — Nănuț. Zoia. Acesta au dat o cupă cositor bisericii. 1825,

[189. — *Fol. 50 v.*] — Theofan monah. Dumitru, Badea. Petru. (Acesta au dat tal. 50. 1826 mart. 15).

[190. — *Fol. 50 r.*] — Costandin. Marica. (Rasti. Acesta au dat o poală de serasir. 1826).

[191. — *Fol. 50 v.*] — Oprea. Maria. (Oprea Pop din Săliște au dat un rînd de odăjdie. o masă de lînă în vârgi, un aer. 828 mai 12).

[192. — *Fol. 50 r.*] — Grigorie. Elena. Mariia. Spiridon. Sevastița. Nicolae. Grigorie. Iana. Dache.

Morți: Chiriță. Sultana. Mariia. Vinețena. Ioan. Mariia. Sultana. Gheorghie. Elenca. Ianache. Ecaterina. (Aceștia au dat una poală roșie la Sfîntul pristol în biserică cea mare leat 1836).

[193. — *Fol. 51 r.*] — Pomelnicul preaosfinții sale părintelui episcop chir Samuil Sinadon Tărtășescu.

Costandie arhiereu. Dinisie (*sic*) arh. Samuil arhiereu. Nicolae. Pashale. Ilie. Ecaterina. Theodora. Paraschevi. Si cu tot neamul lor.

(Preaosfinția sa părintele episcop Sinadon chir Samuil au hărizit scaunului Sfintei episcopii parte din personalele sale odăjdii arhieresti, adecă 18 bucăți: 1 mitră cusută peste tot cu fir alb și galben cu patru evangheliști cu măr<ăritari> și altre petre verzi și în creștet o cruce polei<tă> cu aur și cu topazuri, așază într-o cutie

2. Sacos de clovăț alb cu flori de fir grele galben, cu polul de pe zmlat cu șireturi de fir, cu clopoței poleiț cu aur și căptușit cu cutnie albă. 3. Alt sacos asemenea, iar polul căptușit cu cutnie roș. 4. Omofor nare de raser alb sadea cu 4 cruci bune, polul asemenea, șireturi galbene și ciucuri de fir. 5. Omofor mic de atlas alb, cu crucile și polul cusute greu. 6. Epetrahir asemenea. 7. Pereche rucavițe albe cusute peste tot cu fir și cu halcale de argint. 8. Bederniță pă atlas alb, cu cruce în mijloc și șireturi grele de fir și ciucuri asemenea. 9. Poias de șireturi grele galbene. 10. Stihar arhieresc de stofă grea, cu fir și cu șireturi grele pă poale. 11. Stihar diaconesc de stofă albă cu flori de fir și mătase. 12. Alt stihar diaconesc asemenea. 13. Orari asemenea. 14. Alt orari asemenea, de stofă și c.l. 15. Stihari pentru anagoși (*sic*) tot de stofă albă cu flori de fir și de mătase. 16. Altul asemenea de stofă și fir și cellate (*sic*). 17. Potnoji cusut pă postav alb. 18. Altul asemenea cusut [pă] tot pă postav alb. Anul 1847 mar. 9).

[194. — *Fol. 12 r.*] — Pomelnicu d-lui Vasile Dimitrescu Ploești. Au dăruit o poală cusută greu cu fir și flori de penele sfințelor moaști 1872 decemvrie 1.

Vii. Dumitru. Niculai. Vasili. Silie. George. Angel. Iliana. Anica. Alexandru și tot neamu.

Morți. Bălașa. Alexandru. Alexandra. Costandin. Gligore. Marica. Păuna. Mihail. Sofica. și tot neamu.

[195. — *Fol. 10 v.*] — Pomenicul maicăi Theodosiei care au dat la sfânta episcopie tal. cincisute însă tal. treisute cincizeci pentru șindrilit unor odăi și tal. o sută cinci zeci cu care s-au cumpărat grâu. Au mai dat și o candelă de argint tot la episcopie.

Vii. Theodosia ishimonahia. Iane. Ioan. Theodor.

Morți. Theodor. Ilie. Maria. Anghilina. Ilie. Iordan. Ilie. Costandin. Alexie. Maria.

[196. — *Fol. 22 r.*] — Iosif ieromonah. Maria presvitera. Stan diacon, Serafima diaconeasa: au dat gonitori, dooă livezi de fin lângă moșia Bumbuești în Loviște.

[197]. — Grigorie. Stanca | Chirca. Radu | Ioan. Sima diacon | Maria cu tot neamu lor.

Acest Grigorie Chirca au dat danie casa cu locu ei din orașu Argeși i o livade cu prudul ei din partea Sasului.

[198. — *Fol. 34 v.*] — Gherghe. Maria. Iene. Neaga. Dumitru. Dumitra. Chera. (Pentru 1 cădelniță i 1 peschiri).

[199. — *Fol. 35 r.*] — Albul. Boica. Ierei Mihnea. Ioan. Paraschiva. Gherghe. Ivan. Anca. Anca. Macarie monah. Rada. (Pentru o bucată de vie dennaintea slomnului pimniții de la Golești și pentru viaa de la Dumitru al Gramei).

[200]. — Mihalache. Dospina.

[201]. — Mathei. Dumitru. Simeon. Athanasie monah. Vișa. Ilinca, Maria. Păuna. Danciu. (Pentru că au dat un vad de moară la Pitești).

[202]. — Radul Vișii. Din nepotul. Bucura. (Au dat tal. cincizeci).

[203]. — Dragomir. Vășia, Serbu. Gherghe. Maria. Neața, Gherghe. (Dat partea lor de moșie ot Zăgoneni).

[204]. — Manul. Apostol. Condișa. Dima. (Dat dooă candelă de argint).

[205]. — *Fol. 36 v.*] — Pomennicul dum. Gheorghe Bușcăiescul vel sluger i al dum. Ioniță Bușc. i al dum. State Bușc. vel clucer za arie carii au dat sfinte mănăstiri moșia de la Golești, tot hotarul dumnealor sud Argeș, i viaa tot din Golești ce iaste părintească i o circiumă gata șindrilită pă pimniță de piatră în tîrg, ce iaste de cumpărătoare cu locul ei înprejur, unde au șezut Leca, i tal. să îndrepteze viaa, i patru cai i patru iepe cu mîzi i patru boi i 40 oi mari i 30 de stupi. Ioan. Safta. Zoița | Iordache. State. Grigorie | Anuța. Safta. Ruxanda | Iordache. Ilinca. Gheorghe. Serban. Barbul. Costandin. Caterina. Ioana. Sandul. Maria. Mărgărita. Costandin.

[206. — *Fol. 41 r.*] — (Pentru șazeci stînji de moșie de la Scurta): Cale. Ilinca. Bălașa. Răducan | Alexandru. Păuna. Istrate. Matei | Drăgana. Hrizea. Barbul. Dospina | Tudorache. Gheorghe. Necula. Matei | Pană. Maria. Elena. Costandin | Stoica. Paraschiv. Alexandra (*sic*). Calotă | Ilinca. Costandin.

Sanda. Ene | Grigorie. Nica. Elena. Neaga | Gheorghe. Dobrița. Necula. Bălașa | Nicolae. Maria. Tudorache | Stan. Dumitra. Măinea. Zamfira | Sanda. Zoița. Păuna.

[207. — *Fol. 41 r.*] — Tudor. Danciul. Pavel. Pîrvu. Ioan. Nécula. (Boierii carii au fost la hotărnicie de au ales moșia Birca).

[208]. — Ieronim. Ana. Procopie. Stanca. (Acesta au dat un Testament rusesc, adică Sfînta Evanghelie și Apostol).

[209. — *Fol. 41 v.*] — Ioan hagiu. Ilie. (Aceștia au dat o cîrstelniță de cositoriu sfîntei mănăstiri).

[210. — *Fol. 44 r.*] — Costandin. Oprea. Dumitru. Dumitru. Candit. (Dat oi 25, miele 25 i tl. 30).

[211]. — Bucur. Sintion. Cîrstea. Nicula. (Dat oi 25 i miele 25 i tl. 30).

[212]. — Cei ce au ajutat cu șindrilă la învălitu minăstirii. Mihai ierei. Stana prezvitera. Gheorghie com. (Dat 10.000) | Furduescu. Gheorghe. Elena. Anastasiia. (Dat. 10.000).

[213. — *Fol. 44 v.*] — Dionisie monah. Ghenadie monah. Stanca prezvitera. (Aici să pomeneste Ghenadie monah ot Argeș, ce s-au călugărit aici la mănăstire și au dat danie 3 rozoare de vie și partea lui de moșie ce i să va veni din hotarul Bărbăteștilor puindu-și numele într-acest pomenic).

[214]. — Theodor. Iordache. Badea. Despra. Ioan. Costandin. Nicolae. Stanca. (Aici să pomeneste Tudorică cupeț care au vîndut sfîntei mănăstiri o vie în tal. 50 și făcînd prețul vii mai mult i s-au pus numele aici).

[215. — *Fol. 45 v.*] — Pomennicul părintelui popii Gheorghe de la satu Drăghici sud Cîmpulung, care au dat danie la Toplița sj. 200, ca să facă beserică. Gheorghe ierei. Stanca iereița | Ioan ierei. Badea ierodiacon | Stanca. Badea | Costandin ierei | Rada. Vasilie ieromonah | Anastasia monahia. Necolae. Maria | Stanca prezvitera. Iordache | Costandin ierei. Ioana.

[216]. — Ignatie ieromonah. Iustina monahia. Stefania shimonahia. Iosif. Maria. Ispas. (Aceștia au dat 50 de lei și o vacă).

[217. — *Fol. 46 r.*] — Macarie monah. Dumitru. (Au dat Macarie împreună cu Dumitru nepotu-său o livadă de pruni la beserică în deal).

III (D)

[*Fol. 2 r.*] — Pomelnic al sfîntei episcopii Argeșu, într-acest chip așezat, scoțîndu-să numele acéste din pomelnicul ctitorilor pentru mai înlesnirea pomenirii la proscomidie scriindu-să dupe altu pomelnic vechiu asémene, în zilele păstorii turmei cei cuvîntătoare a preasfîntii sale chir Iosif, înfiul episcop al Argeșului, la leatul 1809.

[218]. — Domnii și doamnele <v. nr. 1—4, după care *Fol. 4 v. — 5 r. adaugă*>. Pătru. Arghira. Gheorghe | Grigorie. Nicolae. Nafta | Dimitrie. Aleco. Dima | Evdochim. Thoma. Costandin | Simeon. Balașa. Grigorie | Iordachie. Asanache. Dincul (*sic*) | Maria <loc alb> <loc alb> | Ruxanda. Iordache. Mariia | Anastasia. Păuna. Iordache | Maria. Safta. Ilinca | Elena. Gheorghe. Barbul | Asan. Alexandru. Maria | Alexie. Grigorie. Nicolae | Iosif. Nicoale. Gheorghie | Costandin. Marica | Dima. Ilinca | Iordache. Radul | Ianache. Iordache | Mihail. Safta.

[219]. — Arhierii <v. nr. 9, după care *Fol. 6 r. adaugă*>. — Cozma. | Grigorie | Grigorie | Cozma | Filaret | Gavriil | Sofronie | Iacov | Veniamin | <Miini deosebite> Dionisie. Iosif. Grigorie. Ilarion. Tot arherei: Samoil. Nectarie. Grigorie. Neofit.

[220. — *Fol. 6 v.*] — Arhimandriți <v. nr. 10, după care adaugă> Leontie. Dosithei. Samuil | Vasilie. Anania. Dorotei | Sofronie. Anania. Silvestru | Sofronie. Dosithei. Vlasie | Nichifor | Damaschin | Neofit | <Adăogiri>: Stefan, Silvestru; Silvestru au dat un rînd de odăjdii de stoflă nouă, bună. Ghelasie.

[221. — *Fol. 12 r.*] — Ierodiiaconii | <Adaos> Dorothei. Paisie eroshidiiacoon. Ilie.

[222. — *Fol. 11 r./*. — Ieromonahii | <Adaos :> Meletie, Bogoslov. Iosif. Paisie. Daniil. Doșiței. Serghie. Ignatie. Bogoslov. Samuil. Iona. Grigorie. Grigorie. Sofronie. Iacov. Nifon. Rafail. Isaiia. Isihie. Damaschin. Theofilact. Isidor. Iosaf. Ioil. Tanasii. Manasia. Cozma. Irinarh. Ilarion. Athanasie. Ioanichie. Gherman. Atonie : acesta au dat un rînd de odăjdii de stoflă bună fiind protopop la Dejăști la anul 1852.

[223. — *Fol. 7 r./*. — Ieroshimonahi <om. lista veche. v. nr. 19>. Arsenie. Theofilact. Evthimie | Athanasie. Savva. Isaiia | Serapion. Rafail | Arsenie. Pahomie.

[224. — *Fol. 9 r./*. — Shimonahii : Parthenie. Sava. Isaac. Evthimie. Iosif.

[225. — *Fol. 14 r./*. — Monașii :

<Adaos :>. Ioanichie. Nifon. Ruvim. Ioanichie. Dometii. Gherasim. Theofan. Onisifor. Stefan. Antonie. Grigorie. Theofan. Theodosie. Methodie. Roman. Nifon. Nicon. Ioanichie. Gherontie. Pahomie. Calistrat. Veniamin. Manoil. Methodie. Dositei. Chesarie. Zinovie. Enochentie. Dometie. Macarie. Elarion. Dometie. Silvestru. Nectarie. Gherontie. Isaia. Ilarion. Chesarie. Zahariia. Varnasufie. Theodosie. Nichifor. Theofan. Iosif. Miron.

[226. — *Fol. 21 v./*. — Călugărițele <v. nr. 35>.

<Adaos :> Martha, Filothia. Magdalina. Stefana. Iustina. Irina. Zilotisa. Stefana. Iostina. Melania.

227. — *Fol. 19 v. — 20 r./*. — Preoții i pretesele <v. nr. 36>.

<Adaos :> Gheorghie. Nicolae. Gheorghie. Ioann. Preda. Făuna. Ioann. Ioanna. Sofiia. Floarea. Anna. Dimitrie. Dumitru. Badea. Petru. Costandin. Nicolae. Anghel. Vilcul (2) Vișa. Ioana (2). Barbu. Vasilie. Anca. Dumitru. Maria (2). Balasa. Petru. Nicolae. Gheorghie. Stan. Serafima. Neagoe. Zoița.

[228]. — Mireni <v. nr. 78>.

<Adaos : *Fol. 21 v.*> Gheorghie. Gligore. Ioan.

[*Fol. 47 v. — 48 v.*]¹¹⁷. — Ioan. Ecaterina. Radu. Mihail. Dimitrie. Ioan (2). Grigorie. Eleni. Ecaterina. Theodora. Ioan. Parachiva. Ecaterina. Iosif. Maria. Vișa. Marica. Mihalcea. Floarea. Maria (2). David. Costandin. Stanca. Stavru. Ioan. Vilcul. Theodora. Theodosie. Stefan. Theodor. Zoița. Ivana. Ispas. Stroe. Niculae. Stana. Sultana. Zoița. Aga. Marica. Dobre. Stoica. Calina. Maria. Ioan. Sultana. Marin. Maria. Mariia. Ioana. Radul. Marica.

Evstathie. Stanca. Gheorghie. Mihail. Dimitrie. Panteleimon. Dumitrana. Ursul. Evdochiia. Chiril. Agafiia. Ilie. Mariia. Anastasiia. Ioana. Ioan. Ioan. Safta. Costandin <adaos: Filipescu>. Stoian. Marcu. Costandin. <adaos: au fost căminar>. Vasilie. Radu. Zoița. Costandin. Ruxandra. Vișan. Stanca. Bunea. Ioan. Ispas. Iosif. Maria. Zmaranda. Radul. Neacșa. Mihalcea. Prodana. Panait. Manda. Ilie. Catrina. Costandin. Ioan. Nedelcu. Stancea. Maria. Stoica. Ioan. Mihail. Nicolae. Vlaicu. Chiriachi. Maria. Elena. Șandru. Gheorghie. Gavril. Elenca. Zoița. Irina monahia. Mihail. Ana. Damiiian. Ioana. Stoe. Maria. Ioan. Costandin. Nănuț. Zoița. Ruxanda. Costandin. Mandica. Radu. Maria. Grigorie. Maria. Costandin. Safta. Dimitrie. Costandin. Mihail. Elena. Nicolae. Salomia. Maria. Ioan. Ioana (2). Oprea. Maria. Dimitrie. Ioan. Nicolae. Dimitrie. Stana. Dimitrie. Pavel. Stan. Achim. Tarsița. Sofia. Maria. Stana. Coman. Stanca. Bucur. Ispas (2). Toma. Antimiia. Maria (3). Ioan (4). Dimitrie. Martin. Maria. Maria.

[229. *Fol. 49 r. — v./*. — Aicea să pomenesc lăcuiitorii satelor din Loviște. Cei ce au dat ei la sfînta episcopie spre pomenirea lor.

(Satul Robești pentru oi 18): Ioana. Alexie. Costandin ierei. Stanciu. Gheorghie. Ioan. Martin diacon. Anghel ierei. Vasilie. Ioan ierei. Nicolae. Dumitru. Alexie.

(Satul Racovița pentru oi 23): Sanda. Costandin. Mihailă. Stoica. Gheorghie. Stan. Sima. Costandin. Rada. Anghel. Barbu. Barbu. Ioan. Mitu. Neculae. Neculae. Anghel — Ghiță. Anca. Vasilie.

117. *Fol. 47 v.*, după copierea pomelnicului vechi (v. nr. 79), se notează: «3262 nume într-acest pomelnic s-au scris în dar de mine Dionisie Eclis», după care urmează adaosul scris de altă mină.

(Satul Bumbuești pentru oi 19): Dumitru. Radul erei. Coman. Dinul. Ioan. Toader. Bucur. Ioan erei. Martin. Stoica. Opreș. Badea. Oprea. Dumitru. Ioana. Nicola.

(Satul Perișani pentru oi 14): Dumitru. Ioan. Mitul. Mihăilă. Mira. Enaicte. Nicolae. Mihăilă. Crăciuna. Ilinca. Mihai erei. Petre.

(Satul Boișoara, pentru oi 16): Leon erei. Din. Oprea. Nica. Dumitru. Ioan. Iosif. Dumitru. Petre. Martin.

[230. — *Fol. 50 r.*] — Pomelnicu ctitorilor moșii Ioneștilor, să să pomenească totdeauna la sfânta leturghie și în toți anii la octovre 16 să să facă parastas trăgându-se și clopotele. Leat 1814.

Vii. <loc alb>. Morți: Gheorghe. Ecaterina. Gheorghie. Athanasie. Ioan. Ioan. Theofilact. Rosandra. Safta. Și cu tot neamul lor.

[231. — *Fol. 50 v.*] — <Fără titlu>.

Vii. Cornilia. Sevastița. Dumitru. Dumitrana. Teodor. Zoița și cu tot neamu.

Morți. Răducan. Elenca. Dumitru. Nicolaie.

[232. — *Fol. 8 r.—v.*] — Pomelnicu răposatului clucer Vintilă Prejbean. 1837.

Vii: Ioan. Safta, Matei, Marila. Profira. Scarlat. Iacov. Cu tot neamul lor. Alesandru. Mihai. Alecsandru. Gheorghe. Grigore. Costandin. Barbu. Ioan. Cu tot neamul.

Morți. Vintilă. Efrosina. Dumitru. Nicolae. Hristiana. Alecsandra monahia. Safta. Dimitrie. Sultana. Zmaranda. Ilinca. Efrosina. Preda. Stoica. Cirstian. Mihai. Ilinca. Badea. Costandin. Ecaterina. Elena. Ioan. Panaghiot. Maria. Efrosia. Dimitrie. Ioan și cu tot neamul dumnealui clucerului Vintilă Prejbean.

[233. — *Fol. 51 v.*] — 1840 maiu 26. Pomelnicul dumnealui coconului Ianache Cornățan.

Vii. Ioan. Maria. Nicolae. Alexandru. Sevastița. Maria. Elenca. Luxandra.

Morți. Matei. Ecaterina. Alexandru. Grigorie. Dimitrie. Grigorie.

[234]. — 1840 mai 26. Pomelnicul dumnealui cocoani Lucsandra Budișteanca.

Vii. Lucsandra. Costandin. Casandra, Zoița. Chera.

Morții. Dumitru. Grigorie. Radu (2). Zoița. Gheorghe. Elenca. Maria. Zoița.

Anastasia. Pavel Voica. Despina. Dobra. Maria. Neaga. Ioan. Cu tot neamul lor.

[235. — *Fol. 51 r.*] — Pomelnicu protopopului Necolae Ungurelu. 1860, apr. 11.

Vii. Necolae preotu. Vlada preoteasa. Ioan. Marița. Ioan.

Morți. Mathei preotul. Ilinca preoteasa. Zamaranda. Anastasiia. Alexandru. Cu tot neamul lor.

AURELIAN SACERDOTEANU

DOCUMENTARE

MONUMENTE RELIGIOASE GRECEȘTI DIN SECOLUL AL VI-LEA î. d. Hr. PÎNĂ ÎN SECOLUL I d. Hr. DESCOPERITE PE TERITORIUL ȚĂRII NOASTRE ÎN ULTIMII 20 DE ANI *

În anul 1948, Academia Republicii Populare Române a început o intensă muncă de săpături arheologice și cercetări istorice, care au dat rezultate de cea mai mare importanță, sintetizate apoi în monumentală lucrare colectivă în cinci volume care poartă titlul *Istoria României*.

Pentru partea mai veche a istoriei țării noastre, aportul cel mai de seamă în privința informațiilor a fost adus, desigur, de cercetările arheologice, care au luat o mare amploare, prin deschiderea de numeroase șantiere de săpături și prin publicarea unui foarte bogat material arheologic descoperit și studiat cu îngrijire. De unde înainte existau în România 6—8 șantiere arheologice care activau între 2—6 săptămîni pe an și cu un sprijin redus din partea conducerii țării, astăzi există zeci de astfel de șantiere, sprijinite și subvenționate larg de statul nostru democrat-popular, și o întreagă serie de publicații arheologice care fac cinste culturii românești.

Cele mai multe cercetări arheologice s-au făcut, cum era și firesc, în Dobrogea, despre care s-a spus că este un vast muzeu arheologic în aer liber. S-au efectuat, desigur, cercetări arheologice în această regiune și înainte de 1944, mai ales sub conducerea marelui arheolog român Vasile Pîrvan, dar în ultimii 20 de ani aceste cercetări s-au extins foarte mult și au dat rezultate deosebit de importante.

* Lucrare de seminar în cadrul cursurilor pentru titlul de magistr, alcătuită sub îndrumarea P. C. Diac. Prof. Emilian Vasilescu, care a dat și avizul pentru publicare.

Cum unele din descoperirile arheologice făcute în Dobrogea au legătură cu studiul istoriei religiilor, prezentăm monumentele religioase grecești din secolul al VI-lea î.d.Hr. pînă în secolul I d.Hr., descoperite în Dobrogea în ultimii 20 de ani, urmînd ca, într-o altă lucrare, să continuăm cu cele din epoca romană.

Socotim însă necesar să însoțim această prezentare cu o scurtă notă istorică preliminară asupra cetăților vest-pontice-Histria, Tomis și Callatis, — ale căror vestigii religioase din epoca mai veche le prezentăm, nădăjduind ca din această prezentare și din explicațiile ce o însoțesc să reiasă imaginea cît de cît clară a vieții spirituale trăită odinioară de grecii de pe coasta de vest a Pontului Euxin.

*

În secolele al VII-lea și al VI-lea î.d.Hr., Dobrogea era locuită de triburi geto-dace. Cronologic, ne aflăm în perioada mijlocie a Hallstattului, cînd aristocrația tribală, dornică de lux și înavuțire, întreținea legături comerciale cu Asia Mică și Rodos, cu orașele Corint, Chios, Samos, Atena, Clazomene și Milét. Oferind grîne, miere, ceară, pește și chiar sclavi¹, șefii triburilor geto-dace primeau în schimb vin și untdelemnul grecesc mult căutat, vase pictate în Rodos și Corint și arme. Comerțul de tranzit va căpăta o mare dezvoltare începînd din secolul al IV-lea î. d. Hr. O parte din negustorii greci veniți aici pentru schimburi comerciale se stabilesc pentru totdeauna pe tărîmul de vest al Pontului Euxin. După ei, corăbieri și coloniști — în număr din ce în ce mai mare — ocupă aceste pămînturi, unii pentru a-și câștiga existența, alții pentru a-și mări avuția. Această emigrare și întemeiere de colonii — tocmai în epoca în care în Grecia aveau loc importante transformări social-economice: lichidarea vestigiilor gentilice și trecerea la societatea sclavagistă — joacă un rol important în istoria veche prin lărgirea orizontului lumii grecești și prin înrîurirea pe care au exercitat-o noii veniți asupra populațiilor autohtone sub raport cultural și economic.

Dar dacă aici grecii au găsit condiții favorabile obținerii hranei și a unei vieți mai bune, au avut, în schimb, de înfruntat, nu de puține ori, cruzimea năvălitorilor, care pustiau noile lor orașe. Astfel, în jurul anului 514 î. d. Hr., Darius (521—485), în fruntea unei expediții persane, jefuiește cetățile-porturi de pe malul apusean al Mării Negre, iar orașele Histria, Tomis și Callatis sînt martorele unor distrugerii de proporții impresionante.

Pe la mijlocul secolului al IV-lea, împinse de sarmați, triburile scitice din nordul Mării Negre caută să pătrundă în Dobrogea. Filip al II-lea, regele Macedoniei (359—336), care dorea să se substituie atenienilor în dominarea cetăților bazinului pontic, se folosește de acest prilej

1. Cîteva secole mai tîrziu, în Grecia — la Atena — δάκος (dac) și γέτος (get) sînt termeni sinonimi cu acela de sclav (*Istoria României*, vol. I, București, Ed. Academiei R.P.R., 1862, p. 172).

și, la anul 339, î. d. Hr., în fruntea unei armate, învinge pe sciții conduși de Ateas, adăugînd aceste ținuturi, după visul său, imperiului macedonean. Situația de dependență se va accentua și se va agrava în timpul domniei satrapului Lysimach, devenit rege al Traciei (306—281). Din pricina birurilor grele și a atitudinii sale autoritare, cetățile grecești din Dobrogea, în fruntea cărora se afla Callatis, participă la revolta coloniilor de pe coasta tracă : Odessos, Apollonia și Mesembria. După moartea satrapului, orașele vest-pontice își recapătă libertatea.

Între anii 280—218 î. d. Hr., are loc penetrația celtă în Balcani² și năvălirea bastarnilor la gurile Dunării³.

După o perioadă calmă, sub domnia lui Mithridate al VI-lea Eupator, din Pont, oligarhia cetăților dobrogene face o alianță cu acesta contra romanilor. În anul 71—72, Mithridate e înfrînt iar cetățile din vestul Pontului Euxin sînt cucerite de trupele romane conduse de guvernatorul Macedoniei, Terentius Varro Lucullus. După numai 10 ani, grecii dobrogeni, asupriți, se aliază cu geții și bastarnii, înving pe guvernatorul Macedoniei și restabilesc liniștea în aceste ținuturi.

Împrejurările i-au permis lui Burebista, regele dacilor, să-și extindă frontierele imperiului său pînă la malul Mării Negre, incluzînd în noul regat coloniile Histria, Tomis și Callatis.

Către anul 29—28 î. d. Hr., romanii întreprind noi acțiuni în cursul inferior al Dunării, recuceresc teritoriile pierdute cu zeci de ani în urmă și, astfel, Dobrogea este din nou încorporată imperiului roman. Începînd de la această dată, religia și politica cetăților pontice vor fi aceleași cu ale imperiului roman.

Deoarece societatea omenească de pe teritoriul patriei noastre a intrat destul de tîrziu în cîmpul preocupărilor literare ale scriitorilor antici greci, cu excepția cîtorva sărace și laconice mărturii, istoria vremurilor mai vechi se completează pe baza cercetărilor și descoperirilor arheologice. Poate se vor fi scris rînduri frumoase despre aceste ținuturi, mai ales după întemeierea orașelor-state de tip sclavagist : Histria, Tomis, Callatis, dar în curgerea vremii aceste vestigii au pierit, ori s-au păstrat din ele fragmente răzlețe, uneori prea puțin lămuritoare. De aceea, pe baza descoperirilor arheologice, vom încerca să surprindem cîte ceva din viața religioasă a locuitorilor acestor trei colonii grecești.

Istoria a demonstrat că ori de cîte ori se constituie o diaspora, ea caută să păstreze cu sfințenie obiceiurile și să țină cu tenacitate pasul cu noul din cetatea-mamă. Aici, în Pontul stîng, viața culturală și religioasă a pulsat intens. Deși adversități de tot felul s-au abătut asupra acestor colonii grecești, este semnificativ faptul că, după mai multe veacuri trăite printre «barbari», limba coloniștilor a rămas de o corectitudine remarcabilă, și aceasta nu numai în actele oficiale, ci și în documentele epigrafice funerare sau dedicatorii-votive. Aici au trăit oameni care au dat însemnate și reale contribuții culturii grecești din acea vreme.

2. Constantin Freda, *Callatis*, București, Ed. Meridiane, 1963, p. 10.

3. Em. Condurachi, *Histria*, ed. a II-a, București, Ed. Meridiane, 1962, p. 8.

În această perioadă, de care ne ocupăm, conviețuiesc influențându-se reciproc religia autohtonilor traci și cea tradițională a grecilor. Astfel, în epoca elenistică, cultul Dioscurilor (feciorii lui Zeus, Castor și Pollux), divinități protectoare ale corăbiilor și ale populațiilor marinărești din Pontul de vest, s-a contopit cu cel al Marilor Zei din Samothrace. Acest din urmă cult, numit și al Cabirilor — cu învățături și rituri destinate numai inițiaților — a împrumutat elemente din religia Dioscurilor, care la rândul ei a fost influențată de «Zeul-Cavalerul trac», de unde va fi luat și tipul iconografic⁴. Este un fenomen similar cu cel al lui Μέγας Θεός, a cărui personalitate misterioasă, ca și a Cabirilor, avea să fie plâsmuită din elemente greco-trace.

Alături de aceste divinități care au fuzionat între ele, mai întâlnim unele, de origine grecească, care și-au păstrat ființa și atributele esențiale, neparticipând, ca celelalte, la sincretismul religios. În Histria, spre exemplu, Apollo, protectorul cetății Milet, era adorat ca vindecător sau medic (Ἰητροός) împreună cu Artemis și Latona, sora și mama tămăduitorului. Afroditei, lui Zeus Polieus, lui Helios, lui Hermes și Maicii Zeilor (Μήτηρ Θεῶν) li se dădea aceeași cinstire. Și despre Dionysos și Poseidon Heliconios se poate spune că au fost în mare cinstire în aceste cetăți, deși pînă acum mărturiile referitoare la ei sînt destul de sărace.

Studiind monedele descoperite, constatăm că la Tomis, alături de alți zei, era adorată și o divinitate feminină înfățișată cu atribute deosebite; ceea ce ne face să nu fim siguri dacă este vorba de Demeter, zeița roadelor, sau de Maica Zeilor, de multe ori fiind însoțită de Dioscuri.

Deși se observă dependențe și influențe, uneori puternice și interesante, între elementele religioase trace și grecești, trăsătura caracteristică a religiei acestor cetăți rămîne în mare măsură atașamentul la cultele tradiționale.

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE

I. HISTRIA

Orașul Histria este situat pe malul lacului Sinoe, la 50 km nord de Constanța, și este întemeiat spre sfîrșitul secolului al VII-lea î. d. Hr. de coloniști greci din Milet⁵. Pînă în 1914, nici o descoperire arheologică nu trădase locul unde se aflau ruinele vechiului oraș. În acel an, Vasile Pîrvan, în urma săpăturilor, dă la lumină zidul cetății⁶. Pînă în 1949 însă descoperirile arheologice au adus o contribuție restrînsă, «adeseori de natură pur factică»⁷, la cunoașterea istoriei acestei colonii din vestul Mării

4. *Istoria României*, I, p. 209.

5. *Istoria României*, I, p. 167.

6. Em. Condurachi, *op. cit.*, p. 5.

7. I. Nestor, *Principalele realizări ale arheologiei românești*, în «Studii și cercetări de istorie veche» (în continuare S.C.I.V., anul XI, 1960, nr. 1, p. 14.

Negre. După această dată, cercetările fiind organizate mai temeinic, au scos la lumină numeroase monumente ale Histriei.

Urme arheologice din epoca veche a cetății Histria au fost descoperite la circa 600 m. vest de cetatea romană târzie. În această zonă se aflau ruinele unor edificii, împodobite potrivit artei grecești din acea vreme. În urma unei revolte a păturii mijlocii contra oligarhiei aristocratice — care, după mărturia lui Aristotel, ar fi avut loc în acest timp — se obține o constituție democratică sclavagistă, după care începe să se dezvolte producția atelierelor locale⁸. Ca mărturie a înfloririi artei, în zona sacră a Histriei, alături de alte edificii, se află Templul Afroditei.

1. *Templul Afroditei*. — În raportul său preliminar asupra săpăturilor făcute la Histria, Vasile Pîrvan emite ipoteza, întemeiat pe descoperirea unei serii de resturi ceramice — vase și statuete de teracotă din epoca greacă veche —, că «în această parte a cetății a fost încă din secolul al VII-lea î. d. Hr. un templu al Afroditei».⁹ Această ipoteză n-a fost însă fructificată, rămânând doar în sfera purei intuiții personale. După părerea acestui cercetător, templul a fost construit din lemn și vălătuci. Dintele vremii l-a ros. În secolul al VI-lea î. d. Hr., preoții templului au făcut o revizie a obiectelor sacre și a tezaurului acestuia, îndepărtând pe malul mării obiectele cu mai mică valoare sau chiar fără valoare. Mîlul aruncat de valuri pe țărm le-a acoperit și, astfel, ele au ajuns pînă în zilele noastre. Că acest templu a fost închinat zeiței Afrodita, este o afirmație a lui Pîrvan care a trecut de stadiul ipotetic, confirmată în zilele noastre pe baza recentelor descoperiri.

În campania de săpături arheologice din anul 1950¹⁰ s-a descoperit templul, care însă nu era din lemn și vălătuci, ci din blocuri de calcar. În anul 1951, ruinele au fost degajate în întregime. Templul, de formă dreptunghiulară — specific edificiilor religioase grecești — prezintă o curiozitate: nu e orientat în direcția EV — cum se așteptau arheologii — ci în direcția SE-NV, în sensul lungimii. Această orientare însă nu e lipsită de precedente¹¹. S-a păstrat din edificiu baza (κρηπίς), construită din blocuri de calcar, de dimensiunile: 1 m lungime, 0,40 m lățime, și 0,20 m grosime — înconjurată de trepte, pe care se înălța cella (sanctuarul). Blocurile, cu suprafețele bine șlefuite, se sudau prin simpla forță de adeziune, iar colțurile erau fixate prin scoabe metalice. Lărgimea intrării cellei este de 1,75 m. Intrarea se făcea prin sud. Din cellă se pătrundea într-un pronaos de dimensiunile 6,25 m × 3,50 m. Între pronaos și

8. Em. Condurachi, *op. cit.*, p. 8.

9. *A doua campanie de săpături la Histria*, în «Anuarul Comisiei Monumentelor Istorice», București, 1915, p. 199—200.

10. A se vedea *Raportul preliminar de săpături*, în *S.C.I.V.*, II, 1, 1951, p. 134—138.

11. Dacă templele grecești erau de cele mai multe ori astfel orientate încît statuia divinității să poată privi spre răsărit, templele închinat zeilor chthonieni erau orientate spre vest sau chiar spre nord, ca de exemplu sanctuarul lui Apollo din Bassai, lângă Phigalia, sau cele două temple ale Cabirilor din Samothrace. (*Histria*, Monografie arheologică, vol. I, București, Ed. Academiei R.P.R., 1954, p. 246, nota 2).

naos se pare că n-a existat ușă. Peribolul (περίβολος)¹² sau balustrada și templul sînt contemporane. Locașul propriu-zis măsoară în lungime 19,50 m. iar în lărgime 14,10 m¹³.

O problemă destul de delicată, căreia nu i s-a putut da o dezlegare satisfăcătoare pînă acum, o prezintă descoperirea, între peretele vestic al naosului și zidul care-l desparte de pronaos, a unui puț circular cu diametrul de 1,20 m: Ghizdurile puțului, construite din piatră — insuficient cioplită pentru a forma o suprafață plană — coboară pînă la 2 m sub nivelul pardoselii, apoi puțul e săpat în stîncă, în formă de clopot, adînc de aproximativ 4 m.¹⁴ Cercetătorii fixează construcția, din punct de vedere logic, după distrugerea acestui edificiu religios și înlocuirea lui cu o zidire de utilitate pur profană¹⁵. Cenușa, bîrnele arse și pietrele înnegrite de foc — găsite în puț — duc la presupunerea că templul a dispărut în urma unui incendiu.

Asupra utilizării puțului s-au făcut numeroase presupuneri. Deoarece pînă la cercetarea întregului conținut al lui nu se poate spune un cuvînt sigur în această problemă, ne mulțumim să arătăm cîteva din ipotezele pe care specialiștii au căutat să le pună în valoare. S-a spus că ar putea fi vorba de un puț propriu-zis, de o cisternă. Replica n-a întîrziat. S-a născut o întrebare destul de firească: de ce s-a ales pentru aceasta tocmai naosul? Dacă s-ar afla indicii despre existența în acest loc a unui izvor înzestrat cu virtuți neobișnuite, cu calități terapeutice, întrebarea nu s-ar mai pune sau răspunsul n-ar mai fi atît de greu de dat, știindu-se că despre o asemenea fîntînă, «kallichoros», vorbește și Pausanias¹⁶, făcînd din ea centrul unor rituri speciale celebrate de femeile din Eleusis. N-ar surprinde alegerea locului nici dacă ar fi vorba de un puț sacrificial. Zeițărilor chtoniene li se săpau asemenea puțuri în numeroase temple

12. Peribolul este construit aici din blocuri mici de calcar de 1 m×0,75 m. Faptul că blocurile de piatră au fost lucrate cu mai puțină grijă în partea dinspre mare dovedește că peribolul folosea în același timp drept dig, care proteja de valuri acest complex monumental (Em. Condurachi, *op. cit.*, p. 12).

13. A se vedea *Raportul preliminar*, în S.C.I.V., II, 1, p. 136—137; D. M. Pippidi, *Gli Scavi nella zona sacra di Histria. Stadio attuale*, în «Dacia», N.S., nr. VI, 1962, p. 145.

14. Această particularitate, semnalată de arheologi, care face ca puțul să se mene cu un vas mare în formă de amforă (reg. chiup), se întîlnește la o serie de *εἰσαγωγία* (clădiri sau simple gropi sacrificiale) din Grecia, Asia Mică și Italia. La originea ei stă credința străveche că tartarul ar avea forma unui pithos, în care se înfig «rădăcinile pămîntului și ale mării neroditoare», cum spune Hesiod în *Theogonia*, 726—728 (*Histria*, I, p. 266, nota 3).

15. Pentru construcția puțului într-o epocă mai tîrzie pledează faptul că în adîncurile lui s-au găsit resturi de ceramică din epoca romană tîrzie, cu striuri orizontale, și că în peretele ghizdului s-a folosit și o bază de coloană mutilată. Împrejurarea că un segment din circumferința puțului se încadrează în zidul vestic al celei — nu alăturat ca fiind construit mai tîrziu, ci făcînd parte din grosimea lui — pledează pentru contemporaneitatea puțului cu edificiul. (A se vedea, mai pe larg, aceste ipoteze în *Histria*, I, p. 256).

16. *Histria*, I, p. 257.

grecești. Același lucru, pe o scară mai restrînsă, se întîmpla și în unele locașuri închinatelor unor zei uranieni ca : Apollo, Artemis, Hera ¹⁷. Avînd în vedere proporțiile aproape neobișnuite ale acestui puț, alți cercetători au fost înclinați să creadă că este vorba de o ascunzătoare a unui tezaur sau depozitul ofrandelor credincioșilor ¹⁸.

Descoperirile făcute nu ne ajută să încercăm o descriere sumară, nici a stilului și ornamentației coloanelor care susțineau edificiul, nici a decorației plastice a acestui monument. V. Pîrvan, în 1915, a descoperit un fragment de teracotă policromă. Campania din 1951 a dat la iveală alte două fragmente, care s-au lăgat cu cel al lui Pîrvan, reconstituindu-se o antifexă sub forma unei gorgone, ornament arhitectural așezat la marginea inferioară a acoperișului de olane al unei case și reprezentînd un monstru mitologic închipuit cu un cap de femeie cu șerpi în loc de păr. Se pare că coloanele au fost construite din lemn, căci altfel nu se poate explica dispariția cu desăvîrșire a oricăror urme ¹⁹.

Sub pardoseala naosului și pronaosului s-au găsit două amfore mari (0.75 m înălțime, în medie), așezate în grupuri de cîte trei, îngropate cu gura în jos neîntrebuinate, depuse ca ofrandă ²⁰. Toate fac parte din aceeași familie, fiind lucrate dintr-o argilă obișnuită, constelată cu mică și datînd — după toate probabilitățile — din secolul al V-lea î. d. Hr ²¹. Această formă de decorație are înrudiri cu cea dezvoltată în această vreme în atelierele rodo-ioniene. Acest templu a fost comparat de specialiști cu cel al lui Zeus din Labranda și are analogii cu templul Atenei Polias din Priene ²².

2. *Templul Marelui Zeu* (Θεὸς Μέγας).— În campania din 1956—1957 au fost scoase la lumină, în urma săpăturilor, un număr de elemente arhitectonice aparținînd unui mic templu construit în stil doric din marmură frumoasă de Thassos, ușor patinată, datînd din epoca elenistică. Pe arhitravă ²³ se află o inscripție care ne face cunoscut că templul fusese con-

17. A se vedea M. Launey, *Le sanctuaire et le culte d'Héraclès à Thasos*, Paris, 1944, p. 172—174.

18. Asemenea gropi s-au găsit de cele mai multe ori în afara templului, dar o inscripție din Cos, datînd din jurul anului 300, ne lasă să bănuim că s-a ordonat construirea unui tezaur în templul lui Asklepios din această insulă (*Hístria*, I, p. 258, nota 2).

19. După mărturia lui Pausanias (V.16.1), o parte din faimosul Heraion din Olimpia era, încă în zilele lui, din lemn (*Hístria*, I, p. 261, nota 1).

20. *Hístria*, I, p. 263.

21. Em. Condurachi, *op. cit.*, p. 14.

22. *Ibidem*.

23. *Arhitravă*, partea inferioară a unui antablament, care se sprijină pe capitelele coloanelor, iar *antablamentul*, un element de arhitectură clasică așezat la partea superioară a unui zid sau deasupra unui șir de coloane.

sacrat lui „Θεός Μέγας“²⁴ de un thassian, Peisistratos, fiul lui Mneisistratos²⁵.

O parte din blocurile arhitravei, cornișei²⁶ și frontonului²⁷ au fost găsite aproape intacte. Sub ele, un strat gros de cenușă și cărbuni păstrează amintirea distrugerii edificiului. Multe dintre pietrele mai mici au fost întrebuințate de romani, mai târziu, ca material de construcție. Alături de acestea, tamburii coloanelor — mutilați sau ciopliți în scopul unei reutilizări — au avut aceeași soartă.

Acest templu, primul monument de o reală valoare artistică, din marmură, descoperit într-una din coloniile grecești ale Pontului Euxin, este de o finețe excepțională în execuție și, totodată, unicul monument elenistic care atestă legăturile cu elementele metropolitane chiar după moartea lui Alexandru cel Mare. Caracterele sale arhitecturale, ca și inscripția de pe epistil, au permis să se dateze construcția în prima jumătate a secolului al III-lea î. d. Hr.

Pînă acum, în campaniile din 1950 și 1956²⁸, au fost descoperite următoarele piese ale acestui edificiu:

a) Patru tamburi²⁹ de coloane, cu spărturi adînci, înjumătățiți pentru o mai ușoară refolosire. Dintre aceștia, unul a fost găsit în 1950 într-o cameră amenajată în chip de cuptor în secolul al IV-lea d. Hr.³⁰. Alți doi au fost descoperiți în anul 1956³¹, iar ultimul a fost găsit în 1957 într-un zid din epoca romană.

b) O inscripție votivă sculptată pe două dintre cele trei blocuri ale epistilului și avînd următorul cuprins³²:

„(Πεισιστρατος Μνησιστράτου Θάσιος Θεῶν
Μεγάλων [ἐ]πὶ ἱερῶν Ξενοφάρους τοῦ
Ἀπολλωνίου“³³).

24. Θεός μέγας (Marele Zeu) este o zeitate sincretistă traco-greacă, al cărei cult a fost foarte răspîndit în orașele Pontului sting de-a lungul epocii elenistice. Este una din primele zeități adorate la Histria.

25. A se vedea *Raport asupra activității șantierului Histria în Campania 1956* (cap. *Sectorul templului grec*, de Victoria Eftimie), în «Materiale și cercetări arheologice» (în continuare, *Materiale*), V, 1959, p. 287; D. M. Pippidi, *Les fouilles d'Istros* (1914—1957), în «Bulletin de Correspondance Hellénique» (în continuare, *B.C.H.*), LXXXII (1958), I, p. 347, nota 1).

26. *Cornișă*, un element component al antablamentului în arhitectura clasică, așezat la partea superioară a acestuia, a cărui structură și decorație sînt specifice stilului de arhitectură folosit.

27. *Fronton*, un element de formă triunghiulară în arhitectura clasică, mărginit de o cornișă, care încununează fațadele unui edificiu al cărui acoperiș este format din două pante.

28. *Materiale...*, V, 1959, p. 287.

29. *Tambur*, porțiune de cilindru gol interpus între o cupolă și arcurile sau zidurile care limitează un spațiu boltit.

30. *Materiale...*, IV, 1957, p. 12, nota 2 și pl. II.

31. *Materiale...*, V, 1959, p. 269, pl. II/1

32. D. M. Pippidi, *Gli scavi...*, p. 150, fig. 11.

33. Peisistratos, fiul lui Mneisistratos, thasianul, a închinat această zidire Zeului celui Mare, în zilele preotului Xenochares al lui Apollonios.

- c) Un bloc din friză³⁴ cu două triglife³⁵ și o metopă³⁶.
 d) Două fragmente ale frontonului, decorate cu două profiluri delicate și ușor reliefate.
 e) Două blocuri mari din cornișa frontonului.
 f) Două fragmente ornamentale ale părților laterale cu mutuli³⁷, gutae³⁸ și micul cap de leu pentru scurgerea apei.
 g) Un mare bloc, ușor trapezoidal, cu găuri pătrate pe una din fețele sale.

S-a permis reconstituirea lungimii totale a fațadei templului: puțin mai mare de 7 m. Se știe, de asemenea, că intercolonamentul³⁹ central al templului era de circa 2,24 m.

Mulți cercetători au căutat să descopere tainele acestui „Μέγας Θεός”, dar, în ciuda numeroaselor eforturi, rezultatele sînt astăzi nesatisfăcătoare, divinitatea rămînînd prea puțin cunoscută⁴⁰. Această greutate vine din faptul că nu posedăm nici un text care ar putea să explice raportul dintre acesta și alți zei și nici vreo statuie care să rezolve problema iconografiei.

S-a recurs, prin analogie, la Μεγάλοι Θεοί din Samothrace, care s-au bucurat de cinste și la Histria. Nu s-au adus lucruri noi nici pe această cale, deoarece și aici, lipsind descoperirile, și-au făcut apariția, în locul lor, nenumărate ipoteze. Că este vorba de un sincretism între zeii panteonului tradițional și divinitățile trace, e un fapt neîndoielnic, dar ce și cît a dat și a primit din religia tracă și cea greacă acest Μέγας Θεός, rămîne încă un semn de întrebare. Se cunoaște în regiunea localității Odessos⁴¹ un zeu asemănător, sub numele de Θεός Μέγας Δερζέλας, al cărui cult era larg răspîndit la populațiile trace, deoarece această divinitate subpămînteană avea asemănări cu Zeul Cavaler, îndrăgit de populația Dunării de jos⁴², și amintea prin numeroase trăsături de Pluton și Serapis. El a intrat în panteonul divinităților din Samothrace, alături de care a fost adorat și de care nu s-a mai putut separa⁴³. În orice caz, prezența la Histria a unui Μέγας Θεός alături de zei ai

34. Friză, element component al antablamentului, cuprins între arhitravă și cornișă.

35. Triglifă, ornament al frizei dorice, care se repetă la intervale egale.

36. Metopă, fiecare dintre suprafețele netede sau cu basoreliefuri aflate între triglifele unei frize dorice.

37. Mutul, un fel de scoică, midie. Aici ornament de această formă.

38. Guttae, picături, clopoței, ca podoabe la stilul doric sub triglife.

39. Intercolonament, porțiune dintre coloane.

40. A se vedea și Em. Condurachi, *Zeul Mare de pe monedele din Odessos*, în «Cronica numismatică și arheologică», București, 1939, p. 148—153. A. Salač, *Le grand Dieu d'Odessos — Varna et les mystères de Samothrace*, în *B.C.H.*, LII, 1928, p. 395—398; Radu Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, București, 1938, p. 233 ș. u.; V. Pirvan, *Getica, o protoistorie a Daciei*, București, 1926, p. 520 ș. u.

41. G. Kazarov, Μέγας Θεός 'Οθησίων în Pauly-Wissowa, «Real-Encyclopädie der Klassischen Altertumswissenschaft», Stuttgart, 1931, vol. XV, 1, col. 226.

42. *Ibidem*, col. 228.

43. A. Salač, *op. cit.*, p. 397.

panteonului tradițional grec, ca Apollo și Poseidon, în vremea când se ridică, după toate probabilitățile, templul $\Sigma\alpha\mu\theta\theta\epsilon\iota\sigma\tau\iota\omicron\nu\nu$, este semnificativă, așa după cum semnificativă e și prezența trăsăturilor dioscuriene în inscripțiile elenistice.

3. *Necropola tumulară*. — În cadrul cercetărilor din 1960 s-au descoperit și au fost cercetate o serie de morminte tumulare⁴⁴ din regiunea de plajă a lacului Sinoe și Histria, adică în zona în care aceste complexe tumulare erau amenințate cu distrugerea de inundațiile de toamnă și primăvară.

Din grupul situat în vestul cetății s-au cercetat doi tumuli de dimensiuni mijlocii (Movila VII în 1956, cu diametrul maximum de 13,30 m, și Movila VIII în 1956, cu diametrul maximum de 18.11 m, înălțimea fiecăreia, în medie, fiind 1,20 m.

În movila VII⁴⁵ s-au găsit resturi de ceramică, în formă de evantai, trei recipiente, o cană cu firnis⁴⁶ roșu și un mic borcan de tip Latène, lucrat cu mina dintr-un material necorespunzător și insuficient ars. Deoarece în restul mormintului n-au fost găsite alte obiecte, se crede că este vorba de un mormint cenotaf⁴⁷ datînd din a doua jumătate a secolului I î. d. Hr. pînă în a doua jumătate a secolului al II-lea d. Hr.

Movila VIII, situată la circa 8 m spre SE de prima, avea o formă mai aplatisată. După cercetarea acestui tumul s-au inventariat obiectele găsite (fragmente de ceramică grecească, resturi de lemne arse, o strachină înaltă, cu firnis roșu, și fragmente dintr-o cană de sticlă de formă paralelipipedică) și s-a tras concluzia că aici este vorba de o groapă de ofrandă.

Puțin deplasat de centrul movilei s-a găsit mormîntul propriu-zis, unde sub o masă de cioburi de diverse feluri, se aflau resturile unui schelet (oasele picioarelor și o parte din craniu). Deoarece mormîntul nu cuprinde alte obiecte, se crede că este vorba de o groapă care a adăpostit doar părți ale corpului celui decedat.

Movila notată cu numărul IX, săpată în 1955, pare să intereseze întrucîtva. S-a săpat pe sectoare, în formă de cruce, și s-a constatat că în partea nordică a fost construit din bolovani și lespezi de piatră un inel. Ringul a fost ridicat numai în partea vestică și adăpostește un mormînt de incinerare în formă ovală. Pe fundul gropii s-a găsit o mare cantitate de oseminte arse care zac aici, singure, fără alte obiecte de inventar. De notat că cercul de piatră, construit mai firziu, a distrus un mormînt de inhumație, care, la rîndul său, se afla pe o movilă mai veche. În mormîntul distrus s-a găsit o amforă de tip rodian (secolele al II-lea—al III-lea d. H.) poate făcînd parte din inventarul mormîntului. La

44. *Tumul*, movilă conică sau piramidală, făcută din pămînt sau din piatră, pe care popoarele din antichitate o înălțau deasupra mormintelor.

45. *Materiale...*, V, 1959, p. 303.

46. *Firnis*, soluție făcută din ulei vegetal și oxizi metalici.

47. *Cenotaf*, monument funerar ridicat în amintirea unei persoane care a decedat și ale cărei oseminte se găsesc în alt loc sau au dispărut.

0.40 m mai jos de deschiderea mormintului de incinerare. În centrul ringului s-au găsit: cenușă, cărburi și oseminte carbonizate. Pereții puțului sînt tare și adînc înroșiți, indicînd o combustie puternică, atribuită rugului funerar⁴⁸.

Nu putem sfîrși această scurtă prezentare a cetății grecești Histria fără să spunem cîteva cuvinte despre urmele legăturilor dintre coloniști și băștinași. În multe centre din Dobrogea, ca Tariverde, Tuzla, Satu-Nou, Nuntași ș. a., se găsesc materiale localnice laolaltă cu elemente grecești care arată «intensitatea și caracterul»⁴⁹ îndelungatei întrepătrunderi între noii veniți și autohtoni⁵⁰. Concepția nouă care inspiră ultimele lucrări⁵¹ din acest domeniu e aceea potrivit căreia grecii n-au avut raporturi sporadice cu «barbarii», ci e vorba de «un proces istoric complex și îndelungat»⁵², în care cele două elemente s-au influențat reciproc și «în egală măsură»⁵³ în ce privește diferite domenii de activitate, ca artele plastice, credințele religioase, viața de toate zilele etc. S-au găsit de pildă în cimitirele din Satu-Nou, Cernavoda și Constanța resturi de băștinași incinerati, îngropați în urne, uneori de producție locală, alteleori în amfore grecești de import.

În Muzeul din Histria se află un document (inv. nr. 370) pe o stelă de marmură cu fronton și acrotere⁵⁴, bine conservată, de dimensiunile 1.67 m × 0.46 m × 0.13 m, descoperită în zona sacră a cetății, lîngă altarul lui Zeus Polieus. Descoperirea s-a făcut în cadrul campaniei de săpături din 1959. După caractere se poate data din secolul al III-lea î. d. Hr.⁵⁵. Ne aflăm în fața unui «decret al sfatului și al poporului», care conferă lui Diodoros, Procritos și Clearchos — pentru rîvna cu care au înfruntat primejdile în țară străină ca soli la Zalmodegikos⁵⁶ — titlul de

48. *Materiale...*, V, 1959, p. 304.

49. I. Nestor, *art. cit.*, p. 15.

50. *Muzeul de arheologie Constanța*. Lucrare alcătuită de un colectiv condus de V. Canarache. Ed. Sfatului Popular al Reg. Dobrogea, 1961, p. 27.

51. Despre sondajele de la Tariverdi, *Rapoarte preliminară ale săpăturilor*, publicate în *S.C.I.V.*, III, 1952, p. 269—272; IV, 1953, 1—2, p. 129—135; V, 1954, 1—2, p. 100—108; VI, 1955, 3—4, p. 543—548; *Materiale...*, IV, 1957, p. 77—78; V, 1959, p. 318—323. Despre localitatea Zmeica și regiunea lacului Sinoe, în *S.C.I.V.*, IV, 1953, 1—2, p. 138—145.

52. D. M. Pippidi, *Știri noi despre legăturile Histriei cu geții*, în *S.C.I.V.*, XI, 1960, I, p. 39.

53. Em. Condurachi, *Cu privire la raportul dintre autohtoni și greci în așezările sclavagiste din Dobrogea*, în *S.C.I.V.*, II, 1951, 2, p. 45.

54. *Acroteră*, mic piedestal așezat în vârful sau la extremitățile unui fronton, pentru a susține un ornament, o statuie etc. Poate fi și un element decorativ de pe acest piedestal.

55. D. M. Pippidi, *art. cit.*, p. 42.

56. Numele pe care i-l dă textul, cu rădăcina *Zalmo*, pe care-o întîlnim și în numele principalului zeu al geților — *Zalmoxis* —, și elementul *deg*, atestat în onomastica tracă din nordul Dunării și raportat de I. I. Russu la radicalul *dheguh* = a arde (*Limba traco-dacilor*, București, 1959, p. 64), ne permite să credem că este vorba de un conducător al unei uniuni tribale gete, de mare autoritate, care tratează cu histrienii de pe o poziție dacă nu superioară cel puțin egală.

binecăfori ai obștii și sînt încununăți, ei și urmașii lor, cu cunună de aur la toate spectacolele de teatru, iar hegemonii primesc sarcina să supravegheze sculptarea prezentului decret pe două lespezi, dintre care una să se așeze «în agora, în fața porticului, iar cealaltă în preajma altarului lui Zeus Polieus»⁵⁷.

Menționarea locului de statuare a celor două inscripții ne ajută să cunoaștem două din cele mai importante construcții ale epocii clasice grecești și elenistice: agoraua și templul.

Cultul lui Zeus Polieus trebuie să se fi numărat printre cultele divinităților principale ale cetății, întrucît un document faimos menționează sacerdoțiul acestei divinități printre demnitățile obținute de everget către jumătatea secolul I î. d. Hr.⁵⁸. «Primind cununa lui Zeus Polieus și îndeplinind preoția în chip satisfăcător (Aristagoras fiul lui Apaturos), a meritat lauda tuturor cetățenilor»⁵⁹. Documentul a fost găsit la 10 km de Histria, spre sud — în linie dreaptă — acolo unde în epoca romană se afla un sătuleț, o suburbie, făcînd parte din teritoriul cetății, numit Vicus Celeris⁶⁰ și datînd din secolul I î. d. Hr., cam de la anul 50⁶¹. Următoarele campanii arheologice efectuînd noi săpături vor descoperi, poate, și resturi ale vreunui templu închinat lui Zeus Polieus.

Aruncînd o privire retrospectivă asupra monumentelor descrise, constatăm că, în ce privește artele plastice, documentele sînt incomplete și nesatisfăcătoare, cu toate că ateliere și meseriași au existat și au lucrat pentru cult. Acestora se datorește statuia lui Apollo Tămăduitorul, a cărei bază, din marmură neagră, s-a păstrat, dar care a fost restaurată numai datorită reprezentărilor monetare. Cea mai mare parte a producției acestor ateliere se referea însă la sculpturi de dimensiuni reduse: frize frumos ornamentate, reprezentînd, în relief, scene mitologice sau figuri făcînd parte din panteonul tradițional: Muze, Victorii, Artemis la vînătoare. Apollo cu lira ș. a.

Evident, acestea toate mărturisesc starea de religiozitate a credincioșilor pentru care erau lucrate, credința lor înrădăcinată în divinitate și dorința ca imaginea acesteia să fie în fiecare cămin și uneori, să-i însoțească și în viața de dincolo de mormînt.

Pe meleagurile Greciei trebuie deci căutată sămînța acestor credințe în care se născuseră coloniștii și cu care emigraseră, reușind să păstreze acest fond de credințe și obiceiuri străvechi, care va dăinui, topindu-se apoi la căldura noii religii aduse de Mîntuitorul, creștinismul.

57. . [ἐ]ν τῇ ἀγορῇ [ἔ]κ πρὸ τῆς, στοᾶς, τὴν δὲ πρὸ τοῦ [β]ωμοῦ τοῦ Δι[ὸ]ς τοῦ Πολιεύς. (D. M. Pippidi, *art. cit.*, p. 44).

58. D. M. Pippidi, *Notes d'épigraphie pontique*, în «Dacia», N. S., I, 1957, p. 166.

59. Διὸς τοῦ Πολιεύς ἀνλαβὼν στέφανον καὶ ἱερισάμενος εὐαργέστος ὑπὸ πάντων ἐπηγηγῆν, τῶν πολιτῶν (D. M. Pippidi, *Știri noi...*, p. 51).

60. V. Pirvan, *Histria*, VII, București, 1923, p. 79—81.

61. A se vedea controversele asupra fixării datei la D. M. Pippidi, *Notes d'épigraphie...*, p. 167—168.

II. TOMIS

În cercetarea vechiului oraș grecesc Tomis⁶², ca și în aceea a Callatis-ului, specialiștii au întâmpinat mari greutăți, deoarece ruinele acestor cetăți se află, în cea mai mare parte, sub construcțiile actualelor localități: Constanța și Mangalia.

Pînă la mijlocul secolului al III-lea î. d. Hr., izvoarele literare și arheologice sînt destul de vitrege în ce privește colonia milesiană Tomis⁶³. Se știe că, la început, Tomisul a fost o factorie (ἐμπόριον), un post de escală⁶⁴ al corăbiilor grecești, devenit apoi colonie (ἀποικία) în secolul al VI-lea î. d. Hr.⁶⁵. Concurența și presiunea exercitată de Histria și Callatis asupra Tomisului au făcut din el o posesiune a lor, alternativ sau simultan.

În multe cetăți grecești, cu precădere în cele milesiene, în epoca de care ne ocupăm, exista o magistratură politic-statală: eponymatul⁶⁶. Preotul lui Apollo, cel ce dădea numele anului, era eponymul cetății și se numea rege (βασιλεύς), avînd atribuții, în primul rînd, de natură religioasă. Este aceeași organizare, pusă în acord cu împrejurările, pe care o găsim și în metropolele grecești de unde s-au revărsat acești coloniști.

În anul 1956, din întâmplare — în urma lucrărilor edilitare efectuate de Sfatul Popular Constanța — s-au descoperit cîteva materiale arheologice pe care le vom descrie în continuare. Astfel, pe Bulevardul Republicii s-au găsit trei sarcofage⁶⁷, dintre care numai cel din mijloc a fost salvat, colateralele fiind distruse înainte de sosirea experților la fața locului. Mormîntul a fost făcut din plăci de calcar, în formă de «casă», cu dimensiunile: lungime 2 m, lățime 0,95 m, înălțime maximă 1,20 m, grosimea medie a plăcilor 0,11 m. Adîncimea față de nivelul actual a fost de 4,10 m și orientarea spre SV—NE. «Arca» era prevăzută în partea de NE cu o fereastră de dimensiunile: 0,40 m × 0,35 m. Scheletele erau așezate direct pe pămînt, în partea inferioară a arcei neexistînd o placă spre a servi drept bază. În interior au fost găsite scheletele unei perechi — poate soț și soție — culcați pe spate cu mîinile încrucișate pe piept. Femeia era așezată în dreapta bărbatului. Sarcofagul cuprindea următorul inventar: două lacrimarii⁶⁸ din sticlă de culoare verzuie, depuse lîngă

62. În timpul împăratului Constantin cel Mare, orașul va căpăta denumirea de Constantia sau Constantiana, pentru ca în timpul ocupației turcești să fie numit Küstendje.

63. *Istoria României*, I, p. 168.

64. *Ibidem*.

65. A se vedea Iorgu Stoian, *Tomitana, contribuții epigrafice la istoria cetății Tomis*, București, Ed. Academiei R.P.R., 1962, p. 17; Em. Condurachi, *Histria*, I, p. 10; S.C.I.V., I, 2, 1950, p. 238 ș.u. Istoriografia burgheză fixează data întemeierii coloniei în secolul III î.d.Hr. (*Istoria universală*, I, (traducere din limba rusă), București, 1958, p. 665).

66. I. Stoian, *op. cit.*, cap. IV, *Magistraturile tomitane*, p. 148 ș. u.; același, *În legătură cu eponymatul la Tomis*, în S.C.I.V., XI, 2, 1960, p. 303 ș. u.

67. *Materiale...*, V, 1959, p. 735

68. *Lacrimariu*, vas din care se turnau lichide prețioase picătură cu picătură.

craniul feminin. în dreapta; o ulcică de pământ cu un opaiț suprapus în dreptul gleznei piciorului drept al aceluiași schelet. Ulcica și opaițul au fost lucrate dintr-o pastă fină de culoare roșie-cărămizie. avînd aplicată o tortiță. În dreapta craniului masculin au fost găsite două lacrimarii de sticlă. În dreptul piciorului stîng stăteau: un lacrimariu perfect conservat și o ulcică fără opaiț. Deoarece inventarul mormîntului n-a cuprins și monede, care ar fi ușurat datarea, s-a recurs pentru aceasta la ulcică și opaiț, care aparțin sfîrșitului secolului I și începutului celui de al II-lea d. Hr.⁶⁹.

În aprilie 1962, pe locul vechii gări Constanța. în timp ce se făceau săpături pentru turnarea fundației unui mare imobil, s-a găsit un depozit cu 24 piese sculptate — dedicate unor divinități ca: Asclepios, Dioscurii, Dionysos, Mithra. Cavalerul trac și alte divinități — așezate cu grijă într-un șanț adînc⁷⁰. Această descoperire este de o mare importanță pentru istoria cultelor de la gurile Dunării. Stratigrafic însă nu se poate fixa timpul cînd au fost așezate aici aceste piese. Recurgîndu-se la datele istorice cunoscute, se poate emite ipoteza că ele au fost depuse aici de unul sau mai mulți credincioși păgîni o dată cu triumful creștinismului. Dar, deoarece aceste importante monumente depășesc în timp epoca de care ne ocupăm, nu facem prezentarea lor aici.

III. CALLATIS

Cetatea Callatis a fost întemeiată de dorienii Heracleii Pontului⁷¹ pe la sfîrșitul secolului al VI-lea î. d. Hr.⁷² în primii ani de domnie ai regelui Amyntas I al Macedoniei, după ce au fost consultați preoții sanctuarului lui Apollo din Delfi. Orașul este situat la 44 km spre sud de Constanța. Atît vizitatorului cît și cercetătorului. această colonie grecească de pe malul de vest al Pontului Euxin își dezvăluie cu dărnicie rămășițele unui oraș, de două ori și jumătate milenar, cu o civilizație aproape tot atît de avansată ca aceea a Histriei.

Dacă pentru perioada întemeierii așezării callatiene — sfîrșitul secolului al VI-lea și începutul celui de al V-lea î. d. Hr. — nu avem decît foarte puține date. în ce privește secolul al IV-lea acestea sînt mai numeroase și variate⁷³. Încă nu s-au descoperit pînă în prezent monumente impunătoare din această epocă; în schimb, cîteva elemente de cultură — ceramică, monede, diferite obiecte uzuale — ne permit să facem unele constatări asupra culturii acelei vremi la Callatis.

Către anul 300 î.d.Hr., orașul trece printr-o epocă de înflorire. Se bate monedă, din argint, care poartă pe avers capul lui Heracles, iar pe revers înfățișează o tolbă cu săgeți, un arc, o măciucă și spice. Mai tîrziu,

69. *Materiale...*, V, 1959, p. 754.

70. Gabriela Bordenache, *Contributi per una storia dei culti e dell'arte nella Tomi d'età romana*, în «Studii Clasice», VI, București, Ed. Academiei R.P.R., 1964.

71. Radu Vulpe, *La Dobroudja à travers les siècles*, București, 1939, p. 8.

72. *Istoria României*, I, p. 167.

între secolele al II-lea și I î. d. Hr., orașul a emis monede, din bronz, pe al căror avers apar Dionysos, Apollo, Atena, Hermes, Demeter etc., iar pe revers își fac loc atributele caracteristice ale acestor divinități, alături de numele prescurtat al orașului care le pusesese în circulație, ΚΑΛΑ sau ΚΑΑΑΑ. Tot în această vreme, în Callatis se produce cea mai mare cantitate de statuete din teracotă, care prin perfecțiunea execuției dovedesc că aici numeroase ateliere și-au însușit în plâsmuirea acestora tehnica cetăților metropolitane din Grecia și Asia Mică, în special a Tanagrei (Grecia), care atinge culmea creației plastice în această ramură, devenind celebră în special prin figurinele feminine care erau la modă în acea vreme. Eleganța corpului, trăsăturile armonioase ale feții, draparea și coafura fac din ele adevărate opere de artă. Din lipsa unor documente auxiliare mai explicite, nu ne putem pronunța încă, cu convingere, dacă acestea vor fi avut sau nu semnificație religioasă.

Săpăturile arheologice au început la Callatis din pragul secolului al XX-lea. În 1901, P. Polonic a constatat existența zidului împrejmuitoar al cetății și câteva vestigii în partea de nord⁷⁴. La începutul anului 1915, D. M. Teodorescu, efectuând sondeaje în partea de NE a cetății, a descoperit ruinele unei construcții din vremea stăpînirii romane. Între anii 1924 și 1942 s-au mai făcut săpături de către Th. Sauciu-Săveanu, iar între 1930 și 1931 de către Rađu Vulpe și Vladimir Dumitrescu.

În 1949—1950, un grup de cercetători ai Academiei R.P.R. a executat săpături la zidul de apărare și necropola tumulară a cetății. În anii 1959—1962, în timpul construirii noului oraș Mangalia, s-au făcut noi și importante descoperiri. Dar, deoarece nu toate acestea fac obiectul cercetării noastre, vom căuta să ne oprim privirile numai asupra unor elemente cu caracter religios.

În partea de nord a vechii cetăți se află cimitirul, care datează din secolele al IV-lea—al II-lea î. d. Hr. Săpăturile efectuate aici au dat la iveală o serie de morminte al căror rit este deosebit de interesant.

Populația de origine greacă, căreia îi aparțin monumentele, a întrebuințat atât ritul inhumăției cît și pe cel al incinerăției. În ceea ce privește mormintele de inhumăție constatăm existența mai multor sisteme de îngropare, după cum urmează:

1. Cel mai frecvent este tipul de morminte în gropi, placate cu blocuri sau lespezi de piatră cioplită, acoperite cu cripte din piatră sau calcar.
2. Morminte lucrate din blocuri mari, cioplite numai în interior și la punctele de legătură, mai puține și mai deosebite.
3. Morminte înconjurate de țigle mari, acoperite, rareori, cu lespezi.
4. Gropi simple, în care au fost depuse, poate, coșciuge din lemn.

73. Herodot, care cunoștea și cita adesea — în scrierile sale — cetăți din nordul și estul Pontului Euxin, trece sub tăcere colonia callatiană. Ea apare mai târziu sub acest nume la numeroși scriitori ca Ptolomeu, Strabon, Memnon, Ovidiu ș.a., care confirmau originea ei doriană. Pliniu cel Bătrîn este singurul care ne informează că cetatea purta numele de Cerbatis sau Acerbatis (C. Preda, *op. cit.*, p. 8).

74. C. Preda, *op. cit.*, p. 29.

5. Interesante și demne de remarcat sînt și înmormîntările copiilor în amfore.

În general, scheletele sînt orientate în direcția EV, întinse pe spate și cu mîinile întinse de-al unghii corpului. Uneori apar excepții, ciudate pentru vremea aceea: schelete așezate pe o parte, cu picioarele strînse, în poziție chircită.

Constatăm, de asemenea, că în timp ce mormintele bogaților erau somptuoase, cele ale săracilor erau simple gropi, mai puțin costisitoare, uneori chiar la poalele movilelor celor înstăriți.

Și ritul incinerăției apare destul de des. Folosit cu precădere de getodaci, acest rit capătă și la greci o importanță, dar care rămîne pe un plan secundar. E destul de greu de precizat dacă printre elementele grecești se află și unele băștinașe. Pentru ofrandă se îngropau, împreună cu urna, vase de lut, obiecte de podoabă, statuete din ceramică, amulete.

Urnele acoperite și grupate formau cunoscutul «cîmp de urne». Se pare că obiceiul incinerării stă în legătură cu credința în foc și în puterea lui de purificare. S-ar putea ca în conștiința acestor oameni să fi sălășluit aceeași credință ca aceea a grecilor din epoca homerică, după care viața de dincolo era socotită ca tristă, Hadesul neoferind decît o stare de inactivitate, de latență lipsită de orice conținut și mai ales de fericire.

În cazul înhumării, avem de-a face, negreșit, cu o altă concepție despre lumea de veci. Orientarea mortului ne vorbește despre credința în puterea și cinstea ce se acordau divinităților uraniene. Îngroparea împreună cu podoabele și simbolurile activității sau cinstei ce li s-a acordat morților în viața pămîntească, denotă credința într-o lume viitoare în care defunctul își continua activitatea și trebuie să-și justifice faptele din viața de aici. De aceea se îngropau alături de ele unelte și vase de ritual, pentru ca, acolo, în sînul pămîntului, să muncească și să aducă jertfe zeului.

În campania arheologică din 1959—1961 s-a descoperit în vestul actualului stadion din Mangalia, sub o movilă de pietre de calcar, săpat la 1,50 m sub nivelul solului antic și acoperit cu trei lespezi de piatră, un mormînt care conținea un papirus. Mormîntul este înconjurat de un cerc de piatră cu diametrul de 14 m. În pămîntul care acoperea mormîntul s-au găsit patru vase grecești cu firnis negru, ornamentate cu palmete⁷⁵, iar pe lespezea care acoperea mormîntul au fost găsite fragmente dintr-o coroniță făcută din frunze din bronz și boboțe de ceramică fixate pe un cadru din os, toate suflute cu aur, imitînd cununa de lauri din antichitate. Resturi dintr-o coroniță asemănătoare au fost găsite și în mormînt. Aici s-au mai descoperit urme dintr-o țesătură și un papirus scris în limba greacă. Trimis laboratorului pentru descifrare, din cauza proastei stări de conservare, manuscrisul n-a rezistat derulării. Acesta este primul document de acest fel descoperit în țara noastră. Cercetătorii presupun că, după obiceiurile vremii, cel îngropat a fost unul din oamenii de vază ai orașului

75. *Palmetă*, motiv ornamental stilizat, alcătuit din mai multe frunzulițe așezate simetric față de o tijă, de o frunzuliță centrală etc.

sau, poate, un scriitor a cărui operă a fost așezată lângă el, ori un cetățean care a adus servicii importante cetății; fapt pentru care a primit cununa de laureat.

Mediul cultivat, în care activitatea literară se bucura de aleasă prețuire, a făcut ca, o dată cu cel decedat, să fie îngropat, în același mormânt, textul unei opere care, poate, l-a făcut celebru pe defunct în viața sa pămîntească. După recipientele găsite, mormîntul a fost datat în a doua jumătate a secolului al IV-lea î. d. Hr.⁷⁶.

Puțin mai la sud de acest monument s-a găsit un altul, de incinerare, colectiv. Într-un cadru de piatră (12×6 m) se află trei ruguri pentru arderea cadavrelor; săpate la 0,30 m sub pămînt, într-o formă albiată. În partea de dedesubt a acestor ruguri s-au găsit cenușă, lemne arse și resturi de oase, precum și numeroase cioburi ceramice grecești. Pe două din aceste ruguri s-au găsit depuse două coronițe asemănătoare celei găsite în mormîntul cu papyrus. O movilă de pămînt acoperea întregul mormînt, care, după părerea specialiștilor, datează cam din a doua jumătate a secolului al IV-lea î. d. Hr.

S-a mai descoperit un mormînt de copil în vîrstă de pînă la doi ani. Pereții acestui mormînt sînt placați cu țiglă și mormîntul este acoperit cu o lespede de piatră. În interior s-au găsit cîteva urme din schelet și un numeros inventar constînd din: «21 statuete mici, din ceramică aurită, de dimensiunile 3—5 cm, reprezentînd dansatoare, Sirene cîntînd din lire și Victoriei cu aripile deschise, 60 năsturași, unii în formă de rozetă, alții în formă de strugurași, porumbei, 4 medalioane redînd capete de meduze⁷⁷, protome⁷⁸ de grifoni⁷⁹ înaripați, luptători cu scut și coif, mărgele, trei vase de alabastru, unul din ceramică cu capacul ornamentat cu figuri roșii pe fond negru înfățișînd doi grifoni înaripați și două busturi de femeie⁸⁰. Se pare că este vorba de un copil al unuia din potenții cetății, îngropat în acest mormînt în a doua jumătate a secolului al IV-lea î. d. Hr.

În partea de sud a actualului oraș s-au găsit, în 1961, cinci morminte. Patru dintre ele erau grupate două cîte două și despărțite prin blocuri de piatră. Inventarul, printre altele, cuprindea: două coliere din aur, două perechi de cercei, două oglinzi, un inel din aur cu piatră roșie, flori de ceramică cu petale colorate în alb și albastru ș.a.

În afară de acestea, la Callatis au mai fost găsite următoarele obiecte: o amuletă din sticlă datînd din secolul al III-lea sau al II-lea î. d. Hr.⁸¹, o friză de marmură reprezentînd pe zeița Artemis la vînătoare⁸², o sta-

76. C. Preda, *op. cit.*, p. 34.

77. *Meduză*, ființă mitologică, imaginată ca o femeie cu șerpi în loc de păr și despre care se credea că prefăcea în stane de piatră persoanele la care se uită.

78. *Protomă*, ornament sub forma unui bust de om sau a părții anterioare a unui animal.

79. *Grifon*, monstru mitologic cu trup de leu și cu aripi, cap și ghiare de vultur. Motiv decorativ reprezentînd acest monstru.

80. C. Preda, *op. cit.*, p. 35.

81. *Ibidem*, fig. 6.

82. *Ibidem*, fig. 17.

tuie de marmură din epoca elenistică, o criptă de mormînt din marmură (secolul al III-lea—al II-lea î.d.Hr.) reprezentînd două personaje sculptate în registrul mijlociu și avînd gravată în partea inferioară a plăcii o inscripție funerară, datînd din secolul al IV-lea î.d.Hr.⁸³. Arta atelierelor de ceramică arsă din epoca elenistică a produs numeroase statuete — unele pictate —, reprezentînd personaje feminine, cu drapajul bogat și frumos ornamentat, ajunse la noi întregi sau, de multe ori, numai busturile. Expresia feței și trăsăturile anatomice le ridică pe un plan superior. uneori apropiindu-le de realele valori artistice. Aici este, desigur, locul să menționăm o teracotă reprezentînd pe zeița Cybela, în poziție tronîndă, datînd din secolul al IV-lea—al III-lea î.d.Hr.⁸⁴.

*

Descoperirile arheologice din ultimii 20 de ani făcute în cetățile grecești de pe malul de vest al Pontului Euxin au adus reale și importante contribuții la cunoașterea vieții spirituale a locuitorilor orașelor Histria, Tomis și Callatis.

Credința religioasă în aceste cetăți din diaspora a fost — și a continuat să rămînă de-a lungul secolelor de care ne-am ocupat — legată de obiceiurile tradiționale grecești.

Coloniștii, populînd noile teritorii, au adus cu ei sămînța credinței în care s-au născut și pe care, păstrînd-o, au predat-o generațiilor noi. Această credință, aici, pe malul vest-pontic, a creat opere de artă pentru uz religios: temple, obiecte de cult, reprezentări miniaturale ale diferitelor divinități. Multe dintre aceste obiecte de artă au ajuns pînă la noi într-o bună sau mai puțin bună stare de conservare.

Culte tradiționale grecești, venind în contact cu cele ale autohtonilor, le-au influențat sau au fost influențate de ele. Unele divinități, avînd un ritual mai sărăcăcios, s-au văzut nevoite, în această simbioză, să împrumute diferite practici de la alte divinități cu care se înrudeau prin atribute. Acest proces merge uneori atît de departe încît, depășind limitele simplelor influențe, trece în stadiul sincretismului, în care asistăm la plămîuirea unor noi zei cu caracteristici mixte și adoratori comuni.

Magistrand DUMITRU RĂDUNA

83. *Ibidem*, fig. 34.

84. *Ibidem*, fig. 40.

O DVERĂ NECUNOSCUȚĂ DE LA PETRU ȘCHIOPUL

Un loc de seamă în istoria artelor noastre feudale îl au broderiile religioase, din rîndul cărora cel mai mare număr îl dețin epitafele, urmate de epitrahile, procovețe și apoi dvere, al căror număr restrîns, dintre care cele mai cunoscute sînt cele de la Mînăstirile Putna și Slatina, ultimele făcînd parte din tezaurul restituit de către U.R.S.S., se mărește cu aceasta pe care o semnalăm acum.

Proveniența. — În prezent, dvera se află la *Episcopia Buzăului*, adusă în anul 1959 de la fosta Mînăstire *Cotești*, din comuna cu același nume, situată la o depărtare de circa 16 km de orașul Focșani.

Donatorul a fost, în mod cert, domnitorul Moldovei, *Petru Șchiopul*, în prima domnie (1574—1579), în anii 1576 sau 1577, însă înainte de 23 noiembrie, cînd domnia i-a fost întreruptă pînă la 1 ianuarie 1578 de către Nicoară Potcoavă.

Inscripția, formînd un singur rînd, sub scena «Anastasis» are următorul text :

БІГОЧЕТВАГО ГІНІА НАЩЕГО ІО ПЕТРА КОЕВЪДА, КЛТѢ 7 ЗІЕ.

«A BINECREDINCIOSULUI DOMNULUI NOSTRU IO PETRU VOEVOD LA LEAT 7085 (1576—1577).

Cui a fost donată. — Dacă în privința donatorului, datorită inscripției de mai sus, nu poate fi nici o îndoială, în schimb, aceeași inscripție, prin laconismul ei, dă naștere la mai multe ipoteze.

Domnitorul Petru Șchiopul a fost înzestrat cu simțul frumosului, dovedit prin singura ctitorie — Mînăstirea Galata — care are «o importanță foarte mare în istoria arhitecturii moldovenesti însemnînd o cotitură și un moment hotărîtor în evoluția ei»¹.

A fost, în același timp, și un larg sprijinitor al mînăstirilor din muntele Atos², dovedindu-se, totodată, și un înțelegător al nevoilor Bisericii

1. G. Balș, *Bisericile moldovenesti din veacurile al XVI și XVIII-lea*, București, 1932, p. 9 și 15.

2. Marcu Beza, *Urme românești în Răsăritul ortodox*, București, 1935, p. 16, 18, 43, 74 și 91 ; Preot Dr. Teodor Bodogae, *Ajutoarele românești la mînăstirile din Sfîntul Munte Athos*, Sibiu, 1941.

din Moldova, făcînd reparații și adăogiri la biserica Sfîntul Gheorghe din Suceava și la Mitropolia din Iași³.

Toate acestea conchid că Petru Șchiopul căuta să fie pe linia strălucitorilor săi înaintași pe scaunul Moldovei, mai ales că era muntean, frate cu Alexandru al II-lea, fiul lui Mircea sin Mihnea cel Rău, ajuns domn aici prin subminarea lui Ioan Vodă cel Viteaz.

Aceasta a căutat s-o concretizeze mai ales prin înzestrarea singurei sale ctitorii cu întinse și mari moșii, cît mai ales cu o mulțime de odoare, catagrafia Mînăstirii Galata, din 25 noiembrie 1588, consemnînd că posedea la acea dată, 16 covoare de la voievod, 52 tepsi de la voievod, 25 talgere și 5 mese, toate «de la voievod», precum și zăvese și dveră⁴.

Să fi fost dăruiată această dveră ctitoriei sale, Galata, care la facerea catagrafiei amintite posedea și o dveră mare, roșie cu «rotele» și două poale, în tindă, de damasc «cu obraze» și «1 împărătească cusută cu sîrmă»?

Ipoteza nu e exclusă și atunci ea ar fi aparținut însă vechii biserici, care, situată mai în vale, s-a dărîmat și a fost reclădită apoi în deal, dar după 24 iunie 1577, cînd ctitorul cerea bistritenilor 15 sau 16 meșteri necesari pentru construirea unei mînăstiri⁵. Și cum o asemenea dveră cerea migală și răbdare, lucrîndu-se în interval de 2—5 ani⁶, ea a fost lucrată în timp ce se construia prima biserică și a fost terminată în anul 1576. Dvera a trecut apoi în noua biserică, unde a stat pînă în a doua jumătate a secolului al XIV-lea cînd, Galata fiind transformată în închisoare, odoarele au luat calea altui locaș, iar aceasta, printr-un călugăr de acolo, a ajuns la Cotești, în imediata apropiere a Milcovului.

Datorită apropierii Mînăstirii Cotești de *Jilîștea* din comuna Slobozia Ciorăști, unde Ioan Vodă cel Viteaz a înfrînt, în aprilie 1574, armata domnitorului muntean, Alexandru al II-lea și a fratelui său, Petru Șchiopul, pretendent la tronul Moldovei, se poate emite ipoteza că în amintirea scăpării sale cu fuga la Brăila și a fratelui său, Alexandru, care a fost apărut de moarte cu jertfa clucerului Albu Golescu⁷, a donat mînăstirii din apropiere această dveră. Supoziția nu poate fi însă luată în seamă, pentru că începuturile Mînăstirii Cotești nu sînt decît abia din secolul al XVIII-lea, prima atestare documentară cunoscută fiind din 12 ianuarie 1757⁸.

Cum însă în Mînăstirea Cotești au fost călugări ruși aduși de starețul Vasilie și apoi în anul 1819 au fost mutate aici călugărițele de la Mînăstirea vecină, Bontești⁹, despre care un hrisov al lui Alexandru Ioan

3. Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. II, Partea întia, ediția a III-a, București, 1940, p. 239—240.

4. *Documente pentru istoria României*, veacul XVI, Moldova, III, p. 402—404.

5. Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 238.

6. *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, Editura Academiei R.P.R., 1958, p. 283.

7. Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 207—209.

8. Arhivele Statului București, *Episcopia Buzăului*, pac. LXVIII, doc. 8.

9. Arhivele Statului, Buzău, *Episcopia Buzăului*, dos. 280/889, f. 12.

Dvera lui Petru Șchiopul.

Ipsilant Voievod din 1778 mai 12 spunea că «locuiesc maice călugărițe, aduse de starețul Vasilie»¹⁰, se presupune o mai frecventă circulație a călugărilor ruși de la Mănăstirile Neamț și Dragomirna, unde în 1763, știm că s-a stabilit Paisie Velicicovschi și prin aceștia a ajuns aici și dvera aceasta. Dar, cum Dragomirna este o zidire posterioară anului indicat pe dveră, s-ar putea presupune că aceasta a fost dăruită inițial Mănăstirii Neamțului, întrucît în catagrafia din 1588, — care face mențiune de proveniența obiectelor — nu se găsește nici o dveră «de la Voevod».

Sînt, desigur, ipoteze, în lipsa unei indicații sigure. Inscripția însă e incompletă și aceasta se deduce din prezența spațiului existent sub ea în care ar intra încă două rînduri, iar redactarea ei la genitiv poate indica :

- că a fost hărăzită unei biserici, al cărei nume urma să fie trecut ulterior;
- că dvera este a bisericii ctitorie a prea binecredinciosului domn, sau
- rugăciunea prea binecredinciosului domn Petru Voievod.

Înfățișarea. — Format dreptunghiular, 117×77 cm, încadrată de un chenar marginal în motive vegetale cu stele în opt colțuri, alternînd cu cruci înscrise în medalioane lobate, în diametru de 8 cm, are cîmpul central ocupat de reprezentarea scenii «Anastasis», în stil bizantin, Pogorîrea Domnului Hristos în iad, pe o suprafață de 78×60 cm, rămînînd în josul ei un spațiu de 29 cm în lungime, în care se află inscripția slavonă, cusută cu fir de aur, pe un singur rînd, cu majuscule de 3,5 cm.

Sus, în stînga, cu majuscule de 4 cm., tot în fir de aur, e scris : „**НІВІЕРІЕ**“ iar în dreapta «NIE/X/BO», adică «ÎNVIEREA LUI HRISTOS, DUMNEZEU». Sub această inscripție sînt 8 stele, în diametru de 5 cm. fiecare cu cîte 8 raze în formă de lobi, din care 4 au în mijloc un punct cusut cu mătase gri, 3 cu mătase roz și una numai cu fir de aur, cum sînt de altfel toate, dar pe dos se observă și fire de mătase de o nuanță verzuie. Între două stele din stînga un cerc în diametru de 1 cm, umplut tot cu fir de aur, poate închipui luna.

Întreaga broderie e executată pe mătase gri verzui, formată din două bucăți, cusute în lungime, cusătura originală destul de bine executată fiind înlocuită, între timp în unele locuri, cu ață de două nuanțe în chip rudimentar. Mătasea e aplicată, în întregime, pe o pînză de in țesută uniform.

Scena Pogorîrea la iad, redată potrivit indicațiilor erminiei, are personaje bine proporționate și individualizate.

În mijloc, Domnul Hristos, în picioare, desculț, stă pe o cruce în formă de X, brodat în culori gri, verzui și roz. Capul, brodat cu mătase, cu plete ce se văd în partea dreaptă lăsate pe spate și cu barbă castanie, e încadrat într-un nimb brodat în aur cu inițialele **Ω ON**, iar separat, în laturi, la nivelul gîtului, de o parte și de alta = **IC XC**.

Îmbrăcat într-un veșmînt de culoare grenă, ce se observă la umărul. mîna dreaptă și jos la poale, e acoperit în rest, căzînd mai mult pe mîna

10, C. E. (r'biceanu), *Schitul Bontestî*, în «Biserica Ortodoxă Română», an. XXVI (1902), nr. 2—3, p. 281.

stîngă. unde se vede fluturînd, de o hlamidă aurie în falduri bine rediate prin linii despărțitoare de culoare grenă. Cu mîna dreaptă scoate din mormînt pe Adam pe care-l ține de mîna stîngă în timp ce el întinde mîna dreaptă în chip de implorare.

Redat cu barbă stufoasă și păr cărunț, ce-i cade pe spate, împletit în coadă, Adam e îmbrăcat într-o mantie aurie, bine redată ca falduri în momentul în care pune un picior pe marginea gropii, iar pe celălalt îl are suspendat în gol.

Eva, în partea stîngă, ținută de mîna dreaptă, redată cu un chip mai matur, cu fața exprimînd rugăciune și cu mîna stîngă cerșind îndurarea divină, e înveșmîntată de la cap pînă la picioare într-o mantie brodată cu fir de aur.

Piciorul drept, care e mult mai în afara mormîntului, e brodat cu mătase albă, pe cînd cel stîng. care e pe marginea mormîntului, e brodat în aceeași culoare ca mantia.

Cele două morminte — ale lui Adam și Eva — sînt rediate printr-un paralelipiped cu marginile brodate în aur, încadrate de un fir de mătase de culoare roz, iar pereții brodați în argint, afară de baze care sînt în mătase roză.

La picioarele Mîntuitorului, de o parte și de alta, cîte o stea în 8 colțuri, zale de lanț, lacăt și cheie, simbolurile deschiderii iadului.

În partea dreaptă a Mîntuitorului, în prim plan, în picioare, un grup de 5 personaje — tineri și bătrîni —, dintre care 4 cu coroane împărătești pe cap, sînt o parte din dreptii Vechiului Testament, care în viață au fost conducători ai poporului iudeu.

Bine individualizate, figurile fețelor sînt brodate cu mătase albă, neagră și gri, iar îmbrăcămintea, ce constă din veșminte largi și lungi, sînt brodate cu fir verzui, violaceu și gri. Toți, stînd în linie dreaptă, unul în spatele altuia, au mîna dreaptă îndreptată în semn de implorare către Domnul Hristos.

În stînga, un grup mai numeros de bărbați, bătrîni și tineri, din numărul cărora se disting bine fețele a 6 dintre ei, sînt înfățișați cu capetele descoperite și cu mîinile îndreptate spre Mîntuitorul.

Înveșmîntați în aceleași haine ce se observă la grupul din dreapta și brodate cu fir de aur și argint, faldurile sînt rediate cu multă îndemînare.

Tehnica folosită la această dveră e aceeași ca la broderia din vremea lui Ștefan cel Mare, cu desene în zig-zag, ceea ce ne îndreptățește să credem că a fost lucrată la Putna sau altă mînăstire unde se practica această artă în vremea lui Ștefan cel Mare și apoi sub Petru Rareș.

Lucrată cu fire de aur și argint, îmbinate cu fir de mătase colorată, dvera prezintă un echilibru al compoziției și armonia repartiției culorilor,

ce se pot observa cu ușurință pe dos, unde încă se mai păstrează culoarea inițială.

Importanța. — Prin bogăția materialului din care a fost lucrată și prin corectitudinea cu care au fost redată personajele, cât și prin continuarea tehnicii din epoca lui Ștefan cel Mare, dăruirea, donația lui Petru Șchiopul, necunoscută pînă acum, e o adevărată operă de artă și se înscrie la loc de frunte în repertoriul broderiilor din epoca feudală.

Pr. GABRIEL COCORA

DOUĂ REUȘITE ALBUME CONSACRATE MÎNĂȘTIRII COZIA ȘI BISERICII TREI IERARHI

Din punct de vedere arhitectural monumentele din veacurile al XIV-lea și al XV-lea au suferit o influență bizantină pe cale indirectă prin intermediul Serbiei. Înriurirea Serbiei asupra artei și culturii noastre se explică prin stringerea relațiilor politice și de rudenie dintre Alexandru Nicolae și fiii săi pe de o parte și domnitorii sîrbi pe de altă parte — între aceștia au existat legături de încuscrîre.

Spre deosebire de monumtele anterioare, bisericile ridicate de meșterii de peste Dunăre sînt toate ctitorii minăstirești. Ele se caracterizează printr-un plan nou treflat, — considerat de origine sîrbească ; printr-o nouă metodă de sprijinire a bolților, printr-o tendință de supraînălțare a monumentelor și mai ales prin interul crescînd pentru decorul exterior al fațadelor.

Între bisericile de tip bizantino-sîrbesc amintim :

1. Biserica Mînăștirii Vodița, ctitoria lui Nicodim (1369—1376).
2. Tismana, zidită tot de Nicodim cu concursul lui Dan I în jurul anilor 1370—1380.
3. Biserica fostului Schit Brădetu — construită în epoca lui Mircea cel Bătrîn.
4. Cea mai caracteristică realizare însă din acest tip rămîne Biserica Mînăștirii Cozia¹, zidită tot în timpul lui Mircea.

MÎNĂȘTIREA COZIA

Direcția Monumentelor Istorice din Comitetul de Stat pentru construcții, arhitectură și sistematizare, ne infățișează într-un reușit album apărut în Editura Meridian, București, 1964, «remarcabilul» ansamblu arhitectural al Mînăștirii Cozia așa cum arată după ultima restaurare.

1. Cozia este nume slav și înseamnă nucet — la venirea lui Nicodim aici erau mulți nuci — de unde și numele.

Construită pe malul drept al Oltului, într-un cadru natural deosebit de pitoresc, biserica Mînăstirii Cozia este dominată de turla de pe naos, străpunsă de ferestre înguste, cu 12 fețe și încadrată de firide. Acoperișul turlei, al absidelor laterale și al altarului urmăresc formele exterioare ale cupolei și semicalotelor.

Fațada de vest este prevăzută cu un pridvor deschis adăugat de Constantin Brîncoveanu — cu coloane de piatră frumos sculptate —, în concordanță cu restul arhitecturii monumentului, fapt ce a făcut ca el să fie menținut pînă astăzi².

Boltit longitudinal, pridvorul se leagă printr-o ușă de naosul aproape pătrat, flancat de două abside semicirculare, în interior și poligonale în exterior. În mijlocul naosului avem frumosul tambur terminat cu o cupolă semisferică. Tamburul e sprijinit pe un pat cubic iar acesta se sprijină pe stâlpi angajați zidurilor laterale la punctul de naștere al absidelor. Acești pilaștri determină un pătrat. Unirea măestrită a stilpililor lasă liberă privirea spre altar.

Pe două arcuri transversale (sud-nord) și alte două longitudinale (răsărit-apus) se sprijină baza cupolei. Aceste patru arcuri se sprijină și ele pe alte patru arcuri mai mici, care la rîndul lor se sprijină pe alte patru policoare mici ce se prelungesc în exterior cu niște nișe.

Două briie, unul la mijlocul bisericii și altul mai sus formează trei registre.

De sub cornișe pornesc arcade de piatră care se prelungesc peste registrele inferioare pînă la soclu.

La abside prezintă unel rozete de piatră, iar deasupra lor un șir de discuri smălțuite în diferite culori³.

În ceea ce privește zugrăvirea interiorului, pronaosul bisericii mînăstirii păstrează urmele vechii picturi din 1391 iar naosul și altarul picturile refăcute în 1704—1705 (p. 3).

Importanța istorică a monumentului este și mai mult ridicată de prezența în naos a mormintului domnitorului Mircea cel Bătrîn (1418) și cel al Teodorei (1605—1606), mama lui Mihai Viteazul.

Pe trei laturi, biserica este încadrată de clădiri monastice construite pe două nivele — cele din latura de vest care închideau patruleterul incintei au dispărut în decursul timpurilor.

Construcțiile de la parter din latura de nord aparținînd secolului al XVIII-lea cuprind încăperi, beciuri boltite și vechea cuhnie (bucătărie) zidită în vremea lui Constantin Brîncoveanu, unde se remarcă bolta pe trompe de unghi și coșul larg care străpunge etajul.

Încăperile de la nivelul al doilea, au pentru acces o scară ce dă într-un foisor susținut la parter de coloana de piatră cu arcade, adăpostind o fîntină atribuită lui Neagoe Basarab (1512—1521) (p. 7).

Latura de est⁴ clădită pe malul accidentat al Oltului, — este încadrată de două paraclise avînd între ele «cunoscutul foisor al lui Mircea». La capătul de Nord al

2. Cf. imaginea a 8-a «Detaliu de pridvor».

3. Cf. imaginile nr. 10, «Detaliu de paramet» și nr. 11 «Vedere dinspre sud-est, în timpul restaurării».

4. Cf. imaginea nr. 3 «Latura de est a ansamblului. În dreapta, paraclisul lui Brîncoveanu; în stînga paraclisul lui Mihnea» (vedere de ansamblu), în detaliu cea de la nr. 4 «Paraclisul lui Mihnea și Foisorul lui Mircea» și nr. 7 «Paraclisul lui Brîncoveanu».

laturei, se află paraclisul denumit «al lui Brîncoveanu» (1710), cu o siluetă mai greoaie —, a suferit distrugerii în secolul al XIX-lea din cauza infiltrării apelor, dar i-au fost refăcute turla și o parte din bolți în anii 1959—1962 în cadrul lucrărilor de restaurare. Admirabila pictură a paraclisului datează de la începutul secolului al XVIII-lea. La capătul de sud al corpului de clădiri se înalță paraclisul zis «al lui Mihnea Turcitul» (1583) — construcție grațioasă, cu fațade ornate cu benzi de cărămidă aparentă alternînd cu altele tencuite. Zugrăveala în frescă a interiorului aparține anului 1764.

Lîngă «paraclisul lui Mihnea Turcitul» există consolidat un corp de clădiri din timpul lui Șerban Contacuzino (1678—1688) cu două săli spațioase, prezentînd «bolți cu lunetă». «Același sistem de boltire a fost refăcut la încă două încăperi, după traseul bolților descoperite în urma cercetărilor» (p. 8).

«Privită de pe malul opus, Minăstirea Cozia ne apare ca o impunătoare cetate, ale cărei ziduri sprijinite pe contraforturi înalte de piatră au rezistat de-a-lungul timpului asaltului neîncetat al apelor Oltului. Lucrările de restaurare din 1962, care au consolidat țărnul și întreg corpul de clădiri de pe această latură, dau posibilitatea vizitatorului să admire, de pe o terasă situată în afara incintei, aspectul impunător al ansamblului».

De cealaltă parte a șoselei Călimănești-Sibiu apare «grațioasă» biserica Bolniței zidită în 1542⁵. Pictura bisericii aparține meșterilor zugravi David și Raduslav (1543). O deosebită atenție merită portretele ctitorilor din pronaos, cu osebire cel al spătarului Stroie «spravnicul bisericii»⁶.

Pe lîngă date teoretice, reproduceri destul de reușite vin să întregescă cititorului — cu lămuriri istorice în limbile română, engleză, rusă, franceză și germană, — imagini din trecutul monumentului.

«Restaurată între anii 1959—1962 de către Direcția Monumentelor Istorice din C.S.C.A.S., Minăstirea Cozia constituie un ansamblu arhitectonic de o mare valoare artistică și istorică».

Recent, sub titlul «Biserica Trei Ierarhi și Sala Gotică», Direcția Monumentelor Istorice din Comitetul de Stat pentru Construcții, Arhitectură și Sistemalizare, publică în Editura Meridiane, București, 1964, un album despre ctitoria de la 1638 a lui Vasile Lupu, din Iași, care mai este cunoscută și sub numele de Trisfetitele.

Între pelerini, cunoscutul călător sirian Pavel de Alep, vizitînd monumentalul edificiu în 1655, — cu ocazia unei călătorii prin Moldova —, impresionat, făcea următoarea consemnare :

«Toată lumea este de acord a spune că nici în Moldova, nici în Țara Românească, nici în țara cazacilor, nu este vreo biserică pe potriva acesteia fie în împodobire, fie ca frumusețe... este toată din piatră cioplită, iar pe dinafară este sculptată în mod iscusit, ceea ce uimește mintea aceluia care o vede».

Într-adevăr, Vasile Lupu a reușit să realizeze un edificiu bine proporționat, încununat de două turla zvelte cu baze stelate ce înmănunchează ca într-un tot

5. Cf. imaginile nr. 17 «Vedere dinspre sud-est» și nr. 19 «Ușa de la intrare — Detaliu»,
6. Cf. imaginea nr. 21.

unitar, «cele mai bune tradiții ale arhitecturii moldovenești din vremea lui Ștefan cel Mare și a lui Petru Rareș»⁷.

Construită din blocuri de piatră și marmură neagră, iscusit sculptate, Biserica Sfinții Trei Ierarhi prezintă un plan treflat cu un pridvor închis (Exonartexul) cu pronaosul și naosul separat prin trei arcade limitate de absida altarului. Deasupra naosului și pronaosului se înalță un sistem de bolți moldovenești ce susțin turlele.

Din punct de vedere al arhitecturii, Biserica Sfinții Trei Ierarhi prezintă asemănări cu Mănăstirea Galata — ca plan, iar cu Dragomirna în ce privește decorația exterioară. Elementele cele mai caracteristice rămân, fără îndoială, fațadele și turlele, decorate, cu sculpturi în piatră «de o mare finețe și prețiozitate» — la început toate fiind poleite cu aur. Dantele în piatră, măiestrit lucrate acoperă în întregime fațadele, împărțite în două, de un briu «în torsadă» așezat pe o bandă de marmură cenușie⁸.

Biserica, în interior mai adăpostește mormintele doamnei Tudosia, soția lui Vasile Lupu, a celor trei fii ai săi, precum și acelea ale lui Dimitrie Cantemir și Alexandru Ioan Cuza.

Așa cum a fost conceput de Vasile Lupu ansamblul cuprindea biserica, trapeza (Sala Gotică), casele egumenești, clopotnița și tiparnița, la care ulterior s-a adăugat și hanul turcesc. Alcătuirea aceasta s-a menținut pînă în anul 1882 cînd datorită unor lucrări de restaurare sînt dărimate clopotnița, hanul turcesc și alte dependințe mai vechi din incintă.

În același an, arhitectul Lecomte du Nouÿ aduce bisericii Sfinții Trei Ierarhi unele mici modificări la bolți, turle și acoperiș, păstrînd însă formele arhitecturii vechi, cît și decorațiile în piatră ale fațadelor. Dacă i-a conservat decorația exterioară, același Lecomte du Nouÿ îi pictează în întregime interiorul.

În 1893, tot Lecomte du Nouÿ dărîmă Sala Gotică și începu reconstruirea ei în același an după o arhitectură, inspirată atît din elementele vechii săli cît și de unele elemente neogotice caracteristice secolului al XIX-lea.

Dar, întrerupte o perioadă de timp și datorită incendiului survenit în 1916—1917, lucrările de reconstrucție a Sălii Gotice au fost reluate de către Departamentul Cultelor și terminat de către C.S.C.A.S. — Direcția Monumentelor Istorice, în cursul anilor 1958—1960, după proiectul cu mici modificări — al lui Lecomte du Nouÿ⁹.

Așa cum ni se înfățișează astăzi, Sala Gotică¹⁰ are la parter o imensă încăpere în stil gotic cu două coloane de susținere a bolților, cu nervuri decorate, iar la

7. Cf. imaginile nr. 1 «Biserica Trei Ierarhi» — vedere dinspre sud-vest, nr. 2 «Vedere dinspre sud-est» și nr. 3 «Vedere dinspre vest».

8. Cf. imaginile nr. 5 «Registrul superior al fațadei. Detaliu de parament sculptat»; nr. 6 „Detaliu de parament sculptat”. „Turle, cornișa și friza” și nr. 7 „Paramentul sculptat al bisericii Trei Ierarhi. Detaliu».

9. Cf. imaginile nr. 12 «Sala Gotică. Vedere de ansamblu»; nr. 13 «Vedere parțială dinspre nord-vest»; nr. 14 «Pridvorul laturii de est al Sălii Gotice. Detaliu» și nr. 15 «Ancadrament la fereastră».

10. Cf. imaginile nr. 16—17 «Vederi interioare din Sala Gotică înainte de restaurare»; nr. 18 «Nervuri de piatră cu rozete ale bolților Sălii Gotice, după restaurare»; nr. 19 «Vedere interioară din Sala Gotică, după restaurare», și nr. 20 «Capitel și nervuri din piatră ale bolților Sălii Gotice. Detaliu».

subsol, o altă sală spațioasă cu două bolți semicirculare, din piatră fățuită, sprijinite de stâlpi masivi de zidărie.

Încăperea de la parter a Sălii Gotice adăpostește un mic muzeu, unde, printre altele, sînt expuse fragmente de frescă găsite în 1882 în biserica Sfinții Trei Ierarhi; fresce de la biserica Sfintul Nicolae Domnesc din Iași, precum și două prețioase broderii lucrate în fir de aur și argint pe catifea roșie, înfățișînd pe doamna Tudosia soția lui Vasile Lupu și pe fiul său Ioan Voievod.

Pe lângă biserică și Sala Gotică mai există o mică încăpere cu etaj, din secolul al XIX-lea, unde au locuit printre alții — profesorii vestitei Școli de la Trei Ierarhi — școală întemeiată în 1641 de către Vasile Lupu; cărturarul Gh. Asachi, organizatorul școlilor din Moldova din prima jumătate a secolului al XIX-lea, și Mihail Eminescu pe cînd era revizor școlar la Iași.

Ceea ce ridică și mai mult valoarea acestei lucrări, sînt cele 20 de planșe, alb-negru, înfățișînd arhitectura în ansamblu sau detaliu a monumentelor, la care se adaugă o schiță de plan și un substanțial rezumat în limbile engleză, rusă, franceză și germană.

«Prin lucrările de restaurare și de amenajare executate la Sala Gotică și la Biserica Trei Ierarhi de către Direcția Monumetelor Istorice, s-a pus în valoare încă unul dintre cele mai prețioase ansambluri arhitectonice, care, alături de alte importante monumente istorice, întregesc faima vechii capitale a Moldovei, orașul Iași».

IOAN F. STĂNCULESCU

ÎN LEGĂTURĂ CU ÎNCEPUTURILE CREȘTINISMULUI

Nu putem face cititorilor noștri o mai bună prezentare a istoricului Gérard Walter decît menționînd că avem cunoștință de încă 12 lucrări de istorie, publicate de D-sa, printre care și o excelentă sinteză a căderii și decăderii Bizanțului, sub titlul *La Ruine de Byzance* iar în 1963 a reeditat pe Jules Michelet, *Histoire de la Révolution Française*, în două volume, ca și o traducere a *Vieților paralele*, de Plutarh¹.

Monografia asupra vieții și domniei lui Neron², împăratul care are trista glorie de a fi primul persecutor al creștinismului, este prezentată în excelente condiții grafice. Autorul pretinde cu modestie, în prefață, că lucrarea sa este doar o povestire a vieții acestui împărat, nu o istorie a sa, dar în realitate el ne dă o pregnantă sinteză istorică, în care a pus la contribuție o documentare completă, inclusiv pe cea a istoricilor bizantini. Ne vom opri în mod special asupra capitolului care tratează despre incendierea Romei în anul 64 și persecuția sălbatică pornită apoi împotriva tinerii comunității creștine. Istoricul Walter își axează studiul acestor evenimente tragice din viața Bisericii primare pe următoarele izvoare: *Analele* lui Tacit (cap. XLIV, din cartea XV), *Viața cezarilor*, de Suetoniu (cartea VI, «Neron»), *Istoria romană*, de Dion Cassius (Cărțile LXI—LXIII) și pe istoricul evreu Iosif Flaviu, *Antichități iudaice* (XX, cap. VIII 1—3), *Războaiele evreilor* (II, cap. XIII, 1—2), precum și scriitorii bisericești latini Tertulian și Fericitul Augustin.

Neron s-a născut în anul 37. Se trăgea din familia imperială Iulia-Claudia. Îl mai cheamă Lucius și a fost fiul Agripinei, nepoata lui Octavian August. Tatăl său

1. Babeuf, 1760—1797 et la Conjuraton des Egaux, Paris, Payot, 1937.

Histoire de la Terreur 1793—1794, Paris, Albin Michel, 1937.

Brutus et la fin de la République, Paris, Payot, 1938.

César, Paris, Albin Michel, 1947.

La destruction de Carthage, 1947.

Marat, 1960.

Robespierre I, II, Paris, Gallimard 1961.

Histoire des paysans de France, Flammarion 1963.

La Révolution Anglaise 1641—1660, Paris, Albin Michel, 1963.

2. Gérard Walter, *Néron*, Editions du Club des Libraires de France, Paris, 1962, 400 p., Edition enrichie de 20 portraits, 4 plans de Rome et un tableau chronologique.

a fost marele general Germanicus, nepotul împăratului Tiberiu. Împăratul Claudiu l-a adoptat. Neron a domnit între anii 54 — iunie 68. Evenimentele mai importante, pentru istoria Bisericii, survenite în timpul său, au fost arestarea în 58 la Ierusalim a Sfântului Apostol Pavel, care în 62 s-a dus la Roma pentru a fi «judecat de Cezarul». În același an Sfântul Apostol Iacob este executat la Ierusalim, din ordinul Marelui Preot Ana al II-lea. În 63 Sfântul Apostol Pavel a fost judecat și achitat la Roma. Revolta Evreilor din Roma în 66. Persecuțiile sistematice contra creștinilor încep în 67. La 9 iunie 68 Neron a fost asasinat, în vîrstă de 30 ani, după o domnie de 13 ani și 8 luni.

19 iulie 64. Neron se afla la vila sa de la Antium, pe malul mării. Un curier îl anunță că Circus Maximus din Cetatea Eternă este în flăcări, incendiul amenințînd palatul imperial și templele de pe Capitol și Esquilin. Incendiul a fost localizat abea în cea de a șasea zi. Tacit (în Cartea XV, cap. 38) descrie jalea și deseperarea populației sinistrate. Un alt focar se iscase într-un cartier al orașului, plasat astăzi între Piazza del Popolo, Villa Medicis și Montecitorio. Incendiul izbucnise în barăcile negustorilor de alimente din jurul Circului, unde locuiau oameni veniți din toate părțile imperiului. Ei își găteau hrana la sobițe cu cărbuni, sinistrul putîndu-se ușor întinde datorită rezervelor de alimente și depozitelor de ulei și alte materiale inflamabile. Din cele 14 cartiere ale Romei, istoricul Tacit spune că au ars 3 pînă la pămînt, 7 au fost distruse în cea mai mare parte. Doar patru au scăpat și anume: Porta Capena, cartierul de sud-est; Alta Semita, la nord-est, între Vila Borghese și Piazza delle Terme și cartierul Trans-Tiberim, astăzi Transtevere, cuprins între colina Vaticanului și Gara Transtevere, precum și Esquilinul, cartierul de est, din jurul actualei gări centrale. Autorul calculează că suprafața orașului care a fost complet distrusă a avut cam 118 hectare, iar cea distrusă parțial este evaluată la 695 hectare. Edificiile și monumentele publice și religioase se aflau concentrate în Forum, pe Capitol și în Cîmpul lui Marte. În Forum erau locuințele vestalelor, Atrium Vestae și templul Vestei, ridicat de Numa Pompiliu la poalele Palatinului. A mai ars templul lui Jupiter Stator din partea de sud a actualei Via Sacra, ca și templele lui Janus și al Concordiei. Flăcările au cuprins și porticele din jurul templului lui Jupiter Capitolinul, de pe Capitol.

Mărturii istorice afirmă că Neron însuși a fost responsabil de incendiu. Printre alte mărturii există depoziția tribunului de cohortă Subrius Flavus, care a spus la ancheta conjurației lui Piso: «Nimeni nu ți-a fost mai credincios decît mine, cîtă vreme ai fost vrednic de iubirea mea. Am început să te urăsc în ziua cînd ai devenit ucigașul mamei și al soției tale, vizitîu, paită și incendiator». (Tacit, XV, 67). Tacit adaugă: «Se credea că Neron căuta gloria de a fonda un nou oraș căruia să-i dea numele său». Suetoniu redă răspunsul dat de Neron unui adulator, care afirmase că nu i-ar părea rău dacă după moartea sa pămîntul ar dispărea în flăcări. «Ba nu, i-a replicat Neron, să se întimplă aceasta în timpul vieții mele». La început se pare că Neron a răspîndit versiunea că el a pus să se dea foc capitalei sale, cu vechi edificii și ulițe strîmte, pentru a construi un nou oraș. Dion Cassius scrie însă că Neron «invidia lui Priam ferocirea rară de a fi asistat la distrugerea patriei și a capitalei sale». Tacit, ca și Suetoniu și Dion Cassius, este de acord că Neron însuși a ordonat echipelor de incendiatori să-i pună în aplicare planul criminal. Unii dintre executanți au fost recrutați chiar printre servitorii săi. De pe o terasă

a locuinței lui Mecena, Neron a contemplat incendiul «fermecat de frumusețea flăcărilor, cîntînd ruina Ilionului, în costum de actor». Dion Cassius afirmă și el: «În timp ce toți ceilalți Romani erau în culmea disperării și chiar mulți dintre ei împinși de durere se aruncau în flăcări, Neron s-a urcat pe înălțimile colinei Palatinului, de unde privirea cuprîndea mai bine cea mai mare parte a incendiului, și, în costum de citared, (cîntăreț din liră), cînta, spunea el, ruina Ilionului, dar, în realitate pe aceea a Romei» (LXII, 18).

Pentru a înlătura apoi zvonurile că el însuși este incendiatorul, Neron a răspîndit acuzația calomnioasă că autorii acestei crime ar fi creștinii din Roma. În cartea XV-a, cap. XLIV, a *Analelor*, Tacit relatează: «Spre a înlătura zvonul infamant după care incendiul fusese ordonat de el, Neron a inventat vinovați supunîndu-i la chînuri groaznice, pe cei care astfel de crime îi făceau detestați și pe care mulțimea îi numea creștini. Numele acestora vine de la Crist, care, sub domnia lui Tiberiu, procuratorul Ponțiu Pilat i-a supus patimilor; reprimată la început, această superstiție condamnabilă s-a răspîndit din nou, nu numai în Judeea, unde răul luase naștere, ci chiar la Roma, unde tot ce-i groaznic și rușinos în lume se îndeasă și află o clientelă numeroasă. Incepuse deci să fie luați în seamă cei ce mărturiseau credința lor, apoi, pe baza mărturisirilor făcute de aceștia mulți alții au fost acuzați mai puțin de crimă, cît de ură contra neamului omenesc. (Autoritățile) nu s-au mulțumit numai să-i dea morții, dar se distrau îmbrăcîndu-i în piei de animale ca să fie sfișiați de dinții cîinilor, sau erau legați de cruci, ori unși cu materii inflamabile și cînd cădea noaptea ei luminau întunericul ca niște torțe. Neron își oferise grădinile lui acestui spectacol și oferea jocuri de circ, unde uneori îmbrăcat în vizitiu se amesteca cu poporul de jos, iar alteori lua parte la curse, conducîndu-și carul. Așa că deși acești oameni au fost vinovați și demni de pedeapsă, își făceau totuși milă, căci se spunea că ei nu erau torturați spre binele public, ci erau suprimați doar din cruzimea unui singur om».

Istoricul Gérard Walter pune în discuție aceste zvonuri, cît și sursele lor istorice. Primul text care menționează acuzațiile aduse de Neron creștinilor romani, este Epistola Sfintului Clement Romanul către Biserica din Corint, scrisă spre sfîrșitul secolului I și a cărei autenticitate astăzi nu mai este contestată. Sfîntul Clement nu avea cunoștință de opera lui Tacit, publicată abia pe la 115—116. Scrisă în timpul celei de-a doua persecuții a lui Domițian (81—96), scrisoarea Sfintului Clement pune în gardă Biserica din Corint contra răului ce aduceau discordiile între frați. «Din cauza zavistiei și a invidiei, cei mai puternici și înalți stîlpi ai credinței au fost persecutați și au trebuit să îndure moartea. «Astfel Petru, care, victima unei nedrepte invidii, a suferit nu o dată sau de două ori, mai multe pericole și după ce a dat această mărturie, s-a dus către locașul de slavă care i se cuvenea». De asemenea și despre Sfîntul Apostol Pavel, Sfîntul Clement a scris că «din pricina invidiei și a dușmăniei, a primit cununa virtuții martirice». Sfîntul Clement continuă: «Acestor oameni, Petru și Pavel, a căror viață a fost plină de sfințenie, li s-au adăugat o mare mulțime de aleși, care din pricina invidiei au suferit mii de chînuri, devenind printre noi frumoase pilde». Martirajul Sfinților Apostoli Petru și Pavel a avut loc în anul 67, mai ales în timpul celor trei ani după incendierea Romei de către Neron, cînd persecuțiile s-au ținut cîtiva ani în șir,

Tertulian îl desemnează și el pe Neron ca persecutor al creștinilor. Astfel, în *Apologeticum* (V, 3) el scrie: «Neron a fost primul care a făcut ravagii cu paloșul imperial contra credinței noastre ce se ridică la Roma». «Cînd un astfel de prinț a luat inițiativa să ne condamne, pentru noi este un tilu de glorie. Cine a auzit de Neron poate înțelege că ceea ce un Neron a condamnat nu poate fi decît un mare bine».

Fericitul Augustin scrie că primul persecutor n-a fost Neron, căci «numai prin suferințe groaznice, despre care ar fi multe de spus, Biserica a putut dăinui pînă în timpul domniei acestui prinț» (*De Civitate Dei*, XVIII, 52). Gérard Walter ridică însă obiecția că nici Tertulian și nici Fericitul Augustin nu se referă la textul din Tacit, deducînd de aici că citatul susmenționat ar fi o interpolare ulterioară, dar adaugă că subiectul tratat de acești scriitori nu reclama neapărat citarea istoricului latin, Lactanțiu, istoric creștin, care a trăit în timpul împăraților Dioclețian (285—305) și Constanțiu (306—337) scrie și el: «Sub domnia lui Neron Sfîntul Petru a venit la Roma, unde prin virtutea minurilor pe care le săvîrșea, a adus multe suflete la dreapta credință. Neron a auzit de acestea și luînd seama că zilnic, nu numai la Roma, dar în tot imperiul, cultul idolilor era părăsit și că din silă pentru vechea religie era îmbrățișată cea nouă, acest blestemat tiran a vrut să răstoarne edificiul ceresc și să distrugă credința creștină. El a fost deci primul care a persecutat pe servii lui Dumnezeu» *op. cit.*, p. 169).

Sfîntul Ioan Chrisostom, filozoful Boețiu, Asterie episcopul Amasiei, în a doua jumătate a secolului al IV-lea, precum și autorii scrierilor apocrife *Faptele lui Pavel* și *Faptele lui Petru și Pavel*, duioase, dar naive opere literare ale creștinismului primar, îl consideră pe Neron ca fiind primul mare persecutor al creștinilor din Roma.

Gérard Walter nu contestă nici el că Neron a fost primul persecutor al Bisericii. Cu privire la numărul victimelor persecuțiilor neroniene, prima scurtă și violentă, persecuție fulger, n-a avut drept scop decît degajarea de răspundere a lui Neron în chestiunea incendiului, cea de-a doua, metodică și organizată, de o durată mai lungă, a fost aceea care a făcut mai multe victime» (p. 177). Cu privire la numărul victimelor celor zece persecuții din primele trei secole, au fost controverse între istorici. Walter citează pe Origen, care în *Contra Celsum* (III, 8) scria în anul 249: «Spre a întări credința credincioșilor și ca să-i învețe să sfideze moartea, cîțiva martiri le-au dat din cînd în cînd exemplul statorniciei lor. Ei sînt în număr restrîns și este ușor să-i numărăm». Lui Walter îi scapă însă că aprecierile lui Origen se referă numai la primele șase persecuții și la victimele care au căzut în Orient. Persecuția lui Deciu avea să înceapă abia în anul următor. La istoricii romano-catolici numărul variază între 11.000.000 și 4.000 de victime.

Autenticitatea pasajului din cartea XV-a a *Analelor* lui Tacit a fost contestată, afirmîndu-se că este o interpolare ulterioară, făcută într-o copie a operei istoricului latin, datînd din secolul al XI-lea. Istoric prob și pasionat cercetător, Walter constată că în Cartea II, cap. XXIX a cronicii sale, intitulată *Istoria Sfîntă*, Sulpiciu Sever, care narează evenimente petrecute pînă la anul 400, evocă incendiul din anul 64, acuzînd, primul dintre autorii creștini, pe Neron, ca autor al incendiului și calomniator al creștinilor. «El a aruncat odiosul dezastru asupra creștinilor, scrie

Sulpiciu Sever, care cu toată nevinovăția lor au suferit chinuri groaznice. Au fost inventate noi metode de supliciu, pe unii îi îmbrăca în piei de animale și îi lăsa pradă cîinilor, alții erau legați de cruci și aruncați flăcărilor. Mulți au fost arși noaptea, drept torțe».

Asemănarea textului lui Sulpiciu Sever cu cel al *Analelor*, operă publicată în anul 115, scrie Gérard Walter, dă naștere la două presupuneri: fie că una din copiile *Analelor* a primit interpolarea în a doua jumătate a secolului al IV-lea, cînd creștinismul triumfase și avea nevoie să-și creeze elementele cronice eroice a originilor sale, fie că această interpolare s-a făcut mai tîrziu, Sulpiciu Sever neavînd cunoștință de pasajul respectiv din *Anale*. «Oricare ar fi ipoteza la care ne oprim, un fapt rămîne sigur, acela că Sulpiciu Sever este singurul istoric, pînă la anul 1000, care să facă uz de versiunea ce îl pune pe Neron în cauză și dacă se admite autenticitatea fragmentului corespunzător din *Anale*, trebuie să se găsească și explicația acestei «conspirații a tăcerii», care s-a făcut în jurul acestui pasaj din *Analele* lui Tacit de către creștini, în primele zece secole ale Bisericii».

AL. A. B.

PARTEA OFICIALĂ

LUCRĂRILE SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMANE ÎN SESIUNEA ANULUI 1965

SPICUIRI DIN SUMARUL ȘEDINȚEI DIN 21 APRILIE 1965

La orele 10 dimineața se oficiază Doxologia în paraclisul Sfintei Patriarhii, la care iau parte II. PP. SS. și PP. SS. membri ai Sfîntului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian.

La orele 10,30 II. PP. SS. și PP. SS. membrii Sfîntului Sinod trec în sala sinodală.

La ședință ia parte și Domnul Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri.

P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, Secretarul Sfîntului Sinod, citește apelul nominal. Sînt prezenți: Prea Fericitul Patriarh Justinian, Înalt Prea Sfîntitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, Înalt Prea Sfîntitul Mitropolit Firmilian al Olteniei, Înalt Prea Sfîntitul Mitropolit Nicolae al Banatului, Prea Sfîntitul Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, Prea Sfîntitul Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, Prea Sfîntitul Episcop Antim al Buzăului, Prea Sfîntitul Episcop Chesarie al Dunării de Jos, Prea Sfîntitul Episcop Teofil al Clujului, Prea Sfîntitul Episcop Teoctist al Aradului, Prea Sfîntitul Episcop Valerian al Oradiei, Prea Sfîntitul Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, Prea Sfîntitul Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal.

Prea Fericitul Președinte face cunoscut că din partea Înalt Prea Sfîntitului Mitropolit Nicolae al Ardealului s-a primit telegrama înregistrată sub nr. 5956/1965, prin care solicită să i se motiveze absența de la ședința Sfîntului Sinod, găsindu-se încă în convalescență.

Sfîntul Sinod motivează absența de la ședință a I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului.

Prea Fericitul Președinte roagă pe Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, să dea citire Deciziei de deschidere a sesiunii ordinare a Sfîntului Sinod pe anul 1965.

Se citește Decizia nr. 6652/1965 a Departamentului Cultelor, pentru deschiderea sesiunii ordinare a Sfîntului Sinod pe anul 1965.

Prea Fericitul Patriarh Justinian declară ședința deschisă.

În cuvîntul de deschidere, Prea Fericirea Sa arată scopul convocării sesiunii ordinare a Sfîntului Sinod pe anul 1965 și dă unele lămuriri în legătură cu lucrările

inscrise pe ordinea de zi, care urmează a fi dezbătută de plenul Sfântului Sinod în această ședință.

În continuare, Prea Fericirea Sa propune să se expedieze Domnului Președinte al Consiliului de Stat al Republicii Populare Române și Domnului Președinte al Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române, telegrame omagiale.

Sfântul Sinod aprobă textul telegramelor și hotărăște expedierea lor.

Se intră în ordinea de zi.

Prea Fericitul Patriarh Justinian propune Sfântului Sinod următoarea componență a Comisiilor sinodale pe anul 1965.

I. COMISIA AFACERILOR EXTERNE

Președinte: I. P. S. Mitropolit *Iustin* al Moldovei și Sucevei.

Membri: P. S. Episcop *Partenie* al Romanului și Hușilor

Raportor: P. S. Episcop *Antim Tîrgovișteanul*, vicar patriarhal.

II. COMISIA PENTRU DOCTRINA, VIAȚA RELIGIOASĂ ȘI PENTRU MÎNĂSTIRE

Președinte: I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului

Membri: P. S. Episcop *Iosif* al Rîmnicului și Argeșului

Raportor: P. S. Episcop *Teofil* al Clujului

III. COMISIA CANONICĂ JURIDICĂ ȘI PENTRU DISCIPLINA

Președinte: I. P. S. Mitropolit *Firmilian* al Olteniei

Membri: P. S. Episcop *Valerian* al Oradței

Raportor: P. S. Episcop *Antim* al Buzăului

IV. COMISIA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI PENTRU PREGĂTIREA PERSONALULUI BISERICESC

Președinte: I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Ardealului

Membri: P. S. Episcop *Chesarie* al Dunării de Jos

P. S. Episcop *Teoctist* al Aradului

Raportor: P. S. Episcop *Visarion Ploieșteanul*, vicar patriarhal.

Sfântul Sinod aprobă componența comisiilor sinodale pe anul 1965, așa cum au fost propuse de Prea Fericitul Patriarh Justinian.

În continuare, Prea Fericitul Președinte împarte lucrările la comisii, astfel:

1. *Tem. nr. 1714/1965.* — Raportul I. P. S. Mitropolit *Iustin* al Moldovei și Sucevei, asupra ședinței anuale de lucru a Comitetului Central al Consiliului Ecu-menic al Bisericilor, ținută la Enugu, între 12 și 21 ianuarie 1965.

2. *Tem. nr. 3274/1965.* — Raportul delegației Bisericii Ortodoxe Române asupra sesiunii prezidiului și Comitetului consultativ al Conferinței Bisericilor Europene, ținută la Viena, între 8 și 10 februarie 1965.

3. *Tem. nr. 3266/1965.* — Raportul P. C. Prof. Ioan Coman, asupra sesiunii de constituire și de lucru a Departamentului de studii al Conferinței Creștine pentru Pace, ținută la Praga, între 17 și 19 februarie 1965.

4. *Tem. nr. 3859/1965.* — Raportul I. P. S. Mitropolit *Nicolae* al Banatului, asupra lucrărilor Comitetului de lucru al Conferinței Creștine pentru Pace, ținută la Sofia, între 2 și 5 martie 1965.

5. *Tem. nr. 2738/1965.* — Raportul delegației Bisericii Ortodoxe Române la lucrările Comisiei teologice a Conferinței Creștine pentru Pace, ținută la Lenin-grad, între 8 și 10 aprilie 1965.

6. *Tem. nr. 4736/1965.* — Darea de seamă asupra Conferinței Întâistătătorilor Bisericilor nealcedoniene, ținută la Addis Abeba, între 12 și 15 ianuarie 1965.

7. *Tem. nr. 4737/1965.* — Constatări asupra modului de aducere la cunoștința Vaticanului a hotărârilor Conferinței de la Rodos, din 1964.

Se trimite spre studiere și referire Comisiei afacerilor externe.

8. *Tem. nr. 3224/1965.* — Referatul P. C. Consilier Gh. Soare, în legătură cu stabilirea datei Sfintelor Paști pe anul 1966.

Se trimite spre studiere și referire Comisiei pentru Doctrină, viața religioasă și pentru minăstiri.

13. *Tem. nr. 1451/1965.* — Cererea de iertare a preotului Diaconescu Constantin din comuna Scornicești, Raionul Slatina, pentru pedeapsa depunerii din treaptă, aplicată de Consistoriul Central Bisericesc.

Se trimite spre studiere și referire Comisiei Canonice juridice și pentru disciplină.

Ca propunerea Prea Fericitului Președinte ca, întrucît pe ordinea de zi figurează mai puține probleme, ele să fie discutate în plenul Sfintului Sinod.

Sfîntul Sinod aprobă propunerea Prea Fericitului Părinte Președinte.

În continuare Prea Fericitul Părinte Președinte invită pe P. S. Episcop Antim Tirgovișteanul, Secretarul Sfintului Sinod, să citească referatele asupra:

Tem. nr. 1714/1965. — Darea de seamă asupra sesiunii anuale de lucru a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care a avut loc între 12—21 ianuarie 1965, la Enugu-Nigeria și la care din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, în calitate de membru al Comitetului Central.

În urma expunerii făcute de I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei asupra sesiunii anuale de lucru al Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la Enugu-Nigeria, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Ia act de lucrările și de hotărârile sesiunii de la Enugu a Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.*

2. *Ia act de activitatea desfășurată în cadrul acestei sesiuni de I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, căruia îi exprimă mulțumiri.*

3. *Profesorii Institutelor teologice de la București și Sibiu vor pregăti temele programate pentru Conferința mondială din 1966 a Departamentului «Biserica și Societatea» și pentru cea de a patra Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care va avea loc în anul 1968.*

2. *Tem. nr. 3274/1965.* — Darea de seamă asupra sesiunii de lucru a prezidiului și a Comitetului consultativ al Conferinței Bisericilor Europene, ținută la Viena, între 8 și 10 februarie 1965, la care din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, în calitate de membru în prezidiu, și P. C. Pr. Prof. I. Coman, în calitate de membru în comitetul consultativ.

Din darea de seamă prezentată rezultă că la această sesiune de lucru s-a hotărît următoarele:

1. Numirea prin rotație a cîte 2 președinți ai Conferinței Bisericilor Europene — din cei 7 membri ai Prezidiului — pe o durată de cîte un an, unul din Apus, altul din Răsărit.

2. Alegerea P. C. Pr. Prof. I. Coman în prima grupă a Comitetului consultativ, cu mandat de doi ani.

3. Numirea P. C. Pr. Gh. Moisescu în comisia pentru stabilirea unui sediu al Conferinței.

4. Reorganizarea grupelor de lucru, care au crescut de la patru la șase. Grupa a șasea «Slujirea Bisericilor în Europa», a luat ființă la propunerea I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei.

5. Fixarea pentru data de 29 septembrie pînă la 5 octombrie 1967 a Adunării Generale a Conferinței Bisericilor Europene («Nyborg V»).

6. Sesiunea de lucru a Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene din septembrie 1965, să se țină la București.

De asemenea s-a acceptat ca contribuția pentru susținerea Conferinței să nu fie fixată de la centru, ci să fie voluntară.

Comisia consultativă pentru problemele externe bisericești examinînd această temă a problemei opinează ca Biserica Ortodoxă Română să se înscrie cu o con-

tribuție de cel puțin 1700 fr. elv. pentru anul 1965, iar contribuția pentru editarea volumului lucrărilor celei de a patra Adunări generale din 1964, să se fixeze după ce ni se va comunica costul global al lucrării și eventual contribuția altor Biserici.

Sfântul Sinod luind cunoștință de darea de seamă a I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și a Pr. Prof. Ioan Coman asupra sesiunii de lucru a Prezidiului și a Comitetului consultativ al Conferinței Bisericilor Europene, care s-a ținut la Viena între 8 și 10 februarie 1965 și ținând seama și de lămuririle verbale date în ședință de I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, în legătură cu această sesiune, hotărăște:

1. *La act de lucrările și hotărârile sesiunii de lucru a prezidiului și comitetului consultativ ale Conferinței Bisericilor Europene care au avut loc la Viena.*

2. *La act de activitatea depusă în cadrul acestei sesiuni de către delegația Bisericii Ortodoxe Române, căreia îi aduce mulțumiri.*

3. *Aprobă avizele date de comisia consultativă cu privire la cotele de contribuție ale Bisericii Ortodoxe Române pentru bugetul general al Conferinței Bisericilor Europene pentru anul 1965 și la editarea volumului privind lucrările Conferinței «Nyborg IV».*

3. *Tem. nr. 3266/1965.* — Darea de seamă asupra sesiunii de constituire și de lucru a Departamentului de studii al Conferinței Creștine pentru Pace, care a avut loc la Praga, între 17—19 februarie 1965 și la care din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat P. C. Pr. Prof. Ioan G. Coman, secretar al Comisiei teologice.

Din darea de seamă depusă asupra lucrărilor sesiunii rezultă că s-a hotărât:

1. Aprobarea statutului Departamentului de studii.

2. Ca Pr C. Pr. Prof. I. G. Coman să prezinte la ședința Comisiei teologice, care se va ține între 8—10 aprilie 1965, la Leningrad, un referat asupra «Intrupării Mîntuitorului și răspunderea Bisericii pentru lume».

3. Ca Diac. asist. I. Bria, din comisia de tineret, să prezinte un referat în fața comisiei, care se va ține între 14—10 iunie 1965 în R. F. G., cu tema «Slujirea păcii pe care trebuie să o realizeze tînăra generație în tensiunea și schimbările lumii actuale».

4. Viitoarea ședință de lucru a Departamentului de studii se va ține în octombrie 1965, în R. P. Ungară.

Sfântul Sinod luind cunoștință de darea de seamă a Pr. Prof. Ioan G. Coman asupra sesiunii de constituire și de lucru a Departamentului de studii al Conferinței Creștine pentru Pace, care a avut loc la Praga între 17—19 februarie 1965, hotărăște:

1. *La act de lucrările și hotărârile sesiunii de constituire și de lucru a Departamentului de studii al Conferinței Creștine pentru Pace de la Praga.*

2. *La act de activitatea depusă cu prilejul acestei sesiuni de lucru de către delegatul Bisericii Ortodoxe Române Pr. Prof. Ioan G. Coman.*

3. *Diac. asist. Ioan Bria își va întocmi referatul, pentru ședința de lucru a comisiei de tineret, care va avea loc în R. F. G. (14—19 iunie 1965).*

4. *Tem. nr. 3859/1965.* — Darea de seamă asupra lucrărilor Comitetului de lucru al Conferinței Creștine pentru Pace, care s-a ținut la Sofia, între 2—5 martie 1965, și la care din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului.

Din darea de seamă se desprind următoarele hotărâri luate de comitetul de lucru și anume:

1. Completarea Secretariatului internațional prin numirea unui reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române.

2. Numirea I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului ca referent al Bisericii Ortodoxe Române pentru ședința din octombrie 1965 a Comitetului consultativ asupra temei: «Solidaritatea și cooperarea pentru pace și dreptate».

3. Întocmirea de referate asupra temelor comisiilor din care fac parte:

— Diac. Prof. N. Nicolaescu — la Comisia ecumenică — tema: «Eforturile

comune ale Oikumenei creștine și colaborarea cu toate organizațiile pentru pace», pentru ședința din R. D. G., din 3—10 septembrie 1965.

— Pr. Prof. Sofron Vlad — Comisia pentru Afacerile Internaționale — tema: «Importanța politică a dezarmării pentru colaborarea și solidaritatea lumii», pentru ședința din Austria, care va avea loc între 23—25 mai 1965.

— Pr. Conf. Alex. Ciurea, — Comisia economică — asupra temei «Etica într-ajutorării față de greutățile țărilor în dezvoltare și vocația Bisericilor, în această privință», pentru ședința din Ungaria, care va avea loc între 6—8 octombrie 1965.

4. Organizarea unei consultări cu reprezentanți de tineret (octombrie 1965). Biserica Ortodoxă Română este invitată să-și trimită un reprezentant.

Sfântul Sinod examinând darea de seamă a I. P. S. Mitropolitului Nicolae al Banatului asupra sesiunii de la Sofia a Comitetului de lucru al Conferinței Creștine pentru Pace (2—5 martie 1965), hotărăște:

1. *la act de rezervarea unui loc de membru pentru un reprezentant al Bisericii Ortodoxe Române în secretariatul internațional al Conferinței și aprobă desemnarea D-lui Ilie Georgescu, inspector patriarhal, pentru acest loc, făcută de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.*

2. *la act de lucrările și hotărârile sesiunii de lucru a Comitetului de lucru al Conferinței pentru Pace de la Sofia și aduce mulțumiri I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului pentru activitatea depusă.*

3. *Aprobă tipărirea «Buletinului C.C.P.P.», ediția franceză, de către Patriarhia Română.*

4. *Aprobă ținerea unei ședințe a C.C.P.P. (Comitetul consultativ, sau Comitetul de lucru) la București, în cursul anilor 1966 sau 1967).*

5. *Un colectiv format din Pr. Prof. Isidor Todoran și de Pr. Prof. Dumitru Belu, de la Institutul teologic din Sibiu, va întocmi, sub președinția I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului, referatul asupra temei: «Solidaritatea și cooperarea pentru dreptate și pace».*

6. *Diac. Prof. N. Nicolaescu, Pr. Prof. Sofron Vlad și Pr. Conf. Alex. Ciurea vor întocmi rapoartele pentru comisiile C.C.P.P. din care fac parte.*

5. *Tem. nr. 2738/1965.* — Raportul asupra lucrărilor Comisiei teologice a Conferinței Creștine pentru Pace, ținută la Leningrad, între 8 și 10 aprilie 1965, la care din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat P. C. Prof. I. Coman, P. C. Prof. Isidor Todoran și P. C. Consilier Patriarhal Gh. Soare.

Tema principală a sesiunii a fost «Întruparea lui Iisus Hristos și răspunderea comunității pentru lume», cu subtemele: «Comunitatea în societatea care se schimbă continuu» și «Problema fundamentării teologice a acțiunii politice a creștinilor». S-a acordat un mare interes și temei «Teologie, istorie, eshatologie».

În cadrul sesiunii au mai fost pregătite lucrările comitetului consultativ al Conferinței Creștine pentru Pace, care se va ține la Budapesta, între 11—13 octombrie 1965, cu tema «Solidaritatea și colaborarea pentru dreptate și pace».

Din comunicatul final al comisiei teologice se desprind următoarele concluzii:

1. Actul întrupării lui Dumnezeu îndatorează pe creștini să-și lege viața lor personală și socială de temeiurile dumnezeiești ale dragostei și păcii. De aici urmează marea răspundere a creștinilor pentru pace, această condiție fundamentală pusă de Dumnezeu pentru viața omenească.

2. Creștinii nu trebuie să rămână indiferenți față de acțiunile care duc la înăsprirea raporturilor internaționale, care s-ar putea transforma într-un război mondial, prin care se distruge de mîna omenească viața multor oameni, pentru a căror mîntuire a venit Hristos.

3. Creștinii trebuie să fie neliniștiți față de opresiunile sociale și rasiale din diferitele părți ale lumii și față de încercările de a înăbuși lupta popoarelor pentru independență.

4. În fine, potrivit sarcinii sale, Comisia teologică a pregătit și raportul pentru comitetul de lucru al Conferinței Creștine pentru Pace și a schițat perspectivele «activității ei în viitor».

Sfântul Sinod ascultînd darea de seamă a delegației care a participat la lucrările Comisiei teologice a Conferinței Creștine pentru Pace de la Leningrad, între 8 și 10 aprilie 1965, hotărăște:

Se ia act de lucrările Comisiei teologice a Conferinței Creștine pentru Pace și de concluziile la care această Cîmisie a ajuns, aducîndu-se mulțumiri delegației Bisericii Ortodoxe Române.

6. *Tem. nr. 4736/1965.* — Darea de seamă asupra conferinței Întîistătătorilor Bisericilor necalcedoniene ținută la Addis Abeba între 15—21 ianuarie 1965.

I. P. S. Mitropolit Nikolaos al Axumului (Etiopia) a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian o dare de seamă asupra Conferinței Bisericilor necalcedoniene, care a avut loc la Addis-Abeba între 15—21 ianuarie 1965.

Această conferință, așa cum a fost ea proiectată, urma să fie încununată de o conferință a Întîistătătorilor tuturor Bisericilor Ortodoxe: calcedoniene și necalcedoniene. Abținerea Bisericilor Ortodoxe de limbă greacă de a lua parte la Conferință a făcut cu neputință și participarea Întîistătătorilor celorlalte Biserici Ortodoxe.

La Conferință au participat numai căpeteniile Bisericilor Vechi Orientale și anume:

1. Patriarhul Ignatie al Bisericii siriene.
2. Catolicosul Indiilor, cu patru însoțitori și 3 profesori de la Addis Abeba.
3. Catolicosul Vasken I al Bisericii Armene din Ecimiadzin.
4. Catolicosul Koren al Bisericii Armene din Cilicia. Cei doi catolicoși au fost însoțiți de 9 persoane.
5. Patriarhul Kirillos al Bisericii Copte, cu patru însoțitori.
6. Arhiepiscopul Teofil de Harar (care a înlocuit pe Patriarhul Bisericii Etiopiene, reținut de boală), împreună cu șapte însoțitori.

Pe ordinea de zi au figurat următoarele șase teme și anume:

1. Lumea cea nouă și Bisericile noastre.
2. Conlucrarea la formarea teologică.
3. Conlucrarea în ce privește evanghelizarea.
4. Raporturi cu celelalte Biserici.
5. Înființarea unui mecanism statornic pentru păstrarea legăturilor continui între Biserici.
6. Pacea și dreptatea în lume.

În considerațiile personale pe care le face I. P. S. Mitropolit Nikolaos al Axumului, arată că Conferința a III-a Panortodoxă de la Rodos a evitat a se ocupa de tema raporturilor cu Vechile Biserici ale Orientului, care se găsesc pe poziții mai apropiate de noi, decît orice Biserică din Apus.

S-a constituit o comisie permanentă pentru continuarea lucrărilor Conferinței. Se va cere constituirea unei comisii asemănătoare și din partea Bisericii Ortodoxe, cu participarea de reprezentanți ai tuturor Bisericilor Ortodoxe.

Așa cum a arătat Împăratul Haile Selassie I, în cuvîntul de închidere a Conferinței, după acest prim pas va urma altul, printr-o nouă întîlnire, cu participarea celorlalte Biserici.

Hotărîrile luate au urmărit crearea unei apropieri cît mai desăvîrșite între Bisericile necalcedoniene, care au trăit veacuri de-a rîndul izolate una de alta: legături din ce în ce mai strînse în primul rînd cu Bisericile Ortodoxe de Răsărit și apoi cu celelalte Biserici creștine; formarea clerului; unele măsuri de promovare a vieții religioase, de evanghelizare și de manifestare în lumea contemporană a responsabilității care decurge din împlinirea de către Biserici a voinței lui Dumnezeu.

S-a subliniat că această conferință de la Addis Abeba constituie un început, un prim pas după care va urma un altul, cînd se nădăjduiește să fie prezenți la Addis Abeba toți conducătorii Bisericilor Ortodoxe necalcedoniene și calcedoniene, pentru discutarea problemelor comune.

Sfântul Sinod ascultînd expunerea I. P. S. Mitropolit Nikolaos al Axumului, prezentată de P. S. Episcop Antim Tirgovișteanul Secretarul Sfîntului Sinod, hotărăște:

1. *Ia act de darea de seamă asupra Conferinței căpeteniilor Bisericii Ortodoxe orientale (necalcedoniene) de la Addis Abeba (15—21 ianuarie 1965).*

2. *Aduce mulțumiri I. P. S. Mitropolit Nikolaos al Axumului pentru bunăvoința manifestată de a informa Biserica Ortodoxă Română asupra acestei conferințe.*

7. *Tem. nr. 4737/1965.* — Constatări asupra modului de aducere la cunoștința Vaticanului a hotărârilor Conferinței de la Rodos din 1964.

Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic, Atenagora, cu scrisoarea nr. 80 din 28 ianuarie 1965 a informat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, că a găsit de cuviință să aducă la cunoștința Vaticanului, în mod oficial, hotărârile celei de a treia Conferințe Panortodoxe de la Rodos, printr-o delegație compusă din II. PP. SS. Mitropoliți Meliton al Ilioupolei și Hrisostom al Mirelor, care s-au prezentat Papii Paul al VI-lea, cu acest mandat.

Ulterior, cu scrisoarea nr. 198 din 7 aprilie 1965, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic, Atenagora, a trimis o «Însemnare» din partea Secretariatului Sfântului Sinod al Patriarhiei de Constantinopol asupra modului cum a decurs, înmînarea încuștințării de la Rodos.

În legătură cu această problemă au luat cuvîntul pe rînd P. S. Episcop Antîm Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian.

În urma discuțiilor care au avut loc, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Consideră că modul în care s-a făcut de către Patriarhul Ecumenic comunicarea către Vatican a hotărîrilor de la Rodos 1964, nu corespunde pe deplin sensului acestei hotărîri, în ce privește procedura urmată. De asemenea se constată că o serie de acțiuni ale Vaticanului din ultima vreme caută să denatureze aceleași hotărîri și să ascundă dificultățile reale ce stau în calea unui dialog între Biserica Romano-Catolică și Ortodoxie.*

2. *Se dă însărcinare profesorilor Institutelor noastre teologice să studieze situația actuală a raporturilor dintre Ortodoxie și romano-catolicism și prin studii și articole publicate în revistele bisericesti să contribuie la lămurirea preoților și credincioșilor asupra poziției Bisericii Ortodoxe Române în această chestiune.*

10. *Tem. nr. 3224/1965.* — Referatul P. C. Consilier Gh. Soare, în legătură cu stabilirea datei Sfîntelor Paști pe anul 1966.

Se prezintă referatul P. C. Consilier Gh. Soare prin care se arată că potrivit calculelor pascale, în anul 1966 Sfintele Paști cad la data de 10 aprilie, arătîndu-se totodată și momentele calendaristice în legătură cu sărbătorirea Sfîntelor Paști, în vederea întocmirii calendarului.

Examinînd referatul prezentat, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Sfintele Paști se vor sărbători în anul 1966 la data de 10 aprilie.*

2. *Datele calendaristice vor fi comunicate tuturor Eparhiilor, lăsîndu-se la latitudinea fiecărei Eparhii în întocmirea calendarului bisericesc pe anul 1966.*

11. *Tem. nr. 14926/1964 și 1451/1965.* — Cererea de iertare a preotului Diaconescu Constantin, din comuna Scornicești, raionul Slatina, pentru pedeapsa depunerii din treaptă aplicată de Consistoriul Eparhial al Eparhiei Rîmnîcului și Argeșului.

Avînd în vedere actele de la dosar din care rezultă că preotul Diaconescu Constantin a dat dovadă de îndreptare și că nu se mai află în culpa pentru care a fost sancționat cu pedeapsa depunerii din treaptă, Sfîntul Sinod hotărăște:

În baza avizului favorabil al Chîriarhului locului, se acordă iertarea de pedeapsa depunerii din treaptă a preotului Diaconescu Constantin de la parohia Scornicești, Raionul Slatina.

Epuiîndu-se ordinea de zi, Prea Fericitul Patriarh Justinian mulțumește II. PP. SS. și PP. SS. membri ai Sfîntului Sinod pentru aportul prețios pe care l-au adus în rezolvarea problemelor importante dezbătute în această ședință a Sfîntului Sinod. De asemenea Prea Fericirea Sa aduce mulțumiri în numele Sfîntului Sinod Domnului Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cul-

telor de pe lângă Consiliul de Miniștri, pentru tot sprijinul pe care-l acordă în soluționarea nevoilor Bisericii Ortodoxe Române.

În continuare Prea Fericirea Sa roagă pe Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor Dumitru Dogaru, să fie interpretul simțămintelor de devotament și recunoștință ale membrilor Sfintului Sinod față de conducerea de stat.

După aceasta, Prea Fericitul Părinte Președinte invită pe II.PP.SS. și PP.SS. membri ai Sfintului Sinod să participe a doua zi 22 aprilie 1965, la oficierea Sfintei Liturghii în catedrala Sfintei Patriarhii, în cadrul căreia se va face sfințirea Marelui Mir.

În încheiere, Prea Fericirea Sa Părintele Patriarh Justinian anunță prorogarea sesiunii ordinare a Sfintului Sinod, urmînd ca viitoarea ședință să fie comunicată II.PP.SS. și PP.SS. Chiriahi, la timpul cuvenit.

Ședința se ridică la orele 15.

Președinte,
† JUSTINIAN
Patriarh

Secretar,
Episcop ANTIM TÎRGOVIȘTEANUL
Vicar patriarhal

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXIII Nr. 5—6

MAI - IUNIE 1965

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE:

P. F. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI:

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor

P. C. Arhim. IRINEU CRĂCIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor

P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei.

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. CAGIU, Directorul Administrației Patriarhale

COLABORATORI

Inalt Prea Sfinții Mitropoliți, Prea Sfinții Episcopi,
Profesorii Institutelor Teologice, Seminariilor Teologice
și Școlilor de cântăreți bisericești ;
Prea Cucernicii, Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali,
protopopii, preoții, candidații la titlul de magistru și doctor
în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SÎNT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI «BISERICII ORTODOXE ROMÂNE»

BISERICĂ
ORTODOXĂ
ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXIII
Nr. 5-6
MAI-IUNIE
1965

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

C U P R I N S U L

SCRISORI IRENICE, PASTORALE, MESAJE

- Schimb de scrisori între Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea și Prea
Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul Sfintelor Paști 1965* . 377

VIAȚA BISERICESCĂ

- Vizita Arhiepiscopului de Canterbury, Dr. Arthur Michael Ramsey,
Primat a toată Anglia și Mitropolit* 381
- Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru a 47-a serie
de preoți* 452
- Un pastor al Bisericii Valdenze, oaspete al Patriarhiei Române* . . 458
- Conferința teologică interconfesională de la Cluj, de ȘTEFAN ALEXE* 461
- Din viața Bisericilor Ortodoxe de peste hotare* 468

IN APĂRAREA PĂCII

- Sesiunea Secretariatului internațional al Conferinței Creștine pentru
Pace* 471

INDRUMĂRI PASTORALE

- Mesajul Învierii Domnului, un mesaj al unității, al vieții și al păcii. —
Spicuirii din pastoralele de Paști ale Ierarhilor Bisericii Ortodoxe
Române* 473
- Preoția și chipul preotului după Sfânta Scriptură, de Pr. Prof. ENE
BRANIȘTE* 483

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

<i>Urme ale vieții religioase din cetățile Histria și Tomis în epoca romană, descoperite în ultima vreme,</i> de Magistrand DUMITRU RĂDUNA	503
<i>Mitropolitul Dionisie Rally Paleologul și legăturile lui cu Biserica și Țările Române,</i> de Magistrand DUMITRU DIMA	521
<i>Contribuții la cunoașterea operei canonice a Sfântului Ierarh Calinic de la Cernica,</i> de Magistrand EUGEN MARINA	533
<i>Din datinile noastre străvechi,</i> de BARBU ANGELESCU	559

DOCUMENTARE

<i>Traduceri în limba română din literatura religioasă orientală,</i> de Magistrand GHEORGHE SPERANȚĂ	561
<i>Eminescu și «Cărticica sfătuitoare» a monahului Nicodim,</i> de I. CREȚU	575
<i>O scrisoare inedită a lui Mihai Viteazul către patriarhul Alexandriei, Meletie Pigas,</i> de AL. A. BOTEZ	584
<i>Date noi despre anii de formație ai pictorului Gheorghe Tattarescu,</i> de Pr. GABRIEL COCORA	593

RECENZII

<i>Două albume despre Minăstirile Voroneț și Humor,</i> de IOAN F. STĂNCULESCU	600
--	-----

SCRISORI IRENICE PASTORALE-MESAJE

SCHIMB DE SCRISORI INTRE SANCTITATEA SA PAPA PAUL AL VI-lea ȘI PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN, CU PRILEJUL SFINTELOR PAȘTI 1965

Cu prilejul sfințelor sărbători ale Învierii Domnului, din acest an, între Sanctitatea Sa Papa Paul al VI-lea și Prea Fericitul Patriarh Justinian, a avut loc următorul schimb de scrisori :

Prea Fericite,

Din nou, în lumea întreagă, poporul creștin se pregătește să serbeze, cu solemnitate și cu inima plină de bucurie, ziua în care Fiul lui Dumnezeu, făcut Om din dragoste pentru noi, a înviat și a biruit moartea, trecându-ne din întuneric la lumină, din întristare la bucurie, din moarte la viață.

În aceste zile de pregătire și de rugăciune, gândul Nostru se îndreaptă către Prea Fericitărea Voastră și către episcopii, preoții și credincioșii Bisericii Voastre, pentru a Vă aduce urările Noastre cele mai bune și cele mai sincere cu prilejul luminoasei sărbători a Învierii Domnului și pentru a Vă asigura că ne rugăm lui Hristos cel înviat să Vă umple de binecuvântările Sale, de pacea și de bucuria Sa.

Bucuria Noastră este cu totul deosebită după comunicarea hotărârilor celei de a treia Conferințe Panortodoxe de la Rodos, făcută Sfântului Scaun de Patriarhia Ecumenică. Participarea Bisericii Voastre la elaborarea și adoptarea acestor hotărâri este, în adevăr, pentru Noi, o pricină de bucurie și mângâiere și voim să exprimăm grațitudinea noastră Prea Fericitării Voastre pentru spiritul creștin care le-a inspirat.

Eminentul președinte al Secretariatului Nostru pentru unitate a primit textul oficial al hotărârilor Conferinței voastre și ne-a raportat asupra lor.

Putem să asigurăm pe Prea Fericirea Voastră că le acordăm toată atenția cuvenită. Înțelepciunea și realismul care le caracterizează sînt, pentru noi, un nou motiv de a intensifica efortul nostru în vederea desfășurării progresive a unui dialog de dragoste și frățietate.

Grija comună pentru o adevărată mărturie creștină în fața unei lumi care are o nevoie atît de mare de Evanghelia lui Hristos și începutul unor numeroase contacte frățești la toate nivelurile vieții creștine vor pregăti spiritul și inima credincioșilor noștri pentru eforturi și mai mari, care vor trebui făcute în vederea refacerii unității între Biserica Romano-Catolică și Bisericile Ortodoxe de Răsărit.

A fost pentru Noi o profundă satisfacție aflînd că Biserica Voastră are dorința fermă să înceapă discuții cu celelalte Biserici Ortodoxe surori pentru a pregăti, în respectul credinței lui Hristos un dialog teologic rodnic cu Biserica Romei. Din partea Noastră, Noi vom face tot ce ne stă în putință pentru ca preoții și teologii Bisericii Catolice, în respectul credinței în același Domn și Mîntuitor Iisus Hristos, să se pregătească și ei pentru acest dialog. Avem smerita încredințare că binecuvîntarea lui Dumnezeu va sprijini și va face rodnic acest efort, iar Duhul Sfînt îl va însufleți și inspira.

Meditînd asupra însemnătății acestei sărbători a sărbătorilor care se apropie, rugăm pe Duhul Sfînt să călăuzească lucrarea tuturor acelor care poartă numele lui Hristos și cerem ca puterea dumnezeieștii Treimi să se arate în eforturile lor pentru a aduce pacea, dreptatea și unirea acelor care au fost răscumparați prin sîngele Mielului și care sînt chemați să împărățească cu El într-o lume în care El va fi făcut toate lucrurile noi.

La aceste rugăciuni și la aceste urări din inimă și frățești, voim să adăugăm, Prea Fericite, expresia profundeii Noastre prețuiri în Domnul pentru Venerabila Voastră persoană, precum și pentru clerul și poporul care a fost încredințat îngrijirii Voastre pastorale.

PAULUS P. P. VI

Din Vatican, 25 martie 1965.

*

Sanctitate,

Ziua Învierii — Sărbătoarea Sărbătorilor și Paștile Domnului — vine să aducă și anul acesta lumii bogăția de daruri dumnezeiești dobîndite de biruința Fiului Omului asupra morții, să înnoiască amintiri nepieritoare și să adîncească în sufletele tuturor creștinilor simțămînte de bucurie și recunoștință care covîrșesc toată mîntea omenească.

Întîmpinînd această sfîntă zi — «pe care a făcut-o Domnul să ne bucurăm și să ne veselim într-însa» — Biserica noastră Ortodoxă Română și Noi personal, cu dragoste frățească, adresăm Sanctității Voastre, precum

și episcopilor, slujitorilor și credincioșilor Bisericii Romei, vestirea îngelului, devenită salutarea milenară a creștinilor: HRISTOS A ÎNVIAT!

Gîndirea noastră este îndeosebi solicitată de cuvintele Domnului din noaptea Cinei celei de taină — pe care ni le amîntește în fiecare an Sfîntul Evanghelist Ioan, și din care înțelegem că «...Iisus, iubind pe ai Săi, care erau în lume, i-a iubit pînă la capăt» (cf. XIII, 1); ucenicii Săi vor fi recunoscuți de toți ca atare, numai de vor avea iubire unii către alții (cf. XIII, 35); El este tulpina vieții celei adevărate, iar ucenicii sînt mlădițele, și precum mlădițele nu pot aduce roadă, decît dacă rămîn în tulpină de viță, tot așa și ucenicii nu pot aduce roade decît dacă rămîn în El, căci fără El nu pot face nimic (cf. XV, 1—6) și în sfîrșit rugăciunea Sa către Tatăl a fost ca toți cei ce cred în El să fie una, precum El și Tatăl una sînt (cf. XVII, 21).

Amîntirea acestor cuvinte sfinte trebuie să determine, Bisericile creștine să ia seama la trăirea lor, ca să fie permanent numai în Hristos, precum și la datoria lor de a păstra totdeauna vie legătura iubirii frățești între ele.

Indreptîndu-ne gîndul Nostru, în primul rînd, către Bisericile Ortodoxe, nu putem să nu ne mărturisim satisfacția pentru eforturile depuse fără încetare de acestea, în scopul realizării apropierii și cooperării frățești cu toate celelalte Biserici creștine, culminînd cu hotărîrile luate în Conferința de anul trecut de la Rodos.

Hotărîrile luate și adoptate la Rodos de reprezentanții tuturor Bisericilor Ortodoxe surori, după modesta Noastră părere, tind să dea eforturilor depuse pentru împlinirea comandamentului evanghelic al trăirii Bisericilor în Hristos, un caracter nou față de numeroasele încercări făcute în trecut. Acest caracter nou constă în obligarea Bisericilor creștine de a accepta, cu creștinească bărbăție — vrednică de micșorarea consimțită de Fiul lui Dumnezeu pentru mîntuirea lumii — să se întoarcă la momentul istoric al trăirii lor în unitatea credinței în Hristos, și de acolo să examineze, în comun și cu deplină sinceritate, drumul parcurs de fiecare pînă astăzi, și rezultatele obținute. Toate rezultatele găsite bune și conforme cu învățătura Evangheliei lui Hristos, cu propovăduirea Sfinților Apostoli și cu hotărîrea sfintelor soboare a toată lumea, să fie păstrate și adăugate la patrimoniul comun de credință și învățătură al Bisericilor, iar cele găsite neconforme cu temelii puse de Hristos — vița cea adevărată — să fie, asemenea mlădițelor neroditoare, tăiate cu salvatoare hotărîre și părăsite.

Numai în acest spirit, de curățire a Bisericii lui Hristos de tot ce împiedică buna circulație a sevei drepte credințe în diferitele mădulare ale sale, se va putea ajunge la trăirea adevărată în Hristos, Unicul Cap al tuturor Bisericilor creștine, și la conlucrarea frățească și rodnică a lor pentru mîntuirea credincioșilor și pentru contribuirea cu succes la pacea și buna așezare a întregii lumi.

Noi avem nădejde tare că Mîntuitorul Hristos nu va lăsa pînă în sfîrșit Biserica Sa împărțită și slăbită în lucrarea, pe care este chemată să o împlinească în mijlocul lumii contemporane.

Și această nădejde trebuie să ne îndemne pe toți Intiiistătorii Bisericii: creștine, ca să ne unim în rugăciuni neincetate către Intemeietorul Bisericii, pentru a ne trimite cu dărnicie Duhul cel Sfint, care să ne lumineze, să ne călăuzească, și să ne ajute să împlinim mai curînd porunca Sa, de a fi toți uniți în El și a trăi în El.

Cu aceste gînduri, mărturisiri și nădejdi, încredințăm pe Sanctitatea Voastră că vom ruga din toată inima pe Domnul Hristos cel înviat, ca să dăruiască Sanctității Voastre personal, precum și episcopilor, preoților și credincioșilor Sfintei Biserici a Romei, harul Său mîntuitor și mila Sa cea bogată, și să învrednicească pe toate popoarele lumii de pacea Sa cea dreaptă și adînc stătătoare.

Rămînem al Sanctității Voastre, cu sentimente de înaltă stimă și îmbrățișare sfîntă, iubitor frate în Hristos cel înviat.

† JUSTINIAN
Patriarhul României

VIATA BISERICESCA

VIZITA ARHIEPISCOPULUI DE CANTERBURY, DR. ARTHUR MICHAEL RAMSEY, PRIMAT A TOATA ANGLIA SI MITROPOLIT

Problema apropierei și unirii Bisericilor creștine constituie în vremea noastră una dintre preocupările cele mai de seamă ale întregii creștinătăți.

Înțelegînd pe deplin importanța eforturilor care se depun pentru atingerea acestui scop și fiind animat de conștiința ecumenismului bisericesc și de dorința nestăvilită de a sluji refacerea unității Bisericii Mîntuitorului Iisus Hristos, cea «una, sfîntă, sobornicească și apostolească», Prea Fericitul Patriarh Justinian stăruie neîncetat prin scrisori irenice, prin inițierea de vizite ale diferitelor delegații bisericești, prin participarea Bisericii Ortodoxe Române la Conferințe, organizații sau reuniuni intercreștine, prin schimb de studenți, prin schimb de reviste și prin toate mijloacele posibile, ca Bisericile să se apropie unele de altele, conducătorii și credincioșii lor să se cunoască mai bine, să se înfrățească între ei și să lucreze împreună, ca «toți să fie una».

Istoria Bisericii Ortodoxe Române din ultimii 17 ani a înregistrat tot mai multe inițiative și fapte din care se desprinde grija permanentă a Întîistătătorului ei de a găsi mijloacele cele mai potrivite ale înțelegerii și unirii diferitelor Confesiuni creștine, avînd încredințarea că «Bisericile creștine trăiesc zile de importanță hotărîtoare pentru viața și pentru misiunea lor».

Pe linia unor astfel de convingeri și înalte preocupări se adaugă și invitația pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut-o, încă din anul trecut, Grației Sale Arhiepiscopului Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit, de a vizita Biserica Ortodoxă Română. Evocînd legăturile mai vechi dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Anglicană și îndeosebi rezultatele Conferinței care a avut loc la București în iulie 1935 între reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române și reprezentanții Bisericii Anglicane, scrisoarea de invitație a Prea Fericirii Sale amintește de legăturile mai noi dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană: participarea delegaților Bisericii Ortodoxe Române la Conferința de la

Lambeth din iulie 1958, prezența unui delegat al Prea Fericirii Sale la intronizarea Grației Sale în anul 1961, vizitele făcute Prea Fericirii Sale de episcopul de Gibraltar, precum și de alți clerici și personalități ecleziastice și ajunge la concluzia că Bisericilor Ortodoxă Română și Anglicană le revine «datoria de a da relațiilor dintre ele un nou impuls» spre a le face să aducă toate roadele pe care le așteaptă atât credincioșii lor, cât și întreaga lume creștină.

Scrisoarea se încheie cu nădejdea că «această vizită va aduce nu numai multă bucurie în rîndurile credincioșilor și slujitorilor Bisericilor noastre pentru «unirea Duhului întru legătura păcii», ci va avea o deosebită contribuție și în dezvoltarea legăturilor de prețuire reciprocă și prietenie, care unesc poporul român și poporul englez, animate de același ideal al promovării culturii, progresului și înfrățirii tuturor popoarelor lumii».

Răspunzînd la scrisoarea Părintelui Patriarh Justinian, Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey a mulțumit pentru frățeasca invitație, mărturisind pe de o parte prietenia care există între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană, iar pe de altă parte încredințînd pe Prea Fericitul Părinte Patriarh că personal are «cea mai mare dorință ca prietenia dintre cele două Biserici să se adîncească, mergînd mereu înainte spre a ajunge la cea mai mare înțelegere și înfrățire pe care Dumnezeu adevărului și al dragostei le poate da».

După un alt schimb de scrisori, data vizitei a fost fixată între 2—8 iunie 1965, făcîndu-se totodată cunoscut și numele membrilor delegației, care avea să însoțească pe Arhiepiscopul Michael Ramsey.

Înainte de a prezenta cititorilor itinerariul și programul după care s-a desfășurat această istorică vizită, vom da cîteva date asupra distinșilor oaspeți ai Bisericii noastre:

1) *Arhiepiscopul Arthur Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit.* — S-a născut în anul 1904 și a făcut studii clasice și teologice la Universitatea din Cambridge, primind educație pentru preoție la Colegiul teologic din Oxford. A fost hirotonit diacon în anul 1928 și apoi preot în 1929, avînd un timp și conducerea unei parohii, dar îndeplinind ca ocupație principală, pînă la hirotonia ca episcop, pe cea de profesor de teologie. Astfel din 1930—1936 a fost profesor al Colegiului teologic Lincoln; din 1940—1950 a fost profesor de teologie la Universitatea din Durham și canonic al catedralei din Durham; din 1950—1952 a fost profesor de dogmatică la Universitatea din Cambridge.

În anul 1952 a fost hirotonit episcop de Durham, unde a funcționat pînă în anul 1956. În anul 1956 a fost numit Arhiepiscop de York, funcționînd pînă în anul 1961, cînd a fost ales Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit, fiind al 100-lea Arhiepiscop de Canterbury. Pe lângă faptul că este socotit un mare conducător al Bisericii Anglicane, Grația Sa s-a remarcat și ca un teolog de seamă, publicînd cărți ca: *Evanghelia și Biserica Catolică* (1936), *Invierea lui Hristos* (1945), *Slava lui Dumnezeu și Schimbarea la față a lui Hristos* (1949), *De la Gore la Temple*

(1959), *Introducerea în credința creștină*, apoi studii și diferite cuvântări, publicate fie în volum, fie în diferite reviste.

După întronarea sa, care a avut loc în luna iunie 1961, Arhiepiscopul Michael Ramsey a desfășurat o activitate susținută pentru promovarea prieteniei și înțelegerii cu Biserica Ortodoxă. În acest scop, în anul 1962, a vizitat la Constantinopol pe Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora, exprimînd, în cuvîntările ținute cu acest prilej, dorința de a se relua tratativele de unire dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Anglicană. Tot în același an a vizitat și pe Arhiepiscopul Atenei, manifestînd în Conferința *Constantinopol și Canterbury*, pe care a ținut-o la Universitatea din Atena, aceeași dorință de apropiere și unire a Bisericilor. În iulie 1962, a vizitat pe Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, la Moscova, unde mai fusese în anul 1956, cînd era Arhiepiscop de York și cînd condusese delegația Bisericii Anglicane, care a purtat discuții teologice cu Biserica Ortodoxă Rusă.

Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey este în același timp și o personalitate de seamă în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, fiind ales la New Delhi, în 1961, unul din cei 6 președinți ai acestui Consiliu și desfășurînd o activitate notorie atît pentru apropierea și unirea Bisericilor, cît și pentru soluționarea creștină a problemelor care se pun lumii contemporane.

În Biserica Anglicană a fost mult timp Președinte de onoare al Asociației Sf. Alban și Sf. Sergiu, iar în prezent este Președintele anglican al Asociației Bisericilor Anglicane și Ortodoxe.

După rînduielile Bisericii Anglicane, Arhiepiscopul de Canterbury, pe lîngă faptul că este Primat a toată Anglia, este și Mitropolit Senior, adică un «primus inter pares» al Comuniunii Anglicane, care este alcătuită din 18 provincii independente. Aceste Biserici locale, cărora aparțin circa 50 de milioane de credincioși, se găsesc în deplin acord mutual de credință și practică sacramentală. Ele se bucură de o legătură similară cu Bisericile Vechi-Catolice în comuniune cu Scaunul de Utrecht.

2) *Episcopul de Gibraltar Eley Stanley*. — A fost hirotonit diacon în anul 1924 și preot în 1925, îndeplinind multă vreme funcția de preot și diferite funcții administrative. Din 1946 pînă în 1948 a fost Capelan Senior pe lîngă Arhiepiscopul de Canterbury (Dr. Geoffrey Fischer), iar din 1948 pînă în 1960 a fost vicar al bisericii din Londra St. Mary Abbots, Kensington.

În anul 1960 a fost hirotonit episcop de Gibraltar de arhiepiscopul de Canterbury, asistat de Arhiepiscopul de Utrecht și de episcopul de Deventer (vechi-catolici).

Episcopul de Gibraltar are jurisdicție canonică asupra comunităților anglicane răspîndite în sudul Europei. Întrucît Episcopia Anglicană de Gibraltar se întinde de la Gibraltar pînă în Turcia este de la sine înțeles că episcopul de Gibraltar are deseori ocazia să vină în contact cu Bisericile Ortodoxe din țările mediteraniene și balcanice. Menționăm că Episcopul de Gibraltar Eley Stanley a luat parte în 1963 la marile serbări religioase care au avut loc cu prilejul mileniului Muntelui Atos. Amintim de asemenea că biserica anglicană din București este tot sub jurisdicția episcopului de Gibraltar.

3) *Canonicul John R. Satterthwaite*. — A făcut studii la Universitatea din Leeds și a predat religia în Palestina, fiind hirotonit diacon în anul 1950. A fost apoi preoțit în Anglia în anul 1951.

Din anul 1959 Canonicul J. Satterthwaite îndeplinește funcția de Secretar General al Comisiei Bisericii Angliei pentru relațiile interbisericești după ce mai înainte, adică din 1955, fusese secretar general adjunct al aceleiași Comisii.

Canonicul Satterthwaite a vizitat aproape toate Bisericile Ortodoxe, în țara noastră venind acum pentru a treia oară.

4) *Cnonicul John Findlow*. — A studiat la Universitatea din Oxford și la Colegiul teologic din Lincoln. Fiind hirotonit diacon în 1938 și preot în 1939, s-a remarcat atît prin activitatea pe care a desfășurat-o la parohie, cît și prin activitatea pe plan ecumenic. A avut multe contacte cu Ortodoxia, îndeplinind din anul 1960 pînă la sfîrșitul anului 1964 funcția de capelan al bisericii anglicane din Atena și luînd parte și la prima Conferință Panortodoxă de la Rodos, din 1961.

De curînd a fost numit Secretar Asociat al Comisiei Bisericii Angliei pentru relațiile interbisericești, unde din 1946—1949 a îndeplinit funcția de secretar asistent.

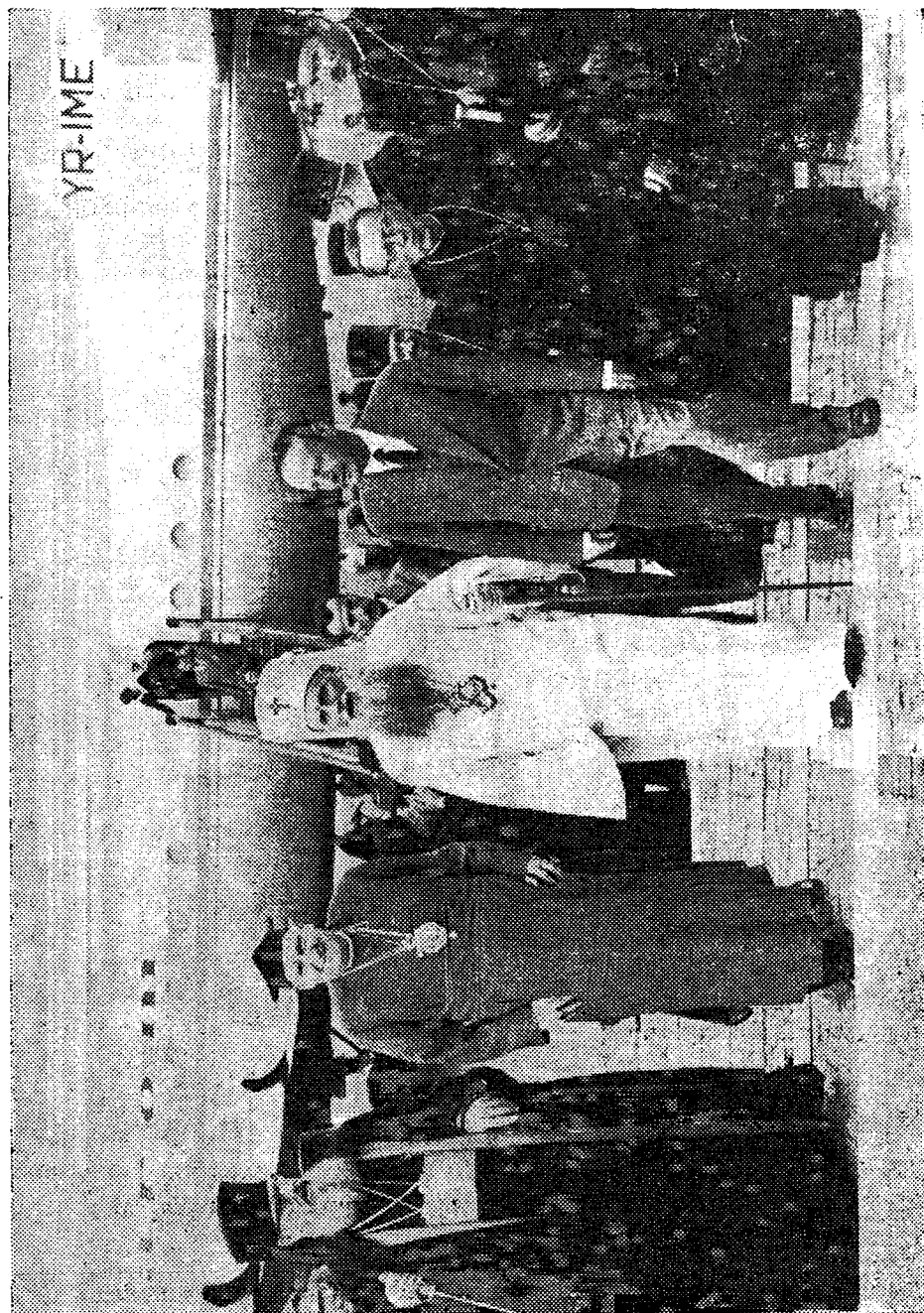
Canonicul Findlow activează în prezent și ca reprezentant al Arhiepiscopului de Canterbury pe lângă Scaunul Papal de la Roma.

5) *Preot John G. B. Andrew*. — Este cel mai tînăr dintre însoțitorii Arhiepiscopului Michael Ramsey. A făcut studii la Universitatea din Oxford și la Colegiul teologic din Cerddeedon. A primit hirotonia în diacon în anul 1956 și pe cea de preot în anul 1957. Acum el este capelanul Arhiepiscopului de Canterbury și secretarul particular al Grației Sale.

Miercuri
2
iunie

În după amiaza zilei de 2 iunie a.c., la orele 17, a sosit la București, cu avionul, Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey, împreună cu însoțitorii săi. La aeroportul Băneasa au fost întîmpinați de: Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Înalt Prea Sfințitul Justin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și secretar al Sfîntului Sinod, P. C. Preot Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Preot Traian Ghica, directorul Casei de Pensii și Ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, P. C. Diac. N. Nicolaescu, rectorul Institutului Teologic de grad universitar din București, de PP.CC. Pr. Dumitru Fecioru, Pr. Gh. Soare, Pr. Vasile Ștefan, Pr. Gh. Iordăchescu, Pr. Sabin Verzan, consilieri patriarhali, de PP.CC. Pr. Vintilă Popescu și Diac. I. Bria, interpreți de limba engleză, de salariați de la Centrul Patriarhal etc.

A fost de față Dl. Prof. D. Dogaru, Secretar General al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri.

Primirea Grației Sale Arhiepiscopului de Canterbury Dr. Michael Ramsey, Primate a toată
Anglia și Mitropolit, la aeroportul internațional Băneasa.

De asemenea, a fost prezent Dl. L. Ch. Glass, ambasadorul Marii Britanii la București și funcționari superiori ai Ambasadei.

La coborîrea din avion, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a întâmpinat pe Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey, cu care s-a îmbrățișat frățeste, și apoi pe ceilalți membri ai delegației.

După ce în salonul oficial al aerogării Băneasa, s-au făcut prezentările de rigoare, delegații Bisericii Anglicane, împreună cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și însoțitorii Prea Fericirii Sale au pornit cu mașinile spre catedrala Patriarhiei Române.

La catedrală, în sunetul prelung al clopotelor, oaspeții au fost întâmpinați cu sfînta cruce și sfînta evanghelie de P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, precum și de : P. C. Pr. Al. Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, de PP.CC. Consilieri ai Arhiepiscopiei Bucureștilor: Pr. Stan Dimancea, Pr. Leonida Mateescu, Pr. Petre Alexandru, Pr. I. Popa, Pr. Emanoil Hodrea, de Inspectorii Patriarhiei Române și ai Arhiepiscopiei, de profesorii Institutului teologic din București, de directorul și profesorii Seminarului teologic din București, de președinții Consistoriilor central și arhiepiscopal, de protoiereii și preoții Capitalei, de salariați de la Administrația Patriarhală și Arhiepiscopia Bucureștilor și de credincioși.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey au sărutat sfînta cruce și sfînta evanghelie și, în timp ce corul intona imnul «Ecce sacerdos magnus» și imnul patriarhal, cei doi Întîistătători s-au îndreptat către sfîntul altar și s-au închinat înaintea sfintei mese; întorcîndu-se apoi către cler și credincioși, i-au binecuvîntat. Arhiepiscopul de Canterbury a luat loc în strana arhierescă în partea dreaptă din catedrală, iar ceilalți delegați în celelalte străni tot din partea dreaptă. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a luat loc în strana arhierescă din partea stîngă, iar ceilalți însoțitori ai Prea Fericirii Sale în celelalte străni din partea stîngă. Întreaga biserică era plină de cei ce au venit în întâmpinarea înalților oaspeți.

A urmat apoi o doxologie săvîrșită de un sobor de slujitori în frunte cu P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul.

La sfîrșitul doxologiei, Prea Fericitul Părinte Patriarh a rostit următorul cuvînt de întâmpinare :

Iubite frate în Hristos

Arhiepiscop de Canterbury și Primat a toată Anglia,

Vizita pe care Grația Voastră o faceți Bisericii Ortodoxe Române împlinește azi o dorință deopotrivă de mare și scumpă pentru Noi și pentru Grația Voastră.

Deși ne vedem acum pentru prima dată față către față, ilustra personalitate a Grației Voastre ne este tuturor de mai înainte cunoscută. Știm că Vă distingeți printr-o aleasă pregătire teologică, fiind socotit unul din

Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury Dr. Michael Ramsey și membrii delegației Bisericii Anglicane, la Palatul patriarhal din București.

cei mai de seamă teologi ai Bisericii Anglicane. Cunoaștem o bună parte din studiile, articolele și cuvîntările pe care le-ați publicat în reviste și în volume separate.

Știm că îmbrățișați cu zel și însuflețire marile și diferitele probleme actuale ce se pun Bisericilor și ați legat întotdeauna teologia de viață.

Știm, de asemenea, că — începînd din anul 1928 de cînd ați fost hirotonit —, în funcțiile de preot, capelan și de canonic, apoi ca episcop de Durham din anul 1952, ca arhiepiscop de York din anul 1956 și, în sfîrșit, în calitatea și oficiul Grației Voastre de Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit, din anul 1961, pînă în prezent ați fost și sînteți unul dintre cei mai de seamă slujitori ai Bisericii Anglicane, bucurîndu-Vă de toată stima și prețuirea atît din partea ierarhilor, clericilor și credincioșilor Bisericii Voastre, cît și din partea tuturor celorlalte Biserici creștine.

Dovada acestei prețuiri o constituie, între altele, și faptul că la New Delhi, în 1961, ați fost ales unul dintre cei șase președinți ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor, unde lucrați ca un luminat promotor și neobosit animator pe terenul interbisericesc al acțiunilor ecumeniste, servind cu devoțiune marile idei și interese ale creștinătății și umanității contemporane, de unire, pace și înfrățire.

Vă știm un neobosit luptător pentru împlinirea acestor idealuri, predicînd fără preget cuvîntul Mîntuitorului «ca toți să fie una» (Ioan XVII, 21), în «unitate, adevăr și sfințenie», cum ați declarat în importanta cuvîntare ținută la Adunarea Generală ecumenistă de la New Delhi, în anul 1961.

Cu aceste calități superioare și cu asemenea năzuințe și bune gînduri, Grația Voastră sînteți un eminent apostol — mărturisitor și slujitor — al marilor idealuri creștine și umane, de a căror înfăptuire depinde pacea, viața și fericirea omenirii.

Pe lîngă aceste străduințe de interes și merit general ne este deosebit de scumpă și plăcută nouă — Bisericilor Ortodoxe — dragostea și grija ce aveți de a reînnoa și de a strînge legăturile Bisericii Anglicane cu Bisericile noastre Ortodoxe și de a pregăti astfel terenul pentru apropierea și unirea lor în viitor.

Biserica Ortodoxă Română este dintre cele care au arătat toată înțelegerea pentru acest deziderat și a lucrat pentru realizarea lui, încă de acum 30 de ani — în Conferința care s-a ținut la București cu reprezentanții Bisericii Anglicane.

Această înțelegere a fost urmată de vizita patriarhului Miron la Londra, în anul 1936, la invitația arhiepiscopului Cosmo Lang, Primat a toată Anglia.

Ne bucurăm îndoit de a vedea în vizita Grației Voastre și un răspuns la vizita de atunci a patriarhului Miron și plăcerea personală de a cunoaște Biserica noastră și de a Vă apropia de ea.

Dorința Grației Voastre de a lucra în acest scop găsește înțelegerea noastră, mai ales că ne întîlnim împreună cu același drum al Sfințelor Scripturi, al Sfinților Părinți, al sinoadelor ecumenice și al Sfințelor Taine, între care și preoția cu cele trei trepte ale ei.

De aceea salutăm în persoana Grației Voastre și în persoanele însoțitorilor Voștri pe conducătorii și reprezentanții Bisericii naționale a Angliei, — Biserică soră care n-a încetat, de-a lungul sutelor de ani de existență și de apostolat, să vestească între credincioșii ei și în lumea întreagă dumnezeiasca Evanghelie a Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

Salutăm, totodată în persoana Voastră, Părinte Arhiepiscop și Mitropolit, pe una dintre personalitățile remarcabile ale creștinătății contemporane, care — însuflețit de idealurile evanghelice de unitate creștină în slujirea păcii pe pământ și buneivoini între oameni (Luca II, 5) — ați desfășurat și desfășurați o activitate vrednică de toată lauda pentru apropierea și colaborarea Bisericilor creștine din întreaga lume. Vizitele Voastre la conducătorii unor mari Biserici creștine, precum și această vizită frățască pe care ne-o faceți Nouă și Bisericii Noastre constituie mărturie ale neobositei Voastre strădanii pe calea binecuvîntată de Domnul a înțelegerii și conlucrării creștinilor de pretutîndeni.

Exprimîndu-Vă fericirea și mulțumirea de a Vă avea în mijlocul nostru, în numele Sfîntului nostru Sinod, în numele Nostru personal, al clerului și credincioșilor noștri, Vă întîmpinăm în acest sfînt locaș cu cuvintele psalmistului: «Binecuvîntat să fie cel ce vine în numele Domnului» (Ps. CXVII, 26); Vă îmbrățișăm cu dragoste în Mîntuitorul Hristos cel înviat din morți și dorim Grației Voastre bun venit și bună petrecere printre noi în zilele vizitei Voastre în Capitala și țara noastră.

Răspunzînd, Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey a spus:

Prea Fericirea Voastră,
Preaiubite frate în Hristos,

Din toată inima Vă mulțumesc pentru primirea călduroasă pe care ne-ați făcut-o.

Între poporul englez și poporul român, prietenia există de mulți ani, și datorită acestei prietenii mă găsesc în vizită la Dvs. Călduroasa primire a Prea Fericirii Voastre mi-a încălzit inima.

Sfînta Biserică Ortodoxă Română și Biserica Anglicană din Anglia, în trecut s-au apropiat una de alta pentru a ajunge la unire. Noi ne aducem amînte cu recunoștință și cu bucurie că acum 30 de ani a avut loc o conferință importantă la București între teologii Bisericii Ortodoxe Române și teologii Bisericii Anglicane. La acea conferință s-a făcut un minunat progres în ce privește unirea Bisericilor noastre.

Noi ne rugăm azi să facem pași înainte pentru apropierea și unirea Bisericilor noastre.

Prea Fericirea Voastră,

Vă salut azi în pacea lui Hristos și aduc Bisericii Voastre dragostea și frățietatea din partea Bisericii Anglicane. Salut pe toți cei de față aici, episcopi, preoți și laici.

Precum în noaptea dinainte de răstignire, Mîntuitorul s-a rugat «ca toți să fie una», acum El s-a înălțat la cer și continuă aceeași rugăciune ca Preotul nostru cel mare. El a revărsat asupra noastră pe Sfîntul Său Duh, ca să ne sfințească și să ne ajute. Așa cum Sfîntul Duh sfințește sufletele noastre și le unește, așa să arătăm în rugăciunile noastre puterea Sfîntului Duh care să ne călăuzească pașii spre unire. Ca creștini noi slujim omenirii pentru pace, frățietate și dreptate.

Mă rog Atotputernicului Dumnezeu Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh, să binecuvînteze pe Prea Fericirea Voastră, să binecuvînteze pe toți credincioșii Prea Fericirii Voastre și să ne învrednicească și pe noi să-L lăudăm cu sfinții Săi în ceruri.

După săvîrșirea polihroniului, Prea Fericitul Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey, binecuvîntînd pe credincioși, s-au îndreptat către palatul patriarhal, unde oaspeții au fost conduși la apartamentele rezervate. După o scurtă odihnă, au vizitat palatul și paralisul patriarhal.

**Joi
3
iunie**

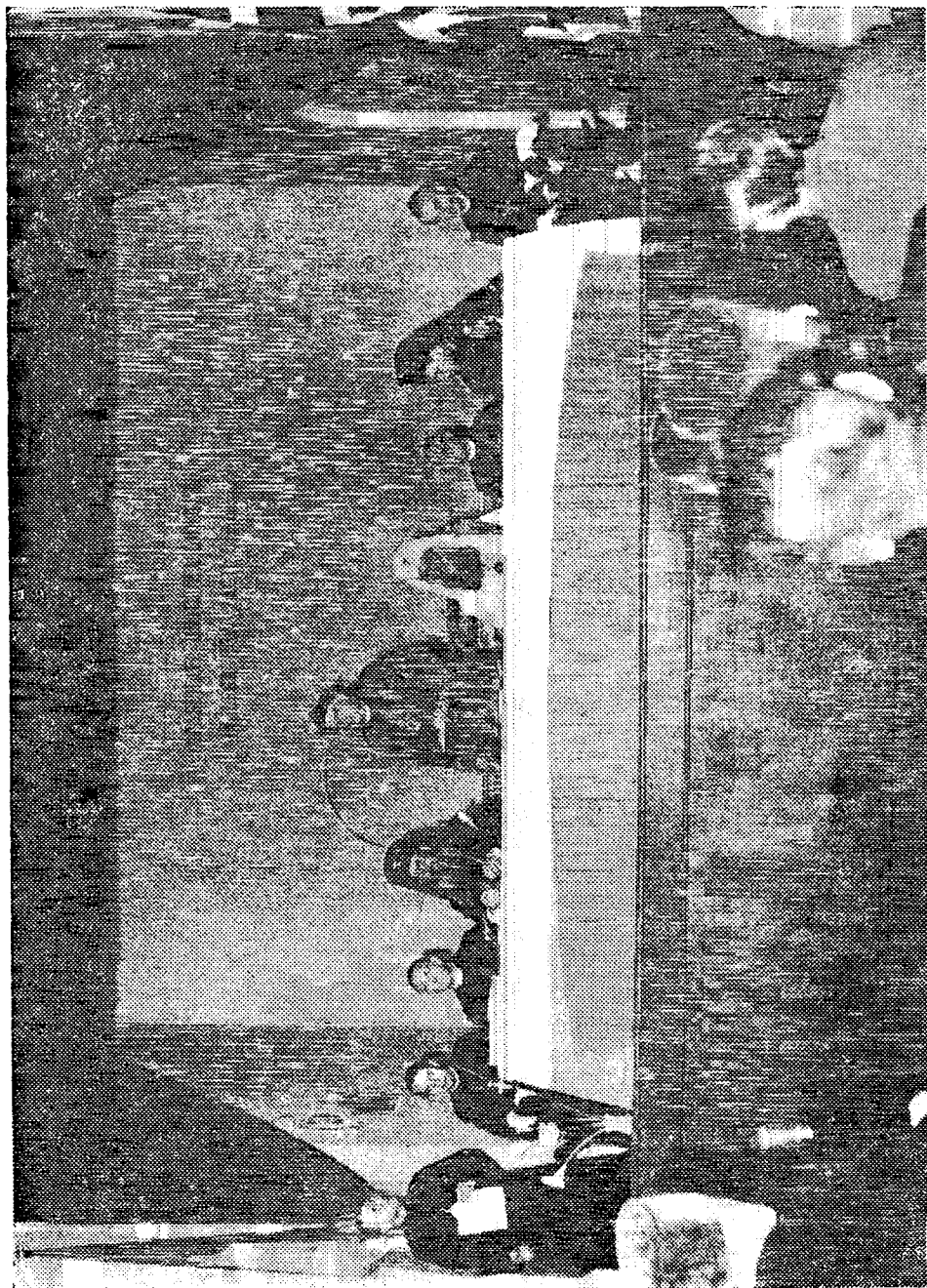
În cursul dimineții, Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey și membrii delegației Bisericii Anglicane, însoțiți de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Iustin, Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgovișteanul și P. C. Pr. I. Gagi, directorul Administrației Patriarhale, au vizitat Institutul teologic de grad universitar din București. Fiind sărbătoarea Înălțării Domnului, au mers mai întîi la paraclisul Institutului, unde au asistat la sfînta liturghie. La sosire au fost întîmpinați de P. C. Rector Diac. N. Nicolaescu, împreună cu profesorii Institutului teologic și de P. C. director Pr. Dumitru Popescu, împreună cu profesorii Seminarului teologic. Predica zilei a fost rostită de un student.

După terminarea sfîntei liturghii, oaspeții și însoțitorii s-au îndreptat cu profesorii, studenții și elevii către sala de festivități a Institutului teologic. La primirea în sală, corul studenților a cîntat imnul Primatului în limba engleză și imnul Patriarhal. După ce întreaga asistență a cîntat «Tatăl nostru», cei doi Întîistătători au binecuvîntat pe profesori și pe studenți.

P. C. Diac. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului, a rostit următorul cuvînt de salut:

Prea Fericite Părinte Patriarh,
Grația Voastră, Părinte Arhiepiscop de Canterbury,
Primat a toată Anglia și Mitropolit,
Onorați oaspeți,

Institutul teologic universitar din București trăiește astăzi clipe de aleasă bucurie și înălțare sufletească. El este adînc recunoscător Proniei divine și mulțumește tuturor acelor care i-au hărăzit cîntea de a fi vi-

Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey vorbind studenților Institutului teologic universitar din Bucurcști.

zitat de solii Bisericii Anglicane, în frunte cu Grația Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury și Primat a toată Anglia și Mitropolit, prea distins oaspete al Întâistătorului Bisericii Ortodoxe Române.

Cei 22 profesori, conferențieri și asistenți, cei 33 candidați la titlul de magistru în teologie și cei 254 de studenți ai Institutului nostru cunosc bine și prețuiesc în mod deosebit legăturile de prietenie și colaborare dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană.

Importanța acestor legături pentru marea cauză a refacerii unității creștinismului și pentru cultivarea încrederii între oameni și popoare, în duhul dragostei lui Hristos și pentru pacea a toată lumea, este binecunoscută și de profesorii, conferențierii, asistenții și studenții Institutului teologic universitar din Sibiu ca și de profesorii și elevii celor 6 Seminarii teologice ortodoxe ale Bisericii noastre.

Pentru Institutul teologic din București, așezămînt universitar întemeiat în anul 1882 și ilustrat de dascăli și cărturari cu renume, slujirea legăturilor de apropiere dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Anglicană, constituie o preocupare de prim ordin, deoarece, dintre toate Bisericile Apusene, cea Anglicană se apropie cel mai mult de credința și de rînduiele creștinătății răsăritene.

Viitorii slujitori ai altarelor ortodoxe din țara noastră — a căror formație intelectuală și educație sacerdotală se desfășoară sub îndrumarea Sfintului Sinod și sub supravegherea atentă a Prea Fericitului nostru Părinte Patriarh Justinian — sînt crescuți în climatul legăturilor de egalitate în drepturi și îndatoriri a tuturor naționalităților și cultelor din patria noastră, în spiritul respectului față de slujitorii și credincioșii celorlalte culte religioase, în atmosfera colaborării Bisericii Ortodoxe Române cu celelalte Biserici.

Prea onorați și distinși oaspeți !

Institutul teologic universitar din București vă mulțumește călduros pentru atenția încurajatoare pe care i-o acordați. Cu aceleași alese sentimente de bucurie vă întîmpină și Seminarul teologic din localitate, care-și desfășoară activitatea în vatra aceluiași așezămînt bisericesc.

Vă asigurăm că vizita pe care ne-o faceți constituie pentru noi nu numai o copleșitoare cinste, ci și o puternică încurajare în studiu și rugăciune, adică un exemplu viu de prietenie și conlucrare interconfesională și interbisericească, exemplu ce se cere urmat de toți bunii predicatori ai Evangheliei împăcării și dragostei.

În întîlnirea prietenească dintre Întâistătorul Bisericii Anglicane și Întâistătorul Bisericii Ortodoxe Române noi vedem o nouă strădanie de împlinire a Testamentului lui Hristos, Domnul și Mîntuitorul nostru, Care, mai înainte de Patîmi, s-a rugat Părintelui ceresc, «ca toți cei ce vor crede într-Însul prin cuvîntul Lui să fie una» și Care ne-a lăsat tuturor porunca iubirii frățești și a slujirii păcii.

Cu aceste gânduri și simțiri, ne deschidem larg sufletele spre ascultarea cuvîntului Grației Sale Arhiepiscopului Dr. Michael Ramsey și din adîncul inimii vă adresăm tuturor tradiționalul salut: «Bine ați venit în mijlocul nostru ! Bine este cuvîntat cel ce vine întru numele Domnului».

Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit, a mulțumit părintelui Rector pentru primirea ce s-a făcut delegației Bisericii Anglicane, exprimîndu-și bucuria că i s-a oferit prilejul să viziteze Institutul teologic al cărui corp didactic este bine cunoscut în lumea creștină prin studiile și articolele valoroase pe care le-a publicat în manuale și reviste.

Trecînd apoi la cuvîntarea *Unitatea creștină: Ortodoxie și Anglicanism*, Grația Sa a spus:

«Acum 30 de ani, a avut loc la București un mare eveniment ecumenic, anume conferința teologilor ortodocși români și a celor anglicani, din iunie 1935. A fost un eveniment remarcabil pentru prietenia dintre țările noastre și pentru sporirea înțelegerii teologice dintre Sfînta Biserică Ortodoxă și Biserica Anglicană. Este foarte emoționant pentru mine ca, după trei decenii de la acel remarcabil eveniment, să vizitez Sfînta Biserică Ortodoxă din România. Mă rog ca vizita mea să poată duce mai departe opera de prietenie ca și de înțelegere teologică.»

Vă vorbesc astăzi, stăpînit de aceeași simțire pe care o avem cu toții, în ce privește unirea tuturor creștinilor. În noaptea premergătoare răs-tîgnirii, Domnul nostru Hristos s-a rugat pentru unirea tuturor celor care cred în El. Rugăciunea Lui este cuprinsă în capitolul XVII al Evangheliei Sfîntului Ioan. El s-a rugat atunci și pentru sfințirea poporului Său și pentru stăruirea lui întru adevărata revelație a Numelui lui Dumnezeu, pe care El le-o dăduse lor: «Ține-i întru numele Tău», «Sfîntește-i întru adevăr», «Pentru ca ei să fie una». Adevăr, sfințenie, unire: toate acestea sînt aspecte ale acelei înstăpîniri a lui Iisus, Dumnezeu și Om, în sufletele omenești, care constituie esența Bisericii.

Redobîndirea de către toți creștinii a unirii, sfințeniei, adevărului — aceasta este sarcina ecumenică. La această sarcină se angajează Bisericile de pretutindeni: Ortodoxă, Romno-Catolică, Anglicană, Protestantă. În Consiliul Ecumenic al Bisericilor, numeroase Biserici se întîlnesc între ele și noi cu toții ne bucurăm de participarea tot mai mare a Sfîntei Biserici Ortodoxe — deci și a Bisericii Ortodoxe Române —, la Consiliul Ecumenic al Bisericilor. Dar chiar înainte ca acest Consiliu Ecumenic să fi luat ființă, Biserica Anglicană și Sfînta Biserică Ortodoxă promovaseră de multă vreme prietenia dintre ele.

Noi anglicanii ne străduim pentru unirea cu toți semenii noștri creștini. Am dori să luăm drept ideal al nostru propoziția: «Christianus sum, Christiani nihil a me alienum puto». Noi avem numeroase legături cu diferitele Biserici Protestante din Occident, cu care împărtășim experiența Reformei din veacul al XVI-lea, deși noi nu înțelegem Reforma

în același fel ca Bisericile Calvină sau Luterană. Noi împărtășim cu Biserica Romei multe din trăsăturile mai vechi ale doctrinei și spiritua-
lității creștine din Occident, deși noi nu acceptăm acele doctrine ale Romei
pe care le socotim a fi evoluții moderne. Cu Sfânta Biserică Ortodoxă însă
anglicanii își simt unele legături speciale, și noi credem că întărind aceste
legături am putea servi cauza totală a unirii creștine, într-un fel special.

Comunitatea anglicană este o familie de Biserici autocefale împăr-
tășind aceeași credință, aceeași orânduire sacramentală, aceeași doctrină
și (cu unele variante locale) aceeași liturghie, existente în numeroase părți
ale lumii și toate în comunitate cu Scaunul din Canterbury. Comunitatea
anglicană, ca și Sfânta Biserică Ortodoxă, revendică o continuitate în
Sfânta Tradiție, de la vechea Biserică a Scripturilor și de la Părinții Bi-
sericii. Noi prețuim Scripturile ca pe suprema autoritate în doctrină și
privim la vechea Tradiție ca la călăuza noastră în interpretarea Scriptu-
rilor. Noi recităm Crezul din Niceea, așa cum a fost fixat la Sinodul de la
Constantinopol, din anul 381. Noi continuăm Sfânta păstorire prin epis-
copi și diaconi, în succesiunea apostolică. Deși noi folosim oficial expre-
sia «Sfintele Taine» (Sacramente), în cazul Sfintei Taine a Botezului
și a Euharistiei, care au fost înstituite de Hristos, noi avem de asemenea
Tainele Confirmării, Pocăinței, Hirotonirii, Căsătoriei și Ingrrijirii Bolna-
vilor (prin ungerea și prin punerea mâinilor). Prin prezența Sfintului Duh
în Biserică și prin folosirea Scripturilor și Sfintelor Taine, noi credem că
esența Sfintei Tradiții continuă. Pe scurt, noi afirmăm că Biserica noastră
este, ca și Sfânta Biserică Ortodoxă, Catolică fără a fi papală. Aceasta este
considerația care încălzește sufletele anglicanilor pentru Sfânta Biserică
Ortodoxă și ne dă speranța fierbinte că ortodocșii și anglicanii ar putea
contribui împreună, într-un fel special, la reconcilierea creștinătății apu-
sene și răsăritene.

În același timp, există multe deosebiri între Bisericile Anglicană și
Ortodoxă, deosebiri în ce privește practica religioasă, viziunea teologică
și formularea doctrinară. Unele din aceste diferențe datează de la contras-
tul mai vechi dintre Răsărit și Apus, ca, de pildă, dificultatea în privința
clauzei filioque sub forma apuseană a Crezului, formă pe care anglicanii
o folosesc ca și latinii. Unele din aceste deosebiri se datorează împreju-
rărilor istorice deosebite ale Reformei din veacul al XVI-lea. Existau
în Apusul medieval deosebiri în ce privește doctrina și practica, pe care
Răsăritul nu le-a cunoscut niciodată. Era necesar ca reformatorii Bise-
ricii din Anglia, ca și din alte părți, să protesteze vehement, și în vre-
muri de reacțiuni violente nu este lesne să vezi înțelesul doctrinelor în-
tr-un fel cumpănit și în deplinătatea lor. Este totuși un semn distinctiv
al teologiei anglicane, că și-a redobândit cumpăna și deplinătatea după
confuziile din perioada Reformei, și, făcând astfel, teologii au găsit nu
rareori lumină și înțelegere, atât la Părinții greci cit și în viața și cultul
Sfintei Biserici Ortodoxe.

Îngăduiți-mi să vă dau ca o ilustrare în această privință, doctrina
Comunității Sfinților. În Apus, înainte de Reformă, au existat unele cre-

dințe și practici foarte eronate în ce privește Comunitatea Sfinților. Se părea că sfinții erau socotiți drept mediatori individuali, a căror mijlocire specială putea adăuga mediației unice și perfecte a lui Iisus, Dumnezeu și Om. Se părea de asemenea că doctrina purgatorului implica o viziune legalistă (juridică) a penalității aplicate sufletelor și o viziune mai degrabă comercială a felului cum cei în viață le puteau atenua prin rugăciuni și cuminecări. De aceea, în timpul Reformei, s-a produs o violentă reacție împotriva doctrinei Comunității Sfinților. Această reacție a influențat în-vățătura și practica anglicană. Totuși, anglicanii au fost în măsură să regăsească doctrina adevărată și cumpănită a comunității creștinilor, în această lume și în paradis, prin cult și rugăciune înăuntrul Bisericii, al Trupului lui Hristos, fără nici un amestec al erorii medievale. La această redobândire, anglicanii au fost angajați prin exemplul pe care l-au găsit în Sfânta Biserică Ortodoxă, cu doctrina și practica ei profundă, bogată și pozitivă a Comunității Sfinților. Sfinții nu sînt mijlocitori individuali care să poată întregi unica răscumpărare săvîrșită de Hristos. Sfinții strălucesc mai degrabă prin răsfrîngerea propriei slave a lui Hristos asupra lor și, în această slavă, rugăciunile și laudele lor sînt puternice și neîncetate. Tot astfel, nu există o linie despărțitoare rigidă între sufletele din paradis și sfinții din slavă, sau vreo barieră între cer și pămînt. În această unică familie a lui Hristos, creștinii de pe pămînt și sufletele celor duși și sfinții din ceruri, împreună cu Preafericita Marie, theotokos, se roagă Sfintei Treimi și o preaslăvesc.

Deci, atît existența unor deosebiri teologice, cît și prezența atîtor lucruri în comun, sînt acelea care au făcut ca Biserica Anglicană și Sfânta Biserică Ortodoxă să caute realizarea unirii prin dialog teologic, ca și prin rugăciuni și prietenie. Amintesc acum cîteva evenimente importante. Mai întîi, numirea în 1930, de către Patriarhul Ecumenic împreună cu Arhiepiscopul de Canterbury, a unei Comisii teologice ortodoxo-anglicane. Această comisie a avut o activitate valoroasă, pe care este necesar acum să o recapitulăm și să o continuăm. Apoi, în 1935, s-a ținut la București conferința teologilor ortodocși și anglicani, la care voi reveni mai departe. Tristele evenimente ale războiului au întrerupt comunicațiile și au întîrziat progresul ecumenic. Activitatea a fost însă reluată, și în 1956 s-a ținut la Moscova o conferință a teologilor ortodocși ruși și anglicani, la invitația Patriarhului Moscovei și a toată Rusia. Anul acesta a venit comunicarea Patriarhului Ecumenic, asupra hotărîrii luate de toate Patriarhatele și Bisericile Ortodoxe, pentru înființarea unor noi Comisii teologice panortodoxe și pananglicane. Bisericile Anglicane au fost de acord cu această decizie și măsurile practice continuă.

Acum, cînd activitatea va fi reluată, este important să observăm realizările conferinței ținută aci, în București, în 1935. S-a înregistrat un număr remarcabil de acorduri în ce privește Scriptura și Tradiția, Sfânta Euharistie, Sfintele Taine și Justificarea. N-am nici o îndoială că viitoarele conferințe vor confirma aceste acorduri și le vor spori numărul. În privința unuia din subiectele «Raportului» din 1935, s-au ivit unele ne-

înțelegeri ulterioare. E vorba de problema justificării. Mi se pare clar, că deoarece declarația se ocupă și de sanctificare, o intitulare mai corectă a ei ar fi «Justificarea și Sanctificarea». Socotesc de asemenea, că unii anglicani erau îndreptățiți să critice declarația că «Omul participă la grația răscumpărătoare, prin credință și fapte bune». Ținând seama de controversele din timpul Reformei, când unele idei false despre meritul credinciosului au fost respinse, anglicanii afirmă că grația răscumpărătoare a lui Dumnezeu nu poate fi dobândită niciodată prin merite personale sau prin săvârșirea de fapte bune. Totuși, credința este inevitabil rodnică în fapte bune, deoarece, după cum ne spune Sfântul Iacob, credința fără fapte este moartă. Cred că ar fi o formulare mai bună dacă s-ar spune că «omul participă la grația răscumpărătoare prin credință, care rodește în fapte bune». Cred că această formulare ar fi acceptabilă deopotrivă pentru anglicani și ortodocși.

Chiar în clipa de față, Bisericele Anglicane caută unire, nu numai cu Biserica Ortodoxă, dar și cu celelalte Biserici. Între noi și Biserica Romano-Catolică nu există negocieri oficiale, ci doar numeroase ocazii neoficiale de discuții teologice și prietenie practică. Bisericele Anglicane din unele părți ale lumii caută unirea cu Biserici Protestante neepiscopale. Un exemplu remarcabil în această privință îl găsim în Anglia, unde Biserica noastră încearcă să găsească posibilitatea unirii cu metodiștii, care acum aproape două secole s-au desființat într-o tragică despărțire, de Biserica Angliei. În planul unirii cu metodiștii se propune desigur păstrarea vechilor crezuri, a Sfintelor Taine și a succesiunii apostolice prin episcopat, astfel ca frații care acum sînt despărțiți de noi să se împărtășească din moștenirea noastră, aducîndu-ne în același timp propriul lor tezaur de spiritualitate. Nu văd nici o incompatibilitate între un astfel de plan pentru unire cu metodiștii și rîvna de unire a ortodocșilor și anglicanilor, pentru care și dumneavoastră și noi sîntem foarte însuflețiți. Sînt cu atît mai dornic de unirea între ortodocși și anglicani, cu cît cred că ea va contribui la soluționarea unora din problemele noastre particulare din Occident.

V-am vorbit astăzi mai ales despre aspectul teologic al unirii, însă nu putem uita că unirea creștinilor este inseparabilă de sfințirea creștinilor. Sfântul Paraclit sălășluiește deja în sufletele anglicanilor, iar pe măsură ce sufletele sînt restabilite întru sfințire, unirea Bisericii este și ea restabilită. Sfințirea creștinilor se manifestă în rugăciune și rugăciunea însăși este o parte importantă din opera unirii. Tot astfel, sfințirea creștinilor se manifestă în fapte de iubire, frăție, pace și dreptate, spre a tămădui rănile grele ale omenirii. Pe măsură ce credincioșii se vor devota slujirii omului și refacerii unității sfărîmate a omenirii, ei vor înțelege din ce în ce mai mult necesitatea, adevărul și sfințenia unirii Bisericii Creștine.

La sfîrșitul cuvîntării, înaltul oaspete a rugat pe Părintele Rector N. Nicolaescu să primească în dar din partea Bisericii Anglicane o colecție de cîntări de muzică bisericească veche. Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey

Sosirea înaltului oaspete și a Prea Fericitului Patriarh Justinian la atelierele de obiecte bisericești ale Institutului Biblic, de la Schitul Maicilor.

a oferit totodată Institutului și portretul Grației Sale ca o amintire a viziunii pe care a făcut-o acestui așezământ de cultură teologică.

În numele Institutului și al Seminarului teologic, P. C. Rector N. Nicolaescu a mulțumit pentru interesanta cuvîntare ținută și pentru darurile făcute Institutului.

Corul studenților, sub conducerea D-lui Prof. N. Lungu a executat un program de muzică religioasă.

După aceea oaspeții și însoțitorii au fost invitați în cancelaria profesorilor, unde Grația Sa și-a exprimat dorința de a asculta părerea profesorilor în legătură cu unirea Bisericilor și în special în legătură cu rezultatul conferinței care a avut loc la București în iunie 1935, între teologii Bisericii Ortodoxe Române și ai Bisericii Anglicane.

Au luat cuvîntul, în legătură cu aceasta: P. C. Rector N. Nicolaescu, P. C. Prof. I. Coman, P. C. Prof. D. Stăniloae, dintre profesorii în activitate, încredințînd pe Grația Sa că Biserica Ortodoxă Română și teologii ei merg pe drumul deschis în 1935 și asigurîndu-l că între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană nu sînt probleme așa de grele, care să împiedice apropierea și chiar unirea lor.

Și-au spus, de asemenea, cuvîntul doi dintre profesorii care au făcut parte din delegația Bisericii Ortodoxe Române în 1935: Dl. Teodor Popescu și P. C. Pr. Petre Vintilescu, arătînd că în 1935 s-a lucrat cu înțelegere reciprocă și s-a ajuns la rezultate de care este absolută nevoie să se țină seama la convorbirile viitoare.

După ce Grația Sa Primatul Angliei a mulțumit profesorilor pentru primirea făcută și le-a urat spor în munca lor teologică și de educare a viitorilor slujitori ai Bisericii Mîntuitorului, delegația, a vizitat Atelierele Institutului Biblic de la Schitul Maicilor, unde au fost admirate atît clădirile în care funcționează atelierele, cît și obiectele de artă care se execută în aceste ateliere pentru nevoile Bisericii.

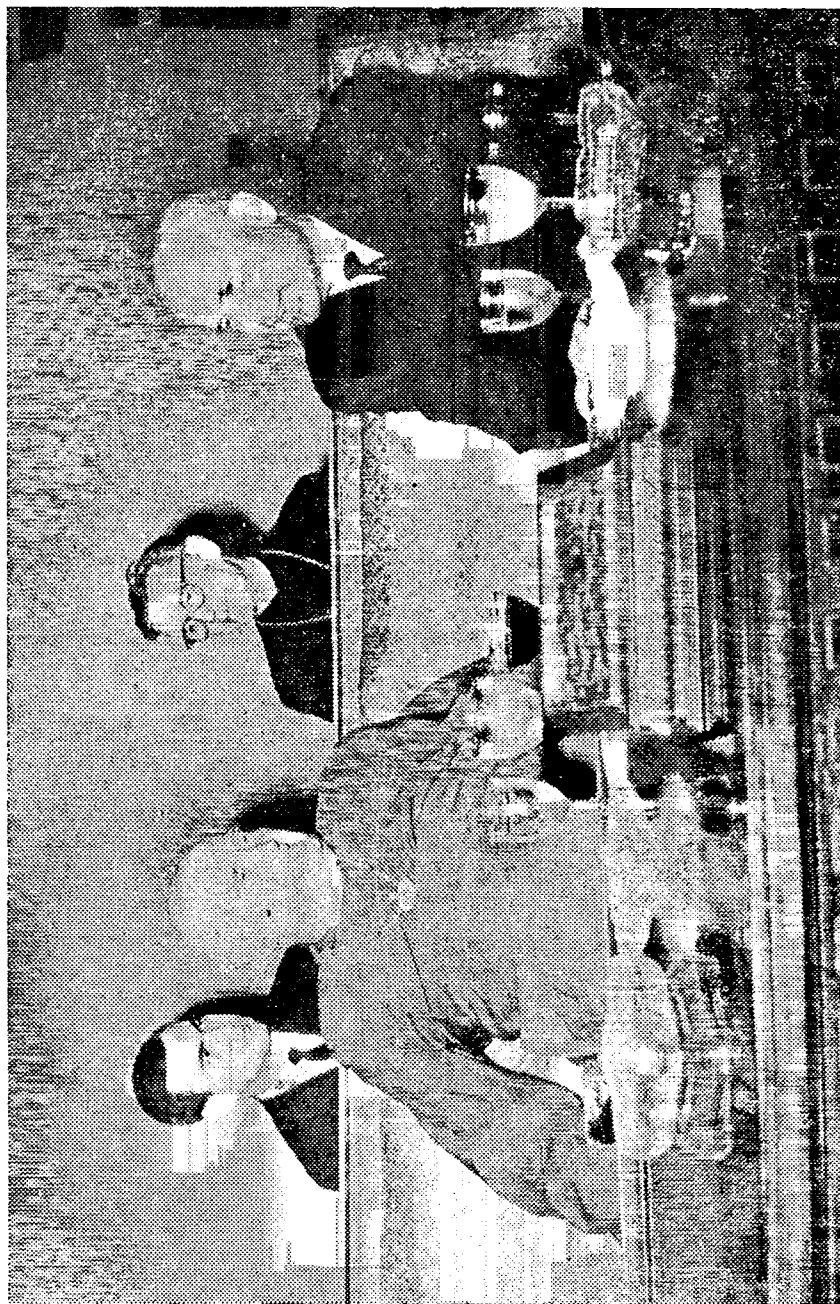
A fost vizitată apoi Tipografia Institutului Biblic. Aici oaspeții au urmărit cu interes expoziția cărții bisericești, începînd cu tipăriturile vechi și pînă azi, care impresionează prin volumul și modul artistic în care sînt tipărite; în special au admirat *Evanghelia* care a ieșit de curînd de sub tipar, *Apostolul*, *Cazania*, *Mineiele* etc.

Au fost vizitate mașinile și atelierele Tipografiei; apoi birourile Administrației Patriarhale și ale Casei de pensii. Peste tot s-au dat lămuririle necesare în legătură cu organizarea și funcționarea serviciilor Centrului Patriarhal, a Casei de Pensii și a Institutului Biblic.

*

Joi 3 iunie 1965, președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Române, Domnul Chivu Stoica, a primit la Palatul Republicii, pe Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit.

La întrevvedere a luat parte Domnul Grigore Geamănu, secretarul Consiliului de Stat al Republicii Populare Române.

Primirea de către Domnul Chivu Stoica, președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Române, a Grației Sale Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey.

Au participat : Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al Republicii Populare Române, Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal.

A asistat Domnul L. Ch. Glass, ambasadorul Marii Britanii la București.

Întrevederea s-a desfășurat într-o atmosferă cordială.

*

În aceeași zi, Domnul Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române, împreună cu Domnul Emil Bodnăraș, vice-președinte al Consiliului de Miniștri, a primit pe Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit, cu care a avut o convorbire prietenească.

Au fost de față : Prea Fericitul Patriarh Justinian, Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, de pe lângă Consiliul de Miniștri, Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal, precum și Domnul L. Ch. Glass, ambasadorul Marii Britanii la București.

*

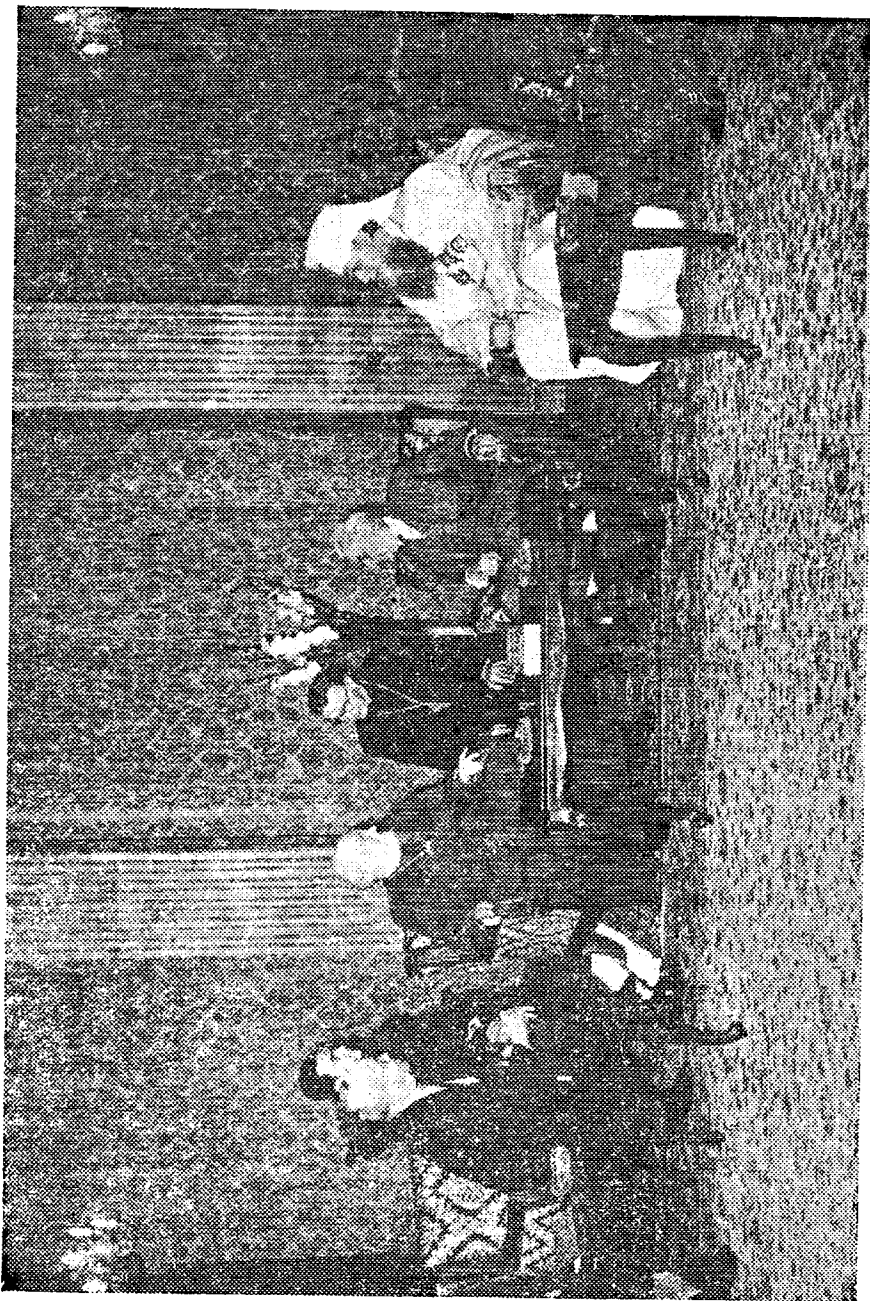
La orele 14, Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor D. Dogaru, a oferit un dineu oficial în cinstea Grației Sale Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit.

Pe lângă persoanele din delegația Bisericii Anglicane, au participat : Prea Fericitul Patriarh Justinian, membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, membri ai Consiliului Național Bisericesc, rectorii Institutelor teologice universitare, consilierii Administrației Patriarhale și alte persoane oficiale.

Au luat parte de asemenea și șefii ai cultelor din Republica Populară Română.

Între invitați au fost și Dl. L. Ch. Glass, ambasadorul Marii Britanii în R. P. Română și membri ai Ambasadei.

În timpul mesei, Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, a adresat un salut Grației Sale Arhiepiscopului de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit. Amintind că înaltul oaspete se află pentru prima dată în România, Dl. Prof. Dumitru Dogaru i-a urat ca înțîlnirea cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cu șefii celorlalte culte religioase, cu clerici, cu profesori și studenți teologi să dea rezultate fericite în împlinirea scopului urmărit de Întîistătătorul Bisericii Angliei ca, prin

Primirea înaltului oaspete de către Domnul Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române.

asemenea întâlniri și contacte, să contribuie la realizarea dorinței arzătoare pe care o au popoarele de a se uni unele cu altele, în înțelegere și respect reciproc.

După ce a subliniat faptul că poporul român este dornic de prietenie și relații sincere cu toate popoarele, primind cu sinceritate și prețuire pe toți cei care vin la el cu dorința curată de a-l cunoaște, de a-l înțelege și de a găsi cele ce unesc și înfrățesc, — Dl. Prof. Dumitru Dogaru a arătat că pentru epoca în care trăim este deosebit de importantă năzuința din ce în ce mai puternică a oamenilor de a se întâlni, de a-și comunica punctele de vedere, de a cultiva spiritul înțelegerii, de a găsi căi de promovare a păcii și relațiilor rodnice reciproce. Pe zi ce trece devine tot mai evident adevărul că prin cunoaștere reciprocă oamenii și popoarele merg spre înțelegere și ajutor reciproc și ușurează promovarea a ceea ce este adânc și general uman. Prin cunoaștere reciprocă se realizează apropierea unora de alții, se descoperă adevărul de nezdruccinat că, în fond, oamenii sînt asemănători, și se înțelege mai bine cît de mare este identitatea și unitatea vieții lor și cît de impunătoare sînt drepturile ei. Exprimîndu-și satisfacția pentru faptul că Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, crede profund în foloasele contactelor ca mijloc de apropiere și unire între oameni și popoare, Dl. Prof. Dumitru Dogaru a încredințat pe Grația Sa că va avea bucuria să constate aceeași nezdruccinată convingere și la reprezentanții cultelor din România.

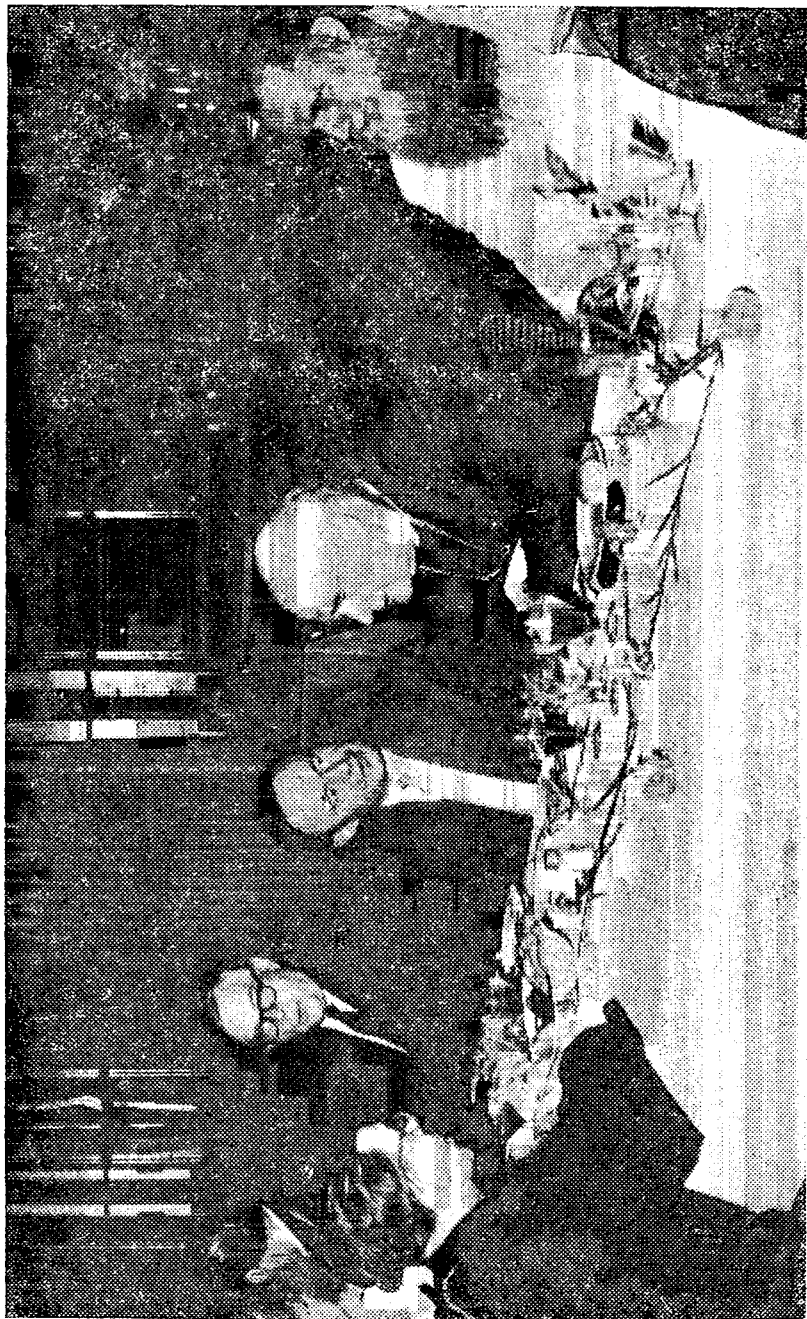
În continuarea cuvîntării sale, Dl. Prof. Dumitru Dogaru a subliniat că prezența Arhiepiscopului de Canterbury și a delegației Bisericii Anglicane în țara noastră reprezintă în același timp și o solie a poporului englez, al cărui aport la civilizația și cultura umană este apreciat. Poporul român acordă o mare importanță intensificării relațiilor sale cu poporul englez și este convins de valoarea folosului reciproc a acestor relații, în afirmarea aspirațiilor și voinței lor de pace.

Dl. Prof. Dumitru Dogaru și-a încheiat cuvîntarea urînd poporului englez continuă prosperitate și fericire și închinînd pentru Majestatea Sa Regina Angliei, pentru sănătatea și fericirea Grației Sale Arhiepiscopului de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, și a delegației Bisericii Anglicane, pentru succesul întîlnirilor și convorbirilor ce vor avea în România, și pentru o cit mai mare contribuție a acestor vizite la acțiunile menite să promoveze cauza păcii și prieteniei între popoare.

A vorbit apoi Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey, care a spus :

*Domnule Secretar General,
Prea Fericite Părinte Patriarh,
Excelențele Voastre,
Iubiți prieteni,*

Vă mulțumesc din inimă pentru frumoasa sărbătoare de azi și pentru cuvintele atît de amabile pe care mi le-ați adresat în numele Guvernului. Eu sînt o persoană ecleziastică și în primul rînd vizita mea este făcută Bisericii Ortodoxe Române.

În timpul recepției oferite de Departamentul Cultelor în cinstea Grației Sale Arhiepiscopului de Canterbury, Dr. Michael Ramsey.

Și eu și Prea Fericitul Părinte Justinian ne dăm perfect de bine seama că acum treizeci de ani a avut loc aici în București o conferință de mare importanță între teologi ai Bisericii Anglicane și teologi ai Bisericii Ortodoxe Române, iar astăzi scopul meu și al Prea Fericirii Sale Patriarhului Justinian este să ducem mai departe conferința de acum treizeci de ani.

Dar în același timp eu mă socotesc nu numai oaspete al Bisericii Ortodoxe Române, ci și al poporului și al țării Dumneavoastră și nădăjduiesc că prietenia dintre noi va sprijini și prietenia dintre poporul român și poporul englez.

Prima impresie pe care o încerc la Dumneavoastră este aceea de căldură: căldura din atmosferă și căldura din inimile noastre. În trecut, poetul Ovidiu a fost exilat în părțile acestea ale Europei, fiind acuzat de unele crime necunoscute; el a scris la Roma că aproape a murit de frig și că Dunărea a înghețat de trei ori. Dar dacă Dunărea continuă să înghețe și azi, inimile noastre rămân calde.

De aceea, poporul englez și poporul român trebuie să continue prietenia lor. Noi am luptat împreună în război, pentru dreptate, pentru libertate. Amîndouă popoarele noastre prețuiesc libertatea. În Anglia, libertatea noastră a fost păzită, pentru că noi trăim în insulă, care ne desparte de vecinii noștri. În România nu ați avut acest avantaj, însă poporul român a iubit libertatea și eu am admirat strădania Dumneavoastră de a vă apăra libertatea. De aceea sintem incredințați că prietenia noastră va continua mai departe.

În acest scop este nevoie să facem schimb de mărfuri care nu trebuie să fie împiedicat de sistemul social în care trăim fiecare. Dacă este vorba de pildă, de vinul Dumneavoastră care este atât de bun, nu trebuie să ne uităm că vine din sector comunist sau capitalist. De aceea noi socotim că este necesar ca una din legăturile dintre noi să fie schimbul de mărfuri.

Tot așa cultura noastră trebuie să se influențeze una de la alta. În Anglia noi primim bine pe studenții români, oricare ar fi convingerile lor. Și noi am fi fericoși ca studenții noștri să vină în România și să învețe în țara Dumneavoastră. Religiiile și Bisericile îndeplinesc și ele un rol de seamă în acest schimb cultural. Noi socotim că religia face parte din cultura popoarelor noastre, de aceea sintem incredințați, atât eu cât și Prea Fericitul Părinte Patriarh, că aceste schimburi și întâlniri bisericești vor ajuta la schimburile culturale dintre țările noastre.

În timp ce am amintit de rolul Bisericilor Anglicană și Ortodoxă Română în promovarea relațiilor culturale, ne-am gândit, desigur, și la rolul pe care-l au celelalte Biserici și religii din statele noastre, la sprijinirea legăturilor dintre țările noastre. Când Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană caută unirea lor, ele caută în același timp și unirea tuturor Bisericilor.

Cînd mă voi duce acasă îmi voi aminti întotdeauna ru plăcere de ospitalitatea cu care ne-ați primit și vă incredințez că eu voi lucra din tot sufletul în țara mea pentru promovarea prieteniei dintre țările

noastre și nu mă îndoiesc că și Dumneavoastră veți lucra aici în România pentru același scop.

Ridic paharul în sănătatea Domnului Președinte al Consiliului de Stat, a Domnului Președinte al Consiliului de Miniștri și pentru prosperitatea poporului român.

Ridic totodată paharul în sănătatea și pentru fericirea gazdei noastre bune de azi, Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor.

În tot timpul mesei a domnit o atmosferă caldă, de prietenie și prețuire reciprocă.

*

La orele 18 delegația Bisericii Anglicane împreună cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian au asistat la slujba Vecerniei de la Biserica Sfântul Elefterie din Capitală, unde, la coborîrea din mașini, au fost întâmpinați de epitropii, consiliul și comitetul parohial și credincioși, în frunte cu preoții bisericii Sfântul Elefterie.

La sfîrșitul vecerniei Părintele Protopop Octavian Popescu, unul dintre cei patru preoți ai bisericii, a făcut un scurt istoric asupra desfășurării lucrărilor de construcție ale acestei biserici, începută cu puțin înainte de al doilea război mondial. A arătat apoi că biserica se construiește în stil bizantin, cu influențe românești.

Vorbind despre mobilierul și tîmpla care împodobesc această biserică, Părintele Protoiereu Octavian Popescu a arătat că ele au fost executate în atelierele Institutului Biblic ale Patriarhiei Române. Prezentînd apoi lucrările de pictură, care sînt în curs, a subliniat, cu acest prilej, grija deosebită pe care o acordă Prea Fericitul Părinte Patriarh lucrărilor care se execută la această biserică, precum și ajutorul material dat pînă în prezent.

În numele preoților și credincioșilor, a oferit apoi înaltului oaspete un tablou, care reprezintă o vedere exterioară a bisericii și a urat oaspetelui și însoțitorilor săi să trăiască întru mulți ani.

Luînd cuvîntul, Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey, a mulțumit pentru primirea care i s-a făcut, exprimînd în același timp și bucuria că se găsește în țara noastră împreună cu însoțitorii Grației Sale, ca oaspeți ai Bisericii Ortodoxe Române. A asigurat apoi pe toți cei prezenți că vizita pe care o face va ajuta la întărirea legăturilor dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană, avînd ca scop principal apropierea și unirea dintre cele două Biserici.

Apoi a continuat, spunînd : «Este o mare bucurie pentru mine de a fi împreună cu Dumneavoastră în acest sfînt locaș de sărbătoarea Înălțării Domnului. Ne bucurăm cu toții că Mîntuitorul s-a înălțat la cer, dar noi știm că cerul și pămîntul nu sînt prea departe unul de altul. Atunci cînd noi încercăm zi de zi să fim adevărați creștini, îngerii și

sfinții sînt din ce în ce mai aproape de noi. De aceea îndrăzmin noi în lume, fiindcă cerul îngerilor și al sfinților nu este departe de noi. cei de pe pămînt.

Cu această credință nezdruccinată, eu vă încredințez că-mi voi aminti mereu de această măreață biserică și-mi va apare înaintea ochilor tot mai frumoasă, pe măsură ce lucrările se vor apropia de terminare».

La sfîrșit a încheiat cu cuvintele: «Rog pe bunul Dumnezeu să binecuvînteze această biserică, pe preoți și pe poporul cel binecredincios. Vă rog pe toți în toate zilele să vă rugați pentru mine și pentru buna prietenie dintre Bisericile și popoarele noastre».

La plecare, vădit mișcat de primirea ce i s-a făcut, a oferit preoților un portret al Grației Sale cu rugămintea de a-l păstra la parohie ca o amintire a vizitei și ca un semn al dragostei pe care o va păstra slujitorilor și credincioșilor acestei biserici.

Seara; în sala festivă a Adunării Naționale Bisericești din palatul patriarhal, a fost prezentată o gală de filme, cuprinzînd: Mînăstirea Voroneț, Canonizarea sfinților români din 1955 și un Jurnal cu diferite momente și aspecte din viața Bisericii Ortodoxe Române.

*

Vineri
4
iunie

La ora 8 dimineața întreaga delegație a Bisericii Anglicane în frunte cu Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit, însoțiți de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Justin și de Prea Sfințitul Episcop Antim Tirgovișteanul, vicar patriarhal, au plecat spre Curtea de Argeș.

În jurul orei 11 au ajuns la Mînăstirea Curtea de Argeș, în timpul sfintei liturghii, fiind întîmpinați de P. S. Arhieru Pavel Șerpe, P. C. Pr. Rector Sofron Vlad, profesori de la Institutele teologice din București și Sibiu și de preoții seriei a 47-a, care se găseau la cursurile de îndrumare. La sfîrșitul sfintei liturghii s-a săvîrșit un polihroniu, după care ghidul Așezămintelor bisericești de la Mînăstirea Curtea de Argeș a dat toate lămuririle în legătură cu istoria, arhitectura, și importanța din punct de vedere artistic a bisericii zidită aci de domnitorul Neagoe Basarab între 1512—1517 pe ruinele primei mitropolii a Țării Românești. După ce au admirat și s-au interesat de aproape atît de interiorul, cît și de exteriorul bisericii, oaspeții s-au îndreptat spre paraclis; cei doi Întîistătători și însoțitorii s-au închinat la moaștele sfintei Mucenițe Filofteia, au vizitat paraclisul și casa de odihnă a Casei de Pensii și Ajutoare a Salariaților Bisericii Ortodoxe Române și palatul unde au fost găzduiți.

La orele 12,30, s-a desfășurat un scurt program în cinstea oaspeților. Au fost primiți cu imnul patriarhal, după care P. C. Rector Sofron Vlad,

La Mănăstirea Curtea de Argeș.

de la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu, a rostit următorul cuvânt de întâmpinare :

Grăția Voastră Părinte Arhiepiscop de Canterbury și Primat
a toată Anglia,
Prea Fericite Părinte Patriarh,
Onorați oaspeți,

Vizita unor atît de înalți oaspeți ne dă prilejul să trăim azi sentimente de aleasă bucurie și de înălțare sufletească.

Cugetînd la semnificația acestei întîlniri inima ne îndeamnă a lăuda numele Domnului în chipul cel mai cuviincios și mai folositor credincioșilor, prin slujirea la sfintele altare, prin propovăduirea cuvîntului și prin îndrumarea vieții creștine. Chiriarii Sfintei noastre Biserici s-au îngrijit întotdeauna să întrunească pe preoți și diaconi în cercuri sau conferințe periodice, precum și să-i cheme la unele cursuri de îndrumare pastorală.

Intrată în tradiția noastră bisericească această practică s-a urmat după rînduielele care țineau seamă de trebuințele vieții bisericești, primenindu-se sau înnoindu-se mereu programul conferințelor pastorale.

Cursurile la care ne găsiți pe noi, sînt o continuare a acestei tradiții într-o formă nouă, rezultată prin trebuințele actuale ale vieții bisericești, așa cum se prezintă ele în realitate și așa cum le-a înțeles Sfîntul Sinod în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, ctitorul acestor cursuri în forma lor de acum.

Ele sînt rezultatul unor observații atente făcute timp îndelungat într-un cîmp variat de activitate de către Prea Fericitul nostru Patriarh, care a activat ca preot de parohie, ca director al unui seminar și mai apoi, ca vicar arhiepiscopesc, ca mitropolit și în sfîrșit ca Întîistătător al Bisericii noastre. În această activitate îndelungată Prea Fericirea Sa a sesizat greutățile și lipsurile din cîmpul pastorației și a pus la inimă dorința de a le remedia.

De aceea, Sfîntul Sinod a organizat pe lingă Institutele teologice și cursuri preoțești de îndrumare misionară. În privința utilității și a rostului cursurilor de îndrumare a clerului din Biserica noastră, las, să urmeze chiar cuvintele celui care le-a conceput și ctitorit.

Iată ce spune Prea Fericirea Sa în cuvîntarea rostită la deschiderea cursului misionar, seria 2-a, în 1949 :

«Aceste cursuri nu au un caracter intelectualist... ele vor trebui transformate în consfătuiri între preoții profesori și cursiștii care vin cu experiență pastorală și cu o cunoaștere a realităților religioase și sociale din lumea satelor și a orașelor noastre, consfătuiri care trebuie să se soldeze cu concluzii îndrumătoare pentru preoți și cu noi jaloane pentru pastorația lor... Experiențele unor preoți ce vor fi găsite că corespund scopului... vor fi exemplificate ca norme de urmat pentru toți

Intilnirea Grajiei Sale Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey cu preoții aflați la cursurile de îndrumare
pastorală de la Curtea de Argeș.

preoții noștri». (Biserica Ortodoxă Română, LXVII (1949), nr. 1—2, p. 70—71).

După ce partea cea mai mare a preoțimii, peste 8000 de preoți, a urmat aceste cursuri pe lângă Institutele teologice din București și Sibiu, cursurile actuale se țin aci la Curtea de Argeș, unde vin preoții din tot cuprinsul Sfintei Patriarhii, ele fiind făcute de profesorii celor două Institute teologice de la București și Sibiu.

Distinși oaspeți,

Într-o familie, când tatăl primește vizita unui oaspete distins, ține să-i prezinte acestuia și pe copiii lui dragi. Noi mulțumim Prea Fericitului Patriarh Justinian că a ținut să prezinte distinșilor oaspeți ai Prea Fericirii Sale care vizitează Biserica noastră, pe iubiții săi fii dihovnițești, care sînt preoții de la a 47-a serie de cursuri misionare. După cum copiii în astfel de ocazii rămîn cu o impresie adîncă și neștersă, vă putem asigura, că și profesorii și preoții prezenți, vor păstra vie în amintirea lor bucuria zilei de azi.

Cu aceste sentimente, în numele profesorilor și a preoților cursiști prezenți Vă zic: «Bine ați venit în mijlocul nostru!»

Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, a răspuns, rostind următoarea cuvîntare:

*Prea Fericite Părinte Patriarh,
Prea Cucernice Părinte Rector,
Prea Cucernici Părinți,*

Vă mulțumesc din suflet pentru buna primire ce mi-ați făcut. Este o mare bucurie pentru mine de a fi putut să asist la o parte din sfînta liturghie în această prea frumoasă biserică, și este apoi pentru mine o deosebită plăcere de a întîlni pe profesorii și preoții care se găsesc la aceste cursuri de pregătire și îndrumare duhovnicească.

Este o coincidență fericită faptul că aceste cursuri se termină tocmai la marea sărbătoare creștină a Înălțării Domnului, fiindcă noi, slujitorii Bisericii, ne inspirăm întotdeauna de la Mîntuitorul Iisus Hristos care s-a înălțat la cer. După cum știm, Hristos cel înălțat la cer este profet, preot și păstor al sufletelor. Și voi preoții, cînd predicați și păstoriți, vorbiți și activați în numele lui Iisus Hristos.

Iisus Hristos a fost pe pămînt Păstorul cel Bun, iar după ce s-a înălțat la cer El este Păstorul cel Mare. Păstorirea Mîntuitorului Hristos continuă pretutindenea și în fiecare loc, căci Hristos iubește turma Lui și se îngrijește de ea oriunde s-ar afla ea. El se folosește de noi care sîntem episcopi și preoți, ca de ajutoare ale Lui. De aceea, atunci cînd lucrurile merg bine în parohia dumneavoastră, este bucurie în cer în inima lui Hristos, iar cînd merg rău, în inima lui Hristos sălășluiește întristarea.

Se cuvîne, deci, să fiți cu privirea la Hristos cel înălțat la cer, pentru a-I produce întotdeauna bucurie și pentru a evita întristarea din inima

Lui. Iisus Hristos, Marele preot, se găsește aici în Biserica Ortodoxă din România și tot același Hristos este și în Biserica din Anglia.

Vă aduc salutul și dragostea Bisericii Anglicane.

Este o mare bucurie și o mare nădejde că și eu, Arhiepiscopul de Canterbury și Prea Fericirea Sa Justinian, Patriarhul României, ne străduim ca Bisericile noastre să se apropie cât mai mult una de alta.

Acum 30 de ani a avut loc la București o importantă conferință între o delegație de teologi ai Bisericii Ortodoxe Române și o delegație de teologi ai Bisericii Anglicane, pentru unirea Bisericilor noastre. Și acum, în vremea noastră, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora, ne-a comunicat că s-a căzut de acord să se instituie o comisie panortodoxă și o comisie pananglicană, care să lucreze pentru apropierea și unirea Bisericilor noastre.

Însă, pe lângă unitatea dogmatică pentru care lucrează teologii, noi socotim de mare importanță, pentru unitatea Bisericilor, puterea rugăciunii. De aceea noi credem că este bine ca și preoții și credincioșii din cele două Biserici să se roage unii pentru alții. Dacă noi sîntem mai apropiați unii de alții și ne găsim împreună, vom fi mai aproape de unitate și vom fi mai puternici. Să fiți încredințați că, atunci cînd lucrați în parohiile dumneavoastră, nu sînteți singuri, fiindcă vă însoțesc rugăciunile tuturor credincioșilor. Fie ca slujitorii Bisericii Ortodoxe Române să-și facă lucrul lor mai bine și mai cu spor prin rugăciunile noastre, ale slujitorilor și credincioșilor din Anglia, și fie ca eu și preoții mei din Anglia să facem lucru mai temeinic prin rugăciunile voastre, ale slujitorilor și credincioșilor din România.

Să fim de asemenea încredințați că în timp ce noi ne rugăm unii pentru alții pe pămînt, împreună cu noi se roagă și îngerii și sfinții în ceruri pentru noi. Rugăciunile îngerilor, ale sfinților și ale sfintei Fecioare Maria, Născătoarea de Dumnezeu, să ne ajute întotdeauna în lucrarea noastră pentru mîntuirea sufletelor credincioșilor.

Mulțumindu-vă încă o dată pentru primirea caldă ce mi-ați făcut, vă salut pe toți în pacea lui Hristos și să rugăm pe Atotputernicul Dumnezeu să ne ajute pe toți să fim cât mai aproape de Domnul Iisus Hristos, Cel ce s-a înălțat de pe pămînt la cer.

Dumnezeu să vă binecuvînteze pe toți».

Preoții cursiști au executat apoi cîteva cîntări religioase, sub conducerea D-lui Asistent C. Drăgușin.

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia, au mulțumit preoților pentru primirea ce li s-a făcut și, binecuvîntîndu-și au mers la sala «Manole» unde ghidul a dat explicațiile în legătură cu pictura din această sală, pictură care înfățișează legenda Mînăstirii Curtea de Argeș.

A urmat apoi masa, în timpul căreia Dl. Al. Cerna-Rădulescu, redactor principal al revistelor patriarhale, a prezentat Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian pe ziaristii care în timpul vizitei delegației Bi-

sericii Anglicane în țara noastră s-au interesat de aproape de programul oaspeților noștri și au transmis presei din Anglia informații și impresii în legătură cu această vizită: dra. Doreen Berry de la B.B.C., dl. Ian Mc. Dougall, corespondent al B.B.C., Vincent Bouist, de la Agenția Reuter, și Roland Flamini, corespondent al ziarului «Daily Express».

Prea Fericitul Patriarh Justinian și-a exprimat bucuria pentru prezența ziariștilor englezi în țara noastră cu ocazia vizitei Grației Sale Arhiepiscopul Arthur Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit, subliniind că această prezență dovedește importanța deosebită pe care opinia publică din Marea Britanie o acordă vizitei pe care Grația Sa o face Bisericii Ortodoxe Române și țării noastre.

«Profităm de acest prilej — a spus Prea Fericirea Sa — spre a vă comunica faptul că Noi ne bucurăm pe de o parte pentru că este prima dată în istoria legăturilor dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană, când Primatul Bisericii Anglicane vizitează biserica noastră, răspunzând vizitei pe care răposatul patriarh Miron a făcut-o în 1936 Bisericii Anglicane, iar pe de altă parte ne amintim cu plăcere că anul acesta se împlinesc 30 de ani de la conferința care a avut loc la București (în 1935) între teologii Bisericii Ortodoxe Române și teologii Bisericii Anglicane».

Amintind apoi că evocarea celor hotărâte atunci se face tocmai în ajunul constituirii comisiilor panortodoxe și pananglicane, care, după hotărârea de la Rodos, vor începe tratativele de unire între Biserica Ortodoxă și Biserica Anglicană, — Prea Fericitul Patriarh Justinian a spus: «Noi credem că hotărârile Conferinței de la București, din 1935, vor constitui temelia lucrărilor pentru unirea dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Anglicană. Sintem încredințați că cele hotărâte atunci, vor ușura mult lucrările comisiilor panortodoxă și pananglicană. În orice caz, noi dăm toată asigurarea că teologii români care vor fi delegați în comisia panortodoxă vor sprijini nu numai lămurirea problemelor care au fost dezbătute acum 30 de ani, ci vor contribui și la rezolvarea problemelor ce se vor pune celor două comisii. Fără îndoială, vizita Grației Sale Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey va determina un curent favorabil discuțiilor ce vor avea loc între cele două comisii, fiindcă toate cuvântările și discuțiile purtate acum în țara noastră vor fi publicate în revistele noastre și ele vor fi cunoscute și de celelalte Biserici».

Prea Fericitul Patriarh Justinian a subliniat faptul că problemele acestea sînt cunoscute în Biserica noastră atât de cler cît și de credincioși, fiindcă au fost publicate nu numai lucrările din 1935, ci și în 1958, cu ocazia Conferinței de la Lambeth, în revista «Ortodoxia» a fost stabilită poziția Bisericii noastre, expunîndu-se acolo părerile teologilor ortodocși români și ale patriarhului. Prea Fericirea Sa a încheiat spunînd: «Noi socotim că sintem în această privință Biserica cea mai avansată. Credem că Biserica Anglicană are în noi prietenii cei mai apropiați și vă încredințăm pe toți că și după încheierea vizitei Grației Sale noi înțelegem să ducem mai departe colaborarea noastră».

După amiază la orele 18. înalții oaspeți au plecat de la Minăstirea Curtea de Argeș, spre șantierul mării hidrocentrale «Gheorghe Gheorghiu-Dej» de pe Argeș. Străbătînd un drum de cîteva zeci de kilometri, pe șoseaua care urcă, în serpentine largi, spre inima Carpaților, către izvoarele Argeșului, Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey. și Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu însoțitorii, au poposit pe șantierul giganticului baraj, care va lega crestele munților și va stăvili apele râurilor, pentru a le preface apoi în energie și în lumină. Întîmpinați de Dl. Ștefan Nicolae, directorul șantierului, de ingineri, tehnicieni și muncitori, cu tradiționala prietenie românească, înalții oaspeți au avut prilejul să cunoască unul din roadele muncii pe care o depune poporul nostru pentru propășirea țării sale. În amurgul liniștit, sub umbrele înserării, care se întindeau cu repeziciune peste văi, se desfășurau ultimele minute ale zilei de muncă: purtate pe firele de oțel ale funicularului, benele cu beton pluteau la înălțimi amețitoare peste valea îngustă și adîncă. oprindu-se și coborînd cu precizie și descărcîndu-se automat, la locul dorit de constructori, pe coama marelui arc de oțel, piatră și ciment al barajului.

Lămuririle date de ingineri și tehnicieni asupra lacului artificial din creștetul munților, în care se vor aduna milioane de metri cubi de apă. aduse de trei râuri cărora li s-au schimbat albiile, sau asupra celor 11 kilometri de tunel săpat pe sub munte pentru a asigura căderea vijelioasă a apei spre sala subterană a turbinelor, — vastă ca o catedrală — au oferit imaginea grandioasei realizări a priceperii și hărniciei românești. Înalții oaspeți au apreciat în chip deosebit concepția îndrăzneată a inginerilor români, înaltul nivel tehnic al utilajului românesc și entuziasmul constructorilor noștri, felicitîndu-i călduros pentru cele îndeplinite și urîndu-le noi succese în activitatea lor viitoare, închinată progresului României.

La întoarcere, a fost vizitat complexul muzeistic de la biserica Sfințitul Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș.

După cină, oaspeții au rămas peste noapte, pentru odihnă, la Curtea de Argeș.

<p>Sîmbătă 5 iunie</p>

La orele 8,30 oaspeții au plecat. cu aceiași însoțitori spre orașul Tîrgoviște. Exprimîndu-și dorința să viziteze și o parohie de țară, în drum s-au oprit la parohia Leordeni, din raionul Găiești. Epitropii parohiei împreună cu credincioșii, îmbrăcați în frumoase costume muscelene, au primit pe oaspeți cu piine și sare. La intrarea în biserică, Preotul paroh N. Nicolescu i-a întîmpinat cu crucea și evanghelia. Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey au sărutat crucea și evanghelia și după ce s-au închinat în sfîntul altar, au binecuvîntat pe credincioși, așezîndu-se cu însoțitorii, în strănile arhieresti.

Preotul N. Nicolescu a făcut un scurt istoric al bisericii, arătînd că a fost clădită în anul 1835 și rectitorită în ultimul timp pe de-a întregul

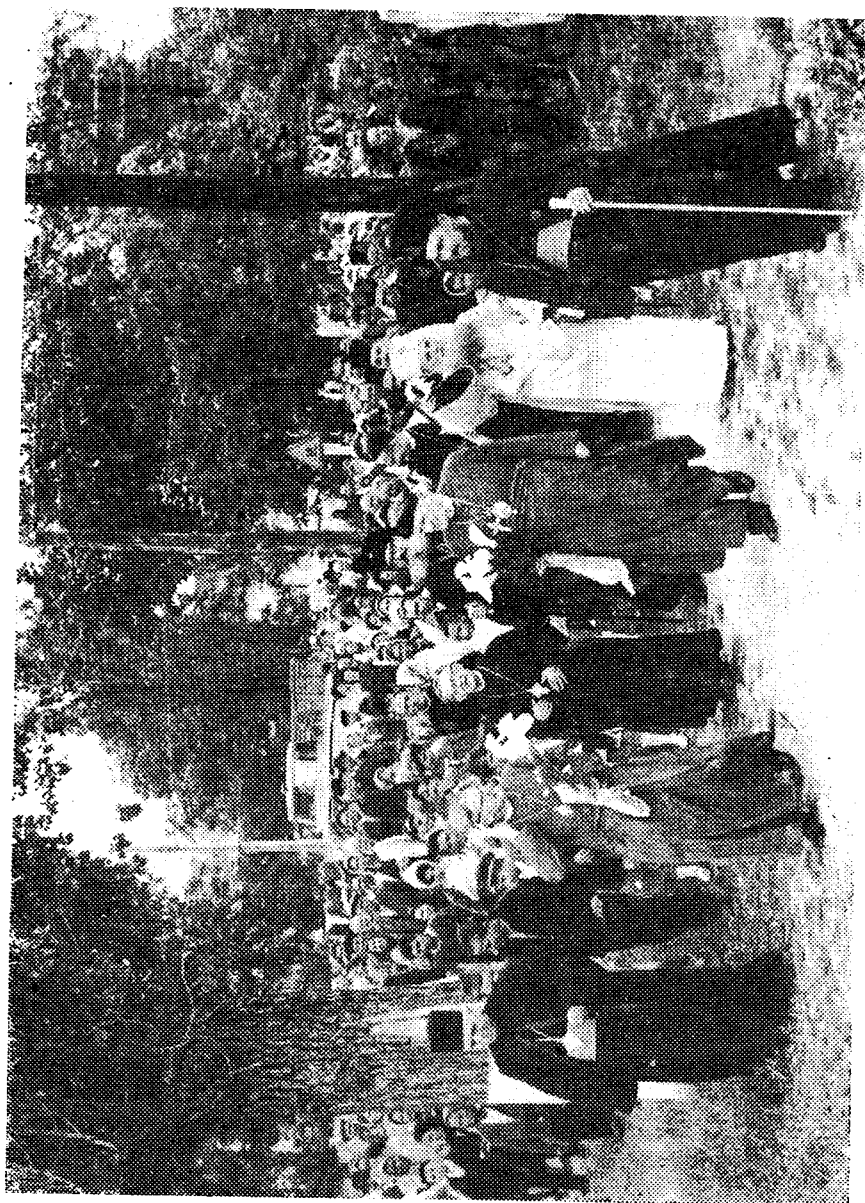
de Prea Fericitul Patriarh Justinian. A înfățișat apoi oaspeților felul cum este organizată și îndrumată din punct de vedere duhovnicesc parohia Leordeni, cu un număr de peste 1000 de credincioși; cum funcționează epitropia, consiliul și comitetul parohial; cum se desfășoară slujbele în biserică și la casele credincioșilor; cum se face instrucția și educația religioasă a credincioșilor prin citirea Cazaniei, prin predici și cateheze; cum participă credincioșii la slujbă prin cântarea omofonă și prin corul condus de cântăreț, cum ajută la împlinirea nevoilor materiale ale bisericii. În încheiere, părintele paroh N. Nicolescu a adus mulțumiri înalților oaspeți pentru cinstea deosebită făcută parohiei Leordeni, prin vizita conducătorului Bisericii Anglicane și a însoțitorilor săi, urindu-le viață lungă și rugându-i să transmită slujitorilor și credincioșilor anglicani, dragostea și dorirea de pace a credincioșilor din parohia Leordeni.

Luînd cuvîntul, Grația Sa, Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey și-a exprimat bucuria de a fi vizitat o biserică așa de frumoasă și bine îngrijită. Totodată a felicitat pe părintele paroh N. Nicolescu, pentru faptul că are enoriași așa de credincioși și atît de pricepuți în executarea cîntărilor bisericești. Și Grația Sa a continuat, spunînd: «Eu am venit într-o vizită în România aducînd salutul credincioșilor din Biserica Anglicană către credincioșii din Biserica Ortodoxă Română. Atît mie cît și Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian ne stă la inimă cultivarea buneii prietenii dintre Bisericile și popoarele noastre. Împreună chibzuim pentru a găsi calea cea mai bună a unirii Bisericilor noastre și pentru sprijinirea prieteniei dintre popoarele noastre. Pentru buna reușită a acestor înalte țeluri, sîntem datori să ne rugăm toți lui Dumnezeu să ne ajute la împlinirea lor.

«Vă asigur că după ce mă voi întoarce acasă, mă voi ruga lui Dumnezeu pentru preotul și credincioșii acestei parohii, Vă rog ca și Dumneavoastră să vă rugați pentru mine și credincioșii din Anglia, pentru că, rugîndu-ne unii pentru alții noi ne ajutăm unii pe alții și prin acest ajutor devenim împreună mai uniți și mai puternici în împlinirea datoriilor noastre.

«Dumnezeu să vă binecuvînteze pe toți și să reverse peste preotul și credincioșii acestei parohii harul Său cel dumnezeiesc».

În cîntări religioase executate de credincioși, oaspeții au fost conduși la casa parohială, unde comitetul parohial aranjase o gustare și unde s-a simțit căldura și ospitalitatea caracteristică a țaranului român. Satisfacția a fost și mai mare, cînd un grup de credincioase, în numele tuturor enoriașilor, a oferit Grației Sale Arhiepiscopului Dr. Michael Ramsey, un frumos costum muscelean, pentru a-l duce D-nei Ramsey, la întoarcerea în Anglia. Grația Sa a mulțumit emoționat pentru dragostea ce i s-a arătat și a rugat pe părintele paroh N. Nicolescu, să primească un portret al Grației Sale spre a-l păstra ca o amintire a clipelor de neuitat pe care le-a trăit în parohia Leordeni.

Printre credincioși, pe ulitele satului Leordeni.

În această atmosferă de duioșie și de frățească apropiere, oaspeții și-au luat rămas bun de la gazde și au pornit mai departe spre Țirgoviște.

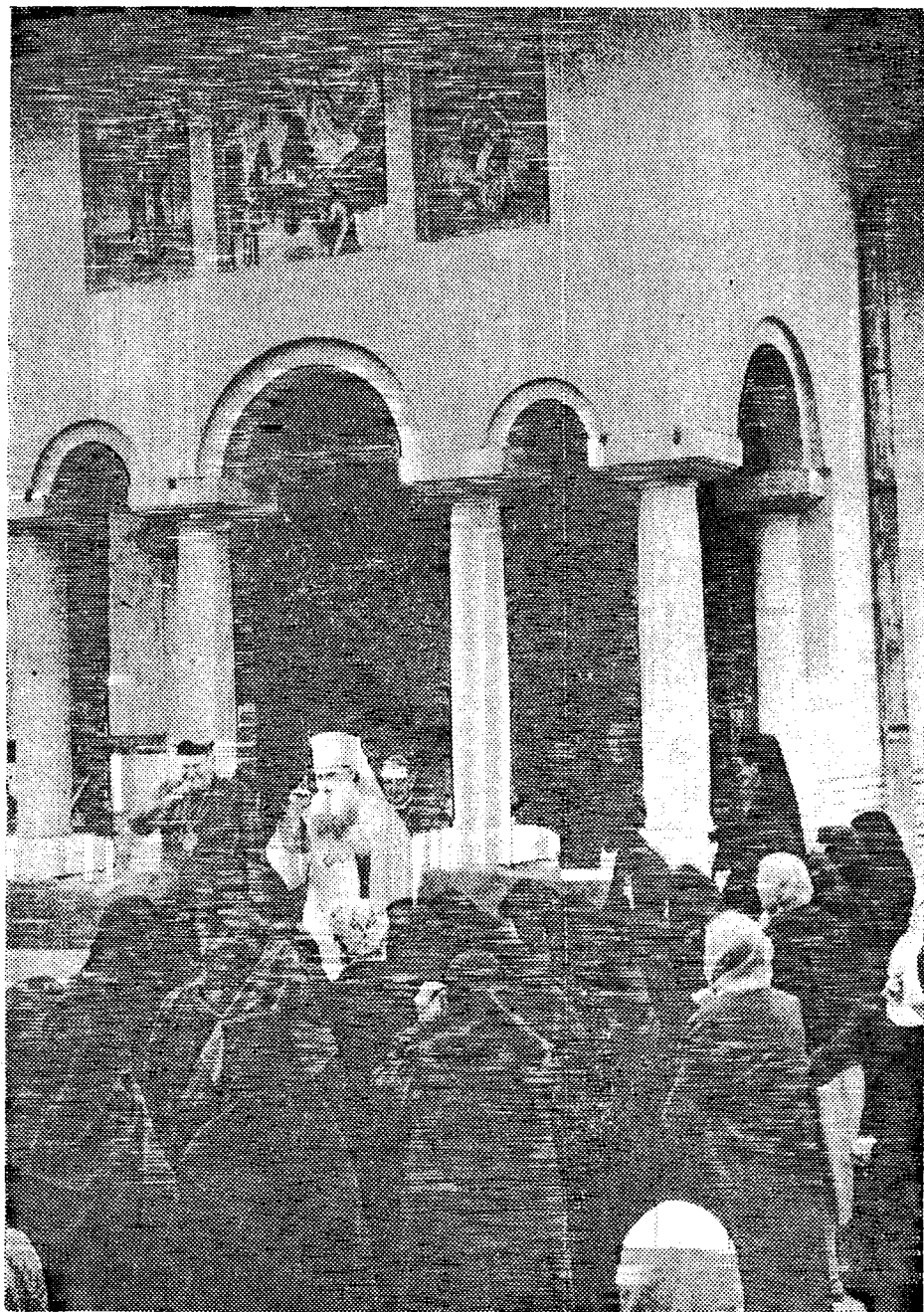
La Țirgoviște, Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Prea Fericitul Patriarh Justinian și însoțitorii lor au vizitat șantierul Direcției Monumentelor Istorice, sub a cărei îndrumare și supraveghere s-a restaurat vechea biserică domnească și se află în curs de restaurare complexul clădirilor care formau, cu veacuri în urmă, palatul și curtea voievozilor Țării Românești.

La sosire, înalții ierarhi au fost întâmpinați de protopopul raionului Țirgoviște, preoți din localitate și împrejurimi, precum și de credincioși. P. C. Protopop Gheorghe Tache a înminat Grației Sale Arhiepiscopului Dr. Michael Ramsey și Prea Fericitului Patriarh Justinian buchete de flori și le-a urat bun-venit.

Au fost vizitate apoi poarta de intrare în palatul voievodal, cu anexele ei, și biserica domnească, pe deplin restaurate, și palatul care urmează să fie restaurat. Domnul Arhitect Christian Moisescu, de la Comisia Monumentelor Istorice, a dat explicații asupra vechimii acestor construcții, asupra stilului lor arhitectonic și asupra artei desăvârșite cu care au fost împodobite de meșteri străini și locali, care au știut să îmbine în motivele ornamentale elemente vii ale artei noastre populare. Impresionante au apărut înalților oaspeți grija deosebită și competența cu care sînt astăzi restaurate, în forma lor de la început, asemenea mărturii ale istoriei de lupte și de jertfe ale poporului nostru.

Curtea domnească din Țirgoviște — cetatea de scaun a Țării Românești, între 1400 și 1714 — a fost timp de trei veacuri unul din locurile unde s-au luat hotărîri și s-au desfășurat acțiuni care au asigurat existența statului român și rezistența lui împotriva atîtor încercări de subjugare. Una din mărețele construcții ale trecutului, ea a fost o adevărată podoabă arhitectonică a Țării Românești, admirată deopotrivă de localnici și de călători străini, încă din veacurile al XV-lea și al XVI-lea. Entuziasmul cu care o descria, la sfîrșitul veacului al XVI-lea, secretarul voievodului Petru Cercel, era mai mult decît îndreptățit: «Palatul principelui — spune el — este măreț și cu o arhitectură convenabilă, zidit de înaintașii săi; alteța sa le-a mărit cu camere frumoase și a adus, cu mare cheltuială, pînă deasupra pieței, un izvor prin țevi groase din lemn de pin, de la 4 mile depărtare de cetate. În același timp, a zidit o frumoasă biserică, foarte aproape de palat, încît pe un pod acoperit, alteța sa putea să treacă din încăperile sale, fără a fi văzut».

Războaiele, năvălirile turcești, incendiile și toate potrivnicile vremii au prefăcut, încetul cu încetul, aceste mărețe construcții în ruine. Unul dintre primii noștri poeți, Vasile Cîrlova, avea să le închine la începutul veacului trecut versuri pline de emoție: «O ziduri întristate, o moment slăvit! / În ce mărimenaltă și voi ați strălucit». În zilele noastre, «ruinele Țirgoviștei» — cum le spunea Cîrlova acestor mărturii ale istoriei

La casa sanatorială de la Viforita.

naționale, încărcate de gloria unui trecut de lupte și de jertfe sînt restaurate cu grijă și păstrate cu evlavie de poporul român.

Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey și Prea Fericitul Patriarh Justinian au felicitat pe specialiștii Comisiei Monumentelor Istorice pentru competența și rîvna cu care readuc la viață urmele glorioase ale trecutului românesc.

Binecuvîntînd apoi pe credincioși — care le-au făcut o primire atît de caldă — conducătorii Bisericii Anglicane și Bisericii Ortodoxe Române, împreună cu însoțitorii lor, s-au îndreptat spre Viforîta.

Minăstire construită de voievodul muntean Vlad Înecatul, între anii 1530—1532, Viforîta a suferit, de-a lungul veacurilor, numeroase avarii provocate de oștile năvălitoare, fiind în repetate rînduri refăcută de voievozii Țării Românești: Radu Mihnea, Matei Basarab, Constantin Brîncoveanu, sau de dregători de seamă ca Banul Grigore Brîncoveanu. Cutremurul din noiembrie 1940 a transformat acest locaș bisericesc în ruine. Restaurată prin grija Prea Fericitului Patriarh Justinian, Viforîta a devenit una din Casele sanatoriale ale Casei de pensii și ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române.

Înalții oaspeți au luat cunoștința de condițiile în care își trăiesc anii bătrîneții un număr de aproape o sută de foste călugărițe, foste salariate ale așezămintelor bisericești sau preotese văduve.

După ce s-au închinat la altarul bisericii de la Viforîta și au vizitat locuințele pensionarilor și birourile administrației, oaspeții au pornit spre Casa sanatorială de la Dealul, — vechi monument de artă religioasă, restaurat complet prin purtarea de grijă a Prea Fericitului Patriarh Justinian, cu sprijinul larg al autorității de stat. Aci, Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury și însoțitorii săi au stat de vorbă cu bătrîinii călugări și preoți, pe care vîrsta i-a făcut să-și înceteze activitatea și care se bucură aci de o îngrijire deosebită, plină de dragoste și prețuire pentru viața lor de muncă închinată slujirii Sfintei Biserici Ortodoxe Române.

Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury și însoțitorii săi și-au exprimat admirația pentru opera samariteană desfășurată de Casa de pensii a salariaților Bisericii Ortodoxe Române și pentru admirabilele realizări de asistență socială pe care le-au cunoscut la casele sanatoriale de la Viforîta și Dealul.

Înalții oaspeți au luat parte la un prînz oferit de P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de pensii și ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române. În timpul mesei, Prea Fericitul Patriarh Justinian a toastat pentru P. C. Pr. Traian Ghica și pentru colaboratorii săi, iar Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey a toastat pentru în-tîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, sub a cărui îndrumare înțeleaptă Biserica 'a obținut atît de însemnate realizări.

După amiază, înalții oaspeți au plecat spre Minăstirea Ghighiu, străbătînd o parte din regiunea Ploiești, pe întinsul căreia au admirat o parte din marile realizări industriale ale poporului român. Giganții de oțel și aluminiu ai industriei chimice, vastele rafinerii ale aurului negru și uzi-

nele constructoare de utilaj petrolier — al căror renume a străbătut pământul, dovedind lumii întregi geniul creator al poporului nostru — au lăsat oaspeților impresii puternice, de neuitat. Un scurt popas la uriașul complex petro-chimic de la Brazi a oferit solilor Bisericii Anglicane privescerea feerică a unui complex industrial construit în aer liber, în ale cărui conducte și retorte argintii se făuresc minunile veacului nostru: zeci și sute de reacții și sinteze chimice, din care se ivesc nenumărate produse menite să facă viața oamenilor mai ușoară, mai frumoasă, mai fericită.

La Mănăstirea Ghighiu, Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey și Prea Fericitul Patriarh Justinian au fost întâmpinați — ca pretutindeni — cu sfânta cruce și sfânta evanghelie — de soborul preoților slujitori și cu cântări religioase de către obștea călugărilor. După oficierea vecerniei în biserica mănăstirii, înalții oaspeți au vizitat chiliile reconstruite din temelii, prin purtarea de grijă a Prea Fericitului Patriarh Justinian, precum și atelierile de înrămat icoane ale Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, în care lucrează cu râvnă și cu pricepere zeci de călugărițe, împletind după datina ortodoxă, rugăciunea cu munca.

Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey a felicitat pe călugărițele de la Ghighiu pentru atmosfera de muncă, de ordine și de înaltă trăire duhovnicească pe care a găsit-o și a admirat-o în mănăstirea lor și le-a împărtășit înalta sa binecuvântare.

În drumul lor spre București, înalții oaspeți și însoțitorii lor au făcut un pios popas la cimitirul eroilor britanici, unde au fost întâmpinați de Dl. Webb, atașat militar al Ambasadei Marii Britanii. Au fost depuse buchete de flori, s-a rostit o rugăciune de către Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury și s-a păstrat un moment de reculegere în memoria tuturor celor ce au luptat pentru eliberarea popoarelor de sub robia fascistă.

Seara, târziu, înalții oaspeți s-au înapoiat în București, la reședința rezervată în palatul patriarhal.

Duminică
6
iunie

Între orele 8—9,15, Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey, însoțit de Eminentă Sa Eley Stanley, Episcop de Gibraltar, PP. CC. canonici John Satterthwaite, John Findlow și P. C. Preot John Andrew au luat parte la sfânta liturghie oficiată în biserica anglicană din București. Menționăm că, în această duminică, în Biserica Anglicană s-a sărbătorit Duminica Pogorîrii Sfântului Duh.

După terminarea sfintei liturghii, au revenit la palatul patriarhal, de unde, împreună cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și cu membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române au plecat la biserica Sfântul Spiridon, paraclisul patriarhal din București. Înainte de a intra în biserică cei doi Întâistătători au fost înveșmîntați în mantii, și-au pus pe cap mitra și în mâini au luat cîrjele arhieresti respective, fiind întâmpinați apoi în biserică de Prea Sfîntul Episcop Antim Tîrgovișteanul, cu

sfânta cruce și cu sfânta evanghelie. După ce au sărutat sfânta cruce și sfânta evanghelie, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey au înaintat spre sfântul altar și după ce s-au închinat înaintea sfintei mese, au revenit pe solee de unde au binecuvîntat pe credincioșii aflați în biserică.

Membrii delegației Bisericii Anglicane, în frunte cu Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey au luat loc în strănile din partea dreaptă lângă sfântul altar, avînd în imediata vecinătate pe șefii de culte religioase din patria noastră: Eminentă Sa Friederich Müller, episcopul Bisericii Evanghelice C. A. din Sibiu, Eminentă Sa Gheorghe Argay, episcopul Bisericii Evanghelice S. P. din Cluj, Eminentă Sa Alexandru Buti, episcopul Bisericii Reformate din Oradea, Eminentă Sa Iuliu Nagy, episcopul Bisericii Reformate din Cluj, Prea Sfîntitul Dirayr Mardikian, episcopul Bisericii Armene din R.P.R., Eminentă Sa Kiss Elek, episcopul Bisericii Unitariene din Cluj.

Tot lângă delegația Bisericii Anglicane a luat loc și Dl. L. Ch. Glass, ambasadorul Marii Britanii din țara noastră, împreună cu doamna și alți funcționari superiori ai Ambasadei precum și alți invitați.

Membrii Sfîntului Sinod ai Bisericii Ortodoxe Române împreună cu consilierii patriarhali și ai Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, cu membri ai Consiliului Național Bisericesc, cu profesorii Institutului și Seminarului teologic din București, au luat loc în strănile din stînga naosului.

Sfînta liturghie a fost oficiată de însuși Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de PP. SS. Episcopi Teotist al Aradului și Antim Tîrgovișteanul — vicar patriarhal —, cu un numeros sobor de preoți și diaconi. Răspunsurile la sfînta liturghie au fost date de corul paraclisului Sfîntul Spiridon și de credincioși. Slujba săvîrșită cu un fast deosebit, atmosfera de evlavie ortodoxă, citirea Cazaniei, au impresionat profund pe toți cei prezenți.

La cîntarea Heruvicului, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a hirotonit preot pe un tînăr licențiat al Institutului teologic de grad universitar din București.

La sfîrșitul sfintei liturghii, Prea Fericitul Părinte Patriarh a rostit următoarea cuvîntare :

*Iubiți frate în Hristos,
Arhiepiscop de Canterbury și Primat a toată Anglia,*

Cu nețărmurită dragoste în Hristos și cu mare bucurie duhovnicească Vă salutăm astăzi, sub bolta catedralei Sfîntul Spiridon, unde — împreună cu membrii Sfîntului nostru Sinod și cu conducătorii celorlalte culte creștine din țara noastră — ați luat parte la sfînta liturghie, săvîrșită după rînduiala statornicită din primele veacuri creștine și păstrată cu sfîntenie în Biserica Ortodoxă.

Tîmpul scurt pe care l-ați petrecut în țara noastră, vizitele pe care le-ați făcut la așezămînte bisericesti din București, de la Curtea de Argeș, de la

Tîrgoviște, de la Ploiești și întîlnirile pe care le-ați avut și le veți mai avea cu ierarhii, preoții și credincioșii noștri, sau cu elevii, studenții și profesorii școlilor noastre teologice, Vă vor încredința pe deplin că Biserica Ortodoxă Română slujește fără preget sfințele porunci evanghelice și nobilele năzuințe de pace, de înfrățire, de colaborare prietenească, ale creștinătății și ale omenirii întregi.

Biserica Ortodoxă Română este păstrătoare a învățaturii creștine, cuprinsă în Sfînta Scriptură și în Sfînta Tradiție, care formează temelia traicnică a Bisericii lui Hristos, cea «una, sfîntă, sobornicească și apostolească» — așa cum a fost dintru început și cum va fi iarăși într-o zi.

Grația Voastră,

Credința creștină pe pămîntul țării noastre are rădăcinile adînc înfipte în trecutul îndepărtat cînd înșiși Apostolii Mîntuitorului «mergeau și învățau popoarele, botezîndu-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh».

Strămoșii poporului român s-au întins pe un spațiu vast în hotarele Imperiului Roman, cuprinzînd teritoriul de pe cele două maluri ale Dunării, din Balcani pînă dincolo de Carpații dacici și avînd o Biserică organizată. Deja în anul 343 episcopii lor ținuseră un sinod la Sofia de azi — Sardica de atunci; acești episcopi erau succesorii episcopilor rînduiți de Sfîntul Apostol Pavel și ucenicii săi — cum este adevărit în Faptele Apostolilor (XVI, XVII, XX) și în Epistolele către Romani (XV, 19) și către Filipeni (I, 1). Învățăturile Evangheliei au străbătut repede în toate părțile locuite de valahi. O veche tradiție — consemnată în veacul al IV-lea de Eusebiu al Cezareii — mărturisește că Sfîntul Apostol Andrei a propovăduit Evanghelia lui Hristos prin părțile Dunării și Mării Negre, adică pe pămîntul locuit de strămoșii poporului român — din sudul și nordul Dunării. După cucerirea Daciei în anul 106, numeroși coloniști creștini aduși aici de împăratul Traian din toate provinciile romane, au sporit și mai mult numărul creștinilor printre străbunii poporului român. La sfîrșitul veacului al III-lea și începutul celui de al IV-lea, Biserica creștină a străbunilor poporului român era temeinic organizată, martirologiile păstrînd numele unor episcopi, preoți și diaconi din aceste regiuni. După edictul de la Milan, dat de Împăratul Constantin cel Mare, mulți titulari ai scaunelor episcopale de la Tomis (Constanța de azi), Sardica (Sofia de azi), Sirmium (Mitrovița de azi), Novae (Șiștov) sau Durostorum (Siliștra de azi) au participat la sinoadele ținute în imperiul roman. În veacul al IV-lea sînt cunoscute legăturile stabilite între creștinii din părțile noastre de către Sfîntul Vasile cel Mare, arhiepiscopul Cezareii Capadociei, precum și prietenia sinceră pe care o nutrea episcopul Teotim al Tomisului față de Sfîntul Ioan Hrisostom. Toți acești episcopi, care au păstorit printre străbunii noștri, au fost stăpîniți de rîvna propovăduirii credinței creștine și s-au arătat stăpîniți de grija păstrării unității Bisericii împotriva erezilor ce începuseră a se ivi în viața ei.

Un rol însemnat au avut străbunii noștri în procesul de creștinare a populațiilor migratoare venite pe meleagurile noastre.

Creștinarea slavilor din sudul Dunării a fost desăvârșită în deosebi în cursul celor peste 200 de ani de existență ai Imperiului Româno-Bulgar, când toată cultura Bizanțului a fost transmisă în traduceri slavone. O dată cu întemeierea Imperiului Româno-Bulgar (1184—1383) a luat ființă Patriarhia Româno-Bulgară, cu sediul la Tîrnova — capitala imperiului.

Formarea celor dintii state române din nordul Dunării a adus după sine o mai temeinică organizare bisericească locală. Astfel, au luat ființă, în veacul al XIV-lea, Mitropolia Ungrovlahiei și Mitropolia Moldovei, care au păstrat dependența canonică de Patriarhia Constantinopolului, ajutînd timp de 500 de ani întreaga Ortodoxie de sub ocupația turcilor. De-a lungul celor cinci veacuri, Biserica noastră a acordat un permanent și generos sprijin. Urmele daniilor făcute de domnitorii și ierarhii români din veacul al XIV-lea pînă în veacul al XIX-lea unor biserici din teritoriile subjugate de Imperiul Otoman se întîlnesc și astăzi, în Bulgaria, Serbia, Muntele Atos, Constantinopol, Ierusalim, Antiohia și pînă în depărtata Gruzie. Mitropolitul Ungrovlahiei a avut vreme îndelungată și funcțiunea de conducător al ortodocșilor din Ungaria, iar în veacul al XVIII-lea a primit titlul de locuitor al scaunului ierarhic al Cezareii Capadociei, adică al celui mai însemnat scaun din Patriarhia Ecumenică. Domnul Moldovei, Vasile Lupu, a fost, în prima jumătate a veacului al XVII-lea, proclamat «protector al Patriarhiei de Constantinopol», pentru sprijinul neprecupețit pe care românii îl acordau Bisericii mame și întregii creștinătăți ortodoxe din Răsăritul subjugat de turci.

Este știut că graiul în care străbunii noștri au primit credința în Hristos-Dumnezeu a fost limba latină populară, pe care o vorbeau. Această limbă a rămas vreme îndelungată limba liturgică a Bisericii noastre. Nevoia unei rezistențe hotărîte față de prozelitismul romano-catolic în creștinătatea slavă, a determinat, la sfîrșitul primului mileniu, adoptarea limbii slavone ca limbă de cult în Biserica Românească. Ea însă se folosea mai mult în mînăstiri, în cancelariile domnești și în serviciile mai importante ale statului. În limba slavonă, care nu era a noastră, și într-o scriere care nu fusese croită pe măsura graiului nostru, românii au realizat, în școlile lor de caligrafi și miniaturisti, adevărate comori de gîndire și de artă creștină. Veacuri după veacuri, din mînăstirile românești au pornit spre întreaga Ortodoxie de limbă slavă nenumărate cărți de slujbă sau de zidire duhovnicească, scrise cu rîvnă și mîgală de ucenicii lui Gavriil de la Mînăstirea Neamț — cel ce a întocmit în veacul al XV-lea adevărate capodopere miniaturistice, printre care și un Tetraevanghel slavo-grec, aflat acum în țara Voastră, la celebra bibliotecă Bodleiană din Oxford. Biserica Ortodoxă Bulgară, Sîrbă și Rusă au primit multe din cărțile după care slăveau pe Dumnezeu la altarele lor, de la talentații și smeriții călugări români. Cel dintii Liturghier tipărit în țara noastră la 1508, a fost tipărit în limba slavonă la Mînăstirea Dealul, pe care ați vizitat-o. Chiar după introducerea în cultul nostru a limbii române — a cărei folosire ca limbă

Înămănarea distincțiilor și darurilor, între cei doi Inițiatorii de Biserică.

liturgică a început de peste 400 de ani — Biserica Românească a tipărit — sub păstoriarea marelui Mitropolit Antim Ivireanul —, cărți bisericești. pentru greci, pentru arabi și pentru georgieni.

Prin strădanțiile Bisericii noastre s-a ținut în anul 1642, Sinodul de la Iași, care a cercetat și aprobat Mărturisirea de credință ortodoxă, întocmită de mitropolitul Petru Movilă al Kievului, care era român după neam. Această operă a devenit normativă pentru întreaga Ortodoxie, ea fiind și astăzi expresia unității dogmatice și canonice a tuturor Bisericilor Ortodoxe din lume. De altfel, Petru Movilă este temeluitorul culturii teologice ruse și întemeietorul învățămîntului superior teologic din Rusia.

Năzuința sinceră și nezdruccinată a Bisericii Ortodoxe Române pentru păstrarea unității de credință și de slujire apostolică în Biserica lui Hristos a fost firul conducător al întregii noastre istorii.

Noi am afirmat, cu ani în urmă, — și folosim acest prilej pentru a repeta în prezența Grației Voastre și a Onorabililor Voștri însoțitori — că astăzi mai mult ca oricînd, «creștinii se pot înțelege, creștinii trebuie să se înțeleagă. Dorința unității este comună și mărturisită. Ea este simțită de fiecare Biserică, este rostită în rugăciunile înălțate în toate limbile creștine, este cerută de interesul religios-moral general al lumii creștine. Deosebirile ce ne despart, greutățile ce stau în cale nu trebuie să ne lase pasivi sau neputincioși, în starea de pînă acum, a dezbinării și a polemicii, care slăbesc forța morală a creștinismului și nu aduc folos sau cinste nici unei Biserici... Cu spiritul din care purced legăturile dintre Anglicanism și Ortodoxie, care au un lung trecut de atitudine conciliană și de comunicare între ele, și cu sentimentul ce le inspiră, rezultatele la care s-a ajuns ne îndreptățesc să afirmăm că în actuala stare de legături din sînul creștinătății, intercomunicarea și intercomuniunea anglicană-ortodoxă este un bun început al celei care trebuie să apropie în viitor pe toți creștinii» (Apostolat Social, VI. p. 407—408).

Pe această cale, rugăm pe Bunul Dumnezeu cu al Său har și cu a Sa iubire de oameni, să încununeze aceste scumpe nădejdi, cu multe și bogate roade întru slava Sfintei Sale Biserici și întru fericirea omului pe care El l-a creat, după chipul și asemănarea Sa. *A m i n !*

Apoi Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a oferit Grației Sale Arhiepiscopul Primat Michael, daruri, spunînd: «În amintirea întîlnirii noastre și ca semn al dragostei frățești dintre noi, conferim Grației Voastre crucea patriarhală, turnată în aur și bătută cu pietre scumpe, pe care vă rog să o purtați ca pe un simbol al prieteniei și al străduințelor comune pentru unirea Bisericilor noastre. Și fiindcă am vorbit despre vechimea creștinismului nostru, vă ofer și o icoană veche de peste 300 de ani, cu chipul Maicii Domnului și al Sfîntului Arhanghel Mihail, patronul Grației Voastre și, o dată cu această iccană vă ofer și o candelă în filigran aurit, precum și o cruce pentru a binecuvînta cu ea pe credincioșii Bisericii Anglicane»,

Eminenței Sale Eley Stanley, Episcopul Gibraltarului, i-a oferit: o cruce patriarhală în argint, aurită și emailată, o icoană veche din veacul al XVII-lea, o candelă în filigran și o cruce pentru binecuvîntare.

Celor doi canonici: John Satterthwaite și John Findlow și părintelui capelan John Andrew le-a oferit câte o cruce patriarhală, câte o icoană veche, câte o candelă de argint și câte o cruce pentru binecuvîntare.

Vădit mișcat. Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey a rostit următoarea cuvîntare:

*Prea Fericite Părinte Patriarh și
iubite frate în Hristos,*

Vă mulțumesc călduros atât pentru cuvintele frumoase pe care ni le-ați adresat mie și Bisericii Anglicane cât și pentru prețioasele daruri pe care ni le-ați oferit mie și însoțitorilor mei, ca semn al dragostei ce o aveți pentru noi.

Salut de asemenea din inimă pe toți binecredincioșii ortodocși români care au luat parte la săvîrșirea sfintei liturghii. Iisus Hristos s-a înălțat la cer și a revărsat peste noi harurile Sfîntului Duh. De aceea noi creștinii ne bucurăm în aceste sfinte sărbători. Ca un prinos al acestei deosebite lucrări, Vă aduc din partea ierarhilor și credincioșilor Bisericii Anglicane prietenia și dragostea lor permanentă.

Și bucuria noastră, a tuturor, este astăzi cu atât mai mare cu cît ne aducem aminte că acum treizeci de ani a avut loc aici la București o conferință între teologii Bisericii Anglicane și teologii Bisericii Ortodoxe Române, pentru a se ajunge la înțelegere și unire între Bisericile noastre, iar astăzi noi ne străduim să ducem mai departe lucrul început atunci.

Noi, în generația noastră, vom face tot ce ne stă în putință pentru promovarea unității dintre noi și după noi vor continua lucrarea noastră tinerii studenți teologi de azi ai Bisericilor noastre.

Sfîntul Duh care s-a revărsat peste Sfînții Apostoli la Duminica Rusaliilor ne conduce pe drumul unității. El este Cel ce apropie pe creștini unii cu alții și-i ajută în năzuința lor de unire. Fie ca Biserica Ortodoxă și Biserica Anglicană să ajungă la unire între ele și apoi să se ajungă la unirea tuturor creștinilor.

Sfîntul Duh s-a pogorît la Rusalii peste Sfînții Apostoli în chip de limbă de foc. Sfîntul Duh lucrează și în vremea noastră cu puterea lui de foc. Cunoaștem cu toții că una din însușirile focului este aceea de a arde. Să rugăm deci pe Sfîntul Duh să ardă și să mistuiască din noi toate păcatele și mai ales egoismul care ne dezbină și ne învrăjbește unii cu alții, îndreptîndu-ne pe calea binelui și a sfințeniei. O altă însușire a focului este aceea de a încălzi. Sfîntul Duh încălzește inimile noastre cu prietenia pe care trebuie să o avem unii față de alții, cu iubirea frățească pe care trebuie să o arătăm întotdeauna față de semenii noștri. Fie ca sufletele noastre să se încălzească de dragostea pentru cei ce au nevoie

de noi, spre a ajuta pe cei ce sînt în necazuri și suferințe. Fie ca noi să fim pătrunși de simțămînte umane față de toți oamenii, cu care să trăim în pace și deplină armonie.

Inimile noastre sînt astăzi pline de mulțumire.

Mulțumim Bunului Dumnezeu că ne-a învrednicit să ne găsim împreună la sărbătorirea celei de a XVII-a aniversări de la întronizarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, căruia îi urăm viață lungă și păstorie plină de roade duhovnicești.

Mulțumim apoi lui Dumnezeu că ne-a ajutat să fim laolaltă cu reprezentanți ai atîtor Biserici la slujba sfintei liturghii, săvîrșită de însuși Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian — în atmosfera aceasta de înfrățire și comuniune în dragoste și rugăciune.

Fie ca bunul Dumnezeu să întărească prietenia dintre cele două țări ale noastre: România și Anglia, și să ajute la unirea Bisericilor noastre.

Dumnezeu să binecuvînteze pe toți conducătorii cultelor cu care ne găsim împreună în această frumoasă biserică și să ajute credincioșilor pe care-i păstoresc.

Fie ca harul Sfîntului Duh să se pogoare peste noi toți și să ne învrednicească să trăim ca sfinții din ceruri.

Dumnezeu să ne ajute tuturor.

Apoi Grația Sa a citit următorul document:

Lambeth Palace S.E.I.

Se conferă Crucea Lambeth, Prea Fericirii Sale

JUSTINIAN,

Patriarhul României,

în semn de recunoaștere a excepționalelor servicii pe care le-a adus cauzei unității creștine și îndeosebi promovării unor relații mai strînse între Biserica Sa și Biserica Angliei.

MICHAEL

Arhiepiscop de Canterbury

6 iunie 1965.

Grația Sa a adăugat că în Biserica Anglicană «Crucea Lambeth» este cea mai înaltă distincție, pe care o poate oferi Arhiepiscopul de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit și a asigurat pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian că precum crucea este din aur curat, tot așa de curată este dragostea pe care Grația Sa o are pentru Prea Fericirea Sa și pentru Biserica Ortodoxă Română.

Tot cu acest prilej Grația Sa a conferit «Crucea Sfîntului Augustin» înalt Prea Sfințitului Iustin, Mitropolitul Moldovei și Sucevei și Prea Sfințitului Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar patriarhal și Secretar al

Sfintului Sinod, iar Părintelui Arhidiacon N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București și Părintelui Vintilă Popescu, parohul bisericii ortodoxe române din Londra le-a oferit de asemenea câte o cruce.

Cei doi conducători de Biserică s-au îmbrățișat și apoi au binecuvîntat pe credincioși. La ieșirea din biserică, credincioșii au făcut o călduroasă manifestare de simpatie pentru delegația Bisericii Anglicane, în frunte cu Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey, pentru ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, în frunte cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și pentru conducătorii celorlalte culte din Republica Populară Română.

Duminică la amiază, în palatul patriarhal a avut loc o masă festivă oferită de Prea Fericitul Patriarh Justinian în cinstea Grației Sale Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit și a celorlalți reprezentanți ai Bisericii Anglicane, care au însoțit pe Înaltul Prelat în vizita frățească făcută Bisericii noastre.

Au luat parte: Înalt Prea Sfințiii Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei, Firmilian al Olteniei și Nicolae al Banatului, Prea Sfințiii Episcopi Partenie al Romanului și Hușilor, Antim al Buzăului, Chesarie al Dunării de Jos, Teofil al Clujului, Teoctist al Aradului, Valerian al Oradei. Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali, membri ai Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române; Domnii Academicieni Profesori P. Constantinescu-Iași, Dr. N. G. Lupu și Dr. Vasile Râșcanu, membri ai Consiliului Național Bisericesc; Domnii Academicieni Dr. Gh. Olănescu și Prof. I. D. Chirescu, artist al poporului, membri ai Adunării Eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureștilor; consilieri patriarhali și mitropolitani, profesori ai Institutului teologic universitar din București, funcționari superiori ai Administrației Patriarhale.

Au luat parte: Eminența Sa Domnul Fr. Müller, episcopul Bisericii Evanghelice C. A. din R. P. R.; Eminența Sa Domnul Al. Buthi, episcopul Bisericii Reformate din Oradea; Eminența Sa Domnul Iuliu Nagy, episcopul Bisericii Reformate din Cluj; Eminența Sa Domnul Kiss Elek, episcopul Bisericii Unitariene din Cluj; Prea Sfințitul Dirayr Mardikian, episcopul Bisericii Armene din R. P. R.; Eminența Sa Monseniorul Francisc Augustin, conducătorul Arhiepiscopiei Romano-Catolice din București; Domnul Teodor Vicaș, președintele Cultului Creștin baptist din R. P. R.; Eminența Sa Domnul Dr. Moses Rosen, șef-rabinul Cultului Mozaic din R. P. R.; Eminența Sa Domnul Mehmet Iacub, muftiul Cultului Musulman din R. P. R.; P. C. Prot. Nicolae Goranov, parohul bisericii ortodoxe bulgare din București.

A participat Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al R. P. R., împreună cu Domnul Ioniță Bărbulescu, director general în Departamentul Cultelor.

Au luat parte Domnul L. Ch. Glass, ambasadorul Marii Britanii la București, cu doamna, împreună cu funcționari superiori ai Ambasadei. Au participat, de asemenea, ziaristi români și străini.

În timpul mesei, care s-a desfășurat într-o atmosferă de frățească dragoste și prietenie, s-au rostit toasturi.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a spus următoarele:

*Grația Voastră,
Distinși membri ai delegației anglicane,
Prea cinstiți oaspeți,*

Inima mea de gazdă este plină de negrăită bucurie că personalități ecleziastice și laice atât de alese participă la această masă, pe care Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și Noi personal am oferit-o în semn de dragoste frățească și înaltă cinstitoare față de Grația Sa Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit și față de distinșii Săi însoțitori, aflați în mijlocul nostru.

Sîntem bucuroși că prezența Grației Voastre printre noi ne-a dat prilejul să avem la masa noastră pe distinsul ambasador al Marii Britanii, de curînd venit la București, împreună cu Doamna sa și colaboratorii apropiați.

De asemenea ne bucurăm că avem în mijlocul nostru pe Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesor D. Dogaru și pe colaboratorii săi, cărora le purtăm o prețuire deosebită, pentru interesul ce acordă relațiilor Bisericii noastre, cu cultele din lumea întregă.

Sîntem iarăși bucuroși că putem să înfățișăm Grației Voastre, la această masă a dragostei frățești și prețuirii reciproce, realizarea în mic a trăirii ecumenice — de vreme ce ne adunăm împreună, așa cum ne-am adunat și azi — cu încredere și sinceritate, conducătorii tuturor cultelor creștine din țara noastră: ortodox, romano-catolic, evanghelic-luteran, protestant-reformat, unitarian, neo-protestant, precum și ai cultelor necreștine: mozaic și mahomedan. Și o facem din convingere profundă că aceasta este plăcut Părintelui ceresc al tuturor oamenilor.

Cu această bucurie care stăpînește ființa mea și a tuturor membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, precum și a colaboratorilor noștri de la Centrul Patriarhiei, prezenți aici, și cu nădejdea că vizita Grației Voastre și a însoțitorilor Voștri făcută Bisericii și Țării noastre Vă va lăsa impresii plăcute și durabile și că în viitor Bisericile noastre vor reuși să realizeze o desăvîrșită trăire în dragoste frățească între ele, și cu celelalte Biserici creștine și de alte credințe, ridic paharul în sănătatea Grației Voastre, a distinșilor membri ai delegației Bisericii Anglicane, precum și în sănătatea tuturor cinstiților oaspeți de față, dorindu-vă din toată inima sănătate deplină, viață îndelungată și fericite împliniri în muncă și în viață.

Eminența Sa Domnul Episcop Fr. Müller, a salutat pe Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit, în numele Bisericii Evanghelice de Confesiune Augustană din Republica Populară Română. Subliniind raporturile frățești, de co-

laborare și respect reciproc, care există între cultele religioase din țara noastră, Domnul Episcop Fr. Müller a amintit că bunele relații dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Luterană au temelii trainice încă din timpul Reformei, când — la jumătatea veacului al XVI-lea — diaconul Coresi a tipărit la Brașov, cu sprijinul reformaților sași, cele dintii traduceri românești ale scrierilor biblice și liturgice. «Evitînd prozelitismul uneia în dauna celeilalte, cele două Biserici, Ortodoxă și Evangelică, au anticipat întru cîtva buna înțelegere dintre toate Bisericile. pentru care militează Mișcarea ecumenică, la a cărei reușită a contribuit din plin Biserica Anglicană și Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey, personal», — a spus printre altele, Domnul Episcop Fr. Müller.

Eminența Sa Domnul Alexandru Buthi, episcopul Eparhiei Reformate din Oradea, a mărturisit că socotește un eveniment de importanță deosebită faptul de a putea saluta, cu sinceră bucurie și cu profund respect, în numele Bisericii Reformate din Republica Populară Română, pe Întîistătătorul Bisericii Angliei. Amintind că sînt binecunoscute contribuțiile de seamă aduse de Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, la realizarea misiunii ce a fost încredințată slujitorilor și credincioșilor Bisericii de însuși Hristos, singurul cap al Bisericii creștine, — misiune rezumată de Sfîntul Apostol Pavel în cuvintele: «Cele vechi s-au dus, iată că toate s-au făcut noi. Și toate acestea sînt de la Dumnezeu, care ne-a împăcat cu sine prin Iisus Hristos și ne-a încredințat slujba împăcării» (II Cor. V, 17—18), — vorbitorul a arătat că Bisericile din Republica Populară Română s-au angajat cu toată hotărîrea pe acest drum poruncit de învățătura Scripturii, de slujire a păcii în lume și a prieteniei între toate popoarele. «Nădăjduim că în inima Grației Voastre s-a imprimat această imagine despre noi și dorim să purtați pretutindeni convingerea că aici, în Republica Populară Română, v-ați întîlnit cu creștini de felurite confesiuni, în ale căror suflete se îmbină în chip armonios: adorarea lui Dumnezeu, iubirea față de oameni și slujirea binelui patriei», — a spus Eminența Sa.

În continuarea toastului său, Domnul Episcop Alexandru Buthi a exprimat omagiile sale sincere și respectuoase, precum și salutul Bisericii Reformate din România, Prea Fericitului Patriarh Justinian, cu prilejul celei de a XVII-lea aniversări a înscăunării ca Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române, prin aceste calde cuvinte: «Închinînd potîrul inimii mele pline de nectarul de rubin al dragostei, prețuirii și rugăciunii în cinstea Prea Fericirii Sale, îi urez mulți ani de rodnică activitate în fruntea Bisericii Ortodoxe Române întru bucuria tuturor, spre binele Bisericii sale și spre folosul patriei noastre dragi».

Prea Sfîntitul Episcop Dirayr Mardikian, șeful Bisericii Armene din Republica Populară Română, salutînd prezența Grației Sale Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey, distins sol al Bisericii Anglicane, ca oaspete al Prea Fericitului Patriarh Justinian, a precizat că a primit îndatorirea de a transmite înaltului prelat, cele mai sincere sentimente de grațitudine, din partea Sanctității Sale Vasken I. Catolicosul tuturor armenilor, pen-

tru legăturile trainice care au fost stabilite în ultimul timp între Biserica Anglicană și Biserica Armeană, prin vizitele reciproce făcute la Londra și la Ecimiadzin de șefii celor două Biserici creștine. «Noi dorim — a spus Prea Sfinția Sa — să ne bucurăm și pentru consolidarea legăturilor frățești dintre Biserica Anglicană și Biserica Ortodoxă Română, iar prezența în România a Grației Sale Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit, este o cheazășie în acest sens».

Eminența Sa Dr. Moses Rosen, șef-rabinul Cultului mozaic din R.P.R., și-a exprimat bucuria că — datorită binevoitoarei invitații a Prea Fericitului Patriarh Justinian — are prilejul de a aduce Grației Sale Arhiepiscopului de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit, omagiul respectuos și plin de dragoste al comunităților evreiești mozaice din țara noastră. Amintind că acest omagiu este rostit în ziua în care pentru credincioșii evrei evocă momentul când, de pe piscurile muntelui Sinai, au coborât Tablele Legii, dăruindu-se astfel umanității fundamentul etic al tuturor marilor religii, — vorbitorul a spus: «Reuniunea noastră la această masă, reprezentanți ai diverselor culte, înfățișători ai credinței în Dumnezeu și în om, uniți în frățietate și prietenie, este parcă o realizare a principiilor etice ale Cărții care ne-a fost dăruită tuturor. În această zi, acum câteva mii de ani. Biblia, această cea mai veche dintre cărți, conține cele mai noi dintre idealurile omenirii. Cu ajutorul ei, noi, purtătorii sfântului ei cuvânt, ajutăm la clădirea noului în scumpa noastră patrie, Republica Populară Română». În încheierea toastului său, Eminența Sa Domnul Moses Rosen a închinat paharul pentru viața și sănătatea Prea Fericitului Patriarh Justinian, de la înscăunarea căruia, în fruntea Bisericii Ortodoxe Române se împlinesc 17 ani, rugînd pe Atotputernicul Dumnezeu să-l binecuvînteze cu ani mulți și fericiți și cu puteri sporite de muncă în slujba Bisericii și patriei, — pentru viața și sănătatea Grației Sale Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit, precum și pentru viața fericită și binecuvîntată a oamenilor, pentru viața trăită în pace și belșug.

A luat apoi cuvîntul Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, care a spus următoarele:

Prea Fericirea Voastră,

Sînt îndatorat să spun de două ori mulțumesc. Mulțumesc întii Prea Fericirii Voastre, din partea mea și din partea tuturor oaspeților, pentru frumoașa primire ce ne-ați făcut. Mulțumesc apoi vorbitorilor, care mi s-au adresat cu atîta căldură și sinceritate.

Mărturisesc că această sărbătorească masă este încă unul din multele momente fericite pe care le-am trăit în România. Am văzut o mare parte din orașul București, am văzut sate minunate, vechi monumente istorice, mînăstiri și biserici de țară, am văzut poporul Dumneavoastră în ferme-cătoarele sale costume naționale. Iar sus, în munții Carpați, am văzut

cel mai mare și mai impresionant baraj din câte mi-a fost dat să văd pînă acum. El reprezintă o ilustrare a marii dezvoltări industriale pe care o înfăptuiește acum România.

Întîlnirea noastră de aici — prilejuită de masa prietenească oferită cu atîta dragoste de Prea Fericitul Patriarh Justinian — are alt caracter și altă semnificație. Mă impresionează în mod cu totul deosebit prezența conducătorilor și reprezentanților atîtor culte religioase. Știu că aceste culte sînt minoritare în țara Dumneavoastră, dar mai știu că este o țară civilizată și cultă țara care se îngrijește să asigure libertatea și propășirea minorităților ei. De aceea, deși eu sînt oaspete al Bisericii Ortodoxe Române, mă simt cu adevărat fericit să pot întîlni și pe șefii altor culte religioase și să constat atmosfera de prețuire și respect reciproc ce caracterizează raporturile dintre ei. Îmi voi amînti întotdeauna prezența atîtor conducători de culte, la această adunare ecumenistă, în casa Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române.

Dar masa aceasta mai are și un alt caracter special: noi ne întîlnim nu numai cu reprezentanții altor credințe religioase, ci și cu reprezentanții ai statelor. Este aici ambasadorul britanic; văzîndu-l simt cum încolțește în inima mea sămînța geloziei: eu voi pleca peste două zile, acasă, iar Domnia-sa va rămîne în România, în fermecătoarea Dumneavoastră țară, în mijlocul minunatului popor român.

Sînt de asemenea prezenți reprezentanții guvernului român: Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor, Profesorul Dumitru Dogaru, care ne-a arătat multă bunăvoință în timpul vizitei noastre. Domnia-sa ne-a ajutat să înțelegem cultura Dumneavoastră, — fapt pentru care îi mulțumesc încă o dată.

Țin să vă mulțumesc totodată că între marile experiențe de viață pe care le-am trăit în țara Dumneavoastră a fost și numărul mare de credincioși, participanți la slujba religioasă ce a avut loc astăzi la catedrala Sîntul Spiridon-Nou. Eu n-am mai văzut atîți credincioși prezenți la o festivitate religioasă de la încoronarea reginei Angliei. În asemenea cazuri, mă întreb ce gîndesc acești oameni, ce anume îi determină să vină la respectiva festivitate. Fără îndoială că deseori, unii dintre ei vin din simplă curiozitate, știind că vor vedea ceva nou. În România, m-am convîns că în sufletele credincioșilor trăiește un curat sentiment religios.

Toți acești oameni ne-au arătat prietenia lor față de poporul englez; prietenia lor se dovedea reală, sinceră și sînt convîns că ea nu va pieri niciodată.

M-a impresionat foarte mult faptul că toți credincioșii care au umplut astăzi biserica și curtea bisericii știau că în această zi se împlinesc 17 ani de la înscăunarea Patriarhului lor și țineau să-și manifeste dragostea lor filială față de conducătorul lor spiritual. Noi împărtășim această dragoste mărturisită de mulțimea credincioșilor ortodocși români, Prea Fericitului Patriarh Justinian. De aceea, închinăm paharul acesta pentru Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, exprimîndu-i prețuirea și prietenia noastră frățescă și îi urăm ani mulți, sănătate deplină și noi rea-

lizări pe calea vestirii mesajului Evangheliei lui Hristos, pe calea apropierii și colaborării tuturor Bisericilor din lume, pe calea slujirii înțelegerii dintre oameni și a păcii pe pământ !

Seria toasturilor a fost încheiată de Prea Fericitul Patriarh Justinian, care — mulțumind pentru urările sincere ce i-au fost adresate — a amintit că peste câteva zile se vor împlini cinci ani de la întronizarea Grației Sale Arhiepiscopului Dr. Michael Ramsey, ca Primat a toată Anglia și Mitropolit și a urat Înaltului Prelat viață lungă, noi succese în strădaniile ce depune pentru împlinirea idealului său scump: unirea Bisericii Anglicane cu Biserica Ortodoxă.

Masa s-a încheiat într-o atmosferă de caldă prietenie și de frățească dragoste în Hristos.

*

După amiază, în sala de festivități a Institutului teologic universitar din București a avut loc un concert dat în cinstea Grației Sale Arhiepiscopului de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit, și a distinsilor săi însoțitori.

Au luat parte: Prea Fericitul Patriarh Justinian, Înalți Ierarhi membri ai Sfântului Sinod, consilieri patriarhali și mitropolitanii, profesori de teologie, protopopi, preoți și studenți teologi.

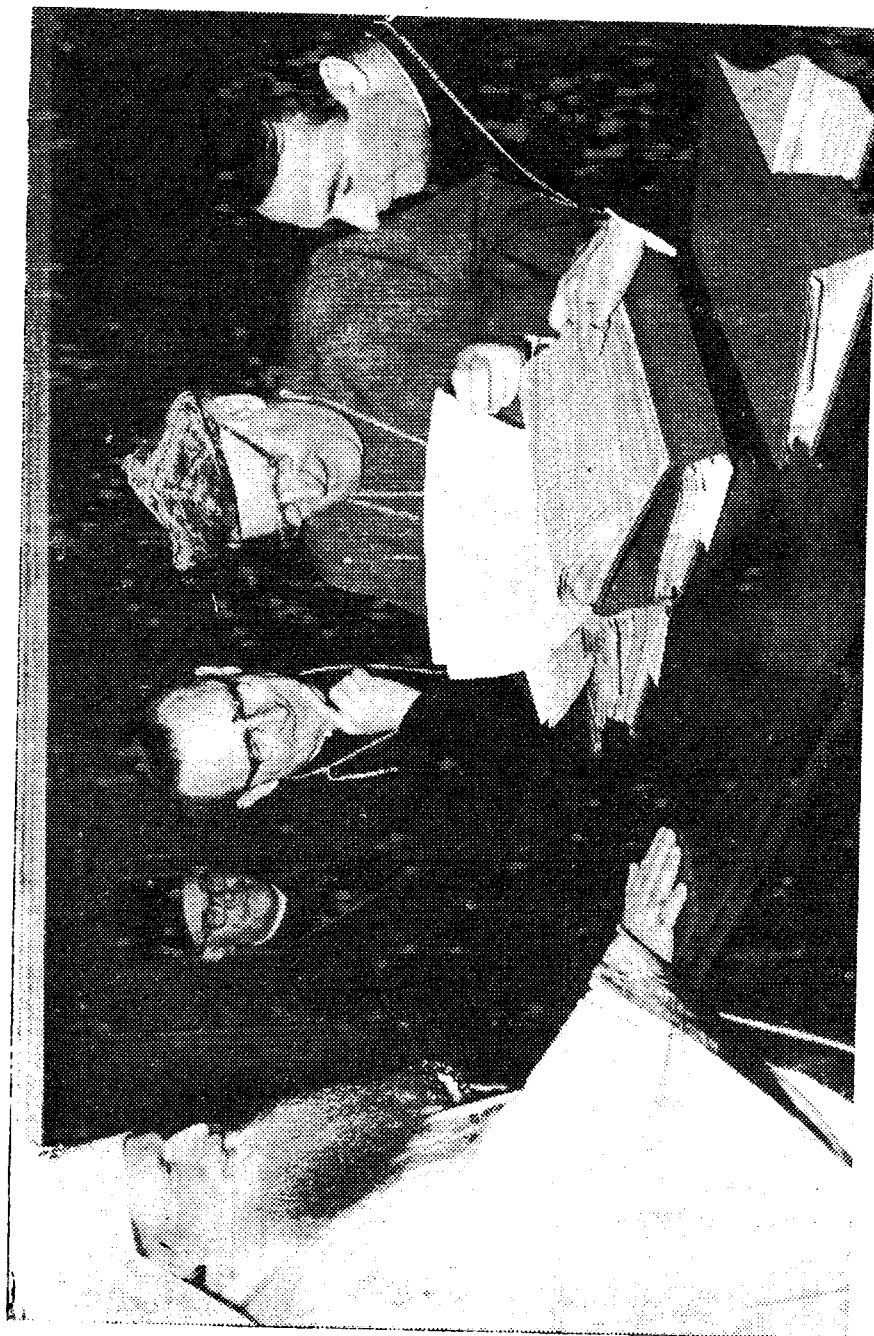
Au fost de față Dl. Profesor D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, precum și reprezentanți ai ambasadei Marii Britanii la București.

«Corală preoților din Capitală», sub conducerea P. C. Protoiereu Ion Runcu, a executat cântarea «Să se îndrepteze rugăciunea mea», armonizată de maestrul I. D. Chirescu, artist al poporului și fragmente din oratoriul «În vremea aceea...» de I. Runcu, avînd ca soliști pe Dl. Nicolae Secăreanu, artist emerit, și pe D-ra Milca Nistor, de la Filarmonica de Stat «George Enescu»; iar «Corală Catedralei Patriarhiei Române», sub conducerea d-lui Prof. Nicolae Lungu, a interpretat un program de muzică populară românească, de Ion Vidu, Sabin Drăgoi, C. Maitert și Nicolae Lungu, — soliști fiind D-na Aurelia Diaconu, de la Filarmonica de Stat «George Enescu» și Dl. Constantin Bulancea.

Concertul s-a bucurat de un deosebit succes, Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey și Prea Fericitul Patriarh Justinian felicitînd pe dirijori și pe interpreți pentru măiestria artistică cu care au redat câteva din comorile de artă ale poporului nostru.

*

După concert, la orele 19,30, membrii delegației Bisericii Anglicane, în frunte cu Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey, însoțiți de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și alți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române au mers la Biserica Anglicană din București, unde a fost

Cercetind manuscrise din Biblioteca Patriarhiei Române.

oficiată slujba vecerniei de însuși Grația Sa Arhiepiscopul Michael Ramsey și de Eminentă Sa Episcopul Eley Stanley. La sfârșit a predicat Eminentă Sa Episcopul Eley Stanley. Apoi a vorbit Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey, despre darurile Sfântului Duh, subliniind mai ales darul prieteniei și al dragostei între oameni și între Bisericile creștine.

Grația Sa și-a încheiat cuvântul spunînd: «Este pentru mine o foarte mare bucurie ca în această atmosferă de prietenie și de apropiere între Biserici, să salut aici la București, în biserica anglicană, pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și pe distinșii săi însoțitori și împreună să ne rugăm Sfântului Duh să-și reverse peste Bisericile și peste țările noastre harul său dumnezeiesc și să le ajute să trăiască în pace și prietenie.

Fie ca prietenia și dragostea dintre noi și dintre popoarele noastre să crească tot mai mult. Dumnezeu să ne binecuvînteze și să ne ajute să ajungem la unirea credinței, învrednicindu-ne de toate harurile sfințitoare ale Sfântului Duh».

**Luni
7
iunie**

Înalții oaspeți, conduși de Prea Fericitul Patriarh Justinian, au făcut o vizită la Biblioteca Patriarhiei Române, din Strada Antim. Au fost cercetate vechi manuscrise și tipărituri românești și străine, din bogatul tezaur cultural al Bisericii Ortodoxe Române. Cu deosebit interes a fost cercetat de oaspeți standul cu opere ale Prea Fericitului Patriarh Justinian și ale Grației Sale Arhiepiscopului de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit.

La orele 10, în sala sinodală, a avut loc între membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și membrii delegației Bisericii Anglicane, un larg și sincer schimb de păreri asupra problemelor de interes comun.

La consfătuire au participat :

Din partea Bisericii Ortodoxe Române: Prea Fericitul Patriarh Justinian, Înalt Prea Sfințitii Mitropoliți Iustin al Moldovei și Sucevei, Firmilian al Olteniei și Nicolae al Banatului și Prea Sfințitii Episcopi Antim al Buzăului, Partenie al Romanului și Hușilor, Chesarie al Dunării de Jos, Teoctist al Aradului, Valerian al Oradiei, Antim Tîrgovișteanu, vicar patriarhal, secretar al Sfântului Sinod și Visarion Ploieșteanu, vicar patriarhal.

Din partea Bisericii Anglicane: Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit, Eminentă Sa Eley Stanley, episcop de Gibraltar, Prea Venerabilul Reverend John Satterthwaite, secretarul general al Comisiei Bisericii Angliei pentru relațiile interbisericești, Prea Venerabilul Canonic John Findlow, secretar al aceleiași Comisii și Venerabilul reverend John Andrew, capelan și secretar al Grației Sale Arhiepiscopului de Canterbury.

Deschizînd lucrările consfătuirii, Prea Fericitul Patriarh Justinian a făcut următoarea scurtă expunere asupra relațiilor dintre cele două Biserici,

evocind totodată conferința teologică ortodoxă-anglicană ținută cu treizeci de ani în urmă la București :

Grația Voastră,
Iubite frate în Hristos,

În aceste dorite zile ale vizitei la noi a Grației Voastre, împreună cu Prea Reverendul Episcop al Gibraltarului și cu ceilalți distinși insoțiotri ai Voștri, se împlinesc 30 de ani de la neuitata și fericita întâlnire, care a fost Conferința ortodoxă-anglicană, ținută la București, între 1 și 8 iunie 1935.

Avem astfel bucuria de a evoca alături de membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și împreună cu Grația Voastră acest însemnat eveniment bisericesc, în care vechile legături dintre Bisericile noastre au dobândit un aspect nou.

Participanții la lucrările acestei Conferințe mărturiseau: «Noi am semănat și rămîne ca Dumnezeu să binecuvînteze munca noastră, ca să producă roadele așteptate de Biserică și de lumea creștină...» (P. S. Episcop Lucian). «Aprecieri valoroase rezultate la care am ajuns... Înseamnă mult, în lunga istorie a dezbinării creștinismului, ceea ce am dobândit în această săptămînă» (Nugent, Episcop de Lincoln).

Numai cîțiva dintre membrii acestei Conferințe mai sînt în viață. Ceilalți — împreună cu căpeteniile lor bisericești de atunci, s-au dus în lumea celor adormiți în Domnul.

În amintirea lor propun să păstrăm un minut de pioasă reculegere.

Grația Voastră,

După vizitele pe care le-ați făcut, în anii trecuți, Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol, Bisericii Greciei și Patriarhiei Moscovei, vizita pe care ați binevoit a o face, de data aceasta, Bisericii Ortodoxe Române constituie un nou pas pentru strîngerea legăturilor dintre Biserica Anglicană și Biserica Ortodoxă, în vederea realizării unității dintre cele două Biserici, potrivit vrerii Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, ca toți cei ce cred în El «să fie una».

Ceea ce ați putut realiza, în anii păstoriei Grației Voastre, din punctul acesta de vedere, încununează strădanurile nobile ale tuturor acelor care s-au ostenit, de-a lungul veacurilor, pentru înfăptuirea momentului suprem, către care ne apropiem acum cu pași repezi. Simțim că ne îndeplinim o pioasă datorie față de memoria începătorilor legăturilor ortodoxe-anglicane, dacã îi amintim cu prilejul acesta.

Iată-l pe Chiril Lukaris, fostul Patriarh al Alexandriei și apoi al Constantinopolului, care a fost silit să plătească cu moarte martirică munca lui de apropiere dintre Protestantism și Ortodoxie, inaugurînd acum 350 de ani cele dintîi contacte cu Biserica Anglicană prin corespondența Sa cu Arhiepiscopul Londrei George Abbot. Iată-l pe Mitrofan Kritopulos,

macedo-român din Veria Macedoniei — ucenic al lui Chiril Lukaris, — primul student la Oxford. Amândoi au vizitat țara noastră. Mitrofan Kritopulos este înmormântat în țara noastră la Tîrgoviște. De la ei și de la alți patriarhi ai Constantinopolului, Alexandriei și Ierusalimului — care veneau adesea în Principatele române — mitropolitii și episcopii Bisericii Ortodoxe Române erau înformați de bunele raporturi între Biserica Ortodoxă și Biserica Angliei în secolele următoare.

«Mișcarea de la Oxford» și «Conferințele de la Lambeth», începînd cu anul 1867, iau în considerație problema unirii cu Biserica Ortodoxă și contribuie mult la stabilirea unor raporturi din ce în ce mai strînse între Anglicanism și Ortodoxie. Prezența unor delegați ortodocși la Conferințele de la Lambeth a favorizat și mai mult tendințele de apropiere dintre cele două Biserici.

După primul război mondial interesul față de unitatea anglo-ortodoxă sporește. Pioner al legăturilor dintre Ortodoxie și Anglicanism se arată acum a fi fostul mitropolit al Atenei, Meletios Metaxakis, ajuns patriarh ecumenic (1921—1923) și apoi patriarh al Alexandriei. El recunoaște oficial validitatea hirotoniilor anglicane, comunicînd acest lucru și celorlalte Biserici Ortodoxe surori.

Contacte mai strînse între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană au loc prin participarea unor delegați la Conferința preliminară a Mișcării ecumenice de la Conferința de la Lambeth din anul 1920 — continuînd cu participarea la aniversarea Sinodului I Ecumenic la Londra în 1925 și Conferințele de la Lambeth din 1930 și 1931, cînd s-au fixat temele de discutat cu ortodocșii.

Prima dintre Conferințele în care s-au luat în discuție temele acestea a fost Conferința dintre teologii ortodocși români și teologii anglicani, ținută la București între 1 și 8 iunie 1935, de la care se împlinesc, iată, 30 de ani în zilele acestea cînd Grația Voastră cu însoțitorii Voștri faceți această mult așteptată și dorită vizită Bisericii noastre.

Sînt demne de subliniat concluziile Comisiei ortodoxe române care a luat parte la această Conferință: «Avînd în vedere — se spune în raportul Comisiei — concluziile raporturilor despre succesiunea apostolică, despre preoție, despre Sfînta Euharistie, despre Sfintele Taine în general, despre Tradiție și despre Justificare, și avînd în vedere declarațiile Delegației anglicane, asupra acestor chestiuni, care sînt în concordanță cu doctrina Bisericii Ortodoxe, Comisia ortodoxă română, în unanimitate, recomandă Sfîntului Sinod recunoașterea validității hirotoniilor anglicane».

Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ședința din 20 martie 1936, a omologat propunerea Comisiei, sub rezerva ratificării de către autoritatea supremă a Bisericii Anglicane a concluziilor Delegației sale relative la Sacramentul hirotoniei cu toate momentele sale cuprinse în doctrina Bisericii Ortodoxe.

Cu ocazia vizitei făcute între 28 iunie și 7 iulie 1936 în Anglia, patriarhul Miron al Bisericii Ortodoxe Române, a înmînat arhiepiscopului Cosmo Lang de Canterbury și un exemplar al hotărîrii Sfîntului Sinod al

Bisericii Ortodoxe Române în legătură cu concluziile Conferinței anglicano-ortodoxe dela București, din 1935.

Arhiepiscopul Cosmo Lang de Canterbury, — prin scrisoarea din februarie 1937 — a comunicat patriarhului României că ambele Camere ale Convocațiunii de York și ambele Camere ale Convocațiunii de Canterbury au votat cu o majoritate covârșitoare hotărîrea Sinodului Bisericii Ortodoxe Române.

Importanța Conferinței ortodoxă-anglicană de la București, din 1935, pentru raporturile dintre Anglicanism și Ortodoxie este considerabilă. În lipsa unui Prosinod ortodox și a altor inițiative mai de seamă, menite a da răspuns problemelor puse la Conferința de la Lambeth din 1931, Conferința de la București a însemnat un pas înainte în ce privește promovarea legăturilor și limpezirea terenului pe care urma să aibă loc în viitor înfăptuirea unității dintre cele două Biserici. Metoda de lucru, adoptată cu acea ocazie (a referatelor duble) asupra unui anumit număr de teme, discuțiile ce au urmat referatelor, spiritul de deplină încredere și dorința reciprocă de înțelegere, sinceritatea și claritatea concluziilor ca și aprobarea ce au găsit concluziile Conferinței în ambele Biserici, au creat un precedent și o atmosferă vrednică de urmat în toate tratativele care se vor mai duce, pînă la deplina lămurire și completa rezolvare a problemei unității celor două Biserici prin dialogul între Comisia Pan-ortodoxă și Comisia Pananglicană.

Vă încredințăm că, în lumina concluziilor Conferinței de la București, din 1935, acceptate de toate sectoarele Confesiunii Anglicane, Biserica Ortodoxă Română va milita pentru realizarea cît mai neîntîrziată a unității dintre Ortodoxie și Anglicanism, spre bucuria și slava Părintelui nostru cel unul din ceruri, căruia se cuvine slava, cinstea și închinăciunea, împreună cu Fiul și cu Duhul Sfînt, în vecii vecilor. Amin!

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a prezentat apoi o dare de seamă asupra contactelor și lucrării din ultima vreme a reprezentanților celor două Biserici, în cadrul feluritelor foruri creștine internaționale :

Grația Voastră,

Prezența Grației Voastre în mijlocul Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române reprezintă momentul cel mai înalt al relațiilor de pînă acum între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană.

Relațiile dintre Ortodoxie și Anglicanism au înscris un continuu progres, începînd cu 1920, — progres care a culminat cu tratativele teologice anglicano-ortodoxe din 1935 de la București. Aceste relații, împiedicate o vreme de cel de-al doilea război mondial, au pornit din nou să se dezvolte, începînd cu Conferința teologică ortodoxă-anglicană de la Moscova, din 1956, la care Grația Voastră ați luat parte în calitate de conducător al delegației teologice anglicane și cu Conferința Episcopatului Anglican de la Lambeth, din 1958, la care au participat mai multe delegații

ortodoxe, între care și un delegat al Bisericii Ortodoxe Române, în persoana smereniei mele.

Conferința de la Lambeth, din 1958, a putut constata plină de speranțe că «prezența delegațiilor ortodoxe la acea Conferință și discuțiile informative pentru care s-a ivit ocazia, au dat motive pentru nădejdea că nu după mult timp se vor putea aranja Conferințe, de felul celor ce au avut loc în 1931, între grupuri de teologi reprezentând Bisericile Ortodoxe și Bisericile Comunității Anglicane».

Din partea sa, Biserica Ortodoxă Română, în Conferința Panortodoxă de la Rodos (1961) s-a arătat gata să ia în studiu posibilitățile de cultivare și dezvoltare a relațiilor și modalitățile de apropiere cu Biserica Anglicană.

Între timp a avut loc întronizarea Grației Voastre la conducerea Bisericii Anglicane. Cel ce Vă vorbește acum nu va uita niciodată memorabilele cuvinte pe care, fiind de față, la acel fericit eveniment, în numele Bisericii Ortodoxe Române, le-a auzit din gura Grației Voastre: «Biserica noastră trebuie să participe la realizarea unității creștine. Hristos dorește ca să-L urmăm nu separați, așa cum sîntem acum, ci uniți într-un singur tot, cu inimile noastre atinse de Dumnezeu».

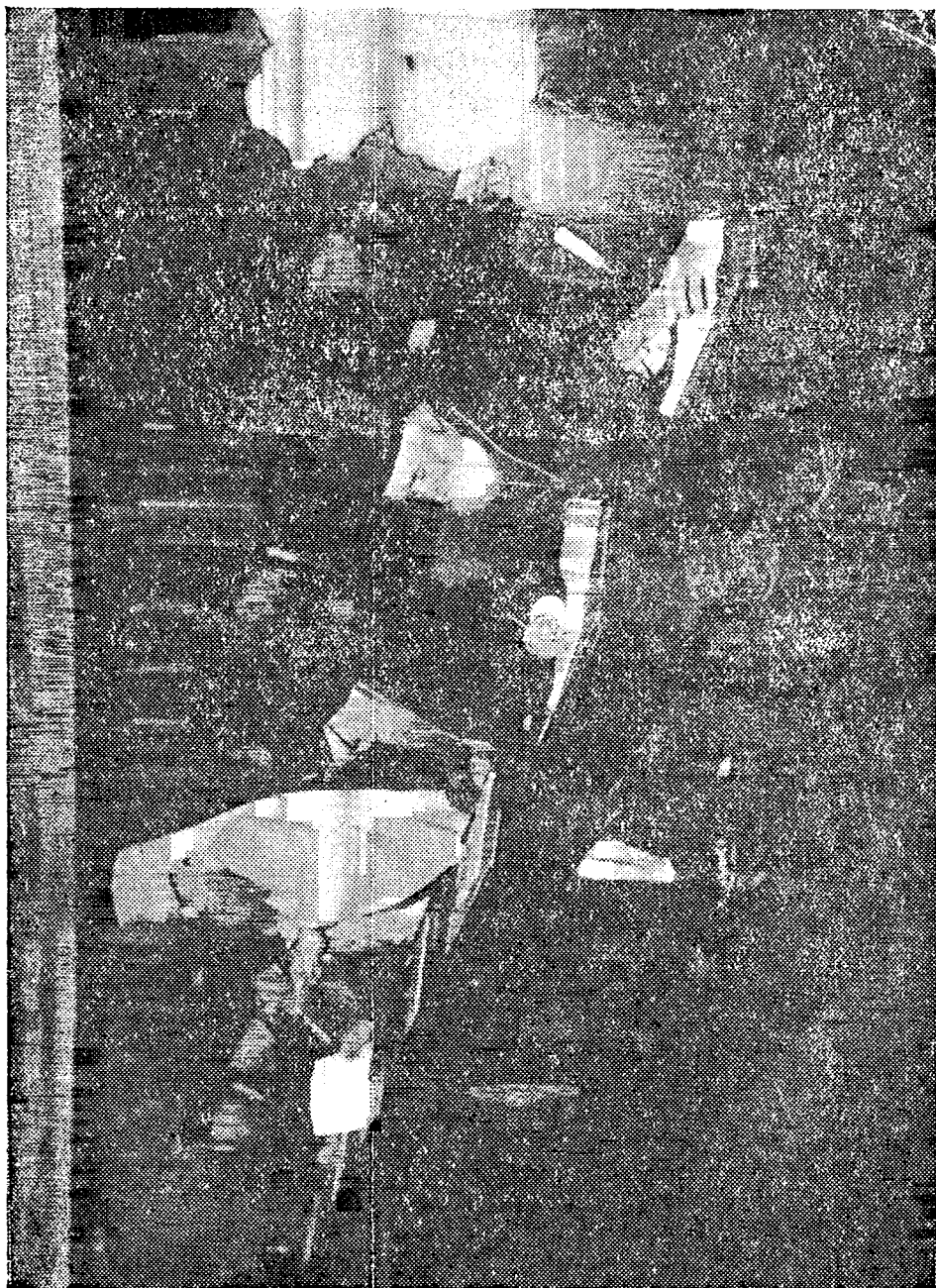
Dar ca un păstor a cărui inimă vibrează pentru toate darurile și pentru toate aspirațiile oamenilor din timpul său, Grația Voastră ați integrat preocuparea pentru unitatea creștină în preocuparea de a face Biserica cât mai folositoare lumii contemporane.

Aceste două griji le-ați manifestat în cuvîntarea de la întronizarea Voastră, și ele au constituit un adevărat program, pe care l-ați urmărit cu asiduitate în păstoria de pînă acum a Grației Voastre.

Chiar la cîteva luni după întronizarea Voastră ca Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit, vorbind la Adunarea Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor de la New Delhi, ați dat expresie aceluiași două preocupări ale Grației Voastre, în următoarele cuvinte: «Lumea are propria sa grijă de unitatea seculară: ea suspină după pace și dorește ca oamenii și națiunile să fie legate unele de altele și forțele care le separă să fie suprimate. Și lumea, în grija ei de unitate, este uimită că Biserica nu reușește să o manifeste. Dar noi nu ne mulțumim numai cu această unitate care constă în a fi unii lîngă alții». În numele acestui ideal superior de unitate, ați cerut ca Bisericile să lupte pentru o unitate în sfințenie, adică în iubire.

Cele două preocupări pentru unitate și pentru pacea lumii, bazată pe iubirea între oameni, sînt proprii și Bisericii noastre și ele au îndemnat-o să între, în 1961, în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, unde aceste idealuri comune și atîtea înrudiri doctrinare între Bisericile noastre, le-au făcut să colaboreze în mod deosebit.

Aceleași înrudiri au determinat pe Grația Voastră, ca, în străduința pentru realizarea unității creștine, să Vă îndreptați în primul rînd atenția spre Biserica Ortodoxă, în vederea reluării contactelor anterioare și a dezvoltării lor. Iar Biserica Ortodoxă a întâmpinat și a răspuns acestei atenții cu un cuget și cu o simțire perfect corespunzătoare. O îndemna

Prea Fericitul Patriarh Justinian, expunind poziția Bisericii Ortodoxe Române, în cadrul consfătuirii membrilor Sfintului Sinod cu delegația Bisericii Anglicane.

la aceasta aceleași înrudiri amintite, în baza cărora ele afirmă în comun o dată cu fidelitatea față de tezaurul Tradiției originare a creștinismului. același atașament la principiul libertății și la cauza slujirii poporului propriu, de la care nu se lasă abătute nici de invitațiile de a se supune unui primat jurisdicțional universal, nici de tradițiile unui individualism religios, tot așa de străin duhului creștinismului primar.

În scopul promovării unei tot mai depline apropieri între cele două Biserici ale noastre, curînd după întronizarea Voastră ați făcut vizite memorabile Patriarhiei de Constantinopol, Bisericii Ortodoxe din Grecia și Patriarhiei din Moscova, în mai și iulie 1962. Erau primele vizite pe care un arhiepiscop al Angliei le făcea unor Biserici Ortodoxe și primele vizite pe care Grația Voastră le făcea unor Biserici străine. Ele au însemnat momente importante în istoria relațiilor anglicano-ortodoxe și cuvintele rostite cu acele ocazii au fost adevărate mărturisiri ale înrudirii spirituale dintre Anglicanism și Ortodoxie: «Noi anglicanii — ați spus la Constantinopol — păstrăm tezaurul Sfintei Scripturi, pe vechii Părinți, sinoadele ecumenice, Sfintele Taine, printre care aceea a preoției, cu cele trei trepte. De aceea nutrim speranța și ne rugăm fierbinte ca să obținem unirea cu Sfînta Biserică Ortodoxă». De cîte ori citim aceste cuvinte, simțim că nu poate fi departe clipa deplinei noastre uniri. Ne-a bucurat deopotrivă și mențiunea pe care ați făcut-o în Conferința ținută la Universitatea din Atena, cu privire la păstrarea celor șapte Taine de către Biserică Anglicană, ca și cuvintele pe care le-ați rostit cu privire la rezultatele Conferinței anglicano-ortodoxă de la București din anul 1935, cînd ați spus că ea a realizat «un aport foarte prețios».

Tot atît de clare și de răsperate au fost și cuvintele pe care le-ați rostit la Moscova, cînd ați spus: «Scopul vizitei mele constă, înainte de toate, în a întări și mai mult apropierea spirituală existentă între noi și în a realiza o și mai mare unitate între noi, pentru a pregăti unirea Bisericilor noastre, în Domnul nostru cel unul». Și această unitate a Bisericilor trebuie să rodească lumii viață, că mai depre ați spus: «După mine, unitatea creștinilor trebuie să ajute energic cauza păcii, întărirea păcii».

Încă din timpul vizitei Grației Voastre la Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol, s-au putut întrezări căile, care s-ar putea folosi pentru realizarea unității mult dorite. Conferința Panortodoxă din 1964, debătînd în toată amploarea ei această problemă a ajuns la hotărîrile care au fost comunicate Grației Voastre, din încredințarea ei, de către Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic, prin delegația patriarhală, care V-a vizitat în luna februarie anul acesta la Londra.

Hotărîrile de la Rodos ale Conferinței Panortodoxe din 1964 constituie un pas hotărîtor în ceea ce privește istoria relațiilor dintre Bisericile noastre. Grația Voastră a și salutat pasul acesta cu cuvintele: «Pentru acest eveniment deosebit, inimile noastre sînt pline de recunoștință către Pronia cerească, care ne-a îngăduit să ajungem aici», și ați anunțat că, cu simțămîntul tuturor Bisericilor Anglicane s-a și redactat o schemă pentru alcătuirea unei Comisii teologice Pananglicane, care să se întilnească,

Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, prezentînd membrilor Sfîntului Sinod năzuința Bisericii Anglicane de apropiere și unire cu Biserica Ortodoxă.

la momentul oportun, cu toată autoritatea, cu reprezentanții tuturor Bisericilor Ortodoxe într-o Comisie mixtă.

Ne aflăm astfel, în ajunul unei lucrări deosebit de serioase, întru realizarea scopului minunat, mult dorit și îndelung pregătit al unirii celor două Biserici.

Ambelor părți ne rămâne datoria să sprijinim, să încurajăm și să îndrumăm, pe tot parcursul ei această lucrare a reprezentanților teologi ai celor două Biserici, pentru ca această lucrare să nu treneze, să nu se împotmolească, să nu pună pasiune în chestiuni formale și secundare, ci să aibă mereu în vedere chestiunile esențiale, să aprofundeze sensul lor major și fundamental, însuflețind tot timpul entuziasmul pentru marea cauză a unirii, în voința hotărâtă de a sluji cu devotament porunca Domnului și a Bisericii, care ne cere: «Să ne iubim unii pe alții, ca într-un gînd să mărturisim pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfîntul Duh».

Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru expunerea făcută și Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, pentru prezentarea stadiului actual al relațiilor dintre Biserica Anglicană și Biserica Ortodoxă Română. Mărturisind că socotește primirea sa și a însoțitorilor săi de către Sfîntul Sinod o bucurie și o onoare deosebită, Grația Sa a spus: «Am fost foarte mișcat cînd Prea Fericirea Voastră ați spus că vizita mea și a însoțitorilor mei în România a constituit un act de comuniune între Bisericile noastre. Aceasta înseamnă că noi acordăm acestui eveniment un spirit și o semnificație profundă. Cu toată sinceritatea, nădăjduiesc că la Londra să aibă loc un eveniment similar. De aceea, invit pe Prea Fericirea Voastră să viziteze Anglia la o dată care îi va conveni. Sper să acceptați invitația mea și să fixați data acestei vizite. Noi socotim că nu putem aștepta, în viața Bisericii noastre, un eveniment mai fericit și mai dătător de speranțe decît vizita Prea Fericirii Voastre. Trebuie să declar că noi, anglicanii, privim Biserica Ortodoxă Română drept fruntașă în acțiunile menite să rezolve problema unității Bisericilor creștine. Teologii români au o înțelegere specială a acestei probleme. O dovadă în acest sens o constituie conferința teologică din 1935, de la București, care a fost o mare realizare constructivă. Noi așteptăm și nădăjduim ca Biserica Ortodoxă Română să constituie un exemplu și un îndemn pentru celelalte Biserici Ortodoxe».

Vorbînd despre întocmirea unui plan practic de acțiune în viitor, pentru slujirea cauzei unității celor două Biserici — Ortodoxă și Anglicană —, Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury a precizat că aceste acțiuni se înscriu pe două planuri deosebite, care se completează unul pe altul: pe de o parte acțiunile pe care le pot întreprinde direct Biserica Angliei și Biserica Ortodoxă Română, iar pe de altă parte acțiunile ce se vor desfășura în urma contactelor dintre reprezentanții întregii Ortodoxii și cei ai comuniunii Bisericilor Anglicane. În cadrul primei categorii de acțiuni menite să slujească ideea unității, Primatul Angliei și-a exprimat

convingerea fermă că vizita pe care o va face Prea Fericitul Patriarh Justinian în Anglia va aduce o contribuție însemnată acestei mărețe cauze și a subliniat rolul pe care schimbul permanent de studenți teologi români și anglicani l-ar avea în promovarea apropierii, înțelegerii și colaborării celor două Biserici creștine. În ce privește cea de a doua categorie de acțiuni — cele desfășurate pe plan panortodox și pananglican —, Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury a spus:

«Noi apreciem ca foarte important faptul că în conferințele panortodoxe ținute în ultima vreme se vedește în chip nemijlocit unitatea Bisericii Ortodoxe. De aceea, așteptăm cu multă speranță constituirea și activitatea Comisiei panortodoxe, care va avea să lămurească împreună cu o Comisie pananglicană problemele legate de realizarea unității Bisericilor Ortodoxă și Anglicană. Dar o asemenea comisie va avea, fără îndoială, de învins o serie de greutăți. Este știut că atunci când mărșăluiește o mare unitate militară, unii merg mai repede, alții merg mai încet; cei zăbavnici țin în loc mersul întregii coloane. Noi sperăm ca în cadrul Comisiei panortodoxe, reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române să fie cei care vor dinamiza acțiunile celorlalți, imprimându-le un ritm susținut».

Amintind apoi că ar fi cu neputință să se aștepte ca lucrările acestor comisii, panortodoxe și pananglicane, să realizeze o înțelegere completă asupra tuturor problemelor doctrinare, liturgice și canonice, Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury a formulat un număr restrâns de obiective asupra cărora — după părerea sa — ar exista posibilitatea realizării grabnice a unui acord. Iată aceste obiective, așa cum au fost expuse de Primatul Angliei:

*1. Să afirmăm unitatea dogmatică dintre Bisericile noastre, în spiritul hotărârilor conferinței ținute în 1935, la București.

2. Să cădem de acord, pe baza principiului economiei, ca ortodocșii și anglicanii să poată primi sfânta cuminecătură în oricare dintre bisericile — anglicană sau ortodoxă — s-ar afla. Evident, că nu este vorba de o comuniune totală, ci de acțiune de economie specială.

3. Să organizăm în viitor conferințe între episcopi ortodocși și episcopi anglicani, fără ca aceste conferințe să fie socotite ecumenice, ci doar întâlniri frățești, de informare între ierarhii celor două Biserici».

Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, și-a exprimat convingerea că asemenea obiective limitate vor putea fi atinse și nădejdea că reprezentanții români și englezi din comisiile panortodoxă și pananglicană vor acționa în această direcție. În încheierea cuvântării sale, Înaltul Prelat a spus: «Ne bucurăm de spiritul de dragoste creștină care a dominat întâlnirea noastră de acum. Sintem încredințați că, dacă vom continua să stăm și să acționăm în dragostea în Hristos, însuși Hristos va călăuzi pașii noștri către unitatea pe care El ne-a poruncit-o».

După cuvântul Grației Sale Arhiepiscopul de Canterbury, — cuvânt ascultat cu viu interes de membrii Sfântului Sinod —, Prea Fericitul Patriarh Justinian a mulțumit Întâistătătorului Bisericii Angliei pentru

frumoasele aprecieri făcute asupra Bisericii Ortodoxe Române. «Constatăm cu bucurie — a spus Prea Fericirea Sa — că sintem mai aproape unii de alții, decît ne așteptam. Acest lucru ne dă curaj și ne îndeamnă să mergem pe drumul colaborării dintre Bisericile noastre, cu nădejdea fermă că vom ajunge la țelul propus. Propunerile Grației Voastre vor fi examinate cu toată atenția de Sfîntul nostru Sinod, care este însuflețit de aceeași dorință de promovare a înțelegerii, apropierii și colaborării Bisericilor noastre. Cu multă plăcere primim invitația Grației Voastre, urmînd ca data să fie fixată de comun acord cu Sfîntul nostru Sinod».

A urmat apoi un sincer schimb de păreri, asupra diferitelor probleme creștine internaționale, la care au luat parte reprezentanți ai celor două Biserici. Consfătuirea s-a desfășurat într-o atmosferă de prietenie și dragoste frățească și a evidențiat o deplină unitate de vederi în marile probleme ale creștinătății contemporane.

*

La amiază, înalții oaspeți au vizitat Mînăstirea Cernica de lîngă București, unde au luat cunoștință de unele aspecte ale organizării și funcționării monahismului nostru. Conducătorul și reprezentanții Bisericii Anglicane s-au închinat cu evlavie în fața raclei cu moaștele Sfîntului Calinic de la Cernica și au cercetat cu viu interes muzeul mînăstirii, precum și șantierul de restaurări și reconstrucții a complexului mînăstiresc din această veche așezare monahală.

*

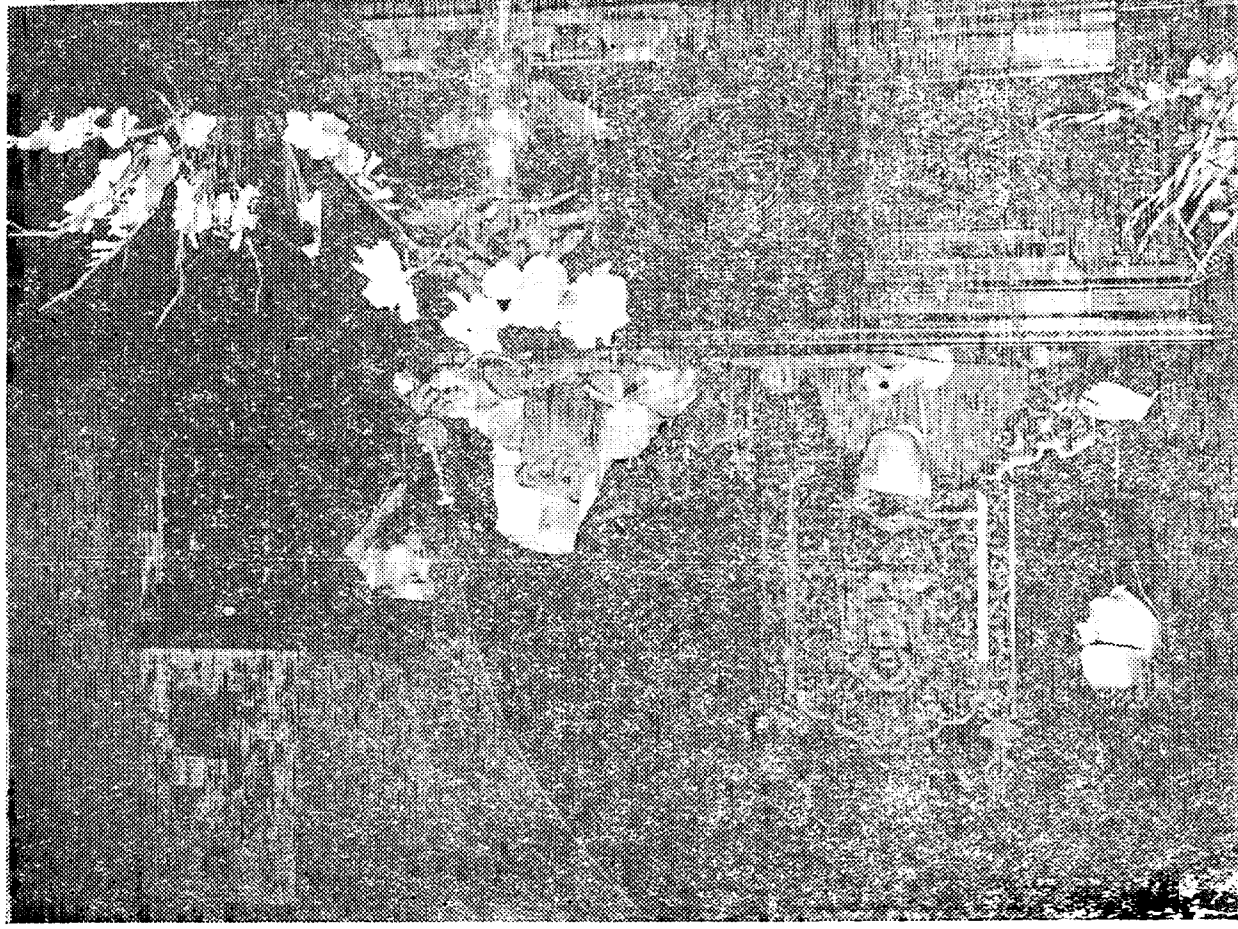
La orele 17, în sala de ședințe a Adunării Naționale Bisericești, din palatul patriarhal, a avut loc solemnitatea semnării de către Prea Fericitul Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române și Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit, a comunicatului comun asupra întîlnirii dintre Întîistătătorii celor două Biserici.

Iată textul acestui comunicat, care exprimă convingerea că vizita Grației Sale Primatul Angliei, în România, va contribui nu numai la apropierea dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană, ci și la dezvoltarea tradiționalelor legături de prietenie dintre poporul român și poporul englez, slujind marile idealuri ale omenirii, de realizare a păcii, a înțelegerii și a colaborării tuturor popoarelor de pe pămînt:

COMUNICATUL COMUN

*asupra întîlnirii dintre Întîistătătorii Bisericilor
Ortodoxă Română și Anglicană*

La invitația Prea Fericirii Sale Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, între 2 și 8 iunie 1965; Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit, a făcut o vizită Bisericii Ortodoxe Române. Grația Sa a fost însoțit de Rt. Rev. Eley

. Semnarea comunicatului comun de către Prea Fericitul Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey.

Stanley, Episcop de Gibraltar; Rev. Canon. John Satterthwaite, secretar general al Comisiei Bisericii Anglicane pentru relațiile interbisericești; Rev. Canon. John Fındlow, secretar al aceleiași Comisii; Rev. John Andrew, capelan și secretar particular al Grației Sale Primatul a toată Anglia.

În timpul acestei vizite, — care s-a desfășurat în duhul dragostei în Hristos —, Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury și însoțitorii săi au vizitat mănăstiri, monumente istorice bisericești, instituții de învățământ teologic, biserici parohiale de sat și de oraș, așezăminte sociale ale Bisericii Ortodoxe Române, din București, Curtea de Argeș, Tîrgoviște, Vîforița, Dealul, Ghighiu și Cernica, — cunoscînd aspecte din organizarea și activitatea Bisericii Ortodoxe Române și din viața duhovnicească a clericilor și credincioșilor. Pretutîndeni, oaspeții au fost întîmpinați cu dragoste și prețuire de preoți, profesori teologi, călugări, călugărițe, studenți, elevi în teologie, și credincioși, care și-au manifestat bucuria față de această vizită menită să contribuie la adîncirea legăturilor prietenești și colaborării dintre cele două Biserici.

În zilele petrecute în România, Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, a fost primit de Excelențele Lor Domnul Chivu Stoica, președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Române, și de Domnul Ion Gheorghe Maurer, președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Române, precum și de alte persoane oficiale, cu care s-a întreținut într-o atmosferă cordială. De asemenea înaltul oaspete și însoțitorii săi au vizitat marele șantier al hidrocentralei «Gheorghe Gheorghiu-Dej» de pe Argeș și regiunea industrială Ploiești, luînd cunoștință astfel, de unele din realizările muncii pe care o depune poporul român pentru propășirea țării sale.

Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury a avut prilejul de a se întîlni cu membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, precum și cu șefii altor culte religioase din România și de a aprecia spiritul cu adevărat ecumenist ce caracterizează relațiile de înțelegere, de colaborare și de respect reciproc, existente între toate cultele din Republica Populară Română.

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Grația Sa Arhiepiscopul Dr. Michael Ramsey au avut un larg și sincer schimb de păreri asupra chestiunilor privitoare la dezvoltarea legăturilor dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană și asupra acelor probleme care interesează astăzi în cel mai înalt grad întreaga creștinătate. În expunerile făcute în fața Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în ziua de 7 iunie — de Prea Fericitrea Sa Patriarhul Justinian și de Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, ca și în convorbirile ce s-au purtat între membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și reprezentanții Bisericii Anglicane din Anglia, s-a afirmat importanța dialogului teologic dintre Ortodoxie și Anglicanism, care — potrivit hotărîrilor Conferinței Panortodoxe de la Rodos — urmează să înceapă în curînd.

Cele două părți au subliniat faptul că bazele trainice ale acestui dialog au fost puse încă de acum 30 de ani, de conferința teologică ținută la București, în iunie 1935, de reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române și ai Bisericii Anglicane, — conferință a cărei solemnă aniversare s-a făcut cu acest prilej. S-a exprimat convingerea că viitoarele convorbiri teologice dintre comisia panortodoxă și comisia pananglicană vor fi încununate de succes, contribuind efectiv la realizarea unității în Hristos, și la împlinirea mesajului evanghelic de pace pe pământ și bunăvoință între oameni.

Cele două părți au constatat cu satisfacție că vizita Grației Sale Arhiepiscopului de Canterbury în România, convorbirile și schimbul de vederi care au avut loc cu acest prilej, constituie în același timp și o importantă contribuție la dezvoltarea tradiționalelor legături de prietenie, dintre poporul român și poporul englez, slujind totodată marea cauză a păcii, înțelegerii și colaborării tuturor popoarelor din lume.

Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, a adresat Prea Fericirii Sale Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, invitația de a vizita Biserica Anglicană, la o dată care îi va conveni. Invitația a fost acceptată cu plăcere.

† JUSTINIAN

PATRIARHUL
BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

† MICHAEL

ARHIEPISCOP DE CANTERBURY
PRIMAT A TOATĂ ANGLIA
ȘI MITROPOLIT

București, 7 iunie 1965.

După semnarea comunicatului, Întâistătorii celor două Biserici s-au îmbrățișat și s-au sărutat frățeste în duhul dragostei în Iisus Hristos.

*

În aceeași zi, Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit, a primit în palatul patriarhal din București pe reprezentanții presei și radioteleviziunii române, precum și pe trimișii speciali la București ai presei și radiodifuziunii britanice, cărora le-a împărtășit unele din impresiile culese în timpul vizitei sale în România. Exprimându-și satisfacția pentru prilejul oferit de invitația Prea Fericitului Patriarh Justinian de a vizita România, de a cerceta așezămintele Bisericii Ortodoxe Române și de a cunoaște poporul român, — Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury a spus :

«A fost un mare privilegiu pentru mine să mă întilnesc cu președintele Consiliului de Stat, Domnul Chivu Stoica, cu președintele Consiliului de Miniștri, Domnul Ion Gheorghe Maurer și cu vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Domnul Emil Bodnăraș, care m-au primit cu toată

amabilitatea și prietenia. Aceasta mă face să sper că prietenia dintre România și Marea Britanie va continua și se va dezvolta.

«De altfel, atît în diferitele regiuni din țară cît și în București, am întîlnit un mare număr de oameni, care m-au întîmpinat cu prietenie și ospitalitate. Evident, un vizitator necunoscut trezește interesul, dar sînt sigur că interesul manifestat de cei pe care i-am întîlnit nu se explică doar prin aceasta. Cred că una din explicații constă în faptul că poporul român nutrește o mare dorință de prietenie cu toate celelalte țări, inclusiv cu Marea Britanie, țara mea. Aș vrea ca poporul român să știe că acest sentiment de prietenie este reciproc și că și în țara mea se manifestă o dorință deopotrivă de sinceră în acest sens. Fie ca să mergem înainte cu toții pe calea prieteniei și a păcii.

«Am avut plăcerea să mă întîlnesc și să port discuții cu Prea Fericitul Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, precum și cu conducătorii altor culte din țara Dumneavoastră, — creștine, mozaic, musulman —, și îmi pare bine că pot afirma că practicantii acestor culte sînt fericiți, întrețin relațiile cele mai prietenești unii cu alții, precum și cu Biserica Ortodoxă Română».

Subliniind apoi că este foarte important ca o țară să respecte minoritățile religioase și să le ofere toate posibilitățile de a se dezvolta și a trăi în pace, precum și faptul că prietenia dintre toate țările este condiționată de respectul minorităților și de asigurarea libertății de conștiință individuale în fiecare țară, — Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury și-a exprimat convingerea că apropierea între credincioșii de diferite confesiuni poate aduce o contribuție importantă la cauza păcii, bunei înțelegeri și coexistenței pașnice dintre popoare și țări. «Sînt incredințat — a spus Grația Sa — că astfel credincioșii din diferite țări, din România, din Anglia, pot sprijini cauza consolidării păcii. Ei pot ajuta la promovarea păcii care se bazează pe principiile creștine, — principiul dreptății, carității, respectului pentru conștiința individuală și pentru drepturile minorităților din fiecare țară».

În continuarea expunerii sale, Întîistătorul Bisericii Anglicane a vorbit despre bunele relații existente între Biserica sa și Biserica Ortodoxă Română și și-a mărturisit încrederea că dezvoltarea continuă a legăturilor dintre ele va sluji consolidarea înțelegerii și conlucrării dintre cele două popoare. «Acum 30 de ani — a spus Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury — a avut loc la București o conferință a teologilor ortodocși români și a teologilor anglicani. Ea a avut un remarcabil rol în dezbaterea teologică a problemei realizării unității anglicano-ortodoxe. Este necesar să continuăm în această direcție. Există multe deosebiri între Biserica Ortodoxă și Biserica Anglicană, dar unitatea de bază este atît de mare, încît trebuie să ne simțim încurajați să mergem înainte pe calea unității. Bineînțeles, ne preocupăm întreaga comuniune Anglicană din lume, după cum ne preocupă întreaga Biserică Ortodoxă din lume, însă este cu putință ca Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană să dea un impuls în această direcție. Cred că vizita mea în România a acționat în acest sens.

Sînt de asemenea incredințat că aceeași este și atitudinea Prea Fericitului Patriarh Justinian, care va vizita Anglia, după cum l-am invitat; sînt convins că vizita sa va aduce o nouă contribuție la întărirea relațiilor noastre».

Luni seara, ambasadorul Marii Britanii la București, Domnul L. Ch. Glass și Doamna au oferit în saloanele Ambasadei, o recepție cu prilejul vizitei în România a Grației Sale Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit.

*

Marți 8 iunie
--

Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit, împreună cu însoțitorii săi, a părăsit Capitala țării noastre îndreptîndu-se pe calea aerului spre Londra.

La plecare, pe aeroportul internațional Băneasa, înaltul oaspete a fost condus de Prea Fericitul Patriarh Justinian, de Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, precum și de ierarhi, consilieri patriarhali, profesori de teologie, protopopi și preoți din Capitală.

Au fost de față ambasadorul Marii Britanii la București, Dl. L. Ch. Glass și membri ai Ambasadei.

*

În aceeași zi, după sosirea la Londra, Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian o telegramă de mulțumire pentru ospitalitatea plină de prietenie și dragoste frățească ce i-a fost acordată în timpul vizitei sale în țara noastră, iar a doua zi, a trimis Întîistătorului Bisericii noastre următoarea scrisoare:

*Prea Fericirea Voastră,
Iubite frate în Hristos,*

Scriu ca să Vă mulțumesc din toată inima mea pentru marea bunăvoință și ospitalitate care mi le-ați arătat cînd am fost oaspetele Vostru la Patriarhie în acele zile atît de plăcute. Ați fost atît de bun și amabil cu mine și cu toți membrii Delegației noastre, încît eu îmi voi aduce aminte totdeauna de această vizită cu adîncă grațitudine. Nu voi uita niciodată vizitele la bisericile, mînăstirile și la multele locuri din oraș și de la țară. A fost pentru mine un eveniment pilduitor de prietenie creștină și cred că sub conducerea Prea Fericirii Voastre vom fi în stare să ducem mai departe unitatea Sfintelor Biserici Ortodoxă și Anglicană.

A fost o bucurie pentru mine să întîlnesc pe supraviețuitorii conferinței din 1935 și să ne aducem aminte de aceia care au făcut lucru bun la acea conferință și au murit între timp.

De asemenea a fost o mare bucurie pentru mine să aud acceptarea invitației mele făcută Prea Fericirii Voastre, de a fi oaspetele meu în Anglia la o dată convenabilă. Sînt doritor să fixăm acea dată și vizita Voastră va aduce mare bucurie.

Cu multă recunoștință, sînt al Vostru iubitor frate în Hristos.

† MICHAEL,
Arhiepiscop de Canterbury,
Primat a toată Anglia și Mitropolit

La simțămintele de dragoste în Hristos, de prietenie și de grațitudine, exprimate și pe această cale de Grația Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Prea Fericitul Patriarh Justinian a răspuns prin următoarea scrisoare :

Grația Voastră, Iubite Frate în Hristos,

Cu plăcere confirmăm primirea telegramei Voastre, prin care ne-ați informat că ați ajuns sănătos în țara Voastră, precum și a prea amabilei scrisori, în care ne vorbiți de impresiile avute în timpul neuitatei vizite în România.

Fără îndoială, vizita Voastră, așteptată încă de mult, ne-a dat o mare satisfacție tuturor, membrilor Sfintului nostru Sinod, clerului nostru, profesorilor, studenților și elevilor școlilor noastre de teologie și credincioșilor noștri.

Arhiepiscopii și episcopii noștri au apreciat mult prilejul de a se fi putut întretine, direct și deschis, cu Grația Voastră și cu membrii suitei Voastre, constatînd o dată mai mult cît de sinceră este dorința celor două Biserici ale noastre de a dezvolta colaborarea frățească între ele, cît și cu celelalte Biserici creștine, în vederea unității recomandate de Domnul nostru.

Preoții, pe care i-ați găsit la Curtea de Argeș, vor păstra totdeauna în mîntea lor chipul Vostru părintesc și-și vor aminti cu recunoștință cuvintele pe care le-ați adresat lor. Înapoiți la parohiile lor, ei au povestit credincioșilor lor marea favoare pe care au avut-o de a vedea pe Grația Voastră față către față, în mijlocul lor.

Profesorii Institutului nostru teologic și ai Seminarului nostru din București, ca și studenții și seminarisții, la rîndul lor sînt toți fericiți de timpul pe care li l-ați acordat, întreținîndu-Vă academic și prietenește cu ei și apreciînd cîntările lor.

În sfîrșit, credincioșii Bisericii noastre au urmărit cu un interes deosebit toate momentele petrecerii Voastre în România și în special participarea Voastră la sfînta liturghie, în ziua de duminică 6 iunie, cînd ne-am unit în rugăciuni fierbinți pentru a cere lui Dumnezeu să binecuvînteze întîlnirea noastră și să apere Bisericile și popoarele noastre.

În ce Ne privește, Noi personal am avut cea mai mare parte din satisfacția și bucuria prilejuite de vizita Voastră, prin faptul că ați fost oaspetele Nostru scump. În zilele petrecute cu Grația Voastră, am avut sentimentul limpede că inimile noastre băteau la un ison, frățeste, ca și cum ne-am fi cunoscut de totdeauna.

De aceea amabila Voastră invitație de a veni să Vă vizitez la Londra Ne-a părut atât de naturală, încât am acceptat-o spontan și dorim să o facem, cerînd Celui Atotputernic să Ne îndrumeze în alegerea datei celei mai favorabile pentru îndeplinirea ei.

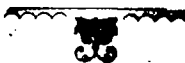
Cu nădejdea că vizitele noastre reciproce vor ajuta cu eficacitate la apropierea continuă a celor două Biserici ale noastre, pentru o colaborare tot mai strînsă în viitor, și asigurîndu-Vă încă o dată de buna Noastră amintire, rămînem al Grației Voastre frate iubitor în Domnul Iisus Hristos.

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*

Prin rezultatele pe care le-a avut și prin perspectivele pe care le-a deschis colaborării tot mai strînse dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană, vizita în România a Grației Sale Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit, se înscrie între evenimentele de seamă, în viața Bisericii noastre. Ea reprezintă o contribuție de seamă la triumful cauzei sfinte, pe care Biserica Ortodoxă Română o slujește cu hotărîre: realizarea unei unități de acțiune a tuturor Bisericilor creștine de pe pămînt, pentru afirmarea viguroasă a mesajului evanghelic de pace, înțelegere și conlucrare frățescă, în lumea contemporană.

DESCHIDERA CURSURILOR DE ÎNDRUMARE PASTORALĂ PENTRU A 47-A SERIE DE PREOȚI

Duminică, 9 mai 1965, s-au deschis, într-un cadru festiv, cursurile de îndrumare misionară și pastorală a preoților din seria a 47-a (3 mai—4 iunie 1965) la Cârtea de Argeș. La această serie au participat 70 de preoți cursiști din toată țara.

Festivitățile de deschidere au fost cinstite de înalta prezență a Întii-stătătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian. Festivitățile au început la orele 10 cu slujba sfintei liturghii, săvârșită de un sobor de preoți, în frunte cu P. S. S. Episcopul Pavel Șerpe, urmată de Te-Deum. Predica zilei a fost rostită de P. C. Preot Vasile Popeangă-Craiova.

Programul propriu-zis s-a desfășurat în sala de festivități, deschizându-se cu cântarea: «Pre Tine, Dumnezeule...».

A urmat cuvîntul de deschidere, rostit de P. C. Preot Rector Sofron Vlad de la Institutul teologic universitar din Sibiu. P. C. Sa a arătat că «Biserica Ortodoxă Română, prin purtarea de grije a Sfintului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, poartă grijă deosebită pregătirii superioare și temeinice a clerului, pregătire ce se dă în condiții corespunzătoare în Institutele teologice de grad universitar și în Seminariile teologice. Pe de altă parte, preoțimea are la dispoziție, pentru adîncirea și primenirea pregătirii ei, revistele centrale patriarhale și eparhiale, mitropolitane, al căror cuprins bogat oferă de fiecare dată studii teologice, îndrumări pastorale și omiletice, orientări, bibliografie, precum și informații asupra desfășurării vieții bisericești».

Vorbitorul a arătat apoi importanța cursurilor de îndrumare misionară și pastorală, insistînd asupra înțelesului actual al acestor cursuri.

Îndreptîndu-se către preoții cursiști, vorbitorul i-a îndemnat să-și facă datoria ca lucrători dornici și harnici întru luminarea minții și înăvuțirea inimii, apoi a mulțumit Sfintului Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian pentru sprijinul acordat acestor cursuri.

După P. C. Preot Rector Sofron Vlad, a luat cuvîntul din partea preoților cursiști, C. Preot Paul Munteanu de la Biserica Sfîntul Nicolae-Buzești din Capitală, făcîndu-se interpretul sentimentelor de mulțumire și devotament ale clerului față de Prea Fericitul Patriarh Justinian și față de

Sfintul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, care au orînduit cu înțelepciune aceste cursuri, pentru ca să contribuie la continua pregătire a preoților. Vorbitorul și-a exprimat apoi convingerea că aceste cursuri vor oferi un material bogat misionar și pastoral, pentru ca preoții să se întoarcă la parohiile lor îmbogățiți cu cunoștințe prețioase, spre a spori râvna lor pusă în slujba Bisericii și a credincioșilor, cum și în acțiunile susținute pentru apărarea păcii.

După întonarea cîntării «Taina creștinătății». Prea Fericitul Patriarh Justinian s-a adresat preoților cursiști, spunînd :

Cucernici Părinți,

Țin să vă mărturisesc bucuria sufletului meu de părinte duhovnicesc al dreptcredincioșilor români, pentru prilejul întîlnirii și cu această serie de preoți, veniți din felurite colțuri ale țării pentru a urma cursurile de îndrumare pastorală, sporindu-și cunoștințele teologice și râvna sfîntă în slujirea altarului lui Hristos, Domnul și Mîntuitorul nostru. Întîlnindu-ne chiar la începutul acestor cursuri, vă împărtășesc tuturor, cu părintească dragoste, binecuvîntări patriarhicești și rog pe Bunul Dumnezeu să reverse asupra strădaniilor Cucernicilor Voastre harurile Sale și să vă dăruiască belșug de roade duhovnicești în activitatea pastorală pe care fiecare o desfășurați în ogorul Domnului.

Părintele Rector Vlad v-a arătat scopul cursurilor la care ați fost chemați, subliniînd îndatorirea preoților de a studia și învăța neconținut, ca să poată da răspuns tuturor problemelor aduse de vreme în cursul ei și confruntate cu Biserica prin slujitorii ei, iar reprezentantul Cucernicilor Voastre, Părintele Munteanu din București, arătînd dorința cu care ați așteptat invitația la cursuri, a dat asigurarea sîrguinței cu care veți asculta și vă veți însuși toate învățăturile dote de profesorii celor două Institute teologice universitare, pe care să le folosiți în rezolvarea problemelor vremii actuale. Eu nu voi mai stăruî asupra acestor obiective, mai cu seamă că bucuria întîlnirii noastre este mult sporită de faptul că ea are loc în ziua în care întregul nostru popor sărbătorește două mari evenimente din istoria sa: cucerirea independenței statului român și marea victorie pe care popoarele lumii, iubitoare de libertate și de pace, au dobîndit-o împotriva fascismului. După cum vă este cunoscut, Biserica noastră Ortodoxă a fost întotdeauna o Biserică a poporului; a suferit alături de el împilările și urgiile, l-a sprijinit în luptele lui drepte, l-a însuflețit în năzuințele lui sfînte spre dreptate, spre libertate și spre fericire și s-a bucurat de biruințele care i-au încununat lupta și jertfele. Așa cum am subliniat și cu alt prilej, Biserica noastră a prăznuit și prăznuiește — pe lângă sărbătorile rînduite de ea însăși — și acele zile de sărbătoare pe care poporul român și le-a statornicit ca să cinstească marile sale izbînzî și ca să-i fie îndreptar luminos, pururea viu, în drumul său spre continuă propășire.

În cartea trecutului românesc, — cartea sfințită de atîtea știute și neștiute jertfe aduse de străbunii noștri de-a lungul veacurilor —, ziua de

9 mai este înscrisă cu slove nepieritoare. La 9 mai 1877, în fața corpurilor legiuitoare, marele patriot Mihail Kogălniceanu — pe atunci ministru de externe — declara că noi sîntem o națiune liberă și independentă, proclamînd starea de război cu Imperiul otoman, împotriva opresiunii căruia poporul român luptase cu arma în mînă aproape 500 de ani. Declarația ministrului Kogălniceanu a fost aprobată de uriașa majoritate a deputaților, printr-o moțiune în care se afirma: «Camera ia act că războiul dintre România și Turcia, ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a României au primit confirmarea oficială». Acest act, petrecut acum 88 de ani în parlamentul țării, reprezenta încununarea năzuințelor de veacuri ale poporului român. Dar sîngele românesc ce cursese timp de o jumătate de mileniu nu fusese îndestulător; pentru cucerirea efectivă a independenței, alte valuri de sînge românesc au trebuit să ude pămîntul Balcanilor, într-o înclăstare cumplită cu armatele turcești. Printr-o convenție semnată între România și Rusia, ca state suverane, România a îngăduit trecerea armatelor ruse prin teritoriul său și a fost gata, de la început, să ia parte la luptele ce aveau să se desfășoare împotriva Imperiului otoman, care ținea în robie popoarele din Peninsula Balcanică. Subestimarea forțelor armate turcești de către comandanții oștilor rusești a făcut ca, în primele săptămîni ale războiului, armata română să nu ia parte la lupte. Solicitați, apoi, în toiul înclăstării, ostașii români au trecut Dunărea și s-au aruncat în iureșul celor mai cumplite bătălii pe care le-a cunoscut pămîntul Balcanilor. Alături de armatele ruse și de patrioții bulgari, românii au dat lovituri nimicitoare armatelor turcești și s-au aco-perit de glorie eternă, în luptele de la Smîrdan, Grivița și Plevna, impunînd astfel și Imperiului otoman, dar și Europei întregi recunoașterea independenței de stat a României. Lupta «curcanilor» și «dorobanților» români pe cîmpurile Bulgariei a fost, în realitate, continuarea luptelor pe care le purtasera plăieșii lui Ștefan cel Mare și oștenii lui Mircea ce Bătrîn sau ai lui Mihai Viteazul, cu veacuri în urmă. Iar independența de stat a României nu a fost un dar al nimănui, ci o cucerire a poporului român, plătită cu jertfele de sînge ale fiilor săi, — înaintea cărora ne plecăm frunțile cu pietate, aducîndu-le prinosul cinstirii și recunoștinței noastre veșnice.

Această independență, atît de scump plătită, avea să fie, în scurtă vreme, călcată în picioare de noi forțe agresive dinafară, prin abandonarea intereselor naționale ale poporului român de către păturile conducătoare dinăuntrul țării. Vă este cunoscut tuturor că după primul război mondial, în viața politică a Europei au apărut forțele politice fasciste care nesocoteau drepturile sfînte și năzuințele legitime ale națiunilor. Cucerind puterea politică, mai întîi în Italia și apoi în Germania, fascismul și-a organizat grupuri de aderenți aproape în toate statele europene. Vorbînd în mod fărnîc despre dragostea de neam și de țară, aceste grupuri nu slujeau decît intereselor stăpînilor lor, ajutîndu-i să înfrîngă vremelnîc împotrîvirea popoarelor și să înrobească, în cîțiva ani, aproape întreaga Europă. Războiul dezlănțuit de fascismul italian împotriva pașnicului

popor al Etiopiei — al cărui împărat ne-a făcut cinstea de a ne vizita în toamna anului trecut — a reprezentat cea dintâi agresiune fățișă a fascismului și a demascat scopurile sale cotropitoare, în fața opiniei publice mondiale.

Popoarele de pretutindeni au înțeles limpede primejdia pe care o reprezenta fascismul pentru libertatea, pentru pacea și pentru viața lumii întregi. Ele s-au ridicat împotriva acestor forțe. Avem mândria de a constata că poporul român s-a împotrivit acestui flagel, cu toată dârzenia și cu tot eroismul său. Alături de cei mai buni patrioți, alături de marea masă a poporului român — a cărui omenie, al cărui spirit de dreptate și a cărui prețuire pentru marile valori etice ale vieții nu aveau nimic comun cu sălbăticia fascismului —, numeroase personalități ale vieții publice din țara noastră și-au unit glasurile pentru a osîndi aceste forțe ale răului, care adunau pe cerul Europei norii negri ai celui mai cumplit și mai distrugător măcel din câte a cunoscut istoria omenirii. Între aceste personalități se cuvine a aminti pe Nicolae Titulescu, a cărui activitate ca ministru de externe al României, și după aceea pînă la moartea sa, a constituit o susținută luptă împotriva statelor fasciste, și pe marele cărturar Nicolae Iorga, cel ce a plătit cu însăși viața lui dîrza împotrivire față de țelurile agresive ale hitlerismului. Numeroasele comitete antifasciste care au luat jîință și au activat în România în cel de al patrulea deceniu al secolului nostru dovedesc limpede cît de adîncă era împotrivirea poporului român față de fascism. Prezența Noastră și a altor preoți ortodocși, încă din anul 1936, în aceste comitete — de la cele județene, la cel național, ca și în cel internațional — constituie, de asemenea, o dovadă a concordanței depline dintre profundul umanism al învățăturii de credință creștină și împotrivirea față de forțele care batjocoreau pe om și umanitatea însăși. Acest adevăr Ne-a condus în activitatea Noastră de preot și arhieru și ne conduce și astăzi, în strădaniile Noastre de Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române, și — trebuie să o spunem —, sîntem deosebit de fericiți văzînd că adevărul acesta și-a făcut drum și stăpînește în prezent înimile tuturor preoților noștri, care, sub îndrumarea înțeleaptă a Sfîntului Sinod, s-au alăturat cu tot devotamentul celor ce slujesc viața, binele obștesc, pacea și toate valorile morale ale umanității.

Cucernici Părinți,

Lupta de atunci a popoarelor nu a izbutit să împiedice fascismul de la dezlănțuirea celui de al doilea război mondial. Lipsa de unitate în acțiune, șovăiala unora, teama și trădarea altora au deschis calea spre cumplitul măcel, căruia i-au căzut jertfe peste 34 de milioane de morți și 28 milioane de mutilați, fără a mai socoti milioanele de oameni pieriți în lagărele de exterminare hitleriste. Dar lupta de atunci împotriva fascismului nu a fost udarnică. Chiar în toiul războiului, popoarele subjugate au continuat să lupte împotriva fascismului. În toate țările cotropite de hitleriști au luat

naștere mișcări de rezistență, care s-au bucurat de cel mai larg sprijin din partea maselor populare. Insufletețirea și eroismul patriotic cu care armata română — tirată într-un război nedorit de popor, împotriva Uniunii Sovietice — și-a îndreptat toată forța ei de luptă contra hitleriștilor, după succesul insurecției armate de la 23 august 1944, a confirmat profunda ostilitate a poporului român față de dictatura ce-i fusese impusă și față de armatele hitleriste care ne cotropiseră țara. Cei peste o jumătate de milion de ostași români, luptând alături de armatele sovietice, au eliberat pământul sfânt al țării și au continuat lupta dincolo de hotare, contribuind la eliberarea Ungariei și a Cehoslovaciei. Jertfa lor a întruchipat visul de totdeauna al poporului român, de a trăi liber, în țară liberă și independentă, înconjurat de vecini, care la rindul lor să trăiască liberi, în state libere și independente. Contribuția armatei române și a poporului român la victoria definitivă asupra fascismului a fost de o amploare și de o importanță care confirmă împotrivirea fermă a românilor față de orice oprimare, față de orice subjugare, militară sau economică, față de orice încercare de aservire a unui stat de către alt stat. Aceasta este înalta etică a poporului român; ea se desprinde din paginile istoriei sale, ori de câte ori poporul însuși a putut să-și spună cuvântul; ea este confirmată în prezent de conducerea înțeleaptă a țării noastre, care înfăptuiește, prin acțiunile sale politice pe plan internațional, voința nezdruincinată a poporului român de a contribui la asigurarea coexistenței pașnice a tuturor statelor, pe principiul respectării suveranității naționale, la realizarea în fapt a dreptului fiecărui popor la libertate și la înfăptuirea păcii pe întregul pământ.

Astăzi când se sărbătoresc 20 de ani de la victoria împotriva fascismului, este o mare bucurie să constatăm că omenirea n-a uitat cumplita tragedie, ale cărei urme nu au fost încă șterse. O înaltă conștiință a solidarității umane se ridică împotriva celor ce visează noi măceluri, noi războaie pustuitoare. De la un capăt la altul al lumii, un uriaș front al popoarelor iubitoare de pace luptă pentru a înlătura din viața omenirii orice războaie, orice vărsări de sânge. Poporul nostru este astăzi un factor activ în acest front al păcii, așa cum a fost un factor activ în lupta pentru zdrobirea definitivă a fascismului. Ca români, acest lucru ne umple inimile de bucurie și ne întărește hotărârea de a nu precupeți nici un efort, în munca menită să asigure continua înflorire și prosperitate a Republicii Populare Române.

În calitatea noastră de slujitori ai altarelor lui Hristos, ne tresaltă sufletele de fericire constatând că Biserica Ortodoxă Română împlinind poruncile dumnezeieștilor Evanghelii — s-a alăturat acestor nobile strădanii închinată păcii și buneii înțelegeri dintre oameni și popoare. Noi toți trăim într-o eră în care mesajul evanghelic al păcii se identifică cu cea mai puternică aspirație a omenirii; trăim într-o epocă în care împlinirea acestor năzuințe sfinte este întru totul posibilă. De aceea, activitatea noastră în slujirea păcii trebuie să sporească neîncetat, așa cum neîncetat

a sporit din 1948 — de la cea dintâi chemare adresată de patriarhii ortodocși, creștinătății de pretutindeni — și pînă astăzi, cînd tot mai numeroase sînt Bisericele creștine care s-au alăturat luptătorilor pentru pace. Pentru noi, cei ce credem în cuvîntul Sfintei Scripturi, care ne spune că «cei drepti vor moșteni pămîntul» și că oamenii vor preface, într-o zi, săbiile în seceri și lăncile în fiare de pluguri, — Ziua Victoriei este prilejul cel mai potrivit pentru a mărturisi legămîntul nostru sfînt de a ne dovedi, prin toată activitatea noastră, cu adevărat «făcători de pace», spre a ne învrednici să devenim «fii ai lui Dumnezeu».

Incredințați că Cucerniciile Voastre veți folosi timpul ce-l veți petrece aici pentru a vă spori zelul în slujirea Sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române, slujind fără preget poporul nostru iubit și pacea lumii întregi, Vă binecuvîntez încă o dată cu binecuvîntarea Domnului nostru Iisus Hristos, Cel ce a înviat pentru ca să ne dăruiască nouă pacea Sa! Amin.

Festivitatea s-a încheiat cu cîntarea «Republică, măreață vatră», executată de corul preoților condus de Dl. Conferențiar univ. Nicolae Lungu.

Pr. Prof. PETRU REZUȘ

UN PASTOR AL BISERICII VALDENZE OASPETE AL PATRIARHIEI ROMÂNE

În cadrul bunelor raporturi cu reprezentanții altor culte religioase din țară și de peste hotare, pe care le întreține cu consecvență Biserica Ortodoxă Română, a avut loc între 11—15 mai 1965, vizita în țara noastră a pastorului italian *Giorgio Girardet*, împreună cu soția sa, doamna Maria Girardet. Pastorul *Giorgio Girardet* este o personalitate teologică, cu meritorie activitate pe tărîmul strădaniilor ce se depun în vremea noastră pentru asigurarea păcii în lume. Domnia sa este *pastor* în Biserica Valdenză din Italia. Biserică ce s-a desprins de cea Romano-Catolică încă din secolul al XII-lea. Împlineste funcția de *director* al Comunității de la Agape (Prali-Torino) din Italia, este președintele Comisiei permanente care se ocupă cu problemele internaționale a Conferinței Crestine pentru Pace, și președintele filialei regionale italiene a acestei Conferințe. De asemenea D-sa activează și în cadrul Consiliului Bisericilor Europene.

Pastorul *Giorgio Girardet* și soția sa au sosit în țară la invitația Prea Fericitului Patriarh Justinian, în ziua de marți 11 mai 1965, fiind întâmpinați la aeroportul Băneasa de către P. S. Episcop Antim Tîrșovisteanul, vicar patriarhal și P. C. Pr. Dumitru Fecioru, consilier patriarhal.

A fost de față Dl. Gheorghe Nenciu, director adjunct în Departamentul Cultelor de pe lângă Presedinția Consiliului de Miniștri.

În timpul vizitei au fost însoțiți în diferite deplasări de P. C. Pr. Prof. Alex. I. Ciurea.

Miercuri 12 mai, oaspeții au vizitat palatul, paraclisul și catedrala patriarhală. Mînăstirea Antim, palatul Sfîntului Sinod, Biblioteca Sfîntului Sinod și Tipografia Institutului Biblic.

În aceeași zi oaspeții au făcut o vizită la Institutul teologic din București. După prezentarea membrilor corpului didactic, în cancelaria acestora, s-a trecut în sala de festivități, unde pastorul *Giorgio Girardet* a făcut o scurtă expunere a istoricului Bisericii Valdenze, care, separată de catolicism încă din secolul al XII-lea, alcătuiește un fel de «reformă înainte de reformă». În momentul de față — a precizat în continuare vor-

bitorul — Biserica Valdenză, după ce s-a alăturat Bisericii Calvine, face parte din Federația Bisericilor Reformate. Biserica Valdenză este singura Biserica protestantă din Italia. Papalitatea atotputernică în Italia din vremurile vechi a persecutat aspru pe valdenzi din această cauză. Biserica Valdenză din Italia, deși are relații cu unii clerici din Biserica Romano-Catolică, păstrează totuși o «rezervă înțeleaptă» în problema dialogului cu oficialitatea acestei Biserici.

În continuare, vorbitorul s-a ocupat de activitatea ce se desfășoară la comunitatea din Agape, arătând că aceasta a fost clădită prin muncă voluntară de către creștinii de toate confesiunile și naționalitățile. Că acolo se întâlnesc, pe perioade de timp bine precizate, creștini de pretutindeni, care discută, muncesc și se roagă împreună și caută să se integreze și mai ales să înțeleagă, în mod constructiv, marile probleme ale contemporaneității. În felul acesta ei au ajuns la un atașament definitiv față de noua cauză a păcii, s-au alăturat celor ce luptă împotriva războiului.

În aceeași zi pastorul Giorgio Girardet și doamna Maria Girardet au fost primiți în audiență de către Prea Fericitul Patriarh Justinian, în prezența unor colaboratori apropiați. S-au discutat probleme în legătură cu strângerea legăturilor dintre cele două Biserici, despre diferite probleme interconfesionale actuale, precum și despre felul în care Bisericile servesc umanitatea contemporană, slujind cauza păcii.

După-amiază oaspeții au vizitat Muzeul de artă al Republicii Populare Române și mai multe biserici din Capitală.

Joi 13 mai 1965, oaspeții s-au deplasat la Curtea de Argeș. În drum, au vizitat casa memorială a Goleștilor.

La centrul de îndrumare de la Curtea de Argeș, oaspeții au fost întâmpinați de P. S. Episcop Pavel Șerpe, de profesorii de la cele două institute teologice prezenți la cursuri, fiind conduși în sala de cursuri, în care se găseau preoții din toate eparhiile Bisericii Ortodoxe Române. Aici, a rostit un scurt cuvânt de salut P. C. Pr. Prof. I. G. Coman, după care luând cuvântul pastorul Giorgio Girardet, a dat informații, despre istoricul și situația actuală a Bisericii Valdenze din Italia, despre activitatea interconfesională ce se desfășoară la Agape, stăruind în chip deosebit asupra îndatoririi creștinilor de a lupta pentru pace. A fost vizitată apoi biserica lui Neagoe Basarab și sala Moșterul Manole. După-amiază oaspeții au vizitat șantierul Hidrocentralei «Gheorghe Gheorghiu-Dej» de pe Argeș, iar la înapoierea spre București s-a oprit la Biserica Domnească «Sfântul Nicolae», vechi monument de artă românească din secolul al XIV-lea.

A doua zi, vineri 14 mai, oaspeții au vizitat combinatul chimic de la Brazi, precum și Mănăstirile Ghighiu și Țigănești, unde au luat cunoștință de unele aspecte din viața și activitatea monahilor. În după-amiază aceleiași zile au fost vizitate Muzeul de la Mogoșoaia și Muzeul Satului din București.

Seara, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit oaspeților, în palatul patriarhal, o masă la care au luat parte și colaboratori ai Prea Fericii Sale de la sectorul relațiilor externe bisericești din cadrul Administrației Patriarhale. În timpul mesei, oaspeții au mulțumit cu recunoștință Prea Fericitului Patriarh Justinian, pentru călduroasa primire și ospitalitatea ce li s-a acordat, cu prilejul acestei vizite în care au putut aprecia talentele și hărnicia poporului nostru, frate întru latinitate cu cel italian.

A doua zi, sîmbătă 15 mai 1965, oaspeții au părăsit țara. Au fost conduși la aeroportul Băneasa de PP. SS. Episcopi Antim Tîrgovișteanul și Visarion Ploieșteanul, vicari patriarhali, de Dl. director Gh. Nenciu din partea Departamentului Cultelor și de PP. CC. Preoți consilieri D. Fe-cioru și Pr. Prof. Dr. Alex. Ciurea.

AL. I. C.

CONFERINȚA TEOLOGICĂ INTERCONFESIONALĂ DE LA CLUJ

În ziua de 9 iunie 1965 a avut loc la Institutul teologic protestant din Cluj, conferința teologică interconfesională, cu tema: *Opera reconciliatoare a lui Dumnezeu azi între popoare.*

La conferință au luat parte: P. S. Episcop Teofil Herineanu, Episcop Iuliu Nagy, Episcop Gh. Argay, Episcop Dr. Kiss Alexa; P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, rector, Pr. Prof. D. Stăniloae și Asistent Șt. Alexe, din partea Institutului teologic de grad universitar din București, Pr. Prof. Isidor Todoran și Pr. Prof. Gr. Marcu, din partea Institutului teologic din Sibiu, Prof. Șt. Iuhasz, rectorul Institutului teologic protestant din Cluj, Dr. H. Binder, decanul Secției evanghelice a Institutului protestant și vicar al Episcopiei luterane din Sibiu, profesorii de la Institutul teologic protestant din Cluj și Sibiu, Pr. Prof. Ion Pop, directorul Seminarului teologic, consilieri episcopali și alți colaboratori ai acestor Episcopii.

După un scurt cuvânt de salut rostit de rectorul Ștefan Iuhasz, care și-a exprimat bucuria pentru această întâlnire ecumenică, ședința a fost deschisă de Eminența Sa Episcopul Iuliu Nagy. Acesta și-a manifestat satisfacția că ia parte la dezbaterile unei probleme care intră în preocupările și frământările noastre de azi: apărarea păcii.

Referatul Institutului teologic protestant din Cluj a fost prezentat de Prof. Dr. Ludwig Binder (cap. I și II) și Galffy Zoltan (cap. III). Redăm pe scurt cuprinsul acestui referat.

1. *Noul Testament despre opera reconciliatoare a lui Dumnezeu.*

Actul prin care Hristos s-a oferit a fi jertfă pentru păcatele oamenilor reprezintă momentul central al reconcilierii neotestamentare, și se sintetizează în noțiunea «*Kattalage*» care înseamnă schimbarea dușmăniei omului față de semenii săi, în iubire, acțiune pe care Dumnezeu clădește pacea. Această noțiune are caracter universal. Recunoscând în reconciliere o schimbare a relațiilor între oameni, se impune respectarea libertății și a personalității fiecărui om ca principiu al coexistenței date de Dumnezeu oamenilor. Această coexistență, prin slujirea «*diakoniei*», se transformă în proexistență. Dumnezeu dă concilierea și împăcarea tuturor. Dumnezeu

iubește deopotrivă pe toți (Ioan III, 16). iar Mîntuitorul Hristos și-a dat trupul Său, pentru viața tuturor (Ioan VI, 51).

2. Opera reconciliatoare a lui Dumnezeu și Biserica lui Hristos.

Biserica lui Iisus Hristos, prin existența ei în formă vizibilă, este o mărturie că reconcilierea lui Dumnezeu este reală pentru omenirea de azi. Potrivit chemării ei, Biserica este datoră să întrebe în ce măsură s-a realizat pentru omenirea de azi pacea în lume — prin punerea împăcării și a păcii în locul dușmăniei și prin solidaritatea activă între toți oamenii. Biserica, în trecut, a exprimat reconcilierea și mîntuirea mai mult în relațiile dintre persoane; azi însă ea se găsește în fața răspunderii de a sluji împăcarea în relațiile dintre marile unități sociale, în lumea popoarelor și statelor. Această lucrare a Bisericii, fundamentată pe Evanghelie, trebuie propovăduită în situația concretă a lumii în continuă transformare, ca o întîlnire a Evangheliei cu realitățile lumii, întîlnire ce trebuie să contribuie la împăcare, la întărirea păcii, la desăvîrșirea mîntuirii lumii.

În propovăduirea Evangheliei reconcilierii pentru coexistența pașnică a popoarelor și pentru înlăturarea prăpastiei adînci dintre ele, Biserica trebuie să țină neapărat seama de condițiile reale ale dezvoltării lumii, de configurația economică, politică, socială și culturală a lumii prezente.

Dialogul este necesar pentru menținerea păcii și justa repartiție a bunurilor. El trebuie să aibă în vedere sarcinile concrete ale zilei.

Opera reconciliatoare a lui Dumnezeu creează o nouă și desăvîrșită unitate pentru lume. Biserica participă la zidirea acestei unități. Biserica propovăduiește realitatea împăcării ca un semn real al optimismului pentru împăcarea lumii, pentru că Biserica recunoaște și mărturisește în Hristos nu numai adevărul propovăduirii ei, ci și calea și viața ei (Ioan XIV, 6).

3. Opera reconciliatoare a lui Dumnezeu și viața de azi a popoarelor.

Istoria omenirii arată că după cum a încetat epoca luptelor dintre familii, triburi și neamuri, la fel vor lua sfîrșit și luptele dintre popoare și se va instaura o epocă de pace. În zilele noastre, oamenii își dau seama din ce în ce mai mult, de rolul lor decisiv în slujba împăcării popoarelor. De asemenea, mișcări mondiale și organizații internaționale au contribuit și contribuie la formarea unei opinii publice universale care unește toate popoarele în slujba unui obiectiv comun — pacea.

Între semnele manifeste azi ale acestei opere, reconcilierea se citează: Dezaprobarea unanimă a urii dintre popoare (se creează o literatură a păcii); Străduința universală prin care omenirea vrea să pună sursele de energie în slujba înlăturării foamei, mizeriei, bolilor și neștiinței, nu în slujba înarmării; recunoașterea egalității oamenilor, popoarelor și statelor, într-o lume fără ziduri despărțitoare.

A urmat referatul Institutului teologic de grad universitar din București, prezentat de P. C. Prof. D. Stăniloae, care dă răspuns la următoarele întrebări:

1. *In ce se arată această operă reconciliatoare între popoare ?*

Răspunzînd la această întrebare, nu se vor indica pe nume multele organizații și nenumăratele inițiative și acțiuni de caracter politic, general-uman și religios, care urmăresc azi, cum nu s-a întîmplat niciodată în istorie. asigurarea păcii între popoare, ferirea omenirii de un nou război. dezarmarea generală. crearea unor relații de prietenie între toate popoarele. Opera de reconciliere ce se realizează în timpul nostru de factorii oficiali și de numeroasele forțe neoficiale ale păcii prin stingerea focurilor de război care apar. constituie o bază pozitivă a edificiului unei păci durabile.

Un alt fenomen în care se manifestă voința și lucrarea de reconciliere între popoare. în timpul nostru — e drept pe o bază mai restrînsă. dar tot pe o rază mondială — este «primăvara ecumenistă creștină». care poate aduce roadele reconcilierii între multe popoare nu numai în sectorul religios al vieții lor. ci în toate sectoarele.

2. *Care sînt cauzele pentru care se împlinește această operă azi mai mult ca altădată ?*

Sînt în special două cauze. strîns legate între ele: proporțiile de ca-tacism mondial al unui eventual război în era noastră atomică și uni-tatea de destin a omenirii contemporane. Omenirea e legată și apropiată pe plan economic. și un război ar fi catastrofal pentru ea. De aici. solida-rizarea cînd este vorba de vreun punct nevralgic în vreun colț al omenirii. care constituie un real și imparțial factor contemporan de reconciliere între popoare.

De asemenea. intrarea pe scena istoriei universale unice a tuturor popoarelor de pe glob înseamnă totodată începutul unei opere de reconciliere între statele ce se dușmăneau sau ar socoti că au motive să se dușmă-nească.

3. *Putem noi ca creștini să interpretăm această operă stăruitoare actuală de reconciliere între popoare ca o lucrare în care Dumnezeu în-suși își pune într-o aplicare mai energică actul Său de reconciliere în-temeiat și inițiat prin întruparea, răstîgnirea și înălțarea Fiului Său ?*

Exegeza sensului biblic al reconcilierii și exegeza momentului istoric actual ne arată că azi reconcilierea nu trebuie înțeleasă ca un act care se realizează între Dumnezeu și insul individual. ci ca un act care îmbră-țișează omenirea întregă (Isaia II. 2). Reconcilierea nu va fi nici numai între neamuri și Dumnezeu, ci între neamuri întreolaltă, ceea ce formează o «înălțare» a omenirii pe o treaptă de viață superioară. În Noul Testa-ment. lucrarea de reconciliere este considerată ca o treaptă de unificare și oamenilor în Hristos și în același timp între ei. Sfîntul Apostol Pavel vorbind efesenilor de «taina lui Hristos», spune că ea s-a descoperit acum «ca să fie neamurilor împreună moștenitoare și împreună părtaşă făgă-

duintei lui Hristos prin Evanghelie» (Efes. III, 4—6). Numai în toți împreună se poate înfăptui deplin dragostea și din dragoste cunoașterea adevărată a înălțimilor și adâncimilor și largimilor divino-umanității lui Hristos și prin aceasta toată plinătatea la care e chemată omenirea (Efes. III, 18—19).

Desigur, actul reconcilierii îl săvârșește Dumnezeu cu fiecare ins în parte. Dar reconcilierea fiecăruia se confirmă, se consolidează, se face dovedită de unirea celor reconciliați întreolaltă și în toate actele de dragoste creștinească față de toți oamenii. Sfântul Apostol Pavel cu care s-a săvârșit într-un mod excepțional și singular actul chemării prin Hristos, scrie filipenilor: «Și aceasta mă rog, ca iubirea voastră să prisosească tot mai mult și mai mult, întru cunoștință și întru orice pricepere ca să fiți uniți, lămuriti și fără prihană în ziua lui Hristos» (Filip. I, 9—10). Așadar, concilierea inșilor cu Dumnezeu se întărește și se dezvoltă numai în legătură, întreolaltă cu toți ceilalți.

Procesul de extindere și de reconciliere nu are un ritm egal în istorie. Sînt perioade istorice cînd ritmul devine mai accelerat. Acestea sînt perioade revoluționare. O astfel de perioadă trăiește omenirea acum. Istoria înseamnă înaintare continuă spre forme superioare de viață omenască.

Pentru lume se pune azi alternativa radicală: viață în comuniunea superioară a frățietății universale sau moarte iminentă de proporții înspăimîntătoare. Dumnezeu pune azi omenirea în fața deciziei imediate: «Viața și moartea am pus înaintea lor, binecuvîntare și blestem. Alege viața ca să trăiești tu și seminția ta» (Deut. XXX, 19). În această perspectivă Dumnezeu ne arată azi necesitatea grăbirii reconcilierii pentru care s-a răstignit Fiul Său, Care a pus baza reconcilierii lui Dumnezeu cu lumea prin întruparea și răstignirea Sa, și vrea ca reconcilierea virtuală de pe cruce, actualizată pînă acum cu pași prea înceți, să intre acum într-un ritm de actualizare mai grăbită și pe o scară mondială, pentru că toți oamenii sînt făpturile Sale. În această privință, Sfântul Maxim Mărturisitorul spune: «Toate există în împreunare cu toate, fără confuzie, în temeiul legăturii unice și indisolubile în care le ține începutul și cauza unică și promițătoare. Căci legătura aceasta covîrșește toate legăturile particulare văzute în toate după calitatea fiecăruia, nu alternîndu-le și desființîndu-le, ci copleșindu-le și arătîndu-se mai presus de toate cum apare întregul față de părți sau mai bine zis cauza întregului, în temeiul căruia se arată atît întregul cît și părțile» (*Mistagogia*, P. G., XCI, 665).

Credincioșii sînt chemați să acționeze. Duhul lui Dumnezeu suflă azi cu putere asupra inimilor omenesti pentru a realiza efectiv cîteva din idealurile împărăției lui Dumnezeu: idealul păcii durabile între popoare, al înfrățirii între ele, al dreptății reale între oameni și popoare. Epoca noastră este prin aceasta un important *Kairos* orînduit de Dumnezeu (Fapte XVI, 26).

Din partea Institutului teologic din Sibiu, referatul a fost prezentat de P. C. Pr. Prof. Isidor Todoran.

Pentru creștini, reconcilierea nu e o teorie, ci o realitate divino-umană. Opera reconciliatoare a Fiului lui Dumnezeu nu se referă numai la om, ci la toată realitatea creată. Căderea lui Adam antrenează întregul cosmos: Hristos reconciliază și restaurează întregul cosmos.

Ce ne cere Domnul nostru Iisus Hristos, azi? Ne cere iubirea față de Dumnezeu, care este temeiul operei de reconciliere. Dumnezeu n-a voit să mîntuiască lumea din depărtare, prin manifestarea puterii Sale, ci din apropiere, prin iubirea Sa. De aceea se întrupează, se solidarizează cu omul. Dumnezeu intră într-o relație ontologică cu lumea, nu doar într-o relație morală. Întruparea lui Hristos este un fapt permanent. Dumnezeu a creat pe om și l-a restaurat prin har. Omul, creat după chipul lui Dumnezeu, avînd caracterele persoanelor (viață etc.) are o întreită menire: să laude pe Dumnezeu, să se desăvîrșească și să conducă lumea. Aceasta înseamnă: a lăsa să se reflecteze perfecțiunile lui Dumnezeu, omul să se desăvîrșească la măsura în care voiește și a realizat-o Mîntuitorul și omul să conducă lumea cum ar conduce-o Dumnezeu.

Pentru a sluji idealurile lumii actuale, ne folosim de mijloacele pe care Dumnezeu ni le-a pus la îndemînă. Acestea sînt: rugăciunea tuturor, cuvîntul nostru hotărît (care e al Domnului), diaconia (ajutorul, slujirea), exemplul nostru. Dumnezeu face istoria, dar nu singur, ci prin oameni ca ființe libere.

Datoriile creștinilor: să ne pronunțăm prin perspectiva credinței noastre în problemele actuale potrivit mesajului evanghelic. Să mărturisim principiile moralei evanghelice: înțelegerea și iubirea față de cei de jos, libertatea, egalitatea, fraternitatea, respectul demnității omului care poartă chipul lui Dumnezeu, năzuința spre desăvîrșire, prețuirea muncii, pacea și buna înțelegere între oameni.

Ca creștini putem desfășura acțiuni creștine, sprijinindu-ne pe Evanghelie, pentru a întări lupta împotriva foamei, analfabetismului, rasismului, înapoierii culturale, pentru crearea condițiilor umane de trai. Strădania oamenilor de bine va putea duce la un pămînt nou.

După prezentarea referatelor a luat cuvîntul P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic de grad universitar din București. Exprimîndu-și bucuria că această conferință este un prilej de întîlnire colegială și de schimb frățesc de experiență, P. C. Sa a făcut următoarele sublinieri și completări pe marginea referatelor.

1. Hristos s-a întrupat și s-a jertfit pentru tot neamul omenesc și pentru reconcilierea lumii întregi, iar nouă ne-a încredințat slujba împăcării (II Cor. III, 18). Iisus Hristos a întemeiat o singură Biserică în care trebuie să domnească frățietatea și buna înțelegere. După anul 1944, în țara noastră s-a instaurat un regim de libertate și egalitate între culte, fapt îmbucurător ce aduce o contribuție însemnată pentru reconciliere.

2. De subliniat doctrina despre unitatea Trupului tainic al lui Hristos. Omenirea a ajuns astăzi în pragul conștiinței unității sale: o singură istorie, o singură chemare, toată omenirea împreună suferă dacă e ame-

nințată; dacă într-un loc nu este pace, aceasta se răsfîrînge pretutindeni; de pace beneficiază toți oamenii.

3. În vechile manuale de dogmatică și tratate de morală se spunea că păcatul strămoșesc a stricat armonia dintre: a) Dumnezeu și om; b) dintre sufletul și trupul omului și c) dintre om și natura înconjurătoare, dar se amintea prea puțin că păcatul a alterat și armonia dintre om și semenii săi. Iisus Hristos s-a întrupat ca să împace pe oameni laolaltă și să-i facă împreună moștenitori ai binecuvîntării lui Dumnezeu. Vorbind de jertfele aduse la altar (Matei V, 23—24), Mîntuitorul ne-a spus că întii se cuvine să facem pace cu semenii și apoi să fie adusă jertfa, deci nu-i posibilă pacea cu Dumnezeu fără pacea prealabilă cu semenii.

4. Nouă ne-a fost încredințată slujba profetică din Isaia și Luca IV de a realiza era mesianică de pace, dreptate și frățietate între oameni, dar la opera cea mare de răspîndire a păcii contribuie și alte organizații laice. Vedem și în aceasta lucrarea lui Dumnezeu. În slujirea binelui veșnic și universal și libertății fiecărui om, noi colaborăm cu orice om, cu orice organizație și cu orice instituție potrivit textului: «Slavă și cinste oricui face bine, iudeului mai întii și elinului, pentru că la Dumnezeu nu este părtinire» (Rom. II, 10).

Pacea va birui, pentru că «împotriva binelui, roadă a Duhului, nu există lege» (Gal. V, 25) și Dumnezeu va binecuvînta această lucrare după cuvîntul Apostolului Pavel: «Știm că celor ce iubesc pe Dumnezeu toate le ajută spre bine» (Rom. VIII, 28).

În continuare, P. C. Pr. Prof. Grigorie Marcu, de la Institutul teologic din Sibiu a vorbit despre slujirea Mîntuitorului pe pămînt. Prin smerenie și iubire să-L imităm cu slujirea noastră.

P. S. Episcop Teofil Herineanu a descris apoi, momente din vizita Arhiepiscopului Primat al Angliei, Michael Ramsey, subliniind că la recepțiile oficiale din București au participat șefii tuturor cultelor din țară. Adunarea de la Cluj este asemănătoare celei de la București, dar la un nivel mai scăzut. După aceea, a stăruit îndeosebi asupra textului biblic: «milă voiesc, iar nu jertfă», interpretînd cuvîntul «milă» ca fiind «slujire», «diakonia», față de om.

Ceilalți participanți la discuții, ortodocși și protestanți, au subliniat unele idei din referatele prezentate, pînd accentul pe sarcina ce revine creștinilor de a contribui la crearea unei conștiințe a oamenilor pentru pace, unei atmosfere de încredere și dragoste. Garanția păcii este reînnoirea omului. Pacea este o necesitate vitală și, bazați pe Sfînta Scriptură, fiind întăriți de Duhul Sfînt, să ne rugăm și să lucrăm pentru înfăptuirea păcii.

În timpul discuțiilor, Dl. asistent Ștefan Alexe a subliniat că «opera reconciliatoare care se realizează azi între popoare se bazează pe recunoașterea demnității umane pentru toți oamenii de pe pămînt, indiferent de condițiile în care își duc existența.

Întrebarea care se cuvine să rețină permanent luarea aminte este: În ce măsură și în ce mod lucrează Biserica creștină actuală, alături de celelalte forțe progresiste, la reconcilierea lumii? Biserica trebuie să se apropie de om, nu spre a-l compătimi, ci ca să-l solidarizeze cu ea, să-l ridice pe un plan superior de existență.

Nu trebuie neglijată nici lucrarea tineretului creștin pentru reconciliere. În acest sens, Biserica trebuie să îndemne tineretul ca să-și pună întreg tezaurul său spiritual în slujba înțelegerii și a păcii, în folosul binelui comun omenirii întregi, pentru fericirea întregului neam omenesc.

S-a mai accentuat că pacea este unită cu dragostea, de aceea să ne ferim de propaganda de pace care ar vrea să mențină nedreptatea. În acest scop se cuvine să se precizeze concret care sînt formele de azi ale colonialismului și ale politicii statelor capitaliste. Pacea este o relație normală între oameni (Efes. IV, 3). Pe acest aspect al păcii trebuie să se pună un accent deosebit.

Mîntuitorul a venit în lume ca aceasta să aibă viață (Ioan X, 10); cum va avea însă lumea viață dacă nu se creează condițiile necesare vieții, pentru toți oamenii deopotrivă și Participarea la această operă se încadrează tot din actul reconcilierii.

Conferința interconfesională din Cluj s-a desfășurat la un nivel înalt, vădind preocuparea participanților de a contribui nu numai la adîncirea temei puse în discuție, dar și la opera de reconciliere a lumii, între cei de aproape și între cei de departe, la făurirea păcii pe pămînt.

De aceea semnalăm caracterul pozitiv al Conferinței interconfesionale de la Cluj, unde s-a demonstrat că practic, Bisericile creștine din țara noastră lucrează pentru reconciliere, întărind frontul moral favorabil înfăptuirii păcii pe pămînt și sprijinind toate acțiunile care privesc destinderea internațională, dezarmarea generală și totală, ideile de egalitate reală și dreptate, eliberarea omului de teamă, de foame, umanizarea omului.

ȘTEFAN ALEXE

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA CONSTANTINOPOLULUI

UN NOU IGUMEN LA MÎNĂSTIREA ZOGRAFU DE LA MUNTELE ATOS.— În ziua de 8 februarie 1965 s-a făcut instalarea noului igumen al Mînăstirii Zografu, din Sfîntul Munte Atos, în persoana monahului român Dometie Trihenea, unul dintre ucenicii protosinghelului Diomed Velasă de la Schitul românesc Sfîntul Ipatie.

După cum se știe, Mînăstirea Zografu adăpostește obștea monahilor bulgari din Sfîntul Munte. După cel de-al doilea război mondial numărul monahilor bulgari s-a împușinat, iar cei ce mai trăiesc în prezent acolo sînt fie bătrîni, fie lipsiți de calitățile cerute de Statutul Sfîntului Munte. În cazul acesta, Statutul prevede: «neexistînd un frate în mînăstire, care să îndeplinească condițiile art. 112 (din Statut) este chemat pentru demnitatea de igumen oricine este socotit corespunzător, dintre părinții din Sfîntul Munte, în urma hotărîrii frățietății mînăstirii și i se încredințează misiunea de igumen» (art. 113). Dacă la vrednicia de igumen este chemat un monah dinafara mînăstirii, după ce alegerea lui este adusă la cunoștința Sfintei Comunități, aceasta procedează la instalarea noului igumen.

Faptul că frățietatea monahilor bulgari de la Zografu s-a oprit, în alegerea ei, asupra monahului român Dometie Trihenea, constituie încă o dovadă a bunelor raporturi frățești dintre Biserica Ortodoxă Bulgară și Biserica Ortodoxă Română și a strînsei colaborări în problemele bisericești actuale a celor doi Întîistătători ai lor — Prea Fericitul Patriarh Chiril și Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Instalarea noului igumen s-a făcut de către Prea Sfințitul Episcop Natanail al Militupolei, înconjurat de șapte reprezentanți ai Sfintei Comunități, în frunte cu Epistatul Marei Lavre, proigumenul Calistrat, de față fiind și autoritățile civile din Sfîntul Munte.

Cei veniți de la Caryes pentru instalarea noului igumen de la Zografu au fost întîpinați «în ritmul cîntărilor bisericești și-n armonia clopotelor, care răsuna armonios de parcă săltau colinele de chiparoși ce străjuiesc ca o armată în jurul mînăstirii. Candelile și policandrele aprinse luceau în lumină de văpaie lină, de parcă așteptau încă o dată, îmbrăcat în hlamidă domnească, pe Ștefan cel Mare, ca să-și mai vadă o dată ctitoria», spune într-o scurtă dare de seamă noul igumen. S-a oficiat sfînta liturghie de

către Prea Sfințitul Episcop Natanail, înconjurat de opt cuvioși ieromonahi, printre care se găseau și ieromonahii români Metodie Popescu și Dionisie Ignat, și de doi diaconi.

La sfârșitul sfintei liturghii, Prea Sfințitul Episcop Natanail a ridicat pe ieromonahul Dometie Trihenea la treapta de arhimandrit, iar după citirea «gramatei» din partea Sfintei Epistășii și a Sfintei Comunități, i-a încredințat «paterița» de igumen, binecuvîntîndu-l ca să înceapă și să conțină cu succes sarcina primită.

Vădit emoționat de această cinstită deosebită, noul arhimandrit-igumen de la Zografu a rostit următoarele cuvinte: «În aceste momente solemne, simt în adîncul inimii mele greaua sarcină și îndatorire pe care o primesc. Rog pe Atotputernicul Dumnezeu, pe Prea Sfînta Fecioară Maria și pe ocrotitorul Sfintei noastre Mînăstiri a Zografului, pe sfîntul Mare mucenic Gheorghe, ca să împlinească lipsurile mele, să mă întărească cu putere și să mă îndrepte spre fapte bune, spre păstrarea cu statornicie a prerogativelor și regulamentelor locale ale Sfîntului Munte Athos. Declar solemn, că-mi voi sacrifica viața pentru mîntuirea iubitei mele frățietăți. Iar Domnul Dumnezeu să caute cu îndurărilor Sale din Cer și să ne fie într-ajutor».

A urmat o masă în trapeza mînăstirii, în timpul căreia s-au rostit și unele cuvîntări. Noul igumen, încheind agapa frățească, a spus printre altele: «Vă mărturisesc că nu viu de la Universitățile din Atena, Paris, Londra sau Berlin, ci de la Schitul Sfîntului Ipatie, unde 42 de ani am fost sub ascultarea starețului meu, protosinghelul Diomid Velasă». Apoi, mulțumind tuturor celor ce și-au luat osteneala să fie de față la instalarea sa ca igumen, a zis: «Pentru aceasta îmi plec capul cu smerenie, mulțumindu-vă că mi-ați încredințat «paterița», pe care o voi purta cu vrednicie și o voi întrebuița «cu timp și fără timp», dar și cu îndurare și iubire. Cînd dragostea Precuvioșilor Voastre este cu noi, nimeni nu va fi împotriva noastră. Purtați sorcina unul altuia și așa împliniți Legea lui Hristos» (Gal. VI, 2). — (Pr. OLIMP N. CĂCIULĂ).

PATRIARHIA MOSCOVEI

HIROTONIREA ȘI ÎNVESTIREA NOULUI EPISCOPI DE SARATOV ȘI VOLGOGRAD. — Prin hotărîrea Sfîntului Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse din ședința de la 22 decembrie 1964, locțiitorul de stareț al Lavrei Troița-Serghieva din Zagorsk, Arhimandritul Pimen Evghenievici Ilmelevskoi, a fost numit episcop al Eparhiei Saratovului și Volgogradului, iar la slujba privegherii de sîmbătă (9 ianuarie 1965) și a sfintei liturghii din ziua de duminică (10 ianuarie), în biserica Sfîntului Serghie, din Lavra Troița-Serghieva din Zagorsk, Arhimandritul Pimen a fost hirotonit în arhieru de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, Mitropolitul Pimen al Crutițelor și Kolomnei și Episcopul Pitirim de Volocoleamsk. După slujbă a avut loc investirea noului Episcop Pimen, prin înmînarea cîrjei episcopale de către Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, care a rostit cu acest prilej o cuvîntare.

Episcopul Pimen Hmelevskoi (născut la 23 septembrie 1923) a fost hirotonit ierodiacon în 1944, în Minăstirea Jirovițk și apoi a urmat studiile teologice, iar după terminarea lor, în 1953, a îndeplinit diferite însărcinări didactice (la Academia duhovnicească din Moscova), misionare (membru și apoi conducător al Misiunii duhovnicești ruse de la Ierusalim), în cadrul legăturilor interortodoxe (membru al delegațiilor ortodoxe ruse la diferite Biserici Ortodoxe surori) și administrative (locțiitorul de stareț al Lavrei Troița-Serghieva din Zagorsk — condusă ca stareț de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei). Pentru conștiinciozitatea și devotamentul deosebit în îndeplinirea acestor și altor însărcinări, a fost decorat cu diferite ordine de Patriarhia Moscovei, precum și de Patriarhiile României, Bulgariei, Antiohiei și Alexandriei, ca și de Arhiepiscopia Muntelui Sinai.

ÎMPLINIREA A DOUĂZECI DE ANI DE SLUJIRE PATRIARHICEASCĂ DE CATRE SANCTITATEA SA ALEXEI PATRIARHUL MOSCOVEI ȘI A TOATĂ RUSIA. — La 2 februarie 1965 s-au împlinit douăzeci de ani de când Sinodul local al Bisericii Ortodoxe Ruse a ales pe Mitropolitul Alexei ca Patriarh al Moscovei și a toată Rusia, iar la 4 februarie 1965 s-au împlinit douăzeci de ani de la instalarea Sanctității Sale, în prezența reprezentanților Bisericilor Ortodoxe surori.

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, semnalînd evenimentul — unic în istoria patriarhatului Bisericii Ortodoxe Ruse — al unei păstorii patriarhicești de douăzeci de ani, a adresat, în numele ierarhilor, clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Ruse, Sanctității Sale Patriarhului Alexei, o adresă de felicitare, în care se spune că «fidelitatea față de Sfînta Scriptură și respectarea tradițiilor apostolice și patristice care constituie temelia permanentă a vieții Bisericii Ortodoxe Ruse și a activității Sanctității Sale» poate fi urmărită în toate acțiunile întreprinse de Patriarhul Alexei în toate direcțiile pe care se desfășoară slujirea sa pastorală: în sinul Bisericii Ortodoxe Ruse — manifestată în grija pentru mîntuirea credincioșilor și pentru reunirea cu Biserica mamă a tuturor fiilor ei despărțiți ori depărtați; în sinul Ortodoxiei Ecumenice — manifestată în munca neînteruptă pentru dezvoltarea raporturilor frățești cu toate Bisericile Ortodoxe surori și pentru întărirea unității ortodoxe; în sinul întregii creștinătăți — manifestată în grija de a întări raporturi de prietenie cu Bisericile eterodoxe și cu organizațiile religioase, ca și în atenta purtare de grijă față de Mișcarea ecumenică; în sinul lumii contemporane în genere — manifestată în caracterul mondial al activității Bisericii Ortodoxe Ruse sub îndrumarea Sanctității Sale pentru înfăptuirea împăcării între popoare și state, prin statornicirea unei păci drepte pe pămînt.

De aceea «istoricii bisericești viitori în aprecierea vieții și activității Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia vor consfinți în chip neîndoielnic marile lui merite și servicii nu numai ca înțelept conducător al Bisericii Ortodoxe Ruse și ca devotat patriot, ci și ca mare luptător pentru înfăptuirea și statornicirea pe pămînt a păcii, a unității și a dragostei». — (I. V. G.)

SESIUNEA SECRETARIATULUI INTERNAȚIONAL AL CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

Între 18 și 21 mai 1965, a avut loc la Praga ședința de lucru a Secretariatului Internațional al Conferinței Creștine pentru Pace care, potrivit Statutului Conferinței, «în intervalul dintre două Adunări Generale, execută sarcinile Mișcării, pregătește lucrările organelor sale și reprezintă Mișcarea potrivit principiilor și misiunii Conferinței Creștine pentru Pace».

La această sesiune de lucru au participat opt din cei zece membri ai Secretariatului, iar lucrările s-au desfășurat sub președinția Pastorului J. N. Ondra, Secretar General al Conferinței. La aceste lucrări a participat, ca membru în Secretariatul Internațional din partea Bisericii Ortodoxe Române, Dl. Ilie Georgescu, inspector general patriarhal.

Ordinea de zi a cuprins pregătirea sesiunii anuale de lucru a Comitetului Consultativ al Conferinței, care se va întruni la Budapesta în octombrie a.c., raportul privind activitatea Mișcării de la ultima sesiune a Comitetului de lucru de la Sofia (martie a.c.), pregătirea sesiunilor tuturor comisiilor de studiu pentru anul acesta, lucrările departamentului de informații, diverse.

În urma discuțiilor s-a precizat programul viitoarei sesiuni a Comitetului Consultativ, tematica sesiunii și s-au luat o serie de măsuri organizatorice. Tema acestei sesiuni de lucru a fost stabilită încă de la Sofia: «solidaritate și cooperare pentru dreptate și pace». Prin această temă și prin tezele precizate la Praga se urmărește adâncirea, cu ajutorul studierii Sfintei Scripturi și a Sfinților Părinți, a obligațiilor actuale ale creștinilor într-o lume care dorește pace și dreptate. Referatul din partea Bisericilor Europene la această sesiune de lucru de la Budapesta va fi prezentat de I. P. S. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului.

Tot cu prilejul sesiunii de lucru a Secretariatului Internațional din mai a.c. s-au specificat și sarcinile fiecăruia dintre membrii acestui organ al Conferinței. Reprezentantul Bisericii Ortodoxe Române a fost numit responsabil cu organizarea ședințelor Comisiei ecumenice care urmează a-și ține sesiunea sa de lucru în R. D. Germană, în luna septembrie a.c.

Din raportul privind activitatea Mișcării în perioada martie-aprilie a.c. și din rapoartele prezentate de comitetele regionale ale Conferinței Creștine pentru Pace se desprinde constatarea că astăzi sînt tot mai mulți creștini care, indiferent de confesiunea căreia aparțin, nutresc simpatie sau se încadrează pe deplin în munca dusă de Conferința Creștină pentru Pace, din convingerea că mărturisirea credinței creștine își găsește cea mai deplină exprimare în slujirea omenirii și a idealurilor sale de dreptate și pace.

MESAJUL ÎNVIERII DOMNULUI, UN MESAJ AL UNITĂȚII, AL VIETII ȘI AL PĂCII

SPICUIRI DIN PASTORALELE DE PAȘTI ALE IERARHILOR
BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Așa cum remarcam și cu alt prilej, pastoralele, ca mijloc de adresare a gândurilor și îndemnelor duhovnicești din partea arhipăstorilor către turma dreptcredincioasă, capătă «o destinație, o semnificație și o însemnătate proprie, care, deși se exprimă în idei și înțelesuri asemănătoare, găsesc totuși variate gânduri și cuvinte pentru a mărturisi înțelesul unic — fie din punctul de vedere al doctrinei creștine, fie din punctul de vedere al învățaturii pentru viață — al faptului sărbătorit».

Cercetînd cu luare aminte Pastoralele de Paști ale Ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române, se constată că pe lîngă, sau o dată cu gândurile și îndemnul duhovnicești legate de mărturisirea înțelesului strict religios al praznicului Învierii Domnului, toate poartă, mai mult sau mai puțin dezvoltat, același mesaj, care, depășind cadrul strict religios confesional, devine element mobilizator pentru acțiune în slujirea omului.

Prezența în toate Pastoralele de Paști ale Ierarhilor noștri a mesajului unității întregii lumi, al dreptului ei de a se bucura în chip egal de darul vieții și al datoriei de a lupta pentru pacea și bunăstarea tuturor, ca mărturie a dragostei celei mari «care-și pune viața pentru semenii», constituie ea însăși dovada unității de gândire, de trăire și de veghetoare purtare de grijă pentru viața și mîntuirea turmei pe care o conduc și pentru viața și pacea lumii întregi. Necesitatea acestui mesaj în momentul actual este urmarea agravării crescînde a situației internaționale prin izbucnirea unor noi focare de război în lume.

*

Pastorală Prea Fericitului Patriarh Justinian, după ce prezintă faptul și împrejurările învierii după textul biblic, prin cuvintele «...sărbătoarea

învierii Domnului pune și câteva întrebări cugetelor noastre cu privire la viața noastră pămîntească și la rostul Bisericii creștine...», trece direct la prezentarea mesajului unității lumii și al dreptului ei la viață și pace.

Activitatea Mîntuitorului a fost înțeleasă și trebuie înțeleasă ca o chemare pentru prefacerea vieții, pentru așezarea ei pe alte temelii decît temeliele lumii vechi; într-adevăr Mîntuitorul «a înfățișat pentru vremea aceea și pentru toate timpurile, o cale nouă pentru conviețuirea oamenilor... «Celor de demult» le-a fost străin adevărul despre obîrșia comună a neamului omenesc. Ei n-au fost stăpîniți de convingerea că toți oamenii de pe pămînt sînt frați între ei, ca unii ce sînt fii ai aceluiași Părinte ceresc». Fiind deci «străini de ideea frăției universale», cei de demult au tratat pe semenii lor cu dispreț și ură; între oameni domnea nedreptatea și asuprirea. dreptul celui mai tare — ca lege supremă.

Prin întreaga Sa viață și activitate, axată pe adevărul formulat astfel: «Tatăl vostru unul este, cel din ceruri, iar voi sînteți frați» (Matei XXIII. 8—9), Mîntuitorul ne-a învățat că «oriunde s-ar afla sub soare, oricare le-ar fi trăsăturile feței și culoarea pielii, oamenii de pe toată fața pămîntului își au începutul «dintr-un singe» (Fapte XVII, 26), sînt frați între ei și își datorează unii altora iubire, prețuire și într-ajutorare».

Pentru generalizarea acestei învățături și pentru înfăptuirea unei vieți de dragoste, într-ajutorare și pace, Mîntuitorul a întemeiat Biserica, ai cărei slujitori și credincioși vor putea împlini menirea lor numai dacă vor rămîne în Hristos și Hristos în ei, ca să aducă roadă multă, căci fără Hristos nu pot face nimic (Ioan XV, 4—5).

Semnănd urmările nefericite care au loc cînd slujitorii și credincioșii Bisericii se înstrăinează de această învățătură, Prea Fericitul Părinte Patriarh spune fără înconjur: «Hristos nu este prezent acolo unde creștinii nu «sînt una în Hristos (Gal. III. 38) și unde a fost uitată învățătura Lui despre obîrșia comună a oamenilor; El nu este prezent acolo unde este nesocotită porunca iubirii de oameni și acolo unde mîini vrăjmașe pun în primejdie viața oamenilor și prin arme ucigașe prefac în ruine agonîșita lor de mai multe generații». Și întrucît asemenea acțiuni sînt săvîrșite de cei care se pretind creștini, Prea Fericirea Sa declară că «nu fac parte din Biserica lui Hristos cei care își disprețuiesc semenii și nu se rușinează cînd îi asupresc; cei care pîrjolesc pămîntul aproapelui lor și doboară la pămînt căminele oamenilor pașnici, școlile, spitalele lor».

De aceea «este vremea ca acele căpetenii creștine ce se află în fruntea unor popoare creștine să gîndească tot mai mult la datoria lor de creștini, trăind în bună pace cu toți oamenii pentru că toți sînt fiii lui Dumnezeu» (Rom. XII. 18; Gal. III, 26).

În incheiere, Pastorala arată credincioșilor că «pentru înflorirea țării se cere din partea fiecăruia muncă răbdătoare și susținută, oriunde ne-am afla rînduiți de așezările vieții: în mine sau în păduri, în fabrici și ateliere, pe șantierele de construcții, în școli și laboratoare. Să dăruim țării toată puterea noastră de muncă, căci aceasta va aduce fericire și bucurie în orice cămin».

Pastorala Înalt Prea Sfințitului Iustin, Mitropolitul Moldovei și al Sucevei, înfățișează la început sub un aspect generalizator momentele care constituie dovezi ale învierii Domnului și care au făcut ca apostolii și ucenicii Lui împreună cu ceilalți credincioși «să dea cu tărie mărturia învierii Lui Hristos» (Fapte IV, 33).

În continuare, Înalt Prea Sfințitul Iustin face înțeleasă învățătura despre *dobîndirea de către oameni a măririi lui Dumnezeu*, ca urmare a faptului învierii Domnului, demonstrînd o dată cu aceasta unitatea întregii făpturi și necesitatea statornicirii între oameni a unei vieți de pace.

«Este adevărat că prin întruparea Sa în om, ascultînd de Părintele ceresc, Care a cuprins în iconomia facerii, încă din veșnicie și jertfa de bunăvoie a Fiului Său Unul-Născut, *pentru ca omul să poată dobîndi mărirea lui Dumnezeu*, de care fusese lipsit din pricina păcatului (Rom. III. 23). Domnul nostru Iisus Hristos s-a supus nu numai legii firii omenești zidite după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, dar și legii morții ca urmare a păcatului». Pentru aceasta «El s-a golit pe Sine (de *mărirea lui Dumnezeu*) luînd chip de rob, făcîndu-se oamenilor asemenea și la înfățișare dovedindu-se ca om. Și s-a smerit pe Sine, ascultător făcîndu-se pînă la moarte și încă moarte de cruce» (Filip. II. 7—8) și răscumpărînd păcatele noastre, prin înviere ne-a adus și nouă de la Tatăl nemurirea și nestricăciunea, făcîndu-ne fii ai învierii (Luca XX, 36).

Adică, dacă sămînta nemuririi sădită de Dumnezeu în Adam și pe care o purtăm în duhurile noastre n-a putut să rodească din pricina păcatului, ca urmare a învierii Domnului «noi vom dobîndi învierea trupurilor la arătarea Domnului întru mărire», întrucît Dumnezeu «*rînduîndu-ne să dobîndim mărirea Sa*, prin Fiul Său, El ne-a dăruit mîntuirea și ne dă învierea și viața de veci prin Duhul dătător de viață pe Care L-a revărsat peste Domnul Iisus Hristos, dîndu-I puterea să învieze din morți și Care coboară peste noi din pricina unirii noastre cu Hristos».

«Iconomia mîntuirii ca înnoire a zidirii dinții este însă mult mai largă decît marginile făpturii mîinilor lui Dumnezeu. Din marea sa dragoste El a rînduit să adune iarăși în Hristos pe toate cele din ceruri, de pe pămînt și dedesubt. ...cuprinzînd astfel, în lucrarea Sa mîntuitoare atît lumea văzută cît și lumea nevăzută...».

De aceea sîntem datori să lărgim inimile noastre pentru a face loc în ele tuturor oamenilor, preamărînd în acest chip pe Dumnezeu, Care ne-a ridicat la mărirea Sa, și Care ne-a dăruit *pacea* prin jertfa și învierea cea mărită a Fiului Său. Ca fii ai aceluiași Părinte să avem toți aceeași gîndire, viețuind în bună înțelegere între noi, purtînd sarcinile unii altora și «vestind binefacerile păcii fără încetare, să nu cruțăm nici o strădanie pentru întărirea păcii trainice în lume».

Pastorala se încheie cu îndemnul de a munci cu hărnicie pentru că «pe sporirea roadelor muncii înfrățite din fabrici și de pe ogoare se întemeiază atît propășirea țării, cît și bunăstarea fiecăruia dintre noi».

Pastorala Înalt Prea Sfințitului Nicolae, Mitropolitul Ardealului, scoate în evidență și dezvoltă — din gândurile și îndemnurile duhovnicești pe care le prilejuiește învierea Domnului — pe cele care se încadrează în sprijinirea mesajului vieții fericite între oameni și a mijloacelor de înfăptuire a ei : «mai presus de toate, milostivul Dumnezeu a pus la cale, din vremuri străvechi, ocrotirea vieții față de asalturile morții, prin trimiterea Fiului Său prea iubit în trup omenesc».

Prin viața și activitatea Sa, Mintuitorul, Care era izvorul vieții pentru «că în El era viața» (Ioan I, 4), ne ajută să facem viața noastră vrednică de a fi trăită cu cinste pentru numele de creștin și cu folos pentru toți oamenii. Întrucât însă «nici o biruință răsunătoare nu se dobândește fără jertfă și nici o faptă mare nu se săvârșește fără lepădare de sine», biruința vieții asupra morții a trebuit să fie cîștigată prin patima și moartea Mintuitorului. De aceea împlinirea datoriei de a trăi viața cu cinste pentru numele de creștin și cu folos pentru toți oamenii cere din partea creștinilor purtarea cu vrednicie a jugului lui Hristos pe care fiecare l-a luat asupra-și prin botez: iar «jugul acesta, care este ușor de purtat, constă în ascultarea și plinirea unei singure porunci: în *ascultarea de porunca dragostei*», care cere «să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău cu toată inima ta și cu tot sufletul tău și cu tot cugetul tău. Aceasta este cea mai mare și cea dintîi poruncă. Iar a doua asemenea acesteia este să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși» (Matei XXII, 36—38). Așadar «nici de Dumnezeu și nici de oameni nu ne putem apropia decît prin dragoste», pentru că «puntea de înțelegere și bunăvoință, de pace și frățească împreună-viețuire între oameni tot numai dragostea e în stare s-o întindă»; pentru aceasta însă dragostea trebuie sporită, trebuie înmulțită, trebuie îmbogățită, ca să placă lui Dumnezeu și să fie de folos oamenilor.

Ca justificare a acestui mesaj al vieții și al dragostei, Înalt Prea Sfințitul Nicolae precizează că «omenirea vremii noastre continuă să sufere încă de lipsa de dragoste frățească: înarmările sînt nu numai cea mai costisitoare risipă, dar și sărăcire de dragoste frățească; zăngănitul de arme, în oricare parte a lumii s-ar ciocni oțelele, este faptă de sărăcire a dragostei frățești. În schimb curmarea vrajbei ar face să triumfe pe pămînt dragostea frățească, prin întemeierea unei păci trainice».

Iar în lumea păcii, pe care trebuie să ne străduim cu toții s-o așezăm acum, «viața omenească va fi cruțată de orice întîmplare rea și va înflori îmbelșugată și tihnită în orice țară și sub orice acoperiș», pentru că știința va ucide microbii și va înlesni viața cu cuceririle ei minunate, dar nu va ucide oameni și nu va distruge bunuri agonisite de veacuri, căci inima omului îmbunătățit de dragostea față de aproapele n-o va lăsa să se înjosească nimicind și păgubind pe nimeni». Pentru aceasta însă dragostea față de semenii trebuie să fie deplină și nezmintită, «să nu iubim numai cu cuvîntul sau cu limba, ci cu fapta și cu adevărul» (I Ioan III, 18).

Ținînd seama că tot dragostea de aproapele «ajută și legiuirile care rostuiesc viața de toate zilele să întemeieze o tot mai bună viețuire obștească», *Pastorala* concludă că nu există alt semn mai lămurit al înfrățirii

oamenilor decît dragostea de frate, nici altă înțelepciune a vieții și nici altă cale a fericirii decît neistovita dragoste de aproapele.

Pastorala Înalt Prea Sfințitului Firmilian, Arhiepiscop al Craiovei și Mitropolit al Olteniei, pornind de la statornicirea raporturilor între credința în învierea lui Hristos și între credința în învierea noastră — care sînt de o ființă, se înlănțuiesc și se pricinuiesc una pe alta — trece la analiza conținutului învierii noastre în Hristos, adică a existenței noastre laolaltă cu Domnul. Aceste laturi ale «îndumnezeirii noastre, prin cunoaștere și iubire», duc la unirea noastră cu Dumnezeu, la «topirea în Dumnezeu» și alcătuiesc izvorul mîntuirii noastre, vii și morți, pe care ne-a arvunit-o Domnul prin sîngele și prin sfînta învierea Sa. prin care ne-a împăcat cu Dumnezeu».

Chipul acestei uniri a noastră cu Hristos. chipul trăirii și împărățirii împreună cu Domnul, este aplicat la viața oamenilor între ei: «datori sîntem să trăim în înțelegere și în desăvîrșită dragoste frățească unii cu alții și purtînd «sarcina unul altuia». pentru că «dintr-o inimă împăcată și în frățească într-ajutorare odrăsleşte dragostea de semenul nostru. dragostea de om îndeobște».

Omul este părtaş al omenirii întregi. și după chipul unirii noastre cu Dumnezeu. după modelul topirii noastre în Dumnezeu. omul trebuie să se tobească în ființa și viața omenirii.

Din aceasta Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian scoate învățătura identificării active a omului cu interesele lumii întregi: «Ca părtaş al omenirii, creștinul este insul viu al vremurilor sale». de aceea nu trebuie să ne desprindem de timpul nostru, să nu zăbovim de la lucrările care se făuresc acum în lumea în care ne cuprindem. Una din aceste lucrări este așezarea păcii și a unei atmosfere de înțelegere între inși și popoare. De această așezare și întemeiere ține eliberarea omului de acum de șpaima și de vătămările războiului, de silniciile robiei, de tirania foametei, a bolilor și suferințelor obștești».

Și ca să nu fie cumva înțeleasă aceasta ca înfățișarea unei stări generale și neprecise, se fixează energic ca sarcină a noastră, a creștinilor de azi: «...să stăm neconținut de veghe, întrucît chiar astăzi, în unele părți ale lumii, războiul nedrept și silnic macină vieți omenești și distruge așezări și bunuri omenești».

Pastorala Înalt Prea Sfințitului Nicolae, Mitropolitul Banatului, dezvoltă tema mesajului unității tuturor oamenilor prin prisma obiectului căruia se adresează «mîntuirea adusă de Hristos, Care nu s-a întrupat. n-a murit și n-a înviat doar pentru unii, ci pentru toți și pentru toate».

Interpretarea chipului pironirii pe cruce a Domnului, înțelege întinderea brațelor Mîntuitorului ca manifestare a voinței de a cuprinde între ele pămîntul și lumea în întregimea ei, ca o chemare către toți oamenii de a se aduna ca puii sub aripile cloștii, ca dovadă că nimic din ceea ce se află pe întinsul pămîntului nu este lipsit de binecuvîntarea jertfei de pc

Golgota. Pentru că «binefacerile mântuirii erau menite nu numai celor buni, ci și celor căzuți — căci «nu cei sănătoși au trebuință de doctor, ci mai ales cei care pățimesc» (Marcu II, 7; Luca V, 31) —, nu numai celor însuflețite, dar chiar și celor neînsuflețite» — căci toată făptura «suspînă după izbăvire».

Biserica cea una, sfântă, sobornicească și apostolească a învățat și a mărturisit totdeauna «cu limpezime că mântuirea adusă de Hristos Domnul este obștească». S-au aflat, cu toate acestea, «creștini care au pretins că n-ar avea dreptul la mântuire decît unii, de altminteri foarte puțini, cei așa-zisi «aleși», ori că de roadele patimilor, morții și învierii Domnului nu s-ar bucura decît cei care ar aparține unei anume Biserici și nu alteia. Ba sînt și din aceia care au socotit că albul, negrul, galbenul sau roșul feței cuiva ar fi condiția potrivit căreia se poate intra în împărăția cerurilor».

După ce analizează absurditatea acestor puncte de vedere. Pastorală demonstrează unitatea tuturor oamenilor și datorită de a trăi frățește cu toți oamenii nu numai pentru că «toți sîntem plămădiți după chipul lui Dumnezeu», ci și pentru că «părtașia noastră la roadele izbăvitoare ale lucrării lui Hristos este comună» tuturor făpturilor.

«Iar dacă sîntem uniți în mîntuirea ce ne-a adus-o Fiul lui Dumnezeu, uniți trebuie să fim și în viața pe care o ducem pe acest pămînt». Aceasta este una din marile învățături pe care le cuprinde învierea Domnului și pe care trebuie s-o înțelegem mai ales astăzi.

Nu există în lume «aleși» și «respinși», «favorizați» și «năpăstuiți», «superiori» și «inferiori», «sortiți binelui» și «sortiți răului». Toți sîntem egali și cu aceleași drepturi și, nu mai puțin, datorii. Neamul omenesc e sortit să trăiască în solidaritate și frățietate, în pace și bună înțelegere, iar nu în dezbinare și ură». Aducîndu-ne aminte și lepădîndu-ne de felul în care pînă acum «ne-am ridicat unii împotriva altora împerechîndu-ne pînă și pentru mîntuirea», pe care am voit-o dăruită cu zgîrcenie doar unora dintre noi, se cade să trecem de acum înainte la adevărata viață creștină, ostenîndu-ne împreună să înfăptuim binele, și să ne arătăm astfel vrednici chemării la mîntuirea care ne este adresată tuturor.

Semnalînd ca fapt mîngîietor armonia și munca împreună și senină pentru mai bine, fericire și pace, care se manifestă în sînul poporului nostru, Înalț Prea Sfințitul Nicolae încheie: «noi vrem însă mai mult: ca bunăstarea și fericirea, pacea și frățietatea, să se înstăpînească pretutindeni, îndestulîndu-se de ele toți semenii noștri de pe întregă fața pămîntului».

Pastorală Prea Sfințitului Iosif, Episcopul Rîmnîcului și Argeșului, pornind de la constatarea că «omenirea întregă în haină înnoită și-a adunat forțele pregătindu-se ca, pe temelile așezate, să ridice noi construcții, să făptuiască progrese neatîns încă, să realizeze dezlegări nădăjduite, să ducă la îndeplinire hotărîri zăbovite, să dezlege taine întrezărite, să-și continue drumul mereu înainte, mereu mai sus», caută și găsește în tilcuirea învierii Domnului temeiurile care să sprijine mesajul «înnoirii vieții».

Într-adevăr, știm limpede că noi, oamenii, «cu toții iubim viața, dorim viața. Inima noastră însetează după viață, după cea de aici și după cea de dincolo», iar Hristos cel înviat ne-a dăruit nu numai viața de aici și viața de dincolo, deci veșnicia vieții, ci ne-a și învățat chipul în care trăind aici să ne asigurăm continuarea vieții.

De aceea «toți creștinii, fiind incredințați de veșnicia vieții, au datorია «să-și cerceteze și să-și compare viața lor de azi cu cea de ieri. să ia hotărâri și să ajungă la împliniri pentru cea de mâine pentru ca noi toți «să umblăm în înnoirea vieții» (Rom. VI. 4) pentru a deveni pentru toată lumea pildă de iubire a semenilor, de muncă neprecupețită pentru societate, de sprijinire a păcii și a buneîntelegeri între oameni și popoare.

Pastorala Prea Sfințitului Partenie, Episcopul Romanului și Hușilor, după tilcuirea lucrării lui Dumnezeu pentru mîntuirea noastră, începută prin întruparea lui Iisus Hristos și sfîrșită prin patimile, moartea și învierea Lui, din care se constată toată prețuirea pe care El a dat-o vieții pămîntești, pentru a face din ea un început vrednic al împărăției lui Dumnezeu prin practicarea legii iubirii aproapelui, care este cheia împărăției, a păcii, a dreptății, și a fericirii tuturor oamenilor din lume, — se oprește asupra mesajului practic pentru viața oamenilor de azi.

«Năzuința la viață și la marile ei bucurii este sădită de Ziditorul lumii în toate făpturile. Această năzuință și dragoste de viață este și mai vie la ființa umană, care, plăsmuită după chipul lui Dumnezeu, și conștientă de sine, păstrează în ea dorința pentru o viață veșnică...». Această năzuință își poate găsi împlinirea prin adevărul Evangheliei creștine, care constituie o chemare și o poruncă a vieții, a bucuriei și a fericirii omenești», prin înfăptuirea dragostei de Dumnezeu și de aproapele.

Relele raporturi între oameni, care au dus la nedreptatea, înjosirea și suprimarea vieții aproapelui, constituie insulte aduse lui Dumnezeu. Care este izvorul vieții și al dragostei. De aceea lupta pentru viața și fericirea oamenilor, lupta împotriva celor ce vor să tulbure pacea, constituie împlinirea prin dragoste a legii vieții.

«Orice creștin, care este conștient... nu poate și nu trebuie să stea nepăsător față de această luptă», știind că «cine nesocotește legea dragostei de oameni, prin înfăptuirea răului sau prin neparticiparea la lupta pentru înfăptuirea binelui, nu este cu Hristos».

Pastorala Prea Sfințitului Antim, Episcopul Buzăului, bogat împodobită cu texte biblice aduse pentru înfățișarea și tilcuirea faptelor petrecute înainte și după învierea Domnului, justifică scoaterea din aceste fapte a argumentelor pentru mesajul unității neamului omenesc și al păcii între popoare astfel: «Sîntem fericiți că știm toate acestea, dar se cîvine să culegem cu grijă toate învățăturile ce decurg din ele și să le punem în practică în viața noastră de credincioși ai Bisericii și cetățeni cinstiți ai patriei».

După învățătura creștină noi recunoaștem că în toți oamenii sînt suflete nemuritoare create de Dumnezeu spre slava Sa; de aceea «Paternitatea

divină ne ajută să înțelegem frățietatea umană. Dacă această socotință că toți oamenii sîntem fiii aceluiași Tată din ceruri devine o realitate binecuvîntată, atunci «nu vor mai fi în lume războaie și vești de războaie».

Așadar învățînd că toți sîntem făpturi ale lui Dumnezeu și că sufletul fiecăruia a fost răscumpărat prin sîngele vărsat de Mîntuitorul pe cruce și învățînd că sîntem datori să iubim pe aproapele, trebuie să înțelegem că «dușmăniile și războaiele dintre oameni și popoare, disprețul necuviincios pentru rasele zise inferioare, luptele fratricide și justificările nesocotite a tot ce reușește prin forță, nu mai pot avea rost», că «pacea este bunul suprem pe care Domnul Iisus a venit să-l aducă lumii» și «să pășim cu toții la întemeierea unei vieți noi».

Pastorala Prea Sfințitului Chesarie, Episcopul Dunării de Jos, se deschide cu învățătura că «dumnezeiescul așezămînt al Bisericii, care unește ca într-o familie pe Dumnezeu cu oamenii, are ca piatră unghiulară în alcătuirea ei pe Domnul Iisus Hristos... izvorul cel viu, care adapă viața religioasă a credincioșilor și o înviorează în fiecare zi și în fiecare ceas al ei». Acest chip al unității și al împreună-lucrării lui Dumnezeu cu oamenii este apoi exemplificat în tilcuirea învierii Domnului și a arătărilor de după înviere.

În Biserica a cărei «piatră din capul unghiului» este Hristos, noi, credincioșii, ne-am învrednicit de la Dumnezeu să fim «pietre vii», legate în cuprinsul acestei clădiri duhovnicești prin cimentul virtuților de bază ale credinței creștine — credința, nădejdea și dragostea —, dintre care «dragostea pe toate le unește în Hristos și durează lui Dumnezeu locaș veșnic, punînd toate în cea mai strînsă comuniune cu Dumnezeu» și stăpînind inimile noastre duce la împlinirea faptelor bune, a bunăvoinții către toți și la pacea între oameni și popoare.

Înfăptuirea acestor idealuri în viața lumii este o strictă necesitate. «...ca mijloace absolut necesare pentru fericirea oamenilor și a popoarelor. Omenirea îmbracă un veșmînt nou. Ea vrea să desființeze tot ce despărțea pe om de om și popor de popor. În locul dezbinării ea pune în cumpăna veacului prietenia și frățietatea. În locul urii și al vrajbei, ea pune dragostea și pacea».

Pastorala se încheie cu îndemnul la unitatea poporului român: «să fim cu toții «pietre vii» în clădirea minunată a patriei, zidind fiecare cu munca și cu credința cetățenească la bunăstarea și fericirea obștească».

Pastorala Prea Sfințitului Teofil, Episcopul Vadului, Feleacului și Clujului, stăruiește îndelung asupra aplicațiilor dogmatice și practice ale învierii Domnului pentru mîntuirea individuală. pentru ca, zugrăvind chipul cel duhovnicesc al creștinului, să treacă la aseptul social al vieții și activității creștinului. Ca astfel Pastorala să se concentreze asupra mesajului păcii sociale.

În viața și activitatea sa, creștinul nu trebuie să se mărginească numai la izgonirea răului, la truda de curățire, ci să desăvîrșească năzuința de înălțare prin săvîrșirea binelui, prin împodobirea cu fapte bune și cu virtuți plăcute

lui Dumnezeu și oamenilor: «...îmbrăcați-vă cu o inimă plină de îndurare, cu bunătațe, cu smerenie, cu blîndețe, cu îndelungă răbdare. Îngăduiți-vă unii pe alții. Iertați-vă unul pe altul... Dar mai presus de toate acestea, îmbrăcați-vă cu dragostea care este legătura desăvîrșirii. Pacea lui Hristos la care ați fost chemați ca să alcătuiți un singur trup, să stăpînească inimile voastre...» (Colos. III, 12—15).

În acest chip ni se arată că «fericirea omului se întemeiază pe pacea din sufletul lui și tot astfel fericirea lumii trebuie să înceapă cu lățirea și întărirea păcii între popoare, care sporește nespuse de mult binele de tot felul al fiecăruia». Ca fiii ai lui Dumnezeu și fiii ai învierii (Luca XX, 36) creștinii sînt chemați să înfăptuiască binele și «să cultive pacea și prietenia între neamuri și popoare, peste toate deosebirile de rasă, de cultură, de credință religioasă sau orînduire politică și socială».

Pastorala Prea Sfințitului Teoctist, Episcopul Aradului, Ienopolei și Hălmașului, dezvoltînd ideea participării tuturor la roadele învierii, ca mesaj al unității, se oprește îndeosebi asupra mesajului vieții și păcii așa cum a dorit-o Mîntuitorul pentru oameni, și cum aceștia trebuie să-și înfăptuiască pentru ei toți.

«...Mîntuitorul a pătimit pentru binele și fericirea noastră a tuturor. Dorința Sa cea mai fierbinte a fost ca lumea cea reînnoită prin jertfa Lui să nu mai cunoască suferința, lipsurile și frica de moarte, ci toți să se îndestuleze din bucuriile vieții lăsate de Dumnezeu, trăind în pace și deplină înțelegere, deoarece El a spus adevărul că «a venit ca lumea viață să aibă și cît mai din belșug să aibă» (Ioan X, 10). De aceea omul zilelor noastre — înveșmîntat cu demnitate și cu posibilitățile de a dobîndi bunurile minții și vrednicia brațelor, care dau sens vieții» — «dornic de a se realiza pe sine tot mai deplin, scrutează cu mințea tainele adînci ale științei, pătrunde cutezător în spațiile fără margini ale cosmosului, spre a deschide căi noi de cunoaștere și uși către un viitor luminos». De aceea creștinul adevărat știe că a trăi înseamnă a se dărui pentru binele obștesc, socotind ca o datorie legată de chemarea sa, strădania ce trebuie depusă pentru așezarea dreptății sociale și pentru instaurarea păcii pe pămînt.

Acestea constituie «adevărate chemări sfinte pentru o bună și folositoare întocmire a vieții, călăuze trainice pentru statornicirea întrecută a unui duh de frățietate, de înțelegere și de pace. Pe astfel de temelii trainice trăirea noastră creștină se îmbogățește cu fapte, se îmbogățește cu virtuți care ajută la făurirea fericirii obștești».

Pastorala Prea Sfințitului Valerian, Episcopul Oradiei, adaugă la tilcuirea dogmatică și morală a jertfei și învierii Mîntuitorului o largă cercetare a ecoului faptelor care încadrează învierea Domnului în folclorul românesc, urmărind transmiterea lor în colindele și obiceiurile de Paști, ca și reprezentarea momentelor patimilor și învierii în arta încondeierii ouălor, însoțite de elemente din cadrul vieții poporului român din regiunile Crișana și Maramureș.

Din toate acestea Prea Sfințitul Valerian extrage ca esențial principiul unității și al dragostei, din care face mesajul Pastoralei.

«Nu există bucurie mai mare ca atunci când ierți și iubești pe aproapele tău și când săvârșești binele», de aceea praznicul Învierii este praznicul iertării și al înfrățirii: «...cu bucurie unul pe altul să ne îmbrățișăm», «...să zicem fraților și celor ce ne urăsc pe noi, să iertăm toate pentru înviere». Acestea sînt trăsături ale chipului creștinului adevărat.

Iară «dacă ne mărturisim creștini, trebuie să ajungem la unitatea desăvîrșită «pentru că sîntem mădulare ale Trupului Lui» (Efes. V, 30), adică ale Bisericii, al cărei cap este El (Efes. V, 23), iar El a dorit și s-a rugat să fim cu toții «una» (Ioan XVII, 11). Această unitate trebuie să devină văzută, nu numai în sinul comunității creștine, în Biserică, ci și în cadrul societății în care trăim, în sinul patriei și poporului din care facem parte, «față de care avem datorii sfinte și obligatorii, de la care nu ne putem abate fără a pierde calitatea de buni creștini».

«Vrajba, dezbinarea, cearta, ura națională, rasială sau religioasă n-au ce căuta între noi. Hristos s-a jertfit și a înviat ca să ne împace cu Dumnezeu și să ne facă să trăim în pace, în bună înțelegere, în armonie, în dragoste frățească, iertîndu-ne toate și ajutîndu-ne unii pe alții. Pentru cel ce nu iubește și nu iartă, Hristos n-a înviat, și de aceea parte cu Hristos, el nu poate avea».

*

Pastoralele adresate turmei dreptcredincioase cu prilejul Paștilor din anul 1965 de către Ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, privite ca un tot unitar, constituie o contribuție la prezicerea unei teologii a păcii și la definitivarea unui program activ al slujirii păcii, la care sînt chemați astăzi toți creștinii și toate Bisericile și confesiunile creștine.

Într-adevăr stăruind asupra *mesajului unității* întregii omeniri, Pastoralele imprimă un caracter activ sentimentului real al fraternității umane, al unității spirituale și fizice a tuturor fiilor lui Dumnezeu pentru care s-a jertfit Hristos, a întreg neamului omenesc care are datoria să-și reînnoiască viața, pentru a realiza menirea sa de a se dezvolta armonic, și de a progresa ajutîndu-se reciproc. În legătură cu acest aspect Pastoralele au accentuat *mesajul vieții*.

Analizînd, în largi considerații hristologice și soteriologice, învierea Domnului ca chemare adresată tuturor oamenilor — peste orice fel de deosebiri între ei — de a ajunge la desăvîrșire morală și la comuniune cu Dumnezeu, pentru ca astfel să poată deveni părtași la crearea împărăției lui Dumnezeu, care începe încă de pe pămînt, — Pastoralele scot în evidență responsabilitatea creștinului de a nu atenta nici el însuși, și de a nu îngădui nimănui să întenteze vreun atentat împotriva păcii. În aceasta stă *mesajul activ, dinamic al păcii* pe care-l conțin Pastoralele de Paști ale Ierarhilor Bisericii Ortodoxe Române.

PREOȚIA ȘI CHIPUL PREOTULUI DUPĂ SFÎNTA SCRIPTURĂ

I. PREOȚIA ÎN RELIGIILE PĂGÎNE

În toate religiile au existat preoți, orînduiți pentru îndeplinirea ceremoniilor rituale, menite să facă legătura — reală sau iluzorie, dar totdeauna dorită — a oamenilor cu Dumnezeu (cu divinitatea respectivă sau cu zeul adorat)¹. Sub o formă sau alta, preoția este prezentă în absolut toate religiile pămîntului, începînd de la formele lor cele mai primitive, mai înapoiate și mai naive de exprimare a sentimentului religios, pînă la religiile popoarelor creatoare de cultură și civilizație, culminînd cu creștinismul, religia adevărului revelat, întemeiată de Mîntuitorul Iisus Hristos. Orice nume ar fi purtat ei — leviți, arhieriei, rabini (învățători) ca în iudaism; auguri, profetese sau sacrificatori, ca în religiile greco-romane; druzi, ca în religia vechilor gali, ș.a.m.d. —, preoții au fost socotiți factori indispensabili în viața religioasă și totodată oameni investiți cu atribuții, prerogative și puteri excepționale, în comparație cu restul oamenilor și erau deci cinstiți ca atare. Mai ales în religiile vechi, slujitorii cultului dețineau, cu exclusivitate, nu numai funcțiile și puterile sacramentale legate de treapta și de situația lor pe plan religios, ci și calitatea de reprezentanți ai culturii și științei vremii și lumii în care trăiau. Popoarele păgîne vedeau și prețuiau în preoții lor — și în chipul lor superstițios — pe inițiații în tainele cerului, ca la asiro-babiloneni și la vechii egipteni; pe depozitarii științei și ai înțelepciunii supreme, ca la indieni și la egipteni; pe sacrificatorii, îmblînzitorii și intermediarii sau reprezentanții autorizați ai zeilor, ca la greco-romani, etc., iar unele popoare așezau pe preoții lor așa de sus deasupra tuturor muritorilor de rînd, încît făceau din ei o castă sau categorie socială deosebită de restul oamenilor, ca la evrei și indieni².

E știut de cîtă cinste se bucurau la evrei arhieriei, preoții și leviții Legii Vechi. În statul roman împăratului însuși îi plăcea să-și atribuie

1. Vezi Diac. Prof. Em. Vasilescu, *Săvîrșitorii cultului în diferite religii*, în «Glasul Bisericii», XX (1961), nr. 7—8, p. 635—656.

2. Cp. T. M. Popescu, *Sfințenia și răspunderile preoției*, în «Studii Teologice», IV (1952), nr. 3—4, p. 159.

prerogativa de preot suprem (pontifex maximus), pentru a-și spori prestigiul și autoritatea, omagiind astfel, în chip indirect, preoția. Fie că erau recrutați pe cale electivă, fie că moșteneau preoția pe cale ereditară, prin transmisiune neîntreruptă de la o generație la alta în sânul aceleiași caste, clase sociale sau seminții (cum era la vechii evrei), preoții au fost priviți și cinstiți totdeauna ca mijlocitori indispensabili între oameni și divinitate, reprezentanți ai zeilor în mijlocul credincioșilor, intermediari sau verigi de legătură între cer și pământ. Misiunea lor esențială și originară în toate religiile a fost aceea de a crea și întreține legătura între divinitatea adorată și credincioșii respectivi, prin îndeplinirea ceremoniilor și a riturilor religioase³. Ideea aceasta o formulează și autorul Epistolei către evrei (cap. V, 1) : «Orice arhiereu, fiind luat dintre oameni, este pus pentru oameni în cele ce privesc pe Dumnezeu, ca să aducă daruri și jertfe pentru păcate». Preoții îndeplineau o slujbă, care nu era dată decât lor și pe care alții nu și-o puteau însuși cu de la ei putere ; ei făceau lucruri pe care alții nu aveau nici dreptul, nici puterea și nici știința sau priceperea de a le face.

De aci și aureola de prestigiu, de respect și de cinstire, cu care au fost înconjuțați totdeauna reprezentanții clerului în toate religiile și în toate vremurile, dar și răspunderile legate în chip firesc de misiunea preoțească. La toate popoarele, preoții au avut nu numai drepturi, privilegii și beneficii, ci și obligații morale, culturale și ascetice, adesea greu de îndeplinit, care decurgeau din însăși misiunea și calitatea lor de preoți, de reprezentanți ai științei și înțelepciunii sacre sau profane, de luminători, îndrumători și povățuitori ai credincioșilor în problemele vieții religioase-morale, spirituale și chiar sociale. Unii dintre preoții religiilor păgâne au jucat roluri de seamă și au înscris capitole glorioase nu numai în istoria religioasă, ci și în cea culturală sau chiar națională a popoarelor lor ; amintim, de exemplu, contribuția preoților egipteni la dezvoltarea științei astronomice sau rolul jucat de Deceneu și Comocisus, amândoi mari-preoți și conducători politici ai poporului lor, în istoria dacilor⁴.

Totuși, preoția tuturor religiilor păgâne era lipsită de suportul ei supranatural, de harul dumnezeiesc, care constituie temelul; originea și puterea preoției creștine. Era un chip nedeplin, nedesăvârșit, al preoției care trebuia să vie; era o preoție, care, prin simboale și jertfe de tot felul, se străduia să satisfacă setea și nevoile religioase ale omului decăzut și nefericit din pricina urmărilor dezastruoase ale păcatului, dar fără a izbuti. Așa se face că, în unele religii anterioare creștinismului, ca în misteriiile naturaliste sau cele orgiastice (cultul lui Mitra, al lui Bacchus sau al zeului fenician Dagon și al zeiței Astartea), preoții erau

3. Cp. Pr. P. Vintilescu, *Preotul în oficiul său de liturghisitor*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1929, nr. 6, p. 515.

4. Vezi *Istoria României*, ed. Acad. R.P.R., vol. I, București, 1960, p. 282—284, 293—295.

de fapt sacerdoți ai crimei, ai desfrului și imoralității, ajungînd să comită abominabile și oribile acte de cruzime, de desfrîu ritual, de pruncucidere și de orgii senzuale dezgustătoare⁵.

11. PREOȚIA DUPĂ CĂRȚILE SFINTE ALE VECHIULUI TESTAMENT

O treaptă mai avansată, dar încă nedesăvîrșită și nedefinitivă, spre preoția adevărată a creștinismului, o constituia *preoția Vechiului Testament*.

Cea dintîi figură de preot care se întilnește în cărțile Sfintei Scripturi, este aceea a enigmaticului *Melchisedec*, rege al Salemului și «preot al Dumnezeului celui preainalt», care a întîmpinat și a binecuvîntat pe Avraam, după biruința acestuia asupra lui Chedarlaomer și a aliaților lui (Fac. XIV, 18 ș.u.). Personalitatea acestuia este puțin cunoscută; el apare în istoria sfîntă «fără tată, fără mamă, fără spiță de neam, neavînd nici început al zilelor, nici sfîrșit al vieții», cum zice Sfîntul Apostol Pavel (Evr. VII, 1—4), care pentru aceasta îl aseamănă cu Fiul lui Dumnezeu. Numele lui înseamnă în evreiește rege al păcii sau al dreptății. Sfîntul Apostol Pavel vede în preoția lui prototipul preoției veșnice a Noului Testament, întemeiată de Mîntuitorul și prevestită de împăratul și proorocul David, cînd a spus: «Tu ești preot în veac, după rînduiala lui Melchisedec» (Ps. CIX, 4. Cp. Evr. VII, 11, 15, 17, 21). Sigur însă că Melchisedec era reprezentantul unui popor monoteist și închinător al adevăratului Dumnezeu, printre popoarele păgîne ale vechiului Canaan, iar ofranda omagială adusă de el lui Avraam este privită în simbolică creștină în general ca o preînchipuire a jertfei euharistice⁶.

Un alt preot pomenit în cartea sfîntă înainte de instituirea preoției mozaice, este *Ietro*, preotul din Madian, socrul lui Moise (Ieș. II, 15—21). Nici despre el nu știm mai mult decît că era șeful unui trib nomad (madianiții) și că era dintre păstorii «care chemau numele adevăratului Dumnăzeu»⁷.

Preoția Legii Vechi a fost instituită de către Dumnezeu însuși, prin Moise și organizată apoi de acesta și de Aaron, fratele său, chiar după prescripțiile divine înscrise în cărțile Vechiului Testament, îndeosebi în două dintre cărțile Pentateuhului: *Levitic* (cartea preoției și a cultului mozaic) și *Numeri* (cartea demografică și statistică a poporului evreu

5. Pr. Prof. P. Vintilescu, *Principiile și ființa cultului creștin-ortodox*. Curs (litografiat) de Liturgică Generală, București, 1939—1940, p. 32—33.

6. A. P. Lopuhin, *Istoria biblică. Vechiul Testament*, trad. de Patr. Nicodim, t. I, București, 1944, p. 311—316. Cp. și Pr. V. Aga, *Simbolică biblică și creștină*, Timișoara, 1935, p. 203.

7. A. P. Lopuhin, *op. cit.*, t. II, p. 64. Cp. și Mitrop. Nic. Krutički, *Invățătura Vechiului și Noului Testament despre dregătoria de păstor*, trad. de A. Zarea, în «Glasul Bisericii», an. XXI (1962), nr. 7—8, p. 830—831 (a se compara și altă traducere a aceluiași articol, de Pr. C. Pistrui, în vol. *Omagiu I.P.S.S. Dr. Nicolae Bălan, mitropolitul Ardealului 1905—1955*, Sibiu, 1955, p. 405—412).

după ieșirea lui din Egipt). Instituirea preoției Vechiului Testament în persoana lui Aaron și a fiilor acestuia (Nadab, Abihu, Eleazar și Itamar), precum și ritualul hirotoniei, adică al consacrării și ungerii acestora în sacra lor funcție, ne sînt descrise amănunțit mai ales în capitolul VIII al cărții Levitic. Sînt vrednice de reținut din această descriere unele amănunte analoage cu ritualul corespunzător al hirotoniei din cultul creștin, în care se păstrează, de altfel, multe reminiscențe formale ale vechiului cult iudaic. Astfel, trebuie să subliniem că actul ungerii se săvîrșește de către Moise, ca reprezentant sau organ împuternicit al lui Dumnezeu însuși, în urma mandatului expres primit de la El (Lev. VII, 1); ceremonia are loc în fața Cortului Sfînt și în prezența poporului, a întregii adunări sau comunități, care este convocată anume pentru a participa la acest act solemn (Lev. VIII, 3—4). Atît Aaron cît și fiii săi sînt purificați mai întîi simbolic, prin spălarea cu apă de către Moise însuși (vers. 6), apoi dezbrăcați de hainele lor și îmbrăcați cu veșminte speciale — veșmintele sacerdotale — care urmează a fi folosite în timpul exercitării funcției lor și care sînt enumerate cu exactitate atît pentru arhiereu (vers. 7—9), cît și pentru leviți (vers. 13); urmează după aceea ceremonia propriu-zisă a consacrării, săvîrșită de Moise însuși, care unge pe cei aleși cu untdelemnul ungerii, cu care a sfințit și Cortul Sfînt și toate lucrurile din el, apoi cu sîngele vițelului adus ca jertfă de ispășire cu acea ocazie (vers. 10 ș. u.).

Toate acestea aveau în vedere scopul suprem al purificării și sfințirii acestor persoane, în vederea sacrei lor misiuni: «Din untdelemnul pentru ungere (Moise) a turnat pe capul lui Aaron și l-a uns, ca să-l sfințească» (Lev. VIII, 12). Căci Dumnezeu însuși fixase mai dinainte lui Moise principiul, rămas valabil și obligatoriu și pentru preoția creștină, că în slujba lui Dumnezeu cel sfînt nu se cade să fie consacrați decît oameni sfinți sau sfințiți prin curăția vieții lor și purificați prin mijlocirea ceremoniilor sfînte cu putere sfințitoare: «Preoții, care se apropie de Dumnezeu, să se sfințească și ei, ca nu cumva să-i lovească Domnul cu moartea» (leș. XIX, 22). De aceea, ceremonialul esențial al ungerii e pecetluit apoi cu jertfele reglementare de ispășire și de consacrare, care au urmat. Sfînta Scriptură accentuează scopul și efectul sacramental al acestor ceremonii rituale, care urmăreau să consfințească în slujba exclusivă a lui Dumnezeu atît persoanele celor aleși, cît și veșmintele lor sacerdotale, Cortul Sfînt și toate obiectele sfînte de care trebuia să se folosească în serviciul cultului, deșteptînd și întărind astfel în cei unși conștiința misiunii înalte cu care erau învestiți și a răspunderilor cu care erau însărcinați: «Moise a luat din untdelemnul pentru ungere și din sîngele de pe altar; a stropit cu el pe Aaron și veșmintele lui, pe fiii lui Aaron și veșmintele lor; și a sfințit astfel pe Aaron și veșmintele lui, pe fiii lui Aaron și veșmintele lor împreună cu el» (vers. 30).

După un ritual similar și cu același scop sînt consacrați și leviții în slujba Cortului Sfînt (Num. VIII, 5 ș. u.); aceștia urmau să aibă în

cultul Legii Vechi aceleași sarcini și atribuții pe care le vor avea mai târziu diaconii din cultul creștin, numiți și ei multă vreme «leviți»⁸.

Moise caută apoi să inspire lui Aaron și fiilor lui — începătorii preoției Vechiului Testament — conștiința răspunderii misiunii lor, prin porunca pe care le-o dă după aceea, de a rămîne șapte zile și nopți în șir înăuntrul Cortului Mărturiei și de a se purifica în acest timp prin întreruperea oricărei legături cu lumea dinafară și prin împlinirea neștirbită a poruncilor Domnului, înainte de a-și începe exercitarea funcției lor sacerdotale (vers. 33, 35). În această poruncă noi vedem originea datinii creștine ca preotul nou hirotonisit să slujească sfînta liturghie timp de cel puțin șapte zile de-a rîndul, după hirotonie, datină privită de unii dintre Sfinții Părinți și scriitorii bisericești ca o obligație rituală absolută, impusă oricărui cleric⁹.

Inaugurarea preoției lui Aaron și a fiilor lui are loc în ziua a opta după ungerea lor, cînd ei aduc, înaintea bătrînilor și a poporului, jertfe de ispășire și de mulțumire pentru ei înșiși și pentru popor, și cînd Aaron, în calitatea lui de mare-preot sau arhiereu, binecuvîntează pentru prima oară poporul; ungerea lui Aaron și a fiilor lui este pecetluită și consfințită în chip vizibil, în fața poporului, de către Dumnezeu Însuși, prin focul care s-a pogorît atunci din cer și a ars jertfele de pe altar (Lev. VIII, 22—24). Iar atunci cînd unii încep să murmure împotriva alegerii lui Aaron și a urmașilor lui la cîntea preoției, minunea înfloririi toiagului lui Aaron în Cortul Mărturiei confirmă în fața poporului justetea acestei alegeri și curmă eventualele cîrtiri ori discuții în această privință.

Cu acest prilej, Moise reînnoiește mandatul preoției lui Aaron și trasează, în termeni generali, *îndatoririle lui sacerdotale*: «Apropie de tine pe frații tăi, seminția lui Levi, seminția tatălui tău, ca să fie legați de tine și să-ți slujească, atunci cînd tu și fiii tăi împreună cu tine veți fi înaintea Cortului Mărturiei. El să păzească cele ce le vei porunci tu și cele privitoare la tot cortul... Ei să se alipească de tine și să păzească tot ce privește Cortul întîlnirii pentru toată slujba Cortului. Nici un străin să nu se apropie de voi. Să păziți cele privitoare la sfîntul locaș și altar, ca să nu fie mînie împotriva fiilor lui Israil... Tu și fiii tăi, împreună cu tine, să păziți slujbele preoției voastre în tot ce privește altarul și tot ce este dincolo de perdeaua dinăuntru; aceasta este slujba pe care o veți face. Vă dau în dar slujba preoției. Străinul care se va apropia va fi omorît» (Num. XVIII, 2). Cuvintele ultime subliniază strășnicia cu care era oprită apropierea și inmixtiunea în lucrurile sfînte a celor ce nu făceau parte din tagma preotească.

8. Vezi, de ex. Sf. Clement Romanul, *Epist. I Cor.*, cap. XI, 5 (P. G., I, 289); *Constituțiile Apostolice*, II, 26; Sf. Ambrozie, *De mysteriis*, II ș.u., ș.a.

9. Vezi, de ex., Simeon al Tesalonicului, *Despre sfîntele hirotonii*, cap. 176, în trad. rom. cu titlul *Tractat asupra tuturor dogmelor credinței noastre ortodoxe*, red. de Toma Teodorescu, București, 1865—1866, p. 137. — De remarcat, de asemenea, că ungerea, ca element principal al consacrării clericilor din ritualul iudaic, s-a păstrat în ritul catolic (latin) al hirotoniei (ungerea mînilor).

Moise formulează și reglementează, cu amănunțime, în cele două cărți amintite ale Vechiului Testament, tot ceea ce aveau de făcut preoții și leviții, drepturile materiale și obligațiile lor sacramentale la săvârșirea jertfelor aduse pentru popor sau pentru ei înșiși, ritualul acestor jertfe, etc.¹⁰; el caută să accentueze, totodată, mai ales ideea că preotul, ca săvârșitor al cultului, este un factor indispensabil în viața religioasă a poporului și un mijlocitor indispensabil al ispășirii dorite și cerute de popor, de la Dumnezeu: «Și preotul va face pentru el (cel ce a păcătuit) ispășirea înaintea Domnului, și i se va ierta, oricare ar fi fost greșeala de care se va fi făcut vinovat» (Lev. VI, 7). Se repetă, de asemenea, că ceremoniile cultului nu pot fi săvârșite decît de cei ce fac parte din cler: «Ispășirea (din ziua sărbătoririi curățirii) să fie primită de preotul care a primit ungerea și care a fost închinat slujbei Domnului, ca să urmeze tatălui său în slujba preoției» (Lev. XVI, 32).

Precum am spus, în afară de împlinirea funcțiilor cultului, care constituia îndatorirea primă și esențială a preoților Vechiului Testament, ei aveau și datoria de a învăța pe fiii lui Israil poruncile Legii date lor de Dumnezeu prin Moise (Lev. X, 10—11). În grija preoților era dată și viața de familie a conaționalilor lor; ei cercetau, de exemplu, cazurile de încercare a fidelității conjugale (Num. V, 11—31). Tot lor le revenea dreptul de judecată supremă în orice proces, ca un fel de instanță de apel, a cărei hotărîre era definitivă și executorie în chip obligatoriu (Deut. XVII, 8-13).

Ceva mai mult, preoții Vechiului Testament aveau și alte atribuții extrareligioase, ca de exemplu aceea de a se îngriji de sănătatea poporului; în lipsa medicilor, lor le revenea datoria și dreptul de a lua măsurile convenite pentru apărarea colectivității împotriva răspîndirii bolilor epidemice, ca în cazul persoanelor, lucrurilor și caselor atinse de lepră, pe care ei trebuia să le identifice după anumite semne și să le izoleze (vezi Lev. XIII), iar atunci cînd era cazul, să procedeze la curățirea lor rituală, prealabilă reprimirii lor în comunitate sau repunerii lor în folosință (cînd era vorba de lucruri și de case, vezi Lev. XIV).

Preoții și leviții erau, de asemenea, îndatorați să respecte anumite obligații impuse în chip special tagmei lor, obligații cu caracter social sau ritual, care aveau în vedere mentalitatea lumii și a vremii de atunci: să nu-și radă nimic din perii capului, sau din barbă, să nu se atingă de morți, să nu-și facă creștături pe trup, etc. (Lev. XXI, 1 ș.u.), iar arhieriei nu trebuia să-și descopere niciodată capul, să nu-și sfîșie veșmintele, etc. Moise caută să amintească fiilor lui Aaron, ori de cîte ori se ivea prilejul, răspunderile misiunii lor, de care erau legate nu numai drepturi și beneficii, ci și grave datorii și obligații morale: «Voi să nu ieșiți din ușa Cortului întîlnirii, ca să nu muriți; căci *untdelemnul ungerii Domnului este peste voi*» (Lev. X, 7; cp. și XXI, 12).

10. Vezi, de ex., Lev. VI, 10—13 și 19—23; VII, 5—9, 14, 31—37, 19; X, 12 ș.u.; Num. XVIII, 8 ș.u., ș.a.

Pentru aceste motive, li se impun preoților Legii Vechi restricții, abțineri și înfrînări, care urmăreau menținerea lor în stare de permanentă curăție și de trezvie, cerută de calitatea lor de săvârșitori ai cultului și învățători ai Legii, abțineri privite ca recomandate de Dumnezeu Însuși : «Domnul a vorbit lui Aaron și a zis : Tu și fiii tăi împreună cu tine, să nu beți vin, nici băutură amețitoare, când veți intra în Cortul întâlnirii, ca să nu muriți. Aceasta va fi o lege veșnică printre urmașii voștri, ca să puteți deosebi ce este sfânt de ce nu este sfânt, ce este necurat de ce este curat, și să puteți învăța pe fiii lui Israel toate legile pe care li le-a dat Dumnezeu prin Moise» (Lev. X, 9—11).

În Levitic sînt formulate uneori principii și recomandații, surprinzător de înalte pentru vremea în care au fost scrise, privitoare la sfințenia cerută preoților Legii Vechi, ca de exemplu : «(Preoții) să fie sfinți pentru Dumnezeul lor și să nu necinstească numele Dumnezeului lor : căci ei aduc Domnului jertfele mistuite de foc, mîncarea Dumnezeului lor : de aceea să fie sfinți !» (Lev. XXI, 6 : cp. și XI, 44—45). La însușirea și păstrarea acestei sfințenii ținteau și unele obligații ce li se impuneau preoților și a căror valabilitate s-a menținut și pentru preoții creștini, ca de pildă aceea de a se căsători numai cu fecioare, iar nu cu femei desfrîinate sau cu văduve¹¹, să nu necinstească prin necuviințe locașul sfînt al Domnului și ungerea pe care au primit-o și care e «ca o cunună pentru ei», să nu pîngărească numele cel sfînt al Domnului (Lev. XXI, 12 : XXII, 2), ș. a.

O condiție pe care trebuia s-o îndeplinească toți slujitorii Cortului Sfînt era integritatea corporală, condiție de asemenea păstrată și în canoanele bisericesti pentru preoții creștini : urmașii lui Aaron, care aveau vreo meleahnă trupească, puteau consuma din cărnurile jertfelor, ca și preoții și leviții, dar nu se puteau apropia de altarul sfînt pentru a aduce jertfe, ca aceia (Lev. XXI, 16—23)¹². Găsim și povătuiri menite să asigure preoților respectul poporului, ca în toate religiile : «(Pe preot) să-l socotești sfînt căci el aduce mîncarea Dumnezeului tău ; el să fie sfînt pentru tine, căci eu sînt sfînt, eu, Domnul, Care vă sfințesc» (Lev. XXI, 8). De aci asprimea pedepselor prevăzute pentru fetele de preoți care curveau, necinstind astfel pe părinții lor (Lev. XXI, 9), ca și pentru preoții și leviții care s-ar fi apropiat de lucrurile sfînte în stare de necurăție (Lev. XXII, 3 ș. u.). În general, ei erau obligați «să păstreze poruncile mele, ca să nu-și ia pedeapsa pentru păcatul lor și să nu moară, pentru că au necinstit lucrurile sfînte. Eu sînt Domnul, Care îi sfințesc» (Lev. XXII, 9).

11. Cp. Lev. XXI, 7, 13—15 cu *Can. 18 apost.*: «Cel ce va lua văduvă, ori repudiată, ori desfrînată, ... nu poate fi episcop, sau prezbiter sau diacon, sau orice din ceata preotească».

12. Cp. *Can. 78—79 apost.* și răsp. 26 al lui Balsamon către patriarhul Marcu al Alexandriei (la G. A. Ralli și M. Potli, *Sintagma dumnezeieștilor și sfîntelor canoane...*, t. IV, Atena, 1854, p. 467—468).

Neavînd parte de pămînt în Israil, preoții și leviii trebuia să se întrețină și să se hrănească din părțile ce le reveneau de drept din darurile aduse la altar și din jertfe (Deut. XVIII, 1—5).

Dar, precum subliniază Sfîntul Apostol Pavel, în Epistola către Evrei, toate cele privitoare la preoția și la cultul Vechiului Testament aveau rostul și caracterul unor simboluri, umbre și preînchipuiri ale celor ce trebuia să vină și să se împlinească sau să se desăvîrșească în Legea Nouă, a Darului. Ele aveau menirea să întrețină vie, în mijlocul poporului evreu de atunci, conștiința păcatului și setea de mîntuire, dorința și așteptarea unui Mîntuitor, care să le readucă unirea și împăcarea cu Dumnezeu, pe care nu le-o puteau da jertfele materiale ale Legii Vechi. După cum s-a văzut din cele de pînă aci, aproape toate îndatoririle preoților Vechiului Testament erau concentrate în jurul Cortului Mărturiei, iar mai tîrziu al templului din Ierusalim, fiind limitate aproape exclusiv la săvîrșirea jertfelor și avînd deci un caracter prin excelență ritualistic, sacrificial. Tocmai în aceasta constă slăbiciunea și pricina decadentei preoției Legii Vechi; ea degenerază foarte ușor și repede într-o îndeplinire mecanică a ceremonialului jertfelor, preoții îngrijindu-se foarte mult, dacă nu chiar exclusiv, de partea ei formală, adică de ritual, și neglijînd cu totul fondul, adică celelalte obligații de ordin religios-moral, social și cultural.

Se mai adaugă la aceasta și o altă cauză de decadență: caracterul ereditar al acestei preoții. Fiind rezervată exclusiv unei seminții și transmițîndu-se ca un drept moștenit, din tată în fiu și din neam în neam, ea revenea de multe ori și unor nevrednici și incapabili, care nu aveau alte merite decît acelea de a fi din seminția lui Aaron și nu se simțeau datori să facă eforturi pentru a o cîștiga prin merite sau virtuți personale. De aceea, în ciuda înălțimii și purității principiilor morale și spirituale care stau la temelia preoției Vechiului Testament și care, dacă ar fi fost întru totul respectate, ar fi făcut din reprezentanții ei vrednici îndrumători religioși și învățători ai poporului, — preoții Legii Vechi nu s-au putut ridica niciodată la înălțimea acestor principii. Aaron însuși n-a putut fi la înălțimea situației lui și s-a făcut vinovat de păcate, pentru care, ca și Moise, nu s-a învrednicit să vadă Pămîntul făgăduinței. Ritualismul caracteristic slujirii preoțești iudaice a degenerat treptat într-un formalism sec, lipsit de duhul adevăratei credințe și de evlavie sinceră. Idololatria, care pătrunde treptat și printre israeliți, contaminează și pe preoți (cp. Judec. XVII și XVIII); pietatea scade, imoralitatea progresaază chiar în sinul familiilor urmașilor lui Aaron la arhierie, cum a fost cazul preoților Ofni și Fineas, fiii bătrînului Elie, care îndeplinea funcția de mare-preot la sfîrșitul perioadei Judecătorilor (I Sam. II). Pe măsură ce ne apropiem de zorile creștinismului, preoții Vechiului Testament pierd cu totul conștiința adevăratei lor misiuni și uită obligațiile lor inițiale; ceva mai grav, ei transformă slujba lor într-un simplu izvor de cîștig material și de huzur personal, exploatînd și împilînd fără milă poporul, pe care aveau datoria să-l conducă spre Hristos, cu ajutorul Legii.

De aceea, rolul spiritual și pedagogic al preoților îl preiau — mai ales din epoca lui Samuil înainte — *proorocii*, pe care Dumnezeu îi ridică din mijlocul poporului prin chemare instantanee (vocație extraordinară) și cu care preoții vin în conflict, deoarece proorocii osindeau și combăteau fără cruțare. în numele lui Dumnezeu, nu numai păcatele poporului, ci și pe ale preoților, muștrînd. cînd era nevoie, chiar pe regii lui Israil pentru fărădelegile lor, cum face proorocul Natan cu David sau Ilie cu Ahab. Umplînd astfel locurile părăsite de preoți în viața religioasă și socială a poporului evreu, proorocii devin «semne minunate pentru casa lui Israil» (Iez. XII. 6) sau «străjeri pe zidurile Ierusalimului. care nu trebuie să tacă nici zi, nici noapte» (Isaia LXII, 6 : Iez. III. 17).

Împotriva denaturării ritualistice a prescripțiilor privitoare la jertfe, ei accentuează că «Dumnezeu voiește nu atît jertfă, cît milă și bunătate» față de poporul asupra și față de cei suferinzi (Osea VI. 6: cp. și Mih. VI, 8). Îndesebi proorocul Iezechiel deplînge nenorocirile turmei lăsate în părăsire de păstorii ei sufletești, amintind acestora, cu cuvinte grave. răspunderea lor pentru oile pierdute (vezi Iez. XXXIV, 1—10). Iar proorocii Zaharia, Miheia și Maleahi osîndesc. cu cuvinte de foc. nevrednicia și neomenia preoților ritualiști și interesați. a cărora viață și comportare era în contrast flagrant cu ceea ce le porunca Legea și ceea ce aștepta poporul de la ei : «Buzele preotului trebuie să păzească știința și din gura lui se așteaptă învățătură. pentru că el este un sol al Domnului oștirilor. Dar voi v-ați abătut din cale. ați făcut din Lege un prilej de cădere pentru mulți și ați călcat legămîntul lui Levi. zice Domnul oștirilor. De aceea eu vă voi face să fiți disprețuiți și înjosiți în fața întregului popor, pentru că n-ați păzit căile mele, ci căutați la fața oamenilor, cînd tilcuiți Legea», spune proorocul Maleahi (II. 7—9). Iar proorocul Miheia adaugă : «Căpeteniile cetății judecă pentru daruri și preoții poporului îl învață pentru plată. iar proorocii (mincinoși) proorocesc pentru bani; și mai îndrăznesc apoi să se bizuie pe Domnul, zicînd: Oare, nu este Domnul în mijlocul nostru? Nu ne poate atinge nici o nenorocire. De aceea. din pricina voastră. Sionul va fi arat ca un ogor, Ierusalimul va ajunge un morman de pietre, iar muntele templului o înălțime acoperită de păduri...» (Mih. III. 11—12).

Absentînd de la datoria de a învăța pe popor Legea, Dumnezeu îi muștră pe preoți prin gura proorocilor : «...Poporul meu nu cunoaște Legea Domnului. Cum vă vine să ziceți : Noi sîntem înțelepți și avem Legea Domnului cu noi ? Dar iat-o prefăcută în minciună prin a cărturarilor ademenitoare pană. Înțelepții vor rămîne de ocară, înfricoșați și prinși în cursă. Ei au lepădat cuvîntul Domnului, iar înțelepciunea lor la ce le folosește?» (Ier. VIII. 7—9). Osînda unor astfel de preoți este vestită și prin gura proorocului Zaharia. din partea Domnului : «Împotriva păstorilor s-a aprins mînia mea și pe țapi îi voi pedepsi... Vai de păstorul de nimic, care își părăsește oile ! Să cadă sabia pe brațul lui și pe ochiul lui cel drept ! Să i se usuce de tot brațul și să i se stingă ochiul drept !» (Zah. X, 3, 17). Totodată, prevestind venirea lui Mesia.

proorocii zugrăvesc vremurile minunate, cînd Domnul va pune poporul Său alți păstori, vrednici de misiunea lor (Isaia LXVI, 21), și cînd «preoții lui Dumnezeu se vor îmbrăca întru dreptate, iar cuviosii Lui cu bucurie se vor bucura» (Ps. CXXXI, 9).

Cît de departe erau preoții Vechiului Testament de înălțimea cerută misiunii lor. în epoca imediat premergătoare venirii lui Mesia, se vede și din exemplul preotului și levitului pe care Mîntuitorul îi va da ca pildă de împietrire sufletească și neomenie față de suferința aproapelui lor căzut între tilhari. în contrast cu omenia și bunătatea samarineanului milostiv (Luca X. 30 ș. u.). Asprimea cu care Mîntuitorul osîndește fățărnicia, legalismul și formalismul îngust și sterp al fariseilor și al cărturarilor poporului iudeu (Matei XXIII) privește, de asemenea, într-o bună măsură, și pe preoții și arhieriei evreilor. care de altfel s-au și răzbunat crunt pentru aceasta. osîndind pe Mîntuitorul la moarte, prin arhieriei Ana și Caiafa. reprezentanții cei mai cunoscuți și tipici ai acestei preoții decăzute din vrednicia și din misiunea ei adevărată de la început. Imperfecțiunea. caracterul provizoriu și decadența preoției Vechiului Testament vor fi remediate prin instituirea preoției celei adevărate și definitive, a Noului Testament, care o va înlocui, după venirea Mîntuitorului.

III. PREOȚIA CREȘTINĂ. CHIPUL ADEVĂRATULUI PREOT DUPĂ SFINTA SCRIPTURĂ A NOULUI TESTAMENT

Ceea ce lipsea preoției Vechiului Testament, atît în concepția cît și în practica ei, s-a împlinit în preoția creștină, preoția Noului Așezămînt, instituită de Mîntuitorul. Această preoție, fundamental deosebită de cea a religiilor păgîne și de cea iudaică, este definitivă și desăvîrșită, pentru că ea este de origine sau instituire divină, fiind întemeiată de Mîntuitorul însuși și derivată din însăși preoția sfîntă și ideală a Sa.

1. *Sacerdoțiul Mîntuitorului după Epistola către Evrei.* Caracterele și prerogativele preoției Mîntuitorului sînt accentuate în Noul Testament, îndeosebi în Epistola către Evrei, și anume în cunoscuta și frumoasa paralelă dintre preoția Vechiului și cea a Noului Testament, trasată în cap. IV, 14 — X, 22.

Preoția Mîntuitorului, care constituie originea, sursa și temelul preoției creștine, este mai întîi dumnezeiască iar nu omenească, întrucît Hristos, Arhierieul suprem sau Marele nostru Preot, este nu numai om, ci și Dumnezeu, ceea ce n-a fost nici un întemeietor sau organizator de religie. În al doilea rînd, ea este întru totul sfîntă și fără prihană, așa cum a fost și divinul ei purtător, Domnul nostru Iisus Hristos, Care n-a avut nevoie, ca alți arhieriei, să aducă jertfă pentru Sine, pentru că El n-a avut păcat, deși a fost om întru toate asemenea nouă (Evr. VII, 26 ș. u.). Fîrea omenească, cu care El s-a intrupat și pe care a purtat-o pe pămînt, a fost sfîntită și ridicată de El la înălțimea și valoarea unei jertfe unice

și adevărate. o jertfă eficientă și bine plăcută lui Dumnezeu, prin unirea ei ipostatică cu Firea dumnezeiască, într-una și aceeași persoană, persoana divino-umană a Mântuitorului. Prin jertfirea ei singeroasă și dureroasă pe cruce, ea a constituit singura jertfă care putea să aducă omenirii ispășirea și mântuirea dorită, pentru că ea nu mai era o jertfă simbolică, ca în iudaism, unde viața animalelor sacrificate înlocuia sau substituia viața omenească, ci una reală, deoarece pe Golgota se jertfește însăși omenirea păcătoasă de pretutindeni, reprezentată și rezumată în exemplarul ei cel mai înalt și mai sfânt, adică în firea omenească din persoana divino-umană a Mântuitorului. Iar jertfa aceea El nu a adus-o pentru Sine, cum făceau arhierii Vechiului Testament, ci pentru lume, pentru mântuirea oamenilor, care nu se puteau mântui pe ei înșiși și numai prin ei înșiși. Mântuirea lumii El o realizează nu prin sânge de țapi și de viței, ca în Vechiul Testament, ci prin propriul Său sânge nevinovat (Evr. IX, 12—14).

În al treilea rând, preoția Mântuitorului e veșnică, netrecătoare; El este arhierul nostru în veac, după rânduiala lui Melchisedec (Evr. VI, 20 și VII, 21 ș.u.). Mântuitorul nu are nevoie să mai aducă jertfe pentru păcatele norodului în fiecare zi, pentru că El s-a jertfit o singură dată pentru totdeauna și pentru omenirea din toate timpurile și locurile, iar efectele mântuitoare ale jertfei Sale se pun la îndemâna credincioșilor din toate vremurile prin mijlocirea preoților, prin care se continuă în lume și în veșnicie sacerdoțiul Mântuitorului (Evr. VII, 27).

Prin aceasta, El a devenit arhierul nostru suprem, Mijlocitorul nostru ceresc și veșnic pe lângă Dumnezeu; El este Întemeietorul unui nou Așezământ și al unui nou cult: acela al Legii Noi, al religiei Harului și Adevărului (Evr. IX, 15; VIII, 6); totodată El s-a făcut Începătorul preoției noastre, iar trupul Său, sfințit prin unirea Lui ipostatică cu Dumnezeu, prin neprihană și prin jertfă, a fost înălțat la ceruri și a devenit altarul nostru cel ceresc sau «Cortul cel nefăcut de mină», în jurul căruia dreptii, sfinții și îngerii aduc necurmat nematerialnica liturghie de slăvire lui Dumnezeu (cp. Apoc. IV ș. u.).

2. *Mântuitorul ca prototip ideal al păstorului creștin. Principii pastorale formulate de El în Sfintele Evanghelii.* Încă dinainte de jertfirea Sa pe cruce — momentul culminant și central al activității Sale arhiericești și răscumpărătoare — Mântuitorul a anticipat cultul religiei pe care avea s-o întemeieze, învățînd pe Sfinții Săi Apostoli să se roage și dîndu-le un model desăvîrșit de rugăciune, care este *Tatăl nostru* sau «Rugăciunea domnească» (Matei VI, 9—13 și Luca XI, 2—4). El însuși Se roagă pentru toți cei ce vor crede într-Însul, etc., iar în seara Cîinei celei de taină pune temelia noului cult, instituind Sfînta Euharistie.

Ca practicant al rugăciunii, ca sfințitor și jertfitor. Mântuitorul este nu numai Întemeietorul cultului religiei creștine, ci și izvorul și temelia preoției creștine, sub latura ei sacramentală, liturgică sau sfințitoare. Dar El este și modelul suprem, desăvîrșit și ideal, al preotului creștin ca păstor de suflete; este «Păstorul cel mare al oilor», cum îl numește

Sfântul Apostol Petru (I Petru V. 4). Punîndu-se în contrast cu păstoria dinaintea Lui, care veneau numai să fure și să profite. El însuși spunea despre Sine : «Eu sînt păstorul cel bun... Eu am venit ca oile viață să aibă și încă din belșug să aibă. Păstorul cel bun își dă viața pentru oi. Dar năimitul, care nu este păstor și ale căruia nu sînt oile, cînd vede lupul venind, lasă oile și fuge : și lupul le răpește și le împrăstie. Cel plătit fuge pentru că este plătit și nu are grijă de oi. Eu sînt păstorul cel bun. Eu îmi cunosc oile Mele și ele Mă cunosc pe Mine, așa cum Mă cunoaște pe Mine Tatăl și eu îmi dau viața pentru oile Mele. Mai am și alte oi, care nu sînt din staulul acesta : și pe acelea trebuie să le aduc. Ele vor asculta de glasul Meu și va fi o turmă și un păstor» (Ioan X. 11).

Trei principii fundamentale pentru preoția și pastorația creștină trebuie să reținem din aceste cuvinte ale Mîntuitorului :

a) Că adevăratul preot și păstor este acela care are grijă și dragoste față de turmă, iubind-o și apărînd-o împotriva celor ce o asupresc, o dezbină și o speculează. Iar suprema dovadă și formă de manifestare a iubirii păstorului pentru turmă este sacrificiul propriei vieți pentru salvarea ei : căci, după cuvîntul Mîntuitorului, «nimeni nu are mai mare dragoste decît aceasta, cînd cineva își pune sufletul său pentru semenii săi» (Ioan XV, 12—13)¹³.

b) Legătura strînsă dintre păstor și turmă se vede din aceea că adevăratul preot și păstor «își cunoaște turma» : el nu stă departe de viața păstoritilor săi, ci se apropie de ei cu dragoste și înțelegere, cunoscîndu-le toate bucuriile, necazurile și nevoile. «le chiamă pe nume, merge înaintea lor și ele merg după dînsul, pentru că îi cunosc glasul» (Ioan X, 3—4). Cunoașterea parohiei și a vieții fiecăruia dintre enoriași în parte, constituie într-adevăr nu numai temeiul, punctul de plecare și cheazăia succesului în activitatea pastorală, ci și condiția principală a unității sufletești și a dragostei care leagă pe păstorul cel bun de turma sa, făcînd din ei o unitate de simțire și voință în Hristos.

c) Una dintre preocupările și grijile păstorului de suflete trebuie să fie regăsirea oilor pierdute, readucerea lor în staulul unic al lui Hristos, pentru a face din toți credincioșii «o turmă și un păstor». Re-adunarea creștinilor izolați și răzlețiți unii de alții în diferite Biserici, confesiuni și secte, refacerea unității Bisericii constituie astăzi idealul pentru care activează îndeosebi Consiliul Ecumenic al Bisericilor și la împlinirea căruia este îndatorat să se alătore și să contribuie orice slujitor al lui Hristos.

Una dintre obligațiile fundamentale impuse de Mîntuitorul însuși Apostolilor și urmașilor acestora la păstoria Bisericii este și aceea de a fi învățători ai oamenilor, luminători și pilde vrednice de urmat ca mod de viețuire. Mîntuitorul compară pe apostoli, din acest punct de

13. Cp. și Ierom. Pavel (Ceremuhin), *Pastorația după sfîntul evanghelist Ioan*, trad. rom. în «Mitrop. Banatului», an. 1958, nr. 1—3, p. 105 ș.u.

vedere, cu sarea, care are rolul de a da gust mâncărilor și de a nu le lăsa să se strice (Matei V, 13 : «Voi sînteți sarea pămîntului...»); îi compară, de asemenea, cu lumina făcliei, care nu se ascunde sub obroc, ci se pune în sfeșnic, ca să risipească întunericul : «Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca să vadă faptele voastre cele bune și să slăvească pe Tatăl vostru cel din ceruri...» (Matei V, 16). Păstorii pot învăța, adică, pe credincioși nu numai cu cuvîntul, ci și cu faptele lor, care sînt pentru credincioși un stimulent către adevărata cinstire de Dumnezeu.

Un principiu pastoral, pe care îl găsim formulat de Mîntuitorul însuși, în Evanghelia după Ioan, este că turma duhovnicească încredințată păstorilor de suflete nu este a lor, ci a lui Dumnezeu, Stăpînul tuturor. Care ne va și cere seamă de felul cum am păstorit-o. Conștiința acestui adevăr dă tărie păstorilor buni în lupta lor cu greutățile și necazurile inerente misiunii păstorești : «Oile mele ascultă glăsul meu și eu le cunosc și ele vin după mine, și le dau viață veșnică și nu vor pieri în veac și nimeni nu le va răpi din mîna mea. Tatăl Meu, Care Mi le-a dat, este mai mare decît toți și nimeni nu poate să le răpească din mîna Tatălui Meu» (Ioan X, 27—29).

Un alt principiu fundamental pentru pastorație a formulat Mîntuitorul, cînd a spus : «Mîncarea Mea este să fac voia Celui ce M-a trimis și să săvîrșesc lucrul lui» (Ioan IV, 34). Aceasta înseamnă că rostul de căpetenie al slujitorilor lui Dumnezeu în lume este să facă cunoscută voia lui Dumnezeu și să ajute la împlinirea ei, în scopul suprem al mîntuirii oamenilor. Dezideratul ultim al activității preotului este organizarea Bisericii după asemănarea Sfintei Treimi, adică unirea sau adunarea tuturor în împărăția lui Dumnezeu : «Și nu numai pentru aceștia (ucenici) Mă rog, ci și pentru cei care vor crede în Mine, prin cuvîntul lor, ca toți să fie una ; precum Tu, Părinte, în Mine și Eu în Tine, așa și aceștia în Noi să fie una...» (Ioan XVII, 20—21)¹⁴.

Virtuțile principale recomandate de Mîntuitorul ucenicilor Săi, iar prin aceștia slujitorilor Săi din toate timpurile și locurile, sînt : iubirea de oameni și smerenia. «Poruncă nouă vă dau vouă, ca să vă iubiți unul pe altul, precum și Eu v-am iubit pe voi... După aceasta vă vor cunoaște toți că sînteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste între voi» (Ioan XIII, 34—35). Iar după ce la Cina cea de taină a spălat picioarele ucenicilor, spre a le da pildă de smerenie, Mîntuitorul le spune : «Pildă v-am dat, ca, precum v-am făcut Eu, și voi să faceți» (Ioan XIII, 15). Înainte de a-i trimite în misiune, Mîntuitorul recomandă, de asemenea, ucenicilor Săi, înțelepciune, prudentă și cumînțenie, unită cu blîndețe, nevinovăție sau curăție sufletească (Matei X, 16)¹⁵. Iar cu puțin înainte

14. Cp. *Ibidem*, p. 111.

15. «Fiți înțelepți ca șerpul și blînzi ca porumbeii». Vezi interpretarea corectă a acestei comparații la Eutihie Zigabinos, *Comentariul Sfintei Evanghelii după Matei*, trad. rom. de Pr. C. Grigore și Prof. S. Saru, vol. II, Rîmnicu-Vîlcii, 1933, p. 133—138.

de Patimile Sale, El le dă porunca de a se menține în neconțință legătură cu El : «Rămîneți întru Mine, precum și Eu întru voi...» (Ioan XV, 4 ș. u.). Legătura aceasta trainică și necurmată cu Mîntuitorul, care constituie tăria și puterea de rezistență a preoției, se menține îndeosebi prin rugăciune, pe care Mîntuitorul o recomandă cu o deosebită stăruință aleșilor Săi (vezi, de exemplu, Luca XVIII, 1 ș. u. ; XXI, 36 ; Ioan XVI, 23—24 : «Cereți și veți lua...» ș.a.)¹⁶.

Nimeni n-a realizat mai bine și mai integral idealul păstorului celui bun sau chipul adevăratului preot creștin, în stare să se sacrifice pentru turma sa, decît Mîntuitorul însuși. El ne-a dat pilda supremă de dragoste pentru omenire, jertfindu-Se pentru ea ; S-a făcut pildă neîntrecută de smerenie și de hărnicie, muncind pînă la vîrsta de 30 de ani ca dulgher în atelierul Sfîntului Iosif, ocrotitorul tinereții Sale. Înainte de moartea Sa pe cruce, El a fost nu numai Învățătorul dumnezeiesc al mulțimilor, cărora le-a propovăduit fără încetare iubirea, pacea și dreptatea, ci și Părintele, ocrotitorul celor mici, slabi, sărmani și fără apărare, tămăduitorul bolilor sufletești și trupești, mîngîietorul celor îndurerăți, hrănitorul celor flămînzi. «Milă îmi este de norod, căci rătăcesc ca o turmă fără păstor...», spunea El către ucenici (Marcu VIII, 2) ; de aceea și-a petrecut toată viața în mijlocul norodului sărac, flămînd și asuprit, bîntuit de boale, de lipsuri și de neștiință, lecuind răni, hrănind pe cei flămînzi în pustie, ștergînd lacrimi, sfătuind, îndrumînd pe toți cei ce alergau la El. El ne-a dat în același timp și pilda cea mai înaltă de adevărat patriotism, iubindu-și poporul și patria și plîngînd cu lacrimi amare apropiata nimicire a Ierusalimului, pe care o prevedea (Matei XXIII, 36 — XXIV, 2)¹⁷.

Prin toate acestea, Mîntuitorul întruchipează și rămîne modelul suprem și ideal al «păstorului celui bun», chipul desăvîrșit al preotului creștin din toate timpurile și locurile.

3. *Sfîntul Apostol Pavel ca îndrumător și model al păstorilor creștini.* Primii păstori creștini (episcopi, preoți și diaconi) sînt orînduiți, precum se știe, de Sfinții Apostoli, care, după ce au primit ei înșiși «puterea de sus» (Luca XXIV, 49), adică hirotonia directă a harului Sfîntului Duh pogorît asupra lor în ziua Cincizecimii, — n-au zăbovit să așeze, prin orașe și cetăți, episcopi ca cei doi cunoscuți și iubiți discipoli ai Sfîntului Apostol Pavel : Timotei (în Efes) și Tit (în Creta), prezbiteri (preoți) ca cei din Efes și Milet, pe care Sfîntul Apostol Pavel îi convoacă și le ține o frumoasă cuvîntare într-una din călătoriile sale misionare (Fapte XX), și diaconi, ca cei șapte aleși la Ierusalim și hirotoniți de Sfinții Apostoli (Fapte VI). Acestor primi păstori ai celor mai vechi comunități creștine Sfinții Apostoli — și îndeosebi Sfîntul Pavel — le dau cele dintîi povățuiri, sfaturi și reguli pentru comportarea și activitatea lor de păstori, începînd cu cele pe care Apostolul neamurilor le dă prezbi-

16. Cp. Ierom. Pavel (Ceremuhin), *op. cit.*, p. 114.

17. Cp. Mitrop. Nic. Krutițki, *op. cit.*, p. 837.

terilor și episcopilor convocați de el în trecerea pe lângă Efes și Milet și care ne-au fost transmise de Sfântul Luca în Faptele Apostolilor (cap. XX). Acestora el le spune, între altele : «...Luați seama la voi înșivă și la toată turma peste care Duhul Sfânt v-a pus episcopi, ca să păstoriți Biserica Domnului, pe care a cîștigat-o cu scump sîngele Său... Singuri știți că miinile acestea au lucrat pentru trebuințele mele și ale celor ce erau cu mine. În toate privințele v-am dat o pildă și v-am arătat că, lucrînd astfel, trebuie să ajutați pe cei slabi și să vă aduceți aminte de cuvintele Domnului Iisus, care Însuși a zis: «Mai fericite este a da decît a lua...» (Fapte XX, 18—35).

Trei învățăminte putem desprinde din fragmentul de mai sus al cuvîntării Sfîntului Pavel :

a) Conștiința gravei răspunderi a sarcinii preoțești, pe care Sfîntul apostol voiește să o insuflă slujitorilor bisericești din Milet și Efes, atunci cînd accentuează că investirea lor cu greaua sarcină a preoției nu s-a făcut de către oameni, ci de către Sfîntul Duh, adică prin puterea divină a harului primit de ei la hirotonie ;

b) Prețuirea muncii : munca manuală și intelectuală, constituie una dintre obligațiile esențiale ale păstorilor duhovnicești, cărora Sfîntul Apostol Pavel le-a și fost pildă desăvîrșită în această privință, muncind, în ceasurile lui libere, ca modest împletitor sau țesător de corturi și plase, pentru a-și cîștiga singur existența și a nu fi povară nimănui ;

c) Pe plan social, una dintre datoriile slujitorilor Domnului este «să ajute pe cei slabi», adică să contribuie, prin activitatea, exemplul vieții și învățătura lor, la îmbunătățirea vieții materiale, culturale și igienico-sanitare a turmei lor duhovnicești.

Dar Sfîntul Apostol lasă, între cărțile Noului Testament scrise de el, trei prețioase scrisori, al cărora conținut principal îl constituie tocmai sfaturile, îndrumările și învățăturile date de el celor doi discipoli ai săi, așezați de el episcopi, adică lui Timotei (două scrisori) și lui Tit (o scrisoare). Acestea sînt numite îndeobște *epistole pastorale*, tocmai pentru că alcătuiesc cea mai veche chartă constituțională a preoției creștine și cel mai prețios dreptar sau ghid scripturistic pentru îndrumarea preoțimii în activitatea ei pastorală. În ele, sfîntul autor schițează, pentru prima dată, chipul sufletesc al adevăratului păstor creștin, așa cum îl vede și cum îl dorește Sfîntul Apostol și cum vor fi fost, probabil, cei mai mulți dintre păstorii Bisericii primare.

Trăsăturile principale ale adevăratului preot creștin sînt enumerate de marele Apostol în tabloul clasic din prima Epistolă către Timotei și din Epistola către Tit, în care el zugrăvește virtuțile și însușirile sau calitățile cerute celor ce puteau fi investiți cu marea cinste și răspundere a preoției: «Se cade episcopului (deci și preotului) să fie fără prihană, bărbat al unei femei, treaz, întreg la minte, cuviincios, primitor de străini, destoinic să învețe pe alții, nebețiv, nedeprins să bată, neagonisitor de cîștig urît, ci blînd, nesfadnic, neiuibitor de argint, bine chivernisitor în

casa lui, avind copii ascultători întru desăvirșită bunăcuviință. Căci dacă cineva a sa casă nu știe să o pună în rânduială, cum va purta grijă de biserică lui Dumnezeu? Episcopul (și preotul ¹⁸) să nu fie de curînd botezat, ca nu cumva trufindu-se, să cadă în osînda diavolului. Mai trebuie să aibă mărturie bună de la cei dinafară, ca să nu cadă în ocară și în cursa diavolului.

Tot așa, *diaconii* să fie cucernici, nu îndoielnici la cuvînt, nebăutori de vin mult, neagonisitori de cîștig urît, păstrînd taina credinței întru cuget curat. Dar și aceștia să fie mai întii puși la încercare, apoi, dacă se dovedesc fără prihană, să se diaconească. Femeile lor, de asemenea, să fie cuviincioase, neclevetitoare, cumpătate, credincioase întru toate. Diaconii să fie bărbați ai unei femei, să-și chivernisească bine casele și pe copiii lor. Pentru că cei ce slujesc bine ca diaconj dobîndesc un loc de cinste și o mare îndrăzneală în credința care este în Iisus Hristos» (I Tim. III, 2—13).

Însușirile acestea, cerute păstorilor Bisericii primare, le repetă Sfîntul Apostol Pavel și în portretul similar din Epistola sa către Tit, care completează pe cel din Epistola către Timotei: «Să așezi preoți prin cetăți, precum ți-am orînduit: de este cineva fără prihană, bărbat al unei femei, avînd fii credincioși, nu sub învinuire de desfrînare sau neascultători. Căci se cuvine episcopului să fie fără prihană, ca un iconom al lui Dumnezeu, neîngîmfat, negrabnic la mînie, nu dat la băutură, nebătăuș, nepoftitor de cîștig urît, ci primitor de străini, iubitor de bine, drept, cuvios, înfrînat, ținîndu-se de cuvîntul cel credincios al învățaturii, ca destoinic să fie și să îndemne la învățatura cea sănătoasă și să mustre pe cei potrivnici» (Tit I, 5—9).

Precum se vede, calitățile cerute păstorilor creștini sînt diverse: unele pur religioase, altele morale, altele sociale. Unele se referă la însăși persoana preotului, altele la familia lui; unele au în vedere condițiile speciale ale creștinismului născînd, ca, de exemplu, aceea ca preotul să nu fie de curînd botezat, adică să aibă oarecare vechime în calitatea de creștin, pentru a i se fi putut verifica sinceritatea și trăinicia convertirii, vocația pentru preoție și calitățile de viitor păstor al turmei. Alte calități fac parte dintre cele care trebuia să împodobească și atunci dar și după aceea chipul sacerdotului vrednic de totdeauna, ca, de exemplu: lipsa de prihană (adică moralitatea ireproșabilă, curăția morală și sfințenia vieții), modestia și smerenia, înfrînarea la mînie, la băutură și la altele, rîvna în însușirea, propovăduirea și apărarea învățaturii creștine de credință, spiritul de cuviință și dreptate, etc.

Reținem îndeosebi accentul pe care Apostolul neamurilor îl pune pe una dintre calitățile cerute preotului din epoca apostolică: aceea de a fi «destoinic să învețe pe alții», «să îndemne la învățatura cea sănătoasă și să mustre pe cei potrivnici»; preotul trebuie să fie adică superior cre-

18. Precum se va vedea chiar din textele citate aci, în epoca apostolică și încă puțin după aceea (pînă pe la începutul sec. al II-lea), nu se făcea încă o distincție precisă între treapta și denumirea de *episcop* și cea de *prezbiter* (preot). Vezi mai ales Prof. Iustin Moisescu, *Ierarhia bisericească în epoca apostolică*, în «Mitropoliă Olteniăi», VI (1954), nr. 1—3 și 4—6 (și extras).

dincioșilor săi prin înțelepciunea și pregătirea sa culturală, prin cunoașterea temeinică și profundă a Sfințelor Scripturi (II Tim. III, 15) și a adevărilor de credință și prin iscusința în propovăduirea, susținerea și apărarea lor împotriva diformărilor sectare sau eretice¹⁹.

Nu fără importanță este, de asemenea, grija cu care Sfântul Pavel subliniază și obligațiile membrilor familiei preotului, adică ale soției și copiilor lui, care, prin virtuțile și comportarea lor creștină, sînt datori să ajute pe preot în misiunea lui, colaborînd cu el și fiind pilde credincioșilor, iar nu compromițîndu-i îndeplinirea misiunii prin purtarea lor scandaloasă sau prin faptele lor imorale. Rămîne etern valabil pentru preotul creștin care vrea să-și întemeieze o familie, îndemnul apostolic de a-și alege cu grijă, cu multă prudență și atenție, pe viitoarea lui tovarășă de viață și de a se preocupa îndeaproape de creșterea și educația odraslelor cu care Dumnezeu îi binecuvîntează casa. Preotul (și chiar episcopul) creștin al epocii apostolice a fost deci un preot căsătorit, cu familie, cum este și azi preotul ortodox, iar nu celibatar, cum este preotul catolic (celibatul clerului a fost impus în Biserica Romano-Catolică într-o epocă destul de tîrzie).

În afară de cele două variante, citate mai sus, ale tabloului în care Sfântul Apostol Pavel zugrăvește chipul păstorului epocii sale, mai găsim în epistolele pastorale și alte îndrumări dispartate, sau sfaturi incidente, menite să întregescă acest tablou cu alte amănunte descriptive, și principii pastorale, rămase permanente actuale și valabile pentru orice păstor creștin. Așa, de exemplu, la calitățile enumerate pînă acum, Sfântul Pavel adaugă, în alte locuri, evlavia (religiozitatea), credința, dragostea, răbdarea și blîndețea, adică virtuți indispensabile oricărui adevărat preot (vezi I Tim. IV, 7—8; VI, 11 și II Tim. II, 22)²⁰. Cu o deosebită stăruință subliniază, de asemenea, Sfântul Pavel obligația preotului de a fi, prin viața și comportarea lui, un model și o pildă vrednică de imitat pentru credincioși, întruchipînd întii el însuși cele ce învață pe alții. După ce amintește, de exemplu, discipolului său Tit că, în calitatea lui de învățător al Bisericii, e dator să învețe și pe bătrîni, pe femei, pe tineri și pe robi (Tit II, 1 ș.u.), Sfântul Pavel adaugă: «Dă-te pe tine însuți pildă de fapte bune în toate privințele. Iar în învățătură dă dovadă de curăție, de vrednicie, de vorbire sănătoasă și fără cusur, ca potrivnicul să rămînă de rușine și să nu poată spune nimic rău despre noi» (Tit II, 7—8). Iar lui Timotei îi poruncește: «Fă-te pildă pentru credincioși în vorbire, în purtare, în dragoste, în credință, în curăție» (I Tim. IV, 12).

Cît privește sarcinile sau obiectivele de căpetenie ale misiunii și activității pastorale, Sfântul Apostol Pavel le enumără, incidental, atunci cînd povățuiește, de exemplu, pe Tit să se sîrguiască la moralizarea și purificarea vieții credincioșilor (Tit III, 2 ș.u.), să se ferească de certuri, dis-

19. Cp. și Pr. N. Fulga, *Indatoririle și însușirile morale ale păstorului de suflete, după Epistolele Sfîntului Apostol Pavel către Timotei și către Tit*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1931, nr. 10, p. 615—619.

20. Vezi și art. nostru *Cîteva dintre virtuțile necesare preotului ca păstor și om*, în «Glasul Bisericii», XV (1966), nr. 8—9, p. 473—483.

cuții și controverse zadarnice în legătură cu Legea, care sînt nefolositoare (vers. 9), să vegheze la unitatea sufletească a turmei prin combaterea celor ce bagă zizanie și provoacă dezbinări între credincioși (vers. 10), etc. Pe Timotei îl îndeamnă să vegheze la puritatea sau ortodoxia credinței, apărînd-o împotriva ereziilor (I Tim. I, 3 ș.u.; VI, 20—21 și II Tim. I, 14—15; II, 16 ș.u.; Tit I, 13 și III, 10, etc.), să facă rugăciuni de cerere și de mulțumire pentru toți oamenii (I Tim. II, 1 ș.u.)²¹, să supravegheze ținuta bărbaților și a femeilor la rugăciune (I Tim. II, 8 ș.u.), să păstreze cu fidelitate depozitul sacru al tradiției adică al învățăturilor primite prin viu grai (II Tim. I, 13—14; II, 12 și III, 14), etc.

Sfîntul Apostol Pavel este totodată cel mai mare îndrumător duhovnicesc pe care l-a avut creștinătatea, după Mîntuitorul; iar legea de temelie a activității sale de îndrumare duhovnicească a fost iubirea. Prin această mare putere sufletească a izbutit să atragă la sine și să facă ucenici și colaboratori devotați, ca Timotei, Tit, Luca, Onesim, Filimon, ș.a., pe care i-a crescut așa fel ca, la rîndul lor, și ei să devină îndrumători și păstori de nădejde ai Bisericii²². Om de mare sensibilitate sufletească și de o solidă cultură, înzestrat cu un remarcabil tact pedagogic și cu o voință de fier, el îndeamnă pe Timotei să se îndeletnicească cu cititul și studiul Sfintelor Scripturi — care constituie sursa principală a înțelepciunii și temelia culturii teologice a preotului —, (II Tim. III, 15—17), să propovăduiască, fără frică și fără răgaz, învățătura creștină (I Tim. IV, 13 și II Tim. I, 8 și IV, 2), etc.

Prețioase sfaturi dă Sfîntul Apostol Pavel și despre adaptarea metodelor pastorale la îndrumarea diferitelor vîrste și categorii de credincioși, adică despre felul în care să învățăm pe tineri și bătrîni, pe femei și pe văduve (I Tim. V, 1 ș.u.) și mai ales pe cei care au posibilitatea de a ajuta pe săraci, pe văduve și orfani, etc. (I Tim. VI, 17—19). De repetate ori înțîlnim, între sfaturile și îndrumările pe care Apostolul neamurilor le dă ierarhiei bisericești din vremea sa, îndemnul de a propovădui pacea, iubirea și buna înțelegere între credincioși (I Tim. I, 5; II Tim. II, 14; Tit III, 2. etc.), de a prețui și a promova munca cinstită pentru agonisirea celor de trebuință pentru trai (II Tes. III. 6—12; I Tim. V. 16—18; II Tim. II, 15; Efes. IV. 28. etc.), de a se supune ocîrmuitorilor statului și de a fi gata de a sări oricînd la tot lucrul bun, de folos obștesc (Rom. XIII, 1—7; Tit III, 1—2. etc.), de a feri pe credincioși de credințe păgînești și deșarte, de superstiții, de «basmе lumești și băbești» (I Tim. IV, 7; cp. și I Tim. I, 3—4 și VI, 20), etc.

Cu o grijă deosebită caută Sfîntul Apostol Pavel să inspire ucenicilor săi conștiința harului dumnezeiesc cu care au fost învestiți la hirotonie și de a căruia bună întrebuițare atîrnă atît mîntuirea personală a preo-

21. După cum tilcuiește Sf. Ioan Gură de Aur (*Comentar la Epist. I Tim.*, în P. G., LXII, 530), aci nu e vorba de rugăciunea particulară a credincioșilor, ci de rugăciunea făcută în cadrul cultului divin al Bisericii, la care participă toți credincioșii (Cp. și S. Verzan, *Slujirea preoțească după epistolele Sfîntului Apostol Pavel*, în «Mitropolia Olteniei», VII (1965), nr. 5—6, p. 282).

22. P. Prof. D. I. Belu, *Calitățile de îndrumător duhovnicesc ale sfîntului apostol Pavel*, în «Studii Teologice», VII (1955), nr. 9—10, p. 555, 559.

tului cît și aceea a credincioșilor lui: «Nu fii nepăsător față de darul care este în tine și care ți-a fost dat prin proorocie, cu punerea mîinilor, de către adunarea preoților (episcopilor), — spune el lui Timotei —; pune-ți la inimă aceste lucruri, îndeletnicește-te întru totul cu ele, pentru ca înaintarea ta să fie văzută de toți. Fii cu luare aminte asupra ta însuși și asupra învățaturii pe care o dai altora. Stăruiește în aceste lucruri, căci dacă vei face așa, te vei mîntui pe tine însuși și pe cei ce te ascultă» (I Tim. IV, 14—16. Cp. și II Tim. I, 6). Tot pe Timotei, în calitatea lui de episcop, îl sfătuiește să aleagă și să verifice cu grijă pe cei pe care îi va hirotoni slujitori ai altarului: «Mîinile de grabă peste nimeni să nu-ți pui, ca să nu te faci părtaș la păcate străine, ci păzește-te pe tine însuși curat» (I Tim. V, 22).

Pe scurt, marele Apostol îl vrea pe păstorul creștin «desăvîrșit în toate și destoinic pentru orice lucru bun» (II Tim. III, 17), «treaz în toate lucrurile, răbdînd suferințele, făcînd lucrul evanghelistului și împlinindu-și bine slujba» (II Tim. IV, 5).

Sfîntul Pavel subliniază însă adesea și respectul pe care credincioșii îl datorează preoților și mai ales acelora care își împlinesc bine slujba lor. Lui Timotei, care pe atunci nu era prea înaintat în vîrstă, îi spune, de pildă: «Nimeni să nu disprețuiască tineretele tale.,» (I Tim. IV, 12), iar ceva mai departe: «Preoții care cîrmuiesc bine, să fie învredniciți de îndoită cinste, mai ales cei ce se ostenesc cu propovăduirea și cu învățătura, pe care o dau altora» (I Tim. V, 17). Iar pentru ca preotul să fie pus la adăpost de clevetiri și intrigi nedrepte, Timotei e sfătuit să nu ia în considerație pira adusă împotriva unui preot decît atunci cînd ea e susținută de mai mulți (I Tim. V, 19). Înalta prețuire pe care Sfîntul Pavel o acordă demnității preoțești se vede și din apelativele date de el ucenicilor lui. Astfel, pe Timotei îl numește, de mai multe ori, «omul lui Dumnezeu» (I Tim. VI, 11 și II Tim. III, 17), arătînd prin aceasta că preotul creștin, deși pus în slujba oamenilor, este de fapt în slujba cerului, că misiunea lui vine de la Dumnezeu, că el vorbește și activează pe plan religios în numele și cu puterea lui Dumnezeu, continuînd în lume activitatea răscumpărătoare a Mîntuitorului ²³.

Prețioasele sfaturi și îndrumări date de Sfîntul Apostol Pavel slujitorilor bisericești din timpul său, precum și principiile pastorale formulate de el în diversele sale epistole își păstrează, în cea mai mare parte, pînă astăzi, valoarea de actualitate. Și astăzi ele sînt de folos păstorilor sufletești care își iau în serios nobila și greaua sarcină a preoției, ajutîndu-i să-și înțeleagă mai bine misiunea și rostul lor în mijlocul lumii, cu toate datoriile și răspunderile legate de această misiune și să le îndeplinească așa cum se cuvine ²⁴.

Sfaturi și principii pastorale, mai puține și disparate, găsim formulate și în *epistolele sobornicești*. Astfel, Sfîntul Apostol Petru sfătuiește pe

23. Pr. P. Vintilescu, *Preotul în fața chemării sale de păstor al sufletelor*. — *Capitole de Teologie Pastorală îndirectă*, București, 1934, p. 52 și u.—Cp. și Pr. Prof. I. Belu, *art. cit.*, p. 579. 24. Cp. S. Verzan, *art. cit.*, p. 294.

prezbiterii cărora se adresează în prima sa epistolă: «Păstoriți turma lui Dumnezeu, care vi s-a încredințat, veghind asupra ei, nu cu silnicie, ci de bunăvoie, după voia lui Dumnezeu, nu pentru câștig urît, ci din dragoste, nu ca stăpîni ai păstoriților, ci pilde făcîndu-vă turmei, pentru ca, atunci cînd se va arăta Păstorul cel mare, să căpătați cununa slavei celei nevesteșite» (I Petru V, 2—4).

Toate aceste sfaturi și reguli pastorale, date în scris păstorilor epocii apostolice, au fost realizate cu prisosință mai întîi în viața și activitatea însăși a Sfinților Apostoli, începînd cu a Sfîntului Pavel, marele apostol al neamurilor²⁵. Înzestrat cu vocație și pasiune pentru idealul evanghelic, cu puteri intelectuale deosebite, cu o inimă înflăcărată și arzînd de dragostea pentru Hristos, cu o voință titanică, un simț psihologic și un tact pedagogic excepțional, cu o aleasă pregătire teologică profesională, cu un caracter puternic conturat și cu o remarcabilă cunoaștere a oamenilor și a situațiilor, Sfîntul Pavel s-a făcut pildă desăvîrșită păstorilor Bisericilor înființate de el și a rămas modelul neîntrecut pînă astăzi al păstorilor creștini din toate timpurile și locurile, ca rîvnă și sîrguință în propovăduirea neîncetată a Evangheliei, ca sfințenie a vieții personale, ca înțelepciune și iscusință în propovăduirea și apărarea credinței, ca muncă și strădanie neîntreruptă și fără odihnă pentru binele Bisericii, ca răbdare, tărie și demnitate în îndurarea suferințelor, a greutăților și a necazurilor întîmpinate în împlinirea misiunii de apostol al lui Hristos, Căruia I-a închinat toată viața și toate puterile sale fizice și sufletești, după minunata sa convertire de pe drumul Damascului²⁶. El s-a făcut tuturor toate, ca pe toți să-i câștige pentru Hristos, îndurînd, în lungile și obositoarele lui călătorii misionare, tot felul de pătîmîri și piedici, lipsuri și prigoane, împotriviri și greutăți, care păreau uneori de netrecut, dar pe care el le-a biruit prin dîrzenia și tenacitatea lui de neînfrînt și prin puterea iubirii lui nestinse pentru Hristos (cp. I Cor. IV, 11—16).

Cel dintîi mare teoretician al preoției creștine și în același timp organizator și îndrumător al activității pastorale, Sfîntul Apostol Pavel a trăit personal preoția sau slujirea lui Hristos și a Bisericii Sale, în tot ceea ce are ea mai vrednic, mai sublim și mai ideal, rămînînd pînă astăzi «piscul duhovnicesc al preoției creștine», spre care trebuie să-și ațintească privirile și să năzuiască orice slujitor al Domnului²⁷.

Pr. Prof. ENE BRANIȘTE

25. De văzut și Mitrop. Meletie de Kithyra, *Păstorul după epistolele pastorale ale Sfîntului Apostol Pavel* (în grec.), Atena, 1956.

26. Cp. și Sofron Vlad, *Un păstor model: Sfîntul Apostol Pavel*, Timișoara, 1946.

27. Pr. Prof. I. Coman, *Chipul preotului după Sfînta Scriptură și Sfînții Părinți*, în «Studii Teologice», VIII (1956), nr. 3—4, p. 160.

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

URME ALE VIETII RELIGIOASE DIN CETĂȚILE HISTRIA ȘI TOMIS ÎN EPOCA ROMANĂ, DESCOPERITE ÎN ULTIMA VREME

Cucerirea Daciei de către romani a atras după sine o întreagă serie de schimbări în această regiune a lumii antice. În condițiile repartizării unor importante legiuni și a numeroase trupe la granița unde Imperiul se vedea atacat neconținut de popoarele migratoare, viața economică, culturală și religioasă avea să se dezvolte și să prospere într-un climat de relativă liniște. Și astfel, Dobrogea devine un zid puternic de apărare; de-a lungul Dunării sînt construite fortificații; sînt înmulțite și consolidate în sens strategic drumurile; iau ființă noi *urbes romanae*, iar așezările geto-dace sînt transformate în orașe¹.

Îndeosebi orașele grecești de pe coasta de vest a Pontului Euxin se bucură în aceste împrejurări de unele menajamente și avantaje din partea stăpînitorilor romani. Acestora li se acordă privilegii și li se dă dreptul să se autoconducă prin instituțiile lor tradiționale: sfatul orașului (*βουλή*) și adunarea poporului (*δημος*).²

Între cetățile vest-pontice, Tomisul ocupă în această vreme locul de frunte, ajungînd aproape să rivalizeze cu metropola milesiană. Oraș maritim cheie, principal punct de tranzații comerciale, Tomisul va atrage numeroși negustori din Nicomidia, Heracleea, Abonoteichos, Cezareea, Bizanț și din alte orașe ale Asiei Mici, precum și din Egipt³. O dată cu mărfurile, aceștia aduc și numeroase credințe în divinitățile adorate în cetățile lor

* Această lucrare de seminar, în cadrul cursurilor pentru titlul de magistru în teologie, a fost alcătuită sub îndrumarea P. C. Diac. Prof. Emilian Vasilescu care a și dat avizul pentru publicare.

1. *Istoria României*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., București, 1960, p. 484.

2. *Ibidem*, p. 491.

3. D. M. Pippidi, *Sur la diffusion des cultes égyptiens en Scythie Mineure*, în *Studii Clasice*, VI. Ed. Acad. R.P.R., București, 1964, p. 103.

natale, pe care le cinstesc cu aceeași dragoste, ridicându-le temple, altare, plăci dedicatorii.

La fel și cealaltă cetate milesiană, Histria, devenind un centru aglomerat, corăbierii fac apel și la ospitalitatea ei, intensificându-se și aici viața culturală și religioasă, ale cărei creații în ordinea artei sînt destul de interesante pentru a face obiectul atenției noastre.

Expresia acestor creații o constituie, în epoca romană, arta sculpturală, reprezentată în special prin ex-voturi religioase, reliefuri funerare, statui ale divinităților, ale împăraților sau chiar ale cetățenilor de vază. Cultura romană, cu forme noi și variate, suprapusă vechii culturii vest-pontice, face să se nască o concepție nouă, cu caracteristici deosebite față de vechile trăsături ale culturii autohtonilor. Totuși, fuziunea ce are loc în aceste condiții vădește o reală viață spirituală a băștinașilor, care a putut convinge, prin aport egal, cu aleasa cultură a noilor stăpînitari ⁴.

Caracteristica esențială pe plan religios a acestei epoci este părăsirea, «în mare măsură» ⁵, a cultelor tradiționale, fărîmitate în numeroase grupări, și atragerea credincioșilor în comuniuni largi, create de noile culte universaliste. Ritului vechi, rigid, fără prea mult conținut emoțional, i se substituie cultul nou, adînc, cu tendințe mistice, care promite mîntuirea și existența unei lumi lipsită de suferință. Deși concepute destul de naiv, deși circumscrise în cîte o arie restrînsă de posibilități explicative și lipsite de bogățiile de idei și harisme ale religiei revelate, creștinismul, noile forme de religie deveneau totuși ispititoare.

În legătură cu aceasta, observăm că, dacă multe din creațiile sculpturale ale acestei vremi nu excelează în pretenții artistice, fiind pur și simplu copii slabe care caută să servească vechile credințe și obiceiuri, aceasta se datorește faptului că, în noile condiții, se caută o depășire a imaginilor, pentru a se trece în sfera de conținut imaginativ-mistic, care face loc simbolului în defavoarea artisticului. Chiar și meseriașii de la periferia artei, care sînt solicitați cu deosebită insistență de noile cerințe, înțeleg acest deziderat și își îmbogățesc pietrele în acest sens. De pildă, speranța în înviere se concretizează în aceste creații prin hlamida fluturînd în vînt a Zeului Cavaler, care înseamnă transfigurarea mortului ridicat la condiția divină, sau prin vița de vie încărcată de rod, simbolizînd triumful asupra morții ⁶.

Cum era și firesc însă, vechile culte n-au dispărut cu desăvîrșire, deoarece preoții vechilor zei au căutat să întrețină și să adapteze la noile condiții credința în zeii ai căror slujitori erau.

În cele ce urmează, ne vom ocupa de cîteva din descoperirile făcute în timpul din urmă de arheologii români, din care reies diferitele credințe ale populației cetăților Histria și Tomis și transformările prin care au trecut aceste credințe în epoca romană.

4. Radu Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, Bucarest, 1938, p. 224.

5. *Istoria României*, I, p. 550.

6. *Ibidem*, p. 556.

I. HISTRIA

1. În timpul campaniei de săpături arheologice din vara anului 1949, s-a descoperit o stelă⁷ de calcar alb (Muz. Histria, Inv. nr. 31) de dimensiunile: înălțimea maximă 31 cm, lățimea, fără chenarul marginal, 21,5 cm și grosimea de 14 cm⁸. Chenarul, deteriorat în mare măsură, încadrează inscripția și frontonul⁹. Pe fronton se poate observa, săpat în relief, un ciorchine de struguri. După inscripție, monumentul poate aparține primului pătrar al veacului al III-lea, d.Hr., adică în jurul anului 215. Cu această inscripție ne aflăm în fața unei dedicații făcută lui Dionysos Dătătorul-de-roadă (καρποφόρος) de către preoții acestuia, în timpul sacerdoțiului lui Iulius Pollio, eponymul cetății Histria. Din pricina lipsei fragmentului inferior al inscripției, nu se cunoaște locul unde a fost așezată piatra și nici motivul care a determinat această dedicație. Ar fi fost interesant de aflat numărul preoților oficianți¹⁰, modul de recrutare în ierarhie și dacă sacerdoțiul era îndeplinit și de femei¹¹.

2. În același muzeu (Inv. nr. 150) se află o stelă de calcar gălbui înaltă de 43 cm, lată de 28 cm și groasă de 24 cm. Este o altă dedicație a preoților¹² lui Dionysos Carporos, în al doilea sacerdoțiu al lui Diogenes fiul lui Athenades¹³, datînd din a doua jumătate a secolului al II-lea.

3. Cu o asociație religioasă al cărui zeu n-a putut fi identificat, se ocupă un alt fragment de stelă din marmură de dimensiunile 25,5 cm × 12,5 cm × 9 cm, datînd din secolele al II-lea—al III-lea d.Hr. Este un album în care sînt menționați membrii — bărbați și femei — și rolul ce-l dețin în «ierarhia mistică a sectei»¹⁴. Din ierarhie fac parte mai puțin de patru preoți, 2 preotese și un «φιλότιμος».

4. În anul 1949 a fost descoperit o *tabula ansata*¹⁵ din calcar, de aproximativ 70 cm lungime, care s-a legat cu un alt fragment al lepedei descoperit într-o campanie anterioară¹⁶. Este tot o dedicație în cinstea lui M. Aureliu Antonius (Elagabal) și a bunicii împăratului, Iulia Augusta,

7. Mic monument în formă de coloană sau de pilastru, alcătuit dintr-un singur bloc de piatră, purtînd de obicei inscripții sau sculpturi.

8. *Histria, Monografie arheologică*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., București, 1954, fig. 15.

9. Element de arhitectură alcătuit dintr-o cornișă curbă sau frîntă, care se găsește deasupra intrării unui edificiu sau deasupra unei uși.

10. A se vedea discuția mai în amănunt asupra acestei probleme în *Histria*, I, p. 526, n. 6. 7, 8.

11. O inscripție descoperită lângă Roma, la Terra Nova, aduce în această privință o prețioasă mărturie. În acea comunitate, colegiul sacerdotal bachic număra cîteva femei, dintre care unele purtau titlul *επεραι*. Inscriptia datează din secolul al II-lea d. Hr. și a fost publicată în anul 1933. (Apud *Histria*, I, p. 527, n. 2).

12. În epoca romană, noțiunea de colegialitate se accentuează și, în locul obișnuitului *επεσός* pe care-l întîlnim în cultele din Grecia, vom întîlni adesea trei sau patru preoți care oficiază sacrificiul și riturile divinității.

13. *Histria...*, I, p. 546, fig. 22.

14. *Ibidem*, p. 562, fig. 34.

15. Täbliță cu toartă, în care se înscrisa arborele genealogic sau un vot,

16. Lungimea totală: 106 cm; lățimea la extremitatea dreaptă: 30 cm; lățimea părții din stînga: 26 cm; grosimea 12,50 cm. (*Histria...*, I, p. 533, fig. 17).

a prefectilor, Senatului, oștilor, a cîrmuitorului provinciei, a Sfatului și Poporului Histriei făcute de «asociația închinătorilor vîrstnici ai lui Dionysos» ([ἡ] σπείρα Διονυσιαστῶν πρεσβυτέρων), «strînși în jurul părintelui (πατ[έρ]α) Achilles, a preotului (ἱερέα) Aurelius Victor, a hierofantelui ([ἱεροφάν]την) Flavius Iucundus, a lui Flavius Severus și... Aristides»¹⁷. Monumentul aparține primului pătrar al veacului al III-lea d.Hr., în jurul anului 218¹⁸.

Această inscripție aduce importante contribuții la cunoașterea compoziției, rolului și naturii colegiului sacerdotal care a făcut această dedicație. Asociația închinătorilor zeului Dionysos purta în toată lumea greacă denumirea de Σπείρα. Textul vorbește despre închinătorii în vîrstă ai zeului, de unde putem deduce printr-un raționament simplu că va fi existat și o grupare a tineretului, de care căuta să se deosebească.

În treapta ierarhică cea mai înaltă a asociației religioase histriene era un πατήρ, la fel ca în colegiile culturale ale zeului iranian Mithra. Acesta nu era propriu-zis un oficiant, ci un administrator al colegiului cultural¹⁹. Funcția de ἱερέυς, prezentă în documentul de față alături de εὐεργέτης, se întîlnește aproape în toate asociațiile religioase. Alături de aceștia și de alți fruntași ai orașului, sub conducerea «părintelui» stăteau și mulți demnitari de rang inferior. În text nu se face nici o mențiune despre închinătoarele zeului, bachantele.

5. În campania arheologică din 1953, într-un zid din sectorul de SE al cetății, a fost găsită o stelă de marmură înaltă de 49 cm, lată de 46 cm și groasă de 12 cm²⁰. După scris, datează din prima jumătate a secolului al III-lea d.Hr. Din cauza folosirii ca material de construcție, textul a fost mutilat în partea superioară și inferioară, iar în unele locuri literele au fost șterse astfel încît nu se poate restaura textul în întregime. Din partea lizibilă putem însă cunoaște ocazia și scopul care au dat naștere inscripției.

În urma obținerii titlului celui mai înalt într-o întrecere, membrii unei asociații dionysiace închină zeului, spre slava lui și a conducerii romane, această placă comemorativă. Cinstitorii lui Dionysos din textul de față sînt cîntăreții vîrstnici de imne sacre (...ὑμνοῦδοι πρεσβύτεροι).²¹ În inscripție sînt înșirați fruntașii stăpînirii romane, conducătorul corului, instructorul poetic și participații la concurs. Dl. Prof. D. M. Pippidi este de părere — după o analiză judicioasă și competentă a acestei inscripții și a celei dedicată lui Elagabal — că *părintele* «dionysiaștilor vîrstnici»

17. *Histria...*, I, p. 534.

18. D. M. Pippidi, *Dionysische Inschriften aus Histria*, în *Dacia*, N. S., III, București, 1959, p. 399.

19. V. Pirvan, *Fouilles d'Histria*, în «*Dacia, Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie*», II, București, 1924, p. 220.

20. D. M. Pippidi, *Șantierul arheologic Histria*, în «*Studii și cercetări de istorie veche*» (în continuare, SCIV), V, 1954, 1—2 p, 94—95.

21. D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, cap. IX, *O inscripție agonală din Histria de la începutul secolului al III-lea e. n.*, Ed. științifică, București, 1958, p. 197.

este aceeași persoană cu *părintele* «cîntăreților vîrstnici» și că există înrudiți între aceste două colegii care se adresează aceluiași zeu.

Speira histriană era condusă de un *πατήρ* (Achilleus al lui Achilles), asistat de un *ἱερέυς* (Aurelius Victor, fiul lui Castus), de un *ἱεροφάντης* (Flavius Iucundus) și un alt personaj al cărui titlu a căzut în lacună.

Acești demnitari se regăsesc și printre fruntașii pomeniți în dedicația cîntăreților de imne sacre (Achilleus și Flavius, primul în aceeași treaptă).

Coincidența numelor părintelui și preotului îndreptățește părerea că între cele două cercuri au existat strînse relații. Adoratori ai aceluiași zeu, erau stăpîniți de preocupări și aspirații comune. Bogațe informații ne dovedesc că diferite întreceri muzicale și sportive (*ἀγῶνες*) se desfășurau cu regularitate la Histria în legătură cu cultul lui Dionysos²². Concursurile erau organizate și prezidate de un agonothet, demnitar anume ales, și pregătite de instructori poetici și muzicali pricepuți. Sărbătorile dionysiace, care aveau loc primăvara, se bucurau de cinste și în această cetate, ai cărei locuitori le respectau și poate le și rîvneau, pentru că muzica, dansul și beția acestor zile îi scoteau pentru moment din existența ștearsă a zilelor de rînd. Binefăcătorii poporului primeau în aceste zile cununile de laur.

Aceste sărbători par să fi avut mreje puternice, deoarece din *Istoriile* lui Herodot²³ aflăm că Skyles, fiul lui Ariapeithes, regele sciților, e ucis de supușii săi pentru că îndrăznise să se inițieze în misterele cultului lui Dionysos-Bachus, care împing pe oameni la nebunie²⁴.

Lăsînd la o parte acest caracter al sărbătorii, găsim necesar să relevăm aspectul ei cultural-religios. Căci, dacă în Grecia sărbătorile în cinstea lui Dionysos erau însoțite de spectacole de dramă, cultul histrian, avînd numeroase trăsături comune cu cel grecesc, se poate pune întrebarea dacă nu va fi existat și în Histria un local special amenajat pentru spectacole teatrale.

6. Vom căuta, în continuare, să surprindem pe baza unui fragment de decret, cîteva aspecte ale vieții religioase din cetatea Histria legate de cultul Cybelei.

În 1952. în sectorul de est al vechii cetăți, a fost descoperită o stelă de marmură, folosită ca material de construcție în zidul unei case din epoca romană tîrzie, înaltă în partea dreaptă de 0,30 m, lată de 0,44 m și groasă de 0,08 m. Pe frontonul înalt de 0,14 m este sculptată în relief zeița Cybela sezînd pe tron cu tympanonul în mina stîngă, pe cap cu calathosul, străjuită de doi lei tauroctoni²⁵.

Alte fragmente ale aceleiași inscripții, folosite se pare ca plăci de pavaj, au fost descoperite în 1955. Astăzi sîntem în posesia a 9 piese ale

22. *Istoria României* I, p. 551.

23. Herodot, *Istori*, I, IV, 68—79, Ed. științifică, București, 1961, p. 339—340.

24. Sfinții vorbeau de nebunia vinului, deși ceva nu prea departe de această practică aveau și ei în delirul provocat de cinepă, la aburii căreia se spălau, ei neîntrebuințînd apa (Herodot, *op. cit.*, IV, 54, p. 337—338).

25. Em. Popescu, *Un document epigrafic inedit de la Histria și cultul Cybelei*, în SCIV, V, 1954, 3—4, p. 449.

documentului ²⁶. Este un «Decret al Sfatului și Poporului histrian» ²⁷.

Aba, fiica lui Hecataios al lui Euxenides și soția lui Heracon al lui Aristomachos, «fiind din părinți distinși și din strămoși iluștri, care n-au refuzat nici o contribuție sau serviciu public de seamă, ci au dus la îndeplinire în mod neobișnuit preoțiile eponyme, sacerdoțiile, demnitățile administrative, toate choregiile ²⁸ și socotind că este puțin lucru gloria care vine numai de la neam, dacă n-ar adăuga la această cinste și ceva din propria-i binefacere pentru popor, a primit să fie preoteasă a Mamei Zeilor» ²⁹.

Documentul aparține secolului al II-lea d.Hr. Deoarece în inscripție se întâlnește numele lui Ἡράκων Ἀριστομάχου, soțul Abei, care coincide cu numele unui preot al lui Dionysos Carpofofos ³⁰, datarea se poate face mai exact, adică în al treilea pătrar al secolului al II-lea d.Hr.

Pină acum, numai două fragmente de inscripții ³¹, echivoce și nesigure, păreau să ateste existența la Histria a unui cult al Cybelei.

Zeitatea, răspîdită mai întîi în Asia Mică, Ionia și Caria, este adusă în orașul Pontului stîng de coloniști greci, negustori orientali, etc. Din secolul al II-lea, negoțul luînd un nou și însemnat avînt, religia Cybelei este răspîdită peste tot, dar mai ales în porturi ³².

Zece fragmente de statuete reprezentînd-o pe Cybela ³³, două fragmente de inscripții care amintesc pe cei ce aduc jertfe zeiței ³⁴, cum și inscripția despre Aba, vin să confirme răspîndirea acestui cult în aceste locuri.

După cuprins, decretul în cinstea Abei tratează două probleme: demnitățile familiei și preoția ei. Cercetările noastre se vor opri cu mai multă insistență asupra sacerdoțiului și cultului zeiței căreia a slujit Aba.

Cybela, zeița fecundității, era adorată mai mult de femei, asupra căroră misterele și spectacolul patetic de la sărbătorile anuale exercitau o înfrîurire adîncă.

Femeile aveau în acest cult rolul de a iniția pe neofiți în mistere. «Ca niște adevărate Melissai (albine), îi hrăneau pe aceștia cu mierea purei doctrine» ³⁵. Ele pregăteau scaunul sacru pentru ceremonia întronării miș-

26. Em. Popescu, *The Histrian Decree for Aba (and century of our era)*, în «Dacia», N. S., IV, p. 274.

27. Em. Popescu, *Un document epigrafic...*, p. 450.

28. *Choregia* era unul din cele mai însemnate servicii publice la Atena. Serviciile acestea se pare că au funcționat în parte și la Histria. (Em. Popescu, *Un document epigrafic...*, p. 455).

29. *Ibidem*, p. 450.

30. *Histria...*, I, p. 546, fig. 22.

31. V. Pîrvan, *Histria*, IV, p. 150—151, 63—64, nr. 19.

32. F. Cumont, *Les religions orientales dans le paganisme romain*, Paris, 1929, p. 20.

33. Em. Popescu, *Un document epigrafic...*, fig. II, 1, 2, 33, p. 463.

34. Fragment dintr-un altar de marmură, de 10×7 cm×7 cm. (Muz. Histria. Inv. nr. 286); abză de statuie din marmură (Inv. nr. 287), de 15 cm × 35 cm × 25 cm, datînd după scriere, din sec. al II-lea d. Hr. (D. M. Pippidi, *Șanierul arheologic Histria*, în SCIV, V, 1954, 1—2, p. 96, nr. 12 și p. 97, nr. 13).

35. Em. Popescu, *Un document epigrafic...*, p. 461.

tilor ³⁶, care avea loc în ultima fază de inițiere, aranjau patul funerar al lui Attis, acolitul Cybelei, după moarte și pe cel hierogamic după înviere, împodobeau statuile divine, îngrijeau mobilierul sacru etc.

În anul în care a ales preoția Cybelei, Aba a celebrat anul nou cu mare bucurie și veselie alături de popor, a adus sacrificii zeilor, a îndeplinit primele procesiuni și rugăciuni.

Inscripția nu ne spune însă când începea noul an histrian. Din calendarul cetății se cunosc numai trei luni: Ταυρεῶν, Ἀρτεμισιῶν și Ἀνθεστηριῶν ³⁷. Procesiunile aveau loc la începutul anului. Sărbătoarea Cybelei se plasează, după toate probabilitățile, între 15 și 27 martie, primăvara, în sezonul sacru pentru agricultori. Asociațiile deschideau sărbătoarea cu procesiuni la templu, în timpul cărora dendroforii purtau pomul sacru, iar corul format din tineri și tinere cânta imne sacre. Zilele festive erau încheiate prin «Lavatio» ³⁸.

Ceremonia cuprindea și o masă bogată. Strălucirea sărbătorii depindea de generozitatea evergetului, care de altfel căuta să placă prin daruri cât mai frumoase.

În afara banchetului, Aba a oferit câte doi dinari membrilor gerusiei, ai colegiului taureaștilor, doctorilor și profesorilor (γερονσιασταί, ταυριασταί, ιατροί, παιδευταί) și altor persoane a căror categorie socială n-a fost menționată în decret, poate prieteni ai Abei sau membri ai altor grupări de care amintește inscripția: ἠρακλειασταί, τέκτονεζ, ὕμνωδοί (rîndurile 31-32).

O altă parte, reprezentanții mării mase a poporului, au participat numai la banchet, fără să fie dăruiți cu dinari.

Pentru istoria cultelor de la Histria, această placă onorifică are o importanță deosebită. Ea aduce lumini noi în cunoașterea cultului zeiței frigiene, a ceremoniilor legate de acesta, precum și a organizării sacerdoțiului respectiv.

După ce am prezentat cele câteva reliefuri dedicate lui Dionysos și Cybelei, găsim potrivit să relevăm câte ceva despre aceste culte care au existat la Histria.

Alianța care se pare că a existat între cultul lui Dionysos și cel al lui Mithra este dezvăluită nu numai de coincidența conducătorului asociațiilor, acel πατήρ, ci și de elementul consumat în cultul celor două divinități. Astfel, *haoma*, licoarea care în mazdeism provoacă o stare apropiată de cea de delir, este substituită de dionysiaști cu vinul — personificarea divină a lui Bachus însuși.

Faptul că nici o decorație funerară n-a fost atît de răspîndită ca aceea cu simboalele legate de cultul lui Dionysos este o netgăduită dovadă a răspîndirii cultului legat de credința într-o lume care reînvie într-o altă viață. Datorită acestei hrane spirituale cu care nutreau sufletele credincioșilor, speranța vieții fericite și fără de moarte, misterele bachice ajung să aibă o circulație mai largă decît cele eleusine și delfice.

36. *Mist.* inițiat în mistere (ὑπόστης).

37. D. M. Pippidi, *Contribuții...*, p. 120.

38. Em. Popescu, *The Histrian...*, p. 284.

În ce privește cultul zeiței Cybela, se știe că acesta a avut adepți printre greci încă de timpuriu și, mai târziu, și printre romani, care vor numi pe zeiță *Magna Mater deum Idea*. În Occident, de altfel, s-a și desăvârșit procesul de metamorfozare a acestui cult, trecându-se de la credințele naturaliste primitive la misterele spiritualiste³⁹. Nu este întâmplătoare deci prezența cultului Cybelei la Histria, dacă ne gândim și la presiunea ideologico-religioasă pe care romanii stăpînitori au exercitat-o chiar și asupra cetăților «libere», care în ultimă instanță depindeau tot de imperiul roman.

II. TOMIS

Tomisul ne-a oferit în anul 1962 un bogat și deosebit de interesant material arheologic. La 1 aprilie, cînd au început săpăturile pentru turnarea fundației unui imobil, pe locul vechii gări Constanța, au fost găsite strîne la un loc 24 de piese arheologice întregi și fragmentare, majoritatea aparținînd jumătății secolului al II-lea. Importanța acestei descoperiri o constituie, între altele, diversitatea materialului pe care-l cuprinde, diversitate care atestă existența în această colonie a mai multor influențe și culte religioase.

Adăpostite aici de un credincios păgîn de teama unei eventuale pierderi, fie în vremea în care năvălitorii goți făceau distrugerii în masă, fie mai târziu, în timpul pătrunderii creștinismului în această regiune, aceste importante vestigii ale trecutului au înfruntat anii ajungînd pînă la noi.

1. Cea mai importantă dintre piesele acestui depozit este aceea care reprezintă un animal fantastic cu trup de șarpe, bot de mamifer, urechi și plete de om și coadă terminată cu un smoc de păr. Lung de 4,76 m, încolăcit și fixat pe o bază circulară cu diametrul de 0,50 m, șarpele, împreună cu baza măsoară 0,66 m în înălțime⁴⁰. Excelent conservat, monumentul constituie o lucrare artistică remarcabilă din punctul de vedere al execuției și al respectării proporțiilor anatomice.

În antichitatea greco-romană, șarpele apare în diferite reprezentări cu caracter decorativ sau cultic⁴¹. Simbol al geniului binefăcător sau nefast, el însoțește figurile zeilor panteonului grec, roman și oriental: Apollo, Zeus Ktesios, Meilichios, Asklepios, Dionysos-Sabazios, Athena, Isis, Serapis, Hades, Pluton, Mithra⁴².

În sculptura de la Tomis, șarpele apare într-o formă puțin obișnuită reprezentărilor clasice. În compoziția sa intră elemente ale speciilor umană și animală. Părul ușor ondulat, căzînd în plete în părțile laterale ale capu-

39. F. Cumont, *op. cit.*, p. 43 și urm.

40. V. Canarache, A. Aricescu, V. Barbu, A. Rădulescu, *Tezaurul de sculptură de la Tomis*, București, 1963, p. 109—113, fig. 55—57.

41. Gabriella Bordenache, *Contributi per una storia dei culti a dell'arte nella d'età Romana*, în «Studii Clasice», VI, București, 1964, p. 157.

42. Șarpele apare în diferite reliefuri din Delos și în numeroase picturi de la Pompei și Herculaneum, întins pe pămînt sau ieșind din părul Meduzei, în spațiile scutului Atenei sau încolăcit pe bastonul lui Asklepios.

lui, și urechile dau o impresie antropomorfică, pe cînd botul pare a fi de ovină. Execuția simplă a bazei pe care e așezat șarpele, solzii care acoperă corpul animalului scăzînd în mod gradat, proporțional cu grosimea trupului, precum și înscrierea întregului corp într-o figură geometrică, dovedesc o rafinată concepție de execuție, amintind, prin trăsăturile regulate, de arta clasică elină.

Monumentul poate fi datat în primele decenii ale celei de-a doua jumătăți a secolului al II-lea d. Hr.

Cercetătorii fac legătură între reprezentarea sub formă de șarpe descoperită la Constanța și șarpele Glycon⁴³, prezentat de pseudo-profetul Alexandru din Abonoteichos⁴⁴ (105—175) ca o întrupare a lui Asklepios și căruia acesta i-a întemeiat în anul 145 un oracol care va dura și după moartea sa.

Amintim că scriitorul antic Lucian de Samosata, dușmanul de moarte al lui Alexandru din Abonoteichos, l-a lămurit și l-a reprobat pînă la sfîrșitul vieții pe acest înșelător, dezvăluind grosolana mistificare a profețiilor sale⁴⁵. Acestei ostilități se datorește tratatul lui Lucian, Ἀλέξανδρος ἢ ψευδόμαντις, din care putem cunoaște astăzi aspecte ale acestui cult păgîn al șarpelui.

Spuneam că pseudo-profetul Alexandru a introdus șarpele în cultul lui Asklepios de la Abonoteichos, care aici avea o veche tradiție. Cumpărînd de la Pella un șarpe îmblînzit și făcîndu-i din pînză vopsită o mască pe care i-o așeză pe cap, Alexandru reuși să convingă pe concetățenii săi că Glycon nu este altceva decît o întrupare a lui Asklepios⁴⁶. Farsa a prins și iată că oracole asemănătoare celor eleusine, rituri și sărbători vin să completeze noul cult. Aderenții și susținători ai lui Alexandru s-au găsit nu numai între cetățenii de rînd, ci și dintre demnitarii romani. Este de ajuns să arătăm că însuși Marcu Aureliu, împăratul filozof, înainte de a porni expediția contra marcomanilor, consultă oracolul lui Alexandru. Datorită relațiilor pe care și le făcuse, Alexandru obținu chiar favoarea imperială de a bate monedă și de a schimba numele orașului Abonoteichos în Ionopolis⁴⁷.

43. Numele Glycon (derivînd de la grec. γλυκύς) a fost ales probabil pentru a indica geniul dulce, binefăcător, aducător de bine.

44. Oraș grecesc din Paflagonia, port la Marea Neagră, situat la est de Sinope

45. Lucian îi recunoaște lui Alexandru calitățile fizice și intelectuale, spunînd la un moment dat că, dacă Pitagora ar fi trăit pe vremea lui Alexandru, ar fi părut «un copil» față de el. (*Alexandru sau profetul mincinos*, în Lucian din Samosata, *Scrieri alese*, București, 1959, p. 509). Arătînd cum a ajuns Alexandru la această nerozie din dorința de parvenire, Lucian zice că acesta și un prieten al său «și-au dat ușor seama că viața oamenilor e stăpînită în chip tiranic de dcuă lucruri cum plite: nădejdea și teama; iar cine știe să se folosească la timp de vreuna din ele se îmbogățește cît ai clipi» *Ibidem*, p. 511).

46. A se vedea cuvîntul *Glycon* în Pierre Lavedan, *Dictionnaire illustré de la Mythologie et des Antiquités Grecques et Romaines*, Paris, 1931, p. 470.

47. Schimbarea numelui stă în legătură cu noul cult. După F. Cumant, aceasta s-ar fi făcut în onoarea lui Ion, fiul lui Apollon și al Creusei, prin urmare, fratele lui Asklepios. E. Babelon este de părere că Ἴώ = Ἴάω ar fi sinonim cu Glycon,

În ultima vreme, problema aceasta își pierduse din interes, cînd descoperirea de la Constanța a stîrnit vîlvă în lumea cercetătorilor. Ceea ce se știa numai din cele cîteva monede din Abonoteichos și din tratatul lui Lucian s-ar părea că este atestat de statuia de la Tomis.

La monumentul de care ne ocupăm, șarpele are detalii față de descrierea lui Lucian, însă linia generală este aceeași și astfel s-ar putea ca acest monument să fie o copie a șarpelui Glycon, pe care impostorul Alexandru și-a bazat succesul, impresionînd mințile oamenilor din vremea sa⁴⁸.

Prezența la Tomis a reprezentării unei astfel de zeități nu e de natură să ne mire, dacă ne gîndim că, în anul 166, Marcu Aureliu venea la Dunăre să arunce în valurile ei, înainte de a pleca în război, doi lei sfinți, flori și plante aromatice în cinstea Cybelei, ca urmare a răspunsului dat de oracolul lui Glycon, șarpele ventrilocului Alexandru. Pe această cale și prin legăturile microasiatice pe care le-a purtat cetatea milesiană Tomis, va fi putut ajunge imaginea acestei zeități în părțile dunărene.

Această descoperire, care aruncă o lumină nouă pe una din filele întunecate ale istoriei cultelor greco-romane, îmbogățește mult cunoștințele arheologice și își relevă cu prisosință importanța.

2. La nr. 2004 al inventarului Muzeului de arheologie din Constanța, a fost înregistrată o altă piesă a depozitului descoperită în 1962. Aceasta este o ediculă⁴⁹ cu fronton și 4 coloane corintice. În ediculă este sculptată — în întregime — zeița Nemesis dublată într-o altă imagine, și legată printr-o bază comună. Pe soclu s-a păstrat o inscripție bilingvă, care ne oferă numele celui ce a făcut dedicația zeiței: C(aius) Herennius Charito votum solvit; Γ(αῖος) ἑρέννιος Χάριτων εὐξάμενος⁵⁰. Pe timpan este sculptată, în relief, o coroană de lauri, care face aluzie la denumirea zeiței *Nemesis triumphans*. Personajele sînt drapate în stil arhaizant; chiton⁵¹ lung cu mîneci scurte, încheiat la spate, și un himation⁵² aproape la fel de lung. Coafura este de tipul elenistic consacrat: părul strîns într-un coc

cum apare într-o piatră prețioasă gnostică, unde un șarpe cu cap de leu are trei nume: ΧΝΟΥΒΙΣ, ΓΑΥΚΩΝΑ, ΙΑΩ (Apud G. Bordenache, *art. cit.*, p. 159, n. 13).

48. Iată cum descrie Lucian înșelătoria. Într-o seară, Alexandru a introdus în coaja unui ou, printr-o spărtură, un pui de șarpe, pe care l-a ascuns într-o groapă cu apă de lângă templul pe care concetățenii săi îl construiseră în cinstea noii zeități ce avea să se nască în curînd, așa cum prezisese Alexandru. A doua zi, mișcat de duhul profetic, Alexandru a alergat la groapă, a scos oul, l-a spart și a arătat mulțimii noua întrupare a lui Asklepios. Apoi, închis în casă, lăsînd timp să alerge vestea și să se îmbulzească curioși, Alexandru își făcu ultimele pregătiri de culise în vederea fraudulosului spectacol. Capul de pînză al șarpelui, care aducea cu înfățișarea omului, deschidea și închidea gura cu ajutorul unor fire de păr de cal și scotea o limbă ca de șarpe, pusă în mișcare și aceasta cu ajutorul firelor de păr (Lucian din Samosata, *op. cit.*, p. 513).

49. *Aedicula*, templu în miniatură; diminutiv derivat de la latinescul *aedes* = edificiu.

50. «Caius Herennius Charito și-a îndeplinit făgăduința». Este vorba deci de un ex-vcto închinat zeiței înfățișată pe ediculă.

51. *Chiton*, una din cele două piese ale costumului zeităților de ambele sexe; tunică.

52. *Himation*, mantie.

în mijlocul capului. Ochii întredeschiși și pleoapele care cad grele sub sprincenele prelungite sînt încadrate într-o față plină, cu bărbia fină, cu buze puțin cărnoase, cu nasul mic și nările puțin lățite⁵³. În mîna stîngă, zeița poartă instrumentul de măsură gradat în partea din față prin trei creștături transversale.

Monumentul executat cu finețe și măiestrie artistică, reproducînd o creație mai veche sau imortalizînd un model viu, este atribuit epocii Severilor (193—235).

Zeița Nemesis, pentru care a fost ridicat acest altar, este în același timp o divinitate și o abstracție. Ea personifică răzbunarea divină, gelozia, invidia și mînia zeilor. Cîntărind faptele oamenilor, Nemesis — potrivit unei concepții fundamentale a gîndirii elenice — pedepsește excesul de fericire, și orgoliul, care se opun echilibrului universal. Cînd este înfățișată în dublă ipostază, Nemesis simbolizează cele două funcții pe care le exercită: de a răsplăti binele și de a pedepsi răul. Cînd apare într-o singură imagine, este personificarea mîniei zeilor, care pedepsește pe cei ce caută prin ingeniozitate și prospețime să se ridice deasupra zeilor⁵⁴.

3. O altă statuie descoperită la Constanța (Inv. nr. 2001), bine conservată, datînd din aceeași epocă, înfățișează o zeiță (înălțime: 1,55 m), avînd în partea stîngă, în proporție redusă, torsul unui zeu marin (înălțime: 0,49 m). Din figura zeiței lipsesc antebrațul drept, scepstrul de care se reazemă și o parte a mantiei. La față observăm unele ciobituri. Personajului care o însoțește îi lipsesc: antebrațul stîng, extremitatea proarei corăbiei și trunchiul arborelui pe care se sprijină.

Zeița este îmbrăcată cu un chiton lung cu mîneci și un himation ridicat pe cap ca un văl, răsucit sub sîni, căzînd pînă sub genunchi. În mîna stîngă ține cornul abundenței încărcat de fructe, iar pe cap poartă o diademă dantelată. Părul, pieptănat cu cărare la mijloc, cade pe spate în două cozi încadrînd fața zeiței, alungită, înclinată spre dreapta, într-o expresie de nostalgică visare. Ochii cătînd în sus se ascund în orbite adînci în timp ce buzele cărnoase sînt ușor alungite la extremități⁵⁵.

Personajul de la picioarele zeiței, musculos, cu barba și părul cîrionțate, ieșind dintre foi de acant⁵⁶, își îndreaptă privirea către zeiță. O coroană murală înaltă, așezată pe o cochilie întoarsă a unui crustaceu marin, încoronează părul bogat. În mîna dreaptă ține un arbore subțire, simbolul florei marine. «Toate aceste atribute ne atrag atenția asupra excepționalei importanțe a unui astfel de personaj secundar și asupra raportului său cu marea»⁵⁷.

53. V. Barbu, în *Tezaurul de sculptură de la Tomis*, 16, *Nemesis*, p. 84, fig. 42—45.

54. A se vedea cuvîntul *Némésis*, în Pierre Grimal, *Dictionnaire de la Mythologie Greque et Romaine*, Paris, 1951, p. 312, precum și lucrarea P. C. Pr. Prof. Ioan Coman, *L'Idée de la Némésis chez Eschyle*, Paris, 1931.

55. G. Bordenache, *art. cit.*, p. 168.

56. Ornament sculptural sau pictural care imită frunzele unui gen de plantă erbacee, cu frunze mari, spinoase, adînc penate, răspîndită în regiunile cu climă caldă.

57. G. Bordenache, *art. cit.*, p. 168—169.

Asemenea reprezentări ale divinităților marine încep să fie cunoscute din epoca elenistică. Acest acolit, subaltern al zeiței, deși are numeroase puncte de legătură cu repertoriul arhitectural elin, poartă peceți specifice, aducând o notă originală în galeria acestor reprezentări⁵⁸.

Zeița și acolitul se cunoșteau de pe monedele tomitane din vremea Severilor și repetarea imaginii cu insistență în mai multe emisiuni monetare dovedește rolul important pe care aceste divinități îl jucau în viața spirituală a cetății; dar ale căror divinități sînt chipurile monumentului de față este o întrebare căreia i s-au dat răspunsuri deosebite. Deoarece pînă acum n-a fost cunoscută nici o reprezentare a lor de proporții mai mari, exegeza s-a făcut pe baza reprezentărilor monetare. Judecînd după materialul numismatic publicat, credem că reprezentările au diferit nu numai datorită fanteziei gravurilor ci și datorită faptului că au existat mai multe arhetipuri cărora se datoresc aceste deosebiri. Așa punîndu-se problema, rezolvarea ei capătă mai multe înfățișări.

Svoronos⁵⁹ a văzut în acest grup personificarea cetății Tomis însoțită de Pontul Euxin ca o explicație a titlului cetății — așa cum i s-a mai spus —; *μητρόπολις τοῦ Πόντου*.⁶⁰

Pick⁶¹ a identificat imaginea cu Tyche (rom. Fortuna) a cetății Tomis și cu personificarea mării care o îmbăiază. Această ipoteză a fost acceptată și de primii editori ai acestui depozit arheologic, grupul fiind denumit «Fortuna și Pontos»⁶².

Tyche era la cei vechi stăpîna destinelor oamenilor. Știînd-o capricioasă și periculoasă, aceștia, pentru a-i intra în voie, îi ridicau altare. Cultul său era însoțit de numeroase și diferite sărbători. Printre atribuțiile mai de seamă ale zeiței se numără de obicei: cornul abundenței, coroana murală, cîrma și prora unei corăbii, globul etc.

Studierea mai amănunțită a grupului monumental «Fortuna și Pontos» descoperit la Constanța, a pus însă în discuție ipoteza emisă de Pick și s-a găsit o interpretare deosebită. Potrivit acesteia, statuia ar reprezenta pe Afrodita⁶³ sau, cu unele rezerve, ar putea fi o personificare a Tomisului în tovărășia unui personaj marin din arta decorativă romană, probabil un triton, zeu jumătate om, jumătate pește, adorat alături de Glaucos, Proteus și Nereus (fiul lui Pontos) înainte ca grecii să-l fi cunoscut pe Poseidon.

58. *Ibidem*. 59. *Ibidem*, p. 171, nota 54. 60. *Ibidem*, p. 171.

61. Behrendt Pick und Kurt Regling, *Die antiken Münzen Nord-Griechenlands*, Berlin, 1910, vol. II, N. 2496, Tab. IV, 1.

62. V. Canarache, în *Tezaurul de sculpturi de la Tomis*, 1, *Fortuna și Pontos*, p. 16—24, fig. 4—9.

63. Cercetările arheologice au dovedit că Afrodita, zeița dragostei și a fecundității, a naturii înfloritoare și a frumuseții, a fost adorată încă din perioada clasică greacă în numeroase orașe ale Pontului Euxin. De origine milesiană Tomisul ca și Histria, va fi putut întreține cultul acestei zeițe, adăugînd pe lângă obișnuitele atribute ale acesteia pe cel de divinitate salvatoare (*ἐπήκοος*), care sprijină traficul marin. (G. Bordenache, *art. cit.*, p. 173—174).

Rămîne ca cercetările și studiile viitoare să aducă noi date pentru stabilirea ariei de răspîndire a cultului Afroditei în cetățile Pontului stîng, pentru a se da o dezlegare fericită acestei probleme.

4. Un bust de marmură (Inv. nr. 2002), înalt de 0,775 m. reprezentînd o preoteasă a zeiței Isis datează de la jumătatea secolului al III-lea d. Hr. Calitatea execuției, în general finețea trăsăturilor în special și modul perfect de conservare fac din acest monument o operă de artă, în care abilitatea și tehnica își dau mîna. Bustul e scobit în partea din spate, iar de-a lungul marginii inferioare drepte se poate observa o ruptură. Veșmîntul este sumar, dur, fără detalii, strîns la piept într-un nod — caracteristic zeiței egiptene — cunoscut sub numele de «nod isiac». Părul, frumos ondulat, este despărțit la mijloc de o cărare și coboară pe umeri și pe spate în 10 bucle groase și lungi. Pe creștet a fost sculptată o lună nouă (crai nou) — simbol frecvent în reprezentările zeiței — ale cărei extremități s-au distrus, iar în porțiunea îngrădită de aceasta se află o adîncitură de circa 4 cm, unde era fixat un alt simbol al zeiței, floarea de lotus.

Trăsăturile feței deosebesc acest bust de un altul, descoperit tot la Constanța (azi la Muzeul Național de Antichități din București) și reprezentînd de asemenea pe zeița Isis. Această constatare a făcut să se nască părerea că bustul de față a avut ori un caracter funerar, ori a fost un bust iconografic sau o asimilare a zeiței cu o împărăteasă⁶⁴. Oricare ar fi fost persoana și scopul pentru care a fost dăltuit bustul despre care este vorba, neîndoielnic este faptul că la Tomis a existat un cult al zeiței naturii fecunde a egiptenilor, Isis. Cel mai frecvent, imaginea zeiței apare sub chipul unei femei cu coarne de vacă și un glob lunar pe cap, ținînd în brațe pe fiul ei Horus.

5. O statueta de marmură albă (Inv. nr. 2011), descoperită o dată cu cele prezentate mai sus, înfățișează pe zeița Cybela în poziție tronînd. Zeița are pe cap calathosul⁶⁵. Lucrarea este de o valoare artistică redusă. Materialul, deteriorat din pricina acțiunii corosive a solului, face să se observe cu greu trăsăturile feții. Lipsește antebrațul stîng. Înălțimea monumentului este de 0,20 m, lungimea de 0,14 m, iar lățimea de 0,09 m. Zeița e îmbrăcată cu un chiton și un himation. Se pare că datează din prima jumătate a secolului al III-lea d. Hr.

6. O lucrare de factură slabă (Inv. nr. 2015), datînd din prima jumătate a secolului al III-lea d. Hr., un basorelief din marmură, reprezintă pe zeul Bachus⁶⁶. Dimensiunile plăcii sînt: 0,32 m înălțime, 0,21 m lățime și 0,09

64. Ipoteza portretului onorific imperial se sprijină pe faptul că bustul despre care este vorba are proporții neobișnuite pentru a înfățișa pe zeița însăși. (G. Bordenache, *art. cit.*, p. 175).

65. *Calathos*, de la grec. *Κάλαθος* = coș, paner, un coș cu fructe, simbolul fertilității, așezat pe cap.

66. A. Rădulescu, în *Tezaurul de sculpturi de la Tomis*, 3, *Bachus*, p. 29—31, fig. 12.

m grosime. Pe cap zeul poartă o cunună, este îmbrăcat cu o tunică și un himation, încins cu piele de capră, iar sub piept cu o centură. Este încălțat cu cizme scurte. În mîna stîngă ține thyrsul⁶⁷, iar în dreapta cantharosul⁶⁸.

7. Un relief dedicat aceluiași zeu, datînd din prima jumătate a secolului al III-lea d. Hr. și purtînd o inscripție în limba greacă, vine să completeze prin detaliile sale cunoștințele noastre despre suita zeului Dionysos. Este o placă de marmură de 0,47 m înălțime, 0,37 m lățime și 0,07 m grosime, avînd un fronton sprijinit pe doi pilaștri, care fac legătura între bază și fronton. Zeul Dionysos este reprezentat ținînd în mîni thyrsul și cantharosul. Este îmbrăcat cu tunică și încălțat cu cizme. La față este imberb. Toarnă vinul din vasul său spre o panteră care întinde capul spre vas. În stînga apare Priap, personificarea puterii generatoare, adorat de păstori și agricultori ca cel ce asigură fertilitatea cîmpului și fecunditatea ogoarelor. Are corpul nud și barbă, împreunînd mîinile la mijlocul corpului pentru a ține fructe. Deasupra lui, un Satir — personaj mitologic cu barbă și cu picioare de țap, care întruchipează ideea de plenitudine și abundență, fiind socotit ca protector al bogățiilor agricole — culege struguri. În dreapta, la scară redusă, Pan, zeul grec originar din Arcadia, înfățișat jumătate om, jumătate animal, personificare a vieții pastorale, poartă pe cap, ținînd cu mîna stîngă, un platou cu fructe, iar în dreapta are un toiag de care se sprijină.

Mai puțin obișnuită în cortegiul lui Dionysos este figura călărețului Trac, așezat deasupra lui Pan. Picioarul stîng al calului acestei divinități este ridicat deasupra unui altăraș. Din arborele așezat înaintea lui se vede ieșind capul șarpelui⁶⁹.

8. Pe un relief de marmură, (Inv. nr. 2017) ; dimensiuni : 0,28 m × 0,16 m × 0,04 m) este reprezentat Mercur (Hermes), curierul zeilor și zeu al negoțului, al oratoriei, al aerului, însoțitor al celor morți în infern. Nud, cu trăsături anatomice disproporționate, de o execuție rudimentară, zeul ține în mîna stîngă caduceul⁷⁰. În mîna dreaptă poartă punga cu bani, care-i relevă atributul său de zeu al comerțului. În partea stîngă a reliefului se află un cocoș, iar în dreapta un berbec. Basorelieful aparține primei jumătăți a secolului al III-lea⁷¹.

67. *Thyrsul*, de la grec. *θύρσος*, toiag din trestie sau lemn mlădios, împodobit cu frunze de iederă sau viță de vie, emblemă a lui Dionysos, a tovarășilor și adoratorilor zeului.

68. *Cantharosul*, de la grec. *κάνθαρος*, vas prevăzut cu două toarte. În cultul lui Dionysos ia sensul de cupă.

69. A. Rădulescu, în *Tezaurul de sculpturi de la Tomis*, 4, *Bachus*, p. 32—37, fig. 13—16.

70. Baghetă cu două aripioare, pe care se încolăcesc doi șerpi. Este atributul lui Mercur, simbolul păcii și al comerțului.

71. A. Rădulescu, în *Tezaurul de sculpturi de la Tomis*, 5, *Mercur*, p. 38—41, fig. 17, 18.

9. Zeul medicinei, Esculap, Tămăduitorul⁷², a cunoscut una dintre cele mai mari răspindiri în lumea greco-romană. Statueta din marmură găsită la Constanța (Inv. nr. 2013: 0,53 m înălțime) a suferit stricăciuni încă din antichitate. Mîna dreaptă lipsește, antebrățul stîng și gîtul de asemenea, iar pe tot cuprinsul corpului se observă fisuri adînci, datorite barelor metalice introduse în corpul statuei pentru a o susține și care, cu timpul, oxidîndu-se, s-au dilatat deteriorînd întregul monument. Statuia poartă și urmele unui incendiu. Blînd, senin, maiestuos, zeul își îndreaptă privirea către un punct imaginar. Barba scurtă și cîrlionțată este despărțită în două printr-o cărare. Himationul îi acoperă partea inferioară a corpului căzînd în falduri pînă la picioare.

Statuia poate fi datată spre sfîrșitul secolului al II-lea și începutul celui de al III-lea d. Hr. Se pare că a luat naștere într-unul din atelierelor în care gustul pentru armonie și respectul pentru tradiția greacă nu dispăruse.

10. Un fragment dintr-un basoreliev înfățișează un personaj feminin (Inv. nr. 2018, dimensiuni: înălțimea 0,18 m, lățimea 0,09 m, grosimea 0,02 m). Este o divinitate ce poartă pe cap o bonetă și în mîna stîngă un sceptru. A fost identificată, în mod ipotetic, cu Diana (Artemis), zeița naturii⁷³.

În relieful despre care este vorba, zeița este îmbrăcată cu un himation și o tunică. Partea dreaptă a statuei fiind distrusă, mîna și piciorul drept nu apar pe placă. Produs al unui atelier local, basorelieful datează din prima jumătate a secolului al III-lea d. Hr.

11. Pe o placă din marmură albă (Inv. nr. 2019; dimensiuni: 0,29 m × 0,20 m × 0,03 m), din care lipsește colțul din stînga — jos, apare zeița Selene stînd în picioare într-un car tras de doi tauri.

Literatura antică o descrie pe Selene, zeița Lunii, sub chipul unei femei plină de grație și farmec, tînără și frumoasă, care străbate cerul într-un car tras de doi cai sau de doi tauri albi. Ea veghează de sus asupra mișcării vieții pe pămînt. Pe umăr poartă mereu cornul lunii și un vâl ridicat în formă de semicerc în jurul capului.

În relieful de la Constanța, zeița poartă un chiton și vîlul pe cap. Părul îi este despărțit în două printr-o cărare. În ambele părți a fost sculp-

72. Asupra cultului, sărbătorilor și iconografiei zeului, a se vedea cuvîntul Asklepios (Esculap) în Pierre Grimal, *op. cit.*, p. 53. Tipul iconografic al zeului, cunoscut și răspîndit în lumea greco-romană, îl înfățișează pe acesta cu barbă, purtînd într-o mîna un toiag, pe care se încolăcește un șarpe, simbol al regenerării, iar în cealaltă o cupă, o tăbliță de scris sau o sferă.

73. Mitul acestei zeițe povestea că Diana ar fi colindat pădurile și munții, cîdîndu-se lîngă izvoare sau petrecînd clipe de liniște pe malul lacurilor. Fiînd zeiță a vînatării, ea era înfățișată însoțită de atribute ca: tolba cu săgeți și arcul, forța și cornul de vînatoare, un corb, o căprioară, un mistreț, un taur sau o broască țestoasă. Dintre toate animalele, cîinele era favoritul zeiței.

tată cite o semilună. Cu ambele mâini ține o făclie, spre care-și îndreaptă privirile. Taurii, redați în profil, se sprijină pe picioarele din spate. Se observă un contrast dimensional între zeiță și animale și o deosebire între dinamismul taurilor și poziția statică a Selenei.

12. În depozitul arheologic descoperit la Constanța s-au mai găsit două basoreliefuri și trei statui ⁷⁴ reprezentând pe Hecate zeiță de origine tracă, se pare, și considerată — potrivit unei variante a mitului ei — ca având mai multe funcții ⁷⁵.

Cele două basoreliefuri și cele trei statui amintite mai sus reprezintă pe zeița Hecate. De altfel, toate aceste monumente datează cam din aceeași vreme (secolul I—al III-lea d. Hr), reprezintă divinitatea în formele și cu atributele obișnuite și se prezintă ca lucrări artistice slabe ⁷⁶.

Aceleași lucruri se pot spune și despre alte câteva piese descoperite în depozitul de la Constanța, ca de pildă basorelieful (Inv. nr. 2016) ce reprezintă pe cele trei Grații ⁷⁷, monumentul (Inv. nr. 2012) care înfățișează pe cei doi Dioscuri ⁷⁸, Castor și Pollux, fiii lui Zeus și ai Ledei, și cele patru basoreliefuri reprezentând divinitatea numită Cavalerul Trac ⁷⁹.

13. Ne oprim, înainte de a încheia, numai asupra unei singure piese, o placă de marmură (de dimensiunile: 0,20 m în înălțime, 0,20 m lățime și 0,02 m în grosime) ⁷⁹, care înfățișează pe zeul iranian al adevărului și al

74. V. Barbu, în *Tezaurul de sculpturi le la Tomis*, 10—14, *Hecate*, p. 59—78, fig. 28—39.

75. Astfel, Hecate putea fi zeița lunii, ocrotitoarea călătrilor la răsăritul drumurilor sau spaima acestora, când le trimetea în cale fantome și monștri. Pentru a o îmbuna, cei vechi îi ridicau altare la răscruce de drumuri. Era socotită și ca protectoarea pescarilor și a orașelor porturi. Ca zeităte chtoniană, Hecate ocupa un loc de frunte printre zii infernului: însoțită de Hades și Persefona, alături de Cerber, ea păzea porțile Hadesului; cu Persefona, ea făcea să se nască vegetația. Era reprezentată în mod obișnuit cu trei corpuri. Triada poate fi întruparea zeițelor Artemis, Selene și Hecate sau cele trei faze vizibile ale lunii. Atributele ei erau biciul, faclele, pumnalul, cheile, cupa din care toarnă vin în gura cîinelui etc. fiind înrudită cu zeița tracă Bendis, s-a asimilat cu aceasta. Cîinele ca materie de jertfă, este rar întâlnit în religiile grecești, dar, sub influența religiilor trace, Hecate primea printre alte jertfe la sărbătorile ei, care avea loc la fiecare lună nouă (crai nou), jertfa cîinelui care latră noaptea la lună.

76. *Ibidem*, p. 79—82, fig. 40—41.

77. *Grațiile*, trei surori, întrupau armonia, dragostea și poezia. Alături de Apollo și de Muze, ele erau considerate că ar cînta în Olimp, veselind pe zei și picurînd bucurie în inimile oamenilor. După tradiție, ele au fost adorate pentru prima dată în Beoția, atunci când nu erau decît trei steieri amorfе. Cu timpul au căpătat forme omenești. În epoca romană, adorația pentru ele scade în intensitate, ele avînd din ce în ce mai puțini adepți.

78. V. Barbu, în *Tezaurul de sculpturi de la Tomis*, 17. *Dioscurii*, p. 90—93, fig. 46—47.

79. A. Aricescu, în *Tezaurul de sculpturi de al Tomis*, 18—21, *Cavalerul Trac*, p. 94—103.

80. A. Aricescu, în *Tezaurul de sculpturi de la Tomis*, 22, *Mithras*, p. 104—106, fig. 53.

luminii cerești, Mithra Tauroctonul, încadrat de doi dadofori care poartă facile. În registrul superior al acestui monument apar, cu trăsături antropomorfe. Sol, Luna și Mithra născându-se din stîncă. Îmbrăcat cu o tunică și hlamidă, purtînd pe cap cunoscuta bonetă frigiană. zeul ține ca de obicei cu mîna stîngă un taur și. apăsînd cu genunchiul stîng. îl înjunghie cu mîna dreaptă. Pe mantia lui Mithra se distinge un alt atribut al zeului: corbul. Și lucrarea aceasta. fără pretenții artistice. poate fi datată din secolul al III-lea d. Hr., iar prezența ei în depozitul de la Constanța se explică ușor dacă ne gîndim la marea răspîndire de care s-a bucurat cultul zeului iranian Mithra în întregul cuprins al Imperiului roman. Căci, așa cum se știe, după ce Roma și-a întins stăpînirea peste Asia Mică și Mesopotamia, influența Iranului a început să se facă simțită în tot Imperiul roman. De altfel. unele contacte cu populația mazdeiană avuseseră loc încă din timpul războiului împotriva lui Mithridate. dar aceste contacte devin frecvente și durabile abia în secolul I d. Hr. Acum cultul zeului Mithra, zeu al angajamentelor militare și al victoriei. se răspîndește cu iuteală mai ales printre militari. Ceva mai tîrziu. Dioclețian va recunoaște pe Mithra ca protectorul Imperiului. iar în secolul al IV-lea cultul acestei divinități va deveni cel mai important cult păgîn din Imperiul roman. cu care creștinismul avea să se înfrunte și pe care avea să-l învingă.

*

După această sumară prezentare a cîtorva din descoperirile arheologice făcute în ultima vreme pe coasta de vest a Mării Negre, descoperiri care interesează și istoria religiilor. găsim necesar să facem unele precizări.

Orașele Histria și Tomis — întemeiate cu aproape două milenii și jumătate în urmă de negustori și navigatori din cea mai însemnată colonie ioniană, situată în partea de vest a Cariei, Miletul — reproduc în Pontul Stîng, aproape pas cu pas. mișcările economice, culturale și religioase ale cetății mamă.

În timpul epocii clasice și elenistice. multe zeități din panteonul tradițional grecesc — aduse în Histria și Tomis de coloniști — primesc și exercită influențe asupra zeităților autohtonilor. În epoca romană însă, cele două cetăți, înglobate în Imperiu, sînt martorele unei adevărate împetriștări religioase, a unei fuziuni între diferite divinități greco-romane, traco-dace și orientale.

Răspîndirea cultelor orientale în Imperiu a început, cum se știe, ușor perceptibilă, în timpul Republicii, intensificîndu-se în tot timpul secolului I. pentru ca să-și atingă apogeul în secolul al III-lea. Aceasta se datorește mai ales faptului că împărații romani, căutînd să organizeze curtea lor imperială după modelul curților siriene și persane, introduc alături de zeii mitologiei greco-romane divinități orientale mai puțin cunoscute. Cu timpul, s-a făcut simțită nevoia unei unificări a acestui amalgam religios; ceea ce s-a și încercat și tocmai acestei idei de unificare și

universalitate se datorește cunoscutul sincretism religios, la care participau și regiuni mărginașe ale Imperiului, ca litoralul Mării Negre.

Deși creațiile artistice cu caracter religios ale cetăților Histria și Tomis sînt mai șterse în ce privește expresia figurativă decît operele tradiției elenistice, deși trăsăturile acestor opere devin vagi, sumare, grăbite, existența lor ne este de mare folos pentru cunoașterea vieții religioase din această epocă. Ele aduc date noi în privința organizării unor culte și a componentei ierarhiei, a sărbătorilor și a procesiunilor care aveau loc în diferite perioade ale anului, legate de religia unor divinități ca Dionysos (Bachus), Cybela ș.a., adorate la Histria și Tomis.

Așezarea la un loc, în aceste orașe, a mai multor reprezentări ale divinităților sincretizante — reprezentări folosite în vechime ca decorații la temple, în piețele publice sau chiar în colțul sacru al diferitelor locuințe particulare — dovedește largă circulație a diferitelor culte greco-romane și orientale pe pămîntul țării noastre în epoca de care ne-am ocupat.

Magistrand DUMITRU RADUNĂ

MITROPOLITUL DIONISIE RALLY PALEOLOGUL ȘI LEGĂTURILE LUI CU BISERICA ȘI ȚĂRILE ROMÂNE *

Sfârșitul secolului al XVI-lea, se caracterizează, pe plan politic, printr-o puternică mișcare antiotomană susținută atât de popoarele subjugate cât și de statele interesate să oprească extinderea invaziei otomane sau chiar să pornească o contraofensivă pentru alungarea turcilor din Europa. În scopul acesta se întemeiază, între anii 1590—1592¹, sub patronajul Scaunului papal, coaliția antiotomană cunoscută sub numele de «Liga Sfântă» din care, alături de Imperiul habsburgic și alte câteva state europene, fac parte și cele trei principate românești: Transilvania, Moldova și mai ales Țara Românească (din 1594).

Țara Românească a cunoscut la acest sfârșit de secol o epocă de mare frământare și glorioasă strălucire. Sub domnia încercatului voievod Mihai Viteazul (1593—1601) ea devine o mare forță politică și militară² reușind să se impună atenției întregii lumi politice europene contemporane. Ea aduce servicii remarcabile marii lupte creștine împotriva dominației și expansiunii otomane, imprimându-i totodată un mare avânt și o deosebită amploare. Reușind să-și câștige independența ea înfăptuiește, pentru o clipă fugară dar măreață, unificarea sub un singur sceptru a celor trei străvechi provincii românești.

Succesele militare ale lui Mihai Viteazul împotriva turcilor au trezit speranțele unor zile mai bune în sufletele tuturor supușilor otomani din Peninsula Balcanică. Mișcările populare antiotomane, deja existente aici, primesc, prin victoriile biruitorului din nordul Dunării, un impuls și mai mare. Mulțimi nenumărate de voinici, așteaptă, gata de luptă, semnalul de răscoală din partea voievodului muntean, sau trec Dunărea înrolându-se în oastea sa și contribuind prin vitejia lor la obținerea succeselor sale militare.

Poporul grec, care zăcea îngenunchiat de aproape un secol și jumătate sub iataganul crotopitorilor, neputincios încă să se salveze prin sine însuși, nădăjduiește eliberarea, prin Mihai Viteazul³, a mîndrei capitale

* Această lucrare de seminar a fost întocmită în cadrul cursurilor de magistrul în teologie, sub îndrumarea D-lui Profesor Alexandru Elian, care a și dat avizul să fie publicată.

1. *Istoria României*, vol. II, București, 1962, p. 950.

2. *Ibidem*, p. 978.

3. D. Russc, *Studii istorice greco-romane*, opere postume, tom I, București, 1989, p. 104; N. Iorga «*Les grandes familles byzantines et l'idée byzantine en Roumanie*, București, 1931, p. 14—15.

de pe țărmul Bosforului. Poate că de aceea își și revendică influența «arhonte», Andronic Cantacuzino, fiul vestitului Mihail Cantacuzino — Șeitanoglu, numirea lui Mihai ca domn în Țara Românească⁴.

Deși la Constantinopol exista și o partidă «pașnică», în frunte chiar cu patriarhul ecumenic, care preconiza colaborarea cu puterea otomană, iar la un moment dat își ia chiar rolul de mediator în conflictul turco-român⁵, totuși, înalții ierarhi ai Bisericii grecești, răspinși prin toată Peninsula Balcanică, sînt alături de popoarele subjugate în aceste mișcări împotriva stăpînirii turcești. Figuri ca patriarhul Atanasie al Ohridei sau mitropolitul Dionisie al Larisei sînt exemple concludente în această privință⁶.

Vremurile acestea tulburi atrag după ele o perturbare sau mai degrabă dau un alt aspect relațiilor ecleziastice româno-grecești. De la domeniul milosteniilor aceste relații bizantine cu domni români trec la acela al luptei contra otomanilor⁷. Țara lui Mihai atrage cîțiva ierarhi ai Bisericilor Ortodoxe dintre care unii sînt fruntași ai mișcării anti-turcești⁸. Între aceste căpetenii bisericești locul central îl ocupă mitropolitul Tîrnovei, Dionisie Rally Paleologul (cca. 1585—cca. 1620).

Știrile despre viața sa dinainte de 1590 sînt puține și nesigure. Știm că, după tată, el aparținea unei ramuri a vestitei familii bizantine Rally, stabilită în Creta, iar după mamă se trăgea din familia Cantacuzinilor⁹. Născut deci într-o insulă rămasă în stăpînirea venețienilor el și-a putut face, ca mulți tineri din vremea lui, o cultură destul de frumoasă, fie în insula natală, fie în școlile apusene, probabil chiar la Roma¹⁰. În jurul anului 1583 îl întîlnim ca arhiepiscop de Cyzic¹¹, stabilit însă în Polonia, ca egumen al Mînăstirii Sfîntul Gheoghe din Dorohobuz, și un timp a fost un călduros colaborator al cneazului Constantin de Ostrog, marele susținător al Bisericii Ortodoxe. De aici el merge la Constanti-

4. Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XI, p. 373—374.

5. P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 49.

6. Pentru mișcările creștinilor din Balacani vezi, *Ibidem*, p. 41—52; cf. și D. Russo, *op. cit.*, p. 105, (despre Dionisie al Larisei).

7. N. Iorga, *Byzance après Byzance*, București, 1935, p. 148.

8. Al. Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Biserici Ortodoxe. A. — De la întemeiere pînă la 1800*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVII (1959), nr. 7—10, p. 918.

9. Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια, Atena, 1933, vol. XXI, p. 40 I. C. Filitti, *Arhiva Gh. Gr. Cantacuzino*, București, 1919, p. XXIV și p. 288. De aici aflăm că mama lui Dionisie Rally era fiica lui Mihail Cantacuzino-Șeitanoglu. Ni se pare totuși incertă informația aceasta pentru următorul motiv: Mihail Cantacuzino moare în 1578 lăsînd în urmă șase copii destul de tineri (Andronic avea 25 ani, Dimitrie 12 ani, Ioan 8 ani. Nu ni se dă vîrsta fetelor). Or, dintr-o scrisoare din aprilie 1618 trimisă împăratului Matia al II-lea al Austriei (A. Veress, *Documente IX*, p. 164, nr. 136) de mitropolitul Dionisie însuși reiese că la acea dată el avea vîrsta de 84 ani. De aci rezultă că în 1578 avea deja 44 ani, ceea ce ne îndreptățește să credem că el nu putea fi nepot în linie dreaptă al lui Mihail Cantacuzino, și că mama sa poate fi o altă Cantacuzină, însă nu fiica lui Șeitanoglu.

10. Apud. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 52.

11. (Dr. J.) Korzeniowski, *Catalogus actorum et documentorum... Expeditionis Romanae*. Cracovia, 1889, p. XXXII.

nopol unde avea mulți cunoscuți și se bucura de sprijinul arhonților Galatei. Cu ajutorul acestora el obține numirea pentru scaunul mitropolitan de la Tîrnova, deși avea contracandidat pe călugărul Pahomie din Lesbos, fratele unui mare negustor și care era sprijinit și de prefectul turc al Constantinopolului¹².

În această calitate el ia parte, în mai 1590, la Sinodul din Constantinopol, convocat după întoarcerea patriarhului Ieremia al II-lea din Rusia, pentru a recunoaște în mod oficial înălțarea Bisericii Ortodoxe Ruse la treapta de patriarhie. Sinodul îi încredințează lui Dionisie Rally misiunea de a duce în Rusia, în fruntea unei numeroase delegații de clerici, tomosul de instituire al celei de-a cincea patriarhii ortodoxe¹³. El primește din partea patriarhului și scrisori de recomandare în care sînt arătate motivele pentru care i s-a încredințat lui această importantă misiune și se arată și nobila lui origine.

În drumul spre Moscova, delegația a trecut și prin Moldova și a cerut mitropolitului Gheorghe Movilă să semneze și el tomosul patriarhal¹⁴. Acesta este, de altfel, primul contact al mitropolitului de Tîrnova cu Biserica Românească.

La Moscova el a fost primit de țar, care vedea în el nu numai pe trimisul patriarhului ecumenic ci și un descendent al mării familii bizantine a Paleologilor. Cu acest prilej el făgăduiește că la Constantinopol va da tot sprijinul său ambasadorului rus pe lângă Poarta otomană¹⁵, ceea ce arată încă odată, trecerea de care se bucura.

În drum spre Constantinopol el întâlnește în Polonia pe mazilitul domn Petru Șchiopul și îi promite un ajutor de 100.000 taleri, pentru

12. Малышевский Ив., Александрийский патриарх Мелетий Пигас и его участие в делах Церкви. том. I, Kiev, 1872, p. 248.

13. În legătură cu această călătorie a mitropolitului Dionisie în Rusia, trebuie să semnalăm unele nepotriviri de dată. Cercetătorii ruși arată că după ce patr. Ieremia al II-lea aprobase în 1589, ridicarea la treapta de patriarhie a Bisericii Ortodoxe Ruse, întorcîndu-se la Constantinopol, prin Rusia apuseană și Moldova, el convoacă, în mai 1590, sinodul pentru recunoașterea oficială a hotărîrii pe care o luase singur. Și, în același an mitropolitul Dionisie este trimis să înmîneze în mod solemn țarului tomosul de recunoaștere (Муравьев, Сношения России с Востоком по делам церковным. Moscova, 1858, p. 232—235 ș.u.); Regel W., în «Analecta Byzantino-russica», (Petrograd, 1891), ne dă aceeași dată pentru sinodul de la Constantinopol dar ne spune că Dionisie a fost trimis în Rusia în mai 1591 și că a fost reținut aici pînă la începutul anului următor cînd putu să se întoarcă la Constantinopol, (pag. XCIX — C). Кантев Н., Характер отношений России к православному востоку в XVI и XVII столетиях, ed. 2, Moscova, 1914, p. 281) confirmă faptul că Dionisie revine la Constantinopol în 1592. În Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια (Atena, 1933, vol. XXI., p. 40) se dă anul 1592 ca dată a călătoriei lui Dionisie în Rusia.

14. Diac. Nic. M. Popescu, (*Patriarhii Țarigradului prin țările românești în veacul al XVI-lea*, București, 1914) arată că, venind din Rusia, patriarhul Ieremia a zăbovit mai mult prin țările noastre și abia în 1591 (aprilie) este la Constantinopol; cf. și Al. Elian, *art. cit.*, p. 914—916.

15. Муравьев *op. cit.*, p. 247, cf. și P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 53

15. Кантев Н. *op. cit.*, p. 281, 309.

a-și recăpăta domnia, dar n-a mai avut prilejul să-și împlinească făgăduința căci fostul domn nu și-a mai reluat tronul ¹⁶.

După împlinirea misiunii în Rusia, câțiva ani, nu mai avem știri despre mitropolitul de la Tîrnova. El și-a reluat desigur activitatea în eparhia sa petrecîndu-și fără îndoială, o mare parte din timp și la Constantinopol unde, după cum am amintit, avea atîția prieteni, cunoscuți și sprijinitori și unde era așa de bine văzut.

După întemeierea Ligii Sfinte, agenții catolici întreprind, mai ales prin raguzani, o foarte intensă propagandă pentru cîștigarea popoarelor balcanice pentru ideea organizării luptei antiotomane ¹⁷. Dionisie Rally este cîștigat pentru această idee mai ales după luptele victorioase ale lui Mihai împotriva turcilor; el intră în corespondență cu însuși împăratul și cu unii agenți catolici și, susținînd cu ardoare cauza creștinilor din Balcani, arată că aceștia sînt gata să înceapă lupta, dacă armatele aliate ar trece Dunărea ¹⁸.

Nu știm cînd încep relațiile sale cu Mihai Viteazul. În orice caz răsunătoarele succese ale voievodului muntean împotriva armatelor turcești și incursiunile sale fructuoase în sudul Dunării au trezit în sufletul distinsului ierarh nădejdi nebănuite. Dîndu-și seama de marile calități ale biruitorului de la Călugăreni, Dionisie făuri un plan în mintea sa, pe cît, de ingenios pe atît de ispititor: să-l cîștige pe Mihai Vodă pentru marea luptă a izgonirii turcilor din Peninsula Balcanică, pentru eliberarea Constantinopolului și reinstaurarea Imperiului bizantin. Paralel cu scrisorile pe care le trimite împăratului și altor agenți catolici care lucrau în interesul Ligii Sfinte, mitropolitul Tîrnovei trimite la Mihai soli și scrisori pentru a-l ruga în mod insistent să continue lupta împotriva turcilor. În același timp el desfășoară o vie propagandă pentru ridicarea creștinilor din sudul Dunării împotriva turcilor, în cazul unei intervenții armate a lui Mihai. Mai mult decît atît, în înțelegere cu Mihai el face mari sacrificii pentru a asigura hrană și arme în vederea sprijinirii armatelor creștine care trebuia să năvălească în Balcani.

Împrejurările nu erau însă prielnice unei intervenții de mari proporții a lui Mihai în sudul Dunării. După luptele din 1595 și 1596 el avea nevoie de refacerea și reîntărirea armatei ca și de reorganizarea internă a țării. Pe de altă parte, locțiitorul de patriarh ecumenic, Meletie Pigas, depunea mari eforturi pentru încheierea unei păci și pentru aplanarea conflictului româno-turc, încît nici nu mai putea fi vorba de continuarea ostilităților împotriva turcilor.

Întristat, mitropolitul Dionisie Rally îi trimite, în martie 1597, lui Mihai, o scrisoare din satul Arnelin de lîngă Nicopole, în care după ce îi arată ce cheltuieli a făcut pentru înarmarea creștinilor, spune că a chemat la Tîrnova și pe mitropolitul de la Adrianopole și împreună au

16. P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 54. 17. *Ibidem*, p. 32.

18. Cf. A. Veress, *Documente*, V, p. 59, nr. 37; p. 68, nr. 45; p. 149—150, nr. 90; p. 159—160, nr. 97.

așteptat zadarnic douăzeci de zile venirea lui Mihai. Apoi îl roagă stăruitor să nu încheie pace cu turcii ci să continue lupta ¹⁹.

Ciștigînd de partea sa pe toți episcopii ortodocși din Balcani, Dionisie îi scria cu alt prilej, în numele lor, anunțîndu-l despre pregătirile turcilor și rugîndu-l să nu renunțe la luptă căci lor le-a devenit insuportabilă viața sub stăpînirea turcilor ²⁰.

Cum era și firesc toată această activitate ostilă puterii otomane nu putea trece neluată în seamă de reprezentanții ei. Și credem că în legătură cu aceasta trebuie pusă hotărîrea patriarhului Meletie Pigas din anul 1597, de a îndepărta din scaun pe mitropolitul Tîrnovei. Mihai intervine însă la patriarh, rugîndu-l să revină asupra hotărîrii luate ²¹.

Acest incident nu-l determină însă pe mitropolit să renunțe la activitatea sa. El continuă însă să întrețină legături secrete cu domnul român. Astfel sînd lucrurile, viața acestui mare complotist împotriva stăpînirii turcești era mereu în pericol și rămînerea lui în Bulgaria devenea din ce în ce mai riscantă. El a fost chemat de trei ori la Constantinopol pentru a fi judecat și chiar fusese trimis și ceașul pentru a-l ridica. El știa însă să cumpere cu bani grei pe cadii Tîrnovei, care mărturisiră despre el că nu este vinovat. Cînd însă trimișii Sultanului, veniră a patra oară să-l ridice, el a fost nevoit să se ascundă într-o casă unde a stat 18 zile neștiut de nimeni ²².

După aceasta el a fugit spre Dunăre și a trecut în Țara Românească. la ocrotitorul său, în care își pusese atîtea speranțe și al cărui însoțitor și sfetnic nedespărțit va fi de acum înainte.

Om cult, rafinat și sobru, mitropolitul Dionisie a reușit să producă o bună impresie asupra lui Mihai, ciștigîndu-i simpatia și bunăvoința în așa măsură încît Mihai face din el unul din cei mai apropiați și mai intimi consilieri ai săi, păstrîndu-l lîngă sine.

În Bulgaria el nu s-a mai întors niciodată, dar a păstrat neînterupt legătura cu credincioșii săi, încît oricînd poate spune că aceștia sînt gata de revoltă și în scurt timp se poate aduna o mare mulțime de oameni care să vină în ajutorul armatelor creștine eliberatoare ²³.

Documentele vremii, descoperite pînă acum, nu ne dau știri despre viața și activitatea sa în timpul cît a stat în Țara Românească pînă la cucerirea Ardealului. Cum am arătat, prin zelul său antiotoman și prin calitățile sale el și-a ciștigat prețuirea lui Mihai și a stat, probabil, mai tot timpul în jurul acestuia. Nu credem că i s-a acordat vreo misiune specială în acest timp ²⁴.

19. Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XII, p. 291.

20. *Ibidem*, p. 292-293, cf. N. Iorga, *Sfătuiitorul bizantin al lui Mihai Viteazul: mitropolitul Dionisie Rali Paleologul*, în «*Revista istorică*», București, 1919, p. 27.

21. Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, III/1, p. 520. 22. *Ibidem*, XII, p. 565.

23. Cf. *Ibidem*, p. 370, p. 569.

24. E greu de admis că monahul Dionisie, despre care se vorbește în «*Documentele*», vcl. XII, p. 332-339, este mitropolitul Dionisie Rally.

În iunie 1598 el are prilejul să întâlnească la Tîrgoviște pe comisarii imperiali Szuhay și Istvanffy cu care discută problema luptei antiotomane și necesitatea unei intervenții armate în sudul Dunării ²⁵.

În octombrie 1599, cînd Mihai cucerește Ardealul, mitropolitul Dionisie face parte din suita domnească și rămîne lîngă domn tot timpul cît acesta stă la Alba Iulia.

Legat printr-un atașament profund de țările Ligii Sfinte, pentru care își sacrificase situația sa, mitropolitul Dionisie uzează de toată diplomația de care dispunea spre a-l determina pe Mihai să cedeze împăratului Ardealul, iar el să continue lupta cea mare împotriva turcilor, să cucerească Bulgaria și să-și stabilească reședința la Sofia. Uneori se părea că domnul este întru totul dispus să urmeze îndemnul sfetnicului său. Satisfăcut Dionisie Rally, scria împăratului la sfîrșitul anului 1599, că Mihai dorește să încredințeze Ardealul unui om de încredere al acestuia, pentru ca el să poată merge nestingherit împotriva turcilor. Dionisie promite împăratului, în numele lui Mihai, sinceritate și fidelitate ²⁶.

Mitropolitul se temea că Mihai, păstrînd pentru sine Ardealul poate provoca o ruptură cu Imperiul și atunci, toate marile speranțe pe care și le făurise în tovărășia acestui temerar luptător s-ar fi destrămat. Cînd își dă seama că planurile lui Mihai sînt cu totul opuse sfaturilor sale, el exercită și presiuni asupra lui pentru a-l abate de la aceste gînduri. Într-una din convorbirile sale cu Mihai, pe tema aceasta, Dionisie îl amenință chiar cu pedeapsa excomunicării dacă va urma alte căi decît cele pe care i le recomandă el; totuși incidentul acesta nu s-a soldat cu o ruptură între ei, ci s-au despărțit în bune relații ²⁷.

De altfel mitropolitul Dionisie Rally continuă să se bucure, în tot timpul șederii sale la Alba Iulia, de aceeași trecere și influență pe lîngă Mihai. El intervine adesea la domn, în diferite ocazii, și glasul său este ascultat și respectat ²⁸. Cînd însă episcopul catolic Napraghi îl roagă să intervină la voevod pentru a sili pe ardeleni să treacă la catolicism, el refuză să se amestece în astfel de lucruri ²⁹.

Pe de altă parte Dionisie păstrează neconținut legătura cu oamenii împăratului informîndu-i despre gîndurile și planurile lui Mihai. Aceștia în rapoartele lor către împărat nu uită să menționeze atașamentul mitropolitului față de Casa de Austria ³⁰, și zelul său antiotoman. Pentru ei, Dionisie Rally este consilierul cel mai intim al lui Mihai, cu care acesta

25. Documente, XII, p. 370.

26. *Ibidem*, p. 552—553, cf. și III/1, p. 400. 27. *Ibidem*, p. 569.

28. Iată ce ne relatează cronicarul Szamosközy în una din însemnările sale din 9 februarie 1600: «Avut-a de gînd Mihai Vodă să taie toată nobilimea. Mers-a la el arhiepiscopul bulgarilor Dimitrie (Dionisie Rally n.n.) cu Biblia și l-a abătut de la acest gînd, că-l va bate Dumnezeu de va săvîrși aceste lucruri; așa s-a înduplecat». (I. Crăciun, *Cronicarul Szamosközy și însemnările lui privitoare la românii (1566—1608)*, Cluj, 1928, p. 130).

Cf. Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XII, p. 740

29. Hurmuzaki-Iorga, *loc. cit.*, p. 742. 30. *Ibidem*, p. 526, 565.

discută toate secretele sale³¹, și sînt conștienți că numai mitropolitului i se datorește fidelitatea lui Mihai față de împărat³².

Desigur nu trebuie să exagerăm rolul lui Dionisie Rally pe lângă marele voievod. Mihai își avea oamenii săi de încredere, dintre boieri, cu care discuta și hotăra chestiunile principale ale politicii sale. Rally era mai mult un sfătuitor din umbră al lui Mihai, dar rolul său era destul de important. Păstrînd proporțiile, am putea afirma că el a avut pe lângă Mihai același rol pe care, aproape un secol mai tîrziu, l-a îndeplinit patriarhul Dositei al Ierusalimului pe lângă Vodă Brîncoveanu³³.

La Boboteaza anului 1600, în lipsa mitropolitului Eftimie și a noului mitropolit ardelean, înscăunat de Mihai, sau poate chiar în prezența acestora Dionisie săvîrșește sfințirea aghiazmei celei mari și stropește cu ea pe voievod, suita și armata sa³⁴.

Dar oricît l-ar fi prețuit și respectat Mihai pe bunul și îndrăznețul său sfătuitor, el își urmărea cu perseverență planurile sale. El nu putea ceda Ardealul pe care-l cucerise pentru sine și nu pentru vreo putere străină.

Mîhnit, mitropolitul Dionisie, anunța în primăvara anului 1600, pe omul împărătesc Paulo Giorgio că Mihai, sfătuit fiind de unii din oamenii săi de încredere, nu vrea să mai cedeze Ardealul³⁵. Totuși el nu se va descuraja și se va folosi de orice prilej pentru a-l determina să renunțe la gîndul acesta. Astfel el povățui pe ambasadorul cneazului Constantin de Ostrog, sosit în această vreme la Alba Iulia, să stăruie pe lângă Mihai pentru a-l convinge să nu-și calce jurămîntul de credință față de împăratul Austriei, pentru că atunci nici cneazul și nici țarul rus nu-l vor mai sprijini³⁶.

Deși Mihai îl încredințează pe devotatul sfetnic, pe care voia totuși să-l aibă mereu lângă sine³⁷, că nu se va despărți de împărat³⁸, acesta va fi nevoit să constate că pe Mihai îl preocupa acum o altă mare idee deosebită de a lui, ideea națională, căreia îi va consacra întreaga sa luptă de acum înainte.

La începutul lunii mai a anului 1600, Mihai trecea cu oștile sale în Moldova, iar către sfîrșitul lunii stăpînul celor trei provincii românești se putea intitula «domn al Țării Românești și Ardealului și Moldovei»³⁹. Mitropolitul Dionisie Rally purtînd mereu în sufletul său aceleași neîmplinite speranțe îl urmează pe domn și în această nouă cucerire a sa.

Ierarhii Bisericii moldovene luaseră drumul pribegiei împreună cu domnul lor. Voind să pună în rînduială viața bisericească a țării, dar și pentru a primi o consfințire și o legitimare din partea Bisericii a domniei

31. *Ibidem*, p. 569. 32. *Ibidem*, p. 653.

33. N. Iorga, *Sfătuitorul bizantin al lui Mihai Viteazul...*, p. 28.

34. Hurmuzaki-Iorga, *op. cit.*, p. 629, cf. și N. Iorga, *Istoria Bisericii românești*, vol. I, București, 1929, p. 215. 35. Hurmuzaki-Iorga, *op. cit.*, p. 741, 749.

36. *Ibidem*, p. 790, 795—796, apud. N. Iorga, *Sfătuitorul bizantin al lui Mihai Viteazul*, p. 29—30.

37. Hurmuzaki-Iorga, *op. cit.*, p. 846, apud N. Iorga, *op. cit.*, p. 30.

38. Hurmuzaki-Iorga, *op. cit.*, p. 845. 39. *Istoria României*, vol. II, p. 987.

sale în Moldova ⁴⁰, Mihai convoacă la începutul lui iunie, la Iași, un sinod care să numească noi titulari în scaunele episcopale și în cel mitropolitan, după ce îndeplinesc formele canonice pentru rechemarea foștilor titulari ⁴¹.

Sinodul este prezidat de mitropolitul Dionisie Rally și la el mai participă trei arhierii greci: Nectarie al Ohridei, Gherman al Cezareei lui Filip și Teofan al Vodenei; doi ierarhi ardeleni: Petronie al Muncaciului și Efrem de la Mănăstirea Habra din Maramureș ⁴², și un fost mitropolit al Moldovei, Nicanor, care se retrăsese la Mănăstirea Agapia ⁴³. Sinodalii iau act de instaurarea noii domnii, justificînd intervenția lui Mihai în Moldova, caterisesc pe episcopii care părăsindu-și scaunele n-au voit a se mai întoarce aici, și rînduiesc ca Dionisie să rămînă locțiitor de mitropolit, lăsîndu-i lui grija completării scaunelor vacante.

Ca urmare a acestei hotărîri, mitropolitul Dionisie a ales doi clerici — Filotei și Anastasie — pe care îi rîndui episcopi pentru Eparhia Romanului și respectiv a Rădăuților ⁴⁴. Ni s-au păstrat jurămintele de credință și supunere față de domn, fiul său Nicolae Pătrașcu, și față de mitropolitul Dionisie rostite de cei doi episcopi cu prilejul instalării lor ⁴⁵.

Cu numirea noilor ierarhi se punea capăt pretențiilor Movileștilor pentru ridicarea Bisericii moldovene la treapta de patriarhie, pretenții care constituiseră obiectul unei interesante corespondențe a lui Ieremia Movilă cu locțiitorul de patriarh ecumenic, Meletie Pigas ⁴⁶. În același timp se punea o stavilă hotărîtă în fața curentului prozelitist catolic, care fusese destul de mult încurajat de Movilești, atît înainte, cît și după unirea de la Brest-Litovsk din 1596 ⁴⁷. Lucrul acesta reiese clar din hotărîrea sinodului cît și din declarațiile de loialitate față de Biserică și stat, ale celor doi episcopi, deși în actele sinodale nu se amintește nimic de tendințele filocatolice ale mitropolitului Gheorghe Movilă.

Păstrîndu-și titlul de mitropolit al Tîrnovei și exarh al întregii Bulgarii, Dionisie Rally va exercita și funcția de mitropolit al Moldovei în cele cîteva luni cît durează stăpînirea lui Mihai în această țară. În funcția

40. *Ibidem*, p. 990.

41. În hotărîrea sinodală ni se spune că Mihai a așteptat revenirea mitropolitului și a episcopilor și a trimis și pe protopopul Petru spre a-i rechema în țară, iar ei au refuzat să vină. (N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, vcl. IX, București, 1905, p. 31).

42. D. Russo a arătat că nu este vorba de vreun episcop de la Hebron din Palestina, cum credea N. Iorga. Vezi, *Studii istorice greco-romane*, vol. I. p. 108.

43. N. Iorga, *op. cit.*, p. 27—29.

44. Se pare că la tînăra episcopie a Hușilor nu a fost ales episcop pentru că, probabil, titularul ei făgăduise că va reveni în scaun. *Ibidem*, p. 35.

45. *Ibidem*, p. 32—34.

46. Cf. D. G. Icnescu, *Relațiile țărilor române cu patriarhia de Alexandria*, București, 1935, p. 5 și Diac. N. Șerbănescu, *Legăturile patriarhului Meletie Pigas cu țările române*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXIV (1946), nr. 7—8, p. 370.

47. Lucrările merseseră pînă acolo încît, în vremea domniei lui Petru Șchiopul, boierii moldoveni, în frunte cu domnul și cu mitropolitul Gheorghe Movilă însuși, urmăreau catolicizarea forțată a Moldovei. Încercarea a fost spulberată de rezistența îndrîjită a poporului. Cf. Hurmuzaki, *Documente*, III, p. 111 și *Istoria României*, vol. II, p. 922—923; cf. și A. Veress, *Documente*, III, nr. 102, p. 163.

aceasta de «*πρόεδρος*» al Moldovlahiei el primește jurământul de credință al celor doi episcopi aleși și instalați de el, iar la data de 27 iulie, el semnează un act de despărțire, singurul de felul acesta cunoscut în tot trecutul nostru⁴⁸. Alte date ale păstoriei sale, destul de scurtă, în Moldova nu ne sînt cunoscute. Desigur, cunoscute fiind conștiinciozitatea și seriozitatea sa, el se va fi îngrijit cu interes de bunul mers al treburilor bisericești. Oricum, timpul scurt în care a păstorit aici, nu i-a permis să-și lege și mai mult numele de istoria Bisericii Moldovene.

La începutul lui septembrie 1600, trupele polone pătrund în Moldova, readucînd pe Ieremia Movilă, iar opera lui Mihai este destrămată. Mitropolitul trebui să părăsească și el Moldova și să plece pe urmele marelui său ocrotitor în Ardeal. Aici este martorul destrămării definitive a măreței opere creată de Mihai și al tragediei marelui erou al neamului nostru.

Mihai și-a dat seama că în condițiile în care luptase pînă atunci cu turcii, nu se putea ajunge la scopul dorit. Dintre toate țările care făceau parte din Liga Sfîntă, Țara Românească adusese cele mai mari servicii luptei antiotomane. Dar ea singură nu dispunea de mijloacele și forțele necesare realizării idealului suprem al Ligii, izgonirea turcilor din Europa.

E drept că împăratul german acorda lui Mihai ajutor bănesc și militar, dar acest ajutor era insuficient și condiționat. El stînjenea oarecum libertatea de acțiune și independența lui Mihai stabilind între el și împărat relații de suzeranitate, ceea ce nu convenea domnului român.

Pe de altă parte, Polonia, deși țară catolică, nu urmărea apelul papal de a adera la Liga Sfîntă, și ducea o politică filoturcă potrivnică intereselor Ligii.

Moldova lui Ieremia Movilă, vasală polonilor, părăsise Liga Sfîntă, iar Rusia deși sprijinea politica antiotomană a Ligii și urmărea cu succes interesele lui Mihai, era prea departe de Țara Românească și nu-i putea acorda un ajutor efectiv.

În lupta cu turcii, Mihai avea nevoie să se bazeze pe o putere proprie, care să-i dea garnația unei siguranțe depline, netulburată de capriciile feudale ale împăratului german sau ale prințului ardelean. De aceea el a și pornit cu hotărîre la crearea unui stat centralizat, al cărui stăpîn să fie el însuși și nu altcineva. Sufletul său mare n-ar fi lăsat ca ideea antiotomană să rămînă un vis, o utopie ci, deplin încrezător în forțele sale proprii, el ar fi urmărit în continuare realizarea acestei nobile idei, căreia îi consacrase primele sale lupte și biruințe.

În felul acesta putem înțelege și hotărîrea mitropolitului de a-l urma pe Mihai în Moldova și de a rămîne provizoriu în fruntea Bisericii Moldovene. Și tot în legătură cu aceasta credem că trebuie pusă și ideea care-l călăuzea pe Mihai și pe toți grecii care luptau în oastea lui se găseau în preajma lui de a porni împotriva Constantinopolului, «dorind să recîștige pentru Ortodoxie Sfînta Sofia...». — așa cum mărturisește cronicarul grec Stavrinou, vîstierul lui Mihai, care fără îndoială că-i cunoștea

48. N. Icriga, *Studii și documente*, IX, p. 35.

planurile.⁴⁹ Dar, minți și mâini criminale au pus la cale și au zădărnicit pentru totdeauna aceste planuri îndrăznețe, suprimînd fizic viața celui ce fusese unul din cei mai mari generali și oameni de stat ai timpului său, tocmai în momentul în care el dispunea de forțele necesare pentru a-și reface întreaga operă.

După drama de pe Cîmpia Turzii din 19 august 1601, vechea și ne-dezmințita fidelitate a lui Dionisie față de Casa austriacă l-a făcut să treacă în tabăra asasinului lui Mihai, George Basta, alături de urmașul marelui voievod, Radu Șerban⁵⁰. El intră apoi în serviciul direct al Imperiului din partea căruia primește și o pensie, începînd de la data morții lui Mihai Viteazul.

În 1603, din ordinul împăratului, el este trimis la Moscova, la țarul Boris Godunov, probabil pentru a cere ajutor împotriva turcilor⁵¹. La graniță, întrucît întîmpina greutăți în obținerea aprobării de a intra în țară, el arătase că are de îndeplinit o importantă și tainică solie către țar, avînd și scrisori adresate acestuia din partea împăratului german. După multe tergiversări el a fost în cele din urmă primit cu mare cinste de țarul Boris care-l cunoștea deja, respectînd în el nu numai pe reprezentantul împăratului german ci și pe urmașul vechilor familii bizantine al căror nume îl purta⁵². Cu acest prilej el negocie căsătoria arhiducelui Maximilian cu fiica țarului rus și se pare că a tratat și chestiuni care depășeau cadrele misiunii sale⁵³.

După întoarcerea din Rusia viața mitropolitului este destul de grea, plină de necazuri și lipsuri. Bănuit de trădare el este chiar arestat dar nu pentru mult timp, căci i se dovedește loialitatea față de împărat. Pensia destul de mică ce i se acordase și pe care trebuia să o primească din par-

49. Cf. D. Russo, *op. cit.*, tom. I, p. 109.

50. Cronicarul Szamosközy ne spune că fiind înfrînt de trupele lui Sigismund Bathory, Basta fu nevoit să încheie un armistițiu cu învingătorul său spre a se putea retrage spre Baia Mare. Și, spune cronicarul, în oastea lui era și Radu Șerban — viitorul domn al Țării Românești, și «un arhiepiscop ortodox, Dimitrie, arhiepiscopul bulgarilor și al sîrbilor de dincolo de Dunăre» (I. Crăciun, *op. cit.*, p. 163).

51. С. Белокуров., Списки дипломатических лиц русских за границей и иностранных при русском дворе, в Сборник московский главного архива министерство иностранных дел, vol. V, Moscova, 1893, p. 236. Cp. și A. Veress, *loc. cit.*, VII, p. 163, nr. 131.

52. Spre deosebire de locurile citate în nota precedentă, din care reiese că vizita în Rusia a avut loc în 1604 și că a fost de scurtă durată, din lucrarea „Сношения России с востоком“, care ne dă și amănuntele acestei solii (p. 300—317) aflăm că cea de-a doua vizită a mitropolitului Dionisie Rally în Rusia a avut loc în anul 1606 și a fost mai de durată. După ce așteaptă la graniță permisiunea de a intra în țară din oct. 1605 pînă în febr. 1606, el este primit de țar abia în iunie 1606. După aceea s-a putut desigur întoarce în Austria (Cp. A. Veress, *Documente*, VII, p. 153, nr. 131; p. 198—199, nr. 174 și mai ales p. 230, nr. 206; și p. 231, nr. 207). Informația aceasta pare mai verosimilă pentru că în *Documentele* citate nu mai întîlnim nici o informație despre Dionisie Rally de la 30 mai 1605 pînă la 4 oct. 1607.

53. A. Veress, *Documente*, vol. VII, p. 240, nr. 214.

tea Camerei ungare, i se achita cu mare întârziere și după multe intervenții și stăruințe ⁵⁴.

În anul 1618 când mitropolitul împlinea vârsta de 84 de ani ⁵⁵, vechile sale speranțe într-o luptă generală antiotomană, care nu-l părăsiseră niciodată, îi umplură pentru ultima dată inima de înflăcărare.

Prințul Charles de Gonzague, duce de Nevers, și el un îndepărtat descendent al Paleologilor, alcătui planul unei noi lupte generale pentru eliberarea țărilor și popoarelor subjugate de turci și pentru refacerea Imperiului bizantin. Dornic ca nimeni altul ca acest plan să fie pus în aplicare, mitropolitul Dionisie Rally intră în corespondență cu prințul francez. Ni s-au păstrat două scrisori din această corespondență care pare să fi fost mai întinsă. În prima scrisoare, din 26 august, intitulându-se «Dionisie Rally Paleologul, arhiepiscopul Țîrnovei și al întregii Bulgarii», tocmai pentru a reliefa descendența sa împărătească, bătrînul vizionar încurajează pe ducele de Nevers să nu renunțe la ideea luptei antiotomane. În scrisoarea a doua, din 6 aprilie 1619, Dionisie confirmă un ajutor de 22 ducați francezi în aur, ce-i fuseseră trimiși din partea ducelui, și-i aduce mulțumiri ⁵⁶.

Așteptările sale au fost înșelate însă și de data aceasta. El trăiește ultimele zile în preajma pribeagului voievod muntean Radu Șerban, nutrind ca și acesta zile mai bune, și legîndu-și și de el speranțele de liberare a națiunii sale de sub greaua tiranie. La 28 februarie 1620 el semnează, cel dintîi dintre martori, testamentul vrednicului dar nefericitului urmaș al lui Mihai ⁵⁷.

Înaintat în vîrstă, aproape nonagenarul ierarh nu va mai fi avut mult de trăit. El și-a sfîrșit zilele printre străini, în lipsă, mizerie și întristare, fără să fi avut mîngîierea de a-și vedea împlinit, măcar în parte, țelul suprem al vieții sale, pe care îl hrănise cu atîtea speranțe și iluzii.

Cleric distins, serios și cumpătat, dar și un diplomat remarcabil, mitropolitul Dionisie Rally a constituit prin întreaga sa viață și activitate o excelentă pildă de hotărîre, eroism, sacrificiu și dăruire de sine ⁵⁸. Toate aceste calități ne îndreptățesc să-l socotim o mare figură a lumii grecești postbizantine.

54. În colecția de *Documente* citat. vol. VII, VIII și IX este publicată o întreagă corespondență între Camera aulică și Camera ungară, pentru achitarea pensiei lui Dionisie Rally.

55. A. Veress, *Documente*, IX, p. 164, nr. 136.

56. Buchon, *Nouvelles recherches historiques sur la Principauté française de Morée et ses hautes baronnies*, vol. I, p. 1, Paris, 1843, p. 291—292. Cp. și Μσγάλη 'Ελληνική 'Εγκυκλοπαίδεια, vol. XXI, p. 40.

57. N. Iorga, *Socotelile Sibiului*, în «Analele Academiei Române», seria II-a, tom. XXI (1898—1899), *Memoriile secțiunii istorice*, București, 1900, p. 290—291.

58. Într-o scrisoare din 1600, către împăratul Rudolf al II-lea, Paulo Giorgio arăta că, pentru a fi folositor creștinătății, mitropolitul Dionisie renunțase la toate avantajele și privilegiile pe care i le oferea scaunul său mitropolitan și, fugind în nordul Dunării, își lăsase pradă turcilor toate lucrurile sale, care erau de mare valoare (Hurmuzaki-Iorga, *Documente*, XII, p. 565).

Legăturile sale cu Biserica Românească, cum am văzut deja, nu sînt de loc neglijabile și ele se înscriu ca un moment important în evoluția relațiilor ecleziastice româno-grecești. Nu ne este cunoscută activitatea sa în Țara Românească, de cînd s-a stabilit aici pînă la cucerirea Ardealului de către Mihai. Desigur însă că șederea sa la Tirgoviște în preajma Domnului i-a prilejuit numeroase contacte cu mitropolitul Țării Românești, Eftimie, ca și cu celălalt ierarh și om de încredere al lui Mihai, episcopul Luca al Buzăului. Tot astfel prezența sa alături de Mihai Viteazul la Alba Iulia i-a permis dese întîlniri cu mitropolitul de curînd înscăunat al Ardealului, și poate că el a și fost unul din inspiratorii voievodului pentru întemeierea Mitropoliei ortodoxe ardelenene. În răstimpul acesta, ei au avut deseori ocazia să slujească împreună sau să se consulte în diferite probleme de ordin bisericesc și religios; totuși lipsa documentelor și a informațiilor nu ne permite să precizăm mai amănunțit în ce au constatat aceste relații.

Mai importantă din acest punct de vedere este, după cum am văzut, activitatea sa în Moldova.

Scurta sa păstorie în scaunul mitropolitan al acestei țări a rămas însemnată prin faptul că atunci se introduc pentru prima dată în Moldova și în general în Biserica noastră, formele stricte ale datinii ierarhiei sinodale bizantine⁵⁹. Prin redactarea în grecește și în slavonește a hotărîrilor Sinodului din iunie 1600, și a actelor de hirotonie, se crează o Condică sfîntă a hotărîrilor sinodale și a hirotoniilor⁶⁰, cum nu mai existase la noi pînă atunci și nici nu va exista, de altfel, decît tîrziu în veacul al XVII-lea, pe vremea lui Varlaam și Dosoftei și apoi în vremea și sub influența marelui patriarh Dositei al Ierusalimului⁶¹.

Pentru toate acestea, numele lui se înscrie cu cinste în șirul ierarhilor greci care au avut un rost oarecare în istoria vieții noastre bisericești.

Magistrand DUMITRU DIMA

59. N. Iorga, *Sfătuitorul bizantin al lui Mihai Viteazul...*, p. 30—31.

60. Cf. Idem, *Studii și documente*, IX, p. 37.

61. Idem, *Sfătuitorul bizantin...*, p. 30—31.

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA OPEREI CANONICE A SFÎNTULUI IERARH CALINIC DE LA CERNICA *

I. — *Sfântul ierarh Calinic: câteva date despre viața și activitatea sa ca organizator al vieții bisericești.*

În afară de sfinții pe care-i venerează întreaga Ortodoxie, credincioșii ortodocși români au cinstit și chipurile alese ale celor ce s-au ridicat din mijlocul lor prin vrednicie creștină deosebită.

Cu toate acestea pînă în zilele noastre Biserica Ortodoxă Română nu făcuse canonizări de sfinți dintre fii săi. Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a procedat la canonizarea lor în anii 1955 și 1956.

Între sfinții români cinstiți de credincioșii ortodocși, este și Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica, fost episcop al Rîmnicului Noul Severin, a cărui canonizare s-a făcut la 23 octombrie 1955¹.

* Această lucrare de seminar pentru titlul de magistru în teologie a fost întocmită sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Dr. Liviu Stan, care a și dat avizul pentru a fi publicată.

1. Cu acest prilej, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române se pronunță astfel în actul de canonizare:

«Chemînd în ajutorul nostru puterea Celui preainalt, plăcut-a Sfântului Duh și nouă să hotărîm ca de acum înainte Părintele nostru Calinic, să se numere cu sfinții și să se cinstească după toată pravila în rîndul sfinților ierarhi, în cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor și al Mitropoliei Olteniei, cu numele de Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica.

Iar pentru prăznuirea Sfântului Ierarh Calinic statornicim ziua de 11 aprilie și orînduim ca numele lui să fie trecut în sinaxar și în calendarul bisericesc, la ziua arătată.

De asemenea, orînduim ca viața, slujba și icoana sfântului întocmită și aprobată de către Sfîntul nostru Sinod să se tipărească aparte și să fie primite cu toată evlavia de către dreptcredincioșii creștini.

Încă mai hotărîm și aceea, ca sfințele lui oseminte așezate prin grija Arhiepiscopiei Bucureștilor, în raclă de lemn, ferecată în argint, să fie păstrate în Mînăstirea Cernica, iar icoana Sfîntului Calinic să fie așezată împreună cu icoanele celorlalți sfinți la locul cuvenit, în bisericile ce se vor zugrăvi de acum înainte în cuprinsul Arhiepiscopiei Bucureștilor și al Mitropoliei Olteniei.

Iar ca evlavia în sfințele locașuri de închinăciune să fie sporită prin lucrarea și chemarea noului sfînt, orînduim ca de acum înainte, bisericile ce se vor zidi sau preînnoi, să-și poată lua după voie hramul Sfîntului Calinic, și totodată ca la hramul de acum al bisericii Sfîntul Gheorghe din Mînăstirea Cernica, al Cate-

Din datele ce ni s-au păstrat despre viața Sfântului Ierarh Calinic, știm că s-a născut la 7 octombrie 1787, în București, din părinți evlavioși, cu frică de Dumnezeu. Crescut în acest spirit, în anul 1807 a intrat în Mănăstirea Cernica, unde bătrînul stareț Timotei îl pune rînd pe rînd la toate ascultările la care poate fi supus un viitor monah. Supravegheat de cuviosul Pimen, sfîntul a făcut dovada chemării sale acolo în mînăstire, și în luna noiembrie 1808, părintele Pimen socotind că nu mai este nevoie de prelungirea timpului de încercare cerut de pravila călugărească, a rugat pe cuviosul Timotei, starețul mînăstirii, să-l tundă în monahism, cînd își schimbă și numele din Constantin în Calinic. Făcînd dovada unei trăiri religioase intense și a respectului praxilelor călugărești, curînd după tunderea sa în monahism, la 3 decembrie 1808, a fost hirotonit ierodiacon.

La 13 februarie 1813 a fost hirotonit ieromonah. Iar ca o încununare a preoției celei adevărate a fost hirotesit duhovnic la cererea insistență a părinților din mînăstire, de însuși mitropolitul țării, Nectarie, la 20 septembrie 1815.

Numit ecleziarh de starețul Timotei, tînărul ieromonah Calinic se îngrijește foarte mult de bunul mers al mînăstirii, cu toată dragostea și priceperea și cu rîvnă «micșorîndu-se pe sine, lipsindu-se pe sine, pentru ca Lavra Cernicăi să crească, pentru ca viața duhovnicească de aici să se adîncească»².

La 3 martie 1816, starețul Timotei trece la cele veșnice, iar în locul răposatului stareț, soborul mînăstirii a ales stareț pe bătrînul cuvios Dorotei, sub a cărei ascultare se aflase Sfîntul Calinic încă din 1812, după retragerea cuviosului Pimen la Muntele Atos.

În vara anului 1817 starețul mînăstirii, Dorotei, îl trimite pe Sfîntul Calinic împreună cu monahul Dionisie, cunoscător al limbii turcești, la Sfîntul Munte să-l cheme în țară pe cuviosul Pimen pentru a lua conducerea mînăstirii. După multe vizite făcute la Sfîntul Munte, se reîntorc în țară toți trei în anul 1818. Pentru viitorul episcop al Rîmnicului Noul Severin, contactul cu viața din Sfîntul Munte a fost cît se poate de ziditor³.

dralei episcopiei din orașul Rîmnicul Vilcii și al Mînăstirii Frăsinei să se adauge și acela al Sfîntului Calinic.

Pentru deplina statornicire a celor pe care le-am orînduit în chip sinodal și canonic, am întocmit și întărit cu semnăturile noastre actul de față, ca «Tomos» de canonizare, adică de așezare în rîndul sfinților a Părintelui nostru Ierarh Calinic și spre slava lui Dumnezeu celui «credincios întru toate cuvintele Sale și cuvios întru toate lucrările sale» (Ps. CXLIV, 44) aducem aceasta la cunștința întregii obști a credincioșilor și păstorilor Bisericii Ortodoxe Române». Vezi *Viața și slujba Sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica, episcopul Rîmnicului Noul Severin, ce se prăznuiește în ziua de 11 aprilie*, București, 1957, p. 12—13; vezi și *Marile festivități religioase ale Bisericii Ortodoxe Române din oct. 1955*, în «Biserica Ortodoxă Română, LXXIII, (1955), nr. 11—12, p. 1043—1044.

2. Dimitrie Preotul: *Sf. Ierarh Calinic de la Cernica*, în «Glasul Bisericii», XIV, (1955), nr. 10—11, p. 591 ș.u.

3. Mai tîrziu, cînd Sf. Calinic în calitate de episcop al Rîmnicului Noul Severin,

La 13 decembrie 1818 cuviosul Dorotei se mută către Domnul. A doua zi, adică la 14 decembrie obștea alege ca stareț pe Sfântul Calinic, lucru ce-l bucură nespuse de mult pe cuviosul Pimen, care primește să-i fie din nou dascăl duhovnicesc.

În primii doi ani de stăreție, termină biserica Sfântul Nicolae, începută de înaintașul său și o înzestră cu toate cele de trebuință. Pentru acest fapt, mitropolitul Dionisie Lupu, la 9 aprilie 1820, l-a cinstit cu vrednicia de arhimandrit.

Sfântul Calinic a început în anul 1832 zidirea bisericii cu hramul Sfântul Gheorghe în ostrovul cel mic al Cernicăi⁴, biserică pe care a terminat-o în 1836, sfințind-o în ziua Schimbării la față a Domnului. Peste doi ani, adică în timpul cutremurului, de la 18 ianuarie 1838, biserica s-a dărâmat. O rezidește, și în 1842 o termină în forma în care se vede astăzi. Cu patru ani mai târziu începe zidirea bisericii din Mînăstirea Pasărea pe care o termină în 1847.

În timpul lui Alexandru Ghica (1834—1842) este chemat în mai multe rînduri în scaunul mitropoliei, dar refuză din cauză că nu dorea să se despartă de viața plină de trăire duhovnicească pe care o ducea la locul unde își depusese metania⁵.

La 14 septembrie 1850, arhimandritul Calinic de la Cernica, a fost ales de fapt în scaunul de episcop al Rîmnicului Noul Severin, în timpul domnitorului Barbu Dimitrie Știrbei (1849—1856), unde a păstorit cu vrednicie pînă la anul 1868 apoi s-a retras din nou la Cernica unde a trecut la cele veșnice în anul 1868, 11 aprilie, lăsînd amintirea unui sfînt care nu s-a șters din conștiința credincioșilor⁶ și care a determinat autoritatea bisericească să procedeze la canonizarea lui.

II. — *Scrierile în care se găsesc părerile și îndemnul canonice ale Sfîntului Ierarh Calinic.*

Încă din anii stăreției, Sfîntul Calinic face dovada că era un om învățat. Deși s-a ocupat în special de buna chivernisire sufletească a sa

restaurează Schitul Frăsinei, sfințit la 1863, mai 12, a pus la intrarea dinspre satul Muierasca de Sus, după rînduiala și obiceiul văzut la Sf. Munte, un stîlp de piatră, în care s-a săpat următoarea inscripție: «Calinic cu mila lui! Dumnezeu, episcop al Rîmnicului Noul Severin. Acest sfînt locaș s-a clădit din temelie spre a fi chinovie de părinți monahi. Și fiindcă prin partea femeiască putea să se aducă vre un scandal monahilor viețuitori de acolo, de aceea sub grea legătură s-a oprit ca de la acest loc să nu mai treacă înainte, sub nici un chip parte femeiască. Iar cele ce vor îndrăzni a trece, să fie sub blestem și toate nenorocirile să fie asupra lor, precum: sărăcia, gubăvia, și tot felul de pedepse. Și iarăși, celor ce vor păzi această hotărîre să aibă blagoslovenia lui Dumnezeu și a smereniei noastre, să vie asupra lor tot fericitul bine, Amin. Calinic, episcopul Rîmnicului Noul Severin, 1867, ian. 17». Vezi Pr. Nicolae Șerbănescu, *O ctitorie a Sf. Calinic: Schitul Frăsinei*, în «Glasul Bisericii» XIV (1955), nr. 10—11, p. 602.

4. *Viața și slujba Sf. Ierarh Calinic*, p. 27.

5. *Idem*, p. 28.

6. Vezi Pr. Prof. Liviu Stan, *Sfinții români*, Sibiu, 1945: «Calinic cel sfînt» de la Cernica și Rîmnic (1787—1868) p. 71—72.

și a obștii, totuși Sfântul Calinic ne-a lăsat mai multe lucrări scrise anume pentru buna orînduire a vieții de mînăstire și din eparhie.

Activitatea sa cărturărească se poate împărți în două perioade distincte :

1. Prima se situează în vremea cînd a fost stareț al Mînăstirii Cernica pînă la anul 1850;

2. A doua se situează în vremea cînd a fost vlădică al Eparhiei Rîmnicului Noul Severin, între anii 1850—1868.

În activitatea sa de cărturar de la Cernica, sfântul își îndreaptă gîndul și condeiuul numai spre bunul mers al mînăstirii. Faîma pe care și-a căpătat-o ca fiind un foarte bun organizator de mînăstire și el personal un adinc trăitor al vieții duhovnicești a fost deplin întemeiată.

Dintre scrierile sale de la Cernica amintim mai întîi *Plîngerea smeritului ieromonah Calinic, starețul Sfîntei monastiri Cernichi*⁷ scrisă în versuri la 1 august 1822, lucrare de o frumusețe rară, care-i va fi un ghid prețios în alcătuirea *Diatei din 1860* și care arată statornica preocupare a sfîntului pentru buna trăire a vieții mînăstirești.

De mare folos, ca o piatră de temelie pentru viața călugărilor din Mînăstirea Cernica, este pravila sa călugărească, adică îndrumătorul său duhovnicesc alcătuit sub numele : *Povățuirile scrise de starețul Calinic, pentru monahii de la Cernica*⁸ cuprinzînd 37 capitole.

Activitatea sa de cărturar ca episcop de Rîmnicul Noul Severin este mai bogată, datorită reînființării tipografiei episcopiei, care-i permitea să tipărească cu mai multă ușurință cărți folositoare eparhiei și întregii biserici.

Dintre tipăriturile sale de la Rîmnîc, de interes pentru studiul nostru, amintim în primul rînd lucrarea : *Note de cronică scrise de starețul Calinic de la Cernica*, «privitoare la întimplările din 1821 și mai cu seamă la venirea turcilor în Cernica».

În al doilea rînd amintim *Diata Prea Fericitului episcop Calinic* din 1860 și în mod cu totul special pravila sa, publicată sub titlul : *Manual de pravilă bisericească, sau culegere din canoanele Sf. Apostoli și dintr-ale sfîntelor Soboare, precum și din cele cuprinse în pravila bisericească veche*, în 1851.

Deosebit de importantă este apoi *Pastorală către părinții protopopi, preoții de orașe și sate*, de la 21 ianuarie 1863, după care menționăm prefața de la cartea : *Învățătură către preoți și diaconi, adică sfătuire cum să se poarte în slujba Sf. Liturghii*, tipărită la Rîmnicul Vilcii în 1865.

Ultima scriere a Sfîntului Calinic de la Cernica tipărită mai tîrziu este : *Paretisis*-ul cel gătit de răposatul Calinic, episcopul Rîmnicului ca să-l dea prea înaltelor stăpîniri politicească zic și bisericească⁹.

7. Casian Cernicanul, *Istoriile sfîntelor monastiri Cernica și Căldărușani*, București, 1870, p. 132.

8. D. Furtună, *Ucenicii starețului Paisie, în M-rile Cernica și Căldărușani. Un scurt istoric asupra acestor mînăstiri*, București 1927, p. 141—143.

9. Vezi Casian Cernicanul, *op. cit.*, p. 136—138.

Dintre toate lucrările sale, cele cu caracter canonic și de povățuire duhovnicească sau de învățătură, amintite mai sus, ca rod al activității sale duhovnicești din Mînăstirea Cernica și de la Episcopia Rîmnicului Noul Severin ni se par a fi de cea mai mare importanță. De aceea asupra acestora ne vom opri în mod mai stăruitor în cele ce urmează.

A. — *Manual de pravilă bisericească sau culegere din canoanele Sf. Apostoli și dintr-ale sfintelor Soboare precum și din cele cuprinse în pravila bisericească veche.*

Sfîntul Calinic de la Cernica amintește atît pe prima pagină de titlu, cît și în prefața lucrării, că acest manual de pravilă s-a tipărit «a treia oară întocmai după cea de la Sfînta mitropolie din anul 1854» la București sub păstoria mitropolitului Nifon.

Manualul de pravilă bisericească, după cum spune și mitropolitul Nifon, era foarte căutat în țară. Observîndu-se că nu mai există multe exemplare, mitropolitul Nifon al Ungrovlahiei a luat hotărîrea să-l pună la dispoziția clerului așa cum însuși mărturisește în prefața cărții: «Dorind noi ca pravilele bisericești nu numai să se știe de toți și să se cunoască așezăminte și canoanele legiuite într-însele de Sf. Apostoli și de Sfintele Soboare dar să se și păzească întocmai, și văzînd că aceste cărți pe de o parte s-au împușinat cu totul în țară, iar pe de alta a se retipări în toată întregimea lor, se cere și timp îndelungat și cheituieli însemnate, am chibzuit să facem o prescurtare atît din canoanele Sf. Apostoli, cît și din pravila bisericească veche întocmită după deosebiți legiuitori bisericești... și adunînd canoanele cele mai însemnate pe care experiența mea de mai mulți ani ne-a dovedit că se pot aplica acilea în țara noastră»¹⁰.

Referitor la importanța acestui manual de pravilă bisericească, Sfîntul Calinic în prefața manualului său pe care îl tipărește la Rîmnicul Vilcii în 1861 spune: «Dorind noi ca oricare din cucernicia voastră, să aibă un conducător necesar misiei lui, care să-i arate legile, atît bisericești cît și politicești, am și tipărit acest manual întocmai după cel de Sf. Mitropolie din anul 1854»¹¹.

Ca și Nifon mitropolitul, Sfîntul Calinic vede în retipărirea acestui manual de pravilă bisericească un pas însemnat și un mijloc necesar pentru a facilita cunoașterea legilor bisericești.

Planul general al lucrării este același, însă între cele două manuale dacă se face o comparație se observă o mică deosebire de text la un singur capitol. Dar să vedem mai întîi care este planul general al lucrării, cum sînt tratate problemele și apoi care sînt deosebirile de text dintre cele două

10. Nifon D. D., «Manual de pravilă bisericească sau culegere din canoanele Sf. Apostoli și dintr-ale Sfintelor Soboare, precum și din cele cuprinse în pravila bisericească veche», București, 1854, prefața manualului. Prima ediție a acestui manual a apărut în anul 1851 tot la București.

11. Calinic D. D., «Manual de pravilă bisericească sau culegere din canoanele sfîntilor apostoli și dintr-ale sfintelor soboare, precum și din cele cuprinse în pravila bisericească veche», Rîmnicul Vilcii, 1861, prefața.

manuale de pravilă bisericească¹². În felul acesta, ne putem da seama de aportul care s-a adus vieții bisericești la noi în țară prin tipărirea și retipărirea acestei cărți, atât de Nifon mitropolitul cât și de Sfântul Calinic care venise într-o eparhie slab organizată și administrată.

Manualul cuprinde două părți generale :

Partea I : «Asupra ierarhiei preoțești» pe care o tratează în două capitole: cap. 1: Despre preoți și monahi; cap. 2: Partea judecătorească;

Partea II : se ocupă de diferite pricini referitoare la căsnicie și este împărțită în patru capitole după cum urmează :

Cap. 1 la Sfântul Calinic și cap. 3 la mitropolitul Nifon : Canoane pentru căsnicii.

Cap. 2 la Sfântul Calinic și cap. 3 la Mitropolitul Nifon: Despre despărțiri.

Cap. 3 la Sfântul Calinic și cap. 5 la Mitropolitul Nifon : Urmări la pricinile de despărțire.

Cap. 4 la Sfântul Calinic și cap. 6 la mitropolitul Nifon : Amestecarea singelui.

Amîndouă manualele se încheie cu o parte specială de : «Instrucțiuni pentru toți preoții bisericilor».

O prezentare sumară a conținutului manualului este necesară pentru a ne da seama care erau neorînduiele pe care cei doi ierarhi doreau să le îndrepte printr-o astfel de carte.

Iată explicația pe care o dă mitropolitul Nifon în prefața ediției din 1854 : «am dat-o la lumină pentru înlesnirea și întrebuițarea tuturor și mai cu seamă a bisericilor stanții de judecată¹³, despre care nu rămîne nici o îndoială, că privind folosul și înlesnirea ce aduce cu sine această prescurtare de pravili, se vor conforma și se vor pătrunde de înaltul scop al sfinților legiuitori, netrecînd cu vederea că acolo unde împrejurările vor cere o mai întinsă deslușire asupra vre unui articol din cele cuprinse aici, să-l caute în pravila cea mare...»¹⁴.

Sfântul Calinic pentru a accentua care este adevăratul rost al reeditării manualului de pravilă de la Rîmnicul Vilcii, în încheierea prefeței manualului spune preoților și protopopilor cu o deosebită delicatețe și blîndețe: «Primiți dar, cucernicilor protopopi și preoți acest manual; consultați-vă cu dînsul la orice trebuințe ce se ivesc între cucernicia voastră și ienoriașii voștri; observați-l cu luare aminte: căci numai atunci veți putea găsi într-însul tot ce este mai important misiei cu care v-ați însărcinat și dignității ce purtați în societate¹⁵.

Problemele de care se preocupă în mod deosebit cele două ediții așa cum se înfățișează din comparația lor (a mitropolitului Nifon din 1854, București și a Sfîntului Calinic de la Cernica din 1861, Rîmnicul Vilcii, adică

12. Vezi și Pr. Prof. Liviu Stan, *Pravila Sf. Calinic, un veac de la apariția ei*, în «Mitropolia Olteniei», XIV (1962), nr. 3—4, p. 209—223.

13. Instanțe de judecată.

14. Nifon D. D., *op. cit.*, prefața.

15. Calinic D. D., *op. cit.*, prefața.

după 7 ani de la apariția ediției a doua a mitropolitului Nifon) sînt următoarele :

Partea I : *Asupra ierarhiei preoțești.*

Cap. 1. *Despre preoți și monahi.* În acest capitol se tratează în amîndouă manualele aceleași probleme. Urmărind textul comparativ amintim următoarele subcapitole :

a) Denumirea de episcopi și facerea preoților¹⁶ ; b) Despre însurătoarea celor ce vin la treapta preoției¹⁷ ; c) Formele botezului¹⁸ ; d) Despre monahi¹⁹ ; e) Datoriile mitropolitului și a celorlalți episcopi²⁰ ; f) Despre stăpînirea averilor mînăstirești. «Avere monastirească se socotesc toate lucrurile mișcătoare și nemîșcătoare care sînt deadreptul în stăpînirea mînăstirii și care o împodobesc și care îi produc un venit oarecare»²¹.

Cap. 2. *Parte judecătorească :*

a) Despre formele judecătii : Protopopiile ; Dicanicescul consistoriu ; Mitropolitul sau episcopii ; Înaltul consiliu alcătuit de episcopi și mitropoliți²² ;

b) Pricinile și osinda clericilor și Despre Sfînta cuminecătură : pe baza canoanelor apostolice, se arată care sînt motivele de neîmpărtășire și cum se pedepsesc preoții sau altă treaptă preoțească superioară care nu se împărtășește la săvîrșirea sfîntei liturghii²³ ;

c) Dispoziții generale asupra bunei orînduiei dintre clerici²⁴ ;

d) Reguli obștești pentru mireni : îngroparea morților în biserici și dezgroparea morților, asistarea mirenilor la slujbe etc.²⁵.

16. Subcapitolul se întemeiază pe can. 1, 2, 19, 20, 54, 55, 56, 57 apost. 1. I Ec. ; 6, 10, IV Ec. ; 14—15 VII Ec. ; cap. 9 Pravila.

17. Temei canonic : can. 5, 15, 16, 17, 18, 19, 53, apost. ; 4 IV Ec. ; cap. 61, 76, 100, 124, Pravilă (pr.).

18. Sf. Calinic, *op. cit.*, p. 6 ; Mitrop. Nifon, *op. cit.*, p. 7 ; Temei canonic, 8, 47, 80 apost. ; 9 II Ec. ; 59 VI Ec. ; 84 VI Ec. ; 46, 48 Laod. ; cap. 150, 153, 155, 156 Pravilă.

19. Conform can. 4, 16, 40, 46, IV Ec. ; 19, 21, VII Ec. ; cap. 132 Pravilă.

20. Sf. Calinic, *op. cit.*, p. 10 ; Mitr. Nifon, *op. cit.*, p. 12 ; Vezi can. 34 ap., 9, 18, 21, 23 Antioh.

21. Sf. Calinic, *op. cit.*, p. 11 ; Mitr. Nifon, *op. cit.*, p. 13. În acest sens s-a hotărît la unele sinoade prin can. 29 Cart. plus obiceiul țării, 24 IV Ec. ; 12, VII Ec. ; 24 Antioh.

22. Acestea se bazau pe can. 74 apost. ; 6 II Ec. ; 17, 19, 21 IV Ec. ; 14, 15 Antioh. ; 4 Sardica ; 8, 12, 16, 96, 105, 131, 137, 139 Cart., și Legiuirea pămîntească cuprinsă în Regulamentul pentru cler.

23. Pentru a arăta obîrșia combaterii acestor nereguli, manualul exemplifică cu mai multe canoane bisericesti : can. 8, 10, 12, 14, 15, 16, 20, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 42, 55, 57, 58, 66, 68, 69, 72, 73 apost. ; cap. 35, 60, 62, 65, 66, 74, 126 Pravilă.

24. Temei canonic can. 44 apost. ; 7. 13 Neo-Cez. ; 25 Cart. ; 4, 5, 10, 14, 15, 20, 25, 30, 42, 49, 52, 56 Laod. ; cap. 66 Pravilă.

25. Conform cap. 138, 139, 140, 168, 169, 170, 171 Pravilă.

Partea II.

Cap. 1 la Sfintul Calinic și cap. 3 la mitr. Nifon : *Canoane pentru căsnicii* :

a) Pentru treptele sau schițele nunții ; b) Pentru împărțirea rudeniei — canoane de obște ce privesc la fiecare rudenie ; c) Pentru rudenii cea din sînge manualul zice : «Rîndul cel dintîi al rudeniei, este al tatălui către fiu. Al doilea este al fraților. Al treilea este al nepoților către unchi. Al patrulea este al verilor celor mari. Al cincilea este al unchilor celor mici către nepoți. Al șaselea al verilor al doilea.

Iar unchii către nepoți sînt de trei feluri: unchi adevărați, unchi mari și unchi mici. Unchii adevărați sînt frații tatălui și ai mamei, iar mari, frații moșului și ai bunicii ; iar mici verii mari ai părinților mei»²⁶.

Se enumeră apoi toate felurile de rudenii de diferite grade, care sînt permise precum și cele care constituie impediment la căsătorie cu motivele respective. Aici se ocupă de rudenii care se face din cuscrie de două neamuri care se privește și se face în jos despre o parte²⁷, cuscrie de două neamuri care se privește și se face în jos despre amîndouă părțile²⁸, cuscrie din două neamuri care se privește și se face în lături despre o parte²⁹, cuscrie din două neamuri care se privește și se face în lături despre amîndouă părțile³⁰, cuscrie de trei neamuri³¹, rudenii cea din Sf. Botez³², rudenii cea din iotesie, adică din facerea de copii de suflet³³.

Toate aceste feluri de rudenii sînt însoțite de scheme bine întocmite și bine comentate în vederile învățăturii creștine ortodoxe.

Cap. 2 la Sfintul Calinic și cap. 4 la mitropolitul Nifon : *Despre despărțiri*, se ocupă de pricinile pentru care se admite sau nu se admite desfacerea căsătoriilor. Avînd în vedere ce însemnătate are această chestiune, din punct de vedere religios și pentru a ne da seama ce importanță i-au dat autorii, vom arăta pe scurt care sînt problemele ce se pun în legătură cu divorțul, apoi pricinile de divorț și diferitele lor aspecte pe care și ei la rîndul lor le lămuresc preoților și protopopilor :

a) Urgie asupra celor ce despart cununia fără vină ; b) Pricinile ce desfac cununia ; c) Pentru bărbații ce supun femeile să păcătuiască pentru bani sau pentru alte împrejurări ; d) Vinile bărbatului pentru care-l lasă femeia ; e) Pentru cei ce se însoară sau se mărită după eretici ; f) Despre vinile reciproce între bărbat și femeie ; g) Cînd și în ce chip se desparte bărbatul de femeie pentru sodomie ; h) Cînd se desparte de bărbatul ei pentru răutatea lui ; i) Se desparte căsnicia cînd bărbatul nu se află trupește cu femeia sa ; j) Despre martorii ce descoperă răutatea bărbatului.

26. Sf. Calinic, *op. cit.*, p. 28. 27. *Ibidem*, p. 34. 28. *Ibidem*, p. 36.

29. *Ibidem*, p. 44. 30. *Ibidem*, p. 48. 31. *Ibidem*, p. 55.

32. *Ibidem*, p. 62. 33. *Ibidem*, p. 66.

Cap. 3 la Sf. Calinic și cap. 5 la mitropolitul Nifon: *Urmări la pricinile de despărțire* :

a) Pricinile pentru care poate bărbatul să-și gonească femeia fără știrea judecății; b) Femeia este datoare să meargă după bărbatul ei veri (sic) încotro va merge el; c) Pentru cei ce se îndrăcesc; d) Pentru bărbații care-și vor lua două femei; e) Pentru cei ce se vor despărți de femeie din pricina alteia; f) Pentru omul rob sau femeia roabă; g) Pentru femeia care rămânând văduvă va voi să se mărite; h) femeia al cărei bărbat se va duce în alt loc și acolo va ține posadnică; i) Pentru vremea în care femeia poate să aștepte pe bărbatul său care lipsește în loc depărtat; j) Fuga sau goana femeii din casa bărbatului.

Cap. 4 la Sfântul Calinic și cap. 6 la mitropolitul Nifon: *Despre amestecarea sîngelui*:

a) Pentru amestecarea sîngelui și osînda ce se cuvine pentru acest păcat; b) Despre învoiala între bărbat și femeie făcută fără molitvă; pentru cîte vini se despart cei ce se logodesc; c) Despre nunta întîia, a doua și a treia; d) Despre epitropi — adică despre aceia care sînt tutorii orfanilor. Ei se supun «tuturor legiurilor țării atîngătoare de chivernisirea averilor epitropiștilor orfani»³⁴.

Manualul se încheie cu o parte specială avînd titlul: *Instrucțiuni pentru toți preoții bisericilor* «pentru formele ce au a se păzi în viitor la Sf. Botez, la cununie, la Sf. Cuminecătură, la cărțile de blestem și jurăminte, la ținerea condicelor actelor civile, la odăjdii, la datoriile preotului către poporani, la datoriile slujbașilor bisericești și la dezgropatul morților»³⁵.

Ne vom opri mai mult asupra acestui capitol, întrucît el rezumă în practică aproape tot manualul de pravilă bisericească pe care l-am înfățișat doar într-o sumară prezentare.

1. Ce este dator preotul a păzi la facerea Sfîntului Botez ?

Pentru ca Sfînta Taină a Botezului să fie săvîrșită în mod valid li se dă următoarele instrucțiuni :

a) Să respecte cu strictețe tipicul din moliftelnic ; b) să citească molitvele, să facă cele trei afundări și celelalte forme, să citească corect rugăciunile ; c) Botezul să fie făcut în colimvitră, în care să fie apă în așa fel să nu rămînă nici cea mai mică parte a trupului neacoperită de apă. Botezul să fie făcut prin afundare ; d) dacă se va întîmpla ca preotul să aibă de făcut mai multe botezuri, să le săvîrșească pe fiecare în parte; e) nu este permis sub nici o formă botezul să fie săvîrșit de două ori; f) «Numele ce nașul sau nașa voiește a da copilului trebuie să fie din acelea ce avem în sinaxarul zilelor de peste an»³⁶. Se obișnuiește ca

34. Sf. Calinic, *op. cit.*, p. 90 ; Mitropolitul Nifon, *op. cit.*, p. 105.

35. *Ibidem*, p. 91 ; *Ibidem*, p. 106.

36. *Ibidem*, p. 92 ; *Ibidem*, p. 107—108.

pruncii să primească nume care nu sînt în calendarul ortodox și pentru a se evita numele care nu sînt de origine creștină, se interzice a se da nume care nu sînt cuprinse în sinaxar, adică în calendarul creștin; g) imediat după botez, preotul trebuie să-l treacă în condicele metrice.

2. Pentru nuntă și formele ei.

Se arată că «nunta este o taină prin care două fețe învoite, adică bărbat și femeie se unesc de biserică, ca să trăiască toată viața lor împreună»³⁷ și se precizează procedura de urmat.

3. Pentru Sfînta Cuminecătură.

Se dau sfaturi practice cum să se păstreze Sfînta Împărtășanie.

4. Pentru cărțile de blestem și jurămintele ce se săvîrșesc în biserică.

5. Despre ținerea condicelor actelor civile, care în timpul păstoriei Sfîntului Calinic de la Cernica se țineau de către fiecare preot paroh, după instrucțiunile ce le primeau de la ierarhul locului. Atît în manualul de pravilă bisericească al mitropolitului Nifon, cît și al Sfîntului Calinic se dau instrucțiuni de felul cum să procedeze la înscrierea în condici a născuților, căsătoriților și morților, și la cele ce trebuie făcute la trecerea lor în condica actelor civile «și așa urmîndu-se și pentru cei ce se cunună și pentru cei ce mor, la sfîrșitul anului să ducă acele condici încheiate la protopopie ca să li se facă cuviincioasa lucrare»³⁸.

Tot ca dispoziție generală li se trasează ca sarcină tuturor preoților care posedă condici mai vechi, să le păstreze cu toată atenția.

Făcînd o comporație a acestui capitol mai cu seamă asupra dispozițiilor privitoare la controlul protopopilor asupra condicilor actelor civile, constatăm că cei doi ierarhi autori, fixează în mod independent felul și timpul cînd trebuie să trimită preoții condicile pentru control.

Sfîntul Calinic fixează din trei în trei luni perioada de control a condicilor de către protopopi.

«La sfîrșitul fiecărei trei luni, preoții să raporteze protopopiei, atît pentru cele după anii trecuți de se află deplin și se țin în bună stare, cît și pentru cele după următorul an, de se trec într-însele regulat, născuții, căsătoriții și morții»³⁹.

Iar mitropolitul Nifon stabilește: «La sfîrșitul fiecăror două luni preoții să raporteze protopopiei atît pentru cele după anii trecuți de se află deplin și se țin în bună stare, cît și pentru cele după următorul an, de se trec într-însele regulat născuții, căsătoriții și morții»⁴⁰.

O dată cu acest raport pe care-l înaintează la protopopie, preotul este dator «să facă o prescurtare la încheierea fiecăror trei luni de nașterile, însurătorile și morțile enoriei sale, pe care o va trimite îndată la protopopie, însoțită cu raportul numit mai sus, pentru starea con-

37. *Ibidem*, p. 93; *Ibidem*, p. 108.

39. Sf. Calinic, *op. cit.*, p. 102.

38. *Ibidem*, p. 101—102; *Ibidem*, p. 119.

40. Mitr. Nifon, *op. cit.*, p. 119.

dicilor⁴¹, iar mitropolitul Nifon dispune ca preotul să facă o prescurtare la încheierea fiecăror două luni...»⁴².

Ca dispoziție finală referitor la alcătuirea acestui raport și la trimiterarea lui, după Sfântul Calinic se va scrie : «se alătură pe lângă această prescurtare, după condicile civile pentru născuți, cununați și morți, după aceste trei luni trecute»⁴³, iar mitropolitul Nifon spune: «După aceste două luni trecute»⁴⁴, cu deslușirea cuprinsă în instrucțiunile ce avem iar condicile actelor civile pe anii trecuți se află în bună stare și pe deplin toate la biserică asemenea și pe anul următor și se trece întrînsele curat și regulat»⁴⁵.

După cum vedem din textele de mai sus, sfântul Calinic poruncește ca rapoartele să fie făcute din trei în trei luni, iar mitropolitul Nifon, din două în două luni.

6. *Despre odăjdii și celelalte lucruri ale bisericii*⁴⁶.

7. *Datoriile preotului către poporani*⁴⁷.

8. *Datoriile slujbașilor bisericii*.

9. *Despre dezgropatul morților*, manualul de pravilă bisericească hotărâște :

a) Nimeni să nu îndrăznească a face dezgropări de oase de răposăți, fără știrea și dezlegarea Chiriarhului eparhiei, nici a îngropa morți prin biserică.

b) La fiecare cap al mormintului, preoții vor îndatora pe urmașii mortului, a pune o cruce sau un semn în care se va însemna un număr pe care preotul trecându-l într-o listă deosebită, va însemna numele și familia mortului spre știință de locul unde se află⁴⁸.

10. *Despre martorii de obște*.

«Martorii necredincioși, furioși, smintiți, cei ce au trecut prin forme criminale, necinstiții, bețivii... rudele și cei bănuți într-acea faptă»⁴⁹, sub nici o formă nu pot fi primiți. Se arată în continuare că cel puțin două mărturii sînt necesare pentru stabilirea adevărului precum și alte amănute tehnice, cum să procedeze judecătorii cu martorii la stabilirea adevărului.

Duhovnicii trebuie ca înainte de jurămînt să facă o cercetare amănunțită asupra celor ce jură și să le arate gravitatea păcatului, dacă jurămîntul ar fi făcut cu părtinire.

B. — *Pastorală Sfîntului Calinic către părinții protopopi și preoți de orașe și de sate*, din 28 ianuarie 1863.

Adresîndu-se clerului superior de mir, adică protopopilor și preoților din eparhie, Sfîntul Calinic înfățișează partea dogmatică a întrupării

41. Sf. Calinic, *op. cit.*, p. 102.

42. Mitr. Nifon, *op. cit.*, p. 119.

43. Sf. Calinic, *op. cit.*, p. 103.

44. Mitr. Nifon, *op. cit.*, p. 120.

45. Sf. Calinic, *op. cit.*, p. 103 ; Mitr. Nifon, *op. cit.*, p. 120.

46. *Ibidem*, p. 103 ; *Ibidem*, p. 121.

47. *Ibidem*, p. 104 ; *Ibidem*, p. 122.

48. *Ibidem*, p. 108—109 ; *Ibidem*, p. 128.

49. *Ibidem*, p. 109 ; *Ibidem*, p. 129.

Fiului lui Dumnezeu, alegerea celor 12 Apostoli și a celor 70 pe care i-a trimis să propovăduiască⁵⁰, apoi vorbește despre felurile îndatoririlor creștinilor și ale persoanelor bisericești care sînt datori a învăța pe oameni conștiința de Dumnezeu, conștiința adevărului.

Sfîntul Calinic sfătuiește pe preoți și protopopi să fie ascultători și supuși față de toate legile bisericești, fiindcă «cine se împotrivesc orînduierilor și învățăturilor bisericești și moralului creștinătății, Duhului Sfînt se împotrivesc»⁵¹.

Preoții sînt datori să fie cei dintîi care să împlinesc legea :

«Datori sîntem dar, să nu cruțăm nici un interes particular pentru binele obștesc care este și al fiecăruia în parte...»

Duhovniceștilor fii și frați preoți ! A învăța pe oameni să se iubească între dînșii, să-și iubească patria, să jertfească orice interes pentru fenițirea ei viitoare, care este pentru voi și copiii voștri, este datoria noastră...

Slujiți-le de exemplu pentru iubirea de dreptate și toți vor zice ca vameșul: de am luat ceva cu nedreptate întorc împătrat. Slujiți-le de exemplu pentru patriotism»⁵².

De aici se poate vedea foarte clar dragostea de patrie a Sfîntului Calinic, care e concepția despre dreptate și convingerea sa despre jertfa pentru patrie, despre tot ce este bun, drept, cinstit și folositor obștii. Sfîntul Calinic amintește cu altă ocazie că atunci cînd la 1821 turcii au ajuns pînă la Mînaștirea Cernica, unde erau adăpostiți sute de locuitori ai Bucureștilor, reușește cu ajutorul lui Dumnezeu să înlătore pericolul măcelului care-i amenința și să salveze atît viețile omenești cît și locașul bisericesc.

În încheiere Sfîntul Calinic amintindu-le de chemarea înaltă a preoției, le spune că în afara citirii dumnezeieștilor cărți, preoții mai sînt datori «a învăța să fie supuși la legi, a fi liniștiți, fii ai păcii și deprinderea la toată fapta cea bună»⁵³.

C. — *Învățatură către preoți și diaconi*, Rîmnicul Vilcii, 1865.

La numai doi ani după ce recomandă în Pastorală din 1863, ca preoții să se îndeletnicească cu cititul dumnezeieștilor cărți, adică în 1865, Sfîntul Calinic tipărește în românește cartea : «Învățatură către preoți și diaconi» adică «Sfătuire cum trebuie să se poarte în slujba Sfîntei Liturghii»⁵⁴, tradusă din sîrbește și grecește, tipărită pentru prima dată la Viena, după aceea la Sibiu. Buzău și în cele din urmă la Rîmnicul Vilcii, scrisă de Calinic, patriarh a toată lumea și arhiepiscop al Constantinopolului.

50. Sf. Calinic. *Pastorală*, 1863, Rm. Vilcea, p. 2. 51. *Ibidem*, p. 4—6.

52. *Ibidem*, p. 12—13. 53. *Ibidem*, p. 15.

54. Vezi și «Povățuirii despre felul cum trebuie săvîrșită Sfînta slujbă, despre pregătirea sfințitor slujitori în vederea slujbei și despre felul cum trebuie îndreptate anumite greșeli care s-ar întîmpla în timpul slujbei», în *Liturghier*, București, 1956, p. 408—443.

Justificînd retipărirea acestei cărți, Sfîntul Calinic spune : «cu toate retipăririle ce i s-au făcut în trei rînduri, fiind acum împușinate cu totul, ca să nu se piarză o asemenea carte foarte interesantă și de neapărată trebuință la toți aceia ce slujesc Sf. Jertfelnic și tuturor dreptcredincioșilor creștini» o tipărește și o recomandă «la toți iubitorii cei întru Hristos frații noștri, căci, cetîndu-o adeseori cu luare aminte vor cîștiga mare folos dintr-însa»⁵⁵.

Cartea prezintă interes și din punct de vedere liturgico--canonic. fiindcă se dau norme privitoare la diferite situații în care sînt puși preoții și diaconii cînd nu îndeplinesc condițiile de a sluji Sfînta Liturghie sau norme privitoare la cei ce nu respectă conservarea Sfîntului Agneț din săptămîna Patimilor, care trebuie păstrat tot anul.

Din prezenta lucrare numai prefața aparține Sfîntului Calinic.

D. — *Pravila călugărească a Sfîntului Calinic sau Povățuirile starețului Calinic pentru monahii de la Cernica.*

Sfîntul Calinic s-a bucurat de o deplină și rară încredere și apreciere a fraților din mînăstire, care-l aleg stareț după moartea starețului Dorotei.

Sfîntul Calinic, deși tînăr, era bun, blînd, înțelept și cu multă experiență practică și trăire religioasă, un exemplu unic și de o mare bogăție în preocupări și nevoițe în mijlocul monahilor din mînăstire, după cum rezultă din multele însemnări ale uecnicilor săi și din aprecierile elogioase ale acestora, cît și din înseși faptele și viața cu adevărat sfîntă a lui.

Încă din primele zile ale ascultării călugărești, sfîntul are o deosebită înclinație spre cele monahale. Trecut apoi prin mai multe ascultări călugărești și din fiecare trăgînd învățăminte, a ajuns ca, încă tînăr fiind, să dea obștii de la Cernica sfaturi și reguli precise de disciplină morală, religioasă și chiar cetățenească, reguli care vor rămîne mereu un îndreptar în ostrovul Sfîntului Gheorghe din Cernica.

Așa cum numai un suflet modest poate face, Sfîntul Calinic începe povățuirile sale astfel : «Fraților și părinților, voiesc să grăiesc către dragostea voastră acelea care ajută către folosul sufletului și mă sfiesc cunoscîndu-mi nevrednicia mea ; martor îmi este Hristos, adevărul, că pentru aceasta deapururea voiam a tăcea și nici a căuta în sus față de om a vedea, fiindcă am preștiința mea care mă osîndește, căci m-am orînduit ca să fiu povățuitor al vostru cu nevrednicie, ca unul ce știu calea, eu cel ce nici pe cele ce dinaintea picioarelor mele nu le știu, nici am început calea care duce către Dumnezeu.

Fiindcă cuvînt lucrător și mărturisit din viața mea nu am ca să vă învăț și să vă aduc aminte poruncile lui Dumnezeu, vă rog pe voi, iubiților frați, să nu priviți la viața mea cea răspîndită, ci la poruncile lui Dumnezeu și la învățăturile sfinților părinților noștri, că aceia nimic n-au scris nici au învățat pînă mai întîi nu au făcut cu lucrul»⁵⁶.

55. Sf. Calinic, *Învățătură către preoți și diaconi*, Rm. Vilcea, 1865, p. 3—4.

56. *Pravila călugărească a Sf. Calinic*, apud Furtună D., *op. cit.*, p. 133.

În continuare amintește, că urmarea poruncilor lui Hristos ne face părtași cu Dumnezeu în cer, unde se poate ajunge cum ne arată Cuvîntul, pe mai multe căi : «dragostea, credința, nădejdea din care se nasc toate faptele cele bune, iar mai virtos dragostea, care este început și sfîrșit al tuturor faptelor celor bune, care de nu are cineva, străin este de la Dumnezeu»⁵⁷.

Sfîntul Calinic, referindu-se apoi la buna viețuire a celor ce s-au adunat în Mînăstirea Cernica, îi îndrumază să aibă dragoste, pace, unire, ascultare, tăierea vocii, smerenie, răbdare, mulțumire în toate.

În încheiere le arată cum trebuie să fie adevăratul călugăr: «Aceasta iaste dator fieștecarele din noi: să păzească mai întii pravila Sfintei Biserici, cele șapte laude fără lipsă, ascultarea, masa de obșe, buna rînduială, smerenia, tăierea vocii, tăcerea buzelor, rugăciunea lui Iisus neîncetat în gură, în minte, în inimă să o avem ca să ne folosim de șederea în mînăstire cu chip călugăresc; să avem umbletul liniștit, portul smerit, hainele de lînă, de pînză, negre iar nu altă vopsea sau altă materie; blanele de oaie, de capră; mîncarea, pește, lapte, brînză, ouă cînd va fi slobod; iar carne nu, nici în mînăstire nici afară să nu mănînce; iar care va călca vre una dintr-acestea va fi ca un păgîn și vameș al adunării de obște; iar întîmplîndu-se vreunua cădere din buna rînduială, din îndemnarea diavolului, cu aceste mai jos însemnate îndreptări să se canonisească și să se îndrepteze ca să nu rămîie ca diavolul în osînda de veci, muncindu-se, ci prin primirea pocăinței să cîștige mila lui Dumnezeu»⁵⁸.

În alcătuirea regulilor sale monahale, Sfîntul Calinic a ținut seama și de alte reguli monahale din care a împrumutat cîte ceva. Nu cunoaștem în mod sigur de unde s-a mai inspirat în afară de trăirea sa monastică din care a odrăslit regulile monahale noi cele mai multe.

Cert este însă faptul că între pravilele Sfîntului Calinic și alte pravile monastice vechi există oarecare legături după cum vom vedea prin compararea textelor.

După conținutul lor, pravilele Sfîntului Calinic le putem împărți în două mari categorii: I. Reguli privitoare la viața din mînăstire și II. Reguli privitoare la diferitele aspecte ale vieții și relațiilor monahilor cu lumea dinafară.

În continuare vom prezenta regulile Sfîntului Calinic sub ambele aspecte în același timp.

1. Rînduiei cu privire la participarea monahilor la sfintele slujbe în biserică.

În privința acestora putem observa că ele sînt foarte severe dar de o importanță deosebită atît pentru formarea religioasă a călugărilor, cît și pentru disciplina în cadrul slujbelor. Exactitatea cu care trebuie să-și îndeplinească programul lor de mînăstire, trebuie să fie ireporșabilă și ea este menită să-i deprîndă cu disciplina.

57. *Ibidem*, p. 134.

58. *Ibidem*, p. 134.

Iată ce rînduiește în concret Sfîntul Calinic referitor la participarea monahilor la sfintele slujbe: «Cei ce nu se scoală la slujba bisericii noaptea, să facă o sută de închinăciuni la pavecerniță înaintea bisericii și cînd ies părinții din biserică cu genunchile plecate la pămînt să zică: iertați-mă că n-am venit la slujba bisericească. Asemenea și cei ce nu vin la ceasuri la vecernie, cu asemenea canon să fie pedepsiți; iar de a rămas pentru vre-o neputință sau ascultare, sau pricini binecuvîntate să se mărturisească la duhovnic și să-l ierte»⁵⁹. De la îndatorirea participării la slujbele bisericești nu se admitea nici cea mai mică abatere, prevăzîndu-se chiar ca «pe cei ce nu păzesc slujba bisericii, cele șapte laude, ascultarea de obște, mărturisirea la duhovnic și împărtășirea sfintelor taine să se gonească din obște ca un ciumat, să nu molipsească și pe alții»⁶⁰.

Participarea monahilor la sfintele slujbe trebuia făcută cu toată cuviința, în liniște, cu deplină și statornică atenție ca în timpul săvîrșirii sfintelor slujbe să nu se vorbească, căci dispune Sfîntul Calinic în cap. 30 al pravilei sale: «Cine vorbește în biserică în vremea Sf. Liturghii și va ieși mai înainte de slobozenia de la preot, fără pricină binecuvîntată de boală sau neputință, ascultare cu 50 metanii să se pocăiască, ca să nu rămînă sub blestemul celor șapte sfinte soboare»⁶¹.

Nu este îngăduit unui monah tînăr a ocupa în timpul sfintelor slujbe locurile ce se cuvin altor părinți mai bătrîni «ci să iasă ca să șază părinții, și cînd merg la închinăciunea sfintelor icoane sau sfintei evanghelii sau cînd cădește preotul, să-și ia scufia din cap și așa să facă o închinăciune, și să dea cinste tuturor, ca să se facă călugăr bun; iar neurmînd în acest chip să se canonisească cu metanii la ușa bisericii și neînțelepțîndu-se, să se gonească, căci mai bune iaste să fie mirean bun, decît călugăr rău»⁶².

Făcînd o comparație între regulile pravilei Sfîntului Calinic privitoare la sfintele slujbe și pravilele vechilor organizatori ai vieții monahale, observăm o foarte mare asemănare între ele.

Iată de pildă, ce spune Cuviosul Pahomie, referitor la participarea monahilor la sfintele slujbe: «Cum se aude sunetul toacei, fiecare este dator să iasă din chilie și să se îndrepte spre biserică spunînd ceva din Sfînta Scriptură. Înainte de această chemare n-are voie nimeni să iasă din chilie și nici să mai rămînă în ea sub nici un motiv, fugînd de mergerea în biserică la cîntarea psalmilor și la rugăciune. Intrînd în biserică trebuie să meargă fiecare la locul lui, cu bună rînduială spre a nu fi de sminteală cuiva. «Întîrzierea la biserică se socotește ca o călcare a legilor vieții monahale, și cel care întîrzie suferă epitimie»⁶³.

59. *Ibidem*, p. 135.60. *Ibidem*, p. 136.61. *Ibidem*, p. 139.62. *Ibidem*, p. 140.63. *Vechile rînduieli ale vieții monahale (După ediția rusă a episcopului Teofan, apărută la Moscova în 1892)*, 1929, Ed. Mînăstirii Dobrușa, din îndemnul și rîvna P. S. Episcop Visarion al Hotinului și sub îngrijirea D-lui Constantin N. Tomescu, p. 121—122.

De asemenea și Sfintul Vasile cel Mare, referitor la participarea monahilor la sfintele slujbe spune: «Adunându-ne la rugăciune, se cade a o împlini pînă la sfîrșit cu toată răbdarea și luare aminte. Oridecite ori ești chemat la rugăciune, să răspunzi din gura ta: iată inima mea este gata și pînă la psalmul cel mai de pe urmă voi rămîne la rugăciune, socotind de mare păcat părăsirea rînduiei. Căci dacă atunci cînd guști mîncarea spre întărirea trupului tău, rămii tot timpul la trapeză pînă cînd îndes-tulezi cele de lipsă și n-ai să ieși ușor de la masă, doar numai dacă ai fi silit de mare nevoie, au nu mai virtos trebuie să stai pînă la sfîrșit cînd te hrănești cu mîncarea cea duhovnicească, întărindu-ți sufletul cu rugăciune?»⁶⁴.

Cuviosul Ioan Casian în cap. X al *Rînduieiilor* sale monahale arată că cel ce face dezordine în timpul slujbei face «o îndoită greșeală: mai întii acela greșește înaintea rugăciunii sale proprii căci o înalță către Dumnezeu fără băgare de seamă, și în al doilea rînd, greșește împotriva aproapelui său, căci, făcînd această gălăgie, calcă în picioare simțămîntul ace-luia care dorește să se adîncească în rugăciune»⁶⁵.

Iar ca epitimie pentru cei ce nu i-au parte la sfintele slujbe. Cuviosul Casian aplică aceeași pedeapsă pe care o găsim și la Sfintul Calinic: «Cel ce nu vine la ceasul al treilea, al șaselea și al noulea, ca să se roage, înainte de a se sfîrși psalmul întii, acela să nu mai cuteze să intre în locașul unde se face rugăciunea, punîndu-se în rînd cu cei ce cîntă, ci stînd afară, așteaptă să se sfîrșească adunarea, și cînd ies frații, închinîndu-se pînă la pămînt să ceară iertare de la toți pentru trîndăvie și întîrziere la rugăciune, cunoscînd că în alt chip nu va putea să șteargă vinovăția»⁶⁶.

Tot în același sens și Cuviosul Benedict hotărăște în cap. 43 al *Rînduieiilor* sale despre cel ce întîrzie de la slujbele bisericești că, dacă «va veni la privegherea de noapte după slava Ps. 97, care este rînduit să se cînte cît mai prelungit, acela să nu stea la locul său obișnuit între frați. ci să stea în dosul tuturor sau la vreun alt oarecare loc aparte, pe care-l va arăta avva pentru cei trîndavi»⁶⁷.

Din textele comparate mai sus, rezultă că Sfintul Calinic cunoștea foarte bine și alte rînduiei ale vieții monahale poate și altele în afara celor enumerate mai sus. Toate duc spre aceeași formare monahală.

2. Rînduiei privitoare la post și înfrînare.

Sfintul Ierarh Calinic, în afara postului pe care Biserica Ortodoxă îl ține în cursul săptămîinii miercurea și vinerea⁶⁸, a fixat ca zi de înfrînare în Mînăstirea Cernica și ziua de luni din săptămîină, zi în care erau oprîți de la vin și untdelemn, iar «cine îndrăznește marța sau joia la pește în

64. *Ibidem*, p. 335.

65. *Ibidem*, p. 606.

66. *Ibidem*, p. 622 cap. 7.

67. *Ibidem*, p. 713—714 cap. 43.

68. Zile de post în amintirea patimilor Domnului: miercurea au făcut sfat cărturarilor și arhieriei iudeilor să prindă pe Hristos, iar vinerea L-au răstignit pe cruce.

postul Nașterii sau Sf. Apostoli, nefiind slavoslovie⁶⁹, post o zi de piine și de apă, și 50 de metanii»⁷⁰.

În ceea ce privește consumul de carne, Sfintul Calinic hotărăște cu toată severitatea: «Cine va mânca carne ori în mînăstire sau afară, doi ani să nu se împărtășească iar îndemnînd și pe alții să se blesteme de tot soborul»⁷¹, fiindcă «noi monahii ne-am făgăduit lui Dumnezeu a petrece toată viața în post, în rugăciune, în viață fără prihană, ca să fim lumină lumii iar nu smintelă»⁷².

Atît la mîncare cît și la băutura monahul trebuie să se înfrîneze și toate să le facă cu măsură și cu învoirea avvei, care atunci cînd găsește de cuviință dezleagă consumarea diferitelor bucate și băuturi, fiindcă «cei ce pun mîna și iau fără blagoslovenie orice lucru de mîncare sau altceva... să se pocăiască și să fie iertați»⁷³, iar atunci cînd capătă dezlegarea să bea puțin vin fiindcă «cine se va îmbăta, post 40 de zile de vin și rachiu»⁷⁴, va lua prima dată, iar a doua sau a treia oară i se aplică pedepse mai aspre.

Pentru a se evita aceste măsuri neplăcute, Sfintul Calinic sfătuiește ca «tinerii, vin și rachiu, fără de mare neputință să nu bea»⁷⁵, și îi îndeamnă la înfrînare, cu multă stăruință, povățuindu-i ca nici la cîrciumi să nu meargă «hotărînd ca cel ce va fi dovedit de această neînfrînare, să primească pedeapsa cea mai aspră, iar repetîndu-o, să se gonească și hainele să i se oprească»⁷⁶.

Că monahii nu trebuie să fie opriți cu desăvîrșire de la vin, arată și *Regulile* Cuviosului Benedict în care se spune: «în ce privește vinul, avînd în vedere neputințele celor slabi, socotim că pentru fiecare va fi destul cîte un pahar de vin de viță pe zi. Iar cel ce are de la Dumnezeu putere să se înfrîneze, acela să știe că înfrînarea este vrednică de răsplata sa»⁷⁷.

Iar tînărul începător în viața monahală trebuie să se deprindă «să biruiască în sine sfătuirile voiei sale, căci nu prin altceva, decît prin aceasta treptat-treptat poate să se urce el pînă la înălțimile desăvîrșirii», ne spune Cuviosul Ioan Casian⁷⁸.

3. Rînduieli privitoare la ascultarea și neascultarea monahală.

Pentru a se pune la încercare tăria hotărîrii de a se călugări a celui ce vine în mînăstire, el este pus să facă ascultare mai mult timp și după aceea dovedindu-se ascultător și răbdător, este introdus în mijlocul fraților. În acest fel se verifică tînărul nou venit, pentru a vedea dacă poate suporta asprimea vieții călugărești și dacă dă dovadă de ascultare sau neascultare.

Pentru ca viețuitorii din mînăstirea Cernica să știe că ascultarea este una din îndatoririle lor de bază ale vieții monahale și nerespectarea po-

69. Dezlegare. 70. Sf. Calinic, *Pravila călugărească...*, p. 139, cap. 33.

71. *Ibidem*, p. 136, cap. 14. 72. *Ibidem*, p. 139, cap. 33.

73. *Ibidem*, p. 135, cap. 8. 74. *Ibidem*, p. 136, cap. 11.

75. *Ibidem*, p. 136, cap. 12. 76. *Ibidem*, p. 134, cap. 1.

77. *Vechile rînduieli...*, p. 711, cap. 40. 78. *Ibidem*, p. 633, Cartea IV, cap. 8.

runcilor starețului poate atrage chiar înlăturarea din mînăstire, Sfîntul Calinic hotărăște :

«Cei ce nu se supun năcialnicilor prin ascultări și răspund împotriva... cu 30 metanii să se canonisească, iar mai făcînd a doua și a treia oară... neîndreptîndu-se, să se gonească»⁷⁹ și «cei ce cîrtesc pentru orice sau hulesc sau zavistuiesc»⁸⁰ sînt supuși, cînd persistă în neascultare și neorînduală la gonirea din mînăstire.

O altă neascultare săvîrșesc aceia care nu ies la ascultarea de obște⁸¹, sau care deși au ieșit la această ascultare «fug mai înainte de slobozirea tuturor»⁸².

Și Cuviosul Casian sfătuește pe călugări ca atunci cînd «îi cheamă la rugăciune sau la o altă treabă obștească, fiecare să se grăbească îndată să iasă din chilia sa... pentru împlinirea virtuții ascultării, pe care o pun în locul cel dintîi, numai ca să nu se calce această singură lege prea bună»⁸³.

Iar Sfîntul Vasile cel Mare pornind de la această poruncă a Sfintei Scripturi în privința supunerii ucenicilor către învățătorii lor, face o precizare foarte importantă pentru monahi și zice: «iar prîn tăria sufletească să arate o rezistență de mucenic pînă la moarte, atît ținînd la poruncile Domnului, cît și urmînd ascultarea învățătorilor»⁸⁴. «Dar mai mult decît în toate trebuie să urmăm sfinților în supunerea ce o arătau ei față de Domnul, dacă sîntem hotărîți să ne folosim de pilda lor pentru scopul nostru, împlinind întru totul datoria ascultării»⁸⁵.

Tot în acest sens al ascultării de bunăvoie, pe care Sfîntul Calinic o sădește în inima călugărilor din ostrovul Sfîntul Gheorghe și Cuviosul Benedict hotărăște pentru obște sa că «Cea dintîi lucrare smerită a noastră, este ascultarea cea fără de zăbavă. Se cuvine s-o aibă aceia care nimic altceva nu socotesc a fi mai de preț înaintea lui Hristos. De aceea, îndată ce li se poruncește ceva din partea celui mai mare, nu îndrăznesc cît de puțin să întîrzie de a împlini»⁸⁶.

Sfîntul Calinic spune că cel ce repetă greșala fără a încerca să se îndrepteze, să fie scos din mînăstire.

Tot așa și Cuviosul Benedict hotărăște pentru cel neascultător ca după dese sfătuirii și după multe canonisiri să fie supus celei mai aspre pedepse. Dacă și după aceasta va rămîne îndărătnic sau dacă stăpînit de trufie va începe să-și apere faptele sale, atunci avva trebuie să procedeze față de el ca un doctor înțelept. Dacă și acestui chip de vindecare se va împotrivi, atunci avva să întrebuinteze arma tăierii, după cum zice Apostolul: «scoateți din mijlocul vostru pe cel răzvrătit (I Cor. cap. V, v. 13), ca nu cumva o oaie bolnavă să nu molipsească toată turma»⁸⁷.

79. Sf. Calinic, *Pravila călugărească...*, p. 136, cap. 10.

80. *Ibidem*, p. 135, cap. 7.

81. *Ibidem*, p. 137, cap. 16.

82. *Ibidem*, p. 137, cap. 17.

83. *Vechile rînduielei...*, p. 635—636, cap. 12.

84. *Vechile rînduielei...*, p. 431, întrebarea 201.

86. *Ibidem*, p. 482, cap. 5.

85. *Ibidem*, p. 443, Răspuns la întrebarea 203

87. *Ibidem*, p. 703, cap. 28.

Atît Sfîntul Calinic cît și Cuviosul Benedict ajung la aceeași cano-nisire pentru cel ce nu vrea să se îndrepteze: scoaterea afară din mînăstire.

4. Rînduielei privitoare la bunacuvîință și limbuție.

Bunacuvîință și cumpătarea la vorbă în general și într-o comunitate în special, sînt două lucruri care trebuie totdeauna respectate. Călugărul trebuie să observe totdeauna bunacuvîință și cumpătarea la vorbă: «cine nu zice la orice lucru ce-l face către fratele cel dimpreună cu el, blago-slovește să fac cutare sau cutare lucru, cu 13 metanii să se pocăiască»⁸⁸.

Bunacuvîință trebuie să fie reciprocă, chiar și cînd umblă prin mînăstire, să umble cu bună rînduială «și cînd trece pe lîngă un părinte sau frate să-și plece capul, să zică : blagoslovește, și să nu umble numai în dulămi sau cu picioarele goale sau dînd din miini»⁸⁹. Oricărui că-lugăr, pravilele Sfîntului Calinic îi interzic unele obiceiuri lumești în mînăstire și anume : să nu cînte mirenește din gură sau la vre un instrument, sau să joace «fiindcă cine spune deșertăciuni sau glume în sobor și face pe alții să rîdă, sau îi ține de lucru, cu 12 metanii să se canonisească»⁹⁰.

Iar celor ce fac adunări la mîncare, băutură și vorbe deșarte, în special seara, să facă metanii, iar repetînd să li se aplice pedepse mai aspre și în cele din urmă, să se dea afară din mînăstire... ca să se înțelep-tească și alții, să nu facă acest rău⁹¹.

Cei ce sînt deprinși cu uritul obicei lumesc și înjură sau dau dracului sau afuriscă sau fac strigături mirenești⁹², sînt supuși la pedepse mai aspre decît certarea pentru a nu mai repeta greșala.

După Sfîntul Vasile cel Mare «este folositor a vorbi din cînd în cînd de cîte o virtute»⁹³, iar cuvîntul cel fără de folos, cît și pierderea de timp la vorbă cu alții să se oprească, fiindcă în felul acesta se oprește clevetirea fraților, pentru că «și cel ce cleveteste asupra fratelui și cel ce-l ascultă, amîndoi sînt vrednici de îndepărtare»⁹⁴.

De asemenea și Cuviosul Casian în cartea a doua a *Regulilor* sale monahale, (cap. 15) hotărăște ca frații cînd se întorc din biserică să nu se ia la vorbă, nici cînd se întîlnesc ziua afară din chilii.

Atît Sfîntul Calinic cît și ceilalți vechi alcătuitori de pravile mona-hale hotărăsc în această privință, pedepse aspre împotriva celor necu-viincioși și limbuți, ajungînd pînă la înlăturarea lor din mînăstire, dato-rită faptului că unii călugări deprinzîndu-se cu multă vorbă în grup, uitau de îndatoririle ce le reveneau sau ascultările la care erau puși în cadrul mînăstirii.

88. Sf. Calinic, *Pravila călugărească...*, p. 139, cap. 32.

89. *Ibidem*, p. 138, cap. 28.

90. *Ibidem*, p. 187, cap. 18.

91. *Ibidem*, p. 135, cap. 4.

92. *Ibidem*, p. 135, cap. 6.

93. *Vechile rînduielei...*, p. 468, par. 258.

94. *Ibidem*, p. 473, par. 269.

5. *Rînduieli în legătură cu felurile ispite ale monahilor.*

Una din grijile de căpetenie a Sfintului Calinic pentru ferirea monahilor de păcate a fost evitarea smintelilor, ispitelor și a prilejurilor de a păcătui. Ținând seama că monahii trăiesc într-o comunitate în care lesne apar și sminteli și ispite și felurite prilejuri de a păcătui, Sfintul Calinic stabilește și câteva norme cu caracter preventiv. În acest scop el dispune în cap. 24 ca monahii tineri care «vor avea dragoste între dînșii, să se depărteze unul de altul, iar neîndepărtîndu-se să se gonească unul care va fi mai fără rușine». Nu le este permis nici chiar a pune mîna unul pe altul glumind. Cel vinovat, ca primă pedeapsă va face 50 metanii la ușa bisericii⁹⁵.

Pe lîngă această prevenire a ispitei Sfintul Calinic îi mai sfătuiește pe monahi ca atunci cînd vor fi trimiși la ascultare în afara mînăstirii să se ferească de fața femeiască «fie măcar și rudenia sa»⁹⁶, căci spune Sfintul Vasile cel Mare : «să ne păzim de orice fel de convorbiri și întîlniri prelungite cu femei, de este aceasta cu puțință, nu ca și cum arătîndu-ne dușmani ai părții femeiești — să nu fie aceasta — și nici lepădîndu-ne de rudenia cu ele, ci totdeauna fiind gata să ajutăm și să facem cele de folos după puțință fiecărei femei, căci avem aceeași natură omenească, laolaltă cu ele ca unii ce am început lupta curăției pe care trebuie și ele să o lupte; dar e mai bine să ne păzim de asemenea întîlniri, ca să nu ne aducem aminte de acea patimă de care ne-am depărtat și ne-am lepădat»⁹⁷.

Ținînd seama de aceste recomandări, și Sfintul Calinic sfătuiește pe călugări să nu meargă la schitul de călugărițe fără învoială⁹⁸, și să nu bage femei sau copii prin chiliile lor, mai ales fără învoială, fie chiar rude⁹⁹.

Primirea oaspeților se face de anumiți călugări rînduiți sau chiar de însuși avva, care îi invită la arhondărie unde de asemenea erau rînduiți călugări speciali pentru a se ocupa de oaspeți, iar Sfintul Calinic interzice sub pedeapsă orice iscodire a călugărilor despre oaspeți «nefiind chemați cu vre-o trebuință»¹⁰⁰.

Tot în acest sens cuviosul Benedict în cap. 53 al *Rînduielilor* sale hotărăște : «cei ce n-au voie, nici să nu se întîlnească și nici să nu stea de vorbă cu oaspeții»¹⁰¹. Monahul este obligat a se depărta de orice ocazie de a păcătui, pentru că fiind obligat a fugi de păcat, e dator a se feri de tot ce l-ar împinge să păcătuiască, căci cel ce rămîne în ocazia de a păcătui nu este hotărît și voiește ocazia de a păcătui, și prin asta voiește păcatul.

95. Sf. Calinic, *Pravila călugărească...*, p. 138, cap. 23 și 24.

96. *Ibidem*, p. 137—138, cap. 22. 97. *Vechile rînduieli...*, p. 489, par. 294.

98. Sf. Calinic, *Pravila călugărească...*, p. 135, cap. 2.

99. *Ibidem*, p. 137, cap. 20. 100. *Ibidem*, p. 137, cap. 21.

101. *Vechile rînduieli...*, p. 722, cap. 53.

De aceea, Sfântul Calinic sfătuiește pe monahi să se depărteze de ocazia de a păcătui, pentru ca în felul acesta să-și fortifice voința și virtutea.

6. *Rînduieli privitoare la chivernisirea bunurilor mînăstirii și a hainelor călugărești.*

Sfântul Calinic, ca și ceilalți alcătuitoari de reguli monahale amintiți pînă acum, socotește, pe bună dreptate, că tot ceea ce monahul produce în mînăstire este pentru folosul lui numai în limitele strictului necesar, iar restul pentru obște. Bunurile mînăstirești sînt toate bunurile materiale pe care le posedă mînăstirea și obștea sau frații și monahii mînăstirii împreună; ba mai mult decît atît, Sfântul Calinic precizează că și hainele călugărești sînt bunuri materiale ale mînăstirii, bunuri de care dispune starețul și le pune la dispoziția călugărilor.

Cum că hainele călugărești făceau parte din bunurile materiale ale mînăstirii ne încredințează Sfântul Calinic în *Povățuirile* sale, cap. 19, unde fixează pentru fiecare haină în parte timpul cît trebuie purtată: «iar cine nu păstrează hainele sale, unuia ca aceuia să nu i se dea altă haină la sorocul de dat, și să se canonisească»¹⁰², sau: «cei ce vînd haina de obște ce i s-a dat ca să o poarte, altă haină să nu i se dea»¹⁰³, măsuri care arată limpede că monahii primeau hainele de la mînăstire și ele erau bunuri ale mînăstirii. Aceste haine, cum spune însuși Sfântul Calinic în cap. 35, erau toate la fel, călugării fiind obligați a le purta numai pe acestea¹⁰⁴ uniformă călugărească rămasă pînă în zilele noastre.

De asemenea, referitor la cărțile mînăstirii, Sfântul Calinic hotărăște că dacă va lua cineva «carte de obște și nu o va păstra să o aducă de unde a luat-o să se canonisească»¹⁰⁵.

Făcînd o comparație între regulile monahale ale Cuviosului Pahomie¹⁰⁶, ale Sfîntului Vasile cel Mare¹⁰⁷, ale Cuviosului Ioan Casian¹⁰⁸, ale Cuviosului Benedict¹⁰⁹ și povățuirile Sfîntului Calinic, observăm că toți acești organizatori ai vieții monahale, numesc toate bunurile călugărilor, bunuri mînăstirești.

7. *Rînduieli privitoare la masa de obște.*

Într-o mînăstire chinovială totul este de obște. Nimănui nu-i este permis a face ceva fără știrea starețului. Atît prezența la biserică sau la muncile manuale în mînăstire, cît și participarea la masă, poartă pecetea vieții în comun. Pentru a se evita unele abateri ale călugărilor în ce privește participarea la masa obștească, Sfîntul Calinic hotărăște

102. Sf. Calinic, *Pravila călugărească...*, p. 137, cap. 19.

103. *Ibidem*, p. 135, cap. 5; p. 136, cap. 13. 104. *Ibidem*, p. 140, cap. 35.

105. *Ibidem*, p. 138, cap. 27. 106. *Vechile rînduieli...*, p. 115, par. 10.

107. *Ibidem*, p. 344, cap. 4; p. 384, cap. 9.

108. *Ibidem*, p. 630, cap. 6; p. 637, cap. 13—14.

109. *Ibidem*, p. 722, cap. 55.

pentru acei ce nu participă la masă «să nu li se dea bucate de obște, ci rămășițele ce vor rămînea după masă»¹¹⁰.

De la această regulă fac excepție călugării care sînt trimiși la ascultare în afara mînăstirii, care sînt obligați de a se purta «cinstit» fără «a se grozăvi, făcînd ocară chipului monahicesc». Aceștia pot lua masa acolo unde sînt trimiși¹¹¹, cunoscînd că nefiind cuviincioși acolo unde sînt, vor fi pedepsiți cu metanii și post de 40 zile cu pîine și apă.

Mîncarea pentru masa de obște se pregătește pentru toți la fel afară de bolnavi care nu sînt obligați să ia parte la masa de obște.

8. Rînduieli pentru evitarea și osîndirea furtului.

Sfîntul Apostol Pavel, numără între păcatele care lipsesc pe om de împărăția lui Dumnezeu și furtul, zicînd: «Nu vă amăgiți: nici desfrînații, nici slujitorii de idoli... nici furii, nici lacomii, nici bețivii, nici bîrfitorii... nu vor moșteni Împărăția lui Dumnezeu» (I Cor. VI, 9—10).

Pentru a evita acest păcat, Sfîntul Calinic pornește de la formele lui cele mai simple pentru a-i convinge pe călugări să nu se deprindă cu hoția, sfătuiindu-i să nu ia nimic fără «blagoslovenie» sau fără voia năcealnicului (cap. 8) și amenințîndu-i cu 39 metanii înaintea bisericii pe cei ce vor greși.

În mod gradat, Sfîntul Calinic îi sfătuiește pentru a-i pătrunde de simțul răspunderii că, dacă se va întîmpla ca cineva să găsească «un lucru pierdut, să-l aducă la ușa bisericii, iar nearătîndu-l duhovnicului nici aducîndu-l la biserică să se canonisească ca un fur»¹¹². La fel va fi socotit și cel ce va lua o carte de obște și o va tăinui și o va strica¹¹³.

Dacă se va întîmpla ca cel în cauză să nu se lepede de acest păcat, Sfîntul Calinic spune că, «dacă și a treia oară de va mai face, să se bată și să se gonească și hainele să i le oprească»¹¹⁴.

În încheiere Sfîntul Calinic, ca un bun părinte sufletesc, își arată marea sa bunătate față de monahii care dau dovada unei îndreptări ferme, zicînd că «celor ce primesc cu smerenie canonul pocăinței, să li se dea metanii»¹¹⁵, iar pedepsele mai aspre prescise în povățuiri să fie aplicate celor dîrzi și semeți. Pocăința constă în silința statornică de a se întoarce la Dumnezeu, de a simți părerea de rău pentru păcatele sale, de a lua hotărîre tare de a nu mai păcătui.

Așa cum sfătuiește și Sfîntul Calinic în mai multe din capitolele lucrării sale, pentru ca monahul să facă dovada pocăinții trebuie să aibă părere de rău pentru faptele ce a făcut, hotărîre fermă de a nu mai greși, credință și nădejde în îndurarea lui Dumnezeu și să se mărturisească duhovnicului, care în mînăstire are un rost de căpetenie.

110. Sf. Calinic, *Pravila călugărească...*, p. 139, cap. 34.

111. *Ibidem*, p. 136, cap. 15 ; p. 137, cap. 22. 112. *Ibidem*, 138, cap. 26.

113. *Ibidem*, p. 138, cap. 27. 114. *Ibidem*, p. 134, cap. 1 ; Vezi și cap. 2.

115. *Ibidem*, p. 140, cap. 37.

După Sfântul Calinic, scopul certării este îndreptarea. Și ca un pedagog cu o îndelungată și temeinică activitate spirituală, pe bună dreptate Sfântul Calinic ajunge la aplicarea pedepselor în mod gradat și numai atunci când nu se mai poate aștepta la îndreptare din partea vre unui călugăr, să fie izgonit din mănăstire, nu pentru alt motiv decît pentru a nu influența și pe alții, căci mai bine să devină și să fie un mirean bun, decît un călugăr rău.

Cuviosul Pahomie, în *Rînduielele* sale monahale, la paragraful 250 spune că, atunci cînd se aplică pedepsele să se aibă în vedere însemnătatea rînduiei călțate, precum și «sentimentele de pocăință»¹¹⁶.

În privința gradării pedepselor, înainte de a ajunge la cea mai gravă, pentru cei ce nu doresc să se îndrepte și dau dovadă de stăruință în greșeli, se ajunge la formula Sfîntului Apostol Pavel: «lepădați dar șintre voi pe cel rău»(I Cor. V, 13).

Dar nici această pedeapsă nu trebuie aplicată dintr-o dată, fiindcă zice Sfîntul Evanghelist Matei: «dacă însă îți va greși fratele tău, mergi și-l muștră între tine și el singur și de te va asculta, ai dobîndit pe fratele tău. Iar de nu te va asculta, mai ia împreună cu tine unu sau doi, ca pe spusa a doi sau trei martori să se sprijine orice cuvînt; și de nu-i va asculta nici pe ei, spune-l Bisericii, iar de nu va asculta nici de Bisericii să-ți fie ca un păgîn și vameș» (Matei XVIII, 15—17).

E. — Elemente din celelalte scrieri, îndemnuri și însemnări.

Sfîntul Calinic în afara îndatoririlor ce-i reveneau mai întîi în calitate de conducător al obștii de la Cernica, și apoi ca episcop al Rîmnicului Noul Severin de a învăța și a supraveghea buna desfășurare a activității și respectarea regulilor călugărești și a canoanelor bisericești în general, atît în Cernica cît și în eparhie, s-a ocupat în mod intens, ca om de cultură și cu o aleasă formare religioasă de observarea și îndeplinirea tuturor îndatoririlor către sine însuși.

Dacă studiem cu mare atenție comparativ *Plîngerea* sa din anul 1822 cînd era stareț, cu *Diata* sa scrisă în anul 1860 cînd era episcop, vom observa nota comună a acestor scrieri în privința concepției sale despre viața călugărească: sărăcia cea de bună voie. Este un exemplu tipic prin viața sa, de statornicie în credință, în gîndire și în fapte. Timpul nu a schimbat nimic în concepția sa despre votul sărăciei pe care l-a făcut la intrarea în monahism.

Plîngerea pe care Sfîntul Calinic o scrie în versuri la 1 august 1822 este o operă foarte importantă, deși scurtă, pentru că în ea se exprimă concepția religioasă a sfîntului, este o meditație religioasă asupra rostului sau menirea pe care o are el în lumea aceasta¹¹⁷.

116. *Vechile rînduiele...*, p. 158, par. 250.

117. *Vezi Casian Cernicanu, op. cit.* p. 132.

Era convins că tot ceea ce există în această lume există pentru a servi în vederea mântuirii, printr-o întrebuintare bună și rațională.

După 38 de ani de la scrierea acestei *Plîngerii*, adică în 1860, Sfîntul Calinic își scrie *Diată* sau «testamentul». Aici face dovada hotărîrii sale constante în sărăcia de bunăvoie. Este convins că după moarte nimic din cele pămîntești nu-l mai însoțește și așteaptă ceasul cel din urmă cu seninătate fără a se cutremura sau a se înfricoșa :

«Am gîndit să scriu această duhovnicească a mea înștiințare și «Diată» ca să fac cunoscut fiecăruia ce ar voi după sfîrșitul meu să cerce averile chiliei mele, că adică să nu se ostenească în zadar, nici să cerceteze pe cei ce au slujit mie pentru Dumnezeu, ca să afle bogăția mea sau comoara pe care din tinerețe am adunat, pentru că de cînd am îmbrăcat sfîntul monahicesc chip îngeresc în Sfînta minăstire Cernica la anul al 19-lea al vîrstei mele, și m-am făgăduit la Dumnezeu, ca să am viețuirea cea de bună voie dintru vremea aceea pînă la apropiere de mormînt, n-am ciștigat averi... numai sfinte cărți.

N-am adunat aur, nici argint, n-am voit să am nici haine de prisos, nici orice fel de lucruri, ci numai cele singure de nevoie trupului... și veniturile... le-am cheltuit la ale mele nevoi și ale minăstirii trebuințe.

Așijderea și arhiereu fiind n-am adunat veniturile. Drept aceea nimeni să nu se ostenească după moartea mea, cercînd sau iscodind orice fel de adunare a chiliei mele, că eu nici de îngropare, nici de pomenire nu las ceva, ci cu sărăcia cea călugărească mai mult la sfîrșit ca să arate lui Dumnezeu că crez, că mai primit îi va fi lui Dumnezeu de nu va rămîne după moartea mea nici un ban.

Aceasta este diata și duhovnicească a mea scrisoare, aceasta este înștiințarea de avere a mea, iar necrezînd cineva aceasta, ar începe cu iscodire a cerca după mine aur și argint..., măcar și mult s-ar osteni, nimic nu va afla, iar milostivul Dumnezeu va judeca»¹¹⁸.

Gîndul curat pe care Sfîntul Calinic și-l exprimă în *Plîngerea* sa, îl pune în practică și adevăratul rod ni-l înfățișează după 38 de ani, cînd scrie această *Diată*.

Nu după mult timp, adică după șapte ani de cînd își scrie *Diată*, împovărat de greutatea anilor, sfîntul cere autorităților să fie lăsat să plece din scaunul episcopiei, nu din alte motive, ci din cauza vîrstei înaintată.

Cînd scrie *Paretisis*-ul, Sfîntul Calinic se afla la Minăstirea Cernica. Pentru a argumenta că nu pleacă din alte motive ci din cauza bătrîneții și a neputinței, sfîntul înfățișează rînd pe rînd toate momentele mai importante din viață începînd de la intrarea în minăstire pînă în ceasul cînd își scrie *paretisis*-ul, precum și cele mai de seamă lucruri pe care în viața sa de cîrmuitor al obștii de la Cernica și în calitate de episcop a trebuit să le săvîrșească, și care toate la un loc au lăsat urmele oboselii.

118. *Ibidem*, p. 133—135.

Pe lângă toate îmbunătățirile făcute la Cernica¹¹⁹, Sfântul Calinic a adus o simțitoare îmbunătățire și în Eparhia Rîmnîcului Noul Severin¹²⁰.

«Acum lângă toate aceste osteneli săvîrșite într-un șir de ani 62, de cînd am pus asupra-mi sfînta schimă, adăugîndu-se și vîrsta care stă peste tot 80 de ani, m-a pogorit într-o foarte grea slăbiciune și nepuțință mai cu deosebire picioarele...

Prin acest înscris dau paretisis de Episcopie și cinstitele înalte stăpîniri vor chibzui a trimite în locul meu pe acela pe care Dumnezeu vi-l va face arătat»¹²¹.

După informațiile pe care le dă în *Paretisis*, Sfântul Calinic l-a scris în anul 1867, probabil pe la sfîrșitul anului, cînd starea sănătății se înrăutățise. La puțină vreme adică la 11 aprilie 1868, Sfântul Ierarh Calinic își dă obștescul sfîrșit acolo unde pentru prima dată a cunoscut adevăratul rost al vieții sale, sensul chemării sale lăuntrice.

*

Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica, atît prin viața sa cît și mai ales prin lucrările sale, s-a dovedit a fi un bun organizator al vieții religioase în general și al vieții monahale în special.

După cum am văzut din analiza făcută a manualului de pravilă bisericească și a pravilei monahale, Sfântul Ierarh Calinic de la Cernica, a știut să ofere călugărilor, preoților de mir și credincioșilor pe care i-a păstorit, normele canonice în așa fel încît «asprimea» unora dintre ele să nu fie «poticneală» pentru nimeni.

Pe acestea spre a le putea urma a trebuit să le cunoască, și faptul că le-a cunoscut cu de-amănuntul și le-a pătruns înțelesul lor adevărat, o dovedește viața pe care a dus-o, activitatea pe care a desfășurat-o, cît și scrisul său cu caracter canonic, în centru căruia se găsește «pravila» pe care a reeditat-o.

Restul elementelor canonice, după cum s-a văzut, sînt împletite cu felurite alte povățuiri și îndemnuri ale Sfîntului Calinic adresate preoților, călugărilor și credincioșilor.

Studierea operei canonice a Sfîntului Calinic, dă la iveală o latură strălucită a activității acestui mare ierarh și constituie o dovadă în plus a vredniciei lui, care l-a făcut să fie proslăvit de Domnul printr-o credință tare și prin fapte ale credinței, care l-au ridicat în rîndul sfinților¹²².

119. *Ibidem*, p. 137.

120. Prof. Al Ciurea, *Sf. Ierarh Calinic de la Cernica, episcop al Rîmnîcului și Noului Severin*, în «Mitropolia Olteniei», XV, (1963), nr. 9—10, p. 667—685.

121. *Paretisis-ul Sf. Calinic*, vezi Casian Cernicanu, *op. cit.*, p. 138.

122. Patriarhul Justinian, *Apostolat social, În Slujba Bisericii și Patriei, Pilde și îndemnuri către cler*, București, 1958, vol. VII, p. 76—82.

Din întreaga sa preocupare și lucrare canonică și din greutatea pe care el însuși a pus-o pe această latură a activității lui, se vede tot atât de clar ca și din viața altor sfinți și mari ierarhi, ca de altfel din întreaga lucrare a bisericii că, pentru zidirea vieții creștine și pentru cîrmuirea Bisericii, alături de Sfînta Scriptură și de Sfînta Liturghie, sau în genere alături de cărțile de cult, al treilea element de bază pentru desfășurarea lucrării mîntuitoare a Bisericii, îl constituie pravila, adică sfintele canoane și rînduielile de bună întocmire și cîrmuire a vieții bisericești.

Și prin acest fel de a vedea lucrurile, Sfîntul Calinic se situează în albia celei mai autentice Tradiții a Sfintei Biserici Ortodoxe.

La chipul Sfîntului Ierarh Calinic, întocmit din vredniciile sale mai bine cunoscute, se adaugă și această vrednicie mai puțin cunoscută, pe care o constituie opera sa canonică și cinstirea arătată prin ea laturei pravilnice a vieții bisericești și a tradiției în care s-a format și pe care a lăsat-o ca un tezaur și ca o călăuză urmașilor săi din cinul călugăresc.

Magistrand EUGEN MARINA

DIN DATINILE NOASTRE STRAVECHI

În orașul de scaun, Tîrgoviște, în săptămîna Patimilor, liniștea asfințitului de primăvară era sfișiată de vuietul clopotelor mari și mici, chemînd pe binecredincioși la denii. În Biresica Domnească, domnitorul și doamna, coconii și domnițele împreună cu boierii divaniți și curtenii, ascultau zmeriți și cuvioși, liturghia slujită de însuși mitropolitul țării înconjurat de sobor de arhieriei.

În biserică se retrăiau întîmplări și pilde din viața Mîntuitorului. Diaconul Paul de Alep, care l-a întovărășit pe patriarhul Macarie al Antiohiei în călătoria făcută către mijlocul veacului al XVII-lea prin țările române, povestește în însemnările sale de călătorie că în joia săptămîinii Patimilor a asistat în Biserica Domnească la reîntruchiparea scenei spălării picioarelor după Cina cea de taină, cînd Mîntuitorul a arătat ucenicilor Săi pe cel care, nu după mult timp, avea să-L dea prins pentru treizeci de arginți.

Întru aceasta se făceau anume pregătiri. În dreptul stranei de miază-noapte se punea un scăunel și o laviță lungă de lemn, iar în mijlocul bisericii, o masă acoperită cu o stofă înflorată de mîinile harnice ale doamnei și copiilor ei. Pe ea se așezau un lighean cu ibricul lui, turnate în argint curat, un șorț de bumbac și un ștergar, încă neîntrebuințat, alb ca neaua. În altar se aflau din timp zece preoți și un episcop, de obicei cel de Buzău, care urma să întruchipeze pe Apostoli. Cel de al doisprezecelea, cel ce urma să-l înfățișeze pe Iuda, era întotdeauna un călugăr bătrîn și tare sărac și care primea pentru aceasta o bună plată din partea domnitorului. El se așeza dinainte, pe scăunelul de lîngă laviță.

Cînd toate pregătirile erau gata, domnitorul și mitropolitul urmat de boieri, intrau în biserică. Domnitorul se așeza în jilțul său măiestrit dăltuit în lemn, iar doi diaconi, după ce primeau învoirea mitropolitului, aduceau din altar, pe rînd, cîte doi preoți ce se aflau acolo așezîndu-i pe laviță dinspre partea în care ședea călugărul bătrîn, Iuda. Cel din urmă era adus episcopul de Buzău.

Odată această ceremonie sfîrșită, mitropolitul făcea o scurtă slujbă, după care se dezbrăca de veșmintele sale sacre, se încingea cu șorțul și luînd ligheanul, ibricul și ștergarul. Începea să spele picioarele celor ce întruchipau pe Apostoli, mai întîi pe ale călugărului, urmînd cu toți ceilalți și sfîrșind cu episcopul.

Ritualul care se săvârșea era asemeni cu faptul care se petrecuse aievea, căci Evanghelistul Ioan ni-l povestește astfel: «Iar mai-nainte de sărbătoarea Paștelui, știind Iisus că i-a sosit ceasul să se strămute din lumea aceasta la Tatăl, iubind pe ai săi care erau în lume, i-a iubit pînă la sfîrșit. Și pe cînd era Cina, cînd diavolul pusese acum în inima lui Iuda, fiul lui Simon Iscarioteanul, cugetul vînzării, știind Iisus că Tatăl I-a dat tot în mîini și că de la Dumnezeu a ieșit și la Dumnezeu merge, se sculă de la Cină și-și dezbracă haina și luînd un ștergar, se încinse. Apoi, turnă apă în vasul de spălat și începu să spele picioarele ucenicilor și să le șteargă cu ștergarul cu care era încins».

Ajunse mitropolitul să spele picioarele episcopului. Între episcop și mitropolit urma cunoscutul schimb de cuvinte din Evanghelie :

— «Doamne, Tu să-mi speli mie picioarele?» spunea episcopul, la care mitropolitul răspunzîndu-i, îi zicea:

— «Ce fac Eu tu nu pricepi acum, dar vei înțelege după aceea».

Episcopul mai încerca o împotrîvire :

— «În veci nu-mi vei spăla picioarele».

— «Dacă nu le spăl Eu, nu vei avea de loc parte de mine», răspundea mitropolitul și după acest dialog, spăla și picioarele episcopului.

Și în timp ce se descingea de șorț și în altar, ajutat de doi diaconi, mitropolitul se învesmînta din nou în odăjdiile sale, un sunet scurt tras în dungă din clopotul cel mic, dăruit de dumnealui Toma Vistiernicul și soția dumisale Neacșa, spre lauda Celui în Troiță proslăvit și să le fie dumnealor de veșnică pomenire, — vestea pe postelnicul casei măriei-sale doamnei că a sosit vremea să coboare și dînsa în biserică.

Părăsindu-și iatacul și ghergheful, pe care migălea cu fir de aur și argint un epitaf pe care îl hărăsise bisericii curții drept mulțămîntă pentru izbînzile soțului ei, doamna pășea în biserică cu domnițele și fetele de casă. Se închina mai întîi domnitorului, bătea mătânii la icoanele împărătești și se așeza în jilțul său cu domnițele în jur și fetele de casă în rînd, fiecare după treapta de boierie a părinților lor.

Se citeau cele douăsprezece evanghelii și, după ce mitropolitul de-săvârșea slujba după canoane, doamna părăsea cea dintîi biserica, urmată de alaiul ei. Cei de față, mitropolit și boieri, erau poftiți de domnitor în spătărie, unde, pe tipsii și talgere de argint, se aflau numeroase și felurite mîncăruri gustoase, toate însă de post. Și în timp ce gustau cu cumpătare din bucate, chibzuiau și puneau la cale treburile obștești. Iar cînd din turnul Chindiei straja slobozea o săgeată, vestind miezul nopții, domnul se ridica de la masă. Boierii i se închinau după tipicul orînduit și, luîndu-și toiegele, semnele înaltelei dragătorii cu care îi învrednicise domnitorul, se risipeau, care călare, care în rădvan, pe la casele lor, sub cerul înstelat, scaldat de razele argintii ale lunii pline.

BARBU ANGELESCU

DOCUMENTARE

TRADUCERI ÎN LIMBA ROMÂNĂ DIN LITERATURA RELIGIOASĂ ORIENTALĂ *

În țara noastră, ca și în alte părți ale lumii, problemele Orientului sînt privite cu interes mereu crescînd, iar contribuția unora dintre popoarele orientale la tezaurul culturii universale este din ce în ce mai mult cercetată și prețuită.

Vom încerca în cele ce urmează să prezentăm traduceri mai importante în limba română din literatura religioasă orientală, făcute fie de specialiști filologi, fie de oameni de cultură care s-au folosit de versiunile textelor orientale în limbi europene.

Nu ignorăm, desigur, faptul că s-a mai făcut ceva asemănător, cu prilejul unor prezentări cu caracter general asupra studiilor de orientalistă și istoria religiilor din țara noastră¹. Totuși socotim ca utilă o prezentare specială a traducerilor în limba română din literatura orientală, care să scoată în evidență cu mai multe amănunte importanța fiecăreia dintre aceste traduceri.

Va lipsi în lucrarea noastră prezentarea unor traduceri care nu aparțin literaturii religioase orientale propriu-zise și chiar dintre acestea excludem traduceri din Sfînta Scriptură a Vechiului și Noului Testament, care pot face obiectul unei lucrări speciale cu caracter biblic.

În ce privește ordinea de prezentare a traducerilor, ținînd seamă de faptul că acestea s-au făcut din literatura unor popoare și religii diferite, le vom prezenta pe religii, începînd cu cea egipteană și sfîrșind cu islamismul.

* Lucrare de seminar, întocmită în cadrul cursurilor pentru titlul de magistrul în teologie sub îndrumarea P. C. Diac. Prof. Emilian Vasilescu, care a și dat avizul pentru publicare.

1. M. Guboglu, *Orientalistica română*, în vol. «Studii și Articole de istorie», I, București, 1956; Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Orientalistica română*, în «Ortodoxia» VIII (1956), nr. 4, p. 621—628, și *Studiul Istoriei religiilor în România*, în «Studii Teologice», XI (1959), nr. 1—2, p. 1—31.

1. Religia Egiptului antic

Din literatura religioasă a vechiului Egipt avem destul de puțin în românește. Mai de mult, Gr. Tocilescu a tradus, cu ajutorul unor specialiști străini, o inscripție de pe un sarcofag egiptean, inscripție care cuprindea un fragment din faimoasa *Litanie a Soarelui* din literatura religioasă egipteană².

Acest document, despre care aflăm că ar fi făcut parte din colecția unui oarecare general Mavros și care astăzi se păstrează în Muzeul Național de Antichități din București, cuprinde primele 23 de laude din așa-zisa *Litanie a Soarelui*³.

Textul de pe care s-a făcut această traducere se află pe un fragment de granit negru, înalt de 0,24 m și lung de 0,64 m, care se pare că ar fi făcut parte integrantă dintr-un sarcofag destinat unei persoane numită Peti(a)tum⁴.

Cele 23 de laude reprezintă introducerea la un nesfârșit imn de laudă închinat «Domnului sferelor ascunse care face să izvorască esențele, aceleia care rezidă în întuneric» (lauda I).

Imnele de laudă adresate soarelui și gravate pe morminte aveau menirea să atragă bunăvoința zeului soarelui, Ra, asupra morților și protecția lor din partea acestui zeu în lumea cealaltă. Astfel de imne vor intra cu vremea, împreună cu alte texte magico-religioase, în așa numita *Carte a Morților*, în care, în afară de imnuri adresate zeilor, sînt și descrieri ale vieții de dincolo și indicații pentru comportarea mortului în așa fel încît să cîștige bunăvoința zeilor⁵.

Pentru scopul ce-l urmărim aici însă, este mult mai important decît traducerea fragmentului de imn prezentat mai sus, traducerea făcută mai de curînd în limba rusă a celor mai importante și mai complete texte egiptene cu caracter mitologic, prin transpunerea în limba română a lucrării lui M. E. Matie, *Miturile Egiptului antic* (București, Ed. Științifică, 1958, in—8°, 255 p., 23 × 17).

Dintre toate miturile cuprinse în această lucrare, o importanță deosebită o are legenda despre zeul Ptah, potrivit căreia întreaga lume — zcii și oamenii, orașele și templele, viața și moartea — s-ar fi născut din gîndirea lui Ptah (p. 92). De asemenea, sînt deosebit de interesante textele care se referă la mitul lui Osiris și care cuprind și ele un fel de creație a lumii (p. 56—68). Pentru ambele mituri s-au găsit cercetători care să caute analogii între aceste mituri și referatul biblic despre creația lumii.

2. Gr. Tocilescu, *O inscripție hieroglifică pe un sarcofag egiptean, în Muzeul Național de Antichități*, în «Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie», an. IV, vol. VIII, fasc. aprilie-mai, București, 1902, p. 106—109.

3. Această «Litanie a Soarelui», publicată pentru prima dată de către Naville sub același titlu (*La Litanie du Soleil*, Leipzig, 1875), reprezintă denumirea generică dată unor inscripții culese de prin mormintele regilor din Theba, inscripții ce conțineau rugăciuni adresate aceleiași divinități sau uneori unor demoni sau genii (Vezi V. I. Avdiev, *Istoria Orientului antic*, București, 1951, p. 170—172).

4. Gr. Tocilescu, *loc. cit.*, p. 106.

5. *Ibidem*, p. 109.

De altfel, și alte mituri ale Egiptului antic au fost cercetate în acest spirit comparativ grăbit, și nefondat, căutându-se în acestea originea unora dintre învățăturile, ritualurile și iconografia creștinismului. Mai ales în miturile osiriene s-au căutat influențe asupra eshatologiei, a ritualului și a iconografiei creștine.

Aceasta nu înseamnă că miturile Egiptului antic nu ar avea totuși o deosebită importanță din punctul de vedere al istoriei culturii și religiei egiptene. Prin lectura acestor mituri, cititorul român își poate da seama de reprezentările vechilor egipteni cu privire la religie, natură și societate; mai ales că M. E. Matie a făcut, în partea I-a și a III-a a lucrării sale, ample comentarii asupra mitologiei egiptene în general și asupra fiecărui mit în parte.

2. Religia asiro-babiloneană

Din bogata literatură asiro-babiloneană, avem în românește două lucrări importante, făcute și acestea nu după texte originale, ci după diverse traduceri din limbi europene. Acestea sînt: 1) Prof. Ioan Mihălcescu, *Epopeea lui Ghilgameș*, versiune, analiză și note explicative (București, Tip. Cărților Bisericești, 1920, in-8°, 123 p., 24 × 16. «Biblioteca Istoriei Religiiilor», nr. 1), 2) Pr. T. Negoită, *Codul lui Hammurapi*, cu o prefață și introducere aparținînd traducătorului (București, Tip. «Fintina Darurilor», 1935, in-8°, XXIV + 51 p., 22 × 14).

Traducerea «Epopeii lui Ghilgameș» a fost făcută de fostul profesor de teologie I. Mihălcescu — devenit apoi mitropolitul Irineu Mihălcescu — după Arthur Ungnad și Hugo Gressmann⁶, iar traducerea celebrului cod al regelui asiro-babilonean Hammurapi s-a făcut după asirologul francez Scheil⁷ și după alte lucrări aparținînd lui H. Winckler⁸ și Hugo Gressmann⁹.

Epopeea lui Ghilgameș, al cărui titlu străvechi, asiro-babilonean era «Despre acela care a văzut totul pînă la capătul lumii»¹⁰, este un fel de Iliada¹¹, care rezumă cunoștințele vechilor babilonieni. Despre ea se spune că datează din timpurile străvechi. De altfel, în favoarea acestei păreri pledează și faptul că numele lui Ghilgameș e întîlnit în inscripțiile sumeriene din secolul al XXV-lea î.d.Hr., iar chipul personajului se găsește pe tiparele cilindrice din aceeași epocă¹².

Această epopee are ca temă voința omului de a trăi, de a se înveșnici, iar această temă este tratată într-o remarcabilă formă artistică. «Ten-

6. *Das Gilgamesch Epos*, Göttingen, 1911.

7. *Mémoires de la Délégation en Perse*, IV, Paris, 1902.

8. *Die Gesetze Hammurabis, König von Babylon um 2250 v. Ch. : Das älteste Gesetzbuch der Welt*, Leipzig, 1903 (2. und 3. Aufl. 1903, 4 Aufl. 1906).

9. *Altorientalische Texte zum A. Testament*, 2. Aufl., I. B., Berlin, 1926.

10. L. Lipin și A. Belov, *Cărțile de lut*, trad. din rusește de Lazăr Iliescu, București, 1962, p. 266.

11. Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Curs de Istoria Religiiilor* (dactilografiat) București, 1953, p. 43.

12. Vezi V. I. Avdiev, *op. cit.*, p. 74.

dințele și problemele care străbat această epopee — spune S. N. Kramer — sînt comune oamenilor din toate țările și din toate timpurile: nevoia de prietenie, devotamentul, dorința de a-și crea un renume și de a-și cîștiga glorie, dragostea de aventură, de fapte eroice și mai ales anxietatea în fața gîndului morții, care domină toate celelalte teme prin setea nestăvilită după nemurire. Aceste tendințe diferite, care își dispută fără încetare mintea și inima oamenilor, se reflectă în Epopeea lui Ghilgameș și îi dau o valoare dramatică ce depășește limitele timpului și ale spațiului»¹³. Eroul ei este un om adevărat, care iubește și urăște, care plînge, dar se și bucură, care speră și cunoaște disperarea.

Epopeea începe printr-o scurtă introducere, în care se aduc laude lui Ghilgameș și orașului său Uruk¹⁴. Urmează prezentarea conflictului dintre Ghilgameș și zei, împrietenirea lui Ghilgameș cu monstrul Enghidu, faptele eroice pe care aceștia le săvîrșesc împreună, persecutarea eroului de către zeița Iștar, ale cărei grații acesta le refuzase, etc.

Ceea ce este deosebit de important în această epopee este tema popoului, care se întîlnește și în alte scrieri asiro-babilonene, dar aici este tratată mai pe larg și cu amănunte foarte asemănătoare cu cele ale referatului biblic despre potop; ceea ce a lăsat loc presupunerii că este vorba de o tradiție comună popoarelor semite.

Sînt de asemenea interesante în partea ultimă a Epopeii lui Ghilgameș informațiile pe care le primim despre concepția asiro-babiloneană cu privire la lumea de dincolo; concepție care reiese dintr-un dialog ce ar fi avut loc, cu învoirea zeilor, între Ghilgameș și prietenul său Enghidu, după moartea acestuia din urmă, survenită ca o răzbunare a zeiței Iștar.

Traducerea românească a Epopeii lui Ghilgameș beneficiază de calitățile recunoscute unanim ale traducătorului: claritate, sobrietate, competență în analiza și notele explicative ce însoțesc traducerea textului. Și putem spune, în general, că, într-adevăr, succesul acestei epopei, atît în zilele noastre cît și în timpul antichității, se explică «prin calitățile ei excepționale, prin omenescul său, prin puterea sa dramatică. ea fiind, fără tăgadă, cea mai frumoasă dintre operele literare babilonene»¹⁵.

Cultura asiro-babiloneană mai este reprezentată în românește, cum spuneam, și prin traducerea codului de legi al regelui Hammurapi.

Această colecție de legi poate fi considerată ca expresia cea mai veridică a civilizației mesopotamiene din timpul regatului babilono-amorit (1894—1595 î. d. Hr.), regat care a atins culmea înfloririi sale sub regele Hammurapi (1792—1750 î. d. Hr.)¹⁶.

13. S. N. Kramer, *Istoria începe la Sumer*, trad. din englezește de Cornel Sabin, București, 1962, p. 245.

14. V. V. Struve, *Istoria universală*, vol. I, București, Editura Științifică, 1959, p. 216. 15. S. N. Kramer, *op. cit.*, p. 244.

16. Ne folosim de această ocazie pentru a atrage atenția asupra erorii strecurate în introducerea la traducerea românească a Codului lui Hammurapi, unde se spune că alcătuitorul acestui cod ar fi domnit între anii 2123—2081 (p. XII); de fapt, el a domnit între anii 1772—1750 î.d.Hr. (Vezi V. V. Struve, *op. cit.*, vol. I, p. 183—221).

Deși nu este o operă pur originală, ci mai degrabă o dezvoltare în continuare a legilor sumeriene, acest cod interesează îndeosebi pe cei care se ocupă cu studiul orînduirii economice și sociale a Babilonului¹⁷. Interesează și pe cei care se ocupă cu istoria religiilor prin părțile sale, introductivă și finală, unde sînt pomenite zeitățile care, în concepția asiro-babilonenilor, garantau respectarea aplicării legilor. Dar interesează și pe teologi, fiindcă între acest cod și Pentateuhul lui Moisi s-ar părea că există simțitoare asemănări. Elucidarea problemei dependenței sau independenței Pentateuhului lui Moisi de Codul lui Hammurapi nu este cu puțință decît printr-un amănunțit studiu în paralelă al acestor două importante documente, iar din cercetările care s-au făcut pînă acum s-a ajuns la concluzia că asemănările despre care este vorba sînt numai formale¹⁸.

În traducerea românească a Codului lui Hammurapi, forma de distribuire a materialului nu a suferit nici o schimbare față de textele folosite. Ceea ce apare drept contribuție personală a traducătorului român se află în prefața și introducerea care preced traducerea codului, unde sînt scoase în evidență unele deosebiri între legislația babiloneană din Codul lui Hammurapi și legislația mozaică.

În privința cuprinsului însuși al textului tradus, menționăm că el se împarte în trei părți și anume: 1) Introducerea; 2) Codul propriu-zis și 3) Încheierea.

În introducere remarcăm intenția mărturisită a legiuitorului de a stabili dreptatea în interiorul regatului. În partea a doua, unde sînt înșirate cele 282 de articole ale codului, remarcăm asprimea legilor, care stipulau, pentru vini ce nouă astăzi nu ni se par prea grave, pedepse ca tăierea mîinilor sau chiar moartea. Încheierea frapează îndeosebi prin blestemele pe care regele le aruncă asupra celor care vor manifesta averșiune față de legile stabilite în cod sau le vor schimba.

Prin numărul mare de legi enunțate și prin precizia care caracterizează aceste legi, Codul lui Hammurapi rămîne cel mai important document juridic pe care ni l-a lăsat civilizația asiro-babiloneană.

3. Religia Chinei antice

Din literatura religioasă a Chinei antice s-a tradus de asemenea foarte puțin în românește. Mai exact, avem numai traducerea celebrei opere *Dao-de-țzin*, atribuită filozofului antic chinez Lao-țzi. Traducerea este făcută din limba rusă după Ian Hin-Șun și se află inclusă în lucrarea acestuia intitulată *Filozoful antic chinez Lao-țzi și învățătura sa* (București, Editura de Stat pentru literatură științifică, 1953, in-8°, 167 p., 21×15).

17. Începînd cu anul 1947, ipoteza unui Hammurapi în postura de prim legislator al lumii a fost abandonată. Acest lucru s-a datorat unor noi descoperiri, ca aceea a codului promulgat de regele Lipit-Iștar, anterior cu peste 150 de ani celui aparținînd lui Hammurapi. În 1948 s-a descoperit codul unui alt rege cu numele Bilalama, anterior cu aproximativ 70 de ani lui Lipit-Iștar. În sfîrșit, în 1952 s-a dat la iveală codul regelui sumerian Ur-Nammu, întemeietorul celei de a treia dinastii Ur, aprox. 2050 î.d.Hr. — (S. N. Kramer, *op. cit.*, p. 111—112).

18. Vezi Pr. T. Negoită, *op. cit.*, p. II—VIII.

Traducerea cărții Dao-de-țzîn, însoțită și de textul chinez, are puține adnotări și acestea numai la textele mai dificile; în schimb, beneficiază de o amplă expunere asupra condițiilor istorice și sociale ale epocii în care a apărut această operă, asupra personalității lui Lao-țzî și a caracterului învățaturii sale despre «dao». Toate acestea sînt precedate de o importantă introducere, în care se aruncă o privire retrospectivă asupra culturii chineze (p. 9—110).

Cartea Dao-de-țzîn, probabil formată din fragmente de origină diferită, compilate de discipolii lui Lao-țzî, cuprinde 81 de capitole, împărțite în două părți. Prima parte, care se caracterizează printr-o accentuată trăsătură metafizică, este intitulată «Dao» (cale) și cuprinde primele 37 de capitole; iar cea de a doua, consacrată problemelor morale și politice, redată prin cuvîntul «De» (virtute), cuprinde restul de 44 de capitole.

Ideea filozofico-religioasă fundamentală din cartea Dao-de-țzîn este că lumea reală e determinată de un spirit logic: «dao». Dao este «mama tuturor lucrurilor» (I), «principiul cel mai adînc» al acestora și «rădăcina cerului și a pămîntului» (VI). În sine, această noțiune de dao cuprinde ideea de ordine, de totalitate și de responsabilitate. Ea apare însă și ca «o ființă absolută, primordială, universală și veșnică». Omul poate să ajungă la dao numai atunci cînd nu se limitează la contemplarea fenomenelor exterioare, ci se ridică pînă la cunoașterea esenței lor (XIV și LIV).

Spre deosebire de dao, cuvîntul chinezesc «de» este înțeles de obicei ca normă etică. Uneori însă el este folosit și cu sensul de însușire permanentă a lucrurilor sau atribut al lor (LI).

Din noțiunile de «dao» și «de» a rezultat teoria despre «nonacțiune». Esența acestei teorii o constituie ideea că omul trebuie să respecte legile dao și să urmeze calea firească inerentă lucrurilor (XXXVII). Cu toate acestea, teoria nonacțiunii nu reprezintă un îndemn spre resemnare în fața răului, ci un amenințător avertisment împotriva acelor care, din cauza unor interese personale egoiste, încalcă legile firești ale lui dao și aduc societatea într-o situație deplorabilă (LXIII—LXIV).

Menționăm că lucrarea Dao-de-țzîn a mai fost tradusă mai demult în limba română, probabil din limba franceză, și a apărut în fosta editură R. A. M. (Aninoasa-Gorj), fără indicarea traducătorului și fără studiu introductiv.

4. *Religiile Indiei*

Din monumentele literar-religioase ale Indiei s-a tradus ceva mai mult în limba română decît din alte literaturi orientale, deși mai mult fragmente sau capitole de sine stătătoare.

Menționăm în primul rînd opera de traducător din literatura indiană făcută de marele scriitor George Coșbuc, care a transpus cu măiestrie, din limba germană mai ales, în limba română, fragmente din diferite lucrări de seamă indiene, pe care le-a publicat mai întîi în revista «Convorbiri

Literare» și apoi le-a adunat în volumul «*Antologie sanscrită*» (București, Ed. Librăriei Leon Alcalay, 1907. in-32°, 93 p., 15 × 10).

După o scurtă introducere (p. 3—10), în care traducătorul face o rapidă trecere în revistă a celor mai fecunde personalități literare indiene, începe antologia propriu-zisă. Aceasta constă din traducerea a patru imne din *Rig-Veda* (p. 11—18), câteva maxime și proverbe (p. 19—40), o istorisire populară a potopului (p. 41—42), unele fragmente din marile epoei Mahābhārata și Rāmāyāna (p. 43—73) și, în încheiere, un număr destul de mare de note explicative (p. 74—93).

Lucrarea aceasta ne ajută să ne formăm o idee despre gradul de cultură și de viață religioasă la care ajunseseră indienii pe vremuri. Sînt de remarcat în această privință ideile cuprinse în imnul din *Rig-Veda* adresat către soare (p. 11—12) sau în celelalte imne destinate zeilor Varuna și Indra (p. 15—18).

De asemenea sînt de folos pentru completarea informațiilor noastre despre starea socială și morală a vechilor indieni fragmentele extrase din Mahābhārata și Rāmāyana. La aceasta se adaugă și forma literară minunată în care pana lui George Coșbuc a redat cuprinsul textelor indiene.

Reale servicii, ca traducător în limba română din literatura religioasă indiană, a adus și prof. Ioan Mihălcescu, deși nici el n-a fost specialist în indologie. Astfel, el a tradus din *Rig-Veda* primele zece imne, publicîndu-le în revista «Convorbiri Literare» în anul 1926¹⁹. Traducerea a fost făcută după A. Langlois, *Rig-Veda ou Livre des hymnes* (II-ème édition. Paris, Foucaux, 1872), și după Hermann Gressmann, *Wörterbuch zum Rig-Veda* (Leipzig, 1873).

Trăsătura fundamentală a conținutului acestor imne, observă traducătorul român, o formează tendința spre un fel de monoteism. Deși la începutul imnelor se face apel la mai mulți zei spre a lua parte la banchetul de sacrificiu dat în cinstea puterii divine (imnele I—IV), pînă la urmă, imnele sfîrșesc prin a centraliza totul în jurul «Ocrotitorului neînvins», Indra (imnele V—X). De fapt, conținutul imnelor nu e unitar în concepții. În schimb, întrebuintarea abilă a metricei, ampla utilizare a comparațiilor, vioiciunea descrierilor și redarea pregnantă a unui mare număr de evenimente asigură fiecăruia dintre ele un loc deosebit în istoria artei poetice indiene.

Prof. Ioan Mihălcescu a făcut și traducerea cunoscutei lucrări indiene *Manava-Dharma-Sāstra*, sub titlul *Legea lui Manu* sau *Instituțiile civile și religioase ale Indiei* (București, Tip. «N. Stroilă», 1920, in-8°, VIII+424 p., 22×15, «Biblioteca Istoriei Religiiilor», nr. 2). Traducerea a făcut-o după A. Loiseleur — Deslongchamps (Paris, Ed. «Garnier», f. a.), iar notele explicative le-a prelucrat după mai mulți autori sau le-a alcătuit personal. Ceea ce l-a determinat să facă această traducere a fost — după propria mărturie — marea importanță pe care o prezintă această lucrare

19. (București, an. LVIII, noiembrie 1926, p. 903—913. Lămuriri introductive, p. 903—911. Traducerea imnelor I—III, p. 911—913. În an. LX, mai-august 1927, p. 94—97, traducerea imnelor IV—X).

pentru cunoașterea vieții spirituale a poporului indian din faza brahmanică a religiei sale.

Legea lui Manu face parte din ciclul de scrieri brahmanice întocmite «în amintirea și pentru consacrară marilor victorii reputate de arienii hinduși în valea Gangelui și în nordul Deccanului»²⁰. Forma sub care ea se prezintă astăzi se pare că n-a suferit nici o schimbare față de original. Singura modificare constă în reducerea substanțială a așa-ziselor stanțe sau distihuri. Așa s-a ajuns ca astăzi ea să numere doar 2685 de distihuri, pe cînd, la început, se pare că ar fi constat din 100.000 și ar fi fost destinată, în această extindere, zeilor.

Despre Manu, ca autor presupus al acestei colecții de legi, nu se știe nimic precis. De altfel, faptul este explicabil, pentru că, în urma unui studiu atent al acestor legi, se poate conchide cu destulă ușurință că ele nu sînt rezultatul muncii unei singure persoane, ci constituie o adevărată culegere de tradiții juridice favorabile castei brahmanilor și celei a nobililor. De aici marea grijă a legilor de a menține mai întii castele.

Legea lui Manu cuprinde șase diviziuni principale și anume: 1) Veda sau religia, în care sînt înșirate date despre creator și creatură (cartea I-a, 1—61); 2) Vedânta sau filozofia care derivă din Veda, avînd aceeași aplicare la actul creatural în general (cartea I-a, 62—118 — cartea a II-a, 1—25); 3) Reglementarea actelor de devoțiune, purificările necesare, ceremoniile de castă, datoriile castelor, relațiile familiei hinduse, practicile vieții de toate zilele și consacrarile prin Veda sau prin tradiție (cartea a II-a, 26—249 — cartea a VI-a); 4) Atribuțiile regale, arta de a conduce, legea civilă și penală (cartea a VII-a — cartea a X-a); 5) Prescripții cu privire la expiații (cartea a XI-a); 6) Karma, care determină consecințele faptelor în existențele succesive (cartea a XII-a).

După cum se poate observa, această lucrare interesează, deoarece, pentru acele epoci îndepărtate, ea a fost în același timp un cod civil, penal și politic, și totodată un cod religios.

Tot prof. Ioan Mihălcescu a tradus și celebra poemă *Bhagavadgîtă* (București, Tip. Cărților Bisericești, 1932, in-12°, 126 p., 21×15, «Biblioteca Istoriei Religiilor», nr. 3).

Ca și în cazul celorlalte traduceri, Ioan Mihălcescu, nefiind un specialist în sanscritologie, a recurs și de data aceasta la traduceri în limbi europene și anume: E. Burnouf, *Le Bhagavata Purana ou histoire poétique de Krichna*, t. I, Paris, 1840; Franz Hartmann, *Die Bhagavad-Gîtā. Das Lied von der Gottheit. Die Lehre vom göttlichen Sein*, Branschweig, 1892; Richard Garbe, *Sāmkhyā und Yoga*, Strassburg, 1896, etc.

Trebuie să adăugăm însă că avem în limba română și o traducere a acestei importante lucrări făcută direct din limba sanscrită de prof. Th. Simenschy (București, Ed. «Casa Școalelor», 1944, in-12°, 112 p., 12×15), care, în acest scop, a folosit textul sanscrit publicat în anul 1846 de A. W. Schlegel, în colaborare cu Ch. Lassen, sub titlul: *Bhagavad-Gîtā, id est*

20. Jean Lahor, *Histoire de la Littérature Hindoue*, (Période sanscrite), Paris, 1888, p. 77.

Θεσπέσιον μέλος *sive Almi Crishnae et Arjunae colloquium de rebus di-nivis*. (Textum recensuit, adnotationas criticas et interpretationem Latinam adiecit Aug. a Schlegel. Editio altera auctior et amendatior cura Christiani Lasseni, Bonnae, MDCCCXLVI).

Această splendidă poemă este un episod didactic cuprins în cîntarea a VI-a a celebrei epoei indiene *Mahābhārata* ²¹.

Subiectul poemei îl formează descrierea luptelor fratricide dintre triburile Pandavilor și al Kauravilor. urmașii zeului luminii, Bharata. Acesta este de fapt un pretext, pentru că, în realitate, totul tinde să sublinieze faptul că Brahma, ca suflet al universului, «este izvorul și ținta finală a tuturor lucrurilor create și totuși cu desăvîrșire independent de ele» ²². Cei care mijlocesc comunicarea unei astfel de învățături sînt două personaje de frunte din întreaga *Mahābhārata* și anume Arjuna și Krișna. Cine sînt aceștia? Arjuna este cel mai destoinic și, în același timp, cel mai de caracter dintre cei cinci fii ai lui Pandu, iar Krișna, identificat cu Vișnu, este considerat ca o întrupare a Ființei Supreme, care nu ia parte la luptă, ci primește să fie doar vizitiul lui Arjuna:

Aproape întreg cuprinsul *Bhagavadgitei* îl formează dialogul filozofico-teologic dintre aceste două mari personaje; dialog al cărui scop este acela de a dovedi superioritatea intereselor de castă față de toate celelalte îndatoriri și de a stabili o adevărată armonie între sistemele filozofice *Sāmkhya* și *Yoga*, care, deși se deosebesc prin metoda utilizată, sînt totuși echivalente ²³.

În prima parte a acestei lucrări se arată, între altele, în ce constă principiul etic și anume: orice acțiune trebuie susținută de fapte bune. În rest, dialogul urmărește să pună în valoare ideea teistă mărturisită în primele cînturi, care, pe parcurs, capătă o deosebită amploare, ajungînd ca, în cel de al II-lea capitol, Krișna să-și manifeste în chip măreț natura sa divină.

Aceste două traduceri ale *Bhagavadgitei*, deosebit de clare și însoțite de bogate note explicative, lasă cititorului mulțumirea de a simți ceea ce este în original această poemă: o perlă literară.

Aceleași caracterizări pot fi făcute și cu privire la alte traduceri ale prof. Theodor Simenschy, intitulate: *Khata-Upanișad* (București, Impri-meria Națională, 1937, in-8°, 20 p., 25×16 și, respectiv, *Mundaka-Upanișad*, Tip. «Tîparul Moldovenesc», 1939, in-8°, 14 p., 25×16).

21. *Mahabharata* sau *Marea epoeie a luptei urmașilor lui Bharata* este cel mai vechi monument al literaturii indiene, dar nu și cel mai timpuriu ca redactare. Ea se divide în 18 cărți de o întindere foarte variată, toate redactate în cea mai mare parte în *Shlokas* sau *tristubh*, metri care prin forma lor antică se apropie de strofele vedice. 22. Th. Simenschy, *Bhagavadgita*, p. 6.

23. *Samkhya* înseamnă «enumerare», deoarece această doctrină enumeră principiile ontologice în ordinea lor ierarhică. Scopul acestui sistem este de a elibera sufletul de renaștere prin cunoașterea lumii exterioare; iar *Voga* înseamnă «unire», adică urmărește unirea sufletului cu Ființa Supremă printr-o concentrare a gândirii asupra eului propriu.

Aceste Upanișade sînt tratate care transmit cunoștințe superioare atît despre persoana divină, Brahma, cît și despre suflet și căile care duc la mîntuirea sa.

Cuvîntul «Upanișad» ar rezulta din unirea verbului «șad» (a fi așezat), cu prefixul «upa-ni», însemnînd împreună «a se așeza lîngă cineva sau lîngă un lucru»²⁴; fapt petrecut și-n realitate, ele fiind așezate la sfîrșitul Vedelor, de unde și numele de Vedănta.

Cunoscînd că, pentru redactarea Upanișadelor a fost necesar foarte mult timp — aproximativ de la 1500 pînă la 500 î. d. Hr. — și mai ales că în cuprinsul lor se tratează o serie întregă de aspecte pe care le-a îmbrăcat viața cultural-religioasă a Indiei antice, ele prezintă o însemnătate deosebit de mare pentru cercetătorul care urmărește istoria gîndirii acestui popor.

Tema comună pe care ambele Upanișade o tratează și anume: posibilitatea cunoașterii lui Brahma și a dobîndirii vieții veșnice, face ca, sub raportul fondului, aceste două lucrări să se asemene foarte mult între ele. Și astfel, fără să fi format vreodată «un tot» cu Khata, Mundaka — Upanișad continuă să răspundă aceluiași întrebări. După aceste Upanișade, «temelia lumii o constituie spiritul absolut, Brahma, iar ținta adevăratei științe este de a-l cunoaște ca identic cu toate creaturile și, îndeosebi, cu sufletul nostru propriu»²⁵.

Dar care este calea pentru a cunoaște pe Brahma? Cele două Upanișade sînt de acord în a socoti că nu raționamentul duce la adevăr, ci numai acea stare în care simțurile și mintea, prin diverse mijloace, ajung să fie sustrase de la tot ceea ce aparține ordinului natural. La aceasta se mai adaugă însă și felul în care cel interesat știe să mediteze și să rostască silaba sfîntă «om».

În ceea ce privește nedumerirea credinciosului indian în problema nemuririi, răspunsul este net: nemurirea se dobîndește numai prin contemplarea sufletului propriu (Vally, 4—1).

Cu toate acestea, nu putem trece cu vederea faptul că legătura dintre idei în cele două Upanișade este foarte slabă și că, uneori, conciziunea lor merge pînă la obscuritate.

În afară de Bhagavadgîtā sau de cele două Upanișade, despre care am vorbit mai sus și care au un caracter mai special, teologic și filozofic, prof. Th. Simenschy a mai tradus în limba română, din sanscrită, și alte lucrări ce ne interesează aici, chiar dacă au mai mult un caracter literar și moralizator. Printre acestea menționăm *Panciatastra* sau *Cele cinci cărți ale înțelepciunii indiene* (3 vol., București, 1932, 1934, 1936) și două fragmente din Mahābhārata, intitulate *Povestea lui Nala*, Tip. «Tiparul Moldovenesc», 1937, in-8°, 83 p., 22×15) și *Povestea faptei omenești* (Tip. «Tiparul Moldovenesc», 1937, in-8°, 9 p., 22×15).

24. Helmuth de Glasenapp. *Les Littératures de l'Inde*, trad. de l'allemand par Robert Saille, Paris, Vayot, 1963, p. 68.

25. Th. Simenschy, *Khata-Upanișad*, p. 7.

Ce reprezintă Panciatantra? Conform datelor cuprinse în introducere, se poate spune că această lucrare a fost destinată mai întâi artei de a governa, misiune în care sînt reunite toate avantajele lumesti; de unde și numele operei: *Arthașāstra* (știința utilului)²⁶. Așadar, Panciatantra a fost la început o operă care avea ca prim scop să învețe pe cei interesați arta de a cîrmui, precum și mijloacele prin care se poate dobîndi înțelepciunea în purtare. Mai tîrziu însă ea a devenit din ce în ce mai mult o carte de educație adresată tineretului în general.

Cele mai multe povestiri cuprinse în această operă sînt fabule, la care se adaugă aproape cu regularitate numeroase proverbe sau cugetări morale culese din tradiția orală sau din literatura veche indiană.

În această operă este remarcabilă îndeosebi atitudinea de revoltă pe care autorul — făcîndu-se probabil ecoul concepțiilor progresiste ale vremii sale — o are față de înțelegerea greșită a menirii bogăției. Apoi, sînt frumoase cugetările despre rolul virtuții, al științei, al cumpătării, al ospitalității, al muncii, al modestiei etc. (îndeosebi cărțile a IV-a și a V-a).

Dintre cele două episoade din Mahābhārata traduse de prof. Theodor Simenschy, *Povestea lui Nala* urmărește să demonstreze, printr-o povestire, existența unei presupuse realități, destinul, care — după cum se va arăta în celălalt episod, în *Povestea faptei omenesti* — nu este altceva decît un produs al imaginației bolnăvicioase a celor din clasele dominante și, în același timp, o armă pentru menținerea oprîmării sociale.

Dar cine este acest Nala? După cum reiese din cele 26 de capitole ale episodului amintit, el este un rege care-și pierduse toată averea, deci și domnia; la jocul de zaruri cu fratele său, Pușkara. Lipsit de orice posibilități materiale, fostul rege pornește în exil împreună cu frumoasa și credincioasa sa soție, Damayanti. Urmărit în continuare de demonul jocului — care pînă la urmă îi ia și mințile — el își părăsește soția în mijlocul unei păduri, în timp ce aceasta, obosită de drum, se afla cufundată într-un somn adînc. De acum începe o perioadă mare de timp în care cei doi soți vor pribegi în neștire. După mult zbcium și multe suferințe, o întîmplare, aparent dictată de destin, face ca ei să se unească din nou în dragoste.

«Împletirea narativului cu descriptivul plastic și uneori cu miraculosul...; statornicia superioritate a binelui care învinge... în cele din urmă; întorsătura adesea aforistică a vorbirii, ca și simplitatea și claritatea de concepție a chipurilor și întîmplărilor... fac din Povestea lui Nala o poemă admirabilă», spune prof. Romulus Demetrescu²⁷.

La fel se poate vorbi și despre episodul Povestea faptei omenesti, deși acesta este scris sub forma distihurilor. Ceea ce este foarte important în acest fragment se cuprinde în sinteza dintre faptă și destin. Discuția, așa cum se subliniază la începutul episodului, este declanșată de așa numitul Sfînt Vasistra, care întrebă o dată pe Brahma: ce este mai presus, desti-

26. Th. Simenschy, *Panciatantra*, în «Arhiva», XXXVIII, (1931), p. 600.

27. *Despre povestea lui Nala*, în «Pagini literare», V (1938), nr. 1—2, p. 68—69.

nul sau fapta omenească ? Răspunzînd la această întrebare, Brahma arată că «totul se capătă prin faptă, iar nu prin destin» (dist. 10), pentru că, «dacă fapta n-ar da roade, totul ar fi fără urmări...» (dist. 17), «destinul neputînd să dea nimănui nimic, dacă nu s-a săvîrșit ceva» (dist. 20). Și, ca să accentueze și mai mult deșertăciunea credinței în destin, el — Brahma — face o comparație între nimic și destin — care, de asemenea, este tot nimic — zicînd: «Cînd vedem că nimic nu e durabil, nici chiar în lumea zeilor, cum ar putea destinul să stea neclintit fără faptă ?» (dist. 21).

Un alt episod din ineputabila Măhabhārata, *Savitri*, a fost tradus de prof. G. Bogdan-Duică și publicat în editura «Datina Românească» (Vălenii de Munte, 1940, in-12°, 55 p., 21×14). Traducerea este precedată de o scurtă introducere (p. 3—7). Urmează apoi traducerea, care este formată din șapte cîntece sau capitole (p. 9—53) și în care se povestește tinerețea fetei prințului Așvapati, numită Savitri, precum și căsătoria acesteia cu tînărul Satjavan, fiul altui prinț, Gjumacena. căutîndu-se a se scoate în evidență deosebita putere pe care o au rugăciunea, postul, pocăința și, în special, iubirea în acordarea din partea puterii divine a tot ceea ce este folositor pentru a duce o viață fericită. aici pe pămînt și, mai tîrziu, în ceruri.

Dar cea mai frumoasă traducere în limba română a unui fragment din Mahābhārata o socotim pe aceea făcută de curînd de A. E. Baconsky sub titlul *Arderea zmeilor* (București, Ed. pentru Literatură și Artă, 1964, in-8°, 223 p., 22×17), legendă care face parte din prima carte, *Adīparva*, a marii epopei indiene ²⁸.

Deși această legendă are o existență de sine stătătoare, întemeindu-se pe un episod aparte, totuși cuprinsul ei nu este tocmai unitar ²⁹. Ea încearcă să explice geneza zmeilor, a băuturii sacre *amrita*, lupta demonilor cu zeii și multe alte elemente istorice, naturale sau mitologice.

Dacă se are în vedere faptul că majoritatea legendelor indiene — deci și legenda Arderii zmeilor — poartă amprenta amestecului castei brahmane, atunci substratul tuturor acestor plămuiți ne apare cu totul altfel. Astfel, fiind conștienți de autoritatea Mahābhāratei ca scriere sacră pentru hinduși, brahmanii au căutat s-o transforme într-un instrument pentru menținerea situației privilegiate a castei lor. La aceasta se mai adaugă și falsa credință că îndată ce brahmanii își începeau ritualul și pronunțau formulele magice, nici chiar divinitățile nu mai puteau interveni ca să abată cursul evenimentelor: atunci cînd Parikșit, vestitul împărat «bun și drept cu supușii săi» ³⁰, a cutezat să umilească un ascet, fiul acestuia, pe nume Sringhin, îl blestemă să moară de veninul groaznicului Takșaka (p. 71); fapt petrecut în cele din urmă (p. 91), deși fuseseră luate o serie întregă de măsuri preventive.

O calitate a acestei lucrări constă în aceea că prezintă deosebit de multe argumente în favoarea superiorității științei, pusă în comparație cu oricare îndeletnicire umană sau de altă natură. Un exemplu grăitor îl

28. A. E. Baconsky, *Arderea zmeilor*, p. 13. 29. *Ibidem*, p. 5.

30. *Ibidem*, p. 64.

constituie felul în care înțeleptul Astika reușește să-l salveze pe zmeul Takșaka din cursa întinsă tuturor zmeilor de către împăratul Djanamedjaia.

Ar mai fi de menționat, înainte de a încheia acest capitol, traducerea în limba română a unui oarecare număr de cugetări din literatura indiană, dintre care multe sînt extrase din operele religioase propriu-zise ale acestei literaturi. Am menționat mai sus frumoasa traducere în versuri a unor cugetări indiene făcută de George Coșbuc. Mai de curînd, prof. Enescu Stîlpeni a publicat un volum cuprinzînd 156 proverbe indiene în versuri, sub titlul *Comori indiene* (București, Imprimeria Fundației Culturale, 1925, in-16°, 89 p., 18×12), cu note explicative și cu o introducere semnată de N. Iorga (p. 3—5). Încă mai recent, Diac. Prof. Emilian Vasilescu a publicat în revista «Glasul Bisericii», sub titlul *Căile ce duc la virtute după înțelepciunea indiană*³¹, cinci articole cuprinzînd traduceri de cugetări indiene, maxime, proverbe, extrase din diferite lucrări religioase și morale indiene și însoțite de comentarii. Și într-un caz și în celălalt este vorba de traduceri făcute după versiunile europene ale lucrărilor indiene, nu din sanscrită.

5. Religia islamică

O încercare de traducere în limba română a *Coranului*, cartea sfîntă a islamismului, s-a făcut spre sfîrșitul veacului trecut, dar nu a mers prea departe. La Biblioteca Academiei R.P.R. am putut găsi numai primele două fascicule de cîte 16 pagini dintr-o lucrare semnată de Bernhard Souffrin și intitulată *Coranul sau Sfînta Scriptură a credincioșilor lui Mahomed* (București, Tipografia Română, 1884). Această lucrare cuprinde însă numai prima sură (capitol) din Coran, iar din sura a doua numai 182 versete. Nu știm dacă au mai apărut și alte fascicule din această lucrare, a cărei importanță stă numai în faptul că este un prim început de traducere a Coranului în limba română.

Traducerea integrală a Coranului în limba română a fost făcută de eruditul orientalist și profesor de teologie Silvestru Octavian Isopescu, a cărui lucrare a apărut la Cernăuți în 1912 (in-8°, 538 p., 24×16) și a rămas pînă astăzi unică. Traducerea a fost făcută după originalul arabic, ediția Gustav Fluegel, *Corani textus arabicus...* (Lipsiae, 1869). Notele explicative, care de altfel abundă în această traducere, sînt date fie după Boysen³², Ulmann³³, Henning³⁴ sau Nöldeke³⁵, fie alcătuite de traducătorul român.

31. Vezi «Glasul Bisericii», XVIII (1959), nr. 3—4, p. 207—215; nr. 5—6, p. 411—418; XIX (1960), nr. 1—2, p. 59—65; nr. 5—6, p. 465—470; XX (1961), nr. 9—10, p. 928—936.

32. *Der Koran oder das Gesetz der Muselmänner durch Muhammed den Sohn Abdall... aus dem arabischen übersetzt*, Halle, 1773.

33. *Der Koran aus dem Arabischen Wortgetreu neu übersetzt und mit erläuternden Anmerkungen versehen* von Dr. L. Ullmann. Bielefeld und Leipzig, 1877. Ed. VII.

34. *Der Koran aus dem Arabischen übertragen und mit einer Einleitung versehen* von Max Henning, Leipzig, 1901.

35. *Geschichte des Qorans* von Theodor Nöldeke, Göttingen, 1860.

Traducerea textului este precedată de o introducere, alcătuită după Henning (I, II, IV) și după Nöldeke (III).

În această introducere sînt cuprinse date informative cu privire la istoria poporului arab dinainte de Mahomed (p. 9—11), cîteva note biografice asupra personalității lui Mahomed (p. 11—27), prezentarea Coranului și a religiei islamice (p. 27—52) și, în sfîrșit, un episod din vestitul ciclu de basme arabe *1001 de nopți*, intitulat *Istoria roabei Tavaddud* (p. 52—60). Scopul includerii aici a acestui episod, care însumează poveștile nopților 445—458, este ușor de înțeles dacă ne gîndim că în el este prezentat un interesant examen formal asupra Coranului.

Coranul este compus, conform canonului islamic, din 114 capitole numite sure (*surah*), împărțite și acestea în 6.219 versete (*ayah*). Capitolele mai lungi sînt puse la început, iar cele mai scurte la urmă, criteriul așezării acestora fiind deci pur formal. Acest mod de distribuire a materialului explică și faptul că unele sure, nefiind unitare nici chiar în cuprinsul lor, ajung să trateze uneori mai multe chestiuni lipsite de orice legătură între ele. În schimb, redactorii Coranului au avut grijă să menționeze, cu destulă aproximație, care sure datează din perioada meccană și care din cea medineză a activității lui Mahomed³⁶. În această privință, se observă că surele scrise în perioada meccană (anii 1—7 ai propovăduirii lui Mahomed), prezintă preocupări aproape exclusiv religioase, în versuri scurte, vioaie și pline de avînt poetic, în vreme ce surele din perioada medineză au un caracter mai mult politic, juridic și moral, versurile fiind greoaie și lipsite de frumusețe poetică³⁷.

Traducătorul român s-a străduit să redea cît mai fidel înțelesul textului arab, folosindu-se adesea de completări între paranteze și de explicații în josul paginilor.

Magistrand GHEORGHE SPERANȚĂ

³⁶ Vezi S. O. Isopescul, *op. cit.*, p. 35—39.

³⁷ Carra de Vaux, art. *Coran*, în «Dictionnaire de Théologie Catholique», t. III 2, col. 1773.

EMINESCU ȘI CĂRTICICA SFĂTUITOARE A MONAHULUI NICODIM

În articolul *Din aspectele limbajului eminescian*, publicat în revista «Limba Română» (nr. 2/1965), am menționat că între manuscrisele vechi românești, cu caracter religios și istoric, rămase de la Eminescu, se află și *Cărticica Sfătuitoare* a monahului Nicodim de la Sfântul Munte. Cît de mult s-a bucurat acest manuscris în traducerea unui anonim, probabil călugăr de la Mînăstirea Neamț, de prețuirea poetului, vom arăta în articolul de față.

El se află în secția de documente și manuscrise a Academiei R. P. Române, sub nr. 3074, iar titlul lui întreg este următorul: *Cărticică sfătuitoare pentru păzirea celor cinci simțiri și a nălucirii și a minții și a inimii. Și pentru aceia care sînt îndulcirile aceale duhovnicești și chiar ale muzicii. Alcătuită adecă mai nainte pe limba greciască și iarăși îndreptată mai pe urmă, de cătră cel prea mic între monahi Nicodim din Sfîntul munte. Iară acum întiiu dată în tipariu, prin cheltueala cea osîrdnică a prea sfințitului Mitropolit Kiriu Kiriu Ierotei Naxiul. Pentru carele s-au și alcătuit. Spre folosul de obște al tuturor pravoslavnîcilor. 1801, iar s-au tălmăcit la 1819.*

«Cărticica» nu este chiar așa de mică precum vrea s-o înfățișeze titlul ei modest, fiindcă este un *in folio* de 21 × 30 cm cuprinzînd 501 pagini caligrafic scrise, toate încadrate în chenar și legate în piele, începutul unor pasaje fiind scris cu cerneală roșie ca și unele reproduceri din diferiți filozofi ai antichității și scriitori vechi bisericești.

Dintr-un cuvînt către cititori rezultă că scrierea aceasta are caracterul unui manual cuprinzător de norme pentru viața ascetică a monahilor, căroro le este destinată. Autorul crede că «boldul păcatului» intră în inimă «prin oareșcare ferestri», care sînt organele simțurilor, de aceea dă sfaturi în «cărticica» sa cum «fieștecarele să păzască mintea și inima sa de chipurile cele pătimase și de icoanele păcatului».

Imaginile și figurile de gîndire și de stil împrumutate din cei mai cu renume scriitori ai antichității și ai evului mediu abundă în paginile acestei «cărticele» și ele au plăcut mult poetului nostru. Din capitolele manuscrisului călugăresc, cele care l-au interesat îndeosebi pe Eminescu sînt *Pentru păzirea vederii. Ce iaste vederea și ochii și Pentru păzirea auzului*. Și spre a dovedi lucrul acesta vom proceda cu oarecare metodă, reproducînd mai

întii fila 138 verso a caietului eminescian 2262, în care se află următoarele extrase rezumative din capitolul *Pentru păzirea vederii* al «cărțicelei» lui Nicodim :

*«Iscoditorii firii, Naturforscher Ochii
se atîrnă din suflet și din rudenia minței
cei doi luminători ai trupului
cei doi luminători ai feței
cei doi întii tîlhari ai păcatului
ochii sînt cele două mîni fără trup, cu care sufletul apucă pe cele ce
le iubește și de departe și pre acelea ce nu le poate apuca cu mîinile
mai ales ochii cei frumoși iarăși cu ochii îi apucă
vederea este pipăire mai subțire decît pipăirea minilor,
dar mai grea decît pipăirea nălucirei și a minței
amăgînd spre desmerdare
Cu aruncături de ochi
Ca cu mîni fără de trup
Atingînd orice voiesc
De departe
Le cuprinde
Cu mpătimire
Și de la ochii aceștia să taiu frumusețile și privirile trupului aceluia,
ce l-am îndrăgit
Să nu ospătez vederea-mi
Cu arătarea ta
Bold al îndulcirii din lăuntru
Ochii drept să caute
Genele tale drept să clipească (Sol.)
Și-n a ochiului clipală
Mintea mea a lunecat
Însă locul unde-aleargă
Este tainicul tău pat
Pipăit-am eu cu dinșii
A frumuseții tale idol
Și din idolul tău mîndru
Sufletu-mi s-au îndulcit
Și trimis-au a sa poftă
Înlăuntru cărării inimii
Nemărturisit și neștiut.
Să nu te vînezi cu ochii tăi
Să nu te răpești împreună cu gencle tale*

1) să cauți parte

2) cu iscodire

3) Să trec cu vederea...».

Aceste extrase de laborator făcute de Eminescu se pot identifica aici și colo în paginile 45, 46 și 47 ale «cărțicelei» lui Nicodim, din care vom

reproduce câteva fragmente pentru ca cititorul să-și dea mai bine seama de izvorul folosit de poet:

«...și iată cea dintâi simțire, carea ne întâmpină, iaste vederea, cea mai mare din simțiri, dupre iscoditorii firii, ceea ce să atîrnă din duhul cel sufletesc și din rudenia minții... Ochii sînt ce doi luminători a trupului, dupre cuvîntul Domnului. Cei doi luminători ai feții, dupre astronomi, cei doi luminători tîlhari ai păcatului, după filosofii cei năravnici... Sau pentru ca să zic, dupre marile Vasilie: «Ochii sînt cele doao mîini fără trup, cu care sufletul apucă pre cele văzute ce le iubește și de departe. Și acele ce nu le poate apuca cu mîinile (care precum mai ales sînt ochii cei frumoși) pre acestea le apucă iarăș cu ochii și le cîștigă. Pentru că și vederea iaste simțire, mai subțire adecă decît pipăirea mîinilor, dar mai groasă decît pipăirea nălucirii și a minții», dupre același Vasilie, ce zice: «Deci prin oareșcare pipăire și vedere amăgește pre suflet spre dezmiardare cu aruncăturile ochilor, ca cu niște mîini fără trup, atîngîndu-să ori de care voește de departe. Și de carea nu are întru stăpînire a să atînge cu mîinile trupului, pre aceste le cuprinde cu împătîmire prin aruncăturile ochilor... Deci de la ochii aceștia să tai privirile și frumsețile trupurilor acelora, care îndeamnă pre suflet la îndrăgiri urite și necuviincioase». Pentru că ai auzit pre marele părinte Vasilie zicînd: «a nu ospăta vederile cu arătările comedianilor sau cu vederile trupurilor, celor ce lasă bold al îndulcirii înlăuntru sau asupra». Auzi încă și pre Solomon strigînd: «Ochii drept să caute, iar genele tale drept să clipească...».

La această simțire mă rog stăpîne al meu, pune toată luarea amînte a ta. Întîiu, pentru că simțirea aceasta să asamănă, precum am zis, cu un tîlhar, iar mai vîrtos cu unul întîiu al tîlharilor. Căci împreună răpind pre minte degrab și alunecînd în clipala ochiului,... aleargă la locul păcatului, s-au uitat acolo cu împătîmire, au pipăit idolul frumseții, l-au tipărit îndată în crieri cu spulberarea duhurilor, s-au îndulcit sufletul în Idol au trimis pre a sa poftă și dorință înlăuntru cămării înmăi și nemărturisit au lucrat pre păcat...

Pentru aceea și Solomon oprește a nu ne prinde de ochii noștri: «Să nu te biruiască, zicînd, pofta frumseții, nici să te vînezi cu ochii tăi». Iar cuvîntătorul de Dumnezeu Grigorie... oprește încă și pre însuș căutarea cea în treacăt. Căci adaoge la zicerea lui Solomon, și zice: «Să nu te răpești împreună cu genele tale, de-i cu puțință, pînă și la căutarea cea în treacăt...».

Dacă observăm mai de aproape, vedem că chiar în momentul în care poetul își făcea fragmentarele sale extrageri din manuscrisul monahului, unele expresii luau forma versului, atît de nebiruit era simțul lui înclinat spre arta prozodiei.

Acesta este și cazul unui pasaj din pag. 58 a *Cărticelei sfătuitoare*: «...Dar încă și însuși firea au împrejurat pre ochi înlăuntru genilor ca pre niște fecioare în cămări, pentru ca să să rușineze ca niște fecioare cînd să ivesc afară din cămările sale și să nu vază cu nerușinare feațele celor

ce să întimplă...». Iată cum devine el, în versificarea lejeră din caietul 2262 f. 120, dorință aprinsă a poetului însuși:

*Amăgitori sunt ochii — furi de-ndulciri străine —
— În porțile acestea a ochilor aibi strață.
Privire femeiască privire nu-i ci vrață
A sufletului pustnic cetate întărită
Ea cade înainte de vânturi răscolită,
Căci ochi-ți sunt fecioare închise în cămări
Luminile lor pline de frică, rușinări
Boboțe sunt de spumă, ce port pe ele brumă
Cu gura mea le-aș șterge de bruma lor acuma.*

Uneori, Eminescu a fost atras de metafore care i-au plăcut și le-a dat încetățenire în versurile sale. Astfel metafora «încăperile gândului», din textul monahului: «Iar dacă să va face întru încăperile gândului nălucire de vedere necuviincioasă...», a devenit «încăperile gândirii», fiind prinsă, prin meșteșugul artei literare, în versurile cunoscute din poemul *Călin* :

*A frumseții haruri goale ce simțirile-i adapă
Încăperile gândirii mai nu pot să le încapă.*

O altă metaforă, care i-a plăcut poetului și pe care am întâlnit-o în rîndurile extrase de Eminescu sub forma

*Și trimis-au a sa poftă
Înlăuntru l cămării inimii...*

rînduri care își au corespondentul într-un pasaj de la pag. 47 a manuscrisului monahal : «...s-au îndulcit sufletul în Idol au trimis pre a sa poftă și dorință înlăuntru l cămării inimii...» a fost folosită în următoarele versuri inedite :

*Cînd te-am văzut, Venera, atunci am zis în sine-mi:
Zăvor voi pune minți-mi, simțirei mele lacăt,
Să nu pătrundă dulce zîmbirea ta din treacăt
Prin ușile gândirei, cămara tristei, inemi.*

Capitolul *Pentru păzirea auzului* din *Cărticica sfătuitoare* a fost pus la contribuție de Eminescu într-un număr de 76 de versuri armonioase, cărora le dă același titlu : *Pentru păzirea auzului*. Vom urmări în paralelă pasaje ale textului monahului din capitolul *Pentru păzirea auzului* și unele grupe de versuri din poezia intitulată de Eminescu tot *Pentru păzirea auzului*, în caietul său 2262 fila 137.

La pagina 67 a *Cărticelei sfătuitoare* se află pasajul următor :

«...Să nu fluerăm auzul și în cele iambicești. Cu ceară astupă urechile despre cuvinte rele și despre viersurile cele fără de rînduială a cîntărilor veselitoare.

Pentru aceasta să prihănesc împărații Asirianilor cu toată dreptatea, fiindcă aceștia nu numai să socotea desfătare țărănească de a să îmbăta de băuturi dulci, ci a să îmbăta și de cîntecele desfrîdate a cîntăreților. Drept aceea și vrînd a avea mai multă dulceață din glasuri, giugănea pre bărbați cînd încă era copii, pentru ca subțîindu-să glasul și făcîndu-să femeesc, bărbații să să numească semei și cîntăreții, cîntărețe...».

Iată reflexul acestui pasaj în versificația eminesciană :

*Nu fluerăți de-aceea urechea-n versul iambic
Picioru-ușor se mișcă în saltul ditirambic
Fără de rînduială și dulce și molatec
Ca ceara ea își face sufletul mueratec
De vrei să scapi de ele, de-urmarea lor amară
Astup-a ta ureche tu singur chiar cu ceară*

*Cu drept cuvînt de-aceea se prihănesc de carte
Asirienii antici din Asia departe
Ce nu se-mbată însă nicicînd cu dulce vin
Ci cu cîntări molateci, cu-a glasului suspin
Ei schilozesc băieții ca glasul să-l subție
Ca gura lor ca gura muiereilor să fie
Părea c-a lor fîințe sunt cu muierea gemeni
Cîntau cu glasul dulce și rugător asemeni
La cînturi desfrîdate ei ascultau cu haz*

*Hrănindu-și nălucirea cu gînduri moi băieții
Să pară cîntărețe că li sunt cîntăreții.*

La pagina 68 a manuscrisului călugăresc se află un pasaj ce se referă la rătăcirea lui Odiseu pe mări, în timp ce se înapoia de la Troia :

«Basmu cu adevărat să pare a fi... că mult meșteșugarețul acela Odiseos ș-au astupat urechile cu ceară, pentru ca să nu auză viersurile ceale dulci și adormitoare a Sirinilor și să să ucigă. Însă iaste adevărat în altfelii înțelegîndu-să că și înțeleptul să cuvine a-și închide auzurile sale despre niște viersuri femești și fără de rînduială ca acestea pentru ca să nu fie de tot mîncat de Sirinele ceale purtătoare de moarte a dezmierdărilor».

Eminescu a versificat acest pasaj în chipul următor :

*Nu spune-un basmu numai poetul cel vorbăreț
De eroul Odisseo cel mult meșteșugareț
Și-au astupat cu ceară urechea să se culce
La glasul de Sirină adormitor de dulce
S-astfel putut-a numai corabia-i s-o poarte
Pe lîngă a lor ostrov aducător de moarte
Dori pază și șie urechei înțeleptul
Cu gîndul să-și ferească și inîma și pieptul*

*Căci fără de rînduială e al femeii vers
Ca de pe-o tablă gîndul din minte ți s-a șters,
Te farmecă urechei neavînd învălitoare
Sirina desmierdării de moarte purtătoare.*

Descrierea patimii lui Honoriu pentru cățelușa sa se află la pag. 71 a vechiului manuscris călugăresc :

«...Și o adeverează despre aceasta împăratul Onorie, carele nu să întrista atîta dacă cetatea Roma i-ar fi prăpădit, cît să întrista dacă i-ar fi pierdut roma, papagalul său cel ce așa să numia după cum zic istoricii sau precum alții istoricesc, cățelușa lui care așa să numia...».

Iată prinsă această descriere în cadența versului eminescian:

*Onorie-mpăratul mai mult iubea acușa
Decît cetatea Roma — pe Roma cățelușa.*

În febrilitatea lucrului de atelier și în starea de iritare provocată de animozitățile cu femeia îndrăgită, care adesea îi apare de-a dreptul necredincioasă, multe din imaginile crude, citite în paginile 49 și 50 din *Cärticica sfătuitoare*, iau forma unor invective nestăpînite, pe care poetul le reia de mai multe ori și le toarnă în versuri de o duritate rară chiar la Eminescu. Influențat de sfaturile lui Nicodim, care zice că dacă diavolul nu încetează a te supăra cu «idolul» feții ce a apucat a se întipări în mintea ta, să-i scoți cu mintea ochii, să-i tai buzele și toată partea care în aparență e frumoasă și ai să vezi că cea iubită nu era altceva decît închegare de oase goale și de flegmă, Eminescu aruncă pe hîrtie un număr de versuri alcătuite cu materialul călugărului, demascînd în cuvinte aspre necredința «idolului» său, care nu a fost decît femeie vicleană și înșelătoare.

Iată încă o grupă de versuri generate de materialul manuscriptic al monahului Nicodim, aflătoare în caietul său 2260 f. 45—47, altele decît cele reproduse în articolul publicat în «Limba Română» nr. 2/1965 :

*Și nu voiam a vieții iluzie s-o sfaremi
Cu ochii tăi de-un dulce, puternic vicleșug.
Te miri atunci, crăiasă, cînt tu zîmbești că tac
Eu idolului mîndru scot ochii blînzi de șerpe
La rodul gurii tale gîndirile-mi sunt sterpe
De cărnurile albe eu fălcile-ți disbrac
Și pielea de deasupra și buzele le tai
Hidoasa căpățînă de păru-i despoiată
Din sînge și din flegmă scîrbos e închegată
O, ce rămase-atuncea naintea minți-mi? Vai!*

Aproape fiecare imagine mai aspră și fiecare cuvânt mai tare din aceste versuri se pot identifica în paginile amintite ale lui Nicodim. Și ele reapar și în alt loc în manuscrisele poetului :

*Venin mi-era suflarea și ochii tăi cei tineri
 Și nu voim ca dinșii cu dulce vicleșug
 S-aprinză al meu suflet pe-al patimilor rug
 Și sborul cugetări-mi, mândria din cântare-mi
 Eu nu voiam c-un zîmbet al tău să mi le sfaremi
 Priveai la mine straniu și te mirai că tac
 Tu nici visai că-n gîndu-mi eu fălcile-ți desbrac
 De cărnurile albe și gingașe și sterpe
 Că idolului mîndru scot ochii blînzi de șerpe,
 Tu nici visai că-n gîndu-mi eu fața ta o tai
 Că ce-a rămas atuncea naintea mînți-mi, vai,
 Era doar începutul frumos al unui leș.*

(Manuscrisul 2277 f. 37)

Necunoscînd izvorul sub influența căruia Eminescu a aruncat pe hîrtie, fără artă, în momentele sale de ceartă pasională, imagini macabre, unii au socotit că versurile reproduse ar fi produsul influenței decadente franceze, în special a lui Baudelaire. În realitate, încriminările lui Eminescu exprimate cu materialul monahului, din *Cărticica sfătuitoare*, sînt formulate pentru descărcarea sa psihică, nefiind menite tiparului. Credem că între metoda folosită în compunerea poemului *Călin*, în care poetul a utilizat cu mare artă cîteva sugestii provocate de unele cuvinte și imagini din *Cărticica sfătuitoare*, și lucrul brut din versurile rămase în hîrțile sale de atelier, Eminescu, prin faptul abandonării acestora din urmă, pune o barieră de care urmează să se țină seamă.

Dar, ceea ce ni se pare util să evidențiem și cu ocazia studiului de față este faptul că Eminescu a avut o mare prețuire pentru cartea veche, manuscrisă ori tipărită, hrana sufletească a strămoșilor și părinților noștri. Lista cărților și manuscriselor vechi românești rămase de la Eminescu și dăruite Academiei de Titu Maiorescu în anul 1904, conține un număr de douăzeci și cinci de manuscrise, în rîndul cărora figurează și *Cărticica sfătuitoare* a monahului Nicodim, de care ne-am ocupat aci (cf. Alexandru Elian, *Eminescu și vechiul scris românesc*, în «Studii și cercetări de bibliologie», 1955, p. 148). Printre ele se află și *Mărturie pentru sfîntul Calist a lui Meletie al Athinilor*, scrisă de Theofan monahul, la 1796. În acest din urmă manuscris se găsește *Descoperirea sfintei și dumnezeieștii liturghii*, din care Eminescu a socotit nimerit să reproducă o pagină, pentru frumusețea stilului, într-unul din articolele sale ziaristice, cu ocazia dezvelirii statuii lui Eliade în București :

«Limba literară, nu cea grăită de societatea cultă, limba cronicarilor și a legendelor e pe alocurea de-o rară frumusețe. Multe texte și bise-

ricești și laice au un ritm atît de sonor în înșirarea cuvintelor, încît e peste putință ca frumusețea stilului lor să se atribuie întâmplării și nu talentului scriitorului și dezvoltării limbii. Într-o povestire din secolul trecut citim de exemplu următoarele :

«Atuncea acel boieriu merse de spuse stăpînului său toate pre rînd, însă împăratul fiind cuprins de mînie, au zis către dînsul :

«Voi cite vise visați toate le credeți, dar nu sunt eu copil a nu împlini porunca mai mărelui meu.

Iară acel boieriu zise :

— Împărate, din copilăria noastră ți-am slujit și minciună din învățatura mea n-ai petrecut ; iară de vreme ce nu mă crezi, blemu de vezi lucrul minunat...

Și porunci să-i aducă din beserică scaunul împărătesc și șezînd porunci domnilor săi zicînd: Să ședem și noi aici ca să putem povesti de aceste minuni împăratului Amurat.

Într-acel ceas se umplu beserica de luminări minunate și oltariul de focul Dumnezeirii, și văzînd acestea împăratul fu cuprins cu spaimă cătră Domnii săi «Minunată vedere este ceea ce văzum astăzi».

Și cînd zise preotul : «Pentru cei ce umblă pe mare și călătoresc, într-acel ceas văzu împăratul marea învăluită de valuri mari și groase și corăbiile pățind mult rău și cu cuvintele preotului se alină marea mulțumind corăbierii lui Dumnezeu».

Și Eminescu adaugă: «Iată o proză scrisă de mai bine de o sută de ani pe care desigur oricine o va înțelege. Cam acesta e tonul limbei prozaice și poetice înainte de Eliad» (*Timpu*, 21 noiembrie 1881).

Fiindcă poetul nu urmărea să facă erudiție în articolele sale, n-a arătat izvorul de unde a scos pagina veche pe care o prezintă cititorilor săi, dar ea se poate identifica în manuscrisul *Mărturie pentru Sfîntul Calist*, la f. 155 : *Descoperirea Sfîntei și dumnezeieștii leturghii*.

Cu ocazia unui foileton intitulat *Paștele*, publicat în *Timpu* din 16 aprilie 1878, Eminescu recurge de asemenea la citații din vechile cărți bisericești și zice :

«La întrebarea ce și-o pune David Straus... de mai suntem noi creștini sau ba, o întrebare la care răspunde negativ, noi adăogăm alta : Fost-am vreodată creștini ? — și suntem dispuși a răspunde cu *nu*.

Mai adevărate sunt cuvintele lui Callist, patriarhul de Constantinopol, care, într-o fierbinte rugăciune pentru încetarea secetei descrie caracterul omenesc :

«Nu numai dragostea ta am lepădat, ci și ca fiarele unul asupra altuia ne purtăm și unul altuia trupurile mîncăm prin feluri de lăcomii și prin nedireaptă voința noastră. Deci cum suntem vrednici a lua face-rile de bine ale Tale ? Că Tu ești drept, noi nedirepți ; Tu iubești, noi

vrăjmășim; Tu făcător de bine, noi răpitori. Ce împărtașire avem cu Tine, ca să ne și împărtașim bunătăților Tale? Mărturisim dreptatea Ta; cunoaștem judecata cea de istov a noastră, a mii de morți suntem vinovați; iată sub mina Ta cea lucrătoare, și care ține toate, petrecem. Lesne este minii Tale celei a tot puternice ca într-o clipeală să ne piarză pre noi, și cit este despre gândul și viața noastră, cu dreptul este nouă să ne dăm pierzării, prea drepte judecătorule! dar... îndurării cej nebiruite și bunătății cei negrăite nu este acest lucru cu totul vrednic, prea iubitorule de oameni Stăpîne!»

Și poetul adaugă: «Rar ni s-a întâmplat să vedem șiruri scrise cu atita cunoștință de caracterul omenesc...». Este demn de remarcat că Eminescu cunoștea «facerile» lui Callist, patriarhul Țarigradului, care se află în *Evhologhion*, adică *Molitvenic*, tipărit la Tîrgoviște 1713, la filele 214, 215 și 232, de unde poetul le extrăgea, pentru cititorii săi, fără a indica, bineînțeles, izvorul, fiindcă, precum am spus, el nu urmărea să facă erudiție în paginile gazetei sale. Cunoscînd paginile vechilor scrieri, poetul a alcătuit în versuri de o armonie inimitabilă *Rugăciunea* sa:

*Rugămu-ne-ndurărilor
Luceafărului mărilor:
Din valul ce ne bîntuie,
Înalță-ne, ne mîntuie,
Privirea adorată
Asupră-ne coboară,
O maică preacurată
Și pururea fecioară
Marie!*

I. CREȚU

O SCRISOARE INEDITĂ A LUI MIHAI VITEAZUL CĂTRE PATRIARHUL ALEXANDRIEI MELETIE PIGAS

De la Haga primim un volum cuprinzînd o colecție de 218 documente*), privind istoria poporului român în secolul al XV-lea și al XVI-lea, extrase din arhivele engleze de E. D. Tappe. Autorul colecției arată în prefață că aceste documente vin să completeze seria documentelor publicate în colecțiile Hurmuzaki și Iorga, care n-au inclus sursele arhivistice engleze. Documente privind Transilvania abundă în aceste arhive, dar istoriograful englez n-a reținut decît pe cele ce au o contingență cu istoria poporului român. Publicația D-lui E. D. Tappe a apărut la Haga, în Editura Mouton & C., «with the help of a garant from the late Miss Isobel Thorney's Bequest to the University of London» (cu ajutorul unei donații din legatul lăsat Universității din Londra de d-ra Isabela Thorney).

Culegerea prezentată are trei surse :

1. *The Public Record Office*, arhivele oficiilor de stat, ale căror indexe au fost cercetate pentru anii 1509—1601. Aceste indexe sînt puse la punct, privind istoria românilor, numai pînă la 1589. De la această dată pînă la 1601 cercetătorul englez a utilizat fondul privind relațiile Angliei cu Turcia. N-au fost cercetate documentele acestei ultime decade a secolului al XVI-lea, privind relațiile cu Polonia, printre care se pot găsi multe referințe la evenimentele politice din țările române.

2. A doua sursă a fost *The British Museum and other Libraries*, fondul arhivistic de stat aflat la Muzeul Britanic, catalogat sub denumirea *Letters and Papers, Foreign and Domestic, of the reign of Henry VIII* (Scrisori și acte, externe și interne, din timpul domniei lui Henric al VIII-lea, 1491—1547), precum și alte arhive de stat.

3. Alte surse, *Private Archives* (arhive particulare), luate după indexe *Reports of the Historical Manuscripts Commission*, cuprinzînd documente fără prea mare importanță, ale agenților secreți englezi, mai valoroase fiind rapoartele primului ambasador al reginei Elisabeta la Poartă, William Harborne.

Se știe că arhivele britanice au rămas aproape necercetate de istoricii noștri, cu toate că acestea cuprind date încă din secolul al XV-lea.

* E. D. Tappe, *Documents concerning Rumanian History (1427—1601)*, collected from British Archives. With an Introduction by C. Marinescu, 1964 Mouton & Co. London, The Hague, Paris, 162 p. (Documente privind Istoria României (1427—1601). Culese din Arhivele Britanice).

Comunicările făcute cabinetului britanic de ambasadori, între 1594—1601 în special, relatează succesele militare și politice strălucite ale lui Mihai Viteazul, care au pus pe turci în mare cumpănă, încît, scria ambasadorul Henry Lello lui Sir Robert Cecil, «dacă nu i se întîmplă nimic rău, el va fi ruina lor». Poziția lui Mihai, capitală pentru istoria românilor, marchează și un moment important în istoria europeană.

În introducerea sa C. Marinescu spune că încă cu 50 de ani în urmă Nicolae Iorga își exprimase dorința de a se explora arhivele istorice engleze, care conțin informații valoroase privitoare la imperiul turcesc, cît și la toate țările din Europa centrală și răsăriteană. De altfel Iorga a publicat în 1931 o istorie a relațiilor anglo-române. *A History of Anglo-Romanian Relations*.

Se menționează în publicația lui E. D. Tappe, în mod special, o scrisoare în limba italiană a lui Bartolomeo Brutti, trimisă la 29 august 1590 din Varșovia, reginei Elisabeta, precum și răspunsul reginei, cu data din 2 octombrie 1590, prin care regina îi mulțumește pentru serviciile ce Brutti i le oferea. Se mai subliniază importanța unui alt document, anume scrisoarea Marelui Maestru al cavalerilor ospitalieri din Rodos. Emery D'Amboise, prin care războinicul cavaler îndemna la o expediție contra turcilor, la care urma să ia parte și valahii, pentru eliberarea popoarelor balcanice, printre care și a românilor. O inițiativă similară o luase și Papa Leon al X^l-lea în 1517, proiectînd o expediție contra turcilor, în care trupe moldovene și muntene, trebuia să sprijine trupele regelui Poloniei în atacul său contra cetății Chilia, în 1518 și a orașului Adrianopol în 1519.

Un alt document inedit este raportul trimis senatului de ambasadorul Veneției pe lingă regele Poloniei în 1574. Ambasadorul Girolamo Lippomano scria senatului despre evenimentele politice din țările române.

Interesante sînt scrisorile diverselor personalități britanice ale vremii, care călătorind în Europa se credeau obligate, să informeze pe unii membri ai cabinetului britanic, cu care erau în legătură, asupra diferitelor probleme politice ale popoarelor europene, care ar fi putut avea, fie și indirect, repercursiuni asupra intereselor Angliei pe continent. Așa, la 20 mai 1527, Sir John Wallop scria cardinalului Wolsey despre oferta de alianță făcută de Petru Rareș regelui Ferdinand al Boemiei. O altă scrisoare din 22 octombrie 1538, trimisă de la Padova lui Thomas Cromwell, privea pacea încheiată de Petru Rareș cu Sigismund I regele Poloniei. Alte știri ulterioare se refereau la lupta dintre Despot Vodă și Alexandru Lăpușneanu.

O contribuție la cunoașterea originii enigmaticului personaj care a fost Petru Cercel, o constituie rapoartele agentului diplomatic englez de la Constantinopol, William Harborne, către secretarul de stat Francis Walsingham. În rapoartele sale William Harborne arată că Petru Cercel se numea în realitate Alexandru și că era grec, originar din Morea, și n-ar fi deci fiul lui Pătrașcu cel Bun și fratele lui Mihai Viteazul. așa cum au crezut N. Iorga și P. P. Panaitescu. În raportul său din

15/28 iulie 1583, expediat de agentul englez de la Constantinopol, secretarul de stat era informat că în momentul plecării din Polonia a regelui Henric al III-lea al Franței (1551—1589) a venit la acesta să-i solicite sprijinul «one Alexander, a Greek, said certaynlie to obscure be of an family borne in Morea». pentru a fi numit domn în Țara Românească, prin stăruințele ambasadorului francez la Poartă, de Germigny. Agentul englez conchide : «He giveth ont himselfe to be called Petro Voyvoda, but those who knowe him best and have ben usualy heretofore in his company reporte as abovesaide. Nothwithstanding he is a man indued with singular good qualities, expert of ten sundry languages, only prodigality as it hath formerly being a privat person. so is like nowe to breed his destruction, for *ultra posse, non est esse*: and princes with delayes are not to be diluded». (El se dă a fi Petru Voievod, dar cei ce-l cunosc foarte bine și au fost în mod obișnuit în tovărășia lui, relatează cele de mai sus. Totuși el este un om plin de bune calități, cunoscător a zece limbi diferite, numai că este risipitor cum a fost mai înainte, fiind persoană particulară, așa încît și acum aceasta îi va fi pierzania, căci *a putea peste, nu înseamnă a înfăptui* și prinții cu încurcături nu pot fi păcăliți). Într-o altă scrisoare, din 4 aprilie 1585, același Harborne scria despre Petru Cercel că a fost mazilit fiind bănuț de turci că intenționa să fugă în Franța cu tributul de 200.000 de ducați, colectat spre a-l expedia la Constantinopol.

Se știe despre Petru Cercel că a fost fiul legitim al lui Pătrașcu cel Bun și al doamnei Voica, coboritoare din neamul boierilor de la Slătioara¹. Într-o scrisoare adresată în 1579 regelui Franței Henric al III-lea, Petru Cercel menționa că la vîrsta de zece ani a fost lăsat de tatăl său ostatec la Constantinopol. «Că eu m-am născut adevărat prinț creștin și drept moștenitor al Țării Românești. Care țară stăpînind-o răposatul meu părinte Pătrașcu Voivod, domn născut al acestei țări, dar birnic turului, în acea vreme eu, din porunca puternicului Soliman, împărat al Răsăritului, am fost trimis de părintele meu, la curtea aceluși împărat, cînd n-aveam decît vreo zece ani, ca să mă înfățișez ca birnic al său, după datinile sale obișnuite». (Al. Cartoian, *Petru Cercel. Viața, domnia și aventurile sale*. Craiova, f. a., p. 18).

Rămîne de văzut dacă informația lui William Harborne va fi confirmată și de alte știri. Ambasadorii englezi din această perioadă, mai cu seamă William Harborne și Edward Barton, nu s-au mărginit numai la demersuri politice, ci s-au lansat și în operațiuni financiare, deschizînd personal credite pretendenților la domnie, așa cum constată Iorga, în *A History of Anglo-Roumanian Relations* (p. 12—21).

Politica lui Mihai Viteazul este subiectul preferat și pasionant al majorității rapoartelor diplomatice din această colecție de documente. Coordonatele planurilor politice și militare ale voievodului muntean erau studiate cu grijă și interes din toate unghiurile politicii europene și acțiu-

1. Diaconul Nicolae I. Șerbănescu, *Legăturile Patriarhului Meletie Pigas cu Țările Române*, în «Biserica Ortodoxă Rmână», LXIV (1946), nr. 7—9. p. 352—372.

nile lui, în faza succesorilor sale răsunătoare, îi atribuiseră rolul de eliberator al creștinilor de sub jugul turcesc»².

De mare interes găsim scrisoarea lui Mihai către patriarhul Meletie Pigas.

Patriarhul Alexandriei Meletie Pigas, protectorul viitorului patriarh ecumenic Chiril Lucaris, s-a remarcat prin lupta sa îndârjită contra prozelitismului catolic în țările Europei de răsărit. În 1600 a trimis lui Chiril Lucaris, exarh al Patriarhiei Ecumenice în Polonia, în legătură cu conferința de la Vilna, două scrisori, în care arăta că dorințele protestanților de a veni la Biserica Ortodoxă sînt irealizabile sub raport dogmatic. Cel mult se poate stabili un front comun cu protestanții pentru a stăvili propaganda catolicismului. «Păcat, scrie el, că îi despart nu numai distanțe geografice atît de mari, ci și deosebiri religioase. De ar da Dumnezeu să poată veni cîndva și posibilitatea unei adevărate uniri! Pînă atunci însă să trăim ca prieteni»³.

Legăturile Țărilor Române cu Patriarhia Ecumenică strînse în secolul al XV-lea, în secolul următor s-au îmbogățit considerabil. Voievodul Radu cel Mare ceruse patriarhului ecumenic Nifon al II-lea să organizeze Biserica Țării Românești pe baze canonice și în tot decursul secolului al XVI-lea din cei unsprezece patriarhi cîți au trecut pe scaunul constantinopolitan, numai unul n-a venit în părțile noastre⁴. Între 1580—1586 legăturile cu Patriarhia Ecumenică au fost foarte strînse. În această perioadă vicarul patriarhal Nichifor Parharis a strîns ajutoare în țările române, iar în 1586 voievozii Mihnea și Petru Șchiopul au fost vizitați de patriarhul Ieremia în persoană. Mitropolitul Eftimie, ales sub Mihai, a fost întărit în scaun de vicarul patriarhal Meletie Pigas, căruia îi ceru să-i trimită o Evanghelie grecească și un Nomocanon, carte de legiuiri împărătești, «poate cu gîndul de a da țării o Prăvălie, o «Sintagmă» a lui Vlastaris, copiată sub Alexandru Lăpușeanu al Moldovei de episcopul Macarie, la 1556—61, pentru țarul Moscovit»⁵. Domnul muntean Mihnea a dăruit Patriarhiei Ecumenice metocul paraclisului românesc din Constantinopol, de pe malul Cornului de Aur, ca să servească de paraclis patriarhal. Turcii hrăpăreți confiscau locașurile bisericilor grecești ca să poată storce bani de la Patriarhie. Aici, în paraclisul cu hramul Maica Domnului Mîngîietoarea, s-a ținut în 1593 sinodul panortodox, care a admis înființarea Patriarhiei Moscovei și a toată Rusia⁶.

Tot de la Mitropolitul Țării Românești cere Meletie Pigas, în 1597, un ajutor în bani spre a putea răscumpăra de la autoritățile turcești bisericile Sfîntul Dimitrie și Maica Domnului de la Xiloporta, ca să-și strămute reședința patriarhală de la Vlah Sarai. Se proiectase chiar construirea unei noi reședințe patriarhale, cu ajutorul lui Ieremia Movilă,

2. P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, 1936, p. 40.

3. *Istoria Bisericească Unîversală*, Manual pentru Institutele Teologice, Vol. II, București, 1956, p. 317.

4. *Ibidem*, vol. I, p. 381.

5. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a Românilor*, Ed. II, Vol. I, 1929, p. 155.

6. *Ibidem*, p. 384.

care pusese condiția ridicării la rangul de patriarhie a Bisericii Moldovene, înființându-se și o nouă episcopie a Hușilor. În 1599 Meletie Pigas scria lui Ieremia Movilă că a abandonat ideea ridicării Bisericii Moldovene la rangul de patriarhie⁷.

Comerțul englezilor în Levant devenise înfloritor și Compania respectivă întreținea un agent la Constantinopol, pe Edward Barton, care pe lângă informațiile de ordin economic trimitea la Londra și unele știri cu caracter politic, culese de la demnitarii turci, foarte sensibili la darurile ce le primeau sub diferite forme de la acești agenți. De altfel Mihai își datora tronul în mare parte și sprijinului acordat la Poartă de Sigismund Bathory, principele Ardealului, intervenind prin agentul Barton, căruia îi scrie în acest sens, ca și marelui vizir Sinan Pașa.

Papa Clement al VIII-lea (1592—1605) reușise să înjghebeze coaliția antiturcă, numită «Liga Sfântă», cu scopul de a scoate din Europa pe acești invadatori. La Ligă aderase Ardealul, Țara Românească și Moldova. De altfel campania lui Sinan Pașa, vizirul lui Mohamed al III-lea (1595—1603), în august 1595, a fost o acțiune de pedepsire a lui Mihai, ca membru periculos al Ligii.

După campania lui Sinan Pașa, grija lui Mihai a fost să se apropie de turci, văzînd că sprijinul la care se aștepta din partea lui Sigismund Bathory era șovăielnic. «La 7 ianuarie 1597. Hasan Pașa din Belgrad dădea de știre că sultanul a trimis steag de domnie lui Mihai Viteazul. așa că atît acesta cît și întreaga Țară Românească se găsește în pace bună»⁸. În mai, domnul însuși scria cancelarului Poloniei, lui Ioan Zamoiscky, în legătură cu un negustor de blănuri din Liov: «pentru că trebuie să plătesc tributul și să trimit cîteva zibeline împăratului Turciei»⁹. De fapt domnul muntean nu era nici sigur, nici mulțumit.

La Constantinopol Mihai avea un agent influent și destul de bogat, pe Iane banul. Legăturile acestuia cu Mihai, probabil legături de familie, au fost foarte strînse și s-a spus chiar că Mihai ar fi fost fiul acestui Iane, «Epirotae Ianii filius»¹⁰.

Atmosfera din armata turcă era din cele mai bune după campaniile din Ungaria în octombrie 1596 și Mohamed al III-lea avea tot interesul să aibă pace pe Dunăre. «De altfel o asemenea dorință nutrea și Mihai, căci și el avea nevoie de liniște, pentru a-și desăvîrși planurile politice de la mieznoapte și pentru că nu avea ajutor sigur din partea nimănui. Ambele părți fiind plecate spre pace, trebuia numai să se găsească persoana care să înceapă tratativele. Privirile tuturor se îndreptară către învățatul patriarh al Alexandriei, Meletie Pigas, care mai avusese legături cu țările noastre și care era dornic de pace»¹¹. În studiul său asupra legăturilor lui Mihai Viteazul cu Meletie Pigas și mai cu seamă în teza sa de doctorat, *Politica bisericească a lui Mihai Viteazul*, (manuscris),

7. *Ibidem*, p. 384. 8. P. P. Panaitescu, *op. cit.* p. 29.

9. C. C. Glurescu, *Istoria Românilor*, Vol. II, Partea I, p. 274.

10. P. P. Panaitescu, *op. cit.* p. 18

11. Diaconul Niculae I. Șerbănescu, *op. cit.*, p. 357.

Niculae Șerbănescu dă următoarele date asupra acestui mare ierarh al Bisericii Răsăritului: Era de origine cretan, născut la Kandia, între 1535—1540, iar după Hrisostom Papadopoulos în 1549. A făcut studii umaniste și de teologie la Padova, unde se duceau toți orientalii pe vremea aceea, mai cu seamă grecii. Întors în patrie intră în monahism, este ales egumen al Mănăstirii Ancharatos, apoi izgonit din insulă de ocupanții venețieni ajunge la mănăstirea muntelui Sinai, de unde în 1579 pleacă la Ierusalim. Chemat la Alexandria de patriarhul Silvestru, este făcut protosinghel și înființează prima școală de teologie. Ca și în Creta, în Egipt iezuiții duceau o dublă propagandă, de prozelitism și de acceptare a unirii de la Florența. În 1584 este recomandat de patriarh să mergă în Rusia spre a traduce o carte a latinilor privitoare la unirea de la Florența, dar se opri la Constantinopol, unde Patriarhia Ecumenică avea lipsă de oameni energici și pricepuți, dotați totodată și cu tact politic, pentru a pune pe un făgaș mai sănătos raporturile ei cu autoritățile turcești și cu Bisericile dependente. În 1587 se înapoiază în Egipt, iar în 1590 este ales patriarh al Alexandriei. În 1593 trimite în Polonia pe Chiril Lucaris, elevul său, ca exarh patriarhal, împreună cu Nichifor Dascălușul, din partea Patriarhiei din Constantinopol. În 1595 și 1596 i se propune scaunul de patriarh ecumenic, dar îl refuză, recomandând pe unul din colegii săi de la Padua, pe Gavriil Sevrios sau pe Maxim Margunios, doi valoroși teologi, ultimul fiind favorabil unirii cu Roma. La insistențele conducătorilor politici greci, a ierarhilor și chiar a sultanului, Meletie consimte să vină la Constantinopol ca locțiitor de patriarh, în speranța că va convinge pe unul din prietenii săi să accepte această demnitate. În luna ianuarie 1597 a scris lui Chiril Lucaris la Lemberg o lungă și frumoasă scrisoare, din care reies sentimentele lui duitoase și atașamentul neclintit pentru cauza Ortodoxiei: «Să știe și fiii noștri, copii neaoși ai Ortodoxiei, că noi nu-i dăm uitării, ci le adresăm scrisori, silindu-ne a veni și vedea cu ochii noștri sufletele care strălucesc în frumusețea Ortodoxiei și se luptă pentru credință». Acest mare ierarh a murit în septembrie 1601 la Alexandria. Păstorind cele două patriarhate, de la Alexandria și Constantinopol, Meletie a trebuit să facă față necontenitelor cereri de bani ale funcționarilor turci, mari și mici, dar preocuparea lui capitală a fost organizarea rezistenței contra propagandei catolice și protestante. A întreținut legături strînse cu domnii români din ambele principate, cu Mihnea Turcitul (1577—1583 și 1585—1595), cu Petru Cercel (1583—1585) în Țara Românească, cu Petru Șchiopul (1574—1579 și 1582—1591) și Ieremia Movilă (1595—1606) în Moldova.

Meletie Pigas primind din partea sultanului sarcina de a negocia pacea cu Mihai și apoi cu Ardealul și cu împăratul, cap al Ligii creștine pentru lupta ce intenționau s-o întreprindă contra turcilor, acceptă această sarcină, din dorința de a servi pacea, cât și de a mulțumi pe sultan, de la care ar fi dorit să obțină o mai largă înțelegere pentru interesele Bisericii sale. Meletie începe o corespondență foarte susținută

cu Mihai, încă de la începutul anului 1597, care durează și în cursul anului 1598. Rezultatele acestor demersuri și negocieri sînt cunoscute¹².

Reținem în mod special din colecția lui E. D. Tappe, scrisoarea reprodusă în care Mihai arată că revine asupra subiectului tratat în scrisorile sale anterioare către patriarhul Meletie, arătîndu-și toată neliniștea cu privire la intențiile turcilor, așa cum se desprind din moravurile lor arhicunoscute, cît și din informațiile asupra situației de la frontiera dunăreană a statului valah. Mihai nu se sfiște să recunoască luarea de contact cu puterile membre ale Ligii, subliniind intențiile sale pacifice, dar în același timp și hotărîrea fermă de a-și apăra această pace cu forțele sale armate. Dacă garanțiile turcești vor fi satisfăcătoare, Mihai este gata să negocieze o pace generală cu ceilalți «principi și regi». Această scrisoare face de-abia începutul corespondenței cunoscută în mare parte și publicată în colecțiile Hurmuzaki, dar este interesantă prin precizia termenilor prin care Mihai își definește țelurile sale politice, angrenate în coordonatele largi ale situației politice generale. Conținutul scrisorii este următorul :

«Doc. 149, 1597, 11 February, Bucharest, Mihai Viteazul, Prince of Walachia, to Meletios Pigas, Patriarch of Alexandria, Copia della lettera mandata da Mihai Voivoda d'Ungravallachia al Santissimo patriarcha d'Alessandria. «Eloquentissimo beatissimo Papa & Patriarcha della gran citta d'Alessandria», etc...

(Doc. 149. 11 februarie 1597, București. Mihai Viteazul, Prințul Valahiei, către Meletios Pigas, Patriarhul Alexandriei.

Copia scrisorii trimisă de Mihai Voievodul Ungrovlahiei, Prea Sfințitului Patriarh al Alexandriei.

Prea Fericitului și elocventului Papă și Patriarh al marelui oraș Alexandria, etc. Ne rugăm lui Dumnezeu ca Beatitudinea Voastră să fie sănătoasă pentru binele sufletesc al creștinilor și pentru bucuria și slava Bisericii Mîntuitorului nostru Iisus Hristos și slava și bucuria voievodatului meu. Am scris și mai înainte Prea Fericirii Voastre, Prea Fericite, în alte scrisori ale mele și acum scriu din nou, mai amănunțit, despre întreaga chestiune; pentru că știu că Prea Fericirea Voastră are o sarcină de neînlăturat, aceea de a propovădui pacea și liniștea și să se roage pentru folosul obștesc și liniștea întregii omeniri, pentru care lucru și noi sîntem obligați să ascultăm predaniile și învățăturile voastre ca unul ce sînteți părintele și păstorul Bisericii Domnului nostru Iisus Hristos. Deci pentru că a sosit timpul, Serenisimul Împărat și mare Rege, Sultanul Mahomed, ne-a trimis, după cum desigur știți, o scrisoare scrisă cu propria sa mîină, a Sacrei Sale Majestați, pe care acei domni o numesc *ghathumai* iertîndu-ne și lăsînd la o parte toate greșelile făcute și recunoscîndu-ne acest voievodat și stăpînire pentru toți urmașii care vor coborî din mine, cu jurămînt și cheazășie. ca unora ce-l slăvim și-l ascultăm. Care lucru și eu am încuviințat cu toată ascultarea, supunerea și

12. N. Iorga, *op. cit.* p. 214.

venerarea, cu sufletul plin de recunoștință, petrecînd din acel moment pînă la ceasul de față, în pace, liniștit, netrecînd prin mintea mea nici un gînd rău sau potrivnic Domnului meu, a suszisului Serenisim mare Rege.

Dar marele domn și Pașa, după cum s-a vădit cu timpul, au vrut nu știu cum să facă contra făgăduinței și au trimis pe tătari și pe un alt voievod la picioarele mele, nu știu ce varvar și rău, care a prădat și jefuit amărîtul pămînt al acestor meleaguri și această năpăstuită lume și s-a făcut această ultimă silnicie mai rea decît prima, cea făcută de Sinan Pașa, așa că mi-a pus credința la încercare. Eu aveam oștire de pedestrași și călărime volnică să țină piept tătarilor și să-i pună pe fugă, cu ajutorul Domnului Dumnezeu. dar n-am vrut în nici un fel să-mi calc jurămintele și îndatoririle nesocotind ascultarea și supunerea pe care am făcut și păstrat cu credință și strășnicie față de Măria Sa Sultanul Mahomed și m-am dus eu însumi în Ungaria și la alți voievozi și regi, cu care m-am sfătuit îndelung pentru pace. Eu sînt pentru a înfăptui aceasta, dar ne împiedică un lucru : ne temem ca pacea să nu fie cu vreo înșelătorie, pentru că mi s-a spus : «Cum ne-am putea încrede cu ușurință văzînd cît de puțin i-a lipsit să-și calce jurămîntul trimițînd să-ți prade și să-ți pustiască țara ?» De aceea, Prea Fericite Părinte, faceți cercetări și culegeți știri bune asupra acestor lucruri, așa cum s-au petrecut, pentru că puteți să știți și despre această pace și credință și cînd veți căpăta pe cît este cu putință o încredințare vrednică de crezare, ca păstor duhovnicesc ce sînteți și veți vedea că nu este vorba de vreo înșelătorie sau mișelie, care ar putea cauza vreun rău sau pagubă pentru noi sau pentru alții și cînd veți fi cu totul încredințat că pacea este curată și dorită, porniți personal și faceți un drum pînă la noi, spre a ne dărui mai întii iertarea păcatelor și a ne binecuvînta și apoi vom încerca să așezăm o pace statornică și obștească, împreună cu ceilalți voievozi și regi și se vor lămuri cauzele zavistiei, bucurîndu-se duhurile cerești și cele pămîntești despre o astfel de împăciuire, iar țara Ungrovlahiei va rămîne de-a pururi a mea și a urmașilor mei, rămînînd ascultători, supuși și păstrînd toate îngăduințele și drepturile care ne vin de la vestitul regat al Constantinopolului, așa cum a fost mai înainte. Prea Fericirea Voastră va fi cinstit și slăvit de noi toți și de toți regii și voievozii, ca un făuritor al păcii și liniștii lumii, dobîndind pace și milă de la Dumnezeu. Sfintele voastre rugăciuni să fie cu noi. Din Ungrovlahia, anul de la facerea lumii 7005, 11 februarie.

Io Mihai Voievod al întregii Ungrovlahii, iubitul tău fiu sufletesc, Prea Fericirea Voastră cînd veți cerceta și vă veți încredința să nu vă amăgiți ca să se întimple ceva rău și să dați apoi răspuns lui Dumnezeu în ziua judecării).

Finalul scrisorii în italiană : «Giovan Mihai Voivoda di tutta la Ungravallachia tuo figliuol spirituale diletto : & la tua beatitudine quando essaminarete & vi accertarete. non vi ingannate, par che non venghi

qualche male, che poi habbiate a rendere conto a Dio nel giorno di giudicio». E. D. Tappe, *op. cit.* p. 112 (S.P. 97/3, f. 163 and 164).

Urmarea a fost că spre primăvară informatorii lui Mihai i-au semnalat concentrări de trupe turcești pe frontiera Dunării și îngrijorat domnul scrie din nou patriarhului Meletie, rugându-l să ceară lămuriri marelui vizir și să-l pună totodată în gardă, că își va lua măsuri în consecință, dacă turcii înțeleg să ducă o politică de duplicitate, încălcând acordul tacit de a păstra relații pașnice. Patriarhul se grăbește să răspundă lui Mihai și să-i dea asigurări liniștitoare din partea marelui vizir Mehmed Pașa.

A urmat o acalmie de câteva luni și la 20 iulie 1597 sultanul trimite lui Mihai un emisar cu o scrisoare prin care îi dă asigurări de pace, întărindu-i domnia pe viață și recunoscându-i ca urmași la tron pe fiul său Nicolae Pătrașcu, reducându-i totodată și tributul la jumătate. De Brèves, ambasadorul regelui Franței la Poartă, a început să țeară între timp, o serie de viclenii și intrigi contra statelor creștine, care întrețineau raporturi bune cu turcii. În august același an Mihai primește vești noi de la Meletie, asigurându-l de toată solitudinea sultanului și a lui Ibrahim Pașa, marele vizir. Patriarhul îl sfătuiește pe Mihai să fie «cu dragoste și supunere către măritul împărat» și drept dovadă de supunere să-i trimită un haraciu.

Domnitorul Transilvaniei, Sigismund Bathory, asediind însă Timișoara, turcii trag concluzia că puterile Europei centrale urmăreau țeluri agresive. Sultanul înlocuiește pe marele vizir Ibrahim Pașa cu Hasan Pașa Eunucul, care adoptă o atitudine energică față de puterile creștine. În luna octombrie Mihai scrie ambasadorului englez Edward Barton, cu rugămintea de a asigura pe sultan de neutralitatea sa în noul conflict deschis. I. Capello, ambasadorul Veneției, comunică dogelui că noul vizir și-a pierdut încrederea în intențiile pacifice ale domnului muntean¹³. Hasan Pașa mai insistă încă pe lângă ambasadorul Barton și pe lângă patriarh să mai scrie lui Mihai, «spre a-l îmbărbăta la pace»¹⁴.

AL. A. BOTEZ

13. Dr. I. Sirbu, *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul*, București, 1907, Vol. I și II, p. 509.

14. Diaconul N. I. Șerbănescu, *op. cit.* p. 36 și Dr. I. Sirbu, *op. cit.* p. 511.

DATE NOI DESPRE ANII DE FORMAȚIE AI PICTORULUI GHEORGHE TATTARESCU

Strălucit elev al școlii de zugravi de subțire de la Buzău, pictorul Gheorghe Tattarescu și-a însușit cultura artistică în două perioade bine distincte: una, în țară, la școala de zugravi de la Buzău, timp de opt ani (1829—1837), și alta în străinătate, timp de șase ani, la Roma (1 mai 1845—noiembrie 1851).

Dacă despre strălucitele sale studii și aprecierile culese în străinătate se cunosc suficiente amănunte, datorită, mai ales, bogatelor informații inedite dintr-o mai recentă monografie ¹, în schimb, despre perioada de formație din țară, mai ales referitoare la operele lucrate în acest interval, se cunosc prea puține informații.

E drept că, potrivit unor știri tradiționale, i se atribuie executarea timploilor de la Mănăstirea *Cheia* ², *Vintilă Vodă-Buzău* ³ și mai de curând cea de la biserica din *Onești* ⁴, dar singura operă datată și semnată din această perioadă este portretul episcopului *Chesarie al Buzăului*, care l-a trimis la studii la Roma ⁵.

În urma cercetărilor întreprinse după o sută douăzeci și cinci de ani de la viațuirea pictorului Tattarescu pe meleagurile buzoiene, sînt constatări surprinzătoare prin cele 7 lucrări necunoscute — ce le înfățișăm mai jos, care au darul de a ne da o imagine sigură despre înclinațiile pe care le avea tînărul zugrav în arta penelului, șlefuită însă sub direcția îndrumare și supraveghere a unchiului său, pitarul Nicolae Teodorescu, unul din cei mai distinși zugravi realiști ai vremii sale ⁶.

-
1. Jacques Wertheimer-Ghika, *Gheorghe M. Tattarescu*, București, 1958.
 2. Emil Vîrtosu, *Pictorul G. Tăttărăscu și Italia*, București, 1938, p. 16.
 3. N. A. Constantinescu, *Biserici și mănăstiri din județul Buzău*, Partea II-a, în «Îngerul» (Buzău), anul XIII (1941), p. 379.
 4. G. Wertheimer, *Pictorul Tattarescu, elev al pictorului Nicolae Teodorescu și prîma sa lucrare proprie: timpla bisericii din Onești*, în «Studii și cercetări de istoria artei», anul IV, nr. 1—2, (1957), p. 350.
 5. Jacques Wertheimer-Ghika, *op. cit.*, p. 20.
 6. Acestea au fost numai semnalate în articolul meu *Școala de zugravi de la Buzău*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXII (1964), nr. 3—4, p. 360.

1. O compoziție religioasă ulei pe pânză, $0,83 \times 0,64$ m. executată în clar obscur, avînd scris, jos, pe un filacteriu desfășurat, textul imnului executat: «Lîngă cruce stînd...», sub care găsim datarea și semnătura: «1844—mai 1 Iordache Tattarescu».

Tabloul înfățișează în prim plan, în mijloc, pe Maica Domnului, în veșminte roșii și albastre, stînd în picioare în fața crucii, într-o atitudine ce degajă o intensă durere, cu fața întoarsă spre stînga, mîinile exprîmînd și ele, prin gestul larg ce-l desfășoară, același sentiment ce se citește pe fața crispată.

Pe brațul drept al crucii, un giulgiu atîrnînd, pe nori și alături doi serafimi, iar în stînga, un ansamblu arhitectonic bisericesc, iar în dreapta, mormîntul săpat în stîncă, ca o peșteră. Jos, spre dreapta, un giulgiu și un vas, necesare înmormîntării.

Tabloul se găsește la Mînăstirea Ciolanu-Buzău.

2. Ulei pe pânză, $0,82$ m \times $0,61$ m (fig. 1), avînd scris, jos, ca și la compoziția precedentă, textul explicativ al condacului al noulea din Acatistul Maicii Domnului. În mijloc, tronînd pe înger și nori e zugrăvit Iisus Hristos, cu dreapta binecuvîntînd și în stînga ținînd globul pămîntesc, în tunică roșie cu hlamidă albastră, care, căzînd peste umărul stîng, înfășoară partea de la briu în jos.

În prim plan, jos, de o parte și de alta cîte un înger în poziție de adorare, iar de la aceștia în sus, pe fiecare parte, alți trei îngeri în poziții destul de mobile, cu figuri expresive și individualizate, în stări de extaz și admirație.

Si această compoziție datează din același an, 1844, fiindcă la sfîrșitul textului din filacter, citim: «1844. Iordache». Se află la aceeași mînăstire.

3. O icoană pe scîndură de tei, $0,40$ m \times $0,33$ m (fig. 2), dintr-o singură bucată, prevăzută în spate cu o stinghie transversală îngropată pe la mijloc, are scris, sus, la mijloc: M. M. Dimitrie, iar jos, spre dreapta: 1845, I. Tattarescu.

Sfîntul, în picioare și încadrat într-un peisaj liniștit, cu zare și aer, e înveșmîntat militărește cu lance și scut oval, iar în mîna dreaptă, crucea de mucenic. Chipul tînăr, cu părul împletit și nimb de aur în jurul capului, e mîngîiat de luciri viorii.

Corpul e întors puțin spre stînga. cu fața privind spre dreapta, fruntea lată, ochii expresivi cu acel caracteristic al său punct alb, sprîncene bine arcuite, un nas puțin alungit, dar bine proporționat cu celelalte elemente ale figurii și o gură mică, colorată cu carmin, dau feții o expresie vie, lăsîndu-ți impresia că în fața zugravului a pozat un tînăr de 25—30 de ani.

Sfîntul stă sprijinit pe vîrfurile piciorului drept pe malul unei ape, iar pe țărnul celălalt, în spatele lui, în peisajul oriental, înfățișat în perspectivă, în stînga, în prim plan se văd două chipuri feminine, în costume colorate în roșu și albastru, alături de o năsalie.

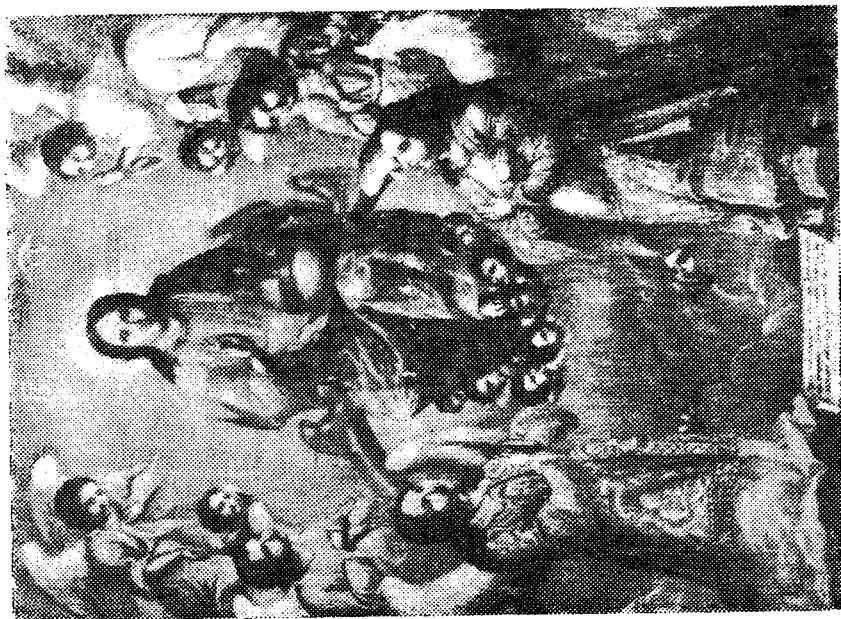

Fig. 1. — Condacul al IX-lea
din Acatistul Maicii Domnului (1844)

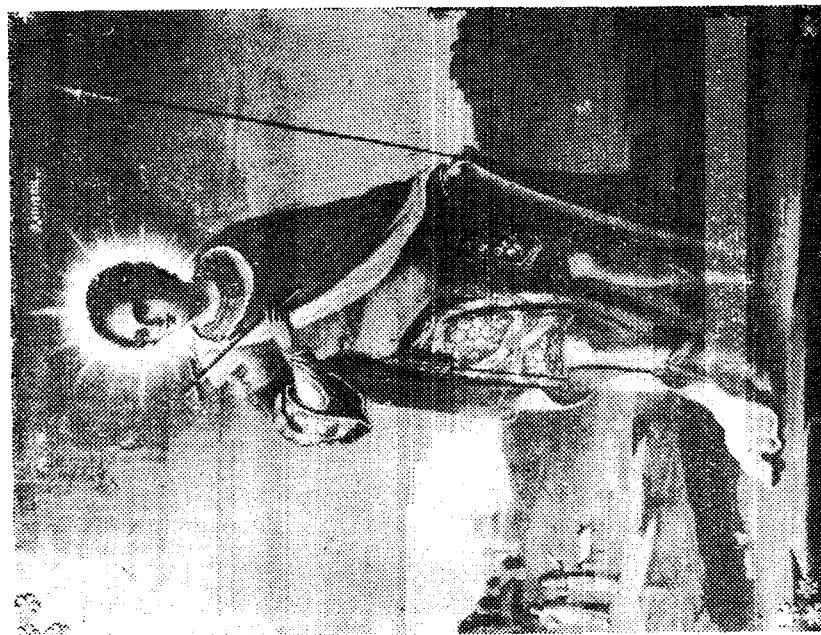

Fig. 2. — Icoana Sfantului Marelui Mucenic Dimitrie
(1845)

Fig. 3. — Icoana învierii Domnului
(1874—1875)

Fig. 4. — Icoana Sfinților
Marii Mucenici Dimitrie și Gheorghe

În fund, de o parte și de alta, pe un teren denivelat, cite un ansamblu arhitectonic bisericesc, iar în rest, o lumină alburie ce se estompează pe un cer azuriu.

Îmbrăcămintea: o cămașă de culoare cenușie cu reflexe aurii, din care i se văd numai mînele, peste care are o tunică de culoare verzuie cu ovale aurii ce-i vine pînă deasupra genunchilor, iar peste ea, pe umărul drept, o platoșă de culoare gri-bej, cu figură bărbătească.

Pe partea stîngă e acoperit cu o mantie de culoare vișinie, ce-i cade în falduri bine studiate pînă jos, terminîndu-se cu o trenă la piciorul drept. Icoana se află în colecția mea.

4. O icoană de tetrapod, cu două fețe, pe lemn, 0,31 m × 0,24 m

Pe o față, citim, sus: S(finta) Tr(eime), iar jos, în colțul din dreapta, «I. Tătărescu pictor».

Deși nedată, ea e lucrată tot în anii 1844--1845, cînd a zugrăvit cu unchiul său biserica Mînăstirii Rătești, icoana făcînd parte din inventarul acesteia.

În stînga icoanei e înfățișat Iisus Hristos, stînd pe nori, cu o cruce lată și înaltă ce întrece cu mult capul, ținută pe genunchi, cu tunică albăstruie și hlamidă vișinie cu multe reflexe aurii, binecuvîntînd.

La mijloc, e zugrăvit globul pămîntesc, apoi în dreapta Dumnezeu-Tatăl, cu nimb triunghiular, înveșmîntat în tunică vișinie și hlamidă verzuie cu aceleași bogate reflexe aurii, cu largi falduri, drapate cu îndemînare, cu dreapta binecuvîntează iar cu stînga ține condeiul. Toate figurile bine individualizate, cu trăsături fine și expresive, pline de lumină și viață.

Deasupra, printre nori, bine conturați, tronează Sfîntul Duh, în chip de porumbel. Înconjurat de intense raze de lumină ce-și trimit reflexele pe marginile norilor din dreapta.

5. Pe partea cealaltă a icoanei, sus, e scris: «Învierea lui Hs.» (fig. 3).

Înfățișat ieșind din mormînt, acoperit la picioare de nori groși cu crestele pline de lumină aurie, Iisus Hristos, înfășurat pe jumătate într-un giulgiu cu trei nuanțe, alb, gri, verzuu și cu hlamidă vișinie aruncată pe umărul stîng, în falduri bine studiate, are o figură hotărîtă, înconjurată de un nimb de raze aurii.

Mîna dreaptă, în care se vede semnul cuielor, e îndreptată în sus, în semn de biruință, iar stînga, avînd între degete un steag roșu pe care e zugrăvită o cruce lată, e lăsată ceva mai jos. În partea stîngă, la capătul mormîntului, un înger, din profil, cu fața și gesturi ce exprimă uimire și admirație.

6. Icoană de tetrapod, pe lemn, cu două fețe și cu ramă de lemn, 0,31 m × 0,24 m.

Pe o față sînt zugrăviți *Sfîntii 40 de mucenici*, pe jumătate goi, cu trupurile în apă, cu figuri puternic individualizate și cu gesturi și atitudini de resemnare și rugăciune.

În ciuda cîtorva stîngăcii ce se observă la brațele și mîinile unor mucenici, icoana aceasta are cîteva figuri ce reține atenția, demonstrînd din

plin că zugravul respectiv avea serioase cunoștințe în arta sa și că era stăpîn pe penel.

În spate, un peisaj auster, iar sus pe nori, pe ale căror creste strălucește soarele, lucrat cu aur. tronează Iisus Hristos în veșminte albastre și vișinii. măiestrit redat, cu amîndouă mîinile întinse, presărînd cele 40 de coroane ce plutesc, încet, în jos, spre a se așeza pe capul fiecăruia mucenic, pe a căror fețe nu se vede nici o crispă sau întunecare, ci seninătate, liniște și pace lăuntrică.

7. Pe cealaltă față a icoanei, (fig. 4) sus e scris: «Sf. M. M. Dimitrie și M. M. Gheorghe», iar jos, stînga, semnătura: *I. Tatărăscu*.

În stînga e reprezentat Sfîntul Dumitru cu privirea întoarsă spre dreapta, cu o cruce de mucenic în mîna dreaptă, rezemată pe umărul drept, iar în mîna stîngă, lancea și scutul, într-o poziție diferită față de aceea zugrăvită în icoana descrisă la nr. 3.

Tunica e vișinie, cu reflexe aurii, iar hlamida, după jocul de umbră și lumină, are trei nuanțe de verde cu dîre aurii.

Sfîntul Gheorghe, cu privirea îndreptată spre stînga, reprezentat cu aceleași simboale și arme, minus scutul, are tunica verde și hlamida roșie-vișinie.

În spate, în perspectivă, se zăresc munți cu vîrfurile retezate, ca o reminiscență a stilului bizantin, iar orizontul și cerul sînt redade destul de măiestrit, cu ușoare estompări.

Fetele sfinților, ovale, luminoase și expresive, sînt pline de vigoare tinerească, radiind, în același timp, blîndețe și sinceritate. Și această icoană, deși nu e datată, dar, datorită stilului, compoziției, desenului și tehnicii iconistice, a fost lucrată tot în anii 1844—1845. Icoanele descrise la nr. 4—7 se găsesc la Mînăstirea Rătești-Buzău.

Din examinarea acestor lucrări, atît fiecare în parte, cît și în ansamblu, pictorul Tattarescu apare, — pe perioada de debut, atît prin coloritul rafinat, cît și prin distribuirea luminii și prin tonurile alese, sub aspectul de colorist remarcabil.

Stăpîn pe arta sa, cu linia desenului precisă, sugerează multă viață în personajele portretizate și știe să rezolve cu multă îndemînare problema perspectivei.

Icoanele descrise mai sus au o întreită însemnătate:

Întîi, ca epocă de artă, fiind icoane alese, frumos pictate, desenate cu înțeles și sentiment, iconografia lor cuprinzînd note ale vremii, corespunde unei vechi înrîuriri apusene, străbătută în arta insulelor din Marea Egee, în Muntele Atos și Rusia.

Al doilea, ca aspect al evoluției artei noastre bisericești, ele învederează legătura de tehnică și de inspirație cu trecutul artei din Țara Românească și în special cu stilul secolului al XVIII-lea.

Al treilea, ele rămîn documente ale istoriei artei noastre, caracteristice și unice. Anterioare epocii de studii în Italia, ele înfățișează pe Tattarescu ca ucenic strălucit al iconarilor munteni, al căror reprezen-

tant de seamă a fost atunci pitarul Nicolae Teodorescu, rămânînd superioare tuturor lucrărilor sale bisericești executate după întoarcerea din Italia.

Ele explică, în același timp, în mod admirabil și formarea lui Nicolae Grigorescu, fiind cu mult anterioare zugrăvirii Agapiei, fără însă să apeleze la modele sau stampe ce circulau în lumea zugravilor de atunci, cum bunăoară a lucrat Nicolae Grigorescu în începuturile lui.

Afară de cele două pictate pe pînză, celelalte icoane, lucrate pe lemn în tehnica tradițională a iconarilor vechi, bizantini și balcanici, se prezintă în foarte bună stare de păstrare. Tăblițele de lemn, în ciuda celor 120 de ani de cînd sînt lucrate, nu sînt încovoiate și nu sînt atacate de cari.

Destul de surprinzător este și amănuntul că culoarea are prospețimea originală și ansamblul a rămas luminos, limpede, așa cum a ieșit din penelul pictorului, fapt ce învederează și mai mult tehnica pe care o stăpînea așa de bine, zugravul Iordache Tattarescu.

Pr. GABRIEL COCORA

DOUĂ ALBUME DESPRE MINĂSTIRILE VORONEȚ ȘI HUMOR

Petru Comarnescu, *Voroneț*,
Editura Meridiane, București, 1965.

Lucrarea de față prezintă unul din cele mai de seamă monumente de artă feudală din nordul Moldovei, Minăstirea Voroneț, care înmănușează în mod armonios realizările cele mai semnificative ale evoluției stilului moldovenesc în arhitectură și pictură din timpul domniilor lui Ștefan cel Mare și Petru Rareș.

Minăstirea Voroneț a fost construită în decurs de numai câteva luni (26 mai—14 septembrie 1488 pe locul chiliei și schitului din ierni ale sihastrului Daniil.

După o mărturie consemnată de cronicarul Ion Neculce, Ștefan cel Mare a ridicat acest locaș drept recunștință pentru îmbărbătarea primită din partea sihastrului în timpul deselcr sale războaie cu turcii.

«Voronețul face parte din seria de biserici mai simple, construite de voievod la sfârșitul războaielor cu turcii, cînd, centralizînd statul, și bazîndu-se pe forțele populare, a fost în măsură să asigure țării o mai mare dezvoltare economică și o mai mare înflorire culturală».

Pe vremea lui Ștefan cel Mare Voronețul era de proporții mult mai mici. Intrarea în interiorul bisericii se făcea prin ușa care dă acum din pridvor în naos. Fațada prezenta frumosul portal gotic care se mai păstrează și astăzi; nu era acoperită cu fresce, ci cu materiale aparente, piatră cioplită, piatră brută și cărămidă, uneori smălțuită în verde, galben sau brun, alcătuiind decorul sobru și impunător al edificiului, completat cu discuri smălțuite împodobite de figuri geometrice, animale fantastice, etc.

Sub Petru Rareș se generalizează obiceiul de a se adăuga bisericilor pridvorul, care uneori era închis, cum se află la Voroneț, fie deschis, ca la Humor și Vatra Moldoviței. De asemenea, s-a introdus procedeul caracteristic moldovenesc de a se acoperi întregul exterior al bisericilor cu fresce viu colorate, ca la Probota, Humor, Moldovița și Voroneț.

Adăugarea pridvorului și a frescelor atît în exteriorul bisericii, cit și pe pereții interiori ai noului pridvor, a fost făcută din inițiativa mitropolitului Grigorie Roșca începînd din 1547. În felul acesta, inițiativa mitropolitului Grigorie Roșca de întregire a edificiului de la Voroneț îi aduse în curînd dreptul de al doilea ctitor.

Ca arhitectonică, monumentul prezintă un plan treflat, cu dimensiuni mult mai mici decât alte biserici de același plan, cu ziduri masive prevăzute cu contraforturi. Se observă măiestrită trecere de la corpul dreptunghiular al clădirii la absidele laterale și la absida mare, în formă semicirculară. Se păstrează procedeul caracteristic arhitecturii din vremea lui Ștefan cel Mare în firide alungite și șirul de ocnife mici de sub streșină, ferestre mici cu chenare dreptunghiulare, spre deosebire de cele ale pridvorului, care sînt mult mai mari, toate cu ornamentele caracteristice goticului.

Impunătoarea turlă a Voronețului este prevăzută cu firide lungi și un rînd de ocnife, fiind luminată în interior de patru ferestre așezate în axele naosului.

În interior biserica prezintă împărțirea caracteristică planului bizantin cu caracteristicile tipului treflat sau triconc.

Pridvorul de dimensiuni restrînse este boltit în semicilindru transversal pe axa bisericii.

Pronaosul este dreptunghiular, boltit cu o calotă așezată pe patru arcuri mari, sprijinite pe console, despărțit de naos printr-un perete prevăzut cu ușă. Naosul este de formă aproape pătrată și alungit de cele două abside laterale semicirculare. Deasupra naosului se înalță turla, avînd la bază patru arcuri mari în diagonală. Prin acest sistem de boltire al pandantivelor se reduce spațiul de boltire, iar construcția capătă mai multă sveltețe.

Influența bizantină se observă și în pictură, sobră, concentrată, dar plină de măreție.

Altarul și naosul, prezintă un ansamblu de fresce bine conservate.

Dintre picturile altarului, compozițiile: *Cina cea de taină*, *Împărțirea cu pine a Apostolilor*, *Împărțirea cu vin* și *Spălarea picioarelor*, prezintă o tendință de individualizare a chipurilor, iar figurile arhidiaconilor Ștefan și Prohor «au calități portretistice pronunțate».

De remarcat în naos este imaginea Pantocratorului pictat pe bolta turlei.

Pe perețele de vest al naosului apare tabloul votiv înfățișînd pe Ștefan cel Mare cu doamna Maria Voichița, cu o copilă în stînga, iar în dreapta cu fiul Bogdan. Personajele poartă cunoscutele costume de origină bizantină, iar chipul domnitorului apare în puterea vîrstei, asemenea potretului din miniatura *Evangheliarului* de la Humor. Tot aci, un interes remarcabil prezintă scenele: *Intrarea în Ierusalim*, *Invierea lui Lazăr*, *Invierea*, *Lepădarea lui Petru*, *Schîmbarea la față*, *Rugăciunea din grădina Ghetsimani*, *Batjocorirea lui Iisus*, *Pregătirea crucii*, *Femeile sfinte la mormîntul lui Iisus*, *Adormirea Maicii Domnului*, *Ducerea crucii*, *Așezarea pe cruce*, *Răstignirea*, *Coborîrea de pe cruce* și *Tînguîrea lui Iisus*. Se observă o puternică tendință de individualizare, ca de exemplu la Sfîntul Teodor Tiron, care este una din capodoperele portretistice ale picturii feudale românești de o tensiune dramatică și o forță expresivă, ce rezistă oricăror comparații» (p. 18).

Pronaosul prezintă scene din viețile sfinților, îndeosebi din viața Sfîntului Gheorghe, patronul bisericii.

În pridvor pictorul a zugrăvit înfățișarea calendarului (menologul); scenele cuprind elemente din viața înconjurătoare și din folclor, ceea ce ar constitui o dovadă că meșterii care au pictat la Voroneț pe vremea mitropolitului Grigorie Rcșca erau moldoveni (p. 18).

Faima Voronețului se datorește îndeosebi frescelor de pe pereții exteriori. Ele ogîndesc evoluția stilului pictural moldovenesc din timpul domniei lui Petru Rareș și tendința lui spre realism.

Zugrăvii au interpretat după concepțiile lor modelele venite din lumea bizantină, introducînd unele teme inedite. Scene ca, *A sediul Constantinopolului*, *Judecata de apoi*, apar ca o rugăciune pentru înfrîngerea cîmpitorilor otomani și salvarea independenței naționale» (p. 23).

Renumitul bizantinist André Grabar vedea în scena *Cinului* înfățișarea solemnă a *Rugăciunii tuturor sfinților*.

Cea mai amplă compoziție care impresionează prin ansamblu este *Judecata de apoi*, realizare a meșterului principal, probabil a lui Marcu (p. 26). În redarea *păcătoșilor* zugravul s-a întrecut pe sine. Se observă tendința spre realism. *Judecata de apoi* de la Voroneț este o adevărată capodoperă de valabilitate mondială (p. 32).

În afara sculpturilor ornamentale de la uși și ferestre, se păstrează la Voroneț pietrele funerare cu motive ornamentale de origine bizantino-orientală. Lespedea de mormint a schivnicului Daniil, din pronaos, are două semipalmete înscrise într-o inimă. Tot în pronaos se mai află și mormintul vornicului din timpul lui Ieremia Movilă, Grigorcea.

Pridvorul păstrează lespedea de mormint a mitropolitului Grigorie Roșca, cu un frumos ornament bizantin-romanice.

Din mobilierul de pe vremea lui Ștefan cel Mare nu s-a mai păstrat nimic. Piese care s-au conservat sînt din vremea lui Petru Rareș și Grigorie Roșca. Dintre ele, jilțul domnesc este o capodoperă de sculptură în lemn.

Prin recenta restaurare, biserica de la Voroneț și-a căpătat acoperișul în forma sa originală și au fost luate toate măsurile tehnice necesare pentru conservarea sa în cele mai bune condiții.

Ștefan Balș, *Minăstirea Humor*,
Editura Meridiane, București, 1965.

Ca și Minăstirile Voroneț și Moldovița, Minăstirea Humor face parte din categoria vestitelor biserici cu fațade pictate a căror faimă a trecut de mult granițele țării.

Este așezată în nordul Moldovei la șase km de orașul Gura Humorului.

Satul Minăstirea Humor are două vechi așezări minăstirești; prima datează din timpul lui Alexandru cel Bun (ruinele sale se mai văd și astăzi în centrul satului), iar cealaltă, zidită sub Petru Rareș, este situată cu câteva sute de metri mai la nord. Ea își menține biserica și turnul de apărare ridicat de Vasile Lupu, avînd și ruinele unei clădiri în latura de sud a curții.

Cît privește istoria primei minăstiri, un act de danie al lui Alexandru cel Bun amintește în 1415 de «minăstirea panului Ivan Vornicul care este la Humor», iar alte două acte din 1428 și 1429 mărturisesc că voievodul dăruiește o seliște și trei sate fiilor lui Ivan Vornicul «la Humor unde este minăstirea lor».

Nu se cunoaște exact — precizează Ștefan Balș — data zidirii și nici cauzele ruinării acestei prime minăstiri, care s-ar presupune să fi avut loc în anul 1527.

Din anul 1530, o nouă minăstire a luat locul celei vechi, după cum glăsuiește pisanăia acesteia :

«...prin voința și cu ajutorul blagocestivului Domn Petru Voievod fiul bătrînului Ștefan Voievod s-a început și s-a făcut acest hram ...cu cheltuiala și cu osteneala robului lui Dumnezeu Jupan Teodor marele logofăt și ale soției lui Anastasia în anul 7038 (1530) luna august 15».

Cine a fost Teodor, marele logofăt, ne-o spune însuși Petru Rareș într-un act din 1528: «...acest adevărat al nostru credincios boier pan Teodor logofătul slujit-a înainte Sfînt răposatului părinte al Domniei mele Ștefan Voievod și fraților Domniei noastre, Bogdan Voievod și nepotului Domniei noastre Ștefan Voievod cu dreaptă și credincioasă slujbă, iar acum slujește nouă cu dragoste și cu credință».

Om de încredere, Teodor este consemnat în documentele vremii îndeplinind diferite misiuni. În 1525 este trimis la Buda de Ștefăniță Vodă, în solie la Ludovic al II-lea, rege al Ungariei și Boemiei, în 1531 la Obertyn, cînd oștile lui Petru Rareș s-au confruntat cu cele poloneze participă în calitate de «comandant al oștirii moldovene, călare și cu buzduganul în mînă», și, în sfîrșit, în 1534 a plecat în Transilvania trimis de Petru Rareș într-o misiune de încredere, întreruptă de moartea lui Gritti, delegatul sultanului Soliman al II-lea (p. 10).

Deci, logofătul Teodor, cunoscut mai târziu în istorie și sub numele de Toader Bubuiog sau Boboiog, ginere al marelui logofăt Tăutu și membru în divanul țării, era unul din cei mai distinși demnitari ai Moldovei; moare în 1539 și este îngropat în ctitoria sa de la Humor.

Întărirea de mai târziu a edificiului cu ziduri înconjurătoare și turn de apărare de către Vasile Lupu în 1641 s-a făcut în vederea conservării monumentului în împrejurările deselor frământări interne prin care trece Moldova în veacul al XVII-lea evenimente ce s-au răsfrint și asupra vieții mănăstirii (p. 11).

În arhitectura Mănăstirii Humor se constată o tendință de inovație prin introducerea unor elemente noi. Apare pentru prima oară, pridvorul deschis sprijinit pe 3 picioare de zid legate prin arcade, care înlocuiește obișnuitul pridvor închis, și o nouă încăpere care se suprapune camerei mormintelor.

Planul construcției este cel treflat.

Din pridvor se trece printr-un portal în pronaos, prevăzut cu două ferestre laterale și boltit cu o cupolă ce se sprijină pe patru arce.

Camera mormintelor, mai îngustă și mai joasă, este boltită semicilindric, în partea dreaptă, într-o nișă săpată în perete se află mormîntul ctitorului, iar în stînga într-o altă nișă, mai mică, se află mormîntul soției ctitorului.

Naosul prezintă două abside laterale, semicirculare, cu două ferestre mici și este boltit cu o calotă ce se sprijină pe cunoscutul sistem al arcelor moldovenești.

Altarul este despărțit de naos printr-o catapeteasmă de lemn, încadrat de două mici încăperi, proscomidiarul și diaconiconul.

În exterior, arhitectura păstrează împărțirea obișnuită a monumentelor anterioare prevăzută cu un nou strat de tencuială pictată.

Absența turlei motivează lipsa contraforților laterali.

În ce privește pictura interioară, pronaosul prezintă deasupra ușii scena *Adormirii*, avînd pe Iisus în centru.

Tot în pronaos, atenția vizitatorului este reținută de imaginea în care este reprezentată *Fecioara Orantă*, avînd la piept medalionul cu pruncul.

În naos domină scenele: *Patimile*, *Răstignirea* și chipul lui *Iisus Pantocrator* din cupolă, iar în Altar, *Cina cea de taină*.

În afara reprezentărilor cu caracter strict religios se găsesc pictate la Humor unele personaje care au jucat un rol însemnat în viața mănăstirii. Între acestea, sînt tablourile votive în care ctitorii apar ținînd în mînă monumentul. De un interes deosebit este portretul lui Petru Rareș și al fiului său Ștefan și al soției sale Elena, situat în naos pe peretele de vest. În camera progniței se găsesc alte portrete funere, dintre care unul, după constatarea lui Sorin Ulea, este al lui Ioan fiul lui Petru Rareș; de asemenea, chipul logofătului Teodor, și al soției sale Anastasia. Un al patrulea portret funerar din pronaos, în partea din sud-est, este cel al lui Daniil, hatman și pîrcălab de Suceava, cu soția sa Teodosia. Daniile făcute mînăstirii de către Daniil îi aduseră dreptul de al doilea ctitor și zugrăvirea sa în interiorul bisericii împreună cu soția, descendentă a Vornicului Ivan, ctitorul primei mînăstiri de la Humor.

Dar, ceea ce stîrnește și mai mult admirația celui ce vizitează Mînăstirea Humor este pictura exterioară. În legătură cu ambianța coloristică oferită de aceasta, J. Strzygowski menițona cu o jumătate de veac în urmă că «ceva asemănător nu ne oferă o a doua țară din lume».

Scenele care alcătuiesc decorul exterior cuprind patru teme principale: *Imnul acatist* și *Arborele lui Iesei*, în partea sudică și nordică, *Judecata din urmă*, pe fațada de vest, și *Cinul* (Procesiunea Sfinților), pe absidile laterale și cea a altarului, în șase registre suprapuse; este cea mai unitară și monumentală compoziție din întreaga pictură exterioară.

La scena *Asediul Constantinopolului* apare scris numele lui Toma. Acesta nu este altul decît «Toma zugrăv din Suceava» autorul frumoaselor fresce de la Humor.

Ceea ce evidențiază și mai mult activitatea culturală desfășurată la prima mînăstire de la Humor sînt renumitele manuscrise care s-au lucrat aici. Între ele se numără *Tetravanghelul* scris în 1437 de ieromonahul Nicodim din porunca lui Ștefan

cel Mare și ferecat în argint aurit în 1487. El se păstrează astăzi în muzeul de la Putna (p. 27).

În Epilogul Tetraevangheliarului citim:

«...Io Ștefan Voievod, domn al Țării Moldo-Vlahiei, a dat de (s)-a scris acest Tetraevanghel cu mina ieromohanului Nicodim și l-a dăruit minăstirii care este la Humor, întru pomană pentru sufletul său și pentru părinții săi și copiii lui și celui ce era egumen atunci, popa Gherontie; s-a sfârșit în luna iunie 17 în anul 6981 (1473)».

Pe fața ferecăturii se consemnează:

«Io Ștefan Voievod, din mila lui Dumnezeu domn al țării Moldovei fiul lui Bogdan Voievod, a ferecat această Evanghelie în minăstirea de la Humor, în anul 6996 (1487) noembrie 20».

Între miniaturile și frontispiciile Tetraevanghelului se află cunoscutul portret al lui Ștefan cel Mare cu ochi albaștri și plete blonde, în genunchi, oferind Evanghelia în fața Maicii Domnului cu pruncul în brațe.

În ultimii ani au fost întreprinse și s-au realizat de către Direcția Monumentelor Istorice lucrări de restaurare, atât la turn cât și la biserică. Turnului i s-au adăugat în 1950 balconul și un acoperiș nou în patru ape, ale căror forme sînt probabil destul de apropiate cu cele originale.

Tot cu prilejul restaurării și pentru o cît mai bună apărare a picturii exterioare a bisericii, s-a construit un acoperiș nou, redîndu-i-se înfățișarea inițială, însă cu o streășină mult mai lărgită.

Lucrarea conține 35 de fotografii interesante și utile.

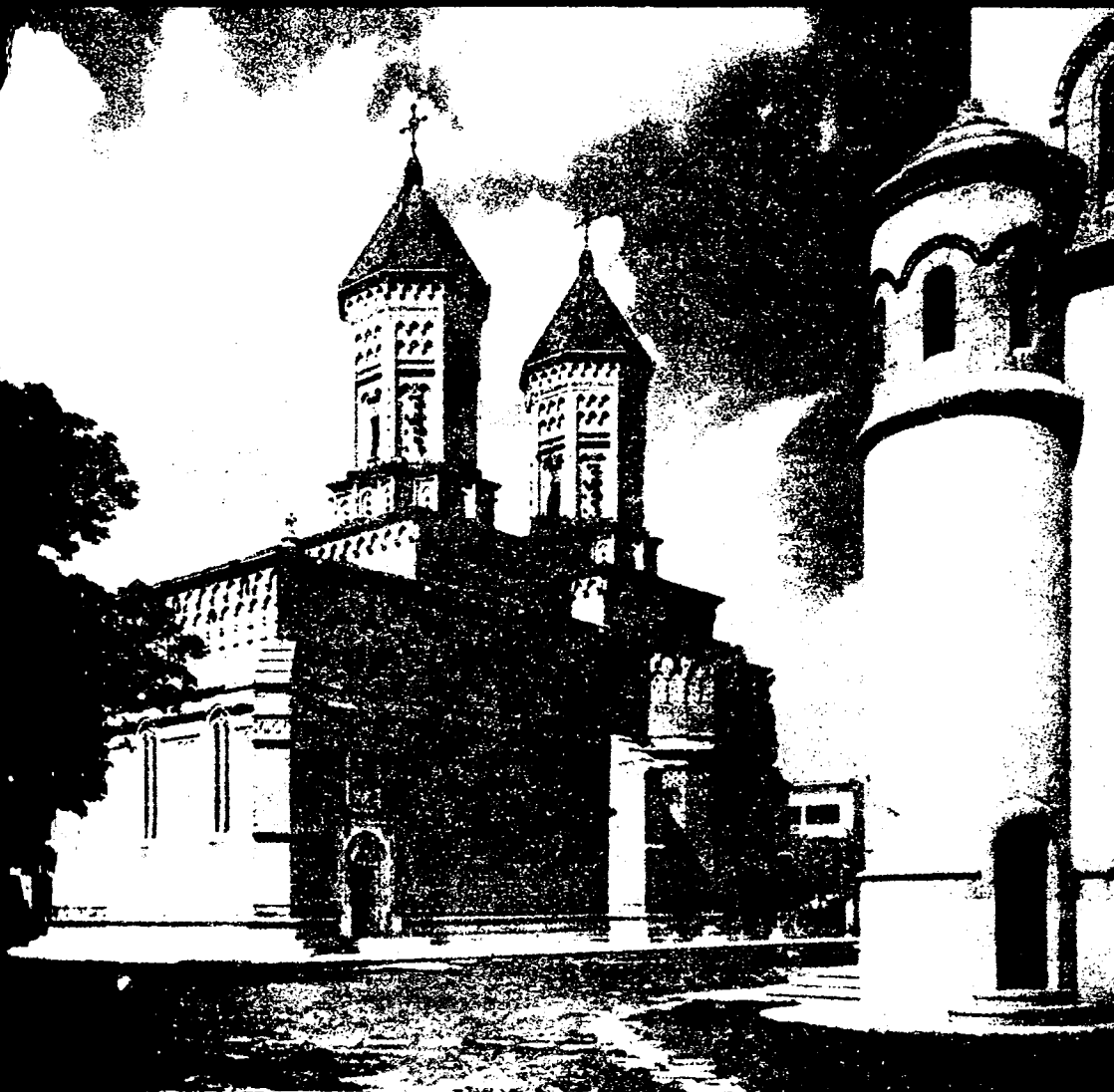
IOAN F. STĂNCULESCU

controlat C. II

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXIII Nr 7—8

IULIE - AUGUST 1965

LITURIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE:

P. F. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI:

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor

P. C. Arhim. IRINEU CRACIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor

P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale

COLABORATORI

Înalt Prea Sfințitii Mitropoliți, Prea Sfințitii Episcopi,
Profesorii Institutelor Teologice, Seminariilor Teologice
și Școlilor de cântăreți bisericești ;
Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali,
protopopii, preoții, candidații la titlul de magistru și doctor
în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SÎNT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI «BISERICII ORTODOXE ROMÂNE»

BISERICA
ORTODOXĂ
ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXIII
Nr. 7-8
IULIE-AUGUST
1965

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

C U P R I N S U L

<i>Marea sărbătoare națională a poporului român: 23 August</i>	609
<i>Telegrama trimisă Domnului Chivu Stoica, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România</i>	613
<i>Telegrama trimisă Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România</i>	614
<i>Telegrama trimisă Domnului Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor</i>	615

A N I V E R S Ă R I

<i>Douăzeci de ani de slujire arhierescă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian</i>	616
--	-----

V I A Ț A B I S E R I C E A S C Ă

<i>Vizita Sanctității Sale Vasken I Patriarhul Suprem și Catolicosul tuturor armenilor (17 iunie—3 iulie 1965), de Pr. OLIMP N. CACIULA</i>	621
<i>Sărbătorirea zilei numelui Prea Fericitului Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române</i>	660
<i>Încheierea anului școlar 1964—1965 la Instituțiile de învățământ teologic ale Bisericii Ortodoxe Române</i>	663
<i>Din viața Bisericii Ortodoxe de peste hotare</i>	670
<i>Prezențe ale Reprezentanților Bisericii Ortodoxe Române peste hotare (Bossey, Salzerbad, Geneva, Bad-Saarow)</i>	673

I N A P Ă R A R E A P Ă C I I

<i>A 20-a Aniversare a Organizației Națiunilor Unite</i>	686
<i>Adunarea Comitetului Național pentru Apărarea păcii</i>	690
<i>Congresul Mondial pentru pace de la Helsinki</i>	694

INDRUMĂRI PASTORALE

- Problema formei în predica Sfântului Ioan Gură de Aur*, de Magistrand SIMION S. CAPLAT 703

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

- Un colaborator al lui Constantin Mavrocordat la desființarea rumaniei: Mitropolitul Neofit (1738—1753)*, de V. MIHORDEA 715
- Dovezi de toleranță religioasă în țările române*, de Magistrand GH. V. SPERANȚA 735
- Măsuri noi de organizare în Biserica Ortodoxă Română la începutul veacului al XX-lea*, de Magistrand MIHAI CONSTANDACHE 752

DOCUMENTARE

- Doi români, ctitori în Bulgaria și în Pind (1643—1644)*, de AL. ALEXIANU 771
- Prima simplificare a ortografiei cu caractere chirilice*, de G. F. TEPELEA 777

RECENZII

- Pe timpul Mântuitorului*, de AL. A. BOTEZ 783
- Pe urmele străbunilor*, de Diac. Prof. EMILIAN VASILESCU 788
- Comori ale trecutului românesc*, de IOAN F. STÂNCULESCU 791

MAREA SĂRBĂTOARE NAȚIONALĂ A POPORULUI ROMÂN: 23 AUGUST

Aniversarea zilei de 23 August — ziua eliberării patriei de sub robia fascistă — a fost sărbătorită în acest an cu un deosebit entuziasm de întregul popor român, datorită faptului că, în pragul marii sărbători, supremul nostru for legiuitor, Marea Adunare Națională, a adoptat noua lege fundamentală a țării: Constituția Republicii Socialiste România. Cele două evenimente s-au contopit astfel în aceeași nețărmurită bucurie a tuturor românilor. Căci toți cetățenii patriei noastre sînt conștienți că actul patriotic al insurecției armate de la 23 August 1944, și consemnarea în noua Constituție a marilor drepturi și libertăți cucerite în ultimii douăzeci și unu de ani, reprezintă două momente hotărîtoare ale aceluiași proces istoric: drumul glorios al poporului nostru către progres, către lumină, către fericire. Dacă înlăturarea dictaturii fasciste constituie cea dintîi mare biruință dobîndită pe acest drum de lupte eroice, de jertfe și de muncă fără preget, — în schimb, proclamarea Republicii Socialiste România consfințește împlinirea celor mai sfînte aspirații ale poporului român: cucerirea puterii politice, asigurarea libertății și suveranității naționale și instaurarea unei noi orînduiri de dreptate socială, în care omul nu mai este exploatat de către om, iar bogățiile țării sînt ale întregului popor și fiecare se bucură din plin de roadele muncii sale.

Popasul sărbătorec al acestei aniversări prilejuiește sublinierea unor adevăruri înscrise cu litere nepieritoare în conștiința noastră, a tuturor și impune îndatorirea etică de reînnoire a prinosului de cinstire și de recunoștință față de cei care au călăuzit poporul român spre obținerea realizărilor care îndreptătesc bucuria unanimă de acum. Într-adevăr, actul de la 23 August 1944, înfăptuit de poporul român sub conducerea celor mai înflăcărați patrioți, a însemnat o piatră de hotar în istoria țării noastre. Scoțînd poporul nostru dintr-un război nedrept, în care fusese tîrît fără voia lui, i-a dat posibilitatea să se alătore națiunilor care luptau împotriva Germaniei hitleriste, pentru libertatea lumii întregi. Alături de armatele Uniunii Sovietice, care au avut rolul hotărîtor în obținerea victoriei asupra fascismului, — victorie la realizarea căreia au adus o contribuție importantă celelalte țări ale coaliției antihitleriste —, armata

română a participat activ la eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, luptînd eroic pînă în ultima zi a războiului. Salvarea popoarelor Europei de barbaria fascistă, libertatea lor, sînt întemeiate pe milioane de jertfe, între care se numără și jertfele aduse de ostașii români. Numeroasele mormînte ale ostașilor noștri, presărate pe pămîntul Transilvaniei și pe pămîntul țărilor vecine, pînă departe în inima bătrînului nostru continent, reprezintă mărturia de necontestat a contribuției poporului român la marea cauză a libertății popoarelor, reprezintă dovada că chiar propria-i libertate. el n-a primit-o în dar, ci și-a cucerit-o cu sîngele și viața fiilor săi.

În urma zdrobirii definitive a Germaniei hitleriste, s-au ivit condiții prielnice pentru dezvoltarea liberă, cu adevărat democratică, a unei serii de țări europene, printre care și țara noastră. Mergînd pe calea deschisă la 23 August 1944, poporul român a cucerit puterea politică, a înlăturat din fruntea statului monarhia străină de interesele și aspirațiile poporului, a instaurat forma de stat republicană, a devenit singur stăpîn pe bogățiile țării și a asigurat biruința deplină a orînduirii socialiste. România de astăzi se deosebește total de România din trecut; imaginea de acum a țării înfățișează mărețele transformări, minunatele înfăptuiri, pe care poporul nostru le-a dobîndit, prin munca și priceperea sa, într-un timp atît de scurt.

Numeroasele fabrici și uzine, marile centrale electrice, schelele petroliere, uriașele șantiere de construcții, răspîndite pe tot întînsul țării, oglindesc creșterea împetuoasă a industriei noastre naționale și a puterii economice a României. Mecanizarea tot mai intensă a agriculturii noastre cooperativizate, sporirea neîncetată a roadelor pămîntului țării, transformat într-o adevărată grădină, electrificarea satelor, — sînt realități care vorbesc de la sine despre viața cea nouă, la care a fost chemată țărînimă noastră. Dezvoltarea fără egal a învățămîntului — prin construirea a numeroase școli, internate etc., prin distribuirea gratuită a manualelor școlare și prin acordarea de burse — a creat în țara noastră o stare de lucruri, invidiată pe drept cuvînt de multe țări dezvoltate și cu vechi tradiții culturale: în România de azi, tineretul întreg învață, tineretul întreg are deschise căile spre cele mai înalte trepte ale științei și culturii, spre însușirea marilor valori spirituale ale gîndirii omenești, spre făurirea de noi și noi opere științifice, literare și artistice, menite să sporească patrimoniul cultural al națiunii române și al umanității întregi.

Această imagine luminoasă și bogată a României celei noi este roada minunată a unui trecut îndelungat de lupte și de jertfe. Pe bună dreptate a putut spune Dl. Nicolae Ceaușescu, în raportul cu privire la proiectul de Constituție a Republicii Socialiste România, prezentat în fața Marii Adunări Naționale, cuvintele care exprimau gîndurile tuturor românilor: «Veacuri de-a rîndul poporul român a cunoscut asuprirea și exploatarea națională și socială; înrobirea străină a ținut în loc vreme îndelungată dezvoltarea sa, a întîrziat pentru mult timp formarea statului național român. Încălcînd interesele poporului, clasele exploatare au dus o politică de aservire a țării: soarta României era hotărîtă de marile puteri impe-

rialiste, trusturile și monopolurile străine stăpîneau cele mai importante bogății ale ei, independența și suveranitatea națională erau știrbite. Dar nici jugul străin, nici exploatarea moșierilor și capitaliștilor n-au putut opri mersul înainte al poporului român. Focul luptei naționale și sociale a ars neconținut, cînd cu vilvătăi care făceau pe asupritori să se cutremure, cînd mai potolît, ca apoi să se înteească și mai puternic. Multe pagini glorioase a înscris poporul român în lupta pentru libertate și socialism. Graiul nu poate reda măreția acestor lupte; ele adevăresc și vor adevăra peste veacuri vitalitatea și înțelepciunea poporului nostru care trecînd prin grele încercări, a rămas neclintit și a prins de fiecare dată noi puteri, ridicîndu-se, asemenea stejarului după furtună, și mai mîndru spre soare».

Intr-adevăr, România de azi se înalță mîndră spre soare; țară a tuturor celor harnici, țară liberă, suverană și independentă, România de acum este mamă bună pentru toți fiii ei, care îi făuresc viitorul după năzuințele, după priceperea și după puterile lor. România de azi este împlinirea visurilor celor mai luminați patrioți; ea este statul care asigură libertatea și dreptatea socială pentru cei mulți, neatîrnarea politică și înflorirea economică a țării și înfăptuiește dreptul sfînt al poporului român de a fi singur stăpîn în patria sa strămoșească. România de azi este acel stat pe care îl vestea, cu mai bine de o sută de ani în urmă, marele patriot Nicolae Bălcescu: un «stat în care oamenii adunați îngrijesc singuri de soarta lor, fără a-și pune stăpîni pe cap, avînd în lucrarea lor drept regulă dreptatea și drept țintă frăția».

Dreptatea și frăția instaurate în viața dinăuntru țării, — și desăvirșite fără încetare, an de an, — au deschis cale liberă forțelor creatoare ale poporului nostru, pentru făurirea unei stări generale și pentru afirmarea sa prestigioasă în viața internațională. Zidindu-și o țară nouă, poporul român, însuflețit de conștiința solidarității umane, n-a pregetat și nu pregetă să-și aducă partea lui de contribuție la construirea unei lumi noi, a unei lumi a păcii, a înțelegerii și a colaborării frățești, pentru binele tuturor popoarelor de pe pămînt. Acțiunile inițiate de guvernul Republicii Socialiste România în cadrul Organizației Națiunilor Unite dovedesc o slujire consecventă a cauzei păcii mondiale, iar valorile artei, literaturii și științei românești înbogățesc neîncetat tezaurul cultural al omenirii întregi. Prezența demnă, prețuită și cinstită a României ca factor activ în dezbaterea și soluționarea marilor probleme ale lumii contemporane, umple de îndreptățită mîndria inimă fiecăruia dintre noi. Este mîndria datoriei împlinite, este mîndria muncii pline de avînt pentru binele propriu și pentru binele obștesc, este mîndria unui popor liber care și-a cucerit singur libertatea, este mîndria demnității unei națiuni care a fost deseori înlăntuită, dar care n-a acceptat niciodată robia, este mîndria legitimă a unui neam luminat, care și-a dăruit el însuși lumina!... Este mîndria fiecărui român, cărui astăzi marele poet Tudor Arghezi poate să-i spună cuvînte înmiresmate și pline de înțelesuri ca acestea: «Exiști în țara ta imbel-

șugată, bogată, vestită în toată lumea. Avuțiile țării sînt avuțiile tale. Lumea știe că ai dreptul să te mîndrești de marile și curatele tale frumuseți. Țara ai făcut-o tu cu brațele, răbdarea și dragostea ta. Tu ești întreg patriotismul, tu ești socialismul, care-i adevăratul patriotism. Gîndindu-mă la tine, ghemuît pe masa de lucru, mă scol, Bade Ioane, în picioare a cuviință și a recunoștință că porți în fața omenirii steagul tău cel nou cusut cu litere de aur «Republica Socialistă Romînia»... Dă-mi voie să-ți sărut mîinile bătătorite de plug și de ciocane, arse în topitorii, innegrite de păcura pămîntului, frate cu Meșterul Manole și cu Făt-Frumosul din poveștile tale... Du-te voios înainte înveșmîntat în soare, în stele și luceferi».

Sentimentul acesta al înaintării pline de voieșie, spre lumină, spre fericire, este stăpîn astăzi pe cugetul și pe inima întregului popor romîn, care aduce prinosul său de recunoștință oamenilor și faptelor care i-au deschis calea cea nouă, calea cea mult dorită din veacuri!

*

Insuflețiți de dragostea fierbinte față de patrie, ierarhii, clericii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Romîne au împărtășit întru totul entuziasmul poporului romîn, prilejuit de marea noastră sărbătoare națională. Mergînd pe același drum cu poporul, bucurîndu-se de toate biruințele poporului, nutrînd aceleași năzuințe spre propășire, spre pace și spre fericire, ca și poporul din care fac parte, — slujitorii și închinătorii altarelor ortodoxe au reinnoit legămîntul lor sfînt de a aduce și în viitor partea lor de muncă și de faptă la desăvîrșirea nobilelor acțiuni întreprinse de poporul romîn și de conducătorii săi, pentru desăvîrșirea vieții celei noi în Republica Socialistă Romînia. Este legămîntul care izvorăște din învățătura noastră de credință și din unitatea noastră de nezdruncinat cu poporul romîn, cu aspirațiile sale sfinte, cu urcușul lui neconținut pe treptele afirmării sale în lume.

REDACTIA

**TELEGRAMA TRIMISĂ
DOMNULUI CHIVU STOICA
PRESEDINTELE CONSILIULUI DE STAT
AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA**

La cea de a 21-a aniversare a eliberării României, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Domnului Chivu Stoica, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, următoarea telegramă:

*Domnului CHIVU STOICA,
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România*

LOCO

Cu prilejul sărbătorii naționale 23 August, aniversarea eliberării României de sub cîmpul fascist, Ierarhii, slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, prin graiul Nostru, exprimă Consiliului de Stat și Domniei-Voastre personal sentimentele lor de înaltă stimă și profund devotament, și Vă roagă să primiți cele mai bune urări pentru continua înflorire a patriei, Republica Socialistă România, pentru fericirea poporului român și pentru cooperarea frățească cu toate țările iubitoare de pace și progres.

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

**TELEGRAMA TRIMISĂ
DOMNULUI ION GHEORGHE MAURER
PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINIȘTRI
AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA**

Cu prilejul sărbătoririi zilei de 23 August, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, următoarea telegramă:

*Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Socialiste România*

LOCO

În această zi de unanimă bucurie a poporului român, sărbătoarea națională 23 August, aniversarea eliberării României de sub cotropirea fascistă, Ierarhii, slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, prin graiul Nostru, exprimă Consiliului de Miniștri și Domniei-Voastre personal sentimentele lor de aleasă prețuire și profund devotament și Vă roagă să primiți cele mai calde urări pentru încununarea cu noi realizări a operei ce desfășurați în scopul înfloririi patriei noastre — Republica Socialistă România —, prosperării continue a tuturor fiilor săi și colaborării frățești între poporul român și celelalte popoare iubitoare de pace și progres.

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

**TELEGRAMĂ TRIMISĂ
DOMNULUI PROFESOR DUMITRU DOGARU.
SECRETARUL GENERAL AL DEPARTAMENTULUI
CULTELOR**

Cu ocazia sărbătoririi celei de a 21-a aniversări a eliberării României de sub cotropirea fascistă — 23 August —, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Domnului Profesor Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor, de pe lângă Consiliul de Miniștri, următoarea telegramă:

*Domnului Profesor DUMITRU DOGARU,
Secretarul General al Departamentului Cultelor
de pe lângă Consiliul de Miniștri*

LOCO

Cu prilejul celei de a 21-a aniversări a eliberării României de sub cotropirea fascistă — sărbătoarea națională 23 August — Ierarhii, slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, prin graiul Nostru, exprimă Conducerii Departamentului Cultelor și Domniei-Voastre personal sentimente de aleasă prețuire și urări de noi și rodnice realizări în activitatea ce desfășurați.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

DOUĂZECI DE ANI DE SLUJIRE ARHIEREASCĂ A PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN

La 12 august 1965 s-au împlinit douăzeci de ani de cînd Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, urcînd cea mai înaltă treaptă a preoției prin primirea hcerului arhieriei, în monumentală catedrală mitropolitană din Iași, și pătruns de cuvîntul «că orice arhieriu care se alege dintre oameni, pentru oameni este rînduit» (Evr. V, 1), grăia: «Nu am altă rugăciune către Domnul Iisus — Marele Arhieriu — decît să-mi dea mîla, putere, înțelepciune și mai ales har pentru ca acolo unde este întristare eu să semăn bucurie, acolo unde este ceartă eu să semăn pace, acolo unde este ură eu să semăn iubire, acolo unde este întuneric eu să semăn lumină». Înțelegînd că a sluji lui Hristos înseamnă a sluji neîntrerupt oamenilor, fără șovăire, cunoscînd osteneli, învățînd din înfrîngerile vremelnice pentru a dobîndi biruințe depline, în împlinirea îndatoririi lăsate de Mintuitorul Sfinților Săi Apostoli, Prea Fericitul Patriarh Justinian și-a început și și-a împlinit slujirea sa arhierescă de pînă acum într-o vreme nouă, într-o lume nouă: în anii în care poporul nostru își făurește o viață cu totul nouă. Chemat să îplinească slujirea sa arhierescă mai întîi ca arhieriu-vicear, apoi ca Mitropolit al Moldovei și curînd după aceea ca Întîistătător al Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Patriarh Justinian a știut să îndreptățească locul și rostul Bisericii în această vreme nouă, în această lume nouă, încadrînd activitatea Bisericii în slujirea poporului nostru și a întregii omeniri contemporane, prin înțelegerea năzuințelor și strădaniilor lor.

Într-adevăr, tălmăcind drept mesajul evanghelic, Prea Fericitul Patriarh Justinian, în cei douăzeci de ani de slujire arhierescă, a împletit dragostea față de patria și poporul său cu dragostea față de omenii de pretutîndeni și n-a ostenit să pregătească clerul pentru pastorația socială, să îndemne pe teologi să fundamenteze atitudinile și acțiunile creștine în problemele lumii noi, să înfăptuiască unitatea ortodoxiei românești, să realizeze împreună-lucrarea cultelor din țara noastră în marile probleme contemporane, să slujească unitatea Ortodoxiei și să cheme toate Bisericile lui Hristos la înfăptuirea unei unități creștine, — pentru

† JUSTINIAN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMANE

.....
.....
.....

ca astfel Biserica creștină în general, Bisericile locale în special și creștinii individual să poată aduce contribuția lor solidară la lupta cea bună a omenirii pentru împlinirea năzuințelor ei de libertate, de dreptate, de pace, de înțelegere și de colaborare.

*

În cele ce urmează vom încerca astăzi să descifrăm, din însăși mărturisirile Prea Fericirii sale, înțelesul și adâncimea dăruirii mereu crescînde cu care Prea Fericitul Patriarh Justinian împlinește slujirea sa arhierască.

Pentru cei care-i cunoscuseră activitatea din vremea cînd a fost preot, era lîmpede că chemarea sa la conducerea superioară bisericească era o împlinire a unor nădejdi îndelungate ale clerului și credincioșilor noștri.

O garanție în acest sens o constituia activitatea de pînă atunci a Preotului Ioan Marina, în care se manifestase convingerea lui că după sfîrșitul războiului provocat de nebunia fascistă, «se va crea un cer nou și un pămînt nou; nimeni nu-și va mai aduce amînte de vremurile vechi, ci se vor bucura toți de ceea ce se va zidi» (Isaia LV, 17), căci atunci «grîul nu va mai fi dat spre hrană vrăjmașilor, ci cei ce-l vor fi adunat îl vor mîncea; și cei de neam străin nu vor mai bea rodul muncii tale, mustul tău...» (LXII, 8) și că «nu vor mai fi acolo copii care mor în floarea vîrstei și nici bătrîni care să nu ajungă la capătul vieții lor» (LXV, 20).

O garanție erau și convingerile susținute de Preotul Ioan Marina că acest cer nou și pămînt nou vor fi zidite de popor, care va face dreptate și va statornici pace, și că de aceea Biserica trebuie «să iasă în întîmpinarea celor care săvîrșesc faptele dreptății...» (Isaia LIV, 8). Preotul Ioan Marina a căutat izvorul de inspirație al hotărîrilor sale nu numai în Sfînta Scriptură, ci și în Sfînta Tradiție, oprindu-se în special la Sfîntul Vasile cel Mare, care «...a exercitat asupra mea o influență hotărîtoare și a inspirat în mare măsură toate inițiativa mele preoțești și lui îi datorez orientarea mea către apostolatul social...».

Iar ca îmbold permanent la toate acțiunile săvîrșite de Preotul Ioan Marina și apoi de Arhiepiscopul Justinian, a stat mistuitoarea lui dragoste de poporul său și de om în genere...

În al douăzecelea an al slujirii sale arhieresti, Prea Fericitul Patriarh Justinian prezintă însuși înțelesul întregii sale activități astfel: «...probleme mari confruntă astăzi creștinătatea. Ce trebuie să facem noi? Ne vom îndrepta către cuvîntul Celui «ce luminează în întuneric»; ne vom întoarce apoi la valorile tradiționale ale spiritualității noastre străvechi și vom sta de vorbă cu Părinții bisericești ai primelor veacuri creștine. Vom găsi la ei căile integrării noastre în actualitate, astfel că adăpîndu-ne din experiența lor, vom descoperi luminile trebuitoare orientării noastre în contemporaneitate. Acesta este drumul pe care am înțeles să mergem de la începutul răspunderilor noastre patriarhale, încredințați că cine ascultă glasul Scripturii și al Tradiției patristice nu se va afla niciodată în afară de granițele adevărului. Mergînd pe drumul acesta ne-a fost ușor să înțelegem care sînt năzuințele oamenilor vremii noastre, ne-a fost ușor să

abordăm în chip realist cele mai complicate probleme ale lumii contemporane și am izbutit să acordăm totdeauna interesele Bisericii cu cele ale patriei. Biserica Ortodoxă Română are o veche tradiție progresistă — dovedită, între altele, prin două categorii de fapte: 1. — introducerea limbii naționale în cultul divin, chiar atunci când tipăriturile liturgice continuau să se facă în limba slavonă; 2. — participarea preoțimii ortodoxe la mișcările revoluționare ale poporului român, — participare pe care documentele de arhivă cercetate în ultima vreme ne-o arată a fi fost mult mai lungă și mai susținută decât s-a crezut pînă acum. Scriptura, Tradiția patristică și propria tradiție progresistă a Bisericii noastre sînt pentru noi călăuzele drumului pe care mergem. Verificat de timp ca bun, drept și rodnic, acesta este drumul pe care înțelegem să mergem și în viitor».

*

Epoca istorică actuală — epoca luptei statornice a popoarelor pentru libertate și independență națională, pentru dreptate socială și pentru progres multilateral, epoca unei nemaiîntîlnite dezvoltări științifice și tehnice — se caracterizează printr-o rapidă evoluție socială necunoscută pînă acum, care implică statornicirea a unor raporturi sociale cu totul complexe. Aceasta pune Bisericilor creștine probleme permanente noi.

Pe de altă parte, între obligațiile care decurg din însăși esența religiei creștine pentru credincioșii înșiși și pentru Bisericele creștine, se impune în vremea noastră obligația de a sluji în chip conștient și zelos acțiunii pentru înfăptuirea practică în lume a luminoaselor idealuri de iubire frățească, de libertate națională, de pace dreaptă și trainică și de progres social multilateral pentru întreaga omenire.

Intuind aceste necesități ale vremii, Prea Fericitul Patriarh Justinian spunea: «Niciodată ca în ultimele decenii, slujitorii Bisericii creștine n-au fost confrunțați de probleme așa de vitale, care să pună în cumpănă însăși valoarea învățăturilor evanghelice, pentru organizarea unui mod de existență umană, întemeiată pe principiul egalei îndreptățiri a tuturor oamenilor la bunăstare și fericire...». Despre necesitatea colaborării între creștini, ca și între creștini și celelalte forțe care militează pentru pace, Prea Fericitul Patriarh Justinian spunea: «Noi, în calitateul noastră de creștini, nu ne străduim numai pentru o pace între noi, pentru o pace separată de pacea lumii. Noi sîntem trimiși să servim lumii. Dar noi nu putem asigura omenirii pacea, de care are azi absolută nevoie, fără omenire, ci numai în acord cu voința ei, în colaborare cu străduința ei. Aceasta ne obligă pe noi creștinii la o colaborare cu toți oamenii care, din conștiința vie a datoriei și-au unit eforturile în vederea îndepărtării acestei tragice eventualități, care e războiul». Pentru că «toate eforturile, de oricine ar fi făcute ele, trebuie să se unească într-un flux unitar, larg și puternic al păcii în marș, al păcii dinamice și atotcuceritoare».

Știind că Biserica nu se poate limita doar la a pune diagnosticul moral asupra suferințelor lumii și analizînd toate suferințele lumii contemporane, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian socotește că ele se

datorează încălcării principiilor care constituie baza și asigură progresul social și că acestea nu pot fi rezolvate în chip independent, întrucât se află într-o strictă interdependență și condiționare. Căci «dacă fără dreptate socială nu este cu puțință nici un fel de pace adevărată»; în schimb «temelia obligatorie a dreptății sociale este libertatea adevărată»; iar libertatea presupune egalitatea de condiții și este inutilă fără asigurarea prosperității. Prin urmare «libertatea adevărată este criteriul progresului social».

Iar înțelesul scripturistic al libertății este că «libertatea adevărată decurge din cunoașterea adevărului și constă în slujirea activă a lui Dumnezeu și a oamenilor și că tendința către libertatea adevărată, proprie sufletului omenesc, se manifestă în chip imperios în orice condiții ale existenței și la orice etapă a evoluției istorice a societății umane. De aceea, întemeiate pe îndemnul creștin de a căuta adevărul și pacea și de a da vieții lor adevăratul înțeles, popoarele lumii au fost chemate să meargă înaintea fără nici o abatere pe calea îmbunătățirii traiului omenesc, înlăturând diferitele aspecte ale răului social — ca robia și neegalitatea în drepturi — și înfăptuind apropierea, prietenia și colaborarea între toți oamenii înăuntrul aceleiași familii unice pentru prosperitatea tuturor popoarelor lumii».

Așadar, avînd criteriul supunerea față de voia lui Dumnezeu, credința în adevărul creștin și dragostea adîncă față de poporul său și față de om în genere, Prea Fericitul Patriarh Justinian a manifestat în întreaga sa slujire arhierască convingerea că Biserica nu poate fragmenta numai la anumite sectoare de viață ieșirea sa în întîmpinarea și colaborarea ei cu oamenii și cu popoarele care luptă pentru pace și pentru progres social. Ci, întrucît obiectivul luptei după cum s-a văzut, nu poate fi fragmentat, și participarea Bisericii creștine la această luptă trebuie să fie integrală.

*

Datorită faptului că Biserica Ortodoxă a menținut în organizarea ei forma Bisericilor naționale care sînt legate de interesele și năzuințele popoarelor lor, «Biserica Ortodoxă Română a fost întotdeauna o Biserică a poporului: a suferit alături de el împilările și urgiile, l-a sprijinit în luptele lui drepte, l-a însuflețit în năzuințele lui sfînte spre dreptate, spre libertate și spre fericire, și s-a bucurat de biruințele care i-au încununat lupta și jertfele». De aceea și în condițiile noi pe care și le creează poporul român. Biserica Ortodoxă Română, cu preoțimea și ierarhiile ei, «nu poate avea alt ideal decît acela de a sluji corect poporul... de a simți una cu poporul din care face parte, de a sprijini munca pașnică și creatoare a poporului român», pentru că «interesele poporului român sînt și interesele Bisericii Ortodoxe Române».

Sub îndrumarea Întîistătătorului ei, Biserica Ortodoxă Română, pornind de la principii evanghelice, a ieșit în întîmpinarea dreptelor revendicări ale mulțimilor celor mulți, slujind lupta pentru pîine și dreptate, pentru libertate și pace.

De asemenea Biserica Ortodoxă Română trăiește integral «visul de totdeauna al poporului român: de a trăi liber, în țară liberă și indepen-

dentă, înconjurat de vecini, care la rîndul lor să trăiască liberi, în state libere și independente» pentru că împreună cu poporul Biserica a trăit și trăiește această «înalță etică a poporului român, care se împotrivește cu tărie față de orice oprimare, față de orice subjugare, militară sau economică, față de orice încercare de aservire a unui stat de către alt stat și vrea să contribuie la asigurarea coexistenței pașnice a tuturor statelor, pe principiul respectării suveranității naționale».

*

Prin urmare înțelesul și adîncimea dăruirii cu care Prea Fericitul Patriarh Justinian împlinește slujirea sa arhierescă stă în chemarea creștinilor de a sluji și slăvi pe Dumnezeu prin slujirea oamenilor. În virtutea principiului biblic al împreună-lucrării omului cu Dumnezeu, lumea însăși colaborează la transfigurarea sa; iar Biserica are datoria să ia chipul lumii pentru a se transfigura și ea și a ajunge la «pacea a toată lumea, la bunăstarea Sfințelor Biserici și la unirea tuturor» pentru care se roagă permanent.

Justețea acestei înțelegeri a slujirii sale arhieresti o confirmă însuși Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, cînd spune: «s-a afirmat deseori că eu am coborît teologia din turnul de fildeș al unor preocupări sterile și am ancorat-o în viață, în realitățile sociale, chemînd pe dascălii de teologie și pe slujitorii sfințelor noastre altare să adîncească latura socială a mesajului evanghelic. Nu voi tăgădui că m-a stăpînit totdeauna un astfel de gînd, dar nu-mi voi face din aceasta un merit, deoarece începător în această privință este Mintuitorul Hristos însuși, sînt Sfinții Săi Ucenici și Apostoli, sînt Sfinții Părinți ai Bisericii din tot evul patristic creștin...

Chemarea mea pentru adîncirea laturii sociale a mesajului evanghelic și întruparea lui în viața noastră de toate zilele trebuie socotită prin urmare nu ca o noutate teologică, ci ca o dezgropare a unor comori vechi, părăsite și uitate între scîrțele Sfintei Scripturi și ale Sfintei Tradiții creștine. Iar actualizarea lor a fost o necesitate a vremii».

*

Toate înfăptuirile care încununează cronica vieții noastre bisericești din ultimele decenii se datorează, așadar, înțelepciunii și rîvnei apostolice cu care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a îndreptat clerul ortodox spre izvoarele autentice ale spiritualității creștine, spre duhul dă-tător de viață al Ortodoxiei.

Pentru toate acestea și pentru toate cîte se vor adăuga în viitor sporului duhovnicesc al Bisericii Ortodoxe Române, în ziua în care Prea Fericirea Sa împlinește 20 de ani de slujire arhierescă îi aducem smerit omagiu și prînos de dragoste fîiască, de recunoștință neșărmurită și de sincer devotament, și rugăm pe Atotputernicul Dumnezeu să-l învrednicească a sluji mai departe Sfintei noastre Biserici, «în pace, întreg, cinstit, sănătos. îndelungat în zile, drept învățînd cuvîntul adevărului Său».

REDACȚIA

VIATA BISERICESCA

VIZITA SANCTITĂȚII SALE VASKEN I PATRIARHUL SUPREM ȘI CATOLICOSUL TUTUROR ARMENILOR

17 iunie — 3 iulie 1965

La invitația Prea Fericitului Patriarh Justinian, Sanctitatea Sa Vasken I, Patriarhul suprem și Catolicosul tuturor armenilor, a făcut o vizită prietenească Bisericii Ortodoxe Române, între 17 iunie și 3 iulie 1965. Este prima vizită pe care un Catolicos armean o face Bisericii Ortodoxe Române și este, în același timp, un răspuns la vizita pe care Prea Fericitul Patriarh Justinian a făcut-o Bisericii Armene în 1958, cu ocazia aflării Sale în U.R.S.S., în calitate de invitat al Sanctității Sale Alexei, Patriarhul Moscovei și a toată Rusia.

Sanctitatea Sa Vasken I a fost însoțit de Prea Sfințitul Episcop *Hussik Santurian* al Azerbaidjanului, cu reședința la Bakum, de Prea Sfințitul *Dirayr Markidian*, Episcopul Armenilor din România și de Prea Cuviosul Arhimandrit *Kevork Seradarian*, de la centrul patriarhal de la Ecimiadzin.

Joi, 17 iunie. — Înălții oaspeți au sosit la București, venind cu avionul de la Sofia. La sosire, pe aeroportul internațional Băneasa, oaspeții au fost întâmpinați de Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar-patriarhal, de directorul Administrației Patriarhale, directorul Casei de Pensii a Patriarhiei Române, consilierii și inspectorii patriarhali.

Au fost de față Domnul Prof. Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri și Domnul Ambasador Dionisie Ionescu, din Ministerul Afacerilor Externe.

De asemenea, au fost prezenți Domnii V. A. Silkin, Consilier de Ambasadă și Deviatkin, Secretar II de la Ambasadă U.R.S.S. la București.

Sanctitatea Sa Patriarhul Catolicos a fost salutat și de preoți ai comunităților armene din România, membrii Consiliului Eparhial al Epar-

hiei Armene din București, membrii Epitropiei parohiei armene din București și credincioși armeni din Capitală.

De la aeroport, înalții oaspeți au fost conduși la catedrala patriarhală, unde au fost întâmpinați de clerul Capitalei, în frunte cu P. C. Vicar Alexandru Ionescu și cu consilierii arhiepiscopali.

La intrarea în catedrală, P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicarpatriarhal, înconjurat de clerul catedralei, a întâmpinat pe Sanctitatea Sa Vasken I, cu sfânta Cruce și sfânta Evanghelie. S-a săvârșit slujba «Doxologiei» de către P. S. Episcop Visarion, răspunsurile fiind date de Corala preoților din Capitală, sub conducerea P. C. Prot. Ion Runcu.

După «Doxologie», Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit următoarea cuvântare de salut :

*Sanctitatea Voastră,
Iubiți oaspeți,*

Sosirea Sanctității Voastre în Capitala țării noastre, pentru vizita ce doriți să faceți credincioșilor Bisericii Armene din România și totodată Bisericii Ortodoxe Române, ne umple azi inima de bucurie.

Cu deosebită plăcere ne amintim, revăzându-Vă, de vizita Noastră și a delegației Bisericii noastre în Armenia Sovietică, cu prilejul serbărilor bisericești de la Moscova, când Sanctitatea Voastră împreună cu ierarhi, clerici și credincioși ai Bisericii Armene, ne-ați primit în ziua de 25 mai 1958, în vechea catedrală din Ecimiadzin, de praznicul Pogoririi Sfântului Duh, aflându-se acolo în vizită cu noi și Prea Fericitul Patriarh, Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare.

Păstrăm viu, în amintirea noastră, mărturiile dragostei ce ni s-au arătat atunci și bucuria ce am simțit la poalele muntelui Ararat și sîntem fericiți azi să putem mărturisii din nou și plăcerea ce am avut-o vizitîndu-Vă și mulțumirea Noastră pentru prilejul ce Ne-ați dat de a Vă vedea la frumoasa reședință a Sanctității Voastre.

Bucuria Noastră de a Vă revedea și primi azi este cu atît mai mare, cu cît Sanctitatea Voastră sînteți cunoscut, apropiat și prețuit nu numai din dragostea creștină care trebuie să lege între ei pe toți conducătorii de Biserică, ci și prin legăturile personale ce aveți cu țara, cu poporul și cu Biserica noastră.

Ne este astfel foarte plăcut să reamintim că V-ați născut în țara noastră, în acest oraș, din vrednici și credincioși părinți armeni stabiliți aici; că ați făcut studii universitare la Facultatea de litere și filozofie, precum și la Facultatea de teologie din București; că ați slujit Bisericii și poporului armean întîi în țara noastră, ca profesor la școala armeană, apoi ca arhimandrit, vicar și ca episcop al Bisericii Armene de la noi; că ați fost ales apoi membru în Consiliul Bisericesc din Ecimiadzin în 1954; că ați stabilit legături și ați colaborat cu Biserica noastră în lupta pentru apărarea și promovarea păcii; că sînteți purtător al unei înalte distincții românești, ordinul «Steaua Republicii Populare Române».

Sintem Noi înșine mîndri că, fiind așa de strîns legați de țara, de poporul și de Biserica noastră, ați fost ales la 30 septembrie 1955 Patriarh

În catedrala patriarhală, Prea Fericitul Patriarh Justinian rostind cuvîntul de bun-venit, cu prilejul primirii Sanctității Sale Patriarhului Vasken I, Catolicosul tuturor armenilor.

Catolicos al tuturor armenilor și de la Ecimiadzin ați păstrat și întreținut cele mai bune legături cu Biserica și patria noastră.

Aceste legături sînt de folos și se dovedesc rodnice, corespunzînd necesității generale și datoriei noastre comune de a cultiva buna prietenie

între noi, de a apăra și consolida pacea și buna înțelegere în lume, de a apropia tot mai mult Bisericele noastre și de a lucra pentru înțelegerea lor de acum și pentru unirea lor în viitor.

Se știe că Biserica Armeană a făcut parte din trupul unic al vechii Biserici Ortodoxe. Este drept că din cauza unor împrejurări istorice nefavorabile, de care nu sînt vinovate popoarele noastre, și mai ales din cauza multor greutăți și suferințe prin care a trecut poporul martir armean, pentru credința și pentru țara sa, legăturile dintre Ortodoxia veche și dintre credincioșii armeni au slăbit. Dar, cu toate acele greutăți și împrejurări deosebite, și Biserica Ortodoxă și Biserica Armeană au dorit și au încercat, de multe ori, reunirea lor. Unii patriarhi de Constantinopol și unii catolicoși armeni au lucrat în adevăr cu rîvnă pentru unirea Bisericilor. Cîteva acorduri în acest scop s-au și făcut. Amintim pe cele de la Sinoadele din anul 593 de la Constantinopol, din anul 633 de la Erzerum, din anii 689—690 de la Constantinopol și din anul 862 de la Șira-Havan. Între patriarhul Ghermanos și catolicosul Ioan al II-lea Agineti s-a încheiat o unire. Patriarhul Fotie și catolicosul Zaharia au schimbat scrisori de bună înțelegere. Sub împăratul Manuel Comnen, în secolul al XII-lea, s-au făcut iarăși încercări de unire. Unirea a fost acceptată de ambele părți de mai multe ori, dar, din cauze mai mult politice, n-a durat.

Situația este astăzi schimbată și este favorabilă bunei înțelegeri a Bisericilor noastre. Ea este dorită de întreaga Biserică Ortodoxă și nu ne îndoiim că în aceeași măsură este dorită și de Biserica Armeană.

Participarea delegaților Bisericii Armene la Conferința interortodoxă de la Moscova din anul 1948, la Conferințele bisericești pentru pace, la acțiunea Consiliului Ecumenic al Bisericilor, în Adunarea generală de la New Delhi în anul 1961, la Conferința de la Aarhus din Danemarca în august 1964, interesul manifestat pentru Conferința Panortodoxă de la Rodos, participarea la Conferința de la Addis Abeba din ianuarie în acest an, toate acestea constituie dovezi puternice că Biserica Armeană, ca de altfel toate celelalte vechi Biserici Orientale, sînt animate de dorința vie și sinceră de a se restabili înțelegerea și unitatea Bisericilor, după dumnezeiescul îndemn al Mîntuitorului, Care s-a rugat ca toți să fie una» (Ioan XVII, 21).

Vizita Sanctității Voastre la noi, Vă va încredința din nou de bunele raporturi și de buna conviețuire a fraților armeni cu poporul român, precum și de progresul ideii și lucrării de înțelegere, de apropiere și de unire a Bisericilor de care sînt însuflețite cultele creștine din patria noastră.

Prieten, frate și bun cunoscător al Bisericii și poporului nostru, veți avea și cu această vizită prilejul de a constata și aprecia dorința și străduințele noastre pentru înmulțirea și întărirea legăturilor ce ne unesc pentru slujirea și promovarea apropierii și colaborării între toate Bisericile și între toate popoarele.

Cu aceste bune gânduri și sentimente, salutîndu-Vă cu frățescă dragoste în Hristos Domnul, urăm Sanctității Voastre și însoțitorilor Voștri, bun-sosit în mijlocul nostru și rugăm pe Părintele ceresc să reverse peste

noi harul Său dumnezeiesc, pentru ca să trăim cu toții în pace, în dragoste și unire.

A răspuns Sanctitatea Sa Vasken I, cu următoarele cuvinte:

«Și să fie harul Domnului Dumnezeuului nostru peste noi. Și fă să sporească lucrul mâinilor noastre. Lucrul mâinilor noastre fă-l ca să sporească».
(Ps. XC, 17).

*Prea Fericite Părinte Patriarh Justinian,
Preaiubite frate în Hristos Domnul,*

Cu nețărmurită bucurie am primit frățeasca poftire a Sanctității Voastre, și iată, din mila lui Dumnezeu am pășit pe pământul atât de drag nouă al țării românești, și în această luminată clipă ne aflăm aci, în acest sfânt și istoric locaș și vă aducem din Armenia, țara biblicului Ararat și de la sfântul nostru scaun din Ecimiadzin, salutul plin de dragoste și mărturia celor mai alese gânduri și simțăminte ale Bisericii și credincioșilor armeni, și personal ale Noastre.

Această întâlnire a noastră, o socotim cu adevărat un dar dumnezeiesc și sintem adânc încredințați că roade cu spor și roade alese vor răsări pe calea noastră, și se vor întări și consolida și mai mult prețuirea reciprocă, frățietatea creștinească și împreună-lucrarea între Bisericile noastre surori. Mai este pentru noi o adevărată fericire să revedem patria românească de unde am plecat, în urmă cu zece ani, să ne aflăm între frații români, și să auzim în jurul nostru răsunînd graiul românesc, atât de dulce și de limpede.

Pentru toate acestea, Vă sintem, Prea Fericite Frate, sincer recunoscător.

Vremurile pe care le trăim, conștiința rosturilor vieții noastre spirituale, precum și înțelesul adânc și chemarea Sfintei Evanghelii a Mîntuitorului nostru, ne îndeamnă să ne apropiem din ce în ce mai mult, noi oamenii creștini și Biserici, și să ne unim cu adevărată iubire frățească și împreună să ne ostenim cu osirdie, spre a ne împlini datoria noastră pe acest pământ și în această lume încă atât de frământată de dureri, de antagonisme, și mai cu seamă de teama apăsătoare a unui nou război mondial. Credem, că datoria și misiunea noastră va fi să propovăduim mai departe, cu din ce în ce mai aprig avînt sufletesc, pacea pe pământ și buna voire între oameni și noroade.

Prea Fericite Frate Patriarh, încă de pe vremea cînd eram episcopul armenilor din România, am fost permanent alături de Sanctitatea Voastră, fiind sincer însuflețit de simțămîntul dragostei curate și a conlucrării între Bisericile noastre, precum și de gîndul de a sluji cauza sfîntă și mîntuitoare a păcii.

Acum sîntem nespūs de fericit să mărturisim aceleași simțămînte și aceleași gînduri, în calitate de Întîistătător al Sfintei Biserici Apostolice Armene.

Primiți, Vă rugăm, urările noastre fierbinți de mulți ani de arhipăstorie, cu spor, peste Sfînta și strămoșeasca Biserică Română și peste drepcredinciosul popor român. Căci iată, sînt aproape două decenii de cînd Biserica Ortodoxă Română, sub cîrmuirea înțeleaptă, plină de luminoase înfăptuiri, a Sanctității Voastre, pășește înainte cu însuflețire și autoritate spirituală crescîndă, ocupînd un loc de frunte nu numai în sînul Bisericilor Ortodoxe, ci și în rîndul Bisericilor creștine din lume.

Fie ca Domnul să Vă ajute să trăiți pînă la adînci bătrîneți și să încununăți cu deplin succes toate năzuințele sfînte și toate gîndurile ziditoare ale Prea Fericirii Voastre, spre slava Sfintei Biserici Ortodoxe Romîne și spre mîngîierea sufletească a fiilor ei credincioși cum și spre bucuria noastră, care vă prețuim și vă îmbrățișăm astăzi, cu dragoste frățească neîntinată.

În această clipă solemnă, socotim de a Noastră datorie să exprimăm stima și grațitudinea Noastră și către Onoratul Guvern al Republicii Populare Române care ne-a facilitat această vizită a noastră, cu deosebită amabilitate. Ne rugăm fierbînte pentru pacea și prosperitatea Republicii Populare Române și urăm tuturor înalților dregători ai ei, puteri nescuate de muncă ziditoare și creatoare, spre slava nobilului și vrednicului neam românesc.

«Arată-ne, Doamne, mila Ta, și mîntuirea Ta ne-o dăruiește» nouă, acum și pururea. Amin.

După săvîrșirea Polihronului, înalții oaspeți au fost conduși la palatul patriarhal, unde au fost găzduiți.

În cursul dimineții oaspeții, conduși de Prea Fericitul Patriarh Justinian, au vizitat palatul patriarhal.

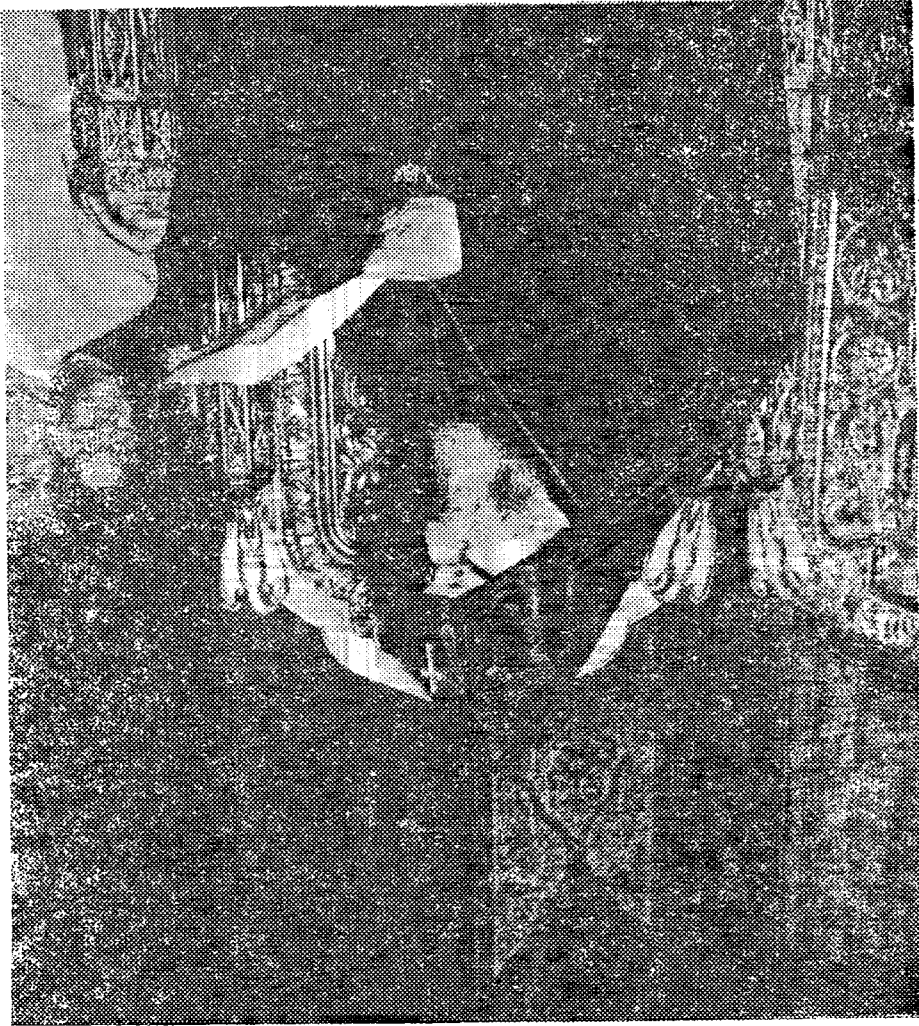
După amiază, Sanctitatea Sa Vasken I a făcut o vizită la catedrala armeană din București.

Înalții oaspeți au fost însoțiți de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar-patriarhal.

După slujba religioasă care s-a săvîrșit în limba armeană, P. S. Dirayr Mardikian, Episcopul Armenilor din România, a rostit o cuvîntare, în care a spus printre altele:

«Vă salutăm aici mai întîi, ca Patriarh Suprem al credincioșilor noștri, care vine să dăruiască binecuvîntarea sa arhipăstorească turmei sale; apoi salutăm în persoana Sanctității Voastre pe șeful nostru spiritual de dinainte, care ne-a păstorit cu atîta dragoste, timp de zece ani și a lăsat atîtea amintiri de neuitat în inimile noastre. Dar Vă mai salutăm și ca pe un fiu al acestui pămînt, care este mîndru de a fi dat, pentru prima oară în istorie, un prelat pe Scaunul lui Grigore Luminătorul, iar Sanctitatea Voastră veți găsi reciproc în această comunitate, cea mai devotată dintre toate turmele Voastre, ea fiind mai legată sufletește de persoana Voastră, de viața Voastră, de activitatea Voastră.

Sanctitatea Voastră s'ie mai bine ca oricine că Biserica Armeană se bucură în această țară fără ospitalieră, în prezent, de o excepțională îngrijire și de un deosebit sprijin din partea autorităților de stat din Republica Popu-

Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I, mulțumind Prea Fericitului Patriarh Justi-
nian pentru dragostea frățească cu care a fost întâmpinat.

lară Română, precum și de ocrotirea părintească a Bisericii Ortodoxe Române și a Întîistătorului acestei Biserici, Prea Fericitul Patriarh Justinian».

În răspunsul său, Sanctitatea Sa Vasken I, și-a exprimat bucuria că se află din nou în biserica de care s-a despărțit cu zece ani în urmă și în mijlocul enoriașilor și prietenilor săi dragi de atunci, cărora din bun început le-a împărtășit binecuvântările sfântului Scaun din Ecimiadzin și salutările călduroase ale fraților armeni din U.R.S.S.: «Am venit pe aceste meleaguri ca să vă văd pe voi și să revăd patria română, unde m-am născut, unde am trăit mai bine de 40 de ani și cu care am legături strânse, ca fiu al poporului armean... Vă spun sincer că am iubit cu pasiune țara aceasta, iar în misiunea pe care o am la Ecimiadzin m-am rugat și mă rog pentru fericirea poporului român și a Prea Fericitului Patriarh Justinian, iubitul nostru frate și vechi prieten». Amintind apoi de împrejurarea din anul 1958, când, aflându-se la Moscova, a invitat pe PP. FF. Patriarhi Justinian al României și Chiril al Bulgariei să viziteze Ecimiadzinul, de vizita făcută de cei doi Întâistătători de Biserici și de invitația lor de a le întoarce vizita și stăruind puțin asupra vizitei făcute în Bulgaria, a adăugat: «În funcția pe care o dețin nu am putut să mă rețin să spun că legăturile bisericești dintre noi se vor întări și că vom găsi mijloace de activitate comună în tot ce ne interesează. Dumnezeu să binecuvânteze căile noastre ca să putem desăvârși voința Lui: pacea în întreaga lume, prietenie și relații frățești între Bisericile noastre».

La sfârșit clerul armean împreună cu toți credincioșii din biserică au intonat «Tatăl nostru».

A urmat o recepție la casa episcopală a Bisericii Armene, în cursul căreia P. S. Episcop Dirayr Mardikian și P. S. Episcop-Vicar Antim Tîrgovișteanul au rostit toasturi.

Seara la palatul patriarhal, a avut loc o gală de filme, înfățișându-se aspecte din viața Bisericii Ortodoxe Române.

Vineri, 18 iunie. — Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Catolicos Vasken I, împreună cu însoțitorii, au pornit spre Schitul Dragoslavele, — reședința de vară a Prea Fericitului Patriarh Justinian. După amiază, trecînd prin Bran, oaspeții au făcut un scurt popas la Brașov, unde au vizitat biserica Neagră și biserica ortodoxă «Sfîntul Nicolae» din Schei, îndreptîndu-se apoi spre Sinaia.

La Mînăstirea Sinaia, înalții oaspeți au fost întîmpinați la intrarea în biserica mare cu sfînta Cruce și sfînta Evanghelie de către P. C. Arhimandrit Ilarion, starețul mînăstirii, împreună cu obștea călugărilor, în timp ce corul bisericii intona imnul «Ton Despotin» și imnul patriarhal. Sanctitatea Sa Vasken I și Prea Fericitul Patriarh Justinian au intrat în biserică, s-au închinat în altar, apoi au binecuvîntat pe credincioși. Diaconul Neofit Nica a făcut un scurt istoric al Mînăstirii Sinaia arătînd și lucrările recente de reparații care s-au făcut, prin purtarea de grijă a Prea Fericitului Patriarh Justinian și cu sprijinul Departamentului Cultelor.

Sîmbătă, 19 iunie. — După vizitarea muzeului de la Castelul Peleş, oaspeții și însoțitorii s-au înapoiat la București.

La orele 12,30, Sanctitatea Sa Patriarhul Catolicos Vasken I a făcut o vizită la Departamentul Cultelor, unde a fost primit de Domnul Prof.

Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor. Întilnirea s-a desfășurat într-o atmosferă prietenească.

La amiază, Domnul Prof. Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor, a oferit în saloanele restaurantului Athenée-

După primirea oficială din catedrala patriarhală, Întâistătătorii Bisericilor Ortodoxă Română și Armeană îndreptîndu-se spre palatul patriarhal.

Palace un dejun în cinstea înaltului oaspete. În timpul dejunului, Domnul Prof. Dumitru Dogaru și Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I au rostit toasturi.

La orele 18, Sanctitatea Sa Patriarhul Catolicos Vasken I și Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu membrii delegației Bisericii Armene, însoțiți de P. S. Episcop-Vicar Antim Tirgovișteanul, au vizitat Institutul teologic din București. După ce au luat parte, în paraclisul Sfânta Ecaterina al Institutului teologic, la săvârșirea vecerniei, înalții oaspeți au trecut în cancelaria profesorilor, unde P. C. Diac. N. Nicolaescu, rectorul Institutului a prezentat Sanctității Sale Patriarhului Catolicos Vasken I pe profesorii Institutului și Seminarului teologic, dând scurte lămuriri asupra felului în care își desfășoară activitatea aceste așezăminte de învățămînt ale Bisericii Ortodoxe Române. În cancelaria profesorilor mai erau de față PP. SS. Episcopi: Antim al Buzăului, Teofil al Clujului, Teoctist al Aradului și Valerian al Oradiei, membri ai Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române; Domnii Episcopi: Iuliu Nagy, G. Argay, Kiss Elek și Dl. Muftiu Mehmet Iacob, reprezentanți ai cultelor din țara noastră, cum și profesorul Ștefan Iuhasz, rectorul Institutului teologic protestant din Cluj. După prezentări, toți s-au îndreptat spre sala de festivități a Institutului, unde P. C. Diac. N. Nicolaescu, rectorul Institutului, a exprimat bucuria profesorilor, studenților și elevilor de a avea în mijlocul lor pe Patriarhul suprem și Catolicosul tuturor armenilor.

Sanctitatea Sa Vasken I a evocat legăturile sale cu teologia română, de pe timpul cînd se afla în țară, cînd a urmat doi ani cursurile fostei Facultăți de teologie de la București. În amintirea acestor legături, Sanctitatea Sa a dăruit Institutului teologic, prin P. C. Rector N. Nicolaescu, un frumos tablou lucrat în peniță de un pictor armean, reprezentînd catedrala din Ecimiadin. Sanctitatea Sa a făcut apoi o amplă expunere asupra Bisericii Armene. Corul studenților teologi a cîntat cîteva bucăți de muzică bisericească bizantină.

Duminică, 20 iunie. — La orele 10, a avut loc la biserica «Domnița Bălașa» din București slujba sfintei liturghii, săvîrșită de Prea Fericitul Patriarh Justinian, împreună cu I. P. S. Mitropolit Nicolae al Banatului și de P. S. Episcop Teofil al Clujului, înconjurați de un sobor de preoți și diaconi. Au fost prezenți la slujbă: membrii Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, șefi ai cultelor religioase din țara noastră, consilieri și inspectori patriarhali și arhiepiscopali, Rectorul Institutului teologic din București, împreună cu o parte dintre profesorii Institutului, membri ai Consiliului Eparhial armean și ai Epitropiei bisericii armene, protopopi, preoți și credincioși.

Corul bisericii, sub conducera maestrului Profesor Ion D. Chirescu, artist al poporului, a dat răspunsurile. În cursul sfintei liturghii s-a făcut și hirotonirea în preot a unui diacon.

La sfîrșitul sfintei liturghii, Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit următoarea cuvîntare:

«Sanctitatea Voastră,
Iubiți frați și fii în Domnul nostru Iisus Hristos,

Sfânta noastră Biserică dreptslăvitoare a rînduit ca în duminica aceasta — întâia după Rusalii — să fie pomeniți toți sfinții. După cum se știe,

Prea Fericitul Patriarh Justinian și Vasken I, la reședința patriarhală de la Schitul Dragoslavele.

în calendarul bisericesc sint trecuți în fiecare zi diferiți sfinți, cunoscuți cu numele și faptele lor. Deoarece însă foarte mulți sfinți au rămas necunoscuți, din cauza prigoanelor și a vremurilor tulburi, sau din cauză că aceasta a fost voia lui Dumnezeu, Biserica a socotit de cuviință să-i cîn-

stească, pomenindu-i pe toți în această zi, numită *Duminica Tuturor Sfinților*.

Sfinții sînt o podoabă a Bisericii, sînt învățători ai noștri, de credință și de viață creștină. De la ei învățăm noi, ca oameni, cum să cugețăm, cum să simțim și cum să trăim după învățătura Mîntuitorului, după luminile Sfintei Evanghelii. Ei sînt «mai-marii noștri, care ne-au grăit nouă cuvîntul lui Dumnezeu, la al căror sfîrșit și purtări privind, să le urmăm credința» (Evr. XIII, 7).

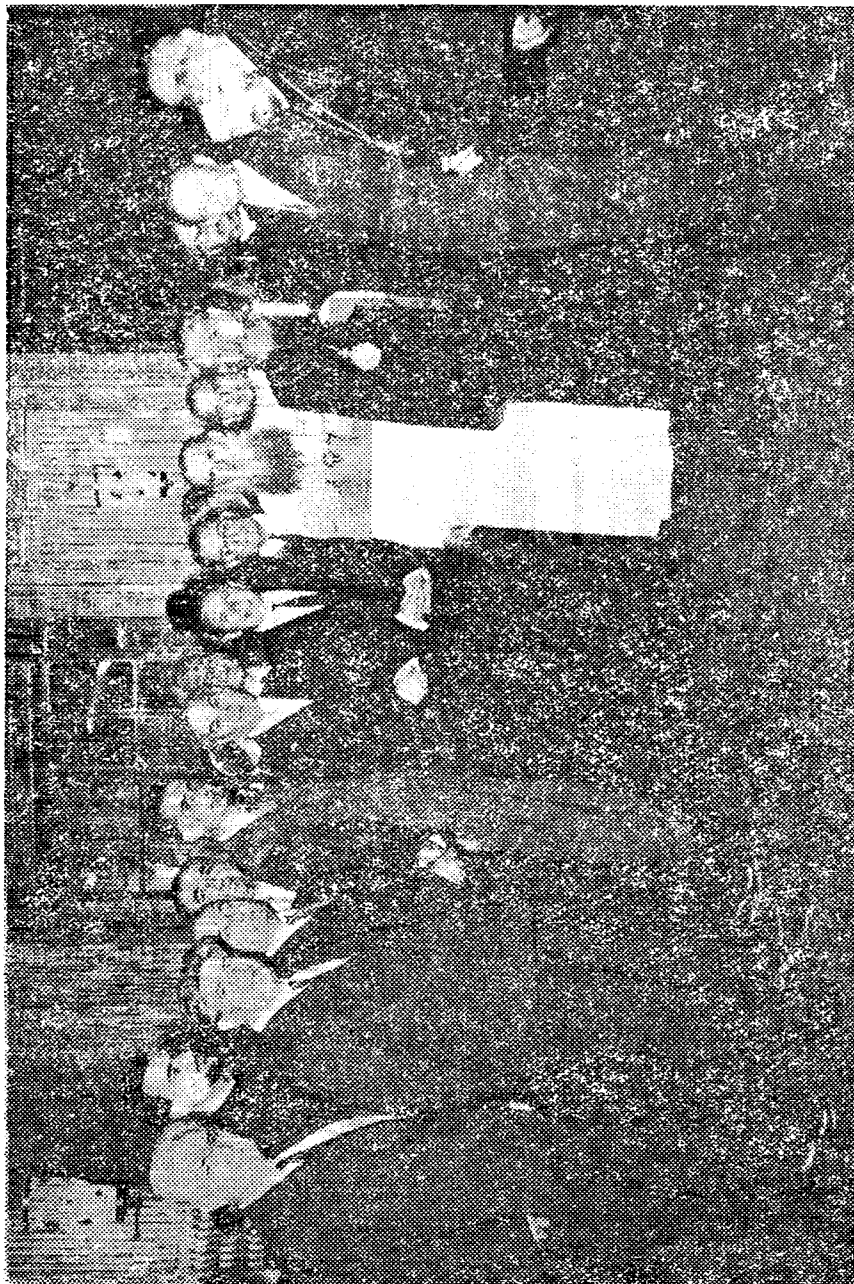
Pomenirea și cinstirea lor ne este de aceea de mare folos, pentru că ei ne ajută, cu pilda vieții lor, înțelegerea și trăirea de către noi a adevăratei vieți creștine. Ca și ei, noi creștinii purtăm numele mare și sfînt al lui Hristos. Cu acest nume noi sîntem, ca și ei, ucenici credincioși și slujitori ai Mîntuitorului. Ca și noi, sfinții au fost oameni din lumea aceasta, avînd aceleași nevoi, înclinări și dorințe, avînd și ei slăbiciunile firii noastre omenești. Dar ei au luat întru totul amînte la cuvintele și la pilda Mîntuitorului, le-au gîndit cum se cuvine, le-au adîncit cu cuget curat și drept, le-au simțit cu toată inima lor și au năzuit cu rîvnă să le împlinească, trăind nu după voia lor omenească — slabă și nestatornică — ci după voia dumnezeiască a Mîntuitorului lumii și rămînînd în dragostea Lui, pentru ca «bucuria lor să fie deplină» și pentru ca să fie și să se numească «prietenii Domnului» (Ioan XV, 14). Sfinții și-au biruit slăbiciunile omenești, au alungat gîndurile deșarte, au îndepărtat de la ei dorințele rele și poftetele cu păcat, au pus mîntuirea sufletului și voia lui Hristos mai presus de toate interesele, nevoile și plăcerile omenești și, dacă a trebuit, au jertfit bunuri și foloase pămîntești — avere, ranguri sau chiar viața.

Cum ne încredințează Sfîntul Ioan Damaschinul, sfinții au răstignit cele ale lumii, în inimile lor, și s-au răstignit pe ei pentru lume, bînd paharul lui Hristos, pentru El și pentru noi toți. Inimile sfinților s-au făcut altare de jertfă bineprimită înaintea lui Dumnezeu, cum zice Sfîntul Grigore Dialogul, și de aceea în sfintele antimise, de pe sfînta masă a bisericii, moaștele sfinților stau mărturie de credință și de unire cu Hristos.

Creștinii primelor veacuri se numeau sfinți și erau într-adevăr; se numeau ucenici ai lui Hristos și-L urmau întru totul; se numeau frați și trăiau cu conștiința și convingerea că alcătuiesc o singură familie, un singur trup, nevoindu-se a păzi «unirea Duhului întru legătura păcii» (Efes. IV, 3) și mărturisind toți «un Domn, o credință și un botez, un Dumnezeu și Tatăl tuturor, Care este peste tot și prin toți și întru toți» (Efes. IV, 5—6).

Martirii, cuvioșii, ierarhii Bisericii, marii dascăli și toți credincioșii aveau conștiința lîmpede că slujesc «un singur Dumnezeu, un singur Hristos și o singură Biserică» (Clement Alexandrinul, Pedagogul, I, 6, 42). De aceea soborul Sfinților Părinți de la Constantinopol (381) a mărturisit și a fixat pentru totdeauna credința «întru una, sfîntă, sobornicească și apostolească Biserică».

Sfințenia vieții și unitatea de credință au constituit grija de căpetenie a sfinților și în general a tuturor creștinilor în epoca de aur a crești-

La recepția oferită de Domnul Prof. Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor,
în cinstea Sanctității Sale Patriarhului Vasilen I.

nătății, și acestea trebuie să constituie și pentru noi, creștinii de azi, năzuințe și idealuri scumpe spre care să tindem.

Din nefericire creștinii de azi nu mai sînt uniți într-o singură Biserică și s-a împuținat numărul celor care se roagă și trăiesc viața sfinților de odinioară. În special ne doare faptul că unitatea Bisericii lui Hristos a fost sfărîmată, că Biserica veche, cea «una» este în suferință.

Conștienți de faptul că această împărțire în diferite Biserici și confesiuni creștine este potrivnică Testamentului pe care ni l-a lăsat Mîntuitorul, de a rămîne uniți în credință și dragoste, tot mai mulți conducători de Biserică, ierarhi, clerici și credincioși ai zilelor noastre, mergînd pe urmele sfinților și «plinînd lipsurile necazurilor lui Hristos în trupul lor» (Col. I, 24) au pornit pe drumul apropiierilor și al întîlnirilor, pentru a înlătura dezbinarea și înstrăinarea la care s-a ajuns în vremurile vitrege din trecut și pentru a se ajunge cît mai curînd la restabilirea unității creștine în dragoste și credință.

Biserica Ortodoxă este între cele dintii doritoare de bună înțelegere și de împăcare frățească între toți creștinii și se alătură oricăror inițiative și străduințe de îndreptare a stării dureroase în care ne aflăm.

Biserica noastră Ortodoxă Română aduce și ea, cu bucurie și cu bună nădejde, partea sa de îndemn și de osteneală pentru împlinirea gândului mare și sfînt al buneî înțelegeri creștine. În această privință, zilele trecute am avut cinstea și bucuria de a primi vizita unei delegații a Bisericii Anglicane, în frunte cu conducătorul ei, Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit.

În zilele acestea avem cinstea și bucuria de a primi vizita Patriarhului Catolicos al tuturor armenilor, cu reședința la Ecimiadzin, în Armenia Sovietică, Sanctitatea Sa Vasken I Balgian și a însoțitorilor săi, care sînt de față în această sfîntă biserică.

Iubiți credincioși,

Armenii sînt un popor vechi și din cele dintii care au primit credința creștină. Erau încă prigoniiți creștinii în marea împărăție romană vecină, cînd armenii au cunoscut și au îmbrățișat creștinismul, printr-un mare misionar din neamul lor, Sfîntul Grigore Luminătorul pe care și Biserica Ortodoxă îl prăznuiește la 30 septembrie. Armenii sînt astfel primul popor al cărui stat s-a declarat creștin. Împăratul roman prigonitor Maximin Daia, mînios din cauza aceasta, a făcut război armenilor, dar ei și-au apărat și păstrat credința creștină și atunci și în cursul veacurilor de după aceea, luptînd eroic și cu multe jertfe mucenicești împotriva celor de alt neam și de altă credință, care au vrut să-i constrîngă prin asuprire și prin prigoane sîngeroase să se lepede de creștinism. Se poate zice că nici un popor creștin n-a suferit atît de mult și atît de greu, cît a suferit poporul armean.

Asemenea condiții de viață au stingerit și au slăbit legăturile Bisericii Armene cu Biserica Ortodoxă. Astăzi însă, ea este doritoare să se restabilească vechile legături bisericești așa cum sînt dornice și alte vechi Biserici răsăritene, pe care împrejurări potrivnice unirii le-au despărțit de asemenea de Biserica Ortodoxă.

Prea Fericitul Patriarh Justinian înminind daruri Sanctității Sale Patriarhului Vasken I, după săvîrșirea sfintei lîturghii în biserica «Domnița Bălașa» din București

Azi, ele se gîndesc la unitatea bisericească de altădată și sînt pe cale de a relua vechile legături din primele cinci secole de viață creștină. Dintre toate Bisericile, cele mai apropiate de noi ortodocșii sînt vechile ramuri de Biserici răsăritene: Armeană, Siriană-Iacobită, Egipteană, și Etiopiană sau Abisiniană, care s-au apropiat între ele și doresc împreună a se uni cu Biserica Ortodoxă.

Vizita Prea Fericitului Patriarh Catolicos Vasken I al tuturor armenilor va ajuta la apropierea Bisericilor noastre. De altfel, legăturile dintre români și armeni sînt destul de vechi, fiindcă după exodul cel mare din 1239, cînd armenii au fost siliți să părăsească statul cu vechea lui capitală Ani, după ce au trecut prin Rusia și Polonia, încă din prima jumătate a secolului al XIV-lea, apar în Moldova și se răspîndesc în colonii destul de numeroase în diferite orașe ca: Suceava, Siret, Botoșani, Iași, Dorohoi, Bacău, Tîrgu-Ocna, Galați și Focșani. Pe la 1418 cu încuviințarea lui Alexandru cel Bun, se mai așază în Moldova încă vreo 3.000¹ de familii de armeni, care sînt bine primiți de moldoveni. La 31 iulie 1401 ia fîntă, în capitala Moldovei, la Suceava, printr-un hrisov al lui Alexandru cel Bun, cea dintîi episcopie armeană de pe teritoriul țării noastre, — episcopie care va dura pînă la anul 1672.

Armenii au avut la Suceava mai multe biserici și mînăstiri, unele puse la dispoziție de domnitorii moldoveni, ca biserica Adormirii, iar altele clădite de ei înșiși, ca Mînăstirea Zamka și Mînăstirea Hagigadar.

Din cauza deselor războaie de pe pămîntul Moldovei, o parte din armeni au trecut în Ardeal și s-au stabilit la Gherla, Ibașfalău, Bistrița Gheorghieni și în alte localități.

Armenii din Țara Românească și Dobrogea apar în aceste provincii în prima jumătate a secolului al XV-lea, ajungînd aici pe alt drum decît cel din Moldova, și anume prin Persia — Bulgaria.

De-a lungul veacurilor, armenii au avut comunități aparte, cu biserici și preoți, cu școli speciale în care s-a predat atît în limba lor maternă, cît și în limba țării noastre. Ei s-au identificat atît de mult cu interesele superioare ale țării noastre, încît la 21 august 1920 s-a acordat cetățenia română tuturor armenilor veniți în România pînă la 15 august 1916, recunoscîndu-se cu acest prilej că «un neam cu însușiri sufletești și morale atît de mari ca ale armenilor nu poate să nu dobîndească din partea țării noastre, cea mai mare încredere și dragoste, ajungînd în decursul veacurilor la o contopire aproape completă a tuturor simțămîntelor cu acelea ale românilor» («Ani». Anuarul de cultură armeană pe 1942—1943, p. 638).

De aceeași înțelegere și dragoste se bucură și astăzi armenii în țara noastră, iar legăturile dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Armeană sînt din cele mai apropiate.

În ce privește deci și pe unii și pe alții, nimic nu împiedică să se ajungă la apropierea și unirea dorită de toți, spre bucuria Bisericilor și popoarelor noastre. În nădejdea că bunul Dumnezeu, cu rugăciunile tuturor sfinților, va ajuta să se înfăptuiască dorința noastră comună, să ne silim cu dragoste și cu încredere de o parte și de alta, spre a se găsi calea pe care mergînd toți creștinii să ajungem a împlini dumnezeiasca dorință și rugăciune arhierească a Mintuitorului, Care pentru noi toți este o poruncă: «ca toți să fie una, precum Tu Părinte, în Mine și Eu în Tine. Așa și aceștia să fie una, ca să creadă lumea că Tu M-ai trimis» (Ioan XVII, 21).

Unindu-ne în dragoste și în rugăciune, cu smerită și datorită ascultare față de porunca Domnului și cu bucurie creștină, să năzuim și să nădăjduim a ne uni pe deplin în credință, pentru ca, împreună cu toți sfinții pe care-i pomenim azi, să mărturisim pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfântul Duh, Treimea cea de o ființă — una și nedespărțită. Amin».

Prea Fericitul Patriarh Justinian a dăruit apoi înalților oaspeți o seamă de obiecte de cult lucrate în atelierele Patriarhiei Române.

Sanctitatea Sa Vasken I a rostit o simțită cuvîntare, începînd prin mărturisirea impresiilor culese în timpul celor cîteva zile de cînd s-a găsit în țara noastră. «Ne-a impresionat, cu adevărat adînc, tot ce am putut vedea și simți în aceste cîteva zile, — a spus printre altele Sanctitatea Sa. Întreaga țară este în plină renaștere, înflorire și înfrumusețare ca niciodată în trecut, în toate privințele, în acești ani de cîrmuire democratică populară. Mai mult ca oricînd poporul român își făurește destinul său în condiții de deplină suveranitate națională, cu dragoste de țară, cu adînc simț istoric, cu geniu creator, cu munca organizată și înflăcărat entuziasm... Biserica Ortodoxă Română, pe deplin conștientă de sfînta ei misiune, lucrează cu osîrdie minunată, fiind susținută de întreaga ei turmă credincioasă».

Sanctitatea Sa a elogiat apoi personalitatea Prea Fericitului Patriarh Justinian invocînd asupra sa și a membrilor Sfîntului Sinod binecuvîntările divine. A vorbit apoi despre legăturile de prietenie dintre poporul armean și poporul român, arătînd că armenii vor pomeni întotdeauna cu recunoștință ospitalitatea creștinească și frățească pe care au găsit-o pe pămîntul românesc.

«Dorința noastră hotărîtă — a spus în continuare Sanctitatea Sa este ca legăturile de frățietate și de împreună lucrare existente între Bisericile noastre să fie și mai întărite și adîncite în viitor, pentru a fi din ce în ce mai deplin uniți în dragoste și în duh în Hristos Domnul și Mîntuitorul nostru. Și mai departe dorim să ne rugăm și împreună să lucrăm spre a întări și mai mult temelile păcii și ale prieteniei între popoarele lumii, socotind aceasta ca cea mai mare poruncă a lui Dumnezeu, iubitorul de oameni».

Sanctitatea Sa și-a încheiat cuvîntarea cu mulțumiri aduse Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru primirea plină de dragoste frățească, făcută reprezentanților Bisericilor Armene.

La orele 14 a avut loc la palatul patriarhal o masă oferită de Prea Fericitul Patriarh Justinian în cinstea înalților oaspeți. Au participat II. PP. SS și PP. SS. membri ai Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, consilieri mitropolitani, membri ai Adunării Eparhiale. A luat parte Domnul Prof. Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, împreună cu Dl. I. Bărbulescu, Director General, și directori din Departamentul Cultelor.

A participat Dl. Ambasador Dionisie Ionescu. Au luat de asemenea parte Domnii V. A. Silkin, consilier de Ambasadă, și Deviatkin, secretar la Ambasadă U.R.S.S. din București.

Au fost prezenți șefi ai cultelor religioase din țara noastră. În timpul mesei s-au rostit toasturi.

Prea Fericitul Patriarh Justinian, a spus următoarele:

*Sanctitatea Voastră,
Distinși membri ai Delegației Armene,
Cinstiți oaspeți,*

Vă rog să-mi îngăduiți, în calitatea mea de gazdă, să mărturisesc că vizita și prezența în mijlocul nostru a Sanctității Sale Patriarhului Cato-licos al tuturor armenilor, Vasken I, și a distinșilor săi însoțitori: Prea Sfinția Sa Hussik Santurian, Episcop de Azerbaidjan, Prea Sfinția Sa Dirayr Mardikian, ucenicul și succesorul Sanctității Sale în demnitatea de conducător al Eparhiei Armene din România și Prea Cuvioșia Sa Arhi-mandritul Kevork Seradarian, constituie una din cele mai mari bucurii pe care le-am avut în cei 17 ani de activitate în fruntea Bisericii Ortodoxe Române și explicația este cu totul firească.

Simțim că această vizită, pe care Sanctitatea Voastră o faceți Bisericii și Țării noastre, a fost determinată de sentimentele cele mai frățești și de dorința sinceră de a ne revedea pe noi toți: ierarhii, slujitorii și credin-cioșii Bisericii Ortodoxe Române, ca și pe slujitorii și credincioșii Eparhiei Armene din țara noastră, după 10 ani de când Dumnezeu a rinduit să plecați din mijlocul nostru pentru a lua pe umeri înalta și plina de răs-pundere sarcină de Patriarh Catolicos al tuturor armenilor, la Sfântul Ecimiadzin, în Armenia Sovietică.

Sanctitatea Voastră ați venit deci la noi, ca un vechi și scump prieten al Bisericii și Țării noastre. Veniți însă și ca un frate iubit care, după o despărțire de 10 ani, doriți să ne revedeți, să aflați cum ne îndeplinim lucrarea noastră de propovăduire și trăire a marilor adevăruri de credință și de viață, care ne sînt comune, și a ne împărtăși, la rîndul Sanctității Voastre, vești și rezultate din activitatea și viața Sanctității Voastre și a slujitorilor și credincioșilor Bisericii Armene.

Ei bine, Sanctitatea Voastră, iată că pe Noi, soborul Ierarhilor Sfintei Biserici Ortodoxe Române, ne regăsiți animați de aceleași sfinte năzuințe, de a da Bisericii noastre puțința să-și împlinească menirea ei în mijlocul poporului nostru, în liniște și cu spor, îndrumînd viața credincioșilor pe calea muncii cinstite, a trăirii în dragoste, pace și conlucrare frățească și dînd în același timp, cu convingere și perseverență, tot sprijinul efor-turilor ce se depun în lume pentru alungarea norilor aducători de furtuni și nenorociri, de pe cerul omenirii întregi.

Ne găsiți, Sanctitatea Voastră, în aceleași sincere raporturi de respect față de conducerea statului nostru, așa cum ne-ați lăsat acum zece ani și cum vom continua să fim totdeauna. O dovadă în acest sens o constituie faptul că la prilejuri de bucurie și de importanță deosebită pentru Biserica noastră, — cum este cel de astăzi, — găsiți în mijlocul nostru reprezen-

tanți ai conducerii noastre de stat: Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, Profesor D. Dogaru, împreună cu Domnul Director General I. Bărbulescu și cu alți colaboratori; Domnul Ambasador Dionisie Ionescu, reprezentantul Ministerului Afacerilor Externe. Cu plăcere deosebită țin să exprim și de data aceasta toată grațitudinea Noastră Domnului Secretar General Profesor D. Dogaru și Domnului Ambasador Dionisie Ionescu și prin dînșii conducerii noastre de stat, pentru înțelegerea pe care o acordă acțiunilor Bisericii noastre, avînd ca scop dezvoltarea relațiilor cu toate Bisericile Ortodoxe, în primul rînd, și cu toate Bisericile creștine din lumea întregă. Bucuria noastră este sporită de prezența la această agapă a reprezentanților Ambasadei Uniunii Sovietice, ceea ce dovedește că vizita Voastră la noi este apreciată ca o contribuție la întărirea prieteniei dintre Țara noastră și Uniunea Sovietică.

Am amîntit, Sanctitatea Voastră, de relațiile cu Bisericile și cultele de alte confesiuni. Cunoașteți de mult cum ne-am dus noi viața și ce relații s-au stabilit între noi, Bisericile și cultele religioase din România. Socotim că — fără să împietăm asupra gîndurilor și sentimentelor Sanctității Voastre — aflîndu-Vă astăzi în mijlocul nostru, și văzînd aci de față pe toți conducătorii cultelor religioase din țara noastră: romano-catolici, evanghelici — și ținem să arătăm că Prea Sfințitul Episcop Müller și-a exprimat regretul său sincer că n-a putut fi astăzi împreună cu noi, aflîndu-se suferînd — protestanți, reformați și unitarieni, mozaici și musulmani, Sanctitatea Voastră aveți sentimentul că Vă găsiți în continuare în mijlocul nostru și că n-ați lipsit niciodată dintre noi.

În același fel dorim să ne ducem viața noastră și în viitor, în spiritul ecumenic, pe care toată lumea îl îmbrățișează în zilele noastre și de la care se așteaptă o influență binefăcătoare asupra concepției de viață și asupra relațiilor dintre toate popoarele lumii.

După ce veți fi revăzut — în zilele ce urmează — și alte așezăminte ale Bisericii noastre din diferite părți ale Romîniei și Vă veți face o idee de realizările adăugate de harnicul nostru popor în cei zece ani de cînd ați plecat avem nădejde că veți duce impresii bune de la noi în patria Sanctității Voastre Armenia Sovietică.

Vă rugăm să fiți interpretul sentimentelor de dragoste statornică și aleasă prețuire ale Bisericii noastre și ale credincioșilor noștri față de Biserica Sanctității Voastre, precum și față de Biserica Pravoslavnică din Uniunea Sovietică, marea vecină și prietenă a țării noastre.

Cu bucuria care mă stăpînește în aceste clipe, Vă rog să-mi îngăduiți, preacinstiți oaspeți, să ridic paharul meu în sănătatea Sanctității Sale Vasken I, Patriarhul Catolicos al tuturor armenilor, și în sănătatea distinsilor săi însoțitori, precum și în sănătatea reprezentanților Ambasadei Uniunii Sovietice la București, cărora le mulțumim pentru că au luat parte la bucuria pricinuită nouă de vizita delegației Bisericii Armene

din Armenia Sovietică, și în sănătatea tuturor celor ce ați sporit bucuria noastră prin participarea la această masă a dragostei și a înfrățirii».

A luat apoi cuvîntul Dl. Episcop Iuliu Nagy, conducătorul Eparhiei Reformate din Cluj, care a salutat pe Sanctitatea Sa Vasken I în numele Bisericii Reformate din țara noastră. D-sa a arătat strînsele legături ale Bisericii Reformate din Republica Populară Română cu Biserica Ortodoxă Română și a accentuat că Biserica Reformată este stăpînită de o sinceră dragoste și de o adîncă prețuire față de Biserica Armeană. D-sa a subliniat nevoia unității dintre Biserici, pentru înfăptuirea și desăvîrșirea păcii acestei lumi, a dreptății sociale, a dragostei reciproce întru mărirea lui Dumnezeu și fericirea popoarelor.

În numele Bisericii Romano-Catolice din țara noastră, Mgr. Francisc Augustin, care — citind pasajul din Sfîntul Apostol Ioan «Fraților, să ne iubim unul pe altul, căci iubirea este de la Dumnezeu; și tot cel ce iubește este născut de la Dumnezeu și cunoaște pe Dumnezeu; cel ce nu iubește nu a cunoscut pe Dumnezeu, căci Dumnezeu este iubirea» (I Ioan IV, 7—8), — a spus: «Cred că este textul cel mai potrivit, ca să arate situația noastră. Toate confesiunile din Republica Populară Română sînt întrunite la această masă și să ne dăm seama că această legătură este singura care poate să treacă peste toate și să ne împreune în numele Domnului. Să dea Dumnezeu să vină această comuniune frățească. În spiritul acesta, doresc, Sanctitatea Voastră, să luați de la noi această imagine de trăire frățească a celor din țara noastră».

A vorbit în continuare Dl. Conferențiar universitar Dr. Gr. Pam-buccian, vicepreședintele Consiliului Eparhial al Eparhiei Armene din București. În cuvinte alese D-sa a subliniat legăturile tradiționale de prietenie dintre poporul armean și poporul român și necesitatea unei acțiuni comune a Bisericilor creștine întru rezolvarea marilor probleme ale lumii contemporane.

Tuturor le-a răspuns Sanctitatea Sa Vasken I, care a vorbit despre impresionanta slujbă religioasă săvîrșită de Prea Fericitul Patriarh, mulțumindu-i adînc pentru toată prietenia și dragostea pe care i le-a arătat de cînd se găsește în România. A mulțumit de asemenea pentru cuvintele frumoase adresate poporului armean și Sanctității Sale personal, spunînd că se va face interpretul acestor sentimente în Armenia. Sanctitatea Sa a mulțumit apoi celorlalți vorbitori, care i-au adresat cuvinte frumoase cu ocazia acestei mese și a încheiat cu cuvintele: «Dumnezeu să ne ajute să înfăptuim aici pe pămînt voia Sa și să avem mîngîierea de a merita binecuvîntarea cerească acum și pururea și în vecii vecilor, amin».

La orele 18, înalții oaspeți au vizitat șantierul de la Biserica Antim și Biblioteca Patriarhiei. După vizitarea bibliotecii, în sala de ședințe a Sfîntului Sinod a avut loc o întîlnire între delegații Bisericii Armene și membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. În cadrul acestei întîlniri, Prea Fericitul Patriarh Justinian a făcut următoarea expunere:

«Sanctitatea Voastră,
Preaiubite frate întru Domnul,

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române trăiește o zi de aleasă sărbătoare. Este prima dată când forul de conducere al Bisericii noastre

Intiistătătorii celor două Biserici vizitînd biblioteca Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române.

primește, în persoana Sanctității Voastre, pe Patriarhul-Catolicos al Bisericii Armene, pe unul dintre cei mai de seamă Intiistătători de azi ai venerabilelor Biserici creștine Orientale.

După recenta vizită la noi a Grației Sale, Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscopul de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit, evenimentul

de astăzi înfățișează spiritul ecumenic pe care îl trăiește creștinătatea în vremea noastră.

Cu conștiința importante semnificații a momentului pe care îl trăim, întîmpinăm cu dragoste frățescă și cu adîncă bucurie, prezența Sanctității Voastre și a distinsei delegații ce Vă însoțesc, în acest for al Bisericii noastre, spunîndu-Vă un călduros: Bine ați venit!

Salutăm în persoana Sanctității Voastre pe Intîistătătorul unei Biserici, care a fost în cinci secole deosebit de aproape de Biserica noastră Ortodoxă Română, prin atîția reprezentanți, clerici și mireni ai ei, care siliți de împrejurările vitrege ale istoriei poporului armean și-au găsit pe teritoriul patriei noastre un cămin de căldă ospitalitate și și-au împletit viața lor cu viața de toate zilele a credincioșilor români. Prin Biserica Armeană, Biserica noastră Ortodoxă Română a putut cunoaște în general fondul comun al Bisericilor creștine Orientale și să aprecieze valoarea și autenticitatea lui.

Azi, cînd duhul dumnezeiesc cheamă Bisericile creștine să facă pași mai hotărîți spre apropiere și spre înțelegere, vechile noastre legături ne înlesnesc împlinirea acestui îndemn dumnezeiesc. Iar vizita pe care Sanctitatea Voastră o faceți Bisericii noastre, împreună cu vizitele succesive pe care le-ați făcut Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și altor Intîistătători ai Bisericilor Ortodoxe și cu vizita făcută, în zilele trecute, Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei, Vă arată ca un animator al apropierii dintre Bisericile creștine Orientale și Bisericile Ortodoxe. Totodată, Sanctitatea Voastră înțelegînd aspirațiile omenirii contemporane, spre pace, spre frăția între toate popoarele și între toți oamenii, ați adus din plin colaborarea Bisericii pe care o păstoriți la acțiunea de sprijinire a năzuințelor actuale de pace pe care o susține și Biserica noastră în rînd cu atîtea Biserici creștine.

Iar aspirația spre înfrățirea omenirii de azi înțelegeți să o sprijiniți, încurajînd în același timp tendința generală de apropiere între Bisericile creștine. În această străduință, Sanctitatea Voastră și Biserica al cărei Intîistătător sînteți, împreună cu toate Bisericile creștine Orientale, se întîlnește de asemenea cu străduința Bisericilor Ortodoxe. Atît Bisericile voastre cît și Bisericile noastre își dau seama că apropierea aceasta o pot face în primul rînd între ele, datorită înrudirii deosebite pe care o au prin fondul străvechi creștin, păstrat de ambele părți, în mod neschimbat.

După cum știți, la prima Conferință Panortodoxă ținută la Rodos în anul 1961, s-a tratat ca prim punct, la capitolul relațiilor cu celelalte Biserici creștine, raporturile cu Bisericile Orientale. Bisericile Ortodoxe au afirmat cu această ocazie necesitatea «cultivării legăturilor prietenești cu aceste Biserici, pentru restabilirea unirii cu ele» și au preconizat în acest scop schimburi de vizite, de profesori și de studenți, contacte teologice și studiul reciproc al istoriei, al credinței și al cultului lor.

Răspunzînd unei aspirații comune celor două familii de Biserici înrudite și folosindu-se de prilejurile oferite de întîlnirile în cadrul Consiliului Ecumenic, o seamă de teologi ai lor s-au întrunit la Aarhus (Danemarca),

în august 1964, într-o consfătuire comună care deși neoficială, a avut totuși asentimentul Intăistătorilor acestor Biserici. Întâlnirea aceasta a înscris primul moment contemporan remarcabil în contactul dintre cei mai renumiți teologi ai tuturor acestor Biserici, prin buna ei pregătire, prin seriozitatea și adâncimea discuțiilor purtate și prin concluziile încurajatoare la care s-a ajuns.

Cu această ocazie, toți teologii ortodocși participanți și cea mai mare parte din teologii Bisericilor voastre au făcut constatarea de mare importanță, că între cele două grupuri de Biserici nu există decât deosebiri terminologice în învățătura despre persoana lui Iisus Hristos. Este o constatare, care prin prestigiul și prin numărul celor ce au formulat-o obligă Bisericile noastre și ale voastre la reflecții serioase și la măsuri practice în consecință.

În această consfătuire, Biserica Armeană a fost reprezentată prin doi din învățații ei ierarhi și teologi, care au prezentat studii temeinice cu concluzii pline de nădejdi în problema unirii Bisericilor voastre și Bisericilor noastre. Teologii Bisericii Armene au reactualizat cu acea ocazie formula irenică a catolicosului Nerses Grațiosul din secolul al XII-lea, care egaliza expresiile «o natură» și «două naturi» în Hristos, just înțelese, formulă care oferă o platformă pentru concilierea între cele două grupe de Biserici.

Cu vie mulțumire Bisericile voastre și Bisericile noastre au primit comunicatul comun al Consfătuirii de la Aarhus, care deschide perspective promițătoare aspirației lor comune spre unitate și oferă unele soluții demne de luat în serioasă considerare. Am subliniat cu deosebită satisfacție cuvintele Comunicatului: «Ne cunoaștem reciproc în aceeași credință ortodoxă a Bisericii. Cincisprezece veacuri de înstrăinare nu ne-au abătut de la credința Bisericii noastre».

Un pas important în deschiderea drumului de apropiere spre ținta mult dorită a unirii noastre l-a constituit, după Consfătuirea de la Aarhus, hotărîrea luată de Conferința conducătorilor Bisericilor creștine Orientale, ce a avut loc la Adids Abeba, în ianuarie 1965, la care ați luat parte și Sanctitatea Voastră.

Am înregistrat cu bucurie că acea Conferință s-a preocupat despre relațiile cu Bisericile Ortodoxe. S-a justificat această prioritate de interes și de simpatie și necesitatea unei «apropieri deosebite» cu Bisericile Ortodoxe pe recunoașterea «strînsei afinități în credință și spiritualitate», care există între Bisericile voastre și ale noastre. Împărtășim deplin speranța pe care a manifestat-o acea Conferință, că, «Studii comune, în spiritul înțelegerii mutuale, pot răspîndi lumină în înțelegerea pozițiilor noastre reciproce».

Declarațiile oficiale din partea ambelor părți și contactul teologic inițiat într-un mod atât de serios la Aarhus, au creat o atmosferă favorabilă pentru relațiile de viitor între Bisericile voastre și Bisericile noastre și au făcut să incolțească în noi nădejdi viguroase într-o posibilă realizare a deplinei unități în viitor.

Pînă la sosirea acelei fericite zile și o dată cu contactele și schîmburile pe care le vom dezvolta, conform hotărîrilor ambelor grupe de Biserici, sîntem bucuroși să inițiem, fără întîrziere, așa cum și-a exprimat dorința Conferința de la Addis Abeba, moduri de o și mai strînsă colaborare pe teren practic, în voința de a ajuta în comun omenirea contemporană în marile și urgentele ei probleme de viață, cum sînt: pacea, dezarmarea, dreptatea socială, egalitatea între popoare, ajutorarea țărilor în curs de dezvoltare.

Majestatea Sa Impăratul Haile Selassie I ne-a anunțat, zilele acestea, că primii studenți ai Bisericii Etiopiei vor sosi în toamna aceasta pentru studii la Institutul teologic din București ca bursieri ai Patriarhiei Române.

Vizita voastră aduce o contribuție importantă la începerea acestei colaborări practice și peste tot la dezvoltarea atmosferei de prietenie în care să se desfășoare viitoarele relații ale dialogului nostru în vederea apropierii. Vizita aceasta deschide poarta pentru o fază nouă pe linia apropierii Bisericilor voastre și Bisericilor noastre. Ea înseamnă începutul unui mod nou de contacte, la un nivel oficial superior. Pe măsură ce aceste contacte vor spori, însoțite de alte feluri de întîlniri, de schîmburi și de studii pentru cunoașterea și împrietenirea reciprocă, ele vor duce spre deplina ei reușită marea cauză a înțelegerii și unirii Bisericilor voastre și Bisericilor noastre.

Vă asigurăm, Preaiubite Frate în Domnul, că Biserica noastră, cu ierarhii, cu teologii, cu preoții și credincioșii ei, va face din partea sa totul pentru ca cunoașterea, apropierea și prietenia între Biserica Armeană și Biserica Ortodoxă Română și în general între Bisericile Orientale și Bisericile Ortodoxe să crească, să se adîncească, să înflorească și să dea rodul dorit, spre lauda Domnului nostru Iisus Hristos și spre binele credincioșilor ambelor familii de Biserici.

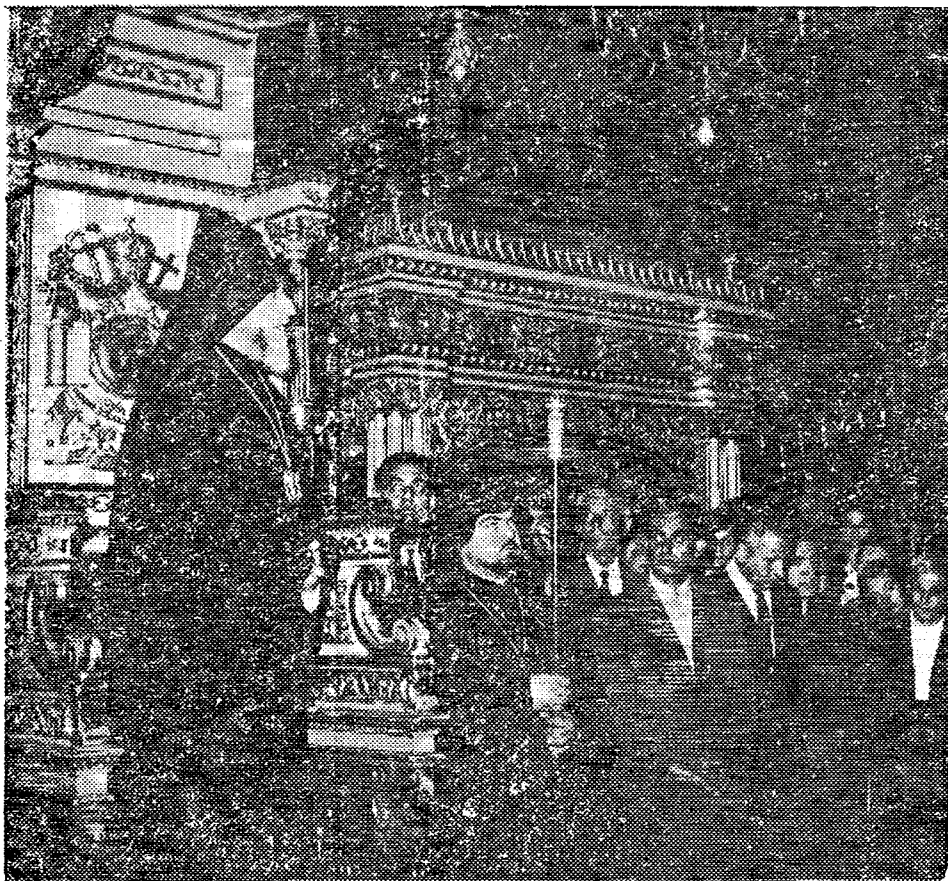
Iar pentru Sanctitatea Voastră, implorăm de la Părintele milostivilor și a tot darul desăvîrșit, sănătate îndelungată și bună sporire în slujba Bisericii pe care o păstoriți și a cauzei mărețe a apropierii și unirii Bisericilor noastre.

Sanctitatea Sa Patriarhul Catolicos Vasken I a făcut o amplă expunere asupra situației actuale a Bisericii Armene, subliniind dorința de a strînge legăturile de prietenie și colaborare cu Bisericile Ortodoxe și cu toate Bisericile creștine din lume, pentru slujirea nobilelor năzuințe de pace și prietenie ale omenirii contemporane.

Întîlnirea membrilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române cu Sanctitatea Sa Patriarhul Catolicos și cu ceilalți reprezentanți ai Bisericii Armene s-a desfășurat într-o atmosferă de frățească dragoste în Hristos.

Seara, înalții oaspeți, însoțiți de I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și de P.S. Episcop-Vicar Antim Tîrgovișteanul, au plecat cu trenul la Iași.

Luni, 21 iunie. — Înalții oaspeți împreună cu însoțitorii au sosit în dimineața zilei la Iași. La orele 10 a avut loc primirea oficială în catedrala mitropolitană. Clerul catedralei, în frunte cu P.C. Arhim. Irineu Crăciunaș, vicarul Mitropoliei, a întâmpinat pe Sanctitatea Sa, la intrarea

In catedrala mitropolitană de la Iași

în biserică, cu sfânta Cruce și sfânta Evanghelie, în timp ce corul catedralei intona imnele: «Ton Despotin» și «Pre Stăpînul». După închinare la altar și după ce Sanctitatea Sa a binecuvîntat pe credincioșii adunați în biserică, I.P.S. Mitropolit Iustin a rostit un cuvînt de «Bun-venit» în Mitropolia Moldovei și Sucevei.

Răspunzînd, Sanctitatea Sa Vasken I a spus: «Mulțumesc lui Dumnezeu Care mi-a ajutat să primesc invitația Prea Fericitului Patriarh

Justinian și să mă gădesc pe pământul românesc de aproape o săptămână. Acum am bucuria să mă aflu într-una din podoabele sfinte ale Moldovei. Mărturisesc că în fiecare ceas pe care-l trăiesc pe pământul românesc sînt stăpînit de emoțiile cele mai puternice. Sînt fericit că voi putea vizita locașuri sfinte românești și locașuri armenesti din Moldova. A fost și dorința mea fierbinte de a veni prin aceste locuri. Armenii au trăit întotdeauna ca frații cu românii și nimic nu a tulburat bunele raporturi dintre ei. Rămîne să ne rugăm lui Dumnezeu ca să binecuvinteze să întărim și mai mult aceste legături de frățietate. Să împlinim voia lui Dumnezeu care este unirea în duh și în dragoste a tuturor creștinilor». Apoi a exprimat din nou simțămintele sale fierbinți și salutul său frățesc față de I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și a împărtășit binecuvîntările sale clerului moldovean.

Înălții oaspeți au vizitat apoi vechea Mitropolie, biserica armeană din Iași, — unde Sanctitatea Sa a fost întîmpinat de preotul Varhan Garabedian și unde a avut loc o scurtă slujbă religioasă, — biserica «Trei Ierarhi» și sala gotică, grădina de la Copou și «mozaicul» din Piața Unirii.

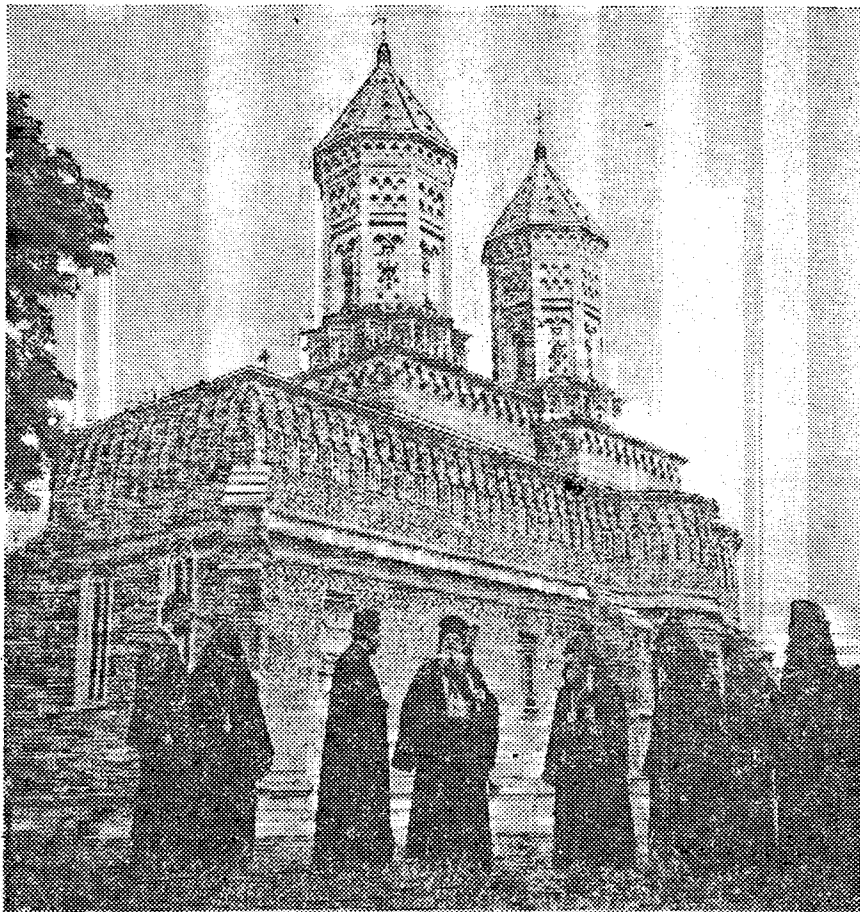
A urmat un dejun oferit de I. P. S. Mitropolit Iustin, la palatul mitropolitan, în cinstea Sanctității Sale Patriarhului Catolicos. La dejun au luat parte: Dl. Const. Nistor, președintele Sfatului Popular Regional Iași, Dl. Gh. Filip, președintele Sfatului Popular al Orașului Iași, Dl. Prof. Acad. Dr. V. Rășcanu, Dl. Prof. Dr. Iuliu Nițescu și Dl. Prof. Dr. I. Popa, deputați în Adunarea Eparhială, poetul Gheorghe Lesnea, P. C. Arhim. Irineu Crăciunaș, vicar-mitropolitan, consilierii și secretarul eparhial și reprezentanți ai comunității armenilor din Iași.

În cursul dejunului, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a toastat pentru înălții oaspeți, spunînd printre altele: «Sîntem siguri că întărind legăturile dintre Bisericile noastre, contribuim și la strîngerea legăturilor dintre popoarele noastre, pentru ca alătura de alte popoare din lume să aducem obolul nostru la lupta pentru mai binele comun. Exprimîndu-ne admirația pentru ceea ce se face în patria lor, pentru ridicarea bunăstării poporului, le facem urări de succes deplin în acțiunea desfășurată în slujba păcii».

A răspuns Sanctitatea Sa Vasken I, care și-a exprimat satisfacția pentru prezența la dejun a reprezentanților autorităților locale și a unor exponenți valoroși ai artei și culturii românești. «La întoarcerea mea la Ecimiadzin — a spus Sanctitatea Sa — voi duce cu mine amintiri neșterse de la sfintele locașuri de închinare din Iași și de la frumoasa grădină Copou, pe care o cunoșteam și unde am retrăit acum clipe minunate. Vă aduc tuturor mulțumirile mele sincere pentru prietenia cu care m-ați înconjurat».

Marți, 22 iunie. — La orele 10,30 înălții oaspeți, însoțiți de I. P. S. Mitropolit Iustin și de P. S. Episcop-Vicar Antim Țirgovișteanul, împreună cu Dl. Conferențiar Dr. Gr. Pambuccian, au pornit cu mașinile la Mînăstirea Agapia, unde au fost întîmpinați de slujitorii mînăstirii, în frunte

cu duhovnicul Gervasie Hulubaru, care a prezentat Sanctității Sale Patriarhului Catolicos sfânta Cruce și sfânta Evanghelie. Înălții oaspeți au fost conduși spre biserica mînăstirii, unde Sanctitatea Sa s-a închinat în altar și apoi a binecuvîntat pe clericii, călugărițele și credincioșii aflați

Vizitînd catedrala «Treii Ierarhi» din Iași

în biserică. I. P. S. Mitropolit Iustin a exprimat bucuria cu care Biserica Ortodoxă Română primește ca oaspete pe Patriarhul Suprem și Catolicosul tuturor armenilor, — prieten al poporului și Bisericii noastre. Sanctitatea Sa Vasken I a mulțumit pentru dragostea frățească cu care a fost întîmpinat pretutindeni, pe pămîntul țării noastre.

De la Mînăstirea Agapia, oaspeții împreună cu însoțitorii s-au îndreptat spre Mînăstirea Văratec, unde au fost întîmpinați de clerul

mînăstirii și de soborul maicilor, după rînduiala îndătinată. I. P. S. Mitropolit Iustin a vorbit despre semnificația vizitei în țara noastră a Sanctității Sale Vasken I, și a încheiat cu următoarele cuvinte: «Sîntem foarte bucuroși că frații noștri creștini și prieteni dragi din îndepărtata Armenie au găsit timp să ne viziteze. De altfel Sanctitatea Sa este un mare prieten al poporului român și al Bisericii Ortodoxe Române. Noi le facem urarea ca pretutindeni să se simtă ca la dinșii acasă».

Sanctitatea Sa Patriarhul Catolicos și-a exprimat deosebita sa bucurie, pentru prilejul ce i s-a dat de a vedea atîtea frumuseți și atîtea sfinte locașuri în țara noastră, aducînd calde mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian și I. P. S. Mitropolit Iustin, care i-au dat puțința să facă această vizită. Înaltul oaspete și-a încheiat cuvîntarea împărtășind celor prezenți binecuvîntări patriarhicești.

După ce au vizitat muzeul mînăstirii, înalții oaspeți au pornit spre Mînăstirea Neamț. La intrarea în incinta mînăstirii au fost întîmpinați cu sfînta Cruce și sfînta Evanghelie de starețul Arhimandrit Dionisie Velea, înconjurat de un sobor de șase preoți și patru diaconi. Numeroși credincioși au luat parte la această primire.

După intrarea în biserică și închinarea în altar, Sanctitatea Sa Vasken I a binecuvîntat pe cei aflați în biserică mînăstirii. I. P. S. Mitropolit Iustin a rostit o scurtă cuvîntare, înfățișînd istoricul Mînăstirii Neamțu și a rolului jucat de această mînăstire în trecutul Bisericii noastre, ca centru de viață monahală și ca vatră de cultură și de artă bisericească, cu răsunset pînă departe, dincolo de granițele țării noastre. «Astăzi, a spus I. P. S. Mitropolit Iustin, cu ajutorul statului, mînăstirea și-a reluat înfățișarea din glorioasele zile ale lui Ștefan cel Mare. Ea este și azi un centru activ, cu activitate pozitivă nu numai pentru cler, ci și pentru credincioși. Primindu-Vă cu brațele deschise în această sfîntă mînăstire, vă zic, în numele obștii: «Bine ați venit!»

Sanctitatea Sa Vasken I a răspuns I. P. S. Mitropolit Iustin, mulțumindu-i pentru simțămintele de dragoste frățească pe care le-a exprimat față de Sanctitatea Sa, spunînd printre altele: «Am deosebita bucurie de a mă afla aici, în lavra de la Neamț, care, după cîte ați spus în chip atît de grăitor, ocupă un loc de frunte printre toate sfintele locașuri din această țară. Pentru noi, creștinii de oriunde, este o mare bucurie să constatăm că în această binecuvîntată țară toate bisericile sînt foarte frumoase și bine îngrijite, ele fiind centre de trăire, de la altarele cărora se împărtășesc tuturor binecuvîntările și darurile divine. Această sfîntă mînăstire, însă, cu trecutul ei slăvit este ceva ca totul deosebit. Ea constituie un stîlp de susținere pentru creștinătatea din întreaga lume. Sînt zece ani de cînd am plecat din țară, ca să ocup scaunul de Patriarh suprem și de Catolicos al tuturor armenilor, de la Ecimiadzin. Și tot zece ani sînt de cînd am vizitat ultima dată, în august 1955, această sfîntă mînăstire. O revăd astăzi. Vă închipuiți emoția mea și în același timp bucuria cea mare a sufletului meu. Dați-mi voie, în acest ceas solemn, să vă aduc salutările și binecuvîntările Sfîntului Ecimiadzin, de la poalele Muntelui

Ararat din Armenia, care este și el unul dintre monumentele de mare însemnătate pentru creștinism, avându-și începuturile în secolul al IV-lea. Folosesc prilejul de a împărtăși binecuvântări și tinerilor elevi seminariști, care ne-au întâmpinat în curte, cu cântările lor minunate. Mă bucur că acești tineri se pregătesc aici pentru a sluji Sfânta Biserică Ortodoxă Română și poporul credincios român. Este o menire sfântă și frumoasă, care corespunde cu năzuințele profunde și adevărate ale credincioșilor români. Cuvîntul meu de urare este să nu vă abateți din drumul pe care l-ați ales, împlinindu-vă misiunea creștinească mîntuitoare, căci slujindu-vă în felul acesta semenii, veți fi vrednici de binecuvîntarea lui Dumnezeu».

Miercurt, 23 iunie. – De dimineață s-a vizitat muzeul și paraclisul mînăstirii, unde se execută în momentul de față lucrările de pictură, de către pictorul N. Stoica. Apoi înalții oaspeți, împreună cu însoțitorii au pornit cu mașinile spre lacul de la Bicz. Înalții oaspeți au rămas profund impresionați de lucrarea gigantică făcută pentru crearea lacului de acumulare.

De la Bicz, înalții oaspeți au plecat la Bacău, unde Sanctitatea Sa a vizitat biserica armeană din localitate, apoi s-au îndreptat spre Roman.

La catedrala episcopală din Roman, înalții oaspeți au fost întâmpinați de P. S. Episcop Partenie al Romanului, înconjurat de clerul catedralei. Sanctitatea Sa Vasken I s-a închinat în altar, apoi a binecuvîntat pe credincioșii adunați în biserică și a luat loc în strana arhierescă din dreapta.

P. S. Episcop Partenie a salutat pe Sanctitatea Sa Vasken cu tradiționala urare de «bun-venit» în Eparhia Romanului și a dat cîteva lămuriri asupra vechimii catedralei episcopale, asupra obiectelor de artă bisericească păstrate în catedrală și asupra lucrărilor de reparație și de înfrumusețare făcute în timpul din urmă. Amintind apoi bunele legături de prietenie și frăție care leagă pe armeni de poporul român, P. S. Episcop Partenie și-a încheiat cuvîntarea cu următoarele cuvinte: «Au trecut zece ani de cînd, răspunzînd unei înalte chemări, Sanctitatea Voastră ați părăsit țara noastră. În acest timp România a realizat mari progrese în toate domeniile de activitate, datorită ostenețelor poporului nostru și patriotismului conducătorilor noștri. Biserica își poate desfășura activitatea ei în deplină libertate. Și tot așa și celelalte culte, inclusiv armenii. Statul acordă cultelor fonduri pentru nevoile lor religioase. Exprimîndu-ne încă o dată marea bucurie pentru venirea Sanctității Voastre la noi, rugăm pe Bunul Dumnezeu să aibă sub ocrotirea Sa poporul armean și Biserica Armeană».

Răspunzînd cuvîntării P. S. Episcop Partenie, Sanctitatea Sa Vasken I, a spus printre altele: «Mai întîi vă aduc un cald cuvînt de mulțumire pentru modul cum m-ați primit și pentru cuvintele simțite și dulci pe care mi le-ați grăit. Mulțumesc lui Dumnezeu că prin poftirea pe care mi-a făcut-o Prea Fericitul Patriarh Justinian am prilejul să vizitez și Romanul, unde au trăit și credincioși armeni, cu totul atașați noii lor patrii, precum bine ați arătat. Ei au fost în același timp buni români, iar această bună tradiție

se continuă pînă astăzi și se va continua cît timp vor mai fi armeni. Mai ales acum cînd spiritul general este de apropiere atît între Biserici, cît și între popoare». Sanctitatea Sa a arătat apoi că scopul vizitei sale este întărirea și mai mult a legăturilor dintre Biserica Armeană și Biserica Ortodoxă Română în vederea realizării unei trăiri cu adevărat creștinești. Această înțelegere a realităților și necesităților actuale ale Bisericii creștine, Sanctitatea Sa a văzut-o și la Prea Fericitul Patriarh Justinian și la I. P. S. Mitropolit Iustin și pentru aceasta bucuria sa este deosebit de mare. «Imi lipsesc cuvintele, a încheiat Sanctitatea Sa, pentru a exprima cum am fost de bine primit pretutindeni. Vă aduc cele mai calde mulțumiri, în numele meu și al Bisericii Armene, împreună cu binecuvîntările Sfîntului Ecimiadzin. Să trăiți și Dumnezeu să vă ajute».

A urmat o masă oferită de P. S. Episcop Partenie. În timpul mesei, P. S. Episcop Partenie și Sanctitatea Sa Patriarhul Catolicos Vasken I au rostit toasturi.

La orele 17, Sanctitatea Sa Vasken I, împreună cu membrii delegației și cu însoțitorii, conduși de P. S. Episcop Partenie, au vizitat biserica armeană din Roman, unde a avut loc un scurt serviciu religios, înaintea multor credincioși armeni și ortodocși, care, aflînd de vizita Sanctității Sale s-au adunat la biserică.

După vizitarea bisericii armene din Roman, oaspeții și însoțitorii au pornit cu mașinile spre Suceava, unde au sosit seara, fiind găzduiți la Mînăstirea «Sfîntul Ioan cel Nou».

Joi, 24 iunie. — La orele 10, în curtea Mînăstirii Sfîntul Ioan s-a săvîrșit sfînta liturghie de către I. P. S. Mitropolit Iustin, împreună cu PP. SS. Episcopii Partenie al Romanului și Hușilor și Antîm Tîrgovișteanul, vicar-patriarhal, înconjurați de un mare sobor de preoți și diaconi. La slujbă au asistat numeroși credincioși veniți din împrejurimi pentru a participa la hramul mînăstirii.

După terminarea slujbei, I. P. S. Mitropolit Iustin a adresat credincioșilor un părintesc cuvînt de învățătură. În încheierea cuvîntării, I. P. S. Mitropolit al Moldovei și Sucevei a spus: «Azi avem mare bucurie ca la această slujbă de hram să fi asistat și Conducătorul spiritual al armenilor din întreaga lume, care, la invitația Prea Fericitului Patriarh Justinian, vizitează țara și Biserica noastră, de cîteva zile. Sîntem bucuroși că Sanctitatea Sa a trăit și a studiat în țara noastră. O dată cu cinstirea noastră, noi îi exprimăm și prețuirea noastră pentru simpatia arătată poporului român. Vizita aceasta va contribui la întărirea legăturilor dintre poporul român și poporul armean. Sanctitatea Sa, pe plan intern desfășoară aceeași activitate pe care o desfășurăm și noi în slujba păcii și a mai-binelui comun. Gîndește la fel cu noi. Pentru aceasta să-i facem urarea de «Bun-venit» și să-i exprimăm dorința ca să se simtă ca la dînsul acasă. Fiți binevenit, Sanctitatea Voastră, în mijlocul nostru!».

A luat apoi cuvîntul Sanctitatea Sa Vasken I, care a spus printre altele: «Slavă Bunului și Milostivului Dumnezeu. Tatăl nostru din ceruri

pentru toate bucuriile pe care ni le-a hărăzit. În urma poftirii Prea Fericitului Patriarh Justinian am venit să vizitez țara și Biserica Ortodoxă Română. Am văzut Bucureștii, am vizitat mănăstiri și locașuri sfinte din țară, însoțit de Prea Sfințiții Frați dragi, iar acum mă găsesc alături de dumneavoastră binecinstitori credincioși, la acest praznic al Sfintului Ioan cel Nou de la Suceava. Și acest ceas constituie pentru noi un nou izvor de bucurii sufletești alese. Ne găsim alături de Ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, alături de dumneavoastră și ne rugăm cu sufletele pline de căldură pentru pacea întregii lumi, pentru bunăstarea poporului român de care mă simt legat din anii copilăriei mele, fiind născut și crescut în această țară. Noi venim din depărtata Armenie, țară veche creștină, care și-a deschis sufletele pentru a primi lumina lui Hristos, încă din secolul al IV-lea. Venim de acolo și vă aducem un salut cald și prietenesc și binecuvântările lui Dumnezeu, vouă, credincioșilor români și urarea ca Dumnezeu să păstreze în pace și în continuă înflorire Biserica, țara și poporul român. Ceea ce am văzut astăzi aici, este minunea credinței voastre și voi duce cu mine imaginea aceasta la Ecimiadzin, unde mă voi ruga fierbinte pentru toți credincioșii români. Bunul Dumnezeu să vă fie ajutător și sprijinitor. Dumnezeu să vă ajute pururea. Amin».

După amiază, înalții oaspeți au vizitat biserica armeană din Suceava, unde se găseau credincioșii armeni din localitate, veniți întru întâmpinarea Căpeteniei lor supreme bisericesti.

După săvârșirea unui serviciu religios, octogenarul preot armean de la Suceava, Knel Mandalian, a rostit în limba armeană un cuvânt de salut la adresa Sanctității Sale. Apoi Sanctitatea Sa Vasken I, a spus: «Cu mare bucurie și cu puternică emoție m-am îndreptat către aceste meleaguri, la invitația Prea Fericitului Patriarh Justinian. După cum știți, de mai bine de o săptămână mă găsesc în această țară ospitalieră, iar astăzi, cu deosebită bucurie mă găsesc la Suceava. Ziua de astăzi, când s-a sărbătorit hramul Sfintului Ioan de la Suceava, a fost pentru mine o zi minunată. Au participat mii de credincioși, iar Fratele nostru iubit, Mitropolitul Iustin, a oficiat sfânta liturghie înconjurat de doi episcopi și de nenumărați preoți și diaconi. Cu satisfacție am avut prilejul să aduc încă o dată mulțumirile mele celor ce mi-au dat puțința acestei vizite. În acest moment și în această biserică istorică, zidurile ei ne vorbesc despre trecut. Între aceste ziduri, cu zece ani în urmă, am petrecut clipe pline de emoție, cu ocazia călugăririi mele. Aduc acestui sfânt locaș și credincioșilor adunați aici, ca și pământului patriei române, binecuvântările Sfintului Ecimiadzin. Iubiți Părinți vă cunosc foarte bine și înțeleg starea sufletească în care vă găsiți. Mă bucur nespus că vă revăd după zece ani și că pot să vă împărtășesc binecuvântările mele. Miine va fi o zi mare. Slujitori și credincioși, ne vom ruga împreună la Hagigadar, pentru viața și fericirea poporului nostru, pentru pacea și bunăstarea lumii întregi. Ne vom ruga de asemenea, pentru sănătatea și prosperitatea poporului român, pentru înflorirea Bisericii Ortodoxe Române, pentru ca bunul Dumnezeu să dăruiască viață îndelungată Patriarhului Justinian, Fratele nostru, și tuturor slujitorilor

Bisericii Ortodoxe Române. Îmi exprim convingerea că rugăciunile noastre se vor înălța pînă la ceruri din acel loc străvechi și vor fi auzite de Dumnezeu».

S-a cîntat apoi «Tatăl nostru» în limba armeană.

După slujba religioasă de la biserica armeană din Suceava, s-a vizitat biserica «Turnul Roșu», o capelă din actualul cimitir armenesc, precum și Mînăstirea Zamka.

Vineri, 25 iunie. — Inalții oaspeți au luat parte la săvîrșirea sfintei liturghii în limba armeană, la Mînăstirea Hagigadar.

La sfîrșitul slujbei Sanctitatea Sa Vasken I a rostit o cuvîntare, spunînd printre altele: «Slavă Ție Dumnezeu, Care ne-ai învrednicit a veni și a ne închina astăzi în acest sfînt locaș de închinare. Glasul nostru se îndreaptă plin de adîncă mulțumire și față de Prea Fericitul Patriarh Justinian, care prin poftirea lui prietenească, ne-a deschis porțile către aceste locuri. De mai bine de o săptămînă vizităm mînăstiri și biserici române și armene. În vizitele pe care le-am făcut în Moldova, am fost însoțiți de I.P.S. Mitropolit Iustin, Fratele nostru drag, căruia îi aducem deopotrivă mulțumirile noastre. Ieri am ascultat sfînta slujbă care s-a făcut la Sfîntul Ioan cel Nou de la Suceava unde noi armenii ne-am rugat împreună cu frații noștri români. Astăzi am avut un nou prilej de a ne ruga împreună, pentru pacea a toată lumea, pentru înțelegerea între neamuri, pentru înțelegerea între Biserici, pentru propășirea țării acesteia și pentru fericirea poporului român frate cu noi. Acesta este un lucru principal: să ne rugăm împreună, mai ales în această mînăstire unde credem că rugăciunile noastre sînt în chip deosebit permise și înfăptuite». După ce a înfățișat pe scurt inistoricul Mînăstirii Hagigadar, care datează din anul 1512, Sanctitatea Sa a salutat prezența în biserică a Inalților Ierarhi și a clericilor români, arătînd că este o cinste și o bucurie deosebită pentru Sanctitatea Sa să-i aibă alături și să se roage împreună. Inaltul Ierarh a încheiat cuvîntarea sa cu cuvintele: «Încă o dată mulțumesc lui Dumnezeu care mi-a îngăduit să vin aici și să înalț rugăciuni fierbinți pentru pacea și bunăstarea voastră și a tuturor popoarelor și oamenilor din lume».

A urmat o agapă frățească, în timpul căreia au rostit cuvîntări: P. S. Episcop Dirayr Mardikian, conducătorul Episcopiei armene din țara noastră, P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul vicar-patriarhal, P. S. Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, Dl. Dr. Gr. Pambuccian și Dl. N. D. Siruni. Tuturor le-a răspuns Sanctitatea Sa Patriarhul Catolicos Vasken I, care, după ce a evocat zilele de meditație petrecute la Hagigadar la începutul slujirii sale preoțești, a spus: «Nu pot să mă despart de aici, fără a aduce un adînc cuvînt de mulțumire Republicii Populare Române, care prin Departamentul Cultelor a dat ajutorul său pentru repararea și înfrumusețarea bisericii de la Hagigadar. Trăiască Republica Populară Română! Aduc încă o dată mulțumirile mele Prea Fericitului Patriarh Justinian, care mi-a prilejuit bucuria deosebită de astăzi, precum și Mitropolitului și Fratelui iubit Iustin al Moldovei și Sucevei care ne-a însoțit în vizita

noastră prin Moldova și iubiților frați Episcopi Partenie și Antim, aici de față».

Înălții oaspeți, împreună cu însoțitorii au plecat cu mașinile la Dragomirna, unde au vizitat minăstirea și muzeul. S-au îndreptat apoi spre Suceava, de unde au plecat cu trenul spre București.

Sîmbătă, 26 iunie. — La orele 10, Sanctitatea Sa Patriarhul Catolicos Vasken I, împreună cu membrii delegației au săvîrșit un parastas la cimitirul armenesc din Capitală, unde se găsește înmormîntat tatăl Sanctității Sale. Au fost de față numeroși credincioși armeni.

După amiază, a avut loc la Institutul teologic de grad universitar din București concertul dat în cinstea înălților oaspeți de Corala preoților din Capitală sub conducerea Prot. I. Runcu și de Corala catedralei patriarhale, sub conducerea D-lui Prof. N. Lungu.

Concertul dat la Institutul teologic în cinstea înălților oaspeți a fost onorat cu prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian, a Domnului Prof. Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, a Domnului Secretar al Ambasadei U.R.S.S. la București. Au mai fost de față Prea Sfinții Episcopi vicari-patriarhali, consilieri și inspectori patriarhali și arhiepiscopali, profesori ai Institutului teologic, preoți, credincioși și studenți ai Institutului teologic. Din partea Episcopiei Armene din țara noastră au fost de față: Dl. Conf. Dr. Gr. Pambuccian, vicepreședintele Consiliului Eparhial, D-nii: avocat Aram Agop, pictor Hrant Avakian, Stepan Sahgherdian, Movses Slughian, Arșag Nasarian, membrii în Consiliu, Ieromonah Zareh Baronian, secretar, Dioran Bogosian, secretar consilier și Kevork Kevorkian, președintele epitropiei parohiei armene din București.

Concertul s-a bucurat de un frumos succes, Sanctitatea Sa Vasken I felicitînd călduros pe dirijorii și compozitorii Prot. I. Runcu și Prof. N. Lungu și împărtășind binecuvîntările sale coriștilor și soliștilor.

După concert, P. C. Diac. Prof. N. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, a oferit Sanctității Sale Vasken I, o colecție de manuale pentru uzul studenților teologi și alte tipărituri religioase, rugînd pe Înaltul oaspete să le transmită profesorilor și studenților de la Eci-miadzin. Sanctitatea Sa a mulțumit pentru darul primit.

Seara, a avut loc la biserica armeană din Capitală slujba vecerniei, oficiată de membrii delegației. După slujbă, epitropia bisericii a oferit Sanctității Sale și membrilor delegației o cină în casa episcopală.

Duminică, 27 iunie. — Sanctitatea Sa Vasken I, înconjurat de Prea Sfinții Episcopi: Hussik Santurian și Dirayr Mardikian, de P. C. Arhim. Kevork Seradarian și clerul bisericii armene din București a oficiat sfînta liturghie în biserica armeană.

A fost de față Prea Fericitul Patriarh Justinian, însoțit de P.S. Episcop Valerian al Oradiei și de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar-pa-

triarhal de consilierii și inspectorii patriarhali; au participat de asemenea reprezentanții celorlalte culte religioase din țara noastră.

La sfârșitul sfintei liturghii, Sanctitatea Sa Vasken I, a rostit următoarea cuvîntare:

«Slavă Ție, Doamne, Slavă Ție, pentru toate darurile Tale, slavă Ție! În acest ceas luminat de rugăciune, acesta este strigătul inimii noastre, cînd vedem sub bolțile acestei biserici, alături de noi, pe Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul nostru Frate Justinian, împreună cu Înălții Ierarhi români, preaiubiții și preaprețuiții noștri Frați în Hristos.

Cu adevărat, luminată este această clipă, unică și istorică, deoarece este pentru prima dată, cînd un Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române și un Patriarh al tuturor armenilor se găsesc împreună aici, în ceas de sfință și dumnezeiască liturghie și cînd rugăciunile lor se înalță împreună spre ceruri.

Fie ca Bunul Dumnezeu cu îndurare să primească rugăciunile noastre, ca un iubitor de oameni și Părinte al nostru al tuturor!

Cu acest prilej, adînc mișcat sufletește, ținem să exprimăm o dată mai mult profunda noastră grațitudine Prea Fericitului Patriarh Justinian, pentru poftirea sa frățescă de a vizita Biserica și țara românească, pentru primirea prietenească mai presus de toate așteptările posibile, pentru dovezile mereu repetate de dragoste și de prețuire față de Biserica și de poporul armean, cît și pentru prezența sa în persoană la această sfință slujbă, în sînul credincioșilor armeni.

Numai Domnul ne va putea ajuta ca prin cuvînt și faptă vie să putem arăta Prea Fericirii Sale Părintelui Patriarh Justinian adîncă noastră recunoștință sufletească în numele Bisericii Apostolice Armene și în numele credincioșilor ei, cît și al Nostru personal. În asemenea împrejurări, vechii romani ziceau: «ziua aceasta trebuie însemnată pe piatră albă». Pentru noi și mai mult încă ea va fi înscrisă și în inimile noastre, iar amintirea ei luminoasă va fi transmisă și generațiilor viitoare.

Prea Fericite Frate, permiteți-ne ca aici, la altarele acestea sfinte să reinnoim în fața lui Dumnezeu și a credincioșilor noștri, legămîntul nostru de neîntinată dragoste și prietenie față de înalta personalitate a Prea Fericirii Voastre, și față de toți Înălții Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe din această țară. Vizita aceasta a Noastră și tot ce am văzut, tot ce am simțit și trăit în aceste aproape două săptămîni, ne vor lega pentru totdeauna de Prea Fericirea Voastră, de toți frații noștri români și de acest de Dumnezeu binecuvîntat pămînt românesc.

Vă mai încredințăm că, întorcîndu-ne în patria noastră, în Armenia, la altarele Sfîntului Ecimiadzin, niciodată nu vor înceta rugăciunile noastre pentru pace și fericirea și slava poporului român și a patriei românești renăscute, a Republicii Populare Române, și vom rămîne întotdeauna alături de Prea Fericirea Voastră, alături de Sfînta Biserică Ortodoxă Română, în toate acțiunile de împreună-lucrare spre întărirea și desă-

vîrșirea duhului unității și al dragostei creștine în lume și a păcii între popoare.

Prea Fericite și Preaiubite Frate, fie ca «însuși Dumnezeu și Tatăl nostru și Domnul nostru Iisus Hristos să îndrepteze calea noastră către voi» acum și pururea. Amin (I Tes. III, 11)».

Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a mulțumit Sanctității Sale Vasken I pentru simțămintele frumoase exprimate la adresa Bisericii Ortodoxe Române, a poporului român și a Prea Fericirii Sale, încredințându-l din nou de prețuirea aleasă pe care Biserica noastră o are față de Biserica Armeană și față de poporul armean. «Prietenia dintre Bisericile noastre, care prin vizita Sanctității Voastre s-a intensificat și mai mult — a spus Prea Fericirea Sa —, va constitui un factor de seamă în strădania comună spre unitatea creștină, către care Bisericile creștine se îndreaptă în momentul de față cu pași hotărâți. În urmărirea acestei strădanii, cel dintîi pas trebuie să-l constituie refacerea unității ortodoxe. Către realizarea acestei unități ortodoxe să depunem toate eforturile noastre și să învingem toate piedicile care ar mai sta în cale». Prea Fericitul Patriarh Justinian a binecuvîntat pe credincioșii armeni de față la slujbă și a făcut urări de prosperitate Bisericii Armene și Întîistătătorului ei.

Înalții slujitori împreună cu Înalții Ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române s-au îndreptat către casa episcopală, unde s-a semnat un act menit să consemne săvîrșirea acestei sfinte liturghii de către Patriarhul Suprem și Catolicosul tuturor armenilor, Vasken I și de cei doi Episcopi, cu prilejul comemorării unei jumătăți de veac de la tîrnosirea bisericii armene din București.

După amiază, corul bisericii armene, sub conducerea D-lui Ara Manaș, a dat un concert religios în cinstea Sanctității Sale Vasken I. Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat la acest concert: P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar-patriarhal, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Arhiepiscopiei Bucureștilor, consilieri și inspectori patriarhali, profesori de la Institutul teologic și de la Seminarul teologic din București și mulți clerici. Concertul s-a bucurat de un deosebit succes.

După concert, P. S. Dirayr Mardikian, Episcopul Eparhiei armenilor din România, a arătat importanța comemorării a cincizeci de ani de la tîrnosirea bisericii, pentru istoria parohiei armene din București. «Relațiile de respect reciproc și de frățietate — a continuat P. S. Episcop Dirayr—, care datează de secole între Bisericile noastre și care cimentează cu aceleași sentimente frățești de dragoste și legăturile dintre cele două popoare ale noastre, dau o nouă însuflețire credincioșilor noștri, mai cu seamă în istorica zi de astăzi, cînd parohia noastră serbează aniversarea semicentenarului de la tîrnosirea bisericii sale, după aproape trei secole de cînd comunitatea armeană și-a întemeiat primul său locaș de rugăciune pe aceste meleaguri ospitaliere. Fericirea noastră devine și mai deplină în această zi solemnă, cînd în fața sfîntului altar al bisericii noastre s-au întîlnit cei doi Ierarhi supremi ai Bisericilor noastre surori, dînd un nou prilej de a se revărsa în inimile credincioșilor noștri o mare parte din căldura îmbrățișării lor».

Seara, Consiliul Eparhial al Eparhiei armenilor din România a oferit în cinstea Sanctității Sale Vasken I o cină în saloanele restaurantului «1 Mai» de la Șosea. În timpul cinei au rostit toasturi mai mulți membri ai comunității armenice, P. S. Episcop Hussik Santurian al Azerbaidjanului, și P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar-patriarhal. Tuturor le-a răspuns Sanctitatea Sa Vasken I.

Luni 28, iunie. — De dimineată, înalții oaspeți, însoțiți de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar-patriarhal, au pornit spre litoral. La Mangalia, P. S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos, a întâmpinat cu dragoste frățească pe Sanctitatea Sa Vasken I și pe ceilalți reprezentanți ai Bisericii Armene.

După vizitarea stațiunilor de la Mangalia, Costinești, Eforie-Sud și Eforie-Nord, înalții oaspeți au poposit la Sanatoriul Arhiepiscopiei Bucureștilor, fiind găzduiți la căminul arhieresc de acolo.

După amiază, înalții oaspeți și însoțitorii au plecat cu mașinile la Constanța, unde s-au oprit la catedrala ortodoxă, fiind întâmpinați de preotul paroh cu sfînta Cruce și sfînta Evanghelie.

A fost vizitat apoi muzeul din Constanța, unde Sanctitatea Sa și însoțitorii au admirat îndelung valoroasele piese antice descoperite în timpul din urmă, pe țărmul românesc al Mării Negre.

Sanctitatea Sa și însoțitorii săi au poposit la biserica armeană din Constanța. După o scurtă slujbă religioasă, săvîrșită în biserică, în fața credincioșilor armeni adunați la vestea sosirii căpeteniei lor religioase, Pr. Mesrop Baronian a adresat în limba armeană un cuvînt de bun-venit Sanctității Sale, subliniind bucuria tuturor de a avea în mijlocul lor pe Sanctitatea Sa. În continuarea cuvîntării sale, Pr. M. Baronian a vorbit despre libertatea religioasă care există în țara noastră și a stăruit asupra bunelor raporturi de frăție existente între armeni și români, pe care-i unește activitatea lor comună, în slujba acelorași mărețe idealuri de progres, de pace și de fericire comună.

Răspunzînd cuvîntului de bun-venit cu care a fost întâmpinat, Sanctitatea Sa Vasken I, a spus: «Cu mare emoție și bucurie am descins astăzi în mijlocul credincioșilor armeni din Constanța. Revăd aici figuri cunoscute și dragi. Vă împărtășesc tuturor binecuvîntările Sfîntului Ecimiadin. Sînt bucuros că găsesc biserica voastră tot atît de curată și de îngrijită, precum am lăsat-o. Sînt mulțumit că se aduce aici în fiecare sărbătoare slavă și mulțumită lui Dumnezeu și că se fac aici rugăciuni pentru reușita personală, pentru propășirea țării și pentru sănătatea căpeteniilor care conduc astăzi România. Peste tot pe unde am călătorit în aceste zile, am văzut și am înțeles de ce armenii nutresc simțăminte înalte de dragoste și devotament față de țara care îi adăpostește. Ei se bucură de o deplină libertate și sînt priviți ca frați, de poporul român. Vă îndemn să păstrați devotamentul pe care îl aveți față de țara în care trăiți și credincioșia voastră față de Biserică. Vă aduc tuturor salutul fraților voștri din Armenia și termin, rugînd pe Bunul Dumnezeu să trimită sfînta Sa pace peste pămîntul acestei țări, peste credincioșii români din această țară.

ca să ducă mai departe viața lor frumoasă, luptînd pentru progres și pentru pacea din întreaga lume. Aduc mulțumirile mele Prea Fericitului Patriarh Justinian, care mi-a dat prilejul să vă văd. Mulțumesc Prea Sfinților Episcopi Chesarie și Antim, care mă însoțesc, cum și tuturor celor care mi-au dat toate înlesnirile pentru ca această călătorie să fie cît mai plăcută. Ajutorul Domnului să fie pururea asupra voastră!».

Slujba de la biserica armeană s-a încheiat cu «Tatăl nostru», cîntat în limba armeană de toți cei prezenți.

Înalții oaspeți, au vizitat apoi Mamaia, iar la orele 21 au luat parte la cina oferită de comunitatea armeană din Constanța, în salonul cel mare al Cazinoului de la Constanța.

După cină, înalții oaspeți s-au înapoiat la căminul arhieresc al sanatoriului Arhiepiscopiei Bucureștilor de la Techirghiol, unde au găzduit peste noapte, iar a doua zi dimineața au plecat cu trenul spre București.

29 iunie—2 iulie. — În zilele următoare, Sanctitatea Sa Patriarhul Catolicos Vasken I a vizitat în repetate rînduri biserica armeană din București, îndrumînd pe tînărul Episcop Dirayr Mardikian și rezolvînd împreună cu P. S. Sa și cu Consiliul Eparhial o seamă de probleme curente bisericești.

Într-una din zilele acestea, Sanctitatea Sa a primit la casa episcopală a Eparhiei Armene, din București, vizita Domnului Prof. Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri, cu care s-a întreținut cordial și căruia i-a împărtășit impresiile minunate pe care le-a cules în timpul vizitei făcute în țara noastră.

*

Înainte de despărțire, Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Vasken I au semnat un «Comunicat Comun» asupra vizitei făcute în țara noastră și Bisericii noastre de Sanctitatea Sa și asupra discuțiilor purtate cu acest prilej.

Sîmbătă, 3 iulie. — Sanctitatea Sa Vasken I, împreună cu doi însoțitori ai săi — P. S. Episcop Dirayr Mardikian, care a făcut parte din delegație rămînînd în țară — au părăsit Capitala, îndreptîndu-se spre patrie. La aeroportul internațional Băneasa, înalții oaspeți au fost conduși de Prea Fericitul Patriarh Justinian, de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar-patriarhal, consilieri patriarhali, clerici români și armeni.

La plecare au fost de față: Domnul Prof. Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului Cultelor, Dl. Ambasador Dionisie Ionescu, din Ministerul Afacerilor Externe și reprezentanți ai Ambasadei U.R.S.S. la București.

Cei doi Întâistătători ai Bisericilor Ortodoxă Română și Armeană și-au luat rămas bun, îmbrățișându-se frățeste, și Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I a urcat în avion, însoțit de saluturile prietenești ale celor de față.

Avionul a decolat de pe aeroportul Băneasa, îndreptându-se spre Moscova.

Pr. OLIMP N. CĂCIULĂ

COMUNICATUL COMUN ASUPRA ÎNTÎLNIRII DINTRE ÎNTÎISTĂTĂTORII BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ȘI AL BISERICII APOSTOLICE ARMENE

«În urma invitației Prea Fericitului Patriarh Justinian al României, între 17 iunie și 3 iulie 1965, Sanctitatea Sa Vasken I, Patriarhul Suprem și Catolicosul tuturor armenilor, cu reședința la Ecimiadzin, a făcut o vizită prietenească Bisericii Ortodoxe Române.

Sanctitatea Sa Vasken I a fost însoțit de Prea Sfințitul Episcop Hussik Santurian al Azerbaidjanului, de Prea Sfințitul Episcop Dirayr Mardikian al armenilor din România și de P. C. Arhimandrit Kevork Seradarian.

Este prima vizită pe care o face Bisericii Ortodoxe Române un Catolicos armean și unul dintre Întâistătătorii Bisericilor creștine Orientale. Ea se încadrează în spiritul ecumenist, care însuflețește azi Bisericile Creștine.

În timpul petrecerii sale în România, Sanctitatea Sa, împreună cu însoțitorii, au vizitat instituțiile centrale ale Patriarhiei Române și unele așezăminte bisericesti ale Arhiepiscopilor București și Iași și ale Episcopilor Roman și Dunărea de Jos.

În această vizită, Sanctitatea Sa a avut prilejul să cunoască aspecte din activitatea învățămîntului teologic, să cerceteze mînăstiri, biserici și vechi monumente de artă religioasă din Muntenia, Moldova și Dobrogea și să asiste la slujbe bisericesti, luînd contact apropiat cu viața religioasă a credincioșilor ortodocși români.

Sanctitatea Sa a cercetat, de asemenea, pe credincioșii bisericilor armenie din București, Iași, Bacău, Roman, Suceava și Constanța, săvîrșind slujbe religioase și împărtășindu-le îndrumări duhovnicești.

Pe parcursul călătoriei în Republica Populară Română, Sanctitatea Sa a vizitat, printre altele, regiunea industrială Ploiești, hidrocentrala Bicaz, litoralul Mării Negre, luînd cunoștință cu admirație de marile realizări ale poporului român, din ultimii ani. Înaltul oaspete și însoțitorii săi s-au bucurat pretutindeni de o călduroasă primire.

Sanctitatea Sa Vasken I a făcut de asemenea o vizită la Departamentul Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, unde a avut o convorbire cordială cu Domnul Prof. Dumitru Dogaru, Secretarul General al Departamentului.

Cu ocazia conferinței care a avut loc la București, între delegația Bisericii Armene și membrii Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, într-o atmosferă frățească, s-a manifestat de ambele părți dorința unei tot mai apropiate colaborări în problemele legate de progresul și conviețuirea pașnică a omenirii contemporane și s-a subliniat necesitatea înmulțirii contactelor și a unei mai bune cunoașteri reciproce între Biserica Ortodoxă Română și Biserica Armeană, care să deschidă calea unor relații cit mai rodnice spre unitatea dintre ele.

În toate manifestările și cuvântările din cadrul acestei vizite Sanctitatea Sa Vasken I și-a mărturisit dragostea, prețuirea și recunoștința față de patria și poporul român, în mijlocul căruia s-a născut, de la a cărui cultură s-a împărtășit și unde a activat până acum zece ani, când a fost chemat la postul suprem de conducere a Bisericii Apostolice Armene.

Vizita în România a Sanctității Sale Vasken I, Patriarhul și Catolicosul tuturor armenilor, constituie o nouă și importantă contribuție la cauza ecumenismului creștin, la adâncirea relațiilor între cele două Biserici și la strângerea legăturilor tradiționale dintre popoarele noastre».

† JUSTINIAN

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE
ROMÂNE

† VASKEN I

PATRIARHUL SUPREM ȘI CATOLICO-
SUL TUTUROR ARMENILOR

SĂRBĂTORIREA ZILEI NUMELUI PREA FERICITULUI PĂRINTE JUSTINIAN, PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Este un fapt îndeobște cunoscut că la 30 iulie 1945, Sfintul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a ales arhiepiscop-vicar la Mitropolia Moldovei pe Părintele Ioan Marina, care timp de peste 20 de ani desfășurase o activitate dintre cele mai rodnice între preoțimea olteană.

Împlinind rînduiala canonică, statornicită din primele veacuri creștine, înainte de a fi hirotonit arhiepiscop, Părintele Ioan Marina a fost tuns în monahism, în ziua de 11 august 1945 în Mănăstirea Cetățuia de lângă Iași, schimbînd totodată și numele de Ioan în cel de Justinian.

De aceea, în fiecare an la 2 august, cînd Biserica Ortodoxă pomeneste în calendarul său pe binecredinciosul împărat Justinian, clerul și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române sărbătoresc în același timp și pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, manifestînd toată dragostea și prețuirea pe care o au pentru conducătorul lor duhovnicesc și rugînd cu acest prilej pe Atotputernicul Dumnezeu să-i dăruiască sănătate, viață îndelungată și spor în activitatea neobosită pe care o desfășoară pentru binele și înălțarea Sfintei noastre Biserici, pentru propășirea și fericirea poporului nostru, pentru zidirea și întărirea păcii și înțelegerii între toți oamenii.

Urmînd această bună tradiție care s-a creat și dînd expresie simțămintelor lor de nețărmurit respect și de profund devotament pentru Întîistătătorul Bisericii noastre, colaboratorii și salariații de la Centrul patriarhal și de la Centrul mitropolitan din București, împreună cu preoții din Capitală și credincioși au luat parte cu însuflețire la Te-Deum-ul de mulțumire săvîrșit anul acesta la 2 august în catedrala Sfintei Patriarhii de un sobor de slujitori în frunte cu Prea Sfințitul Episcop Visarion Ploieșteanul și uniți în cugete au rugat pe milostivul Dumnezeu să dăruiască Prea Fericitului nostru Părinte Patriarh Justinian «zile bune și îndelungate, cu viață pașnică, sănătate, mulțumire și întru toate bună sporire».

După polihroniu, cei prezenți au semnat în condica de la palatul patriarhal.

Pentru că Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian era la băile Olănești, pentru cură, din partea Administrației Patriarhale a fost trimisă Prea Fericirii Sale următoarea telegramă:

«Astăzi, 2 august 1965, cu prilejul zilei onomastice a Prea Fericirii Voastre, colaboratorii și salariații Administrației Patriarhale, Casei de Pensii și Institutului Biblic, Vă roagă să primiți sincere și respectuoase urări de bine împreună cu reinnoirea devotamentului și hotărârii lor de a munci și pe viitor cu toată râvna sub părințeasca îndrumare a Prea Fericirii Voastre, pentru binele Sfintei noastre Biserici Ortodoxe, pentru continua înflorire a patriei noastre și pentru slujirea păcii pe pământ.

În fața sfântului altar al catedralei Sfintei Patriarhii cu rugăciuni smerite rugăm pe Atotputernicul Dumnezeu să vă dăruiască deplină sănătate, viață îndelungată și fericire.

Întru mulți ani Prea Fericite Părinte Patriarh».

Din partea Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor s-a trimis de asemenea, o telegramă, cu următorul cuprins :

«Cu prilejul sărbătoririi zilei onomastice a Prea Fericirii Voastre, în numele tuturor colaboratorilor și salariaților de la Centrul mitropolitan al Ungrovlahiei, Vă rugăm să primiți respectuoase urări de sănătate și îndelungare de zile, o dată cu devotamentul nostru deplin în pilduitoarea muncă pe care o depuneți la conducerea Sfintei Biserici strămoșești și îndrumarea preoțimii pe calea luminoasei slujiri a păcii pe pământ și a buneii voiri între oameni și popoare.

Atotputernicul Dumnezeu să Vă dăruiască belșug de daruri și bucurii duhovnicești».

Tot cu acest prilej s-au primit la reședința patriarhală numeroase telegrame și scrisori de felicitare și urări, din partea Întâistătătorilor Bisericii Ortodoxe Autocefale, a membrilor Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, a unor personalități ale vieții bisericești de peste hotare și a multor clerici și credincioși din întreaga țară. Reproducem mai jos numai câteva din aceste telegrame și scrisori:

Telegrama Sanctității Sale Atenagora, Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului:

Prea Fericitului Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Salutînd din inimă pe Prea Fericirea Voastră mult iubită cu prilejul aniversării sărbătorii onomastice, Vă urăm sănătate, lungime de viață și tot binele ceresc, spre fericirea Sfintei Biserici.

† Patriarhul ATENAGORA

Telegrama Prea Fericitului Macarios, Arhiepiscopul Ciprului:

Prea Fericitului Părinte Patriarh JUSTINIAN

BUCUREȘTI

Imbrățișînd frățește pe respectabila Voastră Prea Fericire, cu prilejul numelui Vostru, Vă felicităm din inimă, urîndu-Vă din inimă anii mulți în deplină sănătate și să Vă bucurați de darurile divine.

† MACARIOS al Ciprului

Scrisoarea Înalt Prea Sfințitului Iacobos, Arhiepiscopul ortodox grec al Americii de Nord și de Sud:

Prea Fericirea Voastră,

Cu prilejul sărbătoririi onomastice a Prea Fericirii Voastre preaiubite și respectuoase adresez Prea Fericirii Voastre cordiale felicitări, urîndu-Vă ca cerescul Intemeietor al Bisericii, Domnul Iisus Hristos, să Vă dăruiască sănătate și lungime de zile, spre binele Sfintei Biserici a României și a evlavioșilor săi credincioși.

Cu acestea, rămîn al Iubitei Voastre Prea Fericiri iubitor frate în Hristos și întru totul devotat,

† Arhiepiscopul JAKOBOS

ÎNCHEIEREA ANULUI ȘCOLAR 1964—1965 LA INSTITUȚILE DE ÎNVĂȚĂMÎNT TEOLOGIC ALE BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Sub îndrumarea permanentă a Sfintului Sinod și prin grija părintească a înalților ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române, școlile noastre teologice au cules la sfârșit de an roade bogate, răsplătind strădaniile și grijile tuturor ostenitorilor.

Redăm, în cele ce urmează, aspecte de la festivitățile de încheierea anului școlar, la Institutele teologice de grad universitar și la Școlile de cîntăreți bisericești și Seminariile teologice, cuprinzînd totodată și date despre activitatea desfășurată în cadrul acestor instituții de învățămînt teologic în cursul anului școlar încheiat.

LA INSTITUTUL TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI. — Închiderea festivă a cursurilor s-a făcut duminică 27 iulie 1965, cînd, după serviciul religios din Paraclisul «Sfînta Ecaterina» cu sfînta liturghie și Te-Deum, la care au luat parte toți profesorii și studenții institutului, ca și profesorii și elevii Seminarului teologic din București, în sala festivă a institutului s-a desfășurat un program sărbătoresc. Au luat parte P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar-patriarhal, care a adus părintești binecuvîntări și îndemnuri luminoase din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, și PP.CC. Părinți consilieri ai Sfîntei Arhiepiscopii a Bucureștilor. Au vorbit, subliniind bucuria bunelor rezultate obținute după un an de muncă, P. C. Prof. Diac. N. Nicolaescu, rectorul Institutului și P. C. Pr. Prof. Ioan G. Coman. A mai luat cuvîntul P. S. Episcop Visarion Ploieșteanul. După serbare a urmat agapa frățească de sfârșit de an, la care au luat parte, profesorii Institutului, magistranzii, studenții și elevii.

La agapă s-au rostit toasturi pentru noii licențiați ai Institutului și pentru absolvenții Seminarului.

S-au adresat telegrame Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru părinteasca dragoste cu care conduce aceste școli, asigurîndu-l de întreaga ascultare în viitor.

De asemenea s-au adus mulțumiri Departamentului Cultelor pentru sprijinul acordat.

LA INSTITUTUL TEOLOGIC DIN SIBIU. — Festivitatea încheierii anului școlar 1964—1965 s-a desfășurat duminică 27 iunie.

Dimineața, s-a săvârșit în catedrala mitropolitană sfânta slujbă a utreniei și apoi, în continuare, sfânta liturghie arhierescă, de către Prea Sfințitul Episcop Teofil al Vadului, Feleacului și Clujului, înconjurat de un sobor de preoți, profesori și consilieri.

La sfânta liturghie a luat parte și I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, precum și P.S. Arhiereu Teodor Scorobeț Rășinăreanul, consilieri arhiepiscopoești, profesorii și studenții Institutului teologic, slujitori bisericești și credincioși.

La sfârșitul sfintei liturghii, cu îngenuncherea cuvenită, P. Cuv. Arhim. Prof. Dr. Nicolae Mladin a dat citire Rugăciunii de mulțumită pentru încheierea anului școlar.

La orele 12 — în sala Institutului — a început desfășurarea programului festiv al încheieri anului școlar.

Întîmpinat cu imnul arhieresc, executat de corul studenților teologi, sub diriguirea P. C. Conf. Gheorghe Șoima, Prea Sfințitul Episcop Teofil al Clujului a luat loc la masa prezidială.

În sală — alături de P. C. Părinți Consilieri arhiepiscopoești și profesorii Institutului protestant teologic unic din Cluj și Dl. Prof. vicar și decan dr. Herman Binder de la Secția evanghelică-luterană, C. A. din Sibiu a aceluiași Institut.

A luat cuvîntul P. C. Rector Dr. Sofron Vlad, care a înfățișat rezultatele obținute în cursul anului universitar și a urat noilor licențiați succese în activitatea lor pastorală.

Licențiatul în teologie Ștefan Liviu a adus cuvîntul de mulțumire și recunoștință absolvenților Institutului pentru pregătirea de care au avut parte și a asigurat ocîrmuirea bisericească și conducerea de stat de devotamentul și hotărîrea lor de a fi vrednici slujitori bisericești și cetățeni loiali ai patriei noastre dragi.

A luat apoi cuvîntul Prea Sfințitul Episcop Teofil al Vadului, Feleacului și Clujului, care a felicitat corpul profesoral și pe studenții teologi pentru rezultatele bune obținute în anul școlar 1964—1965 și a împărțit tuturor binecuvîntările părintești ale I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului.

În cursul festivității, corul studenților teologi a executat un frumos program de cîntece patriotice și populare.

LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN BUCUREȘTI. — După strădaniile depuse în cursul anului școlar 1964—1965 de elevii și profesorii Școlii de cîntăreți bisericești și Seminarului teologic din București, duminică 27 iunie 1965 a avut loc serbarea de sfîrșit de an.

Dimineața, în biserica Sfînta Ecaterina — paraclisul școlii — un sobor de preoți profesori de la Institut și Seminar a oficiat slujba sfintei liturghii, în prezența Prea Sfințitului Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar-patriarhal, reprezentantul Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Predica a fost rostită de P. C. Pr. Prof. Ene Braniște. A urmat un polihroniu, după care în sala de festivități a Institutului teologic s-a desfășurat serbarea tradițională.

Programul artistic a fost alcătuit din cântări religioase, coruri populare și clasice și recitări.

Cuvîntarea festivă a fost rostită de P. C. Pr. Prof. Dumitru Popescu, directorul școlii, care, după ce a felicitat călduros pe elevi, pentru rezultatele frumoase obținute la studii și conduită, a spus: «Gîndul nostru de mulțumire și recunoștință se îndreaptă către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care s-a îngrijit îndeaproape de școala noastră, sprijinindu-ne, cu dragostea sa părintească, din toate punctele de vedere.

Grija și atenția Prea Fericirii Sale sînt prezente și la acest sfîrșit de an prin cărțile de premii care vor fi dăruite astăzi elevilor silitori, — cărți a căror valoare se ridică la suma de lei 3.000. De asemenea, ca să recompenseze pe absolvenții din ultimii ani de studii și pe elevii premiați din celelalte clase, Prea Fericirea Sa ne-a acordat cu toată mărinimia un fond cu care am organizat o excursie de sfîrșit de an».

P. C. Sa a adus călduroase mulțumiri și conducerii Departamentului Cultelor.

După împărțirea premiilor, a luat cuvîntul Prea Sfințitul Episcop Visarion Ploieșteanul, care, în numele Prea Fericitului Patriarh Justinian, a felicitat pe profesorii și elevii școlii pentru munca depusă. Proaspeților absolvenți ai seminarului, Prea Sfinția Sa le-a adresat îndemnul de a-și face și de acum înainte datoria cu devotament și abnegație, ca adevărați făclieri ai învățăturii Evangheliei Mîntuitorului Hristos printre credincioși și ca cetățeni loiali, devotați cu toată ființa și puterea lor de muncă poporului și patriei.

Întreaga festivitate, ca și agapa îndătinată care i-a urmat, s-a desfășurat în comun cu festivitatea de închidere a anului școlar de la Institutul teologic din București.

LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN BUZĂU. — Festivitatea încheierii anului școlar 1964—1965 la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Buzău a avut loc în după amiaza zilei de 26 iunie a.c. în prezența P.S. Episcop Dr. Antim Angelescu, a PP.CC. Pr. Consilieri, a PP.CC. Pr. Profesori, a personalului școlii, a părinților și elevilor. Serbarea a fost organizată de absolvenții Seminarului care au prezentat un bogat program artistic de coruri, melodii populare și cîntece patriotice, interpretate cu multă artă și simțire. Bucățile muzicale au fost alternate cu poezii din operele marilor noștri poeți, clasici și contemporani, recitate cu deosebit talent de elevii din diferite clase.

După terminarea programului artistic, P. C. Pr. Prof. Luca Dumitru, directorul Seminarului a rostit o documentată și îngrijită dare de seamă, în care a făcut analiza muncii instructiv-educative susținută de către PP.CC. Pr. Profesori și personalul administrativ, trecînd în revistă toate

ostenelile și realizările obținute în timpul anului școlar, sub toate aspectele: didactic, educativ, administrativ și gospodăresc.

Adresându-se elevilor din clasele I—IV-a, care în toamnă se vor înapoia la aceeași școală de cultură teologică, P. C. Director i-a sfătuit să folosească timpul vacanței cu chibzuință: «Căutați să nu rupeți contactul cu cartea, completați-vă lipsurile, studiați, faceți lectură teologică și literară, munciți alături de părinții voștri și purtați-vă cu toată demnitatea cuvenită unui elev seminarist». Absolvenților care se despart de școală, P. C. Sa le-a spus: «Silința la învățătură și maturitatea în gândire, oglindite în răspunsurile date la examenele de promovare și de diplomă, ne-au produs o mare bucurie, pe care v-o exprimăm sincer. Vrem să vă vedem în aceeași echipă disciplinată și dornică de studii la Institutul teologic, iar în societate să vă onorați pe voi înșivă și școala care v-a educat, avînd de-a pururi în mintea și în inimile voastre cuvintele Mîntuitorului Hristos pe care le-ați înscris pe tabloul promoției: «Așa să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca văzînd ei faptele voastre cele bune, să preamărească pe Tatăl vostru cel din ceruri» (Matei V, 16).

În încheierea cuvîntului său, P. C. Director a adus călduroase mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și PP. SS. Episcopi Antim Angelescu și Chesarie Păunescu pentru tot sprijinul material și duhovnicesc pe care l-au acordat școlii.

De asemenea s-au adus mulțumiri Onor. Departament al Cultelor pentru sprijinul acordat.

În numele absolvenților a vorbit elevul Mihalcea Dinu, care a dat asigurări că, îmbrățișînd misiunea pentru care s-au pregătit, absolvenții vor folosi toate învățăturile dobîndite în timpul școlii, punîndu-le cu toată convingerea în slujba Bisericii strămoșești, a credincioșilor în mijlocul cărora vor fi chemați să-și desfășoare activitatea, și a patriei.

Luînd cuvîntul, P. S. Episcop Antim Angelescu și-a manifestat bucuria pentru buna pregătire a elevilor seminarști și a adus mulțumiri corpului profesoral și tuturor ostenitorilor Seminarului, binecuvîntîndu-i.

Serbarea de sfîrșit de an s-a încheiat cu împărțirea premiilor cuvenite elevilor care au dovedit o rîvnă deosebită la învățătură și o aleasă purtare.

LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN MÎNĂSTIREA NEAMȚ. — La Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Mînăstirea Neamț, festivitatea închiderii anului școlar a avut loc în ziua de 29 iunie.

Dimineața, profesorii și elevii au luat parte la sfînta liturghie și la Te-Deum-ul oficiat în catedrala mînăstirii.

La ora 12,30, în sala de festivități a seminarului s-a desfășurat un program artistic alcătuit din coruri și poezii. Au fost de față P. C. Pr. Scarlat Porcescu, consilier mitropolitan, delegat al Înalt Prea Sfințitului Iustin Moiescu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, și P. C. Prof. Gheorghe

Vlad, delegat al Prea Sfințitului Partenie Ciopron, Episcopul Romanului și Hușilor.

În cuvîntul rostit cu acest prilej, P. C. Director Pr. Vasile Ignătescu a înfățișat activitatea didactică și educativă desfășurată în cursul anului școlar încheiat. P. C. Sa a spus că elevii au fost povățuiți să păstreze, să poarte și să îmbogățească în sufletele lor frumoasele tradiții de muncă, iubire de patrie și atașament față de nobilele idealuri ale umanității, pe care le-au dovedit strălucirii înaintași ai poporului nostru, luptători pentru libertate și o viață mai bună.

În încheierea cuvîntului său, P. C. Director a adus respectuoase mulțumiri I. P. S. Mitropolit Iustin Moisescu și P. S. Episcop Partenie Ciopron, pentru grija cu adevărat părintească arătată școlii.

Totodată P. C. Sa a adus mulțumiri și Onoratului Departament al Cultelor.

Au luat apoi cuvîntul elevii Popescu Constantin, în numele absolvenților Școlii de cîntăreți bisericești, și Iftimiu Adrian, în numele absolvenților Seminarului teologic.

În numele Centrului Eparhial Roman a luat cuvîntul delegatul Prea Sfințitului Episcop Partenie, P. C. Prof. Gh. Vlad, care a adus mulțumiri corpului didactic, personalului administrativ și de îngrijire și a felicitat pe elevi pentru munca depusă în acest an școlar.

P. C. Consilier Scarlat Porcescu a transmis apoi tuturor binecuvîntările arhieresti ale I. P. S. Mitropolit Iustin Moisescu.

Festivitatea a luat sfîrșit cu împărțirea premiilor în cărți acordate elevilor silitori de către Arhiepiscopia Iașilor și Episcopia Romanului.

LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN CLUJ. — Anul școlar 1964—1965 s-a încheiat cu îndreptățită bucurie pentru profesori, părinți și elevi deopotrivă. În ziua de 20 iunie a.c., ora 10, profesorii și elevii școlii, părinți ai elevilor și invitați, au asistat la sfînta liturghie, oficiată în catedrala episcopală de un sobor de preoți, avînd ca protos pe P. C. Prof. Dr. Milan Șesan, delegatul I. P. S. Mitropolit Nicolae Colan al Ardealului, care a rostit predica zilei.

Serbarea festivă a avut loc în sala de festivități a școlii. Aici, P. C. Pr. Director Pop Ioan, într-o amplă și documentată expunere analizează activitatea desfășurată în școală și pe tărîm educativ și administrativ-gospodăresc, în cursul anului școlar, reliefînd rezultatele frumoase obținute.

P. C. Sa îndeamnă pe elevi să pună în practica vieții toate cîte au învățat și adresează mulțumiri tuturor ostenitorilor școlii.

Apoi exprimă recunoștință Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului, Prea Sfințitului Episcop Teofil al Clujului și Prea Sfințitului Episcop Valerian al Oradiei, pentru sprijinul părintesc acordat în cursul anului școlar încheiat.

Cu aceleași sentimente de recunoștință mulțumește și Onoratului Departament al Cultelor.

A urmat distribuirea premiilor pentru elevii merituoși.

În numele absolvenților a luat cuvîntul Fer Nicolae, exprimînd emoția colegilor la acest moment festiv.

În încheierea festivității au luat cuvîntul P. C. Prof. Dr. Milan Șesan și P. C. Pr. D. Geomolean, vicarul Sfintei Episcopii a Clujului.

În cursul serbării au fost executate frumoase cîntări corale și au fost recitate poezii, dintre care menționăm poezia: «Pîinea, vinul și potirul» de I. P. S. Mitropolit Nicolae Colan.

LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN CRAIOVA. — Serbarea de sfîrșit de an a avut loc în ziua praznicului Sfinților Apostoli Petru și Pavel. Dimineața, în biserica Bucovățul Vechi s-a săvîrșit sfînta liturghie și Te-Deum-ul.

Apoi, în sala de festivități frumos împodobită, a urmat un program artistic la sfîrșitul căruia P. C. Pr. Director I. Ionescu a prezentat darea de seamă a activității în anul școlar încheiat, scoțînd în evidență realizările pe plan didactic și administrativ-gospodăresc. P. C. Sa a arătat că în creșterea și formarea tinerilor se cere o temeinică pregătire profesională și o orientare cetățenească sănătoasă, pe care școala s-a străduit să le realizeze.

A adresat apoi felicitări absolvenților și le-a urat succes în viață, îndemnîndu-i să fie demni de școala care i-a pregătit, și devotați slujitori ai Bisericii și patriei.

În încheiere, P. C. Sa a adus mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian, I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei și P. S. Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, pentru ajutorul și îndrumarea permanentă pe care le-au dat școlii.

De asemenea, a exprimat recunoștință Onoratului Departament al Cultelor.

În numele absolvenților a luat cuvîntul Dură Ion.

În numele Centrului eparhial, P. C. Consilier Cultural, Pr. G. Nicolaescu, a adus binecuvîntarea arhierescă a I. P. S. Mitropolit Firmilian, felicitînd corpul profesoral și pe elevi pentru frumoasele rezultate obținute și îndemnîndu-i la și mai multă stăruință.

Serbarea s-a încheiat cu distribuirea premiilor pentru elevii evidențiați la învățătură și purtare.

LA SEMINARUL TEOLOGIC DIN CARANSEBEȘ. — Ziua de 27 iunie 1965 a fost pentru Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Caransebeș o zi de sărbătoare. A fost ziua de încheiere a anului școlar, an plin de roade și bucurii.

Dimineața, în biserica Sfîntul Gheorghe, s-a săvîrșit sfînta liturghie, de către Prea Sfîntitul Episcop Teoctist al Aradului, înconjurat de un sobor de preoți și diaconi. Astfel, au luat parte P. C. Pr. Stav. Dr. Gh.

Cotoșman, vicarul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Timișoarei, P. C. Pr. Prof. Dr. Milan Šesan, din partea Institutului teologic din Sibiu, consilieri eparhiali. De față erau preoți din localitate, profesorii și elevii seminarului, părinți ai elevilor precum și alți invitați și credincioși.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist a filcuit Evanghelia zilei adresînd frumoase și folositoare îndemnuri tinerilor teologi.

Serbarea dată de elevii seminarului, cuprinzînd coruri și poezii, a avut loc în sala de festivități.

În cadrul acestei serbări, P. C. Director Gheorghe Neda a prezentat darea de seamă privitoare la desfășurarea activității Seminarului în cursul anului școlar încheiat, al 99-lea an de existență neîntreruptă a acestei școli teologice. P. C. Sa scoate în evidență condițiile bune în care s-a desfășurat această activitate și rezultatele frumoase obținute. Apoi exprimă mulțumiri conducerii Centrului Eparhial și P. V. Consiliu Arhiepiscopesc, care a cedat în favoarea școlii biblioteca fostei Academii teologice, ceea ce a făcut ca fondul bibliotecii Seminarului să se ridice la aproape 10.000 volume. P. S. Sa mulțumește în chip deosebit I. P. S. Dr. Nicolae Corneanu, Mitropolitului Banatului, P. S. Episcop Teoctist Arăpaș, al Ardealului.

De asemenea a adresat mulțumiri Departamentului Cultelor.

În încheiere, a felicitat cadrele didactice, elevii și pe toți ostenitorii școlii pentru munca depusă, și îndeamnă pe tinerii absolvenți să-și facă și în viitor datoria cu conștiințiozitate față de Biserică și față de patrie.

Cu mult interes a fost ascultată cuvîntarea P. S. Episcop Teoctist Arăpaș, care și-a exprimat bucuria de a fi participat la festivitatea încheierii acestui an școlar, an din activitatea căruia s-au prilejuit mari satisfacții și nădejdi de viitor.

P. S. Sa a accentuat rolul școlilor teologice în dezvoltarea vocației preoțești și interesul pe care-l acordă Sfîntul Sinod creșterii tinerilor teologi.

Festivitatea a luat sfîrșit cu împărțirea premiilor conferite celor mai buni elevi.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA MOSCOVEI

VIZITAREA BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE ÎNȚIISTATATORUL BISERICII ORTODOXE DIN POLONIA. — La invitația Patriarhului Moscovei, între 29 iunie și 8 iulie, 1965, o delegație a Bisericii Ortodoxe din Polonia, în frunte cu I. P. S. Mitropolit Ștefan al Varșoviei și al întregii Polonii, a vizitat biserici, instituții de învățămînt și administrative bisericești, instituții de cultură din Moscova, Iaroslav și Odesa. Înfiistătătorul Bisericii Ortodoxe din Polonia și ierarhii care l-au însoțit au purtat discuții asupra problemelor interortodoxe și intercreștine cu Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, cu conducătorii Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe, cu ierarhi și teologi.

VIZITAREA BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE O DELEGAȚIE A BISERICII ROMANO-CATOLICE. — O delegație a Bisericii Romano-Catolice, formată din secretarul Secretariatului pentru unitatea creștină — Episcopul Ioan Willebrands — și din adjunctul acestuia, Ieromonahul Pierre Dupré — conducătorul secției orientale a Secretariatului pentru unitate creștină —, a vizitat Bisericile Ortodoxe din Uniunea Sovietică de la 30 mai pînă la 15 iunie 1965.

În acest timp delegația a vizitat Moscova, Erevan, Ecimiadzin, Tbilisi, Kiev, Pscov și Leningrad, unde au cercetat biserici, instituții bisericești și monumente istorice și biserici și au avut convorbiri cu ierarhii locurilor, cu clerici și cu credincioși. Reprezentanții Bisericii Romano-Catolice au fost primiți de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei al Moscovei și a toată Rusia, de Patriarhul suprem și Catolicos al tuturor armenilor, Vasken I, de Catolicosul-Patriarh al întregii Gruzii, Efrem al II-lea și de președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relațiile Bisericești externe, Mitropolitul Nicodim al Leningradului și Ladogei, cu care au discutat probleme de interes general creștin.

VIZITAREA BISERICILOR CREȘTINE DIN U.R.S.S. DE CĂTRE REPREZENTANȚI AI BISERICILOR PROTESTANTE DIN UNGARIA. — La invitația Patriarhatului Moscovei, o delegație a Bisericilor Protestante din Ungaria, sub conducerea Episcopului Tibor Barta, a vizitat între 8 și 19 iunie 1965, Uniunea Sovietică și Bisericile creștine din această țară. Delegația — din care au făcut parte ierarhi, clerici și profesori aparținând Bisericilor Luterană, Reformată și Baptistă — a vizitat orașele Moscova, Leningrad și Talin.

Într-o declarație făcută «Revistei Patriarhiei din Moscova», Episcopul Tibor Barta a declarat că această vizită, înfăptuită sub deviza «unitate în numele păcii», va fi de un real folos pentru activitatea ecumenică viitoare și totodată va sluji la întărirea raporturilor frățești între Bisericile creștine din Uniunea Sovietică și din R. P. Ungară.

VIZITAREA BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE REPREZENTANȚI AI BISERICII ORTODOXE BULGARE. — La invitația Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia prin intermediul Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relațiile bisericești externe, Biserica Ortodoxă Rusă a fost vizitată, între 7 și 20 iulie 1965, de o delegație a școlilor teologice din Biserica Ortodoxă Bulgară, formată din profesorii: Arhim. Serafim Alexiev, Arhim. Serghie Iazadjiev, Arhim. Gherasim Baev, Todor Sabev, Gheorghe Tarev și Gancio Velev; iar între 17 și 29 iulie 1965, de o delegație a Bisericii Ortodoxe Bulgare, formată din Mitropolitul Nicodim de Sliven, Mitropolitul Maxim de Loveci, Episcopul Iosif de Znepolsk, Prot. Ioan Iuliev și Iordan Popiliev, șeful serviciului administrativ al Sfântului Sinod.

Oaspeții au vizitat în orașele Moscova și Zagorsk, Leningrad și Pscov monumentele bisericești și istorice și bogăția de capodopere artistice de arhitectură, pictură, iconografie și sculptură rusă; au luat parte la slujbe religioase și s-au întreținut cu clerul și cu credincioșii, luând contact direct cu măreția piozității și trăirea credinței ortodoxe ruse. De asemenea oaspeții au fost primiți de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei și de Președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

Iar în lavra Troița-Serghieva din Zagorsk și la Leningrad au purtat discuții cu reprezentanții gândirii teologice actuale ruse asupra problemelor care frământă lumea creștină contemporană în legătură cu unitatea Ortodoxiei, cu Mișcarea creștină pentru pace și prietenie între popoare, și cu eventualele dialoguri cu Bisericile și confesiunile creștine eterodoxe.

BISERICA ORTODOXĂ DIN POLONIA

ALEGEREA NOULUI ÎNȚIISTĂTĂTOR AL BISERICII ORTODOXE DIN POLONIA. — Pentru scaunul de Mitropolit al Varșoviei și al întregii Polonii, — al cărui titular este și Înțiistătător al Bisericii Ortodoxe din Polonia, —

vacant de peste trei ani, Sinodul arhierilor Bisericii Ortodoxe Autocefale din Polonia, întrunit la 26 mai 1965, a ales pe I. P. S. Arhiepiscopul Ștefan de Bialastok și Gdansk. La 29 mai 1965, noul Întâistătător al Bisericii Ortodoxe din Polonia a depus jurământul față de Republica Populară Polonă.

I. P. S. Mitropolit Ștefan (Ștefan Petrovici Rudic) s-a născut la 27 decembrie 1891, în regiunea Lwow, și după terminarea gimnaziului și seminarului a fost hirotonit preot, în 1915, slujind în diferite parohii și apoi ca preot militar. În timpul războiului al doilea mondial a fost internat în Germania în lagărele pentru prizonieri de război. După eliberare — rămânând văduv — a intrat în monahism și la 9 decembrie 1952 a fost ales episcop al Eparhiei Vroclav Sceczin, unde a păstorit pînă în 1961, cînd, prin hotărîrea Sinodului arhierilor a fost trecut la Eparhia Bialostok-Gdansk.

I. P. S. Mitropolit Ștefan a participat ca reprezentant al Bisericii Ortodoxe din Polonia la Conferințele Panortodoxe de la Rodos.

PREZENȚE ALE REPREZENTANȚILOR BISERICII ORTODOXE ROMÂNE PESTE HOTARE

BOSSEY : *Conferința „Opera de împăcare a lui Dumnezeu între popoare, astăzi”*

În 1962, cu prilejul sesiunii de lucru a Comitetului de conducere a Institutului ecumenic — Bossey, I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului a propus includerea în programul de activitate a Institutului a unor teme privind creștinismul și pacea în lumea de azi. Ulterior s-a convenit asupra temei «Opera de împăcare a lui Dumnezeu printre popoare, astăzi», iar Prof. Nikos A. Nissiotis, director asociat al Institutului ecumenic, a primit sarcina organizării conferinței.

Prin tema amintită s-a urmărit adîncirea de către teologi aparținînd unor diferite confesiuni creștine, a învățăturii privind acțiunea lui Dumnezeu de împăcare a oamenilor și datoria ce rezultă pentru creștinii de azi din această acțiune permanentă a lui Dumnezeu.

La conferința organizată asupra acestei probleme la Bossey între 28 iunie și 8 iulie a. c. au participat aproape 100 de teologi din diferite Biserici creștine printre care și membri în conducerea Conferinței Creștine pentru Pace. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată prin I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu al Banatului și P. C. Pr. Prof. Gh. I. Moiescu, parohul bisericii ortodoxe române din Viena. Biserica Reformată din România a fost reprezentată prin Dl. Alex. Buthi, episcopul reformat al Oradiei.

Cu prilejul acestei conferințe s-au prezentat referate de către teologi din diferite Biserici, precum și de specialiști în probleme sociale. Referatele au fost urmate de ample discuții în care s-a urmărit stabilirea unor puncte de vedere comune.

Prof. H. W. Bartsch (membru al Bisericii Evanghelice din R. F. Germană) a prezentat referatul «Mesajul biblic al păcii». Adîncind teologia protestantă, autorul a încercat să înfățișeze pacea ca un dar al lui Dumnezeu, ca un bun eshatologic ce nu poate fi cucerit prin eforturi umane. Această convingere este urmarea concepției reformatorilor care au considerat mîntuirea darul lui Dumnezeu, fără participarea omului în dobîndirea ei. De aceea, în cuvîntul de răspuns, I. P. S. Mitropolit

Nicolae Corneanu a accentuat asupra colaborării omului cu Dumnezeu în opera de împăcare și pacificare. Pacea trebuie câștigată prin efort, în urma unei acțiuni, pacea cere dinamism, Mîntuitorul fericind pe «făcătorii de pace».

Pr. Paul Vergeze (Biserica Siriană Ortodoxă a Răsăritului-India), director asociat al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a prezentat un referat cu aceeași temă, teologia biblică a păcii, privită din punctul de vedere ortodox.

Raporturile dintre Biserică și stat au făcut obiectul a trei referate, prezentate de Prof. N. Pariiski (Biserica Ortodoxă Rusă), Prof. John Yoder (menonit din S.U.A.) și Prof. J. Lochman din Cehoslovacia.

Dintre ceilalți vorbitori amintim pe Prof. Paul Evdokimov din Franța, cu expozeul privind «aspectul profetic al cuvîntului lui Dumnezeu și opera de împăcare», în care, folosind doctrina ortodoxă, demonstrează necesitatea păcii — expresie a ordinii și dreptății din împărăția lui Dumnezeu. Biserica are o permanentă datorie de slujire profetică, și realizează această datorie atunci cînd vestește pacea și se roagă «pentru pacea a toată lumea și pentru unirea tuturor».

Luînd cuvîntul cu prilejul acestei conferințe ecumenice, reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române au reafirmat poziția iubitoare de pace a Bisericii noastre. Astfel, I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a reamintit dorința de unitate și frăție care animă oamenii zilelor noastre. Umanitatea dorește pacea iar creștinii sînt chemați să se integreze acestui curent general, realizînd, prin eforturi conjugate cu ale tuturor oamenilor, opera de împăcare cerută de Dumnezeu.

Conferința «opera de împăcare a lui Dumnezeu printre popoare astăzi», organizată de Institutul Ecumenic-Bossey la propunerea unui ierarh al Bisericii Ortodoxe Române, a izbutit să grupeze într-o muncă comună pe reprezentanți ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor și ai Conferinței Creștine pentru Pace, studiînd mesajul creștin al păcii și îndatoririlor creștinilor pentru realizarea în lumea de azi a operei de împăcare a lui Dumnezeu. După cum a declarat I. P. S. Mitropolit Corneanu în cuvîntul de închidere a lucrărilor conferinței, organizarea ei s-a dovedit a fi un răspuns necesităților vremii noastre, iar rezultatele acestei munci comune vor rodi în viața Bisericilor și în conștiința credincioșilor pentru care vestirea și lucrarea păcii rămîne o necesitate de viață. — *Ilie I. Georgescu*

SALZERBAD : *Ședințele „Comisiei internaționale”
a Conferinței Creștine pentru Pace*

În a doua Adunare mondială a Conferinței Creștine pentru Pace, care s-a ținut la Praga, între 28 iunie — 3 iulie 1964, s-a hotărît ca în locul celor zece Comisii de lucru, să se organizeze numai cinci, între care este și aceea

pentru Afacerile internaționale. Această comisie s-a întrunit, în zilele de 23—25 mai a. c., la Salzerbad în Austria.

Au participat Giorgio Girardet (Italia) președinte; Prof. N. Pálffy (Ungaria) secretarul Comisiei; din partea Secretariatului general al Conferinței Creștine pentru Pace, a participat Secretarul general J. N. Ondra și secretarul J. Cihak. Dintre membrii Comisiei au fost prezenți H. Engler, E. Müller, R. Riemeck (Republica Federală Germană), J. Heller și A. Ziak (Cehoslovacia), B. Schottstaedt (Republica Democrată Germania), A. Zabolotski și D. Rjațep (U.R.S.S.), A. Rasker și K. Steijd (Olanda), B. Wirmark (Suedia), J. De Jong (Belgia), I. Jakoby (Anglia), S. Bekele (Etiopia), E. Decker (Ghana) și Prof. S. Vlad și L. Kovacs (Republica Socialistă România).

În prima ședință, secretarul J. Cihak, a anunțat tema supusă comisiei spre dezbateră: «Importanța politică și economică a dezarmării, pentru solidaritatea și colaborarea dintre popoare», precizînd că scopul imediat al lucrărilor îl constituie pregătirea materialului necesar pentru Comitetul de lucru, care se va întruni în toamna acestui an la Budapesta. Al doilea scop, mai îndepărtat, este pregătirea materialului în vederea ținerii celei de a treia Adunări mondiale, care este proiectată să aibă loc în anul 1967.

Înainte de Adunarea mondială, Comisia pentru afacerile internaționale va trebui să se întrunească încă o dată. S-a propus și constituirea Comisiei de redactare a rezoluțiilor, în care au fost aleși G. Girardet, N. Pálffy, Doamna Riemeck, Bujewsky, Rasker, Decker, Cihak, Engler și Bassarak.

Unii membri au accentuat necesitatea de a fi prezent măcar un expert, care să dea lămuriri în legătură cu problema dezarmării. Secretarul general Ondra a arătat că la Conferința de la Dribergen (Olanda) au fost prezenți trei experți, care și-au spus cuvîntul în problema pe care urmează s-o dezbătă Comisia pentru Afacerile internaționale. Comitetul de la Praga, a fost pus în curent cu aceste lucruri.

Prof. Rasker a arătat în referatul său că solidaritatea și coexistența reclamate din timpurile noastre, cer înlăturarea neîncrederii. Subliniind faptul că membrii Comisiei nu se mai pot ocupa numai cu probleme europene și că în preocuparea lor trebuie să intre problemele care se pun astăzi în toată lumea, referentul a precizat că, în calitate de creștini, trebuie să gîndim și să lucrăm pentru ca dreptatea, solidaritatea, frățietatea și umanitarismul în general, care constituie bazele etice ale împărăției lui Dumnezeu și formează drumul spre pace, să fie propovăduite și realizate pretutindeni. Dacă între Vest și Est s-ar ajunge la înțelegere, s-ar putea rezolva în mod pașnic toate marile probleme.

B. Schottstaedt și-a citit apoi referatul: «Pentru solidaritate și cooperare, în care a arătat că situația internațională de azi reclamă o dezarmare totală. A stăruit apoi asupra dezarmării și a îndatoririlor noastre concrete. În partea finală a referatului a arătat că, solidaritatea și cooperarea trebuie să-și aibă locul ce i se cuvine.

A fost prezentat apoi referatul pregătit de Secretariat în legătură cu încercările făcute pentru dezarmare, tratativele și convențiile încheiate în intervalul 1945—1965.

Asupra tuturor acestor rapoarte s-a discutat pe larg, subliniindu-se îndatorirea Conferinței Creștine pentru Pace, de a sprijini planurile și propunerile realiste, destinate să ducă spre înfăptuirea dezarmării generale.

În ultima ședință a Comisiei s-au discutat propunerile făcute de Comitetul de redacție pentru raportul Comisiei către comitetul de lucru, ca și pentru comunicatul către presă.

În raportul comisiei se arăta că, în urma discuțiilor, Comisia pentru afacerile internaționale a ajuns la concluzia că pentru asigurarea păcii, e datoră ei să pună în centrul preocupărilor sale problema dezarmării. Pentru aceea, raportul subliniază că situația internațională reclamă să se ia contact cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor și cu alte organizații a diferitelor confesiuni, pentru a lucra în vederea dezarmării. Comisia recomandă Comitetului Conferinței Creștine pentru Pace, să stăruie ca lucrările Comitetului celor 18 state pentru dezarmare să-și continue eforturile pentru a ajunge la un rezultat. Comisia a ajuns la convingerea că o dezarmare atomică ar avea o influență pozitivă asupra tuturor țărilor în dezvoltare, asupra stării lor economice, sanitare, educative, a standardului de viață, ca și a comerțului.

Nu trebuie pierdută din vedere nici un moment, problema dezarmării sub control internațional și pentru aceea membrii comisiei salută orice pas pozitiv făcut în această direcție, ca și în direcția dezarmării spirituale. Creștinilor le revine în privința aceasta o mare datorie, de a ajuta ca teamă, ura și neîncrederea dintre oameni să fie învinse.

Raportul arată în încheiere că membrii Comisiei și-au dat silința să cumpănească și să judece toate problemele internaționale, exprimându-și fiecare deschis părerea, judecând în calitatea lor de creștini, care doresc să promoveze cauza păcii și a dreptății creștine în lume. În calitate de creștini sintem chemați să slujim aproapelui, să slujim dreptatea, care nu trebuie să fie despărțită de pace. Cu toate greutățile ce se pun în cale, creștinii care luptă pentru ajungerea acestui țel rămân uniți în nădejdea ajungerii la scopul pe care îl urmăresc. — *Pr. Prof. S. Vlađ*

Sedințele Comitetului Executiv al Comisiei pentru afacerile internaționale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor

Ordinea de zi a ședințelor a fost foarte încărcată. A fost prezentat raportul general anual al conducerii Comitetului și diferitele rapoarte în legătură cu drepturile omului și libertatea religioasă, comerțul și ajutorul între ținuturile bogate și sărace, conflicte și tensiuni: Africa de Sud, Rhodesia, Congo, Sudan, Vietnam, Indonezia, Malaezia, Cipru, Orientul

Mijlociu, Republica Dominicană, Berlinul, etc. Apoi au urmat rapoartele în legătură cu Organizația Națiunilor Unite, dezarmarea, participarea Comisiei pentru Afacerile internaționale la Conferința Biserica și Societatea, viitorul Comisiei pentru Afacerile internaționale ale Bisericilor, relațiile Comisiei pentru Afacerile internaționale ale Bisericilor cu agențiile romano-catolice, raportul financiar și alte chestiuni.

La ședințe au participat: Kenneth Grubb, președinte, Dr. O. F. Nolde, director, Dr. C. L. Patijn și Maurice Webb, membrii din Comitetul executiv, Prof. Nicolae Zabolotsi (în locul Mitropolitului Ioan) din U.R.S.S., Dr. K. Kloppenburg, G. Lombard și Prof. C. von Dietze, membrii ai Comisiei, A. P. Booth, de la secretariatul din Londra, Dr. R. M. Fagley, secretar executiv la New York, A. D. Micheli, secretar la Geneva, Dr. Elfan Rees, reprezentant pentru Europa la Geneva, A. Bliss de la Oficiul din Londra, I. Booth, Oficiul din Londra, I. Short, Oficiul Geneva, Cobley de la Oficiul Geneva, membrii ai conducerii și Prof. S. Vlad, membru al Comisiei.

Raportul general anual înfățișează activitatea desfășurată în anul trecut. Vom spicui din acest raport chestiunile mai importante.

Capitolul I vorbește despre scopurile Comisiei, iar în capitolul al II-lea despre membrii și organizarea Comisiei. În capitolul al III-lea raportul vorbește despre cooperarea Comisiei cu alte organizații creștine și anume cu Consiliul Ecumenic al Bisericilor, cu Comitetele naționale sau regionale, indicînd țările în care au fost organizate astfel de comitete și subliniind problemele care au fost tratate de aceste comitete, care sînt în general probleme specifice regiunilor respective. Astfel, Comisia din Australia, s-a ocupat cu criza din Malaezia din Asia de sud-est și Australia, Noua Guinee și cu aspectul internațional al politicii economice din Australia. Comitetul din Marea Britanie a dezbătut problema Rhodesiei, a Vietnamului, contactul cu Europa răsăriteană, etc.

În acest capitol se amintește de legăturile cu Conferința Creștină pentru Pace și de oportunitatea unui dialog între creștinii din Răsărit și Apus.

În continuare, raportul menționează activitatea Comitetului Național din Statele Unite, care a întocmit un program național pentru educație și acțiune pentru pace și a publicat o serie de studii. În capitolul al IV-lea se face o dare de seamă despre contactul pe care Comisia internațională a Bisericilor l-a avut cu diferite organizații internaționale, ca: Departamentul Națiunilor Unite pentru informații publice, cu Consiliul economic și social O.N.U., cu Agențiile speciale ale O.N.U., cu Organizația pentru alimentare și agricultură (F.A.O.), cu UNESCO, cu Organizația pentru munca internațională (ILO), etc. Cu toate aceste comisii s-au ținut legături prin trimiterea de observatori. Comisia pentru Afacerile internaționale a avut legături și cu reprezentanți ai diferitelor state de la Organizația Națiunilor Unite, ca și cu alte organizații care urmăresc același scop ca și Comisia pentru afacerile internaționale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor. În capitolul al V-lea se înșiră chestiunile principale de care

s-a ocupat în anul trecut această comisie, printre care amintește: pacea și securitatea internațională, dezarmarea, experimentarea armelor nucleare, folosirea pașnică a energiei atomice, folosirea pașnică a spațiului cosmic, Națiunile Unite și apărarea păcii, Vietnam, Cipru, Berlin, Republica Dominicană, Indonezia, Malaezia, etc. De asemenea s-a ocupat și cu problema drepturilor omului și libertatea religioasă, proiectul unei convenții internaționale pentru eliminarea tuturor formelor de intoleranță religioasă, problemele relațiilor rasiale, ridicarea popoarelor dependente, etc.

Între rapoartele înaintate pentru dezbatere amintim pe cel în legătură cu situația din Vietnam. O serie de rezoluții adoptate de diferite organizații bisericești — după cum se arată în raport — sînt menite să cucerească opinia publică pentru soluționarea pașnică a situației din Vietnam. S-au făcut propuneri din partea Bisericilor din Australia, Canada, Franța, Marea Britanie, S.U.A., U.R.S.S., Japonia, în legătură cu această problemă.

Consiliul Național al Bisericilor din S.U.A. a invitat guvernul S.U.A. să evite primejdia extinderii războiului, prin sporirea trupelor americane în Vietnam, și a formulat două rezoluții cerînd negocieri între părțile aflate în conflict și pentru mijlocirea bunelor oficii ale unor țări.

Comitetul Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a comunicat că în conflictul dintre Indonezia și Malaezia, conducătorii creștini din cele două țări, îndeplinindu-și misiunea lor, ar putea contribui la aplanarea conflictului. În ce privește situația din Rhodesia, analizîndu-se prevederile constituției actuale, s-a constatat că aceasta favorizează pe cetățenii înstăriți în exercitarea dreptului lor de vot și împiedică modificarea constituției actuale. Problema care trebuie soluționată este antagonismul de interese dintre europeni și băștinași.

În legătură cu drepturile omului s-a constatat că Comisia Națiunilor Unite pentru drepturile omului și-a dedicat atenția fixării unei convenții internaționale, privind eliminarea oricăror forme de intoleranță religioasă. În legătură cu proiectul preliminar al acelei comisii, Comisia pentru Afacerile Internaționale a formulat, încă în ianuarie 1965, șase condiții care să fie cuprinse în proiect:

1. Să se aibă în vedere întregul conținut al dreptului la libertatea religioasă, nu numai măsurile menite să elimine intoleranța religioasă.

2. Prevederile aceluia proiect să fie internaționale.

3. Să se țină seama de generalizările din declarația universală în legătură cu drepturile omului.

4. Să se statueze precis relațiile esențiale între dreptul la libertatea religiei și drepturile la celelalte libertăți.

5. Să se țină seama de caracterul supranațional al unor comunități religioase și de implicațiile acestuia în materii de exercitarea drepturilor religioase, individuale și colective.

6. Să se sublinieze reversul acestor drepturi la libertate, exprimat în obligațiile indivizilor și societăților față de națiune și omenire.

Comisia pentru Afacerile internaționale a stăruit apoi să se prevadă în acea convenție măsuri care să asigure libertatea manifestării religioase în cult public sau privat, învățămînt, practică și observare de dăcini, rituri, etc.

Comisia s-a ocupat și de schema prezentată la Conciliul al II-lea de la Vatican în legătură cu libertatea religioasă. Comentatorul acestei scheme a analizat elementele sale esențiale, ca: proclamarea libertății religioase, bazele acesteia și justificarea istorică a Bisericii Romano-Catolice în atitudinea ei față de libertatea religioasă, opunîndu-le critic puncte de vedere ale teologiei ecumenismului.

S-a discutat apoi și asupra unor atribuții și prerogative ale Comisiei pentru Afacerile internaționale, stăruindu-se asupra unei anumite autonomii între aceasta și Consiliul Ecumenic al Bisericilor, pentru a nu angaja ocazional întregul Consiliu Ecumenic al Bisericilor. S-a mai accentuat în același timp echilibrul care ar trebui să existe între membrii clerici și laici ai Comisiei pentru Afacerile internaționale, care să poată participa regulat la întrunirile acesteia.

S-a discutat apoi în legătură cu pericolele precipitațiilor radioactive, constatîndu-se că exploziile nucleare din 1961—62, au sporit contaminarea mediului uman, dar că acest pericol a scăzut apoi în anii următori.

Folosirea de gaze lacrimogene în Vietnam a readus în discuție folosirea și reglementarea juridică internațională a întrebunțării armelor chimice.

După discutarea diferitelor rapoarte prezentate în ședințe, au fost prezentate apoi rezoluții în legătură cu unele probleme tratate.

Astfel de rezoluții au fost acceptate de către Comitetul Executiv în legătură cu situația din Vietnam, cu situația din Republica Dominicană, cu situația din Africa de Sud, cu situația de la Națiunile Unite, în legătură cu drepturile omului și libertatea religioasă, cu comerțul pentru dezvoltarea lumii și cu dezarmarea.

În legătură cu prima problemă, Comitetul Executiv atrage atenția asupra recomandărilor făcute în martie 1965 de către conducătorii Comisiei pentru afacerile internaționale. Pe baza acestor recomandări, Comisia pentru afacerile internaționale trebuie să-și continue eforturile în vederea soluționării problemei Vietnamului, să caute și să susțină orice inițiativă pentru încetarea ostilităților și pentru rezolvarea problemelor politice și economice din acea regiune. Organizațiile bisericesti și sociale internaționale sînt chemate să trimită ajutoare celor în lipsuri, atît din Vietnamul de Nord, cît și din Vietnamul de Sud.

În rezoluția în legătură cu Republica Dominicană se cere ca Republica Dominicană să fie apărată de ingerințele străine și cheamă pe membrii Consiliului Ecumenic al Bisericilor să contribuie la ajutorarea materială și spirituală a fraților din Republica Dominicană.

Față de politica unor țări din Africa de Sud, în care o minoritate de albi deține puterea, reprimînd năzuințele de autoguvernare ale po-

poarelor africane, Comitetul executiv al Comisiei pentru Afacerile internaționale socotește că:

a) Creștinii trebuie să repudieze neîncetat discriminările rasiale. b) Trebuie întreținute legăturile cu Bisericile, organizațiile și indivizii din acele țări, pentru concilierea oamenilor de culoare diferită. c) Membrii albi ai guvernelor să se consulte cu conducătorii africani. d) Să se cumpanească implicațiile morale ale relațiilor economice între albi și țările africane. e) Guvernul Marii Britanii să ajute Rhodesia de Sud în crearea unei constituții favorabile întregului popor. f) Comunitatea creștină mondială să sprijine financiar Bisericile africane și pe acei care sufăr nedreptăți sociale. g) Să se înțeleagă aspirația firească a popoarelor africane către autodeterminare. h) Conducătorii africani să-și rezolve conflictele politice proprii și să aprecieze rolul pe care albi îl pot deține în mijlocul lor. i) Să se determine guvernul portughez în vederea asigurării drepturilor umane și a autodeterminării popoarelor din Angola și Mozambic.

Rezoluția în legătură cu Organizația Națiunilor Unite cuprinde următoarele idei:

1. Omenirea însetată după pace își pune nădejdea în O.N.U., la eforturile căreia cooperează și Bisericile.

2. Era atomică și a revoluției tehnologice promovatoare de noi premise, impun Națiunilor Unite sarcini noi și grele.

3. Deși omenirea încă mai este dezbinată, Națiunile Unite au înregistrat succese considerabile pe linia păcii, a drepturilor omului, a refugiaților, emancipării popoarelor dependente, etc.

4. Criza prin care trec Națiunile Unite astăzi, urmare a divergențelor de interpretare a Cartei Națiunilor Unite, învederează slăbirea idealului și eticii comune a omenirii.

5. În fața acestei crize, care impune o revizuire a concepțiilor, creștinii pot ajuta, căutând supunerea față de voia lui Dumnezeu în lumea națiunilor.

6. Consiliul Ecumenic al Bisericilor apreciese, cu 12 ani în urmă, că dacă O.N.U. vrea să dănuiască, trebuie să sporească ceea ce se vede în activitățile nepolitice ale agențiilor speciale pentru combaterea sărăciei, ignoranței, bolii; miezul programului Națiunilor Unite rămânând totuși pacea, justiția, suveranitatea națională.

7. Creștinii, deși nu atribuie valoare ultimă instituțiilor omenesti, totuși sînt interesați ca Națiunile Unite să-și împlinescă aspirațiile către pace și justiție, pentru întărirea unității omenirii. Mișcarea ecumenică susține deci țelurile și principiile Cartei Națiunilor Unite.

Comitetul executiv al Comisiei pentru Afacerile internaționale își exprimă speranța că declarația cu privire la libertatea religioasă, care va fi supusă viitoarei sesiuni a Consiliului al II-lea de la Vatican va fi adoptată și promulgată, fără să-i slăbească conținutul și fără să-i restrîngă interpretarea.

Rezoluția în legătură cu comerțul pentru dezvoltarea lumii recunoaște importanța comerțului în acțiunea de ridicare a nivelului de trai din țările în dezvoltare. Deși nu-și arogă competența în aspectele tehnice ale comerțului, socotește că trebuie luate în considerație următoarele: expansiunea comerțului țărilor în dezvoltare; eliminarea barierelor comerciale, ajutor pozitiv în comercializarea produselor necesare importate din țările în dezvoltare, restrângerea fluctuațiilor prețurilor, acordarea de asistență pentru întărirea capacității comerciale a țărilor în dezvoltare, etc. Expansiunea comerțului pentru dezvoltare poate avea o valoare înaltă pentru relațiile politice dintre națiunile bogate și cele sărace, lărgind sfera cooperării, a respectului, egalității și suveranității.

În legătură cu dezarmarea, Comitetul executiv al Comisiei pentru Afacerile internaționale constată că deși în ultimii ani nu s-au făcut unele progrese în problema dezarmării, totuși eforturile trebuie înnoite. S-a considerat că recomandarea făcută de Comisia de dezarmare, de a se convoca o conferință a dezarmării mondiale, care să includă toate națiunile, are avantajele particulare de a deschide o cale posibilă, poate la început prin pași pregătitori, pentru a aduce Republica Populară Chineză la negocierile pentru dezarmare. — *Pr. Prof. S. Vlad.*

GENEVA : *Inaugurarea noului sediu al Consiliului Ecumenic al Bisericilor*

De mai mulți ani s-a pus problema transferării sediului Consiliului Ecumenic al Bisericilor într-un alt local decît vilele și barăcile în care era adăpostit în route Melagnou. Aceasta deoarece activitatea centrului ecumenic și a altor organizații care foloseau aceste clădiri (Alianța Reformată Mondială, Federația Luterană Mondială, secretariatul Conferinței Bisericilor Europene, Alianța Biblică Mondială etc.) nu se putea desfășura în condiții optime din lipsa de spațiu, și apoi, Muzeul orașului Geneva intenționa să-și extindă clădirile, cuprinzînd astfel și terenul sediului. Din această cauză Consiliul Ecumenic al Bisericilor a achiziționat un teren în apropiere de Geneva (Grand Saconnex) unde, din 1961, a început ridicarea unui nou sediu. Clădire cu patru etaje și în formă de T, noul sediu cuprinde birouri, săli de ședințe, bibliotecă, aulă pentru conferințe, capelă. Construcția și amenajarea ei au costat circa 15 milioane franci obținuți de Consiliul Ecumenic al Bisericilor din donația Bisericilor membre, de la unele fundații și de la cîțiva donatori.

Sediul Consiliului Ecumenic al Bisericilor s-a transferat în noua clădire încă din aprilie 1964, însă inaugurarea oficială a avut loc de-abia la 11 iunie a. c., o dată cu terminarea capelei.

Capela, integrată construcției, are o arhitectură modernă, fiind ridicată din aluminiu și sticlă. Ornamentele religioase care împodobesc vitra-

liile sînt confecționate în Danemarca. Capela este dotată cu o masă de altar, deasupra căreia se ridică un mare crucifix.

La 11 iulie a. c. a avut loc inaugurarea festivă a centrului ecumenic și sfințirea capelei ecumenice. Această zi a coincis cu începerea lucrărilor Comitetului executiv al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Serviciul religios a fost precedat de o scurtă ceremonie în cadrul căreia Dl. Franklin Clark Fry, președintele Comitetelor executiv și Central ale Consiliului Ecumenic a primit simbolic cheile centrului din mîna bătrînului Episcop Henry Knox Sherill, fost președinte al Consiliului Ecumenic al Bisericilor și președinte al comitetului internațional însărcinat cu stringerea fondurilor pentru construirea centrului.

În continuare, Dl. F. Clark Fry a rostit o rugăciune de mulțumire prin care a deschis cultul ecumenic de sfințire a capelei și de binecuvîntare a noului sediu al Consiliului. După această rugăciune, Prof. Z. K. Matthews a citit textul scripturistic din I. Corinteni III, 10—23, iar Pastorul Dr. W. A. Visser't Hooft, secretar general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor și unul din animatorii Mișcării ecumenice în ultimii 30 de ani, a rostit predica. Vorbitorul a scos în evidență necesitatea invocării Sfîntului Duh pentru orice acțiune a Mișcării ecumenice și această necesitate a făcut ca noua capelă să fie o parte integrantă și esențială a sediului. Slujirea lui Dumnezeu în capela ecumenică se va împleti cu slujirea lui Dumnezeu și a oamenilor în lume. «Deși ne deosebim din punct de vedere național, de limbă și doctrină, a declarat Dr. W. A. Visser't Hooft, nu numai că nu ne vom descuraja pentru aceasta, ci, avînd în inimă chemarea lui Dumnezeu pentru unire, vom lucra din toate puterile pentru reunirea noastră cu Dumnezeu». Vorbitorul a reînnoit îndemnul de a se merge tot mai înainte pe drumul care duce la apropierea Bisericilor și la unirea lor. Cuvîntarea caldă a secretarului general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor a avut un oarecare caracter de testament, cunoscîndu-se că acesta urmează a părăsi sediul de la Geneva și funcția sa de conducere a mișcării la începutul anului viitor.

A mai luat cuvîntul și Pastorul Martin Niemöller, cunoscut ecumenist și militant pentru pace din R. F. Germană, care a rostit o rugăciune anti-fonală la care au răspuns participanții la serviciul religios.

I. P. S. Mitropolit Emilian de Calabria, reprezentant al Patriarhiei Ecumenice pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor a rostit o rugăciune ortodoxă de mulțumire, cu care s-a încheiat serviciul religios din capelă.

Cu prilejul acestui serviciu religios de inaugurare a sediului Consiliului Ecumenic al Bisericilor și de sfințire a capelei, s-au făcut unele daruri. Prot. Vitalie Borovoi, reprezentantul Patriarhiei Moscovei pe lângă Consiliul Ecumenic al Bisericilor a dăruit din partea Bisericii sale o icoană ortodoxă. Ea a fost primită de Episcopul Leslie Newbigin, din Bi-

serica unită a Indiei, directorul Departamentului pentru misiune și evanghelizare. Pastorul Gerrit Wolfensberger, din Alianța Reformată Mondială, a oferit noua versiune engleză a Bibliei (Revised Standard Version), care a fost primită de Kurt Schmidt-Glausen, secretar general al Federației Luterane Mondiale. Pastorul Marcel Pradervand, secretar general al Alianței Reformate Mondiale, a primit din partea unei firme engleze potire și cupe pentru Sfânta Euharistie. A fost de asemenea prezentată de către Dl. Ernest Payne, vicepreședinte al Comitetului Central, o carte cuprinzând numele celor 214 Biserici membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor și al celor 8 Biserici asociate.

Organizat astăzi într-un nou sediu care înconjoară o capelă unde se pot întâlni toți mărturisitorii lui Hristos, Consiliul Ecumenic al Bisericilor este chemat să-și adâncească lucrarea sa de apropiere între creștini în vederea unității cerute de Domnul și a slujirii păcii între popoarele din lumea întreagă. — *Ilie I. Georgescu*

BAD-SAAROW : *Lucrările Comitetului de lucru al Comisiei pentru „Credință și Constituție“*

Sesiunea anuală a Comitetului de lucru al Comisiei pentru «Credință și Constituție» s-a ținut anul acesta la casa de odihnă a pastorilor protestanți din Germania Democrată, denumită «Hospiz zur Furchte», din marginea micii localități Bad-Saarow (de pe malul lacului cu acest nume), la invitația Bisericii Protestante Germane și prin grija superintendentului Dr. G. Iacob al Brandenburgului, a superintendentului Wolfgang Hadank și a consilierului superior bisericesc Walter Pabst.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Prof. N. Chițescu.

Vineri, 9 iulie, membrilor Comitetului de lucru li s-a oferit un banchet oficial de către Ministrul Secretar de stat al R. D. Germane pentru problemele bisericești, Dl. Hans Seigewasser și de Președintele Sfatului Raional Frankfurt, Dl. Harry Mönch. Printre personalitățile care au luat parte la banchet erau și Dl. Weise, participant la Conferințele de la Praga, Dl. Wirth Günter, redactor șef la «Union Verlag» și Dl. Carol Ordnung, secretarul regionalei Conferinței Creștine pentru pace din R. D. Germană ș. a.

În timpul mesei a luat cuvântul Dl. Ministru Seigewasser, care a spus că frontiera de altă dată dintre Germania și Polonia era a urii și războiului; astăzi este a păcii și a prieteniei. În R. D. Germană domnește astăzi libertatea de conștiință și libertatea de acțiune. Munca constructivă care transformă condițiile de viață într-un progres continuu, implică unele îndatoriri și pentru Biserică. Totul trebuie să pornească din dragoste față de generațiile viitoare care trebuie să trăiască în pace.

Dl. Hary Mönch, președintele sfatului raional din Frankfurt, a insistat în special asupra transformărilor epocale petrecute în Germania răsăriteană în general și în special în Frankfurt, care a devenit un oraș industrial prin excelență, cu un nivel de trai foarte ridicat.

A răspuns Episcopul anglican de Bristol, Dr. Tomkins, președintele Comitetului de lucru, arătând că Bisericele luptă pentru pace și unire; statele luptă și ele pentru același ideal prin anumite formații internaționale; de aceea ne întâlnim și ne salutăm cu prietenie.

Superintendentul general al Brandenburgului, Dr. E. Iacob, după ce a arătat bucuria Bisericii Evanghelice din R. D. Germană pentru cinstea de a găzdui pe membrii acestui Comitet, a sălutat cu dragoste pe cei prezenți.

Cu câteva zile înaintea sesiunii Comitetului de lucru al Comisiei pentru «Credință și Constituție» la Bad-Saarow s-au desfășurat lucrările comitetului ecumenic pentru unitate, la care a fost invitat să participe și Prof. N. Chișescu, care, joi, a expus punctul de vedere ortodox în relația între noțiunea de apostolat și cea de episcopat; iar vineri 9 iulie, la discuția asupra proiectului de referat asupra unității, a arătat că lipsește iubirea, care e mortarul comunității creștine, și a fost rugat să dezvolte această idee într-un referat special.

Începând de sâmbătă, 10 iulie pînă marți, 13 iulie, Comitetul de lucru a lucrat la rezolvarea problemelor legate de pregătirea sesiunii din 1967 a Comisiei pentru «Credință și Constituție».

Problemele principale discutate au fost:

1) Concluziile trase pînă acum din materialele adunate asupra următoarelor chestiuni, dintre care o parte se vor discuta la Adunarea din 1967 a Comisiei pentru «Credință și Constituție»: a) Natura unității; b) Creație, nouă creație și unitatea Bisericii; c) Hristos, Duhul Sfînt și Preoția; d) Euharistia, Taina unității; e) Spirit, constituție și organizare; f) Concepția Bisericii vechi despre Sinoade; g) Ermineutica biblică și semnificația ei pentru Mișcarea ecumenică; h) Studii patristice; i) Data Paștilor.

2) Problema săptămîinii de rugăciune pentru unitatea creștină.

3) Pregătirea unor publicații despre care s-a vorbit, amintim «Istoria documentară a Mișcării pentru «Credință și Constituție» și «Istoria Mișcării ecumenice».

4) Stadiul în care se găsesc convorbirile în vederea unirii dintre unii luterani și reformați; și relațiile Mișcării ecumenice cu Biserica Romano-Catolică.

5) Continuarea eforturilor în vederea apropierii dintre «Ortodocșii calcedonieni și cei necalcedonieni».

6) Probabilitatea ținerii Adunării viitoare, din 1967, a Comisiei pentru «Credință și Constituție», într-o țară ortodoxă; locul unde se va reuni Comitetul de lucru anul viitor se va hotărî ulterior.

7) În legătură cu definitivarea proiectului de Constituție a Comisiei, Prof. N. Chițescu a luat cuvîntul în diferite probleme pentru precizarea punctului de vedere ortodox, a cerut îmbunătățirea acestui proiect prin introducerea unor prevederi prin care să se generalizeze principiul reprezentării proporționale confesionale, în toate articulațiile acestei Comisii — fapt care implică prezența delegaților ortodocși pretutindeni —, ceea ce s-a admis în unanimitate.

După încheierea lucrărilor, membrii Comitetului au vizitat, în Berlin, instituții protestante, muzee, instituții creștine-democrate, ca: Fundația Stephanus, Facultatea de teologie din cadrul Universității Humboldt, Muzeul Huguenot și Consistoriul din Berlin, ș. a.

Prof. N. Chițescu a fost invitat să viziteze și sediul Uniunii creștine și redacția ziarului «Neue Presse», unde a fost întîmpinat de Domnii Wirth Günter și Carl Ordnung. Cel dintîi a vizitat România în 1963 și a scris după aceea, o carte despre România și Biserica Ortodoxă, iar în prezent intenționează să pregătească traducerea unei antologii din scrierile lui Gala Galaction. Cel de al doilea ne-a vizitat în toamna anului 1963, cu prilejul adunării Comitetului Executiv al Conferinței Creștine pentru Pace.

ÎN APĂRAREA PĂCII

A 20-a ANIVERSARE A ORGANIZAȚIEI NAȚIUNILOR UNITE

La 14 aprilie 1941, Roosevelt și Churchill dădeau în vileag, pe bordul vasului «Augusta», textul «Cartei Atlanticului», declarație asupra principiilor care trebuie să călăuzească politica lor după înfringerea Germaniei. «Carta» prevedea instituirea «unui sistem de securitate generală stabilit pe baze mult mai largi» decât cele ale Ligii Națiunilor.

Cîteva luni mai tîrziu, la 1 ianuarie 1942, a fost semnată la Washington, de data aceasta cu participarea unui reprezentant al Uniunii Sovietice și ai altor țări aliate. «Declarația Națiunilor Unite», ai cărei semnatori se angajau să elaboreze un sistem de pace și de securitate după război.

Potrivit unei declarații făcute la Moscova la 30 octombrie 1943, Uniunea Sovietică, Statele Unite și Marea Britanie s-au angajat să continue colaborarea dintre ele și după victoria asupra Axei și să creeze o organizație internațională întemeiată pe egalitatea între toate statele pașnice. Angajamentul acesta solemn a fost reafirmat cu o lună mai tîrziu, la Conferința de la Teheran, iar la 9 decembrie același an s-a înființat la Washington un comitet în vederea întreprinderii unor studii asupra viitoarei organizații internaționale.

Proiectul acestei organizații a fost întocmit în 1944 în cursul celor două conferințe ținute la Dumbarton-Oaks, aproape de Washington, cînd reprezentanții marilor puteri au căzut de acord asupra unui mare număr de puncte din proiect.

La Conferința de la Ialta, după ce s-a căzut de acord și asupra altor puncte din proiect, cei Trei Mari au luat hotărîrea de a convoca la San Francisco, la 25 aprilie 1945, o conferință a puterilor semnatare ale Declarației Națiunilor Unite și a tuturor țărilor care au declarat război Axei înainte de 1 martie 1945, — conferință care să pregătească cartea Organizației ale cărei principii fuseseră definite la Dumbarton-Oaks.

Ca simplă curiozitate, menționăm o coincidență: orașul San Francisco din California poartă numele Sfîntului catolic Francisc d'Assisi; «sfîntul

iubirii sincere a păcii», după cum precizează Raimondo Manzini, directorul ziarului «l'Osservatore Romano», oficiosul Vaticanului.

Conferința de la San Francisco, la care au participat reprezentanții a 50 de țări, și-a încheiat lucrările în ziua de 26 iunie 1945, prin semnarea Cartei Națiunilor Unite. După cinci ani de distrugerii și masacre îngrozitoare, popoarele lumii își puneau speranțele într-o nouă instituție internațională, care să promoveze cooperarea între ele și să vegheze la menținerea păcii.

După cum se precizează în Cartă (cap. I, art. 1), «Scopurile organizației Națiunilor Unite sînt următoarele:

1. Să mențină pacea și securitatea internațională, și, în acest scop, să ia măsuri colective eficace în vederea prevenirii și înlăturării amenințărilor împotriva păcii și reprimării oricăror acte de agresiune sau altor violări ale păcii și să înfăptuiască, prin mijloace pașnice, în conformitate cu principiile justiției și dreptului internațional, aplanarea sau rezolvarea diferendelor sau situațiilor cu caracter internațional, care ar putea duce la o încălcare a păcii;

2. Să dezvolte relații prietenești între națiuni, relații întemeiate pe respectarea principiului egalității în drepturi și al autodeterminării popoarelor, și să ia oricare alte măsuri menite să consolideze pacea lumii;

3. Să realizeze colaborarea internațională, rezolvînd problemele internaționale cu caracter economic, social, cultural sau umanitar, dezvoltînd și încurajînd respectarea drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie, și

4. Să fie un centru în care să se armonizeze acțiunile națiunilor pentru atingerea acestor scopuri comune».

Organizația Națiunilor Unite (O.N.U.) a fost oficial constituită și a intrat în vigoare la 24 octombrie 1945, după ratificarea Cartei de către cele cinci mari puteri și de către majoritatea țărilor semnatare.

Prima sesiune a Adunării generale a O.N.U. a avut loc la Londra, între 10 ianuarie și 14 februarie 1946. Consiliul de securitate a fost constituit la 12 ianuarie, Consiliul economic și social la 13 ianuarie, Curtea internațională de justiție la 6 februarie. La 1 februarie a fost numit secretarul general, iar la 14 februarie s-a hotărît ca sediul O.N.U. să fie la New York.

Pînă la cea de a 20-a aniversare, numărul statelor membre ale O.N.U. a ajuns la 114.

În ajunul festivităților comemorative, Secretarul General al O.N.U., U Thant, a dat publicității un mesaj în care se arăta că atunci cînd această organizație a fost creată s-a avut în vedere în primul rînd menținerea păcii, împiedicarea unui nou război. Relevînd că Națiunile Unite au obținut succese importante în ce privește întărirea păcii, Secretarul General al O.N.U. a spus că organizația a servit drept catalizator pentru reglementarea pașnică a divergențelor, a ușurat în mare măsură discuțiile și negocierile. Dar, se arată în mesaj, războiul rece a condamnat organizația la insucces în numeroase cazuri. Slăbiciunile și insuficiența mijloacelor de care

dispune O.N.U. pentru menținerea păcii au ieșit la iveală atunci cînd ea s-a ocupat de situațiile în care erau implicate una sau mai multe mari puteri. În mesaj se relevă că în afara sarcinii de menținere a păcii, activitatea O.N.U. s-a concentrat asupra încurajării progresului economic și social în lume, iar în acest domeniu s-au obținut succese importante.

Sesiunea festivă consacrată celei de a 20-a aniversări a înființării O.N.U. a început în seara zilei de 25 iunie la San Francisco, orașul în care, în urmă cu 20 de ani, a fost semnată Carta O.N.U. În sala Operei din San Francisco — aceeași sală în care s-a semnat Carta O.N.U. acum douăzeci de ani — au luat loc peste 3.200 de persoane, printre care reprezentanți ai conducerii O.N.U., în frunte cu Secretarul General U Thant și numeroase personalități politice din U.S.A. Au fost arborate drapelele celor 114 țări membre.

Mai mulți șefi spirituali de religii diferite au rostit rugăciuni pentru ca Națiunile Unite să reușească să-și îndeplinească nobila lor sarcină de a apăra pacea lumii. Monseniorul Martin O'Connor, episcop de Laodiceea, în Siria, a transmis binecuvîntările Papii Paul al VI-lea.

Festivitățile aniversare au fost deschise cu cuvîntările de salut rostite de primarul orașului San Francisco și de guvernatorul statului California, Pat Brown.

A vorbit apoi președintele celei de-a 19-a sesiuni a Adunării Generale a O.N.U., ministrul afacerilor externe al Ghanei, Alex. Quaison-Sackey, care a subliniat necesitatea lichidării colonialismului, înlăturării divergențelor internaționale și întăririi Organizației Națiunilor Unite. «Este necesar — a mai spus printre altele Alex. Quaison-Sackey, — să se respecte cu strictețe țelurile nobile și principiile Cartei U.N.U., ca singura cale spre pace și colaborare internațională».

În cuvîntarea rostită în cadrul acestei sesiuni jubiliare, Secretarul General al O.N.U., U Thant, a subliniat necesitatea «unui efort urgent și serios al tuturor națiunilor pentru a transforma țelurile Cartei O.N.U. într-o realitate. El a amintit că Națiunile Unite au adus o contribuție însemnată pe calea destinderii internaționale, servind ca organism de reglementare pașnică a conflictelor. Ocupîndu-se și de problema ridicării nivelului de trai al popoarelor, a întrajutorării și cooperării internaționale, Secretarul General al O.N.U. a spus că acestea «sînt cele mai bune norme ale relațiilor între națiuni».

Uniunea Sovietică și-a reafirmat atașamentul față de misiunea O.N.U. de a promova relații internaționale de pace și colaborare între toate statele, prin reprezentantul său N. T. Fedorenko, care a declarat: «Uniunea Sovietică a manifestat totdeauna și manifestă hotărîrea de a depune eforturi pentru îndeplinirea țelurilor Cartei O.N.U., de a folosi posibilitățile Organizației Națiunilor Unite pentru asigurarea păcii, curmarea uneltirilor forțelor agresive, pentru lupta împotriva rămășițelor colonialismului și rasismului, pentru dezarmare și destindere, pentru dezvoltarea colaborării internaționale în cele mai variate domenii».

În cuvîntarea sa, reprezentantul Franței, Roger Seydoux, referindu-se printre altele la Carta O.N.U., a spus că, deși imperfectă, «ca orice creație omenească, ea este și va rămîne incontestabil pentru multă vreme cel mai bun instrument de cooperare internațională pe care poate să-l aibă lumea». Subliniind necesitatea respectării și aplicării literei și spiritului Cartei, reprezentantul francez a spus: «Ar însemna să adoptăm o concepție prea simplistă în ce privește istoria dacă am considera că tulburările, care agită comunitatea internațională de 20 de ani, constituie motive pentru a modifica echilibrul edificiului conceput în 1945. A face această confuzie ar însemna să se compromită opera umanității, sau cel puțin a unității, care sînt Națiunile Unite».

Exprimînd punctul de vedere al țării noastre, Mihail Hașeganu, reprezentantul României, a spus printre altele: «S-a subliniat aici rolul ce revine Organizației Națiunilor Unite în consolidarea păcii și securității, contribuția pe care aceasta poate și trebuie să și-o aducă la soluționarea problemelor internaționale, la progresul economic și social, la cooperarea internațională în domeniile culturii, științei și tehnicii. După părerea noastră, pentru a-și îndeplini acest rol este esențial ca întreaga activitate a O.N.U. să fie așezată pe temelia principiilor Cartei: respectarea independenței și suveranității, deplina egalitate în drepturi, neamestecul în treburile interne, recunoașterea dreptului fiecărui popor de a-și hotărî singur soarta, rezolvarea problemelor litigioase pe calea tratativelor. Numai pe această bază se pot dezvolta relații normale, de adevărată egalitate între state... Pășind în cel de-al treilea deceniu de activitate a Organizației Națiunilor Unite — a spus în încheiere reprezentantul țării noastre —, aș dori să vă asigur încă o dată că România, la fel ca pînă acum, va sprijini activ lupta pentru asigurarea unei păci trainice în lume, pentru respectarea drepturilor popoarelor la o dezvoltare liberă, independentă».

După ce au vorbit și alți reprezentanți ai altor țări membre (R.A.U., S.U.A. etc.), ceremonia desfășurată la San Francisco pentru cea de a douăzecea aniversare a Organizației Națiunilor Unite a luat sfîrșit în seara zilei de 26 iunie.

Sesiunea festivă de la San Francisco a Adunării Generale a O.N.U. a oglindit preocupările a numeroase state pentru a reda acestei Organizații deplina capacitate de acțiune în sprijinul păcii și securității internaționale și pentru a-i asigura un viitor cu rezultate pozitive.

ADUNAREA COMITETULUI NAȚIONAL PENTRU APĂRAREA PĂCII

După ce în întreaga țară s-au ținut ședințele plenare ale Comitetelor regionale de luptă pentru pace, la 1 iulie a. c. a avut loc la București adunarea Comitetului național pentru apărarea păcii (C.N.A.P.). Au participat membri ai Comitetului, președinți și secretari ai comitetelor regionale de luptă pentru pace, oameni de știință, de artă și de cultură, reprezentanți ai cultelor din țara noastră și numeroși invitați.

Adunarea a fost deschisă printr-o cuvîntare rostită de Acad. *Geo Bogza*, vicepreședinte al Comitetului. S-a păstrat apoi un moment de reculegere în memoria membrilor Comitetului național pentru apărarea păcii care au decedat în perioada ce a trecut de la ultima adunare a Comitetului. În acest răstimp, Comitetul național pentru apărarea păcii a avut durerea să piardă dintre membrii săi pe unii dintre cei mai de seamă reprezentanți ai vieții culturale și obștești din țara noastră: Mihail Ralea, președintele Comitetului, George Călinescu, Tudor Vianu, George Georgescu, George Vraca, I. Agîrbiceanu, Lucia Sturdza Bulandra, Jules Cazaban.

Acad. *Horia Hulubei*, vicepreședinte al Comitetului, a făcut o expunere despre activitatea mișcării pentru pace din țara noastră și despre pregătirile în vederea Congresului mondial pentru pace, independență și dezarmare de la Helsinki, subliniind însemnătatea acestui Congres, menit să exprime năzuințele de pace ale popoarelor, punctul lor de vedere asupra celor mai importante probleme ale vieții internaționale. În acest moment, în care în lume are loc o intensificare a acțiunilor agresive, acțiunea unită a tuturor forțelor în lupta pentru salvarea păcii este mai necesară ca oricînd. Referindu-se, în continuare, la politica externă a țării noastre, vorbitorul a subliniat că România luptă cu perseverență pentru asigurarea unei păci trainice în lume. Ea își întemeiază politica sa externă pe prietenie și colaborare cu celelalte țări socialiste, dezvoltînd în același timp relații de colaborare cu toate țările, indiferent de orînduirea lor socială, pe baza principiilor independenței și suveranității, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne ale altor popoare.

Vorbind despre prestigiul crescînd de care țara noastră se bucură în lume, vorbitorul a arătat că el se datorește politicii înțelepte a guvernului, realizărilor poporului român în construirea vieții noi socialiste.

«Ne prezentăm la Congresul mondial de la Helsinki — a spus în încheiere Acad. Horia Hulubei — cu o activitate rodnică desfășurată de mișcarea noastră pentru pace și de Comitetul național pentru apărarea păcii. Ne exprimăm convingerea că reuniunea mondială din Finlanda va reprezenta o manifestare de mare amploare a tuturor oamenilor de bunăcredință, care doresc ca umanitatea să fie ferită de ororile unui nou război mondial».

Au luat apoi cuvîntul Acad. *Gheorghe Mihoc*, scriitoarea *Lucia Demetrius*, Preotul *Alexandru Ionescu*, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, *Maria Groza*, vicepreședintă a Consiliului național al femeilor, ing. *Gh. Prunache*, de la Combinatul chimic Borzești, artistul poporului *Vida Géza*, *Vasile Nicolcioiu*, secretar al C.C. al U.T.C., *Raicov Svetomir*, membru al Comitetului național pentru apărarea păcii, *Nestor Ignat*, președintele Uniunii ziariștilor.

Vorbitorii au subliniat activitatea rodnică desfășurată de mișcarea pentru pace din țara noastră, participarea largă a cetățenilor la numeroase și variatele manifestări organizate la orașe și sate.

În continuarea lucrărilor, adunarea a cooptat noi membri în Comitetul național pentru apărarea păcii: Acad. Athanase Joja, Acad. Gh. Mihoc, Vasile Nicolcioiu, secretar al C.C. al U.T.C., Nestor Ignat, președintele Uniunii ziariștilor, Octav Livezeanu, vicepreședinte al Institutului român pentru relațiile culturale cu străinătatea, Mihnea Gheorghiu, vicepreședinte al Comitetului de stat pentru cultură și artă, președinte al Consiliului cinematografic, Maria Groza, vicepreședintă a Consiliului național al femeilor, Teodor Marinescu, președinte al Comitetului de radioteleviziune, Ion Cotoș, secretar al Consiliului central al sindicatelor, Prof. univ. Costin Murgescu, Ioan Grigorescu, scriitor, redactor al revistei «Contemporanul».

Dintre aceștia, Acad. Athanase Joja, Acad. Gheorghe Mihoc, Vasile Nicolcioiu, Ion Cotoș și Ioan Grigorescu au fost aleși ca noi membri în Biroul Comitetului național pentru apărarea păcii, care are acum următoarea componență: președinte, Acad. Athanase Joja; vicepreședinți, Corneliu Baba, artist al poporului, Acad. Geo Bogza, Acad. Horia Hulubei, Acad. N. Gh. Lupu, Acad. Gh. Mihoc și Acad. Ștefan S. Nicolau; membri, Marcel Breslașu, Acad. Elie Carafoli, Ion Cotoș, Prof. univ. Ion Creangă, Acad. Dumitru Dumitrescu, Prof. univ. Mihail Ghelmegeanu, Filip Gheltz, vicepreședinte al Centrocop, Suzana Gîdea, președinta Consiliului național al femeilor, Gheorghe Ionescu, directorul uzinelor «Timpuri noi», Prof. univ. dr. Jean Livescu, Acad. Ștefan Peterfi, Acad. Nicolae Petruțian, Acad. Raluca Ripan și Vasile Nicolcioiu; secretari, Sanda Ranghet și Ioan Grigorescu.

Participanții la adunare au ales delegația mișcării pentru pace din țara noastră care va lua parte la Congresul mondial pentru pace, independență națională și dezarmare generală de la Helsinki. În această delegație au fost aleși: Acad. Athanase Joja, conducător al delegației, Acad. Geo Bogza, artistul poporului Radu Beligan, Prof. univ. Ion Creangă, Maria Groza, Nestor Ignot, Prof. univ. George Ivașcu, Octav Livezeanu, Acad. Gh. Mihoc, I. P. S. Mitropolit Iustin Moiescu al Moldovei și Sucevei, Prof. univ. Costin Murgescu și Sanda Rangheț.

În continuare, adunarea a adoptat prin aplauze călduroase mesajul adresat Congresului mondial pentru pace de la Helsinki, căruia i-a dat citire scriitorul Ioan Grigorescu.

Mesajul are următorul cuprins:

«Adunarea Comitetului național pentru apărarea păcii din Republica Populară Română, reunită la București în întimpinarea Congresului mondial pentru pace, independență națională și dezarmare generală de la Helsinki, a dezbătut sarcinile ce stau în fața mișcării pentru pace din țara noastră și a ales delegația care o va reprezenta la congres. Delegația va exprima poziția poporului român față de principalele probleme ale vieții internaționale.

Participanții la adunare și-au exprimat azeziunea față de politica externă a Republicii Populare Române, care promovează o politică de dezvoltare a legăturilor de prietenie și colaborare frățească cu toate țările socialiste, de întărire continuă a unității lagărului socialist, de sprijinire hotărâtă a mișcării de eliberare a popoarelor, de dezvoltare a relațiilor de colaborare cu țările de o altă orînduire social-politică, pe baza principiilor coexistenței pașnice.

Împreună cu întregul popor român, participanții la adunare s-au pronunțat cu hotărîre pentru încetarea agresiunii americane și retragerea trupelor imperialiste din Vietnam, au exprimat deplina solidaritate cu lupta dreaptă a poporului vietnamez care trebuie să fie lăsat să-și rezolve singur problemele sale interne.

Într-un acord unanim toți cei prezenți la adunare au subliniat că evenimentele desfășurate în Vietnam, Republica Dominicană și în alte regiuni ale lumii necesită mai mult ca oricînd întărirea vigilenței popoarelor, acțiunea unită a tuturor forțelor păcii.

Adunarea reafirmă solidaritatea deplină a poporului român cu popoarele care luptă pentru libertatea și independența lor națională, pentru cucerirea și apărarea dreptului sacru de a fi stăpîni propriilor destine, împotriva imperialismului, colonialismului și neocolonialismului.

Adunarea Comitetului național pentru apărarea păcii din Republica Populară Română urează succes deplin Congresului mondial pentru pace, independență națională și dezarmare generală».

Adunarea s-a încheiat cu o cuvîntare rostită de Acad. Athanase Joja, care a mulțumit pentru cinstea de a fi fost ales președinte al Comitetului național pentru apărarea păcii și conducător al delegației mișcării pentru pace din țara noastră la Congresul mondial de la Helsinki. Noul președinte a spus că și în viitor Comitetul național pentru apărarea păcii își va intensifica eforturile pentru sprijinirea tuturor acțiunilor partizanilor păcii din lume, va dezvolta legăturile cu diferite organizații pentru pace și în același timp va organiza noi acțiuni în rîndul cetățenilor din patria noastră pentru popularizarea principiilor politicii externe de pace a României, mobilizîndu-i la lupta pentru triumful păcii în lume.

Lucrările adunării Comitetului național pentru apărarea păcii a reliefat în toată tăria ei, hotărîrea poporului nostru de a-și aduce din plin contribuția la lupta pentru apărarea păcii, a independenței naționale, pentru promovarea colaborării dintre popoare.

CONGRESUL MONDIAL PENTRU PACE DE LA HELSINKI

La Helsinki, capitala Finlandei, s-a ținut între 10 și 15 iulie 1965 Congresul Mondial pentru Pace, independență națională și dezarmare generală, for reprezentativ al mișcării contemporane a popoarelor pentru apărarea păcii, cea mai cuprinzătoare dintre toate mișcările populare.

La lucrările congresului au participat 1470 de delegați, invitați și observatori, din 98 de țări, având reprezentanți și 18 organizații internaționale.

Congresul s-a ținut în sala Casei de cultură din Helsinki, care, prin varietatea de costume și de limbi naționale, precum și de culori ale pielii, prezenta unul dintre cele mai pitorești aspecte. La intrarea în clădire au fost arborate drapele finlandeze și steagurile albastre ale mișcării mondiale pentru pace, iar pe unul din pereții sălii în care s-au ținut ședințele plenare au fost imprimare drapelele țărilor care au trimis participanți la acest Congres.

După cum sublinia revista «Contemporanul», «Platforma de reprezentare a mișcării pentru pace s-a modificat sensibil în ultimii ani, astfel că ea astăzi cuprinde militanți democrați de filozofii și apartenențe politice dintre cele mai diverse, la care se adaugă în număr crescut reprezentanți ai cultelor religioase, ca și ai unor asociații laice, cu preocupări și finalități destul de eterogene». La Congresul Păcii de la Helsinki au participat — după cum a relatat secretariatul acestui Congres — 15 miniștri în funcțiune, 14 foști miniștri, 10 diplomați, 92 membri ai parlamentelor, 125 oameni de știință, 43 ingineri și tehnicieni, 109 membri ai corpului didactic de diferite grade, 72 scriitori și critici literari, 35 artiști, 41 membri ai clerului, 46 medici și activiști în domeniul sănătății, 90 de juriști, 28 economiști, 7 istorici, 355 activiști sindicali, 145 muncitori și țărani, 114 funcționari, 32 industriași și comercianți, 113 ziariști, 90 studenți, precum și reprezentanți ai altor profesioni.

Gazdele au făcut totul pentru a crea Congresului condiții bune de lucru.

Deschiderea lucrărilor Congresului a avut loc în dimineața zilei de 10 iulie. În prezidiu au fost aleși Prof. John Bernal, președintele executiv al Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii, precum și cunoscuți re-

prezentanți ai mișcării pentru pace din diferite țări ale lumii, printre care și Acad. Athanase Joja, conducătorul delegației române.

Întreaga asistență a aplaudat îndelung sosirea președintelui Republicii Finlandeze, Urho Kekkonen, care a ținut să participe la ședința inaugurală a Congresului.

Ședința a fost deschisă de Prof. J. Bernal, care a elogiat ospitalitatea pe care Finlanda a arătat-o și cu prilejul Congresului mondial pentru pace ținut la Helsinki cu zece ani în urmă. A urmat cuvîntul de salut rostit de președintele Comitetului finlandez de luptă pentru pace, Veikko Svinhufvud, după care a vorbit primul ministru al Finlandei, J. Virolainen. Potrivit tradiției stabilite în Finlanda, care este o țară bilingvă, el și-a rostit cuvîntarea jumătate în limba finlandeză și jumătate în limba suedeză. Referindu-se la condițiile internaționale în care s-a întrunit Congresul, primul ministru finlandez a arătat că activitatea pentru pace și împotriva războiului este de o reală urgență. «Din fericire — a spus vorbitorul în continuare —, există în lume milioane de bărbați și femei hotărîți să lucreze în mod activ pentru pace. Numărul acestor oameni curajoși crește mereu». El a informat apoi Congresul despre inițiativa unor cetățeni finlandezi de a ridica la Helsinki un monument închinat ideilor păcii și coexistenței pașnice între țări cu orînduiri sociale diferite, prezentînd macheta acestui monument, care va fi realizat de sculptorița Essi Renvall.

A luat apoi cuvîntul, rostind cuvîntarea de deschidere a lucrărilor, Prof. J. Bernal, care a vorbit despre însemnătatea deosebită a luptei pentru pace în actuala situație internațională, definind totodată principala sarcină a Congresului, și anume, examinarea situației create de războiul din Vietnam. «Ceea ce conferă acestui congres o mare importanță este amploarea reacției popoarelor din lumea întreagă împotriva acestui război brutal și absurd, și, mai ales, reacția poporului american însuși. Sarcina noastră aci este de a găsi mijlocul de a concretiza această posibilitate în modul cel mai eficace». «Pentru a opri acest război, care amenință să se transforme într-un conflict nuclear mondial, este necesar să fie obținută cu rapiditate cea mai mare unitate de acțiune de care a fost capabilă vreodată mișcarea mondială pentru pace».

În încheiere, Prof. John Bernal a declarat că starea sănătății îl obligă să se retragă din funcția de președinte executiv al Prezidiului Consiliului Mondial al Păcii.

În ședința plenară de după-amiază, șeful delegației din Vietnamul de sud, Dinh Ba Thi, a prezentat raportul intitulat «Sprijinul acordat de popoarele lumii poporului vietnamez în lupta sa justă pentru independență, unitate și pace»; un raport pe aceeași temă a prezentat și conducătorul delegației din R. D. Vietnam, Le Dinh Tham.

«În timp ce noi sîntem reuniți în această incintă, a declarat delegatul sud-vietnamez Dinh Ba Thi, forțele armate ale imperialismului american și ale agenților săi, folosind obuze, bombe cu napalm, produse chimice toxice și gaze, nave și avioane militare, continuă să semene suferințe

și moarte nu numai în Vietnamul de sud, ci în întregul Vietnam». Populația sud-vietnameză — a spus el — iubește pacea și dorește cu ardoare să fie liniștită și fericită. După aproximativ un secol de dominație colonială neîntreruptă și nouă ani de rezistență pentru recucerirea independenței și a libertății, și a doua zi după încheierea acordurilor de la Geneva din 1954, nimeni nu dorea nimic mai mult decât să-și făurească în pace o existență fericită și să-și reconstruiască pacea. Dar au urmat teroarea, imixtiunea și apoi agresiunea directă, astfel încît poporul vietnamez a fost din nou nevoit să se apere cu arma în mînă.

Conducătorul delegației R. D. Vietnam, Le Dinh Tham, a subliniat că singura cale pe care se poate ajunge la o încetare a războiului din Vietnam este cea expusă în Declarația din 8 aprilie 1965 a Adunării Naționale a R. D. Vietnam. Poporul vietnamez cere să se respecte acordurile de la Geneva asupra Vietnamului, ca trupele americane să fie retrase din Vietnamul de sud, ca americanii să înceteze imediat bombardamentele și toate actele de provocare împotriva R. D. Vietnam.

Ambii delegați vietnamezi și-au exprimat recunoștința pentru faptul că Congresul a hotărît să intituleze prima zi a lucrărilor sale «Ziua Vietnamului».

Hotărîrea aceasta a prilejuit și un miting, organizat de Comitetul finlandez pentru apărarea păcii ce s-a desfășurat seara în parcul Hesperia, sub lozinca «Vietnamul nu este singur». În cadrul mitingului au luat cuvîntul reprezentanți ai locuitorilor capitalei finlandeze, conducătorii delegațiilor sud-vietnameze și nord-vietnameze, precum și prima femeie cosmonaut, Valentina Tereșkova.

În ședința de noapte a luat cuvîntul șeful delegației române, Acad. A. Joja, propunînd ca, fără să se renunțe la regulile adoptate anterior, să se acorde posibilitatea de a lua cuvîntul acelor delegații care sînt deosebit de interesante.

În cea de-a doua zi a Congresului Mondial pentru pace, independență și dezarmare au fost prezentate rapoartele legate de obiectivele incluse în titulatura acestui Congres.

Delegatul algerian Benguetat a prezentat raportul cu privire la eliberarea popoarelor aflate încă sub jugul colonial, la respectarea suveranității și la apărarea ei împotriva oricărei încălcări. Primit cu îndelungate aplauze de către asistență, Abel Rodriguez, reprezentantul Republicii Dominicane, a citit un raport privind situația din această țară.

Dr. Lawes, delegat australian, a prezentat raportul privitor la problema interzicerii armelor nucleare și a tuturor aspectelor legate de aceasta, iar Malavya, delegat al Indiei, a vorbit despre zonele denuclearizate, alte măsuri de dezarmare parțială, eliminarea trupelor și bazelor militare străine etc.

Despre problemele în legătură cu lichidarea rămășițelor celui de-al doilea război mondial, cu securitatea europeană și cu tratatele de pace a prezentat un documentat raport reprezentantul Poloniei, O. Michalski.

Delegatul chilian O. Poblete a citit raportul despre suveranitatea economică a națiunilor și dreptul acestora de a-și alege singure propriul lor tip de dezvoltare economică și comercială, de cooperare internațională.

Raportul asupra consecințelor sociale și economice ale cursei înarmărilor și reconversiunea producției de război în producție de pace a fost prezentat de delegatul sovietic A. Korneiciuk.

Prezentarea celor zece rapoarte dezbătute de Congres a fost încheiată de canonicul L. J. Collins din Anglia, care a susținut raportul despre problemele legate de crearea unei atmosfere favorabile păcii, rolul culturii, religiei și educației în slujba păcii.

După prezentarea rapoartelor, chiar în seara celei de a doua zi a Congresului au început dezbaterile în cadrul celor șapte comisii instituite pentru discutarea acestor rapoarte. Membrii delegației țării noastre au participat efectiv la lucrările tuturor comisiilor, aducând o reală contribuție la hotărârile luate.

Între timp s-a mai ținut, luni noaptea, o ședință plenară suplimentară, în cursul căreia au luat cuvântul șefii delegațiilor din R. P. Chineză, Indonezia, Statele Unite, Guineea, Polonia, Iordania și alte țări, condamnând agresiunea americană în Vietnam și exprimându-și sprijinul față de lupta poporului vietnamez.

Un interes deosebit l-au stîrnit lucrările din cadrul Comisiei I-a, unde au fost dezbătute problemele care privesc Vietnamul. La discuțiile din cadrul acestei Comisii au participat delegați din Belgia, India, R. P. Chineză, Irak, Canada, Italia, Cehoslovacia, Pakistan, Franța, U.R.S.S., S.U.A., Bulgaria, Cuba, Japonia, R.P.D. Coreeană, Ceylon, R.D.G. și alte țări, exprimându-și sprijinul față de lupta dreaptă a poporului vietnamez. Delegatul român Octav Livezeanu a subliniat printre altele că poporul român condamnă cu hotărîre acțiunile S.U.A., cere încetarea lor imediată și își exprimă solidaritatea cu poporul vietnamez, care dă puternice lovituri agresorilor.

Problemele eliberării popoarelor de sub jugul colonial și cuceririi independenței lor depline au fost dezbătute în cadrul Comisiei a II-a. În cadrul lucrărilor acestei Comisii a luat cuvântul, din partea delegației noastre Radu Beligan, care a subliniat că, alături de statele devotate cauzei păcii, România militează neîncetat pentru libertatea și independența tuturor popoarelor, pentru dreptul lor inalienabil de a dispune de propria lor soartă.

La dezbaterile din cadrul Comisiei a III-a, consacrate problemei interzicerii armelor nucleare și problemei zonelor denuclearizate, reprezentantul român Prof. George Ivașcu a spus că România se pronunță cu hotărîre pentru interzicerea și distrugerea armelor nucleare și pentru crearea de zone denuclearizate în diferite regiuni ale lumii și chiar pe continente întregi, cum sînt Africa și America de Sud. Țara noastră depune de altfel, după cum se știe, eforturi perseverente în vederea transformării

Balcanilor într-o zonă denuclearizată, o zonă a păcii și cooperării internaționale. La propunerea făcută încă din 1957 de guvernul român, la eforturile acestuia pentru a se realiza în Balcani și în regiunea Mării Adriatice o zonă fără arme nucleare, s-a referit pe larg, în cursul dezbaterilor Comisiei, și deputatul Evanghelidis din delegația partizanilor păcii din Grecia, calificând-o ca o contribuție la asigurarea păcii și coexistenței pașnice între țări cu orînduiri sociale diferite.

Luînd cuvîntul în cadrul lucrărilor Comisiei a IV-a, în care au fost dezbătute problemele legate de lichidarea consecințelor celui de-al doilea război mondial, conducătorul delegației române, Acad. A. Joja, a subliniat necesitatea rezolvării acestei probleme și a creării unui sistem de securitate colectivă în Europa. «Sistemul de securitate europeană — a spus printre altele Acad. A. Joja — va deschide calea în vederea abordării într-o manieră adecvată a problemelor litigioase ale continentului nostru, probleme avînd o influență negativă în ceea ce privește destinderea internațională. În acest sens o contribuție importantă la îmbunătățirea climatului internațional, la eliminarea pericolelor care amenință pacea, ar fi încheierea tratatului de pace cu Germania». «În stadiul actual al evoluției internaționale — a mai subliniat printre altele vorbitorul — considerăm că este imperios necesar să se realizeze o coexistență pașnică activă, bazată pe intensificarea constantă a schimburilor economice și culturale între țările avînd sisteme social-politice diferite».

Participînd la dezbaterile din cadrul Comisiei a V-a, care s-a ocupat de problema suveranității economice a națiunilor, delegatul român Costin Murgescu a atras atenția asupra relației dintre dezvoltarea economică internă a fiecărei țări și colaborarea economică internațională. A subliniat totodată că apare o contradicție între năzuința tuturor popoarelor spre progres și anumite forme practicate astăzi în relațiile internaționale. Criticînd aceste forme promovate de imperialism și neocolonialism, Costin Murgescu a atras de asemenea atenția asupra necesității luptei pentru asigurarea și întărirea suveranității naționale a fiecărui popor asupra tuturor resurselor naturale și bogățiilor existente în limitele teritoriale ale statului respectiv. Delegatul român a stăruit, în cuvîntarea sa, asupra necesității eliminării din relațiile internaționale a tuturor practicilor incompatibile cu principiul dreptului suveran al fiecărui popor de a-și hotări soarta, precum și asupra necesității promovării unor forme de cooperare corespunzătoare cerințelor epocii noastre.

La discutarea problemei legate de consecințele sociale și economice ale cursei înarmărilor, în Comisia a VI-a, din partea delegației române a participat Nestor Ignat. Subliniînd între altele că «poporul nostru are convingerea că poate fi înfrîntă cursa înarmărilor și că în toate țările poate să aibă loc o conversiune de la producția de război la producția de pace», Nestor Ignat a subliniat totodată că «efortul urmărind lichidarea înapoierii unor vaste regiuni ale globului, lichidarea flagelului foamei,

a lipsei de cultură, a lipsei de mijloace sanitare etc. care bîntuie într-o mare parte a lumii, ar putea reprezenta una din direcțiile cele mai fertile spre care ar putea fi canalizate energiile risipite la ora actuală în activitatea cea mai neproductivă a lumii». Delegatul francez Jean Schaffer a propus ca intervenția română, prezentată de Nestor Ignat, să fie folosită împreună cu alte cîte intervenții la redactarea raportului acestei comisii.

Reprezentantul delegației române în Comisia a VH-la a fost I. P. S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, care, luînd cuvîntul în cadrul dezbaterilor, a vorbit despre necesitatea creării în lume a unei atmosfere favorabile păcii, despre rolul culturii, al religiei și al educației puse în slujba păcii.

Paralel cu activitatea comisiilor, un grup de lucru, din care au făcut parte unul sau doi reprezentanți ai fiecărei delegații, a examinat problemele privind mișcarea mondială pentru pace și organizarea Consiliului Mondial al Păcii. Într-una din ședințele acestui grup, Prof. John Bernal a prezentat un «memorandum asupra structurii organizării și metodelor de lucru ale Consiliului Mondial al păcii», iar în ultima ședință a fost ales un nou Consiliu Mondial al Păcii, din care fac parte aproximativ 500 de personalități reprezentînd mișcarea pentru pace din 104 țări. Din partea mișcării pentru pace din țara noastră au fost aleși în Consiliul Mondial al Păcii Athanase Joja, Horia Hulubei, Geo Bogza, Nestor Ignat și Sanda Rangheț.

În urma retragerii din motive de sănătate a Prof. John Bernal din funcția de președinte al Consiliului Mondial al Păcii, prezidiul Consiliului a ales un comitet provizoriu alcătuit din: Isabelle Blume (Belgia), Romes Chandra (India), James Endicott (Canada), Lucio Luzzatto (Italia), Gordon Schäffer (Anglia), Setiadin Reksoprodjo (Indonezia), Houari Souiah (Algeria).

S-a hotărît ca discutarea propunerilor pentru modificarea organizării și funcționării Consiliului Mondial al Păcii să aibă loc peste circa șase luni, în cadrul unei reuniuni speciale a reprezentanților mișcării pentru pace din țările lumii.

În scopul apropierii și al unei mai bune cunoașteri între delegați, în timpul Congresului au fost organizate numeroase reuniuni de profesii. Astfel, în ziua de 14 iulie s-au întîlnit și au vorbit despre munca și experiența lor medicii, juriștii, oamenii de știință, personalitățile religioase, tinerii prezenți la Congres.

În seara zilei de 13 iulie a avut loc în sala Palatului Culturii din Helsinki un miting organizat de Comitetul pentru apărarea păcii din Finlanda, la care au participat, în afară de delegații la Congres, numeroși locuitori ai capitalei finlandeze. Au luat cuvîntul cu acest prilej cunoscuți oameni de litere din diferite țări, printre care Pablo Neruda (Chile), Iliia Ehrenburg (U.R.S.S.), Albert Nordem (R.D.G.), Arthur Lundqvist (Suedia).

Din inițiativa delegației finlandeze, la 14 iulie a avut loc o dezbatere cu tema «Cum pot contribui oamenii de cultură la menținerea păcii mondiale».

În ultima zi a Congresului, 15 iulie, președinții celor șapte comisii de lucru au prezentat în ședințe plene comunicările comisiilor respective. Ele conțineau constatări și recomandări privind câteva din cele mai arzătoare probleme ale vieții politice internaționale, cum sînt: curmarea agresiunii împotriva poporului vietnamez, eliberarea popoarelor aflate încă sub jugul colonial și apărarea suveranității lor, interzicerea armelor nucleare și crearea de zone denuclearizate, lichidarea rămășițelor celui de-al doilea război mondial, consolidarea suveranității economice a națiunilor, consecințele sociale și economice ale cursei înarmărilor, crearea — prin intermediul culturii și educației — a unei atmosfere favorabile păcii. Comunicările comisiilor de lucru au fost înregistrate ca documente oficiale ale Congresului.

Problema principală de pe ordinea de zi a Congresului a fost sprijinirea luptei poporului vietnamez împotriva agresiunii americane, problemă în care a fost adoptată și o rezoluție specială, al cărei text a fost citit de cunoscutul scriitor și filozof francez Jean Paul Sartre.

În ședința de închidere, Diallo Telli (Guinea) a dat citire *Declarației generale a Congresului*, în care sînt enumerate principalele focare de încordare internațională și este adresată chemarea de a se intensifica lupta pentru înlăturarea acestora.

Cuvîntarea de închidere a lucrărilor Congresului mondial pentru pace, independență și dezarmare generală a fost rostită de Prof. John Bernal.

*

În *Declarația generală* adoptată de participanții la Congres se face o amplă trecere în revistă a situației din Vietnam și Asia de sud-est, din Africa, Orientul Mijlociu și America Latină, subliniindu-se pericolul pe care-l prezintă pentru pacea lumii acțiunile imperialiștilor.

Se arată totodată că starea încordată din Europa, provocată de cursa înarmărilor, pe care N.A.T.O. o stimulează, devine și mai complicată din cauza proiectului de constituire a forțelor nucleare multilaterale. Acest lucru, se menționează în Declarație, determină necesitatea unui sistem de securitate colectivă europeană și a constituirii de urgență a unei zone denuclearizate în centrul Europei. De aceea, Congresul sprijină propunerea de a se convoca o conferință pentru securitatea europeană la nivelul șefilor de guverne și propunerea cu privire la o conferință mondială a șefilor de state și de guverne pentru interzicerea armelor nucleare, distrugerea și excluderea folosirii ei. «Așa cum se prezintă situația în lume, — se spune în Declarația generală —, devin tot mai ne-

cesare și urgente interzicerea armei nucleare, distrugerea și excluderea folosirii ei. Este necesar ca fiecare putere nucleară să declare în mod oficial că nu va folosi niciodată prima arma atomică, pentru a evita pericolul unui război nuclear a cărui amenințare planează asupra tuturor țărilor, fără excepție. Propunerea cu privire la o conferință mondială a șefilor de state și de guverne în această problemă trebuie să fie sprijinită.

Congresul — se spune în continuare în Declarație — cheamă toate popoarele să ceară guvernelor lor acțiuni care să izoleze imperialismul american și să stăvilească agresiunea lui; să sprijine popoarele care luptă împotriva colonialismului și pentru cucerirea independenței naționale; să sprijine lupta popoarelor pentru o adevărată independență, libertate și dezvoltare social-economică, împotriva neocolonialismului și a exploatării. Congresul cheamă toate popoarele să acționeze pentru a se pune capăt cursei înarmărilor și pentru a se ajunge la măsuri practice de dezarmare, să ceară lichidarea bazelor militare și retragerea trupelor care staționează pe teritorii străine, măsuri concrete pentru asigurarea securității în întreaga lume și pentru rezolvarea pe cale pașnică a problemelor litigioase.

Unitatea — se spune în încheierea Declarației generale — este forța popoarelor în acțiunea pentru apărarea păcii.

În fața hotărîrii popoarelor și a frontului lor comun de luptă, forțele asupririi și războiului nu vor trece».

În *Rezoluția cu privire la Vietnam* se exprimă indignarea profundă față de agresiunea armată întreprinsă de imperialiștii americani și față de încălcarea de către aceștia a acordurilor de la Geneva din 1954.

Guvernul Statelor Unite, se arată în Rezoluție, nu poate justifica aceste acțiuni criminale împotriva unui popor iubitor de pace, despărțit printr-un ocean imens de teritoriul Statelor Unite. Singura cauză a situației create rezidă în politica de menținere a scindării Vietnamului, de transformare a Vietnamului de sud într-o colonie de tip nou și într-o bază militară americană.

«Congresul declară că singurele principii raționale pentru o rezolvare justă a problemei vietnameze rezidă în respectarea drepturilor fundamentale și sfinte ale poporului vietnamez la independență, suveranitate, unitate și integritate teritorială, recunoscute în mod solemn de acordurile de la Geneva din 1954 cu privire la Vietnam.

Alăturînd vocea popoarelor, devotate cauzei păcii și dreptății din întreaga lume, la vocea poporului vietnamez, Congresul cere încetarea de urgență a agresiunii Statelor Unite în Vietnamul de sud, retragerea imediată a trupelor americane și a trupelor sateliților lor din Vietnamul de sud, lichidarea bazelor militare americane din Vietnamul de sud, încetarea imediată a bombardării și a altor acțiuni agresive împotriva Republicii Democratice Vietnam...

Congresul cere cu insistență forțelor păcii și organizațiilor democratice din întreaga lume să desfășoare o mișcare largă, puternică și continuă în rîndul tuturor păturilor sociale pentru a sprijini sub toate formele și sub toate aspectele poporul vietnamez în lupta sa dreaptă împotriva războiului agresiv al Statelor Unite, pentru independență națională, unitate și pace...».

Documentele elaborate de Congresul mondial pentru pace de la Helsinki oglindesc dorința și hotărîrea tuturor oamenilor pașnici din lume de a înlătura pentru totdeauna pericolele care amenință pacea, condiția esențială a unei vieți liniștite și fericite.

T. N. M.

ÎNDRUMĂRI PASTORALE

PROBLEMA FORMEI ÎN PREDICA SFINTULUI IOAN GURĂ DE AUR*

Prin cuvântările sale Sfântul Ioan și-a câștigat numele de cel mai mare dascăl al Orientului creștin și epitetul «Gură de Aur», din pricina puterii de a-și convinge ascultătorii prin elocința verbului său înaripat și prin seriozitatea argumentelor. Chiar și omul cel mai convins despre adevărurile învățăturilor sale nu va putea să miște pe ascultătorii săi, nici prin graiul său, nici prin inteligența sa, dacă va fi lipsit de darul oratoric, nici prin scris, dacă nu va avea talentul de scriitor.

Dar Sfântul Ioan a fost dăruit de Dumnezeu cu amândouă aceste virtuți: puterea de a scrie cu măiestrie și puterea de a vorbi cu elocință. Scrierile pastorale, scrierea *Despre preoție*, omiliile sale, scrierile cu cuprins moral precum și altele cîte ne-au rămas de la el, dovedesc în el un mare scriitor și predicator.

Neîndoielnic, că puterea sa deplină era exprimată nu în graiul mort al scrisului, ci în graiul viu de pe amvon, în contactul direct cu ascultătorii, unde putea dezvolta în deplinătate toate alesele sale calități superioare atât ale inimii, ale minții sale geniale, cît și ale acelei guri pe care admiratorii lui au numit-o «de aur», epitet care i-a rămas și în cursul istoriei creștine.

Ca discipol al celui mai desăvîrșit retor al vremii sale în Antiohia, al vestitului Libanius, el stăpînea arta aceasta a oratoriei sacre în toate amănunțimile. Pe lîngă darurile naturale, adică o fantezie aprinsă, o voce dulce și mlădioasă și ușurința în vorbire, el câștigase o cunoaștere adîncă a vechei literaturi eline, iar în școala retorică se deprinsese cu toată mulțimea de însușiri subtile și căutate, care formau legile pe care trebuia să le observe un orator, dacă voia să cucerească prin puterea cuvîntului.

La începutul misiunii sale Sfântul Ioan își realiza predicile după toate legile acelor canoane oratorice. Cu timpul el se lipsește de unele

* Lucrare de semînar în cadrul cursurilor de magistru în teologie întocmită sub îndrumarea P. C. Diac. Prof. N. Balcă, care a și dat avizul pentru publicare.

dintre acestea, observînd că înfrumusețarea predicilor, împetrișarea stilului cuvîntărilor sale cu tot felul de citate savante, luate din filozofii și poeții elini, e un lucru de prisos, din pricină că nu putea susține învățăturile creștine cu ajutorul părerilor filozofilor păgîni și mai ales în fața credincioșilor cărora le predica el. Depărtarea aceasta de unele lucruri din știința elină care nu erau necesare lui, l-a silit pe Sfîntul Ioan Gură de Aur să aprofundeze cît mai desăvîrșit adevărurile Sfintei Scripturi.

Pe lingă cunoașterea adincă a Sfintei Scripturi, el mai avea puterea extraordinară și înțelegerea genială de a o și aplica la situațiile vieții, lucru minunat de care nu se bucurau mulți oratori ai vremii sale. Așa se face că, cu timpul Sfîntul Ioan se va debarasa de frazeologia meșteșugită, searbădă, a retoricii vremii lui și va ajunge la acea admirabilă realizare a cuvîntărilor lui atît ca formă și claritate cît și ca stil și documentare, pentru ca prin aceasta să edifice viața credincioșilor săi.

Forma în care predica acest mare și învățat Părinte al Bisericii este caracterizată prin modul natural și luminos în care interpretează Sfînta Scriptură. În loc să se piardă în alegorii, cum făcea școala alexandrină, el aplica exegeza gramaticală liberă a școlii antiohiene, fără să cadă în rătăcirile raționaliste ale acesteia, înțelegînd să lege mereu, într-un chip admirabil, momentul speculației avîntate cu edificarea practică a vieții credincioșilor. În acest sens își dezvoltă Sfîntul Ioan elocința lui extraordinară.

Dacă ne vom referi la felul și forma în care predica marele învățător al Bisericii, constatăm că această formă se caracterizează prin graiul viu al unei inimi înflăcărata de iubirea fără de margini pentru Hristos și pentru oameni; de aici focul și forța pe de o parte, iar pe de alta delicatetea și farmecul cuvîntărilor lui, care atrăgeau mari mulțimi de credincioși la picioarele amvonului, de pe care slujea Cuvîntului marele predicator ¹.

În toate cuvîntările Sfîntului Ioan Gură de Aur se poate urmări năzuința spre comunicare către ascultători, ceea ce trezește în ei activitatea proprie și le pune în mișcare toate resorturile afectivității, adică toate sînt pătrunse de tendința practică, nu numai de a mișca ci și de a edifica, de a învăța și de a determina pe credincioși la sfințirea vieții lor. De aceea, în cele ce urmează vom căuta să arătăm că năzuința sfințitului vorbitor a fost de a realiza forma predicilor sale în graiul cel mai popular și ca, cu toată temeinicia și înălțimea ideilor și sublimitatea sentimentelor, să fie înțeles și de cei mai simpli ascultători.

Forma cuvîntărilor. — Forma cea mai frecventă în care Sfîntul Ioan și-a expus cuvîntările sale a fost omilia. Așa după cum au înțeles-o predicatorii primelor veacuri creștine, omilia este un gen de cuvîntare propriu Bisericii, propriu artei oratorice sacre. De pe amvon vorbitorul ține neîntreruptă atenția credincioșilor prin întrebări, care firește sînt

1. Despre entuziasmul cu care-l ascultau credincioșii pe Sfîntul Ioan relatează Socrates, *Hist. eccl.*, VI, 3; Sozomen, *Hist. eccl.*, VIII, 5; Niceforas, *Hist. eccl.*, XIII, 7.

numai retorice, adică nu aşteaptă nici un răspuns; dar de multe ori ele sînt reale, iar ascultătorii răspund afirmativ ori negativ şi vorbitorul îşi îndreaptă cursul ideilor după aceste răspunsuri. Omilia are deci caracterul unui discurs explicativ, o tilcuire a unui text, avînd origina sa în explicările legii, cum era obişnuinţa în sinagogile iudeilor².

Astfel la începuturile ei omilia permitea şi unele abateri de la scopul urmărit, dar rămînînd în acelaşi timp educativă şi înălţătoare. Iată în ce fel Sfîntul Ioan se exprimă referitor la acestea: «Voi ştiţi bine că eu cînd am început să vorbesc despre un lucru, în mijlocul vorbirii am trecut la altul care mi-a plăcut mai mult, încît l-am urmărit şi am încheiat vorbirea cu el»³.

Opera de căpetenie a Sfîntului Ioan Gură de Aur sînt omiliile mai ales cele exegetice, care întregesc opera sa laborioasă. Desigur, opera lui este de proporţii uriaşe care necesită un studiu îndelungat. În cele ce urmează voi înfăţişa cu exemple luate din unele cuvîntări praznicale şi mai ales din *Cuvîntarea către Eutropiu*, pentru a ne edifica asupra felului cum Sfîntul Ioan ştia să închege şi să îmbrace cuvîntările sale în haina cea mai aleasă şi preţuită a oratoriei creştine.

Ca să putem ajunge la cunoaşterea formei predicilor Sfîntului Ioan, este necesar să facem analiza omiletică a cuvîntărilor, să vedem de ce mijloace s-a folosit oratorul, ce figuri de stil foloseşte, ce frumuseţi literare, cu ce mijloace argumentează, cum începe cuvîntările lui, cum se face trecerea între părţile cuvîntării, de ce mijloace se foloseşte în vorbire şi în scris, cum este scrisul Sfîntului Ioan, închegarea frazelor, proporţia între părţile cuvîntării, cum este vorbirea lui, imaginile, puterea de a ţine atenţia ascultătorilor, scopul cuvîntărilor, prin ce se caracterizează încheierea cuvîntărilor.

Realizarea formei. — Sfîntul Ioan, neînfricat luptător şi mînuitor al artei oratorice, realizează predicile sale după diferite aspecte ce i le oferă viaţa sacerdotală în toate împrejurările tulburi din vremea sa. Orice ocazie, orice eveniment procura marelui orator dispoziţia unui moment fericit, pentru a-şi pune în aplicare tendinţa neţărmurită a sufletului şi elanului său: cucerirea credincioşilor pentru Hristos prin puterea cuvîntului.

Pentru că ne vom ocupa de această realizare a formei vom recurge la *Cuvîntarea către Eutropiu*, despre care se crede că Sfîntul Părinte şi-a pus toată arta sa, realizînd şi rămînînd pînă azi o piesă literară fără egal în domeniul artei oratoriei creştine. Cu ocazia căderii lui Eutropiu din treapta demnităţii ce o avea la curtea imperială, Sfîntul Părinte ţine două cuvîntări analizînd trecerea şi nimicirea fericirii pămînteşti.

Iată cum face Sfîntul Ioan introducerea la una din aceste cuvîntări şi anume la aceea unde vorbeşte «Despre paradis»: «Frumoasă este livada

2. Dr. M. Popescu, *Hrisostom ca orator, în «Biserica Ortodoxă Română» XXXII, (1900), nr. 8, p. 687.*

3. *Ibidem*, p. 887.

și grădina, însă mult mai frumoasă este citirea dumnezeieștilor Scripturi, căci într-adevăr acolo sînt flori, care se veștejesc, iar aici învățături care se află în floare; acolo zefir, care adie, aici suflarea Duhului; acolo mărăcini, care îngrădesc, aici Providența lui Dumnezeu care asigură; acolo greieri care îngînă; aici proorocii care cîntă; acolo delectarea privirii, aici folosul cîștigat din citire. Grădina este într-un anumit loc, dar învățăturile Scripturii în toate părțile; grădina aduce roadele sale numai la timp favorabil, iar sfintele învățături și în timpul iernii și al verii sînt pline de frunze și fructe»⁴.

Din primele cuvinte strălucește o introducere minunată. Subliniem mai ales frumusețea comparației între livadă și Sfînta Scriptură, între fructele vieții trecătoare și roadele veșnice ale Sfîntei Scripturi, comparație pitorească între țîrîitul greierilor și vocea atotbiruitoare a profeților, care seamănă cuvîntul Domnului cîntînd. Și mai departe: Citirea Sfîntei Scripturi alungă tristețea, seamănă veselia, smulge răutatea, înrădăcinează virtutea, nu te lasă să pătîmești în zbciumarea lucrurilor cele ce pătînesc cei ce se află în furtună. Marea se înfurie iar tu plutești cu seninătate; pentru că ai cîrmaci citirea sfintelor învățături și acest lanț nu-l poate rupe ispita lucrurilor»⁵. Cursivitatea comparațiilor între sufletul omului și furtuna mărilor, domolirea, limpezirea și liniștea care o întronează în om cuvintele Scripturii, conține farmecul unei oratorii alese.

În continuare, Sfîntul Ioan intră în tratarea cuvîntării adresîndu-se astfel: «Și acum ca dovadă că nu spun neadevăruri, însăși lucrurile o mărturisesc».

Pentru a scoate la iveală adevărul despre lucrurile trecătoare Sfîntul Părinte folosește figura oratorică a gradăției căutînd a convinge, cît mai bine, pe auditori zicînd: «Și să vi le spun iarăși și iarăși vă vorbesc, căci măcar de nu vor auzi toți, cel puțin vor auzi jumătate; și chiar dacă nu jumătate, a treia parte; și dacă nu a treia parte, a patra; sau poate zece; de nu zece, cinci; de nu cinci, poate măcar unul; și chiar dacă nu va asculta nici unul, plata mea e desăvîrșită»⁶. Sau, cînd vrea să prezinte pe Eutropiu părăsit de toate onorurile și bogățiile lui, Sfîntul Ioan folosește repetiția ca figură oratorică cu anafora zicînd: «Unde erau argintăriile? Unde banii? Unde sclavii? Toți au fugit. Unde eunucii? Au șters-o cu toții. Unde prietenii? Măștile s-au prefăcut. Unde sînt casele? S-au incuiat. Unde-s banii? A fugit cel ce-i poseda. Și aurul unde e? A fost îngropat. Unde s-au ascuns toate acestea?» Și încheie această frază folosînd în continuare forma comunicațiunei:

«Nu cumva devin plictisitor și supărător spunîndu-vă mereu, că bogăția trădează pe cei care o întrebuițează rău? Sosit-a vremea de a arăta adevărul cuvintelor mele»⁷. Iar cînd vorbea ascultătorilor despre dîrzenia cu care trebuie privită orice restriște ce vine asupra omului arătîndu-le

4. Antipa și Evghenie Macedoneanul, *Sfîntul Ioan Hrisostom, Cuvînt către Eutropiu intitulat «Despre paradis»*, în «Biserica Ortodoxă Română» XXIV (1900), nr. 7, p. 642. 5. *Ibidem*, p. 643. 6. *Ibidem*, p. 644. 7. *Ibidem*, p. 644

adevăratele bunuri ce trebuie cîştigate, Sfîntul Părinte foloseşte această antiteză: «Vedeam săbiile şi mă gîndeam la cer; aşteptam moartea şi aveam în minte învierea; vedeam patimile de jos — de pe pămînt — şi număram onorurile cele de sus — din cer; vedeam comploturile şi socoteam coroana cea de sus; căci închipuirea luptelor era destulă spre mîngiere şi încurajare»⁸.

Pentru a reda în faţa ascultătorilor într-o lumină vie pe acest împătimit de pofta îmibuibării oratorul foloseşte figura oratorică denumită epimoni: «Pînă cînd, în sfîrşit, bani? Pînă cînd argint? Pînă cînd aur? Pînă cînd vin servindu-se? Pînă cînd linguşiri de servitori? Pînă cînd pahare umplute cu vin?»⁹. Îngrămădirea aceasta de întrebări fac pe ascultător să-şi încordeze atenţia, să-şi mişte inima, pentru a putea primi învăţăturile. Împletirea aceasta a figurilor oratorice dau cuvîntării Sfîntului Părinte expresia unei inimi mişcate, a unei fantezii aprinse.

O altă figură de stil, metonimia, este prezentă din abundenţă în această cuvîntare a Sfîntului Ioan. Aceasta se vede atunci cînd spune că Eutropiu era îmbrăcat în mătase în loc de haine scumpe, avea aur, argint, în loc de bani cum se vede din exemplul de mai sus. La fel Sfîntul Părinte întrebuinţează sinedoca. Spre exemplu: Cînd Eutropiu fuge în Biserică, Sfîntul Părinte zice:

Pentru ce ai fugit la altar? (în loc de ce ai apelat la biserică?). Nu te respinge Dumnezeu, căci El n-a venit să cheme pe cei drepti, ci pe cei păcătoşi la pocăinţă...»¹⁰. De asemenea Sfîntul Ioan foloseşte epifora şi metafora cînd sfătuieşte: «Speranţa ta este biserica, mîntuirea ta este biserica, scăparea ta este biserica, mai sus decît cerul şi mai vastă decît pămîntul»¹¹. Această repetire a cuvintelor la sfîrşitul propoziţiilor dau acestora accentul convingător şi o argumentaţie sigură. Iar metafora o foloseşte el atunci cînd vorbeşte ascultătorilor despre esenţa Bisericii: «...Biserica niciodată nu îmbătrîneşte, ci totdeauna este în floarea vîrstei...»¹².

Pentru a nu da impresia ascultătorilor că ar vorbi dintr-o pornire pătimaşă contra acestui Eutropiu, Sfîntul Părinte foloseşte figura oratorică a corecţiunii zicînd: «Şi acestea le zic, nu ca să amărăsc pe cel ce zace, ci voind să pun în siguranţă pe cei ce stau de faţă; nu zgîndărind ranele cele urcicioase ale suferindului, ci voind să menţin pe cei nerăniţi vreodată în sănătate sigură; nu înecînd pe cel cuprins de furtusă, ci instruind pe cei ce plutesc cu vînt favorabil, ca nu cumva să se înece»¹³.

Ca să fundamenteze şi să lămurească în cugetul păstoriiţilor săi sensul creştinului adevărat vieţuitor în Hristos, Sfîntul Ioan foloseşte

8. *Ibidem*, p. 643.

9. *Ibidem*, p. 646; sau alt exemplu: «Oare ieri nu-i sărutai miinile, nu-l numeai mîntuitor şi protector şi binefăcător? Nu ţeseai mii de laude? Pentru ce astăzi îl invinovăţezi? Ieri lăudător şi astăzi insultător? Ieri laude şi astăzi îi arunci în spinare crime? Care este cauza schimbării? De unde trecerea acesta?» (*Ibid.* p. 643).

10. *Ibidem*, p. 643; «Nu-mi spune de cetăţi şi arme, căci întăriturile cetăţilor se ruinează, dar biserica nu îmbătrîneşte niciodată».

11. *Ibidem*, p. 647.

12. *Ibidem*.

13. *Ibidem*, p. 540.

în încheierea cuvîntării această comparație antitetice: «A făcut mari nedreptăți și a păcătuit? Nici noi nu tăgăduim. Dar nu e timpul de judecată, ci de milă; nu de vinovăție, ci de iubire de oameni; nu de cercetare, ci de iertare, nu de vot și proces, ci de înduioșare și grație»¹⁴, încheind această frază cu un îndemn la adresa ascultătorilor: «Așadar, nimeni să nu se aprindă, nici să-i pară rău, ci mai bine să ne rugăm Iubitorului de oameni, Dumnezeu, ca să-î dăruiască lungime de zile și să-l cruțe de măcelul, care-l înfricoșează, încît el să se poată dezbrăca de greșelile sale și în comun să cădem înaintea iubitorului de oameni, împăratul, pentru biserică și pentru altarul acesta, rugîndu-l să dăruiască Sfintei mese — altarului — un bărbat»¹⁵.

Cu ocazia rostirii altor cuvîntări, referindu-ne la cele praznicale, Sfîntul Ioan, care era într-o continuă activitate pastorală, avea un fel aparte de a-și începe cuvîntările sale. El face aceasta în modul cel mai simplu posibil, pentru că uneori nu avea nevoie de o introducere, fiindcă materia cuvîntării era aproape totdeauna cunoscută ascultătorilor. De obicei el își repetă, drept introducere, într-un rezumat scurt și clar, cuvîntarea anterioară și apoi drept punct de trecere lua vreo frază pe care și-o căuta anume. De exemplu: după ce vorbise într-o duminică despre pocăință, el continuă în duminica următoare a vorbi despre același subiect și-l introduce așa: «Ați auzit duminica trecută războiul și biruința? Războiul diavolului și biruința lui Hristos? Ați văzut că pe cînd lăudam pocăința, satana n-a putut suferi lovitura și tremura? De ce te cutremuri satanola lauda pocăinței? De ce oftezi? Ah, cu drept cuvînt ofteze răspunde el. Pocăința mă despoaie de puternice arme». Și acum leagă subiectul de tratat cu fraza din urmă: «Da într-adevăr, pocăința este o puternică armă, care dărîmă fortărețe...»¹⁶. Aici a și intrat de-a dreptul în materie. Cam acesta e felul obișnuit al său de introducere.

Alteori, imitînd acea «captatio benevolentiae», începe cu laude la adresa ascultătorilor. Tot așa de simplă este încheierea cuvîntărilor sale nelipsite de îndemnuri și de o rugăciune scurtă. Sfîntul Părinte încheie liniștit, făcînd un rezumat al celor vorbite ca să fie de folos ascultătorilor.

Un alt exemplu ni-l va arăta pe Sfîntul Părinte făcînd introducerea în alt mod decît am văzut. Ca exemplu luăm *Cuvîntarea la înălțarea Domnului*, care începe astfel:

«Ce sărbătoare este astăzi? Negreșit o sărbătoare înaltă și mare, care covîrșește toată mintea omenească... Astăzi neamul omenesc iarăși s-a împăcat cu Dumnezeu... Astăzi vrăjmășia cea îndelungată s-a ridicat, războiul cel îndelungat s-a sfîrșit... Astăzi s-a încheiat o minunată pace care mai înainte nici nu se putea aștepta. Dumnezeu iarăși s-a împăcat cu oamenii...»¹⁷.

14. *Ibidem*, p. 543. 15. *Ibidem*, p. 543.

16. Dr. M. Popescu, *op. cit.* p. 891.

17. Episc. Melchisedec al Romanului. *Predici ale celui dintre Sfinții Părinți noștri Ioan Hrisostomul*, traducere după Dr. Cari Joseph Hefele, București, 1893, p. 24.

Acest început triumfal, care captează dintr-o dată pe toți auditorii, era specific Sfântului Ioan. Frumusețea de stil a repetiției pe care o folosește, adună și ațintește gândurile și inimile credincioșilor spre ceea ce va vorbi predicatorul. Majoritatea cuvântărilor Sfântului Ioan încep cu forma aceasta interogativă. Tratarea de asemenea nu este lipsită de comparații curgătoare. Iată un exemplu tot din *Cuvântarea la Înălțarea Domnului*: «Ilie la înălțarea sa la cer a aruncat cojocul său asupra ucenicului Elisei; dar Iisus după ce s-a înălțat la cer a făcut să se coboare asupra ucenicilor Săi darurile harului și a făcut nu numai un profet ci mii de Elisei care au fost mai mari și mai măriți decât acesta»¹⁸. Pe lângă frumusețea ei, comparația pe care o face demonstrează că oratorul stăpînea, cunoștea îndeaproape Sfînta Scriptură, așa că el este în stare să combine exemplele și comparațiile în așa fel ca să lege în cuvîntarea sa Noul și Vechiul Testament.

Pentru a ne edifica asupra formei minunatelor sale omilii, ne vom referi la una din cele 58 de *Omilii asupra Psalmilor* și anume la cea la Psalmul XLI, în care Sfîntul Ioan face un început admirabil. De aceea această omilie este considerată a fi drept un model al genului, în care el glorifica puterea cîntecului: «Nimic nu înalță așa de sus sufletul și nu-i dă aripi, nu-l dezlipsește de pămînt și nu-l desprinde din lanțurile trupului, nimic nu-l face să uite de toate lucrurile lumii, decât un cîntec melodos. Copiii adorm în cîntecul doicii; drumetul se simte prin cîntec mai întărit spre a continua drumul; plugarul doinește muncind, luntrașul stînd la cîrmă cîntă; chiar și femeile singuratice, ori în cor, își îndulcesc greutatea torsului lor prin cîntec. Și fiindcă acest gen de înveselire îi este așa de potrivit firii noastre, de aceea ne-a dăruit Dumnezeu psalmii, ca nu cumva demonii prin cîntece defăimătoare să nimicească toate din temelie. Unde cîntă oamenii imne religioase, acolo zboară Duhul Sfînt, cel ce sfințește gura și inima. Să faceți așa, ca sculîndu-vă de la masă, cu soția, copiii, să cîntați Domnului imne sfînte. Dacă Sfîntul Pavel pe care-l așteptau chinuri greu de îndurat a cîntat Domnului în temniță cu Sila laude în miezul nopții și dacă pe el nici timpul, nici locul, nici ostenele, nici tirania somnului, nici durerile și suferințele nu l-au putut reține de la acele duioase imne, cu cît mai mult ni se cuvine nouă, celor ce trăim în pace și în liniște, să aducem lui Dumnezeu imne de laudă, ca ele să depărteze din sufletul nostru toată pata și prihana... Nu e nevoie aici de nici o artă ci numai de bunăvoință și de o inimă generoasă. Cîntecul nu este legat de un anumit loc și de un anumit timp, totdeauna poți să-ți înalți sufletul în cîntece religioase...»¹⁹.

Simplitatea aceasta în descriere e de o măreție impunătoare la Sfîntul Ioan, e ca un fluviu ce se revarsă liniștit și maiestos în ocean. «El n-are gesturi mari, țipete de disperare, chiote de bucurie, violență de sentimente și înflăcărări de inimi, ci îndemnuri înălțătoare spre virtute și

18. *Ibidem*, p. 29.

19. Dr. M. Păpescu, *op. cit.*, p. 1151.

încurajare, spre duioşie şi mîngîiere, toate purtînd pecetea unei dumnezeieşti sincerităţi...²⁰.

Se ştie că trecerea de la o parte a cuvîntării la altă parte, în arta oratorică este una din cele mai dificile probleme.

Dacă într-o cuvîntare ale cărei părţi sînt omogene e aşa de grea trecerea, cu cît mai anevoioasă trebuie să fie atunci cînd părţile nu sînt omogene. Aici e nevoie de foarte multă artă şi de mult studiu retoric-omiletic. Ca şi alţi omileţi, Hrisostom nu căuta legături interne între felurile subiecte pe care le trata, lui îi ajungea o legătură aparentă, exterioară cu toate acestea realizată cu multă măiestrie. De multe ori Sfîntul Ioan, chiar şi în vorbirile care tratează o singură problemă, îşi permite o neţărmurită libertate în împărţirea logică a materiei; prin aceasta el căuta dovezile nu atît în intelectul ascultătorilor cît în sentimentele lor, avînd în vedere partea practică, nu cea teoretico-filozofică a materiei tratate. Acestea se pot spune în genere, căci în anumite locuri Sfîntul Ioan are treceri de la o parte a cuvîntării la alta atît de admirabile încît cu drept cuvînt sînt date ca modele permanente de artă oratorică, pentru claritatea logică a lor, pentru scurtimea şi ingeniozitatea şi pentru continuitatea naturală dintre părţi.

Referindu-ne la claritatea formei în expunere vom spune că aceasta a făcut gloria oratorică a Sfîntului Ioan. Aceasta este părera contemporanilor săi după care tot talentul Sfîntului Părinte ar sta în claritatea limbii şi a formei cuvîntărilor lui. Este aceasta o afirmaţie adevărată şi astăzi pentru noi, deşi s-ar părea că este unilaterală. Claritatea în vorbire vom spune că este o condiţie sine qua non a unui bun orator, dar aceasta este numai una dintre condiţii, căci puterea oratorică îşi are originea într-un complex de condiţii, care, mai mult ori mai puţin, sînt inerente artelor în general. Prima dintre acestea este negreşit acea totalitate de aptitudini speciale, pe care le cuprinde sub numele generic de talent.

Acest «dar dumnezeiesc» este însă în oricare artă o taină a firii individuale şi de aceea încercările care se fac de a explica în ce constă talentul, rămîn fără valoare generală. Claritatea formei în expunerea faptelor, realizarea stilului în cea mai frumoasă linie sub diferite aspecte ale acestuia şi înfăţişarea argumentelor, au fost negreşit mari calităţi omiletice ale Sfîntului Ioan. Dar totuşi nu numai în aceasta i-a stat talentul. Ce i-ar fi folosit claritatea, dacă nu ar fi realizat forma cuvîntărilor şi dacă n-ar fi avut adîncă convingere despre adevăritatea celor despre care el vorbeşte? Ce i-ar fi folosit această convingere, dacă n-ar fi avut cea admirabilă sinceritate şi acel nemaipomenit curaj de a-şi expune convingerile sale creştine, cum l-a dovedit în multe ocazii din viaţa lui. Şi chiar şi acest curaj la ce i-ar fi folosit, dacă ar fi fost pornit numai dintr-o inimă îndrăzneată, cum o au atîţia care se pierd numai printr-o cutezanţă oarbă, ce i-ar fi folosit dacă acest curaj n-ar fi fost izvorît dintr-o dumnezeiască însufleţire pentru cauzele ce le apăra ori le combătea? Toate

20. *Ibidem*, p. 892.

acestea și multe altele dintre calitățile minunate, au format la acest Sfânt Părinte acel talent de cuvântător sacru, care și azi ne uimește prin splendoarea lui. Ne minunează mai ales claritatea care la Sfântul Ioan nu consta numai în structurarea frazelor în cuprinsul cuvântării în topică și sintaxa simplă și logică a ideilor, ci mai ales în expunerea într-o formă elegantă a ideilor.

Forma omiliilor Sfântului Ioan e una din cele mai alese și mai atrăgătoare. Ea place și celor învățați și celor neînvățați atât prin distincția și arta compoziției și a frazelor cât și prin simplitatea, eleganța și strălucirea stilului. Fie în tratate, fie în omilii, fie în scrisori, autorul nostru vrea să se facă înțeles și să ajungă neapărat pînă la inima omului și s-o cucerească ²¹.

Prin alegerea cuvintelor, morfologie sintaxă, limba Sfântului Ioan e de o desăvîrșită corectitudine și puritate. La fel stilul care prin imaginile, figurile, comparațiile și patetismul său neafectat, se înscrie printre cele mai fermecătoare podoabe ale limbii grecești, deși oratorul scrie la aproape 800 de ani după perioada clasicismului elen propriu-zis. Ritmul transformă adesea textul în pagini de poezie. Ținuta generală a formei e aceea învățată în școala lui Libanius, deși puterea talentului său domină formulele tradiționale sau sfărîmă uneori schematismul școlii ²².

În cuvântările Sfântului Ioan putem descoperi totdeauna echilibrul predispozițiilor sufletești cât și cinstea în vorbirea simplă. Sfântul Părinte își permitea, în cuvântările sale, prelungiri repetate de cuvinte, digresiuni nenumărate, toate mergînd spre realizarea încolțirii cuvîntului sfînt în sufletele ascultătorilor. În toată verva cuvîntului său se vedește talentul strălucitor și suplu al oratorului. Trecerile rapide în conținutul predicii de la reproșuri ingenioase la chemările arzătoare prin diferite analogii, aluzii de tot genul, comparații multiple, originalitate în gîndirea sa oratorică, stilul fructuos, trădează genul său unic ²³.

Toate eforturile oratorului de a-și șlefui cât mai strălucitor cuvîntul, toată dibăcia omiletică și literară, ca și întreaga putere de convingere sînt puse în slujba realizării unei cuvîntări care urmărește atingerea scopului final: mîntuirea sufletelor credincioșilor cu hrana cuvîntului dumnezeiesc. Deși prețuia frumusețea formei, totuși Sfîntul Ioan combate cuvîntările pompoase alcătuite numai pentru plăcerea auzului. «Mulți se ostenesc — zice el — să țină o cuvîntare frumoasă; aplauzele îi ridică la cer și tăcerea publicului este mai amară pentru ei decît pedeapsa iadului. Noi ucidem astfel Biserica, fiindcă voi nu căutați o cuvîntare care să aducă frîngere de inimă, ci una care vă desfată auzul, ca și cînd ar fi aici cîntăreți cu chitara, iar noi am linguși încă pornirile voastre și am căuta vorbe frumoase, limbă plină de armonie, ca să fim admirați și să plecăm cu aplauze. Credeți-mă, eu nu vorbesc niciodată altfel decît numai

21. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Personalitatea Sfîntului Ioan Gură de Aur*, în «Studii Teologice» IX (1957), nr. 9—10, p. 612. 22. *Ibidem*, p. 612.

23. R.P.G. Longhaye, *La prédication. Grands maîtres et grandes lois*, Paris, 1927, p. 114.

cum gîndesc»²⁴. Cuvîntul Sfîntului Ioan era în slujba slavei lui Dumnezeu și mîntuirea credincioșilor. El nu căuta laude în fața oamenilor. El nu căuta să strălucească numai prin frumusețea formei ci și prin temeinicia ideilor. Eu însumi — zice el — «mă silesc din răspuțeri să găsesc mijloacele cele mai potrivite care să fie spre folosul vostru și anume că port multă grijă, ca să nu alunec la o frumoasă alcătuire a vorbelor, căci noi trebuie să ne întrebuițăm timpul nu cu frumuseți de stil, ci cu puterea ideilor»²⁵. El disprețuia laudele și cu aplauzel ce i se aduceau. Pe vremea Sfîntului Ioan credincioșii aplaudau pe predicator în biserică. Pe Sfîntul Părinte îl supărau acestea, și-i mustra: «De ce aplaudați atîta? Biserica nu este teatru. Cele mai bune aplauze pentru mine sînt atunci cînd faceți ce vă spun. Degeaba ne adunăm aici dacă noi ascultăm predicile numai ca să avem o distracție și apoi să plecăm acasă»²⁶, sau vorbind despre cui îi revin aceste laude, Sfîntul Ioan zice: «Puterii Duhului Sfînt, care îl fortifică în plenitudinea prezentării și trăirii cuvîntului sfînt»²⁷.

În cuvîntările sale Sfîntul Ioan caută să se apropie de tot omul care caută pe Dumnezeu. De aceea era atît de iubit de păstoriții săi, socotindu-l a fi «părintele sufletelor și inimilor în comuniune de trăire părintească cu auditorii săi, care erau socotiți adevărați copii ai lui»²⁸. Așa era Sfîntul Părinte, divinul slujitor al Cuvîntului și dacă azi nu putem înțelege deplin în ce constă puterea lui oratorică, aceasta e din pricină că noi, cei de azi, nu mai putem auzi vorbind pe oratorul sfînt, ci numai citim cuvîntările lui și ne extaziem de splendida formă a acestora. Una este a citi și a vedea în fața ta numai litere moarte, ceea ce face ca să treci repede peste fraze și să nu simți gingașele nuanțări ale sentimentelor ce au stăpînit pe orator cînd le-a rostit în fața credincioșilor.

Referindu-ne la materia cuvîntărilor lui, oratorul sfîntit n-a ocolit nici o problemă mare cu care luptau contemporanii săi, cum făceau unii cuvîntători, ci le-a înregistrat, le-a analizat pe toate și le-a soluționat cît mai potrivit și mai realist în spiritul Evangheliei. El scria și vorbea pentru folosul sufletului creștin, preocupare ce stă în centru Țerei sale. De aceea opera sa nu distrează, ci zidește. Zidește nu numai prin soluțiile sale superioare și prin atitudinea sa precisă și neclintită în credința că problemele pe care le tratează pot fi soluționate, ci în același timp și printr-o metodă psihologică de o rară abilitate și elasticitate.

Ca predicator Sfîntul Ioan este și un desăvîrșit cunoscător și conducător al sufletului omenesc și prin aceasta unul dintre cei mai originali pedagogi ai Bisericii pe care aceasta i-a avut în decursul istoriei ei de două ori milenară. De aceea cuvîntările și scrisul său atrag și farmecă²⁹. Finețea și înălțimea spiritului său, splendoarea imaginației, căldura pasiunii oratorice, elocința, eleganța perfectă, acestea formează

24. Dr. M. Popescu, *op. cit.*, (Omiția XXX, la Faptele Apostolilor, p. 1152).

25. *Ibidem*, p. 1153. 26. *Ibidem*, p. 1153.

27. R.P.G. Longhay, *op. cit.*, p. 117. 28. *Ibidem*, p. 108.

29. Pr. Prof. I. G. Coman, *op. cit.*, p. 612.

arta Sfântului Părinte de a amplifica obiectele în ornament cum spune Cicero — și puterea de a scoate toate elementele de convingere din arta sa ³⁰.

Analizînd vorbirea fermă și scrisul Sfântului Ioan, vom observa că ele vădese în orice loc dăruirea. Cuvîntarea Sfântului Ioan este o formă a acțiunii. Ca preot și arhiepiscop, el a trăit într-o încordare maximă tot timpul lucrării sale de proporții uriașe. Scrierile hrisostomice sînt calde, vii și pun repede stăpînire pe inima cititorului atent și de bună credință. Cuvîntările Sfântului Ioan înflăcărează și dau naștere la atitudini și la acțiuni ³¹.

În profilul său de predicator se îmbinau o simțire nobilă de creștin adevărat trăitor în Hristos cu oratorul desăvîrșit. Dacă ne vom îndrepta gîndul spre ascultătorii săi, la acea mulțime disparată, inegală în dispoziții și aptitudini și dacă ne vom întoarce gîndul la acest orator, vom descoperi în el cuvîntătorul capabil de sacrificiu, care în fața oricărei situații — oricît de grele — a rămas pe treapta cea mai înaltă a demnității sale ³².

Frumusețea stilului cuvîntărilor Sfântului Ioan se descoperă mai ales în omiliile sale, care strălucesc prin naturalețea, tonul apropiat, căldura inimii care le-a rostit, sugestiile simple dar pătrunzătoare, precizia în descrierea faptelor, a ideilor și a exemplelor date și finețea aluziilor pe care le face ³³. Stilul său este mai strălucit decît variat. Splendoarea acestuia este asemenea unei lumini orbitoare care strălucește deasupra cîmpiilor Siriei ³⁴.

Limba și stilul sfințitului orator păstrează în cuvîntările sale acel iz asiatic, cu acele imagini vii împrumutate din natură. Naturalețea, finețea, fluenta și strălucirea homerică — după vorba lui Puech — vin în scrisul Sfântului Ioan din imaginația lui bogată de orient. Dar omiliile Sfântului Ioan se impun și printr-un fond bogat, serios și realist. Puțini predicatori patristici au în opera lor atîta bogăție și varietate de material din Sfînta Scriptură și din toate domeniile vieții omenești ca el. Conținutul operelor lui sînt o comoară prețioasă, iar forma acestora indică nivelul cel mai înalt la care s-a ridicat predica creștină în secolul al IV-lea. Pasiunea sa de a lumina sufletele prin strălucirea cuvîntului, l-a obligat să scoată învățături din toate situațiile și aspectele vieții pe care le îmbracă în haina plastică a cuvîntării bisericești. În operele lui clocotește o puternică credință în idealurile mărețe ale omului și mai ales ale creștinului, în dreptatea, libertatea, dragostea față de om și în desăvîrșirea vieții prin adevărurile evanghelice ³⁵.

30. R. P. G. Longhaye, *op. cit.*, p. 114.

31. Pr. Prof. I. G. Coman, *op. cit.*, p. 610.

32. R.P.G. Longhaye, *op. cit.*, p. 117.

33. Aimé Puech, *Histoire de la littérature grecque chrétienne*, t. III, p. 530—532.

34. M. Villemain, *Tableau de l'éloquence chrétienne au IV siècle*, Paris, 1891, p. 208.

35. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *op. cit.*, p. 612. Vezi: Louis Meyer, *Saint Jean Chrysostome, Maître de perfection chrétienne*, Paris, 1933, p. 185 ș. u.

Aticismul limbii hrisostomice lăudat de Isidor de Pelusa face, câteodată, loc asianismului, cu osebire în operele din perioada episcopatului. Vigoarea populară în argumentație, acțiunea puternică asupra spiritului prin toate mijloacele credinței; dar și preferința mlădierii sufletului și evoluțiile sale rapide; ideile, imaginile, mișcărilor, toate se desfășoară ca acordurile unei fraze muzicale sub degetele unui muzician de geniu. Predicatorul din Antiohia întregește în predica sa mobilitatea excepțională a imaginației cu aceea a sensibilității sale.³⁶

Gloria oratorică a Sfântului Ioan și elocința hrisostomică au fost atât de strălucite încât unii dintre eleniștii vestiți — ca Wilamowitz și Puech — afirmă că ele fac o serioasă concurență gloriei oratorice a lui Demostene și a lui Cicero. Este o glorie strălucitoare, neatinsă pînă azi de dintele vremii și care a adus oratorului sfințit supranumele de «Gură de Aur»³⁷.

Predica hrisostomică este o dăruire neprecupețită înălțării vieții creștine, un holocaust suprem adus pe altarul iubirii față de oameni și de Dumnezeu. Fiecare pagină din opera omiletică a Sfântului Ioan cuprinde o temeinică invitație la iubire; la acea iubire ce descoperă noi și noi motive de a iubi pe oameni și pe Dumnezeu. Forma ei atrage spiritul acestuia fiindcă e cea mai artistică dintre toate producțiile literare patristice. De aceea, lectura cuvîntărilor hrisostomice e o adevărată desfătare sufletească. Ritmul ideilor și armonia formei acestora a fost, după aprecierea generațiilor patristice asemănată cu melodia unei lire³⁸.

Într-un pasaj păstrat de Fotie din opera Fericitului Teodoret al Cirului, *Lauda Sfântului Ioan*, citim: «O părinte, dă-ne lira ta! Acordă-ne plectru tău pentru a te lăuda. Căci deși mîinile tale s-au desfăcut, potrivit legilor firii, lira ta răsună peste tot pămîntul, prin darul harului. Împărtășește-ne și nouă limba ta nemuritoare. Numai limba ta e vrednică să povestească faptele tale»³⁹.

Cuvîntările lui pe care le admirăm noi astăzi, și care au delectat pe mulți pînă în zilele noastre, rămîn un tezaur de neprecupețit în sanctuarul literaturii Bisericii creștine. Sfîntul Ioan Gură de Aur rămîne unul din cei mai mari și mai gustați scriitori ai Bisericii creștine. Prin felul cum a predicat, el va rămîne pentru totdeauna cea mai strălucită stea pe cerul elocinței creștine.

Magstrand SIMION S. CAPLAT

36. Pr. Prof. I. G. Coman, *op. cit.* p. 613.

37. *Ibidem*, p. 613.

38. *Ibidem*, p. 615.

39. *Ibidem*. (cf. Fotie, *Biblioteca, Cod. 272, P.G., X, 232 D*).

ÎN TRECUTUL BISERIȚII NOASTRE

UN COLABORATOR AL LUI CONSTANTIN MAVROCORDAT LA DESFIINȚAREA RUMÂNIEI: MITROPOLITUL NEOFIT (1738—1753)

Frământările țărănești din Moldova și Țara Românească în prima jumătate a secolului al XVIII-lea au impus conducerii de stat să caute noi forme de reglementare a raporturilor dintre stăpînii de moșii și locuitorii aserviți. Între aceste preocupări de reglementare se numără și reformele mavrocordățești dintre care desființarea rumâniei și a veciniei au fost, sub aspectul social-economic, actele de cea mai mare însemnătate.

Deși impuse de realitățile economice și sociale interne, reformele lui Constantin Mavrocordat, poartă amprenta unei contribuții personale a domnului care prin centralizarea vieții de stat, a urmărit modernizarea tuturor instituțiilor, cu scopul de a ajunge să facă față pretențiilor din ce în ce mai mari ale puterii suzerane și de a potoli, în limita posibilului, nemulțumirile claselor sociale. Această contribuție personală în efectuarea reformelor la rîndul ei — după cum arată înseși actele contemporane¹ — a fost rezultatul unei colaborări între domn și veliții boieri, sau chiar și alți sfătuitori.

Cel mai însemnat dintre sfătuitoarii lui Constantin Mavrocordat la înfăptuirea reformelor, colaborator efectiv atît sub raportul teoretic cît și cel practic, a fost fără îndoială învățatul mitropolit al țării, Neofit Cretanul. Informațiile documentare, ignorînd data și împrejurările în care el a venit în țară, încep prin a menționa pe Neofit ca «dascăl al mării sale Alexandru beizadea»², fiul lui Constantin Mavrocordat, viitorul

1. «Constituția» de la 7 februarie 1741, păstrată în textul original sub forma unei anaforele a mitropolitului și boierilor, întărită de o lungă rezoluție domnească, spune în privința așezămîntului fiscal, că «ne-am adunat în multe rînduri înaintea prea milostivului nostru domn... cinul bisericesc și cu toată ceata boerească, socotindu-ne pre amăruntul ca să găsească mijloc de dajde tocmită și pe dreptate...» (Arh. St. Buc., *Suluri*, dos. nr. 17).

2. *Condica Sfîntă a Mitropoliei*, p. 127.

Delybei³, bucurându-se de protecția domnului și de simpatia boierilor pămînteni. Nefiind fanariot, era privit cu multă aversiune de sfetnicii greci ai domnului⁴ și cu neîncredere de către patriarhul Constantinopolului după alegerea sa ca mitropolit⁵. Contemporanii⁶, ca și cei ce au vorbit despre dînsul ulterior⁷, sînt de acord în a-i recunoaște pregătirea și marea lui erudiție. Făcut mai întîi arhiereu și mitropolit al Mirei, localitate în Asia Mică, Neofit este ales la 24 noiembrie 1738 mitropolit al Ungrovlahiei de către Adunarea țării, prezidată de domn. Dapontes notează în *Efemeridele* sale că era socotit atunci singurul capabil să stea în fruntea Bisericii, în acele vremuri de grea încercare⁸.

Ca mitropolit, s-a dovedit un spirit înaintat, înclinat să promoveze noul în toate direcțiile. Cunoscînd, pe lîngă limba lui natală, româna⁹ și slavona, Neofit a sprijinit curentul de traducere a textelor bisericești în limba română, dispunînd cu propria lui cheltuială, să se tipărească un mare număr de cărți religioase în românește¹⁰. Tot el a introdus în Țara Românească obișnuința datării actelor scrise cu anul de la Hristos și începutul fiecărui an de la 1 ianuarie¹¹, care în viața de stat urma să înlocu-

3. Dapontes spune că a fost preceptor la toți copiii lui Constantin Mavrocordat (*Ephémérides Dacés*, II, Paris, 1881, p. 43).

4. Sînt concludente în această privință aprecierile asupra lui Neofit din rapoartele capuchehaielelor lui Constantin Mavrocordat la Poartă în anii 1741—1743, care în ansamblu oglîndesc opinia fanariotă față de tot ce se petrecea în cele două principate (Academia Republicii Socialiste România, *Ms. gr. 1069*, f. 99, 132 v ș.a.). Cităm după traducerea românească de la Institutul de Istorie, care are indicația filelor din original.

5. *Scrisorile patriarhului Constantinopolului*, în Hurmuzaki, doc. vol. XIV-2, p. 1099—1102, nr. MLIII, și p. 1102—1103, nr. MLVII. Un raport de capuchehaia din 1742, Academia Republicii Socialiste România, *ms. gr. 1069*, f. 209 v.

6. C. Dapontes, *Catalogul istoric...*, în Erbiceanu, *Cronicarii greci care au scris despre români*, București, 1888, p. 113. Nici dușmanii lui, fanariotii, nu i-au negat pregătirea intelectuală. Un raport de capuchehaia pune în seama mitropolitului Dristriei expresia «Măi ticălosule cretan, păcat de învățatura ta...» (Academia Republicii Socialiste România, *ibidem*, f. 99).

7. Aprecieri de felul acesta se află în Emile Legrand, introducere la lucrarea lui Dapontes, *Ephémérides Dacés*, II, 43, Nota; N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea*, p. 514; *Istoria bisericii Române*, II, p. 63; G. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungro-Vlahiei*, II, București, 1914, p. 337.

8. «Dans une reunion plénière des boyards, tenue en présence du Prince, et à la suite d'une longue délibération sur la choix d'un candidat capable de gouverner l'église métropolitaine de Hongro-Valachie avec toute la vigilance et le soin désirable, Neophytos, métropolitain de Myre, l'emporta sur ses concurrents, tant à cause de la pureté de sa vie, de toutes ses autres vertus et de son savoir, que de l'affection paternelle dont il avait entouré tout le monde, pendant l'époque troublée que l'on venait de traverser» (C. Dapontes, *Ephémérides Dacés*, II, p. 168).

9. În descrierea pe care o face Mînăstirii Argeș în timpul vizitei canonice din 1746, el spune: «iată noi punem aici în românește anul în care Radul cel Frumos a terminat mînăstirea și pe care noi l-am luat din biserică» («Biserica Ortodoxă Română», II, p. 637).

10. N. Iorga, *Istoria literaturii române, în secolul al XVIII-lea...*, p. 512; G. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 332.

11. *Condica Sfinții a Mitropoliei*, p. 128 și 136: citat de G. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 335.

iască treptat sistemul datării de la «facerea lumii» cu începutul anului la 1 septembrie¹². În afară de preocupările cărturărești, Neofit a fost un om practic și un bun administrator. El a cumpărat mai multe moșii — unele cu bani proprii — locuri, case, mori, vii, din a căror exploatare a ținut să mărească averea mitropoliei¹³. La moșia Cucueți construiește o moară, despre care spune: «Moara are trei roți, fiind făcută de mine din temelie la 1746»¹⁴. Ordinea introdusă de Neofit în gospodărirea moșiilor făcea ca exploatarea lor să aducă mitropoliei beneficii¹⁵, vorbind chiar cu un sentiment de mândrie despre locurile unde indicațiile lui erau luate în considerație. În timpul călătoriei pastorale din 1746, notează despre moșia Tobolea, cu data de 3 iunie: «am ajuns seara la moșia mitropoliei numită Tobolia, pre care am cumpărat-o noi de la Popescu pre la 1744, pre timpul domniei a doua a lui Mihai voevod Racoviță. Pre această moșie se află gospodăria mitropoliei, moara și casele, unde se îngrijesc boii și vacile mitropoliei. Aici se află și grânele mitropoliei, ce s-au semănat cu plugurile noastre, care din mila lui Dumnezeu sînt bune, semănate în sumă de 42 chile de boabe»¹⁶.

Față de locuitorii de pe moșiile mitropoliei, Neofit nu a desființat exploatarea feudală, pentru că nici nu-i stătea în putință, dar din mărturia documentelor reiese că el aplica metoda unei exploatare mai reduse în comparație cu moșiile altor stăpîni, laici sau ecleziști. O poruncă a lui Constantin Mavrocordat de la 2 iulie 1739 dată locuitorilor de pe moșia Tîntava a mitropoliei — în vremea cînd obligația generală era de 6—9 zile — le cere să lucreze cinci zile pe an¹⁷. Mitropolitul însuși, adresîndu-se pîrcălabului și locuitorilor din Tîntava, le spune că «noi acii, pã acea moșie arături... nu aevm, fãr decît fin în livezi... ci fiește care din voi să aveți cîte trei zile a cosi și doao zile a strînge finul»¹⁸. Cu obligația clăcii menținută la cinci zile, Neofit a chemat de peste graniță locuitori de mult înstrăinați pe moșiile mai puțin populate, obținînd de la domnie și reducere pentru ei la plata dărilor, precum și înscrierea acestora la vîstierie în categoria ruptașilor¹⁹. Proporțional cu înmulțirea

12. Primul document original cunoscut de noi în cancelaria Țării Românești, «cu data de la Hristos, este o carte a lui Grigore Ghica din «mai 14 leat 1750», dată de egumenul de la Argeș pentru obligațiile locuitorilor pe care îi va aduce pe moșia minăstirii (V. Mihordea și colaboratorii, *Documente privind relațiile agrare în secolul al XVIII-lea*, vol. I, București, 1961, p. 493, nr. 322).

13. G. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 335.

14. «Biserica Ortodoxă Română», II, p. 318.

15. Povarna de la moșia Cucueți a dispus să fie arendată unor evrei spre a asigura de acolo mitropoliei un venit constant («Biserica Ortodoxă Română», II, p. 318).

16. «Biserica Ortodoxă Română», II, p. 318.

17. «Măcar că oamenii care sânt pe moșiile altor mănăstiri și boieri nu lucrează numai cîte 5 zile, ci lucrează și cîte 9 zile, iar sfinția sa v-au lăsat pe voi ca să lucrați numai aceste 5 zile» (*Documente privind relațiile agrare...*, p. 374—375, nr. 199).

18. *Ibidem*, p. 375—376, nr. 200.

19. Încuviințarea domniei de la 13 septembrie 1746 dată mitropolitului pentru a aduce la moșia de la Bănești (Dîmbovița) oameni care au părăsit țara mai de mult. «Numai pre carii cînd i-ar aduce, îndată să-i trimiță și să-i ducă la ispravnicul județului să le dea răvășelile dumnealui și... să-i trimită aici la vîstierie

zilelor de clacă pe moșiile stăpînilor, se pare că în timpul păstoriei lui Neofit, mitropolia a cerut locuitorilor obligații comparativ mai reduse. Așezămîntul din august 1744, cu obligația generală de 12 zile, deși a fost dat și mitropolitului pentru mai multe sate din Ilfov²⁰, nu se constată a fi fost aplicat întocmai pe acele moșii. La această constatare ne duce faptul că în cartea de la 1 aprilie 1748 Grigore Ghica spune că «mahalagii ce șăd cu casile lor pe pămîntul sfintei mitropolii de aici din București, au obicei pentru chiria locului dă aduc la mitropolie fieștecare om mahalagiu pe an cîte două cară dă lemne și clăcuesc și la strînsul finului cîte 6 zile, iar altă chirie, pã cum iau alte mănăstiri... nu le ia»²¹. Dacă luăm în considerare și zăpisiul de învoială de la 29 decembrie 1752, dat lui Neofit de unii săteni din Ciupelnița (Saac), pentru otaștina viilor din trecut, obligați de judecată la sume ce depășeau puterile lor de a le plăti²², se vede că în raporturile cu țărani, atitudinea lui constantă a fost, în toate ocaziile, sub prevederile legale.

În afară de buna gospodărire a averii mitropoliei, contribuția lui Neofit se face simțită și în actele însemnate ale vieții de stat, în vremea în care înnoirea practicilor administrative impuneau domnilor să caute colaborarea persoanelor cu pregătire. Om de încredere și sfetnic de aproape al lui Constantin Mavrocord, după cum singur mărturisește, Neofit a participat la elaborarea «Constituției» din 1741. Colaborarea lui la acest act de importanță administrativă, economică și socială, se constată nu numai prin faptul că numele lui figurează în fruntea semnatarilor, dar și prin modul de relatare al primelor patru capitole²³, unde interesele materiale ale Bisericii și slujitorilor ei se bucură de cea mai mare atenție. Scutirea de dări a mînăstirilor, a preoților de toate categoriile și precizarea într-un capitol special a rostului adevărat pe care urmau să-l aibă, protopopii în județe, reflectă nu numai grija capului Bisericii pentru instituția ce o conducea, dar și vederile clare ale unui om cu orizont, pe lângă influența pe care personal putea s-o exercite, ca în ansamblul preocupărilor să primeze problemele vieții religioase. Ca fost egumen²⁴, Neofit a cunoscut

cu foaia ispravnicului iscălită, ca să le dea pecetluituri roșii de ruptoare» (*Documente privind relațiile agrare...*, p. 467, nr. 301).

20. Mărcuța, Boteni, Curățești, Tobolea, și Cucueți. A se vedea documentul, în *Documente privind relațiile agrare din secolul al XVIII-lea*, p. 422, nr. 263.

21. *Ibidem*, p. 478, nr. 313. Pentru locuitorii din București mitropolia a renunțat la dreptul de monopol asupra vînzării vinului, dar a cerut ca locuitorii care desfac vin pe la casele lor să vîndă cîte o bute pe an și din vinul mitropoliei (*Ibidem*).

22. Locuitorii Negre, Radu și Ionașcu din Ciupelnița, anulîndu-li-se în judecată cumpărătura unor pogoane de vie cu 37 de ani în urmă de la un egumen și obligați la plata otaștinei pe tot acest timp, dau zăpisi mitropolitului Neofit că vor plăti otaștina pe zece ani din urmă, iar pe viitor cîte 60 de bani de pogon. Ei spun: «Sfinția sa, părintele mitropolit văzînd că sîntem niște oameni scăpătați și săraci... nu ne-au scos afară din vii, după cum ne-au hotărît judecata... și încă ne-au ertat și de otacină, de om cîte ani 27...» (*Ibidem*, p. 516—517, nr. 357).

23. Pentru dajdea mînăstirilor. Pentru egumenii de la mănăstiri. Pentru dajdea preoților. Pentru protopopii de prin județe.

24. Ipoteza lui G. M. Ionescu (*op. cit.*, p. 328).

de aproape lipsa de orice preocupare gospodărească a celor mai mulți conducători de mănăstiri. De aceea, ca mitropolit, el a determinat domnia să înscrie în «Constituție»²⁵ o preocupare mai veche a ei²⁶, pentru elaborarea unei forme concrete de gospodărie a acestor nuclee de viață religioasă, care va fi introdusă apoi, nu după multă vreme și în Moldova²⁷. Instituția creată urma să coordoneze activitatea economică a mănăstirilor. «Cu sfatul obștii s-a ales din egumenii cei mari, oameni de cinste și cu frica lui Dumnezeu, zece epitropi, ca să aibă a lua sama tuturor egumenilor. atît după la mănăstirile cele mari, cît și după la schituri, în toți anii, de la mult pînă la puțin, pentru ori ce venit ar fi». Scopul acestei acțiuni fiind «spre îndreptarea și adăogirea veniturilor a fișticării mănăstiri», înscrierea ei în «actul fundamental» datorită mitropolitului, dă o formă organică epitropiei instituită de domn cu un deceniu mai înainte asupra veniturilor mănăstirilor²⁸.

O dată cu încheierea păcii de la Belgrad și întregirea țării cu reluarea Olteniei de la austrieci, s-a pus cu acuitate problema demografică, a reducerii în primul rînd în țară a locuitorilor fugiți nu numai din cauza vicisitudinilor războiului, dar și din aceea a apăsării fiscale, alături de greutatea obligațiilor feudale. Un firman al sultanului: trasa lui Constantin Mavrocordat această sarcină ca una din obligațiile primordiale ale guvernării ce i se încredințase²⁹. În căutarea unei formule care să dea speranța de înviore a încasărilor vistieriei, domnia și boierii s-au oprit la expedientul că scutirea completă de dări pe un timp determinat și apoi reducerea la jumătate a obligațiilor fiscale și feudale pentru locuitorii înstrăinați, în cazul cînd s-ar întoarce în țară, ar putea fi un mijloc de înmulțire a numărului contribuabililor. În acest scop, sub formă de anafora către domn din partea mitropolitului Neofit și a boierilor, apare așezămîntul de la 26 octombrie 1745: «Și sfătuindu-ne am socotit și au hotărît mânia sa că cine va veni în țară, să se așeze la orice loc îi va plăcea, să fie în pace și odihnă șase luni, să nu dea nimănui nici un ban, iar de la împlinirea a șase luni să dea pe an de om cîte taleri 5». Stăpînului moșiei pe care se vor așeza «șase zile într-un an să-i clăcuiască»³⁰. Rezultatele n-au fost însă pe măsura așteptărilor, deoarece între țărani

25. Capitolul al II-lea, referitor la activitatea egumenilor.

26. Arh. St. Buc., ms. 377, cu dări de seamă începînd din 1731, din partea mănăstirilor.

27. *Catastih de sămile tuturor mănăstirilor de țară din Moldova*, publicat în «Buletinul Comisiei Istorice a României», vol. I, p. 222—279, de Ion Bogdan. Analizat de N. Corivan și I. Grămadă în «Studii și materiale de Istorie medie», V, p. 257—277.

28. S. Columbeanu, *Date cu privire la economia agrară din Țara Românească în prima jumătate a secolului al XVIII-lea*, în «Studii», 1962, nr. 5, p. 111—134.

29. «Te vei strădui în acest interval — spune porunca sultanului — să ridici și să repopulezi țara și, folosind mijloace blajine, dînd dovezi de bunăvoință și consolidînd ordinea publică, vei readuce pe toți locuitorii, raiele și neraiele, șerbi sau săraci, împrăștiati în toate direcțiile» (Academia Republicii Socialiste România, doc. turcești DLXXXI, pac. III, doc. 1836. Traducere la Institutul de Istorie).

30. *Documente privind relațiile agrare...*, p. 447 nr. 288.

expatriați erau foarte mulți rumâni care, dacă s-ar fi înapoiat în țară în condițiile aceluia așezământ, ar fi fost revendicați de stăpînii lor, întrucît, pentru ei, nu era nimic prevăzut în textul hrisovului spre a le preciza situația.

După război, atît prin faptul că în vremea ocupației țării de armatele străine autoritatea stăpînitorilor nu s-a putut face decît cu greu simțită, cît și că în Oltenia austriei au nesocotit rumânia ca instituție, curentul de emancipare a țăranilor dependenți, indiferent sub ce formă, era așa de puternic în toată țara, încît eliberările de rumânie nu mai întîmpinau rezistența de altă dată. La 12 ianuarie 1746, Divanul Țării Românești, sub președinția mitropolitului Neofit, judeca neînțelegerea dintre Mînăstirea Bistrița și rumânii din satele Vaideei și Cîndoi, hotărînd, fără mare greutate, răsкупărarea lor. Egumenul a cerut ca rumânii din aceste două sate, nefiind de nici un folos mînăstirii, să fie lăsați a se răsкупăra, iar cu ce va lua pe ei, să achiziționeze un lucru statornic de mai mare folos. Deoarece la răsкупărare se opuneau prevederile hrisoavelor vechi «măria sa vodă au întreat întăi pă prea sfințitul părintele mitropolitul țării, chir Neofit», apoi pe ceilalți membri ai divanului: «Cade-se să le dea voe să se răsкупere?» «Și așa, cu toții am răspuns cum că de vreme ce sfința mînăstire nu să folosește nimica de dînșii... să le dea voe să se răsкупere. Mai văzînd noi că sînt oameni săraci și de nu vor putea ei să dea bani, zăbovind-se lucrul, vor rămîne iarăși robi mînăstirii, ne-am rugat la măria sa vodă ca să dea bani din vistierie, fiind și ei dajnici vistieriei, și măria sa, după rugăciunea noastră, au primit»³¹.

Eliberarea de rumânie devenise în acea vreme o problemă de stat și domnul, cu colaborarea mitropolitului, a căutat s-o rezolve în etape, atît cît îi permiteau condițiile obiective, spre a nu întîmpina ostilitatea fățișă a boierilor și a tuturor stăpînitorilor de moșii. Pentru a da mai multă eficacitate hrisovului de la 26 noiembrie 1745, prevederile lui au fost repetate și completate cu rezultatul discuțiilor din divanul țării de la 1 martie 1746. În acea ședință, pentru înstrăinații care erau rumâni, domnul a întreat: «Care din două vie se pare a fi mai cu cale, a să zăticni unii ca aceștia să nu fie în patria lor, au viind să fie sub jugul rumâniei ca și mai înainte?». «Pentru care au răspuns sfinția sa părintele mitropolit, cum că viind prin chemarea mării sale, și de vor rămîne să fie iarăși rumâni, va avea măriia sa mare păcat, și încă păcat de moarte, și în cealaltă viață să va osîndi sufletul mării sale, fiind că măriia sa se face pricina robiei lor». «Ci dar, pentru ca să nu rămîne aceștia înstrăinați de patria lor, și ca nici măria sa prea înălțatul nostru domn să nu cîștige acel păcat și osîndă, de vor rămîne iarăși suptu rumânie, întii sfinția sa părintele mitropolitul au răspuns cu mare glas, că cu cale iaste acei rumâni care vor fi înstrăinați de pămîntul acesta, ori ai cui ar

31. *Documente privind relațiile agrare...*, p. 451—452, nr. 290. Pentru 9 oameni, egumenul a cerut atunci 200 de taleri, care i s-au numărat din vistierie (*Ibidem*).

fi, vrîndu să vie în pămîntul lor, să fie slobozi de rumînie și să nu să mai numească rumâni». Argumentul mitropolitului a convins și pe ceilalți membri ai divanului, care au răspuns la fel³².

Declarația categorică a mitropolitului a deschis drumul celorlalte faze ale actului de reformă, care se vor termina cu desființarea instituției. Condițiile obiective erau date de o serie întreagă de factori: nevoia stringentă a domniei de a stăvili fuga locuitorilor și de a rechema în patrie pe cei fugiți mai înainte peste graniță, imposibilitatea pentru stăpîni de a mai avea autoritate asupra rumânilor și a pretinde de la ei randamentul de muncă ce le trebuia, eliberarea numai «cu capetele», fără pămînt și primirea unei despăgubiri, toate acestea la un loc creau un climat favorabil acțiunii și meritul metropolitului este că, manifestîndu-se în spirit progresist, nu numai că nu a frînat acest curent, deși era și el stăpîn de moșii cu români, dar l-a favorizat, atît prin autoritatea de care se bucura în divan și ca sfătuitor al domnului, cît și prin alte inițiative, de ordin personal. Într-adevăr, în acțiunea de eliberare a rumânilor mitropolitul Neofit are o contribuție personală. La două săptămîni după ședința divanului în care și-a expus părerea în favoarea eliberării de rumînie a locuitorilor veniți de peste graniță, el hotărăște să elibereze fără despăgubiri din partea țaranilor pe rumîni de pe moșiile mitropoliei, despăgubind în schimb el, din propria-i avere, instituția pentru paguba ce i-a cauzat. În actul făcut cu această ocazie la 15 martie 1746 mitropolitul Neofit spune că «de vreme ce răscumpărarea robilor iaste mai cinstită decît toate celelalte milostenii cîte se fac (după socoteala Sfinților Părinți), pentru aceasta și smerenia noastră iertăm și slobozim pe toți rumîni, atît ai sfintei mitropolii de la Tîrgoviște, cît și acești de aicea din București... ori de domni sau de boieri de vor fi închinați, au de arhieriei de vor fi cumpărați, ca să fie pentru sufletele fericitilor și pururea pomeniților ctitori ai acestor două sfinte mitropolii...»³³. Prin exemplul său — care din nefericire n-a găsit imitatori — mitropolitul Neofit premerge evenimentelor și grăbește pregătirea actului final. Ca să nu fie criticat de urmași pentru fapta lui, mitropolitul și-a luat măsurile corespunzătoare. El scrie mai departe în act: «pentru ca să nu zică cineva din cei dupe urma noastră arhieriei, pentru ce noi, lucruri care au închinat și au dat alții, le-am deslipit de la această mai sus zisă mitropolie, și va îndrăzni ca iarăși să-i facă robi, pentru aceasta știut să fie că am cumpărat cu banii noștri (iar nu cu veniturile mitropoliei), moșia ce se cheamă Pătroaia, cu biserică de piatră, cu case de piatră, cu pimniță de piatră

32. *Ibidem*, p. 453, nr. 291. Hotărîrea de la 1 martie 1746 a fost repetată de domnie și în alte acte, cu aplicație specială, referitoare la aducerea de peste graniță a locuitorilor chemați să se așeze în țară. În incuviințarea dată de domn la 13 septembrie același an, mitropolitului Neofit ca să aducă la moșia Bănești oameni din alte țări, se spune: «Așijderea și din oamenii aceștia de demult înstrăinați, carii vor veni în pămîntul țării, de vor fi și rumâni, au boerești, au mănăstirești, după hrisovul domniei mele ce s-au făcut, să fie iertați în pace de rumînie» (*Ibidem*, p. 468, nr. 301).

33. *Documente privind relațiile agrare...*, p. 455, nr. 292.

și cu pogoane de vie, dreptu taleri 3500, care o am lăsat în locul acestor rumâni pe care i-am slobozit, a căror prețu nici pînă la taleri 1500 nu făcea»³⁴. Atît cît îi stătea în putință, atitudinea mitropolitului Neofit față de acest mare act social a fost fără echivoc. Gestul lui nu era făcut din constrîngere și banii adunați în țară, deși îi aparțineau, înțelegea să-i cheltuiască în folosul obșteșc, tot pe pămîntul acestei țări, în loc să-i trimită ca atîția din categoria lui, peste graniță³⁵.

Hotărîrea de la 1 martie 1746, deși avea efect imediat numai asupra rumânilor care veneau de peste graniță, era un preludiu al eliberării tuturor locuitorilor dependenți. Răscumpărările făcute de domn cu bani din vistierie sau eliberarea făcută de mitropolitul Neofit cu propriile lui sacrificii materiale, întăreau convingerea că se căuta formula pentru a înfrînge ultimele rezistențe opuse de stăpînii interesați. Pentru interesele domniei, menținerea în continuare a rumânilor devenise o stavilă în calea eforturilor de a mări numărul contribuabililor care să plătească darea întregă la vistierie. Ea nu mai reprezenta decît un indemn la fuga pentru rumâni, spre a se elibera la înapoiere în baza dispozițiilor hrisovului de la 1 martie. Aceasta nu mai era însă nici în avantajul stăpînilor de moșii. Intervalul de cinci luni a fost suficient să se ajungă la concluzia că era mai avantajos pentru toate părțile interesate ca instituția să fie abolită. În actul de la 5 august 1746, Divanul țării, prezidat de mitropolitul Neofit, conchidea: «decî dar cunoscînd și noi cu toții de obște, că acest lucru, a avea supuși robiei pe pravoslavnicii creștini, care sîntu într-o credință cu noi, nu iaste lucru creștinescu, ci de mare pagubă sufletelor noastre, socotit-am cu toții pentru rumânii ce i-am avut pînă acum la stăpînirea noastră, fiind vînduți cu moșiile lor din vremile cele vechi la strămoșii noștri... moșiile să rămînă la stăpînirea noastră... iar cît pentru capetele rumânilor, fără de moșie... să se răscumpere» cu cîte zece taleri³⁶. Acesta este actul care pune capăt existenței instituției și rumânii astfel răscumpărați, numai «capetele», fără moșie, se întegrează în masa mare a țărănilor slobozi fără ocină.

Stilul biblic și invocația neconținută a puterii divine, atît în actele referitoare la desființarea rumâniei cît și în «Constituția» din 1741, vorbesc de la sine pentru a arăta partea de contribuție a mitropolitului Neofit, în redactarea lor, fără să se poată spune că toate ideile îi aparțin. Influența hotărîtoare a boierilor în aceste acte se vede în ideea eliberării

34. *Ibidem*.

35. Cu toate acestea, un raport de capuchehaia din 1742, făcîndu-se ecoul defăimărilor dușmanilor săi fanarioți, spune despre Neofit că «acesta a adus din Creta pe ginerele său pentru ca să poată trimite la Constantinopol averea sa, deoarece se socotește nesigur și știe că nu este nimeni binevoitor pentru el» (Academia Republicii Socialiste România, *ms. gr. 1069*, f. 99).

36. *Documente privind relațiile agrare...*, p. 463, nr. 300. Pentru a înfrînge rezistența acelor stăpîni care ar fi zădărnicit aplicarea integrală a actului, textul hotărîrii adaugă: «și să se răscumpere și cu voe de a fi stăpînului său și fără de voe, ei să facă bani și să dea la stăpînul său și nevrînd să primească, va veni de va face jalbă la divan» (*Ibidem*).

prin răscumpărare și pierderea de către țărani a ocinei cu care au fost rumâniți, deși aceasta din urmă a trebuit să fie aplicată și pe moșiile mitropoliei. Dar numai în aceste condiții s-a putut obține ca boierii să nu opună rezistență în divan și să subscrie actul de desființare a rumâniei ³⁷. Actul de la 6 aprilie 1749 pentru dezrobirea vecinilor — deși adunarea s-a ținut la Iași în biserica Treisfetitele — nefiind redactat sub influența hotărâtoare a unui demnitar bisericesc, așa cum a fost actul din Țara Românească, nu cuprinde nici un fel de invocație religioasă, ceea ce arată că boierii, constrânși de împrejurări să elibereze pe vecini, nu se mai gîndeau la momentul cînd semnau și la răul făcut celor pe care i-au ținut în dependență.

Unul din biografii săi observă că, înainte de a urca treptele scaunului mitropolitan, ocupația de predilecție a lui Neofit era predarea învățămîntului în casele boierești ³⁸. Erudiția și tactul lui pedagogic l-au recomandat apoi ca profesor al odraslelor domnești, cum îl arată Dapontes în catalogul său ³⁹. Nici după ce i s-au încredințat demnități de mai mare răspundere, Neofit nu a abandonat interesul și pasiunea pentru preocupările școlare. În 1741 era consilier domnesc al lui Mihai Racoviță pentru școlile din București și din alte orașe, participînd la ședințele sfatului boierilor, prezidate de domn, pentru fixarea simbrilor dascălilor ⁴⁰. Cu hrisovul de la 17 ianuarie 1749, pentru reorganizarea școlilor din București, Grigore Ghica orînduia ca ispravnic al dascălilor pe Neofit mitropolitul, hotărînd ca «de acum înainte să aibă arhieria sa purtarea de grijă a școalelor, strîngînd de la preoții țării darea cea despre an, care s-au orînduit lor, și dintr-aceea să împartă didascăliilor simbriile cele tocmite» ⁴¹.

Cinstea arătată din partea domniei nu l-a împiedicat pe Neofit — căruia atît prin origine, dar mai ales prin înclinare nu-i era străin și nu-i plăcea contactul cu masa mare a poporului — să întemeieze el însuși o școală în mediul rural, pe una din moșiile mitropoliei, unde fiii țăranilor să primească învățatură de carte. Această școală a înființat-o la Pătroaia în județul Vlașca, pe malul Argeșului, chiar în anul cînd a cumpărat moșia, 1746, în «casa de piatră», după ce a pus de a reparat-o. În descrierea vizitelor canonice din vara aceluiași an, spune că la Pătroaia, unde a stat 18 zile, a luat măsuri, între altele, «ca să fie și un dascăl, care să învețe pe copiii creștinilor fără de plată, și căruia dascăl am hotărît să i se dea 50 de lei pe an, afară de nutrimentul lui și de o haină de postav ⁴². Cu spiritul lui practic, Neofit a ținut ca întreținerea școlii

37. N. Bălcescu, *Opere*, București, 1953, vol. I, p. 140.

38. G. M. Ionescu, *op. cit.*, vol. II, p. 329.

39. «Neofit criticul din al Mirelor și profesor al beizadelor domnului meu Constantin vodă, prin mijlocirea lui a devenit al Ungrovlahiei, însemnat prin erudițiune» (Const. Erbiceanu, *Cronicarii greci*, 1888, p. 113).

40. Arh. St. Buc., *Mitrop. București*, XIII—175.

41. Citat de Gh. Nedioglu, *Cea mai veche școală românească cu caracter stașornic*, București, 1913, p. 11.

42. «Biserica Ortodoxă Română», II (1875), p. 633. În privința salariilor învă-

să nu rămână la discreția domniei, care abia se ocupa de școlile din unele orașe, sau a mitropoliei, care după moartea lui putea să nu o mai continue, și a căutat să găsească mijloace proprii pentru plata regulată a dascălului și a altor cheltuieli, Aflind că la Pătroaia se făcea altă dată un târg anual de trei zile, lăsat în părăsire când a cumpărat el moșia, Neofit s-a gândit că reînființarea acestui târg cu o durată mai mare de timp, unde să vină lume din multe părți pentru a-și desface produsele, ar constitui, prin venitul vămii, un izvor pentru alimentarea bugetului său școlar, și a cerut încuviințarea domniei.

Hrisovul de la 3 iunie 1746 pentru Pătroaia spune în preambul că «sfinția sa vrînd să facă acolo școală pentru învățătura copiilor și în toți anii să meargă acolo pentru învățarea norodului», a cerut de la domn. voie «să aibă a să face și târgu la această zisă moșie... ca să fie pentru întărirea acei școale»⁴³. La propunerea veliților boieri, Constantin Mavrocordat dispune ca «zece zile să ție târgul totdeauna», de la 20 la 30 iunie, hotărînd ca vama luată la toate produsele aduse pentru desfacere, după obiceiul timpului, să fie încasată de un om al mitropolitului, spre a servi la întreținerea școlii. Ca să dea o mai mare importanță acțiunii educative întreprinsă de Neofit, domnia preciza în hrisov îndatorirea pentru mitropolit ca un număr de zile, în vremea târgului, să meargă, în fiecare an, el însuși la Pătroaia «ca să se afle acolo pentru învățătura norodului»⁴⁴ și stabilea că mila domnească a vămii va fi în vigoare atîta timp cît va funcționa școala, urmînd ca la desființarea ei târgul să se mute în altă localitate⁴⁵. Importanța acestui târg pentru veniturile școlii de la Pătroaia se vede și din proclamațiile lui Grigore Ghica, de la 31 mai 1750⁴⁶ și de la 15 iunie 1751, către negustorii din București, din alte orașe apropiate și «tuturor țăranilor», indemnîndu-i să ia parte la bilciul anual de la Sfîntul Petru, ducînd fiecare ce va avea de vînzare, «au marfă, au dobitoace, au bucate», spre a-și face alișverişurile⁴⁷. Durata târgului se mărea în vremea lui Grigore Ghica de la 10 la 12 zile, de la 24 iunie pînă la 6 iulie⁴⁸. O extindere a sferei veniturilor obține mitropolitul prin hrisovul de întărire și completare dat de Matei Ghica la 15 martie 1753, cînd i se încuviințează că pe lîngă vamă, omul mitro-

țătorilor, acolo unde s-au mai înființat școli în a doua jumătate a secolului, documentele confirmă același quantum stabilit de Neofit pentru școala lui. Un proces de la 12 octombrie 1776 între Ioan, dascălul românesc de la Cerna-Voda și Sterie-cămărașul, arată că acesta din urmă s-a angajat, pentru a-și învăța copilul, să plătească simbrie dascălului cîte 50 de taleri pe an (Arh. St. Buc., *Condica nr.* 75, fila 178). Prin hotărîrea de la 17 martie 1780, lefile dascălilor din eparhia mitropoliei erau de 5 taleri pe lună, fără alt adaus (V. A. Urechia, *Memoriu cu privire la Istoria Românilor de la 1774—1786*, București, 1893, p. 91, nota 1).

43. Arh. St. Buc., *Mitrop. București*, LVII—123. 44. *Ibidem*.

45. «iar după vreme, stricîndu-să școala, să lipsească și vama târgului, a nu să face acolo» (*Ibidem*).

46. Pentru bilciul de la Pătroaia al Mitropoliei, către negustori și tuturor țăranilor («*Revista Istorică*», II (1916), nr. 3—6, p. 93).

47. Proclamația de la 15 iunie 1751, pentru Pătroaia și Pantelimon, la Arh. St. Buc., *Mitrop. București*, CDLXXXI—9.

poliei să încaseze în timpul bilciului și taxa ierbăritului, pentru vitele care se vindeau și se tăiau acolo, încasată pînă atunci, din pricina impreciziei primului hrisov, de către ierbarii domnești. Hrisovul stabilește mai amănunțit conținutul așezămîntului de la Pătroaia, unic în cuprinsul țării: «fiindcă acolo la tîrg să face multă adunare de norod, strîngîndu-se și dintr-alte județe, despre toate părțile», mitropolitul personal, sau cînd nu va putea el un arhiereu, să se afle încă de înainte de începerea tîrgului acolo, pentru «norodul acesta, spre toți să-și verse părinteasca sa învățătură, îndemnîndu-i și pornindu-i... cu toate facerile de bine»⁴⁹. La școala din satul Pătroaia «să învețe carte atît din copiii lăcuiitorilor celor de prinprejur și mai de departe, cît și din alții străini, oricine va năzui la învățătură, toți să fie primiți să învețe carte, care iaste mare pomană și de folos a toată obștea»⁵⁰. Matei Ghica constatînd că în curs de șapte ani «școala de învățătură copiilor totdeauna nelipsit a fost și iaste, la vremea tîrgului iarăși și arhereu au mers acolo de au fost spre învățătura norodului», ajunge la concluzia că «așezămîntul acesta iaste bun și de folos a toată obștea»⁵¹.

Existența școlii de la Pătroaia, funcționînd în condițiile hrisovului de la 1746, întărit și adăugit de domnii următori, cu învățămînt gratuit pentru școlari, a supraviețuit mitropolitului Neofit și se poate urmări documentar pînă în anul 1774, cînd Divanul Țării Românești confirmă așezămîntul dat mitropoliei⁵², fiind și ultima informație de acest fel. După această dată documentele nu mai fac nici o mențiune asupra faptului, ceea ce duce la concluzia că reformele lui Alexandru Ipsilanti, ocupîndu-se și de învățămînt, au desființat, după trei decenii de funcționare neînteruptă, prima școală de sat din Țara Românească⁵³. Trecînd, cu hrisovul din decembrie 1775, cheltuielile de înființare și întreținerea școlilor pe seama mînăstirilor⁵⁴, prin faptul că Alexandru Ipsilanti, care deși anunță că întărește «toate drepturile lor și milele de mai înainte», nu mai confirmă așezămîntul mitropoliei pentru Pătroaia, desființarea tîrgului a atras în mod automat și închiderea școlii. În privința rezultatelor pe care le-a dat această școală în trei decenii de funcționare se pare că unii dintre foștii elevi au ajuns ei înșiși profesori. La 13 decembrie 1794 «Tudor ot Pătroaia» dă zapis la mitropolie că «fiind lipsă și trebuință de dascăl în județul Vlășcii ca să învețe copiii «se angajează să deschidă școală «acolo la Pătroaia unde mă aflu cu șederea» pentru cîți copii se vor aduna din satele aceluia județ, spre a-i învăța «carte și

48. *Ibidem.* 49. *Ibidem.*, LVII—129. 50. *Ibidem.* 51. *Ibidem.*

52. La 2 iulie 1774, «dela Divan să dă această carte deschisă la sfînta Mitropolie cu care să întărește a să urma și a să păzi întocmai și nestrămutat» (Arh. St. Buc., *Mitrop. București*, CDLXXXI—11).

53. Prin reforma lui Al. Ipsilanti din 1775 sînt menționate în documente școli la Poiana (Ialomița), Agești (Ilfov), Preajba (Dolj) și Cornești-Dimbovița), (V. A. Urechia, *Istoria Școalelor*, voi. I, p. 38, 53 și 102) dar nu este menționată cea de la Pătroaia.

54. V. A. Urechia, *Memoriu asupra perioadei din Istoria Românilor 1774—1786*, p. 167.

cîntări», iar ca plată, să plătească 5 lei pe lună de la «cutie» și să nu ia nimic de la elevi ⁵⁵.

Identificarea mitropolitului Neofit pînă la un punct cu interesele poporului peste care păstorea i-a atras în scurt timp animozitatea cō-naționalilor săi și în special a elementului fanariot, veniți în țară cu alte preocupări. Casta închisă a fanarioților din principate cu greu tolera ridicarea, în dauna monopolului ei, a vreunui grec din alte ținuturi ale împărăției turcești. Dușmănia arătată de grecii din Fanar lui Neofit, care era cretan, se va repeta peste o jumătate de veac cu un alt insular, din Paros, Mavrogheni. Capuchehaialele lui Constantin Mavrocordat îl ponegreau în rapoartele lor încă din 1742, punîndu-i în seamă tot felul de insinuări ⁵⁶, pentru a-l îndepărta de la simpatia domnului. Deși după plecarea lui Constantin Mavrocordat în Moldova (septembrie 1741) mitropolitul Neofit a rămas în calitatea lui oficială, sftenic atît al lui Mihai Racoviță ⁵⁷, cît și al lui Grigore Ghica ⁵⁸, autorul *Cronicii Ghiculeștilor*, probabil un fanariot, om de casă al familiei, are cele mai multe defăimări la adresa lui, calificîndu-l de «turburător și sperjur». Cronica afirmă că Neofit suferea chiar din tinerețe de o boală ipohondriacă foarte înaintată, care uneori îl aruncă «într-o desăvîrșită manie și nebunie» ⁵⁹. Această dușmănie a grecilor din Fanar împotriva mitropolitului Neofit a crescut neconținut în intensitate, ca să culmineze în vremea domniei lui Matei Ghica (incepută în octombrie 1752). Excesele sftenicilor greci ai acestei domnii au izbutit în scurt timp să ducă la nemulțumirea generală și mai cu seamă a boierilor din țară, îndepărtați de la dregătorii.

Mitropolitul Neofit participă la manifestarea de opoziție contra lui Matei Ghica, a cărui guvernare apăsa deopotrivă, cu excesiva ei fisca-

55. Arh. St. Buc., Ms. 141, f. 164.

56. Raport din Constantinopol către Constantin Mavrocordat în Moldova (1742): «Cu mitropolitul Ungrovlahiei patriarhul nu este mulțumit și îl blestema, pentru că spune multe învinuiri împotriva domniei voastre și pentru că din pricina lui au pus pe preoți la bir și plătesc la fel cu poporul» (Academia Republicii Socialiste România, Ms. gr. 1069, f. 209 v). Un alt raport spune că mitropolitul Dristriei are trecere la Mihai Racoviță «fiindcă îl apără grecii și îl recomandă pentru a face în necaz mitropolitului Ungrovlahiei, pe care nu are ochi să-l vadă». (*Ibidem*, f. 99).

57. Raport de capuchehaia: «În toate serile, mitropolitul stă cu Mihai vodă și se sfătuiesc» (*Ibidem*, f. 134).

Mihai Racoviță aprecia mult însușirile mitropolitului și sfaturile pe care i le dădea. În hrisovul domnesc de la 20 iulie 1742 Neofit este caracterizat în felul următor: «Prea Sfințitul și de Dumnezeu dăruitorul mitropolit, domnul domn Neofit, bărbat înțelept în ce privește cele dumnezeiești, bun la obicei, împodobit cu practică și cu contemplare, destoinic în cuvînt și în faptă, cîrmuitor al poporului în chip plăcut lui Dumnezeu, vrednic de respect și de evlavie». (Academia Republicii Socialiste România, doc. LV—1).

58. *Ibidem*, f. 132 v. — Ca să-i facă plăcere lui Grigore Ghica, la 1 noiembrie 1750, mitropolitul Neofit dă spitalului Pantelimon satul Obileasca (Ilfov), fost al Mînăstirii Cernica, dependentă de mitropolie (N. Iorga, *Studii și documente*, V, p. 426, nr. 66).

59. «Buletinul Comisiei Istorice a României», II, 1916, p. 84.

litate și abuzurile de tot felul, pe boierii pămînteni, țărănimea și păturile orășenești⁶⁰. Nemulțumiții din rîndurile boierimii au delegat pe medelnicerul Ștefănache Cremidi, un grec românizat⁶¹, să prezinte sultanului un arz, în care arătau toate abaterile săvîrșite de tînărul domn în scurta lui guvernare⁶². Ca rezultat, în ziua de 21 mai 1753, cînd Matei Ghica asculta slujba religioasă la mitropolie, a venit în București un capigi-bașa, spre a cerceta jalba nemulțumiților. Sfetnicii greci ai domnului au dezaprobat trimiterea arzului, încercînd să-i arate netemeinicia. Mitropolitul, făcînd parte dintre semnatarii reclamației, după ieșirea din biserică «a început să ațîțe poporul și sub pedeapsă de blestem nedezlegat să-l constrîngă să meargă cu toții la capigi-bașa», spune în furia lui autorul *Cronicii Ghiculeștilor*⁶³. Un alt martor ocular, banul Mihai Cantacuzino, relatează că «Neofit, ținînd parte boierilor români, deodată a poruncit să tragă clopotele și, strîngîndu-se tot norodul Bucureștilor, a luat crucea în mîină și a strigat: «urmați-mi!» Poporul și boierii pămînteni, luînd cu ei și pe singurii partizani ai lui Ghica, Barbu Văcărescu vel ban și fratele său vistier, au mers la capigi bașa și «au adevărit jalba lui Ștefănache cum că este cu știrea a toată țara»⁶⁴, prin «țară» înțelegînd atunci autorul relatării totalitatea boierilor nemulțumiți.

Pe baza celor raportate de capigi despre situația reală din Țara Românească, pentru curmarea agitației. Poarta a dispus mazierea lui Matei Ghica, dar prin darea multă de bani de către tutorii lui, în loc să fie dus la Constantinopol să dea seama, a fost transferat în Moldova și în locul lui a venit de la Iași Constantin Racoviță⁶⁵. Mișcarea populară condusă de mitropolitul Neofit a avut ca rezultat să determine Poarta a scoate din scaun pe domnul pe care nu-l mai voia mulțimea, precum și exilarea unora dintre protectorii care-i aranjau socotelile în capitala Imperiului otoman⁶⁶. Grecii, intimidăți o clipă, n-au lăsat să le scape prilejul de a se răzbuna pe mitropolit. Acesta îmbolnăvindu-se peste cîteva zile, ei au mituit pe doctorul ce-l îngrijea, care i-a dat medicamente contra indiate

60. G. M. Ionescu, *op. cit.*, p. 344.

61. A se vedea I. C. Filitti, *Stolnicul Ștefănache Cremidi, un grec românizat*, în «Revista Istorică», 1915, p. 105—111.

62. Atanasie Comnen Ipsilanti scrie că se «izgonește din Țara Românească Matei vodă prin plîngerea mitropolitului și a boierilor, domnind fără minte, nouă luni». (Hurmuzaki, *doc. XIV—2*, p. 1131 nr. MCII). Tot acest izvor spune mai departe că postelnicul Alexandru Șuțu în curs de trei luni a făcut în București 30 de stolnici, 20 paharnici și 50 de serdari, «cu paguba vistierii și necinstea domniei» (*Ibidem*).

63. «Buletinul Comisiei Istorice a României», II, p. 85. Autorul continuă «ca să ațîțe și mai mult norodul și să aprinză focul turburării și răzvrătirii, Neofit poruncește la curte să se tragă clopotul, sub cuvînt ca să audă și cei care n-au fost de față la mitropolie». Unii boieri, credincioși domnului «văzînd mînia mulțimii, de frică au fost siliți și ei să împărtășească părerea mulțimii» (*Ibidem*).

64. *Genealogia Cantacuzinilor*, București, 1902, p. 122. Același text, în «Trompeta Carpaților», din 4/16 aprilie 1865.

65. Atanasie Comnen Ipsilanti, *op. cit.*, *ibidem*.

66. I. C. Filitti, *art. cit.*, p. 109.

și «și-a eșit Vlădica din minți»⁶⁷. Dușmanii lui, imediat au trimis la Poartă să comunice că atunci când Neofit a dat declarații contra lui Matei Ghica «a fost nebun»⁶⁸. Autorul *Cronicii Ghiculeștilor* neagă orice contribuție nocivă a doctorului și spune că, pentru amestecul în chestiunile politice, Neofit a fost pedepsit de Dumnezeu, pentru că rostul lui era «să se ocupe numai de trebile păstoriei și să îngrijească de folosul sufletec al turmei sale»⁶⁹.

Biografia dau ca dată a morții lui Neofit anul 1754⁷⁰, care evident este eronată. O rectificare a adus pentru prima oară Pr. Nicolae Șerbănescu, pe baza unui document nefolositor, o carte de vinărieală dată de Constantin Racoviță, domn al Țării Românești, la 22 septembrie 1753, mitropolitului Filaret, succesor al lui Neofit⁷¹. Stabilind anul 1753, autorul rectificării dă ca indicație de lună și zi intervalul dintre 15 martie și 22 septembrie⁷². Acești termeni se pot restringe mult, pe baza altor mențiuni. În primul rînd răscoala poporului a avut loc la 21 mai, iar Neofit — potrivit mărturiilor citate de noi — s-a îmbolnăvit peste câteva zile. Trebuie subliniat că autorul *Cronicii Ghiculeștilor*, profund interesat în a răzbuna cu scrisul lui mazilirea domnului, a urmărit evoluția bolii provocată capului răscoalei pînă și-a dat sfîrșitul. El scrie cu multă răutate și satisfacție că «nebunia lui crescînd din zi în zi, a ajuns la cel mai mare grad, cînd în sfîrșit a murit în chip nenorocit, fără să-și mai vină în fire pînă în ultimul moment, și aceasta nu mai tîrziu decît tocmai cînd a pornit Matei vodă din București»⁷³. Știm, potrivit relatării unui raport de ambasador⁷⁴, că schimbarea domnilor între București și Iași a fost hotărîtă la Constantinopol în ziua de 3 iulie 1753, iar din relatarea *Cronicii* lui pseudo Enache Kogălniceanu că tot în cursul acelei luni Matei Ghica a fost instalat la Iași ca domn al Moldovei⁷⁵. Potrivit acestor mențiuni, deși nu se cunoaște exact ziua cînd a plecat Ghica din București, se poate spune că mitropolitul Neofit Cretanul al Ungrovlahiei a murit pe la mijlocul lunii iulie 1753.

*

67. *Genealogia Cantacuzinilor...*, p. 122. 68. *Ibidem*.

69. «Buletinul Comisiei Istorice a Romîniei», II, p. 85.

70. N. Iorga, *Istoria Bisericii Române*, II, 1932, p. 320. G. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungro-Vlahiei*, II, p. 345. Nu se dau dovezile documentare pentru acceptarea acestei date.

71. Mențiunea lui Filaret pentru prima oară în cartea de vinărieală a lui Constantin Racoviță de la 22 septembrie 1753, dată mitropoliei (Arh. St. Buc., *Episc. Buzău*, CXIII—5) ar putea fi interpretată și independent de faptul dacă Neofit era sau nu în viață, în ipoteza că numai starea sănătății lui ar fi determinat alegerea unui succesor. 72. «Biserica Ortodoxă Română», LXXIX (1961), p. 380.

73. «Buletinul Comisiei Istorice a Romîniei», II, p. 85.

74. N. Iorga, *Știri cu privire la veacul al XVIII*. Arh. Acad. Rom. 1940 partea II-a, p. 9 și 11. V. Mihordea, *Politica Orientală franceză și Țările Române în secolul al XVIII-lea*, p. 282—283.

75. *Letopisește*, III, p. 227. — Documentul de la 1 septembrie 1753 (1753) prin care «Matei Ghica al Țării Românești dă un ajutor bănesc mănăstirii Vatoipedului din Athos» (Hurmuzaki, XIV—2, p. 1132, nr. MCVII), credem că are data greșită.

Mitropolitul Neofit Cretanul, între anii 1738—1753, a fost unul dintre cei mai însemnați conducători ai Bisericii Țării Românești. Figură luminată și spirit progresist, pătruns de învățătura timpului, Neofit a fost un cărturar prin curentul de traduceri în limba română a cărților bisericești, inițiat și sprijinit de dînsul — fiind însuși un scriitor — prin tratatul de miruire adresat lui Constantin Mavrocordat și prin redactarea vizitelor sale pastorale în 1746 și 1747, unde dă o sumă de noțiuni geografice de inscripții și narațiuni istorice. Străin de origine, el s-a identificat în țară cu realitățile românești, luînd poziție contra elementelor fanariote din aparatul de exploatare al domniei și a căutat, în limita posibilităților sale, să contribuie la ridicarea mării mase a poporului, atît prin colaborare cu domnia la desființarea rumâniei, cît și la răspîndirea cunoștințelor de carte în lumea satelor.

V. MIHORDEA

A N E X E

1.

București, 3 iunie 1746, — *Constantin Mavrocordat, împreună cu boierii dregători, încuviințează cererea mitropolitului de a se înființa un târg anual de zece zile la Pătroaia (Vlașca), din a cărui vamă să se întrețină școala întemeiată de el în acel sat.*

De vrème că sfinția sa părintele mitropolitul țării, chir Neofit au cumpărat moșia de la Pătroaia ot sud Vlașca și sfinția sa vrîndu ca să facă acolo școală pentru învățătura copiilor și în toți anii să meargă sfinția sa acolo pentru învățătura norodului, după cum și acum sfinția sa eșîndu afară să învețe pe toți pravoslavnicii creștini, au cerut de la măria sa prea luminatul și prea înălțatul nostru domnu voe ca să aibă a să face și târgu la această zisă moșie, însă târgul ce să făcea mai înainte la această parte dă locu și de la o vrème încoace s-au părăsit. Acest târgu l-au vrut sfinția sa ca să facă la această moșie ca să fie pentru întărirea acei școli de acolo.

Care măria sa prea luminatul nostru domn au hotărît ca să să facă acest târgu acolo și nu numai în trei zile cum să făcea mai înainte, ci zece zile să fie târgul totdeauna: să se înceapă acest târgu de la doazeci de zile ale lui iunie și să fie pînă la trezeci dă zile. Și mai înainte târgului cu optu zile să aibă a merge sfinția sa ca să să afle acolo pentru învățătura norodului și pentru ispovedanie, slujînd sfinția sa și sfînta leturghie la zioa sfinților apostoli, ca pe care din pravoslavnici vor fi vrédnici, să-i împărtășească sfîntei priceștanii. Iară cînd nu va putea sfinția sa merge acolo, să aibă a trimite în toți anii un arhiereu ca să fie acolo, în locul sfinției sale.

Și această vamă a târgului să aibă a o strînge omul ce va fi orînduit de sfinția sa părintele mitropolitul, iar vameșii domnești treabă să nu aibă. Numai dar mila aceasta s-au orînduit pentru întărirea școalei de acolo.

Deci dar în cită vrème să va ține această școală și va merge sfinția sa părintele mitropolitul la vrèmea târgului acolo sau va trimite pe alt arhiereu, să să fie și mila aceasta ; iar după vrème stricîndu-să școala, să lipsească și vama târgului a nu să face acolo.

Și pentru ca să păzească această milă am iscălit noi print-această carte și am rugat și pe măriia sa, prea luminatul nostru domn, de au întărit-o și măriia sa cu pecetea și cu iscălitura mării sale să păzească nestrămutat.

Iunie 3 dni leat 7254 1746

Grigore Greceanu vel ban, Antonie vel vistier, Barbul Văcărescu vel logofăt⁷⁶, biv vel armaș, Răducanu vel stolnic, Ștefan Văcărescu vel comis.

/Întărire domnească/

Io Costandin Nicolae voevod bojiu milostiuu gospodar
zemle Vlahscoe.

Printr-acest cinstit hrisev al domniei mele, carele de dumnealor cinstiții diregătorii domniei mele pe largu să adeverează pentru tîrgul ce am orînduit domnia mea să să facă la moșia Pătroaia ot sud Vlașca, fiindu moșia sfintei mitropolii să fie și vama acestui tîrgu pã seama sfinții sale pãrintelui mitropolitul, ca cu ce s-ar agonisi de la tîrgul acesta să fie pentru întărirea școalei de acolo, însă în citã vrême să va ține orînduiala ce arată dumnealor veliții boieri să fie și vama tîrgului pã seama sfintei mitropolii. Iar orîcîndu după vrême să va pãrasi școala, să lipsească și tîrgul de acolo. Tolico pisah gospodstvo mi.

Iunie 3 dni leat 7254 1746

Io Costandin voevoda m. p.

Trecut la condică de Radu Logofăt.

Arh. St. Buc., *Mitrop. București*, pac. LVII, doc. 123.

2

București, 13 iunie 1651 — *Grigore Ghica, domnul Țării Românești, îndeamnă pe negustorii din București să participe la bilciul anual de la Pătroaia ce să ține la Sfîntul Petru și la cel de la Mănăstirea Pantelimon, rînduit pentru data de 8 septembrie.*

Milostiuu bojieiu Io Grigorie Ghica voevod i Gospodin. Vóao tuturor neguțătorilor de aici den orașul Bucureștilor cit și celor ce sînteți lăcuitori pe afară. și tuturor țaranilor, vă facem domnia mea în știre că iată că și vrêmea bilciului ce iaste obicei de să face la Pătroaia a sfintei mitropolii la s<vea>tii Petru să apropie. Pentru acesta dar, vă dăm în știre că iaste voe datã den partea noastră. ca să să facă acel bilciu. Ci dar, să căutați cine ci va avea de vînzare, ori mafã, ori dobitoace, ori bucate, să mërgeți la vrêmea bilciului să vă faceți alișvelisurile.

Așijderea vă mai dăm domnia mea în știre pentru bilciul ce să face la mănăstirea domniei mele la S<vea>tii Pantelimon, ca cu toții, și cei streini și cei pãmînteni să înțelegeți că am socotit domnia mea ca să nu să facă acest bilciu acum în zioa de S<vea>tii Pantelimon, fiindu-vã cu greu a veni de la bilciul Stelnicii la bilciul ce să face la Pătroaia și de acolea a veni la bilciul mănăstirii S<vea>tii Pantelimon, fiindu-vã peste mînã. Ci s-au așazat ca acest bilciu de la S<vea>tii Pantelimon să să facã în zioa de Sîntã Măria micã la septembrie, 8 dni, de vrême ce acest bilciu să făcea mai nainte la mănăstirea Dintrunlemn. Dar pentru multele rãotãți ce să făcea acolo despre erchiiale l-am rădicat. domnia mea de acolo și l-am rînduit să să facã aici la mănăstirea S<vea>tii Pantelimon.

Ci dar, cu toții să înțelegeți porunca aceasta a domniei mele ca, la zioa ce s-au hotãrit ca să să facã de acum, să vă aflați cu toții la bilciul S<vea>tii Pantelimon, fiindcã pîn'atunci aveți vrême de a aduce și altã marfã noao și după cumã

76. Indescifrabil.

veți fi înțeles și din cărțile ce s-au trimis an prin țară pentru acel bilci, așa veți fi odihniți și cu toată dreptatea apărați. Și într-alt chip nu va fi, că așa iaste porunca domniei mele.

Iunie 13 dni, lét 1751.

Io Grigorie Ghica voevod, milostiiu bojiu gospodin
Procit vel logofăt.

Orig., pecete mică domnească aplicată în chinovar.

Arh. St. Buc., *Mitrop. București*, pac. CDLXXXI, doc. 9.

3

București. 15 martie 1753 — *Matei Ghica, domnul Țării Românești, întărește mitropoliei încuviințarea de a organiza anual târgul de la Pătroaia (Vlașca) timp de 12 zile, la Sfinții Apostoli, de a lua vama mărfurilor și ierbăritului scaunelor de carne, cu condiția de a întreține școala înființată în acel sat, pentru «copiii lăcuiitorilor celor du prin prejur și mai de departe».*

† Milostiiu bojieiu Io Matei Ghica voevod i gospodin zemli Vlahscoi. Davat gospodstvo mi preasfințitului și al tuturor duhovnicescu părinte, sfinției sale părintelui mitropolitului al Ungrovlahiei chir Neofit, ca să aibă voe printr-acest cinstit hrisov al domniei mele a lua vamă de la târgul ce să face la Pătroaia ot sud Vlașca în luna lui iunie în zioa sfinților apostoli, din toate cele ce să vor aduce la acel târg și să vor vinde, ori dobitoace ori alte bucate și de la prăvălii după cum au avut obiceiú și mai nainte vrême, iar vameșii domnești să n-aibă nici o feliu de treabă sau amestec la acest târg. Așijderea să ia și erbăritul scaunelor de vitele ce să vor tăia acolo la târg, iar erbarii domnești să n-aibă nici o treabă, ori cumpărat fie, ori în credință, măcar că în hrisovul domniei sale Costandin vodă nepomenind nimic de erbărit, să amesteca erbarii să ia ei erbăritul, dar pentru ca să nu mai aibă nimeni nici un amestec cu nimic la acel târg, m-am milostivit domniia mea de am dat să ia și erbăritul tot sfinta mitropolie pentru că această moșie Pătroaia, ce s-au zis mai sus, iaste cumpărată de sfinția sa părintele mitropolitul de la jupîneasă Zmaragda Greceanca, soția dumnealui vistiariului Ianachie (fiindu-i de zeste) în taleri 3.500 încă din domniia domniei sale Costandin vodă Nicolaev, când și voe au cerut de la domniia sa ca să dea poruncă să să facă acest târg la vrêmea ce s-au zis mai sus, fiindcă și mai nainte tot să făcea târgul la acea parte de locu. Deci, domniia sa după cêrerea sfinției sale au socotit ca să se facă târgul acesta cu un așezămînt într-acestași chip: odecă fiindcă acolo la târgu să face multă adunare de norod, strîndîndu-să și dintr-alte județe despre toate părțile și de vrême ce începerea târgului să face în postul sfinților apostoli când datorie au toți pravoslavnicii creștini a să ispovedi și a să cumineca, au hotărît ca în toți anii la vrêmea târgului acestuia să meargă și sfinția sa părintele mitropolitul să să afle acolo încă mai nainte de începerea târgului și să șază pînă să va...⁷⁷ turmă ce-i iaste de la Dumnezeu încredințat norodul acesta, spre toți să-și verse pârînteașca sa învățătură, îndemnîndu-i și pornindu-i spre pocăință cu ispovedanie și cu toate facerile de bine, (iar la)⁷⁸ sfinta liturghie în sfinta biserică de acolo la zioa sfinților apostoli, pe cei ce din pravoslavnicii creștini iiii va cunoaște vrédnici, să-i și împărtaşască șfintei priceaștenii. Iar cîndu asinția sa au din vreo neputință a sfinției sale, sau din niscaiva trebi mari de va avea aici la domnie și nu va putea să meargă să să afle să fie la târgu acolo, încă să aibă a trimite altu arhereu să fie acolo, în locul sfinției sale, ca iarăși asemenea să urmêze. Și cu vama acéia ce să va stringe de la acel târg să facă

77. Doc. rupt.

78. Doc. rupt.

și să ție școală acolo la satul Pătroaia, să învețe carte atît din copiii lăcuitorilor celor du prin prejur și mai de departe, cît și din alți streini, oricine va și năzui la învățătură, toți să fie priimiți să învețe carte, care iaste mare pomană și de folos a toată obștea. Și așa și sfinția sa părintele mitropolitul pururea au urmat și au păzit hotărîrea aceasta neschimbată: școala de învățătură copiilor totdeauna nelipsit au fost și iaste, la vrémea tîrgului iarăși și arhereu totdeauna au mersu acolo de au fostu spre învățatura norodului, cînd sfinția sa au mersu, cînd pe alți arhieriei au trimis și fără de arhieriu niciodată n-au fost, nici atunci în domnia domniei sale Constandin vodă, nici în domnia domniei sale răposatului întru fericire părintele domniei mele Io Grigorie Ghica voevod. Încă domnia sa văzînd acestu bun așezămînt de unde să pricinuiaste multu folos atît copiilor cu învățatură cărții, cît și norodului cu aducerea spre pocăință și vrînd ca și de mai mare folos să fie prin domneasca domniei sale carte, au dat poruncă ca să să facă numitul tîrgu în 12 zile, iar nu numai precum era hotărît de domnia sa Constandin vodă, ci să să înceapă de la 24 de zile ale lui iunie și să ție pînă la 6 zile ale lui iulie. Și iarăși asemenea s-au urmat și s-au păzitu.

Întru acéia dar, după ce din mila și darul domnului Dumnezeu ne-am învrednicit și noi cu domnia a acestii pravoslavnice Țări Rumânești de am venit în părintescul și strămoșescul domni/ei mele sca/un⁷⁹, ne-au adus sfinția sa părintele mitropolitul de ne-au arătat atît hrisovul domniei sale Costandin vodă de așezămîntul acesta cît și cartea domniei sale răposatului părintelui domni/ei mele care a/u⁸⁰ adaos să să ție tîrgul 12 zile și văzînd domnia mea că nu numai așezămîntul acesta iaste bun și de folos a toată obștea, ci și poménire vécinică pricinuiaste, domnia mea încă am miluit și/⁸¹ am binevoit ca și de acum înainte nici decum să nu să strice acest bun așezămîntu, ci iarăși l-am înnoit și l-am întărit și printr-aceastu al nostru domnescu hrisov, ca totdeauna să să facă numitu/l/ tîrg la sorocul ce s-au zis mai sus, adecă începîndu-să din 24 de zile ale lui iunie din zioa nașterii sfințului Ioann, să ție 12 zile și totdeauna să aibă a merge acolo la tîrgu și sfinția sa părintele mitropolitul sau să trimiță altu arhieriu, precum și pînă acum n-au lipsit, să fie spre povața și învățatura lăcuitorilor la pocăință și slujînd sfința liturghie în zioa sfinților apostoli, pe cei ce-i va cunoaște a fi vrednici să-i împărtășească dumnezeștilor taini. Și nicioadtă școala să nu lipsească, ci totdeauna să fie dascăl acolo ca oricine va merge la învățătură să fie primit. Iar vameși sau erbarii, nicidecum să n-aibă nici un améstec la nimic, la acest tîrgu ci orice s-ar agonisi, vamă sau erbărit, să să ia de sfinția sa părintele mitropolitul, ca să fie sfinței mitropolii și școali de acolo de întărire și de chiverniseală. Și pentru ca nu vreodată să lipsească școala de acolo, sau a nu merge arhieriu să să afle la tîrgu, am hotărît domnia mea ca, cît va păzi sfinția sa așezămîntul acesta de va ținea școala acolo și la vrémea tîrgului va merge au sfinția sa, au va trimite pe alți arhieriei, atît să să ție și (mila)⁸² aceasta; iar au de sfinția sa părintele mitropolitul să va strica școala aceasta și a nu merge arhieriu să să afle la vrémea tîrgului, sau de alți părinți mitropoliți carii vor fi după vremi, să să strice și mila aceasta, a nu să mai lua vama numitului tîrgu pe seama sfinței mitropolii. Rugăm și pohtim dar și pre cei întru Hristos ai noștri frați credincioși cărora în urma noastră li să va încredința de la domnul Dumnezeu oblăduirea țării aceștia, au din neamul nostru, au dintr-altu neam, pînă vor păzi părinții mitropoliți așezămîntul acesta cu școala învățaturii și cu mîrgerea arhierilor la tîrgu, și domnia lor încă să înnoiască și să întărească mila aceasta și prin ale domniilor sale cărți și hrisoave, ca să nu lipsească și să să strice un folos de toată obștea și o poménire vécinică ca aceasta.

Și am întărit hrisovul acesta cu tot (sfatul cinstițiilor)⁸³ și credincioșilor boia-rilor celor mari ai divanului domniei mele: pan Barbul Văcărescul vel ban, pan

79. Doc. rupt.

80. Doc. rupt.

81. Doc. rupt.

82. Doc. rupt.

83. Doc. rupt.

Costandin Brîncoveanul vel dvor(nic), pan Stefan Văcărescul vel logofăt,...⁸⁴ pan Matei Roset vel vist(ier), pan Toma Creţulescu vel cliucer, pan Dumitraşco Suţu vel post(elnic), pan Costandin Florescu vel pah(arnic), pan Iordachie vel stolnicu, pan Dimitrachi Ghica vel com(is), pan...⁸⁵, pan Costandin vel pit(ar). Şi ispravnecu Pan Stefan Văcărescul vel logofăt.

Şi s-au scris hrisevul acesta în anul dintii al domniei domniei méle, aici în scaunul oraşului Bucuresti, în anul de la zidirea lumii 7261, în luna lui martie 15 dni, de popa Florea dascălul slovenescu.

Io Matei Ghica voevoda m.p.

Io Matei Ghica voevod, bojiiu milostiiu gospodar

Stefan Văcă(rescu) vel logofăt procitoh

Tudor vtori logofăt, procitoh.

Arh. St. Buc., *Mitrop. Bucureşti*, pac. LVII, doc. 129 orig. pecete.

4

Bucureşti, 2 iulie 1774 — *Divanul Ţării Româneşti, întăreşte mitropolii-tului încuviinţarea dată de unii domni ca să ia vama tîrgului anual de la Pătroaia, din care să întreţină şcoala înfiinţată în acel sat.*

De la divanul prinţipatului Ţării Rumâneşti.

După hrisevul răposatului domnii sale Costandin vodă Mavrocordat din anul 7254 iunie 3 şi dupe hrisevul domnii sale Mateiu Ghica voevod din anul 7261 martie 15 ce au dat la sfînta mitropolie ca să fie slobod a să face tîrgu pe moşia sfintei mitropolii Pătroaia din sud Vlaşca în doasprezece zile, adică de la 24 ale lunii lui iunie şi pînă la 6 ale lunii lui iulie şi toată vama şi erbăritul scaunilor de vitele ce să vor tăia acolo la tîrgu să s(ă) ia pă seama mitropolii, cu care să facă şi să ţie la satul Pătroaia şcoală pentru a învăţa copii(i) carte, iar vameşii şi erbarii domneşti, treabă sau amestec să nu aibă, care această milă au făcut-o cu în cîtă vreme să va ţinea această şcoală şi va merge preasfinţitul mitropolit sau va trimite alt arhiereu la vremea tîrgului acolo, să să ţie şi mila aceasta, dar după vreme stricîndu-să şcoala, să lipsească şi vama tîrgului a nu să mai face acolo. Drept aceia, dupe acel aşezămînt şi de la divan să dă această carte deschisă la sfînta mitropolie cu care să întăreşte a să urma şi a să păzi întocmai şi nestrămutat.

St. vel logofăt

...⁸⁶ vel vist.

Dimitrie Greceanu

Dimitrie vel post(elnic)

Grigore Băleanu

Ioan vel pah(arnic)

Procit vtori logofăt

1774 iulie 2 Bucuresti

Arh. St. Buc., *Mitrop. Bucureşti*, pac. CDLXXXI, doc. LL, orig.

84. Doc. rupt.

85. Doc. rupt.

86. Indescifrabil.

Pătroaia, 13 decembrie 1794 — Tudor din Pătroaia se angajează cu zapis față de mitropolie să deschidă școală în sat pentru copiii, care se vor aduna din tot județul, și să-i învețe «carte și cîntări», în schimbul unui salariu de cinci taleri pe lună.

Adecă eu cel mai jos iscălit încredințez cu acest zapis al meu în condica sfintei mitropolii, precum să știe că fiind lipsă și trebuință de dascăl în județul Vlășcii ca să învețe copii, printr-acest zapis mă leg ca, cîți copii să vor aduna din satele acestui județ spre învățatura cărții, acolea la Pătroaia unde mă aflu eu cu șederea, și voi deschide școală, să am a-i învăța carte și cîntări, mai în scurt, toată orînduiala bisericii fără a-i supăra cu vreo altă luare de bani cu cuvînt de plată, mulțumindu-mă pă taleri cinci pă lună ce sînt hotărîți de la măriia sa vodă a mi să da de la cutie începîndu-să de la ghenarie întii, leat 95, a mi să da această simbrie. Iar cînd nu mă voi sili cu învățatura copiilor, să fiu lipsit de simbria mea și scos dintr-această orînduială. Și pentru credința m-am iscălit mai jos.

Eu Tudor ot Pătroaia.

1794, decembrie 13

Arh. St. Buc., Ms. 141, f. 164.

DOVEZI DE TOLERANȚĂ RELIGIOASĂ ÎN ȚĂRILE ROMÂNE *

Despre toleranța religioasă din țările române s-a mai scris. Acum exact o sută de ani, marele cărturar român, B. P. Hașdeu, închina acestui subiect o întreagă lucrare ¹, în care aduna un mare număr de dovezi de îngăduință din partea poporului român, a domnitorilor și a Bisericii Ortodoxe Române față de credincioșii de orice fel din aceste țări.

Totuși socotim că este cazul să reluăm discutarea acestei probleme în vremea noastră, vreme de stăruitoare strădanii pentru realizarea unei cât mai depline solidarități umane. Ni se pare adică util să scoatem din nou în evidență unele mărturii despre remarcabila toleranță religioasă din țările române, pe care ni le furnizează documentele istoriei noastre naționale, pentru a se vedea că buna înțelegere care domnește astăzi între Biserica Ortodoxă Română și toate celelalte culte religioase de pe teritoriul patriei noastre se situează pe linia unei vechi și lăudabile tradiții de toleranță religioasă ².

Ar fi suficient să amintim, ca dovadă a acestei toleranțe religioase românești, cuvintele câtorva oameni politici sau simpli călători care ne-au vizitat țara în trecut. Astfel, George Reichersdorff, ambasador austriac la curtea lui Petru Rareș, se minuna de libertatea religioasă de care se bucurau în Moldova diversele «secte», diversele «genuri de religie și de neamuri», care trăiau laolaltă «fără să se certe» și aveau «deplina libertate de a urma propriile lor rituri și obiceiuri ³. Două secole mai târziu, în epoca fanarioților, renumitul călător St. Raicevich constata că în Țara Românească «fiecare sectă și religie e îngăduită de

* Lucrare de seminar în cadrul cursurilor pentru titlul de magistrul, întocmită sub îndrumarea P. C. Diac. prof. Emilian Vasilescu, care a și dat avizul pentru publicare.

1. *Istoria toleranței religioase în România*, București, 1865; ed. a II-a (pe care o folosim), București, 1868. Această lucrare, revăzută și adăugată, a apărut și în limba franceză: *Histoire de la tolérance religieuse en Roumanie*, trad. par Frédéric Damé et Boniface Florescu, III-a édition, Bucarest, Socec, 1876, 121 p. Vezi și Emanuel Constantin Mărculescu, *Toleranța religioasă în România*, București, 1901, 91 p.

2. Vezi Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Ortodoxia și celelalte religii*, în «Studii Teologice», XV (1963), nr. 1—2, p. 3—29. 3. Vezi B. P. Hașdeu, *op. cit.*, p. 90.

a-și exercita cultul fără nici o stînjnire din partea nimănu»⁴. «Te găsești — spunea la începutul secolului al XIX-lea un alt străin — în niște provincii de o toleranță care poate servi ca exemplu la foarte multe țări care se zic civilizate»⁵. «Orice s-ar zice — scria și J. A. Vaillant în 1844 — românul e tolerant... toate religiile au fost în toate timpurile îngăduite în această țară»⁶. În fine, W. Wilkinson, fost consul general al Angliei la București, constata că în Moldova și în Valahia «toate religiile străine sînt nu numai tolerate, ci ele se bucură și de un mare număr de privilegii, care nu le sînt acordate în nici o parte a posesiunilor turcești. Mitropoliții intervin foarte rar în treburile lor, iar cînd vreo împrejurare îi obligă să facă aceasta, ei procedează cu tot respectul și nu iau niciodată tonul de superioritate»⁷.

Este neîndoielnic deci că poporul român și Biserica Ortodoxă Română au dat dovadă în trecut de înțelegere și bunăvoință în raporturile lor cu reprezentanții și credincioșii celorlalte religii și confesiuni creștine, fără ca aceasta să însemne din partea lor lipsă de vigilență în păstrarea și chiar apărarea Ortodoxiei, atunci cînd a fost cazul⁸.

Dar să vedem mai în amănunt o serie de astfel de dovezi de toleranță religioasă în țările române, prin «toleranță religioasă» înțelegînd desigur — în lipsă de un termen mai potrivit — tocmai acele acte și atitudini de bunăvoință ale poporului român, ale domnitorilor și ale Bisericii Ortodoxe Române față de celelalte religii și confesiuni.

Față de catolici. — Urme despre răspindirea catolicismului în țările române avem încă din secolul al XIII-lea⁹, iar primul document care atestă atitudinea de bunăvoință a românilor față de catolici aparține domnitorului Ladislau și are ca dată anul 1369, noiembrie 25.

Prin acest document — care, în fond, seamănă mai mult cu o lecție de conduită adresată românilor ortodocși de orice stare socială — domnitorul Ladislau, «voievodul Transalpin și ban de Severin, precum și duce de Făgăraș...», cerea, în interesul propășirii spirituale a creștinilor de rit

4. *Ibidem*, p. 91.

5. F. G. Laurençon, *Nouvelles observations sur la Valachie, sur ses productions, son commerce, les moeurs et coutumes des habitants, et sur son gouvernement*, Paris, 1822, p. 33. 6. J. A. Vaillant, *La Roumanie*, tome III, Paris, 1844, p. 71.

7. W. Wilkinson, *Tableau historique, géographique et politique de la Moldavie et la Valachie*, trad. de l'anglais, par Dezos de la Roquette, seconde édition, Paris, 1824, p. 166—167.

8. Ne referim îndeosebi la lucrările Sinodului de la Iași din 1642 și la acelea ale unui alt Sinod ținut tot la Iași, în 1645, din inițiativa mitropolitului Varlaam, la care au luat parte clerici din Țara Românească și din Moldova, pregătindu-se cunoscutul *Răspuns de combatere a Catehismului calvinesc* tipărit în Transilvania (*Istoria României*, vol. III, București, 1964, p. 277—278).

9. Pentru istoria pătrunderii catolicismului în țările române, vezi: Diac. Gh. I. Moisescu, *Catolicismul în Moldova pînă la sfîrșitul secolului al XIV-lea*, București, 1942, p. 2 ș.u.; Ștefan Lupșa, *Catolicismul și românii din Ardeal și Ungaria pînă la anul 1556*, 1929, p. 21—45, 53—56; Ioan Ferent, *Cumanii și episcopțiile lor*, Blaj, 1931, p. 56—61.

catolic din cuprinsul Țării Românești, să trimită «un locțiitor al său, pentru înființarea și împăciuirea bisericilor și a altarelor... și pentru toate cele ce se vor arăta a fi folositoare pentru mîntuire. De aceea, vouă tuturor și fiecăruia în parte — se spune în continuare în document — vă cerem prin scrisoarea de față cu porunca cea mai tare, ca atunci cînd acel domn episcop locțiitor va ajunge în mijlocul vostru, să-l primiți cu cinste și să-l tratați bine, să-i dați ascultarea cuvenită și să-i cereți sprijinul în cele de mai sus, pentru mîntuirea voastră... Și altfel să nu îndrăzniți să faceți nicidecum, pentru mila noastră. Dat în Argeș, în sărbătoarea fericitei Caterina fecioară și martiră, anul Domnului 1369»¹⁰.

Desigur, pentru secolul al XIV-lea, o astfel de atitudine poate fi considerată ca într-adevăr generoasă.

Cam în același timp, în Moldova, Lațcu Vodă, după ce a primit încuviințarea papii Urban al V-lea, a înființat în 1370 o episcopie latină în Siret, numind episcop pe Andrei din Cracovia, duhovnicul Elisabetei, mama lui Ludovic, regele Ungariei.

Propaganda catolică, atît de puternică în Moldova în timpul lui Lațcu, a continuat și sub urmașul său, Petru. Astfel, ea izbutește să cîștige pe însăși mama acestui voievod, pe Mușata, căreia, în actul datînd din 1 mai 1384, i se spune Margareta. Aflăm din acest act, că «stră-lucita și preamărita doamnă Mărgărita, mama noastră iubită și vrednică de cinste, a pus... să se înalțe și să se zidească în cetatea Siretului o biserică și lăcaș al fraților călugări predicatori, pentru mîntuirea sufletului său și al nostru și al părinților noștri, în care biserică sus zisa doamnă, mama noastră, și-a ales loc de îngropare»¹¹.

Cu timpul însă — și aceasta pînă în 1434, cînd se face o ultimă mențiune a unui episcop catolic, Ioan —, centrul de gravitate al propagandei catolice din Moldova se mută la Baia, întîia capitală a Moldovei, unde trăia și înflorea o populație catolică de sași și unguri. Aici, Alexandru cel Bun — care, de altfel, în 1413, încuviință întemeierea unei noi episcopii catolice¹² — ridică în 1420 peste mormîntul primei sale soții, Margareta, originară din Polonia, o falnică biserică în cinstea Sfintei Fecioare, precum și o mînăstire anexă, menită să folosească drept catedrală episcopatului latin, despre care, în 1510, se amintește pentru ultima oară. Faptul acesta nu echivalează însă cu lichidarea propagandei catolice la noi, deoarece centrul misionar se mută în regiunea Troțușului și a Bacăului¹³.

10. *Documente privind istoria României*, veac. XIII, XIX și XV, B. Țara Românească, vol. I (1247—1500), București, 1954, p. 19—20. Vezi și P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, t. I, București, 1938, p. 31—32, reproduș după E. Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria României*, București, 1891, vol. 1-2, p. 148—149.

11. *Documente privind istoria României*, veac. XIV, XV, A. Moldova, vol. I (1384—1475), București, 1954, p. 1. Vezi și C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, ed. a V-a vol. I, București, 1946, p. 449; Simeon Reli, *Istoria vieții bisericești a Românilor*, vol. I, 1942, p. 229—241.

12. C. C. Giurescu, *op. cit.*, vol. I, p. 523.

13. Pentru raporturile domnitorului Ștefan cel Mare (1457—1504) cu repre-

În secolul al XV-lea, în Țara Românească, Vlad Dracul, rămânând pe aceeași poziție ca și predecesorii săi din secolul al XIV-lea, recunosc preoților catolici aceleași drepturi de care se bucura clerul român, după cum reiese din următorul act păstrat în arhiva Mănăstirii franciscanilor din Cluj: «Ion Vlad, cu mila lui Dumnezeu domnul Țării Românești și ducele țărilor din Almaș și de Făgăraș, atragem luarea aminte prin această scrisoare pe toți cei ce o vor vedea, cei de față și cei viitori... că ordonăm și recomandăm cu stăruință, sub pedeapsa celei mai aspre nemulțumiri a noastre la caz de orice abatere, tuturor și fiecăruia din locuitorii Țării Românești, călugărilor și slujbașilor de orice demnitate, condițiune, treaptă sau ordine, întru cât sînt supuși jurisdicției noastre, ca să fie datori a acorda acelor frați toată cinstea cuvenită preoților români, lăsîndu-i a lucra și a veghia la propagarea și la conservarea credinței ortodoxe după propriul lor rit, îngăduindu-le libera intrare și ședere, fără a-i tulbura, supăra sau vătăma cîtuși de puțin în mergere și întoarcere..., fiind la mijloc autoritatea și testimoniul acestei scrisori a noastră... Dat la Nürnberg, în părțile Germaniei, la 8 Februarie 1431»¹⁴

În secolul al XVI-lea se întilnește figura impunătoare a lui Neagoe Basarab (1512—1521), vestit în toată lumea creștină prin generozitatea sa față de toți cei care au apelat la el, pentru că «nu era nici fanatic, nici bigat»¹⁵.

În astfel de împrejurări, propaganda catolică făcea progrese simțitoare, mai ales că, după cum am mai amintit, i se dădea tot sprijinul și de la curtea domnească, unde-și exercitau diversele influențe unele personaje aparținînd confesiunii romano-catolice. În sensul acesta, un exemplu tipic îl poate constitui catolicul Bartolomeu Bruti, care, după cum relatează nunțiul papal în Polonia într-o scrisoare adresată papii, deținea în 1578 un post de mare cinste la curtea lui Petru Șchiopul¹⁶.

La 3 septembrie 1588, o misiune catolică, formată din Stanislav Warszewiecki, Ioan Kunig și Justus Raab, se înfățișează lui Petru-Vodă în tabăra de la Tutova, unde acesta se afla de teama ciumei. Aici, domnului Moldovei i se oferi o carte cu icoane ale martirilor și, ca urmare a acestui gest, domnitorul se învoi la înființarea unui seminar catolic¹⁷.

Secolul al XVII-lea se inaugurează cu tragica moarte a lui Mihai Viteazul protector atît al creștinilor ortodocși, cît și al catolicilor. Dovadă un pasaj dintr-o cronică mînăstirească manuscrisă, păstrată în biserica

zentanții și credincioșii catolici, a se vedea Hurmuzaki, *op. cit.*, vol. II—1—2 (1451—1575), București, 1891, p. 8, 13, 224, 342 etc.

14. Anton Kurz, *Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk-und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens*, vol. II, Kronstadt, 1846, p. 45—46. Cf. B. P. Hașdeu, *op. cit.*, p. 39. 15. *Ibidem*, p. 42.

16. Bruti însuși și, cu el, Ieremia Movilă, care avea cele mai mari simpatii pentru poloni, merseră în solie peste Nistru, ducînd și scrisori către nunțiul papal de aici despre înaintarea misiunii iezuite și a celei franciscane (Hurmuzaki, III—1, p. 110 ș.u.).

17. B. P. Hașdeu, «Arhiva istorică a României», București, 1865, t. I—1, doc. nr. 257, p. 174—175. Vezi și Hurmuzaki, XI, p. LXIII.

romano-catolică din Tîrgoviște, în care, în legătură cu asasinarea lui Mihai Viteazul la Turda, întîlnim următoarea exclamație: «Vai! acel Mihai-Vodă pieri prea curînd! El fusese protectorul nostru făcînd să înflorească această biserică deja în trei rînduri ruinată»¹⁸.

În aceeași cronică mai găsim și alte însemnări și anume: «În anul 1679, domnul Șerban Cantacuzino ne hărăzi mai multe proprietăți și se pregătea chiar a edifica un templu, dacă după 10 ani de domnie nu l-ar fi surprins moartea»; sau: «În anul 1689, domnul Constantin Brîncoveanu realiza gîndul predecesorului său restaurînd biserica și turnul, și hărăzindu-ne două clopote și alte bunuri»¹⁹.

Mai înainte însă de aceste însemnări, istoria ne servește un alt exemplu, care arată pe Matei Basarab cerînd papii, la 1650, să-i trimită un bun păstor bisericii băraților (a preoților catolici) din Tîrgoviște; lucru petrecut în luna februarie 1651 prin numirea franciscanului Bonaventura de Campofranco. Totodată, papa mai numea pe Francisc Seimirovich, alt franciscan, la Episcopia de Prizicu și expedia la Curtea munteană, ca plenipotențiar al său, pe arhiepiscopul de Sofia, Petru, din același ordin călugăresc²⁰.

În Moldova, despre care se spunea că depinde, în ceea ce privește credincioșii catolici, de episcopii poloni, Vasile Lupu încercă să pună un episcop unit. Pentru aceasta ceru de la papă cu deosebită stăruință pe Iacint Markipodari, pe care însă nu-l putu obține²¹.

La fel se vor comporta și succesorii săi, fapt dovedit și de următoarele două documente: primul document, din anul 1665, iulie 7, aparținînd lui Duca-Vodă, iar al doilea document, din anul 1675, decembrie 15, aparținînd lui Antonie Ruset (Rosetti)²².

Nu mai prejos s-au comportat în această privință mitropolitul Dosoftei și ceilalți episcopi diecezani, în momentul în care arhiepiscopul catolic Petru Parchevich, în 1670, li se adresează în problema posibilității reîntoarcerii la catolicism a unui important număr de credincioși catolici care trecuseră la Biserica Ortodoxă. «M-am prezentat — spune Parchevich într-un raport către superiorii săi — la Mitropolitul Provinciei și la Episcopii Diecezani Valahi Schismatici, înfățișîndu-le chestiunea în chip serios, și am obținut de la toți cărți favorabile ca, dacă unii dintr-ai noștri ar voi să se întoarcă la forma de mai înainte a catolicilor, să poată și să fie în stare s-o facă...»²³.

18. *Documente privind istoria României*, B. Țara Românească, vol. II, (1611—1615), București, p. 249—251. Vezi și B. P. Hașdeu, «Arhiva istorică a României», t. I—2, p. 48.

19. B. P. Hașdeu, *op. cit.*, p. 53. Despre Șerban Cantacuzino mai avem și mărturia unui misionar catolic, Giovanni Bathista del Monde, din anul 1696. Vezi și Nicolae Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I, ed. a II-a, București, 1928, p. 415.

20. *Cronica mînăstirii catolice din Tîrgoviște din cele mai vechi timpuri și pînă în 1761*, la B. P. Hașdeu, *Arhiva istorică a României...*, t. I—2, doc. nr. 306, p. 46—54.

21. Nicolae Iorga, *Studii și documente*, t. I—2, nr. XIII, București, 1901, p. 424—425.

22. *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, București, 1845, p. 25 și 37.

23. «Accessimus Metropolitanum Provinciae et Diocesanos Episcopos Schisma-

Referindu-se la acest fapt, B. P. Hașdeu zicea printre altele: «Desfîdem de a descoperi cineva ceva analog în anele celorlalte popoare: făcut-au vreodată astfel catolicii pentru protestanți? Muscalii sau grecii pentru papistași? Musulmanii pentru creștini? Sunniții pentru șiiți? O sectă reformată pentru vreo altă sectă? Noi unii în zadar ne obosim memoria spre a găsi măcar un singur exemplu de o abnegație religioasă atît de sublimă»²⁴.

În secolul al XVIII-lea, cînd încep domniile fanariote, catolicii au fost oarecum înlăturați din vechile lor funcții²⁵. Totuși, ei s-au bucurat mai departe de libertatea cultului, ca și mai înainte, după cum dovedește un hrisov emis de domnitorul Ioan Mavrocordat în anul 1746, prin care se întărește numărul scutirilor de care beneficia biserica catolică din Iași. Cu doi ani mai târziu, domnitorul Grigore Ghica, printr-un alt hrisov, din 1748, dăruiește bisericii ungurești din Iași niște vii și, mai mult, face și noi scutiri preoților unguri²⁶.

De asemenea, documentele cuprinse între anii 1750 și 1823 ne arată prerogativele pe care domnii le acordau prefectorilor, adică mai-marilor peste comunitățile catolice. Astfel avem: a) Hrisovul domnitorului Grigore Ghica către prefectorul și preoții bisericii catolice din Iași, din anul 1777, prin care hotărăște drepturile de care să se bucure aceștia. b) Hrisovul lui Alexandru Ipsilanti (1774—1782), prin care se acordă favoruri bisericii băraților din Cîmpulung-Muscel. Acest hrisov datează din 1775, iunie 28²⁷. c) Două hrisoave ale domnitorului Mihail Șutu (1783—1786). Primul datează din 15 octombrie 1784 și se referă la biserica băraților din București, căreia-i acordă o serie importantă de privilegii²⁸. Al doilea, dat în a doua domnie a sa (1791—1793), reînnoiește hrisovul bisericii catolice din Rîmnic cu unul aproape identic cu cel adresat bisericii băraților din București.

După strămutarea lui Mihail Șutu în Moldova, în anul 1793, scaunul Țării Românești îl ocupă Alexandru Moruzi (1793—1796), care se dovedi destul de generos față de catolici, după cum se arată și în următoarele documente rămase de la el, și anume: hrisovul băraților din București din 1793, aprilie 10; cartea catolicilor de la Tîrgoviște, din 1793, august 28; cartea catolicilor din Cîmpulung-Muscel, din 1793, august 28; și cartea băraților de la Rîmnicu-Vîlcii, din 1793, august 28²⁹.

ticos Valachios, rem serio proponendo, obtinuimus ab omnibus favorabiles litteras, ut si qui ex nostris velint ad pristinum catholicorum statum redire, possint et valeant...» (Kemény, in Kurz, *Makazin für Geschichte Siebenbürgens*, t. II, p. 70. Citat după B. P. Hașdeu, *Istoria toleranței religioase...*, p. 48).

24. *Ibidem*.

25. Acest fapt trebuie pus pe seama temperamentelor, ideologiei și intereselor economico-politice pe care le-au urmărit domnitorii fanarioti.

26. Th. Codrescu, *Uricariul cuprinzător de hrisoave, anafonale și alte acte*, vol. V, Iași, 1862, p. 428—430.

27. V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, t. I. (1774—1786), București, 1891, p. 53—55.

28. *Ibidem*, p. 380.

29. *Ibidem*, t. V (1786—1800) p. 49—54. Toate aceste documente vor fi reînnoite

Același spirit de îngăduință și bunăvoință față de romano-catolici domnește și în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Astfel, credincioșilor catolici din Tîrgoviște li se recunoaște la 2 ianuarie 1803, de către Constatin Ipsilanti, domnul Țării Românești între anii 1802—1806, dreptul de a se folosi în continuare de un vechi locaș de închinare; locaș care, sub aspect administrativ, avea o situație aparte, el fiind sub directa protecție a domniei.

După cîte știm însă hrisoavele nu se refereau întotdeauna numai la locașurile de cult sau la anumite scutiri de impozite ci și la alte aspecte ale vieții religioase a catolicilor. Aceasta reiese și dintr-un hrisov aparținînd domnului Moldovei Scarlat Callimachi (1812—1819), prin care se întărea jurisdicția prefecturului bisericii catolice pentru a putea judeca, după datina veche, toate pricinile atingătoare de lege între creștini³⁶.

Dar raporturile dintre cultele religioase din țările române, și deci și cele dintre ortodocși și romano-catolici, aveau să fie reglementate, propriu-zis, abia mai târziu, prin legiuirile din 1872, 1892, 1923, 1948 și prin diferite regulamente, concepute toate în același duh de înțelegere și bunăvoință care a caracterizat în trecut pe domnitorii țărilor române și pe conducătorii Bisericii Ortodoxe Române³¹.

Față de protestanți. — Despre existența în țările române a aderenților la ideile unei mișcări premergătoare Reformei, ne sînt furnizate date începînd chiar cu sfîrșitul domniei lui Alexandru cel Bun, considerat

de domnitorul Țării Românești Constantin Hangherli (1797—1799). V. A. Urechia *op. cit.*, t. VII, p. 375.

30. Vezi Th. Codrescu, *op. cit.*, t. V, p. 434.

31. Iată numai un exemplu în acest sens. Prin regulamentul votat de Sfîntul Sinod în anul 1873, se stabileau, la capitolul II, art. 22, principii juste și umanitare pentru admiterea la Biserica Ortodoxă a eterodocșilor și a celor de alte rituri. Astfel, se spune în acel articol că, dacă un credincios eterodox sau de alt rit vine și cere în vreun caz religios ajutorul Bisericii Ortodoxe, el trebuie primit cu dragoste creștinească, iar nu respins cu indiferență. De asemenea, cînd unii dintre eterodocșii stabiliți în România de mult timp și avînd toate drepturile politice, doresc a se asimila în totul românilor, trebuie să li se înlesnească unirea cu Biserica noastră și să nu fie împovărați cu sarcini insuportabile, precum este rebotezarea fără nici o excepție. Mai departe, se arată în același articol că, atunci cînd unii dintre acești creștini se căsătoresc cu românce ortodoxe, dar totuși, pentru scrupule de conștiință, nu aderă în chip formal la Biserica noastră, Biserica trebuie să fie «condescendentă» cu ei, lăsînd deplina lor convertire libertății conștiinței lor. În sfîrșit, se mai rînduiește în acel articol ca, atunci cînd astfel de creștini, neavînd prin unele localități biserici și preoți de-ai lor, vin la Biserica Ortodoxă pentru rugăciuni, pentru Sfînta Împărtășanie, pentru înmormîntări, Biserica Ortodoxă să nu le refuze nici un serviciu și să recomande sufletul lor milei dumnezeiești («Biserica Ortodoxă Română», V (1880—1881), p. 685—695). Vezi și *Regulamentul pentru relațiunile bisericești ale clerului ortodox român cu creștinii eterodocși sau de alt rit și cu necredincioșii care trăiesc în România*, în «Biserica Ortodoxă Română», V (1880—1881), p. 700—705; VI, (1882), p. 385—388, și *Legea Organică și Regulamentele Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Autocefale Române*, în aceeași revistă, II (1875—1876), p. 1—56.

ocrotitor al husiților³². Despre acest lucru se vorbește nu numai în documentele istoriei noastre naționale, ci și într-o bulă papală emisă de Eugeniu al IV-lea, în 1446, în care întâlnim spunându-se, printre altele, următoarele: «Aflăm cu cea mai mare neplăcere cum că în regatul Moldovei s-ar fi adăpostind o mulțime de eretici, mai cu seamă din abominabila sectă a husiților»³³.

De aici reiese că prima imigrație numeroasă a sectarilor husiți în Moldova trebuie să se fi petrecut cam pe la anul 1435, mai precis după bătălia de la Lipany, lângă Praga, dintre catolici și protestanți când se înregistrează căderea ultimului succesor al lui Zidka, Procopie cel Mare.

Fiind persecutați în Ungaria de către regele Matei Corvin, pe la 1460 — deci în timpul domniei lui Ștefan cel Mare — o nouă masă de husiți cer ospitalitate românilor. Locul așezării acestora l-a constituit mai cu seamă regiunea din apropierea Prutului, unde husiții zidiră case, biserici și tot ceea ce cerea denumirea administrativă de oraș; care denumire, luând ca punct de plecare memoria marelui reformator, se transformă în Huși. Găsim însă și date care arată că centrul husiților în Moldova a fost Trotușul, situat pe coasta de răsărit a Carpaților, și că influența lor asupra populației germane și maghiare era așa de mare, încât episcopul Petre al Băii se plînsese în 1452 papii că «chiar și foarte mulți preoți ar înclina către această sectă a boemilor»³⁴.

După moartea lui Ștefan cel Mare, fiul său Bogdan cel Orb, dovădindu-se la fel de binevoitor față de husiți, deși numai pentru un timp, își stabili chiar reședința sa în orașul Huși, după cum reiese din numeroasele-i hrisoave date din acest târgușor.

Adevăratul susținător al principiilor protestante va fi însă aventurierul domnitor al Moldovei dintre anii 1561 și 1563, Despot Vodă (Ioan Iacob Eraclid). Odată ajuns la tronul Moldovei, acesta își puse în gând să stîrpească Biserica Catolică, favorizînd întinderea Reformei în țara sa. Astfel, în mai 1562, Eraclid chemă în acest scop pe preotul Johannes Lusinski, pe care-l cunoștea din Polonia, să funcționeze în Moldova ca episcop «informandarum ecclesiasticarum romanorum gratia»³⁵. Timpul însă le-a fost potrivit, pentru că Lusinski moare subit în timpul unei călătorii în regiunea Galaților, unde însoțea pe domnitor la începutul verii anului 1563. Moartea aceasta a fost ca un semnal de furtună, pentru că în curînd începu asediarea lui Eraclid în cetatea sa de la Suceava;

32. În 1438, propaganda husită era reprezentată și susținută de un preot cu numele Constantin, de loc din Roma, care «se lăuda că este canonic al Lateranului și care cîștigă multă lume la noua lege» (N. Iorga, *Istoria Bisericii Romîne...*, vol. I, p. 83).

33. B. P. Hașdeu, *Istoria toleranței religioase...*, p. 28. A se vedea și la Ștefan Meș, *Istoria Bisericii Românești din Transilvania*, vol. I, Sibiu, 1935, p. 79—87.

34. Hans Petri, *Relațiunile lui Jacobus Basilikus Heraclides, zis Despot Vodă, cu capii reformațiunii atît în Germania, cît și în Polonia, precum și propria sa activitate de reformator în Principatul Moldovei*, în «Analele Academiei Române», Mem. Sect. Ist., S. a III-a, t. VIII (1927—1928), p. 39.

35. Hans Petri, *op. cit.*, p. 44.

fapt care a culminat cu omorîrea lui de către Ștefan Tomșa, conducătorul răsculaților, la 5 decembrie același an. Curînd după aceasta începură represaliile, conduse de Alexandru Lăpușneanu, împotriva aceluia care aderaseră la planurile lui Eraclid, în scopul restabilirii echilibrului pierdut în toate domeniile, chiar și în ceea ce privește confesiunea romano-catolică.

Sub alt domn al Moldovei, și anume Iancu Sasul (1579—1582), numit și «luteranul», protestanții cunosc o altă perioadă de înflorire³⁶.

Un contemporan al lui Mihai Viteazul și, în același timp, una dintre marile figuri de istorici ai secolului al XVI-lea, anume Giovanni Botero, ne dă următoarea informare statistică despre starea religioasă a Țării Românești: «În Țirgoviște se numără o mie de case de români ortodocși și 22 de case de catolici, sași și unguri, care posedă două biserici: una a Sfîntului Francisc, astăzi dărîmată, și cealaltă a Sfintei Maria; dar, în lipsă de un preot catolic, ei se servesc cu un pastor luteran, precum se face și la Cîmpulung, unde sînt 900 de case, dintre care 40 de sași»³⁷.

Cu timpul însă numărul protestanților se mărește, în unele centre ajungînd ca, în secolul al XVII-lea, în Transilvania, ei să formeze pe alo-Iocurea majoritatea populației³⁸.

Cu privire la acest secol, ne mulțumim să mai consemnăm un singur fapt, și anume acela că lucrurile, urmîndu-și cursul imprimat de principii Transilvaniei Gavriil Bethlen (1618—1629) și Gheorghe Rakoczi (1630—1648), au mers așa de departe, încît s-a ajuns ca religia ortodoxă să fie declarată «tolerată». Această osîndă fu decretată prin promulgarea de către G. Rakoczi al II-lea, în anul 1653, martie 15, a Codului numit *Approbatæ*³⁹.

În secolul al XVIII-lea, protestanților din Țara Românească și din Moldova nu numai că li se recunoaște libera practică a cultului lor, dar ei capătă chiar și favoruri din partea domnitorilor. De exemplu hrisovul dat de Mihail Racoviță la 1753, și reinnoit la 1784 de domnitorul Mihail Șuțu, bisericii sașilor din București, al cărui cuprins, pe scurt, este următorul: «...obișnuit lucru fiind ca prin cetăți și politici mari, unde sînt scaune de craie și de domni, a se afla multă adunare de norod nu numai dintr-ai pămîntului acestuia, ci și din străini, și a fi primiți și ocrotiți toți, avîndu-și fiecare neam după rîndul său, deosebit, case spre a-și face rugăciunea lor către Dumnezeu, precum și aici în orașul domniei mele București... aflîndu-se spre locuință cîțiva din ritul săsesc,... poruncim... ca să aibă biserița aceasta neclintit mila ce am rînduit domnia mea, drept pentru care am întărit hrisovul acesta cu însăși credința domniei

36. Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ed. P. P. Panaitescu, ed. a II-a, București, 1958, p. 172—184.

37. G. Botero, *Le relazioni universali*, Veneția, 1599, cartea a III-a—a/3, p. 94—95. Cf. B. P. Hașdeu, *op. cit.*, p. 30.

38. Această creștere simțitoare se produse pe timpul și cu largul concurs al lui Gheorghe Rakoczi, principe al Transilvaniei între anii 1630 și 1648.

39. *Istoria României...*, vol. III, p. 163.

mele, Io Mihail Constantin Şutu... la anii de zidirea lumii 7293, iar de la naşterea lui Hristos, 1784»⁴⁰.

Cu acest privilegiu se înnoiesc şi alte două hrisoave care se referă direct la starea «dilitară a biseriçutei acestora, hrisoave ce aparţin domnitorului Constantin Mihail Racoviţă (1753, noiembrie 1) şi domnitorul Alexandru Ipsilanti (1777, iunie 4).

Alexandru Moruzi (1793—1796) arată luteranilor aceeaşi bunăvoinţă, după cum ne arată hrisovul bisericii saşilor din Bucureşti, din anul 1793, octombrie 29, cu aproximativ acelaşi cuprins ca şi cel de mai sus⁴¹.

Tot astfel va proceda şi Constantin Ipsilanti (1802—1806); dovadă un hrisov al său din 1803, 14 mai, prin care se îngrijea ca biserica saşilor din Bucureşti, pe lângă alte scutiri, să primească pe an 30 bolovani de sare de la Ocnele domneşti.

Trecînd din nou în Moldova, întîlnim un alt document din anul 1760, aparţinînd domnitorului Ioan Teodor Callimachi (1758—1761), care, în urma opoziţiei episcopului romano-catolic din Kamenîţa Podoliei ca luteranii din Polonia să poată ridica o casă de rugăciune, stabileşte ca aceşti creştini «să poată locui în siguranţă şi să-şi poată exercita în mod public şi fără nici o restricţie cultul lor religios, conform Confesiunii Augustana»⁴².

Aceasta va fi linia pe care o vor respecta şi cei mai zeloşi susţinători ai credinţei ortodoxe. Numai aşa se explică înfiinţarea comunităţii protestante din Iaşi în anul 1813; an în care această comunitate îşi construieşte o biserică. Cu şase ani mai tîrziu, bucurîndu-se de aceleaşi condiţii de viaţă, comunitatea protestantă din Bucureşti, considerată ca cea mai veche comunitate protestantă din principate, intră în posesia unei biserici, cum se va întîmpla şi cu comunitatea din Craiova, care, deşi data din 1839, îşi clădeşte biserica de-abia în 1871. Comunitatea din Galaţi îşi clădeşte biserica în anul 1852, iar cea din Turnu-Severin s-a putut mîndri cu o biserică numai după anul 1863.

De acum înainte, situaţia comunităţilor protestante — ca şi a tuturor celorlalte culte din ţară — se va orîndui pe bază de legi şi regulamente speciale.

Faţă de armeni. — Armenii au poposit la noi venind din Răsărit, goniţi de întinderea saraçinilor din Siria şi Egipt asupra ţării lor. Ei au trecut mai întîi prin Lemberg. Anul venirii lor în Moldova şi Muntenia pare să fie 1044 sau 1046, cînd, după cucerirea capitalei lor proprii (Ani)

40. V. A. Urechia, *op. cit.*, t. I, p. 380—381. 41. *Ibidem*, t. V, p. 40—41.

42. «Nimeni dintre moldoveni să nu-i împiedice pe coloniştii în exerciţiul confesiunii lor evanghelice, nici să se amestece între dînşii, ci să aibă dreptul a-şi săvîrşi cultul dumnezeesc după legile şi obiceiurile lor. Colonia să aibă dreptul a-şi săvîrşi clădi biserica şi a-şi angaja şi întreţine pastori şi învăţători de ai lor». Aceste privilegii de slobozenie au fost confirmate şi de urmaşii lui Ioan Teodor Callimachi, Grigore Callimachi (la 1762) şi Grigore Ghica (la 1764). (Simeon Reli, *Comunităţi protestante din România veche, dispărute în masa ortodoxiei româneşti*, p. 10).

de către perși, bizantinii, cu doi ani mai târziu, sub împăratul Constantin Monomahul, invadează Armenia⁴³.

O dată cu venirea lor în Moldova, armenii primesc și hrisoave prin care li se acordă mari privilegii, precum: deplină autonomie comunală, jurisdicție proprie, libertatea cultului, școli proprii și chiar conducere politică. Existența unei organizații comunale armenie neatirnată de cea românească demonstrează, ea singură, înaltul grad de favoare, nu numai religioasă, ci chiar politică, de care s-au bucurat armenii.

Astfel, știm că biserica armeană din Iași a fost fondată în 1395⁴⁴, iar domnitorul care s-a remarcat în acea vreme în privința ospitalității față de armeni a fost Alexandru cel Bun (1400—1432). Acesta a dat în 1401 un hrisov destinat armenilor din țară, prin care aprobă înființarea unei episcopii și recunoscă ca episcop al lor, cu scaunul la Suceava, pe un oarecare Ioan⁴⁵. De asemenea, văzînd prosperitatea economică a orașelor polone, în care armenii erau mai numeroși decît în orașele moldovene, el chemă în anul 1407 negustori armeni din Polonia, oferindu-le diferite scutiri de impozite. La fel va proceda și în 1418, cînd va aduce alte 3.000 de familii armenie.

Unii dintre armeni îndeplineau și serviciile de tîlmaci secreți. Sub acest pretext, se ridică la rangul de boierie un oarecare Vartic, devenînd mare boier la curtea lui Petru Rareș, precum și fiul său, Iurașco Varticovici. Mancinelli, un predicator iezuit, găsi Iașul, pe la 1580, plin de ar-

43. Imigrații ulterioare de armeni au mai fost consemnate astfel: în 1239, în urma unei invazii de tătari asupra pămîntului Armeniei; în 1319, cînd un cutremur a distrus cetatea Ani; în 1342 și 1418, cînd perșii au recucerit capitala; în 1475, cînd sînt primiți cu multă bunăvoință de domnitorul Ștefan cel Mare, etc.

44. Despre aceasta ne informează frontispiciul bisericii actuale, care, reproducînd un text de pe o piatră aparținînd vechii biserici armenie din Iași, ne arată că: «cu harul lui Dumnezeu și mila Lui, s-a fondat biserica cu hramul Sfintei Născătoare de Dumnezeu din Iași prin mîna ctitorului Hacig și a părintelui Iacob din Șiș,... la anul 844 era armeană, sau 1395 era creștină; iar la 1803 s-a refăcut prin cheltuiala a tot poporul». Această biserică nu mai există, dar există alta, în care se slujește și azi și în care se află o Evanghelie copiată în Kaffa la 800 — era armeană —, adică 1351, și dăruită bisericii Sfintei Maria din Iași la 900, adică 1451 (Vezi Grigore Goilav, *Armenii ca întemeietori de orașe în partea de răsărit a Europei*, București, 1909, p. 16—17, și Nicolae Soutzo, *Notions statistiques sur la Moldavie*, Iassy, 1849, p. 53).

45. «Deci noi — se spune în hrisov — am dat episcopului Hovhanes bisericile armeniești și pe popii lor. În întreaga noastră țară va avea putere asupra armenilor cu dreptul său episcopal. I-am dat scaun la Suceava, în cetatea noastră, și care dintre armeni îl veți cinsti, va fi ca și cum ați face-o pentru noi, în țara noastră a Moldovei; iar care nu-l va asculta, noi îl vom pedepsi cu mîna lui» (H. Dj. Siruni, *Armenii în viața economică a țărilor române*, București, 1944, p. 18. Cf. *Istoria României...*, vol. II, p. 392). Acest hrisov, ce se află în cancelaria bisericii armenie din Lemberg, a fost publicat de P. P. Panaitescu într-un studiu cu titlul *Hrisovul lui Alexandru cel Bun pentru episcopia armeană din Suceava*, extras din «Revista istorică română», București, 1935. În Moldova, hrisoave asemănătoare au mai dat: Ștefan al II-lea, la 18 martie 1434; Alexandrel, la 27 august 1449; Petru Aron, la 29 iunie 1456; Ștefan cel Mare, în 1475; Bogdan al III-lea (1504—1517); Ștefan Tomșa, în 1563 și alții (Vezi Vlad Bănățeanu, *Armenii în istoria și în viața românească*, București, 1938, p. 18—21).

meni, negustori îmbogățiți de pe urma aromatelor, pe care încercă să-i cîștige la catolicism, vizitînd chiar și biserica lor⁴⁶.

Alături de personalități cunoscute dintre armeni, ca vameșul Constantin Corniact, întemeietorul bisericii moldovenești din Lemberg, sau ca Anton Confortino, ruda lui Iancu Sasul, pe atunci juca rolul de mare negustor și un anume Bogdan Armeanul, probabil Bogdan Donovac sau Donovacovici⁴⁷, fiul lui Drăgan, «om domnesc, despre care ni se spune că ar fi reclădit «mitocul» Zamcăi, zidită de Agopșa, fiul lui Amiras» († 1551)⁴⁸.

Ca urmare a bunelor condiții create armenilor, episcopul Isac din Suceava, hirotonit de patriarhul Iacov din Ecimiadzin, și nu de alte autorități străine, avea sub jurisdicția sa în anul 1669 bisericile din Suceava (două și mînăstirea), Iași, (două), Botoșani, Roman, Galați, cu vreo 20 de preoți în total. Cam în aceeași vreme, găsim ca șoltuz al lor pe Chirilă, iar ca protopop pe Ioan după cum reiese dintr-un document din 1669, aflat în original în Arhivele Statului din București⁴⁹.

Faptul că între anii 1670 și 1685 se petrece o trecere masivă a armenilor în Ardeal, nu se datorează vreunor persecuții religioase sau unor motive politice, ci numai împiedicării negoțului și suferințelor continui îndurate de negustori în timpul celor două războaie turco-polone (1672 și 1683), războaie care se desfășurau pe pămîntul moldovenesc⁵⁰.

De altfel, cronicarii români semnaleză doar un singur caz de intoleranță religioasă față de armeni. Anume, împotriva lor s-a dezlănțuit o prigoană la 1551 din porunca domnitorului Ștefan, fiul lui Petru Rareș⁵¹. Cauza acestei prigoane pare să fi fost mai degrabă dorința domnitorului și a unora dintre boieri de a pune mîna pe bogățiile adunate de negustorii armeni în Moldova, și nicidecum intoleranța religioasă⁵².

Faptul că pe o perioadă destul de mare de timp, respectiv secolul al XVII-lea, nu întîlnim documente care să reflecte raporturile dintre dom-

46. Hurmuzaki, XI, p. 115, documentul nr. CXCI.

47. Acest Bogdan Donovacovici a zidit pe la anul 1600, în Suceava, o mînăstire în cinstea Sfintei Fecioare Maria (B. P. Hașdeu, *op. cit.*, p. 63).

48. N. Iorga, *Armenii și românii: o paralelă istorică*, în «Analele Academiei Române», Mem. Sect. Ist. S. a II-a, t. XXXVI (1913—1914), p. 27.

49. Iată conținutul documentului: «Adică eu Chirilă Șoltuzul armenesc din tîrgul din Suceava, și cu feciorul meu, cu Drăghici, scriem și mărturisim, de nimeni nevoiți,... am vindut a noastră dreaptă ocină și moșie, o falcă de vie la Tîrgul din Cotnari în dealul mîndru... părintelui Macarie egumenul sfintei mînăstiri de la Goha din tîrgul de la Iași, drept cincizeci lei bătuți, întru mîinile noastre, în fața protopopului Ivan ăl armenesc din Suceava și Luca armeanul și în fața a mulți negustori și oameni buni etc.» (B. P. Hașdeu, «Arhiva istorică a României», t. I—1, p. 139—140).

50. Cu toate acestea, în 1671, domnind în Moldova Gheorghe Duca, lacom de bani și sînge, armenii au fost cei dinții care au luat parte la conspirația curat națională ce avea drept conducător pe faimosul Serdar Hîncu, devenit proverbial (B. P. Hașdeu, *Istoria toleranței religioase...*, p. 64).

51. Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 168.

52. V. Costăchel, P. P. Panaitescu și A. Cazacu, *Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV—XVII)*, București, ed. Științifică, 1957, p. 460—461.

ntorii și ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, pe de o parte, și credincioșii armeni, pe de altă parte, nu trebuie interpretat în sens negativ, ci prin prisma durabilității hrisoavelor emise de domnitorii din secolele anterioare. Începînd însă cu anul 1760, avem informații că armenilor le sînt acordate noi privilegii, care priveau atît bisericile armenie din Suceava, cît și pe cele din Roman⁵³, Bacău, Neamț, Tîrgul Frumos etc. Cît privește pe armenii din Iași, aceștia aveau o mahala a lor anume, de unde plecau negustorii care făceau comerț cu Ardealul și întrebuițau pentru aceasta și feciori români și unguri.

Aceeași situație se va menține și mai tîrziu.

Față de evrei. — Evreii, atît cei spanioli cît și cei polonezi, au venit în țările române spre sfîrșitul secolului al XV-lea. Sînt destule dovezi că domnitorii din Țara Românească s-au purtat omeneste față de evrei. De pildă, există o carte din anul 1775, dată de domnitorul Alexandru Ipsilanti, prin care se face instalarea unui oarecare Pilat în funcția de staroste al comunității evreilor din București⁵⁴ și o carte din 7 octombrie 1783, a domnitorului Mihail Șutu (1783—1786), în favoarea lui Iosif Simon, de asemenea staroste de evrei⁵⁵.

În Moldova, evreii polonezi au fost primiți în secolul al XV-lea tot așa de bine ca și cei spanioli în Țara Românească și nestingheriți în viața lor religioasă.

Faptul este dovedit de o serie întregă de documente, dintre care remarcăm hrisovul domnitorului Constantin Moruzi (1777—1782), din 6 septembrie 1778, ca și o anafora din 28 noiembrie 1782, aparținînd domnitorului Alexandru Mavrocordat-Deli Bei (1782—1785), prin care se întăreau unele măsuri favorabile evreilor, luate de Grigore al III-lea Ghica (1774—1777)⁵⁶.

Față de mahomedani. — Inițial, după cum reiese din documente, nu s-a permis așezarea musulmanilor în țările române. Aceasta, desigur, nu pentru motive de intoleranță religioasă, ci de teama ca nu cumva, așezîndu-se aici și dobîndind drepturi, musulmanii să-i cotopească pe băștinași. Așa se explică stipulațiile cuprinse în unele tratate încheiate de domnitorii români cu mari personalități musulmane⁵⁷. Ceea ce nu în-

53. În biserica armeană din Roman se păstrează cea mai veche Evanghelie armeană manuscrisă, datînd din anul 1265—714 al erei armenie. Ea a fost scrisă în Minăstirea Masghever din Cilicia, după cum arată memoriul scris la sfîrșitul ei (Grigore Goilav, *op. cit.*, p. 15—16).

54. V. A. Urechia, *op. cit.*, t. II (1774—1786), p. 199.

55. *Ibidem*, t. I, p. 450—451. 56. V. A. Urechia, *op. cit.*, t. I, p. 210—211.

57. Menționăm: a) Tratatul lui Vlad Țepeș cu Poarta Otomană, din 1460, care conține următoarele clauze: *Art. 1:* «Turcii nicidecum să se amestece în trebile Țerii Românești, nici să stăpînească, nici să vie în țeară, ci numai un singur trâmîs imperial să vină, însă și acesta numai cu învoirea domnească»; sau, *Art. 7:* «Neguțătorii turci, care ar veni cu negoț, să vie cu știrea Domnului și cu arătare din ce loc sînt și fără întîrziere să vinză sau să cumpere cu ridicata marfă prin orașe și să iasă nemijlocit din țeară, nefiindu-le iertat a o cutureiera spre a cumpăra și a

seamnă că musulmanii n-au putut stăpîni nicidecum proprietăți în țările române. Dovadă proprietatea turcului Hamza, care a format obiectul unei neînțelegeri din prima jumătate a secolului al XVI-lea în Țara Românească, neînțelegere limpezită de domnitorul însuși în fața a 24 de boieri din neamul lui Hamza⁵⁸. Ceea ce înseamnă nu numai că mahomedanii puteau să aibă proprietăți în Țara Românească, ci chiar că, în tratarea unei neînțelegeri în chestiuni de proprietate, se proceda după dreptate și fără să se țină seamă de diferențele de religie.

În Dobrogea lucrurile stau ceva mai altfel, deoarece aici s-au făcut colonizări propriu-zise cu populație turcă încă din prima jumătate a secolului al XV-lea, dată ce presupune și începutul unei vieți religioase musulmane⁵⁹. Adevărata viață religioasă musulmană începe însă aici în prima jumătate a secolului al XVI-lea, în urma altor colonizări mai intense. Un document istoric care întărește această afirmație este testamentul lui Gazi Ali Pașa; testament care poartă data de 1019 an Hegira și care corespunde cu anul 1603⁶⁰.

Pentru Moldova, avem mărturia italianului Giovanandrea Gromo, care, după ce cunoscuse personal principatul între anii 1564 și 1570, zicea printre altele: «Sînt vreo trei sute de cătune locuite numai de tătari, care, sub steagurile domnului țării, se luptă contra tuturor inamicilor dinafară, cu aceeași credință, ca și înșiși moldovenii⁶¹. Și se știe că tătarii erau mahomedani.

Din neamul tătarilor, ca urmare a bunei-conviețuiri cu românii, au ieșit mari familii boierești pentru Moldova, unele din acestea ajungînd chiar la domnie.

vinde în deosebite locuri» (M. Mitilineu, *Colecțiune de tratatele și convențiunile României cu puterile străine de la anul 1368 pînă în zilele noastre*, București, 1874, p. 18). b) Tratatul lui Bogdan al III-lea (cel «Orb») cu Selim I, din 1512, care prevede: «Turcii nu vor putea cumpăra pămînturi în Moldova, ori a avea, sau a se așeza, nici a avea sau a face geamii nici într-un chip» (Mihail Kogălniceanu, *Arhiva Românească*, ed. II-a, Iași, 1862, p. 265. Cf. M. Mitilineu, *op. cit.*, p. 36; Mihai Cantacuzino, *Istoria politică și geografică a Țerei Românești de frații Tunsuli*, trad. de G. Sion, București, 1863, p. 69). c) Tratatul lui Petru Rareș cu Selin al II-lea, din 1529, cu alte însemnate dispozițiuni, ca: Art. 6: «Exercițiul cultului mahomedan va fi oprit în tot cuprinsul Moldovei»; sau, Art. 7: «Nici un mahomedan nu va putea stăpîni în Moldova, cu titlul de proprietate, nici pămînt, nici dugheană, nici că va putea petrece în țeară pentru trebi de negoț decît numai cînd va avea autorizarea Principelui» (M. Mitilineu, *op. cit.*, p. 52).

58. B. P. Hașdeu, *op. cit.*, p. 35.

59. Presupunerea e bazată pe inscripțiile de pe pietrele funerare ale mormintelor din curtea moscheii «Esma Han Sultan» din orașul Mangalia, construită probabil între anii 1421 și 1441 (Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *Cultul musulman în R.P.R.*, în «Glasul Bisericii», XIV (1935), nr. 1—2, p. 217).

60. Prin acest testament, «Gazi Ali Pașa» înzestrează moscheea de la Babadağ — moschee care îi poartă de altfel și numele — cu terenurile, pădurile și bălțile comunelor Zebil (Sabil Iliuș) și Eraclie (Heracle), arătînd în mod amănunțit numărul săvîrșitorilor cultului, atribuțiile lor, modul de salarizare și cuantumul salariului fiecăruia (Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *art. cit.*, p. 217).

61. B. P. Hașdeu, *Istoria toleranței religioase...*, p. 56.

În secolul al XVII-lea, afară de tătarii colonizați, în armatele moldovene mai apar patru sau chiar mai multe regimente de lipcani ⁶², veniți din Polonia de groaza prigoanei sistematice la care fuseseră supuși de fanaticul Sigismund al III-lea, un adevărat «bigot din școala iezuită», cum spune B. P. Hașdeu ⁶³.

Imigrări de genul acesta s-au petrecut și în veacurile următoare, cea mai importantă fiind aceea din anul 1899.

În ceea ce privește pregătirea oficianților cultului musulman, tot personalul era adus din Turcia. Mai târziu însă viața religioasă musulmană căpătînd forme mai ample, pregătirea cadrelor necesare cultului și învățămîntului confesional a început să se facă de către teologi locali, în centrele mai importante chiar la domiciliul teologului sau la geamia din localitate ⁶⁴.

O astfel de școală teologică (medreseh) a funcționat în orășelul Babadag pînă în anul 1889, transformîndu-se apoi în seminar musulman în 1901 și mutîndu-și sediul la Medgidia în 1904⁶⁵.

Prin urmare, chiar și numai din simpla prezentare a cîtorva documente care atestă prezența și modul de viețuire al musulmanilor stabiliți în țara noastră, se poate observa că strămoșii noștri nu s-au arătat nicidecum ostili acestora pentru credința lor.

Față de alți credincioși. — Atitudinea îngăduitoare a Bisericii noastre Ortodoxe și a fiilor săi față de cei de altă credință, s-a arătat și față de adepții unor forme de viață religioasă de nuanță bogomilă și lipovenească.

Despre o răspîndire a bogomilismului printre români nu avem știri. Ipoteza unui «bogomilism român», așa cum a fost ea construită în trecut de unii dintre cei mai de seamă istorici români, «nu este destul de întemeiată» și deci se poate spune că «ea nu suportă o analiză istorică comparată» ⁶⁶. Știm doar atît că, atunci cînd puterea de stat bizantină și mai apoi cea bulgară au prigonit pe acești eretici, unii dintre ei și-au găsit scăparea în țara noastră. Chiar și astăzi există lingă București satul Cioplea cu locatari de origină bulgărească, numiți de români «pavlicieni», care nu sînt decît bogomilii refugiați din Bulgaria, convertiți mai apoi la catolicism de misionarii catolici. Faptul că acestor credincioși le-a fost permisă nu numai pătrunderea, dar și stabilirea în Țara Românească, vorbește de la sine despre largă înțelegere acordată de poporul nostru și de conducătorii săi tuturor acelor care i-au solicitat sprijinul.

Mult mai puțin obscură se prezintă istoria venirii și stabilirii lipovenilor sau rascalnicilor în țările române ⁶⁷. Astfel, se știe că venirea lor

62. *Lipcan*, curier oficial (turc sau tătar) între țările române și Constantinopol sau în interiorul țării; prin extensiune, curier, ștafetă (mai ales călare) în timp de război (*Dicționarul limbii române literare contemporane*, vol. II, p. 767).

63. B. P. Hașdeu, *Istoria toleranței religioase...*, p. 57.

64. Diac. Prof. Emilian Vasilescu, *art. cit.*, p. 218. 65. *Ibidem*.

66. Simeon Reli, *Bogomilismul și românii*, în «Candela», LVII (1946), p. 38.

67. Lipovenii sau rascalnicii despre care este vorba sînt de mai multe categorii și anume: popovți, bezpopovți, molocani și castrați.

din Rusia în țările române datează din timpul lui Petru cel Mare, când acest țar îi sili să-și taie părul și să-și radă barba ca semn al civilizării lor; ceea ce a dus la emigrarea lor mai ales în Moldova și Dobrogea. Aici, «ei au trăit nebîntuiți de nimeni; nici guvernul, nici Biserica, nici societatea nu i-au persecutat niciodată pentru ideile lor religioase. Li s-a cerut numai să nu facă prozelitism»⁶⁸.

Lipovenii au beneficiat de toate drepturile și libertățile acordate cetățenilor români⁶⁹. În acest sens, se știe că «ei au beneficiat de legea rurală, spre a deveni proprietari în România; au profitat de legea cultelor, spre a-și crea o ierarhie bisericească, a-și împuternici sectele și a le organiza pe baze mai solide; au beneficiat de legea comunală, spre a putea prin comune unde sînt în majoritate, a deveni șefi și conducători și chiar organe guvernamentale etc.»⁷⁰.

Dacă totuși, s-au înregistrat unele neînțelegeri, apoi acestea au avut loc între ei înșiși, între lipoveni, pentru chestiuni de credință.

«La distanță de patru poște de la Iași, spune B. P. Hașdeu, nu departe de Tîrgul Fălticeni, între apele Moldova și Siret, este satul Manoilovca, ai cărui locuitori sînt muscali eretici în număr de peste 100 de case... În apropierea satului se află trei schituri unde petrec călugării și călugărițele lor. Această colonie nu profesează numai o singură credință, ci mai fiecare dintre ei formează o sectă individuală, discutînd și certîndu-se mereu unii cu alții asupra punctelor de doctrină»⁷¹.

Dincolo însă de aceste discuții dintre ei, lipovenii, ca și credincioșii celorlalte religii și culte din țările române, s-au integrat și ei treptat în mersul mereu înainte al acestei țări, confirmînd părerea că poporul român a fost totdeauna «unul din neamurile cele mai ospitaliere și mai sensibile la nenorocirea altora»⁷².

*

Ce altă concluzie se poate trage din cele de mai sus, în afară de aceea că poporul român, domnitorii și Biserica Ortodoxă din țările române au avut totdeauna o atitudine de înțelegere și îngăduială față de reprezentanții și credincioșii celorlalte religii și culte creștine⁷³.

De aceea, aproape totdeauna, cînd o sectă religioasă a fost persecutată în vreuna din țările învecinate, Biserica Ortodoxă din țările române nu s-a opus ca ea să-și găsească refugiul pe teritoriul vreuneia din aceste țări. Pe pămîntul românesc, toți acești credincioși au avut mai multe drepturi decît ar fi putut avea în altă țară. Istoria constată — și este un motiv

68. Ep. Melchisedec, *Lipovenismul, adică schismaticii sau rascalnicii și ereticii rusești*, București, 1871, p. 515.

69. Vezi T. Lisov, art. *Lipovenii în statul român și Cuvîntarea Protoiereului Nicol Gavrilov*, în «Dobrogea Jună», 30 martie și respectiv, 2 aprilie 1940.

70. Ep. Melchisedec, *op. cit.*, p. 520.

71. B. P. Hașdeu, *Istoria toleranței religioase...*, p. 71.

72. Pr. Prof. Ioan G. Coman, *Umanismul Ortodoxiei românești*, București, 1948, p. 40.

73. C. C. Giurescu, *op. cit.*, vol. II, ed. a IV-a, p. 192.

de bucurie pentru noi — că în țările române ortodocșii n-au ajuns nicio dată la persecuții religioase în stil mare, ca acelea care au avut loc în țările occidentale, și nici vorbă de războaie religioase pe teritoriul acestor țări. Cu excepția unor rare cazuri, în care a fost vorba mai degrabă de unele măsuri de interes economic sau național, nici un credincios minoritar cinstit n-a fost stingherit în liberul exercițiu al credinței sale religioase, vădindu-se astfel, «totala absență de fanatism»⁷⁴ a clerului ortodox român și a poporului român în general.

Și dacă în trecut Biserica Ortodoxă din țările române a avut o astfel de comportare în raporturile sale cu reprezentanții și credincioșii celorlalte religii și confesiuni creștine, ea continuă astăzi această frumoasă tradiție întinzând o mână frățească de colaborare reprezentanților tuturor religiilor pentru pacea și propășirea omenirii.

Biserica Ortodoxă Română dorește îndeosebi să se ajungă la aceea stare fericită, în care să dispară din întreaga lume luptele fratricide dintre credincioșii diferitelor religii, fiindcă peste tot veghează și pe toți îi ocrotește același Părinte iubitor, care dorește ca fiii Săi să se respecte reciproc și să trăiască în iubire și frăție unii cu alții»⁷⁵.

Magistrand SPERANȚĂ GHEORGHE

74. W. Wilkinson, *Voyage dans la Valachie et la Moldavie*, Paris, 1831, p. 137.

75. Prea Fericitul Patriarh Justinian, *Apostolat social, IV. In slujba Bisericii și a Patriei. Pilde și îndemnuri pentru cler*, București, 1958, p. 12.

MĂSURI NOI DE ORGANIZARE ÎN BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ LA ÎNCEPUTUL VEACULUI AL XX-LEA *

Începutul veacului al XX-lea marchează o epocă de mari schimbări în viața Bisericilor Ortodoxe în general și cu deosebire în viața Bisericii Ortodoxe Ruse și a Bisericii Ortodoxe Române. Aceste schimbări sînt determinate de continua transformare a condițiilor generale care influențează în ansamblu viața societății în epoca respectivă, în această parte a lumii.

Dar schimbările multiple de ordin politic și social prin care au trecut statele din răsăritul Europei în această epocă, au pus și pentru viața Bisericii o seamă de probleme ce nu se mai puseseră pînă la 1900, sau care fuseseră abordate doar tangențial, de aceea și legile bisericești de la începutul veacului nostru au trebuit să dea expresie noilor trebuințe ale Bisericii. Pentru buna lor înțelegere este nevoie de o cunoaștere a situațiilor și împrejurărilor care le-au dat naștere.

După cum se știe, în jurul anilor de hotar dintre veacul trecut și veacul nostru, istoria a înregistrat o seamă de evenimente care au avut o influență covârșitoare asupra întregii vieți europene. Aceste evenimente, care au determinat și acțiuni de reorganizare a vieții bisericești, nu au fost provocate de vreo problematică religioasă, ci de profunde suferințe pricinuite de nedrepte stări economice, cu ecou și în viața religioasă.

Dintre evenimentele de seamă care au determinat, la începutul veacului nostru, preocupări de reorganizare a vieții bisericești, vom aminti: separarea Bisericii de stat în Franța anul 1905; așa numita «proclamație pentru libertatea religioasă» din același an, 1905, prin care țarul Nicolae I al Rusiei acorda libertate unor culte religioase pînă la acea vreme doar tolerate; revoluția rusă din 1905; frămîntările din Biserica Bulgară și, în sfîrșit, la noi, răscoala țărănească din 1907, cu implicațiile ei bisericești, prin participarea multor preoți la această răscoală.

Fără a intra în detalii, o succintă prezentare a acestor factori nu va fi lipsită de interes, ci din contră, ne va ajuta la înțelegerea problemelor de care ne ocupăm.

* Lucrare de seminar în cadrul cursurilor de magistru în teologie, întocmită sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Liviu Stan, care a și dat avizul pentru publicare.

Precum se știe, istoria raporturilor dintre stat și Biserică în Franța, nu este, în ultimă analiză, decît istoria eforturilor de apărare a libertăților publice și a independenței Bisericii Franceze, atît de Curia romană, cît și de alte influențe nedorite dinafară și dinăuntru¹. După Revoluția franceză și după îndelungata epocă concordatară, începută la 1801 în Franța², ideea separării Bisericii de stat ajunsese, către finele veacului al XIX-lea, printre ideile timpului și era evident că, mai devreme sau mai tîrziu, ea tot avea să se înfăptuiască.

Anul 1901 — adică tocmai împlinirea unui veac de la încheierea Concordatului francez — marchează începutul separării dintre Biserică și stat în Franța. El se produce prin măsurile luate, în acest an, împotriva ordinelor și congregațiilor religioase. După trei ani, la 25 iulie 1904, guvernul francez rupe orice relații diplomatice cu Vaticanul, iar la 30 iulie următor (1905) nunciatura din Paris este desființată. În acest timp se pregătea, iar la 5 decembrie 1905 s-a pus în aplicare, legea de separare a Bisericii de stat.

Pătrunderea acestor idei s-a simțit foarte puternic mai ales în Rusia. Marele imperiu absolutist, cu formele sale depășite și măcinate de vreme, începuse să se clatine. Un vînt nou de reformă totală a statului și a Bisericii bătea la porțile Rusiei țariste. Rezultatele nu întîrzie să se arate. La 12 decembrie 1904 se dă decretul de toleranță religioasă, cu prilejul căruia mitropolitul Antonie al Petersburgului pune și problema necesității reorganizării Bisericii Ruse și a emancipării ei de sub tutela suferantă a țarului³. În martie 1905, se cerea țarului convocarea unui sinod panrus, pentru restabilirea patriarhatului și reorganizarea Bisericii Ortodoxe Ruse. Țarul nu încuviință însă această cerere și prin răspunsul său din 25 aprilie 1905, arăta, cu o totală lipsă de clarviziune, că nu a sosit încă timpul unor reforme de acest fel. Revoluția din decembrie 1905 însă îl face să-și schimbe părerea în așa fel încît la 27 decembrie același an, considera că a sosit deja vremea reformei și adresîndu-se mitropolitului Antonie, se declară gata să convoace sinodul panrus pentru a proceda la reformă. De acum începe propriu-zis oficial acțiunea de reorganizare a Bisericii Ruse. Se fac pregătiri intense, consfătuirii între ierarhii clerici și mirenii învățați care au selecționat și au formulat problemele ce aveau să se discute în soborul panrus ce se aștepta. După aceste pregătiri preliminare, se trece apoi la elaborarea studiilor științifice necesare pentru reforma bisericească, prin constituirea acelor «comisiuni prosinodale», care, avînd o structură mixtă — arhieriei, clerici și laici — trebuia să dezbată toate problemele și să definitiveze propunerile de reforme, motivate științific, ce urmau să fie supuse soborului panrus, spre ultimă deliberare și aprobare.

1. N. G. Popescu-Prahova, *Raporturile dintre stat și Biserică în Franța*, București, 1923, p. 6.

2. R. Cîndea, *Concordatele. Un capitol de istorie politică*, 1921, p. 63.

3. Pr. Dr. Liviu Stan, *Mirenii în Biserică. Studiu canonic-istoric*, Sibiu, 1939, p. 208.

Reformele profund creștine și perfect canonice nu au reușit însă să-și facă loc în viața Bisericii Ruse, ci au rămas numai un ideal, în calea înfăptuirii căruia s-a ridicat spiritul țarist retrograd, aliat cu mentalitatea îngustă a citorva figuri bisericești.

Biserica Bulgară cunoaște și ea, la începutul veacului al XX-lea, o seamă de frământări provocate de nemulțumirea preoților ortodocși față de hotărîrea sinodului bulgar de a interzice congresele preoțești interdicazane. Un congres preoțesc ținut la Sofia în octombrie 1900 a luat două hotărîri: 1. crearea unei organizații profesionale a preoților și 2. crearea unui organ central al acestei organizații⁴.

Ambele hotărîri au fost dezaprobatate de sinod, dar dezaprobările nu au schimbat mentalitatea preoților, așa încît prin anul 1902, preoțimea bulgară avea organizații profesionale puternice⁵.

Înființarea în anul 1909 a unui consiliu mixt în care au intrat și 6 mireni⁶, era consecința aceluiași revendicări preoțești.

În ajunul războiului balcanic, încheiat prin pacea de la București în anul 1913, viața Bisericii Bulgare era organizată pe baza Statutului exarhal din 1895⁷. Dar condițiile istorice schimbîndu-se, se fac auzite tot mai multe glasuri care cereau reorganizarea Bisericii Ortodoxe Bulgare, formîndu-se un puternic curent în favoarea unei modificări radicale a Statutului exarhal, care nu era altul decît cel din 1872, cu mici și neînsemnate modificări.

Aceste modificări însă nu vor fi posibile decît după primul război mondial, prin «legea privitoare la modificarea și dezvoltarea constituției exarhatului» promulgată la 5 noiembrie 1920. Prin modificarea efectuată a fost restabilit principiul colaborării între cler și mireni la conducerea Bisericii, a participării mirenilor la corporațiile electorale, administrative și judecătorești ale Bisericii Bulgare, punîndu-se în același timp capăt discuțiilor în jurul principiului sobornicității⁸.

O scurtă privire asupra istoriei patriei noastre de la răscrucea veacurilor al XIX-lea—al XX-lea, ne duc la observarea aceluiași mari frământări de ordin economic-social. Fără îndoială că pe prim plan, la noi, se situează răscoalele țărănești de la sfîrșitul veacului trecut și începutul veacului nostru. Încă din veacul al XIX-lea se produc în România un ciclu întreg

4. În «Viitorul», XIII (1911), nr. 13—16, p. 26.

5. *Istoria Bisericească Universală*. Manual pentru uzul studenților Institutelor teologice, vol. II, București, 1956, p. 433.

6. N. Dobrescu, *Organizarea Bisericii Bulgare*, în «Biserica Ortodoxă Română», XXXVIII (1914), nr. 5, p. 468; Dr. R. N. Kazimirovici, *Situația actuală de Drept Bisericesc a Bisericii Ortodoxe Răsăritene*, trad. de Uroș Kovincici și N. Popovici, Arad, 1927, p. 48—54; R. Janin, *Bulgarie*, în «Dicț. d'histoire et de géographie ecclésiastique», tome X, Paris, 1938.

7. Dr. D. Boroianu, *Dreptul Bisericesc*, II, Iași, 1899, p. 506; S. Simionov, *Legislația Bisericii Ortodoxe Bulgare*, București, 1941, p. 25.

8. S. Simionov, *op. cit.*, p. 26.

un grup aproape compact de răscoale, ce-i drept mai mici, dar legate între ele prin foarte scurte distanțe de timp. Într-un răstimp de 12 ani s-au înregistrat patru mari ridicări de mase: 1888, 1889, 1894, 1900. Lupta se continuă și după 1900. Răscoalele țărănești din februarie 1906, iulie 1906, decembrie 1906 și ianuarie 1907 vor culmina cu acea desfășurare revoluționară a forțelor țărănești din februarie-martie 1907. «Eroicul și singerosul 1907 face parte așadar din lanțul întreg de lupte seculare ale țărănimii, lupte duse pentru a-și cuceri dreptul și libertatea pe care numai Republica Populară Română i le-a putut asigura»⁹.

Răscoala din primăvara anului 1907 este fără îndoială cel mai de seamă eveniment al primei jumătăți a veacului al XX-lea, care a pus probleme și a dat de gândit multor oameni doritori de bine de la noi. Deschizînd însă această pagină din istoria patriei noastre, vom găsi în ea și nume de preoți ortodocși care au fost împreună-pătimitori cu obiditul țăran al întunecatelor zile din 1907, în acea încleștare cu cei ce nu lăsau «talpa țării» să-și făurească o existență mai demnă și mai omenească.

Ca și la mișcările țărănești de pînă la 1907, participarea preoților ortodocși la această răscoală este incontestabilă. Nu lipsesc nici documentele care o atestă¹⁰. Totul este explicabil dacă ne gândim că viața Bisericii a fost la noi întotdeauna amestecată în mod atît de intim cu viața poporului, încît toate cauzele care au influențat într-un mod oarecare asupra uneia, s-au resimțit într-o măsură egală și asupra celeilalte. Între cler și credincioși s-a stabilit cu vremea o strînsă legătură, pe care o determină atît suferințele comune, cît și sentimentul sincer religios al oamenilor¹¹. De aceea, cînd țăranii copleșiți de lipsuri și suferințe s-au ridicat împotriva asupritorilor, era și firesc ca să se găsească alături de ei și preoții satelor noastre, care îndurau aceeași stare grea și erau legați de aceleași năzuințe către o viață mai bună.

Legînd năzuințele spre mai bine ale Bisericii cu năzuințele spre mai bine ale poporului, unii dintre reprezentanții clerului de mir sprijină aceste năzuințe, — fapt dovedit de numărul preoților care au privit cu simpatie și cu nădejdi de bine răscoala țăranilor, suferind represaliile asupritorilor. Îngrijorarea autorităților de stat și bisericești în fața acestor evenimente, duce la o seamă de măsuri pentru reorganizarea Bisericii, inițiate atît de către autoritatea de stat, cît și de conducerea Bisericii.

În acest fel, din răscoala de la 1907 suflă un vînt aducător de schimbări și în viața Bisericii și aceasta pentru că, printr-o cuprindere mai largă, răscoala din 1907 nu a însemnat numai o revărsare a cupei pline de

9. M. Roller, *Documente și mărturii pentru istoria Patriei. Răscoala țăranilor din 1907*, București, 1948, vol. I, p. IX.

10. M. Roller, *op. cit.*, vol. I—II, București, 1948; vol. III, București, 1949; Pr. Conf. A. I. Ciurea, *Preoții ortodocși români în Revoluțiile țărănești cu specială privire asupra Răscoalei din 1907*, în «Studii Teologice», V (1953), nr. 9—10, p. 677 ș.u.; C. Bobulescu, *Fețe bisericești în războaie, răzvrătiri și revoluții*, București, 1930; Spiru C. Haret, *Raport asupra acțiunii învățătorilor și a preoților rurali în răscoalele țărănești din 1907*, București, 1907.

11. Spiru C. Haret, *Criza bisericească*, București, 1912, p. 6—7.

suferință de care a avut parte poporul nostru veacuri de-a rîndul, ci și o răzbatere din străfunduri nebănuite a dorinței lui de înnoire obștească, în felurite laturi de trăire: politică, economică și chiar religioasă.

Modificarea legii sinodale de la 1872 și dezbaterile în jurul acestei modificări. — Sfirșitul veacului al XIX-lea și începutul celui de al XX-lea, găsea Biserica noastră Ortodoxă organizată pe baza «legii pentru alegerea mitropoliților și episcopilor eparhioți, cum și a constituirii Sfîntului Sinod al Bisericii Autocefale Ortodoxe Rmâne» din 1872¹².

Dar legea sinodală din anul 1872 nu mai corespundea condițiilor istorice în care Biserica noastră își desfășura activitatea. Autocefalia din 1885, mai ales, crease o nouă stare de lucruri care împunea modificarea legii amintite. Se impunea, în primul rînd, spre binele și folosul Bisericii, colaborarea cu acest sinod a unor elemente noi și viguroase care să contribuie la ridicarea prestigiului și autorității sinodului.

Prin organizarea ce i s-a dat în 1872, sinodul rămînea oarecum izolat de restul clerului. Înalta ierarhie de la noi se considera ca formînd o grupă separată de restul clerului, între ierarhia superioară și clerul de mir lipsind o legătură mai vie și mai lucrătoare spre folosul general al Bisericii. Desigur că o astfel de situație nu se putea continua fără urmări nedorite. De aceea se impunea cu necesitate colaborarea tuturor elementelor constitutive la lucrul Bisericii, să se dea în sinod glas întregii Biserici, nu numai unei părți a ei. Din toate părțile se cerea cu insistență reorganizarea Bisericii noastre, așezarea organizației bisericești pe temelii democratice, cum se spunea în limbaajul vremii. Aceasta însemna o conducere în spirit sobornicesc, reprezentată de sinodalitatea cu bază mai largă, care să angajeze la acțiune toate elementele componente ale Bisericii: ierarhi, clerici și mireni. Principiul ierarhic cu cel democratic trebuia să-și dea mîna prin pătrunderea în sinod a cît mai multe elemente de valoare, luate mai ales din rîndul clerului de mir. Un for consultativ al preoților era și necesar și folositor. El reprezenta un progres netăgăduit, căci arhieriei trebuia să stea în contact permanent cu preoțimea și să se folosească de ajutorul ei.

Toate împrejurările în care se găsea Biserica în epoca de care ne ocupăm, făceau evidentă necesitatea acestei colaborări. Dar unele elemente din conducerea bisericească respingeau această colaborare, ceea ce determină conducerea de stat să inițieze o legiferare, să ia inițiativa unei modificări a legilor bisericești de bază. Autoritatea de stat intervine «pentru a face să dispară cel puțin inconvenientele cele mai evidente pe care experiența le arătase în Legea din 1872, să caute să apropie cît se va putea mai mult clerul de sus de cel de jos, pentru a înlesni acțiunea lor comună.

12. Chiru C. Costeșcu, *Colecțiune de legi, regulamente acte, deciziuni, circuli, instrucțiuni, formulare și programe privitoare la Biserică, culte, cler, învățămînt religios, bunuri bisericești, etc.*, I, București, 1916, p. 42.

permițându-le să se cunoască și să se aprecieze mai bine, pentru a mări autoritatea celui dintii și încrederea în sine a celui de al doilea»¹³.

Acestea erau motivele care au dus la proiectul lui Spiru Haret, ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice din acea vreme, pentru modificarea legii sinodale de la 1872. Proiectul de modificare nu urmărea introducerea preoților de mir în sinod, ci crea o instituție separată de Sfântul Sinod, care să se ocupe de chestiuni disciplinare și judiciare pur bisericesti. Era vorba de Consistoriul Superior Bisericesc, din care să facă parte nu numai membrii Sfântului Sinod, ci și reprezentanți ai clerului de mir și ai celui monahal¹⁴.

În general, modificările prevăzute în acest proiect erau privite cu multă simpatie în masa clerului, ele fiind concepute spre binele Bisericii și întru totul conforme cu canoanele și practica Bisericii Ortodoxe.

Proiectul de modificare a legii sinodale din 1872 cuprindea trei puncte esențiale: 1. lărgirea cercului eligibililor la treapta de episcop eparhiot și mitropolit; 2. desființarea arhieriei titulare și 3. înființarea Consistoriului Superior Bisericesc.

După legea din 1872, în scaunele episcopale rămase vacante trebuia să se aleagă unul dintre arhieriei titulari, iar pentru scaunul de mitropolit, să se aleagă unul dintre episcopii eparhioți. Era vorba deci de un cerc restrâns de privilegiați¹⁵, cărora legea de la 1872 le dădea dreptul de a fi aleși episcopi și mitropoliți, chiar dacă între cei ce formau acest grup nu se găseau oamenii cei mai indicați pentru alegerea în astfel de demnități. Dispoziția ca mitropoliții să se aleagă numai dintre episcopii eparhioți, era contrară nu numai uzului din Biserica noastră¹⁶, dar ea era și împotriva interesului Bisericii Române, fiindcă nu întotdeauna alegerea era făcută dintre cei mai capabili și merituoși. Se impunea deci modifi-

13. Spiru C. Haret, *op. cit.*, p. 15.

14. I. Mihălcescu, *Pentru modificarea legii sinodale*, București, 1909; Dr. C. Chiriacescu, *Privire asupra instituției sinodale în diferite Biserici Ortodoxe de Răsărit*, București, 1909; Gherasim Safirin, *Cuvântări rostite cu privire la proiectul de lege pentru modificarea legii sinodale din 1872 și pentru înființarea Consistoriului Superior Bisericesc*, București, 1909; S. C. Haret, *op. cit.*; Gr. Pișculescu, *Apologia unei legi și mai presus de ea a unui principiu*, București, 1909; I. Andrei, *Preoți de mir în Sinod*, Ploiești, 1910; N. Dobrescu, *In chestia modificării legii sinodale*, București, 1909; Arhim. Scriban, *Materii bisericesti*, Pitești, 1910.

15. N. Dobrescu, *Defectuozitatea alegerii episcopilor și mitropoliților la noi*, București, 1909, p. 4.

16. Veacuri de-a rândul pe scaunele mitropolitane au fost aleși în ambele Principate cei mai merituoși oameni, indiferent dacă erau sau nu episcopi în momentul alegerii. Astfel, Teoctist al Moldovei ocupă scaunul de mitropolit venind de la egumenia Mănăstirii Neamțu; Mitropoliții Ungrovlahiei din veacul al XVI-lea, Maxim și Macarie din vremea lui Neagoe Voievod, sau Calistrat din prima jumătate a aceluiași secol, nu figurau între episcopi, în momentul alegerii lor în scaunul mitropolitan. Varlaam al Moldovei din veacul al XVII-lea nu era decît egumen la Secu, cînd ajunge mitropolit în 1632; Teodosie al Țării Românești era doar egumen la Mănăstirea Argeșului, cînd a fost chemat în scaunul mitropolitan (1668); Grigore al II-lea al Ungrovlahiei (1760—1786), cînd a fost ridicat la demnitatea de mitropolit, nu era decît ecleziarh la Mitropolia din București, etc.

care a acestei dispoziții în sensul de a deschide porțile muncii și meritelor personale, de a se lăsa cale liberă membrilor clerului, păzindu-se desigur prescripțiile canonice.

În afară de cercul închis al candidaților la cele două scaune mitropolitane, legea din 1872 mai avea o categorie de privilegiați: cei 8 arhierii titulari. Numai dintre aceștia trebuia să se aleagă episcopii eparhioți. Existența ierarhiei titulare, cu toată recunoașterea ce i s-a făcut prin legea de la 1872, era, din punct de vedere practic, cu totul nejustificată. Instituția arhieriei fără scaun, care nu sînt episcopi ajutători sau horepiscopi, era ea însăși anticanonică. Canoanele nu admit a se hirotoni nimeni ca episcop, decît numai pe seama unei eparhii (can. 6 al Sinodului al IV-lea Ecumenic)¹⁷.

În același timp, arhieria titulară era contrară și uzului din Biserica noastră, ea nefiind cunoscută în timpurile mai vechi. Marea majoritate a episcopilor din scaunele românești au fost ridicați în scaune numai dintre simpli egumeni. Ceva mai mult, chiar și la ultimele alegeri de episcopi dinaintea legii din 1872, făcută în Țara Românească în 1850, iar în Moldova în 1851, vlădicii eparhioți au fost aleși tot numai dintre egumeni sau arhimandriți, cu toate că existau în vremea aceea arhierii titulari în ambele țări¹⁸.

În aceste condiții, necesitatea desființării arhieriei titulare și lărgirea cercului eligibililor la scaunele de episcop și mitropolit, era evidentă.

Cît despre Consistoriul Superior Bisericesc, legea de la 1872 nu cuprindea nici o dispoziție. Dar înființarea în anul 1909 a Consistoriului Superior Bisericesc, cu mai mulți membri, mai egalitar, mai democratic, mai corespunzător nevoilor Bisericii¹⁹, în care să intre alături de ierarhi și preoți de mir, a dat naștere la așa numita «criză bisericească» din Biserica noastră, al cărei erou principal s-a făcut episcopul de Roman, Gherasim Safirin. Acesta a mers atît de departe, încît în ședința din 12 octombrie 1909 a Sfîntului Sinod, a aruncat anatema sau afurisenia nu numai asupra membrilor Sinodului, dar și asupra tuturor celor care vor fi împotriva atitudinii sale, asupra celor care, direct sau indirect, au contribuit la alcătuirea legii prin care se institua Consistoriul Superior Bisericesc.

Ce l-a determinat pe episcopul de Roman și cei împreună cu dînsul la o astfel de atitudine? Ce obiecții îi aduceau aceste legi?

17. Canonul 61 al Sinod. al IV-lea Ecumenic: «Nimeni să nu se hirotonească fără loc, nici preot, nici diacon, nici altcineva din tagma bisericească. Iar cei ce se hirotonească să fie fără tărie și cel hirotonit să nu poată oficia nicăieri, spre rușinea celui ce l-au hirotonit».

18. Astfel Sf. Calinic de la Cernica, ales în 1850 episcop al Rîmnicului, era, cînd a fost ales episcop, doar stareț la Mînăstirea Cernica. Clement ales la Argeș în 1850, era doar egumen la Schitul Găiseni; Filotei, ales în același an, 1850, episcop al Buzăului, fusese econom al acestei episcopii. În Moldova, Meletie al II-lea Istrate nu era decît egumen la Slatina, cînd, în 1851, este ales episcop la Huși.

19. N. Iorga, *In era reformelor*, Vălenii de Munte, 1909; *In chestia legii sinodale*, p. 420.

Mai întâi, legea pentru înființarea Consistoriului Superior Bisericesc ar fi anticanonică, pentru că prin ea s-ar ignora asigurările și garanțiile pe care Biserica României le-a dat Patriarhiei Ecumenice, când i s-a recunoscut autocefalia în anul 1885. Potrivit Tomosului de recunoașterea autocefaliei, singurul organ central al Bisericii Autocefale Ortodoxe Române este Sfântul Sinod. Deși s-a stabilit că acest Consistoriu Superior are doar un rol pur consultativ față de Sfântul Sinod, care este și rămâne singurul organ deliberativ, adversarii legii din 1909 cu privire la Consistoriul Superior, considerau că «avem de-a face cu două organe bisericești administrative centrale»²⁰, și tocmai acest lucru ar vâdi infidelitatea față de angajamentele luate prin Tomosul de recunoaștere, a cărui canonicitate rămâne incontestabilă.

În același timp, instituția Consistoriului Superior Bisericesc ar fi anticanonică și pentru că nici un canon nu prevede participarea preoților de mir, alături de episcopi, la conducerea treburilor bisericești, care se lasă numai pe seama episcopilor.

În al treilea rând, legea pentru Consistoriul Bisericesc ar fi antidogmatică, pentru că «nu găsim în ea dogma cea adevărată despre ierarhie și organismul Bisericii» întrucât «legea nesocotește și răstoarnă dogma despre ierarhia bisericească și gradele ei, dogma despre raportul dintre episcopi, preoți și diaconi și dogma despre centrul autorității bisericești»²¹. Introducerea preoților și diaconilor într-un for în care intrau și episcopii era denunțată ca fiind contrară acestei «dogme» potrivit căreia episcopul este autoritate absolută în Biserică, preoții și diaconii fiind doar organe ierarhice de treapta a doua și a treia, supuși cu totul autorității episcopului.

Pentru aceste motive se pretindea că legea nu ar putea fi primită.

Cercetarea atentă a obiecțiilor ridicate de către adversarii legii Consistoriului Superior Bisericesc, ne duce însă la constatarea lipsei de temeinicie a acestora.

Este foarte adevărat că Tomosul de recunoaștere a autocefaliei prevede o singură autoritate sinodală centrală, dar același Tomos ne recunoaște dreptul ca în ceea ce privește chestiunile administrative, să ni le rînduim cum vom crede de cuvință: «Afacerile de administrație și de ordine a demnităților se pot modifica în raport cu pozițiunea țării lor» și «Marea Biserică a lui Hristos, aprobînd cu toată bunăvoința și recunoscînd cu duhul păcii și al dragostei schimbările necesare administrației duhovnicești din sfintele Biserici locale, le binecuvîntează și le hotărăște spre mai bună zidire a comunității credincioșilor»²².

Patriarhia Ecumenică nu putea fi împotriva înființării Consistoriului Superior Bisericesc alături de Sfântul Sinod. Canoanele prevăd alcătuirea Sinodului format din episcopi, dar existența acestor sinoade nu a împiedicat și nu împiedică crearea și a altor organisme bisericești. Nicăieri în canoane nu se spune că alte instituții nu trebuie să existe. Ceva mai mult,

20. Gherasim Safirin, *op. cit.*, p. 17. 21. *Ibidem.*

22. *Acte privitoare la autocefalia Bisericii Ortodoxe a României*, București, 1885, p. 21—22.

în toate Bisericile Ortodoxe, pe lângă sinodul episcopilor, mai existau și alte organisme, cu diferite atribuții, în care preoții de mir și chiar mirenii își aduceau contribuția lor, alături de ierarhi, la conducerea treburilor bisericești ²³.

Această practică este tradițională și neîntreruptă în Biserică. Ea nu a fost consemnată în canoane, tocmai pentru că exista ca o rînduială deplin acceptată și aplicată în Biserică, fără de împotrivire, așa încît canoanele nu aveau de ce să se ocupe de ea, pentru că de obicei sinoadele nu legiferau decît în chestiuni controversate sau cu totul noi. Pe de altă parte, niciodată Biserica în întregimea ei sau vreun sinod oarecare, nu a întreprins o legiferare canonică completă, prin care să se reglementeze toate treburile bisericești care sînt pasibile de o reglementare juridică.

În fine, mai trebuie avut în vedere și faptul că Biserica nu și-a împuținat, ci și-a păstrat întreaga sa putere legiuitoare de care a făcut uz în epoca sinoadelor ecumenice, și pe care o poate folosi la nevoie și azi, aducînd legi noi, avînd aceeași putere ca și canoanele vechi. Nici canoanele, nici alte reguli sau principii bisericești nu opresc și nu pot opri înnoirea sau primenirea legiuirilor bisericești în acord cu trebuințele vieții Bisericii.

Referitor la călcarea «dogmei despre ierarhia bisericească și gradele ei», «despre raportul dintre episcopi, preoți și diaconi», și «despre centrul autorității bisericești», despre care se făcea atîta caz, trebuie să arătăm că între administrația spirituală, duhovnicească a Bisericii și între grija sau supravegherea intereselor ei generale, de ordin administrativ, este deosebire. De altfel, la înființarea Consistoriului s-au precizat cît s-a putut mai bine, atribuțiile respective ale celor două instituții — Sfîntul Sinod și Consistoriul Superior Bisericesc — sau, mai exact, ale unui singur organ, ale Consistoriului, alăturat pe lângă Sinod cu rol pur consultativ, cu atribuții de natură pur administrativă deosebite de atribuțiile de natură dogmatică, acestea fiind de competența Sinodului.

Așa stînd lucrurile, desigur că era greu să se ajungă la conflicte de atribuții între un corp pur consultativ (Consistoriul) și unul pur deliberativ, care era Sfîntul Sinod. Episcopul rămînea episcop, preotul preot, diaconul diacon. Raporturile reciproce însă se strîngeau și se făceau mai

23. Patriarhia din Constantinopol, din anul 1860, pe lângă Sfîntul Sinod avea și un consiliu mixt, cu atribuții de ordin administrativ, alcătuit din 12 membri: 4 episcopi, membri ai Sinodului, și 8 laici; pe lângă sinodul din Petersburg, funcționau două contore (comisii) sinodale, una la Moscova și alta la Tiflis, ambele cu structură mixtă; la Karlovitz există un congres național bisericesc; la noi, pînă la decretul lui Cuza au avut loc numeroase «săboare» convocate în vederea soluționării unor treburile de moment, toate cu structură mixtă. Soborul convocat de Nifon cuprindea «pe toți egumenii de la toate minăstirile țării Ungrovlahiei și tot clerosul Bisericii... dimpreună cu Domnul și cu toți boierii, cu preoții și cu miranii»; în 1600, la sinodul de la Iași din vremea lui Mihai Viteazul participă și «boierii țării»; în 1642, tot la Iași, sinodul ținut pentru aprobarea *Mărturisirii* lui Petru Movilă este alcătuit din vlădici moldoveni, episcopi și clerici ruși și greci. Exemplele se pot înmulți. Toate atestă însă existența aceluiași principiu al participării laicilor și preoților de mir la treburile bisericești.

intime ca pînă atunci, pe baza unei legi care invita clerul întreg să-și adune eforturile spre binele Bisericii.

Dar obiecțiile ridicate de adversarii acestei legi ridicau problema canonicității legilor și instituțiilor bisericești despre care canoanele nu vorbesc nimic.

În această privință trebuie să facem de la început următoarea precizare: canonicitatea nu înseamnă numai conformitatea cu textul canoanelor, ci în primul rînd și mai presus de textul canoanelor, înseamnă conformitatea cu învățătura de credință și cu normele morale ale Bisericii. De asemenea, ea mai înseamnă și conformitatea cu obiceiul de drept care are sau dobîndește puterea legii scrise, respectiv a canoanelor. Făcînd abstracție de textul canoanelor, care nu prevede astfel de corpuri sau foruri bisericești conducătoare, practica tradițională a Bisericii întregi, nu numai din primele veacuri, ci și mai tîrziu, și în Apus și în Răsărit, pînă tîrziu de tot, în unele părți, iar în părțile noastre neînterupt pînă astăzi, arată că alături de sinodul arhieriei au existat în permanență și sinoade mixte, formate din arhieriei, clerici de mir, monahi și mireni, din cele mai vechi timpuri²⁴. Aceste sinoade mixte care sînt atestate de obiceiul bisericesc, au un caracter canonic prin faptul că: 1. obiceiul îndelungat a dobîndit puterea legii scrise, în cazul nostru, puterea canoanelor și 2. potrivit principiului «*consuetudo optima legum interpretis*» — care în cazul nostru trebuie înțeles ca «*optima canonum interpretis*». Ca urmare, nu se poate pune problema canonicității noii instituții sinodale a Consistoriului Superior Bisericesc în modul unilateral în care au pus-o adversarii acestei instituții, desfășurînd în jurul ei o agitație tot atît de neîntemeiată ca și aceea pe care au desfășurat-o odinioară adversarii legislației bisericești din vremea lui Cuza.

Instituția Consistoriului Superior Bisericesc este la fel de canonică precum este instituția actuală a Consiliului Național Bisericesc, a Adunării Naționale Bisericești și a adunărilor eparhiale din Biserica Ortodoxă Română. Este deci cu totul greșită și tot atît de neîngăduită stigmatizarea cu necanonicitatea a unor legi noi sau măsuri luate de autoritățile bisericești, fără a se întemeia pe vreun text de canon. Este limpede că legalitatea sau canonicitatea în Biserică nu se poate judeca numai cu raportarea la textul canoanelor, deși acesta este și trebuie să constituie primul act al procedurii de constatare sau de stabilire a canonicității, ci, în scopul stabilirii acestei canonicități, trebuie să apelăm și la obicei, care poate avea valoarea legii scrise, așa cum același obicei poate anula prescripțiile unei legi²⁵.

24. Pr. Dr. Liviu Stan, *op. cit.*, p.112—244.

25. Tradiția Bisericii a făcut ca obiceiul să desființeze chiar textul canoanelor. Spre exemplificare alegem cîteva. Referitor la starea civilă a episcopului can. 5, 51 apostolice permit episcopului să fie căsătorit și toată istoria Bisericii ne arată că episcopii au fost multă vreme căsătoriți. Sinodul al VI-lea Ecumenic însă dă expresie unui obicei nou introdus, potrivit căruia este interzisă căsătoria episcopului (can. 12). Același canon respinge celibatul preoților, cerînd căsătoria înainte de hirotonie. În Apus, tot în virtutea unui obicei, celibatul se impune însă, con-

Astfel fiind, este de la sine înțeles că obiecțiile ridicate nu sînt întemeiate. Ele sînt parțiale și contrare spiritului canonic al Bisericii și ca atare ele nu demonstrează decît neputința celor ce le-au formulat de a situa problema în orizontul canonic real al Bisericii noastre și de a o prinde în ansamblul său.

Probleme ale clerului de mir. — Am văzut în paginile anterioare cum s-a pus și cum a fost rezolvată problema participării clerului de mir la conducerea treburilor bisericești. Dar deși legea pentru înființarea Consistoriului Superior Bisericesc chema pe preoți și pe diaconi să-și aducă contribuția lor la bunul mers al treburilor bisericești, totuși mai trebuia supuse unor examinări atente și alte probleme din viața internă a Bisericii noastre rămase nerezolvate sau rezolvate doar în parte, precum și altele ridicate de vremurile mai noi.

Una dintre aceste probleme, care se impunea atenției generale, era cea referitoare la starea materială, intelectuală și morală a clerului mirean.

Nu se poate spune că veacul care trecuse, veacul al XIX-lea, nu cunoaște măsuri pentru îmbunătățirea stării materiale a slujitorilor Bisericii. Că acest cler de mir a fost lipsit cu desăvîrșire de atenție, iarăși nu se poate susține, căci cunoaștem o serie de măsuri privitoare, de obicei, la pregătirea și organizarea sa, iar uneori chiar și la existența sa materială. Timpul dovedise importanța pe care o are preotul în mijlocul credincioșilor și pe măsură ce s-a înțeles acest lucru, s-au luat și măsuri pentru ridicarea stării clerului.

Ceea ce s-a început în anul 1832 prin Regulamentul Organic, se continuă în 1859 și 1864 prin legiuirile lui Cuza și în 1872 prin «Legea pentru alegerea mitropoliților și episcopilor eparhioți, cum și a constituirii Sfintului Sinod». Apar apoi diferite regulamente: «Regulamentul pentru administrarea eparhiilor»²⁶, pentru disciplina și judecata clerului în Biserica Ortodoxă Română», din 1873²⁷; «Regulamentul pentru procedura în materie de judecată bisericească»²⁸; «Regulamentul pentru disciplina monahală»²⁹; «Regulamentul pentru mijloacele de întreținere a clerului pe

trar dispozițiilor canonului 12 al Sinodului al VI-lea Ecumenic. Altă abrogare prin obicei: rînduiala referitoare la starea monahală a episcopului. Nu există nici un canon potrivit căruia episcopul să fie ales dintre monahi sau obligat la starea monahală. Din contră, canonul 2 al Sinodului ținut la Constantinopol în anul 879, în vremea lui Fotie, oprește ca episcopul să fie monah, starea monahală fiind incompatibilă cu demnitatea de episcop. Canonul este abrogat însă printr-un obicei, fără temei de lege pozitivă, cu valoare generală. Obiceiul s-a impus și a abrogat canonul. De asemenea, în ce privește sărbătoarea Paștilor. Canoanele, în special Sinodul I Ecumenic, de la 325 și alte rînduiri stabilesc cînd să se serbeze Sfintele Paști. Obiceiul schimbă însă canoanele 7 apostolic, și 1 al Sinodului din Antiohia, precum și hotărîrea Sinodului I Ecumenic. În Apus, mai ales, prăznuirea Paștilor se face și o dată cu Paștile iudaic, dacă bineînțeles coincide cu acesta, deși Sinodul de la 325 are dispoziții precise în acest sens. (Cf. Pr. Prof. Liviu Stan).

26. C. C. Costescu, *op. cit.*, vol. I, p. 289.

27. *Ibidem*, p. 297.

28. *Ibidem*, p. 368.

29. *Ibidem*, p. 328.

la bisericile întreținute de comunele urbane și rurale»³⁰; «Regulamentul seminariilor din 1893»³¹ etc. Seminariile, deși puține la număr, deveni școli bine organizate, iar în anul 1881 se înființează Facultatea de teologie din București, așa încît, în a doua jumătate a veacului al XIX-lea starea intelectuală a preoților de mir începe să dobîndească un nou nivel.

Cu toate aceste măsuri însă, starea lui morală și materială continua să fie dintre cele mai triste, datorită lipsei mijloacelor de trai³².

Această stare a determinat unele inițiative pentru îndreparea ei. Astfel în anul 1882, mitropolitul Moldovei aduce în Senat, în numele Sfîntului Sinod, un proiect pentru îmbunătățirea situației materiale și culturale a clerului³³; în anul 1888, tot mitropolitul Moldovei prezintă un memoriu pentru îmbunătățirea stării clerului de mir din Moldova, spre a servi celor ce se vor ocupa cu studierea situației clerului³⁴; în iunie același an, episcopul Melchisedec prezintă un memoriu asupra monopolului luminărilor de ceară, ca mijloc pentru îmbunătățirea stării materiale a preoților³⁵; tot în 1888 și Ghenadie al Rîmnicului propune cultivarea stupăritului și monopolizarea luminărilor de ceară în același scop³⁶; în 1890, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, prin glasul episcopului Silvestru al Hușilor, prezintă Senatului faimosul raport asupra stării materiale și morale a clerului mirean, în sesiunea de primăvară din acel an³⁷. De la acest raport însă a trebuit să treacă încă trei ani pînă cînd, în sfîrșit, autoritatea politică a vremii se ocupă de această chestiune, prin «Legea clerului mirean și a seminariilor», sancționată la 20 mai 1893.

Legea avea menirea de a ridica pe preoți din starea de sărăcie în care se aflau. Era o lege care trebuia să dea preoților posibilitatea de a-și îndeplini mai bine îndatoririle lor preoțești, o lege care să împlinească goul unei însemnate reforme, o lege care să dea curs cererilor menite a ridica preoțimea din punct de vedere intelectual, moral și material.

Este adevărat că legea de la 1893 a pus capăt unei stări încordate care dănuia de prea multă vreme și a ușurat întrucîtva traiul preotului de mir. Ea reprezenta un pas înainte spre îmbunătățirea stării lui materiale. Dar nu este mai puțin adevărat că legea din 1893 nu a limpezit deplin problema, pe de o parte, pentru că erau mai mulți preoți decît cei recunoscuți de lege, rămînînd așa-zii «supranumerari», a căror plată se făcea dîndu-se pe din două ceea ce i s-ar fi cuvenit unuia singur³⁸. Salariat fără a putea trăi din salariu, preotul era mărginit mai mult la venitul epitrabilului. Dacă pînă la 1893 credincioșii erau obișnuiți să-și întrețină

30. *Ibidem*, p. 583—584.

31. *Ibidem*, p. 251.

32. Diac. Sf. S. Popescu, *Starea morală și materială a clerului de azi în Biserica Română*, Craiova, 1909, p. 17.

33. «Biserica Ortodoxă Română», an. VI, p. 97.

34. «Biserica Ortodoxă Română», an. XII, p. 165.

35. *Ibidem*, p. 165.

36. *Ibidem*, p. 584.

37. Callist, Episcop al Argeșului, *În apărarea drepturilor Bisericii și ale clerului*, Pitești, 1914, p. 30.

38. *Istoria Bisericii Române*. Manual pentru Institutele teologice, București, 1957, p. 594.

clerul, de acum înainte ei știau că preotul are salariu și ca atare încetează treptat să-l mai ajute. Privită din acest unghi, legea clerului mirean nu și-a atins scopul în ce privește salarizarea. Pe de altă parte, tinzând a micșora numărul de preoți, care la orașe și la sate, întrecea atunci cu mult numărul parohiilor rurale și urbane stabilite prin legea aceasta, evident că apar unele dispoziții care nu se mai puteau aplica.

Aceasta era starea de lucruri pe care veacul al XX-lea va încerca să o schimbe. Experiența arătase că acestei legi trebuia să i se aducă modificări. Luarea de noi măsuri, pe lângă cele existente în legea din 1893, era justificată, deși legea aceasta primise în 1896 și apoi în 1900, unele modificări, mai mult sau mai puțin însemnate, care de asemenea trebuia revăzute și îmbunătățite.

Pe de altă parte, se observă și din partea clerului acțiuni prin care se încerca îmbunătățirea stării lui materiale și luarea de măsuri în acest sens. Sînt cunoscute diferite asociații preoțești, ca de pildă societatea preoțească «Clerul Român» cu scop de ajutorare a preoților și familiilor lor; după modelul acesteia au luat ființă asociațiile «Frăția», din Eparhia Argeșului, «Ajutorul» din Ploiești, «Solidaritatea» din Eparhia Dunării de Jos; «Binefacerea» din Iași etc., precum și numeroase asociații ale cîntăreților bisericesti, ca de exemplu, «Ioan Cucuzel» din București⁴⁰. Semnele aceleiași îngrijorări se manifestă și prin congresele preoțești de la Focșani și București⁴¹, ca și prin numeroase memorii ale preoților, cum a fost cel al preoților din București pentru îmbunătățirea situației lor materiale⁴².

În general, prin toate aceste acțiuni se cerea: reorganizarea administrației bisericesti în așa fel încît să se asigure preoților cele necesare, pentru ca ei să se ocupe numai cu cele spirituale, părăsind orice ocupație lumească; controlul asupra activității clerului; reorganizarea judecătorilor bisericesti în așa fel încît în fruntea lor să stea oamenii cei mai capabili; concurs material și moral, dreptate și bună-rînduială în toate etc.⁴³.

Toate acestea au avut drept consecință luarea unor măsuri pentru satisfacerea cererilor slujitorilor anonimi ai altarului Domnului.

Astfel, nu trec nici zece ani de la punerea în aplicare a legii de la 1893, că în 1902 apare o nouă lege de organizare bisericască prin care lua ființă Casa Bisericii. Articolul 8 din «Legea pentru înființarea Casei Bisericii Autocefale Ortodoxe Române»⁴⁴ arăta că «fondurile care vor rămîne la libera dispoziție a Casei Bisericii se vor întrebuița... și pentru ajutorarea preoților atinși de infirmități incurabile, a preoteselor văduve și a orfanilor preoților lipsiți de orice alt mijloc de trai».

În 1904, la zece ani de la aplicarea legii clerului mirean și a semina-riilor, se prevede în bugetul țării pe anul 1904—1905 prima mărire a sa-

39. Pr. P. Vintilescu, *In chestiunea bisericască*, Pitești, 1912, p. 25.

40. Callist, *op. cit.*, p. 28—29.

41. Spiru C. Haret, *op. cit.*, p. 14.

42. «Biserica Ortodoxă Română», an. XXXI, p. 436.

43. Diacon St. Popescu, *op. cit.*, p. 30—31.

44. G. C. Costescu, *op. cit.*, p. 117.

lariilor cu 20% pentru preoții care au împlinit zece ani de serviciu, conform prevederilor legii din 1893. În afară de suma fixată în buget, pentru plata salariilor și a tuturor celorlalte nevoi privind clerul, se mai foloseau și sume din fondul Casei Bisericii, ca și din creditele pentru repararea și restaurarea de biserici și minăstiri.

În 1906, se aduc noi îmbunătățiri în ceea ce privește salarizarea preoților și cîntăreților bisericești. În acest an, Spiru Haret prezintă în Parlamentul țării proiectul pentru modificarea legii din 1893 asupra clerului mirean. În expunerea de motive, autorul proiectului arăta că modificările au de obiect înființarea de noi parohii, modificare de parohii, clădiri de biserici, înființare de posturi de preoți ajutători, pregătirea clerului, hirononii, transferări, determinarea atribuțiilor clerului de mir, judecata bisericească etc.⁴⁵.

Legea din 1893, îmbunătățită în anul 1906, introduce Consistoriile apelative și apărătorii, pentru asigurarea dreptății; introduce conferințele pastorale și creșterea salariilor preoților rurali, a protoiereilor, a revizorilor eparhiali, a membrilor Consistoriului, a cîntăreților și paracliserilor⁴⁶.

În anul 1908, în proiectul de programă pentru învățămîntul religios din școlile secundare⁴⁷, propus tot de Spiru Haret, se prevedea înființarea a încă două seminarii, la Minăstirea Bistrița și Seminarul Sfintul Andrei de la Galați, pe lângă cele existente la Iași și București, întreținute de stat.

Ca urmare a mișcărilor ce s-au produs în rîndurile clerului pentru a-și dobîndi anumite drepturi, cît și a acțiunilor întreprinse prin congresele preoțești sau prin asociațiile preoțești de care am amintit, s-a ajuns și la alte realizări.

Deja legea asupra clerului mirean și a seminariilor prevedea, în art. 19 aliniatul 5, «instruirea preoților prin conferințe pastorale». Prevederile acestei legi însă nu au fost aplicate și astfel de conferințe nu s-au putut organiza decît după 1907 și ca urmare a unei hotărîri luate de Consistoriul Superior Bisericesc.

Astfel, în ședință din 5—6 mai 1910 se votează Regulamentul pentru conferințele pastorale ale preoților și diaconilor din România⁴⁸, potrivit căruia «preoții și diaconii de mir..., în conformitate cu art. 19 aliniatul 5 din Legea clerului mirean și a seminariilor, se vor întruni în fiecare an în conferințe pastorale» (art. 1). Prin aceste «conferințe pastorale» se urmărea pregătirea și educarea clerului pentru a corespunde deplin «cu misiunea lui pastorală, cît și în ceea ce privește împlinirea rolului său de luminător și conducător, spre tot lucrul bun și de folos...» (art. 2).

Urmîndu-se aceeași practică a consfătuirilor și adunărilor preoțești, în iulie 1914, apare «Regulamentul pentru adunările generale preoțești

45. Spiru C. Haret, *op. cit.*, p. 10.

46. V. Oiaga, *Raport general cu privire la starea culturală, morală, materială, administrativă și juridică a slujitorilor bisericești, cu propuneri de îmbunătățire*, București, 1913, p. 10.

47. C. C. Costescu, *op. cit.*, p. 714.

48. *Ibidem*, p. 311.

pe întreaga țară⁴⁹, în baza căruia «pentru promovarea intereselor religioase, culturale, materiale și morale ale credincioșilor și ale clerului, preoțimea poate ține consfătuiri ori adunări generale pe întreaga țară» (art. 1), conferințe sau adunări ce se țin de obicei din doi în doi ani (art. 2), în fiecare eparhie luată după vechime și ordinea canonică (art. 6), chiriarihul eparhiei în care se ține adunarea fiind de drept președintele de onoare al acestei adunări (art. 7), care va avea, desigur, și un președinte activ (art. 11).

Dar toate aceste legi, proiecte de legi sau regulamente referitoare la clerul de mir nu au reușit decât în mică măsură să satisfacă nevoile existente, care reclamau măsuri mai eficiente pentru a ajuta clerul să se ridice acolo unde trebuia să fie.

Privite în această lumină, încercările făcute la începutul veacului nostru pentru preoțimea de mir nu sînt decât un preludiu îndepărtat al înfăptuirilor de mai târziu, al realizărilor pe acest tărîm din zilele noastre.

Măsuri pentru reorganizarea vieții mînăstirești. — În vremea de care ne ocupăm, din mulțimea problemelor mari care-și cereau rezolvarea, se impunea tot mai mult reorganizarea vieții mînăstirești, «în duhul sfaturilor evanghelice și a rînduielilor Sfinților Părinți, pentru a se redobîndi viața aceea de liniște, de cuvioșie și curăție...»⁵⁰.

Deja veacul al XIX-lea lăsase urmașului său o moștenire prea puțin plăcută din acest punct de vedere. În domeniul vieții mînăstirești, veacul al XIX-lea cunoscuse mari frămîntări. Este suficient să amintim de decretetele din timpul domniei lui Cuza. La finele anului 1864 apărea, alături de «Decretul organic pentru înființarea unei autorități sinodale centrale pentru afacerile religiei române» și «Decretul organic pentru regularea schimei monahicești», sau «Legea organică a călugăriei» din 30 noiembrie 1864.

Decretul reglementa problema monahismului într-un mod cu totul nou. În general, intrarea în monahism nu se putea face decât pe bază de autorizație din partea Sinodului și din partea Ministerului Cultelor (art. 5) și numai acele mînăstiri, schituri sau sihăstria hôtărîte prin «Regulamente speciale» (cap. II art. 4).

«Regulamentul pentru disciplina monahală» întocmit de Sinod în 1873 încerca și el o reorganizare a vieții monahale⁵¹. Potrivit acestui Regulament, «mînăstirile și schiturile de călugări și călugărițe depind numai de chiriarihul respectiv, în ceea ce privește îndatoririle de ordine curat spirituală, potrivit regulilor monahicești» (art. 10).

Cu toate măsurile ce se luaseră, nu s-a produs însă nici o schimbare în spre mai bine, decât într-o mică parte a vieții mînăstirești, aflată în Moldova sub influența starețului Neonil de la Neamț, iar în Muntenia sub influența Sfîntului Ierarh Calinic de la Cernica. Nivelul cultural, ca și cel

49. *Ibidem*, p. 316.

50. A. V. P., *Mînăstirile de călugărițe. Schiță istorică*, București, 1910, p. 19.

51. *Regulamentul pentru disciplina monahală*, la C. C. Costescu, *op. cit.*, vol.

moral, în loc să crească, scăzuse. Starea aceasta era înrăutățită nu numai pentru că în mănăstiri intraseră unele obiceiuri și moravuri rele, dar și de faptul că îndrumarea duhovnicească a călugărilor era lăsată cu totul în părăsire⁵². Astfel, călugării, în marea lor majoritate fiind oameni simpli, în afară de post, de facerea cât mai multor metanii și de ceea ce învățau din auzite de la alți călugări mai bătrâni, nu știau aproape nimic despre rostul vieții călugărești și însemnătatea ei pentru Biserică⁵³.

Înstrăinate în mare parte de menirea lor, spre finea veacului al XIX-lea, mănăstirile încep să-și piardă rostul lor însemnat. De aceea încă pe la 1883, învățatul episcop Melchisedec al Romanului — care a fost sufletul Sfintului Sinod din vremea lui Cuza Vodă pînă la sfîrșitul veacului al XIX-lea — a putut să spună cu bună dreptate într-un memoriu despre starea monahismului românesc, adresat Sfintului Sinod, că «monahismul și mănăstirile reclamă o urgentă îndreptare și punere în rînduială... prin înființarea de școli, de spitale, de aziluri pentru invalizi și săraci»⁵⁴.

Era evident pentru oricine că starea în care ajunseseră mănăstirile nu mai putea dăinui. Nevoile Bisericii, ca și rînduielile vieții monahale, cereau o reformă adîncă. Mănăstirile trebuia schimbate în însăși structura lor internă și o dată cu ele și sufletul celor care le locuiau. Trebuia desi găsite mijloacele prin care monahii să fie readuși la rostul lor în viața bisericească, reînnoindu-se și stabilindu-se normele privitoare la felul în care se cuvine să-și desfășoare viața atît în mănăstire, cît și în relațiile cu societatea. Aceasta cu atît mai mult cu cît «chiar dacă scopul vieții monahale este mîntuirea de sine și pentru sine, totuși mîntuirea se cîștigă prin lepădarea de sine pentru Hristos și pentru binele societății omenești din care a ieșit călugărul»⁵⁵.

În acest scop, au fost reactualizate și arătate în mod limpede rosturile vieții monahale, preconizîndu-se felurite măsuri pentru reorganizarea ei.

Astfel, în acord cu pravilele și pildele sau povătuirile călugărești ale Sfintului Ierarh Calinic de la Cernica, s-a produs: introducerea vieții de obște, care să nu se mărginească numai la rugăciune și la masă, ci să se extindă asupra întregii vieți a monahului. Totul să fie de obște: rugăciunea, masa, hrana, îmbrăcămîntea, locuința, munca, etc.⁵⁶; să se înlătore din viața monahului orice interes material personal, și să se facă în așa fel încît interesele obștii să predomină⁵⁷; prin mănăstirile de călugări să se înființeze școli de cîntăreți bisericești, în care să se formeze cîntăreți pentru parohiile urbane și rurale, ateliere de pictură, de sculptură, pen-

52. Arhim. D. Simionescu, *Sfintele Mănăstiri în trecut și astăzi*, București, 1921, p. 9.

53. *Istoria Bisericii Române*, II, p. 292.

54. «Biserica Ortodoxă Română», an. VII, p. 264.

55. Din cuvîntarea P. S. Vartolomeu, episcop al Rîmnicului, pentru monahismul românesc, la Arhim. E. Enăcescu, *Privire generală asupra monahismului creștin*, R. Vilcea, 1933, I, 1, p. 196.

56. Din *Raportul starețului M-rii Neamțu, Arhim. Valeriu, I. P. S. Pimen al Moldovei*, în «Biserica Ortodoxă Română», 1909, nr. 12, p. 1462.

57. *Ibidem*.

tru fabricarea lumînărilor, a obiectelor prețioase necesare pentru cult — sfinte vase, evanghelii, candelă, sfeșnice, policandre etc. — ateliere de strungărie în lemn pentru obiecte bisericesti: catapetesme, străni, tronuri arhieresti, iconostase etc. În acest fel, prin întrebuințarea timpului liber al monahului, prin organizarea muncii lui și îmbunătățirea stării lui materiale, monahismul s-ar putea redresa, devenind factor de activitate pioasă și de moralitate creștină ⁵⁸.

De asemenea se cerea să se introducă disciplina în mănăstiri. În acest scop, pe lângă stareț și consiliul duhovnicesc, trebuia reînviat vechiul sistem al duhovnicilor supraveghetori, după care toți părinții și frații sînt împărțiți și dați câte 10—15 sub supravegherea și îndrumarea unui duhovnic mai bătrîn și mai cu experiență, care să răspundă de purtarea fiilor săi duhovnicești ⁵⁹.

Apoi, să nu se primească în chilia vizitatori străini, ci toți cei care vizitează mănăstirea să fie primiți în arhondaric, vizitarea chiliilor făcîndu-se cu învoirea starețului. S-a cerut, de asemenea, ca pentru ridicarea nivelului cultural al monahilor, pentru a le da conștiința chemării lor ⁶⁰, să se înființeze seminarii pentru monahii tineri, iar profesorii acestor seminarii să fie recrutați dintre monahii cu studii superioare; să se înființeze tipografii pentru tipărirea cărților de cult și cu conținut religios-moral, iar în mănăstirile de maici, școli profesionale, orfelinate, azile de bătrîni, ateliere pentru țesut veșminte preoțești etc. ⁶¹.

Necesitatea unei reorganizări a mănăstirilor noastre, ca și a stabilirii unei bune rînduiri în viața monahală fiind unanim recunoscută, se încearcă și luare de măsuri în acest scop, alît din partea Bisericii cît și din partea autorităților civile.

Ținîndu-se seamă de propunerile făcute, încep să apară primele măsuri de redresare. Astfel, în anul 1902, mitropolitul Moldovei și Sucevei dă dispoziții, ca, pentru întărirea disciplinei monahale, în mănăstiri să nu mai vină oricine, ci numai cei cu familii, care nu vor mai fi găzduiți prin chiliile călugărilor, ci în așa numitele arhondării. Dar această dispoziție era abia o măsură disciplinară pentru o mai bună observare a rînduierilor monahale, menită să trezească spiritul de ordine și de disciplină, fără de care o instituție nu poate exista. În același timp obliga pe vizitatori să observe legile impuse de sfințenia locului spre a nu se produce sminteli.

După ce în 1902, mitropolia Moldovei luase hotărîrea amintită, în 1907 apare «Regulamentul privitor la primirea vizitatorilor sau a oaspeților în mănăstiri» ⁶², potrivit căruia «mănăstirile fiind locașuri de pietate creștină și de înaltă moralitate, oaspeții care ar dori a le vizita sînt obli-

58. Arhim. Nifon Popescu, *Mănăstirile din România. Cum erau altădată, cum sînt astăzi, cum ar trebui să fie în viitor*, București, 1909, p. 31—32; Epiharia Moisescu, *Pentru monahism*, București, 1912, p. 6.

59. Din *Raportul starețului de la Neamț...*, p. 1462. 60. *Ibidem*.

61. Arhim. E. Enăcescu, *op. cit.*, I, 1, p. 193.

62. La C. C. Costescu, *op. cit.*, I, p. 339.

gați a se purta în timpul șederii în mînăstiri, cu toată bunăvoința datorată unor asemenea locașuri (art. 1).

Îmbunătățirea stării materiale a călugărilor fiind o condiție pentru îmbunătățirea monahismului în general, în 1908 Iosif, mitropolitul primat al țării, adresează Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice un memoriu «pentru sporirea bugetului individual al fiecărui călugăr»⁶³.

În sesiunea extraordinară a Consistoriului Superior Bisericesc din 14 noiembrie 1909 se prevăd măsuri pentru îmbunătățirea vieții monastice, în așa fel încît «prin îndeletniciri caritabile și prin disciplina ce va domni în ele, să fie recunoscute ca niște instituții de folos atît pentru mîntuirea celor ce petrec în ele, cît și pentru societate»⁶⁴.

Articolul 10 din Legea din 23 martie 1909, care aduce modificări legii clerului mirean din 1893, pune sub supravegherea directă a episcopului locului toate «mînăstirile și schiturile de călugări și călugărițe, care depind numai de chiriarhul respectiv».

În septembrie 1912 apare «Regulamentul privitor la înființarea și administrarea atelierelor de industrie casnică în mînăstirile de călugărițe», prin care se decide «înființarea de ateliere de industrie casnică în mînăstirile Agapia, Văratec, Agafton, Adam, Viforita...» (art. 1)⁶⁵.

Pentru starea de ruină în care ajunsese monahismul la începutul veacului al XXI-lea, desigur că toate aceste măsuri au însemnat un efort de redresare, însă rezultatele au fost mici și puțin trainice, datorită condițiilor vremurilor de atunci. Dar, cu toate că rezultatele nu au fost cele așteptate, un început de îndreptare s-a făcut și roadele multor osteneți nu au întîrziat să se arate, deși au fost modeste. Luptînd cu toate împotrivirile și rînduielile vremurilor apuse pentru totdeauna, unele obștii au reușit să ajungă la lumină, și cîteva figuri de călugări și de maici au izbutit să antreneze la lucru o seamă de viețuitori ai mînăstirilor.

Transformările economice, politice și culturale care s-au produs după 23 August 1944 în viața poporului nostru, au creat un climat nou, de reală libertate religioasă, în care Biserica noastră și-a putut da ea însăși organizarea cerută de dogmele, canoanele și tradiția sa. Prin art. 74 din «Statutul de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române» se reglementează în acest spirit și viața monahismului nostru, mînăstirile devenind așezăminte în care munca este dublată de o trăire sinceră, după rînduielile curate ale lepădării de sine, spre folosul obștei⁶⁶. Stilul chinovial, menit să mobilizeze eforturile fraților spre același scop comun, a fost preferat stilului idioritmîc de trăire monahală.

*

63. «Biserica Ortodoxă Română», an. XXXI, p. 1303.

64. Idem, 1909, nr. 9—10, p. 1069—1070.

65. La C. C. Costescu, *op. cit.*, I, p. 341.

66. Pr. Prof. Liviu Stan, *Cooperative și ateliere minăstirești*, în «Mitropolia Olteniei» (1954), nr. 9—10, p. 482 ș.u.

După cum se știe, și după cum s-a putut vedea și din cele spuse la începutul acestui studiu, veacul al XX-lea nu a intrat în istorie pe tăcute și fără să aducă prefaceri.

Pornit pe calea înnoirilor și prefacerilor, crugul veacului celui nou antrenează în înnoiri și întreaga viață religioasă din Europa, dar în mod special pe cea din Franța, din Rusia, din Bulgaria și din România.

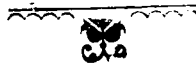
În cadrul acestor înnoiri se situează și prin ele se explică în bună parte și măsurile noi de organizare, sau mai bine zis de reorganizare bisericească de la începutul veacului al XX-lea, din România.

Înnoirile cu care s-a venit, atât în ce privește conducerea centrală a Bisericii, cât și în ceea ce privește clerul de mir și viața monahală, s-au lovit de împotriviri, ca orice lucru nou.

Fondul acestor înnoiri bisericești consta de fapt în prîmenirea și actualizarea unor rînduieli autentice creștine și perfect canonice, peste care se lăsase însă colbul uitării și se îngrămădisise balastul unor forme și al unor rînduieli aduse de mentalitatea unor vremi cărora le bătuse ceasul trecerii la cele veșnice.

Cei stăpîniți însă de mentalitatea defunctelor rînduieli ale lumii care a apus, au crezut uneori în mod sincer că prin înnoirile respective se primejduiește atât dreapta credință, cât și canonicitatea rînduielilor noastre bisericești. Credința lor nu era însă nici luminată, nici întemeiată. Era totuși o bunăcredință a cărei netemeinicie apare cu deplină claritate în zilele noastre. Este și perspectiva timpului și lumina izvodită din adîncul lucrurilor, care ne obligă să vedem și să țilcuim înnoirile produse în Biserica noastră la începutul veacului al XX-lea, ca înnoiri binefăcătoare și întru totul canonice, care au însemnat numai începutul aceluia care au urmat și cărora li s-a dat cea mai largă expresie prin legiuirile bisericești de sub arhiepiscopirea Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Magistrand CONSTANDACHE MIHAI

DOI ROMÂNI, CTITORI ÎN BULGARIA ȘI ÎN PIND (1643—1644)

Călătorind prin Balcani, pe urmele dărniciilor românești de odinioară, Marcu Beza descoperea în Pind, la Mănăstirea *Vlasiu* (districtul *Cardița*) — sînt mai bine de treizeci de ani de atunci — o frescă reprezentînd chipurile a doi dregători, necunoscuți încă ¹.

Inscripția, alcătuită în limba grecească, așezată pe una din ferestrele bisericii, era menită să lămurească, în parte rostul picturii:

«*S-a fost zidit cu cheltuiala prea cinstitului și prea nobilului Arhon Gheorghe, a soției sale, Cherata și a fiului Chir Constantin, anul 1644.*»

În sfîrșit, o scrisoare din 1639, aflată în arhiva mănăstirii dădea relații mai ample despre ei, relații din care se putea desprinde că «cinstiții și nobilii» dăruitori ai Mănăstirii *Vlasiu* erau români de origină, vlahi tesalioți, care ocupau la această dată unele dregătorii în principate, *Constantin* fiind *postelnic* și tatăl său, *Gheorghe, sluger*.

Mai mult nu se putea ști despre ei și fiindcă datele publicate atunci erau prea sumare, cei doi fruntași romîni, din vremea domniilor lui Matei Basarab și Vasile Lupu, nu ispitiră pe cercetătorii noștri.

Iată însă că azi, datorită unei știri noi despre ei, personalitatea postelnicului și a slugerului, fără a se limpezi cu totul, capătă un contur mai precis, deschizînd o oarecare perspectivă cercetărilor care vor urma și aruncînd mai multă lumină asupra unei epoci întregi din istoria noastră.

Dar să înfățișăm faptele.

Răsfoind cu cîțva timp în urmă o lucrare asupra artei vechi bulgărești ², ne-a fost dat să întîlnim chipurile acestor doi boieri pămînteni figurînd în fresca din 1643 a unei alte biserici, a *Mănăstirii Bașcovo, din Bulgaria*.

1. Marcu Beza, *Urme românești în răsăritul ortodox*, București, 1939, ed. II-a, p. 192, 193.

2. Bogdan Filow, *L'ancien art bulgare*, Berne, 1919 (planșa în culori nr. LVI).

După cât ne putem da seama, ne aflăm, în fața unor portrete mult mai realizate, a unui tablou votiv de o remarcabilă frumusețe.

Ne fiind semnalăți ca atare pînă acum în țara noastră și rămînînd neidentificați pe deplin nici de cercetătorul bulgar, care, pomenindu-i, îi amintește doar ca fiind «*un oarecare Gheorghe care a pus să se zugrăvească pronaosul pe cheltuiala lui și a fiului său Constantin*» mulțumindu-se a le descrie numai costumele «*bogat brodate cu aur*», cei doi ctitori de la Bașcovo apar, prin dania aceasta din 1643, cu mult mai vrednici de interesul nostru.

Prezența lor generoasă, *doi ani* consecutiv, printre donatorii din două țări deosebite, *altele decît aceea în care viețuiau*, desemnează cu probabilitate în persoana lor niște oameni cu vază, importanți dacă nu prin dregătoriile pe care le ocupă, poate prin bogăția, prin înrudirile sau prin rolul pe care îl vor fi jucat în viața culturală a țării.

De altfel însăși pilda lor îi așează destul de neobișnuit în această epocă fiindcă numai bogatul domn al Moldovei Vasile Lupu își putea îngădui ctitorii de mai mare amploare în afara granițelor țării.

Se va spune poate că donațiile succesive, de la Bașcovo și Vlasiu, se explică prin obîrșia sud-dunăreană a acestor vlahi tesalioți? Dar aria geografică a milosteniilor era cu mult mai întinsă decît putea fi locul lor de naștere.

Se va obiecta că obolul era destul de modest pentru posibila lor avuție? Dar gestul purta, în modestia lui, reflexul munificenței autocratului moldovean, devenit cel mai puternic sprijinitor al Ortodoxiei, despre care patriarhul Dosoftei se încumeta să spună: «De la căderea Constantinopolului nici un rege sau principe nu a făcut atît bine tronului patriarhiei». Și aceasta ni se pare mai însemnat pentru că ilustrează o întreagă epocă.

Era anume în fapta slugerului Gheorghe și a postelnicului Constantin ceva din rîvna curtenilor de a imita exemplul domnului lor, în cazul nostru al unui domn care-i ocrotea, care înainte de înscăunarea lui fusese căpetenie a mișcării antigrecești și care se înconjurase apoi de o mulțime de români macedoneni, rude și prieteni, el însuși fiind, după cât se pare, *aromân* la origina lui și nu *grec* sau *albanez*, cum îl socoteau unii³. Dar cine să fi fost slugerul Gheorghe și postelnicul Constantin și acea Cherața, cu un nume atît de rar întîlnit în onomastica țării?⁴

3. N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XI, p. 133—117. A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, vol. VII, ed. III-a, București, 1929, p. 15.

4. Ca și Despina sau Cheajna, numele Cherața (de la Chera, Chir) înseamnă doamnă și era obișnuit mai ales la greci, sirbi și bulgari (v. Ion Mînea, *Note și interpretări*, în «Cercetări istorice», I (1925), p. 412—413 și V. Bogrea, *Note de observații istorice și filologice*, în «Anuarul instit. de istorie națională 1924—25», Cluj, 1926, p. 512—514; N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1963, p. 236). Una dintre primele Cherațe din țara noastră, cunoscută documentar, a fost doamna lui Vladislav I, amintită în pomelnicul de la biserica domnească de la Curtea de Argeș (v. Drăghiceanu, în «Bul. Com. Mon. Ist.», X—XVI (1917—1923), p. 44).

Fig. 1. — Arhon Gheorghe și fiul său Constantin, ctitorii Mînăstirii Vlasiu, din munții Pindului.

Fără să mai căutăm în listele de boieri munteni și moldoveni din divanele timpului, i-am situa, instinctiv, pe acești doi, mai degrabă la curtea din Iași a lui Vasile Lupu, decît la aceea din București, a lui Matei Basarab⁵, așa cum de fapt am și procedat, din capul locului.

De altfel, divanele Țării Românești⁶ nu pomenesc nimic despre existența acestor doi boieri români.

Cît privește lista de boieri ai Moldovei, ea ne descoperă doar cazul unui Gheorghe și a unui Constantin, din numerosul neam al *boierilor Roșca*, prezenți simultan în divanul lui Vasile Lupu, cel dintîi începînd din 1636 ca vornic de poartă, apoi în 1638 ca al III-lea vistier, împreună cu Constantin, devenit și el vornic de poartă.

În anul imediat următor, Gheorghe Roșca e numit al II-lea vistier, Constantin păstrîndu-și și mai departe dregătoria, pînă în 1640, cînd îi aflăm pe amîndoi vornici de poartă⁷. În 1641 Gheorghe își reia funcția de al doilea vistier, dar fără Constantin, pentru ca pe un interval de cinci ani să dispară amîndoi din divan, pînă în 1646, cînd Gheorghe Roșca revine singur, ca biv. vtori vistier... Și ne întrebăm: să fie oare acești Roșca: Gheorghe, părintele și Constantin, feciorul lui? Greu de spus. Dar Cherața?

Să fi luat oare de soție acest Gheorghe pe Cherața, vara voievodului Vasile Lupu, despre care pomenesc, de asemeni, documentele timpului⁸, înrîndindu-se astfel cu domnia, desigur aceeași Cherața care, pe vremea cînd Paul de Alep vizita Iașii, însoțea la tot pasul pe doamna țării, pe Ecaterina Cercheza, și despre care pomenesc notele de călătorie ale diaconului sirian⁹.

5. De altfel nici legăturile muntene, cu Mînăstirea Bașcovo din Bulgaria nu lipsesc în această vreme; se știe anume, printre altele, că, între anii 1642—1644, la curtea lui Matei Basarab, din îndemnul și cu cheltuiala voievodului, se scria și se împodobeau cu miniaturi, legîndu-se artistic, un frumos Evangheliar, care, deși destinat Patriarhiei din Constantinopol, ajungea, prin nu se știe ce întîmplare, în Bulgaria, în biblioteca Mînăstirii Bașcovo, pentru ca abia după două secole să se oprească printre manuscrisele Muzeului din Atena (Despre acest manuscris, nr. 17, aflat astăzi în rafturile Muzeului din Atena, scris de ieromonahul Antim din Ianina, v. C. Karadja, în «Bul. Com. Mon. Ist.», București, 1926, XIX, fasc. 48, p. 54—57 și D. Ionescu, *Quelques miniatures trouvées dans un evangile du XVII-e siècle*, în *Mélanges offertes à N. Iorga*, Paris, 1933, p. 877.

6. Nici un postelnic Constantin nu figurează în divanul Țării Românești pe vremea asta în afară de prea bine cunoscutul Constantin Cantacuzino, iar cît privește dregătoria de sluger, ea nici nu apăruse constant în domnia lui Matei Basarab, după cum probează «Lista dregătorilor din sfatul domnesc al Țării Românești în secolele al XV-lea—al XVII-lea» («Studii și Materiale de istorie medie», IV, (1960), p. 565—583).

7. Gh. Ghibănescu, în «Arhiva», Organul Soc. Științifice și literare din Iași pe anii 1915, p. 233 și celelalte și pe anul 1916, nr. 1—3, ian.—mart., p. 48—49.

8. Idem, «Arhiva», . . . anul 1915, p. 231.

9. După versiunea Belfour, *The Travels of Macarius Patriarch of Antioch*, London, 1836, la B. P. Hasreu, «Arhiva istorică a Romîniei», I (1869), p. 65. Descriînd scena introducerii în iatacul doamnei Ecaterina, Paul de Alep, scrie că, înainte de a intra la dînsa, fuseseră anunțați de către însoțitoarea doamnei, «*hera Kachia*» (desigur Cherața, cu numele sîlcit de sirian și apoi de traducătorul englez).

Din nefericire nu putem proba documentar întreg acest eșafodaj de presupuneri, care, dacă s-ar confirma, ar avea implicații deosebit de importante¹⁰.

Fig. 2. — Donatorul Gheorghe și fiul său Constantin. Frescă din Mînăstirea Bașcova, datată din 1643.

10. S-ar stabili poate și descendența curat românească a unuia dintre cei mai mari cronicari moldoveni, Ioan Neculce, asupra căruia mai stăruie încă bănuiala că s-ar trage dintr-un tată grec, cu toate diatribele antigrecești din letopisețul pe care îl scrie.

Așa cum se știe, Ianache vistierul Neculce, cunoscut în documentele timpului drept un bun cunoscător de carte grecească, nu putea fi decît tot vreo rudă a voievodului Vasile Lupu, de vreme ce lua în căsătorie pe fiica învățatului boier Iordache Cantacuzino și de vreme ce bunicul lui Neculce se învrednicise să se însoare, într-o primă căsătorie, cu însăși vara voievodului moldovean. (v. Iulian

În ceea ce ne privește ne-am oprit asupra acestui Gheorghe vistiernic și Constantin, vornic de poartă din neamul Roșca, fără măcar să putem ști dacă sînt într-adevăr tatăl și fiul, pentru că așa cum am arătat erau singurii boieri de divan vădînd cît de cît o rudenie între ei, ale căror dregătorii se menționau paralele între 1638—1640.

Apoi pentru că persoana lor prezintă documentar mai multă probabilitate, ei lipsind de pe listele divaniților între 1641—1645, interval în care se situează daniile de la Bașcovo (1643) și Vlasiu (1644) și făcînd posibilă prin această absență a lor ipoteza unei mai îndelungate plecări din țară.

Este adevărat că în divan se mai aflau în această epocă și un Gheorghe (Ursachi) și un Gheorghe (Ghica) și un Gheorghe (Iordache) Cantacuzino, care în 1649 funcționa ca mare vistier, paralel cu un Constantin (Cantacuzino) părcălab de Roman, ca să nu mai pomenim de acel tot Gheorghe (Hatmanul), fratele lui Vasile Lupu, sau de un Gheorghe (Duca), viitorul domn.

Dar toți aceștia dețineau prea mari dregătorii pentru a ne gîndi la ei. Este adevărat că numele de Roșca nu ar fi probant pentru originea lor aromânească.

Dar acest lucru (poate o simplă bănuială a lui Marcu Beza) nu mi s-a părut de loc esențial. Să nu uităm că acest Gheorghe slugerul, dacă nu era el însuși macedonean, ținea în căsătorie, cu probabilitate, o macedoneancă, pe Cherața, care va fi fost poate însăși vara voievodului, cea soră a lui Iorga postelnicul ce avea să aducă soțului ei, prin căsătorie, nu numai o rudenie domnească ci și destulă avere în zestrea ei, încît să poată renunța cu ușurință la cîteva sate, ca: Florințoaia, și la cîte o parte din Ungheni și Ciurești, pe care le va vinde, după moartea fratelui ei.

O Cherața care va fi avut destule legături de sînge în Bulgaria și în Pind, care să justifice daniile slugerului nostru ¹¹.

AD. ALEXIANU

Marinescu, *Ion Neculce. Documente relative la familia Neculce*, în «Buletinul Comisiei Istorice a României», vol. IV (1925), p. 3—13, 15—104 și N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria Românilor*, vol. V, part. I-a, București, 1903, p. 93, 619).

11. O soră a Cheraței, vara lui Vasile Lupu, Zamfira, își va boteza fiica cu numele de Evda (Eudoxia, Evdochia) și pe copiii ficei îi va chema tot ca în țara de origine, cu nume de rezonanță sud dunăreană: Ghenca, Begul, Cherața, Contușia, (v. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*).

PRIMA SIMPLIFICARE A ORTOGRAFIEI CU CARACTERE CHIRILICE

O serie de factori printre care în primul rînd dezvoltarea economică, iluminismul european și apariția unei intelectualități românești formată la școlile din țară și de peste hotare — duc în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea la apariția unor manuale, cărți tehnice și cărți de popularizare în limba română. Primul centru în care se tipăresc asemenea cărți în limba română pe teritoriul imperiului habsburgic este Viena, iar printre primele cărți se numără: *Ducere de mîină către aritmetică*, 1777; *Ducere de mîină către cîinste și dreptate*, 1777; *Bucoavnă sau bucvariu pentru pruncii cei rumânești care se află în Crăiasca Țară și hotarele ei*, etc.

În acest cadru a apărut în 1784, la Viena la «tipograful cărților illiricești», Iosif Kurtbek, *Orthografia sau scrisoare dreaptă pentru folosul școalelor neamnicești*, — o lucrare de proporții reduse dar importantă prin precizările pe care le aduce cu privire la scrierea cu caractere chirilice în limba română. Ea pare a fi expresia acelei «norme» de care vorbea Șincai în prefața *Catehismului cel mare*, din 1783, «normă prin care după prea înalta voe a Chesaro-Crăescului maiestat trebuie să se sporească și limba noastră precum și a altor neamuri». Este vorba de o încercare anonimă a unor intelectuali ardeleni de a profita de un început de liberalizare în politica culturală habsburgică, pentru a codifica o serie de reguli de scriere cu caractere chirilice și a contribui astfel prin intermediul școlilor la unitatea limbii și culturii noastre.

Orthografia sau scrisoare dreaptă... este prima lucrare de acest fel, tipărită în limba română. Meritele ei constau în formularea practicistă a unor principii de scriere și mai ales în simplificarea alfabetului chirilic, simplificare care precede *Observațiile* lui Enăchiță Văcărescu.

După cum se știe, opinia curentă este că prima încercare de simplificare a alfabetului chirilic este aceea a lui Enăchiță Văcărescu din 1787. Cităm în acest sens afirmația lui N. A. Ursu, dintr-o valoroasă lucrare despre *Problema interpretării grafiei chirilice, din jurul anului 1800* apărută în «Limba română» (nr. 3, 1960). «Prima încercare timidă încă de a simplifica acest alfabet (chirilic n.n.) se datorește lui Enăchiță Văcărescu, care, în *Observații sau băgări de seamă asupra regulilor și orînduielelor gramaticii rumânești*, Rîmnic, 1787, elimină cîteva dintre dubletele și triple-

tele unor slove și câteva caractere care nu se mai foloseau atunci în scrisul curent, ci numai cu valoare numerică sau la calcul».

În realitate cea dintâi simplificare concretizată într-o lucrare cunoscută este cea din *Orthografie sau scrisoare dreaptă...*, care apare cu trei ani înainte, adică în 1784, la Viena.

În ce constă această simplificare? La «Tăiere I», punctul A care se ocupă «De buna întocmire a slovelor» citim:

De buna întocmire a slovelor.

A). — Slovele acéle trebuie să le stérgem afară dintre slovele noastre, care *nu ajută*, sau tocma nu-s de lipsă spre sunarea cuvintelor rumânești. Pentru acéia nu sînt de lipsă acéste slove.

1) **S** pentru că cu această slovă nici într-un cuvînt acuma nu trăim, fără numai între numeri să socotește și însemnează șase, 6.

2) **Ѧ** încă numai în limbă streină are traiu.

3) **И** nu-i de nici o lipsă în limba rumânească.

4) **И** să puna pe sfîrșitul cuvîntului cînd acesta au eșit în vroslovă împreună sunătoare; iară acum, precum în mijlocul cuvîntului nu era de lipsă, așa nici pe sfîrșit, pentru că n-are nici o sunare, mai mult nu să pune. Așa dară scrie **ѡѡ** nu **ѡѡѡ**, **ѡѡѡѡ** nu **ѡѡѡѡѡ**. După cum se vede *Orthografia* elimină patru slove din alfabetul chirilic precizînd că **S** are doar o valoare numerică, **ѡ** se întrebuițează numai în cuvintele de origine străină iar **ѡ** și **ѡ** nu exprimă o realitate fonetică românească, n-au «nici o sunare».

În *Observațiile* sale Enăchiță Văcărescu nu reduce de fapt alfabetul chirilic la 33 de slove ci la 38. Simplificarea întreprinsă de Enăchiță Văcărescu la 1787 constă în eliminarea lui **ѡ**, **ѡ**, **S**, **ѡ** și **ѡ** (Vezi N. A. Ursu, *art. cit.*, p. 35). Deci pornind de la același principiu al realității faptelor, doi autori, din două provincii separate politicește constată că anumite slove sînt nefolositoare în scrisul nostru, iar trei slove, și anume **ѡ**, **ѡ** și **S**, au aceeași soartă în ambele lucrări.

Este vorba aici de o influență sau de concluzii pe care le impune același punct de plecare? *Orthografia* din 1784 are avantajul priorității apariției. Există însă o afirmație indubitabilă a lui Sulzer, care precizează că a consultat în manuscris o *Gramatică* a lui Enăchiță Văcărescu încă la 1780. Dar manuscrisul avea același conținut la toate capitolele, inclusiv *ortografia*, la data consultării lui de către Sulzer? Se știe doar că autorii de gramatici au întotdeauna de adăugat sau scos câte ceva.

Este absolut cert că Enăchiță Văcărescu a cunoscut lucrarea tipărită la Viena, deoarece, avea strînse legături cu acest centru, iar *Gramatica* sa apare peste trei ani la aceeași tipografie «a cărților illiricești» a lui Iosif Kurtbek la care apăruse și *Orthografia*. În aceste condiții chiar dacă Enăchiță n-a fost influențat de *Orthografia* de la 1784, în ceea ce privește sim-

plicarea, e sigur că a avut cel puțin o confirmare încurajatoare a poziției sale.

De fapt mult mai importantă decît problema stabilirii unor influențe este poziția aproape identică adoptată în aceeași perioadă de niște cărturari români din provincii diferite. Atît anonimia de la Viena cît și Enăchiță porneau de la principiul realității faptelor, la cîțiva ani după apariția lucrării lui Micu-Șincai *Elementa* (1780), lucrare ce se bucurase de un larg ecou și care consacrase principiul directivării limbii de către învățați. Preocupați de problema contactului cu masele populare prin intermediul scrisului, atît autorii *Orthografiei* cît și Enăchiță reușesc să se sustragă curentului dominant din lingvistica europeană (acela al directivării limbii de către oamenii învățați) și optează pentru consacrarea unor realități de fapt. Pe lîngă meritul de a fi întreprins prima simplificare cunoscută prin intermediul tiparului, *Orthografia* aduce o serie de precizări cu privire la «slovele care se aseamănă și nu trebuie să le amestecăm». Aceste precizări sînt deosebit de utile pentru a urmări regulele respectate de cîteva centre editoriale din cadrul imperiului habsburgic și în special cel de la Viena (Tipografia lui Kurtbek) și cel de la Sibiu (Petru Bart).

Iată cîteva din aceste precizări:

- 1) *ı* «să pune numai înaintea unei slove de sine sunătoare» (vocală, n. n.);
- 2) *н* «să pune înainte de împreunăsunătoare» (consoană, n. n.);
- 3) *ф* și *х* «să nu se schimbe laolaltă». Se va scrie astfel *fierbinte* și nu *hierbinte*.
- 4) *я* cu *ѡ* «să nu se confunde», astfel *я* trebuie să apară doar la începutul cuvintelor (de ex. *яръкъ*) iar *ѡ* la mijlocul sau la sfîrșitul cuvintelor.
- 5) *ѡ* nu trebuie confundat cu *ѣ* căci *ѡ* nu poate fi așezată decît după singură sunătoare (vocală) iar *ѣ* după împreunăsunătoare (consoană), de exemplu: *пѡръдѣре*, dar *ѡннѣре*.
- 6) Nu trebuie confundat *ѡ* cu *ѡ*. Primul (*ѡ*) apare la începutul cuvintelor iar al doilea (*ѡ*) la mijloc sau la sfîrșitul cuvintelor.
- 7) De asemenea nu trebuie confundate *о* cu *w* căci *о* apare în poziție inițială, medială și finală numai cînd vocala e lungă, iar *w* în toate aceste poziții «mai ales cînd pe scurt se zice», adică cînd vocala e scurtă; exemplu: *ѡаменнаѡр*; *ѡзнаѡр* și nu *оаменнаѡр*; *ѡзнаѡр*.
- 8) *ѡ* «în slovă grecească și în puține cuvinte are traiu». Ea are valoare fie de *к* și atunci poate fi înlocuită de această consoană, fie mai ales de *н* și iarăși poate fi înlocuită. «I(n) p(ildă) *ѡвангѡліе* să poată scrie *ѡвангѡліе*; *ѡллавѡ*, — *нллавѡ*. Așa dară numai într-une nume osebite de la Greci luate să află, i(n) p(ildă) *ѡмон*, *нѡціѡ*».

Din examinarea acestor precizări se desprinde că, *Orthografia* de la Viena simplifică de fapt alfabetul cu încă o slovă *ѡ* care poate fi înlo-

cuită în limba noastră de ε și mai ales de η și deci trebuie păstrată numai în cuvintele de origine greacă. Însă spre deosebire de *Observațiile* lui Enăchiță, *Orthografia* menține atât pe ϝ cât și pe ς. Trebuie subliniată de asemenea grija pentru respectarea unei norme literare în opoziție cu tendința dialectală de palatalizare. Astfel *Orthografia* atrage atenția asupra deosebirii dintre *f* și *h*, între fierbinte și hierbinte.

În «*Tăiere III*», *Orthografia* enumeră regulile ce trebuie respectate «pentru întocmirea slovelor celor mari» (adică pentru întrebuintarea majusculilor). Se vor întrebuinta litere mari «înaintea cuvintelor întregi»; «nainte de tot stihul»; «...înainte de tot numele osebit»; «cînd să pune ceva cuvînt în loc de nume osebit»; «cînd scriem deosebi despre lucru cu acela însemnat»; «grăind către fețele cele mari»; «după punct, întrebare, strigare, de să gată vorba»; «după doao puncturi de urmează ceva pe dînsele din altă scrisoare streină». Credem că interpretarea acestor formulări este în ordinea enumerării aceasta: Se va scrie cu majusculă primul cuvînt de la începutul propoziției (?) idem la începutul unui vers, la începutul numelor proprii; cînd numele propriu e înlocuit printr-un nume comun care designează aceleași însușiri (probabil poreclă); cînd voim să subliniem o însușire deosebită a unui lucru, cînd ne adresăm persoanelor marcante, după punct, semnul întrebării și al strigării, în cazul în care ideea a fost complet exprimată și în sfîrșit după două puncte, prin care introducem un citat sau vorbirea directă a cuiva.

Aceste reguli inspirate de tratatele germane, dar adaptate la realitățile românești, nu diferă prea mult de cele în vigoare astăzi. De notat că autorii consemnează și valoarea stilistică a majusculei, folosită cu scopul de a scoate în evidență anumite cuvinte, idei sau însușiri.

«*Tăiere III*», intitulată «Pentru întocmirea slovelor ce sînt asemenea și aproape de o sunare» este de fapt o completare a capitolului de la «*Tăiere I*» despre «slovele ce se aseamănă și nu trebuie să le amestecăm», cu deosebirea că aici predomină precizările asupra valorii fonetice a slovelor.

Orthografia pleacă de la constatarea justă că «încă nici sunarea cea bună nu dă totdeauna bine pe condei toate slovele silabei sau a cuvîntului; pentru aceia dară bine trebuie să luăm seama și însemnarea lor». Se consemnează aci imposibilitatea alfabetului celui mai perfecționat de a reda toate sunetele unei limbi și implicit concluzia de a reda cu atenție «însemnarea» lor.

Prima regulă din capitolul «*Tăiere III*» cere ca «slovele cuvintelor de rădăcină încitu-i cu putință și cu tocmeală să le ținem și în cuvintele cele izvorîte (derivate, n. n.). Așa dară nu *ⲁⲚⲉⲣⲉⲤⲔⲔ*, *ⲕⲁⲫⲤⲏⲧ* ș.c.l. ci *ⲁⲛⲉⲣⲉⲤⲔⲔ*, *ⲕⲁⲫⲤⲏⲧ*». Deși îndreptarul nu menționează ca punct de plecare substantivul *inger* (cuvîntul primitiv) — de unde și adjectivul *ingeresc* — înțelegem, că a voit să statornicească o regulă importantă pentru codificarea și unitatea unei limbi: *păstrarea neschimbată a temei în cuvintele derivate*.

A doua regulă arată că «slovele de sinesunătoare (vocalele, n. n.) pe sfârșitul cuvîntului de rădăcină să lasă afară în cele izvorîte, altele iarăș de multe ori într-alte să schimbă. î(n) p(ildă) **касх** - **касник**; **царх** - **царан** ș. c. l.» — Adică se semnalează schimbările ce survin «spre sfârșitul cuvintelor», păstrîndu-și tema și schimbîndu-și dezinența.

Fără îndoială că nu este nimic deosebit pentru niște cărturari care au învățat limbile latină, germană și eventual maghiară să observe schimbările survenite în structura morfologică a limbii române. Dacă formularea nu are o valoare științifică deosebită ea are însă o valoare practică, contribuind prin intermediul școlii la respectarea normelor fixate.

Tot la acest capitol există cîteva precizări utile cu privire la interpretarea grafiei chirilice. Astfel:

1) «Pe **a** nu trebuie amestecat sau schimbat cu **ѣ** înlungit, nici în mijloc, în p(ildă) **стѣрпѣ** (**стѣрпѣ**) nu **стѣрпѣ** (**старпѣ**); nici însfîrșit, pentru că **a** să pune în loc de **ѣ**; iară **ѣ** în loc de **ѣ** cînd să hotărește cuvîntul. În p(ildă) ca **касѣ**, **каса мѣ**; **карѣ**, **карѣ мѣ** ș. c. l.

(Notă: «cînd să hotărește», adică substantivul este urmat de un adjectiv determinativ sau cînd substantivul este articulat cu articol hotărît, n. n.).

2) „**ѣ** să nu să pue în loc de **ж** pentru că alta-i **ѣ, ржѣ** și alta-i **ржѣ** ș. c. l.».

3) **ѣ** cu **ѣ** să nu să amestece, pentru că **ѣ** să pune după sine sunătoare iară **ѣ** după împreunăsunătoare. În p(ildă): **кѣдѣ**, **прѣкѣ** ș. c. l.».

4) „**ѣ** cu **ѣ**, cu semn amortitoriu pe sfârșitul cuvîntului să nu să schimbe. Î(n) p(ildă), **раѣ** nu **раѣ**“.

Valoroase pentru procesul de normare a limbii literare ni se par precizările care condamnă pronunțarea dialectală. Astfel se recomandă «să nu se amestece» **д** cu **г** și să se scrie **гѣцѣ** nu **дѣцѣ**; **ж** să nu să pue în loc de **ѣ** sau înpotrivă-i, să se scrie corect **дежерат** nu **дежерат**, **жѣнѣ** și nu **ѣнѣ**. Oricine recunoaște în cele două exemple tendințe specifice ale subdialectului crișean. Deși îndreptarul nu vorbește de tendințele dialectale, reiese clar, din exemplificarea la care recurge, că are în vedere aceste tendințe specifice Crișanei.

«Tăiare IV» este destinată «întocmirii slovelor ce sînt însemnate de-asupra». Conform precizărilor vocalele primesc următoarele «semne»: oxia sau semn ascuțit; varia sau semn greu (accent grav) semn amortitoriu **˘**; apostrof sau semn păstrătoriu; două puncturi de-asupra.

Exemplarul *unic* pe care-l are Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România nu are decît 12 pagini, restul fiind rupte și astfel exemplificările la acest capitol se opresc la varia sau accentul grav, deci un comentariu asupra acestui capitol nu poate fi făcut în asemenea condiții. Din enunțarea semnelor de mai sus, se constată însă că accentele

prevăzute în *Orthografie* nu coincid cu «prozodiile» lui Enăchiță. Aceste erau: oxia, apostroful, linea, ufenul, stigma mare și stigma mică (cf. Petre V. Haneș, *Gramatica lui Enăchiță Văcărescu*, în «Limbă și literatură», IV (1960), p. 79).

Prezentînd pe **ѣ** și **ѡ** cu accent ascuțit (oxie) autorii recurg la o terminologie gramaticală populară (mod—modru, ex. modru arătătoriu) sau tradusă din limba latină în mod popularizant. Astfel modul indicativ devine modru arătătoriu, modul imperativ «modru poruncitoriu», modul conjunctiv «modru împreunătoriu», persoana III devine «fața a treia». Față de gramaticile anterioare a lui Eustatevici și Macarie, terminologia aceasta, inspirată de intenții didactice prezintă un real progres. Este suficient să ne amintim că în *Gramatica* lui Macarie (Iași 1770), timpurile purtau denumiri ca: acumnic (prezent) dăunăznic (imperfect) odinioarnic (mai mult ca perfect) etc. Terminologia utilizată de *Orthografie* se apropie de aceea utilizată de Șincai în *Prima principia latinae grammaticae* (Blaj, 1783), manual destinat școlarilor români, cu text latino-român, în care întilnim la fel «modul arătătoriu» pentru indicativ, «vorba fățuită» (verb la mod personal) etc. Caracteristica generală a manualelor de gramatică din această perioadă este încercarea de a creea o terminologie gramaticală prin calcuri, perifraze, traduceri, terminologie care autorilor li se părea mai accesibilă. *Orthografia* din 1784 poartă și ea amprenta căutării unei terminologii gramaticale, că toate lucrările din această perioadă.

Concluzii :

1) *Orthografia sau scrisoare dreaptă*, tipărită la Viena 1784, inaugurează seria lucrărilor tipărite care pledează pentru o simplificare a alfabetului chirilic. Lucrarea inspirată din realitatea faptelor constată că «nu ajută» sau «n-au trai» în limba română cinci slove: **Ѣ**, **Ѡ**, **ѡ**, **ѣ**, **ѵ**.

2) Combaterea cîtorva tendințe dialectale mărește interesul pentru această lucrare. Fără a ajunge la formulări teoretice, este clar din exemplele citate că autorii au avut în vedere o normă literară supradialectală, structurată pe subdialectul muntean (Muntenia și sudul Ardealului).

3) Lucrarea aduce o serie de precizări relative la întrebuintărea anumitor slove în funcție de poziția lor, de valoarea fonetică etc. Prin aceste precizări, ea poate servi ca auxiliar prețios în interpretarea grafiei chirilice de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

4) Deși această lucrare este departe de a avea nivelul științific al lucrării anterioare a lui Micu-Șincai, ea trebuie totuși menționată în istoria ortografiei noastre cu atît mai mult cu cît ea pleacă de la realitatea fonetică a limbii și vizează menținerea contactului cu masele.

G. F. TEPELEA

PE TIMPUL MÎNTUITORULUI *

Ziarele franceze din 29 iulie 1965 au anunțat moartea lui Daniel-Rops, la Chambéry, în vîrstă de 64 de ani. Academician, romancier, eseist, istoric al poporului evreu, al creștinismului și al dumnezeiescului său Întemeietor, Daniel-Rops s-a născut la 19 ianuarie 1901 la Epinal. Se numea Henri Petiot, dar mai tîrziu a adoptat pseudonimul literar de Daniel-Rops, sub care a devenit cunoscut. Elev la Lyon al istoricilor Henri Focillon și Léon Homo, Daniel-Rops ajunge profesor de istorie la liceele din Chambéry, Amiens și Neuilly, pînă în 1944, cînd demisionază din învățămînt spre a se consacra exclusiv scrisului. În 1955 Academia îl alege membru, ocupînd cel de al XXVII-lea fotoliu rămas vacant la moartea filozofului Eugène Le Roy, fîtoliu ilustrat în trecut de poetul Lamartine (1790—1869), de Emile Ollivier (1835—1910) cunoscut om politic și de marele filozof intuiționist Henri Bergson (1859—1941).

Daniel-Rops debutează cu eseuri și critică literară pentru a ajunge la roman, poezie și în sfîrșit la istorie și în special la istoria creștinismului. În romanele sale *L'Âme obscure* (1929) și volumul de nuvele *Deux hommes en moi* (1930). *Le monde sans âme* (1931), *Mort où est ta victoire* (1934), *L'Epée de feu* (1939), scriitorul disecă neliniștea religioasă și crede în posibilitatea rezolvării problemei răului și a dorinței de mîntuire prin acțiunea răscumpărătoare a meritelor cîștigate de faptele morale ale omului și de conștiința lui creștină. Aceleași idei le concretizează în volumul de eseuri *Notre inquiétude* (1926) în care analizează dezordinea intelectuală și morală generată în lumea apuseană de primul război mondial. Soluția de principii dată de Daniel-Rops dorinței legitime de reconstrucție este renunțarea la egoism și promovarea unui nou umanism: «un echilibru între valorile de cultură și cele ale civilizației, un echilibru între cucerirea demiurgică a lumii de către om și cucerirea omului prin sine însuși».

Opera de critică literară a lui Daniel-Rops este ilustrată de volumul *Carte d'Europe* și de studii aprofundate asupra unor scriitori ca Arthur Rimbaud, Rainer Maria Rilke, Emily Brontë, Hölderlin, Kafka, etc. și un nemarcabil *Claudel tel que je l'ai connu*, în care analizează cu căldură și pătrundere, alimentat de o informație largă și variată, pe acești scriitori reprezentativi ai secolului al XIX-lea și începutul secolului nostru ¹).

* Daniel-Rops, *Jésus en son temps. Les grandes études historique* (Pe timpul Mîntuito-
rului), Ed. Fayard, Paris, p. 880.

1. Alte eseuri: *Notre inquiétude*, Ed. Perrin.; *Le monde sans âme*, Ed. Plon; *Éléments de notre destin*. Ed. Grasset; *Ce qui meurt et ce qui naît*. Ed. Plon,

În 1943, sub plină ocupație germană a Parisului, Daniel-Rops publică *Le Peuple de la Bible*, ca protest al unui scriitor creștin contra persecuțiilor naziste, dar cartea este confiscată. Această înjunctiune îl determină să conceapă și să realizeze o frescă vastă, de istorie religioasă care pornește de la aurora monoteismului și a Revelației, ajungând până în zilele noastre cu un studiu asupra Conciliului al II-lea de la Vatican, *Le Concile de S. S. Jean XXIII*.

Descoperirea manuscriselor de la Marea Moartă au constituit începutul unor noi aprofundări istorice și cercetări exegetice ale textelor biblice. Daniel-Rops și-a aprofundat și el materialul, și-a revizuit opera, a pus-o la punct cu completările cuvenite, astfel că în 1945 apare prima ediție a părții a doua din *Histoire Sainte* intitulată *Jésus en son temps* (Iisus în timpul său), în editura Fayard, care este elogios apreciată. Lucrarea are 880 pagini și este o frescă a vieții pămîntești a Mîntuitorului și o evocare, pe baza ultimelor descoperiri arheologice, a istoriei poporului ales, desfășurată pe vasta arie a Orientului apropiat, între țara lui Șumer, Irakul de astăzi, Siria, Valea Iordanului, Palestina de astăzi și Egiptul, insistînd în mod special asupra Palestinei, țării, poporului și obiceiurilor sale.

După 1945 Daniel-Rops începe publicarea unei *Histoire de l'Église du Christ*, concepută în 10 volume, din care au apărut pînă în prezent nouă².

Cel de al nouălea volum, *Un combat pour Dieu* (O luptă pentru Dumnezeu) tratează despre istoria Bisericii Catolice de la 1870 pînă la 1939, la moartea papii Pius al XI-lea, sub pontificatul căruia au fost semnate acordurile de la Lateran.

Afară de această serie de studii istorice, pasionat cercetător și dornic să exemplifice paginile cele mai sesizante ale istoriei creștinismului, prin operele artistice arhitecturale și plastice din secolele trecute, Daniel-Rops a înmănușiat reproduceri de ilustrații alb-negru și culori în alte nouă volume de mare succes³.

Cartea care a cunoscut un succes categoric este însă *Jésus en son temps*. Are 12 capitole, iar în anexe se dă: I. Iisus și critica; II. O chestiune disputată. Sfîntul giulgiu de la Turin; III. S-a născut creștinismul din esenianism? Datele documentare sînt completate cu un tablou cronologic, indicații bibliografice, un index al chestiunilor disputate, un altul al localităților, hărți și planuri.

În capitolul I cu titlul: *La voix qui crie dans le désert* (Vocea care strigă în pustie) se descrie ținutul din părțile Betthabarei, unde apare ultimul profet al Vechiului Testament, Ioan Botezătorul. Se trasează liniile mari ale istoriei lui Israel: popor monoteist, dar un popor umilit, care se ruga și îl aștepta pe Mesia. Ioan Botezătorul a adus un mesaj poporului său, ca toți să creadă prin el, mărturia Înaintemergătorului fiind despre lumina Cuvîntului care luminează tuturor celor ce vin în lume. Este descris ritualul botezului de la Ioan, sensul și originalitatea lui, apoi venirea lui Iisus pentru a primi botezul de la Ioan, și declararea lui Iisus ca Fiul al lui Dumnezeu. Manifestarea cerească a Sfintei Treimi, dezvoltată în special de Sfînta Evanghelie după Marcu, are o mare importanță, stabilindu-se astfel filiațiunea divină a Mîntuitorului Hristos.

Al doilea capitol are titlul: *La Vierge Mère et l'Enfant-Dieu* (Fecioara Maică și Pruncul Dumnezeu). Se arată importanța Crăciunului pentru creștini și semnificația

2. Vol. I. *L'Église des Apôtres et des Martyrs*; Vol. II. *L'Église des Temps Barbares*; Vol. III. *L'Église de la Cathédrale et de la Croisade*; Vol. IV. *L'Église de la Renaissance et de la Réforme*: 1. *Une Révolution religieuse: La Réforme protestante*. 2. *Une Ère de renouveau: La Réforme catholique*; V. *L'Église des temps classiques*. 1. *Le grand Siècle des Ames*. 2. *L'Ère des Grands Craquements* (Era marilor zguduliri). Vol. IV. *L'Église des Révolutions. En face des nouveaux destins*. Vol. VII. *L'Église des Nouveaux Apôtres*. Vol. VIII. *Frères séparés*. IX. *Un combat pour Dieu*.

3. 1. *Paysages et documents pour l'Histoire Sainte* (Fayard); 2. *Paysages et documents pour Jésus en son temps* (Fayard); 3. *Paysages et documents pour les Apôtres et les martyrs* (Fayard); 4. *Pascal et notre cœur*; 5. *Le roi ivre de Dieu* (Fayard); 7. *Claire dans la Clarté* (Fayard); 8. *L'Évangile de la Pierre (Table Ronde)*; 9. *Saint Bernard et ses fils* (Mame).

lui. O pereche urcă pe drumul Betleemului să se înscrie, ținând seama de porunca recensământului și așa cum era rânduiala fixată de Quirinus, guvernatorul Siriei, fiecare la locul de obârșie al neamului său. Se dă genealogia Mîntuitorului după Sfinții Evangheliști Marcu și Luca. Autorul narează apoi Nașterea din staulul Betleemului, cîntarea îngerilor și închinarea magilor, cu mare talent literar, continuînd cu binecuvîntarea Dreptului Simeon și ultimul psalm mesianic al acestuia. Capitolul se încheie cu repovestirea despre magii care n-au mai trecut pe la curtea lui Irod, ci s-au înapoiat în țara lor pe alt drum, ocolind Ierusalimul. Închinarea magilor subliniază semnificația evanghelică a venirii lui Mesia și pentru neamuri, scoțînd-o în relief tocmai în momentul cînd iudeii prin Irod se pregăteau să-L piardă din fașă. Mai departe este redată fuga în Egipt și copilăria lui Hristos la Nazaret, episodul de la 12 ani cu cărturarii și viața de ascultare, învățătură și meditație pînă la 30 de ani. Iisus nu iese de sub ascultarea părinților Săi ascultînd de voia Tatălui Ceresc.

Al treilea capitol, *Un canton dans l'Empire* (O provincie a imperiului), descrie geografia acestei provincii a imperiului roman și mozaicul social din care era formată. Dominată de regi vasali și guvernată de procuratori, în această lume de protectori și protejați, poporul făcea o opoziție surdă. Comunitatea evreiască era împărțită în clase între care domnea o dușmănie mocnită. Casta fariseilor număra ca la șase mii de membri. Cei mai mulți proveneau din popor și aveau o meserie, fiind măcelari, hangii, păstori, fierari. Evangheliștii îi numesc cărturari. Profilul fizic și moral al fariseului este sugestiv creionat de Rops. În atitudinile lor smerite aceștia voiau să pară sobri și mulți dintre ei erau chiar în realitate. Impresionau prin asprimea moravurilor, purtau toată ziua multe «tefilime» la tîmple, în timp ce evreul de rînd purta aceste versete din Lege numai la rugăciuni. Îmbrăcămintea lor era lungă, fără podoabe, evitau contactul social cu cei necredincioși, iar pe romani îi frecventau numai în caz de mare nevoie. Saduchei, dimpotrivă, se recrutau dintre bogătași, «care în toate timpurile au fost de părere că marile aventuri ale spiritului și ale patriotismului n-au nici o valoare, pentru că le cere ca jertfă lipsa de grijă și confortul». Saduchei nu făceau nici un fel de opoziție ocupanților romani. Zeloții reprezentau extrema stîngă a fariseilor, iar irodienii extrema dreaptă a saducheilor. Toate aceste secte manifestau o îngîmfare ce irita la culme clasele de jos, care se considerau disprețuite. Aceștia, numiți *am-ha-aretz*, țărani, erau tratați de farisei ca și păgînii, căci din ură pentru casta preoțească sustrăgeau din zeciuiala cuvenită templului sau refuzau s-o dea, deși cei mai mulți aveau bună stare materială. Fiind disprețuiți de clasele avute și educate acești țărani au fost favorabili răspîndirii creștinismului. Între aceste elemente umane își va dezvolta Iisus mesajul său.

În acea vreme imperiul roman putea fi definit, cu organizarea sa economică și viața sa spirituală, drept o lume măreață, amenințată în secret.

Le semez sortit pour semer (Și a ieșit semănătorul să-și sămene țarina) este titlul celui de al patrulea capitol. Iisus este supus ispitei diavolului în deșert. Se descrie regiunea muntoasă și pustie din jurul Ierihonului și valea Iordanului, pe unde coborau galileenii spre Ierusalim, ca să evite Samaria și să urce apoi în Sfînta Cetate a Templului pe o cale de circa 40 de kilometri. Pe malurile Iordanului, Iisus întîlnește pe cei dintîi chemați. Ioan, Andrei și Simon, apoi pe Filip și Natanail. Are loc nunta din Cana, trei zile după înapoierea Sa în Galileea, cînd Iisus săvîrșește prima minune. Apoi El merge să petreacă Paștile la Ierusalim. Gonește din templu pe negustori și începe a vorbi unor adunări mai mici. Într-o noapte veni la Iisus în ascuns Nicodim, un fariseu care începuse să creadă că El este învățător venit de la Dumnezeu. Iisus a venit în lume să întemeieze o împărăție spirituală, adică domnia lui Dumnezeu asupra sufletelor, o viață nouă. Afirmînd necesitatea botezului. El arată lui Nicodim că nu trebuie să se confunde cele ale duhului și cele ale trupului. Ioan Botezătorul este aruncat în temniță. Iisus se întoarce în Galileea și are loc întîlnirea cu samarînceanca la Puțul lui Iacob de la Sichem. În-

cepe activitatea publică a Mântuitorului, învață în sinagogi și săvârșește primele vindecări minunate.

La semence de l'Eglise (Sămînța Bisericii) este al cincelea capitol al cărții, în care din ce în ce mai sugestiv autorul urmărește activitatea misiunii mesianice a lui Hristos și anume perioada activității din Galileea. Se descrie cadrul geografic, acțiunea evanghelică, învățăturile și minunile săvârșite. Iisus potolește o furtună pe marea Ghenizaretului. Pe acest lac al Tiberiadei, în aparență liniștit, furtunile sînt scurte neprevăzute, dar deosebit de periculoase. Iisus dormea și ucenicii se temeau că puterea Lui nu se mai putea exercita pentru a-i salva de pericol. Apostolatul lor era abia la început și ei nu aveau decît slabe cunoștințe și o înțelegere vagă despre persoana învățătorului lor. Ei îl admirau, se minunau de tot ce săvârșea, dar nu pătrunseseră extraordinara măreție a clipelor ce trăiau. Iisus înmulțește piinile, vindecă pe femeia bolnavă de doisprezece ani și face alte minuni. Urmează predica de pe munte și marile parabole ale împărăției lui Dumnezeu. În sinagoga din Capernaum a pronunțat Iisus predica asupra piinii vieții, a doua zi după înmulțirea piinilor. Între timp, Sfîntul Ioan Botezătorul care se afla întemnițat este decapitat din porunca lui Irod. Totodată se remarcă și primele rezistențe. Iisus este gonit din Nazaret. Are loc chemarea la apostolat a Sfîntului Evanghelist Matei. Numărul celor care credeau creștea vertiginos. Se completează numărul apostolilor, are loc Schimbarea la față și Iisus face primele vestiri cu privire la patimile Sale.

Capitolul șase este intitulat *Fiul Omului, Fiul lui Dumnezeu*. Autorul se întreabă cum și-L închipuie oamenii pe Iisus, care erau trăsăturile Sale fizice. Viața Sa omenească a fost aceea a oamenilor din timpul Său, numai că nu a cunoscut păcatul. Veșmintele, hrana și limba vorbită, aramaica, au fost cele comune tuturor conaționalilor Săi. Nici un dezechilibru în toată ființa Sa, caracterul și temperamentul fiind din cele mai blînde, mai atrăgătoare și mai alese. Era plin de o desăvîrșită măreție omenească.

Le grain dans le pierres (Grăuntele căzut pe piatră) este titlul capitolului șapte. În care autorul urmărește evenimentele de la părăsirea Galileii și venirea Mîntuitorului în Iudeea. Trece apoi în revistă venirea la sărbătoarea corturilor și intrigile care începuseră să se țesească pentru arestarea lui Iisus. Se repovestește episodul cu femeia păcătoasă și parabolele dragostei, cu păstorul cel bun, fiul risipitor, samaritanul milostiv, apoi vindecarea orbului din naștere. Opoziția oficialității iudaice contra Mîntuitorului era crescîndă. Trimiterea celor 70 de ucenici „ca pe niște miei în mijlocul lupilor“. Urmează predica de pe munte, Tatăl nostru, minunea învierii lui Lazăr, anunțarea din nou a patimilor, masa de la Betania și ungerea cu nard de către Maria.

Signes de contradiction (Semne de contradicție) este intitulat capitolul al optulea. În care autorul menționează contradicțiile aparente dintre Iisus și doctrina Sa, mesajul Mîntuitorului adus oamenilor, conținutul său și originalitatea sa absolută. Firea omenească a Mîntuitorului s-a întristat la apropierea patimilor. În sfișietoarea rugăciune de pe Muntele Măslinilor din Joia Mare, după săvîrșirea Cinei, Domnul s-a rugat: «Părinte de voiești, înlătură de la mine acest pahar. Dar nu voia Mea ci voia Ta împlinească-se. Iar un înger din cer s-a arătat Lui și-L întărea. Și fiind în zbuciumul durerii cu mai mare străduință se ruga. Iar sudoarea Lui, ca picături mari de sînge, picura pe pămînt» (Luca XXIII, 42—44).

Capitolul al nouălea descrie evenimentele din *Les derniers jours* (Ultimile zile). Au sosit zilele profetice de zbucium, de durere și slavă ale Săptămîinii patimilor, Săptămîna Mare «de umbră și lumină», spune autorul, cînd cei cu inimile curate I-au cîntat imnul de simbolic triumf, cînd Împăratul intra în casa fiicei Sionului pe mînzul asinei. Iisus vorbea elinilor și cuvîntarea Sa a fost întreruptă de semne și de un glas venit de sus: „Am proslăvit și iarăși voi proslăvi“. Venise vremea tînguirii, cînd „se vor risipi fiecare la ale sale și pe Mine Mă veți lăsa singur. Dar nu sînt singur pentru că Tatăl este cu Mine“. Este săptămîna zguduitoarelor rugăciuni, cu ochii ridicați către cer: „Părinte, venit-a ceasul!“

Fariseii, mai marii preoților, bătrâni poporului, se hotărâu să-L aresteze pe Iisus în numele statului lor oligarhic și clerical. După intrarea cu slavă în Ierusalim din Duminica Floriilor, urmează evenimentele de luni, incidentul cu smochinul neroditor, parabola cu lucrătorii viei care au răsplătit cu crime binefacerile gospodarului care a sădit vie și a lăsat-o pe seama lucrătorilor. Marți. Mîntuitorul anunță prăbușirea apocaliptică a Ierusalimului și ruina cetății încă în timpul vieții acelei generații și parusia. În ziua de miercuri Iuda își pregătește trădarea, în Joia Mare a avut loc Cina cea de taină, instituirea Sfintei Euharistii. Tot atunci Iuda își desăvîrșește trădarea și are loc ultima rugăciune a lui Iisus. (Ioan XVII, 1—26). Este testamentul Domnului către Sfinții Săi Apostoli și către toți credincioșii, înainte de răstignire și patimi.

Le „procès de Jésus“ (Judecata lui Iisus) este titlul capitolului al X-lea, în care se urmăresc marile evenimente din noaptea de Joi din grădina Getsimani: culminate cu arestarea lui Iisus și ducerea Lui înaintea arhierilor Ana și Caiafa. În noaptea tragică Sfîntul Apostol Petru îl reneagă pe Domnul, se leapădă de El de trei ori, așa cum îi profetise Mîntuitorul, profetie de care amintindu-și a plîns cu amar Iisus este dus în fața Sinedrului. Iuda prins de remușcare s-ascunde și se spînzură în timp ce Iisus este dus înaintea guvernatorului Pilat. În pretoriul acestuia are loc judecata; Pilat constatînd nevinovăția lui Iisus îl trimete la Irod, care îl chestionează „dar Iisus nu i-a răspuns nimic“. Apoi L-a trimis din nou la Pilat, în scopul de a îndeplini cererile iudeilor de a-L condamna la moarte, căci „ei se țineau dirji și cereau să-L răstignească, iar glasurile lor și ale marilor preoți precumpăniră“. Claudia, soția guvernatorului, a avut un vis și i-a trimis vorbă să nu-L condamne pe Iisus. Încercarea sa de a-i scăpa viața, dîndu-i o pedeapsă ușoară, s-a lovit de îndîrjită rezistență a acuzatorilor lui Iisus. A urmat apoi episodul cu Barabas, flagelarea și încoronarea cu spini, batjocorirea de către soldații romani. Într-o ultimă încercare de a împiedica executarea prin răstignire a unui nevinovat, Pilat L-a scos afară din pretoriu și L-a înfățișat încă o dată mulțimii rostind cuvintele memorabile: „Ecce Homo“, consemnate de Sfîntul Evanghelist Ioan. În anul 135 împăratul Adrian a reconstruit Ierusalimul dărîmat cu 65 de ani în urmă de Titus, dîndu-i numele de *Aelia Capitolina*. Un arc al porții de răsărit a noii cetăți, mai dăinuie și astăzi. La dreapta arcului se află bazilica Ecce Homo ridicată la 1868 de Alfons de Ratisbona, fondatorul ordinului „Surorile Sionului“. În subteranele bazilicii se află lespezile originale de piatră ale *Lithostrotos-ului*.

Autorul pune întrebarea: Cine este răspunzător de moartea lui Iisus? Poporul evreu? Conducătorii săi? Sau păcatele oamenilor? Afirmativa cade desigur pe ultima întrebare.

Capitolul XI „*Si le grain de blé ne meurt pas*“ (Dacă bobul de grîu nu moare) începe cu descrierea „Paradei morții“, care este Drumul Crucii, cu cele paisprezece opriri ale lui Iisus, cu incidentul, povestit de scrierile apocrife, cu năframa Sfintei Veronica, pe care s-a imprimat chipul Mîntuitorului și care a format origina iconografiei creștine. Se descrie stîncă Golgotei, crucea care a fost instrumentul chinurilor și este de atunci venerată de creștini, răstignirea lui Iisus, sensul spiritual al patimilor, agonia și ultimile clipe ale Omului Iisus. Se menționează minunile care au marcat momentul morții și semnificația adîncă a cuvîntului: „Săvîrșitu-s-a!“ adică s-au împlinit Scripturile. Apoi trupul lui Iisus este depus în mormîntul nou din apropiere, pe care Iosif din Arimateea și-l gătise pentru sine.

„*Victoire sur la mort*“ (Biruința asupra morții) este titlul capitolului al XII-lea, ultimul, al acestei minunate cărți a lui Daniel-Rops. În el se vorbește de coborîrea la iad a lui Iisus, de mormîntul găsit gol de sfințele femei, apoi de doi dintre Sfinții Apostoli. „A treia zi“ s-a săvîrșit minunea Învierii Domnului, cea de îngeri slăvită și de oameni neînțeleasă. Faptul învierii și cea de a doua viață a lui Iisus arată că Fiul lui Dumnezeu este stăpîn al vieții și al morții. Principalele episoade ale celor 40 de zile pînă la înălțare pun în opoziție absolută credința creștinilor în faptul învierii lui Iisus, care a biruit moartea și păcatul, cu miturile „zeilor înviați“, pe care le cunoaștem din mitologia popoarelor antice. Emoționantul episod

cu cei doi Apostoli în drumul spre Emaus este încă o dovadă a prezenței permanente a lui Iisus în Biserica Sa, căci așa cum El era prezent lângă ucenici înainte de a fi recunoscut de ei în „Frîngerea Pîinii”, tot așa El a fost și va fi, în mijlocul Bisericii Sale pînă la sfîrșitul veacului.

Extrem de utilă este și cronologia de la sfîrșitul volumului.

Opera lui Daniel-Rops și în special volumele de istorie religioasă au cîștigat definitiv o mare masă de cititori. André Latreille, un colaborator al ziarului „Le Monde” scrie, la 20 august 1965, că opera lui Rops, cu timpul va fi și mai mult apreciată. „În secolul nostru de specializare dusă la extrem, de erudiție cantitativă, trebuie un curaj și o înzestrare puțin comună pentru a îndrăzni să descurci singur douăzeci de secole de evenimente, de dezbateri doctrinare, de aventuri spirituale și să afirme că o vastă vulgarizare este datoria aceluia care a împins departe cercetarea și că aceasta își găsește ecoul în înțelegerea și inima unui public larg și înflăcărat”.

Istoric, psiholog, romancier și eseist, Daniel-Rops a știut să îmbine umanul cu divinul pentru a da o sinteză istorică, filtrată prin sensibilitatea unui autentic artist.

Critilul P. H. Simon⁴⁾ scrie că Daniel-Rops a fost unul dintre spiritele mari ale timpului. „El a dat însă cititorilor săi dornici de exactitate și de cultură o vastă sinteză istorică a originilor creștinismului și a Bisericii, ținîndu-se de datele erudiției și de exigențele spiritului modern. Lectura operei sale se face cu un deosebit interes și plăcere estetică și în special a lucrării „*La vie quotidienne en Palestine au temps du Christ*”, unde autorul se detașează de materialul documentar, cedînd imaginației și sensibilității poetice și măiestriei prozatorului”.

Umanismul generos al lui Daniel-Rops și simțul său istoric a contribuit într-o largă măsură la deschiderea acestei căi luminoase pe care merge în prezent Mișcarea ecumenică.

AL. A. BOTEZ

PE URMELE STRĂBUNILOR *

De mai multă vreme se simțea nevoia unei lucrări de sinteză asupra dacilor, getodacilor sau, după preferința unora, dacogetilor; de fapt este vorba de unul și același popor. Cît de utile sînt lucrările de felul acesta se poate vedea, de pildă, din epuizarea rapidă a celor două ediții noi (1957 și 1958) ale lucrării similare a marelui învățat român Vasile Pîrvan, *Dacia: Civilizațiile străvechi din regiunile carpato-danubiene*, publicată postum pentru prima oară în românește în 1937. Și încă lucrarea lui V. Pîrvan, deși scrisă într-un stil atrăgător, nu se adresa unui cerc prea larg de cititori, în vreme ce lucrarea lui H. Daicoviciu este alcătuită anume cu scop de popularizare.

Aceasta nu înseamnă însă că sinteza istorică și arheologică prezentată de H. Daicoviciu ar fi cumva lipsită de caracter științific. Dimpotrivă, ea se remarcă prin soliditatea documentării și argumentării, prin rigurozitatea interpretării și prin veridicitatea ipotezelor. Chiar pentru cei familiarizați cu cercetările istorice și arheologice efectuate pînă acum în țara noastră, această lucrare nu este de loc lipsită de interes, deoarece autorul ei ia atitudine în problemele controversate ale istoriei getodacilor. Și se știe cît de multe sînt aceste probleme, datorită lipsei de izvoare

4, Pierre-Henri Simon, *Daniel-Rops: une oeuvre, un témoignage, un exemple*. In „Le Monde”, 31 juillet 1965.

* Hadrian Daicoviciu, *Dacia, Editura științifică, București, 1965, in—80, 262 p., cu 4 planșe și 60 de figuri în afara textului.*

scrise autohtone, sărăciei izvoarelor istorice greco-romane și insuficienței izvoarelor arheologice.

Cu înăsa, prin munca asiduă a cercetătorilor români, izvoarele arheologice pentru cunoașterea vieții getodacilor s-au îmbogățit simțitor în ultima vreme, era nevoie de o lucrare de sinteză, științifică dar și cu caracter, de popularizare, în care datele mai vechi istorice și arheologice să fie corectate, completate și prezentate în lumina descoperirilor arheologice recente. Este tocmai ceea ce a urmărit și a izbutit să facă H. Daicoviciu în lucrarea sa, ale cărei calități stilistice și de fond o recomandă pentru o largă difuzare.

Nu socotim totuși că este cazul să facem o prezentare mai amănunțită a conținutului acestei cărți. Cititorii ei vor afla tot ce se poate ști astăzi despre viața materială și spirituală a getodacilor din cele mai îndepărtate timpuri pînă la cucerirea lor de către romani în primul deceniu al veacului I d. Hr. Vor ști anume care erau limba, înfățișarea și portul acestora, cum erau ei organizați și care au fost căpeteniile lor cele mai de seamă — Dromichete, Burebista, Decebal —, cum a evoluat cultura lor materială «profund originală» (p. 161) și cea spirituală și cît de tragic s-a sfîrșit civilizația lor; o civilizație atît de interesantă sub toate aspectele ei, dar atît de greu de cunoscută în toate amănuntele. Ne vom opri însă puțin numai la felul cum este expusă în această lucrare religia getodacilor.

Desigur, H. Daicoviciu nu avea de unde să aducă prea multe lucruri noi despre religia îndepărtaților noștri strămoși, față de ceea ce știm din alte lucrări relativ recente și mai ales din cartea lui I. I. Russu, *Religia geto-dacilor* (Cluj, 1947) și din *Istoria României*, vol. I (București, 1960, p. 329—338), dar meritul său stă în aceea că a cules și a prezentat numai ceea ce poate fi considerat ca sigur sau aproape sigur, lăsînd de-o parte nesfîrșitele discuții ce s-au purtat asupra acestui subiect sau făcînd unele presupuneri proprii ce nu sînt lipsite de veridicitate și interes.

Astfel, în problema principală a religiei getodacilor, aceea a monoteismului sau politeismului acestei religii, H. Daicoviciu se oprește, cum era și firesc în stadiul actual al cercetărilor, la soluția politeistă a problemei, pe care o consideră pe bună dreptate ca «o realizare științifică de seamă» (p. 171). Getodacii vor fi adorați, în afară de zeul lor suprem, Zamolxis, pe Gebeleizis ca zeu al cerului, al tunetului și al fulgerului, o zeiță a vetrei și a focului, un zeu al războiului în genul lui Ares al grecilor, o zeităte în genul Dianei adorată de romani și numeroase alte divinități printre care și Dunărea. Nu se mai poate susține deci astăzi vechea teorie a «monoteismului» religiei getodacilor al cărui susținător mai de seamă se consideră a fi fost Vasile Pîrvan. Totuși ne-am putea îngădui să nu afirmăm în chip atît de hotărît cu o face H. Daicoviciu, că V. Pîrvan avea o «concepție monoteistă» (p. 168) despre această religie, ci am spune mai degrabă că întemeietorul arheologiei științifice românești avea o concepție «henoteistă» (*Getica*, p. 156), considerînd că getodacii adora pe Zamolxis ca și cînd ar fi fost singura lor divinitate, fără să fie într-adevăr singura, așa cum s-a întîmplat și la alte religii politeiste, îndeosebi la indieni. Do vadă că V. Pîrvan vorbea și despre o divinitate feminină getodacică ce se va fi ascuns sub numele Dianei (*Diana Regina* pe malul getic al Dunării, *Diana sancta, potentissima*, în Dacia), și spunea că Gebeleizis este «poate» alt zeu decît Zamolxis (*Getica*, p. 158, 163, 458).

Cît despre Zamolxis însuși, despre natura și atributele lui, putem da crezare etimologiilor lui I. I. Russu și ale altor istorici și filologi, pe care le împărtășește și H. Daicoviciu, și potrivit cărora zeul suprem al getodacilor a avut un caracter htonian, a fost un zeu al pămîntului, al vegetației și al morților. Putem crede de asemenea că Gebeleizis a fost într-adevăr un alt zeu al getodacilor decît Zamolxis și că a avut atribute uraniene. Dar, dat fiind caracterul predominant urano-solar al religiei getodacilor în perioada de sfîrșit a civilizației lor și faptul că Zamolxis continuă să fie menționat pînă în antichitatea tîrzie ca zeu suprem al acestora, am putea să ne oprim la presupunerea care s-a mai făcut (I. G. Coman), cum că va fi existat o evoluție în credințele getodacilor cu privire la reședința zeului lor de

căpetenie. Htonian la început și avindu-și reședința sub pământ, ca majoritatea divinităților preindo-europenilor și ale indo-europenilor în faza mai veche, Zamolxis va fi devenit cu vremea un zeu uranian, așa cum s-a întâmplat și cu alți zei ai morților, ca pe pildă Yama al indienilor și Wodan al Germanilor, care de asemenea au avut la început caracter demonic, htonian, dar cu vremea au devenit zei cerești. În felul acesta, s-ar explica poate mai bine decât printr-o «simplă întimplare» sau «o confuzie» între numirile zeilor principali, Zamolxis și Gebeleizis (p. 174), faptul că Zamolxis continuă să fie considerat pînă în antichitatea tirzie ca zeu suprem al getodacilor.

În privința formei numelui lui Zamolxis, sintem de perfect acord cu H. Daicoviciu, care scrie Zamolxis, în loc de Zalmoxis, cum intrase în uz la noi pînă la o vreme, pe urmele lui Herodot și ale altor scriitori antici, care, de altfel, sint împărțiți pedindouă, în această privință, unii folosind forma Zamolxis, alții forma Zalmoxis, datorită probabilității unei metateze.

Ar fi poate de discutat și asupra felului cum H. Daicoviciu caută să explice cauzele înlocuirii înhumării cu incinerarea ca rit de înmormîntare la getodaci. Ipoteza la care se oprește d-sa și care a mai fost folosită și pentru explicarea schimbării ritului de înmormîntare din alte religii, este aceea că ar fi intervenit o modificare în concepția getodacilor despre nemurirea trupului sau chiar părăsirea ideii de nemurire a trupului; și atunci s-ar fi pus problema eliberării sufletului imaterial și nemuritor din învelișul corporal sau reducerea trupului la o stare cît mai puțin materială; de aici, arderea cadavrelor (p. 178). Socotim însă că studiul comparat al riturilor de înmormîntare ne prezintă lucrurile ca fiind mai complicate și de aceea H. Daicoviciu are dreptate cînd spune despre cauzele generale ale înlocuirii înhumării cu incinerarea că acestea «nu pot fi cu siguranță explicate», cercetătorii fiind nevoiți să facă «doar ipoteze» (p. 179) în această privință.

Un mare avantaj a avut autorul cărții de care ne ocupăm din folosirea rezultatelor deosebit de importante pe care le-au dat mai ales cercetările întreprinse de Acad. C. Daicoviciu în Munții Orăștiei, unde s-au descoperit, între altele, la Grădiștea Muncelului, urmele unor temple dacice. Prin aceste descoperiri s-a făcut un mare pas înainte pe drumul anevoios al cunoașterii științifice a religiei getodacilor și a vieții lor spirituale în general. S-a lămurit astfel că getodacii cunoșteau și foloseau scrierea. Ba chiar se poate spune că preoții lor aveau cunoștințe superioare de natură științifică» (p. 183), folosindu-se de un «original» sanctuar-căalendar (p. 192—193) și executînd cu ajutorul instrumentelor chirurgicale «operații grele și complicate» (p. 186). S-a dovedit de asemenea că getodacii aveau o «incontestabilă dragoste pentru frumos, pentru artă» (p. 195) și că, în general, ei «au creat o cultură spirituală demnă de splendida lor civilizație» (p. 197).

Lucrarea lui H. Daicoviciu se încheie cu un epilog, în care se prezintă pe scurt argumentele deplin convingătoare ale continuității elementului autohton în Dacia după părăsirea acestei provincii de către împăratul Aurelian în anul 271. De asemenea, într-o notă bibliografică, sint arătate, pe capitole, principalele lucrări care au servit autorului la documentarea sa.

Un cuvînt de binemeritată laudă se cuvine autorului și pentru hărțile și reproducerea după monumentele getodacice care însoțesc lucrarea sa și ajută mult la înțelegerea conținutului cărții.

Așteptăm deci cu deosebit interes apariția celeilalte lucrări de sinteză, asupra Daciei romane, despre care H. Daicoviciu ne informează (p. 243) că se află în pregătire.

Dl.ac. Prof. EMILIAN VASILESCU

COMORI ALE TRECUTULUI ROMĂNESC *

Din seria marilor ctitorii voievodale care vor duce la închegarea stilului moldovenesc, un prim început îl face biserica Mînăstirii Putna.

Situată la 30 km de Rădăuți, pe malul stîng al râului Putnei, Mînăstirea Putna este prima ctitorie a lui Ștefan cel Mare, care a avut de la început destinația de necropolă.

Construirea bisericii a început la 10 iulie 1466 și s-a sfîrșit în anul 1469 cînd a și fost sfințită cu mare alai de însuși mitropolitul Teoctist cel care în 1457 unse pe Ștefan cel Mare ca domn al Moldovei pe cîmpia dreptății de lingă Suceava (p. 6).

Pisania aflată la turnul de la intrare consemnează terminarea ultimelor fortificații ale edificiului: «Binecinstitorul domn a toată țara Moldovei, marele Io Ștefan Voievod, fiul lui Bogdan voievod, a zidit și a făcut mînăstirea aceasta în timpul arhimandritului Ioasaf, în anul 6989 (1481)».

De-a lungul secolelor edificiul putnean trece prin grele încercări.

La numai trei ani după terminarea fortificațiilor, Putna a fost pustiită de un incendiu puternic și refăcută de Ștefan cel Mare.

Devastată în 1654 de oștile lui Timuș Hmelnițki ginerele lui Vasile Lupu, restaurarea Putnei începe în timpul domnitorului Gheorghe Ștefan și s-a terminat de Istrate Vodă Dabija, în 1662, după cum menționează pisania din pridvorul mînăstirii (p. 8).

Un cutremur puternic în anul 1739 aduce din nou în stare de ruină biserica și turnul de apărare. Lucrările de restaurare și consolidare încep în 1756 din inițiativa lui Iacob Putneanul.

Reparații generale a mai suferit mînăstirea în 1902 sub conducerea arhitectului K. A. Romstorfer.

În apropierea Mînăstirii Putnei se păstrează două monumente mult mai vechi: primul, *biserica de lemn*, — după o legendă locală transcrisă de Nicolae Costin —, «ar fi cel mai vechi monument de arhitectură religioasă din Moldova, care s-a păstrat pînă astăzi». Se presupune că această biserică ar fi fost adusă de la Volovăț de Ștefan cel Mare și ar data din 1352—1353 — este o ctitorie de a lui Dragoș Vodă (p. 11).

Tot pe valea Putnei se află cel de al doilea monument, *biserica din peșteră*, cu o existență mai veche decît Mînăstirea Putna.

«Marea înflorire artistică din a doua jumătate a secolului al XV-lea și din cel următor, cu puternice tradiții în Moldova, a avut ca bază prosperitatea economică și transformările social-politice ale epocii».

Pentru Moldova, domnia lui Ștefan a însemnat printre altele închegarea unui stil propriu în arhitectură.

Ceea ce caracterizează arhitectura bisericească a monumentelor din Moldova în epoca lui Ștefan cel Mare este sistemul de boltire al naosului și pronaosului. Bolta din naos este realizată pe patru arce semicilindrice construite în consolă, deasupra cărora se ridică vertical un tambru cilindric scund, în interiorul căruia se află dispuse pieziș alte patru arce semicilindrice. Peste aceste patru arce pieziș, prin intermediul a patru pandantivi se înalță turta, zveltă și monumentală.

În ceea ce privește boltirea pronaosului, constructorii locali au adaptat o altă soluție originală — de la cele patru arce mari în consolă se trece la o bază circu-

N. Constantinescu, *Mînăstirea Putna*, Editura Meridian, București, 1965, 33 p.
 + 19 ilustrații și Lucian Roșu, *Mînăstirea Hurez*, Editura Meridian, București, 1965, 31 p.
 + 26 ilustrații.

lară tot cu ajutorul pandantivelor, iar în continuare se înalță un inel cilindric, peste care, se ridică o semisferă și opt arce semicilindrice egale. Prin intersecție cu sfera și între ele, arcele formează o rețea stelată denumită *bolta moldovenească în stea*, acoperită de o calotă sferică (p. 14).

Sistemul de boltire *moldovenesc* își are originea în «arhitectura românească în lemn» și are la bază ideea mișcării progresive a spațiului de sus al încăperii.

Un ultim element caracteristic arhitecturii din vremea lui Ștefan cel Mare îl constituie decorul exterior al fațadelor, șiruri de ocnițe, firide, rinduri de cărămizi simple sau smălțuite policrom, care alternează cu discuri și plăci de ceramică smălțuite cu motive florale, figurative sau geometrice (p. 16).

Biserica Mînăstirii Putna prezintă un plan trilobat, cu împărțirea obișnuită la care se intercalează între naos și pronaos gropnița.

Aici apare pentru prima dată pridvorul închis.

Decorația exterioară este mai recentă și aparține secolelor al XVII-lea și al XIX-lea.

Acoperișul — care se apropie de forma originală — și partea superioară a turlei sînt refăcute în anul 1902.

Pictura bisericii a suferit și ea de-a lungul vremii transformări, încît cea originală nu se mai păstrează.

Avînd destinația oficială de necropolă voievodală, Mînăstirea Putna adăpostește mai multe morminte: în primul rînd mormîntul ctitorului aflat sub un frumos baldachin după cum glăsuiește inscripția în slavonă veche: *Binecinstitul domn, io Bogdan voievod, ctitor și ziditor al acestui sfînt locaș, care zace aici. Și s-a strămutat la locașurile de veci din anul 7..., luna... și a domnit ani...».*

Faptul că nu se indică data morții și anii de domnie, denotă că piatra funerară și-a comandat-o voievodul mai dinainte. Datele sînt completate de acelea cusute pe acoperămîntul de mormînt al voievodului comandat de Bogdan cel Orb; Ștefan «a încetat din viață marți 2 iulie 1504, în al patrulea ceas după amiază și a stat în scaunul Moldovei 47 de ani și 3 luni».

Alături de mormîntul lui Ștefan cel Mare se află acela al Mariei Voichița (m. 1511), ultima sa soție; în partea de nord mormîntul Mariei de Mangop și a fiilor lui Ștefan, Bogdan (m. 1479) și Petru (m. 1480).

În pronaos se află pe latura de sud mormintele lui Bogdan cel Orb (m. 1517) și al surorii sale Maria (m. 1518), iar la nord cel al soției lui Petru Rareș — Maria (m. 1529) și al lui Ștefăniță Voievod (m. 1527).

Sub o lespede funerară, în pridvor se află mormintele mitropoliților: Teoctist (m. 1457) și Iacob Putneanul (m. 1788).

Din vechiul ansamblu Mînăstirea Putna mai păstrează în întregime turnul tezaurului aflat pe latura de vest a incintei cu pisania originală:

«Binecinstitorul domn a toată țara Moldovei, io Ștefan Voievod, fiul lui Bogdan Voievod, a zidit și a făcut turnul acesta și zidul în jurul mînăstirii în anul 6989 (1481) luna mai 1».

În ceea ce privește sculptura în piatră, motivul ornamental al pietrelor funerare este palmeta; de origine sud-orientală venită prin Bizanț. «În arta moldovenească ea a fost adaptată, stilizată și interpretată foarte variat, putîndu-se vorbi totuși de o formă clasică a palmei moldovenești, care dăinuie pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea».

Originalul în sculptura funerară rămîne capacitatea de sinteză prin care se ajunge la forme noi (p. 24).

Pe lângă necropola lui Ștefan de la Putna, se află un interesant muzeu al căruia tezaur — după părerea specialiștilor — «este unul din cele mai bogate nu numai din România, dar și din lume» (p. 26).

Dintre obiectele muzeului, de reținut, din domeniul broderiilor este *Epitrahilul din 1469*, brodat pe fond roșu în fir de mătase, aur și argint, comandat de însuși Ștefan cel Mare. Ca stil se apropie de cele din vremea lui Alexandru cel Bun.

Tot aici se mai păstrează încă patru epitrahile, care prin elementele lor comune denotă apartenența aceluiași atelier adăpostit la o curte domnească sau chiar la Mănăstirea Putna. De aceeași proveniență este și «celebrul acoperămint de mormânt al Mariei de Mangop» (p. 27).

Tot în tezaurul putnean se păstrează trei perdele de iconostas din anii 1484—1486 prin care «noul stil moldovenesc al broderiei își definește caracteristicile esențiale» (p. 28).

Prin *Epitaful din 1490*, de o valoare excepțională, lucrat tot în Mănăstirea Putna la dorința lui Ștefan, a soției sale Maria și a fiilor săi Alexandru și Bogdan, se «indică evoluția spre maturizare a noului stil moldovenesc», ca să se atingă apogeul acestui stil, ceva mai târziu prin *perdeaua de iconostas* din 1510 (p. 28).

Între obiectele prelucrate din materiale prețioase aflate tot la Putna, de amintit, printre altele, ferecăturile «celebrului» *Evangheliar de la Humor 1487*.

Spriținută de Ștefan cel Mare și familia sa, Putna devine un focar de cultură feudală în nordul Moldovei, asemeni Mănăstirii Neamț în «Țara de mijloc».

Cele mai valoroase manuscrise de la Putna sînt cărți bisericești scrise pe hîrtie sau pergament și împodobite cu miniaturi.

Din vremea lui Ștefan se mai păstrează astăzi — în biblioteca Mănăstirii Putna — nouă manuscrise: *Tetraevanghelul de la Humor* (1473) de Nicodim, *Mineiul pe august și Mineiul pe noiembrie* (1467) de Casian, *Cuvîntările Sfîntului Ioan Gură de Aur* (1470) și *Viața Sfîntului Ioan Zlateaust* (1481) de Chiriac, *Leastvița Sfîntului Ioan Scăraru* (1472) de Vasile, *Sbornic* (1474) de Iacov, *Tetraevanghel* (1488—1489) de Paladie, *Mineiul pe noiembrie* (1504) de preotul Ignat și *Tetraevanghel* (1504) (p. 31).

Unele manuscrise se află la Biblioteca Academiei Republicii Populare Române sau la Filiala Academiei din Cluj, altele, au intrat în colecții rare de manuscrise ale unor mari biblioteci din străinătate.

În Biblioteca Lenin din Moscova se păstrează *Mineiul pe aprilie* (1467) de Nicodim, iar în Biblioteca Salticov-Șcedrin din Leningrad *Psaltirea* (1470) de Casian.

Caligrafii de la Putna pe lîngă scrierile religioase au mai compilat cronici și anale. Există două versiuni ale așa-numitului *Letopîșeț de la Putna*, variante ale unei cronici slavone ale curții din Suceava, completate în mănăstire, — variantele dau și date în legătură directă cu viața acesteia.

Istoriografii putneni în secolul al XVI-lea sînt reprezentați de călugărul cărturar Azarie, al cărui letopîșeț, scris din poruncă domnească, scrie istoria Moldovei în perioada 1551 și 1574.

Pe lîngă interesanta expunere teoretică, lucrarea mai prezintă 29 de ilustrații, alb-negru, și planul de ansamblu al Mănăstirii Putna, veche ctitorie voievodală din secolul al XV-lea.

*

Situată la cîțiva km de reședința raionului cu același nume, Mănăstirea Hurez este cel mai reprezentativ monument al arhitecturii din epoca lui Constantin Brîncoveanu (1688—1714).

În vara anului 1690 lucrările de construcție încep sub conducerea ispravnicului Pîrvu Cantacuzino, fiul lui Drăghici Cantacuzino și văr primar cu domnitorul; continuîndu-se după moartea acestuia (în 1691), sub conducerea noului ispravnic, armașul Cernica Știrbei Izvoranu. Zidurile bisericii sînt gata în 1693, pictura 1695 iar întreg ansamblul în 1697.

Așezată la încrucișarea principalelor drumuri dinspre Vilcea și Mehedinți, Mănăstirea Hurez a fost părtașă unor evenimente de ordin istoric, cum ar fi cele din timpul războiului ruso-austro-turc din 1787, care i-a adus și multe prejudicii, așa cum reiese din actele egumenului Pahomie, întocmite pentru ca să justifice suma de 1612 taleri, cheltuită pentru reparații.

Asemeni Mănăstirilor Motru, Tismana și Bistrița, așezămîntul de la Hurezu a folosit și el lui Tudor Vladimirescu, în timpul răscoalei din 1821. Tot aci după prinderea lui Tudor la Golești, și-a găsit adăpost serdarul Iamandi.

Atît stricăciunile inerente survenite de-a lungul timpurilor cît și diferitele reparații din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea fac ca multe din elementele originale ale mănăstirii să dispară. O încercare de a se aduce ansamblu la înfățișarea de odinioară s-a întreprins în anii 1907—1912. Cu timpul se impun noi acțiuni de reparații. De data aceasta ele sînt făcute pe baza unor ample documentații și cercetări în vederea obținerii unei perfecte unități a ansamblului. O primă etapă a lucrărilor s-au executat în anii 1957—1959. Reluate în 1960, ele sînt în curs de execuție sub conducerea Direcției Monumentelor Istorice.

Privită din exterior, mănăstirea are înfățișarea unei fortărețe, cu o incintă centrală închisă în partea de nord, vest și sud, de clădiri cu parter și etaj, dublată de un zid de apărare, care la rîndu-î închide o incintă exterioară.

Intrarea în complexul mănăstiresc se face prin latura de sud pe sub turnul clopotniță.

Biserica Mănăstirii Hurez este așezată în mijlocul incintei centrale; are hramul «Sfinții Constantin și Elena». Zidită în 1691—1693, ea este o nouă interpretare a planului Bisericii lui Neagoe de la Curtea de Argeș — pronaosul lărgit, naosul în formă de treflă și altarul flancat de două absidiole. Ulterior s-a mai adăugat un pridvor scund cu un mic baldachin sprijinit la exterior pe doi stâlpi decorați cu canceluri în torsadă. Brîul median împarte suprafața exterioară a bisericii în două registre. Registrul inferior este decorat cu panouri dreptunghiulare; pe laturile lungi, edificiul are cîte cinci ferestre mari, trei în pronaos și două în naos. Registrul superior, decorat cu panouri rotunde și în semicerc, cuprinde cîte două ferestre mici dreptunghiulare în dreptul pronaosului și naosului.

Sculptura bogată împodobește brîul, bazele chenarelor ferestrelor cu baghete întretăiate, rozete sculptate ajur, etc. Frunza de acant, garoafele stilizate sînt toate motive caracteristice artei brîncovenești.

Edificiul de la Hurez este dominat de două turle poligonale, una pe pronaos, cealaltă pe naos, încoronate cu o cornișe formată de trei rînduri de zimți, rezultați din asezarea măestrită a cărămizilor.

Acoperișul, comparat cu imaginea schematică din tabloul votiv, nu se mai aseamănă cu cel original.

Pridvorul larg este susținut de zece coloane de piatră cu capiteli decorative cu frunze de acant legate prin arcuri semicirculare și coarde din lemn. În stînga intrării apar pictate portretele ispravnicilor Badea, Apostol și Cernica Știrbei și a meșterilor Istratie lemnarul, Vucașin Caragea pietrarul și Manea, vătaful zidarilor. Pe peretele de apus este zugrăvită scena «Judecătii din urmă», temă caracteristică în pictura Țării Românești începînd din a doua jumătate a secolului al XVII-lea. Un frumos chenar de marmură încadrează ușa principală și pisania aflată deasupra. În partea stîngă apare sculptată stema Țării Românești, iar în dreapta cea a Cantacuzinilor cu care se înrudea, după mamă, Brîncoveanu.

Pronaosul supralărgit, asemeni celui de la biserica episcopală din Curtea de Argeș, este separat de naos printr-un zid plin, străpuns de o ușă. Aci este mormîntul Ancuței Brîncoveanu.

Peretele de est păstrează tablourile cu portretele ctitorilor Constantin Brîncoveanu Voievod și Maria, doamna Brîncoveanu (fiică a postelnicului Neagu, la rîndul său fiu al lui Antonie Vodă), Constantin, Ștefan, Radu și Matei (fii dom-

nului) și Ilinca, Stana, Maria, doamna Moldovei (soția lui Constantin Duca), Safta, Smaranda, Bălașa și Ancuța (fiicele lui) (p. 16).

Dintre portrete, cel al Mariei doamna Brîncoveanu este o realizare artistică remarcabilă a plasticei epocii.

Naosul spațios și înalt este prevăzut cu o turlă ce se sprijină pe patru arcuri mari, semicirculare.

Timpla bogat sculptată este acoperită cu stucatură aurită.

Pictura interioară a bisericii a fost executată de o echipă de zugravi sub conducerea unui grec Constantinos, iar cea exterioară de un alt zugrav grec, Ioan, de meșterii români Andrei, Stan, Neagoe și Joachim. *Curtea interioară*, de formă dreptunghiulară, este delimitată de construcții cu un etaj — foisorul lui Dionisie, paraclisul, timpla, fosta casă domnească (azi stăreția), clopotnița, chiliile și bucătăria — în mijloc avînd biserica. Arcadele suprapuse ale porticelor de la parterul și etajul construcțiilor contribuie la redarea acestui aspect unitar al curții renumit în istoria vechii arhitecturi românești.

Arhitectura stilistică unitară a patruleterului este întreruptă de frumosul foșor al lui Dionisie Bălcescu, starețul mînăstirii. Influența barocului în sculpturile ce împodobesc coloanele și balustradele foșorului este evidentă.

În formă de navă, paraclisul este construit peste trapeza de la parterul clădirii. Intrarea în paraclis este precedată de un pridvor. Planul său are următoarea împărțire: naosul în formă pătrată, deasupra avînd turla ce se sprijină pe patru arcuri egale și un altar semicircular.

Din pictura paraclisului s-au păstrat mai bine portretele împăratului Constantin și al Elenei.

Frumos boltită și axată pe patru arcuri joase, trapeza a fost construită în 1705—1706.

Pe latura sudică a incintei se află casele domnești.

Tot pe latura sudică, la etaj, se află încăperile bibliotecii «această casă cu hrană sufletească (ce) oferă iubitorilor masa prea înțeleaptă a cărților», după cum spune pisania din 1701.

Din totalul de 382 de volume, ale bibliotecii, 115 erau scrise în limba română. Majoritatea fondului reprezintă donația lui Constantin Brîncoveanu.

Bolnița se află în cadrul incintei exterioare a mînăstirii, construită în 1696, din inițiativa Mariei doamna, soția lui Brîncoveanu. Biserica, cu o singură turlă, se încadrează armonios grupului de construcții de la Hurez. Este în formă de navă; are pridvor, naos și altar. Lipsește pronaosul. Pictura este executată la doi ani, după terminarea zidirii, de zugravii Preda și Nicolae.

Biserica bolniței păstrează un prapur pe care apare următoarea inscripție: Constantin Brîncoveanu, principe al Valahiei Transalpine, anul 1696).

Planul chiliilor a fost reconstruit în urma cercetărilor întreprinse în ultimii ani.

În partea de nord este un alt edificiu al epocii brîncovenești Schitul «Sfinții Apostoli», construit în 1698, sub îngrijirea lui Ioan Arhimandritul. Prezintă pridvor deschis, pronaosul, naosul și altarul cu absida trilobată.

O inscripție menționează că pictura a fost făcută în anul 1700 de zugravii Iosif și Ioan. (p. 27).

Pictura interioară, pe jumătate distrusă, a fost recent restaurată.

La vest de mînăstire, se află Schitul Sfîntul Ștefan, înălțat în 1703 tot prin purtarea de grijă a lui Ioan Arhimandritul.

Fațada schitului este asemeni celei de la «Sfinții Apostoli». Acoperișul său este însă mai țuguiat spre deosebire de restul construcțiilor de acest fel al complexului de la Hurez. Biserica nu are pridvor și este alcătuită numai din pronaos, naos și altar. Timpla altarului lipsește (p. 28).

La o depărtare de aproximativ trei ore de mers în sus pe apa Romanului, se află cea mai veche așezare de la Hurez — Schitul «Sfintul Iovan». Din el nu se mai păstrează decât ruinele, cu toate că în anul 1823 biserica era încă în ființă. (p. 28).

Așezămint de cultură, cu vestiți copişti de manuscrise, complexul de la Hurez a dat numeroase obiecte de artă, care se află, în prezent, în colecțiile «Muzeului de artă al Republicii Socialiste România», întregind fondul artistic al epocii Brîncovenesti.

Gustul și educația artistică a voievodului a dus la consolidarea unui stil național de artă «stilul brîncovenesc» — cea mai evoluată formă a stilului muntelesc.

Asa cum se desprinde din paginile și fotografiile (38) lucrării de față, complexul de la Hurez este «cel mai important ansamblu de arhitectură religioasă din cel de al XVII-lea secol al Țării Românești».

IOAN F. STĂNCULESCU

În numărul 3—4 al revistei la articolul «O dveră necunoscută de la Petru Șchiopul» de Pr. Gabriel Cocora, la pag. 350, rîndul 23, în loc de «secolul al XIV-lea» — se va citi «secolul al XIX-lea».

V. V. COCORA

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXIII Nr. 9 — 10

SEPTEMBRIE - OCTOMBRIE 1965

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

COMITETUL DE REDACTIE

PREȘEDINTE:

P. F. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI:

P. G. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor

P. G. Arhim. IRINEU CRĂCIUNAS, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor

P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale

COLABORATORI

Înalt Prea Sfințiii Mitropoliți, Prea Sfințiii Episcopi,
Profesorii Institutelor Teologice, Seminariilor Teologice
și Școlilor de cântăreți bisericești ;
Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali,
protopopii, preoții, candidații la titlul de magistru și doctor
în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SINT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACTIEI REVISTEI «BISERICII ORTODOXE ROMÂNE»

BISERICĂ
ORTODOXĂ
ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXIII
Nr. 9-10
SEPT.-OCT.
1965

EDITURA INSTITUTULUI BIBILIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

C U P R I N S U L

SCRISORI IRENICE, PASTORALE, MESAJE

- Schimb de scrisori între Majestatea Sa Imperială Haile Selassie I și Prea Fericitul Patriarh Justinian* 801
- Schimb de telegrame între Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Vasken I, Patriarh Catolicos al tuturor armenilor* 804

VIATA BISERICESCA

- Declarația făcută de Prea Fericitul Patriarh Justinian studioului televiziunii din Viena* 806
- Vizita Președintelui Indiei Dr. Sardepalli Radhakrishnan, la Mănăstirea Antim din Capitală* 808
- Inaugurarea Casei sanatoriale de la Mănăstirea Cozia* 810
- Deschiderea anului școlar 1965—1966 la Instituțiile de învățământ ale Bisericii Ortodoxe Române* 815
- Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru seria 48-a de preoți* 820
- Sfințirea crucilor de la mormintele ostașilor români îngropați în cimitirul din Viena* 823
- Din viața Bisericilor de peste hotare* 825

ÎN APĂRAREA PĂCII

- Lucrările Sesiunii de la București a Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene* 827

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

Tiparul bucureștean de carte bisericească în anii 1740—1750
de † TIT SIMEDREA

845

DOCUMENTARE

*Cultura teologică a Stolnicului Constantin Cantacuzino, în lumina
reconstituirii Bibliotecii de la Mânăstirea Mărgineni,* de DIMA-
DRĂGAN CORNELIU

943

RECENZII

Alte comori ale trecutului românesc, de IOAN F. STĂNCULESCU

976

nizate, interpretate alternativ de corul studenților teologi și de Corala preoților din Capitală.

În continuarea vizitei, Înălții oaspeți au fost conduși de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian în palatul Sfintului Sinod, aflat în incinta Mănăstirii Antim. În holul acestui palat, Prea Fericirea Sa a prezentat modul de organizare și activitatea Bisericii Ortodoxe Române. A urmat apoi vizitarea bibliotecii Sfintului Sinod. În cinstea înalților oaspeți a fost organizat un stand de cărți cuprinzând opere religioase, filozofice sau beletristice indiene traduse în limba română, precum și lucrări românești despre religia, cultura și civilizația Indiei.

După vizitarea bibliotecii Sfintului Sinod, a avut loc o recepție în sala de ședințe a Sfintului Sinod, în timpul căreia Excelența Sa Dr. Sardepalli Radhakrishnan s-a întreținut cordial cu Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian și cu Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor. În amintirea acestei vizite s-au împărțit Înălților oaspeți obiecte de artă bisericească și de artă națională românească. La plecare, Președintele Indiei Dr. Sardepalli Radhakrishnan, membrii suitei sale și persoanele oficiale care-l însoțeau, au semnat în cartea de aur a palatului Sfintului Sinod.

INAUGURAREA CASEI SANATORIALE DE LA MÎNĂSTIREA COZIA

În ziua de 29 iulie 1965, a avut loc, în prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian, solemnitatea inaugurării Casei sanatoriale a Casei de pensii și ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, de la Mînăstirea Cozia.

La solemnitate au luat parte: Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei, Prea Sfințitul Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, Prea Sfințitul Episcop Teoctist al Aradului și Prea Sfințitul Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar-patriarhal. Au fost de asemenea prezenți monahi de la Mînăstirea Cozia și preoți veniți la tratament balnear.

Îndătinata sfeștanie a fost săvîrșită de un sobor de preoți, în frunte cu P. C. Pr. Traian Ghica, directorul Casei de pensii și ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române. După sfințirea apei și stropirea clădirilor care formează complexul Casei sanatoriale, P. C. Pr. Traian Ghica a rostit următoarea cuvîntare:

Prea Fericite Părinte Patriarh,
Înalt Prea Sfințite Părinte Mitropolit,
Prea Sfințiți Părinți Episcopi,
Prea Cucernici Părinți și
onorată asistență,

Bunul Dumnezeu ne-a învrednicit să fim cu toții astăzi părtași la inaugurarea acestei Case de odihnă, hărăzită cu dragoste părintească de Prea Fericirea Voastră, slujitorilor sfintelor altare și tuturor salariaților Bisericii noastre strămoșești.

Într-adevăr, trăim cu toții un moment de aleasă bucurie duhovnicească, pe care sfînta sfeștanie îndătinată la această fericită împrejurare, îl mărește și mai mult, umplîndu-ne inimile de mireasma credinței străbune. De aceea se cade să mulțumim Domnului pentru buna izbîndire a lucrului început aici.

Între noua clădire a acestei Case și străvechea ctitorie voievodală a lui Mircea cel Bătrîn, sufletele noastre sînt răpite nu numai de frumusețea locului, dar mai ales de îmbinarea aceasta simbolică de vechi și de nou, care ne îndeamnă să pășim pe urmele străbunilor. Adăugînd vechii ctitorii voievodale podoaba nouă a acestei Case de odihnă, care a izvorît din grija și dragostea de părinte a Întîistătătorului Bisericii noastre față de preoțimea slujitoare și față de toți salariații Sfintei Patriarhii, noi săvîrșim mai presus de orice și o faptă patriotică, prin continuarea peste veacuri a bunelor fapte de asistență socială promovată de sfințele ctitorii voievodale de odinioară. Iată de ce preînnoirea Casei de la Bolnița sfintei Mînăstiri Cozia este un exemplu grăitor în această privință. Iată de ce restaurarea Casei Bibescu, stricată din pricina vechimii, se înscrie, de asemenea, pe linia acelorasi preocupări patriarhicești de a salva de la pieire locașurile istorice din trecutul Patriei noastre. La acestea se adaugă inaugurarea acestei Case de odihnă, începută a se zidi încă din anul 1938 de către fosta Societate «Renașterea» a clerului oltean, a cărei piatră de temelie ați așezat-o însăși Prea Fericirea Voastră pe cînd erați preot. Ea a fost zidită atunci numai de roșu, rămînînd neterminată din pricina războiului. Din această cauză timpul a așezat peste ea aspectul de pagină.

În anul 1963, prin purtarea de grijă și stăruință asiduă a Prea Fericirii Voastre, s-a reluat lucrarea, fiind terminată și împodobită așa precum se vede astăzi.

Toate cele 3 locașuri pe care le inaugurăm astăzi au ajuns în înflăcășarea lor sărbătorească în care se văd, prin cheltuiala Casei de pensii și ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, care nu a precupețit nimic pentru a le aduce în această stare înfloritoare. Pe bună dreptate, acest triptic format din Casa Bolniței Mînăstirii Cozia, Casa Bibescu și vila aceasta, va împodobi de acum înainte diadema strălucitoare a realizărilor și împlinirilor obștești ale Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Toți preoții și salariații Bisericii noastre, care se vor îndulci din frumusețea acestor locuri și din pacea și odihna ce o vor găsi aici, își vor îndrepta plini de recunoștință gîndurile lor către noul ctitor al acestor așezăminte: Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Toți cei care vor veni aici vor zări nu numai umbra lui Mircea la Cozia, dar și minunatele realizări ale timpului nostru. Dragostea de strămoși se împletește aici cu dragostea de oameni a zilelor noastre, care se străduiesc în construirea unei vieți noi și fericite în Patria noastră.

Oltul — în undele cărui se oglindesc turnurile Mînăstirii Cozia și ale cărui valuri, «... mîndre generații spumegate, zidul vechi al mînăstirii în cadență îl izbesc» —, este martor și al trecutului glorios, dar și al prezentului care făurește vertiginos viitorul de aur al României Socialiste. La acest viitor minunat contribuim și noi, în frunte cu Părintele nostru, Prea Fericitul Patriarh Justinian, ca cetățeni ai scumpei noastre Patrii și ca fii ai acestui pămînt, sprijinind eforturile obștești în făurirea vieții noi și în lupta pentru apărarea păcii în lumea întregă.

Îngăduiți ca la această inaugurare să aduc în numele Casei de pensii respectuoase mulțumiri Prea Sfințitului Episcop Iosif al Râmnicului și Argeșului, pentru dăruirea acestei vile în starea de roșu cum rămăsese înainte de război și pentru larga înțelegere cu care ne-a oferit Casa de la Bolnița și Casa Bibescu.

Aducem vii și respectuoase mulțumiri Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliului de Miniștri, precum și autorităților locale de stat, pentru sprijinul acordat la executarea lucrărilor de finisare a acestei vile și de reparații capitale la celelalte două case.

Înălțăm rugăciuni către Milostivul Dumnezeu pentru Prea Fericitul Nostru Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, căruia din toată inima îi urăm sănătate deplină și puteri sporite, spre a conduce cu aceeași râvnă și înțelepciune corabia Sfintei noastre Biserici pe căile mântuirii și ale buneii învoiri între oameni.

A luat cuvîntul Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, care a spus următoarele:

*Înalt Prea Sfințite Mitropolit,
Prea Sfințiti Episcopi,
Cucernici Părinți,
Iubiții mei fii sufletești,*

Dăm slavă lui Dumnezeu cel atotputernic — din mila Căruia toate se împlinesc — că ne-a ajutat să ne întâlnim laolaltă, cu prilejul inaugurării acestei Case de odihnă, care sporește ca un locaș demn de toată admirația, numărul așezămintelor de asistență socială ale Bisericii Ortodoxe Române. Nu ne aflăm la prima festivitate de acest fel și vă pot încredința că ea nu va fi nici ultima. Ne găsim în plină desfășurare a unui plan bine chibzuit, iar așezămintul pe care-l inaugurăm astăzi se înscriere în ansamblul măsurilor luate de forurile conducătoare ale Bisericii noastre spre a asigura preoțimii și salariaților bisericești condiții optime pentru îngrijirea sănătății și sporirea puterilor lor de muncă. În activitatea depusă pe acest tărîm, Biserica Ortodoxă Română urnează cu sfințenie poruncile dragostei și întrajutorării creștine, lăsate nouă de însuși Mîntuitorul Iisus Hristos, precum și pilda înaintașilor, care au închinat atîtea minunate înfăptuiri griji pentru aproapele.

Casa de odihnă pe care o inaugurăm astăzi a fost începută de fosta societate a clerului oltean «Renașterea»; a fost înălțată din temelii și construită «de roșu», fără a putea fi terminată și dată în folosință, datorită împrejurărilor vitrege, dar mai ales datorită lipsei de înțelegere a conducătorilor țării din trecut, față de asemenea nobile inițiative. Chiar după ce vremurile s-au schimbat, clădirea aceasta a continuat să stea neterminată, deoarece a trebuit ca preocupările conducerii bisericești să se îndrepte în primul rînd în alte direcții, spre probleme care nu sufereau amînare.

SCRISORI IRENICE PASTORALE-MESAJE

SCHIMB DE SCRISORI INTRE MAJESTATEA SA IMPERIALĂ HAILE SELASSIE I SI PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

Cu prilejul vizitei făcute, în anul 1964, de Majestatea Sa Imperială Haile Selassie I în țara noastră, Prea Fericitul Patriarh Justinian, a acordat cinci burse pentru tineri etiopieni care ar dori să studieze teologia în instituțiile de învățământ ale Bisericii Ortodoxe Române. În legătură cu această manifestare a dragostei Bisericii noastre față de Biserica Etiopiei, Majestatea Sa Imperială Haile Selassie a trimis la 25 septembrie 1965 Prea Fericitului Patriarh Justinian următoarea scrisoare:

JUBILEE PALACE
ADDIS ABEBA

25 septembrie, 1965

Prea Fericirea Voastră,

Primiți salutările Noastre cordiale și cele mai bune urări.

Sîntem bucuroși să informăm pe Prea Fericirea Voastră că, pe baza burselor pe care ați binevoit a pune la dispoziția celor cinci studenți etiopieni ca să studieze teologia în România, numiții studenți vor sosi foarte curînd la București, în vederea începerii studiilor lor. Sîntem pe deplin încredințați că, cu ajutorul Vostru părintesc și cu înțeleapta Voastră îndrumare, ei vor găsi noua lor ambianță ca fiind plină de încurajare și inspirație.

În timpul vizitei Noastre de stat în România, așa cum Prea Fericirea Voastră își amintește bine, Noi am arătat că dorința Noastră expresă este să Vă trimitem o cruce, produs al artei etiopiene, care sperăm că Vă va servi ca o fericită amintire a vizitei făcute de Noi Bisericii Voastre. Ca urmare, am găsit de bine să Vă trimitem această cruce prin studenții amintiți mai sus și avem nădejdea că o Veți primi cu plăcere.

Dorim să mulțumim Prea Fericirii Voastre încă o dată pentru măsura concretă pe care ați și luat-o în scopul strîngerii tot mai mult a legăturilor care există între cele două Biserici ale Noastre.

Pomeniți-Ne în rugăciunile Voastre.

Al Vostru, în Hristos,

HAILE SELASSIE I

Împărat

Prea Fericitul Patriarh Justinian a răspuns Majestății Sale Imperiale Haile Selassie I, prin următoarea scrisoare:

PATRIARHIA ROMÂNĂ

București, 22 octombrie, 1965

Majestatea Voastră Imperială,

Har și pace de la Domnul nostru Iisus Hristos, iar de la Noi cordiale salutări și alese urări.

A fost pentru Noi o mare bucurie să primim pe cei cinci studenți etiopieni — tineri și voinici, îmbrăcați în minunatul lor costum național — trimiși de Majestatea Voastră Imperială să studieze teologia la București.

Bucuria Noastră a fost și mai mare cînd acești tineri etiopieni ne-au prezentat mesajul imperial adresat Nouă și prețioasa cruce — obiect de artă etiopiană — pe care Majestatea Voastră Imperială a avut bunătatea să Ne-o dăruiască.

Permiteți-ne, Majestatea Voastră, să Vă exprimăm înalta Noastră grațitudine pentru acest dar imperial. Această cruce va avea pentru Noi o dublă semnificație: de neprăuită amintire a vizitei cu care Majestatea Voastră Imperială a binevoit să onoreze Biserica Ortodoxă Română în ziua de 27 septembrie 1964, rămasă memorabilă pentru toți preoții și credincioșii Bisericii noastre, și de garanție că relațiile de frățescă cooperare între Biserica Ortodoxă a Etiopiei și Biserica Ortodoxă Română se vor dezvolta din ce în ce mai fericit în viitor, bucurîndu-se de înalta Voastră solîcitudine imperială.

Sperăm că tinerii studenți etiopieni vor reuși să se obișnuiască în țara noastră cu ușurință și că vor putea găsi, în prietenia colegilor lor români și străini, în bunăvoința profesorilor și în dragostea părintească cu care Noi-înșine ne îngrijim de ei, ambianța prielnică pentru a studia cu sîrguință și bune rezultate, spre a da deplină mulțumire Majestății Voastre Imperiale și a se dovedi vrednici de încrederea generosului lor Împărat.

Cu nădejdea că vom putea împărtăși totdeauna Majestății Voastre Imperiale vești bune cu privire la progresul relațiilor între Biserica Ortodoxă a Etiopiei și Biserica Ortodoxă Română, rugăm pe Majestatea Voastră Imperială să primească expresia înaltelor Noastre omagii, și încredințarea că nu vom înceta de a ne ruga Domnului nostru Iisus Hristos pentru sănătatea, îndelunga-înzilire și fericirea Majestății Voastre Imperiale.

† JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

SCHIMB DE TELEGRAME
ÎNTRE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
ȘI SANCTITATEA SA VASKEN I
PATRIARH CATOLICOS AL TUTUROR ARMENILOR

Implinindu-se zece ani de la înscăunarea Sanctității Sale Vasken I, Patriarh-suprem și Catolicos al tuturor armenilor, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Întiistătorului Bisericii Armene următoarea telegramă de calde felicitări și urări frățești:

*Sanctității Sale VASKEN I,
Patriarhul suprem și Catolicos al tuturor
armenilor*

ECIMIADZIN — U.R.S.S.

Cu prilejul celei de a zecea aniversări a intronizării Sanctității Voastre în Scaunul de Patriarh-suprem și Catolicos al tuturor armenilor, cu dragoste Vă exprimăm cordiale felicitări, în numele Nostru personal și în numele ierarhilor Sfintului Sinod, preoților și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române.

Păstrînd totdeauna vie amintirea activității Voastre în fruntea Eparhiei Armene din România și a rodnicei colaborări dintre Bisericile noastre — împrăspătată prin plăcuta vizită din vară —, rugăm fierbînte pe Milostivul Dumnezeu să hărăzească Sanctității Voastre îndelungată arhipăstorie, cu sănătate și putere, spre a îmbogăți tot mai mult patrimoniul de înfăptuiri evanghelice ale Bisericii Armene, și a contribui cu folos la cooperarea frățească între toate Bisericile creștine din lume.

† JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Sanctitatea Sa Patriarhul Vasken I a mulțumit Prea Fericitului nostru Patriarh pentru sentimentele exprimate, trimițând următoarea telegramă de răspuns:

*Prea Fericitului JUSTINIAN,
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române,*

BUCUREȘTI — ROMANIA

Cu dulce emoție am citit cuvîntul cald al Sanctității Voastre cu prilejul împlinirii a zece ani de activitate a Noastră ca întîistătător al Bisericii Armene.

Urările frățești pe care ni le adresați constituie pentru noi o dovadă mai mult a nobilelor simțămînte de prietenie pe care le nutriți pentru Biserica și poporul nostru, precum și pentru umila Noastră persoană.

Vă mulțumim sincer din adîncul inimii.

Fie ca Bunul Dumnezeu să Vă dăruiască încă mulți ani de viață în pace și de muncă cu spor în fruntea Sfîntei Biserici strămoșești a poporului românesc, spre slava Bisericii lui Hristos Domnul.

Vă îmbrățișăm cu dragoste și adîncă prețuire,

† VASKEN I,
Patriarh-suprem și Catolicos
al tuturor armenilor

VIATA BISERICESCA

DECLARAȚIA FĂCUTĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN STUDIOULUI TELEVIZIUNII DIN VIENA

La 11 octombrie 1965, Prea Fericitul Patriarh Justinian a primit în palatul patriarhal o echipă de cinești de la studioul televiziunii din Viena. La cererea cineștilor vienezi, Prea Fericirea Sa a făcut următoarea declarație:

Cu bucurie folosim prilejul ce ni se oferă pentru a adresa creștinilor din Austria și din întreaga Europă, salutul frățesc al ierarhilor, clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, exprimându-ne totodată nădejdea nezdruccinată că Dumnezeu va călăuzi omenirea contemporană spre împlinirea mesajului divin: «Pe pământ pace și între oameni bunăvoire» (Luca II, 14). Sintem pe deplin încredințați că această sfântă năzuință încălzește inimile tuturor și nutrim convingerea fermă că orice acțiune menită să ajute la cunoașterea și apropierea creștinilor de pretutindeni, contribuie în același timp la stabilirea înțelegerii, încrederii reciproce și colaborării între popoare, slujește marea cauză a păcii mondiale.

Creștinismul românesc își are rădăcinile în epoca apostolică: străbunii poporului român au primit «vestea cea bună» de la Sfinții Apostoli Pavel și Andrei și de la ucenicii lor. Săpăturile arheologice din ultimii ani au scos la iveală numeroase dovezi care confirmă relatările istoricilor că încă de la sfârșitul veacului al III-lea, pe teritoriul țării noastre exista o Biserică creștină bine organizată, cu ierarhi și clerici de felurite trepte.

De-a lungul secolelor în care peste poporul român au trecut valurile popoarelor migratoare, Biserica noastră a împărtășit soarta grea a acestui popor, pe care l-a mîngîiat și l-a îmbărbătat în suferințe. Abia după constituirea celor dintîi organizații statale românești, în veacul al XIV-lea, Biserica noastră și-a putut da o organizare centrală, unitară, în deplină concordanță cu rînduiele canonice.

Biserica Ortodoxă Română a avut în istoria poporului nostru și un rol cultural important. Ea a contribuit la dezvoltarea unei arte originale, specific românești, atât în ce privește construcțiile de locașuri sfinte, cât și în ce privește împodobirea lor cu picturi în frescă, de o sensibilitate și un farmec care stîrnesc și astăzi, admirația tuturor. În trecutul îndepărtat, primele școli au fost organizate în chiliile mînaștirilor; aci s-au format caligrafi și miniaturisti care au întocmit manuscrise de mare valoare artistică: de aci au ieșit cărturari care au tradus în grai românesc comorile de gîndire ale Sfinților Părinți ai Bisericii din Răsărit.

Pentru nevoile Bisericii s-a dezvoltat meșteșugul tiparului pe pămîntul țării noastre și datorită Bisericii Ortodoxe Române, care a introdus graiul poporului în cultul ei liturgic, a început desfășurarea procesului istoric de formare a limbii literare române, la temelie căreia stau traducerea de texte religioase, făcute în veacul al XV-lea, și tipărirea românești ale diaconului Coresi, din veacul al XVI-lea.

Dobîndind autocefalia la sfîrșitul secolului trecut și fiind înălțată la treapta de Patriarhie în 1925, cu consensul tuturor Patriarhiilor Ortodoxe din lume, Biserica Ortodoxă Română a rămas consecventă tradiției sale multisekulare, respingînd cu fermitate orice tendințe de prozelitism abuziv. Ea a întretinut și întretine strînse relații frățești cu toate Bisericile Ortodoxe Autocefale și dezvoltă leaături prietenești, de respect reciproc, de încredere și colaborare, în duhul Evangheliei, cu toate confesiunile creștine. Spiritul ecumenist care caracterizează raporturile dintre cultele religioase din Republica Socialistă România, se manifestă și în acțiunile întreprinse de Biserica Ortodoxă Română și de alte Biserici creștine din țara noastră, în cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Conferinței Bisericilor Europene, Conferinței Creștine pentru Pace sau altor foruri creștine internaționale.

În acest spirit, Biserica Ortodoxă Română este gata să-și dea mîna cu orice Biserică creștină, care ținde să slujească, cu zel evanghelic și cu smerenie apostolică, marea poruncă divină a păcii, care se identifică astăzi cu cele mai nobile aspirații ale lumii contemporane.

Mulțumindu-vă pentru atenția acordată, rugăm pe Dumnezeu să reverse binecuvîntarea Sa peste creștinii din Austria și din Europa întregă.

VIZITA PRESEDINTELUI INDIEI Dr. SARDEPALLI RADHAKRISHNAN, LA MÎNĂSTIREA ANTIM DIN CAPITALĂ

Cu prilejul călătoriei oficiale făcute în țara noastră, Președintele Indiei, Dr. Sardepalli Radhakrishnan, a vizitat în dimineața zilei de 9 octombrie 1965 palatul Sfântului Sinod și Mînăstirea Antim, din Capitală. Înaltul oaspete, împreună cu suita sa și persoanele oficiale care-l însoțeau, a fost întîmpinat, după datină, în sunetele clopotelor Mînăstirii Antim, de către Prea Fericitul Părinte Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, de Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lîngă Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste România, și de Domnul Ambasador Dionisie Ioneșcu, șeful protocolului din Ministerul Afacerilor Externe.

Au mai fost de față P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul vicar-patriarhal, P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Administrației Patriarhale, P. C. Pr. Alexandru Ionescu, vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor, P. C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic universitar din București, precum și consilieri patriarhali și arhiepiscopești, profesori ai Institutului teologic de grad universitar, protoierei și preoți.

Corala preoților din Capitală, sub conducerea P. C. Pr. Ion Runcu, a intonat în cinstea Înălților oaspeți imnul «Mulți ani trăiască». După ce s-au făcut prezentările de rigoare, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a dat Înaltului oaspete cîteva lămuriri în legătură cu Mînăstirea Antim, monument istoric în curs de restaurare, invitînd apoi pe înalții oaspeți să viziteze biserica.

Corul Institutului teologic de grad universitar din București, sub conducerea D-lui Prof. Nicolae Lungu, a întîmpinat pe Excelența Sa Președintele Indiei și persoanele care-l însoțeau, cu tradiționalul imn de primire «Bine ați venit».

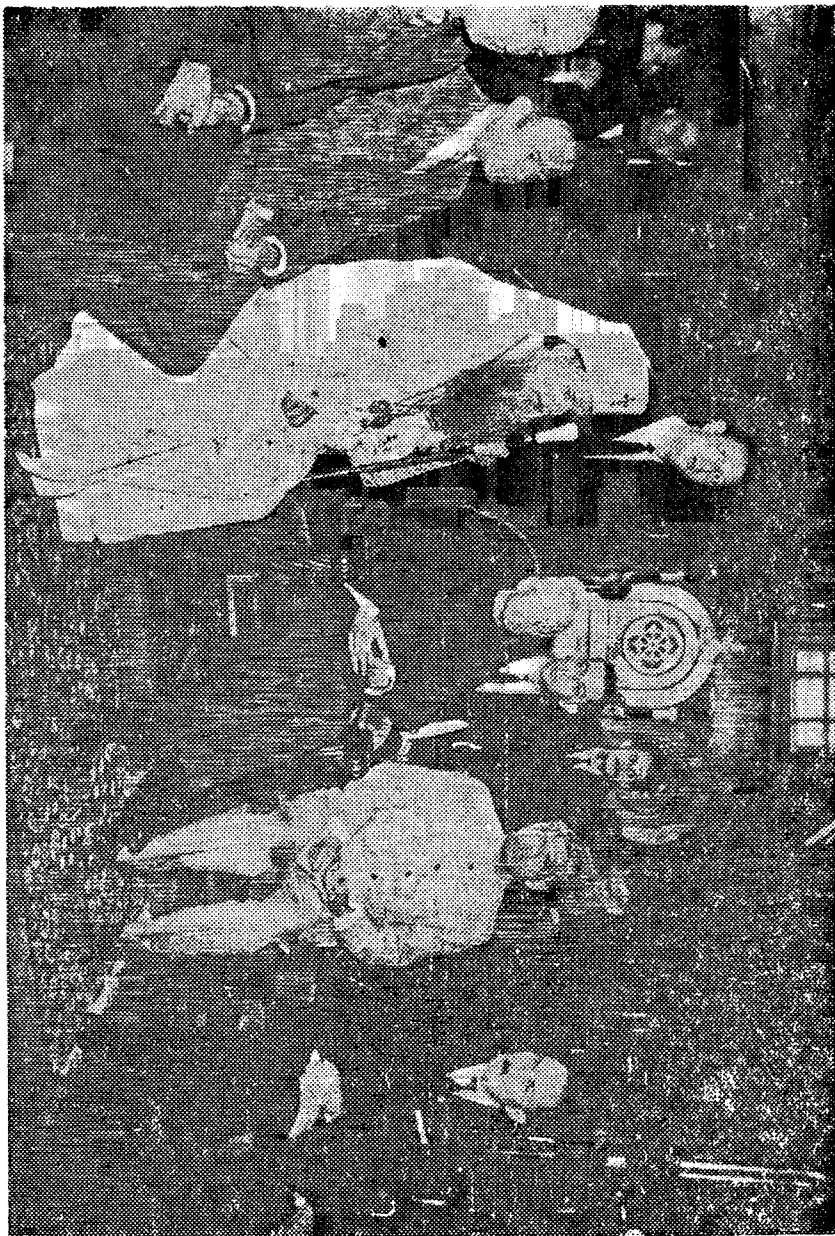
După o scurtă expunere asupra istoricului și a însemnătății culturale și artistice a acestui monument de artă religioasă ortodoxă românească din secolul al XVII-lea, a urmat un program de cîntări psaltice armo-

Sosirea Excelenței Sale Dr. Radhakrishnan, Președintele Indiei,
la biserica Antim din București

Planșa II

Excelența Sa Dr. Radhakrishnan, Președintele Indiei, împreună cu Prea Fericitul Patriarh Justinian și cu
Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Culturii, în biserica Antim din
București

Dăruită Casei de pensii a salariaților Bisericii Ortodoxe Române de Sfânta Episcopie a Rîmnicului și Argeșului — prin bunăvoința și înțelegerea Prea Sfințitului Episcop Iosif, căruia îi aducem și pe această cale mulțumiri —, vila începută cu ani în urmă de societatea preoțească «Renașterea» a fost terminată și înzestrată cu toate cele de trebuință, pentru a deveni o minunată casă de odihnă, așa cum se vede în prezent.

Potrivit învățaturii sale de credință, Biserica Ortodoxă are în centrul preocupărilor ei desăvîrșirea sufletească a fiilor săi. Dar cum omul — această încoronare a creației divine, care constituie obiectivul principal al Bisericii lui Hristos — are suflet și trup, Biserica s-a socotit, dintru început, îndatorată să se îngrijească și de sănătatea trupească, așa cum se îngrijește de sănătatea sufletească a slujitorilor și închinătorilor ei. Fiind deopotrivă create de Dumnezeu, sufletul și trupul trebuie să constituie deopotrivă obiectul prețuirii și al grijii noastre permanente, cu atât mai mult cu cât în existența noastră pămîntească ele nu pot fi despărțite, iar faptele noastre — care condiționează însăși mîntuirea noastră — izvorăsc din conlucrarea sufletului cu trupul. Cine nu se îngrijește în egală măsură de sufletul și de trupul său, acela păcătuiește. Învățătura credinței noastre, care ne cere să păstrăm în deplină sănătate sufletul și trupul, se întilnește așadar cu principiul străbunilor poporului nostru «mens sana in corpore sano».

Așezămintele sociale și de caritate creștină ale Bisericii Ortodoxe Române tind să ajute pe cei aflați în nevoi să-și îngrijească sau să-și redobîndească, sănătatea trupească, spre a le îngădui acestora să-și păstreze și sănătatea sufletească. Pentru aceasta, împreună cu Sfîntul Sinod, am întocmit un plan amănunțit pentru crearea și dezvoltarea unor astfel de așezăminte. Ne-am preocupat în primul rînd de cei bătrîni, de cei care nu aveau pe nimeni care să le însenineze anii bătrîneții. Și astfel a luat ființă două Case sanatoriale pentru bătrîni: una la Mînăstirea Vișorîta, pentru preotese și călugărițe, iar alta la Mînăstirea Dealul, pentru culăgări și preoți. Aici își petrec bătrînețea cîteva sute de călugări, călugărițe, preoți și preotese, care se bucură de îngrijirea unui personal calificat, plin de dragoste și de respect pentru cei cărora sînt chemați să le asigure sănătatea trupească și sufletească. Personalități de seamă ale vieții bisericești de peste hotare — în fruntea cărora trebuie amintit Gratiu Sa Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Prîmat a toată Anglia și Mitropolit —, vizitînd aceste instituții de asistență socială, și-au exprimat deplina lor admirație pentru condițiile de viață pe care Biserica Ortodoxă Română le asigură, la bătrînețe, celor ce i-au slujit altarele cu credință și cu devotament, precum și urmașilor acestora.

În al doilea rînd ne-am propus să ne preocupăm de acei preoți, călugări și salariați bisericești, care au nevoie de felurite tratamente, spre a-și vindeca suferințele trupești, sau de odihnă pentru refacerea puterilor de muncă. Încă mai de mult, în cadrul Arhiepiscopiei Bucureștilor am organizat Casa sanatorială de la Tekirghiol și Casa de odihnă de la Buș-

teni, — îndemnînd și alte eparhii să procedeze la fel; iar în cadrul Patriarhiei, Casele de odihnă de la Curtea de Argeș și de la Mînăstirea Cheia. Acum, în cadrul Casei de pensii și ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, după darea în folosință a Casei sanatoriale din Olănești, a fost terminată construcția și înzestrarea cu toate cele de trebuință a acestei Case sanatoriale de lângă Mînăstirea Cozia, unde preoții și salariații bisericești vor putea veni să-și tămăduiască suferințele trupești, la băile și izvoarele de ape minerale de la Călimănești și Căciulata, sau să-și refacă forțele impuținate de muncă.

Festivitatea inaugurării, la care sîntem părtași astăzi, consemnează deci realizarea încă a unui obiectiv din planurile conducerii Bisericii noastre. Mărturisim cu acest prilej că sîntem mulțumiți de ce s-a făcut aici și felul cum s-a făcut. Aducem mulțumiri tuturor ostenitorilor la reușita acestei înfăptuiri și felicităm direcția Casei de pensii pentru rîvna cu care a împlinit gîndul și îndemnul Nostru. Iar celor prezenți ca și celor ce vor veni de acum înainte în această casă de odihnă, le urăm deplină sănătate sufletească și trupească, spre a putea sluji cu zel apostolic Sfînta Biserică Ortodoxă Română, maica duhovnicească a noastră, a tuturor.

Toți cei prezenți au cîntat «mulți ani trăiască» și «imnul patriarhal». Festivitatea s-a încheiat printr-o agapă creștinească.

DESCHIDEREA ANULUI ȘCOLAR 1965—1966 LA INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÎNT ALE BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

La 1 octombrie 1965 porțile Institutelor teologice și ale Școlilor de cîntăreți bisericești și Seminarilor teologice s-au deschis pentru un nou an școlar. Mereu mai primitoare, școlile teologice ale Bisericii noastre au marcat începutul de an școlar prin slujbe și festivități îndătinat.

La *Institutul teologic și Seminarul teologic din București*. — Deschiderea cursurilor noului an școlar 1965/1966 s-a făcut în ziua de 1 octombrie. Dimineața s-a oficiat o slujbă religioasă în Biserica Sfînta Ecaterina, paraclisul Institutului.

Festivitatea deschiderii anului școlar 1965/1966 s-a făcut în ziua de 12 octombrie. Între orele 9—11 dimineața s-a slujit sfînta liturghie. Söborul a fost format din preoți și diaconi — profesori ai Institutului și Seminarului. La sfîrșitul sfîntei liturghii s-a slujit un Te-Deum, cu Polihroniu, pentru sănătatea Întîistătătorului Bisericii noastre și pentru Conducerea Statului.

A urmat festivitatea propriu-zisă a deschiderii noului an școlar. Magistranzii și studenții Institutului, elevii Seminarului și profesorii celor două școli au luat loc în sala festivă a Institutului. Aici ei au întîmpinat cu căldură sosirea Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe Române, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian. Prea Fericirea sa a sosit însoțit de P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar-patriarhal: P. C. Vicar arhiepiscopesc Pr. Alexandru Ionescu; P. C. Pr. Ioan Gagiu, directorul Cancelariei Administrației Patriarhale și de consilierii patriarhali și ai Arhiepiscopiei Bucureștilor.

Departamentul Cultelor a fost reprezentat prin Dl. Director Gh. Nenciu.

Serbarea a început cu cîntarea : «Rugăciune», de asistentul Constantin Drăgușin.

A luat apoi cuvîntul P. C. Prof. Diac. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic. «Institutul nostru — a spus P. C. Sa — intră în al 84-lea an de la înființare (el este urmaș al fostei Facultăți de teologie din Bucu-

rești), ca și în al 18-lea an de când își desfășoară activitatea după un Regulament propriu, pus sub înțeleapta îndrumare a Sfântului Sinod și caldă oblăduire a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian.

Membrii corpului didactic, luînd pildă de la părinții bisericești și de la marii făclieri ai culturii teologice din întreaga epocă a creștinismului patristic și din istoria Ortodoxiei românești, se străduiesc să le îmbogățească mintea cu cunoștințele fundamentale ale credinței creștine și să-i ajute să-și însușească cele mai frumoase deprinderi, făcîndu-i să aplice în practică cunoștințele teoretice pe care le capătă și care le sînt necesare ca unor viitori slujitori ai altarelor.

După cuvîntarea P.C. Rector, corul seminariștilor, sub conducerea Pr. Prof. Gr. Miron, a executat Axionul «De Tine se bucură» pe melodia lui Anton Pann, armonizată de dirijor.

Din partea Școlii de cîntăreți și Seminarului teologic a vorbit Pr. Prof. Dumitru Popescu, directorul școlii.

Apoi, corul studenților a executat: «Miluește-mă Dumnezeuule», de Gh. Cucu și «Stihira a II-a de la Vecernie», glasul VIII, de Prof. N. Lungu, după care s-a trecut la susținerea prelegerii inaugurale a anului universitar 1965/1966. Întreaga asistență, magistranzii și studenții Institutului și elevii Seminarului, a ascultat cu deosebit interes prelegerea rostită de Dl. Prof. N. Chițescu pe tema: «Din sfaturile Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian către profesori, studenți și elevi».

Programul festiv s-a încheiat cu cîteva bucăți muzicale, executate de corul seminariștilor.

A urmat împărțirea premiilor studenților merituoși, după care, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a rostit un cuvînt plin de căldură și de sfaturi părintești, binecuvîntînd, în încheiere, acest început de an școlar.

La Institutul teologic din Sibiu. — Festivitatea inaugurării noului an școlar a avut loc în ziua de duminică 3 octombrie. Dimineața, un sobor de preoți și diaconi a săvîrșit sfînta liturghie în catedrala mitropolitană. Răspunsurile liturgice au fost date de corul mixt al catedralei, dirijat de P. C. Conf. Gheorghe Șoima.

Erau prezenți: I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, P.S. Arhiepiscop Teodor Scorobeț Rășinăreanul, consilieri și profesori.

Predica a fost rostită de P.C. Arhim. Prof. Dr. Nicolae Mladin. La sfîrșitul sfîntei liturghii, din ușile împărătești ale sfîntului altar, P.C. Prof. Dr. Milan Șesan a citit rugăciunea pentru început de an școlar.

Programul festiv de inaugurare a noului an școlar s-a desfășurat la amiază, în aula frumos împodobită a Institutului.

La intrarea în aula, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului a fost întîmpinat de corul studenților teologi cu Imnul arhieresc.

Secția evanghelică-luterană C.A. din Sibiu a Institutului teologic Protestant din Cluj era reprezentată de Dl. Decan și vicar Prof. Dr. Herman Binder.

Corul studenților teologi, dirijat de P.C. Conf. Gheorghe Șoima, a executat cântarea bisericească : «Mare este taina creștinătății». A luat apoi cuvîntul P. C. Rector Dr. Sofron Vlad, care a înfățișat menirea adevărată a școlii teologice.

În continuare, corul studenților teologi a executat compoziția «Dragă-mi este țara mea», de Pr. Gh. Șoima.

S-a dat citire cuvîntului I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului.

La încheierea festivității I.P.S. Sa — cu dragoste părintească și vădit mișcat, a binecuvîntat pe cei prezenți și a urat încă o dată profesorilor și studenților Institutului un an școlar rodnic, cu pace și sănătate.

La Seminarul teologic din Mînăstirea Neamț. — Festivitatea deschiderii anului școlar 1965—1966 a avut loc în dimineața zilei de 1 octombrie.

Din atmosfera festivă a zilei am spicuit cîteva momente ale bucuriei revederii, ale grijii celor două Centre Eparhiale, Iași și Roman, față de această școală, ale dorinței de muncă a profesorilor și elevilor pentru noul an școlar.

În paraclisul școlii s-a săvîrșit sfințirea apei și Te-Deum-ul îndătinat, într-o atmosferă de rugăciune și dragoste la care au participat și P.C. Arhim. Irineu Crăciunaș, vicarul Arhiepiscopiei Iașilor, părinți ai elevilor, profesorii și elevii școlii.

În sala de festivități a continuat programul deschiderii cursurilor prin cuvîntările P.C. părinte director Vasile Ignătescu și P.C. Arhim. Irineu Crăciunaș, precum și prin interpretarea unor cîntări religioase și patriotice de către elevi.

P. C. Arhim. Irineu Crăciunaș a transmis binecuvîntările I.P.S. Iustin Mitropolitul Moldovei și Sucevei și ale P.S. Partenie, Episcopul Romanului, urînd profesorilor să semene cu rîvnă sămînța Evangheliei în inimile elevilor cu rezultate cît mai frumoase, iar elevilor spor și succes la muncă, pentru ca să realizeze deschiderea minții la înțelegerea Evangheliei Mîntuitorului pe care, apoi, s-o propovăduiască în viața de toate zilele cu pace și colaborare frățească. Noul an școlar și-a deschis fîgașul în care se vor îmbina strădaniile tuturor ostenitorilor școlii, cu bucurie și încredere.

La Seminarul teologic din Cluj. — Anul școlar 1965—1966 și-a început cursurile la data de 1 octombrie 1965.

Serbarea de deschidere festivă a anului s-a ținut în ziua de 4 octombrie. Serbarea s-a desfășurat sub binecuvîntarea P.S. Episcop Teofil.

După rugăciunea Tatăl Nostru și intonarea Îmnelui de stat a urmat cuvîntul de deschidere al P.C. părinte director Ioan Pop, care, după ce salută pe cei de față și urează bun venit elevilor, plecînd de la pilda Mîntuitorului «Ieșit-a semănătorul să semene sămînța sa» și de la tabloul

minunat al toamnei care răsplătește cu îmbelșugare pe ostenitorii de o vară întreagă prin roduri bogate, arată elevilor că drumul lor spre biruință nu poate fi altul decât cel care îmbină inima curată și munca stăruitoare.

În cuvîntarea sa, P.S. Episcop Teofil se adresează elevilor arătîndu-le că timpul se poate asemana foarte bine cu un talant pe care ni l-a dat Dumnezeu, nu spre a-l irosi zadarnic, ci spre a-l folosi cu multă înțelepciune.

Împărtășind binecuvîntări arhieresti, P.S. Sa urează corpului profesoral și elevilor mult succes în munca anului școlar început.

La Seminarul teologic din Craiova. — Într-un cadru festiv, în ziua de 8 octombrie, s-au deschis cursurile noului an școlar 1965—1966 la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Craiova, în prezența I. P. S. Mitropolit Firmilian al Olteniei și a P. C. Arhim. Ghermano Dineață, vicar al Episcopiei Rîmniceului și Argeșului.

În biserica Bucovățul Vechi din incinta școlii s-a săvîrșit la început slujba Te-Deum-ului de către un sobor de preoți-profesori, cu răspunsurile date la strană de către elevi, după care, Pr. I. Ionescu, directorul școlii, și-a rostit cuvîntul ocazional.

Răspunzînd vorbitorului, I.P.S. Mitropolit Firmilian și-a arătat bucuria, că an de an această școală își așază prestigiul între seminariile Sfintei noastre Biserici Ortodoxe și se constată cu satisfacție că acest fapt nu numai că justifică grija ambelor Eparhi dar se alătură efortului pe care Biserica Ortodoxă Română îl face pentru pregătirea cadrelor sale de slujitori.

Binecuvîntînd începutul anului nou școlar, I.P.S. Sa urează conducerii școlii, cadrelor didactice, elevilor și tuturor ostenitorilor succes în munca lor.

La Seminarul teologic din Buzău. — În ziua de 1 octombrie clopoțelul a sunat vestind începerea noului an. În catedrala Sfintei Episcopii, unde s-a oficiat Te-Deum-ul începutului de an școlar, în acordurile imnului arhieresc intră P.S. Episcop Dr. Antim Angelescu.

După Polihroniu a vorbit Pr. Prof. Dumitru Luca, directorul școlii. Adresîndu-se elevilor a spus: «Aici, voi formați o familie, aveți tot ce vă este necesar pentru dezvoltarea voastră fizică și formarea intelectuală. Sîntem în drept să cerem de la voi muncă și disciplină, căutați să trăiți ca frații și să fiți uniți în duhul creștin al binelui, adevărului și frumósului».

Cu vocea liniștită, caldă și plină de dragoste părintească își începe cuvîntul P.S. Episcop Dr. Antim Angelescu, care a spus:

«Mulțumind Bunului Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos pentru că ne-a învrednicit să deschidem și în acest an școlar cursurile Școlii de cîntăreți și Seminarului teologic, vă binecuvîntăm și vă îmbrățișăm cu căldură părintească zicîndu-vă: bine ați venit. Dintru

început chemăm ajutorul Celui de sus ca să putem duce la bun sfârșit opera de studii și de educație în Seminarul nostru cu bune rezultate». În încheiere a binecuvîntat pe cei de față în numele P.S. Sale și al P.S. Episcop Chesarie al Dunării de Jos, urînd tuturor un an bun și spor în muncă.

La Seminarul teologic din Caransebeș. — Festivitatea deschiderii unui nou an școlar a avut loc în ziua de 1 octombrie, în prezența I.P.S. Dr. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului.

După rugăciunea de invocare a Duhului Sfînt și sfințirea apei, săvîrșite în capela școlii de către P.C. Părinți Profesori, a urmat serbarea de deschidere a cursurilor.

Corul elevilor sub conducerea D-lui Prof. C. Vladu intonează cîntecul «Republică, măreață vatră», de I. Chirescu.

A luat cuvîntul, P.C. Director Gh. Neda, care a arătat că bucuria momentului este crescută și de împlinirea, în acest an, a unui secol de existență a școlii teologice bănățene în acest oraș.

După ce corul elevilor intonează un imn religios, elevul Lupu Marian din anul al IV-lea recită poezia: «Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie?» de M. Eminescu. Urmează un cîntec popular în execuția aceluiași cor, după care elevul Munteanu Vasile din anul al V-lea recită poezia: «Triumful așteptării», de A. Vlahuță.

Luînd cuvîntul, I.P.S. Dr. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, a spus printre altele că începerea unui an școlar înseamnă începerea unei perioade de muncă, de nădejde că fiecare din cei care intră sau termină această școală vor ajunge slujitori ai altarelor.

În încheiere, I.P.S. Sa adresează tuturor ostenitorilor școlii **urări** pentru un an spornic, activitate bogată și binecuvîntată de Dumnezeu.

Serbarea deschiderii unui nou an școlar la Seminarul teologic din Caransebeș s-a încheiat cu execuția corală a unui imn religios.

DESCHIDEREA CURSURILOR DE ÎNDRUMARE PASTORALĂ PENTRU SERIA 48-a DE PREOȚI

În ziua de 21 octombrie a.c., zi în care Biserica Ortodoxă Română prăznuiește pe cuvioșii mucenici români Visarion, Sofronie și Oprea, și aniversează reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române înfăptuită în anul 1948, a avut loc festivitatea deschiderii cursurilor seriei a 48-a de preoți la Centrul de îndrumare a clerului de la Curtea de Argeș. Au fost de față: I.P.S. Dr. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului. P.C. Prof. Diac. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, profesori de la Institutele teologice din București și Sibiu, etc.

Din partea Departamentului Cultelor a fost de față dl. Director I. Rodeanu.

Un sobor de preoți și diaconi a oficiat serviciul religios al Te-Deumului, răspunsurile fiind date de corul preoților sosiți la cursuri, dirijat de P. C. Conf. Pr. Gh. Șoima.

După Polihroniu, a luat cuvîntul P. C. Prof. Diac. N. I. Nicolaescu, din a cărui cuvîntare spicuim următoarele:

«96 de preoți, luîndu-și concediu de la parohii, s-au adunat aici pentru o perioadă de aproape cinci săptămîni, pentru ca — în atmosfera de muncă, de rugăciune și de jertfelnicie, în care s-a născut prea frumoasa legendă a Meșterului Manole, ajutați de profesorii de teologie de la București și Sibiu — să-și reîmprospăteze cunoștințele teologice fundamentale, acumulate cu ani în urmă pe băncile școlii; să-și învieze focul sacru al vocației sacerdotale; să dobîndească o înțelegere mai deplină a îndatoririlor lor spirituale față de credincioșii pe care-i păstoresc și un orizont mai larg asupra problemelor majore ale omenirii contemporane; să-și îmbunătățească, prin noi îndrumări și experiențe, metodele de informare și de lucru, de pastorație și de misiune.

Prin firea lucrurilor și prin specificul misiunii sale, preotul își desfășoară activitatea pe două planuri interferente: pe unul spiritual, ca propovăduitor al cuvîntului lui Dumnezeu și slujitor al Împărăției cerurilor; pe altul social, ca membru al mării familii umane și cetățean al unei patrii pămîntești. Pentru a-și coordona activitatea pe aceste două planuri și pentru a corespunde îndoitei sale chemări, el trebuie să cu-

noască atît doctrina, tradiția și rînduielele Bisericii al cărei mandatar și slujitor este, cît și datinile, viața și aspirațiile poporului său.

Ne îngăduim a nădăjdui că preoțimea Sfintei noastre Biserici, prin adaosul de învățătură și de experiență oferit de aceste cursuri și printr-o înțelegere cît mai adîncă a coordonatelor misiunii ei, va ști să soluționeze, cu rîvna și tactul ce o caracterizează și în desăvîrșita ascultare față de îndrumările Chiriarhului locului, toate problemele de pastorație, pentru ca Biserica Ortodoxă Română, care trăiește din propovăduirea credinței, nădejzii și dragostei, să-și păstreze de-a pururi tinerețea neveștejită și puritatea cerească de «mireasmă slăvită a lui Hristos», și pentru ca toți slujitorii altarelor ortodoxe de pe întinsul țării să merite încrederea pe care și-o pun într-însii Înalt Prea Sfințitii și Prea Sfințitii membri ai Sfîntului Sinod, în frunte cu bunul, înțeleptul și iubitul nostru Părinte Patriarh Justinian».

Din rîndul preoților cursiști, au vorbit apoi Pr. Anisie Moraru din Eparhia Clujului și Pr. Grigorie Gumeniuc din Eparhia Dunării de Jos. Pr. Anisie Moraru a arătat bucuria acestei zile, în care se împlinesc 17 ani de cînd clerul și credincioșii greco-catolici din Transilvania, rupți de vitregia vremurilor trecute de la sînul Bisericii strămoșești, au revenit la vatra luminoasă a Bisericii Ortodoxe Române. Pr. Grigorie Gumeniuc a spus printre altele: «Preoți de pe întinsul patriei ne-am întrunit aici la chemarea Sfîntului Sinod al Bisericii noastre, ca să ne împărtășim iarăși din același sfînt potir cu Trupul și Sîngele Domnului și ca împreună să ne hrănim cu învățătura mîntuitoare a credinței ortodoxe. Ne-am întrunit aici ca, timp de o lună să ne împodobim inimile și să ne îmbogățim sufletele și mai mult cu neprețuitele învățături de credință, așa cum este împodobit acest sfînt locaș al Mînăstirii Argeșului, închinat de strămoșii noștri slavei lui Dumnezeu. Ne găsim aici, unii mai tineri, alții mai vîrstnici, unii la începutul activității pastorale, alții cu mai multă experiență. Vom căuta să folosim acest prilej pentru ca să ne desăvîrșim în misiunea sfîntă pe care o avem de îndeplinit în mijlocul credincioșilor».

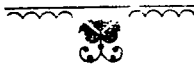
Cei doi vorbitori au adus mulțumiri Sfîntului Sinod, Departamentului Cultelor, profesorilor de teologie și tuturor ostenitorilor care se străduiesc să asigure acestor cursuri condiții cît mai bune de studii și rugăciune, și s-au angajat în numele cursiștilor că își vor însuși și vor aplica în parohii cele învățate aici.

În cuvîntul său, Î. P. S. Mitropolit Nicolae Corneanu a adus binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justinian și îndemnurile părintești ale Prea Fericirii Sale. După ce a reliefat menirea cursurilor de îndrumare pastorală a clerului, într-o lume în continuă transformare, în continuu progres, și după ce a subliniat momentul măreț și plin de semni-

ficație prilejuit de împlinirea a 17 ani de la refacera unității Bisericii noastre, Î. P. S. Sa și-a exprimat dorința ca aceste cursuri să dea roade bogate în parohiile în care Cucerniții preoți se vor înapoia.

A vorbit apoi Dl. Director I. Rodeanu, din partea Departamentului Cultelor, care a înfățișat libertatea religioasă și libertatea cultică de care se bucură cetățenii patriei noastre, libertate care a creat și condițiile pentru actul întregirii unității Bisericii Ortodoxe Române din 21 octombrie 1948, D-sa a arătat, mai departe, că, atât pe plan intern cât și pe plan internațional, Bisericile și cultele din țara noastră își aduc contribuția la pacea și buna-înțelegere între oameni și popoare. Aceasta, cum și prezența preoților la cursurile de îndrumare, confirmă atașamentul slujitorilor Bisericii față de scumpa noastră patrie, Republica Socialistă România.

Festivitatea s-a încheiat într-o atmosferă de bucurie duhovnicească generală.

SFINȚIREA CRUCILOR DE LA MORMINTELE OSTAȘILOR ROMÂNI ÎNGROPAȚI ÎN CIMITIRUL DIN VIENA

La dorința exprimată de colonia română din Viena, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a aprobat confecționarea și trimiterea unor cruci și a unei monumentale troițe, săpate în piatră după izvoade românești, care să fie așezate la mormintele ostașilor români îngropați în Austria, în timpul primului război mondial.

Dacă inaugurarea troiței așezate în cimitirul de la Tulln și a unei fintini făcute în cimitirul de la Zwetendorf, s-a putut face chiar în vara anului 1964, cu toată solemnitatea cuvenită, crucile din cimitirul central de la Viena — date fiind lucrările legate de amenajarea terenului și de executarea fundamentelor de beton, nu au putut fi inaugurate decât în toamna aceasta, cu ocazia prăznuirii «Zilei morților», adică în ziua de duminică 31 octombrie.

La slujba sfințirii celor 12 cruci, au participat: delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, P. C. Preot Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, Dl. Consul Teodor Stănescu, reprezentantul Amasadei Române la Viena, Dl. Hans Sokol, președintele Societății Mormintelor de Război din Austria, P. C. Pr. Prof. Dr. Gheorghe Moisescu, parohul Bisericii ortodoxe române din Viena, peste 250 de enoriași și membri ai coloniei române din Austria și mulți vienezi aflați în pelerinaj la mormintele familiilor lor.

După slujba de sfințire a crucilor, s-a oficiat un parastas, răspunsurile fiind date de corul bisericii române din Viena. Cu această ocazie, P. C. Pr. Prof. Dr. Gheorghe Moisescu, într-o caldă cuvîntare, a exprimat cele mai recunoscătoare mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, pentru dragostea părintească cu care a întâmpinat dorința exprimată de colonia română din Viena, de a înlocui vechile cruci din lemn de la mormintele ostașilor români cu actualele cruci din piatră și a adus mulțumiri Societății Mormintelor de Război din Austria, pentru sprijinul dat, în vederea executării fundamentelor de beton și amenajării terenului, lucrare care a costat suma de 34.000 schillingi.

A vorbit apoi Dl. Hans Sokol, președintele Societății Mormintelor de Război din Austria, care a spus că lucrarea aceasta este o mărturie grăitoare a legăturilor de prietenie reciprocă dintre poporul român și poporul austriac, subliniind că aceste legături trebuie consolidate prin bună-înțelegere și pace, îndepărtându-se din cugete orice gând rău și orice vrajbă.

Cel din urmă a luat cuvîntul P.C. Pr. Alexandru Ionescu, vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor, împărtășind binecuvîntări din partea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, membrilor coloniei române din Viena, pentru lăudabila inițiativă pe care au luat-o, de a veșnici recunoștința față de ostașii români căzuți pentru patrie, prin îngrijirea mormintelor lor și prin așezarea crucilor trimise la dorința exprimată de ei. De asemenea a subliniat dragostea caldă și ocrotirea părintească pe care Prea Fericirea Sa o poartă obștei românești din Viena.

Întreaga solemnitate de la mormintele ostașilor români a fost filmată de postul de televiziune austriacă.

După slujbă a urmat tradiționalul praznic creștinesc, iar la orele 14, în casa parohială, a avut loc o masă la care au participat delegatul Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, reprezentantul Ambasadei Române din Viena, președintele Societății Mormintelor de Război din Austria, cum și membri din consiliul parohial și din comitetul coloniei române din Austria.

Pr. OLIMP N. CĂCIULA

DIN VIAȚA BISERICILOR DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA MOSCOVEI

FESTIVITĂȚILE DE LA MÎNĂSTIREA PECIORA DE LÎNGĂ PSCOV. — Cu prilejul sărbătoririi hramului — Adormirea Maicii Domnului — al bisericii principale din Mînăstirea Peciora (la 50 km depărtare de orașul Pscov), la 28 august 1965, au avut loc mari festivități închinare implinirii a 400 de ani de la ridicarea zidurilor de apărare, — festivități la care au luat parte credincioși din Uniunea Sovietică și din diferite exarhate ortodoxe ruse din străinătate.

Întemeiată în al șaptelea deceniu al veacului al XV-lea, de Preacuviosul Iona Sesnic, refugiat în aceste locuri pline de peșteri pentru a scăpa de persecuția «latinilor», biserica Adormirea Maicii Domnului a fost sfințită în 1473, de cînd se socotește începutul mînăstirii. Sub stăreții următori, mînăstirea s-a dezvoltat, dar a fost distrusă de nenumărate ori de invaziile vecinilor apuseni ai Rusiei. De aceea, în timpul stărețului Cornilie (1529—1570), țarul Ivan cel Groaznic, înțelegînd imensa importanță a Mînăstirii Peciora de lîngă Pscov pentru apărarea granițelor de apus, «a creat din ea o fortăreață, care, după temeinicia construcției și după calitățile defensive ale fortificațiilor ei, nu era mai prejos de fortărețele europene ale vremii». Fortificațiile au fost construite sub îndrumarea conducătorului de oști Pavel Zabolotski între 1558 și 1565.

În următorul veac și jumătate, mînăstirea fortăreață a sfărîmat de multe ori puterea invaziilor apusene, dintre care unele de o excepțională intensitate ca : cea a regelui polon Ștefan Batori (în 1581), ale cneazului lituanian Lisorsvi, ale hatmanilor ucrainieni Hodcevici și Zamoiski, ale regelui suedez Gustav Adolf, culminînd cu masiva invazie a suedezilor de la 1703. După pacea încheiată cu suedezii la 1721, Mînăstirea Peciora de lîngă Pscov a încetat de a mai fi o fortăreață de graniță, devenind o mare lavră în care s-au dezvoltat școli de iconografie și de istoriografie, și unde au fost educați mari apărători ai Ortodoxiei.

VIZITAREA BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE IERARHI ȘI DELEGAȚII ALE ALTOR BISERICI ORTODOXE. — În cursul ultimelor luni diferite ierarhi și delegații ale unora din celelalte Biserici Ortodoxe surori au vizitat, fie la invitația Patriarhatului Moscovei, fie din propria inițiativă — Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă, în cadrul legăturilor interortodoxe,

Astfel, între 16 și 29 iulie 1965, Mitropolitul Nifon Saba din Biserica Ortodoxă a Antiohiei, la întoarcerea de la Congresul Mondial al păcii care a avut loc la Helsinki, a fost oaspetele Patriarhiei din Moscova.

Între 22 iulie și 6 august 1965, la invitația Patriarhatului Moscovei, au vizitat Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă Mitropolitul Spiridon al Rodosului din Biserica Ortodoxă a Greciei și Mitropolitul Apostol al Carpatului din Patriarhatul Constantinopolului.

Între 2 și 9 septembrie 1965, la invitația Patriarhatului Moscovei, au vizitat Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă delegații Bisericii Ortodoxe Sârbe, formată din: Episcopul Ioan de Niș — conducătorul delegației, Episcopul Andrei de Banea-Luca, Protoiereul Eftimie Ilici — directorul Administrației Patriarhale, Protoiereul stavrofor Boris Stancorski — secretarul mitropolitan al Bisericii Autonome a Macedoniei și Protodiaconul Dr. Emilian Cearnivici — decanul Facultății de teologie din Belgrad.

Iar în cadrul legăturilor cu Bisericele Ortodoxe Orientale, la invitația Patriarhatului Moscovei, între 26 iulie și 9 august 1965 a vizitat Uniunea Sovietică și Biserica Ortodoxă Rusă, Preotul Simon Cannulepurat Matiu din Biserica Iacobită siriană din Malabar, profesor de teologie și membru al Comitetului central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Oaspeții au vizitat biserici, monumente istorice și instituții bisericesti, au luat parte la slujbe, s-au întreținut cu credincioșii, cu membrii clerului și ai corpului didactic și au purtat discuții cu ierarhii Bisericii Ortodoxe Ruse, și cu conducătorii Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericesti externe. Ei au reușit astfel să constate în realitate cum se desfășoară viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Ruse și realizările poporului sovietic.

ÎN APĂRAREA PĂCII

LUCRĂRILE SESIUNII DE LA BUCUREȘTI A PREZIDIULUI CONFERINȚEI BISERICILOR EUROPENE

Prea Fericitul Patriarh Justinian a adresat Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene invitația de a ține una din sesiunile sale de lucru, în țara noastră. Răspunzând acestei invitații, membrii conducerii acestei organizații creștine au ținut sesiunea din toamna acestui an la București, între 22 și 24 septembrie. La lucrări au luat parte: I.P.S. *Alexei*, Arhiepiscopul ortodox de Talin — Estonia (U.R.S.S.); Eminentă Sa Dr. *Egbert Emmen* din Haga (Olanda); Eminentă Sa *Roger Wilson*, Episcopul de Chichester (Anglia); I.P.S. *Iustin*, Mitropolitul Moldovei și Sucevei; Eminentă Sa *Ian Kūvit*, Arhiepiscopul luteran de Talin — Estonia (U.R.S.S.); Eminentă Sa Dr. *Adolf Wischmann*, Episcopul luteran din Frankfurt pe Main (R. F. Germană); Eminentă Sa *Ferdinand Sigg*, Episcopul metodist din Zürich (Elveția), — președinți, precum și Eminentă Sa Dr. *Glen G. Williams*, secretarul general al Conferinței Bisericilor Europene.

Ședința festivă pentru începerea lucrărilor sesiunii a avut loc în după-amiaza zilei de 22 septembrie, în sala Adunării Naționale Bisericești din palatul patriarhal, și a fost cinstită cu prezența Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Au luat parte: P. S. Episcop Antim Tîrgovișteanul, vicar-patriarhal, consilieri patriarhali, profesori de la Institutul teologic de grad universitar din București, funcționari superiori din Administrația Patriarhală.

A fost de față Dl. Gh. Nenciu, director în Departamentul Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste România.

După oficierea unui Te-Deum de către clerul catedralei patriarhale, Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit următoarea cuvîntare:

Stimați și iubiți oaspeți,

Cu mare bucurie salut în persoana Înalt Prea Sfințiților Arhiepiscopi, Prea Sfințiților Episcopi, Prea Cucernicilor Pastori și a Domnului Secretar General aci de față, pe reprezentanții Bisericilor creștine europene, veniți la București să participe la sesiunea Prezidiului Conferinței acestor Biserici, de la 22 la 24 septembrie 1965, ca oaspeți ai Bisericii Ortodoxe Române, și din toată inima vă adresez un frățesc «bine ați venit în țara noastră și în mijlocul nostru»!

Țin să vă mărturisesc mulțumirea Noastră sufletească pentru faptul că Bisericile pe care le reprezentați au acceptat invitația Bisericii Ortodoxe Române ca actuala sesiune a Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene să se țină în Capitala țării noastre. Prin aceasta, pe de o parte, ni se face o onoare deosebită, iar pe de altă parte, ni se dă un nou prilej să arătăm atașamentul nostru sincer pentru nobila cauză a colaborării frățești între toate Bisericile creștine din bătrâna și mult-frământata Europă.

Am urmărit totdeauna cu mult interes lucrările Conferinței Bisericilor Europene, am apreciat cu simpatie eforturile generoase depuse din partea tuturor pentru ieșirea din izolare și am înregistrat cu mare satisfacție progresele realizate în sensul determinării unei acțiuni de contribuire mai eficace la risipirea ultimelor pricini de dezbinare între oameni și popoare, la găsirea căilor de destindere, apropiere și conviețuire în dragoste și prețuire reciprocă. în duhul Evangheliei Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

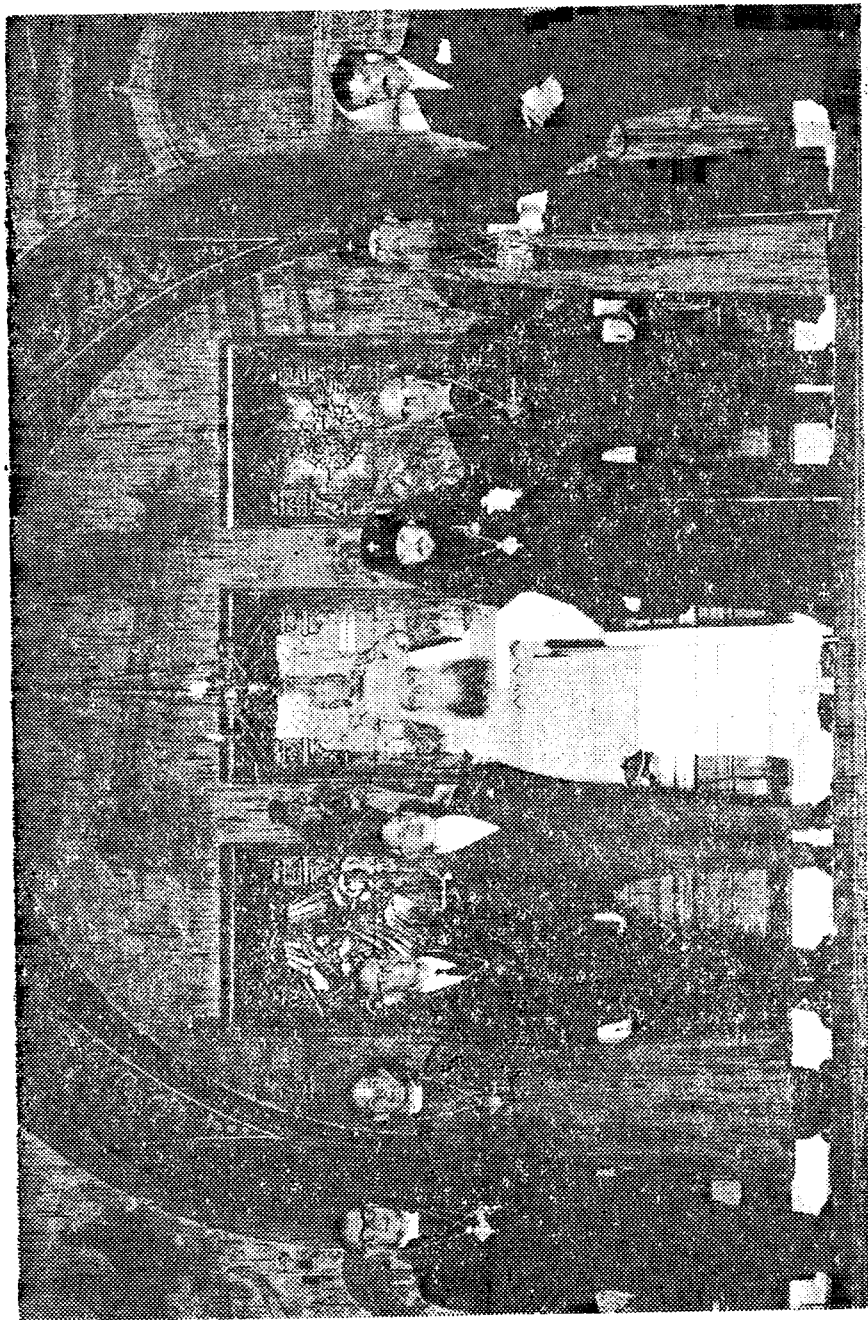
Sintem încredințați că eforturile Bisericilor pe care le reprezentați vor continua cu hotărâre și mai mare pentru atingerea înaltelor obiective urmărite, și că rezultatele acestor eforturi vor fi tot mai remarcabile și mai pline de nădejde în viitor.

În calitatea Noastră de gazdă, vă asigurăm că ne vom strădui din toate puterile să vă oferim condiții cât mai bune, ca să vă simțiți bine în mijlocul nostru și să aveți spor deplin în lucrările pe care le aveți la ordinea zilei a sesiunii actuale.

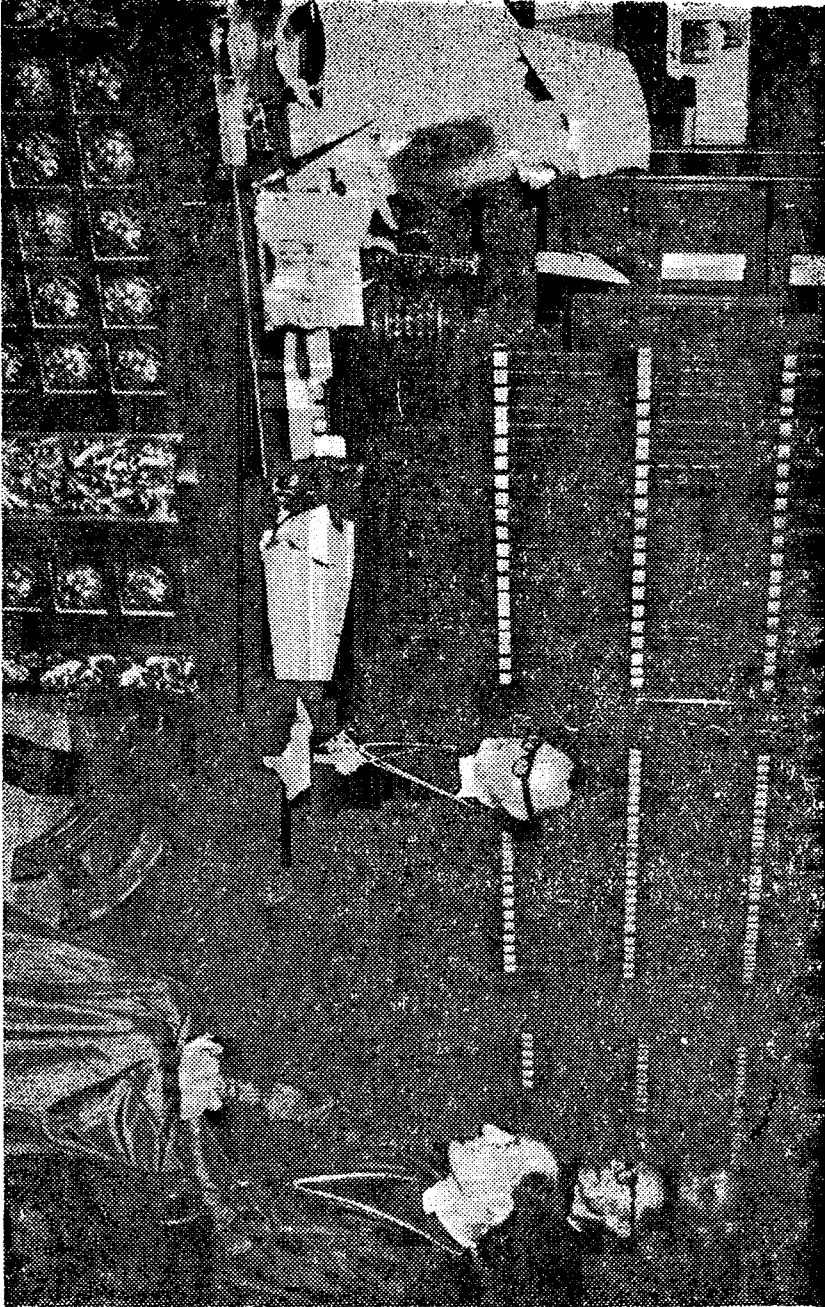
Vă încredințăm de toată dragostea și prețuirea ierarhilor Sfântului nostru Sinod, preoților și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și dorim să găsiți în aceasta un climat prielnic pentru desfășurarea lucrului în ședințele ce veți ține.

Avem nădejdea că țara noastră însăși, cu înfățișarea ei în plină înflorire, poporul român cu sufletul lui deschis și prietenos, vă vor ajuta să dați hotărârilor acestei sesiuni o notă de optimism și încredere pentru reușita năzuințelor de mai bine, de mai multă înțelegere și fericire în toate părțile lumii.

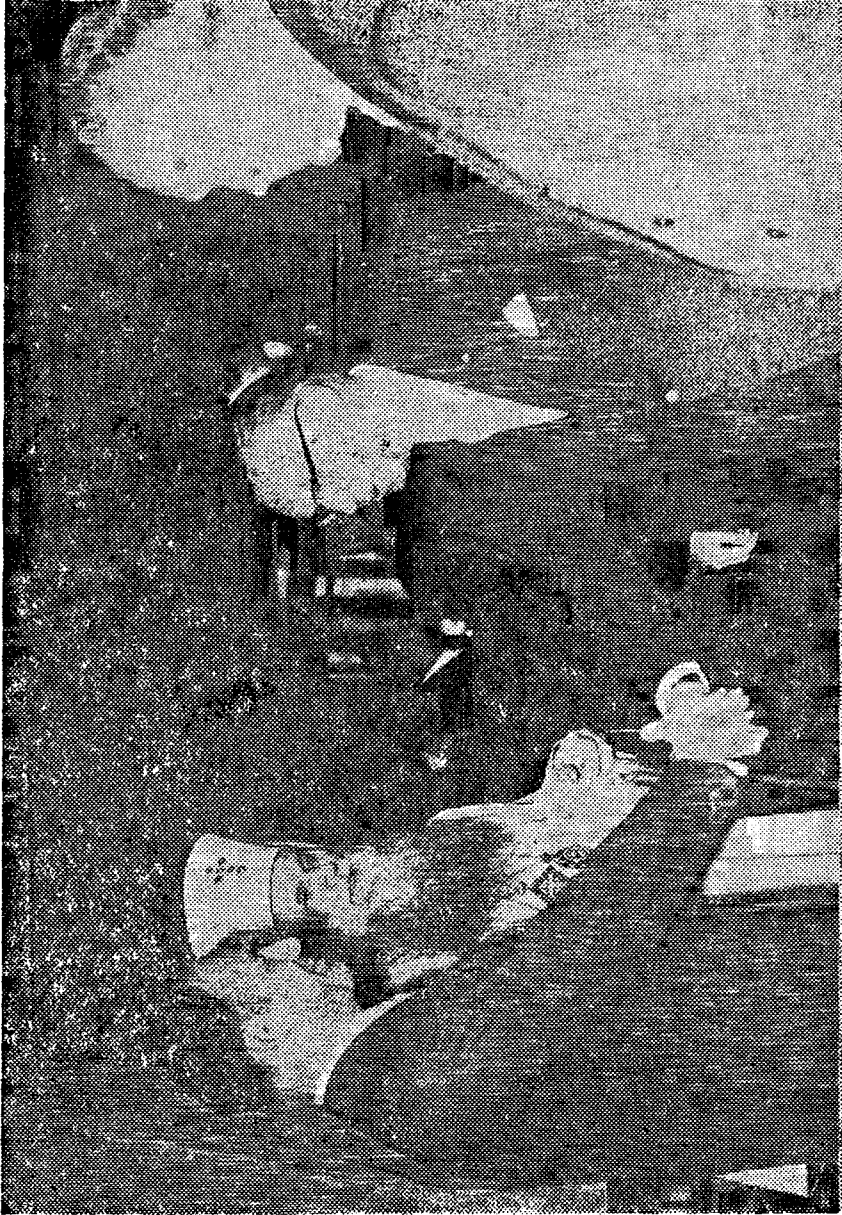
Cu aceste sentimente de bucurie și mulțumire și cu aceste asigurări, vă doresc tuturor deplină bună dispoziție și putere de muncă și rog pe Cel atotputernic să binecuvânteze cu harul Său divin lucrările actualei sesiuni a Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene, făcându-le rodnice și binefăcătoare atât pentru creștinătate cât și pentru întreaga omenire.

Prea Fericeful Patriarh Justinian și conducătorii Conferinței Bisericilor Europene, în holul palatului patriarhal

Prea Fericitul Patriarh Justinian, discutând cu conducătorii ai Conferinţei Bisericilor Europene

La recepția oferită de Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, în cinstea conducătorilor Conferinței Bisericilor Europene

Plansa IV

Prea Fericitul Patriarh Justinian și conducătorii Conferinței Bisericeilor
Europene pe treptele palatului patriarhal

A răspuns *Eminența Sa Dr. Egbert Emmen*, președintele sesiunii de la București, care a mulțumit călduros Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru invitația adresată membrilor Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene de a ține sesiunea de toamnă în România, ca oaspeți ai Bisericii Ortodoxe Române. Exprimând recunoștința membrilor conducerii Conferinței Bisericilor Europene pentru ospitalitatea generoasă acordată și pentru binecuvântările împărtășite de Prea Fericitul Patriarh Justinian, — *Eminența Sa Dr. Emmen* și-a mărturisit nădejdea că lucrările sesiunii vor fi încununate de succes, spre binele Bisericilor creștine europene, spre binele popoarelor din Europa, spre binele creștinătății și al lumii întregi.

Lucrările sesiunii prezidiului s-au desfășurat timp de trei zile. Potrivit comunicatului pregătit de sesiune pentru presă, în timpul lucrărilor secretarul general a prezentat o informare asupra cooperării crescînde dintre Bisericile europene și Consiliul Ecumenic al Bisericilor, pe de o parte, și dintre Conferința Bisericilor Europene și celelalte organizații creștine cu caracter ecumenic, pe de altă parte. În prezent, 76 de Biserici, din 23 de țări, sînt membre ale Conferinței Bisericilor Europene. Prezidiul a luat act de un număr de acțiuni menite să contribuie la intensificarea acțiunii de apropiere, înțelegere și colaborare dintre Bisericile creștine europene.

În urma discuțiilor purtate, s-au constituit două noi grupe de lucru, care vor avea misiunea de a examina problema raporturilor dintre Biserici, concepțiile ecleziologice ale Bisericilor Ortodoxă, Protestantă și Anglicană, precum și problema slujirii omenirii de către Bisericile europene și de către Bisericile creștine din lumea întreagă.

O atenție deosebită a fost acordată de membrii prezidiului problemele legate de viitoarea adunare generală a Conferinței Bisericilor Europene, care se va ține în Austria, în septembrie 1967, sub denumirea de «Nyborg V». A fost elaborat programul viitoarelor consultări și a unei noi întruniri a conducerii Conferinței, pentru confruntarea punctelor de vedere și pentru stabilirea acțiunilor comune, destinate să asigure promovarea nobilelor scopuri urmărite de această organizație creștină.

În încheiere, comunicatul precizează că Prezidiul Conferinței Bisericilor Europene ține să exprime Prea Fericitului Patriarh Justinian și Bisericii Ortodoxe Române, precum și Domnului secretar general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste România, cea mai caldă recunoștință pentru solitudinea acordată acestei sesiuni, ale cărei lucrări s-au încheiat cu succes.

Joi 23 septembrie, Prea Fericitul Patriarh Justinian a oferit, în palatul patriarhal, o masă în cinstea participanților la sesiunea de la București a Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene. Au luat parte ierarhi ortodocși, conducători și reprezentanți ai cultelor religioase din țara noastră, funcționari superiori din Administrația Patriarhală și de la centrul mitropolitan din București.

A participat Domnul Profesor D. Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, împreună cu Domnul I. N. Bărbulescu, director general, și directori din Departamentul Cultelor.

În timpul mesei s-au rostit toasturi.

Înalt Prea Sfințitul *Iustin*, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, a salutat — din încredințarea Prea Fericitului Patriarh Justinian — pe înalții oaspeți, reprezentanți ai Bisericilor din Europa. Amintind calea pe care s-a ajuns, de la întrunirile creștine de la Nyborg la înființarea și dezvoltarea Conferinței Bisericilor Europene, vorbitorul a spus: «Nici unul dintre participanții la cea de a patra conferință Nyborg de anul trecut, nu va putea uita nici bucuriile, și nici întristările trăite atunci. Întruniți pentru a discuta, ca reprezentanți ai Bisericilor, probleme de interes comun, noi nu am putut găsi un teren unde să ne ținem ședințele, deoarece unii dintre invitații la acea conferință nu au obținut vizele de intrare pe teritoriul Danemarcei. Ne-am dat atunci seama că greutățile prin care trece lumea modernă sînt mult mai mari decît ne închipuim fiecare dintre noi. Obligați să ne desfășurăm lucrările conferinței noastre, timp de o săptămînă, pe un vapor, în apele internaționale, — la încheierea conferinței a trebuit să ne despărțim de frații noștri care nu puteau intra în Danemarca. Despărțirea a avut loc sub un cer de plumb, cu o ploaie rece și lacrimile străluceau în ochii tuturor. Dar chiar pentru cei mai descurajați dintre noi, cîntecul pe care l-au intonat atunci laolaltă, și cei ce rămîneau pe vapor, și cei ce se îndreptau, în bărci, spre țarmul danez; ne-a dat curaj și încredere tuturor; se cînta un vechi cîntec german, ale cărui cuvinte spun: «Ne despărțim, ne despărțim, dar vom fi cîndva din nou împreună». Ne-am despărțit cu hotărîrea de a întări strădaniile noastre, pentru a contribui pe măsura posibilităților bisericesti, la tămăduirea rănilor de care suferă lumea veacului nostru».

Amintind apoi că, asemenea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, Bisericile creștine sînt chemate să slujească omenirii, să-și unească eforturile pentru a fi de folos atît vremii noastre, cît și generațiilor viitoare, I.P.S. Mitropolit *Iustin* a subliniat faptul că în timpul ultimului război mondial s-a dezvoltat un dureros și tragic proces de dezumanizare a omului, — proces ale cărui urme mai există și astăzi, în acele regiuni ale lumii unde sîngele continuă să curgă, oamenii continuă să se ucidă între ei, bunurile materiale și culturale, făurite cu muncă și cu jertfe, continuă a fi nimicite. «Fiecare dintre noi, creștinii, — a spus vorbitorul — se poate întreba: unde trebuie să fim noi prezenți în momentul de față?... Și, parafrazînd o cuvîntare pe care Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit-o cu douăzeci de ani în urmă, cînd intra în tagma monahală, pot să spun că la această întrebare nu există decît un singur răspuns: noi trebuie să fim prezenți acolo unde este întuneric, pentru a aduce lumină; trebuie să fim prezenți acolo unde este întristare, pentru a aduce bucurie: acolo unde sînt necazuri pentru a aduce mîngîiere; acolo unde este sărăcie, pentru a aduce bunăstare. În acest cadru se înscrie și activitatea Confe-

rinței Bisericilor Europene, care tinde să slujească în ceasurile de față, popoarelor din Europa și din lumea întreagă».

Afirmînd încă o dată adeziunea Bisericii Ortodoxe Române la Conferința Bisericilor Europene și sprijinul acordat acestei organizații bisericesti continentale, I.P.S. Mitropolit Iustin a urat deplin succes sesiunii de la București, în nobila sa acțiune de conciliere a Bisericilor, a creștinilor și a oamenilor de pretutindeni.

Au mai toastat Eminentele Lor : Episcop *Alexandru Buthi*, al Eparhiei reformate din Oradea; Monseniorul *Francisc Augustin*, conducătorul Arhiepiscopiei romano-catolice din București; Dr. *Moses Rosen*, șef-rabinul cultului mozaic din Republica Socialistă România, care au exprimat profundul atașament al credincioșilor lor față de marea cauză a înțelegerii și conlucrării pașnice între oameni și popoare, subliniind spiritul de prietenie și de respect reciproc, care caracterizează relațiile dintre toate cultele religioase din țara noastră. Toți vorbitorii au făcut calde urări pentru rodnice înfăptuiri în activitatea de viitor a Conferinței Bisericilor Europene.

Din partea înalților oaspeți, au luat cuvîntul: I.P.S. *Alexei*, Arhiepiscopul ortodox de Talin — Estonia (U.R.S.S.); Eminentă Sa *Roger Wilson*, Episcopul anglican de Chichester (Anglia) și Eminentă Sa Dr. *Egbert Emmen* (Olanda), președinți ai Conferinței Bisericilor Europene.

I.P.S. Arhiepiscop *Alexei* a mulțumit din toată inima Prea Fericitului Patriarh Justinian, pentru larga ospitalitate acordată Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene și a subliniat spiritul cu adevărat ecumenic care există în viața religioasă din România. «Pentru noi, reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe, astăzi răsună cu mai multă putere ca oricînd cuvintele Mîntuitorului: «ca toți să fie una». Și iată că însăși Conferința noastră, ca și prezența frățească laolaltă a reprezentanților diferitelor Biserici și confesiuni, constituie dovada vie că noi am făcut un pas înainte, spre apropiere spre bună înțelegere. Ne dăm seama că mergînd pe această cale ne va trebui multă energie, multă voință și mai ales, multă dragoste. Dar drumul este deschis: Conferința Bisericilor Europene este tocmai locul unde reprezentanții Bisericilor se adună și discută mijloacele cele mai potrivite pentru atingerea acestui înalt țel. Nu putem, însă, trece cu vederea faptul că pe continentul nostru s-au purtat două mari războaie. Și noi — în calitate de creștini europeni — purtăm, într-o mare măsură, răspunderea pentru izbucnirea și purtarea acestor războaie. De aceea, avem datoria sfîntă să chemăm toate popoarele la înțelegere, la înfrățire, la dragoste, pentru ca asemenea vărsări de sînge să nu se mai repete. Numai pe această cale vom împlini testamentul Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, care ne-a numit «făcători de pace». Și vom fi totodată alături de toți oamenii de bine din lume, care stăruie să aducă pace pe pămînt și conlucrare sinceră între popoare».

În continuarea cuvîntării, I.P.S. Arhiepiscop *Alexei* și-a exprimat deosebita bucurie de a fi oaspete al Bisericii Ortodoxe Române, care

păstrează vechi și nezdruccinate legături de dragoste frățească cu Biserica Ortodoxă Rusă, și a transmis Prea Fericitului Patriarh Justinian cele mai sincere urări de sănătate și viață lungă din partea Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia.

Eminența Sa Episcopul anglican de Chichester, *Roger Wilson*, a prezentat Prea Fericitului Patriarh Justinian, ierarhilor, clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române, cele mai calde salutări din partea Grației Sale Arhiepiscopul de Canterbury, Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit, care păstrează amintiri de neuitat din timpul vizitei făcute în vara acestui an, în România. Vorbind apoi despre țelurile urmărite de Conferința Bisericilor Europene, Eminența Sa Roger Wilson a afirmat că Biserica Anglicană își va aduce partea ei de contribuție la realizarea unei cât mai strânse apropieri și cooperări între Bisericile creștine din Europa, deoarece slujirea păcii constituie misiunea de căpetenie a Bisericii lui Hristos.

Eminența Sa Dr. *Egbert Emmen*, după ce și-a manifestat admirația deosebită pentru comorile de gândire și de trăire creștină pe care le-a descoperit în Biserica Ortodoxă Română, a spus: «În calitate de creștini, pe noi ne preocupă în primul rând viitorul Bisericilor noastre. Dar noi trăim pe un continent, trăim pe pământ; și nu trăim numai în trecut, ci trăim în prezent, în actualitate. Noi trăim aici împreună, ca o mare familie a lui Iisus Hristos și avem o deosebită responsabilitate față de frații noștri, față de vecinii noștri, față de națiunile noastre, față de continentul nostru, față de întreaga lume. Responsabilitatea pe care ne-a dat-o Dumnezeu nu privește numai prezentul, ci și viitorul». Vorbind apoi despre căile pe care Conferința Bisericilor Europene încearcă să răspundă acestei responsabilități, Eminența Sa Dr. Egbert Emmen a mulțumit cu recunoștință Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru condițiile optime asigurate desfășurării lucrărilor sesiunii prezidiului acestei organizații bisericești.

Masa de la palatul patriarhal s-a desfășurat într-o atmosferă de frățească dragoste creștină.

*

Vineri 24 septembrie 1965, Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste România, a oferit în saloanele restaurantului Athenée Palace un dineu în cinstea conducerii Conferinței Bisericilor Europene.

Au luat parte: Prea Fericitul Patriarh Justinian, membri ai Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, conducători ai cultelor religioase din țara noastră, profesori ai institutelor teologice din Republica Socialistă România, funcționari superiori din Patriarhia Română.

Au participat, de asemenea, Domnul I. N. Bărbulescu, director general, directori și funcționari superiori din Departamentul Cultelor.

În timpul dineului, Domnul Profesor *Dumitru Dogaru*, secretarul general al Departamentului Cultelor, a rostit un toast, salutînd prezența pentru prima oară, în țara noastră, a conducătorilor Conferinței Bisericilor Europene. După ce s-a referit la țelurile urmărite de această organizație interbisericească, vorbitorul a subliniat importanța mijloacelor prin care conducătorii Conferinței Bisericilor Europene tind să atingă scopurile propuse: întâlniri, convorbiri, dezbateri în comun a problemelor actuale, cunoaștere reciprocă, înțelegere. Reprezentanții Bisericilor europene, care se întilnesc și discută deschis, prietenește, nu sînt numai creștini; ei sînt în același timp: romîni, ruși, englezi, germani, francezi, olandezi, etc. În felul acesta ei aduc o contribuție importantă la cunoașterea și apropierea popoarelor din Europa. Arătînd că în vremea noastră se produc transformări sociale într-un ritm și într-o amploare necunoscute altă dată; că toate popoarele doresc să-și trăiască o viață proprie, — nu numai liberă, ci proprie, conformă cu tradițiile, cu particularitățile și interesele lor —, să se respecte reciproc, fiind respectate și respectînd, la rîndul lor, pe celelalte; și că oamenii, luați individual, nu se mulțumesc cu o libertate și o egalitate abstracte, ci doresc o libertate concretă, o egalitate concretă în cadrul cărora să-și poată dezvolta multilateral toate calitățile lor, beneficiînd de avantajele pe care civilizația veacului nostru le oferă, dar năzuînd, în același timp, să contribuie ei înșiși la dezvoltarea continuă a acestei civilizații; — Domnul Profesor *Dumitru Dogaru* a amintit că în fața acestui spectacol cu totul nou al lumii contemporane, în permanentă și rapidă transformare, nu există și nu poate exista o unitate de vederi, o unitate de apreciere și de înțelegere, deoarece încercarea de înțelegere a fenomenelor moderne ale evoluției umane se face deseori după metode și scheme vechi, potrivite altor stadii de dezvoltare a societății omenești. Aceasta are însă consecințe negative, căci neînțelegînd bine mersul înainte al societății, oamenii ajung să nu se înțeleagă bine nici între ei. Aici este nevoie de ajutor, de un ajutor generos, umanitar, care să-i determine pe oameni să nu transforme neînțelegerile dintre ei în dispreț sau în ură, să-i determine să se respecte reciproc chiar dacă înțeleg în mod diferit lumea și sensul evoluției contemporane a societății. «În această direcție, — a spus Domnul Profesor *Dumitru Dogaru* — se desfășoară acțiunea nobilă a Dvs., conducătorii Conferinței Bisericilor Europene. Dvs. porniți de la ceea ce unește pe oameni, pentru a-i ajuta să se înțeleagă și în cele ce-i despart. A nu deznădăjdui în fața înfrîngerilor trecătoare, a crede cu tărie că oamenii sînt buni, că pot să depășească, prin solidaritatea și acțiunea lor comună, toate impasurile spre a-și realiza propriile lor visuri de pace, de prosperitate, de fericire, — acestea sînt calitățile ce se cer acelor care se angajează pe drumul greu al slujirii omului, și eu am convingerea că Dvs. întruniți aceste calități. Urez din toată inima acestor calități ale Dvs. să sporească neîncetat, pentru a vă împlini înalta misiune etică pe care v-ați propus-o și pentru a trăi ziua cea mare, în care popoarele Europei, înfrățite și sigure de viitorul lor vor recunoaște că Dvs. ați adus o contribuție

de seamă la cunoașterea și înțelegerea dintre ele. Ridic paharul pentru succesul acțiunii Dvs. demne de toată lauda».

A luat cuvîntul apoi Eminența sa Dr. *Egbert Emmen*, care a mulțumit Domnului Profesor Dumitru Dogaru pentru înalta apreciere acordată activității Conferinței Bisericilor Europene. «Munca noastră s-a desfășurat foarte bine, în ambianța creată de Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române și de însăși atmosfera generală pe care am găsit-o aici, în țara Dvs. Adreșăm mulțumiri onoratului Guvern al țării Dvs., care ne-a dat posibilitatea de a avea o sesiune de lucru a Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene, în România».

Eminența Sa Dr. *Adolf Wischmann* a evocat o serie de amintiri: «Cînd eram copil, între 5 și 8 ani, — a spus Eminența Sa — mă duceam în biserica satului, cu mama și surorile mele. Pe bănci, lîngă noi, ședeau femei îmbrăcate în negru și plîngeau. Nedumerit, am întrebat pe mama de ce plîng, și mama mi-a răspuns că plîng după soții, frații și fiii lor căzuți în lupte. Am întrebat: «ce înseamnă au căzut în lupte» și «unde au căzut»? Atunci am aflat ce este un răzobi, atunci am auzit pentru prima oară nume de orașe și sate din România, atunci am auzit pentru prima oară despre munții Carpați. Și inima mea de copil a fost foarte mișcată și nici pînă azi n-am uitat. Cînd a început cel de al doilea război mondial, nu mai eram copil: eram un tînăr pastor, care avusese cîteva ciocniri cu regimul hitlerist. Am primit atunci scrisori care-mi vesteau că cei mai buni dintre prietenii mei au căzut în lupte. Și astfel au răsărit în amintire nume vechi, auzite în copilărie, cărora li s-au adăugat alte nume noi: nume de locuri, nume de prieteni cu care am fi putut construi o lume nouă. Și iarăși, inima mea de tînăr a fost mișcată și n-am putut uita. Acum, cînd datorită invitației Prea Fericitului Patriarh Justinian, am avut prilejul să vizitez această țară, să-i cunosc frumusețile și perspectivele: farmecul dealurilor și cîmpiilor ei, măreția barajelor din Carpați, inima mea a fost mișcată și nu le voi uita niciodată. Dar numele de locuri auzite aici au redeşeptat amintiri dureroase, din copilărie și din tinerețe. Și atunci, am înălțat o rugă fierbinte către Dumnezeu, să nu mai îngăduie un al treilea război, ci să ajute popoarele să edifice o lume a buneii înțelegeri și a păcii».

Eminența Sa Episcopul *Ferdinand Sigg* a toastat pentru propășirea poporului român, pentru triumful cauzei păcii și colaborării între toate popoarele de pe pămînt, mulțumind pentru ospitalitatea caldă pe care a cunoscut-o în România.

Eminența Sa Dl. *Glen G. Williams*, secretarul general al Conferinței Bisericilor Europene, și-a expus impresiile culese în timpul călătoriei făcute prin țara noastră, elogiînd frumusețea și bogăția pămîntului românesc, hărnicia și ospitalitatea românilor, precum și avîntul economic și cultural al României de azi. Mulțumind Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru condițiile optime asigurate desfășurării sesiunii de la București a Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene și Domnului Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor,

pentru aprecierile sale măgulitoare asupra țelurilor urmărite de această organizație bisericească și pentru dineul oferit, Eminentă Sa Dl. Glen G. Williams și-a încheiat toastul spunând în românește: «Să trăiască România».

Masa festivă s-a terminat într-o atmosferă cordială, prietenească.

*

După încheierea lucrărilor, în biroul Prea Fericitului Patriarh Justinian, din palatul patriarhal, a avut loc în ziua de 25 septembrie o conferință de presă, în cadrul căreia conducătorii Conferinței Bisericilor Europene au expus scopurile și realizările de pînă acum ale acestei organizații, au înfățișat rezultatele sesiunii de la București și au răspuns la întrebările puse de ziariști.

Conferința de presă a fost deschisă de Înalt Prea Sfințitul *Iustin*, Mitropolitul Moldovei și Sucevei.

Eminentă Sa *Dr. Egbert Emmen* a vorbit despre importanța pe care o au întîlnirile dintre reprezentanții Bisericilor, mari sau mici, din Europa, discuțiile și strădaniile lor de a sluji în comun mesajul evanghelic al păcii pe pămînt și al buneivoini între oameni.

Eminentă Sa *Dr. Adolf Wischmann* a spus printre altele: «Conferința Bisericilor Europene are o dimensiune care, în forma ei actuală, este insuficient cunoscută în lume; dar faptul că noi mergem la Moscova, sau venim la București, pentru a discuta cu factorii de răspundere ai vieții bisericești, este deosebit de revelator și el trebuie să rețină atenția lumii creștine, precum și acelor care în problema relațiilor dintre Est și Vest au rămas robii unor scheme învechite. Aceștia mai ales trebuie să mediteze serios asupra felului în care și noi, creștinii, putem conlucra la apropierea dintre oameni și popoare, căci și noi purtăm o răspundere pentru soarta popoarelor din Europa». Eminentă Sa *Dr. Adolf Wischmann* a încheiat subliniind că este necesar ca și creștinii să înțeleagă bine că aparțin nu numai lumii creștine, ci și lumii întregi și că responsabilitatea lor este dublă: ei răspund și pentru soarta creștinătății, dar și pentru soarta omenirii de pretutindeni.

Eminentă Sa *Ian Kūvit*, Episcopul luteran de Talin-Estonia, a subliniat faptul că tocmai în vremea în care relațiile dintre popoare au început să se așeze pe o bază nouă, au început și Bisericile creștine să se întrebe, cu seriozitate, asupra propriilor lor răspunderi în marea problemă a găsirii unor căi de apropiere, de cunoaștere și de înțelegere între popoare. Pentru a răspunde acestei responsabilități majore, Bisericile din Europa s-au adunat în Conferința Bisericilor Europene și reprezentanții lor lucrează în această direcție cu însuflețire și cu încredințarea că munca lor va fi rodnică.

Eminentă Sa *Roger Wilson*, Episcopul anglican de Chichester, a vorbit despre importanța pe care Biserica Anglicană o acordă relațiilor frățestii și contactelor permanente, în primul rînd cu Bisericile Ortodoxe și în al

doilea rînd cu celelalte Biserici europene, precum și de participarea activă a Bisericii sale la acțiunile inițiate de Conferința Bisericilor Europene.

Eminența Sa Episcopul metodist din Elveția, *Ferdinand Sigg*, a subliniat faptul că în relațiile dintre oameni dăinuiesc încă o serie de prejudecăți, rod al formației culturale, al trecutului istoric, al tradițiilor proprii. Asemenea prejudecăți există și în relațiile dintre Biserici. Înlăturarea treptată a acestor prejudecăți, pentru înțelegere și colaborare, este unul din țelurile pe care și le-a propus Conferința Bisericilor Europene.

I. P. S. *Alexei*, Arhiepiscopul ortodox de Talin-Estonia, a vorbit despre vechile și strînsele legături de prietenie care există între Bisericile Ortodoxe Rusă și Română, amintind că ambele Biserici surori participă la activitatea Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a Conferinței Creștine pentru Pace și a Conferinței Bisericilor Europene, aducîndu-și partea lor de contribuție la apropierea, înțelegerea și împăcarea lumii.

Eminența Sa Domnul *Glen G. Williams*, secretarul general al Conferinței Bisericilor Europene, a spus: «Am putut lucra aici, la București, într-o atmosferă de mare frățietate. A fost o sesiune foarte încărcată, dar am luat, după amănunțite dezbateri, o serie de hotărîri, care nădăjduiesc că vor ajuta la îmbunătățirea muncii noastre și vor contribui la realizarea țelurilor noastre de reconciliere și cooperare a Bisericilor creștine din Europa». Vorbitorul a ținut să sublinieze apoi spiritul cu adevărat ecumenic care domină relațiile dintre cultele religioase din țara noastră, respectul reciproc și colaborarea lor sinceră în problemele de interes comun, — realități care constituie exemple vii pentru viața bisericească de pretutindeni.

În încheierea conferinței de presă, I. P. S. Mitropolit *Iustin* al Moldovei și Sucevei a spus printre altele: «Fiind unul dintre președinții Conferinței Bisericilor Europene, țin să subliniez că această organizație este animată de dorința de a sluji omenirea, în împlinirea înaltelor ei idealuri contemporane. Întîlnirea noastră de acum a însemnat un important pas înainte pe această cale. În calitatea mea de ierarh al Bisericii Ortodoxe Române, din încredințarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, exprim încă o dată înalta prețuire pe care Biserica noastră o acordă tuturor conducătorilor Conferinței Bisericilor Europene și nobilei lor strădanii. Îi asigur că și de acum înainte se vor bucura de sprijinul activ al Prea Fericitului nostru Patriarh și al Bisericii Ortodoxe Române, atît în întrunirile care vor avea loc în diferitele țări europene, cît și în acelea care se vor mai ține în România. Le mulțumim și le urăm din toată inima spor la lucru, succese tot mai mari și curaj pentru a depăși greutățile ce se vor mai ivi în activitatea acestei organizații bisericești».

Ziarisții prezenți — reprezentanți ai radiodifuziunii române, ai Agenției române de presă «Agerpres» și ai unor publicații centrale — au mulțumit conducătorilor Conferinței Bisericilor Europene pentru declarațiile făcute.

Înainte de a părăsi țara noastră, conducătorii Conferinței Bisericilor Europene au acceptat cu bunăvoință să răspundă la întrebările puse de redacția revistei «Biserica Ortodoxă Română», pentru a face cunoscute cititorilor săi țelurile și activitatea acestei organizații bisericești. Iată întrebările puse și răspunsurile permise:

— *Ce țeluri și ce acțiuni își propune Conferința Bisericilor Europene, pentru a sluji aspirațiile actuale de apropiere și colaborare ale Bisericilor creștine?*

Dr. Egbert Emmen: «Țelul acestei Conferințe este *întîlnirea* oamenilor cu răspundere din diferite Biserici, pe care — în Europa — le leagă numeroase tradiții comune și, în același timp, multe probleme importante. Aceste *întîlniri* implică schimburi de păreri asupra chemării în lume, cu scopul de a realiza unitatea noastră în Hristos, unitatea *mărturisirii* noastre și a *lucrării* noastre».

I. P. S. Erhiepiscop Alexei: «Organizația noastră este o conferință ecumenică regională, chemată să contribuie la eforturile comune ale Bisericilor spre realizarea unei unități creștine de acțiune. Drumul spre această unitate de slujire este început, dar dobîndirea ei necesită din partea Bisericilor și a reprezentanților lor, bunăvoință, răbdare, iubire frățească și timp. Însuși faptul că în cadrul Conferinței noastre, reprezentanți ai Bisericilor cu diferite tradiții, cu diferite concepții, se *întîlnesc* într-o atmosferă frățească, de bunăvoință, și cu dorința de a se înțelege unii pe alții, constituie o *chezășie* a succesului muncii noastre».

Episcop Roger Wilson: «Una dintre îndatoririle Conferinței noastre este aceea de a redestepta conștiința solidarității europene printre Bisericile din Europa. Noi aparținem Bisericii universale și mulți dintre noi avem legături speciale, de misiune și înfrățire, cu alte părți ale lumii; dar noi aparținem totodată și Europei, și căutăm împreună acele căi pe care să putem, în numele lui Hristos, să slujim popoarele Europei, în aspirațiile lor spre pace, înțelegere și colaborare».

Dl. Glen G. Williams: «Conferința Bisericilor Europene pune la baza activității sale obiectivul slujirii procesului de reconciliere a creștinilor din Europa. Ea întinde punți de înțelegere. Dîndu-și seama că țelurile mari sînt atinse uneori prin acțiuni modeste, limitate, Conferința noastră pune accentul în momentul de față pe contacte personale și multilaterale, care să permită studierea problemelor de interes comun și organizarea de acțiuni, laolaltă».

— *Care este contribuția pe care Bisericile creștine, — păstrînd și propovăduind mesajul Evangheliei lui Hristos, care vestește pacea, libertatea și frăția tuturor oamenilor —, o pot aduce la rezolvarea problemelor fundamentale ale omenirii contemporane?*

Dr. Adolf Wischmann: «Contribuția pe care o pot aduce Bisericile creștine este însăși realizarea continuă a mesajului evanghelic într-o formă vie. Pacea, libertatea și frăția nu sînt numai idei; ele sînt daruri ale lui

Dumnezeu, făcute nouă prin Iisus Hristos. Ele trebuie să fie realități vii, în oameni, în familii, între popoare».

Episcopul de Chichester Roger Wilson: «Este o tristă realitate că lumea zilelor noastre este divizată și dezorientată. Tot atât de divizată este și Europa; multe bariere despart popoarele bătrînului continent, — bariere ale istoriei, ale aspirațiilor naționale, ale ignoranței, ale distanțelor, ale neîncrederii... Bisericele creștine trebuie să ajute opera de împăcare. Dar ele însele sînt împărțite în Biserici Ortodoxe, Catolice, Protestante, etc., în Biserici mari și mici. De aceea trebuie să ne întîlnim, să ne înțelegem, să ne acordăm încredere unii altora, să găsim chemarea noastră comună în Hristos și să slujim împreună continentul nostru european, slujind în același timp lumea întreagă».

Dr. Egbert Emmen: «Prima contribuție pe care o putem aduce este aceea de a sluji drept punte de apropiere, între Bisericile din Răsărit și cele din Apus. Fiecare dintre noi urmăm cu sinceritate și cu zel apostolic poruncile Domnului nostru Iisus Hristos, dar sîntem destul de realiști pentru a ne da seama că trăim în condiții politice și sociale deosebite. Este necesar să cunoaștem lumea contemporană în esența ei și în năzuințele ei. Aceasta este necesară și pentru realizarea unui dialog rodnic și folositor, căci numai pe această cale lumea va înțelege că noi, creștinii, vrem să slujim cu hotărîre și convingere, fără dorința de a stăpîni. Este vorba de a sluji oamenii în lupta lor pentru dreptate, pentru libertate, pentru apărarea și trăinicia păcii».

I. P. S. Arhiepiscop Alexei: «Datoria fiecărui creștin este de a sluji pacea lumii, căci Dumnezeu ne-a trimis în lume și ne-a rînduit să fim făcători de pace. În prima jumătate a secolului nostru, pe continentul european au fost dezlănțuite două războaie mondiale. Ne aducem aminte cu toții de suferințele și nenorocirile aduse popoarelor europene de cel de al doilea război mondial. Iar acum, cînd se fac încercări de a se încorda iarăși situația internațională, cînd se depun eforturi pentru crearea forțelor nucleare multilaterale ale N.A.T.O.-ului, și cînd pe alte continente, datorită amestecului militar al S.U.A. în treburile interne ale altor state, apar focare de război care pot să ducă la o nouă catastrofă mondială, — creștinii din Europa nu pot rămîne indiferenți. Ei au datoria de a-și ridica glasurile pentru apărarea păcii și, în colaborare cu toți oamenii de bunăcredință, să facă tot ce este cu putință pentru destinderea încordării internaționale, pentru slujirea păcii în lume».

— *Cum apreciați condițiile în care s-a desfășurat sesiunea de la București a Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene și rezultatele obținute?*

Dl. Glen G. Williams: «Actuala sesiune a fost una dintre cele mai bune. Fac această constatare nu pentru că aici s-ar fi luat hotărîri capitale, — deși s-au adoptat într-adevăr hotărîri importante pentru viitoarea desfășurare a activității noastre —, ci pentru faptul că ne-am bucurat de o atmosferă de frățietate și am avut posibilitatea să luăm în discuție pro-

bleme dificile, într-un spirit prietenesc, obținând rezultate satisfăcătoare. Am simțit că sîntem susținuți de rugăciunile fraților noștri din Patriarhia Română. Vreau să mulțumim din toată inima Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru găzduirea plină de dragoste și pentru atenția acordată. Cu toate că graiul nu poate exprima sentimentele noastre de recunoștință, încerc să le mărturisesc, subliniind marea bucurie pe care ne-a adus-o întîlnirea noastră cu Biserica Ortodoxă Română și cunoașterea — fie ea cît de superficială — a poporului român și a României de azi».

Dr. Adolf Wischmann: «Sesiunea de la București a Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene a dat noi impulsuri activității noastre viitoare, deoarece au fost organizate noi grupe de lucru, — s-au discutat teme importante și s-a întărit legătura între reprezentanții diferitelor Biserici. Și aceasta mulțumită ospitalității Bisericii Ortodoxe Române și, îndeosebi, mulțumită bunăvoinței Prea Fericitului Patriarh Justinian.

— *Ce impresii ați cules în scurtul timp petrecut în țara noastră, ca oaspeți ai Bisericii Ortodoxe Române?*

Dr. Egbert Emmen: «Primele impresii pe care ți le faci cînd poposești în locuri pe unde n-ai mai fost, pornesc de la felul în care ești întîmpinat. Și primirea noastră de către reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române și de către însuși Prea Fericitul Patriarh Justinian a fost deosebit de cordială. De asemenea, întîlnirea noastră cu reprezentanții guvernului român însărcinați cu problemele bisericești s-a desfășurat sub semnul unui deosebit respect și a vădit o reală înțelegere față de lucrările Conferinței Bisericilor Europene. Tot timpul cît am stat în România am avut impresia că am fost bineveniți. Aceasta constituie condiția optimă a unui cîstît schimb de idei și a unei cooperări rodnice. Sînt încredințat că întîlnirea delegaților Bisericilor din Europa poate aduce o contribuție pozitivă la pacea lumii, dacă mărturia lor și acțiunea lor sînt întemeiate pe un spirit de responsabilitate față de bunăstarea națiunilor. Și în această privință, experiențele noastre de la București au fost foarte încurajatoare».

Dr. Glen G. Williams: «Chiar o scurtă ședere într-o țară atît de minunată ca România ne permite să înregistrăm nenumărate impresii. Ceea ce am putut vedea în Biserica Ortodoxă Română mă îndreptățește să declar că ea este o Biserică «modernă» în cea mai bună accepțiune a cuvîntului, respectînd totuși marile ei tradiții. Am convingerea că este o Biserică creștină care practică realmente «aggiornamento».

Î. P. S. Arhiepiscop Alexei: «Mă aflu în România pentru prima oară. Bucuria de a vizita această minunată țară și de a fi oaspetele Patriarhiei Române este dublă pentru mine. În primul rînd, ca membru al Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene, și apoi ca arhieru al Bisericii Ortodoxe Ruse. În tot timpul șederii noastre la București am fost înconjuțați de o caldă ospitalitate și ne-am bucurat de o înaltă atenție din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian și a ierarhilor și clericilor Bisericii Ortodoxe Române.

De asemenea, ne-a impresionat în chip deosebit atenția ce ne-a fost acordată de conducerea Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste Româna.

Am fost fericiți să cunoaștem relațiile frățești, cu adevărat ecumenice, existente între Biserica Ortodoxă Română și celelalte culte religioase din România. Acest spirit al frăției și colaborării ne-a însuflețit și pe noi, în munca noastră. În măsura în care ne-a îngăduit programul foarte încărcat al ședințelor noastre de lucru, am cunoscut aspecte din viața bisericească, am vizitat câteva biserici minunate și am văzut frumusețile Capitalei României. Orașul București, cu monumentele sale istorice, de arhitectură și de artă, cu noile sale construcții, cu fermecătoarele sale parcuri și grădini, a făcut asupra noastră o impresie deosebită.

Este greu să exprimăm în cuvinte nemărginita noastră recunoștință față de Prea Fericitul Patriarh Justinian, în primul rînd, și față de colegul nostru din Prezidiul Conferinței Bisericilor Europene, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin, ca și față de episcopii, clerul și profesorii Institutului teologic, pentru frățeasca lor primire și caldă ospitalitate.

În încheiere, vă cer îngăduința de a transmite cititorilor revistei «Biserica Ortodoxă Română» bunele mele sentimente și urarea de a se coborî asupra lor binecuvîntările lui Dumnezeu — izvorul tuturor bunătăților».

A. C.-RĂDULESCU

LUCRĂRILE COMISIEI „PACEA ȘI ȚĂRILE ÎN CURS DE DEZVOLTARE“ A CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

Comisia pentru țările în curs de dezvoltare, una din cele cinci comisii (teologică, internațională, ecumenică, tineret și aceasta) din componența Conferinței Creștine pentru Pace, denumită pe scurt și Comisia Economică, și-a ținut o sesiune de lucru la Budapesta, între 6 și 8 octombrie 1965. Au participat la lucrări membrii titulari ai Comisiei reprezentând diferite Biserici creștine din cele cinci continente, la care s-au adăugat un număr de observatori și ziariști. Înainte de începerea activității, membrii Comisiei au fost salutați de episcopul Dr. Tibor Bartha, Președintele Consiliului ecumenic al Bisericilor creștine din Ungaria. Tema de bază a Comisiei a fost: *Etica întrajutorării internaționale față de greutățile țărilor în curs de dezvoltare și vocația Bisericii în această privință.*

Lucrările au fost conduse de pastorul *Richard Andreamanjato* din Madagascar, Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de: Pr. Stan C. Dimancea, consilier cultural al Arhiepiscopiei Bucureștilor și Pr. Prof. Dr. Alexandru I. Ciurea, de la Institutul teologic din București.

Au fost prezentate trei referate: 1. Etica întrajutorării țărilor în curs de dezvoltare, de pastor R. Andreamanjato; 2. Vocația Bisericii în ajutorarea țărilor în curs de dezvoltare, de Prof. S. Arce-Martinez; și 3. Despre Coexistența pașnică, de Pastor Karl Ordnung.

În cadrul discuțiilor care au avut loc asupra referatelor prezentate, reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române au prezentat o serie de propuneri.

Iată textul rezoluției adoptate de participanții la lucrările comisiei «Pacea și țările în curs de dezvoltare» :

«Comisia Conferinței Creștine pentru Pace privind problemele țărilor în curs de dezvoltare, reunită la Budapesta de la 6 pînă la 8 octombrie 1965, la care au participat reprezentanți veniți din diferite țări ale lumii, adresează salutul său frățesc Bisericilor lumii întregi și își face o datorie de a le prezenta hatărîrea de față.

Comisia care fusese chemată să-și organizeze lucrările sale în jurul temei centrale *Etica întrajutorării internaționale în fața dificultăților economice ale țărilor în curs de dezvoltare* s-a preocupat, mai întîi, de analiza

formelor actuale ale relațiilor dintre țările industrializate și țările în curs de dezvoltare.

Plecînd de la realitatea Întrupării și a semnificației sale de astăzi; considerînd istorica solidaritate care leagă pe toți oamenii angajați în aceeași istorie, pe care o trăim astăzi; crezînd în universalitatea mîntuirii, pe care Hristos a adus-o lumii și care eliberează pe om de forțele răului în toate domeniile existenței sale de om; meditănd asupra acțiunii Bisericii în această lume plină de revoluții, în care ideile și oamenii se înfruntă adesea cu asprime și în care conflictele armate, din nefericire, nu sînt încă izgonite; reflectînd asupra vocației Bisericii în opera de reconciliere a tuturor oamenilor și instaurarea unei dreptăți superioare, atît pe plan național cît și internațional (o mai bună organizare a economiei mondiale, care să respecte egalitatea națiunilor, o mai bună justiție distributivă în sînul fiecărei țări); — Comisia ar dori să supună atenției creștinilor și responsabililor diferitelor națiuni, cele cîteva puncte care urmează, privind ajutorul internațional.

Nimeni nu se îndoiește că dezechilibrul economic, care există actualmente între țările industrializate și țările slab dezvoltate, pune pe acestea din urmă în postura de a cunoaște limitele impuse libertății lor.

Este evident, de asemeni, că ritmul progresului neîncetat să se mărescă în țările puternic industrializate, acest fapt riscă să mărească în chip primejdios dezechilibrul, dacă măsuri radicale nu vor fi luate. Ajutorul internațional, bineînțeles, ar trebui să fie una din aceste măsuri. Asupra acestui punct, în chip special, Comisia subliniază că: ajutorul internațional, așa cum se practică actualmente asigură, în general, hegemonia și predominarea unor mari țări puternic industrializate. Acest ajutor nu este pe măsura necesităților impuse de condițiile dezavantajoase în care se găsesc țările în curs de dezvoltare. De altfel, în măsura în care el se practică, nu respectă totdeauna condițiile care ar putea să garanteze o adevărată libertate de acțiune țărilor interesate, și, mai mult, devine o frînă a dezvoltării acestor țări.

Comisia ar vrea să menționeze totodată, că relațiile umane practicate de diferite ajutoare (asistență tehnică trimitere de specialiști, schimb de tehnicieni) nu sînt suficient preparate, în funcție de imperativele țărilor de cea de a «Treia lume».

Comisia insistă, asupra conexiunii profunde, care există între problemele economice și problemele politice. În adevăr, nu constituie nici o îndoială pentru nimeni că forțele imperialiste persistă în a face să dureze războaiele inumane și nejuste (ca în Vietnam). Ele opresc de asemeni progresul națiunilor slab dezvoltate (ca în America Latină și în Africa) sprijinindu-se pe grupuri minoritare lipsite de popularitate, rezistînd oricărei transformări profunde a structurii social-economice. În aceste condiții, ajutoarele nu pot să apară decît ca o momeală destinată să ascundă eforturile pentru a perpetua o hegemonie, care nu respectă dimensiunile demnității omenești.

Pe de altă parte, cu toate acestea, Comisia ia act cu nădejde de eforturile întreprinse astăzi, aproape peste tot în lume, în vederea redresării situației devenită amenințătoare și salută conștiința care se manifestă prin intermediul diferitelor mișcări de emancipare populară și națională în Africa, Asia și în America Latină.

Ea reînnoiește o dată mai mult condamnarea tuturor formelor moderne de exploatarea omului de către om (imperialism, neocolonialism, colonialism) și mai ales războaiele și violențele pe care acestea le întrețin: Asia (debarcarea din Vietnam), în Africa (Angola, Congo, Mozambic, Guineea Portugheză), în America Latină (invazia din Republica Dominicană și crearea forței interamericane de apărare) și face apel la conștiința tuturor națiunilor și mai cu seamă a tuturor creștinilor, pentru a se crea o nouă viziune a lumii bazată pe o solidaritate mai bine înțeleasă și mai efectivă, înglobând umanitatea întreagă și avînd o dimensiune istorică ireversibilă.

Această viziune ar trebui să fie punctul de plecare al unei reale revoluții bazată pe valorile etice noi, integrînd valorile revoluționare, vizînd emanciparea omului cu respectul total al demnității sale, și pentru stabilirea unei păci și a unei justiții veritabile.

Pe planul mai particular al ajutorului internațional, Comisia amintește încă o dată hotărîrile luate cu prilejul celei de a doua Adunări mondiale creștine pentru pace și insistă în chip deosebit asupra urgenței măsurilor de luat privind prețul materiilor prime, modul schimburilor, înlăturarea barierelor vamale, eliminarea zonelor preferențiale, crearea unei case internaționale chemată să finanțeze investițiile în țările «Lumii a treia» (referatul Conferinței de comerț și dezvoltare de la Geneva, martie, 1964).

Ea atrage de asemenea atenția guvernelor țărilor industrializate asupra alocării sumelor necesare ajutorării, pentru a înlătura definitiv subdezvoltarea și toate aspectele sale (analfabetism, subalimentare, insuficientă folosire a resurselor, lipsă de progres social etc.) și de a binevoi să accepte afectarea unui minimum de 1% din venitul național, ca prim pas în stabilirea echilibrului nou, de a propune să se ridice acest procentaj cît mai curînd posibil la 3%, ceea ce ar duce la soluționarea radicală a problemei. În zilele noastre, această sumă poate să fie asigurată din bugetele de înarmare.

Pe planul rolului particular al Bisericii, Comisia ar dori să sublinieze că existența sa istorică trebuie să îmbrace o semnificație pentru viața lumii. Biserica este chemată să se definească continuu față de această lume, știînd că ea are misiunea să servească, să iubească și să mîntuiască, să nu urască și să condamne.

Ea ar trebui astfel să reconsidere semnificația Întrupării și implicația acesteia în istoria lumii.

Pentru a-și asuma în chip eficace rolul său, prin această optică, Biserica trebuie să fie continuu dispusă pentru a putea discerne în orice moment, ceea ce evenimentele pot să aibă ca semnificație. Ea este astfel chemată să acorde o atenție cu totul particulară acestor evenimente, fie că sînt eco-

nomice sau politice, pentru a-și asuma mai bine rolul profetic care i-a fost asigurat de către Mîntuitorul. Ea va trebui, prin urmare, să ajute creștinii să aibă o viziune adecvată a istoriei, să devină promotorii eticii universaliste care își găsește rădăcina profundă în porunca Domnului: «Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși».

Pe planul practic, Biserica trebuie să încurajeze toate eforturile, care tind să favorizeze emanciparea omului. Ea trebuie, cu osebire, să evite a se face complicele forțelor reacționare, să ia în considerare valorile pozitive ale diferitelor forme de revoluții și să prepare credincioșii pentru a juca roluri active, în eliberarea umanității întregi.

Biserica trebuie, de asemeni, să ia în serios mișcările economice ale epocii noastre, să se informeze și să informeze la maximum, să provoace întîlniri între economiști creștini și necreștini, să ajute pe fiecare creștin să înțeleagă mai bine eforturile care se fac în acest dificil domeniu.

Cu toate acestea, Biserica nu trebuie numai să se informeze și să informeze, ci ea trebuie să se simtă angajată de proiectele și realizările economice ale țărilor în care își desfășoară lucrarea sa.

În țările industrializate, Biserica are de dus o luptă contra egoismelor naționale și pentru o mai bună înțelegere a solidarității umane. În țările subdezvoltate, ea trebuie să lupte contra corupției și să promoveze o stare de spirit favorabilă oricărui efort susceptibil să aducă o îmbunătățire a nivelului de viață a populației. Consecvență acestui fel de a vedea, ea trebuie să ajute la realizarea planurilor naționale de dezvoltare înglobînd aspecte economice, culturale și sociale. (Creare de ferme, exploatare agricolă, industrializare, creare de școli, trimitere de profesori, înființare de spitale, punere la dispoziție de personal pentru aceste așezăminte). Biserica trebuie, de asemeni, să-și dea silința să creeze o atmosferă favorizînd armonizarea, pe plan regional, a economiei națiunilor subdezvoltate, pentru a întări solidaritatea oamenilor care fac parte din acestea.

De pe acum, cu titlu de exemplu, avînd valoare simbolică și semnificație profetică, Bisericile diferitelor țări ar trebui să instaureze relații de întraajutorare profundă, în spiritul de care ne-am ocupat, nu numai prin intermediul marilor organisme internaționale sau ecumenice, pe care trebuie fără nici o îndoială să le susțină, ci încă prin relații mai directe între Bisericile respective. Pentru a reuși în această sarcină, vor trebui să promoveze un stil de gîndire și de viață bazat pe noțiunea de slujire.

Numai în această cale de slujire. Biserica va trebui să vadă mijloacele eficace pentru a ajunge la revoluția etică. care să poată deveni cadrul și suportul de acțiune în favoarea păcii și a unei reale coexistențe pașnice, pentru promovarea unui trai mai bun în țările în curs de dezvoltare.»

AL. I. C.

BIBLIOTECĂ TRECUTUL BISERICII NOASTRE

TIPARUL BUCUREȘTEAN DE CARTE BISERICESCĂ ÎN ANII 1740—1750

Titlul acestei lucrări ar putea nedumeri pe cititori văzînd osteneala tipografiei din București, care împlinește estîmp 458 de ani de nevoită, restrînsă numai la cea din urmă decadă a primei jumătăți a veacului al XVIII-lea. Tiparul bucureștean din acea vreme n-a rămas însă de tot cu totul neiscodit de rîvna cercetătorilor înaintași; și nici numai pe latura bibliografică și istoric-literar, ci și tipografică. Se știe de pildă că în acea vreme erau în București trei tipografii¹, și că se deslușesc unele năzuinți de înnoire — la Tiparnița Mitropoliei îndeosebi².

Adevărat între anii 1740—1750 trei tipografii bucureștene scoteau din teasurile lor douăzeci și patru cărți, toate de Biserică care, puse alături de cele ieșite în același veac din celelalte tipografii românești, se adaugă și ele la «cărți de acelea care, cum zice Odobescu, sunau românește la urechea poporului întreg, de la naștere pînă la astrucarea moșneagului»³. Care cărți, îndreptînd cu multă pricepere graiul, l-au modernizat, l-au limpezit și, au dat limbii scrise a timpului forma unei înalte expresii. «Urmașii aveau să se folosească de dînsa pentru a da opere originale, pentru a îmbrăca în ea gîndurile nouă și simțirile adevărate, care nu fu-

1. Ioan Bianu, Nerva Hodos și <Dan Simonescu>, *Bibliografia Românească Veche*, t. II București, 1910, p. 55, 220; p. 56, 222; p. 60, 224. Mai departe vom cita prescurtat arătînd numai *tomul* și *numărul de ordine* (cota) al cărții. Toate numerele de ordine sînt scrise cu *italice*.

2. Dan Simonescu, *Din activitatea tipografică a Bucureștilor (1678—1830)*, București, 1935, p. 12—14 (Extras).

3. Apud N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, ed. II, București, 1925, v. II, p. 568.

seseră încă spuse pe românește»⁴. Că și la noi ca și aiurea «Tiparul (...) a jucat un rol covârșitor la fixarea graiurilor»⁵.

Meșteșugul de a scrie cărți cu slove de metal ce se pot muta și potriveți după voie și nevoie a început lucrul său în Țara Românească prin călugărul Macarie, acum 458 de ani (1508), — strădanie care va ajunge la sfârșitul veacului al XVII-lea și începutul celui de al XVIII-lea pe o înaltă culme. Urcușul însă nu se va opri aci, căci truda tipografică din cursul veacului al XVIII-lea va spori simțitor numărul tipăriturilor, atît prin editarea din nou a unora din cărțile tipărite mai înainte, cît mai ales prin întoarcerea pe românește a celor încă netălmăcite și netipărite. Și lăsînd la o parte o seamă de stîngăcii și greșeli limba va pierde din vechea ei vigoare, dar «se rotunjește, se piaptăna» și se face înțeleasă de tot românul⁶. Să lăsăm însă această lature pe seama istoriei literaturii, iar noi să ne întoarcem, cum zice cronicarul, la prochimen.

*

În anii 1740—1750 era mitropolit al Țării Românești, Neofit Criteanul (1738—1753) și domni Mihai Racoviță (1741—1744), Constantin Mavrocordat (1744—1748) și Grigorie al II-lea Ghica (1748—1752). Mitropolitul Neofit Criteanul era nu numai un ierarh «vestit prin învățătură»⁷, ci și un chibzuit gospodar. Îngrijindu-se în chip deosebit de înzestrarea bisericilor cu cărți liturgice⁸ și a clirosului cu cărți de învățătură nepișcată de dogme greșite⁹, cărți ce se puteau strecura prin tipărișurile scoase de tiparnițele de peste munți, el s-a străduit de a înnoii și mărit tipografia Mitropoliei, aducînd-o în stare să editeze cărțile de care avea nevoie. Cum vom vedea mai departe. Și dacă amintim și pe voievozii care au cîrmuit țara în acei zece ani, este nu atît pentru că numele lor stă scris pe pagina de titlu a cărților tipărite în domnia fiecăruia din ei, cît mai vîrtos pentru că de la doi din ei ne-au rămas niște *tocmeli* foarte însemnate, inedite și încă nefolosite privind tipografia bucureșteană.

În vremea acestor înalți oblăduitori ai Țării Românești lucrau, am spus mai sus, trei tipografii în «orașul de scaun al Bucureștilor», tipărind numai cărți bisericești. Să le cercetăm acum pe fiecare pe măsura îngăduită de documente, rîvnind a ajunge să deslușim din negura trecutului chipul tiparniței bucureștene de la jumătatea secolului al XVIII-lea.

4. *Ibidem*, p. 398.

5. Lucien Febvre et Henri-Jean Martin, *L'aparition du Livre*. «L'Évolutions de l'Humanité», Paris, 1958, p. 477. 6. N. Iorga, *op. cit.*, p. 397.

7. *ἐπιστομας διὰ μάθην*, la Const. Erbiceanu, *Cronicarii Greci*, București, 1888, p. 113.

8. «B.R.V.», II-232, prefața *Penticostarului* (București, 1743); cf. și prefața *Apostolului* (București, 1742), II-229.

9. *Idem*, II-223, prefața în *Cazanii* (București, 1742).

I. TIPOGRAFIA ȘCOLII VĂCĂREȘTILOR

Păstrînd cronologia prețiosului izvor de documentare în privința cărții românești de dinainte de anul 1830, care este «Bibliografia Românească Veche», prima tiparniță bucureșteană întilnită imprimînd cărți în a cincea decadă a secolului al XVIII-lea se numește «Tipografia Școlii Văcăreștilor», «în mănăstirea Sfântului Savvei în București, ce iaste închinată Ierusalimului»¹⁰. Ea a lucrat în acel timp numai un an și a tipărit patru cărți: (1) Antim, *Învățătură bisericească*¹¹; (2) Athanasie cel Mare, *Întrebări și răspunsuri bogoslovești* tilcuite (*sic*) de IANACHE biv vel postelnic¹²; (3) *Liturgia*¹³ și (4) *Molitvenicul*¹⁴. Dar pagubă, pentru că după cum bine se vede fiicele (i. e. cărțile) nu dau știri multe despre maica lor (i. e. tipografia) care le-a scos la lumină. Și încă nici măcar nu ne lămuresc pentru ce această tiparniță se numea «Tipografia Școlii Văcăreștilor», cine și cînd a înființat-o, cine și cum a folosit-o și ce s-a ales de ea după anul 1741! Pentru împlinirea acestor lipsuri cercetătorii dinaintea noastră au dat unele știri, dar nu atît de îndestulătoare încît să nu mai rămîie de lucru și pentru alții¹⁵; și nici toate drepte. Ca atare:

1. *De unde-și trage numele numita tipografie?* — S-a spus că mai sus-zisa tiparniță s-a numit «Tipografia Școlii Văcăreștilor», pentru că «era tipografia familiei Văcărești»¹⁶; ori «se intitula a Școalelor Văcărești (...) pentru că era instalată în localul mănăstirii Sf. Sava, unde se afla școala înființată de familia Văcăreștilor»¹⁷. Știrea însă nu este dreaptă. Școala adăpostită în Mînăstirea Sfîntului Sava din București nu era nici a familiei Văcăreștilor și nici întemeiată de această familie, ci era «Academia» cu limba de predare elena, întemeiată de Constantin vodă Brîncoveanu în anul 1694—1695¹⁸. S-a zis iarăși: «Observăm că această tipografie a Școlii Văcăreștilor, numită «domnească», fusese închiriată la 29 octomvrie 1747 de mitropolitul Neofit lui *Constantin Boltașu*, «care o instală în chiliile Mînăstirii Colțea (...)»¹⁹. Nici această știre nu este dreaptă: Tipografia Școlii Văcăreștilor, după cum se va vedea mai de-

10. *Idem*, II-220, p. 55. 11. *Ibidem*, 218. 12. *Ibidem*, 219.

13. *Ibidem*, 220. 14. *Ibidem*, 221.

15. M. Gaster, *Tipografia în România*, în «Gazeta Transilvaniei» XV (1868), nr. 145; G. Ionescu, *Călauza tipografului*, București, 1906, p. 132; *Idem*, *Spicuri din trecutul tipografiei*, București, 1904, p. 32 și 83; D. G. Ionescu, *Un mic istoric asupra tipografiei în România*, Craiova, 1927 v. I, p. 8; G. Crețu, *Tipografiile din România de la 1678—1800*, în «Revista pentru istorie, arheologie și filologie», XI (1910), p. 96; N. Iorga, *op. cit.*, t. II, p. 109; Dan Simonescu, *op. cit.*, p. 13; I. Ionescu, *Documente privitoare la proprietățile mănăstirii Colțea*, București, 1941, p. 142.

16. M. Gaster, *op. și loc. cit.*

17. G. Ionescu, *Spicuri din trecutul tipografiei*, p. 92.

18. G. Cronț, *Inceputurile școlii domnești din București*, în ms. la Institutul de Istorie al Academiei Române (prin bunăvoință a autorului). Ucenicii acestei școli își spuneau: *Οι τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ τῆς Οὐγγροβλαχίας Ἀθῆσνικῆς Ἀκαδημίας Μαθηταί* (Ucenicii Academiei domnești din Bucureștiul Ungrovlahiei) în «B.R.V.», 1-117, p. 397 și 149, p. 464. 19. I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 142.

parte, nu era tiparniță «domnească» și nici adăpostită în Mănăstirea Colțea. Greșeala pornește de la G. Ionescu²⁰, care a crezut că *tipografia domnească*, ce tipărea în anul 1745 *Pravoslavnica Mărturisire și Psaltirea slavonă*²¹, era una și aceeași cu *Tipografia Școlii Văcăreștilor*. Se va vedea mai departe că nu era tot una.

*

Totuși titulatura «Tipografia Școlii Văcăreștilor», «în mănăstirea Sfântului Savvei în București, ce iaste închinată Ierusalimului», parc-ar vrea să dea a înțelege mai mult decât spune. Deci să căutăm!

Se știe bine că în anul 1741, anul tipăririi *Liturgiei*²² pe a cărei pagină de titlu stă scrisă întreaga titulatură de mai sus, Patriarhia Ierusalimului avea în București trei mănăstiri afierosite ei: Sfântul Gheorghe-Nou, Sfântul Sava și, de la 1721 încoace, și Mănăstirea Văcărești. Oare nu cumva numele tiparniței, despre care merge acum cuvîntul, se trage chiar de la această din urmă mănăstire? Sînt niște documente care lasă a se înțelege că *numele Tipografiei Școlii Văcărești, adăpostită în Mănăstirea Sfântului Sava din București, vine de la Mănăstirea Văcărești*, nu de la familia Văcăreștilor.

Mănăstirea Văcărești, ridicată din pajiște de Nicolae Vodă Mavrocordat în anii 1721—1723, a fost afierosită de ctitor, chiar prin însuși hrisovul de întemeiere, Patriarhiei Ierusalimului²³, sau Sfântului Mormînt cum se spune mai des. Prin acest hrisov ctitorul a îndatorat mănăstirea, după cum spune și *Cronica*, «Streinii să-i primească, pre goli să-i îmbrace, flămînzii să-i sature <și> pre cei din temniță să-i cerceteze cu milă. Acestea toate le-au așăzat în hrisov să să știe și să să păzească, până va sta mănăstirea»²⁴; dar nu suflă un cuvînt despre vreo școală sau despre vreo tipografie. De asemenea nu se dovedește alt act de la voievodul ctitor, sau măcar de la fiul său Constantin, care a domnit de șase ori în Țara Românească, să pomenească de vreun asemenea așezămînt. Și totuși sînt dovezi care dau mărturie limpede despre ființa unui *colegiu* (φροντιστήριον) în Mănăstirea Văcărești.

În adevăr pe un «*Hesiod*», manuscris grec din biblioteca Sfântului Mormînt, se află următoarea însemnare: «Ni s-a tilcuit de către prea învățatul, prea înțeleptul și cel mai bun dascăl dintre cei mai cu vază,

20. G. Ionescu, *Călăuza Tipografului*, p. 132.

21. «B.R.V.», II-224 și 245; cf. Dan Simonescu, *op. cit.*, p. 13 nōta 6.

22. «B.R.V.», II-220.

23. N. Iorga, *Documente grecești* în colecția «Hurmuzachi», vol. XIV, part. II, București, 1917, p. 872—875, DCCCL. Mai departe cităm în prescurtare: Hurmuzachi, vol., pag. și nr. documentului.

24. Radu Popescu, *Istoria domnilor Țării Românești*, în «Cronicarii Munteni», ed. Mih. Gregorian, București, 1961, v. I, p. 530. Mai departe cităm prescurtat: «Cronicarii Munteni», vol. și pag.

dumnealui domnul Antonio, în colegiul Văcărești. 1723 februarie 2»²⁵. Într-aceiași chip mărturisește și o altă însemnare aflată pe o «*Iliadă*», manuscris grece din aceeași bibliotecă: «Am început în anul 1727 în colegiul Văcărești. în luna februarie»²⁶. Alăturînd acum la știrile date de cele două însemnări încă una, scoasă dintr-o *epistolă* grecească din anul 1730 iunie 20, trimisă patriarhului Hrisant al Ierusalimului de Ioan (Cupariu?), aflăm că trimitătorul scrie patriarhului (traducem): «Deoarece și *dascălul numit pentru Văcărești* (sublinierea noastră), pentru pricinile arătate de Fericirea Ta a rămas acolo (probabil la Constantinopole — nota noastră), să trimiți Fericirea Ta un altul, care ți se pare destoinic și vrednic pentru această purtare de grijă: așa voiește și prea înălțatul meu domn»²⁷. Dar mărturia hotărîtoare, că în Mînăstirea Văcărești a ființat o școală de înalte studii de filozofie și matematici, o aflăm chiar în ΧΡΥΣΑΝΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ Ἱεροσολύμων: ἘΓΧΕΙΡΙΔΙΟΝ περὶ τῆς κατ' ἐυξοχῆν ὁμοιοχῆς τῆς ἁγίας πόλεως Ἱεροσολύμων (...) unde zice (traducem): «Preaînaltul (...) ighe-mon a toată Ungrovlahia (...) D. D. Ioan Alexandru voevod (...) ridică din temelie o mîndră mînăstire în satul zis Văcărești, cam la trei mile departe de București (...) și-i afierosi cărți bisericești și străine în deosebite limbi: adică elene, latine și greco-latine, arabe și altele destule, rînduind să fie acolo doi profesori care să predea studii înalte (τὰ ἐγκύκλια) de filozofie și de matematici (...) apoi o închină (...) Mormîntului Domnului»²⁸. Poate se vor mai fi aflînd și alte documente dînd mărturie despre acest colegiu, dar cum rostul osteneții noastre nu este istoria școlilor din Țara Românească în veacul al XVIII-lea, ci a tiparului, socotim că pe temeiul celor patru mărturii se poate zice: *Tipografia Școlii Văcăreștilor își trage numele probabil de la «colegiul» Mînăstirii Văcărești, din marginea Bucureștilor*. Iar tiparnița a luat numele de «Tipografia Școlii Văcăreștilor», probabil la începutul păstoriei mitropolitului Neofit Criteanul, pentru pricinile care se vor vedea mai departe.

2. *Obîrșia acestei tipografii*. — Această tiparniță se ivește, așa ca din senin, către jumătatea veacului al XVIII-lea, tipărește într-un singur an (1741) patru cărți și pierе fără urmă! Ea totuși trebuie să fi fost înființată de cineva, cîndva și cu un rost. Dar în zadar vom căuta lămurirea

25. Ἐξεσηθέν μοι παρὰ τῶ λογιστάτῳ καὶ σοφιστάτῳ καὶ ἐν οὐδαλοῦ ἀριστῷ διδασκάλῳ κυρίῳ κυρίῳ κὺρ Ἀντώνιῳ ἐν τοῦ τῶ Βουκουρεστίῳ φροντιστηρίῳ 1723 φεβρουαρίῳ β. Hurmuzacki, XV-2, p. 877, DCCCLII. — Printr-o *epistolă* din 1720 iulie 20 Nicolae vodă Mavrocordat vestește pe patriarhul Hrisant al Ierusalimului, care se afla la Iași, că a dat voie «celui ce petrece aici (τῶ ἐνθῶτα διατρίβοντι) prea înțeleptului kyr Antonie, să vie acolo neapărat; *Ibidem*, p. 995, DCCCLII.

26. Ἡροῦμεν ἐν τῶ ἀψκ^φ ἐν τοῦ Βαχαρσετίου φροντιστηρίῳ <κατὰ> μῆνα φεβρουαρίῳ Idem, p. 909, DCCCLXXXVI. N. Iorga, *Istoria învățămîntului românesc*, București, 1928, p. 65, în legătură cu această însemnare spune: «Căci pe la 1721 școala bucureșteană era adăpostită în mînăstirea Văcăreștilor»².

27. Idem, p. 1049, DMVII.

28. Hrisant patriarhul Ierusalimului, *Enchiridion despre superioritatea Ierusalimului și a Sfîntului Mormînt (...)*, Ierusalim, 1728, p. 35; cf și «B.R.V.», II-189 și IV-198.

acestor nedumeriri în vremea tipăririi celor patru cărți, căci nu vom afla ce ne trebuie. Pentru a da de urma numelui Tipografiei Școlii Văcăreștilor, a trebuit să ne întoarcem cu mai bine de doisprezece ani în urmă. Mă tem că trebuie să bătătorim aceeași potecă, pentru a-i destupa și obârșia.

Pe la 1700 aflăm doi patriarhi, Dionisie al Constantinopolului și Gherasim al Alexandriei, îndemnînd pe Constantin Vodă Brîncoveanu să le facă o tipografie, pentru tipărit cărți grecești, în București²⁹, deși tiparnițele din Țara Românească tipăreau în vremea aceea mai mult cărți grecești decît românești³⁰. Pesemne cei doi patriarhi greci voiau mai mult: o tipografie grecească la București în chipul celeia a patriarhului Ierusalimului, care era adăpostită în minăstirea «patriarhală» Cetățuia din Iași, întemeiată în anul 1669 de Duca vodă cel Bătrîn și închinată Ierusalimului³¹. Să nu ne mire deci dacă vom da de o asemenea tipografie în București³².

În adevăr patriarhul Hrisant izbutise să dobîndească o tiparniță grecească în București după lungi și meșteșugite lucrături. Pe la sfîrșitul anului 1708, cînd încă nu se terminase de zidit din nou biserica și școala din Mînăstirea Sfîntului Sava din București, aruncase el vorba că ar vrea să facă «o casă de piatră pentru tipografie și o bibliotecă în cuprinsul Sfîntului Savva»³³. Această vorbă și-a făcut drum pînă la urechile lui Constantin vodă Brîncoveanu, care, auzind-o de la un «prea-sfînit» cu adaosul că acea casă ar cere o cheltuială numai de 1000 groși, scrie lui Hrisant: «(...) am aflat-o și ne-a părut bine pentru această bună faptă. Și că pentru un lucru ca acesta vom lucra și noi neapărat să-și primească înfăptuirea». Însă în primăvara anului 1709 nu s-a putut începe zidirea acelei case de piatră; lucrările de la școala și biserica Sfîntului Sava fuseseră întrerupte în anul 1708 din pricina ciumei. Dar îndată ce acelea se vor termina, va veni rîndul tipografiei și bibliotecii «și își vor lua sfîrșitul, scrie vodă, după dorința Ta»³⁴.

Aflăm după aceea că zidirea bisericii Sfîntului Sava «s-a isprăvit la leat 7217 (1709) Iulie 20»³⁵, «fără lipsă în toate»; iar materialul pentru bibliotecă «și acela s-a găsit destul și nădăjduim în Dumnezeu, că în primăvara viitoare să ia sfîrșit și aceea după dorința Ta», — scrie patriarhului Hrisant, în 1710 septembrie 13, Radu Dudescul ispravnicul lucrării³⁶. Scrisoarea Radului Dudescul dă însă știri numai despre bibliotecă nu și despre tipografie. Și numai despre bibliotecă vom afla știri

29. Hurmuzaki, XIV—3, p. 52—53, XXX.

30. Pr. Niculae Șerbănescu, *Antim Ivireanu tipograf*, în «Biserica Ortodoxă Română» LXXIV (1956), p. 701 et passim.

31. Ion Neculce, *Letopiseșul Moldovei*, ed. Iorgu Iordan, București 1955, p. 130. Cf. și «B.R.V.», I-75, p. 254. 32. Cf. Gr. Crețu, *op. cit.*, p. 95.

33. *Ἐνα σπητι πετρίνον διὰ τυπογραφίαν καὶ μάλ βιβλιοθήκη εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἁγίου Σάββα*, Hurmuzaki, XIV—1, p. 413. CCCCXXXIX.

34. *Ibidem*, καὶ λαμβάνει τὸ προσήκον τέλος κατὰ τὸν πόθον τῆς.

35. N. Iorga, *Alte inscripții*, în «Revista Istorică», XVIII (1932), p. 277, 10.

36. Hurmuzaki, XIV-3, p. 76—77, XLVII.

scrise și mai târziu³⁷. Dar dacă tăcerea documentelor s-ar întinde numai peste tipografie, ne-ar tăia curajul cercetărilor. Aceeași tăcere se așterne însă și peste clădirea pentru *Academie*, care totuși s-a zidit. S-a zidit încă și casa de piatră pentru tipografie: *Planul Bucureștilor*, din anul 1853, întocmit de arhitectul Borosin, arată Mînăstirea Sfintului Sava ca un mare acaret înconjurat cu zid, așezat în locul unde sînt acum Universitatea și statuia lui Mihai Viteazul. În mijlocul unui poligon neregulat se vede biserica înconjurată de o grădină cu pomi. În stînga grădinii, la nord, se vede o casă mare: *Academia*; iar în dreapta grădinii, la miazăzi, se zăresc două case mai mici: prima, în dreptul tindei bisericii, e *tipografia*; iar a doua, în dreptul sfintului altar, e *biblioteca*³⁸. Deci se poate spune fără sfială că Constantin vodă Brîncoveanu a împlinit dorința patriarhului Hrisant, zidindu-i o casă înadins pentru *tipografie în cuprinsul Mînăstirii Sfintului Sava*.

Cît privește înzestrarea acestei tiparnițe cu dichisele ce-i trebuiau, pentru a fi pusă în lucru, cu acelea și-a făcut pomană mitropolitul Antim Ivireanu. Acesta chiar scrie pentru ele, în 1713 ianuarie 21, patriarhului Hrisant așa (traducere): «Iar pentru întregul tipar (τὸ ὁλόκληρον τύπον) despre care îmi dai însemnare cum l-am rînduit să-l afierosesc la noua ta tipografie (εἰς τὴν νέαν τῆς τυπογραφίαν) deocamdată nu e cu putință să ia sfîrșit făgăduiala, pentru că cel ce mi-a rămas este stricat cu desăvîrșire. Dar dacă întru acestea Dumnezeu va da sănătate și ucenicul meu Mihail va sosi cu bine aici, cele neguțate cu buzele mele nu le voi călca. El însuși, cu cheltuiiala noastră va grăbi ca Fericirea Voastră să primească cele ce am făgăduit și să nu aibă nici o îndoială în această privință»³⁹. Dar s-a întîmplat că Mihail <Istvanovici> întorcîndu-se din Georgia prin Rusia n-a mai dat prin București, ci s-a dus de-a dreptul în Olanda, unde să deprindă și mai bine arta tipografiei⁴⁰. Așa că împlinirea făgăduinței s-a aminat pînă în anul 1714 iulie 15, cînd mitropolitul Antim scrie patriarhului Hrisant, că a adus de la Tîrgoviște la București tiparnița întregă; că a turnat din nou vreo cincizeci de ocale de literă, care se strica-seră pe drum «din neluarea aminte a oamenilor»; și că «în puține zile vom da <preasfîntitului de Betleem> tot tiparul, întreg și fără lipsă»⁴¹. Iar într-o altă scrisoare, tot din același an august 9, îi mai dă în știre că «Cheltuielile ce s-au făcut cu litera din nou turnată și cu tipografiile <care au turnat-o>. — nici nu le-am însemnat și nici nu e nevoie să-ți dăm

37. Idem, XIV-1. p. 573, DLXIX et passim.

38. Cf. planul la Ștefan Pop, *Colegiul național Sf. Sava*, în «Boabe de grâu», IV (1923), p. 478.

39. Hurmuzaki, XIV-3, p. 107, LXVI. — Editorul scrisorii crede că e vorba de o tiparniță înființată de patriarhul Hrisant în Constantinopol. Dar din celelalte epistole despre această tiparniță ale lui Antim Ivireanu, care vor urma mai departe, din *scrisoarea* lui Mitrofan Grigoras din 1715 august (ibidem, XIV-3, p. 499, CLXXIII), din *scrisoarea* mitropolitului Mitrofan al Țării Românești, din 1720 august 2, (Idem, XIV-3, p. 144, XCIV) și din *hrisovul* din 1742 iulie 20 (*Anexă VII*) iese limpede că e vorba de o *tipografie din București, nu din Țarigrad*.

40. Ibidem, p. 112, LXX.

41. Ibidem, p. 115, LXXII.

pentru ele mai multe știri, ci. fie multe — fie putine, toate ți le dăruim Fericii Tale. cum ți-am făgăduit prin viu grai»⁴².

După cum am spus și mai sus, despre tiparnița din București a patriarhului Hrisant dau mărturie și alte documente. Întîia mărturie vine de la învățatul ieromonah Mitrofan Grigoras din Dodona⁴³. Aceasta, în 1715 martie, cînd probabil se terminase de tipărit la Tîrgoviște lucrarea patriarhului Hrisant: *Συνταγματίων περὶ τῶν Ὁσφικίων* (...) ⁴⁴, scrie acestui patriarh dîndu-i socoteala de cîtă hîrtie s-a întrebuițat la tipărire și de numărul trupurilor care au ieșit din teasc și unde se află ele. Cu acest prilej adaugă în scrisoare, că e de șaizeci de ani, sănătos la minte cum n-a fost niciodată și, aruncînd vorba că «vremea de față e a celor ce cad din rău în mai rău», își dă pe față dorul ce-l rodea: «De-ar binevoi Dumnezeu, zicea el, să iau în clironomia mea tipografia părinteștei Tale dragoste; dar m-a întristat aceea <că> mă va duce după puțin timp pînă la moarte!»⁴⁵. Iar a doua mărturie vine de la mitropolitul Țării Românești, Mitrofan (1716 — sfîrșitul august 1719). Acesta scrie patriarhului Hrisant în 1720 august 2. dîndu-i știre amănunțită despre chipul cum făcuse el diortosirile la lucrarea patriarhului Dositei: *Ἱστορία περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριεργευσάντων* (...) ⁴⁶; și-i spune că a lucrat așa «pentru că trebuie să știe pe scurt prin noi părinteasca Ta dragoste toate ale *tipografiei*»⁴⁷. Ale cărei tipografii? *Firește ale tipografiei sale din București, unde se tipărea*, după cum vom arăta mai departe, *această carte*. Cît privește știrea lăaturalnică dată de *hrisovul* din 1742 iulie 20 ⁴⁸, se va cerceta în paragraful următor.

Prin urmare din cele spuse pînă aici se desprind următoarele trei adevăruri. vrednice de însemnat pe răbojul acestei tipografii:

a) Constantin vodă Brîncoveanu a clădit o casă în cuprinsul Mînăstirii Sfîntului Sava pentru tipografia care se va numi mai tîrziu *Tipografia Școlii Văcăreștilor*;

b) Mitropolitul Antim Ivireanu i-a afierosit «întregul tipar», și

c) Patriarhul Hrisant al Ierusalimului s-a procopsit cu o tiparniță în București.

3. *Folosirea Tipografiei Școlii Văcăreștilor*. — Se poate spune cu oarecare apropiere de adevăr, că «noua tipografie» a patriarhului Hrisant,

42. *Ibidem*, p. 116, LXXIII.

43. C. D. Russo, *Studii istorice greco-române*, București, 1939, v. II, p. 412: Mitrofan Grigoras, *Cronica Țării Românești* (1714—1716) și Const. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 125—130. Pricina pentru care *Cronica* lui Mitrofan Grigoras se sfîrșește cu anul 1716 trebuie să fie, credem noi, boala care l-a împiedicat de a mai lucra. Că la această dată era, după chiar mărturisirea lui, numai de 60 ani. Cf. Hurmuzaki, XIV-3, p. 120, LXXVI.

44. Hrisant, *Cărticica despre oficii*, în «B.V.R.», I-173.

45. ἄ. ποτε ὁ Θεός νά εὐδοκήσῃ νά λάβω εἰς τήν κυβερνησίαν μου τήν τυπογραφίαν τῆς πατρικῆς τῆν ἀγάπην π' ἦν τοῦτο ὁποῦ μετὰ μικρὸν μέλλα νά ἀδοιπορήσῃ εἰς θανάτου με ἐληλυπήσε ἰν Hurmuzaki XIV-2, p. 120, LXXVI. 46. «B.V.R.», I-175.

47. Hurmuzaki, XIV-3, p. 144, XCIV: δεῖ γάρ πάντα τὰ τῆς τυπογραφίας δι' ἡμῶν εἶδέναι τήν πατρικὴν σου ἀγάπην ἐν συνόψει. 48. *Anevă*, VI, VI-a.

căreia i se va zice mai târziu Tipografia Școlii Văcăreștilor, era gata de dat pe lucru în anul 1715. Nu se știe însă de tot cu totul lămurit, să se fi tipărit pe numele ei vreo carte pînă la anul 1741, cînd nici unul din cei care-i dăduseră ființă nu mai erau în viață. Oare, va fi stătut ea degeaba, închisă în «casa de piatră» zidită înadins pentru ea în cuprinsul Mînăstirii Sfintului Sava de Costantin vodă Brîncoveanu? Această prepunere nu poate răbda o mai strînsă cercetare: Năvala dată de catolicism în acea vreme Bisericii Ortodoxe din împărățiile austriacă și otomană, cerea de la ierarhii răsăriteni pregătiți, ca de pildă cei doi patriarhi ai Ierusalimului, Dositei și Hrisant, o împotriviire cu toate armele duhovnicești. Iar tiparul era armă de mîna întîia! Drept aceea se poate zice că Hrisant înființase tipografia din București, după izvodul celeia a unchiului său Dositei patriarhul, tocmai în acest scop. Ca atare credem a nu fi prea departe de adevăr zicînd că această tiparniță a început să lucreze către sfîrșitul anului 1715 tipărint «foarte marea carte»⁴⁹ a patriarhului Dositei: Ἰστορία περὶ τῶν ἐν Ἱεροσόλυμοις πατριεργευσάντων, un «in folio mare» de «1431 pagini» (și o filă albă)⁵⁰.

Această cea mai mare carte din cîte s-au imprimat în Tara Românească, s-a tipărit, spune pagina ei de titlu, pe la sfîrșitul domniei lui Ștefan Vodă Cantacuzino, prin îngrijirea și diortosirea ieromonahului Mitrofan Grigoras din Dodona, fiind supraveghetor (ἐπιστατοῦντος) al tipografiei popa Stoica Iacovici; în anul 1715, în luna octombrie⁵¹. Adevărat numele tiparniței din care a ieșit această carte uriașă, nu e pomenit; totuși se poate spune fără teamă, că a fost tipărită în «noua tipografie» înființată de patriarhul Hrisant în Mînăstirea Sfintului Sava din București, pe temeiul următoarelor dovezi:

a) *Istoria Patriarhilor Ierusalimului* s-a tipărit, spune foaia ei de titlu, în București, în anul 1715 luna octombrie. La această dată lucrau în acest oraș două tiparnițe: Tipografia Mitropoliei și a Mînăstirii Tuturor Sfinților întemeiată de Mitropolitul Antim Ivireanu. Amîndouă tiparnițele stăteau sub nemijlocita oblăduire a mitropolitului Antim, așa că lucrarea patrarhului Dositei nu se putea tipări în nici una din ele, fără ca numele mitropolitului Antim să nu fie pomenit în pagina de titlu a cărții. Se poate totuși zice că s-ar fi putut tipări în Tipografia Domnească! Dar nu s-a imprimat nici acolo, pentru că acea tiparniță nu mai tipărise nici o carte în răstimpul de la 1705 pînă la 1723; și mai ales pentru că nici Nicolae Vodă Mavrocordat nu și-a tipărit cartea Περὶ τῶν καθ' ἑκόντων Βίβλος în Tipografia Domnească, cum era de așteptat, ci a imprimat-o în Tipografia Mînăstirii Tuturor Sfinților!⁵². Așa că *Istoria Patriarhilor Ierusalimului* a ieșit din teascurile tiparniței «cea nouă» înființată de nepotul autorului acestei cărți, patriarhul Hrisant;

49. Const. Erbiceanu: *op. cit.*, p. 103: μνηστικὴ βιβλος.

50. «B.R.V.», I-175. Mai departe dăm titlul numai în trad. română.

51. *Ibidem*, p. 502 (grec) și p. 503 (rom.).

52. *Idem*, II-178: *Cartea despre datorii*.

b) Documentele ne îngăduie să cunoaştem, că numita carte a zăbovit în tipografie şi i-a prins teascurile şi slova pînă către sfîrşitul vieţii mitropolitului Ţării Româneşti, Mitrofan⁵³, deşi pagina ei de titlu pretinde că s-a tipărit în anul 1715 luna octombrie, «pe la sfîrşitul domniei (...) <lui> Ştefan Vodă Cantacuzino». Şi, ciudat lucru, această foaie de titlu ştia la 1715 octombrie de sfîrşitul domniei lui Ştefan Cantacuzino. fapt întîmplat abia la 1715 dechemvrie 25! Ea însă cuprinde şi alte ştiri nepotrivite cu documentele şi deci se face *dovadă neîndoioasă că este un document antedatat*.

În adevăr în septembrie 1715 Marcu din Cipru, directorul Academiei domneşti din Bucureşti, scria patriarhului Hrisant, editorul *Istoriei Patriarhilor Ierusalimului*, așa: «Cartea răposatului patriarh <Dositei>, unchiul Tău, se scrie neconținut (έντελεωσ γράφεται) și va fi foarte frumoasă»⁵⁴. Se poate, oare, crede, auzind această veste, că un in folio mare, cu 1431 pagini imprimate cu literă grecească mărunță, se putea tipări, cu dichisele unei tiparnițe de atunci, într-o lună de zile? Dimpotrivă, la 1716 aprilie se tipărise din această lucrare numai partea diortosită de patriarhul Hrisant, după cum reiese dintr-o epistolă a ieromonahului Mitrofan Grigoras din Dodona (traducem): «Și pentru că părinteasca Ta dragoste, scrie el patriarhului, a diortosit partea întia, aş primi să pun început bun corectării și părților ce au mai rămas⁵⁵, dacă cele cuprinse în carte n-ar fi peste puterile mele»⁵⁶; deși el primise, printr-o scrisoare din 2 martie același an. să diortosească bucuros această carte⁵⁷. Poate boala, care l-a împiedicat să facă o *epigramă* la cartea lui Nicolae Mavrocordat: Περί των καθηκόντων βιβλος⁵⁸, începuse să se simtă chiar din 1716, boală care l-a împiedicat să mai ia asupra-și corectarea «părților ce au mai rămas» din cartea lui Dositei. Deci diortosirea acelor părți necorectate au rămas pe seama *tipografului popa* Stoica Iacovici, supraveghetorul tiparniței și de obicei diortositorul primelor probe. De altcum numai așa se poate tilcui faptul, că dăm peste Mitrofan al Ungrovlahiei chinuindu-se în 1718 dechemvrie 17 cu greutatea «cumplite și obositoare» (δείνα και έπιπόνος) ale diortosirii acestei cărți⁵⁹. Că scrie mitro-

53. † 1719 către sfîrşitul lunii august.

54. Hurmuzaki, XIV-1, p. 692, DCLX.

55. Poarta spune că «s-a tipărit (...) prin îngrijirea și diortosirea smeritului ieromonah Mitrofan Grigoras din Dodona». Însă nota de la sfîrşitul *Pinaxului* (p. 180) zice (trad.): «Fiți dar sănătoși cititorilor și amintiți-vă de smeritul Mitrofan Grigoras din Dodona, dinstitul ieromonah, care s-a ostenit cu diortosirea», în Dositei, *Istoria Patriarhilor de Ierusalim*, București, 1715. Πλαξ, p. 180. Locul unde apare însă această *notă* și calificativul τήν έξλαν Ιερομόναχου, care nu se mai întilnește în nici o carte diortosită și îngrijită de el, dovedește că e scrisă de alt cineva și mai tîrziu.

56. Hurmuzaki, XIV-3, p. 123, LXXIX. 57. *Ibidem*, p. 121, LXXVII.

58. D. Russo, *Studii istorice greco-române*, București, 1939, v. II, p. 413. Nota noastră. Mitrofan Grigoras era în anul 1715 februarie 26, după propria-i mărturisire în τών έξηκοντών χρόνον (al 60-lea an) al vieții (Hurmuzaki XIV-3, p. 121). Deci pe la 1730, data la care Kesarie Daponte spune că a murit (D. Russo, *op. cit.*, p. 412) Mitrofan avea numai 75 de ani; era deci născut în 1655.

59. Hurmuzaki, XIV-3, p. 139, LXXXIX.

politul Mitrofan patriarhului Hrisant într-o epistolă din 1720 august 2⁶⁰ (traducem): «Făcându-se unele greșeli în tiparul cărții, care (...) *strică sintaxa și înțelesul* (sublinierea noastră), s-au îndreptat în afară de pagini la caietele de acum trimise la tipar; de oare ce toate caietele tipărite, șaptezeci și două la număr, bănuindu-le, le-am străbătut cu citirea și făcând adunarea greșelilor, am hotărît să se tipărească <o erată> la sfârșitul cărții»⁶¹. Negreșit iată o mărturie limpede care arată, că diortosirea probelor s-a făcut de un diortositor mai puțin priceput în limba greacă; fapt care nu se poate imputa învățatului călugăr Mitrofan Grigoras.

Editorul acestei scrisori spune însă într-o notă⁶² că această carte, cu a cărei diortosire se chinuia mitropolitul Mitrofan, ar fi Περί τῶν καθήκόντων βιβλος a lui Nicolae Mavrocordat. Dar nu e drept: greșelile, care *strică sintaxa și înțelesul* textului, nu pot fi puse în nici un chip pe seama vestitului dascăl de la Academia domnească din București, Gheorghe din Trapezunt; că el este îngrijitorul și diortositorul cărții voievodului⁶³. Afară de aceasta, cartea voievodului n-are *erată*, pe cînd a lui Dositei are o erată la sfârșit: «Corectura greșelilor din carte», care prinde patru pagini (p. 1427—1431)⁶⁴. Și iarăși, cele șaptezeci și două de caiete corectate de Mitrofan mitropolitul, dacă ar aparține cărții voievodului, a cărui lucrare e un volum în-4 mic, cu numai 176 pagini, ar da o carte în-4 de 576 pagini. Pe de altă parte, cartea voievodului s-a tipărit în tipografia Mînăstirii Tuturor Sfinților, unde patriarhul Hrisant n-avea nici un amestec. Ca atare ce rost are mitropolitul Mitrofan al Ungrovlahiei, să-i scrie în 1719 august 2 (traducem): «Căci pîrinteasca Ta dragoste trebuie să știe pe scurt toate cele ale tipografiei?»⁶⁵ Prin urmare lucrarea patriarhului Dositei ținuse prinsă o tipografie aproape patru ani. Și dacă această tiparniță nu e «noua tipografie» înființată de patriarhul Hrisant, a cărei alte tiparnițe îi dădea mîna să-și imobilizeze slova și teascurile atîta vreme? Așa că nu e prea departe de adevăr a spune, că *Istoria Patriarhilor Ierusalimului* este prima carte ieșită de sub teascurile tiparniței din Mînăstirea Sfintului Sava din București.

Numele tipografiei, care a scos această năpraznică lucrare nu apare, drept e, în pagina de titlu; vina însă trebuie căutată și în cumplitele împrejurări politice, care au bîntuit Țara Românească de la detronarea lui Constantin Vodă Brîncoveanu (1714 martie 24) și pînă la venirea lui Nicolae voievod Mavrocordat cu a doua domnie (1719, martie). Acele împrejurări au băgat în sperieți și pe patriarhul Hrisant, editorul cărții unchiului său Dositei, și ca unul bănuind hain de turci⁶⁶, urmărit de

60. Anul trebuie îndreptat 1719, pentru că în acest an, la 14 septembrie, aflăm pe Daniil mitropolit în locul lui Mitrofan («Candica Sfîntă», p. 118), mort între timp de erizipelul de care boala de mai multă vreme (Hurmuzaki, XIV-3, p. 144, LXXXIX)

61. *Ibidem*. 62. *Ibidem*, p. 144, nota 2. 63. «B.R.V.», II-178.

64. *Idem*, I-175: Ἐπιδορθώσις τῶν ἐν τῇ βιβλῷ ἀσφαλμάτων.

65. Hurmuzaki, XIV-3, p. 144, XCIV.

66. N. Iorga, *Byzance après Byzance*, Bucarest, 1932, p. 227, și Hurmuzaki, XIV-1, p. 641—642 et passim.

pîrîtorii (οἱ μαργιολοι) ⁶⁷ care nu lipseau și silit să trăiască cu frica în sîn, mutîndu-se din loc în loc ⁶⁸, avea destule motive să nu dea pe față tipografia sa cea nouă, în care se tipărea numita carte;

c) În sfîrșit, în anii 1715—1719 apar în București patru cărți în limba greacă: Antim Ivireanul: *Νορθοεσίου χριστιανοπολιτικαί* (1715) în Tipografia Mitropoliei ⁶⁹; Dositei: *Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριεργευσάντων* (1715?) fără arătarea tipografiei ⁷⁰; Al. Mavrocordat: *Ἱστορία ἱερῶ* (1716) în Tipografia Mînăstirii Tuturor Sfinților ⁷¹ și Nicolae Mavrocordat: *Περὶ τῶν καθηκόντων βίβλος* (1719) tot în aceeași tiparniță ⁷², dar slova, cu care s-a tipărit lucrarea patriarhului Dositei se deosebește de a celorlalte trei cărți. Fapt ce dovedește că *Istoria Patriarhilor Ierusalimului* a ieșit din teascurile unei a treia tipografii, care lucra în același timp în București și care nu putea fi alta fără numai tiparnița «cea nouă» înființată de patriarhul Hrisant în Mînăstirea Sfintului Sava; cărei tiparnițe i se va zice mai tîrziu, probabil după întemeierea Mînăstirii Văcărești, *Tipografia Școlii Văcăreștilor*.

*

4. *Ce s-a ales de Tipografia Școlii Văcăreștilor după 1741.* — În anul 1741 decembrie 3, Mihai Racoviță, domnul Țării Românești, poruncește: «(...) nimeni să n-aibă voie, să mai tipărească cărți bisericesti fără-de numai arhieroul locului» ⁷³. *Porunca* domnului se întemeia pe cuvîntul, că printre mijloacele de mîntuirea sufletelor se numără și cărțile sfinte sobornicești Biserici, care sînt izvoare de mîntuire duhovnicească. Și pentru a nu se strecura într-insele vreo greșeală, care să vatăme turma cuvîntătoare, se cuvîna a fi cercetate de arhierul canonic al fieștecărei eparhii. Drept aceea nu se mai dă voie, să se tipărească o carte fără știrea mitropolitului. Iar toate cărțile tipărite pînă acum fără blagoslovenia lui, să nu îndrăznească nimeni a le pune în vînzare pînă ce nu le va cerceta el. *Adică «porunca» lui Mihai vodă Racoviță așează, în chip oficial și pentru întîia oară în istoria tipografiei românești, cenzura tiparului bisericesc.* Oare, ce întîmplare grozavă s-a petrecut în tiparul românesc de s-a cășunat această gravă măsură; și ce cărți cu greșeli «ce vatămă turma cuvîntătoare» bănuiește?

Propaganda catolică izbutise adevărat să spargă în Ardeal, în 1698. unitatea Bisericii noastre prin unirea unei părți din românime cu Biserica apuseană Catolică. Puterea de stat austriacă fusese fără îndoială unealta primă a acestei dezbinări; și Biserica latină nu fusese nevoită să se slujească de tipar, așa cum se slujise mai-nainte *Reforma* împotriva ei ⁷⁴. Dar îndată ce unirea fu fapt oficial împlinit. «jezoviții» n-au pre-

67. Hurmuzaki, XIV-1, p. 663, DCXXXV.

68. Idem, XIV-1, p. 603, DLXXXVII; p. 662, DCIII; XIV-3, p. 124, LXXX; et passim. 69. «B.R.V.», I-172. 70. *Ibidem*, 175. 71. *Ibidem*, 176.

72. Idem, II-178. 73. *Anexa VII*.

74. Lucien Febvre et Henry-Jean Martin, *op. cit.*, p. 433.

getat a se servi și de tipar, — de acest vajnic mijloc de răspîndire a ideilor. Chiar din anul 1702 tipografiile din Bălgrad (Alba Iulia), Cluj, Sibiu și Sîmbăta Mare începură să răspîndească *Catehismușuri* de obîrșie ungară-catolică, tîlmăcite pe grai românesc și tipărite «în folosul neamului românesc»⁷⁵. Se pare poate ca *porunca* lui Mihai vodă Racoviță să fi avut în vedere și asemenea cărți, care nu vor fi lipsit a se răspîndi pe față sau pe furiș și dincoace de Carpați⁷⁶. Dar un clenci din *porunca* domnească parc-ar înțepa într-anumită bubă. Că zice: pe «lingă aceasta, poruncim domnia mea să aibă voe Sfinția Sa Părintele Mitropolit, să cerceteze cu amănuntul ca, unde va găsi vreo sculă sau slovă au verice dichis, ce au fost mai înainte vreme la tipografia sfintei Mitropolii, să le ia și să le ducă iar la urma lor, după cum au fost și mai nainte»⁷⁷.

După cum se vede *porunca* are o clauză și trei dispozițiuni: prima împuternicește pe arhiereul locului să cenzureze tipărirea tuturor cărților bisericești, pentru a nu se strecura în ele vreo greșeală; a doua volnicește pe mitropolit «să cerceteze cu amăruntul ca, unde va găsi vreo sculă, au slove au verice dichis ce au fost mai înainte vreme la tipografia sfintei Mitropolii, să le ia și să le aducă iar la urma lor» și a treia, «nimeni să n-aibă voe să mai tipărească cărți bisericești făr-de numai arhiereul locului...». Fîrște două din dispozițiuni sînt limpezi și lesne de înțeles, însă cea privitoare la lucrurile înstrăinate din tiparnița mitropolită cere o iscodire mai amănunțită, fiind vorba de o gravă bănuială.

Primul document din *Anexa* ce însoțește această osteneală, dă pe față primul fapt săvîrșit de mitropolitul Neofit Criteanul în legătură cu Tipografia Mitropoliei: Numirea în 1739 decemvrie 17 a lui popa Udrea «jătar la tipografia de sus» a Mitropoliei⁷⁸. Al doilea document, care urmează în ordinea cronologică, este «mărturisania» popii Stoica Iacovici tipograful, din 1740 octomvrie 20, prin care mărturisește în scris că a luat din Tipografia Mitropoliei două stampe, ca să tipărească antimise, pe care să le vîndă Mitropoliei⁷⁹. Pentru această ispravă este judecat, în 1740 noemvrie 4, și pedepsit cu caterisirea și afurisanie, cu întreaga lui familie, pentru vina de furtișag de cele sfinte⁸⁰. Și la 1741 decemvrie 3, iese și *porunca* pomenită mai sus, de la Mihai vodă Racoviță.

Între faptele arătate de cele trei documente este o vădită și strînsă legătură. Mitropolitul Neofit Criteanul vrînd pesemne să pună în lucru Tipografia Mitropoliei, a făcut chemare singurului «tipograf» destoinic din acea vreme în București, preotul Stoica Iacovici, să-l așeze în fruntea acestei tiparnițe, ca pe unul ce tipărise zeci de cărți românești, gre-

75. *Catehismuș* (Sîmbăta Mare, 1726), în «B.R.V.», IV-190. Pentru celelalte cf. *Idem*, I-138. 156; IV-133.

76. Poate s-a avut în vedere și *Abecedaul pentru copii* al lui Theofan Procopovici: *Первое знание отроковъ* (*Iniția învățatură a copiilor*), (Rîmnicu-Vilcii, 1734) în «B.R.V.», IV-68, carte ce fusese dovedită de Dimitrie Cantmir, ca răspînditoare de învățături protestante primejdioase Ortodoxiei; apud Dan Simonescu «B.R.V.», IV, p. IX. 77. *Anexa* VII. 78. *Anexa* I-a. 79. *Anexa* IV.

80. *Anexa* V.

cești și slavonești⁸¹. Îmi vine însă să cred că preotului meșter «tipograf» nu-i veneau prea bine condițiile de muncă și de salariu ale mitropolitului și n-a vrut să intre «tipograf» la tiparnița mitropolitană. Atunci Neofit Criteanul s-a văzut silit să nămească pe popa Udrea zețarul, căruia poate i-a poruncit ca, pînă la venirea lui Dimitrie Pandovicu «tipograful» de la Rîmnic, să întocmească o catagrafie a sculelor, slovelor și dichisurilor tipografiei, pentru a-și da seama de starea în care se aflau după patru ani de nelucrare. Dar dacă tiparnița mai putea aștepta un an-doi, pînă a fi dată pe lucrul tipăritului de cărți, o mare nevoie se cerea repede îndestulată: multe biserici rămăseseră fără *antimise*.

«Răzmirițele» dintre austrieci și turci, care bintuiseră țara în lung și în lat prădînd tot ce pica în mină, prăpădiseră și antimisele de pe la multe biserici, de nu se mai puteau sluji sfintele liturghii. Antimisele însă se puteau tipări în grabă și cu mijloace puține, dacă era o stampă în xilografie sau încă și mai bine în halcografie. S-ar putea crede că însăși numirea popii Udrea zețarul fusese făcută tot pentru această lucrare. Dar popa Metodie, ecleziarhul Mitropoliei și păstrătorul sculelor tipografice, n-a găsit în cămara ecliziarhiei nici una din stampele cu care mitropolitul Daniil tipărise antimise cu prilejul sfințirii Mînăstirii Văcărești⁸². Știa, ori poate aflase, că popa Stoica Iacovici fusese tipograful care tipărise acele antimise și avea bănuiala, că acela ar putea ști unde s-ar afla acele stampe; sau la urma urmei ar putea el săpa una din nou, cu care să tipărească antimise. Însă popa Stoica tipograful înțrebat, s-a făcut că nu știe unde s-ar afla stampa și că nici nu poate săpa el una nouă. Dar dacă Mitropolia are nevoie grabnică de antimise, el ar putea să-i vîndă unele rămase de la tîrnosirea Mînăstirii Văcărești. Cînd însă le-a adus la Mitropolie, s-au dovedit că «erau verzi», proaspăt tipărite. Pentru această ispravă, pîră la domnie și trimiterea unui om domnesc care scotocindu-i casa, a dat peste două stampe, una săpată în lemn și alta în aramă, cu care tipărise antimisele. Luat din scurt, popa Stoica a dat mărturisire în scris cerîndu-și iertare de greșeala săvîrșită pentru cîștig de bani⁸³. Dar în loc să fie certat cu îndurare, a fost dat în judecată bisericească și pedepsit cu caterisirea și afurisania întregii sale familii, pentru vina de furtușag de cele sfinte⁸⁴. Pedepsa nemaipomenit de aspră și de nedreaptă, mai ales blestemarea soției, fiilor și fiicelor «tipografului», pare a fi mai degrabă o sperietoare, care să-i frîngă cerbicea și să-l facă să se angajeze la Tipografia Mitropoliei.

Popa Stoica Iacovici tipograful era însă om descurcăreț; avea și el oamenii lui, care-l prețuiau atît pentru destoinicia lui în meșteșugul scornit de Gutenberg, cît și pentru cultura lui. Se pare că Constantin

81. Pr. Prof. Nicolae M. Popescu, *Chipuri de preoți*, București, 1942, p. 75 nota.

82. Hurmuzaki, XIV-2, p. 885, DCCCLIX: La 1723 iulie 4 se aștepta venirea patriarhului Hrisant al Ierusalimului pentru săvîrșirea sfințirii, cu toate că inscripția arată a fi sfințită în 1722.

83. *Anexa* IV.

84. *Anexa* V.

vodă Mavrocordat, acum domn al Țării Românești, fiul autorului cărții Περὶ τῶν καθ'ἑκόντων βιβλος, poate și alții ca de pildă Ianache biv vel postelnic, au pus pentru el cuvînt de iertare pe lângă mitropolitul Neofit de i-a ridicat pedeapsa. Că după un an și ceva de la caterisire îl aflăm tipărind cărți, în a căror pagină de titlu citim: «tipărit (...) de *cucearnicul între preoți* (sublinierea noastră) popa Stoica Iacovici tipograful»⁸⁵ (...).

Popa Stoica Iacovici tipograful, scăpînd de pedeapsa caterisirii, s-a apucat iarăși de lucru, dar nu în tiparnița mitropolitană, ci într-a Școlii Văcăreștilor, al cărei «epistat» era el de la înființarea acestei tipografii. Aci tipărește în anul 1741 două cărți de învățătură teologică, dintre care una filmăcită chiar de Ianachi biv vel postelnicul, și încă două de sfîntă slujbă. El luase această cale îmbiat poate de anumite socoteli: În Tipografia Școlii Văcăreștilor, al cărei tipograf «supraveghetor» era de la înființare, putea lucra mai în voie și cu mai mult folos pentru sine. De pildă cele două cărți de învățătură tipărite în această tiparniță în 1741 sînt fără îndoială editate pe socoteala sa⁸⁶. Apoi în această tipografie el muncea avînd «feciori» (zețari, drugari, pili-cari) chiar pe fiii săi, care, învățînd meșteșugul tiparului de la el, au ajuns tipografi⁸⁷; pe fiicele sale, că de aceea poate au și fost ele afurisite de mitropolitul Neofit⁸⁸; pe fratele său «Radul logothet Iacovici tipograf»⁸⁹; și chiar ajutoare străine de casa lui, dar tocmite la lucru și plătite de el, nu ca la Tipografia Mitropoliei unde plata acestor ajutoare, «feciori» cum le spune documentul, se făcea de Mitropolie: «Noi, zice, să-i tocmim și noi să le plătim, iar nu tipografii»⁹⁰. Pe de altă parte Tipografia Școlii Văcăreștilor fiind bunul unei mînăstiri închinată Sfîntului Mormînt, se socotea neatîrnată de ierarhia pămînteană; deci putea lucra în voie nesupărată nici de mitropolit, nici de vodă. Adică fumuri de «stavropighie» care pare-se că încă nu se risipiseră odată cu moartea patriarhului Hrisant (1731)⁹¹. Și în sfîrșit bietul popa Stoica tipograful simțise pe pielea lui firea iute la mînie a mitropolitului Neofit Criteanul și înțelesese, că dacă s-ar năimi «tipograf» la Tipografia Mitropoliei, el nu va mai putea lucra în voia lui ca pînă aci.

Numai că socoteala de acasă nu se potrivește cu cea din tîrg! — mai vîrtos după tipărirea *Liturghiei* (București, 1741), apărută fără știrea și fără binecuvîntarea mitropolitului Neofit, și în a cărei pagină de titlu se poate citi nesocotitoarea zicere: «Acum într-acest chip tipărită (...) cu cheltuiala preasfințitului mitropolit al Chesariei Palestinei Anania (...) în mînăstirea Sfîntului Savvei în București, ce iaste închinată Ierusalimului, în Tipografia Școlii Văcăreștilor (...) de cucearnicul între preoți

85. «B.R.V.», II-220 și 221. 86. Idem, 218 și 219.

87. Idem, 220, 219. Ioan Stoicovici tipărește la anul 1743 *Acatistul* în tipografia Episcopiei Buzăului, cf. «B.R.V.», I-228. 88. *Aneza* V. 89. «B.R.V.», II-232.

90. *Aneza* IX.

91. Hurmuzaki, XIV-3, p. 79, XLIX și N. Iorga, *Mitropolitul Antim Ivireanul în luptă cu Ierusalimul pentru drepturile Bisericii sale*, în «Biserica Ortodoxă Română», LII (1934), p. 721—725.

popa Stoica Iacovici tipograful»⁹². Nesocotirea trebuie să fi amărît rău pe mitropolitul Neofit, văzînd cum și cine-i tulbură planul tipografiei sale, pe care o înzestrase cu 180 matrițe noi, cu două teascuri, cu șase baloturi de hîrtie și cu alte scule⁹³. Iar tulburarea era căsunată nu numai pentru că i se momise tipograful, preot sub ascultarea sa canonică, popa Stoica Iacovici, ci și pentru că tiparnița din Mînăstirea Sfîntului Sava, înființată de patriarhul Hrisant pentru a tipări literatură teologică de apărare împotriva catolicismului năvălitor, se dădea acum la tipăritul de cărți liturgice românești cu totala nesocotire a mitropolitului Țării Românești: numele mitropolitului nu e pomenit în nici una din primele trei cărți scoase de această tiparniță în acel an, 1741⁹⁴. Și în sfîrșit poate că punea în primjdie redeschiderea Tipografiei Mitropoliei și venitul mitropolitului⁹⁵.

Asemenea nesăbuiță nu putea rămîne fără răspuns. Kyr Anania mitropolitul Chesariei Palestinei, care epitropisea la București în numele Sfîntului Mormînt tiparnița din Mînăstirea Sfîntului Sava, uitase pesemne că pe scaunul Ierusalimului nu mai era patriarh unul de talia celor doi Nottara, Dositei și Hrisant, cărora li se îngăduia de oblăduitorii Țării Românești orice poșteau; și că pe scaunul de mitropolit din București ședea acum Neofit Criteanul, arhiereu care nu suferea să i se calce drepturile canonice și să i se încurce planurile de păstorie. El pricepuse că dacă Tipografia Școlii Văcărești, avînd tipograf pe popa Stoica Iacovici, meșter iscusit și om descercăreț, e lăsată să tipărească și să vîndă cărți bisericesti românești, atunci planul lui de a da pe lucru Tipografia Mitropoliei se dă peste cap. Iar dacă totuși o deschide fără un meșter tipograf ca popa Stoica Iacovici și fără o *tocmeală* legală de ocrotire, atunci ea nu numai că nu-i va aduce «venitul» nădăjduit, ci va lucra chiar în pagubă. Că Mitropolitul Neofit «ca unul ce are practică multă»⁹⁶ în munca și meșteșugul cărților bisericesti, înțelegea, ceea ce alții înțeleseseră cu mult înainte, că tipărirea cărților era nu numai un ajutor dat învățămîntului și Bisericii, ci și o însemnată treabă de negustorie, care ține mai virtos de obiceiul afacerilor, decît de gusturile și toanele tipografului⁹⁷. Așa că e lesne de înțeles mijlocirile lui pe lîngă domnie pentru limpezirea în chip legal a dreptului de tipărire, editare și vînzare a cărților bisericesti; mijlocire care s-a întruchipat în *porunca* dată de Mihai Racoviță domnul Țării Românești, în 1741 decemvrie 3. De acum înainte, poruncește vodă, nu se mai poate tipări nici o carte bisericască fără știrea și fără blagoslovenia arhiereului locului; nu se mai poate pune în vînzare nici o carte tipărită mai înainte fără știrea arhiereului, pînă ce n-o va cerceta el; toate sculele, slovele și dichisele luate din Tipografia Mitropoliei e volnic mitropolitul să le caute, să le găsească și să le aducă

92. «B.R.V.», II-220. Numele ANANIA este înadins tipărit cu slove capitale.

93. *Anexa I-b.* 94. «B.R.V.», II-218, 219, 220.

95. «(...) dreptul care-l aduce tipografia, să se dea Preasfinției Sale, care mai presus decît toți ceilalți are a întîmpina și a îndrepta greutățile, care vin asupra-i și rezultă pentru el de fiecare dată». (*Anexa VII-a*). 96. *Anexa VI*.

97. Douglas C. Mcmurtrie, *The Book Story of Printing and Bookmaking*, Oxford Press, London—New York—Toronto, 1962, p. 179.

înapoi de unde au fost luate; «și mai pe scurt nimeni să n-aibă voie să mai tipărească cărți bisericești fără-de numai arhierul locului»⁹⁸.

Porunca domnească izbește aproape pe față în Tipografia Școlii Văcăreștilor, — singura tipografie care era în lucru în București în acel timp tipărind carte bisericească și clenciul uneltelor, luate din atelierul Tipografiei Mitropoliei și duse, unde *porunca* se sfiește să spună, pișcă tot tiparnița călugărilor greci din Mănăstirile Sfintul Sava și Văcărești, pentru că pe seama ispravnicului acelei tipografii apăsa o gravă prezumție: «tipografu» popa Stoica Iacovici, ca unul ce lucrase în Tipografia Mitropoliei tot timpul mitropoliților Daniil și Ștefan⁹⁹, era ușor de bănuț, mai ales după beleaua cu stampele pentru antimise, că el ar fi luat și acele scule, slove și dichisuri pierite din Tipografia Mitropoliei și le-ar fi dus în atelierul tiparniței Școlii Văcăreștilor, al cărei «epistat» era de la înființare.

Bănuția *poruncii* domnești, grea de urmărit, pare-se că n-a pătruns în inima călugărilor ierusalimiteni-bucureșteni. Aceștia făcându-se a nu înțelege unde bate *porunca* sau nedându-și seama de gravitatea ei, nu i-au dat ascultare. Ori, în cel mai bun caz, i-au dat o ascultare mărginită și tardivă¹⁰⁰, bizuindu-se poate pe niște închipuite și fără de preț drepturi de mănăstire «stavropighie patriarhală» unde nici mitropolitul, nici vodă, n-aveau dreptul să se amestece fără știrea și fără voia patriarhului Ierusalimului.

*

Nu se știe dacă patriarhul de Ierusalim a făcut vreo mijlocire pe lângă domn sau pe lângă mitropolit pentru împăcarea lucrurilor; sînt însă semne că îndărătnicia călugărilor greci de la Mănăstirea Văcărești a îndrîjit atît de mult pe mitropolit, încît, pentru curmarea amestecului necanonic și samovolnic al călugărilor greci din mănăstirile închinat patriarhiilor răsăritene (afară de cea *ecumenică*) în treburile Mitropoliei pămîntene, el nu s-a lăsat pînă ce n-a scos de la domnie o *pravilă* lămurită. Noua tocmeală dată în 1742 iulie 20 de Mihai Racoviță, domnul Țării Românești, e un *hrisov* pe pergament, redactat în grecește, de o întindere rar folosită, și împodobit cu litere inițiale și alte ornamente scrise cu vopseli vii¹⁰¹.

Hrisovul după ce arată pe larg, cu trimiteri la canoanele soboarelor ecumenice și locale, la tilcuirile marilor canoniști bizantini și la Bazilicale, drepturile unui chiriarh în eparhia canonic păstorită de el, ajungînd la lămurirea pricinei care a cășunat scoaterea lui, hotărăște:

98. *Anexa VII*. 99. «B.R.V.», II-196 și *passim*.

100. *Ibidem*, 221. *Molitvenicul* (București, 1741) s-a tipărit cu toată cheltuiala tot a Mitropolitului Anania al Chesareii—Palestinei într-o tiparniță bucureșteană nevădită, dar ... «cu blagoslovenia» mitropolitului Neofit Criteanul. Cartea s-a tipărit după venirea la domnia Țării Românești a lui Mihai Vodă Racoviță (1741 septembrie 4) și se prea poate ca pagina de titlu, să se fi imprimat după data poruncii din 1741 decembrie 3.

101. *Anexa VI*.

a) Mitropolitul Neofit, arhieru și înfiistător canonic al Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei, are putere de sine stătătoare să stăpânească această eparhie cu toate bisericile, minăstirile și bunurile mișcătoare și nemișcătoare afierosite lor și nici un alt patriarh, afară de cel «ecumenic», n-are dreptul să facă «stavropighie» vreuna din minăstirile din țară afierosite lor; nici să smulgă vreun cleric din jurisdicția mitropolitului țării.

Firește tocmeala nu rostește nici un nume de patriarh, de minăstire, biserică sau cleric, dar toate opreliștile documentului se potrivesc numai Patriarhiei Sfintului Mormînt¹⁹², Minăstirii Văcărești cu tiparnița ei de la Sfintul Sava și preotului Stoica Iacovici «tipograful», preot pămîntean sub ascultarea canonică a mitropolitului Ungrovlahiei, singurul arhieru care are căderea și răspunderea de mîntuirea oamenilor din această eparhie;

b) Între mijloacele de mîntuire este și tipărirea cît mai îngrijită a cărților bisericești. Așa că «munca și meșteșugul tipografiei cărților bisericești trebuie să se săvîrșească și să se aducă la îndeplinire cu purtarea de grijă arhierască» a mitropolitului Neofit;

c) Dreptul care-l aduce tipografia să nu se însușească de nimeni și sub nici un cuvînt, ci să fie dat Preasfinției Sale, care «mai presus de toate celelalte are nevoie să întîmpine și să îndrepte greutățile ce vin asupra-i». Și cel ce ar îndrăzni să smulgă de la Biserică un drept al ei, este răspunzător în fața legii;

d) Ca atare «(..) prea cinstitul Exarh al Plaiurilor și al nostru Părinte duhovnicesc domnul domn Neofit, (...) stăpînitor și vlădică al eparhiei acesteia (...) pe deplin păstorită de el, este dator să aibă (...) și purtarea de grijă, păsul și supravegherea tipării cărților sfinte încît, cele ce vor fi a se da în tipar, să fie întii încercate și cu scumpătate să se cerceteze de către Preasfinția Sa în privința învățaturii și a înțelesului, dacă sînt bine scrise după rînduială; apoi să se dea în tipar cele bune și folositoare (...)»;

e) «Atelierul tipografic și munca din el trebuie să se adune la un loc și <locul> să se găsească înăuntrul numitei preasfinte Mitropolii a Ungrovlahiei, pentru ca și desăvîrșirea cuvenită lucrului, cît și cercetarea cărților ce vor urma să fie tipărite, să se poată face laolaltă, ușor și fără oboseală de către Sfinția Sa și de către cei ce îl vor urma»; și

192. Din timpul patriarhului Dositei, și îndeosebi al patriarhului Hrisant, Patriarhia Ierusalimului ridicase pretenții neîngăduite de canoane și pravile bisericești în privința minăstirilor din țara noastră, afierosite Sfintului Mormînt. Că «nu mai e vorba de înstrăinarea unei părți din venituri pentru a susține, în grelele lor nevoi supt pîgîni Locurile Sfinte, ci de o desfacere totală a bisericilor de supt oblăduirea ierarhului locului, de o adevărată anexare, întînsă asupra a zeci de minăstiri și mergînd pînă la a impune limba greacă <și onoruri liturgice numai pentru patriarhul Ierusalimului> în sfintele slujbe ale preoților din satele în legătură cu aceste minăstiri» și în bisericile și paraclisele celor zece minăstiri, în N. Iorga, *Istoria Românilor*, București, 1938, p. 20.

f) «Chiar și cărțile cîte vor să se tipărească în vreuna din Episcopiiile atîrnătoare de această <Mitropolie>, dacă din întîmplare ar fi și acolo tipografie, să nu se dea la tipar mai nainte pînă ce venind la vederea arhieriei sale, să aibă o mare limpezime în cugetarea și în iscodire și nebănuială».

*

Hrisovul dat de Mihai vodă Racoviță, cu un cuprins de drept canonic atît de bogat, izvodit parcă de o dicasterie bisericească nu de o cancelarie domnească, nu mai îngăduie nici unei alte tipografii din București să mai tipărească vreo carte bisericească. Și cum în acea vreme *tiparnițele tipăreau numai asemenea cărți*, tocmeala domnească însemna desființarea oricărei alte tipografii afară de cele eparhiale. Așijderea chipul cum înțelege *hrisovul cenzura* acestor cărți, duce practic la același sfîrșit. Pe de altă parte mitropolitul avea numai de cîștigat de pe urma unei cenzuri cît mai aspre: El pusese Tipografia Mitropoliei în lucru chiar din anul scoaterii acestui *hrisov domnesc* (1742) și putea s-o ocrotească, acum cînd avea această unealtă, de orice concurență tipografică ce-i putea zăticni lucrarea în tot ceasul.

Adevărat laturea aceasta nu prea se vede în pravila din 1742 iulie 20 a lui Mihai vodă Racoviță, dar ea va apărea răspicat rostită în «așezămîntul» fiului său, Ștefan vodă Racoviță, din 1765 martie 25, unde citim: «că de la o vreme încoace se obișnuise să aducă din alte părți tipărite cărți și de la alte tipografii, și le vindeau aici, în București, și în alte orașe ce sînt în eparhia părintelui mitropolit, și precum vreu făcînd alișveriș aicea. Și din pricina aceasta era să se zăticnească a nu mai lucra tipografia <Mitropoliei> de aici»¹⁰³ (sublinierea noastră). Totuși în *hrisovul* din 1742 apare limpede cealaltă lature materială a acestei daraveri: venitul tipografiei cuvenit mitropolitului. Așa că toate cele spuse duc de-a dreptul la desființarea Tipografiei Școlii Văcăreștilor și chiar mai departe: la nimicirea Tipografiei Domnești, fapt ce se va întîmpla peste șase ani.

Acest *hrisov* pune însă și *cenșura preventivă* pentru cărțile bisericesti, care cu vremea se va preface într-un drept al Bisericii de a edita numai ea toate cărțile sale liturgice¹⁰⁴. Prin urmare *tiparnița înființată în București, în anul 1714, în Minăstirea Sfîntului Sava de Hrisant, patriarhul Ierusalimului, cu ajutorul lui Constantin vodă Brîncoveanu și al mitropolitului Antim Ivireanul. a încetat de a mai ființa în anul 1742.*

*

103. Arhiv. Stat. Buc., Fd. *Mitrop. Buc.*, ms. 143, f. 14.

104. Cf. *Pitacul* din 1818 octombrie 12, de la Ioan Gheorghe vodă Caragea privitor la cererea tipografiei de la Cișmeaua Mavrogheni, pentru editare de cărți, bisericești, în G. Ionescu, *op. cit.*, p. 134.

Socot că nu s-ar putea pune capăt cercetării Tipografiei Școlii Văcăreștilor fără a nu afla, unde au putut ajunge sculele, slovele și dichisurile acestei tiparnițe după desființarea ei.

La data de 1742 decembrie 1, Mitropolia din București întocmește o catagrafie în care sînt trecute «Dichisele și sculele tipografiei care sînt în seama eclisiarhului»¹⁰⁵. Dar se pare că lucrurile scrise în această catagrafie nu sînt cele aflate de popa Undrea, așăzat în 1739 decembrie 17, «jătar la tipografia de sus» a mitropoliei¹⁰⁶. Și dacă punem această catagrafie față-n-față cu celelalte două catagrafii ale Tipografiei Mitropoliei¹⁰⁷ cam din aceeași vreme, vedem că ea cuprinde și unele dichise și scule, care nu apar în celelalte două surate ale ei. De pildă în catagrafia din 1742 dăm peste «184 mărăci de aramă», pe care le credem că nu sînt tot una cu cele «180 mărăci cu mare cu mică» cumpărate din Ungaria¹⁰⁸, ci matrițele care vor sluji la vărsatul slovei grecești în 1748 octombrie 6¹⁰⁹. Aceste matrițe de aramă, cum și pilele mici și mititele, pentru curățitul și potrivitul literei din nou turnate, cele trei tigăi pentru turnatul tipelor, perghelul pentru măsurat «floarea», înălțimea și grosimea semnelor tipografice nou vărsate, etc. etc., care apar în catagrafia din 1742 decembrie 1¹¹⁰, dovedesc fără urmă de îndoială o întregire a dichiselor și sculelor Tipografiei Mitropoliei, sărăcită prin dosirile și înstrăinările de care vorbește *porunca* domnească din 1741 decembrie 3¹¹¹. Însă pentru a ajunge la o încheiere mai apropiată de adevăr, va trebui să ținem seama și de faptul, că în această catagrafie nu se spune nici o vorbă despre teasc și literă.

Porunca domnească din 1741 decembrie 3 bănuia că lucrurile ridicate din Tipografia Mitropoliei, ar fi fost duse în Tipografia Școlii Văcăreștilor; iar cercetătorii, partizani ai «contopirii» acestei din urmă tiparnițe cu tipografia mitropolitană, parcă ar lăsa să se creadă că această «contopire» ar fi fost o luare fără *compensație*. Dar un lucru ca acesta e greu de crezut, că se putea întîmpla unei minăstiri «afierosite» Sfîntului Mormînt, în vremea fanarioților, cînd Constantin vodă Mavrocordat, fiul și el însuși ctitor al Minăstirii Văcărești, pîndea să vină iar domn în Țara Romînească. De aceea e mai probabil a zice că Mitropolia a ridicat și a luat din Tipografia Școlii Văcăreștilor fără nici o despăgubire «dichisele și sculele» dovedite ale sale; și ce n-a cunoscut a fi al său: slovă, teasc, etc., le-a lăsat pe loc; pentru aceea nici nu apar în catagrafia din 1742 decembrie 1.

De asemenea se mai poate spune că teascurile, obosite și dărăpănate, ale acestei tiparnițe vor fi rămas pe loc și apoi vîndute de călugării greci din Minăstirea Sfîntului Sava cuiva, pentru folosit lemnul lor de stejar la cine știe ce nevoi. Cit privește literele, poate au fost cumpărate de vreun oarecare tipograf, pentru a le revinde cu vreun prilej bun cuiva căruia îi trebuia fie ca slovă, ori pentru amestecul de metale din care

105. *Anexa* II.106. *Anexa* I-a.107. *Anexele* XIV și XXIII.108. *Anexa* I-b.109. *Anexa* XV-b.110. *Anexa* II.111. *Anexa* VII.

erau vărsate. De pildă cu prilejul vărsării din anul 1748 a tipelor «luate de la Tipografia Domnească», Tipografia Mitropoliei a mai cumpărat de la un oarecare ne numit încă 30 de ocale slovă grecească; iar 27 1/2 ocale «Au adus și Ghinea și Iordache»¹¹².

II. — TIPOGRAFIA DOMNEASCA

Numirea de «Tipografie Domnească» se întâlnește dată întâia oară tiparnițelor înființate de Matei vodă Basarab în Mănăstirea Cîmpulung și Govora, precum și celei de la Tîrgoviște, — tiparnițe care au lucrat șaptesprezece ani (1635—1652)¹¹³. După aceea au mai purtat acest nume tipografiile înființate de Constantin vodă Brîncoveanu la București (1690)¹¹⁴, la Buzău (1691)¹¹⁵ și în Mănăstirea Snagov (1696)¹¹⁶.

Despre tiparnița lui Matei Basarab de la Tîrgoviște (că cele de la Cîmpulung și Govora încetaseră mai demult lucrul) nu se mai aude grăindu-se nimic după moartea ctitorului ei; cît despre cele întemeiate de Constantin vodă Brîncoveanu știm, că tipografia de la Snagov n-a mai lucrat nimic și niciodată după anul 1701¹¹⁷; cea de la Buzău n-a mai purtat nume de Tipografie Domnească după anul 1704; iar cea de la București și-a întrerupt lucrul în anul 1705 și nu l-a mai luat din nou decît în anul 1723.

Pricina care a împiedicat Tipografia Domnească din București să mai lucreze este chiar Antim Ivireanul: ajuns episcop și mai apoi mitropolit, toată truda tipografică s-a mutat după el la Rîmnic și de acolo la Tîrgoviște, unde tot el a dus-o. Așa a ținut treaba pînă la nefericita întîmplare a celor doi domni români, Constantin Brîncoveanu și Ștefan Cantacuzino, maziliți și uciși de turci; pînă ce i-a venit și lui rîndul. Altă pricină pare a fi urcarea pe scaunul domniei din București a domnilor fanarioți, care, cu toată înclinarea unora dintre ei spre carte, *nu s-au prea dat în vînt pentru tipografie*. Și dacă Tipografia Domnească lucrează în 1723—1724, credem că e din rîvna meșterului «tipograf» popa Stoica Iacovici.

112. *Anexa XV-c*. «Ghinea și Iordache» sînt fiii preotului Stoica Iacovici tipograf. 113. «B.R.V.», I-35 et passim. 114. *Ibidem*, 89.

115. *Ibidem*, 92. 116. *Ibidem*, 102.

117. Tipografia Domnească de la Snagov a fost foarte probabil *dăruită* de întemeietorul ei meșterului tipograf ieromonahului Antim de la Ivir, după ce a fost ridicat la stепенa de episcop al Rîmnicului (1705 martie 16: *Condica Sfîntă*, p. 98, XXXV). În această tipografie dusă la Rîmnic, se isprăvea în 1705 septembrie, tipărirea unui mare foliant grecesc de 650 p. («B.R.V.», I-149, Τόμος Χαρᾶς . = *Tomul bucuriei*). Atunci, dacă tiparnița de la Rîmnic n-ar fi fost un dar făcut episcopului Antim Ivireanul, ea nu este Tipografia Domnească de la Snagov. Dar repeziciunea cu care s-a tipărit *Tomosul bucuriei* dovedește dinpotrivă, că adică ea este cea de la Snagov. Iar dacă este aceeași, dar nu *dar* ci numai mutată, atunci nu pricepem pertru ce nu este numită și ea, ca cea de la Buzău, Tipografie Domnească? Nici cum de a ridicat-o Antim de la Rîmnic, cînd ajunge mitropolit, ca pe un bun personal și o duce la Tîrgoviște; și nici cum ridicînd-o de aci, o duce la București și o face pe numele ctitoriei sale, Mănăstirea Tuturor Sfinților, după ce o parte din ea o dăruise patriarhului Hrisant!

Nicolae vodă Mavrocordat venind cu a doua domnie în București (1719 martie) și vrînd să-și însemneze stăpînire de domn cărturar, își tipărește cartea *Περὶ τῶν καθήκόντων βίβλος* (*Cartea despre datorii*) în tiparnița Minăstirii Tuturor Sfinților, în 1719, cu popa Stoica Iacovici tipograf¹¹⁸. Această a doua carte grecească, imprimată de acest meșter tipograf, i-a dat prilejul să intre în legătură cu domnul fanariot și cu lumea din jurul său, care-l vor ajuta să-și facă rost de lucru în meseria lui. Așa mi se pare că a ajuns el să tipărească *Evanghelia* din 1723 «în scaunul domniei din București», cu blagoslovenia și cu toată cheltuiala mitropolitului Daniil¹¹⁹, iar în anul 1724 să imprime cu cheltuiala sa un *Catavasier*, tot «în scaunul domniei din București»¹²⁰.

După cum se vede, numele tiparniței din care au ieșit aceste două cărți e trecut sub tăcere; noi însă înțelegem spusa: s-au tipărit «în scaunul domniei din București», că e vorba de Tipografia Domnească, așa după cum zisa «tipăritu-s-au în scaunul Mitropoliei Bucureștilor»¹²¹, de tiparnița Mitropoliei din București vorbește. De pildă în vremea mitropolitului Teodosie, cînd se tipăreau «în scaunul Mitropoliei Bucureștilor» cărțile *Liturghia* (1680), *Evanghelia* (1682), *Apostolul* (1693) și altele, se știe bine că în acea vreme nu mai era în București nici o altă tiparniță afară de a Mitropoliei. Deci zicerea din pagina de titlu a acestor cărți: «tipăritu-s-au în scaunul Mitropoliei Bucureștilor», privește fără îndoială tiparnița acestei Mitropolii, nu alta. Tot așa trebuie înțeleasă și spusa din poarta cărților *Evanghelia* (1723) și *Catavasierul* (1724): «s-au tipărit în scaunul domniei din București» că e vorba negreșit de Tipografia Domnească, nu de alta.

Lucrarea Tipografiei Domnești n-a fost de data aceasta nici însemnată, nici de lungă durată și nici de laudă pentru «voevodul filosof». De bună seamă vremea tipografiilor domnilor pămînteni, care tipăreau mult și pentru toate popoarele ortodoxe, a lui Matei Basarab și a lui Constantin Brîncoveanu, trecuse și nu se va mai întoarce. Cu noua domnie luată la mezat de la turci, Tipografia Domnească numărîndu-se în rîndul bunurilor domnești aducătoare de venituri, poate se dădea și ea cu chirie ca bălțile cu pește, ocele cu sare, vămile. etc. Și-mi pare că se poate spune cu oarecare apropiere de adevăr, că atunci cînd acestei stăpîinii i-a venit la îndemîină, s-a descotorosit de tipar fără părere de rău¹²². Ne aducînd un venit substanțial ori poate și de frica acestui aluat, cartea, care dospește frămîntătura ideilor progresiste, voievodului fanariot i-a venit mai la îndemîină să abală tipografia în limanul Bisericii, decît să o lase să tipărească cărți lumești, ce puteau la urma urmelor să ajungă, cum s-a întîmplat în alte părți din lume, să ia la forfecare chiar legitimitatea unei astfel de domnii. Venea doară din împărăția care a strătorat tiparul cît a putut de mult: din Stambul, unde învățase bine lecția!

Tipografia Domnească din București după ce a isprăvit de imprimat *Catavasierul* din 1724, și-a întrerupt lucrul și a stat degeaba pînă în anul

118. «B.R.V.», I-178. 119. *Ibidem*, 182. 120. *Ibidem*, 184.

121. *Ibidem*, I-71 și passim. 122. Cf. *Anexele* XV-a, b, c, d și XVII.

1745, la care dată își ia din nou nevoința tipărint, «din porunca» lui Constantin vodă Mavrocordat și cu «blagoslovenia» mitropolitului Neofit Criteanul. *Pravoslavnică Mărturisire* ¹²³. Dar ce vrea să spună zicerea: «din porunca» lui Constantin vodă Mavrocordat?... Altă dată, înainte de Matei Basarab, când nici domnia, nici Biserica n-aveau tipografiile lor, o asemenea «poruncă» domnească înseamnă: a) îngăduirea dată de domn unui «tipograf» proprietar de tiparniță să trăbăluiască arta tiparului; b) scutirea sa de dăjzii și a «feciorilor» tipografi pe care-i avea pe lângă dînsul; scutirea de vamă pentru scule și materiale aduse din afară trebuincioase tiparului; c) îngăduirea de a vinde cărțile tipărite de el, și d) foarte adesea chiar plata de către vodă a tuturor cheltuielilor făcute cu tipărirea unei cărți oarecare ¹²⁴. În împrejurarea de față, popa Stoica Iacovici, care tipărește pe seama sa în Tipografia Domnească patru din cele cinci cărți apărute în București în anii 1745—1746, poate s-a bucurat de toate înlesnirile de mai sus, afară de cea de sub punctul d). Că, adevăr este, lui Constantin vodă Mavrocordat «îi era dragă învățătura și corespondenții din toate țările streine să aibă» ¹²⁵. Iar când a trecut domn la Iași (1741) a îndemnat pe vlădicii moldoveni să înființeze în eparhiile lor tiparnițe pentru tipărit cărți bisericești; și a adus de la București Evangheliile, Apostole și Liturghii tipărite în românește, și a pus să se citească în biserici ¹²⁶. Și iarăși, poate că ar fi cheltuit și bani din punga sa pentru tipăritul vreunei cărți, «di n-ar hi avut casă gră (...) cu mulți mîncăi» ¹²⁷. Și pe de altă parte ca să ție domnie de trei ori în Moldova și de șase ori în Țara Românească i-au trebuit bani, nu glumă, ca să sature pe turci. Că de...! «domnia se ține cu bani». Și atunci căuta să facă bani din toată întîmplarea, că zălogise la cămătarii din Țarigrad pînă și frumoasa și bogata «bibliotecă» moștenită de la bunicul și de la tatăl său ¹²⁸. Și afară de acestea «era om di-l întorcê și alții». Este deci de crezut că popa Stoica Iacovici tipograful, rămas fără de lucru după desființarea Tipografiei Școlii Văcăreștilor și după oprirea lucrului în Tipografia Mitropoliei, a luat cu chirie Tipografia Domnească, a pus-o în lucru pentru cea din urmă oară, și a tipărit în 1745 *Pravoslavnică Mărturisire* ¹²⁹ și *Psaltirea slavonă* ¹³⁰ și în anul 1746 *Ohtoihul*, ¹³¹, *Liturghia* ¹³² și *Mărgăritarele* ¹³³.

*

Nu se știe unde fusese adăpostită Tipografia Domnească din București pe vremea ctitorului ei, dar în anul 1748 se afla adăpostită în

123. «B.R.V.», II-244.

124. Idem, IV-2. Noima zicerii «a scris domnia mea această carte» (*Ibidem*, IV-9, p. 168 et passim.) înseamnă negreșit că domnul a plătit toate cheltuielile de tipărit, iar nu după cum s-a zis, *fără nici o dovadă*, că tiparnița era domnească.

125. Enaki Kogălniceanu, *Letopiseșul Țerei Moldovei*, în Michail Kogălniceanu, *Cronicele României*, București, 1874, t. III, p. 203.

126. Ion Neculce, *op. cit.*, p. 56.

127. Ion Neculce, *op. și loc cit.*

128. Chesarie Daponte, *Catalog istoric*, în C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 193.

129. «B.R.V.», II-224.

130. «B.R.V.», II-245.

131. *Ibidem*, 249.

132. Idem. IV-92.

133. Idem, II-248.

cuprinsul Mînăstirii Colții și dată de vodă în seama epitropilor acestui sfînt lăcaș, pentru a «tipări cărți și vivlii». Și sub cuvînt că «din întîmplarea vremilor ne mai puindu-se în tipariu nici un feliu de cărți grecești, care sînt trebuincioase și de folos politiei», *hrisovul* domnesc din 1749 aprilie 3, dat Mitropoliei de Grigorie vodă Ghica, volnicește pe Mitropolitul Neofit să ridice tiparnița din seama acelor epitropi și «să fie în seama și întru stăpînirea Sfinției Sale și ori cînd va socoti și va vrea», să tipărească cărți ori grecești ori românești, atît «de cele trebuincioase bisericilor spre lauda și slavoslovia lui Dumnezeu, cît și alte cuviincioase vivlii»¹³⁴. *Deci prin acest hrisov domnesc din 1749 aprilie 3 Tipografia Domnească din București se desființează.*

Prin numitul *hrisov* Tipografia Domnească se desființa de drept, că *de fapt* se desființase cu vreo șase luni mai de vreme: în 1748 octombrie 6, după cum arată *catagrafia* zestrei acestei tiparnițe întocmită cu prilejul ridicării ei de la Colțea. Potrivit acestei *catagrafii* tiparnița avea la desființarea ei următoarele scule, slove și dichisuri: *Patru teascuri, 230 ocale de slovă, o tigae de fier, două căldăruși, una pereche pirostii și opt «căști»*¹³⁵. Judecînd după această zestre, se poate spune că Tipografia Domnească era descompletată la desființarea ei. Firește, cele patru teascuri și opt case arată că tiparnița fusese cîndva una dintre cele mari¹³⁶: cu patru teascuri se puteau tipări de obicei două coale pe zi¹³⁷ în două ape și la un tiraj de 7—800 de trupuri. Însă lucrurile celelalte din *catagrafie* nu sînt la măsura teascurilor. De pildă cu 230 ocale de literă nouă se poate zețui la două coale pe zi, dar slova luată de la Colțea era obosită și a trebuit vărsată din nou. Iar la turnat, mai adăugînd încă și alte 30 ocale slovă veche au ieșit literă grecească numai 136 ocale¹³⁸. Cel mai însemnat neajuns era însă acela că Tipografia Domnească nu avea matrite, — mijlocul cel mai potrivit și lesnicios de înnoit slova. Tigaia scrisă în *Catagrafie* e semn că avusese cîndva și matrite, dar acum la desființare nu-i mai rămăsese decît această tigae de fier. Aceleași lipsuri se dovedesc și la celelalte scule, însă e de prisos să mai lungim vorba la căpătîiul unei tiparnițe, care-și dă duhul. Prin urmare Grigorie Ghica vodă *prin hrisovul din 1749 aprilie 3 desființează Tipografia Domnească din București, ridicată în anul 1690 de Constantin vodă Brîncoveanu*, și zestrea ei s-a dat Mitropoliei.

III. — TIPOGRAFIA SFINTEI MITROPOLII

Tipografia aceea în care «s-au tipărit întîii în Mitrop<olia> Bucureș<tilor>» o culegere de predici (cazanie) numită *Cheia Înțeleșului*, este prima tiparniță înființată cu cheltuiala și pe numele Bisericii din

134. *Anexa XVII.* 135. *Anexa XV.*

136. De pildă, judecînd pe măsura noastră, *L'Imprimerie royale de Paris* avea vreo zece prese, la care lucrau uneori vreo cincizeci de lucrători deodată, în Lucien Febvre et Henri-Jean Martin. *op. cit.*, p. 197.

137. *Anexa IX:* «Și ei (i.e. tipografii) să aibă a scoate p-o' zi o coală, cînd vor umbla amîndoa teascurile». 138. *Anexa XV-c.*

Țara Românească. Ea a fost «ridicată» și «așăzată de iznoavă tipografie, adecă typariu de typăritul cărților», «la anii Domnului 1678», de Varlaam mitropolitul Ungrovlahiei¹³⁹. S-a spus că această tiparniță «chemase la viață nouă vechea tipografie a lui Matei Vodă», dar, după cum am scris și mai înainte, despre tipografia înființată de Matei Basarab la Țirgoviște nu s-a mai auzit vorbindu-se nimic după anul 1652. Pierise poate și ea în zurbaua seimenilor, care făcuseră atâtea răutăți mai ales în Țirgoviște¹⁴⁰. Apoi cuvântul răspicat al mitropoliei Varlaam, spunînd că tipografia din Mitropolia Bucureștilor e «ridicată» și «așăzată de iznoavă», nu îngăduie altă tilcuire decît că e vorba de o tipografie nouă. de el înființată.

Mitropolitul Varlaam n-a avut tristețea să rămînă în scaun și să culegă minunatele roade odrăslite de ctitoria sa. Dar nu se poate să nu se fi bucurat, cînd a văzut «făclia» aprinsă de el sub «obroc» pusă, ci în «sfeșnic», luminînd poporul pe care-l păstorise și dînsul. Că din teacurile acestei tiparnițe au ieșit întîia *Evanghelie* (1682)¹⁴¹ și întîiul *Apostol* (1683)¹⁴² în grai românesc, și cu o altă împărțire a cuprinsului necunoscută de vechea carte liturgică¹⁴³. Așijderea se prea poate ca inima lui să se fi lărgit și mai mult de bucurie atunci, cînd a «apărut întregă, la 1688, într-un mare volum cu slova mică, avînd aproape optzeci de rînduri în pagină», «cel d-întîiu document sigur de limbă literară stabilită pe înțelesul tuturor Românilor și la înălțimea oricăror concepții generale omenești»¹⁴⁴ : «Biblia»¹⁴⁵.

Sînguința dovedită de această tiparniță în vremea mitropolitului Teodosie se potolește după tipărirea *Psaltirii* (1694)¹⁴⁶ ; sau mai drept zis după înființarea tipografiei domnești din Mînăstirea Snagov. Pînă în anul 1728 tiparnița mitropolitană din București n-a mai tipărit nici o altă carte, afară de cartea mică grecească în versuri a lui Antim: *Νορθεσία Χριστιανικοπολιτικά* (Sfaturi creștine-politice 1715)¹⁴⁷. Abia în anul 1728 va începe această tipografie să lucreze din nou, imprimînd vreo șapte cărți în opt ani de păstorie ai mitropoliților Daniil și Ștefan ; dar întrerupe lucrul în 1736, nemaitipărînd nimic pînă în anul 1742; adică pînă în vremea păstoriei mitropolitului Neofit Criteanul, — răstimp cercetat de această osteneală.

Mitropolitul Neofit Criteanul «a luat păstoria scaunului Ungrovlahiei în 7 d<ni> ale lui Noemvrie, l<ea>t 7246 (=1738) (...) duminică la 7 ceasuri din zi»¹⁴⁸, totuși prima carte din timpul păstoriei lui iese

139. «B.R.V.», I-208. 140. Radu Popescu, *op. cit.*, p. 365, 372.

141. «B.R.V.», I-74. 142. *Ibidem*, 76.

143. Tit Sîmedrea, *Tetравanghelul Vi. tiernicului Matiaș*, București, 1934, p. 9—11. Extras din «Biserica Ortodoxă Română» LII (1934).

144. N. Iorga, *Istoria literaturii românești*, ed. II, v. I, p. 397.

145. Idem, *Istoria Bisericii românești*, ed. II, București, 1928, v. I, p. 407

146. «B.R.V.», I-96. 147. *Ibidem*, 172.

148. Arh. St. Buc., fond *Mitropolia București*, ms. 29, f. 9. Notă cu mînă proprie.

din Tipografia Mitropoliei abia la anul 1742: un *Catavasier*. «tipărit acum în Tipografia cea noao a Sfintei Mitropolii a Bucureștilor»¹⁴⁹. Tipografia «cea noao»!... Vorbă mare, cartea însă e cam micșoară! Și ce vrea să spună? Că tipografia e ridicată din nou de el? Nu cred, pentru că dovezile arată că tipografia mitropolitului Varlaam nu murise de tot, ci la sfârșitul anului 1738, cînd Neofit lua păstoria Ungrovlahiei, era veche și obosită și că, pentru a începe iarăși a lucra, era trebuință de un oarecare timp de chibzuit și de robotit la înnoirea și organizarea ei.

«Tendința de organizare tipografică» și «de o înnoire a literilor» a fost pricepută de Prof. Dan Simonescu nu numai după zisa din pagină de titlu a *Ceaslovului*, ci și după literele «mai scurte și mai groase de cît la cărțile tipărite pînă acum»¹⁵⁰. Dar mitropolitul Neofit chibzuind a pune tiparnița pe roate, a dat de greutatea neașteptate. Și «ca unul ce avea destulă practică în această privință»¹⁵¹, a căutat întîi să-și dea seama de adevărata stare a vechii tiparnițe mitropolitane, care de atîția ani nu mai robotise nimic. Așa s-ar putea tilcui *însemnarea* din 7248 (=1739) decembrie 17, aflată în *Condica de casă* a acestui mitropolit, grăind că «s-a așăzat popa Udrea jățar la tipografia de sus»¹⁵², dacă nu s-ar cunoaște grava pedapsă dată de mitropolitul Neofit Criteanul, în 1740 noiembrie 4, meșterului «tipograf» popa Stoica Iacovici; pe el caterisindu-l și pe soție, fii și fiice afurisindu-i¹⁵³. Am arătat mai sus cum a căzut această belea pe capul numitului tipograf, cum și urmările cășunate legăturilor lui cu Tipografia Mitropoliei¹⁵⁴. Drept aceea nu vom mai stărui asupra acestui fapt, fără numai a spune că, scăpînd Neofit mitropolitul din mîna acest destoinic tipograf, a fost nevoit să se ajute, pentru a da pe brazdă Tipografia Mitropoliei, de meseriași tipografi de mîna a doua, ca acest zețar.

De bună seamă popa Udrea, ca unul ce era dirvărit cu slova, a fost pus la acea tipografie ca să aleagă semnele tipografice ale vechii tipografii, să le pună în case și să le catagrafiezze, — căci așa era rostul și priceperea lui de zețar. Ce-o fi găsit el cotrobăind prin ungherele «tipografiei de sus», nu știm, dar după *însemnările* de mai tîrziu se poate spune că de la sculele desperecheate, slovele obosite și dichisele derăpănite aflate în acea încăpere, ispravă mare nu se putea nădăjdui. *Literele*, cam vreo 250 ocale, tocite și obosite, trebuiau înlocuite cu altele noi; *teascurile* erau într-asemenea stare de nu se mai puteau drege, deși se găseau meșteri locali care puteau nu numai să le dreagă¹⁵⁵, ci chiar să le facă din nou. Cît despre celelalte scule și dichisuri ale acestei tiparnițe, firește nu atît de însemnate ca *tipele* și *teascurile*, nici ele nu răspundeau la numărătoarea popii Udrea, pentru că, după cum spune *porunca* domnească din 1741 decembrie 8¹⁵⁶, erau luate din tiparnița mitropolitană și duse — nu se știe unde! Cam în această stare se afla *Tipografia Mitropoliei*, stare căreia mitropolitul trebuia să-i aducă în-

149. «B.R.V.», II-222.

150. Dan Simonescu, *op. cit.*, p. 12—13.151. *Anexa* VI-a.152. *Anexa* I-a.153. *Anexa* IV și V.154. *Ibidem*.155. *Anexa* XIX.156. *Anexa* VII.

dreptare, de voia să facă vreo ispravă bună. Adică în rîndul întii trebuia de înnoit semnele tipografice și teascurile.

Pentru acoperirea unor asemenea lipsuri, mitropolitul va chema pe Dimitrie Pandovici, tipograf la Rîmnicul Vîlcii¹⁵⁷, și-l va trimite cu doi însoțitori, Dima și Gheorghe, să aducă 180 matrițe («mătrăci») cu mare cu mică, o tigare de topit plumbul și alta antimoniul, precum și două teascuri noi făcute la Brașov. *Insemnarea* pune data: 7249 (= 1740) decembrie 8; și toată cumpărătura s-a plătit cu 220 taleri prin clucerul Andronache¹⁵⁸. Prin urmare Tipografia Mitropoliei avea pe la începutul anului 1741 două din dichisurile de căpetenie ale unei tiparițe: 180 matrițe și două teascuri nou-nouțe. Și dacă ținem seama de faptul că tipele chirilice sînt de toate patruzeci și trei la număr, aflăm că Mitropolitul Neofit înzestrase tiparnița miropolitană cu matrițe pentru cel puțin patru garnituri de literă «cu mare cu mică». Adică tot cam atîtea cite adusesse de la Kiev și Matei vodă Basarab în anul 1635 pentru tipografia din Cîmpulung¹⁵⁹.

Tiparnița fiind tocmită din punct de vedere tehnic, s-ar fi putut apuca de lucru în primăvara anului 1741. Cu toate acestea, ea n-a pornit la treabă, pentru că nu era cu totul în regulă; — firește în regula înțeleasă de mitropolitul Neofit. Pentru o bună și spornică lucrare îi trebuia tipografiei în primul rînd un «tipograf» destoinic, care să știe tiparul român, grec și slavonesc, să cunoască meșteșugul turnatului literelor și pe cel al xilografiei, dacă nu și facerea poansonului. Mai trebuia încă și un temel legal, o tocmeală, o *pravilă domnească*, spre a chezășui drepturile Bisericii în privința editării, tipăririi și vînzării cărților liturgice și de învățătură bisericească.

În adevăr, mitropolitul Neofit Criteanul băgase de seamă, doar lăcuia în țara noastră de vreo zece ani, că tiparnițele din București, Buzău și Rîmnic tipăreau numai și numai carte bisericească. Și el, «bărbatul înțelept și împodobit cu practică»¹⁶⁰, simțea că multele tipografii, imprimînd numai același soi de carte, își făceau una alteia piedică și pagubă¹⁶¹; că desele și de multe ori lungile întreruperi de la lucru, cînd ale unei tipografii, cînd ale alteia, erau cășunate negreșit și pentru că nu-și puteau scoate mai devreme cheltuielile de tipărire; că meșteri tipografi iscusiți nu prea erau, iar cite unul mai răsărit, ca de pildă popa Stoica Iacovici, se scîrbise de Tipografia Mitropoliei pentru amarnica pedepsire ce suferise de la mitropolit; că lipsa de supraveghere a tipa-

157. «B.R.V.», II-212.

158. *Anexa* I-b.

159. «B.R.V.», IV-35; ПЕЧАТНЮ (...) ПАТОК - ВЪДНУХЪ ПИСМЕНИ, (Tipar (...) cu litere de cinci feluri). Titlul zicerii «Tipar cu litere de cinci feluri» nu poate fi altul decît: *Matrițe cu cinci garnituri de litere*. Alt titlul ar însemna, că cele trei tiparnițe ale lui Matei vodă Basarab au tipărit timp de șaptesprezece ani, 24 cărți, numai «cu litere de cinci feluri» aduse de la Kiev, în 1635. Fapt cu neputință chiar pentru tiparul din vremea noastră, care cunoaște un amestec de metale pentru semnele tipografice neasemănat mai bun și mai virtos decît cel din prima jumătate a veacului al XVII-lea. Cf. Ambrosie Firmin Didot, *Alde Manuce et l'hellénisme à Venise*, Paris, 1875, p. 99—101.

160. *Anexa* VI-a.

161. Arhiv. Stat. Buc., *Fd Mitrop. Buc.*, ms. 143, f. 14.

rului de carte bisericească ducea la anumite părtiniri de tradiție literară locală¹⁶², care împiedica uniformizarea textului liturgic; că în sfârșit «dreptul care-l aducea tipografia și care trebuia să se dea Preasfinției Sale» nu se vedea venind de nicăiri¹⁶³; — toate aceste najunsuri, poate și altele, ne ajută, zic, să înțelegem și noi zăbava lucrului tiparniței pînă la luarea măsurilor potrivite.

Pentru curmarea acestor neajunsuri și pentru a chezășii tiparniței eparhiale o statornică și spornică lucrare, aducătoare și de dreptul cu-venit ierarhului, Neofit s-a străduit și a cîștigat de la Mihai vodă Răcoviță cele două documente, al căror cuprins este acum bine cunoscut: porunca din 1741 decembrie 3¹⁶⁴ și *hrisovul* din 1742 iulie 20¹⁶⁵. Prin aceste două pravile s-a desființat concurența Tipografiei Școlii Văcăreștilor, s-a pus capăt amestecului Patriarhiei Ierusalimului în treburile Bisericii din Țara Românească și a momirii clericilor români de sub jurisdicția canonică a mitropolitului și în sfârșit, *s-a recunoscut pentru întâia oară legiuit și formal dreptul Bisericii*, nu de monopol, ci de *cenzură asupra editării cărților bisericești*, drept rămas în picioare pînă în ziua de azi. Prin urmare acum, adică în anul 1742, Tipografia Mitropoliei, înzestrată cu scule, slove și dichisuri în parte noi, precum și cu pravilă domnească lămurită, era gata a-și deschide porțile și a porni la lucru.

*

1. *Cărțile tipărite de Tiparnița Mitropoliei*. — Această tipografie a tipărit în curgerea anilor 1740—1750 paisprezece cărți din cele douăzeci și patru, ieșite în acest răstimp din cele trei tiparnițe bucureștene. Ea însă n-a lucrat fără întrerupere în tot acest răstimp, ci pornită la lucru în anul 1742 îl întrerupe în 1744 și nu mai tipărește nimic pînă în anul 1747. În acești trei ani Biserica a fost îndestulată cu cărți liturgice tipărite de *Tipografia Domnească*, pusă pe roate, după cum am spus mai sus, de popa Stoica Iacovici tipograful¹⁶⁶. Acolo s-au imprimat cinci cărți cu blagoslovenia mitropolitului Neofit, dintre care ultima, *Triodul* (1746), chiar cu întreaga cheltuială a acestui arhipăstor. Fapt care ne îngăduie să credem că Tipografia Mitropoliei și-a întrerupt lucrul pentru a-și da o nouă organizare pe temeiul cercării tipografice și editoriale din primii doi ani de muncă, și pentru întoarcerea cheltuielilor făcute cu tipărirea următoarelor cărți:

A. — *Catavasierul* (1742) cu Dimitrie Pandovici tipograf¹⁶⁷; *Ilie Miniati*, *Cazanii* (1742) fără vădirea tipografului¹⁶⁸; *Evanghelia* (1742) cu popa Stoica Iacovici tipograf și cu Radu Iacovici logofătul tipog-

162. Surda contradicție literară dintre tiparnița bucureșteană și cea rîmniceană chiar pe timpul lui Neofit Criteanul, se pare că și ea a cășunat punerea *cenzurii*, despre care am vorbit mai sus. Cf. de pildă Prefața *Penticostarului* (București, 1743), în «B.R.V.», II-282 și nota diortositorului *Penticostarului* (Rîmnicea, 1743), II-233.

163. *Anexa VII*.

164. *Anexa VII*.

165. *Anexa VI*.

166. Supra p. 23. Așa dar Biserica n-a avut măcar privilegiul editării cărților sale liturgice, necuminte un monopol al întregului țipar.

167. «B.R.V.», II-222.

168. *Ibidem*, 223.

graf¹⁶⁹; *Apostolul* (1743) cu Dimitrie Pandovici tipograf¹⁷⁰ și, poate, *Pentecostarul* (1743) cu cei doi frați popa Stoica și Radu Iacovici logothet tipografi¹⁷¹.

Terminându-se de tipărit această ultimă carte, tiparnița mitropolitană își întrerupe lucrul trei ani. Dar când să înceapă din nou lucrul, după trei ani, s-a văzut fără tipografi. Căci popa Stoica Iacovici luase cu chirie Tipografia Domnească, o dată cu venirea lui Constantin Mavrocordat domn al Țării Românești, și Dimitrie Pandovici plecase la Rîmnicea, așa că tiparnița mitropolitană a trebuit să caute alți tipografi, pe care găsimu-i a început postata a doua de lucru în anul 1747, tipărind :

B. — *Liturgia* (1747) cu Barbu Bucureșteanul tipograf¹⁷²; *Psaltirea* (1748) cu același tipograf¹⁷³; *Ceaslovul* (1748) cu același tipograf¹⁷⁴; Ghenadie Scolarul, Σύνοψις τῶν ἐυχῶν ἐκ τοῦ Ψαλτηρίου (*Carte de rugăciuni culese din Psaltire*) (1749) «tipărită (...) de preotul Stoica Iacovici»¹⁷⁵ și *Evangelhia* (1750) cu Barbu Bucureșteanul și Grigorie tipografi¹⁷⁶.

Tipografia Mitropoliei a mai tipărit, pe lângă cele zece cărți cunoscută, încă alte patru cărți din care nu s-a aflat pînă acum nici un exemplar, dar se știe din *însemnările* grecești ale mitropolitului Neofit Criteanul, că s-au tipărit în tiparnița mitropolitană¹⁷⁷; și sînt:

C. — *Cărticică de rugăciuni* (1747)¹⁷⁸; *Orologhionul* (1747)¹⁷⁹; *Orologhionul Mic* (1749)¹⁸⁰ și *Ceaslovul* (slavonesc) (1749)¹⁸¹, toate imprimare foarte cu puțință de Barbu Bucureșteanul tipograf.

Încheind lista cărților tipărite în cele trei tipografii bucureștene în a cincea decadă a veacului al XVIII-lea și luînd temeii media edițiilor ca număr cunoscut de exemplare ieșite din Tipografia Mitropoliei,

169. *Ibidem*, 224. 170. *Ibidem*, 229.

171. *Ibidem*, 232. Pagina de titlu a acestei cărți zice, că s-a tipărit în «oraș în București», cu blagoslovenia și cu cheltuiala mitropolitului Neofit, fără vădirea tipografiei. Dar cum în acel an (1743) lucra în București numai Tipografia Mitropoliei (a Școlii Văcăreștilor se desființase în 1742 iulie 20, iar cea Domnească va intra în lucru numai în 1744 iulie, odată cu venirea a patra oară la domnia Țării Românești a lui Constantin vodă Mavrocordat) și cum prefața e scrisă și semnată de mitropolitul Neofit, este mai mult de cît probabil că această carte s-a tipărit tot în Tipografia Mitropoliei. Poate e una din cărțile ce tipăreau tipografi și lucrătorii cu hîrtia lor. Cf. *Anexele* IX și XXV. 172. *Ibidem*, 254. 173. *Idem*, IV-264.

174. «B.R.V.», IV-100. 175. *Idem*, II-271. 176. *Ibidem*, 275.

177. *Anexa*: X, XIII, XXI și XX.

178. «B.R.V.», 257, o numește greșit Molitvenic. *Insemnarea* românească din 1747 (7255) marte 26 spune lămurit: «Acum am pus să se tipărească o cărticică mică de σὺνοψις (rugăciuni) cu moliftele de dimineață», *Anexa* X; iar *însemnarea* grecească din 1747 april 8 zice: ἐτυπώθησαν τὰ βιβλιαράκια με τὰς εὐχάς, *Anexa* X unde nu e vorba de marea carte *Evloghionul*, ci de o cărticică, βιβλιαράκι τὸ, care s-a vîndut exemplarul cu 7 parale. 179. *Ibidem*, 254, cf. și *Anexa* XIII.

180. «B«R.V.», nu-l cunoaște cf. *Anexa* XXI.

181. *Idem*, II-267, cf. *Anexa* XX.

aflăm că numărul lor total se ridică la 13020 de exemplare¹⁸². Fără îndoială, rezultatul e de lăudat, dar și de mirat. De mirat, pentru că în această curgere de timp, când Țara Românească era obladuită de voievozi din Fanar și Mitropolia ei păstorită de un arhiepiscop grec din Creta, tiparnițele bucureștene care tipăreau altă dată mai mult cărți grecești, tipăresc acum numai o «cărțulie», o filadă grecească într-o ediție atît de săracă de nu-ți vine să crezi: 150 trupuri!¹⁸³.

În acești zece ani de nevoiță tipografică au mai fost tipărite în București o *Psaltire* și un *Ceaslov*, în grai slavonesc. Tipografia Mitropoliei a scos în anul 1749 un *Ceaslov* în 500 trupuri și Tipografia Domnească tipărise o *Psaltire* în 1745, de bună seamă tot în atitea trupuri. Dar dacă scoatem din numărul celor 13020 cărți, imprimate de tiparnița bucureșteană în anii 1740—1750, numărul de 1150 trupuri tipărite în limbi străine, ne dăm seama că la jumătatea secolului al XVIII-lea biruința limbii românești în Biserică era fapt de tot cu totul împlinit; și că scula cea mai de frunte a acestei biruințe a fost tiparul.

2. Unde era așezată tipografia? — În vremea Mitropolitului Antim Ivireanul, «Tipografia e<ra> instalată în Mănăstirea Mitropoliei Vlahiei», spune fără altă lămurire Del Chiaro¹⁸⁴. Se prea poate că ea se afla așezată în acest sfînt lăcaș chiar de cînd fusese «ridicată de iznoavă» de mitropolitul Varlaam (1678); dar nu se știe anume în care parte și în ce încăpere. Însemnările din *Condica de casă* a mitropolitului Neofit, din 1739 decembrie 17, pomenesc de «tipografia de sus», la care fusese pus zețar popa Udrea¹⁸⁵; iar o altă însemnare din 1748 iulie 14, a aceluiași mitropolit, spune că «sînt și trei teascuri luate de la Colțea, cu toate ale lor deplin, deasupra porții în foisor zidit[e]»¹⁸⁶. Apropiate una de alta aceste două însemnări se întregesc și ne fac să înțelegem, că «tipografia de sus» e tot una cu încăperea de «deasupra porții în foisorul zidit», unde se păstrau trei din teascurile luate de la Colțea.

Foisorul de deasupra porții, despre care pomeneste numita însemnare, ființează și azi cu toate prefacerile prin care a trecut în cursul veacurilor. Pînă în vremea lui Constantin vodă Brîncoveanu fusese clopotnița Mitropoliei. Cînd acest domn a zidit, în anul 1698, clopotnița «brîncovenească» de dinspre răsărit, clopotele s-au mutat acolo; iar vechea clopotniță, ce era deasupra porții din dos, dinspre apus, a fost prefăcută într-un foisor deschis, pe stîlpi de cărămidă. Acest foisor cu timpul s-a închis făcîndu-se zidire între stîlpii săi, și s-au deschis cîteva ferestre pentru pătrunderea luminii în încăperile, cărora li s-au dat în cursul vremii deosebite întrebunțări¹⁸⁷ pînă mai anțărț (1961), cînd

182. Cf. *Anexele*: X, XI, XII, XIII, XVI, XV-b, XX, XXI și XXV: 4320 trupuri. 4320×24 : 8=13020. 183. «B.R.V.», II-271 și *Anexa* XV-d.

184. Anton-Maria Del Chiaro Flórentino, *Revoluțiile Valahiei*, trad. S. Cris-Cristian, Iași, 1929, p. 26. 185. Supra p. 13. 186. *Anexa* XXIII-a.

187. Ion D. Trajanescu, *Mitropolia din București*, în «Bul. Com. Mon. Ist.», V (1912), p. 170.

Prea Fericitul Patriarh Justinian I-a restaurat, împreună cu turla paraclisului, în forma lui de foișor pe stilpi, deschis.

Că această încăpere este foișorul zidit deasupra porții și că în ea era «tipografia de sus», unde fusese pus zețar popa Udrea, nu încapă nici o îndoială. Dar că în această încăpere putea să robotească în adevăr o tiparniță, e greu de crezut. O încăpere fostă clopotniță, unde trebuia de urcat și coborât pe o scară cu povirniș repede, îngustă și fără lumină, ducând și scoțind materiale grele, precum slove de plumb, hirtie, etc., și de lucrat cu o echipă de cel puțin cinci oameni, e tot ce poate fi mai nepotrivit pentru un atelier tipografic chiar cu un singur teasc. O asemenea încăpere, putea fi folosită pentru păstratul teascurilor neîntrebuințate la lucru, cum și a altor materiale tipografice fără întrebuințare zilnică, care nu încăpeau în cămara ecliziarhiei; pentru aceasta era în adevăr foarte potrivită. Nu însă pentru un atelier tipografic; pentru că pe lângă toate celelalte neajunsuri era și neîncăpătoare pentru zețarie, turnătorie de litere și cel puțin două teascuri. Așa că «tipografia de sus», era o încăpere în care se păstrau parte din sculele obosite ale vechii tiparnițe mitropolitane după încetarea lucrului în anul 1736, precum și trei din teascurile luate de la Colțea.

Aceste zise nu dezleagă, adevărat. întrebarea: care erau încăperile din Mânăstirea Mitropoliei unde sălășluia atelierul ei tipografic? Dar avem cel puțin încredințarea, limpede rostită, că se găsea sub acoperământul acestui sfânt lăcaș. În adevăr *hrisovul*, dat Mitropoliei de Mihai vodă Racoviță în 1742 iulie 20, statornicește lămurit că «atelierul tipografic și munca din el trebuie să se adune la un loc; și <locul> să se găsească înlăuntru acestei preasfinte Mitropolii a Ungrovlahiei»¹⁸⁸. Deci se poate zice că Tipografia Mitropoliei, înnoită și organizată de mitropolitul Neofit Criteanul, a început să lucreze în anul 1742 adăpostindu-se într-una sau mai multe din încăperile de la parter ale Mânăstirii Mitropoliei, potrivite pentru asemenea treabă.

Nu știm cum arăta un atare atelier tipografic românesc: «săpătorilor» români de stampe în lemn și în aramă din acea vreme. mult lăudați de Del Chiaro¹⁸⁹, nu le-a dat în gând să sape și ei o stampă, înfățișând un atelier tipografic românesc. Totuși cu oarecare îngăduință se poate închipui înfățișarea atelierului tiparniței mitropolitane, călăuzindu-ne după *Însemnările* mitropolitului Neofit Criteanul și privind stampele scoase de un săpător în lemn și aramă apusean. după un atelier tipografic olandez (fig. 1).

IV. — ÎNFĂȚIȘAREA UNEI TIPOGRAFII BUCUREȘTENE DE PE LA JUMĂTATEA VEACULUI XVIII

Dacă poftim a zugrăvi chipul unei tipografii bucureștene din vremea mitropolitului Neofit Criteanul, nu trebuie de pierdut din vedere că «Tehnica imprimeriei de mână, poate fi mărginită la trei lucruri de

188. *Anexa VI*,

189. *Infra p. 38.*

neapărată trebuință: literă mobilă din metal topit, teasc (presă) și cerneală grasă»¹⁹⁰. Și vom începe prin a spune, că un atelier tipografic de pe la jumătatea veacului al XVIII-lea era asemenea oricărui alt atelier tipografic de mînă, de dinainte de schimbarea lui la față prin aducerea și folosirea mașinilor¹⁹¹. Tot așa arăta, se prea poate, și un atelier tipografic din București de pe la 1750; de pildă Tipografia Mitropoliei, mai vîrtos după ce a fost pusă din nou în rînduială atît din punct de vedere tehnic cît și juridic de mitropolitul Neofit, și după ce și-a sporit sculele tipografice cu zestrea Tipografiei Domnești de la Colțea. Drept aceea cum și pentru documentele pe care se sprijină informația noastră, să o luăm pe dînsa izvod de cercetare.

Singura tipografie care rămăsese în București la sfîrșitul anului 1748 era Tipografia Mitropoliei, care avea, în anul 1749 octombrie 23, la începutul pregătirilor pentru tipărirea *Evangheliei* (București, 1750) cam vreo 400—500 ocale de slovă românească bună, vreo 190 ocale de slovă grecească, precum și șase teascuri cu toate ale lor în stare bună¹⁹², fiind drese chiar în acel an. Deosebit de aceste dichisuri ea mai avea, după însemnările din *Anexe*, destule scule și materiale pentru tipăritul unei cărți. Materialele și slova se păstrau de ecleziarhul Mitropoliei în «cămara eclisiarhiei», iar teascurile se păstrau: două în atelierul tipografic împreună cu sculele de trebuință la lucru, iar celelalte patru împreună cu sculele de rezervă. «deasupra porții <apusene a Mitropoliei> în foisorul zidit».

Atelierul de lucru tipografic era adăpostit, se înțelege, într-o încăpăre-parter mai spațioasă, în care puteau lucra nestingheriți și ne-strîmtonați cam vreo zece lucrători tipografi, cînd umblau două teascuri¹⁹³. El avea două despărțituri, deosebite una de alta nu prin cine știe ce pereți de zid sau de lemn, ci numai prin rostul fiecăreia din ele. Așa e înfățișat un atelier tipografic în stampe vechi străine (fig. 2); poate tot așa arăta și atelierul Tipografiei Mitropoliei. Este de altcum știut că un meșteșug nou, adus dinafară, de pildă tiparul, aducea cu sine nu numai scule, dichisuri și materiale, ci și maistori care învățau pe pămînteni acel meșteșug. Și maistorii străini aduc cu ei și un anumit ifos al meșteșugului, pe care pămîntenii îl împrumută cu ușurința cu care împrumută numirea sculelor și dichisurilor. Așadar într-una din despărțiturile atelierului, după cum se vede în stampă, erau zețăria și turnătoria cu litere¹⁹⁴, iar în cealaltă despărțitură lucrau teascurile (fig. 2). Să cercetăm acum primul lucru de neapărată trebuință în atelierul unei tiparnițe de mînă.

190. A. Mortet, *Les Origines et les débuts de l'imprimerie d'après les recherches les plus récents*, Paris, 1922, p. 8—10. Apud Lucien Febvre et Henri-Jean Martin, *op. cit.*, p. 60. 191. Svend Dahl, *Histoire du Livre*, ed. II, Paris, 1961, p. 47.

192. *Anexa* I-b și XV. 193. *Anexa* IX.

194. Tipografia Mitropoliei avea 180 matrițe de slovă românească (*Anexa* I-a) și 184 matrițe de tipe probabil grecești (*Anexa* I-b și II).

1. *Litera*. — De obicei teascul tipografic este socotit dichis neapărat trebuincios la tipărirea unei cărți, dar adevărata sculă care a schimbat din temelie meșteșugul de a scrie și înmulți cărțile, este *slova de metal, mobilă*. În adevăr «la scornirea tiparului, greutatea cea dintii nu venea de la teascul tipografic, nici de la imprimare ca atare, ci din nevoia de a reproduce în serie, cu miile, semne tipografice identice. Dezlegarea acestei probleme, îmbrățișată pe la jumătatea secolului al XV-lea, se sprijină pe sistemul *Poanson-matriță-literă*»¹⁹⁵ (fig. 3). Și în *însemnările* rămase de la mitropolitul Neofit Criteanul, descoperim des folosit etimonul «slovă»¹⁹⁶. Grija precum și cheltuiala lui cea dintii pentru tipografie a fost să cumpere din Ungaria «mătrici» (matrițe) pentru «vărsat» literă nouă¹⁹⁷. Că de la Gutenberg, scornitorul tiparului, și pînă către sfîrșitul secolului al XVIII-lea, nevoia care se cerea îndestulată mai întii într-o tipografie, era *zețuirea unei pagini cu litere mobile*¹⁹⁸.

Dobîndirea slovei era treabă scumpă și grea pentru tiparnițele depărtate de orașele cu industrie tipografică. Și cum transportul mărfurilor era anevoios și scump în veacul feudal, e de mirat că o tiparniță din București, probabil tipografia grecească a fraților Lazari¹⁹⁹, în loc să aducă de la Veneția matrițe, aducea litere (τά ψήφια), spune scrisoarea din 1777 august 27 a egumenului Mînăstirii Văcărești²⁰⁰. Știm însă că mitropolitul Neofit Criteanul cumpărase, de la Cluj probabil, nu slovă de-a gata turnată, ci «mătrăci». Pentru că matrița era dichis foarte folosit, mai ales în tipografiile depărtate de centrele industriale care fabricau și vindeau material tipografic. Dimitrie Liubavici, tipograful munte-negrean, a adus cu sine de la Veneția matrițele (ΜΑΤΡΙΤΕΣ), cu care ieromonahul Moise turnase slova pentru tipărirea la Tîrgoviște, în 1545, a unui *Molitvenic slavonesc*²⁰¹; iar Matei vodă Basarab va trimite și va cumpăra de la Kiev «tiparniță (i.e. matrițe) cu litere de cinci feluri»²⁰². Pentru că slova turnată cu matriță proprie venea mai ieftină decît litera gata turnată de fabricant; matrițele erau mai lesne de transportat la locuri depărtate și fără primejdie de a se strica²⁰³ și, în sfîrșit, matrița ajută la turnat pe loc slovă nouă sau la înnoit slova veche, tocită de întrebuițare ori roasă de rugină. Această treabă se practica de mult: Tipografii germani plecați de pe meleagurile Rinului să învețe toată Europa noua artă a tiparului, au pornit din patria lor ducînd cu ei,

195. Henri-Jean Martin, *Gutenberg et les banquiers*, în «Science et Avenir» nr. 208, VI (1964), p. 431. 196. *Anexele XVIII. XXV-c.* 197. *Anexa I-b.*

198. Lucien Febvre et Henri-Jean Martin. *op. cit.*, p. 61.

199. Dan Simonescu, *op. cit.*, p. 15.

200. Hurmuzachi. XIV-2, p. 1267, MCCLXX.

201. «B.R.V.», I-5. Despre acești doi tipografi cf. Emil Picot, *Coup d'oeil sur l'histoire de la typographie dans les pays roumains au XVI-e siècle*, Paris, 1895, p. 17—20. 202. «B.R.V.», I-35, și supra nota 159.

203. Hurmuzachi. XIV-3, p. 115, LXXII: Antim Ivireanul mutînd (1714 iulie 15) tipografia de la Tîrgoviște la București spune, că a trebuit să toarne din nou vreo cincizeci ocale de slovă, stricată pe drum «din neluarea aminte a oamenilor» care transportau litera. Oare, ce s-ar fi întîmplat dacă ar fi dus-o tocmai la Constantinopol?

cei cu mijloace puține firești, tot avutul lor: puțin material, matrițe și câteva poanson-uri ²⁰⁴ (ponson, patriță, stemplu). Se prea poate ca și ieromonahul Macarie tipograful să fi adus în «săculețul lui», nu literă. cu atât mai puțin o tipografie, ci numai câteva dălțițe, ace și cuțitașe de tăiat oțelul și o destoinicie desăvârșită în orașul dogilor.

Un alt ieromonah tipograf, Antim Ivireanul, va veni la noi de la Constantinopol aducînd, ca și Macarie, o pricepere tipografică fără pereche. Și dacă despre dibăcia călugărului tipograf Macarie n-avem decît puține știri, întemeiate cele mai multe pe probabilități și presupuneri, despre iscusința călugărului ivirit sînt mărturii scrise și de netăgăduit. Antim cunoștea meșteșugul de a săpa slovă în vîrf de priboi de oțel; adică știa să făurească poansonul, care-i slujea la «frapat» matrița: «că știa, zice documentul, să sape cu îngrijire litere arabice» și «gravura în aramă» ²⁰⁵, «slove georgiene» ²⁰⁶ și, spune Del Chiaro, literă grecească, românească și slavonească ²⁰⁷.

Oare, cîm dibăcea Antim semnele tipografice de care avea nevoie? El născocea pentru fiecare semn tipografic (character, literă, slovă, tipă) un *poanson*: priboi de oțel tare, în vîrf al căruia săpa după desen un semn tipografic (fig. 4). Lovind («frapînd») cu acest dichis un metal mai puțin tare, aramă sau alamă, scornea o *matriță*: «floarea» unei litere întipărită în adînc în aramă sau alamă (fig. 4). Așează apoi matrița într-un calup și turna peste ea cu «o linguriță de fier» un metal moale (plumb, cositor), topit la o temperatură joasă. Și într-acest chip tipa respectivă putea fi scoasă într-atîtea unități. cîte trebuiau la tipărirea unei cărți. Pe o asemenea unitate «semnul tipografic apare în relief ca pe poanson» ²⁰⁸. Litera ieșită din matriță se pilea cu pile de mărime felurite ²⁰⁹, pentru a o curăți de zgură și pentru a o potrivi la înălțime și grosime. Că matrița de aramă sau alamă se lăbărta de multă întrebuințare, iar literele, nemaipăstrînd aceeași mărime și nemaiputîndu-se alinia cu ușurință, trebuiau potrivite din pilit cu pile de deosebite mărimi și forme ²¹⁰.

Izvodirea unui poanson și a unei matrițe, pentru fiecare tipă, era cea mai scumpă, cea mai grea și cea mai migăloasă lucrare de tipografie. Stăpînirea acestei destoinicii cerea răbdare și mare dibăcie. Dar nici turnatul («vărsatul») spune documentele noastre) propriu-zis al slovei nu era lucru ușor. Semnele tipografice din zilele noastre se fabrică dintr-un amestec de plumb, cositor și antimoniu, pentru a dobîndi o vîrtoșenie cît mai mare. Deoarece turnate numai din plumb, se oxidează repede, iar din amestec de cositor și plumb nu sînt destul de vîrtoase (rezistente).

Nu se știe prea bine data cînd a intrat în acest amestec de metale și antimoniul ²¹¹, dar știm că mitropolitul Neofit Criteanul cumpărase

204. Lucien Febvre et Henri-Jean Martin, *op. cit.*, p. 111—112.

205. «B.R.V.», I-130.

206. *Ibidem*, 157.

207. Del Chiaro, *op. cit.*, p. 26.

208. Lucien Febvre et Henri-Jean Martin, *op. cit.*, p. 61.

209. Anexa II, XV-b.

210. Svend Dahl, *op. cit.*, p. 98.

211. *Ibidem*, p. 74.

din Ardeal, prin trimișii săi, în 1740, și «o tigare de topit antimoniou»²¹². Această unealtă ne-ar putea duce în ispită făcându-ne să credem, că slova folosită de Tipografia Mitropoliei, după anul 1742, avea în amestecul ei de metale și antimoniou. Dar nu avea acest metal, ci erau vărsate tot numai din plumb și cositor. *Insemnările* din 1749 octombrie 23 și 1750 octomvrie 18²¹³ dovedesc că litera nou turnată la aceste date era numai din amestecul de metale, plumb și cositor. S-ar putea răspunde că nepomenirea antimonului în amestecul de metale, din care s-a turnat litera la arătatele date, s-ar datora nepriceperii tehnice a autorului *insemnărilor*. Dar e mai potrivit a zice că antimonul nefiind cunoscut de tipografilor bucureșteni pînă la el, nici «dascălii-tipografi» ai tiparniței mitropolitane nu l-au folosit cu prilejul celor două sau trei vărsări de slovă obosită. Dacă l-or fi avut, pentru că acest metal nu apare de loc în *insemnări*. Și «nici nu trebuie uitat, că mai tîrziu, după trei veacuri <de la izvodirea tiparului>, în 1746, un vestit turnător de caractere tipografice, Fournier, arăta că potrivirea unui bun amestec era lucrare grea. Multă vreme s-a folosit un aliaj de plumb, tombac (potin), cositor și uneori fier, care amestec dădea un metal prea gras, prea fluid. Dar de vreo treizeci de ani lucrul s-a mai ușurat și calitatea amestecului s-a îmbunătățit, întrebunțîndu-se plumb și antimoniou»²¹⁴. Prin urmare, tîlcul deselor «vărsări de slovă» din nou, în Tipografia Mitropoliei, trebuie căutat în faptul nepriceperii folosirii antimonului.

Litera se păstra ca și azi în zețarie, în case («căști»); niște cutii dreptunghiulare făcute din scînduri și despărțite: azi în 135 de căsuțe²¹⁵, iar la 1750 octombrie 6 numai în 35 de căsuțe²¹⁶, adică atîtea cîte avea și o casă germană din veacul al XV—XVII-lea (fig. 1). Tiparnița Domnească de la Colțea ridicată de Mitropolie, în anul 1748, avea opt «case»²¹⁷, pe cînd Tipografia Mitropoliei avea numai «patru căști de lemn întru care stă slova»²¹⁸. Casa («căști») care era așezată ca și azi pe «regală» (fig. 1), mai avea dedesubt alte patru case pentru păstratul «fundamentelor» cu «table» (formă, compozițiune, zețuire, culegere)²¹⁹ încă neîmpărțite, sau galioane cu «table» încă nepuse în pagină.

«Zețarii»²²⁰ culegeau tipele din «căști» așezate înclinat pe regale și stăteau pe scaune, în veacurile al XIV-lea—XVI-lea (fig. 1), sau în picioare, din veacul al XVII-lea (fig. 1) și pînă azi. Cînd compoziția era gata o așezau în fața teascului pe «fundament» de lemn, pentru ca «pilicarii» să o pregătească de pus sub teasc.

2. *Teascul*. — Am zis mai sus că teascul era «sculă» neapărat trebuincioasă într-o tiparniță (fig. 5). Dichis foarte simplu, cioplit nu prea

212. *Anexa I-b*. 213. *Anexa XVIII și XXVI*.

214. P. S. Fournier, *Manuel typographique*, Paris, 1764—1766, (2 vol.), vol. I, p. 169 ș. u. Apud: Lucien Febvre et Henri-Jean Martin, *op. cit.*, p. 75

215. G. Ionescu, *Călăuza tipografului*. București 1906, p. 145.

216. *Vezi casa pusă pe fundamentul teascului*.

217. *Anexa XV-a*. 218. *Anexa XXIII*. 219. *Anexa IX*.

220. *Anexa IX*.

cu mult meșteșug din lemn de stejar²²¹ (cîte o dată de păr), teascul era ușor de lucrat. Îl putea meșteri chiar și un dulgher mai îndemînatec. De la Gutenberg și pînă în anul 1795, cînd lordul Stanhope, ajutat de mecanicul Walker au pus la punct, la Londra, presa aproape în întregime din metal, teascul nu s-a schimbat prea mult²²².

Teascul sau teascurile care au lucrat în tiparnițele domnești ridicate de Matei vodă Basarab, erau făurite pe loc, după cum lasă să se înțeleagă predoslavia din *Molitvenicul* tipărit în 1635 la Cîmpulung: «după săvîrșirea instrumentelor de lemn²²³, zice, trebuincioase meșteșugului tiparului (...) am poruncit să se scoată la lumină această carte (...)». Pare-se că tot așa s-au petrecut lucrurile și în tipografiile domnești de la București și Buzău înființate de Constantin vodă Brîncoveanu, ca unele ce avuseseră prim «tipograf» pe episcopul Mitrofan. Că el este acel «eromonah român anume Mitrofan», care a construit, cu șazeci de lei (!) în anul 1682 tipografia nouă grecească înființată de patriarhul Dositei al Ierusalimului în Mînăstirea Galata (mutată apoi în Mînăstirea Sfîntului Sava) din Iași²²⁴. Dacă Antim Ivireanu a lucrat cumva teascurile tiparnițelor de la Snagov, Rîmnic, Tîrgoviște și din Mînăstirea Tuturor Sfîntilor din București cu meșteri pămînteni, nu se știe; cunoaștem însă neîndoielnic că *mitropolitul Neofit Criteanu a adus în 1740 două teascuri gata lucrate la Brașov*²²⁵. Și s-ar putea spune, într-altă ordine de idei, că fabricarea specializată a preselor tipografice apare în cetatea vestitului tipograf Honterus înainte de jumătatea veacului al XVIII-lea, pe cînd în celelalte țări apusene apare numai după această dată. Dar să ne întoarcem la oile noastre!

Roboteala teascului la tipăritul cărților era foarte simplă: *forma, compozițiunea*, sau cum apare în documentele noastre «tabla»²²⁶ (culegere de mai multe tipe) strîns legată cu sfoară, pentru ca literele să nu se miște, se punea, precum am spus mai sus, pe un «fundament de lemn» în fața teascului, unde «pilicarii» îi dădeau cerneală, ajutîndu-se de un «pîlc» (fig. 2). Pentru asemenea lucrare se cerea numai îndemînarea de a da uniform cerneala pe toată fața compozițiunii și pentru a feri slovele din coloană să nu se lipească de pîlc, să strice rîndul literelor și să le tulbure alinierea²²⁷.

221. Anexa XIV, XIX: «(...) teascurile de lemn bune cu toate leamnele lor».

222. Lucien Febvre et Henri-Jean Martin, *op. cit.*, p. 92—93.

223. «B.R.V.», IV-35.

224. Dositei, *Istoria Patriarhilor de Ierusalim* (...), București, 1715, c. XII, p. 1237 (a doua paginație) (trad.): «Iar Dumnezeu chivernisitorul și săvîrșitorul a celor bune ne-a adus un ieromonah român, anume Mitrofan; și dîndu-i șazeci lei, ne-a construit tipografie nouă» (καὶ κατασκευάσει τύπον καινόν). Cf. și «B.R.V.», I-75 Tot Mitrofan ieromonahul este tipograful și al primei cărți grecești din această tipografie în anul 1682. Și tot el este tipograful care a pus în rînduială tiparnița din Iași, în care a tipărit Dosoftei mitropolitul Moldovei cărțile ce-i poartă numele (*Ibidem*), I-69, și passim.

225. Anexa I-b.

226. Anexa IX.

227. Svend Dahl, *op. cit.*, p. 97.

3. *Cerneala*. — Una dintre greutățile cu care a trebuit să dea piept Gutenberg, cînd a născocit tiparul cu literă mobilă, a fost și *cerneala*: o cerneală care să se poată lipi de semnele tipografice și prin mijlocirea lor, să se întipărească pe o oarecare materie în stare să le primească. O asemenea cerneală însă lipsea: cerneala neagră folosită atunci la scrisul cu mîna era făcută dintr-un amestec de negru de fum, ori din gogoasă de ristic, cu apă gumată, și nu se lipea cum se cuvine de semnele tipografice, care trebuiau strămutate pe hîrtie²²⁸. Silit de acest neajuns a descoperit el cerneala de tipografie: o pastă de culoare neagră (de obicei), făcută cu ulei de in fiert.

Tiparnița bucureșteană din vremea străbătută de această cercetare folosea cerneală neagră și roșie. «Tocmeala tipografilor» dă «tipografului» un zlot de tipăritul unei coale cu negru; «iar de va fi cu chinovar să li se dea cîte un leu»²²⁹, zice această «Tocmeală». În *însemnările* și cata-grafiile rămase de la mitropolitul Neofit Criteanul, apare «piatră de pisat pe dînsa chinovarul»²³⁰, «sobă pentru cerneală»²³¹, cumpărături de ulei»²³² și de «chinovar»²³³, — lucruri care dovedesc că Tipografia Mitropoliei își făcea, în acea vreme, singură cerneala roșie tipografică de care avea nevoie. Dar nu aflăm nimic privitor la cerneala neagră tipografică! Că se făcea în atelierul propriu au se cumpăra de la negustori, *însemnările* nu ne spun nimic. Însă printr-o epistolă, din 1719 august 2, mitropolitul Țării Românești, Mitrofan, ruga pe patriarhul Hrisant, care se afla la Constantinopol, să-i trimită o oacă de cerneală neagră, pentru că «nici aceasta, nici cele din care se face nu se găsesc în București»²³⁴.

Odată datul cernei terminat, forma se așeza, bine întepenită «în ramce de fier», pe «fundamentul de acioae» al teascului și luînd o coală de hîrtie de pe «toba căptușită cu fier», o așeza pe formă. După aceea intra în lucru și teascul: «drugarul» învîrtea prin puterea brațelor și cu ajutorul unui «drug mare de fier» un «șurub mare de fier» la al cărui capăt de jos era o «călcătoare de acioae» (*platine*) atîrnînd deasupra formei din ramă. Șurubul mare de fier smucit cu dibăcie cobora călcătoarea în jos și, apăsînd pe formă, urmele semnelor tipografice rămîneau pe hîrtie. Coala, după ieșirea din teasc, se întindea pe o sfoară în atelier ca să se usuce (fig. 1); căci hîrtia, ca să prindă bine tiparul literelor, se umezea puțin înainte de a fi pusă în tipar. Aceleași lucrări se repetau cînd coala intra din nou în teasc pentru a fi imprimată și pe partea cealaltă. După aceea forma se desfăcea, slova se spăla cu lășie și se împărțea în case așteptînd zețuirea altei coli.

228. E. Egger, *Histoire du livre*, Paris (fără dată), p. 113 și 116.

229. *Anexa* IX. 230. *Anexa* XXIII. 231. *Anexele* XIV, XXIII.

232. *Anexele* XX, XXVI. 233. *Anexa* XXVI.

234. Οὐτε αὐτό, οὐτε τὰ θ' ὧν γίγνεται (...): Hurmuzaki XIV-3, p. 145, XCIV. Editorul epistolei crede că e vorba de cerneala tipografică. Așa credem și noi.

V. OAMENII MUNCII TIPOGRAFI DIN ANII 1740—1750.

Documentele din prima jumătate a veacului al XVIII-lea numesc pe lucrătorii care roboteau în acea vreme în tiparnițele din București: «tipograf»-dascăl și «feciori». Dacă mai adăugăm în cinul lor și pe «diortositor», iată am încheiat numărătoarea lucrătorilor tipografi din acel răstimp.

Despre acești oameni ai muncii spune Del Chiaro, care-i cunoscuse de aproape, că izbuteau minunat de bine în meseria tiparului, de proveniență italiană. «Am văzut, zice el, clișee în lemn și în aramă săpate de ei pentru trebuințele tipografiei, al cărei director era în timpul meu Antim»²³⁵; «tipografia are litere arabe, grecești, românești și slavonești»; iar «lucrătorii tipografi sint valahi, instruiți în această artă de meșteri, elevi ai însuși mitropolitului Antim». Să cercetăm acum, pe măsura îngăduită de documente, lucrul săvârșit de ei în atelier, legăturile dintre ei, salarizarea și condițiile de muncă. Iar dacă cercetarea noastră se sprijină mai mult pe decada ultimă a primei jumătăți a veacului al XVIII-lea, e din pricina izvoarelor de informație: mai bogate și mai lămurite decât în orice alt răstimp al veacului feudal românesc.

Tipograful. — Etimonul a «tipări» apare în scrisul românesc prima dată în *Tâlcul Evangheliilor*, imprimat de diaconul Coresi la Brașov în anul 1564²³⁶; iar apelativul «tipograf» apare documentar întâia oară în *Antologhionul* (slavonesc), imprimat în 1643 la Cîmpulung de «Ștefan ieromonah, tipograf sîrb»²³⁷. Cît privește numirea «dascăl» se întâlnește dată ieromonahului Neofit Criteanul, dată tipografilor Barbu Bucureșteanul și Grigore în socotelile cheltuielilor din 1749 octombrie 23²³⁸, «ce s-au făcut la vărsatul slovei pentru Evanghelie» și în «Rînduiala, ce s-au făcut pentru tipărirea Evangheliei» în 1748 decembrie 27. Cei doi tipografi mai sus numiți nu și-au zis niciodată dascăl, și nici ieromonahul tipograf Antim Ivireanul nu și-a dat acest apelativ, totuși «tipograful» era bine socotit de lumea de atunci.

«Tipograful» era un lucrător cu mîinile ca oricare alt muncitor tipograf, dar era și «om de carte»: Știa să scrie și să citească românește, grecește și slavonește. Trăind printre cărți și în legătură cu autorii și oblăduitorii instituțiilor (domni, mitropoliți, egumeni etc.), în tiparnițele cărora lucrau, «tipografii» știau ce se petrece în lume mai mult și mai repede decât alți muncitori și, deprinși să gîndească, erau mai înclinați spre ideile

235. Del Chiaro, *op. cit.*, p. 26. Tot despre iscusința românilor în arta tipografică în veacul al XVIII-lea, vezi și Bogdan Duică, *Tipograful Popa Petre*, în «Almanahul grafice românești», Craiova, 1930, p. 79.

236. «B.R.V.», I-13, p. 518.

237. «B.R.V.», I-44, p. 135. «Latinescul «Typographus» și «typographia» se rostesc și se imprima, dar numai începînd cu veacul al XVIII-lea au fost întrebuințate de scriitorii noștri formele franțuzești: *typographe* și *typographie*. Primul dicționar al Academiei Franceze, publicat în 1614, nu le cuprinde în vocabularul său», în E. Egger, *op. cit.*, p. 116.

238. *Anexele* XVII și XXIV.

progresiste. În veacul al XIX-lea, cînd a pornit mișcarea socialistă organizată, tipografiile erau în primele rînduri ²³⁹.

În răstimpul străbătut de această cercetare «tipograful», măcar că n-avea tiparnița lui, nu era deci un oarecare lucrător din tipografie, ci chiar «supraveghetorul» atelierului tipografic. Antim, ieromonahul din Iveria, își spune în prefața cărții grecești: Plutarh, *Paralele grecești și romane* (București, 1704), «Tipograful tipografiei domnești din București» ²⁴⁰; iar tîlcul acestei zise este lămurit de Del Chiaro, cînd spune că Antim era «director» al acestei tiparnițe ²⁴¹. Nu toți tipografii, care apar în pagina de titlu a cărților tipărite în vremea aceea, erau și «directorii» tipografiilor respective, dar anumite dovezi ne îndreptățesc să credem, că mulți din ei erau și își ziceau cînd «tipografi», cînd «supraveghetori». De pildă popa Stoica Iacovici tipograful este numit, în poarta lucrării Patriarhului Dositei, *Istoria Patriarhilor Ierusalimului* (București, 1716), «supraveghetor al tipografiei (...)» ²⁴². Dar ce alt înțeles avea numirea de ἐπιστάτης ori ἐπιστατοῦντος, decît acela de «director»?

Așa tipografia avea un «supraveghetor» al muncii în atelier. «Tipograful» povățuia pe «feciori» și făcea primele corecturi ale cărților date în tipar; trebuia deci să cunoască ortografia română, greacă și slavă. Era cîteodată autorul, mai adesea tîlmăcitorul și diortosiorul cărții ce se tipărea și de multe ori chiar librarul cărților imprimate în tiparnița pe care o supraveghea ²⁴³. El tocmea și plătea simbria «feciorilor», supraveghea curățenia atelierului și, pe tot timpul cît se tipărea o carte, păstra materialul tipografic luat în primire. Dar cel mai de seamă lucru pe care-l săvîrșea, măcar unii din ei, era turnarea semnelor tipografice din amestecul de metale, plumb și cositor, amestec pe care el trebuia să-l potrivească. Alții, precum Antim Ivireanul, Damaschin și Dimitrie Pandovici erau săpători de stampe în lemn: icoane, frontispicii, vignete, glavizne (litere inițiale ornate), conefuri și alte podoabe pentru cărțile ce tipăreau. Despre Antim știm hotărît că tăia poanson, făcea matrită și pe deasupra mai era și halcograf.

Feciorii. — Ei erau ajutoarele «tipografului», dar plătiți mult mai puțin decît el. «Feciorii» puneau în rînduială materialul tipografic, săvîrșeau lucrări care pretindeau multă îndemînare, dar nu sufereau să fie plătiți cu bucata. Ei se pot împărți, după lucrul pe care-l făceau în tipografie, în trei categorii:

a) *Zetarii* culegeau literele din case, alcătuiau «tablele» și pregăteau formele. Deci ei trebuia să aibă o anumită pregătire cărturărească;

239. *Cu puteri unite. Istoria de 75 ani a Sindicatului «Gutenberg», București, 1933.* p. 8 ș. u.

240. (...) τυπογράφος τῆς ἐν Βουκουρεστίῳ Αὐθεντικῆς τυπογραφίας, în «B.R.V.», I-146.

241. Del Chiaro, *op. și loc cit.*

242. Ἐπιστατοῦντος τῆ τυπογραφίᾳ κ. τ. λ. în «B.R.V.», 1-175.

243. Pr. Prof. Nicolae M. Popescu, *Chipuri de preoți*, București 1942, p. 75.

b) *Drugarii* și *Pilicarii* cărora li se cerea dibăcie, bun simț și putere de muncă, pentru că lucrul de drugar era obositor, iar cel de pilicar cerea multă îndeminare, deși era plătit mai puțin; și

c) *Feciorii* propriu-zisi: ucenicii care săvârșeau muncile mărunte din atelier și alergăturile pe afară.

«Feciorii» lucrau, după cum iese din «Așezămîntul» mitropolitului Antim și mai virtos din «Tocmeala» mitropolitului Neofit Criteanul, în echipe de cîte patru inși la un teasc: un zețar, un drugar, un pilicar și un ucenic.

Înainte de a încheia numărătoarea meșterilor tipografi, să stăruim puțin și asupra altei categorii de truditori în tipografie și în legătură cu cartea tipărită, deși drept vorbind ei nu sînt lucrători tipografi în înțelesul strîmt al cuvîntului. E vorba de autori, tilmăciori și diortositori. Cum însă autorii și tilmăcitorii țin mai mult de istoria literaturii decît a tiparului, să rămînă ei pe seama acelei discipline, iar noi să ne îndreptăm luarea aminte spre *diortositor* ²⁴⁴.

Diortositorul ar putea fi luat la prima vedere drept corectorul greșelilor de tipar din ziua de azi. Dar privind cu luare aminte vedem că diortositorul era mai mult decît un simplu îndreptător al greșelilor de tipar, pentru că el îndrepta și textul. «Pravoslavnici cititori, vă rugăm, zice un diortositor care nu-și dă numele, unde veți afla în cartea aceasta niscare alunecături și greșeli, au din cuvinte, au din slove, au din greșeala tipografului, au din tilmăcitului eliniei pre limba rumânească, nu huliți» ²⁴⁵. Că vechea tiparniță avea tocmeală pusă: «tipograful» însuși făcea corectura întîia a cărții puse în tipar, dar corectura celorlalte probe o săvârșea altă persoană: *diortositorul* care era adesea om cu multă învățătură.

Numele diortositorului apare fie pe pagina de titlu, fie în colofonul cărții vechi. Însă din toate cărțile tipărite în București, în anii 1741—1750 numai *Catavasierul* (București, 1742) dă pe față numele celui ce a fost «ostenitoriu și diortositoriu: Mușat Logofătul» ²⁴⁶. Așijderea nici una din toate cărțile românești (cîteva și grecești) tipărite de popa Stoica Iacovici nu dau pe față numele diortositorului; — semn că «tipograful», adică popa Stoica, făcea diortosirea tuturor probelor, nu numai a celor dintii.

Pare-se că și Ianache biv vtori postelnic, cel care a «tilcuit» (*sic*) pre limba rumânească» *Îndreptări bogoslovești* (București, 1741), adunate din scripturile «Marelui Athanasie și de la alți părinți» ²⁴⁷, a diortosit și el unele din cărțile tipărite în acea vreme: «am poftit, zice mitropolitul Neofit Criteanul, pre duhovnicescul nostru fiu, Dumnealui Ianachi vtori post. ca să-l îndrepteze mai cu deadinsul de pre limba cea elinească» ²⁴⁸.

În vremea acestui mitropolit, *diortositorul era plătit cu 3—6 bani de coală!* ²⁴⁹.

244. A. Sacerdoțeanu, *Tipografia Episcopiei Rîmnîcului (1705—1825)*, în «Mitropolia Olteniei», XII (1960), p. 301. 245. «B.R.V.», II-224.

246. *Ibidem*, II-222.

247. *Ibidem*, II-219.

248. *Ibidem*, 232.

249. *Anexele XV-d și XIX*.

Eclesiarhul. — La tipografia mitropoliei aflăm pe lângă personalul arătat mai sus și pe «*eclesiarhul*» Mitropoliei făcînd o ascultare destul de însemnată și plătită. Documentele ni-l înfățișează păstrător al materialelor tipografice și al materiilor prime întrebuițate în tiparniță, pe care le păstra în «cămara eclisiarhiei»²⁵⁰. Cînd era de pus sub tipar o carte el da atelierul în primire cu cele trebuincioase «tipografilor» și, după terminarea lucrului, îl lua în primire și păstrare. După *Tocmeala tipografilor* scoasă în anul 1747 se pare că el era cel care tocmea «*feciorii*»²⁵¹ la lucru și le plătea simbria; îmi pare că da și bani de cumpărat materiale prime trebuincioase tipografiei. Și probabil tot ele da «*merticul după obicei*» «tipografilor» și «*feciorilor*».

Eclesiarhul pare a fi un *director administrativ* al tipografiei și, pentru osteneala lui, primea cîte un număr de exemplare din cărțile ce se tipăreau și cîțiva bani, citeodată groși și jumătăți de taleri, de la orice carte pusă în vînzare de Mitropolie, care vindea nu numai cărți tipărite în tipografia sa, ci și în alte tipografii²⁵². Adică Mitropolia făcea și negustorie de librărie.

1. *Munca și salarizarea* — Mitropolitul Antim Ivireanul înzestrase ctitoria sa, Mînăstirea Tuturor Sfinților din București, printre alte bunuri și cu tipografie grecească și românească. Iar în «Așezămîntul» dat de el acestei ctitorii se află și un capitol, unde rînduiește cum și ce cărți să se tipărească în aceste tipografii și cum să se plătească «tipograful» și «*feciorii*»²⁵³. Întocmind această rînduială, mitropolitul Antim Ivireanul așternea pe hîrtie, de bună seamă, obiceiuri poate folosite în toate tipografiile românești de la începutul veacului al XVIII-lea; adică dinainte de mazilirea și uciderea lui Constantin Brîncoveanu și de domnia fanarioților, cînd feudalismul încă nu intrase de tot în destrămare.

După treizeci și șapte de ani de la acest «Așezămînt» scoate și mitropolitul Neofit Criteanu *Tocmeala tipografilor* din anul 1747; adică la începutul celui de al doilea răstimp de lucru al Tipografiei Mitropoliei și, probabil, pe temeiul cercării făcute în primii ani de lucru 1742—1744. De altcum se întrevide chiar din acest prim răstimp o oarecare altă îndrumare în conducerea tipografiei mitropolitane. Din cele cinci cărți tipărite în anii 1742—1744, prima carte și a patra sînt tipărite de Dimitrie Pandovici tipograful, a treia și a cincea de frații tipografi popa Stoica și logofătul Radu Iacovici, iar a treia nu vădește nici un nume de tipograf. Semn ce dă de bănuit că mitropolitul Neofit dînd tiparnița pe lucru, n-a mai catadicsit să pună un tipograf «supraveghetor» al tiparniței mitropolitane, ci după împrejurări și trebuință lua pe cine-i venea la socoteală. Un asemenea chip de lucru pare să fi îndepărtat de Tipografia Mitropoliei și pe Dimitrie Pandovici tipograful care părăsește Bucureștii și

250. *Anexa* II, XV-a, XXV-c.251. *Anexele* X-a et passim.252. *Anexele* III et passim. Începînd cu anul 1775 Tipografia Mitropoliei din București («B.R.V.», II-290 și passim), a Mitropoliei din Iași (*Ibidem*, 406 et passim) și a Episcopiei Rîmnîcului (*Ibidem*, II-417 et pas.) au pe lângă tipograf și cîte un «chivernisitor» sau «purtător de grijă».253. *Anexele* VIII.

se întoarce «tipograf» la *Episcopia Rîmnicului*²⁵⁴, de unde venise, precum și pe popa Stoica Iacovici tipograful cărui nu-i va mai călca piciorul în Tipografia Mitropoliei pînă în anul 1749; adică pînă la tipărirea cărții patriarhului Ghenadie Scolarul: Σύνοψις τῶν ἐυχῶν (...). Și chiar atunci după cine știe cîte stăruințe, ca să nu zicem amenințări, pentru că de la moartea lui Gheorghe Radovici tipograful la Tîrgoviște în anul 1715²⁵⁵, nu se mai afla în București alt «tipograf» de grecește, afară de popa Stoica Iacovici.

Am zis mai sus că plecarea celor doi tipografi de la atelierul tipografic al Mitropoliei a silit tipografia să-și întrerupă lucrul. Dacă la această pricină mai adăugăm încă două: obosirea slovei și a teascurilor și nevoia de a-și scoate cheltuielile făcute cu tipăritul celor cinci cărți, ajungem să pricepem că oprirea tiparniței din lucru era bine venită: nu numai spre a da răgaz pentru prefacerea slovei turnînd-o din nou și pentru dregerea teascurilor²⁵⁶, ci și timp de gîndit la o nouă organizare pe temeiul cercării făcute în primii ani de lucru. Așa îmi pare să s-a născut «Tocmeala tipografilor, care s-au așezat să tipărească cărți acum, la luna martie 26, 1<ea>t 7255»²⁵⁷ (= 1747); «Tocmeală» care statornicește următoarele rînduieli:

a) Atelierul tipografic lucra cu cel mult două teascuri deodată. De altcum la această dată chiar numai atîtea avea;

b) La un teasc lucra o echipă alcătuită dintr-un zețar, un drugar, un pilicar și un ucenic. Cînd lucrau două teascuri, numărul «feciorilor» se îndoia;

c) Nu se îngăduia atelierului tipografic «să șază nici într-o zi, afară de duminici și sărbători». Dar cîte ore trebuia să lucreze pe zi, nu spune; totuși pare-se că ziua obișnuită de lucru ținea de la răsăritul soarelui și pînă seara cînd se întuneca. Iar cînd era multă treabă de făcut, se lucra și noaptea, că «Tocmeala» zice: «(...) din seară în seară să le dăm cîte o luminare; iar cînd vor lucra și noaptea, fiind noaptea mare să le dăm mai mult»;

d). Tocmirea «feciorilor» la lucru precum și plata pentru lucrul săvîrșit se făcea de Mitropolie: «Noi, zice, să-i tocmim și noi să-i plătim, iar nu tipografii»;

e). «Tipograful» se plătea cu bucata: un zlot de coală, ori un leu dacă tipărea în două ape: negru și chinovar (roșu);

f). Simbria «feciorilor» se plătea cu luna: trei taleri zețarului, doi taleri și jumătate drugarului și pilicarului doi taleri;

g). Deosebit de simbria în bani «tipograful» avea drept să tipărească pentru sine, puind el hîrtia, o sută de trupuri din cartea ce se tipărea, zețarul patru și ceilalți «feciori» cîte trei, asemenea cu hîrtia lor;

254. «B.R.V.», IV-240.

255. Hurmuzaki, XIV-3, p. 120, LXXVI.

256. Anexele XVIII și XIX.

257. Anexa IX.

h). Cînd atelierul tipografic era în lucru «tipograful» și «feciorii» primeau fiecare «mertic»: o oacă făină pe zi, bucate și vin: o oacă pe zi «tipografului», iar toți «feciorii» două ocale; și

i). Scutire de dădii: «să-i scutească ca pe niște străini».

Între prevederile *Așezămîntului* mitropolitului Antim și *Tocmeala tipografilor* a mitropolitului Neofit se deslușesc unele deosebiri, ce nu par a fi de adevărat. În *Așezămînt* nu apare «merticul» și «scuteala». E cumva o scăpare din vedere a lui Antim Ivireanul, ori obiceiul era atît de înrădăcinat încît Antim, cel atît de grijuliu de arta tiparului, n-a socotit de cuviință să-l treacă și în pravila sa? Îmi pare a doua probabilitate mai apropiată de adevăr, pentru faptul că în toate țările europene cu tipografii, din veacul feudal, «stăpînii de tiparnițe adesea trebuiau să dea lucrătorilor tipografii hrană și băutură»²⁵⁸. Iar la noi *deasa apariție* în documente a «merticului» e semn că obiceiul era vechi, nu scornit de Neofit Criteanul²⁵⁹. Același lucru se poate zice și în privința «scutirii».

În adevăr, în țările române, ca și în toate țările europene afară de imperiul turcesc, tipografiile s-au bucurat pe lîngă simbria în bani și de «mertic după obicei», și de anumite «scutiri», «ca să poată avea odihnă și să poată lucra neconținut la lucrul tipografiei, ca să îndestuleze țara cu cărți»²⁶⁰. Așa în anul 1739 decembrie 17, cînd «s-a așăzat popa Udrea jățar la tipografia de sus» a Mitropoliei Bucureștilor, i s-a dat simbria și mertic; încă l-a «scutit de bir și de plocon»²⁶¹. Iar *Tocmeala tipografilor* din 1747 spune că în ce privește «scuteala tipografilor, să-i scutească ca pe niște streini», fără să arate însă categoria de scutiți străini, în care se putea încăputa tipografii tiparniței mitropolitane bucureștene; și nici nu face deosebire între scuteala «tipografilor» și a «feciorilor». Nici noi nu putem arăta categoria de scutiți străini care s-ar potrivi tipografilor noștri, pentru că documentele bucureștene din acea vreme privind pe scutiții străini, nu pomenesc nici un tipograf străin scutit; scutițiile nu sînt aceleași pentru toți scutiții străini și nu numai că se schimbă de la o categorie de scutelnici străini la alta, ci și de la străin la străin²⁶². Așa că din lipsă de documente lămurite sîntem nevoiți să luăm pildă de tipograf scutit pe popa Udrea zețarul.

Cînd popa Udrea a fost pus «jățar la tipografia de sus» (1739 decembrie 18) a Mitropoliei, i s-a dat simbria «pă lună 3 taleri noi și mertic după obicei: pită și vin și bucate; și să fie scutit dă bir și dă plocon»²⁶³ (sublinierea noastră). Simbria în bani și merticul zețarului, popa Udrea sînt întocmai ca simbria și merticul zețarului prevăzute în

258. Lucien Febvre et Henri-Jean Martin, *op. cit.*, p. 200.

259. *Anexele IX, XV-b et passim.*

260. *Hrisov* din 1750 martie 1 de la Constantin Racoviță, domnul Moldovei, în Const. Erbiceanu, *Mitropolia Moldovei*, București, 1888, p. 23. 261. *Anexa I-a.*

262. N. Iorga, *Anciens documents de droit roumain*, Paris—Bucarest, 1931, v. I, p. 41—42 și v. II, p. 478 et passim. 263. *Anexa I-a.*

Tocmeala tipografilor ²⁶⁴ și în toate socotelile cheltuielilor făcute cu imprimarea deosebitelor cărți ²⁶⁵. Ca atare potriveala de simbrie și mertic duce în chip firesc și la potriveala de scutiri. Adică «scutirea ca pentru streini», dată «feciorilor» prin *Tocmeala tipografilor*, trebuie să fi fost cel puțin deopotrivă cu a zețarului popa Udrea: «scutirea de bir și de plocon». Dacă la atîta se ridică probabil «scuteala» dată «feciorilor» din atelierul tipografic al Mitropoliei, în vremea mitropolitului Neofit Criteanul, oare tot la atîta ce ridică și scuteala «tipografului»?

«Tipograful», supraveghetor al unei tiparnițe, trebuie să dea dovadă de multă muncă și de încă și mai multă iscusință în meserie, mai ales în împrejurarea de față unde oblăduitorul tiparniței, mitropolitul Neofit Criteanul, cu toate că era priceput în tipărirea cărților bisericesti, totuși nu era om de meserie cunoscător al tainelor artei tipografice, ce de pildă un Antim Ivireanul sau ca episcopul Mitrofan. Deci atelierul tipografic mitropolitan nu se putea lipsi de «tipograf» și oarecum nici nu s-au lipsit. Dar cum în București «tipografii» destoinici erau mai puțini decît degetele de la o mîină, trebuia, pentru a fi atrași la lucru în Tipografia Mitropoliei, să li se facă, pentru munca și priceperea lor, înlesniri și răsplătiri mai simțite decît unui simplu «fecior». O asemenea răsplată va fi adus de la Rădăuți, unde pusese pe roate tipografia Episcopiei de acolo, pe Barbu Bucureșteanul tipograf. Pentru aceea mă întorc și zic: «scutirea ca pentru streini» a unui «tipograf» de la Tipografia Mitropoliei Bucureștilor, nu putea fi prea departe de scutirile și ușurințele date de Constantin Racoviță, domnul Moldovei, prin hrisovul din 1750 martie 1, tipografului străin Duca Sotirovici de la Thasos ²⁶⁶.

Tiparnița din Iași a acestui «tipograf» străin căpătase în adevăr, după cum glăsuiește *hrisovul* dat lui de Constantin vodă Racoviță, «privileghia cea trebuincioasă» ²⁶⁷; iar mai departe pravila «întîi hotărăște ca să fie scutit el și casa lui; și să ia și cite douăzeci lei pe lună de la cămara gospod <și> la Paști și la Crăciun [cum și] un <h>alat. Așijderea se scutesc o sută zece stupei de desetină și două sute cinci zeci de oi de goștină (...). Și opt oameni scutiți de tot birul ce ar fi pe alții. ca <ei> să fie numai pentru lucrul tipografiei». De asemenea i se dă scuteală de vamă pentru «cît plumb stiglos (*spiessglans* = antimoniu?) și hîrtie va aduce pentru tipografie» ²⁶⁸.

*

264. *Anexa IX*, 265. *Anexele XV-d, XX, XXI et passim*.

266. Duca Sotirovici tipograful spune singur despre sine: «măcar că nu-mi este patrie Țara Moldovii, iar pentru că amu cîștigatu întru acestu pămîntu (strein fiind) și cînste și priință (...).», «B.R.V.», II-234.

267. Ce noimă avea «privileghia cea trebuincioasă» nu știm, dar putem spune că «privileghia» apare acum pentru prima dată documentar în Moldova. Știm ce rost avea «privilegiile» date tipografilor în țările apusene (cf. Lucien Febvre et Henri-Jean Martin, *op. cit.*, cap. VII: «Privilèges et contrefaçon», p. 365—370). De asemenea știm că în țările române prima carte tipărită cu «privilegie» este *Tetraevanghelul slavo-român* (Bălgrad—Alba Iulia) tipărit în anul 1579 (77087) de *Lorinț* diaconul («B.R.V.», I-24).

268. Const. Erbiceanu, *op. și loc. cit.*

A doua deosebire între pravilele tipografice ale celor doi mitropoliți mai sus numiți am zis că este «merticul», care nu apare în *Așezământul* lui Antim Ivireanul din pricinile arătate mai sus. Să ne oprim puțin și să iscodim noima acestui soi de plată a muncii din veacul fanariot.

«Merticul după obicei», plată în natură cum se zice azi, era parte întregitoare a simbriei lucrătorilor din Tipografia Mitropoliei, cel puțin în anii 1747—1750 când se poate face dovadă cu documente. *Tocmeala tipografilor* îl înscrie chiar înainte de simbria «feciorilor»²⁶⁹. «Merticul» era tainul de făină (ori pită), bucate (mîncare de dulce sau de post, gătită de o bucătăreasă țigancă)²⁷⁰ și băutură (vin), ce se da împreună cu simbria în bani atît «tipografilor» cît și «feciorilor» în zilele cînd umbla tipografia sau cînd se turna slova din nou; și era o parte destul de însemnată din salarizare. Merticul se ridica la 9,25% din salarizarea mîinii de lucru, care a lucrat la tipărirea *Evangheliei* din 1750²⁷¹.

Așezământul mitropolitului Antim Ivireanul nu spune nici cine să tocmească pe «feciori» la lucru în tipografia ridicată de el, nici cine să le plătească simbria. După ifosul *Tocmelei tipografilor* a lui Neofit Cri-teanul s-ar înțelege că, înainte de 1747, «tipografii» tocmeau și plăteau simbria «feciorilor». Pentru că în această din urmă tocmeală se zice: «Noi <Mitropolia> să-i tocmim și noi să-i plătim, iar nu tipografii».

Făcutu-sa această schimbare în folosul «feciorilor», nu știm; însă pare a avea un tîlc: poate ca să nu mai fie ei speculați de «tipografi»! Ferească Dumnezeu, bănuiala mea nu poate atinge omenia unor «tipografi» îmbunătățiți ca Antim Ivireanul, Mitrofan ori Damaschin! Dar acum, la jumătatea veacului al XVIII-lea, cînd capitalismul își arătase și la noi colții; cînd întîlnim «tipografi» ca acel «prea desfrînat tipograf Moghialos», trimis de la Constantinopol de patriarhul Hrisant și alungat în 1722 de Nicolae vodă Mavrocordat²⁷², ctitorul Mînăstirii Văcărești și deci ocrotitor al Tipografiei Școlii Văcăreștilor, prepusul că «feciorii» tocmiți și plătiți de «tipografi» erau și speculați de ei, ia înfățișare de adevăr. De altcum asemenea faptă neomenească s-a petrecut și în alte țări și încă mult înainte de jumătatea veacului al XVIII-lea²⁷³. Poate tot pentru acest motiv *Tocmeala* nu îngăduia mai mult de un ucenic la un taesc²⁷⁴: «tipograful» căutînd să aibă mină de lucru cît mai ieftină era ispitit să înmulțească numărul ucenicilor, micșorînd pe al «feciorilor» și punîndu-i pe aceia să facă de pildă munca de drugar sau de pilicar. Sau tocmeau «feciori» mai slab pregătiți, pentru a le da o simbrie mai mică.

269. *Anexa IX.* 270. *Anexa IX.* 271. *Anexa XXVI*

272. Hurmuzaki, XIV-2, p. 888, DCCCLX.

273. Lucien Febvre et Henri-Jean Martin, *op. cit.*, p. 195—205.

274. *Ibidem*, p. 204.

Simbria lucrătorilor din atelierele tipografice bucureștene din vremea iscodită de această cercetare, poate nu era mai mare de cât a celor din alte meșteșuguri. Dar cum putea, oare, încropi viața un zețar plătit cu trei taleri pe lună²⁷⁵, când el trebuia să cheltuiască numai pe pîinea pe un an și pentru o singură gură 25% din toată simbria lui? Și pacostea cea mare nu era atît simbria mică, cât lipsa de lucru. Muncitorul tipograf nu putea gîndi niciodată liniștit la ziua de mîine. Negreșit un zețar bun putea de lucru din destul ori își întrerupea cu totul lucrul și, nu rare ori, pe mai mulți ani. În asemenea împrejurări el era lăsat pe liber fără încunoștiințare de mai înainte și rămînea fără de lucru, aproape cerșetor.

În adevăr din anul 1736 și pînă în anul 1741 n-a lucrat nici una din cele trei tiparnițe bucureștene în ființă. Cum vor fi trăit munciorii tipografi din București în cei cinci ani? Cei care mai aveau și alte meserii, precum frații tipografi popa Stoica și Radu logofăt Iacovici, poate o duceau mai ușor. Și totuși se poate ca preotul Stoica Iacovici tipograful să fi pățit beleaua caterisirii din 1740 tocmai din pricina celor cinci ani de șomaj.

Sau într-alt chip: Tipografia Mitropoliei, singurul atelier tipografic din București rămas în ființă după anul 1748, n-a imprimat în anul 1749 decît două cărți mici²⁷⁶. Un culegător zețuind aceste două cărți s-a ales cu o simbria de șapte taleri și jumătate cîștigați în 73 zile de lucru²⁷⁷. Acești șapte taleri și jumătate sînt toți banii agonisiți de el în anul 1749: adică a agonisit atît cît nici măcar «pîinea noastră cea de toate zilele» n-a putut să-și asigure pentru tot anul, chiar adăugînd și cele 73 de zile în care a avut hrană de la tipografie. Deci să nu ne mirăm că tipografii erau foarte săraci²⁷⁸. Și iarăși nu este de mirare dacă pentru a mai cîștiga ceva pe lîngă mica simbria de muncitor tipograf, ori pentru a avea cu ce trăi în vreme de șomaj, unii se mai dădeau și la oarecare mici învirteli. Aceia, după cum spune «așezămîntul» lui Ștefan vodă Racoviță, din 1765 martie 23, scoteau pe fuși cărți din tipografie și le petreceau prin prăvăliași necinstiți. Adevărat documentul nu dă vina pe nici un muncitor tipograf, dar cui îi era îngăduit, afară de «feciori», să intre în atelier? Și mai ales cine putea dosi mai cu ușurință atîtea cărți, de a trebuit un «așezămînt domnesc» pentru stîrpirea răului, dacă nu unii din tipografi?

✽

2. *Cum tipărea Tipografia Mitropoliei o carte.* — Știm cum arăta atelierul unei tipografii bucureștene din a cincea decadă a secolului al XVIII-lea; știm de asemenea și sculele, slovele și dichisele

275. În anul 1745—1750, după o socoteală pe temeiul documentelor din Anexă, *talerul* avea, fie că este numit *taler* fie că este numit *leu* sau chiar *taler nou*, 120 *bani* sau *parale*.

276. «B.R.V.», II-267 și 171 și *Orologhionul Mic: Anexe XXI*.

277. *Anexele XX și XXI*.

278. Lucien Fabryrè și Henri-Jean Martin. *op. cit.*, p. 201.

cum și mîna de lucru ale unei tiparnițe din acea vreme. Să cercăm în cele ce urmează, a cunoaște chipul cum se scria atunci o carte cu ajutorul tiparului. Adică să iscodim ce pregătiri se făceau înainte de a da cartea la tipar, materia primă folosită și de unde se aducea, costul ei și al mîinii de lucru. Sau cu alte cuvinte să aflăm prețul de cost al unei cărți tipărite și alte amănunte în legătură cu tiparul. Pentru atingerea scopului propus vom lua izvod *Evanghelia* tipărită în tiparnița mitropolitană în anul 1750, pentru că despre această carte avem știri mai multe atît în privința pregătirilor cît și a cheltuielilor făcute cu imprimarea ei.

a) *Pregătirile*. — Întîia grijă de potolit a unei tipografii pornită să imprime o carte, erau semnele tipografice. După cum spuneam mai sus slova turnată numai din amestec de metale, plumb și cositor, nu rîbda o întrebuintare mai lungă, pentru că se toceau repede. Un fapt petrecut la Roma pe la 1570 și care cade bine și pentru Țara Românească din jumătatea veacului al XVIII-lea, unde folosirea antimoniului era necunoscută, dovedește că tipograful roman Paul Manucci nepotul vestitului Aldo de la Veneția, *cerea să i se toarne slovă nouă ori de cîte ori punea în tipar o nouă carte*; fără de care, zicea el, tipele se vor toci în patru luni, cînd cartea va fi abia la jumătatea imprimării²⁷⁰ (fig. 6). Drept aceea Tipografia Mitropoliei voind să imprime zisa *Evanghelie*, grija ei cea dintîi a fost să capete slovă nouă. Ca urmare, la data de 1749 iulie 24, «s-a dat în seama Barbului i în seama lui Grigore tipografi», «250 ocă slovă veche să o prefacă»; iar a doua zi, iulie 25, s-a făcut «Tocmeală (...) cu Barbu i Grigore tipografi, ca să verse slovă rumânească pentru *Evanghelie*»²⁸⁰. La cele 250 ocale de slovă veche s-au mai adaos încă zece ocale cositor și șapte ocale plumb, *cumpărate* din tîrg; peste 79 de zile slova nouă era gata vîrsată, cu un scăzămînt de 32 ocale; adică o pierdere de 12%²⁸¹. În anul 1750, chiar în vremea cînd *Evanghelia* se afla pusă în tipar, întîlnim o altă vîrsare de slovă nouă. Pe semne editura plînuise, înainte de luna iunie 1750, să sporească cuprinsul cărții dată la tipar, adăogîndu-i și *Evangelistarul*²⁸², care trebuia tipărit cu o literă mai măruntă decît textul sfînt al *Evangheliei*. Pentru această lucrare, în 1750 iunie 4, «s-au adus de la Mitropolia Tîrgoviștii 200 ocă plumb și s-au pus la cămara eclisiarhiei». Și după cîteva zile, mai cumpărîndu-se din tîrg alte cîteva ocale de plumb, dascălii-tipografi s-au apucat de vîrsatul «slovei cei mici», isprăvind turnarea în trei luni²⁸³.

La încheierea învoielilor din 1749, iunie 24 și 25, eclisiarhul, păstrătorul materialelor tipografiei mitropolitane²⁸⁴, a dat tipografia pentru imprimarea *Evangheliilor* în seama tipografilor Barbu și Grigorie cu catagrafie în regulă, în care s-au trecut materialele tipografice de care aveau

279. A. Firmin Didot, *Alde Manuce et l'hellénisme à Venise*. Paris. 1875, p. 99—101. 280. *Anexa XVIII*. 281. *Anexa XVIII*.

282. Despre *Evangelistar* cf. Tit Simedrea, *op. cit.*, p. 11—13.

283. *Anexa XXVI*.

284. *Anexele II et passim*.

trebuință²⁸⁵. Înțelegem de aci, pe lângă altele, că Mitropolia lăsa aceste materiale în grija tipografilor tot timpul cât ținea imprimarea unei cărți oarecare și nu se liberau poate de răspundere de cât la isprăvitul lucrării, când le dădeau înapoi în seama eclesiarhului²⁸⁶. Și pentru că sîntem la articolul *catagrafie*, aflăm prilej potrivit, înainte de a părăsi această latură, să spunem cîteva cuvinte și despre o altă «catagrafie», aflată printre însemnările din Condica Mitropolitului Neofit Criteanul, cu nădejdea de a scoate și din ea oarecare știri privitoare la tiparnița bucureșeană din răstimpul cercetat de osteneala de față.

*

La opt luni după ce Neofit Criteanul făcuse *Tocmeala tipografilor*²⁸⁷ îl aflăm încheind o înțelegere cu starostele de negustori, Constantin Boltașu, căruia îi închiriază cu 100 groși pe lună Tipografia Mitropoliei, «ca să lucreze Mineaie». Iar eclesiarhul însemnează după obicei, într-un soi de catagrafie, sculele, slovele și dichisele din «Tipografia ce am dat pe seama starostii Constantin Boltașu să lucreze Mineaie, cum arată mai jos. Acum octombrie 29 d<ni> 7256» (1747).²⁸⁸ Învoiala cu acest staroste de negustori și obîrșia tiparniței din această învoială, a dat nițel de vorbă. Dar cum nu tot ce s-a spus pe seama ei este drept, nădăjduiesc că răbdarea cititorului va îngădui să ne oprim o clipă și asupra acestei învoeli și catagrafii.

Învoiala făcută de mitropolitul Neofit Criteanul cu starostele de negustori, Constantin Boltașu, privită din punct de vedere juridic, este o curată *închiriere*²⁸⁹. Această închiriere dovedește un soi nou de folosire a tiparniței bucureștene, necunoscută *Așezămîntului* mitropolitului Antim Ivireanul, deși tiparnița Mînăstirii Tuturor Sfinților, avînd un vădit scop de a aduce venit «casii», este mai aproape de o întreprindere lucrativă de cât Tipografia Mitropoliei. Nu se știe precis dacă și celelalte tipografii bucureștene din acea vreme au fost date vreodată cu chirie, dar dacă Mitropolia a făcut apel la acest soi de învoială, înseamnă că mijlocul era îngăduit. Însă închirierea tiparniței mitropolitane numai la opt luni după *Tocmeala tipografilor*²⁹⁰ pare să aibă un dedesubt, ce se cere scos la vădeală, dacă se poate.

285. *Anexele* XXII, XXIII. Firește, prin «tipografia dată în seama Barbului i în seama lui Grigorie» trebuie înțeles numai atelierul, nu toată tiparnița.

286. În *însemnările* mitropolitului Neofit Criteanul nu-l aflăm pe eclesiarh, luînd de la tipografi tiparnița dată pe seama lor. Dar în anul 1715 așa se petreceau lucrurile în tiparnița Sfîntului Mormînt de la Iași: Hurmuzaki, XIV-1, p. 693, DCLX. Pentru începutul veac. XIX, cf. «Arhiv. Stat. Buc.», fond *Mitrop. Buc.*, ms. 161, f. 25.

287. *Anexa* IX. 288. *Anexa* XIV.

289. *Locatio, conductio*: Un contract prin care o parte se îndatorează să dea în vremelnică folosință un lucru sau un bun în schimbul unei plăți în bani, pe care cealaltă parte se îndatorează a o plăti: Paul Frédéric Girard, *Droit Romain*, Paris, 1918, p. 578.

290. *Însemnarea* grecească, scrisă și semnată de mitropolitul Neofit cu mînă proprie, are data αψμς Οκτωβριου κη (1747 octombrie 28), *Anexa* XII.

Îmi pare că mitropolitul Neofit Criteanul închiriind starostelui Constantin Boltașu tipografia, a urmărit un îndoit scop; unul mărturisit: *tipărirea Mineiilor* poate chiar tilmăcite în întregime pe românește; altul bănuț: «dreptul care-l aduce tipografia, să fie dat Preasfinției Sale»²⁹¹. Care drept s-ar fi ridicat fără nici o bătaie de cap la 1200 groși anual²⁹². Dar cînd starostele Constantin Boltașu lua cu chirie pe numele său Tipografia Mitropoliei, el era la acea vreme (1747 octombrie 29) și prim episcop al Mînăstirii-spital Colțea²⁹³. Atunci se afla încă adăpostită în acea Mînăstire Tipografia Domnească, «dată în seama episcopilor de la Mînăstirea Colțea a tipări cărți și vivlii», după cum spune *hrisovul* din 1749 aprilie de la Grigore Ghica vodă²⁹⁴. Zestrea acestei tiparnițe ne este cunoscută: 230 ocale de slovă, opt «căști» și cîteva scule desperechiate²⁹⁵. Și cum litera era veche și obosită, ca să se poată sluji de ea trebuia prefăcută; dar n-aveau matrițe. Iar slova nu numai că era veche și tocită, ci și puțină; și turnarea din nou și completarea ei cerea cheltuială mare. Firește episcopii Mînăstirii Colțea și-au dat seama că Tipografia Domnească nu era în stare să imprime cărțile și vivliile cerute de domn, fără a nu intra în mari cheltuieli. Și pentru a ocoli aceste cheltuieli au găsit, pesemne, că le vine mai ieftin să ia pe numele primului episcop Tipografia Mitropoliei, plătind o chirie oarecare și tipărind niște cărți mai mici și mai ieftine. Dar închiriind tiparnița mitropolitană, s-au îndatorat să tipărească *Mineiile*, poate chiar după dorința voievodului care urmărea alt iepure: Grigore Ghica întemeiasc Mînăstirea-nosocomion Pantelimon și căutînd să o înzestreze, vrea să-i supuiască o mulțime de mînăstiri și schituri întemiate de alți ctitori²⁹⁶. Însă această mutare de proprietate nu se putea înfăptui fără «bлагословеніа» mitropolitului Neofit. De bună seamă pentru această «bлагословеніа» a îndatorat Grigorie vodă Ghica pe Constantin Boltașu, să tipărească *Mineiile* în tipografia luată cu chirie, cea Domnească nefiind putincioasă a săvîrși o asemenea mare lucrare.

Tipărirea Mineiilor cerea o cheltuială neașteptat de mare și starostele Constantin Boltașu prea era om de afaceri, ca să se lase ispitit de o asemenea afacere. Bani hotărît nu se puteau pierde: tipărirea Mineiilor tilmăcite pe românește în întregime era datorită și așteptată²⁹⁷; dar nimeni nu se încumeta la o așa de mare cheltuială și încă la o și mai mare apesteală pînă la întoarcerea banilor cheltuiți cu tipărirea²⁹⁸. Ca atare cheltuiala mare cerută de tipărirea Mineiilor, poate și alte pricini²⁹⁹, au zădărnicit învoiala, și Mineiile nu s-au tipărit. De asemenea a rămas baltă și închirierea tipografiei mitropolitane. Iar noi ne-am

291. *Anexa VII.* 292. *Anexa XIV.* 293. I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 139.

294. *Anexa XVII.* 295. *Anexa XV.*

296. Cf. Tit Sîmedrea, *Mînăstirea Tîtîreți*, în «Glasul Bisericii», XII (1963), p. 491.

297. N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, ed. II, v. II, p. 112.

298. *Mineiile* (Buzău 1698) încă se mai găseau de vînzare în anul 1742: *Anexa III.*

299. Constantin Boltașu mai era incurcat și cu o sumă de vreo 10,000 taleri din *adetul* sării de la oca Slănic, cuvenit Mînăstirii Colțea, danie a ctitorului Mihael Cantacuzino: I. Ionașcu, *op. cit.*, p. 140.

oprit asupra ei, pentru a lămuri că tiparnița dată cu chirie starostelui Constantin Boltașu era Tipografia Mitropoliei, fără nici un amestec cu cea Domnească care era încă adăpostită în cuprinsul Mînăstirii Colțea; nici cu Tipografia Școlii Văcăreștilor care se desființase încă din anul 1742. Și închizînd acum această paranteză să ne întoarcem la Evanghelia noastră.

În timp ce «dascălii»-tipografi, Barbu și Grigore, cu «feciorii» lor roboteau la vărsarea din nou a tipelor și la dregerea teasurilor³⁰⁰, ecle-siarhul se nevoia cu adunarea materialelor prime, pentru Evanghelia plă-nuită a fi pusă sub tipar. În acest scop s-au cumpărat hîrtie, chinovar, «rușină» (clei), mucava, ulei, sfoară, etc.; și s-a plătit pentru aceste mărfuri tl. 423 și 40 bani. Din această sumă s-au dat «tl. 358,40 la o sută de tocuri de hîrtie» și «tl. 46 la 5 pol ocă și 8 dramuri chinovar»³⁰¹. Acestea sînt cele mai scumpe materiale cumpărate pentru tipărirea Evangheliei, dar nu e de trecut cu vederea nici uleiul, întrebuițat firește pentru pre-gătirea cernelii, plătit cu tl. 5 și jumătate; și nici mucavaua folosită cred la broșatul cărții, și care a costat cinci taleri.

Dacă aceste materiale s-au cumpărat din «tîrgul» bucureștean ori de peste hotare, nu se poate spune lămurit; dar că nu erau fabricate în țară, de aceasta n-avem nici o îndoială. Chiar sfoara aceea cu care se coseau «tratajele» cărților ori se legau «tablele» înainte de a fi puse în teasc, se aducea tot de afară, deși cînepa (*canapa*) creștea în Țara Românească de cînd lumea-i lume! Constantin vodă Brîncoveanu scria, în 1698 februarie 15, judeului Brașovului, Hanăș Mancăș, să fie gata «sfoara» că în curînd va trimite care, ca să o ridice o dată cu postavul poruncit³⁰². De peste hotare se aduceau de asemenea și celelalte materiale și mai ales hîrtia.

În adevăr Moara de hîrtie ridicată de Matei vodă Barasab cu mai bine de o sută de ani mai înainte la Rîmnicul Vîlcii³⁰³, nu mai lucra de multă vreme. Și pînă la anul unde se oprește nevoița noastră, altă Moară de hîrtie nu s-a mai făcut în țara noastră. Așa că atît hîrtia pentru scris cu mîna, cît și cea pentru tipar se aducea din alte țări. În vremea tipării *Evangheliei* (București, 1750), umblau patru Mori de hîrtie în Ardealul apropiat: două ridicate la Brașov și Sibiu în veacul al XVI-lea și două de curînd înființate la Gurghiu (1714) și la Făgăraș (1725). (Fig. 11). Multe din cărțile apărute în Țara Românească sînt tipărite pe hîrtie fabricată de aceste mori, dar cea folosită la tipărirea acestei sfinte cărți,

300. *Anexa XVIII, XIX.* 301. *Anexa XXVI.*

302. N. Iorga, *Brașovul și Români*, București, 1905, p. 65 (11).

303. «B.R.V.», I-44, p. 132 «moară făcătoare hîrtie». Ridicată de Matei Barasab, la Rîmnicu-Vîlcii (A. Sacerdoțeanu, comunicare verbală); la Cîmpulung, susține M. Popescu, *Fabricile de hîrtie ale lui Matei Basarab*, în «Rev. Ist. Română», VII (1937), p. 385.

Evanghelia (București, 1750), putem spune fără sfială nu fusese fabricată în Ardeal, ci la Veneția.

Tipografia Mitropoliei folosise hîrtie adusă de la Veneția și pentru unele din cărțile imprimate mai înainte. Într-o însemnare din 1740 decembrie 8 citim «6 bale de hîrtie au venit de la Veneția în bale de cîte 8 tocuri»³⁰⁴, care hîrtie s-a întrebuintat la cărțile tipărite în anii 1742—1743³⁰⁵. Adevăr este, pentru hîrtia folosită la imprimarea *Evangeliei cu Evangelistar* (București, 1750) n-avem dovadă scrisă că s-a adus de la Veneția. Dar această hîrtie de bun soi, fabricată din cîrpe, subțire, albă cu vârgi (*vergé*) și mai ales filigrana «cruce grecească» cu contramarcă (fig. 8), ce apare des pe marginea foilor acestei sfinte cărți, precum și filigrana «cîinele»³⁰⁶ (fig. 7), ne îndeamnă să zicem cu tot dinadinsul că «E de prisos să mai spunem, că toate aceste filigrane sînt de proveniență italiană»³⁰⁷. Că «de la Veneția se importa hîrtie fină» în Țara Românească chiar și la sfîrșitul veacului al XVIII-lea³⁰⁸.

Odată tiparul pus în rînduială și materialele adunate, s-a început tipărirea *Evangeliei*. Din punct de vedere tehnic cartea e împărțită în trei despărțituri: (a) o foaie albă și trei file preliminară cu pagina de titlu, *Viața Sfîntului Ioan Evangelistul* și icoana lui în xilografie; (b) 180 file textul *Evangeliei*; (c) 21 file textul *Evangelistarului* și încă o filă albă. Așadar cartea are în total 206 file, împărțite în trataje de cîte patru foi, însă au *signatură*, numai caietele textului *Evangeliei*. Iar toate părțile la un loc numără 103 coli tipografice; adică tocmai «tl. 103 simbria dascărilor la 103 coale tipărite. coala po tl. 1»³⁰⁹.

În 1750 septembrie 30 *Evanghelia* era gata tipărită; se trăsese în 710 trupuri și la imprimarea ei au lucrat, cu două teascuri deodată, doi «tipografi»³¹⁰ și două echipe de «feciori»-tipografi³¹¹. Cartea se dăduse la țipar pe la începutul lunii aprilie și de la punerea ei sub teasc pînă la sfîrșitul lunii septembrie trecuseră cca. 180 zile, dar nu toate lucrătoare³¹². *Tocmeala tipografilor* punea tipografiei pravilă să nu lucreze duminicile și sărbătorile³¹³. Dar tot ea face simbria tipografului atîrnătoare de coală și de timpul întrebuintat la imprimarea ei, că zice: «să se dea pentru simbria lor (...) de va fi cu chinovar (...) cîte un leu».

304. *Anexa I-a*.

305. Hîrtia acestor tipăriri este la fel cu cea folosită la *Evanghelia* (București 1750), Cf. și *Anexa I-b*.

306. Am folosit exemplarul din biblioteca Păr. Ioan D. Petrescu de la biserica Visarion din București, pentru care, ca și pentru alte cărți din biblioteca sa folosite la această osteneală, îi aduc mulțămiri călduroase. *Evanghelia* are în subsolul filelor de la început următoarea însemnare: «Această sfîntă și dumnezeiască *Evangelie* este a dumnealui Constandin Dudescu vel Spăt. Și s-au dat la biserica de la Frujinești, la oct. 25 dn. 7259»: Semnătura autografă și sigiliu inelar negru.

307. C. M. Briquet, *Les filigranes*, «Dictionnaire historique», Paris, 1907, vol. II, p. 316, nr. 5563 și «cîinele», v. I, nr. 3551. Celelalte filigrane, afară de cruce și cîine, nu apar în C. M. Briquet.

308. *Istoria României*: III, p. 670.

309. *Anexa XXVI*.

310. *Anexa XXVI-b*.

311. *Anexa XXVI*.

312. Cf. *Tipicul* (Iași 1716); 24 duminici + 15 sărbători.

313. *Anexa IX*.

«Și ei să aibă a scoate pe zi o coală cînd vor umbla amîndoa teascurile³¹⁴. La imprimarea Evangheliei deși au umblat două teascuri, cu două echipe de meșteșugari, tipar cu chinovar și simbrie tipografilor un taler de coală, totuși nu s-a tipărit pe zi mai mult de 103:139=0,742 dint-o coală. Se mai spune că teascul era un mîncău de hîrtie care mistuia pe zi cite 1500 coli³¹⁵, totuși în Tipografia Mitropoliei nu biruiau două teascuri mai mult de cca 520 coli pe zi. Mă întorc însă și zic: Da, așa e! Dar Evanghelia cerea un tipar mai îngrijit de cît al oricărei alte cărți liturgice. E destul să spunem că această sfîntă carte s-a diortosit cu atîta grijă, încît nelipsita cerere de iertare pentru greșeli tipografice și «alunecări» nu mai apare. Tot așa vom lăuda și întrebunțarea cu economie a hîrtiei pe care s-a imprimat Evanghelia: Se cumpărase 75000 de coli; cartea se trăsese în 710 trupuri și au intrat 73088 coli de hîrtie. Deci o pierdere numai de 2,55%! Și nu se poate spune cu toată gura, că această pierdere s-a dus pe apa simbetei; că pe lîngă cele 710 trupuri ale Mitropoliei s-au mai tras încă 150 pentru meșteșugarii tipografi din care «5 ale eclesiarhului cu hîrtia sa»!³¹⁶

*

Am văzut mai înainte prin ce lucrări trebuia să treacă foile unei cărți date în tipar pînă la ieșirea lor din teasc. Să urmărim mai departe ce mai păteau pînă să li se îplinească menirea; să ajungă carte de pus în mîna cititorului. Așadar coala desăvîrșit imprimată și uscată se fălțuia și se întocmea împreună cu altele, în «trataje» sau caiete. «Tratajele» se coseau călăuzite de «signatură» și se întocmea o carte «dezlegată»; adică «broșată» cum zicem azi. Sfoara, cleiul și mucavaua, ce apar în documente³¹⁷, tocmai pentru acest sfîrșit se cumpărau, deși costul broșatului nu apare nici în documente și nici în prețul de vînzare. Dar nici cumpărături de piele, scoarțe de lemn, materiale pentru pocostit și nici scule de folosit la legatul cărților nu apar. Iar dintre sculele întrebunțate la legat cartea, apare un singur dichis: «1 tingire pentru pocos, ocă 1 litre 3»³¹⁸. Că Mitropolia vindea cărți nu numai „dezlegate» ci și legate, e lucru știut³¹⁹; dar mă tem că atelier de legat cărți nu avea. În cele trei catagrafii, în care sînt scrise sculele, slovele și dichisele Tipografiei Mitropoliei, nu apare nici o altă sculă sau dichis pentru legat cărțile, afară de tingirea pomenită mai înainte. Pesemne Tiparnița Mitropoliei avusesse cîndva și atelier de legătorie, din ale cărei scule rămăseseră această tingire, dar acum iese din tîlcul documentelor că nu mai avea. Dovadă este faptul că din toate cărțile tipărite de această tiparniță în anii 1747—1750, ale căror socoteli s-au păstrat în parte, numai uneia singure i s-a socotit în prețul de vînzare și legatul: «1747 aprilie 8 s-au tipărit cărțice-

314. *Anexa IX*. 315. Lucien Febvre și Henri-Jean Martin, *op. cit.*, p. 44.

316. *Anexa XXV*. 317. *Anexele XX, XXVI*.

318. *Anexele XIV, XXIII*. Tingire pentru poleit sau aurit; pocosti (a) (vergolde), în H. Tiktin, *Dicționar româno-german*, București, 1903, *sub verbo*.

319. *Anexele II, XII, XIII, et passim*.

lele de rugăciune (. . .). Care s-a hotărît să se vîndă legate cu șapte parale, din care o para să fie pentru legat»³²⁰ (s. n.).

Pe de altă parte mai știm că Mitropolia dădea să-i lege cărți «Iorgăi legătoriului de cărți», căruia îi plătea pentru un Mineiu legat în atelierul și cu materialul lui o jumătate de taler³²¹. Dar Iorga nu era singurul legător de cărți din vremea aceea în București, ci mai erau și alții. În «Pomeanicul din mahalaua Batiștii» apare, pe vremea lui Constantin Mavrocordat («i gja ego Ecaterina») și «Pomeanicul popii Chițului legătoriului de cărți»³²². Un Dumitru legător de cărți apare în «Mahalaoa Oțetarilor» și în sfîrșit «Ioan logofătul legătoriului de cărți» lăcuia tot în acea vreme în «mahalaoa Moldoveani»³²³.

Mitropolia vindea de obicei cărțile «dezlegate», iar cumpărătorii le dădeau de le legau legătorii de cărți, care, fără îndoială, se găseau în toate târgurile țării, mai ales în cele unde se aflau și tipografiile. Iar cartea ajungea în mîna cititorului fie cumpărînd-o de-a dreptul de la tipografie, fie de la prăvăliile unde se vindeau și cărți bisericești, pentru că în București erau și de acestea. În adevăr în anul 1765 «avea voie de să vindea cărți la multe prăvălii» din București, dar prin cartea dată de Ștefan vodă Racoviță în acest an, martie 23, s-a rînduit «să nu aibă toți prăvăliașii a vinde cărți bisericești, fără numai la două sau trei locuri, unde vor fi neguțători de credință, care, prin alegerea tipografului tiparniței mitropolitane vor fi știuți și de prea sfințitul mitropolitu țării»³²⁴. Dar cum vechiul legat al cărților era meșteșug care ajungea uneori la operă de artă, latura încă nedestelenită a vechei culturi românești³²⁵, cuvîne-se a fi lăsată pe seama cercetătorilor de veche artă, iar noi ne întoarcem la socoteala cheltuielilor tipăririi *Evangeliei* cu *Evangelistar* (București, 1750)

*

b) *Prețul de cost*. — Pînă a ajunge să alegem prețul de cost al acestei tipărituri, trebuie spus din capul locului: să nu ne așteptăm la un calcul de preț obișnuit în regimul capitalist de mai tîrziu, cu foaie de lucru pentru orele întrebuintate în zețarie, la tipar și broșat, în care să se calculeze și costul materialelor prime, cheltuielile de regie, amortizarea echipamentului tipografic, cîștigul etc. A face asemenea socoteli la cărțile tipărite în jumătatea secolului al XVIII-lea de tiparnița bucureșteană, ar trebui

320. *Anexa III și X-a.* 321. *Anexa III.*

322. Arh. St. Buc., ms. 745, f. 205. (Pomelnic scris după anul 1738 septembrie 23). Pomelnicul acestui preot legător de cărți îl aflăm și în «Pomeanicul de la mahalaoa Lucaci» (f. 283); un Dumitru legător de cărți apare în «Mahalaoa bisericii Oțetari» (f. 280), și în sfîrșit «Ioan logofătul legătoriului de cărți» apare în aceas vreme în «Pomeamicul bisericii de la mahalaua Moldoveani» (f. 394)

324. Arh. St. Buc., Fd. *Mitrop Buc.*, ms. 143, f. 14.

325. Dan Simonescu, *Arta legăturii de carte la români*, în «Călăuza bibliotecarului», nr. 4/1964, p. 233.

să avem documente de sprijin; și nu avem. Bănuim că oblăduitorii tipografiilor de atunci nici măcar nu se pricepeau să le întocmească. Dovadă sînt puținele însemnări care s-au păstrat și care nu numai că nu sînt îndestulătoare, dar nu sînt nici bine calculate.

Așa «cincupul» socoteii cheltuielilor din 1750 octombrie 18 făcute cu prilejul isprăvirii de tipărit *Evanghelia cu Evangelistar*, este încărcat fără lămurire cu taleri 53 și jumătate. După aceea cheltuiala făcută cu vărsatul sloviei din 1749 octombrie 23, taleri 137 jumătate și 8 bani, nu este luat în socoteala făcută la sfîrșitul imprimării numitei cărți (1750 octombrie 18), cu toate că și acest turnat de slovă «s-au făcut, ca să se tipărească *Evanghelia*»³²⁶, etc. Adevărat, de la prima prefacere de slovă și pînă la vărsarea din nou a slovei mărunte pentru *Evangelistar*, s-au mai tipărit în anul 1749 un *Ceaslov*³²⁷ slavon și un *Orologhion Mic*³²⁸. Dar cum din aceste cărți nu s-au găsit încă vreun exemplar, nu putem ști cu ce slovă s-au imprimat. Și cum suma de 137 taleri jumătate și 8 bani nu este luată în socoteala cheltuielilor tipării acestor două cărți, iarăși nu se poate spune cu încredere că zisa sumă ar fi intrat în cheltuiala tipării lor. Și iarăși nu se cunoaște nici decum prețul de cumpărare al echipamentului tipografic al unei imprimerii bucureștene din jumătatea veacului al XVIII-lea, nici în parte nici în total. Ca atare neștiind nici măcar cît costa un teasc, nu se poate face numai după documentele necomplete care s-au păstrat, o dreaptă socoteală a prețului de cost al unei cărți tipărite în vremea aceea, ci numai una îngăduită de aceste documente.

Deci potrivit acestor acte³²⁹ la tipărirea *Evangheliei cu Evangelistar* din 1750 s-au făcut următoarele cheltuieli :

Hirtie	tl.	358,40 <bani>	:	43,— ^{0/0}
Simbria tipografilor	tl.	193,—	:	23,— ^{0/0}
Merticul tipografilor	tl.	77,—	:	9,25 ^{0/0}
Vărsatul slovei	tl.	120,—	:	14,40 ^{0/0}
Materiale prime	tl.	75,—	:	9,— ^{0/0}
TOTAL: Taleri		823,40 <bani>	:	100,— ^{0/0}

Prețul de cost pe unitate. — Așadar știm că cheltuiala tipăritului *Evangheliei cu Evangelistar* se ridică la suma de taleri 823 și 40 bani. De asemenea cunoaștem și la cît s-a ridicat fiecare din părțile componente ale acestui preț de cost total. Rămîne de aflat *prețul de cost pe unitate*; adică la cîți bani se ridică cheltuiala făcută cu tiparul unui singur trup de carte.

După însemnarea din 1750 octombrie 18, «710 *Evanghelii* s-au tipărit de Mitropolie și socotind cheltuielile vine cîte un leu și 30 parale» una, grăiește însemnarea autografă a mitropolitului Neofit Criteanul³³⁰.

326. *Anexa XVIII.*327. *Anexa XX.*328. *Anexa XXI.*329. *Anexa XXVI.*330. *Anexa XXVI, Cf. și anexele IX, X, XII, XIII, XVI, XXI...*

Așa că avem gata socotit prețul de cost pe unitate, dar nu și drept. Că nu se potrivește nici cu «cincupul» documentului ³³¹, nici cu dreapta socotire a sumelor scrise în el. După dreaptă socotire *prețul de cost pe unitate ajunge la 1 taler și 16 bani*; așa că nici totalul sumelor cheltuite nu e bine adunat, nici prețul de cost pe unitate nu e exact socotit.

Dar prețul de vânzare pe unitate? Și prețul de vânzare pe unitate l-avem: «Aceste Evanghelii să se vîndă dezlegate cu lei cinci jumătate și 5 parale» spune această însemnare ³³². Ca atare prețul de vânzare pe unitate este mai mare decît prețul de producție cu tl. 4,87 parale.

VI. DASCĂLII TIPOGRAFI BUCUREȘTENI DIN A CINCEA DECADĂ A VEACULUI XVIII

Meșteșugul scornit de Gutenberg, săvîrșit cu iscusință și cu înțelepciune, a ridicat pe unii din «tipografii» Țării Românești, ieșiți dintre monahi, pe trepte înalte. Așa, tiparul a făcut mitropolit al Ungrovlahiei, în vremea lui Neagoe vodă Basarab, pe ieromonahul Macarie tipograful și, în vremea lui Constantin vodă Brîncoveanu, pe ieromonahul Antim de la Ivir. Din tipografie s-a ridicat episcop al Hușilor și mai apoi al Buzăului «ieromonahul român Mitrofan de la Bisericiani»; poate că și ieromonahul Damaschin a ajuns episcop al Buzăului și al Rîmnîcului plecînd tot din tipografie. Dar nu toți tipografii noștri au avut aceeași triște. Despre mulți nu știm nimic mai mult decît numele scris în epilogul sau pe pagina de titlu a cărții tipărită de ei. Printre aceștia întîlnim și preoți de mir care s-au nevoit, mai ales în Rîmnîcul Vilcii și în Bucureștii veacului al XVIII-lea, o viață întreagă pe ogorul tiparîței românești, rămînînd «mici și plecați» și mai totdeauna săraci; dar lăsînd în urmă-le o diră de lumină călăuzitoare pe calea «învățăturii», cum spuneau ei pe atunci culturii. Părtașii lor sînt și tipografii care au tipărit cele douăzeci și patru de cărți în teascurile tiparîței bucureștene în anii 1740—1750. Truda lor cere să-i pomenim cu dragoste și evlavie într-o osteneală ca aceasta, care caută să facă cunoscută nevoița lor.

a) *Popa Stoica Iacovici tipograful.* — În tiparîțele din București, din a cincea decadă a veacului al XVIII-lea, au lucrat următorii tipografi: Popa Stoica Iacovici și fratele său Radu logofătul Iacovici, Dimitrie Pandovici, Barbu Bucureșteanu și Grigorie. Dar judecînd după numărul de cărți imprimate de fiecare din ei, după cuprinsul acelor cărți și după idiomul folosit, precum și după lunga petrecere în atelierul tipografic, popa Stoica stă în fruntea tuturor tipografilor români, urmași ai marelui dascăl tipograf care a fost Antim Ivireanu. Despre acest preot tipograf am avut prilejul să vorbim, în cele ce am spus pînă acum, destul de des. Lui îi-a zugrăvit chipul cu pană măiastră Pr. Prof. Nicolae M. Popescu ^{332 bis},

331. *Anexa XXVI.*332. *Anexa XXVI.*332 bis. Pr. prof. Nicolae M. Popescu, *op. cit.*, p. 75—79.

aşa că în cele ce urmează ne vom opri mai mult asupra laturilor nevoinţei lui mai puţin cunoscute.

Tipograful Stoica Iacovici se face cunoscut în anul 1715 ca tipograf în toată puterea cuvîntului şi preot: El este «supraveghetor al tipografiei» greceşti înfiinţată de patriarhul Hrisant în Mînăstirea sfîntului Sava din Bucureşti. Iar numele lui încetează de a mai fi amintit printre tipografii vii după anul 1749. Vreme de treizeci şi patru ani, cît s-a nevoit cu meşteşugul tiparului, a lucrat în patru tiparniţe şi numai în Bucureşti: în Tipografia zisă a Şcolii Văcăreştilor, în Tipografia din Mînăstirea Tuturor Sfîntilor (Antim), în Tipografia Domnească şi în Tipografia Mitropoliei, tipărind *treizeci şi trei* cărţi. Una dintre ele are cuprins filozofic-moral, iar celelalte treizeci şi două sînt toate cărţi bisericeşti; şi anume: zece de învăţătură, istorie şi apologie ortodoxă şi douăzeci şi una sînt cărţi de sfîntă slujbă. Cît priveşte limba folosită, douăzeci şi patru sînt în grai românesc³³³, şapte în limba greacă³³⁴, iar două în idiom slav³³⁵. Însă «cea mai înfoiată carte ortodoxă, de cînd a ieşit tiparul şi pînă azi, este *Istoria Patriarhilor de Ierusalim*, scrisă de patriarhul Dositei şi tipărită în Bucureştii noştri la anul 1715. Este un foliant de 1247 (*sic*) pagini pe două coloane, cu literă măruntă grecească». «Epistatul, îngrijitorul tipografiei de unde a ieşit această, folositoare şi azi, lucrare istorică este popa Stoica Iacovici³³⁶.

Tiparul acestei «foarte mare» cărţi, cea dintii imprimată de tipograful popa Stoica, dovedeşte nu numai iscusinţă tipografică ci şi o îndestulătoare cunoştinţă de limbă grecească. El, după cum am spus şi în alt loc, a îngrijit nu numai de tipărirea acestei lucrări făcînd, potrivit obiceiului tiparului de atunci, diortosirea primelor probe, ci a şi corectat părţile nefăcute de diortositorul însemnat pe pagina de titlu a cărţii, Mitrofan Grigoras din Dodona. Aşijderea diortosirile cărţilor româneşti tipărite de el, le-a făcut toate numai el. Zece din acestea sînt tipărite cu cheltuiala sa. Şi aici e taina popii Stoica Iacovici: cum adică a făcut el de a editat pe seama sa zece cărţi fără să aibă tipografia sa şi fără mijloace îndestulătoare de editare, mai ales a unora, precum *Mărgăritarele*, *Octoihul*, *Liturghia* şi *Triodul*³³⁷, cărţi voluminoase tipărite în anii 1745—1746. Şi ieromonahul Antim Ivireanul tipărise, adevărat, cărţi pe seama sa în Tipografia Domnească de la Snagov³³⁸, dar avea sprijin averea mînăstirii, că-i era şi igumen, pe cînd popa Stoica nu se putea bizui pe o asemenea înlesnire.

Ca să editeze pe seama sa o carte, tipograful preot Stoica Iacovici a trebuit să ia o tiparniţă cu chirie. că el nu avea un asemenea dichis, de pildă Tipografia Domnească, unde a şi tipărit cele mai multe şi mai

333. «B.R.V., II-182, 184, 194, 195, 196, 199, 202, 205, 212, 213, 218, 219, 220, 221, 224, 232, 244, 247, 248, 249 şi IV-65, 66 şi 92.

334. «B«R.V.»., I-175; II-178, 183, 197, 214, 271 şi IV-61.

335. Idem, II-245 şi IV-211.

336. Pr. Prof. Nicolae M. Popescu. *op. cit.* p. 75.

337. «B.R.V.»., II-248, 249 şi IV-92. 338. Idem, I-103 şi *passim*.

voluminoase cărți pe seama sa. Chiria unei tiparnițe însă era mare în acea vreme: 100 groși pe luna ³³⁹ ori un adet de 25% din toată ediția ³⁴⁰. După aceea venea costul materialelor, mai ales al hîrtiei foarte scumpe, simbria, mîncarea și băutura «feciorilor» tipografi, toate cheltuieli mult prea grele pentru o pungă de tipograf ce lucra cu bucata.

De bună seamă o carte voluminoasă, ca *Triodul* (București, 1746), foliant de 476 file, tipărit în două ape și împodobit cu multe și frumoase icoane, glavizne, fruntarii și conețuri, stampe în lemn, a cerut cheltuială mare. Dar decît cheltuielile de editare mai de nesuferit era întîrzierea mare a întoarcerii cheltuielilor făcute cu tiparul. Căci cumpărăorii fiind răspîndiți pe tot cuprinsul țării și vînzarea netocmită pe o rețea de librării, cartea întîrzia să ajungă în mîna celui căruia îi trebuia, precum și prețul în mîna editorului. Deci cercînd a pătrunde cu tot dinadinsul taina popii Stoica tipograful, ne găsim în încurcătură pentru lipsa de dovezi scrise. Totuși vom cerca să aflăm o ieșire.

Popa Stoica Iacovici tipograful a început să editeze cărți pe seama sa în anul 1724, în vremea lui Nicolae vodă Mavrocordat, în Tiparnița Domnească și a tipărit un *Catavasier* ³⁴¹, volum în - 8 mic, cu 134 file, a cărui cheltuială s-a ridicat cam la vreo 56 taleri și jumătate, socotind după prețul de cost al unei coale tipărită de Tipografia Mitropoliei. Și cum tipograful nostru agonisise cu un an mai înainte peste 100 de taleri din tipărirea *Evangeliei* (București, 1723), se poate crede că avusese bani să întîmpine cheltuielile făcute cu tipărirea *Catavasierului*. Cam așa pare să fi făcut el rost de bani și pentru editarea altor cărți mici. Dar lucrurile au luat altă întorsătură atunci, cînd l-a cuprins dorul să editeze cărți mai voluminoase, precum cele tipărite în anul 1745—1746: *Mărgăritare*, *Octoih*, *Liturghie* și *Triod*, pe care le-a imprimat în Tiparnița Domnească. Pentru editarea acestor cărți și avînd în vedere că Tipografia Mitropoliei plătea în anii 1747—1750 *patru taleri de coala tipărită*, tipograful nostru trebuie să fi plătit următoarele prețuri: *Mărgăritarele* 566 taleri, *Octoihul* 664 taleri, *Liturghia* 276 taleri și *Triodul* 1054 taleri. Adică cheltuiala de editare a acestor cărți s-a ridicat probabil la suma de 2559 taleri!

Tipografia Mitropoliei plătea în adevăr patru taleri de coală, însă la tiraj de 700 de trupuri. Oare, popa Stoica Iacovici scotea o carte tot în atîtea exemplare? Poate că nu; dar el avea de plătit și chiria tipografiei care încărcă prețul de cost pe coală, fără cătare la tiraj. Deci întrebarea, cum făcea el rost de bani, rămîne de lămurit.

Se pare că tipograful nostru avea pe lîngă agonista din lucrul tiparului și alte înlesniri. Una era economisirea simbriei și tainului «feciorilor»-tipografi care, după cum știm, erau casnicii săi. După cum am văzut mai înainte simbria și merticul cuvenit tipografilor se ridică la 32% din prețul de cost al unei ediții. Această sumă rămînea necheltuită cînd popa Stoica tipărea o carte pe seama sa. Adică nu era silit să

339. *Anexa XIV.*340. *Anexa VIII.*

341. «B.R.V.», II- 184.

scoată bani din pungă; sau mai drept era o cheltuială ce putea suferi întârzierea întoarcerii a 32% din sumele băgate în ediție, și nici nu plătea camătă la această sumă dacă lucra cu bani împrumutați. A doua înlesnire îi venea din lucrul preoțesc, mai virtos dacă era, după cum îmi pare, preot la biserica Sfintei Vineri din București³⁴². Se pare însă că ajutorul cel mai substanțial era ocrotirea domnească.

Băgăm de seamă că popa Stoica Iacovici tipograful editează cărți pe seama sa numai în timpul domniei Mavrocordaților și numai în tiparnițele de sub ocrotirea lor. Fapt care ne îngăduie să bănuim că el avea o oarecare ocrotire din partea acestor voievozi. Nicolae Mavrocordat și Constantin Mavrocordat erau bărbați învățați și prețuiau cartea. Primul a tipărit o vestită lucrare filozofică grecească în anul 1719 în tiparnița Tuturor Sfinților, fiind «Îngrijitorul pentru meșteșugul tipăririi acestei cărți, preotul Stoica Iacovici»³⁴³. Cu prilejul tipăririi cărții sale, Nicolae Mavrocordat o fi cunoscut mai deaproape pe tipograful nostru, va fi fost mulțumit de lucrul acestui preot tânăr și iscusit tipograf valah, care tipărea atât de frumos o carte grecească, — tipograf care pe deasupra dăduse un strălucit examen imprimînd «foarte marea carte» a patriarhului Dositei. Și cum asemenea împrejurări prilejuiesc legături între autor și tipograf, este de crezut că popa Stoica s-a ales din această lucrare³⁴⁴ cu mai multe decît o simplă simbric.

În vremea acestui domn începe tipograful nostru să editeze cărți pe seama sa, tipărind în Tipografia Domnească *Catavasierul* (București, 1723)³⁴⁵ și în Tipografia Școlii Văcăreștilor probabil *Acoluthia sfinților Neofit și Maxim* (București, 1723)³⁴⁶ și *Triodul săptămînii mari* (București, 1726) «acum întii tîlmăcit pre limba rumânească întru folosul tuturor preoților și spre înțelesul creștinilor (...) de cucernicul întru preoți popa Stoica Iacovici tipograful»³⁴⁷.

Cît despre Constantin vodă Mavrocordat este știut că «iubea cartea <și> îi era dragă învățătura»³⁴⁸. Iar cînd era la Iași cu a treia domnie a ocrotit tiparul de acolo, îndemnînd cu multă stăruință pe vlădicii moldoveni să ridice tiparnițe eparhiale (p. 23). Deci se prea poate să fi nutrit el aceleași simțăminte și pentru tiparul bucureștean, cît a ținut domnia Țării Românești în a cincea decadă a veacului al XVIII-lea. De această bunăvoință poate a avut parte și popa Stoica Iacovici, căruia i-a înlesnit să tipărească în cele două tipografii controlate de domnie (Domnească și

342. Un «Stoica ierei» apare în jumătatea primă a veacului al XVIII-lea în pomelnicul a trei biserici din București. În pomelnicul bisericii domnești «Stoica ierei» e pomenit la vii, primul între cei patru preoți ai acestui sfînt locaș (Arh. St. Buc., ms. 745, f. 44); un «pop<a> Stoica» apare la vii și în pomelnicul bisericii Broșteni (f. 164-v.) și în sfîrșit, în Pomelnicul Bisericii de la Sfînta Vineri, în «pomelnicul po<ii> Stoicăi», găsim pomenindu-se la vii: «Stoica ierei, Despa prez<vitera>, Ioan, (f. 76). Acest din urmă pomelnic este foarte probabil al perotului Stoica Iacovici tipograful, și pînă la știri mai bogate îl primim de bun.

343. «B.R.V.», II-178.

344. *Ibidem*.

345. *Ibidem*, 184.

346. *Ibidem*, 183.

347. *Ibidem*, 195.

348. Ion Niculce, *op. cit.*, p. 356.

a Școlii Văcăreștilor) cele mai multe din cărțile editate cu cheltuiala sa, după ce-l scăpase și de urgia mitropolitului Neofit Criteanul.

De bună seamă ocrotirea celor doi voievozi nu s-a mărginit numai la îngăduirea de a tipări cărți pe seama sa în tiparnițele de sub ocrotirea lor, ci poate i-a făcut înlesniri de plată pentru chirie și l-a scutit pe el și pe «feciorii»-tipografi de biruri și angarale, precum și de vamă pentru materialele aduse din străinătate trebuitoare la tipăritul cărților. Dar tot atât cât aceste înlesniri, dacă nu și mai mult, făcea ocrotirea domnească. Că un om de afaceri din vremea aceea, care se știa ocrotit de vodă, avea trecere la cei de la care se îndatora cu bani și cu mărfuri și era temut, de cei care-i erau datornici. Acestea sînt, cred, înlesnirile de care a avut parte popa Stoica Iacovici tipograful și *hărnicia* lui, de a putut tipări cu banii săi atîtea cărți.

Dar lauda preotului Stoica Iacovici este mai virtos aceea că a îmbo-gățit vechea cultură românească, tipărind cu banii săi zece cărți în grai românesc în vremea cînd se da cea din urmă bătălie pentru biruința acestui grai în Biserică. De la Coresi tipograful și pînă la el nici un alt tipograf n-a mai fost volnic să tipărească atîtea cărți cu bani proprii și fără tipografie.

Se spune despre *Istoria Patriarhilor de Ierusalim*, prima carte tipărită de Popa Stoica Iacovici tipograful, că este atât de frumos tipărită, încît «Bibliotecile se mîndresc cînd au cite un trup din această impu-nătoare tipăritură bucureșteană³⁴⁹. Oare, din ce mîna de dascăl tipograf ieșise un atât de «meșter, iscusit și înțelept» ucenic tipograf? «Popa Stoica este român și a învățat meșteșugul tiparului la școala marelui tipograf care a fost vestitul vlădică Antim de la Ivir»³⁵⁰ Așa e: pe la anul 1693—1695, cînd bănuiesc că tinerelul Stoica intra să facă ascultare de ucenic tipograf, Antim Ivireanul era tipograf în București de patru-cinci ani. Printre cei mulți «lucrători tipografi valahi, instruiți în această artă de meșteri, elevi ai însuși mitropolitului Antim»³⁵¹ se număra poate și ucenicul Stoica fiul lui Iacov. Iar lucrarea patriarhului Dositei, numită mai sus, spune că în anul 1715 Stoica, fiul lui Iacov, era «preot» și «supra-veghetor» al Tipografiei Școlii Văcăreștilor.

De altă parte «pomeanicul pop<i> Stoicăi de la biserica Sfintei Vineri» din București ni-l arată preot căsătorit și tatăl unui băiat, Ioan³⁵². Așa că se poate zice, ținînd seama de vîrsta cerută pe vremea aceea unuia care «poftea» preoția, că popa Stoica Iacovici tipograful avea în anul 1715 vreo 34—35 ani. Adică se născuse cam pe la anul 1678 și a trăit pînă la jumătatea veacului al XVIII-lea; la 1749 tipărea o cărtică grecească, cea din urmă dintre tipăriturile

349. Pr. Prof. Nicolae M. Popescu, *op. și loc. cit.*,

350. *Ibidem*.

351. Del Chiaro, *op. și loc. cit.*

352. Acesta este fără îndoială Ioan Stoicovici, tipograful tipografiei Episcopiei de Buzău, care tipărește în anul 1743 nu mai puțin decît trei cărți, dintre care una este *Apostolul* («B.R.V.», II-230), carte mare. Deci nu era începător!

lui ³⁵³. Deci ucenicia lui a început cam pe la anul 1695, cînd era cam în vîrstă de 15 ani. Și cum el se dovedește destul de bun cunoscător al limbii și ortografiei grecești, este de crezut că le-a deprins înainte de a începe ucenicia ³⁵⁴. Se poate că chiar înainte de a fi pus la zețarie, în vremea de ucenic bun la toate, să fi învățat el să pregătească amestecul de metale și turnatul slovelor, cu tot ce se ține de această lucrare. Bănuim că pregătirea lui de dascăl tipograf așa a început; și zicem că știa să verse slovă întemeiați pe faptul, că el și cu frațele său, Radul logofătul tipograf, sînt cei doi tipografi care au vărsat slova grecească în anul 1748 ³⁵⁵, pentru tipărirea cărții grecești din anul 1749 ³⁵⁶. Dar nu credem și nici nu bănuim că ar fi știut să taie literă în oțel; adică să facă poanson și matrițe; însă știa să sape în lemn. O cruce mică de lemn, din cele folosite de preoți la stropitul cu aghiazmă la Bobotează și la ziua sfintei Cruci, aflată în păstrarea mea, are săpat numele său pe dînsa și data 7256 (1748) (fig. 12). Dar de la scrijălitul unei cruci pînă la o stampă săpată în lemn, menită să fie «tiposită» într-o carte, e cale lungă; și mă tem că popa Stoica Iacovici n-a bătătorit-o. Vorba aruncată în cartea de judecată din 1740 decembrie 4: «i-am zis să ne găsească o stampă și să tiposească antimise, au să ne facă el vreo stampă» ³⁵⁷. nu este hotărîtoare, pentru că din mulțimea de stampe tiposite în cele 32 de cărți tipărite de dînsul, nu putem alege nici una, despre care să se poată spune cu oarecare temei că ar fi lucrată de el.

Preot de mir căsătorit și părinte de familie, popa Stoica Iacovici tipograf a avut copii; băieți și fete. Noi cunoaștem mai bine pe trei din fiii săi: Ioan, Iordache și Ghinea, care, deprinzînd de la tatăl lor arta tiparului, au ajuns citeși trei tipografi; unul din ei s-a învrednicit și de darul diaconiei. Pe Ioan l-am aflat în 1743 «tipograf» al tiparنیței episcopale din Buzău; iar pe ceilalți doi, Iordache și Ghinea, îi întîlnim întîia oară în anul 1748 «feciori»-tipografi (pare-se) în Tipografia Mitropoliei ³⁵⁸. Mai tîrziu, în 1760, Iordache Stoicovici este «tipograf» acestei tiparنیței bucureștene ³⁵⁹; iar Ghinea diaconul Stoicovici apare din anul 1767 «tipograf» al tipografiei Episcopiei Buzăului ³⁶⁰.

După moartea la Tîrgoviște în primăvara anului 1715 a tipografului Gheorghe Radovici ³⁶¹, binecunoscutul ucenic al vlădicăi Antim Ivireanul ³⁶², tiparul din Țara Românească este stăpînit de acest harnic, iscusit și înțelept «tipograf» care este popa Stoica Iacovici. În 34 de ani a tipărit 33 de cărți, dintre care zece cu banii lui. Ieșit din școala de tipografi a mitropolitului Antim, i-a urmat povața cu credincioșie: el n-a lăsat să piară meșteșugul tiparului din țară, nici să se părăsească

353. «B«R«V.», II-271.

354. E. Pavlescu, *Economia breslelor în Moldova*, București, 1936, p. 180. spune că începutul ucenicii la un meșteșug în veacul al XVIII-lea nu atîrna de vîrstă. 355. *Anexa XV-b*. 356. «B.R.V.», II-111. 357. *Anexa V*.

358. *Anexa XV-c*. 359. «B.R.V.», II-319 et passim. 360. *Ibidem*, 352.

361. Hurmuzaki. XIV-3. p. 119, LXXVI. 362. «B.R.V.», I-118.

lucrul cărților, pentru folosul țării ³⁶³. Ci preot fiind el, încă la o biserică bogată ca aceea a sfintei Vineri din București, pe cei trei fii ai săi i-a învățat acest meșteșug și i-a făcut «tipografi», ca și pe fratele său mai mic, Radul logofătul, cu toate că n-a avut tristețea să-și facă meseria în împrejurări prielnice ca ceilalți ucenici cunoscuți ai mitropolitului tipograf Antim Ivireanul.

b). *Radul logofătul Iacovici*. — Acest tipograf era frate mai mic al preotului tipograf Stoica Iacovici. În două din cărțile tipărite de acest «supraveghetor de tipografie» el spune că le-a tipărit «cu cel dimpreună ostenitor și frate Radu logofat Iacovici tipograf» ³⁶⁴. Așijderea se poate zice că Radul logofătul a învățat meșteșugul de la fratele său și când logofeția îi dădea răgaz sau mai drept, când puterile preotului tipograf slăbiseră, el lucra în tipografie sub povățuirea și în echipa fratelui tipograf, alcătuită, după cum știm, din casnicii aceluia. Dar «tipograf» în înțelesul de atunci al cuvintului, «dascăl» cum spune un document de la sfârșitul primei jumătăți a veacului al XVIII-lea ³⁶⁵, n-a fost. Nu se află măcar o singură tipăritură, despre care să se poată spune fără îndoială, că ar fi tipărită sub nemijlocita lui supraveghere. Pagina de titlu a *Octoihului* (București 1736) spune adevărat că este «tipărit de Radul logofăt Iacovici tipograf» ³⁶⁶, dar pagina de titlu a altor trupuri din această carte zice că s-a tipărit de popa Stoica Iacovici tipograf! ³⁶⁷. Și în altă parte, unde mai întilnim pe Radul logofătul, se spune neted că el este «un mic și plecat» tipograf ³⁶⁸; ori că popa Stoica Iacovici tipograf a tipărit cartea «cu cel dimpreună ostenitor și frate, Radul logofăt tipograf» ³⁶⁹, după cum spuneam și mai sus. Deci locul lui în meșteșugul tiparului a fost și a rămas «cel mai mic și plecat (...) tipograf» ³⁷⁰, din care nu-l găsim să fi ieșit cîndva.

Totuși cărțile imprimate, în care aflăm numele logofătului Radul Iacovici tipograf și felul cum apare, tănuiesc încă un colț rămas în întuneric al tiparului românesc. Același gând stîrnește și împrejurarea că în unele din exemplarele *Psaltirei* (Iași, 1766), nu se arată cu a cui cheltuială s-a tipărit cartea ³⁷¹. Acest din urmă fapt are un tîlc: Tipografii și «feciorii» aveau dreptul să tipărească, punînd ei hîrtia, un anumit număr de exemplare din cartea ce se imprima. care uneori trecea peste 150/0 din tot tirajul ³⁷². Deci se prea poate ca aceste exemplare nu mai vedeau numele tipografului și nici cine a plătit cheltuiala imprimării. Oare, întorcîndu-ne la logofătul Radul Iacovici tipograf, nu cumva numele lui apare numai în exemplarele cuvenite lui din tirajul ediției respective? Dar chiar și în cazul că apelativul tipograf e dat Radului logofătul numai de dragostea unui frate mai mare, totuși partea lui în tiparul bucureștean de la jumătatea veacului al XVIII-lea este mică și smerită.

363. *Anexa X*. 364. «B.R.V.», II-212 și 224. 365. *Anexa XXV*.

366. «B.R.V.», II-213. 367. *Ibidem*. 368. *Ibidem*, II-201.

369. *Ibidem*, 232. 370. *Ibidem*, 212. 371. *Ibidem*, 347.

372. *Anexa XXV*.

c) *Dimitrie Pandovici*. — «Săpătorul» care-și scrie numele, jumătate cu litere mici și jumătate cu litere mari, δημυ/ΤΡΙΣ pe stampa săpată în lemn, icoana Sfintului Nicolae, de pe dosul paginii de titlu a *Molitvenicului* (Rîmnic 1730)³⁷³, și xilografal care-și scrie cu litere latine numele «*Demiter 7238*» pe «coneușul» de la f. 41-v din *Triodul* (Rîmnic, 1731)³⁷⁴, este unul și același meșter tipograf cu «*Dumitrie sculptor typographiae praepositus*» care dădea în anul 1732 o mărturie redactată în latinește, în pricina iscată între armurierul Christian Wetsch și tipograful Johan Barth, amândoi din Sibiu, pentru niște materiale tipografice rău făurite, ce fuseseră poruncite de episcopul Inochentie al Rîmnicului³⁷⁵. Editorul acestui document crede însă că cel care semnează actul este «*Dimitre Rîmniceanu șeful tipografiei și săpător de litere (...)*»³⁷⁶; iar V. Molin îl socotește a fi tipograful Dumitru Rîmniceanu, «ce a dus faima tiparniței de la Rîmnic» departe³⁷⁷.

Drept este, acești doi tipografi apar pe paginile de titlu a unora din cărțile tipărite în veacul al XVIII-lea, dar «*Dumitrie sculptor typographiae praepositus*» nu este nici «*Dimitrie Rîmniceanu (...) săpător de litere (...)*», nici Dumitru tipograful, ci este *Dimitrie Pandovici tipograful săpător de stampe în lemn* care a lucrat, după cum vom arăta mai departe, în trei tipografii eparhiale în răstimpul de la 1730—1747. Iar Dimitrie și Dumitru, tipografi cu porecla Rîmniceanu, sînt alți sîrguitori care n-au avut legătură cu «*Dumitrie sculptor typographiae praepositus*» din anul 1732. Pentru că Dumitru Rîmniceanu apare întîia oară tipograf în 1756 în tipografia de la Blaj³⁷⁸; iar Dimitrie tipograful apare prima dată în anul 1778 în tiparnița de la Rîmnic³⁷⁹. Adică primul se ivește după douăzeci de ani și al doilea după patruzeci de ani de la acel «*Dumitrie sculptorul mai marele tipografiei*» Episcopiei de Rîmnic, din anul 1732.

Dimitrie Pandovici se întîlnește deci prima dată în tiparul românesc ca «săpător» de stampe în lemn, care împodobesc unele din cărțile imprimare în anii 1730—1733 în tiparnița Episcopiei de Rîmnic³⁸⁰; iar după anul 1747 pierd cu totul din rîndul tipografilor. El a fost adevărat contemporan și chiar a lucrat cu unul din acea mare familie de tipografi rîmnicești, Athanasievici: cu Mihai xilografal, tatăl lui Dimitrie Rîmniceanu. Au împodobit amîndoi cu stampe săpate în lemn *Triodul* (Rîmnic, 1731) și *Liturghia* (Rîmnic, 1733)³⁸¹. Mihai a înfrumusețat de asemenea cu stampe *Antologhionul* (Rîmnic, 1737), «acum întîi tipărit rumânește (...) de Dimitrie Pandovici tipograful»³⁸². Prin urmare Dimitrie Pan-

373. «B.R.V.», II-204, fig. 285. 374. *Ibidem*, II, p. 61, fig. 286.

375. Hurmuzaki, XV-2, p. 1640. MMLL; N. Iorga, *Scrisori și zapise de la meșteri români*, București, 1926, p. 16, care traduce: «Dimitrie săpătorul mai marele tipografiei»; V. Molin, *Tiparnița de la Rîmnic în timpul Episcopiei lui Panichie (sic)*, în «Mitropolia Olteniei», XV (1963) p. 192 și passim.

376. Hurmuzaki, *op. și loc. cit.* 377. V. Molin, *op. și loc. cit.*

378. «B.R.V.», II-299. 379. *Ibidem*, 415.

380. *Ibidem*, p. 43, fig. 285 și p. 61, fig. 286. 381. *Ibidem*, 204 și 208.

382. *Ibidem*, 215.

dovici apare în tiparul românesc în anul 1730 ca săpător de stampe; după doi ani, în 1732, îl aflăm «mai marele tipografiei» Episcopiei din Rîmnic și în sfârșit în anul 1737 iată-l «tipograf» în toată legea.

Prima carte tipărită de Dimitrie Pandovici este cel dintîi *Antologhion* întors pe românește: un foliant de 654 file, tipărit pe două coloane, în două ape și împodobit cu multe și frumoase xilografii, dintre care două sînt vechi stampe ale lui, iar celelalte sînt semnate de Mihai Ath. Rîmniceanul. Litera de plumb, cu care s-a tipărit această carte, e frumos tăiată; probabil este cea vărsată în matrițele lucrate la Sibiu în vremea episcopului Inochentie. Dar hîrtia, fabricată probabil tot în acel oraș ardelean, e cam groasă, gălbenită și puțin scămooasă. Că apele de munte mai totdeauna tulburi și încărcate cu materii minerale și organice, mai ales cînd *Mola papyracea* era în jos de oraș, nu prea erau potrivite pentru fabricatul unei hîrtii de tipar de soi bun. Dar Episcopia din Rîmnic, n-avea încotro s-apece chiar de ar fi vrut. Ales că tocmai în anul cînd *Antologhionul* era sub tipar, imperiul habsburgic își găsisse să pornească răzmeriță împotriva împărăției turcești, — nevoie pe care ieromonahul diortositor Lavrentie o însemnează în Predoslovia cărții, zicînd: «că acest lucru s-a lucrat cu mare sîrguință și cu grabă, pentru turburătoarele vremi de oști».

Răzmerița (1737—1739) pustiind țara, a prăpădit mai ales antimisele și cărțile liturgice de pe la multe biserici. Că «după ce și-au potolit Dumnezeu minia sa despre țara aceasta și s-au rînduit ostașii, veniia la smerenia noastră, scrie mitropolitul Neofit Criteanul, mulți din preoți cerșând antimise duple obiceaiu, pentru că la vremea răzmeriții se petrecuse mai toate (...)»³⁸³. Negreșit din pricina acelor «turburătoare vremi de oști» și după ce s-a isprăvit «cu mare sîrguială și cu grabă» tipărirea *Antologhionului*, tipografia Episcopiei și-a închis porțile, care vor rămîne încuiate cinci-șase ani. Și așa Dimitrie Pandovici a rămas vreo trei ani fără lucru; adică pînă ce Oltenia s-a liberat de austriaci. Ce a făcut el în acest timp, nu se știe; însă în anul 1740 îl aflăm în București. Pesemne Mitropolia neajungînd la învoială cu popa Stoica Iacovici tipograful și caterisindu-l, a căutat să-și facă rost de alt tipograf care să-i tipărească antimise. Nevoia aceasta îmi pare că l-a adus de la Rîmnic în București pe Dimitrie Pandovici. Dar la Rîmnic, de unde venise el?

Semnătura «*demiter 7238*» săpată în litere latine pe coneuț, fila 41-v a *Triodului* (Rîmnic, 1731) se poate pune pe seama modei latinizante luată de la beamterii austriaci, care purtau corespondență cu Episcopia și minăstirile din Oltenia în această limbă³⁸⁴. Însă cealaltă semnătură în grecește, *δημυτρις*, neputîndu-se pune pe seama modei fanariote care încă nu se cuibărise în dreapta Oltului, vrea

383. *Anexa V.*

384. N. Dobrescu, *Istoria Bisericii Române din Oltenia în timpul ocupațiunii austriace 1716—1739*, București, 1906, p. 138 și passim.

oare să spună că Dimitrie Pandovici era venetic în Rîmnicu-Vîlcii? Poate că da! Știut este, «inscripțiile întîlnite pe xilografii pot ajuta mult»; «dialectul folosit în asemenea inscripții poate fi mărturie foarte însemnată pentru a localiza într-un ținut o gravură în lemn»³⁸⁵. Deci îndrăznim a zice că semnătura în grecește, de altcum greșit ortografiată (*δημιτρικς* în loc de *δημήτρης*)³⁸⁶ arată că desenatorul (în împrejurarea de față și xilograf) are obîrșie balcanică. Dar nici decum sîrbească, cu tot «vici»-ul din coadă; și nici chiar grecească. Pentru că *Pandovici este numele de familie macedoromân Pandu ori Pante*. În satul aromân Moloviște, azi în Jugoslavia, trăia pe la 1903 o familie aromână numită *al Pandu*: «al lui Pandu»³⁸⁷. Altă mărturie ne vine de la «dumnealui Symeon Pante din Salcioa de sus», care a îndemnat și a cheltuit banii săi de s-a tipărit la Sibiu în 1794 o carte: *Istoria a Alecsandrului celui Mare din Macedonia*³⁸⁸, titlu care spune lămurit obîrșia neamului lui Symeon Pante.

Părinții lui Dimitrie Pandovici erau pesemne dintre cei mulți români-macedoneni care, de răul turcilor, se băjeniseră în cursul veacurilor al XVII-lea și al XVIII-lea în Ardeal alăturîndu-se la Compania grecească din această țară, unde «se aflau mulți români din Macedonia»³⁸⁹. Iar tipograful nostru a venit la Rîmnic, poate din Ardeal, unde deprinsese meșteșugul tiparului³⁹⁰, în vremea ocupației austriace. tocmindu-se la lucru în tipografia Episcopiei din acest tîrg. Iar pentru că se va înapoia prin anul 1745—1746 în Ardeal³⁹¹, unde poate și-a sfîrșit și zilele, face vrednică de crezare părerea că de acolo venise el în țara de dincoace de munți.

Dimitrie Pandovici venise la București poate chemat de mitropolit, pentru a-i tipări antimise. Aci s-a arătat el priceput nu numai în treburile generale ale tiparului, ci și în desenatul și săpatul stampelor în lemn, precum și în turnatul literei. Deosebit de acestea cunoștea și puțină

385. P. A. Lemoisne. *Les Xylographies du XIV-e et du XV-e siècle au cabinet des estampes de la Bibliothèque Nationale*, Paris, 1927, p. 24.

386. Hubert Pernot, *Lexique grec-moderne français*, Paris, 1933: *Noms propres*, p. 517.

387. Informator p. ieromonah Simeon Ciumandra, în vîrstă de 88 ani, călugăr aghiorit, azi trăitor în Mînăstirea Cernica.

388. «B.R.V.», II-578. Cf. și N. Iorga, *Note*, în «Revista Istorică», VI (1920) p. 276: Printre «Prenumeratii piesei de teatru *Cleomone*, de Aug. Lafontaine, tradusă la 1817 din germană în grecește și închinată lui vodă Caragea e și un I. Pandru (*πάντραβος*), «român-macedonean probabil».

389. «(...) se trouvaient beaucoup des Roumains de Macedoine»: Nestor Camarino, *L'Organisation et l'activité culturelle de la Compagnie des marchands grecs de Sibiu*, în «Balcania» VI (1943), p. 202.

390. Români macedoneni învățau arta tiparului și la Veneția. O scrisoare din «Arhivo di Stato di Venezia», scrisă de Mihail Glykys din Ianina, în 1681 martie 10, tatălui său, Nicolae Glykys tipograf în Veneția, prin care-i recomandă un băiat *valah*, nepot al lui Pano Baracu, care vrea să învețe meșteșugul tiparului în tipografia lor din acel oraș: la Valer Papahagi: *Les Roumains de l'Albanie et le commerce vénitien au XVIII-e siècle*, în «Mellanges de l'École Roumaine en France 1931», Paris, p. 91, II. 391. «B.R.V.», IV-99.

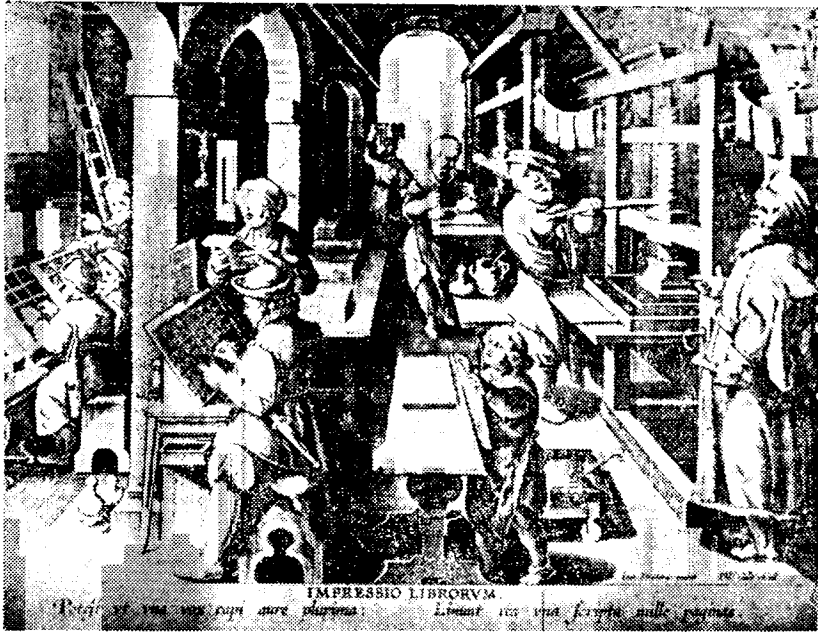

Fig. 1. — *Tipografie flamandă de la sfârșitul secolului al XVI-lea, halcografie de Isar Straden. Apud Mc Murtrie Douglas C., The Book The Story of Printing and Bookmaking, Oxford, London, New-York, Toronto, 1962*

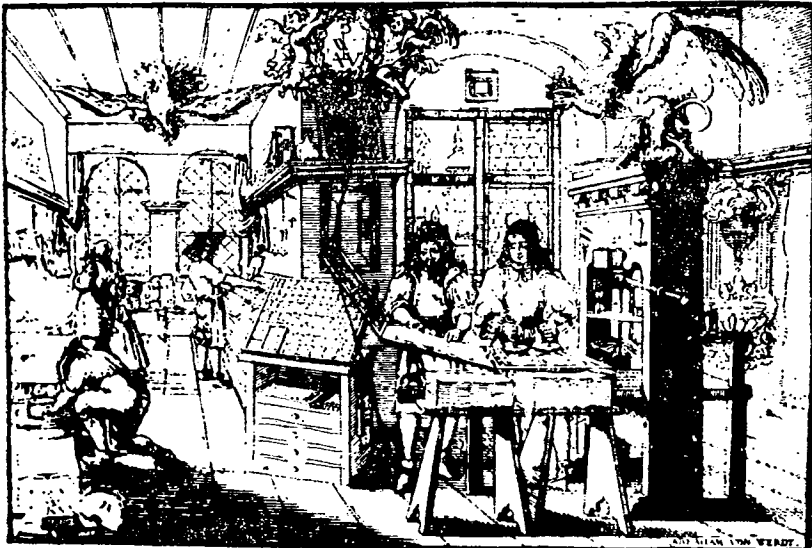

Fig. 2. — *Tipografie din secolul al XVII-lea, după o săpătură în lemn de Abraham von Werdt. La stînga, atelierul de zetărie; la dreapta, cerneluirea pachetului de compoziție cu ajutorul pernelor și teascul tipografic. Apud Svend Dahl, Histoire du livre, Paris, 1961, fig. 34*

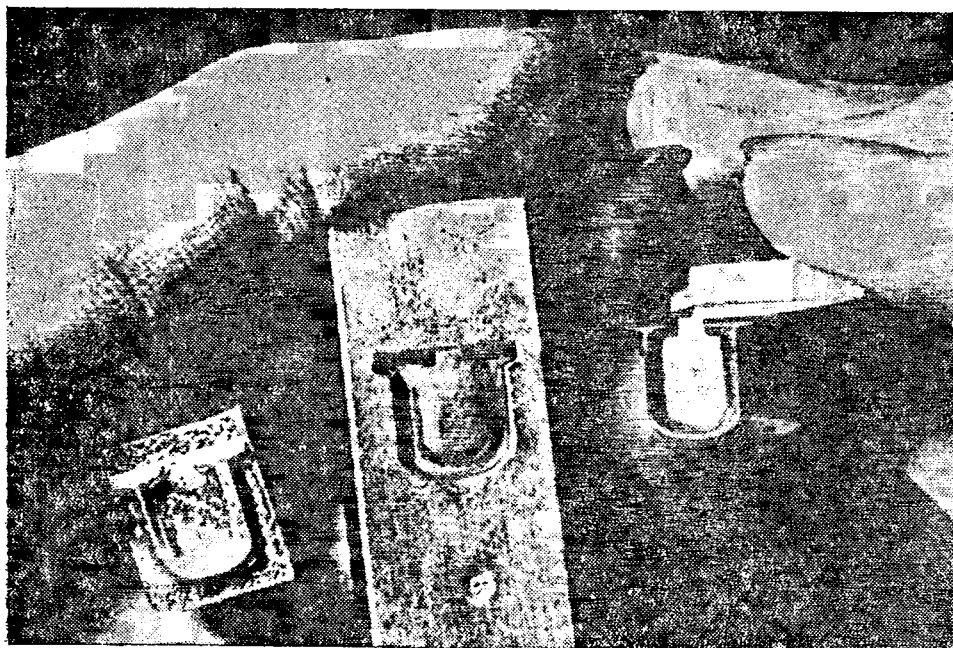
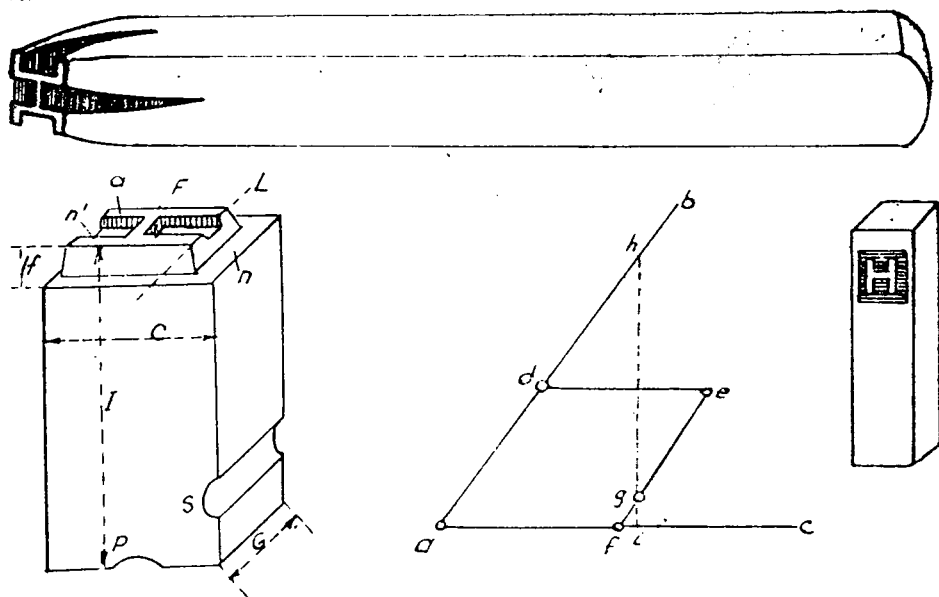

Fig. 4. — Poinçon — Matrită — Caracter. Când s-a scornit tiparul marea greutate n-a fost teascul de tipărit, nici tipărirea ca atare; ci nevoia de a scoate în șir cu miile semne tipografice asemenea de tot cu totul unul altuia. Dezlegarea acestei probleme, adoptată pe la mijlocul celui de al XV-lea secol, este întemeiată pe strinsa legătură dintre poinçon—matrită—caractere. Apud Henry-Jean Martin, *Gutenberg et les banquiers*, în «Science et Avenir», 1964,

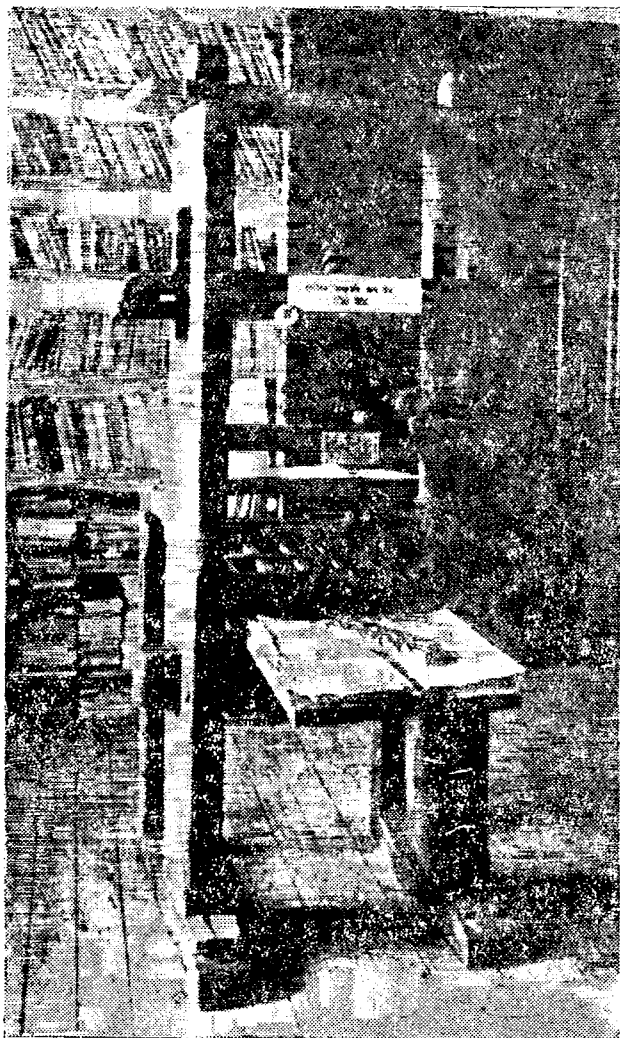

Fig. 5. — Teascul vechii tipografii din Blaj. Apud «Boabe de grâu», V/1934, p. 3

Fig. 6. — Turnător de litere varsă plumb în matrița topitoarei. În coș, în stînga, se văd literele vărsate ce trebuie piliate înainte de folosire. Xilografie de Jost Druman în cartea *Beschrybung aller Stünde*, din 1568, cu versuri de Hans Sachs. Apud Svend Dahl, *Histoire du livre*, Paris, 1961, fig. 33

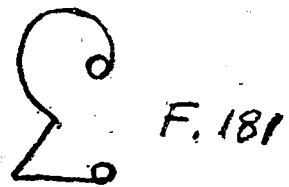
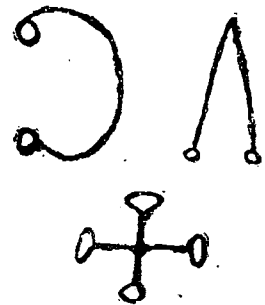
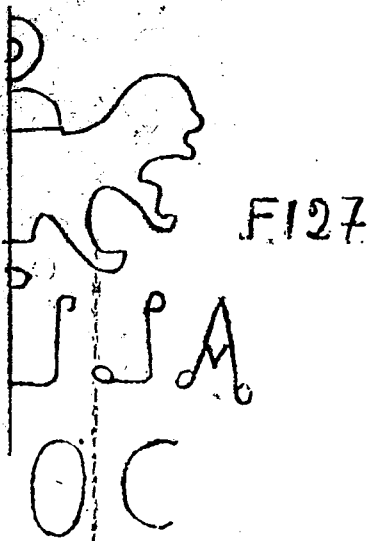
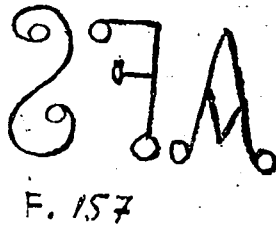
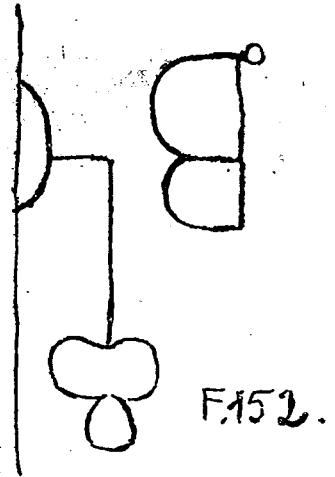
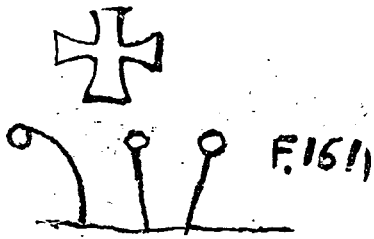

Fig. 7. — Filigrane care apar pe filele *Evangheliei*, Bucureşti, 1750

Fig. 8. — Frontispiciu săpat, folosit în tipografia Mitropoliei de la București

Fig. 9. — Icoana Sfințului Nicolae din *Liturghia*, Rîmnic, 1733. Xilografie.

Numele artiștilor care apar săpate pe xilografiile din vechile noastre cărți sînt nu ale săpătorilor, ci ale desenatorilor în mai toate cazurile. «Lucrarea unei gravuri pe lemn cerea colaborarea unui desenator și a unui săpător în lemn (...) Săpătorul în lemn, sau formschneider, era îndeobște un simplu meșteșugar, adesea foarte îndemnitic, specializat în tăiatul formei, dar neputincios să deseneze un subiect». Și xilograful săpa desenul așa cum i se da de desenator, care-și desena cînd credea de cuviință numele său, nu al săpătorului. De pildă pe xilografia chipul Sfințului Apostol Luca din *Apostolul*, Buzău, 1704, desenatorul semnează: *Ursu zug.*; iar xilografia din *Molitvenicul*, București, 1937, p. 101 (et passim) este «zugrăvită de mine meșter

George» Russu. Însă xilografia icoana Sfințului Nicolae din *Liturghia*, Rîmnic, 1733, este și desenată și săpată de Δημος/ΠΙΕ. Dovada: din «Dimitri sculptor praepositus typografiae» Episcopiei Rîmnicului. HURMUZ: XV-2, 1640, MMML.

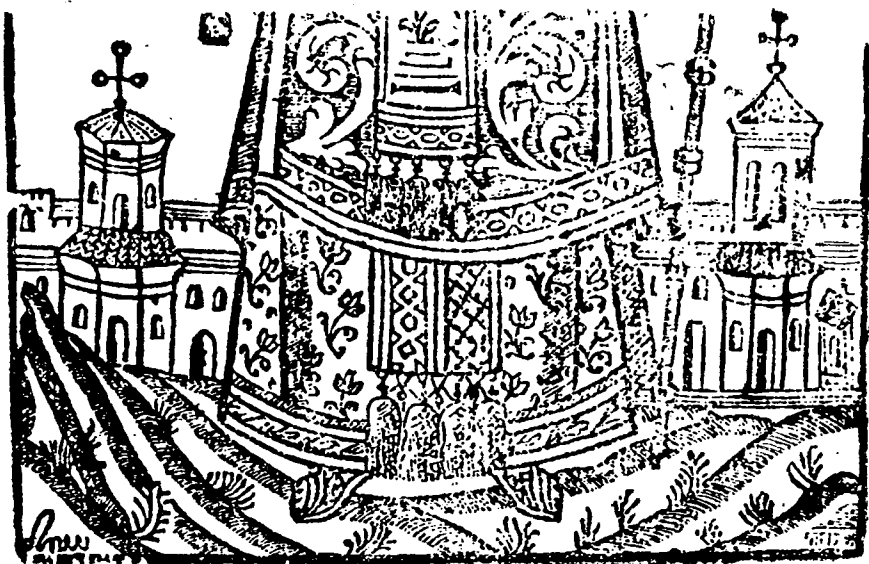

Fig. 10. — Numele grafiat grecește $\delta\eta\mu\upsilon\text{/}\tau\pi\epsilon$ al lui Dimitrie Pandovici tipograful apare pe xilografia icoana Sfintului Nicolae din *Liturghia*, Rîmnic, 1733

Fig. 11 — Moară de hirtie germană. La parter, apa învîrtește roata care pune în mișcare maiurile de bătut, și cirpele sînt pisate pînă se fac cocă moale. Aceasta e supusă la alte lucrări în cada din primul etaj. După Armin Renker, *Das Buch vom Papier*, Leipzig, 1951. Apud Svend Dahl, *Histoire du livre*, Paris, 1961, fig. 27

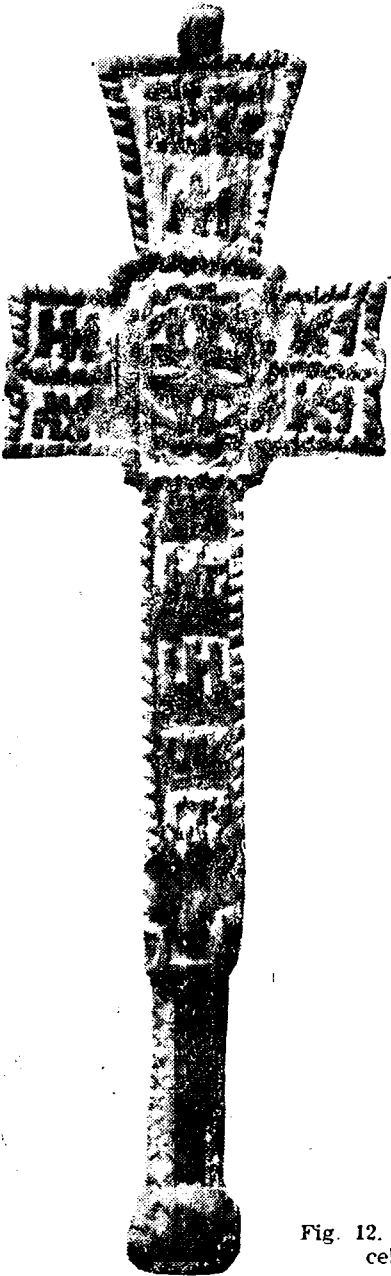

Fig. 12. — Cruce mică de lemn avind săpat pe ea numele celui ce a lucrat-o și data cînd a fost lucrată

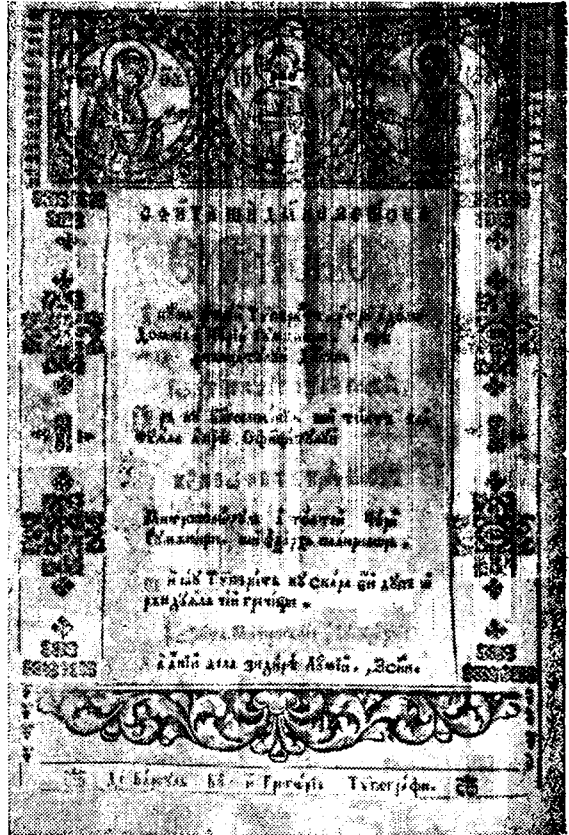

Fig. 13. — Pagina de titlu a *Evangeliei cu Evangelistar*, București, 1750

grecească și poate, din Ardeal fiind, încă și o țiră de nemțească. Cunosându-i deci mitropolitul aceste bunătați și neavînd alt tipograf la îndemînă, l-a tocmît să-i pună tiparnița în rînduială și să o dea pe lucru. Dar cum Tipografia Mitropoliei nu mai lucrase din 1736 și slova-i era ruginită, teascurile dărăpănate și multe din scule lipsă, s-a simțit nevoia de înnoit slova și teascurile și de împlinit lipsurile. În acest scop a trimis Neofit mitropolitul pe acel Dimitrie, *care este fără îndoială Dimitrie Pandovici tipograf*, însoțit de Dima și Gheorghe, «ca să aducă den lăuntru, den țara ungurească...», ca unul ce cunoștea bine țara și oamenii de acolo, «2 instrumenturi, 180 mătrici cu mare cu mică, 1 tîgae de topitul plumbului și 1 antimoniu»³⁹².

Din această însemnare, datată 1740 decemvrie 8, înțelegem: (a) Dimitrie Pandovici nu știa să sape litere (să facă poanson) cum pretinde editorul documentului pomenit mai sus³⁹³ care, ca și alții, amestecă de-a-valma tăiatul literelor cu vărsatul slovelor; (b) tiparnița de la Brașov, întemeiată de Honterus la 1533 (acum în mîna familiei Săuler încă din 1693), nu avea tăietori de poanson și nici matrițeri, și (c) în sfîrșit oamenii trimiși de Mitropolie s-au dus de au adus matrițele³⁹⁴ probabil de la Cluj, nu de la Brașov unde «2 <teascuri> s-au tocmît să se facă»³⁹⁵; și nici de la Sibiu unde cu cîțiva ani mai înainte tipografii Johann Barth încercase să păcălească tipografia Episcopiei de Rîmnic cu niște garnituri de șlovă prost lucrată³⁹⁶, — ispravă binecunoscută de Dimitrie Pandovici și prin el de mitropolitul Neofit Criteanul. Așadar se poate spune, că cele 180 matrițe și două teascuri sosiseră la București pe la sfîrșitul anului 1740 și se dăduseră ecliziarhului Mitropoliei în păstrare.

Anul 1741 a fost de bună seamă an de roboteală în vederea pornirii Tipografiei Mitropoliei la lucru. Ca atare vechea literă, ruginită și obosită (cc 250 ocale), s-a prefăcut turnîndu-se din nou cu ajutorul matrițelor noi aduse din Ardeal. Lucrarea a ținut cam vreo patru luni, dacă lucrătorii care au luat parte sînt cei bănuți de noi.

Știm că la prefacerea în slovă nouă grecească a celor 230 ocale de slovă veche, din anul 1748, s-a lucrat cinci luni cu «doi dascăli»-tipografi, patru «feciori»-tipografi și opt «liudi»³⁹⁷. Dacă și Dimitrie Pandovici a avut același număr de lucrători tipografi, se poate crede că el a isprăvit vărsarea slovei românești într-o mai mică curgere de timp. Dar dacă știm bine numărul de lucrători care au muncit la vărsarea slovei grecești. precum și numele «dascălilor»-tipografi (popa Stoica Iacovici și frate-său Radul logofătul), dincoace bănuim numai numele tipografului: Dimitrie Pandovici. Și fiind el «dascălul»-tipograf ne încumetăm să credem, că «feciorii»-tipografi care l-au ajutat sînt Barbu Bucureșteanul, pe care-l va face peste trei ani «tipograf» în lege; Dima și

392. Anexa I-b 393. Hurmuzaki, XV-2, p. 1640, MMML.

394. Probabil de la Cluj. Cf. Samuel Miku-Klein, *Scurtă cunoștință a Istoriei Românilor*, în I. Lupas, *Cronicarii Români din Transilvania*, Craiova, v. I, p. 102—106. 395. Anexa I-b. 396. V. Molin, *op. și loc. cit.* 397. Anexa I-b

Gheorghe care-l însoțiseră să aducă materialele tipografice cunoscute; și dacă la numele lor adăogăm și pe Grigorie Stan Brașoveanul, pare-mi-se că nu e prea mare greșeala.

Cu o echipă de meșteșugari ca aceasta, cu literă nouă și teascuri noi, cu hîrtie de soi bun «venită de la Venetia»³⁹⁸, Tipografia Mitropoliei, zicîndu-și cu oarecare fală «tipografia cea noao», a pornit la lucru în 1742. Lucrul însă a ținut numai doi ani; și în tipografie au lucrat pe rînd doi tipografi: Dimitrie Pandovici și popa Stoica Iacovici, fiecare tipărind unul după altul cîte o carte³⁹⁹. Ciudat fapt și nepotrivit cu datina tipografică rămasă de la Antim Ivireanul, după care orice tiparniță avea tipograful său statornic!

După cît se pare, tiparnița mitropolitană deși era pusă în rînduială și dată pe lucru de Dimitrie Pandovici, totuși nu i s-a încredințat lui supravegherea; dar nici lui popa Stoica Iacovici, ci fiecăruia i se dădea să tipărească pe rînd cîte o carte. Așa o fi fost înțelegerea dintru început sau oblăduitorul tipografiei mitropolitane, așteptînd poate un tipograf mai bun, a schimbat înțelegerea cînd tiparnița s-a dat pe lucru, nu știm spune din lipsă de dovezi scrise. Dar faptul că mitropolitul dă ecliziarhului atîta însemnătate în treburile tipografiei: adică îl face un fel de director administrativ, dovedește că rostul «tipografului» tiparniței mitropolitane din vremea mitropolitului Neofit Criteanul e mărginit numai la supravegherea tehnică a lucrului în atelier. Iar din documentele acestei tipografii, din anii 1747—1750, iese limpede că se făcea *învoială* cu tipografii pentru fiecare carte ce urma să fie dată în tipar⁴⁰⁰

Cu isprăvirea de tipărit a *Apostolului* (București, 1743) lucrul lui Dimitrie Pandovici în Tipografia Mitropoliei a luat și el sfîrșit. Se prea poate ca acest grabnic sfîrșit să fi venit și din pricina plecării în Moldova a lui Barbul Bucureșteanul și Grigorie Stan Brașoveanul, cei doi «feciori»-tipografi frunțași din echipa sa. S-ar putea adăuga la acestea și o a treia pricină: nemulțumirea lui Dimitrie Pandovici de chipul cum a fost nevoit să lucreze în Tiparnița Mitropoliei. Dar fie una fie alta fapt este, că Dimitrie Pandovici pleacă din București și se întoarce «tipograf» în tiparnița Episcopiei din Rîmnic, unde-și începuse meșteșugul de tipograf.

Tipografia de Rîmnic, dată pe lucru încă din anul 1742⁴⁰¹, scotea de sub teascurile sale un *Ceaslov* (Rîmnic, 1745) a cărui tipărire a fost supravegheată de Dimitrie Pandovici tipograful⁴⁰². *Acest Ceaslov e ultima carte tipărită de el în tipografiile de dincolo de munți*, pentru că el pleacă și de aici. Firește, Dimitrie Pandovici nu putea rămîne multă vreme la Rîmnic. În cei cinci-șase ani de zile, cît lipsise din acest oraș, se ridica aici o întreagă familie de tipografi⁴⁰³. Așa că el, popa Mihai Atanasovici tipograful, Constantin tipograful fratele lui Mihai și alții, erau

399. *Cazanile* lui Ilie Miniati (II-223) nu arată tipograful. Vezi supra nota 111.

399. *Cazanile* lui Ilie Miniati (II-223) nu arată tipograful. Vezi supra nota 111.

400. *Anexele IX, XIII, XXII și XXV*. 401. «B.R.V.», II-227. 402. Idem, IV-240.

403. A. Sacerdoțeanu, *op. cit.*, p. 305.

prea mulți «tipografi» pentru o singură tipografie care imprima o carte două pe an în câteva sute de exemplare. Drept aceea și Dimitrie Pandovici, venetic la Rîmnic, a plecat să-și caute de lucru într-altă parte; chiar într-altă țară. Că de cînd Gutenberg a scornit tiparul și pînă în vremurile mai noi, asta a fost tristețea tipografilor: Umblatul din loc în loc și din țară în țară în căutare de lucru⁴⁰⁴. Așa și Dimitrie Pandovici tipograful a plecat de la Rîmnic și s-a întors în Ardeal. Acolo s-a tocmnit să dregă, să pună în rînduială și să dea pe brazdă vechea tipografie a Mitropoliei Ardealului, mutată acum în Mînăstirea Sfintei Treimi de la Blaj.

Unirea de la 1700 spărsese unitatea duhovnicească a românimii ardelenene, dar rămăsese cartea liturgică românească mijlocul de comunicare cu sufletul românesc de pretutindeni. Pentru a împiedica și această împreună-trăire sufletească, s-a poruncit prin decret împărătesc preoțimii române unite, să nu mai folosească tipărițile «pline de eresuri și însuflețite de spiritul schismei, ale vlădicilor noștri»⁴⁰⁵. «După aceea, spune *Cronica* clericilor din Scheii Brașovului, umblînd Vlăd<ica Aron> cel unit la Împărăteasa Marii Thereziia la Beci, au cerut să-i dea Blajul, să facă acolo rezidenția, și așa i-au dat și au făcut mînăstire mare (...) și tipografie»⁴⁰⁶ (sublinierea noastră). Aceasta era însă vechea tipografie din Bălgrad (Alba Iulia), din ale cărei teasuri ieșise *Chiriadromionul* (Bălgrad, 1699) tipărit de Mihai Istvanovici τὸ εἶς Οὐγγροβλαχία, ce fusese trimis «pre slujba sfinții tale (i.e. mitropolitul Athanasie) și a sfântului săbor», de Constantin vodă Brîncoveanu «ne întîmplîndu-să de aciastă dată neamului nostru Rumânesc aici în Ardeal meșteri pentru lucrul Tipografiei»⁴⁰⁷. Dar lipsa de meșteri pentru lucrul tipografiei s-a simțit și cînd «vicărușul» uniat Petru P. Aron a vrut să pună în lucru tipografia, mutînd-o de la Alba Iulia în noua «rezidenție» de la Blaj.

Gîndul de a pune în lucru tiparnița de la Alba-Iulia stăpînise și pe Inochentie Micu și deci nu e greșeală a presupune o întîlnire cu Dimitrie Pandovici tipograful în trecerea acestuia spre Cluj, de unde a adus matrite pentru Tipografia Mitropoliei din București. Pentru că Inochentie Micu plănuse, încă din anul 1735, să dregă vechea tiparniță românească de la Alba Iulia⁴⁰⁸. Însă el n-a avut parte să rămînă în scaun, ci «vicărușul» său, Petru P. Aron, este cel care a mutat la Blaj tiparnița și a tocmnit pe Dimitrie Pandovici de a pus-o pe lucru.

Tipografia de la Blaj, odată dată pe lucru, a început să tipărească; și prima tipăritură cunoscută pînă azi, ieșită din teasurile acestei tipar-

404. Lucien Febvre et Henri-Jean Martin, *op. cit.*, p. 111—112.

405. N. Iorga, *Istoria Bisericii românești*, ed. II, v. II, p. 134; cf. și Ioan Moga, *Contribuțiuni privitoare la tipărirea cărților bisericești* în «Omagiul Nicolae Bălan mitropolitul Ardealului», Sibiu, 1940, p. 584.

406. N. Iorga, *Insemnări de cronică ale clericilor din Scheii Brașovului*, în «Bul. Comis. Ist. a României», VII (1933), p. 71. Cf. și Ioan Georgescu, *Tipografia seminarului din Blaj*, în «Boabe de grîu» V (1934), p. 2.

407. «B.R.V.» I-115. Tot din această tiparniță și în același an a ieșit *Bucoavna*, (Idem, IV-113), 408. Ioan Georgescu, *op. și loc. cit.*

nițe, este Maria Thereza: *Poruncă pentru interzicerea circulației banilor austrieci în țările otomane supuse*. Această poruncă împărătească, «scoasă de pre letinie în limba rumânească» s-a tipărit «în Scaunul arhieresc, în Blaj, anul Domnului 1747, în luna August, în 27 de zile, de *Dimitrei Pandovici tipograful*»⁴⁰⁹ (sublinierea noastră). Peste trei ani, în 1750, tipografia de la Blaj va începe să imprime și cărți liturgice, dar nu sub supravegherea lui Dimitrie Pandovici tipograful care o dăduse pe lucru, ci cu alții; poate ucenici de ai săi. Despre el însă nu se mai știe ce s-a făcut după anul 1747, că numele lui nu se mai pomenește printre tipografiilor români de după acest an.

c) *Barbul Bucureșteanul* apare singur pe pagina de titlu a trei cărți⁴¹⁰ și, însoțit de numele lui Grigorie tipograful, pe încă o a patra⁴¹¹, — toate editate de Tipografia Mitropoliei în anii 1747—1750. Însă dăm de numele lui, înainte de aceste tipăriri, în *Catavasierul* «acum tipărit în tipografia cea noao a Sfintei Episcopii a Rădăuților (...). La anul de la zidirea lumii 7252» (1744), «Ostenitoriu fiind la tot lucrul tipografiei Barbul Bucureșteanul Tipograful».

Precum se vede meșterul nostru după poreclă arată a fi bucureștean, — dar cum a ajuns el tipograf tocmai la Rădăuți? Răspunsul n-ar fi greu de dat cu toată lipsa de documente, pentru că, după cum am spus și în altă parte, tipografiilor în timpurile mai de demult au colindat lumea căutînd de lucru. În adevăr la scurtă vreme după izvodirea acestui meșteșug, tipografi plecați după malurile Rinului în căutare de lucru, ajung pînă la Subiaco în Italia⁴¹³, pînă la Sevilla în Spania (poate mai curînd decît în Italia), la Lyon în Franța⁴¹⁴, etc. Și îmi vine a crede, că tot așa ajunsese și în Țara Românească ieromonahul Macarie, sîrbul Dimitrie Liubavici, macedoneanul Melchisedec ieromonahul și alții. Iar mîrgininu-ne la vreme mai nouă vom zice fără sfiială, că tot în căutare de lucru s-au dus la Blaj tipografi «Sandul tipograful de la Iași sin Ieremiia tipograf, i Petru Rîmniceanul Papa Vici, cu Ioann Rîmniceanul», de au tipărit *Evanghelia* (Blaj, 1765)⁴¹⁵ și, ca să scurtăm numărătoarea, și «*popa Constantin tipograful Rîmniceanul în a. 1767 venise la Timișoara, la episcopu Vichentie Ioanovici Viduc și ceru a-și scoate slobozenie să facă aici tipografie cu cheltuiala popii Constantin. Eu fui de față la aceia (...). Episcopu nu primî*», — așa spune

409. «B.R.V.», II-99; N. Iorga, *Scrisori și inscripții ardelenne și maramureșene* în «Studii și Documente», XX-1, p. 46. XCI.

410. Idem, II-254, IV-274 și 100.

411. Idem, II-275.

412. Idem, IV-236.

413. În mînăstirea benedictină din Subiaco au fost foarte bine primiți, tipografi rinlandezi sosind acolo în anul 1465 (F. Gregorovius, *Promenade en Italie*, trad. par Émile Gebhart, Paris, 1894, p. 76), «datorită inițiativei unor călugări sîrbi trăitori în acea mînăstire» (Pier Silverino Leicht, *Raporti juridici intorno al libro nel primo secolo della Stampa*, în «Storia della Stampa del Quattrocento», Milano, 1942, p. 198, nota 1).

414. Lucien Febvre et Henri-Jean Martin, *op. cit.* p. 311—312.

415. «B.R.V.», II-342.

protopopul Nicolae Stoica din Hațeg în *Cronica* sa ⁴¹⁶. Îmi pare însă că Barbul Bucureșteanul tipograful se dusese la Rădăuți nu în căutare de lucru, ci chemat să fie «Ostenitor la tot lucrul tipografiei» ⁴¹⁷; să «ridice» o tipografie.

Se știe că pe lângă reformele sociale puse în gospodăria Moldovei, Constantin vodă Mavrocordat, în a doua lui domnie (1741—1743 iulie), «s-a apucat de capul preoților, spune cronicarul, să-i învețe carte, frământându-i în tot chipul» ⁴¹⁸. Însă pentru a-i învăța carte «pe înțeles», trebuiau cărți românești și mijlocul de a le înmulți. Drept aceea poruncit-a vodă de s-au adus de la București Evangheliile, Apostole și Liturghii tipărite pe grai românesc, pentru că în Moldova nu se aflau ⁴¹⁹. Și a dat poruncă Mitropolitului să se citească și tilcuiască în biserici. Dar cum nu se puteau aduce din Țara Românească atâtea cărți, cit să îndesuleze trebuințele Bisericii moldovenești, «a dat poruncă domnul mitropolitului și episcopilor să facă tipografii, fiește care la eparhia lui, ca să tipărească cărți pe înțeles. Și așa s-au apucat și au făcut stampă; și de atunci și pînă acum lucrează acea pomenire în pământul Moldovei, care la aceasta au lăsat mare pomenire în țările acestea» ⁴²⁰. (sublinierea noastră).

O dată cu cărțile cerute de la București, vodă pesemne chemase și meșteri pentru tipar românesc care, după cum se vede, în Moldova nu prea se găseau: Tipografia Mitropoliei din Iași încetase lucrul în 1732, după ce Ieremia tipograful isprăvisese de tipărit *Învățătura preoților* (Iași, 1732) ⁴²¹. Și cum *hrisovul* cu reformele e dat din anul 1742, se poate spune cu oarecare încredință că Barbul Bucureșteanul tipograful a ajuns la Iași în primăvara anului 1743, poate o dată cu carele ce aduceau cărți de peste Milcov. Sosind el în orașul scaunului domnesc al Moldovei, n-a rămas în Iași să dreagă și să dea pe lucru, cum s-ar fi căzut, tiparnița mitropolitană care sta sub obroc din anul 1732 ⁴²², deoarece mitropolitul

416. Ed. Pr. Coriolan I. Buracu în «Muzeul general Cerna-Băile Herculane», Severin, 1924. Apud «Revista Istorică», XIII (1927), p. 181.

417. «B.R.V.», IV-236.

418. Enaki Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 203. Cf. și N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești*, București, 1929, v. II, p. 87: «Preoții vor învăța patruzeci de zile «înțelesul tainei bisericești, vor fi ispițiți de Mitropolit și Episcopi, vor trece prin treptele Țircovnic, ipodiakon și diacon înainte de a primi darul preoției. De la rîvna lor va atirna și înaintarea lor».

419. Pînă în 1742 în Moldova se tipărise o singură carte liturgică întoarsă pe românește: *Liturghia* (Iași, 1663), zisă a lui Dosoftei («B.R.V.», I-69).

420. Enaki Kogălniceanu, *op. și loc. cit.*

421. «B.R.V.», IV-206, pe «Sandul sin Irimia tipograful» îl vom întîlni în 1745 «așezător și îndreptător tiparelor» în noua tipografie din Rădăuți: Idem, II-214.

422. Idem, IV-206. Pentru Idem IV-74 și 81; cf. și D. Șandru, *Îndreptări la «B.R.V.»*, în «Revista Istorică Română», XVII (1957), p. 138 ș.u.; iar cît privește «B.R.V.», IV-73, lipsa foaiei de titlu originală pune la mare îndoială zisa, «am scris», care nu se mai spunea la 1741 în loc de «am tipărit». De asemenea pretinsului tipograf «ierei Theodor Ianovici», care nu mai apare tipărind nici o altă carte românească veche, nu i se putea încredința tipărirea tocmai a unei Evanghelii.

care păstorea acum Moldova, Nichifor grecul, «cu tipograful său din Thasos purtător de nume slavizat, pornise <chiar în 1743> tipărituri moldovenesti»⁴²³, ci a fost îndrumat spre Rădăuți. Acolo episcopul locului. Varlaam al Rădăuțului, a ridicat «cu toată cheltuiala» sa «tipografie noao», «Ostenitor fiind la tot lucrul typografiei Barbul Bucureșteanul Tipograful»⁴²⁴. Deci un bucureștean era acel tipograf care, prin nevoința, priceperea și destoinicia lui și cu cheltuiala episcopului Varlaam, a ridicat «tipografia cea noao a Sfintei Episcopii a Rădăuților», din ale cărei teasuri ieșea în anul 1744 prima carte: *Catavasierul* (Rădăuți, 1744)⁴²⁵. Dar Barbul era oare bucureștean?

Pronumele îl arată bucureștean așa cum porecla Rîmniceanul a tipografilor olteni, întâlniți mai sus lucrînd în tiparnița de la Blaj, îi vădește a fi din Rîmnicu-Vîlcii. Și credem că lui Barbul tipograful i s-a zis Bucureșteanul prima dată, la Rădăuți, care poreclă în împrejurarea de față arată obîrșia de loc a tipografului nostru, nu cea de familie despre care nu știm nimic. De asemenea nu prea știm nici de la cine a deprins meșteșugul și nici în ce tipografie a lucrat pînă a plecat în Moldova.

În privința tipografiei n-avem de ales; cînd Barbu s-a pornit spre Iași lucra la București singură Tipografia Mitropoliei cu doi tipografi: Dimitrie Pandovici și Popa Stoica Iacovici. Oare, căruia dintre acești doi «tipografi» datorează Barbul Bucureșteanul deprinderea meșteșugului și ridicarea la treapta de «tipograf»? Înclinăm a crede că lui Dimitrie Pandovici, pentru că popa Stoica Iacovici n-avea trebuință pentru lucrul tipografiei de «feciori» străini. Echipa lui de lucru era alcătuită, după cum știm, numai din casnicii săi. Iar în cei doi ani de lucru, 1742—1743, cei doi tipografi au imprimat patru cărți în Tipografia Mitropoliei, tipărint fiecare cîte două cărți. Adică a tipărit fiecare numai cu o echipă de «feciori» și numai la un teasc. Dar în echipa preotului tipograf Stoica Iacovici, care avea trei fii și un frate «feciori»-tipografi, unde mai era loc și pentru un «fecior» din alt neam? Și cum în acel timp nu cunoaștem să mai fi fost și alt tipograf afară de cei doi numiți, e mai aproape de adevăr a presupune că Barbul Bucureșteanul era «fecior» în echipa lui Dimitrie Pandovici tipograful și că chiar dacă nu a deprins de la el meșteșugul, totuși el este cel care l-a făcut «tipograf».

Barbul Bucureșteanul tipograful n-a zăbovit mult la Rădăuți, ci, după ce a isprăvit *Catavasierul*, a făcut tipograf pe Grigorie Stan Brașovenul⁴²⁶ lăsîndu-l în locul său, iar el s-a întors la București. Tot așa va face și Grigorie: după ce va tipări *Ceaslomul* (Rădăuți, 1745 septembrie 18)⁴²⁷, va înainta lăsînd în locul său tipograf pe Sandul sin Ieremia din Iași⁴²⁸, iar el se va întoarce la București, unde va lucra împreună cu Barbul Bucureșteanul.

423. N. Iorga, *op. cit.*, p. 153. Tiparnița din Iași e a lui Duca Sotirovici proprie.

424. *B.R.V.*, IV-236.

425. *Ibidem*.

426. *Idem*, II-288.

427. *Idem*, II-241.

428. *Ibidem*, 243.

La București Tipografia Mitropoliei isprăvind de tipărit *Penticostarul* în anul 1743⁴²⁹ își închisese porțile atelierului, iar cei doi tipografi își căutaseră fiecare rost de lucru în alte tipografii: Dimitrie Pandovici se dusesse la Rîmnicul Vilcii⁴³⁰, iar popa Stoica Iacovici începuse a tipări (prin august 1744) cărți pe seama sa în Tipografia Domnească. Deci rămasă fără tipograf care să o dregă, să-i prefacă slova obosită și să o pregătească pentru dat din nou pe lucru, Tipografia Mitropoliei a trebuit să-și facă rost de alți tipografi. Acest fapt lămurește oarecum grabnica plecare de la Rădăuți a tipografilor Barbul și Grigorie. Au fost sau nu chemați de Tipografia Mitropoliei, nu putem ști, dar documentele spun lămurit că în anul 1747 martie 27 această tiparniță punea «Tocmeală tipografilor care s-au așăzat să tipărească cărți acum»⁴³¹ și la 8 aprilie același an, se făcea costul de preț și de vânzare al unei *Cărțicele de Rugăciuni*⁴³², care s-a scos în 500 de exemplare, s-a tipărit în cincisprezece zile, a costat 40 de groși și s-a vîndut exemplarul legat cu 7 parale. Tot în același an ieșea de sub teascurile acestei tipografii *Liturghia* (București, 1747) imprimată de Barbul Bucureșteanul tipograful⁴³³. Deci tipografii cu care se făcuse «Tocmeala» de la 27 martie, ca și cei ce tipăriseră *Cărțicelele de rugăciuni* în 8 aprilie, nu erau alții de cît cei întorși de la Rădăuți: Barbul Bucureșteanul și fără îndoială Grigorie Stan Brașoveanul.

Prima carte cunoscută a fi tipărită de Barbul Bucureșteanul în Tipografia Mitropoliei, *Liturghia* (București, 1747), este imprimată pe hîrtie albă, subțire cu vârgi (*vergé*) și cu literă nouă; tipar în două ape, dar chinovarul este cam spălăcit. Însă lucru mai deosebit din această tipăritură sînt stampele săpate în lemn, care o înfrumusețează. Stampele, icoane ale Sfinților făcători de liturghie Ioan Hrisostomul (p. 72), Vasilie cel Mare (p. 118) și Grigorie Dialogul (p. 178), cum și icoana Mîntuitorul prunc ieșind din potir (p. 212), semnate «*Grigorie tipograf*» (ori 7255), arată că Grigorie venise și el de la Rădăuți și lucra împreună cu Barbul Bucureșteanul în Tipografia Mitropoliei.

Pe lîngă Cărțica de rugăciuni și Liturghie, tiparnița mitropolitană a mai scos în anul 1747 încă o carte: *Orologhionul*, pe care-l isprăvea de tipărit Barbul Bucureșteanul tipograful pe la sfîrșitul lunii septembrie 1747. Din această carte, ca și din *Cărțica de rugăciuni*, nu s-a aflat pînă acum încă nici un exemplar, dar din acte se știe că s-a scos în anul 1747, în 600 trupuri, tiparul a costat 512 lei și 90 parale și s-a vîndut exemplarul nelegat cu 2 lei⁴³⁴. Așadar primul an de lucru al tipografului Barbul Bucureșteanul în Tipografia Mitropoliei s-a încheiat cu trei cărți impriimate. Poate pînă la sfîrșitul anului el ar fi mai putut tipări vreo carte de mărimea celor de mai nainte, dacă Mitropolia n-ar fi schimbat planul de lucru al tiparniței sale.

În adevăr încă nu se isprăvise de tipărit *Orologhionul* (București, 1747 octombrie 30) cînd Mitropolia dădu tipografia cu chirie în octombrie 28

429. *Ibidem*, 232.430. *Ibidem*, 240.431. *Anexa IX*.432. *Anexa IX-a*

433. «B.R.V.», II-254.

434. *Anexa XIII*.

starostelui Constantin Boltașu, cu îndatorirea să tipărească *Mineiele*. Dar învoiala căzînd, tipografia și-a văzut de lucru și în primăvara anului următor, 1748 aprilie 30, ieșea de sub teacurile ei «*Psaltirea*»⁴³⁵ <care> s-a tipărit <în> 520 trupuri. Cheltuielile lor au ajuns la 165 lei. Am hotărît să se vindă deslegate cu parale 33»⁴³⁶, grăiește însemnarea. Pe pagina de titlu a acestei cărți scrie că s-a tipărit de Barbul Bucureștanul tipograful; iar stampla săpată în lemn de pe dosul paginei de titlu, icoana proorocului împărat David șezînd pe tron, deși nu este semnată, totuși fiindcă aduce cu cea din *Ceaslovul* (București, 1748), p. 400, semnată *Grigorie*, credem că este tot a lui.

*Ceaslovul*⁴³⁷ se isprăvise de imprimat probabil pînă în toamnă, deși însemnările personale ale mitropolitului Neofit nu spun nimic despre el. Iar la 1748 octombrie 6, Tipografia Domnească adăpostită în Mînăstirea Colței din București și dăruită de Grigorie vodă Ghica Mitropoliei era adusă și vîrsată în atelierul tiparniței mitropolitane. Fîrește pe tot timpul ridicării, catagrafierii și așezării în atelierul Mitropoliei a acestei tiparnițe, tipografii și «feciorii» au oprit lucrul în tipografie și, ca niște cunoscători ai rosturilor tiparului, vor fi dat tot ajutorul de nevoie la ridicarea tipografiei dăruite și la catagrafierea slovelor, sculelor și dichisurilor ei, precum și la adăpostirea în cuprinsul Mitropoliei. Lucrul în tipografie a fost însă început curînd, căci la 1749 februarie se făcea socoteala unei cărți ieșită din teacurile Tiparniței Mitropoliei, singura care mai era în ființă acum în București, *Orologhionul Mic*, din a cărui ediție tot așa încă nu s-a aflat vreun exemplar. Cartea însă se tipărise în 750 de exemplare și toată cheltuiala se ridicase la 216 lei, «care vine 12 parale trupul», și s-a vîndut cu 1 leu exemplarul nelegat⁴³⁸.

Barbul Bucureștanul tipograful a lucrat aproape tot anul 1749 împreună cu Grigorie la pregătirile de tipărit *Evanghelia* cu Evangelistiar, despre care am vorbit și în altă parte. Totuși au aflat vreme să pună în tipar, pe la începutul lumii noiembrie 1749 încă o carte nouă, din care iarăși nu s-a găsit nici un exemplar, numită *Ceaslovul slavonesc* căruia, după ce se isprăvise de imprimat la 1749 octombrie 15, i se făcea socoteala cheltuielilor tiparului. Cartea se tipărise în 500 trupuri, cheltuielile se ridicaseră la 154 taleri și s-a vîndut exemplarul nelegat cu un zlot⁴³⁹.

În vederea tipăririi *Evangheliei*, «s-au dat în seama Barbului și lui Grigorie tipografia» în ziua de 21 iulie 1749; iar la 18 octombrie 1750 se încheia socoteala cheltuielilor făcute cu tipărirea *Evangheliei* cu *Evangelistiar* (București, 1750), pe a cărui pagină de titlu stă scris că s-a tipărit «de Barbul Bucureștanul și Grigorie Tipograf»⁴⁴⁰. Deci la data de 1750 octombrie 18 *Evanghelia* era tipărită, Tipografia Mitropoliei a oprit lucrul

435. «B.R.V.», IV-264.

436. *Anexa* XVI.

437. «B.R.V.», IV:-100.

438. *Anexa* XXI. «B.R.V.», II-311 crede, după C. Erbiceanu, că această carte s-a tipărit în 1759; adică la cinci ani după ce Neofit Critianul, ale cărui *Insemnări* le publică cu multe greșeli, trecuse la cele veșnice.439. *Anexa* XX.

440. «B.R.V.», II-275.

și împreună lucrare a Barbului tipograful cu Grigorie tipograful a luat sfârșit.

Tipografia Mitropoliei a rămas de data aceasta cu porțile închise pînă în anul 1756, cînd numele tipografului Barbul Bucureșteanul va apare pentru cea din urmă oară pe pagina de titlu a *Psaltirei* (București, 1756)⁴⁴¹. Ce, oare, va mai fi lucrat el după această dată, nu știm; ne vine însă să credem că în acest an 1756 Barbul tipograful nu era atît de înaintat în vîrstă, încît să nu mai poată lucra din pricina bătrînetelor. Totuși nu s-a mai auzit nimic de el; poate cîuma, care a bîntuit în 1756 Țara Românească, l-o fi secerat și pe dînsul ca pe atîția alții⁴⁴².

e) *Grigorie tipograful*. — Numele lui Grigorie tipograful se întilnește în bibliografia bucureșteană numai pe pagina de titlu a *Evangheliei* (București, 1750) alături de a lui Barbul Bucureșteanul tipograful. Dar stampele din *Liturghia* (București, 1747) vădesc prezența lui în Tipografia Mitropoliei din București deodată cu a lui Barbul Bucureșteanul tipograful. Și cu toate acestea înainte de a da de numele lui în tipografia bucureșteană îl aflăm lucrînd la Rădăuți: «Fiind meșter mare și făcătoriu a tot lucrul tipografiei din nou: Grigorie Stan Brașoveanul»; așa stă scris numele lui pe ultima foaie a *Ceaslovului* (Rădăuți, 1745). Dar întîia nedumerire ce se cere risipită, este de știut dacă Grigorie Stan Brașoveanul tipograful de la Rădăuți este unul și același cu Grigorie tipograful, care apare alături de Barbul Bucureșteanul tipograful pe pagina de titlu a *Evangheliei* (București, 1750).

Adevărat Grigorie Stan Brașoveanul apare în calea cercetătorului tiparului românesc prima dată în *Ceaslovul* (Rădăuți, 1745)⁴⁴³, de unde iese că el a lucrat cu tipograful Barbul Bucureșteanul la ridicarea tiparîței Episcopiei de Rădăuți și la tipărirea primei cărți, ieșite din teascurile acestei tipografii: *Catavasierul* (Rădăuți, 1744). De bună seamă, după cum am spus mai sus Barbul Bucureșteanul a făcut tipograf pe Grigorie aici la Rădăuți și l-a lăsat supraveghetorul tipografiei Episcopiei, iar el s-a întors la București. Și Grigorie Stan Brașoveanul după ce a isprăvit de tipărit *Ceaslovul* (Rădăuți, 1745), s-a întors și el la București; unde îl aflăm lucrînd alături de Barbul Bucureșteanul la Tipografia Mitropoliei în anii 1747—1750. La acestea adăugăm fără urmă de îndoială că Grigorie Stan Brașoveanul s-a dus la Rădăuți, pornind din București o dată cu Barbul Bucureșteanul și a lucrat sub ascultarea lui, întîi la Rădăuți și apoi la București, pînă în anul 1750 cînd drumurile lor s-au despărțit. Barbul a rămas în București, iar Grigorie s-a dus să-și încerce norocul în Moldova, la Iași.

Cît privește deosebirea de nume Grigorie Stan Brașoveanul din *Ceaslovul* (Rădăuți, 1745) de Grigorie tipograful ce apare în documentele Tipografiei Mitropoliei din București, nu ne împiedică nicidecum a zice

441. *Ibidem*, 301.

442. Dr. Pompei Gh. Samarian: *Cîuma...*, București, 1929, p. 95.

443. «B.R.V.», II-241.

că sînt ale aceleiași persoane, mai ales după ce vom afla că el și-a schimbat numele cam des! De pildă în *Antologhionul* (Iași, 1755) își zice Grigorie tipograf⁴⁴⁴, dar într-o carte tipărită în aceeași tipografie și an, în *Alfavită suflitească* (Iași, 1755), își spune «Grigorie Stanovici tipograf»⁴⁴⁵. Sub acest din urmă nume apare în mai multe cărți tipărite la Iași; dar asta nu-l împiedică să-și scrie, în *Liturghia* (Iași, 1759), numele simplu «Grigorie tipograf», chit că sînt exemplare din această carte unde se numește și «Grigorie Stanovici tipograf»⁴⁴⁹. În sfîrșit stampele cu numele său săpat pe ele, care împodobesc cărțile pe a căror pagină de titlu își scrie numele «Grigorie Stanovici tipograf», apar semnate numai «Grigorie tip. sc̃ș »⁴⁴⁷, întocmai ca în *Liturghia* (București, 1747), unde, pe stampana icoana Sfîntului Ioan Hrisostomul semnează «Grigorie tipograf. sc̃ș» (p. 72). Deci Grigorie tipograf, Grigorie Stan Brașoveanul «mare meșter» și Grigorie Stanovici tipograf este unul și același tipograf român, care a lucrat în tipografia Episcopiei Rădăuțului în anii 1744—1745, în Tiparnița Mitropoliei din București în anii 1747—1750 și în tiparnița Mitropoliei Moldovei în anii 1755—1767.

Grigorie tipograf era firește fiul unuia Stan Brașoveanul; dar Stan Brașoveanul, cel care apare în trei documente din «Arhivele Statului din Brașov», datat 1696 (7204) ianuarie 1, ianuarie 12 și 1698 februarie 15, este oare tatăl tipografului nostru? Se prea poate! Stan Brașoveanul era bucureștean și om de încredere al lui Constantin vodă Brîncoveanul. Vodă poruncise niște postav la Brașov și postăvarii, vestindu-l pe la sfîrșitul lui ianuarie că postavul poruncit ar fi gata, cereau prin Hanăș Mancăș, judele Brașovului, să trimită prețul postavului și care, ca să-l ridice. Iar vodă vestește, printr-o scrisoare din 1698 (7206) februarie 15, pe jude că «iată trimitem iar pe slușa noastră Stan Brașoveanul acolo, cu care am trimis și postăvarilor taleri 1000 ca să le dea (sublinierea noastră) și pentru care, încă am poruncit să meargă acolo, să încarce postavul»⁴⁴⁸. Iar cu doi ani mai înainte, la 1696 ianuarie 1 și 12, Stan Brașoveanul scria judeului Brașovului că-i trimite 46 taleri, «cei bani care i-au dat Măria Sa Vodă <Constantin Brîncoveanul> pentru oile căte au ertat, însă oi 600 fac tl. 45»⁴⁴⁹.

Dacă Grigorie tipograf este fiul acestui Stan Brașoveanul, este de asemenea de crezut că tatăl său, sărăcit după mazilirea și uciderea lui Constantin vodă Brîncoveanul, și-a dat fiul, pentru agonisirea hranei, să învețe meșteșugul tiparului. Și Grigorie a deprins acest meșteșug probabil în Bucureștii împreună cu Barbul Bucureșteanul de la Dimitrie Pandovici tipograf, făcînd parte din echipa lui de lucru chiar de la începutul tocmirii sale în Tipografia Mitropoliei.

444. *Ibidem*, 293. 445. *Idem*. IV-113. 446. *Idem*, II-313.

447. *Ibidem*, 307.

448. N. Iorga, *Brașovul și Românii*, București, 1905, p. 65.

449. *Ibidem*, p. 397. Vezi aci al treilea doc. datat 1698 (7206) ianuarie 1, tot în aceeași pricină (*Ibidem*, p. 246).

De la acest meşter au învăţat ei, cu prilejul pregătirilor de punere din nou în lucru a Tipografiei Mitropoliei, în anii 1740—1742, cum se capătă materialele, dichisele şi sculele trebuincioase unei tiparniţe; cum se pregăteşte cerneala şi amestecul de plumb şi cositor pentru turnatul semnelor tipografice; cum se dreg teascurile, etc. Şi tot de la el au învăţat cum se zetuieşte o formă, cum i se dă cerneală, cum se paginează şi se tipăreste o coală, cum să fălţuieşte şi cum se alcătuieste tratajul; cum se compune pagina de titlu şi cum se pun stampele în pagină şi în sfîrşit, toate cîte trebuie pînă ce o carte ajunge în mîna cumpărătorului. Cred toate acestea nu numai pentru că nu ştiu de la ce alt tipograf din Bucureşti ar fi putut ei deprinde arta tiparului, ci şi pentru că ei împreună s-au dus, de bună seamă trimişi, la Rădăuţi de au ridicat şi pus în lucru tipografia Episcopiei de acolo, şi tot împreună au lucrat, dacă s-au întors la Bucureşti, în Tipografia Mitropoliei în anii 1747—1750. Negreşit cine i-a făcut tipografi şi i-a trimis să ridice şi să dea pe lucru numita tipografie moldoveană, cunoştea destoinicia lor tipografică; pe care de altcum o cunoaştem şi noi din documentele Mitropoliei din Bucureşti⁴⁵⁰, unde sînt cinstiţi cu porecla «dascăli»-tipografi⁴⁵¹; care poreclă se dăduse mai înainte numai marelui tipograf care a fost vlădica Antim Ivireanul.

Lucrarea împreună a celor doi tipografi, Barbul şi Grigorie, s-a sfîrşit în anul 1750 după tipărirea *Evangheliei cu Evanghelistar* (Bucureşti, 1750), pe a cărei pagină de titlu apare pentru întia oară şi numele lui Grigorie, că zice: «s-au tipărit cu scara ei după orînduiala cei greceşti (...) de Barbul Buc. şi Grigorie tipograf»⁴⁵².

Sfîrşindu-se de tipărit această carte Tipografia Mitropoliei a încetat lucrul, pare-se din pricina ciumei, care fapt poate a căşunat şi despărţirea după zece ani de lucru împreună a celor doi tipografi, Barbul şi Grigorie. Rămaşi fără lucru, pentru că Tipografia Mitropoliei n-a început să tipărească decît după trecerea de şase ani⁴⁵³, au căutat şi ei să-şi facă rost cum au putut. Drept e că în primii cinci ani ai celei de a doua jumătăţi a veacului al XVIII-lea lucrau întins trei tipografii româneşti: una la Rîmnicul Vilcii supravegheată de tipografi din neamul Atanasievicilor, alta la Blaj avînd tipograf pe Vlaicul probabil ucenicul lui Dimitrie Pandovici, iar la Iaşi lucra tipografia proprie a lui Duca Sotirovici de la Thasos. Dar în nici una din ele nu dăm peste vreunul din tipografi noştri. Ce se vor fi făcut ei cinci ani fără de lucru, nu ştim, dar în anul 1755 aflăm pe Grigorie lucrînd în tiparniţa Mitropoliei din Iaşi.

Această tipografie mitropolitană, cu lucru întrerupt încă din anul 1732, acum prefăcută şi înoinţă cu zestrea tipografiei Episcopiei de Rădăuţi, începea lucrul din nou imprimînd *Antologhionul* (Iaşi, 1755) «acum tipărit (...) cu toată cheltuiala preasfinţitului mitropolit (...) Iacov întru a sa

450. *Anexele* XXII, XXIII, XXV.451. *Anexa* XXV.

452. «B.R.V.», II-275.

453. *Ibidem*, II-301.

de nou tipografie (...). Grigorie i Sandu tipografi»⁴⁵⁴. Pricepem însă cum vine treaba: Mitropolitul Iacov voind să pună în lucru vechea tiparniță mitropolitană, s-a chibzuit că cine i-ar putea împlini voia. Știa el că în urmă cu vreo zece ani, pe când era episcop al Rădăuțului, un tipograf din Iași, Sandu sin Ieremiia tipograf, îi tipărise o mindrețe de *Liturghie* arhierescă (Rădăuți, 1745)⁴⁵⁵, pe a cărei foaie de titlu se întindea pe pagina întreagă din dos o xilografie înfățișînd pe Mintuitorul în slavă înconjurat de îngeri, semnată de *Grigorie T<ipograf>* și *Sandu T<ipograf>*. De bună seamă stampa i-a plăcut. precum și tot tiparul negru și roșu, cu două garnituri de literă și cu tot așa de frumoase glavizne, coneturi, fruntarii și alte stampe săpate în lemn: *în adevăr cea mai frumoasă carte imprimată de vechiul tipar moldovenesc*. Aducîndu-și deci aminte de ei, i-a adunat la Iași, care de pe unde s-or fi aflat, pe cei doi tipografi Grigorie și Sandul, i-a trimis să ridice tipografia de la Rădăuți și a așezat-o în Mitropolie la Iași. I-a pus de au dres teascurile și sculele stricate, poate au turnat și slovă din nou și, în sfîrșit, au pus la lucru «a sa din nou tipografie în Sfînta Mitropolie». Dar Sandul sin Ieremiia tipograf, care se pare că nu era om statornic, ori din cine știe ce pricini, lasă singur tipograf al tiparniței mitropolitane pe Grigorie care, chiar în acel an, tipărește singur schimbîndu-și numele în Grigorie Stanovici încă două cărți: *Alfavită sufletească* (Iași, 1755)⁴⁵⁶ și probabil un *Bucnar* (Iași, 1755)⁴⁵⁷.

Lucrul lui Grigorie tipograf în tiparnița ieșană se va prelungi pînă în anul 1767 și va da roadă bogată: Va tipări în Tipografia Mitropoliei din Iași încă opt cărți⁴⁵⁸ pe lîngă cele pomenite mai sus și după anul 1767 numele lui nu se mai întîlnește printre ostenitorii tiparului. Dar și noi vom opri cercetarea aci, deoarece trece peste hotarele puse acestei osteneli, lăsînd altor cercetători să împlinească cele cu lipsă și să îndrepteze cele greșite.

Ajungînd la capătul nevoinței noastre ne amintim, că am făgădui să limpezim chipul tiparniței bucureștene de la jumătatea veacului al XVIII-lea. E rîndul acum al cititorului să spună dacă făgăduiala a fost împlinită. Bucuria noastră însă va fi și mai mare, dacă dovezile aduse vor izbuti să schimbe anumite păreri, în privința monopolului Bisericii asupra tiparului românesc în secolul al XVIII-lea.

† TIT SIMEDREA

454. *Ibidem*, II-293.

455. *Ibidem*, IV-243.

456. *Idem*, IV-113.

457. *Idem*, II-304.

458. *Ibidem*, II-296, 305, 307, 330; 338, 343 și 347; IV-332.

A N E X E *

I

«Însemnări din *Condica de casă* a mitropolitului Neofit Criteanul».

a.

S-a aşezat popa Udrea jătar la tipografia de sus; şi să-i dea pă lună câte tl. 3 noi şi mertic după obicei: pită şi vin şi bucate şi să fie scutit dă bir şi dă plocoş şi să lucreze cu dreptate şi bine. Să nu lipsească când va fi lucru nicidecum. Dec. 17 leat 7248 (1739).

b.

Cheltuiala ce să face pentru tipografie, şi foiţă pentru ceale ce am trimis să aducă tipograful den lăuntru, den ţară ungurească, cum arată toate anume (Dimi-trie, Dima, Gheorghie). Dec. 8 leat 7249 (1740) :

2 instrumenturi;

180 mătrăci cu mare cu mică; 1 tigae de topitul plumbului; 1 antimoniu;

2 teasuri ale tipografiei s-au tocmit să se facă la Braşov.

Tl. 200 am dat dum<nealui> Clucer Andronache pentru tipografie.

6 bale de hirtie au venit de la Veneţia; în bală câte 8 tocuri.

II

Dichisele şi sculele tipografiei care sânt în seama eclisiarhului. Dec. 1 leat 7251 (1742):

1 menghină mare; 1 cleşte mare; un cleşte mai mic; 4 ciocane; 2 mai mari şi 2 mici; 1 pilă mare; 6 pile mici; 3 pile mai mici; 24 pile mitiutele (*sic*); 1 pilă oablă; 4 dănţi (probabil dălţi); 2 fierăstrae; 2 spiţelnice; 2 sule; 1 perghel mic; 1 tigel (probabil tigae) mare de fier pentru vărsatul slovei şi două mitiutele; 1 topor; 4 perii; 184 mătrăci de aramă; 2 izmeturi (?); 1 piatră ţincu; 1 căldare i o tigae; 1 piatră de frecat chinovariu; 1 giu de aramă; 10 icoane săpate chipuri de sfinţi; 24 stelpi (?); 1 hier dela uşa cuptorului unde varsă slovă; 1 vimpălău i 1 dreptariu de alamă.

III

Sânt în seama Iorgăi legatoriul de cărţi 4 mineae legate şi 9 poucenii să le lege şi aducându-le, să-i plătim noi legătura.

Poucenii să se vînză po tl. <8> pol, însă să ia mitropolia [8] tl. 7; arhimandritul Calinic tl. pol; eclisiarhul tl. pol; legătorul de cărţi tl. pol.

Iar dezlegate să se vînză po tl. 7. Să ia mitropolia tl. 6; arhimandritul Calinic tl. pol i ecisiarhul tl. pol.

Dar mineile legate să se vînză tl. 12; însă să ia mitropolia tl. 10 pol; Calinic arhimandritul tl. pol; eclisiarhul tl. pol; legătorul de cărţi tl. pol.

Dar dăzlegate să se vînză tl. 11: să ia arhimandritul Calinic tl. pol; eclisiarhul tl. pol; iar mitropolia tal. 10.

Bucoavnele să se vînză bani 60. Mitropolia să ia bani 54, iar echisiarhul bani 6.

Publicate de C. N. Mateescu după numita *Condică* aflată atunci (acum pierdută) la Episcopia Argeşului, în «Miron Costin» II (1914), p. 95.

* Nota noastră. Am cuprins în aceste *Anexe* şi unele documente, care au mai fost publicate (vezi nota la fiecare document), cu scopul de a pune la îndemîna cercetătorilor un *corpus* al tuturor documentelor în legătură cu tipografia română din prima jumătate a veac. al XVIII-lea, transcrise după originale şi scutite de lipsurile mai ales a celor editate de C. Erbiceanu.

IV

1740 (7149) octombrie 20. — *Popa Stoica Iacovici tipograful dă mărturisire în mîna mitropolitului Neofit Criteanul, Ioanichie Stavropoleos și alții, că a tipărit antimise și că «pentru câștig a făcut această greșală».*

Mărturisania popii Stoicăi înaintea arhierilor.

«Fiind cu smerenia noastră împreună fratele kyr Ioanichie Stavropoleos i kyr Ioachim Olyanis și Costandie arhimandritul și Ilarion arhimandritul și toți părinții Sfintei Mitropolii, au mărturisit eclisiarhul nostru, Mehodie pentru Stoica tipograful, cînd l-au chemat să tipărească antimise, au zis că nu are tipar. Și în urmă au zis că are el niște antimise rămase de la răposatul Daniil și să le cumpărăm acealea, că sînt rămase de cînd s-au sfințit Văcăreștii. Și făcînd tocmeală cu dînsul, i-am dat bani; și mergînd să aducă aceale antimise, cînd le-au adus era verzi și era făcute de atunci. El tot a tăgăduit că nu sînt făcute de atunci, ci au zis că sînt făcute de atunci din zilele răposatului Daniil. Și în urmă s-au găsit tiparul la el și au mărturisit el singur, că au greșit; și pentru câștigul au făcut această greșală, de au făcut și ne-au vîndut noao. Și în urmă au mărturisit că și alt tipar de aramă iaste la dînsul. Și pentru credință au iscălit toți părinții arhieriei și arhimandriți și părinții Sfintei Mitropolii. Și s-au iscălit și el singur cu mîna lui, că pentru câștig au făcut aceasta de au greșit: Oct<ombrie> 30 d<n>i l<ea>t 7249». (1740).

† Νεόφυτ Οβγ.

† Ὁ σταυροπόλεως Ἰωαννίκιος † indescifrabil

Eu popa Stoica am greșit și am mărturisit greșeala.

Urmează încă patru semnături grecești necitețe.

† Partenie ermonah zugrav

Popa Mănăilă Protopop al Bucureștilor.

Depozit: Arh. St. Buc.; fond *Mitropolia Țării Românești*, ms. 139, f. 147 v. Original-inedit.

V

1740 (7249) nov<embrie> 4. — *Caterisirea răspopitului Stoicăi pentru furt de lucruri sfinte.*

«Caterisirea răspopitului Stoicăi cum arată:

† Cuvioșilor egumeni dupre la toate sfintele mănăstiri mari și mici, molitvelor voastre cucernicilor preoți, ieromonahi și preoților de mir dupre la toate sfintele bisericici de aici din București i voao tuturor pravoslavnicilor creștini de obște, vă trimitem molitvă și blagoslovenie. Dupre această pre toți vă înștiințăm pentru păcatul furțișagului de sfinte, că prea foarte iaste rău și urât înaintea lui Dumnezeu și a oamenilor. Și face pre Dumnezeu de să mînie asupra neamului aceluia și a politiei, unde să facă păcatul furțișagului de sfinte. Și să adeverească acest cuvînt al meu de la al șaptelea cap al lui Iisus Navi, acolo unde zice: Că luînd Ahar din ceale care au fost aduse prinos lui Dumnezeu și le-au ascuns în corful lui, îndată s-au mîniat Dumnezeu și au dat Israiliteanilor să să biruiască de vrăjmașii lor. Și într-alt chip nu le-au ertat Dumnezeu păcatul, până n-au luat Iisus Navi pe Ahar acesta, și pre feciorii lui și pre featele lui, și boii și oile și alt tot ori ce au mai vrut și i-au suit la Emekahor și au pus pe Israiliteani de i-au ucis cu pietri. Și într-această chip și-au potolit Dumnezeu mânia. Și aceasta s-au făcut la Testamentul legii vechi. Iar la Testamentul legii cei noao, verhovnicul Apostolilor, Petru, să vedem ce au făcut? Precum scrie la faptele Apostolilor, cap. 5: «Anania, zice, pentru ce a umplut satana inema ta, să minți Duhului Sfânt și ai ascuns den prețul țarinii? Nu oamenilor ai mințit, ci lui Dumnezeu. Și auzind Anania aceasta, căzînd au murit». Așijderea și muiarea lui

Saphira știind și ea că au ascuns den prețul țarinii, au murit și ea cu cuvântul lui Petru. Lângă acestea și canonul sfinților Apostoli 72 și 73 pedepsește cu afurisanie, pe cei ce fură ceară și untdelemn de la biserică. Asemenea urmând și sfințele săboare, și mai vărtos săborul ce să chiamă întâi și al doilea, al zeacilea canon, așa scrie: precum cel ce fură orice lucru sfânt pentru câștigul lui, (precum au mărturisit răspopul Stoica, că au făcut antimise fără de știrea noastră, pentru câștigul banilor), acela să fie de tot catherisit și lipsit de tot darul prioției lui. Așijderea și răposaii și pravoslavnicii împărați pedepsescu mult pre furul de lucruri sfinte, precum se vede la pravilele ceale împărătești.

Pentru aceasta dar și smerenia noastră temându-ne să nu să mânia Dumnezeu asupra noastră și asupra a toată turma, de vom lăsa fără de pedeapsă pre cei ce fac furtișag de lucruri sfinte, și mai vărtos pe preoții ce sânt lumina oamenilor, am hotărît să pedepsim pre blestematul de Dumnezeu, pre răspopul Stoica și toată casa lui (sic) cu pedeapsă bisericească (după sfințele canoane) și furtișagul de lucruri sfinte și înșelăciunea ce au făcut (nu asupra noastră, ci a lui Dumnezeu) aceasta iaste, precum au mărturisit singur inaintea smereniei noastre și inaintea iubiților noștri întru Duhul Sfânt frați arhieriei și întocmai slujitori, kyr Ioanichie Stavropoleos i kyr Ioachim Polyanis, fiind și alte obraze părinți de cinste.

După ce s-au potolit Dumnezeu mânia duple țara aceasta și s-au rânduit ostașii, venia la smerenia noastră mulți den preoți cerșând antimise duple obiceiul, (pentru că la vremea răzmeriții să petrecuse mai toate), că nu pot fără de antimise să facă sfânta Liturghie. Văzând dar smerenia noastră că bisericile sânt fără de sfinte slujbe (pentru că nu avea antimise), după datoriia ce au toți arhieriei la turma lor, am trimis la răspopul Stoica să vie, să-i poruncim să tipărească antimise. Și venind blestematul de Dumnezeu la noi, i-am zis să ne găsească o stambă să tiposească antimise, au să facă el vreo stambă, au de va și vreo stambă rămasă de la ostași nearsă, să ne spuie și-l vom dărui cu mare dar. Iar el, hoțul de sfinte, având doao stambe ale Mitropoliei furate, una de aramă și alta de lemn, n-a vrut să ne dovedească nici una, zicînd că s-au petrecut. Și trecînd cîtăva vree a zis el către echisiarhul nostru, că are o sumă de antimise tiposite, rămase den zilele vlădicăi Daniil și să ni le vînză. Și așa aducându-le, acele fiind 107 antimise, ni le-au vîndut întii 50. Și noi atunci am întrat la mare bănuială, că iaste la dănsul stamba Mitropoliei. Și într-alt chip neputîndu dovedi, am cerut voe la măriia sa prealuminatul și înălțatul Domnul nostru, spuindu-i pricina cu amăruntul. Și măriia sa ca un iubitoriu de Dumnezeu și fierbinte asupra legii, ne-au dat om domnesc; și mergînd la casa răspopului Stoicăi și cercetînd, am găsit stamba cea de lemn ascunsă; și în urmă a spus el și pe ceialaltă de aramă. Și mărturisind că el a tiposit aceale antimise fără de știrea noastră pentru câștigul banilor, precum dovedeaște cartea de mărturisanie, care o au iscălit cu mâna lui inaintea noastră și a fraților arhieriei și părinți de cinste, ce s-au numit mai sus.

Ci de vreme ce au vrut el, blestematul de Dumnezeu, să ne înșale, nu prenoi ci pre Dumnezeu, precum au făcut Arah, acel de la Testamentul legii vechi și Anania, acel de la Testamentul legii cei noao, după sfințele și dumnezeestile canoane îl avem pre dănsul catherisit de tot darul preoției și înstriinat de la dumnezeescul dar și afară den rânduiala preoției. Și să n-aibă voe să să poarte ca preoții și să facă vreun lucru preoțescu, de vreme ce iaste catherisit și fără de dar. Numai să fie și să să numească Stoica mireanul și nimeni să nu îndrăznească să facă Liturghie împreună cu el sau ca pe un preot să cinstească sau să-i sărute mâna și să ia de la dănsul blagoslovenie, că va fi grea pedeapsă și nedeslegată afurisanie. Iar el precum am zis să fie catherisit și să nu mai fie preot. Amin.

Și precum, iarăși, au făcut Iisus Navi la leagă veache, și nu numai pe Ahar l-au ucis cu pietri, ca pre un fur de sfinte, ci și pre feciorii și featele lui și boii și oile lui și a tot or ce au mai avut: și precum au făcut verhovnicul Apostolilor, Petru, la Testamentul Nou, de au murit nu numai Anania ci și muiarea lui, Saphira — Ci dar și noi urmînd poruncii acelora avem de la Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt și pre muiarea răposatului Stoicăi și pre feciorii și featele lui și neertați și ne dezlegați

dupre moartea lor. Pietrile, leamnele să să răsipească și să să topească, iar trupurile lor nici decum. Să crape pământul și să-i înghiță de veci ca pre Datan și pre Averon, și să mostenească bubele lui Gheezi și sugrumarea Iudei. Și să afle pre Dumnezeu împrotivitoriu și puterile îngerești stându-le împrotivă; și să le vie moartea fără de vreme și focul să le mistuiască temelii casii lor. Și să aibă și blestemul celor 318 Sfinți Părinți de la Nicheia și a celorlalte săboare. Neci un preot să nu îndrăznească de vor muri, să-i îngroape sau să-i priimească la biserică, nici să le dea anafora sau să-i cuminece. Nici să între în casa lor cu sfințenie au să mănânce și să bea cu ei, că va fi în grea pedeapsă și nedezlegată afurisanie va fi. Și până nu-și vor face canonul, după cum scriu sfintele pravile, ertăciune nu var lua.

Aceasta scriem. Noem. 4 d. 7249» (1740).

Pecet. mică
tuș

Așijderea mai scriem și voao preoților, că făcînd acest blestemat de Dumnezeu, răspopul Stoica, furțișag de lucruri sfinte pentru căstigul banilor, avem mare bănuială că va fi mai făcut și alte antemise și va fi vândut pre la preoți nesfințiți și fără de sfinte moaște. Ci iată că vă poruncim foarte tare, să vă deschideți ochii: și la care din voi să va fi aflând de acel fel de antemise nesfințite și fără-de sfinte moaște, vândute de el, numai decât să ne faceți în știre. Căci în urmă la care vom dovedi, asemenea pedeapsă bisericască va lua ca și răspopul Stoica. De aceasta vă înștiințăm.

Copie-inediată. Depozit. Arh. St. Buc., fd. *Mitropolia Țării Românești*: ms. 193, f. 144.

VI

1472 iulie 20. — *Mihai Racoviță, voievodul Țării Românești, dă Sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei hrisov, prin care hotărăște: (a) numai Patriarhul Ecumenic are drept să facă stavropighie vreuna din minăstirile așterosite Patriarhiei Ecumenice din țara noastră; celelalte patriahii au drept numai la veniturile minăstirilor închinăte lor și la slujbele și onorurile liturgice ce le-ar îngădui mitropolitul țării și (b) Atelierul tipografic și mîna de lucru să se adune și să se găsească înăuntrul Sfintei Mitropolii, ca lucrarea și cercetarea cărților bisericesti, ce se vor tipări, să fie mitropolitului ușoară și fără oboseală. Asemenea cărțile ce urmează a se tipări în tiparnițele Episcopilor, să fie înainte de a se da în țipar cercetate și să văzute de mitropolit.*

Ἰωάννης Μιχαήλ Ρακοβίτζας Βοεβόδας εἰλέω Θεοῦ Αὐθέντης καὶ ἡγεμὼν πάσης Οὐγγροβλαχίας :

Ἐπερ ἐν πολιτείαις ὁ ἄρχων, τοῦτο ἐν ἐκκλησίαις ὁ πνευματικὸς ποιμενάρχης, κεφαλῆς ἐκάτερος ἐπέχοντες τόπον, πρὸς τὸ ὑπ'αὐτῶν ὡσπερ δὴ τι ἔμψυχον ὄμμα, / διοικούμενον κοινὸν σὺστημα, καὶ οὐκ ἂν ποτε τὰ σωματικὰ μέλη τὴν σφετέραν εὐταξίαν καὶ ὀντότητα συντηρήσῃ κεφαλῆς ἐπιτοατούσης ὡς δεῖ ἀμοιροῦντα, ἀλλὰ θάττον ἂν / πρὸς τῷ ὑγιεῖ καὶ τὸ εἶναι προσαπολέσειεν, ὡσπερ οὔτε πολιτικῆς αὐθεντείας ὀλοκληροία, ἢ ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως ὀλομέλεια, ζῶσα καὶ ἀδιαλώβητος τηρηθῆι, ἢ μὲν τὸν καλῶς / ἐπιστάμενον ἄρχειν. ἢ δὲ τὸν λησιτελῶς ποιμένην εἰδὸτα στερισχομένη. Ταῦτη τοι ἰῶν ἀναγκαίων πέφυκε πάντως, ἀμφοτέρους, ὁμοῦ, τὸν ἀρχὴν λαοῦ θεόθεν λαβόντα, καὶ τὴν φροντίδα μάλιστα ψυχῶν ἐπιτειραμμένον, εἰδέναι τε καλῶς, / καὶ πράττειν ἀνελλιπῶς τὰ ἐκατέρω μέρει συνοίοντα, καὶ πρὸς εὐταξίαν κοινοφελῆ ἀφορῶντα, πολιτικῆς φημι προστασίας, καὶ ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως.

Ἐνός δὲ καὶ μόνου ὄντος ἐν ἐκάστῳ γένει καὶ ἔθνει τοῦ καθ'αὐτὸ καὶ κατ'ἐξοχὴν / ἡγεμονεόντος, καὶ κρατοῦντος, (οὐ γὰρ ἀγαθὸν πολυκυριανή, τὸ παλαίφατον

διαμαρτυρεῖται λόγιον, ὡς τὴν σωστικὴν τῶν πραγμάτων συγγέουσα, καὶ ἀνατρέπουσα τάξιν) εἰς ἄρα καὶ μόνος ὡσαύτως πάσις ψήφοις ἀνάγκης ἔσται καὶ ἐκάστης ἐκκλησίας καὶ ἐπαρχίας ὁ πι<εσμα>κός διοικητῆς καὶ προστάτης, καὶ μόνος αὐτός κατ' ὄφειλὴν ἀπαραίτητον ποιμινεῖ δὲ ἐνεπιστεῦθη λαὸν Κ<υρι>ου. καὶ ψυχὰς λογικῶν προσβάτων ποδηγητήσοι εἰς τόπον χλόης, καὶ ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως, μηδενὸς τὸ παράπαν ἑτέρου τὴν αὐτῷ μόνῳ ἀποκληροῦθησαν πι<ημα>ικὴν προστασίαν | ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐπισκοπῇ συμμεριζόμενου, ἵνα μὴ τὰ τῆς ἐκκλησίας συγχέηται. Καὶ ὅσα δὲ οεπιτὴ καὶ μνοστηριώδη ἀποτελέσματα ἢ ἀγία τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία προεβέβη συμπληρωτικά τε καὶ ὁσωτικά τῆς χριστιανικῆς καταστάσεως ὄντα καὶ δὴ καὶ αἶτα ὄργανα δήπου καὶ μέσα ψυχικῆς / ο<ω>τ<η>ρίας τῶν ὀρθοδόξων τυγχάνει, καὶ πρὸς τὴν ἐν Χ<ριστ>ῷ πι<εσμα>ικὴν πολιτείαν ἀπευθύνει τε καὶ ὀρθμίζει, καὶ τροφίμους θεογνωσίας ἀποκαθίστησι, μόνῳ τῷ κατὰ τόπον ἀρχιερεῖ, ὡς τῶν ψυχῶν αὐτῶν φροντιστῇ, καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησιῶν δεσποτῇ καὶ κυρίᾳ ἀρχῇ εὐλόγως ἀπονευμένηται, | καὶ χερσὶν ὁμοίαις αὐτοῦ τὰ ἱερὰ καὶ ὅσα πάντα διενεργεῖσθαι δικαίως νενομοθέτηται. Καὶ γὰρ κατὰ τοὺς κειμένους ἐκκλησιαστικοὺς νόμους, ἀποστολικούς τε κανόνας, καὶ συνοδικοὺς ὅρους ὁ νόμιμος καὶ γνήσιος ἐκάστης ἐπαρχίας προστάτης, τῷ λόγῳ τῆς ἀρχιερατικῆς αὐτοῦ ἀξίας, | τὴν τελειωτικὴν ἐν πᾶσι τοῦ πι<εματο>ς δύναμιν, καὶ τὴν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν ἐξουσίαν ἀ εὐληφώς, ἐν ἣ ἔλαχε καὶ προσεκληρώθη λογικῇ ποίμνῃ αὐτός κατ' ἐξούσιον καὶ ἰδιαζόντως τὰς ὑπ' αὐτὸν ἐκκλησίας ἰθύνει καὶ διέπειν ὀφείλει, ὡς λόγον ἀποδώσων Θ<ε>ῷ τῷ ἀρχιποίμει Χ<ριστ>ῷ ὑπὲρ ὧν ἐνεπιστεῦθη | ἀν<θρωπ>ικῶν ψυχῶν, καὶ πᾶσαν μνοστηριώδη τελετήν, καὶ ἱερὰν ἀγίτευαν τῶν σιπιτῶν ἐπὶ τῇ μνοτηρίᾳ ἀμείσεως, ἢ ἐμμέσεως ἀποτελεῖται καὶ ἀπαρτίζει ἐξ ὅσπερ ἄνωθεν ἐλλήθειν χαριτοβόρυτον πληρώματος τὰ πν<εσμα>ικά τοῖς πιστοῖς διανέμων χαρισματα. Πρὸς δὲ τοῦτοις καὶ τὸ διδάσκειν καὶ κηρύττειν λόγον Θεοῦ | ἰδιαζόν αὐτῷ διωρίσθη ἐπάγγελμα, δι' αὐτοῦ δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ὅσοι τῷ ἱερῷ συνηρωθμῆνται καταλόγῳ ἐφεῖται ταῦτα διενεργεῖσθαι, ὡς ἐκ πρώτης ἀφειρησίας τῆς παρὰ τούτου ἀδείας τὸ ἐνδόσιμον τῆς πν<εσμα>ικῆς ἐνεργείας καὶ ἱεροπραξίας λάβουσι καὶ ἔχουσι, μηδενὸς ἑτέρου τὸ σύνολον οἰκοθεν ὀρηθῆναι, | καὶ χείρας ὅπως ἐκτείνειν εἰς τὸ ἐφάσασθαι ἐκκλησιαστικῆς τινος ἱεροπραξίαις οἷον τε ὄντος, μὴ τῆς παρ' αὐτοῦ τοῦ γνηστοῦ ἀρχιερέως ἀδείας καὶ ἐιδίσεως προῦπουόσης, ὅσα γε δεῖ πεῖθεσθαι π<ατι>ων θεσμοῖς, καὶ συνοδικοῖς κανόσι καὶ ὄροις, ὅτινες δύο ἐπισκόπους ἐν ἐκκλησίᾳ μιᾷ ἀρχιερατεύειν ἤμιοτα κολίνοσι | θεμητόν, ὡσπερ οὕτω δύο κεφαλὰς ἐνὸς σώματος ἄρχειν τῇ φύσει ἀνένδοτον, καὶ πάσῃ τοῦτο ἀναντιῶδῶς βεβαιωθῆναι ἀπὸ τοῦ Κ<αν>ονός τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγίας καὶ β<ασ>ικῆς οἰκουμεικῆς ἀγίας Συνόδου, ὁμοίως οὕτω φάσκοντος: «Μὴ ἐξέστω ἐπισκόπῳ εἰς ἑτέραν | τὴν μὴ ἀνήκουσαν αὐτῷ πόλιν δημοσίᾳ διδάσκειν, εἰ δὲ τις φωρηθῆι τοῦτο ποιῶν τῆς ἐπισκοπῆς παυέσθω».

Ἄλλὰ καὶ ὁ τοῦ ἁγίου κανόνας τῆς αὐτῆς ἀγίας Συνόδου ἐξηγητῆς σοφώτατος Βαλοισμῶν τὰ αὐτὰ περὶ τοῦ προειμένου διέξεισι. «Λειτουργεῖν τινα ἐπίσκοπον λέγων, ἢ τι ἱεροουργεῖν | χωρὶς ἐπιτροπῆς τῆς κατὰ χόρον ἐπισκόπου ἀδύνατον ἔστι». Καὶ ὅσα δ' ἄλλα ἔσθημεν ἐπὶ τούτοις ἀνωτέρῳ εἰπόντες μέσῳ καὶ ὄργάνῳ τόπον ἀναπληροῦντα, δι' ὧν ἢ ψυχικῆ <ι>ω<η>ρία τοῖς πιστοῖς προουητεύεται, τῇ ἀρχιερατικῇ αὐτοῦ προνοίᾳ τε καὶ ἐπιστάσι οἰκονομεῖσθαι καλῶς ἀνάσθησιν ὄρισται. Ἐξ ὧν ἐν δὴ καὶ τοῦτο ἀριδιῶς ἐστίν, ἀναγκαίως παρατηρεῖσθαι καὶ φυλάττεσθαι ὀφειλόμενον, ἢ τῶν ἱερῶν μάλιστα τῆς ἐκκλησίας βιβλίων ἀκριβῆς ἐπεξεργασία τε καὶ τυπογραφία. Ἐξ ὧν ὡς ἀπὸ πηγῆς οἶα καθαρὰ νάματα πηγάζει τε καὶ πρό-

χειται, και τῶς ψυχᾶς τῶν πιστῶν / καταρθεύει, τῆς ἁγίας γραφῆς τὰ σ<ωτη>-
 ριώδη και θεόπνευτοτα ῥήματα, πρὸς τὸ φῶς τῆς θεογνωσίας τὰς τριβους αὐτῶν
 ἐμβιβάζοντα. και τέκνα φωτός, και υἱούς Θεοῦ κατὰ χάριν ἀπεργαζόμενα. Ἐπειδὴ
 τοιγαροῦν τῆς διατελοῦσης ἀγιωταίης μ<η>ροπόλεως ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς ἡγεμονικῷ
 θρόνῳ / τῆς θεοφυλάκτου ἀθθενταίης Οὐγγροβλαχίας, προεσιῶς και ἀρχιερέως κατέ-
 σιτηκε γνήσιος, νομίμως και κανονικῶς χειροτονηθεὶς πρὸ χροῖων ἰκαίῳν, ὁ ἤδη
 ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύων πανιερώτατος και θεοπρόβλητος μ<η>ροπολίτης κύριος
 κύρ Νεόφυτος, ἀνῆρ τὰ θεῖα σοφός, τὸν τρόπον χρηστός, / πράξει και θεωρία κε-
 κοσμημένος, και ἰκανὸς λόγῳ και ἔργῳ ποιμαίνειν και διεξάγειν θεοφιλῶς τὸν
 χροιστῶννυμον τοῦ Κ<υρι>ου λαόν, και παρὰ ταῦτα αἰδοῦς και ἐνλαβεῖας ἀξιος,
 ἐξουσίαν ἔχων αὐτοτελῆ δεσπόζειν τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ ταύτης, και τῶν ἐν αὐτῇ
 ἁγίων ἐκκλησιῶν, μετὰ πάντων τῶν / κλημάτων και ἀφιερωμάτων αὐτῆς κινήτων τε
 και ἀκινήτων, πρὸς δὲ και τῶν ἐιοριακῶν αὐτοῦ μοναστηρίων, ἐκτός τῶν ὧν ἂν
 κηῖσαιτο μόνος ὁ π<ατ>ριαρχικός και οἰκουμενικός θρόνος τῆς ἁγίας και με-
 γάλης τοῦ Χ<ριστοῦ> Ἐκκλησίας ἰδίῳ σταυροπηγίῳν, κατὰ τὸ δοθέν αὐτῷ
 ἐξαιρέτως τῶν ἄλλων / προνόμιον, ὅπερ ὁ τῶν νομοθετῶν θειότητος Βαλοαμῶν ἐν
 τῇ ἐξηγήσει τοῦ ἀποστολικοῦ λα^{ου} κανόνος διαβεβαιούται, αὐτοῖς ῥήμασι λέγων:
 Οὐδενὶ τῶν πατριαρχῶν ἐπ' ἀδελφὰ ἔσαι εἰς ἐτέρον πατριαρχῶν ἐνορῶν ἀποστεῖλαι
 σταυροπήγια, ἀλλ' οὐδὲ κληρικόν αὐτοῦ ἀρπάσαι, ἵνα μὴ συγχέωνται τὰ / δίκαια
 τῶν ἐκκλησιῶν. και χωρὶς τῶν λοιπῶν εὐρισκομένων ἐνταῖθα μοναστηρίων τῶν ὡς
 μετοχίων ὑποκειμένων τε και προσηλωμένων εἴτε πατριαρχικῶ ἄλλῳ θρόνῳ. ἢ
 ἐτέρῳ ὅπου δὴ τινι κατὰ τόπον μοιάστηρίῳ. ὧν οἱ ἔφοροι και διοικηταὶ εἴτε
 ἐνταῖθα τὰς διατριβὰς ἐν αὐτοῖς ἔχοντες εἴτε και ἔξωθεν κατὰ καιροῦς ἐπιφοιτῶντες
 πρὸς / ἐπισκεψιν αὐτῶν, μόνην τὴν συγκομηθῆν τῶν καρπῶν, και τὴν συλλογὴν τῶν
 γεννημάτων, και εἴ τι ἕτερον εἰσόδημα τῶν προσόντων οὗτοις ὑποστατικῶν, ἐξουσίαν
 ἔχουσι νέμεσθαι και καρποῦσθαι. τὰ δὲ ἐν αὐτοῖς ἐνεργούμενα ἐκκλησιαστικά δίκαια
 ὡς α^φ ἀνήκοντα τῷ κατὰ τόπον ἀρχιερεὶ γνώμη και ἀδελφὰ τῇ παρ' αὐτοῦ / δύ-
 νανται κακεῖνα ἐνεργεῖν και ἐπιτελεῖν, καθὼς ὁ σοφώτατος Βαλοαμῶν ἐν τῇ ἐξη-
 γήσει ἱρ^ς κανόνος τῆς ἐν Σαρδικῇ ἁγίας συνόδου, ῥητῶς ἀποφαίνεται λέγων.
 Εἰς τὰς ἀκινήτους κηῖσεις τῶν ἀλλοτρίων ἐκκλησιῶν ὁ ἐγχώριος ἐπίσκοπος ἐνεργεῖ
 τὰ ἐκκλησιαστικά δίκαια. ὅπερ ὁ ἐξηγητῆς / Ζωναρᾶς ἐπιβεβαιούμενός φησι, Πῶς
 γὰρ ἱερουργησαί τις δύναιτο, ἢ ἄλλο τι ποιῆσαι ἀρχιερατικόν δίκαιον εἰς ἀλλοτρίαν
 ἐνορῖαν, μὴ παρὰ τοῦ ἐπισκόπου τῆς χώρας τοῦτο ἐπιτραπεῖς; Και ἀπλῶς πᾶσαν
 ἀδειαν ἔχων θεωρεῖν, και κρῖνει, και ἀνακρῖνει, και πρὸς τὸν τοῦ δικαίου τόπον
 ἀποκαθιστᾶν πάσας / τὰς ἐμπιπτόσας ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις, και πρὸς τῇ ἀφω-
 ρισθελῶ αὐτῷ μόνῳ τοῦ ἱεροῦ συνθρόνου ἐγκαθιδρῶσει, κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν
 διατύπωσιν, και ἐν πάσαις ταῖς ἱεραῖς τελεταῖς τῶν εὐδῶν μυσηρίων, και λοιπῶν
 ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργημάτων, μνημονομεμένου τοῦ κανονικοῦ αὐτοῦ ὀνόματος /
 καθ' αὐτὸ και κυρίως τὸν πρωτουργόν και ἔμπρακτον φέρειν, πρὸς δὲ και τὸ τῆς
 διδασκαλλίας ἐπάγγελμα ἰδίῳ δὲ και αὐτοῦ προτροπῇ και ἀδελφὰ και εἰς ἄλλους
 τῇ ἐνέργειαν τῶν ἱερῶν αὐτῶν ἀποτελεσμάτων διαβιβάζει- κατὰ τὴν περιληψιν
 τῆς φιλοτιμηθείσης τῇ αὐτοῦ πανιερότητι πατριαρχικῆς πράξεως παρὰ τῆς / ἁγίας
 και μεγάλης τοῦ Χ<ριστοῦ> Ἐκκλησίας ἧς τινὸς ὡς πν<ευμα>τικῆς ἡμετέρας
 μ<η>ρός και τροφοῦ τοῖς ἔχρῃσιν ἀπαρεγκλιτως ἐπόμεθα και τὰ παρ' αὐτῆς
 ὄρισθέντα, ὡς εὐλόγα και δίκαια ἐδγνωμόνως και ἀναντιρῶρητως ἀποδεχόμεθα.
 Ἐπὶ δὲ τούτοις ἄτε ψυχῶν τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ποιμαιομένου λαοῦ τὴν πρόνοιαν και

φροντίδα / ἐμπιστευθείς, εὐλόγως ἐδικαιώθη, καὶ τὰ δι' ὧν αἱ ψυχαὶ οὐζονται ἐπιστα-
τεῖν, ἐνεργεῖν τε καὶ ἀπευθύνειν πρὸς τὸ ὀρθόν τε καὶ βέλτιον. Οἷόν ἐστι πρὸς τοῖς ἄλλοις
ὡς εἴρηται ἀνωτέρω τὸ χρήσιμον δήπου καὶ ἀγαθαῖον τῆς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν
Βίβλιον τυπογραφίας ἔργον καὶ ἐπιήδευμα τῇ ἀρχιερατικῇ / αὐτοῦ προοία τε καὶ
ἐπιστοία ἐξακριβυῦσθαι καὶ περαινέσθαι ὀφειλόμενον· τὸ μὲν, ἵνα ἡ ἐγκριμένη
τοῖς γράμμασιν ἔννοια ἀκριβῶς ἀνιχνευομένη, καὶ ἡ τῶν γεγραμμένων διάθεσις
δοκιμαζομένη ὑπ' αὐτοῦ πείραν ἀποχρῶσαν ἔχοντος περὶ ταῦτα, τὴν προσηκουσαν καὶ
ὀρθὴν περὶ τὸ ὄφρα / ἀποσώζῃ ἰάξιν, καὶ μὴ διὰ παραροπὴν εὐθύνητος καὶ ἀληθείας,
ἀντὶ ὀφέλειαν βλάβην ἐμποιῇ τοῖς ἀγαγιώσκοι καὶ ἀκρωμένοις χριστιανοῖς· τὸ
δὲ ἵνα τὸ ἐκ τῆς τυπογραφίας ποριζόμενον δίκαιον τῇ αὐτοῦ πανιερότητι χορη-
γῆται, χρειαῖν πρὸ τῶν ἄλλων πάντων ἐχούση ἀπαντᾶν τε καὶ διορθοῦν τὰ ἐπιφερόμενα
ἐκάστοτε, / καὶ ἐπιτελεῖν αὐτῷ βάρη παρ' οὐδενὸς ἐτέρου προσώπου ἐπ' οὐδεμίᾳ
προφάσει σφειριζόμενον ὄφρα. ὁ γὰρ δίκαιον ἀλλότριον Ἐκκλησιαστικὸς ἀφαιρῶσαι τολ-
μήσας, ὑπὸ τοῦ νόμου εἰθύνεται, ῥητῶς οὕτω λεγούσης τῆς διαταγῆς τῶν βασιλικῶν
βιβλῶν ὡς, τίτλω ὡς, κεφ<αλαίω> ὡς : Τὸν ἀφαιρούμενον πόλεως οἰαοδήποτε /
πάσαι οὐσης, ἢ ὀλιθελίσης τὸ τῆς ἰδικῆς ἐπισκοπῆς δίκαιον, ἢ ἕτερον τι προνόμιον,
κἄν ἀπὸ Βασιλικῆς ἀντιγραφῆς ἢ ἐπιτροπῆς, ἀ μεί τι καὶ δημίει ἢ διάταξις, ἀκυ-
ροῦσα καὶ τὴν ἐγγέλωσιν· Τοῦτου δὲ οὐτως ἀσφαλῶς καὶ βεβαίως ἔχοντος ἔκ τε
τῶν νόμων, καὶ ἀπὸ μακρᾶς συνηθείας, καὶ τοῦ τῶν δικαίων / λόγου, ἢ ἡμετέρα
ἀθενεῖα λοιπὸν, νόμοις τε ἐκκλησιαστικοῖς ὀρχαίς τελεῦσα, καὶ βασιλικῶν θεσ-
πίσμοις πεποιημένη, καὶ ὡς ἐπικρατίσαντι ἔθει παρακολοιθοῦσα, καὶ τὸ δίκαιον ἐν
πᾶσι προτιθεμένη τε καὶ ἀσπαζομένη. γιῶμη κοίη τῶν περὶ αὐτὴν ἐθνεστάτων
ἀρχόντων, καὶ παντὸς τοῦ ἐπιδημοῦντος ἐκκλησιαστικοῦ / κλήρου, διὰ τοῦ παρόντος
ἀθενεῖα αὐτῆς χρυσοβούλλου διορίζεται καὶ ἀποφαίνεται ἵνα ὁ διαληθής πανε-
ρώτατος καὶ θεοπρόβητος μ<η>ρι πολίτης τῆς ἀγιωτάτης μ<η>ροπόλεως Οὐγ-
ροβλοχίας, ὑπέρτιμος καὶ ἕταρος πλάγιων, καὶ πικ<υμα>τικός ἡμῶν π<αι>ηρ
κύριος κ<η>ρ Νιόφωτος, ὡς κύριος καὶ ἐξουσιοστής καὶ δεσπότης / τῆς ἐπαρχίας αὐτοῦ
ταύτης, καὶ γιῶσις ὀρχιερέας καὶ προσιτάτης τῶν ἐν αὐτῇ ἀγίων ἐκκλησιῶν, καὶ
κηδεμῶν καὶ προνοητῆς τοῦ ὑπ' αὐτοῦ ποιματιμένου χριστιανόμου πηρώματος,
ὀφείλη ἔχειν πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀπασιν τοῖς εἰρημένοις καὶ τὴν φροντίδα καὶ μερίμναν
καὶ ἐπιστοίαν τῆς τῶν ἱερῶν βιβλῶν τυπογραφίας / ὥστε τὰ μέλλοντα τύποις
ἐκδοθῆναι, πρῶτον δοκιμῶσθαι, καὶ ἀκριβῶς ἐξετόξεσθαι ἀπὸ τῆς αὐτοῦ πανε-
ρότητος κατὰ τὴν γραφὴν καὶ τὴν εἰσοίαν, εἴγε ὀρθῶς καὶ κατὰ κανόνας γεγρα-
φῶτα, εἰθ' οὕτω τύπω τὰ ὀρθὰ καὶ χρήσιμα ποραδοῦσθαι, καὶ ἰπ' ἐκκλησίας ἀνα-
γιώσκεισθαι πρὸς σ<ωτη>ρίαν καὶ ὀφέλειαν τῶν / ἀγαγιωσκότων καὶ ἀκρωμέ-
νων χριστιανῶν. Τὸ δὲ ἐργαστήριον τῆς τυπογραφίας, καὶ ἡ καὶ αὐτὴν ἐργασία ὀφείλει
συγκροτηθῆναι τε καὶ γενέσθαι ἔνδον τῆς ῥηθείσης ἀγιωτάτης μ<η>ροπόλεως
ταύτης Οὐγροβλοχίας, ἵνα καὶ ἡ προσήκουσα ἐπεξεργασία καὶ ἔρευνα τῶν τυπου-
μένων βιβλῶν ῥάδιως ὀμοῦ καὶ ὀκόπως / ἔχη γίνεσθαι, παρὰ τῆς αὐτοῦ πανε-
ρότητος, καὶ τῶν διαδεχομένων αὐτῆν. Ἀλλὰ καὶ ὅσα ἐν τισὶ τῶν ἐποκειμένων
ταύτη ἐπισκοπῶν ἔμελλον τυπωθῆναι βιβλία ὡς κα' κείσε τυχόν οὐσης τυπογραφίας,
μὴ πρῶτον ἐκδοῦσθαι τύπω, ἕως ἂν εἰς ὄψιν εἰθόντα τῆς ἀκρωσύνης αὐτοῦ,
τὴν ἀκρίβειαν τῆς σκέψεως / καὶ ἰρενῆς, καὶ τὴν ἀσφάλειαν σῶσι.

Τούτου χάριν γένοτε καὶ τὸ παρὸν ἡμέτερον χρυσοβούλλον μετὰ ἀγαθῆς ἡμῶν
προαιρέσεως συμβουλῆς τε καὶ οὐγκατανεύσεως πάντων τῶν τιμιωτάτων ἀρχόντων τοῦ
παλατιοῦ ἡμῶν καὶ τῆς συγγκλήτου μεγάλων τε καὶ μικρῶν, κυρωθῆναι τῇ ὑπογραφῇ

καὶ ἰσφαγίδι τῆς ἡμετέρας ἀδελτείας, καὶ ἐδόθη τῇ ἀγιοτάτῃ ἡ<ητ>ροπόλει ταύτῃ εἰς μόνιμον καὶ διηνεκῆ τὴν ἀσφάλειαν. ἡμῶν ἰουλίον κ'η'.

ICΘMIX^N A^A B OEA
I₁ K₁₀ E₆₀

Pajura
ss autograf rom.

MA^T I₁ B Ж Ю Γ Δ Ρ Η

Loc sig. rupt

Constandin <Dudescu> vel logofăt.

..... logofăt prociitih.

Pe dos: ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ

Depozit: Bibl. Acad. Republicii Socialiste România: Doc. grec., LV/1 original inedit, pergament, format mare, scris cu cerneală neagră și monograma cu chinovar; inițiala mare decorată cu motive vegetale, iar inițialele paragrafelor cu aur.

Facsimil neciteț în *Documente pentru Istoria Românilor*. «Introducere», v. I, p. 385.

Traducere *

† Ioan Mihail Racoviță voievod din mila lui Dumnezeu domn și stăpîn a toată Țara Românească.

«Ceea ce este în stat suveranul, aceasta este în biserici arhiepiscopul duhovnicesc, și fiecare din ei ține loc de cap pentru cei de supt dinșii întocmai ca un trup însuflețit; ca un sistem administrativ public. Și dacă este cu puțință mădurelor trupești să-și păstreze buna stare și ființa cînd au un cap supraveghetor, le trebuie atunci cu atît <mai virtos> cînd sînt lipsite. Dar dacă lipsește <capul> care ajută pe cel ce știe să cîrmuiască bine, în curînd va pierde pe lingă sănătate și ființa; încît nu s-ar putea păstra vie și neatînsă nici întregimea stăpînirii politice nici totalitatea cîrmuirii bisericești.

Acestea sînt în tot cazul îndatoririle amîndorora laolaltă, — celui căruia i s-a încredințat puterea de la Dumnezeu asupra poporului și celui ce i s-a îngăduit mai ales grija de suflete: — să știe bine să săvîrșească fără lipsă cele ce se cuvin fiecăruia din părți și care privesc bunăstare de folos obștesc, zic, ocrotirea politică și cîrmuirea bisericească.

Și intrucît unul singur este în fiecare neam și popor cel care cîrmuește cu adevărat, în chip deosebit și stăpînește, (că după cum arată vechiul cuvînt, poli-arhia nu este un lucru bun, ca una care încurcă exactitatea lucrurilor și răstoarnă ordinea), așadar unul singur trebuie să fie de asemenea, cu toate încredințările, și cîrmuitorul duhovnicesc și ocrotitorul fiecărei biserici și eparhii. Și el singur este în chip datornic și de trebuință să păstorească poporul Domnului, care i s-a încredințat, și să călăuzească sufletele oilor celor cuvîntătoare, la loc de verdeață și la apă cu odihnă, <și> mai departe nu-i nimeni altul care să împartă cu el ocrotirea duhovnicească sortită lui prin alegere, în propria sa episcopie; ca nu cumva să se încurce cele ale Bisericii.

Și toate urmările vrednice de cinstire, tainice, pe care sfînta Biserică a lui Hristos le mărturisește, fiind întregitoare și mîntuitoare pentru starea creștinească, ele sînt deci ca niște organe și mijloace ale mîntuirii duhovnicești a ortodocșilor; și ele duc și pun la cale către trăirea duhovnicească în Hristos și sînt hrănitore ale Theognosiei. Ele se îngăduiesc pe dreptate numai arhierului

*) Trad. Pr. Dr. Olimp N. Căciulă.

locului, ca unui ce se îngrijește de suflete. Și bisericile de dînsul se stăpînesc și se cîrmuesc. Și s-a legiuit ca prin mîinile sale cele cucernice, să se săvîrșească pe bun drept toate cele sfinte și cuvioase.

În adevăr fiind el după textele legilor bisericesti, după canoanele apostolice și tocmelile sinodale, ocrotitorul legiuit și adevărat al fiecărei eparhii, care a primit datorită vredniciei sale arhieresti puterea atotsăvîrșitoare a Duhului și puterea de a lega și deslega în turma cuvîntătoare la care a fost chemat, și ales, trebuie ca el să îndrumeze și să călăuzească în chip deosebit și personal bisericile de supt el, ca unul care va avea să dea socoteală lui Dumnezeu, Arhipăstorului Hristos, pentru sufletele omenesti, care i s-au încredințat; și să săvîrșească toată slujba tainică și sfînta lucrare a celor șapte taine în chip mijlocit și nemijlocit și să împlinească din plînatatea izvoritoare de har, pe care a primit-o de sus, împărțînd credincioșilor harismele duhovnicești.

Pe lîngă aceasta i s-a mai hotărît lui în chip deosebit și slujba de a învăța și propovedui cuvîntul lui Dumnezeu și, prin el, s-a îngăduit să se săvîrșească aceasta și de alții, cîți se numără în catalogul cel sfînt, ca unui care primesc și au ca dintr-o primă obîrșie, — din aceea de la el —, îngăduința și destoinicia lucrării duhovnicești și a săvîrșirii celor sfinte. Și într-un cuvînt nimeni altul să nu se repeadă cu de la sine putere, întru nimic, să întindă mîinile, întru a se atinge de săvîrșirea vreunei sfînte taine, ori care ar fi, dacă nu are mai dinainte îngăduința și părerea <arhierelui> legitim, care poruncește de mai nainte cîte trebuie și să se spună hotărîrilor Părinților, canoanelor și tocmelilor sinoadelor. Care hotărîsc, ca nicidecum îngăduit, ca doi episcopi să săvîrșească cele arhieresti într-o singură biserică, așa după cum în fire nu este cu puțință ca să cîrmuiască două capete într-un trup. Și acest lucru se poate adevăra în chip neîndoelnic din canonul al XX-lea al Sfîntului Sinod I și al II-lea ecumenic de la Constantinopole, care grăește ritos așa: «Să nu fie îngăduit unui episcop să învețe în chip public în alt oraș care nu-i aparține lui. Iar dacă cineva e prins făcînd această <faptă>, să fie lipsit de episcopie». Ci și preaițeleptul Valsamon, tilcuitarul canonului al XX-lea al aceluiași Sfînt Sinod, spune cu deamănuntul aceleași lucruri în pricina de față zicînd: « A liturghisi un episcop sau a săvîrși vreo ierurgie fără îngăduința episcopului locului, este cu neputință».

Și toate celelalte, pe care am ajuns să le spunem în privința acestora de mai sus, împlinînd loc, de mijloace și organe, prin care s-a făgăduit mai nainte credincioșilor mîntuirea, s-a hotărît bine dintru început să fie chivernisite de purtarea de grijă și de arhierasca lui supraveghere. Dintre care unui vădit este și acesta: De neapărată trebuință este a socoti lucru drept și a păzi lucrarea cît mai desăvîrșită și țipărirea cît mai îngrijită a cărților Bisericii, din care izvorăsc, întocmai ca dintr-un izvor curat, apele ce se revarsă udînd sufletele credincioșilor <și> aducînd pe căile lor cuvintele cele mîntuitoare și de Dumnezeu însuflăte ale Sfîntei Scripturi, spre luminarea cunoașterii de Dumnezeu, și copii ai lumini și fii ai lui Dumnezeu după har făcîndu-i.

Deci de oarece el a ajuns arhieru după lege și întii stătător al Preasfîntei Mitropolii, care se află în scaunul domnesc al de Dumnezeu păzitei stăpîinii a Ungrovlahiei; fiind de mulți ani hirotonisit în chip legiuit și canonic și care în sfîrșit este arhieru în această mitropolie, Preasfîntitul și de Dumnezeu dăruitul Mitropolit, domnul domn Neofit; bărbat înțelept în ce privește cele dumnezeesti, bun la obicei, împodobit cu practică și cu contemplare, și destoinic în cuvînt și în faptă a cîrmui în chip plăcut lui Dumnezeu poporul Domnului, cel numit cu numele lui Hristos; și pe lîngă aceasta vrednic de respect și de evlavie, avînd putere de sine stătătoare de a stăpîni această a sa eparhie și sfintele biserici dintr-însa împreună cu toate bunurile cele afierosite ei mișcătoare și nemiscătoare, iar pe lîngă aceasta și mînăstirile sale diocesane, în afară de acele stavropighii proprii pe care le-ar fi dobîndit numai singurul scaun patriarhal și ecumenic al Sfîntei Mării Biserici a lui Hristos potrivit privilegiului dat lui, deosebit de al altora. Chiar pentru acela încredințază preadumnezeescul între canoniști Valsamon, în tilcuirea canonului 31 apostolic cu aceste cuvinte grăind: «Nici

unuia dintre patriarhi nu-i este îngăduit a trimite stavropighie în diocesa altui patriarh și nici a smulge vreun cleric de al lui, pentru a nu se încurca drepturile bisericilor». Și deosebit de celelalte minăstiri ce se află aici supuse ca metohuri și atîrnînd fie de alt tron patriarhal fie de oarecare minăstiri locale și ai căror epitropi și ocîrmuitori fie că au șederile aici în ele fie că coboară din afară din vreme în vreme pentru cercetarea lor, au a se folosi și a se infrupta numai din culegerea roadelor și din adunarea prăsililor vitelor și din oarecare altă încasare a veniturilor moșiilor lor. Iar drepturile bisericesti în acele treburi ce sînt rînduite, ce se cuvîin mai întîi arhierelui locului, pot și acelea să se săvîrșească dar cu știrea și cu îngăduința lui. Și să se săvîrșească așa cum lămurit hotărăște înțeleptul Valsamon în tilcul canonului 12 al Sfîntului Sinod din Sardinia, zicînd: «Episcopul locului pune în lucrare drepturile canonice ale bunurilor nemișcătoare ale bisericilor străine», după cum încredințează și tilcuiorul Zonara, zicînd: «În adevăr cum poate cineva ierurgisi sau să pună în practică un alt soi de drept arhieresc în diocesa streină, dacă n-ar fi epitropisit de episcopului celui țînut?» Și grăind simplu, episcopul locului, ca unul ce are toată libertatea de a chibzui, judeca, cerceta și statornici, iarăși după obiceiul drept, toate treburile bisericesti cite se întîmplă, pentru înscăunarea destinată numai lui după izvodul bisericesc pe sfîntul scaun să se pomenească numele său canonic la toate slujbele neprihănilor taine și la celelalte slujbe bisericesti. La adică vorbind, și mai vîrtos să poarte și în faptă întîietatea în slujire și, pentru aceasta, și în meșteșugul învățătoresc. Deosebit de aceasta să treacă, cu îndemnul și îngăduința lui, și altora săvîrșirea sfîntelor sale slujiri, după Praciul patriarhal dat preasfinției Sale în chip de cinstire de Sfînta și Marea Biserică a lui Hristos. Pe ale cărei urme, ca pe ale Maicei noastre duhovnicești și hrănitore, pășim fără a ne abate și cele hotărîte de ea, le primim cu recunoștință și fără împotrivire ca drepte și temeinice.

Pe lingă acestea, ca unuia căruia i s-a încredințat purtarea de grijă și păsul sufletelor poporului păstorit de el, este pe drept cuvînt îndreptățit să supravegheze și acele <mijloace> prin care se mîntuiesc sufletele, și să le îndrumeze către ceea ce este drept și bun. Cum pe lingă altele este, precum s-a spus mai sus, lucrul și meșteșugul, fără îndoială folositor și trebuitor, al tipografiei cărților bisericesti, trebuie să se săvîrșească și să le ducă la îndeplinire cu purtarea sa de grijă și cu a sa supraveghere arhierescă. Ca pe deoparte adulmecîndu-se cu scumpătate noima ce se află în slove și de dînsul ispitîndu-se ionomia celor scrise, ca unul ce are practică destulă în această privință, să se păstreze rînduiala cuvenită și dreaptă cît privește respectul, ca nu cumva prin abatere de la linia dreaptă și de la adevăr, să se aducă în loc de folos creștinilor, care citeșc și ascultă, pagubă. Iar pe de altă parte ca dreptul, care-l aduce tipografia, să fie dat Preasfinției Sale care mai presus de toți ceilalți are a întîmpina și a îndrepta greutățile, care vin asupra-i și se ivesc pentru el de fiecare dată, — drept neînsușit întru nimic, de nici o persoană și supt nici un motiv. Căci cel ce ar îndrăzni să smulgă Bisericii un drept strein lui, este răspunzător în fața legii; că porunca din cartea 400 a Bazilicalelor, titl. 1, cap. 400 în chip hotărîtor așa găsește: «Pe cel ce ia în orice chip dreptul propriu al episcopiei sau un oarecare alt privilegiu al oarecărei cetăți chiar din poruncă împărătească sau de la epitropie, hotărîrea îl necinstește și să ia pe seama statului lucrul încălcat anulînd înmînarea lui».

Așa fiind acest lucru statornic și neîndoielnic după lege, după obiceiul îndătînat și după dreapta judecată, domnia noastră supunîndu-ne deci legilor bisericesti vechi și lăsîndu-se înduplecați de hotărîrile împărătești vechi, urmînd obiceiului în vigoare, avînd în vedere și îmbrățișînd dreptul în toate, cu părerea de obște a prea de bun neam boierilor din jurul nostru și cu a întregului cliros bisericesc de față, statorim și poruncim prin acest hrîsov domnesc, că Preasfințitul și de Dumnezeu dăruitorul Mitropolit al Preasfîntei Mitropolii a Ungrovlăhei, despre care este vorba, preacinstitul exearh al Plaiurilor și al nostru părinte duhovnicesc, domnul domn Neofit, ca domn, stăpînitor și vlădică al eparhiei acesteia a sa, arhieru după lege și ocrotitor al

sfintei Biserici dintr-însa, purtător de grijă și oblăduitor al turmei numite cu numele lui Hristos, pe deplin păstorită de el, este dator să aibă pe lângă toate celelalte, despre care am vorbit, și purtarea de grijă, păsul și supravegherea tipăririi cărților sfinte. Încît cele date în tipar să fie întii cercate, și să se cerceteze cu scumpătate de către Preasfinția sa în privința grafiei și a înțelesului și dacă sînt bine scrise după rînduială. Apoi așa să se dea în tipar cele bune și folositoare, și să se citească în biserică pentru mîntuirea și folosul creștinilor care le citesc și a celor care le ascultă.

Iar atelierul tipografic și mîna de lucru din el trebuie să se adune la un loc și să se găsească <locul> înlăuntru acestei numite Prea sfinte Mitropolii a Ungrovlahiei, pentru ca și chipul de a săvîrși cit și cercetarea cărților, ce vor urma să fie tipărite, să se poată face laolaltă, ușor și fără oboseală de către Sfinția sa și de către cei ce îl vor urma.

Încă și cărțile cite vor să se tipărească în vreuna din Episcopiile atîrnătoare de această <Mitropolie>, dacă din întîmplare ar fi și acolo tipografie, să nu se dea la tipar mai nainte, pînă ce venind la vederea arhieriei sale, să aibă limpezime în cugetare și în iscodire, și nebănuială.

Dept aceea s-a făcut hrisovul de față cu buna noastră voință și cu sfatul și învoirea tuturor cinstiților boeri ai palatului nostru și cu singlitul celor mari și celor mici, întărit cu semătura și cu pecetea stăpîinii noastre. Și s-a dat Preasfintei Mitropolii acestea spre trainică și statornică încredințare.

1742 iulie 20.

VII

1741 (7250) decembrie 3. — *Porunca prin care Mihai Racoviță domnul Țării Românești oprește de a se mai tipări vreo carte bisericească fără știrea și binecuvîntarea arhierelui locului. Cărțile tipărite pînă acum fără știrea lui să nu se mai dea, pînă ce nu vor fi cercetate de el. De asemenea volnicește pe părintele mitropolit să cerceteze și, unde va găsi vreo sculă, slovă sau orice dichis, care mai înainte era al Tipografiei Mitropoliei, să le ia și să le aducă la urma lor.*

† МНЛОСТІЮ БОЖІЮ ІѠ Mihai Racoviță Voevod и ГОСПОДАДЪ ЗЕМЛЕ ВЛАХІСКИЯ ДАВАТ ГОСПОДЕМН СІЮ ПОВЕЛЕНІЮ ГОСПОДЕМН: De vreme ce după dumnezeieștile și sfintele canoane sufletele creștinilor den fiești care eparhie sânt în mîinile arhierelui, carele iaste hirotonisit la acea eparhie a lui după pravilă și după leage, și acel arhieriu are să dea seama la Domnul H<rist>s, cel mai întăiu Arhipăstoriu, să cuvine și să cade <ca> și mijloacele aceale, cu care sufletele creștinilor să chivernisescu și să îndreptează, să se caute și să se cerceteaze de însuși acel arhieriu al locului, ca să nu să facă vreo greșală și înloc să să folosească turma, să să vatăme. Dar mijlocirile spăseniei sufletului lângă ceale alte sânt și cărțile sfintei săborniceștii Bisearici, care cărți sânt fântăna mântuirii sufletului. Pentru aceaia dar poruncim domniia mea, ca de acum înainte să nu să mai tăpărească nici o carte bisericească făr-de știrea și blagoslovenia arhierelui locului, după cum au fost și veachiul obicei aci întru această țară. Și câte cărți să vor fi tipărit mai înainte făr-de știrea arhierelui și pînă acum nu să vor fi dat, să nu îndrăznească nimen<i>a a le da, pînă când le va cerceta arhieriu locului; ș-atunci, după cum va fi cu cale, să să facă.

Lîngă aceasta iar poruncim domniia mea, să aibă voe sfinția lui părintele mtritolitul, să cerceteze cu amănuntul ca, unde va găsi vreo sculă au slove au verice dichis, ce au fost de mai înainte vreama la tipografia Sfintei Mitropolii, să le ia și să le ducă iar la urma lor, după cum au fost și mai nainte. Și mai pre scurt nimeni să n-aibă voe, să mai tipărească cărți bisericești făr-de numai arhieriu locului, carele

are să dea seama pentru turma lui. Ci dar după cum la toate poruncim domnia mea, întru același chip să să urmeze.

Dec. 3 d. 7250.

Η ΣΑΜΑ ΡΕΥΕ ΓΟΣΠΑΡΜΗ. (Pecetie mică tuș)

IO MIHAÏ RACOVITĂ VOEVOD....

Semnătura autograf,
Procit. Vel Logof.
1741 7250) dec. 3

Indorsafia : Δ. τὴν υπογραφίαν.

Al arhivei nr. 17.

Materialul: Hîrtie coală, cerneală chinovar.

Depozit: Arh. St. Buc., *Diplomatice D/XVII*. A mai fost publicat și de A. Sacerdoțeanu, *Documente de cultură românească veche*, în «Mitropolia Olteniei», XVI (1964), p. 454.

VIII

ÎNVAȚĂTURI

a.

Pentru așezămîntul cinstităi Mănăstiri a Tuturor Sfinților.

«La leat 7221 aprilie 24 în care an s-au început zidirea besericii».

Capî 17

Pentru tipografie.

«Cînd va lucra tipografiile, au cea grecească au cea rumânească, au cu bani streini au cu banii casei, să aibă a lua tipograful carele va fi, împreună cu feciorii lui cîși va avea de lucru, de coală plata lui t<a>1<eri> 3, și să ia zece cărți cu hîrtiia stăpînească și feciorii lui cîte o carte. Însă plata coalei să fie tl. 6. Ci pre jumătate să să ia de tipografii simbriia lor și pre jumătate să rămîie pre seama casei. Și de s-ar strica ceva de ale tipografiei, să iie datoare casa să le dreagă. Iară nefiindî la mijloc nici lucru strein, nici al casei și va vrea tipograful cu cheltuiiala lui să tipărească vreo carte, să aibă voe cu știrea egumenului și a epitropilor să tipărească. Și din cîși bani va lua de pe acea carte, să aibă datorie să dea besericii al patruilea ban. Însă să nu îndrăznească tipograful să tipărească vreo carte împotriva Besericii noastre, măcar de i-ar da pe coală cîte 100 de galbeni de aur. Iar de va călca porunca să fie al anathemii. Și de să va înțeleage că au făcut una ca aceasta, să se dea știre domnului să-l pedepsească cum va ști mai rău. Las cu blestem și aceasta: Să aibă ratorie tipograful să învețe meșteșugul tipografiei unul după altul, pentru ca să nu piară acest meșteșug din țară, nici să să părăsească lucrul cărților, pentru folosul țării și pentru ajutoriul casei .

Depozit: Bibl. Acad. Republicii Socialiste. România, ms. 3324, f. 12, Ms. a fost publicat în întregime de multe ori dar prima dată de Ghenadie Craioveanu, *Condica Sintă*, București, 1886, p. XIII (Supliment produs din «Biserica Ortodoxă Română», IX (1885), p. 211—229), iar ultima oară a mai fost publicat și de A. Sacerdoțeanu, *Antim Ivireanu, arhivist, bibliotecar și topograf*, în «Glasul Bisericii», XXIII (1964), p. 233.

VIII — b.

λατ 30 εδωκαμεν δια 8 τoκουρη χαρτι. αφμε^φ μαρτιου ιγ^η

λατ 100 ετι εδωκαμεν δια 25 τoκουρη χαρτι. μαρτιου ιε^η

ἐπαρθησαν μὲν τὰ ἄνω 100 γρόσια μόνον 24 τόκουρα, ἐπειδὴ μερὶ νὰ ἡγορήθησαν πρὸς λαὶ 4. λαὶ 30 ἔδωκαμεν διὰ τραις ὀκθ. κιννάβαρι καὶ τραις λίτραις πρὸς λαὶ 8 ἢ ὀκθ. ἀπριλ ἡ⁷.

«Lei 30 am dat pentru șapte topuri de hîrtie. 1747 martie 13.

Lei 100 am dat încă pentru 25 topuri. Martie 16.

Cu cei 100 de lei de ma isus s-a luat numai 24 tocuri pentru că o parte s-a cumpărat, cu, patru lei .

Lei 30 am dat pentru 3 ocale de chinovar și trei litre a opt lei ocaua. Aprilie 8.

Depozit : Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms, 616, f. 275. Original inedit.

(Traducere după această însemnare grecească, cum și după însemnările grecești, *anexele X-a, XI-a XII-a, XIII-a, XIV-a, XVI-a și a XX-a s-a mai dat și de C. Erbi-ceanu, Documente privitoare la Istoria Bisericească și politică a Românilor*, în «Biserica Ortodoxă Română», XXIII (1899—1900), p. 124, 127, 134, 128. O dată cu aceste traduceri a publicat tot în această revistă: p. 127, 133—134, 132—133, 130, 131, 129. 129, 128, 131—132 și următoarele acte privitoare la tipografie din anexele noastre: a IX-a, XV-a, XVIII-a, XX-a, XXIV-a XXII-a XXIII-a, XXV-a și a XXVI-a.

IX

1747 (7255) martie 27. — «TOCMEALA tipografilor care s-au așăzat să tipărească cărți acum, la luna marte 27 l<ea>t 7255».

† Câte coale va avea o carte, care să va da în tipariu, de va fi făr-de chinovariu să li să dea tipografilor pentru simbria lor câte un zlot de coală. Iar de va fi cu chinovariu să li s<ă> dea câte un leu. Și când va lucra un teascu să fie un jățariu, un drugariu și un pilicariu; iar când vor lucra 2 teascuri să fie acești indoși (adică 6). Noi să-i tocmim și noi să le plătim, iar nu tipografii.

«Mertic lor să le dăm fiește căruia po zi cîte o oca de făină, atît la feciori căt și la tipografi. Și pentru bucatele lor, acum la post să le dăm bucate de post de aici; iar când va veni de va fi la dulce atuncea le vom da bucate de dulce. Și sare să le dăm po lună oc<ă> 10 (?). Și acum la post să le dăm fasole, linte, legumi. Și din seară în seară să le dăm cîte o lumănare, iar cînd vor lucra și noapte<a>, i la feciori oc<ă> 1. Și un dărvar pă săptămăn<ă> să dea câte un car de lemne. și varză, și ceapă oc<ă> 5 la lună. Să le dăm și vin: la tipografi po zi oc<ă> 2, fiind noapte mare, să le dăm mai mult.

Să le dăm pă lună și cate o jumătate de oc<ă> de drojdie de unt-de-lemn; și săpun oc<ă> 1; macava după cum va fi cartea de mare și sfoară de legat tablelor să le dăm. O țigancă să le dăm, să le facă demăncare.

Și să aibă a scoate po zi o coală, cînd vor umbla amădoao teascurile. Și afară de dumești (sic) și din sărbători să nu șează tipografia nici într-o singură zi.

Și ei să-și pue la fieștecare carte câte o sută de cărți cu hărtia lor; jățarii câte 4 cărți; ceilalți feciori câte trei. Iar mai mult să nu fie volnici a pune. Iar de vor pune ei și vom afla noi, să-i lipsească și de ale lor.

Și scuteala tipografilor: și scutească ca pre niște streini.

Simbria feciorilor: jățariului po lună tl. 3; drugariului po lună tl. 2 pol; pilicariului la lună tl. 2.

Depozit: Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. 616, f. 189.

X

<1747 aprilie 8>. Acum am pus să să tipărească a cărtică mică de σύνοψις cu moliftele de dimineață; și să pue a le coase: 500; și rușină i uleiul de la noi.

a.

αψις^φ ἀπριλ ἡ. Ἐτυπώθησαν τὰ βιβλιαράκια μὲ τὰς εὐχάς, οἷς τὰ ὅποια ἐλογαριάσθησαν τὰ ἔξοδα τῶν ὁμοῦ καὶ ἡ ῥόγα τῶν τυπογράφων καὶ δουλευτάδων καὶ τοῦ χαρτίου εἰς μισὸν μῆνα

ὅπου ἐδοῦλευσαν ἔγινον ὄλα γρόσια: 40 : καὶ τὰ βιβλιαράκια εἶναι 500. Τὰ ὅποια ἐδιορίσθησαν νὰ πωληθοῦν δεμένα πρὸς παράδ: ἑπτὰ. ἔξ ὧν μὲν ἕνας παράς νὰ εἶναι διὰ τὸ δέσιμον ἄλλος δὲ παράς νὰ εἶναι τοῦ ἐκκλησιαρχοῦ καὶ ἕν ἀσπρο νὰ βοηθῇ τοῦ γιαννάκη.

† οὐγγρὸλ. N

(inedit)

1747 aprilie 8 s-au tipărit cărțile cu rugăciuni, la care s-a socotit cheltuiala lor și hirtia, împreună și cu plata tipografilor și a lucrătorilor, dintr-o jumătate de lună cât a lucrat și a ajuns totul: groși 40; și cărțile sînt 500. Care s-a hotărît să se vindă legate cu șapte parale, din care o para să fie pentru legat și altă para să fie a eclisiarhului și un aspru să se dea lui Ianachi.

† al Ungrovlahiei N<eofit>.

XI

αφῆς^φ ἄπρὺλ κδ. Ἐδιορίσαμεν νὰ δώσομεν τῶν δικτῶ ὀνομάτων ὀμοῦ μὲ τοὺς τυπογράφους ὀποῦ δουλεύετον εἰς τὸν τόπον δέκα παράς τὴν ἡμέραν διὰ κρέας εἰς τὰς φαγάσιμες ἡμέρας.

(inedit)

1747 aprilie 24. Am hotărît să dăm celor opt inși împreună cu tipografii care lucrează la tipar, zece parale pe zi, în zilele de mîncare de carne.

XII

Λειτουργίας ἐτυπώθησαν 650 : τὰ ἔξοδα τῶν ἔγιναν λαη 275 ἐδιορίσαμεν νὰ πωληθοῦν ἄδστες πρὸς παράδ. 510 : ἔξ ὧν νὰ πάρη ὁ ἐκκλησιάρχης παράδ : ἔξ καὶ ὁ γιαννάκης παράδ 4; καὶ ἡμᾶς λαη 1 : αφῆς^φ ἰόνιου 5

(inedit)

ὁ Οὐγγροβλ. N

S-au tipărit 650 Liturghii; cheltuielile lor au ajuns lei 275. Am hotărît să se vindă nelegate cu parale 510, din care să ia eclisiarhul parale șase și Ianache parale 4 și noi lei 1. 1747 iunie 5.

† al Ungrovlahiei N<eofit>.

XIII

<1747> Ὀρολόγια ἐτυπώθησαν 620 : τὰ ἔξοδα τῶν ἔγιναν ἡ ἀλότης γρόσια 524 καὶ ἄσπερα 90 ἐδιορίσαμεν νὰ πωληθοῦν ἄδστες πρὸς γρόσια καινούρια 2 : ἔξ ὧν νὰ πάρη ὁ ἐκκλησιάρχης παράδες 12 : καὶ ὁ διάκονος Νεόφυτος παρ: 8 καὶ νὰ μείνουν εἰς τὴν μητροπόλιν παρ: 60 σπα-τέμβριου λ.

ὁ Οὐγγροβλ: N.

(inedit)

S-au tipărit 620 Orolochii; cheltuiala lor s-a făcut în total lei 524 și parale 90. Am hotărît să se vindă deslegate cu 2 lei noi, din care să ia eclisiarhul 12 parale și diaconul Neofit 8 parale și să rămînă în Mitropolie 25 parale. <1747> septembrie, 30.

† al Ungrovl. N.

XIV

TIPOGRAFIA ce am dat în seama starostii Constandin Boltașul să lucreze la Mineae; cum arată mai jos acum: Oct. 29 d. 7256 (1747).

- 200 ocă au venit slovă;
- 2 teascuri de lemn bune cu toate lemnurile lor;
- 2 fundamenturi de acioae vărsate;

- 2 călcătōri iar de acioae vărsate cu opt cărlige de fier și cu 8 șurupuri iar de fier și cu 4 cercuri iar de fier;
- 4 șurupuri mai măricele, iar de fier;
- 2 druguri mari de fier;
- 2 șurupuri iar de fier;
- 2 sucale de fier;
- 2 tobe căptușite pă multe cu fier, cu ferecăturile lor iar de fier și cu toate șurupurile lor iar de fier, deplin;
- 2 ramce de fier, ramca câte cu șapte șurupuri de fier;
- 1 ciocănel de fier;
- 2 pietre pe care stă cerneala;
- 1 piatră mare care pune deasupra hărtiei;
- 2 vintilae de fier;
- 4 căști de lemn în care stă slova;
- 4 șoflege cu pânăchizele lor;
- 1 sobă pentru cerneală;
- 1 tingire pentru leșie, oc<ă> 1 p<o>l;
- 1 tigae pentru pocos, oc<ă> 1 litre 3;
- 1 pecete domnească de lemn;
- 3 flori de lemn;
- 4 coneșuri de lemn;
- 49 glavizne de lemn;
- 1 pilă cu crăci;
- 1 pereche pirostii;
- 1 topor;
- 1 linguriță pentru vărsat slova de fier.

† αὐτὴν τυπογραφίαν τὴν ἐδώκαμεν μὲ ἐνοίκιον εἰς τὸν λογαριασμὸν τοῦ Κωνσταντῖνο Μπολτάση, καὶ μᾶς ἔδωκε καὶ ὁμολογίαν καὶ τὸ ἐνοίκιον εἶναι γρόσιας ἑκατὸν τὸν κη' ἑκκςτο μῆνα.

αφμς̄ Οκτοβρίου κη.

† Οὐγγροελ. Ν.

(Traducerea noastră): Am dat această tipografie cu chirie pe socoteala lui Constantin Boltașu; și el va da și zăpis și chiria este de una sută groși pe fiecare lună.

Documentul a mai fost publicat și de I. Ionașcu, *Documente Bucureștene (...)*, București, 1941, p. 138—139.

Depozit: Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. 616, f. 231.

Anexa XV.

1748 (7257) octombrie 6. TIPOGRAFIA domnească ce am luat-o de la Colțea.

Oct<ombrie> 6 d<ni> 7257.

a

- 4 teascuri cu toate fundamenturile lor și cu câte trebuesc, toate pe deplin; lipsă nu iaste la nici unele;
- 230 oc<ă> slovă;
- 1 tigae de fier;
- 2 căldărășe;
- 1 pereche pirostii mici;
- 8 căști.

b

Aceasta sânt care am luat de la tipografia domnească; iar altele, care scrie din jos, am mai cheltuit noi pân-am vărsat slovă grecească, nefiind slova de ajunsu ca să tipărim rumâneaste, precum arată în jos, anume la ce s-au cheltuit;

— 150 t<a>l<eri> s-au dat la doi tipografi pentru osteneala lor, pân-au făcut slova grecească, carii au lucrat de la fev<ruarie> 20 dn<i>, pân-la iu<nie> 20 d. Li s-au dat întâi tl. 50 de părintele; ipac dat iar de la părintele tl. 50, av<gust> 2 d; ipac iar ot chirii tl. 50, dec<hemvrie> 2 d;

— 32 tl. s-au dat simbria la 4 fec<i>ori ce au vărsat la slovă și au pilit, în patru luni ce au lucrat, de om po tl. 2;

— 48 tl. s-au dat simbria la 8 liudi ce au curățit slovă, pă 4 luni ce au lucrat, de om po tl. 1 p<o>l;

— 1680 oc<ă> făină au mâncat aceștia toți, de om pe zi oc. 1; ocoa po bani 6, fac tl. 84 în 4 luni ce au lucrat;

— 11 tl. s-au cumpărat plumbu oc. 30;

— 168 vead<ri> vin au băut iar acești toți în 4 luni, de om po oc. 1; ocoa po bani 6, fac tl. 84;

— 63 tl. li s-au dat pentru bucate iar la toți, în patru luni, de om po bani 4 p<o>l pă zi;

— 36 cară de leamne în 4 luniă carul po bani; 6, fac tl. 18 (?);

— 16 oc<ă> luminări; oc<ă> po bani 30, fac tl. 4.

Suma tl. 494

c

Din doao sute și treizeci oc<ă> de slovă ce s-au luat, și alt<e> 30 oc<ă> ce am cumpărat, vărsindu-se al doilea, au eșit slovă grecească oc<ă> 136, Au mai rămas și slovă nevărsată oc<ă> 50. S-a scos și zăcământul oc<ă> 21 și zgură oc<ă> 26. Care slovă grecească, adec<ă> 136 oc<ă> iaste la câmara eclisiarhie. Au adus și Ghinea și Iordache oc<ă> 27 pil și s-au pus iar la câmara ec<lisiarhie>; și li s-au dat și lor toți bani deplin și s-au pus lar la câmara ec<lisiarhie>; și li s-au dat și lor toți bani deplin și s-au luat zap<is> de la ei.

d

Cheltuielile ce s-au făcut la tipărit cărțile grecești în zile 33.

— 3 tl. simbria jățariului;

— 2 tl. simbria drugariului;

— 1 pol. tl. simbria pilicarului;

— 1 tl. lui vărsătoriu;

— 7 tl. na măncarea la 7 inși în 33 zile, pă zi bani 4 p;

— 9 tl. cetvărți (?) 18 la pâinea a 6 inși, pă zi bani 4 p<o>l;

— 9 ti. cetvart (?) 18 la vin, pă zi oc<ă> 1; oc<ă> pă bani 6;

— 1 po<l> tl. la ulei;

— 18 bani la sfoară;

— 84 bani la rușină;

— 4 p<o>l tl. la hârtie;

— 24 bani la macava;

— 94 p<o>l bani la 63 lumănări;

— 7 tl. la 4 cară leamne;

— 7 p<o>l tl. legat cărțului; de carte bani 6;

— 18 tl. bani 90 la 2 tipografi i la diorthositor de coal<ă> bani (?)

Fac tl. 70

e

Și s-au rânduie să să vână aceste 150 cărțuții, de carte bani 120; din care bani 120 să ia eclisir<hul> bani 15.

(Documentul a, b, c, d, e, a mai fost publicat cu mici greșeli de N. Iorga, *Scrisori și zapise de meșteri români*, București, 1926, p. 25—26; de I. Ionașcu, *Documente bucureștene* (...), p. 140—142.

Depozit: Bibl. Acad. R. S. Rom., ms. 616, f. 231.

XVI

† Πατήρια ετυπώθησαν 500: τὰ έξοδα τῶν ἔγινον λαη: 165: ἐδιορισμέν να πωληθούν ἀδστα πρὸς παράδ: 33: ἐξ ὧν νά πάρη ὁ ἐκκησάρχης παράδ: 5: καὶ ὁ διάκονος Νεόφυτος παράδ: 3: καὶ νά μείνουν εἰς τὴν μητρόπολιν παράδ: 25.

αψμη^φ ἀπριλιου γ^η

(inedit)

— Psaltirii s-au tipărit 500. Cheltuiala lor s-a făcut lei 165. Am hotărît să se vindă deslegate cu 33 parale; din care să ia eclisiarhul parale 5 și diaconul Neofit parale 3. Și să rămie la Mitropolie parale 25.

1748 aprilie 30.

Anexa XVII

1749 (7257) aprilie 3. — *Hrisovul lui Grigorie Ghica, domnul Țării Românești prin care dă mitropolitului țării, lui Neofit, tipografia de la mănăstirea Colții.*

Io Grigorie Ghica Voevod. **Божиею мнѡстою господар земаи влахинскоѡ.**

Pe lângă alte lucruri și orîndueli folositoare obștimei, atîta bisericești cît și politicești, socotit-am domnia mea și pentru tipografie, că ar fi lucru foarte trebuinc<i>os, și mai virtos la partea bisericească, a să tipări cărți și grecești și rumânești spre trebuința sfințelor biserici slujbe și mai ales, spre luminarea și înțeleagerea creștinescului norod al țării aceștia.

Și de vreme ce și mai nainte, din vechile și trecutele vremi și până acum, de cînd s-au început aici în țară, din zilele altor bătrîni și trecuți domni, a lucra tipografia, fiindcă făr-de voia și blagoslaveniia mitropolitului țării nu s-au putut cu alt mijloc a să tipări cărți, care s-au și văzut și se veade în toate vivliile, atît în ceale mai noao, cît și în ceale vechi de demult slovenești, rumânești și grecești, scriînd în poarta cărților la început că s-au tipărit cu porunca și blagosloveniia mitropolitului țării al fiește căriia vreme.

Măcar că și din arhieriei și din dōmni și din boeri, cine au voit a pune în tipariu niscareva vivlii au purtat cheltuiala tipografiei, iar făr-de voia și blagosloveniia mitropolitului țării nici decum nu s-au putut. Și mai virtos că în vremile celor mai denainte răposăți domni era tipografie de să tipăria cărți și grecești, precum am și văzut și domnia mea cărți grecești tipărite de aicea, din țară, iar din întîmplarea vremilor ne mai puindu-să în tipariu nici un feliu de cărți grecești; care sînt trebuincioase și de folos politiei.

Acum vrînd și domnia mea ca să urmezu aceluiași obicei, prin acest cîstit și bine închipuit hrisov al domniei meale orînduescu și cu toată volniciia poruncescū domnia mea, ca tipografia ce era dată în seama epitropilor de la mănăstirea Colțea, a tipări cărți și vivlii, să aibă volnicie sfinția sa părintele mitropolitul țării, kyr Neofit, al nostru întru Hristos duhovnicescu părinte, să o rădice din seama epitropilor și să fie în seama și întru stăpînirea sfinției sale. Și ori cînd va socoti și va vrea a tipări cărți, veri grecești veri rumânești, atît de ceale trebuincioase bisericilor, spre lauda și slavosloviia lui D<u>mn<e>zeu, cît și cuviincioase vivlii.

Pentru un trebuincios lucru ca acesta dăm domnia mea volnicie sfinției sale, mai sus pomenitului arhieru și arhipăstor al creștinescului norod al țării aceștia, să aibă a tipări fără de nici o zăticnire orice fealiu de vivlii va vrea să tipărească, spre mărirea și lauda lui Dumnezeu și spre învățătura clirosului bisericesc și luminaarea norodului.

Drept aceia fiindcă și domnia sa Mihai vovod au fost dat asemenea hrisovul domniei sale, am dat și domnia mea acest cinstit hrisov al domniei mele întărit și cu semnătura și peceatea domniei mele și cu tot sfatul cinstiților și credincioșilor boiarilor celor mari ai divanului domniei mele: Pan Grigorie Greceanul vel dvor<nic>, pan Constantin Dudescul vel spăt<ar>, i pan Ianache Hrisoscole vel ban, i pan Constantin Brancoveanul vel log<o>f<ă>t, i pan Barbul Văcărescul vel vist<ernic>, i pan Ștefan Văcărescul vel cliu<ciar>, i pan Nicolachi Ruset vel post<elnic>, i pan Toma Guliano vel pah<arnic> i pan Grigorie Topliceanul vel stol<nic>, i pan Grigorașco Ghica vel com<is>, i pan (*loc gol*) vel slugear, i pan Stavro vel pit<ar>, și ispravnic Constantin Brancoveanul vel log<o>f<ăt>. Și s-au scris hrisovul acesta în anul al doilea al domniei mele în Țara Rumânească de popa Florea dascalul domnesc al școalei slavonești, în luna lui aprilie 3 dn, l<ett>7257.

Io Grigorie Ghica vov<o>d. [cartuș cu semnătură proprie] БОЖИЮ МИЛОСТІЮ
Г<о>СПОДАА҃б.

Pecetea (hîrtie imprimată și lipită de document)
Constantin Brâncoveanul vel logofăt procitenomu.

Descrierea: Format mare; scris cu cerneală neagră, iar inițialele perioadelor cu roșie.

Îndorsăție: «Pentru tipografie hrisov. lt. 7257, No. 411».

Depozit: Arh. St. Buc., Fond Mitrop. București DXIII/1. (Inedit).

XVIII

CHELTUIALA ce s-au făcut la vărsatul slovei, care s-au făcut să s<ă>tipărească *Ev<an>gh<e>liia*, cum arată:

Oct<omvrie> 21 d<ni> 7258 (1749).

— 250 oc<ă> slovă veache i 10 oc<ă>cositor i 7 oc<ă> plumbu; au eșit slovă noao oc<ă> 233 i zgură oc<ă> 18 i scăzămînt oc<ă> 14;

— 40 tl. s-au dat plată la doi dascăli, Barbului i lui Grigorie;

— 7 pol. tl. bani 48 mîncarea lor la 79 de zile, câte bani 6 pe zi de om;

7 p<o>l tl. bani 48 li s-au dat vin; pe zi de om căt<e> oc<ă> 1, ocaoa po bani 6;

— 7 p<o>l tl. bani 48 li s-au dat iar lor de om pe zi 1 oc<ă> de făină, oc<ă> po bani 6, tot pe acestea 79 de zile;

— 15 tl. s-au dat simbria la 3 feciori, pă luni 2 p<o>l de om po lună t. 2 p<o>l;

— 8 p<o>l tl., bani 16 p<o>l li s-au dat iar la acești 3 pentru bucate, de om po bani 4 p<o>l de zi;

— 11 p<o>l tl., bani 46 p<o>l, li s-au dat lor făină, de om oc<ă> 1 pe zi, la zile 79, oc<ă> po bani 6;

— 5 p<o>l tl., bani 51 li s-au dat pe zi la om vin oc<ă> pol po bani 3, la zile 79;

— 36 bani li s-au dat sare oc<ă>12 pă luni 2 p<o>l;

— 3 p<o>l tl., bani 30 s-au cumpărat zece care de leamne în 10 săptămîni, pă săptămână căt<e> car 1, po bani 45;

— 80 bani s-au cumpărat 80 lumînări;

— 8 tl. s-au socotit mîncarea la 4 inși, ce au curățat slova;

— 4 tl. s-au dat vin la doi pe zi câte oc<ă> p<o>l po bani 3;

- 13 tl., bani 90 s-au cumpărat 10 oc<ă> cositor;
- 2 tl., s-au cumpărat 6 oc<ă> plumbu.

Ci <acup> t<aler> 137 p<o>l, bani 18.

XIX.

CHELTUIALA ce s-au făcut la dresul teascurilor.

- 1 p<o>l tl. la 10 oc<ă> fier, ce s-au dat din cămară;
- 1 tl., bani 9, la oc<> 1 de aramă;
- 36 par<ale> la doi saci de cărbune.

XX

S-au cumpărat 17 tocuri de hârtie, tocul pō tl. 3 p<o>l, pentru 500 Ceasloave slav<onești> ce să tipărescu.

CHELTUIALA ce s-au făcut la tipăritul Ceasloavelor slavoneșt.

- tl. 59 p<o>l, ce scrie den sus, s-au cumpărat 17 tocuri de hârtie;
- tl. 18,90 <bani> simbria jătarilor, pilicarilor i drugarilor în 40 dni;
- t<aleri> 18,90 <baniL> simbria dascărilor;
- t<aleri> 13 măncarea dasc<alilor> i fec<iorilor> iar 40 dni;
- t<aleri> 16 pentru pâinea lor;
- t<aleri> 10 pentru vinul lor;
- t<aleri> 3 p<o>l la dres hiare;
- t<aleri> 5 p<o>l la alte mărunțisuri: mucava, sfoară și altele;
- t<aleri> 1 p<o>l la uleiu;
- t<aleri> 1 la rușină;
- t<aleri> 6 leamne, luminări, sare.

Cin<cup> t<aleri> 154.

— Au eșit Ceasloave 500. S-au dat în seama eclis<iar>h<ului> să vână câte un zlot dezlegate; să ia mitr<opolia> parale 25 și trei parale eclis<ar>h și bani 6 diortisitioriu.

Deche<mvrie> 15 d<ni> 7258 (1749).

Depozit: Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. 616, f. 192.

XXI

Ωρολόγια μικρά

ετυκώσαμεν ἡμεῖς κόλεις: 35

λαη: 127,75 ἔγιναν τὰ ἔξοδα, μὲ τὸ χαρτί, καὶ μὲ ταῖς ρόγας, καὶ μὲ τὸ κρέας, καὶ ἄλλα.

λαη: 10 εἰς ἐν κοιλόφωμῳ ὅπου ἔφαγαν.

λαη: 11,30 εἰς 30 μέτρα κραι.

λαη: 1,15 εἰς τὸ κρομμῆ.

λαη: 150,00

λαη: 66 ἐλογαριάσαμεν πῶς θέλει ἐξοδίσαι εἰς 11 κόλεις ὅπου ἦταν τυπομένες ἀπὸ πρότερον.

λαη: 216 ὅλα τὰ ἔξοδα τὰ Ὁρολόγια εἶναι: 750: ὅπου ἔρχεται τὸ καθ' ἓν ἀπὸ δώδεκα παρὰδ. αὐτὰ ἀδετα νὰ πωλαθῶνται ἀνὰ ἓν γρόσιον καὶ τὰ πάρη ἢ μητρόπολις παρὰδες τριανταδύο: 32: καὶ νὰ μένουν εἰς τὴν ἐκκλησιαρχίαν παρὰδες ὀκτώ: 8: οἱ τέσσαρες τοῦ ἀγίου μυρέων καὶ οἱ τέσσαρες τοῦ Νεοφώτου. ἀψμθ φαυβουαρτου.

Ὁδύγγροδλ. Ν.

(Inedit).

Orologiile mici.

Am tipărit noi coale 35.

Lei 127,75 s-a făcut cheltuială cu hirtia și cu plata și cu carnea și cu altele;

lei 10, o chilă de piine, ce au mâncat;

lei 11,30 pentru 30 măsurii de vin;

lei 1,15 pentru ceapă.

lei 150.

lei 66 am socotit că se vor cheltui la 11 coale, care erau tipărite mai înainte.

Lei 216 este toată cheltuiala a 750 Orologiilor mici, care vin 12 parale trupul.

Acestea să se vîndă cu un leu deslegate; și să ia Mitropolia parale 32 și să rămie la ecliisiarhie cele 8 parale, din care 4 Preasfințitulul al Mirelor și 4 lui Neofit. 1749 februarie.

†al Ungrovlahiei N<eofit>.

Depozit: Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. 616, f. 190.

XXII

† Tocmeala ce am făcut cu Barbul i cu Grigore tipografi, ca să verse slovă rumânească pentru Ev<an>gh<e>lie, cum arată. Iu<lie> 25 d<ni> 7257, (= 1749).

— 40 tl. osteneala Barbului i a lui Grigore pân-va vărsa slova; și să li s<ă> dea și făină pă zi de om oc<ă> 1; și vin de om oc<ă> 1; și pentru mîncarea lor să li să dea de om pă zi bani 6.

— 3 fecior<ri> să fie la vărsat slove și să li să dea de om pă lună tl. 2. Și pentru mîncarea lor să li s<ă> dea pă zi bani 4 pol; și făină pă zi de om oc<ă> 1 și vin de om pă zi oc<ă> p<o>l. Să li să dea și sare la toți pă lună oc<ă> 5.

XXIII

— S-au dat în seama Barbului i în seama lui Grigore tipografia, precum scrie mai jos, anume:

Iu<ie> 24 d<ni> 7257 (= 1749).

— 250 oc<ă> slovă să o prefacă;

— 2 teascuri de lemnu bune cu toate lemnile lor;

— 2 fundamenturi de acioae vărsate;

— 2 călcători, iar de acioae vărsate, cu 8 cărlige de fier și cu opt șuruburi iar de fier și cu 4 cercuri iar de fier;

— 4 șuruburi mai măriceale iar de fier;

— 4 druguri mari de fier;

— 12 șuruburi mari de fier;

— 12 sucule de fief;

— 2 tobe căptușite pă muche cu ferestrele iar de fier și cu toate șurupurile lor de fier, deplin;

— 2 ramce de fier, ramca cu cîte 17 șuruburi, iar de fier;

— 1 ciocănel de fier;

— 2 pietri pre care stă cerneala;

— 1 piatră mare care stă deasupra hîrtiei;

— 1 vintilă de fier;

— 4 căști de lemnu întru care stă slova;

— 1 țingire de leșie oc<ă> 1 p<o>l;

— 1 sobă pentru cerneală;

— 4 șoflege cu pînăchițele lor;

— 1 țingire pentru pocos, ocă 1 trei litre;

— 1 pecete dîmnească de lemn;

— 5 flori de lemn;

- 12 coneșuri de lemn;
- 49 glavizne de lemn;
- 1 pilă cu craci;
- 1 păreche pirostriei;
- 1 topor;
- 1 linguriță de fier pentru vărsatul slovel<or>;
- 1 teasc din ceale de la Colțea cu fundamentul lui și cu câte trebuiesc. Lipsă nu iaste nimic;
- 1 piatră mare de marmură de pisat chinovar pă dânsa;
- 4 Evangheliști;
- 4 flori mari;
- 4 sfășituri;
- 3 glavizne;
- 1 iaco;
- 2 miliți; cu <și> un naș;
- o slovă, 3 glavizne.

a.

Sânt și trei teascuri ce am luat den Colțea, cu toate ale lor deplin deasupra porții în foisor zidit[e].

XXIV

— Av<gust> 19 d<ni> 7247 (=1749). Am cumpărat 100 tocuri de hârtie; în toc iaste coale 750. S-au cumpărat toc po tl. 3 p<o>l, bani 10; fac talerl 358 și 40 <bani>. Care hârtie am luat-o pentru Ev<an>gh<e>lie ce voim să tipărim rumâneaste. Însă au dat părintele tl. 200 [200]; au dat și eclis<iarhul> tl. 100 și i-am dat și răvaș. Am luat și rușină oc<ă> 130 oc<a> po bani localb). Ipacui mai dat la hărt<ie> tl. 58, 40 (?) vechiu (?) ipac 3. Au mai adus rușină care am cumpărat noi oc<ă> 20. Am cumpărat și chinovariu oc<ă> 4, litre 3, dram<uri> 20, oc<a> po. tl. 8, 30 <bani>, care bani i-au dat ec<lisirhul> cu pecet nostru; fac tl. 39 pol, 15 <bani>.

Depozit: Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. 616, f. 190 v—191 v

XXV

RÂNDUIALA ce s-au făcut pentru tipăritul Evangheliilor, cum arată:
Dech<emvrie> 27 d<ni> 7258 (=1749).

- 710 ale Mitropoliei;
- 100 ale dascălilor cu hârtia lor;
- 8 la doi jățari cu hârtia lor;
- 6 la doi drugari cu hărt<ia> lor;
- 6 la doi drugari (poate pilicari? n.n.) iar cu hârtia lor;
- 5 la cei ce au lucrat la tipograf iar cu hârtia lor;
- 5 ale eclis<iar>h<ului> cu hârtia sa.

b.

Și să li să dea la doi dascăli de om câte una ocă făină pă zi;
Și la 7 șapte feciori pă zi de om câte ocă făină de mălaiu;
Și pe săptămână câte 3 care de leamne;
Și luminări pă seară câte 8;
Și să li să dea la doi dascăli pă zi câte ocă una de vin de om;
Și la șapte feciori câte o jumătate oc<ă> vin de om.

c.

— 1750 iun<ie> 7 d<ni> s-au adus de la Mitropoliia Tîrgoviştii 200 oacă plumbu și s-au pus la cămara Clisiarhiei.

XXVI

EVANGHELIIILE care s-au tipărit acum în tipografie la l<ea>t 1750 oct<omvrie> 18 d<ni>, împreun<ă> cu Evenghelistari, care s-au tălmăcit acum întâi;

— tl. 120 la vărsat slovei cei mici, însă cu simbria dascălilor i a feciorilor, carii au vărsat slova, i cumpărat plumbul și cu plumbul, ce s-au adus de la Târgoviște, și cu mănăcarea lor în 3 luni: pâine, vin, leamne, lumănări și cu alte bucate ale lor.

- tl. 358, 40 <bani?> la o sută tocuri hârtie;
- tl. 46 la 5 p<o>l oc<ă> dram<uni> 8 chinovar;
- tl. 1 p<o>l la rușină;
- tl. 5 p<o>l la ulei;
- tl. 3 la lumănări în 6 luni;
- tl. 7 la lemne;
- tl. 24 la 6 chili făină;
- tl. 45 la 90 v<e>d<re> vin;
- tl. 7 mănăcarea lor i alte bucate la liudi 8 în 6 luni;
- tl. 5 la macava;
- tl. 1 la sare oc<ă> 7;
- tl. 7 la alte cheltuieli: untdelemn, săpun, sfoară, pilci, bureți;
- tl. 90 simbria feciorilor ce au lucrat în 6 luni, liudi, 6;
- tl. 103 simbria dascălilor la 103 coale tipărite, coala po tl. 1.

Cin<cup> tl. 876 p<o>l, 40 <bani?>.

a.

— 710 εὐαγγέλια ἐτυπώθησαν τῆς μητροπόλεως, καὶ λογαριάζοντες τὰ έξοδα μὲ τὰ εὐαγγέλια, ἔρχεται τὸ καθ' ἑν πρὸς λαη: 1 (?), 30 αὐτὰ τὰ εὐαγγέλια νὰ πωλοῦνται τὴν ἀδατα γρόσια πεντέλμιου (?) καὶ πέντε παρὰ τὰ πέντε γρόσια καὶ τοῖς πέντε παρὰδως νὰ πάρη μητροπόλις καὶ τὸ μισόν γρόσιον ὁ ἐκκλησιάρχης.

N. Οὐγγροβ. (inedit)

† 710 Evanghelii s-au tipărit de Mitropole și socotind cheltuielile, vine cite un leu și 30 parale <una>. Aceste Evanghelii să se vîndă deslegate cu lei cinci și jumătate și 5 parale. Cei 5 lei și 5 parale să ia Mitropoliă și jumătate de leu eclisiarhul. Septemvrie 30

N<eofit> al Ungrovlahiei.

Depozit: Bibl. Academiei Republicii Socialiste România, ms. 616, f. 192 v—198.

CULTURA TEOLOGICĂ A STOLNICULUI CONSTANTIN CANTACUZINO

IN LUMINA RECONSTITUIRII BIBLIOTECHII DE LA MÎNĂSTIREA MĂRGINENI

Stolnicul Constantin Cantacuzino, reprezentant de seamă al umanismului românesc din secolul al XVII-lea, a cuprins, în sfera multiplelor sale preocupări de factură spirituală, și domeniul — atât de vast și complex — al problemelor teologice.

Dar, indiferent spre ce țărîm a navigat uriașa sa minte iscoditoare, călăuză i-a fost adevărul, iar imbold, neostoita sete de cunoaștere și patriotismul său înflăcărat.

De aceea și-a sacrificat prea deseori timpul destinat scrisului și meditației, ostenind pentru prefacerea în limba românească a numeroase cărți bisericești, care s-au așternut, an după an, la temelie limbii noastre literare sau au ținut trează conștiința națională a românilor de pretutindeni. Astfel, în prefața *Mărgăritarelor* Sfîntului Ioan Gură de Aur (București, 1691) traducătorii, frații Radu și Șerban Greceanu, vorbesc în preamărie frumose cuvinte de aportul stolnicului Constantin Cantacuzino la traducerea, din grecește, a lucrării: «La a căror nevoinți avut-am îndreptătoriu, pre cinstitul, blagorodnicul și prea înțeleptul dumnealui Costandin Cantacuzino, biv vel stolnic; însă la cele adînci filozofești și blagoslovești <teologice> noimata <înțelesuri> ce s-au aflat, pre dumnealui ca pre un *epistimon* <învățat> și știutoriu l-am avut lumină și dezlegare întru toate...»¹.

În același chip îl amintesc frații Greceanu și în predoslovia scrierii lui Petru Movilă, *Pravoslavnica mărturisire*, tipărită la Buzău, în 1691: «...așa și la aciasta mai vîrtos ajutoriu și îndreptătoriu mai grelelor cu-

1. Bianu, I. și Hodoș, N., *Bibliografia românească veche*, vol. I, p. 320.

vinte și noime am avut pre dumnealui Costandin Cantacuzino biv vel stolnic»².

În frumoase slove românești a tălmăcit stolnicul Constantin Cantacuzino *Molitva către Dumnezeu Săvaot foarte de folos, scoasă de pre grecie pre limba românească de dumnealui Constantin Cantacuzino Stolnicul*³. Rugăciunea tradusă de stolnicul Constantin Cantacuzino a cunoscut o largă circulație, fiind inclusă de citeva ori în Molitfelnicele care s-au tipărit în secolul al XVIII-lea.

Stolnicul Constantin Cantacuzino a fost și un reputat teoretician al Ortodoxiei, recunoscut ca atare și de cunoscuți teologi sau cărturari străini.

În însemnările sale de călătorie prin Țara Românească, epigrafistul și teologul englez Edmund Chishull nota, în acest sens: «...Constantin Cantacuzino Stolnicul este un om în vîrstă <în 1702> care a călătorit prin multe țări ale Europei. Este foarte inițiat în controversa religioasă a bisericii țării sale (subl. n.), precum și în mai multe științe profane»⁴.

Elogii pentru vasta sa erudiție, îi aduce, în 1699, și medicul și teologul Ioan Comnen, în închinarea de pe manuscrisul privind viața împăratului Ioan Cantacuzino⁵: «Bucură-te, Constantine, vestit cunoscător al științei, / Vlăstar al vechilor Cantacuzini, / Așa străbun ai avut, mai mare decît alți împărați / Dar și tu nu iești mai pre jos decît dînsul / Nici ca faptură, nici ca fire, nici ca minte, nici ca fapte / Cum a fost acela față cu Andronic, așa și tu față cu Brîncoveanu».

Cunoscător deplin și erudit al dogmelor religiei creștine, stolnicul Constantin Cantacuzino ia intens parte la disputele teologice ale vremii, situîndu-se uneori, cu justificată hotărîre, împotriva punctelor de vedere ale Patriarhiei din Constantinopol.

Cînd, în anul 1691, Patriarhia din Constantinopol condamnă scrierile lui Ioan Cariofil ca fiind infectate de calvinism, stolnicul se angajează — direct sau prin mijlocirea domnului Constantin Brîncoveanu — într-o lungă dispută dogmatică, situîndu-se de partea filozofului Ioan Cariofil⁶. Tot datorită stolnicului Constantin Cantacuzino, Antim Ivireanu tipărește la Snagov, în anul 1697, o scriere postumă a lui Ioan Ca-

2. *Ibidem*, p. 323.

3. Popescu, George B., *O rugăciune a lui Constantin Stolnicul Cantacuzino*. În «Revista istorică», XXV (1939), nr. 1—3 (ian.—mart.), p. 57—60.

4. *Călătorie prin Țara Românească (1702)*. Traducere din englezește de Caterina Piteșteanu, București, 1923, p. 5.

În trecerea sa prin Țara Românească, epigrafistul și teologul englez Edmund Chishull, a făcut și un interesant schimb de cărți cu stolnicul Constantin Cantacuzino; un exemplar din lucrarea *Il cardinalismo di Santa Chiesa* (Veneția, 1668), purtînd semnătura autografă a călătorului englez, s-a păstrat pînă astăzi în fondurile Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România.

5. Cf. Iorga, N., *Manuscripte din biblioteci străine...*, București, 1898, p. 23—24.

6. Cf. Chișescu, N., *O dispută dogmatică din veacul XVII la care au luat parte Dositei al Ierusalîmului, Constantin Brîncoveanu și Antim Ivireanul*, București, 1945; Năsturel, P., *Contribuții la viața lui Ioan Cariofil în legătură cu Biserica Românească*, în: «Mitropolia Olteniei», X (1958), nr. 7—8 (iul.—aug.), p. 518—519.

riofil: *Manual despre câteva nedumeriri și soluțiuni, sau despre cercetarea și confirmarea câtorva dogme necesare ale Bisericii...*»⁷.

Lucrarea a fost concepută sub forma unei suite de întrebări și răspunsuri; întrebările fiind adresate de stolnicul Constantin Cantacuzino, iar răspunsurile formulate de Ioan Cariofil. Sub această formă interogativă sînt luate în discuție, în special, problemele predestinației și ale liberului arbitru, definindu-se, totodată, poziția Bisericii Ortodoxe față de chestiunile controversate⁸. Dositei, patriarhul Ierusalimului, a condamnat însă manualul, făcînd să apară la Iași, în același an, 1697, un răspuns critic la adresa acestei lucrări.

O dată cu venirea lui Hrisant Notara la conducerea Patriarhiei din Ierusalim, ecoul trecutei polemici dogmatice se topește într-o intensă colaborare științifică și teologică cu noul și cărturarul patriarh.

Multipla activitate teologică a stolnicului Constantin Cantacuzino, din care am prezentat numai câteva fațete, implică existența și folosirea unui bogat filon documentar.

Descoperind, în 1901, catalogul cărților cumpărate de către stolnicul Constantin Cantacuzino, în anii studenției sale la Padova, N. Iorga presupunea că eruditul boier muntean a fost posesorul unei neîntrecute colecții de cărți, alcătuită cu pasiune și știință după modelul atîtor vestite biblioteci ale Renașterii⁹. Toate studiile care au urmat, dar mai cu seamă identificarea lucrărilor citate și folosite în *Istoria Țării Rumânești*, întreprinsă de Prof. Dan Simonescu, în ediția cronicii din 1943, au confirmat și amplificat constatările lui N. Iorga.

Cercetările întreprinse de noi în ultimii ani în Arhivele Statului și în fondurile unor mari biblioteci din țară ne-au permis să depistăm o bună parte din bibliotecă marelui cărturar, adăpostită de furtunile acelor vremi zbuciumate sub zidurile Mînăstirii Mărginenilor¹⁰.

7. Bianu, I. și Hodoș, N., *Bibliografia românească veche*, vol. 1, p. 349—350.

8. Scrierea lui Ioan Cariofil a fost tradusă în limba română, după originalul grecesc, în anul 1788, sub titlul *Întrebări și răspunsuri ale blagorodnicului dumnea-lui Constantin Cantacuzino, fratele răposatului Șerban Voevod Cantacuzino, pentru uni<i> oameni carii hotărâsc, cum că omul petrece în lumea aceasta după cum îi slujește norocul, și după cum i-au rînduit ursitoarea la naștere. Și pentru alte cuvinte pricini, de a să ști celor ce-s la îndoire la toate acestea, ale celui dintru-dascăli învățat și cuvîntător Ioann Cariofil, Marele Logofăt a sfinței și marelui bt-sericari a scaunului Tariqradului, întîmplîndu-să atunci în București*. (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, ms. rom. nr. 1117).

9. Cf. *Operele lui Constantin Cantacuzino* publicate de N. Iorga, București, 1901, p. 2—3, și Iorga N., *Vechele biblioteci românești sau ce se cetia odinioară în țările noastre*. În «Floarea darurilor», I (1907), nr. 2, p. 72—73.

10. Relativ recent am descoperit în vechea arhivă a Mînăstirii Mărgineni (Arh. St. Buc., *Mînăstirea Mărgineni*, dosar nr. 95/1838), un catalog al cărților în limba latină, italiană, germană și franceză predate, la 11 sept. 1839, de către Mînăstirea Mărgineni, Bibliotecii naționale de la Sf. Sava din București. Preluarea cărților de la această mînăstire se făcea pe baza art. 247 din Regulamentul școlilor, care prevedea comasarea tuturor cărților profane de la mitropolie, episcopii și mînăstiri la Biblioteca națională din București. De aici, cărțile provenite de la Mînăstirea Mărgineni au trecut, în 1864, la Biblioteca centrală a statului, iar de aici, în 1901,

Astfel, am avut posibilitatea să înregistrăm multe zeci de titluri de lucrări teologice, care poartă frumoasa marcă de proprietate a boierului-cărturar: «*Ex libris Constantini, Cantacuzèni*».

Ele aruncă o lumină nouă asupra modului în care umanistul Constantin Cantacuzino a cercetat fenomenele spirituale ale epocii sale, integrându-le în contextul lor european — istoric și geografic. Apărător de frunte al Ortodoxiei, într-o perioadă în care atacurile iezuiților și ale misionarilor luterani sau calvini deveniseră deosebit de primejdioase pentru însăși existența Bisericii de Răsărit, stolnicul Constantin Cantacuzino abordează lupta dogmatică de pe pozițiile teoreticianului obiectiv, care nu-și permite să ignoreze — din sfera studiilor sale — nici o doctrină teologică de pe continent.

De aceea nu poate surprinde pe nimeni prezența — în biblioteca stolnicului — a numeroase lucrări privind Biserica Romano-Catolică, scrise de cei mai fanatici apărători ai ei, teologii iezuiți. Dornic să cunoască fenomenele pînă în ființa lor, stolnicul Constantin Cantacuzino și-a procurat, tocmai de la asediul Cameniței, cele trei lucrări de bază ale ordinului iezuit: *Regulae Societatis Jesu, Constitutiones Societatis Jesu și Ratio atque iustitio studiorum Societatis Jesu* (Anvers, 1635).

Cultura teologică este ilustrată în biblioteca stolnicului Constantin Cantacuzino cu scrieri de mare rezonanță europeană, datorate unor cunoscuți predicatori și teoreticieni ai ordinului iezuit sau Părinți ai Bisericii creștine.

Semnalăm astfel o monumentală ediție din operele complete ale Fericitului Augustin, tipărită la Paris, în 1555, în 6 volume in folio; o ediție similară din scrierile Sfântului Ioan Gură de Aur, apărute tot la Paris, în 1581, sau un volum din operele Sfântului Vasile cel Mare, imprimat la Paris, în 1638, și purtînd ex-librisul lui Ignatie Petrișis, cărturar hiot, care — alături de Pantelimon Ligaridis — a înființat la Tîrgoviște, în vremea lui Mătei Basarab, prima școală superioară din Țara Românească.

De o largă celebritate europeană se bucura, în secolul al XVII-lea, predicatorul italian Paolo Segneri, a cărui operă capitală — *La manna dell'anima* — a figurat și în biblioteca umanistului român, dăruită fiind de către generalul Marsigli, cu care stolnicul Constantin Cantacuzino a purtat o întinsă corespondență științifică.

Catalogul bibliotecii stolnicului Constantin Cantacuzino inserează și alte două cunoscute nume de predicatori iezuiți italieni: Petrus Alagona, autor al unei scrieri mult editată în secolul al XVII-lea, *Theologiae*

în fondurile Bibliotecii Academiei. Pentru soarta cărților bibliotecii Mănăstirii Mărgineni, vezi: *Călăuza bibliotecarului*, VII (1960), nr. 10 (oct.), p. 619—623 (Știri noi despre biblioteca stolnicului Constantin Cantacuzino); «*Revista arhivelor*», VII (1964), nr. 2, p. 286—303 (Un catalog necunoscut al bibliotecii stolnicului Constantin Cantacuzino) și «*Studii și cercetări de documentare și bibliologie*», vol. 6, 1964, nr. 2 (iulie), p. 197—205 (Biblioteca stolnicului Constantin Cantacuzino) și p. 183—196 (Popescu-Teiușanu, I, *Vechea bibliotecă a Colegiului popular «N. Bălcescu» din Craiova*).

summae compendium și Francesco Zuccarone, cu vestitele sale *Prediche quaresimali*.

Bogat reprezentat în biblioteca Mărginenilor era și un vestit comentator flamand al cărților sfinte, Cornelis à Lapida, al cărui ciclu de *Comentarii asupra Bibliei* s-a păstrat pînă astăzi aproape complet, însumînd 8 volume separate, tipărite la Veneția, între 1699—1703.

Opera polemistului belgian Martinus Becanus — *Analogia Veteris ac Novi Testamenti...* (Maiența, 1649) a fost așa de intens studiată de posesorul cărțurilor din secolul al XVII-lea, încît pe unele pagini însemnările de lectură acoperă întreg spațiul alb marginal.

Gîndirea teologică a iezuiților englezi este ilustrată de numele cunoscutului filozof Richard Gibbons, care a tradus în limba engleză opera cardinalului Bellarmin. (Lucrarea identificată — *De laudibus B. Mariae Virginis Libri XI*, a apărut la Anvers, în anul 1625).

Spania, patria lui Ignațiu de Loyola, întemeietorul ordinului iezuit, este reprezentată prin misionarul catolic în Mexic, Nicolo de Arnaya, și opera sa de circulație europeană *Compendio delle meditationi del P. Luigi de la Puente* și predicatorul Emmanuel Naxera, cu un frumos volum de cuvîntări religioase — *Prediche per le Domeniche dell'avvento* (Veneția, 1658).

Stolnicului Constantin Cantacuzino îi erau cunoscute și scrierile teologilor polonezi și maghiari ai epocii.

În lista pe care o anexăm figurează numele unui renumit predicator, Marcîn Hincza, cu o scriere în limba poloneză — *Matka Balesna Marya* (Cracovia, 1665); două lucrări ale misionarului Thomas Mlodzianovski: *Praelectionis theologicae de Deo* (1666) și *Praelections theologicae de Angelis et actibus humanis* (1667) și opera juridică a lui Nicolaus Cichovius — *Tribunal SS Patrum Orientalium et Occidentalium...* (Cracovia, 1658).

Prin intermediul cărțurilor transilvănene, care au poposit în răstimpuri la curtea domnilor Țării Românești sau de la curții lui Emeric Tököly, au intrat în colecțiile de la Mărgineni interesante scrieri iezuite, calvine sau luterane.

Menționăm, în primul rînd, două cărți ale scriitorului și teologului Káldi György, care a tradus *Biblia* în limba maghiară; *Az Vasarnapokra = Valo Predikatzioknak Első Resze* și *Az Innepekrevalo Predicatzioknak Elso Resze* (1631).

Din biblioteca mitropolitului Sava Brancovici provine o cunoscută scriere de propagandă calvină, a cărei traducere în limba maghiară o semnează însuși principele Mihail Apafi: *Marcus Friedericus Wendelinusnak a' Keresztyen Isteni Tudományrol írott kekt Könyvei* (Cluj, 1674). Lucrarea a fost dăruită stolnicului de către pribeagul Gheorghe Brancovici, care încerca în 1689 să alcătuiască o coaliție a popoarelor balcanice împotriva jugului otoman. Pe una din paginile cărții, Gheorgie Brancovici nota: «*Sum ex libris genrum <generosum> Georgii Brancovitz ad Padgorista, ad fructum amicorum ejus*».

Un voluminos coligat, cuprinzînd trei scrieri ale teologului luteran Luca Osiander: *Enchiridion controversiarum, quas Augustanae confessionis Theologi habent cum calvinianis; Enchiridion controversiarum religionis: quae hodie inter Augustanae confessionis Theologis et Pontificeos habentur* și *Enchiridion controversiarum, quae Augustanae confessionis Theologis cum Anabaptistis intercedunt* (Witebergae, 1608—1614) a primit postelnicul Constantin Cantacuzino, la 31 august 1655, de la cărturarul Martin Albrich, rectorul colegiului evanghelic din Brașov. Postelnicul Constantin Cantacuzino, tatăl viitorului umanist, se refugiase la Brașov, împreună cu toată familia, în timpul răscoalei seimenilor din Țara Românească¹¹.

Lucrarea a păstrat prin toate vicisitudinile timpului o frumoasă și emoționantă închinăciune a cărturarului Martin Albrich față de puternicul și influentul boier muntean: «*Ad meliorum ignisitionem, veritatis coelestis mittit hum Librum Magnifico ac Generosissimo Domino Constantino Cantacuzeno. Anno M.DC.LV. 31 Aug. Martinus Albrichius Philosophia Magister p. t. Schola Coron. Rector*».

Încercarea de convertire sau apropiere a postelnicului de principiile Bisericii Protestante a eșuat, așa cum au rămas fără nci un rezultat intervențiile ulterioare ale lui Albricht pe lângă Șerban Vodă Cantacucuzino și Constantin Cantacuzino stolnicul.

*

Frământat de neconținută pasiune a cunoașterii, proprie oricărui mare spirit umanist, stolnicul Constantin Cantacuzino și-a fundamentat concepția sa teologică pe cercetarea exhaustivă a fenomenului religios din toate țările și din toate timpurile. A rămas însă, pentru totdeauna, un credincios apărător al Ortodoxiei, în slujba căreia și-a pus — de câte ori a fost nevoie — întreaga sa cultură de dimensiuni universale.

DIMA-DRĂGAN CORNELIU

A N E X A

CATALOGUL CĂRȚILOR DE TEOLOGIE IDENTIFICATE ÎN BIBLIOTECA STOLNICULUI CONSTANTIN CANTACUZINO DE LA MÎNĂSTIREA MĂRGINENI *

[243] *Alagona R. Petrus, Doctoris Angelici / S. Thomae / Aquinatis / Theologicae summae / compendium / omnibus omnino Theologis inxta ac Concionatoribus perquam utile. / Authore / R. P. Petro Alagona / Theologo Soc. Iesu. / Duaci, / Typis Haredum Ioannis Bogardi. / Anno M. DC. XXVII (1627).*

[20 f.] + 756 p., (125 × 70).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: I 48.043.

11. Metes, Ștefan, *Șerban-Vodă Cantacuzino și biserica românească din Ardeal*, Văleni de Munte, 1915, p. 10 și Iorga N., *Genealogia Cantacuzinilor de banul Mihai Cantacuzino*, București, 1902, p. 92.

* Numărul indicat în paranteze drepte, la fiecare titlu, reprezintă poziția lucrării în catalogul general al cărților ridicate de la Mînăstirea Mărgineni.

Notă. Petrus Alagona s-a născut la Stracusa, în 1549. A fost profesor de filozofie și teologie, și rector al colegiului din Trapani. A murit la Roma, la 19 octombrie 1624.

Prima ediție a lucrării semnalate a apărut la Roma, în 1619 (apud Guglielmo Facciatum). Până în 1627 lucrarea a mai fost imprimată la Herbypalum, Colonia și Roma (1620); Venetia (1622 și 1624), Lugdunum (1627). (Cf. Backer, *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus*, vol. 1, Liège, 1853, p. 6).

[144] Apaffi Mihály. Marcus Friedericus Wendelinusnak / a' Keresztyen / Isteni Tudó / monyrol / irott / ket Könyvei, / Mellyek mostan, / Isten sicsőségére, az Erdélyi és Magyar-országi / Reformata Ecclesiáknak, és minden Isteni dolgok- / ban, épülni igyekező keresztyén Embereknek idvessé / ges hasznára, Magyar nyelvre fordítottanak. / Apafi Mihály, / Isten Kegyelmeből Frdély-országnak Feiedelme, / Magyar-ország részeinek Ura; és Székelyeknek / Ispannya által. / Kolosvaratt, Nyomtatott Veresegy-Hazi Szentyel Mihály által, Anno LXXIV (1674).

[12 f.] + 1012 p. + [10 f.] Index, (180 × 130).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: I 47.595.

Legătură originală în piele neagră, parțial deteriorată.

Pe verso forțațului se află semnătura autografă a mitropolitului Sava Brancovici: „Sava Brancovica“.

Pe pagina de titlu, marca de proprietate a lui Gheorghe Brancovici: „Ot. K: <omite> G: <heorge> B: <rancovici>“.

Pe foaia 12 v — o însemnare aparținând lui Gh. Brancovici: „sum ex librum Genrum Georgij Brancovitz ad Podgorista, ad fructum amicorum ejus“. Cîteva însemnări de studii (sublinieri) la Index. Cf. Szabo Károly — *Régi magyar könyvtar*, vol. 1, Budapesta, 1879, p. 480, (nr. 1161).

[33] Archdekin (Archdeacon), Richardus. Tomus tertius / R. P. Richardi / Arsdekin / Soc. Iesu Soc. Theologiae Professoris. / Apparatus / doctrinae sacrae / Complectens materiam et formam ex- / pediam, pro quavis dictione, concione, et tota ca- / techesi per exquisitam Expositionem, et selectissima Exempla: Cum Praxi / solida assistendi per omnia aegris et sanis: Ac Documentis particularibus / pro quolibet hominum statu: Pro ipsius Sacerdotis vita et conver- / satione: Pro rebus singularum Sacramentorum: Et pro quacum- / que functione Missionari Apostolici ac curatoris animarum. / Editio Nova, nunc plurimum locupletata, / juxta Indicem sequentem. / Coloniae Aqrippinae, / Sumptibus Haeredum Ioannis Widenfelt et Godefridi de / Berges, cum Privilegio Sacrae Caesaris Majestatis, Anno 1688.

288 p., (210 × 170).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR II 46.493.

Dedicații: „Exemplar Dedicationum priorum, aliarum Editionum hujus Operis, Viris Apostolicis Missiis Belgicae, Anglicae et Hibernicae, Cum Prosecutione Eligii specialis, de gloriosa Morte illorum, qui recentius in Germania, Anglia, et Hibernia pro Deo et Proximo vitam et sanguinem profunderunt, ut Primas Hiberniae, Archiep. Dublensis, etc.“ (p. 277—280); „Proscntio decationum priorum. Petronis novis ac viris verè Apostolicis Germaniae, Angliae, et Hiberniae, qui pro Deo Proximo vitam, aut sanguinem recentius profunderunt“ (p. 281—282); „Vita et Mors gloriosa Illustrissimi D. Oliverii Plunketi Archiepiscopi Armacani et Primatis Hiberniae extremo supplicio Londini nuper affecti“ (p. 282—286); „Vita et Mors beata Illustrissimi Domini Petri Talboti Archiepiscopi Dublensis in Hibernia in Custodia Dublini nuper obita“ (p. 286—288).

Legătură originală în pergament. Pe pagina de titlu: „ex libris Constantini, Cantacuzeni“.

Notă. Richard Archdekin s-a născut la Kilkenny (Irlanda), în jurul anului 1619. A predat timp de 40 de ani filozofia și teologia la colegiile din Louvain și Anvers, urde a și murit, în anul 1693.

Cartea identificată în biblioteca stolnicului este ultimul volum dintr-o cunoscută lucrare a teologului irlandez, intitulată *Theologia tripartita universa*... Tomus primus. Controversiae heterodoxe ac scholastica... Tomus secundus, Paris I Theologia, speculativa brevi

methodo integre comprehensa... Pars II. Theologia pactica urdiversa... Tomus tertius. Apparatus doctrinae sacrae...

Prima ediție completă a apărut la Anvers, în 1687, apud Hichaedem Knobbaert. typographum. (Cf. Backer, *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus*, vol. 2, Liège, 1854, p. 33—35 și vol. 7, 1861, p. 34).

[214] Arnaya, Nicolo. *Compendio / delle meditationi / del P. Luigi de la Puente / Religioso della Compagnia di Giesu. / Composto dal / P. Nicolo de Arnaya / della modesima Compagnia in lingua Spagnuola. / Et tradotto nell'Italiana dal Segretario Tiberio Putignano. / In Venetia, M. DC.XIII (1613) / Appresso Zaccaria Conzatti.*

636 p., (140 × 75).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: I 48.042.

Notă *Nicolo de Arnaya*, misionar catolic în Mexic, născut în Spania, în anul 1587, a preluat și a tipărit într-o ediție prescurtată una din cele mai apreciate lucrări ale teologului spaniol din secolul al XII-lea, Luigi de la Puente, intitulată *Meditaciones de los Misterios de nuestra Sancta Fe...*

Ediție prescurtată, întocmită de Nicolo de Arraya a cunoscut o largă răspândire în Europa secolului al XVII-lea, fiind tradusă în limba franceză, italiană, germană, latină, poloneză etc. Primele ediții italiene, în traducerea lui Tiberio Putignano, au apărut la începutul secolului al XVII-lea, la Roma și Veneția. Exemplarul semnalat în biblioteca stolnicului face parte din prima ediție imprimată în Italia. (Cf. Backer, *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus*, vol. 1, Liège, 1853, p. 24—25; vol. 3, 1856, p. 639—653).

[104] Augustinus, Aurelius. D. Aurelii. / Augustini / Hipponensis Episcopi, Operum / Tomi quinti pars / secunda. / Qua reliqui X. Libri de Civitate Dei / nunc demum veterum codicum collatione et / fide castigatissimi facti, atque doctissimi viri / Lodovici Vivis, eruditissimis Commentariis illustrati, continentur, / Cum Indice, hac postrema editione castigatissimo / ditissimoque facte, / Genevae / Apud Iacobum Stoer, / M. DCX. (1610).

5 f. + [7 f.] + 742 p. + [21 f.] Index. (170 × 110).

Legătură originală în piele maro.

Pe pagina de titlu, un ex-libris, tăiat ulterior (probabil de către stolnicul C. Cantacuzino): „*Ex Libris Nicolai Rossetti*“. Lucrarea are multe însemnări de lectură (sublinieri).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: I 47.722.

[34] Augustinus, Aurelius, *Tomus / primus omnium / operum D. Aurelii Augustini* Hipponensis Episcopi, ad / fidem vetustorum exemplarium summa vigilantia repurgatorum à mundis in- / numeris, notata in contextu et margine suis signis veterum exemplo- / rum lectione, ut optimo iure tantus Ecclesiae doctor renatus vi- / deri possit. Inspice lector, et fateberis hanc non vanam esse / pollicitationem: quod si gratius etiam esse voles, / non patieris tantum laboris, tantum- / que impensarum frustrà / sumptum esse. / Cui accesserunt libri, epistolae, sermones, et fragmenta / aliquot, hactenus nunquam impressa. / Additus est et index, multo quam Basilienis fuerat, copiosior. / Parisiis, / Apud Carolum Guillard viduam Claudii Chevallonii, et / Gulielmum Desloys. sub Sole aureo, in via divi Iacobi. / 1955.

[10 f.] + 200 f. (380 × 260).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR III 49.336.

Dedicația: „Reverendissimo in Christo patri, eidemque, classisimo principi, Alfonso Fonseme Archiepiscopo Taleritano, totius Hispaniae primati“. Semnează: „Erasmus, Roterdamus“ (f. 2—5). Dedicatia este datată — 1529. De la f. 6—10: „Possidonius Calamensis Episcopus, De vita et moribus Augustini“.

Pe pagina de titlu: „*ex Libris, Constantini, Cantacuzeni*“.

Legătură originală în lemn și piele maro, parțial deteriorată; lucrarea a avut inițial și încuietori metalice.

Legat împreună cu:

— *Tomus / secundus Operum / Divi Aurelii Augu- / stini Hipponensis Epi- / scopi, compectens illius epistolas, non medio- / eri cura emendatus per Des. Eras- / mum Roterdamum. Nunc pestremo accuratori quàm antea, diligentia excursus.*
195 f.

[89] Battaglini, Marco. *Instruzione / d'parochi / Per ispiegare a'Popoli laro la Parola di Dio / in tutte le domeniche / dell'anno: / Di Monsignor / Marco Battaglini / Vescovo di Nocera, / e di Sentino. / All'Illustriss, e Reverendiss. Mon- / sig. / Paolo Vallaresso / Vescovo din Concordia, / Duca, Marchese, Conte, etc. / Se- / conda impressione. / In Venezia, / M.DCCI (1701) / Appresso Andrea Poletti, all'In- / segna dell'Italia / Con Licenza de'Superiori, e Privilegio.*

[18 f.] + 452 p., (230 × 160).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: II 46.408.

Notă. *Marco Battaglini*, s-a născut la 25 martie 1645 și a murit la 19 septembrie 1717. Este cunoscut prin lucrarea *Istoria universale di tutti i concilij*, apărută la Veneția, în 1714 și scrierea *Annali del sacerdotio*, tipărită la Ancona, în 1742, în 2 volume în folio. (Cf. *Biographie universelle*, vol. 2, Bruxelles, 1843, p. 107).

[46] Becanus, Martinus. R. P. / Martini / Becani, / Societatis Jesu / doctoris theologi, / et in Academiis, / Imperiali Viennensi Archiepiscopali Moguntiana, / Episcopali Wirceburgensi, / S. S. Theologiae Professoris, / *Opera omnia / aliquot tractatibus / posthumis* aucta: et / duobus Tomis comprehensa: / cui in hac Editione novissima accessit Tractatus utilissimus et sacrarum / literarum studioso ferè necessarius, qui inscribitur, / Analogia Veteris et Novi Testamenti, / eodem Auctore, / Unà cum Indicibus Operum omnium. / Moguntiae. / Impensis Ioan- / Godefridi Schönwetteri, Typis (Nicolai Heil. / Anno M.DC.XLIX. (1649).

[13 f.] + 1581 p. + Index, (340 × 210).

Legătură originală în pergament.

Pe pagina de titlu: „*Sum ex Libri Fabricij Arca-[tar]gen] 1661 Tubin-[gen]“* (cu cerneală verde).

Insemnări de studiu în limba latină ale stolnicului Constantin Cantacuzino la paginile: 11—13, 19—31, 67, 69, 118, 130—133, 227, 275, 293, 327, 338, 364—365, 585, 812, 815, 830, 935, 1006, 1009, 1262—1263, 1314, 1352, 1391, 1398, 1409, 1435, 1507, 1538.

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: III 49.341.

— *Analogia / Veteris ac Novi Testa- / menti.* / in qua primum / status veteris, deinde con- / sensus, proportio, et con- / spiratio illius cum novo / explicatur. / Auc- / thore / Martino / Becano, / Societatis Iesu / theologo. / Moguntiae. / Typis Nicolai Heyll. / Impensis Joannis Godefridi Schönwetteri. / Anno M.DC.XLIX (1649).

92 p., (340 × 210).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: III 49.342.

Notă. *Martinus Becanus* (Verbeeck sau Van der Beek) — mare polemist belgian — s-a născut la Hilverenbeeck, în jurul anului 1561. A predat timp de 22 de ani teologia la Wurtzbourg, la Mayent și la Viena. A murit la Viena, în anul 1624.

Prima ediție de opere complete a apărut la Mayența, în anul 1630, în tipografia lui Anton Strohecker.

Scrierea *Analogia Veteris ac Novi Testamenti...*, care alcătuiește al doilea volum din seria operelor complete a apărut și separat în numeroase ediții. A fost tipărită pentru prima oară la Moguntiae (Mayența), în tipografia lui Johann Albinus, în anul 1620 (Cf. Backer — *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus*, vol. 1, Liège, 1853, p. 56—60 și vol. 2, p. 74—78).

[165] *La / Bible, / qui est / Toute la Sainte Esriture du Vieil / et Nou- / veau / Testament. / Autrement, / L'ancienne et la nouvelle Alliance. / Le tout revu*

et conféré sur les Textes Hebreux /et Grecs. / Suivant la Copie de Chareton. / à Leide / par Philippe de Crö-Y, demeurant au Pont / long, à l'enseigne du Pelli-can, / M.DC.LXV (1665).

Vol. 1, 355 f.; vol. 2, 111 f., (160 × 100).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: I 47.513.

Ambele volume legate împreună, în piele maro, cu ornamente aurite și incuierori metalice, în stare bună.

Primele capitole din vol. 2 au foarte multe însemnări marginale, tăiate parțial la legat.

Volumul a aparținut unui grof din Transilvania: „*Sum ex libris D. E. Grofi feud. Phil*“ (pe verso forțatului).

[119] *Bibliorum / Sacrorum / cum glossa ordinaria / iam ante quidem / a Strabo Fulgensi Collecta / Nunc autem / novis, cum graecorum, tum latinorum patrum / expositionibus locupletata: / Annotatis etiam ijs, quae confuse antea citabantur, locis: / Et Postilla Nicolai Lyrani: Additionibus Pauli Burgensis ad ipsum Lyranum: / ac ad easdem Matthiae Toringi Replicis: Per Fratrem Franciscum Fevardentium Ordinis Minorum, Ioannem Dadræum, / et Jacobum Cuilly, Doctoris theologos Parisienses: / Tomus sextus: / Hac sane quidem Veneta editioe à quàm plurimarum dictionum mendis expurgatus, / multis quoque verbis, et versibus alias praetermissis suppletus. / Venetiis, M. DC.III (1603).*

1734 coloane (867 p.) textul Bibliei + [1 f.] prefața Indexului + [188 f.] Index. (420 × 280).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: IV 49.332.

Legătură originală în lemn de stejar și piele galbenă, puțin deteriorată.

Pe pagina de titlu: „*Ex Libris Constantini Cantacuzeni*“. Lucrarea are multe însemnări de lectură în limba greacă și latină.

[142] Bluteau, Raffaele. *Sermoni / overo / panigirici / del Padre. / Don Raffaele Bluteau C. R. / Teatino della Divina Provvidenza, Teologi della sua Religione, Predicator di sua Maestà, / e Qualificator del Sant' Officio nel Regno din Portogallo, / Tradotti dalla lingue portoghese nell'italiana / dal Padre. / Don Geremia Brugnoli C. R. / Teologo della Medesima Religione, et Esami- / nator nel Vescovato di Rimini. / E dedicati, / All'illustrissimo Signor / Gio: Francesco Pasqualigo / Basadonna / Nobile Veneto. / In Venezia. Per li Bertani, M.DC. LXXXIII (1683).*

[10 f. + 198 p. + [23 f.] Index și Tavola (240 × 165).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: II 46.410.

Notă. *Bluteau Raphaël* s-a născut la 4 decembrie 1638 la Londra, din părinți francezi. La Lisabona, unde și-a petrecut cea mai mare parte a vieții, a deținut funcții religioase și științifice importante, fiind ales membru al Academiei de istorie. A murit în 1734, în vîrstă de 96 ani.

În afară de lucrarea semnalată în biblioteca stolnicului, care a apărut inițial în limba portugheză, Bluteau a publicat în perioada 1712–1721, la Colmbre, un monumental dicționar latin-portughez, în 8 volume, în folio. (Cf. *Biographie universelle*, vol. 2, Bruxelles, 1843, p. 849).

[150] Bornemisza, Péter. *Harmadic resze / az evange- / lomokbol es az / epistolakbol valo / Tanusagoknac. / Mellyeket az Keresztyeneknac / Gyübe- / kezetibe szoktaac predi- / kalni minden ünep nap. / Kit az Wr Iesusnac lel- / ke általa. / Költ Sempteröl. 1575.*

[7 f.] + [6507] + 3087. (190 × 135).

Peter. / Rom: 10. / Az hit hallasbol vagyon: A hallas ke- / dig az Isten igeyene- / általa. / Költ sempteröl. 1575. [77.] + [6507.] + 3087, (190 × 135).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: I 47.644.

Pe verso paginii de titlu marca de proprietate a lui Gheorghe Brancovici: „*Ot. K: <omite> G: <heorghe> B: <rancovici>*“.

Cf. Szabo Károli — *Régi magyar könyvtar*, vol. 1, Budapesta, 1879, p. 65, nr. 119).

[109] Bornemisza, Péter. *Predicatioc. Egesz Esztendő által minden vasarnapra rendeltetett Evangelimból.* Iratot Bornemisza Péter által. Marci XVI, Mennyetec el é szeles vilagra, predicallyatoc az Evangeliomot minden teremtet allatnac: Az ki hiszen es meg keresztelkődic, időözül: Az kinem hiszen, el karhozic. Nyomtatattot. Detrekoebe, M.D.LXXXIII (1584).

[3 f.] + DCCXXIII f. (300 × 200).

Colofon: «Ennec nyomtatasa, Kezdetet Detrekoe varaba: Vegeztetet Rarbokon, hozza tartoze Faluba. XXV. Marij Kin az Vr Christus Fogantatasa predikaltatoc, M.D.LXXXIII».

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: III 49.345.

Legătură originală în piele maro și lemn de stejar, parțial deteriorată; incuietoriile metalice lipsesc.

Lucrarea este incompletă deoarece lipsesc primele 2 foi nenumerotate, inclusiv pagina de titlu. (Pentru descrierea bibliografică, vezi: Szabo Károly, *Régi magyar könyvtar*, volumul 1, Budapesta, 1879, p. 106, nr. 207).

Pe verso copertei o bogată însemnare în limba latină din anul 1594, reprezentînd un fragment din lucrarea — *Ruffinis Historiographus Historiae Ecclesiasticae. Libro primo, capite tertio*; mai jos o marcă de proprietate: „*Ex libris Martini Hídalmasi Constant Phi <...>*”.

Pe coperta posterioară o însemnare: „*Filius meus clarissimus Georgius Mihaly salvi nutus est Anno 1628 dio 28 Aprilii*”.

[139] Bromiardus, Ioannus, *Summa / praedicatorum / omni eruditione refertissima, / explicans praecipuos catholicae disciplinae / sensus, et locos; / Quae omnibus dominicis pastoribus / divini Verbi Praeconibus, animarum fidelium ministris, et / sacrarum Literarum cultoribus longè utilissimi- / ma, ac perneccsaria est: / Nunc demum post alias aeditiones / diligentius, ac laboriosius (quoad fieri potuit) recognita, / et Summariis in singulis Capitibus huberrimis / aucta, et illustrata; / Cum indice, qui perinde ac summa / ipsa bipertitus iam recens proponitur, et adiecitur tergeminov, nem- / pe Capitum, rerum memorabilium, et materierum omnium, quae per Annum, Adventum, et Quadragesi- / mam iuxta Sacrosanctae Romanae Ecclesiae / Evangelia sacris concionatoribus / usuvenire possunt. / Auctore Ioanne Bromiardo Dominicanae familiae Theologo praestantissimo. / Secunda Pars. / Ad Illustrissimum, et Reverend. mum / D. D. Matthaeum Sanutum Patri- cium Venetum. Praesulem. / Concordiensem Meritissimum. / Venetiis, M. DL. XXXVI (1586) / Apud Dominicum Nicolinum.*

[267 f.] Index + 480 f., (200 × 150).

Colofon: «Venetiis, Apud Dominicum Nicolinum. M DLXXXV».

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR II 46.590.

Pe pagina de titlu: „*ex libris Constantini Cantacuzeni*”.

[140] Calvo di Scichili, M. Michele. *Assunti / sopra Ivangelì / Della quaresima / Del P. M. Micheli Calvo di Scichili / Del Terzo Ordine di San Francesco, Regolae / Osservante della Provincia di Sicilia. / Parte seconda. / Con quattro copiosissime Tavole; cioè, de gli Auttori, / de gli Assunti, / della Scrittura, e delle / Materie più notabili. / Venetia, M. DC. LXV (1665) / Appresse li Bertani. / Con licenza de'superiori.*

[12 f.] + 486 p. + [5 f.]. (230 × 165).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: II 46.409.

[47] *Il / Cardinalismo / di Santa Chiesa. / parte terza. / M.DC. LXVIII (1668).*

391 p., (140 × 80).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: I 48.075.

Prefata: „*Lo Stampatore (L'Autore) al Lettore*”, p. 3—8).

Legătură originală în piele maro.

Pe forzat, semnătura epigrafistului englez Edmund Chishull, care a călătorit, în 1702, prin Țara Românească: EDM: CHISHULL“.

[47] Il / Cardinalismo / di / Santa Chesa / parte teza.

[9 f.] + 504 p. (140 × 90).

Biblioteca Colegiului „N. Bălcescu“ din Craiova, secția 4, nr. 217.

Pe pagina de titlu, o însemnare de proprietate: „TOMASO CANTACU<zeno>“.

[101] Chrysostomus, Ioanus. D. Ioannes / Chrisostomi / Archiepiscopi / Constantino- / politani. / Tomus primus / *Omnium operum, locis pene innumeris / ad collationem exemplarium utriusque linguae nunc primum nativae integritati magno cum foenore restitutorum.* / In quibus quid hac postrema editione sit additum, ex Epistola dedicatoria ad Illustriss. et Reverendiss. / D. Nicolaum Pelleveaum S.R.E. Cardinalem, Archiepiscopum Senonensem, / et ex singulorum Tomorum catalogo cognoscere licebit. / Parisiis, / Apud Sebastianum Nivellium, sub / Ciconiis, via Iacobaea. / M.D.LXXXI. (1581) / Cum Privilegio Regis.

[4 f.] + cc <200> col. <= 100 p.> + 1438 col. <= 719 p.> (400 × 260).

Pe pagina de titlu: „*Ex Libris Constantini Cantacuzeni*“.

— D. Ioannis / Chrysostomi / Archiepiscopi / Constantinopoli- / tani *Operum / Tomus secundus:* / la complectens, quae faciunt ad / elucidationem Matthaei, Marci, et Lucae, quatenus haberi potverunt: / quibus addita est brevis enarratio in Matthaeum. / Horum invenies catalogum proxima pagina. / Parisiis, / Apud Sebastianum Nivellium, sub / Ciconiis, via Iacobaea. / M.D.LXXXI (1584) / Cum Privilegio Regis.

[2 f.] + 1384 col. <692 p.> (400 × 260).

Pe pagina de titlu: „*Ex Libris Constantini, Cantacuzeni*“.

— *Tomus tertius:* / la continens, quibus Evangelium / beati Ioannis explicatur: / Rursus homilia iuxta pias ac doctas / in Acta Apostolorum cum aliis aliquot. / Quorum omnium elenchum, verso pagina, reperies / Parisiis, / Apud Sebastianum Nivellium, sub / Ciconiis, via Iacobaea. / M.D. LXXXI (1581) / Cum Privilegio Regis.

[1 f.] + 850 col. <= 425 p.> (400 × 260).

Pe pagina de titlu: „*Ex libris Constantini Cantacuzeni*“.

— *Tomus quartus:* / Continens Omnium D. Pauli Episto- / larum enarrationem magna ex parte nunc per catholicos doctissimosque / viros conversam, et ad vetera exemplaria hac postrema / Editione accuratissimè recongnitam. / Harum catalogum pagina indicabit. / Parisiis, / Apud Sebastianum Nivellium, sub / Ciconiis, via Iacobaea. / M.D.LXXXI (1581) / Cum Privilegio Regis.

[1 f.] + 1714 col. <=875 p.>, (400 × 260).

Colofon: «Excudebat Lutetiae Henricus Thierry Typographus, impensis honestissimi viri Sebastiani Nivellij, anno **CICIC** LXXX Kal. Octobr.».

Pe pagina de titlu: „*Ex Libris Constantini Cantacuzeni*“.

Legătură originală în piele maro, parțial degradată (cotorul lipsește complet). Ambele coperte sînt încadrate într-un chenar linear aurit, iar în centru au imprimat un motiv ornamental din foițe de aur.

— *Tomus quintus...* [Perisiis, Apud Sebastianum Nivellium, sub Ciconiis, via Iacobaea, 1581].

1803 col. <=901 p.>, (400 × 200).

Volum incomplet: lipsește pagina de titlu, care purta, probabil, ex librisul stolnicului C. Cantacuzino. Lucrarea provine de la Mănăstirea Mărgineni, deoarece are ștampila Colegiului „Sf. Sava“.

— D. Ioannis / Chrysostomi / Archiepiscopi / Constantinopoli- / tani *Operum locu- / pletissimus / Index.* / Cui praeponitur alter index lecorum / Sacrae Scripturae, à D. Ioanne Chrysostomo explicatorum. / Uterque quamaxima diligentia et labore recens collectus. / Parisiis / Apud Sebastianum Nivellium, sub / Ciconiis, via Iacobaea. / M.D.LXXXI (1581) / Cum Privilegio Regis.

[105 f.] (400 × 260).

Colofon: «Excudebat Lutetiae Henricus Thierry Typographus, impensis honestissimi viri Sebastiani Nivelij, anno CIQIO LXXXI, prid. Non. Ianuar.»

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: C.R. IV 43.394.

Pe pagina de titlu: „*Ex libris Constantini Cantacuzeni*“.

Chrisostomus, Ioannus. D. Ioannis Chry- / sostomi Archiepi- / scopi Constantinopolitani in omnes D. Pauli / epistolas commentarij, quot quot apud Grae- / cos extant, latinitate donati, à multis men / dis purgati, et recens in tres tomos devisi: / quorum unicuique accessit index rerum o- / mnium insignium locu- / pletissimus, ut nihil / sit quod in eo desederari possis. / Parisiis. / Apud Andoëum parvum, sub Lilio aureo via ad Divum / Iacobum. / 1545.

[8 f.] + 444 f. (170 × 110).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR I 47.553.

Ultimele două foi și coperta în pergament decupate după 1839.

Pe pagina de titlu: „*ex libris Constantini Cantacuzeni*“. In text, însemnări de studiu.

[138] Cichovius (Cichacki), Nicolaus. *Tribunal SS Patrum Orientium et Occidentalium ab Orientalibus summae laudatorum, ad quod duas, de Processione Spiritus Sancti a Patre et Filio et de Praeeminentia Romanorum Pontificum supra Orientales Patriarchas controversios expendendas, Graeci Schimatis Propugnatoribus proposuit P. Nicolaus Cichovius Societ. Jesu. Cracoviae, in Officina Viduar et Haeredum Francisci Caesorij.*

Formatul cărții în 40, [3 f.] + 329 p.

Lucrarea nu are dată de apariție; aprobarea de tipărire este însă din 1658.

Notă. *Cichovius Nicolaus* s-a născut în Polonia, în anul 1596. A fost profesor de filozofie și teologie la Posen. A murit la Cracovia, 27 martie 1609.

Partea a doua a lucrării *Tribunal SS Patrum...* a fost tradusă în limba poloneză, de Theofil Rutka, și tipărită la Cracovia în 1648 — *Tribunal Swietych Oycow Greckich Starszenstwo Biskupom rzymskim nad Patryparchami wschodniemi przys a dzajacy z Tribunalu lacinskiego W. X. Mikola a Cichowskiego S.I.R. 1658. W. Krakowie wydrukowanego przeniesiony y mieyscami skrócony.* (Cf. Backer, *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus* vol. 3, Liège, 1856, p. 243—246).

[62] Clingius, Conradus. [Locorum communium sacrae theologiae sylva] Coloniae, 1562.

[22 f.] Index + 567 p. (300 × 200).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: III 49.432.

Lipsă pagina de titlu.

La f. 1 r marca de proprietate a stolicului Constantin Cantacuzino: „*Ex libris Constantini Cantacuzeni*“.

D. V. Conradi Clin- / gii Theologi et Ecclesiastae Celebr- / primi (dum vixit) apud Erphordiam Turingiae, / *Catechismus catholicus, / summam Christianae institutionis libris succintim. complectens.* / Itim authoris eiusdem aliud insigne volumen, inscriptum / Summa theologica, / hoc est, Epitome seu Compendium / Doctrinae Christianae Catholicae: / Continens Centurias aliquot Titulorum, id est, Rerum insprimis memorabilium, Quae- / stionum, Solutionum, Assertionum, Dubio- / rum, et id genus aliorum, in hodierna / controversae Religionis pugna mirificè exa-

gitorum, mira cum Argumen- / torum varietate ac Titulorum brevitae studiose selectas ac concinnatas, / omnibus non solum Divini Verbi ministris, sed cunctis etiam syn- / cerioris theologiae studiosis, longè utilissimas futuras, et / ad haec tempora accomodatissimas. / Capitulum ac in duobus his voluminibus contentorum ordinè ac seriem Indices adiacti edocebunt: / Coloniae / Apud Haeredes Arnoldi Byermannii, Anno Christi nati M.D.C.LII (1562) / Cum Gratia et Privilegio D. Ferdinandi Imperatoris semper Augusti, in Decennium.

[7 f.] + 223 p., (300 × 200).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: III 49.433.

Pe verso paginei de titlu câteva însemnări românești din sec. XVII.

„+ preste tot ciasul mă înble dorul ca să grăescu... Stoica (?)“.

„+ Pis. mes-. ghem. 11 dni lt. 1680 vă dni io Șarban Voivod Az Stoica Căptel (?)“.

„Sep. 28 dni venit-am la Filipești la postelnicul Matei. Az Stoica log. * ot Părvul Creulescu. Am scris eu cu mâna mea“.

— *Summa / Doctrinae / Chri / stianae Catholi- / cae*, Autohore / Dn. Conrado Clingio, Ecclesi- / ste apud Erphordiam (dum vixit) celeberr- / mo, et Minoritarum illicitum temporis agentium / Guardiano, concinnata. / Opus insigne, et hodiernarum tempestatum ventilationi / maximè accommodum. / Cum indice argumentorum in singulos, / quibus distributum est, Titulòs / luculentissimo. / Coloniae / Apud Haeredes Arnoldi Birckmanni, Anno 1562. / Cum gratia et privilegio D. Ferdinandi Cae- / saris in Decennium.

[3 f.] + 258 p. (300 × 200).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: III 49.434.

Lucrarea incompletă: lipsesc câteva pagini din text și indicoele.

Toate cele trei lucrări sînt legate, în piele, într-un singur volum.

[120] *Coelestinus. Nodus / praedestinationis*, / Ex SS, litteris, doctrinaque SS, Augustini, et Thomae, / quantum Homini licet, dissolutus. / Auctore / Caestino / S.R.E. Presbytero / Cardinali Sfondrato. / Sententia illa antiquitate, „suavitate, ac scripturarum nativa auctoritate / nobilissima, de Praedestinatione ad gloriam post praevisa opera, sanè / mihi gratissima fuit, qui nimirum eam semper ut aiei Mi- / sericordiae, ac gratiae magis consentaneam, veriozem / ac amabiliozem existimavi, quod etiam tantis / per in Libello de Amore aiei indicavi. / S. Franciscus Salesius in Epist. ad P. Leonardum Lessium data / sub die 27. Augusti 1618. quae habetur impressa Lovanii / in Thesibus Theolog. Philippi de Vos eamque citant / Maynam Tom. 2. Philosoph. Sac. c. 24. et Gonzalez. Tom. 2. Disp. select. disput. 8. sect. 3 / Illustriss. ac Reverendiss. D. D. / Danieli Abbati Gradonico / Illustres atque Excellentiss. D. D. Hyperonimi olim D. Marci Procura- / toris Filio. S. Francisci Salesii Commendatario perpetuo, Canonico Patavino, etc. / Venetiis, M.DC.XCVIII. (1698). / Apud Hieronymum Albricium. / Superirum permissu, ac Privilegio.

[8 f.] + 159 p., (220 × 160).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR II 46.481.

Legătură originală în piele maro.

Pe pagina de titlu: „*Ex Libris Constantini Cantacuzeni*“.

[Clypeus Theologiae Thomisticae contra novos ejus impugnatores. Tomus V].

[4 f.] + 612 p. + [23 f.]. Index. (380×240).

Colofon: «Parisis ex Typographia Viduae Antonii Chrestien, viâ Septem-Viarum propè Collegium Montis-Acuti».

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: IV 49—598.

Exemplar incomplet; lipsă pagina de titlu.

* Poate fi Stoica Ludescu, logofătul familiei Cantacuzino.

Legătură originală în piele maro, bine conservată. Pe un fragment din pagina de titlu se distinge o parte din ex librisul stolnicului Constantin Cantacuzino: „*ex Libris Constantini Cantacuzeni*“.

Lucrarea cuprinde: Tractatus secundus De Sacramentis in communi (p. 1—169); Tractatus tertius De Baptismo et Confirmatione (p. 170—173); o gravură: „Vitale jugnito protegit evse cibum“ (p. 174); Tractatus quartus De Sacramento Eucharistiae (p. 175—239); Tractatus quintus De Poenitentia (p. 330—453); Tractatus sextus De Sacramento Extremae — Unctionis (p. 459—477); Tractatus septimus De Sacramento Ordinis (p. 478—513); Tractatus octavus De Sacramento Matrimonij (p. 514—612).

Conciliorum / Quatuor Gene= / raliun. Niceni, Constantinopolitani, Ephesini, et Calce= / donensis. Que divus Gregorius Magnus tanque / quatuor Evangeliae colit ac Veneratur. / Tomus primus. / Quadraginta quaque septem conciliorum provincialium authenticorum. / Decretorum etiam sexaginta novem Pontificum Ab apostolis et eorundem canonibus, usque ad Zachariam primum, Isidore authore. / Istem Bulla Aurea Caroli Imperatoris, de electione Regis Romanorum. / Tomus secundus. Ali / orum aliquot conciliorum generalium. / Practica quintae synodi Constantinopolitanae. / Sexta synodus Constantinopolitana. / Acta concilij Constantiensis. / Decretum a Concilij Basilensis. / Approbatio actorum concilij Basilensis per. N. P. / Constitutionum Friderici et Carolinae. / Coloniae Anno M.CCCCC. XXX (1530).

Vol. 1. [14 f.] + 297 f.; vol. 2, [4. f.] + 199 f. 315×200).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: III 49—426.

Legătură originală în piele de vițel, cu scoarțe de lemn și încuietori metalice deteriorate. Coperta posterioară deteriorată — se mai păstrează numai o jumătate (de la cotor). Se pare că lucrarea a fost legată inițial jumătate piele, cu numeroase motive ornamentale și titlul prescurtat al cărții — *Concilia generalia*.

Pe pagina de titlu următoarea însemnare: „Hic liber defuncto D. Ioanne Bothalic Canonico et Custode Eccatiae Matropo: Strig. oblatu est Seminaria à Rx dis D. Testamentarijs, D. Marcø Gerdak Canonico, Cantore et Praefecto Seminarij: D. Baithasaro Gu-/basorij. Canonico et Arehidiacono Generiensis in perpetuam suorum memoriam. / An.ro Salutis 1609“. Pe forța semnătura autorului însemnării: „*Michael Zeohedi*“.

Concordantiae / Biblorum / id est, / dictiones omnes / quae in vulgata editione latina / librorum Veteris et Novi Testa- / menti leguntur, ordine digestae, / et ita distinctae, / ut / Maximae et absolutissimae (quas offert haec Editio) Concor- / dantiae dici possint. / Opus Sacrarum literarum studiosis, non minus utile quam necessarium. Nunc tandem / post omnes, quae hactenus prodierunt editiones, à multis mendis repur- / gatum, necessariis distinctionibus illustratum, nocum mul- / tarum numero locupletatum allisque subsi- / diis ornatum, quae subiecta ad theologiae studiosos admonitio / demonstrat / Apud Andreae Wecheli haeredes, Claudi- / um Marnium, / et Ioannem Aubrium. / M.D.C. (1600).

926 p. (420×250).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR IV 49.393.

Pe pagina de titlu: „*Ex Libris Constantini Cantacuzeni*“ și o însemnare anterioară: „Pro Monasterio Galgodzensi do<nada> Ladislaus de Réva An<no> 1645“.

[223] Didacus della Vega, Toletanus. M. F. *Conciones Quadragestiales / vespertinae / Super Septem Poenitentialis / Psalmos*, / Auctore R.P.M.F. Didaco della Vaga / Taletano, Ordinis S. Francisci, Provinciae Castellae, et in / Conventu S. Ioannis Regum eiusdem Civitatis / Sacrae Theologiae Lectore / Nunc recens innumeris quibus antea seatebant mendis purgatae, / variisque et utilissimis ad marginem notis illustratae, / Indice copiosissimo Rerum memorabilium, Locorum, / Communium, et Sententiarum, adornatae. / Permissu Superiorum. / Venetijs M.D.C.III (1604) Apud Societatem Venetam.

4 f. dedicația + [4 f.] Prologus ad Lectorem + [16 f.].
Index + 682 p. (160×110).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: I 47.492.

Pe forțaț, o însemnare în limba română a episcopului Damaschin al Rimnicului, datină din anul 1696: „+ Să să știe cînd am învățat jupinul Ștefănuță * la dascălul Eromonah Damaschin, mai dni. 8 7204 (1696)“.

Prima ediție a acestei lucrări a apărut în Lyon în anul 1600.

* Viitorul domn Ștefan Cantacuzino (1714—1716), fiul stolnicului Constantin Cantacuzino.

[49] F a b e r, Mathias. *Concionum / opus tripartitum. / Auctore / Mathia Fabro / SS. Th. Lic. Parocho Neoforensi, / et Palatinatus Superioris per / Diocesis Aychstadianam Visitatore, / nunc Societatis Jesu presbytero. / Pluribus in singula Evangelia / Argumentis instructum. / De festis sanctorum totius anni. / Editio secunda, Correctior et Auctior, cum Indice duplici. / Permissu superiorum. / Coloniae Agripinae, / Apud Ioannem Kinchium sub Monocerote veteri. / Anno M.DC.XLII. (1642). / Cum Privileg. S. Caes. Maiest. generali et speciali.*

[5 f.] + 807 [—827] p. Index (240×180).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR LL 46.397.

Legătură originală în lemn de stejar și pergament, cu ornamente florale imprimate. Lucrarea a fost prevăzută cu incuietori metalice; actualmente se mai păstrează numai o incuietoare.

Dedicația: „Reverendissimo et Illustrissimo S. R. I. Principi ac Domino, Domino Ioanni Chinstophore Episcopo Eystettensi“ (f. 2v—3r).

Pe pagina de titlu: „*ex libris Constantini Cantacuzeni*“ și o însemnare anterioară: „*Conventus Galgocken*“.

Notă. *Mathias Faber* s-a născut în anul 1586, la Neumarckt, în Bavaria; a fost preot la biserica Sfintul Mauriciu din Ingolstadt, profesor la Universitatea din acest oraș și predicator renumit. A predicat cu mare succes la Tyrnau, unde a și murit, la 26 aprilie 1653.

Prima ediție a lucrării semnalate: *Concionum opus tripartitum, seu in tres tomos distributum.* Ingolstadtii, typis Haelini, 1631, in folio. (Cf. *Baeker. Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus*, vol. 3, Liège, 1856, p. 294).

[107] Geierus, Martinus. D. Martini Geieri, / Ebraeae quodam linguae; ac Postea / theologiae in Acad. Lips. Professoris publici, et Su- / perintendentis. denum Serenissimo Elect. Sax. a Con- / cion. Aul. Primar. Confession. Sac. et Con- / siliis Ecclesiasticis / *Commentarius / in / Psalmos / Davidis, / fontium ebraeorum men- / tem, et vim vocum phrasiumque sacra- / rum, sensumque adeo geminum, adductis copiose locis / parallelis, collatis etiam, ubi apud, versionibus interpretum- / gue sententiis, et enodatis difficultatibus gram- / maticis cum cura eruens. / Cum editione altera / plurimis notarum acceſſionibus, praemissaque singulis / psalmis accurata dispositione, et subjuncto cujusvis / versus usu practico locupletior / Editio tertia, / Accurato studio primus revista et à mendis priorum edi- / tionum typographicis ante novam impressionem repurgata, amplioribus / etiam quo dammodo indicibus adornata: / Qui ad finem habentur vocum ebraicarum idiotismerumque / explicatorum, et rerum verborumque luculenti / Indices. / Cum privilegio Sac. Caesar. Majest. / Dresdae, Francofurti et Lipsiae. / Sumptibus Johannis Jacobi Winckleri / Anno M.DC.XCVII (1697).*

2655 p. + [19 f.] Index (350 × 220).

Colofon: «Pirnae, Exendit Georg. Balth Ludovicus, M.DC.XCVII».

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR III 49.405.

Pe pagina de titlu: „*Ex Libris Constantini Cantacuzeni*“.

Pe forțaț, o însemnare a posesorului inițial al cărții: „Noi minutulo numre testari voluit suam observantiam erga Illustrissimum Dominum Constantinum Kantakuzer.um. Servus humillmus Johannes Drauth“.

[7] Gibbons, Richardus. Domini Richardi / a Sancto Laurentio / qui ante quadragesimos / annos floruit, / *De laudibus / B. Mariae Virginis / Libri XI* Mira pietate ac eruditione referti. / Accesserunt similis argumenti / S. Anselmi / Cantuariensis Archiepiscopi / Oratio ad B. Virginem sive Meditatio / de laude meritorum eiusdem. / Omnia ex m.s. nunc primum edita: / una cum / B. Hildephonsi Archiepis. Toletani libris duobus de perpetua Virginitate, / et Parturitione B. Mariae; et Sermonibus de eadem: / item / D. Amedei Episcopi Lausaniae de Maria Virginea Matre / Homilijs octo recognitis. / Antverpiae, / Apud Martinum Natium, An. M.DCXXV. (1625) / Cum gratia et privilegio R. Maiestatis.

[3 f.] + 1190 p. + [56 f.] Bibliotheca materiorum. (220 × 170).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: C.R. II 46.468.

Legătură originală în pergament, actualmente deteriorată.

Pe pagina de titlu: „*ex Libris Constantini Cantacuzeni*”.

Nota 1. Prima ediție a acestei lucrări a apărut la Colonia, în anul 1613. (Vezi: *Typographus ad benevolentem lectorem*, p. 1190).

Nota 2. *Richard Gibbons* — filozof și teolog englez — s-a născut în 1549 la Wells, în Someretschire. A predat matematica, filozofia, teologia și limba ebraică în Italia, în Spania, în Portugalia, în Franța. A murit în anul 1632. A tradus din latină în engleză opera Cardinalului Bellarmin.

Lucrări principale:

1. *Divi Amedei ex monacho Cisterciensi Episcopi Lausaniae de Maria Virginea Matre Homiliæ octo recognitæ...* [Coloniae], 1613 (ediția princeps care a stat la baza ediției din 1625 de la Anvers); 2. *Historia Anglicana ecclesiastica a primis gentis susceptæ fidei incunabulis ad nostra fere tempora deducta...* Duaci, 1622; 3. *A spiritual Doctrine, containing a rule of live wall; with divers Prayers and Meditations...* Lovan, 1599. (Cf. Backer, *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus*, vol. 1, Liège 1853, p. 336—337.

[56] Gonet Ioannus Baptist. *Clypeus / theologiæ / thomisticae* / In Tres Partes divisus, et Quinque / Voluminibus comprehensus, / Authore / P. F. Ioanne Baptista Gonet, / Biterrensi, Ordinis FF. Praedicatorum; Provinciae Tolosanae, / Strictioris Observatiæ, in Academia Burdigalensi Antecessore. / Editio tertia, / Tractatibus aliquot, qui nondum in lucem prodierunt, / auctior et correctior. / Parisiis, / Sumptibus Guillelmi de la Court, Regis ac Universitatis / Burdigalensis Typographi ordinarii, apud quem venales prostant / Burdigalæ, sub Bibliis aureis. / M.DC.LXX. (1670) / Cum privilegio Regis, et Doctorum approbationibus.

[32 f.] + 540 p, (380 × 250).

Volum incomplet: lipsesc paginile 1—4.

Dedicația: „Sanctissime Virgini Theresiæ Clarissimi Carmelitorum. Discalciatorum Ordinis Parenti” (8 f.).

Pe pagina de titlu: „*ex Libris Constantini Cantacuzeni*”.

— *Thomus Secundus*. / *Contiens Tractatus de Praedestinatione, de Trinitate, de Angelis, / et de Homine.* / Editio tertia, / Tractatibus aliquot auctior, et correctior. / Parisiis, / Sumptibus Antonii Bertier, Bibliopolæ Regnae, / viâ Iacobææ, sub signo Fortunæ. / Et / Guillelmi de la Court. Bibliopolæ Burdigalensis. / M.DC.LXIX. (1669). / Cum privilegio Regis, et approbatione Doctorum.

[5 f.] Index + 588 p. (380 × 250).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR. III 49.398.

Pe pagina de titlu: „*ex Libris Constantini Cantacuzeni*”.

Ambele tomuri sînt legate într-un singur volum; legătura originală în piele maro, cu chenar linear aurit; central și în cele patru colțuri ale fiecărei coperte o frunză stilizată aurită.

[17] Gonet, Ioannus Baptist. *Manuale / Thomistarum, / seu / brevis theologiæ / cursus,* / In gratiam, et commodum / Studentium / editus / ab Adm. Rev.

Patre / F. Jo. Baptista Gonet / Biterrensi. Ord. FF. Praedicatorum, / Provinciae Tolosanae, strictioris observantiae, / in Academia Burdigalensi / Antecessore. / Tomus Primus / Patavii, MDCCIV. (1704) / Ex Typographia Seminarii. / Apud Ioannem Monfrè. / Superiorum permissu, / et privilegio.

484 p. + [4 f.] Index, (150 × 80).

Legătură originală în pergament.

Pe pagina de titlu: „*Ex Libris Constantini Cantacuzeni*“.

— *Tomus Secundus.*

431 p. + [4 f.] Index, (150 × 80).

Legătură originală în pergament, ușor deteriorată.

Pe pagina de titlu: „*Ex Libris Constantini Cantacuzeni*“.

— *Tomus Tertius.*

492 p., (150 × 80).

Legătură originală în pergament.

Pe pagina de titlu: „*Ex Libris Constantini Cantacuzeni*“.

— *Manuale / Thomistarum / seu / brevis theologiae / cursus, / In gratiam et commodum / studetium editus, / ab adm. Rev. Patre / F. Gio: Batista Gonet / Biterrensi, Ord. FF. Praedicatorum, Provinciae / Tolosanae, strictioris Observantiae, in / Academia Burdigalensi Antecessore, / Tomus Quartus. / Venetiis, M.DC.XCI (1691) / Apud Gaspar de Stortis. / Superiorum permissu.*

450 p. (155 × 90).

Pe pagina de titlu: „*Ex Libris, Constantini, Cantacuzeni*“.

— *Tomus Sextus*

580 p., (155 × 90).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: C.R. I 47.388.

[175] Granatensi, F. Ludovico. *Tertius tomus. / Concionum / de tempore, ¶ Quae à Pascha Dominicae Resurrectionis ad festum usque / sacratissimi corporis Christi habentur. / Auctore / R. P. F. Ludovico Granatensi, / Sacrae Theologiae professo- / re, Monache Domunicano. / Qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellae in perpe- / tuas aeternitates. Danielis 12. / Lugduni. / Sumptibus Alexandri / de Villenefue. / M.D.XCVIII. (1598).*

682 p., (180 × 110).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: I 47.727.

[217] Hemmingius, Nicolaus. *Catechismi / quaestiones / concinnatae, ¶ per / Nicolaum Hemmingium. / Witebergae / Excudebat Iohannes / Crato. / Anno M.D.LXX .1570).*

[8 f.] + 288 p. (150 × 95).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: I 49.512.

Lipsă paginile 3—4. Prefața, adresată lui Niculao Blanck, este datată: „Hafniae 4 die Decembris, anno Christo nato M.D.LX. (1560)“.

Lucrarea are unele însemnări românești din secolul al XVII-lea. Irsemnarea de la pag. 248 ne determină să presupunem că lucrarea a aparținut spătarului Drăghici Cantacuzino: „† *La al nostru ca un părinte dumnealui Drăghici vl. săpt. <ar> sân <ă> tate*“.

La p. 210 o irsemnare, de aceeași mână: „*La al nostru frate dumnealui Radul*“.

Pe verso forzatului, două însemnări parțial tăiate la legat:

„...*această carte ieste mai multu lăti <nească> decît frăntescă; † Adec eu Costandin brate Vlaicul scriu și mărturisescu*“.

[40] Hemmingius, Nicolaus. [Enchiridion theologicum].

[4 f.] + 453 p. + [16 f.] Index, (150 × 100).

Colofon: «Vitebergae Excudebat Iohannes Crato. Anno M.D.LXVIII (1568)».

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: I 49.511.

[61] Hieronymus, Eusebius. *Tertius to / mus Epistolarum* Divi Eusebii Hierosymi / Stridonensis, / Complectens ΕΑΕΙΚΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΠΟΑΟΓΕΤΙΚΑ, Nimisum ea <...> vae perti / nent ad Refellen / das diversos haere / seis et maledicorum / calumnias. / Una cum a<rg>umentis et / Scholii<s> Des. Erasmi Rote / rodami [Basileae, 1516].

170 f. + 1 f. albă nenumerotată (360 × 250).

Pe pagina de titlu: „*Ex libris Constantini Cantacuzeni*“.

Cu însemnări marginale ale stolnicului C. Cantacuzino.

— *Tomus quar / tus Epistolarum / sive Librorum episto / larium* / Divi Eusebi Hieronimi / Stridonensis, / complectens ΤΑΕΘΗΡΗΜΑΤΙΚΑ / Nempe, quae ad exposito nem Divinae Scripturae / Faciunt. / Una cum argumentis / et Scholiis / Erasmi Roteroda / mi. [Basileae, 1516].

150 f. (360 × 250).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR. III 49.400.

82] Hincza, Marcin, *Matka / Bolesna / Marya / to iest*: Tlumáczenie Meki Páná / Chrystusowe / Ktora bólesc Matce S. zádawátá. / Pozyteczne / Kázdege stanu czlowiekowi, do popráwy / zywetá, do nábycia cnot, do pociechy / Duchowney / osobliwie sluzace / Kaznodzieiom, Nauczycielom, / duchownym, / y tym wsztkim, ktorzy sie duchowney Ksiegi opisuiacey / mek Pánaska czytánienm rádzi zábáwiáia, / z Matka Swieta Bolesna, / Tom pierwszy, / W Krakowie [Cracovia] / u Wdowy y Dziedzicow Franciszká Cezárego, I.K.M. / Typogr. Roku Panskiego, 1665. [19 f.] + 748 p. + [21 f.] 300 × 200).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR III 49.607.

Dedicatia lucrării: „Iosnie Wielmoznemu Iego Mosci Panu, P. Mikolaiewi Bieganowskiemu. Kásztelanowi Kámienieckiemu Ianowskiemu, / Mostowskiemu, etc.“.

Legáturá originală în lemn de fag și piele neagră.

Pa pagina de titlu: „*Ex Libris Constantini Cantacuzeni*“.

Nota 1. Marcin Hincza — renumit predicator polonez — s-a născut în Prusia. A fost profesor de teologie morală și rector la colegiile din Gdancs, Thorun, Jaroslav și Cracovia. A murit la Posen, la 23 februarie 1667.

Lucrarea *Matka Balesna Marya...*, identificată în biblioteca stolnicului, este ultima scriere tipărită în timpul vieții autorului; volumul al doilea n-a mai apărut. (Cf. Backer, *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus*, vol. 3, Liège, 1856, p. 357—358).

[100] Hocquardus, Bonaventura. *Perspectivi / Lutheranorum / , et / Calvinistarum*; / Altera pars. / Ad Orthodoxorum / omnium confirmationem, mutantinum, in- / structionem, hostiumque verae fidei confusionem, / singulari studio fabricatum. / Per quod inspecturis Modernos Evan- / gelicos patebit esse verè Lutheranos et Calvini- / stas, tum ex ipso Libro quem vocant Concordiae, / tum ex Libris Lutheri et Calvini: / Nec non / Sacrarum Scripturarum, Conciliorum, Graecorum, Latiniorumque / Patrum testimoniis. / Omnium Saeculorum, á Christo nato. / Authore / Fratre Bonaventura Hocquardo / Lotaringo, Ordinis Minorum Strictioris Observantiae Re- / formatorum, S. S. Theol. LECTORE generali, / D. Hieronymus. / Haereses suam ad originem revocasse, refutasse est. / Permissu Superiorum. / Vienna, Typis Matthaei Cosmerovij, 1649.

[8 f.] + 934 p., (150 × 100).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR I. 49.519.

Dedicația: „Illustrissimo ac Excellentissimo Domino, Domino Comiti Aulo Palffi ab Erdöđ, Inclyti Regni Hungariae Palatino“.

Pe pagina de titlu: „*Ex libris Constantini Cantacuzeni*“.

Pe prima pagină a dedicației o marcă de proprietate: „*Ot. K. <omite> G: <heorghe> B: <rancovici>*“.

Pe ultima pagină a dedicației o amplă însemnare a posesorului inițial al cărții: „*Fr. Gabriel Thomasij á Chiprovatio Ords Minor, de oba. Custodia Búlgaria Diffinitor, nec non Illustrissimi ac Rmi <Reverendissimi> Dni fis Petri Didati Archieppi Sardieensis séu Sophien. Vicarius Generalis Viena emit Anno D. 1651 die 20 Augusti*“.

[99] Hyperius, Andreas. *De Sacrae / Scriptura lectio- / ne ac meditatione quo- / tidiana, omnibus omnium ordinum ho- / minibus Christianis perquam ne- / cessaria, Libri II. / Andrea Hyperio / autore. / Basileae, Per Ioan- / nem Oporinum. 266 p. + [19 f.]*.

Legătură originală în pergament.

Colofon: «Basileae, ex Officina Ioannis Oporini, Anno Salutis humanae M.D.LXIII-Mense Augusto».

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR I 48.027.

Dedicația: „Illustrissimo Principo Ludovico Duci Bavariae, Comiti Palatino Rheni, etc“.

Pe pagina de titlu: „*ex Libris Constantini, Cantacuzeni*“.

Pe forțaț în subsol, un ex-libris: „*Ex Libris Giorgij Longij Sibonburgensi*“.

[109] Kaldi György. *Az Vasarnapokra=Valo Predikatzioknak Első Resze. Advent első Vasarnapiatol-forgva St. Haromság Vasárnapjáig. Irta az hivek vigasztalásara és Jobbulására. Az Jesus-alatt vitezkedő Társaság-béli Nagy-Szombati Kaldi György Pap. Nyomtatta Posonyban Rikesz Mihaly, M.DC.XXXI (1631). Eszterdöben.*

[2 f.] + 743 p. + [12 f.]

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: III 49.424.

Volum incomplet, lipsă pagina de titlu și ultima foaie de la tablele. Lucrarea a fost descrisă după bibliografia lui Szabo Károli — *Régi magyar könyvtar*, vol. 1, Budapesta, 1879, p. 266, nr. 601.

Lucrarea este legată împreună cu altă scriere a aceluiași autor:

— *Az Inne / pekre-valo / Predicatzio- / oknak Első Resze / Sz: Andras / napiatol-fokva Ke- / restelő Szeptet / János napjáig- / Irta / az Hivek vigasztala- / séria és Jobbulására, / az Iesus-alatt vitez / kedő Társaság-béli / Nagy-Szombati / Kaldi György / Pap. / Nyomtatta Posonyban Rikesz / Mihaly, M.DC.XXXI (1631) / Eszterdöben.*

[3 f.] + 598 p. + [5 f.]

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: III 49.425.

Legătură originală în piele maro, deteriorată.

(Cf. Szabo Károli — *Régi magyar könyvtar*, vol. 1, Budapesta, 1879, p. 266—267, nr. 602).

Nota 1. Káldy, György — scriitor iezuit maghiar — s-a născut la Tyrnau în anul 1570. A fost profesor de morală la Olmutz, maestru de noviciat la Brunn și Leoben, rector la colegiul din Tyrnau. A murit la 30 oct. 1654 la colegiul din Presbourg, construit de el, și al cărui rector fusese în ultimii ani ai vieții.

A tradus Biblia în limba maghiară (prima ediție a apărut la Viena, în 1626; a doua ediție la Buda, în 1782). (Cf. Backer — *Bibliothèque des écrivains de la Campagne de Jésus*, vol. 5, Liège, 1859, p. 352).

[73] Langhis, Flamino de. *Mensa / Coelorum / opus, / in quo celebriores / difficultates, quae de Sanctis. / Eucharistae sacramento / solent agitari, / Breviter dilucidantur. / Auctore / P. D. Flamino-de Langhis / Ex Cler. Reg. S. Pauli. / Mediolani, M.DCLXXXVI (1686) / Ex Typographia Francisci Vigoni / Superiorum permissu.*

311 p. + [10 f.] Index (160 × 90).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: I 47.376.

[59] Langhis, Flaminio de. Flaminii / de Langhis / Ex Cleric Regul. S. Pauli / *Difficultates / miscellaneae / ex monnullis tractatibus Moralibus / Ad Usum Scholarum Selectae.* / Mediolani, M. DC LXXXVI. (1686) / Ex Typographia Francisci Vigioni / Superiorum permissu.

297 p. + [25 p.] Index.

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: I 47.375.

[158] Langueglia, Giovanni Agostino. *Avento / e sacre meteore, / Pre-diche, e Sermoni Dalla Solemnità di tutti i Santi sino alla Festa / degl'Innocenti, / Cum una Novena per l'aspettatione del Parto / Sacratissimo di Maria. / Del Padre / D. Gio. Agostino Lengueglia / C. R. Somasco. / In Venetia, M. DC.LXX. (1671) / Presso Paolo Baglioni / Con licenza de'superiori, e privilegio.*

[4 f.] + 368 p. + [4 f.] Tavola (210 × 160).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: II 46.450.

[21] Lapide, Cornelius *Commentarius / in Salomonis / proverbias, / Auctore / R. P. Cornelio Cornelii / Lapide Societatis Jesu. / Soc. Scripturae olim Lovanii, postea Romae Professore. / Editio altera ab Auctore aucta. / Dicatus / Eminetissimo, et Reverendissimo Principi / Ludovic / Portocarrero / S.R.E. Card. Archiepiscopo Toletano, Hispaniae Magnati, etc, etc. / Venetiis, MDCCII, (1702) / Apud Hieronymum Albricium. / Superiorum permissu ac privilegio.*

[3 f.] + 622 p. + [42 f.] Index (340 × 230).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota:

De pe pagina de titlu a fost decupat ulterior ex librisul stolnicului Constantin Cartacuzino: se disting fragmente din literele „X, L și C”.

Notă. *Cornelius a Lapide* (Cornelissen von den Steer), celebru comentator al cărților sfinte, s-a răscut la Bochalt, în anul 1566. A predat aproape douăzeci de ani limba ebarică și teologia la Colegiul din Louvain. În jurul anului 1617 a fost chemat la colegiul din Roma. A murit la 12 martie 1637. Comentariile sale asupra *Bibliei* au fost mult apreciate de contemporani, fiind tipărite în numeroase ediții separate sau cumulative. Prima ediție completă, în 10 volume, a apărut la Anvers, în anul 1681. Volumele care au fost identificate în biblioteca stolnicului (vezi pozițiile 45, 83, 104, 112 și 128) fac parte din a doua ediție completă a comentariilor, apărută la Veneția, în tipografia lui Hieronimus Albrizzi. (Cf. Backer — *Bibliothèque des écrivains de la Campagne de Jésus*, vol. 5, Liège, 1859, p. 413—421).

[24] Lapide, Cornelius. [Commentaria in omnes S. Pauli epistolas]. Venetiis, M.DCC (1700) / Apud Hieronymum Albricium. / Superiorum permissu ac privilegio. [2 f.] + 772 p. + [8 f.] Index, (340 × 230).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR III 49.413.

Volu incomplet: din pagina de titlu și dedicație (primele două foi) nu se mai păstrează decât fragmente, iar din index lipsesc 12 foi.

Pe pagina de titlu: „*ex Libris Constantini, Cantacuzeni*”.

[45] Lapide, Cornelius. *Commentaria / in Canticum / Conticorum. / Auctore / R. P. Cornelio Cornelii / a Lapide / E Societate Jesu / S. Scripturae olim Lovanii, postea Romae Professore. / Dicatus / Eminetissimo et Celsissimo S. R. I. Principi / D. D. Leopoldo / S. R. E. Cardinali de Kolloniz / Archiepiscopo Strygoniensi, Regni Hungariae Primati Ord S. Joan. Hierosolymitani / per Germaniam.*

Commendatori S. Caes. M. Consiliario Intimo, etc. / Venetiis, M. DCCII (1702). / Apud Hieronymum Albricium. / Superiorum permissu, ac privilegio.

[7 f.] + 277 p. [— 310] Index (330 × 220).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: C.R. III 49.409.

Legătură originală în pergament, ușor deteriorată.

Pe pagina de titlu: „*Ex libris Constantini, Cantacuzeni*“.

[84] L a p i d e, Cornelius, *Commentarius / in ecclesiasticum.* / Auctore / R. P. Cornelii / a Lapide / Societatis Jesu. / Soc. Scripturae olim Lovanii, postea Romae Professore. / Ad Eminentiss. et Reverendiss. Principem / Joseph Archintum / S.R.E. Cardinalem, / Mediolani Archiepiscopum, etc. / Venetiis, M. DCCIII. (1703) / Apud Hieronymum Albricium. / Superiorum Permissu, ac privilegio.

[3 f.] + 794 p. + [36 f.] Index (330 × 230).

Biblioteca Academiei Socialiste România, cota: CR III 49.411.

Pe pagina de titlu: „*Ex Libris Constantini, Cantacuzeni*“.

[96] L a p i d e, Cornelius. *Commentariorum / in / epistolas / catholicas.* / [Venetijs, Hieronymus Albriccius, 1700].

[1 f.] + 437 [— 440] p. + [18 f.] Index, (340 × 230).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: III 49.414.

Lipsește pagina de titlu. Legătură de epocă în pergament.

[105] L a p i d e, Cornelius. *Commentarius / in Acta Apostolorum / Auctore / R. P. Cornelio Caruelii / a lapide á E Societate / Jesu Olim in Sovaniensi, postea in Romano Collegio / Sacrorum litterarum Professore. / Dicitus / Eminentissimo, et Reverendissimo Principi / Io. Baptist. Rubino / S. R. Cardinali Episcopo Vicentio. / Venetiis, M.DC.XCIX (1699) / Apud Hieronymum Albricium. / Superiorum permissu, ac privilegio.*

[2 f.] + 270 p. + [14 f.] Index (330 × 220).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR III 49.407.

Legătură originală în pergament.

Pe pagina de titlu: „*ex Libris Constantini, Cantacuzeni*“.

[113] L a p i d e, Cornelius. [Proemium et encomium S. Scripturae. Commentaria in Pentateuchum Mosis. Commentaria in Genesim. Commentaria in Exodum. Commentaria in Leviticum. Commentaria in Numeros. Commentaria in Deuteronomium]. [Venetiis, Hieronymus Albriccius].

[2 f.] + 830 p. + [24 f.] Index (330 × 230).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: III 49.415.

Exemplar incomplet; lipsă pagina de titlu.

[129] L a p i d e, Cornelius. *Commentarius / in / Esdras, Hehemiam, / Tobiam, / Iudith, Esther, / et Machabaeos.* / Auctore / R. P. Cornelio Cornelii / a Lapide / Societatis Jesu. / Sac. Scripturae olim Lovanii, postea Romanae Professore. / Cum triplice indice. / Dicitus / Eminentissimo, ac Reverendissimo Domino / Henrico de Noris / Tit. S. Augustin Card. Amplissimo. / Venetiis, M.D.CCI (1701) / Apud Hieronymum Albricium. / Superiorum permissu, ac privilegio.

[3 f.] + 130 p. + [10 f.] Index + [5 f.] Commentaria in libros Machabaeorum + [6 f.] Index, (330 × 230).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR. III 49.412.

Legătură originală în pergament.

Pe pagina de titlu: „*Ex Libris Constantini, Cantacuzeni*“.

[141] Lorántfi Zsuzsánna. *Moses es az Prophetak, az az: Az igaz, keresztyeni vallásnak negyven öt ágazatának szent Írásbeli győzhatetlen bizonságtetele*. Mélyek nagy részént az Fejedelmi Meltosággal lündöklő Erdély Fejedelem. Aszszonytul Lorántiffi Susanna tul másoknak jo példa adásával, az szent Írásnakgyakor obvasára között ki szedegettettenek, és az után megh bövítettvén, az idvességre ohajtozkohoz valo buzgoságból közönségessé tettettenek. Luk. 16.20 Vagyon Mosesek és Prophe-tájok, halgassák azokat. Fejérvartt [Alba Iulia] 1641. esztendőben.

[4 f.] + 180 p. + [6 f.].

Pentru descrierea bibliografică, vezi: Szabó Károly, *Régi magyar kényvtár*, voi. 1, Buda-
pesta 1879, p. 311 (nr. 716).

[232] Mansi, Giuseppe. *In vero / ecclesiatico / Studioso di Conoscere, / e di corrispondere alla sua vocazione*. Opera / di Giuseppe Mansi, / della Congregat. dell'Oratorio. / Diviso in quattro libri. / Quarta impressione. / All'Illustrissimo, et Reverendissimo / Sig. Abate / Francesco Maurizio / Gonterio / Limosiniere di S.A.R. e Dottore Col- / leggiato di S.T. / In Torino M.DC.LXXXII. (1682) / Per gl'Heredi del Colonna. / A srese di Gio. Battista Casabianca.

[3 f.] + 522 p. + [4 f.]. (150 × 90).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: I 47.373.

[135] Marchelli, Romolo. *Prediche / quaresimali* / del P. D. / Romolo Marchelli / Genovese Bernabita / Assistente del Padre Generale de'Chierici Regolari / di S. Paolo. / Con due Tavole, una degli Argomenti delle Prediche, et l'altra delle / Materie più notabili, che si contengono nell'Opera. / Dedicate / All'Eminentiss. e Reverendiss. S'g. / Card. Crescenzi. / In Venetia, M. DC.LXXX. (1680) / Appresso Gasparo Storti. / Con licenza de'superiori, e privilegio.

[5 f.] + 454 p. + [17 f.] Indice delle materie, (220 × 170).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: II 46.451.

[111] Młodzianowski, Thomas. *Praelectiones / theologicae / de / Deo / P. Thomas Młodzianowski / Poloni / Societatis Jesu. / Accessit / tractatus / de S. S. Trinitate. / etiam polemicis accomodatus. / Dantisci, Cum Gratia et Privilegio Soc. Regiae Majest. Polon, e Succ. / Ex Bibliopolio Forsteriano. / A. D. M. DC. LXVI (1666).*

[2 f.] + 248 p. + [9 f.] Index (320 × 210).

La f. 2 verso o insemnare de proprietate: „*Ex libris sum Thomae Radulii Neyturelli*“.
Este legată împreună cu o altă lucrare a aceluiași autor:

— *Praelectiones / theologicae / de / Angelis / et / actibus humanis / P. Thomae Młodzianowski / Poloni Societatis Jesu. / Accessit / tractatus moralis / seu / fundamentum omnium Resolutionum / conscientiam concernentium. / Dantisci, / Cum Gratia et Privilegio Soc.: Reg: Majest: Polon: et Succ: / Typis et sumptibus Simonis Reinigeri. / A.D.M.DC.LXVII (1667).*

[2 f.] + 248 y. + [9 f.] Index (320 × 210).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: III 49.615/49.616.

La sfârșitul lucrării aceeași insemnare de proprietate, în formă prescurtată: „*Ex libris sum: T.E.N.*“.

Legătura, în pergament, pare a fi originală.

Notă. *Thomas Młodzianowski* — teolog polonez — s-a născut la Mazovie, la 21 dec. — 1622 și a murit la Cracovia la 9 oct. 1686. Młodzianowski a fost trimis, vreme de 5 ani, misionar în Persia și Palestina. Revenit în Polonia, a profesat teologia și filozofia la Lublin, îndeplinind totodată și importante funcții ecleziastice.

Lucrările semnalate în biblioteca stolnicului sînt primele scrieri tipărite ale teologului polonez. (Cf. Backer, *Bibliothèques des écrivains de la Compagnie de Jésus*, vol. 3, Liège, 1856, p. 498—500).

[132] Mussus, Cornelius. *Prediche / sopra / Il simbolo de gli Apostoli, / Le Due dilettioni, di Dio, e del Prossimo, / Il Sacra Decalogo, et / La Passione di nostro Signor Giesu Christo, / descritta da S. Giovanni Evangelista. / Del R.mo Mous.or Cornelio / Musso Vescovo di Bitonto. / Predicate in Roma la Quaresima l'Anno M D XLII. nella / Chiesa di S. Lorenzo in Damaso, sotto il Ponteficato / di Paolo Terzo. / Nelle quali, copiosamente si dichiara quanto si appartiene / alla Institutione Christiana. / Seconda editione. / Con Licenza, e Privilegio della Signoria di Venetia, et Principi d'Italia. / In Venetia, / Appresso i Giunti. M DCI (1601). [3 f.] + [1 pl.] Portretul lui Mussus Cornelius.*

+ [35 f.] Tavola + 631 p. [lipsesc primele două pagini]. (230 × 170).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR II 46.407.

Dedicația lucrării [2 f.]: «A' Illust.mo et Rev.mo Sig.r Osse.mo il Sig.r Anfibale di Capua Arcivescovo di Napoli, Nuntio Apostolico in Polonia». Semnează: «Gio. An. Fineo».

Pe pagina de titlu: «ex libris Constantini, Cantacuzeni».

Notă. *Musso Cornelio*, unul dintre cei mai mari predicatori ai sec. XVI, s-a născut la Plaisance în 1511 și a murit la Roma, în 1574. (Cf. *Biographie universelle*, vol. 13, Bruxelles, 1845, p. 345).

[164] Naxera, Emmanuel. *Prediche / Per le Domeniche / dell'avvento. / E tutte le altre fino à Quaresima insieme / con alcune Feste più principali. / Del Padre / Emmanuel di Naxera / della Compagnia di Giesu; / Prima Lettore di Sacra Scrittura nel Colleggio della Compagnia nella / Università di Alcalà, e poi di Politica nell'Imperyal di Madrid. / Transportate dalla lingua Spagnuola nella Italiana / dal sig. Girolmo Brusoni. / Al Reverendissimo Padre / D. Paolo Carrara / Preposite Generale della Congregazione din Somasea. / In Venetia, Per li Baba. M. DCLVII (1658). / Con Licenza de superiori, e privilegio.*

[21 f.] + 426 p. + [6 f.], (230 × 170).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: II 46.453. i

Nota. *Emmanuel Naxera* — predicator sponiol, născut la Toledo în 1623. A îmbrățișat de tânăr viața religioasă. A fost profesor de teologie la Alcalá și de politică la colegiul din Madrid.

Prediciile incluse în acest volum au apărut inițial în limba spaniolă, sub titlul: *Panegiricos en los festividades de varos Santos*, Madrid, 1648 și 1649, în 40, 2 volume; 1651, în 40, 3 vol.; 1654, în 40, 2 vol. (Cf. Backer, *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus*, vol. 2 (cf. Backer, *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus*, Liège, 1854, p. 436—437).

[198] Oregius, Augustinus. *De Deo uno / Traçtatus primus. / Auctore / Augustino Oregio. / Pontificijs Eleemosynis generali Praefecto, / Sanctissimi Domini Nostri Urbani Octavi / Theologo, et Intimo Cubiculario. Basili- / ce Vaticanæ Canonico, Sanctæ ac / Universalis Romanæ Inquisitionis Consultare. / Cum Privilegio. / Secunda editio. / Romæ, Ex Typographia Rev. Cam. Apost. / MDC XXX (1680). Superiorum permissu.*

[8 f.] + 489 p. [— 490] errata (120 × 90).

Legată ulterior împreună cu:

— *De Individuo / Sanctissimæ / Trinitatis / Mysterio. / Traectatus Secundus...* [4 f.] + 248 p. (120 × 90).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: I 48.041.

Notă. *Augustin Oregio*, — cardinal, unul dintre cei mai cunoscuți teologi din timpul său, s-a născut la Romagna, în 1577, din părinți săraci, s-a ridicat pe cele mai înalte trepte ale

ierarhiei celesiastice prin cultura sa temeinică și talentul său oratoric. S-a bucurat de protecția cardinalilor Bellarmir, și Barberit, ultimul devenit papă sub numele de Urban VIII, Augustin Oregio a murit în anul 1635.

A publicat în timpul vieții numeroase lucrări cu caracter teologic, *de Deo, de Trinitate, de Incarnatione, de Angelis, de Opere sex dierum*, adunate și publicate postum, sub forma unei serii de opere complete, de către nepotul său Nicolas, la Roma, între 1637 și 1642. (Cf. *Biographie universelle*, vol. 14, Bruxelles, 1847, p. 630).

[197] Osiander, Luca. *Enchiridion Contro- / versianum, quas / Augustanae confes- / sionis Theologi habent cum / Calvinianis.* / In quo utriusque partis / Argumenta candide propo- / muntur, et Paralagisimi Adversariorum bu- / viter ac nervose dissolvuntur. / Authore / M. Luca Osiandro, / Doctoris Lucae Filio, Pastore et Super- / intendente Leobergensis et vicinarum / Ecclesiarum, in Ducatu Wir- / tembergico. / Coloss. 2. / Videte, ne quis nos decipiat, per Philosophiam et ina- / nem Fallaciam, secundum traditionem hominum, secun- / dum Elementa Mundi, et non secundum Christu. Quia in / ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatus corporaliter. / Cum gratia et Privilegio Speciali Electoris / Saxoniae, ad decennium / Witebergae. / Typis Wolffgangi Meisneri, Sumptibus Clementis / Bergeri, et Zachariae Schureri, Bibl. / Anno M.DC.XIV (1614). (160 × 95).

5 f. + [3 f.] + 271 p., (160 × 95).

— *Enchiridion / Contro- / versiarum reli- / gionis: quae hodie inter / Augustanae Confessionis Theologos / et Pontificios habentur.* / In quo utriusque partis / Argumenta breviter et candide proponuntur: / Adversariorum autem Paralagisimi solide / refutantur. / Authore. / M. Luca Osiandro. / Doctoris Lucae Filio Pastore / Leobergensi, et vicinarum Ecclesia- / rum Superintendentente. / Donuo editum, priori emendatius. / Cui accessit refuta- / tio Octo Propositionum, conscriptarum à / D. Francisco Costero, adversus (ut ipse putat) / omnes bujus seculi sectarios. / Cum gratia et Privilegio Speciali Electoris / Saxoniae, ad decennium. / Witebergae, / Excusum per Iohann. Schmidt, Sumptibus / Clementis Bergeri, et Zachariae Schureri, Bibl. / Anno M.DC.X. (1610).

4 f. + [3 f.] + 346 p. (160 × 95).

— *Enchiridion / Contro- / versiarum, quae / Augustanae Confessionis Theo- / logis / cum Anabaptistis intercedunt.* In quo utriusque partis / Argumenta candide propo- / nuntur, et Paralagisimi Adversariorum breviter ac nervose, dissolvuntur / Authore / M. Luca Osiandro, / Doctoris Lucae Filio, Pastore et Superintendente Leobergensis et / Vicinarum Ecclesiarum, in Ducatu / Wirtembergico. / Coloss. 2 / Nemo palmam vobu intervertat, vadens in humilitate et / Religione Angelorum, quae non Videt, fastuosusambu- / lans, frustra inflatus sensu suae carnis, et non tenenscaput, / ex que totum corpus, per nexus et coniunctiones submi- / nistratum et constructum, crescit in augumentum Dei. / Cum gratia et Privilegio Speciali Electoris / Saxoniae, ad decennium. / Witebergae, / Excusum per Iohann. Schmidt. Sumptibus / Clementis Bergeri, et Zachariae Schureri, Bibl. / Anno M.DC.VIII (1608).

7 f. + 239 p., (160 × 95).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste, cota: I 47.526/17.528.

Legătură originală în permanent, parțial deteriorată. Prima copertă lipsește.

Pe forțați posterior — o dedicație:

«Ad meliorum ignisitionem varitatis coelestis mittit hunc Librum Magnifico ac Generosissimo Domino Constantino Cantacuzeno. Anno M.DC.LV. 31 Aug. Martinus Albrichius Philosophia Magister pt. Schola Coron. Rector.»

Tot aici, o însemnare de proprietate tăiată de autorul dedicației «Sum ex libris Pauli Fabricij Zonstag».

Pe ultima foaie, însemnări de lectură în limba latină și greacă de mîini diferite. Însemnările în limba greacă aparțin, probabil, postelnicului Constantin Cantacuzino.

Lucrarea a aparținut, după cum atestă dedicația, și postelnicului Constantin Cantacuzino.

Nota. *Osiander Luca* zis cel Bătrîn, fiul celebrului teolog protestant, *Adreas Osiander*, s-a născut la Nurenberg, la 10 dec. 1534. A fost superintendent general al bisericilor din Wurtemberg. A murit la 17 sep. 1604.

A tipărit numeroase lucrări de controversă religioasă, între care se integrează și scrierile identificate în biblioteca stolnicului Constantin Cantacuzino. (Cf. *Biographie universelle*, vol. 14, Bruxelles, 1846, p. 265).

[176] *O s o r i u s*, Hieronymus, Hieronymi / *Osorii Lusitani*, / *Episcopi Silvensis*, / *Paraphrasis / in Isaiam: / Libri V.* / Coloniae Agrippinae / In officina Birckmannica, Anno / M.D.LXXXIII. (1584). / Cum Gratia et Privilegio Caes. Maiest.

[16 f.] + 244 f. + [3 f.], (140 × 100).

Colofon: «Coloniae Agrippinae, Excudebat Godefridus Kempersis. Anno Salutis, M.D.LXXXIII».

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR I.47.523.

Dedicații: «Arnoldus Mylius Frimursensis, V. C. Ioanni Metello Sequano Jurisconsulto.» (f. 2—4r); «Ad Henricum Regis Emmanuelis Filium» (f. 1—5)

Pe pagina de titlu: „ex libris Constantini Cantacuzeni“. Legat împreună cu:

— Hieronymi / *Osorii Lusitani*, / *De Gloria libri quinque.* / *De Nobilitate civi- / li et Christia- / na Libri totidem.* / *Additus Marginalibus, et Indice / locupletissimo.* / Basileae / Ex Officina Pernea / CIOIOXXCIV (1584).

[12 f.] + 330 p. + [11 f.] Index, (140 × 100).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR 47.524.

Dedicația: «Ioanni Matalio Metello Sequano viro Clarissimo Bartholomaeus Bodegemius Delphus I. C. Salutem» (f. 2—9r).

— Hieronymi / *Osorii, Episcopi / Algarbiensis.* / *De vera sapientia.* / *libri V.* / *Ad Sanctissimum D. N. Gregorium XIII.* / *Pontificum Maximum.* / *Coloniae Agrippinae.* / *In Officina Birckmannica.* / *Anno CIOIOLXXII.* (1582). / *Cum gratia et Privilegio S. Caes. Maiestatis.*

302 p. (140 × 100).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR I 47.533.

Pe pagina de titlu: «*ex Libris Constantini Cantacuzeni*».

Intregul coligat este constituit ulterior și legat în pergament, cu ornamente în negru, imprimate.

Notă. *O s o r i o*, H. — ilustru scriitor portughez — s-a născut la Lisabona în 1506. A studiat filozofia și limbile orientale în Franța și Italia. A murit în anul 1580, la Tavira. A lăsat numeroase scrieri filozofice, teologice, critice și istorice. (Cf. *Biographie universelle*, vol. 14, Bruxelles, 1847, p. 268).

[1] *P a r e u s*, David. *Davidis Parei / In / Haseam / Prophetam / commentarius* / Cum translatione triplici, / latina gemina, ex hebraei et, / Chaldero Thorgum Jonathae: / nec non Graeca LXX. / Praemittuntur *προλεγόμενα* de Prophetis et Propheticae / Scripturae Autoritate cum Praefatione / Ad Mauritium Landgravium / Principum Decus: de Jure Principis / circa Ecclesiastica. / Ab authore diligentur recogni- / tus, et passim locupletatus. Recognitionis ratio praefatione / ad Lectorum redditur. / Anno CIOIOCXVI (1616). / Seidelbergae. / Impensis Jonae Rosae Librarii Francofurtensis, / Typis Johannis Lancelloti, Academiae Typogr. / Cum gratia et privilegio S. Rom. Imperij Vicarej ad Decennium.

[7 f.] + 216 p. + [6 f.] Index, (230 × 180).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR I 46.433.

Legătură românească de epocă, în piele maro.

Pe pagina de titlu: «*Ex Libris Constantini, Cantacuzeni*».

Nota. *Parcus (Waengler) David*, ministru al religiei reformate, s-a născut la Frankenstein, în 1548 și a murit în 1622. (Cf. *Biographie universelle*, vol. 14, Bruxelles, 1847, p. 347).

[63] *Petro de Comitibus, Francesco, Tractatus / de praedestinatione / et / reprobatione / Auctore / Fr. Petro de Comitibus / Romano / Ord. Er. S. Aug. de Ancona / Artium, et Sacrae Theol. Doctore, / et Magistro, et in Conventu / S. Stephani Venetiarum / Regente, / Nec non S.S. Officij Consultore, et Librorum Revisore. / Venetiis. M. DC.LXXXI (1681). / [Presso Gio:] Francisci Valuasensis. / Superiorum Permissu, et Privilegio.*

715 p. (150 × 80).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: I 47.717.

Paginile 3—8 dedicația: «*Eximio, atque integerrimo Patri Magistro Fr. Fulgentio Trabellono Totius Ord. Er. S. Augustini Generali Procuratori*».

Lucrarea are pagina de titlu și câteva foi parțial deteriorate.

[189] *Petro de Comitibus, Fr. Tractatus / de Sanctissima Trinitate. / Sive / de Deo trino / Tomus Primus. / Auctore / Fr. Petro de Comitibus / Romano / Ord. Er. S. Aug. de Ancona / Artium, et Sacrae Theol. Doctore, / et Magistro, et in Conventu / S. Stephani Venetiarum / Regente, Nec non S.S. Officij Consultore, et Librorum Revisore. / Venetiis, M. DC. LXXX (1680). / Typis Io: Francisci Valuasensis. / Superiorum Permissu, et Privilegio.*

608 p. (160 × 80).

[239] *Tractatus / de Sanctissima / Trinitate. / Sive / de Deo trino / Tomus Secundus...*

p. 609—1190 + [2 f.] errata, (160 × 80).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: I 47.715.

[236] *Petro de Comitibus, Franciscus. [Padre Pietro Conti.] Tractatus / de / beatitudine / Auctore / ad modum Rev. P. / Fr. Petro de Comitibus / Romano / Ord. Erem. S. August. de Ancona Artium, / et Sac. Theol. Doct. et Mag. et in Conventu S. Steph. Venetiorum Re- / gente, nec non Sancti / Officij Consultore. / Dicitur / Reverendiss. D. D. / Jo: Petro de Bertis / Plebane Parochialis, et Collegiatae / Ecclesiae S. Martini Venetiarum, et / Ecclesiae Ducalis D. Marei Ca- / nonico Emeretissimo. / Venetiis, M. DC. LXXX (1680) / Apud Dominicum Milochum. / Superiorum Permissu, et Privilegiis.*

[12 f.] × 368 p. + [8 f.] Index (170 × 90).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR I 47.716.

Pe foaia de gardă: «*Ex Libris Constantini Cantacuzeni*».

Pe forțașul posterior, o însemnare a Stolnicului: „*Operis Victoris finis. Finis Coronae opus*“.

[237] *Petro de Comitibus, Fr. Tractatus / de / visione / beatifica. / Auctore / ad modum Rev. P. / Fr. Petro de Comitibus / Romano / Ord. Erem. S. August. Artium, etc. Sac. Theol. / Doct. et Mag. in Conventu S. Stephani / Venetiarum Regente, et Sancti / Officij Consultore. / Dicitur / Reverendiss. atque integerrimo Patri / Fr. Ioanni Thomae / Rovettae / de Brixia, / Ord. Praed. Sac. Theol. Mag. Venetiarum, / totiusque eius Domini Inquisitore / à S. Sede in haeticam pestem / specialiter deputato. / Venetiis, M. DC. LXXIX (1679) / Apud Dominicum Milochum. / Superiorum Permissu, et Privilegiis.*

[12 f.] + 500 p. (155 × 85).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: I 47.718.

[216] Peucerus, Gasparus. *Commentarius / de praeci- / puis generibus / divinationum, / in quo a pro- / phetiis autorita- / te divina traditis / et à Physicis coniecturis, dis- / cernuntur artes et imposturae Diaboli- / cae, atque / observationes natae ex superstitione et cum / hac coniunctae: Et monstrantur fontes ac cau- / sae Physicarum praedictionum: Diabolicae ve- / ró ac superstitiosae confutatae dam- / nant- / turae serie, quam tabella prae- / fixa astendit. / Recens editus, et auctus ac- / cessione multiplici, co- / piosaque rerum et verborum Indice. / Autore / Gasparo Peucero D. / Cum Gratia et Privilegio Caes: / Witebergae / Excudebat Iohan. Schwer- / tel. / [1560].*

[8 f.] + 425 p., (160 × 105).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: I 47.493.

Lucrarea incompletă, lipsesc ultimele foi. Legătură originală în piele galberă, parțial deteriorată; incuierile metalice, de asemenea, deteriorate.

Dedicația lucrării: «Illustrissimo et Reverendissimo Principi ac Domino, Domino Sigismondo Archiepiscopo Magdeburgensi, Primati Germaniae, et Administratori Halberstaden- / densi, Marchioni Brandenburgensi, Duci Stetini, Pomeraniae, Silesiae, etc.».

Pe pagina de titlu: „*Esi Ioannis T. Popolezi M. (...) Conset di 55. 1610*“:

Pentru datarea lucrării, vezi: *Trésor ...* vol. 5, p. 245 (ed. I-a a lucrării apărut la Witebergae, 1553).

Notă. *Garspard Peucer*, medic și matematician german, ginerele lui Melanchthon, născut la 6 ian. 1525 la Bautzen, a profestat matematicile și medicina, cu mare succes la Universitatea din Wittenberg. Acuzat de calvinism, a fost arestat (1574), fiind considerat șeful unui complot împotriva lutheranismului. Eliberat în anul 1586, Peucer s.a retras la Zerbst, sub protecția prințului Anhalt. A murit la Dessau, la 25 sept. 1602.

Lucrări principale: *Elementa doctrinae de circulis coelestibus et primo motu* (1561, în 80 și o relatare a perioadei sale de detențiune, sub titlu: *Historiae carcerum et liberationis divinae Gaspar Pueceri*, Zurich, 1605, în 80. (Cf. *Biographie universelle*, vol. 15, Bruxelles, 1846, p. 121).

[187] Pintus, Lusitanus Hector. [Commentaria in Esaiam prophetam. Romae, Typis Ioan. Graphei, 1560].

13 f. + 438 f. + [1 f.] (160 × 100).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR I 47.533.

Exemplar incomplet: lipsește pagina de titlu. Legătură românească din sec. XVII, în piele maro, bine conservată.

Dedicația: «Domino Henrico Principi Illustrissimo, invictis, sumi Regis Emanuelis filio, Cardinali et Archiepiscopo amplissimo» (f. 1–2).

Pe prima pagină a dedicației, marca de proprietate a stolnicului «*ex libris Constantini Cantacuzeni*».

[174] Posnaniensis, Petrus. *Splendores / hierarchiae / politicae, et ecclesiasticae, / A / Caestri Hierarchia exemplati. et ad Christianum re- / gimen, atque ad stabilem Republicae permanentiam / accommodati. / Cum Quintuplici In- / dice, in gratiam et usum Praedicatorum. I. Pro Dominicis totius Anni, II. Pro Festi- / vitatibus Sanctorum. III. Pro Exequiis Defunctorum in communi, et in particulari. IV. Rerum notabilium. V. Sacrae Scripturae. Authore A. R. P. Petro Posnaniense. Ord: Minorum Regularis Observatae, et Provinciarum Poloniae Patre. S. Theol. Lectore Iubilato. Cum Gratia et Privilegio S. R. M. Cracoviae. Apud Lucam Kupisz S. R. M. Typographum, Anno Domini 1652.*

[43 f.] + 489 p. + [16 f.] Index, (190 × 160).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR II 47.739.

Dedicația lucrării [2 f.]: «Per illustri et Reverendissimo Domino, D. Thomae a Rup- / iów Vieyski Abbatiae Plocensis perpetuo Administratori, Praeposito Varmiensi, Custodi Gnesnesi, Secretario S.R.M.».

Pe pagina de titlu: «*ex libris Constantini Cantacuzeni*» și o însemnare anterioară: «*Pro- / conventu Zbavariensi offert Per Demetrius (...)*».

[85] Reginaldus, Valerius. R. P. Valerii / Reginaldi / Burgundi Sequani / e Societ: Jesu, *Praxis Fori / Poenitentialis / ad directionem confessorum; in usu sacri / sui muneris.* / Opus ab auctore Magno Susceptum animo ingen- / tique la- / bore ac diligentia ad finem usque perductum: non solum Poenitentibus et Confessa- / riis sed / etiam SS. Theolog Professoribus et Candidatis, divini verbi Concionato- / ribus, Ecclesia- / sticis omnibus et sacrorum Tribunalium Cognitori et / Judici pernecessarium, / Nunc Primum in Germania correctius et ornatius exinis in lucem, / editum. / Adiecti sunt, universo Operi defernientes. Indices duo: Prior Librorum ac / Capitum, Posterior Rerum / et verborum memorabilium. / Permissu superiorum. / Moguntiae, / Sumptibus Petri Heningii et Bernardi Gauth. Bibliop. Coloniens. I / Anno M.DCXVII (1617). / Cum Gratia et privilegio Sacrae Caesareae Maiestitis. / [7 f.] + 594 p. + [11 f.], (370 × 240).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR III 49.637.

Volum incomplet: lipsesc citeva foi de la index.

Dedicația: «Illustrissimo ac Reverendissimo Domino D. Ferdinando de Rye Bisuntinensi Archiepiscopo S. R. Imperii Principi, etc.» (f. 2r).

Legătură originală în lemn de stejar și pergament, cu ornamente florale și incuietori metalice.

Pe pagina de titlu două mărci de proprietate:

1) «*Conventus Vienn. P. P.: Carmel. Discalce.*

2) *Ex libris Constantini Cantacuzeni.*

Nota. Reginaldus (Regnauld, Renaud) Valerius s-a născut în 1543 la Usie. A fost profesor de filozofie la Bordeaux, unde a reperutat mari succese oratorice. A predat teologia morală la universitatea din Paris și Dôle. A murit în anul 1623.

Prima ediție a lucrării semnalată a apărut la Lugdunum, în 1616: *Praxis Fori Poenitentialis ad directionem Confessarii in usu sacri sui muneris. Opus tam Poenitentibus quam Confessariis utile. Auctore R. P. Valerio Reginaldo Burgundo Sequano e Societate Jesu. Nunc primum in lucem editum.* Lugduni, sumptibus Horatti Cardon, 1616, in folio, 2 volume. (Cf. Backer — *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus*, vol. 2, Liège, 1851, p. 513—514).

[173] *Regulae / Societatis / Jesu. Auctoritate / Septimae Congregationis Generalis / auctae. / Antverpiae, / Apud Ioannem Meurisium. / M.DC.XXXV (1635). / Superiorum permissu.*

276 p. + [25 f.] Index, (160 × 100).

Pe pagina de titlu a fost decupat un ex libris; probabil marca de proprietate a stolicului C. Cantacuzino. Pe forzet există o mențiune anterioară de proprietate: «*Professor Verus Scrius libri Ioannes Apostolaki. Anno 1612.*» Cartea a aparținut și Colegiului Iezuit din Camenița (Polonia) după cum rezultă dintr-o însemnare aflată la foaia 1 recto: „*Collegii Camenecensis Soc. Jesu*“.

Cartea este legată împreună cu alte două lucrări privind organizarea și activitatea ordinului Iezuiților:

— *Constitutiones / Societatis / Jesu / et examen / cum declarationibus. / Antverpiae, / Apud Ioannem Meurisium. / M.DC.XXXV (1635). / Superiorum permissu.*

368 p. + [37 f.] Index.

— *Ratio / Atque Institutio / Studiorum / Societatis Iesu. / Auctoritate / Septimae Congregationis generalis auctae. / Antverpiae, / Apud Ioannem Meurisium. / M.DC.XXXV (1635). / Superiorum permissu.*

173 p. × [10 f.] Index.

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: I 47.554/47.556.

Volum incomplet, deoarece lipsesc ultimele foi. Legătură originală în piele maro, bogat ornamentată.

Primele ediții din aceste titluri (considerate foarte rare) au apărut la Roma între 1558—1586; (1) *Constitutionis Societatis Iesu*, în anul 1558 (Cf. Brunet, *Manuel du libraire...* vol. 2, p. 239; (2) *Regulae Societatis Iesu*, în anul 1580 (Cf. Brunet, *Manuel du libraire...* vol. 4, p. 1194); (3) *Ratio atque institutio studiorum*, în anul 1586 (Cf. Brunet, *Manuel du libraire...*, vol. 4, p. 1121):

Lucrarea *Constitutiones Societatis Iesu* a fost scrisă de Ignatie de Loyola, întemeietorul Ordinului. Lucrarea a fost tradusă în limba latină de Pere Polonque, secretarul său, cu o riguroasă fidelitate. (Cf. Crétineanu-Joly, I. *Histoire religieuse, politique et littéraire de la Compagnie le Jésus*, Paris, 1844, vol. 1, p. 58).

[204] Rupertus Tuitiensus. Rupertus / ti Abbatis Tuitien- / sis *Comentariorum is Evangelium / Ioannis libri XIII*, de nouo / recogniti. / Apud Io. Petreium Norembergae, / Anno M.D.XXVI. (1526).

[26 f.] Index + 919 p., (170 × 120).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR I 47.569.

Legătură originală în piele maro cu ornamentații din flori stilizate. În centrul ambelor coperte scena coborârii lui Isus de pe cruce.

Pe pagina de titlu: «*iam ex Libris Constantini Cantacuzeni*». Pe verso paginii de titlu; un alt ex libris: «*Sum ex libris Mics. Tsiemulij Turoczen, P.*» și o însemnare în limba latină din anul 1530. Ex librisul a fost tăiat cu cerceală de către stolnicul C: Cantacuzino:

Colofon: «*Commenaria Ruperti Abbatis Tuitiensis in Evangelion Ioannis excusaper Ioannem Patreium typographum Norembergen. Anno M.D.XXVI. Mense iulii*».

[79] Segneri, Paolo. *La manna / dell'anima* ovvero / *Esercizio / facile* insieme, e fruttuose, per chi desidera in / *quelche modo attender / all'Oratione / Proposto / dal P. Paolo Segneri / della Compagnia di Giesu, / Per tutti i giorni dell'Anno. / Primo Trimestre. / All'Illustrissimo et Reverendissimo Signore / Sig. Padron Ca- liendissime / Monsignor / Giuseppe / Musolti / Dell'una / el'altra Legge Dott. Colle- giato / della Metropolitana di Bologna Canonico, / Protonotario Apostolico, er Vi- cario / Capitolate Sede Vacante. / In Belogna, per Giacomo Monti / Con licenza de' Superiori.*

[2 f.] + 603 p. (145 × 75).

Biblioteca Colegiului «N. Bălcescu» din Craiova; Secția 11, nr. 187.

— *La Manna dell'anima...* Secondo trimestre.

[2 f.] + 603 p. (145 × 75).

Biblioteca Colegiului «N. Bălcescu» din Craiova.

— *La manna dell'anima...* Quarto trimestre.

[2 f.] + 564 p. (145 × 75).

Biblioteca Colegiului «N. Bălcescu» din Craiova; Secția 26, nr. 587.

Pe pagina de titlu: «*Ex L. Constantini, Cantacuzeni*».

Nota. Paolo Segneri — predicator iezuit celebru, născut la Nettuno, la 22 martie 1624. S-a remarcat prin viața sa austeră și prin marele succes al predicilor sale. A murit la Roma la 9 dec. 1694. (Cf. Backer, *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus*, vol. 3, Liège, 1855, p. 688).

[263] Smythaeus, Ricardus. *Refutatio / locorum communiū / theologico- rum, Phi- / lipp Melanchthonis. Germani, M. Lu- / theri discipoli primarii*, dedi- cata Princi- / pum illustrissimo. ac catholicissimo, Phi- / lippo, Regi Hispaniarum. etc. / Autore, Ricardo Smythaeo, Angelo eiusdem / Principis sacellano, ac Theolo-

giae, in illius / Achademia Duacensi, Praelectore. / 1563. / Duaci. / Prostant apud Nicolaum Lapidanum. / Cum gra. et Privile. Regiae Maiestatis.

[11 f.] + 112 [— 115] (160 × 100).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR I 47.502.

Numele tipografului a fost adăugat ulterior pe pagina de titlu prin caserarea unui ştraif tipărit separat.

Pe pagina de titlu: «*ex libris Constantini, Cantacuzeni*»

[253] Stapletonus, Thomas, *Promptuarium / catholicum, / ad instructionem Concinatorum contra / haereticos nostri temporis, / Super Omnia Evangelia Totius Anni / tam Dominicalia, quam de Festis; / In quo inveniet Concinator, unde ex litera Evangelica, vel ple- / rasque haereses apte refutet vel contra haereticorum hodie frandes / et mendacia, fidem Catholicum praetextu Evangelii plausibili- / ter ab illis impugnatum solidè defendat. Authore Thoma Stapletono, Anglo, / S. Theol. Doct. et Regio Professore Lovanii. / Hac sexta editione plurimis in locis novis additionibus / ab eodem Authore recens locupletatum. / Additus est Index rerum copiosissimus. / August. Enarrat. in Psal. 36. / Tanto magis debemus commemorare vanitatem haereticorum, / quanto magis quaerimus salutem eorum. / Venetis, MDCXCVI (1696). / Apud Petrum Dusinellum.*

[21 f.] + 325 p. (partea 1-a); 320 p. (partea 2-a), (160 × 100).

Legătură originală în piele maro, cu incuietori metalice; actualmente incuietorile lipsesc.

Dedicăția lucrării: «Amplissimo, Omnique Virtutum Heroicarum Genere Celeberrimo Antistiti, R. D. Joanni Sarazino ad D. Vedastum Atrebatensem Abbati dignissimo, et Maiestati suae Catholicae in Status Belgio intimo Senatu Consiliario prudentissimo».

Pe pagina de titlu a volumului o însemnare de proprietate: «*Ex libris R. Bartholomaei Kolkonski*» (însemnare datînd din anul 1628).

Legată împreună cu:

— *Promptuarium / catholicum, / ad Instructionem / Concinatorum contra nostri / temporis haereses, / Super Evangelis Ferialia per Totam / Quadragesimam, / In hac parti Quadragesimali unius Calvini varia / impietas in multis, eiusdemque gravissimis fidei / dogmatibus aperitur, et accuratè / refutatur. / Authore Thomas Stapletono, Anglo. / S. Theol. Doct. et Regid Professore Lovanii. / Additus est Index rerum copiosissimus / Venetis, MDCXCVI (1696). / Apud Petrum Dusinellum. [12 f.] + 340 p. (160 × 100).*

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: I 47.495.

Lucrarea cuprinde, în afară de text: «*Epistola dedicatoriæ — Reverendissimo in Christo Patriac Domino, D. Aydoeno Ludovico Episcopo Cassanensi, etc.*» (f. 1—4).

Nota. *Thomas Stapleton*, s-a născut, în 1535, la Herfield (Anglia). La Louvain, în Franța, a predat un curs de teologie, la Paris a fost profesor de limbi clasice. După o călătorie în Italia, se reîntoarce la Louvain creîndu-și curînd o mare reputație prin lucrările sale de controversă religioasă. A fost un temut adversar al lutheranismului. (Cf. *Biographie universelle*, vol. 18, Bruxelles, 1847, p. 299).

[3] Stöckelius, Leonhardus (Iunior). *Postilla / Sive / enarratio- / nes erotematicae / Epistolarum et Evageliorum / anniversariorum, tam domicilium quam festo- / rum dierum, quibus etiam nonnulli Sermones, in Festis / solennioribus utiles, adiuncti sunt. / Authore / Clarissimo viro D. / Leonharto Stöckelio, Bartphensi, / Olim Rectore Schola Bartphane, annis continuis / viginti uno, fidelissimo. / Bartphae. / Imprimebat David Gutgesel. / Anno M.D.XCVI (1596).*

[7 f.] + 532 p. (300 × 200).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: CR III 49.614.

Pe pagina de titlu: o însemnare a pōsesorului inițial al cărții «*Sper mea Iesus Chrs. 1597 Acamus Draschkovinus*» și autograful stolnicului C. Cantacuzino: «*Ex. Libris Constantini Cantacuzeni*».

[258] Sweertius, Franciscus. *Selectae / christiani orbis / deliciae / ex / Urbibus, Templis, Bibli = / tectis, et aliunde. / Per / Franciscum / Sweertium F. / Antverpien — / sem. / Coloniae / Agrippinae Sumzibus / Bernardi Gualteri / CIOICD IIX (1608). / Cum gratia et Pri. Caes. M.tu.*
[8 f.] + 676 p. (150 × 100).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: I 43.502.

Dedicatia: «Clarissimo Viro D. Michaeli Bootio, magrae urbis Antverpianae Senatori, Literarum ac literatorum mecoenati».

La f. 4 verso un ex-libris: «*Ex libris Nicolai Turkovics.*»

Nota. *Sweertius Franciscus*, compilator belgian s-a născut la Anvers în 1567 și a murit în 1629.

Lucrări mai importante: *Rerum belgicorum annales*, Francofurti, 1620, în folio; *Athenae belgicae, sive Nomenclator inferioris Germaniae scriptorum*, Anvers, 1629, în folio. (Cf. *Biographie universelle*, vol. 19, Bruxelles, 1847, p. 8).

[163] Szóthmár-Némethi Miháli. *A'Négy / Evangielistak / szérent való Dominica, / Avagy / Az Ur Jásus Cristusstul prae- / dikáltatott, és ő Felségéről iratta- / tott historiaknak, régen Vasárna- / pökra rendeltetev Evangeliomi Lecz- / kéknék, Praedikatiokban való magyarázat- / tyá: mellykben az hitnek minden ágazati / summáson meg magyaráztatnak, és, az ember egész / életet, erkölsét s'elki ismérteit néző, sok idveséges / kérdések, meg, világosítottatnak. Mellyet a'Sz. Lé- / lek Isten vezérléséből írt és praedikáltott őt esz- / temdők forgásiban. / Szath Némethi Mihaly / üldöztetése előtt Gönozi, most az Kolosvári / Orth: Ecclesiának edgyik méltatlan Tanítója, Christus / üldöztetésének társa. / Kolosvaratt. [Cluj] Nyomtatatt: Veres-egyházi Mihály által, 1675 ben.*

[14 f.] + 732 p. + [4 f.].

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: I 47.641.

Pe pagina de titlu semnătura abreviată a cronicarului sîrb Gheorghe Brancovici: «*Ol K<omite> G<heorghe> B<rancovici>*».

Pe verso forzatului, o însemnare a cronicarului, care atestă faptul că lucrarea aceasta a fost dăruită stolnicului C. Cantacuzino: «*Sum ex Libr<um> Gener<osum> Georgij Bránkovitz ad Podgorista, ad fructum amicorum ejus.*» (Cf. Szabo Károli, *Régi magyar könyvtar*, vol. 1, Budapesta, 1879, p. 487 (nr. 1179).

[4] Tanner, Adam. [Universa Theologia Scholastica, speculativa, practica, ad methodum S. Thomae quatuor tomis comprehensa. Opus novum et nunc primum editum Ingolstadii, impensis Joan Bayr, typis Giul. Ederi, 1626—1627, în folio. 4 vol.].

În biblioteca stolnicului s-a identificat numai un volum din această monumentală lucrare: *Theologia scolastica* [4 f.] + 1442 coloane + [27 f.]: Exemplarul incomplet; lipsește pagina de titlu:

Nota. *Adam Tanner* s-a născut la Inpresck, în anul 1572. A predat teologia, timp de peste două decenii, la München, Ingolstadt și la Viena. Ferdinand II la numit cancelar al Universității din Praga, dar clima prea aspră a acestei țări l-a determinat să se reîntoarcă în patrie, unde a și murit, la 25 mai 1632. A participat interes la disputele teologice contemporane, publicînd numeroase scrieri polemice.

Pentru bibliografia completă asupra operei lui Tanner și pentru descrierea lucrării *Theologia scolastica*, vezi: Backer, *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus*, vol. 2, Liège, 1854, p. 620—625).

[105] Verciulli Francesco. *Prediche / Panegiriche, e morali / dei Misterii principali di / Nostro Signore / Giesu Cristos / del P. / Francesco Verciulli / della Compagnia di / Giesu. / Roma, Per Angelo Bernabò, 1669. / Con licenza de' Superiori.*
[8 f.] + 380 p. (170 × 110).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: I 47.704.

Dedicația lucrării: „All'illustriss. e Reverendiss. Sig. e Padron Colendissimo Monsignor Flaminio Taia Auditore della Sacra Ruota Romana“.

Nota. *Francesco Verziulli*, predicator iezuit, s-a născut la Vibona, în anul 1609. A predat filozofia și teologia scolastică și morală la colegiile din Sienna, Formo și Napoli.

Exemplarul din lucrarea *Prediche Panegiriche e morali...*, aflător în biblioteca Mărginenilor, face parte din ediția princeps apărută la Roma în anul 1669, când stolnicul se mai afla încă la studii, la Padova. (Cf. Backer — *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus*, vol. 4, Liège, 1858, p. 725).

[231] *Zuccarone, Francesco. Prediche / quaresimali / Del Padre / Francesco Zuccarone / della Compagnia di Giesu, / Con cinque copiose tavole. / La prima degli Agomenti; Seconda della Sacra Scrittura / Terza della Case notabili; Quarte della delle Concioni; / Quinta delle Descrittioni. / Consegrate / al Reverendiss, Sign. / Morando Morandi, / Dottor d'Ambe le Leggi, Canonico di S. Marco, Vicario / Generale à Torcello etc. / In Venetia, M.DC.LXXXIV. (1684) / Appresso Biaggio Maldura. / Con licenza de'superiõri.*

[8 f.] + 346 p. + [7 f.]. Lipsesc paginile 5—8. (230 × 100).

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, cota: II 46.452.

Nota. *Francesco Zuccarone*, cleric napolitan, s-a născut în 1621, și a murit, bolnav de ciumă în anul 1656, la Barri. A predat cîțiva ani literatura și gramatica în colegiile iezuite.

Lucrarea *Prediche quaresimali* a apărut postum la Napoli, în anul 1668. Exemplarul aflat în posesia stolnicului este o ediție venețiană, mult mai tirzie, neînregistrată în bibliografia scriitorilor Ordinului iezuit. (Cf. Backer — *Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus*, vol. 1, Liège, 1853, p. 783—784).

ALTE COMORI ALE TRECUTULUI ROMĂNESC*

Autorul consacră în lucrarea de față pagini de un vădit interes istoric și artistic unuia dintre cele mai vechi monumente ale Țării Românești — Minăstirea Govora.

În ansamblul clădirilor minăstirești de la Govora sînt observate trei faze principale de evoluție: construcțiile zidite de Radu cel Mare — secolul al XV-lea; cele ridicate de Matei Basarab — secolul al XVII-lea; și cele executate în timpul lui Constantin Brîncoveanu. În afara acestor faze principale, monumentul a mai suferit modificări și adăogiri în secolul al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea.

Radu cel Mare, primul ctitor cunoscut al Govorei. — Existența Minăstirii Govora este mult mai veche decît s-a crezut pînă acum. În sprijinul acestei afirmații se citează un document din 1497—provenit de la Radu cel Mare (1496—1508), care menționează că minăstirea exista încă de la «părinții, bunicii și străbunicii noștri»; iar Vlad Vodă (1532—1535) notează că prin 1533 minăstirea era în ființă, avînd în stăpînire și «ocini... din zilele de demult, de cînd este Țara Românească».

O inscripție păstrată pe un clopot turnat în 1457, confirmă existența locașului încă înainte de Radu Voevod. Dar cu toate acestea, «viața monumentului dinaintea zidirii minăstirii de către Radu Vodă cel Mare rămîne obscură». Ceea ce a mai rămas din complexul minăstiresc de odinioară este doar o pivniță în colțul de răsărit al aripii nordice a chiliilor, acoperită de o boltă în leagăn cu pereții din bolovani, lespezi și piatră de rîu.

Din puținele urme rămase nu ne putem face o idee despre înfăptuirile ctitorului Radu Vodă de la Govora, totuși, două lungi documente ale timpului povestesc despre marile construcții și daniile făcute minăstirii cu scopul de a face din aceasta «un puternic așezămînt cultural religios și totodată o importantă instituție feudală».

Vremea lui Matei Basarab. — În această formă despre care se știe atît de puțin, Minăstirea Govora a durat aproximativ o sută cinci zeci de ani, pînă în timpul lui Matei Basarab (1632—1654). Din vechiul ansamblu se pare că acest voievod a mai găsit în bună stare doar biserica, beciurile și o parte din zidurile laturilor de est și de nord cu unul din turnuri.

Matei Basarab purcede la refacerea incintei și a caselor egumenești din colțul de nord-est, ridicînd totodată două clădiri noi: chiliile — de pe latura de vest și tipografia pe latura de est.

* Radu Florescu, *Minăstirea Govora*, Editura Meridiane, București, 1965, 36 p. + 20 ilustrații.
C. Jalbă, *Minăstirea Căldărușani*, Editura Meridiane, București, 1965, 27 p. + 19 ilustrații.

În continuare autorul schițează înfățișarea de ansamblu a complexului. Încinta avea mai spre sud, biserica zidită de Radu cel Mare. Clădirile nu se desfășurau ca astăzi pe trei laturi. Latura de est era delimitată de o clădire scundă cu un singur nivel, unde era instalat atelierul tipografiei. Latura de nord era ocupată de clădirea elegantă a egumeniei, cu beciuri, mezanin, etaj și foisorul din colțul de nord-est.

«Astfel organizată, Govora acelei vremi era un așezământ minăstiresc însemnat și bogat, construit cu gust și larghetă, într-o arhitectură în care se pot desluși multe ecouri ale renașterii transilvănene deja asimilate, încadrate în viziunea locală a așa numitului stil românesc al aceluia veac» (p. 20).

Restaurarea brîncovenească. — La câțiva ani de la urcarea pe tron a lui Constantin Brîncoveanu a avut loc restaurarea Govorei, despre care vorbește pisania așezată la intrarea bisericii:

«Această sfință și dumnezeiască biserică întru care se cinstește și se prăznuiește Adormirea precurarei și de Dumnezeu născătoarei pururea fecioarei Maria, care de-nceputul ei această biserică cine o au fostu zidit-o nu să știe, iar cându au fost în zilele luminatului Domn Io Radu-Vodă, feciorul lui Vlad-Vodă, au găsit-o această minăstire și biserica pustie și stricată, la leatul 7000 (1491—2) și din bun gândul lui s-au apucat de o au dres și o au înfrumusețatu și au stătut această biserică pînă în zilele luminatului Domn Io Constantin Băsarab Voivodă și, fiind prea învechită și crăpată, cît și venise vremea a cădea; deci într-aceia vreme fiindu năstravnici acești sfinți minăstiri Cuviosul Chir Paisie ieromonah și văzîndu slăbiciunea bisericii, îndemnatu-au dentru al său gînd bun și au prefăcut-o din temelie, înfrumusețînd-o cu zugrăveală și cu toată podoaba ei, cu cheltuială de la ei și cu ajutoriu den minăstire, ca în veci să aibă pomnire, sfîrșindu-se în anii de la zidire 7219 (1711) mesia iulie 23 din (zile)» (p. 20—22).

Cel care a desăvîrșit restaurarea «brîncovenească» a fost ieromonahul Paisie.

Din dărîmăturile fostei biserici a lui Radu cel Mare se zidește acum terasa centrală, iar deasupra atelierului tipografiei, devenit beci prin amenajarea terasei centrale se înalță un etaj. Tot acum se amenajează în colțul de nord-est intrarea cu împunătorul turn-clopotniță. La est de casele egumenești a fost zidită o altă clădire cu parter (demisol) și etaj. Se presupune că această încăpere să fi fost mai mare, devenind ulterior paraclis sau trapeză.

Încadrîndu-se consecvent concepției de sistematizare a incintei, biserica aflată mai central decît vechea construcție a lui Radu cel Mare prezintă un plan treflat, cu pronaos dreptunghiular, dispus transversal și acoperit de o boltă în calotă sferică, cu pridvor și o turlă pe naos.

Ca decor exterior, prezintă briul, o cornișă zimțată, arcadele în plin cîntru ale pridvorului, timpanele dintre arcade precum și turla cu retragerile și colonețele de la ferestre.

Monumentul «are echilibru, zvelteță, proporții armonioase, în ciuda sobrietății izbitoare» (p. 29).

Pictura bisericii aparține unor zugrăvi bine cunoscuți și al căror nume se află amintit în două inscripții; una de la proscomidie: «Pomenește părinte pe acești zugrăvi, Iosif ermonah, Hranite, Teodosie» și alta în pridvor care consemnează pe «robul lui Dumnezeu Ștefan Ermonah», zugravul încăperii. Toți aparțin unei echipe frunțase «probabil creatorii însăși ai stilului brîncovenească în pictură», înfilniți și la Hurezu.

Planul iconografic este cel obișnuit. În locul scenei «Judecății de apoi» în pridvor este pictat «Procovul Maicii Domnului» (p. 29).

Portretele votive din pronaos, opt la număr, de la stînga la dreapta sînt: Antim mitropolitul Ungrovlahiei, Io Constantin Basarab Voievod (Constantin Brîncoveanu), Io Katalina, Io Radu cel Mare, Paisie ermonah, Popa Dobre, nepotul lui. Ilarion arhimandrit și Damaskin Episcopul Rîmnicului.

După etapa brîncovenească minăstirea mai suferă o serie de transformări și adăogiri. În 1783 pe timpul episcopului Filaret «s-au reparat stricăciunile, egumen fiind chir Anatolie și s-a zugrăvit în 1787 de către Dimitrie zugravul».

În secolul al XIX-lea se pare că s-a resistemizat colțul de nord-vest; restaurări parțiale a suferit minăstirea în 1920, când s-a refăcut și latura de sud a incintei.

Cu prilejul restaurărilor din 1958 s-a degajat foișorul de nord-est și s-au scos în evidență coloanele loggiei. Tot acum s-au făcut reparații la biserică și la chiliile, completându-se aripa de nord pînă în colțul de nord-vest.

Din tezaurul de broderii și odoare, iscusit lucrate la Govora, au mai ajuns pînă la noi doar cîteva piese de costum: un engolpion, o pereche de rucavițe sau mînecuțe, lucrate în fir și un epitrafir brodat. Epitrafirul poartă inscripția: «Acest epitrafir l-a făcut Io Radu Vodă minăstirii Govora».

Nu sînt trecute cu vederea nici frumoasele tipărituri, în limba română, apărute la Govora în vremea lui Matei Basarab: *Psaltirea* (1637), *Pravila* (1640) și *Evangelhia învățătoare* (1642).

Cele patru schițe de plan și cele 34 de ilustrații alb-negru și color măresc și mai mult valoarea documentară a lucrării.

*

La aproximativ 30 km nord-est de Capitală se află Minăstirea Căldărușani, ctitoria Voievodului Matei Basarab.

În legătură cu denumirea minăstirii sînt enunțate mai multe ipoteze. Una din ele îi atribuie numele de la satul Căldărușani, din apropiere. Satul Căldărușani este atestat într-un hrisov din 1593 care amintește de procesul lui Dumitru Logofătul cu un alt boier, pentru o moșie din Căldărușanii de Sus; se presupune existența și a satului Căldărușanii de Jos. Sub raport științific mai plauzabilă pare să fie ipoteza lui Nicolae Iorga, după care numele minăstirii vine de la depresiunea în formă de «căldărușe» din apropierea sa.

Cel de al treilea deceniu al veacului al XVII-lea, — slăbirea dominației otomane —, a favorizat, în general, domniei, de lungă durată și relativ liniștită, a lui Matei Basarab, o intensă activitate constructivă. Monumentele ce s-au păstrat din această perioadă, fac, din punct de vedere al stilului, trecerea către arta brîncovenească, oglindind noile etape ale dezvoltării, asimilînd atît în arhitectură cît și în decorație, elemente ale artei bizantine și occidentale.

Minăstirea Căldărușani a fost înălțată pe locul cumpărat de Matei Basarab de la Badea, fiul lui Necula, vâtaf din Spăteni, nepot al lui Neagoe logofătul, din Căldărușani și de la Stan, fiul lui «Aldimir», vornic. Faptul este consemnat de două acte de cumpărare din 2 și 6 mai 1637 și altul de întărire din 10 mai, același an. Actul de întărire precizează și destinația locului: «Pre care moșie am voit Domnia Mea să fac pomană și sfință minăstire întru lauda și ajutorul sfîntului marelui mucenic Dimitrie, Izvoritorul de mir...». Domnitorul mai cumpăra la 8 decembrie 1637, de la Cîrstian, nepot de frate cu Dumitru Vătaful din Căldărușani, partea sa, încît în anul următor minăstirea cu zidurile sale de apărare era terminată și sfințită, după toată rînduiala, în ziua de Sfîntul Dumitru, zi de hram, cum se menționează în pisană de deasupra ușii pronaosului.

Unii istorici au pus la îndoială calitatea de ctitor a lui Matei Basarab. N. Iorga o atribuie lui Radu Vodă Mihnea (p. 7). Faptul că Minăstirea Căldărușani este cu adevărat ctitoria lui Matei Basarab o dovedește hrisovul din noiembrie 1641, referitor la minăstirile închinat: «cari cu ajutorul lui Dumnezeu *le-am zidit noi de iznoavă din temelie*, cărora li se chiamă numele acestea: Cîmpulung, Sadova, Brîncovenii, Arnota, Căldărușani». Alt hrisov, tot de la Matei Basarab, datat cu un an mai devreme, tot de înzestrare a minăstirii, face următoarea mențiune: «Pre care moșie am făcut Domnia Mea, sfință minăstire ce se chiamă Căldărușani...».

Ansamblul minăstiresc de la Căldărușani era alcătuit, pe vremea lui Matei Basarab, din biserică cea mare și cetatea înconjurătoare, cu un singur rînd de chiliile la parter. Iată cum ne-o descrie Paul de Alep, însoțitorul patriarhului Macarie al Antiohiei, cu ocazia unei călătorii prin țările române, la puțin timp după moartea lui Matei Basarab: «Fiind una din minăstirile cele mai întinse are un

mare renume în aceste părți. E de asemenea o clădire a lui Matei Voievod (1638). Zidirea este vastă și nouă, din temelii, cu o biserică cât se poate de frumoasă, chilii și apartamente de o eleganță princiară. Un lac imens o înconjoară... Aici se află moaștele Sfântului Mitrofan de Alexandria...» (p. 8).

În jurul anului 1775 Minăstirea Căldărușani, trece în administrația Mitropoliei. Delegatul mitropolitului Grigore al II-lea este arhimandritul Filaret care se ocupă, din 1775, de buna chivernisire a treburilor minăstirii. Cu sprijinul substanțial al domnitorului Alexandru Ipsilante, Filaret restaurează biserica cea mare, renovează și înalță clopotnița, adaugă un cat chiliilor și clădește, din temelii, un arhondaric. În mare parte reparația aceasta știrbește minăstirii din originalitate. Se repictează pereții bisericii fără a se ține seama de pictura anterioară, pridvorul se închide cu geamuri, în rame de lemn, iar turlele se refac scunde și nearmonizate cu dimensiunile edificiului. Recent, după Filaret, minăstirea mai suferă refaceri în 1817, când este zugrăvită din nou. Faptul este consemnat de o inscripție aflată pe arcada ușii pronaosului. Cu această ocazie, pictura originală este alterată aproape în întregime.

Sub stăreția mitropolitului Ghenadie Petrescu, complexul de la Căldărușani este restaurat radical între 1908—1915, după coordonatele trasate de Comisia Monumentelor Istorice. Dacă Mitropolitul Ghenadie Petrescu, sub raport arhitectural apropie edificiul de stilul epocii lui Matei Basarab, în ceea ce privește însă plastica, nu i s-a respectat nici cel puțin pictura din 1817, «mai sensibilă și mai apropiată de arta populară». Pictorul Belizarie acoperă pereții cu o altă pictură, cu totul străină de cea veche «introducând manierismul stilului neobizantin» (p. 9).

Abia după cutremurul din 1940, când sînt avariate mai toate clădirile ansamblului, se întreprind renovări mai adecvate. Se deschide bisericii pridvorul, turla pantocratorului — dărimată de cutremur — este refăcută în întregime, iar pictura lui Belizarie a fost reînnoită de Musceleanu.

Biserica Minăstirii Căldărușani păstrează, în principiu, planul caracteristic secolului al XVII-lea, treflat, cu abside laterale, și dimensiuni neobișnuit de mari (lungimea 33,65 m, iar lățimea 12,65 m), încît aiături de biserica Sfântul Dumitru din Craiova, este considerată «cea mai impunătoare ctitorie a lui Matei Basarab».

Planul bisericii prezintă asemănări cu biserica Dealu (începutul secolului al XVI-lea). În ce privește dimensiunile și dispunerea pronaosului, biserica Minăstirii Căldărușani, marchează o etapă anumită în evoluția elementelor arhitecturale «către stilul unitar al perioadei brîncovenești». Autorul face o analiză atentă a construcției și o interpretare corespunzătoare a datelor furnizate de comparația cu alte monumente contemporane. Pridvorul bisericii, deschis, cu trei frontoane pe coloane masive și cu două arcade laterale, este un element relativ nou în construcțiile din Muntenia. Trecerea din pridvor în pronaos se face printr-o ușă cu ancadramente de piatră. Arcul de deasupra ei amintește de cel de la biserica din Golești, o altă ctitorie a lui Matei Basarab. Pronaosul este o navă longitudinală, boltită printr-un cilindru au arcuri ce se sprijină pe doi stâlpi octogonali situați în centru. Nava ocupă o treime din lățimea pronaosului. Cele două fișii laterale formează cîte două pătrate, prevăzute cu cîte o calotă sferică pe pandantivi, dominate de cîte o turlă, pronaosul avînd, în felul acesta, două turle, una în dreapta și alta în stînga. Din pronaos se vede naosul, altarul, cu iconostasul, datorită celor trei treceri existente în zid. Una dintre ele, în formă de arc, se găsește în axul bisericii, celelalte două au deschideri circulare cu un diametru de 1,50 m. Această dispunere aparține unei perioade de tranziție — care face trecerea de la peretele despărțitor, străpuns de o simplă arcadă, la șirul de coloane, din zidărie sau piatră, care să permită circulația nestingherită din pronaos în naos —, structură aproape generală la bisericile din cea de a doua jumătate a secolului al XVII-lea (p. 16).

Pictura are foarte puțin din caracterul original; epocii îi aparțin doar tablourile votive din pronaos, reprezentînd pe Matei Basarab și Elena Doamna. Din repictarea din anul 1775 s-au păstrat capetele de sfinți din registrul de sus și de după stîlpii deschiderilor spre naos (p. 17).

Decorația exterioară, în linii generale, este cea specifică stilului «munte-nesc». Briul median împarte suprafața exterioară în două registre care se supra-pun, cu frîde al căror interior este pictat. Cu ocazia reparațiilor din 1775, briul și frîdele celor două registre au fost înlăturate. Ele sînt refăcute în anul 1915, împreună cu pictura, cînd zidul bisericii a fost înălțat cu o jumătate de metru și i s-a adăugat o cornișă zimțată.

Biserica Mînăstirii Căldărușani este încadrată de patruleterul incintei, cu ziduri drepte, în exterior, cărora li se alipesc chiliile în interior și restul clădirilor. Distrus de cutremur și de incendiul din 1945, zidul a fost refăcut.

Intrarea aflată în partea de vest, prezintă dispoziția de odinioară, un gang scund și boltit, deasupra căruia se ridică turnul clopotniței. La reparația din 1775 turnul a fost mărit cu zece metri, ca apoi în anul 1915, proporțiile să-i fie din nou reduse.

În partea de nord a incintei se înalță biserica cimitirului, în subsolul căreia este adăpostită groznița; ctitoria lui Constantin biv-vel ban și Toma Crețulescu biv-vel logofăt. Data construcției nu este stabilită.

Pe malul opus al lacului Căldărușani se găsește o altă biserică numită «Cocioc», ridicată pe locul unei biserici de lemn, ctitoria starețului Gheorghe. În anul 1825, frații Ioan și Nicolae Bițcoveanu, construiesc pe locul ei una din cărămidă cu o turlă pe naos (p. 20).

Activitatea culturală de la Căldărușani este legată în cea mai mare parte de numele arhimandritului Gheorghe care conduce concomitent activitatea cărturărească și administrativă a Mînăstirilor Cernica și Căldărușani (1792). Dintre cărțile cu conținut religios ce s-au tipărit atunci, sînt amintite: *Vieți de Sfinți*, tradusă după Metafrastos în 1761, sau *Imitatio Cristi*, tălmăcită în 1774 de Ioan Duma, după Tomă de Aquino, anterioară celei din 1812 a lui Samuel Klein. Călugării se mai îndeletniceau și cu copierea cărților de literatură juridică, cum sînt *Indreptarea legii* din 1652.

Strînsele legături cu Mînăstirea Neamț fac să apară, în copii, de pe originalele de acolo, lucrări ca: *Simeon, noul cuvîntător de Dumnezeu*, apărută la Neamț în 1803 și copiată aici în 1804, «de însuși izvodul» de Nicodim Greceanu de la Căldărușani.

Activitatea cărturărească din această mînăstire sporește o dată cu instalarea, în chiliile din apropierea bisericii Cocioc a tipografiei Mitropoliei, unde se vor tipări *Viețile Sfinților*, *Oglinda omului celui din-tăuntru*, sub supravegherea ieromonahului Macarie «psalt și izvoditor de cîntece bisericești».

În afară de atelierile meșteșugărești existente aici, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, se pare că a mai existat aci și o școală de zugrăvi de biserică. La această școală și-a făcut ucenicia pitarul Nicolae Teodorescu (p. 23).

Mînăstirea Căldărușani păstrează o colecție de icoane, majoritatea opere ale marelui pictor Nicolae Grigorescu. Vlahuță atribuia picturii un număr de icoane pentru catapeteasmă și compoziția *Izvorul Tămăduirei*, pentru aghiazmatarul mînăstirii, pictată pe lemn și aflată astăzi în patrimoniul Galeriei Naționale de artă.

Datorită noilor restaurări (1952—1960), Mînăstirea Căldărușani a căpătat o înfățișare mai apropiată de arhitectura originară.

Cele 33 de fotografii — alb, negru și color — oglindesc veridic impunătorul edificiu de la Căldărușani.

IOAN F. STANCULESCU

— 2 —

MANUSCRISELE, CĂRȚILE, COMUNICĂRILE OFICIALE ALE EPARHIILOR, REVISTELE PERIODICE, ABONAMENTELE ȘI ORICE FEL DE CORESPONDENȚĂ PRIVITOARE LA REVISTĂ, SE TRIMIT PE ADRESA : EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 9, RAIONUL N. BĂLCESCU, BUCUREȘTI, CU MENȚIUNEA : PENTRU «BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ» — BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

IN DORINȚA DE A ÎMBUNĂȚĂȚI NEÎNCETAT EXECUȚIA TEHNICĂ A TIPĂRITURILOR SALE, EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ROAGĂ PE PP. CC. PREOȚI ȘI PE TOȚI CEILALȚI ABONAȚI AI REVISTELOR SFINTEI PATRIARHII SĂ RESITUIE TIPOGRAFIEI INSTITUTULUI BIBLIC BUCUREȘTI, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 6, RAIONUL N. BĂLCESCU, TOATE EXEMPLARELE DE CĂRȚI ȘI REVISTE CU DEFECT PENTRU A BI SE TRIMITE ALTELE BUNE, ÎN SCHIMB.

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ PRIMEȘTE — CU ÎMPLINIREA FORMELOR LEGALE — COMENZI DE IMPRIMATE (ANUNȚURI, STATE DE SALARII, FORMULARE, CĂRȚI DE VIZITĂ, INVITAȚII ETC.) ȘI STĂ LA DISPOZIȚIA PAROHILOR ȘI PP. CC. PREOȚI PENTRU LUCRARI DE LEGĂTORIE DE TOT FELUL (LEGAT ÎN PÎNZĂ, PIELE, METAL, CATIFEA ETC.).

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXIII Nr. 11 — 12 NOIEMBRIE - DECEMBRIE 1965
EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

COMITETUL DE REDACȚIE

PREȘEDINTE:

P. F. JUSTINIAN, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

MEMBRI:

P. C. Pr. ALEXANDRU IONESCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor

P. C. Arhim. IRINEU CRĂCIUNAȘ, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor

P. C. Prot. TRAIAN BELAȘCU, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Sibiului

P. C. Pr. Dr. GH. COTOȘMAN, Vicarul Sfintei Arhiepiscopii a Timișoarei

REDACTOR RESPONSABIL:

P. C. Pr. I. GAGIU, Directorul Administrației Patriarhale

COLABORATORI

Inalt Prea Sfinții Mitropoliți, Prea Sfinții Episcopi,
Profesorii Institutelor Teologice, Seminariilor Teologice
și Școlilor de cântăreți bisericești ;

Prea Cucernicii Consilieri administrativi patriarhali și eparhiali,
protopopii, preoții, candidații la titlul de magistru și doctor
în teologie etc.

MANUSCRISELE NEPUBLICATE NU SE RESTITUIE. COLABORATORII SÎNT RUGAȚI SĂ-ȘI PĂSTREZE COPIE DE PE MANUSCRISELE PE CARE LE TRIMIT REDACȚIEI REVISTEI «BISERICII ORTODOXE ROMÂNE»

BISERICA
ORTODOXĂ
ROMÂNĂ

BULETINUL OFICIAL
AL
PATRIARHIEI ROMÂNE

ANUL LXXXIII
Nr. 11-12
NOIEMBRIE - DECEMBRIE
1965

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ

C U P R I N S U L

ANIVERSĂRI

<i>Sărbătoarea Republicii</i>	985
<i>Telegrama trimisă Domnului Chivu Stoica Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România de către Prea Fericitul Patriarh Justinian</i>	988
<i>Telegrama trimisă Domnului Ion Gheorghe Maurer Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România de către Prea Fericitul Patriarh Justinian</i>	989
<i>Telegrama trimisă de Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian Domnului Profesor Dumitru Dogaru secretarul general al Departamentului Cultelor</i>	990

SCRISORI IRENICE, PASTORALE, MESAJE

<i>Scrisoare irenică trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian, cu prilejul Sfintelor sărbători ale Nașterii Domnului 1965</i>	991
<i>Pastorala trimisă de Prea Fericitul Patriarh Justinian clerului și credincioșilor cu prilejul Nașterii Domnului 1965</i>	995
<i>Telegrama trimisă Majestății Sale Imperiale Haille Selassie I, de Prea Fericitul Patriarh Justinian</i>	997
<i>Telegrama trimisă de Majestatea Sa Imperială Haille Selassie I, Prea Fericitului Patriarh Justinian</i>	998

VIAȚA BISERICESCĂ

<i>Trăirile Adunării Naționale Bisericești în sesiunea ordinară a anului 1965</i>	999
<i>La viața Bisericii Ortodoxe de peste hotare</i>	1007

COMEMORĂRI

- Nicolae Iorga istoric al Bisericii Ortodoxe Române. — Cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la tragica sa moarte, de Preotul NICOLAE ȘERBĂNESCU* 1010

DIN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

- Știri noi asupra complexului istoric al Mănăstirii și Curții Domnești din Cîmpulung-Muscel, de FLAMINIU MÎRȚU* 1032
- O pravilă românească din veacul al XVI-lea «Pravila Sfinților Părinți după învățătura lui Vasilie cel Mare», întocmită de ritorul și scolasticul Lucaci, în 1581, de NICOLAE N. SMOCHINĂ și N. SMOCHINA* 1043

DOCUMENTARE

- Despre preoți și diaconi după Sfintele canoane, de EUGEN MARINA* 1063
- Cu privire la misiunea diplomatică a episcopului Melchisedec în Rusia în anul 1868, de CIACHIR NICOLAE* 1079
- Din istoria relațiilor moldo-ucrainene în prima jumătate a secolului al XVII-lea, de TR. IONESCU-NIȘCOV* 1083
- Din corespondența inedită a unor fețe bisericești din Țara Românească cu Transilvania, în veacul al XVIII-lea și al XIX-lea (Anexe), de Prof. Dr. GEORGE POTRA* 1097
- Viața și moartea lui Irod împărat de AL. A. BOTEZ* 1147

RECENZII

- Albume consacrate Mănăstirilor Dragomirna și Dealu de IOAN F. STÂNCULESCU* 1156

PARTEA OFICIALĂ

- Lucrările Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în sesiunea anului 1965* 1161

SĂRBĂTOAREA REPUBLICII

Poporul român a întâmpinat cea de a XVIII-lea aniversare a Republicii cu inima plină de bucurie, cu justificată mândrie patriotică și cu deplină încredere în viitorul tot mai fericit pe care și-l făurește.

Favorizată de actul Eliberării de la 23 August 1944, proclamarea Republicii Populare Române la 30 Decembrie 1947 a fost rezultatul firesc al luptei pe care întregul popor a dus-o, de-a lungul zburciunilor sale istorice, pentru făurirea unui stat al libertății, egalității și fraternității.

Republica a deschis larg calea unor înfăptuiri mărețe. Naționalizarea principalelor mijloace de producție, în iunie 1948, a pus bazele dezvoltării economice a țării, cheazășie a bunăstării, înregistrându-se de atunci o continuă și vertiginoasă creștere a nivelului de trai. Electrificarea a adus lumină în cele mai îndepărtate așezări, oriunde s-au aflat oameni, simbolizând totodată luminarea vieții spirituale a poporului. An de an, pe harta țării au apărut noi șantiere, noi obiective industriale, orașe noi, școli, instituții culturale, spitale, stațiuni balneo-climaterice, în toate acestea utilul îmbinându-se armonios cu frumosul. Cooperativizarea agriculturii, încheiată în anul 1962, și mecanizarea în agricultură au făcut din întreaga țară o grădină înfloritoare, brăzdată de lanuri aurii.

Călătorul care străbate țara noastră, de la un capăt la altul, întâlnește în peisajul ei minunat frumusețile clădite de mîntea și de mîinile oamenilor, mărturii ale priceperii și hărniciei poporului român. Alături de monumentele istorice și de artă restaurate și păstrate astăzi cu grijă, se înalță numeroasele construcții ale epocii socialiste, cu linia lor modernă, impunătoare.

Dincolo de hotare, produsele industriei românești prezentate la marile târguri și expoziții internaționale, au fost apreciate și solicitate din ce în ce mai multe. Prestigiul științei românești în slujba vieții s-a afirmat cu mai multă tărie, iar solii artei noastre au făcut cunoscute pînă departe valorile creației populare și culte de la noi, stîrnind pretutindeni admirația. Operele scriitorilor români au fost traduse în numeroase limbi

străine, iar paginile cele mai reprezentative din literatură universală sînt cunoscute azi la noi.

Activitatea desfășurată de țara noastră pe arena vieții internaționale, exprimînd năzuințele poporului român, a avut în vedere neconținut realitățile și cerințele majore ale vieții contemporane și a fost închinată idealului cel mai scump al omenirii, Pacea.

Anul 1965 a conferit sărbătorii de 30 Decembrie — sărbătoarea Republicii — o strălucire deosebită: a fost anul adoptării unei noi constituții și al proclamării României Republică Socialistă.

Oglîndind marile înfăptuiri din țara noastră, legea de bază a statului consfințește drepturile, libertățile și îndatoririle milioanele de muncitori, țărani și intelectuali, intruchipînd realizarea celor mai nobile și îndrăznețe visuri. În primele rînduri ale Constituției citim: «Republica Socialistă România este stat al oamenilor muncii de la orașe și sate, suveran, independent și unitar... Intreaga putere în Republica Socialistă România aparține poporului liber și stăpîn pe soarta sa». Constituția stabilește totodată și principiile fundamentale ale politicii externe a Republicii Socialiste România, orientată spre dezvoltarea relațiilor de prietenie cu țările frățesti, spre promovarea relațiilor de colaborare cu toate țările lumii, și bazată pe respectarea suveranității și independenței naționale, a egalității în drepturi și a avantajului reciproc. Ca o încununare a acestei politici consecvente, la împlinirea a 18 ani de cînd poporul nostru a ales forma de stat a Republicii — chiar în anul proclamării Republicii Socialiste România și la 10 ani de la intrarea țării noastre în Organizația Națiunilor Unite, forul suprem al acestei organizații a adoptat în unanimitate două rezoluții, de o deosebită importanță, inițiate de delegația română: una intitulată «Acțiuni pe plan regional în vederea îmbunătățirii relațiilor de bună vecinătate între statele europene aparținînd unor sisteme social-politice diferite»; cealaltă înglobînd «Declarația cu privire la promovarea în rîndurile tineretului a idealurilor de pace, respect reciproc și înțelegere între popoare».

Călăuzit de înțeleapta conducere a țării, poporul român își făurește astăzi cu însuflețire istoria vremurilor noi, care confirmă viziunea de cîndva a poetului:

«Viitor de aur țara noastră are
Și prevăd prin secolii a ei înălțare»

*

Mărețele înfăptuiri ale poporului nostru și-au revărsat din plin binefacerilor și asupra clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române.

Încă de la proclamarea Republicii Populare Române, a fost asigurată libertatea de conștiință, libertatea religioasă și libertatea organizării cultelor. În condițiile acestei libertăți, Biserica noastră s-a organizat potrivit dogmelor, canoanelor și tradițiilor sale, potrivit misiunii pe care o are de

îndeplinit; ea și-a refăcut unitatea prin revenirea fraților despărțiți la începutul veacului al XVIII-lea de silnicia habsburgică; și-a creat instituții proprii de învățământ teologic pentru pregătirea slujitorilor, primind la aceste instituții și studenți trimiși de diferite Biserici din străinătate; a trimis la rîndul ei, tineri teologi pentru studii peste hotare; dispune de tipografii în care se publică manualele de teologie, revistele bisericești și cărțile de cult; și-a înființat ateliere pentru confecționarea diferitelor obiecte necesare cultului; a restaurat, cu sprijinul statului, numeroase așezăminte bisericești — monumente istorice, de arhitectură și de artă; a cultivat relațiile interortodoxe și pe cele intercreștine prin activitatea depusă în Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în cadrul Conferinței Creștine pentru Pace, etc.

În Republica Socialistă România, libertatea conștiinței este garantată tuturor cetățenilor de articolul 30 al noii constituții: «Oricine este liber să împărtășească sau nu o credință religioasă. Libertatea exercitării cultului religios este garantată. Cultele religioase se organizează și funcționează liber».

Biserica Ortodoxă Română este părtașă la toate bucuriile și biruințele poporului român. De aceea Intăistătorul, ierarhii, slujitorii și credincioșii ei au luat parte cu însuflețire la sărbătorirea zilei de 30 Decembrie, aducînd prinusul lor de grațitudine conducătorilor Republicii Socialiste România și reînnoind legămîntul sfînt de a-și aduce — împreună cu întregul popor — contribuția la înflorirea Patriei, pentru binele obștesc, pentru pace și înțelegere în întreaga lume.

REDAȚIA

**TELEGRAMA TRIMISĂ DOMNULUI CHIVU STOICA
PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE STAT
AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA,
DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN**

Cu prilejul sărbătoririi Zilei Republicii, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Domnului Chivu Stoica, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste Româna, următoarea telegramă:

*Domnului CHIVU STOICA,
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste Româna*

Loco

În ziua în care Republica poporului român își sărbătorește cea de a 18-a aniversare în cadrul innoit de Constituția 1965, — deschizătoare de perspective tot mai fericite pentru cetățenii săi — ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române cu bucurie exprimăm Consiliului de Stat și Domniei Voastre personal sentimentele noastre de profund atașament față de Republica Socialistă Româna și de înaltă prețuire pentru Conducătorii ei, și Vă asigurăm că vom contribui și noi, cu patriotică însuflețire și din toate puterile, la continua ei înălțare și înflorire și la reușita deplină a misiunii sale de pace și înfrățire în mijlocul țărilor lumii.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

TELEGRAMA TRIMISĂ
DOMNULUI ION GHEORGHE MAURER
PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINIȘTRI
AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA,
DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN

Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Domnului Ion Gheorghe Maurer, Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, următoarea telegramă:

Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Socialiste România

Loco

Cu prilejul celei de a 18-a aniversări a Republicii poporului român, însufleții de sentimente de patriotică bucurie, adresăm cele mai alese felicitări Consiliului de Miniștri și Domniei Voastre personal, din partea ierarhilor, preoților și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și Vă asigurăm că, precum în trecut, așa și în viitor ne vom uni eforturile cu ale tuturor cetățenilor Republicii Socialiste România, pentru a contribui cu devotament la munca depusă de Conducătorii săi pentru continua sa înflorire și pentru dezvoltarea colaborării cu țările iubitoare de pace, înfrățire și progres din lumea întreagă.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

**TELEGRAMA TRIMISĂ
DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
DOMNULUI PROFESOR DUMITRU DOGARU,
SECRETARUL GENERAL AL DEPARTAMENTULUI
CULTELOR**

La cea de a 18-a aniversare a proclamării Republicii, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Domnului Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, următoarea telegramă:

*Domnului Profesor DUMITRU DOGARU,
Secretarul General al Departamentului Cultelor
de pe lângă Consiliul de Miniștri
al Republicii Socialiste România*

Loco

Cu prilejul împlinirii a 18 ani de la proclamarea Republicii Române, exprimăm Domniei Voastre și colaboratorilor Voștri de la Conducerea Departamentului Cultelor, alese felicitări din partea ierarhilor, preoților și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române și Vă asigurăm că vom depune toate eforturile să desăvârșim colaborarea frățească cu slujitorii și credincioșii cultelor religioase din Republica Socialistă România, pentru ca astfel să putem contribui cu mai deplin succes la munca de înflorire și înălțare a patriei noastre a tututror, precum și la îndreptățita sa prețuire de către țările din lumea întreagă.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

SCRISORI IRENICE PASTORALE-MESAJE

SCRISOARE IRENICĂ TRIMISĂ DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN, CU PRILEJUL SFINTELOR SĂRBĂTORI ALE NAȘTERII DOMNULUI 1965

Cu prilejul Sfințelor Sărbători ale Nașterii Domnului din acest an, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis tuturor patriarhilor ortodocși următoarea scrisoarea irenică:

*Prea Fericirea Voastră,
Preaiubite frate întru Hristos.*

Credincioși bunei tradiții, continuată de-a lungul veacurilor de Păstorii Bisericilor Creștine, cu dragoste adresăm Prea Fericii Voastre frățești salutări cu prilejul Marelui Sărbători a Intrupării Domnului Nostru Iisus Hristos, cîntînd cu bucurie: «Hristos se naște, măriți-L! Hristos din ceruri, întîmpinați-L! Hristos pe pămînt, înălțați-vă...!» (Catavasiile Nașterii Domnului).

Faptul mai presus de fire al intrupării Fiului lui Dumnezeu este un act divin de iubire și împăcare. Cu adevărat «Dumnezeu este iubire» (I Ioan IV, 8) și toate cîte a săvîrșit El, de la facerea lumii și pînă astăzi, sînt roade ale iubirii Sale. Dar, pe cînd actul creării lumii — ex nihilo — ne descoperă în chip deosebit atributul atotputerniciei lui Dumnezeu, și, după izgonirea din Edem a strămoșilor noștri căzuți în păcatul neascultării, pe acela al dreptății Lui, actul intrupării Domnului constituie manifestarea deplină a iubirii și îndurării dumnezeiești»: «Așa a iubit Dumnezeu lumea, încît și pe Unul Născut Fiul Său L-a dat, ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică» (Ioan III, 16).

Prin venirea în trup a Domnului — după învățătura Sfinților Părinți — s-a săvârșit crearea lumii pentru a doua oară, căci învățătura Lui a deschis căi luminoase pentru înțelegerea sensului vieții și aflarea fericirii pe acest pământ pentru toți oamenii, iar moartea și învierea Lui au redat omului nemurirea pierdută prin păcat.

Hristos a trăit în lume pentru «a servi» pe oameni și și-a încheiat viața pământească «jertfindu-se» pentru toți oamenii, din iubire față de ei.

Meditînd la sensul înalt al Intrupării Domnului, ne exprimăm dorința ca noi, toți Păstorii Bisericilor Creștine, să dezvoltăm tot mai mult iubirea între noi și iubirea credincioșilor Bisericilor noastre unii față de alții, după cuvîntul Sfințelor Scripturi: «Iubiților, dacă Dumnezeu astfel ne-a iubit pe noi, și noi datori sîntem să ne iubim unul pe altul» (I Ioan IV, 11).

Sîntem incredințați că Dumnezeuul iubirii și al împăcării va binecuvînta și va împlini toate strădaniile depuse de Voi spre înmulțirea dragostei frățești între toate Bisericile creștine, «El, pacea noastră, El care a făcut din cele două lumi — una, adică a surpat peretele din mijloc al despărțiturii» (Efesenii II, 14).

Cu aceste gînduri și simțiri, din toată inima urăm Prea Fericirii Voastre, ierarhilor, clericilor și credincioșilor Sfintei Biserici al cărei Arhipăstor sînteți, să sărbătoriți Intruparea Domnului în sănătate deplină, bucurie duhovnicească și prosperitate, iar în Noul an al mîlei Domnului — 1966 — Hristos Domnul Păcii să dăruiască Sfintelor Sale Biserici și omenirii întregi pacea și bunăvoirea vestite de îngeri deasupra Staulului din Betleem.

Vă îmbrățișăm cu dragoste frățească în Hristos Cel intrupat.

† JUSTINIAN

Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

**PASTORALA TRIMISĂ
DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN
CLERULUI ȘI CREDINCIOȘILOR
CU PRILEJUL NAȘTERII DOMNULUI 1965**

*«Hristos se naște, slăviți-L,
Hristos din ceruri, întâmpinați-L,
Hristos pe pământ, înălțați-vă...»
(Catavasiile Nașterii Domnului)*

Iubiții mei fii duhovnicești,

Sărbătoarea Nașterii Domnului aduce cu sine bucurii sfinte pentru orice inimă curată de creștin. Cei vîrstnici, ca și cei tineri, se pregătesc din vreme pentru primirea ei; vîrstnicii unind postul cu rugăciunea, tinerii adunînd din comoara de preț a vechilor colinde populare florile dalbe pentru Pruncul născut în staulul de la Betleem, — Fiul lui Dumnezeu, coborît pe pământ «pentru noi, oamenii, și pentru a noastră mîntuire» (Simbolul de credință).

Folosesc prilejul acestui sfînt Praznic, pentru ca să tilcuiesc pentru voi cîteva din înțelesurile Tainei care ni se descoperă astăzi prin întruparea suprafirească a Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, Cel despre Care Sfîntul Evanghelist Ioan a spus: «Cuvîntul s-a făcut trup și s-a sălășluit între noi și am văzut slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr» (Ioan I, 14).

Prea iubiții mei fii sufletești,

Cea dintîi pagină a Sfintei Scripturi ni-L înfățișează pe Dumnezeu ca Ziditorul a toate cite alcătuiesc lumea. Cerul și pămîntul, lumina, uscatul și apele, ierburile și pomii roditori, vietățile de pe pămînt, din văzduh și din adîncurile apelor, și peste toate acestea omul — cununa întregii creații, — toate acestea au fost create din voința și puterea lui Dumnezeu.

Inzestrat cu rațiune și cu libertate, cu puterea de a cunoaște și de a-și hotări singur calea vieții, omul s-a înstrăinat de Dumnezeu prin păcatul neascultării. Liber să păstreze sau să rupă legătura sa cu Dumnezeu, omul s-a desprins din brațele părintești ale Creatorului și niciodată n-ar fi putut să refacă, el singur, drumul întoarcerii sale către paradisul

pierdut. Pentru o astfel de lucrare sfântă a coborît pe pămînt Fiul lui Dumnezeu, Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos. Prin Iisus Hristos, lumea a fost creată pentru a doua oară — moartea și învierea Lui redînd omului nemurirea pierdută prin păcat, iar învățătura Lui deschizînd căi luminoase pentru înțelegerea sensului vieții și aflarea fericirii pe acest pămînt și pentru toți oamenii.

Sfîntul Ioan Gură de Aur spune: «Cele pe care patriarhii le întreprăreau, proorocii le profețeau, iar drepții doreau să le vadă, acelea s-au îndeplinit și au luat sfîrșit astăzi. Dumnezeu s-a arătat în trup, pe pămînt, și împreună cu oamenii a viețuit (Cuvînt la Nașterea Domnului). Cuvintele acestea tălmăcesc în grai omenesc setea spirituală a sufletelor credincioase pentru întîlnirea lor cu Fiul lui Dumnezeu, «Fiul Omului, venit în lume, să caute și să mîntuiască pe cel pierdut» (Luca XIX, 10). Venirea Lui pe pămînt au întrezărit-o patriarhii — Avraam, Isac și Iacob — și au profețit-o proorocii, unii vorbind despre nașterea Sa minunată dintr-o fecioară neprihănită (Isaia VII, 14), iar alții despre Betleem ca loc al nașterii (Miheia V, 1—4).

Dar numai după venirea pe pămînt a Mîntuitorului Hristos am putut cunoaște scopul deplin al întrupării Sale descoperirea aceasta făcînd-o El însuși în convorbirea cu învățătorul de lege Nicodim, cînd a spus: «Așa a iubit Dumnezeu lumea, încît și pe Unul-Născut Fiul Său L-a dat, ca tot cel ce crede în El să nu piară, ci să aibă viață veșnică. Căci n-a trimis Dumnezeu pe Fiul Său în lume ca să osîndească lumea, ci ca lumea să se mîntuiască prin El» (Ioan III, 16—17).

În staulul de la Betleem, Dumnezeu a coborît pe pămînt în persoana Fiului Său preaiubit. Numai Dumnezeu-Omul, și Acesta a fost Iisus Hristos, putea să izbăvească pe oameni din robia păcatului și a morții. Răscumpărătorul nostru trebuia să fie «Dumnezeu desăvîrșit și om desăvîrșit, alcătuit din suflet rațional și din trup, de o ființă cu Tatăl după Dumnezeire și de o ființă cu noi după omenitate» (Formula Sinodului III Ecumenic din Efes).

Întruparea Mîntuitorului Hristos rămîne fără sens, dacă nu este legată direct de chipul în care El a trăit și a încheiat viața Sa pămîntească. El a trăit în lume pentru «a sluji» oamenilor, și și-a încheiat viața «jertfindu-se» pentru toți oamenii, după ce — mai înainte de a fi gustat moartea — dăduse cea mai înaltă poruncă, zicînd: «Vă dau poruncă nouă, ca unul pe altul să vă iubiți. Cum v-am iubit Eu pe voi, așa și voi să vă iubiți unul pe altul. Din aceasta vor cunoaște toți că sînteți ucenicii Mei, de veți avea dragoste unii pentru alții. Și dragoste mai mare decît aceea, ca cineva să-și pună sufletul său pentru prieteni, nimeni nu are» (Ioan XIII, 34—35, XV 13).

A sluji oamenilor în năzuințele lor curate și drepte pentru făurirea unei vieți trăite în libertate și demnitate omenească, cu încredințarea că toți oamenii de pe pămînt sînt frați între ei și că numai ceea ce faci pentru ei poate constitui o mărturie vie a credinței tale în Iisus Hristos, că «El și-a pus sufletul Său pentru tine» (I Ioan III, 16), — iată învățătura cea

mai de preț care se desprinde pentru noi toți din întruparea Fiului lui Dumnezeu.

Pătrunzînd tainele învățaturii Mîntuitorului Hristos, Sfîntul Apostol Pavel a zugrăvit chipul adevăratului creștin, scriînd: «Dacă are cineva vreo plîngere împotriva cuiva, îmbrăcați-vă ca aleși ai lui Dumnezeu, sfinți și preaiubiți, cu milostivirile îndurării, cu bunătate, cu smerenie, cu blîndețe, cu îndelungă-răbdare, îngăduindu-vă unul pe altul; cum v-a iertat Hristos pe voi, așa să iertați și voi» (Coloseni III, 12—13). Sînt acestea îndemnuri sfînte, despre care niciodată nu s-a vorbit oamenilor mai înainte ca Hristos Domnul să fi coborît pe pămînt. Ele sînt o prelungire a învățăturilor cuprinse în «Predica de pe Munte»; sînt chemări dumnezeiești pentru o mai bună orînduire a vieții obștești și călăuze sigure pentru statornicirea unui duh de unitate, de pace și frățietate între oameni. Pentru stăpînirea unui asemenea duh în inimile Apostolilor Săi, s-a rugat Părintelui Său, zicînd: «Părinte sfînte, pe cei ce Mi i-ai dat păzește-i în numele Tău, ca să fie una ca și Noi» (Ioan XVII, 11). Pentru stăpînirea unui asemenea duh în toată lumea creștină, s-a rugat Hristos Părintelui Său, zicînd: «Și nu numai pentru aceștia Mă rog, ci și pentru cei ce vor crede în Mine prin cuvîntul lor, ca toți să fie una; precum Tu, Părinte ești în Mine și Eu sînt în Tine, așa și ei una să fie în Noi» (Ioan XVII, 20—21).

Lumea creștină, în frunte cu păstorii ei, întîmpină ea, oare, anul acesta Nașterea Domnului călăuzită de duhul dragostei, al păcii, al frățietății și al unității, pentru care s-a întrupat Hristos Domnul?

Intruparea Mîntuitorului Iisus Hristos rămîne fără sens dacă pierdem din vedere învățătura Sa despre pacea care trebuie să stăpînească în lume, intrucît oamenii sînt frați între ei și sînt datori să se iubească unii pe alții, precum i-a iubit Iisus (Ioan XV, 12). Cu prilejul sfîntei sărbători a Nașterii Domnului, păstorii Bisericii ne-au îndemnat din vremuri vechi să ne plecăm urechea la cîntarea îngerească auzită deasupra staulului de la Betleem: «Pace pe pămînt, între oameni bunăvoire» (Luca II, 14) și mereu ne-au pus înainte cuvîntul de osîndă al Mîntuitorului Iisus Hristos pentru cei ce nimicesc ființe omenești prin războaie: «Cei ce scot sabia, de sabia vor pieri» (Matei XXVI, 52).

De astă dată, amintînd sfintele învățături evanghelice despre pacea lumii și legîndu-le direct de faptul suprafiresc al întrupării Fiului lui Dumnezeu, dar și de faptul că ele sînt nesocotite — în chiar ziua Nașterii Sale — de căpeteniile unor state creștine, nu putem să nu dăm glas durerii care ne învăluie sufletele și să biciuim cu toată hotărîrea pe cei care, creștini fiind, seamănă în lume suferințe și moarte. De departe, prin veacuri, ne sună în urechi cuvintele Domnului: «Pace las vouă, pacea Mea dau vouă» (Ioan XIV, 27). Auzim, de asemenea, cuvintele Apostolului: «Căutați pacea cu toată lumea și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Dumnezeu. Trăiți între voi în bună pace. Pacea lui Hristos să stăpînească inimile voastre. Pacea lui Dumnezeu, care covârșește orice minte, să păzească inimile voastre și cugetele voastre,

în Hristos Iisus» (Evrei XII, 14; I Tesaloniceni V, 13; Coloseni III, 15; Filipeni IV, 7). Toate aceste cuvinte pătrund ca niște săgeți în inimile noastre, gândindu-ne că mai sînt în lume creștini, care distrug — în loc să construiască — școli și spitale, case de locuit și drumuri, pîrjolesc pămîntul, ard semănăturile și aruncă pe oameni pradă lipsurilor și foamei, așa cum fac creștini din America în Vietnam.

Iubiții mei fii duhovnicești,

Slăvind nașterea cea după trup a Mîntuitorului Hristos în staulul de la Betleem, să ascultăm cîntarea prin care Biserica proslăvește pe Pruncul Iisus: «Hristos se naște, slăviți-L, Hristos din ceruri, întîmpinați-L, Hristos pe pămînt, înălțați-vă» (Catavasiile Nașterii).

Timp de aproape două mii de ani, creștinii de pretutindeni așa au sărbătorit Nașterea Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, pătrunși de sentimentul că El — împlinind pe pămînt, pentru oameni, lucrarea așa de înaltă a eliberării lor din legăturile păcatului și ale morții — se cuvine să fie adorat ca Dumnezeu atotputernic, iar învățăturile Lui să fie împlinite întru totul, ca fiind date de Dumnezeu-Omul pentru fericirea oamenilor.

Și noi creștinii de astăzi, uniți în cugetele noastre, sîntem datori să facem din sărbătoarea Nașterii Domnului prilej de cercetare a conștiinței și a faptelor noastre în lumina învățăturilor evanghelice, care ne cer: să iubim pe Dumnezeu și pe aproapele nostru, recunoscînd fiecărui om valoarea pe care i-a dat-o Creatorul, Care l-a făcut pe om după chipul și asemănarea Sa; să iubim dreptatea și adevărul, libertatea și pacea, înlăturînd din lume ura, dezbinarea, vrăjmășia și războiul. Lucriînd toate acestea, ne vom dovedi vrednici de întruparea Mîntuitorului Hristos și vom putea sărbători cu bunăcuviință Nașterea Sa suprafirească. Punînd la picioarele Lui prinosul unor inimi curate, vom arăta că am dat ascultare neșovăielnică glasului lui Dumnezeu-Tatăl, Care ne-a poruncit: «Acesta este Fiul Meu cel iubit — întru Care am binevoit; pe Acesta să-L ascultați» (Ioan XVIII, 5).

Cu nădejdea că și voi vă veți strădui să împliniți toate aceste sfînte învățături, rog pe «Dumnezeul păcii să vă întărească în orice lucru bun, ca să faceți voia Lui, și să lucreze în voi ceea ce este bineplăcut în fața Lui, prin Iisus Hristos, Căruia fie mărirea în vecii vecilor. Amin!» (Evrei XIII, 20—21).

Cu cele mai bune și părintești gânduri, vă binecuvîntez în Domnul.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

**TELEGRAMA TRIMISĂ
MAJESTĂȚII SALE IMPERIALE
HAILE SELASSIE I,
DE PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN**

Cu prilejul celei de a 35-ă aniversări a încoronării Majestății Sale Imperiale Haile Selassie I, — sărbătoarea națională a Etiopiei, — Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis Împăratului Etiopiei următoarea telegramă:

*Majestății Sale Imperiale HAILE SELASSIE I,
Împăratul Etiopiei*

Addis Abeba

Cu ocazia sărbătorii naționale a Etiopiei, care coincide anul acesta cu cea de a 35-a aniversare a încoronării Majestății Voastre Imperiale ca Împărat al Etiopiei, Vă rugăm să binevoiți a primi felicitările cele mai alese pe care le adresăm Majestății Voastre Imperiale, în numele Nostru personal și în numele clerului și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române.

Rugăm pe Cel atotputernic să coboare din belșug harul Său divin asupra persoanei Voastre Imperiale și asupra bravului popor etiopian, acordând Majestății Voastre Imperiale o lungă și glorioasă domnie într-o țară în care să sălășluiască pentru totdeauna pacea, bună starea și fericirea.

† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

**TELEGRAMA TRIMISĂ
DE MAJESTATEA SA IMPERIALĂ
HAILE SELASSIE I,
PREA FERICITULUI PATRIARH JUSTINIAN**

Majestatea Sa Imperială HAILE SELASSIE I, Împăratul Etiopiei, a mulțumit Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru urările exprimate, trimițând următoarea telegramă de răspuns:

Prea Fericirii Sale JUSTINIAN,

București

Binevoitorul mesaj al Prea Fericirii Voastre cu ocazia aniversării încoronării noastre este profund apreciat și vă mulțumim cu toată sinceritatea pentru rugăciunile și bunele urări ale Prea Fericirii Voastre.

**HAILE SELASSIE I
Împărat**

VIATA BISERICESCA

LUCRĂRILE ADUNĂRII NAȚIONALE BISERICESTI IN SESIUNEA ORDINARĂ A ANULUI 1965

Duminică 17 decembrie 1965, în palatul patriarhal din București, s-au desfășurat lucrările sesiunii ordinare anuale a Adunării Naționale Bisericești.

La orele 10, toți membrii prezenți, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, Înalt Prea Sfințitii Mitropoliți și Prea Sfințitii Episcopi, au luat parte la săvârșirea Doxologiei, în paraclisul patriarhal. După slujbă, membrii Adunării Naționale Bisericești au trecut în sala de ședințe. La orele 10,30 o delegație de membri ai Adunării a invitat pe Prea Fericitul Patriarh Justinian să prezideze lucrările înaltului for central deliberativ al Bisericii Ortodoxe Române.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a intrat în sala de ședințe împreună cu Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri al Republicii Socialiste România, însoțiți de Înalt Prea Sfinții Mitropoliți și de Domnul I. Bărbulescu, director general în Departamentul Cultelor.

Constatându-se că nu lipsesc decât cinci membri și că, potrivit prevederilor regulamentare, Adunarea poate lucra și lua hotărâri valabile, Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, a citit — la invitarea Prea Fericitului Patriarh Justinian — Decretul Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România pentru deschiderea sesiunii Adunării Naționale Bisericești.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a rostit următoarea cuvântare:

Onorați membri ai Adunării Naționale Bisericești,

Îngăduiți-mi să exprim aici bucuria mea pentru faptul că ne găsim iarăși adunați laolaltă, în această sesiune de lucru a Adunării Naționale Bisericești, care va avea să examineze realizările unui an de muncă rodnică a forurilor centrale executive ale Bisericii Ortodoxe Române,

pentru a desprinde din cele împlinite pînă acum, perspectivele și calea de urmat în activitatea lor din anul viitor.

Ne reîntîlnim, — însuflețiți de aceeași rivnă pentru asigurarea buneii desfășurări a vieții noastre bisericești, în sectoarele administrativ, economic și gospodăresc — după un an, în care s-au petrecut evenimente de seamă și în viața patriei noastre, dar și în viața Bisericii noastre străbune. În calitate de cetățeni ai statului român și membri ai Bisericii Ortodoxe Române, noi ne-am simțit deopotrivă părtași la toate aceste evenimente, pentru că — potrivit învățăturii noastre de credință și bunelor tradiții ale ortodoxiei românești — drumul nostru, al tuturor slujitorilor și închinătorilor altarelor dreptei-credințe, nu este altul decît drumul pe care merge întregul popor român, spre îndeplinirea năzuințelor sale sfînte de pace, de conlucrare cinstită cu toate popoarele, de prosperitate și de fericire.

Și în cursul anului care se încheie peste cîteva zile, am avut fericirea să constatăm că conducătorii de azi ai României călăuzesc, cu înțelepciune și cu înflăcărât patriotism, poporul nostru către noi și mărețe înfăptuiri, către înflorirea continuă a patriei către realizarea prosperității generale. Proclamarea Republicii Socialiste România; adoptarea noii Constituții, care consemnează desființarea definitivă a exploatării omului de către om în țara noastră și consfințește marile libertăți cucerite de poporul român în ultimele două decenii, între care se numără și libertatea religioasă; întocmirea noilor planuri economice și gospodărești; măsurile luate de curînd pentru dezvoltarea agriculturii noastre cooperatiste și pentru organizarea cercetărilor științifice destinate să slujească progresului obștesc; — iată numai cîteva evenimente importante ale acestui an, care dovedesc cu prisosință că poporul român, strîns unit în jurul conducătorilor săi înțelepți, urcă an de an și zi de zi noi trepte pe scara înfăptuirii buneistării materiale și a progresului cultural. El se afirmă cu hotărîre în arena vieții internaționale, prin contribuția substanțială pe care o aduce neîncetat la sporirea patrimoniului culturii, artei și științei mondiale și la realizarea nobilelor aspirații morale, de pace, de libertate și de dreptate ale popoarelor de pretutîndeni.

Un exemplu viu în acest sens îl constituie recenta adoptare de către Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite a «Declarației cu privire la promovarea în rîndurile tineretului a idealurilor de pace, respect reciproc și înțelegere între popoare», — declarație inițiată de România, în scopul educării tinerei generații pentru a-și consacra toate capacitățile ei creatoare, progresului material și spiritual al tuturor popoarelor. Reprezentanții statelor membre ale Organizației Națiunilor Unite au adoptat în unanimitate această declarație de importanță istorică și au adus felicitări României pentru generoasa ei inițiativă, care corespunde întru totul așteptărilor tineretului lumii, în conștiința căruia pacea, libertatea și dreptatea sînt garanțiile sigure ale năzuințelor sale spre fericire.

Toate acestea arată limpede că Țara noastră se bucură în prezent de prețuirea lumii întregi: ea a izbutit în scurtă vreme să dovedească tuturor de ce uriașe realizări este capabil un popor harnic, din clipa în care a devenit liber și stăpîn pe bogățiile pămîntului său, pe roadele muncii sale, pe soarta sa.

Onorați membri,

Sub asemenea fericite auspicii s-a desfășurat și viața noastră bisericească, în cursul anului care se apropie de sfîrșit. Din rapoartele sectoarelor Administrației Patriarhale și instituțiilor anexe, pe care aveți îndatorirea să le cercetați amănunțit în cadrul acestei sesiuni a Adunării Naționale Bisericești, veți lua cunoștință de activitatea depusă și de rezultatele obținute. Mă voi mărgini, deci, să subliniez că și în anul acesta Biserica Ortodoxă Română și-a împlinit misiunea ei sfîntă, în deplină concordanță cu canoanele și legiuirile ei proprii, intensificînd strădaniile sale pe calea întăririi legăturilor frățești, de unitate doctrinară cu Bisericile Ortodoxe, și de apropiere, înțelegere și conlucrare cu celelalte Biserici creștine din lume.

Între aceste acțiuni, care se înscriu în cadrul larg al ecumenismului creștin contemporan, trebuie amintite vizitele pe care le-au făcut Bisericii noastre Arhiepiscopul de Canterbury Dr. Michael Ramsey, Primat a toată Anglia și Mitropolit, însoțit de o delegație de distinși reprezentanți ai Bisericii Anglicane, precum și întîistătorul Bisericii Armene, Patriarhul Vasken I, Catolicosul tuturor armenilor. În convorbirile avute cu acest prilej, s-au definit mai clar posibilitățile de colaborare viitoare dintre Biserica noastră și Bisericile Anglicană și Armeană, în scopul slujirii în comun a mesajului evanghelic de pace pe pămînt și bunăvoire între oameni.

A sporit prestigiul Bisericii noastre în acele foruri religioase internaționale, la a căror activitate Biserica Ortodoxă Română își aduce partea ei de contribuție. Prezența activă a reprezentanților noștri în organisme bisericești mondiale, cum sînt: Consiliul Ecumenic al Bisericilor, Conferința Creștină pentru Pace, Conferința Bisericilor Europene — al cărei prezidium și-a ținut o sesiune de lucru, în toamna acestui an, la București — a arătat creștinătății întregi seriozitatea și spiritul de răspundere cu care Biserica Ortodoxă Română studiază problemele ce stau astăzi în fața omenirii și, în consecință, și în fața creștinătății. Biserica noastră și Noi înșine sîntem fericiți să constatăm că în prezent tot mai multe Biserici creștine, se angajează pe calea slujirii dorinței sfinte de pace a popoarelor, — cale pe care marea majoritate a Bisericilor Ortodoxe au mers cu hotărîre încă din ziua în care s-au ivit primii nori ai primejdiei unui război nuclear, capabil să producă distrugerii și suferințe de neînchipuit. Cu ani în urmă, cînd ierarhii și preoții Bisericii noastre propovăduiau porunca evanghelică de a sluji pacea lumii, erau deseori acuzați de unele

cercuri creștine din Occident că se depărtează de misiunea lor religioasă; astăzi, reprezentanții autorizați ai majorității Bisericilor creștine de pe pământ recunosc deschis că slujirea vieții și a păcii este una din formele actuale ale propovăduirii creștine. Însăși Biserica Romano-Catolică — a cărei ostilitate din ultimele decenii față de aspirațiile pașnice ale popoarelor, este binecunoscută și care se pare că nu a găsit încă drumul spre solidaritate și frăție cu restul creștinătății — și-a încheiat cel de al doilea Conciliul de la Vatican recunoscând deschis că datoria de căpetenie a creștinilor este de a ajuta omenirea să înlăture definitiv războaiele din viața ei și să zidească o lume a păcii.

Această nouă stare de spirit, existentă astăzi în lumea creștină apuseană, este o biruință a adevărurilor fundamentale ale credinței creștine, un triumf al umanismului creștin în lumea contemporană; ea este, în același timp, un îndreptățit prilej de bucurie pentru Biserica noastră, care a mers dintru început pe calea cea dreaptă, poruncită de însuși Mîntuitorul Hristos. Trebuie să mărturisesc, încă o dată, că zelul apostolic cu care Biserica Ortodoxă Română a activat pe acest tărîm, a izvorit din esența învățăturii creștine, dar și-a aflat energia necesară în atașamentul profund al poporului român față de cauza sfîntă a apărării păcii în lume și în fermitatea cu care guvernul țării noastre a acționat și acționează în această direcție.

Toate acestea explică pe deplin și sentimentele de devotament și recunoștință, nutrite de noi toți — ierarhi, clerici și credincioși ai Bisericii Ortodoxe Române — față de conducătorii Republicii Socialiste România, dar și hotărîrea noastră nezdruincată de a ne aduce și de acum înainte partea noastră de contribuție la munca depusă de poporul român, pentru înflorirea continuă a României, pentru apărarea păcii, pentru întărirea prieteniei și colaborării între toate popoarele de pe pământ. Vă propun, deci, ca Adunarea Națională Bisericească — for central deliberativ al Bisericii Ortodoxe Române, în care Dvs., onorați membri, sînteți reprezentanți aleși ai clericilor și credincioșilor ortodocși din întreaga țară — să dea expresie acestor înalte și alese sentimente patriotice, prin următoarele telegrame:

Domnului CHIVU STOICA,
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România

LOCO

Adunarea Națională Bisericească a Bisericii Ortodoxe Române, întrunită în sesiune anuală de lucru, exprimă Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România și Domniei Voastre personal, sentimentele de profund devotament ale membrilor ei, clerici și mireni, precum și ale

ierarhilor, preoților și credincioșilor ortodocși față de orînduirea noastră de stat și față de conducătorii patriei noastre dragi.

Împărtășind întru totul bucuria și avîntul patriotic cu care întregul nostru popor a întîmpinat noua Constituție a Republicii Socialiste România — legea fundamentală a statului nostru, în care sînt consemnate marile drepturi și libertăți cucerite de poporul român, precum și perspectivele luminoase ale propășirii sale viitoare —, Adunarea Națională Bisericească Vă asigură că toți fiii Bisericii Ortodoxe Române vor aduce și de acum înainte partea lor de contribuție la marea operă de înflorire continuă a României, de făurire a unei vieți fericite pentru toți și de zidire a păcii, înțelegerii și colaborării între toate popoarele de pe pămînt.

Domnului ION GHEORGHE MAURER,
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Socialiste România

LOCO

Adunarea Națională Bisericească a Bisericii Ortodoxe Române, întrunită în sesiune anuală de lucru, exprimă Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România și Domniei Voastre personal, cele mai alese sentimente de prețuire, devotament și recunoștință și adresează, pe această cale, guvernului român, sincere felicitări cu prilejul adoptării de către Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite a «Declarației cu privire la promovarea în rîndurile tineretului a idealurilor de pace, respect reciproc și înțelegere între popoare».

Această declarație de importanță istorică, inițiată de România, a fost întîmpinată cu entuziasm în întreaga lume și a prilejuit unor personalități de seamă ale vieții internaționale aprecieri elogioase la adresa țării noastre, pentru generoasele sale acțiuni întreprinse cu consecvență în scopul slujirii păcii pe pămînt. Însuflețiți de legitimă mîndrie patriotică, ierarhii, preoții și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române declară că vor sprijini în viitor orice inițiative menite să asigure propășirea continuă a patriei, desăvîrșirea noii noastre orînduiri de libertate și dreptate și de afirmare plină de prestigiu a Republicii Socialiste România în viața internațională, prin contribuțiile aduse neîncetat la realizarea nobilelor aspirații de pace ale omenirii.

Comitetului Național pentru apărarea Păcii
din Republica Socialistă România

LOCO

Adunarea Națională Bisericească a Bisericii Ortodoxe Române, întrunită în sesiune anuală de lucru, reînnoiește pe această cale mărturie profundului atașament al ierarhilor, preoților și credincioșilor ortodocși

față de cauza sfântă a apărării păcii în lume. Acordind o aleasă prețuire contribuției de seamă pe care poporul român și guvernul Republicii Socialiste România o aduc fără încetare la realizarea celor mai sfinte năzuințe ale omenirii contemporane, Biserica Ortodoxă Română, care s-a alăturat dintru început tuturor celor ce lucrează pentru zidirea păcii pe pământ, va depune și de acum înainte aceeași râvnă în slujirea operei de făurire a unei lumi pașnice, a unei lumi fără arme și fără războaie, a unei lumi în care să triumfe spiritul solidarității umane, al înțelegerii și al colaborării frățești.

Vă mulțumesc pentru însuflețirea unanimă cu care v-ați alăturat acestei mărturisiri sincere a dragostei și devotamentului tuturor fiilor Bisericii Ortodoxe Române față de conducătorii statului nostru socialist, a loialității lor față de scumpa noastră Românie și a atașamentului lor față de marea cauză a apărării păcii.

Incredințat că și în viitor, întreaga activitate a membrilor Adunării Naționale Bisericești va fi închinată acestor țeluri mărețe, vă urez spor la lucru și rog pe Bunul Dumnezeu să vă binecuvînteze strădaniile cu roade multe și bogate, spre slava sfintei noastre Biserici Ortodoxe Române, spre înflorirea Republicii Socialiste România, spre fericirea poporului român, spre biruința păcii în lume.

Intrîndu-se în ordinea de zi a sesiunii, lucrările curente au fost reparțizate la comisii, pentru studiere și propuneri, apoi ședința a fost suspendată pe timp de două ore spre a se putea lucra în comisii.

La redeschiderea ședinței, raportorii comisiilor : Dl. Prof. Vasile Cojocaru, P. C. Protopop Petru Pop, Dl. Dr. N. Apostolescu, P. C. Pr. Teodor Bodnar și P. C. Pr. Vasile Văcărescu, au prezentat referatele comisiilor respective. Aceste rapoarte au fost supuse dezbaterilor Adunării Naționale Bisericești și au fost adoptate cu unanimitate de voturi. Astfel, au fost aprobate : modificarea art. 20 și 21 din Regulamentul Casei de pensii și ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române, dările de seamă întocmite de sectoarele Administrației Patriarhale cu privire la activitatea bisericească internă și externă, precum și asupra realizărilor gospodărești și economice ale Institutului Biblic. De asemenea au fost aprobate proiectele de plan financiar ale Administrației Patriarhale și Casei de pensii și ajutoare a salariaților Bisericii Ortodoxe Române.

În cursul dezbaterilor, numeroși membri ai Adunării Naționale Bisericești au luat cuvîntul pentru a sublinia rodnică activitate desfășurată de clericii și credincioșii ortodocși, sub îndrumarea Înălților Ierarhi, pe tărîmul slujirii inițiativelor conducerii țării noastre pentru continua propășire a poporului român și pentru promovarea nobilelor sale idealuri de pace și colaborare între toate popoarele de pe pământ. În chip deosebit au fost salutate acțiunile Bisericii noastre de apropiere, înțelegere și concultură frățească cu celelalte Biserici creștine din lume, — acțiuni care vădesc o înțelegere clară și un atașament sincer față de spiritul ecumenismului contemporan.

După terminarea lucrărilor, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei a adus un cuvînt de caldă mulțumire Prea Fericitului Patriarh Justinian, pentru înțelepciunea cu care a îndrumat întreaga activitate a organelor centrale executive ale Bisericii Ortodoxe Române, spre obținerea acelor bogate realizări care au fost prezentate în rapoartele supuse dezbaterii și aprobării Adunării Naționale Bisericești. De asemenea, Înalt Prea Sfinția Sa a adus mulțumiri colaboratorilor Prea Fericitului Patriarh Justinian, de la Centrul patriarhal, precum și profesorilor Institutelor și Seminarilor teologice, pentru rîvna cu care au muncit întru împlinirea îndatoririlor ce le-au fost statornicite. Amintind apoi că această sesiune a Adunării Naționale Bisericești este cea dintîi care se întrunește după proclamarea Republicii Socialiste România, vorbitorul a subliniat îndatoririle ce revin clericilor și credincioșilor în munca lor patriotică. «Sporul de prestigiu dobîndit de țara noastră pe plan internațional — a spus I.P.S. Mitropolit Iustin — se răsfrînge și asupra Bisericii Ortodoxe Române. Astăzi, în raporturile ei cu Bisericile din întreaga lume și cu organizațiile bisericești internaționale, Biserica noastră este prețuită, ascultată cu atenție și deseori solicitată să-și spună cuvîntul în probleme de interes general creștin. Biserica Ortodoxă Română s-a impus pretutindeni ca o Biserică ce slujește pe Hristos, slujind poporul ei și omenirea toată. Ea este cu adevărat o Biserică a păcii și înțelegerii dintre oameni».

În încheierea cuvîntului său, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin a mulțumit încă o dată Prea Fericitului Patriarh Justinian, asigurînd pe Întîistătătorul Bisericii noastre că membrii Sfîntului Sinod și ai Adunării Naționale Bisericești sînt alături de Prea Fericirea Sa, plini de prețuire și de respect, hotărîți să-l ajute în munca rodnică pe care Prea Fericirea Sa o închină Bisericii, patriei și poporului nostru.

Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, a subliniat realizările obținute de Biserica Ortodoxă Română pe tărîmul slujirii nobilelor aspirații spre progres, spre pace și spre colaborare, ale poporului român și ale tuturor popoarelor. Amintind că Prea Fericitul Patriarh Justinian a precizat în cuvîntarea de deschidere a sesiunii Adunării Naționale Bisericești că «drumul Bisericii Ortodoxe Române este drumul pe care merge întregul popor român», — Domnul Prof. Dumitru Dogaru a urat forurilor conducătoare bisericești noi succese pe această cale.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a mulțumit membrilor Adunării Naționale Bisericești pentru activitatea desfășurată în cadrul acestei sesiuni. Mulțumind apoi Î.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei pentru cuvintele de prețuire exprimate Prea Fericirii Sale, în numele Sfîntului Sinod, — Întîistătătorul Bisericii noastre a arătat că toate aceste alese aprecieri se răsfrîng asupra tuturor celor ce ostenesc, cu rîvnă și devotament, în așezămintele centrale și în institutele de învățămînt teologic ale Bisericii Ortodoxe Române.

Prea Fericitul Patriarh a adus mulțumiri Domnului Profesor Dumitru Dogaru și colaboratorilor săi din Departamentul Cultelor, pentru înțelegerea arătată problemelor Bisericii Ortodoxe Române și pentru sprijinul acordat în îndeplinirea misiunii sale. «În numele membrilor Adunării Naționale Bisericești și al meu personal — a spus Prea Fericirea Sa — rog pe Domnul Secretar General Dumitru Dogaru să se facă interpretul sentimentelor noastre pe lângă conducătorii patriei noastre dragi, Republica Socialistă România, exprimându-le înalta noastră prețuire, dragostea noastră sinceră și devotamentul nostru profund».

Prea Fericitul Patriarh Justinian a încheiat cu urări de sănătate, pace și bucurie pentru toți membrii Adunării Naționale Bisericești, în noul an, menit să aducă noi și noi înfăptuiri în viața țării și a Bisericii noastre.

La rugămintea Prea Fericitului Patriarh Justinian, Domnul Profesor Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, a dat citire Decretului Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, prin care se declară închisă sesiunea anuală de lucru a Adunării Naționale Bisericești.

DIN VIAȚA BISERICILOR ORTODOXE DE PESTE HOTARE

PATRIARHIA MOSCOVEI

HOTĂRÎRI ALE SINODULUI BISERICII ORTODOXE RUSE. — În ședința sa de la 25 noiembrie 1965, Sfântul Sinod permanent al Bisericii Ortodoxe Ruse, sub președinția Sanctității Sale Patriarhului Alexei al Moscovei și a toată Rusia, pe lângă hotărîri privitoare la viața și activitatea bisericească internă, a luat și următoarele hotărîri privind viața și activitatea bisericească din afară a Bisericii Ortodoxe Ruse :

— «Pentru folosul bisericesc al Eparhiei Argentinei și Americii de Sud, Sfântul Sinod a aprobat sărbătorirea pe stilul nou a praznicelor bisericești cu dată fixă».

— «În locul decedatului prof. Alexandr Șiskin, ca membru al Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor, din partea Bisericii Ortodoxe Ruse, Sfântul Sinod a desemnat pe Prof. N. Zabolotski, de la Academia duhovnicească din Leningrad».

— În urma referatului Mitropolitului Nicodim al Leningradului și Ladogei, președintele Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relațiile bisericești externe, Sfântul Sinod a hotărît mărirea numărului membrilor Comisiei sinodale pentru pregătirea temelor Prosinodului Panortodox cu încă trei membri, desemnînd pentru aceasta pe : Arhiepiscopul Antonie al Minskului și Belorusiei ; pe Episcopul Filaret al Tihvinului, vicarul Eparhiei Leningradului și Ladogei ; și pe Arhimandritul Vladimir Sabodan, rectorul Seminarului duhovnicesc din Odesa.

— Luînd în discuție referatul prezentat de Mitropolitul Ioan de New York și Aleutine, exarh patriarhal pentru America de Nord și de Sud, despre Conferința episcopilor ortodocși din Statele Unite ale Americii (care a avut loc la 30 martie 1965), la care s-a discutat problema despre crearea unui Sinod episcopesc comun al episcopilor ortodocși din America, Sfântul Sinod a hotărît : «se socotește de neacceptat propunerea despre crearea Sinodului episcopilor ortodocși din America în forma în care a fost prezentată la ședințele Conferinței episcopilor ortodocși de la

30 martie 1965, întrucît prin ea s-ar legaliza toate încălcările sfințelor canoane, care au avut loc între episcopii ortodocși din Statele Unite ale Americii, și în general pe continentul american.

Reglementarea raporturilor reciproce între toate jurisdicțiile ortodoxe și înfăptuirea comuniunii euharistice între ele constituie condiția prealabilă categorică și obligatorie pentru organizarea unui organ unic administrativ bisericesc pentru întreaga Ortodoxie din America. Totodată se constată că sînt toate temeiurile pentru a nădăjdui că, avînd comuniunea euharistică la vremea potrivită toate Bisericile Ortodoxe Locale Autocefale vor putea organiza o Biserică Autocefală Locală. După ce însă Bisericile-Mame vor discuta în prealabil între ele această problemă».

VIZITAREA BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE ARHIEPISCOPUL PETRU GONDARSKI DIN BISERICA ETIOPIANĂ. — Ca oaspete al Patriarhiei din Moscova, a vizitat — pentru a treia oară — Uniunea Sovietică, Biserica Ortodoxă Rusă și alte Biserici creștine din Uniunea Sovietică, Arhiepiscopul Petru Gondarski, ierarh de seamă al Bisericii Ortodoxe Orientale Etiopiene, membru al Comitetului Consultativ al Conferinței Creștine pentru Pace. În timpul vizitei Sale, de la 24 septembrie, pînă la 8 noiembrie 1965, Arhiepiscopul Petru Gondarski a avut deplină posibilitate să cunoască în realitate viața și activitatea Bisericii Ortodoxe Ruse și a altor confesiuni creștine din Uniunea Sovietică. Pentru aceea Arhiepiscopul Petru Gondarski s-a interesat îndeaproape de munca și odihna oamenilor sovietici, de istoria, cultura și realizările poporului sovietic. În acest scop el a vizitat Moscova, Lavra Troița-Serghieva, Leningrad, Soci, Pscov și Mînăstirea Peciora de lîngă Pscov, Erevan și Ecimiadzin — unde a reprezentat Biserica Etiopiană la festivitățile jubiliare pentru împlinirea a zece ani de la intronizarea Sanctității Sale Vasken I, ca Patriarh suprem și Catolicos al tuturor armenilor.

În timpul șederii sale în Uniunea Sovietică, Arhiepiscopul Petru Gondarski a fost primit de două ori de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei, a purtat în mai multe rînduri discuții largi cu conducătorii Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relațiile bisericești externe și cu diferiți ierarhi ai bisericii Ortodoxe Ruse și ai altor Biserici creștine asupra problemelor actuale care privesc acțiunea ecumenistă și acțiunea intercreștină pentru pace.

VIZITAREA BISERICII ORTODOXE RUSE DE CĂTRE REPREZENTANȚII AI ALTOR BISERICI ȘI CONFESIUNI CREȘTINE. — În cursul ultimelor luni ale anului 1965, diferiți reprezentanți și delegați ai unor Biserici și confesiuni creștine au vizitat Biserica Ortodoxă Rusă și celelalte Biserici creștine din Uniunea Sovietică.

— La începutul lunii septembrie 1965, ca invitați ai Bisericii Evanghelice-Luterane din Letonia și Estonia au vizitat Uniunea Sovietică Episcopul Dr. Johann Eincke și Episcopul Dr. Gotfried Nott din Biserica Evanghelică din Saxonia, împreună cu superintendentul general al Bise-

ricii Evanghelice din Berlin-Brandenburg, care au întreținut discuții cu caracter ecumenist cu conducătorii Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relații bisericești externe.

— În cursul lunii octombrie 1965, cu prilejul sesiunii de la Budapesta a Comitetului Cunsultativ al Conferinței Creștine pentru Pace au vizitat Biserica Ortodoxă Rusă, reprezentanți ai diferitor Biserici creștine și ai altor religii, precum : personalități religioase din Japonia (Profesorii Keidzi Ogava, Munetako Ișima și Kazutuko Sumiia), din Republica Malgașă (Pastorul Richard Andriamangiato), din Patriarhia Antiohiei (Mitropolitul Nifon al Iliopolului), din Biserica Bulgară (Mitropolitul Maxim de Loveci), din Republica Siriană Mar-Toma din India (Prof. Rasel Ciandran), din Republica Uganda (Ioseim Sengedeia), din Republica Gana (parohul bisericii anglicane din Accra, Arun K. Nelson), din Republica Kenia (Pastorul Tohane Muriuki Mbogori din Biserica Metodistă) și alții.

Oaspeții au vizitat biserici, instituții bisericești-administrative, mănăstirești și de învățămînt —, muzee și monumente istorice bisericești din Moscova și Leningrad ; s-au întreținut cu credincioșii, cu membrii clerului și ai corpului didactic ; au purtat discuții privind problemele care frămîntă lumea contemporană cu conducătorii Serviciului Patriarhiei din Moscova pentru relațiile bisericești externe și au fost primiți de Sanctitatea Sa Patriarhul Alexei. În acest chip oaspeții au putut cunoaște realitatea asupra vieții și activității Bisericii Ortodoxe Ruse, și asupra vieții sociale și culturale a poporului sovietic.

COMEMORARI

NICOLAE IORGA ISTORIC AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

CU PRILEJUL ÎMPLINIRII A 25 DE ANI DE LA TRAGICA SA MOARTE

În «zorii zilei» de 28 noiembrie 1940 s-a săvârșit «una din crimele cele mai cumplite împotriva poporului și spiritualității românești»: a fost «răpus mișelește», după ce fusese «ridicat de la masa de lucru din casa sa de la Sinaia, pentru a fi îmbrîncit spre tortură și moarte», Nicolae Iorga, una din cele mai reprezentative și mai complexe figuri ale intelectualității române din prima jumătate a veacului nostru.

Născut la 5/17 iunie 1871 în orașul Botoșani, dintr-o familie de intelectuali moldoveni, Nicolae Iorga a învățat carte mai întâi în orașul natal și apoi în Iași, dînd dovadă de o precocitate rar întîlnită. Din fragedă vîrstă — șase, șapte ani numai —, el se «cufunda în lectura marilor cronicari moldoveni, în ediția lui Mihail Kogălniceanu, entuziasmîndu-se de trecutul glorios de luptă al poporului român».

Înzestrat cu o fină sesibilitate și cu o memorie fenomenală, care curînd va deveni celebră, el a acumulat un vast bagaj de bogate și variate cunoștințe filozofice, filologice, literare și mai ales istorice. După terminarea cu succes a liceului, în anul 1888, fiind în vîrstă doar de 17 ani, prin concurs, a ajuns student al Universității din Iași. Un an mai tîrziu, în toamna lui 1889, în chip cu totul excepțional și cu înțelegerea deosebită a unora dintre profesorii săi în frunte cu istoricul A. D. Xenopol, și-a trecut examenul de licență, isprăvind astfel facultatea de litere numai într-un singur an și, în același timp, uimind comisia «prin cunoștințele și pătrunderea spiritului său».

După o călătorie de studii în Italia, cu care prilej a cercetat, cu mult folos, vestitele arhive din Veneția, Padova, Vicența, Verona, Pisa, Florența, Milan, Roma și Neapole, în anul 1890 a plecat la Paris unde obți-

nuse o bursă pentru L'École des Hautes Etudes. Precum însuși spune, aici s-a format ca istoric, deprinzînd «practica erudiției, precizia informației și folosirea metodică a documentului».

În capitala Franței, Nicolae Iorga a rămas doi ani, în care timp, pe lângă strălucite studii, a găsit vreme să cerceteze bogatele biblioteci și arhive din acest oraș și chiar din Anglia, adunînd, mai ales, informații privitoare la trecutul poporului român. După trecerea acestor doi ani, spre «surprinderea profesorilor», el și-a trecut examenul de diplomă cu teza *Philippe de Mézières et la croisade au XIV-e siècle*, lucrare care, prin bogăția informației și noutatea interpretării, își păstrează valoarea și azi, și prin care el «își cîștigă nu numai titlul de elev diplomat al școlii de înalte studii din Paris, ci ceva mai mult, aprecierea și stima statornică și sinceră a marilor istorici ai Apusului, în rîndul cărora intra pe dreptate prin această solidă și vastă lucrare istorică».

A continuat studiile tot atît de strălucit în Germania, trecînd pentru scurt timp pe la Universitatea din Berlin și apoi la Universitatea din Leipzig, «valoros centru al studiilor istorice», unde preda vestitul profesor de istorie, Karl Lamprecht. Aici Nicolae Iorga și-a trecut doctoratul cu teza: *Thomas III marquis de Saluces*, lucrare mult apreciată de specialiști.

Și în această țară tînărul istoric român a cercetat cu aviditate arhivele și bibliotecile. Arhivele din Dresda, Nürnberg, München, Innsbruck și iarăși din Italia, au fost cu migală scormonite de el, culegînd mai cu seamă materiale pentru istoria românilor, «spre care se îndrepta tot mai mult interesul său».

În anul 1894, — deci la vîrsta de numai 23 ani —, «cu această bogată comoară de informație nouă», Nicolae Iorga, proaspăt doctor al Universității din Leipzig, s-a întors în țară, unde, printr-un concurs universitar, rămas celebru, a fost numit profesor suplinitor la Iași și în 1895, în urma unui al doilea concurs, profesor titular la catedra de istorie universală de la Universitatea din București, pe care a ilustrat-o în chip deosebit, pînă în pragul morții, deci aproape o jumătate de veac.

Începînd din acești ani și mai cu seamă din anul 1897, cînd a fost ales la Academie, ca membru corespondent, activitatea «extrem de variată și multilaterală» a lui Nicolae Iorga s-a desfășurat «debordantă, cantitativ și calitativ», uimind pe «contemporani și nu mai puțin generațiile de după aceea». A fost în tot timpul preocupat să cunoască și să înfățișeze întreaga viață a omenirii, toate epocile istorice, toate popoarele, culturile», și de aceea «nici un domeniu al activității omenești din trecut și pînă în vremea sa n-a rămas în afara curiozității și interesului lui scrutător».

Nicolae Iorga s-a voit «totdeauna profesor și, în opinia publică a vremii sale a fost considerat, mai mult ca oricare altul, — profesor». Cariera profesorală constituia pentru el «adevăratul temei al creației sale științifice, în toate domeniile, veritabila sa forță și izvorul nesecat al prestigiului său».

În afară de Facultatea de litere a Universității din București, el a ținut cursuri și la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din București, la Școala superioară de Război, la Așezămintele sale culturale de la Vălenii de Munte, la Sorbona și la alte universități și înalte instituții de cultură de peste hotare.

Nicolae Iorga a fost «profesorul entuziast și neobosit, răspîditor de inițiative, realizator, ca nimeni altul, al unei vaste și profunde opere istoriografice, în care se reflectă toate epocile istoriei universale și mai ales cele ale istoriei naționale». Cursurile sale erau «pline de noutate științifică și de originalitate în interpretare», iar teme tratate «se încadrau în problemele contemporaneității, deoarece el era convins că înțelegerea trecutului este cu neputință fără înțelegerea prezentului».

Activitatea lui istorică «a îmbrățișat cel mai cuprinzător orizont al generației sale : de la problemele de amănunt pînă la vastele sinteze de istorie universală... Nici o țară și nici un popor din Europa n-au fost ocolite de mintea lui iscoditoare. Unora le-a consacrat lucrări mai întinse, istorii naționale : Franței, Italiei, Angliei, Austriei, Rusiei, Poloniei, Albaniei, Imperiului otoman. Multora, studii și articole speciale, din domeniul istoriei sau culturii în general. Puterea sa de cuprindere s-a întins chiar și asupra unor popoare și țări din America, Asia și Africa. Preocuparea sa de căpetenie a fost mereu aceea de a stabili raporturi noi între aspectele vieții omenești, pe de o parte, și instituțiile generate de dezvoltarea societății, pe de altă parte».

Mai presus de toate, Nicolae Iorga rămîne însă un «istoric al poporului român, al vieții noastre naționale, al civilizației, al literaturii și artelor române, depășind, prin amploarea și adîncimea studiilor sale, tot ce realizaseră, înaintea lui, în acest domeniu : B. P. Hașdeu, A. D. Xenopol și D. Onciul». Sînt «foarte puține probleme în istoria României, din timpurile străvechi pînă în vremurile noastre și mai ales din timpul lungului nostru ev mediu, în care să nu ai a ține seama — pentru a o îmbrățișa, a porni de la ea, sau a o combate — de opinia lui sau cel puțin pe care să le poți trata fără a folosi izvoare publicate de el». Căci, cum se știe, nimeni altul în România nu a depășit pînă acum numărul de acte și documente, privind istoria patriei, culese de el din țară și de peste hotare și apoi publicate, ceea ce vădește pasiunea cercetătorului și uriașa putere de documentare a istoricului.

În afară de aceasta, Nicolae Iorga a dat la iveală și «cele mai multe studii de detaliu și de sinteză cu privire la istoria românilor». Menționînd aci cele trei sinteze ale sale asupra trecutului poporului român : *Geschichte des rumänischen Volkes in Rahmen seiner Staatsbildungen*, I-II, Gotha, 1905 ; *Histoire des Roumains et de leur civilisation*, Paris, 1920 și *Istoria Românilor*, I-X (în 11 cărți), București 1936-1939, amintim încă faptul că în multe din studiile și articolele sale și uneori chiar în monografiile speciale înfățișează istoria : armatei, a Bisericii, a relațiilor agrare, a meșteșugurilor, a industriei și comerțului, a învățămîntului, a presei

și a artei din România. Încît, precum observa George Călinescu, «nu este cu putință să-ți alegi un domeniu oricît de îngust și umbrit din istoria română, fără să constați că Nicolae Iorga a trecut pe acolo și a tratat tema în fundamentul ei». Aici, în «multe privințe a fost un pionier, în numeroase altele un continuator, la o treaptă superioară, al înaintașilor: Kogălniceanu, Bălcescu, Laurian, Papiu Ilarian, Codrescu, Hașdeu, Xenopol, ori al contemporanilor pe care i-a supraviețuit, Onciul, Bogdan, etc.»

În sintezele sale asupra istoriei românilor și în multe altele din studiile sale, Nicolae Iorga a stăruit asupra «*continuității romanității populare*» pe teritoriul de azi al României și asupra coexistenței populației daco-romane cu neamurile migratoare». În același timp, trebuie subliniat și efortul său «*de încadrare a fenomenului istoric românesc în istoria universală*». El «socotea aceasta ca o datorie patriotică față de poporul român. Vastele sale cunoștințe, puterea de pătrundere și de cuprindere a unui orizont istoric atît de întins asigurau realizarea maximă a acestei strădanii. În felul acesta, istoria patriei apare într-o nouă lumină, capătă o nouă semnificație, iar contribuția românească la istoria universală apare reliefată în adevărata sa valoare», ceea ce constituie unul din marile sale merite.

Prin toate acestea, Nicolae Iorga «a dat un nou avînt cunoștințelor noastre istorice și le-a mînat mai departe prin o îndrăzneță revoluție de ordin filozofico-istoric», iar prin «viziunea clară a spiritului său a înviat trecutul». Puterea sa «de a crea din rămășițele de viață care au fost, rămîne neîntrecută. El a deschis drumuri noi în tărîmuri neumbrate de alții înaintea sa. Făclia geniului său a luminat în întunericul celor mai obscure epoce ale istoriei române». De aceea, de multe ori, în fața «chestiunilor celor mai grele și a problemelor celor mai controversate găsim ipotezele sale cele mai ingenioase și concluziile savante ale geniului său creator».

Nicolae Iorga n-a fost însă numai istoric, ci, în întreaga sa activitate în ogorul culturii românești, s-a manifestat și ca poet, dramaturg, orator, memorialist, portretist, polemist, și, mai ales, ca istoric al literaturii noastre, critic și îndrumător literar, fiind unul dintre principalii doctrinari ai *Sămănătorismului*, curentul literar ivit la noi după anul 1900. A fost chiar și «gazetar», fundînd și conducînd mai multe periodice românești, ca: «*Neamul românesc*», «*Neamul românesc literar*», «*Neamul românesc pentru popor*», «*Floarea darurilor*», «*Sămănătorul*», «*Drum drept*», «*Cuget clar*», «*Bulletin de la Section historique de l'Academie Roumaine*», «*Revue historique du Sud-Est europeen*», «*Revista istorică*», ș.a.

Pentru ca istoria și cultura românească să poată fi mai bine cunoscute în țară și peste hotare, în afară de *Universitatea populară de la Vălenii de Munte*, a înființat și *Institutul Sud-est european*, *Școala română din Franța de la Fontenay-aux-Roses*, *Școala română din Roma*, *Casa română din Veneția*, *Institutul român de arheologie de la Santi-Quaranta (Albania)*, *Institutul român de studii bizantine*, *Institutul de istorie universală din București*, *Comisiunea istorică a României*, ș. a.

Nicolae Iorga, «a fost românul care a cîștigat, după știința și opera lui, o întinsă și înaltă recunoaștere din partea lumii științifice mondiale pentru sine și pentru poporul său». Vasta sa operă tipărită — peste 15.000 de titluri —, precum și valoarea ei științifică, au făcut ca el să fie proclamat *doctor honoris causa* de numeroase universități din lume și să fie ales membru a multe academii, institute și societăți științifice străine. Aceasta era cinstirea muncii sale, cinstire care se revărsa însă și asupra poporului din sînul căruia ieșise.

Pentru meritele pe care, printr-o intensă și variată activitate de mai bine de 50 de ani, și le-a cîștigat în ogorul culturii românești, în anul acesta, cînd în ziua de 28 noiembrie 1965, s-a împlinit un pătrar de veac de la tragicul sfîrșit al lui Nicolae Iorga, pretutindeni în Republica noastră socialistă memoria lui a fost omagiată în chip deosebit. Această comemorare, scrie «Contemporanul», se integrează «în opera de cinstire a marilor noastre personalități, care prin activitatea lor științifică au îmbogățit substanțial patrimoniul culturii noastre, iar prin poziția lor de patriotism activ au contribuit la mobilizarea conștiinței românești în momente decisive ale istoriei noastre».

Cu acest prilej, diferite instituții științifice și culturale din Capitală și din țară, în frunte cu Academia Republicii Socialiste România, au ținut ședințe comemorative, în care s-a omagiat personalitatea și s-a înfățișat activitatea culturală, științifică și patriotică a lui Nicolae Iorga. În același timp, conducerea Statului nostru a hotărît ca *Institutul de istorie din București al Academiei Republicii Socialiste România* să se numească «*Nicolae Iorga*», iar în locuința sa, din *Vălenii de Munte* a luat ființă o *Casă memorială*.

Teatrul Național «I. L. Caragiale» din București, «încadrîndu-se organic în acțiunea de reprezentare a valorilor autentice ale dramaturgiei naționale», a pus în scenă piesa *Doamna lui Ieremia*, care «reprezintă cel mai complet, pe tărîm dramaturgic, talentul marelui dispărut». În preajma și în ziua împlinirii celor 25 de ani, multe din ziarele și revistele românești au închinat marelui savant pagini întregi, cuprinzînd articole comemorative, iar în Editura pentru Literatură au apărut două volume de *Pagini alese*, din opera lui, al căror cuprins «înmănunchiază fragmente autobiografice, portrete ale unor personalități ale culturii românești și universale, evocări istorice, însemnări cotidiene și pagini peisagistice».

*

La această comemorare, se alătură, cu omagiul ei plin de prețuire, și Biserica Ortodoxă Română, căci Nicolae Iorga a fost istoric și al trecutului ei. În afară de aceasta, între anii 1925 și 1940, el a făcut parte din adunările noastre bisericești, — fiind neînterupt ales membru în Adunarea eparhială a Arhiepiscopiei Bucureștilor —, iar studii de ale sale au apărut și în paginile acestei reviste.

Dacă în primii ani ai activității sale, Nicolae Iorga n-a avut prilejul să se ocupe în mod special de probleme ale Bisericii Române, în schimb numeroasele sale volume de documente publicate — unele apărute și în acest timp — cuprind și informații, uneori inedite, despre trecutul acesteia. De asemenea, cunoscutele sale sinteze asupra istoriei românilor, studiile închinatelor unora din provinciile românești și cele ce însoțesc documentele și cronicile ce a editat, precum și monografiile asupra câtorva din voievozii români conțin capitole care vorbesc și despre viața mai veche sau mai nouă a Bisericii noastre.

Dornic să-și cunoască patria, Nicolae Iorga de timpuriu a pornit «în drumetie», purtându-și pașii prin toate ținuturile locuite de români. La capătul fiecăreia din aceste călătorii, el a strâns în câte un volum impresiile și cunoștințele culese, ajungând să dea la lumină unsprezece cărți cu asemenea cuprins. Parte din aceste volume de «note de drum și de prezentare a țării», ieșite din pana lui, cuprind și pagini privind Biserica strămoșească, în timp ce altele îi sînt pe de-a-ntregul închinat.

În anul 1902, în urma unei călătorii în Ardeal și la Pesta, a tipărit volumul *Sate și preoți din Ardeal* (București, 1902), care, după cum însuși spune, «este cea dintîi lucrare în care un român din București cercetează viața conaționalilor săi din hotare străine» și unde pe temeiul materialului adunat «pe încetul», el, precum iarăși mărturisește, s-a găsit «povestind mai mult istoria culturală a românilor de peste munți, începînd din vremuri cu totul vechi». Din această pricină, «cetitorul e rugat să primească lucrarea... ca un întîi volum din istoria culturală a românilor ardeleni». În același timp însă cartea este socotită și «cea dintîi istorie bisericească științifică a românilor din Ardeal» și înfățișează, în prima parte, viața Bisericii Ortodoxe de peste munți pînă la unirea cu Roma; în partea a doua, situația socială și politică a românilor ardeleni, precum și împrejurările în care s-a făcut unirea; iar în partea a treia, situația religioasă din Transilvania de după anul 1700.

După o altă călătorie de trei luni de zile «aproape neîntrerupt», făcută în «țara liberă», el a dat la lumină lucrarea: *Sate și mînăstiri din România* (București 1905; ediția II-a, București 1916), în care, alături de minunate descrieri de sate, se află și descrierea unora din lăcașurile sfinte din Moldova (cartea I-a), din Țara Românească și Dobrogea (cartea II-a) și din Oltenia (cartea III-a). Mulți ani mai apoi, într-o carte cu cuprins asemănător: *Guide historique de la Roumanie* (București, 1936), tot el a pus la îndemîna cercetătorilor cîte o seamă de date istorice pentru numeroase din așezările românești, printre care se află și mînăstiri, schituri și biserici, — de data aceasta însă de pe întregul pămînt românesc —, iar în *Istoria Bucureștilor* (București, 1939) a rezervat multe pagini monumentelor religioase ale acestui oraș.

Vizitînd o mînăstire sau o biserică, Nicolae Iorga a cercetat cu atenție sfinte odoare, odăjdii, argintării, țesături și broderii, pietre de mormînt, pisanii, inscripții și însemnări de tot felul, cărți de slujbă, precum și cărțile și manuscrisele de prin biblioteci. Rezultatele acestei migăloase

munci au fost puse la îndemina celor interesați prin câteva din operele sale, ca: *Manuscrisele Minăstirii Cernica* (în «Biserica Ortodoxă Română», XXVI (1902—1903), p. 207—234), *Două biblioteci de minăstiri: Ghighiu și Argeș, întâia astăzi la Academia Română. Catalog și extrase* (București 1904), *Vechile biblioteci românești sau ce se cetia odinioară în țările noastre* (în «Floarea darurilor», I (1907), p. 65—82), precum și volumele sale de *Inscripții*, care conțin un nesecat izvor de informații pentru istoria Bisericii noastre. Primul din aceste ultime volume, intitulat: *Inscripții din bisericile României* (fascicula I, n-rele 1—765) a apărut la București în anul 1905 și cuprinde inscripții culese din biserici și minăstiri din Moldova, Țara Românească, Oltenia și din orașele Botoșani și București.

În prefața acestei fascicule, Nicolae Iorga ținea să precizeze că «*În biserici și minăstiri se păstrează prin slovele săpate în aur și în argint, prin lespezile scrise ce acopăr morminte, prin pomelnice săpate în piatră la altare, prin piatra cu slove așezată deasupra ușilor, — amintirea trecutului nostru, care ni este scump, ori de a fost bun, ori de a fost rău, ori de cuprinde în el mari nenorociri, ori de vădește și câte o clipă de fericire*», și că «*aceste pisanii și această scriere pe piatră s-au făcut totdeauna cu o evlavie, cu o iubire, și cu o înțelegere deosebită*». Uimit de frumusețea lucrurilor ce întâlnea, învățatul istoric, în același loc, informa pe cititor că: «*În Moldova s-a dezvoltat o întreagă caligrafie lapidară cirilică înrâurită de literele gotice ale sașilor din Ardeal și germanilor din Galiția*», că «*în Țara Românească frumusețea neîntrecută a majusculilor Renașterii, înalte rotunde, măiestru împodobite, a fost împrumutată din Veneția, pe calea tipăriturilor ce s-au făcut puțin timp după 1500 cu meșteri de acolo...*» și că «*și un scris și celălalt s-au desfășurat firește în curs de mai multe veacuri, și pînă după anul 1830 datinile trecutului rămăseseră în această privință neatînse*».

Văzînd bogăția de informație ce cuprind aceste inscripții, mai departe el afirma că: «*asemenea pisanii au o înaltă însemnătate pentru istorie, căci ele lămuresc asupra tuturor oamenilor ce au îndeplinit în trecutul nostru o sarcină însemnată, asupra înrudirii lor, asupra dregătorilor ce au dobîndit, asupra ceasului morții lor și asupra atîtor întîmplări din viața lor*», că «*chipurile ctitorilor, zugerăvite pe păreți, arată înfățișarea și îmbrăcămîntea acestor oameni*», că «*limba bogată, vie și cumpătată, în care sînt scrise aceste inscripții, din vremea cînd se obișnuiește întrebuințarea și la prilejuri solemne, și pentru scopuri socotite ca veșnice, în marginile veșniciei omenesti, a graiului nostru, — e un îndreptar nestrămutat pentru toate timpurile*», și că în această limbă «*cercetătorul dialectelor, al schimbărilor încete ale limbii poate găsi lămuriri din cele mai prețuite*».

Încheindu-și prefața, Nicolae Iorga preconiza întocmirea și publicarea unei «*colecții cit se poate mai completă a inscripțiilor din toată România, din românimăa toată*», lucru ce, de curînd, a început a fi realizat în țara noastră.

Acestei prime fascicule i-a urmat în anul 1907 cea de a doua fasciculă (nr. 766-944) cu inscripții din orașele București, Buzău și Ploiești — și după ea broșura : *Inscripții și însemnări din bisericile Iașului* (București, 1907) —, iar peste un an, în 1908, volumul II din *Inscripții din bisericile României*, «cuprinzând 1079 numere» și cu inscripții de la unele din bisericile și mănăstirile din Bucovina, Moldova, Muntenia și Oltenia, precum și de la unele din orașele : Roman, Piatra, Bacău, Cîmpulung-Muscel, Caracal, Craiova, Iași, Rîmnicu-Vîlcii, Tîrgoviște, ș. a.

Alături de aceste volume, care cuprind aproape numai inscripții din bisericile din România de dincoace de munți, Nicolae Iorga a publicat și două volume de : *Scrisori și inscripții ardeleni și maramureșene* (București, 1906), care formează volumele XII și XIII din colecția sa de *Studii și documente cu privire la istoria românilor*. Materialele inserate aci, amintind biserici de pe întreg cuprinsul Transilvaniei și constînd din scrisori, acte, documente, manuscrise, registre mitricale, foto-copii de antimise, inscripții, însemnări de pe cărți ș.a., au fost adunate de el în cursul unei călătorii făcute peste munți în anul 1905 și sînt precedate de o seamă de «studii mărunte», dintre care amintim : *Istoria Bisericii românilor din Maramureș, Istoria protopopiatului «Inidoarei»* și pe cel despre antimise, —toate fiind folositoare «pentru istoria bisericească și culturală a românilor ardeleni».

Aniversarea, la 2 iulie 1904, a patru sute de ani de la moarea lui Ștefan cel Mare, oferă marelui istoric un nou prilej ca să vorbească despre trecutul bisericesc al Ardealului. Într-o comunicare, făcută la Academie și purtînd titlul : *Ștefan cel Mare. Mihai Viteazul și Mitropolia Ardealului* (București, 1904), amintește mai întîi pe episcopii Ioan de Caffa, Macarie de Galați și Marcu, cel ce a stat la Feleac, care au păstorit în Ardeal înainte de Ștefan cel Mare, apoi arată cum acest evlavios voievod moldovean a întemeiat în Ardeal Mînăstirea Vadului și cum a înființat aici o episcopie, din ai cărei titulari pomenește pe : Ilarie, Varlaam, Anastasie. Tarasie și Gheorghe de Ocna, toți români hirotoniți de mitropolitul Moldovei. După aceasta înfățișează parte din legăturile Țării Românești cu Biserica ardeleană, și vorbește despre episcopiile de la Geoagiu și Silvaș, despre unii ierarhi ce au păstorit aici, la Bălgrad și în Maramureș, și, în sfîrșit, despre împrejurările în care Mihai Viteazul a ridicat mînăstirea sa din Alba Iulia, — folosind pentru aceasta o însemnare slavonă din anul 1627 a mitropolitului Petru Movilă de la Kiev.

Toate cele aci, în parte arătate, dovedeau competența lui Nicolae Iorga și în acest domeniu și cum pînă în timpul său pentru Biserica românească nu se întocmise încă o istorie completă, în anul 1908 el a început să publice *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*. Lucrarea, în două volume cu peste 900 de pagini, a apărut în anii 1908 și 1909 și s-a tipărit în tipografia Neamul Românesc din Vălenii de Munte.

Este prima sinteză completă asupra istoriei Bisericii Române și în prezentarea faptelor inserate aci, autorul, precum însuși spune, nu a făcut o «cronică a diferitelor eparhii confundate în aceiași serie cronologică, ci

o istorie a vieții bisericești, așa cum ea se revarsă pe tărfmurile ce trebuie să fie în chip firesc atinse de dînsa».

Prefața lucrării, în care se subliniază importanța, nevoia și folosul unei asemenea opere, este urmată de o introducere ce înfățișează «*inceputurile vieții creștine la Dunăre și cele dintii orînduiri bisericești în părțile noastre*». Restul cuprinsului este împărțit în «cărți». Cartea întâia cuprinde «*epoca slavonă*», tratînd despre: «*Întemeierea ierarhiei episcopale și a vieții mînăstirești*» (partea întâia), «*Legăturile Bisericii celei nouă cu catolicismul luptător*» (partea doua), «*Ortodoxia de limbă slavonă în epoca lui Ștefan cel Mare*» (partea treia), «*Biserica moldovenească supt Petru Rareș*» (partea patra), «*Curentul cel nou de cultură slavo-grecescă în epoca lui Neagoe-Vodă*» (partea cincea) și «*Curentul nou slavon în Moldova*» (partea șasea). Cartea doua, îmbrățișînd «*epoca slavo-românească*», vorbește despre: «*Tipăriturile românești ale lui Coresi. Cea dintii biserică reformată a românilor de peste munți*» (partea întâia), «*Lupta Bisericii moldovenești cu «recucerirea» catolică*» (partea doua), «*Politica religioasă a lui Mihai Viteazul*» (partea treia), «*Întemeierea înriuririi grecești prin Radu Mihnea*» (partea patra), «*Elenismul bisericesc în luptă cu slavonismul înviat și cu noul curent românesc din principate*» (partea cincea), «*Viața bisericească a românilor și literatura bisericească de la 1653—88 și legăturile nouă dintre Ardeal și Țara Românească*» (partea șasea) și «*Lupta între stricta ortodoxie grecescă și noul asalt al catolicismului, cu stăpînirea limbii poporului în biserică*» (partea șaptea). Cartea a treia — aflată în volumul al II-lea — cuprinde «*epoca românească*» și înfățișează: «*Lupta pentru desăvîrșirea unirii românilor de peste munți*» (partea întâia), «*Biserica românească din principate la începutul epocii fanariote*» (partea doua), «*Bisericile românești din principate în legătură cu rușii și în luptă cu grecii*» (partea a treia), «*Introducerea limbii românești în slujba și în cîntarea bisericească*» (partea patra), «*Împrejurări ardelen de luptă împotriva unirii*» (partea cincea), «*Biserica din principate în era războaielor ruso-turcești*» (partea șasea), «*Învierea spiritului bisericesc prin reforma lui Paisie de Neamț*» (partea șaptea), «*Unirea curentului religios paisian, sprijinit de arhieriei din principate, cu noul curent național de peste munți*» (partea opta), «*Unirea tuturor curentelor religioase în opera lui Veniamin, mitropolitul Moldovei*» (partea noua), «*Lupta Bisericii cu Statul și luarea ei în stăpînire de acesta. Organizarea bisericilor de peste munți*» (partea zecea) și «*Amestecul Statului în biserică din România. Organizarea ei. Alcătuirea definitivă a Bisericilor românești de peste hotarele României. Încheierea*» (partea unsprezecea). La sfîrșit se dă «*Lista mitropoliților și episcopilor români*», care-i cea mai completă și mai critic întocmită din cîte se făcuseră pînă la apariția sintezei de față.

Din cuprinsul prezentat aci, pe scurt, reiese că această voluminoasă lucrare, sprijinită pe documente publicate și chiar inedite (a cărei informație, în unele cazuri, nu este încă depășită și de la care continuă încă să se plece în tratarea multora din problemele ce privesc trecutul nostru

bisericesc), înfățișează «*viața bisericească în întregimea ei de timp și loc: vieața și faptele arhierilor și călugărilor din mănăstiri și schituri, munca religioasă — culturală — literară — artistică a acestora, influențele străine slave, grecești și rusești, rostul Bisericii noastre în Orientul ortodox, lupta cu catolicismul, legătura strînsă între bisericile românești din ținuturile subjugate și cea din principate*» și dă «o deosebită atențiune Bisericii românești din Ardeal și pe scurt celei din Bucovina».

După trecerea a două decenii de la apariție, această vastă lucrare a fost scoasă într-o nouă ediție «revăzută și adăugită», purtînd exact același titlu și apărînd la București în Editura Ministerului de Culte, în anul 1928 (pe coperta exterioară: 1929) volumul I și în anul 1930 (pe coperta de afară: 1932) volumul al II-lea. Ambele volume au la un loc 926 pagini. Cuprinsului primei ediții, — căruia, cînd nevoia a cerut, i s-au făcut unele precizări de date și fapte —, i s-au adăugat la sfîrșit, la partea a XI-a, din cartea a treia, încă trei capitole: «Biserica românească înainte de marile războaie» (cap. VIII); «Biserica României unite» (cap. IX) și «Biserica unită» (cap. X), iar listelor de ierarhi, cînd a fost cazul, le-au fost făcute completările la zi.

Cercetările lui Nicolae Iorga asupra istoriei Bisericii Ortodoxe Române nu s-au oprit aci. Și după anul 1909, el a dat la iveală destul de numeroase studii din acest domeniu, și de aceea în prefața ediției a doua a *Istoriei Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, amintind că «vechiul text a fost ținut în curent» cu studiile și cercetările date la iveală după apariția primei ediții, putea să adauge că acest lucru «i-a fost cu atît mai ușor, cu cît în drum a întîlnit mai ales tot ostenele sale».

Din rîndul acestor «osteneli», vom aminti: *Reformele în Biserică ale lui Constantin Vodă Mavrocordat* (în «Ramuri» (Craiova), IV (1909), nr. 3, p. 129—133), unde se ocupă mai cu seamă de unele măsuri administrative luate în anii 1741 și 1742 de acest voievod, cu privire la Biserica Moldovei; *Condițiile de politică generală în cari s-au întemeiat Bisericile românești în veacurile XIV—XV* (București, 1913), în care arată că întemeierea celor două mitropolii românești din Țara Românească și Moldova, între anii 1359 și 1400, nu era numai un act «curat religios», ci la temelia lui sta și elementul politic; *Două contribuții la istoria bisericească a românilor* (București, 1916), unde, între altele, se analizează dezbaterile *Sinodului* ținut la Tîrgoviște la 10 ianuarie 1659, sub voievodul Mihnea III Radul, pentru «reformarea bisericii», și hotărîrile luate în acest sens; *Începuturile episcopiei de Buzău* (în «Revista istorică», IX (1923), nr. 10—12, p. 173—177), în care înclină să facă pe voievodul Radu Paisie (1535—1545) întemeietor al acestei episcopii; *Condica de hirotonii a Mitropoliei Moldovei* (publicată după original) (în «Buletinul Comisiei istorice a României», vol. 3 (1924), p. 1—42); *O episcopie de suprimat: cea de Galați (Făgăraș)* (în «Revista istorică», X (1924), nr. 7—9, p. 178—179), în care, pe temeiul unor acte publicate de istoricul polon Anton Prochaska în anul 1923 în «Ate-neum Wilenskie», cere ca episcopia Galați de lângă Făgăraș, a cărei existență el o admisesese în anul 1902, să fie suprimată. căci informațiile ce-l du-

seseră la această concluzie se refereau la Episcopia de Halici; *Necesitatea înființării patriarhatului (român)* (în «Universul» din 7 dec. 1924), în care după ce arată că patriarhatul «nu înseamnă decît prestigiul suprem într-o biserică națională cu trecut istoric» conchide că Biserica Română, prin trecutul său și prin tot ceea ce a făcut pentru credincioșii ei și pentru Ortodoxie în general, este și ea îndrituită la acest «prestigiu suprem»; *Concepția românească a creștinismului* (în «Universul literar», an. 1925, nr. 46, p. 2); *L'Église autocéphale de Roumanie, ses origines et son rôle parmi les Églises nationales d'Orient* (Extrait de: «L'Europe nouvelle» (Paris), 27 février 1926), unde susține că, creștinismul românesc este de «*origină occidentală (romană) și de origină populară*» și totodată înfățișează, pe scurt, viața creștină la Dunăre pînă prin secolul al XI-lea, întemeierea mitropoliilor românești și influența Bizanțului, caracterul popular al Bisericii, împrejurările în care Biserica Ortodoxă Română și-a dobîndit autocefalia, și, în sfîrșit, organizarea ce ea și-a dat în urma primului război mondial, după care încheie: «*Eu, ca istoric, am o puternică încredere în viitorul acestei Biserici, care va rămînea populară, liberă, tolerantă, deschisă și frățească pentru orice formă de creștinism, dar care, slujind lui Dumnezeu, va sluji, totodată, și ceea ce este mai sfînt pe lume, adică această mareașă simplitate, pe care o reprezintă masele populare țărănești*»; *La întemeierea Mitropoliei muntene* (în «Revista istorică», XVIII (1932), nr. 10—12, p. 329—330), în care încearcă să arate împrejurările ce au dus «*pe Iachint supt scutul lui Alexandru Vodă, provocînd apoi delegația lui exarhală și arhiepiscopală pentru Țara Românească*» și *Concepția românească a Ortodoxiei* (București, 1940) unde, pe înțelesul tuturor, face o succintă sinteză asupra organizării Bisericii noastre.

Totodată atenția lui Nicolae Iorga s-a îndreptat și către ierarhii români. Multora dintre ei le-a închinat studii speciale, altora cîte un mănunchi de noi date descoperite în legătură cu ei, iar altora cîte un mic «medalion» comemorativ, ori numai scurte caracterizări, în «Neamul românesc» sau în vreo alta din publicațiile sale. S-au învrednicit de asemenea studii mai mult sau mai puțin întinse, ori numai de rînduri pline de simțire din partea lui. — unele înserate în volumele sale intitulate: *Oameni cari au fost* — următorii ierarhi români, care, prin activitatea lor culturală și pastorală, pot fi socotiți cu rosturi de seamă în trecutul nostru bisericesc: mitropoliiții Ungrovlahiei: Luca (1603—1629) (*Un antimis al mitropolitului Luca (1604)*, în «Biserica Ortodoxă Română», LIII (1935), p. 484—487); Antim Ivireanul (1708—1716) (*Despre Antim Ivireanul*, în «Biserica Ortodoxă Română», (LV=55) 1937), p. 609—623); Mitrofan (1716—1719) (*Între Antim și Mitrofan, mitropoliiții Țării Românești*, în «Biserica Ortodoxă Română», LIII (1935), p. 1—5; 113—117); Filaret II (1792—1793) (*Viața unui mitropolit de altă dată: Filaret al II-lea*, în «Convorbiri literare», XXXV (1901), p. 999—1009; 1101—1137); Ignatie (1810—1812) (*Două portrete ale lui Ignatie de Arta mitropolit al Țării Românești*, în «Studii Teologice», an. 1931, p. 3—6; *Mișcarea națională munteană contra mitro-*

politului grec, Ignatie, în «Biserica Ortodoxă Română», LIV (1936), p. 657—667); Ghenadie Petrescu (1893—1896) (*Moartea unui ireductibil: Mitropolitul Ghenadie*, în *Oameni cari au fost*, II, București, 1935, p. 372—375); Iosif Gheorghian († 1909) (*Moartea mitropolitului Iosif Gheorghian*, în «Neamul românesc», an. 1909, p. 169—170); Miron († 1939) (*Mitropolitul Miron*, în «Neamul românesc», an. 1920, nr. 192, 296); mitropoliții Moldovei: Anastasie Crimca († 1629) (*Un arhiereu artist, Anastasie Crimca*, în *Oameni cari au fost*, I, Vălenii de Munte, 1911, p. 215—220; *Două manuscrise înstrăinate ale lui Anastasie Crimcoviți*, în «Revista istorică». XIX (1933), p. 17—18); Veniamin Costachi († 1846) (*Viața și faptele mitropolitului Veniamin Costachi (1768—1846)*, București, 1904; *O icoană curată: mitropolitul Veniamin Costachi*, în «Sămănătorul». III (1904), p. 657—660); Iosif Naniescu (1875—1902), în *Oameni cari au fost*, II, p. 323—325); Partenie (1902—1909) (*Demisia mitropolitului Partenie*, în «Neamul românesc», an. 1909, p. 17—19); Pimen (1909—1934) (*Mitropolitul Pimen*, în *Oameni cari au fost*, III, București, 1936, p. 420—421; mitropoliții Ardealului: Andrei Șaguna († 1873) (*Andrei Șaguna*, în *Oameni cari au fost*, I, p. 45—49; *Pomenirea lui Șaguna*, *ibidem*, p. 373—377; *Ivirea lui Șaguna*, *ibidem*, p. 379—381; *Umbra lui Șaguna*, *ibidem*, III, p. 140—141; *Șaguna și rostul său bisericesc*, în «Neamul românesc», an. 1909, p. 1888—1895); Ioan Mețianu (1898—1916) (*Mitropolitul Ioan Mețianu*, în «Neamul românesc», an. 1916, nr. 5); Vasile Mangra (1916—1919), (*Mitropolitul Mangra*, în «Neamul românesc», an. 1916, nr. 31); Nicolae Bălan (1920—1955) (*Noul mitropolit ardelean*, în «Neamul Românesc», an. 1920, nr. 40); episcopii Rîmnicului: Damaschin (1708—1725) (*Opera episcopului Damaschin*, în «Ramuri» (Craiova), IV (1909), nr. 1, p. 1—5); Chesarie (1773—1780) (*O scrisoare a episcopului de Rîmnic Chesarie către mitropolit*, în «Revista istorică», an. 1916, p. 93); Galaction (1813—1824) (*Două plîngerii ale episcopului de Rîmnic, Galaction (1821)*, București 1913); Calinic (1850—1868) (*Episcopul Calinic Cernicanul*, în «Revista istorică», an. 1922, p. 78—80); Ghenadie Georgescu (1909—1912) († Ghenadie, episcopul Rîmnicului, în *Oameni cari au fost*, II, p. 32—33); Sofronie Vulpescu (1913—1918) (*Părintele episcop Sofronie*, în «Neamul românesc», an. 1913, p. 705—706); *Antim Petrescu (1918)* (*Arhiereul Antim*, în *Oameni care au fost*, III, p. 28—29); episcopii Romanului: Melchisedec († 1892) (*O amintire: episcopul Melchisedec*, în *Oameni cari au fost*, II, p. 338—340; *Din amintirile episcopului Melchisedec de Roman*, în «Floarea darurilor», II (1907), p. 385—387); episcopii Buzăului: Constandie Filitti, în «Revista istorică», an. 1931, p. 303); episcopii de Maramureș: Iosif Stoica (1690—1711) (*Ceva despre episcopul maramureșan Iosif Stoica. Cîteva fragmente de vechi cazanii românești*, București, 1913); episcopii Aradului: Ioan Papp (1898—1925) (*Episcopul Papp*, în *Oameni care au fost*, III, p. 204—205); episcopii Caransebeșului: Ioan Popazu (1865—1889) (*Episcopul Popazu*, în *Oameni cari au fost*, III, p. 467—468); Nicolae Popea (1889—1908) (*Jubileul*

episcopului Popea, în «Sămănătorul», an. 1906, p. 162—164; *Episcopul Nicolae Popea*, în *Oameni cari au fost*, I, p. 309—312); Iosif Tr. Bădescu (1920—1933) (*Ultimul șagunist: Episcopul Bădescu*, în *Oameni cari au fost*, III, p. 378—379) ș.a.

Nicolae Iorga a fost «primul nostru istoric literar complet», adică «autorul celei dintîi istorii a literaturii române de la origini și pînă în vremea sa». Și cum în vremea veche, mai ales, cea mai mare parte a acestei literaturi a fost religioasă, se înțelege că în lucrările lui de istorie literară se găsesc — din abundență, chiar — și pagini ce interesează îndeaproape studiul istoriei Bisericii Române. Șirul operelor sale de acest fel este deschis în anul 1901 cu: *Istoria literaturii române în secolul al XVIII (1688—1821)* (vol. I—II, București, 1901), în care, în cap. VI din volumul I, vorbește despre «*Literatura religioasă în epoca întîii*», amintind la început, pe scurt, activitatea culturală de sub Brîncoveanu, apoi pe cea a ierarhilor: Antim și Daniil mitropoliții Țării Românești, Mitrofan episcopul Buzăului și Damaschin al Rîmnicului, a preotului Stoica tipograful, a poetului Teodor Corbea ș.a. Încheind această prezentare, el se întreba: «Ce importanță are acest curent de cultură religioasă față de curentul neasemănat mai interesant, singurul original în ceea ce privește fondul, al literaturii laice, represintată prin cronică, adăpostul sufletului românesc în secolul al XVIII-lea?». Răspunsul îi prilejuiește această frumoasă paralelă: «Cel din urmă a fost mai înalt, cel de al doilea mai adînc; cel din urmă ni face mai multă cinste, celălalt ni-a adus un folos imediat mai general. Cronica o făceau boerii mari sau mici, casnicii lor, pentru domn, pentru clerul vlădicilor și călugărilor mai învățați, pentru boierime. Cartea bisericească se traducea pentru toată lumea, pentru umilul preot de sat care o cetia și pentru șerbul care o auzia cetindu-se. Prin cartea sfîntă, prin cartea de slujbă, prin filc, care se auzia și se cetia, nu o dată, de două ori, ci neconținut, zilnic s-a introdus în gîndirea fiecăruia ordine, în forma fiecăruia armonie, în scrisul celor ce știau să scrie norme ortografice. Și, fiind scrise într-o limbă comună aproape tuturor românilor, limbă care fusese al celor dintîi tipărituri religioase, ele formau un fel de legătură, de puterea căreia n-aveau conștiință cei legați printr-însa, între fragmentele răzlețe ale neamului.

Acesta a fost binele pe care l-au făcut umilii traducători și harnicii tipografi din Buzău, Snagov, Rîmnic, Tîrgoviște, București, Iași și Bălgradul Ardealului».

Acestui capitol îi urmează aci, cartea a doua, al cărei cuprins, consacrat «*Epocii lui Chesarie de Rîmnic*», înfățișează, în partea de la urmă, mai întîi literatura și curentele literare religioase de pe întreg pămîntul românesc și apoi activitatea literară a mitropoliților ungrovlahi: Ștefan Neofit Cretanul, Filaret și Grigorie, a tipografiei rîmnicene sub episcopul Inochentie și mai ales sub Chesarie, a mitropolitului Iacov Putneanul al Moldovei și «analizează în amănunte întreaga operă literară a arhimandritului Vartolomeu Măzăreanu, care «a fost. în ceea ce privește origina-

litatea spiritului, fecunditatea inteligenții și înălțimea vederilor, fără îndoială, întiul cleric cugetător al timpului său».

Al doilea volum al acestei opere cuprinde «*Epoca lui Petru Maior*» și, analizând și literatura religioasă din acest timp, prezintă activitatea următorilor ierarhi: mitropoliții Dionisie Lupu al Ungrovlahiei, Gavriil Calimach, Leon Gheuca, Iacov Stamate și Veniamin Costachi ai Moldovei, episcopii Filaret al Rîmnicului și Iosif al Argeșului, a lui Amfilohie Hotiniul, a lui Paisie Velicicovschi, a corifeilor Școlii ardelene, mai toți clerici, a tipografiei din Blaj și a preoților Dim. Țichindeal și Const. Diaconovici Loga din Banat.

Trei ani mai târziu, Nicolae Iorga a dat la lumină o carte care în întregime ar putea fi inclusă în studiul istoriei Bisericii Române. Ea se intitulează: *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688* și s-a tipărit la București în anul 1904, după ce mai înainte apăruse ca introducere la volumul al VII-lea din colecția sa de «*Studii și documente*». Cuprinsul său tratează despre «*Literatura religioasă în veacul al XV-lea*», despre «*cărțile sfinte și mișcarea husistă*» și despre «*scrierile bogomilice*» (cap. I) — se susține că primele cărți bisericești în românește se datoresc mișcării husite —; despre «*literatura religioasă din veacul al XVI-lea*» (cap. II) și despre «*literatura religioasă în veacul al XVII-lea*» (cap. III). Pentru secolul al XVI-lea, între altele, înfățișează: cultura slavonă în Moldova, tiparul și primele tipărituri muntene, activitatea de scriitor a lui Neogoe Basarab și a diaconului Coresi, tiparul românesc de peste munți, decăderea culturii slavone și începuturi de scriere românească în principate; iar pentru secolul al XVII-lea: cultura slavonă de la început, pătrunderea limbii românești în viața de stat și în biserică, înrîurirea lui Petru Movilă, Catehismul ardelean din 1640, Sinodul de la Iași din 1642 și lupta cu calvinii, activitatea culturală a mitropoliților Varlaam și Dosoftei ai Moldovei, activitatea culturală din Muntenia de sub Matei Basarab, cea de la Bălgrad din Ardeal și cea începută în Țara Românească în timpul lui Șerban Cantacuzino, care a culminat cu tipărirea monumentalei Biblii din anul 1688.

După ce a prezentat această activitate literară religioasă, care timp de trei veacuri s-a desfășurat în țările noastre, Nicolae Iorga încheie: «*Astfel limba românească, împuțernicită, limpezită, mlădiată prin lucrul de trei veacuri al scriitorilor ardeleni, moldoveni și munteni fără deosebire, puse stăpînire pe Stat și Biserică, într-un timp cînd, din sentimentul de partidă, de familie, din sentimentul neamului răscolit de nenorociri, izvorîa valul puternic, de acum înainte neînterupt, al Cronicii românești, în care trăiește, împreună cu viața străbunilor, — sufletul lor*».

După doi ani, Nicolae Iorga, în părțile întia și a treia a lucrării sale: *Contribuții la istoria literaturii române în veacul al XVIII-lea și al XIX-lea* (București, 1906), are iarăși prilej să aducă noi date despre activitatea culturală și literară a unora din «*scriitorii noștri bisericești*». ca: episcopii Chesarie, Filaret, Galaction și Neofit ai Rîmnicului, mitropolitul Dositei

Filliti al Ungrovlahiei, episcopul Vasile Moga al Ardealului, episcopul Daniil de Brăila, episcopul Iosif al Argeşului, arhimandritul Nicodim Greceanu, ieromonahul Macarie psaltul, ş.a.

În afară de aceste lucrări de sinteză, apărute, între anii 1925 şi 1933, într-o nouă ediţie, Nicolae Iorga, a mai dat la iveală o seamă de alte studii speciale, privind unele aspecte şi probleme de literatură şi cultură veche românească, care, şi ele sînt în directă şi strînsă legătură cu studierea trecutului Bisericii noastre. Din rîndul acestor probleme, semnalăm: *vechea limbă românească*, despre care se vorbeşte în studiile: *Cîteva documente de cea mai veche limbă românească (sec. al XV-lea şi al XVI-lea)* (Bucureşti, 1906), unde înfăţişează cîteva pagini din textul-manuscris al unui *Apostol*, pe care-l crede transcris în secolul al XV-lea, în vreuna din mînăstirile moldovene, poate Neamţ, cîteva pagini din cea mai veche traducere a unei *Evanghelii cu învăţatură*, ce nu-i mai nouă ca *Psaltirea scheiană*; cîteva cuvinte româneşti de pe un manuscris slavon din secolul al XV-lea, şi o poruncă domnească a lui Mihai Viteazul din anul 1600, care este «cel dintîi act istoric de stat scris în româneşte»; *Inceputul întrebunţării în scris a limbii româneşti* (în «Floarea darurilor», II (1907), p. 17—20); *Pentru începuturile limbii noastre: limba romană din umbra catacombelor* (în «Revista istorică», XXVI (1940), p. 209—212); *tiparul în ţările române*, care, cum se ştie, a avut strînse legături cu Biserica şi căruia îi închină studiile: *Noul tipar slavon din a doua jumătate a veacului al XVI-lea* (în «Grafica română», I, (1923), nr. 11, p. 7); *Tipografia la români* (în «Almanahul graficeii române», an. 1931, p. 32—55), unde, începînd cu tipografia lui Radu cel Mare († 1508), — găzduită, probabil, la Mînăstirea Dealul, — la care a lucrat ieromonahul Macarie, «tipograful numit de curînd, pentru meritele sale, mitropolit al ţării», înfăţişează, sumar, istoria tipografiei în toate ţările române, pînă în pragul secolului al XIX-lea: *vechea carte bisericească imprimată la noi*, în legătură cu care a scris: *Înfăţişarea monumentelor celor mai vechi ale literaturii noastre* (în «Neamul românesc», an. 1923, nr. 167); *Tipărituri muntene, slavone şi româneşti* (în «Almanahul graficeii române», an. 1925, p. 69—73); *Un exemplar românesc al unei tipărituri coresiene şi o publicaţie coresiană nouă*, Craiova, 1926, în care se dau date despre *Triodul-Penticostar* din 1557—8 şi *Evanghelia slavoromână* de la Sibiu; *O tipăritură românească la Uppsala*, Bucureşti, 1927 (este vorba de un exemplar incomplet din *Liturghierul* tipărit de mitropolitul Dosoftei la Iaşi în 1679, dăruit de Nicolae Milescu în 1685 suedezului Sparwenfeldt); *Un «Tatăl nostru» românesc necunoscut* (în «Revista istorică», an. 1929, p. 3); *Octoiul diaconului-Lorinţ*, Bucureşti, 1930; *Cinci comunicări la Academia Română*: 1. *Evanghelia grecească a lui Şerban Vodă Cantacuzino*... 3. *Tipărituri româneşti necunoscute*... Bucureşti, 1931 (este vorba de *Tetraevanghelul tipărit la Sibiu în 1546*, despre care, în ultimul timp, au apărut multe studii şi de *O carte de rugăciuni catolică, în versuri din secolul al XVIII-lea*); precum şi: *În legătură cu Biblia de la 1688 şi Biblia de la 1667 a lui Nicolae Milescu*, Bucureşti, 1915 şi

La Biblia lui Șerban Vodă (în «Revista istorică», XXIV (1938), p. 193—196), unde se aduc noi precizări privitoare la această interesantă carte din vechea noastră literatură bisericească; și, în sfârșit, editarea de vechi texte românești, dînd la lumină: *Cuvîntări de înmormîntare și pomenire*, retipărite și întovărășite de note, Vălenii de Munte, 1909, unde se dau cîteva frumoase vorbiri de acest fel, începînd din secolul al XVI-lea și pînă la 1850, între care și *Cuvîntul de pomenire pentru Ștefan cel Mare*, ținut la Putna în anul 1770, de arhimandritul Vartolomeu Măzăreanu, *Cuvînt improvizat la înmormîntarea mitropolitului Veniamin Costachi* (1846). *Cuvînt de pomenire pentru mitropolitul Veniamin Costachi*, ținut la București de protos. Dionisie Romano (1846), *Cuvînt de pomenire pentru episcopul Chesarie al Buzăului*, ținut de ierodiaconul Iosif Nănescu (1846) ș.a.; cunoscutele *Predici* ținute la mitropolia din București (1709—1716) de mitropolitul Antim Ivireanul scoase într-o ediție nouă la Vălenii de Munte în anul 1911; *Învățăturile lui Neagoe Vodă Basarab către fiul său Teodosie*. Vălenii de Munte, 1910, care, și ele, cuprind o mulțime de informații privind Biserica românească din Muntenia ș.a.

Așa cum Nicolae Iorga a încadrat fenomenul istoric românesc în istoria universală, la fel a căutat să facă și cu istoria Bisericii românești, care în viziunea lui a fost socotită ca făcînd un tot cu istoria întregii Biserici Ortodoxe. De aici, nevoia de a-i închina studii privind relațiile sale cu Ortodoxia și chiar cu celelalte Biserici creștine. Dintre aceste studii, amintim: *Nichifor Dascălul exarh patriarhal și legăturile lui cu țările noastre* (1580—1599). București, 1905, unde vorbește despre lupta acestuia pentru Ortodoxie, despre petrecerea lui și a patriarhului ecumenic Ieremia al II-lea la noi, despre relațiile noastre cu Bisericele din Ipec și Ohrida, despre propoganda catolică la noi și despre «pretinsul» sinod antiunionist ce s-ar fi ținut la Iași în anul 1595; *Vasile Lupu ca următor al împăraților de Răsărit în tutelarea Patriarhiei de Constantinopol și a Bisericii Ortodoxe*. București, 1913, unde se studiază, pe scurt legăturile de pe la jumătatea secolului al XVII-lea dintre Bisericele Ortodoxe și se arată rostul avut în toate acestea de voievodul moldovean, Vasile Lupu, «tutor ambițios, cu apucături în adevăr împărătești, al Bisericii celei mari, ca și al tuturor patriarhiilor și organizațiilor religioase din împărăția otomană... orînduitor al întregii vieți ortodoxe, supraveghetor al ei de fiecare clipă, răsplătitor darnic, dar și pedepsitor fără cruțare, făcător și răsturnător de patriarhi, găzduitor al fruntașilor Bisericii răsăritene, conducător de sinoade și îndreptător al credinței prin hotărîrile acestor adunări ținute în umbra lui»; *Cîteva știri nouă relative la legăturile noastre cu Biserica constantinopolitană în a doua jumătate a secolului al XVII-lea*. București, 1915, în care se cercetează o parte din legăturile Bisericii noastre cu Patriarhia Ecumenică în timpul voievozilor munteni Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu, studiindu-se, între altele, și actul de reabilitare a mitropolitului, Teodosie din aprilie 1679; *Sfătuitoarea bizantin al lui Mihai Viteazul: mitropolitul Dionisie Rali Paleologul* (în «Revista istorică», an. 1919, p. 26—

35), unde înfățișează rolul acestui ierarh sud-dunărean la curtea lui Mihai Viteazul, precum și cele făptuite de el în Biserica Română din acel timp; *Domniî români Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu în legătură cu patriarhii Alexandriei* (București, 1932), articol în care se arată relațiile acestor voievozi cu ierarhii alexandrini din vremea lor, iar în studiul: *Ceva din legăturile domniilor românești cu Ierusalimul* (București, 1932) sînt prezentate unele legături ale Bisericii ierusalimitene cu noi, începînd chiar de la Neagoe Basarab († 1512); în studiul intitulat: *Legăturile românești cu muntele Sinai* (București, 1933), pentru unele din cele de același fel ale Bisericii sinaite, plecînd din secolul al XVI-lea înapoi, și, în sfîrșit, *Mitropolitul Antim Ivireanul în luptă cu Ierusalimul pentru drepturile Bisericii sale*, (în «Biserica Ortodoxă Română», LII (1934), p. 721—725), unde se înfățișează protestul acestui ierarh împotriva amestecului patriarhului Hrisant al Ierusalimului în treburile Bisericii ce păstora.

În același timp, în introducerea la vol. I—II din *Studii și documente cu privire la istoria Românilor* (București, 1901) se studiază propaganda catolică la noi pînă la anul 1500, iar în unele articole, ca: *În chestia episcopatului catolic muntean* (în «Revista istorică», an. 1916, p. 99) și *Le Protestantisme roumain* (în «Revue historique du sud-est européen», an. 1930, p. 65—78), Nicolae Iorga vorbește și despre legăturile Bisericii noastre cu aceste mari confesii creștine.

Nici daniile românești de orice fel, care s-au scurs veacuri în șir către comunitățile ortodoxe din Balcani și Orientul apropiat n-au scăpat atenției marelui istoric. El le-a închinat numeroase studii, din rîndul cărora amintim: *Fundațiile domnilor români în Epir* (București, 1914); *Fundațiile religioase ale domnilor români în Orient* (București, 1914); *Muntele Athos în legătură cu țerile noastre* (București, 1914); *Daniile românești în Cipru* (în «Revista istorică», V (1919), p. 47—48); *Donațiile românești pentru mănăstirile din Marea de Marmarâ*, (în «Revista istorică», VII (1921), p. 143—147); *Donațiile românești pentru Megaspoleon și Vlah-Sarai* (București, 1933); *Daniile românești la Muntele Athos* (în «Revista istorică», an 1933, p. 19—21); *Legături descoperite de d. Marcu Beza în mănăstirile Meteorele din Tesalia cu o notă despre Nicolae Vodă Petrașcu, fiul lui Mihai Viteazul* (București, 1934) ș. a.

În toate aceste studii se află și știri, de o deosebită însemnătate, privind trecutul Bisericii Ortodoxe Române.

Dar Nicolae Iorga și-a dat contribuția pentru studiul istoriei Bisericii Române și prin interesul ce, neconținut, a arătat mănăstirilor și bisericilor de pe întreg cuprinsul țării. Pentru multe a întocmit scurte monografii sau a dat la iveală informații documentare necunoscute, iar pe altele, prin strigătul său de alarmă, privind starea de dărăpănare în care ajunseseră și paguba ce ar aduce istoriei și culturii naționale dispariția lor, le-a salvat de la distrugere. El nu s-a mărginit însă numai la semnalarea monu-

mentelor noastre religioase, la definirea și descrierea lor, la arătarea nevoii ce se simțea pentru un cuprinzător repertoriu al lor, la înfățișarea stării de năruire în care se aflau unele din ele și la întocmirea de îndrumări înțelepte pentru «dresul» lor, ci a și legat o parte din activitatea sa de aceste monumente. Chiar din anul 1908, când Comisiunea Monumentelor Istorice a început să publice mult apreciatul său «Buletin», a și apărut cu studii în paginile sale și nu le-a părăsit decît în clipa cînd mîinile ucigașe l-au răpit poporului și culturii românești. Din anul 1908 și pînă în anul 1940, a publicat în paginile acestui «Buletin» peste 120 de articole, studii, comunicări, cronici, însemnări și note bibliografice, care, în covîrșitoarea lor majoritate, se referă numai la monumentele de artă religioasă din patria noastră. Din rîndul acestora pomenim doar : *Biserica din Bălteni. Note descriptive* (I. 1908. p. 112-113) ; *Ștefan cel Mare și Mînăstirea Neamțului* (III, 1910, p. 97-106) ; *Schitul Fedeleşcioiu* (V, 1912, p. 30-35) ; «*Arginturile*» lui Constantin Brîncoveanu (VII, 1914, p. 97-110) ; *Stema Moldovei pe clopotnița bisericii din Todireni (Burdujeni)* (VIII, 1915, p. 139-140) ; *Sculptorul refacerii de la biserica episcopală din Argeș* (IX, 1916, p. 19-20) ; *Biserica din Valea Danului* (X-XVI, 1917-1923, p. 193-196) ; *Mînăstirea din Vălenii de Munte* (XVII, 1924, p. 99-106) ; *Mînăstirea Coșula* (XIX, 1926, p. 70-73) ; *O biserică siriană în București* (XXII, 1929, p. 97-100) ; *Crucea de la Călugăreni (ibidem, p. 101-105)* ; *Cea dintîi biserică a Stelei (ibidem, p. 110)* ; *Bisericile din Opăriți, Predealul Sărari și Valea Drașnei (ibidem, p. 157-160)* ; *Două mînăstiri dîmbovițene : Cobia și Butoiu (ibidem, p. 20-25)* ; *Biserică focșănene (ibidem, p. 27-28)* ; *Biserică muntene de curînd reparate (ibidem, p. 92-94)* ; *Biserica din Verbila* (XXIV, 1931, p. 25-28) ; *Biserica și palatul de la Afumați (Ilfov) (ibidem, p. 33-37)* ; *Biserica Doamnei Ecaterina (ibidem, p. 38-39)* ; *Bisericile din Trotuș (ibidem, p. 97-81)* ; *Biserica episcopală din Argeș în literatură (ibidem, p. 136)* ; *Pridvorul de la Colțea (ibidem, p. 136)* ; *Biserica din Piuca Petrii (ibidem, p. 45)* ; *Fîntîna lui Alexandru Vodă Mircea* (XXVI, 1933, p. 32) ; *O mînăstire de cărturari : Vorona (ibidem, p. 120)* ; *Cu privire la Cetățuia (Iași) (ibidem, p. 158)* ; *Mînăstirea Vintilă-Vodă (ibidem, p. 178-181)* ; *Reparații la Golia* (XXX, 1937, p. 45) ; *Biserica lui Mihai Viteazul la Făgăraș (ibidem, p. 45)* ș.a.

Numeroase articole ale lui Nicolae Iorga, privind vechile noastre monumente religioase, se întîlnesc și în unele din periodicele sale, astfel : în *Floarea darurilor* : *La Biserica Băltenilor* (II, 1907, p. 120-125) ; *La schitul Hadîmbului (ibidem, p. 183-187)* ; *Mînăstirea Jitianului (ibidem, p. 103-105)* ; *La mînăstirea Zamfira (ibidem, p. 58-61)* ; în *Sămănătorul* : *Agapia și mînăstirile de astăzi* (an. 1903, p. 499-502) ; în *Ramuri* : *Biserica brîncovenească a Hurezului* (an. 1909, p. 65-69) ; în *Revista istorică* : *Mînăstirea Cernica* (an. 1920, p. 269) ; *Biserica din Doljești* (an. 1925, p. 228-229) ; *Mînăstirea Govora* (an. 1920, p. 268) ; *Biserica din Herta* (an. 1924, p. 199) ; *Știri nouă despre biserica Sf. Nicolae din Scheii Brașovului* (an. 1916, p. 7-8) : *Despre Sf. Vineri din Tîrgo-*

viște (ibidem, p. 93-94; în Neamul românesc literar: *Fosta biserică metropolitană din Alba Iulia (Bălgrad)* (an. 1910, p. 769-771); *Familia Tăutului în legătură cu biserica din Bălinești* (an. 1912, p. 164-181); în *Analele Academiei Române: Contribuții la istoria Bisericii noastre*: I. *Despre minăstirea Neamțului* II. *Despre Bălinești* (București, 1912); *Două inscripții nouă găsite la minăstirea Bistrița (Neamț)* (București, 1913); *Două hrisoave domnești pentru minăstirea Mărgineni, închinată muntelui Sinai* (București, 1935); *O descoperire privitoare la biserica Sf. Nicolae din Scheii Brașovului* (București, 1939); în revista *Făturos*: *O minăstire a lui Matei Basarab: Plătăreștii* (an. 1905, nr. 1, p. 1-4); iar uneori în mici broșuri de sine stătătoare, ca: *Minăstirea Hurezului*, — *Desvoltarea și viața ei* (Vălenii de Munte, 1912); *Minăstirea Neamțului*. — *Viață călăugărească și muncă pentru cultură* (Vălenii de Munte, 1912); *Câteva indicații asupra minăstirii Snagovul* (Vălenii de Munte, 1926) ș.a.

O astfel de activitate pusă în slujba monumentelor istorice din țara noastră a făcut ca în anul 1914 Nicolae Iorga să fie ales membru al Comisiunii Monumentelor Istorice, iar în anul 1924 să ajungă președintele ei. calitate pe care a păstrat-o pînă la moarte. În cadrul Comisiunii a desfășurat o rodnică activitate, deși a avut mult de luptat cu lipsa de fonduri și deseori și cu lipsa de înțelegere a celor ce trebuiau să-l înțeleagă. A călătorit din nou pe la monumentele religioase, a alergat după fonduri, a inițiat săpături arheologice și a fost de față la multe lucrări de restaurare. Deși Comisiunea avea un număr restrîns de salariați, și deși, de multe ori, chiar neîndestulătoarea sumă prevăzută în bugetul de stat pentru nevoile ei, trebuia ca președintele s-o «cersească» la orice ocazie, totuși, sub președinția lui Nicolae Iorga și adeseori chiar cu sacrificii personale din partea lui, ea a desfășurat «o acțiune complexă de informare, depistare, vizitare, fotografiere, întocmire de relevee și descrieri», valoroase cercetări științifice, și, pe deasupra, și bine studiate restaurări de monumente istorice religioase, făcute cu «competență, îngrijire și cu iubire».

În strînsă legătură cu activitatea lui Nicolae Iorga, privind monumentele de cultură ale bisericii și patriei noastre, stau, desigur, și multe din lucrările lui asupra artei românești, între care, la prim loc, se situează cele ce privesc arta religioasă sub toate aspectele. Din rîndul acestora din urmă amintim: *Histoire de l'art roumain ancien* (Paris, 1922), în colaborare cu G. Balș; *La Roumanie pittoresque* (Paris, 1924); *Art et littérature des Roumains, Synthèses parallèles* (Paris, 1929); *Les arts mineurs en Roumanie I-II* (București, 1934 (-1936)); *Tapișeriile Doamnei Tudosca a lui Vasile Lupu* (în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», VII, 1915, p. 145-153); *Meșteșugul de pictură și sculptură în trecutul românesc* (în «Convorbiri literare», an. 1906, p. 26-42; 115-134); *Patrafirul lui Alexandru cel Bun: cel dintîi chip de domn român* (București, 1913); *Arta populară și arta bisericească. Cîteva monstre* (în «Ilustrația», an. 1922.

nr. 4, p. 3-4); *Picturi și obiecte de artă din biserica Scheilor Brașovului* (în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», XVII, 1924, p. 8-11); *L'ornementation du vieux livre roumain* (Paris, 1925); *Les variations du type de la dormition de la Vierge dans le vieil art roumain* (Praga, 1926); *Ilustrații cărții românești* (Craiova, 1927), *Cîteva legături românești* (în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», XXII, 1929, p. 180-183); *Miniaturi românești în secolul al XVII-lea* (*ibidem*, XXIV, 1931, p. 145-153); *Cea mai veche icoană din Moldova, care însă nu e veche* (*ibidem*, p. 29-30); *O cădelniță de la mînăstirea Radu Vodă din București* (*ibidem*, XII, 1927, p. 112); *Catapetesme* (Vălenii de Munte, 1932), *La figuration des évangélistes dans l'art roumain et l'école chypriote-valaque* (în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», XXVI, 1933, p. 1-4); *Icoana românească* (*ibidem*, p. 5-26); *Argintăriile românești* (București, 1933); *Miniaturile românești* (București, 1933); *Vechea artă religioasă la români* (Vălenii de Munte, 1934); *Evangheliariul lui Alexandru-Vodă Mircea la Muntele Sinai* (în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», XXVII, 1934, p. 85-86); *Două evangheliare ale fiilor lui Petru Rareș* (*ibidem*, p. 87-90); *Patrafirul de la Stănești al lui Stroe Buzescu* (*ibidem*, XXX, 1937, p. 189); *Un caiet de miniaturist* (*ibidem* p. 125-127); *Sculptura în lemn românească* (București, 1937); *Din tezaurul de artă botușănean* (București, 1939); *Cel din urmă manuscript de datină artistică în Muntenia* (în «Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice», XXXII, 1939, p. 133-140) ș.a.

Ca și în alte domenii, și aici Nicolae Iorga aduce știri și contribuții noi, exprimă noi puncte de vedere, însoțite uneori de aceeași inegalabilă intuiție, și pune la îndemîna cercetătorilor un imens material, de multe ori inedit, atît documentar, cît și iconografic.

Tot în legătură cu contibuțiile aduse de el la studiul istoriei Bisericii Ortodoxe Române, trebuie amintit și faptul că scrisul său, înfățișînd material din acest domeniu, a fost prezent și în paginile acestei reviste. Colaborarea lui Nicolae Iorga la revista «Biserica Ortodoxă Română» a început în anul 1902 cu publicarea articolului *Manuscriptele mînăstirii Cernica*, care a fost menționat mai sus. Întreruptă timp destul de îndelungat, ea a fost reluată în anul 1934, cînd el a publicat studiul: *Mitropolitul Antim Ivireanul în luptă cu Ierusalimul pentru drepturile Bisericii sale* (p. 721-725), în care, pe temeiul unei scrisori din 26 decembrie 1710 a lui Antim către patriarhul ecumenic Atanasie, arată protestul acestuia împotriva amestecului patriarhului ierusalimitean Hrisant, în treburile interne ale Bisericii Țării Românești, unde ceruse ca în mînăstirile închinat Sfîntului Mormînt să nu se mai pomenească numele ierarhului local, lucru pe care canoanele nu-l îngăduie. Tot în același an, în paginile 726-737, publica *Cîteva acte privitoare la Biserica Bucovinei și Moldovei*, unde se amintea o seamă de fapte petrecute la finele secolului al XVIII-lea și începutul celui următor, în aceste biserici, pe cînd păstoreau Veniamin Costachi în Moldova, Daniil Vlahovici în Bucovina și Meletie la Huși.

Din anul 1934 și pînă în preajma tragicului său sfîrșit, colaborarea lui Nicolae Iorga la revista «Biserica Ortodoxă Română» a fost aproape neîntreruptă. În anul 1935 publică următoarele studii: *Între Antim și Mitrofan, mitropolii Țării Românești* (p. 1-5; 113-117) în care se cuprind date, privind viața și activitatea lui Mitrofan la noi și, în mod sumar, se expun legăturile dintre acești doi ierarhi; *Despre uciderea mitropolitului Antim* (p. 225), în care, sprijinit pe cele ce se spun în Cronica lui Mitrofan Gregoras, de curînd descoperită, înfățișează raporturile lui Antim din ultimele sale zile, cu voievodul Nicolae Mavrocordat, suferințele îndurate de Antim la Curte, exilul său în Turcia și aruncarea în mare la Enos și *Un antimis al mitropolitului Luca* (1604) (p. 484-487), unde se descrie cel mai vechi antimis de la noi, cunoscut pînă la acea dată. El este de la mitropolitul Luca al Ungrovlahiei († 1629) și a fost găsit la străvechiul schit Brădet din Argeș.

În anul 1936, a publicat articolul: *Mișcarea națională munteană contra mitropolitului grec Ignatie — Un capitol din luptele noastre naționale* (p. 657-668), în care înfățișează și comentează un manifest din 20 februarie 1811 al fruntașilor tinerimii din Țara Românească, către Sinodul Bisericii Ruse, prin care aceștia dezvăluiau purtările nedemne ale mitropolitului Ignatie, ajuns, pe căi necanonice în fruntea Bisericii muntene.

În anul 1937, Nicolae Iorga a dat la iveală în revista noastră alte două articole: *Un conflict al Bisericii cu Statul în anul 1757* (p. 385-386), în care se arată protestele și intervențiile făcute la pașa Ali Hechimoglu și la patriarhul Matei al Alexandriei de episcopul Antim de la Buzău (1753-1757) împotriva voievodului Constantin Mavrocordat al Țării Românești, care-l scosese din scaun și *Despre Antim Ivireanul* (p. 609-623), textul unei înflăcărate cuvîntări în care a înfățișat activitatea și rostul acestui talentat ierarh în vechea noastră cultură.

În cursul anului 1938, scrisul lui Nicolae Iorga a fost prezent în paginile acestei reviste prin articolele: *Oblăduirea la Dunăre... a episcopului de Proilav în veacul al XVII-lea după un nou document* (p. 327-328), unde se dau cîteva fragmente dintr-o pastorală a unui delegat al mitropolitului de Proilav de pe la 1670-1690, eparhie aflată sub stăpînire turcească, și *Un mitropolit în fața unui cronicar — Mitropolitul Sava și Ion Neculce* (p. 715-718), unde se comentează un act din 22 iulie 1722, prin care fostul mitropolit al Moldovei, Sava (1687-1701) face muștrări cronicarului Ion Neculce, fost hatman, pentru o călcare de hotar la moșia Ostriiții a mînăstirii Putna.

În sfîrșit ultimele trei studii ale lui Nicolae Iorga publicate în revista de față datează din anul 1939. În primul, intitulat *O tipăritură necunoscută a mitropolitului muntean Mitrofan* (p. 1-3), înfățișează, sumar, *Liturghierul grecesc* tipărit la Veneția în anul 1714 «prin îngrijirea și cheltuiala Preasfințitului mitropolit al Nissei, domnul Mitrofan»; în al doilea, purtînd titlul: *Cum se făcea o catapetească și o zugrăveală de biserică* (p. 4-6) comentează actele de angajare a facerii tîmplei și zugrăvelii bise-

ricii Domnița Bălașa din București din anii 1750-1751 și se dau și alte știri privitoare la acest sfânt locaș; iar în al treilea studiu, *Despre mitropolia raialei turcești* (p. 275-276), se prezintă date din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, referitoare la mitropolia Proilaviei.

Prezența scrisului lui Nicolae Iorga în paginile revistei «Biserica Ortodoxă Română» a cinstit această publicație și redacția de astăzi a revistei aduce prinosul ei de recunoștință și de înaltă prețuire memoriei marelui cărturar, pe care numai tragica sa moarte l-a împiedicat să continue o colaborare deosebit de valoroasă.

*

Pentru tot ce a gândit și a scris Nicolae Iorga, slujind poporul român și cultura românească, — la împlinirea a 25 de ani de la moartea sa, marile cărturar a fost comemorat în întreaga țară. Cu acest prilej, reprezentanți de seamă ai științei și ai culturii noastre au subliniat importanța operei sale și profundul patriotism de care a fost însuflețit în uriașa sa activitate de om de știință și de cercetător al istoriei poporului român și al istoriei universale. Arătându-se că Nicolae Iorga «n-a murit, ci trăiește în amintirea și cinstirea noastră a tuturor», s-a scris — pe bună dreptate — că «în momentul în care ucigașii îl aruncau în șanțul unei șosele, conștiința românească unanimă, cutremurată în toate adâncurile ei, dar nu înfrântă, îl ridica cu pietate, pentru a-l așeza alături de înaintașii lui, în Panteonul etern, de mândrie și glorie, al poporului român».

La această îndreptățită omagiere a marelui cărturar participă cu cinstirea și recunoștința lor ierarhii, clericii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române, ai acestei Biserici strămoșești căreia Nicolae Iorga i-a închinat multe pagini din vasta sa operă, lămurindu-i trecutul cu dragoste și cu competență greu de egalat.

Preotul NICULAE ȘERBĂNESCU

ÎN TRECUTUL BISERICII NOASTRE

ȘTIRI NOI ASUPRA COMPLEXULUI ISTORIC AL MÎNĂȘTIRII ȘI AL CURȚII DOMNEȘTI DIN CÎMPULUNG-MUSCEL

Studiile publicate în ultimii ani, cu această temă, de către cercetători¹ ce au utilizat suportul materialelor arhivistice, arheologice și arhitecturale, au dus la stabilirea unor date noi și la formularea unor ipoteze convingătoare, cu privire la complexul istoric al Mînăștirii și al Curții Domnești din Cîmpulung-Muscel.

În completarea acestora, considerăm util să prezentăm și alte elemente, aflate pînă acum ca material inedit — fiind descoperit după apariția studiilor amintite mai sus —, întrucît socotim că, contribuie la lămurirea unui complex de evoluție istorică — desfășurată în șase secole —, care a cuprins atît viața social-culturală a Mînăștirii Negru-Vodă, cît și viața, de o durată mai restrînsă, a Curții Domnești.

Între 6-15 iunie 1963, activul științific al Muzeului Raional Cîmpulung-Muscel, împreună cu Institutul de Arheologie al Academiei Republicii Socialiste România, prin delegatul său, Dinu V. Rosetti, au efectuat un sondaj arheologic în incinta Mînăștirii Negru-Vodă², din Cîmpulung, respectiv a fostei Curți Domnești, din secolul al XIV-lea.

1. P. Chihaiia, *Etape de construcție în incinta Mînăștirii Negru-Vodă din Cîmpulung-Muscel*, în «Studii și cercetări de istoria artei», VIII, I, 1961, p. 208. P. Chihaiia, *Date în legătură cu biserica vechii Curți Domnești din Cîmpulung-Muscel*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXIX (1961), p. 1033—1049. V. Drăghiceanu, *Despre Mînăștirea Cîmpulung*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXII (1964), p. 284—335.

2. Scurtă semnalare la rubrica: *Cronica săpăturilor arheologice din Republica Socialistă România efectuate în anul 1963*, în «Studii și cercetări de istorie veche», KV (1964), nr. 4, p. 566; Idem, în «Dacia», Noua serie, VIII (1964), p. 401.

Primul obiectiv urmărit, a fost efectuarea unui control stratigrafic, pentru a data, prin surprinderea și analiza depunerilor arheologice, construcția atribuită începutului domniei lui Matei Basarab, respectiv clădirea situată în partea de sud-vest a incintei și denumită fie Casa Egumenească — după unele opinii —, fie Casa Domnească, după altele (fig. 1, schița de plan). S-a urmărit descoperirea de elemente noi, care să lămurească atribuirea și repartizarea acestor denumiri, asupra a două construcții aflate în incinta mănăstirii privitor la care existau controverse de localizare: una, cea aci menționată și alta, cea situată către nord-vestul turnului clopotniță. S-a trasat, în acest scop, o secțiune, restrânsă la dimensiunile de 4×3 m, în imediata apropiere a zidului sudic al clădirii aflate în partea de sud-vest a incintei și s-a ales ca sondajul să fie în dreptul ușii exterioare, prin care se dă acces, în afară, unui coridor situat în sudul terasei clădirii. De la stratul de humus vegetal, de la suprafață, și pînă la pămîntul viu, aflat la adîncimea de 2,20 m au fost interceptate trei nivele de depuneri arheologice, verificate prin stratigrafia profilelor secțiunii. Respectiv, ultimul nivel, cel mai nou, în ordinea de jos în sus, avînd cea mai mare grosime față de celelalte, de circa 0,70 m, atestă o viețuire mai îndelungată, cuprinzînd a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea, datare confirmată prin prezența ceramicii descoperite, smălțuită îndeosebi, în cromatică verde sau a gălbenușului de ou (străchini și tigăi) sau cu buline albe. În acest nivel, este caracteristică prezența unei mari cantități de resturi osteologice animale de : bovine, ovine, pești, scoici.

Nivelul mijlociu, la 1.25 m adîncime, urmînd unui strat de arsură și unuia de var, ce-l separă de cel superior, are numai 0,30 m grosime³

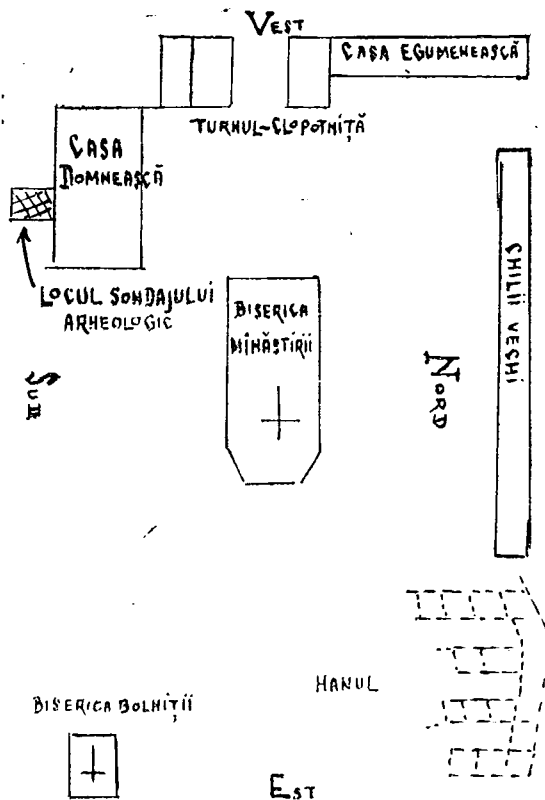

Fig. 1. — Planul intrării clădirilor menționate în text (fără scară).

3. Vezi fig. 2, schița cu stratigrafia.

și cuprinde, între altele, materiale ceramice de la mijlocul și sfârșitul secolului al XVII-lea și din prima jumătate a secolului al XVIII-lea (cable cu cercuri perlate, etc.) așezate, la rîndu-le, pe alt strat de arsură.

Sub acesta, la adîncimea de 1,45 m de la suprafața solului pe latura de nord și est a secțiunii, au apărut 7 morminte, din care 4 de adulți și trei de copii, orientate vest-est, cu variante în poziția așezării mîinilor, respectiv dreapta pe bazin și stînga pe piept⁴, ca în cazul mormintelor

	HUMUS VEGETAL	
	DEPUNERI SEC. XVIII-XIX	0,70 m
	CĂRBUNI-CENUȘĂ STERIL	0,10 m
	VAR	0,10 m
	DEPUNERI SEC. XVII	0,30 m
	CĂRBUNI-CENUȘĂ	0,10 m
	MORMINTE SEC. XVI	0,35 m
	DARÎMĂTURI	0,20 m
	PAVIMENT SEC. XIV	0,05 m
	CĂRBUNI-CENUȘĂ	0,05 m
	PĂMÎNT VIU	

Fig. 2. — Stratigrafia sondajului arheologic.

nr. 1 și 3, sau dreapta pe inimă⁵ și stînga pe bazin, ca la scheletul mormîntului nr. 2.

Pozițiile acestea, de rit funerar, sînt obișnuite în tot cursul secolului al XVI-lea⁶, și numai scheletul din mormîntul nr. 4 (fig. 3, foto) interceptat pe latura de apus a secțiunii, avea ambele mîini dispuse în paralel pe abdomen.

Toate mormintele au fost datate cu monete, aflate, fără excepție, prinse de falangina inelarului mîinii drepte și provenind din emisiuni

4. Rit funerar creștin, simbolizînd prezentarea în fața judecării supreme într-o atitudine de decență, acoperindu-se, cu mîna dreaptă, regiunea pubiană.

5. Mîna așezată pe inimă simbolizînd atitudinea sincerității, în cursul răspunsurilor date la prezentarea în fața judecării.

6. Săpăturile arheologice efectuate la Suslănești-Muscel, în anul 1959, cît și la Lerești-Muscel, în anul 1964, de către Muzeul Raional Cimpulung — împreună cu Institutul de Arheologie al Academiei Republicii Socialiste România, au descoperit același rit funerar, în morminte feudale, datate judicios cu monete din prima jumătate a secolului al XVI-lea.

ungare și otomane, cuprinse între anii 1506-1576. Cea mai veche dintre ele⁷ a fost găsită în mormîntul nr. 4 și face parte din emisiunea regelui Ludovic II (1506-1526) cel ucis în lupta de la Mohaci, iar cea mai nouă, aflată la scheletul din mormîntul nr. 1, face parte din emisiunea lui Maximilian al II-lea din anul 1576. Alături de acestea, la scheletele din mormintele nr. 2 și 3, s-au găsit și aspri otomani din argint, emiși de sultanul Soliman Magnificul-el-Kanuni (1520-1566).

Aceste morminte, reprezentînd o mică parte dintr-un vast cimitir laic, surprins deocamdată în partea sud-vestică a incintei mînăstirii, sînt însă tăiate de temeliiile zidului exterior sudic al construcției în a cărei

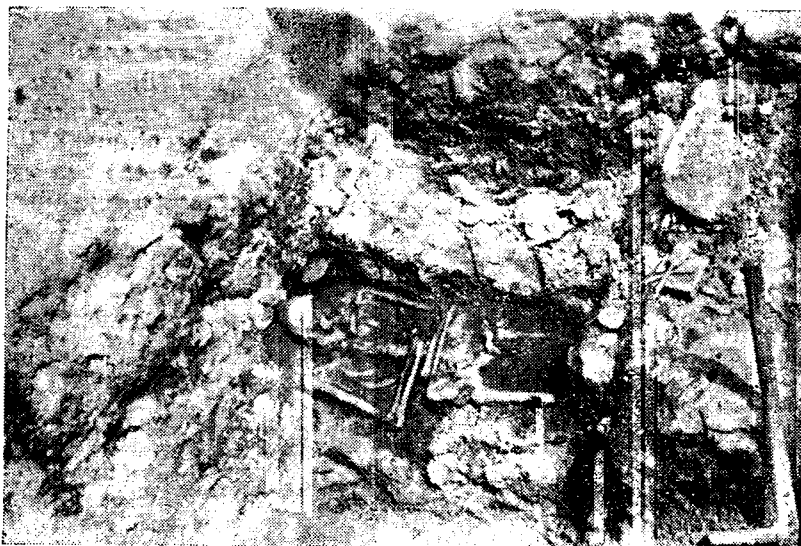

Fig. 3. — Mormîntul nr. 4 din primul sfert al secolului al XVI-lea.

imediată apropiere a fost făcut sondajul și a cărei datare a fost astfel confirmată și de mărturiile arheologice. Respectiv, această clădire, indiferent de denumirea de Casă Domnească sau Egumenească ce i se dă, prezintă o etapă de construcție posterioară datei mormintelor de mai sus, și se confirmă a fi, potrivit documentelor, din prima jumătate a secolului al XVII-lea, cel puțin în parte⁸.

Cercetările prezentate în studiul de față, duc însă la stabilirea unui alt fapt, deosebit de important, care coboară cu mult datarea celei mai vechi părți de construcție a acestei clădiri și care dă ascendență, ca

7. În muzeul Raional Cîmpulung-Muscel, cu nr. inventar 2553.

8. Pentru data ridicării clădirii de față în acest timp, cf. și P. Chihaia, «*Etape de construcție...*», p. 219. Idem, *Date în legătură cu biserica...*, p. 1035, nota 12. V. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 285.

urmare, unei alte soluții în problematica localizării exacte a adevăratei Case Domnești «ab antiquo» și a celei egumenești.

Elementul acesta nou, de o importanță primordială, este că sub manta de morminte a cimitirului de mireni (profil întărit de constatarea că 3 din cele 7 morminte sînt de copii) sub un strat de dărîmăturii a apărut,

Fig. 4. — Pavimentul (xx) din secolul al XIV-lea sub mormintele (x) din secolul al XVI-lea.

«en berceau», semicilindrică, sprijinită pe arcuri dublouri, cu aceeași

la adîncimea de 2,20 m de la suprafața solului, o construcție veche, cu paviment ce se continuă sub terenul pe care se află astăzi clădirea pusă în discuție.

Pavimentul, din cărămidă (fig. 4, foto) a fost datat cu ceramică tipică secolului XIV⁹ (fig. 5, desen) descoperită chiar pe nivelul de călcare.

Fără să avem proba definitivă că resturile de construcție descoperite, se țin întinse cu partea clădirii ridicată în același loc de Matei Basarab — foarte probabil peste cele vechi —, situația aceasta ne obligă totuși să considerăm că această clădire controversată în privința denumirii: Domnească sau Egumenească, a avut de asemenea și o etapă de construcție în secolele al XIV-lea—al XV-lea.

Iată însă că faptul se coroborează cu însăși

⁹ Analogii clare avem prin ceramica din secolul al XIV-lea, descoperită la Cetățeni-Muscel, în sectorul feudal Schitul Cetățuia și jos pe malul stîng al râului Dimbovița, cu prilejul săpăturilor arheologice efectuate de Muzeul Raional Cîmpulung-Muscel și Institutul de Arheologie al Academiei Republicii Socialiste România, în «Materiale și cercetări arheologice», VIII, 1962, p. 76, fig. 3/4, 26.

curbură, care pornesc din zidul de sprijin, dar care «mor» înainte de a atinge pavimentul (fig. 6, desen). Acest tip de bolți este vechi, specific secolelor al XIV-lea—al XV-lea¹⁰, mai vechi chiar decât cel cu arcuri dublouri ce pornesc de la nivelul pavimentului (fig. 7, desen). Ambele tipuri sînt cu mult anterioare secolului al XVII-lea, cînd unele bolți, deși executate tot «en berceau» se deosebesc totuși prin faptul că sînt susținute prin arcuri dublouri sprijinite pe console, de obicei din piatră.

În concluzie, sistemul de construcție al pivniței clădirii în cauză este din secolul al XIV-lea—al XV-lea, epocă în care aci, în incinta vechii curți domnești, cu biserica paraclis a primilor voievozi, nu era o organizare mînăstirească, «obștejitia» locală fiind înființată de-abia de Matei Basarab în 1635.

În acest caz, înainte de anul aci amintit nu puteau exista aici o Casă Egumenească, ci, cu o logică probabilitate, o Casă Domnească, cea adevărată¹¹. Această casă, în timpul domniilor lui Matei Basarab și Constantin Brîncoveanu¹², a fost reconstruită, suferind însemnate modificări — vizibile și astăzi — și ajungînd astfel o nouă construcție, ridicată peste vechea pivniță «en berceau» menționată mai sus. Trebuie reținut încă un element, care întărește situația faptică de mai sus: adîncimea la care a apărut pavimentul de cărămidă amintit — învecinat imediat și prelungit sub clădire, și situat sub nivelul cimitirului din prima jumătate a secolului al XVI-lea — coincide cu aceeași adîncime, de 2 m la care s-a găsit și pavimentul cel mai vechi al bisericii mînăstirii aflată în incintă la numai 7,5 m distanță nord-est de clădirea în cauză. Acest paviment este desigur cel din prima epocă de construcție a bisericii, deci din timpul lui Basarab I, respectiv din al II-lea sfert al sec. al XIV-lea¹³. Prin urmărire dacă o etapă de construcție a clădirii în speță poate fi datată în secolul al XIV-lea—al XV-lea, atunci desigur ea nu poate fi decât o Casă Domnească, una egumenească neapărînd în mod obligatoriu și necesar decât după înființarea mînăstirii de către Matei Basarab, în 1635.

Dacă unele documente, tîrzii de altfel,¹⁴ atribuie denumirea de Casă Domnească și clădirii situată în partea de nord-vest a actualei clopotnițe,

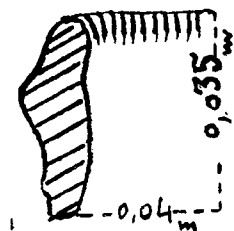

Fig. 5.
Fragment ceramic
din secolul al XIV-lea

10. Dată confirmată și de arhitectul Dem. Ionescu Berechet, care în cursul îndelungatei activități în conducerea lucrărilor serviciului de arhitectură al Patriarhiei Române a constatat acest sistem, semnalîndu-ne analogiile întîlnite.

11. Virgil Drăghiceanu, care a condus, în 1924, săpăturile arheologice efectuate de Comisia Monumentelor Istorice, în interiorul bisericii Mînăstirii Cîmpulung, afirmă că adevărata Casă Domnească nu poate fi decât aceea a cărei pivniță va fi păstrat mărturia secolului al XIV-lea, adică bolți «en berceau», semicilindrice, sprijinite pe arcuri (vezi V. Drăghiceanu *op. cit.*, p. 306) situație pe care cercetările noastre au confirmat-o, cum am arătat mai sus, localizînd astfel clădirea pusă în discuție.

12. P. Chihaia, *Etape de construcție...*, p. 219.

13. V. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 216.

14. P. Chihaia, *Etape de construcție...*, p. 216.

care datează numai din secolul al XVIII-lea, — căci în epoca lui Matei Basarab în acest loc se aflau doar chilii¹⁵, faptul nu este chiar lipsit de sens. Clădirea aceasta poate va fi avut numai atunci, târziu, și o destinație vremelnică de locuință domnească, nefiind însă prima și cea mai veche casă domnească de aci. O asemenea calitate revine realmente clădirii pentru a cărei datare s-a făcut sondajul amintit, naosul clopotniței, rămânând, la rîndul ei, Casa Egumenică¹⁶.

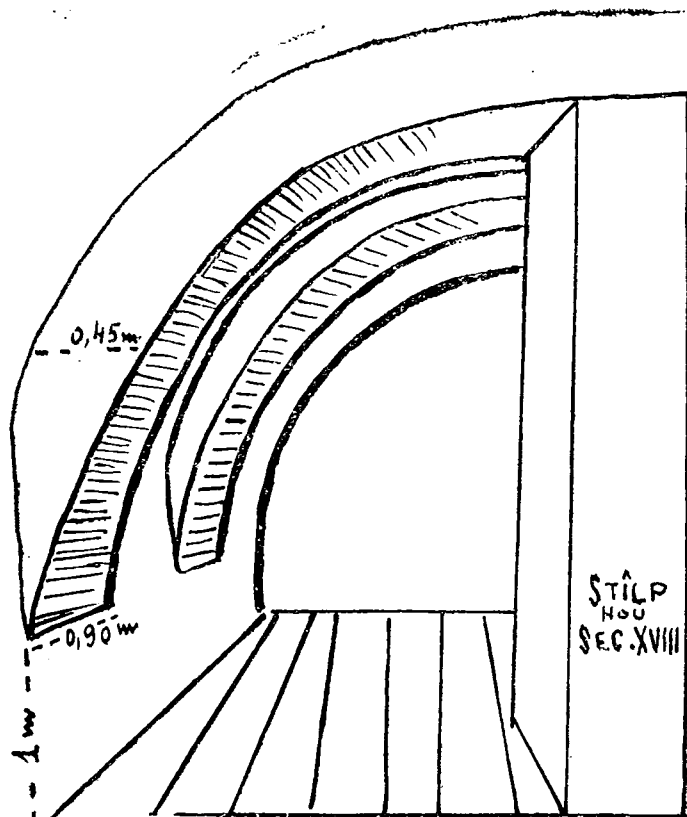

Fig. 6. — Bolta pivniței Casei Domnești, din secolul al XIV-lea.

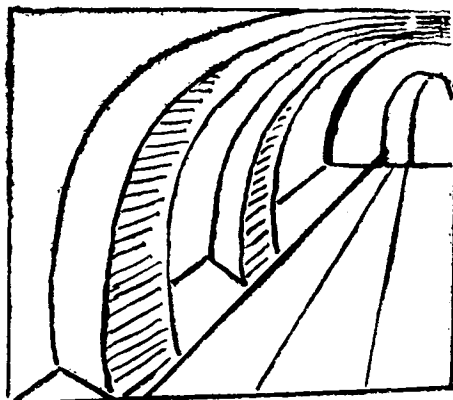
Un argument ce pledează, aparent, pentru datarea mai nouă a pivniței descrise mai sus, adică numai din secolul al XVII-lea, este mai mult

15. *Ibidem*, p. 217, și în *Date în legătură cu biserica...*, p. 1049, nota 105.

16. Un argument în plus în favoarea acestei teze îl constituie, aci și prezența a portretului năstavnicului Nicodim (1737—1762). Pictat «al fresco» pe timpanul unei bolți de penetrație din nordul camerei mari sudice, de la etaj, și mențione în pomelnicul mînăstirii, că această clădire a fost ridicată puțin înainte de mijlocul secolului al XVIII-lea. De asemenea, în favoarea adevăratei localizări a Casei Domnești pledează și prezența ornamentului din stuc, în formă de cadru heraldic, cu motivul

decît discutabil. Într-adevăr, constatarea că dimensiunile cărămizilor acestea sînt la fel cu cele ale cărămizilor turnului-clopotniță ($0,25\text{ m} \times 0,04\text{ m} - 0,27\text{ m} \times 0,35\text{ m} - 0,18\text{ m} \times 0,04\text{ m}$), considerate în mod obișnuit din epoca lui Matei Basarab, ar putea pune pe picior de egalitate cronologică aceste două construcții. Faptul nu obligă însă cu necesitate, încadrarea ambelor construcții în secolul al XVII-lea, deoarece asupra turnului nu s-au făcut pînă acum decît considerații generale, pe linie arhitectonică, neverificate și prin controlul stratigrafic asupra fundațiilor.

Opinia unor cercetători¹⁷, bazată pe probe documentare și constatări întemeiate, dau pondere și veridicitate ipotezei că turnul ar fi vechiul donjon, al burgului Cîmpulungului, transformat ulterior în clopotniță, și în consecință databil din secolul al XIV-lea. Spre această încheiere duce și faptul că dimensiunile cărămizilor lui sînt la fel cu cele ale cărămizilor casei «Domnești», a cărei primă etapă de construcție cade în secolul al XIV-lea, cu cele o parte din cărămizile pavimentului aflat sub mormintele descoperite cu prilejul sondajului arheologic amintit și chiar cu cele din zidul pivniței Casei Domnești.

ig. 7. — Variantă de boltă din secolul al XIV-lea—al XV-lea.

Pe temeiul dovezilor arheologice concrete, deci date la iveală de sondajul efectuat, considerăm că este mai îndreptățită ipoteza localizării¹⁸, datării și periodizării destinației celor două clădiri, atît de strîns legate de viața curții domnești de aci și a minăstirii, așa cum o fundamentează rezultatele cercetărilor prezentate mai sus. Prima și cea mai veche Casă Domnească, în cadrul primei etape de viață de curte de aci, a fost clădirea din partea sudică a turnului — poartă (azi clopotniță) datată în prima

floarei de crin, aflat pe peretele de răsărit, al camerei celei mari sud-estice, a clădirii de la sudul turnului clopotniței. Faptul reflectă, tradițional, epoca angevină clădirii de la sudul turnului clopotniței. Faptul reflectă, tradițional, epoca angevină domnești din secolul al XIV-lea. Prin aceasta, socotim încă îndreptățit să situăm din această epocă începutul clădirii domnești, ținînd seama și de faptul că elementul decorativ apusean amintit era mai puțin indicat într-o clădire destinată folosinții năstavnicului, conducătorul unui așezămint de cult ortodox.

17. V. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 306.

18. Neclarificată și controversată chiar în studii fundamentale în problemă intrucît localizările celor două clădiri sînt confundate și contradictorii (P. Chihaiia, *Etapele de construcție...*, p. 214, fig. 3, dă o schiță de plan a clădirii de la nordul turnului, cu indicația de «Casă Egumenească», deși în restul studiului o denumeste totuși Casa Domnească).

ei fază de construcție în secolul al XIV-lea, cum o atestă pivnița păstrată și astăzi și pavimentul descoperit sub mantaua de morminte din secolul al XVI-lea. Etapa II-a, marcată prin cimitirul descoperit, indică încetarea vieții domestice în incinta vechii curți domnești, devenită acum loc de îngropare, pentru orășeni, în jurul vechii biserici de curte domnească, la rîndul ei acum simplă biserică de mir, cu cimitirul respectiv, situație ce durează pînă în al doilea sfert al secolului al XVII-lea. Plecînd din acest timp, din inițiativa voievodului Matei Basarab, viața, sub forma

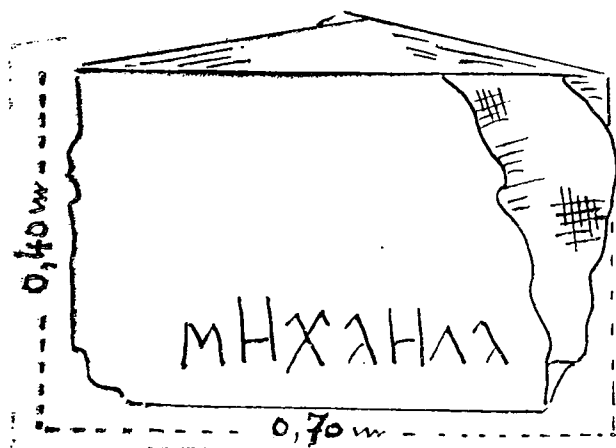

Fig. 8. — Piatra de talie, de la Lion, din secolul al XVII-lea, cu grafit din secolul al XVIII-lea.

monahală însă, își reia cursul în incintă și, totodată include și o valoroasă activitate cultural-literară¹⁹. De astă dată ea se întinde pe un parcurs de o mai lungă durată, cum o dovedesc cele două bogate nivele de depuneri arheologice descoperite deasupra mormintelor din secolul al XVI-lea.

În epoca lui Matei Basarab, o casă domnească aflată chiar deteriorată de cursul secolelor, nu putea fi cea de la

nord de turn, întrucît în secolul al XVII-lea aici erau doar niște simple chilii și fiind dovedit că în acest loc de-abia în prima jumătate a secolului al XVIII-lea s-a construit o clădire de ampoare, fără pivniță însă a cărei existență este atestată de unele catagrafii mai noi din secolul al XIX-lea²⁰. Clădirea menționată în catagrafiile de față nu poate fi decît aceasta din secolul al XVIII-lea și nu adevărata Casă Domnească existentă ab antiquo. Aceasta din urmă a fost reconstruită de Matei Basarab, pe vechea pivniță păstrată, și apoi la 1712 a fost completată, lărgită, i s-a adăugat beciul, poate, de aci înainte, a căpătat și o nouă destinație de «Casă Egumenească», rămînînd totuși cea mai veche construcție laică inițială, din incintă.

Deși clădirea mai nouă, de la nordul turnului, ridicată de-abia în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, în vremea egumenului Nico-

19. Dan Simonescu, *Viața literară și culturală a Minăstirii Cimpulung*, Cimpulung, 1926.

20. P. Chihaiia, *Etape de construcție...*, p. 217, ceea ce de asemenea infirmă ipoteza destinației de Casă Domnească, întrucît unor asemenea clădiri, obișnuit, nu le lipsea pivnița, cum avea de altfel și cea de la Argeș. (Bul. Com. Mon. Ist., X—XVI (1917—1923), p. 58) și cum o are și astăzi clădirea situată la sudul turnului, unde s-a făcut și sondajul.

din ²¹ i s-a zis tot domnească, totuși, ea nu trebuie confundată, ca destinație și folosință, cu adevărata Casă Domnească a curții domnești de aci, din secolul al XIV-lea, construită într-o primă etapă în acest veac, apoi refăcută, într-o nouă înfățișare, pe vechea pivniță, de către Matei Basarab și în fine modificată din nou, prin adaosurile din anul 1712.

Ipoteza unei case domnești sau palat, aflate în locul incintei vechiului han, ce a existat la nord de incinta mănăstirii ²² este, credem, puțin probabilă. În luna noiembrie 1960, construindu-se pe acest loc o clădire pentru laboratorul școlii medii nr. 1 «Dinicu Golescu», din imediata apropiere, Muzeul Raional Cîmpulung-Muscel a urmărit săpăturile pentru fundații și a recoltat, stratigrafic, materialul arheologic ce s-a aflat abundent și semnificativ: ceramică din secolul al XVII-lea, epoca lui Matei Basarab, cât și mai nouă, de la începutul secolului al XVIII-lea, deci nimic din secolele al XIV-lea— al XVI-lea cînd Casa Domnească sigur exista. Pe de altă parte pietrele de talie, date la iveală de aceste săpături, tot ca resturi ale marelui han, deja dispărut în 1746 ²³, dacă ar fi provenit de la un palat aflat pe acest loc cu trei sute de ani înainte, adică în secolul al XIV-lea, cît timp ar fi stat aruncate aici — deci pînă la refolosirea lor la construirea hanului —, ar fi putut ocaziona numeroșilor călători o mențiune cît de vagă, despre un fost palat existent în acest loc, lucru ce pînă acum nu se cunoaște încă. Ca atare, toate aceste urme nu pot fi mai vechi de secolul al XVII-lea ²⁴. Că aici a fost un han și nu o casă sau un palat domnesc, confirmă și planul ce-l reflectă urmele fundațiilor surprinse cu prilejul construirii laboratorului amintit. Urmele descoperite ogîndesc aici încăperi mici, compartimentate, confirmînd existența unor prăvălii-bazar la parterul hanului —, lucru puțin indicat la o casă sau palat domnesc. Acesta, potrivit practicii vremii, era mai normal să existe în partea sudică a incintei curții domnești și mai aproape de

21. P. Chihaia, *Date în legătură cu biserica...*, p. 1049, nota 105.

22. *Ibidem* și în *Etape de construcție...*, p. 209, nota 4 și p. 210, planul incintei Mănăstirii Negru Vodă, în prezent, *Călătoriile Mitropolitului Neofit*, în «Biserica Ortodoxă Română», III (1877), nr. 5, p. 180. 23. *Ibidem*.

24. Din aceste materiale, astăzi expuse în secția lapidarium a Muzeului Cîmpulung, o piatră prelucrată (nr. de inv. în secție 576/68), poartă un grafit, cu caractere chirilice, respectiv numele de МНХАНА (fig. 8 desen) în ductul de la începutul secolului al XVIII-lea și cu grafia literei I întocmai literei N (fig. 8, desen). Considerăm ipotetic, că aici s-ar putea să fie, însemnat de vreun meșter local, numele egumenului Mihail al Mănăstirii Cîmpulung, conducător foarte activ, care în 1712 a lărgit clădirea Casei Domnești, a construit zidurile de incintă și a «făcut cetatea mănăstirii». P. Chihaia, *Etapele de construcție...*, p. 212 și 213, nota 1.

25. Aci, s-au recoltat și foarte numeroase ciubuce ceramice, pentru fumat, datate din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea (azi în colecțiile Muzeului raional Cîmpulung-Muscel) ceea ce atestă o aglomerare evidentă de oameni, justificată de han și prăvălii.

biserică (capelă voievodală atunci și minăstire mai tîrziu) cum, dealtfel, se și află cealaltă Casă Domnească de la Argeș, din aceeași epocă²⁶.

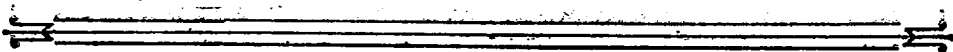
Împotriva localizării unei locuințe domnești la nord de incinta minăstirii, trebuie reținut și faptul că tocmai în incinta curții Minăstirii Cîmpulung, dar în imediata apropiere a bisericii mari a acesteia, în interiorul căreia s-au făcut săpăturile arheologice din anul 1924, de către Comisia Monumentelor Istorice, au fost descoperite încadrame de ferestre și uși din piatră lucrată, considerate încă de atunci de către cercetători, ca provenite de la vechiul palat sau Casă Domnească, din secolul al XIV-lea²⁷.

FLAMINIU MÎRȚU

26. «Bul. Com. Mon. Ist.», X—XVI (1917—1923), p. 5, planul Curții Domnești de la Argeș.

27. *Ibidem*, p. 58; V. Drăghiceanu, *Curtea Domnească din Argeș*.

O PRAVILĂ ROMÂNEASCĂ DIN VEACUL AL XVI-lea „PRAVILA SFINȚILOR PĂRINȚI DUPĂ ÎNVĂȚĂTURA LUI VASILE CEL MARE“, ÎNTOCMITĂ DE RITORUL ȘI SCOLASTICUL LUCACI, ÎN 1581

Mînăstirea Putna din nordul Moldovei a fost în trecut, una dintre cele mai de seamă vetre de cultură ale noastre. Aici s-a întocmit, printre altele, *Pascaliea* pe o perioadă de 81 de ani, după calcule astronomice, începînd cu anul 1493, mai precis cu anul 7001 de la facerea lumii¹, pentru ca mai tîrziu să fie continuată pînă la anul 1940, de Siluan, egumenul de la Mînăstirea Putna. Tot aici și-a desfășurat activitatea cărturarăască românul Eustatie, ritor, protopsalt și domesticos de cîntare bizantină, dirijînd și corul la înmormîntarea lui Ștefan cel Mare. Eustatie, care a învățat la Muntele Atos, a lăsat mai multe opere originale în manuscris, întitulate *Твореніе еустатіека протопсалта* (*Opera lui Eustatie protopsaltul*). Ele cuprind, pe lîngă notația muzicală bizantină, unele compoziții proprii ale sale, cum sînt: *Cîntarea către Ioan cel Nou de la Suceava*, *Stihirile Sfîntului Dumitru*, cea de la Bobotează, a Sfîntului Procopie și altele².

1. Pr. Paulin Popescu reproduce în lucrarea *Manuscrisele slavone din mînăstirea Putna* («Biserica Ortodoxă Română», LXXX (1962), nr. 1—2, p. 144), clișeu cu începutul acestei *Pascalii*. Vechea pascalie expira la anul 7000 de la nașterea lumii, adică la anul 1492. Întocmirea ei pe o nouă perioadă întîrzia, din cauza superstiției înrădăcinate pe atunci că la împlinirea a 7000 de ani va fi sfîrșitul lumii. La anul 1373 călugărul bizantin Arghir socotea zadarnice corectările greșelilor strecurate în *Pascalie*, deoarece pînă la sfîrșitul lumii rămăseseră doar 119 ani. (Н. Степановъ, Таблицы для рѣшенія лѣтописныхъ „задачъ на время“, în „Извѣстія Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ“, 1908, томъ XIII, книжка 2-я. С. Перербургъ, 1908, p. 93, nota 1).

2. În «Biserica Ortodoxă Română», LXXX (1962), nr. 7—8, p. 704 se publică clișeu de pe prima filă a manuscrisului lui Eustatie, aflat la Mînăstirea Putna sub nr. inv. 575/1952 și nr. inv. 576/IV/1963. Amintim cu acest prilej că manuscrisul este din a doua jumătate a secolului al XV-lea. Dl. Dr. Cristian Ghenea se află în posesia microfilmului de pe manuscrisul lui Eustatie, din anul 1511, astăzi aflat la Muzeul Istoric din Moscova, avînd cota nr. 350, Colecția P. I. Șciukin. În revista «Muzica» (mai-iunie 1964, p. 60), în articolul întitulat: *Un creator de muzică la începutul secolului al XVI-lea*, semnat în colaborare cu Gheorghe Ciobanu, se reproduce o pagină din «Manuscrisul

Într-o lucrare³ redactată în limba franceză și apărută în 1953 s-a arătat fără temeii că două manuscrise ale lui Eustatie (nr. 350 din «Colecția Șciukin» și nr. 16 din colecția personală a lui A. Iațimirschi) ar fi copii făcute de «călugării români» de pe un original bulgar, ce ar data din timpul celui de-al doilea imperiu bulgar, avînd aceeași notație muzicală cu *Sinodicul* regelui Boril (1207—1218) de la începutul secolului al XIII-lea⁴. Pornind de la un articol al lui A. Iațimirschi⁵, care reproduce fragmentar doar trei clișee de muzică, fără a le analiza, s-a susținut în lucrarea sus-amintită că manuscrisul nr. 350 este scris de un psalt slav, «qui, en matière musicale, se sentait plus à l'aise en employant la langue et la terminologie grecques, qu'il avait probablement apprises en faisant son instruction musicale avec des maîtres grecs»⁶.

La anul 7053 (1545—1546), urmașul lui Eustatie protopsaltul, ieromonahul Antonie, pe timpul arhimandritului Gheorghe — tot de la Mînăstirea Putna — ne lasă un alt manuscris de muzică greacă, cuprinzînd și unele compoziții de ale lui Eustatie și ale altor cîntăreți români de seamă⁷. Urmează apoi un număr de alte manuscrise (din prima jumătate a secolului al XVI-lea, unele cu însemnări importante), în care iarăși se reproduc bucăți din operele lui Eustatie protopsaltul. Notațiile muzicale în limba greacă merg pînă în prima jumătate a secolului al XVII-lea. *Menționăm cu această ocazie, că în Biserica Ortodoxă Română cîntarea se executa îndeosebi în limba greacă (strana din dreapta), iar predicile se rosteau în limba română, la fel cu spovedania, pentru a fi înțelese de popor, după cum la slavii de răsărit ele se țineau în limba rusă*⁸.

lui Eustatie Protopsaltul». Este vorba de pagina 26 r. din manuscrisul menționat (autorii nu arată ce pagină), avînd în față criptograma, a cărei descifrare este următoarea: ЗДЕ ПОЧИНАЕТСЯ <în loc de ПОЧИНАЕТСЯ> ПРОКЛИМНИ ПРЪЗЪ НЕДЪЛАН («Aici încep prochimenele peste săptămîină»). Prochimenul de aici este pe glasul al 2-lea, avînd cuprinsul: *ὁ κύριος ἐβασιλεύσας εὐπρόσπειραν ἐνθάτο τῆρ, τὲρ ρε* («Domnul a împărățit, întru podoabă s-a îmbrăcat» Ps. XCII, 1). În anul 1881 acest manuscris se afla la Mînăstirea Putna înregistrat la nr. 576 și a fost studiat de E. Kaluzniački, *Beiträge zur älteren Geheimschriften der Slaven*, Situngeber. d. Wiener Akad. CII (1882), p. 287—308.

3. R. Palikarova-Verdeuil, *La Musique bysantine chez les Bulgares et les Russes (du IX-e au XIV-e siècle)*, Copenhague, 1953.

4. Apărut în ediția Poprujenko, Sofia, 1928.

5. Кирилловскія нотныя рукописи съ глаголическими тайнописными записями, Moscova, 1901.

6. R. Palikarova-Verdeuil, *op. cit.*, p. 216. În continuare autoarea arată că Mînăstirea Neamț și Noul Neamț ar fi fost construite de călugării bulgari: «Des moins bulgares réfugiés en Moldavie construiraient le monastère Nijamecki (monastiria Neamțului) en 1392, et plus tard le monastère Novo-Nijameckij en Bassarabie», și că ele ar fi urmat tradiția spirituală bulgară literară și muzicală (p. 218, nota 1). Este inutil a ne mai opri asupra acestor afirmări lipsite de orice temeii.

7. Originalul se află la Biblioteca Centrală din Iași; Biblioteca Centrală de Stat din București posedă microfilmul. D. Dr. Aurel Milea este în posesia fotocopiilor.

8. Л. П. Якубинский, *История древнерусского языка*, Moscova, 1953 paragr. 638, p. 284. Vorbînd de Пѣснѣ — («Învățătura») episcopului Luca al Novgorodului, ales în anul 1034, autorul spune că el a rostit Cuvîntarea în limba veche rusă: „Приходило съ разговаривать съ народом не на чуждом, „церковнославянском, а на общенародном

La anul 1543 se menționează un tratat de medicină pentru spitalul de sub îngrijirea Mănăstirii Putna, avînd ca titlu: *Proemittatia quaedam ad medicinam spectantia*, un *Tratat de Algebră*, Iași, 1543, o *Psaltichie greacă* și două *manuscrite turcești*⁹.

Printre cărturarii de la Putna din secolul al XVI-lea se remarcă însă figura proeminentă a lui Lucaci, « ritor și scolastic », un reprezentant de seamă al culturii românești vechi, — moldovean din satul Costeștii din stînga Prutului, unde Ciuhurul se varsă în această apă —, cu frumoase studii făcute în Polonia. La cererea fostului episcop de Roman, Eustatie (altul decît Eustatie protopsaltul), ritorul Lucaci îi întocmește o pravilă, după cum rezultă din următoarea însemnare: *иъзволѣніе ѿца и попъшеніе спа и съвршѣніе стго дха. се а еустатіе по сквѣмъ іереміа ѿ пѣтеска манаѣнрѣ въвѣн и іепкпъ ѡ рѡманѣ трѣ. да даѡ и спнтн сѣк прѣвела стѣ апль и стѣ семь събѡ. дхѡ стѣ иъзложена < in loc de правило... иъзложено, topică românească > ѿ стѣ прѣбны и вгононн ѡцѣ нѣшн. и и спнсдса рѣжкож рѣтора и схолатн лукача. и заплаѣн ж ѿ права мод стѣжаніа, то рѣ по мое ѡшестѣе < in loc de ѡшестѣн > ѡстаблѣж сѣк кнѣгж стон монаѣнрн пѣнон и дѣ е хрѣ ѡспенію < in loc de ѡспеніа - influență românească > прѣтѣн влѣн нашѣн бѣн мрѣн, а ктѡ покоушн иънѣтн илн раснпатн іѣ ѿ стѣн монаѣн да вѣдѣ такоѣн раснпа гнѣвѡ вжѣн, іакѡ раснпаса іуда прѣдатѣ, и съвршн сѣа кннга вѣто ꙗзпѣ. м. ю. н. днѣ*

— «Cu voia Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvîrșirea Sfintului Duh, iată eu, Eustatie, după schimnicie Eremia, de la Mănăstirea Putna, fost și episcop în târgul Roman, am dat să se scrie această Pravilă a Sfinților Apostoli și a sfințelor șapte soboare, întocmită prin Duhul Sfînt, de sfinții preacuvioșii și de Dumnezeu purtătorii părinții noștri. Și s-a scris cu mîna ritorului și scolasticului Lucaci. Și am plătit-o din agonisita mea cea dreaptă. De aceea, după stingerea mea din viață, las această carte sfintei Mănăstiri Putna, unde este hramul Adormirei preasfintei stăpînei noastre Născătoare de Dumnezeu, Maria. Iar cine va încerca să o înstrăineze din sfînta mînăstire, ori să o nimicească, unul ca acela să fie nimicit de mînia lui Dumnezeu, după cum s-a nimicit Iuda trădătorul. Și s-a terminat această carte la anul 7089 (1581) luna iulie 8 zile¹⁰.

языке" «Trebuia să nu vorbească cu poporul într-o limbă străină, slavă bisericească, ci în limba poporului» Д. С. Лихачев, Литературный этикет древней Руси, în „Труды отдела древнерусской литературы“, vol. XVII, 1961, p. 7. Acest fapt a avut loc și în Occident. Conciliul local de la Tour (Franța) ce a avut loc în anul 813 s-a pronunțat ca predicile să se țină în limba poporului, adică franceză sau germană, deoarece populația nu le înțelegea în limba latină. *Ibidem*, paragraful 639.

9. Arhiv. St. Buc., ms. nr. 503, 1857, f. 37—38.

10. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. sl. nr. 692, f. 2 v.

Dl. P. P. Panaitescu traduce по скѣмѣ prin «care cu numele de umilință <adică de călugărie>»¹¹. Or, numele de călugărie este Eustatie, iar la primirea schimei numele său de călugărie este supus la o nouă schimbare — Eremia —, așa cum la intrarea în tagma călugărească i se schimbase numele de botez. Inițiala numelui de botez însă, în majoritatea cazurilor, rămâne aceeași. De asemeni adjectivul slav прѣтъи (adică прѣсвѣтъи) — «preasfintei» este tradus prin «preacuratei», prin confuzie cu прѣчистѣи, prescurtat прѣтъи.

Precizăm că episcopul Eustatie a primit metania la Mînăstirea Putna. La 30 martie 1575 el era egumen al acestei mînăstiri¹². La 1577 el este episcop al Romanului¹³, iar la 8 iulie 1581 primise schimnicia, retrăgîndu-se la Mînăstirea Putna, unde-și petrece restul vieții. De aici rezultă că el a păstorit Episcopia Romanului între anii 1576—1581¹⁴, iar apoi i-a urmat episcopul Nicanor¹⁵.

Este explicabil de ce episcopul Eustatie a comandat întocmirea acestei pravile de către Lucaci. El și-a dat seama că statul și Biserica simțeau.

11. *Inceputurile dreptului scris în limba română*, de A. Grecu (P. P. Panaitescu), în „Studii”, Revistă de Istorie și Filozofie, an. 7, oct.-dec. 1954, p. 221.

12. Franz Adolf Wickenhauser, *Geschichte der Klöster Woronetz und Putna*, I. Bandschen, Czernowitz, 1886, p. 194. Dimitrie Dan în lucrarea *Mănăstirea Putna și comuna Putna*, București, 1905, p. 118 dă citatul greșit.

13. Episcopul Melchisedek, *Cronica Romanului și a Episcopiei de Romanu*, București, 1874, p. 213.

14. După episcopul Melchisedek, *op. cit.* p. 213-215 și după N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a Românilor*, ed. II, vol. II, București, 1930, p. 333, se arată că Eustatie a fost episcopul Romanului între anii 1577- c. 1584, ceea ce nu corespunde cu documentele de mai tîrziu menționate de noi. Aceasta rezultă

din următoarea însemnare: сѣа псалтрь сътвори ермонѣ дѣофн ѿ прѣва свѣ стежанѣа и дааѣ ж за дѣши его и родителе ѣ въ агапѣнско монастн надеже ѣ хрѣ стѣ архггѣ при архіепкопѣ кѣ нникано романскѣ да боудѣ емоу памѣ. ѡше кто покуснѣса продаѣти ѡли коупити еж вѣ благословенѣа ѡгумена съ съборѣ да боудѣ проклѣ ѿ бга и ѿ прѣтаа ѣ матѣ и ѿ всѣ архгган и ѿ тнѣ ѿцѣ иже въ ннкн и ѿ всѣ стѣ и да ѡмаѣ ѡча съ юдаю и съ трѣкѣвѣтѣ арѣ в лѣ дѣч мѣа аг ѣ днн — (f. 102 r)

(«Această Psaltire a făcut-o ieromonahul Teofil din agonisita sa dreaptă și a dat-o pentru sufletul său și al părinților săi, minăstirii Agapia, unde este hramul sfintului Arhanghel, pe timpul arhiepiscopului Romanului chir Nicanor, ca să-i fie pomenire. Cine va îndrăzni a o vinde sau a o cumpăra fără binecuvîntarea egumenului cu săborul, acela să fie afurisit de Dumnezeu și de Preacurata Sa Maică, și de toți arhanghelii și de cei 318 părinți din Niceea și de toți sfinții și să aibă parte cu Iuda și cu de trei ori blestematul Arie, anul 7090 (1582) luna august 5 zile»), *Muzeul Istoric din Moscova*, colecția P. I. Șciukin nr. 320. А. Яцимирскій, *Опись старинныхъ славянскихъ и русскихъ рукописей собранія П. И. Щукина*, вып. I, Moscova, 1896, p. 23. Microfilm în posesia noastră. 15. Vezi nota 14.

nevoia unor asemenea legi de orînduire. Prin aceasta se explică faptul că la 16 octombrie 1578 (7087) Eustatie cumpără *Pravila lui Zonara*, cuprinsă într-un manuscris voluminos, ce se deschide printr-un titlu ornamentat: *изложениѣ ѡ урѣвославной вѣрѣ*¹⁶. (*Expunere asupra credinței ortodoxe*). Această pravilă o dăruiește bisericii sfintei Episcopii din Roman, dar mai târziu o înlocuiește cu alta¹⁷.

*

16. Pr. Paulin Popescu, *op. cit.*, p. 701, se reproduce clișeul în chenar; Episcopul Melchisedek, *O vizită la câteva mănăstiri și biserici antice din Bucovina*, în «Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie», an. I, vol. I, București, 1882, p. 296, face confuzie afirmînd că această pravilă ar fi «scrisă pe pergamin». Dimitrie Dan, *op. cit.*, p. 81, arată că manuscrisul este intitulat «Explicarea credinței ortodoxe».

17. Aceasta rezultă din următoarele două însemnări de la fila 7 verso a coalei 36:

ИЗЛОЖЕНІЕ ѿЦА ѿ ПОСПѢШЕНІЕ СНА Н СЪВРЪШЕНІЕ СТОГО ДѢЛА. СЕ А СМЪРЕНІН ЕВСТАТІЕ ЕПКПЪ РОМАСКЫ. БАГОПРОЗВОАН ѿ КЪПН СІЖ КНІГА РЕНА ПРАВНА <în loc de КННГЖ РЕНЖ ПРАВНО — influență românească> СТЫ ѿ ВЖНЫХ АПЛАЪ, Н ДААДО Ж ВЪ ПАМА СЕВЪ, ѿ РОТЕЛЕ СВОИ, ВЪ ЦРКВ <în loc de ЦРКВ(Е)> ЕПКПІН РОМАСКА ТРЪГА. ЕДЕ <corect ѿДЕ> Е ХРА ПРПЕНВН МТРН НАШЕ ПАРАСКЕН, ПРН <în loc de ВЪ> ДНН БАГОУЧНЕВА ГНА ІѠ ПЕТРА ВОЕВО, ВАТО ДЪПЗ МЦА ѡ СІ ДНН («Cu bunăvoia Tatălui și ajutorul Fiului și săvîrșirea Sfintului Duh, iată eu, smeritul Eustatie, episcopul Romanului, am cumpărat această carte numită Pravila sfinților și dumnezeestilor apostoli, și am dat-o întru amintirea mea și a părinților mei bisericii Episcopiei din orașul Roman, unde este hramul Preacuvioasei maicei noastre Paraschiva în zilele Binecinstitorului domn io Petru voevod, la anul 7087 (1578) luna octombrie ziua 16»).

Cînd episcop al Romanului ajunge Nicanor, Eustatie se răsîndește, ia această Pravilă și o dăruiește Mînăstirii Putna, unde era retras în schimnicie. În locul ei, el dă o altă pravilă, după cum rezultă din a doua însemnare, scrisă deasupra celei de mai sus, unde era locul gol. (Astăzi această pravilă, care este *Sintagma lui Matei Vlastarie*, cu numeroase glose românești, se află în U.R.S.S.). Iată și această însemnare:

БѢАДОМО <omis ДА> БЖ, ІАКО А ЕВСТАТІЕ ВЫШІН ЕПКПЪ РОМАСКЫ ДА (trebuie ДААДО) ПРЪВЕ СІА КННГА РЕКОМАА ПРАВНА <în loc de СІЖ КННГЖ РЕКОМЖ ПРАВНО> ЗОНА СЪ ПРОТАЗКО ВЫПНСАНОН ЕПКПІН ВЪ ПАМА СЕВЪ ІАКО СКАЗУЕ СЪ НННІН ІСПНКО <românism> НЖ ПАКЪ РАЗМЫКЛН ІНА, ѿ ЗАМВІНН І ДА ДРЪГАА ПРАВНО <în loc де ДРЪГО(Е) ПРАВНО> ВЪ МВСТО СІА <în loc de СІЖ> ВЪ ДНН ЕПКПА ННКАНОРА. А СІЕ ПРАВНО ѠАВЕЛЖ СТОМО МОНАСТРЪ ПОУТЕСКО ВЪ ПАМА СЕВЪ ПО СЪМРН МОЕН («Să fie știut că eu, Eustatie, fostul episcop al Romanului am dat mai întîi această carte, numită *Pravila lui Zonara*, cu tilcuire (interpretare), episcopiei de mai sus, pentru pomenirea mea după cum arată această însemnare de mai jos; dar iarăși m-am răsîndit astfel

Pravila lui Lucaci, care constituie obiectul studiului de față, se cuprinde în manuscrisul slav nr. 692 (354 file) din Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România la filele 204v—210v, avînd următorul titlu:

ПРАВИЛА СВЕНЦИАВЪ ЦИ ДОУПЖА ЖЕЦЖТОУРА А МАРЕЛОУИ ВАСИЛІЕ. — De fapt este a lui Ioan Postitorul, numit de Lucaci «Ajunașul», care micșorează penitențele date de Vasilie cel Mare. Aceasta se vede chiar la începutul Pravilei, unde se vorbește de omucidere: *МЫ ЖЕ СІЕ ПРАВИЛО ПОВЕЛКЕАЕМЪ...*, pe care Lucaci o traduce prin «Noi dăm...».

Manuscrisul mai cuprinde următoarele:

a) *Despre dreptul matrimonial*, un text bilingv interlinear — slav și român (f. 215v—279r inclusiv, cu excepția filelor 247—248, albe). În acest text se cuprinde și un mic fragment, tot bilingv, despre post;

b) *Cuvînt despre Dumnezeire*, de asemenea bilingv, din opera lui Ioan Damaschin (f. 190r—193r).

Restul manuscrisului este scris numai în limba slavă și conține următoarele:

a) O pravilă intitulată: ПРАВИЛО СЪ БМЪ ПОЧНАЕ СТЫ АПАЪ. И СТЫ СЕМЬ СЪВЪРЪ ПРПЕНЪ И ВГОНУСНЫ ЦИЪ НАШН. ѿ ЕПКОПЪ, И ѿ ІЕРЕЪ, И ѿ МННХЪ И ѿ ЛЮДЕ МНРСКЫН. ЗДПОКЪ ВЪСЪКЪА. (*Pravila cu Dumnezeu începem, a Sfinților Apostoli și a sfințelor șapte soboare a preacuvioșilor și de Dumnezeu purtătorilor părinților noștri, despre episcopi și despre preoți și despre călugări și despre oamenii de mir, diferite porunci*) (f. 9 r. —170 v). Lipsesc două file din coala a doua și coala a patra în întregime, cuprinzînd o parte din paragraful 13. În literatura juridică românească această pravilă este cunoscută sub numele de ПРАВИЛА МАЛАА -(Pravila mică);

b) Fragmente din *Nomocanonul lui Zonara* (f. 283 r — 290 v);

c) Un *Nomocanon* prescurtat (f. 291 r — 326 v), de care va fi vorba mai jos, și alte fragmente din diferite opere religioase.

Manuscrisul se termină cu orînduiala spovedaniei (f. 337 v — 354).

Textul românesc al Pravilei amintite nu are legătură directă cu textul bilingv și nici cu cel slav, în afară de cel menționat mai jos la punctul c) ¹⁸.

de am schimbat și am dat o altă pravilă în locul acesteia, în zilele episcopului Nicanor, iar această pravilă o las sfintei Mînăstiri Putna, pentru pomenirea mea după moartea mea»).

În josul paginii de sub această însemnare se află următoarea maximă, scrisă îngrijit de o altă mînă, care dă dovadă de un cărturar iscusit în mînuirea condeiului :

ЧЛЪКЪ НЕ СЪВЪЕНН СЪ, НЫ РАНИ. СЕ ДАВННСАМО А ЕНУ ІФРЕМО ТЪРЪ ПЕВЕ У РОМАСКАГО ТЪРГА («Omul nu este sfătuitor sieși, ci dușman. Aceasta am scris eu, nepotul lui Efrem Țăranul, cîntăreț din Țirgul Romanului»), după care urmează semnătura ce pare a fi a lui Azarie. Maxima face aluzie la situația lui Eustatie, care probabil, în urma unor împrejurări a fost silit să părăsească Episcopia Romanului.

18. Textul bilingv și cel slav le vom cerceta în altă parte, unde facem analiza pravilelor românești în general, începînd cu cele din secolul al XIV, care fac obiectul unui studiu mai vast, pregătit pentru tipar.

Conținutul *Pravilei Sfinților Părinți după învățătura lui Vasilie cel Mare*, scrisă de Lucaci, provine în cea mai mare parte dintr-un *Nomocanon* prescurtat de penitențe, cunoscut în limba greacă sub numele de: *κανοναρία τῶν πνευματικῶν νομοκάνονες*. A fost tradus în limba slavă și se compune din trei părți:

a) ЗАПОВѢ И ОУСТАВЪ СТЫ ѠЦЪ ТНИ НЖЕ ВЪ НИКСИ (*Învățătura și orânduiala sfinților 318 părinți din Niceea*);

b) ЗАПОВѢДИ НЖЕ ВЪ СТЫ ОЦА НАШЕ ІУАННА ЗАВЪСТАГО О ЗАКОНѢ ЦРКВНѢ (*Învățăturile celui întru sfinți a părintelui nostru Ioan Gură de Aur despre legea bisericească*); și

c) ПРАВНАА СТЫ ѠЦЪ ПО ЗАПОВѢДИ СТГО И ВЕАНКААГО ВАСНАЈА КЪ ВЪСѢ НА (*Pravilele sfinților părinți după învățătura Sfintului și Marelui Vasilie către noi toți*).

Acest Nomocanon prescurtat s-a răspândit pe o scară largă la slavii de sud. Se bănuiește că la origine ar fi chiar o compilație slavă¹⁹. Fragmentul cu bogomilii, intercalat în *Învățătura* lui Ioan Gură de Aur²⁰, se atribuie unui slav din secolul al XIII-lea — al XIV-lea²¹. Cu mici modificări Nomocanonul menționat a circulat și în lumea catolică avînd ca titlu: *Canones Poenitentiales*²². La români, acest Nomocanon se cunoaște din secolul al XV-lea în numeroase redacții sîrbe (muntenene) și mediobulgare (moldoveneste)²³. La începutul secolului al XVI-lea, nomocanonul a fost prelucrat în limba română, cu unele prescurtări, dar

19. А. Горскій и К. Новоструевъ, Описание славянскихъ рукописей Московской Синодальной библиотеки, Отдѣлъ третій, часть I. Книги богослужебныя, Москва, 1869 г. pag. 185.

20. V. Jagici, *Sitna gradja za crkveno pravo*, în «Starine», VI, Zagreb 1874, p. 149—150; Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, *ms. sl.* No 692, f. 322 v—324. *Ibidem*, *ms. sl.* No 238 din sec. XV are tăiat acest *Nomocanon*. S-a păstrat numai *Învățătura și orânduiala Sfinților 318 Părinți din Niceea* din care lipsește începutul

(o pagină); se cuprinde la f. 36 r. 48 v și începe cu fraza ПОБАСТЬ СКОУЧАТИ ЗАПОВѢДИ НЖЕ КЪМОУ. («Din canoanele lui Ioan Postitorul»). În acest sens trebuie îndreptată greșeala din «Manuscrisele slave din Biblioteca Academiei R.P.R.» de P. P. Panaitescu, vol. I, București, 1959, p. 339, referitoare la f. 34—48 în care se dă ЧИНЪ БЫВАЕМЫ НСПОВѢДАНІЮ (Rînduiala spovedaniei), care de fapt cuprinde numai f. 34—35; A. Горскій и К. Новоструевъ, *op. cit.* citează un *Trebnik* de redacție sîrbească nr. 374 (p. 163) din secolul al XV-lea, dus în Rusia de călugărul Suhanov, probabil, (din anturajul patriarhului Nicon) și care a petrecut mai mulți ani în Moldova și Muntenia, interesîndu-se de starea Bisericii din Moldova și Muntenia. El a fost primit în audiență de Vasile Lupu, care i-a dat și *Pravila Îndreptarea legiei*, abia tipărită, și de Matei Basarab, la Tîrgoviște. El a lăsat o lucrare numită *Proskinatariu*, cu amintiri frumoase despre Țara și Biserica noastră.

21. V. Jagici, *op. cit.*, p. 112.

22. Joannes Morinus, *Commentarius Historicus de disciplina in administratione Sacramenti poenitentiae*, Paris, 1651; *Assemani Bibliotheca juris orientalicæ*, lib. III c. XIV. 23. Vezi nota 20.

și cu adăogiri, avînd ca titlu: «Pravila de ispravă oamenilor și de toate păcatele și greșalele»²⁴.

Pentru întocmirea *Pravilei Sfinților Părinți...*, Lucaci s-a folosit de *Nomocanonul slav prescurtat*, amintit mai sus, care se cuprinde chiar în manuscrisul său²⁵, de versiune românească a acestui *Nomocanon prescurtat*, cunoscut sub numele de *Pravila de ispravă...* din care a folosit cu deosebire partea a treia (menționată mai sus la punctul c), precum și de unele pravile românești de pe teritoriul patriei noastre, scrise în limba slavă, la care ne vom referi în lucrarea de față²⁶.

Pe baza acestor texte Lucaci a întocmit o nouă pravilă. Textul ei, scris într-o limbă curgătoare, prezintă numeroase deosebiri față de textul slav, în special în privința aplicării penitențelor. Ea cuprinde penitențe pentru: omucidere, furt, falsificarea băuturilor, mărturie mincinoasă, viol,

24. Această *Pravilă* nefiind o traducere fidelă, are o limbă curgătoare, paragrafele sînt scurte și clar rediate. Majoritatea paragrafelor din textul slav sînt reduse și modificate în românește, iar altele omise, deoarece conținutul lor nu corespundea vieții românilor din acele timpuri. Textul cu bogomilii, de exemplu, este omis, dovadă că la români această sectă nu era cunoscută și nu prezenta un pericol. Apoi textul românesc este completat cu paragrafe luate din pravilele noastre. De aceea *Pravila de ispravă... apare ca o lucrare românească de sine stătătoare*. Foarte curînd s-a răspîndit în toate regiunile locuite de români, circulînd în numeroase exemplare. Un fragment privitor la «sînge amestecat» — cu rotacisme: oamerilor, girerele (gînerile), din secolul al XVI-lea a fost publicat de Gh. Ghibănescu în revista «T. Codrescu», an. I, nr. 3 din 1 decembrie 1915, p. 43. Textul complet, cu ultima filă lipsă, care astăzi este manuscrisul nr. 5211 din Bib. Acad. Republicii Socialiste România, Colecția I. Bogdan, a fost publicat tot de Gh. Ghibănescu, în aceeași revistă (an. III, nr. 4) 1934, p. 58-60; nr. 8 din 1 aug. 1934, p. 123-125; nr. 10 din 1 sept. 1934, p. 154—156 și an. IV, nr. 2 din 1 noiembrie 1934, p. 26—28). Această *Pravilă* însoțită de un studiu o avem gata de tipar și va apare cu textul în anexă.

25. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. sl. nr. 692, f. 291r—295r:

ЗАПОВѢ И СЪСТАВЪ СТА <se repetă> СТЫ ꙖЦЪ ТНІ ИЖЕ ВЪ НІКЕІ — («Învățătura și orînduiala Sfinților 318 Părinți din Niceea»), f. 295 r—317 r; ПРАВНА СТЫ ꙖЦЪ,

ПО ЗАПОВѢДАН СЪГО И ВЕЛИКААГО ВАСИЛА КЪ ЕЗЪСЪ НА («Pravilele Sfinților Părinți după Învățătura Sfințului și Marelui Vasilie către noi toți»), f. 317 r — 326 v;

ЗАПОВѢДАН ИЖЕ ВЪ СТЫ СЪЦА НАШЕ ІУАННА ЗАЛЪСТАГО О ЗАКОНЕ ЦРКВЕНЕ («Învățăturile celui întru sfinți a Părintelui nostru Ioan Gură de Aur despre legea bisericească»).

26. Menționăm cu această ocazie că, în lumea ortodoxă, se cunosc două nomocanoane în limba slavă, amîndouă traduse din limba greacă: unul este din secolul al XIV, tradus în Moldova, de un român, cu adaosuri din *Prohiironul* lui Vasilie Macedoneanul și din alte legiuiri romano-bizantine, avînd unele puncte comune cu un text publicat mai tîrziu de J. B. Cotelerius. Acest nomocanon a fost adoptat de Biserica Română. Celălalt, tipărit la Chiev în anul 1620 are ca autor pe românul Pamva Berînda, și este adoptat de Biserica Rusă. А. Павловъ, *Номоканонъ при большомъ требникѣ*, Moscova, 1897, p. 6: „Берында выходець съ востока и родомъ молдаванинъ”. G. Crețu, Macarie Cozianul, *Lexicon slavo-românesc și tilcuirea numelor din 1649*, București, 1900, p. 14—15 și urm. Afirmația lui B. B. Нимчук (Studiu introductiv la *Лексиконъ славенорѣсскіи* a lui Pamva Berînda, Chiev, 1961, p. VII ș. u.) că Berînda ar fi ucrainean, nu stă în picioare. Și astăzi în Transilvania există familia Berînda.

incest, adulter, recăsătorii, precum și măsuri de igienă, de sănătate, diferite sfaturi și îndrumări, etc.

În partea finală, *Pravila sfinților părinți* cuprinde două fragmente în chinovar, avînd ca titlu: a) «De se va ispovedi de toate păcatele sale duhovniculu său» și b) «Fiiu cîndu vei vrea să te ispovedească»... Amîndouă aceste fragmente, cu care se încheie *Pravila*, au o altă proveniență.

În redactarea acestei *Pravile*, Lucaci aduce un prețios aport, care constă din următoarele procedee de redactare: a) renunță la unele pasagii din textul slav; b) adaugă text românesc pe care-l formulează el însuși; c) rezumă anumite părți ale textului slav.

Iată cîteva exemple caracteristice în acest sens:

În paragraful privitor la omucidere textul slav prevede penitența de 15 ani, după *Pravila Sfintului Vasilie*, și mîncare uscată, fără a ținea seamă de omorul cu voie sau fără voie. Ioan Postitorul o reduce la trei ani și cîte 200 de metanii în zi. Lucaci se abate de la textul slav și reduce pedeapsa la a treia parte, adică 5 ani, după cum se vede din citatul ce urmează:

Pravila slavă (ms. sl. 692, f. 295)

Traducerea noastră

ОУБѢНЦА ПО ЗАПОВѢДН СЪГО ВАСИЛА, ЕИ ЛѢТЬ
ПЛАКАТНСА СЪГЪХО ИСТН Н НЕ КОМКАТНСА.

МЫ ЖЕ СІЕ ПРАВНО ПОВЕДѢВАМЪ Г ЛѢТА НЕ
КОМКАТНСА СЪГЪХО АДА Н ПОКАНО С, НА ДНЬ.

«Ucigașul, după canonul Sfintului Vasilie, — 15 ani să plîngă, să mînince uscat și să nu se împărtășească. Noi însă poruncim la această pravilă 3 ani să nu se împărtășească, mîncînd uscat și metanii cîte 200 în zi.»

Pravila lui Lucaci (f. 204 r):

«Cela ce ucide omu, Vasilie dă pocăință postu 15 ai. Noi dăm, duhovnici, 5 ani, a treia parte, *ispovednicilor de la toate păcatele lor, cumu și-au lăsatu Ioan milostivu împotivă păcatelor*»²⁷.

Omucidere se consideră în *Pravila Sfintului Vasilie* și atunci cînd femeia bea ierburi ca să nu aibă copii. Epitimia însă este redusă la 10 ani, după canonul al doilea, deoarece fătul încă nu s-a format, iar femeile «foarte adesea mor» din această cauză. Sinodul din Ancira adoptă această epitimie²⁸, pe care Ioan Postitorul o reduce la 5 ani²⁹, atît pentru femeia care bea ierburi, cît și pentru aceea care-i dă să bea³⁰.

Pravila lui Lucaci se abate de la originalul slav, pentru că ia în considerație faptul că femeia bea ierburi pentru a avorta, sau, dimpotrivă,

27. Cuvintele subliniate de noi în citatele, care le dăm din *Pravila lui Lucaci* sînt propriile sale adăogiri față de textul original slav.

28. Canoanele Sinodului de la Ancira, glava 21, în *Îndreptarea Legiei*, p. V²⁸ A ; Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, ms. sl. nr. 285, can. 21, f. 38 r.

29. Idem, ms. sl. nr. 131, f. 181 v.

30. A. Павловъ, *op. cit.*, paragr. 73, p. 194.

ca să nască copii. În raport cu aceste două cazuri, se aplică și pedeapsa. În cazul întâi, Lucaci precizează că Vasilie cel Mare prevede 20 de ani, iar Ioan Postitorul îi reduce la 7 ani. Pentru cazul al doilea însă textul slav prevede un an, iar Lucaci arată 7 săptămâni. Iată cum se oglindește această situație:

Textul slav (ms. sl. 692, f. 310 v)

АЩЕ КТО ВЪЛІЕ ПЛЕТЬ ПЛОДА РАДН ПѠ А ЛѢ.
НАН СЪТВѢРНТЬ НАН НЕ СЪТВѢРНТЬ ПЛОДА.

Traducerea noastră

«De bea cineva ierburi ca să nască, post 1 an, fie că naște, fie că nu naște copil».

Pravila lui Lucaci (f. 205 v):

«Iară care muiare bea erbi să facă feciori, post 7 săptămâni și să ia molitvă să o ungă cu miru pre față».

În legătură cu furtul, canonul 61 a lui Vasilie cel Mare prevede epitimia de un an pentru hoț și restituirea obiectului furat, dacă se desținuiește singur; iar dacă este descoperit, epitimia se dublează³¹. Textul slav reduce pedeapsa de la doi ani, la 40 de zile de post, mîncare uscată, și cîte 100 de metanii în zi. Lucaci însă procedează cu totul contrar, aplicînd o pedeapsă mai aspră decît Vasilie cel Mare «2 ani și 40 de zile» și 150 de metanii³².

Pentru hoțul de biserică însă se aplică bătaia, contrar canoanelor bisericesti. Acest paragraf nu figurează în *Nomocanonul slav prescurtat*. El este prelucrarea art. 21 din *Pravila cea mică*, după cum se vede din textul ce urmează:

Pravila cea mică (ms. sl. 692, art. 21, 46v):

Pravila lui Lucaci (f. 207 r):

АЩЕ КТО КРАДЕТЬ ЦРКОВЬ И ИМѦ ЕГО КРАД-
АЩА, ДА ДА СѦГОУВО ВЪСѢ ІЖЕ СѦКРАДЪ Ѣ.
И ДА ВІЖ ЕГО ПѠ ГРЪБОУ, А СѦДАРНІН. А
ПО ПАТЪМА, КД. ІАКО ДА СѦЖЕ НЕ КРАДЕ:—

«Cela ce va fura besearecă, să-i dea pre spinare 30 de toiage³⁴, iară pre pîn-tece 20 și 4».

În paragraful imediat următor Lucaci dă, în interpretare proprie, canonul 72 din *Pravila Sfinților Apostoli*, care de altfel se cuprinde — în altă redacție — și în art. 135 din *Pravila cea mică*, după cum urmează:

31. *Ibidem*, paragr. 46, p. 169.

32. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. sl. nr. 692, f. 296 r.

33. Termenul slav сѦГОУВО «îndoit» Moxalie îl redă prin «mai mult». Manuscrisul slav din secolul al XV-lea din Muntenia (nr. 330, f. 44 v) are сѦМЫЦЕК «de șapte ori mai mult».

34. Al. Grecu (P. P. Panaitescu) art. cit., p. 222 are 40 de toiage, arătînd între paranteze «30 în cele două pravile». De fapt toate pravilele au cifra А — 30.

Pravila Sfinților Apostoli (ms. sl. nr. 593/1863 de la Mănăstirea Putna și ms. sl. nr. 340, f. 22 r, Bibl. Acad. Republicii Socialiste România):

Traducerea noastră:

ИЩЕ КОТОРЫЕ ЦРКОВНИКЪ. ИЛИ ЛЮДАННЪ Ꙗ «Dacă careva diacon sau laic va lua de
СТЫЕ ЦРКВЕ СВѢЩЮ ИЛИ МАСЛО ВЪЗМЕТЬ, ДА la sfânta biserică luminare sau untde-
ꙖЛОУТНТСЕ. 85 lemn, să se îndepărteze».

Pravila lui Lucaci (f. 207 r):

«Cela ce va fura luminare sau diaconul de va lua fără știrea popei post 40 de zile».

Textul slav condamnă la 40 de zile post și 100 de metanii pe «cel ce bagă apă în vin și-l vinde»³⁶. Lucaci înlocuiește epitimia și spune că un asemenea falsificator «să fie proclat».

În textul slav de care s-a servit Lucaci, cel ce jură strîmb «cu știre» este oprit de la împărtășanie pe timp de 7 ani; iar de jură fără știre sau de nevoie, penitența este numai de doi ani, 100 de metanii în zi și să se împărtășească la Paște³⁷. Lucaci modifică textul, reducînd pedeapsa la 15 zile post, fără metanii, pentru cel ce jură fără știre.

Canonul 67 al Sfinților Apostoli exclude din sînul bisericii pe făptuitorul violului, poruncind să ia în căsătorie pe victimă, chiar dacă ar fi cea mai săracă, după cum interpretează și Aristen³⁸. Iar canonul 25 al Marelui Vasilie nu-l scutește de penitențe pe făptaș, chiar dacă se căsătorește cu victima. Interpretînd acest canon, Balsamon susține că atunci cînd violul (φθόρα) a avut loc, epitimia de 3 ani se aplică ambelor părți³⁹.

Privitor la incest, cunoscut în terminologia slavă sub denumirea de кръвомяшеніе, iar în cea românească — «amestecare de sînge» Lucaci îl împarte în două categorii: a) amestecul de sînge cu rudele «după trup» sau după «peliță» și b) amestecul de sînge cu rudele «duhovnicești».

În raport cu gradele de rudenie se aplică și pedeapsa: mai mare pentru rudele apropiate, mai mică pentru rudele îndepărtate⁴⁰. Ioan Postitorul ameliorează pedeapsa, micșorînd anii, în schimbul cărora prevede un anumit număr de metanii.

35. Arhivele Statului, Viena, ms. sl. nr. 98, f. 49 v. Microfilm.

36. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. sl. nr. 692, f. 309.

37. Canonul 82 al Marelui Vasilie dă 6 ani epitimie celui ce mărturisește strîmb de nevoie. Правила святыхъ апостоль. p. 371; A. Pavlov, op. cit., paragr. 44, p. 169.

38. Bib. Acad. Republicii Socialiste România, ms. sl. nr. 285, f. 20 r; *Indreptarea Legiei* glava 66, tilc, pag. vii.

39. Правила святыхъ апостоль, p. 250.

40. *Prothronul* lui Vasilie Macedoneanul condamnă la moarte prin sabie pentru incestul dintre părinți și copiii lor, precum și dintre frați și surori. Cu bătaia și tăierea nasului între celelalte rude. Закона градскаго главы разлучны... Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. sl. nr. 285, f. 258 v.

Lucaci se abate de la textul slav, care este mai complicat în conținut și pedeapsă. În loc de 9 ani el dă o pedeapsă de 5 ani și 150 de metanii. Această pedeapsă el o ia din textul slav, care se aplică diacului în incest cu sora sa (f. 305 r). Aceeași diferență avem și la incestul cu două surori, sau doi frați «cu o muiare», pentru care textul slav prevede 5 ani și 140 de metanii în zi, iar Lucaci reduce la 3 ani și 50 de metanii în zi ⁴¹. Penitențele privitoare la veri și la al doilea veri cu verișoarele lipsesc în textul slav al *Nomocanonului prescurtat*. În schimb ele se cuprind în *Pravila cea mică* (art. 9), împrumutate dintr-un *Nomocanon grecesc* ⁴².

Tot din *Pravila cea mică* (art. 86) sînt luate și penitențele cu privire la incestul de sînge între cumătru și cumătră și între descendenții acestora, împrumutate din același text grecesc ⁴³.

Adulterul se pedepsește după felul cum a fost comis. Ioan Postitorul reduce canonul 59 al Sfintului Vasilie cel Mare de la 6 ani la un an și 150 de metanii.

Lucaci vine și aici cu modificări. El reduce textul slav, ridică pedeapsa la 3 ani și menține metaniile (f. 240 v). Vasilie cel Mare face distincție între βαλάνηξ—όπονος (desfrinat) și πρβαμβοΔβη—όμοιχέων. Canonul 20 al Sinodului din Ancira reduce penitența prevăzută de Vasilie cel Mare de la 15 ani (canonul 58) la 7 ani, cuprinsă și în canonul 87 al Sinodului al VI-lea Ecumenic Trulan ⁴⁴.

În această materie, *Pravila lui Lucaci este mai completă de cît Nomocanonul slav prescurtat*, căci ea prevede mai multe cazuri ⁴⁵.

Canonul 4 a lui Vasilie cel Mare prevede penitențe pentru a doua și a treia căsătorie ⁴⁶. Iar a patra căsătorie este oprită cu desăvîrșire prin τόμος ένώσεως din anul 6428 (920) indictul 8, a lui Constantin Porfirogenetul și socrul său Roman, patriarh fiind Nicolae Misticul ⁴⁷.

Lucaci face o abatere de la textul slav și spune «a patra nuntă să se leapede de leage» (f. 206 r).

41. Penitențele urmează mai departe între fiu și mama vitregă, întrè ginere și soacră etc.

42. Johannes Baptista Cotelerius, *Ecclesiae graecae monumenta*, t. I, Paris, MDCLXXVII (1677), paragr. 159—162, 180, 181. *Nomocanonul lui Pamva Berinda* aplică alte penitențe, mai aspre (paragr. 29, p. 160; paragr. 30). A. Павловъ, (op. cit., p. 163, nota 1) arată că expresia «cu mama soacrei» — съ матрѣю тещинною tradusă din grecescul μητροπενθερά — nu este justă, din cauza diferenței de vîrstă între un bărbat și bunică soției sale. De aceea el adoptă termenul grecesc μητροπενθερα — «mama vitregă a soției», împrumutat din art. 161 al *Nomocanonului lui Cotelerius*.

43. *Ibidem*, paragrafele 182—187, 191.

44. *Indreptarea Legiei* lui Matei Basarab la p. 624, din greșeală de tipar citează canonul 47 în loc de 87, al Sinodului Trulan. Iar în canoanele acestui sinod din greșeală, citează acest canon ca fiind 84 în loc de 87, așa cum îl are originalul grecesc și ms. sl. 285, f. 116 v.

45. Pravilele împărătești condamnă pe o asemenea femeie cu bătaia, tunderea și exilul pe viață. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. rom. nr. 5282 f. 357 r—361 r.

46. A. Павловъ, op. cit., paragr. 51, 52, p. 171—173.

47. *Ibidem*.

Alte penitențe. — Pravila mai cuprinde și unele penitențe în legătură cu măsurile pentru ocrotirea sănătății etc. Astfel, Lucaci prevede 8 zile post pentru persoana care mănâncă miere sau bea apă, cu știre, de pe urma șoarecelui căzut în aceste lichide (f. 208 r). Textul slav însă nu specifică dacă cel vinovat a băut cu sau fără știre (f. 300 r) și are o pedeapsă mai mică.

Canonul 63 al Sfinților Apostoli ⁴⁸ ridică darul preotului, iar pe minean îl afurisește, dacă mănâncă vită înecată, sau mursecată, ori mortăciune. Lucaci dă definiția că dobitocul junghiat, dar nemîncat «mortăciune este» (f. 208 r) și pedepsește cu post pe acela, care mănâncă «ce va fi necatu. sau sânge de vită». Mai departe se prevede penitența de 4 ani pentru acela, care «va mânca carne de lup sau de urs, sau de vulpe, sau de vultur, sau de ariciu, sau de guziu, sau fiecde de alte ce iaste spurcat și de pasăre» (f. 208 r). În schimb, pentru cel ce le mănâncă drept leacuri, Lucaci reduce penitența la un an de zile. Pentru cazul din urmă, textul slav nu vorbește de vina celui ce mănâncă pentru leacuri, ci «de nu va fi pre voia lui, ce de nevoie» (ms. rom. 2471, art. 30, f. 55 r). Probabil că unele animale și păsări spurcate, la fel ca buruienile, se întrebuițau drept leacuri la anumite boli, după cum arată și celelalte pravile românești ⁴⁹. Acest paragraf este împrumutat din *Pravila cea mică. Nomocanonul slav prescurtat* nu-l are. El se află însă în textele biblice (Lev. XI, 4—7 etc.).

În partea a doua *Pravila lui Lucaci* dă sfaturi și îndrumări cu privire la comportarea clerului, în special pentru îndeplinirea serviciului divin. Astfel, se interzice «popei tînăru» să s'povedească, «pîna nu va învăța pravila bine» (f. 206 r), text luat din partea întâia a *Nomocanonului slav prescurtat* ⁵⁰.

Textul slav precizează că nu poate fi cineva preot înainte de a împlini vârsta de 30 de ani. Canonul 14 al Sinodului al VI-lea Ecumenic — Trulan (691—692) dispune ca hirotonirea preotului să aibă loc la vârsta de 30 de ani, vîrstă la care Iisus Hristos s-a botezat în apa Iordanului, a diaconului — la 25 de ani, a diaconiței — la 40 de ani și a ipodiaconului — la 20 de ani. După interpretarea lui Aristen. celor hirotoniți înainte de această vîrstă, li se ia darul ⁵¹. Pravila lui Lucaci are cu totul altă versiune. precizînd: «Popa de va împlăa 30 de ai să se lase de popie. să se facă călugăr» (f. 207 r).

În caz că preoteasa necinstește casa preotului, purtarea ei are urmări: soțul este scos din preoție dacă nu o părăsește ⁵².

48. *Îndreptarea Legiei* are acest canon la glava 62, în loc de 63.

49. Muzeul Cehoslovac din Praga, ms. sl. IX.H. 14, f. 122 r, microfilm.

50. Această interdicție se cuprinde în sfaturile ce se dau cu privire la împărtașanie; sub altă formă ele se cuprind și în *Moltfelnicile* vechi, precum și în *Pravila cea mică*.

51. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. sl., nr. 285, f. 107 r. Episcopia Arad, ms. sl. nr. 22.

52. Episcopia Arad, ms. sl. nr. 22, f. 71 r. Această pravilă conține 13 articole în loc de 14; Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. sl. nr. 285, f. 40 v.

Lucaci rezumă textul slav care vorbește de soția diaconului și de preoteasă, făcînd un singur paragraf. Dăm textul slav: *ѢЩЕ ЖЕНА ДІАКОНА ПРѢДАНЫ СЪТВОРИТЬ И ОБЛѢЧИТСА НЕ БЫТИ ЕМЪ ПОПЪ, ѢЩЕ ПОПЪ ДА ѠПРОСИТЬ Ж. ѢЩЕ АН НН НЕ БЫТИ ѢМОУ ПОПЪ <in loc de ПОПОМЪ> (Accentul pe primul ó din substantivul ПОПЪ pus la dativ în loc de instrumental, arată influența românească).*

În partea a doua a textului românesc, el adaugă de la sine, pentru preotul ce continuă să conviețuiască cu o asemenea soție... «că spurcă veșmentele și jrătăvnicul, și va pierde urma lui Hristos»⁵³.

Aceste cuvinte adăugate sînt completate de demonstrarea că preoții «sunt slugi și ostași» ai Marelui Arhiereu Iisus Hristos; ei sînt asemuiți cu serafimii «că țin Dumnezeiescul și simțitoriul cărbune Hs. întru Sfîntul Jertfelnic»⁵⁴. Este o notă originală, pe care o vom întîlni și în textul imediat următor.

După canonul 51 al Marelui Vasilie pedeapsa este și mai aspră cînd aceeași greșeală este comisă de preot. Lucaci elimină textul slav cu privire la preot, diacon și episcop. El traduce și adaptează numai fraza cu privire la prezbiter, formulînd una nouă, proprie, românească. Din aliniatul al doilea,

pe care-l omite, ia expresia: *СЪ ТѢЖЕЖ ЖЕНОЖ ЕЛѢ СЪТВОРИ* — (f. 301 r-v), pe care o redă prescurtat prin «cu altă muiare». Elimină expresia slavă : ...

Г Ѡ НН Ѡ ХАТЬЕ Н Ѡ (al doilea o — «cu» este influență românească) *ВОДѢ Н К ТОМЪ* — «din care 3 ani cu pîine și cu apă și afară de aceasta». Expresia ce urmează : *НЕ СЦЕНСТВОВАТИ ѢМОУ ЕЗ ОДЕЖДАХЪ СЦЕННИЧСКИ* — «să nu preoțească, adică să nu slujească, în veșminte preoțești» o rezumă prin «să nu cînte liturghie». După aceste modificări, trecînd cu vederea și metaniile din textul slav, el adaugă fraze proprii, subliniate de noi, și ne dă următorul paragraf:

«Iară popa de se va sminti cu altă muiare, post 7 ai, să nu cînte liturghie, pînă la moartea sa. Să se lase de preuție și de cinul său. Iară de va preuți elu-și spurcă veșmentele. Ce slujeaște neslujitu va fi. Așa va fi cu poporul-și cum va purta orbu pre orbu și amîndoi vor cădea în groapă. Iară poporul să cheame altu popă să boteadze a doa oară să ispravască toate. Iară popa cela greșitul să să facă călugăru să-și plîngă păcatele sale» (f. 206 r-v).

Fraza din partea a doua cu privire la orb, pe care textul slav n-o are, face parte din Evanghelia de la Matei (XV, 14). Ea este reprodușă și în *Pravila cea mică* (art. 12, al 4), precum și în «Predoslovia» acesteia⁵⁵, în care se dau sfaturi și îndrumări despre comportarea preotului cu mirenii, pe

53. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. sl. nr. 692, f. 206 v. Lucaci modifică chiar textul slav cum era în forma lui inițială (V. Jagici, *op. cit.* p. 143). Iar în traducerea românească rezumă fraza formulată de dînsul și adaugă de la sine cuvintele subliniate de noi.

54. *Indreptarea Legiei*, «Pentru podoaba preoțească ce închipuiaste», glava 59, p. 49.

55. Legată greșit în altă parte.

care le găsim și aici: de va fi un tânăr, necunoscînd pravila și lipsit de învățătura duhovnicului său, preotul va fi ca și cum «orbul ducînd pe alt orb, amîndoi vor cădea în groapă»⁵⁶. Predoslovia de mai sus lipsește în *Pravila* tradusă de Moxalie. Lucaci arată că popa ce a greșit să se retragă la mînăstire, unde să-și petreacă zilele în pocăință. Iar afirmația ca «poporul să cheme altu popă», care să officieze a doua oară, chiar să boteze a doua oară, este luată din hotărîrile lui Manuil, mitropolitul Iracliei, care la întrebarea pusă, răspunde: «cîți se vor botezda de preot nedestoinic [adică nevrednic] al doilea rînd ca să să boteadze aceea că sămt nebotedzați»⁵⁷.

Pe baza canonului 27 din *Pravila Sfinților Apostoli* se ridică darul preotului și cînd bate pe un creștin sau păgîn. După interpretarea lui Aristen, pedeapsa se aplică chiar atunci cînd bătaia are drept scop de a intimida, în vederea îndreptării, deoarece este urmată de «trufie și neomenie»⁵⁸. Aceeași pedeapsă prevede și canonul 9 al Sinodului I și al II-lea din Constantinopol din anul 861 de pe timpul lui Vasilie Macedoneanul⁵⁹.

Textul slav din *Nomocanonul prescurtat* aplică pedeapsa canonului de mai sus și episcopului și preotului și diaconului. Lucaci însă, dimpotrivă le elimină pe acestea și aplică pedeapsa numai preotului. Penitența diferă după cum urmează:

Textul slav (f. 298 v):

ѦЩЕ КТО СЦЕННИКЪ СЕЖЕ СЪ ГНѢВО ЧЛКА
 ꙗли крѣзь пролѣтъ, по ꙗ деса днѣи о хлѣбѣ
 ꙗ ѿ <al doilea ѿ-influență româ-
 nească> во дѣ. Ѧще ли ꙗ дѣлквнѣ, ꙗ мца.
 Ѧще ли ꙗ поꙗ лѣто ꙗ днѣи. Ѧще ли ꙗ еꙗкꙗ.
 по ꙗ лѣ'

Traducerea noastră :

«Presbiterul de va lega pe un om în
 mînie, sau va face vărsare de sînge (in-
 crunta), post 70 de zile cu piine și apă;
 de este diacon — 7 luni; de este preot
 — 1 an; de este episcop — post 5 ani».

56. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. sl. nr. 330, f. 21 r.

57. Pentru ceta ce va fi botedzat de preot fără de preoție. Această tocmală s-au izvodit din dzilele mitropolitului Iracliei, chir Manuil, în eparhia acestuia, s-au întreat acest lucru. De va botedza pre cineva vre-un nedestoinic preot scos den preoție, care va fi botedzat au ba. Și au dat părinte într-acest chip : căți să vor botedza de preot nedestoinic, al doile rînd ca să să boteadze aceea că sămt ne botedzați. Nedestoinici sămt preoții și vlădicii ceea ce sămt eretici. Așjdere și ceea ce sămt lepădați de preoție că vlădici și cu săborul și săi arate vina și greșala ce au avut, iară preoții ce sămt răi, furi, curvari, ucigători și alte multe reale ce fac, împrotiva legii lui Dumnedzău, aceștia nu să chiamă nedestoinici, pînă nu să va stränge săbor să-l giudece, și să-i arate vina. Deacea să-i dezbrace den toate podoa-bele preoțești. Deci acesta să chiamă nedestoinic». Bibl. Acad. Republicii Socialiste România., ms. rom. Arhiva, nr. 616, p. 262-263, *Pravila lui Eustatie logofătul* (copie).

58. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. sl. nr. 285, f. 13 r.

59. *Ibidem*, ms. sl. nr. 285, f. 124. *Nomocanonul lui Pamva Berinda* mai prevede și lovirea sau încruntarea cu sabia : ὡσαύτως καὶ εἰαν σηχῶσθι ξίφος καὶ δώσθι τινά = ТАКОЖДЕ ѦЩЕ ПОДЕМАЕТЪ МѢЧЪ ꙗ ѿꙗдрѣтъ коꙗ.

Pravila lui Lucaci (f. 208 r):

«Popa de va lega pre omu în minie, sau va încrunta, post 1 an. De va sluji neertat, să fie lepădat de samă».

Expresia «lepădat de samă» înseamnă scos din tagma preotească, cum prevede canonul 28 al Sfinților Apostoli, întrucît a devenit «un mădular putred», după interpretarea lui Aristen. De încearcă să slujească înainte de a fi iertat, el este chiar afurisit.

Preotul este sfătuit ca «agnețul de cuminecătură de-l va vechi [în-vechi] pînă la anul să-l mestece cu altul, sau să-l potrebască», adică să-l întrebuițeze (f. 207 r). Lucaci modifică și aici textul slav; el înlocuiește substantivul prin adjectiv și scrie: *ѧгнецъ причастнын* în loc de *ѧгнецъ причащенна*, care în traducerea românească are aceeași valoare. Apoi elimină expresia din textul slav mai vechi (secolul al XVI-lea) ca agnețul să nu fie aruncat în foc.

Pentru cel ce mănîncă de fruct (de dulce) în postul mare textul slav este confuz și lipsit de precizie.

Iată acest paragraf:

Textul slav (f. 300 v):

ѧЩЕ КТО ВЪ ПѠСТНЫ ДНИ РѢКШЕ ВЪ ВЕЛИКЫН
ПО. ВЪ ПѠСТН НАИ ВЪ ПИТІН, МѧСО И КѠСТЬ
ИЛИ СЫРЬ ИЛИ ННО СКЕРЖІННО, ЧТО СЪНІСТЬ
ѧЩЕ Е СВОБОДІЕНЬ, ТО Ѡ СРѢДЫКРІА ПО
ВЪСѢ ДНИ ПО Ѡ ХЛѢБѢ И Ѡ ВОДѢ. РАЗРЕ
СЖВОТЖ И НЕЛѢ. ѧЩЕ АН Е РАВѠТНЫ. ТО
СРѢ И Пѧ ПО.

Traducerea noastră:

«Dacă cineva în zilele de post, adică în postul mare, în mîncare sau în băutura va mînce carne și os ori brînză sau altceva spurcat, de este liber, acela de la jumătatea postului în toate zilele (să aibă) post cu piine și cu apă, afară de sîmbăta și duminica. Iar de este lucrător, atunci — miercurea și vinerea post».

Pravila lui Lucaci (f. 209 r):

«Cine să spurcă în postul mare cu carne sau cu brînză, elu să postească den Dumineca Tomeei, pînă în Rusalii, alegîndu sînbătă și dumenecă. Iară cine nu poate posti în pocăința sa de va fi bolnavu, elu să năimească de să-i slujească liturghie, sau să-i cetească psaltire, sau evanghelie» 60.

60. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. sl. nr. 285, f. 20 r. Canonul 69 al Sfinților Apostoli, în *Comentariul* lui Aristen, cuprins în *Îndreptarea Legiei* este trecut la canonul 68 (p. 441); el ridică darul preotului care nu postește cele patru posturi, precum și miercurea și vinerea, iar pe mirean îl afurisește; îl iartă însă cînd este bolnav și mănîncă de fruct. *Pravila lui Zonara* are acest canon la nr. 69.

În textul slav se arată de cînd să postească penitentul, dar nu precizează pînă cînd: $\overline{\text{Ѡ}} \text{ СРЕДОКРЪСТНА}$ («de la jumătatea postului mare»). V. Jagič, publicînd textul slav (în «Starine», nr. VI, p. 139) completează de la dînsul cu adverbul НАПРЕДЪ («înainte»). Rămîne de presupus că este vorba de a posti pînă la Paște. Apoi textul original trece adjectivul РАБОТНЫ («care lucrează», «lucrătoare»), în loc de РАБОТНИКЪ («lucrător»), corectat de V. Jagič în nota 65 de la aceeași pagină.

Lucaci rezumă textul slav, dîndu-l într-o formă mai simplă. Omite expresia: $\text{КОСТЬ... ИЛИ ИНО ЧТО}$ — «os sau altceva»... Spre deosebire de originalul slav, el introduce expresia: $\text{ВЪ ПОСТНЫ ДНИ РЪКШЕ}$ («în zilele de post, adică»); în limba slavă este deajuns să se spună ВЪ ВЕЛНЬКЫН ПѠ («în postul mare»), cum are originalul slav și chiar textul slav al lui Lucaci. Or, aici această expresie, reprezintă specificul limbii slave pentru români. De asemeni în expresia originalului slav ВЪ ИСТН И ВЪ ПИТИ («în mîncare și băutură»), întrebuintează conjuncția И («și»), pe care Lucaci o înlocuiește cu conjuncția ИЛИ («sau»), dînd textul după gîndirea românească. Tot după influența limbii române el adaugă după adverbul СКЕРЪЗНО («spurcat»), pronumele ЧТО («ceva»), iar după substantivul ПѠ («post») dăm de expresia ѠХЛѠБЪ И Ѡ ВѠДЪ care în limba slavă cere ХЛѠБЪ И ВѠДЪ (Ѡ) («pîine și apă»). Mai departe Lucaci copiază textul slav cu abaterile arătate mai sus.

În schimb, textul românesc este mult mai clar. În timp ce originalul slav spune ca cel căzut în păcat să postească de la jumătatea postului mare, fără a arăta ce penitență se dă celui ce se cuminecă după jumătatea postului mare, textul românesc înlocuiește această parte confuză cu postul «din Duminica Tomei pînă la Rusalii», presupunînd că penitentul se poate înfrupta în tot cursul postului mare, pînă la Paști.

Pravila mai cuprinde și unele indicații tipiconale pentru preoți. Astfel se interzice a se cînta în postul mare liturghia Sfîntului Ion Gură de Aur (f. 207 v), numai sîmbăta și duminica lui Vasilie (Sfîntul Vasilie), pomenirea morților, «alegîndu (afară de) sînbătă și dumeneacă să lucredzu oltarului său», precum și a se însura ori mărita. Aceste interdicții sînt cuprinse în canoanele 51 și 52 al Sinodului din Laodiceea și reproduse în paragraful 91 din *Pravila cea Mică*.

Pentru «feciorul bolnav» se dau indicații după canonul 2 al lui Timotei din Alexandria ⁶¹. Cînd însă copilul se naște bolnav și «vrea să moară ne botedzat, popa să lase 4 molitve pînă la lepădat, altele să dzică dereptu să-l boteadze curundu, să-l leapede de draculu. apoi să le dzacă toate» (209 r).

61. Pitra, *Juris eccles.*, t. I, Roma, 1864, p. 639, cfr. A. Павловъ, *op. cit.*, p. 358.

Textul lui Lucaci și celelalte texte românești amintite mai sus se deosebesc de originalul slav. Acesta din urmă are: ѿше и въ ноци прѣклоучитса («de se va întâmpla și noapte»), omite adjectivul срѣзо («iute», «curînd»), pe care-l are textul românesc, și urmează: възѣ^м крѣтѣ и мврѣ^м помажѣ, ѿше ѿжнѣ^т послѣ^т да сътвори^т заканнаніа, и прочаа въземь крѣтѣ мврѣ^м помажѣ мѣтвѣ («luîndu-l, să-l boteze și să-l ungă cu mir. De va învia apoi să facă lepădarea și altele, luîndu-l, să-l boteze, să-l ungă cu mir, rugăciuni». În fine, Lucaci adaugă de la el penitența de un an pentru un caz ca acesta: «feciorul de va muri necuminecat»⁶².

În partea finală Lucaci își completează *Pravila* sa cu un tabel, în chinovar, avînd următorul titlu: *De se va ispovedi de toate păcatele sale duhovniculu său*. Acest tabel arată felul cum cel căzut în păcat poate să ispășească posturile, adică penitențele cuprinse în Pravilă, în schimbul unor rugăciuni. Aceste indicații, într-un număr mai limitat, se află la sfîrșitul *Pravilei celei mici* și în alte cărți de ritual, unde se dau penitențe. În întrebările lui Chiric (secolul al XII-lea) aceste indicații se referă numai la cîteva cazuri de «scurtarea» penitențelor date. Lucaci în schimb ne dă un tabel complet, pe care textele slave — cu excepția celor scrise de români pe teritoriul patriei noastre — nu-l au. Iată cuprinsul acestui tabel:

«Dereptu 4 luni de post să facă 10 liturghie. Iară dereptu 8 luni, 20 liturghie. Dereptu 12 luni post, 30 liturghie⁶³. Se-i iară neștine de va vrea să facă post curundu: Dereptu 10 liturghie 5 psaltiri. Dereptu 30 liturghie, 15 psaltiri. Dereptu 40 de liturghie 20 psaltiri. Dereptu 1 psaltire 6 aspri⁶⁴. De tetroevanghelu 3 zlat (galbeni)⁶⁵. Dereptu 1 liturghie 2 aspri. Dereptu 1 slujbă de untu⁶⁶ (sfintele masle) 16 aspri. De paraclis 2 aspri⁶⁷. De 12 dzile de post 1 liturghia. Dereptu o dzi de post 86 de Oce (Ote) naș

62. Acest canon se atribuie Sinodului de la Calcedon. Dar el nu se cuprinde în cele 30 de canoane ale acestui sinod. În schimb se cuprinde în Pitra, *Spicilegium Solesmense*, vol. IV, p. 464 și se atribuie lui Ioan Gură de Aur, p. 462, cap. 15. Se află și în *Nomocanonul* lui Ioan Postitorul de la sfîrșitul *Sintagmei* lui Matei Vlastare. Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. sl. nr. 131, f. 181. În *Nomocanonul* lui Pamva Berinda canonul menționat se cuprinde în paragr. 68. A. Павловъ, *op. cit.* p. 191. El face parte și din textele latine privitoare la penitențe. A. Павловъ (*op. cit.*, p. 192) dă următorul citat după Schmitz, *Bussdisciplin* (p. 292), după un text din sec. XI: «Si quis infans sine baptismo per negligentiam parentum mortuus fuerit, III annos poeniteant: I ex his pane et aqua, II sine vino et carne». *Ibidem*, p. 191.

63. Acestea se găsesc în toate *Nomocanoanele slave* prescurtate, în *Întrebările lui Chiric* din sec. XII, etc. În limba greacă sînt publicate în Pitra, *Spicilegium Solesmense*, Paris, t. IV, p. 414. Nicephori, *Constitutiones Ecclesiasticae* η (8).

64. *Psaltirea* de la Mînăstirea Dragomirna, ms. sl. nr. 1898, f. 292 r. are «dinari».

65. *Ibidem*, «perperi».

66. *Ibidem*, за масло «pentru sfintele masle».

67. *Ibidem*, въ сребрѣни^т «2 arginți».

(adică Tatăl nostru), sau 200 de metanii ⁶⁸. Dereptu 15 psaltiri post 1 an. Dereptu 1 psaltire 2 liturghie. Dereptu 1 tetraevanghel 12 liturghie. Optu evanghelii fac 96 de liturghii ⁶⁹. Acest tabel este identic cu cel din *Psaltirea de la Dragomirna*, precum și cifrele de la fila 212 v din acest manuscris.

În fine urmează ultima bucată, a cărei titlu, scris tot în chinovar, este *Fiu cându vei vrea să te ispovedească închină-te înaintea tătușu-tău* ⁷⁰ *cu smerenie și cu lacrimi*. Mai departe preotul este sfătuit să se poarte cu blîndețe cu omul care vine la spovedanie, să fie «ca un vraci măestru» (f. 210 v), să-l mîngîie pe cel păcătos, pentru a-l apropia; să nu-l încarce cu prea mari penitențe. Se dă exemplu cu corabia încărcată: cînd «treace de măsură ea se afundă, iară de-i deșartă ea gioacă, și de e în vreamă împlută bineșor pără unde-i iaste ei măsura». La fel să facă și duhovnicul, adică preotul ce spovedește: «să împartă păcatele omului în trei părți» o parte să rămînă pe seama lui Hristos, a doua parte pe seama duhovnicului și «a treia parte să fie pre păcătos» ca «să se spășească curundu». Omului însă înțelept și cu puține greșeli «să-i dai bură (rotacism — bună) învățatură». Cînd însă este «prea păcătos» și va fi cu «puțină mente», se recomandă preotului să-i dea «pocaanie câte puținel», ca să nu-l «peară».

Îndemnarea cu împărțirea păcatelor în trei părți este împrumutată din operele lui Nichifor, patriarhul Constantinopolului. *Nomocanonul prescurtat* le cuprinde pe acestea și pe cel de la punctul 6 în *Învățătura și Orînduiala sfinților 318 părinți din Niceea*.

Cu aceste rînduri *Pravila lui Lucaci* în limba română ia sfîrșit.

*

Din expunerea de mai sus se desprind următoarele concluzii:

1. — *Pravila lui Lucaci* este un manual practic de îndrumare, necesar clerului, pentru a ști cum să se comporte cu mirenii și ce penitențe să aplice, ca duhovnicul să fie cu adevărat un «vraci sufletesc».

2. — *Lucaci* a urmărit să prezinte *Pravila* într-o formă și mai succintă decît *Pravila de ispravă*, monument românesc de la începutul secolului al XVI-lea.

3. — Fiind o prelucrare — nu traducere fidelă — el o redă într-o limbă mai clară, care se apropie mult de limba română de azi.

4. — Dînd dovadă de o profundă cunoaștere a pravilelor și a filozofiei religiei, *Lucaci* și-a permis să omită din textul slav ceea ce nu corespundea cu nevoile sociale de atunci ale poporului român, să adauge în schimb alte

68. *Ibidem*, are numai 300 de metanii Bibl. Acad. Republicii Socialiste România, ms. sl. nr. 283, f. I r.

69. *Lucaci* o intercalează marginal. *Psaltirea* amintită o are în text.

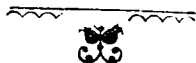
70. Polonism, întrebuițat și azi în Moldova de răsărit.

pasagii, ba chiar să modifice unele penitențe din canoanele Sfintului Vasilie cel Mare, lucru pe care l-a făcut numai Ioan Postitorul. Pravila sa este o adaptare la necesitățile morale, canonice și juridice ale poporului român.

5. — Mănăstirea Putna dispunea și în timpul lui Lucaci de un bogat tezaur de manuscrise, ce i-au servit ca mijloc de informare, și care păstrează de-a lungul veacurilor trecutul plin de glorie, pe tărîm politic și cultural, al epocii lui Ștefan cel Mare.

6. — Inițiativa lui Lucaci de a îmbogăți textul slav cu numeroase completări, precum și limba curgătoare în care este scrisă Pravila sa, îl situează printre fruntașii culturii românești din a doua jumătate a secolului al XVI-lea.

NICOLAE N. SMOCHINĂ și N. SMOCHINĂ

DOCUMENTARE

DESPRE PREOȚI ȘI DIACONI DUPĂ SFINTELE CANOANE

Preoția și treptele ei. — Pentru săvârșirea lucrării de sfințire, de propovăduire și de păstorire a credincioșilor, după porunca Mântuitorului au fost rânduiți de către însuși Mântuitorul, Sfinții Apostoli, care la rândul lor, au instituit apoi preoția legii noi, adică pe slujitorii bisericești din cele trei trepte ale ierarhiei preoțești: episcopi, prezbiteri și diaconi. Acest lucru este atestat de scriitorii cărților Noului Testament încă din primele zile ale Bisericii, după Cincizecime, când ierarhia bisericească de instituție divină apare deplin constituită.

Datorită activității Sfinților Apostoli în diferitele Biserici din epoca lor, lucrarea de propovăduire, de sfințire a credincioșilor și de păstorire a obștilor de creștini, era săvârșită în chip obișnuit încă din acea vreme de slujitorii bisericești din cele trei trepte ale preoției.

În Noul Testament se vorbește despre existența diaconilor și a preoților¹, înainte de ținerea Sinodului de la Ierusalim. Există și alte mărturii, încă din acel timp, cu privire la denumirea slujitorilor bisericești din cele trei trepte ale ierarhiei preoțești.²

În canoanele apostolice 1, 2 și altele, după ce se stabilește cum se face alegerea și hirotonirea episcopului, se arată că prezbiterul, diaconul, ipodiaconul și celelalte persoane care fac parte din cler³, sînt inferioare

1. «Ucenicii au hotărît să trimită fiecare după puterea lui un ajutor fraților care locuiau în Iudeea, ceea ce au și făcut; și au trimis acest ajutor la prezbiteri prin mîna lui Barnaba și a lui Saul», (*Fapte XI, 29—30*); Eusebiu Popovici, *Istoria bisericească universală și statistica bisericească*, București, 1925, vol. I, p. 261.

2. Prof. Justin Moisescu, *Ierarhia bisericească în epoca apostolică*, în «Mitropolia Olteniei», VI, (1954), nr. 1—3, p. 52—74 și nr. 4—6, p. 209—233.

3. N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, trad. de Uroș Kovincici și Dr. Nicolae Popovici, Arad, 1930, vol. II, part. I, p. 99, can. 24 al Sinodului de la Laodiceea, în care ni se dau numele altor persoane bisericești: «nu se cuvine ca cei ieraticesți

trepte episcopale, întrucît săvîrşirea hirotoniei prezbiterului şi a diaconului, precum şi a hirotesiei în celelalte trepte ţine de competenţa treptei ierarhice a episcopului.

Existenţa celor două trepte amintite mai sus, prezbiter şi diacon, este menţionată şi în alte canoane apostolice, ale sinoadelor locale, apoi şi în canoanelor sinoadelor ecumenice⁴, iar după veacul al II-lea vechimea lor nu mai e contestată.

Din numeroasele canoane, în care se vorbeşte clar despre existenţa treptelor de prezbiter şi diacon, în diferite împrejurări, menţionăm în primul rînd *canoanele apostolice*, în care citim : can. 6 : prezbiterul sau diaconul . . . ; can. 7, 8, 15 ; prezbiterul sau diaconul n-are voie să-şi părăsească eparhia (parohia), ci să asculte de episcop ; poate pleca numai cu scrisoare de recomandare şi cu scrisoare de demitere ; can. 17, 18, 25, 27, 28, 29, 31 ; prezbiterul să nu dispreţuiască pe episcop sau să-şi ridice alt altar ; can. 32, 33, 39 : prezbiterii şi diaconii să nu săvîrşească nimic fără învoirea episcopului ; can. 42, 44, 45, 46, 51, 53 şi 63, etc.

Din mulţimea *canoanelor sinoadelor locale*, în care sînt menţionate împreună sau separat treptele sacerdotale de prezbiter sau diacon, relevăm doar : can. 6 al Sinodului al III-lea local de la Gangra (340)⁵ şi can. 10 al Sinodului de la Cartagina (419)⁶, care este într-o strînsă legătură cu can. 6 al Sinodului de la Gangra, unde se aminteşte despre raporturile ce trebuie să fie între prezbiter şi episcop ; apoi can. 31 al Sinodului local de la Cartagina.

Şi în canoanele sinodului I ecumenic (325) şi ale sinodului II ecumenic (381) sînt folosiţi ca fiind în uzul vremii, termenul de prezbiter şi diacon. Aceasta se vede din faptul că sînt menţionate diferite canoane cu diferite prilejuri, muştrîndu-i ori lăudîndu-i sau sfătuindu-i. Astfel în can. 3, 8, 15 şi 16 al Sinodului I Ecumenic, care dispune : «prezbiterii sau diaconii sau în genere clericii, care sînt îndrăzneţi şi nici canonul bisericesc ştiind, vor pleca de la bisericile lor, aceştia nicidecum nu trebuie să se primească la altă biserică, ci trebuie să se înapoieze la parohiile lor . . . »⁷. Can. 18 al Sinodului I Ecumenic aminteşte şi el de treptele bisericeşti, şi în special de treapta diaconilor, cu privire la care dispune să rămîină în cele ce li s-a hotărît lor, adică în cadrul atribuţiei treptei lor.

de la prezbiter pînă la diacon, ci apoi cei din tagma bisericească pînă la slujitorii bisericeşti, ori citeţi, ori cîntăreţi, ori exorcşti, ori uşieri, ori celor din tagma asceţilor, să intre în cîrciumă». Vezi *Comentariul lui Zonara, Balsamon şi Aristen*, la Rallis şi Potlis, în *Sintagma Ateniană* (Sint. At.), Atena, 1852, vol. II, p. 72—73 (în continuare prescurtat: Sint. At.); E. Popovici, *op. cit.*, vol. I, p. 269; D. Boroianu, *Dreptul bisericesc*, Iaşi, 1899, vol. II, p. 103—107; N. Milaş, *Dreptul bisericesc oriental*, Bucureşti, 1915, p. 349—350.

4. Primul şi al doilea Sinod Ecumenic le amintesc în mod expres.

5. N. Milaş, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, vol. II, part. I, p. 43, can. 6 al Sinodului de la Gangra.

6. *Ibidem*, vol. II, part. I, p. 159, can. 10 al Sinodului de la Cartagina.

7. *Ibidem*, vol. I, part. II, p. 69, can. 16 al Sinod. I Ecumenic.

Din acest din urmă canon se constată, că uneori treapta diaconilor, datorită desigur vechimii și rosturilor ei practice în viața bisericească, nesocotea drepturile celorlalte trepte și încerca să se ridice la nivelul acelora sau chiar să le-o ia înainte, ceea ce arată că avea o vechime destul de mare din moment ce în canon se spune : «s-a vădit că unii dintre diaconi (săvîrșesc) ceea ce nici canonul nici obiceiul a predanisit... Deci, toate acestea să înceteze și diaconii să rămînă între cele hotărîte lor, cunoscînd că, — și acum canonul arată raportul dintre treptele clericale — ei sînt slujitori ai episcopilor și mai mici decît prezbiterii»⁸.

Așa cum s-a văzut din Sfînta Scriptură și din canoanele cele mai vechi din veacul al III-lea și al IV-lea, ierarhia bisericească de instituire divină, în cele trei trepte : diaconi, preoți și episcopi, a existat și s-a păstrat cu fidelitate de către Biserică. Prin urmare, existența acestor trepte, în ordinea ierarhică amintită, diaconi, preoți și episcopi, este atestată în cele mai vechi documente de legislația bisericească.

Atribuțiile prin care se deosebesc treptele de prezbiter și cea de diacon. — Cînd treptele preoției neotestamentare sînt înfățișate ca stări bisericești aparte, li se fixează și atribuții speciale, criteriile prin care se pot deosebi între ele. Atribuțiile fiecărei trepte în parte sînt arătate unele în Sfînta Scriptură, iar altele în scrierile apostolice și post-apostolice precum și în canoane.

Să vedem ce spun aceste mărturii. Se știe că ridicarea în ierarhia bisericească se face numai prin înzestrarea credinciosului, prin hirotonie, cu puterea harului dumnezeiesc de a sluji cele sfinte. Starea harică a ambelor trepte de care ne ocupăm, vine de la Mîntuitorul prin Sfinții Apostoli mai întîi, și apoi prin episcopi. Așa cum însăși ordinea lor este arătată în toată rînduiala Bisericii, diaconul este subordonat preotului și amîndoi sînt subordonați episcopului. Raportul în care se află ele, este exprimat și de atribuțiile speciale stabilite pe seama fiecărei trepte. Acestea sînt mai puțin relevate în textul Sfintei Scripturi, dar sînt în schimb arătate cu de-amănuntul în sfintele canoane.

Încă din epoca apostolică s-a hotărît și s-a păstrat rînduiala generală exprimată prin can. 39 apostolic și anume că : «prezbiterii și diaconii să nu săvîrșescă nimic fără învoirea episcopului»⁹.

De aici rezultă că preoții și diaconii sînt întru totul supuși episcopului.

De atribuțiile *diaconilor* se ocupă numeroase canoane, dintre care vom releva pe cele mai importante. Dar din textul canoanelor rezultă existența a două categorii de diaconi în Biserica veche și anume : 1) a diaconilor sacramentali, și 2) a diaconilor simpli.

1) Diaconul fiind împreună-slujitor cu episcopul și cu prezbiterul ca ajutor al acestora, el trebuie să fie întru totul ascultător față de cei dintîi.

8. *Ibidem.* vol. I, part. II, p. 72, can. 18 al Sinodului I Ecumenic.

9. *Ibidem.* vol. I, part. I, p. 247 can. 39 apostolic; vezi și *Comentarul lui Zonara*, în *Sint. At.*, vol. II, p. 54.

În acest sens se și precizează la Sinodul I Ecumenic, prin canonul 18, locul diaconului în ierarhia sacramentală, deoarece ei voiau să administreze prezbiterilor Sfânta Împărtășanie, să se împărtășească chiar înaintea episcopilor, să aibă în Biserică întâietate față de prezbiteri, șezînd la sinod înaintea prezbiterilor.

Spre a curma aceste neorînduieli, Sfinții Părinți întruniți în Sinodul I Ecumenic, hotărâsc în can. 18 ca : «toate acestea să înceteze și diaconii să rămînă între cele hotărîte lor, cunoscînd că ei sînt slujitori ai episcopului și mai mici decît prezbiterii. Deci să primească euharistia conform rînduiei, după prezbiteri, dîndu-le lor ori episcopul ori prezbiterul. Dar nici a ședea între prezbiteri să fie iertat diaconilor»¹⁰.

Așa cum se precizează și prin acest canon, diaconii formează a treia treaptă a slujitorilor bisericești, coliturghisitori cu episcopii și prezbiterii. În privința poziției diaconilor în ierarhia bisericească găsim și în can. 20 al Sinodului de la Laodiceea dispoziția că «nu se cuvine ca diaconul să șadă înaintea prezbiterului. Asemenea și diaconii să aibă cinste de la slujitorii (bisericești) și de la toți clericii»¹¹.

Dintre atribuțiile speciale ale diaconilor sacramentali stabilite de sfințele canoane, pe lângă acelea care îi arată ca cei mai apropiați ajutori ai prezbiterului, prin can. 44 al lui Nichifor Mărturisitorul se menționează că în cazuri speciale ei pot boteza. «Asemenea și diaconul să boteze la nevoie».

2) Alături de diaconii sacramentali menționați în can. 18 al Sinodului I Ecumenic și în alte numeroase canoane, Sinodul Trulan referindu-se și la diaconii destinați lucrării de asistență socială a Bisericii, aduce prin can. 16 o hotărîre nouă în conformitate cu pericopa din Faptele Apostolilor (VI, 1-6), unde se spune că : «în zilele acelea, înmulțindu-se ucenicii, eleniștii au început să murmure împotriva evreilor, că la împărțirea zilnică de hrană, văduvele lor erau trecute cu vederea. Atunci cei 12 au chemat mulțimea ucenicilor și le-au zis : nu este potrivit ca noi, părăsind cuvîntul lui Dumnezeu să slujim la mese. Drept aceea, fraților, căutați șapte bărbați dintre voi, bine văzuți, plini de Duh Sfînt și înțelepciune pe care noi să-i rînduim la acest lucru.

Deci, conform acestora, declarăm și noi, ca, potrivit învățaturii de mai sus, menționații cei șapte diaconi să nu se considere slujitori ai tainelor»¹².

O asemenea împărțire a diaconilor în două categorii, a existat desigur, atît în primele veacuri ale Bisericii cît și mai tîrziu, deoarece unii dintre diaconi aveau însărcinarea deosebită de a purta grijă de săraci și bolnavi.

Următori pildei Sfinților Apostoli, care așezaseră șapte diaconi pentru mesele frățești, episcopii adunați în sinod la Neo-Cezareea Pontului,

10. N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, vol. I, part. II, p. 72, can. 18 al Sinodului I Ecumenic; E. Popovici, *op. cit.*, vol. I, p. 357.

11. N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...*, vol. II, part. I, p. 97, can. 20 al Sinodului de la Laodiceea. 12. Vezi și E. Popovici, *op. cit.*, vol. I, p. 263.

În anul 315, au statornicit prin can. 15, în conformitate cu cele din Faptele Apostolilor că «diaconii trebuie să fie șapte, după canon, oricât de mare ar fi cetatea. Să se încredințeze de aceasta din Cartea Faptelor»¹³.

Chiar dacă în prima parte a acestui canon nu se arată că ar fi vorba de o anumită categorie de diaconi, dar din temeiul pe care sinodul îl aduce pentru sprijinirea hotărîrii lui, rezultă limpede că nu se vorbește aici despre diaconi în general, ci numai despre diaconii care împlineau în chip obișnuit îndatoriri asemănătoare cu diaconii din Faptele Apostolilor (cap. VI, 1—6).

Referitor la această categorie de diaconi simpli, Sinodul Trulan mai stabilește, prin can. 16, că nu există nici un dezacord între hotărîrea Sinodului de la Neo-Cezareea și rînduiala bisericească, potrivit căreia numărul diaconilor nu avea o anumită limită, fiindcă în Răsărit, aproape pretutindeni în marile orașe, numărul diaconilor era mai mare de șapte.

Iată textul respectiv al acestui canon : «Fiindcă cartea Faptelor Apostolilor învață că Apostolii au pus șapte diaconi, iar părinții Sinodului de la Neo-Cezareea, în canoanele așezate de dînșii au expus lămurit, că diaconii, potrivit canonului, trebuie să fie șapte oricît de mare ar fi cetatea, despre ceea ce te vei convinge și din Cartea Faptelor ; noi comparînd ideea părinților cu cele spuse de Apostoli, am găsit că la dînșii nu a fost vorba despre bărbații care serveau tainele, ci despre serviciul necesar la mese.

Deci, conform acestora, declarăm și noi, ca, potrivit învățaturii de mai sus, menționați șapte diaconi să nu se considere slujitori ai Tainelor, ci că aceștia au fost cei cărora li s-a încredințat îngrijirea generală a celor adunați atunci ; acești diaconi ne oferă prin aceasta pilda de iubire de oameni și de purtare de grijă a celor lipsiți».

Rezultă limpede așadar din Faptele Apostolilor că cei șapte bărbați au fost aleși de credincioși din rîndurile lor și au fost așezați de Apostoli în treapta diaconiei prin rugăciune și punerea mîinilor, adică prin hirotonie. În acest fel se poate presupune că ei au dobîndit puterea de a sluji ca ajutători ai prezbiterilor și episcopilor la săvîrșirea întregii lucrări preoțești.¹⁴

Acest lucru nu este încă deplin sigur, căci în can. 16 al Sinodului Trulan, prin care se exprimă o tălcuire autentică a locului de la Fapte VI, 1-6, dată de un sinod ecumenic, se spune că aceștia nu au fost și nu

13. N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...*, vol. II, part. I, p. 40, can. 15 al Sinodului de la Neo-Cezareea; A. Șaguna, *Compendiu de Dreptul canonic*, Sibiu, 1913, p. 151, 188 și 189.

14. Iată cum comentează E. Popovici (*op. cit.*, p. 259) rostul diaconilor: «Este adevărat că cei șapte diaconi au fost așezați în Biserica din Ierusalim mai întîi pentru a administra asistența săracilor, sau cum zice Sfînta Scriptură, pentru serviciul meselor (agapelor), de aceea în Biserica veche unii chiar deosebeau pe cei șapte diaconi din Ierusalim de ceilalți diaconi, așezați de Apostoli, ca două instituții deosebite dar mesele erau unite cu Cina Domnului, adică cu ospățul în care se comemora Hristos și se aducea sacrificiul Său deci cei ce serveau la mesele zise «agape» serveau și la Cina Domnului, așadar la altar».

trebuie să se considere nici slujitori ai Tainelor și nici slujitori ai cuvîntului, ci doar ai meselor, iar de aici se impune concluzia, că ei nu primiseră o hirotonie propriu-zisă, ci mai degrabă o hirotesie, adică o taină care să-i facă apți pentru slujirea Tainelor și în genere pentru lucrarea preoțească, ci, o ierurgie, care să-i îndreptățească a îndeplini altă slujire bisericească și care-i face mai degrabă precursori ai ipodiaconilor, decît diaconi propriu-ziși.

Modul de instituire a acestei categorii de diaconi, ne arată pentru prima dată cum se proceda formal la instituirea membrilor clerului și el a rămas modelul hirotoniei și al hirotesiei, ca act de consacrare a slujitorilor bisericești.¹⁵

Nu este exclus însă ca avînd să împlinească o sarcină deosebită, în cadrul îndatoririlor legate de treapta lor ierarhică, cei șapte diaconi să fi constituit nu o treaptă deosebită în ierarhia bisericească, ci numai o categorie aparte în rîndul diaconilor.¹⁶

În decursul vremii s-a obișnuit ca unii diaconi să reprezinte în diferite împrejurări, la diferite ocazii, gradele superioare. Avînd în vedere această situație, Sinodul Trulan prin can. 7 a hotărît referitor la locul diaconilor care ocupă dregătorii bisericești, că «diaconul chiar dacă s-ar găsi în demnitate, adică în orice fel de dregătorie bisericească, să nu șadă înaintea prezbiterului; afară de cazul, dacă reprezentînd pe patriarh sau pe mitropolitul său, va merge în altă cetate pentru vreo pricină, căci atunci i se va da cîntea ca celui ce suplinește locul aceluia... Aceasta însă se va ține și la celelalte cete sfînite»¹⁷.

Deoarece multe dregătorii bisericești erau încredințate diaconilor, aceștia au început a se considera mai presus, mai importanți decît prezbiterii. Ei erau însă în contradicție cu can. 18 al Sinodului I Ecumenic, prin care li se stabilea precis locul unde trebuie să stea cînd sînt împreună cu prezbiterii și episcopii. Dar de la această regulă generală fac totuși excepție acei diaconi care reprezintă persoana patriarhului sau mitropolitului, revenindu-le acestora locul pe care aveau dreptul să-l ocupe cei pe care-i reprezentau.

Despre atribuțiile *treptei de prezbiter* se ocupă destul de numeroase canoane, dintre care vom analiza pe cele mai grăitoare și mai reprezentative.

Mai întîi, relevăm faptul că preotul are dreptul și datoria de a propovădui adevărul de credință și de a-i îndruma pe credincioși în viața lor religioasă. În această privință, can. 58 apostolic dispune următoarele: «episcopul sau prezbiterul, nepurtînd grijă de cler sau de popor și neîn-

15. Pr. Prof. Liviu Stan, *Curs de Drept bisericesc; Tîlcuirea sfintelor canoane* (ms.), București, 1960, vol. I, p. 247.

16. Vezi și Prof. Justin Moisescu, *Ierarhia bisericească în epoca apostolică...*, p. 70.

17. N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...*, vol. I, part. II, p. 327, can. 7 al Sinodului Trulan.

vățindu-i pe ei dreapta credință, să se afurisească, iar persistând în lenevie și neglijență, să se caterisească»¹⁸.

Îndatorirea impusă de acest canon nu este altceva decât expresia legală a poruncii Mîntuitorului dată Sfinților Apostoli și urmașilor lor, de a propovădui credința.

Dar cel mai categoric canon în privința îndatoririi preoților de a propovădui credința și de a-i îndruma pe credincioși să păzească toată buna rînduială după pilda și porunca Mîntuitorului, este can. 9 al Sinodului local de la Constantinopol (861-862). Iată textul acestuia: «căci preotul lui Dumnezeu trebuie să povățuiască pe cel ce nu se supune legilor, prin învățături și sfaturi, citeodată și cu certări bisericești, dar să nu sară asupra trupurilor oamenilor cu bice și cu lovituri»¹⁹.

De atribuțiile sacramentale ale prezbiterilor se ocupă numeroase canoane, dintre care relevăm can. 47 apostolic, prin care se arată persoanele sfințite care pot săvîrși Sfînta Taină a Botezului și cum să o săvîrșescă. Iată textul respectiv: «episcopul sau preotul de va boteza din nou pe cel botezat după adevăr, sau de nu va boteza pe cel spurcat de către necinstitorii de Dumnezeu, să se caterisească ca unul care-și bate joc de crucea și de moartea Domnului și nu deosebește pe preoți de preoții mincinoși»²⁰.

Tot la Botez se referă și can. 49 apostolic, prin care se rînduiește că botezul se cuvine a se săvîrși în primul rînd de către episcop sau prezbiter, în Tatăl, Fiul și Duhul: «dacă vre un episcop sau prezbiter nu ar boteza după porunca Domnului în Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt, ... să se caterisească»²¹, iar prin can. 50 se reglementează modul de săvîrșire de către episcopi sau prezbiteri a Sfîntei Taine a Botezului prin trei afundări.»²²

Ocupîndu-se de administrarea Sfîntelor Taine și a Botezului, și Nichifor Mărturisitorul amintește în can. 45, pe preot ca prim săvîrșitor, precizînd că «dacă nu este de față preot, se cuvine ca pe pruncii cei nebotezați să-i boteze oricine s-ar afla acolo ... numai să fie creștin»²³.

Dar, în afară de simpli creștini laici, în cazuri de necesitate, mai poate săvîrși Sfîntul Botez, chiar și monahul simplu, precum spune tot

18. *Ibidem*, vol. I, part. I, p. 272, can. 58 apostolic.

19. *Ibidem*, vol. II, part. I, p. 315—316, can. 9 al Sinodului IX local de la Constantinopol.

20. *Ibidem*, vol. I, part. I, p. 357, can. 47 apostolic; D. Boroianu, *op. cit.*, vol. II, p. 192.

21. N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, vol. I, part. I, p. 263, can. 49 apostolic; D. Boroianu, *op. cit.*, vol. II, p. 191.

22. N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...*, vol. I, part. I, p. 264, can. 50 apostolic; D. Boroianu, *op. cit.*, vol. II, p. 192; A. Șaguna, *op. cit.*, p. 43, 51, pct. 3 și 5.

23. N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...*, vol. II, part. II, p. 243, can. 45 al lui Nichifor Mărturisitorul: «dacă nu este de față preot, se cuvine ca pe pruncii cei nebotezați să-i boteze oricine s-ar găsi acolo. Dacă îi botează chiar și însuși tatăl lor sau oricare altul, numai să fie creștin, nu este păcat»

Nichifor Mărturisitorul rînduind prin can. 44, ca «la nevoie și monahul simplu să boteze»²⁴.

Prezbiterul are dreptul și să hirotesească întru citeț și ipodiaton, dar îi este oprită sub orice formă, conform hotărîrii Sinodului de la Caragina, înscrisă în can. 6, sfințirea Marelui Mir. În această privință, Sinodul a hotărît ca «pregătirea Sfîntului Mir și consacrarea fecioarelor... sau sfințirea bisericilor... să nu se facă de prezbiteri... nici nu este îngăduit prezbiterului să înpace pe cineva la liturghie publică»²⁵.

Din textul canonului se vede că prezbiterului îi erau interzise patru sfințite lucrări și anume: 1. sfințirea Marelui Mir; 2. consacrarea fecioarelor; 3. sfințirea bisericilor; 4. dezlegarea penitenților. Este însă de observat că obiceiul a permis ulterior preoților să sfințească bisericile cu delegație de la episcop. Cît despre dezlegarea penitențelor ea nu le era oprită decît pe alocuri și în cazuri excepționale, căci regula era că prezbiterii aveau dreptul să săvîrșească acest act.

De altfel însuși can. 52 apostolic, canon ce se bazează pe textul din Sfînta Evanghelie a lui Luca XV, 7: «bucurie se face în cer pentru un păcătos care se pocăiește», îl obligă pe preot nu numai pe episcop să primească în Biserică prin dezlegare, pe cel întors cu cîință. Iată modul în care dispune canonul: «dacă vre un episcop sau prezbiter nu primește pe cel ce se întoarce de la păcat, ci îl leapădă, să se caterisească; căci mîhnește pe Hristos, cel ce a zis: bucurie se face în cer pentru un păcătos care se pocăiește»²⁶.

În privința atribuțiilor pastorale ale prezbiterilor, am văzut dispoziția can. 58 apostolic, care-i obligă să poarte grijă de credincioși, adică să-i îndrumeze și să-i cîrmuiască pe calea mîntuirii.

Tot în cadrul atribuțiilor de această natură, preoții puteau elibera unele scrisori canonice și adică astfel de scrisori prin care se atesta identitatea de creștin a laicilor care călătoreau, sau se arăta că sînt în afara oricărei bănuieli, fiind reprimiți în biserică, după ce au fost eventual excomunicați.

Dovadă avem în această privință obiceiul precum și can. 8 al Sinodului de la Antiohia, care numai restrînge, nu interzice dreptul preoților de la țară de a elibera astfel de scrisori.

Eliberarea acestui fel de epistole canonice se bazează pe practica apostolică avînd o vechime considerabilă, așa cum reiese din Epistola II către Corinteni²⁷, unde se constată că la început comunitățile pretindeau de la persoane necunoscute aceste scrisori de recomandare. Pe baza acestei practici apostolice a fost emis can. 12 apostolic, care dispune: «dacă vre un cleric sau laic afurisit sau neprimut, ducîndu-se în altă cetate se va primi

24. N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...*, vol. II, part. II, p. 242, în can. 44 al lui Nichifor Mărturisitorul spune în mod aparte că «la nevoie și monahul simplu să boteze». Asemenea și diaconul să boteze la nevoie.

25. *Ibidem*, vol. II, part. I, p. 154—155, can. 6 al Sinodului de la Caragina; vezi și *Comentariul lui Zonara*, în *Sint. At.*, vol. III, p. 309 și 311.

26. N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...*, vol. I, part. I, p. 267, can. 52 apostolic.

27. «Începem noi iarăși să ne lăudăm singuri? Sau nu cumva avem trebuință, ca unii, de epistole de laudă, către voi sau de la voi?» (II Cor. III, 1).

fără scrisori de recomandare, să se afurisească și cel ce l-a primit și cel ce s-a primit»²⁸.

Nici din acest canon, nici din can. 11 al Sinodului IV Ecumenic nu rezultă dacă preoții nu aveau dreptul să dea scrisori canonice de felul celor pomenite.

Abia can. 13 al Sinodului al IV-lea Ecumenic și can. 17 al Sinodului al VI-lea Ecumenic, precizează că numai episcopul are dreptul să emită scrisori canonice pentru clerici, scrisori de un fel deosebit de cele pe care le puteau da și preoții.

Raporturile canonice dintre treptele preoției. — Raporturile canonice dintre cele trei trepte au fost stabilite după atribuțiile și importanța lor. Ele izvorăsc din însăși importanța treptelor. În felul acesta gândind, și Sinodul local de la Laodiceea a hotărât că «nu se cuvine ca prezbiterii înainte de intrarea episcopului să intre și să șadă în altar, ci după episcop să intre»²⁹. Din cuprinsul acestui canon s-ar putea trage concluzia că unii dintre preoții slujitori din Biserica Frigiei, în special, uitaseră de subordonarea lor față de episcop și se comportau în cadrul slujbelor fără de respectul convenit treptei episcopale.

Sesizați de o și mai gravă lipsă de respect din partea prezbiterilor și a diaconilor, părinții episcopi adunați în Sinodul local de la Cartagina, au hotărât prin can. 31 că: «dacă oarecare dintre clerici și diaconi nu s-ar supune episcopilor lor... să nu mai slujească»³⁰.

După cum se vede, acest canon privește supunerea canonică a tuturor persoanelor sfințite de la prezbiter în jos față de episcopul lor.

Prezbiterii și diaconii dacă ar fi slujitori la așezămintele de asistență socială ale Bisericii cum sînt azilurile de săraci, sau la mînăstiri sau la bisericile mucenicilor, ei trebuie să rămînă supuși episcopului lor, așa cum au hotărât Părinții adunați în Sinodul al IV-lea Ecumenic prin can. 8, care dispune astfel: «clericii azilurilor de săraci și ai mînăstirilor și ai bisericilor mucenicilor să rămînă sub stăpînirea episcopilor din fiecare cetate, după tradiția Sfinților Părinți, și să nu se sustragă cu trufie de la episcopul lor propriu»³¹.

Se cunosc cazuri în istoria Bisericii, cînd unii episcopi hirotoniți după toată rînduiala, adică de mai mulți episcopi laolaltă și pentru eparhie precisă, din cauza unor împrejurări nefavorabile au fost nevoiți să nu se mai ducă la scaunul pentru care au fost sfințiți. Situația acestora o reglementează mai întîi Sinodul I Ecumenic, prin can. 8, care dispune că episcopul neprimit în scaun, prezentîndu-se la episcopul locului poate fi numit horepiscop sau prezbiter, «pentru ca să se vadă că este în cler, ca să nu fie doi episcopi într-o cetate»³².

28. N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...*, vol. I, part. I, p. 208, can. 12 apostolic.

29. *Ibidem*, vol. II, part. II, p. 116, can. 56 al Sinodului de la Laodicea.

30. *Ibidem*, vol. II, part. I, p. 188, can. 31 al Sinodului de la Cartagina.

31. *Ibidem*, vol. I, part. II, p. 205, can. 8, al Sinodului al IV-lea Ecumenic.

De episcopii ajunși într-o asemenea situație s-a ocupat și Sinodul de la Ancira prin can. 18, apoi Sinodul al IV-lea Ecumenic, prin can. 29, și Sinodul al VI-lea Ecumenic prin can. 20.

Cu deosebire grăitor este can. 18 al Sinodului de la Ancira, care se pare că a constituit chiar un model pentru can. 8 al Sinodului I Ecumenic.

Iată ce au hotărât Părinții adunați la Ancira: «dacă unii au fost puși episcopi și nu s-au primit de parohia (eparhia) pentru care au fost numiți, ar vrea să meargă în alte parohii și să violenteze pe cei așezați acolo și să ațite împotriva acelora răzvrătire, aceia să se afurisească. Dacă însă ar vrea să rămână în prezbiteria unde au fost mai înainte prezbiteri, să nu fie ei lepădați din demnitate; iar dacă se vor ridica cu tulburare împotriva episcopilor așezați acolo, să li se ia lor și demnitatea prezbiteriei și să fie lepădați»³³.

Can. 29 al Sinodului al IV-lea Ecumenic se ridică împotriva abuzului cu retrogradarea episcopilor la treapta de prezbiteri, dar o constată și o admite în fapt, iar can. 20 al Sinodului Trulan, dispune astfel: «Nu este iertat episcopului să învețe în public în altă cetate, care nu ține de el. Iar de se va vădi careva făcând aceasta să înceteze de la episcopie; să lucreze însă cele ale prezbiterului»³⁴.

Textele citate sînt clare. Cazul de care se ocupă este caracteristic pentru raporturile dintre treptele preoției, relevînd un aspect ignorat dar mult grăitor al acestor raporturi. Într-adevăr, față de opinia acreditată ca fiind canonică, după care retrogradarea în raporturile dintre treptele ierarhice ar constitui o ierosilie, textele în cauză arată că există posibilitatea, ca fără ierosilie, episcopul să slujească doar ca prezbiter în cazuri determinate³⁵.

Importanța prezbiterilor și a diaconilor ca slujitori ai Bisericii. — În genere, prezbiterii și diaconii săvîrșesc lucrări sfinte — Taine și ierurgii; preotul și singur, dar diaconul numai împreună cu prezbiterul sau cu episcopul. Ca atare, ei sînt slujitori de drept ai Bisericii, iar nu simpli auxiliari: preotul ca unul care are păstoria comunității, cu răspundere pentru credincioși, iar diaconul ca unul care îl ajută pe preot și pe episcop în slujirea lor. În această calitate, diaconul este îndreptățit la cinstea cuvenită atît din partea credincioșilor, cît și din partea celorlalți membri ai ierarhiei.

Preoții și diaconii se deosebesc și de mireni și de călugări, cum s-a văzut nu numai prin starea lor harică, ci și prin atribuțiile lor.

În canoane, acolo unde nu se arată numele fiecărei trepte, se spune «starea ieraticască», înțelegîndu-se prin aceasta nu numai episcopul, ci și prezbiterul și diaconul.

32. *Ibidem*, vol. I, part. II, p. 46, can. 8 al Sinodului Ecumenic; vezi *Comentariul lui Zonara în Sint. At.*, vol. II, p. 133—144.

33. N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...*, vol. II, part. I, p. 21, can. 18 al Sinodului de la Ancira; vezi *Comentariul lui Zonara la acest canon în Sint. At.*, vol. III, p. 58.

34. Canonul 20 al Sinodului Trulan.

35. Pr. Prof. Liviu Stan, *op. cit.*, vol. II, p. 16.

În legătură cu «starea ieratică», trebuie relevat în special faptul că această stare în întregime sa, reprezintă nu numai o categorie de slujitori ai Tainelor și ai cuvîntului, ci și pe slujitorii obștilor, ai comunităților sau ai credincioșilor pentru că în Biserică nu există preoție cu altă destinație, decît cu aceea de a lucra pentru mîntuirea credincioșilor.

Ca urmare, nu numai episcopul și preotul, ci și diaconul trebuie să săvîrșească lucrare pastorală, colaborînd la aceasta cu episcopul și cu prezbiterul.

În acord cu acest fel de a fi privită lucrarea întregii preoții, can. 23 al Sinodului Trulan face o precizare, adeseori trecută cu vederea, stabilind că treptele sacramentale au dreptul de a împărtăși sfînta cuminecătură. Iată însăși cuvintele canonului: «nici unul dintre episcopi sau prezbiteri sau diaconi, împărtășind prea curata cuminecătură, să nu ceară de la cel ce primește împărtășirea aceasta deosebită, bani sau ceva de acest fel»³⁶.

În privința stării de evlavie și de curăție în care un cleric poate săvîrși cele sfînte, Sfinții Părinți adunați în Sinodul Trulan, întregind hotărîrile Sinodului de la Cartagina, stabilesc prin can. 29 ca: «Sfintele altarului să nu se săvîrșească decît numai de persoane care au ajuns»³⁷.

Și în ceea ce privește viața familiară și însăși căsătoria clericilor există norme canonice care arată că ea trebuie să se deosebească de cea obișnuită. În primul rînd, ei pot fi căsătoriți sau necăsătoriți, hotărîre ce poate fi luată personal înainte de hirotonie, căci conform can. 26 apostolic, «dintre cei care au intrat în cler neînsurați, cerînd să se însoare, îngăduim numai citeților și cîntăreților». Deși în textul canonului nu se amintește nimic în mod expres, nici de prezbiteri și nici de diaconi, se înțelege că se referă și la ei. Repetînd acest canon, Sinodul Trulan precizează prin can. 6, că nici ipodiaconii, nici diaconii și nici prezbiterii nu pot contracta căsătorie după sfințire³⁸.

Prezbiterii și diaconii se pot căsători înainte de hirotonie, însă cu o fecioară care să fie de religie ortodoxă, și în nici un caz cu o eterodoxă³⁹.

Prezbiterii și diaconii sînt obligați la o disciplină aparte numită ascultare canonică, disciplină la care nu sînt supuși cei care nu sînt slujitori bisericești. Iată ce dispune asupra ascultării canonice can. 39 apostolic, pe care l-am mai citat și în altă parte: «prezbiterii și diaconii să nu săvîrșească nimic fără învoirea episcopului; căci el este căruia i s-a încredințat poporul Domnului și de la el se va cere socoteală pentru sufletele lor»⁴⁰.

Iar Sfinții Părinți adunați la Sinodul local de la Gangra, prin can. 6, rînduiesc astfel: «clericul care săvîrșește cele bisericești, îndeosebi fără

36. N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...*, vol. I, part. II, p. 386, can. 23 al Sinodului Trulan.

37. *Ibidem*, vol. I, part. II, p. 391—392, can. 29 al Sinodului Trulan.

38. *Ibidem*, vol. I, part. II, p. 321, can. 6 al Sinodului Trulan.

39. Can. 18 apostolic; can. 14 al Sinodului al IV-lea Ecumenic, ș.a.

40. N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...*, vol. I, part. I, p. 247, can. 39 apostolic.

învoirea episcopului, să fie anatema, căci defaimă Biserica și lucrează împotriva socotinței episcopului»⁴¹. Și can. 10 al Sinodului local de la Cartagina condamnă pe prezbiterul care-și dă mai mare importanță decât episcopul său, slujind singur. Iată ce spune canonul: «dacă vre un prezbiter osîndindu-se cumva de către episcopul său propriu, îndemnat fiind de trufie și mîndrie, ar socoti că trebuie să aducă separat lui Dumnezeu cele sfinte sau alt altar ar socoti să ridice împotriva credinței și rînduiei bisericești, unul ca acela să nu scape nepedepsit»⁴².

Judecarea treburilor bisericești se face, în cadrul puterii pe care Iisus Hristos a dat-o Bisericii Sale⁴³, iar autoritatea bisericească poate cerceta și judeca prin această purtare, în limitele competenței sale, activitatea fiecărui membru al Bisericii. Pe această bază s-a statornicit tradiția că judecarea clericilor ca corp aparte să se facă în mod deosebit nu ca pentru mireni.

Împreună cu Sfinta Scriptură, și canoanele dispun ca judecata clericilor să fie făcută de către autoritatea bisericească cu multă cercetare căci «prin gura a doi sau trei martori se va statornici orice cuvînt»⁴⁴.

Cea mai caracteristică dispoziție în această chestiune o cuprinde can. 9 al Sinodului al IV-lea Ecumenic de la Calcedon, în care citim: «dacă vre un cleric are litigii cu alt cleric... chestiunea să se cerceteze mai întîi de către episcopul său propriu, sau cu voia episcopului său, de către aceia, pe care ambele părți îi vor să le facă judecată; iar dacă cineva ar proceda împotriva acestora, să se supună pedepselor canonice».

Pentru neînțelegerile între clericii aceluiași episcop, este competentă conform acestui canon, judecata episcopală. Afară de această judecată canonul mai amintește și de o judecată aleasă prin învoire, și de alte foruri de apel și recurs⁴⁵.

Un alt aspect al importanței slujirii preoțești a treptelor sacerdotale îl relevă canoanele care opresc amestecul incompatibil al lor în treburile lumești. Acest lucru se precizează mai întîi în canonul 6 apostolic, dispunîndu-se, ca «episcopul, prezbiterul sau diaconul, să nu ia asupra sa purtări de griji lumești», măsură pe care o întărește și can. 81 apostolic, cînd dispune că «nu se cuvine episcopul sau prezbiterul să se pună pe sine în servicii publice, ci să se îndeletnicească cu afaceri bisericești».

41. *Ibidem*, vol. II, part. I, p. 43, can. 6 al Sinodului de la Gangra.

42. *Ibidem*, vol. II, part. I, p. 159, can. 10 al Sinodului de la Cartagina.

43. «Dacă fratele tău a păcătuit împotriva ta, du-te și muștră-l între tine și el singur, dacă te ascultă ai cîștigat pe fratele tău, iar dacă nu te ascultă, mai ia cu tine unul sau doi inși, pentru ca orice vorbă să fie sprijinită pe mărturia a doi sau trei martori. Dacă nu vrea să asculte de ei, spune-l Bisericii; și dacă nu vrea să asculte nici de Biserică, să fie pentru tine ca un păgîn și ca un vameș». (Matei XVIII, 15—17).

44. Matei XVIII, 16; vezi N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...*, vol. I, part. I, p. 300, can. 75 apostolic.

45. *Ibidem*, vol. I, part. II, p. 207—208; vezi și *Comentarul lui Balsamon*, în *Sint. At.*, vol. II, p. 238—240.

Modul în care Biserica a înțeles și a aplicat dispozițiile acestor canoane, nu numai că nu oprește clerul de la îndeplinirea tuturor îndatoririlor cetățenești, ci din contră, îl obligă să se comporte model în această privință.

Rostul prezbiterilor și diaconilor în conducerea vieții bisericești. — Ca slujitori ai Bisericii rînduiți de episcopi în urma designării lor de către obștile de credincioși, preoții și diaconii purtau grijă de viața religioasă din parohiile pe seama cărora erau hirotoniți.

Nu se hirotoneau nici prezbiteri și nici diaconi fără destinație, rînduială pe care o exprimă can. 6 al Sinodului al IV-lea Ecumenic, în termenii următori: «nimeni să nu se hirotonească fără destinație, nici prezbiterul nici diaconul ...cel ce se hirotonește să se numească special pentru biserica unei cetăți sau unui sat»⁴⁶.

Datorită poziției lor de slujitori și de cîrmuitori bisericești în parohii, prezbiterii și diaconii erau chemați să-și dea părerea personală în fața episcopilor, cînd cineva se primea în cler, căci spune Sfîntul Vasile cel Mare în can. 89: «obiceiul încetățenit din vechime în Biserica lui Dumnezeu, primea pe slujitorii Bisericii, după ce îi cerceta cu toată temeinicia... și aceasta o cercetau prezbiterii și diaconii care viețuiau împreună cu ei, apoi îi duceau la horepiscopi, care primind voturile de la cei ce mărturiseau adevărat și dînd de știre episcopului, așa îl numărau pe slujitor în tagma celor ieraticesți... Și în viitor să cercetați pe cei vrednici și să-i primiți; dar să nu-i numărați (în cler) înainte de a-i aduce la noi»⁴⁷.

Că prezbiterii și diaconii sînt cei mai îndreptății ca alături de credincioși să ia parte la alegerea clericilor, ne mărturisește și Teofil al Alexandriei prin can. 7, unde spune că «în privința celor care vor avea să se hirotonească, rînduiala să fie aceasta: ca preoțimea întreagă să consimtă și să-i aleagă, și apoi episcopul să-i examineze și consimțind cu preoțimea, în mijlocul bisericii să-l hirotonească, fiind de față poporul, și episcopul se adresează (poporului) dacă poate și poporul să mărturisească pentru dînsul...», ca pentru cel ce va avea să-i fie conducător⁴⁸.

Hirotonia trebuie să aibă loc în mijlocul bisericii și în prezența poporului pentru ca și poporul să poată mărturisi în privința lui cînd episcopul vrea să verifice în public dacă cel ales este sau nu este vrednic de preoție sau diaconie. Cu acest prilej, poporul este chemat să mărturisească prin viu grai dacă într-adevăr cel ales este vrednic sau nu de a fi conducătorul spiritual al Bisericii lui Hristos.

Canonul mai dispune ca hirotoniile să nu se facă în mod ascuns, stabilind astfel în mod solemn, publicitatea hirotoniei.

*

46. N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe...*, vol. I, part. II, p. 200—201, can. 6 al Sinodului al IV-lea Ecumenic.

47. *Ibidem*, vol. II, part. II, p. 135—136, can. 89 al Sfîntului Vasile cel Mare.

48. *Ibidem*, vol. II, part. II, p. 179, can. 7 al lui Teofil al Alexandriei.

Din toate atribuțiile și actele de slujire arătate în capitolele precedente, precum și din amintirea lor în textele canoanelor și în lucrarea practică a Bisericii, rezultă că preoții și diaconii au fost și au rămas colaboratorii cei mai apropiați și direcți ai episcopilor în conducerea treburilor bisericesti. Acest lucru se vede în mod mai precis chiar din textul canoanelor, în care ei sînt arătați în legătură directă cu episcopii și cu lucrarea lor, sub cele trei aspecte ale slujirii: învățătoresc, sacramental și jurisdicțional sau de cîrmuire.

EUGEN C. MARINA

CU PRIVIRE LA MISIUNEA DIPLOMATICĂ A EPISCOPULUI MELCHISEDEC ÎN RUSIA ÎN ANUL 1868

În anii 1866—1868, marile puteri priveau cu bănuială tratativele care se duceau între România, Serbia, Muntenegru și Grecia în vederea încheierii unei alianțe îndreptate împotriva Turciei, alianță care să le aducă independență deplină iar pentru Grecia alipirea unor teritorii care se găseau încă sub dominație otomană.

Sprijinirea de către guvernul român a cetelor bulgare în anii 1867—1868, care treceau la sud de Dunăre spre a răscula pe bulgari și a forma un guvern revoluționar bulgar în Balcani, a făcut ca în Austro-Ungaria, Franța și Anglia să fie dezlănțuită o campanie împotriva României, cum că aceasta urmărește dezagregarea Imperiului otoman.

Deoarece relațiile cu Rusia se răciseră încă din ultimii ani de domnie ale lui Al. I. Cuza, Bismark cultivînd prietenia Rusiei, sfătuia pe domnitorul Carol la începutul anului 1868 să se apropie de aceasta, chiar dacă acest lucru nu convenea Franței ¹.

În acest scop în februarie—martie 1868, se va afla în Rusia o delegație română formată din episcopul Melchisedec și Ioan Cantacuzino fost ministru. În articolul de față utilizez materiale din cîteva dosare aflate la Direcția generală a Arhivelor Statului, din fondul Casa regală ².

La 22 ianuarie 1868, domnitorul Carol îi comunica prințului Gorceacov cancelar și ministru al Afacerilor Externe al Imperiului rus, că dorește să aibă relații de bună-vecinătate și prietenie cu marele său vecin, și în acest scop trimite o misiune specială la Petersburg, formată din episcopul Melchisedec și Ioan Cantacuzino ³.

Dosarul nr. 41/1868, cuprinde raportul misiunii române compusă din episcopul Melchisedec și Ioan Cantacuzino, trimisă în Rusia în anul 1868 ⁴. Raportul este redactat în limba română de către episcopul Melchisedec, descriind audiențele la împăratul Alexandru al II-lea, la cancelarul Gor-

1. *Istoria României*, vol. IV (1848—1878), ed. Acad. Republicii Socialiste România, București, 1964, p. 577.

2. Arhiva istorică centrală, fond Casa regală, dos. 32, 30, 41 (1868).

3. *Ibidem*, dos. 32 (1868), f. 1—2. 4. *Ibidem*, dos. 41 (1868).

ceacov, la mitropolitul Petersburgului și vizita făcută la prințul Reuss, ambasadorul Prusiei acreditat în Rusia⁵. Vom face referiri în ordinea cronologică în care episcopul Melchisedec și-a redactat raportul, insistând mai mult asupra problemelor discutate legate de Biserică.

Sosiți în capitala Imperiului rus, la Petersburg, prima vizită a fost făcută cancelarului Gorceacov. Gorceacov după ce a aflat că știu rusește episcopul studiasse la Kiev — convorbirea a decurs în limba rusă. Subiectul atacat a fost vechile legături între poporul rus și cel român, Gorceacov arătând că: «...vecinătatea reclamă nu mai puțin bune și amicale relațiuni»⁶, au deschis problema averilor mînăstirești secularizate în anul 1863 pe timpul domnitorului Al. I. Cuza.

Negocierile pentru lichidarea acestei probleme s-au prelungit pe plan diplomatic mai mulți ani, datorită îndeosebi îndărătniciei călugărilor greci care ridicau mari pretenții, dar pînă la urmă moșiile însumînd un sfert din teritoriul național au rămas în proprietatea statului fără să se plătească vreo despăgubire⁷. Statul rus care sprijinea Patriarhia de la Constantinopol, și care urmărea ca între populația creștină din Peninsula Balcanică să nu existe divergențe în vederea unui front comun împotriva Imperiului otoman, dorea o împăcare între Patriarhie și guvernul român, problema averilor mînăstirești a rămas să mai fie discutată și în cadrul altor întrevederi.

Raportul episcopului Melchisedec, consemnează în continuare o vizită la ambasadorul Prusiei, contele Reuss. Acesta i-a primit amical, le-a cerut informări despre «vuietul răspîndit de formarea bandelor bulgare»⁸ și despre pregătirile de război ale Serbiei, sfătuindu-i că este în interesul României de-a fi în relații bune cu puterile limitrofe.

Vizita următoare a fost făcută mitropolitului Petersburgului. Acesta i-a primit bine, iar ei i-au transmis complimente din partea mitropolitului din București. Apoi au fost abordate probleme politice. Mitropolitul s-a plîns de intrigile polonezilor emigranți în Turcia și în Austro-Ungaria, încît ei sînt nevoiți să trimită cărți bisericești peste graniță după ce rup primele pagini cu pozele familiei imperiale, ca să nu fie considerate cărțile bisericești material de propagandă⁹.

«Mitropolitul — consemnează episcopul Melchisedec — era foarte preocupat de propaganda catolică în România, începută după dînsul din timpul principelui Cuza»¹⁰. Era îngrijorat de existența seminarului catolic și a școlii pentru călugărițele iezuite. La toate acestea, episcopul Melchisedec îi răspunde: «Asupra celor zise despre propoganda catolică l-am asigurat că ea nu ar putea izbuti în țara noastră, fiindcă românii în general sînt foarte atașați de noi de credința religioasă moștenită de la părinți... că noi nu știm să fi existînd la noi iezuiți, deși sînt biserici

5. *Ibidem*, f. 1. 6. *Ibidem*, f. 1.

7. *Istoria României...*, p. 362—363, Cf. și C. C. Giurescu, *Suprafața moșiilor mînăstirești secularizate în 1863*, în «*Studii*», XII (1939), nr. 2, p. 149—157.

8. Arhiva istorică centrală, fond. Casa regală, dos. 41/1868, f. 1.

9. *Ibidem*, f. 2. 10. *Ibidem*.

catolice prin unele orașe»¹¹. Această alarmă au dat-o foile grecești ca să se creadă că egumenii greci erau la noi străjerii Ortodoxiei.

La întrebarea mitropolitului, dacă, întrucît Carol era catolic, nu va crește oare influența Bisericii Catolice, episcopul român îi răspunde: «Eu l-am asigurat că din contră Domnitorul este foarte preocupat de ideea de a se restabili biserica pe bazele canoanelor și ale drepturilor noastre istorice, că dorește restabilirea vechilor relațiuni cu bisericile ortodoxe, și cu Rusia, care este sprijinitoarea Ortodoxiei»¹².

La sfîrșitul întrevederii, episcopul Melchisedec i-a oferit mitropolitului o «colecțiune de mai multe portrete de peisaje și biserici din România».

La 11 februarie 1868 episcopul Melchisedec și Ioan Cantacuzino au fost primiți în audiență de împăratul Alexandru al II-lea. Acesta s-a interesat în ce perioadă episcopul român a făcut studiile la Kiev, ce prelați ruși cunoaște mai bine, dacă prințul Carol sprijină Biserica Ortodoxă, și a asigurat pe episcopul Melchisedec că Rusia pe linie diplomatică va sprijini România dacă va fi necesar.

Apoi au discutat ce asemănări de cuvinte sînt în limba rusă și limba română, Melchisedec explicînd că: «...deși în limba română sînt cuvinte slave, dar elementul cel mare și formele limbii sînt latine. De aceea un român nu înțelege limba rusă, dacă n-a învățat»¹³. La sfîrșitul audienței împăratul a deschis discuția privind secularizarea averilor mînăstirești și le-a recomandat să se înțeleagă cu cancelarul Gorceacov¹⁴.

Peste cîteva zile, episcopul Melchisedec a făcut o a doua vizită mitropolitului de Petersburg. În cursul discuției i-a dat amănunte despre construcția bisericii episcopale de Argeș, despre Ștefan cel Mare și alte amănunte din istoria poporului român. Mitropolitul și-a exprimat îngrijorarea că Franța urmărește să atragă de partea sa România, Melchisedec i-a răspuns că deși țară latină, România este și va fi ortodoxă.

Melchisedec consemnează în raportul său că a doua zi a ascultat liturghia în lavră.

La 4 martie 1868, delegația română a fost invitată la un prînz la contele Gorceacov, unde a participat locțiitorul ministrului afacerilor externe, Giers, Eugelchert — vicedirector în Ministerul de Externe, și alți funcționari superiori. Generalul Ignatiev, ambasadorul Rusiei la Constantinopol, deși prezent la Petersburg și invitat la prînz n-a putut participa fiind invitat în aceeași zi la palat.

Înainte de a se așeza la masă, cancelarul Gorceacov l-a luat de braț pe episcopul Melchisedec și i-a spus în particular că episcopul probabil are mulți dușmani în țară deoarece a primit multe scrisori împotriva lui. El nu ține cont de aceste scrisori și principalul este împăcarea cu patriarhul de la Constantinopol¹⁵.

La masă, conversația principală a fost pretenția Patriarhiei de la Constantinopol față de Biserica Română. Melchisedec a apărut punctul de

11. *Ibidem*.

12. *Ibidem*.

13. *Ibidem*.

14. *Ibidem*, f. 3

15. *Ibidem*, f. 4—5.

vedere, că la noi episcopii se aleg nu după canoane, ci după legi specifice ale țării. Alegerea episcopilor este o atribuție a corpurilor legislative¹⁶. În cursul discuțiilor când Stremanehov i-a atras atenția că în calitate de față bisericească trebuie să țină la Biserică și la interesele ei; episcopul Melchisedec scrie în raport: «Eu i-am replicat că biserica nu se poate izola de țară, interesele țării nu pot fi străine bisericii»¹⁷.

La 5 Martie delegația noastră este primită din nou la împărat pe care Melchisedec o consemnează în raport «ultima audiență la împărat»¹⁸. Țarul le-a spus că dorește «...restabilirea tradiționalelor vechi relațiuni, la care ține mult»¹⁹, între cele două popoare, iar problema averilor mînăstirești dorește să fie rezolvată echitabil. Generalul Ignatiev a primit instrucțiuni și le va da tot concursul la Constantinopol²⁰.

Țarul a declarat că, deși occidentul crede că Rusia nutrește planuri de cucerire față de Imperiul otoman, Rusia are intențiile cele mai pașnice și de acest lucru a fost înștiințat printr-o scrisoare împăratul Napoleon al III-lea²¹. În aceeași zi cancelarul Gorceacov scria domnitorului Carol o scrisoare în care îi comunica că delegația română a fost bine primită și ascultată, și au fost abordate diferite chestiuni. Cere ca problema averilor mînăstirești să fie rezolvată judicios²².

La 23 martie 1868, printr-o telegramă cifrată expediată din Petersburg, Ioan Cantacuzino comunica «Episcopul a plecat ieri direct spre București cu scrisoarea împăratului și a lui Gorceacov»²³.

Chiar dacă problema averilor mînăstirești nu a fost rezolvată așa cum dorea Rusia, misiunea delegației române a contribuit la o apropiere de Rusia, iar episcopul Melchisedec a dat dovadă în tot timpul misiunii încredințate de a fi un bun patriot, un om care a slujit conștiincios interesele țării sale.

CIACHIR NICOLAE
Doctor in Istorie

16. *Ibidem*, f. 5. 17. *Ibidem*, f. 6. 18. *Ibidem*, f. 7. 19. *Ibidem*.

20. *Ibidem*. 21. *Ibidem*. 22. *Ibidem*, dos. 32 (1868) f. 4.

23. *Ibidem*, dos. 40 (1868), f. 3; Același dosar conține 2 rapoarte trimise din Petersburg. Unde la 24 febr./8 mart. 1868 și altul din 10/22 martie 1868 trimis prin episcopul Melchisedec: Amîndouă rapoartele conțin în mare probleme atinse și de raportul episcopului.

DIN ISTORIA RELAȚIILOR MOLDO-UCRAINENE ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVII-lea

Nevoia unor legături cu Rusia e nutrită, mai ales la sfârșitul secolului al XVI-lea și la începutul celui de al XVII-lea, de toate popoarele asuprite din Balcani. Ele nu-și pierd nădejdea într-o intervenție care să le scape de povara jugului otoman. Cît era de răspîndită această convingere se vede și din spusele lui Nicolae pîrcălab de Hotin care, prin 1595, după alungarea lui Aron Vodă de pe tronul Moldovei, vorbea și el despre o ligă anti-otomană, în care să intre «prea sfințitul nostru domn, papa de la Roma, preaputernicul împărat al Romanilor, palatinul Ardealului, marele duce al Moscovei și ceilalți foarte mulți prinți ai creștinătății»¹. După cum se știe, această urmărire împotriva turcilor nu s-a realizat; însă, în ce ne privește pe noi românii, pe la sfârșitul acestui secol, avem tot mai multe legături aici, în răsăritul Europei.

Deși între țările române și Rusia nu existau la finele secolului al XVI-lea relații politice directe, totuși legăturile cu populațiile din Ucraina, de sub stăpînirea Poloniei, n-au încetat niciodată. Ele sînt înlesnite nu numai de situația socială similară, în care se aflau popoarele din această parte a Europei ci și de poziția lor față de propaganda catolicismului.

În urma unirii cu Biserica Romei (1596), populația ucraineană se împarte în două: o minoritate a vîrfurilor societății, împreună cu clerul superior, îmbrățișează uniația pentru a-și menține pozițiile de clasă în-lăuntrul statului polon, iar marea masă a poporului, tîrgoveții, meseriașii și țărani, rămîne fidelă tradițiilor ortodoxe într-o formă jurisdicțională cu totul nouă. Faptul acesta aruncă pe ucraineni pe o poziție de dublă rezistență. Masele largi ale poporului luptă acum atît împotriva exploatării feudale cît și împotriva persecuțiilor religioase. Împrejurările în care s-a dezvoltat și a luptat poporul ucrainean în această vreme sînt cunoscute și nu vom stăruia asupra lor², ci vom urmări numai legăturile izvorîte din această nouă situație.

Urmînd vechea tradiție a Bisericii din răsăritul Europei ucrainenii strîng și mai mult legăturile cu Orientul ortodox³. Pentru a putea re-

1. N. Iorga, *Istoria lui Mihai Viteazul*, București, 1935, I, p. 171.

2. I. Nistor, *Problema ucraineană în lumina istoriei*, în «Codrul Cosminului», VIII (1933—1934), p. 92 ș.u.

3. Șt. Ciobanu, *Din legăturile culturale româno-ucrainene*, Buc., 1938, p. 6, ș. u.

zista în fața asupririlor sociale și religioase și pentru a veni în ajutorul celor nevoiași, încă de la sfârșitul secolului al XV-lea au luat ființă acele asociații numite «Frății» (bratstva). Se cunoaște acum rolul pozitiv pe care l-au jucat aceste organizații în susținerea sentimentului de solidaritate socială din viața poporului ucrainean. Îndeosebi «frățiile» din orașele mari, care erau în același timp și centre de comerț — ca Kiev, Liov, Moghilev ș. a. —, au desfășurat o activitate constructivă pe linia intereselor de clasă ale maselor populare. Ele au susținut trează conștiința unității de neam a poporului pînă la izbucnirea războiului de eliberare din 1648.

La Liov, mare centru comercial, exista de asemenea o «frăție» ortodoxă alcătuită din ucraineni ortodocși, români și greci, care, spre a scăpa de furia propagandei catolice, a cerut Patriarhiei din Antiohia să ia sub ocrotirea ei jurisdicțională biserica lor din Liov, «prefăcînd-o în stavropighie»⁴, așa cum s-a întîmplat mai tîrziu — prin 1641 — și cu biserica Sfîntul Nicolae din Ismail⁵.

Comunitatea din Liov dispunea de o biserică proprie, care era o ctitorie mai veche a voievozilor moldoveni și care în cursul secolului al XVI-lea a fost reconstruită și ajutată de Alexandru Lăpușeanu⁶. Aflată în lipsuri și nevoi, frăția de la Liov face deseori apel la voievozii români pentru ajutor și ocrotire.

Pe la sfârșitul anului 1590, Petru Șchiopul, pe atunci domn al Moldovei, intervine pe lîngă Sigismund al III-lea, cu rugămintea de a îngădui reconstrucția bisericii stavropighiei din Liov⁷. Însă daniile pentru această biserică au fost susținute de Movilești și îndeosebi de Ieremia Movilă, care avea strînse legături cu magnații poloni. Se știe că cele patru fiice ale lui (Regina, Maria, Catarina și Ana) au fost căsătorite cu aristocrați din Polonia⁸, iar el, personal, dispunea de o întinsă moșie la Ustie pe Nistru, între Jaslowiecz și Rohatyn, pe care o cumpărase de la «marele paharnic al Coroanei», în 1598⁹.

4. La 1 ianuarie 1586, partriarhul Ioachim al Antiohiei a declarat biserica Adormirea Maicii Domnului din Liov stavropighie (Юбилейное издание въ память 300-лят мяго основания Нововскаго ставропигниского, Liov, 1886, I, 1—2). Vezi și I. Nistor, *op. cit.*, p. 92.

5. A. Sladnițchi, *Eparhia Proilovo-Izmailului*, în «Revista societății istorico-arheologice bisericești din Chișinău», XIV (1922), p. 25.

6. Hurmuzaki, I, 2, 1893, p. 205—257 și... p. 9 ș.u. și I. Nistor, *op. cit.*, p. 87—91.

7. Hurmuzaki, I, 2, p. 315—317.

8. Z. Arbore, *Petru Movilă, mitropolitul Chievului*, în «Revista Tinerimea Română», XVI (1899), I, p. 95—96.

9. N. Iorga, *Doamna lui Ieremia vodă*, în «Anal. Acad. Rom.», Man. Sect. ist., t. XXXII (1910), p. 123 și Hurmuzaki, I, 2, p. 469—571. P. N. Batiuşkov afirma că, la sfârșitul secolului al XVI-lea, Ieremia Movilă a cumpărat o proprietate lîngă Moghilăul de azi și a clădit acolo un oraș care îi poartă numele (cf. Подоля Sanct Petersburg, 1891, p. 95).

Înainte de a începe să trimită ajutoare bănești «frăției» de la Liov, Ieremia Movilă cere și el, la 15 aprilie 1598, regelui permisiunea de a repara și împodobi biserica ortodoxă a stavropighiei, ceea ce a obținut imediat ¹⁰.

Deși visteria țării era mai întotdeauna goală «*ЗА НЕДОСТАТКЪ СКАРЕШ*» ¹¹, lucru mărtirisit de domnul Moldovei aproape în fiecare din scrisorile adresate stavropighiei din Liov, și «cu toate că și în țara noastră sînt de asemenea multe biserici, orașe și curți domnești, care se ruinează și care au nevoie de reparații și de mari cheltuieli» ¹², totuși Ieremia Movilă trimite regulat acolo ajutoare bănești. Din 1595 și pînă în 1606, domnul Moldovei a trimis, mai ales prin oamenii «frăției» liovene, care veneau regulat în Moldova, aproape zece mii de zloți polonezi ¹³, pe lângă alte ajutoare date de udearnicul său de Ustie». Din corespondența purtată între domnul moldovean și «frăția» din Liov reiese că el ținea cu orice chip să ducă la bun sfîrșit cu banii săi zidirea bisericii. De aceea, ruga pe cei din Liov să termine biserica într-un an. Cel puțin așa scria el la 12 martie 1599 ¹⁴.

Însă tocmai din lipsă de bani lucrul mergea greu și domnul Moldovei e informat prin oamenii săi de mersul lucrărilor. Astfel, în vara anului 1598 omul său de încredere, logofătul Luca Stroici — care se interesa în aceeași măsură ca și domnul Moldovei de ajutorarea bisericii — își exprimă nemulțumirea față de faptul că parohienii din Liov au dărîmat un zid de cărămidă, vrînd să facă altul «din piatră cioplită, ceea ce costă și timp și bani mai mulți» ¹⁵.

Din pricina evenimentelor externe, în cursul anului 1600, situația vistieriei e grea și Ieremia Movilă înștiințează pe lioveni că nu le poate trimite nici un ban ¹⁶. În vara anului următor, lipsurile sînt și mai mari, deoarece domnul Moldovei recrutează lefegii pentru a veni în ajutorul fratelui său, Simion, din Țara Românească. La 30 iunie 1601, el înștiințează pe Sigismund al III-lea că nu-i poate vărsa suma de 28.000 zloți, pe care o datora Republicii, fiindcă a fost nevoit să plătească cu acești bani soldele lefegiilor polonezi ¹⁷. Cu toate acestea, peste trei zile, Ieremia Movilă scoate 200 zloți și-i trimite stavropighiei din Liov ¹⁸.

10. Hurmuzaki, I, 2, p. 451 și 479—480.

11. Hurmuzaki, II supl., 2, 1895, p. 27. Scrisoarea din 30 martie 1601.

12. ДАЪ ЗАПРАВДАЖ Н ТЪ НАШЕН ЗЕМАН ТАКЖЕ ДОСНТЬ ЦЕРКВН Н ГРАДОВЪ Н ДВО; РУКЪ ГОСПОДАРСКИХЪ ЕТОАТЬ СПЪСТОШЕННЪХЪ, КОТОРИН ПОТРЕХУТЬ ПОПРАВН Н НЕМАЛОГО КОШТЪ (Hurmuzaki, I, 2 p. 457—458. Scrisoarea din 15 mai 1598. Vezi N. Iorga, *Istoria bisericii românești*, București, 1929, I, p. 255—256).

13. Hurmuzaki, I, 2, p. 457—458, 459, 523, 537, 538, 548, 568 și II, 2, p. 27—28, 40, 177, 283, 337, 344—347, 349. S. Golubev, Клевский Митрополитъ Петръ Могила и его сподвижники I, 1883, Киев, p. 10—11 și I. Nistor, *op. cit.*, p. 93 ș.u.

14. Hurmuzaki, I, 2, p. 523.

15. *Ibidem*, II supl., 2, p. 461.

16. *Ibidem*, I, 2, p. 634.

17. *Ibidem*, II supl., 2, p. 38.

18. *Ibidem*, p. 40.

Se pare însă că lucrul bisericii nu era călăuzit întotdeauna de o bună înțelegere și de aceea, în momentul când domnul Moldovei amintea ortodocșilor din Liov că în țara sa erau multe de făcut, Luca Stroiici le scrie și el sfătuindu-i să trăiască în bună înțelegere cu episcopul Balaban¹⁹.

Însă în iulie 1606, moare Ieremia Movilă și Moldova e aruncată în vîltoarea unor lupte necruțătoare pentru domnie. Timp de mai mulți ani, clasa conducătoare e împărțită în două tabere vrăjmașe, reprezentînd interesele polonilor și turcilor, care își disputau întîietatea asupra Moldovei²⁰. În mijlocul acestor tulburări rareori se mai gîndește cineva la biserica stavropighiei din Liov. Elisabeta, doamna lui Ieremia, deși catolică și prinsă într-o luptă pe viață și pe moarte în jurul tronului Moldovei, continuă totuși să aibă legături cu Liovul. Încă de pe vremea când sotul său era în viață, Elisabeta doamna se interesa îndeaproape de ajutorarea bisericii de acolo.

La 13 februarie 1604, ea scria «frăției» din Liov despre zăbava prea mare a «părintelui Vasile», venit în Moldova cu diferite treburi²¹. Simion Movilă, urmînd la tron după moartea fratelui său, trimite și el «frăției», la 15 iunie 1607, 1000 de zloți polonezi, adăugînd că fratele său fiind mort, preia el acțiunea pentru terminarea bisericii²².

În primăvara anului 1610, cînd văduva lui Ieremia izbutise să așeze în scaunul țării pe fiul său Constantin, ea trimite stavropighiei un ajutor de 400 zloți²³. Pe lîngă tributul turcesc care apăsa greu pe umerii țării, tînărul domn mai trimite și el, în iulie același an, încă 400 zloți²⁴. În luna iulie 1611, cînd încă mai era în scaunul Moldovei, Constantin Movilă scrie stavropighiei că mamă-sa, Elisabeta doamna, îi dăruiește 600 zloți pe care îi datora negustorul armean Luka. Așadar, oamenii «frăției» să-i încaseze de la acesta²⁵.

Fără să aibă cîtuși de puțin presentimentul evenimentelor tragice, care aveau să urmeze, tînărul domn, împreună cu Elisabeta, văduva lui Ieremia Movilă, acordă stavropighiei, la 30 iulie 1611, un privilegiu, prin care se obligă să-i dea fiecare cîte 600 zloți anual, din venitul moșiei de la Ustie²⁶.

Se știe că nu mai departe decît în noiembrie același an, înainte de a-i veni vre-un ajutor din Polonia, turcii îl scot pe Constantin Movilă din domnie și numesc în locul lui pe Ștefan al II-lea Tomșa. Tînărul

19. N. Ghedeon Balaban era episcop de Liov care, după ce a trecut la uniție, a revenit cîrînd la Ortodoxie (N. Iorga, *Istoria bisericii românești...*, p. 256).

20. Miron Costin, *Opere*, ed. P. P. Panaitescu, 1958, p. 37. Vezi și Al. Lapedatu, *Un mănunchi de cercetări istorice*, București, 1915, p. 37—42; I. Moga, *Documente privitoare la domnia lui Const. Movilă*, în «Anuarul de istorie națională», IV (1926—1927), Cluj, 1929, p. 391—417; V. Lungu, *Mihăițaș vodă Movilă și Moldova în anul 1607*, în «Cercetări Istorice», VIII—IX (1932—1933), 1, p. 89—103 și N. Iorga, *Doamna lui Ieremia...*, p. 1033 ș.u.

22. *Ibidem*, p. 351.

23. *Ibidem*, p. 356.

21. Hurmuzaki, II supl. 2, p. 330.

24. *Ibidem*, p. 358.

25. *Ibidem*, p. 359.

26. *Ibidem*, p. 361.

Movilă se refugiază cu mamă-sa și o seamă de rude în cetatea Hotinului, iar prin iunie 1612 se afla la Camenița²⁷.

De aici, fosta doamnă a Moldovei scrie «frăției» din Liov să nu primească nici un străin printre ctitorii bisericii, deoarece e hotărâtă, împreună cu fiul său, să termine zidirea acestui locaș²⁸. Chiar și în momentele grele ale vieții, această femeie dădea dovadă de o mare semeție feudală. De altfel, întreaga acțiune filantropică de ajutorare a bisericii Uspeniei din Liov cu bani luați din vistieria țării are un caracter strict feudal, de fălire, așa după cum atîția voievozi români — în frunte cu Vasile Lupu — au avut aceeași atitudine față de bisericile și mînaștirile ortodoxe din imperiul turcesc.

La începutul toamnei, Elisabeta se afla la Ustie și fără să bănuiască sfîrșitul tragic al fiului său — în urma luptei de la Cornul lui Sas, 19 iulie 1612 — ea scrie «frăției», la 9 septembrie 1612, că panul Nestor Ureche o informase despre mersul lucrărilor. Îi roagă din nou să nu primească alt ctitor, — făcînd prin aceasta aluzie la noul domn al Moldovei Ștefan Tomșa²⁹. Doamna Elisabeta e vizitată chiar acolo, la Ustie, de oameni și prieteni din Liov — printre care și părintele Vasile — și pun la cale terminarea bisericii³⁰.

Nădăjduind continuu în întoarcerea lui Constantin Movilă — pe care îl credea rob la tătari — și în repunerea lui în scaunul Moldovei, Elisabeta doamna nu uită datoriile ei față de stavropighia din Liov. Probabil cu cîteva zile înainte de a-i parveni știrea morții fiului său, — pe care s-a grăbit s-o aducă la cunoștința lui Leon Sapieha, la 15 iunie 1613³¹ (în orice caz după sosirea ei dintr-o vizită făcută la Varșovia) —, Elisabeta scrie din castelul ei de la Ustie membrilor «frăției» din Liov, comunicîndu-le că sora sa, Maria, postelniceasa, care se afla la Camenița, le va trimite bani prin omul ei, Dinu Bașotă³². Ceva mai tîrziu, la 25 august, mama lui Constantin Movilă dăruiește Mînaștirii Cuvioasa Paraschiva dijma din venitul unei prisăci, aparținînd iobagului Andrei Kolodka și care se afla pe moșia Movileștilor³³.

Abia pe la sfîrșitul lui martie din anul următor, Elisabeta făgăduiește liovenilor — de data aceasta se afla la Ustie — că le va trimite în curînd un om cu bani pentru terminarea bisericii³⁴. În vremea aceea Elisabeta se agită din nou și strînge oaste pentru a aduce în scaunul

27. N. Iorga, *Doamna lui Ieremia...*, p. 1036 și *Socotelile Brașovului și scrisori românești către sfat în sec. al XVII-lea*, în «Anal. Acad. Române». Mem. sect. ist., seria II, t. XXI (1899), p. 131. 28. Hurmuzaki, II, 2, p. 364.

29. *Ibidem*, p. 336. Vezi în legătură cu aceste împrejurări: N. C. Băjeraru, *Ștefan Tomșa II și rivalitatea turco-polonă în Moldova*, Iași, 1926, și Victor Motogna, *Domnia întâia a lui Ștefan Tomșa după izvoarele ungurești*, în «Revista Istorică», XI (1925), 1—3, p. 78—85. 30. Hurmuzaki, II supl. 2, p. 367.

31. B. P. Hașdeu, *Arhiva Istorică...*, III (1867), p. 44—45 și N. Iorga, *Doamna lui Ieremia...*, p. 1039. 32. Hurmuzaki, II supl. 2, p. 375.

33. A. S. Petrusевич Сводная галицко-русскя летопись съ 1600 по 1700 гедъ, Liov, 1874, p. 48.

34. Hurmuzaki, II supl. 2, p. 383. Vezi și S. Golubev, *Материялы для истории западно-русской Церкви*, Kiev, 1883, p. 162—163.

Moldovei pe cel de al doilea fiu al lui Ieremia, Alexandru. De aceea, atît în septembrie 1613, cît și în martie 1614, ea îndeamnă la lucru pe cei din Liov, asigurîndu-i de sprijinul ei în viitor ³⁵.

Însă pe la începutul lui martie 1614, cînd răzbuñătorul Ștefan Tomșa rărea rîndurile boierilor moldoveni, Marghita, soția lui Simion Movilă, pe cînd se afla la Dziadzilów în Polonia, ținînd neapărat să se lămurească adevărul într-o dispută religioasă, intervenită între preoți și dascălul copiilor săi, îi trimite pe aceștia la stavropighia din Liov ³⁶. Evenimentele tragice din cursul anului 1616 n-au mai dat răgaz Elisabetei Movilă să se mai gîndească la ajutorarea bisericii din Liov. Căci «fămeia răpitoare», de care vorbește Miron Costin ³⁷, împreună cu cei doi copii ai săi, Bogdan și Alexandru, a fost dusă la Țarigrad, de unde nu s-a mai întors niciodată.

Legăturile cu «frăția» din Liov au mai fost întreținute în acest timp, și de o parte din boierii moldoveni, înrudiți sau nu cu Movileștii. După tradiția Movileștilor, ale căror relații cu polonii au înlesnit atîtea intervenții nefericite ale acestora în viața politică a Moldovei, boierii moldoveni au avut legături strînse mai ales cu populația ortodoxă din Polonia.

La această epocă, Liovul adăpostea foarte mulți români printre care meseriași, negustori, preoți, oșteni și mulți boieri rămași acolo încă de pe vremea lui Iancu Sasul, împreună cu Maria, soția acestuia ³⁸. De aceea, legăturile Moldovei cu acest oraș sînt în realitate mult mai largi și mai frecvente, decît putem să le redăm pe bază de documente. Se întîlnesc boieri moldoveni, ca Nestor Ureche, ginerele său Isaia Balica, Luca Stroici și alții ³⁹, care solicită și obțin indigenatul polon, ca o practică feudală a timpului. Lipsiți de o legătură trainică cu oamenii și pămîntul țării, ei își pregătesc prin aceasta un loc de refugiu în caz de primejdie. Boierii moldoveni nu se mulțumesc numai cu averile acumulate în țară, prin tot felul de mijloace feudale, ci mai cumpără sau arendează moșii în Polonia, cum face, de pildă, Nestor Ureche ⁴⁰.

În această situație, ei înzestreaază biserici și mînaștiri ortodoxe din ținuturile Ucrainei de vest și mai cu seamă din regiunea Liovului. În cursul anului 1610, panul Nicoară Prăjescu, mare vistier sub Constantin Movilă și cunoscut în Moldova ca un boier foarte înstărit ⁴¹, dăruiește bisericii Sfîntul Onofrei din Liov un *Tetraevanghel* ferecat în argint

35. Hurmuzaki, II supl. 2, p. 378, 383.

36. *Ibidem*, p. 383, 387 și Ghenadie Enăceanu, *Extracte din Jurnalul Bisericii ortodoxă Română*, București, 1882, p. 136—165.

37. Miron Costin, *Opere*, p. 35.

38. P. P. Panaitescu, *Sfîrșitul lui Iancu vodă*, în «Revista Istorică», X (1924), 7—9, p. 174. Vezi și C. C. Giurescu, *Relațiile economice dintre români și ruși*, în «Revista istorică română», vol. XVII, 1947, 1—2, p. 4.

39. E. Barvinski, *Știri nouă asupra familiei Ureche*, «Prinos lui D. A. Sturza», București, 1903, p. 200. 40. *Ibidem*, p. 202.

41. Vezi și DIR. III, 1954, A. XVII, p. 189, 203, 223, 260, 323, ș.a.

și îmbrăcat în catifea roșie. Cartea fusese tipărită la Vilna în 1600 și boierul moldovean o cumpărase de la niște ostași polonezi care o luaseră ca pradă de război din biserica Sfintul Mucenic Mercurie din Smolensk, în timpul războiului cu rușii ⁴². Cât de strînse legături avea acest boier cu lumea ucraineană ortodoxă din Polonia, se vede și din faptul că el și-a înmormîntat soția, Maria în pridvorul bisericii Sfintul Onofrei.

Ni se mai spune că prin iunie 1612, un boier cu numele de Iurie, logofăt pe vremea lui Constantin Movilă, a dăruit și el bisericii stavropighiale 100 taleri ⁴³. De asemenea, logofătul Gavriile Moțoc dă și el Mînăstirii din Uniev un *Apostol*, tipărit în 1573. Documentele ne informează că acest moldovean a fost înmormîntat chiar acolo, la Uniev ⁴⁴.

Pentru diferitele servicii și daruri, pe care boierii moldoveni le fac locașurilor religioase din aceste părți, ei sînt trecuți în pomelnicele mînăstirilor și bisericilor, alături de alți ctitori și donatori. Astfel, în pomelnicul Mînăstirii din Uniev e pomenit Petru Șchiopul, împreună cu boierii lui din 1593, apoi Andrei hatman, Gavriilașco logofăt și Chighiu vornic în Moldova pe timpul lui Miron Barnovschi ⁴⁵.

Cercetînd pomelnicele mînăstirilor și bisericilor ortodoxe din regiunile apusene ale Ucrainei, se întîlnesc în tot cursul secolului al XVII-lea o sumedenie de români, pomeniți ca ctitori și donatori ai acestor locașuri ⁴⁶. La Uniev, la Stanislav, la Liov și în ale părți, boieri și negustori înstăriți din Moldova, ca și alți români așezați pe versantul nordic al Carpaților, încă din secolele anterioare de către regii poloni ⁴⁷ sau cei stabiliți cu treburi în centrele de comerț din Polonia, au sprijinit, fiecare după puterile lui, acțiunea de rezistență a Bisericii Ortodoxe împotriva catolicismului.

În conflictul iscat între membrii stavropighiei și Ghedeon Balaban, episcopul Liovului, a cărui atitudine față de problema unirii cu Roma i-a atras la un moment dat caterisirea, intervine un boier moldovean mijlocind împăcarea. La începutul anului 1602, logofătul Luca Stroici, care se bucura de o mare trecere printre ucrainenii din Liov, înlesnește această împăcare și stabilește raportul juridic dintre cele două părți. Episcopul Balaban făgăduiește să nu se amestece în treburile stavropighiei, iar «frăția» din Liov îi recunoaște cinul și dreptul de exarh patriarhal ⁴⁸.

Ocupînd dregătorii în Moldova, ei făceau deseori legătura dintre domni și membrii stavropighiei din Liov. De mai multe ori, Luca Stroici asigură pe lioveni că, în urma stăruințelor lui, Ieremia Movilă le trimite

42. A. S. Petrușevici, *op. cit.*, p. 42. 43. Юбилейное издание..., p. 12.

44. A. S. Petrușevici, *op. cit.*, p. 27.

45. *Ibidem*, vezi și St. Ciobanu, *op. cit.*, p. 13, nota 1.

46. A. Petrușevici, *op. cit.*, p. 295. 47. *Ibidem*, p. 207, 250, 311 și 334.

48. Ghedeon Balaban, Акты откосящияся къ истории южной западной Россіи Sanct Petersburg, 1851, IV, p. 243—244. Imediat după actul caterisirii (I.VII.1595), de către un sinod al ucrainenilor ortodocși, cneazul Constantin de Ostrog scria frăției să se împace cu Ghedeon Balaban, (*Ibidem*, IV, p. 104).

ajutoare bănești⁴⁹. Același lucru face și Isaia Balica, un alt boier hrăpăreț, care făgăduiește liovenilor că va stărui pe lângă domn să le dea bani pentru biserică⁵⁰. Mulți dintre boierii moldoveni devin membrii «frăției», cum face, de pildă, Nestor Ureche, prin iunie 1612, pe când se afla acolo, la Liov. Cu acest prilej, marele dregător moldovean face un legământ prin care mărturisește că «m-am aprins de dorința iubitoare de Dumnezeu și m-am alăturat la această frăție, ca să fiu în toate alături de ei»⁵¹.

Boierii moldoveni nu fac altceva decît să urmeze pilda Movileștilor, care nu sprijineau «frăția» ortodoxă din Liov numai bănește, ci o susțineau și în calitatea lor de mari feudali. În această privință, documentele ne spun că printre bogătașii înscriși ca membri ai «frăției» ortodoxe se afla și Elisabeta, soția lui Ieremia Movilă, împreună cu fiica lor, Ana⁵², care se căsătorise cu Maximilan Przembski, castelan de Sieradz⁵³.

Se înțelege că după îndepărtarea Movileștilor din scaunul Moldovei, nu mai are nimeni grija ajutorării bisericii din Liov. Abia la un an după suirea sa în scaun, Radu Mihnea trimite și el, în mai 1617, 100 de zloți pentru zidirea acestei biserici⁵⁴. Din scrisoarea voievodului moldovean se vede că ajutorul i-a fost solicitat de lioveni, care se adresaau oricui pentru a obține un ajutor bănesc. Deși domnul socoate că nu era momentul favorabil pentru așa ceva, totuși, pentru a nu lăsa oamenii să se întoarcă la Liov «cu mîna goală», le dă 100 zloți. Este același laitmotiv întîlnit aproape în toate scrisorile domnilor moldoveni, care se plîng că vistieria țării e goală. Cu toate acestea, de fiecare dată se mai găsesc bani și pentru sprijinirea acestei biserici.

Radu Mihnea, a cărui bună-credință nu poate fi pusă la îndoială, scrie liovenilor că avea această intenție încă de pe cînd se afla în Țara Românească. O dată cu aceasta, el făgăduiește «frăției» că în viitor i-ar putea trimite venitul provenit din dijma mierii⁵⁵, însă nu s-a păstrat nimic, din care să se constate că Radu Mihnea și-a ținut făgăduiala. Nici de data aceasta, nici în a doua domnie.

Însă biserica stavropighiei din Liov are o istorie îndelungată și n-a putut fi terminată la timp, mai ales că un incendiu, izbucnit în 1616, a mistuit un cartier întreg al orașului, în care se afla și biserica. La aceasta s-a adăugat și lipsa de mijloace materiale care, vreme de peste zece ani, n-au mai putut veni din Moldova. Vremurile erau nesigure, luptele între poloni și turci tulburau neconținut liniștea în aceste părți, iar năvălirile tătarilor pustiau țara Moldovei. Abia mai tîrziu, succesorul lui Mihnea vodă, Miron Barnovschi, movilean după mamă, reia tradiția ajutorării ortodocșilor din Liov.

49. Hurmuzaki, I, 2, p. 318, 459. 50. *Ibidem*, II supl. 2, p. 348.

51. A. S. Petrușevici, *op. cit.*, p. 46 și Șt. Ciobanu, *op. cit.*, p. 10.

52. P. N. Batiușkov, *op. cit.*, p. 98 și A. S. Petrușevici, *op. cit.*, I, p. 39 și II, p. 184.

53. A. S. Petrușevici, *op. cit.*, p. 3.

54. Ghedeon Balaban, *op. cit.*, t. IV, p. 499 și Hurmuzaki, II supl. 2, p. 425—426.

55. *Ibidem*.

La 2 mai 1627, el răspunde și la cererea liovenilor căroră din lipsă de bani, le oferă venitul ce urma să se obțină din vânzarea silitrei la Sniatyn. Din banii proveniți de pe urma acestei vânzări, să se plătească lucrătorii bisericii⁵⁶. Ne aflăm tocmai în perioada negocierilor de pace dintre Polonia și Turcia, realizată prin mijlocirea lui Barnovschi, care se găsea în vara acestui an la Oceaikov. Abia la 15 octombrie se întoarce iarăși la scaunul țării⁵⁷. Țara e sărăcită nu numai din cauza exploatării interne, ci și din pricina multor prădăciuni tătărăști. Cu toate acestea, Barnovschi caută să-i ajute pe lioveni oferindu-le un sprijin în natură. În acest scop, le scrie să trimită un om al lor în Moldova. În mai 1627, «frăția» trimite la Iași pe un oarecare Lucian Vasilievici, care a ridicat de la Moghilău, ducând cu el la Liov, 11 butoaie, conținând 593 de pietre și 9 funți de silitră. Din vânzarea silitrei s-au încasat pentru biserică 4.736,12 zloți⁵⁸.

Exact după un an de zile, în momentul când domnul Moldovei era ocupat cu soluționarea problemei țăranilor fugari, el trimite la Liov prin evreul Solomon suma de 2.000 zloți⁵⁹. Miron Barnovschi înțelege să continue în această privință, tradiția Movileștilor. El a hotărît, ca și înaintașii săi, să ajute biserica pînă la terminare. De aceea, în martie 1629, domnul Moldovei trimite «frăției» din Liov, prin Teodor cămărașul, 300 zloți⁶⁰. Tot în acea vreme, un oarecare «kir Dimitrie» a dus și el pentru biserica stavropighiei 150 taleri de aur⁶¹, adică 300 zloți.

Însă evenimentele politice erau deocamdată potrivnice. Turcii cereau bani și domnul moldovean n-avea de unde să dea, fiindcă vistieria țării era sleită. În urma acestui refuz, Barnovschi a fost acuzat de înțelegere cu polonii și la începutul lui iulie 1629 a fost mazilit⁶². «Frăția» din Liov, aflînd probabil că Barnovschi se găsea la Hotin, a trimis acolo pe un om de încredere, Ordzeshowschi, pentru a-i solicita un ajutor bănesc. În ziua de 21 iulie, domnul răspunde liovenilor că e hotărît să termine zidirea bisericii cu mijloacele lui bănești, însă deocamdată nu-și va putea ține făgăduiala, fiindcă «țara s-a tulburat puțin»⁶³.

În adevăr, pentru cîtva timp, făgăduiala domnului a rămas neîmplinită. În anii următori, s-au perindat pe tronul Moldovei alți trei voievozi, pentru care nu există nici o dovadă că ar fi ajutat într-un fel sau altul «frăția» din Liov. Miron Barnovschi, refugiat la Ustie împreună cu mama lui, Elisabeta, — unde cumpărase moșiile lui Ieremia Movilă de la fiicele acestuia, Ana și Maria —, continuă totuși să se intereseze de mersul lucrărilor de la Liov. Astfel, la 16 ianuarie 1630, fostul domn al Moldovei, a mai trimis la Liov 10 bucați de argint prin omul său de încredere, Teodor Cămărașu⁶⁴. La fel făcea și Ana Movi-

56. Hurmuzaki, II, supl. 2, p. 536.

57. N. Iorga, *Socotelile Brașovului...*, p. 171.

58. Юбилейное издание..., p. 12 și I. Nistor, *op. cit.*, p. 97.

59. Юбилейное издание, 12, nota 6.

60. *Ibidem.*

61. *Ibidem.*

62. N. Iorga, *Socotelile Brașovului...* p. 174.

63. Hurmuzaki, vol. II supl. 2, p. 586—587.

64. Юбилейное издание..., p. 12, nota 6.

leanca, care trecea deseori pe la Liov, dînd de fiecare dată cîte ceva pentru biserică ⁶⁵.

La începutul anului 1631, biserica fiind terminată, a avut loc festivitatea sfințirii, care s-a desfășurat după un ceremonial pompos, ca o afirmație categorică a Ortodoxiei în fața propagandei catolice. La această sărbătoare, iau parte printre alții arhimandritul Petre Movilă și fratele său Moise, care, între timp, ocupase scaunul Moldovei ⁶⁶.

Numai după cîteva luni însă, biserica, ridicată cu atîta trudă și jertfe bănești, a fost lovită de trăznet. În urma acestui fapt comunitatea lioveană solicită din nou pretutindeni ajutoare materiale. Însă, spre sfîrșitul toamnei din acel an, a avut loc o nouă schimbare în Moldova. Moise Movilă, refuzînd să dea turcilor un contingent de ostași, a fost înlocuit cu Alexandru Iliș, care ocupa astfel a doua oară tronul Moldovei.

În vremea aceea, Barnovschi nu mai putea trimite ajutoare bănești la Liov. În schimb, Elisabeta Barnovschi, mama voievodului, făgăduiește «frăției» din Liov, la 27 decembrie 1632, că de îndată ce fiul ei se va întoarce în scaunul țării, va stărui pe lîngă el să ajute la zugrăvirea bisericii. Deocamdată ea «a făcut tot ce i-a stat în putință, însă timpurile nu sînt prielnice» ⁶⁷. La începutul anului următor, țara «hierbînd în greutate și în netocmele», cum spune cronicarul ⁶⁸, Alexandru Iliș e silit de boieri și de popor să ia drumul Constantinopolului. În locul lui fu chemat Barnovschi de la Ustie ⁶⁹. Evenimentele au avut loc prin aprilie și în cursul acestei luni, Barnovschi fiind acum în scaunul Moldovei, a avut loc a doua sfințire a bisericii din Liov ⁷⁰.

Se cunosc apoi împrejurările în care domnul Moldovei a fost chemat la Țarigrad și decapitat sub privirile lui Murad al IV-lea ⁷¹, pentru legăturile lui prea strînse cu polonii. Deși apăsător de ideea morții, Barnovschi, care era un om «foarte drept și nelacom și blind», — cum îl caracterizează Miron Costin ⁷² — în epistola către doamna Elisabeta, scrisă din Țarigrad și în care caută să rostuiască lucrurile ce aveau să rămînă după el, — nu uită să vorbească și despre ctitoria sa din Liov ⁷³.

Obișnuită cu tradiția de ajutorare a Movileștilor, «frăția» ortodoxă din Liov continuă să solicite ajutoare atît membrilor acestei familii — care mai trăiau în acea vreme —, cît și domnilor următori. Așa se explică scrisoarea doamnei Elisabeta, mama lui Barnovschi, care, la începutul anului 1634, scria liovenilor că nu și-a putut ține făgăduiala față de

65. *Ibidem*, p. 15, nota 9.

66. I. Nistor, *op. cit.*, p. 98 și Юбилейное издание p. 16.

67. Hurmuzaki, vol. II, supl. 2, p. 602. 68. M. Costin, *Opere...*, p. 98.

69. N. Iorga, *Istoria românilor*, 1938, VI, p. 39 ș.u. și M. Costin, *Opere*, p. 100—104. 70. Юбилейное издание..., p. 15, nota 10.

71. N. Iorga, *Studii și documente*, IV, p. 200—201.

72. Miron Costin, *Opere...*, p. 103.

73. N. Iorga, *Istoria românilor...*, VI, p. 41.

biserică. Era vorba de niște lucruri, care încă nu erau gata. Nici chiar grânele solicitate nu le putea trimite, fiindcă vremurile erau potrivnice ⁷⁴.

Însă în aprilie 1634, urmează la tronul Moldovei Vasile Lupu, ale cărui avuții devin curînd cunoscute în tot răsăritul ortodox. Nu se cunoaște prin ce împrejurări a putut intra noul domn al Moldovei în legătură cu «frăția» din Liov, însă drumurile fiind cunoscute, nu e greu de bănuit că lucrul acesta a avut loc în urma nevoilor pe care le avea domnul moldovean de a înzestra tiparnița din Iași cu buchi noi. La 12 ianuarie 1641, el răspunde, «frăției», mulțumindu-i că a acceptat să-i toarne litere pentru tipar și să-i procure și alte lucruri de care tipografia lui ar avea nevoie. Totodată Vasile Lupu, «urmînd exemplul înaintașilor săi» ⁷⁵, se oferă să sprijine și el biserica stavropighială.

Și într-adevăr, în anul următor, bisericii Uspeniei din Liov i se puneă un acoperiș din aramă aurită, al cărui cost a fost suportat în întregime de Vasile Lupu ⁷⁶. Peste un an, domnul Moldovei avea să doneze acestei biserici și un epitrahil foarte scump ⁷⁷. Însă Vasile Lupu, care se socotea la data aceea un vajnic ocrotitor al Ortodoxiei, și-a arătat dărnicia și față de alte biserici din Ucraina poloneză. O inscripție de la intrarea unei biserici din Kiev, însoțită de inițialele domnului moldovean și săpată sub stema Moldovii, la 15 august 1644, arată aria largă de răspîndire a donațiilor făcute de Vasile Lupu ⁷⁸.

Peste doi ani, tocmai în vremea cînd se puneă din nou la cale un război pentru eliberarea creștinilor de sub turci, la care urma să participe și Moldova, Vasile Lupu a cumpărat (la 29 octombrie 1646 de la Ivan Skorodinski o ocină pe care a dăruit-o călugărilor din cinul Sfîntul Vasile din Liov, pentru a se clădi acolo o biserică ⁷⁹. Pe acest loc s-a ridicat Mînăstirea de călugărițe Vovidenia, al cărei ctitor este Vasile Lupu. Peste încă doi ani, la 13 martie 1648, în urma cererii Mariei Movilă, fiica lui Ieremia Movilă, Vasile Lupu, sfătuit și de mitropolitul Varlaam, a închinat Mînăstirea Sucevița, zidită și împodobită de Ieremia Movilă, Mînăstirii stavropighiale «Schitul» din Rușia Roșie ⁸⁰.

În felul acesta, se înțelege că legăturile dintre Moldova și «frăția» ortodoxă din Liov au continuat în tot cursul secolului al XVII-lea pînă la 5 aprilie 1709, cînd comunitatea ortodoxă din Liov s-a unit cu Biserica Romei ⁸¹.

74. Hurmuzaki, vol. supl. 2, p. 605—606.

75. *Ibidem*, III, 2, p. 1—2 și I. Nistor, *op. cit.*, p. 99.

76. Юбилейное издание..., p. 16.

77. *Ibidem*, p. 14, nota 10. Așadar, între Vasile Lupu și lioveni au continuat bunele relații și în anii următori. Cu toate acestea, N. A. Mohov ne informează că în 1642 s-a produs un conflict în chestiunea buchiilor de tipar, pe care urma să le procure frăția din Liov (cf. N. A. Mohov, *Documente medievale românești din arhivele sovietice*, în «Studii», XII, 1959, 3, p. 145).

78. N. Iorga, *Note polone*, în «Anal. Acad. Rom.», Secț. Ist. Seria III, t. II, 1924, p. 384 și I. Nistor, *op. cit.*, p. 100.

79. A. S. Petrușevici, *op. cit.*, I, p. 510.

80. *Ibidem*, II, p. 266 și Arh. St. Buc., *M-rea Coșula*, VII/6.

81. I. Nistor, *op. cit.*, p. 100—101.

Așadar faptele izvorite din documentele privitoare la legăturile Moldovei cu Liovul sînt de așa natură, încît se poate concluda că în realitate aceste relații au fost mult mai frecvente și de un volum mai cuprinzător. Au fost semnalate numai faptele menționate expres în actele timpului, din cuprinsul cărora reiese clar că relațiile acestea aveau un caracter mult mai amplu. Nu trebuie să se creadă că e vorba de legături sporadice și întâmplătoare; dimpotrivă, trebuie admisă, datorită tradiției sale comerciale, pe acolo se scurgeau spre țările de miazănoapte și chiar către ținuturile Europei Centrale multe din produsele țărilor române⁸². Mai ales pentru clasele conducătoare din Moldova, Liovul prezenta o atracție deosebită. Dacă Țara Românească își procura multe din articolele meșteșugărești de pe piața Brașovului, apoi Moldova le căuta și la Liov.

În această privință, Moldova a gravitat mai ales spre acest centru comercial care-i deschidea calea spre Rusia și spre Europa. Îndeosebi la sfîrșitul secolului al XVI-lea și la începutul celui următor, Movileștii și unii dintre boierii moldoveni trăiesc în Polonia ca în țara lor de baștină. Ei acolo au tot felul de legături și interese economice. De aceea nu-i de mirare faptul că Luca Stroici apare ca parte într-un proces, în ianuarie 1591, cu «Paulum Aromatarium», cetățean liovean, pentru 19 cupe de vin moldovenesc⁸³. Și nu întâmplător, Ieremia Movilă scrie la începutul anului 1605 panilor lioveni că trimite acolo pe diacul Andrei să cumpere hîrtie pentru scrisul cărților» și să caute dieci, «care să scrie cărți pentru nevoile noastre»⁸⁴ (НА ПИСАНІА КНИГЪ ТАКЪ ТЫЖ И ДАА ДА-КОВЪ ДО ПИСАНІА КНИГЪ НА ПОТРЕБЪ НАШІС).

Aceasta înseamnă că multă vreme Liovul a fost un centru de seamă către care se îndreptau interesele economice și culturale ale Moldovei. Cînd, de pildă, Marghita lui Simion Movilă trimite la Liov «preoții și dascălul copiilor săi» — referindu-se la o scrisoare anterioară, a «frăției» — sau cînd Petru Movilă povestește episodul cu tînărul Ștefan, de fel din Ucraina, care se afla în serviciul părinților săi⁸⁵, îndreptătește afirmarea cu toată certitudinea că între Marghita și stavropighie a fost o corespondență mai bogată, că la curtea ei se aflau preoți din Ucraina și în sfîrșit că documentele care s-au păstrat sînt niște slabe ecouri ale unor relații mult mai largi și mai frecvente.

Pe de altă parte, însă de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, în mijlocul populației ortodoxe din Ucraina poloneză începuseră mari frămîntări din cauza propagandei catolicismului, care îmbrăcase forme destul de violente. În fața noilor mijloace de luptă, folosite de catolici, în frunte cu Sigismund, regele Poloniei, se impunea o strîngere de rînduri pentru

82. A. Florovskij, *Cesko-ruské obchodni styky v minulosti*, Praga, 1954 și P. P. Panaitescu, *La route commerciale de Pologne*, în «Revista istorică română», 1933, III, p. 172—193.

83. N. Iorga, *Acte privitoare la negoțul cu Lembergul*, în «Studii și documente», XXIII, p. 408—410. 84. Hurmuzaki, II supl. 2, p. 343.

85. G. Enăceanu, *op. cit.*, p. 137—138.

a întări solidaritatea ortodoxă. Unul din momentele care au marcat un început de colaborare mai strînsă, în această privință, a fost și Sinodul ținut la Iași în august 1594, deci cu un an mai înainte de actul de la Brzesk.

Sinodul din capitala Moldovei, pornit se pare din inițiativa domnilor români, Mihai Viteazul și Aron Vodă, urma să ia unele hotărîri privitoare la stăvilirea propagandei catolice⁸⁶. La acest sinod, pe lîngă Nichifor dascălul, care era la data aceea «exarh patriarhal» al țărilor de peste Dunăre⁸⁷, au mai luat parte Mardarie, mitropolitul Moldovei, Mihail mitropolitul Ungrovlahiei, episcopii din Moldova și Țara Românească, precum și reprezentanți ai Bisericii din Ucraina poloneză, Ghedeon Balaban, episcop de Liov, și episcopul de Przemysl⁸⁸. Hotărîrile luate la acest sinod au rămas inoperante. Ele au fost aduse la cunoștința ortodocșilor din Polonia, însoțite de sfatul de a nu părăsi vechea lor credință. Însă sinoadele din iunie 1595 și octombrie 1596, de la Brzesk, au consfințit unirea cu Roma. Totuși, Sinodul de la Iași rămîne o dovadă evidentă că într-un moment de grea cumpănă pentru Ortodoxie, românii s-au situat alături de cei care luptau împotriva catolicismului.

Evenimentele care au urmat n-au adus o prea mare îmbunătățire a situației. Clericii din fruntea Bisericii Ortodoxe au fost cei dintîi care au acceptat uniația, lăsînd masele de credincioși în voia soartei. De aceea, acțiunea catolicismului trebuie contracarată numai cu fapte care să întărească spiritul de luptă al poporului împotriva feudalilor laici și bisericești. Orice ajutor acordat Bisericii Ortodoxe din aceste părți constituia o contribuție la întărirea relațiilor dintre români și ucraineni.

Dealtfel, după cum se știe, astfel de colaborări erau foarte vechi. Încă pe la începutul secolului al XV-lea preoți ucraineni din Polonia veneau să se hirotonisească în Moldova. Faptul acesta a determinat pe Sigismund, regele Poloniei să scrie în 1511 arhiepiscopului de Liov, Jan Wilczek, că pe viitor interzice preoților ucraineni să se mai hirotonească în Moldova, ca fiind împotriva intereselor statului. Altfel vor fi pedepsiți cu moartea⁸⁹. De aceea, prezența lui Anastasie, mitropolit de Suceava, la ceremonia sfințirii lui Ghedeon Tesarowski, în 1608, ca episcop al Liovului, în locul lui Ghedeon Balaban, se rînduiește pe această linie de colaborare româno-ucraîneană.

Pe de altă parte, clericii români sau greci, care ocupaseră demnități înalte în ierarhia Bisericii noastre, se refugiau uneori la ucrainenii ortodocși, căutînd acolo liniștea, pe care n-o puteau găsi în altă parte din cauza războaielor. Ei erau atrași și de protegurea pe care le-o oferea

86. Spre deosebire de toți istoricii, care sau ocupat de această problemă, P. P. Panaitescu susține că sinodul acesta s-a ținut în august 1594 și nu în august 1595, după cum s-a crezut mai înainte (Cf. *Mihai Viteazul...*, p. 99—100, nota 3).

87. N. Iorga, *Istoria bisericii românești...*, I, p. 203.

88. G. Enăceanu, *op. cit.*, p. 298, 299 și N. Iorga, *Istoria literaturii religioase*, București, 1904, p. 150.

89. Hurmuzaki, II, partea III-a, p. 15 și N. Iorga, *Chestia rutenească în Bucovina*, în «*Revista istorică*», I (1915), p. 47.

Constantin de Ostrog, voievod de Kiev, un feudal bogat, a cărui activitate culturală reprezenta, în această perioadă, o acțiune de rezistență în fața feudalilor catolici⁹⁰. Pe acolo a trecut și Mardarie, fost mai întâi episcop de Rădăuți și apoi mitropolit în Moldova sub Aron Vodă. După venirea lui Ieremia Movilă în scaunul Moldovei, Mardarie n-a mai putut rămâne în fruntea Bisericii, fiindcă polonii aduc pe fratele noului domn, pe Gheorghe Movilă. În urmă, Mardarie a trecut în părțile ucrainene din Polonia. Prin 1602 a fost semnalat ca egumen la mănăstirea Sfântul Gheorghe din Drohobycz, așezat probabil acolo de cneazul Constantin de Ostrog⁹¹.

Legăturile Moldovei cu ucrainenii din Polonia, amintite mai sus, au fără îndoială și semnificații social-politice. Domnii Moldovei și îndeosebi Movileștii sprijină bisericile și mănăstirile, acordându-le privilegii și danii importante. În felul acesta, se realizează unul din aspectele colaborării dintre cele două vîrfuri feudale, domnul și Biserica. Lipsiți, la un moment dat, de fidelitatea boierilor, cum s-a întîmplat în lupta de la Cornul lui Sas (1612), domnii moldoveni, spre a-și consolida domnia, caută să atragă Biserica de partea lor. Ajutătoarea Bisericii ucrainene se situează, așadar, pe linia politicii interne și externe a domnilor moldoveni de la începutul secolului al XVII-lea.

TR. IONESCU-NIȘCOV

90. N. Iorga, *Istoria bisericii românești...*, p. 208 și P.P. Panaitescu, *Mihai Viteazul...*, p. 193.

91. Ghedeon Balaban, *op. cit.*, IV, p. 499. Mai târziu, la începutul anului 1614, Mardarie, obosit de atîtea peregrinări prin țări străine, după cum singur mărturisește, se retrage la Muntele Atos și scrie de acolo stavropighiei din Liiov, dîndu-i de știre că a trimis în Ucraina pe un om al său, monahul Gherasie, cu niște vești. Totodată Mardarie întreabă pe lioveni dacă nu au cumva vreo știre despre nepotul său Dimitrie, plecat în acele părți. S-a dus cumva la Moscova sau se află în Țara leșască? (Ghedeon Balaban, *op. cit.*, IV, p. 432—433). Cu acest prilej, diacul Isachie, care probabil a redactat această scrisoare, roagă pe Ioan Krasovski să-i trimită, atît lui cît și «părintelui mitropolit», buchii noi pentru tipare. N. Iorga afirmă că acest Dimitrie Giorgiewic era grec din Zamosc și făcea negoț în Polonia pentru unchiul său Mardarie. (Cf. N. Iorga, *Acte privitoare la negoțul românilor cu Lembergul* în «Studii și documente», XXIII, p. 455).

**DIN CORESPONDENȚA INEDITĂ
A UNOR FEȚE BISERICEȘTI DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ
CU TRANSILVANIA, ÎN VEACURILE AL XVIII-LEA
ȘI AL XIX-LEA**

A N E X E *

II. SCRISORI DE LA PARTENIE ARHIMANDRITUL EPISCOPIEI
DE ARGEȘ (1790—1798)

1790 ianuarie 12 [Argeș]. *Ahimandritul Partenie recomandă ca ginere lui Hagi Const. Pop pe fiul ispravnicului de județ Răducanu Budișteanu. Roagă apoi să i se facă anumite cumpărături, iar o scrisoare, ce trimite, să se dea protopopului Ioan din Avrig.*

Cu smerită dragoste mă închin dumitale arhon Hagi,

† Cunoscind multa dragoste a dumitale, mă îndemnez a cerceta de întregimea sănătății dumitale, ca de tot binele vestindu-mi-să, să mă bucur. După aceasta știu că capul solului nici odinioară nu să taie: mai întâi mă rog să mă erți și să lumineze D[umne]zeu înțelepciunea dumitale ca să fie primită rugăciunea mea, de va fi voia lui D[umne]zeu.

Aici la sud Argeș dumnealui vistier Răducan Budișteanu isprav[nic] acestui județ are un coconaș ca de vârstă cu numele Dimitrache, adevărat copil cum să cade, fără de nici un nărav și procopsit întru toate și la învățătură și la treaba neguțătorii. Cum și la stat om deplin după plăcere, cu moșie, cu mori, cu țigani, cu casă bună, nedator la nimeni, voiește, de va fi primit, să-l câștigi un cinstit ginere cu fiica dumitale, la care regea a mea mă rog de cinstit răspunsu, că într-adinsu după aceasta să trimite om. Așa socotesc, că Ț-am fi pe plac; rămăind al dumitale smerit părinte suf[letesc].

Parthenie arhim[andrit] Argeș

[17]90 ghenarie 12.

Mă rog de să va putea a-mi tărgui: 5 coți flanel vânăț sau albu.

taleri

25 adecă zloți nemțești, datoria

10 zloți ipac nemțești pentru flanel și ce va mai rămănea, pânză de care mi
s-au cumpărat

35 acești bani să deateră pecetluiți

* Vezi „Biserica Ortodoxă Română“, LXXXIII (1965) nr. 1—2, p. 125—168.

10 să mai deateră [pentru]: 3 sticle cu terpetin
 1 pereche mănuși faine
 1 oca cositoriu
 4 oca ziperig

iar ce va mai rămănea, tot la pânză să să dea.

Această scrisoare cătră prot[opop] Ioan printr-un avrigean să să dea din cei care vin cu cară la Sibiu.

[fără adresă pe verso].

2

1790 Ianuarie 26 [Argeș]. — *Arhimandritul Partenie trimite lui Hagi Const. Pop vinatul ce l-a dorit, precum și un cadou. Roagă să i se cumpere anumite medicamente, după rețeta anexată; cere informații în legătură cu prețul vaselor de cositor.*

Cu smerită dragoste mă închin dumitale,

† Cu smerita scrisoare mai întâi cercetezu de întregimea sănătății dumitale, ca de tot binele vestindu-mi-să, să mă bucur.

Pentru porunca vânatului așa au fost norocirea dumitale, numai căt am făcut veste la dumnealui vist[ier] Răducan [Budișteanu] au fost gata; și eu într-adins îl trimisei vânatul. Iată peșcheșu, adecă dar de la dumnealui, și tri... (*indescifrabil*) iar de dar.

Pentru treaba cea de temei foarte bine ar fi să vă încuschirați (*sic*) așa socotesc, că de copil încă vei mulțumi... (*indescifrabil*) potrivă va fi de vârstă adecă... (*indescifrabil*) cum să afle coconița dumitale de vârsta... (*indescifrabil*) și după cum îți scrie dumnealui vistier să poate a fi îngăduială. Eu așa zic blagoslovenia lui D[umne]zeu să vă ajute ca să săvârșiți.

Pentru un cântar de hier mai era lăsați bani la chir Dimitrache, sluga dumitale, mă rog să-l dea ca să-l dea ca să-l aducă cu calul, că feciorul vine pe jos.

Și de niște doftorii mă rog cu această rățeată, dar foarte mă rog ca rățeața să mi-o pui în plicul cu scrisoare[a] ce vei trimite ca să-l am, că cu atăta m-am ales și eu din cetatea Sibiului.

Trimisei zloți nemțești 3 și bani 90 pe doftorii și datoria 3 zloți; ași mai târgui multe dar nu ne ajută vremile.

Mă rog să mă înștiințezi căți bani ține oca 3 de cositoriu lucrat, că ne vor trebui câte cevași vase de cositoriu să cumpărăm.

Rămăind al dumitale smerit părinte suf[letesc].

Parthenie arhim[andrit] Argeșiu

[17]90 ghenarie 26

[fără adresă pe verso].

3

1790 Iunie 12 [Argeș]. — *Arhimandritul Partenie recomandă lui Hagi Const. Pop pe un negustor pentru cumpărare de unt; cere să i se trimită talere și tipsii de cositor.*

Cu părintească dragoste mă închin dumitale arhon Hagi,

Mai în trecutele zile am fost supărat pe dumneata cu o scrisoare, — și ne întâmplându-te dumneata acasă, n-am primit răspunsul. Și acum cu venirea acestor

oameni pe aici, nu lipsii a nu mai supăra pe dumneata, căci pentru trebuința ce rugasem pe dumneata, acum am găsit bun ocazion.

Un neguțător mi s-au rugat să-i găsec mușteriu înlăuntru ca să aducă câtă sumă de unt va primi, cu preț de nu să va putea mai mult, măcar 25 de parale copul prin cântar, adus gata aci în Sibii.

Ci de să va putea face această treabă prin dumneata, eu sănt bucuros a slugi. Și mă rog de a fi prin puțință, cu venirea vreunui om al dumatiale, să-mi trimiți un toc de talere de cositor și un toc de tipsii de mijloc.

Și mă rog ca să am răspuns mai în grab, să știu.

Și rămii al dumatiale smerit părinte suf[letesc].

Parthenie arhim[andrit] Argeșan

[17]90 iunie 12

[adresa pe verso]:

Cinsti[tu]lui dumnealui jupan Hagi Costandin Pop, din cetatea Sibiului, cu cinste și smerită dragoste să să dea.

4

1790 august 18 [Argeș]. — *Arhimandritul Partenie trimite la Hagi Const. Pop pe Bogoslov, eclisiarhul Mănăstirii Argeș, să aducă moaștele mîinii Sfîntului Nifon ce fuseseră lăsate în păstrare la Sibiu.*

Arhon Hagi,

Fiindcă să trimisără ceastelalte sfinte moaște, iaste trebuință pentru sfânta mână ce am lăsat-o la dumneata când am trecut aici în țară. Ci poftesc pe dumneata ca să o dai în mîna acestui părinte Bogoslov eclisiarhul sfintii mănăstiri; și va fi această adeverință spre încredințare că s-au primit sfânta mână. Și va iscăli și eclisiarhul când i se va da sfânta mână.

Smerit părinte suf[letesc]

Parthenie arhim[andrit] Argeșanu

1790 avgust 18

[pe verso următoarea însemnare]:

Am primit sfânta mână al sfântului Nifon.

Bogoslov eclisiarh sfintii [mînăstiri] Argeș

5

1791 ianuarie 31 [Argeș]. — *Arhimandritul Partenie trimite lui Hagi Const. Pop, 60 de taleri să i se cumpere: medicamente, pînză de veșmînte căluğărești, stofă, zahăr, hîrtie, un baston de trestie și un ceasornic pentru perete care să bată orele.*

Cu smerită dragoste mă închin dumatiale arhon Hagi,

† Cu smerita mea scrisoare mai întăiu cercetezu de întregimea sănătății dumatiale, ca de tot binele vestindu-mi-să. să mă bucur.

După aceasta îndrăznind, mă rog dragostii dumatiale ca să trimiți un fecior de ai dumatiale să târguiască aceste ce am însămnat, fiindcă trimișii sănt oameni proști, nu știu să târguiască.

Când să să poată schimba bani de argint pe galbeni, adecă pe taleri 4, bani 90, bani turcești, ași primi galbeni patru ca să fie mai ușori, dar de nu să va putea, mă rogu să mă erți; — rămăind al dumitale smerit părinte sufletesc

Parthenie arhim[andrit] Argeșan

[17]91 ghenarie 31

Scrisă din sfânta mănăstire Argeș
taleri 60, bani pentru târgueli să trimisără

însămnare de târgueli

24 hărtioare cu doftorii de la apotica împărătească, iar burueni de care să beau în urma prafurilor să nu să ia, că mai am rămase. Doftoriile le știu cei care de dau de la apotică, tot pentru stomah. Trimisăi și răteate dar mă rogu să mi să aducă.

15 coturi flanel închis cu picături de altă formă, să fie de căptușală la un cojocu de lupu.

14 coturi pânză de rasă neagră, de să va găsi bună și supfire, dar de nu să rămăie.

2 oca zahar fainu

1 ceasornicu de aramă sau de hier care să arate ceasurile și să facă deșteptare, iar pentru a-și bate ceasurile poate să fie mai scumpu, ci pînă la zloți zece, sau de va și bate poate să fie și mai cu preț 3 sau 4 zloți.

de vor ajunge banii [să se cumpere]: jumătate testea hărtie pentru scris.

De bastonu am mare dorire când să să găsească curat de trestie, foarte mă rog ca să mi să ia, iar de altu fealiu, nu.

Iar pentru ceasornicu nu iaste de treaba mea, ci altu obrazu au dat în suma banilor zloți zece, iar când să să găsească și pentru mine unul de alamă cât iaste lungul mâinii adică fața palmii ași voi să știu prețul și cu al doilea ași cumpăra.

2 cași sărați trimisei, mă rog să fie primiți; și mă rog să mă erți de supărare.

[adresa pe verso]:

Cinstitului dumnealui jupan Costandin Popu Hagiu, cu cinste și cu părintească dragoste, să să dea la cetatea Sibiu.

6

1791 februarie 26 [Argeș]. — *Arhimandritul Partenie roagă pe Hagii Const. Pop să-i cumpere mai multe sfeșnice de alamă și stofă neagră pentru rase călugărești.*

Cu smerită părintească dragoste mă închin dumitale arhon Hagii,

† De la milostivul D[u]mnezeu rog ca să ți se dăruiască tot fericitul bine. Și pentru târguiarele ce mi s-au trimis, foarte sânt mulțumit, iar pentru pânză de rasă mă rog să am ertăciune, pe aici așa o numesc, dar așa cum arăți dumneata, lână neagră din care să fac rasele călugărești de aceia mă rog să mi să cumpere 15 coturi, numai să fie fain.

Și mai rog pe dumneata pentru 4 sfeșnice de materie cum sânt cele din biserica dumneavoastră, însă 2 mai mari și 2 mai mici, pentru a să pune în sfânta besearică. Ceale mai mari să fie mai măricele de cum sânt ceale din biserica dumneavoastră adecă mai nalte, și să aibă făcută o gaură slobodă ca să să poată pune candelă la iconostas. Care sfeșnice știu că nu să fac aci la Sibiu, ci de la locul lor mă rog, când să va găsi *ocazion*, să poruncești a să face; și cu adus cu tot până

aci în Sibiu, cât va fi prețul voi avea răspuns. Și sfeașnicele tot la dumneata vor rămănea până a să aduce aici la sfânta mănăstire.

Și din banii ce vor mai rămănea de la rasă, mă rog să-mi cumperi 2 sfeaș-nice de alamă mai măriceale, să le am în casă.

Așa mă rog dumitale și rămii al dumitale smerit părinte suf[letesc].

Parthenie arhim[andrit] Argeșan

[17]91 februarie 26

[adresa pe verso]:

Cinstitului dumnealui pan Hagi Costandin Pop din cetatea Sibiului, cu cinste și cu smerită părintească dragoste să să dea la Sibii.

7.

1791 mai 12 [Argeș]. — *Arhimandritul Partenie trimite lui Hagi Const. Pop 500 zloți pentru diferite cumpărături și alți 500 zloți nemțești pentru ca să i se schimbe în bani turcești.*

Cu părintească dragoste mă închin dumitale,
jupan Hagi Constantin Popu.

mai 12, [17]91

† Cinstită scrisoarea dumitale, răspunsulu altei scrisori care am fostu trimisu eu, aprilie 26, cu părintească dragoste amu primitu și foarte m-amu bucurătu de întregimea sănătății dumitale; amu înțelesu și ceale scrise.

Pentru sfeașnice iată că trimiseiu zloți nemțești 500 să să afle la dumneata; și căți vor trebui la plata sfeașnicilor să vor da. Dar ce va mai rămănea, voru sta la dumneata, ca de să va putea găsi butcă, pe cum pohtescu eu, să vor da la butcă.

Mai scrisesemu și pentru unu ceasornicu repetițu și văzu că nu pomenești nimicu în cartea ce mi-ai trimisu.

Și mai trimiseiu zloți 500, totu de bani nemțești și să-mi dai alți bani turcești, iar lei 500. Mai trebuiesc niște târgueli carele însemnau la vale; mă rog cu un om al dumitale să mi se cumpere:

2 perechi ștrimfi mari, că cei dintâi au fost mici.

2 pungi vainușaptu[?]

10 pungi arpăcașu

4 pungi zahăr

4 pungi uleiu proaspăt.

De cumvași s-ar găsi o butcă bună și mai ponosită, ași pohti să mi să scrie prețul și forma; apoi când voi mai trimite să știu căți bani trebuiescu peste căți vor rămănea de la sfeașnice.

Și te rog să primești 2 cași sărați și 2 hărșii.

Al dumitale părinte rugătoriu către D[umne]zeu

Parthenie arhim[andrit] Argeșan

[adresa pe verso]:

Cinstitului dumnealui panu Costandinu Popu Hagi, cu cinste și cu părintească dragoste să să dea la Sibiu.

8

1791 mai 30 [Argeș] - Arhimandritul Partenie cere lui Hagi Const. Pop să-i cumpere orez «de la bolta împărătească», zeamă de lămâie, ștreanguri de cînepă.

Cu părintească dragoste mă închin dumitale.

† Maiu întâiu mă rog ca să amu ertăciune pentru taleri 1000, adecă una mie, ce am fost trimis în celălaltu rând, tot bani nemțești. Din care taleri 500 sântu a să păstra, ca când vor fi gata sfeașnicele să să dea dintr-acei 500; iar ceilalți 500 să mi să schimbe pe bani turcești, adecă din banii miei ce-i am aicea suptu păstrare și să rămăie acei nemțești în locul celoru turcești.

Și văzu că mi s-au trimis mai multu cu taleri 30 turcești¹ și s-au mai dat la oamenii miei zloți nemțești 20. Și eu m-am mirat pentru ce să mi să dea mie acești bani, care iată că-i trimiseiu.

Și să să știe că acei bani nemțești, care am trimis eu, sântu bani ai miei și așa deplinu să stea suptu păstrare. Încă de ași putea să mai căștigu bani nemțești ași mai trimite; ci așa mă rog ca să să primească banii ce s-au datu mai multu, care să însămnează din jos.

Al dumnevoastră smerit părinte suf[ietesc].

Partheni arhim[andrit] Argeșan

[17]91 mai 30

4 galbeni: zloți 18

10 lei turcești

2 zloți nemțești

30 de zloți să facă; acești bani sânt ai dumnevoastră.

[pe un bilețel alăturat scrisorii se află următoarea însemnare]:

Ce am dat să cumpere le da Sibiu:

orezu de la bolta împărătească, — funtul 10 crăițari

2 funți zamă de lămăe

12 ștreanguri de cînepă.

[adresa scrisorii pe verso]:

Cinstitului dumnealui Hagi Constandin Pop, sau de nu va fi dumnealui acasă, mă rogu care vă veți afla, să citiți această scrisoare*.

9

1791 iulie 6 [Argeș], — Arhimandritul Partenie roagă pe Hagi Const. Pop să elibereze unui om anume trimis o parte din actele ce se găsesc în păstrare la Sibiu; repetă cererea pentru ceasornic și butcă.

Cu părintească dragoste mă închin dumitale, jupanu Hagi Costandin Pop.

† Cu smerita mea scrisoare cercetezu de întregimea sănătății dumnevoastră, ca de totu binele vestindu-mi-să să mă bucuru.

Cînd ai fostu ieșitu dumneata aici în țară amu fostu trimis zloți nemțești una mie, totu bani sfașnihi, cu hotărîre ca zloți 500 să fie pentru sfeașnice. Iar pe zloți 500 să mi să trimiță bani turcești de ai miei și să rămăie aceia în locu; ce va fi

* Scrisoare întărită cu frumoasă pecete în ceară roșie: acest cuvînt se repetă.

fostu pricina, nu știu. Văzu că mi s-au trimis și *bașu* la bani turcești, și eu numai decât am trimis *bașul* banilor înapoi, și nu mi s-au primitu. Acum mănăstirea are nevoie de bani nemțești ca să cumpărămu câte sântu trebuincioasă, și de alci nu mai pot căpăta alți bani nemțești.

Așa mă rog jupâne Hagiu ca să să primească *bașul* banilor celor turcești. Și să fie acei bani ce am trimis, toți, pe seama noastră, și căți să vor da pe sfeășnice să va scădea din sumă, iar căți vor rămănea să stea tot la dumneata până vom mai cumpăra alte lucruri. Sau de va primi cel cu sfeășnicile bani turcești cu *bașul* lor, atunci și mai bine să vor da din banii cei turcești ai miei și vor rămănea ceilalți în locu.

Dar mă rogu să nu te superi. Însă eu nu pociu să crezu că va primi cel cu sfeășnicile bani turcești, ci tot așa mă rog ca să faci bine să primești *bașul* banilor și să rămăie banii nemțești slobozi.

Având trebuință de niște scrisori trimiseiu pe însuși părintele Bogoslov ca să caute la săpet [sipet] și ce va lua, va scrie în dosul foităi.

Mai rugasem pe dumneata pentru un ceasornicu cu repetițu, de s-au făcutu, dorescu ca să mi-l trimiți sau de nu s-au făcut până acumu, și vei fi tocmit, eu voiu aștepta. Iar de nu să poate, sântu bucuros a primi și unul de pereate, numai tot cu repetițu să fie. Iar de alte trebi va mai spune trimisul din gură, că și de butcă sântu foarte doritoriu, când să să găsească vreuna gata o ași primi.

Al dumitale părinte sufletescu

Part[henie] arhim[andrit] Argeșan

[17]91 iulie 6

[adresa pe verso]:

10

1791 septembrie [Argeș]. — *Arhimandritul Partenie anunță pe Hagi Const. Pop că pierzînd actul ce avea pentru o sumă de bani, a făcut, la Rîmnîc, un alt zapis semnat de mai mulți martori.*

Cu părintească dragoste mă închin dumitale arhon Hagi Constandin Pop,

† Cu mare dragoste am primit scrisoarea dumitale, răspunsul scrisorii mele ce am fost trimis cu părintele berislăvesc, scrisă de la 21, 22 ale aceștii luni septembrie. Și m-am bucurat de întregimea sănătății dumneavoastră. Iar pentru că ai crezut dumneata ca să dai banii fără de adevărînța dumitale, toată dreptatea o ai, ce să fac, pentru păcatele mele s-au întâmplat de s-au răpus adevărînțele. Dar după cum și atunci am scris iată și acum încredințez pe dumneata că neiertat păcat să am de iaste vreun vicleșug, ci cu adevărat s-au răpus adevărînțele de bani.

Și după cum ai găsit dumneata cu cale, am mers la Rîmnîc, destul cu greu, și am făcut zapis cu mărturii, după cum să va vedea de dumneata. Și acum iarăși într-adinsu trimiseiu iar pe părintele Pimen igumen berislăvescul împreună cu nepotu-mieu Daniil. Și, mă rog, nu te îndoi că nu avem altu vicleșug ci așa s-au întâmplat; numai acum nădăjduesc că te vei încredința și să dai toți banii în mână fratelui berislăvesc: lei turcești 2 mii și galbeni împărătești 400, adecă patru sute.

Iar pentru *saveducul*[?] cu ohodoarele (sic)mănăstirii, aflându-să scrisoarea dumitale, o trimisei, și mă rog ca să să dea și acelea toate așa pecetluite cum sânt lăsate de popa Bogoslov. Și în dosul scrisorii dumitale va iscăli părintele berislăvesc, că le-au luat. Și mai rămăna la dumneata banii sfeășnicilor, zloți nemțești 500. După ce vor veni, vom avea știre de cătu prețu sânt, și de va mai fi lipsă de bani la sfeășnice, voiu împlini, cum și pentru căci s-au păstrat lucrurile sfinteii mănăstiri la dumneata, — ce vei pohti bucuros voiu împlini, osăbit că eu de când am venit

dinlăuntru te-am pus la pomelnicul ctitorilor ca pre un făcătoriu de bine al acestui sfântu lăcaș.

Iar de alte scrisori ce am mai avut noi pentru alte tărugueli, aicea, eu știind că nu sânt de vreo trebuință le-am stricat de atunci, iar ce mai găsiu, le trimisei, care le însemnaiu la vale; — rămăind al dumitale smerit părinte suf[letesc].

Parthenie arhim[andrit] Argeșan

Pimîn igum[en] Berislăvești

Neofit arhimandrit de față și martor*.

11

1791 octomvrie 2 [Argeș]. — Arhimandritul Partenie dă scrisoare la mâna lui Hagi Const. Pop că și-a primit amaneturile ce le avea în păstrare la Sibiu, adică 400 galbeni împărătești și 2000 lei turcești.

† Adecă eu cel mai jos iscălit, dimpreună cu nepotul meu Daniel dămu încredințată scrisoarea noastră la mâna dumnealui chir Hagi Costandin Pop, precum să știe că, la anul 1789 octomvrie, am lăsat la dumnealui un amanet cu galbeni patru sute și mi-au dat adeverință pă ei. Și la anul 1790 iunie 21 i-am mai trimis cu nepotul meu Daniel bani turcești lei două mii, și mi-au dat și pe aceștia adeverință; care aceste două adeverințe ale dumnealui le-am dat la nepotul meu Daniel ca să le păstreze și le-au răpus. Pentru care având trebuință ca să-mi rădicu amaneturile de la dumnealui, ce le-amu lăsat, și dumnealui neîncredințându-să să-mi dea amaneturile numai cu scrisoarea mea ce am trimis în trecuta săptămână,, fiind pierdute adeverințele dumealui, mi-au cerut ca să-l încredințez și cu mărturia dumnealui chir Nicolîța Iovipale. Și viind eu împreună cu nepotul meu la dumnealui la Râmnic, i-am arătat curgerea pricinii și au încredințat cu iscălitura din jos.

Și, dar, ôri de cine s-ar scoate aceste 2 adeverințe să nu să țină în seamă nici decum, căci eu mi-am primit amaneturile ce să cuprinde mai sus, deplin, în mâna mea.

Și pentru credință am iscălit și am pus pecete ca să să crează, mai iscălindu-să și ale mărturii vreadnice de crezut.

1791 octomvrie 2

Parthenie arhim[andrit] Argeșean adeverez și am și scris cu mâna mea.

Daniil Ion nepot Argeșan[ului], adeverez

Pimen igumen Ber[islăvești], adeverez

Nicolîța Iovipali, martur.

[pe verso se află scris următoarele]:

anul 1791 noemvrie 5 zile, Sibiu

Fiind noi trimiși dă părintele Parthenie egumenul sfintii mănăstiri Argeș ca să rădicăm dă la dumealui chir Hagi Costandin Pop un amanetu cu galbeni împărătești, patru sute — și două pungi cu lei turcești— două mii — după cum scrie și în adeverința aceasța, în față, făcută de părintele.

Și amaneturile le-am primit noi dăplin. Și pentru mai mare credință ne iscălim mai jos cu iscălitura noastră.

Daniil Ion nepot Argeșan[ului]

* În grecește.

Adeverința cea pentru sfeășnice, cum vei socoti dumneata, sau o vei popri, sau vei da alta, fiindcă rămân.

[pe fața a doua scrie următoarele]:

1791 octomvrie 5

Toate cărțile și adeverința părintelui Argeșanu Parthenie arhimandritul pentru patru sute galbi[ni], adecă 400 și pentru lei 2000 ce au fost la mine la păstrare; și-au pierdut adeverințele mele și mi-au dat în contră adeverință.

[pe fața a treia scrie următoarele]:

1791 noemvrie 5, Sibiu

Fiind noi trimiși de părintele Parthenie egumenul sfintii mănăstiri Argeș ca să rădicăm de la dumnealui chir Hagi Costandin Pop un amanet cu galbeni împărătești patru sute și două pungi cu lei 2000, adecă două mii, bani turcești, după cum scrie și în adeverința aceasta, în față, făcută de părintele Partenie, i-am primit noi deplin. Și pentru mai mare credință, iscălim mai jos cu iscălitura noastră.

[pe verso următoarea adresă]:

Cinstitului dumnealui pan Constandin Hagi Pop de la cetatea Sibiului, cu cinste și cu părintească dragoste să să dea *.

12

1792 aprilie 15 [Argeș]. — *Arhimandritul Partenie roagă pe Hagi Const. Pop să-i trimită sfeășnicile comandate și să se cumpere și făclii de ceară albă pentru ele; sfeășnicile să aibă la amândouă capetele «buceale».*

Hs. Anesti.

Cu smerită dragoste mă închin dumitale jupan Hagi,

† Pentru multa dragoste de osteneală ce ai arătat dumneata cătră acest sfântu lăcașu, milostivul D[umne]zeu să primească dumitale în vecinicele lăcașuri și sfânta inviere a Domnului să o prăznuiești dumneata la anul și la mulți ani, cu toată bucuria.

Știu că având multă supărare de trebile sfintei mănăstiri, te vei îngreuia, ci după cum am mai scris dumitale eu nu pociu răsplăti dragostei dumitale, cu alt, fără de cătu am pus cinstitu numele dumitale la pomelnicul sfintei mănăstiri.

Trimisei căruță pentru sfeășnice ca să le aducă; și mă rog din banii ce arăți dumneata că au mai rămas, să să cumpere făclii albe care să le punem în sfeășnice, adecă de ceară albă și cu buceale și la un cap de făclie și la altul.

Și mai rămăind bani am dat o foiță la trimis ca să mai cumpere câte cevași de le vor lăsa să treacă, că am auzitu că s-au oprit foarte tare.

Eră să trimițu și policandru că vorbisămu cu meășterul, dar acum deo[m]-dată rămasă; am scris și meășterului.

Rămăind al dumitale smerit rugătoriu către D[umne]zeu

Parthenie arhim[andrit] Argeș

|17[92 aprilie 15

* Pecete în ceară neagră.

[adresa pe verso]:

Cinstitului dumnealui pan Costandin Hagiu din cetatea Sibiului, cu cinste și cu smerită dragoste să să dea *.

13

1796 Ianuarie 24 [Argeș]. *Arhimandritul Partenie, din porunca episcopului, roagă pe Hagi Const. Pop să se cumpere vopsele și aur de poleială, cât mai grabnic, fiindcă zugravul stă degeaba, neavînd material de lucru.*

Cu smerită dragoste mă închin dumitale arhon Costantin Hagii,

† Cu smerită scrisoare cercetez mai întâi întregimea sănătății dumitale ca de bine vestindu-mi-se, să mă bucur; și eu până acum, cu mila lui Dumnezeu, mă aflu sănătos.

Prea sfinția sa părintele episcopul fiind dus în eparhie, spre Slatină, tocmai dinaintea Nașterii Domnului, mi-au poruncit ca să scriu dumitale să cumperi niște vopsele și aur de poleială, după izvodul foi ce să trimise. Care vopsele cumpărându-se de dumneata să va pune și prețul lor; și după venirea prea sfinții sale la sfânta episcopie va trimite dumitale toți banii cu mulțămită.

Pentru care mă rog ca de s-ar trimite mai în grab, fiindcă șade zugraful fără de lucru.

Sfinții sale părintelui arhimandritului Neofit, al meu părinte duhovnicesc, să-i spui mă rog că mă închin cu toată smerita plecăciune; — rămăind al dumitale smerit cătră Dumnezeu rugătoriu.

Parthenie arhim[andrit] Argeș

1796 ghenarie 24

8 funți zahar mă rog să ni să cumpere *.

[fără adresă pe verso].

14

1796 mai 29 [Argeș]. — *Arhimandritul Partenie trimite lui Hagi Const. Pop o sumă de bani în păstrare, fără nici o pretenție de dobîndă sau alt câștig.*

Cu smerită părintească dragoste mă închin dumitale jupan Hagii,

† Cu smerita-mi scrisoare mai întâi cercetez de întregimea sănătății dumitale, ca deplinu vestindu-mi-să, să mă bucur. După aceasta mă rog dragostii dumitale ca de vei fi avînd vreo trebuință de mine, aici în țară, să mă rînduești cu omul dumitale ca să dai taleri 1000, adecă o mie de lei, și cu răvașul dumitale împlinindu-se vor rămănea la dumneata suptu păstrare, lângă cei care mai sînt.

Și de vor fi bani turcești și să va putea a-i da la vreo treabă, ca să să prefacă pe bani nemțești, nu pohtesc altu câștig numai că-i știu la dumneata, că dănd Dumnezeu pace și viață voui să-i cheltuiesc aici pe trebuințe de ale mănăstirii și de ale noastre. Iar fiind poruncă a ne muta, cine va veni cu diiața mea, mă rog așa să să urmeze.

* Scrisoare pe hirtle groasă avînd în filigran cuvîntul „Hermanstadt“. O însemnare a firmei arată că i s-a răspuns la 25 aprilie cînd i s-au trimis și niște vopsele.

Și mă rog de ertăciune pentru îndrăsnire, că ași fi trimis de aici bani, dar tot avem frică pe drum.

Rămăind al dumitale smerit rugător către D[umne]zeu.

Parthenie arhim[andrit] Argeșan

Mai 29, [17]96

[adresa pe verso]:

Cinstitului dumnealui pan Costandin Pop Hagiu din cetatea Sibiului, cu cinste și cu smerită părintească dragoste să să dea.

15

1797 martie 19 [Argeș]. — *Arhimandritul Partenie roagă pe Hagi Const. Pop să se facă anumite cumpărături, după lista anexată, care să se trimită cât mai repede la vataful Ștefan de la Căineni; anunță că a primit cartea grecească intitulată «Canonul Sfântului Andrei».*

Cu smerită dragoste mă închin dumitale jup[ane] Costandin Pop Hagi,

† Cu smerită scrisoare cercetez întregimea sănătății dumitale ca auzind că să află deplin să mă bucur mulțumind milostivului D[u]mnezeu dintru a căruiași milă până acum tot ne aflăm cu viață.

După acestea iarăși mai supăr dragostea dumitale ca să ne cumperi cevași târgueli și mă rog ca să ne scrii prețul și să s[ă] însemneze la foaia de cheltuiala părintelui episcop. Și de s-ar putea să se trimită până în Paști foarte m-ași ruga, măcar până la vataf[ul] Ștefani de la Căineni, că de aci ni le va trimite dum[nea]lui.

Părintelui arhim[andrit] chir Neofit mă închin cu toată plecăciunea.

Și sfârșindu rămăiu al dumitale smerit rugătoriu către Dumnezeu.

Parthenie arhim[andrit] proin Argeșan

[17]97 martie 19

Însă târguelile ce să să cumpere:

10 coți postav negru, po 2 zloți nemțești

10 coți ipac postav negru mai bun decât cel din sus, cu preț mai scump

20 coți șal negru, în patru ițe, care iaste de fabrica de Beciu, să s[ă] dea pe tot câte 3 măreși (mariași), sau cum se va socoti de dumneata. Aici așa să chiamă, însă suptire, să fie pentru rase.

O carte grecească cu puțintel tălc din canonul sfântului Andreiu ce au trimes-o sfinția sa părintele arhim[andrit] chir Neofit, s-au primit de atuncea, ci poate și prea sfinția sa părintele episcop încă îi va fi scris*.

16

1797 aprilie 8 [Argeș]. — *Arhimandritul Partenie repetă rugămintea de a i se trimită 20 coți postav și 20 coți stofă neagră de la Viena.*

Hs. Anesti.

și cu smerită dragoste mă închin dumitale jupan Hagi,

† Sfânta Înviere a Domnului mă rog milostivului Dumnezeu ca să învrednițească pe dumneata a prăznuii la multe încungiurări de ani cu toată bucuria sufletească, dimpreună cu toată familia dumitale.

* Fără adresă pe verso.

În trecutele zile am fost scris dumitale pentru să ne trimiți 20 de coturi postav negru și 20 de coți stofă de cea neagră țesută în patru ițe de fabrica de Beciu, cotul să ajungă până la 2 sau 3 măriași, lucru fain.

Nu știu de s-au primit, ci acum iarăși nu lipsim a aduce aminte dumitale și mă rog ca să mi să trimiță.

Această scrisoare mă rog să să trimiță cât mai în grab, sau pă poștă, sau cu alt cineva la satul Lamcremu; — și iartă-mă de supărare.

Banii ce să vor da pe postav și pe stofă să s[ă] treacă la foaia părintelui episcop și îi voju trimite prin preasfinția sa*.

Rămăind al dumitale smerit,

Parthenie arhim[andrit] proin Argeșan

[17]97 aprilie 8

* Fără adresă pe verso.

17

1798 august 17 [Argeș]. — *Arhimandritul Partenie roagă pe Hagii Const. Pop să-l ierte că nu a trimis încă iconițele făcute pe aramă, ce costă 20 taleri, deoarece a fost ocupat cu lucrările mănăstirii; au ieșit foarte reușite încât au plăcut chiar episcopului.*

Smerită plecăciune închin dumitale jupân Hagi, bucură-te întru D[o]mnul.

† Dorind de a mă plioroforisi de fericită sănătatea dumitale care de bine vestindu-mi-se, să mă bucur, dând slavă milostivului Dumnezeu dintru a cărui milă și har mă aflu și eu sănătos.

Pentru tablele ceale de aramă vei ști dumneata că s-au isprăvit, numai puțintel lucru mai trebuind de aceia nu să trimiseră acum, nefiind gata desăvârșit.

Și să mă erți pentru zăbava, că una nici s-au lucrat, iconițele cu *discolte* pă aramă fiind și pă amândouă părțile mai vărtoș, am avut puțină *zătneală* și cu lucrul mănăstirii până s-au isprăvit de au fost gata acum la praznic.

Cu toate acestea peste o săptămână de zile să isprăvesc, care au ieșit frumoase, plăcute fiind și prea sfinții părintelui episcop. Ci, fiindcă, eu voiu să merg acum la București, ca să mă caut la dohtor, aflându-mă tot cam bolnav, mă rog dumitale ca să mi să trimiță bani taleri 20 prețu icoanelor după cum s-au socotit a fi cu dreptul. Mi să va da de aici, fiindcă tot are mănăstirea trebuință de dumneata de a da bani pentru niște hier precum înțelesei și eu, de nu mă voiu întâmpla aici.

Apoi mi-i va trimite la București, părintele Dorothei iconomul și dumneata nu te îndoi pentru bani fiindcă-mi trebuiesc acum; și știu că te vei mulțami după lucrul s-au făcut, crez că nu te voi da de zminteaală.

Și cu acestea Dumnezeu să te ție sănătos, păzindu-te întru toate căile vieții, vesel, liniștit și în starea cea mai bună, iar și cu duhul întru toată fericirea vieții ce va să fie după aceasta.

Rămăind și eu al dumitale smerit nevrednic rugător.

Parthenie monah*

1798 august 17

* Foaia a doua unde se afla adresa, e ruptă.

III. SCRISORI DE LA DOROTEI IEROMONAH ȘI MAI APOI ARHIMANDRIT
AL EPISCOPIEI DE ARGEȘ (1798—1827)

1

1798 august 16 [Argeș]. — *Dorotei ieromonahul roagă pe Hagi Const. Pop, din partea episcopului, să cumpere 10 măji de fier, 5 butoaie cu cuie de șindrilă și 10 coți postav negru de 2 zloți nemțești cotul; la iconițe zugravul mai are de făcut numai chipurile sfinților.*

Cinstite dumneata pan Hagi Constandin Pop, cu smerită dragoste mă închin dumitale.

Prea sfinția sa părintele episcop Argeș, fiind mult calabălăc acum la hramu episcopii, nu putu a scrie dumitale osebit, fără decât trimite dumitale molitvă și blagoslovenie.

Și îmi porunci a scrie dumitale ca să faci osteneală pentru dragostea prea sfinții, să-i cumperi 10 măji de fier și butoaie cinci cu cuie de șindrilă. Și foarte să roagă ca mai în grab să le trimiți până la vâtaful Constandin de la Căineni, fiind foarte bun priaten prea sfinții, după cum și dumitale.

Și banii ce va face tot prin vâtaf să vor trimite dumitale; și cu trimiterea hierului i a cuelor vei scrie dumneata prea sfinții, adecă răspuns scrisorii aceștia.

Dar mă rog, cum zic, ca până la sfârșitul lunii aceștia să s[ă] afle la Căineni, având mare lipsă, mai vârtos de cuie.

Pentru icoanele dumitale de la zugrav, fiindcă pleacă la București, pentru prețu lor scrisă dumitale cât iaste. Și m-au poftit ca prin mine să-i trimiți banii, și mai fiind numai chipurile neisprăvite până nu le va găti, nu pleacă. Ci să poruncești dumneata cum să urmez.

Iarăși mă rog trimite-mi și mie 10 coți postav negru, cotu po 2 zloți nemțești și voiu foarte mulțumi, rămăiind al dumitale smerit*.

Dorotheu ierom[ona]h ot Argeș

[17]98 august 16

[fără adresă pe verso].

2

1798 septembrie 1 [Argeș] — *Dorotei ieromonahul în numele episcopului și al lui, mulțumește lui Hagi Const. Pop pentru cumpărăturile făcute și trimise pînă la vâtaful de la Căineni; zugravul a terminat iconițele pe aramă, dar nu le dă fără bani, fiind «cam săcnos la fire».*

Cinstite dumneata pan Constandin Hagi Pop, cu smerită dragoste mă închin dumitale.

Cinstitele dumitale scrieri cătră prea sfințitul meu stăpân și cătră mine nevrednicul, răspunsuri fiind pentru târguelile ce te-am rugat de ne-ai trimis la vâtaful de la Căineni, cu toată dragostea le-am primit astăzi, miercuri, septembrie 1 zi. Și scrisoarea cătră prea sfinți[a] am dat, și au rămas mulțumit dumitale de multă dragoste ce ai către prea sfinți[a] sa]. Și în săptămâna viitoare trimitem cară ca să rădice atât hier[ul] cât și cuile i postav; și va trimite și bani, fiind și scrisoarea dumitale cu răspuns de toate.

Iară pentru icoanele de la zugrav, le-au mai isprăvit, însă până nu va lua banii în mână nu va [vrea] să le dea, căci iaste cam săcnos la fire.

Și cȪt pentru lucru foarte frumos și nici ceare mult; zice cȪ la aramȪ foarte anevoie sȪ lucreazȪ, apoi tot cu ulei le-au zugrȪvit, lucru trainic. Și praznicele incȪ iaste bȪtate de cap multȪ; ci cum vei porunci cu al doilea rȪspuns, tot prin vȪtaf.

De aceasta nu lipsim și sȪnt al dumitale smerit.

Dorotheu ierom[ona]h ot Argeș

Zugravu au rȪmas de a sȪ duce la București, sȪ duce la RȪmnic *;

3

1798 septembrie 5 [Argeș]. — *Dorotei ieromonah scrie lui Hagi Const. Pop cȪ a expediat iconițele; roagȪ sȪ i se comunice cȪt costȪ o cȪruța de ocazie și cȪt una nouȪ de comandȪ.*

Cu smeritȪ dragoste mȪ inc̪chin dumitale cinstite Hagi.

† Tocmai acum trimisȪm caru la lȪzȪret ca s[Ȫ] rȪdici hier i cuiele i postav cel trimis de dumneata. IatȪ cȪ fȪcu scrisoare dumitale și Despot, iarȪ banii nu-i trimisȪ zicȪnd cȪ are deosebitȪ socotealȪ cu dumneata, inc̪sȪ eu cȪt au fȪcut pe postav i-am inc̪plinit inc̪ mȪna prea sfinȪii, și am rȪmas mulȪumit de dragostea dumitale.

Pentru icoane așezȪndu-le inc̪ toc, am rugat pe dumnealui vȪtaf ca sȪ le trimitȪ dumitale. Și pentru bani, dupȪ cum am scris, taleri 20 ceare, cȪ m-am cȪsnit ca sȪ le lase mai jos, dar n-au vrut; și banii au rȪmas ca sȪ-i inc̪plinesc eu. Ci vei scrie dumneata Despotului ca sȪ-i dea, cȪci zugravul pleacȪ la RȪmnic și m-au inc̪cȪrat pȪ mine a-i trimite dupȪ dȪnsul.

Și cȪt pentru lucru, nimic sȪ nu te inc̪doești cȪ mi sȪ pare cȪ va fi plȪcut dumitale, cȪ toatȪ silinȪa au pus-o la iale; numai de ar veni bine sȪ nu sȪ motoșeascȪ, sau sȪ sȪ atingȪ, ca sȪ sȪ strice chipurile sau la veșminte.

IarȪși inc̪drȪnesc de fac supȪrare dumitale, m-ași ruga ca sȪ poruncești la oamenii dumitale ca sȪ facȪ cercetare de s-ar gȪsi o cȪruțȪ ferecatȪ, mȪcar și mai veachie, cu preȪ pȪnȪ la taleri 20 sau și 25, turcești, numai sȪ fie *cilibie* și de doi cai, foarte ași avea trebuinȪ. Și cȪnd va fi vreme lesnicioasȪ dumitale mȪ rog ca sȪ am rȪspuns inc̪ toamna aceasta, pȪnȪ la sfȪrșitul lunii aceștia. Sau și nouȪ cȪnd sȪ sȪ facȪ, pȪnȪ inc̪ cȪt s-ar putea lua?

Și sȪ mȪ erȪi cȪ supȪr știuta evlavia dumitale asupra Despotului. IarȪ mulȪi fericicȪii anii dumitale, cu toatȪ nevrednicia mȪ rog milostivului Dumnezeu a fi și bine norocȪi.

Și sȪnt al dumitale smerit

Dorotheu ierom[ona]h

[17]98 septemvrie 5

[Insemnare]: pe verso:

Scrisoare[a] de la prea sfinȪi[a] [sa] nu o trimit, avȪnd mult calabalȪc; ci cu poșta o va trimite dumitale.

Cinstitului dumnealui pan Constandin Hagi Pop din cetatea Sibiului, cu cinste și cu smeritȪ dragoste.

[fȪrȪ adresȪ pe verso].

4

1798 octombrie 28 [Argeș]. — *Dorotei ieromonahul scrie lui Hagi Const. Pop că nu-i convine prețul căruții și renunță deocamdată la ea; reamintește să se grăbească facerea carului mocănesc comandat de episcop; cere fier pentru facerea zăbrelelor la ferestrele bisericii celei noi.*

Cinstite dumneata pan Hagi Constandine Pop, cu smerită dragoste mă închin dumitale.

Cinstită scrisoarea dumitale cu toată smerenia am primit-o, foarte mult bucurându-mă de întregimea sănătății dumitale; și toate scrisese le-am înțeles. În toate foarte mulțumind dumitale pentru ostenele ce faci dumneata, atât cu scrisu răspunsurilor cât și cu trebuințele ce ceream de la dumneata.

Iară pentru căruță, cu prețu care scrii dumneata că să află fiind prea scumpă nu să va cumpăra, mă voiu lăsa astă una-dată. Mai vârtos că și vremile încă să află tot cam împerechiate aicea în partea locului.

În trecutele zile ți-au scris prea sf[înția] ca să poruncești a face un car mocănesc ferecat; când să va isprăvi va avea răspunsu dumitale, fiindcă îmi porunci ca să aduc aminte.

Deosebit acum, cu acești scutelnici ai sfintei episcopii, pofteaște pe dumneata ca să-i trimiți sârmă de hier, sau cum i să zice acolo *drod*, — oca 35 — însă de groasă după proba ce trimesei dumitale. Căci iaste ca să să facă zăbreale la ferestrele bisericii ce nouă ce au făcut-o prea sfînția.

De aceasta nu lipsii; iară anii dumitale să-i facă domnul Dumnezeu înmulțiți; — rămâind al dumitale smerit*.

Dorotheu ierom[ona]h

[17]98 octomvrie 28

[fără adresă pe verso].

5

1799 februarie 26 [Argeș]. — *Dorotei ieromonahul roagă pe Hagi Const. Pop să-l ierte că a întârziat atât de mult cu plata banilor pentru fier; de va fi gata carul comandat să se trimită la preotul Constandin de la Căineni, care de curînd a fost făcut preot; cere o menghină pentru un ceasornicar ce se află în localitate.*

Cinstite Hagi cu smerită dragoste mă închin dumitale și cu fericită sănătate.

Măcar cu rușine îmi iaste a scrie dumitale răspuns la scrisoarea cea de astă-toamnă care am primit cu sârma, adecă *drodul* [drotul], ce ne-ai cumpărat dumneata pentru zebrealele ferestrilor. Dar vestesc dumitale că întâmplându-se schimbare iconomiei de aicea, rănduindu-se alt părinte în locul meu, anume chir Meletie, și toată treaba dându-se în mână, s-au fost încărcat și cu acești bani ca să-i trimiță dumitale. Și eu încă mai fiind călător și nici ocazion vreadnic găsind, tocmai acum prin popa Costandin ot Căinenii îi trimisăm dumitale, rugându-mă să am ertăciune pentru multa întârziere.

Acum socotesc că să va fi isprăvit și carul cel poruncit și de va fi gata mă rog să s[ă] trimiță în lăzăret, făcându-să veaste popii Costandin ot Căinenii, carele iaste rănduit protopop, ca să-l rădice. Și fiindcă pentru prețu lui nu știurăm cât iaste, că am fi trimis banii tot acum, cu al doilea ne vei porunci dumneata.

Iară anii dumitale mă rog a fi mulți și bine norociți, rămăind al dumitale plecat și smerit.

Dorotheu eclisiarh

[17]99 februarie 26

Iarăși mă rog să nu fie dumitale cu supărare, cinstite Hagi, prin prietenii dumitale să s[ă] trimită această scrisoare la frate-meu popa Ioan, sau și prin părintele vicariuș.

socoteala drodului

florini nemțești,	creițari		lei turcești,	par.[ale]
48	—	drodul, fac	72	—
—	28	vama, fac	—	28
—	40	chiria, fac	1	—
—	17	harar, fac	—	17
<hr/> 49,	<hr/> 25		<hr/> 74,	<hr/> 5

adică șaptezeci și patru și par[ale] cinci, atăta trimisăm.

Deosebit trimisei un galben împărătesc ca să ne trimiți o minghinea de masă în care lucrează ceasornicarii, fiindcă avem aicea și un ceasornicariu; care trimisei proba, măcar că nemțește să chieamă șorog-știuc. Și tot cu trimiterea carului, sau cu alt om credincios.

[adresa pe verso]:

Cinstitului dumnealui pan Constandin Hagi Pop, din cetatea Sibiului, cu cinste și cu smerită dragoste să să dea.

6

1799 mai 10 [Argeș]. — *Dorotei ieromonahul roagă pe Hagi Const. Pop să-i trimită câteva testele de hîrtie groasă de scris.*

Iarăși cu smerită plecăciune mă închin dumitale cinstite Hagi.

În trecuta săptămînă am uitat să trimit dumitale probă de hîrtie de cea groasă, că sfârșindu-se, și o condică dintr-ânsa s-au scris, mai lipsește încă două testeale. Și prin aceasta iarăși supăr știută dragostea dumitale ca s[ă] binevoiești a trimite această hîrtie la dumnealui vâtaf Ștefani și de acolea ne-o va trimite. Și prețu hîrtiei să va socoti la alte târgueli ce să vor mai cumpăra, dar mă rog să nu te superi, rămăind al dumitale smerit și plecat.*

Dorotheu eclisiarh

[1]799 mai 10

* Fără adresă pe verso.

7

1799 august 29 [Argeș]. — *Dorotei ieromonahul roagă pe Hagi Const. Pop, după porunca episcopului, să trimită zece măji de fier pînă la lazaret de unde le va lua protopopul Costandin.*

Cinstite Hagi, cu smerită dragoste mă închin dumitale.

Cu smerita-mi scrisoare, măcar de și cam târziu, iarăși viu cercetînd întregimea sănătății dumitale, ca vestindu-mi-să de bine să mă bucur nu puțin, slăvind pe milostivul Dumnezeu.

După aceasta iarăși mai supăr obicinuită dragostea dumitale că prea sf. părintele episcop după primirea scrisorii dumitale cu hiarele ferestrilor i cu sticlele,

carele tocmai la vreme au venit, nepricinuindu-se nici un cusur. Și îndată după trecerea praznicului plecând la Câmpulung, cu oareșicare trebuință, mi-au poruncit a scrie dumitale (neavînd vremea prea sfinția, fiind și cam *zaiș*, zicând că după întoarcerea de acolo va da răspuns dumitale, ca să binevoiești dumneata cât mai în grab a ne trimite zece măji de hier până la lăzăret. Și vom face știre popii Constandin de la Căineni ca să-l și arădice. Și socotesc că până la 8 zile ale lui septemvrie să va putea trimite până în lăzăret, de nu mai curând.*

Și mă iartă de supărare, rămăind al dumitale smerit

Dorotheu ecl[is]iarh)

[17]99 avgust 29

* Fără adresă pe verso.

8

1799 nolembrie 10 [Argeș]. — *Dorotei, eclisiarhul Minăstirii Argeș, anunță pe Hagi Const. Pop că a primit cele zece măji de fier pentru trebuințele episcopiei, cu oarecare lipsă; roagă să se intereseze care este cauza. S-au primit și geamurile pentru casele episcopale.*

Cinstite Hagi cu smerită dragoste mă închin dumitale.

† Cinstită scrisoarea dumitale scrisă din septemvrie 8, cu smerită dragoste am primit-o și m-am foarte bucurat de întregimea sănătății dumitale.

Am primit și zece măji de hier pentru care te rugasem ca să ne trimiți, la trebuința sfinți[i] episcopii. Însă după cum scrii dumneata au eșit lipsă 11 șine și nu s-au primit de popa Constandin, precum să va vedea din scrisoarea ce scrie. Și nu știu pricina, de acolo s-au făcut greșeala cu număratu, sau chirigiu ce le-au adus au luat dintrănsul, fiindcă legăturile au eșit toate întocmai după scrisoarea dumitale. Cu toate acestea dumneata vei face cercetare.

Și iată că trimisăm banii deplin după socoteala dumitale, încă și cei care sânt cheltuiți pentru hiarele ferestrelor i sticlele pentru casele prea sfinții părintelui episcop, iarăși îi trimisăm; pentru carii să avem răspuns de primire și să ne erți de întârziere, că nu ni s-au întâmplat ocazion credincios ca să putem încredința banii.

Și sânt al dumitale smerit și plecat

Dorotheu ecl[is]iarh) Arg[eș]

[17]99 noemvrie 10

Arhon Hagi, prea sf. părintele să află tot în eparhie și te poștește ca cu om credincios să ne trimiți un diamant pentru tăiatu sticlelor, că foarte mare trebuință iaste ca să se afle; ci mă rog a nu să face greșală.*

9

1802 august 8 [Argeș]. — *Dorotei, eclisiarhul Minăstirii Argeș, anunță pe Hagi Const. Pop că dușmanii au fost izgoniți din țară. Cere să se dea celui trimis lăzile ce au fost lăsate în păstrare la Sibiu; ceasornicul, dacă a fost reparat, poate fi trimis.*

Cu smerită dragoste mă închin dumitale cinstite Hagi.

† Fiindcă din ina[1]tă înțelepciunea prea luminatului nostru domn, ne scrie prea sfinți[a sa] părintele episcop de la București că vrăjmașii de cari goniți

* Fără adresă pe verso.

am fost, cu ajutoriul lui Dumnezeu s-au depărtat. Și sântem nădăjduți că vom fi plătiți cu atăta, și ne poruncește ca să aducem câte cevași spre gătirea sfântului praznic, având scopos ca de își va scoate voe de la măria sa să vie și prea sfint[ia sa].

Ci iată într-adins trimisăm acest poslușnic, ca acum deocamdată să aducem lăzile ceale ce sânt la dumneata a părintelui iconom și a mea.

Mă rog a nu fi cu supărare a trimite pe unul din oamenii dumitale ca să le vază vameș[ul] și cercetându-le după foaia ce iaste la el, iscălită de mine, să le și pecetluiască ca să nu le mai deschiză și la Boiță.

Și măcar că n-am trimis de aicea nici o căruță, ci iarăși prin *marafetul* dumitale socotesc că se vor găsi nescaivaș cară ce au trecut cu lână acolo, întorcându-să deșarte să va tocmi și câtă chirie va fi își va lua-o aicea deplin. Iară negăsindu-să, măcar până la Căineni.

Ceasornicul cel mare de să va fi dres, bine, să să trimiță, iar de nu mai poate răminea.

Dar mă rog să nu te superi că îți dăm osteneală prea multă, rămăind al dumitale întru dragoste, smerit.*

Dorothei ecl[isiarh]

1802 avgust 8

10

1803 iunie 14 [Argeș]. — Dorotei, eclislarhul Mănăstirii Argeș, roagă pe Hagi Const. Pop să cumpere șase greble cu colți de fier, de asemenea anumite medicamente de la spițerie.

Cu smerită dragoste mă închin dumitale.

Când am fost în trecutele zile acoale am uitat să cumpăr acestea ce le însămnnez, adecă 6 greble cu colții de hier, fiindcă am văzut în herăria cea mare. Deci mă rog ca să iai osteneală a trimite să le cumpere și vor fi unele mai măriceale, adecă două, și celelalte după iale [ele], fiindcă sânt trebuincioase unele la grădină și altele sânt de altă trebuință, după cum le-am văzut sânt bune. Și prețu lor se va treace la catastih fiind pentru trebuința părintelui episcop. Cum-părăndu-să, mă rog a să trimite cu acest flăcău.

Să să mai cumpere de la spițerie și 3 drame de *anomi* [?] că în loc de *anomi* mi-au dat *comid*.

Deosebit de aceasta a să trimite scrisoarea aceasta prin poștă, mă rog a nu fi cu îngreioare și paralele ce să vor da să să puie lângă cheltuielile ce arăb dindărăpt.

Și sânt al dumitale smerit.

Dorothei ecl[isiarh]

[adresa pe verso]:

Cinstitului dumnealui chir Constandin Hagi Pop din cetatea Sibiului, cu cinst și cu smerită dragostea să să dea.

Aceasta să să dea la Sibiu.

De nu va fi venit dumnealui Hagi de la băi să să deșchiză de chir Stan, i Ianache și să urmeze ceale scrise.

* Pe verso L-are adresă, ci numai următoarea însemnare: „11 august i-am răspuns și i-am trimis 2 lăzi care era la mine“.

11

1814 iunie 5 [Argeș]. — *Dorotei, arhimandritul Argeșului, scrie lui Hagi Cont. Pop să trimită pe meșterul Gh. Wolf la Argeș să toarne clopotele ce s-au topit în focul întâmplat; să aducă cositor de Olanda cât este necesar la aceste clopote.*

Cu dorită dragoste mă închin dumitale.

Prea mult rog dragostea dumitale a să da această scrisoare clopotariului Gheorghie Volf, că-i scriu din porunca prea sfinții părintelui episcop Arges[ului], ca să vie aicea la Argeș a turna clopotele care s-au topit din foc. Pre care în-deamnă-l, mă rog cât mai în grab a veni, zicându-i ca să aducă și cositoriu de Olanda, cât va socoti a fi deajuns pentru două clopote care se pot sui peste 600 oca.

Dumneai cocoanei Hagicăi mă închin cu părintească dragoste.

Cu aceasta nelipsind, sănt al dumitale dorit

Dorotheu arhim[andrit] de la Argeș

1814 iunie 5

[adresa pe verso]:

Cinstitului și mie dorit dumnealui Hagi Constandin Pop din cetatea Sibiului, cu toată dragostea să să dea.

Honorabili et mihi desiderabili D-no Constantino Haszi Popp, perfecta ac integra sanitate.

Cibinii

12

1814 iunie 30 [Argeș]. — *Dorotei, arhimandritul Argeșului, scrie lui Hagi Const. Pop în legătură cu turnarea clopotelor care vor fi de circa 600 oca greutate; se oferă meșterului Wolf 3 lei de oca pentru lucru, așa cum s-a plătit mai înainte pentru cel de la Minăstirea Cozia.*

Iarăși cu dorită dragoste mă închin dumitale.

În trecutele zile am scris cătră dumneata, dimpreună puind și altă scrisoare cătră clopotariul Gheorghie Volf de aci din Sibiu, ca să vie aicea la Argeș să toarne clopotele care s-au topit de foc. Aducind și cositoriu de Olanda cât va socoti că trebuiește pentru două clopote care pot veni amândouă peste 600 oca. Scriind și pentru prețul lucrului că i se va da de oca câte 3 lei, după cum i s-au plătit și pentru al Coziei. Și ce va fi întârzierea nu știu, că noi am tot așteptat ca să vie și n-au venit.

Și fiindcă am intrat în vorbă cu dumnealui șade rău ca să aducem alt clopotariu din București, tot frate cu jupân Gheorghie.

Pentru care să nu fie cu supărare dragostei dumitale a avea cinstit răspuns, de vine sau nu; că însuși prea sfinția [sa] părintele episcop îmi zisă ca să te mai supăr, cât mai în grab a primi răspuns.

Carele dumneai cocoanei Hagicăi și fiilor dumneai le trimite părintească blagoslovenie; — iară eu rămăiu al dumitale dorit.

Dorothei arhimandrit de la Argeș

1814 iunie 30

Chir Stane mă rog pentru această scrisoare a să trimitte la armean de la Sas-Sebiș a o da la cine o scriu, și voi fi îndatorat dumatile.

[adresa pe verso]:

Cinstitului dumnealui Hagi Constandin Pop, din cetatea Sibiului, cu dorită dragoste să s[ă] de[a] la Sibi.

13

1814 august 20 [Argeș] — *Dorotei arhimandritul scrie lui Hagi Const. Pop că meșterul Gh. Wolf a venit, a turnat clopotul cel mare care a ieșit foarte reușit; se vor turna încă două mai mici de circa 400 oca amîndouă.*

Cu dorită dragoste mă închin dumatile.

Cinstită scrisoare dumatile de la iulie trecut, prea amănat au venit, din care mai întâiu pliroforisindu-mă de întregimea sănătății dumnevoastră, prea mult ne-am bucurat, foarte mulțumind dragostei dumnevoastră, pentru îndemnarea care s-au făcut clopotariului de au venit, carele au și vărsat clopotul cel mare, eșind foarte cu bun glas.

Acum au început tiparele și pentru alte două mai mici, amăndouă cam de 400 oca. Și cum le va găti, zice că să întoarce negreșit ca să se apuce de lucrul care spuse că au tocmit a-l face la biserica de afară, rugându-se ca să nu fie măhnită dumneaei cocoana Hagiica, pentru întârziare.

Iară pentru că vă aflați dumneavoastră la mirare că nu v-au mai scris nimic prea sf. părintele episcop, așijderea și prea-sf. zise că nu i-ați scris nimic ca să aibă pricină de răspuns. Cu toate acestea mulțumește dumneavoastră de neuitare și trimite părintească blagoslovenie atât dumneaei cocoanei Hagiicăi cât și dumatile chir Stane, poftind ca oricând tot să nu pregetați a-i scrie, că prea sf. gata îl veți găsi dumneavoastră la răspunsuri.

Cu acestea nelipsind, rămăiu al dumatile dorit.

Dorotheu arhim[andrit]

[1]814 avgust 20

[adresa pe verso]:

Cinstitului dumnealui chir Hagi Constandin Pop, din cetatea Sibiului, cu dragoste să se dea.

14

1816 martie 6 [Argeș]. — *Dorotei arhimandritul roagă pe Stan Popovici, reprezentantul firmei Hagi Const. Pop, ca scrisoarea ce trimite să se dea fratelui său preotul Ioan. Să vorbească cu vătaful breslei măcelarilor pentru arendarea pe trei ani a suhatului Toaca a Minăstirii Berislăvești, cu 500 taleri pe an.*

Cu dorită dragoste mă închin dumatile chir Stane.

Mai întâi vin cercetând pentru întregimea sănătății dumatile ca aflându-să deplin, să mă bucur, nu puțin.

Al doilea, mă rog dragostei dumatile a să găsi mijloc de a să trimitte această scrisoare la popa Ioan frate-mieu.

Al treilea, te mai dau de supărare ca să iai osteneală și voui fi îndatorat dumatăle ca să vorbești cu vătafu de fleșari de acoale, din cetatea Sibiului, pentru suhatul din Toaca al mănăstirii Berislăveștilor îndemnându-i ca să-l cumpere. Și ... vânzu pe 3 ani numărându-mi banii întâi acum numai pe doi ani, iar pe al treilea an, la începutul lui mai să-i numere. Și le voui face zapis prea bun și cu temeiul întărit și cu pecetea prea sfinții părintelui episcop; încă cu acestu feliu de legătură că și de la sorocul de 3 anii înainte tot dumnealor să se protimisească a-l cumpăra cu preț cuviincios.

Iară pe anii acești 3, fiindcă avem lipsă de bani, mai mult nu le cer decât cum s-au vândut pământenilor de aicea, pe an taleri 500; numărându-se cum zic banii toți, acum întâiu pe doi ani.

Ci ori în ce chip, mă rog să nu fie cu supărare de a primi dorit răspunsul dumatăle, pentru că din *parachinisis* al prea sf. păr[inte] episcop m-am îndemnat și din căci, fiindu-mi și eu dorit, ca să văz patria îmbelșugată cu hrană n-am pregetat. Știut fiind câtă sumă de vite îngrășa dumnealor mai nainte într-acest suhat*.

Cu aceasta nelipsind, rămăiu al dumatăle dorit.

Dorotheu arhim[andrit] de la Argeș

1816 martie 6

* Fără adresă pe verso.

15

1816 aprilie 10 [Argeș]. — *Dorotei arhimandritul anunță pe Stan Popovici că nu poate închiria suhatul Toaca cu 200 lei pe an, fiindcă poate obține mai mult numai pe finul ce va ieși, sau din cât oferă pământeni.*

Hs. Anesti și cu dorită dragoste mă închin dumatăle chir Stane,

Cinst[ită] scrisoarea dumatăle din 29 a lunii trecute, cu dragoste am primit și mai întâi vestitoare fiindu-mi pentru întregirea sănătății dumatăle, m-am foarte bucurat, mulțumind dragostei dumatăle și pentru *heretismosul* care îmi faci de sfânta și luminata zi de eri. Care asemenea și eu din inimă rog pre pricinuioriul tuturor bunătăților a te învrednici să prăsnuiești la multe încungiuări de ani, după dorirea inimii.

Foarte am mulțumit și pentru înlesnirea trimiterii scrisorii către popa Ioan frate-miu. Iar pentru suhatu Toaca că ai luat dumneata osteneală de ai vorbit cu c[institul] țeh, — și că mai mult decât 200 nu le dă dumnealor mâna ca să dea, iarăși am rămas mulțumit dragostei dumatăle. Numai cu acest preț nu să poate da, pentru că și de nu să vor afla de aicea nescar mușterii (măcar că am nădeajde la vreo doi ce mi-au pomenit, după ce am scris dumatăle), atuncea zic, fân deacă voui face într-acele suhat, îndoit poate și întreit să se folosească mănăstirea, după cum am scris dumatăle că s-au vândut în anii trecuți aicea pământenilor.

Însă eu după cum am scris în ceialaltă scrisoare voiam ca să fac sigoranție și mănăstirii și dumnealor fleșarilor.

Dumneaei cocoanei Hagicăi mă rog aratăi că mă închin cu părintească dragoste. Ne-au spus chir Șerban, omul dumneavoastră, că l-am avut aicea în zilele acestea, că iaste dumneaei dorită ca să vie în plimbare să văză Argeșu; prea curata Fecioară să-l înlesnească dorirea. Numai când va veni să vie, ar fi f. bine să se încredințeze și de prea sf. de să află aicea, că acum să află dus la București.

Cu aceasta nelipsind, cu toată dragostea rămăiu al dumatăle dorit și iubit.

Dorotheu arhim[andrit]

1816 aprilie 10

[adresa pe verso]:

Cinstitului și mie dorit dumnealui chir Hagi Costandin Pop, din cetatea Sibiului, cu dragoste să să dea la Sibiu.

16

1816 decembrie 22 [Argeș] — *Dorotei arhimandritul mulțumește lui Stan Popovici pentru scrisorile ce a trimis la Sas-Sebeș. Roagă să fie iertat că n-a scris de multă vreme.*

Cu dorită dragoste mă închin dumitale chir Stane.

Cinstita scrisoarea dumitale cu dorită dragoste primind, și pentru întregimea sănătății dumitale vestire luând că să află deplin, prea mult ne-am bucurat, laudă dând cerescului împărat.

Mulțumind foarte și pentru trimiterea scrisorilor la Sas-Sebeș, de care mă rog ca să am ertăciune pentru supărare, precum și pentru necercetare. Că deși dragostea cea adevărată nu pre hârtie scrisă cu cerneală iaste întemeiată, deacă de pe tabletu inimii va fi ștearsă, dar însă eu totdeauna cu cine m-ași întâlni, viind din partea locului, nu preget a cerceta pentru dumneavoastră.

Și mi să vestește că acum chir Stan să află dus la Beciu și altădată la alte parte.

Cu aceasta nelipsind, rămăiu al dumitale dorit și iubit

Dorotheu arhim[andrit]

1816 dechemvrie 22

[adresa pe verso]:

Cinstitului și mie iubit dumnealui chir Stan Popovici, cu dorită dragoste, să să dea la Sibiu.

17

1817 aprilie 12, [Berislăvești]. — *Dorotei arhimandritul roagă pe Stan Popovici să se tocmească cu breasla măcelarilor din Sibiu pentru suhatul Toaca, fiindcă Mânăstirea Berislăvești are mare nevoie de bani pentru construirea caselor egumenești.*

Hs. Anesti și cu dorită dragoste mă închin dumitale chir Stane.

Mai întâiu pentru cea mie mult dorită sănătatea dumitale a afla voesc, ca să mă bucur vestind și de mine că sânt până în ceasul acesta sănătos.

Al doilea, supăr dragostea dumitale de a lua osteneală să intri în tocmeală și în anul acesta cu fleșării de acoloa din Sibiu pentru suhatul Toaca al Berislăveștilor. Și de vor voi a da mai mult decât în anul trecut, dumneata mă rog sileaste-te, căci are mânăstirea mare cheltuială cu arădicatul acoperișului caselor igumenești, că puțin de n-au căzut de tot în iarna trecută, cu zăpadă. Iară nevoind a da mai mult, apoi să se dea și cu două sute de lei; și iată și zăpis în care să va pune numele și suma banilor.

Și banii mă rog a mi să trimit prin chir Petrache Nan, sau prin altul din cei cunoscuți care vor veni la târgul de acum, măcar că era a veni și postelnicu-frate-mieu.

Cu aceasta supărând, rămăiu al dumitale dorit.

Dorotheu arhim[andrit] de la Argeș

1817 aprilie 12
din Berislăvești

[adresa pe verso]:

Cinstitului dumnealui Hagii Constandin Pop din cetatea Sibiului, cu îndatorită dragoste să s[ă] dea la Sibiu, de la Argeș.

18

1817 mai 16 [Argeș] — *Dorotei arhimandritul scrie lui Stan Popovici în legătură cu suhatul Toaca pe care îl închiria aternativ Mănăstirea Berislăvești și schitul Toaca.*

Iarăși cu dorită dragoste mă închin dumitale chir Stane.

Cinstită scrisoarea dumitale din 9 ale aceștia cu dragoste am primit-o eri, și mai întâi m-am bucurat că m-am *plîsoforisit* că te afli dumneata sănătos.

Al doilea, am înțeles și pentru scrisoarea mea cât de amănat s-au primit aci, chiar cu *mizil-tatar*. Așa să întâmplă de multe ori când are cinevași vreo treabă mai delicată, *amos* [însă] eu sânt *atîhos* [nefericit].

Iară pentru aceia ce au zis cinstitu *țeh*, de mult au fost așa, de să vindea suhatu Berislăveștilor osebit și avea în el și puțuri, apoi pentru multe pricini s-au învoit cu schitu Cornet. Și 2 ani îl vinde Berislăveștii și într-un an Cornetu; și amândouă hotarele să vând cu un cuvânt — suhatu Toaca.

Și acum nu mai iaște nevoe de apă căci iaste părau, despre apus, de curge cu îndestulare, dar de vream că acum s-au întârziat, apoi la viitoru an să vor învoi cu Cornetu că atuncea îi iaste răndul.

Iară de a să vinde pe mai mulți ani, dacă ar fi în voia igumenilor s-ar putea, ci nu iaste slobod decât a vinde din an în an, fiind știut dumitale amestecările de aici.

Cu aceasta nelipsind, mă rog ca să mă iubești, având cinste a primi totdeauna de la dragostea dumitale răspuns.

Rămăind al dumitale dorit

Dorotheu arhim[andrit]

1817 mai 16.

[adresa pe verso]:

Cinstitului mie iubit dumnealui chir Stan *sin* Popovici, cu cea îndatorită dragoste, să s[ă] dea în Sibiu, la casa dumnealui Hagi Constandin Pop.

19

1817 decembrie 16 [Argeș]. — *Dorotei arhimandritul arată lui Stan Popovici cum s-a hotărît cu închirierea suhatului Toaca; problema apei pentru vite s-a rezolvat prin folosirea pîrîului, așa că nu mai este nevoie să se facă puțuri.*

Cu cea știută și dorită dragoste mă închin dumitale chir Stane.

Cinstită și mie mult dorită scrisoarea dumitale cu vestire de sănătatea care ai dobândit după cercetarea frigurilor, cu multă dragoste am primit-o, la a căriia întârziere a răspunderii, mă rog ca să am ertăciune. Că având mare nevoe de a mă pogori la Vlașca și văzând că și cererea dumitale n-are atâta zor, am întârziat până acum, fiindcă abia o săptămână am de când m-am întors de unde scriu că am fost.

Și pentru suhatu Toaca de care îmi scrie dragostea dumitale, ca să te înștiințez, știut fie, că din multe prigoniri ce avea amândouă mănăstirile Berislăvești și Cornetu s-au ales de cei mai mari într-acest chip. Ca deavalma să să stăpânească, însă schitu Berislăvești 2 ani și Cornetu un an. Și cu mijlocul acesta au lipsit și *dihonia* și lipsa apei, nemaî fiind nici o nevoe de a face puțuri.

Deci încredințează dumneata pe mușteriu că de aceasta nu iaste nici o grije, numai una iaste (careia și altădată am arătat-o) nestatornicia deselor schimbări de igumenaturi, dar și aceasta socotesc a să *diordosi* cu aceasta. Că dacă prea-sfințitul.

episcop va voi, și episcopu sf. Pantelimon va primi, subt a căruia umbrire atărnă aceste două lăcașuri, socotesc ca să facem un contract pe câți ani va voi mușteriu a-l cumpăra acest suhat, numărând banii arenzii din an în an, câte taleri 500, adică cinci sute lei turcești, precum în anii trecuți să vindea. Care contract să-l întărească mai sus numitele persoane, ași crede că orice igumeni s-ar rândui la aceste schituri, nici într-un chip n-ar putea ca să strămute acest fel de așezămînt, și ar fi odihniți cumpărătorii.

Și nelipsind, mă rog ca să am cînte de a avea și al doilea cinstit răspuns cu hotărîre ca să știu și eu în ce chip să *progăluiesc* zăpisiul și să-l și trimit la București.

Rămăind al dumitale dorit.

Dorotheu arhim[andrit]

1817 dechemvrie 16

Dumneaei cocoanii Hagicăi cu părintească dragoste mă închin.

Preas[înțit] părintele episcop Argeșiu încă nu s-au întors de la București. Zăpisi[ul] cel închis, l-am primit.

[adresa pe verso]:

Cinstitului și mie iubit dumnealui chir Stan Popovici, cu cea îndatorită dragoste și cu cînte să să dea la Sibiu*.

20

1818 februarie 18 Argeș. — *Dorothei arhimandritul scrie lui Stan Popovici în legătură cu suhatul Toaca care a fost închiriat de Constantin Mocrea arendașul moșiiilor Mînăstirii Cornetul.*

Cu dorită dragoste mă închin dumitale, chir Stane.

Prea mult mă rog dragostei dumitale ca să mă erți pentru întăziera răspunsului la cinstita scrisoarea dumitale cea trimisă de la 12 ghenar, cu înștiințarea pentru suhatu Toaca că s-au vîndut de chir Constand[in] Mocrea, arendașu moșiiilor mînăstiri Cornetul, că neștiind eu bine socoteala ce au între sineși igum[eenii] și cu acela arendaș și ca să nu se întîmple vreo zăticneală cumpărătorilor fleșari, în două rînduri am trimis cu scrisori la Titireci ca să-mi vie curat răspunsul de la igum[en]. Și negăsindu-l la schit (fiindcă iaste și acela tot asupra-i) și nevrînd, silit am fost a zăbovi până când însuși viind la mine de unde au fost dus, de la carele făcându-se și zăpisi iată că să și trimite închis aicea, să le fie de bine dumnealor.

Iară pentru anii care voesc a-l lua suhatu, de vreme că în anul acesta s-au făcut așa, rămîne dar, până când prea osf[înțitul] păr[inte] episcop va veni de la București aicea și, prin viu grai vorbind, mă voi sili a împlini cererea c[institu-lui] țeh.

Lăngă acestea prea de nevoe avînd a trimite această scrisoare unde scrie, mă rog a găsi mijloc cuviincios de a merge; avînd cînte a rămănea al dumitale prea dorit

Dorotheu erhim[andrit]

1818 februarie 18

[adresa pe verso]:

Cinstitului și mie iubit dumnealui chir Stan Popovici, cu cînte și dorită dragoste să să dea la cinstită casa dumnealui Hagî Const. Pop, din Sibiu.

* Scrisoare întărită cu frumoasă pecete inelară în ceară roșie, cu inițialele arhimandritului Dorothei.

21

1818 iunie 30 [Argeș]. — *Dorotei arhimandritul scrie lui Stan Popovici că episcopul a întărit contractul pentru închirierea suhatului Toaca; pe lângă bani, în loc de zăvozi, roagă să se dea lumînări. Epitropul Mînăstirii Pantelimon, de care depinde suhatul, ar dori și el un «rușfet» (cadou), avînd «casă grea».*

Cu dorită dragoste mă închin dumitale chir Stane.

Mai întăi spre cea mie mult dorită sănătate dumitale cu cercetare viu, ca luând bune vestiri, să mă bucur, vestind și de mine că sînt sănătos.

Al doilea, înștiințez dumitale că viind prea sf. părintele episcop de la București carele și trimite părintească blagoslovenie și dumneaei cocoanii Hagicăi și dumitale, m-am dat în vorbă pentru suhatul Toaca. Și au primit a întări contracru, fără de nici un enteres. Și iată că am făcut copie care o și trimiț a să vedea, și din preț a să mai știrbi nu să poate. Iar lumănările care să să mai dea, le-am adaos, pentru că înainte vreamă cînd stăpănea dumnealor suhatu au fost dănd pe tot anul cîte un zavod de un sfert de an și nouă nu ne iaste trebuincios acela, am socotit mai bine lumănări în loc să s[ă] dea.

Însă să fie știut și aceasta, că epitropului până acum nu i-am arătat, și crez că văzînd pe prea sf. iscălit în zapis, va primi și dumnealui a-l iscăli, dar fiindu-mi parte mirenească și cu casă grea, poate să pretendirisească a ceare cevași *rușfet*. — și să va arăta c[institului] țeh ca să fie de la dumnealor, scriindu-mi-să ca să știu până unde să făgăduesc.

Cu acestea nelipsind, rămăiu al dumitale dorit.

Dorotheu arhim[andrit] ot Argeș

Copia să va întoarce înapoi ca să prescriem lămurit.

[pe pagina a treia a scrisorii se află scris de firma Hagi Corst. Pop următoarele]:

1818 iulie 29, vechi

După poftirea c[institului] țeh al fleșarilor de aici, i-am răspuns acestea:

1. că mai mult de 300 lei pă an nu pot da și banii să-i dea pă fieștecare an la Sf. Gheorghie.
2. Că lumini nu să leagă să dea, ci de vor vrea să dăruiască cîte un zavod sau odor la mănăstiri, rămăne la voia dumnealor.
3. Că porcii ce vor mîncea rodu pădurii, să nu facă stricăciune suhatului.
4. Că epitropului Cornetului cu legătură nu făgăduiesc nimic, ci de-i vor și face vreo cinste, rămăne la *prerisisul* dumnealor.

Copia contractului i-am trimis înapoi.

{adresa pe verso}:

Cinstitului și mie iubit dumnealui chir Stan Popovici, cu cea îndatorată dragoste să s[ă] dea în Sibiu, la c[instită] casa dumnealui Hagi Pop.

22

1819 martie 8 [Argeș]. — *Dorotei arhimandritul roagă pe Stan Popovici ca să convingă breasla măcelarilor din Sibiu să facă contract pe zece ani pentru suhatul Toaca, cu plată anuală de 450 lei turcești, la Sfîntul Gheorghe.*

Cu îndatorită dragoste mă închin dumitale chir Stane.

În săptămîna aceasta am primit cinstită scrisoarea dumitale, cea trimisă prin chir Ghiță Nicolicea ot Râmnic, scrisă din 7 a lui fevr. vechiu, din care m-am bucurat că te aflai atuncea sănătos; aceiași dorind ca și aceasta să te găsească cu toată întregimea.

Am înțeles, mai întăiu, și pentru piadicile care au zăticnit venirea dumitale la târgul Răurenilor. Dea Dumnezeu altădată a avea cinste să te ospătez, că mult te doresc.

Iară pentru corespondenția cu suhatul Toaca, știut fie că cu nimenea, din partea cins[itului] țeh, astătoamnă nu m-am întălnit, nici cu de ai miei credinceri. Iară acum văz că veni acest om, anume Oanea, spuind că iaste trimis ca să s[ă] tocmească cu mine. Și în puțină vorbă am intrat, socotind că să cade a să isprăvi aceasta tot prin *ipochimenu* care s-au început.

Deci după mijlocirea dumitale și după pohta c[institului] țeh, contractu să fie pe zece ani și tocmeala din an în an, patru sute cincizeci lei turcești care tot-deauna să se numere la Sf. Gheorghie după cum au cerut dumnealor, rămăind altele la *proerisit*, într-acest chip fiind primit, dumnealor să-și îplinească lipsa de vite.

Și despre altă parte să mă găsească răspuns în grab, până să află în București părintele episcop ca să trimiț zapisul să-l întărească și prea sf. și epitropu Pantelimonului, precum am scris într-alt rând. Că să cuvine a să face cu bună întemeiere și n-au să bănuiască dumnealor nimic pentru preț, că acum și galbenii au crescut.

Eu de n-ași fi voit a păzi hatărul dumitale, și al patrioților miei, poate că-l dam altora de aicea, dar de m-au și întreat, am răspuns că sânt în tocmeală cu c[institul] țeh și nu pociu să mai intru și cu altul.

De aceasta *poliloghisind*, rămăind al dumitale prea dorit.

Dorot[he]u arhim[andrit]

1819 martie 8
Argeș

[adresa pe verso]:

Cinstitului și mie iubit dumnealui chir Stan Popovici, cu îndatorită dragoste să s[ă] dea la Sibiu, la cinstită casa Hagiului.

23

1819 martie 20 [Argeș]. — *Dorotei arhimandritul scrie lui Stan Popovici că ar dori ca pentru prețul scăzut cu care a închiriat suhatul Toaca, breasla măcelarilor să aibă o atenție față de «mijlocitor».*

Iarăși cu dorită dragoste mă închin dumitale chir Stane.

Cinstită scrisoarea dumitale cu dragoste am primit și mai întăi m-am bucurat că te aflai sănătos; al doilea am înțeles și cele pentru *simfonia* suhatului Toaca de care nici un interes al meu la mijloc n-au fost. Cinstit arăt dumitale că după cum l-am văzut în catașișele celor de mai nainte igumeni, că-l vindea, cu mare pogorîre l-am tocmit eu, numai și numai dragostea noastră să să cunoască unde ar fi mulțumiți și dumnealor și cunoscători către al lor mijlocitor.

Cu trimișii cinstitului țehi m-am ajuns tot după cum ț-am scris dumitale, 450, care i-am și primit și le-am dat și adevărînță. Și în ceasu ce-mi va sosi contractul, întărit de stăpîn i de epitrop, îl voi și trimite dumitale și atuncea vor da și dumnealor altul după asemănarea aceluia spre a să păstra.

Iar acum mă rog ca să am ertăciune de supărare, — rămăind al dumitale dorit și iubit.

Dorotheu arhim[andrit]

1819 martie 20

{adresa pe verso}:

Cinstitului și mie iubit dumnealui chir Stan Popovici, cu cinste și îndatorită dragoste, să s[ă] dea la Sibiu.

24

1819 iunie 12 [Argeș]. — *Dorotei arhimandritul arată lui Stan Popovici că contractul pentru suhatul Toaca de abia a fost semnat de episcopul Mînăstirii Pantelimon, deoarece și-a dat seama că a fost închiriat prea ieftin. Dorește să i se repare un ceas sau să i se cumpere unul nou, bun.*

Cu dorită dragoste mă închin dumitale chir Stane,

Mai întâi a te găsi aceasta sănătos poftesc și din inimă doresc. Al doilea, pentru contractul Tocii abia s-au iscălit și de episcopul Panteleimonului, că au bănuț că l-am tocmit eften; poate că își va fi alergat cinevași gura și nu s-au mulțumit ca să rămîie la omenia c[institului] țeh, cum scriai, ci în act au cerut 20 de galbeni. Și eu am zis că nu cred că vor da. De aceia dară mă rog, fă-o știută dumnealor și de să primeaște, măcar 15 galbeni, să se trimiță cu însuși aducătoriiu acestia coconu Iordache. Și contractul îl va da la vâtaf[ul] Onea ce iaste la noi.

Nelipsind, rămăiu al dumitale dorit,

Dorotheu arhim[andrit]

1819 iunie 12.

{adresa pe verso}:

Cinstitului mie iubit dumnealui chir Stan Popovici, cu îndatorită dragoste să să dea la Sibiu.

{pe o hărtioară introdusă în scrisoare se mai află scris următoarele}:

Chir Stane,

Un ceas de săn are pierdut un șurup, de nu să va putea tocni până își va isprăvi coconu Iordache treaba, ca să mi-l aducă, mă rog să nu fie dumitale cu îngreuiare a mi-l trimite când să va drege. Iară când am căpăta altul mai bun am zis ca să-l schimbe, mai dănd și adaos.

Al dumitale dorit

Dorotheu arhim[andrit]

[1819] iunie 12.

25

1819 iulie 7 [Argeș]. — *Dorotei arhimandritul scrie breslei măcelarilor din Sibiu că ce se cere în plus peste suma trecută în contract, nu trebuie considerat ca un bacșiș, ci ca un ajutor pentru spitalul de la Pantelimon.*

Cu prietenească dragoste mă închin dumneavoastră.

Cinstită scrisoare dumneavoastră din 2 ale aceştii luni, cu toată dragostea am primit-o și am înțeles toate ceale ce mi s-au scris despre contractul Tocii că v-au coprins mare mirare de suma care au cerut epitropu Panteleimonului pentru iscălitura sa în contract. Din care să înțeleagă că dumneavoastră v-ați uitat ceale ce mi s-au scris prin chir Stan Popovici (când eu îi scriam că epitropia poate ca să pretendarisească cevași) și mi s-au răspuns că aceasta va rămînea la omenia dumneavoastră, mai la urmă.

Cinstiților, epitropia nu ceare nimic pentru sineși, ci pentru spital, la care nu puțină cheltuială merge pentru bolnavii carii să caută cu toate ceale trebuincioase. Și să nu socotiți dumneavoastră că la acest spital să caută bolnavi numai de cei de ai pământului, ci din orice parte s-ar întâmpla a veni în București, sau și la țară și s-ar bolnăvi iaste dator spital[ul] a-i primi și a-i căuta până când să vor scula din boală. Și de multe ori să și îndatorează, neajungându-se numai cu venitul ce are de la mănăstioarele care sânt închinat la Panteleimon, cu hotărît embatic pe an. Și să obicinuiască și aceasta când prin știrea epitropiei s-ar da cevași în arendă, a să ajutora cu cevași și spital[ul], pentru nevoia ce arăt. Că să nu socotiți dumneavoastră că puțin lucru s-au făcut ca adecă pe 10 ani să s[ă] facă contract, în vreme ce mănăstirile nu sânt slobode nici într-un chip ca să dea moșiile cu arendă mai mult decât pe un an. Apoi pentru ce să vi să pară dumneavoastră cu supărare, și să vă lăudați că veți face arătare și slăvitului comandir-gheneral.

Deci, de mă iubiți ca pre un sinpatriot, apoi nu trebe să mă păgubiți, ca eu să dau din punga mea, că aceasta nu să socotească prieteșug adevărat.

Cu acestea nelipsind, rămăiu al dumneavoastră bun priaten și voitor de bine.

Dorotheu arhim[andrit]

1819 iulie 7.

Iară pentru cele ce-mi făgăduiți dumneavoastră mie, eu sânt mulțumit ca să mă iubiți, și acelea rămîn la bunul *proerisit*, iau eu nimic nu cer.

[adresa pe verso]:

Cinstitului dumnealui țeh Martin Spek maistărul de fleșari cu toți tovarăși din cetatea Sibiului, cu prietenească dragoste să să dea la Sibiu.

26

1819 iulie 7 [Argeș]. — *Dorotei arhimandritul arată lui Stan Popovici că nemulțumirea breslei măcelarilor în legătură cu contractul pentru suhatul Toaca, nu este justificată, iar reclamația ce ar vrea să facă la «comandir-gheneral» n-are nici o valoare, fiindcă nu se face nimic de frică.*

Iarăși cu dorită dragoste mă închin dumitale.

Cinstită scrisoare dumitale cu cea de la cinstitul țeh al fleșarilor cu dragoste am primit-o și m-am bucurat că te afli dumneata sănătos.

Am înțeles apoi și răspunsul despre rândul contractului Toaca. Și le mai scrisei și eu dumnealor în ce chip iaste cearere, apoi dumneata le vei *plioforisi* mai pe larg toate. Că cinstit[ului] țeh arăt că și păr[intele] episcop s-au supărat asupra mea văzând atâta *sclirotita* a epitropului. Dar fiindcă pentru pricinile care arăt, are cuvânt că adevărat așa sânt așezământurile a nu să da mai mult decât pe un an, apoi în loc de mulțămită să să laude cu comander, ca când catanele ar păzi țara aceasta, să dea de frică; — ci mai mult nu zic.

Iară pentru ceasornic că ar fi bine a-l da unui sărac și a lua altul mai bun, mai mare păcat îmi fac când să-l dau săracului, carele în loc de a-mi mulțami, mă va ocări că l-am băgat la cheltuială, ci deocamdată să s[ă] dreagă așa, că și meșterii deacă nu vor căpăta de lucru, pier.

Cu aceasta nelipsind, sănt al dumitale dorit

Dorotheu arhim[andrit]

1819 iulie 7

[adresa pe verso]:

Cinstitului mie iubit dumnealui chir Stan Popovici, cu îndatorită dragoste să să dea la Sibiu, la cinstită casa Hagiului.

27

1819 decembrie 30 [Argeș]. — *Dorotei arhimandritul către Stan Popovici, reprezentantul firmei Hagî Const. Pop, în legătură cu suhatul Toaca și promisiunea breslei măcelarilor pe care n-au respectat-o.*

Cu dorită dragoste mă închin dumitale chir Stane.

Mai întâi (de și nevreadnic sănt) rog pre pricinuitoariul celor văzute și nevăzute ca aceste sfinte praznice trecute și viitoare, cu toate cele de peste an, să vă învrednicească a le sărba după dorirea inimii la mulți ani, o fie, fie.

Al doilea, de la trecerea dumitale pe la Berislăvești nu am mai scris nimic, nici de la dumneata am mai primit, că deși era știută, dar atuncea și mai pe larg vorbită, arătându-ți și contractul pentru Toaca; povestindu-ți ca prin viu graiu să arăți dumneata c.[institului] țeh de fleșari, că nici un igumen nu e slobod a da vreo moșie în arendă mai mult decât pe un an.

Iară eu pentru simpatrioții mei tot mijlocul am făcut și am *catorthosit* așa după cum au poftit dumnealor. Apoi de și-au uitat ceia ce prin dumneata mi-au scris, că întâi nu făgăduiesc, dar pă urmă după săvârșire împlinesc. Și acum tăcere adâncă văzând, silit sănt ca să dau pricină, de să țin de parolă a da ceia ce am arătat, sau voia dumnealor iaste ca să mă păgubească pe mine, a plini de la mine. Care aceasta de vor socoti-o, apoi patrioți cu pagubă, nici o fire omească nu o va putea suferi.

Cu aceasta nelipsind, rămăiu al dumitale prea dorit și mult iubit.

Dorotheu arhim[andrit]

1819 dechemvrie 30.

[adresa pe verso]:

Cinstitului mie iubit dumnealui chir Stan Popovici, cu cinste și dorită dragoste să s[ă] dea la Sibiu, la cinstită casa Hagiului Pop.

28

1820 martie 8 [Argeș]. — *Dorotei arhimandritul către Stan Popovici în legătură cu cei 10 galbeni dați de breasla măcelarilor pentru spitalul Pantelimon, sumă pe care o socotește prea mică. Comandă o căruță care să nu depășească prețul de 200 lei turcești.*

Cu îndatorată dragoste mă închin dumitale,

Cinstită scrisoarea dumitale din 24 a trecutului februarie,, astăzi în 8 ale aceştii următoare, cu dragoste am primit. Şi mai întâiu m-am bucurat *pliroforisindu-mă* pentru întregimea sănătăţii dumneavoastră.

Al doilea, am înţeles şi cele pentru suhatul Toaca, că după ce s-au adunat toate ceale mai alese feaţe cu c[institul] ţeh, prin bună îndemnarea dumitale, s-au făgăduit a da la cei iscăliţi în contract zece galbeni. Ştiut fie dumitale că nimenea nu iaste enteresat la acea cearere decât spitalul ca să s[ă] ajute ticăloşii schilavi care din cei ce se caută acolo, pot fi mulţi şi din partea dumnealor; fiindcă, fără de alegere spitalul iaste îndatorat pe orice bolnav a-l căuta.

Şi măcar că eu mă voiu sili de a să mulţumi epitropia cu atăta cât dumnealor s-au *proerescit*, dar când nu să vor îndestula, atunea dumnealor fiind mai mulţi, precum şi mai nainte şi acum le scriu, nu mă vor lăsa pe mine păgubaş.

Cu toate acestea ca să s[ă] precurme această *madae*, iată că închiz aicea, trimiţ contractul, că nici am avut socoteală (după cum trimisul de deunăzi) ca prin altă mână a-l trimite dumnealor, decât prin dumneata. Pentru care mă şi rog ca asemenea copie să s[ă] prescrie şi cu iscăliturile tuturor, adeverit fiind şi cu a dumitale să s[ă] trimiţă de a să păstra şi la sfânta mănăstire.

Iară galbenii aceia vor fi în păstrare la dumneata, poftindu-te, de să va găsi mai efină, după lipsa banilor de acum, a ni s[ă] face o căruţă mai *cinaşe*, de cai; numai din preţ de să va putea să nu treacă peste 200 lei turceşti, ce şi mai jos cevaşi. Şi fiind cu lesnire să să facă căpăţinele la roate de mesteacăn, şi la toate plăcută ochilor dumitale. Pentru care de să va putea găti până la vreme când vor veni dumnealor cu vitele în suhat, atunea prea îi rog a o aduce cu boi pînă la Berislăveşti.

Şi *filodorima* o trimit eu de aicea la epitrop.

Cu acestea *poliloghisind*, rămăiu al dumitale prea iubit.

Dorotheu arhim[andrit]

1820 martie 8

[adresa pe verso]:

Cinstitului mie iubit dumnealui chir Stan Popovici, cu îndatorită dragoste şi cinste să să dea la cinstită casa dumnealui Hagi Const. Pop de la Sibiu.

29

1821 februarie 4 [Berislăveşti]. — *Dorotei arhimandritul trimite lui Stan Popovici, prin stareţul Schitului Stănişoara, restul de 146 lei turceşti pentru căruţa comandată.*

Iarăşi cu dorită dragoste mă închin dumitale,

Cinstită scrisoarea dumitale [trimisă] cu chir Mihail Popovici cu drago[ste] am primit şi am văzut şi socoteala căruţului. Şi iată că cu păr[intele] stareţul de la Stănişoara trimiţ şi restul de lei turceşti 146, par[ale] 16, socotind galbenul pe 11 şi jumătate, apoi rămăind plătit voiu fi ocolit din protocol, iar de care cumvaşi va fi greşită socoteala mea, apoi *cusurul* să va împlini de aducătorii aceştia care îi voiu întoarce eu, vestind şi de vasul cel pus în păstrare aicea că să află aşezat bine pe căpătaie.

Şi sânt al dumitale dorit.

Dorotheu arhim[andrit]

1821 februarie 4

[adresa pe verso]:

Cinst[itului] dumnealui chir Stan Popovici, cu dorită dragoste să să dea la Sibiu.*

* Scrisoare întărită cu pecete timbrată roasă însă de carii; și de alta în tuș negru cu inscripția: „Sanitatis sigillum“.

30

1821 februarie 27 [Argeș]. — *Dorotei arhimandritul roagă pe Stan Popovici să trimită să ia butca cu pelin de la Schitul Berislăvești care e plin de băjenari ce fac stricăciuni și pagube.*

Iarăși cu îndatorată dragoste mă închin dumitale

Dimpreună și cu cea cătră d[omnul] iconomul am primit cinstit răspuns cel cu întoarcerea Stănișoreanului aicea la Argeș. Și bine că s-au nemerit banii tocmai de s-au izbrănit socoteala căruțului. Iar pentru vasul cu pelin, bine ar fi, cât de în grab[ă] să trimeți ca să-l rădices, că bute sănătoasă s-ar da de la schit, căci știi dumneata că acea casă să află lângă drum și de la 6 ale aceștia s-au umplut de băjenari, și unii din ei au îndrăsnit de au și început un vas de al schitului fără de a da voe iconomul, nici eu, și nu pociu să mai cutez a zice că va putea sta în păstrare; căci spaima s-au înmulțit și nevoia îi face pe cei fără de omenie a [să] obrăznici. Și mai mult de atâta nu începe a-ți scrie.

Lângă acestea, te poftesc și de bucățile de cărți care din anul trecut s-au primit la dumneata, să binevoești a să da la acest om ca să le ducă la popa Ioan frate-meu de la Lamcrăm¹.

Și sănt al dumitale dorit

Dorotheu arhim[andrit] din Argeș*

1821 februarie 27

[adresa pe verso]:

Cinstitului dumnealui chir Stan Popovici, cu dragoste să să dea la cinstită casa Hagiului din Sibiu.

* Scrisoare întărită cu pecete inelară în ceară roșie, purtind inițialele arhimandritului Dorothei; hîrtia are în fillgran majusculele P. și G.

¹ Lamcrăm = Lanocrăm, comună în jud. Alba, în Transilvania în apropiere de Sebeș. [adresa pe verso]:

31

1821 martie 20 [Argeș]. — *Dorotei arhimandritul către Stan Popovici despre butoiul cu pelin și venirea a și mai multor băjenari la Schitul Berislăvești.*

Închinăciune cu a mea mână,

După ce s-au rădicat 2 băjenari de la Berislăv[ești] au descălecat alții mai mulți ca număr (*) și am aflat că nici o pagubă la vasul cu pelin n-au făcut. Apoi de atunci au mai mers și alții și nu vor înceta că (*) s-au început, ce

de nu se va putea păstra, apoi va fi ca căciula țiganului care au înecat-o pe apă, zicând că tot era el dator să o dea de pomană pentru tată-său.

Sânt al dumitale dorit

[Dorotheu arhimandrit] *

[adresa pe verso]:

Cinstitului dumnealui chir Stan Popovici, cu dragoste să să dea la c.[instită] casa Hagi[ului] Costandin Pop ot Sibiu.

* Scrisoarea ce, după părerea noastră, a fost scrisă cu multă frică, fiindcă nu i se pune nici anul (dar reese din însemnarea de pe verso) și nici nu e iscălită, iar în plus în locurile însemnate cu (*) și la sfârșitul scrisorii, două rinduri sînt scrise în criptogramă, pentru a nu fi pricepute dacă o persoană străină ar citi scrisoarea.

32

1821 aprilie 6 [Argeș]. — *Dorotei arhimandritul către Stan Popovici pentru suhatul Toaca care în acest an revine Schitului Cornetul a-l arenda. În țară «răzvrătirea s-au început» și nimeni nu știe cînd se va termina.*

Cu dorită dragoste mă închin dumitale,

Cinstită scrisoarea dumitale cu dragoste am primit, găsindu-mă tot aicea la Argeș, și pentru pelin mai nainte cu 3 zile venise dichiu mieu și îmi arătase că să păstra și bine că ai trimes a-l rădica. Iar de vor fi rămas butoaiele goale, nu știu de să vor fi umplut că iconomu n-au știut cele ce-mi scriai, prin rîndurile cele neînțelese că sînt scrise elinește, adecă în sfînta în limba noastră, și crez că le vei putea înțelege câte merg cu număr până la 10 și până la 100 și 1000 care s-au și implinit, Domnul să-și întoarcă mila. ... (*).

Pentru suhatul Toaca mi-au arătat iconomu că au venit doi oameni zicând că au fost trimiși de însăși arendași[i] ca să ne spue că dumnealui nu vine cu vin și să ne căutăm de el, apoi scrisoare n-au adus, cu toate că în anul acesta care să va începe de la sfîn[tul] Gheorghie iaste al Cornetului, la care s-au schimbat și igumenul, și să cuvine acolo să dea de știre, dar aceasta o voui împlini-o eu, spuindu-le puterea contractului. Iară a zice eu ca să aducă dumnealui vin, sau nu, rămâne aceasta mai bine la știința dumnealui, că aicea răzvrătirea s-au început, dar unde priveaște sfîrșitul, numai Dumnezeu va ști, iar eu, sânt al dumitale dorit.

Dorotheu arhim[andrit]

1821 aprilie 6

[adresa pe verso]:

Cinstitului și mie iubit dumnealui chir Stan Popovici cu dorită dragoste la Sibiu, la c[instită] casa dumnealui Hagi Costandin Pop *.

* Indescifrabil, criptogramă.

Scrisoare întărită cu pecete timbrată ce poartă inițialele arhimandritului Dorothei.

33

1821 iulie 2 [Argeș]. — *Dorotei arhimandritul scrie lui Stan Popovici că pe la schituri au fost făcute foarte multe pagube de către băjenari; a vrut să vie la Sibiu dar n-o putut din cauza tulburării din țară. Se roagă*

dacă poate să încaseze o sumă de bani de la lemnarul Hristea din Pitești, pe care l-a împrumutat.

Cu dorită dragoste mă închin dumitale chir Stane,

Mai întâi de întregimea sănătății dumneavoastră dorind cercetez, ca să mă bucur auzind că sânteți sănătoși. Eu încă slavă lui Dumnezeu că visez până acum tot în preajma episcopiei. Mă gătisem când eșise musafirii din episco[pie], în 20 a lunii trecute, a veni în partea locului pe unde nu gândeam, apoi nemerind tocma în furia celor ce fugea și alții îi gonea... (*indescifrabil*) m-am întors înapoi scăpând până acum cu viață. Iar pe la schituri toate s-au mistuit, numai de foc până acum au scăpat. După toate acestea de nu se vor mai întărița despre vreo parte, nădăjduim liniște care o să dea Dumnezeu a fi.

Am fost zis unui frate al meu, Nicolaie dascăl, că ce bani va lua după niște vite, de le va fi putut trece, să-i lase la dumneata în păstrare, de care mă rog a nu fi cu îngreoere, că vream n-am avut a-ți scrie, că dobândind liniște lesne îi voiu primi.

Lângă acestea mă rog de să va afla acoloa în Sibii un Hristea lumânărariul din Pitești, dar cu un mijloc suptire sau și alminterelea, de s-ar putea scoate o sumă de bani, care am la dumnealui, foarte voiurămâne îndatorat, ca cel ce sânt al dumitale dorit.

Dorotheu arhim[andrit]

1821 iulie 2.

Chir Stane vei vedea dumneata întimplarea post[elnicului] Pavel, ci de nu-l va găsi pe dascăl Nicolae înștiințarea acoloa, mă rog fă-o dumneata știută c.[in-stitei] cămări împărătești, având și cinstit răspuns. Această pricină s-au întâmplat în postul sfinților Apostoli*.

* Scrisoare fără adresă, pe hirtie cu filigran; poartă o pecete în tuș negru cu următoarea inscripție: „Sanitatis Sigillum“.

34

1821 iulie 2 [Argeș] — *Dorothei arhimandritul scrie dascălului Nicolae că un om al postelnicului Pavel, fiind trimis cu vite spre Sibiu, a fost bătut și jefuit de hoți; roagă să se facă reclamație la «cămara împărătească».*

Dascăle Nicolae părintească dragoste,

Pentru banii ce vei luat după vite, crez că vei fi urmat cum Ț-am zis prin graiu, a-i da la chir Stan. Lângă acestea te înștiințez că fratele Pavel postelnicu pornind peste munte câte[va] vite mari, boi, vaci și câteva capre, cu un moș Eftimie din Lamcremu [Lancrăm] și cu un fecior Ioan din Lisa, de lângă Făgărașu, sat militărescu, ce au fost slugă la Roban, având și acela vreo cinci capete de vite ale lui; dându-le și un cal, carii au și pornit. Și dumnealui zăbovindu-să până a doua zi, au plecat si însuși, și după ce s-au suit la munți, când era aproape de a-i ajunge, l-au întâmpinat hoții și de moarte l-au bătut, luându-i tot ce au avut, și abia s-au întors înapoi. Deci găsindu-te acesta netrecut în țară să mergi la satul de unde iaste acel Ioan ca să întreb de rândul vitelor și când nu le vei da în [de] urmă, apoi să dai de știre și la cinstita Cămară împărătească din

Sibii, că poate să se [fi] oprit la comandă, din pricină că acei trimiși nu avea bani de a plăti vama*.

De aceasta și fii sănătos.

Părinte sufletesc

Dorotheu arhim[andrit] din Episcopia Argeș

1821 iulie 2

* Scrisoare fără adresă și fără indicația de loc, de unde este trimisă.

35

1821 octombrie 28 [Argeș] — *Dorotei arhimandritul roagă pe Stan Popovici să dea o scrisoare la adresa indicată, iar răspunsul să fie trimis economului Meletie.*

Cu dorită dragoste mă închin dumitale,

Dragostea dumitale mă silește a te supăra pentru trimiterea aceștii scrisori unde scrie și de va veni și vreun răspuns mă rog a-l *enhîrisi* la păr[intele] iconomul, chir Meletie, prin carele și aceasta o trimiț, că am cinste a rămănea al dumitale prea dorit.

Dorotheu arhim[andrit]

1821 octomvrie 28

[adresa pe verso]:

C[institului] mie dorit dumnealui chir Stan Popovici cu cinste să să dea la c[instită] casa dumnealui Hagi Costandin Pop din Sibiu*.

* Scrisoarea este întărită cu pecetea inelară în ceară roșie a arhimandritului Dorothei, purtînd și inițialele respective.

36

1822 aprilie 5 [Argeș] — *Dorotei arhimandritul scrie lui Stan Popovici, în legătură cu suhatul Toaca că dacă îl va închiria breasla măcelarilor din Sibiu, să-i permită să țină și el 50 vite la păscut, pe care, poate, le va vinde tot lor.*

Cu dorită dragoste mă închin dumitale chir Stane,

Mai întâi cercetez pentru fericită sănătatea dumitale, ca aflându-să deplin să mă bucur. Al doilea, înștiințez dumitale că în anul acesta și în cel viitor, suhatul Toaca căde în partea schitului Berislăvești, pentru care într-adins scriu dumitale ca să iai osteneală dumneata a arăta cinstului țeh de fleșari, ca după contractul ce îl avem, să binevoiască a să da acei taleri, patru sute cinci zeci de lei turcești, în mîna părintelui iconom chir Meletie ca să mi-i trimiță sf. [sa] aicea.

Rugându-mă deosebit ca să am voe a băga și eu în suhat vreo 50 de vite care le am de vânzare, ca să se pască împreună cu al meu cioban și slobozându-se trecerea lor, poate tot dumnealor le voui da.

Și ori în ce chip mă rog ca să am cinstit răspuns mai din vreme, pentru că de care cumvași c[institul] țeș să va sfii a băga vite în suhat, apoi să știu, ca să nu rămăe suhatul păgubaș.

Și rămăiu al dumitale prea dorit.

Dorotheu arhim[andrit]

1822 aprilie 5

[adresa pe verso]:

C[instit] dumnealui chir Stan Popovici cu cinste și dorită dragoste, să să dea la Sibiu.

37

1822 octombrie 17 [Argeș] — *Dorotei arhimandritul comandă lui Stan Popovici un ceas de perete, deșteptător, foarte trebuincios pentru călugărițele de la Schitul Văleni.*

Cu dorită drag[os]te mă închin dumitale,

Mai întâiu viu cercetând pentru fericită sănătatea dumneavoastră ca aflându-să deplin să mă bucur, nu puțin, slăvind pre Dumnezeu dintru a căruia milă mă aflu și eu sănătos.

După aceasta, maicile călugărițe de la un schit Vălenii, de supt *epistasia* episcopiei Argeșului, osebit de lipsele ce au întru toate, fiind locul stângaci, au mare nevoe și de un ceasornic de păreate cu deșteptător, pentru slujbele bisericii, mai ales noaptea când iaste nor, de nu pot brodi sorocul. Pentru care câștigând câțiva bani de la un iubitor de Hs., am socotit a te pofti și a te ruga, ca dumneata să le găsești unul așa de credință. Eu însă socotesc ca să fie de oțel că ar fi mai trainic, apoi cum vei socoti dumneata.

Mă rog să mă ierți de supărare.

Dumneaei cocoanii Hagiicăi mă închin cu părintească dragoste. Cu aceasta nelipsind, sănt al dumitale prea dorit.

Dorotheu arhim[andrit]

[1]822 octomvrie 17

De la F. Popa Ioan am primit o țidulă și îmi scrie că mi-au trimis o scrisoare prin dumneata și n-am căpătat-o.

[adresa pe verso]:

Cinstitului dumnealui chir Stan Popovici, cu dorită dragoste să să dea la c[instită] casa d. Hagi Const. Pop din Sibiu.

38

1823 februarie 1 [Argeș] — *Dorotei arhimandritul către Stan Popovici în legătură cu o scrisoare și un ceas dat la reparat.*

Cu dorită dragoste mă închin dumitale

Cea mai întâi pricină îmi iaste cercetarea pentru fericita sănătatea dumitale, ca să o găsească aceasta cu toată fericirea. După aceasta îndrăznind, mă rog cu

ocazion sigur să faci bine a trimite această carte ce o închiseiu aicea, fiind trebuincioasă, de care prea voi mulțami, ca cel ce sânt, al dumitale dorit,

Dorotheu arhim[andrit]

[1]823 februarie 1

Ceasul îl dedei la chir Ghiță ca să-l schimbe, sau să-l dreagă, că s-au obosit, și eu umblând și stând și eu cheltuind, iar a-l da la un sărac cum m-ai povățuit-ț-am răspuns că nu să cade a-l milui cu așa dar păgubitor.

[adresa pe verso]:

Cinst[it] mie iubit dumnealui chir Stan Popovici, cu dorită dragoste și cu cinste să se dea la Sibiu.

39

1823 iulie 13 [Argeș]. — *Dorotei arhimandritul roagă pe Stan Popovici să împrumute pe medelnicerul Nicolae, fiindcă în țară, din cauza vremurilor, nu are de unde lua bani.*

Cu dorită dragoste mă închin dumitale chir Stane,

Chir Stane știu că pe multe persoane ați ajutorat dumneavoastră în ticăloasa aceasta întâmplare a patrioților de aici. Și fiindcă veni la mine dumnealui medelnicer Nicolai și-mi arătă pentru niște amaneturi care i le oprește un creditor, s-au rugat de a-l ajutora, dar în nevoie fiind și eu, că știut va fi dumneavoastră pentru că toate veniturile mănăstirilor să iau în datoria țării. Și mijloc neavând gata, decât oricum foarte mă rog a-l ajuta la nevoie ce iaste și mare plată vei avea de la Dumnezeu, căci omul are stare bună aici, dar din lipsa vremei, nu le poate arunca pe nimic.

Iar cu un soroc ce își va pune, socotesc că nu te va da de sminteală.

Cu această supărând, sânt al dumitale prea dorit

Dorotheu arhim[andrit]

1823 iulie 13

[adresa pe verso]:

Cinstitului mie iubit dumnealui chir Stan Popovici, cu cinste și dorită dragoste, la Sibiu.

40

1823 iulie 31 [Berislăvești]. — *Dorotei arhimandritul scrie lui Stan Popovici că măcelarii din Sibiu n-au semnat contractul pe anul în curs și nici n-au trimis banii; dacă nu se vor ține de angajament și nu vor despăgubi mînăstirea, va reclama la agentul austriac.*

Cu dorită dragoste mă închin dumitale,

Mi-au părut rău că nu m-am învrednicit a ne întâlni măcar la întoarcere, că tot aici mă aflu de 4 săptămăni, că m-ași fi bucurat mult.

Din scrisoarea aceasta a fleșarilor vei înțelege dumneata în ce chip mi-au scris în anul trecut, după care am fost odihnit. Și trecând peste termen nu s-au

văzut a veni nici cu banii, nici cu vite în suhat, nici măcar să-mi scrie ca să știu.

Și aici încă s-au răsipit vitele la alte suhaturi, că de știam că dumnealor nu o să se ție de *parolă*, lesne îmi era, pentru că mai nainte de Sf. Gheorghie mulți venea să-și bage vitele. Și eu le răspundeam că vin dumnealor cu vite.

Deci fiindcă iaste pagubă și contractul iaste prin mijlocirea dumitale făcut, mă rog arată-le a despăgubi mănăstirea pe acest an, sau să știu a da instanție la c[insti]t] Aghent.

Că atuncea nu mă lasă nimenea, fiind arătate cu catastih toate veniturile mănăstirilor și pentru cine să iau acum, crez că vei fi auzind dumneata.

Ci să am cinstiț răspuns, ori în ce chip, întorcându-mi și scrisoarea înapoi. Rămăiu al dumitale dorit

Dorotheu arhim[andrit]

[1]823 iulie 31

{adresa pe verso}:

Cinstitului dumnealui chir Stan Popovici, cu c[inste] și dorită dragoste să să dea la Sibiu.

41

1823 septembrie 25 [Berislăvești]. — *Drotei arhimandritul către Stan Popovici în legătură cu suhatul Toaca care din cauza breslei măcelarilor din Sibiu, ce n-au voit să-și recunoască semnătura de pe contract, a rămas neînchiriat.*

Cu îndatorată dragoste mă închin dumitale,

Cinstită scrisoarea dumitale cu dragoste o am primit, din care m-am bucurat că te-ai întorsu dumneata sănătos; înțelegând și aceasta că trebuința nu te-au lăsat a te abate pe la Berislăvești ca să ne întâlnim, precum eu doream, mă rog altădată a nu mă ocoli.

Am înțeles și tăgăduirea fleșarilor, că nu iaste iscălitura lor, de nu-l vor fi înșelat pe trimisul meu alții. El ar putea merge chiar la casa acelor care i-au scris cartea. Însă, fiindcă acum așa să cam *politiv*șesc mai în tot locul, de nevoie rămăiu păgubaș, numai și numai cu cuvântul nu să isprăvesc. neavoastră, iar nu la al lor.

Iar pentru filosofia de care de obște priveaște, deși cei ce nu s-au ostenit nimic, nu vor mulțumi; Dumnezeu știe al cui iaste sacul cu mălaiul și va răsplăti după dreptatea sa.

Asupra mea sânt 2 schituri la care să hrănesc mai 40 de călugări; veniturile lor (de nu ași *metaherisi* și alte mijloace fiindcă n-am încetat *meremetșind* și altele de iznoavă făcând) nu ar fi de ajuns a purta cheltuielile, apoi la aceasta trebuiesc cervolniți [?] că numai cu cuvântul nu să isprăvesc.

De aveam însă precum mă socotesc (oamenii) dam și schimbam locul și căciula. Dar deacă așa m-au luat lumea înainte, sufăr, și când să va turbura apa atuncea vor vedea cei ce vor rămănea.

Iară lângă acesta, mă rog pentru această scrisoare a-i înlesni trimiterea precum și la altele și voiu rămănea mulțumit, ca cel ce sânt al dumitale *intotdeauna* * prea dorit.

Dorotheu arhim[andrit]

[1]823 septembrie 25.

{adresa pe verso}:

Cinstitului dumnealui chir Stan Popovici, cu cinste și îndatorată dragoste să s[ă] dea la Sibiu, la c[instită] casa dumnealui Hagi Const. Pop.

* Grecește: scrisoare întărită cu frumoasă pecete inelară în ceară roșie.

42

1825 ianuarie 28 [Berislăvești]. — *Dorotei arhimandritul scrie lui Stan Popovici că acceptă dorința breslei măcelarilor din Sibiu de a le da în arendă suhatul Toaca, dar să trimită banii înainte și să primească la pășunat și vreo 60 vite ale Mănăstirii Berislăvești.*

Cu dorită dragoste mă închin dumitale,

Cu dragoste am primit cinstită scrisoarea dumitale din care mai întâi m-am bucurat că-mi vestești că te afli sănătos, precum și eu mă aflu cu viață până acum.

Al doilea, am înțeles și pentru *iznaful* fleșarilor că la vara viitoare voesc dumnealor ca să vie cu vite în suhatul Toaca, că acum iaste pace, liniște. Pentru care și răspunz, că măcar că fără de voia mea un Comșa Albu de la Rășinari au dat un galben dodecar (*indescifrabil*) fân, ca să i se dea lui la vară, dar fiindcă toțmeală n-au făcut, iar cu dumnealor iaste gata contract, de vreme că voesc, apoi să fie odihniți. Numai ca nu care cumvași să mă dea de sminteală, banii tocmelii mi să vor trimite mai nainte. Arătându-le că-i poftesc ca să fie primite în suhat și vitele mănăstirii de *tamazlic*, care să vor aduna ca vreo 60 fără de a plăti cevași pentru pășunea lor. Căci într-acest chip s-au făcut obiceiul cu ceji ce l-au păscut în anii când iaste asupra Berislăveștilor. Pentru care să nu *tângească* nimic dumnealor, știind câtă pagubă am avut în anii trecuți, din pricină că nu m-au înștiințat la vreamă, că vin cu vite în suhat, sau nu.

Și cu aceasta am cinste a rămănea al dumitale dorit.

Dorotheu arhim[andrit]

[1]825 ghenar 28.

Păr[intelui] iconom Meletie mă închin cu dorită dragoste și n-am primit răspuns de la ceia ce i-am scris, dinaintea sărbătorilor.

Rog dragostea dumitale și de această scrisorică a i se înlesni trimiterea.

[adresa pe verso]:

Cinstitului dumnealui chir Stan Popovici, cu cinste și dragoste, să să dea la c[instită] casa Hagi Costandin Pop din Sibiu.

Cu căzută dragoste (*loc rupt*) domnului [directo]rului de la Turnul Roșu și îl rog a se trimite cartea aceasta în grab.

43

1825 martie 10 [Argeș]. — *Dorotei arhimandritul scrie lui Stan Popovici că dacă măcelarii din Sibiu vor să arendeze suhatul Toaca pentru alții, aceștia nu vor fi îngăduiți de pământeni «nici într-un chip».*

Iarăși cu dorită dragoste mă închin dumitale,

Îndatăși după ce am răspuns prin Niculițești de la Râmnic, la scrisoarea dumitale din 27 a trecutului ghenar, de *madea* suhatului Toaca, (care crez că să va fi primit), au venit atât acesta a căruia îi trimit însuși scrisoarea, cât și alți

doi din Căineni și tot într-un chip mi-au vorbit, cum că *iznaful* fleșarilor n-au trebuintă, ci voesc ca să-l dea altora, din care alt nu să înțeleagă decît o amestecătură. Pentru aceia dumneata vorbește cu c[institul] țeh și să-și ia măsurile bine, căci că de nu însăși dumnealor vor aduce vite, apoi pe alții streini nici într-un chip nu-i îngăduie pămîntenii.

Și să am răspuns prin poștă, prin care și aceasta o trimiț dumitale.

Căci sânt al dumitale dorit

Dorotheu arhim[andrit]

[1]825 martie 10

[adresa pe verso]:

Cinstitului dumnealui chir Stan Popovici, cu dorită dragoste, să să dea la Sibiu, la c[instită] casa d. chir Hagi Costandin Pop.

44

1825 aprilie 4 (Berislăvești). — *Dorotei arhimandriul către Stan Popovici în legătură cu suhatul Toaca. Roagă să i se cumpere de la Viena 20.000 cuie pentru șindrila de stejar cu care trebuie să se acopere chiliile Minăstirii Berislăvești.*

Cu dorită dragoste mă închin dumitale,

După primirea c[institel] scrisori în care au fost închisă și una de la c[institul] *iznaf* al fleșarilor, iată și răspuns mă rog a se da și a se primi și banii taleri 450 lei turcești, care vor sta în păstrare la dumneata.

Și la vremea târgului de aci te poftesc ca să faci osteneală a mi se cumpăra. 20 de mii ținte de Beci, în butoaie, pentru șindrila de stejar, că-mi trebuiesc la mănăstire ca să șindrilesc niște chilii. Rugându-mă ca de să va întâmpla ocazion spre Râmnic să mi le și trimiți.

Iar pentru banii care vor mai rămănea, să stea tot la dumneata până voi scrie al doilea.

Și sânt al dumitale dorit.

Dorotheu arhim[andrit]

[1]825 aprilie 4.

[adresa pe verso]:

Cinstitului dumnealui chir Hagi Costandin Pop, cu cinste și dragoste, să să dea în cetatea Sibiului.

45

1825 mai 7 (Berislăvești) — *Dorotei arhimandritul scrie lui Stan Popovici că mostrele de cuie pentru șindrila nu sînt potrivite; vrea altele mai lungi și la țintă ca paraoa de mari.*

Cu îndatorită dragoste mă închin dumitale,

Cinstită scrisoarea dumitale din 5 ale aceștia, dinpreună și cu mustrele de ținte, cu dragoste o am primit, din care am înțales și pentru banii după suhatul Toaca că s-au primit de la fleșari la dumneavoastră. Mulțumesc de osteneală și mă rog să am ertăciune de supărare.

Iar pentru ținte care s-au adus, le-am poprit, dar altele trebuiesc mai lungi și puțin mai groase și la țintă să fie ca paraoa, căci ține de nu răzbeaște ploaia pă lângă ea. Și însemnai aici cum să fie de lungi; și de să va găsi prilej a să trimitte, bine va fi, tot 20 de mii să să dea. Iar de nu, apoi iaste hotărît a veni într-adins om de aici ca să scoată lăzile din Cămara împărătească și atuncea cu lesnire să vor aduce. Măcar că poate să mai ție ceva zăbavă, însă dacă, cum zic, să va întâmpla prilej dumitale, mă rog îndatorează-mă cu trimiterea lor.

Căci am cinste a rămănea al dumitale prea dorit și iubit

Dorotheu arhim[andrit]

[1]825 mai 7.

[adresa pe verso]:

Cinstitului dumnealui chir Stan Ștef. Popovici, cu cinste și dragoste, să se dea la Sibiu la c[instită] casa Hagi Pop.

46

1825 mai 11 [Berislăvești]. — *Dorotei arhimandritul roagă pe Stan Popovici a-i trimite cât mai grabnic cuiele pentru șindrilă și o serie de tir-guieli pentru zugrăvirea timplei de la Mânăstirea Berislăvești.*

Iarăși cu dragoste mă închin dumitale.

Fiindcă am aflat că iarăși s-au înălțat lăzăretu, poate mai cu zăbavă să fie scoaterea lăzilor de care am scris. Și de aceia te supăr, fără de zăbavă a mi se trimite țintele ce am scris, împreunându-se și aceste târgueli pentru zugrăveala tamplei de la Berislăvești, după cum le însemnez în foiță, puind pentru unele din vopseli și mostre.

Cam toate să se trimiță până în Căineni la dumnealui medelnicer Stereopolul, arătându-mi și toată cheltuiala lor, rugându-mă a să iconomisi ca să nu cază mai scumpe de cât să pot cuprinde aici în țară.

Căci rămîn al dumitale prea dorit.

Dorotheu arhim[andrit]

[1]825 mai 11.

[adresa pe verso]:

Cinstitului dumnealui chir Stan Popovici, cu cinste și dorită dragoste, să se dea în Sibiu la c[instită] casa dumnealui Hagi Constandin Pop*.

* Scrisoare întărită cu pecetea inelară, în ceară roșie, a lui Dorothei.

47

1825 mai 26 [Argeș] — *Dorotei arhimandritul mulțumește lui Stan Popovici pentru cumpărăturile trimise și roagă să-l crediteze cu bani pe logofătul Vlaicu, trimisul Episcopiei de Argeș.*

Cu dorită dragoste mă închin dumitale.

Cu dragoste am primit cinstită scrisoarea dumneavoastră, scrisă dintr-această lună, dimpreună și cu târguelile de treaba Berislăveștilor, pentru care foarte mulțumesc de osteneală.

Cusurul de bani mă rog ca să se dea în mâinile acestui logofăt Vlaicul, omul sfint[ei] episcopii Argeș, carele vine ca să rădice de la Cămara împărătească niște lăzi ce sânt puse în păstrare.

Și de să va întâmpla a-i mai trebui bani peste care vor fi de ai miei. să binevoîți a i se da. Și după adeverița ce va da, eu însumi voi fi răspunzător; ca cel ce sânt al dumitale prea dorit.

Dorotheu arhim[andrit]

{1}825 mai 26.

[adresa pe verso]:

Cinstitului dumnealui chir Hagi Constandin Pop, cu dragoste să s[ă] dea la Sibiu.

48

1825 mai 30 [Argeș] — *Dorotei arhimandritul roagă pe Stan Popovici să-i mai cumpere o anumită cantitate de foițe de aur și de argint, ca să nu stea degeaba zugravii de la Minăstirea Berislăvești.*

Iarăși cu dragoste mă închin dumitale.

După ce am făcut răspuns de primirea târguelilor, pe urmă am deschis legătura cu vâpselele și atuncea s-au văzut că s-au greșit de nu s-au cumpărat aur și *sfișgurt* [?] și argint, cât însemnasem eu în foiță. Pentru că în loc de *tefeale*, s-au luat testeale, ci știut fie că *tefeaoa* are 12 testeale, într-o testea sânt 20 de foi.

Pentru aceia, cu om într-adins până la dumnealui Stereopolul căruia i-am scris ca să trimită aceasta prin poștă în grab și omul meu să aștepte în Căineni până va sosi de la dumneata răspunsul, iarăși prin poștă. De care mă rog fără de supărare ca să să cumpere încă 5 *tefeale* de aur, 5 de *sfișgurt* și 4 de argint; și așezate bine în vreo cutie, în grab să mi să trimită, căci zografiu au început lucrul și din pricina aceasta să face *zăticnire*.

Și după aceasta cu trimisul carele vine, pentru scoaterea calabalăcurilor din Cămara împărătească (cu care am și dat răspuns de primirea târguelilor), să mi să trimită socoteala, cum și de restul de bani unde să-l răspunz, acolea sau aici în țară, la cine să va socoti.

Și sânt al dumitale dorit

Dorotheu arhim[andrit]

{1}825 mai 30

[adresa pe verso]:

Cinstitului dumnealui chir Hagi Constandin Pop din cetatea Sibiului, cu dragoste să se dea la Sibiu.

49

1825 iunie 11 [Argeș]. — *Dorotei arhimandritul mulțumește lui Stan Popovici pentru mărfurile trimise, iar pentru banii ce mai trebuie să dea roagă să plătească măcelarii din Sibiu care îi sînt datori pentru sarea și mălaiul ce au dat oamenilor de la suhatul Toaca.*

Iarăși cu dragoste mă închin dumitale.

Am primit c.[instita] scrisoare dimpreună cu cutia cu aurul și am rămas mulțumit.

Iară pentru restul ce iaste ca să mai dau. fiindcă am dat la boii fleșarilor o sumă de sare și iaste ca să dau și mălai la boari, să vor primi banii de la dumnealor căroră le și scriser acum, aceasta care o închiz aicea.

Lângă aceasta ași voi ca să știu câtă chirie s-au dat la Cămara împărătească pentru calabalăcurile care le-au scos logofăt Vlaicul, fiindcă sânt într-aceale lăzi oareșicare lucruri străine asupra mea și urmează ca să plătească *socoteala* *.

Sânt al dumatiale dorit

Dorotheu arhim[andrit]

[1]825 iunie 11

[adresa pe verso]:

Cinst[itului] dumnealui chir Hagi Constandin Pop, cu dragoste să să dea la Sibiu.

* în grecește; scrisoare pe hîrtie groasă, vîrgată, avînd în filigran cuvîntul: *Cronstadt*.

50

1826 aprilie 9 [Argeș] — *Dorotei arhimandritul scrie lui Stan Popovici că, prin medelnicerul Iordache Steriopol, a primit cei 450 taleri pentru suhatul Toaca. Se va interesa dacă Mînăstirea Fedeleșoiul vrea să închirieze suhatul de la Dăngești.*

Cu îndatorată dragoste mă închin dumatiale.

Cinstită scrisoarea dumatiale, dimpreună cu taleri 450, prin dumnealui arhon medelnicer Iordache Steriopol, pentru suhatul Toaca, din contractul ce avem, cu dragoste o am primit și mulțămesc de îngrijire. Iar pentru suhatul din moșia Dăngeștii, de care mă pofteste cinstitul țehii (*sic*) voi cerceta la epistații care să află la mănăstirea Fedeleșoi și de-l vor da cu arendă, fără zăbavă voi înștiința, măcar că mi să pare că-l vor opri pentru vitele dumnealor ce le au de strănsură.

Asemenea voi fi următor, a da poruncă ca să părjolească hotarul Tocii; și cu acestea dar, nelipsind, am cinstea a rămănea al dumatiale prea dorit

Dorotheu arhim[andrit]

[1]826 aprilie 9

[adresa pe verso]:

Cins[ti]tului dumnealui chir Hagi Constandin Pop, din cetatea Sibiului, cu cinste și îndatorată dragoste să să dea la Sibiu.

51

1826 aprilie 20 [Berislăvești]. — *Dorotei arhimandritul scrie lui Stan Popovici că Mînăstirea Fedeleșoiul a închiriat suhatul de la Dăngești unor oameni din țară. Roagă ca măcelarii din Sibiu să trimită toți zăvozii (cîinii) ce sînt obligați să dea pe anii trecuți.*

Cu dorită dragoste mă închin dumatiale.

Am luat răspuns de la epistatu Fedeleșoiului și scrie că s-au vîndut acel suhat de la Dăngești, tot unor mușterii din lăuntru.

Mă rog să am ertăciune de întăzrierea răspunsului. Osebit de aceasta fac știut dumatiale că la facerea contractului suhatului Toaca (măcar că ca un lucru

de prisos nu s-au băgat într-acela) dar vorbă am avut pe dinafară, ca pe fieștece an cinstitu țeh să ne dea câte 2 pui de zăvozi. Și fiindcă până acum nu am avut nevoie de ei, acum îi cearem pe toți, după toți anii care au trecut.

Mă rog fă-o dumneata dumnealor cunoscut și fiind netăgăduit, cu trimiterea boilor la suhat să ni-i trimiță.

Cu aceasta nelipsind, am cinste a rămănea al dumitale gata la porunci

Dorotheu arhim[andrit]

[1]826 aprilie 20

[adresa pe verso]:

Cinst. dumnealui chir Hagi Constandin Pop din cetatea Sibiului, cu dragoste să să dea la Sibiu.

Rog pă dumnealui arhon medelnicer Stereopol a o trimite în grab, fiind știută pricina ordinului ce am.

52

1826 mai 23 [Berislăvești]. — *Dorotei arhimandritul scrie lui Stan Popovici ca măcelarii din Sibiu să trimită cei 16 zăvozi pînă la Căineni, pe răspunderea lui.*

Cu îndatorită dragoste mă închin dumitale.

Cinstit răspunsul dumitale din 13 ale aceștia l-am primit cu toată dragostea și am înțeles că cinstitu țehu al fleșarilor să ține de vorba ce am grăit de a-mi da făgăduiții zăvozi după anii trecuți, care vin pînă acum de la leat 1819, 16 cîini, — și că de ar fi ajuns scrisoarea mea pînă a nu pleca boii la suhat, s-ar fi putut trimite, dar acum pentru căldurile care să încep nu să pot aduce și ca să mai fie zăbavă pînă după seceratul grăului.

Însă eu m-am socotit, că încercându-se dumnealor să mi-i poată trimite pînă la Căineni; de s-ar întâmpla vreo pagubă ar fi a mea.

Numai să am răspuns în ce fel să fie de ani, că eu i-ași ceare ca de doi ani, fie unii și mai mari, ca de doi și jumătate, ca să știu și pentru hrana lor ce să le orânduesc pînă a-i aduce la mănăstire. De care supărând iarăși, mă rog a mă învrednici de cinstitul răspuns, rămăind al dumitale dorit.

Dorotheu arhim[andrit]

[1]826 mai 23

[adresa pe verso]:

Cinsti[tu]lui dumnealui chir Hagi Constandin Pop din cetatea Sibiului, cu cinste să s[ă] dea în Sibiu*.

* Scrisoare pe hîrtie groasă, avînd în filigran anul „1821“ și cuvîntul „Orlath“ ceea ce indică locul unde s-a fabricat hîrtia.

53

1826 noiembrie 20 [Berislăvești]. — *Dorotei arhimandritul scrie lui Stan Popovici în legătură cu o sumă de bani ce a trimis fratelui său, preotul Ioan, și despre o datorie ce are de luat de la breasla măcelarilor.*

Cu dorită dragoste mă închin dumitale.

Cinstită scrisoarea dumitale amănat o am primit, însă m-am bucurat că-mi vesteai că te aflai atuncea sănătos, precum și acum a te găsi aceasta întru toată întregimea din inimă doresc, vestind că și eu viu mă aflu.

Am înțeles și pentru banii ce i-am rânduit a-i da fratelui popii Ioan, că nu i-au primit. Să cunoaște că nevoia le-au fost mai mare decât doru, însă cine nu-î mulțumit intru puțin, nici în mult.

Am și aici destule găuri, cu toate acestea mă rog ca să s[ă] mai primească încă taleri 24 și par.[ale] 5 de la *iznaful* fleșarilor, după socoteala ce am dat la mâna vătafului de boi, pentru sarea și mălaiul ce li s-au dat și împreunându-se toți, să binevoiască dragostea dumitale a mi să da aici la Argeș, sau de la Nonești[?] sau de la chir Dincă Capitanovici.

Poftind dragostea dumitale și prin scrisoarea aceasta a să da păr[intelui] iconom că-i vestesc de sosirea banului Brâncoveanu că au venit eri.

Și sânt al dumitale dorit

Dorotheu arhim[andrit]

[1]826 noiembrie 20

[adresa pe verso]:

Cinstitului mie iubit dumnealui chir Stan Popovici, cu dorită dragoste să s[ă] dea la Sibiu, la c.[instită] casa dumnealui Hagi Const. Pop.

Cu dumnealui vataf za plaiu Loviștii s-au trimis.

54

1826 noiembrie 30 [Berislăvești]. — *Dorotei arhimandritul roagă pe Stan Popovici să dea 174 lei unui oarecare Zamfirache.*

Iarăși cu dorită dragoste mă închin dumitale.

Întâmplându-să calabalăc, au rămas de a trimite scrisoare cu vataf. Și iată că o dedei la calfa lui chir Dincă Capitanovici, cu care am vorbit și pentru banii ce sânt însemnați, adică lei 174, par[ale] 5, ca să binevoiești dumneata a-i răspunde la frate-său Zamfirache sau la calfa aceasta care aduce aceasta; — cu care iarăși rămăiu al dumitale dorit

Dorotheu arhim[andrit]

[1]826 noiembrie 30.

[adresa pe verso]:

Cinstitului mie dorit dumnealui chir Stan Popovici, cu dragoste să s[ă] dea la c.[instită] casa dumnealui Const. Hagi Pop, în Sibiu.

55

1827 ianuarie 3 [Argeș]. — *Dorotei arhimandritul roagă pe Stan Popovici să dea câteva scrisori la adresele lor.*

Cu dragoste mă închin dumitale.

Mă rog să nu fie cu supărare de a se da aceste scrisori la cine scriu, ertându-mă de supărare.

Al dumitale dorit.

Dorotheu arhim[andrit]

[1]827 ghenarie 3

Argeș

[adresa pe verso]:

Cinstit dumnealui chir Hagi Constandin Pop, cu dragoste să s[ă] dea la Sibiu.

56

1827 aprilie 16 [Berislăvești]. — *Dorotei arhimandritul roagă pe Stan Popovici să intervină ca breasla măcelarilor din Sibiu să trimită toți zăvozii la vâtaful de la Cîineni.*

Cu dorită dragoste mă închin dumitale.

Cinstită scrisoarea dumitale, de la trecutul martie 12, cam amănat o am primit din pricină că m-au căutat pe la București, de unde am fost silit cu treabă a da pe la Vlașca. Cu toate acestea, vestitoare fiindu-mi de fericirea sănătății dumitale, nu puțin m-am bucurat, poftind ca și răspunsul acesta asemenea să găsească pe dumneata, întru toată întregimea.

După aceasta foarte am mulțumit dragostei dumitale și de trimiterea unui zavod i a unei zevoaice, care i-au și făcut *teslim* drept la mănăstire dumnealui sătrar Pan, vâtaf de la Căineni, după pofta dumitale.

Și fiindcă după contractul care iaste știut dumitale și dumnealor fleșarilor ca să-mi dea pe tot anul câte o păreche, dumnealor din anul trecut erau voioși a mi-i și trimite, precum din corespondențiile care am avut de la c.[instită] casa dumnea-voastră să înțeleage, dar eu n-am putut. Iar acum prilej bun având pe dumnealui vâtaf și fiindcă după începerea contractului de la leat 1819 să fac a mai da încă opt părechi până acum, de aceia mă rog arată c.[institului] țehiu ca să binevoiască a se face toți *teslim* la dumnealui vâtaf. Numai să fie tineri și de soiu bun, ca să nu mă rușinez unde sănt orânduți a se duce. De care prea mult vom rămănea mulțumit dumnealor și îndatorat și de la soroc înainte a le mijloci cele ce-i privesc la *enteres*; precum și dumitale de îndemnare, având cinste și de dorit răspuns, ca cel ce rămăiu al dumitale prea dorit.

Dorotheu arhim[andrit]

[1]827 aprilie 16

[adresa pe verso]:

Cinstitului mie iubit dumnealui chir Stan Popovici, cu cinste și dorită dragoste să să dea la c.[instită] casa d. Hagi Pop, în Sibiu.

57

1827 iunie 7 [Berislăvești]. — *Dorotei arhimandritul arată lui Stan Popovici că este foarte supărat că n-a primit zăvozii pe care trebuia să-i dea breasla măcelarilor din Sibiu.*

Cu dorită dragoste mă închin dumitale,

A te găsi smerita aceasta a mea scrisorică pe dumneata sănătos, din inimă doresc, supărând și rugând dragostea dumitale și pentru această scrisoare de a i se înlesni trimiterea la c.[instit] popa Ioan, pentru care prea voiu rămănea mulțumit.

Nu pociu ști, s-au răpus, sau cu tăcere s-au răspuns, căci n-am primit nici o știre de *madeaua* cea știută dumitale cu zavozi de la fleșari și am cam dat de rușine cu cin vorbisem să-i dau.

Eu am pățit ca acela ce tocmise o piele de urs (am găsit scris acest basn (sic) la un cărindar) însă *pățaniile sînt învățături* *.
Și sânt al dumitale prea dorit.

Dorotheu arhim[andrit]

[1]827 iunie 7

{adresa pe verso}:

Cinstitului dumnealui chir Stan Popovici, cu cinste și dorită dragoste să s[ă] dea în Sibiu, la c[instită] casa d. Hagi Const. Pop.

* Scris în grecește.

IV. SCRISORI TRIMISE DE HAGI CONSTANTIN POP CĂTRE PARTENIE
ARHIMANDRITUL EPISCOPIEI DE ARGEȘ (1790—1791)

1

1790 august 11 (Sibiu).— *Hagi Const. Pop scrie arhimandritului Partenie că sfintele moaște le-a dat în primirea monahului Bogoslov, iar odoarele ce i s-au trimis spre păstrare, au fost puse la loc sigur.*

Cu fiască plecăciune sărut dreapta sfinții tal[e].

1790, avgust 11, Sibiu

Răvașu sfinții tal[e] ce scrii [la] avgust 8 l-am primit și cele ce-mi scrii am înțales; pachetul cu sfintele moaște l-am dat la părintele Bogoslov monah și au scris în răvaș precum le-au primit.

Odoarele care ai mai trimis sfinția ta acum, le-au pus într-u[n] sepet și le-au pecetluit de la vamă și cu pecetea sfinții tale; și l-am pus la mine în magazin la păstrare, în loc bun.

Pentru 2 cași foarte mulțămim sfinții tal[e] de dragoste.

Rămii al sfinții tale fiu duhovnicesc.

Hagi Costandin Pop

{mai jos se află următoarea însemnare}:

Toate odoarele sfintei mănăstiri Argeș le-am primit de la dumnealui Hagi Costandin Pop, acum în luna lui octomvrie în 6 zile.

Pimen igumen Berislăvești

{adresa pe verso}:

Cinsti[tu]lui și al meu părinte duhovnicesc sfinții sale părintelui Parte[nie] arhim[andrit] Argeș, cu fiească plecăciune să se dea la Argeș.

2

1791 februarie 9 (Sibiu). — *Hagi Const. Pop scrie arhimandritului Partenie că a cumpărat ce l-a rugat, în afară de pînză de rasă; nu găsește însă să-i cumpere galbeni la prețul oferit.*

Sfinții tale părinte arimandrit cu fiască plecăciune mă închin și sărut blagoslovitoarea cea dreaptă a sfinții tale.

Părintească scrisoarea sfinții tale cu dragoste fiească am primit-o și întâi m-am bucurat de fericită sănătatea sfinții tale. Cele ce mi-ai scris toate le-am înțeles și de ce m-ai poftit toate le-am cumpărat, numai pânză de rasă n-am cumpărat fiindcă nu m-am priceput ce va să zică pânză de rasă, căci, că știu că rasa este de lână iar de pânză nu; ci îmi vei scrie sfinția ta al doilea și bucuroș voi slugi.

Banii i-am numărat și n-au eșit cît ai scris sfinția ta, măcar că bine au fost pecetluiuți, ci au eșit numai zloți nemțești 58 × 41 creițari; și i-am trecut la catastif la mine; baston nemerind funu [vreunu] bun, voi cumpăra.

Pentru un caș ce mi-ai trimis, foarte sânt mulțămît sfinții tale; pentru galbeni pe lei nu să găsec aicea, nici cu 5 lei galbinu, mai curând acolo vei găsi, de vei schimba.

Aceasta și cu toată fiasca plecăciune rămăi al sfinții tale fiu sufletesc.

Hagi Cóstandln Pop

1791 februarie 9
Sibii

Arăt ce târgueli am târguit sfinții tale și cu ce preț:

15 coți flanel cu picuri a 15 groșițe	Rf 11 × 55
20 prafuri	40
1 căpătănă zahăr, funți 5 loți 28	5,17
1 ceas de lemn, cu cutie cu tot	8,30

Rf 26,22

adică douăzeci și șase de zloți și 22 creițari

[adresa pe verso]:

Sfinții sale părintelui arh[imandrit] de Argeș chirie Parthenie Argeșanu cu fiască plecăciune să să dea la Argeș.

3

1791 martie 27. [Sibiu]. — Hagi Const. Pop scrie arhimandriului Partenie în legătură cu sfeșnicele de alamă și ceasul de masă ce a fost rugat să cumpere de la Viena, să trimită pentru ele bani nemțești, fără întîrziere.

Cinstite și al meu părinte duhovnicesc, sfinția ta părinte arhimandrit cu fiască plecăciune sărut dreapta sfinții tale.

1791 martie 27, Sibiu

2 cinstite scrisori ale sfinții tale 1/2 februarie scris (*indescifrabil*) și (*indescifrabil*) amândouă le-am primit alaltăeri; cele ce-mi scrii toate le-am înțeles.

Pentru 2 sfeșnice mari și 2 mai mici de alamă le voi porunci la Beci, din vreme, și la Sf. Petru socotesc că vor fi aici; așijderea și un ceas de masă cu

repetir de deşteptare. La care sfinția ta vei trimite din vreme bani nemțești, că eu am și rânduít de acum la Beci Rf. 200 ca să dea arvună pentru aceste lucruri.

Pentru Rf. 58 ce mi-ai trimis sfinția ta la februarie 6, cu un rumăn, ți-am trimis târgueli:

Rf 27,48

Și am dat astăzi la părintele Pimen Berislăvescu 30,33

Rf 58,41

Și așa m-am plătit de sfinția ta pentru acei Rf. 58,41 creițari.

Și cu toată fiasca dragoste rămăi al sfinții tale fiu duhovnicesc.

Hagi Costandin Pop

Pentru nuci foarte mulțămesc sfinții tale; rămăi și eu îndatorat sfinții tale.

[adresa pe verso]:

Cinsitului și al mieu mare părinte duhovnicesc, sfinții sale părintelui arhimandrit chiriu chir Partenie egumen Argeșului, cu fiască plecăciune să să dea la Argeș.

4

1791 mai 15. [Sibiu]. — *Hagi Const. Pop scrie arhimandriului Partenie că a primit banii pentru sfeșnice și aconto pentru butcă; i-a cumpărat și bani turcești în locul celor nemțești.*

Prea osfințitului părintelui Argeșanului mă închin cu fiască plecăciune și sărut pre osfințita mână sfinții tale.

1791 mai în 15, Sibii

Cu fiască plecăciune am primit scrisoarea sfinții tale din 12 [ale] lunii aceștia mai, și cele poruncite am văzut toate.

Văz că mi-ai trimis sfinția ta în bani nemțești cu părintele Pimen Preslăvescu [Berislăvescu], adecă pentru sfeșnice Rf. 500 ca să plătesc din aceștia și ce o rămănea ca să fie pentru butcă. Dar alte cinci sute, adică Rf. 500, să-i schimb cu bani turcești. Ci iată părinte că i-am schimbat în bani turcești cu câte 8 lei $\frac{1}{2}$ care fac cu bașu lor lei 540. Și viind sfeșnice vom plăti cât va fi pentru dănele; și ceia-lalți bani ce vor rămănea îi vom țanea la socoteala sfinții tale.

Cu aceasta rămăi slugă

Hagi Costandin Pop

Eu părinte i-am schimbat, dar de n-o fi cu voia sfinții tale și-ți va părea încă greu, poate (*indescifrabil*) împăca cu jupănu Hagi.

Și pentru 2 cași foarte mulțămesc sfinții tale.

[adresa pe verso]:

Prea sfințitului părintelui Parthenie Argeșanului, cu fiască plecăciune să să dea la Argeș*.

* Semnătură grecească; scrisul nu este al lui Hagi Const. Pop.

5

1791 iulie 11. [Sibiu]. — *Hagi Const. Pop scrie arhimandritului Partenie în legătură cu schimbul de bani și despre sfeșnicele și ceasornicul ce a comandat.*

Cinstite și al meu mare părinte duhovnicesc-sfinția ta părinte arhimandrit cu fiască plecăciune mă închin sfinții tale.

Părintească scrisoarea sfinții tale, ce scrie iulie 6, am primit-o și m-am bucurat de fericită sănătatea sfinții tale. Cele scrise toate le-am înțeles.

Pentru lei 500 care au schimbat ficiorul meu și s-au dat la trimisul sfinții tale, acum este târziu, că s-ar fi căzut să fi scris sfinția ta ca florinți nemțești 500 să-i pui în punga mea și să-mi trimiți lei 500 turcești pentru ei și așa ar fi urmat, că eu nu pot să păgubesc că acum au ajuns lei aici cu 30 și 31 de potop. Apoi las la înțelepciunea sfinții tale, găsești cu cale să păgubesc eu 65 sau 70 de lei, nefiind cu nimic vinovat; stând banii sfinții tale supt pecetea dumnealui birăului nostru și în ceasul de acum după cum i-au văzut și părintele Bogoslov că stau pecetluiți. Ci acolo vezi de schimbă că aici nu să schimbă, și-ți stau lei cum i-ai trimis.

Pentru sfeșnice, trimițându-mi-le de la Beci, către septemvrie, țoiu trimite socoteala; lei 500 nemțești i-am trimis la Beci.

Ceasornicu de masă la august 15 zile va fi aici și ți-l voi trimite cu cineva.

Părintele Bogoslov au deschis sepetu și n-au găsit nici un zapis de care i-ai fost dat sfinția ta în scris.

Pentru un cașcaval și 2 cășuleți cu brânză foarte mulțămim sfinții tale. Și văz că totdeauna faci osteneală cu mine, rămăi și eu îndatorat al sfinții tale mai mic fiu duhovnicesc.

Hagi Costandin Pop

1791 iulie 11. Sibiu.

Cartea pentru odoară iată că trimit sfinții tale.

[adresa pe verso]:

Cinstitului și al meu părinte duhovnicesc, sfinții sale părintelui arhimandrit chiriu Partenie egumen Argeșului, cu fiască plecăciune să să dea la Argeș.

6

1791 septembrie 29. [Sibiu]. — *Hagi Const. Pop scrie arhimandritului Partenie că nu a dat amaneturile nepotului Daniel ce a fost trimis, deoarece acesta a pierdut adevărințele originale. Cere să se facă scrisoare cu martori, înaintea lui Nicolîță Iovipali, la Rîmnic.*

Cinstite și al meu mai mare părinte duhovnicesc sfinția ta părinte arhimandrite, cu fiască plecăciune sărut dreapta sfinții tale.

1791 septemvrie 29, Sibie

2 părintești scrisori ce scrie 1/21; 1/22 septemvrie cu dragoste le-am primit și m-am bucurat de fericită sănătatea sfinții tale. Cele ce-mi scrii toate le-am înțeles. Pentru doftorii părintele Berislăvescul le va târgui; pentru amaneturile cu bani ce sânt la mine ale sfinții tale, netrimitând dumneata adevărințele mele și cărțile mele, eu nu le detei, nici că le dau, că poate că sânt la mâna nepotului

sfinții tale, după cărțile sfinții tale carele le-am (*indescifrabil*) și când va fi mâncat numai cașu (*indescifrabil*) iară adevărurile și cărțile mele stau și peste 10 ani n-or fi mâncate de câini și mă va apuca nepotu sfinții tale ca să-i număr banii și judecata va zice de ce ai dat banii și n-ai luat adevărurile. Eu oi zice că am adevărurile părintelui, apoi îmi va zice mergi de ia banii de la părintele, și-ți caută adevărurile.

Destul, eu mă socotii, și aceasta, ca să iei sfinția ta osteneală să mergi la Râmnic, dimpreună cu nepotul sfinții tale, și să-mi faci o adevărură înaintea dumnealui chir Nicolita Iovepali, într-acest chip:

Adecă eu cel mai jos iscălit, dimpreună cu nepotu-mieu Daniel dăm încredințată scrisoarea noastră la mâna dumnealui chir Hagi Costandin Pop, precum să [să] știe că la 1789 octomvrie am lăsat la dumnealui un amanet cu galbeni 400, adecă patru sute. Și mi-au dat și adevărură pe ei; și la 1790 iunie 21 i-am mai trimis cu nepotu-mieu Daniel în bani turcești lei 2000, adică două mii lei, și mi-au dat pe ei adevărură.

Și la 1791 mai 12 am trimis pe nepotu-mieu, cu adevărurile și le-au răpus; și cerind eu banii la mai susul numit, îmi ceru adevărurile și mi-a cerut și cărțile meale care scriu că toate adevărurile sânt la nepotu meu. Și (*indescifrabil*) o scrisoare care rânduește acea sumă de bani să dea după sufletul meu, la care toate cărțile și rânduiala mea (*indescifrabil*) cu această adevărură a mea.

Și de să va regăsi cumva adevărurile, dumnealui Hagi Costandin [Pop] să nu să prinză în samă la oarece judecată, fiindcă am primit toate amaneturile meale ce scrie în sus, deplin.

Și pentru credință am iscălit mai jos și am pus și pecetea și alte mărturii. Și oricâte ce socoți, vei mai scrie în adevărură că eu cu graba nu putui face cum să cade.

Și să am ertăciune părinte că eu ași fi dat amaneturile, dar mi-e frică de nevoie, în loc să-mi fac bine, să-mi fac rău.

Rămăi al sfinții tale fiu duhovnicesc.

Hagi Costandin Pop

Frate chir Nicolita Iovipale viind părintele Argeșeanu, ohiriu Parthenie, să citești cartea aceasta și înaintea dumnealui să facă o adevărură cum să cade, că eu însămnai ceva, dar dumneata să faci cum să cade și să iscălească și să pună pecetea înaintea dumitale, și să te iscălești și dumneata martor*.

* Fără adresă pe verso; scrierea foarte greoaie și în multe locuri cuvinte indescifrabile. De altfel așa sînt toate scrisorile lui Hagi Constantin Pop.

VIATA ȘI MOARTEA LUI IROD ÎMPĂRAT

Sfînta Evanghelie după Matei fixează Nașterea Domnului «în zilele lui Irod împărat», care auzind că magii călăuziți de stea căutau pe împăratul iudeilor să i se închine, acesta «s-a tulburat și tot Ierusalimul cu dînsul». Magii înapoindu-se în țara lor pe altă cale, și Irod văzînd că a fost batjocorit de ei, «s-a mîniat foarte și trimițînd a omorît pe toți pruncii care erau în Betleem și între toate hotarele lui, de doi ani și mai mici, după vremea care cercase de la magi».

Aceste relatări evanghelice ar fi fost de ajuns ca numele lui Irod să fie urit de-a lungul veacurilor de generațiile de creștini, animozitatea contra lui manifestîndu-se și în folclorul nostru. Istoria ne informează însă că Irod a fost blestemat de însuși poporul său, fiind disprețuit și de romani, al căror instrument politic a fost. Pentru a le fi pe plac romanilor, nu s-a dat în lături nici de la crime și atrocități, nu numai asupra supușilor săi, ci și asupra membrilor familiei sale, soție, fiu, soacră, socru. Împăratul Octavian August scîrbit de cruzimile acestui satrap asiatic a exclamat: «Mai bine să fii porcul lui Irod, decît fiul lui». Numai istoricii greci i-au dat calificativul de «mare», numîndu-l «Irod cel Mare», pentru motivul că le-a flatat orgoliul național și religios prin daruri magnifice acordate orașelor din Siria și Grecia, construind pentru greci lucrări importante de utilitate publică, ridicînd în insula Rodos un templu în cinstea lui Apolon, restaurînd templul Dianei din Efes. Pentru a-și mări faima în lumea grecească a acordat fonduri importante pentru mărirea flotei lor comerciale, a construit drumuri și edificii publice la Antiohia, oferindu-le bani pentru ținerea jocurilor olimpice, în cinstea căroră a organizat sacrificii.

Istoricul Iosif Flaviu (37—95 d.Hr.), care se străduiește să nareze obiectiv faptele și să le prezinte în culori cît mai reale, scrie că «pentru aceste vaste liberalități el a fost declarat în inscripțiile olimpice, ca unul dintre organizatorii perpetui ai acestor jocuri»¹. Istoricul își continuă caracterizarea sa asupra lui Irod spunînd că nu poate fi lăudată mărinimia sa, judecînd după aceste acte de filantropie zgomotoasă. Dacă însă se va ține seama de pedepsele crude și nedreptățile cauzate celor apropiați ai lui, nu se poate constata decît că a fost o brută lipsită de orice sentiment omenesc. Ambițios și însetat de onoruri, s-a arătat mărinimos cu străinii, storcînd biruri grele de la supușii, de care se știa urît. Întreținea cu daruri costisitoare prietenia împăratului și demnitarilor romani, spre dezgustul poporului evreu, care nu înțelegea să-i flateze ambițiile regale, ridicîndu-i temple și statui.

Cu prețul unor mari suferințe și sacrificii pentru poporul evreu, Irod a reușit să-și consolideze puterea și să întemeieze o dinastie. Herod, sau Herud în ebraică, s-a născut la Ascalon, la anul 68 î.d.Hr. Profesa religia mozaică, deși era idumeu. Țara sa, Idumeea, sau Edom, este regiunea muntoasă de la sudul Mării Moarte,

1. *Antiquities, The Works of Flavius Josephus, translated by William Whiston, Book, XVI, chap. V, 3—4.*

care se întinde pînă la golful Elat în Marea Roșie. Idumeii au fost întotdeauna disprețuiți de evrei, din pricina amestecului lor cu popoare nesemite. Numit în anul 45 guvernator al Galileii de preotul-rege Hircan, s-a arătat de la început foarte energic în această funcție, stîrpind bandele de jefuitori, ceea ce i-a ridicat prestigiul și i-a asigurat încrederea populației. Acțiunile sale autoritare i-au atras însă rivalitatea Sinedriului din Ierusalim, care l-a silit pe Hircan să-l cheme în judecată². Irod s-a prezentat însoțit de o gardă puternică, fapt care a indignat pe Hircan și Sinedriu, lăsindu-l totuși să plece cu o poziție și un prestigiu sporit. O altă știre despre Irod, dată de Iosif Flaviu este în legătură cu graba și zelul depus pentru a colecta și vărsa contribuția cerută de comandantul armatei romane din Siria, tribunul Cassius, unul din ucigașii lui Iuliu Cezar. Cassius, după crima săvîrșită împreună cu Brutus la 15 martie, 44 î.d.Hr., a venit în Siria spre a aduna o armată cu care să lupte împotriva lui Octavian și Antoniu. După asasinarea lui Antipatru, tatăl lui Irod și Fasael, de către Malihus, Irod a cerut lui Cassius să-i răzbuie părintele. Tribunalul a ordonat subalternilor săi din Siria să-l omoare pe Malihus, ceea ce s-a și executat la Tir, pe malul mării. Între timp, Irod se căsătorește cu Mariamne, fiica Alexandrei și nepoata lui Hircan hașmoneu, etnarh și mare preot³. Triumvirul Marc-Antoniu a venit de la Dafne în provincia Cilicia din Asia Mică, unde o chemase și pe Cleopatra, regina Egiptului, să se dezvinovățească de ajutorul dat lui Brutus și Cassius. După nimicirea acestora în bătălia de la Filippi (42 î.d.Hr.) Marc-Antoniu a însărcinat pe Irod cu conducerea tetrarhiei Iudeii. Împreună cu fratele său Fasael, Irod a luptat împotriva invaziei parților⁴. Fasael fiind prins s-a sinucis, iar Irod a fugit cu familia și șefii partidului său în Egipt, iar de acolo la Roma.

Parții au înscăunat rege pe Antigon (40—37 î.d.Hr.), ultimul descendent al dinastiei legitime a hașmoneilor. Nu a fost greu lui Irod să obțină de la Senatul

2. Sanhedrinul, sau sinedrion în grecește, înseamnă reuniune, tribunal. Marele sanhedrin a fost marele consiliu ebraic de la Ierusalim, instituit se pare de Moise, dar cunoscut ca instituție după exil. Președintele, *Roș*, avea titlul de *nasi*, și era marele preot. Un vicepreședinte, *ab beth* și un al doilea vicepreședinte, *haham*, apoi preoții, bătrînii, scribii, judecau chestiunile criminale și administrative care priveau Iudeea. Pentru vini mai grave puteau pronunța pedeapsa capitală, dar sub guvernării romani numai cu aprobarea și ratificarea acestora, astfel cum s-a întîmplat la Judecata lui Iisus. Sanhedrinul își ținea ședințele într-o sală a templului numită *gazith*, pentru vinele grave fiind nevoie de prezența tuturor membrilor în număr de 71, pentru cazuri mai puțin importante fiind suficientă prezența a numai 23 membri. În orașe erau mici sanhedrine cu 23 de membri, care judecau abateri mici. Sanhedrinul a avut un rol important în apărarea națională iudaică în timpul ocupației romane. Înainte de asediul Ierusalimului de către Titus, sanhedrinul s-a transferat la Yahbe, sau Jamnia, iar după dispersarea evreilor această localitate a devenit sediul unor celebre școli rabinice.

3. Familia Hașmoneilor (Hașmonaim descinde din Așmon, care s-a revoltat contra lui Antioh al IV-lea Epifanie, la 170 î. d. Hr., eliberînd țara de sub jugul sirienilor. Antioh al VII-lea le-a recunoscut independența. A guvernat țara de la 135 pînă la 40 î. d. Hr. Cel mai cunoscut Hașmonei au fost: Matatia și cei cinci fii ai săi, Ioan, Simon, Iuda Macabeul, Eleazar și Ionathan, apoi Ioan Hircan I, Aristovul I, Alexandru Januel, Aristovul al II-lea și Hircan al II-lea, a cărui nepoată, Mariamne, s-a căsătorit cu Irod.

4. Țara parților, se întindea la sud-estul Mării Caspice. Parții erau de neam iranian, ca vechii persani. Duceau o viață simplă, primitivă. Războinici, parții nu prea iubeau îndeletnicirile agricole și comerciale. Aveau o cavalerie renumită și temută chiar de romani; utilizau arcurile și săgețile, războinicii lor făcînd exerciții încă din copilărie. Cyrus, cucăritorul persan, le-a nimicit independența. Alexandru cel Mare a înglobat țara în cuceririle sale, dar după moartea acestuia a fost arătată la Siria. Pe la 250 î. d. Hr., sub Arsaces I, parții și-au recăpătat independența, creîndu-și un imperiu puternic cu capitala la Hecatompylos. S-au războit mereu cu romanii. La 52 î. d. Hr., parții au învins pe Crassus, iar la 37 pe Marc-Antoniu. Iuliu Cezar se pregătea de război cu ei cînd a fost asasinat la 44. Abia împăratul Traian i-a învins la 115 și 117 î. d. Hr. O ultimă revoltă a parților, a fost nimicită de romani la 217 î. d. Hr. la Nisibis.

roman, cu sprijinul lui Octavian și Antoniu, numirea de rege al Iudeii, așa că numai după o săptămână el părăsea Roma cu această investitură, bineînțeles după ce adusese jertfă zeilor cetății în templele de pe Capitoliu.

Debarcând pe țărmul Galileii, Irod și-a înghebat pe dată o mică oaste și cu ajutorul garnizoanelor romane a cucerit repede această provincie, îndreptându-se spre Ierusalim, după ce a cucerit cetățile și garnizoanele de pe coastă și a despresurat cetatea Masada din deșertul Mării Moarte. Antoniu venit și el în persoană în Siria spre a organiza o expediție contra parților, îl întări pe Irod cu un corp de trupe romane, compus din două legiuni, puse sub comanda lui Sossius. Frații lui Irod, Iosif și Feroras, se luptau și ei în Iudeea și Samaria întăriți cu cohorte romane, contra trupelor lui Antigon. Iosif este prins la Ierihon și ucis. Ajutat de Antoniu cu trupe proaspete, Irod a pornit o campanie de curățire radicală a localităților întărite de Antigon, pregătindu-se de asaltul final asupra Ierusalimului. În primăvara următoare celui de al treilea an de când senatul roman îl numise rege, deci în primăvara anului 34 î.d.Hr., Irod a asediat Ierusalimul cu o forță compusă din 13 legiuni și trupe auxiliare. Cetatea este luată cu asalt, trupele romane făcând un masacru îngrozitor, ceea ce l-a făcut chiar pe Irod să intervină la Sossius spunându-i să înceteze masacrul populației «căci altfel voi dormi peste un pustiu». Această victorie fără glorie a lui Irod i-a atras însă una totală și definitivă a evreilor, deoarece idumeu fiind 5, ajunsese la tron cumpărându-l de la romani.

Venalitatea lui Irod n-a întârziat să se manifeste după ce și-a consolidat situația politică și militară. Îndată după cucerirea Ierusalimului, el și-a însușit bijuteriile lui Antigon, a jefuit familiile de vază de tot ce aveau mai de preț, cea mai mare parte din jafuri dăruind-o lui Antoniu și offerilor săi. Anul 37 î.d.Hr. fiind un an sabatic 6, alimentele se găseau cu greutate și Irod ordonă percheziții și confiscări. Totodată el a insistat pe lângă Antoniu să execute pe regele captiv Antigon. Despre această execuție geograful grec Strabon (58 î.d.Hr.), citat de Iosif Flaviu, a scris: «Antigon fu dus la Antiohia, din ordinul lui Antoniu și executat prin decapitare. Pentru prima dată romanii au îngăduit ca un rege să fie executat cu securea. El și-a închipuit că în acest mod iudeii vor fi siliți să recunoască pe Irod ca rege în locul lui Antigon, deoarece aceștia rezistaseră tuturor presiunilor de a recunoaște pe Irod ca rege, ei înțelegând să rămână loiali dinastiei legitime. Astfel Antoniu a sperat că rezultatul acestei execuții odioase va fi potolirea aver-siunii ce iudeii nutreau contra lui Irod».

O altă crimă executată din ordinul lui Irod a fost uciderea prin înecare a tinărului Aristobul, mare preot, deși numai în vîrstă de 18 ani. Victima era fiul Alexandrei, soacra lui Irod, deci fratele soției sale Mariamne. Crima fusese inspirată de teama ca tinărul Aristobul să nu-i uzurpe tronul, fiind hașmoneu de neam și sprijinit de mama sa pe lângă Antoniu și Cleopatra.

După bătălia de la Actium, Irod s-a gândit că Octavian i-ar putea lua domnia, din cauza legăturilor ce le avusese cu Antoniu, după înfrîngerea și fuga rușinoasă

5. Idumeea, sau Țara Edom, cuprinde regiunea de la sudul Iudeii și nordul Peninsulei Sinai, populația fiind foarte amestecată, formată din iudei, arabi, egipteni, și diverse triburi nomade ale deșertului. Religia lor era de asemenea un amestec de credințe politeiste cu elemente ebraice. Nimicirea dinastiei Hașmorenilor, reprezentanții puri ai iudaismului și ai vechii caste sacerdotale, a fost privită de evrei ca o crimă capitală comisă de Irod, aliatul și nealtau romanilor.

6. Urmașii lui Irod, de la cele două soții, cliți au scăpat cu zile, au fost: *Arhelau*, fiul său, care a domnit din 4 î. d. Hr. pînă la 6 d. Hr. Din cauza cruzimii sale a fost deposedat de avere de către împăratul Octavian August și exilat la Vienne, în Gallia. Cu toate că promisese poporului său, la suirea pe tron, relatează Iosif Flaviu, că nu va fi crud și venal ca tatăl său, de tristă memorie, i-a fost totuși un demn urmaș și în această privință.

Irod Antipa, un alt fiu al lui Irod, i s-a atribuit de tatăl său, prin testament, tetrarhia Galileii și Pereii. A domnit din anul 4-9 d. Hr. Ca să fleteze orgoliul împăratului Tiberiu, a construit orașul Tiberiada, pe malul lacului Ghenizaret. S-a căsătorit cu o fiică a regelui

a acestuia în Egipt. Ca să piardă în întregime neamul hașmoneilor, Irod l-a ucis și pe bătrînul Hircan, în vîrstă de peste 80 de ani, bunicul soției sale Mariamne, fost rege și mare preot. Prezentîndu-se la Rodos în fața lui Octavian, Irod a știut să-și pledeze cauza cu elocință, cîștigînd și încrederea noului cezar Octavian August. Cînd Octavian a traversat Palestina în anul 31, mergînd din Siria spre Egipt pentru a-l asedia pe Antoniu la Alexandria, Irod i-a dat ajutor în bani și provizii, furnizînd armatei hrană și furaje, atît la ducere cît și la întoarcere. După moartea lui Antoniu și a Cleopatrei și după luarea în stăpînire a Egiptului de către Octavian, Irod a pus să execute pe soția sa Mariamne, în urma întrigilor mamei sale și a sorei sale Salomeea.

Sub pretextul că Mariamne a organizat un complot împotriva sa, Irod a supus-o judecării unui juriu format din acoliți, care au condamnat-o la moarte. Toți au crezut că sentința nu va fi executată și că Mariamne va fi ținută doar cîtva timp în închisoare. Salomeea însă cu partizanii săi se străduiau să execute sentința, spunîndu-i regelui că aceasta este dorința poporului. În cele din urmă, Mariamne a fost executată.

Tortura remușcărilor a început să-l roadă însă în curînd pe Irod. Iosif Flaviu relatează: «După execuție, vechea pasiune a regelui pentru soția lui s-a trezit mai puternică. Dragostea lui pentru ea nu era de o natură calmă, așa cum au de obicei soții pentru soțiile lor. Pe Irod însă îl frămînta dragostea pentru soție atît de puternic, încît părea că îl ajunsese răzbunarea divină, pentru că i-a ridicat viața. O chema într-una. Se frămînta și plîngea față de toată lumea. Orice ar fi făcut, nu se gîndea decît la ea, cu toate că făcea petreceri și chema lume să-i țină tovărășie în acest scop. Toate erau fără folos. Își părăsise îndatoririle publice, și era atît de copleșit de pasiunea lui, încît poruncise slugilor s-o strige pe Mariamne pe nume, în gura mare, ca și cum ar fi fost în viață și i-ar fi putut auzi. Cei mai buni și devotați prieteni își dădeau seama că îngerul lui Dumnezeu îl pedepsise pentru nedreptatea ce o făcuse Mariamnei. Era atît de copleșit de remușcări, încît a plecat în locuri pustii, pretinzînd că pleacă la vînătoare. Era atît de zguduit de dorul său după soția dispărută, încît pasiunea sa era vecină cu nebunia. Nici un leac nu-i era de folos și ajunsese în pragul disperării. Medicii consultanți nu i-au putut găsi nici un leac, așa încît au abandonat orice tratament, lăsînd însă-nătoșirea lui la voia întîmplării».

Afară de chinurile remușcărilor care-l rodeau, Irod a avut de suferit și din partea Alexandrei, soacra sa, care văzînd că regele este bolnav, a urzit pe dată

arab. Aretas, pe care a repudiat-o apoi, pentru a se recăsători cu Irodiada, soția fratelui său Irod-Filip al II-lea, pe cînd acesta încă trăia. Fiind dezaprobat și certat aspru, pentru această legătură incestuasă, de Sfîntul Ioan Botezătorul, Irod Antipa l-a întemnițat, apoi a pus de i-a tăiat capul în ziua ospățului, din îndemnul Irodiadei.

În timpul procesului lui Iisus, fiind solicitat de Pilat să ia un interogator Celui arestat, „s-a bucurat foarte văzînd pe Iisus, că de multă vreme voia să-L cunoască”. Mîntuitorul îl denumise „vulpe”, cînd i s-a spus că Irod urmărea să-L omoare.

Cerînd împăratului Galigula să-i acorde titlul de rege, acesta, după ce l-a despuiat de averi, l-a exilat în Galia, la Lyon, unde a și murit.

Irod-Filip al II-lea, fiul lui Irod cel Mare și al Cleopatrei, a domnit 37 de ani peste Batanea, Gaulanțida și Trahonitida. A fost primul soț al Irodiadei și a murit în anul 34.

Irod Antipa I, nepotul de fiu al lui Irod cel Mare, a fost fratele Irodiadei și tatăl Berenicei, care l-a însoțit pe Titus la Roma, după dărîmarea Ierusalimului la 70 d. Hr. În anul 37 Caligula l-a numit rege al Iudeii și i-a dat în stăpînire toate provinciile bunicului său. A aprobat uciderea Sfîntului Apostol Iacob, și la instigația fariseilor, a întemnițat pe Sfîntul Apostol Petru.

Ultimul irodian, care a avut un post important, a fost *Irod Agripa al II-lea*, fiul lui Irod Agripa I. A trăit între 28—83 și a luptat în rîndurile armatei romane în războiul contra evreilor, de la 66—70, luînd parte la asediul și dărîmarea Ierusalimului. S-a retras cu sora sa Berenice la Roma, unde a îndeplinit funcția de pretor.

un complot împotriva lui, instigînd pe răsculați să ocupe cele două fortărețe ale cetății și să pună pe tron pe unul din fiii nevîrstnici ai lui Irod. Aflînd de conspirație, acesta ordonă ca Alexandra să fie executată, împreună cu partizanii săi.

Ura iudeilor contra lui Irod se întetea an de an și Iosif Flaviu descrie amănunțit și sugestiv evenimentele de seamă ale vieții și domniei sale. Zece locuitori din Ierusalim au conspirat contra lui Irod, din cauza obiceiurilor și practicilor străine; introduse, care ofensau pietatea poporului. Așa a fost construirea unui amfiteatru la Ierusalim, organizarea de jocuri sportive în cinstea lui August, de întreceri muzicale, lupte cu animalele sălbatice, lupte de gladiatori, curs de care. Evreii apreciau aceste inovații ca o corupere a vechilor obiceiuri, pe care ei le venerau. «Li se părea drept o nerușinată împietate să arunci oamenii fiarelor sălbatice, spre desfătarea spectatorilor, și socoteau o altă împietate să schimbe vechile obiceiuri pentru exhibiții străine de tradițiile naționale iudaice, dar mai presus de toate dezgustau pe evrei trofeele, căci acestea erau chipuri și blazoane înfipse în prăjini și nu era în obiceiul țării să cinstească astfel de imagini». Zadarnic a încercat Irod să-i convingă să renunțe la credințele lor superstițioase, explicîndu-le că aceste trofee nu sînt decît niște simple ornamente.

Conspirații peste conspirații se organizau, toate reprimite cu maximum de asprime. Conspiratorii arătau mult curaj și sufereau tortura și moartea fără să se căiască. Spionii lui Irod erau însă și ei pedepsiți fără cruțare de popor, atunci cînd erau identificați. O conjurație de zece bărbați care hotărîse să-l asasineze în teatru, a fost descoperită grație unui denunțator, care a fost aspru pedepsit de mulțimea indignată la culme. «Descoperiți cu arme asupra lor, ei au declarat deschis că hotărîrea le-a fost dictată de dorința comună de a apăra instituțiile țării, pe care orice evreu este obligat să le respecte și să moară pentru ele. Așa au grăit acești bărbați, arătînd un curaj neînfricat. Ei au fost duși la locul de execuție de gărzile regelui și au îndurat cu răbdare supliciu pînă și-au dat duhul. Nu mult după aceea, spionul a fost prins de mulțime, din ura ce i-o purtau și după ce l-au ucis, l-au tăiat în bucăți și l-au aruncat la cîini. Deși multă lume a asistat la acest act crud de răzbunare și Irod a ordonat o anchetă severă, totuși autorii nu au putut fi descoperiți. Cîteva femei supuse torturilor au mărturisit în cele din urmă ceea ce au văzut. Autorii acestui omor din răzbunare au fost prinși și pedepsiți de rege, nu numai ei, ci întreaga lor familie a fost nimicită».

Importante lucrări strategice au fost construite din inițiativa lui Irod: construcții de cetăți și fortărețe, întemeierea orașului fortificat Sebastia în Samaria și a portului Cezareea. În pozițiile cheie din Palestina și Perea a plasat garnizoane militare puternice, împinzînd țara cu o rețea bine organizată de spioni. Capitala, Ierusalimul, a fost fortificată cu ziduri noi și puternice de apărare, a reconstruit templul lui Zorubabel, pe care, scrie Iosif Flaviu, «l-a împodobit cu tot felul de decorații, vestite prin bogăția și frumusețea lor. Diferite edificii ale cetății le-a împodobit de asemenea cu decorații de tot felul, avînd grijă și de propria lui securitate, a ridicat ziduri puternice și a mărit citadela. În ce privește eleganța acestor construcții, s-a avît în vedere ca acestea să fie adevărate monumente de artă, care să-i perpetueze memoria pentru generațiile viitoare».

În al 13-lea an al domniei, mari calamități au lovit regatul lui Irod. Era în anul 26 î. d. Hr. Mai avea de trăit 22 de ani. Doi ani în șir, o secetă cumplită lovise Palestina și Siria, avînd drept consecință foametea generală. Neputîndu-se face schimburi de produse între aceste două vaste regiuni, unde terenurile fertile, pe atunci ca și azi, însumează abia a cincea parte a teritoriului, lipsa de alimente era totală. În aceste regiuni nu plouă decît în lunile de iarnă, din decembrie și pînă

către sfârșitul lui februarie. Umiditatea acumulată de sol este totuși suficientă pentru dezvoltarea recoltelor pe care soarele din martie—aprilie le coace, astfel ca la începutul lunii mai are loc secerișul. La fiecare șapte ani ogoarele erau lăsate un an pîrloagă, era anul sabatic. Ogoarele și plugarii se odihneau, pentru a culege în primăvara următoare recolte mai îmbelșugate. S-a întâmplat însă că în anul următor anului sabatic, al 13-lea an al domniei lui Irod, iarna a fost uscată și primăvara a început a se resimți foametea, toate rezervele alimentare fiind consumate. Salvarea veni, ca și pe vremea patriarhului Iacob, tot de la Egipt. Irod a organizat ajutoarele, a furnizat fondurile necesare și a trimis în țara Nilului cincizeci de mii de oameni să cumpere grîul necesar de la Petronius, pretorul roman al Egiptului, sub împăratul August. Zelul său, spune cronicarul, a fost atât de mare, încît și-a despoiat palatele de aurul și argintul cu care erau împodobite mobilele de preț, nu și-a cruțat nici vasele artistice lucrate, bibelourile și bijuteriile din tezaurul personal, pe care le-a trimis lui Petronius. Cei săraci primeau pîinea făcută gata de brutari, țăranilor li s-a procurat semințe pentru însămînțat și hrana vitelor și după ce și-a îndestulat poporul său, a trimis ajutoare și poporului sirian, așa încît nu era casă sau cetate care să nu fi beneficiat de binefacerile lui, în alimente și lînă pentru confecționarea îmbrăcămintei.

Cu prețul unor asemenea suferințe și sacrificii pentru poporul său Irod a reușit să-și consolideze puterea și să întemeieze dinastia. Numele său este legat și astăzi de mai multe puncte arheologice în Palestina, la Ierusalim, Ierihon, Betleem și Cezareea. A construit la Ierusalim turnul-fortăreață Antonia, — numindu-l astfel în cinstea generalului roman, triumvirul Marc-Antoniu —, apoi un palat măreț, un teatru roman, un stadiu sportiv înconjurat de colonade, a reconstruit din temelie templul lui Zorubabel, în care avea să intre Domnul Iisus, templul care a rivalizat în măreție și bogăție cu templul lui Solomon. A plantat grădini, a construit cele trei turnuri-fortărețe care există și astăzi, refăcute, numindu-le Mariamne, în cinstea soției (pe care o omorise), Fasael, în amintirea fratelui care se sacrificase pentru el, și Hipicus, după numele unui prieten. A întărit și lărgit zidurile de apărare ale cetății, a construit orașul port Cezareea, sinagogi și palate la Ierihon. Nu departe de zidurile cetății, în grădina de măslini, numită Nikiforia, a Patriarhiei grecești, se află mormîntul săpat în piatră al reginei Mariamne, prima soție a lui Irod (a mai avut încă 9 legitime), executată din ordinul lui. Mormîntul este săpat în roca muntelui și e format din mai multe camere care dau una într-alta. Intrarea este închisă de o lespede circulară cu diametrul de 1,30 m, grosă de 35 cm, asemeni lepedei care a fost pusă pe mormîntul Domnului.

La o mică distanță de șoseaua Ierusalim—Betleem, pe un vîrf de munte, se află *Herodium*-ul, ruinele palatului lui Irod, unde și-a construit și un mausoleu somptuos.

În apropiere se află peștera lui Adulam, cu multe culoare în labirint, în care s-a întîlnit David cu regele Saul. La sud se află satul Tekoa, obîrșia profetului Amos, iar mai departe încep pustiile Mării Moarte, Engadi și Qumran. În Cartea întâi a lui Samuil, descrierea acestor locuri este sugestivă și pitorească. «Apoi David a poposit în locurile întărite și muntoase de la Engadi. Și Saul a luat trei mii de bărbați aleși din tot Israelul și a pornit în urmărirea lui David și a oamenilor lui pînă la răsărit de stîncile caprelor sălbatice. Și în drum a dat de o stîină de oi. Acolo era o peșteră». Pe creasta acestui munte a ridicat Irod un castel în care și-a gătit un mormînt somptuos.

Un alt sacrilegiu comis de Irod, care l-a făcut cu totul odios în fața poporului său, a fost violarea mormintelor sacre ale împăraților David și Solomon, de pe

muntele Sion. Iată cum descrie Iosif Flaviu această fărâdelege: «Întrucit Irod chel-tuise cu înzestrarea orașelor din țară și din afară mari sume de bani, cum i s-a spus că Hircan, care fusese rege înaintea lui, a deschis mormîntul lui David și că a scos de acolo trei mii de talanți de argint (un talant cîntărea aproape 26 kg), dar că a mai rămas încă o mare cantitate, suficientă ca să-i acopere toate nevoile, s-a gîndit să exploreze aceste sepulturi, s-a apucat astfel și a deschis mormîntul în timpul nopții, intrînd înăuntru, dar luînd toate măsurile ca să nu se afle în oraș, fiind însoțit numai de prieteni devotați. Bani n-a aflat de loc acolo, cum n-a aflat nici Hircan, dar a luat mobilele de aur și tot ce era de preț înăuntru, golînd mormîntul. Totuși, îl rodea dorința să caute mai amănunțit și să răscolească în adînc, chiar pînă va da de osemintele lui David și Solomon. Se spune că, deodată, o flacără care a izbucnit din adînc, a ucis doi paznici. Atunci Irod s-a înspăimîntat și a ieșit afară. A pus apoi de frică de s-a construit un monument cum se cuvine, din piatră albă, care l-a costat o groază de bani.»

Boala lui Irod, care i-a cauzat moartea, este astfel descrisă de Iosif Flaviu: «Între timp Irod se îmbolnăvi grav, ca o pedeapsă a judecării lui Dumnezeu pentru păcatele lui. O puternică arsură începu să crească treptat într-însul. Răul nu se putea pipăi pe dinafară, pe măsură ce-l rodea pe dinăuntru. Îl apucase o poftă nestăvilită de mîncare, pe care nu și-o putea potoli cu vreun fel de mîncare. Intes-tinele îi erau ulcerate și mai ales intestinul gros îl chinuia îngrozitor. O scurgere apoasă și transparentă emana din picioare și aceeași suferință îl rodea și în adîncul pîntecelui... Cu toate că suferințele lui erau insuportabile, el spera că se va putea restabili. A cerut să fie cercetat de medici și a urmat scrupulos prescripțiile lor. A plecat apoi să bea ape și să facă băi la Callirohe, stațiune dincolo de riul Iordan, ale cărui ape se varsă în Marea Moartă. Cînd medicii i-au prescris să facă baie de untdelemn într-un vas, a fost aproape să-și dea duhul și numai țipetele de jale ale servitorilor l-au readus în simțiri. Cuprins de deznădejde, a poruncit să se dea fiecărui soldat din gardă cite cincizeci de drahme, iar ofițerilor și prietenilor intimi le-a făcut daruri importante. Apoi s-a instalat în reședința de la Ierihon, unde starea lui s-a agravat, aducîndu-l aproape de nebunie. Cu toate că era la un pas de moarte, a pus la cale planuri îngrozitoare. Astfel, a ordonat cape-telor de familie din întreaga națiune să vină la Ierihon de ori unde s-ar afla. Aceștia s-au adunat în număr mare, căci s-au strîns din toată țara, de frică să nu fie pedepsiți cu moartea, dacă nu ar fi răspuns chemării. Regele era pradă unei furii cumplite și împotriva celor inocenți ca împotriva acelora cărora le-ar fi putut imputa ceva. Cînd toți au fost prezenți, regele a ordonat să fie închiși în hipodrom și a chemat pe sora sa Salomeea și pe soțul acesteia Alexas, cărora le-a spus: «În curînd eu voi muri, căci sufăr cumplit. Moartea mea va fi un motiv de bucurie și mulți vor afla-o cu satisfacție. Ceea ce mă întristează este că nu voi fi regretat și că nimeni nu va plînge dispariția mea». El cunoștea bine sentimentele poporului evreu și știa că moartea sa le va cauza o mare ușurare. În timpul vieții ei se revol-taseră contra regelui și îi tăgăduiau pînă și dreptul de a aduce sacrificiul lui Dumnezeu. Numai ei erau în măsură să-i aducă oarecare mîngiere în suferințele ce le îndura. El considera că ei sînt datori să se întristeze de nenorocirea ce-l lovea, manifestînd mîhnire cel puțin cu ocazia funeraliilor, așa cum nu s-a mai cunoscut la moartea unui alt rege. Numai dacă poporul se va întrista pentru decesul celor ce le erau lor înșile dragi el nu va manifesta bucurie de moartea lui, bătîndu-și joc de ea. În acest scop Irod a ordonat ca îndată ce își va fi dat sufletul, soldații din jurul hipodromului, care nu vor fi informați că el a murit, căci aceasta va tre-bui să rămînă secret, vor primi un ordin să-i ucidă cu lăncile pe cei închiși. El urmărea astfel două scopuri: să i se execute ordinul și apoi ca funeraliile lui să

fie prilej de jale generală. Aceștia doi (Salomeea și Alexas) i-au promis că îi vor respecta dorințele. Se poate astfel vedea la câte fărâdelegi îl putea duce mintea pe acest om să săvârșească. Nu s-a mulțumit cu cît rău a făcut celor apropiați lui cît a trăit, ci și cînd era pe patul de moarte s-a gîndit să îndolieze întreaga națiune, asasinînd pe cei ce-i erau mai dragi, dînd poruncă să fie ucis cîte un membru din fiecare familie, cu toate că nu avea vreo vină, că nu-i greșiseră cu nimic și că nu erau acuzați de vreo crimă. Și aceasta cu toate că oamenii obișnuiesc să uite în clipa sfîrșitului orice ură și discordie, chiar împotriva unor dușmani declarați.»

Irod trimisese la Roma, să fie judecat de împăratul Octavian August, pe fiul său Antipater, care urzise, împreună cu Acme, o evreică din serviciul împărătesei Iulia, o serie de intrigi contra lui Irod. Împăratul a condamnat pe Acme la moarte, iar pe Antipater i l-a trimis îndărăt lui Irod; să-i aplice el pedeapsa pe care va crede-o de cuviință. Irod l-a băgat în închisoare, urmînd să decidă asupra soartei sale. Citind scrisorile cezarului, Irod se simți măgulit de atenția ce i se arătase. Ceru apoi să i se aducă un măr să mănînce și un cuțit să-l curețe. Deodată, cuprins de dureri atroce, «cum avea cuțitul în mînă, se gîndi să și-l împlinte în rană, și poate că ar fi făcut-o dacă nu-l împiedica vărul său Ahiab, care i-a apucat mîna și a strigat după ajutor. Cu această ocazie s-a făcut o mare zarvă în palat, ca și cum regele ar fi murit. Vestea ajunsese și la Antipater în temniță, care crezînd că tatăl său a murit, a devenit îndrăzneț, crezînd că va fi slobozit din lanțuri și că va lua domnia fără multă dificultate. În acest scop a chemat pe temnicer și i-a cerut să-l lase sloboz, făcîndu-i mari promisiuni și oferindu-i daruri. Temnicerul însă nu numai că nu l-a eliberat pe Antipater, dar s-a dus și a povestit totul lui Irod. Deși nu-și iubea fiul și nu avea nici bunăvoință pentru el, cînd a auzit cele spuse de temnicer, a răcnit de necaz, dîndu-și cu pumnii în cap. Deși moartea era la ușă, el s-a ridicat în coate, a poruncit să vină cîțiva soldați din gardă, ordonîndu-le să ucidă pe dată pe Antipater și să-l îngroape fără pompă, în mormîntul lui Hircan.

Fiînd cu mintea rătăcită, Irod a pus să i se modifice testamentul. Pe Antipa, căruia înainte îi lăsase întregul regat, acum îi da numai tetrarhia Galileii și a Bereii, lăsînd domnia Iudeii lui Arhelau. Fiului său Filip i-a dat Gaulonitida, Trahonitida și Paneas, cu denumirea de tetrarhie. Surorii sale Salomeea i-a testat Jamnia, Așdod și Fasaelis și cinci sute de mii de drahme de argint. Restului de rude apropiate le-a lăsat sume de bani și venituri anuale, îmbogățindu-i pe toți. Lui Octavian August i-a lăsat zece milioane de drahme în monede, iar Iuliei, soția cezarului, vase de aur și argint și diferite podoabe de mare preț. Altor demnitari romani le-a lăsat alte cinci milioane. După ce a pus toate acestea la cale, cinci zile după ce ucisese pe Antipater, și-a dat duhul. Domnise, de cînd fusese numit rege de romani 37 de ani. A fost crud cu toți oamenii și sclavul patimilor. Deși a disprețuit tot ce era drept, a fost favorizat de soartă ca nimeni altul, căci dintr-un om de rînd a ajuns rege, și cu toate că a întîmpinat mii de primejdii, a știut să se descurce din toate, ajungînd la adînci bătrînețe».

«Îndată după ce a murit Irod, Salomeea și Alexas nu i-au executat dorințele criminale și au eliberat pe capii iudeilor închiși, spunîndu-le că regele îi trimite la vetrele lor. Au adunat apoi în amfiteatrul din Ierihon pe soldații din gardă și le-a citit testamentul prin care Arhelau era lăsat urmaș la domnie, după ce testamentul va fi aprobat de împărat. Soldații și ofițerii l-au aclamat pe Arhelau, promițîndu-i aceeași credință ca și lui Irod.

După această s-au pregătit pentru funeralii, căci Arhelau a avut grijă să organizeze o procesiune măreață pînă la mormîntul lui Irod. Pentru aceasta s-a adus tot

felul de podoabe ca să orneze cortegiul. Mortul a fost așezat într-un sicriu de aur, împodobit cu felurite pietre prețioase, acoperit cu purpură, ca și trupul celui decedat. Pe cap i s-a pus coroana de aur, iar în mîna dreaptă i s-a așezat sceptrul. În jurul cosciugului stăteau fiii și rudele apropiate, în număr mare. Lingă ei se rinduseră sodații, grupați după semînție și denumiri. Aceștia erau orînduiți astfel: mai întîi erau cei din gardă, apoi grupul tracilor, lingă ei germani, urmau galiatienii, toți în armură de război. După ei mărșăluiau trupele regulate în ordinea de bătăie, așa cum au fost așezați de comandanții și centurioni lor. După trupe veneau cinci sute de curteni care duceau vase cu mirodenii. Întregul cortegiu, care se îndrepta spre Herodium se întindea pe o distanță de opt stadii (1 1/2 km). Acolo, așa cum i-a fost voia, a fost înmormîntat. Astfel s-a sfîrșit viața lui Irod».

*

În folclorul nostru Irod împărat apare ca ucigașul pruncilor din Betleem, în luptă inegală și neputincioasă cu voința dumnezeiască, din care iese păcălit și învins;

— «O, Iroade împărate,
Te-ai umplut de răutate,
Nefiind tu bucuros
De Nașterea lui Hristos».

și altă strofă :

— «O, Iroade împărate,
Te-ai umplut de răutate,
Sabia-n mînă-ai luat
Și-n Vișlaim ai intrat».

*

Izvorul de bază al știrilor și datelor istorice, cu privire la Irod, domnia și moartea lui, despre familia și urmașii săi la tron, ni le furnizează marele istoric evreu Iosif Flaviu (37—95) care în anul 93, în al 13-lea an al domniei lui Domițian, a publicat la Roma lucrarea monumentală în 20 de cărți, *Antichități iudaice*, scrisă în limba greacă, cu titlul *Arheologia iudaică*. Opera lui Iosif Flaviu, larg răspîndită și cunoscută încă din antichitate, începe cu nararea biblică a evenimentelor de la potop și continuă cu istoria poporului evreu pînă la dărîmarea Ierusalimului sub Titus. Iosif Flaviu a utilizat nu numai informațiile cărților biblice, ci și date culese de la istoricii profani greci, latini, egipteni, fenicieni și babilonieni, dar în special a utilizat tradițiile iudaice orale și scrise. Fără această operă a lui Iosif Flaviu n-ar fi fost atît de bine cunoscută epoca premergătoare apariției creștinismului și nici infiriparea și greutățile începutului, întîmpinate de organizarea Bisericii primare. În cap. XVIII, III, 3 și XVIII, V, 2 se dau informații prețioase despre Iisus Hristos, Sfîntul Ioan Botezătorul, despre esenienii cu care înainte-mergătorul a avut legături strînse și despre Sfîntul Apostol Iacob, «fratele Domnului», primul episcop al Ierusalimului, martirizat sub Neron, în anul 62.

AL. A. BOTEZ

ALBUME CONSACRATE MINĂSTIRILOR DRAGOMIRNA ȘI DEALUL

Teodora Voinescu și Răzvan Theodorescu, *Minăstirea Dragomirna*, Editura Meridiane, București, 1965, 30 p. + 19 ilustrații

Cu lucrarea de față, un nou album se adaugă la cele apărute pînă acum în colecția «mici îndreptare de monumente istorice».

Albumul prezintă două ctitorii ale lui Anastasie Crimca.

Ceea ce vedem astăzi înălțindu-se în mijlocul incintei, cu ziduri proaspăt renovate, este biserica cea mare a Minăstirii Dragomirna — cea de a doua ctitorie a lui Crimca, înălțată pe vremea păstoririi sale ca mitropolit, cu ajutorul a doi boieri Stroici. Lucrările de restaurare din 1961 au reintegrat monumentul în concepția arhitectonică originală.

Istoria propriu-zisă a Dragomirnei începe dincolo de zidurile sale, unde se află o modestă bisericuță, actualmente capela cimitirului minăstirii, zidită în anul 1602 de «smeriții robi și închinătorii Sfintei Treimi, Kir Anastasie Crimcovici fost episcop de Rădăuți și pan Lupu Stroici, mare logofăt și fratele său pan Simion, mare vistiernic».

Autorii precizează că prin modesta ctitorie, viitorul mitropolit avea să deschidă, la începutul celui de al XVII-lea veac, șirul unor însemnate realizări «ce dovedesc pînă astăzi că strălucirea artei medievale moldovenești din epoca lui Ștefan cel Mare și din aceea a lui Petru Rareș, nu se stînsese încă în vremurile de grea cumpănă ce au urmat căderii Moldovei sub dominația turcească» (p. 10).

Bisericuța schitului, prin arhitectonica sa, scoate în evidență cîteva elemente inovatoare: forma poligonală a pridvorului cu arcade deschise, sistemul de boltire a naosului și tendința vădită spre înălțare. Proporțiile reduse ale acestei biserici nu vor mulțumi însă pe principalul ei ctitor. Gusturile artistice ale mitropolitului vor fi satisfăcute pe plan monumental de biserica cea mare a Minăstirii Dragomirna. Deși, în interior, biserica cea mare prezintă împărțirea obișnuită: pridvor, pronaos, naos, și altar, ea se deosebește de celelalte monumente religioase anterioare prin aceea că, în partea de apus, se încheie cu o absidă poligonală, asemenea bisericii din Bălinești și cea a schitului.

Fațadele aduc și ele o notă tot așa de nouă în arhitectonica epocii, însemnînd începutul zidirii unor monumente remarcabile pentru Moldova veacului al XVII-lea. Noutatea constă în prelucrarea artistică a pietrei brute. Pilaștrii sint realizați din

blocuri de piatră cioplită și fățuită. Briul în torsadă, tot de piatră, împarte în două pereții exteriori. Elemente gotice sînt vizibile la chenarele ferestrelor și al ușilor de la pridvor.

O mare varietate de sculptură decorativă prezintă turla; motive ornamentale, geometrice, vegetale, rozete stilizate, etc. Acest decor, dăltuit cu multă pricepere, va deveni după trei decenii, o trăsătură caracteristică la biserica Trei Ierarhi din Iași.

În interiorul bisericii, autorii semnaleză rețeaua de nervuri care îmbracă întreaga zidărie, «procedeu ce vine din goticul occidental, însă tratat aici într-o viziune a artei răsăritului». Pridvorul — ridicat cu cîteva trepte deasupra nivelului curții — se caracterizează printr-o abundență deosebită a acestor nervuri de piatră. Prima încăpere a edificiului cuprinde cîteva pietre de mormînt cu inscripții în limba slavonă. Dintre acestea, una are săpată în partea superioară stema unită a Țării Românești și a Moldovei, înscrisă într-o cunună de lauri; este mormîntul Mariei Balș, fiica lui Constantin Mavrocordat, decedată în 1770.

Pronaosul se impune prin modelul său de acoperire — cele două calote ce alcătuiesc pronaosul — acoperă un adevărat decor prin cele opt arcuri întretăiate. Procedul mai este întîlnit în veacurile anterioare, mai întîi la biserica Sfîntul Gheorghe din Hirîlau (1492) și apoi la o serie de monumente din veacul al XVI-lea.

Cea de a doua încăpere a bisericii este despărțită de naos printr-un perete străpuns de trei arcade sprijinite în mijloc pe două coloane masive iar în extremități pe doi pilaștri, procedeu de origine muntenească, care dă posibilitatea unei mai clare vizibilități spre altar.

Se presupune că piatra funerară, aflată ceva mai ridicat decît nivelul pardoselii pronaosului, acoperă osemintele ctitorului, mort în 1629. Naosul, ridicat cu două trepte mai sus, în prelungirea pronaosului, este încăperea cea mai mare a bisericii. Absidele laterale, sînt practicate în grosimea zidului, nerăspunzînd în afară.

Turla, deasupra naosului, rotundă în interior și octogonală în exterior, se sprijină pe patru arcuri mari, susținute de console. Altarul, așezat cu o treaptă mai sus decît naosul, de formă semicirculară, acoperit cu o boltă în sfert de sferă, este luminat de trei ferestre mari. Catapeteasma, din lemn aurit, este datată din 1653 și provine de la Mînăstirea Socola.

Nu există nici un fel de dovezi despre pictura inițială a pridvorului și cea a pronaosului. Noua pictură de la Dragomirna creată de artiști moldoveni, întruchipează o viziune proprie și unitară, care izvorăște din împletirea măiestrită a tradiției cu cîștigurile noulor tendințe.

De curînd au fost cetite în altar numele pictorilor care au executat frescele Dragomirnei: popa Crăciun, Mățieș, popa Ignat și Gligorie, formați probabil în școala de zugrăvi din mînăstire.

Se remarcă scena *Liturghiei îngerești* de pe cilindrul turlei, lucrată sub influența iconografiei muntenești, ea rămînînd pe linia picturii monumentale a epocilor anterioare (p. 22).

Zidurile mînăstirii sînt întărite din loc în loc de contraforți și turnuri de apărare.

Din ornamentele sculpturale ale turnului-clopotniță este evidențiată stema moldovenească de un tip heraldic dezvoltat.

Trapeza, aflată în partea dreaptă a incintei, este o sală cu dimensiuni apreciabile, cu bolți ogivale susținute în mijloc de un stîlp octogonal.

Colecția de obiecte organizată în cîteva încăperi ale mînăstirii denotă viața artistică de aici.

Crimca — «un autentic artist» — a creat la Dragomirna o școală de caligrafi miniaturisti, — probabil — și de zugrăvi. *Tetraevangheliarele slavone* din 1609, *Liturghierul* din 1610, *Tetraevangheliarul* cu portretele mitropolitului Anastasie Crimca din 1614, *Liturghierul* și *Psaltirea* din 1616, dovedesc măiestria plină de inventivitate și fantezie a meșterilor, care le-au realizat.

În această mînăstire a mai fost cultivată broderia și arta prelucrării metalelor prețioase. Epitafele din 1612, și 1613, lucrate în fir de aur și argint, alături de bro-

deriile Movileștilor de la Sucevița, marchează trecerea spre compoziții de o mare complexitate, opere ce vor purta amprenta spiritului creator al poporului nostru.

Albumul cuprinde 32 de reproduceri alb-negru, care măresc importanța documentară a acestei lucrări.

*

Constantin Bălăn, *Mănăstirea Dealu*, Editura Meridiane, București, 1965, 34 p. + 20 ilustrații

Printre valoroasele realizări ale epocii de mare înflorire artistică din Țara Românească a secolului al XVI-lea se numără și Mănăstirea Dealu.

Așezată la nord-vest de Tirgovişte pe platoul unui deal, pe malul opus al văii Ialomiței, ctitoria voievodului Radu cel Mare (1495—1508) încintă și astăzi privirile vizitatorilor.

Filele cronicilor amintesc de o așezare monahală în aceste locuri cu mulți ani înaintea datei la care voievodul muntean a început construirea mănăstirii. Nu este exclusă posibilitatea ca primul ctitor să fi fost chiar Mircea cel Bătrîn (1386—1418). Documentar însă mănăstirea este amintită de abia în 1431, când Alexandru Aldea (1431—1436) îi dăruiește satele: Alexeenii pe Ialomița și Răzvadul, «pentru pomennirea „răposatului părintelui domniei mele Mircea Voievod și apoi și a domniei mele” — după cum se face mențiune în actul de danie.

Radu cel Mare construiește edificiul din temelii, dându-i strălucirea pe care o mai păstrează astăzi doar biserica. Lucrările au început cu puțin înainte de anul 1499, după cum arată inscripția provenită de la o veche clopotniță a locașului: «Din mila lui Dumnezeu Io Radu Voievod, fiul lui Io Vlad voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei a început acest turn al sfântului părintelui nostru Nicolae, făcătorul de minuni în anul 7007 (1499) luna august 26 zile». Tot acum se bănuiește că s-au zidit și chiliile.

Din pisania bisericii Sfântul Nicolae aflăm că: «...Io Radu marele Voievod, din mila lui Dumnezeu domn a toată țara Ungrovlahiei, fiul marelui Vlad Voievod, în anul 7008... a început să zidească și să innoiască și din nou a ridicat cu toate bunățile și cu mari frumuseți a înfrumusețat acest mare hram în numele celui întru sfinți părintelui nostru și arhierarh făcător de minuni Nicolae al Mira-Lichiei și a sfințit-o în 7000 și trecuți 10 ani (1501), luna decembrie 4 zile, în timpul egumenului Zaharia, amin».

Construcția deosebit de costisitoare a monumentului n-a putut fi dusă la capăt de ctitor, ea este terminată în zilele lui Vlad cel Tânăr (1510—1512), fratele lui Radu cel Mare, iar pictura de-abia în primii ani ai domniei lui Neagoe Basarab voievod (1512—1521) când «s-au isprăvit la leat 7023 (1515) fiind egumen părintele Dionisie și s-au zugrăvit de mina lui Dobromir i Jitian i Stanciu» (p. 9).

Așezământul de la Dealu, vestit la acea dată prin frumusețea sa, a atras atenția multor călători străini. În anul 1598 sint primiți aici comisarii imperiali Pezzen și Szuhay, pentru a duce tratative cu Mihai Viteazul.

Leon Tomșa (1629—1632) la 14 februarie 1630 o închină ca metoc la Mănăstirea Ivir de la Muntele Atos, și rămîne în această situație pînă în anul 1639, iulie 28, când Matei Basarab (1632—1654) cu «toată țara, cu sveatul și cu voia a tot soborul» hotărâsc ca mănăstirile închinat «să aibă a fi pre seama țării cum au fost de veaci». În 1713 Constantin Brîncoveanu, începe lucrările de renovare, devenind noul ctitor. Radu Greceanu relatează că voievodul «au învălit mănăstirea Dealu peste tót cu table-de aramă, și o au înfrumusețat precum pre dinăuntru cu zugrăvele și cu alte odoare așa și pre din afară». Dar vitregia anilor care au urmat au adus pagube noi mănăstirii. Este jefuită în 1738.

Catagrafii de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și din primele șase decenii ale secolului al XIX-lea descriu aspectul mănăstirii.

Lucrări de renovare se întreprind în anul 1800 de egumenul minăstirii, Dionisie Lupu. În 1802 un cutremur provoacă noi avarii monumentului. Refacerile ce au urmat în 1831 și după 1838 n-au putut remedia decât în parte avariile provocate de cutremur. George Bibescu (1842—1848), impresionat de starea de ruină a locașului, întreprinde în 1845 refacerea lui. După 1863, clădirile anexe de la Dealu sînt ocupate de diferite instituții ale Statului.

La cutremurul din 9—10 noiembrie 1940, locașul suferă noi avarii. Lucrări de consolidare și refacere a bisericii au urmat sub conducerea Comisiei Monumentelor Istorice. O vastă întreprindere pentru cercetarea, conservarea și valorificarea monumentului n-a fost posibilă însă decât în zilele noastre. Începînd din 1953 lucrările s-au desfășurat într-un ritm susținut. În perioada 1953—1956 s-a reclădit clopotnița și chiliile care încadrează biserica pe cele patru laturi, construite după o concepție unitară a vechii arhitecturi a Țării Românești.

Situată în centrul incintei, biserica, de plan triconc, prezintă o notă de originalitate, mai ales prin proporțiile sale scoase în evidență de înălțimea și zveltețea locașului, la care se adaugă cele două turle mici deasupra pronaosului. Altarul este heptagonal în exterior, iar în interior semicircular. Naosul prezintă două abside laterale, circulare în interior și pentagonale în exterior, dominat de turla cilindrică a pantocratorului. Tamburul pe pandantivi este susținut de patru arce mari adosate zidurilor de nord și de sud. Despărțirea naosului de pronaos se face printr-un perete care păstrează un ancadrament de marmoră sculptată asemănător cu cel de la ușa de intrare a bisericii. Pronaosul are forma unei prisme dreptunghiulare împărțit, de un arc dublou transversal, în două părți inegale.

În exterior brîul median împarte suprafața în două registre subliniate de un șir de arcaturi oarbe; cele din registrul de sus sînt mai înguste și mai numeroase pe cele trei laturi ale fațadei pronaosului, iar în rest, corespund cu numărul arcaturilor din partea de jos a paramentului. Registrul superior are opt deschideri triforate, prevăzute cu rozete frumos sculptate în piatră, prin care străbate lumina în interior. Deasupra cornișei principale apare un element arhitectonic nou, «poala — cu acoperiș propriu — marcată de retragerea zidului spre interior față de paramentul corpului bisericii, urmată de o a doua cornișă».

Acoperișul protejează pe latura de vest un fronton a căruia parte superioară a fost supraînălțată cu ocazia lucrărilor de restaurare întreprinse de Gheorghe Bibescu. «Volumului sobru și echilibrat al corpului central al clădirii i s-au adăugat siluetele avîntate ale turlelor ce încununează edificiul». Părțile superioare ale turlelor au suferit unele modificări cu prilejul refacerilor din secolul al XIX-lea.

Decorația fațadelor, bogată în reliefuri și sculpturi «constituie o operă implinită, realizată prin preluarea și adaptarea acestor elemente cerințelor arhitecturii românești».

Dacă biserica a păstrat în forma originală cea mai mare parte din elementele decorative, din vechea zugrăveală nu s-a mai păstrat nimic. Meșterii Dobromir, Jitian și Stanciu au executat «cu vopsele și cu aur» în 1515 pictura locașului care este refăcută în 1713 de Constantin Brîncoveanu. Degradată în prima jumătate a secolului al XIX-lea, pictura se pare că a fost refăcută în anul 1831. Locașul este pictat din nou în timpul domniei lui Barbu Știrbei de către pictorul francez A. Dérigny. Actuala pictură a absidei altarului există din anul 1958. Celelalte părți ale zidurilor interioare sînt acoperite în prezent numai cu tencuială.

Așezată în apropierea orașului de scaun, Țirgoviște, Mînăstirea Dealu a servit încă din primele începuturi drept necropolă domnească. Vladislav al II-lea este primul voievod identificat cu certitudine care a fost îngropat aici, în 1456. Radu cel Mare, ctitorul bisericii este înhumat în 1508 la «mînăstirea lui den Deal». Mormîntul este străjuit de actualul cavou de marmoră albă din latura de nord a pronaosului ridicat în 1908 cu prilejul aniversării a 400 de ani de la moartea sa. În biserică se mai păstrează piatra funerară a lui Pătrașcu cel Bun (1554—1557).

Necropola domnească de la Dealu a adăpostit la începutul secolului al XVII-lea și capul lui Mihai Viteazul, după cum ne relatează piatra funerară, din pronaos, din

latura de sud: «Aici zace cinstitu(l) și răposatul capul creștinului Mihail marele voevod, ce au fost domn Țarei Rumânești și Ardealului și Moldovei; cinstitul trup zace în cimpii Tordei; și cind l-au ucis nemți(i), an au fost 7109 (1601) în luna lu av(gust) 8 zil(e). Aceas(tă) piatră o au pus jupan Radu Buz(escu) i jupăn(i)ța eg(o) Preda».

Alte inscripții funerare amintesc numele ieromonahului Mihail Rusin pisarul, și al egumenului Matei al Mirelor, mort în 1624.

În ce privește activitatea cărțurărească desfășurată la Dealu încă din primii ani ai zidirii sale de Radu cel Mare, nu dispunem de nici o mărturie. Cert este că în 1583, când tipografia din Țara Românească și-a stagnat activitatea, în mînăstire se lucra la transcrierea unor cărți. Un Evangheliar, păstrat azi în Muzeul de artă al Republicii Socialiste România, poartă mențiunea că a fost scris «în sfîntul locaș Dealu, din porunca lui Eremia egumen», de caligraful «Silion Rusin». În prima jumătate a secolului al XVII-lea înflorește la Dealu, datorită străduințelor egumenului Matei al Mirelor, o intensă viață crățurărească. Printre manuscrise se numără și copia unei *Evanghelii din 1620* scrisă «în mînăstirea Dealu, cu mîna tremurîndă de bătrînețe», după cum notează însuși autorul.

După aproximativ o jumătate de secol, de întrerupere a activității tipografice, Matei Basarab cu sprijinul mitropolitului Petru Movilă a readus teascurile în țară și le-a instalat la Cîmpulung. După ce tipografia a funcționat din 1637 la Govora, a fost ulterior adusă în ctitoria lui Radu cel Mare de la Dealu. Faptul este menționat de epilogul *Evangheliei din 2 septembrie 1644*: «Și s-a început a se tipări această carte în mînăstirea Govorii și s-a sfîrșit în mînăstirea Deal».

Tot aici apare «Liturghierul» din 1646, iar în 1647 traducerea lui Udriște Năsturel, din limba latină în slavonă, *Imitatio Christi* de Thomas a Kempis.

Din obiectele de artă ale mînăstirii s-au păstrat puține în decursul vremurilor.

Astăzi se mai poate vedea în biserică o cruce ferecată în argint aurit, dăruită de Matei Basarab în 1648—1649 Mînăstirii Dealu. Pronaosul păstrează o icoană a Sfîntului Nifon, cu diferite scene din viața sa, pictată în 1809, de «Constantin Zo-graf» p. 31). Bibliografiei semnalate de autor mai adăugăm studiul Pr. Dr. Const. Nițescu, *Mînăstirea Dealu*, publicat în «Glasul Bisericii», XX (1961), nr. 7—8, iulie—august, p. 670—695.

«Biserica mînăstirii Dealu, ale cărei valori artistice au fost puse în adevărata lor lumină în anii noștri, constituie imaginea vie a înaltei măiestrii a constructorilor, corespunzînd gradului de dezvoltare culturală, la care ajunsese Țara Românească în secolul al XVI-lea».

IOAN F. STANCULESCU

PARTEA OFICIALĂ

LUCRĂRILE SFÎNTULUI SINOD AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE ÎN SESIUNEA ANULUI 1965

SPICUIRI DIN SUMARUL ȘEDINTELOR DIN 17 ȘI 18 DECEMBRIE 1965

Ședința se deschide la orele 10 dimineața, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian.

La ședință participă Domnul Prof. Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri.

Se rosteste rugăciunea «Împărate Ceresc».

P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, secretar al Sfintului Sinod, citește apelul nominal. Sînt prezenți :

Prea Fericitul Patriarh Justinian, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului, Prea Sfințitul Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului, Prea Sfințitul Episcop Partenie al Romanului și Hușilor, Prea Sfințitul Episcop Antim al Buzăului, Prea Sfințitul Episcop Chesarie al Dunării de Jos, Prea Sfințitul Episcop Teoctist al Aradului, Prea Sfințitul Episcop Teofil al Clujului, Prea Sfințitul Episcop Valerian al Oradiei, Prea Sfințitul Episcop Antim Țirgovișteanul, Prea Sfințitul Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal.

Nu este prezent I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului. Prea Fericitul Președinte face cunoscut că din partea I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului s-a primit o telegramă, prin care solicită să i se motiveze absența la ședința Sfintului Sinod, deoarece se găsește în convalescență.

Sfintul Sinod motivează absența la ședință a I.P.S. Mitropolit Nicolae al Ardealului.

Înainte de a intra în ordinea de zi, Prea Fericitul Președinte propune să se expedieze Domnului Președinte al Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România și Domnului Președinte al Consiliului de Miniștri al Republicii Socialiste România, următoarele telegrame :

*Domnului CHIVU STOICA
Președintele Consiliului de Stat
al Republicii Socialiste România*

Loco

Membrii Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întruniți în ședință ordinară anuală de lucru, exprimă Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România și Domniei Voastre personal, sentimentele lor de dragoste și deosebită pre-

tuire și Vă asigurăm de hotărîrea lor neclintită în sprijinirea eforturilor mărețe ce se depun de întregul nostru popor, pentru înflorirea și întărirea scumpei noastre Patrii și pentru biruința păcii și a bunet-înțelegeri în lumea întreagă.

Președintele Sfintului Sinod
† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

*Domnului ION GHEORGHE MAURER
Președintele Consiliului de Miniștri
al Republicii Socialiste România*

Loco

Membrii Sfintului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, întruniți în sesiune ordinară anuală de lucru, își îndreaptă cu căldură gîndurile către Guvernul Republicii Socialiste România și către Domnia Voastră personal, asigurîndu-Vă de hotărîrea lor fermă de a cultiva și în viitor în sufletele clericilor și credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române dragostea față de scumpa noastră Patrie și elanul de a munci fără preget pentru înflorirea Republicii Socialiste România pentru făurirea binelui obștesc și pentru zidirea păcii și a bunei înțelegeri între toate popoarele lumii.

Președintele Sfintului Sinod
† JUSTINIAN
Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române

Sfîntul Sinod aprobă textul telegramelor și hotărăște expedierea lor.

Se intră în ordinea de zi.

Prea Fericitul Președinte împarte lucrările la comisii precum urmează:

1. *Tem. nr. 1142/1965 — Cabinet — Hotărîrea Patriarhiei Ecumenice de ridicare a anatemei din 1054 asupra Bisericii Romei (telegrama primită din partea Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic și telegrama Prea Fericitului Arhiepiscop Hrisostom al Atenei).*

2. *Tem. nr. 17022/1965. — Invitația Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei către Prea Fericitul Patriarh Justinian de a face o vizită în Bulgaria, în luna mai 1966.*

3. *Tem. nr. 180/C/1965. — Vizita Grației Sale Dr. M. Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit.*

3 bis. *Tem. nr. 14939/1965. — Invitația Grației sale Dr. Michael Ramsey, Primatul Angliei, către Prea Fericitul Patriarh Justinian de a vizita Biserica Anglicană.*

4. *Tem. nr. 17015/1965. — Referat asupra situației actuale a bisericii și căminului românesc de la Ierusalim-Israel, în vederea sfințirii bisericii și inaugurării căminului.*

5. *Tem. nr. 16352/1965. — Invitația către Prea Fericitul Patriarh Justinian de a vizita Mitropolia Patrelor-Grecia.*

6. *Tem. nr. 4991/1965. — Darea de seamă asupra vizitei Sanctității Sale Catolicosul tuturor armenilor, Vasken I, în cuprinsul Bisericii Ortodoxe Române.*

7. *Tem. nr. 16179/1965. — Vizita Președintelui Indiei Sardepalli Radhakrishnan la Mînăstirea Antim și palatul Sfintului Sinod și vizita unor personalități bisericești din India, la Patriarhia Română.*

8. *Tem. nr. 15745/1965.* — Scrisoarea Secretariatului interimar al Conferinței căpeteniilor Bisericii Vechi Orientale, prin care se trimite raportul oficial asupra Conferinței de la Addis Abeba și cu privire la raporturile acestor Biserici cu Biserica Ortodoxă de Răsărit.

9. *Tem. nr. 9202/1965.* — Scrisoarea Sanctității Sale Patriarhului Atenagora al Constantinopolului cu privire la dialogul teologic cu Bisericele Vechi Orientale.

10. *Tem. nr. 15756/1965.* — Protestele primite din partea Patriarhului Ierusalimului și altor foruri bisericești, în legătură cu situația Patriarhiei Ecumenice.

11. *Tem. nr. 17016/1965.* — Referat asupra stadiului lucrărilor pregătitoare pentru Prosinodul ortodox, repartizate profesorilor de la Institutele teologice din București și Sibiu.

12. *Tem. nr. 17020/1965.* — Referatul asupra schimbului de burse între Patriarhia Română și alte Biserici sau organizații creștine.

13. *Tem. nr. 11500/1965.* — Referat în legătură cu înscăunarea Întâistătorului Bisericii Ortodoxe din Polonia.

14. *Tem. nr. 9104 și 15058/1965.* — Rapoartele delegaților Patriarhiei Române, participanți la solemnitățile religioase organizate de parohia ortodoxă română din Viena.

15. *Tem. nr. 13942/1965.* — Participarea P.C. Pr. Prof. Al. Ciurea la Campamentul de la Agape-Italia și vizita sa la Facultatea de teologie Valdenză din Roma (5—17 septembrie 1965).

16. *Tem. nr. 12418/1965.* — Participarea D-lui Prof. N. Chițescu la sesiune comitetului de lucru al Comisiei «Credință și Constituție» (Bad-Saarow, R. D. Germană, 9—12 iulie 1965).

17. *Tem. nr. 10460/1965.* — Participarea P.C. Prof. Sofron Vlad la lucrările Comisiei Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru Afacerile Internaționale (Geneva, 9—12 iunie 1965).

18. *Tem. nr. 10399/1965.* — Darea de seamă asupra conferinței «Opera de împăcare a lui Dumnezeu astăzi printre popoare» (Institutul Ecumenic Bossey, 28.VI—3.VII.1965).

19. *Tem. nr. 13319/1965.* Participarea I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului la sesiunea de lucru a Comitetului de conducere al Institutului Ecumenic de la Bossey (4—7 sept. 1965).

20. *Tem. nr. 7367 și 15487/1965.* — Dările de seamă asupra sesiunilor de lucru de la Budapesta ale: Departamentului de studii, Secretariatului internațional, Comitetului consultativ și Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace.

21. *Tem. nr. 4900, 8530, 1318/1965.* — Dările de seamă asupra sesiunilor de lucru ale comisiilor: economică, internațională și ecumenică din cadrul Conferinței Creștine pentru Pace.

22. *Tem. nr. 13493/1965.* — Participarea D-lui asist. Șt. Alexe la Seminarul internațional pentru tineret (Devle-Praga, 21 august—septembrie 1965).

23. *Tem. nr. 14571/1965.* — Darea de seamă asupra sesiunii prezidiului Conferinței Bisericilor Europene (București, 22—24 septembrie 1965).

24. *Tem. nr. 13852/1965.* — Participarea P.C. Diac. Prof. N. Nicolaescu la lucrările celui de al III-lea Congres internațional de Noul Testament (Oxford, 13—17 septembrie 1965).

25. *Tem. nr. 6703/1965.* — Vizita D-lui Prof. N. Chițescu la Facultatea de teologie protestantă de la Paris (30 mai—5 iunie 1965).

Se trimite spre studiere și referire Comisiei afacerilor externe.

26. *Tem. nr. 16835/1965.* — Proiectul Pastorelei Sfântului Sinod la Duminica Ortodoxiei 1966, în legătură cu colecta pentru Fondul Central Misionar.

27. *Tem. nr. 17014/1965.* — Referat în legătură cu comemorarea a 250 de ani de la moartea mitropolitului Antim Ivireanul, în luna septembrie 1966.

28. *Tem. nr. 10801/1965.* — Formula de pomenire la slujbele religioase a conducerii actuale a Statului.

29. *Tem. nr. 17018/1965.* — Stabilirea temelor pentru Conferințele de orientare pe anul 1966.

30. *Tem. nr. 16161/1965.* — Stabilirea seriilor pentru cursurile de îndrumare misionară pe anul 1966.

31. *Tem. nr. 17834 și 16188/1965.* — Acordarea rangului de arhimandrit : Protos. Paisie Prelipceanu și Ierom. Paulin Popescu, de la Paraclisul Antim.

32. *Tem. nr. 17047/1965.* — Adresa Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor pentru acordarea rangului de arhimandrit : Protos. Adrian Hirțcu, Protos. Nestor Vornicescu, Protos. Eftimie Luca și Protos. Gherasim Cucoșel.

33. *Tem. nr. 17357/1965.* — Itinerariile pastorale ale ÎI.PP.SS. și PP.SS. Chiriarhi pe anul 1965.

Se trimite spre studiere și referire Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru mînăstiri.

34. *Tem. nr. 15785/1965.* — Stabilirea datelor pentru alegerea organelor deliberative și executive parohiale pe anul 1966.

35. *Tem. nr. 1171-C și 2470/1965.* — Cererea I.P.S. Vasile Lăzărescu de a se revizui hotărîrea Sfințului Sinod din 18 decembrie 1961, prin care a fost îndepărtat din scaunul de mitropolit al Banatului.

36. *Tem. nr. 17260 și 9741/1965.* — Cererea de iertare a fostului ieromonah Silviu Iovan de la fost Mînăstire T. Vladimirescu.

37. *Tem. nr. 9331/1965.* — Cererea de iertare a fostului diacon Ion Severeanu din Sfînta Arhiepiscopie a Bucureștilor.

38. *Tem. nr. 3102/1965.* — Cererea de iertare a Preotului Virgil Constantinescu, fost la parohia T. Vladimirescu — București.

39. *Tem. nr. 6334/1965.* — Cererea de iertare a fostului arhimandrit Vincențiu Balaș, din Eparhia Oradiei.

Se trimit spre studiere și referire Comisiei canonice juridice și pentru disciplină.

40. *Tem. nr. 9727 1965.* — Referat asupra pregătirii temelor pentru Congresul al II-lea de teologie ortodoxă, de către Institutele teologice din București și Sibiu.

41. *Tem. nr. 15757/1965.* — Adresa Sfintei Episcopii a Buzăului în legătură cu instituirea unui examen de asimilare pentru școlile de cîntăreți bisericești.

42. *Tem. nr. 16857/1965.* — Adresa Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștiului nr. 17263/1965, cu privire la criteriile de repartizare a burselor la Institutul Teologic din București.

Se trimite spre studiere și referire Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc.

Prea Fericitul Președinte suspendă ședința pînă la orele 17, pentru studierea în comisii a problemelor repartizate.

*

Ședința se redeschide la orele 17, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Se intră în ordinea de zi.

P. S. Episcop Antim Țirgovișteanul, vicar patriarhal, raportorul Comisiei afacerilor externe, citește referatele asupra :

1. *Tem. nr. 1142/C/1965* — Hotărîrea Patriarhiei Ecumenice de ridicare a anatemei asupra Bisericii Romei (telegrama primită din partea Sanctității Sale Patriarhului Ecumenic și telegrama primită din partea Prea Fericitului Arhiepiscop Hrisostom al Atenei, în legătură cu această problemă).

Prin telegrama din 5 decembrie 1965, Sanctitatea Sa Patriarhul Ecumenic Atenagora a adus la cunoștință Prea Fericitului Patriarh Justinian că, în spiritul celei de a III-a Conferințe Panortodoxe de la Rodos, lucrînd de comun acord cu Biserica Romei, a hotărît să procedeze la ridicarea, de o parte și de alta, a anate-

melor aruncate în anul 1054, fapt care s-a și săvârșit la Constantinopol și la Roma, în ziua de 7 decembrie 1965.

Tot prin această telegramă încunoștiințează că vor urma scrisori cu lămuriri amănunțite asupra acestui fapt.

De altă parte, Prea Fericitul Arhiepiscop Hrisostom al Atenei prin telegrama din 6 decembrie 1965, roagă pe Prea Fericitul Patriarh Justinian să-i facă cunoscută poziția Bisericii Ortodoxe Române, față de hotărârea Patriarhiei Ecumenice, pentru ca, potrivit cu ea, să ia și Biserica Greciei hotărârile cuvenite.

La propunerea Comisiei afacerilor externe și în urma discuțiilor ce au avut loc în ședință, se hotărăște :

1. *Luînd cunoștință de telegrama Patriarhiei Ecumenice, prin care Patriarhia Română este anunțată de ridicarea anatemei din 1054 și că vor urma scrisori cu lămuriri amănunțite, Sfîntul Sinod rămîne în așteptarea acestei corespondențe.*

2. *Se ia act de telegrama Prea Fericitului Arhiepiscop Hrisostom al Atenei, precum și de răspunsul Prea Fericitului Patriarh Justinian în această chestiune, urmînd ca — după primirea scrisorilor lămuritoare de la Patriarhia Ecumenică și după examinarea lor, — să se comunice la Atena hotărârea ce se va lua.*

3. *Se instituie o comisie de specialiști pentru examinarea aspectelor legate de ridicarea acestei anateme. Comisia se va compune din profesori de la Institutetele teologice din București și Sibiu și anume :*

— Prof. T. M. Popescu și Prof. M. Șesan — pentru aspectul istoric al problemei;

— Prof. Pr. D. Stăniloae și Prof. N. Chișescu — pentru aspectul dogmatic ;

— Prof. Pr. Liviu Stan și Dl. Iorgu Ivan — pentru aspectul canonic.

Ca secretar al comisiei să fie numit Dl. Gh. Alexe, cu sarcina de a se îngriji de necesitățile administrative ale efectuării acestei lucrări.

2. *Tem. nr. 17022/1965. — Invitația Prea Fericitului Patriarh Chiril al Bulgariei către Prea Fericitul Patriarh Justinian de a face o vizită în Bulgaria, la 10 mai 1966.*

Prin scrisoarea din 30.XI.1965, Prea Fericitul Patriarh Chiril al Bisericii Ortodoxe Bulgare face poftirea Prea Fericitului Patriarh Justinian de a vizita Biserica Ortodoxă Bulgară, în cursul lunii mai a anului viitor, cu prilejul celei de a 13-a aniversări a restabilirii Patriarhiei Bulgariei și a intronizării ca Patriarh a Prea Fericitului Chiril, aniversare care va avea loc la 10 mai 1966.

La propunerea Comisiei afacerilor externe, se hotărăște:

Se ia act de această invitație. Prea Fericitul Patriarh Justinian este rugat să accepte invitația și să facă această călătorie, împreună cu o delegație, pe care o va stabili Prea Fericirea Sa.

3. *Tem. nr. 180/C/1965. — Vizita Grației Sale Dr. M. Ramsey, Arhiepiscopul de Canterbury, Primatul a toată Anglia și Mitropolit.*

La invitația Prea Fericitului Patriarh Justinian, Arhiepiscopul de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit, Dr. M. Ramsey, însoțit de o delegație de clerici anglicani, a făcut o vizită Bisericii Ortodoxe Române, între 2 și 8 iunie 1965.

Programul vizitei Grației Sale Dr. A. M. Ramsey a cuprins : participarea la oficii divine, o întîlnire cu profesorii și studenții Institutului teologic din București, vizitarea Mînăstirii Curtea de Argeș și a hidrocentralei Gh. Gheorghiu-Dej de pe Argeș, vizitarea bisericilor Sfîntul Elefterie din București și Leordeni-Argeș, a caselor sanatoriale de la Vîforița și Dealul, precum și a Mînăstirilor Cernica și Ghigiu.

Cu ocazia zilei de 6 iunie, — împlinirea a 17 ani de la înscăunarea Prea Fericitului Patriarh Justinian —, oaspeții au asistat la Sfînta Liturghie săvîrșită în biserica Sfîntul Spiridon, în prezența membrilor Sfîntului Sinod și a reprezentanților celorlalte culte din țară și apoi au participat la masa oficială, care s-a dat la palatul patriarhal.

În ziua de 7 iunie au avut loc, la palatul Sfântului Sinod, convorbiri oficiale între delegația Bisericii Anglicane și membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, cu care prilej s-a accentuat importanța Conferinței între reprezentanții Bisericilor Anglicană și Ortodoxe Române, care a avut loc la București, în 1935, și s-a stăruit asupra organizării dialogului teologic dintre Biserica Ortodoxă și Anglicană, în lumina hotărârilor celei de-a III-a Conferințe Panortodoxe de la Rodos.

La sfârșitul vizitei, Intilistătorii celor două Biserici au semnat un comunicat comun, în care s-au consemnat pe scurt rezultatele deosebit de însemnate ale acestei vizite. Impresiile deosebit de puternice pe care această vizită le-a lăsat asupra sa au fost exprimate de Grația Sa Dr. M. Ramsey, după înapoierea sa în Anglia, cu diferite prilejuri.

Vizita Grației Sale Dr. A. M. Ramsey a constituit o însemnată contribuție la apropierea dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Anglicană, la dezvoltarea legăturilor de prietenie tradiționale dintre poporul român și poporul englez, la idealurile ecumenismului creștin și la marea cauză a păcii, a înțelegerii și a prieteniei dintre popoare.

La propunerile Comisiei afacerilor externe, Sfântul Sinod hotărăște :

Se ia act de darea de seamă asupra acestei vizite care constituie un însemnat pas înainte în ceea ce privește apropierea dintre Biserica noastră și Biserica Anglicană.

Se exprimă mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian, pentru modul în care a fost organizată această vizită și pentru rezultatele la care s-a ajuns, cu prilejul ei.

3 bis. *Tem. nr. 14939/1965.* — Invitația Grației sale Dr. Michael Ramsey, Arhiepiscop de Canterbury, Primat al Angliei și Mitropolit, către Prea Fericitul Patriarh Justinian, de a vizita Biserica Anglicană.

Cu ocazia vizitei la noi a Arhiepiscopului de Canterbury, Primat a toată Anglia și Mitropolit Dr. Michael Ramsey, Grația sa în cadrul convorbirilor oficiale avute, a făcut poftire Prea Fericitului Patriarh Justinian de a vizita, împreună cu o delegație, Biserica Angliei, la o dată care-i va conveni. Aceeași invitație a fost trimisă și în scris, la 22 octombrie 1965.

Prea Fericitul Patriarh Justinian a răspuns Grației sale că acceptă invitația și va vizita Biserica Angliei între 21—28 iunie 1966, cu scopul de a cunoaște mai de aproape organizarea acestei Biserici și viața religioasă a clericilor și credincioșilor anglicani, cum și de a adânci prietenia dintre cele două Biserici.

De acord cu propunerile Comisiei afacerilor externe și în urma discuțiilor purtate în ședință, se hotărăște :

Prea Fericitul Patriarh Justinian este rugat să desemneze pe membrii delegației care va însoți pe Prea Fericirea Sa în această împrejurare.

4. *Tem. nr. 17015/1965.* — Referat asupra situației actuale a bisericii și căminului românesc de la Ierusalim-Israel, în vederea sfințirii bisericii și inaugurării căminului.

P. C. Consilier Gh. Soare prezintă referatul asupra situației actuale a bisericii și căminului românesc de la Ierusalim, arătând că datorită purtării de grijă continue a Prea Fericitului Patriarh Justinian și cu largul sprijin al Guvernului țării noastre, dat prin legația română de la Tel Aviv, biserica și căminul românesc în momentul de față sînt în deplina proprietate de drept și de fapt a Patriarhiei Române, că s-au încasat toate chiriile datorate de autoritățile israeliene pe timpul deținerii căminului, că Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis ca superior al bisericii și căminului de la Ierusalim încă de la 1 februarie 1963 pe Arhim. Lucian Florea, care depune acolo o muncă susținută, iar cu începere de la 1 martie 1965, a trimis în calitate de cîntăreață și administratoare a căminului pe monahia Nazaria Niță.

Biserica de la Ierusalim a fost pictată pentru prima dată de la zidirea ei de pictor prof. Gh. Popescu, din țară, care a realizat o operă de înaltă artă, ce face cinste Bisericii noastre; s-au trimis în mai multe rânduri cărți de slujbă și obiecte bisericești, iar mobilierul bisericii și alte obiecte, confecționate în Atelierele Patriarhiei Române au primit autorizația de export și vor fi expediate în curînd. A rămas să se picteze în țară și să se trimită la Ierusalim numai icoanele de la catapeteasma bisericii.

La propunerea Comisiei afacerilor externe, Sfîntul Sinod hotărăște următoarele:

Se ia act de realizările din ultimul timp de la biserica și căminul românesc de la Ierusalim — Israel;

Se exprimă mulțumiri Prea Fericitului Patriarh pentru purtarea de grijă față de aceste așezăminte românești de la locurile sfinte;

Prea Fericitul Patriarh Justinian este rugat ca, la terminarea tuturor lucrărilor inițiate, să ia personal osteneala sfințirii bisericii și inaugurării căminului, însoțit de o delegație, făcînd în acest sens demersurile necesare.

5. *Tem. nr. 16352/1965.* — Invitația către Prea Fericitul Patriarh Justinian de a vizita Mitropolia Patrelor — Grecia.

Prea Fericitul Patirarh Justinian a primit o scrisoare din partea I.P.S. Mitropolit Constantinos al Patrelor, în care este rugat să facă o vizită la Patras, spre a se închina Capului Sfîntului Apostol Andrei, readus acolo în anul 1964.

Întrucît o vizită a Prea Fericitului Patriarh Justinian în Grecia era încă mai de multă vreme luată în considerație, Prea Fericirea Sa, prin rezoluția pusă pe scrisoarea I.P.S. Mitropolit al Patrelor, a legat vizitarea Mitropoliei de la Patras și închinarea la moaștele Sfîntului Apostol Andrei de vizita în Grecia.

Sfîntul Sinod hotărăște :

Se ia act de invitația I.P.S. Mitropolit Constantinos al Patrelor, precum și de acceptarea Prea Fericitului Patriarh Justinian, ca atunci cînd va face o vizită Prea Fericitului Arhiepiscop Hrisostom al Atenei și al întregii Grecii, să includă în program și vizitarea Mitropoliei Patrelor și închinarea la moaștele Sfîntului Andrei.

6. *Tem. nr. 4491/1965.* — Darea de seamă asupra vizitei Sanctității Sale Vasken I, Patriarhul Suprem și Catolicosul tuturor armenilor, în cuprinsul Bisericii Ortodoxe Române.

La invitația Prea Fericitului Patriarh Justinian, Sanctitatea Sa Vasken I, Patriarhul Suprem și Catolicosul tuturor armenilor, însoțit de o delegație alcătuită din doi episcopi și un arhimandrit, a făcut o vizită Bisericii Ortodoxe Române între 17 iunie—3 iulie 1965.

La sfîrșitul vizitei, Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Vasken I au semnat un comunicat comun în care sînt consemnate pe scurt roadele acestei vizite.

Sanctitatea Sa Vasken I, care în tot timpul vizitei sale la noi s-a arătat a fi un prieten cald al patriei și Bisericii Ortodoxe Române, a plecat de la noi cu cele mai bune impresii și cu dorința vie de a cultiva pe viitor, cu și mai multă intensitate, legăturile cu Biserica noastră.

Văzînd propunerile Comisiei afacerilor externe, Sfîntul Sinod hotărăște :

— Se ia act de darea de seamă asupra acestei vizite, care constituie un pas însemnat în acțiunile de nivel înalt pentru promovarea relațiilor noastre cu Bisericele Vechi Orientale;

— Se exprimă mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian, pentru modul în care a fost organizată această vizită.

7. *Tem. nr. 16179/1965.* — Vizita Președintelui Indiei Sardepalli Radhakrishnan la Mînăstirea Antîm și palatul Sfîntului Sinod și vizita unor personalități bisericești din India la Patriarhia Română.

În ziua de 9 octombrie 1965, Excelența sa Dr. Sardepalli Radhakrishnan, Președintele Indiei — care se află în țara noastră, într-o vizită oficială făcută Președintelui Consiliului de Stat al țării noastre —, a vizitat și biserica Antîm și palatul Sfîntului Sinod.

Însoțit de o numeroasă suită, formată din înalți demnitari indieni și români, înaltul oaspete a fost întîmpinat la biserica Antîm de Prea Fericitul Patriarh Justinian și Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor, Prof. Dumitru Dogaru, de față fiind reprezentanți ai Administrației Patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor, ai Instituțiilor de învățămînt teologic, numeroși preoți și studenți teologi.

Președintele Indiei a vizitat interiorul bisericii Antîm, a luat cunoștință de istoricul acestui așezămînt și de lucrările de restaurare ce se execută în prezent.

A vizitat, de asemenea, palatul și biblioteca Sfîntului Sinod și, în răgazul unui popas, după ce a primit din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian lămuriri asupra istoricului și organizării Bisericii Ortodoxe Române, i s-a oferit atît personal cît și însoțitorilor, daruri constînd din obiecte de artă bisericească națională.

După plecarea din țară, Președintele Indiei a exprimat prin ambasadorul sau de la București, Prea Fericitul Patriarh Justinian, felicitări și mulțumiri pentru modul cum a fost întîmpinat și pentru cunoașterea mai îndeaproape a Bisericii Ortodoxe Române.

De asemenea, în cursul verii 1965, o seamă de personalități bisericești din Biserica Ortodoxă Sîriană din India, au vizitat Biserica Ortodoxă Română, dornice să realizeze o cît mai strînsă legătură între Biserica lor și Biserica noastră.

În legătură cu cele de mai sus, Sfîntul Sinod hotărăște :

— *Se ia act cu bucurie de vizita Președintelui Indiei și de aprecierile sale asupra Bisericii noastre, precum și de celelalte vizite de personalități bisericești din India, făcute Bisericii noastre.*

— *Se aduc mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian în legătură cu organizarea și desfășurarea vizitei Președintelui Indiei.*

8. *Tem. nr. 15745/1965.* — Scrisoarea Secretariatului interimar al Conferinței căpeteniilor Bisericilor Vechi Orientale, prin care se trimite raportul oficial asupra Conferinței de la Addis Abeba și raporturile acestor Biserici cu Biserica Ortodoxă de Răsărit.

Secretariatul interimar al Conferinței căpeteniilor Bisericii Vechi Orientale a trimis Prea Fericitului Patriarh Justinian o scrisoare prin care comunică textul raportului oficial asupra Conferinței de la Addis Abeba din ianuarie 1965, informînd totodată și de instituirea unui comitet special pentru studierea raporturilor Bisericilor Ortodoxe Orientale și celelalte Biserici creștine.

Raportul cuprinde o expunere sumară asupra situației din trecut și din prezent a Bisericilor Vechi Orientale, precum și documentele conferinței.

În legătură cu comitetul special pentru studierea relațiilor Bisericilor Vechi Orientale cu celelalte Biserici creștine, din scrisoare rezultă că primul obiectiv al acestui comitet este să studieze problema relațiilor cu Bisericile din Răsărit. Insti-tuirea acestui comitet coincide cu propunerea Patriarhiei Ecumenice, comunicată prin scrisoarea nr. 389/1965, în care se menționează, în legătură cu Bisericile Vechi Orientale, constituirea de o parte și de alta a unor comisii teologice, după exemplul comisiilor instituite pentru discuțiile ortodoxo-anglicane și ortodoxo-vechi-catolice.

Văzînd incheierile Comisiei afacerilor externe, Sfîntul Sinod hotărăște :

a) *Se ia act de lucrările Conferinței de la Addis Abeba a Bisericilor Vechi Orientale și se exprimă mulțumiri Secretariatului interimar pentru această informare, însoțită de documentele Conferinței. De asemenea se ia act de instituirea unui co-*

mitet permanent al Conferinței căpeteniilor Bisericilor Vechi Orientale, de componența lui și de obiectivele urmărite.

b) *Se ia act de hotărîrea acestei Conferințe cu privire la relațiile Bisericilor Vechi Orientale cu Bisericile Ortodoxe de Răsărit. Biserica Ortodoxă Română consideră necesară întreprinderea de noi studii teologice și de noi consultări, de ambele părți, în special în problema hristologică, pentru a putea fi găsite căile apropierii. De asemenea se exprimă acordul Bisericii noastre ca, pînă la începerea discuțiilor teologice și chiar independent de acestea, să se coopereze cu Bisericile Vechi Orientale în probleme de creștinism practic, cum ar fi colaborarea dorită a tuturor creștinilor în rezolvarea problemelor arzătoare ale omenirii contemporane.*

9. *Tem. nr. 9209/1065.* — Scrisoarea Sanctității sale Patriarhului Atenagora al Constantinopolului cu privire la dialogul teologic cu Bisericile Vechi Orientale.

Cu scrisoarea nr. 389/1965, Sanctitatea sa Patriarhul Atenagora al Constantinopolului trimite Prea Fericitului Patriarh Justinian o «Însemnare», în care se găsește hotărîrea Sinodului Patriarhiei Ecumenice în chestiunea inițierii de relații și contacte cu Bisericile Vechi Orientale.

«Însemnarea» scoate în evidență dorința Bisericilor Vechi Orientale de unire cu Biserica Ortodoxă, manifestată în timpul din urmă și confirmată de hotărîrile luate la Conferința din Addis Abeba din ianuarie 1965.

Pentru realizarea cu eficiență a raporturilor dintre Biserica Ortodoxă de Răsărit cu Bisericile Vechi Orientale, Sanctitatea sa Patriarhul Ecumenic arată că ar fi necesare contacte de tot felul, concomitent cu o pregătire teologică a lucrării. Totodată se face o prezentare a bazelor viitorului dialog cu aceste Biserici.

Sfîntul Sinod analizînd scrisoarea Sanctității sale Patriarhului Atenagora și cele cuprinse în «Însemnarea» anexată și văzînd propunerile Comisiei afacerilor externe precum și lămuririle date de Prea Fericitul Patriarh Justinian, hotărîște:

a) *Se ia act cu bucurie de cuprinsul scrisorii Sanctității sale Patriarhului Atenagora, cu mențiunea că problema netezirii terenului pentru apropierea dintre Biserica Ortodoxă și Bisericile Vechi Orientale a constituit o preocupare vădită a Bisericii Ortodoxe Române în ultimul timp. Această preocupare se reflectă și în diferitele studii teologice apărute în revistele noastre bisericești.*

b) *În ce privește inițierea și dezvoltarea relațiilor cu aceste Biserici, sub forma unui dialog teologic, propunerile Patriarhiei Ecumenice sînt judicious chibzuite din punct de vedere procedural, cu condiția ca numeroasele etape evolutive ce se propun să nu constituie o piedică în realizarea scopului final, în cazul cînd între acestea ar interveni intervale mai mari de timp.*

c) *Se acceptă propunerea de constituire a unei comisii interortodoxe; Se desemnează o delegație a Bisericii Ortodoxe Române compusă din 3 membri: P.S. Episcop Antîm Tîrgovișteanul, vicar patriarhal; Prof. N. Chișescu și Pr. Prof. Liviu Stan. Delegația să fie însoțită de un interpret.*

10. *Tem. nr. 15756/1965.* — Protestele primite din partea Patriarhului Ierusalimului și altor foruri bisericești, în legătură cu situația Patriarhiei Ecumenice.

Multe din revistele bisericești sosite la Patriarhie din străinătate înfățișează și ele o seamă de proteste în legătură cu situația din timpul din urmă a Patriarhiei Ecumenice.

Ținînd seama de actele în legătură cu această problemă, Sfîntul Sinod hotărîște:

Se ia act de protestele primite din partea Patriarhiei Ierusalimului și a altor foruri bisericești în legătură cu situația Patriarhiei din Constantinopol și se exprimă speranța că se va găsi posibilitatea curmării acestor diferențe de natură locală, care au repercursiuni și asupra vieții Patriarhiei Ecumenice de la Constantinopol.

11. *Tem. nr. 17016/1965.* — Referat asupra stadiului lucrărilor pregătitoare pentru Prosinodul ortodox, repartizate profesorilor de la Institutele teologice din București și Sibiu.

Referatul arată că s-au studiat și tipărit în revistele Sfintei Patriarhii și ale Centrelor mitropolitane un număr de 59 de teme. Un alt număr de 14 teme au fost studiate, elaborate și predate la Cancelaria Sfântului Sinod. În momentul de față numai 3 teme se mai găsesc în studiul profesorilor.

Din această situație se poate vedea că sarcina încredințată profesorilor pentru studierea tematicii Prosinodului Ortodox a fost în întregime realizată.

a) *Se ia act de temele lucrate de profesorii Institutelor noastre teologice, aducându-li-se mulțumiri pentru munca depusă.*

b) *Se repartizează spre studiu membrilor celor patru comisii sinodale temele lucrate de profesorii Institutelor teologice. Comisiunile sinodale după ce vor analiza temele respective — consultându-se eventual cu profesorii de teologie sau cu alți specialiști — vor face propuneri concrete Sfântului Sinod, în legătură cu poziția Bisericii Ortodoxe Române față de fiecare problemă în parte. Această lucrare urmează să se facă în termen de cel mult șase luni.*

12. *Tem. nr. 17020/1965.* — Referat asupra schimbului de burse între Patriarhia Română și alte Biserici sau organizații creștine.

Legăturile interortodoxe și intercreștine ale Bisericii Ortodoxe Române, în continuă dezvoltare, au făcut ca problema schimbului de studenți să ia înfățișare cu totul deosebită în timpul din urmă. Numărul studenților teologi la Instituțiile de învățămînt superior din străinătate a sporit, iar numărul studenților străini la Instituțiile de învățămînt ale Bisericii noastre ca bursieri ai Patriarhiei Române este în continuă creștere.

Avem în momentul de față 5 studenți în străinătate și anume: 2 la Moscova, 1 la Sofia și 2 la Institutul Ecumenic de la Bossey. Alți 6 studenți urmează să plece în curînd din țară — 5 ca bursieri ai Consiliului Ecumenic al Bisericilor și 1 ca bursier al Bisericii Anglicane.

De asemenea, la Instituțiile de învățămînt ale Bisericii noastre avem în momentul de față 9 studenți străini dintre care 5 etiopieni, 1 ugandez, 1 libanez, 1 elvețian, 1 canadian și mai sînt așteptați să vină încă 6 studenți din Uganda. Patriarhia Română mai ține la dispoziția Consiliului Ecumenic al Bisericilor, încă 4 burse.

Sfîntul Sinod luînd cunoștință de cuprinsul raportului Cancelariei Sfîntului Sinod cu privire la situația schimbului de bursieri hotărăște :

Se ia act de situația schimbului de studenți bursieri dintre Patriarhia Română și alte Biserici și organizații creștine, cu aprecierea că această activitate, realizată prin grija Prea Fericitului Patriarh Justinian, constituie o contribuție efectivă la stringerea relațiilor interbisericești.

13. *Tem. nr. 11500/1965.* — Referat în legătură cu înscăunarea Întîistătătorului Bisericii Ortodoxe din Polonia.

În scaunul de Mitropolit al Varșoviei și a toată Polonia, devenit vacant prin încetarea din viață a mitropolitului Timotei, Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe din Polonia a ales în ziua de 26 mai 1965 pe Înalt Prea Sfințitul Ștefan, Arhiepiscopul de Gdansk și Bialostok.

Întronizarea noului Întîistătător al Bisericii Ortodoxe din Polonia a avut loc în ziua de 18 iulie 1965, în catedrala mitropolitană din Varșovia.

Cu ocazia intronizării, Prea Fericitul Patriarh Justinian a felicitat călduros pe noul ales și intronizat, atît personal, cît și în numele Bisericii Ortodoxe Române.

Se hotărăște :

Se ia act de intronizarea Înalt Prea Sfințitului Ștefan ca mitropolit al Varșoviei și a toată Polonia și de schimbul de scrisori irenice purtate cu acest prilej.

14. *Tem. nr. 9104 și 15058/1965.* — Rapoartele delegațiilor Patriarhiei Române participante la solemnități religioase organizate de parohia română din Viena.

La cererea stăruitoare a coloniei române din Austria, Prea Fericitul Patriarh Justinian a aprobat să se lucreze în țară și apoi să se trimită în Austria o monumentală troiță și 12 cruci de piatră de Albești, în stil brîncovenesc, pentru a fi așezate la mormintele ostașilor români, morți în timpul primului război mondial și înmormîntați în Austria.

La sfințirea troiței de la cimitirul ostașilor români din Tulln și a unei fîntîni la cimitirul ostașilor români din Zwentendorf, a luat parte și o delegație din țară, în frunte cu I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei.

De asemenea, la sfințirea celor 12 cruci de la mormintele ostașilor români din cimitirul de la Viena a luat parte ca delegat al Prea Fericitului Patriarh, P.C. Preot Alexandru Ionescu.

Slujbele săvîrșite și cuvîntările rostite cu aceste prilejuri au impresionat profund pe membrii coloniei române din Austria, făcînd să le sporească atașamentul față de Biserica strămoșească și Patria mamă, cum și dragostea lor față de Prea Fericitul Patriarh Justinian, care i-a ajutat să vadă împlinite aceste lucruri.

Sfîntul Sinod hotărăște :

a) *Se ia act de modul cum Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Firmilian al Olteniei, împreună cu însoțitorii săi au reprezentat Biserica Ortodoxă Română cu ocazia acestor slujbe religioase, aducîndu-li-se mulțumiri pentru osteneala depusă.*

b) *Se ia act de slujba oficială la mormintele ostașilor români din cimitirul de la Viena de P.C. Vicar Alexandru Ionescu, aducîndu-i-se mulțumiri.*

15. *Tem. nr. 13942/1965.* — Participarea P.C. Preot Prof. Al. Ciurea la Campamentul de la Agape-Italia și vizita sa la Facultatea de teologie valdenză din Roma.

Între 5—17 septembrie, P. C. Prof. Al. Ciurea a participat la Campamentul de la Agape-Italia, cu tema: «Fascismul și mărturia creștină» și a vizitat totodată și Facultatea de teologie valdenză de la Roma.

La Agape, P.C. Pr. Prof. Al. Ciurea a ținut o conferință cu tema: «Aspecte ale mărturiei creștine împotriva fascismului în România». La Facultatea de teologie valdenză a realizat contacte cu conducătorii Bisericii Valdenze și cu profesorii facultății.

Sfîntul Sinod hotărăște :

a) *Se ia act cu mulțumiri de raportul prezentat de P.C. Prof. Al. Ciurea asupra activității sale la Campamentul de la Agape și la Facultatea de teologie protestantă valdenză din Roma.*

Referitor la invitația primită de la Facultatea de teologie valdenză din Roma ca un profesor de la Institutul teologic din București să țină o serie de conferințe la acea facultate, se lasă această problemă, pentru rezolvare, în competența Prea Fericitului Patriarh Justinian.

P.S. Episcop Antim al Buzăului, raportorul Comisiei canonică juridică și pentru disciplină, citește referatele asupra :

34. *Tem. nr. 15785/1965.* — Stabilirea datelor pentru alegerea organelor deliberative și executive parohiale în anul 1966.

Expirînd perioada de 4 ani pentru care au fost alese în 1962 actualele organe deliberative și executive în parohiile și eparhiile din Patriarhia Română, potrivit dispozițiilor din Statut și Regulamentele interioare în vigoare, urmează ca în cursul anului 1966 să se procedeze la efectuarea unor noi alegeri în vederea constituirii de noi organe deliberative și executive, pe o nouă perioadă de patru ani, 1967—1970.

La discuțiile în legătură cu această chestiune au luat parte mai mulți membri ai Sfîntului Sinod. La propunerile comisiei, se hotărăște:

a) *Alegerile pentru organele deliberative și executive în parohiile din toate eparhiile Patriarhiei Române să se facă în cursul luni martie viitor și anume: la 13 martie sau la 20 martie 1966.*

b) Pentru executarea în bune condiții a alegerilor organelor parohiale, eparhiile vor emite circulare în care vor arăta prevederile regulamentare în vigoare în legătură cu procedura alegerilor — art. 8 ș.u. din Regulamentul pentru alegerea, funcționarea și dizolvarea organelor deliberative și executive în parohiile, protopopiatele și eparhiile din Patriarhia Română.

c) Alegerile pentru organele deliberative și executive ale eparhiilor să se facă după constituirea organelor parohiale, în cursul anului 1966, la o dată ce se va stabili de către Prea Fericitul Patriarh și Sinodul Permanent.

35. *Tem. nr. 1171/C/1964 și 2470/1965.* — Cererea I.P.S. Vasile Lăzărescu de a se revizui hotărârea Sfintului Sinod din 18 decembrie 1961, prin care a fost îndepărtat din scaunul de mitropolit al Banatului.

La propunerea Comisiei canonice juridice și pentru disciplină, Sfintul Sinod hotărăște :

Respinge cererea I.P.S. Mitropolit Vasile Lăzărescu de a revizui hotărârea Sfintului Sinod din 18 decembrie 1961, privitoare la îndepărtarea sa din scaunul de mitropolit al Banatului.

36. *Tem. nr. 17260/1964 și 9741/1965.* — Cererea de iertare a fostului ieromonah Silviu Iovan de la fosta Mănăstire T. Vladimirescu.

La propunerea Comisiei canonice juridice și pentru disciplină, Sfintul Sinod hotărăște :

Se respinge cererea de iertare a fostului ieromonah Silviu Iovan.

37. *Tem. nr. 9331/1965.* — Cererea de iertare a fostului diacon Ion Severeanu din Sfânta Arhiepiscopie a Bucureștilor.

La propunerea Comisiei, Sfintul Sinod hotărăște :

— Aprobă clemența solicitată de Diaconul Ion Severeanu, în prezent cîntăreț la biserica Mihai Vodă din Capitală, limitat și provizoriu pe timp de doi ani.

— Sfânta Arhiepiscopie a Bucureștilor va urmări comportarea Diaconului Ion Severeanu în timpul acestor doi ani, urmînd ca la sfîrșitul lor să prezinte din nou cazul delibărării Sfintului Sinod.

38. *Tem. nr. 3102/1965 și 7107/1965.* — Cererea de iertare a preotului Virgil Constantinescu, fost la parohia T. Vladimirescu-București.

La propunerea Comisiei, Sfintul Sinod hotărăște :

Se respinge cererea de iertare a fostului preot Virgil Constantinescu.

39. *Tem. nr. 6334/1965.* — Cererea de iertare a fostului arhimandrit Vincențiu Baraș din Episcopia Oradiei.

La propunerea Comisiei, Sfintul Sinod hotărăște :

Se respinge cererea de iertare a fostului arhimandrit Vasile Vincențiu Balaș.

P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, vicar patriarhal, raportorul Comisiei învățămîntului pentru pregătirea personalului bisericesc, citește referatele asupra :

40. *Tem. nr. 9727/1965 și 15744/1965.* — Referatul asupra pregătirii temelor pentru Congresul al II-lea de teologie ortodoxă de către Institutele teologice din București și Sibiu.

Potrivit hotărîrii Comisiei pregătitoare pentru cel de-al doilea Congres de teologie ortodoxă, care a avut loc la București în 1964, și care a fixat ca temă centrală a Congresului «Ecleziologia ortodoxă» cu subdiviziunile respective, profesorii Institutelor teologice de la București și Sibiu au primit sarcina de a studia problema ecleziologiei ortodoxe, cu toate subdiviziunile indicate, iar Institutul din București

a primit sarcina să urmărească desfășurarea lucrărilor pregătitoare ale Congresului și la timpul potrivit să sesizeze Sfînta Patriarhie pentru cele de urmare.

Comisia examinînd referatul Cancelariei Sfîntului Sinod cu nr. 15744/1965, cu privire la pregătirea temelor pentru Congresul al doilea de teologie ortodoxă și asupra răspunsurilor primite de la celelalte Facultăți de teologie ortodoxă referitoare la protocolul Comisiei pregătitoare de la București, propune ca Sfîntul Sinod să ia act de cele realizate pînă în momentul de față.

În urma discuțiilor ce au avut loc, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Se ia act de măsurile luate de Institutul teologic din București pentru aducerea la îndeplinire a hotărîrii Sfîntului Sinod din 21 decembrie 1964, privind protocolul încheiat de Comisia pregătitoare a celui de al doilea Congres de teologie ortodoxă.*

2. *Profesorii celor două Institute teologice să treacă la studierea temelor din protocolul stabilit, precum și a temelor noi propuse, și cu care ei sînu de acord. Referatele întocmite se vor păstra în evidență, fără a fi publicate în reviste.*

41. *Tem. nr. 15757/1965. — Adresa nr. 5604/1965 a Sfintei Episcopii a Buzăului, în legătură cu instituirea unui examen de asimilare, pentru cîntăreții practicanți.*

Prin adresa nr. 5604/1965, Sfînta Episcopie a Buzăului aduce la cunoștință că în cuprinsul acelei Eparhii sînt solicitanți care, avînd o practică îndelungată a cîntărilor de strană și rînduiei slujbelor bisericești, doresc să se prezinte la un examen prin care să fie asimilați în drepturi cu cîntăreții bisericești.

Comisia, ținînd seama de faptul că în cuprinsul Patriarhiei există asemenea solicitanți, care-și manifestă dorința de a fi calificați pentru serviciul de cîntăreț; în baza art. 10, lit. «h» din Statut, care atribuie Sfîntului Sinod dreptul de a interpreta cu caracter obligatoriu dispozițiile statutare sau regulamentare, propune Sfîntului Sinod ca în planul său, să examineze și să aducă o hotărîre în această problemă.

În urma discuțiilor la care au luat parte majoritatea membrilor Sfîntului Sinod și avînd în vedere necesitatea soluționării acestei probleme, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Instituirea unui examen de asimilare pentru cîntăreții practicanți care aspiră la o asemenea calificare, într-o sesiune specială în cursul lunii septembrie 1966, la sediul școlilor de cîntăreți respective.*

2. *Condițiile de admitere la acest examen sînt:*

- *Să fie absolvenți ai școlii primare de cel puțin 4 ani;*
- *Să aibă zece ani de practică efectivă la strană, cu certificarea anilor de serviciu de către paroh și protopop;*
- *Să nu depășească vîrsta de 50 de ani;*
- *Să aibă recomandarea preotului paroh și a protopopului respectiv.*

3. *Materiile de examinare vor fi următoarele:*

- a. *Învățătura de credință ortodoxă (Catehism);*
- b. *Cîntare bisericească și tipic;*
- c. *Noțiuni de istoria și geografia României;*
- d. *Constituția Republicii Socialiste România;*
- e. *Statutul Bisericii Ortodoxe Române.*

4. *Comisia de examinare să fie compusă din:*

- *Directorul școlii de cîntăreți și al seminarului respectiv;*
- *Doi delegați ai Chiriarhilor (cîte doi din fiecare centru eparhial);*
- *Doi profesori ai școlii respective pentru specialitățile la care urmează a se face examinarea.*

5. *Certificatul de asimilare va fi eliberat de direcția școlii, dînd dreptul de a fi numit într-un post de cîntăreț, cu titlul de asimilat, fără a avea dreptul să solicite înscrierea în seminar.*

— Salarizarea va fi cea prevăzută în nomenclatorul stabilit, adică cu o penalizare de 10 la sută față de încadrarea unui cîntăreț.

Ședința se ridică la orele 21, anunțându-se ședința următoare pentru a doua zi, sîmbătă 18 decembrie 1965, orele 10.

*

Ședința de sîmbătă 18 decembrie 1965 se deschide la orele 10, sub președinția Prea Fericitului Patriarh Justinian.

La ședință ia parte Domnul Prof. Dumitru Dogaru, Secretarul general al Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri.

Se rostește rugăciunea «Împărate ceresc».

Prea Fericitul Președinte invită pe Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgovișteanul, secretarul Sfintului Sinod să dea citire sumarului ședinței din ziua de 17 decembrie 1965.

Sfintul Sinod aprobă sumarul ședinței precedente, din ziua de 17 decembrie 1965, fără nici o modificare.

Se intră în ordinea de zi.

La invitarea Prea Fericitului Președinte, Prea Sfințitul Episcop Antim Tîrgovișteanul, raportorul Comisiei pentru afacerile externe, citește în continuare rapoartele comisiei asupra :

16. *Tem. nr. 12418/1965.* — Participarea Domnului Prof. N. Chițescu la sesiunea comitetului de lucru al Comisiei «Credință și Constituție» (Bad-Saarow, R. D. Germană, 9—12 iulie 1965).

Între 9—12 iulie 1965 a avut loc la^o Bad-Saarow (R. D. Germană) ședința comitetului de lucru al Comisiei «Credință și Constituție» din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor, la care a participat ca delegat al Bisericii noastre Dl. Prof. N. Chițescu.

La propunerile Comisiei care a constatat cu satisfacție modul în care Dl. Prof. N. Chițescu și-a adus la îndeplinire însărcinarea avută, contribuind la succesul sesiunii și făcînd ca în proiectul de Statut al comisiei «Credință și Constituție» să fie acceptată propunerea Bisericii Ortodoxe Române, ca unul din secretarii Comisiei să fie ortodox, Sfintul Sinod hotărăște:

Se ia act cu mulțumire de darea de seamă a D-lui Prof. N. Chițescu asupra lucrărilor comitetului de lucru al Comisiei «Credință și Constituție» a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

17. *Tem. nr. 10460/1965.* — Participarea P. C. Prof. Sofron Vlad la lucrările Comisiei Bisericilor pentru afacerile internaționale a Consiliului Ecumenic al Bisericilor (Geneva, 9—12 iulie 1965).

Între 9—12 iulie a. c. s-au desfășurat la Geneva lucrările Comitetului executiv al Comisiei Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru afacerile internaționale la care, din partea Bisericii Ortodoxe Române, a participat P. C. Prof. Sofron Vlad, membru al Comisiei.

La propunerile Comisiei, care constată că la această sesiune de lucru s-au discutat probleme de interes politic internațional și s-au studiat unele aspecte de situații internaționale care afectează pacea lumii, deși nu întotdeauna de pe poziții teologice, ci mai mult de pe poziții diplomatice, — Sfintul Sinod hotărăște:

Se ia act cu mulțumire de raportul întocmit de P. C. Prof. Sofron Vlad, rectorul Institutului teologic din Sibiu, asupra lucrărilor Comisiei Consiliului Ecumenic al Bisericilor pentru afacerile internaționale.

18. *Tem. nr. 10399/1965.* — Darea de seamă asupra Conferinței «Opera de împăcare a lui Dumnezeu astăzi printre popoare» (Institutul Ecumenic Bossey, 28 iunie—3 iulie 1965).

Institutul Ecumenic dela Bossey a organizat între 12 iunie și 3 iulie 1965 o Conferință cu titlul «Opera de împăcare a lui Dumnezeu astăzi printre popoare». Din partea Bisericii Ortodoxe Române au participat la această conferință I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P.C. Pr. Prof. Gh. Moisescu.

Din studierea dosarului respectiv rezultă că participarea delegaților Bisericii Ortodoxe Române la această conferință a fost activă. La propunerile Comisiei, Sfintul Sinod hotărăște:

Se ia act cu mulțumiri de darea de seamă asupra lucrărilor Conferinței de la Institutul Ecumenic Bossey: «Opera de împăcare a lui Dumnezeu astăzi printre popoare», la care au participat I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I.P.S. Nicolae al Banatului și P.C. Pr. Prof. Gh. Moisescu.

19. *Tem. nr. 13319/1965.* — Participarea I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului la sesiunea de lucru a Comitetului de conducere al Institutului Ecumenic de la Bossey (4—7 septembrie 1965).

Între 4—7 septembrie a.c. a avut loc la Bossey, ședința anuală a Comitetului de conducere al Institutului Ecumenic. La această ședință, Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, membru în Comitet. La propunerile Comisiei, care pe baza dării de seamă de la dosar a constatat activitatea Institutului pe perioada 1964—1965 și că pentru anul viitor s-a propus tema «Stăpînirea lui Hristos și prezența Lui în lume», care temă s-a acceptat să fie tratată de un teolog ortodox român, Sfintul Sinod hotărăște:

la act cu mulțumiri de raportul prezentat de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, al asupra sesiunii de lucru a Comitetului de conducere al Institutului Ecumenic de la Bossey.

20. *Tem. nr. 7367/1965 și 15487/1965.* — Dările de seamă asupra sesiunilor de lucru de la Budapesta ale: Departamentului de studii, Secretariatului internațional, Comitetului consultativ și Comitetului executiv al Conferinței Creștine pentru Pace.

În perioada de la 18 mai pînă la 18 octombrie 1965 au avut loc la Budapesta sesiunile de lucru ale următoarelor foruri administrative și de studii ale Conferinței Creștine pentru pace: Departamentul de studii, Secretariatul internațional, Comitetul de lucru și Comitetul consultativ.

La Departamentul de studii a participat din partea Bisericii noastre Pr. Prof. Ioan G. Coman; la Secretariatul internațional, Dl. Ilie Georgescu, inspector patriarhal, membru în acest secretariat; la Comitetul executiv a participat I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, membru în comitet; iar la Comitetul consultativ, Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de: I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I.P.S. Nicolae al Banatului, P.C. Pr. Prof. Milan Șesan, P.C. Pr. Prof. Ioan G. Coman și Dl. Ilie Georgescu, inspector patriarhal.

Comisia constatînd din studierea dosarului respectiv modul satisfăcător în care reprezentanții Bisericii Ortodoxe Române în forurile de studii și administrative ale Conferinței Creștine pentru Pace și-au adus contribuția lor, propune să se ia act cu mulțumiri de strădanile depuse.

La propunerile Comisiei, Sfintul Sinod hotărăște:

1. *Se ia act de rapoartele și lucrările sesiunilor de lucru ale Departamentului de studii, Secretariatului internațional, Comitetului executiv și Comitetului consultativ al Conferinței Creștine pentru Pace, ținut la Budapesta.*

2. *Se exprimă mulțumiri I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, P.C. Pr. Prof. Milan Șesan, P.C. Pr. Prof. Ioan G. Coman și D-lui Ilie Georgescu, inspector patriarhal, pentru ostenele depuse cu ocazia participării la sesiunile de lucrări de la Budapesta.*

21. *Tem. nr. 4900/1965, 8530/1965 și 13810/1965.* — Dările de seamă asupra sesiunilor de lucru ale Comisiilor: economică, internațională și ecumenică, din cadrul Conferinței Creștine pentru Pace.

În perioada mai—octombrie 1965, Patriarhia Română a participat prin delegații săi la sesiunea comisiilor de studii: internațională, ecumenică și economică, din cadrul Conferinței Creștine pentru Pace.

La Comisia internațională care s-a ținut între 25—26 mai la Salzenbad-Austria, Biserica noastră a fost reprezentată de P.C. Pr. Prof. Sofron Vlad; la comisia ecumenică, dintre 8—10 septembrie de la Halle Saale (R.D. Germană) prin Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, iar la comisia economică de la Budapesta, 6—8 octombrie a. c), prin Prof. Al. Ciurea și Pr. Consilier Stan Dimancea.

Din dosarul respectiv se constată că temele acestor comisii și anume: «Importanța politică și economică a dezarmării pentru solidaritatea și colaborarea dintre popoare»; «Dialogul ca metodă pentru *Oekumene*» și «Etica într-ajutorării internaționale, în fața dificultăților economice ale țărilor în curs de dezvoltare și rolul Bisericii în acest domeniu» au constituit teme de un deosebit interes pentru strădaniile Conferinței Creștine pentru Pace și că delegații Bisericii Ortodoxe Române și-au îndeplinit în chip satisfăcător sarcinile primite.

La propunerile Comisiei, Sfântul Sinod hotărăște:

Se ia act cu mulțumiri de participarea P.C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, a P.C. Pr. Prof. Sofron Vlad, rectorul Institutului teologic din Sibiu, a P.C. Pr. Prof. Al. Ciurea și a Pr. Consilier Stan Dimancea, la Comisiile de studii ale Conferinței Creștine pentru Pace și de referatele întocmite.

22. *Tem. nr. 13493/1965.* — Participarea D-lui asistent Șt. Alexe la Seminarul internațional pentru tineret (Devle-Praga), 21 august—4 septembrie 1965).

Între 21 august—septembrie 1965 a avut loc la Devle-Praga, seminarul internațional creștin pentru tineret la care, din partea Bisericii Ortodoxe Române, a participat ca delegat Dl. asistent Șt. Alexe.

Din darea de seamă asupra modului cum au decurs lucrările seminarului, a cărui temă a fost «Responsabilitatea creștinilor în zilele noastre pentru clădirea unei lumi pașnice», se constată că delegatul Bisericii Ortodoxe Române a făcut cunoscută acolo adeviziunea Bisericii noastre la programul constructiv al unei vieți noi fără exploatare și discriminare, inițiată de Statul nostru.

La propunerile Comisiei, Sfântul Sinod hotărăște:

Se ia act cu mulțumiri de participarea D-lui asist. Șt. Alexe la lucrările Seminarului internațional creștin pentru tineret de la Devle-Praga, cum și de darea de seamă întocmită.

23. *Tem. nr. 14571/1965.* — Darea de seamă asupra sesiunii Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene (București, 22—24 august 1965).

La invitația Prea Fericitului Patriarh Justinian, între 22—24 septembrie a.c., a avut loc la București sesiunea de lucru a Prezidiului Conferinței Bisericilor Europene.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat I.P.S. Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei, care este unul din președinții Conferinței. A luat parte ca invitat și Pr. Prof. Ioan G. Coman, membru în Comitetul consultativ al Conferinței.

La ședința de deschidere, după serviciul ortodox religios, a luat cuvântul Prea Fericitul Patriarh Justinian, care a adresat membrilor Conferinței, un cuvânt de salut din partea Bisericii Ortodoxe Române și urări pentru succesul lucrărilor Prezidiului.

Din studierea dosarului respectiv se constată că problemele discutate au fost în primul rând de ordin organizatoric și că în grupele de lucru ale Conferinței care au fost reorganizate, au fost cooptați și delegații Bisericii Ortodoxe Române Pr. Prof. Liviu Stan — în grupa a V-a, și Diac. asist. I. Bria — în grupa a IV-a.

La propunerea Comisiei, Sfântul Sinod hotărăște:

1. *Se exprimă mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru întreaga sa osteneală în vederea organizării acestei sesiuni și a găzduirii membrilor ei la București, fapt care a prilejuit o creștere de prestigiu Bisericii noastre.*

2. *Se ia act cu aprobare de numirea P.C. Prof. Liviu Stan în grupa a V-a de lucru și a P.C. Diac Asist. I. Bria în grupa a IV-a de lucru a Conferinței Bisericii Europene.*

24. *Tem. nr. 13852/1965.* — Participarea P.C. Prof. N. Nicolaescu la lucrările celui de al III-lea Congres internațional de Noul Testament (Oxford, 13—17 septembrie 1965).

Între 13—17 septembrie a.c. s-a ținut la Oxford cel de-al III-lea Congres internațional de studii nou testamentare, la care, din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat P.C. Diac. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București.

Din darea de seamă aflată la dosar, Comisia constată că la acest Congres P.C. Diac. Prof. N. I. Nicolaescu a susținut prelegerea «În legătură cu exegeza textelor biblice cu caracter eshatologic» și a citit comunicarea asupra unui text evanghelic pregătit de I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului, care nu a putut participa la lucrările acestui Congres, și apreciază ca pozitive contribuțiile românești la cel de al III-lea congres internațional de studii nou testamentare de la Oxford, subliniind, totodată, că aceste contribuții s-au bucurat de aprecierea participanților la Congres.

La propunerea Comisiei, Sfântul Sinod hotărăște:

Se ia act cu mulțumiri de modul în care și-a adus la îndeplinire sarcina primită din partea Bisericii Ortodoxe Române, P.C. Diac. N. I. Nicolaescu, rectorul Institutului teologic din București, la Congresul al III-lea internațional de studii nou testamentare cum și de darea de seamă prezentată de P.C. Sa.

25. *Tem. nr. 6703/1965.* — Vizita Prof. N. Chițescu la Facultatea de teologie protestantă din Paris.

Între 20 mai și 3 iunie, a.c., Dl. Prof. N. Chițescu răspunzând invitației Facultății de teologie protestantă din Paris, a făcut o vizită acestei Facultăți, al cărei student a fost cu 40 de ani în urmă.

Se constată că Prof. N. Chițescu a susținut cu acest prilej în fața studenților și profesorilor facultății două prelegeri care s-au bucurat de mult interes din partea auditorilor și că a avut mai multe întâlniri cu profesorii facultății și cu conducătorii Federației Protestante din Paris.

La propunerea Comisiei, Sfântul Sinod hotărăște:

Se ia act cu mulțumiri de activitatea desfășurată la Paris de Prof. N. Chițescu, cu prilejul acestei vizite.

P.S. Episcop Teofil al Clujului, raportorul Comisiei pentru doctrină, viață religioasă și pentru minăstiri, citește referatele asupra:

30. *Tem. nr. 16161/1965.* — Stabilirea seriilor cursurilor de îndrumare misionară și pastorală pe anul 1966.

Prin referatul înregistrat sub nr. 16161/1965, Cancelaria Sfântului Sinod face propunerea în legătură cu timpul și programa analitică a celor două serii de cursuri de îndrumare pentru preoți din anul 1966.

La propunerea Comisiei, și după discuțiile care au avut loc, Sfântul Sinod hotărăște:

1. *Pentru anul 1966, vor fi programate două serii de cursuri de îndrumare astfel:*

— *Seria a 49-a de la 1—31 mai 1966 și*

— *Seria 50-a de la 1—30 septembrie 1966.*

2. *Programa analitică pentru cursurile de îndrumare din anul 1966 va cuprinde:*

- a) *Şase prelegeri în legătură cu Invăţătura de credinţă ortodoxă.*
- b) *Şapte prelegeri în legătură cu organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române.*
- c) *Şapte prelegeri asupra problemelor intercreştine actuale.*
- d) *Patru prelegeri despre atitudinea Bisericii creştine în problemele contemporaneităţii.*

Prelegerile vor fi ţinute atât de profesorii Institutului teologic din Bucureşti, cât şi de cei de la Institutul teologic din Sibiu.

29. *Tem. nr. 17018/1965. — Stăbilirea temelor pentru conferinţele de orientare ale clerului pe anul 1966.*

Cancelaria Sfintului Sinod prezintă referatul asupra temelor care urmează să constituie subiectele conferinţelor de orientare din anul 1966.

Comisia pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru minăstiri găseşte că subiectele prezentate sînt bine alese, folositoare şi potrivit formulate şi propune aprobarea lor la Eparhii.

După discuţiile care au avut loc, Sfintul Sinod hotărăşte următoarele:

1. *Conferinţele de orientare a clerului din anul 1966 vor trata următoarele subiecte:*

In luna martie 1966: Cărbuţia preoţilor la îndrumarea cetăţenească a credincioşilor în lumina apostolatului social.

In luna mai 1966: Aspecte actuale în relaţiile interbisericeşti ale Bisericii Ortodoxe Române.

In luna septembrie 1966: Mitropolitul Antim Ivireanul, omul şi opera.

In luna noiembrie 1966: Contribuţii noi ale Bisericii Ortodoxe Române la promovarea spiritului de unitate şi pace în lume.

2. *Schiţele de plan pentru conferinţele de orientare, împreună cu bibliografia respectivă se vor trimite la eparhii cu 30 zile înainte de data ţinerii Conferinţelor de orientare.*

3. *Conferinţele administrative se vor ţine astfel:*

— Intre 1—15 aprilie şi

Intre 1—15 octombrie.

28. *Tem. nr. 10801/1965. — Formula de pomenire la slujbele religioase a conducerii actuale a statului.*

Prin referatul Cancelariei Sfintului Sinod se arată că, potrivit tradiţiei Bisericii Ortodoxe, slujitorii altarelor pomenesc, — în cadrul serviciilor religioase, — după cîrmuirea bisericească, pe conducătorii statului, aceasta se face în conformitate cu îndrumările Sfintului Sinod.

Comisia pentru doctrină, viaţă religioasă şi pentru minăstiri luînd în cercetare referatul Cancelariei Sfintului Sinod privitor la formula de pomenire a conducerii actuale a statului, propune plenului Sfintului Sinod să adopte şi să stabilească formula «Conducătorii Republicii Socialiste România».

Sfintul Sinod hotărăşte:

Formula de pomenire a Conducătorilor ţării noastre, în slujbele religioase se va face astfel:

La ectania mare se va rosti: «Pentru Conducătorii Republicii Socialiste România...»

La ectania întreită: «Încă ne rugăm pentru Conducătorii Republicii Socialiste România...».

La polihroniu: «Conducătorilor Republicii Socialiste România».

27. *Tem. nr. 17014/1965.* — Referat în legătură cu comemorarea a 250 de ani de la moartea mitropolitului Antim Ivireanul, în luna septembrie 1966.

În toamna anului 1966 se împlinesc 250 de ani de la moartea martirică a Mitropolitului Antim Ivireanul. Prea Fericitul Patriarh Justinian a inițiat o serie de măsuri pregătitoare pentru întîmpinarea cu toată cuviința a acestei comemorări și a stabilit și un proiect de program al acestei comemorări.

Comisia pentru doctrină, viață religioasă și pentru minăstiri luînd în cercetare această chestiune, consideră că inițiativa luată pentru comemorarea morții marelui mitropolit este un act binevenit și va aduce un spor de prestigiu Bisericii Ortodoxe Române.

La propunerea Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Se exprimă mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Justinian pentru măsurile pregătitoare inițiate în întîmpinarea acestei comemorări, între care se înscrie în primul rînd restaurarea ctitoriilor marelui ierarh al Bisericii noastre, apoi reabilitarea sa canonică prin ridicarea caterisirii, dată la 9 august 1716 de Sinodul Patriarhiei Ecumenice.*

2. *Ziua de pomenire a morții martirice a meritosului ierarh va fi ziua de duminică 4 septembrie 1966.*

3. *Se aprobă programul înfățișat de Comisia pregătitoare, care cuprinde: a) slujbe de pomenire; b) ședință comemorativă; c) expoziții documentare; d) studii despre mitropolitul Antim, care vor fi publicate în revistele bisericești și e) Prezentarea personalității mitropolitului Antim Ivireanul, în cadrul conferințelor de orientare a clerului din anul 1966.*

33. *Tem. nr. 17357/1965.* — Itinerariile pastorale ale II.PP.SS. și PP. SS. Chiriarihi pe anul 1965.

Examinînd itinerariile pastorale ale II.PP.SS. și PP. SS. Chiriarihi pe anul 1965, Comisia a constatat cu multă satisfacție că toți membrii Sfîntului Sinod au dovedit dragoste părintească și grijă duhovnicească față de clerul și credincioșii din eparhiile respective, cum și o stăruință deosebită pentru buna gospodărire din eparhiile respective.

II.PP.SS. și PP.SS. membri ai Sfîntului Sinod au dat dovadă în toată vremea de un deosebit simț de răspundere față de problemele de ordin spiritual și social ale timpului de față și o înțelegere adîncă față de strădaniile de înnoire și progres ale vieții din patria noastră.

Ei au vizitat numeroase parohii din eparhiile respective, au prezidat în mai multe rînduri conferințele de orientare, iar unii dintre dînșii la inițiativa primită din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian, au asistat la deschiderea cursurilor de îndrumare misionară sau au prezidat examenele care s-au ținut după aceste cursuri.

La propunerea Comisiei, Sfîntul Sinod hotărăște:

1. *Să se aducă mulțumiri II.PP.SS. membri ai Sfîntului Sinod pentru grija neobosită cu care veghează la bunul mers al Bisericii noastre, la îndrumarea clerului și credincioșilor spre trăirea adevărată a cuvîntului Evangheliei și în îndeplinirea îndatoririlor cetățenești.*

2. *Să se aducă mulțumiri II.PP.SS. și PP.SS. membri ai Sfîntului Sinod, pentru activitatea rodnică desfășurată în eparhiile respective, la conferințele de orientare a clerului, la cursurile de îndrumare misionară sau în însărcinările speciale pe care le-au avut.*

31. *Tem. nr. 17834/1965 și 16158/1965.* — Acordarea rangului de arhimandrit P.C. Protos. Paisie Prelipceanu și P.C. Ieromonah Paulin Popescu, de la Paraclisul Antim.

Prin referatele înregistrate sub nr. 17834 și 16158/1965, P. C. Arhimandrit Justinian Florea, exarhul minăstirilor din Sf. Arhiepiscopie a Bucureștilor, înfățișează studiile, vechimea în monahism și activitatea desfășurată de către P. C. Protos. Paisie Prelipceanu și P. C. Ierom. Paulin Popescu de la Paraclisul Antim din București și subliniind devotamentul lor față de cinul monahal și de Biserica Ortodoxă Română, propune Sfântului Sinod ridicarea lor la rangul de arhimandrit.

Comisia examinând referatele și actele dosarului, găsește îndreptățite propunerile făcute și recomandă plenului Sfântului Sinod să le acorde rangul de arhimandrit.

Se acordă rangul de arhimandrit P.C. Protos. Paisie Prelipceanu, îndrumător-ghid la Mânăstirea Antim, paraclisul Sfântului Sinod, și P.C. Ieromonah Paulin Popescu, slujitor și egumen al aceleiași minăstiri.

32. *Tem. nr. 17047/1965.* — Adresa Sfintei Arhiepiscopii a Iașilor pentru acordarea rangului de arhimandrit P. C. Protos. Adrian Hrițcu, P. C. Protos. Nestor Vornicescu, P. C. Protos. Eftimie Luca și P. C. Protos. Gherasim Cucoșel.

Prin adresa nr. 15224/1965, Sfânta Arhiepiscopie a Iașilor recomandă Sfântului Sinod pentru acordarea rangului de arhimandrit pe: P.C. Protos. Adrian Hrițcu, licențiat în teologie; P.C. Protos. Nestor Vornicescu, absolvent al cursurilor de magistru în teologie; P.C. Protos. Eftimie Luca, licențiat în teologie, și P.C. Protos. Gherasim Cucoșel, licențiat în teologie, toți cei recomandați îndeplinind diferite însărcinări încredințate în cuprinsul Sfintei Mitropolii a Moldovei și Sucevei și dovedind un profund atașament față de Biserică și de instituția monahismului ortodox.

Comisia examinând actele dosarului, găsește îndreptățite propunerile și recomandă plenului Sfântului Sinod ca să le acorde rangul de arhimandrit.

Sfântul Sinod hotărăște:

Se acordă rangul de arhimandrit: P.C. Protos. Adrian Hrițcu, P.C. Protos. Nestor Vornicescu, P.C. Protos. Eftimie Luca și P.C. Protos. Gherasim Cucoșel, din cuprinsul Sfintei Mitropolii a Moldovei și Sucevei.

9. *Tem. nr. 16835/1965.* — Proiectul Pastorelei Sfântului Sinod la Duminica Ortodoxiei 1966, în legătură cu colecta pentru Fondul Central Misionar.

Cu referatul înregistrat sub nr. 16835/1965, se prezintă proiectul Pastorelei Sfântului Sinod din Duminica Ortodoxiei 1966, în legătură cu colecta pentru Fondul Central Misionar, întocmit prin grija sectorului al II-lea al Administrației Patriarhale.

În urma dezbaterilor largi care au avut loc, Sfântul Sinod hotărăște:

a) *Instituirea unei comisii compusă din P.S. Episcop Visarion Ploieșteanul, P.C. Pr. I. Gagiu, Directorul Administrației Patriarhale, P.C. Pr. V. Ștefan, Consilier Administrativ și P.C. Prof. D. Stăniloae, care vor proceda la întocmirea unui proiect de pastorală, pe baza celui prezentat în ședință, ținând seamă de indicațiile de mai sus.*

b) *Instituirea, totodată, a unei comisii sinodale compusă din I.P.S. Mitropolit Firmilian al Olteniei, I.P.S. Mitropolit Nicolae al Banatului și P.S. Episcop Teoctist al Aradului, care să deșințiveze textul Pastorelei în numele Sfântului Sinod, supunându-l apoi Prea Fericitului Patriarh Justinian până la data de 25 ianuarie 1966.*

c) După aprobarea textului de Prea Fericitul Patriarh, Pastorală va fi trimisă sectorului al II-lea al Administrației Patriarhale pentru tipărire și difuzare la eparhii, conform procedurii de anul trecut.

42. Tem. nr. 16857/1965. — Adresa Sfintei Arhiepiscopii a Bucureștilor nr. 17263/1965, cu privire la criteriile de repartizare a burselor la Institutul teologic din București.

Prea Fericitul Patriarh Justinian prezintă în ședință cu titlul de informare a membrilor Sfintului Sinod, condițiile de acordare a burselor pentru studenții în teologie, de către Arhiepiscopia Bucureștilor.

În cursul discuțiilor ce au urmat, s-a exprimat propunerea din partea Prea Fericitului Patriarh de a se stabili criterii uniforme pentru eparhiile din raza Institutului Teologic din București.

La cererea însă a unor membri ai Sfintului Sinod, care au luat parte la discuții, se procedează la stabilirea acestor criterii pentru toate eparhiile din cuprinsul Patriarhiei Române.

În urma discuțiilor, Sfintul Sinod hotărăște:

— Pentru acordarea bursei se va cere ca media la studii să fie de la 8 la 10 și la purtare calificativul «foarte bine», iar pentru semiburse media la studii să fie între 6 și 8 și la purtare calificativul cel puțin «bine».

Astfel, bursierul care nu va întruni una din aceste condiții va trece în categoria de semibursier, iar semibursierul în categoria de solvent.

— În vederea obținerii sau păstrării bursei, studentul va beneficia de situația școlară din ambele sesiuni de examene ale anului respectiv.

— Cheltuielile de transport ale studenților la venire și la plecare în vacanțe vor fi acordate prin analogie cu învățământul de stat, și în limita posibilităților, de către Chiriarhul respectiv.

*

Epuizându-se ordinea de zi, Prea Fericitul Părinte Președinte arată că anul 1965 a continuat să fie plin de roade bogate pentru Biserica Ortodoxă Română, prestigiul Bisericii Ortodoxe Române sporind mult, atât înăuntru cât și în afară, prin râvna slujitorilor altarului, prin zelul cu care delegații Bisericii Ortodoxe Române și-au îndeplinit misiunea la conferințele interbisericești și intercreștine din afara granițelor țării, cât și prin contactele personale stabilite cu ocazia unor vizite de delegații bisericești în țara noastră.

Biserica noastră s-a bucurat în tot timpul de sprijinul larg și binevoitor al conducerii noastre de stat, care, prin Departamentul Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri, a înlesnit misiunea Bisericii Ortodoxe Române, atât pe plan intern cât și pe plan extern.

Prea Fericitul Președinte aduce calde mulțumiri Domnului Secretar General al Departamentului Cultelor, Prof. Dumitru Dogaru, și colaboratorilor săi care au arătat o deosebită înțelegere problemelor legate de activitatea Bisericii.

Roagă în același timp pe Domnul Secretar General al Departamentului Cultelor să fie interpretul simțămintelor alese de devotament și recunoștință ale membrilor Sfintului Sinod față de conducerea de stat.

Prea Fericirea Sa aduce mulțumiri II.PP.SS. și PP.SS. membri ai Sfintului Sinod pentru munca desfășurată în ședințele sesiunii ordinare ale Sfintului Sinod și le urează pentru Sfintele Sărbători ale Nașterii Domnului și pentru noul an 1966

sănătate deplină și roade sporite în activitatea pe care o vor desfășura în slujba Bisericii, a patriei și a păcii între oameni și popare.

În încheiere, Prea Fericitul Președinte roagă pe Domnul Prof. Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului Cultelor, să se dea citire deciziei de închidere a sesiunii ordinare a Sfântului Sinod din anul 1965.

Domnul Ion Onțanu, Directorul Secretariatului din Departamentul Cultelor, citește decizia nr. 21703/1965 a Departamentului Cultelor de pe lângă Consiliul de Miniștri pentru închiderea sesiunii ordinare a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, pe anul 1965.

Ședința se ridică la orele 20.

PREȘEDINTELE SFÎNTULUI SINOD
† JUSTINIAN
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Secretar,

† ANTIM TIRGOVIȘTEANU
Episcop, vicar patriarhal

MANUSCRISELE, CĂRȚILE, COMUNICĂRILE OFICIALE ALE EPARHIILOR, REVISTELE PERIODICE, ABONAMENTELE ȘI ORICE FEL DE CORESPONDENȚĂ PRIVITOARE LA REVISTĂ, SE TRIMIT PE ADRESA: EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 9, RAIONUL N. BĂLCESCU, BUCUREȘTI, CU MENȚIUNEA: PENTRU «BISERICA ORTODOXA ROMÂNĂ» — BULETINUL OFICIAL AL PATRIARHIEI ROMÂNE

IN DORINȚA DE A ÎMBUNĂȚĂȚI NEINCETAT EXECUȚIA TEHNICĂ A TIPĂRITURILOR SALE, EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ROAGĂ PE PP. CC. PREOȚI ȘI PE TOȚI CEILALȚI ABONAȚI AI REVISTELOR SFINTEI PATRIARHII SĂ RESTITUIE TIPOGRAFIEI INSTITUTULUI BIBLIC BUCUREȘTI, INTRAREA PATRIARHIEI Nr. 6, RAIONUL N. BĂLCESCU, TOATE EXEMPLARELE DE CĂRȚI ȘI REVISTE CU DEFECT PENTRU A LI SE TRIMITE ALTELE BUNE, ÎN SCHIMB.

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXA PRIMEȘTE — CU ÎMPLINIREA FORMELOR LEGALE — COMENZI DE IMPRIMATE (ANUNȚURI, STATE DE SALARII, FORMULARE, CĂRȚI DE VIZITĂ, INVITAȚII ETC.) ȘI STĂ LA DISPOZIȚIA PAROHILOR ȘI PP. CC. PREOȚI PENTRU LUCRĂRI DE LEGATORIE DE TOT FELUL (LEGAT ÎN PÎNZĂ, PIELE, METAL, CATIFEA ETC.).
